İHYÂ-U ULÛMİDDİN

Huccet-ül İSLÂM
İmam-ı Gazali RahimehULLAH

(Okumak istediğiniz konunun başlığının üzerine tıklayınız)

Bismillâhirrahmânirrahîm

ÖNSÖZ

Bu kitap, İmam Gazalî'nin İhyâ-u

Ulûmiddin kitabının özü ve geniş bir özetidir. İhya kitabı, bu İmamın en büyük kitabıdır. Bu kitap, her müslümanın bilmesi ve uyması gereken bütün önemli dinî konuları geniş bir çerçeve içinde ele alıp anlatan ansiklopedi değerinde bir eserdir. İsminin manası, dinî ilimlerin diriltilmesidir. Kitap, telif edildiği günden günümüze kadar en çok okunan ve o ölçüde istifâde edilen dinî, ahlâkî ve tasavvufî kitap vasfını kazanmıştır. Ancak bu kitabın biri kendinden, biri zamandan, biri de okuyucudan kaynaklanan üç kusuru vardır.

Kendisinden kaynaklanan kusuru, onun oldukça fazla miktarda (bin kadar) zayıf ve hatta mevzu hadis ihtiva etmesidir. Büyük hadis âlimleri olan Zeynüddin el-İrakî, İbni Hacer el-Askalânî ve Kasım İbni Kutluboğa bu hadislerin zayıf veya mevzu olduklarını gösteren müstakil kitaplar telif etmişlerdir.

Zamandan kaynaklanan kusuru, konuları tasavvufun ince ölçüleriyle işlemesi ve şimdiki zamanda yaşanması oldukça zor olan bir ubudiyet

ve kulluk şeklini öne sürmesidir. Bu sebeple, bu kitabı uymak ve amel etmek niyetiyle okuyan bir müslüman, yaşadığı müslümanlığın tam müslüman lık olmadığı kanaatine varır ve bu kitapta anlatılan müslümanlığı yaşamasının da zaman ve şartlardan dolayı mümkün olmadığını görerek karamsarlığa düşer. Karamsarlık ise, genel anlamda daha çok çalışmak yerine, ipin ucunu tamamen elden bırakmaya, konumuzla alakalı olarak da, dine daha çok ısınmak yerine, ondan soğumaya sebep olur. Bundan dolayı, dinî nasslar (ALLAH ve Resulünün sözleri) ölçüleri çok sıkı ve ince tutmak suretiyle karamsarlığın oluşmasına fırsat vermemişlerdir. Örneğin, ALLAH Teâlâ bir âyet-i kerimede "ALLAH'a karşı kendisinin layık olduğu kadar takva gözetin!" (Âl-i İmrân, 102) emrini verdikten sonra, bu emri yumuşatıp herkesin güç ve imkânları seviyesinde kolaylaştırarak "ALLAHa karşı gücünüz nisbetinde takva gözetin!" (Tegâbûn,162) buyurmuştur. Bu mesele, ideâl ve mümkün meselesidir. İdeâl arzu

edilir ve her zaman hedef ve gaye olarak muhafaza edilir. Fakat tam olarak gerçekleştirilmesi mümkün olmaz. Onun yerine, mümkün olan yapılır ve bu yeterli görülür.

Okuyucudan kaynaklanan kusuru ise, onun uzunluğudur. Kitabın normalin üstünde olan uzunluğu, birçok okuyucunun vakit bulup onu okumasını engeller mahiyettedir. Bunların yanında dördüncü bir husus da, kanaatimizce, beşer idrakiyle bin sene önce yazılmış her hangi bir kitap gibi, bu kitabın da az veya çok bir revizyona ihtiyacının bulunmasıdır. Çünkü zamanla eskimeme özelliğinin ALLAH Teâlâ'nın kelâmına mahsus bir mucize olduğu hususunda Ehl-i İslâm'ın icmâ ve ittifakı vardır.

Biz bu durumları göz önüne alarak söz konusu kitabın özünü derlemeyi ve onu genişçe özetlemeyi planladık. Bunu yapmakla bu değerli kitaptan daha geniş bir okuyucu kitlesinin yararlanabileceğini düşündük. Bu arada, insiyatif kullanıp geniş okuyucu kitlesi için yararlı

bulmadığımız az bir miktarını çıkardık, az bir miktarını değiştirdik, az bir miktar da yeni bilgi ve yorumlar ekledik. Sened yönünden zayıf olan hadisleri atladık veya onları "ALLAH Rasûlü’ne nisbet edilen bir söz" ifadesiyle verdik. Cilt ve sayfa numarası vermemekle birlikte, Hâfız-ı İrakî'nin tahricine dayanarak hadislerin kaynaklarını gösterdik ve bu suretle, onların sıhhat derecelerini öğrenme imkânını kazandırdık. Çünkü, sıhhat açısından hadis kitapları bilinen bir sıralamaya tabidirler. Fıkhî meselelerde, farklı oldukları yerlerde Şafiî mezhebinin görüşlerine, mümkün mertebe Hanefî mezhebinin görüşlerini de ekledik. Ancak, bu kitabın ilmihâl kitabı olmadığını göz önünde tutarak bu alanda kısa kayıt ve işaretlerle yetindik. Böylece, bu değerli kitabının fıkıh bölümünü de Şafiî ve Hanefî mezheplerine mensup okuyucuların birlikte yaralanabilecekleri bir duruma getirdik. Ancak, kusursuzluk ve hatasızlık ALLAH Teâlâ'ya mahsûs uluhiyet sıfatlarıdır. Bu sebeple, biz bu işi az bir

kusur ve hatâ ile başardıksa, kendimizi bahtiyar sayarız

Bu kitap, İhyâ'nın bir çeşit özü ve özeti olduğuna göre, ona bu şekilde bir isim verilebilirdi. Ancak, genel anlamda kitabın aslına sâdık kalmakla birlikte, okuyucuyu daha iyi bilgilendirmek ve ona daha çok yarar sağlamak arzusuyla, işaret ettiğimiz gibi, ufak tefek ilâveler ve tasarruflar yaptığımız için, bu kitabı katıksız bir öz veya özet gibi göstermeyi "ilmî emânet" prensibine uygun bulmadık. Bu yüzden ona, "Yeni İhyâ-u Ulûmiddin" ismini verdik. "Yeni" kaydıyla bu kitabın asıl İhyâ'dan bir ölçüde farklı ve değişik olduğunu bildirmek istedik. Kendimize izafe ettiğimiz "tehzip", arıtmak ve arındırmak demektir. Biz, İhya kitabını bir altın dağına benzettik, kendi çalışmamızı da bu dağdan altın çıkarmak şeklinde gördük. "Tekmil" ise, konu münâsebetiyle eklediğimiz âyet ve hadisleri veya kısa açıklamaları ifade eder.

Bu kitabı okuyan bir kimse, İhyâ'nın bütün

konu ve bölümlerini okumuş olacaktır. Çünkü biz hiç bir konuyu atlamadık. Ancak bazı yerlerde bizim seviyemizdeki kimseler için gerekli olmayan bazı ibareleri geçtik. Bu seviyeden yukarıda olanlar ise tercümelere ve aracılara muhtaç değildirler. Onlar, kaynakları kendi orijinal metinlerinden okuma ve kendi kabiliyetlerine göre anlama imkânına sahiptirler. Bunu böyle düşündüğümüz için, vasat okuyuculara lâzım olmayan ve hatta kafa karıştıran söz ve ibareleri geçmekte bir beis görmedik

Şu da bilinmelidir ki, bu kitabın gayesi İmam Gazali'nin kendisine mahsus ve bir kısmı yorum gerektiren özel fikir ve görüşlerini tanıtmak değil, onun çalışmasından yararlanarak İslâm'ın genel prensiplerini takdim etmektir.

İmam Gazalî'nin İhya kitabında dikkat çeken özel görüşlerinin en önemlileri cebr, fakr ve mükâşefedir. Ehl-i Sünnet ulemâsının çoğunluğu ise, cebr ve fakri kabul etmemiş, mükâşefeyi de bağımsız bir ilim kaynağı olarak değil, vahiy ve

akla tâbi, tâli bir marifet olarak görmüşlerdir. Cebr fikrini ALLAH Teâlâ'nın mutlak ve kusursuz olan adaleti reddeder. Çünkü hem zorlamak, hem de cezalandırmak adâletsizlik tir. ALLAH Teâlâ ise adaletsizlikten münezzehtir. Fakr, giderek miskinlik ve tembelliğe yol açar. Kur'ân-ı Kerim'in çalışıp kazanmayı emreden âyetleri gibi, ALLAH Rasûlü'nün miskinlik ve tembellikten ALLAH Teâlâ'ya sakınması da fakrin doğru bir şey olmadığını gösterirler. Mükâşefe ise özellikle yeni dönemde, "Kibrit-i ahmer", "Tayr-i Anka" ve "Cebel-i Kaf" gibi ismi bulunup kendisi bulunmayan ütopik bir kavramdır. Bu sebeple, umum halkın irşadına yönelik bir eserde üzerinde durmak ve onu diğer ilimlerin önüne çıkarmak gerçekçi bir yaklaşım değildir. Ancak, bu görüşlerinden dolayı, İmam Gazalîyi eleştirmek doğru değildir. Çünkü kendisi, eserini umum halkı irşad etmek için değil, sufi ve zâhidlere kılavuzluk etmek için yazmıştır. Biz ise, sufi ve zâhidler için yazılmış büyük bir eserden umum halkın

yararlanabileceği bir eser çıkarmaya çalıştık. Onun için, söz ve ifadelerin ölçülerini mümkün mertebe genişletmeye, manalarını umumileştirmeye çalıştık. Bu açıdan bakılınca, bu çalışmamızın diğer İhya tercümelerinden sadece kısa olmak itibarıyla değil, mahiyet itibarıyla da farkı olduğu görülür.

Yaklaşım tarzımız ve tercüme tekniğimiz de bu gaye paralelinde şekillenmiştir.

Biz İhyâ-u Ulûmiddin'den yararlı ve güvenilir geniş bir özet meydana getirdiğimize inanıyoruz. Nihaî takdir ve değerlendirme okuyuculara aittir.

Hamd ALLAH Teâlâ'ya mahsustur. Biz de O'na hamd ederiz.

Not

Tek kişi tarafından yapılan çalışmalarda az veya çok miktarda kalem hataları ve zühuller bulunur. Bu tatsız olay bizim çalışmamız için de varittir. Gerek bizden, gerekse teknik sebeplerden kaynaklanabilen bu türlü hataların müsamaha ile karşılanacağını umuyoruz.

Kelimelerin yanlış veya eksik yazıldığı yerler, aynı zamanda okuyucular için bir sınav görevi yapacaktır. Çünkü, hiç takılmadan yanlışların doğru şekillerini bulmak veya fark etmeden onları da doğru okumak, konuya hâkim olduklarını gösterecektir.

Okuyucuları sınava tâbi tutmak gibi bir niyetimiz yoktur. Fakat her şeyden yararlanmak mümkün olduğuna göre, bizim buradaki hatalarımızdan da bu şekilde yararlanılabilecektir.

Bu özür dileme ve açıklamadan, kitapta çok miktarda hata bulunduğu anlamı çıkarılmamalıdır. Çünkü, kitap oldukça sıkı bir tashihten geçirilmiştir. Ancak, göz alışkanlığı ve zihin yorgunluğu yüzünden bazı yanlışlıkların dikkatten kaçmış olması muhtemeldir.

İmam Gazali Kimdir

Ülkemizde ve hatta geniş İslâm dünyasında İmam Gazali'yi tanımayan ve onun ismini duymayan kimse yoktur. Çünkü o, ilim ve eserleriyle kendilerini gösteren ve yaşatan büyük

âlimlerdendir. Bu imam, hicrî 450, miladî 1058 senesinde Horasan'ın Tus şehrine bağlı Taberan kasabasında doğmuş ve hicrî 505, milâdî 1111 tarihinde Tus şehrinde vefat etmiştir. Tahsil döneminden sonra Bağdat'taki Nizamiyye Medresesi'nde görev almış ve orada hem talebelere ders vermiş, hem de felsefenin zemmi , kelâm ve fıkıh konularında değerli kitaplar yazmıştır. Bu vesile ile kısa bir zaman içinde şöhreti artmışsa da el-Munkiz'u Min'eddalâl kitabında açıkladığı sebeplerle Medresedeki vazifeyi de, Bağdad'ı da terk etmiş ve bundan sonraki ömründe tasavvuf ağırlıklı kitaplar yazmıştır. Bu kitapların en büyüğü ise İhyâ-u Ulûmid-din adını verdiği kitaptır. Ansiklopedi değerindeki bu kitap, İmamdan sonra gelen âlimler ve yazarlar için de ilham ve müracaat kaynağı olmuştur.

İmam Gazalî, hiç şüphesiz ki büyük bir âlimdir. Bu hususu kabulde herkes müttefiktir. Ancak bazı âlimler, onun ömrünün son

döneminde tasavvufî anlayışa gerektiğinden fazla teslimiyet göstermesini eleştirmişlerdir. Bazıları ise onun bu tutumunu kendisi için üstün bir meziyet olarak görmüşlerdir. Biz ise, bu çalışmamızda onun büyük bir âlim ve Ehl-i Sünnet akâidine bağlı samimî bir müslüman olduğunu söylemenin ötesinde, ne onun lehinde, ne de aleyhinde bir şey yazmak ihtiyacını duymuyoruz. Çünkü onun büyük kitabından derlediğimiz bu çalışma, onun bir kısmı tartışılabilir olan özel fikirlerinden değil, bütün âlimlerin kabulüne mazhar olan bilgilerden oluşturulmuştur. Bu bilgilerin doğruluğu Kur'ân ve hadislerin açık Nasslarıyla da teyid ve tekid edilmiştir. Biz burada, "Saf olanı al, karışık olanı bırak." sözüne uyduk.

MUKADDİME

Bismillâhirrahmânirrahîm

Evvelâ, celâl ve büyüklüğünün hakkı karşısında hamd edenlerin hamdinin küçüldüğü ALLAH Teâlâ'ya çok miktarda ve sonu gelmeyecek

şekilde hamd ederim. İkinci olarak, bütün peygamberlerle birlikte beşeriyetin Efendisine salât ve selâm okurum. Üçüncü olarak da, din ilimlerini diriltecek bir kitap yazmak hususunda uyanmış olan azim ve irademin hayra vesile edilmesi için dua ederim.

Gafil ve inkarcıların açık olan hak karşısındaki körlüğü, bâtıl ve yanlışa yardım etmekteki ısrarları, cehaleti süsleyip püslemeleri, âdet ve göreneklerden bir parça uzaklaşıp ilmin gerektirdiği şekilde amel etmek ve ALLAH Teâlâ'nın kullarından istediği nefis tezkiyesi ve kalb ıslahı işine yönelmek gayretini gösteren kimseleri laf kalabalığıyla suçlu gibi göstermeye çalışmaları benim dilimdeki düğümü çözdü ve bana konuşma (ve yazma) sorumluluğunu yükledi. Bu sorumluluğu duymanın sonucu olarak başlattığım bu çalışmayla, her şeyden önce, hepsini değerlendirme imkânı bulamadığım ömrümün hiç olmazsa bir kısmını zayi olmaktan kurtarmak ve Şeriat sahibinin (Peygamber (sa)'in)

"Kıyâmet gününde azabı en şiddetli olanlar, ALLAHın kendilerine verdiği ilimden faydalanmayı nasip etmediği kimselerdir." (Taberani, Beyhaki) sözüyle kasdettiği güruha dahil olmaktan kurtulmak istedim.

İkinci olarak da şu bir gerçektir ki, çok kimse ince düşünmekten aciz ve din işinin ciddi ve onunla ilgili tehlikenin büyük olduğundan gafildirler. Bunlar, dünyanın uzaklaşıp ahiretin yaklaşmakta olduğundan, ölümün yakın, yolun uzun, hazırlığın yetersiz olduğundan, halis olarak ALLAH için olan ilim ve amelin dışında kalan şeylerin O'nun tarafından reddedileceğinden, gaile ve engelleri çok olan ahiret yolculuğunu kılavuz ve yardımcısız sürdürmenin zor ve yorucu olduğundan habersizdirler. Bu yolun kılavuzları peygamberlerin varisleri olan gerçek alimlerdir. Zamanımızda ise bu alimler azalmış, geride görünüşü ve günü kurtarmaya çalışanlar kalmıştır. Bunların çoğu dünya mülahazasını ve hesabını öne almış, doğruyu yanlış ve yanlışı doğrunun

yerine geçirmişlerdir. Bu sebeble, gerçek din ilmi ortadan kalkmış, yeryüzünde hidAyet ışığı sönmüştür. Selefin sahip olduğu ahiret ilminin dürülüp unutulması din surunda çatlama ve yakın tehlike oluşturunca, bu kitabı yazarak din ilimlerini ihya etmeyi, bizden önceki alim ve imamların yönelişlerini ortaya koymayı ve Sâlih olan selefin sahip olduğu faydalı ilimleri izah etmeyi zorunlu gördüm.

Bu maksatlarla ele aldığım kitabı dört kısma ayırdım. Bunlar ibadetler, adetler, helak edici şeyler, ve kurtarıcı amellerdir. Bunlardan önce de ilimden bahsettim. Çünkü ilim son derece önemlidir.İlim bahsinde, ALLAH Teâlâ'nın peygamberi vasıtasıyla kullarına tahsil etmelerini emrettiği ilmi açıkladım ve onu zararlı olan ilimlerden ayırdım. Bu sebeple RasûlULLAH (sa) birincisi için "İlim her müslümana farzdır" (İbni Mâce), ikincisi için ise, "Fayda vermeyen ilimden ALLAH'a sığınıyoruz" (İbni Mâce) buyurmuştur. Fakat ne yazık ki, zamanın insanları, doğru olan

istikametten sapınca, hakiki ışık yerine serabın parıltısına aldanmış ve özü bırakıp kabukla meşgul olmuşlardır.

İBÂDETLER

İLİM

İlmin Fazileti

İlmin faziletini bildiren çok âyet-i kerimeler, hadis-i şerifler, sahabe ve âlimlerin sözleri vardır.

Bazı âyetler şöyledir:

-"ALLAH, melekler ve ilim sahipleri ALLAH'tan başka ilâh bulunmadığına ve O'nun adaletle hükmettiğine şâhidlik ederler. O'ndan başka ilâh yoktur ve O aziz ve hakimdir." (Âl-i İmran, 18). Bu âyette ALLAH Teâlâ kendi birliğine ve adaletine kendi zatını, melekleri ve ilim ehlini şâhid göstermiştir. Hiç şüphe yoktur ki, böyle önemli iki konuda âlimlerin ALLAH Teâlâ ve melekleri yanında şâhid gösterilmeleri onlar için çok büyük bir şeref, üstünlük ve yüceliktir.

-"ALLAH, iman eden ve kendilerine ilim

verilen kimseleri derecelerle yükseltir." (Mücâdele, 11). ÂbdULLAH İbni Abbas (ra) şunu söylemiştir: "Alimler, (cennette) diğer müminlerden yedi yüz derece üstündürler. Bu derecelerden her ikisi arasındaki mesafe beş yüz senedir."

-"De ki, bilenlerle bilmeyenler bir olurlar mı?" (Zümer, 9)

-"ALLAH'a karşı gerçek huşu ve haşyeti ancak âlimler gösterirler." (Fâtır, 28)

-"De ki, benimle sizin aranızda şâhid olarak ALLAH ve yanında kitap ilmi olanlar yeterlidirler."(Ra'd, 43)

-"Yanında kitaptan ilim bulunan dedi ki, onu ben sana getireceğim." (Neml, 41). Bu âyet, sözü edilen zatın bu zor işi (Belkıs'ın tahtını bir anda Yemen'den alıp Hz. Süleyman'ın önüne koyma işini) ilim kuvvetiyle gerçekleştirdiğini bildiriyor.

-"Kendilerine ilim verilmiş olanlar ise, "Yazıklar olsun size! İman edip sâlih amel işleyenler için ALLAH'ın mükâfatı daha hayırlıdır.

Buna da ancak (geçici şeylere karşı) sabredenler kavuşabilirler." dediler." (Kasas, 80). Bu âyet; iman, sâlih amel ve sabrın âhiretteki büyük mükâfatını ancak âlimlerin anlayabildiklerini gösteriyor.

-"Biz bu misâlleri insanlar için veriyoruz. Fakat onları ancak âlimler anlayabilirler." (Ankebût, 43)

- "Onlar olayı Peygambere ve ilim sahiplerine götürselerdi, onun iç yüzüne nüfuz edebilen bunlar onun hakikatini bileceklerdi. ALLAH'ın üzerinizde lütuf ve merhameti olmasaydı çok az haller dışında şeytana (ve cehalete) uyardınız." (Nisa, 83) Bu âyet, ALLAH Teâlâ'nın hâdiselerdeki hükmünü bulma işini (ictihadı) âlimlere havale ediyor ve bu hususunda onların rütbelerini peygamberin rütbesine bitiştiriyor.

-"Kur'ân, kendilerine ilim verilenlerin kalplerinde (hafızalarında) tutulan açık âyetlerden ibarettir." (Ankebût, 49)

-"Rahman olan ALLAH, Kur'ân'ı öğretti;

insanı yarattı ve ona beyanı (ilmi) öğretti." (Rahman, 1-4). ALLAH Teâlâ, bu âyetlerde insanlara Kur'ân'ı ve ilmi öğretmesini nimet ve minnet olarak zikrediyor.

Bu konudaki bazı hadis-i şerifler şöyledir:

-"ALLAH Teâlâ kime iyilik dilerse, onu dinde ilim sahibi yapar ve ona rüşdü (doğru olanı) ilham eder." (Müttefekun aleyh. Not: "Müttefekun aleyh" sözü, Buharî ve Müslim'in birlikte rivAyet ettikleri hadisler için kullanılır.)

-"Âlimler peygamberlerin vârisleridirler." (Ebu Dâvûd, Tirmizî, İbni Mâce). Peygamberlik en büyük mertebe olduğu için, bu mertebeye ilim yoluyla vâris olmak da en büyük şereftir.

-"Göklerde ve yerde olanlar âlimler için istiğfar ederler." (Bu, geçen hadisin devamıdır.) Göklerde ve yerde olanların kendileri için istiğfar etmeleri âlimlerin yüksek mertebelerinden dolayıdır.

-"Câhiliyet döneminde üstün olanlar, ilim öğrenirlerse İslâm döneminde de üstün olurlar."

(Müttefekun aleyh) Câhiliyet döneminde insanlar nüfusları, güçleri ve servetleriyle üstün sayılırlardı. İslâm dini bu şeylerdeki üstünlüğü ilim şartına bağladı.

-"Âlimin âlim olmayan âbid (kendini ibadete veren) üzerindeki üstünlüğü, benim en alt derecedeki ashabım üzerindeki üstünlüğü gibidir." (Tirmizî)

-"Âlimin âbide göre üstünlüğü, dolunayın diğer yıldızlara göre üstünlüğü gibidir." (Ebu Dâvûd, Tirmizî, Nesâî)

-"Kıyâmet gününde üç sınıf insan şefaat ederler. Bunlar peygamberler, âlimler ve şehidlerdir." (İbni Mâce)

-"Dini bilen bir âlim, şeytana karşı bin âbidten daha güçlüdür. Bu dinin direği din bilgisidir." (Tirmizî, İbni Mâce, Taberî/el-Evsat)

-"Hayra delâlet eden (onu öğreten, gösteren, teşvik eden), onu yapan gibidir (onun sevabı kadar sevap alır). (Müslim, Tirmizî)

-"Dünyada yalnızca iki kişi gıpta edilmeye

değer. Bunlardan birisi, ALLAH Teâlâ'nın kendisine verdiği ilimle amel eden ve onu öğretendir." (Müttefekun Aleyh)

ALLAH Rasûlü'ne nisbet edilen bir sözde şöyle denilmiştir: "ALLAH benim halifelerime merhamet etsin. Benim halifelerim, benim sünnetimi ihya eden ve onu öğreten kimselerdir." ALLAH Rasûlü'nün sünneti ilimdir.

Ashâb ve diğer din büyüklerinin ilmin fazileti hakkındaki bazı sözleri şöyledir:

"-İlim, şerefli olanın şerefini yükseltir; köleyi sultan derecesine çıkarır."

"-İnsanların en yararlısı âlim olandır. O, kendisine de başkalarına da yarar sağlar."

"-İmanın libası takva, süsü haya (utanma), meyvesi ilimdir."

"-Peygambere en yakın olanlar âlimler ve şehidlerdir. Âlimler ilim ile, şehidler silah ile onun dinini korurlar."

"-Bir kabilenin ölümü bir âlimin ölümünden daha az bir kayıptır."

"-ALLAH, kendi dinini öğrenmeye çalışanın sorunlarını çözer ve onu ummadığı yerden besler."

"-Beni ALLAH Teâlâ'ya yaklaştıran bir ilim öğrenmediğim gün, üzerime güneş doğmasın."

"-İbadetin en yararlısı din ilmini öğrenmektir."

"-Din ilmi olursa az bir amel de fayda verir. İlim olmazsa çok olan amel de faydasızdır."

"-Bir insana Kur'ân ilmi verilir de kendisi başkalarına daha iyi şeylerin verildiğini düşünürse, ALLAH'ın büyüttüğü şeyi küçültmüş ve nimete karşı nankörlük etmiş olur."

Hz. Ali (ra) şöyle demiştir: "Ey Kümeyl! İlim amelden üstündür. İlim seni korur; malı ise sen korursun. İlim vermekle artar; mal ise bununla azalır.", "Bir âlim öldüğü zaman, onun bıraktığı boşluğu ancak kendisi gibi bir âlim doldurabilir."

Hz. Ali şiir diliyle de şunu söylemiştir:

"Üstünlük ilim ehli içindir
Onlar hidAyet üzerindedirler ve hidAyet

arayanlara kılavuzdurlar

Her insanın değeri ilmi kadardır
Âlimin değerini bilmeyenler câhillerdir
Seni diri tutan ilmi öğren
Câhiller ölü, âlimler diridirler"

ÂbdULLAH İbni Mübarek şöyle demiştir: "Gerçek insanlar âlim olanlardır; gerçek sultanlar zâhid olanlardır. En müflis ve sefil varlıklar da dini dünyaya âlet edenlerdir."

İnsanı hayvanlardan üstün kılan özellik ilimdir. İnsan, bu özelliği sayesinde üstün varlık (insan) olmuştur. Çünkü kuvvet itibarıyla deve ondan üstündür; cüsse itibarıyla fil ondan büyüktür; cesaret itibarıyla yırtıcı hayvan ondan ileridir; yeme itibarıyla sığır, cinsel ilişki itibarıyla da kuş ondan öndedir.

Feth el-Musilî şöyle demiştir: "Hasta yemeksiz, susuz ve ilaçsız kalırsa öldüğü gibi, kalb de ilim ve hikmetsiz kalırsa ölür."

Evet, gerçekten de kalbin gıdası ilim ve hikmettir. O bunlarla hayat bulur. Bu sebeple,

ilimsiz kalan kalb önce hastalanır, bu hal devam ederse o zaman da ölür. Ancak, sahibi onun ölümünü hissetmez. Çünkü dünya sevgisi ve meşguliyeti narkoz gibi onun manevî duyarlılığını bozup iptal etmiştir. Kendisi ölüp bu narkozun tesirinden kurtulunca kalbinin ölmüş olduğunu görür ve bundan dolayı büyük bir elem duyar. Fakat artık iş işten geçmiştir. İnsanlar bu dünyada uykuda oldukları için hakikî kayıplarını bilmezler. Ölmek suretiyle bu uykudan uyanınca tatlı ve acı bütün gerçeklerle karşılaşırlar.

ÂbdULLAH İbni Mes'ûd (ra) şöyle demiştir: "İlim kalkmadan onu öğrenmeye çalışın. ALLAH'a yemin ederim, din yolunda şehid düşenler, kıyâmet gününde âlim olarak diriltilmiş olmayı temenni ederler. Çünkü, âlimlerin kendilerinden üstün olduklarını görürler. Kimse âlim olarak doğmaz. İlim, öğrenmek (ve çaba) ile kazanılır."

ÂbdULLAH İbni Abbas (ra) şöyle demiştir: "Gecenin bir kısmını ilim müzakeresiyle geçirmeyi bütün geceyi ibadetle geçirmekten daha çok

severim."

Hasan el-Basrî şöyle demiştir: "RABBİMİZ! Bize dünyada güzel olan şeyi, âhirette de güzel olan şeyi ver." (Bakara, 201) Ayetindeki birinci güzel şey ilim ve ona göre ameldir, ikinci güzel şey ise cennettir.

Ahnef şöyle demiştir: "İlim ile desteklenmeyen her türlü nimet elden çıkmaya mahkûmdur. İlim fakir için mal, zengin için cemal ve güzelliktir."

Lokman Hekim'in oğluna şöyle vasiyette bulunduğu söylenir: "Yavrucuğum! İlim meclis ve sohbetlerine devam et. Çünkü ALLAH Teâlâ, toprağı gök sularıyla dirilttiği gibi, kalpleri de ilim ve hikmet nurlarıyla diriltir."

Bir yerde âlimler az, bilmeden konuşanlar çok ise, orada ilim tahsili amelden çok daha önemli ve önceliklidir.

Öğrenmenin Fazileti

İlim öğrenmenin fazileti hakkında da âyetler, hadisler ve din büyüklerinin sözleri vardır.

Ayetler:

-"Müminlerin hepsinin toptan sefere çıkmaları doğru değildir. Sefere çıkan topluluktan birer grup dini öğrenmek ve kavimleri (savaştan) döndüklerinde onları bilgilendirmek için ilme çalışsınlar. Umulur ki, iki taraf da ilim sayesinde dikkatli davranırlar." (Tevbe, 122)

-"Kendiniz bilmiyorsanız, ilim ehline sorunuz." (Nahl, 43)

Hadisler:

-"Bir kimse ilim tahsil etmek için bir yola çıkarsa, ALLAH Teâlâ onun çıktığı yolu cennete ulaştıran bir yol haline getirir." (Müslim)

-"Melekler, kendisine sevgi ve saygılarını göstermek için ilim arayana kanatlarını indirirler." (Ahmed, İbni Hibban, Hâkim)

-"Sabahlayınca ilimden bir konu öğrenmeye çalışmak, yüz rek'at nafile namazı kılmaktan daha hayırlıdır." (İbnu Abdilberr, Faziletül-İlim; İbni Mâce)

-"İlim öğrenmeye çalışmak her

müslümana farzdır." (İbnu Adiyy, Beyhakî, İbnu Abdilberr)

-"İlim hazinedir; onun anahtarı sormaktır. Onun için, bilmediklerinizi sorun. İlim dört kişiye sevap kazandırır. Bunlar onu öğrenen, öğreten, dinleyen ve sevendir." (Ebu Nuaym)

-"Câhilin cehaletine rıza gösterip susması, âlimin de ilmini gizleyip sükût etmesi caiz değildir." (Taberânî, İbnus-Sünnî, Ebu Nuaym)

-"Amel etmek ve öğretmek maksadıyla ilim talep ederken ölen bir kimse ile peygamber arasında cennette sadece peygamberlik derecesi vardır." (Darimî, İbnus-Sünnî)

Din büyüklerinin sözleri:

-"İlimden bir konuyu öğrenmek, kişi için dünya ve içindeki her şeyden daha değerlidir."

-" İlim Çin'de de olsa onu öğrenin." (Bu söz, zayıf bir rivAyetle Peygamberimize de nisbet edilmiştir. Bununla denilmek istenen şey şudur: Muhtaç olduğunuz ilim yanınızda veya size yakın bir yerde olmayabilir. Farz-ı muhal, o dünyanın en

uzak ucu olan Çin'de de olsa gidip onu tahsil etmelisiniz.)

ÂbdULLAH İbni Abbas (ra) şöyle demiştir: "İlim tahsil etmek için bir müddet zahmet çektim. Fakat şimdi onun verdiği rahatlığı yaşıyorum."

ÂbdULLAH İbni Mübarek şöyle demiştir: "İlim tahsil etmeyen insana şaşarım. Bu durumda iken nasıl kendisinde bir değer bulunduğunu düşünebilir."

Ebu'd-Derdâ (ra) şunları söylemiştir: "Dinle ilgili bir mesele öğrenmeyi bütün gece nafile ibadet etmeye tercih ederim." "Âlim ve öğrenci hayırda ortaktırlar. Diğer insanlar ise, hayrı bulunmayan bir kuru kalabalıktır." "İlim tahsil etmenin cihad olmadığını sananlar, akıl ve basiretlerinde kusur bulunanlardır."

Hz. Ömer (ra) şöyle demiştir: "Geceleri ibadette, gündüzleri oruçta olan bin âbidin ölümü, ALLAH Teâlâ'nın helâl ve haramını bilen bir âlimin ölümünden daha ehvendir."

İmam Şafiî de şunu söylemiştir: "İlim tahsil

etmek, nafile ibadetten daha efdaldır."

Öğretmenin Fazileti

Bu konudaki âyetler şöyledir:

-"Döndüklerinde kavimlerini bilgilendirsinler. Ola ki, bu suretle dikkatli davranırlar." (Tevbe, 122)

Bu âyetteki bilgilendirmekten maksad, bilmeyenleri eğitmek ve onları irşâd etmektir.

-"ALLAH, kendilerine kitap verilenlerden "Onu mutlaka insanlara açıklayacaksınız!" şeklinde söz almıştır." (Âl-i İmrân, 187) Bu âyet, dini açıklamanın ve ilmi öğretmenin farz olduğunu bildiriyor.

-"Onların bir kısmı, bildikleri halde hakkı gizleyip ketmediyorlar." (Bakara, 146) Azarlayıcı mahiyette olan bu âyet, (Şer'i bir mazeret bulunmadıkça) dini ve ilmi gizlemenin haram olduğunu gösteriyor. Bunları gizlemek, bir anlamda şahitliği gizlemektir. Bunun da haram olduğunu "Şahitliği ketmetmeyin. Kim onu ketmederse (gizleyip bilmezlikten gelirse), bunun

günahı onun kalbine kadar işler." (Bakara, 283) âyeti bildiriyor.

-"İnsanları ALLAH'a çağıran, sâlih amel işleyen ve "Ben müslümanlardanım" diyenden daha güzel sözlü kimdir?" (Fussilet, 33)

-"RABBİnin yoluna hikmet (ilim) ve güzel öğütle çağır..." (Nahl, 125)

Öğretmek, peygamberlerin mesleğidir. ALLAH Teâlâ, Peygamberimizi şöyle tanıtmıştır: "Size, sizden olan bir peygamber gönderdik. O, size âyetlerimizi okuyor, sizi arındırıp temizliyor, size kitap (Kur'ân) ve hikmeti (kendi sözlerini) öğretiyor, size bilmediğiniz şeyleri bildiriyor." (Bakara, 151)

Konuyla ilgili bazı hadisler şöyledir:

ALLAH Rasûlü (sa), Muâz İbni Cebel'i Yemen'e vali olarak gönderirken ona şunu söylemiştir: "ALLAH Teâlâ senin aracılığınla bir kişiye hidAyet verse, bunun sevabı senin için bütün dünya ve onun içindeki şeylerden (bir rivAyette de, kızıl deve sürülerinden) daha

hayırlıdır." (Ahmed) ALLAH Rasûlü (sa), bu sözü benzer bir münasebetle Hz. Ali'ye de söylemiştir. (Bu hadis-i şerifin verdiği mesaj şudur: İnsanları ALLAH yoluna davet edenler, kemiyet ve sayı çokluğunu gaye haline getirmemeli, çoğulcu bir plan ve parola ile yola çıkmamalı, dünyayı değiştirmek gibi büyük iddialarda bulunmamalıdırlar. İlk ve belki de tek hedefleri bir insanın hidAyet bulmasına yardımcı ve aracı olmak olmalıdır. Çünkü mütevazi gibi görünen bu başarı, ALLAH yanında bütün dünya ve içindeki şeylerden daha değerlidir. Büyük düşünmek burada beşerî ölçülere göre değil, ALLAH Teâlâ'nın ölçülerine göre olmalıdır. ALLAH Teâlâ'nın ölçülerine göre büyük düşünmek ise ihlâslı, gerçekçi ve aza kanaat edici olmaktır. Onun için, ister fert, ister cemaat, ister siyaset halinde olsun, dinî hizmetlerin gayesi bir kişiye kılavuzluk etmenin ötesine geçmemelidir. ALLAH Teâlâ, aza kanâat edene çok verir; çoğa talip olanı ise mahrum bırakır.)

-"Kıyâmet gününde ALLAH Teâlâ, zâhid ve mücâhidleri cennete gönderir; âlimlere ise "Bekleyip şefaat edin."der. (Zehebî)

-"ALLAH Teâlâ din ilmini insanlara vermişken, onu içlerinden çekip almaz. Ancak âlimlerin ölüp gitmesiyle ilim de gider. Her bir âlim gittikçe, yanındaki ilmi de götürür. Böylece geride yalnızca bilgisiz önderler kalır. Câhil olan bu önderlere dinî konular sorulduğu zaman yanlış cevaplar verirler ve hem kendilerini, hem de kendilerine tâbi olanları dalâlete sokarlar."

-"Kim bir ilmi bilir de onu (Şer'î bir mazeret bulunmadan) gizlerse, ALLAH Teâlâ kıyâmet gününde onu ateşle gemler." (Ebu Dâvûd, Tirmizî, İbnu Mâce, Hâkim)

-"ALLAH Teâlâ'nın zikri, O'nun için yapılan işler, ilim öğrenmek ve onu öğretmek dışında, dünya ve içindeki her şey hayırsız ve lânetlidirler." (Tirmizî, İbnu Mâce)

-" İnsanlara ilim ve hayrı öğretene ALLAH Teâlâ merhamet; O'nun melekleri, gök ve

yerdekiler, deliğindeki karınca ve denizdeki balık da duâ ederler." (Tirmizî)

-"ALLAH Teâlâ'nın benimle gönderdiği hidAyet ve ilim, bolca yağan bir yağmur gibidir. Böyle bir yağmur yağdığı zaman, bir kısım arazi onu emer ve çeşitli bitkiler çıkarır; bir kısım arazi onu tutar ve insanlar onu oradan alıp içmede, hayvanlarını sulamada ve ziraate kullanırlar; bir kısım arazi ise hayırsız olup bu yağmurun yararından tümüyle mahrum kalır. HidAyet ve ilme karşı insanların durumları da böyledir." (Müttefekun aleyh) Bir kısım insanlar hidAyet ve ilimden yalnız kendileri için faydalanırlar; bir kısım (âlim olanlar) bundan başkalarını da faydalandırırlar; bir kısım ise çorak arazi ve taş gibi oldukları için, hidAyet ve ilim kalb ve dimağlarına nüfuz etmez, kulaklarına çarpıp dağılır.

-"Kişi öldüğü zaman üç şey dışında ameli kesilir. Bu şeylerden birisi, kendisinden öğrenilen ilimdir." (Müslim. Not: Diğer iki şey ise, sâlih

evladın duaları ve bırakılan kalıcı eserlerin faydalarıdır.)

-"Hayır ve iyiliği gösteren, onu işleyen gibidir." (Müslim, Ebu Dâvûd, Tirmizî)

-"Ancak iki insan imrenilmeye değer. Bunlardan birisi o kimsedir ki, ALLAH Teâlâ kendisine ilim vermiş, o da buna göre amel eder ve bunu insanlara da öğretir. Diğeri ise o kimsedir ki, ALLAH Teâlâ kendisine mal vermiş ve bu malı hayır işlerinde sarf etmeyi ona nasip etmiştir." (Müttefekun aleyh)

-"ALLAH Teâlâ, sünnetimi ihya eden ve onu insanlara öğretene merhamet etsin!" (İbnu Abdilberr, Harevî, İbnus-Sünnî, Ebu Nuaym)

Ashâb ve din büyüklerinin bazı sözleri de şöyledir:

-"Bir müslüman bir müslüman kardeşine kendi öğrendiği bir hadis-i şerifi öğretmekten daha üstün bir şekilde faydalı olamaz."

-"Bir müslüman bir müslümana onun hidAyetini arttıran veya onu sapmaktan kurtaran

bir kelime (bir söz, bir bilgi) den daha değerli bir hediye veremez."

-"Âlim, insanları ALLAH'a götüren kılavuzdur. Kendisi işinin önemini fark etsin!"

Hz. Ömer (ra) şöyle demiştir: "Bir mümin bir güzel söz söyler de duyanlar onunla amel ederlerse, o mümine bu amel edenlerin sevabı kadar sevap yazılır."

Sufyân es-Sevrî, Askalan'a gitmişti. Bir müddet orada kaldığı halde, gelip kendisinden ilim öğrenen ve soran olmadı. Bunun üzerine, "Bu yerde ilim ölür. İlmi olanın böyle bir yerde durması caiz değildir." diyerek orayı terk etti.

Atâ şöyle demiştir: Said İbni Müseyyeb'in evine gittim ve onun ağladığını gördüm. Niçin ağladığını sordum. "Kimse ilmi merak edip sormuyor. Bu hayra alâmet değildir." dedi.

-"Âlimler kandillerdir. Her dönemin insanları bunlardan biri veya bir kaçıyla aydınlanırlar."

Hasan el-Basrî şöyle demiştir: "Âlimler

olmasalardı insanlar hayvanlaşırlardı."

Yahya İbni Muâz şöyle demiştir: "Âlimler ümmet-i Muhammed'e babalarından daha yararlıdırlar. Çünkü genelde babaları onları dünya sıkıntısından kurtarmaya çalışırlar. Âlimler ise, onları cehennem ateşinden kurtarmak isterler."

-"Kendi ilmini onu bilmeyene öğret; senin bilmediğini bilenin de ilmini öğren. Bunu yaparsan, bildiğin ilmin hakkını vermiş ve bilmediğin ilmi öğrenmiş olursun."

Muâz İbni Cebel (ra) da şunları söylemiştir: "Din ilmini öğrenin. Çünkü onu ALLAH için öğrenmek kişiye huşu ve haşyet (ALLAH saygısı ve korkusu) kazandırır. Onu aramak ibadet ve cihattır. Onu müzâkere etmek teşbihtir (ALLAH'ı zikretmektir). Onu bilmeyene öğretmek sadakadır. O yalnızlıkta ünsiyet verir, halvette arkadaş olur, dinde kılavuzluk eder, sevinçte taşkınlığı önler, kederde sabır ve moral kazandırır. ALLAH Teâlâ onunla kişiyi yükseltir, onu hayırda öncü ve rehber yapar."

İlim kalplerin hayatı, gözlerin ışığı, bedenin enerjisidir. Kişi onunla en hayırlı olanların derecesine çıkar. İlim tahsili gündüz oruç tutmak, gece namaz kılmak gibidir. İlim sayesinde ALLAH'a ibadet ve itaat edilir; O'nun hakkı bilinir ve hukuku gözetilir; ilimle helâl ve haram öğrenilir ve onunla akrabalık ve insanlık haklarına riâyet edilir. İlim önde, amel onun arkasındadır. (İlim ışık, amel onun gölgesidir) Kendilerine mutluluk ve saadet takdir edilmiş olanlar ilim öğrenmeye muvaffak olurlar. Kendilerine mutsuzluk ve şekâvet yazılanlar ise, câhil kalmaya mahkûm edilir ve ilimden mahrum bırakılırlar.

Fazilet Nedir?

Fayda sağlayan, mutluluk veren, övülen her türlü fazlalık fazilettir. Örneğin zenginlik, sağlık, güzellik, kuvvet birer fazilettirler. Birbiriyle kıyaslanan iki insandan birinde bu şeylerden birisi bulunursa, o insan diğerine göre fazilet sahibi olur. İlim de bir fazilettir. Ancak o diğer bütün faziletlerden daha üstündür. Çünkü onun faydaları

ve sahibine kazandırdığı mutluluk diğer faziletlerden daha fazladır. İlim, ALLAH Teâlâ'nın da bir üstünlük sıfatıdır. Melekler ve peygamberler de bununla yücelmişlerdir. Hatta bazı hayvanlardaki sezgi kuvveti de bunlar için bir üstünlük ve fazilettir.

İnsanların en çok arzuladığı şey, hiç şüphe yoktur ki, cennetteki ebedî ve eksiksiz mutluluktur. Bu mutluluk amel ile kazanılır. Amel de ilimle yapılabilir.

İlim, âlemlerin RABBİne yakın olma vesilesi, melekler ufkuna ve "mele-i a'lâ"(en yüksek melekler) seviyesine çıkma vasıtası ve izzet, şeref ve itibar bulma aracıdır.

İlim böyle değerli olunca, onu öğrenmek ve öğretmek de değer kazanmış olur. Çünkü, değersiz şeyleri öğrenmek ve öğretmek insanı düşürdüğü gibi, ilim gibi değerli şeyleri öğrenmek ve öğretmek de onu yükseltir. İnsanın izafî (göreli) olan değeri, alâka duyduğu ve talip olduğu şeye göredir. İnsan alâka duyduğu ve talip olduğu şeye

göre, ya en yüksek mertebeye çıkar, ya da en aşağı dereceye düşer. "İnsan sevdiğiyle beraberdir." hadis-i şerifi de bir anlamda bu gerçeğe işaret etmiştir.

İnsanların maksadları din ve dünyaya yöneliktir. Din ise dünya ile ayaktadır. Çünkü dünya "âhiretin tarlasıdır." Dünya, gaye değil, araç ve vasıta olarak ele alındığı takdirde, insanları ALLAH Teâlâ'nın rızasına ve cennetteki ebedî mutluluğa ulaştırır. Dünya da zirâat, ticaret, sanat ve siyasetle ayakta durur. Bu işler de ilme muhtaçtırlar.

Yönetmek, yönlendirmek ve hükmetmek olan siyaset üç kısımdır. Birincisi peygamberlerin siyasetidir. Bu siyaset, insanların hem dış, hem de içlerine nüfuz eder. Bu itibarla, en üstün ve en güçlü siyaset budur. Çünkü bu siyaset onların hem dünya, hem de âhiretlerini kurtarır. İkincisi, sultan ve diğer devlet yöneticilerinin siyasetidir. Bu siyaset, insanların sadece dış yönlerine etki yapabilir, onların içlerine (inanç, düşünce, ahlâk ve

zevklerine) işlemez. Bu sebeple, o zayıf ve yarım bir siyasettir. Üçüncüsü, peygamberlerin vârisleri olan âlimlerin siyasetidir. Alimler ise, kendilerini dinleyenlerin ancak içlerine (akıl ve kalplerine) hitap edebilirler. Bunlar, dış hayatı yönlendirmek için gerekli olan maddî güce sahip değildirler. Bu sebeple, onların siyaseti de yetersiz ve eksiktir. Siyaset, yetersiz ve eksik olursa, faydası da az olur. Bundan dolayı ne yalnız dünya siyasetçileri, ne de tek başlarına âlimler insanları faziletli hale getirmekten ve faziletli bir toplum oluşturmaktan âcizdirler. Bu iki siyasetteki eksikliği gidermenin yolu ise, âlimlerin ve âmirlerin ittifak etmesi ve müşterek bir siyaset yürütmesidir. Bu iki siyaset birleştirilmediği takdirde, âlimlerin siyaseti âmirlerin siyasetinden daha üstündür. Çünkü, bu siyasetin malzemesi ilimdir. Gayesi de insanları kötü ahlâktan uzaklaştırmak ve onlara güzel ve mutlu edici olan ahlâkı aşılamaktır. Bu işlev, diğer adıyla din ve ilim öğretmektir.

İlmin Çeşitleri

1-Herkese Gerekli ve Farz-ı Ayn Olan İlimler

"İlim tahsil etmek, her müslümana farzdır." (Daha önce geçti) hadisi ile "İlim Çin'de de olsa onu arayın!" emri bu ilme işarettir. Alimler, bu ilmin hangisi olduğunda ihtilâf etmişler ve onlardan her bir grup, onu kendi meşgul oldukları ilim olduğunu ileri sürmüşlerdir. Bu sebeple kelâmcılar, onun kelâm ilmi olduğunu, çünkü ALLAH Teâlâ'nın varlık ve birliğinin, O'nun zat ve sıfatlarının bu ilimle bilindiğini iddia etmişlerdir. Fıkıhçılar, onun fıkıh ilmi olduğunu, çünkü ibadetlerin, helâl ve haramların, doğru olan ve olmayan muamelelerin bu ilimle bilindiğini söylemişlerdir. Tefsirciler ve hadisçiler, onun Kitap (Kur'ân) ve Sünnet (Peygamberimizin söz, fiil, takrir ve tefsirleri) ilmi olduğunu, çünkü bu ilmin diğer bütün dinî ilimlerin aslı ve kaynağı olduğunu ileri sürmüşlerdir. Sufiler, onun tasavvuf ilmi olduğunu, çünkü kulun ALLAH Teâlâ yanındaki durum ve derecesini bilmesinin, ihlâs

kazanmasının, nefsin âfetlerinden kurtulmasının, melek ve şeytanların kalbine yaptıkları telkinleri birbirinden ayırmasının bu ilimle mümkün olduğunu iddia etmişlerdir. Ebu Talip el-Mekkî de, Farz-ı ayn olan ilim, "İslâm, beş temel üzerine bina edilmiştir. Bunlar ALLAH'tan başka ilâh bulunmadığına şahidlik etmek, namaz kılmak, oruç tutmak, zekât vermek ve hacca gitmektir." (Müttefekun aleyh) hadisiyle bildirilen hususları bilmektir, bu sebeple bunların vücup (vacip olma) şartlarını ve edâ şekillerini herkesin bilmesi gerekir, demiştir.

Bu ihtilâfların yanında kesin olan şudur ki, kulluğun esasları üç şeydir. Bunlar itikad, fiil ve terklerden oluşurlar. Bir insan yaş, ihtilâm veya kanama yoluyla buluğ ve mükellefiyet yaşına geldiği anda ona ilk vacip olan şey, kelime-i şehâdeti söylemek ve onun mânasını öğrenmektir. Ancak bunun delillerini incelemesi, niçin ve nedenini enine boyuna araştırması gerekli değildir. Özet olarak, ALLAH Teâlâ'dan başka ilâh

bulunmadığını, Muhammed (sa) da O'nun peygamberi olduğunu bilmesi ve şüphe etmeden bunlara inanması yeterlidir. Bu inancı başkalarından duymak ve onları taklid etmek suretiyle benimsemesi de caizdir. Çünkü ALLAH Rasûlü (sa), câhil bedevilerin hiç bir delil öğrenmeksizin kelime-i şehadeti getirmeleriyle yetinmiştir. Ancak, kişinin bu kelimenin manasıyla ilgili şüphe ve tereddüdü varsa, o takdirde bunları giderici delilleri öğrenmesi de farz-ı ayn olur.

Açık ve kısa olan mânasını öğrenip kelime-i şehadeti söyledikten sonra, bu kimsenin günde beş vakit farz olan namazları ve bu namazların farz, vacip ve rükünlerini öğrenmesi lâzımdır. Bu bilgi de farz-ı ayndır.

Ramazan ayına ulaştığında, bu ayda tutulması farz olan orucun hükümlerini öğrenmesi gerekir. Bu hükümler oruca niyetle başlanması, şafaktan akşama kadar yemek, içmek ve cinsel ilişkiden kesilmesi gibi hususlardan ibarettir.

Malı varsa, üzerinden bir sene geçtikten

sonra ona düşen zekât miktarını ve bunu nasıl ve kimlere vereceğini öğrenmesi lâzımdır. Malı deve ise, deve zekâtını, para ise para zekâtını öğrenmekle mükelleftir.

Hac mevsimi gelince, onu edâ etmeye karar verdiği takdirde, haccın rükünlerini öğrenmesi de farz-ı ayndır. Ancak hac, gecikme ile de edâ edilebilen bir ibadettir: Bu sebeple kişi ölmeden evvel, her hangi bir senede onu edâ ederse sorumluluktan kurtulur. Fakat elbette ki, diğer farzlarda olduğu gibi, bu farzda da acele etmek evlâdır. Çünkü ecel gizli ve ölüm pusudadır. ALLAH Rasûlü (sa), "İbadetlerin efdal olanı, ilk vaktinde edâ edilendir." (Ancak hac için acele etmek Şafiî mezhebine göre evlâ ise de, Hanefî mezhebine göre vaciptir.)

Terklere gelince, bunun ilmi şahıslara göre değişir. Bundan dolayıdır ki, dilsiz olan bir kimseye gıybet ve yalanın haram olduğunu bilmek farz değildir. Kör olan bir kimseye de nâmahreme bakmanın hükmünü öğrenmek

gerekmez. Bu konuda herkesin karşılaştığı ve yapabildiği haramları bilmesi farzdır.

Mükellefin öğrenip bilmesi gereken bu hususları ona öğretmek de farzdır. Bu da bilenlerin görevidir.

Kısacası; farz-ı ayn olan ilim, iman edilmesi gereken hususları (imanın altı rüknü gibi), yapılması veya terk edilmesi farz olan fiil ve işleri bilmekten ibarettir. İnsanlar genellikle riya, kıskançlık, kibir gibi haller ve gıybet gibi işlerle iç içe oldukları için, helak edici olan bu işlerin mahiyetini ve haram olduklarını öğrenmek de farz-ı ayndır. Dimağın demirbaşı olan bu ilimlerin dışında kalan diğer dinî ilimleri öğrenmek ise sünnet ve fazilettir. Ancak, bu türlü ilimleri bilmeyi gerektiren hâdiselerle karşılaştıkça, onları sorup öğrenmek de vacip haline gelir. Âlimlerin de bu konularda uyarıda bulunmaları ve isteyenleri bilgilendirmeleri onlar için vaciptir.

2-Farz-ı Kifâye Olan İlimler

Herkese değil, meslek ve konumları

sebebiyle bazı kimselere farz olan bu ilimler iki kısımdır. Birincisi Şer'î ilimler, ikincisi ise sosyal ilimler ve sanatlardır. Şer'î ilimler, peygamberlerden öğrenilirler. Bunlar akıl, tecrübe ve duyularla elde edilemezler. Sosyal ilimler ve sanatlar ise, bu yollarla kazanılırlar. Dünya işleri için gerekli olan bu ilim ve sanatların (tıp, hendese, mimarlık, dokumacılık, ziraat ilmi gibi) basit şekilleri farz-ı ayn iken, ileri dereceleri farz-ı kifâyedirler. Bu sebeple, bir toplumda hiç kimse bu ilim ve sanatları ihtisas derecesinde bilmez ve onları icra etmezse, o toplumdaki herkes ciddî bir şekilde zarar görür. Halbuki ALLAH Teâlâ, "Kendinizi öldürmeyin!" (Nisa, 29), "Kendinizi kendi ellerinizle tehlikeye atmayın!" (Bakara, 195), "ALLAH, size yeryüzünü imar etme görevini verdi." (Hûd, 61) buyurmuş; ALLAH Rasûlü da, "ALLAH bir hastalık yaratmışsa, onun ilacını da yaratmıştır. Bu ilacı bulup tedavi olun." (Ebu Dâvûd, Muvatta), "Bir şey yaptığınız zaman ALLAH Teâlâ onu tam ve mükemmel olarak yapmanızdan hoşlanır."

demiştir. Bir şeyi tam ve mükemmel olarak yapmak ise, onun ilmini bilmek ve uygulamakla mümkün olur. Bu gibi nass ve emirlerin gereği olarak, ilim ve sanatları toplumun ihtiyaçlarını karşılayabilecek sayıda kimselerin öğrenmesi ve onları icra etmesi farzdır. Bunlar bunu yaparlarsa, sorumluluk ortadan kalkar. Fakat bu yapılmadığı takdirde, toplumdaki herkes günah altına girmiş olur. Farz-ı kifâyenin de mânası budur.

Şer'î ilimler ise, Kur'ân, Sünnet, İcmâ ve ashabın sözleridir. Alimlerin bir konuda görüş birliği etmesi demek olan icmâın kaynağı Kur'ân ve Sünnettir. Onun ilim ve delil olması da bu yüzdendir. Ashâb sözlerinin ilim sayılması ise şundandır: ALLAH Rasûlü'nün din ve dava arkadaşları olan bu insanlar vahyin inişine şâhid olmuşlar ve ALLAH Rasûlü'nün onunla ilgili tefsir, yorum ve tatbikatını bizzat görmüşlerdir. Bu durum, onlara daha sonrakilerin bilemeyeceği bazı incelikleri bilme imkânını kazandırmıştır. Bu sebeple âlimler, dinî konularda onlara uymayı ve

sözlerine tâbi olmayı dinden saymışlardır.

Şer'î ilimler, ibadet ve muameleleri (iş ilişkilerini) tanzim edenlerle ahlâk ve nefisleri ıslâh edenler olmak üzere iki kısımdır. Bu ilimler, maksad ve gaye durumundadırlar. Bunların yanında nahiv, lügat gibi âlet durumundaki ilimler de vardır. Bu âlet ilimler, maksad ve gaye olan ilimlerin anlaşılmasını sağlayan vasıtalardır. Çünkü Kur'ân ve Sünnet Arapça metinlerdir. Bu Arapça metinlerdeki doğru mânaları anlamak, ancak Arapça dilini ve onun lügat, gramer ve edebiyatını bilmekle mümkündür. Bir şeyin gerçekleşmesi başka bir şeye bağlıysa, bu ikinci şey de birinci şeyin hükmünü alır. Âlet ilimlerinin Şer'î ilimlerden sayılması da bu yüzdendir.

Maksad ve âlet olan kısımlarıyla Şer'î ilimler de ileri dereceleriyle farz-i kifâyedirler. Bu sebeple, bir İslâm toplumunda yeterli sayıda müslümanların bu ilimleri öğrenmeleri ve toplumun bunlarla ilgili dinî ihtiyaçlarını karşılamaları lâzımdır. Bu yapılmadığı takdirde

herkes sorumluluk altına girer. Yapıldığı durumda ise, genel sorumluluk kalkar, bu ilimleri bilmenin şeref ve sevabı da onları bilenlere ve bilmelerinde katkısı olanlara âit olur.

Şer'î ilimler, diğer bir taksimle, zahir ilmi ve bâtın ilmi diye ikiye ayrılırlar. "Fıkıh" da denilen zahir ilmi, görünürdeki fiil ve hareketlere yöneliktir. Örneğin, namazın farz ve şartları, haccın rükünleri, nikâh ve talâkı gerçekleştiren sözler, ticaret ve akidlerdeki işlemler bu ilmin konularıdır. Bu ilim, ibâdet ve muamelelerin hangi hallerde sahih ve geçerli, hangi hallerde de bâtıl ve geçersiz olduğunu tayin eder. Bâtın ilmi ise, bu fiil ve amellerin icrası sırasında ve her zaman kalpte bulunması gereken ihlâs, samimiyet, iyi niyet, huşu', ALLAH rızasını tahsil isteği, âhiret özlemi, sabır, şükür, zühd, takva ve güzel ahlâk gibi gözle görülmeyen konuları içerir. Bu iki ilmin de kaynağı yukarıda işaret edilen Kur'ân, Sünnet, icmâ, ashâb sözleri ve bunlardan çıkarılan Şer'î hükümler ve doğru mânalardır. Bu itibarla bu iki

ilim, yüz ve astar gibi veya ruhla beden gibi birbirini tamamlayan ve birbirisiz eksik kalan unsurlardır.

(Peygamberimiz ve onun ashabı dönemiyle bunu takip eden iki dönemde zahir ilmi ile bâtın ilmi böyle iç içe iken, daha sonraki dönemlerde bunlar birbirinden ayrıldılar. Çünkü, bâtın ilmine sahip çıkanlar genellikle yeterli derecede fıkıh öğrenmedikleri için, Kur'ân ve Sünnet yerine şeyh ve sufilerin söz ve görüşlerini delil ve hüccet haline getirdiler. Halbuki, bu söz ve görüşlerin bir kısmı dinin öz ve esasına tamamen aykırıydı. Ayrıca, kim oldukları ve ne istedikleri tarihin karanlığında meçhul kalmış bazı kimselerin uydurdukları vahdet-i vücud nazariyesini ve velilerin tasarruf yetkisine inanmayı akideye sokmaya çalıştılar ve Kur'ân'ın telkin ettiği ALLAH'ın birliği akidesiyle yüz seksen derece zıt düşen bu görüşleri dinin olmazsa olmaz rükünleri haline getirdiler. Bunları uyduran kimseleri de büyük evliya derecesine çıkardılar Gerçek âlimler

olan fakihler bu yanlış ve tehlikeli gelişmelere haklı olarak tepki gösterince de, din ilimlerinde ikilik ve zıtlık gibi bir durum ortaya çıktı. Bu ikilik ve zıtlığı ortadan kaldırmanın tek yolu, yine ilk üç dönemdeki İslâmî anlayışa dönmektir.

Burada şuna işaret etmekte de yarar vardır. Bâtın ilmi ile 'bâtınîlik' birbirinden ayrı şeylerdir. Çünkü, bâtın ilmi kalb hayatını ilgilendiren ilim dalı iken, bâtınîlik İslâm'ı yıkmaya yönelik bir gizli harekettir. Bu harekete mensup olanlar, Kur'ân ve Sünneti maddeten ortadan kaldıramayınca, onları tutarsız ve doğru olmayan tevil ve tefsirlerle bozmaya ve anlaşılmaz hale getirmeye çalışmışlardır. Bunlar İslâm tarihinin belli bir döneminde yoğunluk kazanmış olmakla birlikte, aynı yaklaşımı gösteren her devirdeki kötü niyetli kimseler bu harekete dahildirler. Buradaki dip not, önemine binaen parantez içinde yukarıya alınmıştır.)

(İslâm devleti, zahir ilmin ölçülerine göre hüküm icra eder, fertlerin birbirine karşı

yaklaşımları da bu ölçülere göredir. Bâtın ilminin ölçüleri ise, dünyadaki hüküm ve yaklaşımlarda geçerli değildir. Onların ölçüleri âhiretteki hesabın esaslarıdır. Bu sebeple, meselâ, devlet müslüman olan vatandaşlarının namaz kılıp kılmadıklarını sorgulayabilir; fakat onu ALLAH için mi, riya için mi kıldıklarını kurcalayamaz. Fertler de, kalb alanına giren bu gibi hususlarda birbiri hakkında söz söyleyemez ve kötü zanda bulunamazlar.)

Şer'î ilimlerle ilişkisi bakımından vera' ve takva dört çeşittir. Bu çeşitlerden biricisi zahir ilminin alanına girer. Diğer üç çeşit ise, bâtın ilminin konularıdır.

Bunlar şöyledir:

1- Kişiden vali, hâkim ve şâhid olma yetkisini selbeden açık haramlardan çekinmek. Açık haramları işlemenin dindeki adı fısktır. Bunları işleyene de fâsık denir.

2- Haram ve helâl olma ihtimali bulunan şüpheli şeylerden sakınmak.

ALLAH Rasûlü (sa) bu konuda şöyle

buyurmuştur: "Seni şüphelendiren şeyi bırak; şüphelendirmeyen şeyi yap!" (Tirmizî Nesâî, İbnu Hibban), "Günah olan şey kalbi tırmalar" (Beyhakî, Şuab'ul-İman)

3- Harama vesile olmasından korkulan helâli terk etmek.

ALLAH Rasûlü (sa) şöyle buyurmuştur: "Kişi, zararlı (haram) olan şeyden korktuğu için buna vesile olabilen helâlleri de terk etmedikçe muttakilerden olamaz." (Tirmizî, İbnu Mâce, Hâkim) Bu, gıybete yol açacağı korkusuyla insanlardan bahsetmemek, günah işlenmesine sevk edeceği korkusuyla şehvet ve heyecan uyandıran kuvvetli ve lezzetli yemekleri yememek gibi bir sakınma türüdür.

4- Helâl oldukları ve harama yol açmayacakları kesin olarak bilindiği halde, sevap kazandırmayan ve yapanı ALLAH Teâlâ'ya yaklaştırmayan işlerden yüz çevirmek.

ALLAH Teâlâ, iflah olan müminleri tarif ederken, "Onlar, faydasız işlerden yüz çevirirler."

(Mu'minûn, 3) buyurmuştur.

Fıkıh İle Tıp Arasında Bir Kıyaslama

Tıp da zahir ilmi olan fıkıh gibi, dünya hayatının dirlik ve düzeni için gereklidir. Ancak ikisi arasında, fıkıh ilmini üstün kılan şu farklar vardır:

1- Fıkıh ilmi, Şer'î bir ilimdir; kaynağı da Kur'ân ve Sünnettir. Tıp ise böyle değildir.

2- Âhiret yolcusu olan herkes fıkıh ilmine muhtaçtır. Çünkü ibadetlerin sıhhati ve muamelelerin dine uygunluğu bu ilimle bilinir. Bu sebeple, fıkıh ilminden yararlanmadan âhireti kazanmak mümkün değildir. Tıp ilmine ise, ancak bedenen hasta olanlar muhtaçtırlar. Burada, herkesin muhtaç olduğu bir şeyle bazı insanların muhtaç olduğu bir şey arasındaki fark söz konusudur.

3- Fıkıh zahir ilmi olmakla birlikte, alanına giren ibadet ve ameller vasıtasıyla kalb, nefis ve ahlâkın ıslahına ve sağlık kazanmasına vesile olur. Tıp ise, sadece vücud sağlığına yardımcı olabilir.

Ancak, aralarındaki bu önemli farklara rağmen, bu iki ilim de aynı şekilde farz-ı kifâyedirler. Bu sebeple, bir yerde bütün ilim talebelerinin fıkıh tahsilini tercih ederek tıp ilmini tamamen ihmal etmeleri veya onu gayr-i müslimlere bırakmaları doğru değildir.

İlim ve Marifet Farkı

ALLAH Teâlâ hakkındaki ilmin son hududu, bazılarına göre, insanın O'nu tanımaktan âciz olduğunu itiraf etmektir. Diğer bazılarına göre ise O'nun sıfatlarına bütün müslümanların inandıkları şekilde iman etmektir.

Bu sıfatlar ise O'nun mevcûd olması, ilim, kudret ve irade sahibi olması, işiten, gören ve konuşan olmasıdır. Ancak kalbin cilâlanması durumunda ALLAH Teâlâ'nın bu sıfatları daha açık ve kuvvetli bir şekilde hissedilir.

Kalbin bu şekilde cilâlanması ise nefsin arzularını frenlemek ve hatta terk etmek ve dinin emirlerine bütün olarak uymakla sağlanır. Bu suretle kalbin parlaması arttıkça, ALLAH Teâlâ'nın

sıfatlarını ve âlem üzerindeki tasarruf ve tesirlerini daha yakından ve doyurucu bir şekilde görmek mümkün olur. Kalbin parlamasıyla elde edilen bu sonuca marifet denir.

Kalbin Halleri ve Bâtın İlmi

Kalbin halleri iki kısımdır.

1- Övülen haller: Bunlar sabır, şükür, ALLAH korkusu, ALLAHtan ümid kesmemek, zühd (kalb tokluğu), takva, kanaat (azla yetinmek), cömertlik, her şeyde ALLAH Teâlâ'nın nimet ve minnetini hissetmek, hüsn-i zan sahibi olmak, doğruluk, vefakârlık ve samimi olmak gibi hususlardır. Bu hususların hakikatlerini bilmek, sınırlarını çizmek, nasıl kazanılacaklarını öğretmek, meyvelerini tanımak, alâmetlerini görmek, eksik olanlarını tamamlamak ve zayıf olanlarını kuvvetlendirmek bâtın ilminin konularıdır.

(Bu sayılan şeylere hal denmesinin sebebi, değişmeleri ve gelip gidici olmalarıdır. Hal kelimesi de tehavvul kelimesi gibi değişmeyi ifade eder. Fakat bu hususlar değişmeyecek şekilde

kuvvetlendikleri takdirde, sıfat ismini alırlar. Bu sebeple, çoğu müslümanlar hakkında şükür bir hal iken, iman bir sıfattır. Çünkü kalbe yerleşen iman hiç değişmediği halde, şükür hali bazı durumlarda kaybolur veya azalır. Fakat yüksek seviyedeki müslümanlarda bütün haller sabitleşir ve iman gibi kalpten ayrılmaz bir keyfiyet kazanırlar. Bu müslümanlar her zaman şâkir ve her zaman sâbirdirler. Tasavvuf dilinde sabitleşen hallere makam denir.)

2- Kötülenen haller: Bunlar fakirleşmekten korkmak, kadere küsmek, kin beslemek, kıskançlık etmek, aldatmak, gözü yukarıda olmak, övülme meraklısı olmak, nefis hesabına yaşamaktan hoşlanmak, dünyayı sevmek, kibirlenmek, riya ve gösteriş yapmak, çabuk kızmak, kendini yüksekte görmek, haksız yere buğzetmek, tamahkârlık ve cimrilik etmek, doymazlık, taşkınlık ve azgınlık göstermek, zenginlere özenmek, fakirleri hor görmek, nefsini savunmak, çekişmek, kötülükte yarışmak, gerçeği ve hakkı kabul etmemek,

gereksiz şeylerle meşgul olmak, çok konuşmayı sevmek, hayırsız ve yararsız olmak, halkın gözüne girmeye çalışmak, yağ çekmek, her yaptığını beğenmek, kendi kusurlarını unutup halkın kusurlarıyla uğraşmak, kalbinde hüzün duymamak, ALLAH korkusu taşımamak, halka yardımcı olmamak, merhametsiz olmak, ALLAH Teâlâ'nın gazabından emin olmak, nankör ve şükürsüz olmak, hilekârlık ve hainlik etmek, hakka karşı duyarsızlık olmak, dünyanın gelişine sevinmek, gidişine üzülmek, hafiflik, acelecilik, utanmazlık gibi hususlardır.

Bu ve benzeri haller, sakıncalı hareketlerin ve aşırı davranışların da kaynaklarıdır. Bâtın ilmi bu halleri de tedavi eden ilimdir. (Bu sebeple bu ilme, "kalb ve nefisleri ıslah etme ilmi" de denir. Bu ilmi bilmek bir ölçüde herkese farz-ı ayn, ihtisas derecesinde bilmek ise farz-ı kifâyedir. Bu o demektir ki, her mükellef kendi kendisini ıslâh etmenin yöntemlerini öğrenmek mecburiyetindedir. Fakat, bir kimsenin nefis ve

ahlâkı aşırı derecede bozulmuş ve manevî hastalıkları kendi kişisel gücünü aşmışsa, bu kimse kendi kendisini ıslah edemeyeceği için, onun uzman âlimlere baş vurması ve onların telkin ve sohbetleriyle tedavi görmesi zorunlu hale gelir.)

Kelâm İlmi

Kelâm ilminin ihtiva ettiği yararlı delilller ve bilgiler Kur'ân ve hadislerden alınmışlardır. Bu sebeple, bu bilgileri öğrenmek için kelâm ilmine ihtiyaç yoktur. Bu ilmin kapsadığı diğer bilgiler ise, dinde yeri olmayan şeylerdir. Çünkü bunlar dince kötülenen; tartışmak, birbirinin çelişki ve yanlışlarını teşhir etmeye çalışmak ve çoğu hezeyan kabilinden olan görüşleri uzun uzadıya nakletmekten ibarettir. Bu şeyler, ilk asırda rağbet görmemiş ve onlarla meşgul olmak bid'at sayılmıştır. Fakat zamanımızda, bu hüküm değişmiştir. Çünkü bu ilmin metodlarıyla Kur'ân ve Sünnet küçültülmeye çalışılmış ve onlara karşı itirazlar üretilmiştir. İş bu hale gelince, aynı metodlarla hasmı susturmak, itirazlara cevap

vermek, yanlışları düzeltmek ve doğruları açıklamak gereklilik kazanmıştır. Bu suretle, kelâm ilmi bazı müslümanların bilmeleri gereken farz-ı kifâye bir ilim haline gelmiştir. Ancak, herkesin onu okuması ve öğrenmesi gerekli, belki de hiç faydalı değildir.

Felsefe

Felsefe, birkaç kısımdan oluşur. Bir kısmı hendese ve hesap (geometri ve aritmetik) tır. Bu kısım, kötü işlerde kullanılmadıkça mubah olan bir ilimdir. Bir kısmı mantıktır. Mantığın konusu, delilleri incelemek, tarifleri yapmak ve doğru düşünmeyi öğretmektir. Bu da zararsız bir ilimdir. Bu ilim kelâmda da vardır. Bir kısmı ilahiyattır. Bu kısmın konusu, ALLAH Teâlâ'nın zat ve sıfatlarını akıl gücüyle anlamaya çalışmaktır. Felsefenin en sakıncalı kısmı bu kısımdır. (Çünkü, bunun kurcaladığı ilahiyat, akıl yoluyla değil, yalnızca vahiy yoluyla bilinebilir. Akıl bu alanda, karanlıkta yürüyen bir yabancı gibidir.) Bu kısım kelâm ilminin asıl konusudur. (Kelâm ilmi, bu konuya

vahyin ışığı altında girdiği için felsefeye göre daha az yabancılık çekmiş ve daha az yanlışlar yapmıştır). Başka ilimlerin konularını felsefe adı altında bir araya getiren felsefeciler, kendilerine özgü ciddî, tutarlı ve makul fikirler ortaya koyamamışlardır. Yaptıkları şey, yanlışlardan, küfürlerden ve tabiat üzerinde mülahazalardan oluşan bir takım mezhepler ve ekoller oluşturmaktan ibaret kalmıştır.

Fakîh ve Mütekellim

Fıkıh ilminin uzmanı olan fakîh, Şeriatın hayata müteallik kanunlarını öğretir. Bu kanunlar ise, hem fertlerin ibadet ve muamelelerini tanzim eder, hem de suç ve tecâvüzleri önlemede devletin adliye kolunu teşkil eder. Kelâm ilminde uzmanlaşan mütekellim (kelâma) ise, zındık, münafık ve bid'atçıların İslâm akâidine yönelttikleri şüphe ve itirazları cevaplandırır ve bu suretle, müslümanların iman ve akidesini korumaya çalışır. Ancak hem fakîh hem de mütekellim, bu önemli hizmetleri ifâ ederken,

kendi nefislerini tezkiye ve kalplerini ıslah etmeyi ve bunun için gerekli olan amel ve ibadetleri yapmayı da ihmâl etmemelidirler. Çünkü kişinin başkalarını ıslah etmeye çalışması farz-ı kifâye iken, kendi kendisini ıslah etmesi farz-ı ayndır. Cenabı Hak, ibadet ve tâatta gayret gösterenleri överek "Bizim için cehd ve gayret gösterenleri elbette ki râzı olduğumuz yollara (işlere) iletiriz." (Ankebût, 69) buyurmuş; Peygamberimiz de "Kendi nefsinle başla!" (Müslim, Nesâî) demiştir. Bu sebeple, kendi nefislerinin ıslahıyla uğraşmayıp fıkıh ve kelâmı birer sanat gibi kullanan kimseler, dinde büyük yeri olan âlimlerin mertebesine çıkamazlar. Bunlar, diğer sanatları icra eden sanatkârlar gibi, avam tabakasının seviyesinde kalırlar. Üstelik, bunların ilimleri sorumluluklarını arttırır ve kıyâmet gününde aleyhlerinde delil olur.

İlmin âhirette fayda vermesi gibi, insanlar üzerinde etkili olması da, sahibinin onunla ALLAH Teâlâ'nın rızasını araması ve onu öncelikle kendi nefsinde tatbik etmesi şartına bağlıdır. Bu şartı

yerine getirenler, âhiret âlimleri ve peygamber vârisleridirler. Bu şartı gözardı edenler ise, dünya için çalışan sanatkâr ve tüccarlar zümresine dâhildirler. Bu konuda da örnek ve önder ALLAH Rasûlü'nün ashabıdır.

Ümmetin en hayırlı nesli olan bu insanlar, fıkhı öğretmek ve kılıçla cihad etmenin yanında, dinin hükümlerini kendi nefislerinde ve özel hayatlarında tatbik ve temsil etmeye de önem ve özen gösterirlerdi. Örneğin, Hz. Ömer (ra), hutbesinde bir Şer'i hükmü açıkladığı zaman kendi kendisiyle de kalmaz, eve gelir ve aile halkını, "Ben bugün falan hükmü açıkladım. Sizden birisi, sakın ola, aykırı hareket etmesin!" diyerek uyarırdı. Bunun yanında bunlar, ALLAH ma'rifetini ve ihlâsı da kalplerine yerleştirirlerdi. Nitekim, Hz. Ebu Bekir (ra) hakkında, "O, kalbine yerleşen marifet ve ihlas sırrıyla diğer insanlardan üstünlük kazanmıştır." denilmiştir.

İmam Mertebesinde Olan Beş Fakîh

Mezhep sahibi olup çok tabileri bulunan

bu fakîhler Şafiî, Mâlik, Ahmed İbni Hanbel, Ebu Hanife ve Sufyân Sevri'dir. Bunlardan her biri âbid (çok ibadet eden), zâhid (dünyaya rağbet etmeyen), âhiret ilimlerini arayan, halkın maslahatı için çalışan, fıkıh ve bilgileriyle ALLAH Teâlâ’nın rızasını gözeten birer din âlimidir.

1- İmam Şafiî

(Muhammed İbni İdris eş-Şâfiî, hicrî 150, miladî 767 senesinde bir Filistin ili olan Gazze'de doğdu. Mekke ve Medine'de büyüdü. Ömrünün sonuna doğru beş sene kaldığı Mısır'da hicri 204, miladî 819 senesinde vefat etti.)

Bu İmam, geceyi üçe ayırır. Üçte birinde ilme çalışır, üçte birinde ibadet eder ve üçte birinde de uyurdu. Talebesi er-Rabî'in anlattığına göre, bu İmam, Ramazan ayında Kur'ân-ı Kerim'i atmış kere namazda hatmederdi. Onun bir talebesi olan el-Buvaytî de, bu ayda her gün bir hatim okurdu.

Hasan el-Kerabisî şöyle demiştir: "Çok geceler Şafiî ile birlikte olurdum. Gecenin üçte

birinde namaz kılardı ve ALLAH Rasûlü'nün yaptığı gibi, rahmet âyetlerini okuduğu zaman, kendisine ve bütün müslümanlara rahmet isterdi; azap âyetlerini okuduğu zaman da ALLAH Teâlâ'ya sığınır, kendisi ve diğer müslümanlar için ondan selâmet ve kurtuluş dilerdi. Onu yakından tanıyan, bütün korku ve ümidin kendisinde toplandığını sanırdı."

İmam Şafiî şöyle demiştir. "On altı seneden beri hiç doyarak yemek yemedim. Çünkü doyuncaya kadar yemek, bedeni ağırlaştırır, kalbi katılaştırır, uykuyu çoğaltır, idrâk ve anlayışı azaltır, ibadete karşı gevşeklik verir." İmam Şafiî bu sözüyle, doymanın âfet ve zararlarını açıklamış ve çok ibadet edebilmek için çok yemeyi terk ettiğini bildirmiştir. Çünkü, çok ibadet edebilmenin ilk şartı yemeği azaltmaktır.

Kendisine bir soru sorulmuş ve kendisi susmuştu. Niçin sustuğu sorulunca da, "Cevap vermekle vermemekten hangisinin efdal ve daha hayırlı olduğunu düşünmek için sustum." demiştir.

Bu olay, İmamın diline hâkim olduğunu ve onu ancak en hayırlı şekilde kullandığını gösteriyor. Halbuki, ilim ve bilgi sahiplerinin en az hâkim oldukları organları dilleridir.

Ahmed İbni Yahya şunu anlatmıştır: "Şafiî (ra), bir gün Kanadil çarşısına çıktı. Biz de onunla beraber gittik. Çarşıda bir adam, bir ilim adamını çekiştirdi. Şafiî bize dönerek şöyle dedi: "Dilleriniz gibi, kulaklarınızı da gıybetten koruyun. Çünkü dinleyen de gıybet edenin günahına ortaktır. Bu sefih, dimağındaki en kötü şeyi çıkarmış, sizin dimağlarınıza boşaltmak istiyor. Bu türlü gıybeti yapanlar günah kazandıkları gibi, onları susturanlar da sevap kazanırlar."

İmam Şafiî şöyle demiştir: "Hikmet sahibi birisi bir âlime şunları yazmıştır: "Sana ilim verilmiştir. İlmini günahların zulmetiyle karartma! Aksi takdirde, ilim ehli ilimlerinin ışığında yürüdükleri gün sen karanlıkta kalırsın."

İmam Şafiî şöyle demiştir: "Bir kimse, dünya sevgisiyle ALLAH sevgisini kalbinde

birleştirdiğini, söylerse, yalan söyler."

Hümeydî şunu anlatmıştır: "Şafiî (ra) bir görevle Yemen'e gitmiş ve kendisine on bin dirhem verilmişti. Mekke'ye geri döndüğünde, şehre girmeyip girişte bir çadır kurdu. Kendisi oraya yerleşti ve gelen ihtiyaç sahiplerine paranın hepsini dağıttı. Bir defasında da asası (bastonu) elinden düştü. Birisi kaldırıp kendisine uzattı. İmam, bu iyiliğe karşılık adama sahip olduğu bin altının hepsini verdi."

İmam Şafiî'nin cömertliği, anlatmaya ihtiyaç bırakmayacak kadar meşhurdur. Zühdün başı da cömertliktir. Çünkü, malı seven bir kimse onu sımsıkı tutar. Bu sebeple, malı ancak dünyaya önem vermeyen ve ona âit şeyleri sevmeyen kimse dağıtır. Zühd de dünyaya ve ona âit şeylere önem vermemek ve onları kalbine sokmamaktır.

Sufyân İbni Üyeyne, zühd ve takvayı öneren bir hadis rivAyet etmiş, dinleyenler arasında bulunan İmam Şafiî onun etkisiyle düşüp bayılmıştı.

Bir gün de birisi, "O gün (kıyâmet günü), dini yalanlamış olanların vay haline! O gün onlar konuşmazlar. Çünkü konuşmak ve (küfürlerine) mazeret beyan etmek için onlara izin verilmez." (Murselât, 35-36) âyetini okuyunca İmam Şafiî sarardı, titredi ve düştü. Kendine gelince de şöyle mırıldandı: "ALLAH'ım! Dinini yalanlayanların ve senden yüz çevirenlerin akıbetine uğramaktan sana sığınırım. ALLAH'ım! Seni tanıyanların kalpleri senin heybetinle ürperir ve bunların boyunları senin önünde bükülür. ALLAH'ım! Bana cömertliğinden ver, beni setret, kusurlarımı bağışla."

İmam Şafiî şunları söylemiştir:

"ALLAH'a karşı samimi olan kurtulur. Dini üzerine titreyen selâmet bulur. Dünyaya karşı zühd taşıyan, ALLAH Teâlâ'nın kendisine vereceği sevapla sevince kavuşur."

"Kimde üç haslet varsa, o kimse imanını tamamlamış olur. Bunlar iyiliği emredip onu yapmak, kötülüğü nehyedip ondan sakınmak ve

ALLAH Teâlâ’nın çizdiği sınırları korumaktır."

"Dünyaya karşı zâhid (ihtirassız), âhirete karşı hırslı ve bütün işlerinde ALLAH Teâlâ’ya karşı samimi ol."

"ALLAH için yaptığın bir iş ve ameli çok görmek tehlikesinden korktuğun zaman, onunla kimin rızasını aradığını, hangi sevabı beklediğini, nasıl bir azaptan kurtulmak istediğini ve ne gibi nimetlere şükrettiğini ve kaç türlü belâdan kaçtığını düşün. Sen bunları düşünürsen, amelin gözünde küçülür."

"Sahibini kötülüklerden korumayan bir ilim, ona faydalı olmamıştır."

"Âlim olmak için bir ilimde derinleş; diğer ilimlere ise ikinci derecede yakınlık duy."

"ALLAH'a itaat edenlerle beraber ol."

Kendisine, "Mihnet mi, nimet mi iyidir?" diye soruldu. Şu cevabı verdi: "Nimet, mihnete sabretmenin mükâfatıdır. Kur'ân-ı Kerimde Hz. İbrahim, Musa, Eyyûb, Süleyman, Yûsuf ve diğer peygamberlere nimetlerin mihnetlere

sabretmelerinden sonra verildiği bildirilmiştir. Peygamberler bu konuda da model ve örnektirler."

"Keşke insanlar ilmimden faydalansalardı! O zaman onu bana nisbet etmeseler de razıydım."

"İlim üzerinde tartıştığım zaman, tek dileğim doğru olanın ortaya çıkmasıdır. Bunun benim tarafımda veya karşı tarafta zuhuru (ortaya çıkması) benim için fark etmez."

"Hak ve gerçeği kendisine açıkladığım kimse, bunu kabul ettiği zaman, gözümde büyür ve kendisini sevmeye başlarım; inat ve kibir gösterip kabule yanaşmadığı zaman ise, gözümde küçülür ve kendisiyle ilişkimi keserim."

Bu sözler, hiç şüphesiz ki, ALLAH marifeti taşıyan, O'ndan korkan, O'na saygı ve huşu' duyan, ilmi ALLAH rızası ve âhiret sevabı için tahsil eden, onunla hak ve gerçeklerin ortaya çıkmasını dileyen, bundan kendi nefsine bir pay çıkarmayı düşünmeyen, zühd ve takvayı kulluğun esası kabul eden bir âlimin sözleridir.

İmam Şafiî gibi bir âlimin bu vasıflara sahip olması da tabiidir. Çünkü ALLAH Teâlâ, "ALLAH'ın kulları içinde O'na karşı huşu' ve ta'zimi ancak âlimler gösterirler." (Fâtır, 28) buyurmuştur.

2- İmam Mâlik

(Mâlik İbni Enes, hicrî 93, milâdî 712 senesinde Medine'de doğdu ve hicrî 179, milâdî 795 senesinde aynı kutlu şehirde vefat etti.)

İmam Mâlik de yukarıda zikrettiğimiz hasletlere sahipti. O da ilmin ALLAH için olması ve amel için tahsil edilmesi gerektiğine inanırdı. Kendisine:

"-İlim tahsili iyi mi?" diye sorana şöyle demiştir:

"-İlim tahsili elbette ki iyidir. Ancak, onun sabahtan akşama kadar sahibine yüklediği sorumlulukları unutmamak lâzımdır."

İmam Mâlik, din ilmine büyük bir saygı duyardı. Bu sebeple, hadis rivAyet edeceği zaman, önce abdest alır, sakalını tarayıp düzeltir, güzel koku sürünür, vakar ve ciddiyetle yere otururdu.

Bu özeni niçin gösterdiği sorulunca da, "ALLAH Rasûlü’nün sözlerine duyduğum saygıdan dolayı." diye cevap verirdi.

Bu saygı ve ta'zim, İmam Mâlikin ALLAH marifetine sahip olduğunun açık delilidir. Bu marifetten dolayı, yine ilimle yalnızca ALLAHın rızasını arardı. eş-Şâfiî şöyle demiştir: "İmam Mâlik'e bir yerden kırk sekiz soru sorulmuştu. Bunlardan otuz ikisi için, "Bilmiyorum" cevabını verdi."

Bilindiği gibi, marifet ve ihlâs sahibi olmayan bir kimse, özellikle de meşhur ve önde olan bir kimse ise, "bilmiyorum" demeyi nefsine yedirmez.

Abbasi Halifesi El-Mansur, onu "Karısını boşamaya zorlanan kimsenin talâkı geçerli değildir," hadisini rivAyet etmekten menetmişti. Fakat o, din ilmine konulan bu yasağı dinlemedi ve toplum önünde bu hadisi rivAyet etti. Bu yüzden de tacizlere uğradı ve hatta kamçılarla dövüldü.

İmam Mâlik'in ilimdeki ihlâsına dair bir örnek de şudur: Harun Reşid kendisine:

"-İmparatorluk halkını senin yazdığın Muvatta' kitabına göre amel etmeye zorlamak istiyorum." dedi. İmam Mâlik:

"-Hayır, bu doğru değildir. Çünkü, ALLAH Rasûlü'nün bütün hadisleri benim kitabımda toplanmamıştır." deyip bu teklifi reddetmiştir.

(İmam Mâlik'in telifi olan bu kitap, Kütüb-i Sitte ayarında sahih bir hadis mecmuasıdır. Hatta bazı âlimler, İbnu Mâce yerine onu Kütüb-i Sitte'nin altıncı kitabı olarak kabul etmişlerdir.)

Halife Harun'un onu kendi yanına alması isteğini de geri çevirmiş, ilmin bağımsızlığını korumak için zühd ve fakirliği tercih etmiştir.

Şöhretinin yayılması ve mensuplarının çoğalması üzerine, her taraftan kapısına mallar gelirdi. Fakat İmam, bu malların çoğunu içeriye bile almadan muhtaçlara ve hayır işlerine dağıtırdı.

İmam Mâlik'in bu tatbikatından da

anlaşılmıştır ki, zühd; züğürtlük ve dünyaya âit hiçbir şeye sahip olmamak değildir. O, kalbini mal ve dünyaya kaptırmamaktır. Nitekim Süleyman (as) dünya sultanıydı. Fakat, dünyayı kalbine sokmadığı için aynı zamanda zâhidlerdendi.

Eş-Şâfiî şunu anlatmıştır: "Ben İmam Mâlik'e niçin şehir (Medine) içinde hayvana binmediğini sordum. İmam şu cevabı verdi: "ALLAH Rasûlü'nün medfûn bulunduğu bir toprağa hayvan ayağıyla basmaktan sıkılıyorum." Bir rivAyete göre de şöyle demiştir: "ALLAH Rasûlü'nün yaya olarak dolaştığı bir yerde binekle dolaşmaktan haya ediyorum."

3- İmam Ebu Hanife

(Ebu Hanife Numan İbni Sabit, hicrî 80, milâdî 699 senesinde Küfede doğdu. Hicrî 150, milâdî 767 senesinde Bağdat'ta vefat etti.)

Bu imam da çok ibadet etmek, zühd sahibi olmak, ALLAH marifeti ve korkusu taşımak ve O'nun rızasını aramakla tanınmıştır.

ÂbdULLAH İbni Mübarek onu şöyle

tanıtmıştır: "Ebu Hanife (ra), mürüvvet (vakar ve kişilik) sahibiydi. Çok da namaz kılardı. Dünya bütünüyle kendisine yöneldiği halde, kendisi ondan kaçardı."

Hammad İbni Süleyman şöyle demiştir: "Ebu Hanife bazen sabaha kadar namaz kılardı. Dinde bu türlü bir mecburiyet bulunmadığı söylenince de şunu söylemiştir: "Bir gün yolda giderken, bir adamın beni göstererek yanındakine: "Bu zat, sabahlara kadar ibadet eder." dediğini duydum. Ben yapmadığım bir ibadet ve amelle tanınmış olmaktan ALLAH'a karşı haya duyarım. Onun için, hakkımdaki bu şayiayı doğru çıkarmam gerekir."

Vali Yezid İbni Hubeyre, onu Beyt'ul-Mal müdürü yapmak istedi. İmam bu görevi kabul etmedi. Vali, teklifinin reddedilmesine kızdı ve İmama yirmi sopa vurdurdu.

Daha sonraki (veya evvelki) bir tarihte Halife el-Mansur da ona kadılık teklif etti. İmam Ebu Hanife:

"-Ben bu işe yaramam." deyip teklifi geri çevirdi. Halife:

"-Yararsın." dedi ve diretti. İmam:

"-Yaradığım halde yaramadığımı söyledimse, yalan söylemiş oldum. Halbuki, kadı olan kişinin yalan söylememesi lâzımdır." diyerek kendisini Halifenin elinden kurtardı. (İmam Ebu Hanife, kadılık görevinde Halifeye tavizler vermeye ve onun gayr-i şer'î kararlarını onaylamaya yanaşmadığını imâ etmiştir.)

Bu Halife, bir münasebetle de ona on bin dirhem gönderdi. İmam, Halifeyi kızdırmamak için parayı bir müddet yanında tuttu. Daha sonra da ona geri gönderdi.

Şerîk en-Nahaî şöyle demiştir: "Ebu Hanife uzunca susar, devamlı düşünür, insanlarla az konuşurdu."

İbni Cureyc şöyle demiştir: "Bana anlatıldığına göre İmam Ebu Hanife ALLAH'tan çok korkardı."

Bir insana suskunluk, zühd, şüpheli

şeylerden sakınmak ve ALLAH korkusu verilmişse ona âhiret ilmi verilmiş demektir.

4- Ahmed İbni Hanbel / 5 -Sufyân es-Sevrî

(Ahmed İbni Hanbel 164 senedinde doğdu; 241 senesinde Bağdat'ta vefat etti. Sufyân es-Sevrî, 97 senesinde doğdu; 161 senesinde Basra'da vefat etti.)

Bu iki imam da zühd ve takva ile meşhur olmuşlardır. Bu kitapta, örnek göstermek maksadıyla bunların fiil ve sözlerini çok zikredeceğiz. Burada şu kadarını söyleyelim ki, bu imamlar uzman oldukları fıkıh ilmi ile yetinmemişler, onun yanında ALLAH marifeti kazanmış ve âhiret için çalışmışlardır.

Kötü İlim

İhtimal ki sen, "İlim eşyanın hakikatini bilmektir. Bu ise, ALLAH Teâlâ’nın sıfatlarındandır. Bu duruma göre, kötü ilim olur mu?" diye sorarsın. Bil ki, ilim, ilim olduğu için değil, sonuçları itibarıyla kötü olabilir. Bu sonuçlar ise ilmin kendi sahibine veya başkasına şu veya bu

şekilde verdiği zararlardır. Kötü ilmin bir örneği, sihir ve tılsımlar ilmidir. Çünkü bu ilim halka zarar verir; karı kocayı birbirinden ayırır; gayr-i meşru dostluklar ve düşmanlıklar oluşturur. Zarar ve haksızlıklara vesile olan bu ve benzeri ilimler kötü ilimlerdir. Bu sebeple, bu ilimleri öğrenmek, öğretmek ve kullanmak caiz değildir. Bundan dolayıdır ki, örneğin bir masumu öldürmek isteyen bir zâlime, onun nerede olduğu hususunda bilgi vermemek ve hatta gerekirse yalan söylemek lâzımdır. Yıldız ve fal ilmi de, bu sebeple kötülenen ilimlerdendir. ALLAH Rasûlü (sa), bu hususu da içine alan bir hadis-i şerifte şöyle buyurmuştur: "Benden sonra ümmetim için üç şeyden korkarım. Bunlar yöneticilerin zulmü, yıldız ilmine inanmak ve kaderi yalanlamaktır." (İbnu Abdilberr)

Kaldı ki, yıldız ve fal ilmi gerçek anlamda ilim de değildir; o sadece tahmindir. Tahmini ilim diye halka sunmak ise, onları gerçek dışı şeylerle şaşırtmanın yanında, aynı zamanda aldatmaktır.

Bu iki şey de dinde haram olan fiillerdendir. Ayrıca, gerçek ve faydalı olan ilimler dururken, mahiyeti cehalet, tahmin ve zarar olan bu gibi şeylerle meşgul olmak, değerli olan ömrü fuzulî işlerde harcamaktır. Bu da ilâve bir ziyandır.

Tahmin olduğu halde caiz olan ilim ise, rüya tabiri ve yorumudur. Bu ilme izin verilmiştir. Çünkü, yorum tahmin de olsa, "rüyanın kendisinde kırk altıda bir nisbetine kadar değişen bir gerçek payı vardır."

Uğraşılması caiz olmayan ilimlerden bir tanesi ve hatta en tehlikelisi, Cenâb-ı Hakk'ın zâtı ile ilgili ilimdir. Bu ilim konusunda Kitap (Kur'ân) ve Sünnet'in verdikleri bilginin dışına çıkmak bid'at ve bazı hallerde küfürdür. Çünkü tecrübe ve kıyaslamanın yürümediği bu ilimde Kur'ân ve Peygamberin irşadları dışında gerçeği bulmak mümkün değildir. Bu sebeple, ALLAH Teâlâ, "Onlar ALLAH'ı doğru şekilde anlayamazlar." (En'âm, 91, Hac, 74, Zümer, 67) buyurmuş ve bir çok âyette kendi zâtını değil, mahluklar üzerinde

tefekkür edilmesini emretmiştir. Buradan esinlenerek de "ALLAH Teâlâ'nın zâtında tefekkür etmeyin, onun nimetlerinde tefekkür edin." denilmiştir. (Bu söz, zayıf bir hadis olarak da rivAyet edilmiştir. Bak: Menâvî, Feyd'ul-Kadîr, 2/263)

Genel olarak din ilimleri konusunda ALLAH Rasûlü'nün ashabına uymak, onların yürüdükleri çizgide yürümek ve durdukları yerde durmak en selâmetli yoldur. Din konusunda nakil ile gelen bilgilerle yetinmek onu akıl ile kurcalamaktan daha iyidir. ALLAH Teâlâ şöyle buyurmuştur: "Ey iman edenler! Bazı şeyleri kurcalayıp durmayın. Çünkü onlar açıklanırsa, sizi sıkıntıya sokarlar." (Mâide, 101) ALLAH Rasûlü (sa) da: "Kurcalayıp duranlar helak olmuşlardır." (Menâvî, Feyd'ul-Kadîr, 6/355) demiştir. Dinin akide ve fıkhında aklın hakikat ve hikmetini anlayamadığı hususlar vardır. ALLAH Teâlâ bu hususları peygamberine bildirmiş ve bunları bilmenin onun bir özelliği ve üstünlüğü olarak

kalmasını dilemiştir. Onun için, bu alanda peygamberle ilim yarışına kalkışanlar bu ayak tutmaz zeminde tökezleyip düşerler. Dinin emir ve yasaklarıyla ilgili olarak bilinmesi gereken temel ilim ve hikmet ise, bunların kalb, nefis ve duyguların ıslahı, terbiyesi ve tedavisi için birer manevî ilaç olmaları, ALLAH Teâlâ'ya yakınlığı sağlamaları ve âhiret kazancı temin etmeleridir. Bir hasta için lâzım olan şey, doktorun söylediği ilacı alıp doğru bir şekilde kullanmaktır. İlacın özelliklerini ve ince sırlarını bilmek ise, hastanın işi değil, doktorun işidir. Din ilminin doktoru da ALLAH Rasûlü'dür. Bu sebeple ALLAH Teâlâ: "Peygamberin size verdiği şeyleri (sorup soruşturmadan) alın, size yasakladığı şeyleri de (aynı şekilde) bırakın." buyurmuştur. (Haşr, 7) Aklın buradaki rolü ise, Peygamberin hak olduğunu bilmek ve onun tebliğ ve tatbik ettiği dini doğru bir şekilde anlamaktır. İyi niyetle çalıştırılan akıl bu rolünü iyi yapar; fakat bundan ötesine sürülürse, hezeyan ve şaşkınlık batağına

düşer. ALLAH Rasûlü (sa): "Bir kısım ilim cehalettir." (Ebu Dâvûd) buyurarak aklın kendi kendine ilim zannettiği şeyin mahiyetini bildirmiştir. Hz. İsâ (as)'ın da şöyle dediği rivAyet edilmiştir: "Ağaç çoktur, fakat hepsi meyveli değildir. Meyve çoktur, fakat hepsi lezzetli değildir. İlim de çoktur, fakat hepsi yararlı değildir."

Mânaları Değiştirilen İsimler

Bazı isimler, zamanla ilk asırda ifade ettikleri mânalardan farklı mânalara kaydırılmıştır. Bunların başlıcaları beş isimdir.

1- Fıkıh

Fıkıh ismi, ALLAH Rasûlü döneminde, âhireti bilmek, nefsin âfetleri (kusurlar ve günahlar) hakkında bilgi sahibi olmak, amelleri bozan riya, kibir, gaflet gibi sebepler konusunda uyanık olmak, dünyanın değersizliğini kuvvetli bir şekilde görmek, âhiret nimetlerine şiddetli istek duymak, ALLAH korkusunun kalbi istilâ etmesi ve bu hasletleri kazandıran ilmi öğrenmek, ameli

işlemek gibi mânalar için kullanılırdı. Nitekim "Dinde fıkıh kazansınlar!" (Tevbe, 122), "Kalpleri vardır, fakat onunla fıkıh etmezler." (A'râf, 179), "Onların kalplerinde sizin korkunuz ALLAH korkusundan daha fazladır. Çünkü onlar fıkıh etmeyen bir topluluktur." (Haşr, 7) gibi âyetlerdeki fıkıh lafzı da bu anlamlarda kullanılmıştır. Fakat bu isim daha sonra, dinin dış hareketlere taalluk eden hükümlerini, örneğin gusül, abdest, talâk, ticaret gibi işlerin dinî usullerini bilmeye tahsis edilmiş ve onun ihlâs, marifet, haşyet, takva gibi kalb ilimleriyle irtibatı kesilmiştir.

Halbuki, dinin bu açık işleri ilgilendiren hükümlerini bilmek, kişinin ıslahı ve ilâhî marifet kazanması için yeterli değildir. Hatta bu ilimle dindarlığın tamamlandığını zannetmek, kalbin katılaşmasına ve ruhî hassasiyetin ölmesine sebep olur.

Fıkhın, ilk asırda kalbe taalluk eden derunî anlayış için kullanıldığının bazı delilleri de şöyledir:

-Hz. Ali (ra) şöyle demiştir: "Size fakîhin (fıkıh bilenin) kim olduğunu söyleyeyim mi? Fakîh, insanları ALLAH Teâlâ'nın rahmetinden ümitsiz etmeyen, O'nun azabından emin kılmayan, Kur'ân ilmini bırakıp başka şeylerle meşgul olmayan kimsedir."

Ebud-Derdâ (ra) şöyle demiştir:

"Kul, ALLAH için kötülere buğz etmedikçe ve sonra kendi nefsine dönüp ona daha büyük düşmanlık etmedikçe fıkıh sahibi olamaz."

Hasan el-Basrî (ra) şöyle demiştir:

"Fıkıh sahibi; dünyaya karşı zâhid, âhirete karşı hırslı olan, dininde basiret taşıyan, RABBİne devamlı ibadet eden, nefsini müslümanların can, mal ve namusuna tasalluttan uzak tutan, onlara fert ve toplum olarak nasihat eden ve iyi olmalarını dileyen kimsedir."

2- İlim

İlim ismi, ilk asırda ALLAH Teâlâ'yı, O'nun din ve âyetlerini ve mahluklardaki tasarruflarını bilmek anlamında kullanılmıştır.

Bu sebeple, Hz. Ömer (ra) vefat ettiği zaman, ÂbdULLAH İbni Mes'ûd (ra): "Ömer'le birlikte ilmin de onda dokuzu öldü." demiştir.

Daha sonraları ise, bu isim yararlı, yararsız, dinî olan ve olmayan her türlü bilgi için kullanılır olmuştur.

Din ilmi de özü, sabit hakikatleri, âhirete yarayan ve kalbi ıslah eden kısmıyla değil; ikinci derecedeki teferruat, mezhepler arasındaki tartışmalı meseleler ve amel değeri, bulunmayan nazarî konular kısmıyla ele alınmıştır.

Bunlarla uğraşan ve kendisini göstermek hevesiyle bilgiçlik taslayıp aktörlük yapanlar da büyük âlim zannedilmişlerdir.

Dinin asıl meselelerine, âhirete bakan hükümlerine, nefsin ıslahına ve ALLAH marifetine ağırlık verenlere ise âlim bile denilmez hale gelinmiştir.

Halbuki, ilim ve âlimlerin fazileti hakkında vârid olan âyet ve hadisler, genellikle ALLAH Teâlâ'yı, O'nun hükümlerini, fiil ve sıfatlarını bilen

ve kuvvetli bir ihlâs ve maneviyata sahip olanlar hakkındadır.

(Fizik, kimya gibi tabiî ilimler bir toplum için farz-i kifâye derecesinde gerekli ve lüzumludurlar. Ancak, sahibine ALLAH marifeti, din muhabbeti ve sâlih amel isteği kazandırmayan ilimler, ALLAH ve Peygamberin övgüsüne ve teşvikine mazhar olan ilimlerden değildir. Bunlar, bu halleriyle sanat, ziraat ve ticaret gibi önemli ve fakat âdi işlerdendirler. Ancak bu ilimler şuurlu bir şekilde okunursa çok kuvvetli bir iman ve marifet kazandırırlar. Çünkü tabiî ilimler, ALLAH Teâlâ'nın âlemdeki tasarruflarının tercümeleridir. Bunlar, bu ilâhî tasarrufların ne kadar mükemmel ve muhteşem olduklarını ilim ölçüleriyle ve ispatlı bir şekilde gösterirler.)

İlim isminin mânasındaki bu sapma, yanlış değerlendirmelere sebep olmuş, din ilmini bilmeyen okumuşlarla sahte âlimlere rağbet kazandırmış, ilim arayanları da yanlış istikamete yöneltmiştir.

3- Tevhid

Bu isim, günümüzde konuşma ve tartışma sanatını bilmek, karşı tarafın çelişkilerini yakalamak, bunlar üzerinde çene çalmak, itikad konularında şüpheler uyandırmak ve faraziyeler kurmak anlamında kullanılmaktadır. Bu yüzden, Mu'tezile taifesi kendilerine "adl ve tevhid ehli" ismini koymuşlardır. Halbuki, bunların uğraştıkları bu tartışma ve çene çalma olayı (tabir caizse, din ilminde gevezelik) ilk asırda yoktu ve o hayırlı dönemin müslümanları (ashâb), itikad konularında tartışma ve fikir yürütme kapısını açmak isteyenleri şiddetle azarlayıp kötülerlerdi. Onlar, aklın sınırını zorlayarak ve hatta yıkarak ALLAH ve gaybla ilgili itikad konularını (iman esaslarını) kurcalamak yerine, Kur'ân'ın açık olan ve akılların kolaylıkla kavrayıp kabul ettiği âyetlerine tâbi olur ve onun açıklamalarıyla yetinirlerdi. Onların tevhidle ilgili bilgileri Kur’ân’ın bildirdiği kesin hakikatlerden oluşurdu. Bu sebeple, onlara göre tevhid, esbap ve vasıtaları

tesir ve etki gücünden tecrit etmek ve bütün işleri, hayır ve şerri ALLAH Teâlâ'dan bilmekti. Bu şerefli ve yüce bilginin meyvesi ve eseri ise, ALLAH Teâlâ'dan korkmak, O'ndan ümit etmek, O'na tevekkül etmek ve O'na ibadet etmek, O'nun her türlü hükmüne rıza ve teslimiyet göstermek ve mahlukları ilâhlaştırmaktan sakınmaktı. Bu tevhid anlayışından dolayıdır ki, Hz. Ebu Bekir (ra) hastalanınca ona:

"-Bir doktor getirelim." demişler. Kendisi:

"-Doktor beni hasta etti." demiştir. Başka bir zata:

"-Doktora göründün mü?" diye sormuşlar.

"-Göründüm." demiştir.

"-Sana ne dedi?" diye sormuşlar.

"-Ben her dediğimi yaparım."dedi." demiştir.

Bu anlayış tevhidin özüdür. Tevhid özünün iki kabuğu vardır. Genellikle insanlar, özü bırakıp bu kabuklarla yetinirler. Kabuklardan birisi, manasıyla hem-hal olmadan "lâ ilahe illALLAH"

sözünü söylemektir. Bu sözü gerçekten inanmış olan müslümanlar da, içi dışı bir olmayan münafıklar da söylerler. Bu o demektir ki, iş bu sözü söylemekle bitmiyor. İkinci kabuk ise, bu sözden sadece müşrik ve hırıstiyanların yaptıkları gibi ALLAH'ı bırakıp put ve heykellere ibadet edilemeyeceği mânasını anlamaktır. Tevhidin özü ise, işaret ettiğimiz gibi, sebep ve vasıtaları aradan çıkarıp âlemde olup biten büyük küçük bütün işleri, yaratmak ve takdir etmek cihetiyle ALLAH Teâlâ'dan bilmek ve nefsine uymayı bırakarak mutlak bir şekilde O'na itaat etmektir. Çünkü bu itâatten kendi nefsine pay ayırmak ve bazı işlerde ona uymak onu ilâhlaştırmaktır. Bu ise, "ALLAH'tan başka ilâh yoktur" sözüne aykırı hareket etmektir. Bu sebeple, ALLAH Teâlâ bunu yapanları kötüleyerek, "Nefislerine uyanları görüyor musun?" (Câsiye, 23) buyurmuş; ALLAH Rasûlü (sa) da, "ALLAH katında, yeryüzünde ibadet edilen ilâhların en iğrenci nefistir." (Taberanî) demiştir. Derince düşünüldüğü zaman

görülür ki, putlara tapanlar da aslında kendi nefislerine tapıyorlar. Çünkü, bunu kendilerinden isteyen ve bu işten zevk alan kendi nefisleridir. Bu sebeple, kendi nefislerine uydukları halde "Lâ ilahe illALLAH" diyenler, gerçek tevhide ulaşmış değillerdir. Bunlar mânayı bırakıp lafızda, özü bırakıp kabukta kalmışlardır. Bunların bu halde bu sözü söylemeleri de bir yalancılıktır.

(Ancak bu hüküm bâtın ilmine dahildir ve bir gaybtır. Bu sebeple, kimse "lâ ilahe illALLAH" diyen ve müslüman olduğunu söyleyen bir kimseye "Sen nefsine uyuyorsun ve hatta tapıyorsun. Onun için müslüman değilsin."diyemez. Dediği takdirde haddini aşmış ve kendisini ALLAH yerine koymuş olur. Bunun vebali ise çok büyüktür. Çünkü gaybı bilmek ve ona göre yargılamak ALLAH Teâlâ'ya mahsus sıfatlardır. Bundan dolayı, gaybla ilgili dinî hükümleri açıklamak caizdir, fakat onları yargı konusu yapmak caiz değildir. Onun için, meselâ, "Şu kötü fiil ve huyları olan kimseler

münafıktırlar." denebilir. Fakat "O fiil ve huyları taşıyan falan adam münafıktır." denemez. Çünkü bu, hüküm alanına girer. Hüküm ise ALLAH Teâlâ'ya mahsustur. "Hüküm ve hâkimiyet ALLAH'ındır." diyerek ortalığı velveleye veren bir takım kimseler, şuna kâfir, berikine münafık demek suretiyle ALLAH'a âit olan hükmü kullanmış ve kendi davalarını kendileri bozmuş olurlar.)

Bu yalancılığın bir örneği de odur ki, bir çok kimse namazlarında "Yüzümü gökleri ve yeri yaratana çevirdim." dedikleri halde, yüzleri ve gönülleri ALLAH Teâlâ'ya değil, dünya işlerine, mal, şöhret ve nimetlere yöneliktir.

ALLAH Teâlâ'ya yönelmiş gerçek muvahhid, yalnızca O'nu görür ve bütün kalbiyle O'na döner. Diliyle söylediği sözleri de yaşadığı hakikatlerin bir tercümesi ve ifadesi olarak söyler. Kur'ân-ı Kerim'de de buna işaret edilerek, "ALLAH, de ve onları (gerçek muvahhid olmayanları) bırak, bâtıl içinde oyalansınlar!" (En'âm, 91)

buyurulmuştur.

Hiç şüphe yoktur ki, ALLAH Teâlâ dile değil, kalbe ve gerçek duruma bakar. Bunu için, tevhidin yalnızca dilde değil, aynı zamanda kalpte ve tatbikatta da olması lâzımdır.

(Tevhidi yanlış mânalara çeken ve onu bozan taifelerden birisi de sufilerdir. Kendilerini hakikî tevhidin ehli ve temsilcisi durumunda görmelerine rağmen, bu taifenin küçümsenemeyen bir kısmı, tevhidle yüz seksen derece zıt olan anlayışlara sapmışlardır. Bu yanlış anlayışların başında da, velîlere ALLAH'ın mülkünde tasarruf hakkı tanımaları ve ALLAH'ı bırakıp veya onunla birlikte velilerden medet ve himmet dilemeleridir. Halbuki Kur'ân-ı Kerim'deki yüzlerce âyet ALLAH Teâlâ'nın mülkünde sadece O'nun tasarruf ettiğini ve yalnızca O'ndan yardım ve medet istenebileceğini açıkça ve ısrarla söyleyip durmaktadır. Velîlerden medet ve himmet bekleme anlayışı hıristiyanlıktan gelmedir. Çünkü hıristiyanlar, azizleri, ilâh kabul ettikleri Hz.

İsa'nın vekilleri olarak görürler. Dolayısıyla onun ilâhlık tasarruf ve yetkilerinin de vekillerine geçtiğine inanırlar. İslâm akâidine göre ise, hiçbir peygamber ilâh değildir. Böyle olunca da ne onda, ne de onun vekil ve vârisleri olan âlim ve sarihlerde uluhiyet yetkisi yoktur. Himmetten maksat duâ etmek ise, duâ haktır. Ancak, duaya himmet ve tasarruf ismini kullanmak yanlıştır. Duâ etmek kulluk vasfı iken, himmet ve tasarruf etmek ilâhlık vasfıdır.)

4- Zikir ve Tezkir

ALLAH Teâlâ, "Hatırlat. Çünkü hatırlatmak müminlere fayda verir." (Zâriyât, 55) buyurmuş, ALLAH Rasûlü (sa) da zikri ve zikir meclislerini övmüş ve örneğin şunları söylemiştir: "Cennet bahçeleri olan zikir meclislerinin meyvelerinden yiyin." (Tirmizî) "ALLAH Teâlâ’nın yeryüzünde gezgin melekleri vardır. Bunlar zikir meclislerini gördükleri zaman: "Aradığınız şey buradadır; gelin!" diye birbirlerini çağırırlar ve gelip meclistekilerle birlikte otururlar." (Müttefekun

aleyh)

Zikir ve tezkir, zamanımızda çokları tarafından kıssa ve hikâye anlatmak, şiir okumak, bozuk manalı veya mânâsız şatıh ve tâmmeler söylemek şekline dönüştürülmüştür.

Kıssa ve Hikâye

Va'z ve nasihatte kıssa ve hikâye anlatmak bid'attır. İlk müslümanlar (ashâb), kıssa ve hikâye anlatanların yanında oturmayı (onları dinlemeyi) nehyetmişler ve bu bid'atın ALLAH Rasûlü, Hz. Ebu Bekir ve Hz. Ömer dönemlerinde bulunmadığını söylemişlerdir. Daha sonraki dönemlerde fitne, karışıklık ve başıboşluk baş gösterince, kıssacı ve hikayeciler de türediler.

RivAyet edildiğine göre, ÂbdULLAH İbni Ömer (ra), mescitten çıkmış ve kendisini görenlere, "İçeride birisi din adına kıssa ve hikâye anlatıyor. Onu dinlememek için çıktım." demiştir.

Dumre şunu anlatmıştır: "Biz Sufyân es-Sevrî'ye:

"-Hikayecileri dinliyoruz; bunun bir

sakıncası var mıdır?" diye sorduk. Sufyân:

"-Bid'atlara sırt çevirin!" dedi."

İbni Avn şunu anlatmıştır: "İbni Sîrin'in ziyaretine gitmiştim. Bana:

"-Bugün ne haber var?" diye sordu. Ben:

"-Emir (vali), mescitte kıssa anlatılmasını yasakladı." dedim. İbni Sîrin:

"-Doğru yapmıştır." dedi."

İmam Ahmed şöyle demiştir:

"En çok yalan söyleyenler, va'z ve nasihat için hikâye anlatanlardır. Bunları dinleyenler de en çok yalan dinleyenlerdir."

Hz. Ali (ra), kıssacıları Basra camiinden dışarı çıkarırdı. Fakat Hasan el-Basrî'ye karışmazdı. Çünkü bu zat, âhiret bilgisi, ölüm tefekkürü, nefsin ayıpları, amellerin âfetleri, şeytanın vesveseleri ve bunlardan sakınmanın yolları üzerinde konuşur; ALLAH Teâlâ'nın nimetlerini hatırlatır, kulun şükür etmekteki kusurunu söyler, dünyanın değersizliğini, ayıplarını, geçiciliğini, vefasızlığını, bunun yanında âhiretin önemini ve mahşer

gününün zorluk ve sıkıntılarını anlatırdı. Bu ise, doğru olan ve teşvik edilen va'z ve irşad şeklidir.

Fakat kıssacılar, bu yolun dışına çıkmışlar, dini kendi keyiflerine göre şekillendirip biçimlendirmişler, istedikleri şeyi küçültüp istedikleri şeyi büyütmüşler ve gerçekte hiç olmayan şeyler uydurmuşlardır. Gerçeklerin dışına çıkılmadığı ve dinin ölçüleri aşılmadığı takdirde, hikâye anlatmakta sakınca yoktur. Ahmed İbni Hanbel şöyle demiştir: "İnsanların doğruları anlatan hikâyeleri dinlemeye ihtiyaçları vardır. Bu sebeple, hikayeci doğrulara bağlı ise, onun anlatacağı peygamber kıssalarını ve diğer ibretli hikâyeleri dinlemekte yarar vardır."

Bu duruma göre, va'z ve nasihat maksadıyla hikâye anlatanlar, yalan uydurmaktan sakınmalı, dinin ölçülerine uymayan veya hakikatte olmayan şeyleri anlatmamalı, gerçeklerin yanlış anlaşılmasına yol açabilen ender olayları ve garip şeyleri dillerine dolamamalıdırlar. Çünkü bu şeyleri anlatmak,

dinleyicilerin dini yanlış anlamalarına, hatta günahlara karşı cür'et kazanmalarına ve hurafelere inanmalarına vesile olur.

En emin ve yararlı kıssalar, Kur'ân-ı Kerim ve sahih hadislerde anlatılanlardır. Onun için vaiz, mürşid ve öğüt verenler, söz ve nasihatlerini bu kıssalarla süsleyerek etkili hale getirmeye çalışmalıdırlar.

Bazı kimseler, insanları hayır ve ibadete teşvik eden hikâyeler uydurmayı caiz görmüşlerdir. Fakat, bu görüş yanlıştır ve bir şeytan aldatmasıdır. Çünkü, uydurulan hikâyelerin faydası şüpheli, yalan olmaları hasebiyle zararları ise kesindir. Kaldı ki, Kur'ân ve hadislerdeki doğru kıssalar, bu alanda yalan uydurmaya ihtiyaç bırakmamıştır.

(İslâm dini haktır; onu yayma yol ve yöntemi de hak olmak zorundadır. O, başka din, ideoloji ve davalara benzemez. Çünkü bunlar onun gibi hak değildirler. Hepsi yalan ve uydurma şeyler oldukları için, bunları yayma ve neşretme

yöntemi de yalan ve yalancılık olabilir. Zaten bundan başka çareleri de yoktur. Yalan, hak olan bir yöntemle ne yayılma imkânı bulur, ne de ayakta kalabilir.)

Tabiî, sade ve içten geldiği gibi olması gereken va'z ve nasihatte süslü ve kafiyeli kelime ve cümleler kullanmaya kendini zorlamak da mekruh görülmüştür.

Ashâb, bu hali kendi aralarındaki günlük konuşmalarda da hoş görmemişlerdir.

Örneğin, Sa'd İbni Ebi Vakkas (ra), seci'li (kafiyeli) bir şekilde konuşarak ondan bir şey isteyen oğlu Ömer'e şöyle demiştir:

"Kendini bu şekilde konuşmaya zorlaman, seni gözümde çirkinleştirdi. Bundan tevbe edip tabiî bir üslupla konuşmadıkça, ihtiyacını gidermem."

Hz. Âişe (ra)'a da şöyle demiştir: "Kendinizi konuşurken seci' ve kafiye yapmaya zorlamayın. ALLAH Rasûlü (sa) ve onun ashabı da bunu yapmazlardı."

Şiir

Va'z ve nasihatlerde çok şiir okumak kötülenmiştir. Çünkü, şiirin konuları genelde gerçek olmayan hayaller ve ölçüye uymayan abartmalardır. Bu yüzden ALLAH Teâlâ şöyle buyurmuştur: "Şâirlere sapıklar uyarlar. Görmez misin, bunlar (şâirler) her vadide şaşkınca dolaşır ve yapmadıkları şeyleri söylerler." (Şuarâ, 224, 225), "Biz peygambere şiir öğretmedik; şiir ona yakışmaz da." (Yasin, 69) buyurmuştur. Şiirde mecazlar da çoktur. Va'zları dinleyenlerin ekseriyeti ise, mecazları anlamazlar. Onlar kelime ve sözleri lügat mânalarıyla algılarlar. Bu sebeple de, şiirlerden yanlış sonuçlara varırlar. Hal böyle olunca, şiir türünden manası açık, doğru ve temiz olan hikmetlerle yetinmek lâzımdır. Bu türlü şiirler de vardır. ALLAH Rasûlü (sa): "Bir kısım şiir hikmettir" (Buharî) buyurmuştur.

(Not: Bir şiir veya sözün söylenebilmesi için, söyleyenin ondan doğru mâna kasdetmesi ve anlaması yetmez; dinleyen ve duyanların da bu

mânayı anlayabilmeleri şarttır. Bundan dolayı, bir kısım sufilerin zahir mânası küfür ve dalâlet olan sözler söylemeleri yanlıştır ve bir sorumsuzluk örneğidir. Bu sebeple, meselâ bir kimse, "Enel Hak." derse, kendisi bu sözden ne kasdederse etsin, yanlış, bâtıl ve küfür olan bir söz söylemiş olur. Çünkü dinleyen bundan bunu anlar. Kimse kimsenin yanlış olan sözünü te'villerle doğru bir hale getirmeye mecbur değildir.)

Din kültürü yüksek olanların meclisinde ise, onların anlayış seviyesine göre daha ince şiirler de okunabilir.

Şath

Bir kısım sufilerin uydurması olan şatıh iki çeşittir. Bir çeşitli ALLAH Teâlâ'ya âşık olma, O'na ulaşma, O'nunla bütünleşme (ittihâd), kulla arasındaki perdenin kalkması, O'nu görüp müşahede etme, O'nunla konuşma gibi iddialar taşıyan sözlerdir. Bu çeşit şath söyleyenlerin öncülerinden olan Hüseyin İbni Mansur el-Hallâc (Ölüm tarihi hicrî 309), "Enel Hakk" demiş ve bu

şath'ı yüzünden katledilmiştir.

(Bu söz, "Ben Hakkım." demektir; Hakk, ALLAH Teâlâ'nın isimlerinden olduğu için, sonuç olarak bu söz, "Ben ALLAH'ım" demektir. Nitekim, Hallac'tan sonraki bazı hızlı sufiler, bu sözü "Ben ALLAH'ım" şeklinde söylemişlerdir. İmam Suyutî, Hallac'ın Hindistan'a gidip sihir ve büyü öğrendiğini yazmıştır. İhtimal ki, bu zat, bu ülkede öğrendiği sihir ve büyüyü sufilere keramet şeklinde göstermiştir. Bunu söylemek bu zat hakkında haram olan su-i zanda bulunmak değildir. Çünkü, ne kasdederse etsin, "Ben ALLAH'ım" diyebilen bir kimseden her türlü kötülük beklenebilir. Hz. Ömer (ra) şöyle demiştir: "Kendisini töhmetlere maruz bırakan bir kimse, yalnızca kendine levm etsin.")

Ebu Yezid el-Bistâmî'nin de, "Sübhânî! Sübhânî!" gibi şatıhlar söylediği rivAyet edilir.

(Ölüm tarihi, 261'dir. Kendisi bir mecusi dönmesidir. Lâkin sufiler, onu öve öve bitiremiyorlar. O, bir tarikatın da sâdâtı arasında

yer almıştır. Zehebî şunu söylemiştir: "Bu zattan onun samimî bir müslüman olduğunu gösteren sözler ve haller de, bunun aksini gösteren söz ve haller de nakledilmiştir. Bu sebeple, onun lehinde veya aleyhinde bir hüküm vermek mümkün değildir."

"Sübhânî! Sübhânî!" kelimelerin mânaları: "Ben şerik, ortak ve kusurlardan münezzehim, münezzehim" demektir. Kur'ân-ı Kerim'de "sübhâne" kelimesi ALLAH Teâlâ'yı şerik, ortak ve kusurlardan tenzih etmek için kullanılmıştır. Bu zat ise, bununla kendi kendisini tenzih ve takdis etmiştir. ALLAH Teâlâ, peygambere, "Sübhâne Rabbî." (İsrâ, 93) demesini emir ve talim etmişken, bir insanın buna karşı, "Sübhânî " demesi, ALLAH Teâlâ'nın emrine açıkça muhalefet etmek ve peygamberin yolundan pervasızca ayrılmaktır. Lâkin, bazı hamiyyetkeş sufiler, sanki ALLAH Teâlâ Kur'ân'ı indirmemiş de, şeyhlerin ve sâdâtın sözlerini indirmiş gibi bir telakkiye sahiptirler. Bu sebeple bunlar, Kur'ân ne derse desin, şeyh ve

sâdâtın sözlerini ve hallerini hak ve doğru bulurlar. Mevcut durumuyla tasavvuf bu türlü hatalı telakki ve tutumlarla yüklüdür. Onun için bu alanda ciddî ve köklü bir ıslâhata ihtiyaç vardır. Lâkin bu ıslâhatı kim ve ne zaman yapacaktır? Veya sufiler ne zaman şuradan buradan yükselen haklı uyarı seslerini dinleyecek ve kendi kendilerine çeki düzen vereceklerdir?)

Bu türlü şatıhları söylemek nefse hoş gelir. Çünkü, söyleyenler bu sözlerle büyüdüklerini, yüksek makam ve derecelere ulaştıklarını zannederler. Bu sebeple bunların bir kısmı, giderek ibadet ve mükellefiyetten kurtuldukları zehabına da kapılırlar.

Zararları çok olan bu türlü şatıhları söyleyenlerden birisini öldürmek, on kişiyi hayata kavuşturmaktan daha hayırlı bir iştir.

Şathın diğer çeşidi ise, söyleyenin mânasını bilmeden veya zahir mânasını kastetmeden söylediği sakıncalı sözlerdir. Bu şatıh çeşitli de dinleyenlerin kafalarını karıştırır, onlarda

şaşkınlık meydana getirir ve onları kastedilmeyen mânaların vârid ve doğru olduğu zannına götürür. Bu sebeple, aklı yerinde ve iradesi ile konuşanların bu türlü şathı söylemeleri de caiz değildir. ALLAH Rasûlü (sa) şöyle buyurmuştur: "Biriniz bir topluluğa anlayamadıkları bir sözü söylerseniz, onlar için fitne olursunuz. Onun için, onlara anladıkları tarzda hitap edin; anlayamadıkları şeyleri söylemeyin." (Akilî, İbnus-Sünnî, Ebu Nuaym; ed-Deylemî)

Tâmme

Tâmme, de şath söylemek veya zaruret bulunmadığı halde dinî nassları (âyet ve hadisleri) te'vil ederek asıl mânalarından çıkarmaktır. Bu da haram olan ve zararı büyük olan bir iştir. Çünkü bir nassı te'vil etmek, ancak başka nassların veya aklî zaruretin gerektirmesi sonucu caiz olabilir. Bu hallerin dışında nassları te'vile kalkışmak, Kur'ân ve hadisi anlaşılmaz ve güvenilmez bir duruma getirmek ve sonuçta dini yıkmaktır. Bâtinî denilen fırka da caiz olmayan bu te'vil yoluyla sapmış veya

kasıtlı olarak dini yıkmak istemişlerdir. Örnek vermek gerekirse, tâmmeciler "Firavuna git; çünkü o tuğyan etmiştir." (Nâziât, 17) âyetindeki "firavun" ismini kalb ile te'vil etmişler ve tuğyan edenin insan kalbi olduğunu söylemişlerdir. Bunlar, "Asânı at!" (Araf, 117) âyetindeki "asa"yı da ALLAH Teâlâ'dan başka güvenilen ve dayanılan şeylerle te'vil etmişlerdir. Bunlara göre, ALLAH Rasûlü'nün "Sahura kalkın. Çünkü sahurda bereket vardır." (Müttefekun aleyh) Hadisindeki sahura kalkmanın mânası da o vakitte istiğfar etmektir. Halbuki yukarıda geçen âyetlerde anlatılan Firavun ve asâ kıssaları tarihî gerçekler oldukları gibi, ALLAH Rasûlü'nün sahur yemeği yediği ve ashabına; "Bereketli yemeğe buyurun!" (Buharı, Ebu Dâvûd, Nesâî, İbnu Hıbbân) dediği de sahih hadislerle sabittir.

Sözü edilen te'villerin caiz olmadığına işaret eden ALLAH Rasûlü (sa): "Kur'ân'ı kendi görüşüne göre te'vil eden, ateşteki yerine hazırlansın!" (Tirmizî, Ebu Dâvûd, Nesâî)

buyurmuştur.

Bu hadis-i şerifle kötülenen te'vil, nassın lügat ve ıstılah yönlerinden ifade etmediği manaları kendi şahsî veya meslekî görüşünü teyid etmek için mesnetsiz ve keyfî bir şekilde ona yüklemektir. Lügat, ıstılâh ve Şer'î delillere uygun olarak yapılan tefsirler ise, buna dâhil değildir. Çünkü bu çeşit tefsirleri ashâbdan başlayarak her asırdaki İslâm âlimleri yapmışlardır. ALLAH Rasûlü (sa) da ÂbdULLAH İbni Abbas için dua ederek: "ALLAH'ım! Bunu dinde fıkıh sahibi yap ve ona Kur'ân'ı tefsir etmeyi öğret." demiştir. (Ahmed, İbnu Hibban, Hâkim)

Kur'ân âyetlerine getirdikleri yanlış ve bâtıl te'villerle halkı hakka davet ettiklerini söyleyenler, hadis uydurarak ALLAH Rasûlü'ne nisbet edenler gibidirler. Çünkü bunların da bir kısmı aynı gerekçeyi ileri sürmüşlerdir. Halbuki ALLAH Rasûlü (sa) hiçbir kayıt koymadan, "Kim bilerek bana söylemediğim bir sözü nisbet ederse, Cehennemdeki yerine hazırlansın." (Müttefekun

aleyh) buyurmuştur. Kaldı ki, öncekilerin (Kur'ân âyetlerini yanlış te'vil edenlerin) dine verdikleri zarar bunların (hadis uyduranların) verdikleri zarardan daha büyüktür. Çünkü, onlar yanlış ve keyfî te'villerle Kur'ân âyetlerini anlaşılmaz ve hatta ters anlaşılır duruma getirirler. Böylece, dinin aslı ve birinci kaynağı olan Kur'ân-ı Kerim'den doğru bir şekilde faydalanmanın ve onun verdiği bilgilere güvenmenin yolunu keserler. Bu sebeple, ALLAH Rasûlü (sa), hadis uyduranların cehennemde (günahları kadar) yanacaklarını bildirirken, Kur'ân'ı kendi usul ve kuralları dışında tefsir ve te'vil edenlerin küfre düşeceklerini ve dolayısıyla cehennemde ebedî yanacaklarını söylemiştir.

5- Hikmet

Hikmet, ALLAH Teâlâ'nın övdüğü ve üstün tuttuğu ilim türüdür. Kur'ân-ı Kerim'de şöyle buyurmuştur: "ALLAH, istediği kimseye hikmet verir. Kime hikmet verilse, ona çok hayır verilmiş olur." (Bakara, 269) ALLAH Rasûlü (sa) da şöyle

demiştir: "Kişinin bir hikmet kelimesi öğrenmesi, onun için dünyadan ve içindeki her şeyden daha hayırlıdır." (Daha önce geçti)

Hikmete sahip olan kimseye "hakîm" denir. ALLAH Teâlâ'nın bir ismi de "Hakîm" dir. İlk asırda hakîm, Kur'ân ilimlerine sahip olan rabbânî âlimlere verilen bir isimdi. Fakat daha sonra kullanım alanı genişletildi ve filozof, doktor, şâir, müneccim (astrolog) ve falcıya da hakîm dendi.

Buraya kadar, örnek olarak seçtiğimiz birkaç lâfız ve ismin nasıl asıl mânalarından saptırıldığını gördük. Bunlara, diğerleri de kıyas edilebilir. Bununla söylemek istediğimiz şudur: Gerçekleri ararken lâfız, isim ve lâkaplara aldanıp takılmamak lazımdır. Çünkü, bazen en kötü bir şey için en güzel bir isim bile yakıştırılabilir. Kavramların karıştırılması, zihinleri şaşırtmak ve avlamak içindir. Lâkin, unutmamak lâzımdır ki, lâfızlar mânaları değiştiremezler. Bu sebeple, kendisi için selâmet isteyen, "selef" denilen ilk müslümanlara (ashâb) uymalı, daha sonrakilerin

uydurdukları şeylerden sakınmalıdır. ALLAH Rasûlü (sa), "İslâm dini garip olarak doğdu; sonunda yine garipleşir. Gariplere ne mutlu! Onlar, insanların bozdukları şeyleri düzeltir ve terk ettikleri sünnetimi diriltirler." (Müslim, Tirmizî) Diğer bir hadiste, "Onlar, bugün üzerinde olduğunuz din şekline uyanlardır." Başka bir hadiste de, "Garipler, bozulmuş olan çoğunluk içinde azınlıkta kalan sâlih kimselerdir. Bunlara buğzedenler, onları sevenlerden daha çokturlar." (Ahmed) buyurmuştur.

Günümüzde, dinin aslını anlatanlar hem azalmışlar hem de takdir edilmek yerine buğzedilir olmuşlardır. Bundan dolayıdır ki, Sufyân es-Sevrî şöyle demiştir: "Bir âlimin dost ve sevenleri çoksa, bil ki, o âlim hak ile bâtılı karıştırmıştır. Çünkü insanlar, yalnız hakkı konuşanları sevmezler."

Yararlı İlimden Ne Kadar Öğrenilmeli ?

Yararlı olup olmamak bakımından ilimler üç kısımdır:

a) Çoğu da azı da zararlı olan ilimler. Bu ilimler kötülenmiş ve nehyedilmiştir.

b) Çoğu da azı da yararlı olan ilimler. Bu ilimler övülmüş ve teşvik edilmiştir. Bu ilimler ne kadar çok öğrenilirse, o kadar iyi ve güzeldir.

c) KifAyet miktarı yararlı olan ilimler. Bu ilimlerden ihtiyaç miktarı öğrenilmeli, daha fazlası terk edilmelidir.

İlimlerin bu şekilde üçe taksimi, insanın diğer halleri için de geçerlidir. Örneğin, sağlık ve güzel huyların çoğu da azı da yararlıdır. Çirkinlik ve huysuzluğun çoğu da azı da zararlıdır. Cömertlik ve cesaret ise, bir ölçüye kadar yararlı, onun ötesinde zararlıdırlar. Bu sebeple, cömertliğin aşırı şekli olan "tebzir" (saçıp savurmak) ve cesaretin taşkınlık hali olan "tehevvür" (tedbire aldırmamak) kötülenmiştir.

Din ve dünyaya faydası olmayan veya zararı faydasından fazla olan ilim için zaman harcamak doğru değildir. Çünkü, ömür insanın sahip olduğu en değerli varlıktır. Onu değersiz

işlerde harcayıp çarçur etmek dine de akla da aykırıdır.

Bütünüyle faydalı olan ilim; ALLAH Teâlâ'yı tanımaya, O'nun sıfatlarını, mahluklar üzerindeki iş ve icrâatını bilmeye vesile olan ilimdir. Bu ilim, âhiret saadetini de kazandırır. Bu ilmi öğrenmek için ne kadar çaba gösterilse azdır. Çünkü bu ilim, ucu bucağı olmayan bir denizdir. İnsanlar, çabalarının derecesine göre bu ilim denizinin ancak sahillerinde dolaşabilirler. Onun içine girip yüzenler ise sadece peygamberlerdir.

Bu ilimden hisse sahibi olabilmek için, o konudaki kitapları okumak, çokça müşahedelerde bulunmak (âlemde olup bitenleri ibret gözüyle seyretmek), kalb ve nefis ıslahına çalışmak, ibadetlere ağırlık vermek ve gereksiz dünya meşguliyetlerini terk etmek lâzımdır. Bu ilim bir takdir ve kısmet meselesi ise de, ondan bir şey öğrenmek için çaba göstermek şarttır. Çünkü uğraşmak öğrenmenin anahtarıdır.

Belli miktarda faydalı olup bunun ötesinde

zararlı veya lüzumsuz olan ilim ise, alınan gıda gibidir. Gıdanın da bir miktarı yararlı ve hatta zaruridir. Fakat, bundan sonrası ya israf, ya da zehirdir. Farz-ı kifâye olan ilimler bu ilim türündendirler. Onun için, bu ilimlerden ihtiyaç miktarını öğrenmek ve ötesini bırakmak lâzımdır. İlimler sınırsız oldukları için, sınırlı olan bir ömürle onları gidebildikleri yere kadar takip etmeye kalkışmak doğru değildir.

O halde, kişi önce kendi kendisinin ıslahıyla meşgul olmalı, kendisini ıslah etmeye muvaffak olursa, o zaman da başkalarının ıslahıyla uğraşmalıdır. Kendisini ıslah etmeden başkalarıyla uğraşmak hatasına düşmemelidir.

Kendisini ıslah için öncelikle öğrenmesi gereken ilim, azı da çoğu da faydalı olan ilim türüdür. Bunun için, gücü nisbetinde ALLAH marifeti kazanmalı, fıkıh ve ilm-i hal öğrenmeli ve kalbin sıfatları hakkında malumat edinmelidir.

ALLAH marifetiyle ihlâs, takva ve huşu' kazanır; fıkıh ve ilm-i hal ile ibadet ve

muamelelerini düzeltir, kalbin sıfatları ilmiyle de bunların iyi ve kötü olanlarını ayırır. Çünkü bunların bir kısmı iyi iken; hırs, hased, riya, kibir, ucub (kendini veya amelini beğenmek) gibi olanları da kötüdür.

Bu kötü sıfatlar kalpten tasfiye edilmedikleri takdirde, helak edici etkiler yaparlar. Onun için, bunları tanımak ve ayıklayıp atmak vaciptir.

Fıkıh ve ilm-i hal öğrenirken bu sıfatları öğrenmeyi ihmal etmek son derecede yanlıştır. Bu yanlışı irtikâp etmek, tıpkı cildin üstüne cila çekip altındaki yara ve mikropları tedavisiz bırakmak gibidir. Fakat böyle olmasına rağmen, çoğu insanlar zahirdeki amellere ve bunların ilmine özen gösterirken, kalplerini kötü hal ve sıfatlardan temizlemeyi ve bunun ilmini öğrenmeyi ihmâl ediyorlar.

Bunun için de gün geçtikçe manevî hastalıklar artıyor ve ahlâkî zaaflar çoğalıyor.

Fakat eğer sen, âhireti istiyor ve ebedî

helâktan korkuyorsan, kalbe musallat olan illetleri öğren ve onların tedavisi ile uğraş.

Bu illetleri uzaklaştırdığın takdirde, onların yerine güzel sıfatlar kazanacak ve dışıyla içiyle mükemmel bir müslüman olacaksın.

Unutma ki, ALLAH Teâlâ marifeti dışındaki ilimler amel içindir. Bu sebeple, bu ilimlerin değeri amele yardımcı olmaları ölçüsündedir. Onun için, gerekli olan şey, çok bilmek değil, bildiğini amele çevirmektir.

Amel değeri olmayan ve amele çevrilmeyen ilimlerle uğraşmak caiz olmayan ömür israfıdır.

Âhiret talibi olan bir müslüman, dininde basiret sahibi olabilmek için Kur'ân-ı Kerim'i, onun derli toplu bir tefsirini, Buharî ve Müslim gibi sahih hadis kitaplarını ve bunların orta genişlikteki şerhlerini, ibadet ve muameleleri kısaca anlatan bir fıkıh ve ilm-i hal kitabını, iman esaslarını "Ehl-i Sünnet" çizgisinde izah ve ispat eden bir akide ve kelâm kitabını okuması gerekir.

Tartışmak

Akıllı bir kimse isen, kendini bu âlemde ALLAH Teâlâ'nın huzurunda ve yalnız olarak gör ve önündeki ölümü, kıyâmeti, hesaba çekilmeyi, cenneti ve cehennemi düşün. Bu düşünce ve duygularla ebedî kurtuluşun için çalış; kötüleri ve kötülükleri kendin için örnek alma veya mazeret yapma. Doğru ve hak bildiklerini başkalarıyla tartışmak şeklinde değil, onları kendi hayatında tatbik edip âhirete yönelik faydalarını elde etmek şeklinde değerlendir. ALLAH Rasûlü (sa) şöyle buyurmuştur: "Bir kavim gerçekleri yaşamak için değil, başkalarıyla tartışmak için öğrenirse, dalâlete düşer." (Tirmizî) "ALLAH'ın en çok buğzettiği insan, hakka karşı inatçılık eden ve tartışmayı sevendir." (Müttefekun aleyh) Bu konuda şunlar da söylenmiştir: "Âhir zamanda amel kapısı kapanır, tartışma kapısı açılır." "Size amel sevdirilmiş, fakat bir zaman gelecek ki, insanlara amel yerine tartışmak sevdirilecektir." "Bir topluma aşırı mantıkçılık ve akılcılık verilirse,

onlardan amel alınır." Bu hal, amelin mantık ve akla aykırı olmasından değil, mantık ve aklın amel zannedilmesinden dolayıdır. Halbuki, mantık ve akıl amel değil, amelin araç ve vasıtalarıdır.

Sâlih bir zât, tartışmalarıyla bilinen bir zâtı ölümünden sonra rüyada görmüş ve ona, "Bunca tartışmalarından bir yarar gördün mü?" diye sormuş. Ölmüş olan zât, avucunu üfleyerek, "Onların hepsi toz gibi uçup gitti. Bana yarayan şey ise, gece vakti kılmayı âdet ettiğim iki rekât namaz oldu." demiştir.

Din ve akîde konularında muhaliflerle tartışmak, bazen farz-ı kifâye derecesinde önem kazanabilir. Fakat, bu tartışmanın şu veya bu ölçüde yarar sağlayacağına inanmak ve bunu riya, gösteriş ve kendini tatmin gibi hislerden tamamen arındırmak lâzımdır. Faydasız olan veya hissî (nefsanî) sebeplerle yapılan tartışmalar ise, bir çeşit şirretlik, şarlatanlık, huysuzluk ve geçimsizliktir. Bu şekilde yapılan tartışmaların ALLAH için olduğunu söylemek de yalancılık ve

münafıklıktır.

"Onlarla en güzel bir şekilde tartış!" âyetiyle (Nahl, 125) din ve akideyi korumak için tartışma emredilmiş, fakat bunun en güzel şekilde yapılması kaydı da konulmuştur. Tartışmanın "en güzel şekilde" yapılmış olması için dikkat edilmesi gereken bazı hususlar şunlardır:

1- Tartışma farz-ı kifâye olduğu için, bunun farz-ı ayn olan bir vazifeyi engellemesi ve aksatmaması lâzımdır. Bu sebeple, örneğin tartışmayla meşgul olup vakit namazını kaçırmak caiz değildir.

2- O sırada, tartışmadan daha önemli bir farz-ı kifâye-nin bulunmaması gerekir. Bu yüzden, örneğin din bilgisini tartışmasız bir şekilde kabul eden ve hatta bunu isteyen bir kimseyi bırakıp bir münkirle tartışmak veya emr-i maruf ve nehy-i münkeri gerektiren bir durumla karşı karşıya iken, bunu görmezlikten gelmek doğru değildir. Çünkü, din bilgisine talip olanı bilgilendirmek, iyiliği emretmek, kötülüğü nehyetmek tartışmaktan

daha önemli ve önceliklidir. ALLAH Rasûlü (sa), emr-i maruf ve nehy-i münker'in önemini belirtirken bir sahâbi:

"-Ya RasûlULLAH! Bu görevin terk edileceği bir zaman olacak mı?" diye sordu.

ALLAH Rasûlü (sa):

"-Evet, iyilerinizde gevşeme ve nemelâzımcılık, kötülerinizde aşırılık meydana geldiği, yönetim küçüklerin, bilgi değersiz kimselerin eline geçtiği zaman bu görev terk edilecektir." diye cevap verdi. (İbni Mâce)

3- Tartışan kimsenin, tartıştığı konunun dindeki yerini ve ağırlığını bilmesi lâzımdır. Tartışılan konu bir fıkıh meselesi ise, bunun dört mezhebe göre hükmünü de bilmek gerekir. Çünkü bunu bilmek, tartışmayı gereksiz kılabilir. Bilindiği gibi, mezhepler arasında ufak çapta farklılıklar vardır ve bu farklılıklar hak kabul edilmiştir. Mezheplerle ilgili konularda yapılması caiz olan şey, tarafsız ve iddiasız bir şekilde delilleri araştırmak ve incelemektir. Bunun yolu

da, tartışmak ve tatsızlık çıkarmak değildir.

4- Tartışma, hak ve doğru olanı bulmak gayesiyle yapılmalıdır. Bu sebeple, karşı taraf haklı olduğu takdirde, onun haklılığını kabul ve kendisine teşekkür etmek lâzımdır. Ashâb hayatında buna dair çok misâller vardır. Örneğin, Hz. Ömer (ra), hutbede bir konu hakkındaki görüşünü açıklarken, arka saflardaki bir kadın sesini yükselterek:

"-Hayır, ya Ömer! Falan âyet, senin dediğinin aksini ifade ediyor." dedi. Hz. Ömer, kadının haklılığını anladı ve hiç rahatsızlık duymadan cemaate:

"-İşte duydunuz. Ömer hata etti, kadın isabet etti." dedi

Bir adam, o sırada Halife olan Hz. Ali'ye bir şey sordu. O da konu hakkında bildiği şeyi söyledi. Adam:

"-Hayır, ya Emir'el-Mü’minin! Bunun doğrusu şöyledir." dedi. Hz. Ali (ra):

"-Ben hata ettim, sen isabet ettin. Her

bilenin üstünde bir bilen vardır." diye karşılık verdi.

ÂbdULLAH İbni Mes'ûd (ra), Küfe valisi olan Ebu Musa el-Eş'arî'nin bir sözünü düzeltti.

Bunun üzerine, Ebu Musa cemaate:

"-Aranızda İbni Mes'ûd gibi bir ilim hazinesi varken, bu konularda bana müracaat etmeniz doğru değildir." dedi.

Evet, hakkın ortaya çıkmasını isteyenlerin tutumu bu olmuş ve her zaman da bu olmalıdır.

5- Kendi kalbine musallat olan şeytanla tartışmaya öncelik vermek lâzımdır. Çünkü bu şeytan onun da, hakkın da en büyük düşmanıdır ve kendisi için en yakın tehlikedir. Bu sebeple, kendi içindeki şeytanla tartışmayı bırakıp başkalarıyla tartışan bir kimse, vücuduna giren ve onu ısırıp öldürmek üzere olan yılanı bırakıp başkalarının üzerindeki sinekleri kovmaya çalışan akılsız bir kimse gibidir.

Tartışmanın Afetleri

Tartışma hakkın ortaya çıkarılması için

yapılmaz da kişinin kendi ilmini ve şahsî hünerini gösterme vasıtası yapılırsa, içinde şu âfetleri barındırır:

1- Kibirlenmek ve kendini beğenmek. Riya ve gösteriş için tartışan bir kimse, tartışmada galip geldiği zaman, kibirlenir ve kendini üstün görür. Halbuki, kibir büyük günahlardandır. ALLAH Rasûlü (sa) şöyle buyurmuştur: "Kalbinde zerre kadar kibir barındıran bir kimse cennete girmez." (Müslim, Tirmizî)

"Kim kendini üstün görürse, ALLAH onu alçaltır." (İbnu Mâce) Bir kısım kurnaz ve hilekâr kimseler, kibre izzet adını verir ve bununla ilmin şerefini korumaya çalıştıklarını söylerler. Bunların bu özürleri kabahatlerinden büyüktür. Çünkü, ALLAH Teâlâ'nın yasakladığı kibre izzet adını veriyor, ALLAH ve Rasûlü'nün övdükleri tevazuu ise zillet sayıyorlar.

2- Kıskançlık. Böyle bir kimse, karşısında güçlü bir rakip görmek istemez. Böyle birisiyle tartıştığı takdirde de onun üstünlüğünden

rahatsızlık duyar ve onu kıskanır. Halbuki, haksız kıskançlıklar âfettirler. ALLAH Rasûlü (sa) şöyle buyurmuştur: "Ateş odunları yediği gibi, kıskançlık da sevapları yer." (Ebu Dâvûd, İbnu Mâce)

3- Kızgınlık ve düşmanlık. Tartışmada yenilen mahûd kişi, onu yenen hasmına karşı kızgınlık ve düşmanlık besler. Halbuki, müslümana karşı bu hisleri beslemek haramdır. Müslüman olmayana karşı da bu nefis için değil, ancak ALLAH için caizdir.

4- Gıybet etmek. Tartışmayı kaybeden taraf, duyduğu kin ve ezikliği yatıştırmak için, diğer tarafı arkasından çekiştirir ve onu küçültmeye çalışır. Yani, onu gıybet eder. Gıybet ise, bilinen günahlardandır. ALLAH Teâlâ, gıybeti ölmüş kardeşinin etini yemeye benzetmiştir. Böylece, o kişi uzun bir süre, böyle bir ölünün etini yiyip durur.

5- Karşısındakinin yenilmesini ve bu sebeple üzülüp gam yemesini can ve gönülden istemek. Halbuki, kendisi için istediği iyiliği

müslüman kardeşi için de istemeyen bir kimse, müslümanların ahlâkından uzaktır.

6- Müslümanlar arasında soğukluk ve kopukluk doğması. Halbuki, müslümanlar birbirine karşı yakın ve sıcak olmalı ve birbirini sevmelidirler. İlimleri de, onları birbirinden uzaklaştırmamalı, birbirine yaklaştırmalıdır. İmam Şafiî (ra) şöyle demiştir: "İlim, fazilet ve akıl sahibi insanlar arasında yakınlaştırıcı bir akrabalık türüdür."

7- İlmi amel etmek için değil, tartışmak için öğrenmek. Tartışmayı meslek haline getirenler, âhirette kendilerine yarayan ve sâlih amelleri teşvik eden ilimleri değil, tartışmada başarılarını arttırabilen ilimleri öğrenirler. Böyleleri yaş ve kuru demeden bir sürü malumat biriktirirler. Fakat, bu karışık malumatın onların âhiretine zerre kadar faydası yoktur. Bu kimseler ilimde ileri, fakat amelde herkesten geridirler. ALLAH Rasûlü (sa) şöyle buyurmuştur: "İnsanlar ilim öğrenip ameli terk ettikleri, dilleriyle

münafıklık edip kalpleriyle birbirlerine buğzettikleri ve aralarındaki dindarlık bağını kopardıkları zaman, ALLAH Teâlâ onları lanetler ve kulaklarını (hak sesine karşı) sağır, gözlerini de (hak nuruna karşı) kör eder." (Taberânî)

8- Karşı tarafın söylediği ve savunduğu hakkı ve doğruyu kabul etmemek. Halbuki ALLAH Teâlâ, hak ve doğruyu kabul etmemekle kendi zâtına iftira edilmesini aynı derecede göstermiş ve şöyle buyurmuştur: "ALLAH'a iftira eden veya kendisine gelen hakkı yalanlayandan daha zâlim kim vardır?" (En'âm, 21)

9- Tartışmanın giderek asıl gayesinden sapması ve karşılıklı tahkir ve saldırmalara yol açması.

Bu âfetler, ALLAH için değil, dünya ve nefis hesabına va'z eden, irşad yapan ve ilim öğretenlere de bulaşır.

Kısacası, ilim, ya sahibini ebediyyen ihya eder, ya da onun ebedî felâketine sebep olur.

İlim Öğrenme ve Öğretme Edepleri

A- İlim öğrenmenin başlıca on edebi vardır. İlim tahsil etmek isteyenin bu edeplere uyması gerekir. Bunlar şöyledir:

1- Nefsini rezil huylardan ve kötü sıfatlardan temizlemek. Çünkü ilim tahsili kalbin ibadeti, namazı ve ALLAH Teâlâ'ya yakınlık vesilesidir. Bu sebeple, namaz için bedene müteallik pisliklerden temizlenmek gerektiği ve bu temizlik yapılmadan namaz sahih olmadığı gibi, kalb ibadeti için de kalbe yönelik pisliklerden temizlenmek gerekir ve bu yapılmadan o da sahih olmaz. Temizlenmenin önemini belirtmek için, "Din, temizlik üzerine bina edilmiş." "Temizlenin! Çünkü İslâm dini temizdir." "Temizlik, iman etmeye yol açar." denilmiştir. Sözü edilen temizlik, dış ve iç temizliğinin ikisidir. Çünkü ALLAH Teâlâ, "Müşrikler necistirler." buyurmuştur. (Tevbe, 28) Halbuki müşrikler, beden ve elbise itibarıyla temiz de olabilirler. Buna rağmen, necis sayılmaları, başta imansızlık olmak üzere kalplerindeki manevî pisliklerden dolayıdır.

Pislik, sakınılması ve uzak durulması gereken şeydir. Kalbe musallat olan kötü huy ve sıfatlar ise, sakınma ve uzak durma açısından önceliklidirler. Çünkü, bu pislikler dünyada rahatsızlık verici, âhirette de helak edicidirler.

ALLAH Rasûlü (sa): "İçinde köpek bulunan eve melekler girmez." (Müttefekun aleyh) buyurmuştur. Kalb de meleklerin ilham getirdikleri bir evdir. Kızgınlık (gazap), haram, şehvet, kin, kıskançlık, kibir, riya gibi kötü sıfatlar ise, köpekler gibidirler. Bu sebeple, bu manevî köpeklerin bulunduğu bir kalbe melekler hayır ve hidAyet ilhamlarını getirmezler.

Ahlâkı, huyu kötü olduğu halde ilim tahsil etmiş kimselerin varlığı seni şaşırtmasın. Çünkü, bunların tahsil ettikleri şey, âhirete yarayan ve saadet kazandıran hakikî ilim değildir. Hakikî ilmin özelliği, kötü huyları ve diğer günahları öldürücü zehirler suretinde göstermektir. ÂbdULLAH İbni Mes'ûd (ra) şöyle demiştir: "İlim, çok konuşabilmek ve çok şey söyleyebilmek değildir.

O, kalbi aydınlatan bir nur ve ışıktır." Bazı âlimler de, ilmin tarifinde onun, ALLAH Teâlâ haşyeti ve korkusu olduğunu söylemişlerdir. Nitekim, Kur'ân-ı Kerim'de de: "ALLAH'tan ancak ilim sahipleri haşyet ve korku duyarlar." (Fâtır, 28) buyrulmuştur. Bazı muhakkikler de, şunu söylemişlerdir: "İlim tahsili ALLAH için olmadığı zaman, onun hakikati kazanılamaz. Bu durumda kazanılan şey, sadece onun lâfız ve sözleridir."

2- Tahsil döneminde, dünya meşguliyetlerini mümkün mertebe azaltmak. Çünkü meşguliyetler, zihin ve dimağın öğrenme yeteneğini azaltırlar. Kur'ân-ı Kerim'de "ALLAH, bir kimsenin içine iki kalb koymamıştır." (Ahzâb, 4) diye buyurulmuştur. Bu sebeple, zihin dağıldığı ölçüde ilmî hakikatleri anlamakta sıkıntı çeker. Bu mânayı teyid için, "Sen kendini bütün olarak ilme vermedikçe, o sana bir kısmını bile vermez." denilmiştir.

3- Kendisine ilmi öğretene tevazu ve teslimiyet göstermek. Bunun için, ilim öğrenmek

isteyen kimse, bir hastanın uzman bir doktoru dinlediği gibi hocasını dinlemeli, ona tevazu göstermeli, kendisine hizmet etmekten şeref duymalı ve bunun sevap olduğuna inanmalıdır. "İlim tahsili dışında her hangi bir maksatla kendini alçaltmak müslümanların ahlâkından değildir." denilmiştir. Bu demektir ki, ilim tahsili için kendisini alçaltmak caiz ve hatta fazilettir. Şa'bî şu olayı anlatmıştır: "Zeyd İbni Sabit (ra), katırına bineceği sırada ÂbdULLAH İbni Abbas (ra) üzengisini tuttu. Zeyd, bundan sıkıntı duyarak:

"-Ey ALLAH Rasûlü'nün yeğeni, onu bırak." dedi. İbni Abbas:

"-ALLAH Rasûlü (sa), âlimlere ve büyüklere böyle davranmamızı emretti." dedi.

Zeyd, onun elini üzengiden koparamayınca tutup öptü ve ona dönerek:

"-Biz de Peygamberimizin Ehl-i Beytine karşı böyle davranmakla emrolunduk." dedi." (Taberanî, Hâkim, Beyhakî)

İlim kurtuluş ve saadet vesilesi olduğu için,

aranan kıymetli bir meta gibi, onu nerede ve kimde olursa olsun almak ve onu öğretene teşekkür ve minnet duymak lâzımdır. "Sel, tümsekte durmadığı gibi, ilim de kendisine karşı kibirlenenlerde durmaz." denilmiştir. Hakikaten de ilim, ancak tevazu ve teslimiyet ile kazanılabilir. Kur'ân-ı Kerim'de, "Bunda; kalbi olan, kendisini toparlayıp kulak veren kimseler için hatırlatma (ilim ve öğüt) vardır." (Kaf, 37) denilmiştir. Bu âyette de ilim tahsil etmenin şartlarına işaret edilmiştir. Bunlar, kalb, yani zekâ sahibi olmak, dikkati toplamak ve iyice kulak vermektir.

Bu konuda en önemli bir husus da öğreteni sınamaya kalkışmamak ve ancak öğrenmek istediği şeyleri ona sormaktır.

4- İlimde yeterlilik ve derinlik kazanmadıkça âlimler arasında ihtilaflı ve tartışmalı olan konulan öğrenmeye heves etmemek. Çünkü, ilim tahsiline bunlarla başlamak akılda hayret, zihinde karışıklık, anlamada zorluk ve azimde gevşeklik meydana getirir. Bunun için,

tahsile kesin olan ilmî gerçekleri ve dinî hükümleri öğrenmekle başlamak lâzımdır.

Değişik üstadlardan faydalanma imkânı varsa, her birinden en iyi bildiği ilim dalını öğrenmeye çalışmakta büyük yarar vardır.

5- Önce, tavsiye edilen ilimlere âit kısa metinler okumalı ve bu suretle onlardan her birinin maksat ve gayesine vukuf kazanmalıdır. Ondan sonra, en önemlisinden başlayarak ömrü yettiğince derinliğine tahsil yapmalıdır. Özetlerini öğrendiği ilimlerin bir kısmını ilerletmese bile, bu özetlerden yararlanacaktır. Bu kadarını öğrenmiş olması, en azından o ilimlere düşmanlık etmesini önleyecektir. Çünkü insanlar, bilmedikleri şeylere düşmanlık ederler. Kur'ân-ı Kerim'de şöyle buyrulmuştur: "(Kur’ân'ı yakından tetkik edip mahiyetini öğrenmedikleri için), "O eski bir hikâyedir." dediler." (Ahkâf, 11) (Semavî ve beşerî kitapların en muhteşemi olan Kur’ân'a "hikâye" diyebilmek için ya son derecede câhil olmak, ya ona hiç eğilmemiş olmak veya kin ve garaza esir

olmak lâzımdır.)

Bir şâir şöyle demiştir: "Bir insanın ağzında tat alma bozukluğu varsa, o, tatlı suyu da acı bulur."

Hakikî ilimler, ya ALLAH Teâlâ'ya yaklaştırıcıdırlar ya da buna yardımcıdırlar. Derece ve önemleri de buna göredir. İlimleri bilenler de, hudutları koruyan vazifeli askerler gibidirler. Bunlar, ilimleriyle ALLAH Teâlâ’nın dinini korumayı kasdettikleri takdirde, ilim ve niyetlerine göre sevaplara nail olurlar.

6- Öğrendiği ilimlerle âhiret ilmine ulaşmaya çalışmak. Çünkü bizzat maksat olan ilim budur. Diğer ilimlerse, bunun için hazırlık ve başlangıçtırlar. Bu sebeple, bütün ömrü vasıta ve basamak durumundaki ilimleri öğrenmekle tüketmemek lâzımdır. Aksi takdirde, sa'y (çalışmak) sonuçsuz, ömür de zayi olur.

Âhiret ilmine ulaşmak, kalb ve nefsi kötü sıfatlardan, uzuv ve organları da günahlardan ve abesle iştigalden korumayı gerektirir. Çünkü bu

ilim bir nurdur ve ancak bu dikkat ve gayret sonunda kalbe akseder ve orada imana dönüşür. Nitekim, Hz. Ebu Bekir (ra) da bu ilmi ve imanı bu sayede kazanmıştır. Bunun farkında olan Hz. Ömer (ra) şöyle demiştir: "Ebu Bekir'in imanı hepimizin imanından daha ağırdır. Çünkü o, güzel huylarda ve iyi amellerde hepimizden ileridir."

Bir hakîm şöyle demiştir: "Bütün ilimleri bilsen bile, ALLAH Teâlâ'yı gerektiği şekilde tanıyıp maddî sebepleri ve bunların sonuçlarını O'nun yarattığını öğrenmedikçe, bir şey bildiğini zannetme."

7- Din ile ilgili bir ilmi öğrendikçe, onun amel, ibadet ve ahlâka müteallik yönlerini tatbik etmek. Çünkü ilim amel içindir. Amele dönüştürülmeyen bir ilim kıyâmet gününde sahibinin aleyhinde delildir. ALLAH Teâlâ şöyle buyurmuştur: "Kendilerine kitap verdiğimiz kimseler, onu hakkını gözeterek okurlar. İşte, ona gerçekten iman etmiş olanlar bunlardır." (Bakara, 121) Kitabın hakkını gözetmek ise, onunla amel

etmektir. İlimleriyle amel etmeyenler, kendileri gibi, ilimlerini de halkın nazarında küçültürler. Ancak, kişilere bakarak ilimleri değerlendirmek de yanlıştır. "Doğru olan, ilimleri de, insanları da ilmin ölçüleriyle değerlendirmektir. Hz. Ali (ra) şöyle demiştir: "Hakkı kişilere göre tanıma! Kişileri hakka göre tanı!"

8- İlimler arasındaki üstünlüğün onların sonuçlarına ve delillerinin kuvvetine göre olduğunu bilmek. Bu sebeple, din ilmi tıp ilminden üstündür. Çünkü, din ilminin sonucu ebedî saadettir; tıp ilminin sonucu ise, geçici dünya hayatıdır. Aynı sebepten dolayı, matematik ilmi diğer birçok ilimden üstündür. Çünkü, onun delilleri daha kuvvetlidir. Din ilimleri içinde de en üstünü marifettULLAH, yani ALLAH Teâlâ'yı bilmektir. Bu ilim, diğer din ilimlerinin ruhu, özü ve bütün ilimlerin gayesi ve maksadıdır.

9- İlmi riyaset, mal, şöhret ve itibar kazanmak için tahsil etmemek. Çünkü ilmin değeri bunlara âlet edilemeyecek kadar yücedir. İlim

ALLAH için tahsil edildiği zaman, sahibine fazilet ve ahlâkî olgunluk kazandırır. Dünya için tahsil edildiği takdirde ise, sahibini her türlü rezilliğe, ahlâkî ve amelî zaaflara sürükler. Dünyaya âit meşru kazançlar, ilimlerin tabiî sonuçlarıdır. Bunlar kendiliğinden de hâsıl olurlar. Onun için, bunları düşünmeye ve maksat haline getirmeye gerek yoktur. Böyle olduğu için, ilimleri yüzünden şöhret, ikbal ve itibara kavuşmuş âlimleri ihlâssızlık ve dünyayı aramış olmakla itham etmek de doğru değildir. Çünkü, bu şeyler zorunlu olarak ihlâssızlığı ve dünyayı aramış olmayı gerektirmezler.

10- En yüksek derecedeki ilim ehlinden olmaya çalışmak. Çünkü ilim ehli niyet ve amellerine göre üç sınıftırlar. Birinci sınıf ALLAH Teâlâ'ya yakın olan mukarrabdırlar. İkinci sınıf selâmet ve kurtuluş ehli olan sağ ehlidirler. Üçüncü sınıf ise, batıp helak olanlardır. (Vakıa suresi, 10-49)

B- İlim öğretmeye gelince; evvelâ şu

bilinmelidir ki, hem ilmiyle amel eden hem de onu başkalarına öğreten kimse, göklerde ve yerde büyük bir değere sahiptir. O, bir güneştir ki, hem kendisini, hem de etrafındakileri aydınlatır; bir misktir ki, hem kendisi güzel kokar, hem de etrafa güzel koku neşreder. Böyle bir mürşid ve öğreticide bulunması gereken edeplerin bir kısmı da şöyledir:

1- İlim öğrettiği kimselere karşı şefkatli olmak ve onları kendi çocukları yerine koymak. ALLAH Teâlâ, Peygamberimize hitaben şöyle buyurmuştur: "Sen ALLAH'ın rahmetiyle onlara yumuşadın. Sert ve katı kalpli olsaydın seni bırakıp dağılırlardı." (Âl-i İmran, 159) Ve kendisini şöyle övmüştür: "O, müminler için şefkatli ve merhametlidir." (Tevbe, 128) ALLAH Rasûlü (sa) da şunu söylemiştir: "Baba evladları için ne ise, ben de sizin için oyum." (Ebu Dâvûd, Nesâî, İbnu Mâce) Mürşid ve öğretici, bu yakınlık ve şefkatin gereği olarak onları âhiret ateşinden kurtarmayı hedeflemelidir. Bunu yaptığı zaman onun hakkı,

anne ve baba hakkından daha büyük olur. Çünkü anne ve baba, çocuklarının kısa olan dünya hayatına hizmet ederken, mürşid ve öğretici onların ebedî âhiret hayatına hizmet eder. İlmi, yalnızca insanların dünya hayatlarına hizmet etmek için öğretmekse, onların dikkat ve alâkalarını dünya üzerinde yoğunlaştırdığı için, zararlı ve helak edici olabilir. Şu halde, dünya ilmi yanında âhiret ilmini de öğretmek lâzımdır. Bunu yapmak ise zehirden sonra panzehir vermek gibidir.

Gerek öğretenler ve gerekse öğrenenler, ilimle âhireti hedef aldıkları zaman; aralarında kıskançlık, çekememezlik ve geçimsizlik gibi rahatsız edici huysuzluklar meydana çıkmaz. Çünkü, âhirete zarar veren bu ahlâkî zaaflar, kendi maksatlarıyla çelişir. Fakat bununla dünyayı istedikleri takdirde, bu ve benzeri olumsuzluklar onlarda neşv-ü nema bulur ve her birini bir zehir küpü haline getirir.

Âhiret tâlipleriyle dünya talipleri

.arasındaki belirgin özelliklerden birisi de, birincilerin birbirini içtenlikle sevmeleri, birbirine olanca güçleriyle yardımcı ve destek olmaları; ikincilerin ise, birbirine içten buğzetmeleri, birbirine sorun çıkarmaları ve köstek olmalarıdır. Böyle olmasının sebebi ise, âhiret sevap ve saadetinin herkese yeterli olması, dünya çıkar ve heveslerinin ise, ancak güçlü ve elini çabuk tutanlara yetmesidir. Bu yüzden, âhiret talipleri "Müminler kardeştirler." (Hucurât, 10) âyetinin hükmüne dâhil iken, dünya talipleri "Muttakiler dışında, dostlar o gün birbirine düşmandırlar." (Zuhruf, 67) âyetinin şümûluna dahildirler.

2- İlim öğrettiği kimseden dünya hesabına yararlanmayı düşünmemek. Zaruret halinde, ilim öğretme karşılığında ücret almak caiz ise de, bunu ALLAH rızası ve âhiret sevabı için yapmak esastır. Şu husus bilinmelidir ki, irşad ve öğretim işinde öğretenin manevî kazancı, öğrenenin kazancından daha fazladır. Öğreten bunu düşünmeli ve kimseye minnet etmeden peygamberlerin

dedikleri gibi, "Ey kavim! Ben sizden bir ücret istemiyorum. Benim ücretim ALLAH'a aittir." (Hûd, 29) demelidir.

3- Öğrencinin yararına olan nasihatleri yapmak. Bu cümleden olmak üzere; ilmin maksadının dünya değil, âhiret olduğunu ona açıklamalı ve yeterlilik kazanıncaya kadar âlim rolüne girmemesini ona tenbih etmelidir. Bunun tersi olan durumlardan üzüntü duyduğunu da göstermelidir. Sufyân es-Sevrî'yi üzüntülü görenler, bunun sebebini sorunca ondan şu cevabı almışlardır: "Dünya talipleri bizi kötü maksatlarına âlet ediyorlar. Gelip bizden ilim öğreniyor ve onu dünya için kullanıyorlar."

4- Kuru bilgi vermekle kalmamak, aynı zamanda bilginin tatbikini sağlamak ve talebenin ahlâkını ıslah etmek. Islah etmenin yolu ise, kötülükleri yüze vurmak ve azarlamak değil, mümkün mertebe merhamet göstererek doğruları anlatmaktır.

5- Kendi alanı dışındaki ilimleri kötüleyip

küçümsememek. Yazıktır ki, bazı kimseler kendi meziyetlerini göstermek için rakiplerini kötüledikleri gibi, kendi meşgul oldukları ilim dalının değerini göstermek için de, başka ilimleri kötülerler. Bu, sakınılması gereken yanlış ve çirkin bir harekettir. Mürşid ve öğreticilerin bunu yapmaları ise daha da kötüdür. Çünkü, bu suretle öğrencilerin yüzüne diğer faydalı ilimleri öğrenmenin kapısını kapatmış olurlar.

6- İrşad ve öğretimde dinleyici ve öğrencilerin kapasitesini göz önünde tutmak. Çünkü onların, kendi kapasitelerini aşan sözlerden ve ilimlerden faydalanmaları mümkün değildir. Bu yüzden, Peygamberimize nisbet edilen bir sözde şöyle denilmiştir: "Biz peygamberler cemaati insanların seviyelerine inmeye ve onlarla akıllarının aldığı şekilde konuşmaya emrolunmuşuz. Bir kimse, bir topluluğa akıllarının ermediği bir seviyede konuşursa, söyledikleri onların bir kısmı için fitne olur." Hz. Ali (ra) da göğsünü göstererek şöyle demiştir: "Burada pek

çok ilim vardır. Fakat, onları açıklamak için evvelâ anlayanı bulmak lâzımdır."

Âlim, kevgir gibi, içindeki bütün bilgileri her yerde ve herkesin önüne dökmemelidir. "Âlimlerin kalpleri ilimlerin kabirleridir." denilmiştir. Bazı ilimler ve bilgiler bazı insanlara zarar verir. Onun için bu türlü ilim ve bilgileri bu kimselerden saklamak icap eder. Burada da âlim, mürşid ve öğretmen doktor gibi davranmalı ve hastaya zarar verecek olan ilacı ona vermemelidir.

İlmi onu öğrenmek ve dinlemek istemeyenlere de açmak doğru değildir. Çünkü bu hareket ilmi ucuzlatmaktır. Onun için, ALLAH Teâlâ, "Hatırlatmanın faydası varsa hatırlat." buyurmuştur. "Benim âyetlerimi ucuza satmayın." emrinden de bu manayı çıkarmak mümkündür. (A'lâ, 9) Hz. İsa (as)ya nisbet edilen bir sözde şöyle denilmiştir: "Cevherler, domuzların boyunlarına asılmaz. Bilin ki, ilim cevherden daha değerli, ilmi istemeyen de domuzdan daha âdidir." (Vaktiyle bir ermiş, çarşı pazar dolaşıp, "Kim bana on altın

verirse ona on ilmî mesele öğretirim." diye bağırmış. Kimse bu alış verişe talip çıkmamış. Sonunda bir adam, "Ben sana on altın vereceğim. Onları bana öğret." demiş. Adam, meseleleri ona öğretmiş ve kalkıp gitmek istemiş. Beriki, "Bekle, senin altınlarını getireyim." demiş. Ermiş zat, tebessüm ederek şöyle demiştir: "Evladım! Ben hakikaten altın istemedim. Bunu ileri sürerek senin gibi gerçekten ilme talip ve istekli bir kimseyi ortaya çıkarmak istedim."

İlim, iş olsun diye öğrenmek isteyenlere de öğretilmez. Onun için bir adam bir âlime bir şey sormuş, âlim ise sükût edip susmuştur. Adam ona:

"-Duymadın mı ki, ALLAH Rasûlü (sa): "Kim faydalı bir ilmi ketmederse, kıyâmet gününde ateşle gemlenir, buyurmuştur?" demiş. Âlim:

"-Sen gemi bırak, git. Sorduğun meseleyi öğrenip ondan yararlanan birisi sorar da, ona açıklamazsam onunla gemleneyim. ALLAH Teâlâ:

"Mallarınızı sefihlere (onu kötü kullananlara) vermeyin." (Nisa, 5) buyurmuştur. İlim maldan daha kıymetli olduğu için, o da sefihlere anlatılmaz." diye karşılık vermiştir.

İlmi, öğrenip ondan yararlanan kimseden esirgemek o kimseye zulümdür; onu anlamayan veya ondan yararlanmak niyetinde olmayan kimseye vermek de, ilme zulümdür.

7- İlk aşamada az ve öz olarak verilmesi gereken ilmin bu miktarını öğrencilerin gözünde küçültmemek. Bu yapıldığı takdirde, onların gözünde öğrendiklerinin değeri düşer, ona duydukları güven ve itimatları sarsılır ve yeni şeyler öğrenme hevesleri de kırılır. Bilinmelidir ki, herkes kendi aklî kapasitesi ve sosyal şartları ölçüsünde ilim öğrenmekle mükelleftir ve bu ölçülerde öğrendiği ilim, az da olsa, onun için geçerli ve yeterlidir. Bu sebeple, genel halk kesimine yönelik irşad ve eğitimde; dinin temel esaslarını öğretmek, yaptıkları iş ve sanatlarda emin ve dürüst davranmalarının gerektiğini

anlatmak ve onların kalplerine cennet arzusu ve cehennem korkusu yerleştirmekle yetinmek lâzımdır.

8- Öğrettiği ilim amele müteallik ise, o ilimle bizzat amel etmek. Böylece, öğrettiği ile yaptığı birbirini tamamlamış olurlar. Söz ile fiil arasında çelişki bulunduğu takdirde ise, irşad ve öğretimin etkisi ortadan kalkar. Örneğin, bir doktor, avucundaki bir maddeyi yudumlayarak hastalarına: "Bu madde zehirdir, sakın onu yemeyin!" derse, inandırıcı olmaz. Hastalar, doktorun şaka ettiğini, aslında onun yediği maddenin ilaç olduğunu düşünür ve bu maddeyi bulup yemek isterler. Bu sebeple, ALLAH Teâlâ söyleyip öğrettikleriyle amel etmeyenleri azarlamış ve; "İnsanlara iyiliği emreder de kendinizi bile bile unutur musunuz? Aklınız yok mu?!" (Bakara, 44) buyurmuştur. Bir şâir de şunu söylemiştir: "Bir iyiliği öğrettiğin zaman, onun aksini yapmak senin için büyük bir zillettir." Hz. Ali (ra) da şöyle demiştir: "İki kişiden canım sıkılır.

Bunlardan birisi ilmiyle amel etmeyen âlim, diğeri de ilim öğrenmeden amel etmeye kalkışan câhildir. Bu türlü âlim kötü örnek olur, böylesi cahil de dini bozar."

Âlim, örnek alınan kişidir. Bu sebeple o, kendisine bakıp iyi işler yapanların sevabına da, kendisine uyarak kötü işler yapanların vebaline de ortaktır.

Dünya ve âhiret âlimleri

A- Dünya Âlimleri

Dünya âlimleri sözüyle din ilmini dünya nimeti, malı ve mevkii için öğrenen ve onu bu maksatlar için kullanan kimseleri kasdediyoruz. Bunlar, kötü âlimler (ulemâ-i sû') sınıfını oluştururlar. Bu sınıf hakkında vârid olan hadislerden bazıları şöyledir:

-"Kıyâmet gününde azabı en şiddetli olan kimse, ALLAH'ın kendisini ilminden faydalandırmadığı kimsedir." (Bu hadis, daha önce geçti)

-"Kişi, ilmiyle amel etmedikçe âlim

olamaz." (Bu söz, sahabi Ebud-Derdâ'ya aittir)

-"İlim dilde kalan ve kalbe inen olmak üzere iki çeşittir. Dilde kalan ilim, sahibinin aleyhinde delildir. Fayda veren ilim ise, kalbe inendir." (Hakîm et-Tirmizî, Nevâdi'ul-Usûl; İbnu Abdilberr)

-"Âhir zamanda câhil âbidler ve fâsık âlimler çoğalacaktır." (Hâkim)

-"İlmi, kibirlenmek, tartışmak ve şöhret kazanmak için öğrenmeyin. Onu bu maksatlarla öğrenenlerin yeri ateştir." (İbnu Mâce)

-"Kim bildiği ilmi ketmederse, ALLAH onu ateşle gemler."

-"Kimin ilmi arttıkça hidAyet ve zühdü artmazsa, (bir rivAyette, dünyaya karşı hırsı artarsa) o kimse gittikçe ALLAH'tan uzaklaşır." (Deylemi, Müsnedül-Firdevs)

-"Kötü âlim, cehennemde öyle bir azaba çarptırılır ki, cehennem ehli bile onu dehşetle seyrederler. (Bir rivAyette, ona, "-Ne ettin ki, bu azaba çarptırıldın?"diye sorarlar. Kendisi, "-Ben

hayrı emrederdim, kendim onu yapmazdım; şerden nehyederdim, kendim onu yapardım." diye cevap verir.)" (Müttefekun aleyh)

Alimin azabının fazla olması, onun kötülükleri ve günahları bilerek işlemesinden dolayıdır. Aynı sebeple münafıkların cezası da ağırlaştırılmış ve onlar hakkında şöyle buyurulmuştur: "Münafıklar, cehennemin en alt tabakasındadırlar." (Nisa, 145) Çünkü bunlar da, dini bildikten sonra inkâr etmişlerdir. Yahudilerin cezası da yine bu sebepten dolayı hıristiyanlarınkinden fazladır. Çünkü Peygamberimize dair ayrıntılı bilgiler bunlara indirilen kitapta (Tevrat'ta) bildirilmiştir. ALLAH Teâlâ bunlar hakkında şöyle buyurmuştur: "Kendilerine kitap verdiklerimiz, onu (Peygamberi) çocuklarını tanır gibi tanırlar." (Bakara, 146) "Tanıdıkları Peygamber kendilerine gelince, onu tanımazlıktan gelip inkâr ettiler. ALLAH'ın laneti inkarcıların üzerindedir." (Bakara, 89)

ALLAH Teâlâ, Bel'am İbni Baura hakkında

da şöyle buyurmuştur: "Onlara, kendisine âyetlerimizi(n bilgisini) verdiğimiz, fakat kendisi bundan sıyrılıp (aykırı hareket edip) şeytana uyan ve sapıklardan olanın haberini anlat. İsteseydik, onu bu bilgi ile yükseltirdik, fakat o dünyaya meyletti ve nefsine uydu. O artık bir köpek tabiatındadır." (A'râf, 175, 176) Ve çıkar peşindedir. Bu kişiye kitap ilmi verilmiştir. Fakat kendisi, buna rağmen dünyaya meyil göstermiş ve bu sebeple ALLAH Teâlâ'nın yanında bütün itibarını kaybetmiştir.

İsâ (as)'a nisbet edilen sözlerde şöyle denilmiştir: "Kötü âlim, pınarın üstüne çöken kaya gibidir. Ne kendisi onun suyundan faydalanır, ne de başkalarının faydalanmasına imkân verir." "O bir mezar gibidir; dışı süslü, içi ise kan ve irindir." "Kendin karanlıkta iken, ne diye başkalarına aydınlığı tarif edip duruyorsun?"

Hz. Ömer (ra) şöyle demiştir: "Bu ümmet için en çok, ilim bilen münafıklardan korkuyorum. Bunlar, ilimleri dillerinde olan, kalpleri cahil ve

amelleri kötü kimselerdir."

Hasan el-Basrî şöyle demiştir: "Âlimlerin ilmine ve hakimlerin hikmetine sahip iken, amelde cahil ve sefihlerden olma." "Âlimlerin musibeti, kalplerinin ölmesidir. Bunun alâmeti ise, âhiret ilmiyle dünyayı aramalarıdır."

Sufyân İbni Üyeyne şöyle demiştir: "Dünyada en çok pişman olan kimse, nanköre iyilik edendir; âhirette en çok pişman olan ise, ilmiyle amel etmeyendir."

Halil İbni Ahmed şöyle demiştir: "İnsanlar dört kısımdır. Bir kısmı bilir, bildiğini de bilir. Böyle olan bir kimse âlimdir; ona uyunuz. Bir kısmı bilir, fakat bildiğini bilmez. Bu uykudadır; onu uyandırınız. Bir kısmı bilmez, fakat bilmediğini bilir; bu bilgilendirilmeye muhtaçtır, onu bilgilendiriniz. Bir kısmı ise, hem bilmez, hem de bilmediğini bilmez. Bunda hayır yoktur, onu terk ediniz."

İbni Mübarek şöyle demiştir: "Kişi ilim talep ettiği sürece âlimdir. İlim talebinden

vazgeçtiği zaman cahilleşir."

Fudayl İbni İyad şöyle demiştir: "Ben üç kişiye acıyorum. Bunlar izzet ve itibarını kaybeden şerefli kimse, fakr-u zarurete düşen varlıklı kimse ve dünya menfaati için kendisini küçülten âlim kimsedir."

Bir rivAyette, üçüncü kişi için, "İlmin ve âlimin kıymetini bilmeyen câhiller arasında yaşamaya mahkûn olan âlimdir." denilmiştir.

B- Ahiret Alimleri

Dünya âlimleri câhillerden daha değersiz, azapları da daha fazla iken, âhiret âlimleri dünyada herkesten daha değerli, âhirette de sevapları en çok olanlardır. Âhiret âlimi olmanın alâmetleri şunlardır:

1- İlmiyle dünyaya talip olmamak. Âhiret âlimi bilir ki, dünya hakir, hasis ve geçicidir, nimetleri bulanık, lezzetleri elemle karışıktır; âhiret ise değerli ve devamlıdır, nimetleri sonsuz, lezzetleri elemsizdir. Dünya ve âhiret kumalar gibidir; onlardan birini razı edince diğeri darılır.

Onlar terazi kefeleri gibidir; birisini doldurunca öbürü hafifleşir. Onlar doğu ve batı cihetleri gibidirler; birine doğru gidince diğeri uzaklaşır. Dünya ve âhiret durumlarının bu olduğunu tecrübe ve müşahede de gösteriyor. Bu sebeple, bunu bilmeyenin ilmi eksik, aklı da bozuktur. Bunu bildiği halde, dünyayı âhirete tercih eden ise, şeytana esir olmuştur; şehvet ve heves bu kimseyi helak etmiş, şekâvet ona galip gelmiştir.

Âlim dünyayı âhirete tercih ettiği takdirde, ilk cezası kalbinin ölmesi ve ALLAH Teâlâ'nın ibadetinden lezzet almamasıdır. Hz. Ömer (ra) şöyle demiştir: "Bir âlimin meşru olmayan bir ölçüde dünyayı sevdiğini görürseniz, onun ilmine güvenmeyiniz. Çünkü o, ilmini dünyaya âlet etmiştir." Yahya İbni Muâz şöyle demiştir: "İlim ve hikmet âlet edilerek dünya talep edildiği zaman, onlardaki güzellik, parlaklık ve çekicilik yok olur."

Bir hakîm, dostuna şunu yazmıştır: "Sana ilim verilmiştir. İlminin nurunu günahların karanlığıyla söndürme. Aksi takdirde, kıyâmet

günü ilim ehli ilimlerinin ışığında yürürken sen karanlıkta kalırsın." Bir şâir şöyle demiştir: "Koyunların çobanı, onları kurttan korur. Fakat çobanın kendisi kurt olursa, koyunların hali ne olur?" Bir şâir de şunu söylemiştir: "Ey mülk ve milletin tuzu olan hocalar! Tuz bozulursa, onu ne düzeltir?" Bir arif de şöyle demiştir: " Günahlardan lezzet alan da, dünyayı âhirete tercih eden de ALLAH Teâlâ'yı tanıyamamıştır."

Âhiret âlimi olmak için mal toplamamak yeterli değildir; şan ve şöhret talibi olmamak da lâzımdır. Çünkü şan ve şöhret maldan daha zararlıdırlar ve dünya ehli bunlardan diğer nimetlerden aldıkları lezzetten daha fazla lezzet alırlar. Bu sebeple, mallarını ve hatta gerekirse canlarını bu lezzetin tahsili için feda ederler. Sehl şöyle demiştir: "Âlimin ilimden hissesi, onunla amel etmesidir. Amelin özü de ihlâstır." Hz. İsa'ya nisbet edilen bir sözde şöyle denilmiştir: "Yolu âhirete doğru olduğu halde yüzünü dünyaya çeviren bir kimse, nasıl ilim ehli olabilir?" "İlmi

amel etmek için değil, tartışmak için öğrenen bir kimse âlim değildir."

ALLAH Rasûlü (sa) da şöyle buyurmuştur: "ALLAH rızasına vesile kılınması gereken bir ilmi dünya için arayan bir kimse cennet kokusunu duymaz." (Ebu Dâvûd, İbnu Mâce)

Sehl şöyle demiştir: "Âlimler dışında bütün insanlar ölüdürler. İlimleriyle amel edenlerin dışında bütün âlimler de ölüdürler."

ALLAH Teâlâ, dünya âlimlerini ilmi çıkarlarına âlet etmekle, âhiret âlimlerini ise, huşu' (kendisine karşı korku ve saygı içinde olmak) ve zühd (dünyaya iltifat etmemek) ile vasıflandırmış, birinciler için: "ALLAH, kendilerine kitap verilenlerden, onu insanlara mutlaka açıklamaları ve ketmetmemeleri konusunda kesin söz almıştı. Fakat, onlar bu sözü kulaklarının arkasına attılar ve kitabı az bir dünyalığa sattılar. Ne kötü bir alış veriş yaptılar!" (Âl-i İmran, 187), ikinciler için de: "Bazı kitap ehli ise, ALLAH'a, size indirilene ve kendilerine indirilene iman ediyor, O'na huşu'

duyuyor ve O'nun âyetlerini az bir fiyata satmıyorlar. Bunların mükâfatları Rableri yanındadır. ALLAH, hesapları çabuk görendir." (Âl-i İmran, 199) buyurmuştur.

Seleften bir zat şöyle demiştir: "Âhiret âlimleri peygamberlerle, dünya âlimleri ise sultanlarla haşrolunacaklardır." Çünkü kıyâmet gününde herkes sevdiği, inancını taşıdığı, huyunu edindiği, ameline uyduğu ve arkasında gittiği kimseyle beraber haşrolur.

Daha önceki kitaplarda ALLAH Teâlâ'ya nisbet edilen bir sözde şöyle denilmiştir: "Din ilmini bırakıp başka ilimler öğrenenler, din ilmini amel için öğrenmeyenler, âhiret ameliyle dünyayı arayanlar, koyun gibi görünüp kurtluk yapanlar, dilleri bal, huyları sirke gibi olanlar beni de mi aldatacaklarını sanıyorlar? Onların başlarına öyle bir gaile açacağım ki, içinden nasıl çıkacaklarını bilemeyeceklerdir." (İbnu Abdilberr)

Dünya âlimlerinde yedi zaaf vardır. Bunlar dinlemeyi değil, konuşmayı severler. Halbuki,

dinlemek çoğu zaman konuşmaktan daha iyidir. Çünkü dinleyen, konuşmanın âfetlerinden uzak olduğu gibi, yeni şeyler de öğrenir. Bunlar, çıkarları bulunmadıkça ilimlerini kimseye öğretmezler. Bunlar haklı, yerinde ve hatta gerekli de olsa tenkid edilmekten ve eleştirilmekten hoşlanmaz, bunu yapanlara kızar ve yanlarından kovarlar. Bunlar ilme ihtiyacı olanlarla değil, varlıklı kimselerle oturup kalkarlar. Bunlar, va'zettikleri zaman herkesin dinlemesini isterler, kendilerine va'zedildiği zaman ise dinlemezler. Bunlar ALLAH rızasına değil, şan ve şöhrete taliptirler. Halbuki, nice kimseler vardır ki, şöhretleri dört tarafa yayılır, fakat kendileri ALLAH yanında bir sinek ağırlığına sahip değildirler. ALLAH Rasûlü (sa) şöyle buyurmuştur: "Hesap yerine nice büyük ve iri adamlar (şan ve şöhret sahibi kimseler) getirilir, fakat onların adalet terazisinde sinek kanadı kadar ağırlıkları olmaz." (Müttefekun aleyh)

ALLAH Rasûlü'ne nisbet edilen bir sözde

de şöyle denilmiştir: "Her âlimin yanında değil, sizi beş şeyden beş şeye, şüpheden yakîne, riyadan ihlasa, dünya rağbetinden zühde, kibirden tevazua, düşmanlıktan dostluk ve kardeşliğe davet edenin yanında oturun."

Karun'un serveti ve hayatı herkesin gözünü kamaştırıp ağzını sulandırırken, o dönemin âlimleri bunların dikkatlerini âhiret sevabına çekmişlerdir. ALLAH Teâlâ, bu ibretli olayı şöyle haber vermiştir: "Karun, servet ve ziynet içinde halkın karşısına çıktı. Dünya hayatını arzulayan halk, "Keşke Karun'a verilen şey bize de verilseydi! O gerçekten büyük talih sahibidir." dediler. İçlerindeki ilim sahipleri ise (onları uyarıp), "Yazıklar olsun size! (İnanmıyor musunuz ki) iman edip sâlih amel işleyenlere ALLAH'ın vereceği âhiret sevabı bundan daha hayırlıdır. Fakat, bu sevap, ancak (dünyanın geçici şeylerine karşı) sabredenlere verilir." (Kasas, 79, 80)

2- Sözüne aykırı hareket etmemek. Âhiret âlimi, bir şey öğretince, herkesten evvel kendisi

ona uyar. ALLAH Teâlâ, öğrettiklerine uymayanları şu âyetlerle uyarmıştır:

"İnsanlara hayrı öğretirken kendinizi bile bile unutuyor musunuz?! Aklınızı kullanmıyor musunuz?!" (Bakara, 44)

"Ey iman edenler! Yapmayacağınız şeyi niye söylüyorsunuz? Yapmayacağınız şeyi söylemeniz ALLAH yanında sizi menfur hale getirir." (Saff, 2, 3)

Hz. Şuayb (as), kavmine şöyle demiştir: "Ben sözlerime aykırı hareket ederek size nehyettiğim şeyi (şeyleri) yapmak istemiyorum." (Hûd, 88)

ALLAH Teâlâ'nın Hz. İsa'ya şunu vahyettiği rivAyet edilmiştir: "Ey Meryem oğlu! Önce kendine va'zet ve va'zettiğin şeyi kendinde tatbik et. Bunu yaptıktan sonra başkalarına va'zet." ALLAH Rasûlü (sa) şöyle buyurmuştur: "İsrâ gecesinde bazı kimseler gördüm. Dilleri ateşten makaslarla kesiliyordu. Kendilerine ne günah işlediklerini sordum. "İyiliği emredip kendimiz

yapmıyorduk; kötülüğü nehyedip kendimiz yapıyorduk." (İbnu Hibban) dediler." "Ümmetimin helak olması fâsık âlimler ve câhil âbidler yüzünden olacaktır... Kötülerin en kötüsü kötü âlimler, iyilerin en iyisi de iyi âlimlerdir." (Dârimî)

Ebud-Derdâ (ra) şöyle demiştir: "Bilmeyene bir kere yazık olsun; bilip de amel etmeyene yedi kere yazık olsun!" Şa'bî şöyle demiştir: "Cennet ehlinden bir topluluk cehennemdeki bir topluluğa seslenip:

"-Neden ateştesiniz? Halbuki, biz sizin söz ve nasihatinizle cennete girdik." diye sorarlar. Oradakiler:

"-Biz size hayrı emrediyorduk, kendimiz yapmıyorduk; şerri nehyediyorduk, onu yapıyorduk." diye karşılık verirler."

Hatim Asamm şöyle demiştir: "Kıyâmet gününde hasreti en şiddetli olanlar, insanlara doğruyu öğretip kendileri onunla amel etmeyenlerdir. Çünkü başkaları, onların öğrettikleriyle kurtuluşa ererken kendileri

amelsizlikleriyle helak olurlar."

(Asamm, sağır demektir. Bu zat sağır olmadığı halde, bu lâkabı şu ibretli kıssadan dolayı almıştır. Bir gün, bir kadın kendisinden din konusunda bir soru sormak isterken elinde olmadan yellenir ve çok bozulur. Hatim, onun mahcubiyetini gidermek için, kulağını tutup: "Ben sağırım, duymuyorum, yüksek sesle konuş." der. Kadın da onun gerçekten sağır olduğuna inanarak rahatlar. Hatim, bundan sonra kadın ölünceye kadar herkese sağır olduğunu söyler.)

Mâlik İbni Dinar şöyle demiştir: "Âlim, ilmiyle amel etmediği takdirde, yağmurun taştan kayması gibi, sözü kalplerden kayar." İbni Semmâk şöyle demiştir: "Kötü âlim insanlara ALLAH Teâlâ'yı hatırlattığı halde, kendisi O'nu hatırlamaz; onları O'ndan korkuttuğu halde, kendisi O'ndan korkmaz; onları O'na yakın olmaya davet ettiği halde, kendisi O'ndan uzaklaşır." İbrahim İbni Edhem şöyle demiştir: "Din bilgisini iyi öğrenmişiz. Onun için konuşurken hata

etmiyoruz. Fakat amel etmeyi ihmal etmişiz. Amelde dökülüyoruz." Muâz İbni Cebel (ra) şöyle demiştir: " İstediğiniz kadar ilim öğrenin; onunla amel etmedikçe ALLAH Teâlâ size sevap vermez.", "Kötü âlimin şerrinden sakının. Çünkü onun ameline bakıp yoldan çıkanlar çoktur." İbni Mes'ûd (ra) şöyle demiştir: "Bir zaman gelecek, diller yeşerecek, kalpler ise kuruyacaktır. O zamanda ilmi öğretenler de, onu öğrenenler de ALLAH Teâlâ'nın rızası dışında gayeler taşıyacaklardır." Bir hikmet sözünde şöyle denilmiştir: "Bildiklerinizle amel etmedikçe, bilmediklerini öğrenmeye kalkmayın." Hasan el-Basrî (ra) şöyle demiştir: "Dünya âliminin himmeti ve aklı rivAyettedir (bildiği ilmi anlatmaktadır); âhiret âliminin himmeti ise riâyettedir (bildiği ilimle amel etmektedir)." ÂbdULLAH İbni Mes'ûd (ra) şöyle demiştir: "Kur'ân, kendisiyle amel edilmek için indirilmiştir. Siz onu okumayı amel yerine koydunuz."

ÂbdULLAH İbni Mes'ûd (ra) şöyle demiştir:

"İlim çok şey anlatabilmek değil, ALLAH Teâlâ haşyeti ve korkusudur." Mâlik (ra) şunu söylemiştir: "Niyet ALLAH için olduğu zaman, ilim öğrenmek de, onu öğretmek de güzeldir. Fakat, sabahtan akşama kadar (bir günlük zaman içinde) bundan başka dinî mükellefiyetler de vardır. Bunları göz ardı edip ihmâl etmemek lâzımdır."

ALLAH Rasûlü (sa) şöyle buyurmuştur: "Alimin sapması (anlayışta ve amelde doğru çizgiden ayrılması) ve münafığın Kuran ilmi bilmesi ümmetim için korktuğum şeylerdendir." (Taberanî, İbnu Hibban)

İlmiyle amel etmeyen âlim, elinin altındaki ilacı kullanmayan hasta ve önündeki yemeği yemeyen aç insan gibidir.

3- Faydası az, kil-u kal'dan ibaret tartışmalı ilimlerden yüz çevirip tâatlere teşvik eden ve âhirette yararı olan ilimlere rağbet etmek. Bu ilimleri bırakıp tartışmalı ve nazarî olan, amel değeri bulunmayan ilimlere heves duyan bir kimse o hastaya benzer ki, doktor kendisine

yararlı ilaçlar verir ve bu ilaçları aksatmadan kullandığı takdirde şifâ bulacağını söyler. Kendisi ise, ilaçları alıp kullanmak yerine, kitapları karıştırıp bu ilaçların terkip, özellik ve tarihçelerini öğrenmeye kalkar. Bu hasta, bu hatasını canıyla ödediği gibi, ameli gösteren ilimleri bırakıp nazarî, kil-u kal ve cidal (tartışma) cinsinden olan şeyleri öğrenmeye kalkışan kimse de hatasını diniyle öder. Bir adam bir âlime gidip:

"-Bana garip ilimleri öğret." demiş Âlim ona:

"-Sen ilimlerin başı olan ALLAH marifeti ve ölüme hazırlık ilmini öğrendin mi?" diye sormuş. Adam kemküm edince de:

"-Git, önce bu ilmi öğren; sonra gel, sana garip ilimleri öğreteyim." demiştir.

Âhiret âlimi, ilim tahsil ve tercihinde Hatim Asamm gibi olmalıdır. Bu zat, Şakîk el-Belhî'nin talebesiydi. Bir gün Şakîk kendisine:

"-Kaç seneden beri yanımdasın?" diye sormuş. Hatim:

"-Otuz beş sene oldu." demiş. Şakîk:

"-Bu uzun süre içinde neler öğrendin?" diye sormuş? Hatim:

"-Sekiz mesele öğrendim." demiş. Şakîk:

"-"İnnâ lillâh ve innâ ileyhi râciûn!" Bir ömürlük zamanda sadece sekiz mesele mi öğrendin?!" demiş. Hatim:

"-Evet, Üstad! Sadece bunları öğrendim, yalan söylemek istemiyorum." demiş. Şakîk:

"-Bu meseleler nedir? Söyle de dinleyeyim." demiş. Hatim:

"-İnsanlara baktım ve onlardan her birinin bir şeyi sevdiğini, onu kalbine sevgili ettiğini gördüm. Fakat, kendisi ölünce, sevdiği onu terk ediyor ve o tek başına kabre giriyordu. Bunun üzerine ben, âhiret amellerini sevdim ve onları kalbime sevgili ettim. Tâ ki öldüğüm zaman, sevgilim beni terk etmesin ve benimle beraber kabrime girsin." demiş. Şakîk:

"-Güzel! Devam et, demiş." Hatim:

"-ALLAH Teâlâ'nın "Kim RABBİnden korkar

ve nefsini heveslerden çekerse, onun yeri cennettir." (Nâziât, 40, 41) sözünü düşündüm ve inandım ki, ALLAH Teâlâ'nın dediği haktır. Bunun üzerine, kendimi zorlayarak nefsimi heveslerden çektim ve tâatlere yönelttim. Tâ ki, âhirette yerim cennet olsun." demiş. Şakîk:

"-Güzel! Devam et." demiş. Hatim:

"-İnsanlara baktım ve hepsinin değerli buldukları eşyalarını saklayıp iyice koruduklarını gördüm. Sonra, ALLAH Teâlâ'nın, "Sizin yanınızda olan şeyler yok olur; benim yanımda olan şeyler ise bakidir." (Nahl, 96) sözünü düşündüm. Bunun üzerine, kıymet ve değeri olan bir şeyim oldukça bunu ALLAH Teâlâ'ya emanet ettim (O'nun yolunda harcadım). Tâ ki, O'nun yanında baki kalsın." demiş. Şakîk:

"-Güzel! Devam et." demiş. Hatim:

"-İnsanlara baktım ve hepsinin şeref peşinde koştuklarını ve bunun için çalıştıklarını gördüm. Sonra, ALLAH Teâlâ'nın "ALLAH yanında en şerefliniz, takvası en çok olanınızdır." (Hucurât,

13) sözünü düşündüm. Bunun üzerine, ben takva kazanmaya çalıştım. Tâ ki, ALLAH Teâlâ yanında şerefli olayım." demiş. Şakîk:

"-Güzel! Devam et, demiş. Hatim:

"-İnsanlara baktım ve onların hased ve kıskançlıktan dolayı birbirlerini kötülediklerini ve dişlediklerini gördüm. Sonra, ALLAH Teâlâ'nın: "Dünya rızk ve maişetini insanlar arasında biz taksim ettik ve bunların bir kısmını bir kısmından derecelerle üstün kıldık." (Zuhruf, 32) sözünü düşündüm. Bunun üzerine, kimseyi kıskanmamaya ve kimsenin aleyhinde konuşup onu kötülememeye karar verdim. Gerçekten kötü olanlarla karşılaşırsam, onlardan uzak durmakla yetineceğim." demiş. Şakîk:

"-Güzel! Devam et." demiş. Hatim:

"-İnsanlara baktım ve onların birbirleriyle kavga ve kırgınlık halinde olduklarını gördüm. Sonra, ALLAH Teâlâ'nın "Şeytan sizin düşmanınızdır; ona düşmanlık ediniz." (Fâtır, 6) sözünü düşündüm. Bunun üzerine, insanları

bırakıp düşmanlığımı sadece şeytana yönelttim." demiş. Şakîk:

"-Güzel! Devam et." demiş. Hatim:

"-İnsanlara baktım ve hepsinin bir lokma için çırpındıklarını, bunun için kendilerini küçülttüklerini ve helâl olmayan yollara başvurduklarını gördüm. Sonra, ALLAH Teâlâ'nın: "Yerde yürüyen ne kadar canlı varsa, hepsinin rızkı ALLAH'a aittir." (Hûd, 6) sözünü düşündüm. Ve kendi kendime, "Ben de rızkı ALLAH'a âit olan bir canlıyım." dedim ve ALLAH Teâlâ'nın kendi üzerine aldığı rızk telaşım bırakıp O'nun benim üzerimdeki hukukunu gözetmeye çalıştım." demiş. Şakîk:

"-Güzel! Devam et." demiş. Hatim:

"-İnsanlara baktım ve hepsinin kendileri gibi mahluk (yaratılmış), âciz ve fâni (geçici, kısa ömürlü) olan şeylere güvendiklerini, kiminin çift ve çubuğuna, kiminin ticaret ve sanatına, kiminin bilek gücüne bel bağladığını gördüm. Sonra, ALLAH Teâlâ'nın "Kim ALLAH'a güvenip dayanırsa,

O kendisine yeterlidir." (Talâk, 3) sözünü düşündüm ve yalnız ALLAH Teâlâ'ya güvenip tevekkül etmeye çalıştım ve O'nun bana yettiğine inanıp iç rahatlığına kavuştum." demiş. Şakîk:

"-Ey Hatim! Sekiz mesele dediğin bu şeyler bütün ilimlerin ve kitapların özü ve hülasasıdır. Ötesi ise kısır ve kabuktan ibarettir." deyip onu takdir ve tebrik etmiştir.

Âhiret âlimleri, bu meseleleri öğrenip uygulamaya çalışırlar. Dünya âlimleri ise, kendilerine mal ve şöhret sağlayan ilimleri öğrenirler. Dahhâk şöyle demiştir: "Hayırlı olan nesile yetiştim. Onlar, birbirlerinden amel ve takvayı öğrenirlerdi. Günümüzde ise, insanlar birbirinden konuşma ve çene çalma ilmini öğreniyorlar."

4- Yeme, içme, giyim, kuşam, mesken ve ev eşyası konusunda şatafat ve israfa meyletmemek. Âhiret âlimi, bu ve benzeri dünya işlerinde iktisadı tercih eder, aza kanaat eder ve hayırlı nesil olan ashaba benzemeye çalışır. Bunu

yaptıkça da ALLAH Teâlâ'ya yakınlığı artar ve âhiretteki derecesi yükselir.

Hatim, Rey şehrinin kadısı Muhammed İbni Mukatil'i ziyaret etmeye gitmişti. Girdiği ev, dünya ehlinin köşklerine benziyordu. İçi de çok süslendirilmişti. Hatim, ona:

"-Siz, Peygamber ve ashabını mı, yoksa Firavun ve Nemrud'u mu taklid ederek bu süslü köşkte oturuyorsunuz? Sizin gibi âlimler, böyle yaşarlarsa, câhiller bütün bütün dünyaya dalarlar. Yanınızda birisi abdest alırken bir uzvunu dört kere yıkarsa, "Bir kere fazla yıkadın, suyu israf ettin!" diyerek onu uyarırsınız. Kendiniz bunca israf içinde iken, öncelikle kendinizi uyarmanız gerekmez mi?" demiştir.

Hiç şüphesiz ki, mübâh olan şeyleri kullanmak haram değildir. Ancak, ihtiyaç dışında olan şeylere alışmak, onları da ihtiyaç haline getirir ve gerektiği zaman onları bırakmayı zorlaştırır. Üstelik, bu fazla ve fuzuli şeylerin temin edilmesi genellikle günahlara girmek, insanlara

yüz suyu dökmek, riyakârlık ve dalkavukluk etmek ve onların kötülüklerini hoş görmek ve hatta onları ALLAH Teâlâ'nın razı olmadığı şekilde övmek gibi gayr-i meşru ve haram olan yollarla mümkündür. Şu bir hakikattir ki, dünya çirkefine giren, ondan temiz çıkamaz. Bu sebepten dolayı ALLAH Rasûlü (sa) dünyadan mübalâğalı bir şekilde uzak durmuş, hatta yakası nakışlı gömleği sırtından çıkarmış (Müttefekun aleyh) ve mühür diye kullandığı altın yüzüğü alıp fırlatmıştır. (Müttefekun aleyh) ALLAH Teâlâ da onu bize örnek gösterip "ALLAH'ın elçisinde sizin için güzel örnek vardır." (Ahzâb, 21) buyurmuştur.

5- Zâlimlerden uzak durmak. Çünkü zâlimlerle oturup kalkan ve özellikle onlardan ilgi ve iyilik gören bir kimse, onların zulmünü görmemeye başlar ve giderek zulümlerine mazeret bulur.

Halbuki ALLAH Teâlâ şöyle buyurmuştur:

"Zulmedenlere meyletmeyin; aksi takdirde ateş size de dokunur." (Hûd, 113), "Hâinlerin

savunucusu olma!" (Nisa, 105), "Hainlik edenleri müdafaa etme. Çünkü ALLAH, hainliği meslek edinmiş günahkârları sevmez." (Nisa, 107) Bu sebeple, âhiret âlimi zâlimlerden uzak durur, zulümlerini eleştirir ve onları zulmü terk etmeye çağırır.

Zâlim ve fâsıklarla ihtilâf etmek, şerlerin anahtarıdır; bundan her türlü şer ve kötülük doğar.

Yöneticiler zâlim ve fâsık oldukları takdirde, onlardan da uzak durmak lâzımdır. ALLAH Rasûlü (sa) şöyle buyurmuştur: "Başınızdaki âmirler doğru olan ve olmayan işler yapacaklardır. Kim onların doğru olmayan işlerini kötülerse vebalden kurtulur. Kim bu işlere kalbinde buğzederse selâmet bulur. Kim onları hoş görür ve kendisi de onlara uyarsa ALLAH onu kendi katından uzaklaştırır." (Müslim)

Semnun şöyle demiştir: "Kötü âlimler (ulemâ-i sû'), sultan ve âmirlere şirin görünmek ve onların gözüne girmek için zulüm ve kötülüklerine

mazeret ve ruhsat bulurlar. Bilirler ki, onları eleştirdikleri takdirde kapılarından kovulurlar." Halbuki bundan korkmamaları gerekir. Çünkü bu durum onlar için ALLAH Teâlâ katında kurtuluş vesilesi olur.

Sultanların kapısından uzak duran Sa'd İbni Ebi Vakkas (ra) şöyle demiştir: "Açlıktan mümin olarak ölmeyi, bunların nimetleriyle beslenip semiren bir münafık olarak yaşamaya tercih ederim." Sa'd'ın bu sözü, sultan ve yöneticilerle oturup kalkanların nifak ve iki yüzlülükten kurtulamayacaklarını gösteriyor. Nifak ve iki yüzlülük ise, imanın zıddıdır. Ebu Zer (ra) şöyle demiştir: "İhtilâf ettiğin sultan ve yöneticilerin senden aldıkları, senin onlardan aldığından daha fazladır. Çünkü onlar, senin dinini alırlar."

Sultanlarla ihtilâf âlimler için bir fitne kapısıdır (Çünkü, onların zulüm ve yanlışlarını eleştirseler onlar razı olmazlar; bunlara göz yumsalar ALLAH Teâlâ razı olmaz. Bu sebeple,

mücadeleye gücü yetmeyenler için selâmet sultanlardan (ve benzeri zâlim ve fâsıklardan) uzak durmaktadır. Çünkü, kötülükleri görmeyen ve duymayanların onlara karşı sorumlulukları yoktur).

6- Fetva vermeye hevesli olmamak ve bu vacibi yerine getiren ehliyetli kimseler bulunduğu takdirde bundan bütünüyle sakınmak. Âhiret âlimi, sorulduğu bir konuda Kur'ân veya hadis nassı, icmâ veya açık kıyas bilirse bunu açıklar; aksi takdirde, "bilmiyorum" der. ÂbdULLAH İbni Ömer (ra) şunu söylemiştir: "İlim üç şeydir. Bunlar açık olan âyet, sahih olan hadis ve "bilmiyorum" sözüdür.", "Fetva veren, cehennem üzerine kurulan köprüdedir. Doğru fetva verirse, üzerinden geçen kurtulur. Yanlış fetva verirse, ikisi birlikte cehenneme düşerler." Şa'bî şöyle demiştir: " "Bilmiyorum" sözü ilmin yarısıdır. Onun için, bilmediği bir konuda "bilmiyorum." deyip susanın sevabı, onu bildiği için açıklayıp konuşanın sevabından daha az değildir." ÂbdULLAH İbni Mes'ûd (ra) şöyle demiştir: " İnsanların sordukları

her konuda fetva veren kişi mecnundur." İbrahim İbni Edhem şöyle demiştir: "Âhiret âlimi, konuşmak gibi, susmayı da bilen kimsedir. O, bildiği zaman konuşur, bilmediği zaman susar." Ebu Hafs şöyle demiştir: "Âlim o kimsedir ki, fetva verdiği zaman, kıyâmet gününde kendisine, "Bunu nerden çıkardın?" diye sorulacağını bilir.", "Böyle bir âlime bir fetva sormak, ona çenesini koparmaktan daha ağır ve ağrılı gelir." İbrahim Teymî, kendisine bir dinî konu sorulduğu zaman ağlar ve, "Anlaşılan, bu yerde âlim kalmamış ki, bana muhtaç olmuşsunuz." derdi.

Hayırlı nesil olan ashâb ve tabiiler, mümkün mertebe fetva vermekten sakınır, onu daha iyi bilenlere havale ederlerdi. Buna mukabil, onlar beş şeye önem verirlerdi. Bu şeyler; Kur'ân okumak, mescidleri şenlendirmek, ALLAH Teâlâ'yı zikretmek, iyiliği emretmek ve kötülüğü nehyetmektir. ALLAH Teâlâ şöyle şöyle buyurmuştur: "Sadakayı teşvik etmek, iyiliği tavsiye etmek ve insanları barıştırmak dışında

kalan çoğu konuşmalarda hayır yoktur."(Nisa 114) ALLAH Rasûlü (sa) da şöyle demiştir: "Üç şey dışında insanların konuşmaları kendi aleyhlerindedir. Bu üç şey iyiliği emretmek, kötülüğü nehyetmek ve ALLAH Teâlâ'yı zikretmektir." (Tirmizî)

İbni Husayn şöyle demiştir:

"Dünya âlimleri öyle konularda fetva veriyorlar ki, bu konular Hz. Ömer'e sorulsaydı, her birini görüşmek için bütün Bedir ashabını toplardı."

7- Bâtın ilmi olan kalb murâkabesine ve âhiret yolu olan mücâhede ve nefis mücadelesine önem vermek. Kitaplarda yazılı olan ilimlerin ötesindeki ilham ve hikmetlerin anahtarı bu murâkabe ve mücâdeledir.

ALLAH Rasûlü (sa) şöyle buyurmuştur: "Kim bildikleri ile amel ederse, ALLAH Teâlâ ona bilmediklerini de öğretir." (Ebu Nuaym)

Bir hakîm şöyle demiştir: "İlmi gökte, yerde ve denizlerin ötesinde aramayın. İlim

kalplerinizdedir. Onu ALLAH Teâlâ'ya karşı edepli olmak ve sıddıkların (sadakat ve ihlâs sahiplerinin) ahlâkını kazanmak suretiyle bulunuz."

Bunun için, ALLAH Rasûlü (sa) şöyle buyurmuştur: "Sana fetva verilse de, sen doğru fetvayı kalbinden al."

(Bu hadisin sıhhati tartışılmıştır. Onun sahih olması halinde mânası şu hadiste açıklanmıştır: "Davalarınızı bana getiriyorsunuz. Ben de bir insanım. Onun için, delillerinize ve getirdiğiniz şahidlere göre hükmediyorum. Bu sebeple, birinize haklı olmadığı bir davayı kazandırırsam, kendisini haklı bulmasın ve kendisine verilen malı almasın. O mal kendisi için bir ateştir." Bu o demektir ki, zahirdeki delil ve şahidlere dayanarak lehte verilen fetva, hakikatte haram olan bir şeyi helâl etmez. Bunun için, kişi fetva alsa bile, kalbine müracaat edip işin aslını ondan öğrenmelidir. Çünkü, insan kendini müftü, kadı ve hâkimden daha iyi bilir.)

Hz. Ali (ra) şöyle demiştir: "Kalpler ilim

küpleridir. Bu küplerin en iyisi, en çok hayır bilgisi taşıyanıdır.", "İnsanlar üç kısımdır: Bir kısmı âhiret âlimleridir. Bunlar ilim depolarıdır. Bir kısmı, kendi kurtuluşları için gerekli ve yeterli olan ilmi bunlardan öğrenenlerdir. Bir kısmı da her anıranın peşine takılan ve her rüzgârla yön değiştiren ayak takımlarıdır.", "Mal toplayanlar diri iken ölüdürler. İlim öğrenenler ise, öldükten sonra da diridirler."

İmanın kesinleşmiş şekli olan yakîn, sözü geçen murâkabe ve mücadelenin semeresidir. Murâkabe ve mücadele olmadıkça, iman şüphe ve zaaflardan kurtulamaz. Bundan dolayıdır ki, imanlarını murâkabe ve mücâdele ile kuvvetlendirmeyen kimseler, bilgilerine rağmen sapıp dinden çıkabilirler.

İman açısından düşünce mertebeleri dörttür. Bunlardan birincisi şektir. Şek, bir şeyin olup olmamasına, doğru ve yanlış olmasına aynı derecede ihtimal vermektir. İkincisi, zandır. Zan, olup olmama veya doğru ve yanlış olma taraflarından birine biraz daha fazla ihtimal

vermektir. Şek ve zan mertebelerinde bulunan iman geçerli değildir. Üçüncüsü, itikattır. İtikat, bir şeyin şöyle veya böyle olduğuna, doğru veya yanlış olduğuna kesin bir şekilde inanmaktır. Bu, imanın ilk mertebesidir. Bu iman, kesin gibi görünmekle birlikte, duyduklarını tasdik etmekten ibaret olduğu için zayıftır. Bundan dolayı karşı deliller ve ilim adına ileri sürülen şüpheler ve itirazlarla yüzleştiği zaman sarsılabilir. Dördüncüsü ise yakîn mertebesidir. Yakîn, imanın son aşamasıdır. Bu iman çeşidi görkemli dağlar gibidir. İlim, delil ve kalb nurundan oluşan sağlam bir alt yapısı bulunduğu için, karşı taraftan estirilen şüphe ve itiraz rüzgarları önünde sarsılmaz. Yakînin itikattan bir farkı da şudur ki, itikat sahibi itikadına aykırı hareket edebilir; halbuki, yakîn sahibi bunu kolaylıkla yapamaz.

Yakîn, kalpte yeşeren ve kök salan bir ağaç gibidir. Ömür boyu yeşil kalan bu ağacın meyvesi ise ALLAH Teâlâ’nın gözetimi altında olduğunu hissetme, takva ve sâlih ameller işleme, ALLAH

korkusu duyma ve O'ndan utanma gibi duygulardır.

8- Hüzünlü, kırgın, sessiz, mütevâzi ve tefekkür halinde olmak; hal ve hareketlerinde, giyim kuşamında, konuşma ve sükûtunda ALLAH korkusu ve haşyetini yansıtmak. Bu sıfatlara sahip olan âhiret âlimini görenler, ALLAH Teâlâ'yı, kıyâmet ve hesabı, cennet ve cehennemi hatırlarlar. Âhiret âlimleri bu özellikleriyle peygamberlere benzerler. Çünkü, bu özellikler peygamberlerin de vasıflarıdır. Çok konuşmak, olur olmaz sebeplerle gülmek, kahkaha atmak, sert ve çiğ hareketler yapmak ise, âhiret hesap ve azabından habersiz yaşayan dünya ehlinin halleridir. Sehl şöyle demiştir: "Alimler iki kısımdır. Bir kısmı ALLAH Teâlâ'nın emirlerini bilir, fakat O'nun yanındaki azap ve nimetleri bilmezler. Bunlar dünya âlimleridir. Diğer bir kısmı ise, hem O'nun emirlerini, hem de yanındaki azap ve nimetleri bilirler. Bunlar âhiret âlimleridir. Bunların kalplerine ALLAH korkusu, bedenlerine huşu' ve

tevazu hâkimdir." Hz. Ömer (ra) şöyle demiştir: "İlim öğrenin ve onunla birlikte ona yakışan vakar, hilm ve tevazuu da öğrenin."

İlim âhiret ilmi ise, sahibine hilm, tevazu, yumuşaklık ve güzel huy da kazandırır. ALLAH Rasûlü'ne nisbet edilen bir sözde şöyle denilmiştir: "Ümmetimden hayırlı bir taife vardır ki, bunlar ALLAH Teâlâ'nın rahmetinin genişliğini göstermek için halkın yanında gülerler; fakat yalnızken O'nun azabının şiddetini duyar ve ağlarlar. Bunların vücudları yerde, kalpleri göktedir; bedenleri dünyada, ruhları âhirettedir; halka sükûnet ve şefkatle yaklaşır ve ALLAH Teâlâ'ya yakın olmaya (O'nun rızasını kazanmaya) çalışırlar."

ALLAH Rasûlü'ne nisbet edilen bir sözde şöyle denilmiştir: "Kıyâmet gününde en çok güven duyanlar, dünyada iken (ALLAH Teâlâ'dan) en çok korkanlardır; o gün en çok gülenler, dünyada iken (dinî duygularla) en çok ağlayanlardır; o gün en çok sevinç duyanlar, dünyada iken (âhiret

telaşıyla) en çok hüzünlü olanlardır." Hz. Ali (ra) şöyle demiştir: "İlme hafiflik karıştırmayın. Aksi takdirde onun etkisini öldürürsünüz.", "Öğretende sabır, tevazu ve güzel huy bulunması; öğrenende de akıl, edep ve anlama gücü bulunması ilim için büyük nimetlerdendir."

Kısacası; âhiret âlimlerinde Kur’ân’ın önerdiği ahlâk vardır. Çünkü bunlar Kur’ân’ı dünya keyfi ve çıkarı için değil, âhiret ameli ve sevabı için öğrenmişlerdir. Kur’ân ahlakı ise beş maddede özetlenebilir. Bunlar; ALLAH korkusu, huşu', tevazu, yumuşaklık ve âhireti dünyaya tercih etmektir. Bu hususları emreden ve öven âyetlerden birer örnek şöyledir: "ALLAH'ın kulları içinde O'ndan korkup haşyet duyanlar âlimlerdir." (Fâtır, 28), "Onlar ALLAH'a karşı huşu' halindedirler ve O'nun âyetlerini az bir ücretle satmazlar." (Âl-i İmran, 99), "Müminler için kanatlarını indir." (Hicr, 88), "ALLAH'ın rahmetiyle onlara yumuşadın." (Âl-i İmran, 159), "Kendilerine ilim verilenler, "Yazık size! ALLAH'ın sevabı iman

edip sâlih amel işleyenler için bundan (dünyadaki şeylerden) daha hayırlıdır." dediler." (Kasas, 80)

ALLAH Rasûlü (sa), "ALLAH kime hidAyet vermek isterse, onun kalbini İslâm için (veya İslâm ile) açar." (En'âm, 125) âyetini okuyunca, kendisinden buradaki "açmak" tan ne kasdedildiği soruldu. Bunun üzerine şöyle buyurdu: "İman nuru bir kalpte yakıldığı zaman, kalb onunla açılıp genişler." Kalbin bu nurla açılıp genişlediğinin bir alâmeti var mıdır? diye soruldu. ALLAH Rasûlü (sa) "Bunun alâmeti, aldanış yeri olan dünyadan uzaklaşmak, ebediyyet yurdu olan âhirete yönelmek, ölüm gelmeden önce ona hazırlanmaktır." (Hâkim, Beyhakî) buyurdu.

9- Amelleri geçersiz kılan ve kalpleri bozan riya, ucub, gizli şehvet (gizli dünya arzuları ve hesapları) gibi kötü sıfatları ve şeytanın hilelerini iyice öğrenmeye özen göstermek. Çünkü bu sıfatlar ve hileler şerdirler. Şerri bilmek ise, ondan korunmanın yoludur. Dünya âlimleri bu konularla ilgilenmezler; bunları öğrenmek işlerine

de gelmez. Çünkü, onlar da câhiller gibi, başlarını kuma sokmak ve kazandıkları günahların cezasını düşünüp titremeden yaşamak isterler. Âhiret talipleri ise, yılandan, çıyandan korkup kaçtıkları gibi, bu çürütücü ve iflâs ettirici kötü sıfatlardan ve öldürücü şeytan hilelerinden korkup kaçarlar. Huzeyfe (ra) şöyle demiştir: "Ashâb, ALLAH Rasûlü'nden hangi amellerin daha çok sevaplı olduğunu sorarlardı. Ben ise, amelleri çürüten âfetlerin neler olduğunu sorardım." Huzeyfe (ra), böylece ALLAH Rasûlü'nden nifak alâmetlerini ve bu ümmet içinde meydana gelecek fitneleri öğrenmişti. Ashâb da daha sonra bunları ondan sorup öğrenirlerdi. Örneğin, Hz. Ömer (ra), münafık olduklarından şüphe ettiği kimseleri ondan sorduğu gibi, kendi nefsine karşı şiddetli hassasiyetinden dolayı, kendisinde de nifak alâmeti bulunup bulunmadığını ona sorardı.

Gerçek acıdır; onu anlamak ve yaşamak da zordur. Kişinin kendi kötü hal ve hareketlerini öğrenmek istemesi ve onları gidermeye çalışması

da böyledir. Çünkü bu, devamlı bir surette ilaç içip onun acılığına sabretmeye benzer. Bu ilaçların sıhhat gibi sonuçlarını ve âhiretteki büyük mükâfatlarını düşünmeyen ve bunlara yakîn derecesinde iman etmeyenler bu tedaviyi göze alamazlar.

10- Bid'atlardan şiddetli bir surette sakınmak. Bid'at, ALLAH Rasûlü ve onun ashabından sonraki dönemlerde ortaya çıkarılan ve bir nass ve esasa dayanmayan dinî anlayışlar ve tatbikatlardır. Halkın ekseriyeti bu bid'atlara rağbet etse bile, bunlardan sakınmak lâzımdır.

Çünkü, ALLAH Teâlâ'nın gönderdiği ve razı olduğu din onun Rasûlü tarafından tebliğ ve tatbik edilen dindir. Buna yapılan ilâveler ise, cazip de görünseler birer dalâlettirler. ALLAH Rasûlü (sa) şöyle buyurmuştur: "Din adına sonradan uydurulan işlerden sakının. En kötü işler, sonradan uydurulup dine sokulan işlerdir. Bu işlerden her biri bid'atdır. Bid'at da dalâlettir" (İbnu Mâce), "Kim dinimizde olmayan bir şeyi

uydurursa, uydurduğu şey reddedilir." (Müttefekun aleyh) Bu sebeple, âhiret âlimleri dinî anlayış ve tatbikatta ALLAH Rasûlü ve onun ashâbına uyar ve bunların yol ve izlerini takip ederler. Kurtuluşa ermek isteyenler de, bu âlimleri dinler ve onların arkasından giderler. Çünkü dinin gerçeği onların söz ve amellerindedir.

Hasan el-Basrî şöyle demiştir: "İki taife bid'atların en kötülerini icad etmişlerdir. Bu taifelerden birisi, kendilerine göre dinde bir görüş ve tatbikat uyduran, sonra da, cennete ancak, kendilerinin gideceğini söyleyenlerdir. Diğer taife ise, hayırlı nesilde (ashâbda) görülmemiş biçimde dünyayı seven, onun için kavga edip barışan, onun için çırpınıp didinen, onu maksat ve hatta mabud haline getirenlerdir. Bu taifeleri bırakın, cehenneme tek başlarına gitsinler! İki ateş arasında kalmış gibi, bu iki taife arasında kalıp da onlara meyletmeyen, selefin akîde ve amelini öğrenen ve dinini bunların söz ve amellerine göre yaşayan kimselere doğrusu büyük sevap vardır.

Siz de bunlardan olun!" ALLAH Rasûlü'ne nisbet edilen bir sözde şöyle denilmiştir: "Kendi kusurlarıyla uğraşıp başkalarını çekiştirmeyen, helâl yoldan kazandığı malının fazlasını hayır işlerinde sarf eden, fıkıh ve hikmet ehliyle oturup kalkan, günah işleyenlerden ve sapmışlardan uzak duran, tevazu, güzel huy ve kalb temizliğine sahip olan, halka zarar vermekten sakınan, ilmiyle amel eden, Sünnet'le yetinen, bid'atlara bulaşmayan kimseye ne mutlu!" ÂbdULLAH İbni Mes'ûd (ra) şöyle demiştir: "Sünnet'e uygun az bir amel, bid'at karışmış çok amelden daha hayırlıdır.", "Siz şimdi öyle bir zamandasınız ki, en hayırlınız amel etmek için acele edendir. Halbuki, sizden sonraki zamanlarda en hayırlı olanlar, acele eden değil, Sünnetle bid'atı birbirinden ayırıncaya kadar sabredendir." Huzeyfe (ra) şöyle demiştir: "Sizin bugün doğru bildiğiniz şeyler, sizden evvelki cahiliyette yanlış bilinirdi. Bunlar sizden sonraki cahiliyette de yine yanlış bilinecektir. Sizin yanlış bildiğiniz şeyler de bu cahiliyette doğru

bilinecektir." İbni Mes'ûd (ra) şöyle demiştir: "Siz şimdi öyle bir zamandasınız ki, nefsin hevesleri ilme boyun eğmiştir. Bundan sonraki zamanda ise, ilim nefsin heveslerine boyun eğecektir." ALLAH Rasûlü'ne nisbet edilen bir sözde şöyle denilmiştir: "ALLAHın bir meleği her gün, "Peygamberin sünnetini bid'atlarla değiştirenler onun şefaatine eremezler." diye seslenir. Diğer bir sözde de şöyle denilmiştir: "Benim ümmetimi aldatanlara ALLAH, melekler ve bütün insanların lanetleri olsun. Bunlar, bid'at uydurup onu ümmetime din olarak takdim edenlerdir."

Dine bid'at sokan kimsenin kişisel bir günah işleyen kimseye göre vebali daha büyüktür. Çünkü, ikincisi günah işlemekle kendi kendine kötülük ettiği halde, birincisi dine kötülük eder ve onu bozar. Bunu bir misâl ile açıklamak gerekirse, günah işleyen kimse devletin bir kanununa aykırı hareket eden kimse gibidir. Böyle bir kimseye bir müddet hapis cezası verilir. Bid'at uyduran ise, devletin kendisini yıkmak için isyan çıkaran kimse

gibidir. Bunun cezası ise idamdır.

Bid'atlardan sakınmanın çareleri şu söz ve tavsiyelerde gösterilmiştir:

-"Selefin (ashabın) üzerinde konuştuğu konuları konuşun; onların konuşmadıkları konuları siz de konuşmayın."

-"Hak çizgisini aşmak zulüm, ondan geri kalmak da acizliktir."

-"Orta yolu izleyin. Onun ötesine geçen ona dönsün; onun gerisinde kalan da ona yetişsin. Böylece hepiniz bir çizgide buluşup birleşin.

ÂbdULLAH İbni Abbas (ra) şunları söylemiştir: "Bid'at ve dalâlet, hasta mizaçlara lezzet verir.", "Zaruret ve ihtiyaç halleri dışında, ashaptan sonra dinde yenilikler yapmak, onunla eğlenmek ve oynamaktır."

ALLAH Teâlâ, bunu yapanlar hakkında şöyle buyurmuştur: "Dinlerini oyun ve eğlence haline getiren ve dünya hayatına aldanan kimseleri terk et. Onlar, yaptıklarından dolayı helak olmuşlardır." (En'âm, 70), "Kötü işleri şeytan

tarafından kendilerine süslü ve güzel gösterilen kimselerin yaptıklarını ALLAH bilir." (Fâtır, 8)

iblis, ashapla uğraştı; fakat onları ne itikatta, ne de amelde din çizgisinden kaydıramadı. Onlardan sonra tabiilerle uğraştı; bunları da itikat çizgisinden kaydıramadı. Bunlardan bazılarını bazı günahlara itebildiyse de, bu kimseler itikatları sağlam olduğu için tevbe ettiler. Üçüncü nesilden sonra gelenlerle uğraştı ve aradığını onlarda buldu. Çünkü bunlar (bir kısmı itibarıyla) itikatta da, amelde de icâdlar yaptılar ve bid'atlara uydular. Bu suretle, doğru şeyleri yanlış, yanlış şeyleri doğru yerine geçirdiler. ALLAH Teâlâ da bunları çeşitli cezalara uğrattı; kimi zaman da düşmanlarını başlarına musallat etti.

Sonuç; ilim kılıç gibidir. Kılıcı kâfirlerle savaşmak için kullanan gazi olur; yol vurmak ve baş kesmek için kullanan ise eşkıya olur. İlmi doğru ve yanlış kullananlar da bunlar gibidirler.

AKIL

Aklın Değer ve Şerefi

Aklın değerli ve şerefli olduğunu göstermek için uzun söze ihtiyaç yoktur. Çünkü bu açık bir gerçektir. Doğru bir şekilde kullanılan akıl, dünya ve âhiret mutluluğunun vesilesidir. Akıl ilmin de kaynağıdır. Hayvanlar bile, akla saygı duyar ve üstünlüğünü kabul ederler. Bu sebeple, insanlardan daha güçlü olmalarına rağmen, onlara boyun eğer ve hizmet ederler.

Akıllı insan, ALLAH Teâlâ'nın hâs kulu, kendi kavminin de şerefli bireyidir. Akıllı olan bir toplum da akla ve akıllıya değer verir ve üstünlük tanır. Akıl, ALLAH Teâlâ'ya itaat etmeyi gerekli görür, onu güzel bulur ve ondan lezzet alır. Akıl, sahibini hidâyete iletir ve onu âhiret azaplarına karşı uyarır.

ALLAH Rasûlü (sa) şöyle buyurmuştur: "Akıllı insan, ALLAH Teâlâ'ya itaat edendir; ahmak ise O'na itaatsizlik edendir." (Hars İbni Usame, el-Müsned)

Sahibini hidAyete ileten, onu âhiret

azaplarına karşı uyaran akıl ne güzeldir! Akıl kâmil olmadıkça iman tamamlanmaz, din istikamet bulmaz, ahlâk da düzelmez.

"ALLAH Rasûlü'ne:

-İnsanların dünyadaki üstünlükleri ne iledir? diye soruldu. Kendisi:

-Akıl iledir, buyurdu.

-Âhiretteki üstünlükleri ne iledir? diye soruldu.

Kendisi:

-Bu da akıl iledir, dedi.

-İnsanlar âhirette amellerine göre üstünlük kazanmazlar mı? diye soruldu.

Kendisi:

-Bunu amellerine göre kazanırlar; fakat amel etmeleri de akılları iledir, diye açıkladı." (Hâkim, Tirmizî)

İnsanları iman ve ibadete sevk eden, bunların gereklilik ve yararlarına inandıran akıldır. Onun için, ALLAH Teâlâ, cehennemdekilerin şöyle dediklerini bildirmiştir:

"Biz peygamberin sözünü dinleseydik veya akıllarımızı çalıştırsaydık, ateş ehli içinde olmazdık." (Mülk, 10)

ALLAH Rasûlü (sa) da şöyle buyurmuştur:

"Aklı en çok olan; ALLAH Teâlâ'dan en çok korkan, O'nun emir ve yasaklarını en iyi şekilde yerine getirendir. (İbn'ul-Mihber)

Aklın Çeşitleri

Akıl, aşağıdaki şekillerde tarif edilmiştir. Bu tarifler, aynı zamanda aklın çeşitlerini gösterirler:

1- İnsanları hayvanlardan ayıran düşünme ve anlama kabiliyeti (yeteneği). Bu kabiliyet insanlara mahsustur.

2- Zarurî şeyleri bilme kabiliyeti. Örneğin, ikinin birden çok olduğu, bir insanın aynı anda iki yerde olamayacağı akıl ile bilinebilir.

3- Tecrübe kazanma kabiliyeti. İnsanlar, bu kabiliyetleri sayesinde tecrübe kazanabilirler ve tecrübelerin birikimiyle maddî ve manevî gelişme sağlarlar.

4- Fiil ve hareketlerin sonuç ve akıbetlerini

düşünebilme kabiliyeti. Bu anlamda akıllı olan bir kimse için kötü sonuçlar doğuran işler çekici değildir. Bu sebeple, böyle bir kimse kötü sonuçları olan haram lezzetlerden uzak durur. ALLAH Rasûlü'ne nisbet edilen bir sözde bu dördündü anlamda şöyle denilmiştir: "Herkes hayır ve sâlih amellerle ALLAH'a yakın olmaya çalışırken, sen aklınla O'na yakın ol." Yani, günah oluşturan işlerin kötü sonuçlarını gör ve böylece bu işlerden uzaklaş. Günahlardan uzaklaşmak, sahibine nafile ibadetten daha çok sevap kazandırır. Bir sözde de şöyle denilmiştir: "Aklını arttır ki ALLAH Teâlâ'ya yakınlığın artsın." Çünkü, insanı ALLAH Teâlâ'ya en çok yaklaştıran şey takvadır. Takva ise, haramlardan sakınmaktır. Haramlardan sakınmanın en emin yolu da, onların dünya ve âhiretteki kötü sonuçlarını önceden görebilmektir.

Bütün akıllar aynı derece ve kapasitede değildirler. Bazı akıllar, anlamaları gereken şeyleri kendiliğinden anlarlar. Bazıları öğretilip uyarılınca

anlarlar. Bazıları ise, kurudukları ve ışıkları söndüğü için hiç anlayamazlar. Kendilerine iman etmek nasip olmayan kâfirlerin aklı bu üçüncü kısımdandır. ALLAH Teâlâ bunları kasdederek şöyle buyurmuştur: "Küfürde ısrar edenleri uyarsan da uyarmasan da onlar iman etmezler. ALLAH onların akıllarını mühürlemiştir." (Bakara, 6)

AKÎDE

Kelime-i Tevhid'in Ehli Sünnet'e Göre Mânası

ALLAH Teâlâ, zatı itibarıyla Vâhid'tir, birdir, ortağı yoktur. Ferd'tir, benzeri, zıddı ve karşıtı yoktur. Samed'tir, herkes ve her şey O'na muhtaçtır, O ise hiç kimseye ve hiçbir şeye muhtaç değildir. Kadîm'dir, hep var olmuştur. Ezelî'dir, başlangıcı yoktur. Ebedî'dir, varlığı süreklidir, sonu, nihAyeti, bitimi yoktur. Kayyûm ve dâim'dir, ayrılması ve kesintiye uğraması yoktur. Ezelden beri celâl ve yücelik sıfatlarıyla vasıflıdır. Zaman ve asırların geçmesiyle eskimez

ve inkiraz bulmaz. Her şeyden öncedir. Her şeyden sonradır. (Görenler için) her şeyden daha açıktır. (Göremeyenler için) her şeyden daha gizlidir. Sıfat ve tasarruflarıyla açık, mahiyeti ve hakikatiyle gizlidir. Her şeyi bilendir.

Münezzehtir, her türlü kusur ve eksiklikten beridir. Suret ve şekli olan bir cisim veya ölçülüp tartılabilen bir madde değildir. Cisimler gibi boyutları yoktur. Onlar gibi parçalardan mürekkep değildir. Madde değildir ve madde O'na yapışmaz. Araz (Araz, maddenin keyfiyet ve halleridir. Sertlik-yumuşaklık, kuruluk-yaşlık, sıcaklık-soğukluk, genişlemek-buruşmak, hastalanmak-sağlık bulmak, siyah, beyaz gibi bir renk taşımak cismin arazlarıdır. Eski filozoflar ve kelâmcılar, âlemi madde ve araz olmak üzere iki kısma ayırırlardı. Kelâmcılar, maddenin ölü, arazın da zayıf (hadis ve değişken) olduğunu söyleyerek bunlar için bir yaratıcı bulunması gerektiğini ispata çalışırlardı.) değildir ve araz O'na karışmaz. O'nun gibi bir şey yoktur. Her hangi bir şey O'na

benzemez. O da her hangi bir şeye benzemez. Ölçülerle sınırlı değildir. Yönler ve cihetler O'nu çerçevelemezler. Yerler ve gökler O'nu içinde taşımazlar.

O, yalnızca kendisinin bildiği bir şekilde Arş'ın üzerindedir. Bizim bilmemiz lâzım gelen şey ise, bunun Arş'la temas etmek, içine yerleşmek, üstünde oturmak, onunla kuşatılmak şeklinde olmadığıdır. Arş O'nu taşımaz. O'nun kudreti Arş'ı ve Arş'ı taşıyan melekleri taşır. O, Arş ve göklerin üstündedir; fakat yer ve yerin derinliklerine de ilim ve kudretiyle aynı derecede yakındır. O bu ve diğer sıfatlarıyla her şeye yakın ve her şeyin yanında hazırdır. İnsana can damarından daha yakındır. O'nun yakınlığı cisimlerin yakınlığı gibi değildir. O bir şeye hulul etmez (içine girmez); bir şey de O'na hulul etmez. Zaman ve mekân O'nu sınırlandırmazlar. O bunlardan önce vardı. Şimdi de ezelde olduğu gibidir. O yarattığı şeylerden ayrıdır. Bunlarla birleşmez ve terkip oluşturmaz. O değişmez ve değişen hallere uğramaz. O zeval

bulmaz ve kendinden bir şey kaybetmez. Mükemmelliğin son çizgisinde olduğu için yeni mükemmellikler kazanmaz. Varlığı dünyada akıl ile idrâk edilir, âhirette ise gözle görülür. O'nu görmek, cennet ehline verilen en büyük nimettir.

O hayy (diri), kudretli, cebbar ve kahhârdır. Kendisinde eksiklik ve acizlik yoktur ve böyle şeyler ona arız olmazlar. Uyku ve uyuklama O'nu tutmazlar. Ölüm ve yokluk O'na yanaşmaz. O, âlemin dış ve iç yüzünün sahibidir. Sultanlık, izzet, yaratmak, emretmek, istediği şeyi yapmak ve yaratmak O'nun ayrılmaz özellikleridir. Gökler O'nun avucundadır. Mahluklar O'nun hükmü altındadır. Yaratmak ve yoktan var etmek işinde birdir. İcad etmek ve ortaya koymak fiilinde tektir. Mahlukları, onların amel ve işlerini yaratmış, rızk ve ecellerini takdir etmiştir. Bunlardan hiç bir şey O'nun tasarrufunun dışında kalmaz ve O'nun kudretinin haricine çıkmaz. Gücünün yettiği ve kendisinin bildiği şeyler sayı ve hesaba sığmaz. Gücü ve ilmi sınırsızdır. O, bilinebilen her şeyi bilir.

Yerin derinliklerinden göklerin üstüne kadar her şeyi görür ve gözetir. Ne yerde, ne göklerde bir tek zerre O'nun bilgisi, kudreti ve tasarrufu dışında değildir. O, karanlık bir gecede siyah bir kayada yürüyen siyah bir kancayı görür; geniş fezada küçük bir toz parçasının hareketini gözetler.

O, gizli (sır) ve gizliden de daha gizli (ahfâ) olanları, kalplerde ve tasavvurlarda olup biten ve gelip geçenleri bilir. O'nun ilmi kadîm ve ezelî'dir. O ezelden beri bu ilimle vasıflıdır. O'nun ilminde yenilik, değişiklik, çoğalma ve azalma olmaz. O'nun ilmine bilgisizlik, belirsizlik ve yanılma karışmaz. (Şiîler, ALLAH Teâlâ'nın bazı şeyleri sonradan bilebileceğini söylerler. "Bedâ" dedikleri bu bozuk inançla ALLAH Teâlâ'ya zımnen cehalet isnâd ederler.)

O irade sahibidir. Vücuda gelen varlıkları ve hâdiseleri irade etmiştir. Onun mülkünde olup biten az-çok, büyük-küçük, hayır-şer, fayda-zarar, iman-küfür, ilim-cehalet, hidAyet-dalalet, itâat-

masiyet, kâr-zarar, artış-eksilme cinsinden ne varsa; hepsi O'nun iradesi, takdiri, tedbiri, hikmet ve meşiyeti ile olur. O'nun istediği her şey olur. O'nun istemediği hiçbir şey olmaz. Süratli bir bakış ve bir anlık bir tasavvur ve tahayyül de O'nun meşiyeti dahilindedir. O yaratmayı bu dünyada başlatan, âhirette onu yenileyen ve her istediğini yapandır. O'nun emrini geri çeviren, takdirini bozan hiçbir güç yoktur. Günahlardan sakınmak O'nun tevfik'i (muvaffak etmesi) ve rahmetiyledir. Tâat ve ibadet etmek O'nun meşiyeti ve iradesiyledir. Bütün güçler birleşseler, O'nun durdurduğu bir zerreyi hareket ettiremez ve O'nun hareket ettirdiği bir zerreyi durduramazlar. Yaratıkların bütün yaptıkları O'nun iradesi dahilindedir. Ancak O kötü işlere razı değildir. Bunlara müsâade etmesi ise imtihan içindir. O'nun iradesi de diğer sıfatları gibi, zâtıyla kaimdir. Bu sebeple O, ezelden beri irade sahibidir. Eşyanın varlığını ezelde irade etmiş, zaman ve keyfiyetlerini de belirlemiştir. Bunlar,

O'nun irade ve takdir ettiğinden ne önce, ne sonra, ne daha çok, ne daha az, ne de farklı bir şekilde vücut bulmazlar. İşleri irade ve takdir etmesi, sonra da yaratması; fikir yürütme, sıraya koyma, zamana yayma, vasıta kullanma şeklinde değildir. Bu yüzden, O'nu bir iş diğer bir işten alıkoymaz. O bütün işleri beraber ve bir anda yürütür.

O, İşiten ve Gören'dir. Her sesi işitir ve her şeyi görür. İşitilebilen hiçbir şey O'nun işitmesinden ve görülebilen hiçbir şey O'nun görmesinden kaçmaz. Uzaklık, O'nun işitmesi, karanlık O'nun görmesi için engel değildir. O'nun görmesi, işitmesi, bilmesi, yaratması mahluklarınki gibi organ ve âletlerle değildir. Çünkü O, bunlardan müstağnidir (bu yardımcı vasıtalara ihtiyacı yoktur.).

O konuşandır. Kendisi, ezelî olan ve mahluklarınkine benzemeyen bir konuşma tarzı ile konuşur, emreder, nehyeder, va'd ve tehdid eder. Ancak O'nun konuşması, hava yardımı,

gırtlak, dudak ve dil hareketleriyle değildir. Çünkü bunlar maddî ve arızî şeylerdir.

Kur'ân, Tevrat, Zebur ve İncil O'nun peygamberlere gönderdiği büyük kitaplardır. Kur'ân dille okunan, mushaflarda yazılan, zihinlerde hıfzedilen kitaptır. O, aynı zamanda, ALLAH Teâlâ’nın zâtıyla kaim olan kadîm bir kelâmdır. (Ehl-i Sünnet ulemâsının büyük bir kısmı Kur'ân-ı Kerim'in kadîm olduğunu söylemişlerdir. Bir kısmı ise, onun kadîm olması üzerinde ısrar etmenin anlamı bulunmadığını ileri sürmüşlerdir. Çünkü, kadîm olması, ALLAH Teâlâ’nın onu ezelde konuşmuş olması demektir. Halbuki, ezelde Kur’ân'a muhatap olan insanlar, cinler ve melekler mevcut değillerdi. Muhatap bulunmadan konuşmak ise, pek anlamlı görünmüyor. Kur'ân-ı Kerim'de de, onun için "muhdes" sıfatı kullanılmıştır. (Enbiyâ, 2) Muhdes'in bir mânası da kadîm olmayandır. İmana (ve daha genel bir anlamda dine) taalluk eden konularda muteber İslâm âlimleri arasındaki ihtilâflarda taraf

tutmamak ve işin doğrusunu ALLAH Teâlâ'nın ilmine havale etmek en doğru yoldur. Hiç şüphe yoktur ki, Kur'ân ALLAH Teâlâ'nın ilminden olması yönüyle kadîm ve ezelîdir. Fakat, kelâm sadece ilim değildir. O, ilmin ifade edilmiş ve anlatılmış halidir. Bunun yanında kesin olarak bilinen husus şudur ki, Kur'ân-ı Kerim, Mutezile'nin iddia ettiği gibi, mahluk değildir. Çünkü o ALLAH Teâlâ'nın kendi konuşmasıdır. ALLAH Teâlâ konuşur, fakat konuşmasını yaratmaz. Konuşması O'nun zatî ve ezelî bir sıfatıdır. Mutezile ise, ALLAH Teâlâ'nın konuşma sıfatını inkâr etmişlerdir. Bu ise bir sapıklık ve dalâlettir.)

Musa (as), O'nun konuşmasını harf ve savt dışı bir keyfiyetle duymuş ve dinlemiştir. Müslümanlar da O'nu cennette böyle duyup dinleyeceklerdir.

ALLAH Teâlâ Hayy olduğu için hayatı vardır; Alîm olduğu için ilmi, Kadîr olduğu için kudreti, Mürid olduğu için iradesi, Semî' olduğu için işitmesi, Basîr olduğu için görmesi,

Mütekellim olduğu için de kelâmı ve konuşması vardır. Bunlardan birincileri O'nun isimleri, ikincileri ise sıfatlarıdır. Sıfatları da isimleri ve zâtı gibi haktırlar.

ALLAH Teâlâ'nın dışındaki bütün varlıklar O'nun fiili ile vücut bulurlar. Bunlar O'nun adalet ve hikmetinin eserleridir. O, fiillerinde hakîm (hikmet, gaye, maslahat, hayır gözeten) ve hükümlerinde âdildir. O'nun adaleti şaibesiz ve mutlaktır.

O, ezelde vardı; O'nunla birlikte hiç bir şey yoktu. Sonra, kudretini göstermek ve iradesini gerçekleştirmek için mahlukları yarattı. Kendisi bunları yaratmaya mecbur değildi. Yarattıktan sonra da onlara muhtaç değildir. O'na itaat etmek akılla değil, peygamberlerin bildirmesiyle vacip olur.

O, peygamberler göndermiş ve bunların doğruluğunu ispat etmek için kendilerine mucizeler vermiştir. Peygamberler, mucizelerin tasdiki ve gölgesi altında O'nun emir, yasak, sevap

ve azabını tebliğ etmişlerdir. Kulların peygamberlere iman etmeleri ve getirdikleri din ve şeriatları kabul etmeleri bu suretle vacip olmuştur.

ALLAH Teâlâ’nın iman ve itaat edenlere va'dettiği sevap haktır. Ancak bu sevabı onlara vermek O'nun için bir mecburiyet değil, bir gönüllü lütuftur.

ALLAH Teâlâ, Muhammed (sa)'ı peygamber olarak bütün Arap, Acem, insan ve cinlere göndermiş, onun Şeriatıyla daha önceki şeriatları nesh (iptal) etmiş, kendisini diğer peygamberlerden üstün kılmış, beşeriyetin seyyidi (efendisi) yapmış, ona iman etmedikçe kendi zâtına iman edilmesini de geçersiz saymış, onun dünya ve âhiretle ilgili olarak haber verip tebliğ ettiği her şeyin kabul ve tasdik edilmesini zorunlu kılmıştır. Onun tebliğleri dünya ile ilgili hükümlerle âhiretle ilgili haberlerden oluşur. Bu haberler, ölüm anından ebede kadar sürüp giden ebedî âlemle ilgili doğru, doyurucu ve aydınlatıcı

bilgiler içerir. Bu haberler, insanların önlerini görmelerini ve ona göre sağlıklı bir tutum belirlemelerini sağlar.

Ölümden sonraki ilk olay, Münker ve Nekir adlarındaki iki meleğin öleni sorgulamasıdır. Onun ameline göre ya çok munis veya çok korkunç suretlerde görünen bu melekler, kendisinden tevhid (ALLAH'a iman) ve risâleti (Peygambere imanı) sorarlar. Ona, "RABBİn kimdir? Peygamberin kimdir? Dinin nedir?" şeklinde sorular yöneltirler. Ölü bu sorulara verdiği olumlu veya olumsuz cevaplara göre, ya göklere çıkarılır ve kıyâmete kadar mutluluk duyacağı bir feza bahçesinde iskân edilir veya cehennem ateşi doldurulan bir çukura atılır. Kabir hayatında nimet ve azapların bulunduğuna ve bunların adalet ölçüsüne göre tatbik edildiklerine iman etmek zorunludur.

Kıyâmet, cennet ve cehennem haktır. Terazi (mîzan) haktır. Dünyadaki terazilerle isim ortaklığı olan, mahiyeti ise bilinmeyen bu terazide

büyük ve küçük bütün ameller, zerrelere kadar olan hayırlar ve şerler tartılır. Tartıyla ALLAH Teâlâ'nın kimseye zulmetmediği, herkese kendi ameline göre muamele edildiği gözler önüne serilir. İyilikler kefesi nurdan, kötülükler kefesi karanlıktan oluşan bu hassas terazinin iyilik kefesinde ALLAH Teâlâ'nın kulu hakkındaki lütfü ve rahmeti, diğerinde ise O'nun adaleti vardır.

Hesap haktır. Terazide tartma ve diğer şekillerle kullardan hesap sorulur. Hesap bazıları için sıkı tutulur ve inceden inceye (iğneden ipliğe) yapılır. Bu hesap şekli çetindir. Bazıları için ise kolay tutulur ve ayrıntılara girilmez. En talihli olanlar ise, defterleri hiç açılmadan cennete gönderilenlerdir. Bunlar "mukarreb" denilen çok sâlih kimselerdir. Bunların içinde musibet görüp sabredenler ve nimet görüp şükredenler de vardır. ALLAH Teâlâ, bizzat yönettiği bu hesap yerinde peygamberlerle inkarcıları karşılaştırır. Peygamberlere dini tebliğ edip etmediklerini, inkarcılara da niçin iman etmediklerini sorar. Sapık

fırkalara ve Sünnet yolunu bırakıp bid'atlara sapanlara da buna niçin heves ettiklerini, niçin nefislerini hakkın önüne geçirdiklerini sorar.

Cehennem üzerine kurulan Sırat haktır. Hesaptan sonra bütün insanlar bu uzun köprünün üzerinden geçmek zorundadırlar. Ancak kâfirler ve azabı hak eden günahkârlar kayıp ateş çukuruna düşerler. Müminler ise, amellerine göre onu aşıp cennete giderler. Bu köprüyü geçmenin zorluğunu tasvir etmek için, onun kıldan ince ve kılıçtan keskin olduğu söylenmiştir.

Muhammed (sa) için mahşer meydanında açılan havuz haktır. Suyu cennetteki Kevser nehrinden gelen bu havuzdan onun ümmeti (ve daha önceki iman ehli kimseler) içerler ve içenler mahşer yerinde bir daha susamazlar.

ALLAH Teâlâ'yı bir bildikleri halde, günah işleyen ve affedilmeyen müminler cehenneme atılır ve orada yakılırlar. Ancak bunlar, cezalarını çekince oradan çıkarılırlar. Ondan sonra ateşte sadece ALLAH Teâlâ'yı inkâr edenler ve O'na ortak

tanıyanlar kalırlar. Ve bunlar orada ebediyyen kalıcıdırlar.

Mahşer gününde şefaat haktır. Peygamberler, âlimler, şehidler ve sâlih kimseler ALLAH Teâlâ'nın kendilerine izin vermesi üzerine şefaat ederler. En büyük şefaat hakkı ise, Muhammed (sa)'a verilir.

ALLAH Rasûlü'nün ashabının diğer müminlerden üstün olduklarına iman etmek zorunludur. Ashabın da en efdali sırayla Hz. Ebu Bekir, Hz. Ömer, Hz. Osman ve Hz. Alidirler. (Bazı âlimler, Hz. Osman ile Hz. Ali arasındaki efdaliyet konusunda kararsız kalmayı tercih etmişlerdir. Çünkü, bir kısım ashabın da bu konuda kararsız kaldıklarını gösteren rivAyetler vardır.)

ALLAH Rasûlü'nün medh ve övgülerine mazhar oldukları ve onun talebeleri ve dava arkadaşları oldukları için, ashâb arasında cereyan etmiş bazı tatsız olaylarda hepsinin iyi niyetli olduklarına inanmak ve hepsini iyilik ve rahmetle anmak lâzımdır. Bu husus, Ehl-i Sünnet'ten

olmanın temel şartlarındandır.

Toplu halde ve kısaca verdiğimiz bu iman akidesi; Kur'ân okumak ve onun mânalarını öğrenmek, ondaki kıssa ve mev'izeleri düşünmek, ibadet ve hayırlarla meşgul olmak, sâlih kimselerin ALLAH Teâlâ'ya kulluk ve korkularını müşahede etmek, bunların nasihat ve tavsiyelerini dinlemek gibi faydalı işlerle kuvvetlenir ve ilk aşamada bir çekirdek iken büyük ve meyveli bir ağaç durumuna gelir. İman esaslarının ilmî delillerini bilmek/imanı kuvvetlendirmesi açısından yararlı olmakla birlikte, imanın sahih olması için şart değildir. Bundan dolayı, iman esaslarını doğru bir şekilde öğrenmek ve tatbik etmek onların delillerini öğrenmekle vakit geçirmekten daha yararlıdır. Bilindiği gibi, iman ve İslâm rükünlerini anlatan hadislerde, ayrıca bunların delillerini de bilmek gerektiği bildirilmemiştir. Gelip müslüman olan bedevi Araplardan da kesin bir şekilde iman etmelerinin ötesinde bir de delil ve ispat aramaları istenmemiştir. Kaldı ki, delilsiz bir şekilde ve fakat

içtenlik ve samimiyetle iman eden ve imanını amel haline getiren kimselerin imanı, amel yerine delilleri öğrenmeyi tercih edenlerin imanından daha kuvvetli ve daha sağlamdır. Bu hakikati ifade etmek için, ALLAH Rasûlü'ne nisbet edilen bir sözde, "İhtiyar kadınların imanını kazanın!" denilmiştir. Ancak, hem amel etmek, hem de delil öğrenmek elbette ki, bunlardan birisiyle yetinmekten daha makbuldür.

Delil denince, "Kelâm ilmi" akla gelir. Çünkü bu ilim, bir kısım iman esaslarını ilmî delillerle ispat etme iddiasındadır. Ancak İslâm âlimleri bu ilim hakkında farklı kanaatler ileri sürmüşlerdir. Bunlardan bir taife, Kelâm ile meşgul olmayı haram saymışlardır. Bir taife, onun yerine göre, farz-ı ayn veya farz-ı kifâye olduğunu söylemişlerdir. Üçüncü bir taife ise, bu ikisinin arasında yer almış ve Kelâm ilmi hakkındaki hükmün onun çeşidine ve talibin onu öğrenmekteki niyetine göre değiştiği görüşünü ileri sürmüşlerdir. Bu sonuncu taifeye göre, Kelâm

ilmi ilaç gibidir. Nasıl ki, ilaç hastalık halinde yararlı, sağlık halinde zararlı ise, Kelâm ilmi de, gereksiz faraziye, nazariye, mantık ve felsefeye açılmamak şartıyla bazı şüpheleri giderebilirse, bu miktarı yararlıdır. Ve bu şüpheleri gidermenin tek çaresi o ise, bu takdirde de öğrenilmesi ve öğretilmesi farzdır. Böyle bir ihtiyaç mevcud değilse veya Kelâm'a felsefe ve faraziyeler sokulursa, o zaman da bu ilmi öğrenmek ve öğretmek haramdır. Çünkü bu halde o, şüpheleri gidermek yerine, yeni şüpheler uyandırır ve zihinleri vesveselerin istilâsına açık bir hale getirir. Niyete gelince, kişinin Kelâm'ı öğrenmekteki niyeti, akâidine musallat olan şüpheleri gidermek ve tahkikli bir iman kazanmak olursa, bu ilmi öğrenmek caizdir. Fakat, onunla tartışma yeteneğini kazanmak, ondan sonra da kalb kırıcı ve kavgalı münakaşalara girmek niyeti olursa, o zaman bunu öğrenmek haramdır. ALLAH Rasûlü (sa) şöyle buyurmuştur: "Haklı da olsa, tartışmaktan sakınan mümine cennetin ortasında

bir köşke ben kefilim." (Ebu Dâvûd, Tirmizî) buyurmuştur. Ancak, dinsizlik, zındıklık, bid'at ve dalâletleri ilim ve akıl adıyla yaymaya çalışanlar olursa, avam halkın bunlara kanmalarını önlemek için kendileriyle tartışmak, Kelâm ve diğer ilimlerin düsturlarıyla onları susturmaya çalışmak ALLAH yolunda bir cihad türüdür. ALLAH Teâlâ "Onlarla en etkili bir şekilde mücadele et!" (Nahl, 125) buyurmuştur. Bunun için Kelâm ilminden hoşlanmayan İmam Şafiî (ra), Mutezile ile bu türlü tartışmalar yapmıştır. Ondan önce, Hz. Ali, ÂbdULLAH İbni Abbas ve Hasan el-Basrî de yanlış dinî görüşler yaymaya çalışanlarla delil getirerek tartışmışlardır.

(Hz. Ali, yaptığı bir tartışmayı bir beyittik şiirle şöyle hulâsa etmiştir: "Gök bilimci ve doktor, "Haşir yok, ölenler dirilmez" dediler. Ben, "Dirilmezsek zararım yok, dirilirsek hüsran başımızadır" dedim." İmam Gazali, bu sözü Ebul Alâ el-Maarrî'ye nisbet etmiştir. Halbuki, bu şâirin inançsız olduğu bilinmektedir.)

("Bâtıl'ı tasvir etmek, safi zihinleri bozmaktır." denilmiştir. Kelâm ilminde de, doğru olanı bulmak ve ispat etmek için mukaddime kabilinden bir sürü bâtıl ve gereksiz varsayımlar yapılır. Bu varsayımlar, çoğu zaman kişide mevcud olan sahih akideyi sarsar ve onun zihninde bundan sonra gideremediği şüphe ve tereddütler veya rahatsız edici vesvese ve fikir bunalımları meydana getirir. Kelâm ilmini mekruh veya haram sayanlar onun bu yan etkilerini nazar-ı itibara almışlardır. Felsefeyi de, aynı sebepten dolayı kötülemişlerdir. Gerçekten de felsefe okuyan zayıf akıllı kimseler onun içinde boğulurlar ve imanlarını kaybederler. Bunların arasında akıllarını kaybedenler de vardır.)

Şüphelerden kurtulmak, hakikatleri keşfetmek, eşyanın mahiyetini öğrenmek ve akidenin sırlarına muttali olmak Kelâm ilmiyle varılabilen sonuçlar değildir. Bunlar, ancak nefis mücadelesi yapmak, haram ve gereksiz istekleri terk etmek, ihlâs ve içtenlikle ALLAH Teâlâ’nın

rızasını tahsil etmeye çalışmak, ibadete ağırlık ve yoğunluk vermek, Kur'ân'ın üslubuyla düşünüp tefekkür etmek sonucunda gerçekleşebilen durumlardır. Bu işte, ALLAH Teâlâ'nın lütuf ve rahmeti, kulun azim ve gayreti, yaradılışın kabiliyeti belirleyici faktörlerdir.

İlmin zahirden batına doğru (dıştan içe, kabadan inceye) doğru derinleşen boyutları vardır. Ancak, bu boyutlar birbirini teyid ve takviye edici mahiyettedirler. Bu sebeple, ilim hiçbir seviyede zahirdeki ameli gevşetici bir etki yapmaz; tam aksine, ilim derinleştikçe amel de artar. Bunun en güzel örneği ALLAH Rasûlü'nde gerçekleşmiştir. Amel üzerinde her hangi bir olumsuz etki yapan ilim ise, ismi ne olursa olsun mahiyeti cehalettir. Böyle bir ilmin kaynağı da Rahman değil, şeytandır.

ALLAH Rasûlü (sa), tebliğ ve talim ile görevlendirildiği bütün hakikatleri söyleyip açıklamıştır. Nitekim, ALLAH Teâlâ kendisine, "Ey Peygamber! Sana vahyedilenin hepsini tebliğ et!

Bundan bir şeyi tebliğ etmezsen, peygamberlik görevini yapmamış olursun." (Mâide, 67) buyurmuştur. Ancak, ALLAH Rasûlü'nün bütün bildikleri açıkladığı miktardan ibaret değildir. Hatta denilebilir ki, onun değişik sebeplerle anlatmadığı bilgiler anlattığının çok üstünde bir yekûna baliğdir. Diğer âlimler tarafından da bilginin gizlenmesini meşrulaştıran bu sebeplerden bazıları şunlardır:

1- Bilginin kendi şahsıyla ilgili olması ve sadece onun için hüküm taşıması. ALLAH Rasûlü'nün şahsına has bilgiler ve hükümler vardır. Bu sebeple, bazı şeyler onun için haram, ümmeti için helâl, bazı şeyler de bunun aksi olmuştur.

2- Bilginin insanların anlama kapasitelerinin üstünde olması. ALLAH Teâlâ'nın zâtı ve ruh ile ilgili bilgiler bunun birer örneğidir. Bu sebeple, bazı kimseler ruhun ne olduğunu ALLAH Rasûlü'ne sorunca cevap mahiyetinde şu âyet indirilmiştir: "Size verilen ilim azdır; onunla

ruhu anlayamazsınız." denilmiştir. (İsrâ, 85) ALLAH Rasûlü da ALLAH Teâlâ'nın zâtında değil, mahluklarında ve nimetlerinde tefekkür edilmesini emretmiştir. Örneğin bir hadiste şöyle buyurmuştur: "ALLAH'ın mahluklarında tefekkür edin; O'nun zâtında tefekkür etmeyin, helak olursunuz." (Menâvî, Feyd'ul-Kadîr, 3/262)

3- İnsanların yanlış anlama ihtimalinin kuvvetli olması. Bu sebeple, ALLAH Rasûlü (sa), kader mevzuunu fazla açmamış, ashabının da bunu kurcalamalarını şiddetle nehyetmiştir. Nitekim daha sonraki asırlarda bu mevzu gündeme sokulmuş ve yanlış yorumlar yapılmıştır. Örneğin, Cebriyye taifesi, insanların kader karşısında mutlak mahkûm olduklarını ve yaptıkları işlerde kendi irade ve isteklerinin etkisi bulunmadığını ileri sürmüşlerdir. Bu görüşten, mükellefiyetin kalkması ve kimsenin ceza görmemesi lâzım gelirdi. Halbuki mükellefiyet, gönderilen peygamberler ve indirilen kitaplarla tescil edilmiştir. Buna karşılık, Mutezile taifesi de

kaderin hiçbir etkisi olmadığını, insanların bütün yaptıklarını kendilerinin tasarlayıp yarattıklarını söylemişlerdir. Bu görüşten de, ALLAH Teâlâ'nın kendi mülkünde tasarruf yapamaz, insanların irade ve fiillerine müdâhale edemez bir âciz durumuna düşmesi, buna mukabil, insanların hepsinin birer yaratıcı ilâh olmaları lâzım gelir. Bu sonuç ise, ne kadir-i mutlak olan ALLAH Teâlâ açısından, ne de her yönüyle zayıf, âciz ve çaresiz olan insanlar açısından doğru değildir. İşte, bu iki sapık görüş, bazı kimselerin yanlış anlaşılmaya müsait olan bir konuyu (kader konusunu) anlamaya çalışmalarından doğmuştur. Onun için, bu gibi konularda vârid olan nasslara iman etmek ve yapılmış olan açıklamalarla yetinmek lâzımdır.

4- İnsanların bir şeyi bilmemelerinin kendileri için onu bilmelerinden daha hayırlı olması. Gayb kapsamına giren bilgilerin büyük bir kısmı bu türdendir. Örneğin, kıyâmet vakti, ölüm zamanı, başa gelecek musibetler önceden bilinse, insanlar dünyadan soğurlar ve çalışma azimleri

kırılır. Kabirde kötü insanların karşılaştıkları zorluklar ve çektikleri azaplar bilinse, kimse sevdiklerini mezara koymaz ve mezardakilerin acılarıyla perişan olurlar. Hatta, insanların kalplerindeki niyet ve duygular bilinse, toplumun düzeni alt üst olur. Bu yüzden ALLAH Teâlâ, bu ve benzeri gaybların bilgisini kendi tekelinde tutmuş ve ondan istediği bir miktarı yalnızca peygamberlerine açmıştır. Peygamberler de bu bilgileri saklamışlardır. ALLAH Teâlâ'nın kendi gaybında tuttuğu bilgileri öğrenmeye çalışmak insanların yararına değildir. Buna işaret edilen bir âyette şöyle buyurulmuştur: "Ey iman edenler! (Sizden gizlenen) şeyleri sormayın. Çünkü bunlar açıklanırsa, sizi üzerler." (Mâide, 101)

ALLAH Rasûlü (sa), bu sebeple bazı bilgileri de remiz, kinaye ve teşbih yoluyla anlatmıştır. Böylelikle, o bilgileri ehil olan kimselere açarken, ehil olmayanlara da kapatmıştır. Bu gibi yerlerde, idrâki zayıf olanlar, teşbih üzerinde durup asıl mânayı kaçırırken,

idrâki keskin ve kalb nuru kuvvetli olanlar, kasdedilen mânayı yakalarlar. Buna dâir birkaç örnek şöyledir:

-"Cilt ateşte büzüldüğü gibi, mescid de içine atılan balgamdan öylesine büzülür."(Sahih kaynaklarda bulunamamıştır.) Bu hadisteki mescid büzülmesinin zahir mânası, mescidin ruhu mesabesindeki kudsiyetin bu hareketten incinmesidir. Fakat bu mânanın hakikatini ancak mâna ehli olanlar bilirler.

-"İmamdan önce başını rükû veya secdeden kaldıran kimse, ALLAH'ın onun başını eşek başına çevirmesinden korkmuyor mu?" (Müttefekun aleyh) Bu hadisin zahir mânası, bu hareketin düşüncesizlik olmasıdır. Çünkü imama uyan kimsenin onun hareketlerine de uyması lâzımdır. Onun bâtın mânası ise ancak mâna ehli olanlar tarafından bilinebilir.

-"Mü'minin kalbi, Rahman (olan ALLAH)'ın iki parmağı arasındadır." (Müslim) Burada parmaklardan anlaşılabilen mana, ALLAH

Teâlâ'nın kudret ve rahmetidir.

-"Hacer'ül-Esved, ALLAH'ın yerdeki sağ elidir." (Hâkim) Burada anlaşılabilen mâna, söz konusu taşı öpen kimsenin ALLAH Teâlâ'ya kulluk biati vermesidir. Çünkü sultanlara, sağ elleri tutularak itaat biati verilir.

-"Ben Rahman (olan ALLAH) ın nefesini Yemen tarafından alıyorum." (Ahmed) Burada anlaşılan mâna, İslâmiyetin onu kabul edecek olan Yemen halkından büyük bir güç ve destek bulmasıdır. Nitekim, bu mâna gerçekleşmiş ve Yemen halkı Müslüman olup İslâmiyet için savaşmışlardır. (Bkz: Mâide, 54) Bu zahir mânaların ötesinde ancak ehline hitap eden mânalar gizlidir.

Kur'ân-ı Kerim'de de bu türlü teşbih ve benzetmeler vardır. Bunun için de birkaç örnek şöyledir:

-"ALLAH bir şeyi irade ettiği zaman, onun işi "Ol!" demekten ibarettir. Bunun üzerine o şey oluverir." (Yasin, 82) Halbuki, ALLAH Teâlâ, bir şey

yarattığı zaman ona sözlü emir vermez; sadece onun olmasını ister, o da oluverir. O halde, burada herkesçe anlaşılabilen mâna, ALLAH Teâlâ'nın her türlü iradesinin sür'atle gerçekleşmesidir.

-"Sonra, buhar halinde olan göğe yöneldi; ona ve yere, "İsteyerek veya istemeyerek gelin!" dedi. Onlar, "isteyerek geldik." dediler. (Fussilet, 11) Bu âyetteki açık mâna, yer ve göklerin mutlak surette ALLAH Teâlâ'nın emirlerine boyun eğmeleridir.

-"Her şey, ALLAH'ı tesbih ve hamd eder." (İsrâ, 44) Buradaki anlaşılır mana, her şeyin hal dili (yaratılışındaki mükemmellik) ile ALLAH Teâlâ'nın yaratma kudretinin kusursuzluğunu göstermesidir. Bu mânayı bir şâir şöyle şiirleştirmiştir: "Her şeyde bir delil vardır, ALLAH'ın bir olduğunu gösterir."

Bir kısmına "müteşâbih" de denilen bu türlü âyet ve hadislerin tefsirinde birkaç görüş vardır:

Birincisi, Selefin görüşüdür. Ashâb ve ilk

devir âlimleri demek olan Selefe göre, bu âyet ve hadisler tevil edilmezler; lügat mânaları ne ise o şekilde anlaşılırlar. Bu yolla mânaları anlaşılmadığı (veya bu mânalarda sakınca bulunduğu) takdirde de, onlara iman etmekle yetinilir.

İkincisi, Eş'arîlerin görüşüdür. Eş'arîler, lügat mânalarıyla dinin diğer nasslarına uymayan âyet ve hadis sözlerini tevil etmişlerdir.

Üçüncüsü, Mutezile görüşüdür. Bu taife, te'vil alanını genişletmişler ve hiç gerek olmadığı halde birçok iman esaslarını aklî te'villerle yorumlamışlardır. Bu sebeple bunlar, ALLAH Teâlâ'nın sıfatlarını yok saymışlar, O'nun âhirette görülmesini inkâr etmişler; Mirâc, kabir suali, kabir azabı, âhiretteki terazi ve köprüyü birer sembol olarak farz etmişler ve bunlardan manevî şeylerin kasdedildiğini söylemişlerdir.

Dördüncüsü, filozofların görüşüdür. Filozoflar, bütün iman esaslarını ve onları ifade eden sözleri asıl mânalarından çıkarıp aklîleştirmişlerdir. Bu sebeple, bunlar haşrin,

cennet ve cehennemin, buralardaki nimet ve azapların maddî şeyler olmadığını, akıl ve ruh ile hissedilebilen manevî şeyler olduklarını ileri sürmüşlerdir. Hak olan görüş ise, Selef ve Eş'arîler arasında dolaşır. Bazı konularda Selefin, bazılarında da Eş'arîlerin görüşü tercihe şayandır. Mutezile'nin görüşü dalâlet, filozoflarınki ise küfürdür.

(İmam Gazali; İbni Sina, Farabî ve benzeri müslüman filozofların üç görüşlerinden dolayı küfre düştüklerini söylemiştir. Bu üç görüş, onlara göre haşrin ruh ve ceset birlikteliği ile değil, sadece ruh ile olması, âlemin kadîm olması (hep var olagelmesi) ve ALLAH Teâlâ'nın cüz'î ve küçük şeyleri bilmemesidir. Mutezile de bu son görüşü benimsemişlerdir. Bu görüşün yanlış olduğunun en açık delili odur ki, büyük şeyler küçük şeylerin terkibinden ibarettirler. Hal bu olunca, küçük şeyleri bilmeyen yaratıcı, onları nasıl terkip edip büyütebilir? Bu mümkün değildir. ALLAH Teâlâ'nın küçük şeyleri bilmediğini söylemek, aynı

zamanda O'nun yaratıcılığını da inkâr etmektir. Çünkü, gerçek yaratmak küçük şeyleri var etmektir. Büyük şeyleri var etmek ise küçük şeyleri terkip etmektir. Bunun bazı türlerini insanlar da yapabilirler.)

Bir şeyi bilmenin iki mertebesi vardır. Bunlardan birincisi, o şeyin bilgisinin zihinde yerleşmesidir. İkincisi ise, zihinde yerleşen bilginin bizzat yaşanması, his ve duygu haline gelmesidir. İnanmanın da bu türlü iki mertebesi vardır. İnanmak da bilmek gibi, ikinci mertebede daha kuvvetli ve daha açıktır. İnanmanın ikinci mertebesi ise, inandığını fiil ve duygu halinde yaşamaktır. Bu sebeple, sadece inanan bir mümin ile inandığını yaşayan, ilim ve amelde ilerleyen kâmil bir müminin iman esaslarını, Kur’ân ve hadis sözlerini anlamaları farklıdır. Ancak, bu fark mahiyet farkı değildir. Çünkü, ikisinin de inandıkları şeyler aynıdır. Aralarındaki fark ise anlamadaki açıklık, derinlik ve duyma farkıdır. Birincisinin imanı uzaktan veya karanlıkta bir şeyin

siluetini fark etmek gibidir. İkincisinin imanı ise, aynı şeyi yakından ve ışık altında görmek halidir. Bunlar arasındaki fark, aynı zamanda bir insanın açlık, hastalık veya lezzeti yapılan kelime tarifleriyle anlaması ve inanması ile bir başkasının bu şeyleri bizzat yaşayarak anlaması ve inanması gibidir. İman açısından bu hallerden birincisine "taklidi iman", ikincisine "tahkiki iman" denir. Anlamak ve bilmek açısından da birincisine "zahir ilmi", ikincisine de "bâtın ilmi" denir.

Buraya kadar yaptığımız açıklamalardan da anlaşıldığı gibi, Kelime-i şehâdet, lâfız olarak kısalığına rağmen imanın temel rükünlerini kapsamaktadır. Bundan sonra bu rükünleri biraz daha genişçe inceleyeceğiz.

ALLAH Teâlâ'nın Varlığı ve Birliği

1- ALLAH Teâlâ'nın varlık ve birliğinin en güzel delillerini Kur'ân-ı Kerim vermiştir. Bu deliller, ilâhî kelâmın her tarafına serpilmiştir. Fiilde Fail'i, eserde Müessir'i, sanatta Sâni'i (Sanatkârı), mahluk'ta (yaratılmışta) Hâlik'i

(Yaratanı) gösteren bu deliller münasebet düştükçe yenilenmiş ve tekrarlanmıştır. Bu deliller, başka türlü delillere ihtiyaç bırakmayacak kadar ikna edici; akıl, kalb ve vicdanı tatmin edici mahiyettedirler. Bunun birkaç örneği şöyledir:

-"Biz yeryüzünü beşik, dağları (ona çakılmış) kazıklar yapmadık mı? Biz sizi çift yarattık. Uykunuzu dinlenme (vasıtası) kıldık. Geceyi (üstünüzde) bir örtü yaptık. Gündüzü çalışıp kazanma zamanı eyledik. Üstünüzde sağlam yedi gök bina ettik. (Güneşi) alev saçan bir lâmba haline getirdik. Yığılıp sıkışan bulutlardan şırıl şırıl su akıttık. Bu suyla hububat, bitkiler ve ağaçları sarmaş dolaş olan bahçeler çıkarttık." (Nebe' 6-16)

-"Göklerin ve yerin yaratılmasında, gece ve gündüzün değişmesinde, insanlara fayda veren şeyleri taşıyıp denizde yüzen gemide, ALLAH'ın yukarıdan su indirip onunla ölmüş olan toprağı diriltmesinde, buna her çeşit canlıyı serpmesinde, rüzgarı dolaştırmasında, bulutu yerle gök arasında

tutmasında akıllarını çalıştıranlar için (ALLAH'ın varlık ve birliğine dâir) deliller vardır." (Bakara, 164)

-"Görmediniz mi, ALLAH nasıl yedi kat göğü birbiriyle ahenkli olarak yaratmış? Nasıl Ayı onlar için bir ışık, Güneşi de bir lâmba etmiş? ALLAH, sizleri de yerden ot gibi bitirmiştir. Sonra sizleri ona iade eder ve sonra tekrar (mahşerde ortaya) çıkarır. ALLAH, yeri de sizin için bir sergi yapmıştır. Onda geniş yollar açıp dolaşmanıza imkân sağlamıştır." (Nûh, 15-20)

-"Sizi biz yarattık; bunu niçin tasdik etmiyorsunuz?! Döktüğünüz meniyi görmüyor musunuz? Onu siz mi yaratıyorsunuz, yoksa biz mi yaratıyoruz? Aranıza ölümü sokan da biziz ve bizimle baş edilmez. Sizi öldürüp yerinize benzerlerinizi getiriyoruz, sizi de bilmediğiniz şekilde (kabir ve mahşerde) diriltiyoruz. İlk yaratılışı gördünüz; bunun üzerinde düşünüp ibret almanız gerekmiyor mu? Ektiğiniz tohumları görmüyor musunuz? Onları siz mi

yeşertiyorsunuz, yoksa biz mi yeşertiyoruz? Dilesek, onları kuru çöp yaparız da, şaşırıp kalırsınız ve (kendi aranızda) "Zarar ettik. Hayır! Hayır! Tamamen mahrum kaldık!" der, sızlanırsınız. İçtiğiniz suyu görmüyor musunuz? Onu buluttan siz mi indiriyorsunuz, yoksa biz mi indiriyoruz? İstesek, onu tuzlu yaparız (da içemezsiniz). O halde, neden şükretmiyorsunuz?! Tutuşturduğunuz ateşi görmüyor musunuz? Onun ağacını siz mi yetiştiriyorsunuz, yoksa biz mi yetiştiriyoruz? Biz onu bir ibret vesilesi ve soğuğa karşı bir çare eyledik." (Vakıa, 57-73)

Biraz aklı olan bir kimse, bu ve benzeri âyetlerin mânalarını düşünür ve ALLAH Teâlâ'nın yerde ve göklerde yarattığı varlık çeşitlerini, acayip hayvan ve bitki türlerini zihninden geçirirse, kesin bir şekilde anlar ki, bu uçsuz bucaksız âlem, içindeki sayısız mahluklar ve bunların yönetimindeki harika intizâm ve düzen Yaratıcısız olamaz. Bir kimse kendi kendine baksa, kendi varlığı ve öz yaratılışı da Yaratıcıyı gösterir.

Bundan dolayı ALLAH Teâlâ: "Gökleri ve yeri yaratan ve yöneten ALLAH'ın varlığında şüphe olabilir mi?" buyurmuş ve O'nun varlığını kabul etmenin aklın gereği olduğuna işaret ederek "Onlara, "Gökleri ve yeri kim yarattı?" diye sorsan, mutlaka "ALLAH yarattı." diyeceklerdir." (Lokman, 25) buyurmuştur.

Eşya ve mahlukların ALLAH Teâlâ'nın varlığına delil olması şundandır: Önce yokken sonra var olan bir şey (hadis), onu yokluktan varlığa çıkaran bir güce muhtaçtır. Âlem, bütünüyle bu türlü şeylerden ibaret olduğuna göre, bunların varlık kazanmaları büyük bir gücün varlığını zarurî kılmaktadır. Bu büyük güç, bir ilâhın gücüdür. Bu ilâh da ALLAH Teâlâ'dır. Eşyanın oluşumunda etkisi görülen sebepler de eşyanın kendileri gibi sonradan var olmadırlar. Bu sebepler bir müddet ve birkaç hâdisede zincirleme birbirini takip etseler de, bir yerde tükenmeye mahkûmdurlar. Kaldı ki, onları etkili kılan ve güçle donatan da ALLAH Teâlâ'dır. Çünkü

onların kendiliğinden güç ve etki sahibi olmaları veya bunu kazanmaları imkânsızdır. Örneğin, bir parmak ucu kadar hacmi olan ve iki parmak arasında eziliveren zavallı bir arının hem hayat verici bal, hem de öldürücü zehir yaratan büyük bir kudret ve maharete kendiliğinden sahip olmasını akıl kabul etmez. Böyle bir şeyi kabul etmek, aklın tabiî prensiplerine aykırıdır. (Yine, incecik bir kablo telinin içinden geçen elektriğin tonlarca ağırlıkları pamuk gibi kaldırıp indirmesi, yerine göre sıcaklık, yerine göre soğukluk vermesi, yerine göre ışık vermesi, ses taşıması, suret iletmesi öyle bir güç gerektirir ki, akıl bu gücün o telin içinden nefes gibi geçen elektriğe âit olmasına ihtimal vermez.)

2- ALLAH Teâlâ kadîm ve ezelîdir; O'nun varlığının başlangıcı yoktur. O her şeyden öncedir ve var olmanın en uç noktasındadır. Çünkü, kendisinden önce bir varlık bulunsaydı, o ilâh olurdu ve varlık onunla başlardı. Halbuki böyle bir varlık sabit değildir. Sabit olmayan bir şeyi farz

etmek abestir. İman konusunda ise küfürdür.

3- ALLAH Teâlâ ebedîdir. O'nun başlangıcı bulunmadığı gibi, sonu da yoktur. Başlangıcın bulunması sonlu olmanın işareti olduğu gibi, başlangıcın bulunmaması da sonsuzluğun delilidir. Çünkü yok iken sonradan var olan şeylerin varlığı geçicidir; bu şeylerde asıl olan yokluktur. Bu sebeple, bunlar ancak ilâhî kudret ve meşiyetle ayakta durabilirler. Ezelden beri var olanın varlığı ise devamlı ve süreklidir. Çünkü bunun için asıl olan da var olmaktır. Bu sebeple, onun yok olması için daha üstün bir kudretin varlığına ihtiyaç vardır. Böyle bir kudret de mevcut değildir.

4- ALLAH Teâlâ, mekâna yerleşen madde cinsinden değildir. Çünkü böyle olsa, mekâna muhtaç olur ve mekânın kendisinden önce var olması ve bir başka güç tarafından yaratılması lâzım gelir. Kendisinden önce bir yaratıcı ve bir varlık bulunmadığı için, O'nun mekâna muhtaç bir madde olması mümkün değildir. ALLAH Teâlâ’nın

Arş'ın üstünde olması da Arş'a yerleşmesi ve ona temas etmesi anlamında değildir. Bu sebeple, çoğu âlimler bu olayı Arş'a hükmetmesi şeklinde tefsir etmişlerdir. ALLAH Teâlâ, bir mekânda olmadığı gibi, bütün mekânlarda da değildir. O'nun her yerde hâzır ve nazır olması ise, ilim ve kudretiyle her yere ulaşması anlamındadır.

5- ALLAH Teâlâ, muhtelif unsurlardan ve parçalardan oluşan mürekkep bir varlık değildir. Çünkü böyle bir terkip, onun oluşturan daha evvelki bir güce ihtiyaç gösterir. Halbuki böyle bir güç sabit değildir. Ayrıca, mürekkep olan her hangi bir şey parçalanıp dağılmaya mahkûmdur. ALLAH Teâlâ ise, ebedî olduğu için parçalanıp dağılmaz. Bu da O'nun mürekkep olmadığını gösterir.

6- ALLAH Teâlâ, cisimle kaim olan bir araz değildir. Çünkü böyle olması halinde, kendisi de cisim gibi hadis ve mahluk olur. Hadis ve mahluk olan ise, ilâh olamaz. Çünkü hudûs, yani yok iken var olmak ve tekrar yok olabilmek ilâh kavramına

ters düşen bir kusurdur. İlâh olmak, her yönden kusursuz olmayı gerektirdiği için, şu veya bu şekilde kusur taşıyan bir varlık ilâh olamaz. Kaldı ki, araz varlık türlerinin en zayıf ve en çaresiz olanıdır.

7- ALLAH Teâlâ cihetlerden münezzehtir. Çünkü cihetler maddenin özellikleri ve bir mekâna yerleşmenin sonuçlarıdır. ALLAH Teâlâ madde olmadığına ve bir mekâna yerleşmediğine göre, O'nun cihetleri de yoktur. Bu sebeple, Kur'ân-ı Kerim'de, "Doğu ve batı ALLAH'ın mülkleridir. Siz bunlardan hangisine yönelirseniz, ALLAH'ın yüzü (rızası, güç ve kudreti) oradadır." (Bakara, 115) ALLAH Teâlâ'nın her tarafta olması O'na göre değil, bize ve bizim gibi maddî olan şeylere göredir. Çünkü doğuda veya batıda olan bizleriz. Dua halinde ellerin semaya doğru açılması da ALLAH Teâlâ'nın o cihette olmasından dolayı değildir. Bu bir tazim ifadesidir ve ALLAH Teâlâ'nın güç ve kudretiyle her şeyin üstünde ve yukarısında olduğu manasını taşır. Namazın

kıblesi Kabe olduğu gibi, niyaz ve duanın kıblesi de semâ cihetidir. Bu sebeple, namazda Kabe'ye dönmek ne ise, duada semaya yönelmek de odur.

(Ancak Selef âlimleri, ALLAH Teâlâ'nın gök cihetinde olduğuna inanmayı sakıncalı görmemişlerdir. Çünkü cisim olmak ve bir mekâna yerleşip oturmak şeklinde anlaşılmadığı sürece, bir cihette olmak ALLAH Teâlâ için bir kusur değildir. Onun için nasslar ALLAH Teâlâ için cihet ifade ediyorlar. Bu sebeple, bu konuda gereksiz bir hassasiyet gösterip nassları te'vile kalkışmaya, ciheti inkâr etmeye ve hatta ciheti kabul edenleri tekfir etmeye gerek yoktur. Ne gariptir ki, tekfir nassları inkâr edenlere yöneltilmesi gerekirken, bu gibi konularda nasslara iman edenlere yöneltilmiştir. Bu kuralsız ve tutarsız bir keyfiliktir. Ehl-i Sünnet ekolleri olan Eş'arî ve Maturidî âlimlerinin ALLAH Teâlâ için ciheti nefyetmeleri ise, bunu ispat etmenin küfür olması sebebiyle değil, avam halkın bundan ALLAH Teâlâ'nın cisim olduğu ve bir cihette yerleştiği manasını

çıkarmalarından korkmaları sebebiyledir. Bu âlimlerin ALLAH Teâlâ’nın diğer bazı sıfatlarını (el, yüz, göz gibi) te'vil etmeleri de bu endişeye mebnidir. Fakat, bu endişelerinde ne kadar haklı ve bundan dolayı bunu yapmaları ne kadar doğrudur, ona biz karar veremeyiz.)

8- ALLAH Teâlâ, kendisinin bildiği bir keyfiyetle Arş'ın üzerindedir. Kur'ân-ı Kerim'in altı âyetinde "ALLAH Arş üzerine çıktı." buyurulmuştur. ALLAH Teâlâ’nın Arş üzerine çıkması, insanların tasavvur edebilecekleri bir şekilde değildir. Çünkü, kelimeler ALLAH Teâlâ için kullanıldıkları zaman, onların mânaları farklıdır. Nitekim "Siz nerede olursanız, ALLAH da sizinle beraberdir." (Hadîd, 4) âyetinde ifade edilen 'birliktelik' de tasavvur edilebilen her türlü maddî ve beşerî birliktelikten ayrı bir şeydir. Geçen âyetlerde kasdedilen mâna, ALLAH Teâlâ’nın her şeye hükmetmesi, ilim ve kudretiyle her yerde hâzır ve nazır olmasıdır.

(Selef âlimlerine göre ALLAH Teâlâ Arş’ın

üzerindedir. Çünkü Kur'ân-ı Kerim bunu açıkça ve birkaç yerde (A'râf, 54; Yûnus, 3; Ra'd, 2; Tâhâ, 5; Furkan, 59; Secde, 4 âyetlerinde) tekrarlayarak bildirmiştir. Ancak, bu durum İmam Malik ve diğer imamların söyledikleri gibidir. Bunlar şöyle demişlerdir: "ALLAH Teâlâ’nın Arş üzerinde olduğu malumdur ve buna iman etmek vaciptir. Ancak, bunun keyfiyeti ve nasıl olduğu meçhuldür. Bunu kurcalayıp anlamaya çalışmak da bid'attır.")

9- ALLAH Teâlâ maddî suret ve şekilden, mekân ve cihetten münezzeh olmakla birlikte, âhirette müminler tarafından görülecek ve bu onlar için mutluluğun en nihAyeti olacaktır. Kur'ân-ı Kerim'de: "O gün bazı yüzler şendir; bunlar Rablerine bakarlar." (Kıyame, 22, 23) buyurulmuştur. Dünyada ise görülmez. Çünkü, Kur'ân-ı Kerim'de "Gözler O'nu idrâk etmezler." (En'âm, 103) buyurulmuştur. Hz. Musa (as)m kendisini görme isteği de geri çevrilmiştir. (A'râf, 143) Hz. Musa (as), ALLAH Teâlâ'yı görmenin

mümkün olduğunu bilmiş, ancak bunun dünyada değil âhirette olacağını düşünmediği için bu talepte bulunmuştur. Bu sebeple, onun talebi bir muhalin talebi değildir. Çünkü muhali talep etmek cehalettir. Peygamberler ise, cehaletten münezzehtirler.

10- ALLAH Teâlâ birdir; O'nun ortağı, şerîki, benzeri, zıddı ve rakîbi yoktur. Mahlukları tek başına yaratmıştır ve onları tek başına yönetmektedir. Bunun delilini bildiren bir âyette, "Yerde ve gökte ALLAH'tan başka ilâhlar bulunsaydı, bunların (yer ve göğün) düzeni bozulur ve fesada uğrarlardı." (Enbiyâ, 22) denilmiştir. Çünkü birden fazla ilâh ve yöneticilerin bulunması durumunda, bu ilâhlar arasında çekişme olur ve bu çekişmenin etkisiyle dünya yıkılırdı. Kaldı ki, iki ilâhın bulunması prensip olarak da muhaldir. Çünkü, bunlardan birisi bir şey yapmak istediği zaman, ikincisi buna mâni olamazsa aczi sabit olur ve ilâh olmaktan çıkar. Bu isteğe mâni olabilirse, o takdirde de istek

sahibinin âciz olduğu sabit olur ve kendisi ilâh olmaz. Çünkü ilâh, her şeye gücü yeten ve O'nun emri ve izni olmadan hiçbir şey yapılamayan en yüce varlıktır. Kelime-i Şehadette "ALLAH'tan başka ilâh yoktur" denilirken, ilâh sözcüğünden bu mâna kasdedilir. Bu mükemmellikte olmayan diğer şeylere "ilâh" demek ise ilâh isminin mânasını bilmemenin veya bu ismi kasıtlı olarak yanlış kullanmanın sonucudur. Kur'ân-ı Kerim'de şöyle buyurulmuştur: "İlâh deyip taptığınız şeyler ilâh mânasını taşımayan ve bu yönden anlamsız olan isimlerden ibarettirler. Bu isimleri siz ve babalarınız uydurmuşsunuz." (Yûsuf, 40)

ALLAH Teâlâ'dan başka bir varlığa ilâh demek veya ona ilâh sıfatlarını vermek küfürdür.

ALLAH Teâlâ'nın Sıfatları

ALLAH Teâlâ'nın varlığı ve birliği bahsinde O'nun bazı sıfatları da anlatıldı. O'nun diğer bazı sıfatları da şunlardır.

1- ALLAH Teâlâ, sonsuz bir kudrete sahiptir ve "O, her şeye kadirdir." (Mâide, 120)

Bunun delili ise, âlemin son derecede muhkem, kusursuz, tertipli ve düzenli yaratılmasıdır. Böyle bir eserin Müessir'inin kudretine delâlet etmesi ve delil olması tabiî ve tartışmasızdır.

2- ALLAH Teâlâ, nihAyetsiz bir ilme sahiptir ve "Ne yerde, ne de gökteki bir zerre bile O'nun ilminden hariç değildir." (Sebe' 3), "O, her şeyi bilendir" (Bakara, 29), "Yaratan (yarattığını) bilmez mi? O, ilmiyle her şeye nüfuz eder ve en küçük şeyler den haberdardır." (Mülk, 14)

Bu ilâhî sıfatın delili de, âlemin eksiksiz bir şekilde yaratılması ve en mükemmel kanunlarla idare edilip yönetilmesidir. Bir eser, bütün yönleriyle müessirinin sıfatlarına ölçü ve aynadır. Varlık âlemi de ALLAH Teâlâ'nın sıfatları ve ilmi için bir ölçü ve aynadır. Bu sebeple, sonsuz bir ilim ve kudret olmadan bu âlemin her tarafından fışkıran güzellik ve mükemmelliklerin ortaya çıkmasının mümkün olmadığı aklın kesin hükümlerindendir.

3- ALLAH Teâlâ hayy, yani diridir. O'nun

kudret ve ilim sahibi olması, hayy ve diri olmasının delilidir. Çünkü ne ölünün, ne de cansızın bu sıfatları yoktur. Alemdeki sürekli tasarrufu da O'nun diri ve hayat sahibi olduğunun açık kanıtlarındandır. ALLAH Teâlâ için ölmek muhaldir. Çünkü, ölmenin sebepleri O'nda yerleşmez. Ölüm, maddî yorumuyla, canlı organizmanın yıpranması ve onda gizli olan zaaf ve kusurların güçlenip ortaya çıkması ve onu dağıtmasıdır. Bu zaaf ve kusurlardır ki, mahlukların ilim ve kudretlerini de bir çizgide durdurmuşlardır. ALLAH Teâlâ'da ise zaaf ve kusur yoktur. O'nun varlığı yıpranma, çürüme ve dağılmaya müsait olan madde ve terkip olmadığı gibi, kendisinden üstün başka bir kudretin tasarrufuna da maruz değildir. Bunun için, ebediyyen yaşamak O'nun için tabiî ve kaçınılmazdır. O'nun baştan beri hayat sahibi olmaması ise, muhallerin en büyüğüdür. Hayat denizi olan bu âlemin hayatsız bir ilâhın eseri olmasına en basit akıllar bile ihtimal vermezler.

4- ALLAH Teâlâ yarattığı ve yaptığı her şeyi kendi serbest irade ve meşiyetiyle yaratır ve yapar. O, hiç bir işi bir mecburiyet, baskı ve dış müdâhale sonucu yapmaz. Çünkü, O'nun dışında O'nu zorlayabilecek bir güç ve kudret yoktur. Bu sebeple, her şey O'nun irade ve meşiyetinin eseri ve sonucudur. O, istediğini istediği şekilde ve zamanda yaratır veya yok eder. Bu hakikati ifade etmek için, "O'nun istediği şey, zor da olsa, olur; O'nun istemediği şey, kolay da olsa, olmaz." denilmiştir.

İlim, bir şeyin bilinmesidir. İrade, bu şeyin yapılmasına karar verilmesidir. Kudret ise, bu karardan sonra o şeyin ilme uygun bir şekilde ortaya çıkarılmasıdır. Bu üç sıfat böylece birbirini tamamlarlar ve onlardan birinin eksik olması halinde söz konusu şeyin ortaya çıkması gerçekleşmez. Ancak, ALLAH Teâlâ'nın bu sıfatları, insanların aksine, birlikte ve beraber işlerler. Bu sebeple, O'nun yapmak istediği bir iş ve yaratmak isteği bir şey bir anda, gözün kırpılması sür'atiyle

ortaya çıkar. Yaratma fiilinin diğer fiillerden ayrıldığı bir cihet de budur. Çünkü yaratmak, gelişi güzel bir fiil değildir; o en mükemmel ve hiç kusursuz fiil demektir. Bu yüzden de o ALLAH Teâlâ'ya mahsustur.

5- ALLAH Teâlâ, işiten ve görendir. Pek çok âyetlerin sonunda "O işiten ve bilendir.", "O, yaptıklarınızı görendir." cümleleri yer almıştır. ALLAH Teâlâ, görülebilen her şeyi görür ve işitilebilen her sesi işitir. Uzaklık, yakınlık, büyüklük, küçüklük, açıklık, gizlilik O'nun görmesi ve işitmesi için sorun değildir.

Görmek ve işitmek kemâl (mükemmel olmak) sıfatlarındandır. Her türlü kemâle sahip olan ve olması gereken ALLAH Teâlâ’nın bu sıfatlara da sahip olmaması mümkün değildir. Kendisinde bu sıfatlar ve yetenekler bulunmadığı takdirde, yarattığı sayısız canlı türlerini bunlarla donatabilmesi ve güzelleştirip mükemmelleştirebilmesi aklın kabul edebileceği bir ihtimâl değildir. Çünkü mahluk, Hâlık'tan daha

mükemmel olamaz. O, ancak Hâlık'ın bir kısım sıfatlarının sayısız derecede küçültülmüş, kırılmış ve bozulmuş kopyasına sahip olabilir.

İbrahim (as), putlara tapan babasına şöyle demiştir: "Babacığım! Niye işitmeyen, görmeyen ve sana bir fayda veremeyen şeylere tapıyorsun?" (Meryem, 42) Bu âyet, gerçek ilâhta bulunması gereken temel sıfatlardan üç tanesini ihtiva etmektedir. Bundan dolayı, bu sıfatlar, bâtıl ilâhlara tapan müşrikleri uyarmak için Kur'ân-ı Kerim'in pek çok âyetlerinde tekrarlanmıştır. Gerçek ilâh, fayda ve zarar verebilendir. Bunun için de hedefi görmesi, onun fayda ve zararına olan şeyleri bilmesi ve onun duâ ve niyazlarını işitmesi lâzımdır.

Ancak, ALLAH Teâlâ'nın görmesi ve işitmesi için, insanlar ve diğer canlılar gibi maddî ve terkibin bir cüz'ü olan, arızalanabilen ve bozulabilen gözlere ve kulaklara ihtiyacı yoktur. Çünkü O, madde değildir ve yarattığı şeylere benzemez.

6- ALLAH Teâlâ konuşandır. Ancak O'nun zâtı ve diğer sıfatları farklı oldukları gibi, konuşması da konuşan varlık olan insanların konuşmasından farklıdır. O'nun konuşması dil hareketi ve gırtlak oynamasıyla değildir. Bu sebeple O, bütün mahluklarla bir anda konuşabilir. Hesap yerinde ve cennette aynı anda herkesle ayrı ayrı konuşması bunun örneklerindendir. Nitekim, Kur'ân-ı Kerim'de, "De ki, deniz RABBİMin söz ve kelimeleri için mürekkep olsa, onlar bitmeden deniz biter; bir deniz (diğer bir âyette: yedi deniz) daha mürekkep olsa, bu (bunlar) da önce biter." (Kehf, 109, Lokman, 27) buyurulmuştur.

İnsanın gözü aynı anda bir çok şeyi gördüğü halde, dilinin aynı anda bir çok şeyi konuşamaması bu iki uzvu arasındaki kapasite ve kabiliyet farkından dolayıdır. Aynı şekilde, dimağı bir çok bilgiyi depoladığı halde, hepsini aynı anda düşünememesi de, dimağının zaafından kaynaklanır. ALLAH Teâlâ’nın bilmesi, görmesi ve

konuşması ise, kapasite ve özellikleri farklı olan uzuv ve organlarla olmadığı için, hepsinin özelliği aynıdır. Bu sebeple O, her şeyi bir anda bilir, her şeyi bir anda görür ve her şeyi bir anda konuşur.

7- ALLAH Teâlâ'nın bütün sıfatları kadîm ve ezelîdirler. Bunlar, sonradan kazanılmış yetenekler değildir. Bu sıfatlar aynı şekilde, zâtla birlikte ebedîdirler. Onlar için değişmek, artmak veya eksilmek söz konusu değildir. İnsanların sıfatları ise, zâtları gibi hadistirler; yani, sonradan kazanılmışlardır. Bu sebeple, onlar her türlü değişmeye müsaittirler ve son bulmaya da mahkûmdurlar.

Sıfatlar, zâtın hükmüne tabidirler. ALLAH Teâlâ'nın zâtı ezelî, ebedî ve değişmez olduğu için sıfatları da öyledirler.

ALLAH Teâlâ'nın Fiilleri

1- Alemde olup biten her şey, ALLAH Teâlâ'nın fiili, yaratması ve icadıdır. O'ndan başka yaratıcı ve varlıklarda tasarruf edici yoktur. Kur'ân-ı Kerim'de şöyle buyurulmuştur: "ALLAH her şeyin

yaratıcısıdır ve O her şeyi bilendir." (Ra'd, 16), "ALLAH sizleri de, işlerinizi de yaratmıştır." (Sâffât, 96), "Sözlerinizi ister gizleyin, ister açığa vurun, ALLAH sinelerde olanı bilir. Yaratan bilmez mi? O, en ince işleri bilir ve hepsinden haberdardır." (Mülk, 13,14)

ALLAH Teâlâ’nın her şeyi yarattığının bir delili, âlemdeki bütün varlıklar arasında mevcud olan temel benzerliklerdir.

ALLAH Teâlâ, mahlûkları yarattığı gibi, onların fiil, hareket ve kudretlerini de yaratmıştır. Bu sebeple, mahlûkların bütün fiilleri de O'nun mahlûklarıdır ve O'nun kudretine bağlıdırlar. Mahlûkların kendi fiillerinin yaratıcısı olmadıklarının en açık bir delili, onların yaptıkları işlerin mahiyetini veya ayrıntılarını bilmemeleridir. Örneğin, mahlûkların en gelişmiş türü olan ve şuuru bulunan insan bakınca görür, isteyince konuşur; fakat görmesinin ve konuşmasının nasıl oluştuklarını bilmez. Yemek yerken, çenesi hareket eder, fakat bunun bile nasıl olduğunu

bilmez ve bir lokmayı çiğnemek için çenesinin kaç kere inip çıktığından haberi yoktur. Halbuki, kendisi bunların yaratıcısı olsaydı, onları bilmesi lâzımdı. Çünkü, yaratan, yarattığı şeyi bilmek zorundadır. Bazı insanların bu işleri merak edip öğrenmesi de neticeyi değiştirmez. Çünkü, kendileri öğrenmeden önce de bu işleri aynı şekilde yaparlardı. Bu demektir ki, yaratan başkasıdır.

İkinci bir delil de odur ki, mahluklar kapasitelerinin çok üstünde işler yaparlar. Örneğin, küçücük bir böcek bal gibi harika bir gıdayı yapar, bir başkası ipek gibi harika bir ipliği yapar ve hiç birinin aklı olmadığı halde, çoğu hayvanlar (ve hatta cansız unsurlar, ağaç, su, toprak ve hava) insanların yapamadıkları veya ancak taklitlerini yapabildikleri mükemmel işler yaparlar. Hayvanların ve cansızların hareketlerini yaratıp tanzim eden kudret, insanların hareketlerini de yaratmak ve tanzim etmekten âciz değildir. Üstelik, yaratıcılığının mutlak ve

sonsuz olması, bütün fiil ve işlerin O'nun eseri olmalarını gerektirir. Bu aynı zamanda, O'nun saltanat ve egemenliğinin ihtişam ve büyüklüğünün de gereğidir. Bilindiği gibi, bir sultanın büyüklüğü, memleketinde olup biten işlere müdâhalesi ve onlara hâkim olması, onları yönlendirmesi ve belirleyici rol oynaması ölçüsündedir. İşlere müdâhale edemeyen bir sultan âcizdir. ALLAH Teâlâ, mutlak ve sınırsız büyüklükteki sultan olduğu için, mülkünde olup biten büyük ve küçük her işin ve her şeyin O'nun müdâhalesi, tasarrufu, kontrolü ve hükmü altında olması lâzımdır. Bu işlerin büyük çoğunluğu doğrudan doğruya O'nun istemesi üzerine yaratılırken, insanların fiilleri onların kendi istek ve talepleri üzerine yaratılır.

Yaratmak, yalnız ALLAH Teâlâ'da bulunan ve O'na mahsus olan büyük bir gücü gerektirirken, şu veya bu fiili tercih etmek ve onun yaratılmasını istemek ve talep etmek kulda da bulunabilir. Örneğin, kundaktaki eli kolu bağlı bir

bebek, bir şey yapamaz, ama ağlaması, jest ve mimikleriyle bir şeyler isteyebilir. Kulların ALLAH Teâlâ’nın yaratma kudreti karşısındaki durumları da budur. Kullara akıl ve irade verilerek doğru ve yanlış işlerden istediklerini seçme ve isteme hakkı ve özgürlüğü tanınmıştır. Onların ALLAH Teâlâ önündeki sorumlulukları da bu yüzdendir. Buna göre, ALLAH Teâlâ bir katili sorgularken ona, "Niçin katl fiilini yarattın?" diye sormaz ve onu bu yüzden cezalandırmaz. Çünkü bu onun işi değildir. Ona sorulan şey, "Niye katil olmayı istedin ve bu haram fiile talip oldun?" sorusudur. Ancak kulun istemesi ALLAH Teâlâ'yı bağlamaz. Bu sebeple, O isterse kulun istediğini gerçekleştirmez. Nitekim, O böyle istediği için çoğu istek ve dilekler gerçekleşmez. O istediği zaman kötülük isteğini hayra da tebdil edebilir. Bunu ifade eden âyetlerde şöyle buyurulmuştur: "ALLAH onların kötülüklerini iyiliklere tebdil eder." (Furkan, 70), "ALLAH isteseydi, bütün insanları hidAyet ederdi." (Ra'd, 31), "Biz isteseydik,

herkese hidAyet verirdik." (Secde, 13)

İnsanların kendi istekleriyle yaratılan fiillerle onların iradesi dışında yaratılan fiiller birbirinden ayrıdırlar. Örneğin, bir insanın elini oynatmasıyla onun kendiliğinden titremesi ayrı şeylerdir.

ALLAH Teâlâ, yaptıklarından dolayı sorgulanmaz. Bu sebeple, O'nun her hangi bir işine karşı "Niçin? Neden?" şeklinde çıkış yapmak küfür ve dalâlettir. Bunun yerine, hoşa gitmeyen bir olay karşısında, kul buna sebep olabilmesi mülahazasıyla kendi hatasını aramalı ve kendi kendisini sorgulamalıdır. Kur'ân-ı Kerim'de, "O, yaptıklarından sorgulanmaz; onlar ise sorgulanırlar." (Enbiyâ, 23) buyurulmuştur. Çünkü, ALLAH Teâlâ, güç ve kudretine rağmen, kimseye zulmetmez, haksızlık yapmaz ve hakkını çiğnemez. Ya ona iyilik eder, ya da müstahak olduğu şekilde muamele eder. Bunlardan birincisi fadl, ikincisi adl'dır. İnsanlar ise, güçsüz ve kudretsiz olmalarına rağmen, sorgulanmayı

gerektiren kötülükler yapar, günah işlerler. ALLAH Teâlâ'nın sorumlu olmamasının insanlar için geçerli olmayan iki sebebi vardır: Birinci sebep, O'nu sorgulama gücüne sahip olan bir merciin bulunmamasıdır. Çünkü kendisi her türlü gücün üstündedir ve bütün güçler, O'nun gücü karşısında âciz ve çaresizdirler, ikinci sebep ise, O'nun sorgulanmayı gerektiren yanlış bir iş yapmamasıdır. Çünkü O'nun yaptığı bütün işler doğrudur. Bu sebeple O, her işinden dolayı övülmeye ve hamd edilmeye lâyıktır.

ALLAH Teâlâ, mutlak surette hür, bağımsız ve her istediğini yapabilmesiyle birlikte hakîm, âdil ve cemil'dir. Bu sebeple, selim akıl tarafından tasvip edilmeyen, adalet ölçülerine uymayan ve hakikat nazarında çirkin görülen işler yapmaz. Ancak, insanların çoğu gerçek hikmet, adalet ve güzelliği bilmedikleri için, O'nun bazı işlerinde bu sıfatları görmeyebilirler. Lâkin bir şeyi görmemek, o şeyin yokluğu demek değildir. Kur'ân-ı Kerim'de "ALLAH bilir, siz bilmezsiniz." (Nahl, 74), "Size

ilimden az bir şey verilmiş." (İsrâ, 85) buyurulmuştur.

2- Kulun fiil ve hareketlerinde görülün fiziksel gücü ALLAH Teâlâ yaratmıştır. Bu sebeple, kulun kendisi bu güce mâlik değildir. Ancak bu gerçek, kulun ilâhî kader ve takdir karşısında rüzgâr esince sallanan bir yaprak gibi çaresiz ve mecbur olduğu anlamında da değildir. Çünkü onun kendi fiillerini seçme, hayır ve şerden birini tercih etme yetkisi vardır.

3- ALLAH Teâlâ'nın kulun seçme ve tercih etme yetkisi üzerinde de mutlak hâkimiyeti vardır. Bu sebeple kul, bu yetkisini ancak O'nun izin ve müsaadesi ölçüsünde kullanabilir. "ALLAH dilemedikçe siz dileyemezsiniz." (İnsan, 30) âyeti bu hakikati bildirmiştir. Bu durum, ALLAH Teâlâ’nın mutlak hâkim ve tasarrufu sınırsız sultan olmasının gereğidir. Çünkü, insanların dışına hükmettiği halde onların irade, tasavvur, niyet ve fikirlerine hükmedemeyen bir sultan âcizdir, onun tasarrufu sınırlı ve yönetimi eksiktir. Bu sebeple,

yerde ve gökte ALLAH Teâlâ'nın irade ve meşiyeti olmadıkça ne ağaçta bir yaprak kıpırdayabilir, ne dimağda bir fikir belirebilir, ne de kalpte bir duygu veya niyet oluşabilir.

İrade etmek veya izin vermek her zaman razı olmak demek değildir. Çünkü, ALLAH Teâlâ, küfür ve günahlara izin verdiği ve bunların irtikâp edilmesine fırsat ve imkân tanıdığı halde, onların işlenmesine razı değildir. Bunları, sorumluluk kula âit olmak şartıyla yaratır.

4- ALLAH Teâlâ, kendisine iman ve itaat etmek istemeyen kullarını bilir. Onlar bunu istemeyince kendisi de onlara hidAyet ve muvaffakiyet vermez. Ancak, buna rağmen, peygamber ve kitap gönderip onlara yapmayacaklarını bildiği ve bu sebeple kendisinin de onları muvaffak etmeyeceği iman ve itaat emrini verir. Bundan maksat ise, onların içlerinde tuttukları küfür ve isyanlarını fiilî olarak ortaya çıkarmak ve bundan sonra onları cezalandırmaktır. Bu yöntem, ALLAH Teâlâ'nın âdil

olmasının ve adaletinin açık ve tartışmasız olmasının bir gereğidir. Böyle bir adalet, kötü bile olsalar, niyet ve tasavvurları değil, fiilleri cezalandırmayı gerektirir.

ALLAH Teâlâ, kulun küfür ve masiyet isteğini iman ve itâate çevirmeye mecbur değildir. Bu sebeple, bazen bir lütuf olarak bunu yapar, bazen de kulunu isteğini aynen gerçekleştirir.

Mutezile, "kulun maslahatını gözetmek ALLAH Teâlâ'nın üzerine vaciptir" demişlerdir. Bu görüş yanlıştır. Çünkü vacip olmak, sorumlu olmak demektir. ALLAH Teâlâ kimseye hesap vermek durumunda olmadığına göre, O'nun hakkında vacip olmanın bir anlamı yoktur. Ancak bu söz, O'nun adaletinin vücub derecesinde kat'î ve şaşmaz olduğunu ifade edebilir. Çünkü O'nun adaleti çok keskin ve incedir. Kur'ân-ı Kerim'de buna vurgu yapılarak şöyle buyurulmuştur: "Kim zerre kadar hayır işlese onun karşılığını bulacak ve kim zerre kadar şer işlese onun karşılığını bulacaktır." (Zilzal, 7, 8) Âhirette terazi kurulması

ve hesap görülmesi de bu ince adaleti gözler önüne sermek içindir.

ALLAH Teâlâ, adaletin ötesinde de merhametlidir. Bu sebeple, O'nun rahmeti gazabını aşmış, affı muâhezesini geçmiştir. Bu da O'nun fazlı ve iyiliğidir. Birinci aşamada Peygamberimize hitap eden ve fakat bütün müminlerin de hissesi bulunan bir âyet-i kerimede, "ALLAH'ın senin üzerindeki fazlı büyüktür." (Nisa, 113) buyurulmuş; doğrudan doğruya müminlere hitap eden diğer bir âyette de, "ALLAH'ın fazl ve rahmeti olmasa çoğunuz şeytana uyar giderdiniz." (Nisa, 82) denilmiştir.

5- ALLAH Teâlâ, kullarına güçlerinin yetmediği dinî mükellefiyetler vermemiş ve normal güçlerini kaybettikleri zaman mevcut mükellefiyetleri de af ve ruhsata tâbi tutmuştur. "ALLAH, herkese ancak gücü nisbetinde mükellefiyet verir." (Bakara, 286) âyeti bu müjdeli hakikati ilân etmiştir. Bu duruma göre, nazarî olarak ALLAH Teâlâ’nın gücü aşan mükellefiyetler

vermesinin caiz olup olmadığını tartışmak abesle iştigaldir. Ancak, abesle iştigali meslek haline getiren Mutezile, bunun caiz olmadığını söyleyince, Ehl-i Sünnet âlimleri, ALLAH Teâlâ'nın iradesini sınırlandıran bu görüşe karşı, "O isterse, bu teklifi yapmak da O'nun için caizdir." demek zorunda kalmışlardır. (Mutezile'nin İslâm dinine verdiği en büyük zararlardan birisi, gerçekçi ve realist olan ve yalnız hakikat olan ve amelî değeri bulunan işler üzerinde duran bu mübarek dine bir sürü farazî ve hayalî konular karıştırmasıdır. Nazarî ve farazî konular, amelde battal ve ciddiyetsiz kimselere caiz gelir, fakat bunlarla uğraşmak zamanı israf etmek, gerçekleri gölgelemek ve kafaları karıştırmaktan başka bir işe yaramaz.)

6- ALLAH Teâlâ'nın bir elem veya musibet vermesi, her zaman ceza değildir. Bunun daha başka sebepleri ve gerekçeleri de vardır. Ceza olmayan bir musibet, sonunda rahmet ve nimetle mükâfatlandırılır. Çünkü, zâlim olmamak ALLAH Teâlâ'nın en temel sıfatlarındandır. Her işin bir

başlangıcı, bir de sonucu vardır. Yalnız başlangıca göre hüküm vermek eksik bir hükümdür ve dolayısıyla yanlıştır. Ancak, şer gibi görünen ilâhî fiillerin sonunda hayra tebdil edilmesi de O'nun lütfudur; Mutezilemin sandığı gibi bir zorunluluk değildir. Çünkü ALLAH Teâlâ fâil-i muhtâr'dır (her bakımdan serbest bir yaratıcıdır). O'nun irade ve ihtiyarını tahdit etmeye müncer olan (bu sonucu doğuran) her türlü görüş bâtıldır.

7- ALLAH Teâlâ cemil (güzel) olduğu için bütün işleri güzeldir. Lâkin mücrim olan kimse, kendi küfür ve günahlarının çirkinliğini görmez de, ALLAH Teâlâ’nın bunlara karşı ona verdiği cezayı (dünya ve âhiret musibetlerini) çirkin bulur. Halbuki, cinAyete ceza uygulamak adaletin güzelliklerindendir.

8- ALLAH Teâlâ'yı tanıma ve kendisine itaat etme mecburiyeti tebliğ ile sübut bulur. Kur'ân-ı Kerim'de buna işaret edilerek, "Biz peygamber göndermedikçe (insanları) cezalandırmayız." (Yûnus, 2) buyurulmuştur. Bu

husus da adalet ve rahmetin gereği ve teklif-ı mâla yutak olmamasının (gücü aşan mükellefiyetin bulunmaması) sonucudur. Çünkü, vahiy yoluyla tebliğ yapılmadan insanların kendi akıllarıyla ALLAH Teâlâ'yı tanımaları, O'na ibadet etmenin zorunluluğunu idrâk etmeleri ve bu ibadetin nasıl ve ne şekilde ifâ edilmesi gerektiğini anlamaları güçlerini aşar.

9- Akıl, peygamberin yerini tutamaz. Çünkü akıl ALLAH Teâlâ'nın varlığını ve sıfatlarını, istediği ibadetin doğru şeklini, bunun yanında âhireti ve orada geçerli ve yararlı olan amelleri (en azından bunların bir kısmını) kendiliğinden bilmez. Bildiği kadarından da emin ve mutmain olmaz.

Peygamber gönderilmesi bu sebeple bizzat aklın gerekli gördüğü bir olaydır. Bunun için bir benzetme yapılırsa, örneğin her sultan halkın içine elçiler (ve dellâllar) gönderir. Bu elçiler, onun emirlerini iletir ve kanunlarını bildirirler. ALLAH Teâlâ da sultandır. Bu sebeple,

O'nun da emir ve kanunlarını bildiren elçilerinin bulunması tabiidir. Bundan dolayı, kâfirlerin peygamber gönderilmesi olayını garip karşılamalarını eleştiren âyet-i kerimelerden birinde, "Kendilerini uyarmaları için peygamber göndermemiz bu kâfirlerin nazarında şaşılacak bir şey midir?!" buyurulmuştur. (Yûnus, 2)

10- ALLAH Teâlâ, Muhammed (sa)'ı peygamberlerin sonuncusu ve daha önceki şeriatları nesh (iptal) edici olarak göndermiş ve onu açık mucizeler ve kesin delillerle teyid etmiştir. Ayın yarılması, avucundaki çakıl taşlarının sesli bir şekilde tesbih etmesi, dilsiz hayvanların kendisiyle konuşması, parmaklarından suların akması bu mucize ve delillerdendir. Onun en büyük mucizesi ise, kendisiyle bütün Araplara meydan okuduğu Kur'ân-ı Kerim'dir. O dönemin Arapları (bu kavmin şâir, bilgin ve edebiyatçıları) fesahat ve belagatte mümtaz bir durumda oldukları halde, kendilerinden ısrarla Kur’ân'ın bir suresi veya üç âyeti kadar bir metin yazıp ortaya

getirmeleri istenmiş, fakat kendileri bunu yapmaktan âciz kalmış ve acizliğin acısını çekmişlerdir. Böyle bir metin getirip Kur’ân'ın da onun gibi bir söz olduğunu ve dolayısıyla Peygamberin iddia ettiği gibi ALLAH Teâlâ’nın vahyi ve kelâmı ve mucize olmadığını ispat etmekten âciz kalınca, hakkın sesini susturmak için savaşa kalkışmak yoluna sapmışlardır. Savaş ise onlara çok zarar vermiş, can ve mallarının telef olmasına yol açmıştır.

Aslında, Kur'ân gerçeği karşısında inkarcıların ya iman etmek, ya da savaşmaktan başka çareleri yoktur. Çünkü, kendilerinden bir benzerini yapıp yazmaları istenen Kur’ân’ın nazım ve dizgisi mucizedir. O, hiçbir beşerin hiçbir zaman bir benzerini ortaya koyamayacağı derecede güzel, mükemmel bir harikadır. Onun geçmiş, hal ve gelecekle ilgili olarak verdiği doğru bilgi ve haberler ise, insanları onu taklitten âciz bırakan diğer bir yönüdür.

Mucize, insanların yapmaktan âciz

oldukları tabiat üstü şeydir. ALLAH Teâlâ, peygamberlerin doğruluğunu onlara verdiği mucizelerle gösterir. Mucizelerin yaratıcısı kendisidir. Mucizelerin çok çeşitleri vardır. Muhammed (sa)'a bütün mucize çeşitlerinden verilmiştir. Kur’ân-ı Kerim ise, söz çeşidinden bir mucizedir. Bu mucize daha evvel hiç bir peygambere verilmemiştir. Çünkü bu mucize, sadece kıyâmete kadar geçerliliği devam eden İslâm dini için lâzımdır.

Diğer peygamberler gibi, Muhammed (sa)'in de öbür mucizeleri şimdi artık nakil ve rivAyet halindedirler. Kur’ân-ı Kerim ise, müşahede edilen bir mucize olarak varlığını sürdürmektedir.

Peygamberlerin doğruluğu, kendilerine verilen mucizelerle ispat edilmiştir. (Mucizelere iman etmek de farzdır. Mucizelere inanmamak peygambere inanmamayı, peygambere inanmamak da dine inanmamayı sonuç verir. Mucize, kelime olarak insan gücünü aşan ve

tabiatta benzeri bulunmayan şey demektir. Dinî bir terim olarak ise, ALLAH Teâlâ'nın gönderdiği peygamberin gerçek peygamber olduğunu ispat etmek için onun eliyle gösterdiği bu türlü iştir. Her bir peygambere kendi kavminin seviyesine göre mucizeler verilmiştir. Bu mucizelerin ilim ve kültür nev'inden olanı ise Kur'ân-ı Kerim'dir. Konunun uzmanı olan âlimler, Kur'ân-ı Kerim'in kırk yönden mucize olduğunu izah ve ispat etmişlerdir.)

ALLAH Rasûlü'nün Haber Verdiği Şeyler

ALLAH Rasûlü'nün haber verdiği şeyleri tasdik etmek de imanın bir rüknüdür.

Bu şeylerden bazıları şunlardır:

1- Haşir. ALLAH Rasûlü (sa) haşri haber vermiştir. Bu sebeple, onun hak olduğuna iman etmek farzdır. ALLAH Teâlâ'nın ölüleri âhirette diriltmesi demek olan haşir, nakil yoluyla, yani ALLAH ve Rasûlü'nün haber vermeleriyle sabit olmuştur. Ancak onun sübutu aklen de mümkündür. Çünkü, bir cihazı veya binayı yapan

ustanın, onu yıkıp dağıttıktan sonra bir daha yapıp birleştirebildiğini akıl kabul eder. Haşir de, ALLAH Teâlâ'nın yarattığı âlemi ve insanları öldürüp dağıttıktan sonra tekrar birleştirip diriltme hadisesidir. Kur'ân-ı Kerim'de şöyle buyurulmuştur: "(Kâfir kimse), nasıl yaratıldığını unutuyor ve bizi her hangi birisi sanıp "Bu kemikler çürüdükten sonra, onları kim diriltecektir?" diye soruyor. Ona de ki, o kemikleri ilk olarak yaratan onları diriltecektir. Kendisi, yaratmanın her çeşidini (ve bütün yarattıklarını) bilendir." (Yasin, 78, 79), "Hepinizi yaratmak ve hepinizi diriltmek O'nun kudreti için tek birinizi yaratıp diriltmek gibidir. (Lukman, 28)

2- Kabir suâli. ALLAH Rasûlü (sa), kabirde sorgulama olduğunu haber vermiştir. Bu sebeple, onun hak olduğuna iman etmek farzdır. Suâlin muhatabı ruhtur. Ruh ise dünya da görülmez. Onun için, ölünün sakin haline bakıp suâli inkâr etmek yanlıştır. Rüya gören bir kimse de dış görünüşüyle sakindir, topluluk içinde olsa, bunlar

onun gördüklerini görmez ve duymazlar. ALLAH Rasûlü'ne melekler gelirdi; Cebrail (as) vahiy getirip ona okurdu ve ikisi karşılıklı konuşurlardı. Fakat, yanındaki ashâb bunları görüp işitmezlerdi. Çünkü, insanların görme ve işitme duyuları sınırlıdır ve ancak belli şartlarda duyarlı olabilirler.

3- Kabir azabı. ALLAH Rasûlü (sa), kabir azabının hak olduğunu söyler ve ondan ALLAH Teâlâ'ya sığınırdı. Kur'ân-ı Kerim'de de " Onlar, (kabirde) sabah akşam ateşe verilirler." (Mümin, 46) buyurulmuştur.

Kabirdeki azap ruha yönelik olduğu için, cesedin dağılıp yok olması sorun oluşturmaz.

4- Mîzan (terazi). ALLAH Teâlâ şöyle buyurmuştur: "Biz, kıyâmet gününde adalet terazilerini kurarız. Onun için kimseye hiçbir şekilde zulmedilmez. Çünkü, zerre kadar olan amelleri de tartarız. Hesap görücü olarak ALLAH yeterlidir." (Enbiyâ, 47), "Kimlerin terazileri ağır basarsa, onlar iflah olurlar. Kimlerin terazileri hafif gelirse, bunlar da canlarından olurlar; ebediyyen

cehennemde kalırlar." (Mu’minûn, 102, 103) Dünyada altın, gümüş gibi madenlerin ağırlıkları bulunduğu ve bunların değerlerinin ağırlıklarına göre hesaplandığı gibi, âhirette de amellerin ağırlıkları olacak ve onların değerleri ağırlıklarına göre bulunacaktır. Bu yolla, ALLAH Teâlâ’nın verdiği sevap ve cezanın adalete uygun olduğu, onun iyi amellere değerlerinden birkaç kat fazla sevap verdiği ve bazı günahların ağırlıklarını düşürdüğü de gözlerle görülecektir.

5- Sırat köprüsü. ALLAH Teâlâ kıyâmet gününde meleklere, "Onları (mahşer halkını) cehennem köprüsüne doğru sürün!" şeklinde emir verecektir. (Sâffât, 23) Sırat köprüsünün özelliği, herkes için sabit olan bir yapıya sahip olmaması müminler için olabildiğine açılıp genişlerken, kâfirler ve günahkârlar için daralıp kayganlaşması, kılıç ağzı gibi keskin ve kıl gibi ince, dayanaksız ve sarsıntılı bir hal almasıdır.

6- Cennet ve cehennem. Müminlerin yeri olan cennet ile kâfirlerin ve âsilerin yeri olan

cehennem dünya ile birlikte yaratılmışlardır ve hâlen mevcutturlar. ALLAH Teâlâ, bir âyette şöyle buyurmuştur: "RABBİNİZin mağfiretine (bağışlamasına) ve göklerle yer kadar geniş olan cennete doğru yarışın. Bu cennet muttakiler için hazırlanmıştır." (Âl-i İmran, 133) Buradaki "hazırlanmıştır" sözü cennetin şimdi de mevcut olduğunu göstermektedir. Bu gerçeği ifade eden başka nasslar da vardır.

İmamlar ve Halifeler

ALLAH Rasûlü'nden sonra hak imam ve halifeler, Hz. Ebu Bekir, Hz. Ömer, Hz. Osman ve Hz. Ali'dirler. Bu imamlar, ashâb tarafından seçilerek iş başına getirilmişlerdir. ALLAH Rasûlü'nün, kendisinden sonra Hz. Ali'nin imam olduğu yolunda bir sözü ve tavsiyesi yoktur. Bu olsaydı, bütün ashâb tarafından bilinirdi ve kesinlikle ona göre hareket edilirdi. Çünkü beşer tarihi, ALLAH Rasûlü'nün ashabının ona, söz ve işaretlerine gösterdikleri şiddetli itaat ve bağlılığın bir benzerini daha hiçbir dönemde ve hiçbir kimse

için kaydetmemiştir. Bu tespit, o dönemin müşrikleri tarafından da kabul ve itiraf edilmiştir. Fakat, bir kısım Şiiler, bu müşrikler kadar bile ashâb hakkında dürüst davranmamış ve onları ALLAH Rasûlü'ne muhalefet etmek ve onun vasiyetine ihanet etmekle suçlamak gibi havsalanın almadığı bir kara vicdansızlık ve insafsızlık göstermişlerdir. Şiîler, ashâbın sırayla ittifakla veya buna yakın bir çoklukla seçtiği ilk üç halifeyi tanımamış, bunların yerine Hz. Ali'den başlamak üzere on iki ayrı imam kabul etmişlerdir. Bu zâtlar Ehl-i Beyt'ten gelmeleri ve Hz. Ali'nin çocuk ve torunları olmaları hasebiyle elbette ki, muhterem ve saygın kimselerdir. Ancak, Ehl-i Sünnet akâidine göre, bunların imam olmak gibi bir ayrıcalık ve imtiyazları yoktur. Bu sebeple, Şiîlerin iddia ettikleri gibi, bunların imam olduklarına iman etmekte dinî bir zaruret söz konusu değildir. Çünkü dinî zaruret, ancak bu konuda bulunmayan nass veya icmâ ile sabit olur.

Ehl-i Sünnet'in akîdesi, bütün ashabı

tezkiye etmek ve onları hayırla anmak şeklindedir. Çünkü ALLAH ve Rasûlü beşeriyetin bu en hayırlı neslini övmüşler ve onları cennetle müjdelemişlerdir. Bazılarının dillerine doladıkları ve kaşımayı sürdürdükleri Hz. Ali ile diğer bazı sahâbiler arasında cereyan eden tatsız vak'aların ayrıntılarını bugün için tam olarak bilmek mümkün değildir. Çünkü, her kesime taraftarlık gösterenler, olayları kendi anladıkları veya anlamak istedikleri gibi anlatıp rivAyet etmişlerdir. Bu yüzden de rivAyetler mevsuk ve en azından da tarafsız değildirler. Onun için, şimdilerde kimsenin kendisini hâkim yerine koyup onlar hakkında hüküm vermesi ve haklı haksız şeklinde kavramlar ortaya atması doğru değildir. Hâkimlerin hâkimi ALLAH Teâlâ'dır ve bu olaylar da O'nun adalet mahkemesine intikal etmiş ve orada karara bağlanmışlardır. Bir dava ancak bir kere mahkeme edilir, ondan sonra da kapanır. Dinen de, medeniyeten de bu böyledir. Onun için, tarihte olup bitmiş tatsızlıkları ilânihâye (sonsuza dek)

kaşıyıp durmak kesinlikle basiret ve iyi niyet alâmeti değildir. Tarih, kin ve husumetleri canlı tutmak ve sürdürmek için değil, olanlardan ibret alıp hataları tekrarlamamak içindir.

Ehl-i Sünnet, Hz. Ali'yi fazilet yönünden rakiplerinden üstün tutarlar. Ancak, aralarında kavgayı sükût ve tarafsızlıkla geçiştirirler. Kur'ân'ın emrettiği edebe uygun tavır da budur.

Bir âyet-i kerimede, "Hakkında kesin bilgi sahibi olmadığın konuları kurcalama!" (İsrâ, 36) buyurulmuştur.

Ashabı muhakeme etmek ne imanın şartı, ne de müslümanlığın gereğidir. Bu sebeple, bu konuyu kurcalayıp durmak abesle iştigaldir. Fakat o aynı zamanda ateşle oynamaktır. Çünkü ALLAH Rasûlü'nün ashabı diğer insanlar gibi değildirler. Onlar hakkında bir su-i zan, bir yanlış değerlendirme, bir hürmetsizlik kişiyi esfel-i sâfilin'e indirir. Böyle bir insanın ne dini, ne imanı artık ALLAH yanında beş para etmez.

ALLAH Teâlâ, bunlara karşı nasıl

davranacağımızı şu âyetle belirtmiştir: "Onlardan (Ashaptan) sonra gelenler, "RABBİMİZ! Bizi ve bizden önce geçen mümin kardeşlerimizi bağışla ve müminlere karşı kalplerimize kin koyma. RABBİMİZ! Sen refet ve rahmet sahibisin." derler." (Haşr, 10)

Ve onlar hakkındaki ilâhî hüküm şu âyetle bildirilmiştir. "İlk muhacirlerden ve ilk ensârdan ve bunlara iyilikle tâbi olanlardan ALLAH razı olmuştur. Kendileri de ALLAH'tan razı olmuşlardır. ALLAH onlar için, altından ırmaklar akan cennetler hazırlamıştır. Onlar bu cennetlerde ebediyyen kalıcıdırlar. İşte büyük kazanç budur." (Tevbe, 100)

Ashâb arasındaki (ve hatta diğer müminler arasındaki) manevî üstünlüğü akıl ve hevesle tayin etmeye kalkışmak caiz değildir. Ashabın kendileri de birbirlerini bu şekilde değerlendirmezlerdi. Onlar, ALLAH Rasûlü’nün kişiler hakkındaki sözleri, onlara gösterdiği alâka ve iltifat ve onların zaman itibarıyla daha önce müslüman olmaları, hicret etmeleri ve İslâm için hayırlı ve yararlı

hizmetler yapmaları gibi ölçülerle de değerlendirme yaparlardı. Onlar, ilk dört halifeyi de bu ölçülere göre seçip sıralamışlardır.

Ulûl-emr olmanın şartları müslümanlık, buluğ, erkeklik, takva, ilim ve yetenektir. Bu şartları taşıyan ulûl-emr'e karşı gelenler âsi sayılır ve zorla itaat altına alınırlar. Ulûl-emr'de ilim ve takva bulunmadığı takdirde, onları değiştirmeye kalkmak fitne (dahilî savaş) uyandırırsa, onlara razı olmak lâzımdır. Çünkü bu durumda onları değiştirmeye kalkışmanın müslümanlara getirdiği zarar, onları yerlerinde bırakmanın zararından daha büyüktür.

Halbuki, zararın az olanını tercih etmek şer'î bir kural ve kaidedir. Bu kural ve kaideye uymak da farzdır.

Ulûl-emr'e "halife" demekte de dinî bir sakınca yoktur. Çünkü "halife", kelime olarak daha önce geçen birisinin yerine gelen kimse demektir. Kur'ân-ı Kerim'de bu isim, müslüman ve kâfir ayırımı yapılmaksızın bütün insanlar ve milletler

için kullanılmıştır. Çünkü bunların hepsi birbirinin yerine geçerler.

Hilâfet kavramı, bazı zamanlarda müslümanların bir çatı altında toplanmalarına, güç ve kuvvetlerini birleştirmelerine de vesile olmuştur.

İMAN VE İSLÂM

Bazı âlimler iman ve İslâm'ın aynı şeyler olduklarını, bazıları ayrı şeyler olduklarını, bazıları da birbirinin içine girip çıkan şeyler olduklarını söylemişlerdir. Biz, bu farklı görüşlerin hakikatini ortaya çıkarmak için, bu kelimelerin önce lügat mânalarını, sonra şeriatta kasdedilen mânalarını, en sonunda da dünya ve âhiretteki hükümlerini açıklayacağız.

İman ve İslâm'ın Lügat Mânaları

İman, lügatte, tasdik etmek ve doğrulamaktır. Şuayb (as)'ın oğulları kendisine, "Biz doğru söylesek bile, sen bize iman etmezsin." (Yûsuf, 17) demişlerdir. Demek istedikleri, "Bizi doğrulamazsın; "Doğru söylediniz." demezsin."

İslâm ise, teslim olmak, boyun eğmek, kabul etmek, inat ve serkeşliği terk etmektir.

Tasdik etmenin yeri kalptır; dil kalpteki tasdike tercümandır. Teslim olmak ise, kalb, dil ve diğer organların hepsi için söz konusudur. Bu sebeple, kalpteki tasdik de teslim olmanın üç şeklinden biridir. Bunun diğer iki şekli ise, dil ve fiil halinde teslim olmaktır. Lügatteki bu mânalara göre, İslâm, imanı da içine alan daha geniş bir kapsama sahiptir. Üç kısımdan oluşan bu kapsamın en şerefli kısmı ise kalpteki tasdik ve imandır.

Bu duruma göre, iman her zaman İslâm kavramına dahildir ve onun bir çeşididir. Fakat İslâm her zaman iman kavramına dahil değildir. Çünkü, yalnız dil ve fiil halindeki teslimiyette kalan bir İslâm iman değildir.

İman ve İslâm'ın Şer'î Mânaları

Şeriatta, bu kelimeler bazen aynı mânada, bazen ayrı mânalarda, bazen de biri diğerine dahil olan mânalarda kullanılmışlardır.

Birinci kullanış için misâller. ALLAH Teâlâ şöyle buyurmuştur:

-"O yerde bulunan müminleri oradan çıkarıp azaptan kurtardık. Orada bir ev halkından başka müslümanlar bulmadık." (Zâriyât, 35, 36) Bu âyette geçen müminlerle müslümanlardan aynı kimseler kasdedilmiştir.

-"Ve Musa dedi ki: Ey kavmim! ALLAH'a iman etmişseniz, müslüman olmuşsanız O'na tevekkül ediniz." (Yûnus, 84) Bu âyette şarta konu edilen iman etmekle müslüman olmaktan aynı mâna kasdedilmiştir.

ALLAH Rasûlü (sa) da, "İslâm beş temel üzerine kurulmuştur." (Müttefekun aleyh) demiştir. Fakat bunları aynı zaman da imanın temelleri de saymıştır. (Müttefekun aleyh)

İkinci kullanış için misâller. ALLAH Teâlâ şöyle buyurmuştur:

-"Bedeviler "İman ettik." dediler. De ki: Siz iman etmediniz. Sadece, "Müslüman olduk." deyin. Çünkü, iman henüz kalplerinize

girmemiştir." (Hucûrât, 14) Bu âyette, imandan kalb tasdiki, İslâm’dan ise dil ve fiil halinde, yani görünürde teslim olmak ve boyun eğmek kasdedilmiştir.

Cibril hadisinde, Cebrail (as), "İman nedir?" diye sormuş; ALLAH Rasûlü (sa), "İman; ALLAH'a, O'nun meleklerine, kitaplarına, peygamberlerine, âhiret gününe, hesaba, hayır ve şerrin ALLAH'tan olduğuna inanmaktır." şeklinde cevap vermiş. Cebrail (as)’in, "İslâm nedir?" sorusuna ise, İslâm'ın beş temel ibadetlerini sayarak cevap vermiştir. (Müttefekun aleyh)

Sa'd İbni Ebi Vakkas (ra) şunu rivAyet etmiştir: "ALLAH Rasûlü (sa), bir ganimet malından bir adama bir şey verdi; oradaki ikinci adama ise, bir şey vermedi. Ben:

"-Ya RasûlULLAH! Bu adam da mümindir; ona bir şey vermediniz." dedim. ALLAH Rasûlü (sa), bu sözüme:

"-O müslümandır." karşılığını verdi." (Müttefekun aleyh) Burada müslüman sözünden,

görünürde teslimiyet gösteren, fakat kalbiyle tasdik etmeyen kimse, yani münafık kasdedilmiştir.

Üçüncü kullanış için misâller:

"ALLAH Rasûlü'ne:

"-Hangi amel efdaldir?" diye soruldu. Kendisi:

"-İslâm (yani, müslüman olmak) efdaldir" dedi.

"-Hangi İslâm efdal'dir?" diye soru tekrarlandı. Kendisi:

"-İman efdaldir" dedi." (Ahmed, Taberanî) Bu hadis, İslâm'ın imandan daha geniş bir kavram olduğunu, imanın ise, onun bir çeşidini oluşturduğunu göstermektedir.

İman ve İslâm'ın birbirine karşı durumları şöyledir: İslâm, teslim olmaktır. Bu teslimiyet de, kalple, dille, organlarla veya bunların bütünüyle olabilir. Lügatte, bu çeşitlerden her biri İslâm iken, Şeriatta sadece son kısmı İslâm'dır. İman ise kalple olan teslimiyettir. Bu teslimiyet, sadece dille

veya organlarla olan teslimiyetten üstün ve fakat bunların hepsiyle olan teslimiyetten aşağıdır. Çünkü bu ikinci teslimiyette, kalple teslimiyetin yanında dille ve uzuvlarla teslimiyet de vardır.

İman sadece kalple tasdik, İslâm da sadece uzuvlarla teslimiyet anlamında kullanıldıkları zaman, bu iki terim birbirinden tamamen ayrılırlar. Ancak, İslâm'ın bu anlamda kullanılması daha önceki kullanışa göre daha azdır. Kaldı ki, iman, kalpteki tasdik iken, ona mutlak olarak İslâm demek de caizdir. Çünkü dil ve uzuvlarla gösterilen teslimiyet, kalpteki tasdik ve teslimiyetin sonuç ve semeresidir. Bir ağacın meyvesi kendisinden sayıldığı gibi, imanın semeresi de ondan sayılabilir.

İman ve İslâm'ın Şer'î hükümleri

Şer'i mânadaki iman ve İslâm'ın âhiretteki hükümleri, cehennemde ebedî bırakılmamaktır. ALLAH Rasûlü (sa) şöyle buyurmuştur: "Kalbinde zerre kadar iman olan bir kimse ateşten çıkar." (Müttefekun aleyh) Bazı yorumcular, bu hadiste

söz konusu edilen imanın sadece kalb tasdiki olduğunu, bazıları onun kalb tasdiki ve dil ikrarı olduğunu, bazıları da onun kalb tasdiki, dil ikrarı ve uzuvlarla amel üçlüsü olduğunu söylemişlerdir.

Bu ihtilâftan da anlaşıldığı gibi, konunun üç şıkkı vardır.

Birinci şık; kalb tasdiki, dil ikrarı ve uzuvlarla ameli birleştirmektir. Bu üçünü birleştiren bir kimsenin cennette olacağı tartışmasızdır.

İkinci şık; amelde eksiklik bulunmasıdır. Mutezile fırkasına göre, büyük günah işleyen ve bundan tevbe etmeyen bir kimse fâsıktır ve cehennemde ebedî kalıcıdır. İleride açıklayacağımız gibi, bu görüş bâtıldır.

Üçüncü şık; kalb tasdiki ve dil ikrarı bulunduğu halde, amelin hiç bulunmamasıdır. Bazı âlimler, amel az ve eksik de olsa hiç bulunmadıkça imanın sahih olmadığını söylemişlerdir. Bunlara göre, amel imanın bir cüz'üdür. Ancak bu görüş zayıftır. Çünkü ALLAH

Teâlâ, sâlih amelleri imandan ayrı olarak zikretmiştir. "İman eden ve sâlih amel işleyenler" sözüyle başlayan çok âyet-i kerimeler vardır. ALLAH Rasûlü (sa) da: "Bir kimse, tasdik ettiği şeyi inkâr etmedikçe küfre düşmez." buyurmuştur. (Taberânî) Bu hadisin bir rivAyet şekli de şöyledir: "Tasdik ettiği şeyi inkâr etmedikçe kimseyi tekfir etmeyin." (Taberânî) Cibril hadisinde de, amel imanın bir cüz'ü veya şartı olarak gösterilmemiştir. Dil ile ikrar etmek ise, imanın bir cüz'ü olduğu için değil, kişinin mümin olduğunun bilinmesi için gereklidir. Çünkü, bir kimsenin kalbinde tasdik bulunduğu onun tarafından dille ikrar ve itiraf edilmedikçe başkası tarafından bilinmez. Kalbiyle tasdik etmediği halde, yalnızca diliyle, "ALLAH bir, Muhammed resul." diyen bir kimse, ALLAH yanında kâfirdir. Ancak, kalbindekini bilmek mümkün olmadığı için, bu kimse dünya hükümleri itibarıyla mümin sayılır.

Mürcie taifesi, Mutezilenin aksi istikametinde ifrat ederek, ameli ne olursa olsun,

imanı olan bir kimsenin ateşe atılmayacağını söylemişlerdir. Bu görüş de bâtıldır.

Mutezile ve Mürcie, bu yanlış ve bâtıl görülerini Kur’ân-ı Kerim'in âmm olan âyetlerine dayandırmışlardır. Halbuki, âmm olan âyetler başka âyetlerle tahsis ve tayin edilmiş ve böylece asıl mânalarının ne olduğu belirtilmiştir. Örnek vermek gerekirse, Mutezile şu âyetleri delil göstermişlerdir:

"Kim ALLAH ve Rasûlü’ne isyan ederse, ona cehennem ateşi vardır ve kendisi orada kalıcıdır." (Cin, 23), "Haberiniz olsun, zâlimler devamlı olan bir azap içindedirler." (Şûra, 45), "Kim bir kötülük getirirse, yüz üstü cehenneme atılır." (Neml, 90)

Ehl-i Sünnet âlimlerine göre, geçen âyetlerdeki isyan, zulüm ve kötülükten maksat küfürdür. Çünkü, küfrün dışında kötü amelleri olan müminlerin cehennemde ebedî kalmadıklarını bildiren çok sayıda âyet ve hadisler vardır. Örneğin bir âyette, "ALLAH, kendisine

ortak koşulmasını affetmez. Bunun dışında kalan (günah)ları dilediği kimseler için affeder." (Nisa, 116), bir âyette, "Kim zerre kadar hayır işlese, onun karşılığını görür." (Zelzele, 7), bir âyette de "Biz iman eden ve sâlih amel işleyenlerin ücretini zayi etmeyiz." (Kehf, 30) buyurulmuştur. Bu âyetlerden birincisiyle, küfrün dışındaki günahların affedilebileceği bildirilmiş, ikinci ve üçüncü âyetlerle de günah işleyen bir müminin hayırları ve sâlih amelleri varsa, bunların zayi edilmeyeceği taahhüt edilmiştir. Sahih bir hadiste de, "Kalbinde zerre kadar iman olan bir kimse cehennemden çıkar." (Müttefekun aleyh) diye bildirilmiştir. Ancak, amel imanın bir cüz'ü ve rüknü değilse de, onun koruyucusu, tamamlayıcısı, süsü, ışığı, hayatı, neticesi ve gayesi olduğu ve onun değer ve sevabını arttırdığı kesindir.

Mürcie de şu âyetleri delil göstermişlerdir:
-"Kim RABBİne iman ederse, o kimse ücretinin kesilmesinden ve zillete uğratılmaktan korkmaz."

(Cin, 13), "ALLAHa ve Rasûlü'ne iman edenler sıddıklardır; onlara ücret ve nur vardır." (Hadîd, 19), "Cehenneme bir topluluk atıldıkça, oranın görevlileri kendilerine, "Size bir uyarıcı gelmedi mi?" diye sorarlar. Onlar, "Bize uyarıcı geldi. Ancak biz yalanladık ve, "ALLAH bir şey (bir din ve peygamber) göndermemiştir."dedik, derler." (Mülk, 8, 9), "Cehenneme ancak, yalanlayan ve yüz çeviren en şakî kimseler girerler." (Leyl, 15), "Kim bir iyilik getirirse, kendisine ondan daha hayırlısı verilir ve böyleleri o gün azap korkusundan emindirler." (Neml, 85)

Ancak, bu âyetlerin hepsi âmm âyetlerdir. Âmm âyetleri ise başka âyetler tahsis ve tayin ederler. Bu sebeple, onların geçerli olan mânaları bu tahsis edici âyetlerin gösterdiği mânalardır. Ebul-Hasan el-Eş'arî ve kelâmcılardan bir taife, umum ifade eden âmm nasslardan hüküm çıkarılamayacağını, bunlardan neyin kasdedildiğini anlamak için, tayin edici nass ve karinelere baş vurmak gerektiğini söylemişlerdir. Kaldı ki,

yukarıda geçen âyetlerin yukarılarına veya devamlarına bakıldığı takdirde ve hatta bir kısmının kendi kayıtları incelendiğinde, bu âyetlerin Mürcie'nin anladıkları mânayı taşımadıkları rahatlıkla görülebilir.

Mutezile'nin görüşünü çürüten yukarıdaki âyetler ve sahih hadis, Mürcie'nin de görüşünü çürütüyorlar. Çünkü, "ALLAH Teâlâ’nın dilediği kimselerin günahlarını affetmesi", dilemediği kimselerin günahlarını affetmediğini gösterir.

"Kalbinde zerre kadar iman olanın cehennemden çıkması" da, imanı olanlardan bir kısmının cehenneme atıldığı anlamını taşır. Çünkü, cehenneme girmeden oradan çıkmak olmaz.

Ayetlerden mâna ve hüküm çıkarmaya kalkarken, onların nüzul sebeplerini bilmek de lâzımdır. Meselâ, Mutezilemin kendi görüşlerine delil olarak ileri sürdükleri "Kim bir mümini bile bile öldürürse, onun cezası cehennemdir; orada ebedî kalır; ALLAH buna gazap ve lanet etmiş ve kendisine elemli bir azap hazırlamıştır." (Nisa, 93)

âyetiyle Mürcie'nin dayandıkları "Ateşe ancak yalanlayan ve yüz çeviren en şakî olan girer." (Leyl, 15,16) âyeti, o dönemdeki belli kâfirler hakkında indirilmiştir. Nüzul sebebinin lâfzın ifade ettiği mânanın umumiliğini etkilemediği bir usûl kuralı ise de, umumî mananın dinin sabit olan genel prensipleriyle çatışmaması da şarttır. Onun için bu çatışmanın olduğu yerde, sözü edilen kural geçerli değildir.

Bazı Selef âlimlerinin imanı, kalb tasdiki ve amel toplamı şeklinde tarif etmeleri şu sebeplerden dolayıdır:

1- Bunlar ya hakikî imanın, sahibini amel etmeye sevk ettiği gerçeğini göz önünde tutmuşlardır. Çünkü, örneğin, ateşin yakıcı olduğuna gerçekten inanan bir kimse, kendisini onun içine atmaz ve ondan kaçar. Bunun gibi, nefsinin istediği günahları işlemesinin kendisini cehennem ateşine atacağına iman eden bir kimse de günah işlemez ve emredilen farzları ihmal etmez. İman ile amel arasındaki bu şiddetli iltizam

ve bağlılıktan dolayı, Seleften bazıları, ameli de imandan saymışlardır. Bunların, imanı aynı zamanda hadis olarak da rivAyet edilen "O, kalbe yerleşip ağırlığını koyan ve amel tarafından tasdik edilen şeydir." sözüyle tarif etmeleri de, onların ameli imanın bir parçası değil, onun delili olarak gördüklerini gösterir. Çünkü, delil medlûl'dan (kendisine delil olduğu şeyden) ayrıdır.

2- Bunlar, ameli imandan sayarken, kalpteki tasdik olan imanı değil, ameli de içine açan İslâm anlamındaki imanı kasdetmişlerdir. İman ve İslâm terimlerinin birbirinin yerinde kullanılabildiği de bilinmektedir.

3- Ya da bunlar, dünya hükümleri için de geçerli olan imanı kasdetmişlerdir. Çünkü, amel tarafından teyid edilmeyen bir iman, kalpte gizli kaldığı için, dünya hükümleri için geçersizdir. Bu sebeple, gizli imana sahip olan bir kimse, İslâm toplumu ve devleti nazarında kâfirdir ve kâfir muamelesine tâbidir. Şeriatın yürürlükte olduğu ilk dönemlerde iman ve amelin bir bütün olarak

düşünülmesi tatbikattaki zorunluluktan doğmuştur. Nitekim Hz. Ömer (ra), bir hutbesinde şöyle demiştir: "ALLAH Rasûlü (sa) hayatta iken vahiy iner ve bizi gizli hallerinizden haberdar ederdi. Fakat şimdi artık vahiy yoktur. Bu sebeple, biz zahirinize (dışınıza, ameline) bakarız. Kim zahirini bize iyi gösterirse, biz onu iyi biliriz ve kim zahirini bize kötü gösterirse onu da kötü biliriz. Sizin iç yüzlerinizi (kalbinizdeki imanı) ise ALLAH'a havale ederiz."

Selefin "İman amelle artar, günahlarla da azalır." demeleri de bu zikrettiğimiz üç sebeplerden dolayıdır. Ayrıca, bunların sözünü ettikleri artma ve azalma kemiyyet ve hacim itibarıyla değil, keyfiyet ve kuvvet itibarıyladır. Bu o demektir ki, beraberinde amel bulunan iman kuvvetlenir, nurlanır; onun kalb, dimağ, duygular ve beden üzerindeki etkisi artar. Günahlar yüzünden de bunun tersi olan sonuçlar doğar. İmanın bu anlamda artıp eksilmesi ise, anlaşılmayan bir şey değildir. Çünkü, iman etmiş

iki kimseden birisi, dünya verilse veya başı kesilse, imanından taviz (ödün) vermediği halde, diğeri beş paralık bir heves veya asılsız bir korku yüzünden din ve imanını bırakabilir. Hiç şüphe yoktur ki, bunların tutumları arasındaki baş döndürücü fark, imanın birinci kişide fazla, yani kuvvetli, ikinci kişide az, yani zayıf olmasından dolayıdır. İmanın ilmel-yakîn, aynel-yakîn ve hakkal-yakîn mertebeleri de onun kuvvet dereceleridir.

İmanın artıp azalmasının diğer bir anlamı da şudur: Nasıl ki, ilim malûmat sayısının artmasıyla artarsa, iman da tasdik edilen meselelerin çoğalmasıyla artar. Vahiy döneminde, dinin hükümleri ve meseleleri aralıklarla indirilirdi. Bu sebeple, yeni bir hüküm indirilince, kâfirler onu inkâr ettikleri için küfürleri, münafıklar onu şüphe ile karşıladıkları için nifakları, müminler de ona iman ettikleri için imanları artardı. Böylece, kâfirin küfrüne yeni bir küfür, münafığın nifakına yeni bir nifak, müminin imanına da yeni bir iman ve tasdik

eklenirdi. Gerçek müminlerin imanları bu şekilde artıp çoğalırdı. Bu mânayı şu âyetlerden de çıkarmak mümkündür: "Bir sûre indirildiği zaman, münafıklar birbirlerine, "Bu, hanginizin imanını arttırdı?" derler. Doğrusu, bu, iman edenlerin imanını arttırır ve onları sevindirir. Kalplerinde (küfür veya nifak) hastalığı olanların da murdarlıklarını arttırır ve bunlar artan murdar lıklarıyla kâfir olarak ölürler." (Tevbe, 124,125)

İslâmiyeti yeni öğrenen bir delikanlı veya mühtedi, ilk başta üstü kapalı olarak imanın esaslarını ve İslâm'ın rükünlerini öğrenir ve bunlara iman eder. Daha sonra giderek bunların içeriklerini tafsilatlı bir şekilde öğrenir ve meselâ, önce Kur'ân'ın ALLAH kelâmı olduğuna iman etmişken, daha sonra onun altı yüz atmış altı âyetinin ihtiva ettiği şer'î ve ilâhî hükümleri birer birer öğrenir ve her öğrendiğine tekrar iman eder ve hepsinin hak olduğunu tasdik eder. Hiç şüphe yoktur ki, bu tafsili ve açıklamalı iman icmali ve özet halinde olan ilk imandan daha fazladır.

İman, kuvvet itibarıyla artar ve azalır; sevap itibarıyla artar ve azalır ve hatta mahiyet itibarıyla da artar ve azalır. Çünkü iman ilim ve duygudan oluşan bir terkiptir. Onun ilim yönü, diğer ilim çeşitleri gibi, konularının artmasıyla artarken, duygu yönü de diğer duygular gibi, amel ve uygulamalarla güçlenir. Duyguların ruhu ve hayatı ameldir. Bu sebeple, amel olmadığı zaman duygular zayıflar, amel olunca da kuvvetlenirler. Bu sebeple, amel ve ibadeti olmayan bir kimse, ilim ve aklın zorlamasıyla iman etse de, o kimsede ALLAH korkusu, O'nun sevgisi, İslâm taraftarlığı, iyilikten hoşlanmak, kötülükten nefret etmek gibi his ve duygular gelişmez. Bu hal, iman ile amel, diğer bir ifade ile kalpla vücut ve organlar arasında şiddetli bağlılık, iletişim ve etkileşim bulunmasından dolayıdır. Hz. Ali (ra) şöyle demiştir: "İman, parlayan bir nokta halinde kalbe yerleşir. Kul, sâlih amel işledikçe bu nokta hem daha çok aydınlanır, hem de büyüyüp etrafına yayılır. Böylece giderek bütün kalb

aydınlanır ve yanan bir avize haline gelir. Münafıklık (dinin hak olduğunda tereddüt ve şüphe etmek) ise, siyah bir leke gibi kalbe yapışır. Kul, günah işledikçe bu nokta hem daha kararır, hem de etrafına yayılır. Sonunda bütün kalb kapkaranlık bir kömür vaziyetini alır."

Kısacası; iman kelimesi bazen yalnız kalpteki tasdik karşılığında, bazen de tasdik ve amel bütünlüğü için kullanılır. İdeal olan iman da bu ikinci imandır. Çünkü, bu iman dünyada ve âhirette çeşitli hayırlara vesile olurken, amelsiz iman yalnızca cehennemde ebedî kalmanın önüne geçebilir.

"Ben Müminim" Demek

İman sahibi olan bir kimse, "Ben müminim." diyebilir. Ancak, yalancı olmamak için, "Ben ALLAH yanında da müminim." veya "Ben gerçek bir müminim." dememelidir. ALLAH yanında mümin olup olmamak insanın bilgisi dışındadır. Gerçek mümin olmanın şartları da ağırdır. Bu sebeple, bu sözleri söylemek isteyen

bir kimse, onları "İnşâALLAH" kaydıyla söylemelidir. Sufyân es-Sevrî şöyle demiştir: "Ben ALLAH yanında müminim, diyen bir kimse yalancıdır (Çünkü, bunu bilemez.). Ben gerçek müminim, diyen de bid'at işlemiş olur (Çünkü, ilk müslümanlar, böyle demezlerdi.). Biz elbette ki, kendimize göre, ALLAH'a, O'nun meleklerine, kitaplarına ve peygamberlerine iman etmişiz. Ancak, ALLAH yanındaki durumumuzu ve imanımızın gerçek olup olmadığını bilmeyiz."

Hasan el-Basrî'ye:

"-Sen mümin misin? " diye sormuşlar. Kendisi:

"-İnşâALLAH," demiştir.

"-Niye, "İnşâALLAH" diyorsun?" demişler.

"-Korkarım ki, "Evet!" dersem, ALLAH Teâlâ, "Ey Hasan! Yalan söylüyorsun." diyerek beni tekzip eder." diye cevap vermiştir.

İman hassasiyeti yüksek olan bu zât şunu da söylemiştir: "Nerden bilirim ki, işlediğim bir günahtan dolayı, ALLAH Teâlâ bana kızıp, "Git!

Artık hiçbir amelini kabul etmem." dememiştir?"

İbrahim İbni Edhem şöyle demiştir: "Sana, mümin misin? diye sorulursa, Kelime-i Şehâdeti söylemekle yetin."

Eğer denilse ki, "İnşâALLAH sözü şüphe ifade eder. Halbuki, imanda şüphe bulunmaması lâzımdır. Çünkü, onda kesinlik şarttır." Bunun cevabı şöyledir: Bu söz, her zaman şüphe ifade etmez. O değişik mâna ve maksatlarla söylenir. Bunlardan bazıları şöyledir:

1- Soruda denildiği gibi, şüphe ve kararsızlık ifade etmek. Bir kimsenin "Şu şöyle olmuş." sözüne karşı, "İnşâALLAH öyle olmuş." demek o işin oluşunda ve bu sözün doğruluğunda şüphe bulunduğunu ifade eder. Bir dostun ziyaret teklifine karşı, "İnşâALLAH gelirim" demek de kararsızlık ifade eder. Onun için, bir işe söz verirken, kararsızlık belirtmek için "inşâALLAH" kelimesini katmak o sözü yerine getirme zorunluluğunu ortadan kaldırır.

2- Tevazu ifade etmek. Bir kimseye, "Sen

hoca mısın?" diye sorulduğunda, onun "İnşâALLAH hocayım." şeklinde cevap vermesi, şüphe değil, tevazu ifade eder. Kişinin tevazu gösterip kendisini övmemesi ise ALLAH Teâlâ'nın hoşuna gider. Çünkü O, "Kendinizi övmeyin!" (Necm, 32) buyurmuş ve bazı kimseleri kötülemek makamında, "Şu kendilerini övenleri görüyor musun?!" (Nisa, 49) diye sormuştur.

3- Olup biten bütün işlerin ALLAH Teâlâ'nın dilemesi ve takdiri ile olduğunu, O dilemedikçe hiçbir şeyin olamayacağını ifade etmek. Bu maksatla, bu söz bizzat ALLAH Teâlâ'nın kelâmında da geçmiştir. Örneğin, Peygamberimiz ve ashabının, müşriklerin engellemesine rağmen Mekke'ye girip umre yapacaklarını müjdeleyen âyette şöyle denilmiştir: "İnşâALLAH, güven duyarak Mescid-i Haram'a gireceksiniz..." (Feth, 27) Bir iş yapacağını söylerken, bunun ancak ALLAH Teâlâ'nın dilemesi halinde yapılabileceğini düşünmek ve bu düşünceyi sözlü olarak seslendirmek için,

"İnşâALLAH" demek emredilmiştir. Bunu emreden âyet şöyledir: " İnşâALLAH' demedikçe, 'Yarın şu işi yapacağım' deme!" (Kehf, 23, 24) Bu ilâhî emre uyan ALLAH Rasûlü (sa), her hangi bir işi yapacağını söylerken, bu sözü cümlesine eklerdi. Hatta ölüp mezara girmek kat'î ve kesin olmasına rağmen, kabristanı selâmlarken şöyle derdi: "Size selâm olsun, ey bu yurdun sakinleri! İnşâALLAH, biz de ölüp size kavuşuruz." (Müslim)

4- Sadece arzu ve rağbet etmek. Bu söz en çok bu mâna ve maksatla kullanılır. "İnşALLAH bu işimiz olur.", "İnşALLAH bugün yağmur yağar.", "İnşâALLAH o belâsını bulur." gibi sözlerde bu mâna kasdedilir. Bu sebeple, yapılacak işleri haber verirken, dua ve beddua ederken ve sabit olay şeyleri bildirirken bu söz kullanılır. Ancak bu sözün bereketinden yararlanmak için, onun mânasını düşünmek ve olan işlerin ancak ALLAH Teâlâ'nın izin ve müsaadesiyle olduğunu akla getirmek daha iyidir.

İnşâALLAH sözünün değişik kullanım

alanları ve mânaları bulunduğu için, "Ben, inşâALLAH müminim." demek, her zaman kişinin kendi imanında şüphe ettiği anlamına gelmez. Ancak, bunu kendi imanında şüphe etmek anlamında söylemek caiz değildir. Bunun dışındaki anlamlarda, yani, tevazu ifadesi olarak veya her oluşun ALLAH Teâlâ'nın irade ve takdirine bağlılığını vurgulamak maksadıyla söylemek ise müstehabtır. Şu da vardır ki, imanın aslında değil, fakat onun makbuliyetinde ve kâmil olup olmadığında şüphe etmek caiz ve hatta lâzımdır. Bu sebeple, Seleften bazıları, "Ben müminim." cümlesine "inşâALLAH" sözünün eklenmesini gerekli görmüşlerdir. Çünkü, iman her zaman kâmil değildir. Onun kâmil olması için, takva ile desteklenmesi ve ahlâkî zaaflardan uzak tutulması şarttır. ALLAH Rasûlü (sa) şunları söylemiştir: "İman çıplaktır (yani, zayıftır); onun libası takvadır." (Daha önce geçti), "İman yetmiş çeşittir." (Müttefekun aleyh), "Dört kötülük vardır ki, bunlar kimde bulunursa, o kimse münafıktır. Bu

kötülükler; yalan söylemek, sözünü yerine getirmemek, emânete hıyanet etmek ve düşmanlıkta hak ve hukuk tanımamaktır." (Müttefekun aleyh) Huzeyfe (ra) şunu söylemiştir: "Öyle sözler vardır ki, ALLAH Rasûlü döneminde onlardan birini söyleyen münafık sayılırdı. Bugün ise, onları günde on defa birinizden duyuyorum. Bu o demektir ki, bugün münafıklar ALLAH Rasûlü'nün döneminde olanlardan daha çokturlar. Ve onun zamanındaki münafıklar kendilerini gizlerken şimdikiler gizlenme ihtiyacını da duymazlar."

Huzeyfe'nin söz konusu ettiği münafıklık, küfür anlamında değilse, imanın kâmil olmasını önleyen eksikliktir. Çünkü münafıklık iki çeşittir. Bir çeşidi iman nifakıdır. İman nifakı, kalbinde küfür, şüphe ve inançsızlık taşımaktır. İkinci çeşidi ise, ahlâk nifakıdır. Bu nifak olduğu gibi görünmemek, göründüğü gibi olmamak, iki yüzlü ve karaktersiz olmak ve ahlâkî zaaflar taşımaktır. İman münafığı kâfirlerin en kötüsü olduğu gibi,

ahlâk münafığı da müminlerin en kötüsüdür. ALLAH Rasûlü (sa) şöyle buyurmuştur: "İnsanların en kötüsü iki yüzlü olanlardır.", "Dünyada iki dil kullanan kimseye kıyâmet gününde ALLAH Teâlâ ateşten iki dil takar." (Ebu Dâvûd, Dârimî)

Hasan el-Basrî'ye: "Bugün artık (asr-ı saadette olduğu gibi) münafıklar yoktur." dediler. Kendisi hayret ederek şu karşılığı verdi: "Ne diyorsunuz! Münafıklar yok olurlarsa, sizin şu memleketinizde insan kalmaz.", "Münafıkların kuyrukları bulunsa, yerde ayaklarınızı basacak yer kalmaz.", "Dilin, kalbin, gizli ve açığın, giriş ve çıkışın farklı ve başka başka olması birer nifaktır." Ona, bazı kimselerin münafık olabileceklerinden korkmadıkları söylenince de şöyle demiştir: "ALLAH'a yemin ederim, bende nifak bulunmadığını bilseydim, yeryüzündeki dağlar kadar altına sahip olmaktan daha çok sevinirdim." Huzeyfe (ra) şöyle demiştir: "Münafık olan kimseler, münafık olmadıklarına emindirler. ALLAH Teâlâ: "Onlara, hiç ihtimal vermedikleri

şeyler ALLAH tarafından karşılarına çıkarılır." buyurmuştur." (Zümer, 47) Bu şeyler, onların küfür ve nifakları, önemsemedikleri veya hiç saymadıkları günahları ve kötülükleridir.

Bir tefsire göre, bu kimseler bazı ameller işleyip onlardan sevap beklerler. Halbuki bu ameller onların günah hanelerine yazılır.

İmana nifak karışabildiği için, "İnşaALLAH müminim." demek, kendisinde nifak bulunmamasını temenni etmek ve bunu ALLAH Teâlâ'dan dilemek anlamındadır.

"İnşaALLAH müminim." sözü akibetin belirsizliği sebebiyle de söylenebilir. Çünkü imanlı ölmek hususunda da kimsenin elinde garanti yoktur. ALLAH Rasûlü (sa) şöyle buyurmuştur: "Kalpler, Rahman (olan ALLAH)ın iki parmakları arasındadır. Onları istediği gibi çevirir." (Daha önce geçti), "Bazen, bir kişi cennet ehlinin amelini işler. Ömrünü bununla geçirir ve cennetle arasında yarım metrelik mesafe kalmışken, yolu saptırılır ve o kişi cehennem amelinin bir amelini

işleyip cehenneme gider. Bazen de, bir kişi cehennem ehlinin amelini işler. Ömrünü bununla geçirir ve cehennemle arasında yarım metrelik mesafe kalmışken, yolu doğrultulur ve o kişi cennet ehlinin bir amelini işleyip cennete gider." (Buharî, Müslim, Ebu Dâvûd, Tirmizî. Hiç şüphesiz ki, bu olanlar keyfî ve sebepsiz bir şekilde böyle olmazlar. Belki, bunların böyle olmalarına sebep ve gerekçeler vardır. Çünkü bir insanın zahiren cennet ehlinin amelini işlemesi her zaman onun bu işte ihlâslı ve sevaba talip bir kimse olduğunu ve kendisini helak edici günahlarının bulunmadığını göstermediği gibi, zahiren günah işlemesi de bu günahlarından bizar olmadığı, tevbe edip durmadığı, başka sâlih amellerinin ve sevaplarının bulunmadığı anlamına gelmez.)

İlâhî meşiyet, ezelde bir kimse için neyi takdir etmişse, o kimse dönüp dolaşıp o noktaya gelir. Bu sebeple, kendisine iman takdir edilen bir kimse, eninde sonunda iman eder; kendisine küfür uygun görülen kimse de eninde sonunda

kâfir olur. Bir velî şöyle demiştir: "Bazı günahların cezası küfre düşürmektir." Bir diğeri de şunu söylemiştir: "Bir kimseyi elli sene tevhid üzerinde görsem, yine de öldüğü zaman mümin olarak öldüğüne emin olamam."

İşte, akibetin ne olacağı, kişinin sahip olduğunu zannettiği imanın sıhhat şartlarına uyup uymadığı, onun münafıklıkla geçerliliğini yitirip yitirmediği, çürütücü bid'atlarla malûl olup olmadığı, günahlarla delinip delinmediğinin bilinmediği ve bunlar gibi menfi ihtimaller ve tehlikeler mevcut olduğu için kişinin, "Ben inşaALLAH müminim." demesi doğru ve hatta gereklidir. Bunun için, yaptıkları amellerin ve meselâ kıldıkları namaz ve tuttukları oruçların kabul şartlarına uymamış olma ihtimalini göz önünde tutan uyanık kimseler, "yaptım, ettim." diye kestirip atmak yerine, "İnşaALLAH yaptım.", "İnşaALLAH ettim." diyerek yapıp ettiklerini şartlı olarak söyler ve, "RABBİMİZ! Bizden kabul et. Sen işiten ve bilensin." (Bakara, 127) diye duâ ederler.

ALLAH Teâlâ, müminlerin sıfatlarını anlatırken şöyle buyurmuştur: "Onlar, yaptıklarını yaparken, kalpleri korkar haldedir." (Mu’minûn, 60)

Bir sahâbî, "Ya RasûlULLAH! Bunlar, günah işlerken mi kalpleri korkar?" diye sormuş, ALLAH Rasûlü (sa) şu cevabı vermiştir: "Hayır! Bunlar, sâlih amel işlerken, namaz kılarken, sadaka verirken, iyilik yaparken, yaptıklarının kabul edilmemesinden korkarlar." (Ahmed)

TEMİZLİK

ALLAH Rasûlü’ne nisbet edilen bir sözde şöyle denilmiştir: "Din, temizlik üzerine kurulmuştur. Temiz olun; çünkü bu din temizdir. Temizlik, sahibini iman etmeye davet eder." Çünkü temizliği seven ve ona talip olan bir kimse, onu maddî ve manevî yönleriyle en güzel ve en mükemmel bir şekilde iman ve İslâm’da bulur.

ALLAH Rasûlü (sa) şunları da söylemiştir: "Namazın anahtarı temizliktir." (Tirmizî), "Temizlik imanın yarısıdır." (Müslim, Tirmizî) ALLAH Teâlâ da

temizlenenleri överek şöyle buyurmuştur: "Orada, temizlenmeyi seven kimseler vardır. ALLAH, temizlenenleri sever." (Tevbe, 108) Ve şöyle demiştir: "ALLAH (dinî hükümlerle, emir ve yasaklarla) size zorluk çıkarmak istemiyor; sizi temizlemek istiyor." (Mâide, 16)

Temizliğin Çeşitleri

Temizliğin üç (çeşidi ve) mertebesi vardır.

Birincisi, bedeni necasetlerden ve taharetsizlikten temizlemektir.

İkincisi, kalbi kötü ahlâktan ve rezil huylardan temizlemektir.

Üçüncüsü, dimağı ALLAH Teâlâ'yı düşünmenin dışındaki her şeyden temizlemektir.

Temizlik; beden, kalb ve dimağın her birisiyle yapılan amellerin yarısıdır. Özellikle de kalb ve aklın temizliği önemlidir. Çünkü bunlar temiz olmadıkça, ALLAH marifeti içlerine girmez ve O'nun büyüklük nuru üzerlerine yansımaz. Bu sebeple, Kur'ân-ı Kerim de "ALLAH! de; ve onları bırak, kirlilik içinde batıp eğlensinler." (En'âm, 91)

buyurulmuştur.

Beden ve Kalb Amelleri

Ameller beden ve kalb amelleri olmak üzere ikiye ayrılırlar.

Beden amelleri iki çeşittir. Bunlardan birincisi, onu maddî pisliklerden temizlemek ve manevî pislikler olan günahlardan korumaktır. İkincisi ise, onu ibadet ve tâatlarla donatmaktır. Kalb amelleri de iki çeşittir. Birincisi, onu rezil huylardan, bozuk inanç ve düşüncelerden uzak tutmaktır. İkincisi ise, ona güzel ahlâk, doğru inanç ve düşünceler kazandırmaktır.

Beden amelleri, kalb amelleri için temel hükmündedir. Temel sağlam olmadığı takdirde üzerindeki bina sağlam olmadığı gibi, bedeni temiz ve amelleri sâlih olmayan bir kimsenin kalb temizliğine sahip olması, iyi sıfatlar kazanması ve bunlarla iyi işler yapması da mümkün değildir. Sâlih ameller kolay işler değildir. Bu sebeple, onlar kuru iddialarla ve boş temennilerle gerçekleştirilemez, tembellik ve ciddiyetsizlikle

başarılamazlar. Dünyanın şerefi ve âhiretin saadetini kazandıran amellerin zor olması ve çok mânilerinin bulunması tabiidir. Çünkü işlerin zorluk ve kolaylığı, sağladıkları sonuçlarla orantılıdır. Bu yüzden, güzel sonuçları olmayan işlerin zorluğu da, engelleri de yoktur.

Şu da bilinmelidir ki, beden temizliği vasıta, kalb temizliği gayedir. Birincisi çekirdeğin koruyucu kabuğu yerinde, ikincisi ise, onun besleyici ve hayat verici özü mesabesindedir. Hal bu iken, câhil kimseler, ikinci temizliği ihmal edip bütün dikkatlerini birinci temizlik üzerinde yoğunlaştırır, enerji ve zamanlarını onda tüketirler. Bunlar, bu alanda aşırı gidip dinin hoş görmediği vesvese derecesine varan titizlikler gösterir ve hatalı olarak bu titizlikleri takva zannederler. Bunların bu tutumları, bir bahçıvanın bütün emek ve çalışmasını bahçenin çit ve duvar çalışması üzerinde teksif etmesi, içerde ağaçların susuzluk ve bakımsızlıktan kuruyup dökülmesine aldırış etmemesi gibidir. Bilindiği gibi, ALLAH Rasûlü'nün

mescidi çakıl döşeliydi. Bu yüzden de, kendisi ve ashabı namazlarını ayakkabılarıyla kılarlardı. Ayakkabılarda açık bir necaset bulunmaması şarttı; lâkin, bunlarla temiz olmayan yerlerden ve yollardan geçildiği de muhakkaktı. Hiç şüphe yoktur ki, yıkanmış çıplak ayaklar ayakkabılardan daha temizdirler. Ancak dinde emredilen asıl temizlik kalb temizliğidir. Bu tatbikata bakarak bazı âlimler, ayakkabılarla namaz kılmanın Sünnet'e daha uygun olduğunu söylemişlerdir. Hanefî mezhebi de, çorapla namaz kılmanın çıplak ayaklarla kılmaktan efdal olduğunu söylerken bu olaydan esinlenmiştir. (İmam Şafiî ise, çıplak ayaklarla namaz kılmanın efdal olduğunu söylemiştir. Daha çok temizlik gibi, çıplak el ve ayakların toprağa temasıyla vücuttaki zararlı akımların boşalması da bu İmamın bu konudaki ictihadını takviye edici mahiyettedir.)

Zamanımızda da çoğu kimseler, maddî temizlik konusunda gelin ve damatlar gibi özen ve önem gösterirken; kalplerini kibir, ucub

(kendini ve amelini beğenmek), cehalet, riyakârlık ve münafıklık pislikleriyle çürümeye terk ediyorlar. (En garip şey de, bunların kalplerinin temiz olduğunu iddia etmeleridir. İnsanın kendi kendisi hakkındaki iddiası ve şahidliği geçerli değildir. Geçerli olan, başkalarının şahidlik etmesidir. Onun için bir adam, "Ya RasûlULLAH! Ben iyi olduğumu nasıl bilebilirim?" diye sorunca, ALLAH Rasûlü (sa) şu cevabı vermiştir: "Seni tanıyanlar senin iyi olduğunu söylerlerse, sen iyisin." buyurmuştur.)

Necis Şeyler

Maddî şeyler, cansızlar ve canlılar olmak üzere iki kısma ayrılır. Cansız şeylerden rakı ve benzeri sarhoşluk verici sıvılar necistir. Canlılardan ise, domuz ve köpek necistir. Kesilmeyen veya kesimi geçerli olmayan bütün canlı ölüleri de necistirler. Ancak insan, balık, çekirge, meyve kurdu, sinek ve kanı akmayan benzeri haşerelerin ölüleri temizdir. İnsan etini yemek haram iken, diğerlerini yemek de caizdir. Canlı hayvanlardan koparılan et ve deri necistir. Eti yenen hayvanların

kesilen kılı ve tüyü ise temizdir. (Şafiî mezhebinde, kesilmeden ölen kesim hayvanlarının kıl ve tüyü hakkında iki görüş vardır. Bir görüşe göre, bunlar necistirler. Bir görüşe göre de temizdirler. Ölen insanın kıl ve saçları hakkında da bu iki görüş vardır. Hanefî mezhebine göre ise, kıl ve saçlar temizdirler. Kemik, diş, boynuz, tırnak da iki mezhepteki kıl ve saç hükmüne tabidirler. Ancak, Şafiî mezhebine göre, diri olan canlıdan koparılan kemik necistir.) Bütün hayvanların kusmuk, kan, dışkı ve sidiği necistir. (Bu şeylerin necisliği hakkında mezhepler ve hatta aynı mezhebin âlimleri arasında görüş farklılıkları vardır. Bu sebeple, bunların hükümlerini ayrıntılı bir şekilde öğrenmek için geniş İlmihallere bakmak lâzımdır.) Temiz olan canlıların göz yaşı, teri, ağız suyu, sümüğü de temizdir. Şafiî mezhebine göre bu hayvanların ve insanın menisi de temizdir. Hanefi mezhebine göre ise meni necistir.

Necis olmakla birlikte, istincâ izi, yoldaki pis çamurlar ve tozlar, ayakkabıların altı, akıcı

olmayan yara kanı ve sivilce sıvısı affa tabidirler.

(İstincâ izi, abdest bozulan uzuvlarda kalan pisliktir. Hanefî mezhebine göre bu pisliğin tamamı, Şafiî mezhebine göre ise, taş, kâğıt veya su ile temizlik yapıldıktan sonra kalan iz affa tâbidir. Şafiî mezhebine göre, def-i hacet yerlerini su veya taş gibi pislik giderici bir şeyle üç kere temizlemek farzdır. Hanefî mezhebine göre, akıcı olan yara ve sivilce sıvısı abdesti de bozar.)

Temizleyici Şeyler

Taşla yapılabilen istincânın haricinde, necis olan her hangi bir şeyi ancak su temizleyebilir. (Hanefî mezhebine göre, temiz bir sıvı veya çok miktarda sabun köpüğü karışmış su da temizleyicidir. Ayrıca bazı hallerde, bütün mezheplere göre, toprak da temizleyicidir.) Bu suyun da temiz olması lâzımdır. İçine necis bir madde düşen az miktardaki durgun bir su, temiz değildir. Su akıntı halinde ise veya kulleteyn miktarı çoksa, bu takdirde ancak renk, koku ve tadından birisinin bozulmasıyla necisleşir.

(Kulleteyn, iki tulum miktarıdır. İmam Nevevî, bunun beş yüz Bağdat litresi olduğunu söylemiştir. Şafiî mezhebine göre bu kadar su çok sayılır. Hanefî mezhebine göre ise, suyun çok sayılması için ya kuyu, ya da 10x10 zira genişliğinde bir havuz olması lâzımdır.) Mâliki mezhebine göre ise, az olan durgun suyun hükmü de, akıntı halinde veya çok olan suyun hükmü gibidir. Ben (İmam Gazali), Şafiî mezhebinde de bunun böyle olmasını isterdim. Çünkü, bu mezhebin sular arasında yaptığı ayırım meşakkat ve sıkıntı getirdiği gibi, ALLAH Rasûlü ve ashabı dönemindeki tatbikatta fiilen bu ayırımın yapıldığına dâir rivAyet de yoktur. Ancak İmam Şafiî, bu görüşünde, "Su kulleteyn miktarına ulaşınca pislik taşımaz." (Sünen kitapları, İbnu Hibban, Hâkim) şeklindeki sözlü hadise dayanmıştır.

Temizlik Nasıl Yapılır?

Necaset gözle görülür halde ise, onu giderinceye kadar yıkamak lâzımdır. Gözle

görülmeyip hüküm halinde mevcut ise, üzerinden su akıtmak yeterlidir.

(Domuz veya köpeğin ağzı bulaşmış veya ıslak bir halde onlarla temas oluşmuşsa, Şafiî mezhebine göre bir defası toprakla olmak üzere yedi kere yıkamak lâzımdır; Hanefî mezhebine göre ise, üç kere su ile yıkamak yeterlidir.)

Temizlik konusunda vesvese taşıyanlar şunu bilmelidirler ki, eşya temiz olarak yaratılmıştır. Bu itibarla, necasetin varlığı kesin bir şekilde bilinmedikçe, onu sorun haline getirmemek lâzımdır.

Def-i Hacet Edepleri

Abdest bozmak, tabiî olmakla birlikte çirkin bir fiildir. Onun çirkinliği şu edeplerle giderilir:

1- Bunu görünmeyecek yerde yapmak;

1- Önünü veya arkasını Kıble tarafına getirmemek;

2- Kullanılan su içine, meyveli ağaç altına, oturulan yerlere ve geçilen yollara abdest

bozmamak;

3- Helaya sol ayakla girip sağ ayakla çıkmak.

4- Ayakta işememek;

5- Âyet veya dua yazılı bir şeyi üstünde taşımamak;

6- Helaya girmek isterken, "Bismillah! ALLAH’ım! Habis cinlerin şerrinden sana sığınırım." diye dua etmek; oradan çıkınca da; "Beni eziyetten kurtaran ve bana afiyet veren ALLAH'a hamd olsun!" diye hamd ve şükretmek;

7- Sol el ile taharet almak.

İstincâ yapmak

Def-i hacet mahalli kapandıktan sonra onu su, kâğıt veya taş gibi katı, necaset kaldırıcı ve kuru bir madde ile temizlemek vaciptir. (Hanefî mezhebine göre, istincâ sünnettir.) Böyle bir madde ile, en az üç kere temizlenmek gerekir. Bu sayı yeterli gelmezse, daha fazlasını yapmak lâzımdır. Bunu üç, beş gibi tek olan sayılarla yapmak sünnettir. Necaseti tabiî yerinden etrafa

dağıtmamak lâzımdır. Aksi takdirde, su ile yıkamak vacip olur.

Önce taş, ondan sonra su ile taharet almak en mükemmel temizlenme şeklidir. RivAyet edildiğine göre, "Orada, temizlenmek isteyen kimseler vardır. ALLAH temizlenenleri sever." (Tevbe, 108) âyeti indirildiği zaman, ALLAH Rasûlü (sa) bu kimseleri ziyaret etmiş. Bunlar Kübâ'daki müslümanlardı. Âyeti kendilerine okumuş ve nasıl temizlendiklerini sormuş. Bunlar, "Biz önce taş, arkasından da su ile taharet alırız."demişlerdir.

(ALLAH Rasûlü’nün bu kimseleri ziyaret edip nasıl temizlendiklerini sorması olayı gerçek ise, bunun sebebi o kimselerden nasıl temizlendiklerini öğrenmek değil, yaptıkları temizlenme şeklinin doğru olduğunu kendilerine bildirmek ve bunu diğer insanlara da örnek göstermektir. Çünkü onun (ALLAH Rasûlü) için, üzerine indirilen âyetlerin mânalarını başkalarından öğrenmek söz konusu değildir. ALLAH Teâlâ kendisine indirdiği âyetlerin mâna ve

tefsirlerini de ilham yoluyla veya Cebrail (as) aracılığıyla kendisine bildirirdi. "Kur'ân'ı indirdikten sonra, açıklamak da bize aittir." (Kıyâmet, 19) âyeti bunu açıkça bildirmiştir.)

Abdest Almak

Taharet işini hallettikten sonra hemen abdest almak sünnettir. Çünkü, ALLAH Rasûlü (sa), abdestsiz kalmamak için böyle yapardı. Abdestin farz ve sünnetleri şöyledir:

1- Üçer sefer elleri, ağzı ve burnu yıkamak sünnettir. Bunlar birer kere de yıkanabilir, kökten terk de edilebilirler.

Ağzını misvakla fırçalamak sünnettir. ALLAH Rasûlü (sa) şöyle buyurmuştur: "Ümmetime meşakkat vermiş olmasaydım, her namazda (bir rivAyette de, her abdestte) misvak kullanmalarını emrederdim." (Müttefekun aleyh) Kendisi de her münasebette ve özellikle abdest alırken, namaz kılarken, uykudan uyanırken misvak kullanırdı ve şöyle derdi: "Misvak kullanın. Çünkü o, dişleri temizler ve ALLAHın rızasını

kazandırır." (Buharî, Nesaî) ÂbdULLAH İbni Abbas (ra) şunu söylemiştir: "ALLAH Rasûlü (sa), misvak kullanmamız üzerinde o kadar önem ve ısrarla dururdu ki, biz bunun eninde sonunda farz olacağını düşünürdük."

Bu konuda şu sözler de söylenmiştir: "Ağızlarınız Kur'ân'ın yollarıdır. Bu yolları misvak ile temizleyin.", Misvak kullanmak hâfızayı güçlendirir, balgamı söktürür.", "Sararmış dişlerle sırıtmayın; misvak kullanıp dişlerinizi parlatın."

ALLAH Rasûlü'nün ashabı, evden çıkarken misvakları kulaklarının üzerinde görülürdü.

Namaz kılarken, abdest alırken, Kur'ân okurken, tavaf yaparken, zikre başlarken, ağzın tadı bozulmuşken misvak kullanmak sünnettir. Misvak, Hicaz bölgesinde çokça yetişen Erak ağacı dalından yapılırdı. Ancak, onun gibi dişleri temizleyebilen diğer çubuklar da misvak olarak kullanılabilir. Erak dalı ise, özelliklerinden ve ALLAH Resulünün kullandığı misvak olmasından dolayı tercih edilir.

2- Kıbleye doğru durmak sünnettir.

3- Besmele ile başlamak sünnettir. Bazı âlimler, bunu vacip saymışlardır. Çünkü ALLAH Rasûlü (sa): "ALLAH'ın ismini söylemeyenin abdesti yoktur." buyurmuştur. (Tirmizî) Besmeleden sonra, "RABBİ, Eûzu bike min hemezâtişşeyâtini ve eûzu bike RABBİ en yahdurûn." (Mu'minûn, 97) âyetini okumak da sünnettir.

4- Yüzünü yıkamadan önce abdest alma niyetini getirmek Şafiî mezhebine göre farz, Hanefî mezhebine göre sünnettir.

5- Yüzü bir kere yıkamak farz, üç kere yıkamak sünnettir. Üçten fazla yıkamak ise, mekruhtur. Yüz, normal alnın üst sınırından alt çene kemiğinin altına kadar uzanan ve iki kulak arasında kalan uzuvdur. Sıkı olan sakalın dibine su ulaşamadığı zaman, onu su ile sıvazlamak yeterlidir. (Hanefî mezhebine göre, böyle bir sakalı sıvazlamadan yıkamak da kâfidir.)

6- İki kolu dirseklere kadar birer kere

yıkamak farz, üçer kere yıkamak sünnettir. Parmaktaki yüzüğün altına su geçirmek farzdır. (Hanefî mezhebine göre, bunu çevirmek yeterlidir.) Yıkamaya sağ koldan başlamak sünnettir.

7- Başını mesh etmek (su ile ıslatmak) farzdır. Bunun asgarisi Şafiî mezhebine göre bir kıl, Hanefî mezhebine göre başın dörtte biridir. Yüzün üzerine sarkabilen uzun saç kısmı mesh için geçerli değildir. Başın hepsini mesh etmek de sünnettir.

8- Kulakların iç ve dış kısımlarını mesh etmek sünnettir.

9- Hanefî mezhebine göre, boynu mesh etmek sünnettir.

10- Ayakları bilek kemiklerine kadar birer kere yıkamak farz, üçer kere yıkamak sünnettir. Sağ ayaktan başlamak sünnettir.

11- El ve ayak parmaklarının arasına su ulaştırmak farzdır. ALLAH Rasûlü (sa), abdest alanlara hitaben, "Cehennem ateşi aralarına

girmeden parmaklarınızı su ile aralayınız." (Merginanî, el, Hidâye, 1/13) buyurmuştur. Aralarına parmak sokup sıvazlamak ise sünnettir.

12- Abdest uzuvlarının farz olmayan uzantılarını yıkamak sünnettir. Çünkü kıyâmet gününde, abdest suyuyla yıkanmış olan yerler nurlanıp parlar ve abdestte yıkadıkları yere kadar müminlerin el ve ayaklarına süsler takılır. (Müttefekun aleyh) Bu sebeple, ALLAH Rasûlü (sa), "Abdest uzuvlarınızın sınırlarını ne kadar genişletebilirseniz, bunu yapınız." buyurmuştur. (Müttefekun aleyh)

13- Abdest alma işini bitirince, başını veya ellerini göğe doğu kaldırıp "Eşhedu ellâ ilahe illALLAH ve eşhedü enne Muhammeden abduhu ve Rasûluh. ALLAHümme'c'alnî minettevvâbîn ve'c'alni minel-mütetahhirîn. Sübhâneke 'llahumme ve bihamdike lâ ilahe illâ ente estağfiruke ve etûbu ileyk." (Ben şâhidlik ederim ki, ALLAHtan başka ilâh yoktur ve şâhidlik ederim ki, Muhammed O'nun kulu ve elçisidir. ALLAH'ım!

Beni devamlı tevbe edenlerden ve devamlı temizlenenlerden eyle. ALLAH'ım! Seni kusur ve eksikliklerden tenzih edip sana hamd ederim. Senden başka ilâh yoktur. Senden bağışlama diler ve sana tevbe ederim.) duasını okumak sünnettir. ALLAH Rasûlü (sa) şöyle buyurmuştur: "Bir kimse iyi abdest alır, ondan sonra "Eşhedü..." duasını okursa, istediği kapıdan girmesi için cennetin sekiz kapısı ona açılır" (Müslim, Nesaî)

Abdest Alırken Mekruh Olan İşler

1- Uzuvları üç kereden fazla yıkamak. Bir sahabî şunu rivAyet etmiştir: "ALLAH Rasûlü (sa), uzuvlarını üçer sefer yıkarak abdest aldı. Ondan sonra: "Kim bundan fazla yıkarsa, zulüm ve kötülük eder." buyurdu." (Ebu Dâvûd, Nesaî, İbnu Mâce)

2- Lüzumundan fazla su harcamak. ALLAH Rasûlü (sa) şöyle buyurmuştur:

"Bu ümmetten bir nesil, dua etmekte ve temizlenmekte sınırı aşacaktır." (Ebu Dâvûd, İbni Hibban, Hâkim. Not: Bu hadisin mânası,

zamanımızda gerçekleşmiştir. Çünkü, abdest, gusül ve diğer temizlik işlerinde haddi aştığımız gibi, duada haddi aşıyoruz. Cemaat içinde yapılan dualar onlarca dakika sürüyor ve bu süreyi doldurabilmek için de çok ilgisiz şeyler zikrediliyor. Halbuki duanın örnekleri Kur'ân-ı Kerim ve hadis-i şeriflerde verilmiştir. Bunları örnek almak ve onlarla yetinmek lâzımdır.)

3- Ellerini silkip abdest suyunu sıçratmak. (Şafiî mezhebine göre, abdest ve gusülde kullanılan su temizdir. Hanefî mezhebinde ise bu konuda iki görüş vardır. Bir görüşe göre bu su necistir.)

4- Abdest sırasında fuzulî şeyler konuşmak. Her bir uzvu yıkarken ona münasip bir dua okumak müstehabtır. Abdest alırken selâm ve sorulara cevap verilir.

5- Şafiî mezhebine göre, uzuvlarını kurutmak. Hanefî mezhebine göre bu mekruh değildir. Çünkü ALLAH Rasûlü (sa), yüzünü gömleğinin ucuyla kurutmuştur.

Abdest alan bir kimsenin, bununla yalnızca dışını temizlediğini, bu dış temizliğinin yanında içini de temizlemesi gerektiğini düşünmesi ve günahlardan tevbe etmek, kötü huyları bırakmak ve iyi huylar edinmek suretiyle iç temizliğini de gerçekleştirmesi lâzımdır. Bunu yapmayıp dış temizlikle yetinen bir kimse, evinin dış duvarlarını yıkayıp içini türlü pisliklere terk eden kimse gibidir.

Abdestin Sevabı

ALLAH Rasûlü (sa) şunları söylemiştir: "Kim güzelce abdest alır ve dünyayı aklına getirmeden onunla iki rek'ât namaz kılarsa, annesinden doğduğu gün gibi günahlardan temizlenir." (Müttefekun aleyh), "ALLAH Teâlâ'nın günahlara kefaret ettiği ve derece kazanmaya vesile kıldığı şeyleri size söyleyeyim mi? Bunlar nefsin hoşlanmadığı hallerde tam abdest almak, mescidlere gitmek için yürümek ve bir namazı kılınca (olduğu yerde) ondan sonraki namazı beklemektir. İşte "ribât" budur.", "Kim ALLAH

Teâlâ'yı düşünüp zikrederek abdest alırsa, ALLAH Teâlâ onun bütün vücudunu temizler. Kim düşünüp zikretmeden abdest alırsa, ALLAH Teâlâ onun yalnızca abdest suyu değen uzuvlarını temizler." (Darekutnî)

Hz Ömer (ra) şöyle demiştir: "Abdest şeytanı senden uzaklaştırır."

Mücâhid şunu söylemiştir: "Yapabilirseniz, uyumadan önce abdest alın, zikir ve istiğfar edin, ancak bundan sonra uyuyun. Böyle uyurken ölürseniz, kıyâmet gününde öyle dirilirsiniz." Çünkü kim ne halde ölürse o hal üzerinde dirilir.

Abdest müminin silâhıdır.

Gusletmek

Abdest almak gibi, gusletmenin de farzları ve sünnetleri vardır. Bunları şöyle hülasa etmek mümkündür.

1- Önce istinca etmek (avret yerlerini yıkamak), vücut üzerinde bulunan necaseti temizlemek, bunları yaptıktan sonra da abdest almak sünnettir.

2- Gusletme niyetini getirmek. Şafiî mezhebine göre farz, Hanefî mezhebine göre sünnettir.

3- Bütün vücudu su ile bir kere yıkamak farzdır.

4- Ağız ve burnu yıkamak. Şafiî mezhebine göre sünnet, Hanefî mezhebine göre farzdır.

5- Önce başı, sonra sağ tarafı, sonra sol tarafı yıkamak ve bu yıkamaları üçer sefer tekrarlamak sünnettir. Suyun ıslattığı yerleri ayrıca elleriyle ovmak bazı âlimlere göre farz, bazılarına göre sünnettir.

6- Kadınların saç örgülerini çözmeleri gerekli değildir.

7- Yıkamak maksadı dışında avret yerlerine dokunmak, Şafiî mezhebine göre abdesti bozar. Hanefî mezhebine göre ise, bunun bir sakıncası yoktur.

8- Gusletme ve abdest alma niyeti birlikte getirilirse, gusülle birlikte abdest de alınmış olur. Bazı âlimlere göre ise, gusletmek otomatik olarak

abdesti de içinde taşır. (Hanefî mezhebi ile Şafiî mezhebinin bir görüşü böyledir. Ancak gusülden evvel abdest almak da sünnettir.)

Gusül Çeşitleri

Meni çıkması, kadın ve erkeğin sünnet yerlerinin birbirine girmesi, hayız olma ve nifas (doğum yapma) hallerinde gusül vaciptir. Bunun dışındaki münasebetlerde, örneğin bayram ve Cuma namazları için, ihram giymek, Arafat'a çıkmak, Müzdelife'de durmak, Mekke'ye girmek, tavaf yapmak için gusletmek sünnettir.

Cünüp olmayan kâfirin müslüman olması, baygınlıktan çıkma ve ölü yıkama hallerinde de gusletmek müstehabtır.

Teyemmüm Etmek

Namaz vakti girdiğinde su bulamayan veya hastalık gibi sebeplerle onu kullanamayan bir kimse teyemmüm eder. Teyemmüm, temiz olan kuru toprakla yapılır. Teyemmümün farzları ikidir.

1- Niyet etmek.

2- Yüz ve kollara toprak sürmek. Teyemmüm eden kimse, iki avucunu toprağa vurup onları yüzüne sürer. İkinci bir sefer daha vurup sol avucunu sağ koluna, sağ avucunu da sol koluna sürer. Teyemmüm, sembolik bir temizlik ve ibâdet olduğu için, kendini toz toprak içinde bırakmaya gerek yoktur. Fakat, ikinci vuruşta kollarını dirseklere kadar mesh edemeyen bir kimse, ilâve vuruşlar yaparak bunu tamamlayabilir. Teyemmüm, hem abdest, hem de gusül karşılığında yapılır ve onunla sadece bir vakit namazı kılınabilir. Ancak, kişi iki namaz vakti arasında kalan süre içinde istediği kadar sünnet namazı kılabilir ve abdest gerektiren diğer ibadetleri yapabilir. Kaza namazının hükmü de vakit namazı gibidir. (Hanefî mezhebine göre ise, teyemmümle birkaç vakit namazı da kılınabilir.)

Diğer Temizlikler

İslâm dininde temizlik sadece abdest almak ve gusletmekten ibaret değildir. İnsanları sık boğaz etmemek için farz kılınmasa da, tavsiye

ve teşvik edilen diğer temizlik şekillerinden bazıları şunlardır:

1- Saçları temiz ve bakımlı tutup onları yıkamak, taramak ve yağlamak. ALLAH Rasûlü (sa), belli aralıklarla bizzat bunları yapar ve ashabına şunları söylerdi: "Saçları olan, onların bakımını yapsın.", "Ara sıra saçlarınızı yağlayın." (Ebu Dâvûd, Tirmizî, Nesâî'deki rivAyet, yağlamanın sık değil, ara sıra yapılması tenbihi şeklindedir.) Bir bedevi, saçı dağınık bir halde yanına gelmişti. ALLAH Rasûlü ashabına bakarak: "Bu adam, saçlarını düzgün tutacak bir miktar yağ bulamamış mı?" diye sormuş ve şunu eklemiştir: "Biriniz, şeytan gibi dağınık saçlarla dolaşmasın!" (Ebu Dâvûd, Tirmizî, İbnu Hibban)

2- Kulakların kıvrımlarını, içini ve arkasını temiz tutmak;

3- Burun pisliğini atmak ve abdest suyuyla onun içini temizlemek;

4- Diş temizliğine önem vermek ve onları her münâsebette misvaklamak;

5- Sakalı temiz tutmak ve taramak. ALLAH Resulünün misvakı, tarağı ve aynası vardı ve bunları kullanırdı. Kendisine nisbet edilen bir sözde şöyle denilmiştir: "ALLAH Teâlâ, arkadaşlarının yanına giden kulunun kendine çeki düzen vermesini sever." Câhil insanlar, bunu dünyaya ve nefse âit bir iş zannederler. Halbuki, üstüne başına dikkat etmek dinin emridir ve her konuda olduğu gibi, burada da amel niyete göredir. ALLAH Rasûlü (sa) bir hadiste, "Bir müminin kendi küçük düşürmesi helâl değildir." buyurmuştur. Halbuki, hırpani bir görünüş, insanı gözlerden düşürür, gönüllerden uzaklaştırır. Ümmete din konusunda öncülük eden ve saygı telkin etmesi gereken âlimlerin, söz ve nasihatlerindeki tesir ve etkinliği kaybetmemek maksadıyla kılık kıyafetlerine bakmaları dünyaya ve nefse hizmet değildir. (Ancak, burada da ölçüyü iyi ayarlamak lâzımdır. Çünkü, ehl-i dünya ile yarışır biçimde kılık kıyafete düşkünlük göstermek, israfa kaçmak, genel seviyenin

üstünde pahalı ve özellikle de alafrangavarî şeyler giymek, bulundurmak ve evlerinde kullanmak, dar pantolon, kısa gömlek ve şık kravatla dolaşmak âlimlere ve âhiret öncülerine, dahası, peygamber vârislerine yakışmaz. Bu soğuk özentiler ve taklitler onlara saygı kazandırmaz; tam aksine onlara duyulan sevgi ve güveni yıkar.)

6- Tırnakları kesmek ve tırnak altlarında kir birikmesine fırsat vermemek.

7- Koltuk altlarını yıkamak ve kıllarını almak.

8- Kasık kıllarını almak.

9- Ter kokusunu gidermek ve bunun için sıkça çamaşır değiştirmek ve duş yapmak.

Hamama Gitmek

Hamama gitmek caizdir. ALLAH Rasûlü'nün ashabı, Şam hamamlarına gitmişlerdir. Onlardan sonra, âlimler ve sâlih kimseler de hamama gidip yıkanmışlardır. ÂbdULLAH İbni Ömer (ra) şöyle demiştir: "Hamam, sonradan ihdas edilen bir nimettir." Hamam için, birbirinin

aksi olan şu iki söz de söylenmiştir: "Hamam ne iyi şeydir! Vücudu temizler ve cehennemi hatırlatır.", "Hamam ne kötü şeydir! Avretleri teşhir eder ve utanmayı kaldırır." Bu iki sözün sahipleri, hamama farklı açılardan bakmışlardır. Bu sebeple, ikisinin de değerlendirmesi doğrudur. Bu o demektir ki, diğer birçok şey gibi, hamam da kullanış tarzına göre ya iyidir, ya da kötüdür.

Hamamın Vacip ve Edepleri

Hamama giden bir kimsenin riâyet etmesi gereken vacipler ve edepler vardır. Vacipler şunlardır:

1- Kendi avret yerini (göbekle diz kapakları arasını) gözlerden saklamak;

2- Kimsenin avret yerine bakmamak;

3- Vücudunun avret yerini kimseye keseletmemek. Erkeğin avreti, önden ve arkadan göbekle dizler arasındaki bölgedir.)

4- Avret yerlerini açanları uyarmak ve bunun caiz olmadığını söylemek. Çünkü, fitneye sebep olmayan emr-i maruf ve nehy-i münker her

yerde vaciptir. Bunlar (emr-i maruf ve nehy-i münker), istendiği gibi etkili olmasalar bile, vicdanlarda ve zihinlerde bir iz bırakırlar.

Günah ve kötülüklere karşı uyarı görevini yapamayan veya bunun fitne koparmasından korkan bir kimse, bu şeylerin olduğu yerden uzaklaşmak mecburiyetindedir. Böyle bir durumda, sorumluluktan kurtulmanın yolu günah ve kötülük işleyenlerle bir araya gelmemektir. Bu prensip doğrultusunda hareket eden eski müslümanlar, günah ve çirkin şeylerle yüz yüze gelmemek için hamamı bir iki saatliğine kiralar ve ona tek başlarına girerlerdi. Bişr el-Hafî şöyle demiştir: "Ben daha ucuzu mümkünken, bir şey için fazla para harcanmasını sevmem. Fakat, bir kimse, hamamı kiralamak için sahip olduğu bütün parayı verse, ben onu eleştirmem."

Hamamın edepleri ise şunlardır:

1- Hamama giderken dinin emrettiği temizliği yapmayı niyet etmek;

2- Hamama sol ayakla girmek ve hela

girişinde okunan duayı okumak;

3- Gözlerini etrafta gezdirmemek;

4- Peştemal ile avret yeri olan göbek ve diz kapakları arasını iyice sarmak;

5- Hamam sahibinin razı olduğundan fazla su ve sabun kullanmamak;

6- Hamamda kaldığı süre içinde cehennemi düşünmek ve kendini orada farz etmek. Aslında akıllı bir insan, âhireti, cennet ve cehennemi hiç bir yerde hatırından çıkarmaz. Çünkü, âhiret onun hakikî vatanı ve ebedî yurdudur. Bu sebeple, o, hoşuna giden her şeyde cenneti, hoşlanmadığı ve sıkıldığı her şeyde de cehennemi düşünür ve bundan dolayı da devamlı surette cennet özlemi ile cehennem korkusu duyar. Bu cümleden olarak o, gece karanlığında kabri, bir yılan gördüğünde cehennem ejderhalarını, çirkin bir suretle karşılaştığında azap meleklerini, ürperten bir ses duyduğunda azap ehlinin feryatlarını düşünür. Öbür yandan, bir bahçe, bir çiçek, bir meyve, bir güzellik gördüğü

zaman da cenneti ve onun nimetlerini ve güzelliklerini aklına getirir. Dünyadaki bütün şeyler, cennet nimetleriyle cehennem azaplarının küçük misâlleri ve numuneleridirler. ALLAH Teâlâ, bunlar vasıtasıyla bize bu dünyada cennet ve cehennemi tanıtmış ve kendimize bunlardan birini seçme hakkını ve hürriyetini vermiştir. Kur'ân-ı Kerim'de şöyle buyurulmuştur: "Ta ki, helak olan da bilerek helak olsun; hayat bulan da bilerek hayat bulsun." (Enfâl, 42)

7- Hamamda selâm vermemek. Gerektiği zaman bunun yerine, "Şifalar olsun!" gibi bir cümle kullanmak.

8- Hamamda gereksiz yere konuşmamak ve yüksek sesle Kur'ân okuyup zikretmemek.

9- Hamamdan çıkınca ALLAH Teâlâ'ya şükretmek.

Erkekler, bu vacip ve edeplere riâyet etseler bile, kadınlar bunu yapmazlar. Ayrıca, kadınların hamama gidip gelmesi fâsık kimselerin onları takip ve taciz etmelerine sebep olur. Bu

yüzden, dinimiz, mümkün mertebe kadınların hamama gitmemelerini önermiştir. ALLAH Rasûlü (sa) şöyle buyurmuştur: "ALLAH'a ve âhiret gününe iman eden bir kimse peştemalsız hamama girmesin ve hanımını oraya göndermesin." (Nesaî, Hâkim)

Ancak ALLAH Rasûlü (sa), mecburiyeti göz önünde tutarak hasta ve loğusa kadınlara izin vermiştir. (Ebu Dâvûd, İbnu Mâce) Bu ruhsatı kullanan kadınların da yukarıda zikredilen vacip ve edeplere riâyet etmeleri lâzımdır. Ayrıca, gidip gelirken, yolda uymaları gereken İslâmî prensiplere de uymaları gereklidir.

(Bir toplumun manevî temizliği ve saadeti, kadınlarının iffetine dayanır. İslâm dini, kadınların şerefi ve tüm toplumun huzur kaynağı olan bu iffeti korumakta titizdir ve bu iffetin korunması için sarf edilen her türlü emeğe va'dettiği mükâfat da göz kamaştırıcı ve gıpta uyandırıcıdır. Fakat ne çare ki, aklının yularını şeytanın eline verenler, iffet, namus gibi kavramları hiçe sayarlar ve hatta

bunlarla alay ederler. Akılları maddî temizliğe erdiği halde, manevî temizlikten bir şey anlayamazlar. Bir toplumda bu tiplerin veya tipsizlerin çok ve çoğunluk olması, manevî temizlik, iffet, namus ve saadet için ciddî sıkıntılar ve sorunlar doğurur.)

Vücutta Oluşan Fazlalıklar

1- Saç. Saçı temizlik ve kolaylık için kesmek de, bakımını yapmak şartıyla uzatmak da caizdir. Ancak, fâsıkların saç modellerini taklit etmek, diğer kötü taklitler gibi, caiz değildir.

2- Bıyık. Bıyığı kökten tıraş etmek mekruh bir bid'atdır. (Ülkemizde bıyıkları jilet ve ustura ile tıraş etmek lâik kesimin şiarı ve âdetidir.) Sünnete uygun olan ise, bıyığı makasla hafifletmek ve üst dudağı açmaktır. Bunların yapılmasıyla, onun burun akıntılarına ve yenen şeylere bulaşması önlenmiş olur. ALLAH Rasûlü (sa) şöyle buyurmuştur: "Bıyıkları hafifletin; sakalları ise çoğaltın." (Müttefekun aleyh), "Yahudiler (bir rivAyette de, mecusiler) bıyıklarını çoğaltıp

sakallarını hafifletirler. Siz onların aksini yapın." (Ahmed)

ALLAH Rasûlü'nün ashabı, onun kendilerine emrettiği gibi, bıyıklarını hafifletirlerdi. Tabiilerden bir zat, bıyığını makasla hafifletmiş bir adamı görünce, sevinmiş ve kendisine, "Sen bana ALLAH Rasûlü'nün ashabını hatırlattın." demiştir. Bıyıkların uçlarını uzatmanın sakıncası yoktur. Nitekim Hz. Ömer ve diğer bir kısım ashâb bunu yapmışlardır.

3- Koltuk altı kılları. Bu kılları kırk günde bir yolmak veya tıraş etmek müstehabtır.

4- Kasık kılları. Bunları da kırk günde bir kazımak müstehabtır.

5- Tırnaklar. Tırnakları kesmek müstehabtır. Çünkü uzun tırnakların görüntüsü çirkindir ve bunlar kir tutarlar. ALLAH Rasûlü (sa) şöyle buyurmuştur: "Tırnaklarınızı kesin. Çünkü şeytan, uzayan tırnakların altına yerleşir." (Hatip, el-Câmi') (Şeytan çirkinlik, kirlilik, insan üstünlüğünü inkâr ve ALLAH Teâlâ'ya karşı

gelmenin sembolüdür.)

Tırnak kesmeye nereden başlamanın müstehab olduğu hususunda sahih hadis yoktur. Ancak bunu bir tertiple yapmak gerekirse, sağ elin şehâdet parmağından başlayıp onun devamındaki parmakları bitirdikten sonra sol elin baş parmağına gelmek ve bu parmağı bitirip sağ elin baş parmağına gelmek ve en son bu parmağın tırnağını kesmek en uygun olanıdır. Çünkü şehadet parmağı, Kelime-i şehâdeti söylemekte kullanıldığı için, en şerefli parmaktır. Ondan sonra sağ tarafa doğru devam etmek ise, diğer hayır işlerinde de müstehabtır. Bu mânaları düşünerek böyle bir tertip yapmak güzeldir. Çünkü, insanı hayvanlardan ayıran önemli bir özelliği de, onun hareketlerinde mâna bulunmasıdır. Nitekim, ALLAH Rasûlü'nün hareketlerini incelediğimiz zaman, onun hiçbir hal ve hareketinin mânâsız ve hikmetsiz olmadığını görürüz.

6- Göbek hortumunu kesmek. Bu fazlalık doğum sırasında kesilir.

7- Sünnet olmak. ALLAH Rasûlü'ne nisbet edilen bir hadiste şöyle buyurulmuştur: "Sünnet olmak erkekler için ibadet, kadınlar için üstünlüktür." (Ahmed, Beyhakî) Yahudiler, çocuklarını yedinci günde sünnet ederler. Onlara muhalefet ederek, çocuğun süt dişlerini düşürmesine kadar bunu geciktirmekte yarar vardır.

8- Sakal. (Bir kısım âlimlere ve Hanefîlere göre, sakal bırakmak vacip, bir kısmına ve Şâfiîlere göre ise sünnettir. Âlimlerin bu gibi konularda ihtilâf etmeleri ümmet için rahmet ve genişliktir.) Seleften bazı kimseler, sakalın olduğu gibi bırakılmasını tercih ederken, diğer bazıları, bir tutamdan fazlasının kesilmesini tercih etmişlerdir. Bunlara göre, çok uzun olan sakal bazı yüzleri çirkinleştirir ve gıybetlere sebep olur. en-Nehaî şöyle demiştir: "Akıllı olduğu halde, sakalını kısa ile uzun arasındaki itidal ölçüsüne uydurmayı düşünmeyip salıveren bir kimseye şaşıyorum." Gerçekten de, itidal ölçüsü, yani vasat ve orta hal

her işte güzeldir. Uzun sakalla ilgili olarak şu söz de meşhurdur: "Kişinin sakalı uzadıkça aklı kısalır."

Sakalın Mekruhları

Aşağıdaki hasletler, sakalın mekruhlarıdır. Bunların bazılarındaki kerahet (mekruhluk), diğer bazılarından daha şiddetlidir:

1- Sakalı (saç da böyledir) siyaha boyamak. ALLAH Rasûlü (sa), saç ve sakalı siyah renge boyamayı nehyetmiştir. Onun bu konudaki sözleri şöyledir:

"Saç ve sakalınızı siyaha boyamayın. Çünkü bunları siyaha boyamak, cehennem ehlinin (diğer bir rivAyette, kâfirlerin) âdetidir." (Taberânî, Hâkim), "Beyazı bir renkle değiştirin. Fakat siyahtan sakının." (Müslim. Hz. Ebu Bekir'in babası Ebu Kuhafe getirilmişti. Yaşlılıktan dolayı saçları pamuk gibi bembeyazdı. ALLAH Rasûlü (sa) onu bu halde görünce, bu sözü söyledi.), "Âhir zamanda bir kavim, saç ve sakalını siyaha boyayacaktır. Bunlar, cennetin kokusunu bile duymayacaklardır." (Ebu Dâvûd, Nesâî)

Denildiğine göre, saç ve sakalı siyaha boyamayı ilk olarak Firavun yapmıştır. Beyaz saç ve sakalı siyaha boyamak kişiye gaflet kazandırır ve yaşının yanlış tahmin edilmesine yol açıp aldanışlara sebep olur.

RivAyete göre, Hz. Ömer (ra) zamanında bir kişi saç ve sakalını siyaha boyamış ve bir kız bulup evlenmiştir. Onun gerçek yaşı anlaşılınca, kız tarafı onu Hz. Ömer'e şikâyet etmiş. Hz. Ömer, şikâyeti haklı bulup kıyılan nikâhı bozmuş ve adamı aldatmak suçundan dolayı kırbaçlamıştır. ALLAH Rasûlü (sa), şöyle buyurmuştur: "Bizi aldatan bizden değildir." (Müslim, Ebu Dâvûd, Tirmizî, Ahmed) Ve şöyle buyurmuştur: "En kötü yaşlılarınız, kendilerini gençlerinize benzetenlerdir." (Taberânî)

Bazı âlimler, savaş halinde olanların, düşman tarafına genç ve güçlü görünmek için beyaz olan saç ve sakallarını siyaha boyamalarını caiz görmüşlerdir. Çünkü "savaş taktiktir."

2- Yaşlanıp olgunlaştığını, saygı görme ve

sözü dinlenir olma hakkını kazandığını göstermek için, saç ve sakalı beyaza boyamak.

Şu bilinmelidir ki, olgunlaşmak yaşla değil, ilim iledir. Cahil bir insan yaşlı da olsa ham ve çiğdir. İlim sahibi olan kimse ise, genç de olsa olgundur. Bu sebeple, her yaşta onun sözü dinlenir ve kendisine saygı duyulur.

Nitekim Hz. Ömer (ra), henüz çok genç olan ve fakat ilim tahsil etmiş bulunan ÂbdULLAH İbni Abbas'ı meşveret meclisi'ne davet eder ve gündemde olan konular hakkında onun fikrini sorardı.

İlim de genç yaşta kazanılır. İleri yaşlarda onun tahsili zorlaşır. ÂbdULLAH İbni Abbas (ra) şöyle demiştir: "ALLAH Teâlâ ilmi bana genç yaşta verdi. Hayrın hepsi de genç yaştadır. Onun için Kur'ân-ı Kerim'de de gençler övülmüş, küfür ve şirke karşı geldikleri zaman Hz. İbrahim ve Ashâb-ı Kehf'in genç olduklarına işaret edilmiştir."

Enes (ra) şöyle demiştir: "ALLAH Rasûlü vefat ettiği zaman, saç ve sakalında yirmi adet

beyaz kıl vardı. ALLAH Teâlâ onu genç bir yaşta aldı, yaşlandırıp kötü hallere düşürmedi."

İmam Mâlik şunu söylemiştir: "İlim ve irfanınız yoksa, sakal sizi gururlandırmasın! Çünkü teke'nin de sakalı vardır."

Eyyûb es-Sahtiyanî şöyle demiştir: "Sizden evvel öyle bir döneme yetiştim ki, seksen yaşındaki ihtiyarlar, ilim öğrenmek için genç âlimlerin peşinde koşarlardı."

Ali İbni Hüseyin şunu söylemiştir: "İlimde seni geçen, yaş itibarıyla senden genç de olsa senin önündedir."

3- Yaşlanmayı nefsine yediremediği için, beyaz kıllarını almak. ALLAH Rasûlü (sa) bunu nehyetmiş ve "saçlardaki beyazlığın müminin nuru olduğunu" söylemiştir. (Ebu Dâvûd, Tirmizî, Nesaî)

4- Kıllarını çekip yolmak. Bunu yapmak, kişinin hafifliğini gösterir. Bu yüzden Hz. Ömer ve kadı İbni Ebi Leylâ, sakalını yolan kişinin şâhidliğini kabul etmezlerdi.

5- Sakalının çıkmaması için, ilk delikanlılık

tüylerini koparmak. Bu iş, büyük münkerlerdendir. Çünkü, sakaldan kaçmamak lâzımdır. O, yaratılışı tamamlar, erkeği süsler, onu kadınlardan ayırır, ona vakar, olgunluk, haya ve ciddiyet kazandırır. Sakal, sahibinin namusuna sövülmesini de önler. Çünkü sakallı bir kimseye kızan sefih ve fâsık bir kimse, onun sakalına söver.

6- Sakalı bir tutamdan daha kısa kesmek. (Ülkemizde sakallarını çoğu bir tutamdan daha kısa kesilir. Bu mekruhtur. Ancak şartlar bunu zorluyorsa, böyle bir sakal sakalsızlıktan daha iyidir. Çünkü, "bir hayrın ve ibadetin tamamı yapılamazsa, tamamı terk de edilmez." Kaldı ki, sakalı bu şekilde kısaltmak mekruh iken, onu tamamen tıraş etmek Hanefî mezhebine göre haramdır. Haram ise mekruh'dan daha ağır bir hükümdür. ALLAH Teâlâ, kimseye gücünün yetmediği mükellefiyetler vermez. Şu da bilinmelidir ki, sakal bırakmak neresinden bakılırsa bir sünnettir. Buna göre, ham bir kimse sakal bıraktığı için gurura kapılır ve kendisini üstün

görme kibrine mübtelâ olursa, bundan kazandığı günah sakal bırakmanın sevabını fersah fersah geçer. Sakal bırakmanın hikmeti kibir öğrenmek değil, tevazu ve mahviyet öğrenmektir.)

7- Yanakları tıraş edip sakalı çene üzerinde kuş kuyruğu gibi bırakmak.

8- Favorileri uzatıp sakalın üzerine salmak. Bu keyfiyet, sâlih kimselerin değil, fâsıkların âdetidir.

9- Sakalı gösteriş için taramak veya zühd intibaını vermek için ihmal etmek. Bişr İbni Hars (el-Hafî) şöyle demiştir: "Sakalda iki çeşit şirk vardır. Bunlardan birisi, onu gösteriş için süslemek, diğeri de zâhid görünmek için onu kendi haline terk etmektir."

10- Siyah sakalına gençlik gafletiyle, beyazına da yaşlılık büyüklenmesiyle bakmak. Bu iki bakış bütün hallerde mekruhtur. Çünkü gaflet ve büyüklenmek kötülenmiş sıfatlardır. Bu kötü sıfatlar diğer kötülüklerin de kaynaklarıdır.

Buraya kadar saydıklarımız, cesetteki

kirlilikler ve fazlalıklardır. Şu kesin olarak bilinmelidir ki, kalb ve ruhta oluşan kirlilikler ve onlardan sökülüp atılması gereken fazlalıklar, sayı itibarıyla bunlardan daha fazla, ele alınması yönünden de daha önceliklidirler.

NAMAZIN SIRLARI VE ÖNEMLİ MESELELERİ

Ezanın Fazileti

ALLAH Teâlâ şöyle buyurmuştur: "ALLAH'a çağıran, sâlih amel işleyen ve "Ben müslümanlardanım" diyen kimseden daha güzel sözlü kim vardır?" (Fussilet, 33) Ezan okuyanlar, birinci derecede bu âyetin mânasına dahildirler. ALLAH Rasûlü (sa) da şöyle buyurmuştur: "Kıyâmet gününde üç sınıf insan, hâlis misk tepeleri üzerinde olurlar. Ne hesap onları korkutur, ne mahşer manzarası onlara dehşet verir. Bu insanlar ALLAH'ın rızasını arayarak kendilerinden memnun olan bir cemaate imamlık yapan ve Kur'ân okuyanlar; ALLAH rızasını arayarak bir mescitte ezan okuyup namaza davet

edenler ve dünya meşguliyetleri kendilerini âhiret amelinden ve cemaatle namaz kılmaktan alıkoymayanlardır." (Taberânî), "Müezzinin ezan sesini duyan, insanlar, cinler ve diğer her şey kıyâmet gününde ona şâhidlik ederler." (Buharî), "Ezanı bitirinceye kadar, ALLAH Teâlâ'nın rahmet eli müezzinin başı üzerindedir." (Taberânî) Ve ALLAH Rasûlü (sa) şunu emretmiştir: "Ezanı duyduğunuz zaman onun dediklerini tekrarlayınız." (Müttefekun aleyh) Müezzinin ezan ve kamette dediklerini onunla birlikte söylemek sünnettir. Ancak, "Hayye ale..." lerde, "Kad Kamet'is-Salat"ta ve, "es-Salatu hayrun minennevm." cümlesinde aynı sözler yerine, birincisinde, "lâ havle velâ kuvvete illâ billâh.", ikincisinde, "Ekamehellahu ve edâmeha ve ce'alenâ min sâlihi ehlihâ.", üçüncüsünde de, "Sadakte ve bârarte ve bilhakki natakte." denir. (Hayye'ler "Namaza gelin, iflah olmaya gelin." demektir. Buna, "havi ve kuvvet ALLAH'ın emrindedir." sözüyle karşılık verilir. Kad karne..

"Namaz kılınmak üzeredir." demektir. Buna "ALLAH onu kıldırsın ve devamlı kılsın. Bizi de onun sâlih olan ehlinden eylesin." duasıyla karşılık verilir. es-Salatu hayrün.. "Namaz uykudan hayırlıdır." demektir. Buna da "Doğru söyledin ve hak konuştun." karşılığı verilir.) Ezan bitince de "ALLAHumme, Rabbe hazihi..." duası okunur. ALLAH Rasûlü (sa) şöyle buyurmuştur: "Kim ezanı dinleyip ondan sonra bu duayı okursa, ona şefaatim hak olur." Bu duayı bilmeyenler de salavât (ALLAHumme salli...) okurlar. Çünkü bu duâ da bir salavât türüdür. Mânası ise şöyledir: "Ey bu ezanın ve kılma zamanı gelmiş olan namazın RABBİ! Efendimiz Muhammed'e vesile (cennet veya şefaat) ve fazilet (üstünlük) ver ve onu va'dettiğin övülen makama çıkar." Şafiî mezhebine göre, bu duayı kametten sonra da okumak müstehabtır.

Said İbni Müseyyeb şöyle demiştir: "Açık arazide namaz kılan bir kimsenin sağında ve solunda birer melek durur. Bu kimse, ezan ve

kamet okuduğu takdirde ise, arkasında dağ sıraları gibi melekler durur ve onunla birlikte namaz kılarlar."

Farz Olan Namazların Fazileti

Namaz, dinin direği, yakîn'in (kesinleşmiş imanın) kaynağı, ibadetlerin başı ve tâatların en nurlusudur. ALLAH Teâlâ, namaz aracılığıyla kendisiyle kulları arasındaki perdeyi kaldırmış ve onlara bu yolla her istedikleri zaman kendi huzuruna çıkma ve kendisiyle konuşma iznini vermiştir. Dünya sultanları, insanları ancak hediye ve rüşvetlerle huzurlarına kabul ederken, ALLAH Teâlâ bir şey istemeden onları huzuruna kabul eder ve kendisi onlara çok hediyeler ve ihsanlar verir.

Kur'ân-ı Kerim'de şöyle buyurulmuştur: "Namaz, müminler üzerine yazılan vakitli bir farzdır." (Nisa, 103) ALLAH Rasûlü (sa) da şunları söylemiştir: "ALLAH Teâlâ, kullarına beş namaz farz kılmıştır. Kim bu namazları eksiksiz kılar ve onların hakkını hafife almazsa, o kimseyi cennete

götürmek ALLAH Teâlâ'nın kendi üzerine aldığı bir taahhüttür." (Ebu Dâvûd, Nesaî, İbnu Mâce), "Beş namaz temiz ve gür bir nehire benzer. Bir kimse bu nehirde günde beş vakit yıkanırsa, üzerindeki kirlilik yıkandığı gibi, farz namazları kılan bir kimsenin de ruh kirliliği ve günahları yıkanır." (Müslim), "Büyük günahlardan sakınıldığı takdirde, beş vakit namaz, aralarında işlenen günahlara kefarettirler." (Müslim), "Namaz dinin direğidir." (Taberânî), "En faziletli amel, ilk vaktinde kılman namazdır." (Müttefekun aleyh), "Namaz, kıyâmet gününde sahibine nur ve delildir." (Ahmed, İbnu Hibban), "Cenneti açan anahtar namazdır." (Ebu Dâvûd et-Tayâlisî, Tirmizî), "ALLAH Teâlâ, imandan sonra namazdan daha çok sevdiği bir ibadet emretmemiştir. Bu sebeple, namaz meleklere de emredilmiş ve onların kimisi kıyam, kimisi rükû, kimisi secde, kimisi de kuud (teşehhüd oturuşu) halinde namaz kılarlar." (Taberânî, Hâkim)

Namazı inkâr ederek terk eden kâfir olur.

İnkâr etmeden terk eden de küfre yaklaşır. Çünkü imanın ipi ve direği namazdır. İp kopup direk yıkılınca iman da yuvarlanır.

Namaz vakti geldiğinde, Hz. Ebu Bekir (ra), yanındakilere, "Kalkın, yaktığınız ateşi söndürün!" derdi.

(Yakılan ateşten maksat, âhirette ateşe dönüşecek olan günahlar ve türlü gafletlerdir. Bu sözün tasavvufî bir mânası da bulunabilir. O zaman Hz. Ebu Bekir (ra) şunu demek istemiştir: "Okunan ezan, bizi sevdiğimiz RABBİMİZin huzuruna çıkmaya davet etti. Bu davet, ruhumuzdaki sevgi fitilini yaktı, onu ateş haline getirdi. Kalkın, yüce huzura çıkalım da, bu özlem ateşini sevgilinin mukaddes huzuruna çıkmanın sevinciyle söndürelim." Mevlâna Celâleddin Rumî, bu sözü şerh etseydi, onu biraz daha güzelleştirerek böyle şerh ederdi.)

Ebu Hureyre (ra) şöyle demiştir: "Abdest alıp namaz kılmak için mescid yoluna giren bir kimse, namaz kılıncaya kadar namazda sayılır ve

attığı her iki adımdan birisiyle onun bir günahı silinir, diğeriyle de kendisine bir sevap yazılır."

Namazı Tam Olarak Kılmanın Fazileti

Namazı gelişigüzel ve aklına estiği gibi değil, belirlenen farz, vacip, sünnet ve müstehablarıyla tam ve mükemmel olarak kılmak lâzımdır. ALLAH Rasûlü (sa) şöyle buyurmuştur: "ALLAH Teâlâ, rükû ile secde arasında belini doğrultmayanın namazına bakmaz." (Ahmed), " Namazda iken yüzünü bir tarafa çeviren kimse, yüzünün eşek yüzüne çevrilmesinden korkmaz mı?" (İbnu Adiy) (Bir rivAyette de bu hadis şöyledir: "İmamdan önce rükû ve secdeden başını kaldıran bir kimse, başının eşek başına çevrilmesinden korkmaz mı?), "En kötü hırsız, namazdan çalan, farz ve sünnetlerini eksik yapan ve süresini kısaltandır." (Ahmed, Hâkim)

ALLAH Rasûlü'ne nisbet edilen bir sözde şöyle denilmiştir: "Farz namazı terazi gibidir. Kim onu doğru tartarsa, onun sevabı doğru tartılır." (Beyhakî) Bir diğer sözde şöyle denilmiştir: "İki kişi

namaz kılar; fakat namazları arasında yerle gök kadar fazilet farkı vardır." Üçüncü bir sözde de şöyle denilmiştir: "Vaktinde kılınan, rükû, sücud ve huşûu tam olan namaz, parlak bir nur halinde göklere yükselir ve sahibine, "Beni koruduğun gibi, ALLAH da seni korusun." diye dua eder. Vakti geciktirilen, rükû, sücud ve huşûu eksik olan namaz ise, siyah bir karanlık şeklinde çıkar ve sahibine, "Beni zayi ettiğin gibi, ALLAH da seni zayi etsin." diye beddua eder."

ÂbdULLAH İbni Mes'ûd (ra) şunu söylemiştir: "Namaz, ALLAH Teâlâ'nın hakkıdır. Onun için, namazı tam kılanlar ALLAH Teâlâ'nın hakkını tam olarak ödemiş olurlar, onu eksik kılanlar ise, eksik tartanlar hakkındaki âyetleri düşünsünler. Yezid er-Rekkaşî şunu söylemiştir: "ALLAH Rasûlü'nün namazı yerli yerinde ve ölçülüydü. O, namaz kılarken mücevher tartar gibiydi."

Cemaatle Namaz Kılmanın Fazileti

(Şafiî ve Hanefî mezheplerine göre,

namazları cemaatle kılmak müekked (tekidli, önemli) sünnettir. Hanbelî mezhebine göre ise, vaciptir.)

ALLAH Rasûlü (sa) şöyle buyurmuştur: "cemaatle kılınan namaz, tek başına kılınan namazdan yirmi yedi derece üstündür. (Müttefekun aleyh), "Kim, birinci rek'atı da kaçırmamak şartıyla kırk gün farz namazları cemaatle kılarsa, ona iki vesika yazılır. Bu vesikalardan birisi münafıklıktan berî (uzak) olmak vesikası, diğeri de ateşten bağışlanma vesikasıdır." (Tirmizî), "İçimden geliyor ki, gidip cemaate katılmayanların evlerini başlarına yıkayım." (Müttefekun aleyh), "Bizim münafıklardan farkımız, yatsı ve sabah namazlarını cemaatle kılmamızdır. Çünkü, münafıklar (rahatlarını bozup) bu namazlara katılmazlar." (Mâlik)

Hz. Osman (ra) şöyle demiştir: "Yatsı cemaatine katılan bir kimse, gecenin yarısını ibadetle geçirmiş gibi olur. Sabah cemaatine katılan ise, bütün gece ibadet etmiş gibi olur."

(Müslim ve Tirmizî bu sözü sahih hadis olarak rivAyet etmişlerdir)

ÂbdULLAH İbni Abbas (ra) şunu söylemiştir: "Ezanı duyduğu halde cemaate katılmayan bir kimse, ya kendisi kendi iyiliğini istemiyor, ya da ALLAH Teâlâ onun için iyilik istemiyor."

Ebu Hureyre (ra) şunu söylemiştir: "Kişinin kulaklarına kızgın kurşun dökülmesi, onun için ezanı duyduğu halde cemaate katılmamasından daha ehvendir."

Meymun İbni Mehran, bir vakit namazı için geç kalmıştı. Mescide vardığında namazın kılınmış olduğunu gördü. Bundan dolayı üzülerek şöyle dedi: "Bu namazın cemaat sevabını kazansaydım, gönlüm Irak'a vali olmaktan daha çok sevinirdi."

Hatim el-Asamm şunu söylemiştir: "Bir vakit namazı için cemaati kaçırmış ve buna çok üzülmüştüm. Bu musibetimde beni sadece Ebu İshak el-Buharî taziye etti. Halbuki, bir çocuğum

ölseydi, on bin kişi beni taziye ederdi. Bu şundandır ki, insanların gözüne din musibeti dünya musibetinden daha küçük görünür."

Muhammed İbni Vâsih şöyle demiştir: "Dünyadan sadece üç şeye arzu duyarım. Bunlar eğrildiğim (eğri ve yanlış bir iş yaptığım zaman) beni doğrultan bir dost, fazla zamanımı almayan helâl bir iş ve namazları cemaatle kılmaktır. Çünkü cemaatle kılmak, namazın eksikliklerini giderir, sevabını bütünleştirir."

Said İbni Müseyyeb şöyle demiştir: "Yirmi senedir ezan okunduğu vakit ben mescitteyim."

RivAyet edildiğine göre, kıyâmet gününde bazı kimselerin yüzleri yıldız gibi parlar. Melekler bunlara amellerinin ne olduğunu sorarlar.

Bu kimseler, "Biz ezanı duyunca dünya işini bırakıp abdest alır ve mescide giderdik." derler.

Bazı kimselerin yüzleri ay gibi ışıldar. Melekler bunlara da amellerini sorarlar ve bunlar: "Biz ezandan önce abdest alır, ezanla birlikte

mescide giderdik." derler.

Bazı kimselerin yüzleri de güneş gibi aydınlık saçar ve bunlar: "Ezan okunduğu vakit biz mescitte olurduk." derler.

Secde'nin Fazileti

ALLAH Teâlâ şöyle buyurmuştur: "Secde et, yaklaş." (Alâk, 19), "Onların yüzlerinde secdenin izi vardır." (Feth, 23) Bu iz, dünyada ve özellikle âhirette secde edenlerin yüzlerine yansıyan nurdur.

ALLAH Rasûlü (sa) da şunları söylemiştir:

"Kişiyi ALLAH Teâlâ'nın rızasına en çok yaklaştıran amel, namazdaki secdedir." (İbni Mübarek), "Bir müslüman bir secde edince; ALLAH Teâlâ onu bir derece yükseltir ve onun bir günahını siler." (Müslim, İbnu Mâce), "Kişi secde âyetini okuyup secde ettiği zaman, şeytan ondan uzaklaşıp ağlar ve şöyle der: "Vah halime! Bu kişi secde etmekle emrolundu ve itaat edip secde etti. Mükâfat olarak da ona cennet verildi. Ben ise secde emrine isyan ettim ve ceza olarak bana ateş

verildi." (Müslim)

Bir adam, "Ya RasûlULLAH! Şefaatine ermem ve cennette sana yakın olmam için bana duâ et." dedi. ALLAH Rasûlü (sa) kendisine, "O halde, çok secde ederek duamın kabulü için yardımcı ol." diye karşılık verdi.

ÂbdULLAH İbni Abbas'ın oğlu Ali, günde bin kere secde ederdi. Ömer İbni Abdulaziz, secde ederken sergiyi kaldırıp alnını toprağa yapıştırırdı. Yûsuf İbni Esbât şöyle derdi: "Ey sağlıklı insanlar! Sağlık elde iken çokça secde edin. Ben bu hasta halimde, dünyadan sadece tam olarak rükû' ve secde edebilmeye arzu duyuyorum." Said İbni Cübeyr şöyle derdi: "Ecelim geldiği zaman, sadece gönlümün istediği kadar secde edememiş olmaktan dolayı üzüleceğim." Ukbe İbni Müslim şöyle derdi: "ALLAH Teâlâ’nın kulundan en çok sevdiği şey, kulun O'na kavuşmayı istemesidir. O'nun kula en yakın olduğu an da secde anıdır."

(Kıyâmet gününde, azabın büyüklüğünü gören namazsızlar, ALLAH Teâlâ'ya yalvarıp

merhamet dilerler. Bunun üzerine kendisi onlara, "Öyleyse, bana secde edin, size merhamet edeyim!" der. Bunlar, secde etmeye çalışırlar, fakat belleri eğilmez. Odun gibi kalakalırlar. Bu olay şu âyetlerle ifade edilmiştir: "Durum ciddileştiği gün onlar secde etmeye davet edilirler. Fakat bunu yapamazlar. Ümitleri kesilir, gözleri söner ve üzerlerine zillet çöker. Bunlar, secde edebildikleri zaman da secde etmeye davet edilmişlerdi." (Kalem, 42, 43))

(Secde, ruhlara musallat olan kibri giderir, tevazuu öğretir. Ancak, secde sınırsız bir tevazu hali olduğu için, ALLAH Teâlâ'dan başkasına secde etmek caiz görülmemiştir. Çünkü ALLAH Teâlâ nazarında, hiçbir kul O'ndan başka hiçbir kimseye sınırsız tevazu gösterebilecek kadar küçük değildir. Bir kul, buna rağmen kendisini bu şekilde küçültürse, artık onun ALLAH Teâlâ yanında bir yeri ve değeri kalmaz. Küfür de bu demektir.)

Huşû'un Fazileti

Huşu' düşünerek ve duyarak ibadet

etmektir. Huşu', ibadetin ruhudur. Huşû'un zıddı gaflet ve sehvdir. ALLAH Teâlâ şöyle buyurmuştur: "Beni anmak için namaz kıl." (Tâhâ, 14), "Gafillerden olma." (A'râf, 205), "Namazlarında huşu duyan müminler iflah oldular." (Mu'minûn, 1, 2), "Ne dediklerinizi bilinceye kadar, sarhoş iken namaza yaklaşmayın." (Nisa, 43) Bu âyette sözü edilen sarhoşluk, bilinen sarhoşluk yanında, dünya sarhoşluğu ve zihin dağınıklığı ile de tefsir edilmiştir. Gerçekten de, nice namaz kılanlar vardır ki, içki içmedikleri halde, namazda okuyup yaptıklarından habersizdirler. RivAyet edildiğine göre, ALLAH Teâlâ daha önceki bir kitapta şunu vahyetmiştir: "Ben her namaz kılanın namazını kabul etmem. Ben ancak büyüklüğüme boyun eğen, kullarıma karşı kibirlenmeyen ve benim rızam için fakir ve açları gözeten kimselerin namazlarını kabul ederim."

(Kanaatimize göre, "ALLAH Teâlâ daha önceki bir kitapta şunu söylemiş.", "Musa (as) şunu söylemiş.", "İsa (as) şunu söylemiş." gibi

kesinlik ifade eden sözler söylemek caiz değildir. Çünkü, daha evvelki kitaplar ve dinler artık mevsuk ve güvenilir değildirler. Kaldı ki, bu nakledilen sözler, şimdiki halleriyle eski dinî metinlerde mevcud da değildirler. O halde, bu kabil nakillere kesin olarak ALLAH Teâla'nın veya peygamberlerin sözleri nazarıyla bakmamak lâzımdır. ALLAH Rasûlü (sa) şöyle buyurmuştur: "Eski dinî kitaplara el karıştığı için, bunlardan size bir nakil yapılırsa, ne tasdik, ne de tekzip edin, "Doğrusunu ALLAH Teâlâ bilir." deyin.")

ALLAH Rasûlü (sa) şunları söylemiştir: "Kim dünyaya âit bir şeyi aklına getirmeden iki rek'at namaz kılarsa, onun geçmiş günahları affolunur." (İbnu Ebi Şeybe; az bir değişiklikle Buharî ve Müslim), "Namazın farz kılınması, hac ve tavafın emredilmesi ve diğer ibadetlerin gerekli görülmesi ALLAH Teâlâ'yı anmak içindir. Sen O'nu anmaz ve kalbin O'nun büyüklük ve heybetiyle titremezse, yaptığın ibadetlerin ne mânası olabilir?" (Ebu Dâvûd, Tirmizî), "Namaz kıldığın

zaman, vedalaşan insan gibi kıl." (İbnu Mâce, Beyhakî) Buradaki vedalaşmaktan maksat, nefis ve dünya ile vedalaşıp onlarla ruhî ve zihnî bağlılığını koparmaktır; ya da ALLAH Teâla'nın huzurunda en sevdiği kimseyle vedalaşan bir insanın ruh coşkunluğu ile durmaktır.

Namaz, ALLAH Teâlâ ile mülakat etmek ve konuşmaktır. O'nu anmayan ve O'nun huzurunda olduğunu düşünmeyen bir kimse, O'nunla nasıl konuşabilir? Ayrıca, uykudaymış gibi ne söylediğinden ve ne yaptığından haberi olmayan bir insanın söz ve fiillerine ne önem verilebilir? Bu sebeple, ALLAH Rasûlü'ne nisbet edilen bir sözde şöyle denilmiştir: "ALLAH Teâlâ, kişinin bedeni gibi, kalb ve zihnini de huzura getirmeden kıldığı namaza bakmaz."

Hz. Âişe (ra) şunu söylemiştir: "ALLAH Rasûlü (sa) bizimle, biz onunla konuşurduk. Fakat namaz zamanı gelince, sanki bizi hiç tanımamış gibi olurdu." (el-Ezdî) Bu hadisin diğer bir rivAyeti de şöyledir: "Fakat ezanı duyunca, artık hiç

kimseyi tanımaz bir hal alırdı." Çünkü bundan sonra kalb ve zihni yalnızca ALLAH Teâlâ'yı anmakla meşgul olurdu. Kılınan namazdan kalb ve zihin habersiz iseler, ondan hiç etkilenmezler; etkilenmeyince de iyileşme göstermezler. Bu sebeple, bu namazın sahibi bir taraftan namaz kılarken, bir taraftan da kötülüklere devam eder. ALLAH Rasûlü (sa) böyleleri için şöyle buyurmuştur: "Namazı kendisini kötülük ve çirkinliklerden korumadığı bir kimse, namazına rağmen giderek ALLAH Teâlâ'dan daha çok uzaklaşır." (Taberânî)

Bu hadisin diğer bir rivAyet şekli de şöyledir: "Bir kimsenin namazı ona iyilik telkin etmez ve onu kötülükten soğutmazsa, o bu namazla sadece ALLAH Teâlâ'dan uzaklaşır."

Kur'ân-ı Kerim'de şöyle buyurulmuştur: "Hiç şüphesiz, namaz hayâsızlıktan ve çirkinlikten alıkoyar. ALLAH'ın zikri (O'nu anmak) en büyük şeydir. ALLAH neler yaptığınızı bilir." (Ankebût, 45)

ALLAH Rasûlü (sa), namaz kılmakta olan

bir adamın, eliyle sakalını okşadığını görünce şöyle demiştir: "Bu adamın kalbi huşu duysaydı, eli de böyle oynamazdı." (Hâkim, Tirmizî)

Said Tunuhî namaz kıldığı zaman, göz yaşları sakalından damla damla akardı. Müslim İbni Yesâr, namaza girdiği zaman, yanındaki konuşmaları ve sesleri duymazdı. Halef İbni Eyyûb'a, "Namazda iken üzerine konan sineklerden rahatsız olmuyor musun?" diye sormuşlar. Bu zat şöyle cevap vermiştir: "Fâsık bir kimse, sabırlı ve güçlü görünmek için halkın huzurunda kendisine vurulan sopalardan rahatsız olmaz. Ben Hâlık'ın huzurunda bir kaç sinekten mi rahatsız olayım?!" (Akıllıların delilerden, âlimlerin câhillerden, müslümanların da fâsıklardan öğrenecekleri dersler vardır.)

Hz. Ali (ra), namaz vakti girince, titrer ve rengi atardı. Bunun sebebi sorulunca da şöyle derdi: "ALLAH Teâlâ, emâneti göklere, yere ve dağlara arz etti; fakat onlar sorumluluktan korkup onu almaktan imtina ettiler. Biz ise, bu büyük

emâneti alıp sırtımıza yükledik. Şimdi, onun hesabını verme zamanıdır." Ali İbni Hüseyin (ra) abdest aldığı zaman yüzü sararırdı. Ona neden böyle değiştiği sorulduğu zaman da, "Kimin huzuruna çıkmaya hazırlandığımı biliyor musunuz?" derdi.

ÂbdULLAH İbni Abbas (ra) şöyle demiştir: "Huşu ve tefekkürle kılınan iki rek'at namaz, tefekkür ve huşusuz olan bütün bir gece ibadetinden daha hayırlıdır." Hatim el-Asamm şunu söylemiştir: "Namaza durduğum zaman Kabe'yi önümde, ölüm meleğini arkamda, cenneti sağımda, cehennemi solumda hissederim. Bunun son namazım olduğunu düşünerek korku ve ümit içinde tekbir getiririm. Kıraati tertil ile (tane tane) okur, rükû ve secdeyi huşu ile yaparım. Ancak yine de, kıldığım namazın kabul şartlarını hâiz olduğunu söyleyemem."

Mescid ve Namaz Yerinin Fazileti

ALLAH Teâlâ şöyle buyurmuştur: "ALLAH'ın mescidlerini ancak ALLAH'a ve âhiret

gününe iman edenler... imâr eder ve mamur tutarlar." (Tevbe, 18) Bu âyette, mescidler ALLAH Teâlâ'ya izafe edilmiş ve O'nun evleri olarak tanıtılmıştır.

ALLAH Rasûlü (sa) da şunları söylemiştir: "Kim ALLAH için bir mescid yaparsa, bu mescid bir kuş kafesi kadar da olsa, ALLAH Teâlâ o kimseye cennette bir köşk yapar.", "Mescide ülfet edene ALLAH da ülfet eder." (Taberânî), "Bir kimseyi mescid müdavimi görürseniz, onun imanına şâhidlik edin." (Tirmizî, İbnu Mâce, Hâkim), "Mescid komşusuna mescitten başka yerde namaz kılma hakkı yoktur." (Darekutni), "Biriniz namaz kıldığı yerde kaldıkça, melekler ona dua eder ve "ALLAH'ımız! Ona merhamet et; ALLAH'ımız! Onu mağfiret et." derler." (Müttefekun aleyh), "Biriniz mescide girdiği zaman, oturmadan önce iki rek'at namaz kılsın." (Müttefekun aleyh)

ALLAH Teâlâ'nın daha önceki bir kitapta şunu vahyettiği söylenmiştir: "Yerde evlerim

mescidlerdir. Yerdeki misafirlerim de mescidlere gidenlerdir. Abdest alıp beni bu evlerimde ziyaret edenlere ne mutlu! Ev sahibinin ziyaretçilerine ikramda bulunması bir haktır." (Ebu Nuaym)

Said İbni Müseyyeb şunu söylemiştir: "Mescitte oturan bir kimse, RABBİyle oturuyor demektir. Onun için, bu kimsenin söz ve hareketlerine dikkat etmesi gerekir."

Neha'î şöyle demiştir: "Karanlıkta mescide gitmek, cenneti hak ettirir."

Hz. Ali (ra) şunu söylemiştir: "Sâlih bir mümin öldüğü zaman, onun mescitteki yeri ve amellerinin göğe çıkış güzergahı onun için ağlarlar." Sâlih olmayan bir kimse öldüğü zaman ise, onun için ağlayan yoktur. ALLAH Teâlâ, helak edilen Firavun ve kavmi için şöyle buyurmuştur: "Yer ve gök onlar için ağlamadı ve kendilerine daha fazla mühlet de verilmedi."

Atâ şunu söylemiştir: "Kul, bir yerde namaz kılar veya ALLAH Teâlâ'yı zikrederse, o yer civardaki yerlere karşı iftihar eder."

Her durulan yer, orada duran kimseye ya iyi amelinden dolayı rahmet okur, ya da kötü amelinden dolayı lanet eder.

ALLAH Rasûlü (sa) şöyle buyurmuştur: "ALLAH Teâlâ'nın en çok sevdiği yerler mescidler, en çok buğzettiği yerler de çarşılardır." (Müslim)

Namaz Nasıl Kılınır?

1- Namaza Girmek

Abdest alan (veya abdestli olan) kişi, namaz kılmak isteyince, beden, elbise ve namaz kıldığı yerdeki necaseti (varsa) temizler; göbekle diz kapakları arasındaki vücut bölgesini örter ve ayağa kalkıp Kıbleye karşı durur. Ayaklarını bir karış kadar birbirinden açar. Belini ve dizlerini dik tutar. Başını göğsüne doğru biraz eğmesi, huşu duymak ve etrafa bakmamak için daha iyidir. Gözleriyle secde mahalline bakar. Bir direk veya duvar karşısında durmak, bakışlarını zapt etmek ve zihnini dağıtmamak için daha iyidir. Namaz boyunca başı veya gözleriyle sağa sola dönmez ve seccadenin ötesine bakmaz.

Şeytandan korunmak için "Nas" sûresini okur. Kamet getirir. Kılacağı namazı niyet eder. Niyet kalb iledir. Ancak, bazı âlimlere göre, onu sözlü olarak tekrarlamak da müstehabtır. Niyetlerin klişeleşmiş ifadeleri yoktur. Önemli olan, ne yaptığını bilmek ve bunu kararlaştırmaktır.

Namaz kılan kimse erkek ise, niyet getirirken ellerini açar ve başparmakları kulak memelerine değinceye kadar onları kaldırıp Kıbleye karşı tutar. (Kadın ellerini bu kadar kaldırmaz.) Parmaklarını birbirinden biraz açar. Bu halde tekbir getirir ve ellerini indirip göbeğinin biraz yukarısında (kadın buradan da daha yukarıda) kavuşturur. Sağ elinin içiyle sol elinin bileğini tutar. Şehâdet parmağıyla orta parmağını koluna doğru uzatır. Bir rivAyete göre, ALLAH Rasûlü (sa), tekbir getirince ellerini önce yanlarına doğru salardı; okumaya başlayınca da onları kavuştururdu. Ancak bu rivAyet zayıftır.

2- Ayakta Okumak

Tekbirden sonra, namaz kılan kimse Şafiî ise, "Veccehtu", Hanefî ise, "Sübhâneke" okur. Ancak, bu ikisini birlikte veya bazen onu, bazen bunu okumak en iyisidir. Çünkü, ikisi de sahih yollarla rivAyet edilmiştir. (Bir hak mezhebe bağlı olmak, mümini diğer hak mezheplerdeki faziletli ve sevaplı amellerden ve bunların tatbik ve ifâ şekillerinden uzaklaştırmamalıdır. Çünkü dinimizin güzellikleri dört hak mezhebe serpiştirilmiştir. Bu sebeple, bir mezhebe hapsolup diğer mezheplere aldırmayan bir kimse, bu dinin pek çok fazilet, güzellik ve sevaplarından kendisini mahrum bırakır. Biz burada, iki mezhebe göre de hükümleri açıklarken, bu mezheplerden yalnızca birine uymanın gerektiğini düşünmedik. Bununla, bu dinin iki mezhebe yansıyan genişlik, kolaylık ve güzelliklerini göstermek istedik.) Bundan sonra, Eûzu, Besmele ve Fâtiha'yı okur. (Hanefî mezhebine göre, imamın arkasında olanlar, Fâtiha'yı okumazlar. Lâkin, İmam Muhammed'in görüşüne dayanan Hanefî âlimleri,

ihtiyaten bunların da Fâtiha'yı okumalarını tercih etmişlerdir. Çünkü, sahih hadiste "Fatiha'sız namaz olmaz." buyurulmuştur.) "Dad"ı "Za" mahrecinden uzaklaştırır. Fâtiha'yı bitirdikten bir iki nefes sonra "Âmin!" der ve bunun "A" sını uzatır. Bundan sonra ilk iki rek'atta bir sûre veya birkaç âyet kıraat eder. Buna "zamm-ı sure" denir. Akşam namazında kısa, sabah namazında uzun, öğle, ikindi ve yatsı namazlarında ise orta uzunlukta sûreler okumak sünnettir. Sabah namazıyla akşam ve yatsı namazlarının ilk iki rek'atlarında bunları sesli, öğle ve ikindi namazlarıyla akşam ve yatsı namazlarının son rek'atlarında gizli okur. Şafiî mezhebine göre, sesli okumak sünnet iken, Hanefî mezhebine göre, İmam için bu vaciptir. Kaza namazlarında da hüküm budur. (Buna göre, meselâ, sabah namazı güneş doğduktan sonra cemaat halinde kaza edilirse, imam kıraatleri sesli okur.) Eûzu, iki mezhebe göre de gizli okunur. Besmele ise, Şafiî mezhebine göre açık namazlarda sesli okunur.

Hanefî mezhebine göre ise o da her zaman gizli okunur. Şafiî mezhebine göre, Besmele Fatiha'nın bir âyetidir. Bu sebeple onun gibi okunur. Hanefî mezhebine göre ise o böyle değildir. Yalnızca teberrük için okunur. Zamm-ı sûre'den bir iki nefes sonra ellerini, içleri Kıble tarafına gelecek biçimde göğüs hizasına kadar kaldırıp tekbir getirir ve rükû'a gider. (Hanefî olanlar ise, sadece ilk tekbirde ellerini kaldırırlar. Diğer ara tekbirlerinde ellerini kaldırmazlar.)

3- Rükû Etmek

Rükû'a gidince elleri diz kapaklarına yetişecek kadar eğilir. Diz kapaklarını dik, belini ve başını düz tutar. Avuçlarıyla diz kapaklarını kavrar ve parmaklarını aşağıya doğru uzatarak birbirinden biraz uzaklaştırır. Bir, üç veya yedi kere "Sübhâne RABBİ'yel Azîm" der. (Bu, "Büyük olan RABBİMi tenzih ve takdis ederim" demektir. Kul bu zikri yapmakla, ALLAH Teâlâ'nın, "Büyük olan RABBİni tenzih ve takdis et!" emrine (Vakıa, 74, 96) uymuş olur.) Bundan sonra yukarıya doğru

kalkıp "SemiALLAHu limen hamiden" der. (Bu, "ALLAH, kendisine hamd edeni duyar." demektir.) Ve ellerini rükuâ giderken yaptığı gibi tekrar kaldırır. Belini doğrultup kısa bir müddet bekler. Şafiî ise, sabah namazının ikinci rek'atının burasında kunut duasını okur. Bundan sonra tekbir getirerek secdeye gider.

4- Secde Etmek

Diz üstü yere kapanır, ellerinin içlerini, alın ve burnunu yere bırakır. Elleri omuzlarının hizasında olur. Erkek ise, dirseklerini yanlarından, karnını da uyluklarından biraz uzaklaştırır. Parmaklarını bitiştirip Kıble tarafına doğru uzatır. Köpeklerin yaptığı gibi, kollarını yere serip başının iki tarafında uzatmaz. Secdede bir, üç veya yedi kere "Sübhâne RABBİ'yel A'lâ" der. (Bu, "En yüksek olan RABBİMi tenzih ve takdis ederim." demektir. Bu zikirle de, "En yüksek olan RABBİni tenzih ve takdis et." emrine (A'lâ, 1) uyulmuş olur.) Tekbir getirerek başını kaldırır ve dizlerinin üzerinde oturur. Ağırlığını sol bacak üzerine verip sağ

ayağını dikleştirir. (Bu, erkek için sünnettir. Kadın ise, iki ayağını sağ tarafa doğru yatırır.). Ellerini açık bir şekilde diz kapaklarının hizasında uyluklarının üzerine bırakır. Bilirse, "ALLAHümeğfirlî verhamnî vecbürnî (ALLAH'ım! Beni affet, bana merhamet et, eksiklerimi kapat.)" gibi kısa bir dua okur. Kısa bir bekleyişten sonra tekbir getirip tekrar secdeye gider. İkinci secdeden sonra başını kaldırıp oturur. "İstirahat celsesi" denilen bu oturuştan sonra veya hiç oturmadan ayağa kalkar.

İkinci rek'atta buraya geldiğinde iki rek'atlı namazlarda burada farz olan teşehhüdü, daha fazla rek'atlı olanlarda ise sünnet teşehhüdü okur.

5- Tahiyyât Okumak (Teşehhüd)

Şafiî kişi, tahiyyât okumak için otururken, sağ elini yumruk biçiminde kapatır, şehâdet parmağını ise serbest bırakır.

Şehâdet'i (eşhedü) okuduğu zaman, "illALLAH" dediğinde bu parmağını yukarı kaldırır ve selâm verinceye (veya ayağa kalkıncaya) kadar

onu hareketsiz bir şekilde öyle bırakır. (Hanefi olan kişi ise, "illALLAH" dedikten sonra parmağını aşağı indirir.) Birinci teşehhüdü, "ALLAHümme salli alâ Muhammed" cümlesine kadar okur. (Hanefi olan ise, "ve eşhedu enne Muhammeden abduhu ve Rasûluhu" sözüne kadar okur.) Buradan ayağa kalkarken tekbir getirir ve (Şafiî olan kişi) ellerini Kıbleye karşı açık bir şekilde (kadın daha az olmak üzere) yukarı kaldırır. Son teşehhüdü bitirdikten sonra, bilirse dua okur. Ondan sonra başını sağ omuzuna doğru çevirerek selâm verir. Ardından bunu sol tarafta tekrarlar. Arkadakilerin görebilecekleri kadar yanağını çevirmesi sünnettir. Selâm verirken iki yanındaki melekleri selamlamayı düşünür. Cemaat halinde ise, bununla birlikte imam cemaati, cemaat da imamı selamlamayı niyet eder.

Şafiî mezhebine göre, bütün rek'atlarda Fatiha okumak farzdır. Hanefî mezhebine göre ise, bu ilk iki rek'atta vaciptir. Son rek'atlarda ise, bir görüşe göre vaciptir, bir görüşe göre vacip

değildir. (Fakat, üç hak mezhepte Fatiha okumak farz olduğu için, Hanefî mezhebinin de birinci görüşüyle amel etmek lâzımdır.)

Tek başına namaz kılan, tekbirleri kendisi duyacak şekilde yavaş bir sesle okur. İmam ise, onları cemaate duyurur.

Fatiha'nın açık okunduğu hallerde, Şafiî mezhebine göre "Âmin!" sözü de açık söylenir. Namaz cemaat halinde kılmıyorsa, memumlar bunu imamla birlikte söylerler.

Kunutta ve diğer dualarda eller göğüs seviyesinde ve öne doğru açılır.

Şafiî mezhebine göre, tesbihatı, namaz kıldığı yerde yapmak müstehabtır. İmam cemaate dönerken veya cemaat kalkıp giderken sağ taraftan dönmek daha iyidir.

(Namaz kılma bahsini şöyle özetleyebiliriz: Namazın farzları iki kısımdır. Namaza girmeden evvelki farzlar beş tanedir:

1- Abdest.

2- Vücut, elbise ve yer temizliği.

3- Vaktin girmesi ve bunu bilmek.

4- Avret yerini örtmek.

5- Kıbleye dönmek.

Namazdaki farzlar Şafiî mezhebine göre on üç tanedir:

1- Niyet getirmek (Hanefî mezhebi, niyeti namaza girmeden evvelki farzlardan saymıştır).

2- Güç yetmesi halinde farz namazlarda kıyam, yani ayakta durmak.

3- İhram (diğer adlarıyla, tahrim ve iftitâh) tekbiri (Niyetten sonraki tekbir).

4- Bütün rekâtlarda Fatiha okumak.

5- Rükû yapmak ve rükû'da bir iki nefes kadar durmak.

6- Rükû'dan kalkıp dik durmak.

7- Her rekâtta iki kere secde etmek ve bu secdelerde biraz durmak.

8- İki secde arasında oturmak ve biraz durmak.

9- Son oturuş.

10- Bu oturuşta teşehhüd (ettehiyyât)

okumak.

11- Son teşehütte Peygambere salavat getirmek.

12- Birinci selâm.

13- Namazı bilinen tertiple kılmak.

Hanefî mezhebine göre, bu on üç amelden altısı farzdır. Bunlar şöyledir:

1- İhram (veya tahrim ve iftitah) tekbiri.

2- Kıyam.

3- Tek başına namaz kılınması halinde ilk iki rek'atta Kur'ân'dan bir uzun veya üç kısa âyet okumak.

4- Rükû.

5- Secde,

6- Son oturuş.

Geriye kalan hususların bir kısmı vacip, bir kısmı da sünnettir. Farz ile vâcib arasındaki fark ise şudur: Farzı terk etmek namazı bozar. Vacibi terk etmek ise sehiv secdesini gerektirir. Bu mezhebe göre, Fatiha ile birlikte zamm-ı sure okumak, ilk oturuşu yapmak, ikinci oturuşta

tahiyyât okumak, vitirde kunut okumak vaciptir.)

Namazda Mekruh Olan İşler

1- Ayakları ve dizleri bitiştirmek;

2- Bacakları dikmek suretiyle oturmak;

3- Oturuşlarda, ayakları dikip onların topukları üzerinde durmak;

4- İmamla beraber aynı anda tekbir getirmek ve onunla birlikte aynı anda selâm vermek;

5- İki selâmı aralıksız (hızlı bir şekilde) vermek;

6- Büyük veya küçük ihtiyaç sıkıştırırken namaza girmek;

7- Huşû'u bozan dar mest (dar pantolon, etek ve benzerlerini) giymek;

8- Çok aç, susuz, dalgın veya zihnen meşgul iken namaza başlamak. Onun için, ALLAH Rasûlü (sa) şöyle buyurmuştur: "Yemekle namaz bir araya gelirlerse, vakit daralmadıkça, önce yemek yiyin." (Müttefekun aleyh) Ve ona nisbet edilen bir sözde de şöyle denilmiştir: "Biriniz asık

suratlı veya kızgın iken namaza girmesin." Hasan el-Basrî şöyle demiştir: "Kalbin (aklın) hâzır olmadığı bir namaz, sevaptan çok, cezaya müstahaktır."

9- Namazda uyuklamak. Uyumak ise hem namazı, hem de abdesti bozar.

10- Esnemek.

11- Kaşınmak.

12- Sağa sola bakmak. ALLAH Rasûlü (sa), şöyle buyurmuştur: "Namaz kılan kimse, sağ ve soluna bakmadığı sürece ALLAH Teâlâ ona rahmetle bakar." (Ebu Dâvûd, Nesaî, Hâkim)

13- Bedeniyle veya bir şeyle oynamak.

14- Bir rek'atta iki kol veya bacak hareketi yapmak. (Şafiî mezhebine göre, bir rek'atta üç hareket, Hanefî mezhebine göre ise çok sayılan hareketler namazı bozarlar.)

15- Önünden geçilen açık yerde namaz kılmak. (Bunun için, ya bir direk ve duvar karşısında durmak veya önüne bir işaret koymak müstehabtır.)

16- Yüzünü örtmek veya gözlerini yummak. (Sufiler ise, yüzü örtmeyi veya gözleri yummayı mekruh saymamış, hatta tasvip etmişlerdir. Onlara göre, huşu bulabilmek için dış dünya ile her türlü temasın kesilmesi lâzımdır. Gözlerin kapalı olması da bu maksada uygundur.)

17- Secdeye giderken, zaruret bulunmadıkça, seccade, sergi ve elbiseyi düzeltmek.

18- Eğri durmak.

19- Duvar, direk gibi bir şeye dayanmak.

Namaz Canlı Organizma Gibidir

Namaz içindeki hareket, kıraat ve zikirlerin bir kısmı farz, bir kısmı vacip, bir kısmı sünnettir. Sünnet olanların da bir kısmı eb'âd, bir kısmı hey'ât'tır. (Şafiî mezhebine göre, ilk teşehhüd ve sabah kunût'u eb'âd sünnetindendirler.) Vacip ve eb'âdın terk edilmesi secdeyi gerektirir. Bu haliyle namaz, bir canlı organizmaya benzer. Canlı organizmada kalb, böbrek ve dimağ gibi organlar temel öğelerdir. Bunlardan birisi bulunmadığı

takdirde, canlıda hayat da bulunmaz. Namazdaki farzlar, bu organlar gibidirler. Onlardan birisi eksik olursa, namaz bozulur. Göz, el, ayak gibi organlar ikinci derecedeki öğelerdir. Bunlardan bazısı eksik olursa, canlı ölmez; fakat sakat kalır; hayatî fonksiyonlarını tâm icra edemez. Namazdaki vacipler ve eb'âd bu organlar yerindedirler. Kaş, kirpik, sakal gibi unsurlar güzelliği sağlayan ana öğelerdir. Bunların eksik olması, organizmayı ciddî bir şekilde çirkinleştirir. Namazdaki hey'ât sünnetler bunlara benzerler. Kaşların biçimi, sakalın şekli, uzuvların birbiriyle mütenasip olması, cilt renginin kırmızı ve beyaz karşımı olması gibi ayrıntılar güzelliği tamamlayan unsurlardır. Namazdaki müstehablar da bunların görevini yaparlar. Canlı organizmanın en vazgeçilmez öğesi ise, hiç şüphesiz ki, onun ruh ve hayatıdır. Namazın ruh ve hayatı ise, niyet, ihlâs, huşu ve kalbin hâzır olmasıdır. Eksik bir namazı ALLAH Teâlâ'ya arz etmek, sakat veya ölü bir köleyi sultana hediye etmek gibidir. Böyle bir

hediye sultan tarafından reddedilir ve saltanat makamına hakaret sayıldığı için de sahibi cezalandırılır. Bu sebeple, ALLAH Teâlâ'ya lâyık olması için namazını bütün erkân ve âdâbıyla edâ etmeye çalışmak ve bid'at karıştırmadan bütün sünnetleriyle birlikte ifâ etmek lâzımdır. (Ayrıca, dört mezhebin görüşleri arasında farklılık olduğu zaman, mümkün mertebe bütün mezheplere uyacak şekilde namaz kılmak müstehabtır. Çünkü, hepsi hak olmakla birlikte, ALLAH Teâlâ yanında hangisinin görüşünün daha çok makbul olduğu ve daha fazla sevap getirdiği meçhuldür.)

Sünnetlerin terk edilmesi namazı bozmayabilir; fakat onun değer ve güzelliğini kaybettirir. Onun için, biz yukarıda bazı sünnetleri de farz ve vaciplerle birlikte zikrettik. Çünkü, namazın sıhhati yönünden değil, fakat onun kemâli yönünden sünnetler de farz ve vacipler kadar önemlidirler. Ve bu husus sadece namaz için değil, bütün ibadetler için böyledir.

Namazda Huşu' ve Kalbin Hâzır Olması

Namazda huşu', yani kalbin (aklın) hazır olması onun manevî şartlarındandır. Bunun gerekliliğini bildiren âyet ve hadisler çoktur. Örnek olmak üzere birkaç tanesini daha önce zikrettik. ALLAH Rasûlü (sa) şunu da söylemiştir: "Nice namaz kılan vardır ki, namazdan ellerinde kalan sadece yorgunluktur." (Nesaî, Ahmed, İbnu Mâce) Gaflet ve dalgınlıkla namaz kılanlar da bunlardandırlar. ALLAH Rasûlü'ne nisbet edilen bir sözde de şöyle denilmiştir: "Kişi, kıldığı namazdan ancak onu anladığı (huşu' duyduğu) kadar sevap alır."

Namazda huşu' ve kalb huzurunun bu kadar önemli olmasının sebebi şudur: Namaz, ALLAH Teâlâ ile konuşmaktır. Konuşmak ise ancak kalb ve zihin hazır olmasıyla mümkün ve muteberdir. Onun için, namazda olduğunu bile düşünmeyen bir kimse, namaz kılmamış olur. İslâm'ın diğer rükünleri olan oruç, hac ve zekâtta gaflet bulunsa bile, bir anlamda zararsızdır. Çünkü bu ibadetlerde fiilin kendisi önemlidir. Örneğin,

zekâtın belli başlı maksadı fakir ve muhtaçlara yardım etmektir. Orucun önde gelen maksadı, açlık ve susuzlukla nefsi zayıflatmaktır. Haccın maksadı tavaf, Arefe duruşu ve taş atmak gibi nefsi yoran zahmetli işleri yapmaktır. Namaz ise, bunlardan farklıdır. Çünkü onun özü ve maksadı ALLAH Teâlâ'yı anmak, O'nu tazim etmek, O'nunla Rab ve kul münasebeti içinde konuşmak, O'na arz-ı ubudiyet etmek, kendisine hamd ve şükürler takdim etmektir. Namazdaki bütün söz ve hareketler bu anlamları içerir. Hal bu olunca, namazı gafletle kılmak, namazın içinde ALLAH Teâlâ'yı düşünmemek ve ne yaptığını anlamamak, yapılan işin değerini sıfıra müncer eder. Nitekim, uykuda konuşan bir kimse de konuşmamış gibidir. Sarhoş olanın sözleri de geçersizdir. Namazın dini ayakta tutan direk olması, mümin ile kâfiri birbirinden ayırması, hac, oruç ve diğer ibadetlerin üstünde tutulması da onun otomatik hareketlerden ve ezberlenmiş sözlerden ibaret olmadığını, onda büyük bir mâna ve ruh

bulunduğunu gösterir. Bu mâna ve ruh ise, onun ALLAH Teâlâ ile şuurlu ve bilinçli bir mülakat, münâcât ve konuşmak olması, tefekkür ve kalb hazırlığı içinde icra edilmesidir. Ancak, bütün namaz boyunca bu tefekkür ve kalb huzurunu korumak da kolay değildir. Bu sebeple âlimler, en azından ihram (tahrim, iftitâh) tekbirini getirirken tefekkür ve huzur içinde olmaya çalışmanın gerekli olduğunu söylemiş ve namazın sıhhati için bu kadarını şart koşmuşlardır.

Ancak bunun mânası, huzur ve tefekkür sağlanamadığı takdirde namaz kılmamak değildir. Çünkü gafletle de olsa, namaz kılmak, önemli ölçüde eksik ve kusurlu olmasına rağmen, yine de hiç kılmamaktan iyidir. Çünkü burada en azından namaz kılmak için şuurlu bir karar vermek vardır ve sureten de olsa bir çaba mevcuttur. Ancak, namazın hakikatine ulaşmak için, onun ifası sırasında kalb ve aklın da bu fiile iştirak etmesi ve bu suretle zahirî söz ve hareketlere ruh ve duygu kazandırılması lâzımdır. Namazın mâna yönünü

oluşturan huşu' ve kalb huzuru altı şeyle hâsıl olur. Bunlar şöyledir:

1- Namazdaki sözler söylenir ve hareketler yapılırken zihnin bunların farkında olması, onlarla birlikte bulunması ve başka şeylerde dolaşmaması;

2- Okuduğu âyet ve zikirlerin ve yaptığı hareketlerin mânalarını düşünmek. Namaz kılan kişi bunları düşünürse, bilinen mâna ve sırlarıyla birlikte daha ince mânalara ve derin sırlara da muttali' olur. İman ilminin ancak az bir kısmı kaleme ve dile getirilebilir; onun büyük kısmı duyma ve sezme şeklindedir. "Takva gözetin ki, ALLAH size bilmediklerinizi öğretsin." (Bakara, 282) âyeti de bu gerçeğe işaret etmiştir.

3- ALLAH Teâlâ’nın büyüklük ve azametini hissetmek ve O'nu ta'zim etmek;

4- O'ndan heybet duymak. Heybet duymak, bir şeyin büyük ve güçlü olduğunu bilip ondan korkmak demektir. Âdi ve muzir şeylerden korkmak heybet değildir. Onun için heybet,

korktuğu şeyi sevme ve ona saygı duymayı da içerir. En büyük heybet, hakikî müminin ALLAH Teâlâ'ya karşı duyduğu heybettir ve bu heybetin en canlı ve kuvvetli bir şekilde hissedildiği yer de namazdır. Çünkü namaz, tabir caizse ALLAH Teâlâ ile karşı karşıya gelmek ve yüzleşmektir.

5- Ümitlenmek. Namaz kılan kişi bir taraftan heybet duyup titrerken, bir taraftan da ümitlenir. Çünkü o anda, her şeyin hazinesi elinde, her şeyin anahtarı yanında, her sorunu çözebilen, her dileği yerine getirebilen, üstelik rahmeti çok, lütfü bol, vaadi hak ve emri geçerli olan kâinat sultanının huzurundadır, O'na dert ve dileklerini hal ve kal diliyle arz etmekte, O'ndan yardım ve medet istemektedir. Cömert, merhametli, güçlü ve zengin bir kula bile ihtiyacın bildirilmesi kalpte ümit doğurursa, bunun cömertlerin en cömerdi, merhametlilerin en merhametlisi, en güçlü ve en zengin olan âlemlerin RABBİne bildirilmesi elbette ki, çok daha büyük bir ümid, sevinç ve rahatlık doğurur.

6- Utanmak. Bu duygu, namaz kılanın ALLAH Teâlâ'ya karşı kusur ve eksikliklerini görmesiyle ortaya çıkar.

Namaz kılanın zihin ve kalbinde bu mâna ve duyguların oluşmasını sağlayan faktörler de şunlardır:

a- Zihnin dağılmayıp kılınmakta olan namazda durması onu önemli bulmasının sonucudur. Çünkü, zihin ancak önemli bulduğu üzerinde durur. Buna göre, şAyet zihin namazda durmazsa, bunun sebebi, namazı önemli bulmamasıdır. Namazı önemli bulup bulmamak ise, imanla alâkalı bir meseledir. Kişinin imanı hakikî ve kuvvetli olursa, elbette ki, namazı önemli ve de her şeyden daha değerli bulur. Nitekim ALLAH Teâlâ, onu emrettiği bir âyette, "Muhakkak ki, ALLAH'ı anmak olan namaz en büyük iştir." (Ankebût, 45) buyurmuştur. Ahiret dünyadan daha önemli olduğuna göre, âhireti kazanma vesilesi olan namaz da dünyaya yarayan işlerden daha önemlidir. Buna bu şekilde iman etmek,

zihni de namaza yönlendirir ve onu namaz esnasında hazır bulundurur. İnsan, kendisinden bir fayda veya zarar gelebildiğine inandığı bir dünya sultanının önünde bütün zihnî ve aklî melekeleriyle hazır bulunduğu halde, dünya ve âhiretin tek sultanı, fayda ve zararın yegâne takdircisi olan ALLAH Teâlâ'nın huzurunda zihnini toplayamazsa, bunun sebebi, ALLAH Teâlâ'yı tanımamak, O'nun büyüklük ve kudretine tam inanmamaktır.

b- Namazda okuduğu âyet ve zikirlerin ve yaptığı hareketlerin mânalarını düşünmek de, bunları düşünmeye, üzerinde durmaya ve zihin yormaya değerli bulmaya bağlıdır. Zihin her zaman, değerli bulunup öncelik verilen ve öne alınan konularla ilgilenir.

c- ALLAH Teâlâ'nın azametini duymak ve O'nu tazim etmek ise iki marifetten kaynaklanır. Bunlardan birisi, ALLAH Teâlâ'nın büyüklüğünü bilmek, diğeri de kendi küçüklüğünü ve çaresizliğini anlamaktır. Bundan dolayı, ALLAH

Teâlâ'nın büyüklüğünü bilmeyen ve buna iman etmeyen kâfirler O'nu tazim etmedikleri gibi; kendi küçüklük, ihtiyaç ve çaresizliklerini görmeyen gafiller de O'nu gerektiği şekilde tazim etmezler. Fakat, bunlar içinden çıkamadıkları bir musibet ve sorunla karşılaşınca, acizliklerini anlar ve ALLAH Teâlâ'nın dergâhına koşup yüzlerini toprağa sürerler. Musibetin insana acizliğini hatırlatmak gibi önemli bir görevi vardır. Bu sebeple kibir, zulüm, gaflet gibi acizliğini unutmak anlamına gelen durumlar, musibeti çeken mıknatıslar gibidirler.

d- Heybet duymak, ALLAH Teâlâ'nın sınırsız bir kudrete sahip olduğuna ve her istediğini yapabildiğine iman etmekle alâkalıdır. Bu duygunun gelişmesini sağlamak için, ALLAH Teâlâ'nın güç ve kudretine şuurlu bir şekilde iman etmek ve bu imanı zihinde zinde tutmak lâzımdır.

e- Ümitlenmek; ALLAH Teâlâ'nın rahmet, bağışlamak, iyilik etmek, cömertlik ve ikramda bulunmak, ihtiyaçları gidermek gibi konularda en

yetkili ve hakikatte yegâne merci olduğuna ve O'nun kapısına sığınanların boş ellerle geri çevrilmediklerine iman etmekle oluşur. ALLAH Teâlâ'nın mümin kullarını sevdiğini, onlar için dünya ve âhirete yönelik güzel vaadleri bulunduğunu ve O'nun vaadlerinde sâdık ve işlerinde güçlü olduğunu düşünmek bir bahar meltemi gibi bütün benliği diriltir ve kalbi neşe ve sevinç çiçekleriyle donatır.

f- Utanmak; ibadet ve kulluktaki kusurunu, ALLAH Teâlâ'nın hakkını ifâ etmekteki eksikliğini, bir çok yerde O'nun emirlerini bırakıp nefis ve şeytanın isteklerine uyduğunu, yapması gereken şeyleri yapmayıp yapmaması gereken şeyleri yaptığını, bulunması istenen yerlerde bulunmayıp bulunmaması istenen yerlerde bulunduğunu ve bütün bunların O'nun görüş ve ilmi altında cereyan ettiğini ve şimdi bu hatalar yüküyle O'nun huzurunda bulunduğunu, O'ndan yardım ve himmet istediğini düşününce kalbin kılcal damarlarına kadar sirAyet eder ve vicdanı

nedametle doldurur.

Görüldüğü gibi, bu his ve duygular imâna bağlıdırlar ve onunla birlikte kuvvetlenir veya zayıflarlar. Onun için, öncelikle ele alınması ve hem tashihi, hem de takviyesi lâzım olan şey imandır. İmam sağlam ve kuvvetli olursa bu hisleri uyandırır, bunlar da namazda istenen huşu' ve kalb huzurunu temin ederler.

Hz. Âişe (ra)'a şunu söylemiştir: "ALLAH Rasûlü (sa) evde bizimle konuşur, biz onunla konuşurduk. Fakat, namaz zamanı gelince, değişir ve bizi hiç tanımamış gibi olurdu."

ALLAH Teâlâ'nın Hz. Musa (as)'a şöyle hitap ettiği rivAyet edilmiştir:

"Ey Musa! Beni zikrettiğin zaman dilini(n fişini) kalbinin (prizin)e tak ve vücudun titresin. Benim önümde zelil bir vaziyet al ve benimle korkan bir kalb ve doğru olan bir dil ile konuş."

Namaz kılanlar, huşu' ve kalbin hazır olması bakımından birbirinden farklıdırlar. Onlardan bir kısmı ihram tekbirinden selâma

kadar bu duyguları en sıcak bir halde yaşarken, bir kısmı da hiçbir şey duymazlar. Bu tavan ve taban seviyeler arasında da milyonlarca basamaklar vardır. Halbuki bütün namazlarda şekil aynıdır. Fark şundandır ki, ALLAH Teâlâ namazı değerlendirirken zahir hareketlere ve şekle değil, kalpteki mâna ve duygulara bakar.

(Bir zat şöyle demiştir: "Namazın çekirdekten ağaca kadar mertebeleri vardır." Yani, bir insanın namazı çekirdek derecesinde iken, bir başkasının namazı koca bir ağaç mertebesindedir.)

"İki günü bir olan aldanmıştır." hadis-i şerifi de her gün bir basamak yukarı çıkmanın gerekliliğini bildirmiştir. "Herkes kıyâmet gününde namazındaki seviyeye göre haşredilir." şeklinde de bir rivAyet vardır. Çünkü kim nasıl bir seviyede yaşarsa öyle ölür ve nasıl bir seviyede ölürse öyle haşredilir. Bu sebeple, kıyâmet gününde herkese kalbindeki mânadan bir suret giydirilir.

Namazda Kalbin Hâzır Olmasını Temin

Eden İlaç

Mümin bir kimse, aslında her zaman ve bütün hallerinde ALLAH Teâlâ'yı tazim etmek, O'ndan korkmak, O'ndan beklentiler içinde olmak ve O'na karşı kusurlarından dolayı burukluk, mahcubiyet ve utanç duymak durumundadır. Bu hisleri ibadetlerde ve özellikle namazda da duyması kaçınılmazdır. Ancak zihnin dağılması, aklı meşgul eden düşünce ve fikirlerin araya girmesi bu hislerin duyulmasını gölgeleyebilir. Bu yüzden, özellikle namazda bu hislerin gölgelenmemesi için buna yol açan faktörleri ortadan kaldırmak lâzımdır.

Bu faktörler de ya dışarıdan gelir veya içeride oluşurlar. Dışarıdan gelen faktörler, namaz kılmakta iken bir ses duymak veya bir şey görmektir. Bunlar, dikkati çekip zihni dağıtırlar. Gerçi irade ve niyetleri kuvvetli ve himmetleri yüce olan kimseler, ALLAH Teâlâ'nın huzurunda iken görüp duyduklarından etkilenmezler; hatta bunları görüp duymazlar. Lâkin zayıf olanlar duyu

organlarıyla aldıklarının etkisinde kalır ve çağrışım yoluyla büyüyen fikir, hayal ve tasavvurların seline kapılırlar.

Bu olumsuz durumu önlemenin çaresi, gözleri secde yerinden ayırmamak ve mümkün mertebe sessiz bir yerde namaz kılmaktır. Bu sebeple, namaz kılmak için en uygun mescid ve mabed tipi kaim duvarlı, az pencereli, loş ve sade olanlardır. İlk müslümanlar, namaz kılmak için bu tip yerleri tercih ederlerdi. Çünkü onlar namaz kılarken, gözlerinin bir şeye takılmamasına çok önem verirlerdi. Bu yüzden meselâ, ÂbdULLAH İbni Ömer (ra), namaz kıldığı yerde gözlerinin takılabileceği hiçbir şey bırakmazdı. Kişinin içinde oluşan faktöre gelince, bunun giderilmesi öncekine göre daha zordur. Bu faktör, kişinin kafasının karışık olması, dimağında çeşitli fikir ve hayallerin dolaşmasıdır. Böyle bir kimse bu haliyle namaza girdiği takdirde, dimağının durulması ve zihninin toparlanması kolay değildir. Ancak bu imkânsız da değildir. Bunu başarmak için

yapılması gereken şey, dikkati namaz üzerinde durmaya zorlamak ve zihni okunan âyet ve zikirlerin mânalarını düşünmeye sevk etmektir. Buna bir ön hazırlık olmak üzere de, namaza girmeden evvel bir müddet dünya işlerini bırakıp onları unutmaya çalışmak, ölümü, âhireti, hesap ve azapları, cennet ve ebedî nimetleri düşünmek ve bunlarla kendi kendini etkilemeye çalışmaktır.

(Namazdan önce, abdest, ezan, kamet, sünnet namazları gibi hususlar da, birer hazırlıktırlar.)

Bu yolla kalb ve zihni dünya meşguliyetlerinden koparma işi gerçekleşmediği takdirde, bu durumda yapılması gereken şey, bu meşguliyetleri oluşturan nesneleri hayatından koparıp atmaktır.

ALLAH Rasûlü (sa), bunun bazı örneklerini vermiştir. Meselâ; Ebu Cehm ona bir süslü ve renkli aba getirmişti. Kendisi abayı giydi ve namaza durdu. Namazdan sonra onu çıkardı ve şöyle dedi : "Bu aba beni meşgul etti. Onu

götürüp eski bir tane getirin." (Müttefekun aleyh) Bir sefer de yeni bir ayakkabı giymiş ve onunla namaz kılmıştı. Namazdan sonra onu çıkarıp eski ayakkabısını giydi. (İbnu Mübarek) Bir gün de parmağına bir yüzük takıp minbere çıkmıştı. Hutbe esnasında, parlak olan yüzük dikkatini çekince onu çıkardı ve "Bu beni meşgul etti." diyerek fırlatıp attı. (Nesaî) Ashâb da ondan gördükleri örneği ve aldıkları dersi aynen uygulamışlardır. Meselâ sahâbî Ebu Talha (ra), bahçesinde namaz kılıyordu. Bir kuş gelip onun karşısındaki ağaca kondu. Süslü ve garip olan bu kuş onun dikkatini çekti ve kendisi birkaç lâhza gözleriyle kuşu süzdü. Ondan sonra da kaç rek'at namaz kıldığını unuttu. Ebu Talha bu yaptığından dolayı şiddetle pişman ve rahatsız oldu ve namazdan sonra ALLAH Rasûlü'ne gelip kendisi için fitne oluşturan bu bahçeyi sadaka ettiğini bildirdi. (Mâlik)

Dünya gaileleri, dünyayı sevmenin ve ona önem vermenin sonuçlarıdır. Bu sevme ve

önemseme bulundukça, zihin ve kalbi ibadete ve namaza çevirmek güçtür. Onun için, dünyaya âhiretin vesilesi ve azığı olması açısından değil de, nefis ve hevesler açısından yaklaşanlar ALLAH Teâlâ'nın münâcâtından ve O'nun huzurunda bulunmaktan zevk alamazlar. Çünkü ALLAH Teâlâ'ya kulluk zevkiyle nefse kulluk zevkini bir arada duymak mümkün değildir. Bunlardan birini feda etmek kaçınılmazdır.

Elbette ki, akl-ı selim sahibi kimseler, ALLAH Teâlâ'ya kulluğu, bunun zevkini, şerefini ve kazancını nefse kulluğa tercih ederler. Bu tercihi yapan kimseler, önce zihinlerine musallat olan gaileleri sakinleştirme ve hafifletme yolunu denerler. Bunu başaramadıkları zaman da, "Âhiretimiz yıkılacağına dünyamız yıkılsın!" diyerek bu gaileleri doğuran dünyalıkları ve hatta tüm dünyayı terk etme cihetine giderler.

Buna bir misâl vermek gerekirse, meselâ bir adam bir ağacın altında tefekkür ederken kuşlar ağaca üşüşüp sesler çıkarır ve onun

tefekkürüne mâni olurlarsa, kendisi önce onları kovmaya çalışır, fakat kovmakla onları uzaklaştıramazsa ağacı terk etmek zorunda kalır. Bu misâldeki kuşlar, zihne takılan gailelerdir. Ağaç ise o gaileleri doğuran mal, mevki, ev ve barktır. Sineklerin tasallutundan kurtulmanın çaresi de, onları davet eden ve üreten pis maddeyi ortadan kaldırmaktır. Sivrisinekler çoğalınca, onlarla baş etmenin yolu da bataklığı kurutmaktır.

Namaz Amellerindeki Mânaları Düşünmek

Namaz amellerinden maksat, namazı oluşturan hareketler ve zikirlerdir. Bu hareket ve zikirlerin hepsinin mânaları vardır. Böyle olunca da ve namaz kılanların bir hareket veya bir zikir yaptıkça onun mânasını düşünmeleri lâzımdır. Bu mânaların hepsini anlatmak uzun süreceği için, burada bir kısmına kısa işaretler yapacağız.

Namazınla âhireti arayanlardan isen, ezan sesini duyduğun zaman, kıyâmet günündeki çağrıyı (kabirden mahşer ve hesap yerine gitme çağrısını) aklına getir ve ona icabet etmek için

hemen maddî ve manevî yönlerden hazırlanmaya çalış. Çünkü, bu çağrıya gönüllü ve istekli olarak icabet edenler, kıyâmet gününde lütuf ve yumuşaklıkla çağrılırlar. Bu sebeple, ezan sesinden hoşlanmak ve onunla sevinmek, kıyâmet günündeki çağrının kurtuluş müjdesi şeklinde olacağının işaretidir. Ezan vakti geldiğinde ALLAH Rasûlü (sa): "Ey Bilâl! Bizi rahatlat." derdi." (Darekutnî, Ebu Dâvûd) Bununla, "Ezan okuyup ruhumuzu neşelendir." demek isterdi. Çünkü ezan, sevgililer sevgilisi ve sevgililerin en yücesi olan kâinat sultanının huzuruna davet ve giriş iznidir.

Namaz kıldığın yeri, elbiseni ve bedenini temizlediğin zaman, bu şeylerin senin özünü koruyan zarf, kılıf ve kabuk olduklarını, bu sebeple bunları temizlerken özünü kirli bırakmanın doğru olmadığını düşün ve onu da tevbe etmek, pişmanlık duymak ve günah işlememeye karar vermekle temizle. Bil ki, ALLAH Teâlâ, namaz sırasında senin kılıf ve kabuğuna değil, öz ve cevherine bakar, onu teftiş eder ve onu

değerlendirir.

Setr-i avret yaptığın (elbise giyip avret mahallini örttüğün) zaman, bununla halkın bakış yeri olan bedeninin çirkinliklerini gizlediğini, bunun yanında ALLAH Teâlâ'nın bakış yeri olan kalbinin çirkinliklerini de gizlemen gerektiğini düşün. Ancak bedeninin çirkinliklerini elbise ile gizlemek mümkün olduğu halde, kalbinin çirkinliklerini (kötü huylarını, çirkin arzularını ve günah izlerini) gizlemek ancak pişman olmak, ALLAH Teâlâ'dan af dilemek, O'na karşı utanma ve korku duymakla mümkündür. Bu düşünce ile, kalbinde uyumuş veya uyuşmuş bir halde duran korku ve utanma hislerini uyandır ve bu düşünce ve hislerle donanmış bir halde RABBİnin huzurunda dur.

Kıbleye yöneldiğin zaman, bununla baş ve göğsünü ALLAH Teâlâ'nın sembolik evine doğru çevirdiğini, bunun yanında başının içindeki dimağla göğsünün içindeki kalbini de bizzat ALLAH Teâlâ'ya çevirmen ve yalnız O'na dönüp

O'nu duyman gerektiğini düşün. Bil ki, dışarıdaki maddî şeylerin ayarlanması, onların içindeki öz ve mânaların ayarını sağlamak içindir. Bu sebeple, baş ve göğsü Kıbleye çevirmek, dimağ ve kalbi ALLAH Teâlâ'ya çevirmeye yönelik bir çalışma ve hazırlıktır. Bu hakikati ifade etmek için şöyle denilmiştir: "Kul namaza durduğu zaman, onun yüzü gibi, özü ve kalbi de ALLAH Teâlâ'ya dönmüşse namazı namaz olur."

Namaz için niyet getirmek, kılınacak olan namazı en mükemmel şekilde ifa etmeye söz vermektir. Bu sebeple, namazı eksik ve kusurlu hale getiren gaflet, fikir dağılması, lüzumsuz hareket ve riya gibi hallerden sakınmak lâzımdır. Niyet, bir anlamda ömür boyunca ALLAH Teâlâ'ya kulluk etmeye karar vermeyi de içerir. Çünkü bütün ömür bir namaz zamanı kadar kısadır. Onun için, "Dünya bir saattir. O saati de ibadetle geçir." denilmiştir. ALLAH Teâlâ yalnız namaz zamanında değil, doğumdan ölüme ve oradan ebede kadar kulun RABBİ, Âmiri ve Mâliki olduğu

için, O'na kulluk da namaz zamanıyla sınırlı değildir.

Namaz vasıtasıyla ALLAH Teâlâ'nın huzuruna girmene izin verildiği için, namaza girmeye niyet getirirken minnet ve şükür duygularıyla dolu olman lâzımdır.

Ayakta durmak, sana kıyâmet gününde hesap için ALLAH Teâlâ'nın önünde durmayı düşündürmelidir. Şimdiki gıyabî duruşun, o gün vicahiye çevrilecek ve belki o zaman ellerin arkanda veya boynunda kelepçeli olacaktır. Onun için, ayakta dururken bunun ALLAH Teâlâ'nın huzurunda durmak olduğunu düşün ve bunun ağırlığını duy. Bunun nasıl bir duygu olduğunu bir nebze anlamak için, kendini güçlü bir sultanın önünde hayal et ve kalbinin çarpıntılarını seyret. Bunu anladıktan sonra, artık ALLAH Teâlâ'nın önünde dururken başını eğ, bakışlarını indir ve sakin dur. Buna paralel olarak da kalbinde tevazu, kibirsizlik ve edep halini yaşa.

Tekbir getirmek; ALLAH Teâlâ'nın her

şeyden büyük olduğunu söylemektir. Bu sebeple, tekbir getirirken, kalbinde O'ndan daha büyük bir şey barındırırsan, kendi kendini yalanlayıp ALLAH Teâlâ'nın huzurunda yalancı durumuna düşürürsün. Elbette ki, her hangi bir şeyi kavram olarak O'ndan büyük görmezsin. Çünkü bu, O'na iman etmeye terstir. Lâkin nefsinin her hangi bir arzusunu O'nun emirlerinden üstün tuttuğun ve bu arzuyu O'nun huzurunda bile unutmayacak kadar ileri götürdüğün takdirde, dolaylı olarak nefsini ALLAH Teâlâ'dan daha büyük görmüş olursun. Bu durumda ilâhın ALLAH Teâlâ değil, kendi nefsindir.

Kur'ân-ı Kerim'de bu tip kimselere, "Kendi nefislerini ilâhlaştıranları görüyor musun!" (Furkan, 43; Câsiye, 23) sitemli ifadesiyle işaret edilmiştir.

Tekbirden sonra "Veccehtu" duasını okurken, bunun ilk cümlesinde, "Yüzümü, gökleri ve yeri yoktan yaratana çevirdim." diyorsun. Bunu söylerken düşünmelisin ki, buradaki yüzden

maksat kalptir. Çünkü, ALLAH Teâlâ bir tarafta olmadığı için, O'na dönmek yüzle değil, kalb ve gönülledir. Bu sebeple, bu sözü söylediğin zaman, eğer kalbin ona dönmemiş ve hâlâ dünya işlerini ölçüp biçmekle meşgul ise, yalancı durumuna düşersin. Bu duruma düşmemek için, yüzünle birlikte kalbini de RABBİne çevirmelisin.

Bu duadaki "Ben bâtıldan hakka dönmüş bir müslümanım." cümlesini söylediğin zaman, her türlü bâtıldan dönmen ve ALLAH Rasûlü'nün müslümana yaptığı tarif gereği, müslümanların senin elinden ve dilinden selâmette olmaları lâzımdır.

"Ben müşriklerden değilim." dediğin zaman; şirkin birkaç çeşidi bulunduğunu, nefse mutlak itâatin, riya ve gösterişin de birer şirk çeşidi olduklarını düşünmen ve bunlardan sakınman lâzımdır.

"Hayatım ve ölümüm ALLAH içindir." dediğin vakit; bu sözü söylemenin ancak nefsinden geçmiş ve kendisini RABBİnin ibadet ve

hizmetine adamış bir kulun ağzına yakıştığını düşünmen ve böyle bir kul olma çabasına girmen lâzımdır.

"Recmedilmiş şeytandan ALLAH'a sığınıyorum." dediğin zaman, şeytanın sana düşman olduğunu ve seni RABBİnin yolundan ayırmak için çalıştığını düşünmen ve onun tuzaklarına düşmemeye gayret göstermen lâzımdır. Çünkü ALLAH Teâlâ, sadece sözle sığınma talebini kabul etmez; O, sözle birlikte davranış ve gayret de ister.

Meselâ; bir hastalığa şifâ vermesi için duâ edilirken, bilerek hastalığı arttırıcı şeyler yapılırsa, ALLAH Teâlâ bu duayı kabul etmez. Çünkü böyle bir durumda kişi fiil ve davranışıyla duasından vazgeçtiğini göstermiş olur. Bu hastalığı tedavi etme imkânı bulunduğu takdirde bunu yapmamak da aynı anlamı taşır. Bunun gibi, bir kimse, diliyle ALLAH Teâlâ'ya sığınırken, eğer O'nun emirlerine muhalefet edip şeytanın telkinlerine uyarsa, kendi kendisini yalanlamış ve

sözünü geri almış olur. Bu durumda da ALLAH Teâlâ onu şeytandan korumaz ve muhtemelen ciddiyetsizliğinin cezası olarak onu daha çok şeytanın eline verir. "Namaz kılmaya rağmen ALLAH Teâlâ'dan daha çok uzaklaşmanın" sebebi de budur.

Fâtiha'ya başlayıp "Rahman ve Rahîm olan ALLAH'ın adıyla" dediğin zaman, ALLAH isminin her işin başı, her hayrın anahtarı, her başarının şartı90, her bereketin kaynağı ve her mutluluğun dayanağı olduğunu düşünmen lâzımdır.

"Hamd, ALLAH içindir." dediğin zaman, bütün nimetlerin O'nun vergisi olduğunu, bu sebeple her türlü hamd ve şükrün de O'na yapılması gerektiğini düşünmen gerekir.

"O, Rahman ve Rahimdir." dediğin zaman, O'nun had ve hesaba gelmeyen rahmet çeşitlerini düşünmek ve ümitlenmek gerekir. Bu sebeple, Kur'ân-ı Kerim'de ümitsizliğin kâfirlerin hali olduğu bildirilmiştir. (Yûsuf, 87) Çünkü ümitsizlik, ALLAH Teâlâ’nın rahmetini inkâr etmek

anlamındadır. Halbuki, bütün varlık âlemi bütün güzellikleri, ışıkları ve mutluluklarıyla O'nun rahmetinin yansımalarıdır. Hayat elbette ki her zaman güllük gülistanlık değildir; onda fırtınalar da vardır. Fakat, sabır ve ALLAH Teâlâ'ya güvenmekle bu fırtınalar da kıştan sonraki bir baharı hazırlar ve güllük gülistanlığa dönüşür. Ve bu mucize de kendiliğinden, kör tesadüflerle veya eli kolu bağlanmış insanın bir işe yaramayan ve hatta karıştıkça bozan çalışmasıyla değil, ALLAH Teâlâ'nın rahmet ve imdat etmesiyle gerçekleşir.

"O, hesap ve din gününün sahibi ve sultanıdır." dediğin zaman, kalbinin korku ile dolması ve ürpermesi lâzımdır. Çünkü, o gün tek hüküm sahibi olan bu Sultana karşı çaresiz kalırsın. Seni amelinle mahkeme etse, cezaya çarpılırsın. Sana merhamet etmesini de hakettiğine emin değilsin. O gün din günüdür, dinin ne işe yaradığının görüldüğü ve onun tek değer haline geldiği gündür. O gün, gerçek dindarların kurtuluş, zafer ve mutluluk günüdür.

Gerçek dindarlar ise, hak dine göre tam amel eden kimselerdir. Senin ise kötülüklerin ve günahların bir yana, hayır ve ibadetlerin bile istiğfar gerektiren kusur ve eksikliklerle doludur.

"Yalnız sana ibadet eder ve yalnız senden yardım dileriz." dediğin zaman; namazı da, diğer ibadetleri de yalnız ALLAH için yapmak, bunlara nefis ve dünyaya âit heves ve hesap karıştırmamak gerektiğini ve iyi işlerin ancak O'nun inAyet ve yardımıyla yapılabildiğini, kendi hallerine bırakılan insanların sadece kötülük yaptıklarını ve yıkıma yaradıklarını düşünmen lâzımdır. Gerçek bu olduğu için, ibadet ve hayırlara muvaffak olduğun zaman, bunları ALLAH Teâlâ'nın tevfik ve inAyetinden bilmeli ve kibir, riya, iddia, sebeplere bağlama gibi yanlışlıklardan sakınıp O'na şükredip minnet duymalısın. Çünkü iyi işler yapmak aklın eseri olsaydı, senden daha akıllı olan insanların kötü işler yapmamaları gerekirdi. Bunları yapmak kuvvetin sonucu olsaydı, senden daha kuvvetli olanların senden

daha çok iyi işler yapmaları lâzım gelirdi. Akıl ve kuvvetin bu alanda büyük yardımları olabilir. Ancak onları bu istikamete yönlendiren ALLAH Teâlâ'dır.

"Bizi doğru yola hidAyet et." dediğin zaman, beşerin en büyük meselesinin hidAyet yolunu bulmak olduğunu düşünmen lâzımdır. Çünkü mutluluk ve saadete giden yol hidAyet yoludur. Diğer bütün yollar çıkmazlarda, bataklıklarda ve uçurumlarda biterler.

"Bu yol, kendilerine iyilik ettiğin kullarının yoludur. O, senin gazabına uğrayıp şaşırmış olanların yolu değildir." dediğin zaman, hidAyet yolunu tarif etmiş olursun. O halde bu yol, çok akıllı veya çok güçlü olanların veya kelle sayısı çok olanların yolu değil, ALLAH Teâlâ'nın kendilerine iman nasip ettiği ve sâlih amellere muvaffak kıldığı kimselerin yoludur. Bu yolda beşeriyetin mutlak rehberleri ve tartışmasız büyükleri olan peygamberler gelip geçmiş, mutluluk tohumlarını ekmiş ve misk-u amber gibi kokulu izler

bırakmışlardır.

Bundan sonra, zamm-ı sûre okurken, onun da mânasını düşün. Çünkü Kur'ân, sadece lâfız değil, lâfız ve mânadan oluşan bir terkiptir. Kur'ân'ın mânasını düşünmek, lâfzını okumak kadar kolay olmadığı için de yavaş okumak lâzımdır. Hiç şüphe yoktur ki, mânasını düşünmek şartıyla az bir miktar okumak, düşünmeden bunun birkaç katını okumaktan hem daha sevaplı ve hem daha etkilidir.

ALLAH Teâlâ, "Bu Kur'ân, akıl sahipleri mânalarını düşünsünler ve anlasınlar diye indirdiğimiz mübarek (bereketli) bir kitaptır." (Sâd, 29) buyurmuştur. Kur'ân'ın mânaları çeşitlidir. Bunların bir kısmı vaad ve müjde tarzında, bir kısmı tehdid tarzında, bir kısmı emir ve nehiy şeklinde, bir kısmı mev'iza şeklinde, bir kısmı ilâhî nimetleri sayma ve hatırlatma biçiminde, bir kısmı da ibret alınacak olayları anlatma ve dikkate verme biçimindedir. Onun için, vaad ve müjde âyetlerini okurken sevinmek, tehdidleri okurken

korkmak, emir ve nehiyleri okurken onları tatbik etmeye karar vermek, mev'izaları okurken yumuşayıp hayra yönelmek, ibretli vakaları okurken de verilmek istenen mesajı ve dersi almak lâzımdır. "Olmuş şeylerden ibret ve ders almayanlar, kendileri başkalarına ibret ve ders olurlar."

Kur'ân'da anlatılan vakalar eğlendirici hikâyeler değil, hisse ve ders çıkarılması ve ibret alınması gereken misâllerdir. Onun için, ALLAH Teâlâ, "Biz bu misâlleri insanlar düşünüp tefekkür etsinler diye veriyoruz." (Haşr, 21) buyurmuştur.

Namaz kılarken, kahır ve cebir sahibi, güç ve kudrette emsalsiz bir sultanın karşısında güçsüz, çaresiz, kimsesiz ve itibarsız bir suçlu durumundasın. Bunu düşününce korkudan belin bükülür ve ellerinle teslim olma işareti yaparak rükûa gidersin. Burada üç kere, "Büyük olan RABBİMi takdis ederim." diyerek O'nun hiddetini yatıştırmaya ve merhametini celbetmeye çalışırsın. Bu korku ve heybetle rükûa giden ilk

müslümanlar, orada dermansız ve hareketsiz kalırlardı. Onları cansız zanneden kuşlar, gelip sırtlarına konarlardı.

Bu şekilde eğilip rükûda zikir yaptıktan sonra ALLAH Teâlâ’nın geniş olan rahmetini düşünüp güç bulur ve belini doğrulmaya çalışıp inişte yaptığın gibi, tekrar ellerini kaldırır ve teslim olma hareketini yaparsın. Ancak, kısa bir süre içinde ruhunu yeni bir heybet, haşyet ve hacâlet dalgası sarar ve bu sefer daha büyük bir eğilme ve ayağa kapanma şekli olan secdeye gider ve orada, "Çok yüce olan RABBİMi takdis ederim." dersin. Secde vaziyeti zilletin en son şeklidir. Musalli (namaz kılan), en şerefli uzvu olan alnını ve kibrini temsil eden burnunu ayakların bastığı yere bırakır. Bu mânayı kuvvetlendirmek için, bu uzuvları örtüsüz (çıplak) toprak ve çakılların üstüne bırakmak daha efdaldir. ALLAH Rasûlü ve onun ashabı bu şekilde secde ederlerdi. Eğer musalli, bu uzuvlarıyla birlikte içinde olan nefsini de aşağı ve zelil görürse, secdenin hakikatini ifâ

etmiş olur.

Secde hali musalli'ye aslını hatırlatıp ondaki kibir hissini ve yücelik vehmini kırar. Çünkü insan topraktan yaratılmıştır ve bir gün tekrar ona döner.

Bu mânaların ruh ve zihne iyice işlemesi için, her rek'atta iki kere secde edilir.

Kıyam, rükû ve secde vaziyetlerinden sonra geriye oturma hali kalır. Bunun için son olarak oturma vaziyetini alırsın ve bu vaziyette, "Bütün saygılar ve tazimler ALLAH içindir. Bütün güzel işler, yararlı ve değerli şeyler O'na armağandır" diyerek tahiyyât okursun. Bu vaziyette iken iman ve İslâm nimetine ALLAH Rasûlü vasıtasıyla erdiğini, RABBİni tanımayı ve O'na ibadet etmeyi kendisinden öğrendiğini düşünerek teşekkür etmek ve minnet borcunu ödemek için ona selâm verirsin ve ALLAH Teâlâ’nın ona merhamet etmesi ve selâmet vermesi için dua edersin ve kendisinin ALLAH Teâlâ’nın hak peygamberi olduğuna şahidliği de

kapsayan eşhedü'yu okursun.

(Tahiyyât, ALLAH Resulünün Miraçta ALLAH Teâlâ'ya en yakın olduğu yerde söylediği sözün, ALLAH Teâlâ tarafından kendisine verilen cevabın ve Cebrail (as)’ın bunların sözlerine eklediği şehâdetin tekrarlanmasıdır. Bu sözlerin namazda okunmasının sebebi, namazın da bir çeşit Mirâc olmasıdır.)

Namazdan çıkmak niyetiyle selâm verdikten sonra, kıldığın namazın eksiklik ve yetersizliğini düşünerek üç kere istiğfar eder ve ALLAH Teâlâ'dan af dilersin. ALLAH Resulünün bu istiğfarı yaptığı rivAyet edilmiştir.

(Bu istiğfar, üç kere "Estağfirüllahel'azîm" demek şeklindedir. Mânası ise, "Büyük olan ALLAH'tan af ve mağfiret diliyorum."dur. Bu istiğfarın daha uzun şekilleri de rivAyet edilmiştir.)

Yahya İbni Vessâb, namazdan çıktıktan sonra onun kabul edilmemiş olması ihtimalini düşünüp korkuya kapılır ve bu korku onun yüzüne yayılırdı.

İbrahim en-Neha'î de aynı düşünce sebebiyle bitkinleşir ve bir müddet yerinde hareketsiz ve cansız gibi kalırdı.

Çünkü ALLAH Teâlâ, "Nasıl olursa olsun namaz kılın," dememiş; "Onu dosdoğru ve tastamam kılın." (Bakara, 43) demiş ve "Onlar namazlarında huşu duyarlar." (Mu'minûn, 2), "Onlar namazlarının âdap ve erkânını gözetirler; onlar namazlarına müdavimdirler." (Mu'minûn, 9) gibi âyetlerle onun nasıl kılınması gerektiğini bildirmiştir.

Bu ölçülerin altında kalan namazlar ise hakettikleri için değil, ancak ALLAH Teâlâ'nın rahmet, müsamaha ve affı ile kabul edilebilir. O'nun rahmeti, müsamahası ve affı da haktır. Bu sebeple, O'na karşı kusurlarını itiraf eden, benlik, enaniyet, iddia, riya ve kibir taşımayanların ümitsizliğe düşmeleri de doğru değildir.

Yukarıda görüldüğü gibi, namazda öz ve ruh durumunda olan şey huşu ve kalbin hazır olmasıdır. Huşu, imanın meyvesi ve ALLAH

Teâlâ'nın azametine yakîn derecesinde inanmanın meyvesidir. ALLAH Teâlâ'nın büyüklüğünü, O'nun her şeye muttali' olduğunu ve kendi kendisinin kusurlarını bilen bir kimse, namazda da, namaz dışındaki hallerinde de huşu duyar.

"Vay o namaz kılanlara ki namazlarından sehv ederler." (Mâûn, 4) âyeti şu anlamlarla tefsir edilmiştir:

1 - Namazdan sehv etmek, onda huşu duymamaktır.

2- Fikir dağınıklığı yüzünden kaç rek'at kıldığını şaşırmaktır.

3- Namazı unutup vaktini kaçırmaktır.

4- Namazı önemsememektir. Bu sebeple de, onu vaktinde kılmanın sevincini, vaktinden çıkarıp kazaya bırakmanın üzüntüsünü duymamak ve ne birinci halin sevabını, ne de ikinci halin vebalini önemli bulmamaktır.

5- Namazın hatırını saymayıp onunla telifi yakışık almayan ve ancak namaz kılmayanlara yakışan kötülükleri ve günahları işlemektir. Çünkü

ALLAH Teâlâ, "Namaz aşırılıkları ve çirkin şeyleri nehyeder." buyurmuştur. Bunları yapmak ise namazı dinlememek ve onu saymamaktır.

Farz namazlardaki eksiklikler sünnet olan namazlarla telâfi edilir.

ALLAH Rasûlü (sa) şöyle buyurmuştur: "Kıyâmet gününde ilk sorulan amel namazdır. ŞAyet onun farz kısmında eksiklik görülürse, ALLAH Teâlâ meleklere: "Kulumun sünnet namazları varsa, eksikliğini onlarla tamamlayın." diye emreder." (Sünen sahipleri), Hâkim Bu da ALLAH Teâlâ'nın bir lütuf ve merhametidir. O, kulunu batırmak için değil, kurtarmak için bahane arar.

İmamlık Etmek ve İmama Uymak

İmamlık etmenin bazı edepleri vardır. Bunlar şöyledir:

1- Kendisini istemeyen bir cemaate imamlık etmemek. ALLAH Rasûlü (sa) şöyle buyurmuştur: "Üç insanın namazları başlarından yukarıya çıkmaz. (Yani kabul olunmaz. Çünkü

kabul olunan ameller göklere çıkarlar.) Bunlar sahibinden kaçan köle, kocasını kızdıran kadın ve istenmediği halde imamlık eden kimsedir." (Tirmizî. Not: Hadislerde "imam" sözcüğü devlet yöneticileri için de kullanılmıştır. Bu itibarla, bu hadisin şümulüne bunlar da dahildirler.)

2- Cemaat içinde kendisinden daha âlim birisi varsa, öne geçmemek.

3- İmamlık şartlarına hâiz olmadığını bilirse, bu işe kalkışmamak.

4- Bu engellerden hiç birisi yoksa, teklif edilen imamlığı reddetmemek.

5- İmamlık ve müezzinliği birlikte yapmamak. Bu iki görevi birlikte yapmak mekruhtur. Bunlardan hangisinin efdal olduğu hususu ise ihtilâf konusudur. Sahih olan görüş, imamlığın efdal olmasıdır. Çünkü, insanların en hayırlısı olan ALLAH Rasûlü ve onun ilk halifeleri imamlık yapmışlardır. Müezzinliğe göre imamlık sorumluluğunun daha fazla olması da bunun daha efdal olduğunu gösterir. Çünkü sorumluluk

arttıkça sevap da artar. Nitekim sorumluluğu en büyük olan vazife devleti yönetmektir. Sevabı en büyük olan amel de şartları dahilinde icra edilen bu vazifedir. ALLAH Rasûlü (sa), "Âdil bir sultanın bir günlük yönetimi atmış senelik nafile ibadetten daha efdaldir." (Taberânî) buyurmuştur.

6- Namazları, ilk vakitlerinde kıldırmak. En sevaplı vakit ilk vakit olduğu için, normal şartlarda, cemaatin çoğalması düşüncesiyle de olsa, namazı geciktirmek mekruhtur.

7- Geçimi başka bir yoldan temin edilmişse, imamlık görevini (müezzinlik de öyledir) ücretsiz ve sırf ALLAH rızası için yapmak. Bu durumda ücret almak mekruhtur. Ücret aldığı halde de, onu namaz kıldırma karşılığı değil, aynı mescide devam etme ve o yerin hizmetini görme karşılığı olarak kabul etmelidir.

8- Namazı fetva değil, takva ölçüleriyle kıldırmak.

(Amellerin fetva ve takva ölçüleri vardır. Fetva ölçüsü onların cevaz hali, takva ise fazilet

halidir. Kişi tek başına kıldığı takdirde, namazını fetva ölçüleriyle de kılabilir. Çünkü, fazla sevap isteyip istememek kendi takdirine bırakılmıştır. Fakat, onu cemaate kıldırdığı zaman, takva ölçülerine uymak mecburiyetindedir. Çünkü cemaati az sevaba mahkum etme hakkı yoktur. Gözetilmesi gereken takvanın bir boyutu da, cemaatin mezhebine uymaktır ve şAyet cemaat içinde iki mezhepten kimseler varsa, iki mezhebe de riâyet etmektir. Daha önce de söylediğimiz gibi, ülkemizde Hanefî ve Şafiî mezhebinden olan insanlar bir aradırlar. Bu sebeple, cami ve mescidlerde namaz kıldıran imamların bu iki mezhebin namazla ilgili hükümlerini eşit bir şekilde bilmeleri ve eşit bir şekilde namazda tatbik etmeleri lâzımdır.)

Bu, namazı en mükemmel şekilde kıldırmak demektir. ALLAH Rasûlü (sa) "İmam zimmet altındadır." (Ebu Dâvûd, Tirmizî) hadisiyle bunu anlatmıştır. İmamın bu husustaki eksiklikleri cemaate değil, kendisine zarar verir. ALLAH

Rasûlü (sa) şöyle buyurmuştur: "İmam, namazı tam olarak kıldırırsa, kendisi de, cemaat da bunun sevabını kazanır. Eksik kıldırırsa, bunun sorumluluğunu yalnızca kendisi taşır." (Buharî, Ebu Dâvûd, İbnu Mâce, Hâkim) Seleften bir zat şöyle demiştir: "ALLAH Teâlâ ile kulları arasına girenler üç sınıftır. Bunlar peygamberler, âlimler ve imamlardır. Peygamberler ALLAH Teâlâ'nın dinini tebliğ ederler; âlimler onu açıklayıp izah ederler; imamlar da dinin direği olan namazı kıldırırlar." Hz. Ebu Bekir'in ilk halife seçilmesinde de imamlığın fazileti delil gösterilmiştir. Ashâb: "Namaz dinin direğidir. Madem ki, ALLAH Rasûlü (sa) namazı kıldırmak için Ebu Bekir'i görevlendirdi, o halde efdalımız odur." dediler ve onu seçtiler. Hz. Ali (ra) şöyle demiştir: "ALLAH Rasûlü (sa) hastalanınca, namazları kıldırma görevini Ebu Bekir'e vermişti. Ben de o sırada hâzırdım; başka bir yerde veya hasta değildim. Buna rağmen, madem ki, ALLAH Rasûlü (sa) dinimiz için onu seçmişti; biz de dünyamız için

onu seçtik." (İbnu Şahin, Şerhu Mezâhibi Ehlis-Sünneh)

9- Günahlardan uzak durmak. Çünkü imam, cemaatin şefaatçi ve ricacısıdır. Bu sebeple, onların en iyisi olması ve ALLAH yanında itibarı bulunması lâzımdır. Halbuki günahlar, kişinin ALLAH yanındaki itibarını düşürür. Ancak bu durumu düşünmek ve gözetmek, imamın kendisini ilgilendirir. Cemaat ise, abdest ve namazın farzlarını yerine getiren her müslümanın arkasında namaz kılabilirler. İslâm dininin bir şiarı olan toplu cemaatle namaz kılmanın tatile uğramaması için, bu caiz görülmüştür. Ancak, takva sahibi bir imamın bulunması halinde, günah işleyenlerin arkasında namaz kılmak mekruhtur.

Sufyân es-Sevrî, şöyle demiştir: "Muttaki olanın da, olmayanın da arkasında namaz kıl. Ancak içki içenler, pervasızca (açıkça ve ısrarla) günah işleyenler, anne-baba hakkı tanımayanlar ve (itikat veya ibadetinde) bid'at sahibi olanlar (kendine göre din uyduranlar) bundan hariçtirler."

10- Müezzin kameti bitirip saflar düzene girmeden evvel tekbir getirmemek. (Üç mezhebin, Hanefî mezhebinden de İmam Yûsuf un görüşü budur.) Kametten sonra, sağ ve sol taraflarına bakıp safların intizamını (düzlük ve sıklığını) temin etmek.

11- Tekbirleri cemaate duyuracak şekilde sesli okumak. Şafiî mezhebine göre, cehrî namazlarda Fatiha ve zamm-ı sureleri açık okumak.

12- Fatiha'yı sesli okuduğu zaman, "Âmin!" sözünü de uzatarak sesli okumak. Cemaat de bu sözü onunla birlikte aynı anda ve sesli okurlar. (Bu, Şafiî mezhebine göredir. Hanefî mezhebine göre ise, imam da cemaat da "Âmin" sözünü gizli söylerler.) Diğer tekbir ve intikallerde (namaz hareketlerinde) ise, cemaat imamı biraz geriden takip ederler. Bu konuda şöyle denilmiştir: "Cemaat namazından kimileri yirmi beş sevap alırlar. Bunlar, imamdan sonra tekbir getiren, ondan sonra rükû ve secdeye gidenlerdir.

Kimileri bir sevap alırlar. Bunlar, imamla birlikte tekbir getiren ve onunla aynı anda rükû ve secdeye gidenlerdir. Kimileri de hiç sevap almazlar. Bunlar, imamdan önce tekbir getiren ve ondan önce inip çıkanlardır." Bu sonuncuların namazları fasittir.

13- Açık (cehrî) namazlarda üç sekte (duruş) yapmak. Bunlardan birincisi, ihram (tahrim, iftitah) tekbirinden sonradır. İmam burada, "Veccehtü" veya "Sübhâneke" okurken, Şafiî olan cemaat de farz olan Fatiha'yı okurlar. İkincisi, Fatiha ile zamm-ı sûre arasındadır. Birinci sektede Fatihayı okumayanlar, onu burada okurlar. Üçüncüsü de zamm-i sureden sonradır. İmam (tek başına namaz kılanın da hükmü budur.) burada bir iki nefes kadar durmalıdır. Çünkü, burada hiç durmadan rükûa gitmek mekruhtur.

14- Tadil-i erkân ve sünnetlere riâyet etmekle birlikte, namazları bıkkınlık verici bir şekilde uzatmamak.

ALLAH Rasûlü (sa) şöyle buyurmuştur:

"Biriniz imamlık yaptığı zaman namazı hafif kıldırsın. Çünkü cemaat içinde zayıf, yaşlı ve işi âcil olanlar bulunabilir. Kendi kendine kıldığı zaman ise, onu istediği kadar uzatsın." (Müttefekun aleyh)

15- Namaz dualarında çoğul (biz) sığasını kullanmak. Çünkü imam, dualarına cemaati de katmak durumundadır.

16- Selâm verdikten sonra oturmuş halde cemaate dönmek. Şafiî olan imam tesbihâtı da bu halde yapar.

Hanefî olan ise, kalkıp ayrı bir yerde (veya yerinden biraz kayarak) sünnet kılar. Bunun için de sağ tarafı tercih etmesi evlâdır.

17- Cemaat sevabını alabilmek için imamlığa niyet etmek. Bu niyet, namazın sıhhati için şart değildir.

CUMA NAMAZI

Cuma Gününün Fazileti

Cuma günü, büyük bir gündür; ALLAH Teâlâ, İslâm'ı ve müslümanları onunla

şereflendirmiştir. ALLAH Rasûlü (sa) şöyle buyurmuştur: "Üzerinde Güneşin doğduğu en hayırlı gün Cuma günüdür. O gün Âdem (as) yaratılmış, o gün cennete sokulmuş, o gün yere indirilmiş, o gün tevbesi kabul edilmiş, o gün ölmüştür. O gün kıyâmet kopar ve o gün cennettekilerin ALLAH Teâlâ'yı görme günüdür." (Müslim), "Cuma günü daha önceki kitap ehline de verilmişti. Fakat onlar, onu kabul edip etmeme konusunda ihtilâf edince, o gün kendilerinden alındı. Ondan sonra bize verildi ve bizim için bayram günü yapıldı." (Müttefekun aleyh), "Cuma günü veya gecesinde ölen müminlere şehid sevabı verilir ve bunlar kabir fitnesinden korunurlar." (Tirmizî) Kâ'b el-Ahbâr şöyle demiştir: "ALLAH Teâlâ, şehirlerden Mekke'yi, aylardan Ramazan ayını, günlerden Cuma'yı, gecelerden de Kadir'i üstün kılmıştır."

Cuma Namazının Önemi

Cuma namazı, cemaatle kılınması emredilen özel bir namazdır. ALLAH Teâlâ, bu

namazın edâ edildiği vakitte dünya işleriyle uğraşmayı haram kılmış, şöyle buyurmuştur: "Ey iman edenler! Cuma günü namaz için ezan okunduğu zaman, ALLAH'ı zikretmeye (namaz kılmaya) gidin, (bu sırada) alış verişi bırakın. Bilirseniz, bu sizin için daha hayırlıdır." (Cumua, 9) ALLAH Rasûlü (sa) da şunu söylemiştir: "Kim, şer'î bir özrü bulunmaksızın üç cumayı üst üste terk ederse, ALLAH Teâlâ onun kalbini mühürler." (Ahmed, Sünen sahipleri, Hâkim) Bir rivAyette bu hadisin sonu şöyledir: "Bu kişi, İslâm dinini arkasına atmış olur." (Beyhakî)

İbni Abbas'a: "Müslüman bir kimse, Cuma ve cemaate gitmese hükmü nedir?" diye soruldu. İbn-i Abbas (ra): "O kimse cehennemliktir." dedi.

Cuma Namazının Sıhhat Şartları

Cuma namazının sahih olması için, diğer namazlardaki şartlara ilâve olarak şu şartların da bulunması lazımdır:

1- Vaktinde kılmak. Cuma namazı vakti dışında kaza olarak kılınmaz.

2- Meskûn alanın içindeki bir yerde kılmak. Cuma namazı, binaların bulunduğu alanın dışında kılınmaz. (Bu Şafiî mezhebine göredir. Bu mezhebe göre, kendilerine Cuma namazı farz olan kırk kişinin yerleşik olarak bulundukları her yerde bu namaz kılınır. Bu namazın edâ edilmesi için sultanın izni de şart değildir.)

(Hanefî mezhebine göre ise, sultanın izin vermesi şarttır. Cuma namazını kaldırmaya çalışan bazı sözde hocalar, bu maddeyi ele alarak maksatlarına ulaşmak isterler. Fakat, bu kötü maksatlı kişiler bu konuda birkaç yerde yanılıyorlar. Evvelâ, bu şart bütün mezheplere göre değil, yalnızca Hanefî mezhebine göredir. Bir mezhebin hükmünü bütün müslümanlara yüklemek ise anlamsızdır. Saniyen, Hanefî mezhebinde de bu şart farz olmanın değil, edanın şartıdır. Bu şu demektir. Sultan izin vermese de Cuma namazı farzdır. Ancak, edâ ederken onun izni lâzımdır. Sâlisen, şart koşulan her hangi bir sultandır. Yani, devletin yetkili âmiridir. Bu âmirin

şer'î mânada sultan olması şart değildir. Cuma namazını kaldırmanın İslâmiyete hizmet olduğunu söylemek ise, tımarhanelerdeki delileri bile isyan ettirecek kadar mantık dışı bir iddiadır.)

3- Şafiî mezhebine göre, en az kırk mukîm (yerleşik) erkeğin katılması. Bu sayıdan daha az olan bir cemaatle Cuma namazı kılınmaz. Hanefî mezhebine göre ise, üç kişi ile de Cuma namazı kılınır. Cuma namazına ikinci rek'atta yetişen kimse, son rek'atı tek başına kılar. Fakat ikinci rek'atın rükûundan sonra gelen, öğle namazını niyet eder ve imamın selâmından sonra dört rek'at kılar.

4- İhtiyaçtan fazla olan yerlerde kılınmaması. Bu şarta uyulmadığı takdirde, geçerli olan namaz, ihram tekbiriyle öne geçenlerin namazıdır.

5- Namazın kılındığı yerin herkese açık olması.

6- Namazdan önce hutbe okunması. Hazır bulunanların susup hutbeyi dinlemeleri vacip, el

kol hareketleri yapmaları, bir şeyle oynayıp oyalanmaları şiddetle mekruhtur.

Cuma günü, sünnetin kılınmadığı kerahet vakti yoktur. Ancak, imam minbere çıktıktan sonra mescid tehiyye'sinden (sünnetinden) başka sünnet kılınmaz.

Hutbe okuyan imam, sağa sola dönmez ve el hareketleri yapmaz. Bu sırada iki eliyle bir kılıç veya âsa tutması, ellerini üst üste koyması veya minberi tutması tavsiye edilir. (Zamanımızda kılıç ve asadan yanlış mânalar çıkarıldığı için, bunları tutmamak evlâdır.)

Cuma namazı, baliğ, akıllı, hür ve mukîm olan (misafir olmayan) erkeklere farzdır. Ancak yağmur, çamur, hastalık, hasta bakımı halleri Cuma namazına gitmemek için meşru mazeretlerdir.

Cuma Adabı

1- Perşembe gününden itibaren Cumaya hazırlanmak. Bunun için, Perşembe günü ikindiden itibaren duâ, istiğfar ve zikr etmek.

Cuma gecesi namaz kılmak ve Kur'ân okumak. Cuma gününü ondan önceki veya sonraki günle birlikte oruç tutmak. Yalnız Cuma günü oruç tutmak ise mekruhtur. Seleften bir zat şöyle demiştir: "ALLAH Teâlâ'nın, kullarına maddî rızktan başka da fazl ve ihsanı vardır. Ancak bu fazl ve ihsanı, Perşembe günü ikindiden itibaren Cuma namazına kadar isteyip dua edenlere nasip eder."

Bu hazırlığı yapan bir kimse, Cuma gününe gafil bir şekilde girenlerden olmaz. Seleften bir zat şöyle demiştir: "Cuma namazından hissesi en çok olan kimse, onu Perşembe gününden itibaren gözetleyen ve ona hazırlık yapandır. Hissesi en az olan kimse ise, o gün sabahladığı zaman, "Bu gün hangi gündür?" diye sorandır.

2- Cuma günü yıkanmak ve temiz elbise giymek. Bu gün yıkanmak müekked (tekidli) bir sünnettir. Bazı âlimler, onun vacip olduğunu da söylemişlerdir.

ALLAH Rasûlü (sa) şöyle buyurmuştur: "Cuma günü yıkanmak her mükellef üzerine vaciptir." (Müttefekun aleyh), "Cuma namazına giden herkes o gün yıkansın!" (Müttefekun aleyh), "ALLAH Teâlâ o kimseye merhamet etsin ki, Cuma günü erken kalkar, yıkanır, temiz elbise giyer ve erken mescide gider." (Sünen ashabı)

Elbisenin beyazı tercih edilmelidir. Siyah renk bazı âlimler tarafından mekruh sayılmıştır. Bu renge rağbet göstermek, ilk asırdan sonra ortaya çıkan bir bid'attır. Diğer renkler ise, gösterişe yol açabilirler.

3- O gün tırnakları kesmek, sakalı ve bıyığı kısaltmak gibi genel temizlik işlerini yapmak. ÂbdULLAH İbni Mes'ûd (ra) şöyle demiştir: "Kim Cuma günü tırnaklarını keserse, ALLAH Teâlâ ondan bir hastalık alır ve ona bir şifa verir."

4- Güzel koku sürmek. Güzel koku hem sahibini, hem de ona yakın olanları ferahlandırır. İmam Şafiî şöyle demiştir: "Temiz elbise giyenin sıkıntısı azalır; güzel koku sürenin de zihni açılır."

5- Sarık giymek. Sarık giymek diğer namazlarda olduğu gibi, Cuma namazında da müstehabtır.

6- Olabildiğince mescide erken gitmek. Özellikle Cuma günü mescide erken gitmenin sevabı büyüktür. Çünkü, mescide erken gitmekte ALLAH Teâlâ’nın namaz için yaptığı çağrıya icabet etmeye istekli olmak, O'nun mağfiret ve rızasına samimî olarak talip olmak anlamı vardır. (ALLAH Teâlâ, Hz. Musa'yı Tur dağına çağırmış ve oraya yetişmesi için de bir süre belirlemişti. Fakat, Hz. Musa (as) ALLAH Teâlâ ile konuşmaya duyduğu iştiyakın verdiği güçle oraya çok daha erken varmış ve ALLAH Teâlâ, ona niçin acele ettiğini sorunca da şunu söylemiştir: "RABBİM! Sen daha çok razı olursun diye acele ettim." (Tâhâ, 84)

ALLAH Rasûlü (sa) şöyle buyurmuştur: "Cuma günü mescide en evvel gidenler, birer deve sadaka etmiş gibi olurlar. Bunları takiben gelenler, birer sığır sadaka etmiş gibi olurlar. Bunlardan sonra gelenler, birer koç sadaka etmiş

gibi olurlar. Bunların arkasından gelenler, birer tavuk sadaka etmiş gibi olurlar. Bunlardan sonra gelenler de birer yumurta sadaka etmiş gibi olurlar. (Bir rivAyette de: "Melekler, bunları geliş sıralarına göre kaydederler.") İmam minbere çıkınca da, melekler defterleri kapatırlar ve gelip hutbeyi dinlerler. Bundan sonra gelenler ise, sadece namazın farzını yerine getirmiş olurlar. Bunlara Cuma sevabından bir şey verilmez." (Müttefekun aleyh) Ashâb ve onları izleyen müslümanlar, Cuma günü erkenden mescide giderlerdi. Müslümanlarda diyanet ve ibâdetteki ilk gevşeme, bu sünneti terk etmeleriyle başgösterdi. Onlar mübarek Cuma ibadeti için gevşeklik sergilerken, yahudi ve hıristiyanlar Cumartesi ve Pazar ibadetleri için erkenden mabedlerine gidiyorlar ve dünya ehli kâr ve kazanç için şafaktan itibaren yollara düşüyorlar. Müslümanların ve âhiret ehlinin bu insanlar kadar gayretli ve istekli olmaları gerekmez miydi?

ALLAH Rasûlü (sa) şöyle buyurmuştur:

"İnsanlar ezan okumanın ve birinci safta namaz kılmanın sevaplarını bilselerdi, onun için kur'a çekerlerdi. Ve Cuma günü mescide erken gitmenin sevabını bilselerdi, bunda yarışırlardı." (Müttefekun aleyh)

7- Cuma namazına giderken, huşu ve tevazu ile gitmek ve mescitte beklerken itikâf niyetini getirmek.

8- Mescitte safları geçerken, ayaklarını oturanların omuzları üstünden geçirmemek ve namaz kılmakta olanların önünden geçmemek. Bu iki hareket de haramdır. ALLAH Rasûlü (sa), omuzların üzerinden atlayan bir adamı görünce onu şöyle uyarmıştır: "Hem geç geldin; hem de hazır olanlara eziyet verdin!" Ve şöyle buyurmuştur: "Kırk sene ayakta beklemek, namaz kılanın önünden geçmekten daha hayırlıdır." (Müttefekun aleyh), "Namaz kılan, önünden geçmek isteyeni geri itsin." (Müttefekun aleyh)

Direk, duvar ve seccade, namaz için son sınırdırlar. Bu sebeple, bunların önünden

geçilebilir. Bunlardan biri bulunmadığı takdirde, musalli'nin (namaz kılanın) önüne âsa gibi bir şey dikmesi sünnettir.

9- Ön safta namaz kılmak. Yukarıda geçen hadis-i şerifte bildirildiği üzere, ön safta namaz kılmanın sevabı diğer saflardan daha fazladır. Ancak bazı âlimler, Cuma namazındaki ön saffın, minberin önündeki saf olduğunu söylemişlerdir. Çünkü bu saf, kesilmeden baştan başa devam eder ve bu safta olanlar minberdeki hatibi daha görüp iyi dinleyebilirler.

Ön saffın fazla olan sevabına rağmen, bazı zatlar tevazu maksadıyla arka saflarda durmuşlardır. Bilindiği gibi, ameller niyetlere göredir.

10- Hutbe esnasında konuşmamak (ve bir şeyle eğlenip oynamamak).

ALLAH Rasûlü (sa) şöyle buyurmuştur: "Hutbe esnasında konuşan için Cuma sevabı yoktur." (Müttefekun aleyh), "Hutbe okunurken, çakıllara dokunan bir kimse, ibâdetin ciddiyetini

ihlâl etmiş olur." (Müslim)

11- Hutbe esnasında, tahiyyet'ül-mescid dışında namaz kılmamak. Bu bahse daha önce de temas edildi. Hz. Ali (ra) şöyle demiştir: "Dört vakitte sünnet namazı kılmak mekruhtur. Bu vakitler sabah namazı sonrası, ikindi namazı sonrası, günün tam ortası (istiva zamanı) ve hutbe zamanıdır.

12- Cuma namazından sonra iki, dört veya altı rek'at sünnet namazı kılmak.

13- Mescitte dünya işlerini konuşmamak. ALLAH Rasûlü'ne nisbet edilen bir sözde şöyle denilmiştir: "Bir zaman gelecek ki, insanlar dünya işlerini mescitlerde konuşacaklar. ALLAH Teâlâ'nın bu insanlara ihtiyacı yoktur. Siz de onlarla oturup kalkmayın." (Beyhakî, Hâkim, İbnu Hibban)

Cuma Gününün Diğer Edep ve Sünnetleri

1- Cuma günü bir ilim meclisinde bulunmak, bir va'z dinlemek. Ebu Zer (ra)'ın rivAyet ettiği bir hadiste şöyle buyurulmuştur: "Bir ilim meclisinde bulunmak, bin rek'at nafile

namazdan daha hayırlıdır." (Daha önce geçti) ALLAH Teâlâ, Kur'ân-ı Kerim'de ilmi "fazl=üstünlük" olarak isimlendirmiştir. "ALLAH sana (Muhammed (as)'a hitaptır) büyük fazl verdi." (Nisa, 113) "Dâvûd'a kendi tarafımızdan fazl verdik" (Sebe', 10) gibi âyetlerdeki fazl da ilim demektir. Bu sebeple, özellikle Cuma günü ilim öğrenmek ve öğretmek en efdal ve üstün amellerdendir. Enes İbni Malik (ra) şöyle demiştir: Âyette, "Namaz kılındıktan sonra dağılın ve ALLAH'ın fazlını arayın." (Cumua, 10) denilerek emredilen şey, dünyalık aramak değil, hastaları ziyaret etmek, cenaze işinde hazır bulunmak, ilim öğrenmek ve ALLAH yolundaki dost ve tanıdıkları ziyaret etmektir."

2- Cuma günündeki eşref saate denk gelmek ümidiyle bütün gün ibadet, dua, namaz ve hayır işlerinde bulunmak. ALLAH Rasûlü (sa) şöyle buyurmuştur:

"Cuma gününde bir saat vardır ki, müslüman bir kul o saate denk gelip bir şey

isterse, ALLAH Teâlâ, o istediğini kendisine verir." (Tirmizî, İbnu Mâce)

Cuma günündeki bu saat de, Ramazan ayı içindeki Kadir gecesi gibi hem faziletli, hem de gizlidir. Onun için, bütün gün o saatteymiş gibi uyanık ve dikkatli olmak lâzımdır. Bu saat, "RABBİNİZin bazı zamanlarda rahmet esintileri vardır. Bu esintileri yakalamaya çalışın." (Taberânî, İbnu Abdil Berr, Hâkim, Tirmizî) hadisiyle bildirilen esinti zamanlarındandır.

İmamın minbere çıktığı an da şerefli bir zamandır. O esnada da dua edilmelidir.

3- Cuma günü ALLAH Rasûlü'ne çok salavât okumak. Bir hadis-i şerifte şöyle buyurulmuştur: "Kim Cuma günü bana seksen kere salavât okusa, ALLAH Teâlâ onun seksen senelik günahını affeder." (Darekutnî) Salavâtın sonunda istiğfar etmek de müstehabtır.

4- Çok Kur'ân okumak. Cuma günü ve gecesinde Kehf sûresini okumak da ayrıca müstehabtır.

5- Cuma günü ibadetlerinden birisi de çokça sadaka vermektir.

ALLAH Teâlâ bir kulunu sevdiği takdirde, sevabını çoğaltmak için onu özellikle şerefli ve mübarek zamanlarda hayır ve tâatlara muvaffak eder. Bir kulunu sevmediği takdirde de, günahını çoğaltmak, vebalini ağırlaştırmak ve hüsranını büyütmek için onu bilhassa böyle zamanlarda şer ve günahlara sevk eder.

Namazla İlgili Meseleler

Namazla ilgili olarak bilinmesinde zaruret bulunan meseleler topluca ve özetle şöyledir:

1- Namazda, onun kendi hareketleri dışında hiç bir hareket yapmamak onun kemâlindendir. Ancak, ihtiyaç sebebiyle bir rek'atta iki harekete cevaz vardır. Üç hareket ise Şafiî mezhebine göre namazı bozar. (Hanefî mezhebine göre ise, hareket çok olursa namazı bozar. Bunun çokluğunu örf tayin eder. Bu sebeple, dışardan bakılınca çok görülen hareketler çok sayılır. Bu hareketler, duruma göre üç veya

daha çok hareketlerden oluşabilir.) Bir dünya sultanının huzurunda cesedini unutup hareketsiz duran insanlar, sultanların sultanı olan ALLAH Teâlâ'nın huzurunda da hareketsiz durmalıdırlar. Bu edep gereğidir.

2- Ayakkabılarla namaz kılmak caizdir. Onlarda açıkça görülmeyen necasetler de affa tabidirler. ALLAH Rasûlü (sa) şöyle buyurmuştur: "Biriniz namaz kılmak istediği zaman, ayakkabılarının dibine baksın. Orada bir necaset görürse yere sürtmek suretiyle temizlesin ve ondan sonra onlarla namaz kılsın." (Ahmed, Ebu Dâvûd, Hâkim) Ayakkabılarını çıkardığı takdirde, aklının onlarda kalmaması için onları önündeki bir boşluğa koyması evlâdır. Çünkü bu da namazda huşuu sağlamanın yollarındandır.

3- Namaza girdikten sonra gelen (mesbûk) kimse, rükû'da imama yetişirse o rek'at kendisine sayılır. Bu durumda, rükûa giderken rükû tekbirini de okuması gerekir. Rükû'dan sonra yetişirse, o rek'at kendisine sayılmaz. Onun için,

sadece ihram (tahrim) tekbirini okur ve imamı takip eder. Mesbuk'un rükû'da imama yetişip yetişmediğini anlayabilmesi için, imam rükû yerinden kalkmaya başladığı an tekbir okumaya başlamalıdır. Bu, aynı zamanda tekbirin getiriliş biçimidir de.

4- Namazını tek başına kılmış olan bir kimse, cemaat bulursa, Şafiî mezhebine göre aynı namazı iade edebilir. Fakat bir namazı iki kere cemaatle kılmak caiz değildir. Bu durumda, kaza veya sünnet niyetiyle ikinci cemaate katılabilir.

5- Namazı kıldıktan sonra bir yerinde necaset gören kimse, ihtiyaten o namazı iade eder; fakat bu zorunlu değildir. Namaz içinde iken, necasetin farkına varsa, onu atabilirse bir şey lâzım gelmez. Meşhur ayakkabı hâdisesinde Cebrail (as) uyarınca, ALLAH Rasûlü (sa) ayakkabılarını çıkarmış ve namazına devam etmiştir.

6- (Şafiî mezhebine göre) sehiv secdesi selâmdan öncedir. Ancak selâmdan önce bunu

unutan selâmdan sonra secde yapar ve tekrar selâm verir. (Hanefî mezhebine göre ise, sehiv secdesi selâmdan sonradır ve sehiv secdesinden sonra tekrar teşehhüd okunup selâm verilir. Sehiv secdesi birinci teşehhüdü veya kunutu terk etmek, namazı bozan bir hareketi yanlışlık ve sehiv ile yapmak veya kaç rek'at kıldığını unutup bir sayıda karar kılmak sebepleriyle yapılır. Hanefî mezhebine göre, Fatiha'yı okumamak, bayram tekbirlerini getirmemek, imamın açık namazları gizli, gizli namazları açık okuması hallerinde de sehiv secdesi yapılır. Bu mezhebe göre, sehiv secdesi vacip, Şafiî mezhebine göre sünnettir.)

7- Namaz niyetinde vesvese yapmak cehalettir. Çünkü niyetin farzı, yapılacak olan ameli özet halinde zihinde kararlaştırmaktır. Bu ise namaza dururken bir lahza içinde gerçekleşir. Ashabın niyette vesvese yapmamaları, bunun din ve takva ile alâkalı olmadığının delilidir.

8- Safta yer bulundukça tek başına durmak mekruhtur. Yer bulamayan bir kimse

öndeki saftan bir adam tutup kendi yanına çekmelidir. (Ancak şimdiki müslümanların çoğu bu usulü bilmedikleri için, birisi bu harekete kalkışırsa kızabilirler. Bunu da hesaba katmak lâzımdır.)

9- Duruşta ve ihram (tahrim) tekbirinde imamın önüne geçmek namazı bozar. Hareketlerde onun önüne geçmek şiddetle mekruhtur. Okumalarda ise, onun önüne geçilebilir.

10- Safları doldurmak ve düz tutmak cemaat namazının güzelliklerindendir. Bu sebeple, safta duranların bu hususlara dikkat etmeleri, gerekirse imamın da uyarıda bulunması lâzımdır.

11- Yanlış namaz kılanları bilgilendirmek emr-i ma'rûf cümlesindendir. ALLAH Rasûlü'ne nisbet edilen bir sözde şöyle denilmiştir: "Câhil olana doğruları öğretmeyen âlimin vay haline!"

ÂbdULLAH İbni Mes'ûd (ra) şöyle demiştir: "Birisinin yanlış namaz kıldığını (veya yanlış abdest aldığını) görünce, onu bilgilendirmeyen

kimse onun günahına ortaktır." Bilâl İbni Sa'd şöyle demiştir: "Hata gizli yapıldığı zaman, sadece sahibine zarar verir. Açıkça yapıldığı zaman ise, bütün görenlere zarar verir. Çünkü bu durumda görenlerin onu bir şekilde düzeltmeleri gerekir." Hz. Ömer (ra) şöyle demiştir: "Mescitte tanıdığınız arkadaşlarınızı gözden geçirin. Göremediğiniz olursa onun durumunu soruşturun. Hasta ise kendisini ziyaret edin. Mazeretsiz gelmemişse, ona sitem edin."

Şer'î bir mazeret bulunmadıkça cemaati terk etmek doğru değildir. Çünkü cemaatle namaz kılmanın büyük sevabı vardır ve o, âlimler arasındaki ihtilâfa göre ya farz-ı ayn (herkese farz olmak), ya farz-ı kifâye (yeterli sayıyla icra edilmesinin farz olması) veya müekked (tekidli) bir sünnettir. Eskiden bir kimse cemaate gelmeyince, arkadaşları bir tabut götürüp onun kapısına bırakırlardı. Bununla, o kimsenin manen ölmüş olduğunu göstermek isterlerdi.

(Kadınların kendi aralarında cemaat

namazı kılmaları sünnet değildir. Erkekler cemaatinde bulundukları takdirde ise, erkeklerin arkasındaki bir safta durmaları gerekir. Çünkü, erkeklerle aynı safta ve hizada durmaları halinde, Hanefî mezhebine göre, imam onlara da imamlığı niyet etmişse, aynı saftaki ve arkadaki erkeklerin namazları bozulur; imam bunu niyet etmemişse, bu sefer de onların namazları geçersiz olur. Şafiî mezhebine göre ise, bu mekruh olmakla birlikte kimsenin namazını bozmaz.

Bir müddet evvel, kadınların cenaze namazını kılıp kılamayacaklarıyla ilgili hararetli bir tartışma yaşandı. Fakat burada tartışılacak bir durum yoktur. Çünkü kadınlar isterlerse, elbette ki, diğer namazlar gibi cenaze namazını da kılabilirler. Ancak erkeklerle birlikte kıldıkları takdirde, onların arkasında saf tutarlar. Bunun hükmü mezheplere göre değişse de sonuç aynıdır. Çünkü İslâm dini kadın ve erkek ihtilâtını hiçbir zaman hoş görmez ve zaruret bulunmadıkça buna izin vermez.)

Namazla ilgili diğer meseleleri "Evrâd" bahsinde zikredeceğiz.

NAFİLE NAMAZLAR

Namazlar, farz ve nafile olmak üzere iki kısımdır. Nafile, fazla olan şey demektir. Nafile namazlar da, farzların dışında kalan ve sevaplarıyla onları takviye eden ve tamamlayan namazlardır. Bu namazların bir kısmı mutlak nafilelerdir. Bunlar, kerahet vakitleri dışında her zaman ve her sayıda kılınabilirler. Bir kısmı da vakte veya sebebe bağlı olanlardır. Vakte bağlı olanların başında farz namazların sünnetleri gelir. ALLAH Rasûlü (sa), bu sünnetleri kılanlar için her gün cennette bir köşk yapıldığını haber vermiştir.

Farz Namazların Sünnetleri

1- Sabah namazının sünneti. Bu sünnet, iki rek'attır ve sabah namazından önce kılınır. ALLAH Rasûlü (sa) şöyle buyurmuştur: "Sabah namazının iki rek'at sünneti, bütün dünya ve içindeki şeylerden daha hayırlıdır." (Müslim) Şafaktan güneş doğuşuna kadar süren zamanda bundan

başka sünnet yoktur. Ancak, abdest sünneti ve mescid tahiyyesi her zaman kılınabilirler. (Hanefî mezhebine göre, kerahet zamanlarında bu namazlar kılınmazlar. Kerahet zamanları sabah namazından sonra güneşin bir mızrak yükseldiği zamana kadarki süre, öğleden kısa bir zaman önce (istiva zamanı) ve ikindiden sonra akşama kadarki zamandır. Kerahet vakitleri böylece üç vakit olmuş olur. Ancak bu vakitlerin içinde iki vakit daha vardır ki, onlardaki kerahet daha şiddetlidir. Bunlar güneşin doğduğu ve battığı vakitlerdir.) Sözü edilen zamanda vaktin farz ve sünneti dışında Kur'ân okumak, zikir ve istiğfar etmekle meşgul olunmalıdır. ALLAH Teâlâ, cennet ehlini "Onlar, seher vakitlerinde istiğfar edenlerdir." şeklinde tarif ve medh etmiştir.

Günün bu ilk vakti o gün için temel mesabesindedir. Temel sağlam olursa, onun üzerine gelen binada da hayır ve bereket olur.

2- Öğle namazının sünneti. Bu sünnet, dört rek'at namazdan önce, iki rek'at da ondan

sonradır. Bazı âlimlere göre, namazdan sonraki sünnet de dört rek’attır.

3- İkindi namazının sünneti. Bu sünnet dört rek'attır ve namazdan önce kılınır. ALLAH Rasûlü (sa): "ALLAH, ikindi namazından önce dört rek'at sünnet kılana merhamet etsin." şeklinde dua etmiştir. (Ebu Dâvûd, Tirmizî, İbnu Hibban) ALLAH Rasûlü'nün makbul olan bu duasına nail olmak için ikindi sünneti kılınmalıdır. Ancak, onun derecesi, daha öncekilerin altındadır.

4- Akşam namazının sünneti. Bu sünnet iki rekâttır ve namazdan sonradır. Şafiî mezhebine göre, bu sünnetin derecesinde olmamakla birlikte, namazdan önce de iki rekat sünnet vardır. Çünkü ALLAH Rasûlü (sa), "Kılmak isteyenler için, her ezan ve kamet arasında namaz vardır." buyurmuştur. (Müttefekun aleyh) (Hanefîler, bu hadis-i şerife dayanarak, yatsı namazından önce de dört rek'at sünnet kılarlar.) Akşam namazı vakti, düz olan yerde güneşin batması, dağlık olan yerde ise, doğu ufkunda karanlığın oluşmasıyla

başlar ve batı ufkundaki kızıl şafağın kaybolmasına kadar devam eder. Ancak namazı buraya kadar geciktirmek mekruhtur.

5- Yatsı namazının sünneti. Bu sünnet iki rek’attır ve namazdan sonra kılınır. Bazı âlimlere göre bu sünnet dört rek’attır. Çünkü, rivAyet edildiğine göre, ALLAH Rasûlü (sa) yatsı namazından sonra dört rek'at sünnet kılar ve ondan sonra yatardı. (Ebu Dâvûd) (ALLAH Rasûlü (sa), vitir namazını gece kılardı.)

6- Vitir namazı. Bu namazın vakti yatsı farzından sonra başlar, şafak öncesine kadar devam eder. ALLAH Rasûlü (sa) şöyle buyurmuştur: "Vitir namazı kızıl develerden daha hayırlıdır." (Ebu Dâvûd, Tirmizî) Ortalaması üç rek'at olan bu namaz Şafiî mezhebine göre sünnet, Hanefî mezhebine göre vaciptir. ALLAH Rasûlü (sa), zamm-ı sûre olarak bu üç rek'atın ilkinde "el-A'lâ" sûresini, ikincisinde "el-Kâfirûn" sûresini, üçüncüsünde de "İhlâs" sûresini okurdu. Kendisi vitri on bir rek'at olarak gece kılardı. Bu

namaz aynı zamanda onun teheccüd namazını oluştururdu. Onun ara sıra vitri bir rek'at, üç rek'at, beş rek'at olarak kıldığı da rivAyet edilmiştir.

7- Duhâ Namazı: Bu namazın vakti, güneşin bir mızrak miktarı yükselmesinden istiva vakti öncesine kadar devam eder. Kuşluk namazı da denilen bu namazın azı dört, ortası altı, çoğu sekiz rek'attır. ALLAH Rasûlü'nün duha namazını bu üç şekilde de kıldığı rivAyet edilmiştir.

8- Akşam ve yatsı namazları arasını ihya etmek sünnettir. ALLAH Rasûlü (sa) şöyle buyurmuştur: "Akşam ve yatsı namazları arasındaki namaz "evvâbîn" namazıdır. İsteyen onu kılsın." (İbnu Mübarek), "Kim, akşam ve yatsı arasını bir mescitte Kur'ân okumak ve namaz kılmakla geçirirse, ALLAH Teâlâ ona cennette iki köşk yaptırır. Bu köşklerden her birinin binaları yüz senelik mesafeyi kaplar ve bahçeleri bütün dünya ehlini içine alır." (Ebul Velid Es-Saffâr) ALLAH Rasûlü'nün bu iki namaz arasında altı

rek'at sünnet kıldığı rivAyet edilmiştir.

"Namaz en hayırlı ameldir. Artık dileyen çok namaz kılsın, dileyen az kılsın." (Ahmed, İbnu Hibban, Hâkim)

Namaz Sünnetlerini Kaza Etmek

Farz namazların sünnetlerini kaza etmek müstehabtır. Çünkü ALLAH Rasûlü (sa) bunu yapmıştır. RivAyet edildiğine göre, kendisi bir gün ikindi namazından sonra iki rek'at namaz kılmıştır. Onu görenler: "Ey ALLAHın Rasûlü! Sen ikindiden sonra sünnet kılmayı nehyetmedin mi?" diye sorunca da şöyle demiştir: "Bu kıldığım namaz, öğle sünnetinin (bir rivAyette de, ikindi sünnetinin) kazasıdır. Gelen heyetle meşgul olduğum için onu kaçırmıştım." (Müttefekun aleyh) "ALLAH Rasûlü (sa), hastalık veya uykuda kalmak sebebiyle kılamadığı gece sünnetini (teheccüd namazını) de sabahleyin kaza ederdi." (Müslim)

Bayram İbadetleri

1- Bayram namazı. Ramazan ve Kurban

bayramlarının namazları, İslâm dininin şeâir'indendir. Bu namazlar, Şafiî mezhebine göre müekked (tekidli) sünnet, Hanefî mezhebine göre ise vaciptirler. Bayram gecelerini ihya etmek de sünnettir.

2- Teşrik tekbirleri. Bu tekbirler, Kurban bayramından bir gün önceki Arefe gününün sabah namazından başlar, Şafiî mezhebine göre bayramın üçüncü günü, Hanefî mezhebine göre ise bayramın dördüncü günü ikindi namazına kadar okunurlar. Bu tekbirleri okumak Şafiî mezhebine göre sünnet, Hanefî mezhebine göre ise farz namazlarından sonra vaciptir. Bayram günleri ve geceleri boyunca bu tekbirleri çokça okumak müstehabtır. Bunlar Ramazan bayramında da bayram gecesinden başlayarak bayram namazı kılınıncaya kadar okunurlar.

3- Bayram günü yıkanmak ve temiz elbise giymek. Her zaman olduğu gibi, bu gün de erkeklerin güzel koku sürünmeleri müstehabtır. ALLAH Rasûlü (sa), kadınların diğer namazlarını

evlerinde kılmalarını tavsiye ederken, bayram namazına çıkmalarını isterdi. (Müttefekun aleyh)

4- Mekke ve Kudüs dışında bu namazı açık arazide kılmak. Havanın yağmurlu olması halinde, onu kapalı mekânda kılmanın da sakıncası yoktur. Açık araziye çıkamayan zayıf kimselerin namazı mescitte kılmaları da uygundur.

5- Namaz yerine bir yoldan gidip başka bir yoldan dönmek ve giderken tekbir getirmek.

Bayram namazının vakti, Şafiî mezhebine göre güneşin doğmasıyla, Hanefî mezhebine göre ise bir mızrak (metre) kadar yükselmesiyle başlar ve istiva (gün ortası) öncesine kadar devam eder. İmamın Ramazan bayramında namazı geç, Kurban bayramında ise erken kıldırması müstehabtır. Çünkü, birincisi bayramda namazdan önce fıtır sadakası verilir; ikincisinde ise, namazdan sonra kurban kesilir. ALLAH Rasûlü (sa), Necran'da bulunan Amr İbni Hazm'a gönderdiği tebliğde, "Kurban bayramı namazını erken, Ramazan bayramı namazını geç kıl!" talimatını vermiştir.

(eş-Şâfiî)

Bayram namazının özel tekbirleri Şafiî mezhebine göre, namazın asıl tekbirleri dışında birinci rek'atte yedi, ikinci rek'atte beştir. Hanefî mezhebine göre ise, her iki rek'atte de üçtür. Bu tekbirler birinci rek'atte Fatihadan önde, ikinci rek'atte ise Fatiha ve zamm-ı sûreden sonradırlar. İhram tekbirinden sonra "Veccehtu" ve "Sübhaneke" okunur; her iki tekbir arasında "Sübhanellahi vel-hamdu lillâhi ve lâ ilahe illellahu vellahu ekber." zikri okunur veya üç tesbih kadar durulur ve her tekbirle birlikte eller kulak seviyesinde kaldırılır.

Hanefî mezhebine göre bu tekbirler de vaciptirler.

Bayram namazları Şafiî mezhebine göre tek başına da kılınabilirler. Hanefî mezhebine göre ise, Cuma namazı gibi, cemaatle kılınmaları şarttır.

Kurban Kesmek

Kurban bayramında kurban kesmek, Şafiî mezhebine göre müekked sünnet, Hanefî

mezhebine göre ise zengin sayılan16 mukim (misafir olmayan) kimselere vaciptir. (Zengin sayılmak, zekât miktarı para veya mala sahip olmak demektir. Zekât miktarı ise seksen gram altındır.) Bu mezhebe göre, karı ve kocanın ikisi de zengin iseler, ikisinin de kurban kesmesi gerekir. Koç kesmek evlâdır. ALLAH Rasûlü (sa) iki güzel (kusursuz ve semiz) koç kurban etmiş ve onları kendi elleriyle keserek, "Bismillâhi ALLAHu ekber! Bunlar, benim ve kurban kesemeyen ümmetim içindir." demiştir. (Müttefekun aleyh)

Kişi ve ev halkı kestikleri kurban etinden uzun süre yiyebilirler. ALLAH Rasûlü önce bunu fakirlerin çokluğu sebebiyle nehyetmişken, daha sonra ruhsat vermiştir.

Ebu Eyyûb el-Ensârî (ra) şöyle demiştir: "ALLAH Rasûlü (sa) hayatta iken, bizler ev halkı adına kurban keser ve ondan hem kendimiz yer, hem de dağıtırdık." (Tirmizî, İbnu Mâce)

Adak kurbanından ev halkı yiyemez. Adamak, istenen bir işin olması veya istenmeyen

bir şeyin defolması halinde kurban vereceğini söylemektir. Böyle bir şart karşılığı olmaksızın bayramda kurban keseceğini söylemek adamak değildir. Ancak bununla birlikte, "İnşALLAH keseceğiz." demek daha evlâdır. Çünkü bazı âlimler, "İnşâALLAH" demeden kurban keseceğini söylemeyi de adamak kabul etmişlerdir.

Not: Bu son dönemde kötü bir gelenek oluşmuştur. Kurban kesenler, ibadet yaptıklarını unutur, kavurma hazırladıklarını zannederler. Onun için de kestikleri kurbandan dişe dokunur bir şey dağıtmazlar. Bu çok yanlıştır. ALLAH Teâlâ, kimsenin kendi kendine kavurma yapmasını ne emreder, ne de bundan dolayı sevap verir. Emredilen kurban fakir, muhtaç ve konu komşuya açılmayı hedefleyen bir ibadettir. Şeytan bir ibadetin yapılmasını önleyemediği zaman, onu bir şekilde dejenere etmeye çalışır. Bu durumda müslümanlar âlimlerin söz ve uyarılarını dinlenmezse, şeytanın oyuna gelir ve onun açtığı tuzağa kurbanlarıyla beraber düşerler.

Teravih Namazı

Ortalaması yirmi rek'at olan bu namaz müekked sünnettir. Daha fazla veya daha az sayıda da kılınabilir. Onu cemaatle mi, yalnız mı kılmanın daha efdal olduğu hususu tartışılmıştır. Tercih edilen görüşe göre, onu cemaatle kılmak daha efdaldir. Çünkü cemaat rahmet ve berekettir. Cemaatle yapılan ibadetler daha kolay yapılır ve daha feyizli olurlar. Bu sebeple, farz namazları da cemaatle kılınırlar. ALLAH Rasûlü (sa), bu namazı iki veya üç gece mescitte birkaç ashâbıyla birlikte kılmıştır. Fakat, rağbetin artması ve cemaatin çoğalması üzerine, "Böyle giderse, bu namazın size farz kılınmasından korkarım." demiş ve ondan sonra bu namazı evde, tek başına kılmıştır.

Kendi hilâfeti döneminde Hz. Ömer (ra), artık farz kılınması ihtimali kalmadığı için bu namazı cemaatle kıldırmıştır.

Şafiî mezhebine göre bu namazı ikişer rek'at, Hanefî mezhebine göre ise, dörder rek'at

halinde kılmak evlâdır. Şafiî mezhebine göre, Ramazan ayının son yarısında vitrin son rek'atında kunut okumak da müstehabtır. Hanefî mezhebine göre ise, her zaman vitirde kunut vaciptir. Şafiî mezhebine göre kunut rükûdan sonra, Hanefî mezhebine göre ise ondan öncedir.

Recep ayının ilk Cuma gecesinde ve Şaban ayının on beşinci gecesinde de namaz kılmanın müstehab olduğu rivAyet edilmiştir.

ALLAH Rasûlü (sa) şöyle buyurmuştur: "Şabanın on beşinci gecesini ihya edin; onun gününde (ondan sonraki gün) de oruç tutun." (İbnu Mâce)

Sebebe bağlı olan Sünnetler

1- Güneş ve Ay tutulması Namazları

Güneş veya ayın tutulması zamanında namaz kılmak sünnettir. ALLAH Rasûlü'nün oğlu İbrahim'in vefatı sırasında güneş tutulmuştu. Eski inançların etkisiyle bazı kimseler, "Güneş İbrahim'in ölümünden dolayı tutulmuş." dediler. Bunların bu söylediklerini duyan ALLAH Rasûlü

(sa) şöyle buyurdu: "Güneş ve ay ALLAH Teâlâ’nın âyetlerinden iki âyettirler. Bunlar bir kimsenin ölmesi veya doğması için tutulmazlar. Tutulduklarını gördüğünüz zaman ALLAH Teâlâ’nın zikrine ve namaza sığının." (Müttefekun aleyh)

Bu namaz iki rek’attır ve her rek'atında iki rükû vardır. Birinci rükûdan sonra ayakta yine Fatiha ve zamm-ı sûre okunur ve ikinci rüku'a gidilir. İkinci rükûdan sonra da secde yapılır. Namazı müteakiben iki hutbe okunur ve ALLAH Teâlâ’nın büyüklüğü anlatılır; cemaat tevbe etmeye, hayır yapmaya ve sadaka vermeye teşvik edilir.

Güneş tutulmasında kıraat gizli, ay tutulmasında ise açıktır. Çünkü birinci olay gündüz, ikincisi gece meydana gelir.

2- Yağmur Namazı

Bu namaz da iki rek’attır. Cemaat halinde ve açık arazide kılınır. Namazdan sonra hutbe okunur ve halk günahlardan tevbe etmeye,

zulümlere son vermeye ve ALLAH Teâlâ'nın hoşuna giden sâlih ameller işlemeye teşvik edilir. Bu namaza çıkmadan önce üç gün oruç tutmak, birbirleriyle helâlleşmek ve hayır işleri yapıp sadaka dağıtmak müstehabtır. Bu namaza, bayram namazının aksine, eski elbiseler ve hüzünlü yüzlerle çıkılır. Çocuklar, yaşlılar ve gıdasız kalan hayvanlar da çıkarılır. ALLAH Rasûlü'ne nisbet edilen bir sözde şöyle denilmiştir: "Süt emen bebekler, beli bükülmüş ihtiyarlar ve ot yiyen hayvanlar olmasa, ALLAH Teâlâ, üzerinize (yağmur yerine) oluk oluk azap yağdırırdı."

İmam, yağmur duasında şunları söyler: "ALLAH'ım! Sen dua etmemizi emrettin ve kabul edeceğini va'dettin. İşte biz, emrettiğin gibi dua ettik, sen de va'dettiğin gibi kabul et. ALLAH'ım! İşlediğimiz günahları affetmek, dualarımızı kabul etmek, bize su vermek ve rızkımızı genişletmek suretiyle bize minnet et."

Yağmur namazına çıkmadan önceki üç

günde de, farz namazlardan sonra yağmur duası yapmak tavsiye edilir.

3- *Cenaze Namazı*

Cenaze namazı, dört tekbir ile kılınır. Bu tekbirler dört rek'atlı namazların rek'atları yerindedir. Bir kişinin bu namazı kılması farz-ı kifâyedir. Bu kadarıyla farz olduğu için, bu namaz diğer sünnetlerden üstündür. Bu namazı kılanların sayısı ne kadar çok olursa, ölünün istifadesi de o kadar çok olur. Kureyb şunu anlatmıştır: "ÂbdULLAH İbni Abbas'ın bir oğlu ölmüştü. Kendisi bana, "Çık da bak, namaz için kaç kişi toplanmıştır." dedi. Çıkıp baktım ve geri döndüm. Kendisi bana: "Kırk kişi var mı?" diye sordu. Ben, "Evet, vardır" dedim. Bunun üzerine kendisi şunları söyledi: "Öyleyse, cenazeyi çıkarıp namazını kılın. Çünkü ben, ALLAH Rasûlü'nden şunu duydum: "Müslüman bir kimse ölür de, kırk tevhid ehli mümin onun namazını kılarlarsa, ALLAH Teâlâ bunların ona yaptıkları duayı kabul eder." (Müslim)

Cenaze namazında birinci tekbirden sonra Fatiha okunur; ikinci tekbirden sonra salavât getirilir; üçüncü tekbirden sonra ölüye dua edilir; dördüncü tekbirden sonra da selâm verilir. Şafiî mezhebine göre bu namazın bu şekilde kılınması farzdır. Hanefî mezhebine göre ise, bu namazda dört tekbir ve selâm farz; kıraat, salavât ve duâ sünnettir. Avf İbni Mâlik (ra) şunu söylemiştir: "ALLAH Rasûlü (sa) bir cenaze üzerinde namaz kıldı ve ona dua etti. Ettiği dua o kadar hoşuma gitti ki, o cenazenin kendim olmasını temenni ettim. Duasının şu kısmı hafızamda kalmıştır: 'ALLAH'ım! Onu mağfiret et ve ona merhamet et; ona afiyet ver ve onu affet; onu güzel karşıla ve yerini genişlet; onu su, kar ve dolu ile yıkanmış gibi (günahlarından) temizle; ona buradaki evinden daha hayırlı bir ev, buradaki ev halkından daha hayırlı ev halkı ve buradaki eşinden daha hayırlı bir eş ver; onu cennete yerleştir; kendisini kabir azabından ve cehennem azabından koru." (Müslim)

Cenazeyi gömüp defnettikten sonra da ona şöyle dua etmek müstehabtır: "ALLAH'ım! Bu kulundur, sana geri çevrilmiştir, ona şefkat ve merhamet et. ALLAH'ım! Yeri onun yanlarından uzaklaştırıp genişlet, gök kapılarını onun ruhuna aç ve onu kendi tarafından güzel bir şekilde kabul et. ALLAH'ım! Eğer o iyi bir kulsa, onun iyiliklerini çoğalt ve eğer kötü bir kulsa hatalarını bağışla."

4- Tahiyyet'ül-Mescid

Türkçe olarak "mescid hediyesi" demek olan bu namaz, mescide girişte kılınan bir namazdır. Mescide giren kişi, oturmadan önce başka bir namaz kılmazsa, iki rek'at "mescid hediyesi" kılması müekked (tekitli) bir sünnettir. (Hanefî mezhebinde de bu namaz sünnet iken, Hanefîlerin bunu kılmamalarının sebebi ne ola ki!) Bu namaz o kadar önemlidir ki, Cuma günü hutbe okunurken içeri giren bir kimse, başka hiçbir namaz kılamadığı halde, bunu kılması emredilmiştir. Şafiî mezhebine göre, bu namaz kerahet vakitlerinde de kılınır. Bu namazı

kılamayacağı için abdestli olmayan bir kimsenin mescide girmesi mekruh sayılmıştır (Cünüp olanın ise Hanefî mezhebine göre mescide girmesi, Şafiî mezhebine göre ise mescitte durması haramdır). Kerahete rağmen bu kimse mescide girerse, dört kere "Sübhânellahi vel-hamdu lillâhi ve lâ ilahe illellahu vellahu ekber" zikrini okuması tavsiye edilmiş ve bunun iki rek'at namaz değerinde olduğu söylenmiştir.

5- *Abdest Namazı*

Alınan bir abdestle hemen bir namaz kılınmazsa, iki rek'at abdest namazı kılmak müstehabtır. Çünkü, abdest namaz kılmak için alınır. Halbuki, hemen bir namaz kılınmazsa, alınan abdest bir sebeple bozulup boşa gidebilir. ALLAH Rasûlü (sa), Mirâc gecesinde cennete girerken orada Bilâl'i görmüştü. Bunu anlatarak Bilâl'a, "Ne yaptın da benden önce cennete gittin?" diye sordu. Bilâl, "Bilmiyorum. Fakat, her abdestten sonra mutlaka iki rek'at sünnet kılarım." diye cevap verdi. (Müttefekun aleyh)

6- *İstihare Namazı*

İstihare, hayırlı olanı aramak ve istemek demektir. Bir kimse, bir iş yapmayı düşünürken onun hayırlı olup olmadığını bilmezse, iki rek'at istihare namazı kılması ve hayırlı ise bu işin olması için dua etmesi müstehabtır. Câbir İbni ÂbdULLAH (ra) şöyle demiştir: "ALLAH Rasûlü (sa), bize Kur'ân sûrelerini öğrettiği gibi, istihare namazını da öğretirdi." (Buharî)

İstihareye karar veren kimse, iki rek'at namaz kılar, birinci rek'atta Fatiha'dan sonra "Kâfirûn" sûresini, ikinci rek'atta da "İhlâs" sûresini okur. Selâm verince de şöyle dua eder: "ALLAH'ım! İlminle bana hayırlı olanı takdir etmeni ve kudretinle onu yapmaya beni muktedir kılmanı büyük fazl ve keremine sığınarak istiyorum. Hiç şüphe yoktur ki, sen kudret sahibisin, ben güçsüzüm; sen ilim sahibisin, ben câhilim. Sen bütün gaybları (gizli şeyleri) bilensin. ALLAH'ım! Eğer bu düşündüğüm iş benim dinim ve dünyam için hayırlı ise, onu mukadder ve

müyesser kıl ve benim için bereketlendir. Ve eğer o benim dinim ve dünyam işin şer ise beni ondan, onu da benden çevir ve bana hayırlı olanı mukadder kıl. Şüphesiz ki, sen her şeye kadirsin." (Bundan sonra, rağbeti o işi yapmak ve yapmamaktan hangisi üzerinde yoğunlaşırsa, onu yapar. Rüyada renk görme veya işaret alma gibi hususların aslı yoktur.)

Bir hakîm (bilge, ermiş) şöyle demiştir: "ALLAH Teâlâ kime dört şey vermişse, ondan dört şey esirgemez. Şükür vermişse nimeti esirgemez; tevbe vermişse bağışlamayı esirgemez; istihare vermişse hayrı esirgemez; meşveret (bilene danışmak) vermişse isabeti esirgemez."

7- Önemli İşlerin Başında Namaz Kılmak

Önemli işlerin başında iki rek'at namaz kılmak müstehabtır. Bu cümleden olmak üzere ihram'a girerken, yolculuğa çıkar ve dönerken, evden çıkıp girerken, gerdeğe girerken, idama giderken bu namaz kılınır. Bazı sâlih kimseler, yemekten önce de bu namazı kılarlardı. Namaz

kılınmadığı takdirde bu gibi işlere besmele, hamd ve salavât ile başlanmalıdır. ALLAH Rasûlü (sa) şöyle buyurmuştur: "ALLAH ismi ile başlanmayan işler hayırsız ve bereketsizdirler." (Ebu Dâvûd, Nesaî, İbnu Mâce, İbnu Hibban)

8- *İhtiyaç Namazı*

Din veya dünyası ile ilgili bir konuda dara düşen bir kimsenin iki rek'at hacet namazı kılması ve selâmdan sonra ALLAH Teâlâ'yı takdis ve tesbih ederek O'ndan merhamet ve yardım dilemesi müstehabtır. (Tirmizî)

9- Tesbih Namazı

ALLAH Rasûlü (sa), bu namazı amcası Abbas'a övgü ile tavsiye etmiş ve şöyle demiştir: "Günahlarının affına vesile olacak olan bu namazı haftada bir, olmasa ayda bir, olmasa senede bir defa kıl." (Daha evvel geçti) Tesbih namazı dört rek'attır. Bu namazın özelliği, her bir rek'atında yetmiş beş kere, "Sübhânellahi vel-hamdu lillâhi ve lâ ilahe illellahu vellahu ekber" tesbihinin okunmasıdır. Bu sayının dağılımı ise şöyledir:

Rükûdan evvel (Fatiha ve zamm-ı sûreden sonra) bu tesbih on beş kere, rükûda on kere, rükûdan kalkışta on kere, her bir secdede on kere, secdeler arasındaki oturuşta on kere, secdelerden sonraki oturuşta on kere okunur. Bundan sonra rek'at varsa ayağa kalkılır; bu son rek'at ise, teşehhüd okunup selâm verilir.

Bu namaz gündüzün birlikte, geceleyin ise ikişer rek'at halinde kılınır. Çünkü ALLAH Rasûlü (sa), "Gece sünnetleri ikişer rek’attır." buyurmuştur. (Müttefekun aleyh)

Tahiyyet’ul-mescit'ten sonra zikrettiğimiz namazlar kerahet vakitlerinde kılınmazlar. (Şafiî mezhebine göre, bu vakitlerde abdest sünneti de kılınabilir. Hanefî mezhebine göre ise, sünnetler gibi, kaza namazları ve cenaze namazı da bu vakitlerde kılınmazlar.) Kerahet vakitleri ise, üçü tenzihi, ikisi tahrimî mekruh olmak üzere beş vakittir.

Bunlar sabah ve ikindi namazları sonrası, güneşin doğuş ve batış zamanları ve gün ortası

(istiva) zamanıdır.

Bu vakitlerde sünnet kılmanın mekruh olması iki sebepten dolayıdır. Birincisi, müslümanın bu vakitlerde ibadet eden bâtıl din mensuplarına benzememesi; ikincisi ise, namaz kılmaya karşı istek ve rağbetin yenilenmesidir.

İnsan fıtratı, yasağı ve sınırı olmayan ve hep bir halde devam eden işlerden bıkmaya meyillidir. ALLAH Teâlâ bu yüzden âleme çeşitlilik koymuş ve ibadetleri (namaz, oruç, hac şeklinde) çeşitlendirmiştir. Hatta, bir çeşit ibadet olan namazı bile, melekler tarafından sabit bir şekilde kılınırken, insanlar için kıyam, rükû, secde, cülus gibi kısımlara ayırmıştır. Günün belli zamanlarında namaz kılmanın kerahet ölçüsünde yasaklanması da, namazdan usanmayı önler, ona karşı şevk ve isteği yeniler. Kerahet vakitlerinin ibadeti ise, zikir, tesbih ve istiğfardır.

Mescid'ul-Haram'da kerahet vakti yoktur. Cuma günü de istiva vaktinde namaz kılmak mekruh değildir.

Önemli Bir Not

İslâma hizmeti onu bozmak şeklinde sürdüren bazı kimselerin şamataları karşısında buraya küçük ve fakat önemli bir not düşürmek isterim.

ALLAH'ın kelâmı olan Kur'ân Arapçadır. Önemine binâen onun bu vasfı (Arapça oluşu) on bir âyette tekrarlanmıştır. Namazda Kur'ân okumak farz olduğuna göre, onu Kur'ân'ın Arapça olan aslından okuma mecburiyeti vardır. Çünkü Kur'ân, Arapça olan bu asıldır. Tercüme, meal, tefsir ve yorumlar Kur'ân değildirler.

Namazda farz olan şey, Kur'ân okumaktır. Okunan Kur'ân'ın mânasını bilmek ise farz değil, kemâldir. Yani, ibadet bununla ideâl şeklini kazanır, etkisi ve sevabı artar. O halde ideâl olan, Kur'ân'ı asıl şekliyle okumak ve fakat onun mânasını da ayrıca tefsir kitaplarından öğrenmektir. Bunu öğrenmek de hiç zor değildir. Çünkü namazda okunması farz veya vacip olan Fatiha suresi ve bir iki âyettir. Fatiha sûresi ise,

birer kısa cümleden ibaret olan yedi âyetten oluşur. Bu âyetlerin toplamında Türkçede kullanılmayan yalnızca dört-beş kelime vardır. Namaz gibi büyük bir ibadeti mükemmel bir tarza ifâ etmek için dört beş kelimenin mânasını öğrenmek de kimseyi üşendirmemesi gerekir.

Ezanda da durum budur. Onun için, Türkçe ibadet konusunda çıkarılan şamata, toplumun karşılaştığı ciddî bir sorun için çözüm arama gayreti değil, aksine, olmayan yerde sorun icad etme arzusunun eseridir. Kaldı ki, her hangi bir ibadette bir miktar zorluk bulunması zorunludur. Çünkü hiçbir zorluğu olmayan bir işle insanları sınamak anlamsızdır. Bedavadan sevap vermek de abestir.

ALLAH Teâlâ ise mânâsız ve abes iş yapmaktan münezzehtir.

Her şey bir yana, Türkçe ibadeti savunanlar, bunu hangi Türkçe ve kimin çevirisiyle yaptıracaklardır? Herkes, Kur'ân'ı anlayıp kendisi tercüme edemediğine göre, bu tercümeyi namaz

kılanların yerine kim veya kimler yapacaktır?

Böyle bir kapı açıldığı takdirde, bir sürü mealler yazılacak ve herkes beğendiği meal için, "Kur'ân'ın doğru mânası budur." diyecektir. Bu gibi keyfiliklerle vaktiyle, yüzlerce İncil çeşitleri ortaya çıkarılmış ve hakikî İncil'in aradan çekilip kaybolmasına sebebiyet verilmiştir.

Meallerin çoğalması durumunda her beş kişi bir meali beğenecek ve namazlarında onu okuyacaklardır. Bunlar aynı mealle namaz kılmayanların cemaatine katılmayacaklar ve ya mescidleri terk edecek ya da aynı mescitte farklı namazlar kılacaklardır.

Bundan da ötesi, Türkçe bilmeyenler veya bu dille ibadet etmek istemeyenler ne yapacaklar? Onlar da başka dillerde ve her dilin onlarca değişik lehçeleriyle yazılmış mealleri okuyacaklar ve sonuçta hiç kimse diğerinin arkasında ne namaz kılacak, ne de namazını doğru bulacaktır.

Bu sonuç, İslâma ve müslümanlara düşmanlığı olanları memnun eder. Lâkin İslâm'ın

dostu gibi görünen bir takım kimseleri neden memnun ettiğini anlamak mümkün değildir.

Kur’ân-ı Kerim'in aslı ile, onun tercüme ve mealleri arasında göz ardı edilemeyen çok önemli farklar vardır. Bu farkların bir kaçı şöyledir:

1- Kur'ân'ın lâfzı da Kur'ân'dır. Mealin lâfzı Kur'ân değildir;

2- Kur’ân’ın lâfzında çok mânalar vardır; mealin lâfzında bir tek mâna vardır;

3- Kur’ân’ın mânası her zaman doğrudur; mealin mânası ise bazen yanlıştır

4- Âlimlerin icmâ ve ittifakıyla Kur'ân'ın kendisiyle namaz kılınır; meal ile namaz kılınamaz;

5- Kur'ân'a abdestsiz dokunulmaz ve o cünüp halinde okunmaz. Meal için bu sınırlandırmalar yoktur;

6- Kur'ân'ın okunması ibadettir ve her bir harfine on sevap verilir. Mealin okunması böyle değildir;

7- Kur'ân kırk yönden mucizedir. Meâl'de bu mucizelerden hiç birisi yoktur. Lâkin, bu çok

önemli ve hayatî farklara rağmen, âlimler, Kur'ân yerine geçirilmemesi ve ibadette okunmaması şartıyla meal yazılmasına ve ondan bilgi mahiyetinde istifade edilmesine cevaz vermişlerdir. Çünkü "Zaruretler, sakıncalı olan şeyleri mubah kılar." Ve "Tamamına ulaşılamayan bir şey bütün bütün terk edilmez."

Kur'ân mealini de ancak Kur'ân ilminde mütehassıs olan, ihlâs ve takva sahibi âlimlerin yazmaları lâzımdır. Müslüman mı, münafık mı olduğu tartışılan, yarı câhil, amelsiz ve takvadan habersiz kimselerin meal yazmaları caiz değildir. Bu tip kimselerin meallerini okumak da tavsiye edilmez.

Bazıları Kur'ân diline Arapça değil, Rabça derler. Bu da bir anlamda doğrudur. Çünkü, Kur'ân'ın Arapçası kendisine mahsus olan bir Arapçadır. O, ALLAH Teâlâ'nın kendi dilidir. Bu sebeple, Kur'ân'ı Arapların Arapçasına tercüme edip onunla namaz kılmak da caiz değildir.

ZEKÂTIN SIRLARI

Zekâtın Farz Oluşu ve Zekât Düşen Mallar

Zekât, İslâm dininin temel ibadetlerinden biridir. ALLAH Teâlâ, onu bu dinin en büyük rüknü olan namazla birlikte zikretmiş ve "Namaz kılın, zekât verin." buyurmuştur. (Bakara, 110) ALLAH Rasûlü (sa) da şöyle buyurmuştur: "İslâm beş temel üzerine kurulmuştur. Bunlar Kelime-i Şehâdet'i söylemek, namaz kılmak, zekât vermek, oruç tutmak ve haccetmektir." (Müttefekun aleyh)

Zekât vermeyenler, Kur'ân-ı Kerim'de şöyle anılmışlardır: "Altın ve gümüşü (serveti) yığıp (ondan) ALLAH yolunda infakta bulunmayanları (zekât vermeyenleri) elemli bir azapla müjdele! Kıyâmet gününde bu altın ve gümüşler cehennem ateşinde kızdırılıp onlarla bu kimselerin alınları, yanları ve sırtları dağlanır (ve kendilerine): "Bu, sevip biriktirdiğiniz servetinizdir. Onun tadını çıkarınız!"(denir.) (Tevbe, 34, 35) Ebu Zer el-Gifârî (ra), bu âyetten ihtiyaç fazlası bütün malı ALLAH yolunda sarf etmenin gerektiğini anlamış ve müslümanları buna göre hareket

etmeye ve servet biriktirmemeye davet etmiştir. Bu sahâbi şunu da rivAyet etmiştir: "Bir gün ALLAH Rasûlü’nün yanına gittim. Kabe'nin gölgesinde oturmuştu. Konuşup şöyle dedi: "Kabe'nin RABBİne yemin ederim, mal ve servet sahipleri kıyâmet gününde fakîr ve hüsrana uğramış kimseler haline geleceklerdir. İllâ ki, mallarını önlerine, arkalarına, sağ ve sollarına bolca ve cömertçe dağıtsınlar." (Müttefekun aleyh) Ancak Ebu Zer gibi düşünmeyen diğer sahâbiler, bu âyet ve hadisin zekât vermeyen hakkında olduklarını, zekâtı verilen malın da helâl bir servet olduğunu söylemişlerdir.

Zekât, hür ve zengin (nisap miktarı mala sahip) olan müslümanlara farzdır. Şafiî mezhebine göre, diğer ibadetlerin aksine, zekâtın farz olmasında akıl ve buluğ şart değildir. Bu sebeple o, malı olan deliye ve çocuğa da farzdır. Bunların zekâtını velileri vermekle mükelleftirler. Hanefî mezhebine göre ise, diğer ibadetlerde şart olan akıl ve bulûğ zekâtta da şarttır.

Zekât düşen mallar; büyük ve küçük baş hayvanlar, toprak mahsulleri, nakit para, ticaret malı, hazine ve madenlerdir. Toprak mahsullerine, hazine ve madenler dışındaki mallara zekâtın düşmesi için nisap miktarının üzerinden bir senenin geçmesi lâzımdır. Hayvanların yavruları, paranın ve ticaret malının kârı asıllarına tâbi oldukları için, bunlarda senenin geçmesi şart değildir.

Nisap, zekâtın mala taalluk etmesi için gerekli olan miktardır. Bu miktar beş deve, otuz sığır, kırk koyun, beş yüz atmış gram gümüş, seksen gram altın veya bu meblağdaki paradır. Toprak mahsullerinden azık ve gıda olarak yararlanılabilen hububata, hurma ve üzüme zekât düşer ve bunların nisabı beş deve yüküdür. Bu miktar, yaklaşık olarak beş yüz doksan kilogramdır. (Bazı âlimler gümüş nisabını beş yüz doksan beş gram, altın nisabını seksen beş gram, toprak mahsulleri nisabını da altı yüz otuz beş kilo olarak hesaplamışlardır. Şer'i konularda delile

dayandırılan farklı ictihadlardan her hangi birisiyle amel edilebilir.)

İmam Şafiî'nin kadîm görüşüne ve Hanefî mezhebine göre, zeytin ve bala da zekât düşer. İmam Ebu Hanîfe'ye göre ise, ot ve odun dışında toprakta yetişen her şey zekata tâbidir. Toprak mahsullerinin zekâtı hasad edildikleri zaman farz olur. Ancak, hurma ve üzüm kurutulacaksa, bunların zekâtı kurutulduktan sonra da verilebilir.

Hanefî mezhebine göre, pamuk, şeker kamışı ve ata da zekât düşer.

Şafiî mezhebine göre, kadının kullandığı ziynet eşyası (altın ve gümüş) normal miktarda ise, onlara zekât düşmez. Hanefî mezhebine göre onlara da zekât düşer. Altın ve gümüşten mamul ev eşyasına ve kendisine haram olmasına rağmen erkeğin kullandığı bu çeşit ziynet eşyasına bil-ittifak (iki mezhebe göre de) zekât düşer. Ancak, erkeğin gümüşten olan yüzüğüne zekât düşmez. Çünkü bunu kullanması caiz ve hatta sünnettir.

İmam Ebu Hanîfe'ye göre, sulama şekli ne

olursa olsun, mahsullerin zekât oranı yüzde ondur. Hanefî mezhebinin diğer imamları ile Şafiî mezhebine göre ise, yağmur ve nehir gibi tabiî yollarla sulanan mahsulün zekât oranı onda bir, sun'î ve masraflı yollarla sulanan mahsulün zekât oranı ise yirmide birdir.

Para ve ticaret malının zekât oranı kırkta birdir.

Definenin zekâtı beşte birdir ve bulunduğu anda vacip olur. (Define, sahipsiz bir arazide bulunan cahiliyet devri servetidir. İslâm dönemine âit buluntular ise, kayıp malı gibidirler. Sahipleri bulunursa onlara verilmesi lâzımdır.)

Şafiî mezhebine göre, madenlerden sadece altın ve gümüşe zekât düşer. Hanefî mezhebine göre ise, diğer maden çeşitleri de aynı şekilde zekâta tabidirler. Bu madenler topraktan istihsâl edilirse, ihtihsal anında kırkta birinin zekât olarak verilmesi gerekir.

Fıtr Sadakası

Ramazan bayramına mahsus olan bu

sadaka da vaciptir. Fitre de denilen bu sadaka, sembolik mahiyette vücudun zekâtıdır. Gücü yeten kimse, kendisi ve nafakalarını temin etmekle yükümlü bulunduğu ev halkı için birer fıtır sadakası vermek mecburiyetindedir. (Hanefî mezhebine göre, kişi kendi eşi için fıtır sadakası vermek mecburiyetinde değildir.) Gücün yetmesi, Şafiî mezhebine göre bayram günü ve gecesi aile halkının yemesi için gerekli olan miktardan fazla gıda maddesine veya mal ve paraya sahip olmaktır; Hanefî mezhebine göre ise, zarurî ihtiyaçların dışında nisap miktarı mal varlığına sahip bulunmaktır.

(Hanefî mezhebine göre, zekât vermek durumunda olan herkesin fitre vermesi de vaciptir. Fakat, fitre vermesi vacip olan herkes zekât vermek durumunda olmayabilir. Çünkü zekâtın farz olması için mevcut malın zekât düşen cinsten olması lâzımdır. Fitrenin vacip olması için ise nisap miktarı her hangi bir malın mevcut olması yeterlidir. Buradaki tek şart bu malın zarurî

ihtiyaç için olmamasıdır. Bunu bir misal ile açıklamak gerekirse, meselâ, kiraya verdiği bir dairesi olan bir kimse, bunun varlığından dolayı zekât vermez. Fakat buna sahip olduğu için fitre verir. Çünkü bunun kıymeti (değeri) nisap miktarı olan seksen altından fazladır. Buna zekât düşmemesinin sebebi ise, onun alış veriş malı, nakit para, toprak mahsulü veya hayvan cinsinden olmamasıdır. Oturduğu daireye veya kullandığı arabaya sahip olan bir kimse, bunların varlığından dolayı ne zekât, ne de fitre verir. Çünkü bunlar ve benzeri şeyler ihtiyaç içindirler. Fitre vermesi vacip olanların Kurban kesmeleri de vaciptir.)

Fıtır sadakası, ailede tüketilen gıda maddesi cinsinden olması lâzımdır. Bu itibarla, buğday tüketenler buğdaydan, arpa veya hurma tüketenler bu maddelerden fitre verirler. Şafiî mezhebine göre, un verilemez. Hanefî mezhebine göre ise, un da verilebilir. Şafiî mezhebine göre, fitrenin miktarı her cins taamdan bir sâ'dır. Hanefî mezhebine ise, buğdayın miktarı yarım sâ', arpa

ve hurmanın miktarı bir sâ'dır. (Son dönemdeki âlimler, fitrenin bedeli olarak para verilmesini de caiz görmüşlerdir.)

(Hanefîler Irak sa'ını esas almışlardır. Irak sa'ı 1040 dirhemdir. Dirhem de iki türlüdür. Biri Şer'î, diğeri örfîdir. Şer'î dirheme göre bir sa', yani 1040 dirhem iki kilo dokuz yüz on yedi (2917) gram eder. Örfî dirheme göre ise bir sa', yani 1040 dirhem üç kilo üç yüz otuz (3330) gram eder. Şâfiîler ise Hicaz sa'ını esas almışlardır. Hicaz sa'ı ise altı yüz seksen beş dirhemdir. Bu dirhemleri Şer'î dirhem kabul edersek, Hicaz sa'ı bir kilo dokuz yüz yirmi (1920) gram eder. Onları örfî dirhem kabul edersek, sa' iki kilo iki yüz gram eder.)

Fitre, Şafiî mezhebine göre, bayram akşamı güneşin battığı anda, Hanefî mezhebine göre ise, bayram sabahı şafağın attığı anda vacip olur. Bu konudaki görüş farkından şu sonuçlar çıkar: Şafiî mezhebine göre, akşam güneşi battıktan sonra doğanlar, Hanefî mezhebine göre

ise, bayram şafağından önce ölenler için fitre vacip değildir. Fitre bayram sabahı verilir. Ondan önce de verilebilir. Fakat onu bayram gününden sonraya bırakmak Şafiî mezhebine göre haramdır.

Zekât Vermenin Vacipleri

Zekât vermekle mükellef olan kimsenin şu hususlara riâyet etmesi vaciptir:

1- Niyet etmek. Zekât verirken veya zekât parasını ayırırken onun zekât olduğuna niyet etmek.

2- Zekâtı geciktirmemek. Bu sebeple, zekât vermeyi geciktirmek günahtır.

3- Zekâtı aynı maldan vermek. (Bu şart; toprak mahsulleri, hayvanlar, altın ve gümüş için geçerlidir. Ticaret malı için bu husus şart değildir. Hanefî mezhebine göre ise, hiçbir mal için böyle bir şart yoktur.) Bazı âlimler, zekâtın muhtaçlara yardım olduğunu, bu sebeple onun bedel ve kıymet olarak da verilebileceğini söylemişlerdir. Ancak İmam Şafiî, her malın zekâtının o maldan olması gerektiğini söylemiştir. Çünkü tekliflerdeki

Şer'î maksatlar bizim bildiklerimizden ibaret değildirler. Şeriatın emir ve teklifleri maksatları itibarıyla üç kısımdırlar. Bunlardan bir kısmı, tamamen ALLAH Teâlâ’nın hakkıyla ilgilidirler. Teabbüdî olan, yani ibadete taalluk eden emirlerin maksadı kulları sınamak ve ALLAH Teâlâ'ya karşı itâatlerini ölçmektir. Bu emirlerde ne nefsin lezzeti, ne de aklın anlaması olayı bulunmadığı için, onları uygulamak, mutlak teslimiyet ve hâlis kulluğun sergilenmesini ifade eder. Haccın çoğu işleri (menâsik) de bu kısımdan oldukları için ALLAH Rasûlü (sa), telbiye getirirken, "Kulluk ve köleliğin bir tezahürü olan hac için lebbeyk!" demiştir. (Bezzâr, Darekutnî) Bir kısmı tamamen kulların hakkıyla ilgilidirler. Bu tür emirlerin maksadı kulların hak ve hukukunu korumak ve kollamaktır. Zulmetmemek, gasp edilen malı geri vermek, gıybet etmemek gibi şer'î hükümler bunun örnekleridir. Üçüncü kısım ise, hem ALLAH Teâlâ’nın hakkı, hem de kulların hakkıyla ilgilidirler.

Zekât, bu kısım emirlerdendir. Çünkü onunla hem muhtaçlara yardım etmek, hem de mal konusunda ALLAH Teâlâ'ya kulluk etmek maksadı gözetilmiştir. Kulların hakkıyla ilgili maksat şu veya bu şekilde gerçekleştirilebildiği halde, ALLAH Teâlâ'nın hakkıyla ilgili olan maksat ancak O'nun tayin ettiği şekilde gerçekleştirilebilir. Zekâtı namaz ve hac ibadetlerinin seviyesine çıkaran da onun ALLAH Teâlâ'nın hakkıyla ilgili olan ibadet olma yönüdür. Hal bu olunca, zekâtın veriliş tarzı hakkında Şeriatın emri ne ise, zekâtı o şekilde vermek lâzımdır. Zekât başka tarzlarda da verilse muhtaçlara yardım edilmiş olur, fakat bu durumda, ALLAH Teâlâ'ya teslimiyet ve itaatin tamamı gerçekleşmez. (Şeriatın emri ise, her malın zekâtını aynı maldan vermektir.)

4- Zekâtı malın olduğu mahalde vermek. Zekâtı başka bir yere götürmek bazı âlimlere göre caiz değildir. Çünkü mal, bulunduğu yerdeki fakirler için bir beklenti ve ümit kaynağıdır. Bu sebeple, zekâtı başka bir yere götürmek onların

bu beklenti ve ümitlerini boşa çıkarmak ve kalplerini kırmaktır.

5- Zekâtı, bulunabilen bütün sınıflara taksim etmek ve varsa her sınıftan en az üç kişiye vermek. Bu sınıflar Kur'ân-ı Kerim'de şöyle belirtilmiştir: "Zekâtlar, ALLAH'tan bir farz olarak fakirler, miskinler, zekât işinde çalışanlar, müellefet'ul-kulûb, köleler, borçlular, ALLAH yolundakiler ve yolcular içindir. ALLAH, bilen ve hikmet sahibi olandır." (Tevbe, 60) Bütün bu sınıfları her yerde bulmak mümkün olmayabilir. Ancak, fakirler, miskinler, borçlular ve yolcular her yerde vardırlar. Hanefî mezhebine göre, zekâtı bütün sınıflara vermek vacip değildir.

(Şafiî mezhebine göre, fakir hiçbir şeyi olmayan; miskin yetmeyecek kadar varlığa sahip olandır. Hanefî mezhebine göre ise, bunlar aksinedirler. Diğer bazı âlimlere göre, fakir halini gizleyen ve dilenmeyendir; miskin ise, fakirliğini açığa vuran ve yardım isteyip dilenendir. Diğer bazılarına göre de, fakir müslüman olan ihtiyaç

sahibidir, miskin ise müslüman olmayandır. Ancak bu son tefsir zekât konusunda geçerli değildir. Çünkü, müslüman olmayana sadaka verilse de zekât verilemez.)

Zekât Vermenin Edepleri

Zekât vermekle âhireti arayan kimselere zekât verirken bazı vazifeler düşer. Bu vazifeleri yerine getirmek, bu ibadetin edebini oluşturur. Bu vazifeler veya edepler şunlardır:

1- Zekâtın hikmetini ve niçin farz kılındığını anlamaya çalışmak. Zekâtın farz kılınmasının görünürde üç hikmeti vardır. Birincisi tevhidi gerçekleştirmektir. Kelime-i Şehâdet'i telaffuz etmek, ALLAH Teâlâ'nın birliğini ve tek ma'bûd (ibadet edilen, emrine uyulan) olduğunu kabul etmek ve bu hakikate şâhidlik etmektir. Ancak, bu kabul ve şâhidliğin gerçek ve geçerli olması için, kalpte ALLAH Teâlâ'dan başka ma'bûd ve mahbûb (sevilen ve sözü üstün tutulan) bulunmaması lâzımdır. Çünkü, sadece dille ALLAH Teâlâ'yı tevhid etmenin ve O'nun bir olduğunu

söylemenin fazla bir değeri yoktur. Bu sebeple, kalbin de bunu tasdik etmesi gerekir. Kalbin bunu tasdik ettiğinin alâmeti ve şartı ise, hiçbir şeyin sevgisinin O'nun (ALLAH Teâlâ'nın) sevgisinin seviyesine çıkarılmamasıdır. Halbuki mal, insanlar tarafından sevilir. Çünkü o, kendileri için dünyadan yararlanma aracıdır. Durum bu olunca, onlar, sevdikleri mallarıyla "sevgide tevhid" imtihanına tâbi tutulmuşlardır. Bu imtihana karşı müminler üç kısma ayrılmışlardır:

Bir kısmı, mal sevgisini ALLAH Teâlâ'ya ortak koşmadıklarını çok net biçimde göstermek için bütün mallarını O'nun yolunda sarf edip elden çıkarırlar. Bunlar, yanlarında ve zimmetlerinde hiçbir dünya varlığı barındırmazlar. Böylelerinden birisine, "İki yüz dirheme ne kadar zekât düşer?" diye sormuşlar. O şu cevabı vermiştir: "Fetvaya göre beş dirhem düşer. Fakat takvaya göre o dirhemlerin hepsi düşer." ALLAH Rasûlü (sa), savaş masrafı için ashabından yardım istediğinde, Hz. Ebu Bekir (ra), bütün malını

getirip vermiş ve "Çoluk çocuğuna ne bıraktın?" sorusuna da: "ALLAH ve Rasûlü'nü bıraktım." demiştir. (Ebu Dâvûd, Tirmizî, Hâkim) ALLAH Teâlâ bunlar hakkında şöyle buyurmuştur: "ALLAH, kendilerine cennet vermek karşılığında müminlerden canlarını ve mallarını satın almıştır." (Tevbe, 111)

İkinci kısmı; mal sevgisini ALLAH Teâlâ sevgisinin seviyesinde görmemekle birlikte onu kazanır ve elde tutarlar. Ancak sırası geldikçe ve ihtiyaç hâsıl oldukça onu ALLAH Teâlâ'nın rızası yolunda hesapsız ve cömertçe harcarlar. Bunlar, bu harcamada zekât ölçüsüyle sınırlı kalmazlar. Şa'bî, "Malda zekâttan başka hak var mıdır?" diye sorulunca, "Elbette vardır." demiş ve şu iki âyeti okumuştur: "Onlar, ALLAH sevgisiyle malı akrabaya, yetimlere, fakirlere, yolcuya, dilenenlere, kölelere verirler." (Bakara, 177), "Her hangi birinize ölüm gelip de kendisi, "RABBİM! Bana biraz daha mühlet ver de, bolca sadaka vereyim ve sâlih kimselerden olayım!" demeden önce, size

verdiğimiz rızıktan harcayın." (Münâfikûn, 10)

Bu kısma giren müminlerin, bu ve benzeri âyetlerden anladıkları şudur: Mal ile ilgili her hangi bir ihtiyaç ortaya çıktıkça onu mutlaka kapatmak lâzımdır. Nitekim Fıkha göre de, müslümanların ihtiyaçlarını gidermek farz-ı kifâyedir ve müslümanların birbiri üzerindeki haklarıdır. Bu hak zekât vermekle sınırlı değildir. Bu anlayışın öncülerinden birisi sahâbî Ebu Zer el-Gifarî'dir.

Bir kısmı ise, zekât miktarını vermekle yetinirler. Bu, tevhidin ispatı için asgarî ölçüdür. Bu sebeple, bunu da yapmayanlar mal sevgisini ALLAH Teâlâ'nın sevgisine ortak koşmuş olurlar, Kelime-i Şehâdet'i söylemeleri de lâfızda kalır.

Zekâtın farziyetinin ikinci hikmeti, insanları cimrilikten kurtarmak ve bu pislikten temizlemektir. Çünkü cimrilik, helak edici huylardandır. ALLAH Teâlâ: "Nefislerinin cimriliğinden kurtulanlar iflah olurlar." (Tegâbûn, 16) buyurmuş, ALLAH Rasûlü (sa) da, "Üç şey

helak edicidir. Bunlar; emrine uyulan cimrilik, arkasından gidilen heva-i nefs ve insanın kendisini beğenmesidir." (Daha önce geçti) demiştir. Cimrilikten kurtulmanın çaresi ise, mal verme alışkanlığını kazanmaktır. Zekât, bu alışkanlığı kazandırır ve böylece cimrilik huyunu ortadan kaldırır. Ancak bu sonuca ulaşmak için, zekâtı kerhen değil; inanarak, isteyerek, sevinerek ve canına minnet bilerek vermek lâzımdır.

Bu konudaki üçüncü hikmet ise, ALLAH Teâlâ’nın nimetlerine şükretmiş olmaktır. Nimetler iki türlüdür. Bir türlüsü vücutla ilgilidirler. Bu nimetlerin şükrü bedenle yapılan bedenî ibadetlerdir. Bir türlüsü de malla ilgilidirler. Bu nimetin şükrü ise mal ile yapılan malî ibadetlerdir. Malî ibadetler, ALLAH Teâlâ’nın kulunu mal konusunda ihtiyaçtan kurtarmasının ve başkalarını kendisine muhtaç etmesinin şükrüdürler. Durum bu iken, varlıklı bir kimse malî sıkıntı içinde olan din kardeşlerini gördüğü zaman, onlara zekât miktarıyla da olsa yardım etmeye yanaşmazsa,

nankörlük ve cimrilik etmiş olur.

2- Zekâtı vermek için elini çabuk tutmak. Böyle bir çabukluk emre uyma isteğini, gönüllü oluşu, muhtaçlara çabuk yetişmeyi ve hayrın önüne çıkabilecek mânilerden önce davranmayı ifade etmesi bakımından önemlidir. Bilindiği gibi, hayrın mâni ve engelleri çoktur. Kalb de çabuk değişir. Çünkü o, meleğin teşvikine olduğu kadar şeytanın telkinlerine de açıktır. Şeytan ise, özellikle mal konusunda cimrilik telkin eder ve insanı fakirleşmekle korkutur. Bu sebeple, kalpte doğan iyilik etme meylini hemen değerlendirmek ve onu sönmeden ve önüne engeller çıkmadan evvel gerçekleştirmeye çalışmak lâzımdır.

Zekât vermek için, zaman ve mekânı iyi seçmekte de yarar vardır. Çünkü efdal olan zaman ve mekânlar, sevabın çoğalmasına ve bereketin hâsıl olmasına vesiledirler. Zekât için en uygun zamanlar Ramazan, Muharrem ve Zülhicce aylarıdır. ALLAH Rasûlü (sa), her zaman insanların en cömerdiydi. Ramazan ayında ise, cömertlikte

rüzgârı geçerdi. Ramazan ayının en efdal günleri, son on günüdür. Muharrem ve Zülhicce aylarının en efdal günleri ise ilk on günleridir.

3- Zekâtı açık, sadakayı ise gizli vermek. Çünkü zekât dinin şeâir'indendir. Şeâirin özelliği ise, ezan ve hacda olduğu gibi, açıklık ve aleniliktir. Sadaka ise, kişinin insiyatifine bırakılmış bir hayır işidir. Bu sebeple, riyadan sakınmak maksadıyla onu gizlemekte yarar vardır. (Riya ameli bozduğu için, ondan sakınmak son derecede önemlidir. Bu sebeple, eğer ameli gizlemekten başka bir yolla ondan kurtulmak mümkün olmazsa, o takdirde ameli gizlemek farz hükmünü alır. Ayrıca, sadaka gibi yardım konularında karşı tarafın kişiliğini korumak ve şahsiyetini incitmemek de önem taşıdığı için, bazı amellerde gizlilik övülmüş ve bir anlamda teşvik edilmiştir.) ALLAH Teâlâ şöyle buyurmuştur: "...Sadakaları fakirlere gizli bir şekilde verirseniz, sizin için daha hayırlıdır." (Bakara, 271) ALLAH Rasûlü (sa) şunu söylemiştir: "Hiçbir gölgenin

bulunmadığı âhiret gününde ALLAH Teâlâ, yedi sınıf müslümanı kendi rahmetinin gölgesinde (bir rivAyette de, kendi Arş'ının gölgesinde) barındırır. Bu sınıflardan birisi, o ihlâs sahipleridirler ki, sağ elleriyle verdikleri sadakadan (neredeyse) sol ellerinin (bile) haberi olmaz." (Müttefekun aleyh) Seleften bazı kimseler, hem riyadan kaçmak, hem de karşı tarafın hissiyatını rencide etmekten sakınmak için, sadakalarını halktan gizledikleri gibi, bizzat onu alandan da gizlerlerdi. Bu yüzden de onu ya karanlıkta muhtacın eline tutuştururur ya da bunun oturduğu yere bırakırlardı.

Zekât verirken de, sadakada olduğu gibi, azamî ölçüde riyadan sakınmak gerekir. Çünkü, bu illetten sakınmayan bir insan, zekât vermekle cimriliğini hafifletmeye çalışırken nefsaniyetini kuvvetlendirmiş olur. Nefsaniyet ise, daha kötü bir belâdır. Cimrilik kabirde ısıran akrebe dönüştüğü halde, nefsaniyet ejderha şeklini alır.

4- Riya yapmayacağına emin olduğu takdirde, diğer insanlara hayırda örnek olmak

maksadıyla sadakayı da açıkça vermek. ALLAH Teâlâ bu durum için, "Sadakaları açık olarak verirseniz, o ne güzeldir." (Bakara, 271) buyurmuştur. Açıklık bazı hallerde kendiliğinden oluşur. İhtiyacın açıkta olması veya ihtiyaç sahibinin onu açığa çıkarması bu hallerdendir. Bu gibi hallerde riya karışması korkusuyla sadaka vermekten ve yardım etmekten çekinmek yanlıştır. (Halk görsün diye hayır yapmak riya olduğu gibi, halk görür diye hayrı terk etmek de riyadır.)

5- Zekât ve sadakayı minnet ve eziyet ederek boşa çıkarmamak. ALLAH Teâlâ şöyle buyurmuştur: "Ey iman edenler! Zekât ve sadakalarınızı minnet ve eziyet ederek iptal etmeyin." (Bakara, 264) Minnet etmek, fakire eziyet ve sıkıntı verir; kalbini ve onurunu kırar. Bunun günahı ise, verilen sadakanın ve yapılan yardımın sevabından fazladır. Minnet etmenin sebebi, insanın kendisini iyilik yapma mevkiinde görmesidir. Kalbin kötü bir sıfatı olan bu halden

kurtulmanın yolu, sadaka ve yardımı kabul etmekle asıl fakir ve muhtacın iyilik ettiklerini ve onların iyilik yapma mevkiinde olduklarını düşünmektir. Böyle düşünmek varsayım değil, gerçeğin ifadesidir. Çünkü fakir ve muhtaç, sadaka ve yardımı almak ve kabul etmek suretiyle hayır sahibinin âhiret azaplarından ve dünya felâketlerinden kurtulmasına vesile olurlar. Bundan daha önemlisi de şudur ki, sadaka ve hayırlar fakir ve muhtaçlara değil, ALLAH Teâlâ'ya verilir. ALLAH Rasûlü (sa) şöyle buyurmuştur: "Sadaka, fakirin eline girmeden önce ALLAH Teâlâ'nın eline girer." (Darekutnî, Beyhakî) Hal bu olunca, sadaka veren kimse, onu ALLAH Teâlâ'ya verdiğini düşünüp huşu ve heybet duymalıdır. ALLAH Teâlâ ise, aldığı bu sadakayı fakir ve muhtaca rızk olarak verir. Bu sebeple, fakir de, onu ALLAH Teâlâ'nın elinden aldığım düşünmeli ve öncelikle O'na şükür ve teşekkür etmelidir. Çünkü, malın hakikî sahibi O'dur; kul ise ortada bir aracı ve vekildir.

O halde, zekât ve sadaka verenin yapması gereken şey, fakire minnet etmek değil, ALLAH Teâlâ'nın emir ve sevgisini maldan üstün tuttuğunu göstermek, kendi nefsini cimrilikten ve mala sahiplik iddiasından kurtarmak ve ilâhî nimetlerin şükrünü ifâ etmektir.

Minnet etmek; yaptığı iyiliği söyleyip teşhir etmek, onunla büyüklük taslamak, karşı tarafı horlamak, onun başına vurmak, ondan teşekkür, hürmet ve hizmet beklemektir. Minnet kapsamına girmesi muhtemel olduğu için, fakirden duâ istemek de mekruh sayılmıştır. (Fakirin kendiliğinden duâ etmesi ise, yapması gereken teşekkürün bir parçasıdır.)

Minnet etmenin bir sebebi de, kendisini fakir ve muhtaçlardan üstün görmektir. Halbuki varlıklı olmakla üstün olmak ayrı şeylerdir. Üstünlük sağlayan, varlık ve dünyalığın kendisi değil, bunu ALLAH Teâlâ'nın emir ve rızası istikametinde kullanmaktır. Bunu yapmak ise kuvvetli bir iman ve güçlü bir irade ister. Bundan

dolayıdır ki, âlimler, bu iman ve iradeye sahip olmayan zayıf kimseler için fakirliğin daha hayırlı olduğunu söylemişlerdir.

6- Verdiği sadakayı ve yaptığı hayrı az görmek. İnsanın ALLAH Teâlâ için yaptığı bir ameli çok görmesi, ALLAH Teâlâ'nın kendisine yaptığı sayısız iyilikleri görmemesi demektir. Halbuki, Kur'ân-ı Kerimde şöyle buyurulmuştur: "ALLAH'ın (üzerinizdeki) nimetlerini saymaya kalkarsanız, onları sayıp bitiremezsiniz." (İbrahim, 34) Ayrıca, yaptığı her hangi bir iyiliği çok gören bir kimse, kendisini ve hünerini büyük görüyor, demektir. Bu ise, helake sürükleyen ve amelin kabulünü engelleyen gurur ve ucubtur. Bir hikmetli sözde şöyle denilmiştir: "Yapılan bir amel ancak üç şeyle tamamlanır. Bunlar onu çok görmemek, savsaklamadan yapmak ve gizli tutmaktır." Ve şöyle denilmiştir: "Tâat olan bir iş, sahibi tarafından küçültülürse, ALLAH Teâlâ tarafından büyütülür. Masiyet olan bir iş de, faili tarafından büyütülürse, ALLAH Teâlâ tarafından küçültülür."

Bu sözün mefhumu ise şudur: Tâat, sahibinin gözünde büyürse, ALLAH Teâlâ yanında küçülür. Masiyet de, yapanın gözünde küçülürse, ALLAH Teâlâ yanında büyür. Yaptığı tâatı küçük, işlediği günahı büyük görmek müminin vasfı, bunun aksi kâfir ve münafığın sıfatıdır.

Zekâtını büyük görmekten sakınmanın çaresi, bunun malın onda, yirmide, kırkta biri olduğunu ve kendisinin ALLAH Teâlâ için verdiği bu oranın ALLAH Teâlâ'nın kendisine verdiği malın tamamına nisbetle utanılacak derecede az bir meblağ oluşturduğunu düşünmektir. Malın tamamı bile verilse, yine de çok görülüp büyütülmemesi lâzımdır. Çünkü mal, ALLAH Teâlâ'nın mülkü ve emânetidir. Kul bu emâneti yerinde sarf ettiği takdirde, onun karşılığında paha biçilmez âhiret sevabı ve cennet saadeti kazanır. Hal bu olunca, verilen miktar ne kadar çok olursa olsun, bundan dolayı sadece memnuniyet duymak ve ALLAH Teâlâ'nın tevfik ve inAyetine şükretmek gerekir.

Himmeti yüksek olan mümin, RABBİ için yaptığı amelleri az ve yetersiz gördüğü için, daima utanma ve mahcubiyet duyar ve bu mahcubiyeti bir parça yatıştırmak için, farzları sünnetlerle çoğaltmaya çalışır. Bunun için, farz namazların yanında nafile namazlar kılar, farz orucun yanında nafile oruçlar tutar, farz haccın yanında umre ve sünnet haclar yapar, farz olan zekâtın yanında da çeşitli sadakalar verir.

7- Zekât ve sadakayı malın iyisinden ve sevdiği kısmından çıkarmak. Bu husus nefse ağır gelir. Amelin en makbulü da nefse ağır gelenidir. Bunun için ALLAH Teâlâ, "Sevdiğiniz şeyden infak etmedikçe (hayır yolunda sarf etmedikçe) yüceliğe erişemezsiniz." (Âl-i İmrân, 92.) buyurmuştur. (Not: Malının en iyisini veya en iyisinden vermek mal sahibinin takdirine bırakılmıştır. Farz olan ise, malın orta seviyesinden vermektir. Onun için, ALLAH Rasûlü (sa), zekât toplama memurlarını etrafa gönderdiği zaman onlara, "Kimsenin en iyi malını almaya kalkışmayın." diye talimat verirdi.)

Yapılan iyilik, verilen zekât ve sadaka ALLAH Teâlâ'nın emri ve hatırı için olduğu ve bizzat O'na arz edildiği için, bunun miktar ve kalitesi de buna göre tesbit edilmelidir. Bilinen odur ki, aziz tutulan birinin hatırı için en kıymetli şeyler feda edilir ve büyüklerin eline ancak büyük hediyeler verilir. ALLAH Teâlâ bir kavmi şu âyetle azarlamış, kötülemiş ve azapla tehdit etmiştir: "Onlar, kendilerine yakıştırmadıkları şeyi ALLAH'a yakıştırırlar; sonra da yalancı dillerle, ALLAH'ın yanında en güzel sevabı kazandıklarını söylerler. Hiç şüphe edilmesin ki, bunlara (sevap değil,) ateş vardır. Bunlar, ölçüyü şaşırmışlardır." (Nahl, 62)

8- Zekât ve sadakayı helâl maldan vermeye dikkat etmek. Çünkü ALLAH Teâlâ helâl olmayan bir maldan yapılan hayırları kabul etmez. "O temizdir ve ancak temiz olan şeyleri kabul eder." Bunun için Kur’ân-ı Kerim'de şöyle buyurulmuştur: "Ey iman edenler! Kazancınızın temiz olanından ve sizin için yerden çıkardığımız şeylerden infak edin (hayır yolunda sarf edin) ve

size verilse, göz yummadan almayacağınız (değersiz ve kalitesiz) şeyleri hayır diye vermeyin. Bilin ki, ALLAH kimseye muhtaç değildir ve O övülmeye ve hatırı yüce tutulmaya lâyıktır." (Bakara, 267) ALLAH Rasûlü (sa) şöyle da buyurmuştur: "Bazen bir dirhemlik hayır, bin dirhemi geçer." (Bezzâr) Çünkü, o bir dirhemlik hayırda malın helâl olması, en iyi cinsten seçilmesi, gönül sevinci ve neşesiyle yapılması, ihlasın gözetilmesi gibi üstün vasıflar bulunabilir.

9- Zekât ve sadakayı öncelikle sâlih kimselere ve ilim ehline vermek. Çünkü bunlara yardım etmek, onların şahsında salâhat ve ilmi mükâfatlandırmak, teşvik etmek ve devamlarına imkân sağlamaktır. ALLAH Rasûlü (sa) şöyle buyurmuştur: "Ancak mümin olanlarla arkadaşlık et ve yalnız muttaki olanlara yemeğini yedir." (Ebu Dâvûd, Tirmizî) ÂbdULLAH İbni Mübarek, zekât ve sadakalarını hep ilim ehline verir ve şöyle derdi: "Peygamberlik mertebesinden sonra en büyük mertebe ilim mertebesidir. Bu mertebede

olanların zaruret görmemeleri lâzımdır."

İlim ve salâhat ehli, kendilerine yapılan yardım ve iyiliği asıl olarak ALLAH Teâlâ'dan bilir ve önce O'na hamd ve şükrederler. Çünkü kalplerde iyilik yapma isteğini yaratan, bu isteği gerçekleştirme kudretini veren ve iyiliğin kime yapılacağını takdir ve tayin eden ALLAH Teâlâ'dır. Ebu'd-Derdâ (ra), ilim ve hal ehli olan bir zata bir sadaka göndermişti. Bu zat sadakayı alınca şöyle dedi: " Kendisini hatırlayanı unutmayan ve kendisine şükredeni zayi etmeyen ALLAH Teâlâ'ya hamd olsun! ALLAH'ım! Sen beni unutmadın. Bana da seni unutmamayı müyesser kıl."

Nimetleri ve genel olarak âlemdeki her şeyi ALLAH Teâlâ'dan bilmek ilim ve salâhatın ve hakikî imanın gereğidir. Bunları sebeplerden bilmek ise, küfür ve gafletin sonucudur.

10- Fakirlik ve ihtiyacını gizleyenleri araştırıp bulmak. Çünkü yakîn, sabır ve teslimiyet sahibi olan bu mürüvvetli insanlar dikkatlerden kaçtıkları için daha fazla muhtaç durumdadırlar.

ALLAH Teâlâ, ashabın fakirleri hakkında şöyle buyurmuştur: "İffet ve mürüvvet sahibi oldukları için, câhil (halden anlamayan) kimse onları zengin zanneder. Fakat sen (feraset sahibi kimse) onları simalarından (yüzlerindeki hüzünden) tanırsın." (Bakara, 273)

11- Akrabayı gözetmek. Akrabaya yardım etmek hem sadaka, hem de sılâ-i rahimdir. Sılâ-i rahmin sevabı ise çok fazladır. Hz. Ali (ra) şöyle demiştir: "Kardeşime bir dirhem sılâ-i rahimde bulunmayı yabancı birisine yirmi dirhem sadaka vermeye tercih ederim." Akrabalık gibi, tanışmışlık, dostluk, komşuluk da tercih sebepleridir. Çünkü, bu çerçevedeki fakirlerin beklentisi diğer fakirlere göre daha fazladır. Ayrıca bu ilişkiler, beraberinde sorumluluk da getirirler. Bu sebeple ALLAH Rasûlü (sa) şöyle buyurmuştur: "Yanı başındaki komşusu açken karnını doyurup yatan kimse bana iman etmemiştir." (Bezzâr, Taberanî)

Zekât Alanın Vazifeleri

Zekât alan kimsenin de ifâ etmesi gereken vazifeler vardır. Bunlar da şöyledir:

1- İbâdet ve tâat etmesine yardımcı olmak için kendisine zekât verildiğini düşünüp onu haram ve masiyetlerde harcamamak. Bu sebeple, zekât ve sadaka malı ile fısk ve israf yapanlar, günah kazanmakla birlikte emâneti de kötüye kullanmış olurlar.

2- ALLAH Teâlâ'ya şükretmenin yanında, nimetin kendisine ulaşmasına aracılık eden kişiye de teşekkür ve duâ etmek ve iyiliğini söylemek. ALLAH Rasûlü (sa) şöyle buyurmuştur: "İnsanlara teşekkür etmeyen kimse, ALLAH Teâlâ'ya da şükretmez." (Tirmizî, Ebu Dâvûd, İbnu Hibban), "Size iyilik yapana siz de iyilik yapınız. Buna gücünüz yetmezse, ona yeterli miktarda duâ edin." (Ebu Dâvûd, Nesâî) ALLAH Teâlâ kullarının ve fiillerinin yaratıcısı olmasına rağmen, kendisi bile onların iyiliklerine teşekkür eder ve onları över. O'nun güzel isimlerinden birisi "Şâkir", birisi de "Hamîd"tir. Bunlardan birincisi "şükreden",

ikincisi de "öven" demektir. ALLAH Teâlâ'nın ahlâkı en güzel ahlâktır. Biz de O'nun yüce ve güzel ahlâkını yaşamakla emrolunmuşuz.

İyilik yapana, yaptığını küçümsemek yakışırken, karşı tarafa da onu büyütmek yakışır. Çünkü bu davranışların aksi, birincisinde kibir, gurur ve minnet etme doğurur; ikincisinde de nankörlük ve iyilikten anlamazlık oluşturur. Bu kötü hallerin baş göstermesi durumunda ise, artık yapılan iyiliğin hiçbir olumlu yanı, tadı ve tuzu kalmaz.

Zekât ve sadaka verene teşekkür etmek, ALLAH Teâlâ'ya şükretmekle de çelişmez. Çünkü ALLAH Teâlâ'ya şükretmek nimetin yaratıcısı olması, kula teşekkür etmek ise nimetin ulaşımında vasıta ve aracı olması sebebiyledir. Kula vasıta değil, yaratıcıymış gibi teşekkür etmek ise bu konunun dışındadır ve o bir şirk biçimidir.

Hak değil, lütuf olduğu için, yapılan iyiliği hiçbir zaman küçümsememek, kötülememek ve sahibini yaptığına pişman etmemek lâzımdır.

3- Kazancı haramdan oluşan kimsenin zekât, sadaka ve malî yardımlarını kabul etmemek. İhtiyacına rağmen bu türlü yardımları reddettiği takdirde, ALLAH Teâlâ kuluna daha hayırlı bir kapı açar. "Kim ALLAH'a karşı takva gözetirse, ALLAH ona bir çıkış yolu açar ve ummadığı yerden onu rızıklandırır. Kim ALLAH'a güvenip tevekkül ederse, ALLAH ona kâfidir. ALLAH istediğini gerçekleştirir ve O her şeye bir ölçü (zaman ve miktar) koymuştur." (Talâk, 2-3) Kazancının çoğu helâl olan bir kimsenin zekât, sadaka, yemek ve diğer malî yardımlarından yararlanmak mekruh olmakla birlikte caizdir.

4- Zekâta müstehak değilse, onu almamak. Çünkü zekât fakir ve muhtaçların hakkıdır. Mal sahibi verse bile, o fakir ve muhtaç olmayana helâl değildir. Bunun gibi, ihtiyacı belli bir miktarla kapanan bir kimseye de bundan fazlasını almak caiz değildir. Dişlerini sıkıp asgarî geçime kanâat etmek, zekât almak yoluyla bolluğa kavuşmaya tercih edilmelidir. Çünkü bu

bolluk, muhtaç ve çaresizlerin boğazından ve ağzından çıkarılmış lokmalardan oluşur. Bununla birlikte, bir senelik ihtiyacını karşılayacak miktarda zekât almak caizdir. Çünkü ALLAH Rasûlü (sa), ev halkının bir senelik nafakasını temin ederdi. (Müttefekun aleyh) Bazı âlimlere göre ise, devamlı gelir getiren bir akar almaya yetecek veya iş yapmak için sermaye oluşturacak miktarda zekât almakta da beis yoktur.

Bunlar, teklif edilen zekâtı almanın sınırlarıdır. Zekât ve sadaka istemenin sınırı ise daha dardır. Bu konuda ALLAH Rasûlü'nden değişik hadisler rivAyet edilmiştir.

Bir hadise göre, ev halkı ile birlikte sabah ve akşam yiyeceği bulunan bir kimsenin zekât ve sadaka istemesi caiz değildir. (Ebu Dâvûd, İbnu Hibban)

Diğer bir hadise göre ise, elli dirhem kadar parası olan kimse zekât ve sadaka isteyemez. (Sünen sahipleri) Bir hadisin lafzı ise şöyledir: "Malını arttırmak için zekât ve sadaka isteyen

kimse, hakikatte kendisi için cehennem ateşini arttırır." (Ebu Dâvûd, İbnu Hibban)

Zekât ihtiyaçları gidermek içindir. İhtiyacının bulunup bulunmadığını, onun çeşit ve derecesini en iyi bilen bizzat ihtiyaç sahibidir. Bu sebeple, kendisine zekâtın gidip gitmediğine en iyi karar verebilen de kendisidir. Onun için, dış görünüşe göre fakir sanılıp zekât almasına fetva verilse bile, o kendi kalbini dinleyip kalbinin bu fetvayı doğru bulup bulmadığına bakmalıdır. Çünkü ALLAH Rasûlü (sa);"Sana fetva verseler de sen kalbine danış." buyurmuştur.

(Buharî'nin Tarih kitabında rivAyet ettiği bu hadis, Kütüb-ı Sitte hadislerinden değildir. Bu sebeple, onun sıhhati tartışılabilir. Hadisin sahih olması halinde de mânası yukarıda açıkladığımız gibidir. Buna göre, bu hadisle, takva derecesine işaret edilmiştir. Yani, muttaki olan kimse, hâkim ve müftünün kendi lehinde verdiği hüküm ve fetvayı kalbine de arz eder ve kalbi bunu haketmediğini söylerse, o karar ve fetvadan

yararlanmaktan vazgeçer.

Nitekim ALLAH Rasûlü (sa) bir hadis mealinde de şöyle buyurmuştur:

"Hâkime gittiğiniz zaman, bir kısmınız kendilerini haklı çıkarabilirler. Fakat bunlar hakikatte haklı değillerse, hâkimin onların lehindeki kararı kendileri için ateştir.")

Zekât sadece fakir, borçlu, yolcu gibi muhtaç müslümanlara verilebildiği halde; sadaka, istememek ve dilenmemek şartıyla herkese verilebilir.

Sadakanın Fazilet ve Sevabı

Kural olarak bütün farz ibadetler sünnetlerden efdal ve üstündürler. Bazı hadisi şeriflerde bu üstünlüğün yetmiş derece olduğu da ifade edilmiştir. Ancak sünnetler de önemli ibadetlerdir. Bu kural, farz olan zekât ve sünnet olan sadakalar için de geçerlidir. Şu da vardır ki, Kur'ân ve hadislerde sadaka ismi bunların ikisi için de kullanılmıştır. Onun için, sadakanın fazilet ve sevabıyla ilgili âyet ve hadisler öncelikle zekâtı da

kapsamaktadırlar.

ALLAH Teâlâ şöyle buyurmuştur: "Onlar, kendi canları çekmesine rağmen, yemeği yoksula, yetime ve esire yedirirler ve şöyle derler:'Biz sizi ALLAH için yediriyoruz; sizden ne bir karşılık, ne de bir teşekkür bekliyoruz. Biz sert ve belâlı bir günde RABBİMİZin azabından korkuyoruz.' ALLAH bunları o günün şerrinden korur; onlara emniyet ve sevinç verir ve (nefislerinin isteklerine karşı) direndikleri için onları cennet ve nimetle ve oradaki nimetlerle mükâfatlandırır." (İnsan, 8-12) ALLAH Rasûlü (sa) da şunları söylemiştir: "Bir hurmayla da olsa sadaka verin. Çünkü sadaka, suyun ateşi söndürmesi gibi, hataları(n manevî ateşini) söndürür." (Tirmizî, Nesaî, İbnu Mâce), "Bir hurmanın yarısıyla da olsa kendini ateşten koru." (Ahmed), "Hurmanın yarısıyla da olsa, sadaka verin. Çünkü sadaka boşlukları doldurur ve kötü ölümleri önler." (Ebu Ya'lâ, Bezzâr), "Hurmanın yarısıyla da olsa kendinizi ateşten koruyun. Bu kadarını bile bulamazsanız, güzel bir sözle bunu

yapın." (Müttefekun aleyh), "Müslüman bir kimse bir sadaka verdiği zaman, ALLAH Teâlâ onu kendi sağ eliyle alır ve bereketlendirip Uhud dağı kadar büyütür. Ancak, ALLAH Teâlâ temizdir ve sadece temiz olanı kabul eder." (Buharî, Müslim, Tirmizî, Nesaî, İbnu Mâce), "Bir çorba pişirdiğin zaman suyunu bollaştır ve ondan biraz komşuna da ver." (Müslim), "ALLAH Teâlâ; verilen sadakanın yerini doldurur ve sadakası verilmiş bir malı korur." (İbnu Mübarek), "Sadaka verenler, kıyâmet gününde, hesap görülünceye kadar sadakalarının gölgesinde olurlar." (İbnu Hibban, Hâkim), "Sadaka yetmiş şerrin kapısını kapatır." (İbnu Mübarek)

"Hangi sadaka efdaldir?" sorusuna ALLAH Rasûlü (sa) şu cevabı vermiştir: "Efdal olan sadaka o sadakadır ki, sen onu sağlıklı ve istekli iken, henüz yaşamayı umar ve fakirleşmekten korkarken ve can boğaza gelip de, "Falana şunu, filana şunu verin." dediğin zamandan önce verirsin." (Müttefekun aleyh) Bir sahâbi, "Bir

altınım olsa, onu ne yapayım?" diye sordu. ALLAH Rasûlü (sa), "Onu kendine sadaka et (kendi ihtiyacın için kullan)." buyurdu. Sahâbi, "Bir altınım daha olsa onu ne yapayım?" dedi. ALLAH Rasûlü (sa), "Onu hanımına sadaka et (eşinin ihtiyacı için kullan)." buyurdu. Sahâbi, "Bir altın daha olsa?" dedi. ALLAH Rasûlü (sa), "Onu çocuklarına sadaka et (bunların ihtiyacı için kullan)." buyurdu. Sahâbi, "Bir tane daha olsa?" dedi. ALLAH Rasûlü (sa), "Onu hizmetçine sadaka et." Buyurdu. Sahâbi, "Bir tane daha olsa?" dedi. ALLAH Rasûlü (sa), "Onu da istediğin kimseye sadaka et." buyurdu. (Ebu Dâvûd, Nesaî, İbnu Hibban, Hâkim) ALLAH Rasûlü (sa) bu hadiste, harcamaya kişinin kendi nefsinden ve yakınlarından başlamasını önermiş ve Şer'î bir niyetle bu harcamaların da sadaka hükmüne geçtiğini belirtmiştir.

Urve şunu söylemiştir: "Âişe (ra)’a bir gün elli bin dirhem sadaka dağıttı. Kendi üzerindeki elbisesi ise yamalıydı." (Urve İbni Zübeyr, Hz. Âişe'nin kız kardeşi Esma'nın oğludur.) Hz. Ömer

(ra) şöyle duâ etmiştir: "ALLAH'ım! Malın fazlasını iyilerimize ver. Umulur ki, onlar da bunu ihtiyaç sahibi olanlarımıza verirler." Ve o şunu da söylemiştir: "Ameller üstünlük iddiasına girdiler; sadaka onların en üstünü çıktı." Ömer İbni Abdulaziz (ra) şöyle demiştir: "Namaz seni yolun yarısına kadar götürür; oruç seni Sultanın (ALLAH Teâlâ'nın) kapısına ulaştırır; sadaka da seni O'nun huzuruna çıkarır." ÂbdULLAH İbni Mes'ûd (ra) şunu söylemiştir: "Bir adam yetmiş sene ibadet etmişti. Bir gün bir günah işledi ve ALLAH Teâlâ onun bütün amelini sildi. Adam, karşılaştığı bir fakire bir ekmek verdi. Bunun üzerine, ALLAH Teâlâ onu affetti ve amelini kendisine geri verdi." Çünkü sadaka, ALLAH Teâlâ'nın hiddetini giderir. Lokman kendi oğluna şu nasihati yapmıştır: "Bir günah işlediğin zaman hemen bir sadaka ver." Yahya İbni Muâz şunu söylemiştir. "Bir tanenin (buğday vs. nin tanesi) bütün dünya dağlarına denk gelmesi mümkün görülmez. Ama sadaka tanesi böyledir." Ubeyd İbni Umeyr şöyle demiştir:

"Kıyâmet gününde insanlar olabildiğince aç, olabildiğince susuz ve tamamıyla çıplak bir vaziyette haşrolunurlar. Ondan sonra kim ALLAH için açları doyurmuşsa ALLAH da onu doyurur, kim ALLAH için susuzluk gidermişse ALLAH da onun susuzluğunu giderir ve kim ALLAH için muhtaçları giydirmişse ALLAH da onu giydirir." Hasan şöyle demiştir: "Kimse cariyeleri bir iki dirheme satmaz. Fakat ALLAH Teâlâ güzel hurileri bir dirhem ve bir lokma sadaka karşılığında da verir." ÂbdULLAH İbni Ömer (ra) şeker sadaka ederdi. Bunun sebebini de şöyle açıklardı: "Ben şekeri severim. ALLAH Teâlâ da 'Sevdiğiniz şeyden vermedikçe hayra eremezsiniz.' buyurmuştur." En-Neha'î şöyle demiştir: "Bir işi ALLAH için yaptığım zaman, onda bir kusur kalmasına gönlüm razı olmuyor."

ALLAH Rasûlü'ne nisbet edilen bir sözde şöyle denilmiştir: "Bolluktan veren bir kimse, ihtiyaçtan dolayı alan kimseden üstün değildir." Çünkü, elde olmayan sebeplerle fakir ve muhtaç

durumunda olmak da, insanı yükseltir ve ona dereceler kazandırır.

"Sadaka malın kiridir." (Müslim) Öyleyse, sadaka ve özellikle zekât sahibi olan kimse onu elinden çıkarmalı, alacak durumunda olan kimse de heves ve iştahla ona elini açmamalıdır.

ÂbdULLAH İbni Mübarek; "Sadaka belâyı defeder ve ömrü uzatır." demiştir.

Sadakayı Açık veya Gizli Vermek

Amellerinde ihlâs ve mükemmellik arayanların bir kısmı sadakanın gizli verilmesini, bir kısmı da onun açık verilmesini üstün bulmuşlardır.

Birincilerin bakış açısı şöyledir: Sadakanın gizli verilmesi, alan muhtacın teşhir edilmesini ve onurunun zedelenmesini önler; onun hakkında ileri geri konuşulmasına, gıybet ve su-i zan edilmesine fırsat vermez; verenin de kalbini riyadan korur. Ameller için en büyük tehlike ise riyadır. Çünkü riya amellerin reddedilmesine sebeptir. Ayrıca, haysiyetlerine düşkün olanlar,

ihtiyaçlarına rağmen, açıkça verilen sadakayı almazlar. Almamaları da lâzımdır. Çünkü, ALLAHa iman etmekle şereflenmiş olan müminlerin kendilerini küçük düşürmeleri caiz değildir. Bu sebeple, muhtaç olan ilim ehli açıkça verilen sadakayı almamışlardır.

İkincilerin bakış açısı ise şöyledir: Sadakayı açıkça vermek, nimetin şükrünü açıklamaktır. Bu ise, "RABBİnin nimetini söyle!" (Duhâ, 11) âyetiyle emredilmiştir. Buna mukabil, sadakayı gizlemek nimeti gizlemek demektir. Bu ise, "Onlar cimrilik eder, insanlara da cimriliği tavsiye eder ve ALLAH'ın kendilerine verdiğini gizlerler. ALLAH bu kâfirlere küçültücü bir azap hazırlamıştır." (Nisa, 37) âyetiyle kötülenmiştir.

ALLAH Rasûlü (sa) da şöyle buyurmuştur:

"ALLAH Teâlâ kuluna bir nimet verdiği zaman, o nimetin eserini onda açıkça görmekten hoşlanır." (Ahmed, Tirmizî) Açıkça sadaka vermek, istenmese bile, övülmeye ve takdir edilmeye vesile olur. Bu ise, daha çok sadaka verilmesini ve

hayır işlenmesini teşvik eder.

ALLAH Rasûlü (sa) şöyle buyurmuştur: "Din kardeşlerinizin iyiliklerini onlara bildirin. Çünkü bu suretle onlar, daha çok iyilik yapmaya (ve iyi olmaya) arzu duyarlar." (Darekutnî)

Sevrî şöyle demiştir: "Kendisini bilen bir kimsenin övülmesi ona zarar vermez."

Bu ikinci görüş sahiplerine göre, sadakayı gizli iken almak, açık iken almamak bir çeşit riyadır ve tevhid inancına aykırıdır. Çünkü, tevhid inancında sadece ALLAH Teâlâ'yı görmek gözetmek vardır. Bu sebeple, mahlukları görmek ve gözetmek, kabul ve redlerini buna göre ayarlamak inanç eksikliği ve riyadır.

Ermişlerden bir zat şöyle demiştir. "Biz vaktiyle, gizlice verilen sadakayı alıp açıkça verileni almayan şeyh ve dervişleri ham bulur ve onların duasına talip olmazdık."

Ayrıca, ALLAH Teâlâ bir kulunu muhtaç duruma düşürmüşse, bunu saklamak kibirdir. Kibir ise sakınılması gereken kötü sıfatlardandır. iblis,

kibirlenip Âdem (as)'ın üstünlüğünü kabul etmediği için ALLAH Teâlâ'nın rahmet dergâhından uzaklaştırılmıştır.

Görüldüğü gibi, bu iki görüşün de haklı yanları vardır. Onun için ikisi de temelde doğrudurlar.

Bu sebeple ALLAH Teâlâ şöyle buyurmuştur: "Mallarını gece ve gündüz, gizli ve açık bir şekilde ALLAH yolunda (hayır işlerinde) sarf edenlerin ücretleri (sevapları) Rableri yanındadır. (Kıyâmet gününde) bunlar için korku yoktur ve bunlar üzülmezler." (Bakara, 274)

ORUCUN SIRLARI

Oruç Sabırdır

ALLAH Teâlâ, Kur'ân-ı Kerim'in pek çok yerinde sabrı emretmiş, övmüş ve mükâfatının çokluğunu bildirmiştir. Örneğin bir âyette, "Ancak sabredenlere hesapsız mükâfat verilecektir." (Zümer, 10) buyurulmuştur. ALLAH Rasûlü (sa) da orucun sabrın yarısı olduğunu söylemiştir. (Tirmizî, İbnu Mâce) Oruçlular cennete

girdiklerinde onlara: "Geride kalan dünya günlerinde oruç tutmanıza bedel, şimdi gönlünüzce yiyip içiniz." (Hâkka, 24) denir. Bir kudsî hadiste şöyle buyurulmuştur: "İbadet ve tâatlerin sevabı (şartlarına göre) on'dan yedi yüze kadardır. Oruç ise benim içindir; onun sevabını ben takdir ederim." (Müttefekun aleyh) ALLAH Rasûlü (sa) ise şunları söylemiştir: "Cennetin bir kapısı oruçlulara tahsis edilmiştir. Cennete oradan yalnız onlar girerler." (Müttefekun aleyh), "ALLAH Teâlâ, oruçlu kullarını meleklere gösterip onlarla övünür ve "Şehvetini, lezzetini, yiyip içmesini benim için terk eden kullarıma bakın!’ der."

Orucun diğer ibadetlere göre iki özelliği ve üstünlüğü vardır. Bunlardan birincisi, onun gizli ve bu sebeple son derecede ihlâslı olması, ikincisi ise, onunla nefsin kırılması ve şeytanın kovulmasıdır. ALLAH Rasûlü (sa) şöyle buyurmuştur: "Şeytan insanın damarlarında dolaşır. Oruç tutarak onun yollarını daraltın." (Müttefekun aleyh) ALLAH Rasûlü (sa) Hz. Âişe'ye,

"Oruç tutmak suretiyle devamlı olarak cennet kapısını çal." demiştir. (Hz. Âişe de bu emir ve tavsiyeye ömrü boyunca uymuş ve sekerâta girdiği gün de oruç tutmuştur.) ALLAH Rasûlü (sa) şöyle buyurmuştur: "Şeytanlar insanların kalpleri üzerinde dolaşmasalardı, onlar (insanlar veya onların kalpleri) gayb âlemini görebileceklerdi." (Ahmed) Oruç ise, şeytanları kalb semtinden uzaklaştırır; böylece kalbin gözü açılır ve o içine akseden ilâhî nurla gaybı görür veya hisseder.

Oruç, şeytanların ve kötü hislerin hücumuna karşı koruyucu kalkandır.

Oruç diğer ibadetlerin de kapısıdır.

Orucun Vacipleri

Oruçla ilgili vazifeler ve vacipler şunlardır:

1- Şaban ayının son gecesinde hilâli aramak. Bu vacibin terk edilmesiyle bütün mükellefler günah kazanırlar. Çünkü Ramazan ayının başı hilâlin görülmesiyle sabit olur.

Şafiî mezhebine göre, aklı başında, doğru sözlü ve gözleri sağlam bir kişinin hilâli görmesi

yeterlidir.

Hanefî mezhebine göre ise, tam kanaat oluşturacak miktarda insanların görmesi lâzımdır. Şafiî mezhebine göre, hilâlin bir yerde görülüp bir yerde görülmemesi halinde, iki yer arasındaki mesafe iki merhale (atmış kilometre) den fazla değilse, her iki yerin halkına da oruç tutmak vacip olur. Bu mesafe daha fazla ise, her yerin hükmü kendine göredir. Hanefî mezhebindeki bir görüşe göre, bir yerde hilâlin görülmesi bütün müslümanları bağlar.

Diğer bir görüşe göre ise, bu hüküm sadece aynı boylamda (ay hareketlerinin değişmediği bölgede) olanlar için geçerlidir. Havanın bulutlu olması veya hilâlin görülmemesi durumunda Şaban ayı otuz gün olarak tamamlanır ve Ramazan orucuna ondan sonra başlanır.

2- Her oruç günü için niyet getirmek. Şafiî mezhebine göre, niyeti şafaktan önce getirmek lâzımdır. Hanefî mezhebine göre ise, öğleden

önceye kadar niyet edilebilir. (Daha önce de belirttiğimiz gibi, niyet, yapılacak ibadete zihinde karar vermektir. Bunu sözle ifade etmek ise, zihinde olanı seslendirmekten ibarettir. Bu sebeple, bazı âlimler sahura kalkmak gibi oruca mahsus olan fiillerin de niyet hükmünde olduğunu söylemişlerdir.)

Oruç ibadeti ilk farz olduğu zaman, gecenin her hangi bir vaktinde niyet getirince oradan itibaren oruca başlamak gerekirdi. Fakat daha sonra bunun başlangıcı şafağın sökmesi olarak belirlendi. ALLAH Teâlâ, hafifletici olan bu son hükmü şöyle bildirdi: "(Ufuktaki) beyaz hat siyah hattan ayrılıncaya kadar yiyip için, ondan sonra akşama kadar orucu sürdürün."

Temiz olmayan kadının oruç tutması caiz değildir. Ancak, kandan temizlendikten sonra, yıkanmadan önce de oruca niyet etmesi geçerlidir.

3- Şafak atışından güneş batışına kadar olan oruç süresi içinde vücudun tabiî

menfezlerinden (ağız, burun, göz, kulak, ön ve arka) veya açılan yaralardan mide, barsak, mesane ve dimağa her hangi bir madde ulaştırmamak. Kulağa yağ ve ilaç akıtmak orucu bozduğu halde, kendiliğinden giren su onu bozmaz; göze sürme çekmek de orucu bozmaz. Orucu bozan bir işi unutarak yapmak, elde olmadan boğaza toz, su ve benzeri şeylerin kaçması orucu bozmaz. Ancak su, ağızda fazla çalkalanmak sebebiyle boğaza kaçarsa orucu bozar. Kan aldırmak, menfezlere kuru şeyler sokup çıkarmak orucu bozmaz. Vakti şaşırarak şafaktan sonra veya akşamdan önce yemek içmek gibi, orucu bozan bir işi yapmak, orucu bozup kazayı gerektirir.

4- Cinsî ilişki ve istimna (mastürbasyon) dan sakınmak. Boşalmaya yol açmayan öpme, kucaklama gibi hareketler, mekruh olmakla birlikte orucu bozmazlar.

5- Kusmaya çalışmamak. Kendiliğinden kusmak ise, oruca zarar vermez.

6- Öksürme vesaire ile ağzın içine çıkan

balgamı yutmamak. Boğazdaki balgamı yutmak ise, orucu bozmaz. Hanefî mezhebine göre, ağızdaki balgamı yutmak da orucu bozmaz.

(Müctehidler döneminde bulunmayan iğnenin orucu bozup bozmadığı konusunda üç görüş ortaya atılmıştır. Bu görüşlerden birine göre, iğne orucu bozmaz. Birine göre bozar. Birine göre de, kalçadan yapılanı bozmaz, damardan yapılanı bozar. Bu duruma göre takva, oruçlu iken, mümkün mertebe iğne yaptırmamaktır.

Bu ve benzeri konularda mecburî tedavi altında olanları oldukça rahatlatıcı bir bakış getiren İbni Hazm'a göre ALLAH Teâlâ, oruçta sadece yeme, içme ve cinsel ilişkiyi yasaklamıştır. Bu sebeple, bu üç kavramın şümûlu içine girmeyen şeyler orucu bozmazlar. Asrımız âlimlerinden bir kısmı da bu görüşü benimsemişlerdir. Bkz: Yûsuf el-Kardavî, Fetâvâ Muâsıreh, 306. Bu kitapta İmam İbni Teymiyye'den de İbni Hazm'inkine benzer bir

görüş nakledilmiştir. İbni Hazm, hicrî 384-456 yılları arasında Endülüs'te yaşamış bir âlimdir. Zahirî mezhebine mensuptur ve bazı konularda dört mezhebe muhalif içtihatlar yapmıştır. İbni Teymiyye ise, 661-728 seneleri arasında Şam'da yaşamış bir âlimdir. Bu zat da kimi haklı, kimi haksız sebeplerle eleştirilmiştir. Onu eleştirenler bilmelidirler ki, her âlim gibi, bu zatın da bazı fikrî yanlışları olsa bile, çok doğru olan görüşleri de vardır. Ve onun büyük bir âlim olduğunda, iyi niyet taşıdığında, ALLAH ve Rasûlü'nü sevdiğinde de hiç şüphe yoktur.

Hiç şüphe yoktur ki, mezheplerin görüşleri daha sağlıklıdır. Lâkin zaruretler, zayıf görüşlerle amel etmeyi de zorunlu kılabilirler.)

Orucun Kazası

Özürlü veya özürsüz bir şekilde orucu gününde tutmayanlar, onu daha sonra bir gün olarak kaza ederler. Kaza sayısı çoksa, onları üst üste tutmak şart değildir. Oruçlu iken onu mazeretsiz olarak bozanlar ise, ayrıca kefaret

vermek zorundadırlar. Hanefî mezhebi, kefaretin gerekliliği konusunda orucu bozmanın şekilleri arasında ayırım yapmazken; Şafiî mezhebi, kefareti sadece cinsî ilişki ve istimna hallerine tahsis etmişlerdir. Bu iki mezhep arasındaki diğer bir fark da, Hanefî mezhebine göre cinsî ilişkide kefaret iki tarafa da düşerken, Şafiî mezhebine göre onun sadece erkeğe düşmesidir. Orucun kefareti, (mecburî kesilmelerin dışında) üst üste iki ay oruç tutmaktır. Sıhhati ve gücü buna elverişli olmayanlar ise, atmış fakire birer fidye verirler. (Şafiî mezhebine göre fidye fitrenin dörtte biridir. Hanefî mezhebine göre ise ikisi aynı şeylerdir.) Özrü bulunmadığı halde orucunu bozan bir kimsenin, ondan sonra akşama kadar başka bir şey yiyip içmemesi lâzımdır. Meşru bir yolculuk yapan kimse, şafak söktüğü zaman fiilen yolda ise, orucunu kazaya bırakabilir. Gün içinde niyetli olarak evine dönen yolcu, orucunu tamamlamak zorundadır. Oruç tutamayan yaşlılar ve ümitsiz hastalar, her günkü oruç için bir fidye verirler.

Çocuklarının sağlığı için oruç tutmayan hâmile ve emziren kadınlar da, orucu kaza etmekle birlikte, Şafiî mezhebine göre fidye de verirler.

Orucun Sünnetleri

1- Sahura kalkmak. ALLAH Rasûlü (sa), sahura kalkmış ve onu herkese tavsiye etmiştir. Sahura kalkmaktan maksat, fazla yemek değil, seher vaktinin bereketinden istifade etmektir. ALLAH Teâlâ cennet ehlini tarif ederken, "Onlar seher vakitlerinde istiğfar ederler." (Zâriyât, 18) buyurmuştur. Bu sebeple, sahurun en makbulü da sehere en yakın olanıdır.

2- Akşam namazını kılmadan önce, orucu hurma veya su ile açmak. Sebepsiz yere iftarı geciktirmek sünnet değil, mekruhtur.

3- Şafiî mezhebine göre gün ortasından sonra misvak kullanmamak. Hanefî mezhebine göre ise, misvak kullanmak her zaman müstehabtır.

4- Cömert davranmak. (Çok sadaka vermek, iftar vermek, fakir ve muhtaçları doyurup

sevindirmek. Zekât vermeyi Ramazan ayına denk getirmek de güzeldir.)

5- Çok Kur'ân okumak (ve dinlemek, mukabele okumak).

6- Özellikle Ramazan ayının son on gününde itikâfa girmek. Bu ALLAH Rasûlü'nün âdetiydi. "Kendisi son on günde yatağını toplar, eteğini bağlar ve bütün gücüyle kendisini ibadete verirdi. Muhterem hanımları da birlikte itikâf yaparlardı." (Müttefekun aleyh) Çünkü Kadir gecesi son on geceden biridir. Onun yirmi bir, yirmi üç, yirmi beş veya yirmi yedinci gece olması ihtimali daha kuvvetlidir. Bütün sene içinde sünnet olan itikâf, nezretmek (adamak) suretiyle vacip olur. Bu durumda adanmış süre boyunca mescitten dışarı çıkmamak lâzımdır.

Orucun Dereceleri

Orucun biri diğerinden üstün üç derecesi vardır. Birinci derecesi, sadece yiyip içmeyi ve şehveti bırakmaktır. İkinci derecesi, bunun yanında gözü, kulağı, dili, eli ve ayağı da haram ve

şüpheli şeylerden korumaktır. Üçüncü derecesi ise, bunlarla birlikte kalb ve zihni de dünyadan ayırmak ve bunları ALLAH Teâlâ'nın muhabbet ve tefekkürüne tahsis etmektir. Birinci derecedeki orucun bozulması yemek ve içmekle, ikinci derecedeki orucun bozulması haram bir iş yapmakla, üçüncü derecedeki orucun bozulması ise, ALLAH Teâlâ'ya ibadet ve itâatten başka bir şey düşünmek ve duymaktır. "ALLAH, de! Ve bırak, onlar battıkları yerde eğlensinler." (En'âm, 91) âyetiyle orucun en üst derecesine işaret edilmiştir.

Orucun ikinci derecesindeki korumalar ise şöyledir:

1- Gözü haram ve mekruh olan nazarlardan (bakışlardan) korumak. ALLAH Rasûlü (sa) şöyle buyurmuştur: "Nazar iblis'in zehirli oklarındandır. Kim onu ALLAH korkusuyla terk ederse, ALLAH ona, kalbinde tadını bulacağı bir iman verir." (Hâkim)

2- Dili yalan, gıybet, koğuculuk, çirkin söz

söyleme, kırıcılık ve tartışmaktan korumak ve onu ALLAH Teâlâ'nın zikri ve Kur'ân okumakla meşgul etmek. Bu meşguliyetin dışında da susmak. ALLAH Rasûlü'ne nisbet edilen bir sözde şöyle denilmiştir: "Beş şey orucu bozar. Bunlar; yalan söylemek, gıybet etmek, koğuculuk yapmak, yalan yemin etmek ve şehvetle bakmaktır." ALLAH Rasûlü (sa) şöyle buyurmuştur: "Oruç (günahlara karşı) kalkandır. Biriniz oruçlu olduğu zaman fahiş (çirkin, utanılan) şeyler konuşmasın ve cahilce hareket etmesin. ŞAyet bir kimse onunla kavga etmek ister veya ona söverse, karşılık vermeyip, 'Ben oruçluyum, ben oruçluyum!' desin." (Müttefekun aleyh)

3- El ve ayakları haram işlerden korumak.

4- Haram veya şüpheli olan şeylerle iftar etmemek. Çünkü bunu yapmak, ALLAH'ın emri için helâl şeyleri bile terk etmek olan orucun anlamını ortadan kaldırır. Bu hal, zarar verebilir diye ilâcı bırakıp onun yerine kesin olarak zararlı olan zehiri yutmaya benzer. Çünkü helâl gıda ilaç

gibidir; onun ancak çoğu zararlıdır. Haram gıda ise, zehir gibidir; onun çoğu da azı da zararlıdır. ALLAH Rasûlü (sa) şöyle buyurmuştur: "Nice oruç tutan vardır ki, oruçlarından ellerinde sadece açlık ve susuzluk kalır."' (Nesaî, İbnu Mâce)

5- İftar ederken tıka basa yememek. Çünkü bu şekilde yiyince, orucun ruhu ve hikmeti olan nefsi kırmak, şehveti azaltmak ve şeytanı uzaklaştırmak imkansızlaşır. Bu sebeple, "ALLAH Teâlâ'nın en çok buğzettiği kap, ağzına kadar doldurulan midedir." Ve O, buğzettiği şeyin üzerine belâlar ve hastalıklar yağdırır. Hal bu olunca, âdet olduğu üzere, oruç ayında fazla gıda tüketmek ve bu hususta birbiriyle yarışa girmek yanlış bir tutumdur, iftarda fazla yemek, vücudu ve ruhu ağırlaştırdığı için, özellikle bu ayda çok sevaplı olan gece ibadetini yapmak da zorlaşır. Fazla yemek zihni gevşetir ve duyguları öldürür. Oruç kalbi parlatan bir cila iken, çok yemek onun üstüne zift sürmek gibidir. Bu ziftle kararan bir kalbe, melekî ilhamların ve melekûtî nurların

yansıması imkânsız hale gelir.

6- İftar edip orucu açtıktan sonra, korku ve ümit karışımı bir his duymak. Bu hissi duymak, her türlü ibadetten sonra gereklidir. Çünkü yapılmış olan amelin kabul edilip edilmediği meçhuldür. Bu sebeple, ALLAH Teâlâ'nın geniş olan rahmet ve müsamahası amelin kabulü yönünde kalbe ümit aşılarken, ameldeki eksiklik ve yetersizlik de korku verir. ALLAH Teâlâ, gerçek müminleri, "Onlar, korku ve ümit içinde dua ve ibadet ederler." (Secde, 16) sözüyle nitelemiştir. Hasan el-Basrî (ra), iftardan sonra sohbete dalıp gülen bir topluluk görünce şunu söylemiştir: "ALLAH Teâlâ, bu oruç ayını kulları için itaat ve hayırlarda yarış alanı yapmıştır. Bu ayda bazı kullar, önde koşarken, bazıları da arkada kalırlar. Koşanların kazancı da, kalanların zararı da büyüktür. Bu yarışta kazançlı mı, zararlı mı olduğunu bilmediği halde, bir insanın gülüp eğlenmesi şaşılacak şeydir."

Oruç tutan bir kimse, yiyip içmeyen

meleklere benzemeye çalışır. Bu sebeple, meleklerin diğer özelliklerini de kazanıp onlara benzerlik ve yakınlığını arttırmalıdır. Meleklerin en büyük özelliği ise, ALLAH Teâlâ'ya karşı mutlak itaat içinde olmak ve hiç günah işlememektir. Kur'ân'ın ifadesiyle onlar; "ALLAH'ın kendilerine verdiği emirlerde O'na isyan etmez ve kendilerine emredileni yaparlar." (Tahrim, 6) Meleklere benzeme niyeti ve gayreti olmayan kimseler ise, hayvanlara benzerler. ALLAH Teâlâ bunlar hakkında şöyle buyurmuştur: "Onlar hayvanlar gibidirler; hatta hayvanlardan daha sapıktırlar." (Âl-İmrân,179), "Onlar hayvanların yedikleri gibi yerler. Onların yeri ateştir." (Muhammed, 12), "Onları bırak, yesinler, eğlensinler ve boş kuruntularla oyalansınlar! Yakında (yapıp ettiklerinin kendilerine neye mal olduğunu) göreceklerdir." (Hicr, 3)

ALLAH Rasûlü (sa) şöyle buyurmuştur: "Oruç bir emanettir. Oruç tutan onu korusun." (Harâitî) Bazı âlimler şöyle demişlerdir: "Nice

oruçlular oruçsuzdurlar. Nice oruçsuzlar da oruçludurlar." Bu sözün mânası şudur: Bazı insanlar oruç tuttukları halde, haramlardan sakınmayıp oruçlarını anlamsız hale getirirler; bazı insanlar da nafile oruç tutmazlar, fakat haramlardan sakınıp orucun mânasını gerçekleştirirler.

O halde, yalnızca yemek ve içmekten kesilmekle oruç tutulmuş olmaz. Onun maddî ve manevî faydalarını elde etmek için, yukarıda zikredilen inceliklere de riâyet etmek lâzımdır.

Ahnef İbni Kays'a, "Sen çok yaşlısın; oruç sana zor geliyor; tutma." dediler. Akıl ve hikmetiyle şöhret kazanmış olan zat, bu teklife şu karşılığı verdi: "Ben keyfim için oruç tutuyor değilim. Onu ALLAH Teâlâ emretmiştir. Ben ALLAH Teâlâ’nın emrine karşı sabretmeyi, O'nun azabına karşı sabretmekten daha kolay buluyorum."

Sünnet Oruçlar

Sünnet oruçlar; sene içinde, ay içinde ve

hafta içinde olmak üzere üç kısımdır.

Sene içinde sünnet olan oruçlar şunlardır:

1- Recep ayı orucu. Üç aylardan olan Recep ayında oruç tutmak sünnettir. Ancak, bazı âlimler, Ramazan ayına benzetilmemesi için bu aydan başka her hangi bir ayın tamamında oruç tutmayı mekruh saymışlardır. Sahih bir rivAyette şöyle denilmiştir: "ALLAH Rasûlü (sa), Ramazan ayı dışında hiçbir ayda baştan başa oruç tutmamıştır." (Müttefekun aleyh)

2- Şaban ayı orucu. ALLAH Rasûlü (sa), Şaban ayında çok oruç tutardı. Görenler, onu Ramazan ayında sanırlardı. (Müttefekun aleyh) Ancak Şafiî mezhebine göre, sünnet olan Şaban ayı orucu, bu ayın ilk yarısına kadardır. Ondan sonra ise, bu ayın sünneti olarak oruç tutmak mekruhtur. Çünkü ALLAH Rasûlü (sa) şöyle buyurmuştur: "Şabanın yarısından sonra Ramazana kadar oruç yoktur (Bir rivAyette de, bundan sonra oruç tutmayın)." (Sünen sahipleri, İbnu Hibban) Hanefî mezhebine göre ise, bu ayın

başından sonuna kadar her hangi bir günde veya günlerde oruç tutulabilir.

3- Zülhicce orucu. ALLAH Rasûlü (sa) şöyle buyurmuştur: "Hiçbir günde amel, Zülhicce ayının ilk on günündeki kadar ALLAH yanında üstün ve makbul değildir." (Tirmizî, İbnu Mâce) Bu günlerin geceleri de aynı şekilde faziletlidirler. Bundan dolayı, ALLAH Teâlâ, Fecir suresinde bunlarla yemin etmiştir.

Ay içinde sünnet olan oruçlar, kamerî ayların başı, sonu ve on üç, on dört ve on beşinci gün oruçlarıdır.

Hafta içinde sünnet olan oruçlar ise, Pazartesi, Perşembe ve diğer bir günle birleştirerek Cuma günü oruçlarıdır. Tek başına Cuma gününde sünnet orucu tutmak ise mekruhtur.

Bütün sene oruç tutmak, bazı âlimlere göre mekruhtur. Çünkü ALLAH Rasûlü (sa) bu türlü oruç tutmamıştır.

Çok oruç tutmak isteyenler, Hz. Dâvûd (as)

gibi tutmalıdırlar.

ALLAH Rasûlü (sa) şöyle buyurmuştur: "ALLAH Teâlâ’nın en çok sevdiği oruç, kardeşim Dâvûd'un orucudur. O, bir gün oruç tutar, bir gün iftar ederdi." (Müttefekun aleyh) Bu şekilde oruç tutmak hem nefse daha zordur, hem de 'bir gün sabır, bir gün şükür' esprisine uygundur.

ALLAH Rasûlü (sa) şöyle buyurmuştur: "ALLAH Teâlâ tarafından bana dünya hazineleri teklif edildi. Fakat ben bunu kabul etmedim ve, 'Bir gün aç kalıp sana yalvarmak, bir gün yiyip sana şükretmek istiyorum.’ dedim." (Tirmizî) Ayrıca, ibadet etmek ALLAH Teâlâ’nın emri olduğu gibi, ara verip dinlenmek de O'nun ruhsat (izin) ve sadakasıdır. O, emrine uyulması kadar, ruhsat ve sadakasının kabul edilmesinden de hoşlanır. Diğer bazı âlimler ise, bayram günleri hariç tutulmak şartıyla gücü yetenlerin bütün sene oruç tutmalarında bir beis görmemişlerdir. Çünkü, ALLAH Rasûlü (sa) şöyle buyurmuştur: "Kim bütün sene oruç tutarsa, onun cehennemde yeri olmaz."

(Ahmed, Nesaî/el-Kübrâ) Ashâb ve tabiilerden bazı zatlar da bu şekilde oruç tutmuşlardır.

Şu da akıldan uzak tutulmamalıdır ki, önemli olan, çok sayıda oruç tutmak değil, orucun gayesi olan nefis terbiyesini gerçekleştirmek, ALLAH Teâlâ'ya muhtaç olduğumuzu anlamak ve O'nun nimetlerinin hayatımızdaki vazgeçilmez yerini ve değerini anlamaktır. Bununla birlikte, âlimler dört gün üst üste iftar etmeyi (oruçsuz geçirmeyi) mekruh saymışlardır. Çünkü bu kadar süre iftar kalmak, özellikle günde iki öğün (şimdilerde üç öğün) yemek yenirse, kalbi katılaştırır, nefsi güçlendirir ve ibadette gevşemeye yol açar.

HACCIN SIRLARI

Haccın Fazileti

Hac, ömrün ibadeti ve farzıdır. ALLAH Teâlâ şöyle buyurmuştur: "Gücü yeten kimselerin hac etmeleri ALLAH'ın onlar üzerindeki hakkı ve emridir. Kim, (O'nun hak ve emrini dinlemeyip) küfrederse, (bilsin ki) ALLAH, âlemlerden ganîdir

(kimseye ihtiyacı yoktur)." (Âl-i İmran, 97) İslâm dini bu ibadetle ikmal edilmiş, ALLAH Teâlâ'nın din nimeti bununla tamamlanmıştır. ALLAH Rasûlü (sa) hac yaparken, "Bu gün dininizi ikmâl ettim, nimetimi üzerinizde tamamladım ve din olarak size İslâm'ı seçtim." âyeti indirilmiştir. Haccın büyük öneminden dolayı ALLAH Rasûlü (sa) şöyle buyurmuştur: "Kendisine hac farz olduğu halde, bu farzı yerine getirmeden ölen kimse, isterse yahudi, isterse hıristiyan olarak ölsün!" (Tirmizî, İbni Adiyy) Hz. Ömer (ra) da şunu söylemiştir: "Gücü yettiği halde hac etmeyen müslümanları da yahudi ve hıristiyanlar gibi cizye'ye bağlamayı düşünüyorum." Seleften bazı zatlar, gücü yettiği halde haccetmeden ölenlerin üzerinde cenaze namazı kılmazlardı.

Hanefî mezhebine göre, haccın, farz olduğu ilk senede yapılması lâzımdır. Onu tehir etmek caiz değildir. Şafiî mezhebine göre ise, her ibadette olduğu gibi, ilk vakitte hac etmek üstün olmakla birlikte, haccetmeden ölmenin günahını

göze alan kimseler onu istedikleri bir seneye tehir edebilirler.

Şafiî mezhebine göre, kendisine farz olduğu halde haccetmeden ölen kimsenin malından, diğer borçları ve zekâtı gibi, haccının bedeli de çıkarılır. Hanefî mezhebine göre ise, kendisi bunu vasiyet ederse, malının üçte birinden çıkarılır. Malın bundan fazlası ise vârislere aittir.

Hacca gücünün yetmesi, gidip gelene kadar ev halkının nafakasını temin edebilmek ve yolculuk süresince yemek ve binmek için gerekli olan masrafı karşılayabilmektir. Malı olup sağlığı elvermeyenler ise bedel vermek durumundadırlar. Şafiî mezhebine göre, birinin yerine "bedel hac" yapabilmek için, kişinin kendi yerine hac etmiş olması şarttır. Hanefî mezhebine göre ise bu şart değildir. Kadınlara haccın farz olması için, mal varlığından başka, beraberlerinde ya bir mahremleri bulunması ya da güven verecek miktarda tanıdık kadınların içinde olması lâzımdır. Hanefî mezhebine göre ise, üç günden fazla süren

bir yolculukta kadının yanında erkek bir mahreminin bulunması şarttır.

Kendilerine farz olmadığı halde, fakir ve çocuklar da haccedebilirler. Ancak, çocukların haccı farz olan haccın yerine geçmez.

Hac, İbrahim (as) zamanından beri bilinen ve ifâ edilegelen bir ibadettir. Bu peygamber, ALLAH Teâlâ’nın emriyle Kabe'yi bina ettikten sonra şu ilâhî emri almıştır: "İnsanları hac etmeye çağır ve onlar çağrına cevap verip her taraftan yaya olarak ve yorgun düşen develer üstünde sana gelsinler. Burada kendileri için (dünya ve âhirete âit) faydalar görsün ve ALLAH'ın ismini sayılı günlerde (hac günlerinde) zikretsinler." (Hac, 27) ALLAH Rasûlü (sa) şunları söylemiştir: "Kim hacceder ve hac müddeti içinde diline, eline ve beline sahip olursa, günahlarından çıkar ve annesinden doğduğu günkü gibi (tertemiz) olur." (Müttefekun aleyh), "Kabul edilen hac, bütün dünyadan ve içindeki şeylerden daha hayırlı ve değerlidir. Bu haccın sevabı cennetten aşağı bir

şey değildir." (Müttefekun aleyh), "Hac ve umre yapanlar, ALLAH'a giden elçiler ve ziyaretçilerdir. O'ndan dilekte bulunsalar, dilediklerini verir." (İbnu Mâce, İbnu Hibban), "Kabe'den yararlanın (Bir rivAyette de: "Onu çok tavaf edin). O iki sefer yıkılmış, üçüncü sefer yerden kaldırılacaktır." (Hâkim. Kabe birinci sefer Hz. Adem'den sonra yıkılmış, ikinci sefer de Hz Nuh tufanında veya daha sonra yıkılmıştır. Üçüncü olay ise, kıyâmetten bir müddet önce meydana gelecektir.), "Kim bir hafta Kabe'yi tavaf ederse, bir köle azat etmiş olur." (Tirmizî), "iblis, hiçbir zaman Arefe günündeki kadar küçülmüş, hakirleşmiş, zillete düşmüş ve kızmış bir halde görülmemiştir." (Mâlik) Çünkü, kendisi o gün ilâhî rahmetin hacdaki müminler üzerine cömertçe indiğine ve kendisinin teşvik ve çabalarıyla işlenmiş günahların affedildiğine şâhid olur.

Keşif sahibi bir zat şöyle demiştir:

"Arefe günü iblis bana gözleri yaşlı, sararmış, zayıflamış, beli bükülmüş bir insan

suretinde göründü. Ona:

-Ağlaman nedendir? diye sordum. iblis:

-Müminler O'nun (iblis, ALLAH Teâlâ'nın ismini ağzına almaz) rahmetini umarak buraya gelmişler. Kendisinin onları boş çevirmeyeceğini bildiğim için kederlendim, dedi.

-Renginin uçması nedendir? dedim.

-Müminlerin O'na itâatte bu şekilde birleşmeleri beni korkuttu, dedi.

-Zayıflaman nedendir? dedim.

-At ve develeri O'na itaat yolunda sürmeleri yağımı eritti, dedi.

-Kamburlaşman nedendir? dedim.

-Bunlar, amellerini hiçe sayarak O'ndan af ve lütuf diliyorlar. Böylece benim elimden kurtulmuş oluyorlar. Çünkü ben amellerini gözlerinde büyütmeye ve onlara gurur vermeye çalışıyordum. Hilemin boşa çıkması belimi büktü."

Arefe günü, zamanın en efdal günüdür. Onun Cuma gününe rastlaması ise, değerini iki kat arttırır. Bundan dolayı, Arefesi cuma gününe

rastlayan hacca, en büyük hac anlamında "Hacc-ı Ekber" denir. ALLAH Resulünün haccettiği sene, Arefe Cuma gününe rastlamıştı.

Hasan el-Basrî şöyle demiştir: "Ramazan ayında, savaş yolculuğunda ve hac ibadetinde iken ölenler şehid olarak ölürler."

Selef (ilk müslümanlar), savaş ve hacca gidenleri uğurlar, dönüşlerinde onları karşılar ve henüz dünya ile kirlenmeden gözlerinin arasını öpüp onlardan duâ isterlerdi.

ALLAH Rasûlü (sa) şöyle buyurmuştur: "Kıyâmet gününde Hacer'ül-Esved, kendisini iman ve ihlâsla selâmlamış olanlara şâhidlik eder." (Tirmizî, Nesaî, Hâkim) "Kendisi, de bu taşı öperdi." (Müttefekun aleyh), "O, boş bulduğu zaman, taşı üç kere öperdi."(Nesaî), "Kalabalıkta ise, elindeki asayı taşa sürer ve asayı öperdi." (Hâkim, Bezzâr)

Hz. Ömer de taşı öpmüş, başını kaldırınca da şöyle demiştir: "Ben, senin fayda veya zarar vermediğini bilirim. Onun için, eğer ALLAH

Rasûlü'nün seni öptüğünü görmeseydim, öpmezdim." Bu sözünden sonra da duygulanıp hıçkırıklarla ağlamıştır.

Haccın Farz, Vacip ve Yasakları

Diğer ibadetlerde olduğu gibi, haccın da farz, rükün, vacip, sünnet ve yasakları vardır. Farzlardan bir tanesinin eksik olması haccı geçersiz hale getirir. Vaciplerden eksik yapılanlar kurban ile telafi edilirler. Yasaklar da kurban gerektirirler. Sünnetler ise, sevabı arttırırlar.

Haccın farzları şunlardır:

1- İhrama girmek;

2- Arafat'ta durmak;

3- Kabe'yi tavaf etmek;

4- Sa'y yapmak;

5- Tıraş olmaktır. Hanefî mezhebine göre, bu amellerden ihrama girmek, Arafat'ta durmak ve Kabe'yi tavaf etmek farz, diğerleri vaciptirler.

Haccın vacipleri şunlardır:

1- İhrama mikat'ta girmek;

(Mikat, ihrama girilen yerdir. ALLAH

Rasûlü (sa), Mekke'ye giden yollarda mikatlar belirlemiştir. Bu mikatların bir kısmı Mekke’ye yakın, bir kısmı uzaktır. Meselâ, Medine yoluyla giden hacıların mikatı "Âbâr-ı Âli" denilen yerdir ki, bu yerle Mekke'nin arasındaki mesafe üç yüz kilometreden fazladır. Burası Türk hacılarının da mikatıdır. Onun için, uçakların da buraya veya Medine'ye inmeleri lâzımdır. Cidde'ye inişler yanlıştır. Çünkü Cidde mikat değildir. Hacıları Türkiye havaalanlarında veya uçaklarda ihrama sokmanın ise çeşitli sıkıntıları vardır.)

2- Arafat'ta akşama kadar durmak. Arafat'ta az bir miktar durmak ise farz ve rükündür.

3- Müzdelife'de sabahlamak;

4- Mina'da şeytan taşlamak;

5- Şafiî mezhebine göre en az iki gece Mina'da yatmak.

Vaciplerden her birinin terk edilmesiyle bir kurban lâzım gelir. Kurban veremeyenler ise, üç gün hacda, yedi gün de evlerinde oruç tutarlar. Bu

oruçları müteferrik günlerde tutmak da caizdir. Ancak bazı âlimler, ihrama mikatta girmenin ve şeytan taşlamanın dışındaki vaciplerin terk edilmesiyle kurban kesmenin vacip değil, müstehab olduğunu söylemişlerdir.

Haccın yasakları da şunlardır: (Bunlar umrenin de yasaklarıdır.)

1- Erkeğin dikişli elbise, çorap, topuk kemiklerini örten ayakkabı giymesi, başını kapatması; kadının yüzünü örtmesi.

2- Koku sürünmek, (kokulu sabun, şampuan kullanmak).

3- Tıraş olmak, kıl koparmak, tırnak kesmek.

4- Cinsel ilişki. Bu olay, Arafat vakfesinden önce olursa hac bozulur ve ceza olarak, Şafiî mezhebine göre bir deve, Hanefî mezhebine göre bir koyun kesmek lâzım gelir. Bundan sonra olursa hac bozulmaz. Ancak bir deve kesmek vacip olur.

5- Karşı cinsi öpmek, onu kucaklamak,

istimna etmek.

6- Kara hayvanı avlamak veya öldürmek.

7- Şafiî mezhebine göre, ihramda iken kendisi veya başkası için nikâh akdi yapmak. Bu akidleri yapmak haramdır ve ihramda yapılan bu akidler geçersizdirler.

Haccın Vakti

Umre bütün sene içinde yapılabildiği halde, hac sınırlı bir zamanda yapılabilir. Haccın iki vakti vardır. Birincisi, hac için niyet etme ve ihrama girme vaktidir. Bu vakit Şevval ve Zülkade aylarıyla Zülhicce ayının ilk dokuz günüdür. Bu itibarla, Şevval ayının başından Zülhicce ayının dokuzuncu gününe kadar hac için ihrama girilebilir. Kur'ân-ı Kerim'de buna işaret edilerek "Hac, bilinen aylardır." buyurulmuştur.

Haccın ikinci vakti ise, menâsiki ifâ etme vaktidir. Bu vakit Arefe günüyle başlar. En geç bugün ihrama girmek ve aynı gün Arefe'de bulunmak farzdır. ALLAH Rasûlü (sa) "Hac Arefedir." buyurarak haccın en önemli rüknü olan

Arafat vakfe'sine işaret etmiş ve bu gerçeğin iyice anlaşılması için sözünü üç kere tekrarlamıştır. (Tirmizî, Ebu Dâvûd, İbnu Mâce, Dârimî)

Haccın Çeşitleri

Hac, ihtiyaç veya isteğe binaen üç şekilde yapılabilir.

1- İfrâd haccı. Şafiî mezhebine göre efdal olan hac çeşidi budur. Bu hacda ihrama hac etmek niyetiyle girilir ve bu ihramla hac tamamlanır. Ondan sonra Harem dışına (genellikle, Ten'im'e) çıkıp yeniden ihrama girilir ve umre yapılır. Umre başka bir tarihe de bırakılabilir. Şafiî mezhebine göre, bir kere umre de hac gibi farzdır; Hanefî mezhebine göre ise umre sünnettir.

2- Temettü' haccı. Hanefî mezhebine göre efdal olan hac şekli budur. Bu hacda ihrama umre niyetiyle girilir. Mekke'de umre yapılır, ondan sonra ihramdan çıkılır. Daha sonra tekrar ihrama girilir ve Arafat'a çıkıp hac yapmaya başlanır. Bu hac şeklinde kurban kesmek lâzımdır.

Hanefî mezhebine göre bu haccın efdal sayılması bu kurbandan dolayıdır. (Ancak, Hz. Ömer (ra) bir dönem bu hac şeklini yasaklamıştır.)

3- Kıran haccı. Bu hac şeklinde, ihrama girilirken hac ve umreye birlikte niyet edilir ve sadece hac yapılır. Umrenin menâsiki (amelleri) de haccın menâsikine benzediği için, niyet sayesinde umre de yapılmış sayılır. Bu tıpkı guslederken abdest alma niyeti de getirilirse, gusül ile birlikte abdestin de alınmış olmasına benzer. Bu hacda da kurban vaciptir.

Mekke'de İkamet Etmek

Hadiste: "ALLAH Teâlâ yeryüzüne baktığı zaman, önce Harem bölgesine (Mekke ve çevresi) bakar." denilmiştir. Bu sebeple, Mekke'de ikamet edebilmek büyük bir lütuftur. Mekke'de ikamet etmek Kabe'ye ve Kabe mescidine yakın olmak demektir. Kabe'yi tavaf etmek, oturup ona bakmak ibadet olduğu gibi, Kabe mescidinde namaz kılmak da çok büyük sevaptır. ALLAH Rasûlü (sa) burada kılınan namazın sevabının yüz

bin kat olduğunu bildirmiştir. Hasan el-Basrî, Mekke'de oruç tutmanın, sadaka vermenin ve diğer hayır ve ibadetlerin sevabının da böyle büyük olduğunu söylemiştir. Ancak, şu da vardır ki, insanlar bir şeye sahip veya yakın olunca, o şeye karşı ruhî duyarlılık ve kalbî iştiyaklarını kaybederler. Bu sebepten dolayı bazı âlimler, devamlı olarak Mekke'de ikamet etmek ve Kabe'yi görmek yerine, uzakta yaşayıp hasretle tutuşmayı ve ancak hac ve umre zamanlarında gelip ziyaret etmeyi tercih etmişlerdir. Bu anlamda şöyle denilmiştir. "Mekke'de kalıp alışkanlık ve umursamazlık kazanmaktansa, uzakta yaşayıp onun iştiyakını duymak daha hayırlıdır." Ayrıca, Mekke'de iyi amellerin sevabı fazla olduğu gibi, kötü amellerin ve günahların cezası da aynı ölçüde fazladır. Böyle olunca da, günahları tâatlerinden fazla olan insanlar, Mekke’de ikamet etmekle kârlı değil, zararlı çıkarlar. Hasan el-Basrî şöyle demiştir: "Her yerde günahlar işlendikten sonra yazıldığı halde, Mekke'de bunlar henüz

niyet halinde iken yazılırlar. Bundan dolayı Kur'ân-ı Kerim'de, "Kim orada (Mekke'de) zulme niyet ederse ona elemli bir azap tattırırız." buyurulmuştur." (Hac, 25)

ALLAH Rasûlü (sa), hicretten sonra Mekke'ye döndüğü zaman ona hitaben şöyle demiştir: "Sen, ALLAH Teâlâ’nın en hayırlı toprağı ve benim de en çok sevdiğim yersin. Bu sebeple, eğer müşrikler beni zorla çıkarmasalardı, ben seni bırakıp gitmezdim." (Tirmizî, Nesaî/El-Kübrâ, İbnu Mâce; İbnu Hibban)

Ticaret gibi maksatlarla da olsa Mekke’ye giden yabancıların mikat'ta ihram giymeleri ve oraya varınca mevsime göre ya hac veya umre yapmaları sünnettir. Bunu vacip gören âlimler de vardır.

Medine'de İkamet Etmek

Mekke'den sonra en faziletli şehir Medine'dir. Amellerin sevabı bu şehirde de fazladır. ALLAH Rasûlü (sa) şöyle buyurmuştur: "Benim bu mescidimde bir namaz, Mescid-i

Haram, dışındaki yerlerde kılınan bin namazdan daha hayırlıdır." (Müttefekun aleyh)

Üçüncü kutsal yer ise, Mescid-i Aksâ'dır. Bu mescitteki namazın sevabı, diğer yerlerdeki namazın beş yüz katıdır.

Zikri geçen üç mescitte namazın sevabı fazla olduğu için, ibadet etmek maksadıyla oralara yolculuk etmek caiz ve hatta müstehabtır. Bunların dışındaki mescitler ise, aynı değere sahiptirler. Bu yüzden, fazla sevap kazanmak maksadıyla bunlar için uzun yolculuk yapmak anlamsızdır. Onun için ALLAH Rasûlü (sa) şöyle buyurmuştur: "Ancak üç mescit için uzun yolculuk yapılabilir. Bunlar Mescid-i Haram, Benim mescidim ve Mescid-i Aksâ'dır." (Müttefekun aleyh)

Bu hadis-i şerif, mescitlerle ilgili iken, bazı âlimler mezar ve kabirleri de onun kapsamına sokup peygamber ve evliya kabirlerini ziyaret etmek için uzun yolculuk yapmanın haram olduğu hükmünü çıkarmışlardır. Fakat bunların hadisten

bu hükmü çıkarmaları doğru değildir. Çünkü bu hadis bu hükmü içermez. Ayrıca, kabir ziyareti Peygamberimiz tarafından emredilmiştir.

Bir hadis-i şerif şöyledir: "Sizi kabir ziyaretinden nehyetmiştim. Lâkin, artık onları ziyaret edin. Çünkü kabir ziyareti size ölümü hatırlatır." (Müslim) Bu hadis, ister emir, ister izin ve ruhsat olsun, kabirleri ziyaret etmenin meşru olduğunu ifade etmektedir. Ancak, prensip olarak meşru ve hatta müstehab olan kabir ziyareti, câhiliyet devri usulleriyle yapılırsa gayr-i meşru, haram ve hatta şirk haline gelir. Erkek ve kadınların birbirine karışmaları, kabir ve türbeyi öpmeleri, etrafında tavaf yapmaları, yanında namaz kılmaları, orada medfun olan zattan isteklerde bulunmaları, bu ziyareti çok sık yapmaları, bunun için mevsim kurmaları ve orayı bayram yerine çevirmeleri, akraba ise üstünde sesli ağlamaları cahilî usullerdendir.

(Ancak, kabirleri ziyaret etmekle kabir ziyareti için uzun yolculuk yapmak birbirinden ayrı

şeyler olarak da görülebilir. Bu takdirde, kabirleri ziyaret etmenin caiz ve hatta müstehab olması, kabir ziyareti için uzun yolculuk yapmayı meşrulaştırmayabilir. Fakat evliya kabirlerini ziyaret etmek için uzun yolculuk yapmanın hükmü ne olursa olsun, ALLAH Rasûlü'nün kabrini ziyaret etmek için uzun yolculuk yapmanın caiz ve sünnet olduğunda şüphe yoktur. Çünkü ALLAH Rasûlü'nün kendisi kabrinin ziyaret edilmesini emr ve teşvik etmiş ve bunun sevaplı bir amel olduğunu bildirmiştir. Bu sebeple, böyle açık ve sarih hadisler varken, bu konuda bazı hadislerin mefhum ve zımnından muhalif hüküm çıkarmaya kalkışmak yanlıştır.

İbadet ve sevap maksadı dışında, görüp ibret almak, hasret gidermek, sıla-i rahimde bulunmak gibi sebep ve maksadlarla her yere gidilebilir; diriler de, ölüler de ziyaret edilebilir. Nitekim, ALLAH Rasûlü (sa) da Ebvâ'da medfun bulunan annesinin kabrini ziyaret etmiştir. Ebvâ, Mekke ile Medine arasında bir yerdir. ALLAH

Rasûlü (sa) buraya ya Mekke'ye giderken uğramış, ya da doğrudan doğruya gelmiştir. ALLAH Teâlâ da Kur'ân-ı Kerim'in onlarca âyetinde, yeryüzünde dolaşıp olup bitenleri görmeyi ve ibret almayı emretmiş ve bunu yapmayanları kötülemiştir.)

ALLAH Rasûlü (sa) şöyle buyurmuştur: "Medine'de ölmeye gücü yetenler, orada ölsünler. Çünkü orada ölenlere ben kıyâmet gününde şefaat ederim." (Tirmizî, İbnu Mâce) "Kıyâmet gününde mezarından ilk çıkan benim; benden sonra Bakî' mezarlığında olanlar, bunlardan sonra da Mekke'de ölenlerdir." (Tirmizî, İbnu Hibban)

Düşmanla savaşma, sürtüşme ve onu gözetleme yeri olan serhat kaleleri de, sevabı fazla olan mekânlardır. Bundan sonra en hayırlı yer, kişinin dinini tam olarak yaşayabildiği, fitne ve günahlardan uzak olduğu yerdir. Böyle bir yere hicret etmek de duruma göre vacip olabilir.

Kötü yerlerde kalıp fitne ve baskı sebepleriyle dinlerini yaşayamayanlar, Kur'ân-ı Kerim'de, "kendilerine zulmedenler" sıfatıyla

anılmış ve haklarında şöyle buyurulmuştur:

"Melekler, kendilerine zulmedenlerin canlarını aldıkları zaman, onlara, "Neden dininizi yaşamadınız?" diye sorarlar. Onlar, "Biz, baskı altındaydık." derler. Melekler: "ALLAH'ın mülkü genişti, hicret etseydiniz ya!" derler. Bunların yeri cehennemdir ve o ne kötü sonuçtur! Ancak gerçekten âciz olup hicret etmek için çare ve yol bulamayan erkek, kadın ve çocuklar bu hükmün dışındadırlar." (Nisa, 97, 98)

ALLAH Rasûlü (sa), haccedenler için şöyle duâ etmiştir: "ALLAH'ım! Haccedenleri ve onların affedilmeleri için duâ ettikleri kimseleri affet." (Hâkim)

Hac Yolculuğunun Adabı

1- Hacca gitmek üzere olan bir kimse, tevbe etmeli, borçlarını ödemeli, zulmettiği kimselerden helâllik dilemeli, yanındaki emanetleri iade etmeli, ev halkının ihtiyaçlarını gidermeli, nafakalarını temin etmeli, iki şâhid huzurunda vasiyetini yapmalı, helâl olan malından

gidiş ve dönüş masrafları, sadaka ve diğer hacılara yardım için yetecek miktarda para almalı, evden çıkmadan evvel de bir miktar sadaka dağıtmalıdır.

Zahire ve eşyasının nakli ücrete tâbi ise, hile yapıp bunları gözden kaçırmamalıdır.

2- Kendisine bir yol arkadaşı edinmeli ve bu arkadaş, hayır ve tâatı seven, bu konuda kendisine yardımcı ve örnek olabilen bir kimse olmalıdır.

3- Evden çıkarken iki rek'at namaz kılmalı ve kalb huzuru ile hem kendisi, hem de arkada kalanlar için duâ etmeli, ALLAH Teâlâ'dan yardım ve selâmet dilemelidir.

4- Vasıtaya binerken şu mealde duâ yapmalıdır: "Bismillah! ALLAH'a tevekkül ettim. Havi ve kuvvet O'nun elindedir. Bu vasıtayı bize musahhar eden (hizmetimize veren) RABBİMİZ yücedir. Biz O'nun yoluna çıkıyor, O'nun emrine uyuyor ve O'na dönüyoruz."

5- Yolculukta, imkânına göre cömert davranmalı, en güzel ahlakı yaşamaya çalışmalıdır.

6- Mola verdiği her yerde iki rek'at namaz kılmalı, duâ ederek o yerin hayrını istemeli, şerrinden ALLAH Teâlâ'ya sığınmalıdır. Yüksek yerlere çıktıkça üç kere tekbir getirmeli, aşağılara indikçe de bir müddet tesbih etmelidir (Sübhanellah! demelidir).

7- Farz namazların edasına önem vermeli, onları kazaya bırakmamalı ve ilk vaktinden geciktirmemelidir. Çünkü namaz dinin direğidir ve o birlikte olmadıkça diğer ibadetlerin fazla bir kıymeti yoktur. Namaz kılmayan veya kazaya bırakanların günahı hac yolculuğundan kazandıkları sevaptan fazladır.

Yolculukta namazı kaçırmamak için ALLAH Teâlâ tarafından her türlü kolaylık sağlanmıştır. Su yoksa teyemmüm etmek, kıble ve vakti kanaatle belirlemek, iki namazı birleştirmek (cem' etmek), dört rek'atlı namazları kısaltmak (kasr yapmak) bu kolaylıklar cümlesindendir.

(Şafiî mezhebine göre, yolculukta cem' ve kasrın ikisi de ruhsattır. İsteyen, bu kolaylıklardan

yararlanabilir. Hanefî mezhebine göre ise, kasr vaciptir. Bu mezhep cem'i caiz görmemiştir. Ancak, cem'in caiz olduğunu bildiren hadisler sahih oldukları için, Hanefî mezhebinden olanlar da cem' edebilirler. Çünkü İmam Ebu Hanîfe (ra): "Gördüğünüz, bildiğiniz bir hadis sahih ise, benim mezhebim ictihadım değil, o hadistir." demiştir. Bazı âlimler, "Elinde olmayan sebeplerle namazı vaktinde kılamayan ve kazaya bırakmak zorunda bulunan kimselerin, yolculukta olmasalar bile, namazlarını kazaya bırakmak yerine cem' etmelerini evlâ" görmüşlerdir. Fakat, bu türlü ciddî bir zorunluluk bulunmadıkça, yolculuk haricinde namazları cem' etmek caiz değildir. Cem', öğle ve ikindi namazları ile, akşam ve yatsı namazları arasında yapılır. Bu namazlar, ya öncekinin vaktinde, ya da, sonrakinin vaktinde kılınırlar.)

Mikat'tan Mekke'ye Kadar İhram Âdabı

1- İhram elbisesini beyaz renkli iki parçadan oluşturmak. ALLAH Teâlâ'nın en çok sevdiği elbise beyaz renkli olandır (Kefen de bu

sebeple beyaz renkten yapılır).

2- İhrama girmeden önce, gusül niyetiyle yıkanmak, saç, sakal ve bıyığı düzeltmek, tırnakları kesmek,

3- İhram elbisesini niyetsiz giyip iki rek'at ihram sünneti kılmak, ondan sonra niyet getirmek ve "lebbeyke" okumak. Niyetten sonra "lebbeyke" okumak Şafiî mezhebine göre sünnettir. Hanefî mezhebine göre ise, vaciptir.

4- İhrama girerken, "ALLAH'ım! Bu ibadeti (haccı veya umreyi) en iyi şekilde yapmak için bana güç ver ve yardımcı ol ve onu benden tam olarak kabul et." şeklinde dua etmek.

5- İhramı üstünde taşıdığı süre boyunca her değişiklik ve münasebette, inip binerken ve sık sık "lebbeyke" okumak ve bunu seslice söylemek (Kadınlar ise, yavaşça okurlar). "Lebbeyke"yi salavâtla bitirmek.

Mekke'ye Giriş Adabı

1- Mekke dışında yıkanmak.

Hac yolculuğunda müstehab olan

yıkanmalar (gusül) yedi tanedir.

Bunlar ihram guslü, Mekke'ye giriş guslü, Kudûm tavafı guslü, Arefe guslü, Müzdelife guslü, şeytan taşlama guslü, veda tavafı guslüdür.

2- Harem bölgesine girdiği zaman duâ etmek.

3- Mekke'ye yüksek tepe yolundan girip aşağı tepe yolundan çıkmak.

4- Uzaktan Kabe görüldüğü zaman, "lebbeyke" okumak ve duâ etmek.

5- Kabe'nin önüne geldiği zaman duâ etmek.

6- İzdiham yoksa, Hacer'ül-Esved'i öpmek ve önünde kısa bir duâ yapmak. İzdiham varsa, ona doğru durup duâ etmek.

Tavaf Etmek/Tavafın Çeşitleri

Dört çeşit tavaf vardır:

1- Hac ve umrenin bir rüknü olan tavaf. Buna "ziyaret tavafı" da denir. Bu tavaf farzdır. Hac tavafının zamanı, bayram günleridir. Hanefî mezhebine göre, bu tavafı bayram günlerinden

sonraya bırakmak kurban gerektirir. Umre tavafı, umre yapıldığı zamandır.

2- Kudûm tavafı. Sünnet olan bu tavaf, Mekke'ye yeni gelirken yapılan tavaftır. Bu tavaf, mescide girerken kılınması sünnet olan tahiyyet'ül-mescid namazı gibidir. Eğer, umre yapılırsa, bu tavafın yerine umrenin farz olan tavafı yapılır. Kudûm tavafında reml ve ittibâ' sünnettir. Reml, ilk üç turu kısa adımlarla ve koşar gibi dönmektir. İttibâ' ise, sol omuzu ihramın dışında tutmak ve açık bırakmaktır. Bunlar, arkasında "sa'y" yapılan diğer tavaflarda da müstehabtır.

(Mekke henüz müşriklerin elinde iken, ALLAH Rasûlü (sa) bir miktar ashabıyla birlikte umre yaptı. Müşriklerin, ashabın güçsüz ve zayıf olduklarını söyleyip aleyhte propaganda yaptıklarını duyunca, ashabına, kuvvet ve dinçlik gösterisi anlamını taşıyan remi ve ittibâ'ı emretti. Hz Ömer (ra) şöyle demiştir: "Zamanımızda artık ALLAH Teâlâ küfür ve kâfirleri zayıf düşürüp

İslâmiyeti ve müslümanları güçlü kılmıştır. Bunun için, güç ve kuvvet gösterisine ihtiyacımız kalmamıştır. Ancak, ALLAH Rasûlü zamanında yaptığımız bir işi de bırakmak istemiyoruz.")

3- Nafile tavaflar. Bunlar serbest tavaflardır. Hac ve umre için Mekke'de bulunulduğu süre içinde vakit bulundukça yapılabilirler. ALLAH Rasûlü (sa) şöyle buyurmuştur: "Bir hafta tavaf yapmak, bir köle azat etmek kadar sevaplıdır." (Tirmizî, Nesaî)

4- Veda tavafı. Hanefî mezhebine ve Şafiî mezhebinden bir görüşe göre vacip olan bu tavaf, Mekke'den son ayrılışta yapılır. Temiz olmayan kadınlar, bu tavaf için temizlenmeyi beklemeyebilirler.

Tavaf namaz hükmünde olduğu için, namazda şart olan temizlik, abdest ve setr-i avret burada da şarttır. Tavafta "lebbeyke" söylenmez; dua edilir ve Kur'ân okunur.

Tavaf, Kabe etrafında yedi tur dönüştür. Hacerül-Esved hizasından başlanır ve başlandığı

yerde bitirilir. Hatim ve Şazırvan'ın dışında yapılması lâzımdır. Hatim, yarım daire şeklinde Kabe'ye bitişik olan kısımdır. Şazırvan ise, yerde Kabe duvarlarına yapıştırılan taş kemerdir. Bunların ikisi de Hz. İbrahim (as)'ın inşâ ettiği Kabe'ye dahildiler. Bu sebeple, Hatim'de dua etmek Kabe içinde dua etmek gibidir.

Hacerül-Esved hizasından geçtikçe ellerini kaldırıp "Bismillah, ALLAHu ekber!" demek, tavaf sonunda Mültezem denilen Hacer ile Kapı arasındaki yerde dua etmek ve kollarını açıp karnını Kabe duvarlarına yapıştırmak müstehabtır.

Her tavaftan sonra, İbrahim makamının gerisinde iki rek'at tavaf namazı kılınır. Bu namaz, Hanefî mezhebine göre vaciptir. ALLAH Teâlâ şöyle buyurmuştur: "İbrahim'in makamında namaz kılın." (Bakara, 125)

Arafat Vakfesi

Arafat vakfesi (duruşu), haccın en önemli rüknüdür. Arefe günü güneş kaymasından, yani öğle vaktinden bayram sabahı şafağına kadar

süren zaman diliminde bir miktar Arafat'ta bulunmak farz, öğle vaktinden akşama kadar durmak ise vaciptir. Durmak için ey iyi yer, dağın eteğindeki kayalıktır. Çünkü ALLAH Rasûlü (sa) burada durmuştur. Arefe günü oruç tutmak, hacı adayları için sünnet değildir. Arafat'ta öğle ve ikindi namazları cem'-i takdim edilir, geriye kalan zamanda "lebbeyke" söylenir ve dua edilir. En güzel dua ise, hiç şüphesiz ki, ALLAH Rasûlü'nün ve selef-i sâlih'in dualarıdır. Bu sebeple, Arafat vakfesinde şöyle dua edilmelidir:

"ALLAH'tan başka ilâh yoktur, O birdir, O'nun ortağı yoktur. Mülk ve hamd O'nundur ve O'nadır. Dirilten ve öldüren O'dur. O diridir ve hiç ölmez. Bütün hayırlar O'nun elindedir ve O her şeye kadirdir. ALLAH'ım! Kalbime nur koy, kulaklarıma nur koy, gözlerime nur koy ve dilime nur koy. ALLAH'ım! Kalbimi hakikatlere aç ve onlara uymayı bana kolaylaştır. ALLAH'ım! Söylediğimiz hamdler ve söylediğimizden daha hayırlı olan hamdler sanadır. Namazım, haccım,

hayatım ve ölümün senin içindir. Yönelişim ve dönüşüm sana doğrudur. ALLAH'ım! Kalb vesvesesinden, iş dağınıklığından ve kabir azabından sana sığınırım. ALLAH'ım! Gece içinde olup biten işlerin şerrinden, gün içinde olup biten işlerin şerrinden, rüzgârların getirdiği şeylerin kötüsünden ve zaman hâdiselerinin kötüsünden sana sığınırım.

ALLAH'ım! Bana verdiğin sıhhatin bozulmasından, azabının baskın yapmasından ve her türlü kızgınlığından sana sığınırım. ALLAH'ım! Beni kendi hidAyetinle hidAyet et, doğru olana yönlendir, dünyada da âhirette de setret ve affet. Ey kasdedilenlerin en hayırlısı, baş vurulanların en yücesi ve istekte bulunulanların en cömerdi! Buradaki kullarına ve evinin ziyaretçilerine verdiğin şeylerin en iyisini bana da ver. Ey merhametlilerin en merhametlisi, ey dereceleri yükselten, ey bereketleri indiren, ey yer ve gökleri yaratan! Burada her dil ve lehçeden sesler ve yakarışlarla ihtiyaçlar sana arz olunuyor. Benim

ihtiyacım ise, insanların beni unuttukları zaman beni unutmamandır. ALLAH'ım! Sen beni görüyor, sözümü işitiyor, halimi biliyorsun. Benim hiçbir şeyim senden gizli değildir. Ben müflis ve fakir bir kulunum, günahlarımı itiraf ediyor ve onlardan korkuyorum. Onların şerrinden sana sığınıyor, senden medet diliyorum. Bir miskin gibi senden bağış diliyor, bir zelil günahkâr gibi sana yalvarıyor, sıkıntıya düşen ve helak olmaktan korkan bir çaresiz gibi sana dua ediyorum. Boynum sana eğilmiş, gözlerim senin için ıslanmış, vücudum senin önünde küçülmüş, kibrim senin azametin önünde kırılmıştır.

ALLAH'ım! Ey istekte bulunulanların en hayırlısı ve istenileni verenlerin en cömerdi! Beni duama rağmen şakî ve bedbahtlardan eyleme, bana merhametli ve şefkatli davran. ALLAH'ım! Kim senin önünde nefsini överse övsün, ben nefsimi kötülüyorum ve biliyorum ki, senin yardımın ve merhametin onun önüne geçmezse nefis kötülüğü emredicidir. Nefsimin kötülüğü

emretmesine karşı senden yardım ve merhamet diliyorum. ALLAH'ım! Günahlarım dilimi tutmuş, kötülüklerim senin yanındaki itibarımı yıkmış, önünde bana şefaat edecek bir amelim olmamıştır, fakat sen kerem sahiplerinin en yücesisin, ben amelimle merhametine yetişemezsem de merhametin bana yetişebilir, çünkü merhametin her şeyi kuşatmıştır. Ben de nihAyet bir şeyim. ALLAH'ım! Günahlarım büyük de olsalar, senin affın yanında küçüktürler. Onun için, günahlarımı affet. Ey kerem sahibi! Sen Rabsin, bense kulum. Ben dönüp dönüp günah işlerim, sen ise her seferinde affedersin. ALLAH'ım! Eğer sadece tâat ehline merhamet edersen, benim gibi günahkârlar kime gitsinler?

ALLAH'ım! Günahlarıma karşı mazeretim yoktur. Çünkü onların günah olduklarını bildirdiğin ve sakınmak için bana akıl ve irade verdiğin halde, kötü yolu seçtim. Onun için, bana azap verirsen müstahakım. Fakat, benim sana karşı güçsüzlüğüm ve senin bana karşı gücün ve

kuvvetin hürmetine günahlarımı affet. Ey çağrılanların ey hayırlısı, ey umulanların en yücesi! İslâm dini ve Muhammed (sa) hakkı için beni bağışla, istediklerimi ver, umduklarımı gerçekleştir ve beni buradan ihtiyaçlarımı gidermiş olarak gönder. ALLAH'ım! Bana emrettiğin gibi dua ettim, beni umutlandırdığın gibi duamı kabul et. ALLAH'ım! Bu yerde günahlarım samimi olarak sana itiraf eden, onların vebalinden korkup önünde boyun eğen, günahkârlığından dolayı sana karşı eziklik duyan, "Ben ettim, sen etme." diye yalvaran, yaptıklarından pişman olduğunu söyleyen ve affını isteyen bu kulunu lütuf ve merhametinden mahrum eyleme, ihtiyaçlarını ortada bırakma.

Ey bütün canlıların melce ve sığınağı, müminlerin dostu ve iyilerin velisi! Senin emirlerine uyanlar rahmetinle serfiraz, senden yüz çevirenler ise gazabınla perişan olurlar. Bu hakikatin bilinciyle sana geldim, eşiğine sığındım, umutlarımı sana bağladım, halimi sana açtım,

senin elinde olan hayra rağbet ettim, senin azabından korkup titredim, beni kovalayan günahlarımdan kaçıp kapına sığındım. Ey dilencilerin ihtiyaçlarını giderme kudretine sahip olan, ey dile gelen mâruzâtı duyan, kalpte olanları bilen, ey kendisinden başka ve kendisiyle beraber dua edilecek Rab bulunmayan, ey kendisinden başka hayır ve şerri takdir etme gücüne sahip bir kime mevcut olmayan, baş vurulabilen veziri, rüşvet verilebilen kapıcısı bulunmayan, ey isteklerin çokluğuyla cömertliği artan, ihtiyaçların büyüklüğüyle iyilik ve ihsanı büyüyen! Sen misafire ihsanda bulunmayı, ziyaretçiye ikram etmeyi, dilencinin eline bir şey koymayı, iyilik edene sevap vermeyi, rahmet dileyene merhamet etmeyi, yakınlık isteyeni yaklaştırmayı, umut besleyeni hayal kırıklığına uğratmamayı, af için geleni kovamamayı âdet etmişsin. Ben, evimden uzak olan bu yerde bir misafirin, bir ziyaretçin, bir dilencinim. İyilik etmedimse de iyiliği sevdim, lâyık olmadımsa da rahmetini her zaman istedim, sana

yakın olmayı hep arzuladım, beni korktuklarıma ezdirmeyeceğini daima umut ettim. Bu büyük toplulukta herkesi şad ederken beni gözyaşlarım, günahlarım ve ihtiyaçlarımla baş başa bırakma.

İlâhımız! Aralıksız nimetler verip kalplere kendini sevdirdin, sürekli ihsanlarda bulunup dilleri kendi medhinle konuşturdun. Minnetlerini devamlı çoğaltıp kullarını şükürden âciz bıraktın, yer ve gökleri delillerle doldurup kendi varlığını gösterdin, kudretinin önünde her şeyi büküp dize getirdin, yüz ve alınları büyüklüğüne secde ettirdin, kulların kötülük yaptıkları zaman, hilim gösterip mühlet verdin, iyilik yaptıkları zaman lütuf gösterip kabul ettin, duâ ettiğimiz zaman dinledin, çağırdığımız zaman cevap verdin, çaresiz kaldığımız zaman yardım gönderdin, sana bir adım gelene on adım yaklaştın, sana yönelenin yolunu açtın. İlâhımız! Sen kitabında "Kâfirlere söyle, küfürden vazgeçerlerse geçmiş günahları bağışlanır." (Enfâl, 38) deyip küfürden sonra tevhid kelimesini söyleyenlerden razı olacağını

bildirdin. Biz ise, var olduğumuzdan beri senin vahdaniyetine (birliğine) inanıyor ve azametinin önünde eğiliyoruz. Bizim rahmet ve mağfiretten nasibimizi yeni iman edenlerden daha az eyleme.

İlâhımız! Kölelerimizi azat etmemizden hoşlandığını bildirmişsin, biz de senin köleleriniz, bizi azat et. Fakirlerimize sadaka vermemizi emretmişsin, biz de senin fakirleriniz, bize sadaka ihsan et. Bize zulmedenleri affetmemizi tavsiye etmişsin, biz de kendimize zulmettik, bizi affeyle. RABBİMİZ! Bize dünyada da, âhirette de iyilik ver ve bizi ateş azabından ve her türlü zarar ve hüsrandan koru.

Ey bir iş yapmak diğer işlerden, bir mahlûku dinlemek diğerlerini dinlemekten kendisini alıkoymayan, ey dinlediği bunca sesleri karıştırmayan, ey bunca dilekler arasında bocalamayan, ey bu kadar dil ve lehçeleri birlikte bilen, ey ısrar edenlerin ısrarından rahatsız olmayan, dilek sahiplerinin çokluğundan sıkıntı duymayan! Bize affının serinliğini, rahmetinin

lezzetini ve sana hep dua etmenin hazzını duyur.

Ve sallALLAHu alâ seyyidinâ Muhammedin ve alâ âlihi ve sahbihi ecmaîn vel-hamdu lillâhi Rabb'il-Âlemîn."

Müzdelife

Akşam olup güneş batınca, Arafat'tan Müzdelife'ye doğru yola çıkılır. Müzdelife'ye yaya gelmek efdaldir. Müzdelife'ye gelmekle tekrar Harem bölgesine girilmiş olur. Burada akşam ve yatsı namazları cem-i tehir şeklinde kılınır. Gece boyunca ibadet ve dua edilir. Sabah namazı kılındıktan sonra da buradan Mina'ya gelinir.

Mina Günleri

Mina'da kalınan günlerde şu işler yapılır:

1- Cemre'lere taş atmak. Cemre'ler, şeytanı temsil ve sembolize eden direklerdir. Bunlar üç tane olup Büyük (Akabe), Orta ve Küçük cemreler olarak bilinirler. Birinci gün yalnız Akabe cemresine, ondan sonraki günlerde (bu günler iki veya üç gündür) her gün üç Cemre'ye Küçük Cemre'den başlayarak yedişer tane taş atmak

vaciptir. Hanefî mezhebine mezhebine göre Küçük Cemreden başlamak vacip değil, sünnettir.

2- Kurban kesmek. Vacip veya sünnet kurbanı olanlar onu bayram günlerinde Mina'da keserler. Hac, temettü veya kıran şeklinde yapılmış, bir vacip terk edilmiş veya bir yasak işlenmişse kurban kesmek vaciptir.

3- Tıraş olmak. Tıraş olmak Şafiî mezhebine göre hac ve umrenin bir rüknü, Hanefî mezhebine göre ise bir vacibidir. Bu sebeple, mutlaka tıraş olmak lâzımdır. Birinci gün Akabe Cemresini taşladıktan sonra tıraş olunabilir ve bu yapılınca artık ihram süresi bitmiş olur. Bu sebeple, bundan sonra dikişli elbise giyip haccın diğer yasakları işlenebilir. Ancak, farz olan tavaf yapılmadıkça cinsel ilişki yasağı devam eder.

Hanefî mezhebine göre, tıraş olmak ve ihramdan çıkmak kurban kesmekten sonradır. Bu mezhebe göre, önce kurban kesmek, ondan sonra tıraş olmak vaciptir. Bu vacibi ihlâl etmek kurban gerektirir. Tıraş olduktan sonra da istenirse

ihramdan çıkılır.

4- Kabe'ye gidip farz tavafı yapmak. Hanefî mezhebine göre, bu tavafı bayramın dört günü içinde yapmak vaciptir. Bu sebeple, daha sonraki bir tarihe bırakıldığı takdirde kurban kesmek vacip olur. Hacılar, birinci bayram günü kurban kesip taş attıktan ve tıraş olduktan sonra Mekke'ye gelip bu tavafı yaparlar.

5- Sa'y yapmak. Haccın farz olan sa'y daha önceki bir tavaftan sonra yapılmamışsa, bu tavaftan sonra yapılır. Sa'y, bayram gününden önce de yapılabilir.

Şafiî mezhebine göre iki gece Mina'da kalmak vaciptir. Gecelerin büyük kısmında orada olmak yeterlidir. Mina'da hiç yatmamak kurban, bir gece kalmamak bir avuç buğday (fidye) vermeyi gerektirir.

Birinci gün taşlar öğleden önce, daha sonraki günlerde ise, öğleden sonra atılır. Akşama kadar ve bazı âlimlere göre şafağa kadar bunun müddeti vardır. Ancak, üçüncü gün akşama kadar

Mina'da kalınırsa, bir gece daha kalıp ertesi gün de taş atmak vacip olur.

Umre

Umre: ALLAH Teâlâ, "Hac ve umreyi ALLAH için tam olarak yapın." (Bakara, 196) buyurmuştur. Şafiî mezhebine göre, gücü yetenlere ömürde bir kere umre yapmak da farzdır. Genellikle, hac sırasında bu umre de yapılır. Hanefî mezhebine göre ise, umre sünnettir. Umre bütün sene içinde yapılabilir. Yalnız, Arefe ve bayram günlerinde mekruhtur. Şafiî mezhebine göre, umrenin farzları; ihram, tavaf, sa'y ve halk (tıraş) tır. Hanefî mezhebine göre ise, bunlardan ihram ve tavaf farz, sa'y ve halk vaciptir. Hac gibi umrede de İhrama girmekle başlanan telbiye tavafın başında kesilir.

Hac ve umrenin farzlarından olan sa'y, Safa ile Merve tepeleri arasında yedi kere gidip gelmektir. (Hanefî mezhebine göre sa'y, farz değil, vaciptir. Bu sebeple, terk edilmesi hac ve umreyi bozmaz, fakat kurban gerektirir.) Bu iki tepenin

birinden ötekine gidiş bir kere kabul edilir. Safa'da başlayan sa'y Merve'de biter. İki tepede dururken ve aralarında gidip gelirken dua etmek, Yeşil direkler arasındaki mesafede "reml" şeklinde yürümek müstehabtır. (Tavaf bahsinde de söylendiği gibi, "reml" koşmak değil, kısa ve sık adımlarla koşar gibi yürümektir. Tavafta da, Sa'yda da "reml" erkeklere mahsustur.) Sa'y yaparken, abdestli olmak sünnettir. (Tavafta ise abdestli olmak Şafiî mezhebine göre farz, Hanefî mezhebine göre vaciptir. Tavafta erkek ve kadınlar beraberdirler. İslâm dini yalnızca burada iki cinsin beraberliğine izin vermiştir. Bunlar beraber olunca Şafiî mezhebine göre abdesti bozan el temasları da olur. Bu suretle abdesti bozulan Şâfiîler Hanefî mezhebini taklid edebilirler. Ancak bu taklidi yaparken iki şeye dikkat etmeleri lâzımdır. Birincisi, Hanefî mezhebine göre abdest almış olmak, ikincisi ise Hanefî mezhebine göre abdestlerinin bozulmamış olmasıdır. Çünkü Hanefî mezhebine göre vücudun

her hangi bir yerinden kan ve necis bir şeyin akması gibi sebepler de abdesti bozarlar.)

Sa'y, yalnız hac ve umre için yapılır. Diğer tavaf çeşitlerinde sa'y yoktur. Ancak, hac ve umrenin sa'yını her hangi bir tavaftan sonra da yapmak caizdir

Umre ihramına girmek için, Harem'in dışına çıkmak yeterlidir. Hacılar bunun için çoğunlukla Mescid-i Âişe'ye giderler. (Buraya devamlı vasıtalar vardır.)

Mekke'de kalındığı süre içinde namazları cemaatle kılmak, çok miktarda tavaf ve umre yapmak, Kabe'yi seyretmek ve her seferinde doyuncaya kadar zemzem suyu içmek önemli sünnetlerdir. ALLAH Rasûlü (sa), Kabe'ye bakmanın ibadet olduğunu, zemzem suyunu içmenin de tutulan niyete göre fayda verdiğini bildirmiştir. (Darekutnî, "Zemzem suyu, tutulan niyete göre fayda verir." hadisinin zayıf olduğunu söylemiş, Hâkim ise onun sahih olduğuna hükmetmiştir.)

Hac ve umre işlerini bitirip Mekke'den ayrılmak isteyen, son olarak veda tavafı yapar. Ondan sonra, vakit varsa, Mültezem'de (kapı ile taş arası) durup şöyle dua eder:

"ALLAH'ım! Bu ev senin evindir, ben de senin kulunum, imkân nasip ederek beni buraya getirdin ve haccı ifâ etmeme yardımcı oldun. Yaptıklarımla eğer benden razı oldunsa, bana olan rızanı arttır. Eğer razı olmadınsa, senin kapından ayrılmadan evvel benden razı o1, ALLAH'ım! İzin verirsen, seni ve evini hiçbir şeyle değiştirmemekle beraber gitme zamanım geldi. ALLAH'ım! Dönüşümde sıhhat ve selâmeti bana arkadaş et, dinimi koru, beni ev halkıma sevinçle kavuştur, beni bu dünyada yaşattığın sürece tâat ve ibadetini bana müyesser et ve hem dünya, hem de âhiretin hayırlarını ver. Hiç şüphem yoktur ki, sen her şeye kadirsin. ALLAH'ım! Bu ziyaretim, evine yaptığım son ziyaret olmasın. ŞAyet bunun son olmasını takdir etmişsen, onun yerine bana cenneti nasip et."

Ve gözleri yaşlı bir halde, visale doymamış bir âşık-ı müştakın iç kavrulmasıyla Kabe'ye baka baka dışarı çıkar.

Aşk ve iştiyak duyanlar için, Kabe'den ayrılmak cennetten çıkmak kadar zordur.

Haccın İnce Edepleri

Hac edenlerin uymaları gereken ince edepler şunlardır:

1- Hac için kullanılan paranın helâl olması. Çünkü haram paranın hayrı yoktur.

2- Hacda ticaret yapmak caiz olmakla birlikte, kalb ve zihni dağıtmamak, ibadetteki huzur ve lezzeti kaybetmemek için her hangi bir dünya işiyle meşgul olmamak. ALLAH Rasûlü'ne nisbet edilen bir sözde şöyle denilmiştir: "Âhir zamanda zenginler gezmek için, orta halliler ticaret için, fakirler dilenmek için, âlimler de kendilerini göstermek için hac edeceklerdir." Bu itibarla, ALLAH için hac eden ve haccın büyük sevabına ulaşmak isteyenler, bu sözde zikredilen dünyevî maksatlardan uzak durmalıdırlar. Çünkü

ibadetlerin ruhu, özü ve kabul şartı, onlarla sadece ALLAH Teâlâ'ya itaat etmeyi düşünmek ve O'nun rızasına nail olmayı istemektir. Bundan dolayı, takva sahipleri para mukabilinde başkasının yerine bedel hac yapmaktan da çekinmişlerdir. Onun için, bedel hac yapmak isteyenler, para kazanmak düşüncesiyle değil, din kardeşlerini manevî mesuliyetten kurtarmak ve bu vesile ile kutsal makamlara ulaşmak gibi tamamen dinî olan düşünce ve maksatlarla hareket etmelidirler. Şu bilinmelidir ki, ibadet etmenin maksadı dünya olsa, ibadet bozulur; ondan maksat din ve âhiret olsa dünya da helâl olur. ALLAH Rasûlü (sa) şöyle buyurmuştur: "ALLAH için savaşanlar, elde edilen ganimetten hisse alsalar, Musa (as)'ın, annesi gibi hareket etmiş olurlar. Çünkü o da, feragat ve samimiyetle çocuğunu emzirdiği halde, bu işten dolayı kendisine verilen ücreti de almıştır." (İbnu Adiy)

3- Hacılardan haksız olarak para isteyen zorbalara bir şey vermemek. Çünkü, bunların

istediğini vermek zorbalığa boyun eğmek ve haksızlığa yardımcı olmaktır. Bunu yapmaktansa, nafile olan hac ve umreyi terk etmek daha iyidir.

4- Hac (ve umre) yolunda elini açık tutmak ve cimrilikten sakınmak. Böyle mübarek bir yolculuk vesilesiyle bazı müslümanlarla bir müddet birlikte olmayı fırsat bilip imkân nisbetinde cömert davranmak, cüzdanını ve sofrasını onlara açmak, bununla kalplerini ve hayır dualarını kazanmak bu yolculuğun önemli maksat ve kazançlarındandır.

Ancak bu hayır işini riya ve rekabete dönüştürmekten, israf ve gereksiz masraflar yapmaktan sakınmak lâzımdır. Çünkü israfta hayır yoktur. İsraf, gösteriş meraklısı dünya ehlinin lüzumsuz ve zararlı tüketim biçimidir. (Parayı sevabın, arkadaşlığın ve mürüvvetin üstünde tutan bir takım cimriler, "israf haramdır" sözünün gölgesine sığınıp normal ve makul harcamayı da yapmazlar. Bunun israfın haram olmasıyla alâkası yoktur. Bu, kötü olan cimriliktir.) ALLAH Rasûlü

(sa), "Senin hacdaki sevabın masrafın ve zahmetin kadardır." buyurmuştur. "Mebrûr olan haccın karşılığı ancak cennettir." buyurmuş ve, "Haccın mebrûr olması ne demektir?" sorusunu da, "Tatlı konuşmak ve yemek yedirmektir." diye cevaplandırmıştır. (Ahmed, Hâkim) ÂbdULLAH İbni Ömer (ra) şunları söylemiştir: "Yolculukta elinin açık olması kişinin cevherindendir.", "Sevabı en çok olan hac; niyeti hâlis, malı helâl ve sofrası açık olanın haccdır."

Hac yolunda masraf yapmak, ALLAH yolunda masraf yapmanın bir çeşididir ve sevabı bire yedi yüzdür.

5- Refes, füsuk (fısk) ve mücâdeleden uzak durmak. Refes; çirkin söz söylemek, sövmek, cinsel ilişkiyi hatırlatan kelimeler sarf etmektir. Hacda cinsel ilişki yasak olduğu gibi, onu hatırlatan söz ve hareketler de yasaktır. İslâm dinin temel kurallarından birisi şudur ki, bir şey haram ise onu üreten, ona ulaştıran, onu hatırlatan şeyler de haramdır. Fıkıhta buna,

"vasıtaların haram olması" denir. Füsuk (Fısk), bir konuda ALLAH Teâlâ’nın emri dışına çıkmaktır. Bunu âdet edinenlere "fâsık" denir. Haçta mutlak itaat esas olduğu için, her türlü itâatsızlıktan sakınmaya dikkat etmek lâzımdır. Mücâdele ise, kavga etmek, çekişmek, kalb kırıcı ve topluluk dağıtıcı mahiyette sert sözler söylemektir. Hac, mümkün olan en büyük topluluğu oluşturmak, bütün müslümanları bir kalb ve bir vücut halinde bir araya getirmek maksadına matuf olduğu için; kırıcı, bölücü ve dağıtıcı sözler ve hareketler onun maksadına terstirler. Bu ters işleri yapanlar, haclarını hükümsüz ve anlamsız hale getirirler. Maksadlarına ters iş yapanlar, yaptıklarını bozanlara benzerler. Toz ve dumandan sonra bunların elinde yalnızca yorgunluk kalır.

ALLAH Teâlâ Kur’ân-ı Kerim'de şöyle buyurmuştur: "Hac mevsimi bilinen aylardır. Kim bu aylarda hac etmeye niyet ederse, bilsin ki, hacda refes, füsûk ve mücâdele yoktur." (Bakara, 197)

6- Hac yolunda güzel ahlâk sergilemek. Güzel ahlâk sadece zarar ve eziyet vermemek değil, aynı zamanda zarar ve eziyetlere tahammül etmektir. Yolculuk insanların ahlâkını ortaya çıkarır, seviye ve karakterlerini gözler önüne serer. Onun için bir adam, birisini tanıdığını söyleyince, Hz. Ömer (ra), "Sen onunla birlikte yolculuk yaptın mı?" diye sormuştur. Kötü ahlâktan kurtulmak her müslümanın görevi, öncelikli işi ve boyun borcudur. Hac yolculuğunu vesile ederek bunu yapmaya çalışmak lâzımdır. Toplulukta güzel ahlâk sergilemek herkesin dikkatini çeker ve hepsinin az veya çok bu istikamette kendilerini düzeltmeye çalışmalarına hizmet eder.

7- En az Mikat'tan itibaren yürüyerek gitmek; Mekke’den Arafat'a, oradan Müzdelife ve Mina'ya ve tekrar Mekke'ye geliş ve gidişlerde de yaya yürümek. ÂbdULLAH İbni Abbas (ra), vefatı sırasında çocuklarına yaptığı vasiyette şunu söylemiştir: "Yürüyerek hac edin. Çünkü, yürüyerek hac etmenin her bir adımına mukabil

yedi yüz Harem sevabı vardır. Harem sevabı da normal sevabın yüz bin katıdır."

Bazı âlimlere göre ise, hacca binerek gitmek daha efdaldir. Çünkü ALLAH Rasûlü (sa) binerek hacca gitmiştir. Binerek gitmekle vücut enerjisi, hac menâsikinin en güzel bir şekilde ifâ edilmesi için muhafaza edilmiş olur. Doğrusu odur ki, bu konudaki hüküm kişilerin özel durumlarına göre değişir. Bu itibarla, yürümekle binmekten hangisi kimin için hac maksatlarına daha uygunsa, o kimse için o şekil efdaldir. Nitekim, yolculuk ve hastalık hallerinde fetva bulunmasına rağmen, oruç tutup tutmamaktan hangisinin daha iyi olduğu hususu da kişilerin özel durumuna tâbidir. Bir âlim, yürüyerek mi, yoksa binek kiralayarak mı umre yapmanın efdal olduğu sorusuna şu cevabı vermiştir: "Kira ödemek, kişinin nefsine yürümekten daha ağır gelirse, binek kiralayarak gitmek efdaldir; yürümek onun nefsine kira ödemekten daha ağır gelirse, o takdirde de yürümek efdaldir." Hac da,

diğer ibadetler gibi, nefisle mücadeleye yönelik olduğuna göre, bu görüş de doğrudur.

8- Kibir anlamını taşıyan her şeyden uzak durmak. Çünkü hac, kulun ALLAH Teâlâ'ya acz ve ihtiyacını dağlara, taşlara, ins ve cinlere karşı haykırarak ilân edip O'nun merhametine sığınmasıdır. Bu sebeple, her zaman kötü olan kibir, hac yolunda daha da kötüdür.

9- Vacip olmasa bile, Mina'da bir kurban kesmek. Vacip olan ve olmayan kurbanın semiz, gösterişli ve pahalı olması müstehabtır. "Kim ALLAH'ın şeâirini ta'zim ederse, bu onun kalb takvasındandır." (Hac, 32) âyetinin tefsirinde, şeâirin ta'ziminden kurbanları gösterişli ve pahalı cinsten seçmenin kasdedildiği de söylenmiştir.

ALLAH Rasûlü (sa) şunları söylemiştir: "Haccın süs ve kemâli yüksek sesle telbiye getirmek ve kurban kesmektir." (Tirmizî, İbnu Mâce, Hâkim), "Bayram gününde ALLAH Teâlâ’nın yapılmasından en çok hoşlandığı işlerden birisi kurban kesmektir. Kurban, kanı yere düşmeden

önce kabul edilir ve kıyâmet gününde teraziye boynuzları ve tırnaklarıyla birlikte girer. Bu sebeple, kurbanlarınızla sevininiz." (Tirmizî, İbnu Mâce, İbnu Hibban, İbnu Huzeyme)

10- Hac yolundaki masraflara, zahmetlere, hastalık ve değişik sıkıntılara sevinmek ve bunlara memnuniyetle katlanmak. Çünkü bunlardan herkes için olanlar sevap arttırıcı şeylerdir. Kişiye özel olanlar ise kabul işaretleridir. ALLAH Rasûlü'nün yaptığı tarife göre, mümin yaptığı iyiliklere ve sevaplı işlere sevinen, ettiği kötülüklere ve işlediği günahlara üzülen insandır. Münafık ise bunun aksidir.

Bu yüzden ALLAH Teâlâ münafıklar hakkında şöyle buyurmuştur: "Namaza uyuşuk ve isteksiz bir halde kalkarlar" (Bakara, 54), "Zekât verdikleri zaman onu kendilerine zorla yüklenen bir zarar telakki ederler." (Tevbe, 98), "Savaşa götürüldükleri zaman, evde olmayı temenni ederler." (Âl-i İmran, 154, 156; Tevbe, 87, 93; Muhammed, 20) "ALLAH'ın razı olduğu işlerden

hoşlanmazlar." (Muhammed, 28) Denilmiştir ki, hac yaptıktan sonra gaflet ve eğlence hayatına son vermek, kötü huy ve fiilleri terk etmek, bunların yerine hayır işlerine ve ibadetlere yönelmek, zikir yapmak ve uyanıklık kazanmak haccın kabul edildiğini gösterir.

Hacca Toplu Bir Bakış

a) Haccın Mânasını Anlamak

Hac amellerinde (menâsik) ibretler ve işaretler vardır. Bu ibret ve işaretler haccın şuur, tefekkür ve duygu boyutunu oluştururlar. Her hacı bunları kendi içinin temizliği, kalbinin aydınlığı ve anlayışının keskinliği derecesinde anlar. Şu bilinmelidir ki, ALLAH Teâlâ'ya yakınlık kazanmak ancak nefsin isteklerinden uzaklaşmak, maddî lezzetlerden vazgeçmek, bu alanda zarurî şeylerle yetinmek ve bütün hal ve hareketlerle O'na yönelmekle mümkündür.

Bundan dolayı, İslâm öncesi devirlerde âbidler toplumu ve her şeyi terk edip mağaralara çekilmiş ve tecerrüt halinde ALLAH Teâlâ ile

ünsiyet kazanmaya çalışmışlardır. Bunlar, dünyadaki hâzır lezzetleri âhiretteki ebedî saadeti kazanmak için feda etmiş bahtiyarlardır.

İslâm döneminde ise, bu olay hac şeklinde organize edilmiş ve bununla aynı sonuca varmanın ve ilâhî yakınlık kazanmanın yolu açılmıştır. Bu maksadla ALLAH Teâlâ, Kabe'yi sembolik olarak kendine ev yapmış ve kendisiyle görüşmek, kendisini ziyaret etmek, iştiyaklarını gidermek ve ihtiyaçlarını bildirmek isteyen kullarını buraya davet etmiştir. Böylece, dünyanın her yerinden O'na inanmış kulları, kendisi için Harem ve saltanat merkezi kabul ettiği Kabe'ye akın edip gelir, O'na itaat ve bağlılığını gösterir ve O'na yakın olmanın manevî huzur ve mutluluğunu duyarlar. Bu arada, ALLAH Teâlâ'nın mekândan münezzeh olduğu, O'na gerçek anlamda yakın olmanın madde ve mesafe ile alâkalı olmadığı gerçeğini de unutmazlar. Ancak, genel olarak insanlar, mânaların maddî sembollerini gördükleri zaman daha fazla etkilenirler, itminan ve

tatminleri artar. Kabe'nin "BeytULLAH", yani, ALLAH'ın evi olarak takdim edilmesi ve bir kısım mânaların Arafat, Müzdelife ve Mina'daki hareketlerde, sa'y ve tavafta temsil edilmesi bundan dolayıdır.

ALLAH Teâlâ’nın kullarına emrettiği ibadetlerin hepsinde dolu dolu mânalar vardır. Çünkü O, Hakîm'dir. Hakîm (hikmet sahibi) olan ise, abes ve anlamsız işler yapmaz, kimseyi de bunlarla meşgul etmez. Ancak, bir kısım ibadetlerdeki mânalar nisbeten açık ve akla yakın iken, diğer bir kısmında bunlar nisbeten kapalı ve akıldan uzaktırlar. Meselâ, namaz, oruç ve zekât ibadetlerinin mânalarını, daha doğrusu, bunlardaki mânaların bir kısmını akıl yoluyla hemen anlamak mümkündür. Bu sebeple, namazın ALLAH Teâlâ'yı anmak, O'nu tazim etmek ve O'na saygı bildirmek için olduğunu; orucun nefis ve şehveti kırmak ve insanın aczini ortaya çıkarmak için olduğunu; zekâtın fakir ve muhtaçlara yardım etmek için olduğunu herkes

anlar. Hac da özet olarak ALLAH Teâlâ'ya duyulan iştiyakı ve O'na yakın olma arzusunu ifade etmek anlamında olmakla beraber, "menâsik" denilen hac amellerinin ayrıntılı mânalarını ilk bakışta anlamak zordur. Ancak, ibadetlerin ayrıntılı mânalarını bilmek şart değildir. Onların (ibadetlerin) en önemli ve öncelikli mânası, ALLAH Teâlâ'ya itaat etmek ve O'nun emirlerini yerine getirmektir. Onun için, ibadette yalnız itaat etmek yeterlidir. Hatta, ibadetin ayrıntılı mânasını bilmek, bir ölçüde itaat ruhunu zedeler. Çünkü, mânası bilinen doğru ve faydalı bir ibadeti yapmayı akıl da emreder. Onun için, böyle bir ibadeti yaparken, ALLAH Teâlâ'ya mı, akla mı itaat edildiği şüpheli hale gelir.

Bunu bir misâl ile açıklamak gerekirse, meselâ oruç sağlığa yararlı olan bir ibadettir. Onun bu yararını bilmeden oruç tutan bir kimse, ALLAH Teâlâ'ya itâatten başka bir şey düşünmez. Halbuki, onun sağlık yönünü bilen bir kimse, ALLAH Teâlâ'ya itaat yanında sağlık kazanmayı da

düşünebilir. Hatta, münhasıran bu maksatla da oruç tutabilir. (Nitekim, zamanımızda, bazı kimseler doğru dürüst Kelime-i Şehâdeti söylemekten bile çekinirken, Ramazan ayının tamamında oruç tutarlar.) Kimsenin niyeti hakkında hüküm verme yetkisine sahip olmamakla birlikte, diyebiliriz ki, bu kimselerin en az bir kısmı, orucun ibâdet ve itaat yönünü değil, sevap yönünü düşünürler. Bundan dolayı, bazı âlimler ALLAH Teâlâ'nın emirlerindeki fayda ve mânaların açıklanmasını doğru bulmamış, bunun itaat ruhunu zedelediğini söylemişlerdir.

Bu açıdan değerlendirildiği zaman, hac ibadeti diğer ibadetlerin üstüne çıkar. Çünkü, onun mânaları sembolik hareketler içinde gizlenmiştir. Çoğu kimseler de ne mânaya geldiklerini bilmeden hac amelleri olan bu hareketleri mutlak bir itaat ve ihlâsla yaparlar. Bu hususa işaret etmek için ALLAH Rasûlü (sa), telbiye getirirken, "ALLAH'ım! Sana karşı mutlak bir kulluk ve kölelik ruhuyla hacca niyet ettim ve

emrine uydum." demiştir.

Mutlak kulluk ve kölelik; verilen emrin mâna ve sebebini düşünmeden, yalnızca emir olduğu için onu yerine getirmektir. Bu kulluk tarzı sadece ALLAH Teâlâ'ya karşı gösterilir. Mahluklara karşı ise bu türlü mutlak ve gözü bağlı itaat caiz değildir. Bu gerçeğe işaret edilen bir âyet-i kerimede, "ALLAH'ın emri sorgulanmaz; insanların emirleri ise sorguya tâbidir." (Enbiyâ, 23) denilmiştir. Çünkü, ALLAH Teâlâ, verdiği emirlerde ve söylediği şeylerde hata etmez. Doğru hareket etmiş olmak için, emrin ve sözün O'na âit olduğunu bilmek yeterlidir, insanlar ise, her türlü hata ve ihtimallere açıktırlar. Bu sebeple, niyetlerinde bozukluk, emirlerinde yanlışlık bulunabilir. Onun için ALLAH Rasûlü (sa), "Kula itaat ancak doğru olan işlerde caizdir." buyurmuştur.

b) Hacca İştiyak Duymak

Kabe'nin ALLAH Teâlâ'nın evi olduğuna, dünyada mekân boyutunda O'na yakın olmanın

Kabe'yi tavaf etmekle sağlandığına, bu tavafla sembolik yakınlık ve görüşmeyi gerçekleştirenlerin cennette hakikaten ALLAH Teâlâ'yı göreceklerine iman etmek, kalpte haccetme iştiyakını doğurur. Bir şeye müştak olan, o şeyle alâkalı bulunan her şeye iştiyak duyduğu için, ALLAH Teâlâ'ya yakın olmaya müştak olan bir kimsenin, O'nun evi olarak isimlendirilen Kabe'ye ve bunun çevresine iştiyak duyması da kaçınılmazdır.

c) Haccetmeye Karar Vermek

Haccetmeye karar vermek, ALLAH Teâlâ'nın evini ziyaret etmek için bir süre çoluk-çocuk, mal-mülk, akraba ve vatanı, rahatlık ve lezzetleri terk etmeyi gerektirir. Ancak, ALLAH'ın evini ziyaret etmeye karar veren bir kimse, büyük bir işe kalkıştığını bilmeli ve büyük işlerin büyük fedakârlıklar gerektirdiğini kabul etmelidir. Bu sebeple bu kimse, artık bu yolda hiçbir fedakârlığı gözünde büyütmemelidir. Yapmak istediği işin büyüklük ve kutsallığını düşünüp onu dünyaya ait

geçici maksatlara âlet etmekten, riya ve gösteriş vesilesi yapmaktan da şiddetle sakınmalıdır. Bilmelidir ki, ALLAH Teâlâ, ancak hâlis olan amelleri kabul eder ve hac gibi büyük bir ibadeti değersiz ve küçük bir dünyalığa âlet etmek, en değerli bir şeyi en değersiz bir şeyle değiştirmektir. Bu tıpkı, bir sandık inciyi çöp kutusundaki cam parçalarına karşılık vermek gibidir.

ç) Alâkalarını Kesmek

Hacca giden kimsenin üzerinde hak ve hukuk kalmamalıdır. Bu sebeple, o insanlarla olan hesaplarını tasfiye etmeli ve herkesin rıza ve duasını almalıdır. ALLAH Teâlâ'nın da affını dilemeli ve O'nun huzurunda yüz bulan bir kul haline gelmeye çalışmalıdır. Bunun için, hazırlık aşamasında çok istiğfar etmeli, kusur ve günahlarından ciddi bir şekilde pişmanlık duymalı ve iyi işler yapmaya çalışmalıdır. Kendisini dönüşü olmayan bir yolda tasavvur edip vasiyetini yapmalı, çoluk çocuğuna dünya ve âhiret ile ilgili

doğru ve yararlı tavsiyelerde bulunmalıdır.

Hac yolculuğu için azık hazırlarken, bundan daha uzun ve daha çetin olan âhiret yolculuğu için de azık hazırlamanın gerektiğini ve bu azığın takva olduğunu da bu vesile ile düşünmelidir. Bu hususa işaret edilen âyet-i kerimede şöyle buyurulmuştur: "(Hac yolculuğu için) azık alın. Azıkların en hayırlısı ise, takvadır. Ey akıl sahipleri! Bana karşı takva gözetin." (Bakara, 197)

d) İhram Elbisesi

İhram elbisesi, bir anlamda kefendir. Onun için, ihrama giren kendini ölmüş saymalı, mahşer yolunda görmelidir. Bu tefekkür ve duyguyu yakaladığı takdirde, dünyanın küçüldüğünü, hiçlik vadilerinde yuvarlandığını, onun arkasında koşmanın akıl kârı olmadığını fark eder ve böylece, yaradılış gayesi olan ibadete, hayır işlerine ve ALLAH Teâlâ'nın rızasını kazanmaya ciddî bir şekilde yönelir.

e) Pasaport

Dış ülke yolculuğu için gerekli olan pasaport, âhiret yolculuğu için gerekli olan iman pasaportunu hatırlatmalı, gümrüklerdeki kontroller kabir ve mahşer kapılarında iman ve amel kontrollerini düşündürmelidir. Çünkü kabre girişten itibaren pek çok kapılarda imanın sahih, amelin tamam olup olmadığı melekler tarafından incelenir. Takıntılı olanlar kabirde rahata, âhirette cennete ulaşamazlar.

f) Telbiye

Telbiye, "Lebbeyke!" okumaktır. "Buyur ALLAH'ım! Buyur!" sözüyle başlayan telbiye ile ALLAH Teâlâ'nın hac yapılması için yaptığı çağrıya cevap verilir. Bu sebeple, bu söz anlam ve duygu yüklüdür. ALLAH Teâlâ'nın çağrısına cevap vermek kalbe heyecan verir, şevk ve iştiyak doğurur, yüce huzura kabul edilip edilmeme ihtimali ruhu ümit ve korku arasında dalgalandırır; heyecan gözyaşları haline gelir, şevk ve iştiyak amele, korku ve ümit şükür ve istiğfara dönüşür.

Telbiye getirirken, bununla ALLAH

Teâlâ'nın diğer bütün emir ve çağrılarına cevap verildiği de düşünülmelidir. Çünkü, Kur'ân-ı Kerim'in bir çok âyetlerinde, "Ey iman edenler!" çağrısıyla başlayan emirler verilmiştir. Bu sebeple telbiyede, hac emri gibi, bütün bu emirlere de itaat edileceği yönünde işaret ve taahhüt vardır.

Kıyâmet gününde insanlar, ALLAH Teâlâ'nın çağrısıyla kabirlerinden çıkıp mahşer yerine gelirler. Telbiyeyle bu çağrıya da cevap verildiği düşünülmeli ve hac (ve umre) yolculuğu kabirden mahşere yolculuk şekline dönüştürülmelidir.

g) Mekke Girişi

Mümin hac ve umre yolculuğunun sonunda Mekke'ye girince, ALLAH Teâlâ'nın bu dünyadaki "emin beldesi" olan Harem'e girdiğini düşünerek, dünya yolculuğunun sonunda mahşere de "emin" bir şekilde çıkmayı ümit etmeli, bu ümidi gizli bir müjde gibi duymalı ve bu lütfa mazhar olduğundan dolayı dolu gözlerle RABBİne hamd ve şükretmelidir. Günahlarının

çokluğu ve suçunun büyüklüğü sebebiyle geri çevrilme ihtimali bulunmakla birlikte, RABBİn bol kerem sahibi ve merhametli olduğunu, evine dehalet edenleri geri çevirmediğini, eşiğine baş koyanları her şeye rağmen affettiğini düşünüp sevinmeli ve şükrünü arttırmalıdır.

h) Kabe Karşısında

Kabe karşısında durunca, onun büyüklük ve azametini hissetmeli, ALLAH Teâlâ’nın ona verdiği büyük değer ve şerefi düşünmeli ve her evde onun sahibi bulunduğu gibi, ALLAH Teâlâ’nın da Kabe'deki mekân üstü varlığını duymalıdır. Kabe'yi görmek, cennette ALLAH Teâlâ'yı açık bir şekilde görmenin de işaret ve beşareti (müjdesi)dir.

(Kabe, ALLAH Teâlâ’nın evi unvanına sahip olduğu için çok büyük bir değere sahiptir. Onun bu değerini küçültücü mahiyette söylenen sözler ya zındıklık veya cehalet ve hamakatın eserleridir. Meselâ bazılarının, Kabe'nin şu veya bu velînin etrafında döndüğünü söylemeleri, bazılarının da,

"Kabe İbrahim'in binasıdır, insan ise ALLAH'ın binasıdır." demeleri bu cümledendir. Bu zındık veya ahmak kimseler, velîlerin kıymetini ve genel olarak insanın değerini arttırmaya çalışırken, neden Kabe'yi küçültme ihtiyacını duyarlar?!)

ı) Tavaf

Tavaf, namazın başka bir çeşididir. Onun için, namazda bulunması gereken ALLAH ta'zimi, sevgisi, huşu ve korku hisleri tavafta da önemli unsurlardır.

Ayrıca tavaf, meleklerin yedinci gökteki Beytul-Ma’mûr ve göklerin üstündeki Arş etrafındaki tavaflarının yerde insanlar tarafından icra edilen bir benzeridir. Bu sebeple, Kabe'yi tavaf eden kişi meleklerin yaptığı yüce bir ibadeti yerde tekrarlamış olur. Bundan dolayı O, kendisini aynı zamanda Beyt’ul-Ma’mûr ve Arş etrafındaki meleklere karışmış olarak görmeli ve yaptığı işin azametini bu açıdan da anlamaya çalışmalıdır. İnsan yaptığı işe göre yücelip alçaldığına göre, kendisi de ALLAH Teâlâ’nın lütfuna mazhar olup

Kabe'yi tavaf etmekle yücelmiş olduğunun farkına varmalıdır.

ALLAH Rasûlü (sa), "Kim kendisini bir topluluğa benzetirse, o da onlardandır." (Ebu Dâvûd) buyurmuştur. İnsanlar da, kendilerini ya ibadetleriyle meleklere ya da günahlarıyla şeytanlara benzetirler.

Tavaf, bir yönüyle de, kalbin ALLAH Teâlâ'ya duyduğu derin muhabbet ve iştiyakın hareket haline gelmesidir. Onun için, tavaf yalnız bedenle yapılan bir iş değildir, onda kalb ve ruhun coşkunlukları vardır. Bu sebeple, beden, Kabe etrafında dönerken aynı zamanda hisler arınır, duygular yücelir, düşünceler ulvileşir, ahlâk melekiyet kazanır. Bu esnada yaşanan manevî hayat o kadar yoğundur ki, beraber tavaf eden erkek ve kadınlar cinsiyet hissetmez, şehvet duymazlar. Bu sebeple de, her yerde yasak olan erkek ve kadın karışımı burada serbesttir. Bu beraberlik aynı zamanda, Kabe'nin etrafında tavafın hakikatini yaşayanlarla kuyu etrafında

dönen merkep seviyesini aşamayanları ayıran bir mihenktir.

i) Hacer'ül-Esved

Bu mübarek taş, Kabe duvarına yerleştirilmiş bir kameradır. Tavaf edenlerin resimleri onunla alınır, hareketleri onunla tespit edilir. Bu resimler kıyâmet gününe kadar saklanır ve o gün Hacer'ül-Esved, kendisini tavaf etmiş olanlara bu resimli belgelerle şâhidlik eder.

Hacer'ül-Esved, aynı zamanda ALLAH Teâlâ'nın eli yerindedir ve O'nun evine gelenlerle O'nun adına tokalaşır. Bu sebeple, tavaf edenler bu taşı tazimle öper ve ALLAH Teâlâ'ya hayatları boyunca kulluk etme sözünü verirler.

Kabe duvar ve örtülerine yapışmak, çok büyük bir hatanın affı veya çok önemli bir ihtiyacın ifâsı için sultanın eteğine yapışıp yalvarmak gibidir. Bu benzerliğiyle o, ALLAH Teâlâ'dan af ve merhamet dilemenin en dokunaklı şeklidir.

j) Sa'y

Safa ve Merve arasında gidip gelmek, mahkeme kapısında sorgulanma anını bekleyen veya sorgulandıktan sonra hakkında verilecek kararı bekleyen bir sanığın kararsızlık ve telâşını temsil eder. O, açılmayan kapıyı gidip gelip tekrar çalmak gibidir. O, başka sığınağı olmayan kulun RABBİnin rahmet ve mağfiret kapısı kendisi için açılmadıkça oradan ayrılmama kararlılığının simgesidir. O, bir susamışın su arar gibi rahmet ve mağfireti arama halidir. Nitekim, daha önce Hacer de burada su aramış, bunun için gidip gelmiş ve yedi dönüşten sonra, ilâhî rahmet hazinelerinden Zemzem suyu fışkırıp çıkmıştır. Sa'y edenler de su gibi hayatî önemi olan rahmeti ararlar.

k) Arafat Vakfesi

Arafat vakfesi, kıyâmet gününün temsilî provasıdır. Kefen gibi beyaz ihramlar içinde mezardan kalkmış gibi ayakta duran dünyanın en büyük topluluğu, burada yalvarış ve yakarış halindedir. Gözlerinden seller gibi yaş akar, bakışları rahmet semasına dikilir, yüzlerinde korku

ve ümit dalgalar halinde nöbetleşir. Hadis-i şeriflerde beyan edildiği gibi, Arafat vakfesinde olanların üzerine sağanak halinde rahmet iner. Çünkü burada kalpler ALLAH Teâlâ'ya teslimiyette birleşir, eller hep beraber O'nun dergâhına açılır, değişik diller ve lehçeler aynı dua ve dilekleri seslendirir, gözyaşları aynı duygularla akıp gider. "ALLAH Teâlâ’nın yardım ve rahmet eli de her zaman ve her yerde cemaat halinde olanların, ibadet ve hayırda birlikte hareket edenlerin üzerindedir."

l) Taş Atmak

Taş atmanın ince mânalarını herkes anlayamadığı için, bu ibadette mutlak bir itaat ve teslimiyet vardır. ALLAH Teâlâ'ya karşı gösterilen bu türlü mutlak itaat ve teslimiyet kulluğun ve ibadetin en katıksız ve halis şeklidir. Çünkü bu türlü ibadette, ne aklın idrâki, ne nefsin lezzeti, ne de vücudun faydası etkili değildir.

Taş atmak, şeytanda yoğunlaşan ve ondan kaynaklanan her türlü şer, kötülük ve günaha

isyan etmektir. Bu olay, Hz. İbrahim örneğinin tekrarlanmasıdır. Çünkü bu peygamber, kendisini ALLAH Teâlâ'ya itaat etmekten çevirmek isteyen şeytanı bu yerde görmüş ve köpeği taşlar gibi onu taşlayıp uzaklaştırmıştır. Bu sebeple, direği taşlayan kimse, şeytanı gözlerinin önüne getirmeli ve taşları onun iğrenç yüzüne, kör gözüne ve şom ağzına fırlatmalıdır.

Taş atmak, şeytana ve onun başını çektiği her türlü kötülüğe karşı duyulan alerjinin dışa vurulması, teşhir ve ilân edilmesidir. Taş atmak sembolik olarak Mina'da olup bitse bile, onun mânası müminlerin bütün hayatlarında devam eder. Çünkü bunlar şer, kötülük, zulüm ve günahı nerede görseler ondan iğrenir, ona karşı tavır ve tepki koyarlar.

m) Kurban Kesmek

Kurban kesmek, ALLAH Teâlâ’nın bu konudaki emrine uymak içindir. Çünkü O kurban kesmeyi emretmiştir. Bu, aynı zamanda Hz İbrahim ve Hz. İsmail'in ALLAH Teâlâ'ya itaat ve

teslimiyet alanında vardıkları baş döndürücü zirveye tırmanmak ve bu büyük olayın hatırasını aziz tutmak ve yaşatmak içindir. ALLAH Teâlâ'nın emrini üstün tutup para harcamak, kurbanın kesimi sırasında zikir ve tesbih yapmak, bayram günlerinde ALLAH Teâlâ'nın misafirlerine et ziyafeti çekmek de bu ibadetin önemli maksatlarındandır.

n) Tıraş Olmak

Tıraş olmanın en efdal şekli saçları bütünüyle kesmektir. 58 Saç, insanların süsü ve ziynetidir. Tıraş olan kul, RABBİnin emrine uyarak süs ve ziynetten vazgeçer ve nefsinin arzusunu O'nun rızasına feda eder.

(Bu, erkekler içindir. Kadınların bu şekilde tıraş olmaları mekruhtur. Kadınlar için efdal olan, saçlarının ucundan bir miktar kırpmaktır. Hanefî mezhebine göre, abdestteki mesh ve ihramdaki tıraşın başın dörtte birini kapsaması vaciptir. Şafiî mezhebine göre ise bu iki olayda da daha az bir kapsam yeterlidir. Fazlası ise müstehabtır.)

Tıraş olmak, temizlenmenin simgesi, günahların da saçlar gibi dökülmüş olmasının temennisi ve hayır falıdır. O, hac ve umre ibadetlerinin bittiğinin de fiilî işaretidir.

Medine Ziyareti ve Adabı

Medine, ALLAH Rasûlü'nün peygamberliğin onuncu senesinde hicret edip yerleştiği kutlu bir şehirdir. Kendisi bundan sonra bu şehirde yaşamış, burada ALLAH yolunda savaşmış, ashabını eğitip yetiştirmiş ve üzerine indirilen dinî hükümleri tebliğ ve tatbik etmiştir. Bu şehirde gömülü bulunması da, onun peygamber şehri olma vasfını ebedileştirmiştir. Bu şehirde onun ve ashabının pek çok hatıraları ve izleri vardır. Kendisi gibi, ashabının önemli bir kısmı da aynı yerde gömülü bulunmaktadırlar. Bu şehirde dolaşan bir müslüman, bastığı yere baksa ALLAH Rasûlü'nün ve ashabının ayak izlerini görebilir, havayı dinlese onların seslerini işitebilir, istese ince bir hayal perdesinin arkasında onlarla yüz yüze görüşebilir. Onun için bu şehirde hürmet

ve edeple dolaşmak, tefekkürle meşgul olmak ve mutlu geçmişi düşünüp onu teneffüs etmek ve yaşamak lâzımdır. Mekke'de yasak olan fuhuş, fısk ve çekişme burada da yasaktır. Buranın da yeşili koparılmaz, hayvanları öldürülmez, ekonomisi israf edilmez. Bu edep ve dikkat çerçevesi içinde Medine'yi ziyaret etmek gibi, orada ikamet etmek de büyük bir mazhariyettir. ALLAH Rasûlü (sa) şöyle buyurmuştur: "Ben kıyâmet gününde en evvel Medine'de ölenlere şefaatçi ve şâhid olurum." (Bu hadis daha önce geçti)

ALLAH Rasûlü (sa), kendi mübarek kabrinin ziyaret edilmesiyle ilgili olarak şunları söylemiştir: "Beni vefatımdan sonra ziyaret eden, hayatımda ziyaret etmiş gibidir." (Taberanî, Darekutnî), "Hac edip beni ziyaret etmeyen bana cefâ etmiş olur." (İbn'un-Neccar), "Kim bana ziyaretçi olarak gelirse ona şefaat etmem hak olur." (İbn'us-Seken)

Bu hadis-i şeriflerde ALLAH Rasûlü'nün kabrini ziyaret etmenin büyük bir saadet olduğu

açıkça görülür. Bundan dolayıdır ki, müslümanlar hac ve umre edince mutlaka Medine'ye gidip ALLAH Rasûlü'nü da ziyaret ederler. Bu ziyaret hac ve umrenin bir farzı değildir, o mümin kalplerin ALLAH Rasûlü'ne karşı duydukları muhabbet, iştiyak ve hayranlığın ifadesi, vefa borcunun ifasıdır. Bu ziyaretin edepleri de şunlardır:

1- Yol boyunca ALLAH Rasûlü'ne salat ve selâm okumak. Burada telbiye okunmaz. Çünkü o ihram süresi içinde hac ve umre için okunur.

2- Şehre girmeden önce (bu mümkün değilse, ziyaretten önce) yıkanmak, temiz elbise giymek ve güzel koku sürünmek.

3- Şehre yaya olarak girmek, tevazu ve mahviyetle yürümek ve şu duayı okumak: "ALLAH'ım! Bu şehir Rasûlü'nün Haremidir. Onu bana ateşten siper, azap ve kötü hesaptan emniyet vesilesi kıl. ALLAH'ım! Beni doğrulukla bu şehre sok, doğrulukla oradan çıkar ve bana kendi tarafından yardımcı bir kuvvet ihsan et."

4- Mescid'e "Bismillah ve alâ milleti

Rasûlillâh" (ALLAH'ın ismiyle ve RasûlULLAH'ın dini üzerinde) diyerek girmek.

(Genel olarak her hangi bir mescide girerken sağ ayakla girmek ve besmele çekip hamd ve salavat okuduktan sonra, "ALLAH'ım! Bana rahmet kapılarını aç." diye dua etmek sünnettir.)

Ve ziyaretten evvel iki rek'at tahiyyet'ül-mescid sünnetini kılmak. Bu namazı, ilâvelerden önceki ilk mescid bölümünde kılmak daha çok sevaplıdır. Bu bölüm, "Ravza" ve çevresidir.

ALLAH Rasûlü (sa), "Ravza" hakkında şöyle buyurmuştur: "Kabrimle minberim arasındaki bölge cennet bahçelerinden bir bahçedir." (Müttefekun aleyh)

5- Namazdan sonra büyük bir saygıyla ALLAH Rasûlü'nün kabri önüne gelmek ve hayatta olursa kendisine yaklaşılabildiği kadar yaklaşmak. (Kutlu pencerenin üzerinde şu beyitler yazılıdır: "Ey toprağa gömülenlerin en iyisi - Dağ ve ova güzel kokunla tütmektedir. - Yattığın kabre benim

ruhum olsun feda! - Kabrinde iffet, cömertlik, kerem yatmaktadır.")

6- Pencere ve perdelere dokunup onları öpmemek. Çünkü bu yahudi ve hıristiyanların âdetidir.

7- Mübarek kabrin baş tarafında durup sesini yükseltmeden ALLAH Rasûlü'ne salat ve selâm okumak. Şu şekilde selâm verilebilirse güzeldir: "Selâm sana ey ALLAH'ın Rasûlü! Selâm sana ey ALLAH'ın nebisi! Selâm sana ey ALLAH'ın emini! Selâm sana ey ALLAH'ın habibi! Selâm sana ey ALLAH'ın en seçkin kulu! Selâm sana ey ALLAH'ın en hayırlı kulu! Selâm sana ey insanların en şereflisi! Selâm sana ey müjdeleyici! Selâm sana ey korkutucu! Selâm sana ey en temiz kul! Selâm sana ey peygamberlerin, efendisi! Selâm sana nebilerin sonuncusu! Selâm sana ey âlemlerin RABBİnin elçisi! Selâm sana ey hayrın önderi! Selâm sana ey iyiliklerin rehberi! Selâm sana ey rahmet nebisi! Selâm sana ey beşeriyetin hadisi (yol göstericisi)! Selâm, sana ve müminlerin

anneleri olan temiz eşlerine! Selâm, sana ve Ehl-i Beytine! Selâm sana ve ashabına.

ALLAH Teâlâ, sana her hangi bir peygambere verdiği mükâfattan daha büyüğünü versin. ALLAH Teâlâ, seni tanıyanların ve senden gafil taşıyanların sayısı kadar sana mertebe ve makamlar versin. O bizi senin delâletinle sapıklıktan çıkardı, körlükten kurtardı, cehaletten halâs etti. Şâhidlik ederim ki, ALLAH'tan başka ilâh yoktur ve sen O'nun kulu ve Rasûlü'sün ve şâhidlik ederim ki, sen risâleti (peygamberlik mesajını) tebliğ ettin, emaneti yerine ulaştırdın, insanlara doğruyu söyledin, ümmetini doğruya yönelttin, kötülerle savaştın, vefat edinceye kadar RABBİne ibadet ve kulluk ettin. ALLAH Teâlâ sana, Ehl-i Beytine ve ashabına her türlü mükâfatı versin."

8- Yarım metre kadar sağa kayıp Hz. Ebu Bekir'e selâm vermek, ondan sonra o kadar kayıp Hz. Ömer'e selâm vermek. Çünkü Hz. Ebu Bekir'in başı ALLAH Rasûlü'nün omuzu hizasındadır, Hz.

Ömer'in başı da Hz. Ebu Bekir'in omuzu hizasındadır. Bu iki güzide sahâbiye selâm verirken şöyle demek güzeldir: "Selâm size ey ALLAH Rasûlü'nün vezirleri, hayatında din işlerinde ona yardımcı olanlar, vefatından sonra da ümmetini din üzerinde yürütenler, onun izinde gidenler ve onun sünnetiyle amel edenler! ALLAH Teâlâ size, her hangi bir peygamberin vezir ve yardımcısına verdiği mükâfattan daha büyüğünü versin."

9- Sırtı bu mübarek kabirlere gelmemek için sağ yana doğru biraz daha kaymak, ondan sonra Kıble'ye dönüp duâ etmek. (Bir kısım âlimler, ALLAH Rasûlü'ne karşı iken duâ edilmez, demişlerdir. Bir kısmı da, ondan bir şey istememek şartıyla bu şekilde de duâ edilebileceğini söylemişlerdir.) Yapılacak duada şunları söylemek münasiptir:

"ALLAH'ım! Sen Kur'ân-ı Kerim'inde, 'Onlar kendilerine zulmettikleri zaman sana gelseler de, ALLAH'tan bağışlanmalarını

isteselerdi ve peygamber olarak sen de onlar için istiğfar etseydin, ALLAH'ı tevbeleri kabul edici ve merhametli bulacaklardı.' (Nisa, 64) buyurmuşsun ve buyruğun haktır. Ben de senin bu buyruğuna uydum ve peygamberinin kabrine geldim. ALLAH'ım! Senden günahlarımın affını istiyorum ve peygamberini senin yanında şefaatçi ediyorum. ALLAH'ım! Onun senin yanındaki mertebesi ve hakkı için beni affet ve beni günahlarımın ağırlık ve zilletinden kurtar. ALLAH'ım! Muhacirleri ve Ensârı, beni, mümin kardeşlerimi ve bizden önce iman edip gidenleri affeyle. Ey merhametlilerin en merhametlisi! Bu ziyaretimi son ziyaret eyleme, yaşarsam bana peygamberinin kabrim ve kendi Haremini bundan sonra da ziyaret etmeyi nasip et."

10- Bundan sonra, Ravza'ya gidip iki rek'at namaz kılmak.

11- Perşembe günü (veya günleri) Uhud'a gidip oradaki şehidleri (Uhud savaşının şehidlerini, Hz. Hamza, ÂbdULLAH İbni Cahş ve diğerlerini)

ziyaret etmek.

12- Fırsat buldukça Bakî' mezarlığına gidip orada medfûn olan sahâbileri ziyaret etmek. Bu arada Hz. Osman, Hz. Hasan, Zeynulâbidin lakabıyla tanınan Hüseyin oğlu Ali, bunun oğlu Muhammed (Bakır) ve bunun oğlu Cafer'i (Sadık) selâmlamak ve Fatiha okumak.

13- Cumartesi günü (veya günleri) Kubâ mescidine gidip orada namaz kılmak. ALLAH Rasûlü (sa) şöyle buyurmuştur: "Kubâ mescidine gidip orada namaz kılmak umre yapmak gibidir." (Nesâî, İbnu Mâce)

14- ALLAH Rasûlü (sa), Medine'deki yedi kuyudan su içip abdest almıştır. Bu kuyular mevcutsa, teberrüken onları görüp sularından içmek, yüzünü gözünü yıkayıp abdest almak.

KUR'ÂN OKUMAK

Kur'ân Okumanın Fazileti

ALLAH Teâlâ şöyle buyurmuştur: "Kur’ân aziz bir kitaptır; ona hiçbir cihetten bâtıl bulaşmaz; o hakîm ve hamîd olan ALLAH'ın

indirdiğidir." (Fussilet, 42), "Kur'ân'ı biz indirdik ve onu biz koruruz." (Hicr, 9)

Kur'ân, verdiği kıssa ve haberlerle akıl sahiplerine tefekkür kapısını açmış, getirdiği hükümlerle de doğru yolu göstermiştir. O, ışık ve nurdur; aldanıştan kurtuluş vesilesidir; kalb ve dimağlardaki hastalıkların (kalpleri bozan kibir, hırs, kin, kıskançlık ve dimağları hasta eden inançsızlık, şüphe ve istikrarsızlık gibi şeylerin) ilâcı ve şifasıdır; ona karşı geleni ALLAH Teâlâ ezer; ondan başka yerde ilim arayanı ALLAH Teâlâ saptırır; o en sağlam kulp ve en metin güvencedir; o ilimleri kuşatıp ihata etmiştir; onun ilimleri bitimsiz ve marifetleri sonsuzdur; inceleyenler her zaman onda yeni mânalar bulur, okuyanlar her seferinde ondan yeni zevk ve lezzet alırlar. O, eskiden de şimdi de insanları irşâd eden kitaptır. Ona sadece insanlar değil, cinler de hayrandır. Bunlar, onu duydukları zaman dönüp kavimlerine şöyle demişlerdir: "Biz, hidAyete erdiren harika bir kitap dinledik ve ona iman ettik." (Cin, 1-2) Bu

harika kitaba iman eden doğruya iman eder; ona göre konuşan doğru konuşur, ona göre hareket eden doğru hareket eder, ona uyan doğru yolda yürür, ona göre amel eden kazanır.

Kur'ân'ı muhafaza etmenin ve ondan yararlanmanın yolu onu okumaktır. Bu sebeple, Kur'ân'ı okumak âyet-i kerimelerde ve hadis-i şeriflerde emr ve teşvik edilmiştir. Bu konudaki bazı âyetler şöyledir: "Sana vahyedilen RABBİnin kitabını oku. Bu kitabın sözlerini kimse değiştiremez. Sen onun dışında sığınak bulamazsın." (Kehf, 27), "Kendilerine kitap verdiğimiz kimseler onu, lâyık olduğu şekilde okurlar. Bunlar, ona gerçekten iman ederler. Ona iman etmeyenler ise hüsrana uğrayanlardır." (Bakara, 121), "ALLAH'ın kitabını okuyanlar, namaz kılanlar ve kendilerine verdiğimiz maldan gizli ve açık yollarla infak edenler, zararı olmayan bir ticaret yapıyorlar. Çünkü ALLAH, hakettikleri ücreti verir ve kendi fazlından da ilâveler yapar. O, bağışlayıcı ve iyiliğe karşılık vericidir." (Fâtır, 29,

30) "İstikamet sahibi topluluk, ALLAH'ın âyetlerini gece saatlerinde okur ve secde ederler. Bunlar ALLAHa ve âhiret gününe inanırlar. İyiliği emreder, kötülüğü nehyeder ve hayırlarda yarışırlar. Bunlar sâlih kimselerdir. Yaptıkları iyi ameller boşa çıkarılmaz. ALLAH takva sahiplerini bilendir." (Âl-i İmran, 115)

Bazı hadisler de şöyledir:

"Kur'ân, ALLAH Teâlâ'nın nazarında büyüktür. Bu sebeple, Kur'ân okuma nimetine erip de kendini en mutlu insan görmeyen bir kimse, bu büyük nimeti küçümsemiş olur." (Taberanî), "ALLAH Teâlâ'nın yanında en büyük şefaatçi Kur'ân'dır." (Abdulmelik İbni Habib), "Kur'ân okuyun. O, kendisini okumuş olanlara kıyâmet gününde şefaat eder." (Müslim), "Ümmetimin en efdal ameli Kur'ân okumaktır." (Ebu Nuaym), "Melekler Kur'ân'ı dinleyince; 'Üzerlerine bu Kur'ân'ın indiği ümmete ne mutlu! Bu Kur'ân'ı hıfzında tutan dimağlara ne mutlu! Bu Kur'ân'ı okuyan dillere ne mutlu!' demişlerdir." (Dârimî),

"En hayırlınız Kur'ân okuyan ve onu okutandır." (Buharî), "İhlâs ile Kur'ân okuyanlar, kıyâmet gününde hâlis misk tepelerinde ağırlanırlar. Bunlar mahşerin dehşetinden ve hesap korkusundan emindirler." (Daha önce geçti), "Kur'ân ehli (onu okuyanlar ve ilmine sahip olanlar), ALLAH Teâlâ'ya en yakın olanlardır." (Nesaî/El-Kübrâ, İbnu Mâce, Hâkim), "Kalpler de demir gibi pas tutarlar. Onların cilâsı Kur'ân okumak ve ölümü düşünmektir." (Beyhakî), "ALLAH Teâlâ Kur'ân okuyanları dinler." (İbnu Mâce, İbnu Hibban, Hâkim)

ÂbdULLAH İbni Mes’ûd (ra) şöyle demiştir: "İlim istiyorsanız Kur’ân'ı okuyun. Çünkü onda öncekilerin ve sonrakilerin ilimleri vardır. Sevap istiyorsanız yine Kur'ân'ı okuyun. Çünkü onun her bir harfine on sevap verilir.", "Kur'ân ALLAH Teâlâ sevgisinin mihengidir. Kur'ân'ı seven ALLAH Teâlâ'yı da sever; Kur’ân'ı sevmeyen ALLAH Teâlâyı da sevmez." Amr İbni Âs (ra) şöyle demiştir: "Kur’ân’ın her bir âyeti cennette bir

derece ve mertebe, evinizde de bir ışık ve lâmbadır. Kur'ân okuyan bir kimse, peygamber olmadığı halde peygamberlik ilmine sahip olur." Ebu Hureyre (ra) şöyle demiştir: "İçinde Kur'ân okunan ev, (ruhların dinlenebileceği şekilde) genişler ve bereketi çoğalır. Bu eve melekler iner ve oradan şeytanlar çıkar."

Fudayl İbni İyâd (ra) şöyle demiştir: "Kur'ân hâmili (Kur'ân'ı ezberleyen, onu okuyan, ilmini bilen kimse), İslâm bayrağını taşır." Sufyân es-Sevrî (ra) şöyle demiştir: "Mümin Kur'ân okuduğu zaman, melekler onu ağzından öperler." Hasan el-Basrî (ra) şöyle demiştir: "Kur’ân'ı bilmekten daha büyük bir zenginlik, onu bilmemekten de daha büyük bir fakirlik yoktur."

Ebu Umame (ra) şöyle demiştir: "Kur’ân’ın hakkını vermek ve onun bereketine ermek için onu okuyun. Onu kılıflara sokup asmak sizi aldatmamalıdır."

Kur'ân ünsiyet kaynağıdır; onu okumak vahşet, sıkıntı ve stresi giderir. Bir zata, "Bu

yalnızlıkta sıkılmaz mısın?" diye sormuşlar. Kendisi, Kur'ân'ı alıp bağrına basmış ve, "Bunun olduğu yerde yalnızlık yoktur." demiştir.

Kur'ân'ı dinlemek de onu okumak gibidir. Bunun için, ALLAH Teâlâ, "Kur'ân okunduğu zaman onu dinleyin ve susun. Ta ki size merhamet edilsin." (A'râf, 204) buyurmuş ve onu dinleyenleri överek şöyle buyurmuştur: "Gerçek müminler onlardır ki, ALLAH anıldığı zaman yürekleri ürperir ve kendilerine O'nun âyetleri okunduğu zaman imanları artar..." (Enfâl, 2), "Kendilerine Rahmân'ın âyetleri okunduğu zaman ağlayıp secdeye kapanırlar." (Meryem, 58)

Tevrat'ta ALLAH Teâlâ'ya nisbet edilen bir sözde şöyle denilmiştir: "Ey insan! Sevdiğin bir dostun sana bir mektup gönderse, her işi bırakıp onu okur ve ne yazdığını anlamaya çalışırsın. Ben de RABBİn olarak sana bir kitap gönderdim. Niçin benim kitabımı o mektup gibi açıp okumuyor ve dediklerimi anlamaya çalışmıyorsun? Yoksa, benim kitabım senin gözünde dostunun

mektubundan daha az mı önemlidir?" Kim, bu soruya "Evet." diyebilir?

Ancak, Kur'ân okumanın bazı edepleri ve şartları da vardır. Bu edepler ve şartlar çiğnendiği takdirde, Kur'ân okumaktan yararlanmak mümkün değildir.

Enes İbni Mâlik (ra) şöyle demiştir: "Nice insan Kur'ân okurken, Kur'ân onlara lanet eder."

Bir âlim de şöyle demiştir: "Kötü insanlar, Kur'ân okurken aslında kendilerine lanet okurlar. Çünkü kendileri zâlim veya yalancı oldukları halde, Kur'ân'daki "ALLAH'ın laneti zâlimlerin üzerinedir.", "ALLAH'ın laneti yalancıların üzerinedir." gibi âyetleri okurlar."

Meysere (ra) şöyle demiştir: "Kur'ân, fâsık insanın kalbinde gariptir."

Ebu Süleyman Dâranî (ra) şöyle demiştir: "Cehennem zebanileri, ALLAH Teâlâ'ya karşı günah işleyen Kur'ân hâmillerini puta tapanlardan daha önce yakalar."

ÂbdULLAH İbni Mes'ûd (ra) şöyle demiştir:

"İnsanlar gece uyurken ve gündüz dünya işleriyle uğraşırken, Kur'ân hâmillerinin uyanık olup ibadetle meşgul olmaları gerekir. Kur'ân hâmillerinin vakar sahibi, ağır başlı ve yumuşak huylu olmaları lâzımdır."

Fudayl (ra) şunu söylemiştir: "Kur'ân hâmilinin, Kur'ân'a saygı hakkının gereği olarak gafillerle birlikte gaflete düşmemesi, eğlenenlerle birlikte eğlenmemesi ve abesle iştigal edenlerle beraber boş şeylerle uğraşmaması lazımdır."

Hasan (ra) şöyle demiştir: "Siz şimdi sadece Kur'ân okumakla işinizin bittiğini sanıyorsunuz. Halbuki sizden öncekiler, onu gece okuyup emir ve yasaklarını öğrenir, gündüz de bunları tatbik ederlerdi."

ÂbdULLAH İbni Mes’ûd (ra) şunu söylemiştir: "Kur'ân, kendisiyle amel edilmek için indirilmiştir. Halbuki bazıları ameli bırakıp onu okumakla yetinmişlerdir."

ÂbdULLAH İbni Ömer (ra) da şöyle demiştir: "Ashâb döneminde biz Kur'ân'la amel

etmenin zaruretine inanırdık. Bunun için, bir sûre indikçe biz onun helâl, haram, emir ve yasaklarını öğrenir ve tatbik ederdik. Şimdi ise, bazı kimseler onunla amel etmenin lüzumuna inanmıyorlar. Bunlar, onu baştan başa okuyorlar, fakat onun helâl, haram, emir ve yasakları üzerinde durmuyorlar." İslâm'da meydana gelen ilk büyük sapma budur, yani, Kukanı okumak, bilmek ve fakat onun emir ve yasaklarına, helâl ve haramına aldırmamaktır.

(Zamanımızda bazı Kur'ân okuyanlar gibi, bazı Kur'ân ilmi ile meşgul olanlar da onunla ameli sıfırlamış, bunlar namazı bile terk etmişlerdir. Bu durumda, bunların ALLAH Teâlâ'ya kulluk için Kur'ân okuduklarını veya O'nun rızası için Kur'ân ilmiyle uğraştıklarını zannetmek safdillik olur.)

Kur'ân Okumanın Edepleri

Kuran okumanın diğer bir kısım edepleri daha vardır. Bunlar da şöyledir:

1- Kur'ân'ı namazda iken okumak; namaz

hâricinde ise, abdestli bir halde, kıbleye doğru diz üstünde oturarak okumak. Ayakta, uzanarak ve ona dokunmamak şartıyla abdestsiz olarak da okunabilir; ancak bunun sevabı öncekine göre azdır. Kur'ân okumanın en efdal şekli ise, onu gece namazında okumaktır.

2- Her gün bir miktar okumak. Bu miktarı tayin işi okuyana bırakılmıştır. Ancak doğru okumak, okuduğunu anlamak ve ondan etkilenmek önemli olduğu için, üç günden daha az bir sürede hatim indirmek mekruh sayılmıştır. ALLAH Rasûlü (sa) şöyle buyurmuştur: "Kur'ân'ı üç günden daha az bir zamanda okuyup bitiren onu anlamaz." (Sünen sahipleri) ÂbdULLAH İbni Amr (ra) Kur'ân'ı bir günde bitirmek istediğini söyleyince, ALLAH Rasûlü (sa) ona, "Hayır! Haftada bir kere bitir." (Müttefekun aleyh) diye emretmiştir. Ashabın bir kısmı da cumadan cumaya hatim indirirlerdi.

Kur'ân'dan her gün okunan miktara "hizb" denir. Bunun en azı bir cüz'ün dörtte biridir.

3- Okumaya, Eûzu, Besmele ve şu âyetlerle başlamak: "Ve kur-RABBİ eûzu bike min hemezâtiş-şeyâtini ve eûzu bike RABBİ ey-yehdurûn." (Mu'minûn, 97, 98) Mânası: "De ki: RABBİM! Şeytanların dürtmelerinden sana sığınırım. RABBİM! Onların bana yaklaşmalarından da sana sığınırım." ALLAH Teâlâ şöyle buyurmuştur: "Kur'ân okuduğun zaman, recmedilmiş şeytandan ALLAH'a sığın." (Nahl, 98)

4-Tertil ve teenni ile okumak. Kur'ân'ı bu şekilde okumak, hem güzel okumayı, hem de okunanı anlamayı sağlar. "ALLAH Rasûlü (sa), Kur'ân'ı harflerin ses ve mahreç özelliklerine riâyet ederek ve acele etmeksizin okurdu." (Ebu Dâvûd, Nesaî, Tirmizî) ÂbdULLAH İbni Abbas (ra) şöyle demiştir: "Ben iki kısa sûreyi tertil ile ve mânalarını düşünerek okumayı bütün Kur'ân'ı hezr ile okumaya tercih ederim."

(Tertil ve teenni ile okumak, tecvid kurallarına göre ve acele etmeksizin okumaktır. Bu okuyuş tarzında harfler mahreçlerinden çıkarılır,

onların kalınlık, incelik, şiddet, yumuşaklık, kalkale gibi özellikleri seslendirilir, med ve uzatmalar yapılır. Tertilin aksi "hezr" dir. Hezr, harflerin özlükleri seslendirilmeden acele ile okumaktır. Kur'ân'ı bu şekilde okumak mekruhtur. Hz. Âişe (ra)’a, bir adamın Kur'ân'ı bu şekilde (hezr halinde) okuduğunu görünce,"Bu adam, ne Kur'ân okuyor, ne de susuyor." diyerek onu eleştirmiştir.)

Tertil ve teenni ile okumak, Kur'ân'a saygı duymanın gereğidir. Ondan faydalanmak ve etkilenmek de ancak bu suretle mümkündür.

5- Duygulu ve ağlamaklı bir sesle okumak. ALLAH Rasûlü (sa) şöyle buyurmuştur: "Kur'ân okuyun ve (onu okurken) ağlayın. Ağlayamazsanız hüzün duyun." (İbnu Mâce) Kur'ân okurken ağlamanın ve hüzün duymanın sebebi ise, onun emir, yasak, ahlâk, takva ve fazilet içeren âyetlerine karşı kişinin kendi kusur ve ihmallerini hatırlaması, nefis muhâsebesi geçirmesi ve ALLAH Teâlâ'ya lâyık bir kul olmayı başaramadığının farkına varmasıdır. Kur'ân, kâinatın RABBİ ve

büyük sultanı olan ALLAH Teâlâ tarafından söylenmiş, en büyük melek olan Cebrail (as) tarafından en büyük peygambere vahyedilmiş, bu peygamber tarafından okunup insanlara tebliğ edilmiş ve o günden bu yana gelip geçen bütün müminler, velîler, âlimler ve salihler tarafından okunup tekrarlanmıştır. Ancak Kur'ân'da gerçekleşebilen bu özellikleri düşünmek de ağlama sebebidir.

6- Harfleri bozmamak ve mânayı değiştirmemek şartıyla sesini güzelleştirmek.

ALLAH Rasûlü (sa) şöyle buyurmuştur:

"Kur'ân okumayı sesinizle güzelleştirin." (Ebu Dâvûd, Nesaî, İbnu Mâce, İbnu Hibban, Hâkim), "ALLAH, Kur'ân'ı güzel sesle okuyanı dinlediği kadar kimseyi dinlemez." (Müttefekun aleyh), "Kur'ân'ı sesini güzelleştirerek okumayan bizden değildir." (Buharî) Bu hadisteki "bizden değildir." sözü, "bizim gibi okumuyor." demektir. Çünkü, ALLAH Rasûlü (sa) ve onun ashabı seslerini güzelleştirirlerdi. O bir gece, Kur'ân'ı güzel bir

sesle okuyan Sâlim'i dinlemiş ve, "Ümmetimde Kur'ân'ı böyle güzel okuyucuları bulunduran ALLAH Teâlâ'ya hamd olsun." demiştir. (İbnu Mâce) Bir gece ÂbdULLAH İbni Mes’ûd'u dinlemiş ve okuyuşunu beğenerek, "Kim Kur'ân'ı indiriliş halindeki tazelik ve tatlılıkla okumak isterse, İbni Mes’ûd gibi okusun." buyurmuştur. (Tirmizî, İbnu Mâce) Bir gece de Ebu Musa'yı dinlemiş ve, "Buna Dâvûd'un güzel sesi verilmiş." (Müttefekun aleyh) demiştir.

7- Dinleyen yoksa, az seslice okumak. ALLAH Teâlâ şöyle buyurmuştur: "Namazını (namazdaki Kur'ân'ı) ne yüksek sesle, ne de gizli okuma, bunların arasında bir yol tut." (İsrâ, 110) Alimler şöyle demişlerdir: "Riyadan korkanlar için en iyisi, sadece kendilerinin duyacağı bir sesle okumaktır. Böyle bir endişesi olmayanlar için ise en iyisi daha seslice okumaktır. Çünkü bu şekilde okumak okuyanı daha çok etkiler ve okuduklarını anlamasını da kolaylaştırır. Geceleyin bu şekilde okumak uykuyu da dağıtır. Ancak sesli okurken,

ibadet edenleri ve diğerlerini rahatsız etmemek lâzımdır.

8- Rahmet âyetleri geçtikçe ALLAH Teâlâ'dan rahmet dilemek, azap âyetleri geçince de O'na sığınmak.

10- Secde âyetlerinde secde yapmak. Kur'ân-ı Kerim'de on dört secde âyeti vardır.

Şafiî mezhebine göre, Sâd sûresinin 24. âyeti secde âyeti değil, şükür âyetidir. Onun için, bu âyetten dolayı namazda secde yapılmaz. Namaz haricinde ise, şükür secdesi yapılır. Buna mukabil, Hanefî mezhebinde de Hac sûresinin 77. âyeti secde âyeti değildir. Secde yapmak Şafiî mezhebine göre sünnet, Hanefî mezhebine göre ise vaciptir. Şafiî mezhebine göre, secde âyeti okunduğu zaman secde yapılmazsa daha sonra kaza edilmez. Hanefî mezhebine göre ise, anında yapılmazsa kaza edilmesi vaciptir. Ancak, namazda okunan âyetlerin secdelerini namazda yapmak lâzımdır. Şafiî mezhebine göre, tilâvet secdesi denilen bu secdeyi yapmak; namazın

başında yapıldığı gibi, elleri kaldırıp niyet ve tekbir getirmek, ikinci bir tekbir getirip secdeye gitmek, secdeden tekbir getirerek kalkmak ve selâm vermek şeklindedir. Hanefî mezhebine göre ise, bu secde tekbir getirerek secdeye gitmek ve tekbir getirerek kalkmaktan ibarettir. Secdede iken duâ edip ALLAH Teâlâ'ya kulluk ve teslimiyetini, fakirlik ve miskinliğini arz etmek de sünnettir.

ALLAH Rasûlü (sa) tilâvet secdesinde genellikle şöyle derdi: "Yüzüm onu kendi güç ve kudretiyle yaratan, onu şekillendiren, onda göz ve kulak açan ALLAH'a secde etmiştir. ALLAH (düşünülebilen) yaratanların en güzelidir."

Secde âyetleri sırasıyla şunlardır:

-"RABBİnin yanındakiler (melekler), kibirlenip O'na kulluk etmekten geri durmazlar. Bunlar O'nu tesbih eder ve yalnız O'na secde ederler." (A'râf, 206)

-"Göklerde ve yerde olanlar, isteseler de istemeseler de ALLAH'a boyun eğip secde

ediyorlar; onların gölgeleri de sabah akşam O'na boyun eğip secde ediyor (O'nun emriyle yerde uzayıp kısalıyor)." (Ra'd, 15)

-"Göklerde ve yerde bulunan canlılar ve melekler ALLAH'a secde ediyorlar. Melekler (ayrıca) O'na karşı kibirlenmiyorlar, O'nu üzerlerinde Rableri bilip O'ndan korkuyorlar ve O'nun tarafından emredilen işleri yapıyorlar." (Nahl, 49, 50)

-"Kendilerine Kur'ân okunduğu zaman, yüz üstü secdeye kapanırlar ve 'RABBİMİZi tesbih ederiz, O'nun va'dettiği şey mutlaka gerçekleşir.' derler. Bunlar, ağlayarak secde ederler ve Kur'ân onların imanını arttırır." (İsrâ, 107-109)

-"Onlara Rahmân'ın âyetleri okunduğu zaman, ağlar ve secdeye kapanırlar." (Meryem, 58)

-"Görmüyor musun ki, göklerdekiler, yerdekiler, güneş, ay, yıldızlar, ağaçlar, hayvanlar ve çok sayıda insanlar O'na secde ediyorlar? Çok sayıdaki insanlara da azap hak olmuştur. ALLAH bir kimseyi küçültürse, onu büyüten bulunmaz.

ALLAH istediğini yapar." (Hac, 18)

-"Ey iman edenler! Rükû' edin, secde edin, RABBİNİZE kulluk edin ve hayır yapın ki, iflah olasınız." (Hanefî mezhebine göre, bu âyet secde âyeti değildir.)

-"Kendilerine, 'Rahmân'a secde edin.' denildiği zaman, onlar, 'Rahman da kimdir? Biz senin emrettiğin Rahmân'a mı secde edeceğiz?!' derler ve kendilerine verilen bu emir onların kızgınlığını arttırır." (Furkan, 60)

-"Niye göklerde ve yerde gizli olanı ortaya çıkaran, kendilerinin de gizli ve açıklarını bilen ALLAH'a secde etmiyorlar?" (Neml, 25)

-"Âyetlerimize ancak o kimseler iman ederler ki, bu âyetlerle kendilerine öğüt verildiği zaman, kibirlenmezler ve boyun eğip secdeye kapanırlar, Rablerini tesbih eder ve O'na hamd ederler." (Secde, 15)

-"Dâvûd, kendisini denediğimizi zannetti, istiğfar etti, rukûa kapandı ve doğruya yöneldi." (Sâd, 24)

(Şafiî mezhebine göre, bu âyet secde âyeti değildir.)

-"Gece, gündüz, güneş ve ay O'nun varlık delillerindendir. Eğer kendisine şirk koşmak istemiyorsanız, güneş ve aya secde etmeyin, onları yaratan ALLAHa secde edin." (Fussilet, 37)

-"ALLAH'a secde edin ve kulluk edin." (Necm, 62)

-"Bunlara ne oluyor ki, iman etmiyorlar ve kendilerine Kur'ân okunduğu zaman secde etmiyorlar?!" (İnşikak, 20, 21)

-"Hayır! Ona (Kur'ân'ı yalanlayıp sırtını dönen kimseye) itaat etme; (ALLAH'a) secde et ve (ALLAH'a) yakın olmaya çalış." (Alâk, 19)

11- Okumaya son verince, "SadakALLAHul azîm ve belleğe Rasûluh'ul-kerim" (Kur'ân'ı ALLAH söylemiş ve doğru söylemiş, O'nun şerefli elçisi de tebliğ edip bildirmiştir) demek ve kısa bir duâ yapmak. Şu dua güzeldir: "ALLAH'ım! Beni (Bizi) Kur'ân'dan faydalandır ve onun bereketine erdir. ALLAH'ım! Kur'ân hatırı için bana merhamet et ve

onu bana rehber, ışık ve kılavuz et. ALLAH’ım! Ondan unuttuğumu bana hatırlat, ondan bilmediğimi bana öğret, gece ve gündüz onu okumayı bana nasib et ve onu bana hüccet ve delil yap. ALLAH'ım! Onu bana dünyada arkadaş, kabirde enîs (ünsiyet veren), kıyâmet gününde şefaatçi, Sırat üzerinde nur ve ışık, cennette dost, ateşe karşı örtü ve zırh, hayırlara götürücü kılavuz ve rehber eyle."

12- Kur’ân'ı güzel bir yazıyla ve kaliteli bir kâğıda yazmak (veya basmak). Kur'ân'a bu özeni göstermek onu ta'zim etmenin gereğidir. (Kur'ân, en güzel yazılarla Osmanlı döneminde yazılmıştır. Bu sebeple, haklı olarak, 'Kur'ân Hicaz'da indi, Mısır'da okundu ve İstanbul'da yazıldı.’ denilmiştir.) Önceleri Kur'ân âyetleri harekesiz, noktasız ve fasılasızdı. (Fasıladan maksat, âyetleri birbirinden ayırmak için sonlarına konulan yuvarlaklardır.) Emevîler döneminde, okumayı kolaylaştırmak ve hatadan korumak için bu işaretler eklendi. Bu işaretlerin eklenmesini doğru

bulanlar da, bid'at sayanlar da olmuştur. Bunların olumlu tarafı herkesin rahatça Kur'ân okumasını sağlamaları; olumsuz tarafı ise, okuma şeklini bire indirmeleridir. Halbuki Kur'ân yedi vecihle okunabilir. Şimdiki durumda bu vecihler kıraat ve tefsir kitaplarında kalmıştır.

Kur'ân Tefekkürü ile İlgili Edepler

1- Kur'ân'ı okurken, onun büyüklük ve yüceliğini ve ALLAH Teâlâ'nın bu yüce kelâmını, yücelik Arş'ından anlayabilecekleri bir üslupla insanların üzerine indirmekteki lütuf ve iyiliğini düşünmek. ALLAH Teâlâ, kendi yüce kelâmını insanların anlayış ve kabiliyet seviyesine göre sadeleştirip hafifletmeseydi, bunların onu anlaması ve ağırlığına tahammül etmesi mümkün olmazdı. Arif bir zat, ALLAH kelâmının hakikat-i haldeki azametini temsil için şöyle demiştir: "Kur'ân'ın her bir harfi, Levh'ul-Mahfûz'da dünyanın en büyük dağından daha büyüktür."

Vaktiyle bir padişah, "Kur'ân ALLAH'ın kelâmı ise, niçin insan üslubuna sahiptir?" diye

sormuş, karşısındaki hakîm zat şu karşılığı vermiştir: "Siz bir padişahsınız, üslubunuz da padişahçadır. Fakat, çocuklarla konuştuğunuz zaman, ağırlık duymamaları ve anlamaları için kendi üslubunuzla değil, onların üslubuyla konuşursunuz. ALLAH Teâlâ'nın kelâmı olan Kur'ân da, aynı sebeple uluhiyet üslubuyla değil, insan üslubuyla indirilmiştir." Ancak Kur'ân üslubu, beşerin (insanların) anlayış seviyesine göre hafifleştirilip sadeleştirilmiş olmasıyla birlikte, kalite ve sanat yönünden beşer üslubunun pek çok üstündedir. Onun bir yandan beşer üslubuna benzerliği, bir yandan da ondan ayrılığı ve üstünlüğü onun beşer kelâmı değil, ALLAH kelâmı olduğunun delil ve ispatıdır. Bu sebeple ALLAH Teâlâ, Kur'ân'ın kendi kelâmı olduğunda şüphe edenlere şöyle seslenmiştir: "Eğer kulumuza indirdiğimiz kitapta her hangi bir şüpheniz varsa, siz de onun ayarında (aynı belagat, sanat ve ilmi kapsayan) bir sûre getirin ve bunu başarabilmek için, isterseniz bütün

bilginlerinizi yardıma çağırın. Şüphenizi haklı çıkarmak için bunu başarmanız lâzımdır. Fakat, bunu yapamadığınız takdirde -ki, yapamayacaksınız- inkarcılar için hazırlanmış ateşten kendinizi koruyun. Bu ateşin yakıtı inkarcılar ve taşlardır.")Bakara, 23, 24)

Kur'ân beşerin anlayış seviyesine göre indirilmiş olmasına rağmen, o yine ALLAH kelâmıdır ve onda beşerin taklid edemediği lahutî üstünlükler ve ilâhî özellikler vardır. (Üstün bir edip, çocuklarla konuşmak için üslubunu ne kadar sadeleştirirse sadeleştirsin, bu üslup yine onun özelliklerini taşır ve çocuklar onun sözlerini anlasalar bile, onun gibi söz söyleyemezler.)

Kur'ân, bir incisi bile Karunların servetlerinden daha değerli olan bir mânalar hazinesi, bir damlası bile ebediyyet bahşeden bir hayat suyu denizi ve bir dirhemi bile ebedî şifa kazandıran bir ilâç madenidir.

Kur'ân bir güneştir, ondan ışık almayan bâtıl sözler ise, gölgelerdir. Güneş karşısında

gölge duramadığı gibi, Kur'ân karşısında da bâtıl sözler duramaz. Bunun için ALLAH Teâlâ, "De ki, Hak geldi, bâtıl silinip gitti. Bâtıl, (hakkın karşısında) erimeye mahkûmdur." (Kur'ân karşısında duramayan ve erimeye mahkûm olan bâtıl, onu iftiralarla karartmaya çalışır. Fakat, güneş balçıkla sıvanmaz. Onun için bu gayret de beyhudedir.)

2- Kur'ân'ı okurken ALLAH Teâlâ'nın azamet ve büyüklüğünü düşünmek. Kur'ân ALLAH Teâlâ'nın kelâmı ve sözü olduğuna göre, bu vesile ile O'nu düşünmek lâzımdır. O'nun büyüklüğünü düşününce, Kur'ân'ın büyüklüğünü anlamak da daha kolaylaşır. Çünkü herkes, Kur'ân'ın büyüklüğünü ilmî yollarla anlayamaz. Hatta hiç kimse, onun bütün mânalarını ve inceliklerini ihata edip kavrayamaz. Onun için, her sözün kıymeti sahibinin kıymetiyle ölçüldüğü gibi, Kur'ân'ın kıymetini de öncelikle ALLAH Teâlâ'nın büyüklüğüyle ölçmek lâzımdır. Bunu yapmaya çalışınca da Kur'ân'ın sonsuz büyüklüğü ortaya

çıkar. Çünkü sözü olduğu ALLAH Teâlâ, sonsuz büyüklüğe sahiptir.

O halde, Kur'ân okuyan bir kimse, onun ALLAH Teâlâ'nın kelâmı olduğunu, ALLAH Teâlâ'nın da Arş, Kürsi, gökler, yer, melekler, insanlar, hayvanlar, ağaçlar ve daha bin bir çeşit canlı ve cansız varlıkların yaratıcısı, sahibi, hükmedeni, ve rızk vereni olduğunu düşünmelidir. Ve düşünmelidir ki, uçsuz bucaksız kâinatı dolduran bütün şeyler, bu kelâmın sahibinin avucundadırlar. Bunlar O'ndan lütuf ve merhamet görseler var olup şâd olurlar, azap ve kahır görseler yok olup helak olurlar. O bir kısım insanlara "Cennetlik olun!", diğer bir kısmına da "Cehennemlik olun!" demiş ve hiçbir kuvvet ve tedbir O'nun bu takdir ve taksimini bozamamıştır.

Sahâbî İkrime İbni Ebu Cehil, Kur'ân'ı okumak için eline alıp açtığı zaman, "Bu RABBİMin sözüdür, RABBİMin kelâmıdır." der ve sararıp titrerdi.

ALLAH Teâlâ kelâmını insanlara

göndermişse de, ondan faydalanmayı ve hatta onu doğru bir şekilde anlamayı iyi niyet sahibi, nisbeten temiz kalpli, saygı ve hürmet bilen kimselere nasip eder. O, vücudu kirli olanlara (cünüp ve abdestsiz olanlara) kelâmının kılıf ve kâğıdına dokunma izni vermediği gibi (Vakıa, 29), ruh ve vicdanı kirli olanlara onun mânalarına dokunma iznini de vermemiştir. Bundan dolayı bir çok âyet, "ALLAH, zâlimlere hidAyet vermez.", "ALLAH fâsıkları hidAyet etmez." cümleleriyle sonuçlandırılmıştır.

3- Kur'ân okurken, kalb ve zihni onun üstünde tutmak, fikrin şurada burada dolaşmasını önlemek. "Kitabı kuvvetle al!" âyeti (Meryem, 12), "Kur'ân'ı okurken ciddiyet sahibi ol, iradene hükmet, tefekkürünü ona hasret." şeklinde tefsir edilmiştir.

Bir zata: "Kur'ân okuduğun zaman, başka bir şeyi aklına getirir misin?" diye sormuşlar ve ondan şu cevabı almışlardır: "Kur'ân'dan daha çok sevdiğim ve değer verdiğim bir şey mi var ki,

Kur'ân'ı okurken onu aklıma getireyim?" (İnsan zihni en mühim, en büyük ve en mükemmel şeye taliptir ve onu buluncaya kadar da hep arayış ve hareket halindedir. Onun için, zihin elde edilen ve yapılan şeyler üzerinde uzun zaman durmaz, yoklama ve tanıma faslından sonra tekrar ideâl olan en büyük şeyi aramaya devam eder.

Namaza girerken "ALLAH en büyüktür." tekbirinin söylenmesi, zihne aradığı en büyük ve ideâl varlığın ALLAH Teâlâ olduğunu ve O'ndan daha büyük bir şey bulunmadığını telkin etmek ve bu suretle kendisini namaza bağlamak içindir. Bu tekbir namazın diğer hareketlerinde de tekrarlanmak suretiyle zihne yapılan telkin kuvvetlendirilir ve onun bu konuda tam itminana kavuşturulmasına çalışılır. Zihni Kur'ân okumak üzerinde durdurmanın yolu da, Kur'ân okumanın en büyük meşguliyet olduğuna inanmak ve bunu zihne inandırmaktır. Onun için, her hangi bir işi Kur'ân okumaktan daha fazla sevmeyen ve değer vermeyen bir kimse, Kur'ân üzerinde fikir ve

zihnini toplayabilir. Kur'ân'ı her şeyden daha çok sevecek kadar onun azamet ve büyüklüğünü bilmeyen veya buna samimî bir şekilde inanmayan kimseler ise, zihin dağınıklığından kurtulamazlar. Halbuki Kur'ân cidden büyüktür ve en çok sevilmeye lâyıktır. O, kâinat sultanının kelâmıdır, dünya ve âhiret mutluluğunun rehberi ve reçetesidir. Temsilî bir ifade ile söylenirse, o her türlü güzelliğin ve her çeşit meyve ve çiçeklerin bulunduğu İrem Bağı ve sultan bahçesidir. Onu böyle gören ve bu görüş ve anlayışla içine girenler, ondan başka bir şeyi düşünmezler. Çünkü bir şey içinde iken başka bir şeyi düşünmek zihin planında o şeyden kaçmaktır. Bir şeyden kaçmak ise, onu eksik, yetersiz ve kendine uygun bulmamak demektir. Bundan dolayıdır ki, her yönüyle ideâl olan cennete girenler, artık başka bir mekân, başka bir güzellik ve başka bir mutluluk aramazlar. Kur'ân'ın ifadesiyle, "Onlar orada ebedidirler ve oradan hiç ayrılmak istemezler." (Kehf, 108) Kur'ân ise, dünyadaki

manevî cennettir. Bu cennete girmeyi başaran ruh ve zihinler, orada ebediyyen kalmak ve hiç ayrılmamak isterler.)

Kur'ân'ı zihin refakatinde okumak o kadar önemlidir ki, selef-i sâlih (geçen sâlih müslümanlar), zühul halinde (düşüncesiz bir şekilde ve gafletle) okudukları âyetleri okumamış sayar ve onları tekrar okurlardı.

4- Okuduklarını anlamak ve derinliklerine ulaşmaya çalışmak. Kur'ân okumanın en büyük maksadı, hiç şüphe yok ki, onun mânalarını anlamak ve ihtiva ettiği hüküm ve hikmetleri öğrenmektir. Çünkü ses ve lâfız vasıta, içerik ve mâna gayedir. Onun için, gayeye yönelik olmayan bir okuma şekli, her şeye rağmen eksiktir. Kur'ân âyetlerinde iç içe girmiş mânalar ve mâna tabakaları vardır. Bu mânaların hepsini bilmek mümkün değildir. Fakat, hiç olmazsa, lâfzın ifade ettiği ilk mânayı anlamaya çalışmak lâzımdır. ALLAH Teâlâ Kur'ân'ı hiç anlamadan dinleyenleri kaval dinleyen koyunlara benzetmiştir. (Bakara,

171)

Hz. Ali (ra) şöyle demiştir: "Hikmetini düşünmeden ibadet etmek ve mânasını düşünmeden Kur'ân okumak faydasızdır." Bir zat şöyle demiştir: "Dağınık bir zihinle ve mânasını anlamadan okuduğum bir âyetten sevap beklemiyorum."

Kur'ân âyetlerinde iç içe mânalar ve mâna tabakaları bulunduğu için, bir okuyuşta hepsini kavramak zor ise, okuma gerektiği kadar tekrarlanır.

ALLAH Rasûlü (sa) bir namazda Besmeleyi yirmi kere tekrarlamış (el-Herevî/el-Mu'cem), bir namazda da sabaha kadar, "Onları cezalandırırsan, onlar senin kullarındır. Onları bağışlarsan, hiç şüphe yok ki, sen aziz ve hakîmsin." (Mâide, 118) âyetini tekrarlamıştır. (Nesaî, İbnu Mâce)

Sahâbi Temim ed-Darî (ra), bütün bir gece "Yoksa, günah işleyenler ölümlerinde ve sağlıklarında kendilerini iman edip iyi amel

işleyenler ile bir tutacağımızı mı sandılar? Bu sanıları ne kötüdür?" (Câsiye, 21) âyetini sabaha kadar okuyup tekrarlamıştır. Said İbni Müseyyeb (ra), bütün gece, "Ey mücrimler! Bugün müminlerden ayrılın!" (Yasin, 59) âyetini okumuştur.

Kur’ân-ı Kerim ALLAH Teâlâ’nın isim ve sıfatlarını, O'nun iş ve fiillerini, peygamberlerin kıssalarını, iman edenlerin ve etmeyenlerin durum ve âkibetlerini, dinin emir ve yasaklarını, ahlâk ve fazilet kurallarını, kıyâmet olaylarını, cennet ve cehennem bahislerini kapsar. Onun her bir cümlesinde, hiç mübalağasız, çok mânalar, hikmetler ve işaretler vardır. Bu duruma göre, Kur'ân okuyan bir kimsenin okuduğu âyetler üzerinde durması ve onların içerdiği mânaları mümkün olan en geniş bir çerçeve içinde anlamaya çalışması lâzımdır. ÂbdULLAH İbni Mes'ûd (ra) şöyle demiştir: "Öncekilerin ve sonrakilerin ilimlerini öğrenmek isteyen, Kur’ân'ı anlayarak okusun."

Kur’ân’da bildirilen ALLAH Teâlâ’nın isim ve sıfatlarına misâl, "ALLAH'ın benzeri yoktur." (Şûra, 11) âyetiyle Haşr sûresinin şu âyetleridir: "O ALLAH'tır; O'ndan başka ilâh yoktur; gizli ve açığı bilendir; Rahman ve Rahim'dir. O ALLAH’tır; O'ndan başka ilâh yoktur; O her şeyin sahibi ve sultanıdır; her türlü kusurdan üstün ve münezzehtir; selâmet ve huzur O'nun emriyle gerçekleşir; emniyet ve güven O'nun isteğine bağlıdır; O her şeye hükmedicidir; O azizdir, her türlü şerefe sahiptir; gerekirse zor kullanan ve her istediğini mutlaka yaptırandır; büyüklükte eşi olmayandır; O, müşriklerin uydurma ve iddialarından münezzehtir. O yaratan, takdir eden, istediği şekil ve sureti veren ALLAH'tır. En güzel isimler O'nundur; göklerde ve yerde olanlar O'na boyun eğip kendisini takdis ediyorlar; O aziz ve hikmet sahibidir." (Haşr, 22-24)

İnsanlar, ALLAH Teâlâ’nın isim ve sıfatlarını hakikî mahiyetleriyle değil, ancak kendi akıl seviyelerine göre anlayabilirler. Onun için, bunları

fazla kurcalayıp felsefî tahlillere ve yorumlara tâbi tutmak doğru değildir.

ALLAH Teâlâ'nın iş ve fiillerine misâl, pek çok âyette dile getirilen göklerin, yerin ve bunlardaki varlıkların yaratılması ile Âl-i İmrân sûresinin şu âyetleridir: "De ki: Ey mülkün sahibi olan ALLAH'ım! Sen mülkü dilediğine verirsin ve dilediğinden geri alırsın; dilediğini aziz edersiz ve dilediğini alçaltırsın. Hayır bütünüyle senin elinde ve emrindedir; sen her şeye kadirsin. Geceyi gündüze katıp kısaltırsın ve gündüzü geceye katarsın; diriden ölü ve ölüden diri çıkarırsız; dilediğin kimseye dilediğin şekilde rızk verirsin." (Âl-i İmrân, 26, 27)

Yaratmayı konu alan âyetler, eşyanın yaratılış hikâyesini anlatmak yerine, ALLAH Teâlâ'nın bu işteki kudret ve büyüklüğünü göstermeyi amaçlarlar. Çünkü her fiil failine delâlet ettiği gibi, yaratmak da yaratıcı olan ALLAH Teâlâ ya delâlet eder. Bu sebeple, yaratılan her bir şeyde Yaratanı görmek lâzımdır. O'nu her

şeyde görmeyen, O'nun her şeydeki kudret ve rahmetini müşahede etmeyen bir kimse O'nu tanımış olmaz. Bunun için, çeşitli bitki ve ziraî mahsullerden, su, yağmur ve denizlerden, ateş, güneş ve yıldızlardan ve insanların temel maddesi olan toprak ve diğer unsurlardan bahseden âyetleri okurken, bunları yaratan ve mevcud vaziyete getiren kudreti düşünmek lâzımdır. Meselâ basit bir su olan meni nasıl harika bir kudretle et, kemik, damar, sinir haline getirilmiş, buna baş, el, ayak, kalb, böbrek ilâve edilmiş, görmek, işitmek ve düşünmek eklenmiştir? ALLAH Teâlâ şöyle buyurmuştur: "İnsan, kendisini bir sudan yarattığımızı görmüyor mu ki, bize karşı mücadeleci kesiliyor? O, kendisini yarattığımızı unutup bizi başkalarına benzetiyor ve 'Çürüyüp gitmişken kemikleri kim diriltir?' diyor? Ona de ki, bunları ilk defa yaratan diriltir. O her türlü yaratmayı bilendir." (Yasin, 79)

Fiili görüp faili görmeyenler, diğer bir ifade ile, sanatı görüp sanatkârı görmeyenler,

sonuç itibarıyla sanki fiil ve sanatın varlığını fail ve sanatkârın yokluğuna, fiil ve sanattaki mükemmelliği fail ve sanatkârın kusur ve aczine delil yapmak gibi çılgın bir hataya düşerler. Halbuki aklın da yolu olan gerçek bunun tersinedir. Yani, her zaman fiil faili, sanat sanatkârı, fiil ve sanattaki mükemmellik de fail ve sanatkârın kudret ve hünerini gösterir. Bunun ALLAH Teâlâ için de böyle olması kaçınılmazdır. Bu sebeple, ALLAH Teâlâ dikkatleri yarattığı şeylerin üzerine çekmiş ve bunlardaki mükemmellikten kendi kudretinin sonsuz olduğu sonucunu çıkarmıştır. Örneğin, Mülk sûresinin başında şöyle buyurmuştur: "Mülkü elinde tutan ALLAH yücedir ve O her şeye kadirdir. O, sizi amelde denemek için ölüm ve hayatı yarattı; O aziz ve hakimdir. O gökleri yedi tabaka halinde yarattı; sen Rahmân'ın yaratmasında her hangi bir kusur göremezsin. Yarattığı şeylerde dikkatle bak, bir kusur görebilir misin? Birkaç kere daha bak. Gözlerin bakmaktan yorulur, fakat bir kusur bulamaz." (Mülk, 1-4)

Peygamber kıssaları ALLAH Teâlâ'nın rahmet, adalet, sabır ve kudretinin delilleridir. Çünkü O, peygamber göndermek suretiyle insanlara gerçekleri bildirmek, hakikatleri öğretmek ve saadet yollarını açmak istemiştir. İyilik ve kötülük konularında yeteri kadar bilgilendirmeden kötülük yapanları cezalandırmak cihetine gitmemiştir. Hatta inkarcıları, peygamberlere karşı takındıkları düşmanca tavırlar ve çılgınlıklar yüzünden de hemen yakalayıp kahretmemiş, akıllarını başlarına almaları için onlara oldukça geniş bir fırsat ve mühlet vermiştir. Fakat, bu da fayda vermeyince onları çeşitli azaplarla yakalayıp helak etmiştir. O'nun azaplarına karşı ne kendileri karşı koyabilmişler, ne de başka bir güç onları koruyabilmiştir. Kur'ân-ı Kerim bunun bir çok örneklerini zikretmiştir. Âd, Semûd, Hûd, Lût ve Sâlih peygamberlerin inkarcı kavimleri, Arapların da bildikleri şekillerde ALLAH'ın kahır ve gazabıyla yok edilmişlerdir. Firavun olayı ve Nûh tufanı da

bunun ibret verici örneklerindendir. Bu örnekleri okuyanlar ALLAH Teâlâ'nın kahır ve azabından korku duymalı ve ürpermelidirler. Çünkü bunların anlatılmasından maksat, tarih ve hikâye anlatmak değil, okuyanlara ibret dersi vermektir.

Kur'ân'da söz konusu edilen ve tafsilatlı bir şekilde anlatılan Kıyâmet halleri, cennet ve cehennem bahisleri de edebî tasvirlerden ibaret değildirler. Bunların anlatılmasındaki gaye de iyiliğe (iman ve sâlih amele) teşvik ve kötülükten (küfür, nankörlük ve günahtan) sakındırmaktır. Amellerin sonuçları olan cennet ve cehennem, âhiretteki rahatlık ve sıkıntılar birer müeyyidedirler. Çünkü mükâfatı olmayan iyilikleri yaptırmak mümkün olmadığı gibi, cezası bulunmayan kötülükleri durdurmanın da imkânı yoktur. Bu sebeple, kıyâmet, cennet ve cehennem bahislerini okurken, bunları amellerle irtibatlandırmak ve amelinin cinsine göre, kendini cennette veya cehennemde tasavvur etmek lâzımdır.

Bu zikrettiklerimiz birer örnektirler. Çünkü Kur'ân'da pek çok konular ve sonsuz mânalar vardır. ALLAH Teâlâ buna işaret ederek şöyle buyurmuştur: "De ki: RABBİMin kelimeleri için deniz mürekkep olsa, RABBİnin kelimeleri bitmeden deniz biter. Hatta bunun bir misli mürekkep daha getirilse o da yetmez." (Kehf, 109) Bu âyetteki kelimeler yaratma emirleri, yaratılanlara yapılan ilhamlar ve Kur'ân'ın mânalarıdır.

İnsanlar iyi niyetleri, temiz kalpleri, safi zihinleri ve günahlardan korunmuşlukları ölçüsünde Kur'ân'ın mânalarını anlayabilirler. Bu mânaları anlamayı zorlaştıran ve hatta bütünüyle önleyen sebepler ise, doğruları öğrenme niyetinin bulunmaması ve işlenen günahların kalb ve zihinleri karartmasıdır. ALLAH Teâlâ, bu halde olan münafıklar hakkında şöyle buyurmuştur: "Onlar (sen Kur'ân okurken) seni dinlerler. Sonra dışarı çıkınca, (hiçbir şey anlayamadıkları için) 'Az önce ne diyordu?' derler. ALLAH bunların kalplerini

mühürlemiş, çünkü onlar nefislerine uymuşlardır." (Muhammed, 16) ALLAH Rasûlü’ne nisbet edilen bir sözde şöyle denilmiştir: "Ümmetim mal ve servete düşkünlük gösterdiği zaman, ondan İslâm heybeti çekilir; emr-i ma'rûf ve nehy-i münker'i terk ettiği zaman da vahyin bereketinden mahrum edilir."

Fudayl (ra), "Vahyin bereketi Kur’ân’ı anlamaktır." demiştir. ALLAH Teâlâ, "Sana RABBİnden indirilen (Kur'ân)'ın hak olduğunu bilenler, bunu bilmeyen körler gibi midirler? Onu ancak öz akıl sahipleri anlarlar." (Ra'd, 19) buyurmuştur. Öz akıl günahlarla kirlenmemiş, dünya hevesleriyle sulanmamış ve yanlış bilgilerle şartlanmamış akıl demektir.

Kur'ân okumanın önemli bir edebi de, kendini ona muhatap yerine koymak ve onun bütün emir, yasak, hitap, müjde ve tehdidlerini kendi şahsına yönelmiş olarak kabul etmektir. Kur'ân'ı bu şekilde okuyan bir kimse, onu sadece sevap kazanmak için değil, aynı zamanda içindeki

direktifleri yerine getirmek ve emredilen işleri yapmak niyet ve kararlığı ile okur. O, bu durumda, yapması istenen işler hakkında efendisinden yazılı emir alan bir köle gibi davranır. Bu kimse, Kur'ân'ı geçmiş olayları anlatan, meçhul kimselere hitap eden ve kendisine her hangi bir sorumluluk yüklemeyen bir kitap gibi okumaz; aksine, ondaki bütün kıssaları birer emir, emirleri de kendi şahsına yöneltilmiş olarak görür, ondaki bütün taahhütlerin altına girer ve ondaki bütün duaları kendi adına tekrarlar. Muhammed İbni Kâ'b el-Kurezî şöyle demiştir: "Mümin Kur'ân'ı okuduğu zaman, ALLAH Teâlâ'ya muhatap olur ve ALLAH Teâlâ Kur'ân'ı onun şahsına vahyeder." Ancak bu vahiy peygamberlik vahyi değil, muhatap ve sorumlu tutulmak vahyidir.

Kur'ân'ı anlayarak okuyan insanda korku galip gelir. Çünkü, ümit verici olan mağfiret ve kurtuluş va'di, yerine getirilmesi gereken bir takım şartlara bağlanmıştır. Bu şartların tam olarak yerine getirildiği de şüphelidir. Meselâ, ALLAH

Teâlâ bir âyette, "Ben bağışlayıcıyım." dedikten sonra, kimler için bağışlayıcı olduğunu, "tevbe eden, sâlih amel işleyen ve hidâyet üzerinde olanlar için" ifadesiyle belirtmiştir. (Tâhâ, 82) Asır sûresinde de, "İnsanlar hüsrandadırlar." hükmünü koyduktan sonra, "Ancak iman eden, sâlih amel işleyen, hakkı söyleyen ve sabrı tavsiye edenler müstesnadır." demiştir. Böylece, bu âyetlerden birincisinde bağışlanmak için tevbe etmek, sâlih amel işlemek, esasta hidAyet üzerinde olmak şart koşulmuş, ikinci âyette de hüsran ve azaptan kurtulmak için iman etmek, sâlih amel işleme, hakkı tavsiye etme, sabretmek ve sabrı tavsiye etmek ön görülmüştür. Bunun için, Hasan el-Basrî (ra) şöyle demiştir: "ALLAH'a yemin ederim, bu kötü zamanda Kur'ân okuyan bir kimsenin hüznü çok, sevinci az, ağlaması çok, gülmesi az, ameli çok, istirahatı az olmalıdır."

Kur'ân'ı anlayarak okumak, mümini duygulandırır ve kalbini yumuşatır. Vehb İbni Verd şöyle demiştir: "Bu güne kadar çeşitli vaazlar ve

sözler dinledik. Fakat bunların içinde Kur'ân kadar insanı duygulandıran ve onun kalbini yumuşatan ne bir vaaz, ne bir söz görmedik." ALLAH Rasûlü (sa), bir gün ÂbdULLAH İbni Mes'ûd'a bir aşır okumasını emretmiştir. ÂbdULLAH okumaya başlayıp, "ALLAH zerre kadar zulüm ve haksızlık etmez. (Üstelik), kulun getirdiği her bir iyiliği katlandırır, kendi tarafından da ona büyük bir sevap ekler. Her bir ümmetten bir şâhid (peygamber) çağırdığımız ve seni de bunlara (bu ümmete) şâhid olarak çağırdığımız gün zor bir gündür. İman etmemiş ve peygambere uymamış olanlar, o gün toprak olmayı temenni edeceklerdir. Çünkü bunlar, suçlarını ALLAH'tan gizleyemeyeceklerdir." (Nisa, 40-42) âyetine geldiği zaman, başını kaldırıp bakmış ve ALLAH Rasûlü'nün ağlamakta olduğunu görmüştür.

Özetlersek, Kur'ân sadece dille değil, aynı zamanda zihin ve kalple de okunmalıdır. Bu okuyuşta dilin vazifesi, harf ve kelimeleri doğru okumak ve tecvid kurallarına uymaktır; zihin ve

aklın vazifesi, dilin okuduklarını anlamaya çalışmak ve onları kalbe tercüme etmektir; kalbin vazifesi ise, bunlardan etkilenmek ve iradesini hayra ve iyiliğe yönlendirmektir.

Kur'ân okumanın ideâl şekli, onu doğrudan doğruya ALLAH Teâlâ'dan dinler gibi okumaktır. Cafer İbni Muhammed (es-Sadık) (ra), Kur'ân okurken bazen baygınlık geçirirdi. Bunun sebebi sorulduğunda da şöyle derdi: "Kur'ân'ı ALLAH Teâlâ'dan dinler gibi okuduğum zaman, duyduğun ta'zim hissi altında ezilir ve kendimi kaybederim." Kur'ân'ı bu şekilde okumakta, ALLAH Teâlâ'ya muhatap olmanın ve O'nu dinlemenin büyük lezzeti ve bayıltıcı tat ve halâveti vardır.

Hakimlerden bir zat şöyle demiştir: "Önceleri Kur'ân'ı kendimden dinleyerek okurdum ve okumasından lezzet almazdım. Bunun üzerine, ALLAH Rasûlü'nden dinler gibi okudum, sonra Cebrail (as)'dan dinler gibi okudum, sonra da ALLAH Teâlâ'dan dinler gibi okudum ve böyle

okuyunca Kur'ân okumanın eşi bulunmaz lezzet ve tadına vardım." Sabit el-Benânî şöyle demiştir: "Ben ilk yirmi senede Kur'ân'ı külfet gibi, son yirmi senede ise nimet gibi okudum."

Kur'ân-ı Kerim'de hem okşayıcı vaadler, hem de ürpertici tehdidler vardır. Mümin onu okurken, kendi nefsini onun vaadlerine lâyık görüp şımartmamalı; aksine, onun tehdidlerine müstahak görüp terbiye etmeye çalışmalıdır.

İlâhî kurbiyet ve yakınlık çizgisinde olanlar, tevazu gösterip kendilerini uzak görseler, daha çok çaba gösterip kurbiyetlerini arttırırlar. Uzak olanlar da, kendilerini yakın görseler, oldukları yerde kalıp çürürler. Bu sebeple, tevazu göstermek ve menfi ihtimali önde tutmak esas alınmalıdır.

Kur'ân'ı Re'y İle Tefsir Etmek

Re'y, görüş demektir. "Kur'ân re'y ile tefsir edilebilir mi?" sorusu, farklı çevrelerce farklı şekillerde cevaplandırılmıştır. Kur'ân re'y ile tefsir edilmez diyenler, ALLAH Resulünün, "Kur'ân'ı

kendi re'yi ile tefsir edenler, ateşteki yerlerine hazırlansınlar." (Bu hadis, İlim bölümünde geçti) hadisine dayanmışlardır. O, re'y ile tefsir edilebilir diyenler de ALLAH Resulünün, "Kur’ân’ın dışı, içi, başı ve sonu vardır." (Bu hadis, Akâid bölümünde geçti) sözünü ileri sürmüşlerdir. (Kur’ân’ın dışı, yani dış mânası; içi, yani iç mânası, başı, yani başlangıçtaki mânası; sonu, yani en son varılan mânası.) Bu iki taife, dayandıkları bu iki hadisi birbirinden farklı zannettikleri için böyle farklı sonuçlara varmışlardır. Halbuki, bu iki hadis arasında bir ayrılık ve farklılık yoktur. Çünkü birinci hadisle nehyedilen şey, dinî nasslardan kaynaklanmayan ve beşerî bir gaye ve maksadın gerçekleştirilmesine yönelik bulunan bir fikir ve görüşle Kur'ân'ı tefsir etmek ve onu bu fikir ve görüşe uydurmaktır. Hiç şüphe yoktur ki, Kur'ân'ı bu türlü görüşlerle tefsir etmek, Kur’ân’ın kendi mânalarını ortaya çıkarmak değildir; ona yabancı fikirler karıştırmak ve onu bunlarla bozmaktır. İkinci hadiste çokluğundan haber verilen mânalar

da, Kur’ân’ın kendi mânalarıdır. Bu mânaları ortaya çıkarmak ve Kur'ân'ı kendi malı olan bu mânalarla tefsir etmek ise, en üstün ibadetlerden ve en yararlı dinî hizmetlerdendir. Hz. Ali (ra) şöyle demiştir: "Ben, Fatiha sûresinden yetmiş deve yükü kadar mâna çıkarabilirim."

Ebu’d-Derdâ (ra) şöyle demiştir: "Bir kimse Kur’ân’ın her bir âyeti için birkaç mâna bilmedikçe âlim sayılmaz." Huzeyfe (ra) şöyle demiştir: "ALLAH Rasûlü (sa) ileride olacak fitneleri haber verince, ben "Ya RasûlULLAH! Bu fitneler dönemine yetişirsem ne yapmamı tavsiye edersin?" diye sordum. ALLAH Rasûlü (sa), "ALLAH kelâmındaki ilimleri öğren ve onlara göre hareket et. Bunu yaparsan, o fitnelerden kurtulursun." buyurdu. (Ebu Dâvûd, Nesâî/el-Kübrâ) ÂbdULLAH İbni Abbas (ra) şöyle demiştir: " 'Kime hikmet verilirse, ona çok hayır verilmiş olur.’ (Bakara, 269) âyetindeki hikmet, Kur’ân’ın mânalarını anlama kabiliyetidir." ALLAH Rasûlü (sa), amcası Abbas’ın oğlu ÂbdULLAH için dua

etmiş ve, "ALLAH'ım! Bunu dinde bilgilendir ve ona Kur'ân tefsirini öğret." demiştir. (İlim bahsinde geçti)

Bütün bu zikredilenler gösteriyor ki, Kur'ân-ı Kerim'in ALLAH Rasûlü tarafından yapılan tefsirleri bulunduğu gibi, kişilerin anlama kabiliyetleriyle bulunan tefsir ve yorumları da vardır. Ancak bu tefsir ve yorumların sahih olabilmeleri için, Kur'ân-ı Kerim'in özüne muhalefet etmemeleri, ALLAH Rasûlü'nün tefsirlerine aykırı olmamaları, bir dava ve iddiayı her şeye rağmen isbat etmek ısrarından ileri gelmemeleri, hak ve doğruyu tarafsız bir şekilde ortaya koyma niyetine dayanmaları, ciddî bir çalışmanın ürünü olmaları şarttır.

ALLAH Rasûlü'nden Kur'ân tefsiri ile ilgili olarak bize çok sayıda hadis intikal etmemiştir. Bu sebeple, Kur'ân tefsirini bu hadislere hasretmek, Kur'ân'ın mânalarını çok dar bir çerçeveye sokmak ve onları belli sayılarda dondurmaktır. Halbuki ALLAH Rasûlü'nün kendisi, "Kur'ân'ın mânaları

bitmez." (Tirmizî) buyurmuştur.

ALLAH Teâlâ da, Kur'ân'da tefekkür edilmesini ve ondan mâna çıkarılmasını teşvik ettiği âyetlerden birinde, bu işlevi peygamberin açıklamalarına ilâve olarak zikretmiş ve şöyle buyurmuştur:

"Bu Kur'ân'ı senin vasıtanla indirdik ki, onu kendilerine indirdiğimiz insanlara açıklayasın ve umulur ki, kendileri de (onda) tefekkür ederler." (Nahl, 44) O halde, ALLAH Resulünün ateşle cezalandırılacağını söylediği ve Hz. Ebu Bekir'in de, "Ben Kur'ân'ı kendi re'yimle yorumlarsam, hangi yer beni üstünde, hangi gök beni altında barındırır." dediği "re'y ile tefsir ve yorum", şartlarına uygun olarak yapılan tefsir ve yorumlar değil, heves ve garaza göre yapılanlardır. Nitekim İslâm tarihi içinde (ve hâlen de), siyaset, mezhep, fırka taassubu ve çeşitli dünyevî gaye ve çıkarlar için ve hatta bazen dini bozmak ve yıkmak maksadıyla bir sürü bâtıl tefsir ve yorumlar yapılmıştır (Hâlen de yapılmaktadır). Yanlış ve

bâtıl tefsirler iyi niyetlerle de yapılabilir. Nitekim, bazı vaizler (ve sufiler), peygamber kıssalarından kulağa hoş gelen mânalar çıkarmaya çalışırlar ve meselâ, "Ey Musa! Firavun'a git, çünkü o taşkınlık içine girmiştir..." (Tâhâ, 14) âyetini tefsir ederken, "Musa'dan maksat kalb, Firavun'dan maksat da nefistir."derler. Bâtınîler de, bu türlü bâtıl tefsir yolundan girerek Kur'ân'daki bütün emir ve yasakları kendi istedikleri şekilde yorumlamış ve anlamsız hale getirmişlerdir. Meselâ, bunlar, "Kur'ân'da emredilen namaz bizim imamımıza işarettir." demişlerdir. Böylece namazı ortadan kaldırırken, canlarının istediği bir kimseye itaat edilmesinin ALLAH Teâlâ'nın ısrarlı emri ve farzı olduğunu söyleme imkânını bulmuşlardır.

Tefsir ve yorumda hataya düşmemek için, kelimelerin lügat ve ıstılah mânalarını göz önünde tutmak ve ALLAH Rasûlü'nün sözlü ve fiilî tefsirlerini rehber ve kılavuz olarak görmek zorunludur.

Kur'ân okuma bahsini iki hadis-i şerifle

bitirelim. ALLAH Rasûlü (sa) şöyle buyurmuştur: "Kur'ân'ı dikkatiniz toplu olduğu sürece okuyunuz. Dikkatiniz dağılınca, ara veriniz." (Müttefekun aleyh), "Kur'ân'ı en güzel okuyan o kimsedir ki, okuyuşundan onun ALLAH Teâlâ'dan korktuğunu anlarsın." (İbnu Mâce)

ZİKİR VE DUALAR

Zikrin Fazileti

Zikir, ALLAH Teâlâ'yı tevhid, ta'zim ve övmeyi ifade eden sözlerle anmaktır. Kur'ân-ı Kerim okumaktan sonra dille yapılan en faziletli ve üstün ibadet zikretmektir. Zikrin faziletini bildiren bazı âyetler şöyledir:

-"Siz beni zikredin (ta'zim edip övün ki), ben de sizi zikredeyim." (Bakara, 112)

-"Ey iman edenler! ALLAH'ı çokça zikredin ve sabah akşam O'nu teşbih ve takdis edin." (Ahzâb, 41,42)

-"O'nu zikredin, övgü ve minnetle anın. Daha önce sapık ve şaşkınlardan iken, sizi O hidAyet etti." (Bakara, 198)

-"Öz akıl sahipleri onlardır ki, ALLAH'ı ayakta, otururken ve yanları üzerine uzanırken zikrederler." (Âl-i İmrân, 191)

-"RABBİni, yalvararak ve O'ndan korkarak gizlice veya yüksek olmayan bir sesle sabah akşam zikret, gafillerden olma!" (A'râf, 205) (Bu âyet-i kerime, zikretmeyi emretmenin yanında, onun nasıl yapılması gerektiğini de açıklamıştır.)

-"Münafıklar ALLAH'ı aldattıklarını sanırlar. Halbuki O, ne yaptıklarını bilir. Bunlar namaza kalktıkları zaman isteksizdirler ve bununla sadece gösteriş yaparlar. Bunlar ALLAH'ı çok az zikrederler." (Nisa, 142) (Bu âyet-i kerime, münafıkların vasıflarını açıklamıştır. Onların vasıflarından birisi, ALLAH'ı az zikretmektir.)

ALLAH Rasûlü (sa) şunları söylemiştir: "Gafiller içinde ALLAH Teâlâ'yı zikreden bir kimse, kuru odunlar içindeki yeşil ağaç gibidir." (Ebu Nuaym, Beyhakî)

-"ALLAH Teâlâ buyurdu ki, kulum beni zikredip dudakları zikrimle kıpırdadıkça ben onun

yanındayım." (İbnu Mâce, Hâkim)

-"Kişiyi ALLAH Teâlâ'nın gazabından en çok koruyan amel, onun ALLAH Teâlâ'yı zikretmesidir." (İbnu Ebi Şeybe, Taberânî)

-"Kim cennet bahçelerinde dolaşmak isterse, ALLAH Teâlâ'yı çokça zikretsin." (İbnu Ebi Şeybe, Taberânî, Tirmizî)

-"Üzerinde bir günah kalmamasını istersen, sabah akşam dilin ALLAH Teâlâ'nın zikriyle dönsün." (Ebul-Kasım el-İsbahanî/et-Terğib vet- Terhib)

-"ALLAH Teâlâ buyurdu ki, kulum beni kendi içinde zikredip anarsa, ben de onu içimde anarım; o beni bir topluluk içinde anarsa, ben de onu daha hayırlı bir topluluk (melekler topluluğu) içinde anarım; o bana bir karış yaklaşırsa, ben ona bir zira' (birkaç karış) yaklaşırın; o bana bir zira' yaklaşırsa, ben ona bir bâ' (birkaç zira') yaklaşırım; o bana yürüyerek gelse, ben ona koşarak gelirim." (Müttefekun aleyh) (Bu hadiste, mecazî ifadeler ve benzetmeler vardır. Kasdedilen şey ise, ALLAH

Teâlâ’nın kendi zikrine ve kendisine itaate onların değerinden daha fazla sevap vermesidir. Bu da, ALLAH Teâlâ'ya mahsus bir büyüklük ve rahmet çeşididir. O aza da çok verir, başkaları ise çoğa da az veriler.)

-"ALLAH Teâlâ, başka bir gölgenin bulunmadığı kıyâmet gününde yedi sınıf insanı kendi rahmetinin (bir rivAyette de, kendi Arş'ının) gölgesi altında tutar. Bu sınıflardan birisi, ALLAH Teâlâ'yı içlerinde zikredip O'nun haşyetiyle gözyaşı dökenlerdir." (Müttefekun aleyh)

-"ALLAH Teâlâ buyurdu ki, kim ihtiyaçlarını istemek yerine beni zikretmekle meşgul olursa, ben ona ihtiyaçlarını isteyenlere verdiğimden daha iyisini veririm." (Beyhakî, Bezzâr, Buharî/Tarih)

Muâz İbni Cebel (ra) şöyle demiştir: "Cennet ehli, sadece dünyada iken zikirsiz geçirdikleri zamana üzülürler." Ve şöyle denilmiştir: "İnsanlar susamış olarak ölürler. ALLAH Teâlâ'yı zikredenler ise, ölürken susamışlık

azabını çekmezler."

Hasan el-Basrî (ra) şöyle demiştir: "Zikir iki çeşittir. Bir çeşidi, oturduğu yerde ALLAH Teâlâ'nın ismini okumaktır. Diğer çeşidi ise, günahlar karşısında O'nu hatırlayıp kendini uzak tutmaktır." En üstün zikir bu ikinci zikirdir.

Topluluk Halinde Zikir

Meclis kurup toplu halinde zikretmek meşru ve müstehabtır. ALLAH Rasûlü (sa), bunu fiilen yapmamış, fakat sözleriyle teşvik etmiştir.

(Maatteessüf, toplu zikre zaman içinde birbirinden büyük çok bid'atlar karışmıştır. Bu bid'atlardan birisi fâsıkların oyun ve eğlencelerine benzeyen hareketler ve sallanmalardır. Zikrin nasıl yapılması gerektiği hususunda ölçü namazdır. Namazda ise abdestli olmak, kıbleye dönmek, edep, vakar ve huşu' içinde olmak, çok zarurî haller dışında her hangi bir hareket yapmamak ve aklı başında (ayık) olmak şarttır. Halbuki, toplu bir şekilde zikredenler (veya bunların bir kısmı), cezbe, sekr, vecd, tevacüd isimleri altında çok

çirkin hareketler yapar, akıl ve şuurlarını zorla başlarından atarlar. En kötüsü de, bu bid'atları, lehv ve laibleri üstün bir ibadet, marifet ve keramet saymalarıdır. Herkes bilsin ki, ibadetlerin ruhu, sevabı, bereketi ve kabulü onların şer'i ölçülere ve edeplere göre yapılmasındadır. Bu ölçüler ve edepler çiğnendiği takdirde yapılan şey ibadet ve zikir değil, oyun ve eğlencedir. ALLAH Teâlâ, müşriklerin nasıl ibadet ettiklerini şöyle haber vermiştir: "Onların Kabe önündeki namazları ıslık çalmak ve el çırpmaktan ibaretti." (Enfâl, 35))

Bu sözlerden bazıları şöyledir:

-"Bir topluluk meclis kurup ALLAH Teâlâ'yı zikrederse, melekler onları kuşatır, rahmet onları sarar ve ALLAH Teâlâ onları kendi yanındakilere anlatır." (Müslim)

-"ALLAH Teâlâ'nın yerde dolaşan melekleri vardır. Bunlar bir zikir meclisi gördükleri zaman, oraya yığılıverirler. Ondan sonra göklere çıktıklarında ALLAH Teâlâ (her şeyi kendisi daha

iyi bildiği halde) bunlara, "Kullarımı ne halde gördünüz?" diye sorar. Melekler, "Onlar sana hamd ediyor, seni övüyor ve şanını takdis ediyorlardı." derler. ALLAH Teâlâ, "Onlar benden ne istiyorlardı?" diye sorar. Melekler, "Cennet istiyorlardı." derler. ALLAH Teâlâ, "Onlar hangi şeyden bana sığınıyorlardı?" diye sorar. Melekler, "Cehennemden sığınıyorlardı." derler. Bunun üzerine ALLAH Teâlâ, "Sizleri şâhid tutuyorum ki, ben bu kullarımı affettim, onlara istedikleri cenneti verdim ve onları sığındıkları cehennemden korudum." der." (Tirmizî)

-"Bir topluluk sadece ALLAH rızası için bir araya gelip O'nu zikrederlerse, bunlar kalkmak istedikleri zaman, bir melek göklerden seslenip, "Bağışlanmış olarak kalkın!" der. (Ahmed, Ebu Ya'lâ, Taberânî)

-"Bir topluluk bir mecliste oturmuşken, ALLAH Teâlâ'yı zikredip O'nun Rasûlü’ne salavât okumadan dağılırlarsa, bu meclis kıyâmet gününde onlar için hüzün ve pişmanlık sebebi

olur." (Tirmizî)

ALLAH Rasûlü'nün ashabı, bir topluluk oluşturdukları zaman, içlerinden birine Kur'ân'dan bir aşır (on kadar âyet) okuturlar, arkasından da salavât getirirlerdi.

Dâvûd (as)'ın şöyle münâcât'ta (ALLAH Teâlâ'dan dilekte) bulunduğu rivAyet edilmiştir: "ALLAH'ım! Zikredenlerin meclisini bırakıp gaflet ehlinin meclisine gittiğimi görürsen, ayaklarımı kır. Bu bana yapacağın bir iyilik olacaktır."

Ebu Hureyre (ra) şöyle demiştir: "ALLAH Rasûlü'nün mirasını merak ediyorsanız, size söyleyeyim. Onun mirası altın ve gümüş değil, ALLAH Teâlâ'yı zikretmek ve Kur'ân okumaktır."

Tehlil ve Diğer Zikirler

Tehlil, kısaca "lâilâhe illALLAH.", uzunca da "lâ ilahe illellahu vahdehu lâ şerike leh, lehul-mulku ve lehul hamdu ve huve alâ kulli şey'in kadîr." sözünü okumaktır.

Bu mübarek söze Kur'ân-ı Kerimde birkaç isim verilmiştir. Bu isimler; "İhlâs", "takva

kelimesi", "hak da'veti", "güzel kelime", "bakî kalan kelimeler", "en sağlam kulp" ve "ALLAH'ın ipi"dir.

Bu isimleri kapsayan âyetlerden bazıları şöyledir: "O daima diridir ve O'ndan başka ilâh yoktur. Bunun için, 'ihlas' ile O'nu çağırın. Hamd âlemlerin RABBİ olan ALLAH'a lâyık ve mahsûstur." (Gâfir, 65), "Kâfirler kalplerine câhiliyet şirk ve sertliğini yerleştirdiler. Buna mukabil ALLAH, Peygamber ve müminlerin üzerine sekinet (yumuşaklık) indirdi ve onları 'takva kelimesine' inandırdı. Onlar buna daha lâyık ve ehildirler. ALLAH her şeyi bilendir." (Feth, 26), " 'Hak da'veti' ALLAHa yapılan da'vettir. Onun dışındakilere yapılan da'vetler (bâtıl olup) kimseye bir şey kazandırmazlar." (Ra'd, 14), "Görmez misin, ALLAH 'güzel kelime'yi nasıl güzel bir ağaca benzetti? Ağacın kökleri yerde, dalları göktedir. RABBİnin izniyle her zaman meyve verir." (İbrahim, 24, 25), "Mal ve evlât dünya hayatının süsleridir; bakî kalan kelimeler ise, RABBİnin

yanındaki sevap yönünden ve sonuç itibarıyla daha hayırlıdırlar." (Kehf, 46), "Kim iyi davranışlar ve ihlâslı amellerle yüzünü ALLAH'a doğru çevirirse, o kimse 'en sağlam kulp'a yapışır. İşlerin akibeti ALLAHa doğru dönmektir." (Lukman, 22), "Hepiniz 'ALLAH'ın ipi'ne sarılın ve parçalanıp dağılmayın." (Âl-i İmran, 103) Yani, ALLAH Teâlâ'nın birliği inancında birleşin; hizip, cemaat ve fırkalara ayrılmayın.

Bu mübarek sözün mânası ise şöyledir: "ALLAH'tan başka ilâh yoktur; O birdir; O'nun ortağı yoktur; mülk O'nundur, hamd ve övgü de O'nadır; O her şeye kadirdir."

Bu mübarek ve muazzam zikrin bir benzeri de, "Sübhânellahi vel hamdu lillâhi ve lâ ilahe illellahu vellahu ekber." zikridir. Bunun mânası da şudur: "ALLAH her türlü eksiklik, çirkinlik, kusur ve ayıptan münezzehtir; hamd, şükür, minnet ve övgü O'nadır; O'ndan başka ilâh yoktur ve O en büyüktür."

Bu iki zikir, tevhid'in esaslarını cem'eden

formüllerdir. Diğer zikirler ise bunların ya değişik şekillerde terkibinden veya ayrılmış parçalarından ibarettirler. Bu sebeple, bu iki zikirden bir 'vird' yapmak ve onları sık sık okumak büyük kazançtır.

ALLAH Rasûlü (sa) şunları söylemiştir:

-"Benim söylediğim ve benden önceki peygamberlerin söylediği en efdal söz, "lâ ilahe illellahu vahdehu lâ şerike leh, lehul mulku ve lehul hamdu ve hüve alâ külli şey'in kadir." sözüdür. (Geçti)

"Kim her gün, yüz kere "lâ ilahe illellahu vahdehu lâ şerike leh, lehul mulku ve lehul hamdu ve huve alâ kulli şey'in kadir." zikrini okursa, bu onun için yüz köle azat etmek gibi olur, ona ayrıca yüz sevap yazılır ve ondan yüz günah silinir. Bu zikir, o gün kendisini şeytana karşı koruyan kalkan olur ve hiç kimse o gün kendisinden daha sevaplı bir zikir yapmış olmaz." (Müttefekun aleyh)

-"Yedi gök ve yedi yer bir kefeye, ihlâs ve şuurla söylenmiş "lâ ilahe illALLAH" zikri diğer kefeye konulsa, zikir kefesi ağır gelir." (Nesaî, İbnu

Hibban, Hâkim)

-"Lâ ilahe illALLAH" sözünü ölmek üzere olan hastalarınıza telkin edin. Çünkü bu söz, hayatta veya ölürken onu söyleyenlerin günahlarını silip yok eder." (Ebu Ya'lâ, Deylemî, İbnu Ebid-Dünya)

-"Lâ ilahe illALLAH" zikrini yapanlar için ne kabirde, ne de kıyâmette sıkıntı vardır." (Ebu Ya'lâ, Taberânî, Beyhakî)

-"Bir kul abdest aldıktan sonra, "Eşhedu ellâ ilahe illellahu vahdehu lâ şerike leh ve eşhedu enne Muhammeden abduhu ve Rasûluh." derse, cennetin kapıları açılır ve kendisi hangisinden isterse girer." (Geçti)

ÂbdULLAH İbni Ömer (ra) çarşı ve pazara çıktığı zaman "lâ ilahe illellahu vehdehu lâ şerike leh, lehul mulku ve lehul hamdu ve huhe alâ kulli şey'in kadir" zikrini okur ve ALLAH Rasûlü'nün bunu tavsiye ettiğini söylerdi.

ALLAH Rasûlü (sa), gece yatakta uyanırken de bu zikrin okunmasını, arkasından da af ve

mağfiret için dua edilmesini tavsiye etmiştir.

ALLAH Rasûlü (sa) şöyle buyurmuştur: "Kim farz namazlardan sonra otuz üçer kere 'subhânellah', 'el hamdu lillâh', 'ALLAHu ekber' der, arkasından da 'lâ ilahe illellahu vahdehu lâ şerike leh, lehul mulku ve lehul hamdu ve huve alâ kulli şey'in kadîr' zikrini söylerse, günahları deniz köpükleri kadar da olsa, affolunur." (Müslim)

(Not: İbadetlere sevap va'd eden hadis-i şerifleri okurken şu hususlar akılda tutulmalıdır:

1- Kul hakkı, hiçbir ibadetin sevabıyla affa uğramaz.

2- Büyük günahlar, ibadetlerin sevabıyla affedilmezler. Bunlar için ayrıca tevbe ve istiğfar etmek lâzımdır.

3- İbadetlerin sevabı şahıslara göre değişir. Bildirilen büyük sevaplar, ibadetleri en güzel şekilde yapan kimseler içindir. Diğerleri ise, ancak kendi durumlarına göre sevap alırlar.)

-"Kim bir günde yüz kere, 'subhânellahi ve

bihamdihi' zikrini söylerse, günahları deniz köpükleri kadar da olsa, affolunur." (Müttefekun aleyh) Bir rivAyette bu zikir 'subhânellahi ve bi hamdihi, subhânellahil azîm' (ALLAH'ı takdis ederim ve O'na hamd ederim; büyük olan ALLAH'ı takdis ederim.) şeklindedir.

-"Bir kere, 'subhânellahi vel-hamdu lillâhi ve lâ ilahe illellahu vellahu ekber" demek, üzerinde güneşin doğduğu bütün şeylerden daha hayırlıdır." (Müslim) Bir rivAyette, "ve lâ havle velâ kuvvete illâ billâhil aliyyil azîm" sözü de bu zikre dahil edilmiştir.

-"ALLAH Teâlâ'nın en çok sevdiği söz, 'subhânellahi vel-hamdu lillâhi ve lâ ilahe illellahu vellahu ekber" sözüdür. (Müslim)

-"İki kelime vardır ki, bunlar dilde hafif, terazide ağırdırlar ve ALLAH Teâlâ onları sever. Bu kelimeler, 'subhânellahi ve bihamdihi subhânellahil azîm' dir. (Müttefekun aleyh)

ALLAH Rasûlü'ne nisbet edilen bir sözde şöyle denilmiştir: "Kul, 'el-hamdu lillâh' dediği

zaman, bu zikir yerle gök arasını doldurur; bir sefer daha söylediği zaman, birinci gökle yedinci gök arasını doldurur; bir sefer daha söylediği zaman, göklerin üstüne çıkar ve ALLAH Teâlâ 'Ey kulum! Ne istersen söyle, vereyim.’ der."

ALLAH Rasûlü (sa) bir gün namaz kıldırırken, rükûdan kalkıp "semiALLAHu limen hemideh" (ALLAH, kendisini hamd edeni duyar) dedi. Cemaat içinden bir ses, "Rabbena lekel hamd, hamden kesiren tayyiben mubarekâ" (RABBİMİZ! Sana hamd olsun! Çok, temiz ve sonsuz hamd olsun) sözünü ekledi.

ALLAH Rasûlü (sa), namazı bitirip selâm verdikten sonra, âd'eti üzere, cemaate döndü ve "O sözü kim söyledi?" diye sordu.

Sözün sahibi, "Ben söyledim, ya RasûlULLAH." dedi. ALLAH Rasûlü (sa), "Sen o sözü söyleyince, otuz küsur meleğin onu yazmak için birbirleriyle yarıştıklarını gördüm." buyurdu. (Buharî)

Fakir sahâbiler, ALLAH Rasûlü’ne

zenginlerin sadaka verip hayır işlediklerini, kendilerinin ise bunu yapamadıklarını söyleyip sızlandılar. ALLAH Rasûlü (sa) onlara şunu söyledi: "Siz de her namazın sonunda otuz üçer kere 'subhânellah', 'elhamdu lillâh', 'ALLAHu ekber' deyin. Bu suretle onların sevaplarına ulaşırsınız." (İbnu Mâce, Ahmed)

ALLAH Rasûlü Ebu Musa el-Eş'arî'ye, "Sana cennet hazinelerinden bir hazine bildireyim mi?" diye sormuş ve sahâbinin "Evet." demesi üzerine şöyle buyurmuştur:

"Bu hazine, 'lâ havle velâ kuvvete illâ billâhil aliyyil azîm' (Güç ve kuvvet sadece yüce ve büyük olan ALLAH'ın elindedir) sözüdür." (Müttefekun aleyh)

ALLAH Rasûlü (sa) şöyle buyurmuştur: "Kim sabahladığı zaman, 'ALLAH'a Rab, İslâma din, Kur'ân'a imam, Muhammed (sa)'a da nebî ve resul olarak razı oldum.’ derse, kıyâmet gününde onu razı ve memnun etmek ALLAH Teâlâ üzerinde bir hak olur." (Ebu Dâvûd, Nesaî, Hâkim)

Mücâhid, ALLAH Rasûlü'nün şöyle dediğini söylemiştir: "Kişi evden çıktığı zaman, 'Bismillah, tevekkeltu alellah, lâ havle velâ kuvvete illâ billâh" derse, eve tekrar dönünceye kadar ALLAH Teâlâ onu doğruya yönlendirir, ona yardım eder ve onu korur."

Şu da önemle bilinmelidir ki, zikir ancak şuurlu bir şekilde ve aklı başında olarak yapıldığı takdirde, beklenen faydayı verir ve va'dedilen sevabı kazandırır. Çünkü zikir kelime olarak da hatırlamak ve düşünmek demektir. Zihne âit olan bu eylemler, akıl ve şuur bulunmadan gerçekleşmezler. Onun için, zikri düşünerek yapmak lâzımdır. Nitekim, diğer ibadetleri yaparken de ne yaptığını bilmek ve ALLAH Teâlâ'yı düşünmek gerekli ve zorunludur. Robot gibi şuursuz bir şekilde ifâ edilen ibadetler ve sadece dilin dönmesiyle yapılan zikirler, gerçekte ibadet ve zikir kapsamına girmezler.

Zikir, şuurlu ve düşünerek yapıldığı takdirde, ALLAH Teâlâ ile ünsiyet bulmayı ve O'nu

sevmeyi sonuç verir. Çünkü bir şeyi seven, onu çok zikreder ve bir şeyi çok zikreden onu sever. Her hangi bir külfeti bulunmayan zikrin büyük sevap kazandırması da bu önemli sonuçları sebebiyledir.

Zikir, başlangıçta ham olan nefse ağır gelebilir; lâkin devam edildiği takdirde, vazgeçilmez derecede zevk ve lezzet vermeye başlar. Bu zevk ve lezzeti duyan bir kimse, giderek dünya meşguliyetlerinden uzaklaşmak ve hep zikretmek ister. Ölürken dilin ALLAH Teâlâ’nın zikriyle ıslah olması hali de bu suretle kazanılır. Bu hali kazanmış olan bir mümine ölüm acı gelmez. Çünkü onun nazarında ölmek, zikir etmeyi engelleyen veya yavaşlatan meşguliyetlerin ortadan kalkması ve kendisinin sevdiği RABBİne daha çok yaklaşması demektir.

Zikreden insan, hüsn-i hatime ile (iman üzerinde) ölür. Çünkü o her zaman olduğu gibi, can verirken de ALLAH Teâlâ'yı düşünür. Bu insan kabirde de yalnız kalmaz. Zikrin kazandırdığı

ünsiyet, ona orada da arkadaşlık eder.

Zikir yapmak ALLAH Teâlâ'yı maksud, matlup ve mahbup haline getirdiği için, bu yolla "lâ ilahe illALLAH" sözünün mânası da gerçekleşir. Çünkü 'ilâh' ibadet edilen, kasdedilen, aranan ve sevilen en yüksek varlık demektir.

Duanın Fazileti

Duâ, büyük bir mercie karşı ihtiyacını dile getirmek ve onun giderilmesini istemektir. Duada yalvarış, tezellül ve karşıdaki mercii ulûhiyet derecesinde ta'zim esastır. Bu sebepten dolayı, insanların, kendi aralarında birbirlerinden bir şey istemelerini duâ haline getirmeleri caiz değildir. Duâ, karşı tarafta ulûhiyet kuvvetinin varlığına inanmayı tazammun ettiği için, ALLAH'tan başkasına duâ etmek şirk ve küfürdür. Kur'ân-ı Kerim yalnızca ALLAH Teâlâ'ya duâ edilmesini emretmiştir. (Velîlere ve türbelere duâ etmek bir hıristiyan geleneğidir. Çünkü hıristiyanlar Hz. İsa'yı ilâhlaştırdıkları için, onun havarilerine ve diğer azizlere de çaplarına göre ilâhî kuvvetler ve

sıfatlar isnat etmekte sakınca görmemişlerdir. İslâm dininde ise, ulûhiyet ve beşeriyet birbirinden tamamen ayrılmıştır. Bu sebeple, peygamberler de dahil olmak üzere, hiçbir beşerde ilâhî kuvvet ve tasarruf yoktur. Bu inancın kaçınılmaz sonucu olarak da, çözümü ilâhî bir kuvvet ve tasarruf gerektiren iş ve ihtiyaçlar için her hangi bir beşere mürâcat ve duâ etmek şirk sayılmıştır.

Bazı kimselerce bir türlü anlaşılamayan bu mühim ve hayatî gerçeği dile getirmek, velîleri inkâr etmek veya küçümsemek değildir. Velîler elbette ki, muhterem ve saygın kimselerdir; onlara haksız yere düşmanlık etmek veya eziyet vermek ALLAH Teâlâ’nın kahır ve gazabını muciptir. Fakat buna rağmen, onlar da lâhutî kuvvetlere ve tasarruflara tek başına ve münhasıran sahip olan yüce ALLAH'ın beşer nev'inden âciz kullarıdır. ALLAH Teâlâ, Hz. İsa ve annesini ilâhlaştıran ve onlara kâinat ve mukadderat üzerinde tasarruf gücü ve yetkisi tanıyan hıristiyanlara şöyle

demiştir: "...ALLAH, Mesih İbni Meryem'i, annesini ve yerdekilerin hepsini yok etmek istese, kim bunları O'na karşı korur? Göklerde, yerde ve bunların arasındaki şeylerde tasarruf yetkisi sadece ALLAH'ındır. ALLAH istediği şekilde tasarruf eder. ALLAH her şeye kadirdir." (Mâide, 17))

ALLAH Teâlâ, kendisine duâ edilmesi konusunda şunları söylemiştir: "Kullarım senden beni sordukları zaman, benim onlara yakın olduğumu söyle. Bana duâ edeni ben anında işitir ve ona cevap veririm. O halde, onlar da benim da'vetime cevap versinler ve bana iman etsinler. Böyle yaparlarsa, doğru yolu bulurlar." (Bakara, 186), "RABBİNİZ dedi ki: Bana duâ edin, size cevap vereyim. Büyüklük taslayıp bana duâ ve ibadet etmekten yüz çevirenler, zelil bir şekilde cehenneme gireceklerdir." (Gâfir, 60), "Yalvarış halinde ve gizli bir sesle RABBİNİZE duâ edin. O haddi aşanları sevmez." (A'râf, 55)

Bu son âyet-i kerime, duayı emretmenin

yanında, onun nasıl yapılması gerektiğine de işaret etmiştir. Buna göre, duâ yalvarış şeklinde, zayıf bir sesle ve haddi aşmadan yapılmalıdır. Haddi aşmak, çok manalı bir terimdir ve duâ makamına yakışmayan her türlü uygunsuzları kapsar. Haram veya zararlı şeyleri istemek de duada haddi aşmaktır. Onun için, rızk istenirse helâli istenmeli, mal ve evlât istenirse hayırlısı istenmelidir. Haksız yere insanlara beddua etmek de haddi aşmaktır. Dua ederken bağırıp çağırmak da böyledir.

Duâ mevzuunda ALLAH Rasûlü (sa) da şöyle buyurmuştur: "Duâ ibadetin özüdür." (Tirmizî), "ALLAH yanında duadan daha etkili bir şey yoktur." (Tirmizî, İbnu Mâce, Hâkim), "Duâ edince kula üç şeyden birisi mutlaka verilir. Bununla ya günahı bağışlanır, ya hemen bir iyilik verilir veya onun hesabına bir iyilik saklanır." (Deylemî)

Bu hadisin diğer bir rivAyet şekli de şöyledir: "...İstediği şey ya hemen verilir, ya âhiret

için saklanır, ya da istediği şey kadar bir kötülük ve belâ kendisinden uzaklaştırılır." (Ahmed, Hâkim, Buharî/el-Edeb), "ALLAH'tan O'nun fazl ve rahmetini isteyin. Çünkü O, bunların kendisinden istenmesinden hoşlanır." (Tirmizî), "İbadetin efdali, kabul edileceğine inanarak duâ etmek ve sonucu sabırla beklemektir." (Tirmizî)

Duanın Edepleri

Bütün ibadetlerin riâyet edilmesi gereken edepleri bulunduğu gibi, duâ etmenin de edepleri vardır. Bu edepler şunlardır:

1- Duayı şerefli ve bereketli vakitlerde yapmak. Bu vakitler Arefe günü, Ramazan ayı, Cuma günü ve seher vaktidir. ALLAH Teâlâ cennet ehlinden bahsederken; "Onlar geceleri az uyur ve seher vaktinde istiğfar ederlerdi." buyurmuştur. (Zâriyât, 17,18)

ALLAH Rasûlü (sa) da şunu söylemiştir: "ALLAH Teâlâ gecenin son üçte birinde dünya semasına iner ve şafağa kadar, 'Duâ edin kabul edeyim, ihtiyaçlarınızı söyleyin gidereyim, istiğfar

edin günahlarınızı affedeyim.’ der." (Müttefekun aleyh)

(Not: ALLAH Rasûlü’nün sözlerinde yüksek bir belagat vardır. Belagat, sözün değerini yükseltir. Fakat o, bazen de bilgisi ve marifeti yetersiz olan kimselerin yanlış anlamalarına da yol açar. Yukarıdaki hadis bunun bir örneğidir. Çünkü bilgisi az olanlar, bundan ALLAH Teâlâ'ya yakışmayan mânalar çıkarırlar. Sanki, ALLAH Teâlâ, gerçekten her gece dünya semasına iner ve orada şafağa kadar, muhatapların duymadığı yukarıdaki sözleri tekrarlayıp durur. Halbuki bu hadisten kasdedilen mâna şudur: ALLAH Teâlâ, anılan vakitte kullarına daha büyük bir rahmet ve merhametle yakın olur ve onların dualarını istemiş ve beklemiş gibi hemen kabul eder. Maksat budur. Fakat, bazıları hadisin bu yönüyle ilgilenmezler. Çünkü onların duâ ve istiğfarla alâkaları yoktur. Bu yüzden onlar, ALLAH Teâlâ’nın gök semasına inip inmediğini, inerse ne lâzım geldiğini, inmezse ne lâzım geleceğini tartışıp

dururlar. Din amel içindir. Ameli olmayan ise, kendilerine böyle gereksiz meşguliyetler bulurlar. Daha önce de söylediğimiz gibi, beşer ve genel olarak da mahluka ait bir vasıf ALLAH Teâlâ için kullanılmışsa, bu vasıf O'nun hakkında "müteşabih"tir. Yani, lâfız bilinen mânayı ifade eder. Fakat bu mâna ALLAH Teâlâ da farklı ve ayrı bir şeydir. Çünkü, ne zatında, ne de sıfatlarında O'nun mahluklarla benzerliği ve uyumu yoktur.)

Yakûb (as), Yûsuf u kuyuya atan oğullarının af istemeleri üzerine, kendileri için seher vaktinde af dileyeceğini söylemiştir.

Bununla ilgili Kur'ân'ın ifadesi şöyledir: "Onlar, 'Ey babamız! Bizim için günahlarımızın affını dile.' dediler. O, 'Vakti gelince RABBİMden size af dileyeceğim. Benim RABBİM bağışlayıcı ve merhametlidir.' dedi." (Yûsuf, 97, 98)

2- Duayı şerefli ve bereketli durumlarda yapmak. Ebu Hureyre (ra) şöyle demiştir: "ALLAH yolunda yapılan savaş esnasında, yağmur yağışı sırasında ve farz namazların edası zamanında gök

kapıları açılır. Onun için, bu vakitlerde duâ etmeyi ganimet bilin." Mücâhid de şunu söylemiştir: "Namaz en hayırlı zamanlarda farz kılınmıştır. Bu sebeple, namaz vakitlerinde ve özellikle namazları kılıp selâm verdikten sonra duâ edin."

ALLAH Rasûlü (sa) şöyle buyurmuştur: "Ezan ve kamet arasındaki zamanda duâ reddedilmez." (Ebu Dâvûd, Nesaî, Tirmizî), "Oruçlunun duası reddedilmez." (Ebu Dâvûd, Nesaî, Tirmizî), "Kul, en çok secdede iken RABBİnin rahmetine yakın olur. Onun için, secdede çok duâ edin." (Müslim)

3- Duâ ederken Kıbleye dönmek ve ellerini omuz hizasına kadar kaldırıp açmak. ALLAH Rasûlü (sa) şöyle buyurmuştur: "RABBİNİZ cömerttir. Ellerinizi O'na açtığınız zaman, onları boş çevirmekten haya eder." (Müttefekun aleyh)

Ebud-Derdâ (ra) şöyle demiştir: "Elleriniz (melekler tarafından) kelepçelenmeden evvel, onları ALLAH Teâlâ'nın rahmetine doğru açın."

Zayıf bir hadiste, duâ esnasında ellerin

bitişik tutulması tavsiye edilmiştir. Duâ ederken başını kaldırıp gök tarafına bakmak müstehab değildir. Duâ bitince, eller yüze sürülür.

4- Sesini yalvarış tonunda ve gizli ile açık arasında tutmak (Ancak, cemaat varsa, sesini onlara duyurmak müstehabtır). ALLAH Rasûlü (sa) şöyle buyurmuştur: "Ey insanlar! Duâ ettiğiniz ALLAH ne sağır, ne de uzaktır. O aranızdadır ve develerinizin boyunlarından size daha yakındır." (Müttefekun aleyh) Onun için, duâ ederken bağırıp çağırmayın. Âyet-i Kerimede de "Biz insana şah damarından daha yakınız." (Kaf, 16) buyurulmuştur. ALLAH Teâlâ, Zekeriyya (as) dan bahsederken, "O vakit ki, o (Zekeriyya), gizli bir nida ile RABBİni çağırdı." (Meryem, 3) buyurmuştur. Duada aşırı gitmenin bir şekli de duâ ederken bağırıp çağırmaktır.

5- Duâ irticalen yapılırsa, zihni kafiye, vezin ve seci' gibi edebî süs ve sanatlarla meşgul etmemek. Çünkü duâ yalvarış, mahviyet, zillet ve meskenet halidir. Kişi bu hali duyarak duâ etmeli

ve bu esnada sadece ALLAH Teâlâ’nın büyüklüğünü ve kendi acizliğini düşünmelidir.

Bir zat şöyle demiştir: "Fesahat ve edebiyat diliyle değil, zillet ve ihtiyaç diliyle duâ edin." Bir zat da, seci' yaparak duâ eden bir adamı görünce şöyle demiştir: "Sen hünerini ALLAH Teâlâ'ya mı göstermek istiyorsun? Şâhidlik ederim ki, ben Habib el-Acemi'yi gördüm, duâ ederken sadece, "ALLAH'ım! Bizleri iyilerden eyle ve kıyâmet gününde rüsvâ eyleme. ALLAH'ım! Bizleri hayra muvaffak eyle." derdi ve büyük kalabalıklar onun bu kısa ve sade duasına "Âmin!" derlerdi. Bu zat (Habib), duasının bereketiyle tanınmıştı."

ALLAH Rasûlü (sa) şöyle buyurmuştur: "Duada seci' ve edebiyat yapmayı bırakın. Şöyle duâ etmeniz yeterlidir: 'ALLAH’ım! Senden cenneti ve cennete yaklaştıran söz ve ameli isterim ve sana cehennemden ve cehenneme yaklaştıran söz ve amelden sığınırım." (Buharî)

Duânın makbul olanı öz halinde, anlamlı ve kısa olanıdır. ALLAH Teâlâ'nın Kur'ân-ı

Kerim'de bize öğrettiği duaların hepsi öz ve kısadırlar. Denildiğine göre, âlimler ve büyük velîler yedi kelimeden fazla duâ etmezlerdi. Vaktiyle bir topluluk yağmur duasına çıkmışlar, beraberlerinde de üç âlim götürmüşler. Bu âlimlerden birisi, ellerini açmış ve, "ALLAH'ım! Sen kitabında, bize zulmedenleri affetmemizi istemişsin. ALLAH'ım! Biz de sana karşı kendimize zulmettik. Sen de bizi affet." demiş ve susmuş. İkinci âlim, "ALLAH'ım! Sen kitabında, kölelerimizi azat etmemizi istemişsin. ALLAH'ım! Biz de senin köleleriniz. Sen de bizi azat et." diye duâ etmiş. Üçüncü âlim de, "ALLAH'ım! Sen, kapımıza gelen dilencileri boş çevirmememizi istemişsin. Biz de senin kapına gelmiş dilencileriz; bizi boş çevirme." demiş ve bu kısa, oldukça anlamlı ve ihlâslı dualardan sonra yağmur yağmaya başlamıştır.

En güzel ve bereketli dualar, Kur'ân-ı Kerim ve hadis-i şeriflerdeki dualardır.

6- Haşyet ve heybet duymak. ALLAH Teâlâ, "Tazarru' halinde ve seslerinizi (heybetten)

kısarak duâ ediniz. ALLAH, duada haddini aşanları sevmez." (A'râf, 55) buyurmuştur. ALLAH Rasûlü (sa) da şöyle demiştir: "ALLAH gafil, soğuk ve kendinde olmayan bir insanın duasını kabul etmez." (Tirmizî, Hâkim)

7- Duânın kabul olunacağını kuvvetle ümit etmek. ALLAH Rasûlü şöyle buyurmuştur: "Duâ ettiğiniz zaman, ümidinizi kuvvetlendirin. Çünkü dualarınızı kabul etmek ALLAH'a zor değildir." (İbnu Hibban), "Duâ ettiğiniz zaman, onun kabul olunacağına inanın." (Tirmizî) Yaptığı duanın kabul olmadığını veya olmayacağını söylemek, o duanın gerçekten kabul olunmamasına sebep olur.

ALLAH Teâlâ, "Ben kulumun hakkımdaki inancı, zan ve düşüncesine göre kendisine muamele ederim." (Müttefekun aleyh) buyurmuştur. ALLAH Rasûlü (sa), "ALLAH Teâlâ hakkında hüsn-i zanda bulunmak ibadettir." (Ebu Dâvûd, Tirmizî, Ahmed) buyurmuştur.

ALLAH Teâlâ hakkında hüsn-i zanda

bulunmak, sevap yönünden ibadettir; O'na zulüm ve haksızlık etmek gibi kötü bir sıfatın isnad edilmemesi yönünden de imanın temel rükünlerindendir.

8- Duada ısrarlı olmak ve onu tekrarlamak. ÂbdULLAH İbni Mes'ûd (ra) şöyle demiştir:

"ALLAH Rasûlü (sa) duâ ettiği zaman, duasını üç kere tekrarlardı." (Müttefekun aleyh)

9- Duaya Besmele, hamd ve salavât ile girmek. "ALLAH Rasûlü (sa) duaya, "Sübhâne RABBİyel Aliyyil Alâl Vehhâb" diyerek başlardı." (Ahmed, Hâkim) ALLAH Rasûlü (sa) şöyle buyurmuştur: "ALLAH Teâlâ'dan bir şey istediğiniz zaman, önce bana salavât getirin. Çünkü, ALLAH Teâlâ, benim üzerime getirilen salavâtı kabul ederken, ona bitiştirilen duayı reddetmeyecek kadar kerem ve cömertlik sahibidir." (Bu hadisin senedi bulunamamıştır. Onun Ebu'd-Derdâ'nın sözü olması da muhtemeldir.)

10- En önemli bir edep, belki de şart, zâlim olmamak ve geçmiş zulümlerinden dolayı

ALLAH Teâlâ'ya tevbe etmek, hak sahiplerinden de helâllik dilemek. Çünkü ALLAH Teâlâ, zâlimleri sevmez. Onları sevmediği için de, ne dualarını kabul eder, ne de dua etmelerini ister.

Denildiğine göre, ALLAH Teâlâ, Hz. Musa'ya şunu vahyetmiştir: "Ey Musa! İçinizdeki zâlimlere söyle; ya zulmetmekten vazgeçsinler, ya da beni anmasınlar. Çünkü, onlar zâlim halleriyle beni andıkça ben onlara daha çok kızar ve daha fazla lanet ederim." Kur'ân-ı Kerim'de de "ALLAH zâlimleri sevmez." (Şûra, 40), "ALLAH'ın laneti zâlimlerin üzerinedir." (A'râf, 44) buyurulmuştur.

Duâ ibadet olduğu için, diğer ibadetler gibi onun da vakti vardır. Duanın vakti ihtiyaç ve musibet zamanıdır.

Nasıl ki, şükür de bir ibadettir, onun vakti de nimet zamanıdır. İnsan, nimet ve musibetten hâli olmadığı için, hiçbir zaman duâ veya şükür ibadetinden de hâli olmaması lâzımdır. Duâ ve şükrün sevabı, diğer ibadetlerin sevapları gibi, âhirete yöneliktir. Ancak ALLAH Teâlâ, kesin olan

bu sevaba ilâve olarak, dilediği zaman duâ ile belâyı kaldırır, şükür ile de nimeti arttırır.

Atâ es-Sülemî şöyle demiştir: "Bir sene su kıtlığı olmuştu. Bu sebeple, büyük bir topluluk halinde yağmur duasına çıktık. Giderken mezarlıkta mecnûn diye bilinen Sa'dûn ile karşılaştık. Kendisi kalabalığı görünce bana, "Ey Atâ! Kıyâmet mı kopmuş, mezardakiler mi kalkmış?" dedi. Ben, "Hayır! Yağmur duasına çıkmışız." dedim. Sa'dun, "Hangi kalplerle duâ edeceksiniz?" dedi. Ben, "ALLAH Teâlâ'ya iman etmiş kalplerle." dedim. Sa'dun, "Heyhat, ey Atâ! O dediğin kalpler nerde?! Siz kalplerinizi öyle sanırsınız, ama kalplerin sarrafı sahte kalpleri bilir. Bu insanlara söyle, gerçekten ALLAH'a iman etmiş kalplere sahip olsunlar." dedi. Ondan sonra, yalvarış edasıyla semâ'ya baktı ve şöyle dua etti:

"ALLAH'ım, Seyyidim, Mevlâm! Kullarının günahlarıyla memleketini helak etme. Güzel isimlerinin ve hadd-u hesaba gelmeyen nimetlerinin hürmetine kullarını ihya eden ve

toprağı doyuran bir yağmur indir. Hiç şüphe yoktur ki, sen her şeye kadirsin." dedi.

Sa'dun, bu kısa duasını bitirir bitirmez gök gürlemeye, şimşekler çakmaya ve her tarafa rahmet ve bolluk getiren bir yağmur inmeye başladı.

Sa'dun, iri damlalarla yağan yağmurun altında boynunu büküp giderken şöyle diyordu:

"Zâhidler ve âbidler iflah oldular.
Onlar, Mevlâları için aç kaldılar.
Gözlerine uyku girmez sevgiden.
Kalkmazlar gece seccade ve sergiden.
Meşgul ALLAH ibadetiyle zihinleri.
Bakar da gafil, deli sanır onları"

Duâ Örnekleri

Kur'ân dualarından bazıları şöyledir:

"RABBİMİZ! Bizden kabul buyur. Şüphe yoktur ki, sen işitensin, bilensin. RABBİMİZ! Bizi sana teslim olmuşlardan kıl; neslimizden de sana teslim olan bir topluluk çıkar. Bize, nasıl ibadet edeceğimizi göster ve tevbemizi kabul et. Şüphe

yoktur ki, sen tevbeleri kabul edensin, çok merhametlisin." (Bakara, 127-129)

"RABBİMİZ! Bize dünyada iyilik ver, âhirette iyilik ver ve bizi ateş azabından koru." (Bakara, 200)

"RABBİMİZ! Unutsak veya hatâ etsek bizi muâheze etme. RABBİMİZ! Bizden öncekilere yüklediğin ağır yükleri bize yükleme. RABBİMİZ! Gücümüzün yetmediği işleri bizden isteme. Bizi bağışla, bizi affet, bize merhamet et; sen Mevlâmızsın, kâfir bir kavme karşı bize yardım et." (Bakara, 286)

"RABBİMİZ! Bizi hidAyet ettikten sonra kalplerimizi saptırma ve bize kendi tarafından merhamet et; hiç şüphe yoktur ki, sen çok merhamet edensin." (Âl-i İmrân, 8)

"RABBİMİZ! Biz iman ettik; artık günahlarımızı bağışla ve bizi ateş azabından koru." (Âl-i İmrân, 16)

"RABBİMİZ! Günahlarımızı ve işlerimizdeki israfımızı bağışla, ayaklarımızı (İslâm yolu

üzerinde) sâbitleştir ve kâfir kavme karşı bize yardım et." (Âl-i İmrân, 147)

"RABBİMİZ! Sen gökleri ve yeri boşuna yaratmadın. Seni bundan tenzih ederiz. Bizi ateş azabından koru. RABBİMİZ! Sen kimi ateşe atarsan onu perişan edersin. Zâlimlerin (sana karşı) yardımcıları yoktur. RABBİMİZ! Biz bir münâdi duyduk; imana çağırıyor ve 'RABBİNİZE iman edin!' diyordu. Biz de iman ettik. RABBİMİZ! Artık kusurlarımızı bağışla, günahlarımızı affet ve bizi iyilerle beraber vefat ettir. RABBİMİZ! Peygamberlerinin aracılığıyla bize va'dettiklerini ver ve kıyâmet gününde bizi perişan etme. Şüphe yoktur ki, sen va'dinden dönmezsin." (Âl-i İmrân, 191,194)

"RABBİMİZ! Üstümüze sabır yağdır ve bizi müslüman olarak vefat ettir." (Araf, 126)

"RABBİMİZ! Bizi zâlim kavme fitne (konusu) yapma ve rahmetinle bizi kâfir kavimden koru." (Yûnus, 85, 86)

"RABBİM! Beni ve zürriyetimi namaz

kılanlardan eyle ve dualarımızı kabul et. RABBİMİZ! Hesabın görüleceği gün beni, anne-babamı ve müminleri bağışla." (İbrahim, 41)

"RABBİMİZ! Kendi tarafından bize bir rahmet ver ve bu durumumuzdan bize bir kurtuluş yolu aç." (Kehf, 10)

"RABBİMİZ! Cehennem azabını bizden uzak tut; onun azabı bitip tükenmez; o ne kötü bir durak ve konaktır." (Furkan, 65, 66)

"RABBİMİZ! Bize eşlerimizden ve zürriyetimizden göz aydınlatıcı işler göster ve bizi takva sahiplerine öncü yap." (Furkan, 74)

"RABBİMİZ! Bize ve bizden önce iman ile geçmiş kardeşlerimize mağfiret et ve iman edenlere karşı kalplerimize kin koyma. RABBİMİZ! Sen şefkatli ve merhamet sahibisin." (Haşr, 10)

"RABBİMİZ! Nurumuzu tamamla ve bizi bağışla; hiç şüphe yoktur ki, sen her şeye kadirsin." (Tahrim, 8)

"RABBİM! Küçükken anne ve babam bana merhamet ettikleri gibi, sen de onlara merhamet

et." (İsrâ, 24)

"RABBİM! Beni gireceğim yere doğrulukla sok, çıkacağım yerden de doğrulukla çıkar ve kendi tarafından bana yardım edici bir kuvvet ver." (İsrâ, 80)

"RABBİM! Beni bereketli bir yere yerleştir; sen yer verip yerleştirenlerin en hayırlısısın." (Mu'minûn, 29)

"RABBİM! Beni zâlim kavmin içine katma." (Mu'minûn, 94)

"RABBİM! Şeytanların tahriklerinden sana sığınırım; RABBİM! Onların bana yaklaşmalarından da sana sığınırım." (Mu'minûn, 97, 98)

"RABBİM! Beni ve ev halkımı kötülerin yaptıklarını yapmaktan koru." (Şuarâ, 169)

"RABBİM! Bana, anne ve babama yaptığın iyiliklerin şükrünü ifâ etmek ve razı olduğun ameli yapmak için bana niyet ve takat ver ve rahmetinle beni sâlih kullarının arasına kat." (Neml, 19)

" RABBİM! Bana sâlih evlâd ver." (Sâffât, 100), "RABBİM! Bana yapacağın her iyiliğe

muhtacım." (Kasas, 24) "RABBİM! Kendi yanında cennette bana bir ev yap; beni Firavun şerrinden ve zâlim kavimden koru." (Tahrim, 11)

ALLAH Rasûlü'nün dualarından bazıları şöyledir: "ALLAH'ım! Sen benim RABBİMsin; senden başka ilâh yoktur; beni sen yarattın; ben senin kulunum ve gücüm nisbetinde sana verdiğim söz ve ahidlere bağlıyım. Kötülüklerden sana sığınırım. Senin bana iyilik ettiğini ve nimetler verdiğini ikrar eder, buna karşı şükretmekte âciz kaldığımı itiraf ederim. Aczimi affet ve kusurlarımı ört. Senden başka günahları affeden ve örten yoktur."

"ALLAH'ım! Sen anılmaya, aranmaya, ibadet edilmeye çok lâyık olansın. Sen güçlü iken en çok merhamet eden, istenirken en çok cömertlik eden, verirken en çok verensin. Sultan sensin; ortağın yoktur; hep var olan sensin; senden başkası yok olmaya mahkûmdur. Beni merhamet ve kudretinle ateşten koru."

"ALLAH'ım! Hayatımın gayesi olan dinimi

ıslah et; geçinmemin vasıtası olan dünyamı ıslah et; dönüş yerim olan âhiretimi ıslâh et."

"ALLAH'ım! Beni nefsime bırakma; beni nefsime bırakırsan, günahlara, hatalara, kusurlara, zararlara bırakmış olursun. Ben nefsime değil, senin korumana güvenirim. Kusurlarımı affet. Senden başka kusur ve günahları affeden yoktur. Bana tevbe nasip et; sen tevbeleri kabul edensin."

"ALLAH'ım! Vücuduma afiyet ver, kulaklarıma afiyet ver, gözlerime afiyet ver. ALLAH'ım! Kalbimi nurlandır, kabrimi nurlandır, kulaklarımı nurlandır, gözlerimi nurlandır; saçlarımı, cildimi, etimi, kanımı, kemiklerimi nurlandır. ALLAH'ım! Önümü, arkamı, sağımı, solumu, üstümü, altımı nurlandır ve nurumu arttır."

"ALLAH'ım! Vücudumu güzelleştirdiğin gibi, huy ve ahlâkımı da güzelleştir."

"ALLAH'ım! Beni kaderine razı et ve onu hakkımda hayırlı et. Ta ki, hâzır olan şeyin ertelenmesini, ertelenmiş olan şeyin hâzır

olmasını temenni etmeyeyim ve olan şeyin olmamasını, olmayan şeyin olmasını istemeyeyim."

"ALLAH'ım! Doğru yolu kaybetmekten, bile bile ondan ayrılmaktan, zulmetmekten, zulme uğramaktan, cahillik etmekten, cahilliğe uğramaktan sana sığınırım."

"ALLAH'ım! Kusurlarımı affet ve bana rahmet kapılarını aç."

"ALLAH’ım! Kusurlarımı affet ve bana rızk kapılarını aç."

"ALLAH'ım! Beni en güzel amel ve en güzel ahlaka yönelt; bunlara ancak sen yöneltirsin, beni çirkin amel ve çirkin ahlaktan uzaklaştır; bunlardan ancak sen uzaklaştırırsın."

"ALLAH'ım! Sana rükû' ettim, sana iman ettim, sana teslim oldum. Sen benim RABBİMsin. Gözlerim, kulaklarım ve ayaklarımın taşıdığı bütün vücudum sana eğilmiştir." (ALLAH Rasûlü (sa), bu duayı rükû'da okurdu)

"ALLAH'ım! Sana secde ettim, sana iman

ettim, sana teslim oldum. Yüzüm; kendisini yaratan, şekillendiren, güzelleştiren, ona göz ve kulak takan RABBİne secde etmiştir." (ALLAH Rasûlü (sa), bu duayı secdede okurdu)

"ALLAH'ım! Bana şer ve kötülüklerden yıkanmış, küfür ve isyandan temizlenmiş bir kalb ver."

"ALLAH'ım! Gaybları kuşatan ilmin ve her şeye yeten kudretin hakkı için, hayat benim için hayırlı olduğu sürece beni yaşat; ölüm benim için hayırlı olduğu zaman da beni vefat ettir."

"ALLAH'ım! Senden gizli ve açık hallerimde korkmayı, sevdiğimiz ve sevmediğim işlerde hakkı söylemeyi, varlık ve darlıkta iktisat ve ölçü ile yaşamayı, bitmeyen cennet nimetlerini, sonu gelmeyen göz aydınlığını, kaderine râzı olmayı, ölümden sonra yaşamanın tadını, güzel olan yüzüne bakmanın lezzetini, sana kavuşmanın iştiyakını isterim; zarar veren sıkıntılardan ve dalalete düşüren fitnelerden selâmette olmayı isterim. ALLAH'ım! Bizi iman süsüyle süslendir, bizi

doğru yolda olan ve o yolu gösteren kimselerden eyle."

"ALLAH'ım! Senden dinde sebat etmeyi, rüşd ve azim sahibi olmayı, nimetlerine şükretmeyi, sana güzelce ibadet etmeyi, temiz bir kalb ve doğru bir dil isterim. İşlediğim günahlar için senden af dilerim, bundan sonra da günahlara karşı sana sığınırım."

"ALLAH'ım! Bende affetmediğin bir günah, defetmediğin bir belâ, kaldırmadığın bir sıkıntı, kapatmadığın bir zarar, ödemediğin bir borç, gidermediğin bir ihtiyaç bırakma. Sen merhamet edenlerin en merhametlisisin."

"ALLAH'ım! Senden bildiğim ve bilmediğim bütün hayır çeşitlerinden isterim. Sana, bildiğim ve bilmediğim bütün şer çeşitlerinden sığınırım."

"ALLAH'ım! Günahlarımı affet; evimi genişlet; rızkımı bereketlendir; hüzün ve kederi benden uzaklaştır."

"ALLAH'ım! Senden faydalı ilim, yararlı

amel ve temiz rızk isterim."

"ALLAH'ım! Hidâyet verdiklerin gibi bana hidâyet ver; afiyet verdiklerin gibi bana afiyet ver; bana verdiğin iyi şeyleri bereketlendir; takdir ettiğin şeylerin kötüsünden beni koru. Sen hükmedersin, sana hükmedilmez. Senin dostluk ettiğin (sahip çıktığın) kimse zelil olmaz; senin düşmanlık ettiğin (terk ettiğin) kimse aziz olmaz. Sen bereket sahibi ve yücesin." (Şâfiîler bu duayı kunutta okurlar)

"ALLAH'ım! Senden yardım dileriz; senden af dileriz; seni hayırla anarız; seni inkâr etmez ve sana karşı nankörlük etmeyiz. Seni inkâr edeni bırakır, sana itaatsizlik edeni terk ederiz. ALLAH'ım! Yalnız sana kulluk eder, yalnız sana namaz kılıp eğilir ve secde ederiz. Yalnız sana taraf gelir, sana doğru koşarız. Rahmetini umar, azabından korkarız. Büyük olan azabın kâfirleri er geç yakalayıcıdır." (Hanefîler bu duayı kunutta okurlar)

"ALLAH'ım! Sana hamd olsun; sen

göklerin, yerin ve bunlardaki şeylerin nurusun; sen haksın; sözün haktır; va'din haktır; kıyâmet haktır; hesap haktır; cennet haktır; cehennem haktır. ALLAH'ım! Sana teslim oldum; sana iman ettim; sana güvenip tevekkül ettim; sana döndüm; senin için kavga ettim; işleri senin hükmüne havale ettim."

"ALLAH'ım! Geçmişteki kusurlarımı, gelecekte olanları, gizli kalanları ve açığa çıkanları affet; sen benim ilâhımsın, senden başka ilâh yoktur."

"ALLAH'ım! Senden hayır olan işleri yapmayı, kötü olan işeri terk etmeyi ve fakirleri sevmeyi bana nasib etmeni isterim."

"ALLAH'ım! Bana kendi sevgini, seni sevenlerin sevgisini ve beni sevmene vesile olabilen işlerin sevgisini nasib et."

"ALLAH'ım! Senden nimetin tamamını, afiyetin devamını ve sonumun hayırlı olmasını isterim."

"ALLAH'ım! Beni sana çok şükreden, seni

çok zikreden, senden çok korkan, sana çok itaat eden, sana çok dönen bir kul eyle."

"ALLAH'ım! Tevbemi kabul et; duama cevap ver; kalbimi doğruya yönlendir; dilimi doğrult; kötü huyları benden al."

"ALLAH'ım! Ayıplarımı ört; korkularımı gider; beni borçlu bırakma."

"ALLAH'ım! İçimi dışımdan daha hayırlı et; dışımı da ıslah et."

"Bütün işlerimde akıbeti hayırlı eyle, beni dünya zilletinden ve âhiret azabından koru."

"Bizi bağışla; bize merhamet et; bizden razı ol; amellerimizi kabul et; bizleri ateşten koru ve cennete dâhil et; bütün işlerimizi güzelleştir."

"ALLAH'ım! Beni râzı olduğun ve sevdiğin söz, amel, niyet ve hidAyete muvaffak et. Sen her şeye kadirsin."

"ALLAH'ım! Beni kendi helâl rızkınla haramlardan ve kendi fazlınla senden başkalarından müstağni kıl."

"ALLAH'ım! Bana öğrettiklerinden beni

faydalandır, bilmediklerimi bana öğret ve ilmimi arttır."

"ALLAH'ım! Fayda vermeyen bir ilimden, huşu' duymayan bir kalpten, doymayan bir nefisten ve dinlenmeyen bir duadan sana sığınırım."

"ALLAH'ım! Senden sıhhat, iffet, emânete riâyet, güzel ahlâk, kadere razı olmayı isterim."

"ALLAH'ım! Senden hidâyet, takva, iffet ve tok gözlü olmayı, sevdiğin ve razı olduğun ameli isterim."

"ALLAH'ım! Belânın ağırlığından, şekâvetin ulaşmasından, kaderin kötüsünden, düşmanların şamatasından sana sığınırım."

"ALLAH'ım! Kötü günden, kötü geceden, kötü saatten, kötü arkadaştan, kötü komşudan sana sığınırım."

"ALLAH'ım! Âciz kalmaktan, tembelleşmekten sana sığınırım; kalb katılığından, basiret körlüğünden, geçimimi temin edememekten sana sığınırım; fâsıklıktan,

huysuzluktan, münafıklıktan, gösteriş ve riya yapmaktan sana sığınırım; körlükten, sağırlıktan, konuşamamaktan, delilikten, cüzzamdan ve kötü hastalıklardan sana sığınırım."

"ALLAH'ım! Kızgınlığından rızâna, intikamından affına, senden yine sana sığınırım. Senin verdiğin bir şeyi kimse menedemez; senin menettiğin bir şeyi kimse veremez. Kimsenin şöhret ve serveti senin yanında fayda sağlayamaz."

"ALLAH'ım! Kendi nefsimin şerrinden ve alnından tuttuğun bütün canlıların şerrinden sana sığınırım."

"ALLAH'ım! Cehennem azabından sana sığınırım; kabir azabından sana sığınırım; deccal fitnesinden sana sığınırım; hayat ve ölüm fitnelerinden sana sığınırım."

"ALLAH'ım! Tembellikten, aşırı ihtiyarlıktan, korkaklıktan, dünya sıkıntılarından ve kabir azabından sana sığınırım."

"ALLAH'ım! Taşkınlık getiren zenginlikten,

ümitsizlik veren fakirlikten, oyalayan boş arzulardan ve saptıran arkadaşlardan sana sığınırım."

"ALLAH'ım! Bana lütfettiğin nimetin gitmesinden, verdiğin afiyetin bozulmasından ve ansızın gelen intikamından sana sığınırım."

ALLAH Rasûlü (sa), ALLAH Teâlâ'dan her şeyin hayrını ister ve onun şerrinden kendisine sığınırdı. Örneğin, yeni ayın başında, "ALLAH'ım! Senden bu ayın hayrını isterim ve onun şerrinden sana sığınırım." derdi; bir yere gittiği zaman, "ALLAH'ım! Senden bu yerin hayrını isterim ve onun şerrinden sana sığınırım." diye duâ ederdi.

Çarşıya gittiği zaman, bir şey aldığı zaman, bir şey giydiği zaman da böyle duâ ederdi. Böylece, her şeyin hayrının da, şerrinin de bulunduğunu, bu sebeple, onun hayrına talip olunması ve ALLAH Teâlâ'dan bunun istenmesi gerektiğini öğretirdi.

Eğer desen ki, "Kader değişmediğine göre, duâ neye yarar?" Bil ki, duanın etkili olması da bir

kaderdir; onun belânın define ve rahmetin celbine vesile olması da ALLAH Teâlâ’nın bir takdiridir. Kaderin varlığı, diğer sebeplerin etkisini kaldırmadığı gibi, duanın etkisini de kaldırmaz. Kaldı ki, duanın faydası sadece yarar sağlamaktan ibaret de değildir. Çünkü duâ, ALLAH Teâlâ'yı hatırlamaya vesile olan bir zikirdir; hatta zikrin de en üstün derecesi olan hitap ve müşahede halidir. Bu ise, ibadetin nihAyetteki şeklidir. Bundan dolayı ALLAH Rasûlü (sa), "Duâ ibadetin özüdür." buyurmuştur.

Çoğu insanlar, muhtaç olmadıkça ALLAH Teâlâ’nın kapısına yönelmezler. Duâ, bunların ihtiyaç kamçısıyla büyük dergâha sürüklenmeleridir. Ne mutlu o insana ki, o yüceler yücesi eşiğe geldikten sonra, bir daha kendisini ayrılık, uzaklık ve gurbet uçurumlarına atmaz. ALLAH Teâlâ, nankörler ve müşrikler hakkında şöyle buyurmuştur: "Bu insanlara bir musibet dokunduğu zaman, yerde uzanmış, oturmuş ve ayakta iken (ısrar ve devamla) bize duâ ederler;

biz musibeti kendilerinden defettiğimiz zaman ise, hiç bir ihtiyaç için bize duâ etmemiş gibi çekip giderler. Haddi aşanlara nankörlükleri (şeytan tarafından) bu şekilde güzel gösterilmiştir." (Yûnus, 12)

"Denizde fırtınaya yakalandığınız zaman, ALLAH dışında taptıklarınızın bir işe yaramadığını anlar (ve yalnız O'na duâ edersiniz). Fakat O sizi kurtarıp selâmetle karaya çıkardığı zaman, yine eski şirkinize dönersiniz. İnsan çok nankördür. Peki, O'nun sizi karada batırmasından, yahut üzerinize taş yağdırmasından korkmaz mısınız? O, bunları yaparsa, sizi kim savunur? Ya da, O'nun sizi tekrar denize iade edip üzerinize bir fırtına göndererek küfrünüzden dolayı sizi boğmasına ihtimal vermez misiniz? O bunu yaparsa, kimsenin sizin adınıza O'ndan hesap soramadığını da görürsünüz." (İsrâ, 67-69)

İstiğfarın Fazileti

İstiğfar; işlenmiş bir günah, yapılmış bir hatâ, yapılmamış bir görev veya yerine

getirilmemiş bir emirden dolayı ALLAH Teâlâ'dan af ve özür dilemektir. Böyle bir olayın vukuu halinde hemen istiğfar etmek farzdır. İstiğfar edilmesini emreden âyetler, Kur’ân-ı Kerim'in her tarafına serpiştirilmiş ve her münasebette tekrarlanmıştır. Bu şekilde tekrarlanması da istiğfara verilen büyük önemi açıkça göstermektedir. İstiğfar etmek, ALLAH Teâlâ’nın kızgınlığını giderir, işlenmiş suç ve hatâyı bağışlamasına vesile ve şefaatçi olur. ÂbdULLAH İbni Mes'ûd (ra) şöyle demiştir: "Kur’ân-ı Kerim'de iki âyet vardır; günah işleyen bir kul onları okuyup istiğfar ederse, ALLAH Teâlâ onu affeder. Bu âyetler şunlardır: 'Onlar çirkin bir iş yaptıkları veya kendilerine zulmettikleri zaman, ALLAH'ı zikreder ve günahları için O'ndan bağışlama isterler. ALLAH'tan başka günahları kimse bağışlayamaz. Ve onlar, bile bile işledikleri günahlarda ısrar etmezler.’ (Âl-i İmrân, 135) , 'Kim bir kötülük yaptığı veya kendisine zulmettiği zaman, istiğfar edip ALLAH'tan mağfiret dilerse, ALLAH'ı mağfiret

edici ve merhametli bulacaktır.’ (Nisa, 110)

ALLAH Rasûlü (sa) şöyle buyurmuştur: "Ey insanlar! İstiğfar edin. Bana bakın, ben günde yüz kere istiğfar ederim." (Müttefekun aleyh), "Kim üç sefer, 'esteğfirULLAHel-azîme-llezi lâ ilahe illâ huvel-hayyel-kayyûme ve etûbu ileyh.’ (Hep hayatta olan ve her şeyi elinde tutan büyük ALLAH'tan af diliyor ve O'na tevbe ediyorum) derse, günahları deniz köpükleri kadar da olsa bağışlanır." (Ebu Dâvûd, Tirmizî; Buharî)

Huzeyfe (ra) şöyle demiştir: "Ben çoluk çocuğuma karşı dilimi sert buluyordum. Bunun için ALLAH Rasûlü’ne, 'Ya RasûlULLAH! Korkarım ki, dilim beni cehenneme götürür.’ diye şikâyette bulundum. ALLAH Rasûlü (sa), 'Öyleyse çok istiğfar et.’ buyurdu." (İbnu Mâce)

İşlediği bir günahtan dolayı ona baş vuran bir sahabîye de ALLAH Rasûlü (sa), "Bir günah işledinse, istiğfar et ve ALLAH Teâlâ'dan af dile. Çünkü kul günahını ALLAHa karşı itiraf eder ve O'ndan af dilerse, ALLAH onu affeder."

(Müttefekun aleyh) buyurmuş ve onu tasdik edici mahiyette şu âyet-i kerime indirilmiştir:

"Günün iki tarafında ve gecenin bir kısmında namaz kıl, çünkü sevaplar günahları götürürler. Bu, bilmek isteyenlere bildiri ve duyurudur." (Hûd, 114)

ALLAH Rasûlü (sa), bu âyeti de tefsir ederek, şunları söylemiştir: "Namazlar, günahlara kefarettirler." (Sünen sahipleri)

"Kim bir günah işledikten sonra abdest alıp iki rek'at namaz kılar ve istiğfar ederse, ALLAH Teâlâ onu affeder." (Sünen sahipleri)

"Mümin bir kimse bir günah işlediği zaman, kalbinde siyah bir leke oluşur. Eğer günahı bırakıp tevbe eder ve af dilerse, o leke silinir. Bunu yapmazsa o leke büyür ve bütün kalbini istilâ eder." (Tirmizî, Nesaî, İbnu Mâce, İbnu Hibban, Hâkim)

Büyüyüp kalbi istilâ eden bu siyah leke de, ibadet zevk ve isteğini yok eder, günahların çirkinlik ve kötülüğünü anlama idrâk ve şuurunu

felce uğratır. Kalplerinde bu lekeyi taşıyanlar, ALLAH Teâlâ'nın söz ve kelâmından da bir şey anlayamazlar. Bu şundandır ki, din sadece akıl ve zihin ile anlaşılmaz. Onun anlaşılmasında kalbin de büyük katkısı ve payı vardır. Bu sebeple Kur'ân-ı Kerim'de şöyle buyurulmuştur: "Onlara âyetlerimiz okunduğu zaman, 'Eskilerin masalları!' derler. Hayır! Bunlar eskilerin masalları değildir; bunu söyleyenlerin işledikleri günahlar kalplerini körleştirmiştir." (Mutaffifîn, 14)

ALLAH Teâlâ, cennet ehlini anlatırken, "Onlar seherlerde istiğfar ederler." (Âl-i İmran, 17) buyurmuştur. ALLAH Rasûlü (sa) şunu söylemiştir: "Kul bir günah işlediği zaman, 'ALLAH'ım! Beni affet.' deyip istiğfar ederse, ALLAH Teâlâ, 'Kulum günah işledi, fakat günahından dolayı kendisini cezalandırma ve affetme gücüne sahip RABBİnin bulunduğunu da ikrar etti. Bu sebeple, ben onu affettim.' der." (Müttefekun aleyh) ALLAH Teâlâ hadis-i kudsi'de şöyle buyurmuştur: "Ey kullarım! Benim koruduklarım dışında hepiniz günah

işlersiniz. Onun için, benden af dileyin, sizi affedeyim. Kim, kendisini cezalandırma ve affetme gücüne sahip olduğuma iman ederek benden af dilerse, günahlarının çokluğuna bakmadan onu affederim." (Tirmizî, İbnu Mâce, Müslim)

ALLAH Rasûlü (sa) şöyle buyurmuştur: "Kim çok istiğfar etse, ALLAH Teâlâ ona endişelerden kurtuluş, darlıklardan çıkış ve ummadığı yerden rızk nasib eder." (Ebu Dâvûd, Nesaî, İbnu Mâce, Hâkim)

İnsanın bizzat istiğfar etmesi gibi, evlâdının (ve her hangi bir kimseni) ona istiğfar etmesi de yararlıdır. ALLAH Rasûlü (sa) şöyle buyurmuştur: "ALLAH Teâlâ, kulunun cennetteki derecesini yükseltir; kul, 'Ya RABBİ! Bunun sebebi nedir?’ diye sorar; ALLAH Teâlâ,’ Bunun sebebi, evladının sana istiğfar etmesidir.’ der." (Ahmed)

ALLAH Rasûlü (sa), istiğfar ederken şöyle demiştir: "ALLAH'ım! Hatâmı, cehaletimi, ölçüyü koruyamayışımı bağışla. Bunların tafsilâtını sen benden daha iyi bilirsin. ALLAH'ım! Şaka tarzında,

ciddi olarak, yanlışlıkla veya bilerek işlediğim bütün günahları affet. Bunların ayrıntıları senin yanında kayıtlıdır. ALLAH'ım! Geçmiş, gelecek, gizli ve açık olan ve senin benden daha iyi bildiğin günahlarımı bağışla. Sen herkesten evvel ve herkesten sonrasın; sen her şeye kadirsin." (Müslim)

Güzel bir istiğfar sözü de şudur: "ALLAH'ım! Tevbe edip sonra tekrar işlediğim günahlardan dolayı sana istiğfar ediyorum. Söz verip sonra yapmadığım işlerden dolayı sana istiğfar ediyorum. Yalnızca senin için yapılması gerektiği halde riya ve şirk kattığım amellerden dolayı sana istiğfar ediyorum. Bana iyilik yapmak için verdiğin halde, kötülüklerde kullandığım nimetlerden dolayı sana istiğfar ediyorum. Ey gizli ve açık her şeyi bilen ALLAH'ım! Gece karanlığında veya gündüz ışığında, halk arasında veya yalnızken işlediğim günahlardan sana istiğfar ediyorum."

Kabe örtüsüne sarılan bir bedevî şöyle

istiğfar etmiştir: "ALLAH'ım! Günah işlemekte ısrar ettiğim halde istiğfar etmem yüzsüzlüktür. Affının genişliğini bildiğim halde istiğfar etmemem de acizliktir. Bana ihtiyacın olmadığı halde, sen nice nimetlerle kendini bana sevdirmeye çalışırsın. Bense sana çok ihtiyacım olmasına rağmen, nice günahlarla kendimi sana nefret ettiririm. Ey sevap va'dettiği zaman onu mutlaka veren, ceza va'dettiği zaman ise onu istediğine bağışlayan ALLAH'ım! Suç ve günahlarımın büyüklüğünü affının büyüklüğü içinde erit."

ALLAH Teâlâ'ya nisbet edilen bir sözde şöyle denilmiştir:

"En çok sevdiğim kullarım, benim için birbirlerini seven, kalpleri mescidlere bağlı olan, seherlerde istiğfar edenlerdir. Ben yerdekilere bir ceza vermek istediğim zaman, bunlara bakar ve ceza vermekten vazgeçerim."

Katâde (ra) şöyle demiştir: "Kur'ân hastalığınızı da, ilacınızı da göstermiştir. Hastalığınız günah işlemek, ilacınız ise istiğfar

etmektir."

Bir zat şöyle demiştir: "Kul nimet ve günah arasındadır. Nimet için şükretmesi, günahtan dolayı da istiğfar etmesi lâzımdır."

Hz. Ali (ra) şöyle demiştir: "Kurtuluş çaresi elinde iken, günahları yüzünden helak olan insana şaşılır. Bu insan günah işlemesini bildiği gibi, istiğfar etmesini de bilse, helak olmaz." Ancak şu vardır ki, ALLAH Teâlâ, yalnızca kurtarmak istediği kullarına istiğfar etmeyi ilham eder.

(Günah işlemekle istiğfar etmek arasında ters orantı vardır. Bu yüzden, çok günah işleyenler, istiğfar etme ihtiyacını duymazlar, az günah işleyenler ve hiç günah işlemeyen peygamberler ise çok istiğfar ederler. Bunun sebebi ise, ALLAH Teâlâ'nın istiğfar etmeyi kalbe ilham edip etmemesi ve kalbin bu ilhamı alıp alamamasıdır. ALLAH Rasûlü (sa) şöyle buyurmuştur: "Mümin, günahını üzerine yıkılacak bir dağ gibi görür; münafık ise onu burnuna konan bir sinek zanneder.)

Fudayl (ra) şöyle demiştir: "Günahı terk etmeksizin istiğfar etmek, yalancıların tevbesidir." Onun için Rabia el-Adviyye (ra) şunu söylemiştir: "İstiğfarımız, kendisinden dolayı istiğfar edilmesini gerektirir."

İstiğfar konusunda indirilen son âyet şudur: "RABBİni takdis et, O'na hamdet ve O'na istiğfar et. Hiç şüphe yoktur ki, O, tevbeleri kabul edendir." (Nasr, 3)

Kur'ân'ın ilk muhatabı olan ALLAH Rasûlü (sa) bu emri alınca, istiğfar etmeyi daha da sıklaştırmış ve oturup kalkarken hep istiğfar ettiği görülmüştür.

(İstiğfar konusunda şu gerçeği de bilmek lâzımdır. ALLAH Teâlâ, tevbe ve istiğfar vesilesiyle kendi haklarını affeder, fakat kul haklarını affetmez. Çünkü kendi hakkını affetmek büyüklük, başkasının hakkını zayi etmek ise zulümdür. ALLAH Teâlâ ise büyüktür, fakat zâlim değildir.

"Kim zerre kadar şer işlerse, onun karşılığını görür." (Zilzâl, 8) âyeti öncelikle kul

haklarıyla ilgilidir. Bu hakkın zerresi bile sorulur ve hesabı görülür. Peygamberler ve şehidler bile bundan muaf değildirler.

Bundan dolayı, "ALLAH Rasûlü (sa), vefat hastalığında bir gün mescide çıkmış ve minberde kısa bir vasiyet ve nasihat yaptıktan sonra, "Kimin bende bir hakkı varsa, altın ve gümüşün geçerli olmadığı bir günde isteyeceğine şimdi çıkıp benden istesin." demiştir."

Bu sebeple, kul hakkını çiğnememeye özen göstermek ve bir haksızlık yapılmışsa, ilgili kuldan af dilemek ve tazminatta bulunmak lâzımdır. Öbür yandan, ALLAH Teâlâ'nın af ediciliği örnek gösterilerek affetme teşvik edilmiş ve affedenlerin ALLAH Teâlâ tarafından affedileceği (Nûr, 22; Âl-i İmrân, 134) ve kendilerine haklarından fazla sevap verileceği bildirmiştir.)

Salavât'ın Fazileti

Salavât kelimesi salât kelimesinin çoğuludur. ALLAH Teâlâ'nın salât etmesi, rahmet

etmesi demektir. Kulların (insan ve meleğin) salât etmesi ise, hayır duâ etmesi veya namaz kılmasıdır. ALLAH Teâlâ şöyle buyurmuştur: "ALLAH ve melekleri Peygambere salât ederler. Ey iman edenler! Siz de ona salât ve selâm edin." (Ahzâb, 56) Bu âyetteki emirden dolayı, ALLAH Rasûlü'ne salât ve selâm okumak farz olan bir ibadet durumuna gelmiştir. Bu ibadetin sevap ve bereketi de çoktur. Cebrail (as), ALLAH Teâlâ'nın şu vahyini getirip Peygamberimize bildirmiştir: "Ey Muhammed! Ümmetinden bir kimse sana bir kere salât okusa, ben ona on kere merhamet ederim; sana bir kere selâm verse, ben ona on selâmet veririm." (Nesaî, İbnu Hibban)

ALLAH Rasûlü (sa) şunları söylemiştir: "Bir kimse bana salavât okuduğu sürece, melekler ona duâ ederler. Artık az mı, çok mu salavât okuyacağına kendisi karar versin." (İbnu Mâce, Taberanî), "Yerde dolaşan gezgin melekler vardır. Bunlar, ümmetimin selâmını bana ulaştırırlar." (Geçti), "Bana en yakın olan, bana en çok salavât

okuyandır." (İbnu Hibban), "Özellikle Cuma günleri bana çok salavât okuyun." (Ebu Dâvûd, Nesaî, Hâkim), "Ezanı dinleyip ondan sonra bana salavât okuyana şefaatim hak olur." (Buharî)

ALLAH Rasûlü (sa) vefat edince, Hz. Ömer (ra) ağlamış ve şöyle demiştir: "Annem-babam sana feda olsun ya RasûlULLAH! Biz senin ayrılığına nasıl dayanacağız ki, mescidinde hutbe okurken bir ara yaslandığın kuru kütük bile ayrılığına dayanamadı ve seslice ağladı? Annem-babam sana feda olsun ya RasûlULLAH! ALLAH Teâlâ yanında itibarın o kadar yüksektir ki, kendisi sana itaat edilmesini kendisine itaat olarak kabul etmiş (Nisa, 80), seni affettiğini sen henüz hayatta iken bildirmiş (Tevbe, 43), zaman itibarıyla seni en son gönderdiği halde, bütün peygamberlerin önüne ve üstüne çıkarmış (Ahzâb, 7), sana uymayanlara cehennem alevleri içinde sana uymayı arzulatmış ve temenni ettirmiştir (Ahzâb, 66). Annem-babam sana feda olsun ya RasûlULLAH! ALLAH Teâlâ hangi peygambere ne

mucize vermişse, sana da onu veya ondan daha büyüğünü vermiştir. O, Musa (as)'ın su çıkaran asasına bedel, senin parmaklarından su akıtmış, Süleyman (as)'ın rüzgârda dolaşmasına bedel, seni Burak'la göklerde gezdirmiş, İsâ (as)'la ölmüş insanları konuşturmasına bedel, seninle konuşma özelliği bulunmayan hayvan ve cansızları konuşturmuştur. Annem-babam sana feda olsun ya RasûlULLAH! Nûh (as) kendisine iman etmeyen âsi kavmine beddua etmiş ve helak olmalarını istemişken (Nûh, 36), sen her türlü azgınlığımıza mukabil bizim için af ve hidAyet istedin. Bu sabır ve şefkatin sayesinde çoklarımız aklını başına alıp iman etti ve iflah oldu. Annem-babam sana feda olsun ya RasûlULLAH! Tevâzuun o ölçüdeydi ki, seviyende olmadığımız halde bizimle oturup kalktın, bizimle yiyip içtin, en fakirlerimiz gibi kıldan elbise giydin, merkebe bindin, yemeğini toprak üstünde, yedin, israf olmasın diye parmaklarını yalayıp temizledin."

ALLAH'ım! Onu tanıyanlar onu andıkça,

onu tanımayanlar da ondan gafletlerini sürdürdükçe ona salât ve selâm et. ALLAHumme salli ve sellim alâ Muhammedin ve alâ âli Muhammed.

Vird Programı ve Gece İbâdeti

Üzerinde yaşadığımız dünya bir gemidir. Bizler bu gemide yolcularız. Yolculuğumuz beşikte başlar, tabutta biter. Kalıcı olan yerimiz ise, ya cennet veya cehennemdir. Bu yerin tayininde nihâî takdir ALLAH Teâlâ'ya âit olmakla birlikte, kesb ve sebep planında bizler seçici ve tercih ediciyiz. Çünkü, ALLAH Teâlâ cennete de, cehenneme de nasıl ve hangi amellerle gidileceğini bildirmiş ve bunun yol ve vasıtalarını açıklamıştır. Ondan sonra bunlardan birini bilerek ve isteyerek seçip tercih etmeyi bize bırakmıştır. Onun için Kur'ân-ı Kerim'de şöyle buyurulmuştur: "ALLAH böyle takdir etti ki, helak olan da bilerek helak olsun, hayat bulan da bilerek hayat bulsun." (Enfâl, 42) Hal bu olunca, cennete talip olanlar kendilerini ona ulaştıracak vasıta ve azığı temin

etmek ve yolun tuzak ve bataklıklarından uzak durmak zorundadırlar. Cennet yolunun vasıta ve azığı tâat, ibadet ve sâlih amellerdir. Tuzak ve bataklıklar ise, haramlar, günahlar ve nefsin gayr-i meşru ve fuzulî arzu ve istekleridir.

Bu durumu gören himmet sahipleri, ham hayallerle oyalanmayı bırakıp kollarını sıvar ve ömürlerinin gece ve gündüzünü Rablerinin rızasını tahsil eden ve onları cennete ehil haline getiren amel ve ibadetlere, zikir, tefekkür ve tâatlere tahsis ederler. Basiret gözüyle bakılırsa, akıl yolunun bu olduğu ve insanlar için bundan başka kurtuluş çaresi bulunmadığı açık bir şekilde görülür. Çünkü, ALLAH Teâlâ'nın mülkü, nimeti ve rahmeti olan cennete ancak O'nu tanımak, O'nu sevmek ve O'na itaat etmekle varılabilir. Bu çizgiyi takip etmeyenlerin de gidecekleri bir yer vardır. Fakat bu yer cennet değil, ağrı, elem, hasret, keder, azap ve ateş yurdu olan cehennemdir.

ALLAH Teâlâ'ya ibadet, kavram olarak ve sonuç itibarıyla bir ise de, değişik şekillere ve

çeşitlere bölünmüştür. Çünkü insan nefsi, devamlı olarak bir işi yaptığı takdirde yorulur, usanır ve gevşer; dikkati de dağılır. Bunu önlemek için, ALLAH Teâlâ, merhamet eseri olarak ibâdeti nefsin de hoşlanabileceği, hoşlanmasa bile, mazeret bulamayacağı türlere ve çeşitlere ayırmıştır. Bu şekilde çeşitlendirilmiş olan ibadetin bir kısmı fikir ve tefekkürdür. Bu ibadet çeşidi, insanların zarurî dünya işlerini engellemediği için, sınırı bütün vakitleri kapsayacak şekilde genişletilmiştir. Bu sebeple ALLAH Teâlâ'nın büyüklüğünü, O'nun nimet ve iyiliklerini, sanat ve kudretini her an düşünmek lâzımdır.

Vücudu bağlayıcı ve meşgul edici olan ibadetlere gelince, burada dünya işleri ve ihtiyaçları göz ardı edilmemiş, onun için zorunlu ibadet sınırlı tutulmuş, bundan fazlası himmet yarışına bırakılmıştır. Bunun üzerine, hesap görmeden ve sıkıntı çekmeden cennete gitmek isteyenler, gönüllü olarak bütün vakitlerini ibadete hasrederler. Bunu yapamayıp hiç olmazsa

iyiliklerinin ağır basmasını, hayırlarının fazla gelmesini isteyenler, vakitlerinin çoğunu ibadete ayırırlar. Bu konuda hiçbir çaba göstermeyen veya hayır ve şerri, tâat ve mâsiyeti, artı ve eksileri pervasızca birbirine katanlar ise, Âhiretteki azap ve sıkıntılara isteyerek ve bilerek talip ve razı olmuş olurlar.

ALLAH Teâlâ, "Ben cin ve insanları sadece bana ibadet etmeleri için yarattım." (Zâriyât, 56) buyurularak, bu iki şuurlu ve irade sahibi varlığın yaratılış gayesini bildirmiştir. Gerçi ALLAH Teâlâ'ya itaat niyetiyle dünya işlerine çalışmak da bir çeşit ibadettir; ancak hakikî, öncelikli ve hiçbir surette vazgeçilmemesi gereken ibadet, farzları yerine getirmek ve ALLAH Teâlâ'yı gece ve gündüz zikir ve tesbih etmektir. Zikir ve tesbih yapılmasını emreden çok sayıdaki âyetlerden birkaç örnek şöyledir: "RABBİni çok zikret, sabah ve akşam üstü O'nu tesbih et." (Âl-i İmran, 41), "Güneş doğmadan ve batmadan önce, gece saatlerinde ve gündüz vakitlerinde RABBİni hamd ve tesbih

et. Umulur ki, bunların sevapları seni razı ve memnun eder." (Tâhâ, 130), "Geceleyin ve yıldızlar batarken RABBİni tesbih et." (Tûr, 49)

Gün ve gecenin belli bir zamanlarında yapılan ibadet, zikir ve tesbih'e "vird" denir. Vird açısından gün yediye bölünür.

1- Şafak sökmesinden güneş doğmasına kadar olan zaman. Bu, şerefli bir zaman dilimidir. Bu yüzden ALLAH Teâlâ onunla yemin edip "Sabahın soluklandığı zamana... yemin ederim." (Tekvir, 18) demiş, kendi zatını onunla tarif edip "O, sabahı geceden yarıp ayırandır." demiş; kudretini onunla açıklayıp "Gecenin karanlığını gündüzün üzerinden rahatça çekip kaldırırız." (Furkan, 46) demiş ve bu vakitte zikir ve tesbih yapılmasını emredip " Güneş doğmadan evvel RABBİne hamd ve tesbih et."," RABBİnin ismini sabah ve akşam zikret." (En'âm, 25) buyurmuştur. Bu vaktin ibadeti, uykudan uyanmakla başlar. Onun için uykudan uyanınca, "Beni öldürdükten sonra tekrar dirilten RABBİMe hamd olsun.", "O

beni kabirden de böyle diriltecektir." denir ve şu âyetler okunur:

"Fe subhânellahi hîne tumsûne ve hîne tusbihûn. Ve lehul-hamdu fissemâvâti vel-ardi ve 'aşiyyen ve hîne tuzhirûn. Yuhricul- hayye minel-meyyiti ve yuhricul-meyyite minel-hayyi ve yuhyil-arde ba'de mevtihâ ve kezâlike tuhrecûn. (Akşamladığınız ve sabahladığınız zamanlarda ALLAH'ı tesbih edin. Göklerde ve yerde hamd ve övgüler O'nadır. Günün sonunda ve öğle vaktinde de (O'nu tesbih edin). O, ölüden diri, diriden ölü çıkarır ve yeri öldükten sonra diriltir. Siz de bunun gibi diriltileceksiniz." (Rûm, 17-19)

Bundan sonra şafak sökünce, sabah namazının iki rek'at olan sünneti kılınır, selâm verdikten sonra da duâ edilerek, "ALLAH'ım! Senden kalbimi hidâyet edip sana yönelten, korkularımı gideren, işlerimi yoluna koyan bir rahmet isterim." denir. Diğer sünnet namazlar gibi, bu sünneti de evde kılmak müstehabtır. Bunu evde kılan kimse, sabah namazı için mescide

gidince, orada yalnızca tahiyyet'ül mescid kılar. Onu evde kılmayan kimse ise, mescide girdiğinde onu kılar ve artık oturup cemaati bekler. Şafiî mezhebine göre sabah namazını erken kılmak müstehabtır; Hanefî mezhebine göre ise, ortalığın bir parça aydınlanmasını beklemek evlâdır.

Farz namazları cemaatle kılmaya özen göstermelidir. Çünkü bunları cemaatle kılmak, İslâm'ın şiarını yükseltmek ve ilân etmektir. Bu sebeple onun sevabı namazları tek başına kılmaktan yirmi yedi defa daha fazladır. Namaz kılmak için mescide giderken atılan adımların her biriyle bir sevap verilir ve bir günah silinir.

Mescitte namazı beklemek de namaz kılmak gibi sevap kazandırır. Sabah ve yatsı namazlarında mescid ve cemaatin fazilet ve sevabı daha da fazladır. Bu iki namazdan her birini mescitte cemaatle kılmak, gecenin yarısını ihya etmek gibidir. Bu namazları bu şekilde kılmak hakikî imanın da delilidir. Çünkü, münafıklar bu namazlar için mescide gidip gelmekten üşenirler.

Sabah namazı için ev halkını uyandırmak da bir vazifedir.

ALLAH Rasûlü (sa), evden mescide giderken Hz. Ali'nin kapısını çalar, onu ve kızı Fatıma'yı uyandırırdı. Sabah namazını kıldıktan sonra da güneş doğuncaya kadar zikir, duâ ve istiğfar ile meşgul olunmalıdır. ALLAH Rasûlü (sa), "Sabah namazından sonra yerimde oturup güneş doğuncaya kadar zikretmek, dört köle azat etmekten daha çok hoşuma gider." demiş ve önemli bir işi bulunmadığı takdirde, her zaman bu vakte kadar durup zikretmiştir.

Vird olarak okunan zikir ve dualarda devamlılık gözetilmelidir. Çünkü devamlı olmayan bir şeyin etkisi az olur. Bu sebeple, az olup devamlı olan bir amel, çok olup kesintili olan bir amelden daha hayırlıdır.

ALLAH Rasûlü (sa) şöyle buyurmuştur: "ALLAH Teâlâ'nın en çok sevdiği amel, az da olsa, devamlı olanıdır." Devamlılık gibi çeşitlilik de tercih edilir. Buna göre, hep aynı zikir ve duayı

okumak yerine, değişik zikir ve duaları okumak daha iyidir. Çünkü, bu suretle nefsi dinlendirmek ve dikkati yenilemek sağlandığı gibi, muhtelif söz ve ifadelerin sevap ve bereketlerine de nail olunur. Bu sebeple, sabah zikrini şu sözlerden oluşturmakta yarar vardır.

Birinci söz: "Lâ ilahe illellahu vahdehu lâ şerike leh. Lehul-mulku velehul-hamdu ve huve alâ külli şey'in kadir. (ALLAH'tan başka ilâh yoktur; O birdir ve O'nun ortağı yoktur; Mülk O'nundur, Hamd da O'nadır; O diriltir ve öldürür; kendisi ise, ebedî olarak hayattadır; hayır O'nun elindedir ve O her şeye kadirdir.)"

İkinci söz: "Subhânellahi vel-hamdu lillâhi ve lâ ilahe illellahu vellahu ekber, ve lâ havle velâ kuvvete illâ billâhil-aliyyil-azîm. (ALLAH'ı tesbih ederim; hamd O'nadır; ALLAH'tan başka ilâh yoktur; ALLAH en büyüktür. Hareket ve kuvvet yüce ve büyük olan ALLAH'ın emrindedir.)"

Üçüncü söz: "Subbûhun kuddûsun Rabbuna ve Rabbul-melâiketi verruh. (O çok

tesbih edilen ve çok kutsal olandır; O meleklerin ve ruh'un RABBİdir.)"

Dördüncü söz: "Subhânellahi ve bi hamdihi subhânellahil-azîm. (ALLAH'ı tesbih eder ve O'na hamd ederim; büyük olan ALLAH'ı tesbih ederim.)"

Beşinci söz: "EstağfirULLAHel-azîm'ellezi lâ ilahe illâ huvel-hayyel-kayyûme ve etûbu ileyh. (Hayy (hep diri) ve kayyûm olan (kâinatı elinde tutan) ve kendisinden başka ilâh bulunmayan büyük ALLAH'tan mağfiret diler ve O'na tevbe ederim.)" Bir rivAyette bu sözdeki son cümle şöyledir: "ve es'eluhuttevbeh. (O'ndan tevbe dilerim.)"

Altıncı söz: "ALLAHumme! Lâ mania limâ a'tayte ve lâ mu'tiye li mâ mene'te ve lâ yenfeu zel-ceddi minkel-cedd. (ALLAH'ım! Senin verdiğini kimse önleyemez ve senin önlediğini kimse veremez; servet ve şan-u şöhret senin yanında kimseye bir şey kazandırmaz.)"

Yedinci söz: "Lâ ilahe illellahul-melikul-

hakkul-mubin; Muhammedur-ResûlULLAHi sâdikul-va'dil-emîn. (ALLAH'tan başka ilâh yoktur; gerçek ve apaçık sultan O'dur. Muhammed O'nun elçisidir, doğru sözlü ve güvenilen bir peygamberdir.)"

Sekizinci söz: "Bismillâhillezi lâ yedurru maa ismihi şey'un fil-ardi velâ fissemâi ve huves-semîul-alîm. (İsminin muhafazası altında ne yerde, ne gökte hiçbir şeyin zarar vermediği ALLAH'ın ismine sığınırım. O, işiten ve bilendir.)"

Dokuzuncu söz: "ALLAHumme! Salli alâ Muhammedin abdike ve resûliken-nebiyyil-ummiyyi ve alâ alihi ve sahbihi ve sellim. (ALLAH'ım! Kulun, elçin ve ümmî bir peygamber olan Muhammed'e ve onun âline (ev halkına, zürriyetine) ve ashabına rahmet et ve selâmet ver.)

Onuncu kelime: " Eûzu billâhis-semîil-alîmi mineş-şeytanir-recîm; RABBİ! Eûzu bike min hemezâtiş-şeyâtini ve eûzu bike RABBİ en yahdurûn. (Recmedilen şeytandan işiten ve bilen

ALLAH'a sığınırım. RABBİM! Şeytanların dürtmelerinden sana sığınırım; RABBİM! Onların bana yaklaşmalarından da sana sığınırım.)"

Bu sözler zaman ve durumun elvermesi ölçüsünde tekrarlanır.

Bu zikirlere ilâve olarak bir miktar Kur'ân da okunmalıdır. Çünkü Kur'ân, ALLAH Teâlâ'nın kelâmı olmanın yanında, en güzel zikir, tefekkür, duâ ve istiğfar kitabıdır. Onun her bir harfinin okunuşunda on sevap vardır.

Sessiz tefekkür de iki çeşittir. Birincisi, kendi kendisini muhâsebe etmek, iyilik ve kötülüklerini gözden geçirmek, iyiliklerini arttırmak ve kötülüklerini azaltmak için çareler düşünmektir. İkincisi ise, ALLAH Teâlâ'yı hatırlamak, O'nun isim ve sıfatlarının mânalarını düşünmek, âlemi yaratmasındaki büyük kudret ve azametini zihin ve kalbinde canlandırmaya çalışmak, O'nun nimetlerini düşünüp şükretmek, azap ve hikmetlerini düşünüp korkmak ve O'na iltica etmek ve sığınmaktır.

Zikir bu mânaları dille söylemek, tefekkür ise onları zihinden geçirmektir. Dille zikrin meyvesi ALLAH Teâlâ ile ünsiyet kazanmak, tefekkürün meyvesi ise, O'nu daha çok tanımaktır. Bu ikisini birleştirmek, yani zikir ve tefekkürü birlikte yapmak ise en makbul zikir ve tefekkürdür.

Özetlemek gerekirse; şafaktan güneşin doğuşuna kadar olan zaman diliminde sadece farzın iki rek'at sünneti ve farzın kendisi kılınır. Sebebe bağlı namazlar (tahiyyet'ül-mescid, abdest sünneti gibi namazlar) ise, Şafiî mezhebine göre her vakit kılınabilirler. Hanefî mezhebine göre ise, sebebe bağlı namazlar ağır kerahet vakitlerinde kılınmazlar. (Bu vakitler güneşin doğuşu, istivası ve batışı zamanlarıdır. Hafif kerahet vakitleri ise, sabah namazı ve ikindi namazı sonralarıdır.)

Sabah olduğu zaman ALLAH Rasûlü (sa) şöyle derdi: "Sabahladık, mülk (kâinat) de âlemlerin RABBİ olan ALLAH'a âit olarak

sabahladı. ALLAH'ım! Benimle ve her hangi bir kimseyle birlikte sabahlayan nimetler sadece sendendir. Onun için, bu nimetlerden dolayı hamd ve şükür sadece sanadır. ALLAH'ım! Senden bugünün hayrını ve içindeki şeylerin hayrını isterim. Onun şerrinden ve içindeki şeylerin şerrinden de sana sığınırım."

2- Güneşin doğuşundan kuşluk vaktine kadar olan zaman. Bu zaman içinde vakte bağlı bir namaz yoktur. Bazı rivAyetlerde "işrak namazı" adında bir sünnet rivAyet edilmiştir. Fakat, muhtemelen bu namaz duha namazıdır.

3- Kuşluk vakti. Bu vakit, güneş doğuşundan öğle vaktine kadar olan zamanın ortasıdır. Bu yönüyle o, ikindi vaktine benzer. Çünkü ikindi vakti de, öğle vakti ile güneşin batışı arasındaki zamanın ortasıdır. Kuşluk vaktinde, sünnet olan "duhâ namazı" kılınır. Bu namazın azı dört, vasatı altı, çoğu sekiz rek’attır. ALLAH Teâlâ bu şerefli vakte yemin etmiş ve onun ismiyle bir sûre indirmiştir. ALLAH Rasûlü (sa), bu vakitteki

namaza "evvâbîn, ALLAHa çok dönenlerin namazı" adını vermiştir. (Müslim)

Kuşluk vakti, istiva zamanına kadar devam eder. İstiva, günün ortalanmasıdır. Bu, öğleden az önceki zamandır.

Kuşluk vaktinde, insanlara yönelik hayır işleri de yapılır. Bunlar hastaları ziyaret etmek, ölüleri defnetmek, fakir ve muhtaçlara yardım etmek, ilim ve vaaz meclislerine katılmak gibi işlerdir.

Gece ibadetine kalkanlar için bu vakitte bir miktar uyumak da müstehabtır. Çünkü bu uyku, geçen gecenin yorgunluğunu alır, gelecek gece için de enerji üretir. Bazı âlimler, uyanıklık zamanını kötülüklerde sarf edenler için de uyumayı hayırlı görmüşlerdir. Bunlardan bir zat da şöyle demiştir: "Bir zaman gelecek, insanların en hayırlı işi susmak ve uyumak olacaktır." Sufyân es-Sevrî (ra) da şunu söylemiştir: "Yetiştiğimiz büyükler, din ve dünyaya âit işlerini bitirdikten sonra, günahlardan selâmet bulmak niyetiyle

uyumayı tercih ederlerdi."

4- Öğle ile ikindi arasındaki zaman. Öğle ezanından sonra dört rek'at sünnet kılınır. Şafiî mezhebine göre, bu sünneti (ve diğer bütün sünnetleri) ikişer rek'at halinde kılmak evlâdır. Hanefî mezhebine göre ise, onu bütün halinde kılmak veya ikişer rek'at halinde kılmak arasında fark yoktur. Bu namazın zamm-ı sûrelerini uzatmak müstehabtır. ALLAH Rasûlü (sa) şöyle buyurmuştur: "Ezan ile kaamet arasındaki zamanda amel ve duâ makbuldür; bu zamanda gök kapıları rahmetle açılırlar." (Ebu Dâvûd, İbnu Mâce) Bu sebeple, ezan ile kaamet arasındaki zamanları iyi değerlendirmek ve hiç boş bırakmamak lâzımdır.

Öğle namazından sonra da sünnet kılınır. Bu sünnet Hanefî mezhebine göre iki rek'at, Şafiî mezhebine göre dört rek'at, bazı âlimlere göre altı rek’attır. Bu sünneti altı rekât olarak kılanlar, dört rekâtı birleştirirlerse, önce iki rek'atı kılmaları evlâdır. ÂbdULLAH İbni Mes'ûd (ra) şöyle demiştir:

"Dört rek'atlı farz namazından sonra, araya iki rek'at koymadan dört rek'at sünnet kılmak mekruhtur." Bunun mekruh olmasının sebebi, bu takdirde farz ve sünnetin birbirine karıştırılması, benzetilmesidir. Bu namazlar kılındıktan sonra da yerinde oturup ikindiyi beklemek ve bu sırada sabah zikirlerini tekrarlamak müstehabtır.

Bir namazdan sonra başka bir namazı beklemek, sınır boylarında düşmanı gözetlemek derecesinde büyük bir sevaptır. Öğleden önce kaylule yapılmışsa (uyku alınmışsa), öğleden sonra uyumak mekruhtur (Bu uyku yemekten sonra ise ayrıca zararlıdır). Uyumak günah işlemekten iyi ise de, hadd-i zatında ömrün boşa harcanmasıdır. Çünkü uyku ile geçen zaman ölü bir zamandır. Zaman sermayesi ile âhiret ticareti yapmak isteyenler, bu sermayeyi haram ve mâlâyani işlerden korudukları gibi, lüzumundan fazla uykuyla heder etmekten de sakınırlar. Âlimler şöyle demişlerdir: "ALLAH Teâlâ üç şeyden dolayı insana kızgınlık duyar. Bunlar fevkalâde bir şey

yokken sesli gülmek, açlık hissetmeden yemek yemek ve tembellikten dolayı uyumaktır." Bu sebeple, sekiz saatten fazla uyumamak lâzımdır. Bu miktar bile, ömrün üçte birinin heder olması ve boşa gitmesi demektir. Ancak hiç uyumamak da doğru değildir. Kur'ân-ı Kerim'de bildirildiğine göre, öğleden akşama kadarki zaman diliminde cansızlar da ALLAH Teâlâ'ya ibadet ve secde ederler. Böyle bir vakitte, insanların gafil kalmaları doğru değildir. (Ra'd, 15)

5- İkindi ile akşam arası. ALLAH Teâlâ, Asr sûresinin başında bu zamana yemin etmiştir. Zikir ve tesbihin emredildiği çok sayıdaki âyette bildirilen "akşam üstü" tabirinden maksat da bu zamandır. Bu zaman diliminde ikindi namazından önce dört rek'at sünnet vardır. İkindi namazından sonrası ise, sabah namazının sonrası gibidir. Bu ikisi günün iki tarafını oluştururlar. ALLAH Teâlâ, "Gündüzün taraflarında de tesbih et." (Tâhâ, 130) emriyle bunlara işaret etmiştir. Onun için, sabah virdi burada da tekrarlanır.

Hasan el-Basrî (ra) şöyle demiştir: "Yetiştiğimiz büyükler, ikindiden sonraki vakte sabah vakti kadar önem verirlerdi."

Seleften bir zat da şunu söylemiştir: "Güneş doğuşundan ikindiye kadar olan zaman hem dünya için, hem de âhiret içindir. İkindiden akşama kadar olan zaman ise, sadece âhiret içindir." Bu zamanda kişi, gündüz yaptığı iş ve amelleri muhâsebe etmeli, din ve âhiret yönünden bunlarda kârlı mı, zararlı mı çıktığını anlamaya çalışmalıdır. Kârlı çıktığına inanırsa, bunu ALLAH Teâlâ’nın tevfik ve inAyetinden bilip O'na şükretmeli; zararlı çıkmışsa, tevbe ve istiğfar etmelidir.

Tevbe, istiğfar ve duâ ederken, ALLAH Teâlâ’nın bunlarla ilgili isimlerini söylemek onları şefaatçi yapmak anlamındadır ve güzeldir. Bu sebeple, meselâ: "ALLAH’ım! Senden mağfiret dilerim; hiç şüphesiz ki, sen Gaffar'sın. Senden af dilerim; çünkü sen Tevvâb'sın. Senden merhamet isterim; sen Rahman ve Rahîm'sin. Senden

ihtiyacımı gidermeni isterim; sen Kaadi'l-hâcât'sın" denmelidir.

Bu vaktin tefekkürü ise, insan ömrünün de bir gündüz gibi olduğunu ve hayat güneşinin batmasıyla onun da biteceğini ve fakat onun bir daha geri gelip tekrarlanmayacağını, onun bir sefere mahsus olmak üzere verilmiş tek bir fırsat olduğunu, bu sebeple onu çok iyi kullanmak gerektiğini düşünmektir.

ALLAH Rasûlü (sa) güneş batarken, şöyle derdi: "Akşamladık; mülk de âlemlerin RABBİ olan ALLAH'a âit olarak akşamladı. ALLAH'ım! Benimle ve her hangi bir kimseyle birlikte akşamlayan nimetler sadece sendendir. Onun için bunlardan dolayı hamd ve şükür de sadece sanadır. ALLAH'ım! Senden bu gecenin hayrını ve içindeki şeylerin hayrını isterim. Onun şerrinden ve içindeki şeylerin şerrinden de sana sığınırım."

6- Akşam ile yatsı arası. Bu şerefli vakit, güneşin battığı yerdeki şafağın (aydınlığın) sürdüğü müddettir. (Şafiî mezhebine göre bu

şafak, kırmızı olan aydınlıktır, Hanefî mezhebine göre ise, bundan sonraki beyaz aydınlıktır.) ALLAH Teâlâ, "Şafağa yemin ederim." (İnşikak, 16) demiştir. Bu vakit, gecenin de ilk saatidir. ALLAH Teâlâ, "Gecenin birkaç saatinde de tesbih et." (Tâhâ, 130) buyurmuştur. Bir tefsire göre, Kur'ân-ı Kerim'deki, "Yanları yataklardan uzaklaşır, korku ve ümit içinde Rablerine duâ ederler ve kendilerine verdiğimiz rızkın bir kısmını hayra harcarlar. Amellerinden dolayı bunlara hazırlanmış olan göz aydınlatıcı mükâfatı(n büyüklüğünü) hiç kimse tahmin edemez." (Secde, 16,17) âyetleri, bu vakitte zikir ve tesbih edip yatsı namazını bekleyenler hakkında indirilmiştir. Nitekim, Enes (ra)'a, "Akşam ile yatsı arasında uyumak doğru mudur?" diye sorulunca, şöyle demiştir: "Hayır! Bu doğru değildir. Çünkü, ALLAH Teâlâ yukarıdaki âyetlerle bu vakti ihya edenleri övmüştür?"

Bu vakitte kılınan sünnet namazlarına da "evvâbin namazı" denir. Bunun azı dört rekattır. Çoğu için ise sınır yoktur.

7- Yatsı ile şafak arası. Bu zaman dilimindeki vird, yatsıdan sonra bir miktar uyuyup uyandıktan sonra başlar. Teheccüd veya gece namazı, bu vakitte kılınan namazın adıdır. Buna vitir namazı da denir. ALLAH Rasûlü (sa) bu namazı yedi, dokuz, on bir ve on üç rek'at olarak kılmıştır. (Ebu Dâvûd, Buharî, Müslim) Bunun ilk rek'atları ikişer, son rek'atı da tek olarak kılınır. (Bu, Şafiî mezhebine göredir. Hanefî mezhebine göre ise, son üç rek'at birlikte kılınır.) ALLAH Rasûlü (sa), son üç rek'atın birincisinde el-A'lâ, ikincisinde el-Kâfirûn, üçüncüsünde de İhlâs sûrelerini okurdu. Vitir namazını uykudan uyanıp öyle kılmak, uyuduktan evvel kılmaktan evlâdır. Süresi de şafağa kadardır. Vitri yatsı namazından sonra kılanlar ise, gece kalktıklarında mutlak sünnet kılarlar.

ALLAH Rasûlü (sa), yatsı namazından sonra Kur'ân-ı Kerim'den Secde, Mülk, Zümer ve Vakıa sûrelerini okurdu. Bazen de, "Sebbehe" ile başlayan sûreleri tilâvet ederdi.

Gecenin başında uyumak, ondan sonra uyanıp seher ve şafak vaktine kadar namaz, zikir, duâ ve istiğfar ile meşgul olmak hiç uyumadan bunları yapmaktan daha efdaldır. Çünkü hiç uyumamakta İslâm'ın hoş görmediği bir zorluk vardır. ALLAH Teâlâ şöyle buyurmuştur: "ALLAH sizin için kolaylık ister, zorluk istemez." (Bakara, 185)

RivAyete göre, Ebu Musa el-Eş'arî bütün geceyi ihya ederdi. Muâz İbni Cebel ise, önce uyur, sonra kalkardı. Bunların durumları ALLAH Rasûlü'ne bildirilince, kendisi şunları söylemiştir: "Muâz, İslâm'ı daha iyi anlamıştır." (Müttefekun aleyh), "Amellerden yapabildiğinizi yapın. Hiç şüphesiz ki, siz usanmadıkça ALLAH da usanmaz. Kendinizi ALLAH'ın ibadetinden bıktırmayın." (Müttefekun aleyh), "Bu dinle güç denemesine kalkışmayın. Çünkü o güçlüdür ve sizi mağlup eder. Bu dinin en hayırlı olanı en kolay olanıdır." (Ahmed)

(Gündüz dünya meşguliyeti olan kimseler

için, gece uygun bir ibadet zamanıdır. Yatsı namazından sonra yatılırsa, gece hem uyku, hem de ibadet için yetecek kadar uzun ve bereketli bir zamandır. ALLAH Teâlâ şöyle buyurmuştur: "Uzun olan gecenin bir kısmında RABBİne secde et (namaz kıl) ve O'nu tesbih et." (İnsan, 26), "Gecenin bir kısmında farzlara ilâve olarak teheccüt et (namaz kıl). Bununla RABBİnin seni övülen bir dereceye ulaştırması umulur." (İsrâ, 79) buyurmuştur. Bu sebeple, yatsı namazından sonra erken uyumaya çalışılmalı, dünya sohbeti ve kelâmı ile vakit öldürülmemelidir. Televizyon ve benzeri oyalayıcı şeylerle geceleri öldürenler, bunun bedelinin büyük bir hüsran olduğunu kabul etmelidirler. ALLAH Teâlâ, gece ibadetini emrettiği yukarıdaki âyetten hemen sonra şöyle buyurmuştur: "Bu (görüş mesafeleri az, gelecekten habersiz ve gafil olan) insanlar, (önlerinde hazır duran) geçici şeyleri seviyorlar, (sonuçları itibarıyla) ağır olan bir günü ise kulak ardı ediyorlar." (İnsan, 27))

ALLAH Rasûlü (sa) şöyle buyurmuştur: "ALLAH Teâlâ Teâlâ'nın kulunu en çok dinlediği zaman, gece ortasıdır (yani, uyuyup uyandıktan sonraki zamandır)." (Ebu Dâvûd, Tirmizî), "Gecenin en efdal ve eşref vakti onun son yarısıdır." (Ahmed, İbnu Hibban) ALLAH Teâlâ'nın birinci göğe inmesi, cennetten kokuların yayılması da gecenin bu bölümündedir. ALLAH Teâlâ, "Onlar, seherlerde istiğfar ederler." buyurmuştur.

Gece namazı, ikişer rek'at halinde kılınır. Her iki rek'at arasında bir miktar durup zikretmek de evlâdır. ALLAH Rasûlü (sa), gece namazlarını genellikle sesli olarak, bazen de sessizce kılardı. (Ebu Dâvûd, Nesaî, İbnu Mâce)

Gecenin kaç saatini ihya etmenin uygun olduğu mevzuu kişilerin durumuna göre değişir. Bu saatleri çoğaltabilenler bulunduğu gibi, azaltmak durumunda olanlar da vardır. Lâkin, bir saat kalkılacaksa, onu seher vaktine (şafaktan önceki saat) denk getirmek müstehabtır. Çünkü bu saat, Kur'ân'ın açık beyanına göre gecenin en

hayırlı saatidir.

Uyku Âdabı

Bir müslümanın uyurken riâyet edeceği edepler şunlardır:

1- Uyumadan önce abdest almak ve misvak kullanmak. ALLAH Rasûlü'ne nisbet edilen bir sözde şöyle denilmiştir: "Kul, abdestli olarak uyuduğu takdirde, uykuda ruhu Arş'ın altına çıkar ve burada gerçek olan rüyalar görür. Abdestsiz bir halde uyuduğu takdirde ise, ruhu yerde kalır ve burada hayalden ibaret olan rüyalar görür."

2- Uyumaya hazırlanırken, gece kalkıp ibadet etmeye niyet etmek. ALLAH Rasûlü (sa) şöyle buyurmuştur: "Kim gece kalkıp ibadet etmek niyetiyle yatar da uykuda kalırsa, niyet ettiği ibadet kendisi için yazılır; uykusu da ALLAH tarafından kendisine verilmiş bir sadaka olur." (Nesaî, İbnu Mâce)

3- Gece kalkmak niyeti yoksa, keyf için değil, uykunun zorlamasıyla uyumak. ALLAH Rasûlü'nün ashabı, ancak uyku zorlayınca uyur,

açlık zorlayınca yer ve ihtiyaç zorlayınca konuşurlardı.

4- Uyumadan evvel, yatağı üzerinde günahlarından tevbe etmek, kalbini her türlü kötü his, niyet ve düşüncelerden arındırmak. ALLAH Rasûlü'ne nisbet edilen bir sözde şöyle denilmiştir: "Gece yatarken kafasında kimseye zulüm ve haksızlık etme fikri bulunmayan ve kalbinde kimseye karşı kin beslemeyen bir kulun geçmiş günahları affedilir." Bu sözün başındaki kayıt şöyle de rivAyet edilmiştir: "Sabah uyanırken..." (İbnu Ebid Dünya)

5- Uykuda iken füc'eten (aniden) ölmek ihtimalini düşünerek vasiyetini hazırlamak. Çünkü vasiyetsiz ölen bir insanın malından kendisine hayır yapılamaz; alacak ve verecek işleri de görülemez. Füc'eten ölmek, kolay bir ölüm şeklidir; ancak ölüme hazır olmayanlar için iyi değildir. Çünkü bunlar tevbesiz bir halde ve günahlarıyla birlikte giderler. Halbuki ölmeden önce bir süre hastalanmak, gaflet perdesini yırtıp

kişinin kendine gelmesini, hak ve hukuk işlerini yoluna koymasını, tevbe ve hayır yapmasını sağlar, acı ve ağrıları da günahlarının silinmesine vesile olur. Zahire göre şer gibi görünen hastalığın arkasında böyle büyük hayırlar vardır.

6- Yumuşak yatakta yatmamak. Çünkü, yumuşak yatakta yatmak, uykuyu ağırlaştırıp gece ibadetine kalkmayı zorlaştırır. Bu sebeple ALLAH Rasûlü (sa), bir aba veya ince bir minder üstünde, seleften bazı zatlar, hasır ve sergiler üstünde, ashâb-ı Suffe ise toprak üzerinde yatarlardı. Hz. Ali'ye de toprak üstünde yatmasından dolayı "Ebut-Turab, toprağın babası" denilmiştir. Bu zatlar, "Biz topraktan yaratılmışız, yine ona döneriz." derler ve toprak üzerinde uyumayı tevazu ve kalb rikkatine daha uygun bulurlardı. Ancak buna rağmen, normal bir yatakta yatmak da haram değildir.

7- Sağ yan üzerine ve kıbleye karşı uzanmak. Bu pozisyonda, yüz ve göğüs kıble tarafına dönük olur. Meyyit de kabre bu vaziyette

konulur. Ancak, ölmek üzere iken, onun kıbleye karşı olması, ayak ve bacaklarının kıble tarafına doğru uzanması şeklindedir.

8- Başını yastığa koyarken (tercihen, sağ yanağını sağ elinin avucu üzerine koyarak) şu duayı okumak; "Bismike Rabbî vada'tu cenbî ve bismike erfeuh. ALLAHumme! İnnî veccehtu vechiye ileyk ve elce'tu zahrî ileyk ve fevvettu emrî ileyk. Rağbeten ve rahbeten ileyk. Lâ melcee ve lâ mencee minke illâ ileyk. Amentu bi kitabikellezî enzelte ve bi nebiyyikellezî erselt. ALLAHumme! İn emsekte ruhî ferhemhâ ve in erseltehâ fahfezhâ bimâ tahfezu bihi ibâ-dekes-sâlihîn. (RABBİM! Senin isminle uzanır ve senin isminle kalkarım. ALLAH'ım! Gazabından korkarak ve rahmetini umarak yüzümü sana çevirdim, sırtımı sana dayadım, işimi sana emânet ettim. Başkasından kaçmak ve senin azabından kurtulmak için sana sığınmaktan başka çare yoktur, indirdiğin kitaba ve gönderdiğin peygambere iman ettim. ALLAH'ım! Eğer beni uykuda öldürürsen, bana

merhamet et ve eğer beni tekrar uyandırırsan, sâlih kullarını muhafaza ettiğin gibi beni de muhafaza et.)"

ALLAH Rasûlü (sa), bu duayı yaparak uyurdu. O, bundan başka, Âyet'el-kürsi'yi, Bakara sûresinin son iki âyetini ve muavvizleri (Kul eûzu sûrelerini) de okurdu. Muavvizleri okuduktan sonra avuçlarına üfler ve onlarla vücudunu ovardı.

Hz. Ali (ra) şöyle demiştir: "Aklı başında olan bir kimsenin, Bakara sûresinin son iki âyetini okumadan uyuyacağını sanmıyorum."

9- Ölüm halinde olduğu gibi, uyurken de son sözünün ALLAH Teâlâ'nın zikri ve tevhidi olmak.

ALLAH Rasûlü (sa), "Kimin son sözü lâ ilahe illALLAH' olsa, cennete gider." buyurmuştur.

10- Uykunun ölüme, uyanışın da haşir ve dirilişe benzediğini, bunlar olduğuna göre onların da olacağını düşünmek.

ALLAH Teâlâ şöyle buyurmuştur: "ALLAH, ölenlerin ruhlarını ölüm şeklinde, ölmeyenlerin

ruhlarını da uyku şeklinde alır. Uyuyanlardan da ölümlerine hükmettiklerinin ruhlarını (uykuda) alır, diğerlerini belirtilen ecellerine kadar salar. Bu tasarruflarda düşünenler için âyetler ve deliller vardır." (Zümer, 42), "Geceleyin sizi öldüren, gündüzün sizi belirlenmiş ecele kadar dirilten ve ne yaptıklarınızı bilen O'dur. Sonra O'na dönersiniz ve O, ne yaptığınızı size haber verir." (En'âm, 60)

Uyku ölüm benzeri olduğuna göre, kişi uyurken kalbini yoklamalı ve onda dünya sevgisiyle âhiret sevgisinden hangisinin üstün olduğunu anlamaya çalışmalıdır. Çünkü o, şimdi hangi hal ile uyursa, durumunu düzeltmediği takdirde, ölümü de o hal üzerinde olacaktır ve kim nasıl ölürse, o şekilde de dirilecektir. Böylece dünya sevgisi ile ölenler, dünya sevgisi ile dirilecek ve artık dünyanın bulunmadığı mahşer gününde onu sevmenin elem ve hasretiyle yanıp tutuşacaklardır.

11- Yatakta uyandıkça zikretmek. ALLAH

Rasûlü (sa), böyle uyandıkça şu zikri okurdu: "Lâ ilahe illALLAH'ul -vâhid'ul- kahhâr, Rabb'üs-semâvâti vel-erdi ve mâ beynehumel-azîz'ul gaffar. (ALLAH'tan başka ilâh yoktur; O, bir ve kahredicidir; göklerin, yerin, bunların içindeki ve arasındaki şeylerin RABBİdir; aziz ve bağışlayıcıdır.)" (İbnu's-Sünnî, Ebu Nuaym)

12- Yataktan kalkınca, daha önce zikrettiğimiz şu duaları okumak: "Elhamdu lillâhillezi ahyânî... Fesübhânel-lahi hîne tumsun..."

Mümin, günlük zaman içinde namaz kılıp zikir yaparken, oruç tutmayı, sadaka vermeyi, hasta ziyareti yapmayı ve defin merasimlerinde bulunmayı da ihmâl etmemelidir. Çünkü bunlar da büyük sevapları bulunan ibadetlerdir. ALLAH Rasûlü (sa), bir günde bütün bunları yapanların cennete gideceklerini müjdelemiştir. (Müslim)

Virdin Kişilere Göre Değişmesi

Âhiret kazancını arayan ve o yolun yolcusu olan insanlar meslek ve meşguliyetlerine göre şu kısımlara ayrılırlar:

1- Âbidler. Bu kesim, kendilerini bütünüyle ibâdete veren kimselerdir. Bunlar, ibâdet etmedikleri zaman boş kalırlar. Bu itibarla, bunlardan her birinin günde on bin tesbih çekmesi, birkaç yüz rek'at namaz kılması, Kur’ân-ı Kerim'i hatmetmesi normaldir. Bu durum, onlar için dinde aşırılık veya zorluk sayılmaz. Nitekim, ashâbtan ve seleften bazı zatlar bu şekilde ibâdet etmişlerdir.

Bu kesime söylenecek söz; vird ve ibadetten maksadın sevap kazanmak yanında, nefsi terbiye etmek, kalbi temizlemek, ahlâkı güzelleştirmek ve beşerî ilişkilere İslâmi hüvviyet ve mahiyet kazandırmak olduğunu unutmamaları; ibadet şeklini, vird ve tesbih çeşidini seçerken nefis ve kalpleri üzerinde en çok etki yapanı tercih etmeleri ve yorulup dikkatleri dağıldığı zaman ibadeti çeşitlendirmeleridir. Çünkü insanın fıtratında yorulmak vardır. Bunu önlemenin çaresi ise, bir meşguliyetten başka bir meşguliyete geçmektir. Bu değişiklik yapılınca, zihinde zindelik,

nefiste istek meydana gelir. Ayrıca, değişik zikirlerdeki farklı özellikler, ruh ve kalbe yeni neşe ve sevinç kaynağı olurlar.

Bu sebeple, bu kimselerin gerek Kur'ân-ı Kerim'de olan ve gerekse ALLAH Rasûlü'nün ve diğer evliya ve ulemânın yaptıkları zikir, duâ ve tesbih çeşitlerinin hepsini bilmelerinde ve okumalarında büyük yarar vardır.

2- Alimler. Din ilimlerini öğreten, bunları tasnif ve telif eden, din konusunda halka fetva veren, vaaz ve nasihat eden âlimlerin kitap okumak ve konuları hazırlamak için de vakte ihtiyaçları vardır. Bu sebeple, bunlar birinci kesim gibi, bütün vakitlerini nafile namaz kılmaya, zikir ve tesbih etmeye ayıramazlar. Kaldı ki, insanlara sevap niyetiyle dini ve hayrı öğretmek, onları bu konularda bilgilendirmek ve teşvik etmek çoğu nafilelerden daha sevaplıdır. Çünkü, nafileler sadece sahibine yararlı olurken, bu işler bir çok kimselere yararlı ve yardımcı olurlar.

İlim hizmetinin amelden üstünlüğü de

bundan dolayıdır. Ancak bu ilim, insanlara dini ve âhireti sevdiren, akide ve amellerindeki yanlışları düzelten, onlara Ehl-i Sünnet inancını öğreten, onları gereksiz heva ve heveslerden soğutan, züht ve takva aşılayan ilimdir. İnsanlarda dünyaya karşı daha fazla rağbet ve ihtiras meydana getiren, onlara şer ve hile yollarını öğreten ilim ise, şeytanlığın bir çeşididir.

Bununla beraber, âlimler de zikir, duâ, istiğfar ve tesbihten tamamıyla uzak durmamalıdırlar. Çünkü onların niyetlerini hâlis kılan, kalplerini ALLAH'a ve âhirete karşı uyanık ve aydınlık tutan, beşerî zaaflara karşı dirençlerini arttıran kuvvet bu zikir ve tesbihlerden elde edilir. Madem ki, ALLAH Teâlâ, Peygamber (sa)'a emir tarzında, "Güneş doğmadan ve batmadan önce, gece ve gündüzün bazı saatlerinde RABBİni tesbih ve O'na hamd et." (Tâhâ, 130) buyurmuştur, o halde Peygamberin vârisleri olan âlimler de bu emrin şümuluna dâhildirler. Âlimler için gündüzün en iyi zikir zamanları, günün başıyla sonudur.

Bunlar günün başında yaptıkları zikirlerle enerji toplar, günün sonunda yaptıkları zikirlerle de günün yorgunluğunu atarlar. Gece saatlerinin taksiminde ise, en iyisi İmam Şâfiî'nin taksimidir. Bu İmam, gecenin üçte birini ilim tetkiki, üçte birini ibadet ve zikir, üçte birini de uyku için ayırırdı.

3- İlim öğrencileri. Âhiret yolculuğunda kişiye lâzım olan ilimleri öğrenenlerin durumu da, bu ilimleri öğretenlerin durumu gibidir. Çünkü ilim ve hayrı öğretmekle öğrenmenin sevap ve dereceleri birbirine yakındır. Bu sebeple, ilim öğrencileri için, ilim meclislerine katılmak zikir meclislerine katılmaktan daha evlâdır.

Hz. Ömer (ra) şöyle demiştir: "Kendini kaybedip yolunu şaşırmış nice insan, âlimi dinleyince kendine gelir ve günahlarından tevbe edip istikamet yoluna girer. Onun için, âlimlerin meclislerinden ayrılmayın ve bilin ki yeryüzünde sizin için en hayırlı yer âlimlerin meclisidir."

Kâ'b el-Ahbâr da şöyle demiştir: "İnsanlar

ilim meclisinin sevabını bilselerdi, o sevabı kazanmak için gerekirse savaşırlardı; âmirler amirliklerini, tüccarlar mal ve mülklerini verip ona sahip olmak isterlerdi."

4- Çoluk çocuklarının nafakasını temin etmek için çalışmak zorunda olan kimseler. Bu kimselerin iyi bir niyetle ve helâl bir işte çalışmaları da bir çeşit ibadettir. Ancak, herkes gibi bunların da farz ibadetleri yapmaları ve büyük günahlardan uzak durmaları lâzımdır. Bu kimseler, gündüzleri seccade başında oturup zikretme imkânına sahip olmasalar bile, yaptıkları iş esnasında ALLAH Teâlâ'yı dil ve kalb ile zikredebilir, zihin ile O'nun azamet ve büyüklüğünü düşünüp tefekkür edebilirler. Nasıl ki, ayakta namaz kılamayanlar, oturarak kılma imkânına sahip iseler, bu kimseler de zikirlerini atölyede, laboratuarda, dükkânda ve pazar yerinde yapabilirler. Çünkü bu kimselerin, ALLAH Teâlâ tarafından nafakalarını temin etmekle mükellef tutuldukları ev halkını aç bırakıp mescid

ve tekkelere kapanmaları caiz değildir.

Çoluk çocuğun nafakasını temin ettikten sonra ise, dünya işini bırakıp âhiret için çalışma hakkını kazanırlar. Ancak, bunlar işi sürdürüp artan gelirleriyle çevrelerindeki muhtaçlara yardım elini uzatsalar, bu da zikir ve nafile ibâdet yerini tutar.

Gece ibadeti ve zikri konusunda bu insanların diğerlerinden farkları yoktur. Çünkü, bunlar da, geceyi uyku ve ibadet için iki kısma ayırabilirler. Ve bunu yapmalıdırlar da. Çünkü uzun bir süre ibadetsiz kalan ruhlar, susuz kalan toprak gibi ölüp çölleşirler. Böyle çölleşen ruhlarda ALLAH'a ve âhirete yönelik duygular da, insanî duygular da ölürler. Bu insanların ALLAH muhabbeti, ALLAH korkusu, âhiret düşüncesi ve cennet sevdası son derece zayıf; şefkat ve merhamet hissi, iyilik yapma ve yardım etme isteği ve insanlara karşı dürüst davranma arzusu da aynı derecede sönüktür.

5- Yönetim işinde çalışan ve kamu görevi

yapanlar. Bu kesim, şeriata uygun ve ihlâslı bir niyetle görev yaptıkları takdirde, müslümanlara çok yararları dokunur. Çünkü bunların hakları onların çalışmasıyla korunur, ırz ve namusları bununla güven altına alınır, mal ve mülkleri bu sayede hırsız ve uğursuza yem olmaktan kurtulur.

Onun için, ALLAH Rasûlü (sa) şöyle buyurmuştur: "İnsanların en hayırlısı onlara en çok faydalı olandır.", "Bir günlük âdil bir yönetim, atmış sene nafile ibadetten daha hayırlıdır." Bu sebeple, mesâi zamanında bu kimselerden farz ibadetleri yapmanın ötesinde bir şey beklenmez. Mesâiden sonra ise, onlar da diğerleri gibidirler. Bu kimseler, yorgunluklarını atıp ihtiyaç miktarı uyuduktan sonra, geriye kalan zamanlarını zikir ve ibadetle değerlendirmelidirler. Âhiretlerini düşünen zatlar, zikir ve nafile ibadetler için kamuya yönelik hizmetlerini aksatmazlar, fakat kendi kişisel istirahatlarından ve ihtiyaçlarından a'zamî ölçüde fedakârlık yaparlar.

Hz. Ömer (ra) şöyle demiştir: "Uyku benim

neyime?! Ben gündüz uyursam, müslümanları sahipsiz bırakırım, gece uyursam âhiretimi kaybederim."

Yukarıdaki açıklamalardan da anlaşıldığı gibi, ALLAH Teâlâ’nın rızasını kazanmak niyetiyle olmak şartıyla, âhiret için lüzumlu ve yararlı olan ilim öğrenimi ve öğretimi, vacip olan nafakanın temini ve yönetim yoluyla müslümanların hak ve menfaatlerinin gözetilmesi nafile ibadetlerden üstündür. Ancak bunun böyle olması, bu gibi işlerde farz ibadetler şöyle dursun, nafile ibadetlerin de bütünüyle terk edilmesinin caiz olduğu anlamına gelmez. Çünkü bu işler yapılırken ALLAH Teâlâ'yı düşünmek ve O'nu dille zikretmek mümkün olduğu gibi, bu işlerden arta kalan zamanlarda da usulü dairesinde zikir, tesbih, duâ ve istiğfar etmek mümkündür.

Mümin kişi, dünya meşguliyetlerinden koparabildiği zamanı ve diğer imkânları severek, zevkle ve canına minnet sayarak RABBİ ve âhireti için sarf eder.

ALLAH Teâlâ şöyle buyurmuştur: "De ki, herkes imkânlarına göre amel etsin. Bu yapılınca, artık hanginizin ALLAH'a daha yakın olduğunu sadece O bilir." (İsrâ, 84) Kul olarak bizim bildiğimiz ise şudur: ALLAH Teâlâ'ya en yakın olanlar O'nu en çok tanıyanlardır. Çünkü O'nu en çok seven ve O'na en çok ibâdet ve itaat edenler bunlardır.

Vird, kelime olarak da ifâde ettiği gibi, tekrar ve devamlılığı gerektirir. Bu sebeple, bir veya birkaç kereye münhasır olarak yapılan bir ibâdete vird denmez. İbâdeti, zikir ve tesbihi vird haline getirmenin tavsiye edilmesinin sebebi, bu suretle bunlara devamlılık kazandırmaktır. Çünkü devamlı olmayan bir ibadet, nefs ve kalb üzerinde köklü ve kalıcı etkiler yapmaz. Halbuki ibadetten maksat, bu türlü etkileri oluşturmaktır. Bundan dolayı, ALLAH Rasûlü (sa), amelin çokluğuna değil, devamlılığına önem vermiş ve dikkatleri bu noktaya çekmiştir.

Örneğin bir hadiste şöyle buyurmuştur:

"ALLAH'ın en çok sevdiği amel, az da olsa, devamlı olandır." (Müttefekun aleyh) Hz. Âişe (ra) şöyle demiştir: "ALLAH Rasûlü (sa)'ın ameli devamlıydı. O, bir ameli yapınca, artık onu sürdürürdü." (Müslim)

ALLAH Rasûlü'ne nisbet edilen bir söz şöyledir: "ALLAH Teâlâ bir kuluna bir ameli nasip eder de, kendisi daha sonra onu bırakırsa, ALLAH ondan intikam alır."

Gece İbadetinin Fazileti

ALLAH Teâlâ şöyle buyurmuştur: "Rahman'ın kulları onlardır ki, gecelerini Rablerine secde ederek ve kıyamda durarak geçirirler." (Furkan, 64) ALLAH Rasûlü (sa) şunları söylemiştir: "Farz namazlardan sonra en sevaplı namaz, gece namazıdır." (Müslim), "Gece namazını kılın; bu namaz sizden önceki sâlihlerin de namazıdır. (Taberânî, Beyhakî), "Ey Ebu Zer! Kıyâmet gününün sıcaklığı için sıcak günlerde oruç tut; kabrin karanlığı için gece namazı kıl. Ayrıca sadaka ver ve doğruyu söyle ya da sükût et."

(İbnu Ebid-Dünya), "ALLAH o erkeğe merhamet etsin ki, gece namazına kalkar, hanımını da kaldırır ve ALLAH o kadına merhamet etsin ki, gece namazına kalkar ve kocasını da kaldırır." (Ebu Dâvûd, İbnu Hibban)

ALLAH Rasûlü'nün yanında bir adamdan bahsedildi ve onun gece namazına kalkmadığı söylendi. ALLAH Rasûlü (sa), "Öyleyse, şeytan onun kulağına işemiştir." buyurdu. (Müttefekun aleyh)

Muğire İbni Şu'be (ra) şöyle demiştir: "ALLAH Rasûlü (sa) gece namazlarını uzattığı için ayakları şişerdi. Kendisine, "ALLAH Teâlâ, senin bütün hatâlarını bağışlamamış mıdır ki, kendini böyle yoruyorsun?" dediklerinde de, "Ben ALLAH'a çok şükreden bir kul olmayayım mı?" diye karşılık verirdi." (Müttefekun aleyh) Bu olaya işaret eden Busirî, bir beytinde kendine itap ederek şöyle demiştir:

Ayakları şişip sızlayıncaya kadar o, gece zulmetini
Namazlarıyla ihya etmişti. Bense terk ettim

bu sünnetini

Hasan el-Basrî şöyle demiştir: "Gece namazını kılanlar, Rahman ile sohbet ederler. Yüzlerindeki nur da bu yüce sohbetin rahmânî bir hediyesidir."

Tavus şöyle demiştir: "Cehennem korkusu, âbidlerin uykusunu kaçırmıştır."

Abdulaziz İbni Revvâd, gece olunca eliyle döşeğini okşar ve şöyle derdi: "Yemin ederim, sen yumuşaksın, fakat cennet döşekleri senden daha yumuşaktır." Ondan sonra da, onu katlayıp yerine seccadesini sererdi. Mâlik İbni Dinar nazım halinde şöyle demiştir:

Âyâ! Kısacık lezzetler ve tul-i emeller
Sana cennet güzellerini mi unutturdu?
Hani inanmıştın, orada hayat yekpare
Huriler ile zevk-u safa, keyf-u sürurdu
Uykudan uyan öyleyse ve Kur'ân oku
Kazan burada, ha gayret, o güzel ebedî yurdu

Gece İbâdetini Kolaylaştıran Sebepler

Gece ibâdeti nefs gibi, vücuda da ağır gelir. Ancak, onu kolaylaştıran açık ve gizli sebepler vardır. Açık sebepler şunlardır:

1- Az yiyip içmek. Bir zat, her akşam yemeğe otururken müridlerine şöyle derdi: "Ey müridler! Çok yiyip içmeyin. Çünkü o çok yiyip içerseniz çok uyursunuz. Çok uyursanız da ölüm halinde hasretiniz çok olur."

2- Vücudunu gereksiz işlerle yormamak. Çünkü çok yemek gibi, çok yorulmak da uyku getirir.

3- Kaylule yapmak. Çünkü gündüzün az bir uyku, geceleyin uyanmayı kolaylaştırır.

4- Günah işlememek. Çünkü günahlar ruha karanlık, vücuda da ağırlık şeklinde aksederler. Günahlarla ruhu kararan ve vücudu ağırlaşan bir insanda ibadete karşı ne arzu, ne de takat kalır.

Fudayl şöyle demiştir: "Gece ibadetine ve gündüz orucuna takatin kalmadığı zaman, bil ki, günahların çoğalmıştır."

Bir adam Hasan el-Basrî'ye, "Bana ne oluyor? Hasta olmadığım halde, gece kalkıp ibadet etmeye karşı ruhumda bir ağırlık hissediyorum." diye yakınmış, Hasan ona şunu söylemiştir: "O ağırlık, işlediğin günahların ağırlığıdır. Seni hantallaştıran odur."

Sufyân es-Sevrî şöyle demiştir: "İşlediğim bir günahtan dolayı, altı ay gece ibadetine kalkamadım." Bu günahının ne olduğu sorulunca da şunu söylemiştir: "Duâ ederken ağlayan bir adam görmüş ve kendi içimde: 'Bu riya yapıyor.’ diye geçirmiştim." Es-Sevrî'nin bunu günah sayması şundandır ki, müslümanlar hakkında su-i zan etmek haramdır.

"Ebdâl"dan olduğu söylenen Kürz İbni Vebre şöyle demiştir: "Hayır hayra, şer de şerre davet eder ve bunlar birbirini çekerler. Onun için, günah işlersen, bu seni gece ibadetine bırakmaz. Kur’ân'ın nassıyla namaz günah ve çirkinliğe mâni olduğu gibi, günah ve çirkinlik de namaza mâni olurlar."

Haram gıda ile beslenmek de kalbi bozup harap eder.

Gece ibâdetini kolaylaştıran gizli ve manevî sebepler ise şunlardır:

1- Kalbi dünya gaileleriyle meşgul etmemek. Çünkü kalbini bunlarla meşgul eden bir insan, ibadet etme isteğini duyamaz. Kazârâ bir ibadete başlasa bile, akıl ve fikri yine dünya işlerinde dolaşır.

2- ALLAH korkusu taşımak. Kişide ALLAH korkusu ve azap endişesi bulunursa, uykusu azalır. Tavus şöyle demiştir: "Cehennem korkusu, âbidlerin uykusunu kaçırmıştır." Bir zat da şöyle demiştir: "Cehennemi düşününce korkum artar; cenneti düşününce de iştiyakım artar. Bu korku ve iştiyak arasında artık uyku uyuyamam."

3- ALLAH sevgisi duymak. Bu sevgi bulunursa, gece kalkıp ALLAH Teâlâ'nın huzurunda durmak, O'nunla konuşmak ve O'nunla ünsiyet etmek zevk ve lezzet verir.

Bir zat şöyle demiştir: "ALLAH Teâlâ ile

münâcatın zevki cennet zevkindendir." Birisi de şöyle demiştir: "Dünyada üç şeyin lezzeti vardır. Bunlar gece ibadeti yapmak, cemaatle farzları edâ etmek ve dostlarla buluşmaktır."

ALLAH Teâlâ'ya nisbet edilen bir sözde şöyle denilmiştir: "Beni seven, bana iştiyak duyan ve beni anıp zikreden kullarım vardır. Bunlar çobanın sürüyü gözetlemesi gibi, namaz vakitlerini öğrenmek için gölgeyi gözetlerler; kuşun yuvasını özlemesi gibi akşam namazını özlerler ve gece olunca da benim kelâmımla benimle konuşur ve benim nimetlerimle bana duâ ederler."

Bir üstad müridine şöyle demiştir: "ALLAH Teâlâ'dan bu âleme gelen esintiler vardır. O esintiler uyanık olan kalplere gelirler, uykuda olanların ise semtine uğramazlar."

4- İbadetin sevabını düşünmek. Bilindiği gibi, bir işin ücreti çoksa, o işin zorluğu söz konusu edilmez. İbadetin çok olan sevabı da, onun zorluğunu ortadan kaldırır. ALLAH Teâlâ

şöyle buyurmuştur: "Hiç kimse, amelinden dolayı kendisine hazırlanan göz aydınlatıcı mükâfatın büyüklüğünü takdir edemez." (Secde, 17)

Faziletli Gün ve Geceler

ALLAH Teâlâ, "Ben cin ve insanları bana ibâdet etsinler diye yarattım." (Zâriyât, 56) buyurmuştur.

İnsanlar, ibâdet etmek için yaratıldıklarına göre, bütün gün ve geceler ibâdet zamanlarıdır. Ancak her şeyde olduğu gibi, zamanda da fazilet farkı vardır. Fazilet bakımından diğerlerinden üstün olan zamanlar, kâr ve kazancı daha çok olan pazarlar gibidirler.

Âhiret tüccarları, bu zamanlarda daha çok ibâdet eder ve daha büyük manevî kazançlar elde etmeye çalışırlar.

(Türkçede 'kandil geceleri' denilen) faziletli geceler şunlardır:

1- Ramazan ayının son on gününün tek olan geceleri. Kadir gecesi, bu gecelerden biridir.

2- Bu ayın son gecesi. Bu gece, Ramazan

bayramı gecesidir.

3- Bu ayın on yedinci gecesi. Bazılarına göre, Kadir gecesi bu gecedir. Bu gecenin gününde İslâm'ın ilk büyük ve mucizeli savaşı (Bedir Savaşı) gerçekleşmiştir.

4- Zülhicce ayının ilk on gecesi. Bu gecelerin onuncusu Kurban bayramı gecesidir. ALLAH Teâlâ, şereflerinden dolayı bu gecelerle yemin etmiştir. (Fecr, 1)

5- Muharrem ayının birinci ve onuncu geceleri. Onuncu gece, Aşure gecesidir.

6- Recep ayının bir, on beş ve yirmi yedinci geceleri. Bu son gece Mirâc gecesidir.

7- Şaban ayının on beşinci gecesi. Bu gece Berâet gecesidir. Bu gecelerde zikir, duâ, istiğfar ve namaz ibadeti diğer zamanlardan daha sevaplıdır. Faziletli günler ise, bu gecelerin günleridir. Onun için bayram günleri hariç, bu günlerde oruç tutmak müstehabtır. Teşrik günleri, Cuma günü, Pazartesi ve Perşembe günleri de mübarek günlerdir. ALLAH Rasûlü (sa), bu sebeple

Pazartesi ve Perşembe günleri oruç tutar ve "bu günlerde amellerin ALLAH Teâlâ'ya arz edildiğini" söylerdi. Bayram günlerinde, oruç yerine sadaka ve benzeri hayırlar önerilmiş, Cuma gününde ise, Cuma namazı emredilmiştir.

ÂDETLER

YEMEK ADABI

Akıl sahiplerinin nihâî maksadı, sevap ve saadet ülkesi olan ahirette ALLAH Teâlâ'ya yakın olmaktır. Bu maksadı gerçekleştirmek, ancak ilim ve amel sayesinde mümkün olur. İlim ve amel ise vücud sağlığı gerektirirler. Vücud sağlığı ve gücü de ancak yemekle sağlanabilir. Bu sebeple, seleften bazı zatlar, "Yemek de dindendir." demişlerdir. ALLAH Teâlâ’nın Kur'ân-ı Kerim'in birkaç yerinde yemeyi emretmesi de bunu gösterir. Ancak yemek, tıpkı hayvanların yemeleri gibi gayesiz ve ölçüsüz olmamalıdır. Aksine, vücudu ilim ve amelde çalıştırmak için gerekli olan güç ve enerjiyi kazanma maksadına yönelik olmalı ve dinin bu konudaki ölçü ve edeplerine

uymalıdır. Bu şartlar dahilinde yemek de dinin bir emri ve hükmü hâline gelir ve sevap kazanılmasına vesile olur. ALLAH Rasûlü (sa) şöyle buyurmuştur: "Mümin, yediği yemekten ve hanımının ağzına uzattığı lokmadan da sevap kazanır." (Ebu Dâvûd, Tirmizî) Durum bu olunca, dinin yemek konusundaki edep ve ölçülerini iyice öğrenmek ve onları güzelce uygulamak gerekir.

Yemekten Önceki Edepler

1- Yemeği helâl yoldan temin etmek ve Şer'î anlamda temiz olmasına dikkat etmek. Bu husus bir çok âyet ve hadislerde vurgulanmıştır.

2- Elleri yıkamak. ALLAH Rasûlü (sa), "Yemeğin bereketi ondan önce ve sonra elleri yıkamaktır." buyurmuştur. (Ebu Dâvûd, Tirmizî) Yemekte elleri yıkamak, dinin emrettiği genel temizlik ve nezâfet cümlesindendir. Ayrıca, dini yaşamak maksadıyla yemek ibâdet olduğu için, namaz gibi ibadetlerin başında emredilen temizlik burada da emredilmiştir. Bu ince anlamdan dolayı, yemekte ellerin yıkanmasına da abdest ismi

verilmiştir.

3- Yemeği, yere serilen bir örtü üzerinde yemek. Bu vaziyet tevâzua daha uygundur. Bu sebeple ALLAH Rasûlü (sa), yemeğini yerde yerdi. (Buharî, Ahmed) Ancak bunun tercih edilmesi, masa vesairenin üzerinde yemenin haram olduğu anlamında değildir. Çünkü bunu nehyeden Şer'î bir nass yoktur. Bu konuda bazı usuller sonradan ortaya çıktığı için, onlara belki "bid'at" denilebilir. Ancak her bid'at haram değildir. Çünkü haram olan bid'at, dinin sâbit olan bir hükmüne muhalif olan ve onu kaldırıp yerine geçen bid'attır. Dinin hükümlerine muhalif olmayan ve onlara dokunmayan bid'atlar ise, şartların getirdiği, bazen de gerektirdiği yeniliklerden ibarettir.

Yemek konusunda teamüle giren ve âdet haline getirilen en kötü bid'at, doyuncaya kadar yemektir. Çünkü ALLAH Rasûlü ve onun ashâbı doyuncaya kadar yemezlerdi. Bu şekilde yemek, nefsin kötü hislerini uyandırır, vücutta da hastalıkların oluşmasına sebep olur. Unu ince

elemek de kötü bir bid'attır. Çünkü yemek konusunda bu kadar ileri gitmek, ahiret yolcularına yakışmayan bir zevk düşkünlüğüdür.

4- Oturarak yiyip içmek. Oturmanın değişik şekilleri vardır. Dizleri büküp üstüne oturmak, sol diz üzerinde oturup sağ dizi dikmek, bağdaş kurmak bunun birkaç şeklidirler.

ALLAH Rasûlü (sa), bütün bu oturma şekilleriyle yemek yemiştir; ancak, kibir ve teazzum (büyüklenme) ifade ettiği için, yastık ve saireye yaslanarak yememiştir. O, yemek esnasındaki tevazu ve mahviyetini şu sözüyle bildirmiştir:

"Ben ALLAH Teâlâ'nın kulu ve kölesiyim. Onun için, köleler gibi oturur ve köleler gibi yerim."

5- Yemeği lezzet almak için değil, ibâdet ve tâat yapmaya güç bulmak niyetiyle yemek. Bu niyet sayesinde yemek âdet olmaktan çıkıp ibâdet hâline gelir. Niyet, burada olduğu gibi, meşru olan bütün işlerde âdetleri ibâdete çevirir.

Yemekte bu şekilde niyet getirince, artık az yemek gerekir. Çünkü çok yemek, ibâdet etmeye yardımcı değildir, aksine, onu engelleyicidir. Bu sebeple çok yemek, ibadet niyetinin samimî olmadığı sonucunu doğurur. Çok yemek, hem maddî, hem de manevî sağlığa zararlıdır.

ALLAH Rasûlü (sa) şöyle buyurmuştur: "Kişi, kendi midesinden daha kötü bir kap doldurmamıştır. Aslında ona, belini doğrultan birkaç lokma yeterlidir. Fakat kendisi bununla yetinmezse, o zaman midesini yemek, su ve nefes için üç kısma bölmelidir." (Tirmizî, Nesaî, İbnu Mâce)

Bu niyetin bir gereği de acıkmadan önce yemek yememektir. Çünkü yemek için gerçek ihtiyaç ancak acıkma halinde oluşur. Bundan önce yemek, tamamen nefsin istediği zevk ve keyf içindir.

6- Kolayca ve ucuz temin edilebilen yemek çeşidiyle yetinmek. Yemek için zaman ve para israf etmek ve kendini sıkıntıya sokmak

doğru değildir.6

7- Her hangi bir taamı kötülememek. Taamı kötülemek, ALLAH Teâlâ'ya yöneltilen bir itiraz hükmündedir. Çünkü onu kullarına rızk yapan kendisidir. Bu sebeple, ALLAH Rasûlü (sa), hiçbir yemeği kötülemezdi; ancak canı çekmezse yemezdi.

8- Birlikte yemek ve yemeğe uzanan elleri çoğaltmak. ALLAH Rasûlü (sa) şöyle buyurmuştur: "Birlikte ve çokluk hâlinde yemek yiyin. Bunu yaparsanız yemeğinize bereket konulur." (Ebu Dâvûd, İbnu Mâce) Bu itibarla, en hayırlı ve bereketli yemek, üzerinde çok ellerin bulunduğu yemektir.

Yemek Sırasındaki Edepler

1- Başlarken Besmele okumak. Ancak bir kere Besmele okumak yerine, her lokma ile birlikte "Bismillâh" demek daha güzeldir. Çünkü bunu yapmak, ALLAH Teâlâ'yı daha çok hatırlamaya ve yenilen taâmın O'nun rızkı ve nimeti olduğunu düşünmeye daha çok yardımcı

olur. İlk Besmeleyi seslice okumak müstehabtır. Bu, hazır bulunan diğerlerine de Besmele çekmeyi hatırlatır.

2- Sağ elle yemek. ALLAH Rasûlü (sa), yemekte bu edebe uyulmasını sıkça tenbih ederdi. Bir keresinde, yanında yemek yiyen bir bedevi'ye, "Sağ elinle ye!" dedi. Bedevî yalan söyleyerek, "Sağ elimle yiyemiyorum." dedi. ALLAH Rasûlü (sa) adamın inat ve yalancılığına kızdı ve, "İnşâALLAH, gerçekten sağ elinle yiyemeyeceksin!" dedi ve adam ondan sonra sağ elini bir daha ağzına kaldıramadı.

3- Kendi önünden ve kabın kenarından yemek. Ancak yenen şey meyve ise, her tarafta ve üstte iyisi aranabilir.

4- Lokmaları ağzına rahatça girebilecek şekilde küçültmek ve onları acele etmeden iyice çiğnemek. (Bu çiğneme ile yemeğin lezzeti daha iyi duyulur, doyuma daha erken varılır ve çiğnenmiş olan yemek mideyi daha az yorar.)

(Et ve ekmeğin bıçakla kesilmemesi,

yemeğin başında ve sonunda tuz yenilmesi gibi hususlarla ilgili sahih hadis yoktur. Bunlar, kaynağı belirsiz halk inançlarıdır.)

5- Ellerini silip yıkamadan önce parmaklarını yalamak. (Müslim) (Bu edep, özellikle yemeklerin parmaklarla yenildiği durumlar içindir.)

6- Kaşıkta yemek bırakıp onu o halde kaba batırmamak. Çünkü bu, ağızdaki hastalığı kaba taşıdığı gibi, iğrenç bir görüntü de verir.

7- Suyu oturarak ve üç nefeste içmek, nefes aralarında hamd etmek ve kabı nefesinden uzak tutmak.

8- Bir topluluğa yemek veya su verirken sağ taraftakilerden başlamak. (Bu edebin yerleşmesi ve herkes tarafından bilinmesi halinde, sona bırakılmak sebebiyle kırılmalar önlenmiş olur.)

Yemekten Sonraki Edepler

1- Doymadan yemeği bırakmak,

2- Ellerini silip yıkamadan önce

parmaklarını yalamak. (Bu edep, özellikle yemeğin parmaklarla yenildiği durumlar içindir.)

3- Ekmek ve yemek artıklarını yerden toplamak. ALLAH Rasûlü'ne nisbet edilen bir sözde şöyle denilmiştir:

"Ekmeğe saygı duyun. Çünkü ALLAH Teâlâ onu göğün bereketleriyle beslemiştir."

4- El ve ağzını yıkamak ve diş aralarında kalan kırıntıları temizlemek,

5- Kapta yemek kalmamışsa, onu bir iki lokma ile silmek,

6- ALLAH Teâlâ'ya hamd ve şükretmek. Kur'ân-ı Kerim'de şöyle buyurulmuştur:

"Sizi rızıklandırdığımız temiz ve helâl şeylerden yiyin ve ALLAH'a şükredin." (Bakara, 172)

En kısa şükür cümlesi, "el-Hamdu lillâh."tır.

ALLAH Rasûlü (sa), yemekten sonra değişik cümlelerle hamd ve şükretmiştir. Bunlardan birisi şudur:

"Bizim güç ve kuvvetimiz bulunmadığı

hâlde bize yedirip içiren ALLAH'a hamd olsun."

Mânası doğru olan her türlü cümle ve ifade ile hamd ve şükredilebilir. Bunun bazı örnekleri şöyledir:

"İyi işlerin ve şeylerin kendi tevfik ve inAyetiyle tamamlandığı ALLAH'a hamd olsun. ALLAH'ım! Bize temiz ve helâl şeyler yedir ve bizi hayırlı işlerde çalıştır."

"Her hâl-u kârda ALLAH'a hamd olsun."

"ALLAH'ım! Bu yiyip içtiğimizi sana itaatsizlik etme gücüne çevirme."

"ALLAH'ım! Bize verdiğin rızkı bereketlendir ve onu arttır; bize ondan daha iyisini de nasip et."

"Bu suyu kendi rahmetiyle tatlı ve zevkli kılan, onu günahlarımız yüzünden acı ve tuzlu hale getirmeyen ALLAH'a hamd olsun."

"Bize yedirip içiren, ihtiyaçlarımızı gideren ve bizi barındıran ALLAH'a hamd olsun. Ey her şeye bedel olan ve hiçbir şey kendisine bedel olamayan Mevlâ’mız, Seyyidimiz! Açlığımızı

giderdin, korkumuzu kaldırdın, sana hamd olsun; bize hidâyet verdin, bizi derbederlikten kurtardın, bizi yoksulluk pençesine düşürmedin, sana hamd olsun; sana devamlı, hâlis, bereketli ve faydalı (bize sevap ve faydalar kazandıran) hamdler ve senalar olsun."

Başkasının yemeği yenmişse, ona da şöyle duâ edilmelidir:

"ALLAH'ım! Yemek sahibinin hayrını kabul et, rızkını bereketlendir, ona çok hayır yapmayı nasib et ve onu kanaat sahibi kıl; bizi ve onu sana şükredenlerden eyle."

Yediği yemeğin helâl olduğu hususunda şüphesi bulunan bir kimse, onu yediği için çok istiğfâr etmeli, mahzun olmalı ve kendisini maruz bıraktığı cehennem ateşini söndüren göz yaşları dökmelidir. Çünkü ALLAH Rasûlü (sa) şöyle buyurmuştur: "Haramla beslenen bir vücuda yakışan şey ateştir." (Tirmizî, Beyhakî)

Toplu Halde Yemek Yemenin Edepleri

1- İlim, salahat veya yaşı sebebiyle saygın

durumda olan kimseden önce yemeğe başlamamak,

2- Yemekte acem usûlü susmamak; mutlak sükût yerine, bazen tefekkür ve şükretmek, bazen de kısa cümlelerle ibret ve nasihat içeren şeyler konuşmak.

3- İki veya daha fazla kişi aynı kaptan yiyorlarsa, onların hisselerine tecâvüz etmemek. Onların izin ve rızası olmadan bunu yapmak haramdır. Bu sebeple, kendisi çabuk ve çok yiyenlerden ise, bunu arkadaşlarına önceden söyleyip helallik dilemeli veya hissesini onlardan ayırmalıdır.

4- Yemek istemeyen veya az yiyip bırakana üç kereden fazla yemek teklifi yapmamak. Çünkü üç kereden fazla teklif yapmak, memnu olan ısrardır.

ALLAH Rasûlü (sa), kapıların çalınmasına kadar her türlü teklifte üç kere ile yetinilmesini emretmiş, kendisi de gerekli gördüğü zaman emir ve sözlerini ancak üç kere tekrarlamıştır. (Buharî,

Ahmed)

5- Diğerleri de ona uymak zorunda kalacaklarsa, yemeği çabuk bırakmamak; daha fazla yemek istemediği takdirde yer gibi oyalanmak. Başkalarının doymasını sağlamak için biraz fazla yemekte de beis yoktur. Özellikle yemek sahibi bu edebi gözetmelidir.

6- Yemek sahibi cömert ve ikramında samimî bir kimse ise, onun yemeğini normal bir şekilde yemekten çekinmemek. Çünkü yememek veya az yemek bu kimseye karşı kırıcı hareketlerdir.

7- Ev sahibi saygın bir kimse de olsa, onun yaptığı hizmetleri reddetmemek. "İkram ve hizmeti reddeden kimse kötü insandır." denilmiştir. Ev sahibi de misafirlerine hizmet etmekten çekinmemelidir. Çünkü o, kendi evinde hizmetçi durumundadır.

ALLAH Rasûlü (sa) misafirlerine hizmet eder ve, "Topluluğun büyüğü onlara hizmet edendir." derdi.

İmam Mâlik, kendi evinde henüz çocuk yaştaki İmam Şafiî'nin ellerine su dökmüş ve "Bu seni sıkmasın. Çünkü misafire ikram farzdır." demiştir.

8- Yemek yiyenin ağzına bakmamak. Çünkü bu, bazılarını utandırır, bazılarını da kızdırır.

Yemek Yedirmenin Fazileti

ALLAH Teâlâ, ashâbı överek şöyle buyurmuştur: "Onlar, kendi canları çekmesine rağmen, yemeği yoksula, yetime ve esire yedirirler." (İnsan, 8)

ALLAH Rasûlü (sa) da şunları söylemiştir: "ALLAH Teâlâ kıyâmet gününde kişiye, 'Ey âdemoğlu! Acıkmıştım; bana yemek yedirmedin.’ der. Kişi, 'Sen âlemlerin RABBİsin; ben nasıl sana yemek yedirebilirdim?’ der. ALLAH Teâlâ, 'Din kardeşin acıkmıştı; ona yemek yedirseydin, bana yedirmiş gibi olurdun.’ der." (Müslim)

"Ziyaretçiye (yiyecek bir şey) ikram ediniz" (Harâitî)

"İyi olanınız yemek yedireninizdir."

(Ahmed, Hâkim)

"Günahlara kefaret olan ameller; yumuşak dille konuşmak, yemek yedirmek ve herkes uyurken gece namazı kılmaktır." (Tirmizî)

ALLAH Rasûlü'ne nisbet edilen bir sözde de şöyle denilmiştir: "Misafirlerinize takdim ettiğiniz yemek yerde durdukça, melekler size salât ve duâ ederler."

Hasan el-Basrî (ra) şöyle demiştir: "ALLAH Teâlâ, bir kimseden dostlarına verdiği ve onlarla birlikte yediği yemeğin hesabını sormaktan hayâ eder."

Ca'fer es-Sadık (ra) şöyle demiştir: "ALLAH Teâlâ, bir kimseden dostlarıyla yemek yerken geçirdiği zamanın hesabını sormaz."

Bu sözlerde geçen dostlardan maksat, ALLAH için sevilen ve arkadaş seçilen kimselerdir. Bir zat, dost ve misafirleri için yiyebileceklerinden daha fazla yemek hazırlardı. Niçin böyle yaptığı sorulunca da şöyle derdi: "Duyduğuma göre, misafir sofrasından arta kalan yemeklerin hesabı

sorulmazmış. Biz hesabı sorulmayan yemeği yemek istiyoruz."

Hz. Ali (ra) şöyle demiştir: "Dost ve kardeşlere bir ölçeklik yemek hazırlamak, bir köle azat etmekten daha çok hoşuma gider."

ÂbdULLAH İbni Ömer (ra) şöyle demiştir: "Kişinin yolculukta yol arkadaşlarına yemek yedirmesi ve para harcaması, onun soylu oluşunun delilidir."

İlk müslümanlar, bir yerde toplanıp Kur'ân dinledikleri zaman, arkasından topluca bir yemek de yerler ve bu yemeği, Kur'ân dinlemek gibi bir ahiret ameli sayarlardı. (Medine'de ilk Cuma namazını kıldıran Es'ad İbni Zürâre (ra), namazdan sonra bir koyun kesip cemaate yemek yedirmiştir.)

Yemek yedirmek böylesine faziletli ise de, kimseyi yemek yedirmeye zorlamak veya yemek zamanında emri vâki yapıp ev ve iş yerine gitmek câiz değildir.

ALLAH Teâlâ şöyle buyurmuştur: "Ey iman edenler! Size izin verilmedikçe peygamberin evine

gitmeyin ve davet edilmedikçe yemek zamanını kollamayın..." (Ahzâb, 53)

ALLAH Rasûlü'ne nisbet edilen bir sözde de şöyle denilmiştir: "Kim davet edilmediği bir yemeğe giderse, fâsık olarak gider ve haram olan bir yemeği yer." Ancak, memnun olacağını kesin olarak bildiği bir dost ve akrabanın evine yemek için gitmek veya onun gıyabında yemeğini yemek câizdir. ALLAH Teâlâ, baba, kardeş, amca, dayı gibi akrabanın ve yakın dostların yemeğini izinsiz yemekte bir beis olmadığını bildirmiştir. (Nur, 61)

Dostlara yapılan ikram ve cömertlik, tekellüf sınırına vardırılmamalıdır. Tekellüf, sıkıntıya girmek demektir. Bu sebeple, ikram maksadıyla borç altına girmek veya evdeki çoluk-çocuğun vacip olan nafakasını kesmek câiz değildir.

ALLAH Teâlâ şöyle buyurmuştur:

"Senden ne infak edeceklerini soruyorlar. De ki, fazlayı infak edin." (Bakara, 219)

"Ellerini boynuna bağlama, onları her şeyi

dökecek şekilde de açma." (İsrâ, 29)

"ALLAH, bir kimseye ancak gücü kadar teklifte bulunur." (Bakara, 286)

Bu duruma göre, bir kimsenin gücü ancak çorba ikram etmeye müsaitse, o kimsenin pilav yedirmeye kalkışmaması lâzımdır. Fakat, gücü pilava da müsaitse, o zaman da çorba ile yetinmemesi gerekir.

Misafir de fırsat düşkünü olmamalı ve kendisine verilen değeri, önüne konulan yemekle ölçmemelidir. Dostlar arasında yemek, sohbet ve ülfet için sadece bir vesiledir.

Bir halk deyiminde de söylendiği gibi, "gönül sohbet ister, kahve bahane" dir. O halde önemli olan, kalplerin birbirini sevip saymasıdır.

Bir dost bir dostun kendisi için hazırladığı külfetli yemeği görünce şöyle demiştir:

"Yalnız olunca ne sen, ne de ben bu yemeği yemiyoruz. Öyleyse, ikimiz bir araya gelince bu yemeğe ne lüzum vardır?"

Bir dost Hz. Ali'yi yemeğe çağırdı. Hz. Ali

(ra) ona şunu söyledi: "Üç şartla davetini kabul ederim. Çocuklarının nafakasını bana yedirmeyeceksin; çarşıdan benim için bir şey alıp getirmeyeceksin, evdeki fazlalığı da benden esirgemeyeceksin."

Selmân-ı Fârisî (ra), misafirlerinin önüne mütevâzi bir yemek koymuş ve şöyle demiştir:

"ALLAH Rasûlü (sa), gücümüzü aşan masraftan bizi nehyetmiş, varlıktan da cimrilik yapmamamızı emretmiştir. Benim şu andaki durumum ancak buna müsaittir."

Kişinin durumu müsaitse, misafirin nasıl bir yemek istediğini sorması ve yemeği buna göre hazırlaması müstehabtır. Misafire: "Yemek yer misin?" demek yanlıştır. Ona yedirilecek bir şey varsa, getirip önüne konulmalıdır.

Kısacası; Müslüman ev sahibi ise, cömert, samimi ve güler yüzlü olmalı; misafir ise, tok gözlü olmalı, hâlden anlamalı ve teferruata aldırmamalıdır.

Ev sahibi misafirini gücünün son sınırında

ağırlamalı; misafir ise, istek ve beklentilerini ev sahibinin hâline göre ayarlamalıdır. Bu bazen onun yemeğini yememek veya az yemek şeklinde olabildiği gibi, bazen de ondan daha çok istemek şeklinde de olabilir.

İmam Şafiî (ra), Bağdat'ta iken ez-Za'farânî'ye misafir olmuştu. Bu zat varlıklı, cömert ve İmamı çok seven birisiydi. Bu durumu bilen İmam Şafiî, bir gün ev hizmetçisine yemek listesinde bulunmayan bir yemek ısmarladı. Ez-Za'farânî bunu duyunca sevinçten uçar gibi oldu ve kendisine bu haberi getiren kölesini mükâfatlandırıp azat etti.

Ziyafetin Fazilet ve Edepleri

Yemeğe davet etmek olan ziyafet, sevaplı bir ameldir. Bu sebeple, ALLAH Rasûlü (sa) ashâbına ziyafet verir, bunun için bazen borca da girerdi.

İbrahim (as), kendi zamanında "misafir babası" olarak tanınmıştı. Kendiliğinden gelen misafiri bulunmadığı takdirde, şehri dolaşıp

misafir bulmaya çalışırdı.

Kur'ân-ı Kerim, meleklerin insan suretine girip ona misafir gittiklerini ve kendisinin hemen genç bir dana kesip onlara yemek hazırladığını bildirmiştir. (Hûd, 69)

ALLAH Rasûlü (sa) "İman nedir?" diye soran bir adama, "İman yemek yedirmek ve selâm vermektir." demiş (Müttefekun aleyh), "Hac nedir?" diye sorunca da, "Hac, onun yolunda yemek yedirmek ve güzel konuşmaktır." (Geçti) demiştir.

İman ve hac elbette ki bu zikredilen şeylerden ibaret değildirler. Ancak bunlar iman ve haccın önemli boyutlarındandırlar.

ALLAH Rasûlü (sa), Medine'ye hicret ederken, yolda çok sayıda sığır, koyun ve diğer hayvanları bulunan zengin bir adamın yanından geçer, adam ona yemek teklif etmez; ondan sonra yalnızca birkaç koyunu bulunan bir kadının yanından geçer, kadın onu ve hicret arkadaşlarını çadırına davet eder ve kocasını bile beklemeden

bir koyun kesip onlara yemek hazırlar. Bunun üzerine ALLAH Rasûlü (sa), arkadaşlarına şunu söyler: "Bu iki insanı karşılaştırın ve bilin ki, güzel ve yüce ahlâk ALLAH Teâlâ'nın elindedir. O, bunu zengin, fakir, erkek, kadın ayırımı yapmadan istediği kuluna verir." (Harâitî)

Enes (ra) şöyle demiştir: "Misafirin girmediği eve rahmet melekleri girmez."

Ziyafet, muttaki ve sâlih kimselere verilmelidir. Bu ilgi, onların moralini kuvvetlendirir ve hâllerinin devamına yardımcı olur.

ALLAH Rasûlü (sa) şöyle buyurmuştur: "Yersen, cömertlerin yemeğini ye; yedirirsen de yemeğini muttakilere yedir." (Geçti) Bunların içinden de fakir ve muhtaç olanlara öncelik verilmelidir.

ALLAH Rasûlü (sa) şöyle buyurmuştur: "En kötü yemek, zenginlerin çağırılıp fakirlerin çağrılmadığı ziyafet yemeğidir." (Müttefekun aleyh) Dost ve akraba da yabancılara tercih edilmelidir.

Ziyafet, riya ve gösteriş için değil, ALLAH Teâlâ'nın hoşlandığı bir işi yapmak, ALLAH Resulünün sünnetini ihyâ etmek ve müslümanlarla kendi arasında dostluk, kardeşlik ve sevgiyi kuvvetlendirmek için verilmelidir.

Öbür yandan, meşru bir mazeret bulunmadıkça, davete icâbet edilmelidir. Davete icâbet bazı âlimlere göre vacip, bazılarına göre müekket (tekitli) sünnettir.

ALLAH Rasûlü (sa), davetlere icâbet eder ve şöyle derdi: "Yalnız bir keçi bacağı için yemeğe davet edilsem, ona da icâbet ederim." (Buharî)

Enes (ra) şöyle demiştir: "ALLAH Rasûlü (sa), kölelerin davetlerine de icâbet ederdi."

ALLAH Rasûlü (sa) bir hadiste de şöyle buyurmuştur: "Davete icâbet etmeyen kimse, ALLAH ve Rasûlü'ne karşı gelmiş olur." (Müttefekun aleyh)

Daha önceki bir semavî kitapta şöyle denilmiştir: "Bir mil git, bir hastayı ziyaret et; iki mil git, bir cenazenin defninde bulun; üç mil git,

davet edildiğin ziyafete katıl; dört mil git, ALLAH yolundaki bir dostunu ziyaret et."

Hz. Ali'nin oğlu Hasan (ra), bir gün katırına binmiş, giderken, yol kenarında birkaç dilencinin topladıkları ekmek kırıntılarını yemekte olduklarını görür ve onlara yaklaşıp selâm verir. Dilenciler onu, kendileriyle birlikte yemeğe davet ederler. Hasan, "Hay, hay! ALLAH Teâlâ kibirli insanları sevmez." der ve inip onlarla birlikte ekmek kırıntılarını yer. Ondan sonra da onlara, "Ben sizin davetinize icabet ettim. Siz de benim davetimi kabul edip yarın bana gelin." der. Ertesi gün bu dilencilere mükellef bir ziyafet hazırlar ve onları kendi evinde ağırlar.

Yemek kendisi için hazırlanmışsa, sünnet orucunu tutmuş olan kimse, orucunu bozabilir. Çünkü müslüman kardeşini sevindirmek, nafile oruç kadar sevaplıdır. ALLAH Rasûlü (sa) şöyle buyurmuştur:

"Müslüman kardeşini sayan kimse, ALLAH Teâlâ'ya saygı duymuş olur." (Isbahânî/Tergib-

Terhib; Akilî/Duafâ')

"Bir müslümanı sevindiren kimse ALLAH Teâlâ'yı sevindirmiş olur." (Geçti)

Yemek ve ziyafet vermekte olduğu gibi, yemeğe ve ziyafete icabet etmekte de, maksat ve niyet nefs ve mideye hizmet olmamalı, ALLAH Teâlâ'nın hoşnutluğunu kazanmak ve onun Rasûlü'ne uymak olmalıdır. Çünkü birinci hâlde bu işler, basit dünya işleri iken, ikinci hâlde ahirete yönelik sâlih amellerdir. Bu amellerde ALLAH hesabına müslüman kardeşlerini sevindirmek, onları saymak ve onlarla kardeşlik ve dostluk bağlarını kuvvetlendirmek gibi yüce mânalar vardır.

Seleften bazı zatlar şöyle demişlerdir: "Yeme ve içmeye kadar yaptığımız her işi ALLAH Teâlâ'ya itâat niyetiyle yapmayı seviyoruz." Çünkü itâat niyeti, âdetleri ibâdete çevirir. Ancak haram işlerde niyet geçersizdir. Bu sebeple, örneğin, misafirlerini memnun etmek niyetiyle onlara içki içirmek, kişiyi günaha girmekten kurtarmaz. Niyet,

ibadeti de âdete çevirebilir. Örneğin, orucu perhiz niyetiyle tutmak, namazı spor niyetiyle kılmak, bu ibadetleri sevabı olmayan âdetler haline getirir.

Verdiği yemeği minnet sayan ve onunla kibir ve gurura kapılan kimselerin davetine icâbet edilmez. Bunun için şöyle denilmiştir: "O kimsenin davetine icâbet et ki, onun yanında senin kendi rızkını yediğini düşünür ve kendisini bu rızkın ulaşmasında sadece bir aracı olarak görür."

Kazancının tamamı haram olan veya ziyafet verdiği yerde haram şeyler bulunan kimsenin de davetine icâbet etmek câiz değildir. Böyle bir davete icabet edildiği takdirde, oradaki haram şeylere karşı uyarı görevini yapmak, uyarıya kulak asılmayınca da o yeri terk etmek farzdır. ALLAH Rasûlü (sa) şöyle buyurmuştur:

"Sizden her hangi birisi, dine aykırı çirkin bir şey gördüğü zaman onu eliyle değiştirsin; eliyle değiştiremezse, diliyle gerekli uyarıyı yapsın; bunu da yapamazsa, kalbiyle tepki göstersin." Kalple tepki göstermek, kötülüğün olduğu veya

işlendiği yeri terk etmektir.

(Kötülüğü eliyle değiştirmek, herkesle yaka paça olmak ve her yerde kavga çıkarmak demek değildir. Onun için, elle müdâhale kavgaya dönüşecekse, bundan vazgeçip dille söylemek ve iknâ etmeye çalışmak lâzımdır. Bundan da fitne çıkacaksa, o zaman da kalben rahatsızlık duyup uzaklaşmak gerekir. ALLAH Teâlâ şöyle buyurmuştur: "Âyetlerimiz hakkında ileri geri konuşmaya dalanları gördüğün zaman, başka bir konuya geçinceye kadar onlardan uzaklaş (meclislerini terk et)... Bu zalimlerle birlikte oturma." (En'âm, 68) Ancak, müslüman haklarına fiilî bir tecavüz varsa, o zaman bunu elle de değiştirmek ve gerekirse kavga etmek de lâzımdır.)

Gidilen davet ve ziyafet yerinde, herkes kendi hâline münasip ve hatta daha düşük yerde oturmalıdır. ALLAH Rasûlü (sa) şöyle buyurmuştur: "Mecliste aşağı yerde oturmak, ALLAH için tevâzuun bir çeşididir." (Harâitî, Ebu Nuaym)

(Yerleştirme ev sahibi tarafından yapılırsa, o zaman olayın şekli değişir. Çünkü onun kimseden tevazu ve fedakârlık bekleme hakkı yoktur. Bu sebeple, onun bu işte dikkatli ve adaletli davranması lâzımdır. Dinimiz bu gibi konular için de âdil ölçüler koymuştur; bu ölçülere uyulduğu takdirde sorun çözülmüş olur. Âlimin câhilden, takva sahibinin amelsizden, İslâm için hizmet edenin yerinde oturandan, yakının yabancıdan, yaşlının gençten üstün tutulması, sağ taraftakilerle başlanılması bu ölçüler cümlesindendir.)

Yemeği Getirmenin Edepleri

1- Yemeği beklenen zamandan geciktirmemek. İbadeti vaktinde yapmak gibi, başkalarına yönelik hizmetleri vaktinde yapmak da içtenliği ve gönüllü olmayı ifade eder. Bu da ibadet ve hizmetin değer ve sevabını arttırır.

ALLAH Teâlâ, bu edebi Hz. İbrahim'in misafirlerini ağırlaması olayı ile ilgili şu âyetlerde bildirmiştir:

"Elçilerimiz İbrahim'e müjde ile gittiler. Ona 'Selâm!’ dediler. O da 'Selâm!’ dedi ve geciktirmeden kızartılmış bir buzağı getirdi." (Hûd, 69)

"İbrahim'in ikram gören misafirlerinin haberini aldın mı? Bunlar, onun evine gittiler ve 'Selâm' dediler. O da 'Selâm' dedi. Kendi içinden de, 'Bunları tanıyamadım." dedi. Ve hemen kalkıp aile tarafına geçti; derken kebap edilmiş semiz bir dana getirdi." (Zâriyât, 24-26)

ALLAH Rasûlü (sa), bir hadis-i şerifte acele ile (yani geciktirilmeden) yapılması gereken işleri şöyle bildirmiştir:

"Cihâd borusu üflendiği zaman, namaz için ezan okunduğu zaman, kızınıza denk bir talip çıktığı zaman ve cenaze gömülmeye hazırlandığı zaman acele edin." (Tirmizî) Ancak, buna rağmen kerahet vaktine kadar geciktirmemek şartıyla yemeği namazdan önce takdim etmek de câizdir.

ALLAH Rasûlü (sa) şöyle buyurmuştur: "Yemek ve namaz aynı vakte rast gelirlerse, önce

yemek yiyin."

Hâtim Asamm (ra) şöyle demiştir: "Acelecilik şeytanın dürtüşüdür. Ancak beş yerde bu, ALLAH Resulünün sünnetidir. Bu yerler, misafire yemek getirmek, ölüyü defnetmek, kızı evlendirmek, borcu ödemek ve günahtan tevbe etmektir."

2- Programda varsa önce meyveyi takdim etmek Mide ve sindirim açısından bu daha sağlıklıdır.

3- En üstün yemek, et ve etli yemeklerdir. Bu sebeple, böyle bir yemekle yetinmek de mümkündür.

Nitekim, Hz. İbrahim (as) misafirlerine yalnızca kızartılmış dana eti ikram etmiştir. Fakat yemekten önce meyve, yemekten sonra da bir tatlı verilirse, mükemmel bir ikram şekli gerçekleştirilmiş olur. ALLAH Teâlâ, bu yemek çeşitlerine, "Onlara cennette beğendikleri meyveler ve canlarının çektiği kuş etleri vardır." Ayeti, (Vakıa, 20, 21) balın şifalı olduğunu bildiren

Ayet (Nahl, 69) ve İsrâil Oğullarına çölde bal ve et indirildiğini haber veren Ayetle (Bakara, 57) işaret etmiştir.

Ebu Süleyman ed-Dârânî şöyle demiştir:

"ALLAH Teâlâ’nın nimetlerinden faydalanmak ve ölçülü bir şekilde lezzetli taamlar yemek, ALLAH Teâlâ'dan razı olma sonucunu doğurur."

Halife Me’mun da şunu söylemiştir:

"Yaz sıcağında karlı su içmek, kulu hâlis bir şekilde ALLAH Teâlâ'ya şükretmeye sevk eder."

Bu sebeple, ALLAH Teâlâ israfa kaçmamak şartıyla yeme ve içmeye izin vermiş ve kendisine şükredilmesini istemiştir.

Örneğin bir âyette, "Yiyin, için, fakat israf etmeyin.", bir âyette de "RABBİNİZin rızkından yiyin ve O'na şükredin." (Sebe', 15) buyurmuştur.

4- Yemek birkaç çeşit ise, en lezzetli ve makbul olanını önce getirmek. Çünkü bu sonraya bırakılırsa, daha önce doymuş olanlar, onu da yeseler fazla yemiş olurlar, yemeseler onda gözleri

kalır.

Mevcut bütün yemek çeşitlerini birlikte takdim etmek ise en iyisidir. Önceki müslümanlar da böyle yaparlardı. Bu yapılmadığı takdirde, yemek listesini başta açıklamakta yarar vardır.

Tekrar söylemek gerekirse, yemekte çeşitlilik ancak ziyafet ve misafir ağırlamakta hoş görülmüştür. Bunun dışında, tek başına veya ev halkı ile yemek yerken bir çeşitle yetinmek asıldır.

5- Misafirden önce yemekten çekilmemek. Çünkü bu hareket, onu utandırır ve doymadığı halde çekilmeye zorlar.

6- Misafiri kapıya kadar uğurlamak.

Misafirin dikkat etmesi gereken hususlar

Bu hususlar ise şunlardır:

1- Tabaktaki yemek doyuracak miktardan fazla değilse, onu bitirmek. Bundan fazla olan yemeği bitirmek ise sünnet değildir.

ALLAH Rasûlü (sa) ve onun ashâbı döneminde az yemek konulduğu için, onlar tabakta yemek bırakmazlar ve tabağı bir lokma ile

silerlerdi.

Tabağı bitirme ve silme sünneti buradan kalmıştır.

2- Kalmak teklif edilmemişse, yemekten sonra oturup ev sahibini meşgul etmemek. Uzak bir yerden gelmiş bir misafirse, üç günden fazla kalmamak.

ALLAH Rasûlü (sa), "Zorunlu misafirlik hakkı üç gündür." buyurmuştur. (Müttefekun aleyh)

3- Kusur ve eksikleri görmezlikten gelmek, memnun görünmek ve ayrılırken yemek sahibine dua ve teşekkür etmek.

Yemekle İlgili Müteferrik Edepler

1- Ölü evine yemek götürmek müstehabtır. Ca'fer İbni Ebu Tâlib'in şehid düştüğü haberi gelince, ALLAH Rasûlü (sa) yakınlarına şöyle buyurmuştur: "Ca'fer'in ev halkına yemek götürün. Çünkü ölüm acısı, onları yemek hazırlamaktan alı koymuştur." (Ebu Dâvûd, Tirmizî, İbnu Mâce) Bu yemeği, ev halkının

rızasıyla hazır bulunan taziyeciler de yiyebilirler.

2- İbrahim en-Neha'î şöyle demiştir: "Çarşıda ve açık yerde herkesin gözü önünde yemek yemek mürüvvetsizliktir." Bu fiilin hükmü zaman ve âdetlere göre bir ölçüde değişse bile, açıkta yemek yemek hiçbir zaman kerahetten hâli olmaz. Çünkü aynı yemeği bulamayan veya bütünüyle aç olan kimseler için yemek yiyenlerin manzarası bir fitne ve işkencedir.

3- Beş sınıf insanın yemeğini yemek câiz değildir. Bunlar, malının tamamı haram olanlar, gösteriş ve riya için yemek ve ziyafet verenler, bid'at sahibi olanlar, yemek yerinde haram bir şey bulunduranlar ve zâlim kimselerdir. Bu kimselerin yemeğini yemek, şâhidliğin reddine sebeptir.

Bir mahkemede bir şâhid bu sebeple reddedilince, "Ben o yemeğe katılmaya zorlanmıştım." diyerek mazeret bulmak istemişse de, hâkim, "Bu doğru olabilir. Ancak, denildiğine göre, sen sofradaki en lezzetli yemeği aramış ve doyasıya yemişsin. Kimse seni, buna

zorlayamazdı." diyerek onu susturmuştur.

NİKÂH VE ADABI

Nikâhın Fazileti

Nikâh; din ve haysiyeti korumaya yarayan, fâsıklık ve taşkınlığı önleyen bir vesiledir. Bu sebeple, bir kısım âlimler, onu ibâdet maksadıyla evlenmemekten üstün görmüşlerdir. Diğer bir kısım âlimler, onun faydalarını kabul etmekle birlikte, şiddetli iştiyak duymayanlar için evlenmeyip ibâdet etmeyi tercih etmişlerdir. Üçüncü bir kısım ise, din ve ahlâk bozulduğu, evlâd yetiştirmenin zorlaştığı ve kazançların helâl olmaktan çıktığı dönemlerde nikâhın dinî açıdan bir değer taşımadığını söylemişlerdir.

Şimdi, bu farklı görüşleri teyid eden nassları ve diğer delilleri görelim.

ALLAH Teâlâ şöyle buyurmuştur: "Bekârlarınızı evlendirin..." (Nur, 32) Bu âyet, emir içermektedir. Emir ise farziyet veya fazilet ifade eder. Peygamberlere yaptığı iyilikleri anlatırken de şöyle buyurmuştur: "Senden önce de

peygamberler gönderdik ve onlara da eşler ve çocuklar verdik." (Ra'd, 38) Müminlerin sâlih eş ve evlad istediklerini belirterek de şöyle buyurmuştur: "Onlar, 'RABBİMİZ! Bize gözlerimizi aydınlatan eşler ve zürriyetler ver.' diye duâ ederler." (Furkan, 74)

ALLAH Rasûlü (sa) da şunları söylemiştir: "Nikâh benim sünnetimdir. Benim sünnetimden yüz çeviren benden de yüz çevirmiş olur." (Müttefekun aleyh)

"Nikâh benim sünnetimdir. Beni beğenen benim sünnetime uysun." (Beyhakî)

"Ev geçindirebilen evlensin; çünkü evlilik gözü dışardan çeker, namusu korur. Bunu yapamayan da az yiyip oruç tutsun; çünkü az yemek ve oruç tutmak şehveti kırar." (Müttefekun aleyh)

"Dindarlık ve sorumluluk duygusunu beğendiğiniz bir kimse kızınıza talip olduğu zaman onu evlendirin." (Tirmizî)

"Evlenen, bununla dininin yarısını koruma

altına almış olur; diğer yarısını da takva ile korusun." (Taberânî, Hâkim)

"İnsan ölünce kapanan hayır defteri ancak üç şeye açıktır. Bu şeylerden birisi, sâlih evladın duasıdır." (Müslim)

Bu geçen âyet ve hadisler, nikâhın faziletini (bekârlıktan üstün oluşunu) bildirmekte, açıkça veya zımnen onu emir ve teşvik etmektedirler.

ÂbdULLAH İbni Abbas (ra) şöyle demiştir: "Evlenmedikçe âbidin ibâdeti tamamlanmaz." Çünkü şehvet gailesinden kurtulmaz ve kalbi temizlenmez. Bunlar ise, ibâdeti eksik bırakan unsurlardır.

ÂbdULLAH İbni Mes'ûd (ra) şunu söylemiştir: "Ömrümden sadece on gün kaldığını bilsem, yine evlenmek isterim. Çünkü, bekâr olarak ALLAH Teâlâ'nın huzuruna çıkmaktan hoşlanmam."

Muâz İbni Cebel (ra) da aynı şeyi söyleyerek koleraya yakalanmış olduğu hâlde

evlenmiştir.

Bişr el-Hâfi (ra) şöyle demiştir: "Ahmed İbni Hanbel üç hasletle beni geçmiştir. Ben ilmi sadece kendim için öğrenirken, o bunu hem kendisi, hem de başkaları için öğrendi. Ben yalnızca kendi nefsimle mücâdele ederken, o hem kendi nefsiyle, hem de bid'at ehliyle mücâdele etti. Ben evlenmezken kendisi evlendi." Bu sâlih insanı (Bişr'i) vefatından sonra rüyada görmüşler ve kendisine, "ALLAH Teâlâ sana ve Ebu Nasr et-Temmâr'a nasıl davrandı?" diye sormuşlar. Kendisi, "ALLAH Teâlâ, ikimizi de cennete gönderdi; ancak Ebu Nasr'a yetmiş derece üstünlük verdi." demiş. "Ama, biz seni ibadette ondan üstün görürdük." demişler. Kendisi, "Bu dereceler ona, ibâdet etmenin yanında, çoluk çocuğunun nafakası için çalışmasından dolayı verildi." demiştir.

Şöyle denilmiştir: "Evli olan müminin bekâr olan mümin üzerindeki üstünlüğü, tıpkı cihad eden müminin oturan mümin üzerindeki

üstünlüğü gibidir."

ALLAH Teâlâ bunlar hakkında şöyle buyurmuştur: "Mazeretleri bulunmaksızın oturan müminlerle, mal ve canlarını ortaya koyarak ALLAH yolunda cihad eden müminler eşit değildirler. ALLAH, mal ve canlarıyla cihad edenleri derece bakımından oturanlardan üstün tutmuştur. Ancak O iki taifeye de güzellik va'detmiştir." (Nisa, 95)

Ve şöyle denilmiştir: "Evli olanın iki rek'atlık namazı, bekâr olanın yetmiş rek'atından efdaldır."

Kısacası; nikâh dinin emri, peygamberlerin sünneti ve fıtratın gereğidir. Bekâr olan insanın dini gibi, hayatı da eksiktir. Buna mukabil, ALLAH Rasûlü’ne nisbet edilen bir sözde şöyle denilmiştir:

"İki yüz seneden sonra insanların en hayırlısı, yükü hafif olan, eşi ve çocuğu bulunmayan kimsedir." Hadis olarak sahih olmayan bu söze göre, evlilik din konusunda

kişiye destek olmak yerine, köstek olduğu takdirde, evlenmemek daha hayırlıdır.

ALLAH Rasûlü'ne nisbet edilen diğer bir sözde de şöyle denilmiştir: "Bir zaman gelecek ki, kişi karısı ve çocukları yüzünden helâk olacaktır; çünkü bunlar fakirliğini başına vuracak ve onu gayr-i meşru kazançlara ve işlere zorlayacaklardır."

Ebu Süleyman Dârânî şunları söylemiştir: "Kadınların yokluğuna sabretmek, onların varlığına sabretmekten daha kolaydır."

"Yalnız olan insan, evli olanın duymadığı kalb huzurunu ve ibâdet zevkini duyar."

"Arkadaşlarımızdan kim evlendiyse, dininde gevşemeye şâhid olduk."

"Seni ALLAH Teâlâ'nın ibâdetinden meşgul eden ehl ve mal uğursuzdurlar."

Nitekim, hicret ve cihad döneminde bazı kimseler eş ve evladlarının baskı ve ısrarıyla bu hayırlardan uzak durunca, ALLAH Teâlâ şu âyetle onları uyarmıştır:

"Ey iman edenler! Eş ve evladlarınızdan size düşman olanlar vardır; onlardan sakının." (Tegâbûn, 14) Onların etkisinde kalıp farz ve faziletlerden geri kalmayın.

Nikâhın Faydaları

1- Çocuk sahibi olmak. Nikâhın asıl maksadı ve en büyük faydası çocuk sahibi olmaktır. Şehvet hissi bunun için verilmiş, şehvetteki lezzet de buna ücret yapılmıştır. Çünkü çocuk yapmak, beşer nev'inin varlığını sürdürmesine hizmet etmektir. Bu hizmet büyük olduğu için, onun dünyadaki ücreti olan şehvet lezzeti de maddî lezzetlerin en büyüğü olmuştur. ALLAH Teâlâ, isteseydi, insanları doğrudan doğruya da yaratabilirdi. Nitekim Adem (as)'ı topraktan, İsâ (as)'ı da babasız yaratmıştır. Ancak, onların tenasül yoluyla yaratılmasında pek çok hikmetler ve maslahatlar bulunduğu için bu yolu seçmiştir.

Çocuk sahibi olmanın faydaları çoktur. Çocuk ebeveyninden önce ölürse, sevap olup

onların amel defterlerine geçer. ALLAH Rasûlü (sa) şunları söylemiştir: "Bir müminin üç ve hatta iki çocuğu ölürse, o mümin cehennem ateşine karşı sağlam bir sipere girmiş olur." (Müslim, Taberanî)

"Bir müminin üç veya iki çocuğu ölürse, ALLAH Teâlâ bu çocuklara olan merhametiyle onu cennete götürür." (Buharî)

Ve eğer ebeveyn önce ölürlerse, çocuk onlara duâ eder ve hayır yapar. Sahih bir niyetle çocuk için yorulmak cihad, onun için para harcamak da sadakadır. Bu sebeple, evlenip de çocuk yapmamak yanlış bir iştir. Çünkü bu, kendisine tohum ve tarla verilip çift sürmesi emredilen bir kölenin bunu yapmayıp tohumu da, tarlayı da zayi etmesi gibidir. Böyle bir köle, efendisi tarafından azarlanır. Evlenip de çocuk yapmayan kimse de ALLAH Teâlâ tarafından itap ve azarlamalara muhatap tutulur. Bu bir anlamda da, ücretini peşin aldığı bir görevi yapmamaktır. Böyle bir olay da cezayı muciptir. Bu sebeple, ALLAH Rasûlü (sa) şunları söylemiştir:

"Evlenip nesil sahibi olun."

"En hayırlı kadınlarınız doğurgan olanlardır."

"Doğuran olan siyahi bir kadın, doğurmayan beyaz tenli bir kadından daha yararlıdır." buyurmuştur.

Bu anlamda şöyle denilmiştir: "Evin bir köşesindeki hasır, doğurmayan kadından daha hayırlıdır."

Sâlihlerden bir zat şöyle demiştir: "Rüyamda kıyâmetin koptuğunu ve insanların mahşer meydanında toplandığını gördüm. Ben de, herkes de şiddetli bir şekilde susamıştık. Biz bu hâlde iken, birden bir grup çocukların kalabalığın içine girdiğini gördüm. Ellerinde su dolu gümüş testiler ve altın bardaklar vardı. Bu çocuklar bazı kimselere su veriyor, bazılarını geçiyorlardı. Bana yakın geldiklerinde onlara, "Bunalmışım; bana da su verin." dedim. Çocuklar, "Biz sana su veremeyiz; onu yalnızca anne ve babalarımıza veriyoruz." deyip geçtiler.

2- Şehvet ihtiyacını gidermek, bu suretle şeytanın dürtmelerinden ve haram fiillerden kurtulmak. Evliliğin şehvet tuğyanını bastırdığı ve onu kontrol edilebilir hâle getirdiği bilinmektedir. Bu sebepten dolayıdır ki, zina eden bir kimse bekâr ise, kendisine yüz kamçı vurulurken, evli ise öldürülür. Çünkü ikisini zinaya iten şehvet aynı kuvvette değildir. Ancak, evliliği yine de, şehveti gidermek için değil, ALLAH Teâlâ'nın emrettiği ve hoşlandığı gibi, insan neslinin devamını sağlamak ve evlad sahibi olmak niyetiyle yapmak ona ayrı bir üstünlük ve manevilik kazandırır. Çünkü birinci durumda nefsin memnuniyeti ön planda iken, ikindi durumda ALLAH Teâlâ'nın verdiği görevi yapmak, O'nun rızasını tahsil etmek ve ahiret hesabına bir iş yapmak söz konusudur.

3- Erkek-kadın arasındaki cinsel ilişkinin lezzetiyle cennetteki lezzetleri tanımak. Dünyadaki diğer nimetlerin lezzeti gibi, cinsel lezzetin yaratılmasındaki maksat da, cennetteki lezzetleri tanıtmak ve insanları ibadet ve dindarlık yoluyla o

ebedî lezzetleri kazanmaya sevk etmektir. Çünkü hiçbir şekilde tanınmayan lezzet ve saadetlere davet etmek ve onları mükâfat olarak va'd etmek istenen neticeyi vermez.

ALLAH Teâlâ'nın bütün işlerinde ve yaratmalarında hikmetler vardır. O'nun bir yaratması olan şehvet de böyledir. Şehvet iki hayata vesiledir. Bunlardan birisi, neslin devamı suretiyle dünya hayatıdır. İkincisi de şehvet lezzetiyle talip olunan cennet hayatıdır. Fakat, aynı şehvet, kötü kullanıldığı zaman bu iki hayatın da elden gitmesine sebeptir.

Bundan dolayı, ALLAH Rasûlü (sa) şöyle duâ ederdi:

"ALLAH'ım! Gözümün şerrinden, kulağımın şerrinden, kalbimin şerrinden ve şehvetimin şerrinden sana sığınırım." (Geçti)

"ALLAH'ım! Senden kalbimi temizlemeni ve şehvetimi haramdan korumanı isterim." (Beyhakî)

Çok evliliğe de şehvetin kötü bir şekilde

kullanılmasını önlemek için izin verilmiştir.

Şehvetin şerrinden korunmak için ALLAH Rasûlü (sa) şöyle buyurmuştur:

"Gözünüz bir kadına ilişip şehvetiniz uyandığı takdirde, kendi hanımınızla yatıp onu teskin edin." (Ahmed)

"Yanında mahremi bulunmayan kadınlarla yalnız kalmayın. Çünkü şeytan, kanınıza girip şehvetinizi kızıştırır." (Tirmizî)

4- Evlenip çoluk çocuk sahibi olunca kişi, yöneticilik vasfını kazanır ve kendi evinde bir çeşit vali, hâkim ve sultan hükmüne geçer. Yöneticilik ise, çok faziletli ve sevaplı bir iştir. ALLAH Rasûlü (sa) şöyle buyurmuştur:

"Halkı adâletle yöneten bir vali ve sultanın bir günlük icraatı, atmış sene (yani, bir ömürlük) nafile ibâdetten daha hayırlıdır."

ALLAH Rasûlü (sa) şunları da söylemiştir: "Kişinin ev halkına yaptığı masraf, iyi niyetle olursa sadakadır; o, hanımının ağzına kaldırdığı lokmadan dolayı da sevap alır." (Müttefekun

aleyh)

"Öyle günahlar vardır ki, onlara ancak maişet derdi ve aileyi geçindirmek için çekilen sıkıntılar kefaret olur." (Taberânî, Ebu Nuaym)

"Üç kızı terbiyeli bir şekilde büyütüp gönül rızalarıyla evlendiren ebeveyne cennet hak olur." (Ebu Dâvûd, Tirmizî)

Evlilikteki güzel maksatların gerçekleşmesine vesile olan kadın, fuzulî sayılan ve kötülenen dünyadan değildir. Bazı müfessirler, "RABBİMİZ! Bize dünyada güzel şey ver." (Bakara, 201) Ayetindeki "güzel şeyin" sâliha kadın olduğunu söylemişlerdir.

ALLAH Rasûlü (sa) şöyle buyurmuştur: "Kalbinizi şükre, dilinizi zikre alıştırın ve ahiret yolculuğunda size yardımcı olan sâliha kadınla evlenin." (Tirmizî)

Nikâhın bu ve benzeri faydaları yanında, bazı olumsuzlukları da vardır. Bu olumsuzluklar, nikâhın zatî unsurları olmasalar da, onunla birlikte ortaya çıkarlar. Bunlar şöyledir:

1- Aileyi geçindirmek için gerekli olan helâl rızkı bulmanın zorluğu. Evlilik hayatı, daha fazla masraf gerektirdiği için, bu masrafı helâl yoldan temin etmek her zaman kolay değildir. Bu sebeple bazı kimseler, evin gerekli ve gereksiz masraflarını karşılamak için haram yollara baş vururlar. Bu suretle de, dünyada bir yuva kuralım derken, ahiretteki ebedî yuvalarını yıkarlar.

RivAyete göre, kıyâmet gününde bazı kimseler ALLAH Teâlâ'ya hesap verirken, melekler mahşer halkına karşı, "Bu insanlar, sevapları aileleri tarafından yenilen ve bugün günahlarıyla baş başa kalan talihsizlerdir." diye seslenirler.

Seleften bir zat şöyle demiştir: "ALLAH Teâlâ bir kuluna şer irâde ederse, ona parçalayıcı dişler musallat eder." Bu sözdeki parçalayıcı dişlerden maksat, kişinin din ve haysiyetini keyf ve heveslerine fedâ eden ailedir.

Aileyi haramla beslemek gibi, aç ve muhtaç bırakmak da büyük günahtır. ALLAH Rasûlü (sa) şöyle buyurmuştur: "Kişiye günah

olarak, ailesini nafakasız bırakması yeterlidir." (Müslim, Tirmizî)

2- Eş ve çocukların haklarını tam olarak gözetmenin zorluğu. ALLAH Teâlâ, kadınların hakları konusunda şöyle buyurmuştur:

"Onlara, üzerlerindeki haklar kadar hak vardır." (Bakara, 228) Buna göre, erkeğin kadın üzerinde ne kadar hakkı varsa, kadının da erkek üzerinde o kadar hakkı vardır. Üstelik, erkek kadını koruyup kollamaktan da sorumludur.

(Ayetin devamı şöyledir: "Ancak, erkeklerin onlar üzerinde bir derece üstünlüğü vardır." Bu âyetten anlaşılan odur ki, haklar açısından erkeklerle kadınlar eşittirler. Ancak, fazilet yönünden erkekler bir derece üstündürler. ALLAH Teâlâ, canlı ve akıllı varlık olarak cinleri, melekleri ve insanları yaratmış ve bunları birbirinden üstün kılmıştır. İnsanları da erkek ve kadın olarak ayırmış ve erkekleri bir derece üstün tutmuştur. Bu, Yaratanın tercih hakkıdır, kimsenin buna itiraz etmesine mahal yoktur. Kur'ân-ı Kerim'de,

"ALLAH'ın bazılarınızı bazılarınızdan üstün tutmasına itiraz etmeyiniz." buyurulmuştur. (Nisa, 32) Günümüzde, ALLAH'ı inkâr fikri üzerinde geliştirilen bir kadın-erkek eşitliği iddiası vardır. Olabilir. ALLAH inkâr edildikten sonra her iddia yapılabilir. Olmaması gereken şey ise, sözde İslâm adına konuşup yazan bazı kimselerin bu ilhâdî cereyana karşı eziklik duymaları ve sanki, İslâm'ın bu konudaki görüşünü söylemekten utanır olmaları ve suçluluk duymalarıdır. Onun için, onlar da, moda olan görüşe katılıp İslâm'da da kadın ve erkeğin eşit olduğunu söylerler. Beyler! ALLAHa iman etmiş müminler iseniz, ALLAHın hükümlerini sulandırmayın ve onları olduğu gibi anlatmaktan, açıklamaktan ve haykırmaktan utanmayın. "Siz mümin iseniz, üstün sizsiniz, hak sizdedir." (Al-i İmrân, 139))

ALLAH Rasûlü (sa) şöyle buyurmuştur: "Kişi ailesinin, eş ve çocuklarının çobanıdır. Çoban gibi, bunların hakikî sahibi olan ALLAH Teâlâ önünde sorumludur." (Müttefekun aleyh) Bu

sorumluluk gereğince, kişi ailesine, eş ve çocuklarına yeteri kadar helâl nafaka temin etmek, onları din ve ahlâk konusunda bilgilendirmek ve davranışlarını bu ölçüler içinde takip ve kontrol etmek zorundadır.

RivAyete göre kıyâmet gününde eş ve çocuklar, erkeği ALLAH Teâlâ'ya şikâyet edip şöyle derler: "RABBİMİZ! Bu adamdan hakkımızı al. Çünkü o, bilmediklerimizi bize öğretmedi ve bizi haramla besledi."

ALLAH Teâlâ Kur’ân-ı Kerim'de şöyle buyurmuştur: "Ey iman edenler! Kendinizi ve aile fertlerinizi ateşten koruyun." (Tahrim, 6) Bu âyetin emrine göre, erkek, kendi canı gibi, eş ve çocuklarını da ateşe müstahak edici küfür ve günahlardan korumaya çalışmakla yükümlüdür. Kadınlar ve çocuklar arasında adâlet ve eşitlik gözetmek de ailenin önemli haklarındandır.

3- Mal ve evlâd meşguliyeti sebebiyle ilim ve amelden kesilmek. Bu meşguliyet hadd-i zatında meşru ve mübâh olan alanlarda da olsa,

ilim ve amelin önüne geçtiği takdirde sakınılması gerekir. Çünkü, insanı ALLAH Teâlâ'ya ibadetten ve O'nun yolunda yürümekten alıkoyan her şey meşum ve uğursuzdur.

Özetlemek gerekirse, evlenmenin şehveti teskin etmek ve insana nesil kazandırmak gibi faydaları yanında, helâl rızk bulma endişesine düşürmek ve kişiyi istediği kadar ibadet ve tefekkür etmekten alıkoymak gibi sakıncaları da vardır. Ancak bu sakıncalardan etkilenmemek de mümkündür.

Nitekim, ALLAH Rasûlü (sa) hem evlenmiş, hem de hiç kimsenin yapmadığı ve yapamadığı kadar ibadet de etmiştir. Bu sakıncaların bir şekilde önlenebilmesi durumunda, bütün âlimlerin ittifakıyla evlenmek efdaldir. ALLAH Rasûlü da bu sebeple evlenmeyi tercih etmiştir.

Nikâh Akdinin Şartları

Nikâh akdinin sahih ve geçerli olması için şu şartlara riâyet edilmesi gerekir:

1- Nikâhı kıyılan kadının iddet hâlinde

olmaması. Çünkü bu hâlde kıyılan nikâh geçerli değildir. ALLAH Teâlâ şöyle buyurmuştur: "İddet sona ermedikçe nikâh akdine kalkışmayın." (Bakara, 235)

(Not: Nikâh akdini geçersiz kılan iki iddet vardır. Bunlardan birisi, ölüm iddetidir. Kocası ölen bir kadın hâmile ise doğum yapıncaya kadar, hâmile değilse, dört ay on gün beklemek zorundadır. Bu bekleme süresine iddet denir. İkincisi ise, boşanma iddetidir. Boşanan bir kadın, üç ay başı hâli geçirinceye kadar beklemek zorundadır.)

2- Evlenecek çiftin veya onlardan birinin hac veya umre ihramında olmaması. (Hanefî mezhebinde bu şart yoktur.)

3- Onlardan birinin dinsiz olmaması.

4- Kadın müslümansa, koca adayının başka bir dine mensup olmaması.

5- Erkeğin, nikâhlamak istediği kadını üç talâkla boşamış olmaması.

6- Kadının, mevcut dört kadın üzerine

nikâhlanmaması. Çünkü, dörtten fazla kadınla nikâh sahih değildir.

7- Büluğa ermemiş kızın babasız veya dedesiz olmaması. Çünkü babadan ve dededen başka bir veli, kızın iznini almadan onu evlendiremez. Kız büluğ yaşına ermedikçe de izni geçerli değildir. Kızın buluğu ay başı hâlini görmesi veya on beş yaşına gelmesidir.

(Hanefî mezhebine göre ise, baba ve dede olmayan veliler de, büluğa ermemiş kızı evlendirebilirler. Ancak, bu durumda kız büluğa erdiğinde, isterse kıyılmış olan nikâhı bozabilir.)

8- Büluğa ermemiş kızın evlenip boşanmış olmaması. Çünkü, evlilik geçirmiş bir kızı -ki bu artık dul bir kadındır- babası ve dedesi de, iznini almadan evlendiremez. İzin ise, büluğdan önce geçersizdir.

(Hanefî mezhebine göre, veliler küçük kadının nikâhını da kıyabilirler.)

9- Kadının koca adayına haram (mahrem) olmaması. Haram (mahrem) olan kadınlar şu

Ayet-i kerimede bildirilmiştir: "Size analarınız haram kılınmıştır; kızlarınız, kız kardeşleriniz, halalarınız, teyzeleriniz, kardeş kızları, kız kardeş kızları, sizi emziren analarınız, süt bacılarınız, eşlerinizin anaları, kendileriyle birleştiğiniz eşlerinizin kızları... oğullarınızın eşleri ve iki kız kardeşi birleştirmeniz haram kılınmıştır." (Nisa, 23) Babanın eşlerini nikahlamak ve kız kardeşler gibi, biri erkek, diğeri kadın olmaları hâlinde birbiriyle evlenmeleri câiz olmayan diğer kadınları da bir arada tutmak da haramdır. Süt annesi ve onun asıl (annesi, nenesi) ve fasıllarıyla (kızları, torunları) evlenmek de haramdır. Şafiî mezhebine göre, haramlığı doğurması için, süt emmenin ilk iki yaşta ve beş kere olması gerekir.

Hanefî mezhebine göre ise sayı şart değildir. (Hanefî mezhebine göre, erkek bir kadına şehvetle (cinsel ilişki arzusuyla) dokunsa veya avretine baksa, o kadının anne veya kızıyla evlenmesi haram olur. Kadının da ona bu şekilde dokunması veya avretine bakması aynı hükmü

netice verir.)

10- Kızın nikâhını en yakın olandan başlamak şartıyla velilerinden birinin veya bunun vekilinin kıyması. Şafiî mezhebine göre, kız ve kadının nikâhını velisinin kıyması şarttır.

(Hanefî mezhebine göre ise, kız ve kadın nikâhlarını kendileri kıyabilirler. Ancak, veli dışında yapılan bu nikâhın sahih olması için, erkeğin kızın ve kız ailesinin sosyal seviyesine denk olması veya velilerin nikâhı kabul etmesi şarttır. Bu mezhebe göre, baba ve dede, büluğa ermiş bakire kızı rızası dışında evlendiremezler. Büluğ yaşında olup da bâkire olmayan bir kadın ise, iki mezhebe göre de iradesi dışında evlendirilemez.)

11- Evlenme akdini ifade eden açık sözlerle teklif ve kabul etmek. Teklif ve kabulden birisi Kadın veya erkek tarafından yapılınca, diğeri de diğeri tarafından yapılır. Bu sözlerin, ara verilmeden normal bir şekilde arka arkaya söylenmesi lâzımdır.

12- Nikâh akdinde fâsık ve yalancı

olmayan iki şahidin bulunması. Şâhid sayısının bundan daha fazla olması da müstehabtır. Bir araya gelecek olan erkek ve kadının birbirinin eşi oldukları konusunda etraf bu şâhidler tarafından bilgilendirilir ve gerekirse, hukuk davalarında da bunlar dinlenir. Bu sebeple, şâhidlerin yapılan nikâh akdini gizlemelerini istemek câiz değildir. ALLAH Rasûlü (sa) şöyle buyurmuştur: "Açıkça yapılan akit nikâhtır, gizlice yapılan akit ise zinadır."

13- Nikâhın geçici bir süre için olmaması. Ehl-i Sünnetin hak olan dört mezhebine göre, geçici bir nikâh akdi olan mut'a haramdır ve zinadan farksızdır.

Nikâh Akdinin Edepleri

Bu edeplerin bir kısmı farz, bir kısmı fazilettir. Ancak bunların ihlali akde zarar vermez.

1- İstenmiş bir kıza talip olmamak. ALLAH Rasûlü (sa) şöyle buyurmuştur:

"Müslümanların karşılıklı haklarından birisi de, onlardan birisinin istediği bir kız ve kadına,

kendisi vaz geçmedikçe, bir diğerinin talip çıkmamasıdır." (Müttefekun aleyh)

2- İddet hâlinde iken kadını istememek. Bu hâlde nikâh geçersiz, istemek ise haramdır.

3- Akit sözlerini (teklif ve kabul) söylemeden önce kısa bir hutbe okumak. Buradaki hutbeden maksat, ALLAH Teâlâ'ya hamd etmek ve O'nun Rasûlü'ne salavât getirmektir.

4- Sıdak'ı akit sırasında belirlemek ve onu normal ölçüde tutmak. Sıdak, nikâh akdi üzerine kocanın eşine vermek zorunda olduğu para veya değerli bir maldır. (Lâik nikâhta sıdak'a yer verilmemiştir. Bu, kadına yapılmış bir haksızlıktır. Ancak İslâm dini, erkeğin de fazla ezilmemesi için, çok fazla sıdak istenmemesini tavsiye etmiştir.)

5- Akitten önce kızın izin ve rızasını almak. Şafiî mezhebine göre, baba ve dede, kızı kendi inisiyatifleriyle de evlendirebilirler. Ancak, kararı ona bırakmaları ve onun izniyle nikâh kıymaları müstehabtır. Evlendirdikleri dul kadın ise, ondan izin almaları şarttır. Baba ve dededen başka veliler

(kardeşler vs.) ise, izin almadan ne kız, ne de dul kadının nikâhını kıyamazlar.

6- Kız ve erkeğin nikâhtan önce birbirini görmeleri. (Yabancı erkek ve kadınların sebepsiz yere birbirine bakmalarını haram kılan İslâm dini, bunu gerekli kılan hâllerde cevâz vermiştir. Bu hâllerden birisi evlenme hâlidir. Ancak bu, yeni anlayıştaki flört yapma ve uzun uzadıya görüşme ve buluşma değildir. Bunun evlenmekten ziyade, fısk ve günaha hizmet ettiği ve sonuçta kızı ve ailesini mağdur ettiği bilinmektedir. Bu ikisinin niyet planında ayrılığı ise şöyledir: İslâmî bakışta, kişi belli bir kızla evlenmeye karar verir, ancak bariz bir kusurunun olup olmadığını öğrenmek ister. Flörtte ise, kişi bir kızla beraber olup onu tanımak ve şAyet onu kendine göre güzel, çekici ve mükemmel bulursa evlenmeye karar vermek ister.)

7- Nikâh için mutlaka bir ay aranırsa, Şevval ayının tercih edilmesi. ALLAH Rasûlü (sa) da bu ayda Hz. Aişe ile evlenmiştir. (Müslim)

Kadın ve Erkekte Aranan Vasıflar

Evliliğin iyi sonuç vermesi ve mutluluk getirmesi için, kadın ve erkek adaylarda güzel vasıfların aranmasında yarar vardır. Bu vasıfların bazıları şöyledir:

1- Dindar ve sâlih bir insan olmak. Dindarlık ve salâhat, aile hukukunun da teminâtıdır. Bu sebeple, dindar ve sâlih insanlarla evlenmek aileye mutluluk getirir.

ALLAH Rasûlü (sa), "Dinini beğendiğiniz bir talip gelince onu evlendiriniz." buyurmuş ve şunları söylemiştir: "Bir kadınla (erkek de öyledir) dört sebepten ötürü evlenilir. Bunlar onun malı, güzelliği, soyu ve dindarlığıdır. Sen, dindar olanla evlen ki, elin dert görmesin. " (Müttefekun aleyh)

"Kadınla güzelliğinden dolayı evlenme; çünkü güzellik onu kötülüğe kaydırabilir. Malından dolayı da onunla evlenme; çünkü mal, onu kibir ve üstünlük taslamaya sevk edebilir. Kadınla dindarlığından dolayı evlen." (Taberânî)

Dindar kadın ve erkek, ailenin hukuk ve

şerefini gözettikleri gibi, ahiret yolculuğunda, ibadet ve hayır işlerinde de birbirine yardımcı ve destek olurlar.

2- Güzel ahlâk sahibi olmak. Bu vasıf, dindar olmaktan ayrı bir şeydir. Çünkü her dindar kişi, güzel ahlâk sahibi değildir. Güzel ahlâkın içinde sabır, hoşgörü, anlayış, yumuşaklık, fedakârlık, iyimserlik, merhamet, bağışlayıcılık, cana yakınlık, açıklık, cömertlik, hüsn-i zan gibi hasletler vardır. Güzel ahlâk sahibi olmayan bir insanla huzur içinde yaşamak imkânsızdır.

Bir Arap atasözünde şöyle denilmiştir: "Ennâne, mennâne, hannâne, haddâka, berrâka ve şeddâka olan kadınlarla evlenme." Bunu erkeklere de teşmil etmek mümkündür. Ennâne; inleyen, hastalık hastası demektir. Mennâne; minnet eden, yaptığı bir iyiliği veya hizmeti söyleyip başa vuran demektir. Hannâne; gönlü her gördüğüne kayan, hissiyatı zayıf olan demektir. Haddâka; aç gözlü olan, emsalinde gördüğü her şeyi isteyen demektir. Berrâka; süs, makyaj ve gösteriş

düşkünü olandır. Şeddâka ise, çenesi düşük, geveze ve dırdırcı demektir.

3- Nefret edilecek derecede çirkin olmamak. Çünkü nefret uyandıran çirkinlik, evliliğin sürdürülmesini zorlaştırır. İslâm dini fıtrat dinidir. Fıtratta ise güzelliği sevmek de vardır. Bu sebeple, İslâm'a göre, kadında (ve erkekte) güzellik de aranabilir. Ancak bu güzelliği sadece fizik güzelliğine indirgemek eksik bir yaklaşımdır. Çünkü ruh ve ahlâk güzelliğiyle desteklenmeyen suret güzelliği evlilik hayatına mutluluk getirmez. Aksine, birçok sıkıntı ve sorun getirir.

İslâm dini kadında (ve erkekte) güzelliğe yer verdiği için, nişan ve akitten önce adayların birbirlerini görmelerine izin vermiş ve hatta bunu teşvik etmiştir. ALLAH Rasûlü (sa) şöyle buyurmuştur:

"Biriniz bir kadınla evlenmeyi düşündüğü takdirde, önce onu görsün. Çünkü bu, ileride mutlu olmalarına yardımcı olur." (İbnu Mâce)

"Bazı Medineli kadınların gözleri zevkinize

göre olmayabilir. Bu sebeple, istemeden önce onları görün." (Müslim)

İslâm âlimi A'meş şöyle demiştir: "Adayların birbirini görmeden yaptıkları evliliğin sonu keder ve hüsrandır."

Ayrıca, erkek ve kadın adayların ahlâk ve diğer hâllerini araştırmak ve bunları bilenlere sormak da müstehabtır. Bunun sorulduğu kimselerin de bildiklerini doğru olarak anlatmaları vaciptir.

ALLAH Rasûlü (sa), "Kendisine danışılan kimse emanet üstlenmiştir.", "Emaneti yerine getirmeyen kimsenin imanı yoktur." buyurmuştur. Bu gibi konularda kusurları söylemek gıybet sayılmaz. Çünkü gıybet, birisini çekememek yüzünden veya keyfi olarak ona zarar vermek isteğiyle yapılan gereksiz kötülemedir.

Ancak, evlendikten sonra et ve kemikten mamul bir vücutta tabiî olarak kendini gösteren bozuklukları hoş görmek lâzımdır. Çünkü, dünya güzelliği ebedî değildir. En güzel çiçekler bile, kısa

bir müddet sonra solup çirkinleşirler. Onun için, bunlar görülünce, yeni güzellikler peşinde koşmak, gayr-i meşru yollara veya boşanmalara gitmek yerine, birbirinin ruh, huy ve karakter güzelliğiyle teselli bulmalı ve yaklaşan ahiretin ebedî güzellik ve mutlulukları için hazırlık yapılmalıdır.

Evlenirken güzellik arama câiz olsa ve hatta yararı bulunsa bile, bunu fazla büyütmemek lâzımdır.

Ebu Süleyman Dârânî (ra) şöyle demiştir: "Zühd ve aza kanaat, dünyaya ait bütün işlerde geçerlidir. Daha az güzel olan kadını tercih etmek de zühttür." Daha az güzel olan kadına sahip olmak, onun etkisi altına girmemek ve onun hatırı için din ve ahiretine zarar vermemek açısından ve daha fazla vakit bulup daha yararlı işler yapmak yönünden de avantajıdır.

Kaldı ki, güzelliğin objektif ve sabit bir ölçüsü de yoktur. Bu sebeple, "Gönül kimi severse, güzel odur." denilmiştir.

4- Akıllı olmak. Büyük âlim Ahmed İbni Hanbel (ra) evlenmek istediği zaman, ona dindar bir aileyi sağlık vermişlerdi. Bu ailede iki kız kardeş vardı; biri güzel, diğeri şaşıydı. İmam Ahmed, bunlardan hangisinin daha akıllı olduğunu sordu. Şaşı olanın daha akıllı olduğunu söylediklerinde de onunla evlendi.

6- Az masraflı olmak. ALLAH Rasûlü (sa) şöyle buyurmuştur: "En bereketli kadın sıdak'ı ve masrafı az olan kadındır." (Beyhakî, Ahmed, İbnu Hibban)

Mâlik İbni Dinar (ra) şöyle demiştir: "Fakir bir ailenin kızıyla evlenirseniz, masraf, külfet ve dünya meşguliyetiniz az olur. Fakat ehl-i dünya bir ailenin kızını alırsanız, bu kız: "Şunu al, bunu al!" diyerek sizi iyice dünyaya bulaştırır."

7- Kadının doğurgan olması. ALLAH Rasûlü (sa) şöyle buyurmuştur: "Sevecen ve doğurucu olan kadınlarla evlenin," (Ebu Dâvûd, Nesâî) Nikâhın önde gelen maksatlarından birisi, evlât sahibi olmak olduğu için, bu vasıf önemlidir.

ALLAH Rasûlü (sa), ideal kadın vasıflarını şu hadis-i şerifte toplamıştır: "Hayırlı kadın o kadındır ki, kocası kendisine baktığı zaman, yüzüne gülüp onu sevindirir; kendisine bir emir verdiği zaman ona itâat eder; onun hazır bulunmadığı zaman da mal ve namusunu korur." (Nesaî) Kötün kadın için de şunu söylemiştir: "Yanında olsan, sana eziyet verir, uzakta olsan sana ihânet eder." (Taberanî)

ALLAH Rasûlü (sa), bir taraftan erkeklere, "Tohumlarınız için iyi kadın seçin. Çünkü annenin huy ve özellikleri çocuğa geçer." (İbnu Mâce) derken, bir taraftan da kız velilerine şöyle demiştir: "Nikâh kadın için köleliktir. Onun için, kızınızı kime köle edeceğinizi iyi düşünün." (Beyhakî)

(Bu hadis, kadının köleleştirilmesini emretmiyor. Bir realiteyi dile getiriyor. Ancak en iyi durumda bile, evlenmiş bir kadın, kendi başına buyruk değildir ve bir çok konuda kocasını dinlemek durumundadır. ALLAH Teâlâ, bu âlemin

düzenini böyle kurmuştur. Onun için bu düzeni beğenmeyip değiştirmeye kalkmak da, mutluluk getirmez; aksine, bireysel ve toplumsal sorunları arttırır. Meselâ, ALLAH Teâlâ, bünyede baş ve ayakları ayrı yerlere yerleştirmiş ve her birine ayrı görevler vermiştir. Bunların yerleri değiştirilse, baş yerde ezilir, ayaklar da havada yorulur. Ayrıca, baş fonksiyonunu yitirir, ayaklar da bir işe yaramaz. Bu da bunun gibidir. O halde, ilâhî ve tabiî düzeni değiştirmeye kalkmak yerine, onu doğru olarak çalıştırmak ve ondan yararlanmanın yolunu bulmak lazımdır. Bu yolu da yine ALLAH Teâlâ'nın kendisi göstermiştir.)

Kızın geleceğini düşünmek ve onun evliliği konusunda tedbirli, basiretli ve sorumlu davranmak lâzımdır. Bu sebeple, kızını zâlim, fâsık, akidesi bozuk, kıblesiz, hak-hukuk tanımaz, ayyaş ve tembel kimselere nikahlayan bir veli yetkisini yanlış kullanmış, sorumluluğunu su-i istimal etmiş ve kızına yazık etmiş olur.

ALLAH Rasûlü (sa) şöyle buyurmuştur:

"Kızını hak tanımaz bir fâsıka nikahlayan bir baba, babalık kavramına ihânet etmiş olur." (Beyhakî) Böyle bir kimse de ALLAH Teâlâ'nın gazabına uğrar.

Hasan el-Basrî şöyle demiştir: "Kızını ALLAH Teâlâ'dan korkan kimseye ver. Bu kimse onu severse, kendisine ikramda bulunur; onu sevmezse, hiç olmazsa kendisine zulmetmez."

Evlilikle İlgili Müteferrik Konular

1- Evlilik vesilesiyle bir ziyafet vermek müstehabtır. ALLAH Rasûlü (sa), evlendiğini söyleyen Abdurrahman İbni Avf a şöyle demiştir: "Bir koyun keserek bir ziyafet ver." (Müttefekun aleyh) Ve kendisi de evlilik ziyafetleri vermiştir: (Müslim)

2- Evlenen çifti kutlamak ve mutlu olmaları için duâ etmek müstehabtır.

3- Kadına iyi davranmak fazilettir. ALLAH Teâlâ şöyle buyurmuştur: "Kadınlarla iyi geçinin." (Nisa, 19), "Yanındaki arkadaşına (eşine) ihsanla muamele et." (Nisa, 36)

ALLAH Rasûlü (sa) da veda haccı hutbesinde şöyle demiştir:

"Kadınlar konusunda ALLAH'tan korkun ve bilin ki, siz onları ALLAH'ın emanetleri olarak yanınızda bulunduruyorsunuz." (Müslim)

Enes (ra) şöyle demiştir: "Ben aile halkına ALLAH Rasûlü'nden daha merhametli davranan bir kimse görmedim." (Müslim) Eşine karşı sert ve kızgın davranmamak, onun akıl ve mizacının seviyesine inmek lâzımdır. Bu ALLAH Rasûlü'nün ahlâkıdır.

Enes (ra) şöyle demiştir: "ALLAH Rasûlü (sa) eşlerinin seviyesine en çok inebilen insanlardandı." (Taberî)

ALLAH Rasûlü (sa) şunları söylemiştir: "En iyileriniz, eşlerine en iyi olanlarınızdır. Ben de eşlerime en iyi olanlardanım." (Nesaî)

"En kâmil müminler, ahlâkı en güzel olan ve aile halkına en yumuşak davrananlardır." (Tirmizî, Nesaî)

"ALLAH Teâlâ, kendi içinde kibirli, zayıflara

ve ev halkına karşı sert ve şiddetli olan erkeklere buğzeder." Diğer bir rivAyette: "Bunlar cehennem ehlidirler." Diğer bir riyavette de: "Bunlar cennet görmezler." (Müttefekun aleyh)

Ancak bu yumuşaklık, eş ve çocukların gayr-i meşru heves ve isteklerine boyun eğmek derecesine vardırılmamalıdır. Bu sebeple, erkek, kendi sorumluluk alanı olan evinde doğru olmayan bir hareket ve davranış gördüğü zaman, tepki göstermeli ve celâllenmelidir. Bu da ALLAH Resulünün ahlâkındandır. Örneğin, kendisi bir seferden dönerken kapının üstüne asılmış resimli bir perde görmüş ve içeri girmeyip orada durmuştur. Ondan sonra da, "Bu nedir, buraya niye asmışsınız?" diyerek ev halkını sorgulamış ve resimli perdeyi indirmelerini istemiştir.

Hasan el-Basrî (ra) şöyle demiştir: "Bir erkek eşinin her türlü isteğine boyun eğerse, ALLAH Teâlâ onu yüz üstü cehenneme gönderir."

ALLAH Teâlâ, erkeği kadın üzerinde gözetleyici yapmış (Nisa, 34) ve ona "âmir"

payesini vermiştir. (Yûsuf, 23) Bu suretle de onu, kendi evinde olup bitenlerden birinci derecede sorumlu durumuna getirmiştir. ALLAH Rasûlü (sa) şöyle buyurmuştur: "Sultan memleketin, erkek de evin çobanıdırlar. Bunlar, çoban gibi sorumludurlar."

Ayrıca ölçüsüz ve yersiz yumuşaklık, olgunlaşmamış insanlarda ters sonuçlar doğurur. Bu insanlar, bunu zaaf zanneder ve cür'etlerini arttırırlar.

Bir bedevî Arap kadını kızını kocaya verince ona şu nasihati yapmıştır: "İki kişinin bulunduğu bir evde bunlardan birisi hükmeder, diğeri de boyun eğer. Sen hükmeden olmaya çalış. Ancak, önce herifin buna müsait olup olmadığını öğren. Bu sebeple, onu imtihan et ve mızrağının başlığını sök. Buna ses çıkarmazsa, onun kalkanını et doğrama tahtası gibi kullan. Buna da sükût ederse, etin kemiklerini onun kılıcıyla kır. Buna da itiraz etmezse, o zaman sırtına palanı vur ve üstüne bin. Çünkü o, bir

eşektir."

(Zulüm olan bir yerde rekabet doğar ve hâkimiyet kavgası başlar. İslâm öncesi Arap coğrafyasında ve hatta bütün dünyada zayıf kadınlar türlü zulüm ve haksızlıklara maruz idiler. Bu sebeple, yetenekli kadınlar kendilerini ezdirmemeye ve hatta kocalarını ezmeye çalışırlardı. Fakat, İslâmiyet zulüm ve hâkimiyet kavgasını kaldırıp aileye adaletli bir düzen getirdi. Bu adaletli düzen, bir taraftan erkeğe üstünlük vererek onun gururunu okşarken, bir taraftan da kadına sıkı bir himaye hakkı vererek onun huzur ve rahatını temin etmiştir. Bu sebeple, erkek açısından bakılınca, bu düzenin erkek lehinde olduğu sanılır, kadın açısından bakılınca da onun kadının lehinde olduğu görülür. Vaktiyle bir adam bir âlime, "Neden Kur'ân erkeğe kadının iki katı miras vermiş?" diye sormuş. Âlim, "Kur'ân bunun aksini yapmış, yani kadına erkeğin iki katı vermiş." demiş. Adam şaşırıp, "Nasıl olur?" deyince de âlim olayı şöyle anlatmış: "Diyelim ki, bir baba öldü ve

biri erkek, diğeri kız iki çocuk bıraktı. Babanın bıraktığı mal üçe bölündü ve bunun üçte ikisi erkek çocuğa, üçte biri de kız çocuğa verildi. Ondan sonra erkek çocuk evlendi ve aldığı iki hisseli mirasın bir hissesini sıdak olarak evlendiği kadına verdi. Bu sıdakı da Kur'ân farz kılmıştır. Erkeğin elinde bir hisse kaldı. Bu arada kız da evlendi ve kocasından bir hisse kadar sıdak aldı. Böylece, erkeğin hissesi bire inerken, kadının hissesi iki oldu. Bundan sonra erkek kardeşin eşini besleme mecburiyeti, kız kardeşin ise eşi tarafından beslenmesi de hesaba katılırsa, erkek çocuğa verilen miras hissesi daha da küçülür.")

ALLAH Teâlâ, erkeğin haklı emirlerine ve ailenin dirlik ve düzenliğine karşı gelen ve doğru olmayan işler yapan kadınlar hakkında şöyle buyurmuştur: "Baş kaldıran kadınlara öğüt verin. (Bu yarar sağlamazsa) yataklarını terk edin. (Bu da yaramazsa) onları dövün. (Bu tedbirlerden hangisiyle) kendilerine gelirlerse, artık onların aleyhinde bir yol izlemeyin. (Bu hükümleri koyan)

ALLAH yüce ve büyüktür. ŞAyet anlaşmazlık (evin mahremiyeti içinde çözülmez ve) dışarıya taşarsa, o zaman erkeğin akrabasından ve kadının akrabasından hakemler devreye sokun. Bu hakemler, iyi niyetle konuyu çözmeye çalışırlarsa, ALLAH onları bir noktada buluşturur. ALLAH bilen ve haberdar olandır." (Nisa, 34,35)

(Not: Yukarıdaki âyetlerde verilen dövme emri bazı acelecilerin itirazına uğramıştır. Halbuki bu emir irşadî bir emirdir. Ehlince bilindiği gibi, Kur’ân-ı Kerim'de iki türlü emir kullanılmıştır. Bunlardan birisi icabî emirdir. "Namaz kılın! oruç tutun!" gibi emirler icabî emirlerdir. Bu emirlere uymak mecburîdir. İrşadî emir ise, yol gösterici mahiyettedir ve şu anlamdadır: "Yararlı olduğuna inanırsanız, onu uygulayabilirsiniz." Bu sebeple, bu türlü emirleri uygulama mecburiyeti yoktur. Ancak bazı hâllerde, kadını ve hatta arsızlık yapan herkesi dövmenin yarar sağladığı tartışılmazdır. Kur'ân'ın söz konusu ettiği dövme, hadislerde açıklandığı gibi, kemik kırma ve yaralama şeklinde

olmayan ve fakat incitebilen bir dövmedir. Bir diğer husus da şudur: Kur'ân bu dövmeyi sağlık verirken, ortada ailenin dağılması tehlikesi ciddiyet kazanmıştır. Ailenin dağılması ise, birkaç tokat ve yumruktan daha vahim bir olaydır. Gerçi boşanmak da bir çözümdür. Fakat, bu ağır çözümü en sonraya bırakmak kadının da yararınadır. Kur'ân bundan önceki çözümleri sıralarken en kolay olandan başlatmıştır. Buna göre, konu önce aile mahremiyeti içinde çözülmeye çalışılacak ve erkek karısına nasihat edecek, hatalı yolda olduğu hususunda onu ikna etmeye çalışacaktır. Bu sözlü yaklaşımın yarar sağlamadığını kesin olarak anlayınca, bu sefer kadını yatakta terk edecektir. Bunun da işe yaramadığını görünce, aileyi dağıtmak istemezse, son çare onu dövmek olacaktır. Ancak, bu çareyi uygulayıp uygulamamakta serbesttir. Ailesi dağılmasın diye bunu da uygular ve olumlu bir sonuç alamazsa, konuyu akrabalara götürecek ve onlardan yardım isteyecektir.)

4- Gayret sahibi olmak lüzumlu bir sıfattır. Gayret bir hiddet türüdür. Bu, daha ziyade namus konusundaki duyarlılığı ifade eder.

ALLAH Rasûlü (sa) şöyle buyurmuştur: "Ben gayretliyim; deyyus olandan başka herkes de gayretlidir." (Ebu Ömer et-Tevkanî)

"ALLAH Teâlâ gayretlidir; mümin olan da gayretlidir. ALLAH Teâlâ'nın gayreti, kötü şeyleri şiddetle yasaklamasıdır." (Müttefekun aleyh)

Ancak gayret, aileyi korumaya yönelik bir duygu iken, onun vesvese ve hastalık hâline getirilmemesi lâzımdır. Çünkü bu hâlde, aileyi koruyucu değil, yıkıcı bir his durumuna gelir ve hem erkeğin psikolojisini bozar, hem de kadına haksızlık ve saygısızlık yapılmasına sebep olur. Bu itibarla erkek, İslâm'ın namusu koruma konusundaki emirlerini uygulamalı, ondan sonra da kesin olarak yüz kızartıcı bir şey ortaya çıkmadıkça kuruntulara dayanan ihtimallere yer vermemelidir.

ALLAH Rasûlü (sa) şöyle buyurmuştur:

"ALLAH Teâlâ'nın sevdiği ve buğzettiği gayretler vardır. Onun sevdiği gayret, gerçeğe dayanan gayrettir; onun buğzettiği gayret ise hayal mahsulü olan gayrettir." (Ebu Dâvûd, Nesaî, İbnu Hibban)

Hasan el-Basrî (ra) şöyle demiştir: "Kadınlarınızın çarşı ve pazarlarda dolaşarak her çeşit erkekle sürtüşüp kırıştırmalarına göz mü yumuyorsunuz? ALLAH gayret duymayanların yüzlerini karartsın!"

Ve şöyle denilmiştir: "En hayırlı kadın o kadındır ki, ne kendisi yabancıları görür, ne de yabancılar kendisini görürler."

O hâlde, erkeğin gayret konusundaki en önemli görevi, hanımının yabancı erkeklerle konuşup tanışmasına izin vermemesi ve onlarla bir araya gelmesini önlemesidir. ALLAH Rasûlü (sa), kadınların cemaatle namaz kılmak için mescide gitmelerine izin vermişti. Ancak, başta Hz. Aişe olmak üzere bir kısım sahâbiler, daha sonraki dönemde kadınların ahlâkının

bozulduğunu görünce, bu iznin onlar için geçerli olmadığını söylemişlerdir. Burada sözü edilen kadın ahlâkının bozulmasından maksat, onların yeteri kadar nâmahremden sakınmamaları, tesettüre tam olarak uymamaları ve dışarı çıkarken kendileri için haram olan makyaj ve saire kullanmalarıdır.

İster mescide gitmek ve ister diğer işlerini görmek için dışarı çıktığı zaman, kadının cildini parlatan veya renklendiren kremler sürmemesi, koku kullanmaması, dikkatleri üzerine çeken biçimlerde giyinmemesi ve hareket, bakış ve sesinde tahrikçilikten kaçınması lâzımdır. Şafiî mezhebine göre, erkeklerin bulunduğu bir yerde kadının bütün vücudunu örtmesi lâzımdır. Hanefî mezhebine göre ise, fitne yoksa, onun yüz ve elleri bundan hariçtir. Ancak iki mezhebe göre de yabancı erkeklerin şehvet ve arzuyla kadına bakması, kadının bu hislerle erkeklere bakması haramdır.

ALLAH Teâlâ şöyle buyurmuştur: "Mümin

erkeklere söyle, gözlerini harama kapatsınlar ve namuslarını korusunlar... Kadınlara da söyle, gözlerini harama kapatsınlar ve namuslarını korusunlar. Bunlar, ister istemez açıkta olanın dışında ziynetlerini göstermesinler ve baş örtüleriyle boyunlarını örtsünler." (Nur, 30, 31)

5- Eş ve çocuklar için yapılan harcamalarda mutedil davranılmalıdır. ALLAH Teâlâ şöyle buyurmuştur: "Rahmanın kulları onlardır ki, masraf yaptıkları zaman ne israf, ne de cimrilik etmezler, bu ikisin ortasında bir yol tutarlar." (Furkan, 67)

ALLAH Rasûlü (sa) da şöyle buyurmuştur: "Sevabı en çok olan masraf, eş ve çocukların ihtiyaçları için yapılan masraftır." (Müslim)

"En iyiniz, eş ve çocuklarına en iyi olanınızdır." (Tirmizî)

Hasan el-Basrî (ra) şöyle demiştir: "Bizim yetiştiğimiz müslümanlar, ev halkının yeme ve içme ihtiyaçlarında kısıntı yapmazlardı; fakat süs, gösteriş ve fuzulî masraflardan da uzak

dururlardı."

Ev halkının birlikte yemek yemesi müstehabtır. Rivâyete göre, yemeğe birlikte oturan aileye melekler duâ ederler. Kalınca bozulabilen yemek fazlasını fakirlere ve hatta komşulara vermek güzel bir ameldir. Erkek açıkça karşı çıkmadıkça, kadın ondan izinsiz de bunu yapabilir. Bozulmayan yemekten vermek için ise, izin alması lâzımdır.

6- Erkeğin, eş ve çocuklarına akîde ve ibadetle ilgili dinî bilgiler kazandırması vaciptir. Çünkü ALLAH Teâlâ, "Kendinizi ve aile fertlerinizi cehennem ateşinden koruyun!" (Tahrim, 6) buyurmuştur. Burada emredilen koruma da, her şeyden evvel, gerekli olan dinî bilgileri kazandırmakla olur. Çünkü bilgi olmadan amel de olmaz. Bu itibarla, kendisi bilirse, kendisi öğretir; kendisi bilmezse, onlara dinî kitaplar vs. temin eder. Öğretilmesi gerekli olan akîde Ehl-i Sünnet akidesidir. Çünkü doğru olan akîde budur. Bunun dışındaki akideler yanlış ve bozukturlar. Amelî

mezheplerden de hak olanlar, Ehl-i Sünnetin kabul ettiği dört mezheptir.

(Bu arada eş ve çocuklara ALLAH sevgisi ve korkusu, takva şuuru, ibadet zevki, ALLAH Rasûlü'nün sünnetine bağlılık, dinde sebat, aşırılıktan kaçınmak, âlimleri dinlemek, ilme değer vermek, büyüklere saygı duymak, küçükleri sevmek, fakir ve düşkünlere merhamet ve yardım etmek gibi önemli hususlar da öğretilmeli ve bu hususlarda onlara canlı örnek olunmalıdır.)

6- Eşler arasında her konuda eşitlik ve adâlet gözetmek vaciptir. ALLAH Rasûlü (sa) şöyle buyurmuştur: "Bir erkeğin iki eşi olur da kendisi aralarında adâlet gözetmezse, mahşer yerine bir yanı felçli olarak gelir." (Sünen sahipleri)

Ancak, kalpteki sevgi iradeye tâbi olmadığı için, onda adâlet aranmaz. ALLAH Rasûlü (sa) eşlerini iaşe ve ibate konularında eşit tutar, her birinin yanında eşit sürelerle kalırdı. Ondan sonra da şöyle duâ ederdi:

"ALLAH'ım! Eşitlik ve adalet gözetmek

konusunda benim gücüm ancak bu kadarına yetiyor. Bundan fazlası için beni muâheze etme." (Sünen sahipleri) ALLAH Rasûlü (sa), "bundan fazlası" sözüyle kalbindeki sevgiyi kasdediyordu. Çünkü kendisi en çok Hz. Aişe'yi seviyordu. (Müttefekun aleyh)

ALLAH Rasûlü (sa), "Kadının kocası üzerindeki hakkı nedir?" diye sorana şu cevabı vermiştir: "Kadının kocası üzerindeki hakkı; yediği zaman ona da yedirmek, giydiği zaman ona da giydirmek, itaatsızlık ettiği zaman yüzüne vurmamak, vücudunu yaralamamak ve onu evden çıkarmamaktır." (Ebu Dâvûd, Nesâî/El-Kübrâ)

Cinsel İlişki Edepleri

Cinsel ilişkiyi hayvanî bir iş olmaktan çıkarıp ona insanî ve İslâmî bir hüviyet kazandırmak için şu edeplere uymak lâzımdır:

1- Cinsel ilişkiye niyetlendiği zaman, İhlâs sûresini okumak ve şöyle duâ etmek:

"ALLAH'ım! Bu ilişkiden bir çocuk yaratmayı takdir etmiş isen, onu sâlih ve sıhhatli

biri olarak yarat."

ALLAH Rasûlü (sa) şöyle buyurmuştur: "Biriniz cinsel ilişkiye niyetlendiği zaman, 'ALLAH'ım! Şeytanı bizden uzaklaştır ve onu bize yazdığın çocuktan da uzak tut.' diye duâ etsin." (Müttefekun aleyh) Gebeliğin oluştuğunu öğrendiği anda da: "Sudan insan yaratan ALLAHa hamd olsun." diyerek hamd ve şükretsin.

2- Çocuklardan ayrı bir yerde yatmak ve ilişki sırasında sesini yavaşlatmak.

3- İlişkiye geçmeden önce birbiriyle konuşup şakalaşmak. "Hayvanların yaptığı gibi hemen ilişkiye geçmeyin." diye tavsiye edilmiş ve şöyle denilmiştir: "Üç şey yanlıştır. Bunlar; tanımak istediği insanın isim ve adresini sormamak, kendisine yapılan ikramı reddetmek ve ilişkiye konuşmasız ve sohbetsiz girmektir."

4- Gusül yapıp yıkanmaya ve ruhî sükûnet sağlayıp ibadete konsantre olmaya vesile olduğu için, bazı âlimler cinsel ilişkiyi Cuma gecesine veya sabahına denk getirmeyi müstehab saymışlardır.

ALLAH Rasûlü (sa), Cuma namazı için yıkanıp temizlenmek konusunda şöyle buyurmuştur: "ALLAH o insana merhamet etsin ki, Cuma günü yıkanır ve elbisesini yıkatır." buyurmuştur. (Geçti)

5- Dört gecede bir ilişki normaldir. Bu sebeple, onu bu kadar süre geciktirmek câizdir. Bu işte de eşini mutlu etmeyi düşünmek, kendi nefsi için zevk aramaktan daha üstün bir yaklaşımdır. Hatta bu düşünce ile, bu işi ibadet hâline getirmek de mümkündür. Çünkü meşru yollarla insanları sevindirmek ve mutlu etmek ibadettir.

6- Abdestli uyuyup ondan sonra uyanınca ilişki kurmak evlâdır. Çünkü bu suretle abdestli yatma sünneti yerine getirilmiş olur.

7- Kanama günlerinde ve bundan yıkanıp gusletmeden önce ilişkiye geçmek haramdır. ALLAH Teâlâ şöyle buyurmuştur:

"Sana kanama hâlini soruyorlar. De ki, o bir eziyettir. Bu hâlde olan kadınlarla temizleninceye kadar ilişkiden uzak durun."

(Bakara, 222)

(Hanefî mezhebine göre, kanama onun en uzun sûresi olan on günden sonra durmuş veya daha önce durmuş da üzerinden bir namaz vakti geçmişse, yıkanmadan önce de ilişki câizdir. Bu namaz da hâliyle kazaya kalmıştır.)

Kanama hâlinde, ilişki dışında her türlü yaklaşım ve tatmin şekilleri câizdir. (Bazı âlimlere göre, bu hâlde, kadının göbek ile diz kapaklan arasındaki vücudunun örtülü olması vaciptir. Çünkü bunun örtülü olmaması durumunda, cinsel ilişkiye geçmek ihtimali vardır. Harama yol açan bir şeyi ortadan kaldırmak da vaciptir.)

8- Arka menfezle ilişkiye geçmek haramdır. Bu zinadır. Çünkü, nikâhla mubah kılınan öndeki tabiî menfezdir. Kaldı ki, arka menfezin görevi de bu değildir. Ters ilişki hastalıklara da sebep olur.

9- Gusül yapmadan önce uyumak veya bir şey yemek istenirse, abdest almak sünnettir. Bu abdest, cünüplüğün ağırlığını bir ölçüde hafifletir.

ÂbdULLAH İbni Ömer (ra) şöyle demiştir: "Ben ALLAH Rasûlü’ne, 'Bir kimse cünüp iken uyuyabilir mi?’ diye sordum. Kendisi, 'Abdest alırsa, evet.’ buyurdu." (Müttefekun aleyh)

ALLAH Rasûlü’nün suya dokunmadan (yani, ne gusül edip ne de abdest almadan) uyuduğu zamanlar da olmuştur. (Ebu Dâvûd, Tirmizî, İbnu Mâce)

10- Cünüp iken tıraş olmak, tırnak kesmek, kılları almak ve kan aldırmak mekruhtur. Çünkü insan, bütün parçaları bir araya getirilmiş bir hâlde mahşere çıkar. Bazı parçalarının temizlenmemiş olması orada kendisine sıkıntı yaratır.

11- Azil yapmak konusunda üç görüş vardır. Bu görüşler azim mutlak olarak haram olması, mutlak olarak mubah olması ve yalnızca kadının izniyle mubah olması şeklindedirler.

Câbir (ra) şöyle demiştir: "Biz azil yapardık. ALLAH Rasûlü (sa) durumu bildiği hâlde bizi bundan nehyetmezdi." (Müttefekun aleyh)

Oluşmuş bir cenini öldürmek veya düşürmek ise haramdır. Bunun haramlığı erkek ve kadın menilerinin karışması anından başlar ve normal doğum süresi boyunca artarak şiddetlenir.

Çocuk Doğumu ve Sonrası ile İlgili Edepler

1- Kız çocuğunun doğmasına erkek çocuktan daha az sevinmemek. Çünkü, bunlardan hangisinin hem kendisine, hem anne-baba ve akrabasına daha çok faydalı olacağı önceden kestirilemez. Bu sebeple, "Hayır, ALLAH Teâlâ'nın takdir ve tercih ettiği şeydedir." deyip her ikisine de aynı derecede sevinmek lâzımdır.

(İnsanlar, gelecek ve akıbeti bilmedikleri için, bunu bilen ALLAH Teâlâ'nın ilim, hikmet ve rahmetine güvenip olanlara rıza göstermedikleri takdirde, çoğu zaman kendileri için iyi olan şeylere üzülür, kötü olan şeylere de sevinirler. Kur'ân-ı Kerim'de şöyle buyurulmuştur: "Umulur ki, hoşlanmadığınız bir şey sizin için daha iyi, hoşlandığınız bir şey de sizin için daha kötüdür. ALLAH bilir, siz bilmezsiniz." (Bakara, 216)

İnsanlar, gelecek hakkındaki bilgisizlikleri yüzünden sadece olanlara yanlış tepki göstermekle kalmaz, aynı sebeple yanlış isteklerde de bulunur ve yanlış duâ da yaparlar. Kur'ân-ı Kerim'de şöyle buyurulmuştur: "İnsan hayır olan şey için duâ ettiği gibi, şer olan şey için de duâ eder. İnsan hep acelecidir." (İsrâ, 11))

ALLAH Rasûlü (sa) şöyle buyurmuştur: "Kimin iki kız çocuğu olsa ve yanında bulundukları sürece onlara iyi ve güzel davransa, bu kimse kesinlikle cennete gider." (İbnu Mâce, Hâkim) Bu hadisin diğer bir rivAyetinde : "ya da iki kız kardeşi olsa..." ilâvesi de vardır.

2- Doğan çocuğun sağ kulağında ezan okumak. ALLAH Rasûlü (sa)'ın, torunu Hasan veya Hüseyin'in kulağında ezan okuduğu rivAyet edilmiştir. (Ahmed, Ebu Dâvûd, Tirmizî)

(Tabiatıyla bu ezan, minaredeki gibi yüksek sesle, çocuğu ürküten veya kulak zarını patlatan bir şiddetle okunmaz. Yavaşça okunan ezan, onun körpe ruhuna yumuşak bir meltem

gibi dokunur ve ALLAH Teâlâ'nın varlık ve birliği, büyüklük ve yüceliği, ALLAH Rasûlü'nün hak peygamber olduğu, ALLAH ve Rasûlü'ne itaatin dünya ve ahiret mutluluğunun anahtarı olduğu gerçekleri akıl döneminden önce onun his ve duygu iklimine ulaşır.)

Konuşmaya başladığı zaman da ona en evvel, ALLAH ve Resulünün isimleri öğretilmelidir.

3- Çocuğa güzel mânası olan bir isim koymak. Böyle bir isim koymak, çocuğun anne ve babası üzerindeki haklarındandır. ALLAH Rasûlü (sa) şunları söylemiştir: "Kıyâmet gününde size kendi isimleriniz ve babalarınızın isimleriyle (Ey filân oğlu filân! şeklinde) çağrılır. Onun için çocuklarınıza güzel isimler koyun." (Ebu Dâvûd)

"İsim koyduğunuz zaman, 'abd' ile başlayan isimler koyun." (Taberanî, Beyhakî)

"ALLAH Teâlâ'nın en çok sevdiği isimle ÂbdULLAH ve Abdurrahmân'dır." (Müslim)

"Benim ismimle de isimlendirin." (Müttefekun aleyh)

4- Çocuğun ağız ve damağına hurma ezmesi gibi tatlı bir şeyi sürmek.

ALLAH Rasûlü (sa), bir hurmayı ağzında ezmiş ve onu ÂbdULLAH İbni Zübeyir'in ağzına sürmüştür.

(ALLAH Rasûlü (sa), kâinat içinde müstesna ve benzersiz bir insandır. Ona" kâinatın iftiharı ve efendisi" denilmesi bir iltifat ve gönül temennisi değil, bir hakikatin ifadesidir. Bu müstesna insanın ve yüce peygamberin müstesna ve kendisine mahsus özellikleri de vardır. Bunlar, ALLAH Teâlâ'nın sevdiği peygamberine özel ihsan ve ikramlarıdır. Bu özelliklerden bir tanesi de onun tükürüğünün en kuvvetli bir ilâç gibi şifa verici olmasıdır. Bu da bir iddiâ değil, bir çok vakıa ile ispatlanmış bir mucizedir. Hal bu olunca, bir takım kimselerin kendilerini onun yerine koyup onun özelliklerine kendilerinin de sahip olduklarını söylemeleri, meselâ tükürükleriyle tedavi etmeye veya bereket dağıtmaya kalkmaları tamamen saygısızlık, şarlatanlık ve sahtekârlıktır.)

5- Çocuk için kurban kesip ziyafet vermek.

Bu kurbana 'akîka' denir. Azı bir, çoğu iki tanedir.

ALLAH Rasûlü (sa) torunu Hasan için akîka kesmiş ve şöyle buyurmuştur:

"Çocuklarınız için akîka kesin." (Buharî)

Hz. Aişe (ra)’a : "Akikanın kemiklerini kırmayın." demiştir. Bu, çocuğun hayatında kırılmaların olmaması için bir duâ durumundadır.

Boşanma Adabı

Şu bilinmelidir ki, zorunlu olunca boşanmak helâldir. Ancak o, ALLAH Teâlâ’nın buğzettiği bir helâl türüdür. Onu helâl kılan sebep ise, kadının itaatsizliğidir. İtaatsızlık bulunmadığı takdirde boşanmak günahtan hâli değildir. Çünkü ALLAH Teâlâ şöyle buyurmuştur:

"Kadınlar size itâat ederlerse, boşanma yoluna gitmeyin." (Nisa, 34) Erkeğin anne ve babasının boşanmayı istemeleri haklı sebeplere dayanmazsa, onlara itâat edilmez. Çünkü ALLAH Teâla'ya karşı mâsiyet ve itaatsızlık sayılan her

hangi bir konuda her hangi bir kula itâat etmek câiz değildir.

Kadının kendisi boşanmak istediği takdirde, bu isteğini kocasına söyler. İman terbiyesi almış haysiyetli bir erkek, kendisinden ayrılmak isteyen bir kadını zorla yanında tutmaya tenezzül etmez. Buna rağmen, verdiği sıdak veya yaptığı evlilik masrafını ileri sürüp bu isteği geri çevirirse, kadın ona bir miktar mal ve para teklif edebilir. Bu durumda, kocanın kendisine vermiş olduğu sıdak veya onun yüzünden yaptığı masraftan fazla bir şey alması doğru değildir. Bunu yapmak, kişide diyânet ve haysiyetin iflâs noktasında olduğunu gösterir. Çünkü bu, açıkça namus ticaretidir. Ticaretlerin en kötüsü ve en kirlisi de namus ticaretidir. Ancak, farz olan nafakayı vermemek, adaleti gözetmemek ve kendisine sahip çıkmamak gibi sebepler bulunmadıkça kadının kocasından boşanmak istemesi de helâl değildir.

ALLAH Rasûlü (sa) şöyle buyurmuştur:

"Haklı bir sebep bulunmadıkça kocasından boşanmak isteyen bir kadın cennete girmez, onun kokusunu da almaz." (Sünen sahipleri)

Şu veya bu sebeple eşini boşarken, erkek şu edeplere riâyet etmelidir. Bu edepler, müslümanca boşanmanın özellikleridir.

1- Kızmamak, intikam almaya kalkışmamak, kadının kalbini ve haysiyetini kırmamak; sakin, yumuşak ve âlicenap davranmak; kadını sıkıntıya sokmayacak malî bir yardımda bulunmak, kırılan kalbini onaracak bir hediye takdim etmek.

ALLAH Teâlâ şöyle buyurmuştur: "Onlara malî yardım edin. Zengin olan bunu gücüne göre, fakir olan da gücüne göre yapsın. İyilikle yapılan bu yardım muhsinler (iyilik yapmayı huy ve şiar edinenler) üzerinde bir haktır." (Bakara, 236)

"Onları ya haklarına riâyet ederek nikâh altında tutun veya iyilik yaparak boşayın." (Bakara, 229) Sıdak (daha genel bir isimle, mehir) gerekmeyen durumlarda, boşanan kadına malî

yardım yapmak vaciptir. Diğer durumlarda çoğu âlimlere göre sünnettir.

2- Cinsel ilişkiye geçmediği bir temizlik döneminde boşamak. Cinsel ilişkiye geçtiği temizlik döneminde veya kanama günlerinde boşamak sünnete aykırı ve haram olan bir boşama şeklidir. Çünkü bu son durumlarda kadının iddet'i, yani bekleme süresi uzar. Bu da ona bir eziyettir. ALLAH Teâlâ'nın yaratıklarına, özellikle insanlara, özellikle müslümanlara, özellikle zayıf olanlara ve özellikle bir süre birlikte olunmuş ve bazı şeyler paylaşılmış kimselere eziyet ise haramdır.

3- Bir talâkla boşamak. Bir talâkla boşamak, kadının boşanması açısından üç talâkla boşamanın aynısıdır. Ancak, bir talâkla boşama hâlinde, pişman olup eşini geri alma imkânı vardır. Bu çok önemli bir imkândır. Onu göz ardı edip üç talâk lafzıyla eşlerini boşayanlar, genelde çok pişman olurlar.

Sayı belirtmeden yalnızca boşamak lâfzını

kullanmak da (Seni boşadım! Benden boş ol! gibi sözler de) bir talâkla boşamak sayılır.

4- Boşadığı kadını kötülememek ve onun gizli hâllerini ifşa etmemek. Bu edebe riâyet etmek, evliliğin devam ettiği dönemde de gereklidir.

ALLAH Rasûlü (sa) şöyle buyurmuştur: "Emânete hıyanetin en büyüğü, kocanın kendi eşinin gizli hâllerini başkalarına söylemesidir." (Müslim)

Sâlihlerden bir zat eşini boşamak istiyordu. Bunu niçin istediğini sordular. "Aklı olan bir erkek, eşinin hâlini başkasına açıklamaz." dedi. Kadını boşadıktan sonra, bunu niçin yaptığını tekrar sordular. Kendisi bu sefer şu cevabı verdi: "O şimdi benim için bir yabancıdır. Bir yabancının hâlini anlatmak da doğru değildir."

Erkeğin Kadın Üzerindeki Hakları

Erkeğin de kadın üzerinde hakları vardır. Bu hakların tek kelime ile ifâdesi, kadının, ALLAH Teâlâ'ya karşı mâsiyet teşkil etmeyen ve gücünü

aşmayan konularda kocasına itâat etmesidir. Bu itâat farzdır. ALLAH Teâlâ, sâliha kadınları şöyle tarif etmiştir:

"Sâliha kadınlar, (ALLAH'a ve kocalarına) itâat edici ve ALLAH'ın muhafaza edilmesini istediği namuslarını koruyucudurlar." (Nisa, 34)

ALLAH Teâlâ tarafından farz kılınan her iş gibi, kocaya itaatin da sevabı vardır. ALLAH Rasûlü (sa) şöyle buyurmuştur:

"Kadın farz namazlarını kıldığı, farz orucunu tuttuğu ve eşine itâat ettiği takdirde cennete gider." (İbnu Hibban)

"Bir kadın öldüğü zaman, kocası kendisinden razı ise, cennete gider." (Tirmizî, İbnu Mâce)

ALLAH Rasûlü (sa), Mirâc gecesinde gördüklerini anlatırken, "Cehenneme de baktım ve oradakilerin çoğunun kadın olduğunu gördüm." demiş, dinleyicilerin bunun sebebini sormaları üzerine de şöyle demiştir:

"Çünkü onlar, çok beddua ederler ve

kocalarına karşı nankörlük ve itaatsızlık ederler." (Müttefekun aleyh)

Kadının eşine itâat etmesi ALLAH Teâlâ'nın emri ve farz olduğu için, eşinin rızası bulunmadıkça onun sünnet orucu tutması, sünnet olan hac ve umreye gitmesi uygun görülmemiştir. Farz ibadetleri yapmak konusunda ise, her hangi bir kimsenin rızası gerekli değildir. Hiç kimse istemese de bunlar yine ifâ edilirler. Ancak, hac olayında uzun bir yolculuk söz konusu olduğu için, Şafiî mezhebine göre kadının en az birkaç kadınla birlikte olması, Hanefî mezhebine göre ise, bir mahreminin refakatinde bulunması şarttır.

Kocanın kadın üzerindeki en önemli hakları; ALLAH Teâlâ'nın da emri olan namusunu korumak, tesettüre riâyet etmek, kocanın gücünü aşan şeyler istememek, onun malını ihtiyaç dışındaki işlerde harcamamaktır. Kocasının kazancı haram ise, muttaki bir kadın, mümkün mertebe ondan beslenmemeye çalışmalı veya zaruret miktarıyla yetinmelidir.

Kadının kocasını küçümsememesi, fakirliğini yüzüne vurmaması, sıkıntı ve musibetlerini paylaşması, ev içi hizmetleri görmesi, çocuklarını güzel bir terbiye ile büyütmesi de onu güzelleştiren edeplerdendir. Edep gönül den gelen ve arzu ile yapılan doğru işler, olgun hâl ve hareketlerdir.

(Arap menkıbelerinin üstadı) Esmai şunu söylemiştir: "Çölde gezerken bir çadırda bir aile gördüm. Kadın olabildiğine güzel, erkek ise son derecede çirkindi. Kadına, "Bu adamın karısı olmaya nasıl rıza gösterirsin?" diye sordum. Kadın, şu cevabı verdi:

"Muhtemeldir ki, kendisi Hâlik'ına karşı bir iyilik yapmış da, O beni kendisine sevap olarak vermiştir; ya da ben Hâlik'ıma karşı bir kötülük yapmışım da, O kendisini bana ceza olarak vermiştir. Böylece bu, ALLAH Teâlâ'nın takdiri olduğuna göre ben nasıl rıza göstermeyeyim?"

Boşanan veya kocası ölen kadının, iddeti dolmadan yeni bir evlilik yapmaya kalkışması

haramdır. Bu süre içinde yapılan nikâh akdi de geçersizdir.

İddet süresi boşanma olayında üç "kur"’ (üç temizlik veya üç kanama geçirmek), ölüm olayında ise dört ay on gündür.

Fakat iki olayda da kadın hâmile ise, iddeti doğum yapıncaya kadar beklemektir.

Kocasının ölmesi hâlinde kadının bu müddet içinde "ihdâd" yapması da vaciptir.

İhdâd, zaruret hâlleri dışında evden çıkmamak, şık elbise giymemek, makyaj yapmamak ve koku sürmemektir. Siyah renkli elbiseler giymek ise gerekli değildir.

Bu bahsi de bir Ayet-i kerime ve iki hadis-i şerifin meali ile bitirelim. ALLAH Teâlâ şöyle buyurmuştur:

"ALLAH'tan korkuyor ve kötülükten sakınmak istiyorsanız, yabancı erkeklerle konuşurken, onların hislerini tahrik edecek şekilde yumuşak konuşmayın; sert ve kırıcı da olmayın; zarurî hâller dışında evlerinizde oturun; cahiliyet

dönemindeki kadınlar gibi çıkıp dolaşmayın ve açılıp saçılmayın; namaz kılın, temiz olun (veya, zekât verin); ALLAH'a ve Rasûlü'ne itâat edin." (Ahzâb, 32, 33)

ALLAH Rasûlü (sa) da şunları söylemiştir: "Kadının ALLAH Teâlâ'nın rızasına en yakın olduğu zaman, evinde olduğu zamandır." (İbnu Hibban)

"Kadın avrettir. Evden çıktığı andan itibaren etrafını şeytanlar kuşatır." (Tirmizî)

KESB VE MAİŞET

ALLAH Teâlâ ahireti yaşama yurdu, dünyayı ise çalışma yeri yapmıştır. Bu çalışma hem ahireti kazanmak, hem de maişet ve geçim temin etmek içindir. Ancak, maişet ve geçimi de ahireti kazanmak için vesile ve yardımcı yapmak lâzımdır.

Çalışmak açısından insanlar üç kısımdır. Bir kısmı, sadece ahiret için çalışırlar. Bunlar, kurtuluşa ererler. Bir kısmı, yalnızca dünya için çalışırlar. Bunlar helâk olurlar. Bir kısmı ise, hem dünya, hem de ahiret için çalışırlar. Bunlar, dünya için çalışmalarını da ahiret hesabına yaptıkları

takdirde, birinci kısım derecesinde olurlar. Bunlar o zaman üstelik "sünnetüllah'a" uymanın büyük sevabını da kazanırlar. Çünkü ALLAH Teâlâ, dünyayı ahiret tarlası ve kapısı olarak yaratmıştır. Bu sebeple, onu bütünüyle yüz üstü bırakıp ihmal etmek de, onu kendi başına maksat ve hedef haline getirmek de ALLAH Teâlâ'nın muradına uygun değildir. Dünyayı ahiret hesabına aramanın ölçüsü ise, işlerinde doğruluk çizgisinde yürümek ve Şeriat edeplerine uymaktır.

Çalışıp Kazanmanın Fazileti

Kur'ân-ı Kerim'in konu ile ilgili âyetlerinde ve ALLAH Rasûlü'nün hadislerinde, çalışmanın fazilet sayıldığı ve teşvik edildiği açıkça görülmektedir. Örneğin, ALLAH Teâlâ şöyle buyurmuştur:

"Biz gündüzü çalışma zamanı yaptık." (Nebe 11)

"Biz size yerde çalışma alanları açtık." (Hicr, 20)

"RABBİNİZden gelecek lütuf ve keremi

(rızkı) aramanızda her hangi bir günah yoktur." (Bakara, 198)

"Namazı kıldıktan sonra yeryüzünde dağılın ve ALLAHtan gelecek lütuf ve rızkı arayın." (Cumua, 10)

"Virdinizde Kur'ân'dan kolayınıza giden miktarı okuyun. ALLAH bilir ki, bir kısmınız hastadırlar, bir kısmınız yerde dolaşıp O'ndan gelen lütuf ve rızkı ararlar, bir kısmınız da O'nun yolunda savaşırlar..." (Müzzemmil, 20)

ALLAH Rasûlü (sa) da şunları söylemiştir: "Bazı günahlara ancak çalışmanın zorluk ve yorgunlukları kefaret olabilir." (Geçti)

"Doğru olan tüccar, sıddık'larla beraber haşrolunur." (Tirmizî, Hâkim)

"Dünyayı helâl ile beslenmek, dilenmekten kurtulmak, ev halkını geçindirmek ve çevresine yardımcı olmak için arayan bir kimse, parlayan bir yüzle ALLAH Teâlâ'nın huzuruna çıkar." (Beyhakî)

"İnsanlara yük olmamak, anne ve babasına bakmak, çoluk çocuğunu beslemek için çalışan bir

kimse ALLAH yolundadır. Malını çoğaltmak, bununla kibir ve gururunu okşamak için çalışan ise, şeytan yolundadır. (Taberânî)

"ALLAH Teâlâ, çalışan kulunu sever." (Taberânî)

"Sizi cennete yaklaştıran ve cehennemden uzaklaştıran her şeyi size emrettim ve sizi cehenneme yaklaştıran ve cennetten uzaklaştıran her şeyi de size yasakladım. Emin olan Ruh (Cebrâil (as)) bana vahyetti ki, her hangi bir canlı, kendisi için mukadder olan rızkı bulup tüketmedikçe ölmez. Onun için, ALLAH'a karşı takva gözetin ve rızkınızı güzellikle (helâl yoldan) arayın. Rızkın gecikmesi sizi harama tevessül etmeye sevk etmesin. Çünkü ALLAH Teâlâ'nın rahmet ve bereketi günahlarla kazanılmaz." (Beyhakî, Hâkim)

ALLAH Rasûlü (sa), rızk aramanın ALLAH'ın bütün yaratıkları için vazgeçilmez bir kural olduğunu belirterek şu örneği vermiştir: "Görmüyor musunuz, kuşlar da, acıkınca rızk

aramaya çıkarlar ve karınlarını doyurunca yuvalarına geri dönerler?" (Tirmizî, İbnu Mâce)

Ve kendisini de bu kurala bağlı göstererek şöyle buyurmuştur: "ALLAH Teâlâ, benim rızkımı (da) mızrağımın ucuna takmıştır." (Ahmed)

Hz. Ömer (ra) şöyle demiştir: "Biriniz, rızkını aramaktan vazgeçip 'ALLAH'ım! Bana rızk ver.' diye duâ etmesin. Bilirsiniz ki, gökten altın ve gümüş yağdırılmaz." Yaşlı bir sahâbi olan Zeyd İbni Mesleme'nin bahçede çalıştığını görünce de ona şunu söylemiştir:

"Çalışmakla iyi ediyorsun. Çünkü çalışıp kimseye muhtaç olmayan insan, dinini daha iyi korur ve halkın gözünde de büyür."

ÂbdULLAH İbni Mes'ûd (ra) şöyle demiştir: "Bir insanın ne ahiret, ne de maişet çalışmayıp boş durmasından hoşlanmam."

İbrahim İbni Edhem şöyle demiştir: "Doğrulukla çalışan bir tüccarı, kendisini bütün olarak ibadete veren bir kimseden daha çok severim. Çünkü bu tüccar, bu âbid'ten daha çok

cihâd eder. O, alıp satarken, ölçüp tartarken hep şeytanla mücâdele halindedir."

Ebu Süleyman Dârânî (ra) şöyle demiştir: "Makbul olan ibâdet, rızk için başkalarına el açıp sünnetlerle meşgul olmak değildir. Bu sebeple, önce rızkınızı kazanın, sonra sünnetleri yapın."

İslâm dini dilenmeyi ve başkasının eline bakmayı yasaklamıştır. Bu hallere düşmemenin tek çaresi ise çalışmaktır. Bu sebeple, çalışmak İslâm dini nazarında makbul bir ameldir. Bu makbul amel de iki türlüdür.

Birincisi, kişinin kendi ihtiyaçlarını gidermek için çalışmasıdır. Bu çalışma türü, nisbeten az bir zaman ve emek gerektirir.

İkincisi ise, kendi ihtiyaçları gibi, müslümanların da ihtiyaçlarını gidermek ve hayır işleri yapmak için çalışmaktır. Bu tür çalışmak ise, daha çok zaman ve emek ister. Ömrü yutan böyle geniş bir çalışmayı sadece kendi ihtiyaçları ve zevkleri için yapmak doğru değildir. Çünkü ahiret sermayesi olan ömür bununla zayi olup gider. Bu

sermayeyi bu şekilde zayi etmek ise, ahiret hesabına ziyan ve hüsrandır.

Ahiret için vasıta olmaktan çıkarılmış ve kendi başına gaye haline getirilmiş bir dünya, kötülüklerin anası ve kaynağıdır. Böyle bir dünyayı sevmek ve onun için çalışmak da hataların en büyüğüdür.

ALLAH Rasûlü (sa), "İlim öğrenmek her müslümana farzdır." (Geçti) buyurmuştur.

Farz olan ilim, herkesin muhtaç olduğu ibâdet ve muamele ilmidir. Çünkü farz ve şartları bilinmeden yapılan ibadet ve muameleler eksik ve fâsit olurlar.

Onun için, bundan sonraki birkaç fasılda muamele çeşitleriyle ilgili olarak bilinmesi gereken temel bilgileri vermeye çalışacağız.

RivAyete göre, Hz. Ömer (ra) pazar yerini dolaşır ve oradakilere şöyle seslenirdi:

"Alış verişle ilgili din ilmini bilmeyenler, bizim pazarımızda iş yapmasınlar."

Bey'in (Alım Satımın) şartları

"ALLAH Teâlâ bey'i (alım satımı) helâl kılmıştır." (Bakara, 275) Ancak bey'in sahih ve geçerli olması için bazı şartlar vardır. Şafiî mezhebine göre bu şartlar özetle şöyledir:

1- Alan ve satanın akıllı, baliğ ve muhtar (kendi iradesiyle alım satımı yapar) olması. Bu sebeple, deli, çocuk ve zorlanmış kimselerin alış verişi sahih değildir. Körün alış verişi de geçerli değildir. Bunun yapacağı şey, kendine vekil tutmaktır. (Hanefî mezhebine göre, körün alış verişi sahihtir.)

Haram olan bir paraya karşılık bir şey satmak da câiz değildir. ALLAH Rasûlü (sa), kâhin ve fahişelerin paralarıyla onlara bir şey satmayı yasaklamıştır.

2- Alıp satılan malın necis olmaması. Bu sebeple, örneğin domuz, köpek ve içkinin alım satımı sahih değildir.

3- Malın meşru bir fayda sağlaması. Bu sebeple, oyun âletlerinin alış verişi sahih değildir.

4- Malın satıcıya, paranın da alıcıya ait

olması veya bunlarda izin ve vekâletin bulunması.

5- Malın alıcı tarafından görülmesi ve cins, sıfat ve miktarının bilinmesi. (Hanefî mezhebine göre, görmek şart değildir. Ancak görünce, kabul etmeme hakkı vardır.)

6- Alınan bir malın satılması durumunda, önce onun teslim alınması. Bu sebeple, teslim alınmadan önce bir malın yerinde satılması sahih değildir.

7- Satış akdiyle münasebeti olmayan bir şeyin şart koşulmaması. Bu sebeple, örneğin, tüccardan alınan bir kumaşın kendisi tarafından dikilmesinin şart koşulması akdi bozar. Çünkü dikme olayı ikinci ve bağımsız bir olaydır. Bunları bir akde sokmak, onu fasid hâle getirir.

8- Alıcıyla satıcının satış akdini sözlü olarak birbirlerine telaffuz etmeleri (Satıcının "sattım.", alıcının da, "aldım." demesi gibi). Bunlar telaffuz edilmeyip sessiz bir şekilde alıp vermekle yetinilmesi halinde, akid geçersizdir. Hanefî mezhebine göre ise, küçük alış verişlerde akid

geçerlidir. İmam Şafiî'den de böyle bir görüş rivAyet edilmiştir.

Yukarıda zikredilen şartlara (bu şartlar dört mezhebe göre bazı farklılıklar gösterir) uymayan alış verişler fasittir. Alış veriş fasit olunca, bir tarafın talebi üzerine mal satıcıya, para da alıcıya iâde edilir. Fakat bir taraftan talep vaki olmadığı takdirde, iâde gerekmez. Bazı şartları eksik olan akid, ayıplı mal gibidir. Bu ikincisinde de akdi bozma hakkı vardır. Fakat, alıcı isterse bu hakkını kullanmayabilir.

Faiz Muamelesi

ALLAH Teâlâ, faiz muamelesini ve kazancını şiddetle yasaklamıştır. Bu sebeple, bundan sakınmak farzdır.

Faiz muamelesi iki türlüdür. Birincisi borç vermek şeklindedir. Bu faiz türü, tedavüldeki her hangi bir paranın borç verilip karşılığında bir fazlalık pazarlanmasıdır. Kur'ân-ı Kerim, bu faiz türünü konu edinmiştir.

Bunu yasaklayan âyetler şöyledir:

"Ey iman edenler! Üst üste gelen faizleri yemeyin; ALLAH'tan korkup bundan sakının ki, iflah olasınız." (Al-i İmrân, 130)

"Ey iman edenler! Gerçekten mümin iseniz, bundan sonra faizi bırakın; onu bırakmazsanız, ALLAH ve Rasûlü ile harp halinde olduğunuzu bilin." (Bakara, 278, 279)

"Faiz yiyenler, (kıyâmet gününde) cin çarpmış hastalar gibi çırpınırlar ve kalktıkça düşerler. Bunlar, 'Faiz de alış veriş gibidir.’ derler. Halbuki ALLAH, alış verişi helâl, faizi haram kılmıştır." (Bakara, 275)

Faiz muamelesinin ikinci türlüsü ise, alış veriş şeklindedir. Bu faiz, altın, gümüş ve taamların Şer'î kurala göre alınıp satılmamasıdır. Bu maddelerin satışındaki Şer'î kural ise şudur: Altın altına, gümüş gümüşe ve bir taam cinsi aynı taam cinsine (örneğin, buğday buğdaya) satıldığı zaman, iki malın da hem hazır, hem de eşit miktarda olmaları lazımdır. Altın gümüşe, bir taam başka bir taama (örneğin, buğday arpaya) satıldığı

takdirde ise, iki malın hazır olması gerekir. Burada fazlalık caizdir. Buna göre, birinci satış tarzında bir malın hazır olmaması veya fazla olması, ikinci satış tarzında da bir malın hazır olmaması faiz muâmelesidir.

(İki maldan yalnız bir tanesi faiz giren cinsten ise, bunların fazla veya borçla alış verişinde sakınca yoktur. Örneğin altını veya doları lira ile satmak gibi...)

Satış veya mübadele konu olan bu mallardan birisi, ötekine göre daha yeni, daha kaliteli veya işlenmiş olması bir değer ifade etmez ve bu sebeplerle eşitliği bozmak caiz değildir. İçindeki altın ve gümüş miktarı belli olmayan bir eşyayı altın ve gümüşe satmak ve aşure gibi karışık taamları taama satmak caiz değildir. Çünkü, miktarları belli olmadığı için bunları bedelleriyle eşitleştirmek mümkün değildir.

Bu faiz türünü hadis-i şerifler bildirmişlerdir. (Hadis-i şerifler bu malları altın, gümüş, buğday, arpa, hurma, üzüm ve tuzla

sınırlandırmıştır. Şafiî mezhebinin âlimleri, bütün gıda maddelerini de bunun kapsamına almışlardır. Hanefî mezhebinin âlimleri ise, çerçeveyi daha da genişletmiş, tartmak ve ölçek şeklinde alınıp satılan bütün maddeleri bunun içine dahil etmişlerdir.)

Malı mal karşılığında satmak (buna mübadele denir), iptidaî bir alış veriş türüdür. Bunun bazı sakıncaları vardır. Bu yüzden İslâm dini, geçerlilik şartlarını ağırlaştırmak suretiyle bu alış veriş türünü ortadan kaldırmak istemiştir.)

Selem Muamelesi

Selem, ilerideki belli bir tarihte teslim edilecek bir mala karşılık peşin para ödemek suretiyle gerçekleştirilen bir bey' türüdür.

Cahiliyet döneminde Araplar, toprak mahsullerinin satışında bu bey'i yaparlardı. İslâm dini, bu muameleye girebilen hile ve husûmetleri önleyen sağlam kurallar vaz'ederek onu kabul etmiştir. Selem muamelesinde riâyet edilmesi vacip olan kurallar şunlardır:

1- Verilen para miktarının belirlenmesi.

2- Paranın selem akdinin (sözleşmesinin) yapıldığı yerde teslim edilmesi.

3- Selem yoluyla satılan malın tarif yapmakla vasıfları belirlenebilen bir şey olması. Toprak mahsûlleri tarifle belirlenebilen şeylerdendir. (Hanefî mezhebine göre, selem yalnızca tartılan ve ölçülen şeylerde geçerlidir. Şafiî mezhebine göre, canlı hayvanlar da selem edilebilir. Günümüzde sabit ölçülerle imâl edilen sanayi mamullerinde de selemin câiz olması lâzımdır.)

4- Bu vasıfların selem akdinde zikredilmesi.

5- Malın teslim tarihinin ay ve gün hesabıyla belirlenmesi.

6- Malın bu tarihte bulunabilir cinsten olması. Ancak buna rağmen mal, âfet gibi beklenmeyen bir sebeple zikredilen vakitte temin edilemezse, para sahibi isterse akdi bozup parasını alır, isterse mühlet verip bekler.

7- Teslim yerinin belirlenmesi.

8- Altın, gümüş ve taamların (ve diğer faiz giren malların) bir biriyle selem edilmemesi. Çünkü bunların alış verişlerinde elden alıp vermek vaciptir.

Selem bey'i, üreticinin eline erken para girmesini, alıcının da daha hesaplı mal almasını sağlar. ÂbdULLAH İbni Abbas'a göre, Kur’ân-ı Kerim'in en uzun âyeti olan "müdâyene âyeti", selem hakkında indirilmiştir. Bu âyette ALLAH Teâlâ, ödenen paranın iki şahid huzurunda yazılmasını, mal sahibinin ALLAH'tan korkup akdi inkâr cihetine gitmemesini ve malı taahhüt ettiği şekilde teslim etmesini, bir niza çıkması halinde şahidlerin de şehadetten çekilmemelerini emretmiştir. (Bakara, 281)

İcâre (Kiralamak) Muamelesi

İcâre muamelesi, ücret karşılığında bir maldan yararlanmaktır. Bu muamelenin temel unsurları ücret ve menfaattir. Bu unsurlarla ilgili şartlar şöyledir:

1- Ücretin belirlenmesi. Bu sebeple, meselâ, binayı onarılması karşılığında kiraya vermek, buğdayı bırakacağı kepek karşılığında öğütmek, işçiyi üreteceği şeyin bir kısmıyla çalıştırmak câiz değildir. Çünkü bu ücretlerde belirsizlik vardır.

2- Menfaatin meşru olması. Bu sebeple, zina etmek, adam öldürmek, yalan şâhidlik etmek gibi menfaatler için yapılan icâreler geçerli değildir.

3- Yapılan işte az da olsa bir miktar çaba, maddî veya manevî zorluk bulunması. Bu sebeple, hiçbir çaba istemeyen, zorluk getirmeyen ve masraf gerektirmeyen bir iş ve hizmetten dolayı ücret istemek câiz görülmemiştir. Çünkü ALLAH Teâlâ, insanlar arasındaki ilişkilerin bu derecede maddileşmesine ve çıkarcılığın bu ölçüde yaygınlaşıp her şeye hâkim olmasına razı değildir. Bunun gibi, mevcud ihtiyacı sömürerek fahiş bir ücret almak da câiz değildir.

4- İcar menfaat teminine yönelik bir

muamele çeşidi olduğu için, bununla bey'de olduğu gibi bir mal ve maddenin kazanılması cihetine gidilmemesi. Bu sebeple, bahçeyi meyvesini yemek veya ineği sütünü içmek için kiralamak câiz değildir. Fakat kadını çocuk emzirmek, terziyi elbise dikmek, yazıcıyı yazı yazmak için kiralamak câizdir. Çünkü, kadının sütü, terzinin ipliği ve yazıcının mürekkebi onların kiralanan hizmetlerinin malzemeleridir.

5- İşin yapılabilir olması. Bu sebeple, yapamayacağı bir iş ve veremeyeceği bir hizmet karşılığında kira ve ücret akdi yapmak geçerli değildir.

6- Ücret verilen işin kişinin yapması vacip olan bir iş olmaması. Bu sebeple, namaz kılmak için kira ve ücret akdi yapmak câiz değildir. Bunun gibi, yapmakla görevli bulunduğu bir iş için memura ücret verilmesi de geçersizdir. Bu, haram olan rüşvettir.

7- Temini istenilen iş ve hizmetin belirlenmiş olması, (İslâm dini, bütün muamele ve

mukavele çeşitlerinde açıklık ve belirginliği şart koşmuştur. Çünkü, açıklık ve belirginlik sağlanmadığı takdirde, maksada göre sonuçlar çıkmaz ve itiraz, itilâf ve kavga baş gösterir.)

Kırâd (Mudârebe) Muamelesi

Kırâd veya mudârebe, birinin verdiği sermaye ile diğer birinin ticaret ve alış veriş yapmasıdır. Bu muamele, bir çeşit vekâletle iş yapmaktır. Ancak, burada vekil kârda hisse sahibidir. Bundan dolayı, ona 'amil, çalıştıran, işleten' ismi verilmiştir.

Kırâd veya mudârebenin sıhhat şartları şunlardır:

1- Miktarı belli olan nakit paranın âmil'e teslim edilmesi. Miktarı belli olan nakit para dışındaki mallarla kırâd muamelesi sahih değildir. Hanefî mezhebine göre, bir mal verip paraya çevrilmesini istemek de câizdir. Paranın âmil'e verilmemesi durumunda da bu akit geçersizdir.

2- Amile yüzde hesabıyla kârdan bir hisse verilmesi ve bunun akitte belirtilmesi;

3- Yapılacak işin alış veriş olması. Bu sebeple, kırâd parasıyla müteahhidlik veya çiftçilik yapılamaz.

Bu akid için son sürenin tayin edilmesi gerekli değildir. Ancak, mal sahibi istediği zaman bu akdi bozabilir. O takdirde, para bir mala tahvil edilmiş durumda ise, kendisi bu malı kabullenmek zorundadır.

Kendisi haddi zatında zengin olmasa bile, âmil de çalıştırdığı maldaki kârının zekâtını vermek zorundadır.

Kırâd muamelesinde zarar olursa, kârdan çıkarılır, kâr yetmezse gerisi sermayeden sayılır. Bu durumda çalışan emeğini, mal sahibi de parasını kaybeder.

Şirket ve Ortaklık Muamelesi

Şirket ve ortaklıklar birkaç çeşittir.

Birincisi, malları olmayan insanların çalışmak suretiyle kazandıkları kârda ortaklık kurmalarıdır. Bu şirket şekli Şafiî mezhebine göre bâtıl, Hanefî mezhebine göre sahihtir.

İkincisi, mallarını birbirine katmayan insanların ayrı ayrı çalışıp kazandıkları kâr ve kazançta ortak olmalarıdır. Bu şirket türü geçerli değildir.

Üçüncüsü ve en yaygın olanı ise şudur: Mallar, temyiz edilemeyecek şekilde birbirine karıştırılır ve taraflardan her biri oluşan müşterek sermayede tasarruf etme yetkisine sahip olur. Bu ortaklığın sıhhat şartları ise, Şafiî mezhebine göre, malların aynı cinsten olması ve kârın mal miktarına göre dağıtılması, Hanefî mezhebine göre ise malların para cinsinden olmasıdır. Bu mezhebe göre, para dışındaki mallarda ortaklık kurmak istenirse, taraflardan her biri diğerinin malından ortak olmak istediği miktarı kendi malıyla satın alır.

(Bu şartın koşulması, ortaklık kurulduktan sonra iki tarafın mallarının birbirinden temyiz edilmemesi içindir. Çünkü, temyiz edilirse, ortaklardan her biri daha ziyade kendi malını kollayacak, kâr ve zararı buna göre

değerlendirmeye kalkacaktır.)

Yukarıda bazı muamele çeşitlerinin temel şartlarını zikrettik. Bu gibi işleri yapmak isteyenlerin onlarla ilgili detaylı bilgiyi edinmeleri de lâzımdır. Bu yapılmadığı takdirde, hukukî açıdan geçerliliği olmayan ve bazen harama kaçan işler yapılabilir.

Muamelede Zulüm

Muamelede zulüm unsurunun bulunmaması da vaciptir. Zulüm, bazen şart ve kurallara uyulmaması sonucunda, bazen de sûreten bunlara uyulmakla birlikte meydana gelir. Bu sebeple, hukukî formalite açısından geçerli olan bazı muameleler, buna rağmen haram olup sahibini ALLAH Teâlâ'nın gazap ve azabına müstahak ederler. Bu çeşit muamelelerin bir kısmı şunlardır:

1- İhtikâr. Kıtlık zamanında gıda maddelerini stoklayıp pahalı olmasını beklemek olan ihtikâr, bu maddeleri zorunlu olarak tüketmek durumunda olan insanlara zulümdür.

Bu sebeple, ihtikâr yoluna başvurmak haramdır.

2- Müşteriyi bilgilendirmeden ona düşük ayarlı altın ve gümüş satmak.

3- Durumu açıklamadan piyasaya hâkim olan kalitenin altındaki bir malı ona satmak.

4- Sahte para kullanmak. Bu para geçersizdir. Bu şekilde aldatılmış olan bir kimsenin de o parayı başkasına satması câiz değildir. Müşteri, sahte paraya razı olsa bile bu ona verilemez. Çünkü, sahte parayı bile bile alan bir kimse, onu başkasına vermeyi düşünüyor demektir. Onun işleyeceği günaha vasıta ve sebep olmak da günahtır.

5- Bir malı zararlı veya gayr-i meşru bir işte kullanacağı bilinen bir kimseye satmak. (Örneğin, silâhı adam öldürene, üzümü içki yapana satmak, dükkânı kumar işletene kiralamak gibi.)

6- Müşterinin zarar edeceğini (veya pişman olup üzüleceğini) bile bile ona bir şey satmak. Müslüman olmanın bir şartı da, kişinin

kendi nefsi için istediği bir şeyi müslüman kardeşlerine de istemesi, kendi nefsi için istemediği bir şeyi onlar için de istememesidir. Bu itibarla, kendi zararını istemeyen bir kimsenin müslümanları zarara uğratması haramdır.

7- Bir malı fahiş (normal dışı) bir kârla satmak. Her esnafın kendine göre bir kâr anlayışı vardır. Bu sebeple, kimisi yüzde beş kârla kanâat ederken, kimisi yüzde yirmi veya otuz kâr peşinde olabilir. Pazarlık ve karşılıklı rızaya dayandığı sürece bu kârlar meşrudur. Ancak, bir müşterinin acemiliğinden veya çaresizliğinden yararlanıp ona başkalarına satmadığı yüksek bir kârla satmak haramdır. Fırsatçılık demek olan bu hâ1, ücret, kira ve diğer malî konularda da haramdır.

8- Malı gerçek dışı övmek. Bu hem yalancılık, hem de aldatmacılıktır. Müslümanlara karşı dürüst davranmak İslâm'ın şartlarındandır. (Müttefekun aleyh)

9- Malın ayıp ve kusurunu gizlemek. Malın ayıbını söylemek vaciptir. ALLAH Rasûlü (sa)

şunları söylemiştir:

"Bizi aldatan bizden değildir." (Müslim)

"Bir şey satanın onun ayıplarını söylememesi veya bunları bilen üçüncü bir şahsın müşteriyi uyarmaması helâl değildir." (Beyhakî, Hâkim)

Müşteri, ayıbı fark ettiği zaman, vakit geçirmeden malı iâde etme hakkına sahiptir.

10- Alış verişte yemin etmek. Ne maksatla olursa olsun yalan yemin etmek, kefareti bulunmayan büyük günahlardandır. Kâr ve ticâret maksadıyla doğru yemin etmek de mekruhtur. Çünkü dünya çıkarı, ALLAH Teâlâ’nın ismi ona âlet edilebilecek kadar değerli değildir.

Kur’ân-ı Kerim'de, "ALLAH’ın âyetlerini az bir bedele satmayın." (Bakara, 41) buyurulmuştur. Buradaki az bir bedelden maksat dünya ve onun çıkarıdır. ALLAH’ın âyetleri çıkara âlet edilmezse, O'nun ismi de buna âlet edilemez.

ALLAH Rasûlü (sa) şöyle buyurmuştur: "Yalan yemin malı sattırır; fakat onun bereketini

de kaldırır." (Müttefekun aleyh)

"ALLAH Teâlâ, kıyâmet gününde üç insana merhametle bakmaz. Bunlar kibirli ve sert olan, yaptığı iyiliği başa vurup minnet eden ve malını yeminle satan kimselerdir." (Müslim)

ALLAH Teâlâ'dan başkasının ismiyle yemin etmek ise, şirktir. Onun için, bundan sakınmak lâzımdır.

11- Karşı tarafın piyasayı bilmemesinden yararlanmaya kalkmak. İslâm'dan önceki dönemde, dışarıdan Mekke'ye mal getirildiğinde, halk mal sahiplerini şehir dışında karşılar ve onların piyasayı öğrenmelerine fırsat vermeden mallarını ucuz bir fiyatla ellerinden alırlardı. ALLAH Rasûlü (sa), onlara şehre inip piyasayı öğrenmelerine fırsat verilmesini emretti ve önceki âdeti yasakladı. Yasaklanan diğer bir husus da piyasada meydana gelen ani değişiklerden yararlanmaya çalışmaktır.

Tabiilerden bir zat, Basra şehrinde şeker ticareti yapıyordu. Üretim mevsimi gelince, bir

işçisini şeker almak üzere Sus şehrine gönderdi. Bu işçi kendisine oradan mektup yollayarak, "Bu sene şeker kamışı yetişmemiştir. Bu sebeple, şeker fiyatı yükselmiştir. Sen oradaki esnaftan şekerleri al, stok et." tavsiyesinde bulundu.

Bu zat da bu tavsiyeye uyarak kendisi gibi şeker ticareti yapan bir tüccarın bütün şekerini eski fiyat üzerinden satın aldı. O gece evinde, bunun hesabını yaparak üretim yerindeki yeni fiyata göre bin altın kazandığını gördü.

Fakat kendi kendine, "Bu parayı kazandım, ancak, müslüman kardeşime karşı dürüst olma imtihanını kaybettim. Çünkü o bu durumu bilseydi, şekerini bana bu fiyatla satmazdı." dedi.

Ertesi gün, o tüccara gidip durumu bildirdi ve şekerini geri vermek istediğini söyledi. Gözü tok ve gönlü zengin olan tüccar da, "Hayır! Ben onu sana kendi rızamla sattım; sana helâl olsun." dedi.

12- Eksik ölçüp tartmak. ALLAH Teâlâ şöyle buyurmuştur: "Tartıda haksızlık etmeyin;

ölçüyü doğru tutun; terazide eksiklik yapmayın." (Rahman, 8-10)

"Ölçü ve terazide hile yapanlara azap vardır. Bunlar, alırken tâm, satarken eksik tartarlar. Bunlar büyük bir günde, insanların âlemlerin RABBİ önünde divan durdukları bir günde hesap vereceklerine inanmıyorlar mı?" (Mutaffifîn, 1-6)

ALLAH Rasûlü (sa), bir şey satın aldığı zaman, elindeki altın veya gümüş parçasını tartıcıya verir ve ona şöyle derdi:

"Bundan şu kadar tart ve ağırlaştır." (Sünen sahipleri)

(Not: ALLAH Rasûlü döneminde para olarak kullanılan altın ve gümüş külçe halindeydi. Onun için, bir şey aldıkları zaman, onun karşılığını koparıp tartarlardı. ALLAH Rasûlü (sa) ise, kendisinden fazla gitmesi için, tartıcıya ağır tartmasını emrederdi.)

Fudayl İbni İyâd'ın oğlu, alış verişte kullanmak istediği bir altın parçasının üzerindeki değersiz ağırlıkları silmeye çalışıyordu. Fudayl

bunu görünce, büyük bir sevinç duydu ve oğluna şunu söyledi: "Yavrum! Senin bu dürüst hareketin bir nafile hac ve umreye bedeldir."

Eksik tartmak ve ölçmek yüzünden zayi edilen mal kul hakkıdır. Kul hakkı ise, affedilmesi en zor olan hak türüdür. Çünkü, bizzat sahibi affetmedikçe, bu hak affedilmez. Bu sebeple, kul hakkını yiyen ve çiğneyenler, kendilerini büyük bir çıkmazın içine atmış ve kendi nefislerine zulmetmiş olurlar.

Kendi çıkarını düşünüp din kardeşlerinin çıkarlarını düşünmeyen, kendi hakkının üstünde titreyip din kardeşlerinin haklarını hiçe sayan bir insan da teraziye hile katmış sayılır. Çünkü doğru tartılması istenen terazi sadece gram terazisi değil, aynı zamanda adalet ve insaf terazisidir.

Alış veriş yaparken yukarıda geçen zulümlerden sakınabilmek için iki şeye inanmak gerekir. Bunlardan birisi, zulmetmek ve harama başvurmakla rızkın artmadığı gerçeğidir. Çünkü bu yollarla gelen mal ve servet genellikle bir

musibet ve felâkette gider; böyle gitmese de ondan faydalanmak nasip olmaz.

Vaktiyle bir adamın bir ineği varmış; onun sütüne su katıp satarmış; bir gün bir sel gelmiş ve inek selin içinde boğulmuş. Adam bu felâketi görünce sızlanıp şöyle demiş: "Bunu ben kendime ettim. Her gün süte kattığım sular sel olmuş ve üzerime gelmiştir."

ALLAH Rasûlü (sa) şöyle buyurmuştur: "Alıp satanlar, birbirinin iyiliğini isteyip doğru konuşurlarsa, alış verişleri bereketlenir. Mallarının ayıbını gizleyip birbirine yalan söylerlerse, alıp verdiklerinden bereket kaldırılır." (Müttefekun aleyh)

"Birbirine hainlik düşünmedikçe, ALLAH Teâlâ'nın eli ortakların üzerindedir. Bunlar hainlik düşününce, ALLAH Teâlâ'nın eli onlardan çekilir." (Ebu Dâvûd, Hâkim)

Mal, sadaka vermek ve hayır yapmakla azalmadığı gibi, hainlik yapmak ve harama baş vurmakla da artmaz. Artıp azalmayı sayı ve terazi

ölçülerine göre hesaplayanlar bu gerçeğe inanmazlar. Fakat, bu hesap tarzı yanlıştır. Çünkü, bazen az bir mal bereketli ve uğurlu olur ve sahibine mutluluk getirir; çok olan mal da bereketsiz ve uğursuz olur ve sahibinin başını ağrıtır. Bu sebeple, fakirlere gıpta edip mal ve servetlerinin olmamasını temenni eden nice varlıklı kimseler vardır.

İkincisi ise, ahiret kazancının dünya kazancından daha önemli ve yararlı olduğuna inanmaktır. Buna inanan bir insan, ahiret zararına yol açan dünya çıkarlarına talip olmaz. Çünkü, dünyanın çıkarı ömürle birlikte biter, onun vebal ve günahı ise, kişiyle birlikte ebediyete intikal eder. Durum bu olunca, aklı başında inançlı bir kimse, süresi az olan dünyayı kazanmak için ebedî olan ahiretini fedâ etmez.

ALLAH Teâlâ, şöyle buyurmuştur: "Ahiret yerine dünya hayatına mı razı oldunuz? Halbuki, ahiret yanında dünya hayatının faydası çok azdır." (Tevbe, 38)

ALLAH Rasûlü’ne nisbet edilen bir sözde de şöyle denilmiştir: "İnsanlar dünya kazancını ahiret sevabına tercih etmedikçe, 'lâ ilâhe illALLAH' demeleri onlara fayda verir. Fakat, dünya kazancını din ve ahirete zarar veren yollarda aramakta sakınca görmedikleri takdirde, 'lâ ilâhe illALLAH' dedikleri zaman, onlara, 'Yalan söylüyorsunuz; siz bu söze inanmıyorsunuz.’ denir."

ALLAH Rasûlü (sa) şöyle buyurmuştur: "Kim ihlâslı bir şekilde 'lâ ilâhe illALLAH' derse, cennete gider. Bunu ihlâsla söylediğinin alâmeti ise, bu sözün onu ALLAH Teâlâ’nın haram ettiği işlerden çekip çevirmesidir." (Taberânî)

"Kur’ân’ın haram ettiği şeyleri helâl sayanlar, ona iman etmemişlerdir." Tabiilerden bir zat şöyle demiştir: "Dopdolu bir câmide bana, 'Buradakilerin en iyisi hangisidir?’ diye sorulsa, ben, ‘ınüslümanların iyiliğini en çok isteyendir.’ derim. Ve bana, 'Bunların en kötüsü hangisidir?’ diye sorulsa, ben, ‘ınüslümanların iyiliğini en az

düşünen ve onları aldatıp zarara sokandır.’ derim."

Aldatmak ticarette olduğu gibi, sanatta ve diğer iş kollarında da haramdır. Bu sebeple, başkası için her hangi bir işi yapan bir kimse, kendisinden beklenen bütün güç ve hünerini kullanmak zorundadır. Bunu yapmadığı takdirde, hâinlik etmiş ve haram kazanç temin etmiş olur.

Muamelede İhsân

Kur’ân-ı Kerim'de, "ALLAH size adâlet ve ihsânı emrediyor." (Nahl, 90) buyurulmuştur. Adâlet, haklara riâyet etmektir. Yukarıda belirttiğimiz hususlar, alış verişteki adâleti oluştururlar. İhsân ise, bunun ötesinde iyilik etmektir.

ALLAH Teâlâ şöyle buyurmuştur: "ALLAH’ın sana ihsan ve iyilik ettiği gibi, sen de ihsan ve iyilik et." (Kasas, 77)

"ALLAH’ın rahmeti ihsan sahiplerine yakındır." (A'râf, 56)

"ALLAH ihsan sahiplerini sever."(Al-i İmrân, 148)

Ticarette ihsân şu hususlara riâyet etmekle gerçekleşir:

1- Kâr oranını düşürmek. Bazı âlimlere göre, maliyetin üçte birinden fazla kâr almak, malın iâde edilmesi hakkını doğurur. Bu o demektir ki, mal sahibi isterse, malını yüzde otuz beş kârla da satabilir. Ancak ihsan, çok az bir kârla yetinmeyi gerektirir.

Seriy-yi Sakatî, birkaç çuval bademi altmış altına almış ve yüzde beş kâr ekleyerek ona, atmış üç altın fiyat koymuştu. Bunu ondan satın almak isteyen dindar bir müşteri kendisine, "Bu bademi pazarda yüzde elli kârla satıyorlar; haberin olsun." dedi. Seriy, "Bana yüzde elli değil, yüzde beş kâr yeterlidir. Piyasa fiyatını takip edersem, bu işteki ihsan nerde kalır?" diye karşılık verdi.

Aslına bakılırsa, az kâr ile satış yapanların maddî kazancı da daha çok olur. Çünkü bunlar daha çok mal satar ve sürümden kazanırlar.

Hz. Ali (ra), pazarı gezerek esnafa şunu söylerdi: "Haktan ayrılmayın ki, selâmette

kalasınız; kârın azıyla yetinin ki, çok kâr edesiniz."

Zengin sahâbilerden olan Abdurrahmân İbni Avf (ra), servetini az kâr ile alış veriş yapmaya borçlu olduğunu söylemiş ve meselâ bir defasında bin deveyi birer dirhem kâr ile satmıştır. Bir dirhem ise, bir devenin bir günlük masrafıdır.

2- Satıcıya çok az kâr bırakacak derecede sıkı pazarlık yapmamak. ALLAH Rasûlü (sa) şöyle buyurmuştur:

"ALLAH o kimseye merhamet etsin ki, satarken de alırken de tok gönüllü ve cömert davranır." Bu itibarla, "Pazarlık etmek helâldir." deyip satıcıyı kazanabileceği birkaç kuruştan mahrum etmek doğru değildir.

3- Karşı tarafın özel durumuna göre, bazen kâr düşünmemek, bazen de fazla fiyata razı olmak. Sadakanın en sevaplısı, bu şekilde fiyat indirmek ve fazla fiyatla almaktır.

4- Müşteri buna muhtaç durumdaysa ona borçla vermek, vadesi dolup ödeyemeyince süreyi uzatmak veya borcu sadaka edip defterden

silmek. ALLAH Teâlâ şöyle buyurmuştur: "ALLAH için karz-ı hasen (faizsiz borç) verin, bunun karşılığını ALLAH yanında aslından daha büyük ve daha yararlı bulacaksınız." (Müzzemmil, 20)

"Sadaka veren erkek ve kadınlara ve ALLAH için karz-ı hasen verenlere verdikleri kat kat arttırılır ve kendilerine değerli bir mükâfat verilir." (Hadîd, 18)

"Borçlu sıkıntıda ise, borcunu erteleyin. Onu kendisine sadaka etmek ise, eğer bilseniz, sizin için daha hayırlıdır." (Bakara, 280)

ALLAH Rasûlü (sa) da şunları söylemiştir: "Bir süreye kadar borç veren bir kimse için her gün sadaka yazılır." (İbnu Mâce)

"Kim sıkıntıdaki borçlusuna ek süre tanır veya borcunu silerse, ALLAH Teâlâ onun ahiretteki hesabını kolaylaştırır ve onu Arş'ının gölgesinde ağırlar." (Müslim)

"Bir adam hesap yerine getirilir; amel defterine bakılır, içinde ibâdet ve tâat görülmez. Ona, 'Sen hiç hayır işlemedin mi?' diye sorulur.

Adam şu karşılığı verir: 'Bilmem, ama ben ticaret yapardım ve işçilerime tembih edip derdim ki, müşterilere kolaylık gösterin, parası olmayanlara borçla verin, borçtan dolayı da onları sıkıştırmayın.’ Bunun üzerine ALLAH Teâlâ, 'Biz böyle davranmaya senden daha layığız.’ der ve adamı affedip cennete gönderir." (Müttefekun aleyh)

Buna mukabil, muhtaç olmadıkça borçla bir mal almamak, alınmışsa borcunu vadesinde götürüp ödemek lâzımdır. ALLAH Rasûlü (sa), "Ödeyebildiği hâlde, borcunu ödememek zulümdür. En hayırlınız, borcunu en güzel şekilde ödeyenizdir." (Müttefekun aleyh) buyurmuştur.

"Borcu en güzel şekilde ödemek ise, vadenin dolmasını beklememek, aldığından fazla vermek ve kendisine borç vermiş olan kimseye teşekkür ve duâ etmektir." (Müttefekun aleyh)

"Bir adam bir adamdan borcunu istiyordu. Borçlu da, 'Yoktur.’ diyordu. ALLAH Rasûlü (sa) onları bu halde görünce, alacaklıya, 'Borcunun

yarısını düşür.’ dedi. Borçluya da, 'Sen de gerisini bul!’ diye emretti." (Müttefekun aleyh)

ALLAH Rasûlü (sa) şöyle buyurmuştur: "ALLAH o kimseye merhamet etsin ki, alışında, satışında, borç ödemesinde ve borç istemesinde kolay davranır, baş ağrıtmaz." (Geçti)

5- Müşterinin pişman olup malı iâde etmesi hâlinde onu geri almak. ALLAH Rasûlü (sa) şöyle buyurmuştur: "Kim pişman olan müşterisinden malını geri alırsa, ALLAH Teâlâ da onun hakkında verdiği azap kararını geri alır." (Ebu Dâvûd, Hâkim)

(Yukarıdan beri kaydedilen âyet ve hadislerde ALLAH Teâlâ’nın emir ve rızasını gözeterek dürüstçe ve mertçe iş ve alış veriş yapanlara vadedilen sevap ve mükâfatları düşününce, insan ister istemez. "Meğerse, iş ve ticaret dünyadan çok ahirete yarıyormuş!" der. Gerçekten de öyledir. Çünkü bu şekildeki iş ve ticaretin ahiret sevabı dünya kazancından daha fazladır. Hâl bu olunca, şunu da söylemek

mümkündür: İslâmî ölçülere göre iş yapanlar, mabedlere kapanıp gece gündüz namaz kılanlardan üstündürler. ALLAH Rasûlü (sa) da bu şekilde iş yapanların şehidler ve sıddıklar seviyesinde olduklarını bildirmiştir. iblis, iş ve ticaretteki büyük sevabı gördüğü için, ağır silâhlarını bu alana kaydırmış, iş ve ticaret ehlini fazilet ve doğruluktan saptırmak için onlara karşı hummalı ve amansız bir savaş açmıştır. ÂbdULLAH İbni Ömer (ra) şöyle demiştir: "iblis, çetelerini esnafın üzerine gönderir ve onlara şu talimatı verir: Bu insanlara yalancılığı, yemin etmeyi, aldatmayı, hileyi, hainliği öğretin ve bu çirkinlikleri zihinlerinde süsleyin." Bu duruma göre, iş ve muameleden ilgisini koparıp mabed köşelerine çekilmiş abidlerin kendi kendilerini büyütmeleri anlamsızdır. Buna rağmen, gururlanıp övünenler olursa, bunlar, savaşmadan kendilerini kahraman ilan eden palavracılar gibidirler. Çünkü şeytan bunlarla savaşmaya tenezzül bile etmez. Kuruntu kabilinden kendilerine musallat olan riya,

ucub ve benzeri illetler ise, şeytandan çok, kendi ham nefislerinin uydurmaları ve tahayyülleridir. Cuneyd (ra) şöyle demiştir: "Pazarda alış veriş eden nice insan vardır ki, ibadet zamanı işi bırakıp mescide geldiklerinde, işsiz güçsüz bir halde orayı işgal edenleri kaldırıp yerlerini alsalar, haksızlık etmiş olmazlar.")

Tüccarın Din ve Ahireti Üzerine Titremesi

Tüccarın bütün ömür ve zamanını alış veriş için harcayıp bitirmesi doğru değildir. Çünkü bu takdirde, din ve âhiretinden kaybettiği şey, dünyadan kazandığı şeyden çok fazla olur ve kendisi şu Ayet-i kerimenin kapsamına girer: "Onlar, hidâyete karşılık dalâleti satın aldılar. Ticaretleri kâr getirmedi ve kendileri bu ticarette doğru olanı yapmadılar." (Bakara, 16) Bu sebeple, onun kendine acıyıp ahiret sermayesi olan dinini koruması ve bunu sâlih amellerle güçlendirip takviye etmesi lâzımdır.

Seleften bir zat şöyle demiştir: "İnsanın en çok önem vermesi gereken şey, onun en çok

muhtaç olduğu şeydir. En çok muhtaç olduğu şey ise, sonunda kendisine en çok yararlı olan şeydir. Bu da onun dini ve sâlih amelleridir."

Muâz İbni Cebel (ra) şunu söylemiştir: "Sen dünyadan da bir hisseye muhtaçsın. Fakat, ahiretten muhtaç olduğun hisse bundan daha çok önemlidir. Onun için, ahiretten hisseni kazanmakla işe başla. Çünkü onu kazanmanın yeri de bu dünyadır. Bundan dolayı Kur'ân-ı Kerim'de, "ALLAHın sana verdiği imkânlarla ahiret yurdunu kazanmaya çalış ve dünyalıklardan ahiret hisseni tahsil etmeyi unutma." (Kasas, 77) buyurulmuştur. Dünya ahiretin tarlasıdır. Orada yetişecek tohumları burada atmak lâzımdır."

Yaptığı işlerin tamamıyla dünya hesabına geçip zayi olmaması için tüccar şu hususlara riâyet etmelidir:

1- Kimseye yük ve muhtaç olmamak, kimsenin mal ve mülküne göz dikip hased etmemek, harama bulaşmamak, çoluk çocuğun vacip olan nafakasını meşru yoldan temin etmek,

dinini daha iyi yaşamak, ahirete yönelik hayır ve hasenat yapmak için çalışıp ticaret yaptığına niyet etmek ve buna samimî olarak bu şekilde inanmak. Bu niyet ve inançla iş ve ticaret hayatına giren bir kimse, kendisi için istediği kâr ve kazançları diğer müslümanlar için de ister ve kendisine olduğu kadar onlara da faydalı olmak için gayret gösterir. Bu kimse muamelelerinde adâlet ve ihsandan ayrılmaz, farz olan ibâdetlerini ihmâl etmez, haram ve mekruh olan işleri de yapmaz. Bu suretle o, dünya işi yapar gibi görünse de, hadd-i zatında ahirete çalışır ve din yolunda cihâd eder. Böyle bir adam yaptığı işten dünya kazancı elde etse, bu ilâve ve fazladan bir nimet olur. Çünkü o, bu kazanç olmasa da ahiret hesabına kâr etmekte ve sevap kazanmaktadır.

2- Ticaret ve sanat icrâ ederken, vacip olan bir hizmeti ifâ ettiğini niyet etmek ve buna inanmak. Çünkü insanların muhtaç oldukları hizmetler, topluma yönelik vaciplerdir. ALLAH Teâlâ, bu hizmetlerin de ifâ edilmesini istemiştir.

Bu sebeple, bu hizmetleri görenlerin sevabını da genellikle çabuklaştırıp bu dünyada verir. Çalışıp üretim yapan kâfir ve fâsıkların küfür ve fısklarına rağmen, dünyada zenginlik ve refah hayatı yaşamalarına fırsat vermesinin hikmeti de budur.

Ancak, insanlık ve toplum hizmetine yönelik gibi görünen ve hadd-i zatında öyle olmayan haram işlerden sakınmak lâzımdır. Çünkü harama hizmet etmek ve onun teminine vesile olmak, onu bizzat işlemek hükmündedir. Kaldı ki, insanın bizzat işlediği günahlar, onun ölmesiyle son bulurken, hizmet ettiği ve teminine vesile olduğu günahlar onun ölümünden sonra da devam ederler. Bu sebeple, bu kimse ölmekle de bu günahlardan kurtulamaz. Ayrıca, harama hizmet edenin günahı bir değil, o haramı işleyenlerin adedi kadardır.

4- Dünya pazarı yüzünden ahiret pazarından uzaklaşmamak. Ahiretin pazarları mescitlerdir.

Kur'ân-ı Kerim'de şöyle buyurulmuştur:

"ALLAH bu evlerin (kendi evleri olan mescidlerin) yüceltilmesini ve içlerinde kendi isminin zikredilmesini emretmiştir. Oralarda sabah ve akşam bazı erkekler O'nu tesbih ederler. Ne alış, ne satış bu insanları ALLAH'ı zikretmekten, namaz kılmaktan ve zekât vermekten alıkoymaz. Bunlar kalplerin ve gözlerin yerlerinden fırladığı bir günün azabından korkarlar." (Nûr, 36, 37)

Onun için, farz namazları mescidlerde ve cemaatle kılmaya özen gösterilmelidir. İlk müslümanlar, bunun dışında günün başıyla sonunu da mescitte ve ibadette geçirirlerdi.

ALLAH Rasûlü (sa) şöyle buyurmuştur: "İnsanların amellerini murâkabe eden (gözetleyen) gececi ve gündüzcü melekler vardır. Bunlar, sabah namazıyla ikindi namazı vakitlerinde nöbet değiştirirler. ALLAH Teâlâ, kullarının ne hâlde olduklarını ve ne yaptıklarını daha iyi bilmesine rağmen, göğe çıkan bu meleklere, 'Kullarım ne yapıyorlar, onları ne halde gördünüz?' diye sorar. Melekler, 'RABBİMİZ! Biz

inerken de, çıkarken de onları namaz kılarken gördük.’ derler. Bunun üzerine ALLAH Teâlâ, 'Şâhid olun ki, ben bu kullarımı bağışladım.’ buyurur." (Müttefekun aleyh)

ALLAH Rasûlü’ne nisbet edilen bir sözde şöyle denilmiştir: "Meleklerin göklere çıkardıkları amel sayfalarının başında ve sonunda zikir ve ibadet yer almışsa, bu sayfalardaki günah ve hatalar bağışlanır."

Namazlar için ezan okununca alış verişi ve her türlü dünya işini bırakmak ve hemen mescide gitmek müminlerin şiarı ve belirleyici vasfıdır. Çünkü bu zaman diliminde, dünya için yapılabilecek hiçbir şey mescide gitmek ve cemaatle namaz kılmak ölçüsünde değerli ve kârlı değildir. Farz namazları mescitte ve cemaatle kılmak, terk edilmemesi gereken müekket (tekitli) sünnettir. Bazı âlimlere göre ise vaciptir. Vacibi terk eden bir kimse, sadece önemli bir sevabı kaybetmekle kalmaz, aynı zamanda günahkâr olur.

5- İş sırasında da ALLAH Teâlâ'yı zikretmekten hâli kalmamak. Gafletin çok olduğu yerde zikir ve tesbih etmek en faziletli amellerdendir.

ALLAH Rasûlü (sa) şöyle buyurmuştur: "Gafiller içinde ALLAH Teâlâ'yı zikreden bir kimse, ölüler içindeki diri gibidir." Diğer bir rivAyette, "Kuru kütükler arasındaki yeşil ağaç gibidir." Bir başka rivAyette ise, "Arkadaşları düşman önünden kaçarken savaşı tek başına sürdüren bir mücâhid gibidir."

Ve ALLAH Rasûlü (sa) şunu söylemiştir: "Kim çarşı ve pazara girdiği zaman, 'Lâ ilâhe illellahu vahdehu lâ şerike leh. Lehul-mulku ve lehul-hamdu yuhyî ve yumit. Ve hüve Hayyun lâ yemût. Biyedihil-hayru ve hüve alâ kulli şey'in kadîr' derse, ona bir milyon sevap yazılır." (Daha önce geçti)

Hz. Ömer (ra), pazara girdiği zaman şöyle duâ ederdi: "ALLAH'ım! Küfür ve fasıklıktan ve bu pazarda işlenen günahlardan sana sığınırım.

ALLAH'ım! Yalan yeminden ve hileli işlerden sana sığınırım."

6- Takvadan ayrılmamak. Takva, gemide deniz, denizde pusula gibidir. O savaşta zırh, savaşçının elinde silâh gibidir. O çıkmazda yol, karanlıkta ışık gibidir. O kurtuluşun anahtarı, bereketin kaynağıdır. ALLAH Teâlâ'nın en çok sevdiği, değer verdiği, hatırını saydığı, o varsa kul için hesap açmadığı amel takvadır. Takva bahsi, Kur'ân'ın başından sonuna kadar tekrarlanmış ve yenilenmiştir. Bazen emir şeklinde verilmiş, bazen meziyetleri anlatılmış, bazen de takva sahipleri övülmüşlerdir. Takvanın birkaç çeşidi vardır. Küfürden uzak durmak, haramlardan kaçmak, şüpheli işlere bulaşmamak, her adım ve nefeste ALLAH korkusunu duymak onun belli başlı çeşitleridir.

Takva bu olduğuna göre, takva sahibi olmak için sadece haramlardan sakınmak yetmez, aynı zamanda şüpheli şeylerden de sakınmak lâzımdır.

ALLAH Rasûlü (sa), "Sende şüphe uyandıran işleri ve şeyleri terk et." buyurmuştur. Böyle şüpheli konularda lehte fetvâ verilse bile, bununla yetinmeyip kalbe danışmak ve vicdanı dinlemek takva gereğidir. Özellikle hususî işlerde en doğru kararı, gizli ayrıntıları da görüp değerlendirebilen kalb ve vicdan verir. Bu sebeple, kalplerin yatışmadığı işlere yaklaşmamalıdır.

7- Dünya malına, menfaat ve kazancına karşı hırs duymamak. Aşk gibi, hırs da temelde yalnız bir şeye karşı olur. Müminlerdeki hırs, ALLAH Teâlâ'nın rızasını ve rahmetini kazanmaya yönelik olduğu için, bunlarda dünya hırsı bulunmaz.

8- Zalimlik ve fasıklıkta ısrarlı olan kimselerle alış veriş etmemek. Bu medenî protesto, bu insanları düşündürmek ve kendilerine getirmek açısından yararlı sonuçlar doğurabilir. Böyle bir sonuç doğurmasa bile, onunla kötülüklere karşı duyulması vacip olan

tepki gösterilmiş olur.

ALLAH Rasûlü (sa) şöyle buyurmuştur: "Görüp karşılaştığınız kötülükleri, gücünüz yetişirse, elinizle değiştirin; gücünüz buna yetişmezse, dilinizle değiştirin; bunu da yapamazsanız, rahatsızlık duyduğunuzu gösterin." (Müttefekun aleyh)

(Şu kesin bir gerçektir ki, halk çoğunluğu tarafından türlü tepkilerle karşılaşırlarsa, zâlimler ve fâsıklar kendilerini ıslâh etme zorunluluğu duyarlar. Bu tepkilerin gayr-i kanunî çıkışlar olması gerekmez ve hatta bu türlü çıkışlar toplumsal huzur ve asayişi bozdukları için câiz de değildirler. Bu tepkilerin dostluk göstermemek, muhabbet etmemek, taraf tutmamak, yardımcı olmamak, kendileriyle alış veriş etmemek, yükselmeleri için çalışmamak gibi medenî davranışlar şeklinde olması yeterlidir.)

ALLAH Rasûlü'ne nisbet edilen bir sözde şöyle denilmiştir: "Bir zâlimin kalıcılığı (sağlığı, ömrü, ikbali) için duâ eden bir kimse, yeryüzünde

ALLAH Teâlâ'ya karşı itaatsızlık edilmesinden hoşlanmış olur. Bir fâsıka saygı duyan bir kimse, İslâm’ın yıkılmasına yardımcı olmuş olur. Zâlim ve fâsıklar övüldükleri zaman, ALLAH Teâlâ hiddet edip kızar."

Bir zat şöyle demiştir: "Bir zamanlar herkesle muamele yapılabilirdi. Bozulma başlayınca, bazı kimselerle muamele yapılamaz hâle geldi. Giderek bozulma yaygınlaştı ve şimdi az sayıdaki insanlarla muamele yapma imkânı kaldı. Bundan sonra da her halde bir zaman gelir ki, hiç kimse ile muamele etme imkânı ve cevâzı kalmaz."

9- Her muamelenin sonunda, birisine hesap verir gibi kendini hesaba çekmek ve doğru yapıp yapmadığını anlamaya çalışmak. ALLAH Rasûlü (sa) şöyle buyurmuştur: "ALLAH tarafından hesaba çekilmeden önce siz kendinizi hesaba çekin ve bu hesabın sonucuna göre kendinizi büyük hesaba hazırlayın."

Ticaret, insanların dindarlık derecesini

ortaya çıkaran bir mi'yar ve mihenktir. Onun için şöyle denilmiştir: "Bir kimsenin komşuları, yol arkadaşları ve onunla alış veriş edenler onu överlerse, o kimse gerçekten sâlih ve iyi bir insandır."

Bir tüccar, sadece dünya için çalışır, maddî kâr ve çıkardan başka bir değer tanımazsa, o tüccar ahiretini kaybetmiş, müflis bir fâsıktır. Eğer dünya ile birlikte ahiretini de düşünür ve muamelelerinde adâlet ölçülerine uyarsa, o sâlih bir kimsedir. Eğer, bununla birlikte, ihsân prensiplerini de gözetirse, o sıddıklardandır. Ve eğer, sadece ALLAH Teâlâ'nın emri ve farzı olduğu için iş yapar ve buraya kadar zikrettiğimiz ölçü ve kurallara uyarsa, o mukarreblerdendir.

(Günümüzde din ve inançlar arasındaki rekabette üstünlük sağlamak da, delillerin kuvvetinden ziyâde, ekonomik güce bağlıdır. Bu sebeple, çok din ve inançların çarpıştığı günümüz dünyasında İslâm'ı üstün kılmanın yolu, kendilerini bu dine hizmet etmeye samimiyetle

adamış milletlerin ekonomik yönden güçlü olmalarından geçer. Bu gücü kazanmak maksadıyla çalışmak da artık bir cihattır ve eski dönemlerin kılıç savaşları yerindedir. Ancak, İslâm'a hizmet niyetiyle çalışırken, İslâm'ın çalışmak için ön gördüğü disiplin ve kurallara sımsıkı riâyet etmek, haram ve helâlı ayırmak, farz ve faziletleri korumak, takvaya önem vermek, mal ve para sevgisini kalbe sokmamak, bunlarla gururlanıp şahsî üstünlük hissine kapılmamak ve giderek çalışmayı ve para biriktirmeyi asıl gaye hâline getirmemek lâzımdır.

Bugünkü bir gazetede çıkan bir yazının özeti şöyledir: "Yalnız ve sahipsiz kalanların çoğaldığı şu devirde en önemli kurtarıcı vakıflardır. Onun için her il ve ilçede, her köşe başında imdada koşan vakıflar kurulmalıdır. Siyaset yapmaktan, anarşi ve huzursuzluk çıkarmaktan şiddetle uzak duran bu vakıflar ilmi yaymalı, öğrenciye burs vermeli, üreticiyi desteklemeli, hastane kurmalı, can kurtaran

yetiştirmeli, tedavi etmeli, yedirmeli, içirmeli, ölüm ve doğumlarda hazır bulunmalı, yaşlı, yetim ve dulu gözetmeli, işsizi geçindirmelidir..." Bu türlü vakıflar da, ancak müslümanca çalışan ve "İnsanların en hayırlısı, insanlara en çok faydalı olandır." hadisine iman eden himmet sahibi kimselerin bütçeleriyle kurulabilir.)

HELÂL VE HARAMLAR

ALLAH Rasûlü (sa) şöyle buyurmuştur: "Helâl rızkı aramak her müslümana farzdır." (Geçti) Bu farzın, diğer farzlara göre hem anlaşılması daha zor, hem de uygulanması daha ağırdır. Bu sebeple, o hem ilim, hem de amel yönünden en çok ihmâle uğramıştır. Çoğu kimseler, câhil oldukları için, bu dönemlerde helâl rızkın bulunmadığını, onun yollarının tıkandığını zanneder ve helâl rızk olarak nehir sularıyla bitkilerin kaldığını söylerler. Su ve bitki ile yaşamak da zor olduğuna göre, kendilerini harama girmekte ve onun her türlüsünü irtikâp etmekte mazur görürler. Halbuki işin aslı bunların

zannettikleri gibi değildir. Çünkü rızkın helâl, haram ve şüpheli kısımları, değişen ölçülerde de olsa, her zaman vardır ve helâllerle haramların neler oldukları da gAyet açıktır.

Biz bu bölümde, helâl, haram ve şüpheli şeylerin neler olduklarını açıklayacak ve teminindeki zorluklara rağmen, helâlı bulmanın imkânsız olmadığını göstereceğiz. Böylece, harama girmek için meşru bir mazeret bulunmadığı ortaya çıkacak ve halk içinde yaygın bir fitne (ve dinî musibet) hâlinde yayılan, helâl rızk arama konusundaki dikkatsizliğin önü alınacaktır.

Helâl Rızk Aramanın Fazileti

ALLAH Teâlâ şöyle buyurmuştur:

-"...Temiz ve helâl olan şeylerden yiyin ve sâlih amel işleyin..." (Mu'minûn, 51) Helâl rızk yemenin sâlih amel işlemekten önce emredilmesi oldukça anlamlıdır. Kaldı ki, buradaki sâlih ameli, helâl rızk arama şeklinde tefsir eden âlimler vardır.

-"Birbirinizin malını haksız yollarla

yemeyin..." (Bakara, 188)

-"Yetimlerin mallarını zulmen yiyenler, kendi midelerine ateş indirirler. Bunlar, alevlenmiş ateşe gireceklerdir." (Nisa, 10)

-"...Mümin iseniz, ALLAH'tan korkun ve faizi bırakın. ŞAyet, onu bırakmazsanız, ALLAH ve Rasûlü ile harp hâlinde olduğunuzu bilin..." (Bakara, 278, 279) Helâl rızkı emredip haram olandan sakınmayı öneren daha pek çok âyetler vardır.

ALLAH Rasûlü (sa) da şunları söylemiştir:

-"Helâl rızık aramak her müslümana farzdır."

-"İlim aramak her müslümana farzdır." (Geçti) Bazı âlimlere göre, bu hadisteki ilimden maksat, helâl ve haram bilgisidir.

-"Ev halkına helâl yedirmek için çalışan kimse, ALLAH yolunda cihad eden kimse gibidir." (Taberânî)

-"Kim kırk gün helâl yese, ALLAH Teâlâ onun kalbini nurlandırır." (Ebu Nuaym)

-Helâl ye, duan kabul olunsun." (Taberânî) Sa'd İbni Ebi Vakkas (ra), duasının kabul olunmasını isteyince, ALLAH Rasûlü (sa) ona bu sözü söylemiştir.

-"Nice insan vardır ki, yemesi, gıdası, giyimi haramdan olduğu hâlde, 'ALLAH'ım! ALLAH'ım!' diye dua edip dualarının kabulünü isterler. Bunlar bu hâlde iken duaları nasıl kabul olunur." (Müslim)

-"Bir et haramdan oluşmuşsa, ona lâyık olan cehennem ateşidir." (Geçti)

-"Gündüzün helâl rızık aramakla yorgun düşen bir kimse, geceyi affedilmiş olarak geçirir." (Taberânî), "Dindarlığın en üstün şekli haramlardan sakınmaktır." (Geçti)

-"Haram mal kazanan kimse, onu sadaka verse sevap kazanmaz; geride bıraksa onun cehennem azığı olur." (Ahmed, İbnu Hibban)

ALLAH Rasûlü'ne nisbet edilen bazı sözlerde de şöyle denilmiştir: "Mide vücudun havuzudur. Bu havuzun içindeki temiz (helâl)

olursa, onunla beslenen damarlar, sinirler ve uzuvlar da temiz olurlar. Onun içindeki temiz olmazsa bunlar da temiz olmazlar."

"İbadet on kısımdır. Helâl rızkı aramak onun dokuz kısmını oluşturur."

"Rızkını nereden ve nasıl kazandığına aldırmayan bir kimseyi ALLAH Teâlâ da aldırmadan cehenneme atar."

"ALLAH Teâlâ, haram mal kazanıp onunla akrabalık gözeten, ondan sadaka veren ve onu kendi yolunda sarf eden bir kimsenin bütün harcamalarını toplayıp cehenneme atar." ALLAH Rasûlü'nün "ALLAH temizdir, ancak temiz olanı kabul eder." sözü de bunu teyid eder.

Ashâb ve selef-i sâlih'in helâl rızık konusundaki hassasiyetlerine dâir bazı örnekler şöyledir:

-Hz. Ebu Bekir (ra), kölesinin takdim ettiği sütü içmiş, ondan sonra bunu nereden getirdiğini sormuş. Köle, cahiliyet döneminden kalma bilgisiyle birisine kâhinlik ettiğini, onun da

kendisine bu sütü verdiğini söylemiş. Bunun üzerine, Hz. Ebu Bekir parmaklarını boğazına sokup kusmuş, arkasından da, "ALLAH'ım! Çıkaramadığım kaldıysa, ondan dolayı da özür dilerim." demiştir. ALLAH Rasûlü (sa), bu güzide sahâbi için: "Ebu Bekir, midesine helâlden başkasını sokmaz." (Buharî) buyurmuştur.

-Hz. Ömer (ra) da, yanlışlıkla sadaka develerinin (yani, devlete ait olan develerin) sütünü içmiş ve bunu öğrenince kusmuştur.

-Hz. Aişe (ra)'a şöyle demiştir: "Siz, en üstün olan ibadeti görmezlikten geliyorsunuz. Bu ibadet vera', yani, haramdan sakınmaktır."

-ÂbdULLAH İbni Ömer (ra) şöyle demiştir: "Siz yay gibi eğilinceye kadar namaz kılsanız ve tel gibi inceleşinceye kadar oruç tutsanız, sizi haramdan koruyan verâ' sahibi olmadıkça, bu ibadetler sizden kabul edilmez."

-İbrahim İbni Edhem (ra) şöyle demiştir: "ALLAH Teâlâ'nın rızasına ulaşanlar, midelerine giren şeyi bilen ve onun helâlden olmasına dikkat

eden kimselerdir."

-Fudayl (ra) şöyle demiştir: "Midesine giren şeyi bilen kimseyi ALLAH Teâlâ sıddıklardan yazar. Onun için ey miskin, midene neyin girdiğini bil!"

-Yahya İbni Muâz (ra) şöyle demiştir: "Tâat bir hazinedir. Bu hazinenin anahtarı duadır. Duanın anahtarı da helâl lokmadır."

-Sehl et-Tüsterî (ra) şöyle demiştir: "Kendisinde dört haslet bulunmayan bir kimse, imanın hakikatine ulaşamaz. Bu hasletler; farzları ALLAH Rasûlü'nün yaptığı gibi ve onun sünnetine uygun olarak ifâ etmek, helâl yemek, açık ve gizli günahlardan sakınmak ve ölünceye kadar bu hâlleri muhafaza etmektir.", " Haram yiyen bir insanın diğer haramlara karşı da direnci kırılır ve artık istemese de bu haramları işler."

-ÂbdULLAH İbni Mübarek (ra) şöyle demiştir: "Helâl olup olmadığı şüpheli olan bir dirhemden sakınmak, benim nazarımda bir milyon dirhem sadaka vermekten daha iyidir."

-Âlimler şöyle demişlerdir: "Halka va'zeden bir kimsenin itikadında bid'at (ve bozukluk) varsa, o kimse şeytanın diliyle konuşur. Bu kimse, haram ile besleniyorsa, onun konuşması da nefs hesabınadır. Bu kimse olgunlaşmış bir akla sahip değilse, vaazlarıyla yapıcı olmaktan çok, yıkıcı olur."

-Hz. Ali (ra) şöyle demiştir: "Dünyanın helâlı hesap, haramı ise azaptır." Bazıları buna, "Şüpheli şey de itaptır." sözünü eklemişlerdir. Yani, şüpheli şeyler yüzünden kişi ALLAH Teâlâ tarafından azarlanır ve utandırılır.

-Şöyle denilmiştir: "Kalplerin istikameti, hâlin (ALLAH Teâlâ yakın olmanın) devamı, manevî âlemin keşfi ve bu dünyada iken ahiretin müşahedesi helâl ile beslenmeksizin gerçekleşmezler."

-Vuheyb İbn'ul-Verd (ra), otlakta çobansız bırakılan koyunların sütünü içmemiş ve "İhtimal ki, bu hayvanlar bir müslümanın arazisine geçip ondan bir şey yerler." demiştir.

-Bişr el-Hafî (ra), vera' sahibi zatlardandı. Kendisine, "Ne yiyorsun?" diye sormuşlar. Şu cevabı vermiştir: "Sizin yediğinizi yiyorum. Ancak, ağlayarak yemek gülerek yemek gibi değildir. Az yemek de çok yemekten farklıdır."

Helâlin Çeşitleri

Bir kimsenin geliri sabit ve belli bir kaynaktan ise, bu kaynağın helâl olduğunu sorup öğrenmesi onun için yeterli ilimdir. Fakat, gelir kaynakları ve kazanç yolları çok ve çeşitli ise, bu durumda Fıkıh kitaplarında belirtilen geniş bir bilgiye ihtiyacı vardır. Biz ise burada bir şeyin niçin haram veya necis sayıldığını açıklamakla yetineceğiz.

Bir şey ya kendi yapısındaki bir özellikten dolayı haramdır, ya da elde edilişindeki usul ve yöntem bozukluğundan dolayı bu hükme tâbidir. Haramlığa sebep olan özellik, bir şeyin zararlı olmasıdır. Bundan dolayı, zararlı olan hayvanlar, bitkiler ve madenleri yemek haram sayılmıştır. Haramlığın illeti (sebebi) olan zarar da ya akıl, ya

da sağlığa yöneliktir. Sarhoş edici şeyler birinci kısım zararı, hasta edici şeyler de ikinci kısım zararı taşırlar. Çoğu zarar verip azı zarar vermeyen şeylerden sadece içki çeşitleri haram kılınmıştır. Buna göre, içkinin sarhoş etmeyen az miktarı da haramdır. Fakat, meselâ çok miktarda alınınca vücuda zarar veren zehirin zarar vermeyen az miktarı haram değildir. Bu ayrıcalık, aklın korunmasına karşı gösterilen büyük önem ve özenden dolayıdır.

Zararlı olmak illetine binaen hayvanların bir kısmı helâl, diğer bir kısmı da haramdır. Helâl olan hayvanlar da Şer'î usullerle kesilmeden veya avlanmadan öldükleri takdirde haramdırlar. Deniz hayvanları kesilmeksizin helâldirler. Akıcı kanı olmayan sinek ve karınca gibi haşarat, meyve kurtları ve çekirge helâldir. Ancak, çekirge dışındaki haşereleri yemek, mizacı kötü yönde etkilediği için, mekruh sayılmıştır. Hem haram, hem de necis olan şeyler ise, kesimi olmayan veya kesilmeden ölen hayvanların tümü, kesilen

hayvanların kan, dışkı ve sidiği ve mayi içkilerdir. Necis olan bir şey, mayi olan temiz bir şeyin içine karıştığı takdirde, onu da necis eder.

Elde edilişindeki usul ve yöntem bozukluğu sebebiyle haram olan şeylere gelince; bunlar başkasından çalınan, gasbedilen, hile ile kazanılan veya Şeriatın koyduğu usul ve şartlara uymayan akitlerle sahip olunan şeylerdir.

Mülk Edinmenin Meşru Olan Yolları

Mülk edinmenin yolu ya meşru, ya da gayr-i meşrudur. Meşru olan yollar şunlardır:

1- Sahibi bulunmayan bir şeye sahip çıkmak. Yerden maden çıkarmak, ölü bir araziyi ihyâ etmek, avlanmak, dağdan odun ve çırpı toplamak, deniz ve nehir suyunu kullanmak, boş arazideki bitkileri toplamak bu kısma dâhildir. Bu kısma giren şeyler üzerinde fert veya devlet mülkiyeti mevcut değilse, onları mülk edinmek meşrudur.

2- Mülkiyetine saygı duyulma hakkını yitiren kimselerin malını zorla almak. Kâfirlerle

yapılan savaşlarda elde edilen ganimet bu kısma dahildir. Çünkü kâfirler, bâtıl ve hakikatsiz olan küfür için müslümanlarla savaşmaya kalkışmakla canları gibi, mallarını da heder etmiş olurlar. Savaşmak istemeyen kâfirlere gelince, bunlarla ne savaş câizdir, ne de mallarını almak helâldir.

3- Kendi hakkını zorla almak. Bu maksatla zora başvurmanın câiz olması için, karşı tarafın hakkı vermekten imtinâ etmesi ve devlet gücüyle bunu tahsil mümkün olmamasıdır. Vadesi gelmiş borç, kadın ve çocukların erkek üzerindeki nafakası gibi hususlar bu kısma dâhildir.

4- Bedel karşılığında mal edinmek. Bu kısımla ilgili şartlara riâyet edildiği takdirde, bu suretle kazanılan mal helâldir. Alış veriş gibi hususlar bunun örnekleridir.

5- Hibe (bağış), hediye, vasiyet ve sadaka yoluyla mal kazanmak. Bunlardan her biri için ön görülen şartlara uyulması hâlinde, elde edilen mal helâldir.

6- Miras yoluyla bir mal elde etmek. Miras

malı, ölen sahibi tarafından helâl bir yolla kazanılmış ve ALLAH Teâlâ'nın emrettiği şekilde taksim edilmişse helâldir. Ancak, taksimden önce bu mala tealluk eden borç, vasiyet, zekât, hac ve kefaret gibi beşerî ve ilâhî hakların çıkarılması şarttır. (Hanefî mezhebine göre, hac masrafı gibi ilâhî haklar ancak ölenin vasiyeti üzerine çıkarılır.)

Mal edinme ve kazanma yolları kısaca bunlardır. Bu yollardan her hangi birisiyle mal edinme aşamasında olan bir kimse, bununla ilgili dinî hükümleri âlimlerden sorup öğrenmeli ve bu hükümleri öğrenmeden iktisaba kalkışmamalıdır. Çünkü, harama girmek, genellikle onu bilmemekten ileri gelir.

Bilmek imkânı varken bilmemek de mazeret değildir. Bu sebeple, kıyâmet gününde, bilenlere, "Neden bildiklerinize uymadınız?" diye sorulurken, bilmeyenlere de, "Niçin öğrenmediniz?" diye sorulur.

Helâl ve Haramın Dereceleri

Bilinmelidir ki, haramın bütün çeşitleri

kötü ve habistir. Ancak, bu çeşitler arasında günahın ağırlık ve büyüklüğü bakımından dereceler ve farklar vardır. Helâlin bütün kısımları da iyi ve temizdir ve bunların da dereceleri ve birbirinden üstünlükleri vardır. Nitekim, aynı sınıfa dahil olan diğer şeyler arasında da her zaman farklar vardır.

Örneğin tatlının bir kaç türü, zehirin bir kaç çeşidi mevcuttur. Bu böyle olduğu için, meselâ, başkalarının malını zulmen yemek haramdır. Fakat, zayıf ve yetimlerin malını bu şekilde yemek daha büyük bir haramdır. Onun için, Kur'ân-ı Kerim'de, "Yetimlerin malını zulmen yiyenler ancak midelerine ateş indirirler." buyurulmuştur. (Nisa, 10)

Keza, suçsuz insanlara eziyet vermek genel olarak günahtır. Fakat, saygı duyulması gereken kimselere bunu yapmak daha şiddetli bir günahtır.

Bundan dolayı Kur'ân-ı Kerim'de, "ALLAH'ın Rasûlü'ne eziyet verenlere elemli bir

azap vardır." (Tevbe, 61) denilmiştir. Günahların büyüklerine "kebâir", küçüklerine "sagâir" denir. Sevapların da böyle büyük ve küçük olanları vardır. Cennet ve cehennem de sevap ve günahların büyüklüğüne göre kısım ve bölümlere ayrılmışlardır. Helâller ve haramlar, sevaplar ve günahlar böyle farklı olunca, ortaya bir seçim olayı çıkar. Bu sebeple, mümin bir kimse, mevcutların içinde en helâl olanı ve sevabı en çok olanı seçmek, çaresiz kalınca da haram ve günahların ehven olanını ihtiyar etmek durumundadır.

Haramdan sakınmak demek olan vera'ı, sakınılan haram çeşidine göre dört dereceye ayırmak mümkündür:

Birinci derece, âlimlerin haram olduğunu söyledikleri şeylerden sakınmaktır. Bu türlü haramları irtikâp etmekle kişi fâsık olur, adalet sıfatı düşer, günaha girer ve azaba müstahak olur. Bu vera' derecesi âdillerin veraıdır.

İkinci derece, âlimlerin genel olarak ruhsat

verdikleri, fakat özel durumlarda helâl olup olmadığı şüphe taşıyan şeylerden (ve işlerden) sakınmaktır. Bu vera' derecesi, sâlihlerin veraıdır.

Üçüncü derece, helâl olduklarında şüphe bulunmayan, ancak bir harama yola açmalarından ve sakıncalı bir işe vesile olmalarından korkulan şeylerden (ve işlerden) sakınmaktır. Buna, "zararı olmayan bir şeyi zararı olan bir şeyin korkusuyla terk etmek" denir. Bu vera derecesi, muttakilerin veraıdır.

ALLAH Rasûlü (sa) buna işaret ederek, "Kul, zararı olmayan şeyi zararı olan şeyin korkusuyla terk etmedikçe muttakilerin mertebesine ulaşamaz." (Geçti) buyurmuştur.

Hz. Ömer (ra) da şöyle demiştir: "Biz ALLAH Rasûlü döneminde, harama girmemek için helâlin onda dokuzunu terk ederdik."

İnsanların çoğu, bir işin boyutunu, ondan doğabilecek sonuçları ve yan etkileri düşünmezler; onu kendi içinde mücerret olarak görür ve buna göre değerlendirirler. Bu sebeple

de çoğu zaman, onun helâl olduğunu zannederler. Halbuki, o iş (veya şey), hızlı veya yavaş bir seyirle (yakın veya uzak vadede), kendileri fark etseler veya etmeseler onları (insanları) haramlara çeker. Selef-i sâlih, bu gibi işlerden ve şeylerden de direkt haramlardan kaçındıkları gibi kaçınırlardı.

Misâl vermek gerekirse, örneğin Hz. Ömer döneminde Bahreyn'den devlet vergisi (veya savaş ganimeti) olarak misk gelmişti. Hz. Ömer (ra), "Bir kadın olsa da, bunu doğru ve adaletli bir şekilde tartıp kadınlara dağıtsa." dedi. Kendi hanımı Âtike, "Ben yaparım." deyip bu göreve gönüllü olarak talip oldu. Hz. Ömer, "Ben bu işi sana vermem. Çünkü, tartıp dağıtınca, misk bulaşan elini başına ve saçına sürersin, böylece, biz ondan daha fazla faydalanmış oluruz." dedi.

Ömer İbni Abdülaziz de, yanında devlet miski tartılıp dağıtıldığı zaman, burnunu tutmuş ve "Biz ondan hakkımızdan fazla faydalanmayalım. Miskin faydası da bu

kokusudur." demiştir.

Böyle zatlardan birisi ölüm hâlinde iken yanındakilere, "Işığı söndürün. Çünkü artık onun yağında vârislerin hakkı vardır." demiştir.

ALLAH Rasûlü (sa) da, ufak bir çocuk olan torunu Hasan'ın mescitteki sadaka hurmasından bir tane alıp ağzına attığını görünce, "Kıh, kıh!" diyerek onu ağzından çıkarmıştır.

Bu küçük zannedilen olayların arkasındaki büyük manayı izah etmek isteyen Ebu Hureyre (ra) şöyle demiştir: "Zerre miktarı olan işlerde de takvayı gözetmek, onun mükemmelliğinin şartı ve gereğidir."

Süslerden uzak durmak da, bu vera' türüne dâhildir. Çünkü, süslenmek mücerret olarak haram değildir. Fakat onun sakıncalı etkileri ve sonuçları bulunabilir. Bu sebeple, süsleri terk etmek, "zararı olmayan bir şeyi zararı olan şeyin korkusuyla terk etmek"tir. Çoğu mübâh işlerin ve şeylerin durumu da budur. Onun için, dinini seven kimseler, kullanmak istedikleri veya yapmayı arzu

ettikleri her hangi bir mubah işin başlangıçta ve sonuçta ne gibi etkilerinin olabileceğini iyice düşünmeli ve bundan sonra ne yapacaklarına karar vermelidirler.

Selef-i sâlih, ince dokunmuş kumaştan elbise giymezler ve şöyle derlerdi: "Elbisesi ince kumaştan olanın diyâneti (dindarlığı) de ince olur." Bununla demek istedikleri şuydu: Nefsi okşayan şeylerle ona tavizler verildikçe, insanda takva hissi zayıflar ve dünya meyli artar. Bu suretle şımartılan nefis, artık helâl şeylerle yetinmeyip giderek haramları da istemeye başlar. Çünkü nefsin tabiatında daima yeni şeyleri istek vardır. Bir hikmetli sözde şöyle denilmiştir: "Nefsini helâl şeylerden çekersen, senden o helâlleri ister. Fakat, ona helâlleri verirsen bu sefer haramları ister. Onu helâllerden çek ki, talepleri bunları istemekten ibaret kalsın."

Ehl-i dünyanın yaşama biçimlerini öğrenmek de sakıncalar taşıyabilir. Çünkü, nefsi kuvvetli, iman ve iradesi zayıf olan kimseler

bunları öğrenince, kendilerinde onlara uyma arzusu doğar ve az veya çok onları taklit etmeye başlarlar. Bu da gösteriyor ki, her şeyi bilmek her zaman ve herkes için iyi ve doğru değildir.

Dördüncü derece, helâl olduğu kesin olan, her hangi bir harama vesile olma durumu da bulunmayan, fakat ALLAH Teâlâ'ya ibadet niteliği taşımayan ve sahibine ahiret sevabı kazandırmayan şeylerden de sakınmaktır. Bu da sıddıkların veraıdır. Bu kimseler, "Sen 'ALLAH', de ve bırak, onlar daldıkları gaflette oynaya dursunlar!" (En'âm,91) âyetinden aldıkları emir ve işarete göre hareket ederler.

Bunların nazarında helâl olan şey, onu hazırlayan sebeplerde ve onun sebep olduğu sonuçlarda masiyet ve mekruhiyet bulunmayan ve aynı zamanda ALLAH Teâlâ'ya ibadet maksadıyla yapılan şeydir. Bunlara göre, ALLAH için ve O'nun rızasını kazanmak maksadıyla yapılmayan ve ahiret sevabı kazandırmayan her şey, özel bir anlamda haramdır. Bunlar, nefislerinden

vazgeçmiş ve sadece ALLAH Teâlâ'yı düşünüp O'na kulluk etmeye kendilerini, ömür ve imkânlarını adamış kimselerdir. Bunlar ALLAH Teâlâ'ya en yakın olan "mukarreb" kullardır.

Kur'ân-ı Kerim'de bunlar hakkında şöyle buyurulmuştur: "Amelde önde olanlar, sevapta da öndedirler. Onlar ALLAH'a en yakın olanlardır. Onlar nimet cennetlerindedirler... Ölen kişi mukarreblerden ise, o (gittiği yerde) rahatlık, güzel rızk ve nimet cennetleri içindedir." (Vakıa, 10-12, 88-89)

Vera', âlimlerin haram diye bildirdikleri şeylerden sakınmakla başlar ve basamak basamak yükselerek ALLAH için olmayan her şeyden sakınmak derecesine kadar çıkar. Bu derecelerde yükselebilmenin yolu da, nefsi sıkmak ve onun arzularına karşı gelmektir. Kişi nefsini sıktıkça, ahirette rahatlayacak, hesabı daha kolay olacak, Sırat köprüsünü daha çabuk geçecek ve cennette daha mutlu yerlere ulaşacaktır.

İşin hakikatini bu şekilde öğrendikten

sonra, artık tercih yapmak ve iradeni kullanmak sana kalır. Dilersen, nefsini daha çok sıkar ve ahiretin yüksek mertebelerine ulaşırsın, dilersen nefsini bir parça hoş tutar ve ebedî âlemde bunun acı olan bedelini ödersin. Dinle ki, ALLAH Teâlâ ne buyurmuştur: "Kim sâlih amel işlerse, kendi yararına işler ve kim kötülük yaparsa kendi zararına yapar." (Fussilet, 46)

Şüpheli Şeylerden Sakınmak

ALLAH Rasûlü (sa) şöyle buyurmuştur: "Helâl belli, haram da bellidir. Bu ikisinin arasında da şüpheli şeyler vardır. İnsanların çoğu bunların hükmünü bilmezler. Bu yüzden, kim bunlardan sakınırsa, dinini ve dinî itibarını korur. Kim onlardan sakınmazsa, her an harama da girebilir." (Müttefekun aleyh)

Şüpheli şey, bir yönüyle helâle, bir yönüyle de harama benzeyen şeydir. ALLAH Rasûlü (sa), bu hadis-i şerifte, dinî hüküm itibarıyla işlerin ve şeylerin üç kısım olduğunu, helâl ve haramın arasında, ikisiyle de dirsek teması hâlinde olan

şüpheli şeylerin bulunduğunu ve çoğu insanların bunların gerçek hükümlerini, helâl mı haram mı olduklarını bilmediklerini, bu sebeple de dinin ve dinî itibarın selâmeti açısından bu şeylerden uzak durmak gerektiğini bildirmiştir.

Şüpheli şeylerden uzak durmanın ilk örneklerini de bizzat kendisi vermiştir. Örneğin, kendisi sadaka yemezdi. Ashâb da bunu bilir ve ona sadaka niyetiyle bir şey vermezlerdi. Fakat buna rağmen, kendisine bir şey takdim edildiği zaman, şüpheden kurtulmak için bu şeyin sadaka olup olmadığını sorardı. (Buharî)

Bir akşam da, yatağının üzerinde bir hurma görmüş ve alıp yemişti. Fakat, o hurmanın her nasılsa mescitteki sadaka hurmasından buraya getirilmiş olabileceği ihtimali aklına gelmiş ve bundan dolayı sabaha kadar ıstırap çekmiştir. (Ahmed)

Avlamak için eğitilmiş köpeğin yakalayıp öldürdüğü av hayvanının eti helâl olmasına rağmen, sahabî Adiyy İbni Hâtim, ona, "Bazen

köpeğim gözlerimden uzakta avı yakalıyor ve ben yetiştiğimde hayvanı ölü buluyorum. Onun eti helâl mıdır?" diye şahsî tercihini sorunca, ALLAH Rasûlü (sa), "Onu yeme. Çünkü, ihtimal, o hayvan başka sebepten ölmüş olabilir." buyurmuştur. (Müttefekun aleyh)

İnsanın bir şey hakkındaki düşüncesi yakîn, şüphe veya vehim (evham) şeklinde olur. Yakîn, kesin bilgi demektir. Bir şey hakkında kesin bilgi varsa, o şeyin hükmü de kesin olur. Açık helâl ve haramlar bu türdendirler. Vehim, bir delil ve emareye dayanmayan kuruntu, vesvese ve varsayımdır. Vehme dayanan düşünceler, bir şey hakkında hüküm ifade etmezler. Şüphe ise, hem olumlu, hem de olumsuz düşünmeye sebep olan karşılıklı ve çelişkili delillerin veya emarelerin bulunmasından doğan belirsizlik ve tereddüt hâlidir. Bu belirsizliği taşıyan şeyler şüpheli şeylerdir ve bu şeylerde ihtiyat tarafını tercih etmek bazen vacip, bazen de müstehabtır.

Helâl olan bir şeyin haram olma ihtimalini

teyid eden alâmet ve emarelerin bulunması, o şeyden sakınmayı vücup veya istihbap tarikiyle gerektirir. Haram olan bir şeyin helâl olma ihtimalini teyid eden bu türlü alâmet ve emareler sebebiyle o şeyin helâl kabul edilmesi için Şer'î mesnet olup olmadığı hususu ise, âlimler arasında tartışma konusudur. Takvaya uygun olan ise, haram olma yönündeki zan üzerine helâli terk etmek ve fakat helâl olma yönündeki zan ile haramı yapmamaktır.

Şüphe konusunu biraz daha açmak gerekirse, onu şu şekilde çeşitlendirmek mümkündür:

1- Bir şeyin aslı haram iken onun bir ihtimal ile helâl olup olmadığında şüphe etmek. Bu şüphe çeşidi geçersizdir. Çünkü, Fıkıh diliyle söylersek, "Yakîn şüphe ile zail olmaz." Bu itibarla, meselâ, bir kimse abdestli olmadığını bildiği hâlde, daha sonra abdest almış olabileceğine ihtimal verip şüpheye düşerse, bu şüphe hükümsüzdür.

Keza, üç rekât namaz kıldığı kesin iken, dördüncü rekâtı da kılmış olabileceğine ihtimal verip şüphe etmesi, bir rekât daha kılmasının gerekliliğini ortadan kaldırmaz. Yine, vurduğu av suya düşüp orada ölse, vurmanın tesiriyle değil, boğulmakla öldüğü kabul edilir. Çünkü, suya düşmek sebebiyle öleceği kesin olarak bilinirken, vurmakla ölmüş olması ancak bir şüphe ve ihtimaldir.

2- Bir şeyin aslı helâl iken, onun bir ihtimal ile haram olup olmadığında şüphe etmek. Bu kısma giren vak'alarda helâl olmak asıldır ve hüküm de buna göredir. Ancak, şüphe kuvvetli ise, bu türlü işlerden ve şeylerden sakınmak ihtiyat ve takva gereğidir.

ALLAH Rasûlü (sa), "Seni şüphelendiren şeyi bırak, şüphe etmediğin şeyi yap." buyurmuştur. (Nesaî, Tirmizî, Hâkim) Bu sebeple meselâ, havada bir kuşun uçtuğunu gören iki adam bahse girip onlardan birisi, "Bu kuş karga ise, karım üç talâk ile boş olsun." dese, diğeri de,

"O karga değilse karım üç talâk ile boş olsun." dese, ondan sonra da kuşun ne olduğunu öğrenmek mümkün olmasa, fetva yönünden adamlardan hiç birinin karısı boş olmaz. Çünkü, asıl olan nikâhlarının devam etmesidir. Yanlış bahis tutmak yüzünden nikâhlarının gitmiş olması ise bir şüphedir. Şüphe ise aslı kaldırmaz. Fakat, buna rağmen, her ikisinin de karılarını boşamaları takva ve ihtiyat gereğidir.

Ancak, iki karısı olan bir kimse, "Bu kuş karga ise, falan karım boş olsun, karga değilse, diğer karım boş olsun." der ve kuşun ne olduğu anlaşılmazsa, adamın iki karısı da boş olur. Çünkü, karılardan birisi bu sözle kesin olarak boşanır. Bunun hangisi olduğunu tayin etmek mümkün olmadığı için, ikisi de bu hükmün altına girer. Çünkü burada boşanma olayı kesin iken, şu veya bu karının boşanmış olması sadece bir şüphedir. Şüphe de kesin hükme karşı geçersizdir.

İki kaptan birisindeki su necis olsa, iki kişi ictihad ederek her birisi temiz olduğuna kanaat

getirdiği suyla abdest alabilir. Fakat, tek bir kişi bunlardan birini temiz kabul edip kullanırsa, artık ikincisini kullanamaz. Çünkü bu su, onun açısından kesin olarak necistir. İçtihadında hata etmesi ise bir ihtimal ve şüphedir.

3- Helâl ve haram şeylerin birbirine karışması durumunda, bu şeyler bizzat tüketilen ve kullanılan şeyler ise (yiyecek, içecek, elbise gibi) hepsinden sakınmak gerekir. Lâkin, haram çok az, helâl çok fazla ise, bu takdirde hepsinden sakınmak gerekmez. Çünkü, bu şekildeki sakınmada aşırı meşakkat ve israf vardır. Din ise, kolaylık ve iktisat üzerine kurulmuştur.

Karışan şeyler, tüketim araçları ise (para gibi), helâl olan miktar haramla birlikte haram olmaz. Bu durumda, helâl olan çıkarılıp kullanılabilir. Burada da zaruretin hükmü geçerlidir. Çünkü haram para helâl parayı da haram ederse, toplumda kullanılabilecek para kalmaz. Birbirine karışan paranın hepsinin haram olmadığının en açık bir delili, ALLAH Rasûlü ve

ashâbı döneminde yahudi ve hıristiyanlardan alınan cizyedir. Çünkü bu insanlar faiz yapar, içki satar ver türlü gayr-i meşru işi yaparlardı. Bu böyle iken, onlardan alınan cizye helâl sayılmış ve müslümanlar tarafından kullanılmıştır.

Vera' ve takvanın hükmü ise, elbette ki başkadır. Kaldı ki, vera' sadece karışık ve şüpheli işlerden sakınmaktan da ibaret değildir. O, aynı zamanda, helâl olandan da ancak ihtiyaç miktarı yararlanmak ve bundan fazlasını terk etmektir.

4- Her şeyin haram olduğunda şüphe etmek doğru değildir. Çünkü, aksi sabit oluncaya kadar insanlar mâ'sum, eşya da helâl kabul edilir. Kural bu iken, tıpkı su-i zanla herkesi suçlu görmek gibi, keyfî olarak her şeyin veya çoğu şeylerin, kazançların ve paraların haram olduğunu söylemek de câiz değildir. Bunu söylemek, dolaylı olarak günahları ve haramları teşvik etmektir. Çünkü her şey haram kabul edilirse, haramlara girmekten başka çare kalmaz. Nitekim haram iş yapanlara, niçin bunu yaptıkları sorulduğu zaman,

"Helâl iş mi kalmış ki?" şeklinde cevap verirler.

Vera' güzeldir. Çünkü ahiretin yüksek mertebeleri onunla kazanılır. Ancak her şeyin sınırı bulunduğu gibi, vera'ın da sınırı vardır. Bu sınırın ötesi ise şüphe, vesvese ve kuruntudur. Vera' adına her şeyi haram saymak ve insan fıtratına ters düşen davranışlar sergilemek, vera'ın gözetilmesini zorlaştırır ve bu kavramı ürkütücü hâle getirir. RivAyet edildiğine göre, zâhid olarak bilinen bir zat, bir şey satın almış; ondan sonra satıcının bu şeyi Cuma günü satın aldığını öğrenmiş ve kendi kendine, "İhtimal ki, o bunu Cuma namazı saatinde almış." diyerek götürüp geri vermiştir. Çünkü bazı âlimlere göre, Cuma günü, ezan okunduktan sonra alış veriş haramdır ve bu vakitte yapılan alış verişler ve diğer akidler geçersizdirler. Lâkin, Cuma günü yapılmış bir alış verişin ille de yasaklı saatte yapılmış olduğunu farz etmek vera' gereği değildir. Kaldı ki, diğer bazı âlimlere göre (Şafiî ve Hanefî görüşleri de budur), Cuma saatinde yapılan alış verişler ve

işler, günah olmalarına rağmen sahihtirler.

Bu âlimlere göre, kural şudur: Bir ibadetin ifâsı veya bir işin yapılması sırasında bir günah işlenirse, bu günahın derecesine göre ibadetin sevabı ve işin bereketi gider. Fakat ne ibadet bozulur, ne de iş haram olur. Onun için, vera' gözetmek isteyen bir kimse, tahminler ve hislerle hareket etmemeli, bunun kendi kurallarını öğrenip uygulamalıdır. Bunu yapmadığı takdirde, yanlışları doğrularından daha çok olur. Bundan dolayı, ALLAH Rasûlü (sa), "Bilmeden vera' taslayanlar helâk olmuşlardır." (Müslim) ve "Ne yaptığını bilen âlimin zan ve tahminlerle hareket eden abid üzerindeki üstünlüğü, benim en ednâ (aşağı) derecedeki bir sahâbiden üstünlüğüm gibidir." (Geçti) buyurmuştur.

Üzümü içki yapana, kılıcı yol kesene, bir âlet ve cihazı onu kötü kullanan birisine satmak günahtır. Çünkü, bir günaha sebep olmak veya yardımcı olmak o günaha ortak olmaktır. Bu yüzden, ALLAH Rasûlü (sa), örneğin içki

konusunda üzümü satandan başlayarak içene kadar on kişiye lanet etmiştir. Ancak, bu böyle olmasına rağmen, bazı âlimlere göre bu türlü satışlar sahih ve bundan elde edilen para da helâldir. Çünkü para, helâl bir malın karşılığıdır. Günah ise. parayı değil, kişiyi ilgilendirir. Hâl bu olunca, bu gibi alış verişlerden sakınmak, onların sahih olmaması veya kazanılan paranın haram olmasından dolayı değil, nehyedilen bu işleri yapmanın günah olmasından dolayıdır.

5- Günah bulaşmış bir şeyden sakınmak makbul bir vera'dır. Bunun için, vera' ve takva sahipleri haram ot yiyen hayvanın etini yememiş, sütünü içmemişlerdir. Bişr el-Hafî, bir zâlimin yaptırdığı çeşmeden su içmemiştir. Muttakiler, zâlim sultanların açtıkları nehirlerin suyuyla sulandırılan tarla ve bahçelerin mahsullerini yememişlerdir.

Zünnun-i Mısrî, hapiste iken, arkadaşlarının gönderdiği yemeği gardiyanın elinden almamış ve, "Ben insanları haksız olarak

döven bir elden bir şey almam." demiştir.

Hatta bunlar, ALLAH adına yapılmayan iyilik ve yardımları bile kabul etmemişlerdir. Ancak bir şeyin haram olması başka, vera' ve takvadan dolayı ondan sakınmak başkadır. Helâl ve haramın ölçüleri Fıkhın kuralları ve âlimlerin fetvalarıdır. Vera' ve takvanın ölçüsü ise, kalptır.

ALLAH Rasûlü (sa), "Kalbine sor!" hadis-i şerifiyle vera' ve takvanın ölçüsünü bildirmiştir. Bu itibarla, bir kimsenin kalbi helâl olarak bilinen bir şeye karşı burukluk ve sıkıntı duyarsa, o şeye haram demeksizin, vera' ve takva adına ondan uzak durması gerekir. Vera' ve takva muttakilerin işidir.

Kur'ân-ı Kerim'de muttakiler hakkında şöyle buyurulmuştur: "ALLAH, amel ve duayı tam olarak ancak muttakilerden kabul eder." (Mâide, 27)

"ALLAH'a karşı takva gözetin ve bilin ki, ALLAH muttakilerle beraberdir." (Bakara, 194)

"ALLAH muttakileri sever." (Âl-i İmrân,76)

"Cennet muttakiler için hazırlanmıştır." (Âl-i İmrân, 133)

RivAyet edildiğine göre, Zebur'da ALLAH Teâlâ Hz. Dâvûd'a şunu vahyetmiştir: "İsrâil Oğullarına söyle: Ben onların namazlarına ve oruçlarına bakmam. Ben o kimsenin namaz ve orucuna bakarım ki, bir şeyin helâl olup olmadığında şüphe ettiği zaman, onu benim için terk eder. Ben bu adamı gözetirim, ona yardım ederim ve onu örnek mümin olarak meleklerime gösteririm."

Yusuf İbni Esbat (ra) şöyle demiştir: "Otuz seneden beri her hangi bir şey kalbimde şüphe uyandırınca, onu terk ettim."

Vera'ın ölçüsünü bulmanın zorluğundan bahsedilince, Hassan İbni Ebu Sinan şöyle demiştir: "O hiç de zor değildir. Bir şey kalbinde darlık, burukluk ve huzursuzluk meydana getirince, onu terk edersin. Vera'ın ölçüsü budur." Kalpte böyle bir duyarlılık yoksa, o zaman da kalb ölmüş demektir. Ölmüş bir kalbi diriltmek ise,

imanı yenilemekle mümkündür.

6- Yapılan bir iş haram ise, onun karşılığında alınan para da haramdır. Haram bir şeyi helâl para ile almak onu helalleştirmez. Çoğu âlimlere göre, helâl bir şeyin karşılığında alınan haram para onu alana da haramdır. Bazı âlimlere göre ise, bu para başkasının hakkı değilse, onu bu şekilde alana haram değildir. Ancak, takva mülahazasıyla bundan da sakınmak evlâdır.

Haram olan para, karşılıksız olarak bir başkasına geçerse, onun elinde de haramdır.

7- Bir şeyin hem helâl, hem de haram olduğuna dair delil bulunduğu takdirde, bu delillerden birini takviye edici başka bir delil bulunmazsa, takvaya uygun olan, haramlık cihetiyle amel etmektir. Çünkü burada haram olmak şüphesi vardır. Vera' ve takva da, şüpheli şeylerden sakınmaktır.

Bir konuda âlimlerin farklı görüşleri ve ictihadları varsa, kişide de bu görüş ve ictihadları tahlil etme ve delillerini inceleme gücü mevcut

değilse, ağırlaştırıcı ve haram edici olan görüşü tercih etmek vera' ve takvanın gereğidir.

Meselâ, İmam Ebu Hanîfe'ye göre, Besmele okumaksızın kesilen hayvanın eti yenmez. İmam Şafiî'ye göre ise, kesimde Besmele okumak şart değildir. Bu iki İmamın da delilleri âyet ve hadislerdir. Ancak, burada takva birinci İmamın görüşüne uymak ye Besmelesiz kesilen hayvanın etini yememektir. Keza, eğitilmiş av köpeğinin yakaladığı avdan parça koparıp yemesi durumunda, avın helâl olup olmadığı konusunda farklı ictihadlar yapılmıştır. Burada da takvaya uygun olan haramlık tarafını tercih etmek ve böyle bir avın etini yememektir.

8- Haber-i vâhid ile sabit olan bir hükümde, delilinin bu olması sebebiyle şüphe etmek mezmûmdur (kötüdür). Çünkü âlimlerin ekseriyetine göre, Şer'î hükümler haber-i vâhid ile sübut bulurlar. Buna muhalefet edenler az oldukları ve gerekçeleri sıhhatli olmadığı için, muhalefetleri hükümsüzdür. Nitekim, icma'ın delil

olmadığını söyleyen Nazzam ve benzerlerinin muhalefeti de geçersizdir.

9- Olup biten bütün meseleler için ayrı ayrı Şer'î delil bulmak mümkün değildir. Bu sebeple, birbirine benzeyen bir çok mesele bir delil altında toplanır. Ancak, delilin bütün bu meselelere delâleti aynı kuvvet ve açıklıkta değildir. Onun için, açık bir şekilde delilin altına girmeyen meselelerde ihtiyat gözetmek, şahsî fedakârlık gerektiren ağır tarafı tercih etmek vera' ve takvanın gereğidir.

Bunun için, ALLAH Rasûlü (sa), "Seni şüpheye düşüren şeyi bırak, şüphe etmediğin şeyi yap." buyurmuştur. (Geçti)

10- Alimler, helallik ve cevaza fetva verseler bile, kalpte itmi'nan hâsıl olmazsa, ilgili şeyi terk etmek takva gereğidir. Bu sebeple, ALLAH Rasûlü (sa), "Müftüler sana fetva verseler de, sen kalbine danış." (Geçti) buyurmuştur. Ancak, âlimlerin haram dedikleri şeyi kalbe danışarak helâl etmek câiz değildir. Hadisten bu

manayı anlamak yanlıştır.

11- Birisinden alış veriş yoluyla veya diğer meşru yollardan biriyle bir şey alırken, onun sahibini bu şeyin helâl olduğunu ispat etmeye davet etmek ne gerekli, ne de doğrudur. Ancak, o şeyin helâl olmadığına dâir ciddî belirtiler varsa, o zaman o şeyi almadan önce onun helâl olup olmadığını öğrenmeye çalışmak, doğan şüphenin derecesine göre bazen vacip, bazen de müstehabtır.

Kaynağı meçhul olan bir şey, sadece bu mechuliyyetten dolayı şüpheli sayılmaz. Onun için, ALLAH Rasûlü (sa) ve onun ashâbı, nerede ve nasıl yapıldığını sormadan elbise alıp giyer ve yiyecek alıp tüketirlerdi.

12- Müslümanlarda asıl olan, doğruluktur. Onun için, aksini gösteren delil ve emâre mevcut olmadıkça, onlardan bir kimseyi hırsızlık yapmak ve haram iş yapmakla itham etmek doğru değildir. Çünkü bu su-i zandır. Su-i zan ise haramdır. Ancak, bazılarının mallarına karşı kalpte

bir burukluk mevcutsa, onlarla malî işlere girmemek, hediye ve bağışlarını almamak ve yemeklerini yememek câizdir ve de takvanın emridir.

Bazı câhil zâhidler, sadece şüphe üzerine müslümanların mallarının haram olduğunu düşünür ve onları bununla suçlayıp asık suret ve sert sözlerle eleştirirler ve hiç sakınca görmeden kalplerini kırarlar. Şeytan, bunların doğru olmayan bu eleştiri tarzını süsleyip kendilerine hoş gösterir. Nefisleri de, sözde harama karşı duydukları bu sert ve katı tepkilerin duyulmasıyla halk içinde helâl yemeye karşı dikkatli ve titiz oldukları yolunda şöhret kazanmak ister. Bu kimselerin gerçek niyetleri haramdan sakınmak ve takva gözetmek olsa, kendi midelerine kesin olarak haram olduğunu bilmedikleri bir gıdayı indirmekten korktukları kadar, kesin olarak mallarının haram olduğunu bilmedikleri müslümanları bununla suçlayıp kalplerini kırmaktan da korkarlardı.

Şu açıkça bilinmelidir ki, vera' ve takvanın yolu, kimin malını nereden ve nasıl kazandığını incelemek, tecessüs etmek ve yapıcı olmaktan uzak eleştiriler yöneltmek değil, şüpheli bulunan şeyden sakınmaktır. Hatta, şüphenin hafif olduğu durumlarda, kalpleri kırmamak ve nezaket kurallarını çiğnememek için, hüsn-i zan ederek ve eşyada asıl olanın helallik olduğunu düşünerek ikram edilen yemeği yemek ve sunulan ikramı kabul etmek daha müslümanca bir harekettir. Nitekim, ashâb böyle hareket etmişlerdir. Onlardan daha fazla vera' ve takva taslamak ise, bid'at ve dalâlettir.

Açıkça veya zann-ı galiple (kuvvetli bir zanla) haram olduğu anlaşılan şeylere karşı ise, bu şekilde hoş görüsü göstermek din gayretinin azlığı ve münker (dinen kötü ve yasak) olan şeyle barışmaktır. Bu doğru olmadığı için, ALLAH Rasûlü (sa), Hz. Ebu Bekir ve Hz. Ömer (ra), zannın kuvvetli olduğu durumlarda kendilerine verilen yiyecek ve içeceğin ne olduğunu, nereden ve nasıl

temin edildiğini sorup öğrenmişlerdir. O hâlde, hangi münasebette nasıl davranmak ve ne türlü tepki göstermek gerektiğini iyice bilmek ve bu konuda zuhurat ve hissiyata tâbi olmaktan sakınmak lâzımdır. Vaktiyle bazı gerçek ALLAH dostları, değişik kötülüklere karşı gösterilmesi gereken doğru tepkileri tam bildiklerine ve bunları doğru bir şekilde tatbik edebileceklerine emin olmadıkları için, sosyal hayattan çekilip inzivaya girmişlerdir. Çünkü, münker ve kötü şeylerle karşılaşmayan bir kimse, onlara karşı tepki göstermekle de mükellef değildir.

13- Kişinin giyim kuşamı, huy ve âdetleri (hâl ve hareketleri), onun malını helâl yollardan kazanıp kazanmadığı, böyle bir endişe ve dikkatinin olup olmadığı hususunda, kesin olmayan bir kanaat oluşturabilir. Bu kanaat olumsuz şekilde oluşursa, o sadece bir zandır ve fakat bu zan yüzünden böyle kimselerle alıp vermekten sakınmak takvanın gereğidir.

14- Hile ve haram karıştığı bilinen iş

kollarına karşı şüphe taşımak ve buna göre ihtiyat göstermek de takvanın emridir. Hz. Ömer (ra), Azerbaycan müslümanlarına şu tamimi göndermiştir: "Siz, ölü hayvanların da kesilip yendiği bir memlekettesiniz. Onun için, et alırken, hayvanın hangi hâlde kesildiğini öğrenin." Bu gösteriyor ki, bir şeyin haramlığı ekseriyette ise, ya bu şeyden uzak durmak, ya da onun aslını sorup öğrenmek lâzımdır. Haramlık ekalliyette ise, böyle bir şeyin aslını sorup incelemek gerekmez; lâkin yine de onun helâl olduğunu bilmedikçe ondan sakınmak evlâdır. Böyle bir durumda, kalbine danışıp onun gösterdiği tepkiye göre vaziyet tayin etmek de câizdir. Çünkü, ufak şüphelerle ilgili olarak haricî bilgi edinmek her zaman mümkün değildir.

15- Hz. Ali (ra), "Sultanın sana verdiği malı al. Çünkü, onun helâl olan gelirleri, haram olan gelirinden daha çoktur." demiştir. Fakat, kendisi Beyt'ul-mal'dan (devlet hazinesinden) bir şey almamıştır. Çok sıkıştığı zamanlarda da, şahsına

ait savaş malzemelerinden (kılıç, kalkan gibi) bazısını satar ve ihtiyacını bu şekilde kapatırdı. Hz. Ali'nin bu iki türlü yaklaşımı da, fetva ve takva hükümlerinin bazen birbirinden farklı olduklarını gösterir.

ÂbdULLAH İbni Mes'ûd (ra) şöyle demiştir: "Biriniz, 'Ben ALLAHtan korkarım. Fakat, O'nun bağışlamasını da umarım.' deyip helâl ve haramı karıştırmasın. Herkes bilsin ki, helâl açık, haram da açıktır. Bunların arasında da (haram mı, helâl mı, doğru mu yanlış mı olduğu) şüpheli olan şeyler vardır. Onun için, sizi şüphelendiren şeyleri (ve işleri) bırakın; şüphe duymadığınız şeyleri (ve işleri) yapın. Kalplerinizde daralma ve burkulma oluşturan şeyler şüpheli şeylerdir. Vicdanınızın olumsuz tepki göstermesi bu şeylerde günah bulunduğunun işaretidir."

16- Haramlık ihtimalinin kuvvetlenip azalmasının bir sebebi de haram olan şeyin karıştığı şeylerin çokluk ve azlığıdır. Çünkü meselâ, on helâl şeye bir haram karışır ve içlerinde

belirsiz hâle gelirse, bu şeylerden her birinin o haram olması ihtimali kuvvetlidir. Böyle olduğu için de burada daha fazla ihtiyat göstermek ve hatta bazı türlerde hepsini terk etmek vâcibdir. Fakat, yüzlerce helâl şeye bir haram karışır ve içlerinde kaybolursa, onun bu kadar şeylerden her biri olması ihtimali öncekine göre daha zayıftır. Bu yüzden, burada şüphe azdır ve bu şeylerden çekinmek vacip değildir. Fakat yine de takva gereğidir.

17- Bir şeyin haram olduğuna dâir gerek sahibinin şahsından, gerek mesleğinden ve gerek o şeyin yapısından ileri gelen kuvvetli bir ihtimal varsa, o şeyden ya çekinmek, ya da onun helâl olduğunu öğrenmek vaciptir. Bu ihtimal kuvvetli değil, zayıf ise, o şeyden çekinmek, ya da helâl olduğunu öğrenmek takva ve vera' gereğidir.

Şüpheden uzak olmanın en iyi yolu, helâl ve harama dikkat ettiği ve malına haram karıştırmadığı bilinen kimselerle alış veriş etmek ve ekonomik ilişkiler kurmaktır.

Buna işaret eden ALLAH Rasûlü (sa), "Ancak muttakilerin (haram ve şüpheli şeylerden sakınanların) yemeğini ye!" buyurmuştur.

(İmam Gazali, malın ne kadarının helâl ve ne kadarının haram olduğunu tesbitte kuvvetli zannı ölçü olarak kabul etmiştir. Halbuki, kaç rekât namazın kılınıp kaç rekâtının kılınmadığını tesbitte zanna göre hareket edilmesini kabul etmemiştir. Bu ayırımın sebebini de bu iki konunun mahiyetlerinin farklı olmasıyla izah etmiştir. Ona göre, bir insanın eli altında bulunan malda asıl olan helâl olmaktır. Onun için, zan zayıf bir delil de olsa, bu aslı tekid etmeye yarar. Namazda ise, asıl olan kılmamaktır. Çünkü, namaz ancak fasılalarla ve belli vakitlerde kılınır. Asıl bu olduğu için, zayıf bir delil olan zan, rekât tesis ve tesbiti için yeterli değildir. Kendisi asıl olmak prensibine de "istishâb" der. Hâl bu olunca da, namaz rekâtlarında şüphe eden bir kimse, az olan sayıyı kabul etmek zorundadır. Alimleri çoğu ise (iki mezhep de bu görüştedirler), burada da kuvvetli

olan zanna göre hareket edileceğini söylemişlerdir.)

18- Müftünün fetvası ve Şer'i hâkimin kararı, işin aslının öyle olmadığını bilen kimseye haram olan şeyi helâl etmez. Onun için, ALLAH Rasûlü (sa) şöyle buyurmuştur:

"Ben de bir insanım; davalarda ifadelerinize bakarım. İhtimal ki, bazılarınız bazılarınızdan daha çok konuşkan ve iknâ edici olabilir. Bu sebeple, ben kendi sözüne (ve deliline) bakarak, birinize hak verirsem, o hakikatte haklı değilse, ben aslında ona cehennemden bir ateş vermiş olurum."

Haram Maldan Tevbe Etmek

Elinde helâle karışmış haram mal bulunan bir kimse, bundan tevbe edip kurtulmak istediği zaman, yapacağı iki iş vardır. Birincisi, haram olanı helâl olandan ayırmak; ikincisi de onu uygun şekilde elden çıkarmaktır.

Ayırmak şöyle olur: Haram olan şey belli ise, sorun yoktur. Belli değilse, bu şey ya para,

hububat, yağ gibi emsali bulunan bir şeydir; ya da hayvan, bina, elbise gibi özellik taşıyan bir şeydir. Bu şey birinci türden ise ve kişi onun miktarını bilirse, malından o kadar şey çıkarır. Miktarını kesin olarak bilmezse, o takdirde iki ölçüden birini kullanır. Bu ölçülerden birisi yakîn, diğeri de kuvvetli zandır.

Yakîn vera' ve takva yoludur. Buna göre, yakînî olarak malından ne kadarının helâl olduğunu bilirse, onu bırakıp artan miktarı haram diye çıkarır.

Zan yolu ise, kuvvetli zanna göre helâl ve haram miktarını tespit etmeye çalışmaktır. Bu konuda ne yakîn, ne de kuvvetli zan oluşmazsa, bu sefer üçüncü bir ölçü olarak kalbinin fetvasına, yani meyline göre bir taksim yapar.

Birbirine karışan mallar hayvan, bina, elbise gibi özellik taşıyan şeyler ise ve haram malın sahibiyle anlaşıp bir tanesini ödemek suretiyle kurtulmak mümkün değilse, yapılacak iş; bu malların hepsini satmak ve onlardan birinin

bedelini ayırmaktır. Bu durumda bedellerin hepsi eşitse, sorun yoktur. Bedelleri farklı ise, en üst bedeli ayırmak evlâdır, ortadaki bir bedeli ayırmak da câizdir.

Haksız olarak alıkonulan bir malı bu şekilde iâde ederken, onun faydalarını ve fazlalıklarını da vermek gerekir. Bunlar kesin rakamlarla belirtilemezse, iyi niyetle tahminî hesaplar yapılır. Burada da takva yönü, en yüksek fiyatları takdir etmektir.

Miras şeklinde intikal eden malda haram varsa, vârisin onu ayırıp çıkarması lâzımdır. Çünkü muris'e (miras bırakan kimseye) haram olan mal, vâris'e de haramdır. Vâris bu malın cins ve miktarını bilmezse, araştırır; araştırmaktan da bir sonuç alamazsa kalbinin fetvasına başvurur. Ancak, bazı âlimler bu son durumda vâris'e bir şey lâzım gelmediğini söylemişlerdir.

Haram Malı Elden Çıkarmak

Haram olan mal tesbit edilip ayrıldıktan sonra, sahibi belli ise hemen kendisine, kendisi

ölmüşse vârisine teslim edilir. Sahibi belli değil veya ona ulaşmak mümkün değilse, bu durumda haram mal sadaka olarak dağıtılır. Bu mal, kamuya aitse, o takdirde de onu kamu yararına olan bir işte, örneğin câmi, köprü, çeşme gibi yapıların tesis ve tamirinde sarf etmek lâzımdır.

Bir başkasının malını ondan habersiz ve izinsiz olarak sadaka etmek veya hayır işlerinde sarf etmek prensip olarak câiz değildir. Ancak, burada zaruret söz konusudur. Zaruretler ise, prensipleri aşar ve mahzurlu (sakıncalı, haram) olan işleri mubah kılarlar. Bu mal, bu şekilde dağıtılıp elden çıkarıldıktan sonra sahibi ortaya çıkarsa, yapılan iş kendisine anlatılır. Dilerse, yapılan hayrı kabul eder, dilerse malını ister.

ÂbdULLAH İbni Mes'ûd (ra), bir hayvan satın almış ve fakat bedelini ödeyeceği zaman sahibini bulamamış; bunun üzerine o parayı sadaka olarak vermiş ve şöyle demiştir: "ALLAH'ım! Adam razı olursa bu sadaka kendisinindir; razı olmazsa, o benimdir."

Mal sahibi onu sadaka etmemişken, kendisine sadaka sevabının gideceğini de inkâr etmemek lâzımdır. Çünkü ALLAH Rasûlü (sa) şöyle buyurmuştur: "İnsan, hayvan ve kuşların tarla ve bahçelerde yediklerinden dolayı bunların sahiplerine sevap vardır." (Buharî)

Hiç şüphe yoktur ki, insanlar ve hayvanlar bu kimselerin tarla ve bahçelerinden onların bilgisi dışında yararlanırlar. Kaldı ki, ister ölü ve ister diri olsun, birisi için onun gıyabında ve ondan habersiz verilen sadakaların makbul olduğu da kesin olarak bilinir.

Haram mal onun sahibi adına sadaka verilirse, helâl bir sadaka olur; fakat onu elinde tutan adam kendi adına vermeye kalkarsa haram bir sadaka olur. Haram sadakaların ise sevabı yoktur.

Sahibi belli olmayan haram bir malı her nasılsa elinde bulunduran bir kimse, onu başka fakirlere sadaka olarak verebileceği gibi, kendisi fakir ise, ihtiyaç miktarını sadaka niyetiyle kendi

kendisine de kabul edebilir. Bu kimse, bu maldan fakir olan misafirlerine de yedirebilir. Ancak zengin olan misafirlerine yediremez. Misafir fakir olduğu hâlde, haram maldan sakınan muttaki bir kimse ise, ona yapılan ikramın kaynağını belirtmek vaciptir. O bunu reddederse, haram mal ona da harcanmaz.

Devletin malı çalınmışsa, onu devlete iâde etmek lâzımdır. Bu mümkün olmazsa, devletin kamu yararına masraf yaptığı alanlara sarf edilir.

(Devletten çalıp fakirlere veya hayır işlerine vermek câiz değildir.) Bunun gibi, zenginlerden de bu niyetle mal çalmak veya onları dolandırmak haramdır. Çünkü, "ALLAH temizdir ve ancak temiz olan işleri kabul eder." Çalmak ve dolandırmak ise temiz olmayan işlerdir.

Ayrıca, hayır yapmak arzusu, hak ve mülkiyetleri ihlâl etmeyi meşrulaştırmaz.

Bir kimsenin anne ve babasının malı veya geliri haramsa, onlarla beraber yiyip içmek haramdır. Onların bu yüzden darılmaları ve

kalplerinin kırılması bir hüküm ifade etmez. Çünkü ALLAH Rasûlü'nün buyurduğu gibi, "Halik'a karşı masiyet oluşturan bir konuda mahluka itâat edilmez." Ancak malları açık haram türünden değil de şüpheli ise, onların kalplerini hoş tutmak maksadıyla tekliflerini kabul edip yemeklerinden mümkün oldukça az bir miktar yemek câizdir. Ve ihtimal ki, bu câiz olmanın de ötesinde evlâdır.

Bişr İbn'ul-Hars'ın (el-Hafî) bu konudaki davranışı güzel bir örnektir. Bu zatın annesi ona bir miktar taze hurma takdim etmiş ve yemesini istemiş. Bişr, prensibi gereği, safi helâl durumunda görmediği bu hurmaları yemek istememiş. Fakat, annesi ısrar edince annelik hakkı için hurmaları yemiş ve ondan sonra dışarı çıkıp onları kusmuştur.

Kardeş ve bacılara karşı takınılacak tavır da bunun benzeridir.

Haram malın çeşitleri çok ise de, bunları iki ana grupta toplamak mümkündür.

Birinci grup; hırsızlık, soygun, borcu inkâr

etme ve hile gibi yollarla ele geçirilen mallardır.

İkinci grup ise, satışı câiz olmayan şeylerin satışından, icrası câiz olmayan mesleklerin icrasından, faizden ve fâsit (sıhhat şartlarına uyulmayan) akitlerden elde edilen mallardır.

Birinci grup haram mallarla hacca gitmek ve onlardan zekât vermek câiz değildir. Çünkü bunlar başkasının mallarıdır. Bu sebeple onları sahiplerine iâde etmek, sahipleri bulunamazsa, onlar adına sadaka olarak dağıtmak lâzımdır.

İkinci grup mallarla farz olan haccı yapmak ve onları elde tuttukça zekâtlarını vermek vaciptir. Bu haramlarla yapılan ibadetlerin sevabı ve bereketi yoktur. Bunları yapanlar için ALLAH Teâlâ'nın merhametine vesile olabilecek yegâne şey, bu ibadetleri ifâ ederken suçluluğunun idrâki içinde olmak, korku, üzüntü ve pişmanlık duymaktır. ALLAH Rasûlü'ne nisbet edilen bir sözde şöyle denilmiştir: "Ağlayarak günah işleyen, onu güle oynaya işleyenler gibi değildir."

Devletin Verdiği Maaş ve Bağışlar

Devletin verdiği maaş ve bağışları alırken, şu hususları düşünüp değerlendirmek lâzımdır: Bu mal, devletin eline nereden ve nasıl geçmiş ve kendisi bunu almaya hak kazanmış mı? Bu iki hususu iki alt başlıkta inceleyeceğiz.

A- Devletin Gelirleri şunlardır

1- Kâfirlerden alınan ganimet, fey', cizye gelirleriyle sulh yapılan mallar;

2- Vârisi bulunmayan miraslar, sahibi bilinmeyen mallar, mütevellisi olmayan vakıflar;

3- İşletmeler;

4- Zekât ve sadakalar.

Gerekli şartlar ve usuller gözetilerek tahsil edilen bu mallar, devletin helâl gelirleridir. Bu gelirlerin dışında, müslümanlardan alınan haraçlar, müsâdare (haciz) malları ve türlü rüşvetler ise, devlet hazinesine girebilen haram mallardır.

(Haciz malının haram olması için haczin haksız olması lâzımdır.)

(İmam Gazali, vergiyi devletin helâl

gelirleri arasında saymamıştır. Çünkü onun döneminde devletin vergi almaya ihtiyacı yoktu. Nitekim, zamanımızda da bazı devletler bu durumdadırlar. Fakat, devlet vergi almaya ciddî bir şekilde muhtaç olursa, o zaman ne yapmak lâzımdır? Devletten mi vazgeçilecek, yoksa vergi mi verilecek? Dinimiz devletten vazgeçmeye izin vermediğine göre, mecburen vergi verilecektir. Bir şey hadd-i zatında haram bile olsa, mecburiyet yüzünden helâl olur. Ancak mecburiyetin sınırını iyi tespit etmek ve o sınırı aşmamaya çalışmak lâzımdır. ALLAH Teâlâ şöyle buyurmuştur: "ALLAH size ölüyü, kanı, domuz etini ve ALLAH'tan başkası adına kesileni haram kılmıştır. Ancak, çaresiz kalan bir kimse, zulmetmeden ve zaruret miktarını aşmadan bunlardan bir şey yerse, günaha girmez. ALLAH bağışlayıcı ve merhametlidir." (Bakara, 173))

Devletin malı tamamen helâl veya tamamen haram olduğu durumlarda hüküm bellidir. Çünkü birinci durumda devletin verdiği

maaş, bağış ve yardımlar helâldir, ikinci durumda ise, bunlar haramdır. Ancak, umumiyetle devletin malı helâl ve haramların karışımından oluşur. Hâl bu olunca, devletin verdiği maaş ve bağışların helâl olup olmadığı hususunda farklı görüşler ileri sürülmüştür.

Bazı âlimlerin görüşüne göre, haram olduğu kesin olarak bilinmedikçe devletin verdiği mal helâldir. Diğer bazılarının görüşüne göre ise helâl olduğu kesin bir şekilde bilinmedikçe devletin verdiği mal haramdır. Birinci görüşe göre, haram olma zannı malı haram etmez. İkinci görüşe göre ise, helâl olma ümidi malı helâl etmez. Fakat, bize göre, bu iki görüş de aşırıdırlar. Mutedil olan ise, daha önce belirttiğimiz görüştür. Bu görüşe göre, ister devlete, ister ferde ait olsun, bir malın çoğu haram ise, ondan karşılıksız olarak bir şey almak veya her hangi bir şekilde yararlanmak haramdır. Çoğu helâl ise, ondan alınıp yararlanılabilir. Ancak, vera' ve takva, azı haram olan maldan da sakınmaktır. Sultanlar

dönemine yetişen bazı sahâbî ve tabiilerin devlet malına karşı yaklaşımları yumuşak olmuştur.

Örneğin, Hz. Ali (ra) şöyle demiştir: "Sultanın sana verdiği malı al. Çünkü o sana helâl olan gelirinden verir. Onun gelirinin çoğu helâldir."

Ebu Zer (ra) şöyle demiştir: "Sultan, yardım olsun diye sana bir mal verirse al. Fakat onu dinine bedel yaparsa alma."

(Ebu Zer (ra) demek istemiştir ki, sultan sizi susturmak ve kendisine uydurmak için bir mal verirse, onu almayın. Çünkü böyle bir malı alırsanız, artık susarsınız ve sultanın hatalarını görmez, ona nasihat etmez ve doğruyu söylemezsiniz. Bugünlerin deyimiyle, satılmış olursunuz.)

Ebu Hureyre (ra) şöyle demiştir: "Sultan bize kendiliğinden bir şey verirse alırız. Vermezse kendimiz istemeyiz."

ÂbdULLAH İbni Ömer'inde böyle dediği rivAyet edilmiştir. Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin (ra)

Halife olan Hz. Muaviye'nin kendilerine verdiği devlet yardımını kabul etmişlerdir.

Selman-ı Farisî (ra) şöyle demiştir: "Geliri karışık olan bir devlet memuru veya tüccar dostun sana yemek veya bir mal verdiği zaman kabul et. Çünkü bunun günahı varsa, kendisine aittir."

İbrahim en-Neha'î (ra) şöyle demiştir: "Devlet için çalışanların emeklerinin karşılığını almaları câizdir."

Beri tarafta, devlet malına karşı olumsuz tavır koyan sahâbiler ve tabiiler de vardır. Hatta bunların sayısı daha çoktur. Bunların yaklaşımlarını Mesruk'un şu sözünde görüyoruz: "Devlet malı, onu alanları adım adım cehenneme götürür." Kaldı ki, yumuşak tavır koyanlar da bazı şartları göz önünde tutmuşlardır. Bu şartlar onların bizzat tutumlarında görülmüştür. Bunlar şöyledir:

1- Alınan malın devletin helâl gelir kısmından olması. Bu durumda, sultanın başka haram malının bulunması alana zarar vermez.

2- Devletin gelirinin çoğunun helâl olması. Ashâb döneminde durum böyleydi. Böyle bir durumda, ihtiyaç hâlinde devletten de, fertlerden de yardım almak tartışmasız câizdir.

3- Aldığını fakir ve muhtaçlara dağıtmak. Devletin verdiğini kabul eden bir kısım sahâbiler, örneğin Hz. Aişe ve ÂbdULLAH İbni Ömer böyle yapmışlardır. Bundan dolayı ÂbdULLAH İbni Mübarek şöyle demiştir: "ÂbdULLAH İbni Ömer ve Aişe'nin devlet bağışı almalarını kendilerine mesnet yaparak devletten türlü bağışlar alanlar, onların yaptıklarını yapmıyorlar. Çünkü onlar, aldıklarını fakir ve muhtaçlara dağıtırlardı. Hatta, muhtaçların artması üzerine, bir miktar da borç alırlardı."

4- Devlet için çalışmak. Devlet için çalışanlar, elbette ki, emeklerinin karşılığını alabilirler. Devletin malında haram bulunması, çalışanların emeklerini etkilemez. Burada tek şart, kendilerine verilen ücret ve maaşın belli olan haram kısımdan verilmemesi ve kendilerinin bunu

hak etmeleridir.

B- Devletin Malını Hak etmek

Devletin malı hakikatte milletin malıdır. Sultan (hükümet) ise, bu malda milletin vekilidir.

Hz. Ömer (ra) şöyle demiştir: "Millet, yetim bir aile gibidir. Ben de bu yetimlerin vekiliyim. Muhtaç olursam, onların malından (devlet hazinesinden) zaruret miktarı yerim. Muhtaç olmazsam, onlara fahrî hizmet ederim." Durum bu olunca, devletin malından yararlanma hakkına sahip olabilmek için, millete din veya dünya işlerinde yararlı olmak, ya da çaresiz ve muhtaç durumda bulunmak lâzımdır.

Onun için Hz. Ömer (ra) de, devlet malının millet malı olduğunu söylemekle birlikte, onu herkese değil, yukarıda geçen vasıfları taşıyan kimselere vermiştir. Buna göre, âlimler, öğretici ve öğrenciler, câmi görevlileri, ücretsiz çalışan doktorlar, devletin personeli, vatanı savunan ordu mensupları milletin din ve dünyasına sağladıkları yarar ölçüsünde devlet malını hak ederler.

Bunların bu malı hak etmeleri için fakir olmaları da şart değildir. Onun için, Kur'ân-ı Kerim'de zekâtı toplayan devlet memurlarına ve düşmanla savaşan askerlere zengin de olsalar, bundan bir miktar verilmesi emredilmiştir.

Soru: Sultan zâlim bir kimse ise, görevden çekilmesi lâzımdır. O kendiliğinden çekilmediği takdirde, onu düşürmek vaciptir. Hâl bu iken, böyle gayr-i meşru (ve fuzulî şâgil) bir sultanın elinden devlet malını almak nasıl câiz olur?

Cevap: Sultanın böyle bir kimse olması, hak edilen malı onun elinden almanın cevazını (câiz oluşunu) olumsuz yönde etkilemez. Çünkü, sultan zâlim de olsa,onu görevde tutan bir kuvvete sahipse ve onu düşürmeye kalkışmak milleti ciddî bir şekilde zarara sokan yaygın bir fitne ve kargaşaya yol açacaksa, onu olduğu yerde bırakmak ve milletle devlet yararına olan işlerde kendisine itâat etmek vaciptir. Nitekim âyet ve hadislerde âmirlere itâat edilmesi emredilmiş ve doğru olan işlerinde yalnız bırakılmaları

nehyedilmiştir.

Sultan ve âmirlerde bazı sıfat ve şartların bulunması milletin yararı için gerekli görülmüştür. Bu sebeple, bu kimselerde bu sıfatlar yoktur diyerek milletin zararını netice verecek her hangi bir harekete kalkışmak doğru değildir. Böyle bir hareket, kazanç temin etmek ümidiyle sermayeyi de zayi etmektir. Günümüzde sultan olmak ve tahtta kalmak kuvvete dayanır. Sultanlarla halifeler danışıklı bir oyun içindedirler. Güç sahipleri halifeyi seçerler; halife de onları sultan tayin eder. Fakat durum bu olmasına rağmen, müslümanların zarar görmesine sebep olacak şekilde bunlarla uğraşmak haramdır. Kendileri bu işten çekilmedikçe, meşru olan tasarrufları da geçerlidir.

Soru: Sultan, yukarıda zikredilen sınıfların hepsine mal vermediği takdirde, bazı fertlerin kendilerine verileni almaları câiz midir?

Cevap: Devletin malı miras veya ganimet malı gibi değildir. Onun için bu sonuncu malların

bütün müstahakları arasında taksim edilmesi gerekirken, hazineden yapılan yardımda bu şekilde bir taksim şart değildir. Bütün müstahaklara verip vermemek, yardım alan fertlerle değil, sultanın adalet vasfıyla ilgili bir durumdur. Ancak bu fertlerin kendilerine tanınan ayrıcalığı gönüllü olarak reddetmeleri, bir fazilet örneği oluşturur ve bunların kardeşlik ve eşitlik fikrine inandıklarını gösterir.

Zâlim Sultanlarla Muaşeret Etmek

Bil ki, zâlim olan sultan ve avenesiyle ilişki üç şekilde olabilir.

Birincisi, senin onlara gidip gelmendir. Bu, en kötüsüdür.

İkincisi, onların sana gelip gitmeleridir. Bu, öncekinden daha az kötüdür.

Üçüncüsü ise, ne senin onlara gidip gelmen, ne de onların sana gelip gitmelerdir. Bu, en selâmetli olandır.

ALLAH Rasûlü (sa) şöyle buyurmuştur: "Benden sonraki zamanda yalan söyleyen ve

zulmeden emir'ler (sultanlar, devlet yöneticileri) olacaktır. Kim bunların yalanlarını tasdik eder ve zulümlerine yardımcı olursa, o kimsenin benimle ilişkisi kalmaz ve o benim Havuzuma (Kıyâmet günündeki Kevser havuzuna) varmayacaktır." (Geçti) ALLAH Rasûlü'ne nisbet edilen sözlerde de şöyle denilmiştir:

"Kim zâlim emirlere buğzetse vebalden (onların günahlarına ortak olma vebalinden) kurtulur; kim onlardan uzak dursa selâmet bulur; kim onlarla beraber onların dünyasına girse o da onlardan olur."

"ALLAH Teâlâ'nın en çok buğzettiği bilginler ve âlimler, zâlim emirlere gidip gelenlerdir."

"Emirlerin iyileri âlimlere gidenlerdir. Âlimlerin kötüleri ise emirlere gidenlerdir."

"Âlimler, peygamberlerin halk içindeki temsilcileri ve vekilleridir. Fakat bunlar, emirlerle gidip gelirlerse bu temsil ve vekâlet hakkını kaybederler."

Huzeyfe (ra) şunu söylemiştir: "Emirlerin kapıları fitne kapılarıdır. Bu kapılardan geçenler, zâlimlerin yalanlarını tasdik etmek ve onları hakketmedikleri sıfatlarla övmek durumunda kalırlar. Bu da onların dinini mahveder."

Ebu Zer (ra) şöyle demiştir: "Sultanlara gidip gelme! Çünkü onlar senin dininden daha fazlasını almadıkça, sana kendi dünyalarından bir şey vermezler."

ÂbdULLAH İbni Mes'ûd (ra) şunu söylemiştir: "Kişi, zâlim bir sultan veya emir'in yanına dindar olarak girer, onun yanından dinini kaybetmiş olarak çıkar." Çünkü, onu memnun etmek için zulmünü tasdik eder veya en azından ona hürmet eder ve karşısında ezilip büzülür. Halbuki zulmü tasvip etmek hiçbir suretle câiz olmadığı gibi, zâlimlere hürmet etmek ve tevazu göstermek de büyük bir zarar görmek tehlikesi yoksa câiz değildir.

Bu kişi, ayrıca, bu zâlimlerin yanında bir sürü haram ve gayr-i meşru işlerle de karşılaşır ve

susup görmezlikten ve duymazlıktan gelir. Halbuki, bir kötülük görüp de susan ve en azından nefret edip uzaklaşmayan bir kimse, bir yönüyle o kötülüğe ortak olur. Kötülüğe karşı çıkmak ve fiilen müdâhale etmek için gücün yetmemesi Şer'î mazerettir. Ancak, bunun mazeret sayılması için iki şart vardır.

Bunlardan birincisi, kötülüğü görmeye ve onunla karşılaşmaya kendisinin sebep ve talip olmaması, ikincisi de onu görünce kalben rahatsızlık duyup uzaklaşmaktır. Bu itibarla, kötülükleri görüp duymaya kendi iradesiyle talip olan bir kimse için böyle bir mazeret geçerli değildir. Çünkü, güçsüz olduğunu bilen bir kimsenin kötülükleri görmekten uzak durması mümkündür ve bu durumda aynı zamanda vaciptir.

Fudayl İbni İyad (ra) şöyle demiştir: "Kişi, saltanat sahiplerine yakın olduğu ölçüde ALLAH Teâlâ'dan uzak olur."

(Yönetimlerin diktatörlük ve zorbalık

olduğu dönemlerde yaşayan selef-i sâlih, yöneticilerin hem zulmetmelerine, hem de zulümlerini kendilere yakın olanlara tasdik ve tasvip ettirmek istemelerine karşı haklı tepki göstermiş ve, herkesi onlardan uzak durmaya çağırmışlardır. Anlaşılan, inandırıcı olabilmek için, bazıları ALLAH Rasûlü (sa) adına da sultanları ve devlet ricalini kötüleyen ve onlardan uzak durmayı emreden hadisler uydurmuşlardır. Halbuki, bunu yapmak şiddetle haram olduğu gibi, ona ihtiyaç da yoktur. Çünkü, dinini seven basiret sahibi kimseler, zâlimlere yakın olmanın dinlerine zarar verdiğini ve bu yüzden onlardan uzak durmaları gerektiğini bilirler. Bu sebeple, bu kimseleri bu konuda uydurma hadislerle bilgilendirmeye lüzum ve gerek yoktur.

Kötü olmak sanki siyaset adamlarının değişmez karakteridir. Onun için, eski dönemlerden bu yana yönetim şekli birkaç kere değişmiş, fakat, yönetime talip olan siyasetçilerin kötülüğü hiçbir dönemde değişmemiştir. Ve

siyasetçiler bütün dönemlerde, hak ve liyakatleri olup olmadığına bakmadan kendilerine yakın olanlardan daima takdir, alkış ve medh-u sena istemişlerdir.) Onun için bu kimselerle ihtilât edenler, onları övmek, onlara aşırı ölçüde saygı duymak, onlar için duâ etmek ve zulümlerini hoş görmek zorunda kalırlar. Buna karşılık ALLAH Rasûlü (sa) şöyle buyurmuştur:

"Fâsıklara saygı duyup hürmet eden bir kimse, İslâm dininin yıkılmasına yardımcı olur." (Geçti)

"Fâsık bir kimse övüldüğü zaman, ALLAH Teâlâ hiddet eder." (Geçti)

"Kim zâlimin ömrünün uzun olması için dua etse, o kimse yeryüzünde ALLAH Teâlâ'ya karşı günah işlenmesine razı olur." (Hâkim)

Zâlim ve fâsık kimselere duâ etmek gerekirse, "ALLAH seni ıslah etsin; seni hayırlara muvaffak etsin." gibi sözler söylemek lâzımdır.

Saltanat sahipleriyle ve diğer zenginlerle fazla ihtilât etmek, dünyayı sevmeye ve elde

mevcut olan nimetleri az görüp sızlanmaya da sebep olur. Onun için, ALLAH Rasûlü (sa) şöyle buyurmuştur: "ALLAH Teâlâ'nın size verdiği nimetleri küçümsememek için, gerekmedikçe zenginlerle ihtilât etmeyin."

Ancak, her şeye rağmen, fitne ve kargaşa çıkarmak isteyenlerin işini kolaylaştırmamak için, zâlim ve fâsık olan sultan ve emirlerin meşru olan emir ve tekliflerine (kanun ve düzenlemelerine) uymak vaciptir.

Sultan veya emir'in kendisi sana geldiği takdirde, ona misafirperverliğin gerektirdiği nezaket ve ilgiyi göstermekte beis yoktur. ALLAH Rasûlü (sa) şöyle buyurmuştur: "Bir topluluğun büyüğü size geldiği zaman ona ikram edin."

Ancak unutmamak lâzımdır ki, nezaket icabı olan ikram ile sevgi ve ta'zimden ileri gelen ikram ayrı şeylerdir. Zâlim ve fâsıklara ikramın birinci çeşidi câiz, ikinci çeşidi ise haramdır. Ancak, gösterilen nezaket, bazı yüzsüzler tarafından sevgi ve tazim anlamına çekilirse, o zaman onlardan bu

nezaketi esirgemek de vacip hâle gelir. Kaldı ki, ALLAH'a ve O'nun kullarına karşı edep ve nezâketi bir tarafa atmış erdemsiz kimselere (emîr veya başkası) edep ve nezaket göstermek bazen bütünüyle anlamsız hâle gelir ve çirkinleşir. O zaman, bu kimselere karşı daha ciddî bir tavır almak gerekir.

Selef-i sâlih bunun da örneklerini vermişlerdir: Halife Hişam İbni Abdulmelik haccetmek münasebetiyle Mekke’de iken, âlim ve sâlih bir zat olan Tavus el-Yemânî'yi bulup getirmelerini emretmiş. Kendisinin isteyip istemediğini bile sormadan onu alıp götürmüşler. Bu zat, Hişam'ın oturduğu çadıra ayakkabılarıyla girmiş ve onları ancak serginin başladığı yerde çıkarmış. Ondan sonra, "esselamu aleyke ey Hişâm!" demiş ve hemen boş bulduğu bir yere oturmuş. Halife Hişâm, bu davranışları kendisine yapılmış hakaret olarak düşünmüş ve kızıp hiddete gelmiş. Fakat, karşısındaki zatın kızıp hiddet etmekle sindirilebilecek bir kimse

olmadığını görünce sakinleşmeye çalışıp ona:

-Ayakkabılarını niye içeri getirdin? diye sormuş. Tavus:

-Ben ayakkabılarımı mescitlerin içine de götürüyorum. Senin çadırın mescitlerden daha hürmetli değildir. Halbuki bunu yaptığım için ALLAH bana kızmaz, diye cevap vermiş. Hişâm:

-Bana niye, "Ey emîr'el, müminîn!" lakabıyla hitap etmedin? diye sormuş. Tavus:

-Çünkü bu lâkap bütün müminlerin emîri olan bir zat için kullanılabilir. Halbuki, senin halifeliğini tanımayan ve kabul etmeyen çok müslümanlar vardır. Onun için, sana bu unvanla hitap etseydim, yalan söylemiş olurdum, diye karşılık vermiş. Hişâm:

-Niye elimi öpmedin? diye sormuş. Tavus:

-Çünkü, ancak anne baba gibi akrabalık hakkı olan veya sâlih olduğuna inanılan kimselerin eli öpülebilir. Sen ise, bunlardan değilsin, demiş. Hişâm:

-Niye iznimi beklemeden oturuverdin?

demiş. Tavus:

-Çünkü, duyduğuma göre ALLAH Rasûlü (sa) şöyle buyurmuştur: "Cehennemlik bir kimse görmek isterseniz, kendisi oturmuşken herkesi önünde ayakta bekleten kimseye bakınız." Ey Hişâm! Bunları bırak da ne diyeceğimi dinle! Duyduğuma göre, cehennemde kalas kalınlığında yılanlar ve deve büyüklüğünde akrepler, halka karşı adâlet gözetmeyen emirleri ısırırlar." demiş.

Hişâm, kendisine karşı dobra dobra verilen bu cevaplar üzerine tekrar kızmış. Tavus da onu hiçe sayarak kalkıp dışarı çıkmış, gitmiştir. (Zâlimler, genellikle uyarıldıkları ve kendilerine nasihat edildiği zaman dinleyip anlamak yerine, kızarlar. ALLAH Teâlâ, Kur'ân-ı Kerim'de bunlar için şöyle buyurmuştur: "Ona, "ALLAHtan kork!" denildiği zaman günahkârlık damarı kabarır. Cehennem onun hakkından gelecektir. Cehennem ne korkunç yerdir." (Bakara, 206))

Halife Ebu Cafer el-Mansur haccederken Mina'da Sufyân-ı Sevrî'yi bulup ona getirmelerini

istemiş. Bu âlim zatı bulup götürmüşler. Bu zat, bu zoraki mülakatı fırsat sayıp nasihat etmeye başlamış. Ebu Cafer ona:

- Nasihati bırak da, ihtiyacın varsa onu söyle, demiş. Sufyân (ra):

-İhtiyacım, senin zâlim olduğunu ve müslümanlara zulmettiğini söylemektir. Sen, ALLAH Teâlâ'nın memleketini zulüm ve fücurla doldurdun. Bu kötülüklerinden dolayı ALLAH'tan kork! demiş. Ebu Cafer, kızarak:

-Diyeceğin kaldı mı? demiş. Sufyân:

-Evet, Ömer İbni Hattab (ra), dünya hâlifesi iken yirmi dirhemi aşmayan bir devlet masrafıyla haccetmiştik. Sen ise, bu yolda masraf etmek üzere devletin hazinesini develere yükleyip getirmişsin. Bu paralar, senin bu israfla hac etmen için değil, halkın refahı ve memleketin imarı için toplanmıştır, demiş.

Ortamın iyice kızışması üzerine bu zat çıkıp gitmiştir.

(Ancak genelde, nezâket ve hikmetin etkisi

sert çıkışlardan daha fazla olur. Bundan dolayıdır ki, ALLAH Teâlâ, Musa ve Harun peygamberleri zâlim bir diktatör olan Firavun'u uyarmak için gönderdiği zaman kendilerine, "Ona yumuşak söz söyleyin. Umulur ki, sizi anlar ve korkar." (Taha 44) şeklinde talimat vermiştir. Burada şöyle bir yorum yapmak da mümkündür. Fir'avun kâfirdi. Sözü geçen peygamberler, onu öncelikle imana davet etmek için gönderilmişlerdi. İmana davet etmenin tek meşru yöntemi yumuşaklık göstermek ve iknâya çalışmaktır. Bu maksat için, sertlik göstermek ve kırıcı olmak câiz değildir. Sultanlar ise, kâfir değil, zâlimdiler. Zâlimi zulmünden çevirmek ise etkili olan bütün yöntemler meşrudur. Ancak, halkın ve ülkenin zarar görmesi ihtimali varsa, zâlim olan sultana karşı kıyam ve isyân hareketine kalkışmak câiz değildir. Çünkü bu, bir zulmü önlemek için birçok zulme sebebiyet vermek ve davetiye çıkarmaktır. Bunun dışında, etkili olması ihtimali varsa, sözlü çıkışlar ve sert uyarılar câizdir. Ancak nefis hesabına ve

kendi kendisini tatmin için bunu yapmak da haramdır.)

Sultanlar içinde âlim ve sâlih kimseleri dinleyip onların söz ve nasihatlerinden yararlanmak isteyenler de olmuştur. Meselâ, Abdulmelik İbni Mervan, İbnu Ebi Şeybe'ye:

- Bana nasihat et ve istediğin her şeyi söyle, demiş. İbnu Ebi Şeybe:

-Nefislerini küstürüp ALLAH Teâlâ’nın rızasını kazananlar dışında, herkes kıyâmet gününde acı, sıkıntı ve azap görecektir, demiş. Halife Abdulmelik ağlamış ve :

-Ben senin bu sözünü levhaya yazdırıp karşımdaki duvara asacağım." demiştir.

Abdulmelik'in oğlu Halife Süleyman, Ebu Hazim'i ağırlamış ve aralarında şu sohbet geçmiştir:

"-Ey Ebu Hazim! Biz niçin ölümden hoşlanmıyoruz?

-Çünkü siz dünyanızı tamir, ahiretinizi tahrip etmişsiniz. Onun için, mamur bir yerden

harabe bir yere gitmek istemiyorsunuz.

-ALLAH Teâlâ’nın huzuruna çıkmak nasıl bir duygudur?

-Sâlih olan kimseler için, ayrı düştükleri sevdiklerine kavuşmak gibidir. Kötü olanlar için ise, yakalanıp hâkimin karşısına çıkarılmak gibidir. (Süleyman, ağlayarak):

-Keşke ALLAH Teâlâ’nın yanındaki durumumu bilseydim?

-Bunu bilmek istiyorsan, kendini Kur’ân-ı Kerim'deki "İyi amel işleyenler nimet ve cennette, kötü amel işleyenler ise, azap ve cehennemdedirler." (İnfitar 13 14) Ayetiyle tart.

-ALLAH Teâlâ’nın rahmeti kimler içindir?

-O'nun rahmeti iyilik yapanlar içindir?

-ALLAH Teâlâ’nın aziz kulları hangileridir?

-Bunlar iyilik ve takva sahipleridir.

-Hangi ameller üstündürler?

-ALLAH Teâlâ’nın farzlarını yapmak ve haramlardan sakınmak üstündürler.

-En makbul söz hangisidir?

-En makbul söz, şerrinden korktuğun veya hayrını umduğunun bir kimseye karşı doğruyu söylemektir.

-En akıllı insan kimdir?

-En akıllı insan, ALLAH Teâlâ'ya itâat eden, halkı da O'na itâat etmeye çağırandır.

-En çok zarar eden kimdir?

- En çok zarar eden kimse, kendi ahiretini başkasının keyfi ve dünyası için mahveden kimsedir.

-Bana tutacağım bir nasihat söyle.

- Nasihat istiyorsan, RABBİni her zaman ve her yerde ta'zîm edip yüce tut ve O'nun seni yasakladığı bir yerde ve işte görmesinden ve emrettiği bir yerde ve işte görmemesinden sakın."

Bu kabil sultan ve emirlerden gidip âlim ve sâlihleri evlerinde ziyaret edenler de olmuştur. Muhammed İbni Sâlih şunu nakletmiştir: "Ben (âlim bir zat olan) Hammâd İbni Seleme'yi evinde ziyaret etmeye gitmiştir. Bu evde, onun üzerinde oturduğu hasır, okuduğu Kur'ân, yazdığı kitaplar

ve su kabından başka bir şey yoktu. Biraz sonra, kapı çalındı ve içeriye emîr Muhammed İbni Süleyman girdi. Emîr gelip Hammâd'ın önünde diz çöktü ve kısa bir girişten sonra ona:

- Neden seni gördüğüm zaman içime korku giriyor? dedi.

Hammâd, şu karşılığı verdi:

-Alim kişi, ilmiyle ALLAH Teâlâ'nın rızasını ararsa herkes ondan korkar (ve ona saygı duyar). Fakat o bununla dünya malı, dünya şöhreti ve itibarı ararsa, o zaman da kendisi herkesten korkar.

Emîr, kendisine kırk bin dirhem takdim etti ve bunu kendi ihtiyaçları için kullanmasını istedi. Hammâd, bu paraya ihtiyacı olmadığını, onu kendisine vereceğine, haklarını yiyip zulmettiği kimselere vermesini söyledi. Emîr:

-İyi öyleyse, al da o kimselere ver, dedi. Hammâd:

-Kimlere zulmedip haklarını yediğini ben bilmem, sen bilirsin. Onun için, onlara sen ver,

dedi."

Sahabî Ebu Bekre (ra), Halife Muâviye'yi ziyaret etmiş ve ona şu nasihati yapmıştır: "Ey Muâviye! ALLAH Teâlâ'ya karşı takva hâlinde ol ve O'ndan kork. Bil ki, üzerinden geçen her gün ve her gece dünyadan biraz daha uzaklaşıp ahirete yaklaşıyorsun. Kurtulamayacağın ecel seni takip ediyor, aşamayacağın bir son yolunu bekliyor. Bu ecelin sana yetişmesi ve bu son sınıra gelip işinin bitmesi an meselesidir. Bu dünyada yalnız sen de değil, hepimiz geçiciyiz, gidip karar kılacağımız ahiret ise kalıcıdır ve o, amelimize göre ya çok iyi, ya da çok kötü bir yerdir."

Ahiret âlimleri sultanlarla bir araya gelince, durumun icabına göre (kesinlikle keyfe göre değil) bazen sert, bazen de yumuşak nasihatler yaparak onları kendilerine gelmeye ve icraatlarını ıslâh etmeye çağırırlar. Dünya âlimleri ise, sultanlarla bir yakınlık kurarak bundan kendi şahısları için çıkar, şöhret ve mevki temin etmeye çalışırlar. Bunlar sultanların ıslâh olmaları veya

zulmü terk edip adâlete dönmeleri için nasihat etmez ve çıkarlarını tehlikeye atmazlar. Halbuki, ALLAH Teâla âlimlerden her yerde ve herkese nasihat etmelerini, onları uyarıp bilgilendirmelerini emretmiş, bunu yapmayanları da kötüleyip lânetlemiştir.

Ahiret âlimleri sultanların mallarından uzak dururlar. Bunun bir çok sebepleri vardır.

Birincisi, onların mallarının genellikle haram ve zulüm mahsulü olmasıdır.

İkincisi, mallarını almakla bunun helâl olduğu intibahını halkta uyandırmamaktır (Bu sebeple, onların malını alıp fakir ve muhtaçlara dağıtmaktan da sakınırlar.)

Üçüncüsü, mallarını alınca, bununla birlikte onların muhabbetinin de kalplerine girmesinden korkmalarıdır. Çünkü insanlar, hadd-i zatında kötü de olsalar, kendilerine iyilik yapanları sevmeye fıtraten meyillidirler. Bu sebepten dolayı, son derece çaresiz kalmadıkça buğz ve nefret edilmesi gereken kimselerin iyiliklerini kabul

etmemek lâzımdır. Çünkü iyiliklerini kabul edenler, onları iyi görmeye, sevmeye başlarlar ve başkalarına yaptıkları zulüm ve haksızlıkları göremez hâle gelirler. Bu sebeple, onları savunur ve kendilerine taraftarlık gösterirler. Halbuki, Sultan olsun, başkası olsun, zulüm ve haksızlık yapan herkesi kalbinden düşürmek ve ona zulmü ve haksızlığı kadar buğzetmek vaciptir. Bu, zâlimleri kendilerine getirmek ve gittikleri yolun yanlış olduğunu anlamalarını sağlamak için gösterilecek tepkilerin en hafifidir. Bu tepkiyi de duymayan kimsede iman yoktur.

Küfür, zulüm ve günahlar üzerine kurulmuşsa, dünya hayatı, saltanat ve debdebesi kimsenin gözünü kamaştırmamalı ve onu imrendirmemelidir.

Bu hususta Hâtim el-Asamm'ın şu sözü ne kadar aydınlatıcıdır: "Emirlerle aramızdaki fark, sadece bir günlük hayat farkından ibarettir. Çünkü, dün hepimiz için geçmiştir; yarın da hiç birimiz için mevcut değildir. Bir günlük fark da ne

olabilir ki!" (Deyleni, Ebu Amr ed-Dânî)

Sahâbi Ebu Zer (ra) da şöyle demiştir: "Servet sahipleri yiyorlarsa, biz de yiyoruz. Onlar içiyorlarsa biz de içiyoruz. Onun için onlarla aramızdaki fark, yiyip içemedikleri ve sadece bakıp gördükleri mallarıdır. Bu malları biz de dışarıdan bakıp görüyoruz. Ve fakat biz bunların hesabından beri iken, kendileri bunlardan sorumludurlar."

Soru: Zâlimlerin malını çalıp fakir ve muhtaçlara dağıtmak câiz midir?

Cevap: Hayır, bu câiz değildir. Fakat, zâlimlerin gasbettiklerini ellerinden alıp sahiplerine iâde etmek câiz ve hatta buna gücü yetenlere vaciptir.

Soru: Zâlim ve fâsıklara helâl olan mallarının karşılığında bir şey satmak câiz midir?

Cevap: Bunların alacakları şeyi haram bir şekilde kullanacakları bilinirse, bunu onlara satmak câiz değildir. Onu bu şekilde kullanacakları şüphesi varsa, onu kendilerine

satmak mekruhtur ve bundan sakınmak vera ve takvadır. Bu şekilde bir şüphe de mevcut değilse, bu satış câizdir.

Soru: "Bu ümmetin âlimleri onun başındaki sultanlara dalkavukluk etmedikçe, o (ümmet) ALLAH Teâlâ'nın hıfz ve bereketi altında olur." (Tirmizî, İbnu Mâce) hadisi sahih midir?

Cevap: Bu hadis zayıftır. Ancak, mânası sahihtir. Çünkü, ümmet bozuk olan sultanlara uymakla bozulur; sultanlar da âlimlerin dalkavuk etmelerinden cesaret alıp bozulurlar. Halbuki âlimler yol gösterme ve nasihat etme görevini ifâ ederlerse, herkes gibi, sultanlar da bozulmaya karşı korunurlar ve en azından bozulmaları bir sınırda tutulur. Ancak, çoğu âlimler sultanlardan ya korktukları veya onlardan bir menfaat bekledikleri için, onlara karşı uyarı görevini yapmazlar. Bu yüzden de hem sultanların, hem de ümmetin bozulmasından sorumlu durumunda olurlar.

Bu sorumluluktan kurtulmakları için

önlerinde iki seçenek vardır. Bunlar ya uyarı ve nasihat görevini yapmak, ya da sultanlardan uzak durmaktır.

Bazı zatlar, sultanlarla uğraşmak yerine, onlardan uzak durmayı tercih etmişlerdir.

Bunlardan biri olan Sufyân es-Sevrî (ra) şöyle demiştir: "Ne sultanla ihtilât et; ne de sultanla ihtilât edenlerle ihtilât et."

ALLAH Rasûlü'ne nisbet edilen bir sözde de şöyle denilmiştir: "ALLAH yahudilerin âlimlerine (bilginlerine) lanet etti. Çünkü bunlar zâlimlerle ihtilât ettiler."

Soru: Sultan zulüm yaptığı zaman, sadece kendisi mi zâlim olur?

Cevap: Hayır! Ona zulmünde şu veya bu şekilde yardımcı olanların hepsi yardımları ölçüsünde zâlim olurlar. Öyle ki, meselâ bir zulüm kararı yazıldığı zaman, kâğıt getiren, mürekkep hazırlayan, mührü tutan kimseler de bunun günahına ortak olurlar. Nitekim ALLAH Rasûlü (sa), içki konusunda sadece bu günahı işleyenleri

değil, onlara şu veya bu şekilde yardımcı olan ve günah işleme fırsatını hazırlayan (üzüm satıcıcı, içki servisçisine kadar) kimseleri de lânetlemiştir. (Tirmizî, İbnu Mâce) Riba konusunda da bunu yapan, yaptıran, belgesini yazan ve şâhidlik edenleri birlikte lânetlemiştir.

Soru: Zâlimlerin yaptırdığı mescidlerde namaz kılmak câiz midir?

Cevap: Zâlimden maksat, başkasının malını zulüm ve zorbalıkla eline geçiren kimse ise, bunun bu malla yaptırdığı bir mescitte namaz kılmak câiz değildir. Fakat, zâlim olmasıyla birlikte, parayı nasıl temin ettiği bilinmeyen bir kimsenin yaptırdığı mescitte namaz kılınabilir. Ancak helâl ve temiz olduğu bilinen bir malla ve yine temiz bir niyet ve ihlâsla yaptırılmış olan bir mescitte namaz kılmayı buna tercih etmek vera ve takvanın gereğidir.

ALLAH Teâlâ şöyle buyurmuştur: "İlk günden beri takva temeli üzerine kurulan bir mescitte namaz kılman daha doğrudur." (Tevbe,

108)

Köprü, çeşme ve benzeri tesislerin hükmü de böyledir. Bu hüküm, tekrar ifade etmek gerekirse, şudur: Zulümle gasp edilen her hangi bir mal, sahibine aittir. Sahibi belli ise, bunu kendisine iâde etmekten başka onda her hangi bir tasarruf veya ondan her hangi bir şekilde faydalanmak câiz değildir. Sahibi belli değil ve bu mal kamuya yönelik bir hayır işinde değerlendirilmişse, bundan yararlanmak kerahetle birlikte câizdir.

Soru: Bir kimseye fakir, sâlih veya âlim olduğu zannıyla bir mal verilse, bu sıfatları taşımadığı takdirde bu mal kendisine helâl olur mu?

Cevap: Eğer bu mal ona bu sıfatlardan dolayı verilir ve onun bu sıfatları taşımadığı bilindiği takdirde bu mal verilmezse, o zaman bu malı kabul etmeden önce kendi durumunu açıklaması lâzımdır. Bunu yapmadan o malı alması helâl değildir.

Soru: Rüşvet ile hediye arasındaki fark nedir?

Cevap: Rüşvet, gayr-i meşru bir iş yaptırmak veya bunun yolunu açmak için birisinin yardım ve katkısını sağlamak düşüncesiyle ona verilen şeydir. (Bu rüşvet hem veren, hem de alan için haramdır. Yapması gereken meşru bir görevi yapmayan bir görevliye görevini yaptırmak için verilen rüşvet ise, verene değil, alana haramdır. Bir görevliye yükümlü bulunduğu miktardan daha fazla görev yaptırmak için verilen mal ve para ise, rüşvet değildir.)

Hediye ise, aradaki sevgi ve dostluk bağlarını kuvvetlendirmek, sevap kazanmak veya yapılmış meşru bir iyiliğe mukabelede bulunmak maksadıyla verilen şeydir. Rüşvet haram iken, hediyeleşmek sünnettir.

ALLAH Rasûlü (sa), "Birbirinize hediye verin, aranızdaki sevgi artsın." buyurmuştur. (Beyhakî)

Devlet yönetiminde çalışan kimselere

verilen şeyde hediyedeki mâna ve maksatlar bulunmadığı zaman, o şey rüşvettir. Bir devlet mensubuna verilen şeyin rüşvet mi, hediye mi olduğunu anlamanın yolu, bu kişinin görev ve resmiyetten ayrıldığını farz etmektir. Eğer, bu hâlde de ona o şey verilecekse, o hediyedir. Aksi takdirde o rüşvettir.

ALLAH Rasûlü (sa), bir adamı zekât malını toplamakla görevlendirmişti. Adam görevini tamamlayıp dönünce, getirdiği malı iki kısma ayırdı.

Bir kısmı için, "Bu zekât malıdır." dedi; diğer kısmı için de, "Bu bana hediye edilmiştir." dedi.

ALLAH Rasûlü (sa), ona, "Git evinde otur, eğer kimse sana bir şey getirirse, o hediyedir." deyip bütün malı ondan aldı.

Rüşvet vermekte gönül rızası yoktur; onda bir çeşit zorlanma söz konusudur. Bu sebeple, hediye insanları bir birine sevdirip ısındırırken, rüşvet onları bir birinden soğutur ve hatta

düşman eder. Onun için, rüşvetle hediyeyi birbirine karıştırmamak lâzımdır.

ALLAH Rasûlü’ne nisbet edilen bir sözde şöyle denilmiştir: "Bir zaman gelecek, rüşvet hediye ismiyle verilecek, öldürmek de nasihat adıyla işlenecektir."

Kendi hakkını tahsil etmek için rüşvet vermeye mecbur kalan bir kimse, bir ölçüde mazurdur. Ancak, hakkından vazgeçmek rüşvet vermekten daha evlâdır.

Emek, masraf ve zahmet gerektirmeyen bir iş karşılığında alınan ücret de bir çeşit rüşvettir ve alan için haramdır. ALLAH Teâlâ, bu gibi işler için ücret alınmaması gerektiğini ifade etmek sadedinde şöyle buyurmuştur: "Kendi aranızda iyilik etmeyi unutmayın." (Bakara, 237)

İNSANLARLA MUAŞERET VE DOSTLUK ETMEK

ALLAH için birbirini sevmek ve O'nun yolunda dost olmak en üstün kurbetlerden ve âdet şeklinde görünen en latif ve güzel

tâatlardandır. Ancak bunun bazı şartları ve hakları vardır. Bu şartların gözetilmesi ve bu haklara riâyet edilmesiyle o, alelâde bir arkadaşlık olmaktan ayrılır ve ALLAH Teâlâ'nın yanında yüksek derecelere ulaşmaya vesile olur.

Din Kardeşliğinin Fazileti

Bil ki, insanlarla anlaşmak ve kaynaşmak güzel ahlâkın meyvesidir. Güzel ahlâkın dindeki yeri ise gizli değildir. ALLAH Teâlâ, Peygamber (sa)'ı güzel ahlâk sahibi olmakla övmüş (Kalem, 4), kendisi de bu konuda şunları söylemiştir:

"İnsanlara verilen en hayırlı şey, güzel ahlâktır." (İbnu Mâce)

"Hesap terazisine konulan en ağır amel güzel ahlâktır." (Ebu Dâvûd, Tirmizî)

"Müminleri cennete en çok götüren hasletler, ALLAH takvası ve ahlâk güzelliğidir." (Tirmizî, Hâkim)

"Kıyâmet gününde (ve cennette) derece itibarıyla bana en yakın olanlarınız, ahlâkı en güzel olup ülfet eden ve kendisiyle ülfet edilen

kimselerdir." (Taberânî)

"Mümin ülfet eden ve kendisiyle ülfet edilebilen kimsedir. Ülfet etmeyen ve kendisiyle ülfet edilemeyen kimsede hayır yoktur." (Taberânî)

"Kıyâmet gününde bazı kimseler için şeref ve rütbe kürsüleri kurulur. Bu kimselerin yüzleri dolun ay gibi parlar ve o gün herkes korkup ürkerken bunlar korkup ürkmezler. Bunlar, ALLAH Teâlâ'nın hatırı için birbirlerini sevenlerdir." (Ahmed, Hâkim)

"İki kişi ALLAH için birbirini sevdikleri zaman, ALLAH Teâlâ'nın bunlardan en çok sevdiği, arkadaşını en çok sevendir." (İbnu Hibban, Hâkim)

"ALLAH Teâlâ buyurdu ki, benim için birbirini ziyaret edenler, benim için birbirini sevenler, benim için birbirine alıp verenler, benim için birbirine yardım edenler benim sevgimi hak etmiş ve kazanmış olurlar." (Ahmed)

"ALLAH Teâlâ, hiçbir gölgenin

bulunmadığı kıyâmet gününde yedi sınıf insanı kendi Arşının gölgesinde barındırır. Bunlar; âdil imam (devlet yöneticisi), ALLAH Teâlâ’nın ibadetinde yetişen genç, kalbi mescide bağlı müslüman, bir birini ALLAH için seven dostlar, yalnız iken ALLAH Teâlâ'yı düşünüp gözleri yaşla dolan kimse, kendisini fuhşa davet eden kadını ALLAH korkusuyla reddeden erkek ve sadakasını kimseye duyurmadan tâm bir ihlâsla veren kimsedir."

"Sizden önceki bir zamanda bir adam, uzak bir yerdeki arkadaşını ziyaret etmeye gidiyordu. ALLAH Teâlâ, onun yoluna bir melek koydu ve bu melek ona:

-Niçin bu arkadaşı ziyaret ediyorsun? diye sordu. Adam:

-Onu ALLAH için seviyorum, dedi. Melek:

-Beni ALLAH gönderdi ve kendisinin de bu yüzden seni sevdiğini bildirmemi istedi, dedi." (Müslim)

"İmanın en sağlam kulpu ALLAH için

sevmek ve ALLAH için buğzetmektir."

"ALLAH Teâlâ buyurdu ki: İstediğin kadar ibadet et; sen benim için sevip benim için buğzetmedikçe, ibadetin sana benim yanımda bir şey kazandırmaz."

"ALLAH Teâlâ bir kimseye hayır dilerse ona sâlih bir dost nasip eder. Kendisi (doğruyu) unuttuğu (veya şaştığı) zaman, bu dost ona hatırlatır; kendisi (doğruya uymakta) gevşediği zaman bu onu güçlendirir."

"ALLAH Teâlâ'nın en çok buğzettiği kimse, dostlar arasında kötü söz dolaştırıp onları birbirinden koparandır." (Taberânî)

İsâ (as)'ın şöyle dediği rivAyet edilmiştir: "Görünüşü size ALLAH Teâlâ'yı hatırlatan, konuşması amelinizi arttıran, davranışı ahiret rağbetinizi çoğaltan kimselerle oturup kalkın."

ALLAH Teâlâ'nın Musa (as)'a şunu vahyettiği rivAyet edilmiştir: "Kullarımdan kendine dostlar edin. Ancak, benim rızamı kazanmak yolunda sana yardımcı olmayanlar sana dost

değil, düşmandırlar."

Hz. Ali (ra) şöyle demiştir: "Kişinin sâlih dostlarının bulunması onun için büyük bir kazançtır."

"Kendinize sâlih dostlar edinin. Çünkü bunlar dünya için de ahiret için de yararlıdırlar. Kıyâmet gününde cehennem ehli, 'Bizim şefaatçilerimiz ve samimî dostlarımız yoktur.’ diye yakınırlar." (Şuarâ, 101)

ÂbdULLAH İbni Ömer (ra) şöyle demiştir:

"ALLAH'a yemin ederim, gündüzleri hep oruç tutsam, geceleri hep namaz kılsam ve fakat, kalbimde ALLAHa itâat edenlere karşı sevgi ve günah işleyenlere karşı tepki yoksa, bu ibâdetlerin bana hiçbir faydası olmaz."

ÂbdULLAH İbni Mes'ûd (ra) şunu söylemiştir: "Bir kimse yetmiş sene Kabe'de Hacer'ul-esved'e karşı namaz kılsa, ALLAH Teâlâ o kimseyi yine de sevdiği kimselerle birlikte haşreder. Çünkü, ALLAH Rasûlü (sa), 'Kişi sevdiğiyle beraberdir.’ buyurmuştur."

Bu hadis-i şerifte bildirilen beraberlik, cennet veya cehennemde beraber olmanın yanında, amel ve ahlâkta beraber olmayı da ifade eder. Çünkü, kim kimi severse onun amel ve ahlâkını taklit eder.

Hasan el-Basrî (ra) şöyle demiştir: "Ey Âdemoğlu! 'Kişi sevdiğiyle beraberdir.’ sözünü yanlış anlama. Bil ki, beraberliği sağlayan sevgi amel ve ahlâk ile teyid edilen sevgidir. Bu sebeple, sen iyilere ancak onlar gibi amel etmek ve onların ahlâkını benimsemekle yetişebilirsin."

Fudayl (ra), bir adamın, "ALLAH'ım! Beni nebiler, sıddıklar, şehidler ve sâlihlerle haşret." diye duâ ettiğini duyunca şunu söylemiştir: "Ah! Ah! Sen nebiler, sıddıklar, şehidler ve sâlihlerle beraber haşredilmeyi hangi sâlih ameli işlemekle, hangi günahları terk etmekle, hangi kızgınlığı yutmakla, hangi akrabalığı gözetmekle, hangi arkadaş hatasını bağışlamakla, hangi yakınını ALLAH için kendinden uzaklaştırmakla ve hangi uzağı (yakının olmayanı) ALLAH için kendine

yakınlaştırmakla istiyorsun?"

Hasan el-Basrî (ra) şöyle demiştir: "Zâlim veya fâsık olan bir kimseyle ilişkiyi kesmek, ALLAH Teâlâ'ya yakınlık vesilesidir."

İbnu Semmâk (ra) ölüm döşeğinde şöyle yakarmıştır: "ALLAH'ım! Ben günahsız olduğumu söyleyemem. Fakat, sen bilirsin ki, ben günah işlerken bile, sana itâat edenleri sevdim. Bu sevgimi bana şefaatçi ve yakınlık vesilesi eyle."

ALLAH İçin Sevmek ve Dostluk Kurmak

Sevgi ve dostluklar iki kısımdır. Bunlardan bir kısmı nefis için, bir kısmı da ALLAH içindir. Emredilen ve ahirette faydalı olduğu bildirilen ALLAH için olan sevgi ve dostluktur. Sevgi ve dostluk, sevenle sevilen arasında mevcut olan fıtrat benzerliği, inanç birliği veya çıkar ortaklığından ileri gelir. Bundan dolayıdır ki, iyiler iyileri, kötüler de kötüleri sever ve dost edinirler. Bu mânayı anlatmak için şöyle denilmiştir:

"Mümin bir kimse, yüz münafıkla bir tek müminin bulunduğu bir meclise girse, oradaki

müminle ülfet ve ünsiyet kazanır; bir münafık da yüz müminle bir münafığın bulunduğu meclise girse, oradaki münafıkla yakınlık ve dostluk kurar."

Bu örnek de gösteriyor ki, insan ancak kendi tabiat ve yaradılışında olan veya kendisiyle aynı fikir ve inancı paylaşan kimselere meyleder ve onlara ilgi duyar. Bu sebepten dolayı şöyle denilmiştir:

"Sen ne olduğunu öğrenmek istiyorsan, kimleri sevdiğine bak."

Hayır ve tâata vesile ve vasıta olan şeyleri sevmek de ALLAH içindir. Servet, maddî imkân ve ikbâl da iyiliğe hizmet ederlerse sevilebilirler. Aynı şeyi sevmek niyete göre, ALLAH için de, nefs için de olabilir. Örneğin ilim, ALLAH Teâlâ'yı tanımaya, kelâmını anlamaya, emirlerini doğru uygulamaya vesile olması sebebiyle sevilirse, bu sevgi ALLAH için olur. Bu durumda, ilim öğrenmek, onu öğretmek ve ona hizmet etmek sâlih ameller ve makbul tâatlar cümlesinden olur. Fakat o, kişisel şöhret, dünyevî ikbal ve basit çıkarlara vesile

olduğu için sevilirse, bu sevgi nefs hesabına olur ve hiçbir kıymeti bulunmaz.

ALLAH için sevmekte ahiret ve sevap mülâhazası yanında, dünyaya ait hiçbir mülâhazanın yer almaması şart değildir. Bu sebeple, örneğin bir insan kendi eşini severken, bu sevginin sebebi olarak onun kendi namusunu korumasına vesile olması, kendisini şeytanî arzulardan uzaklaştırması ve ondan hayırlı bir nesil beklenmesi gibi ahirete yönelik düşüncelere ek olarak, onunla beşerî ihtiyaçlarını karşılamasını düşünmesi de câizdir. Mal ve evlât sevgisinde de durum budur. Bunlara yönelik sevgide de ağırlıklı unsur ahiret mülâhazası olduğu takdirde, bu sevgiye beşerî ve fıtrî bazı meşru mülahazaların katılması onu ALLAH için olmaktan çıkarmaz. Ancak, altının ayarı onun saflığıyla yükseldiği gibi, niyetlerin de sadece ALLAH için olması sevginin kalitesini yükseltir. ALLAH için olmayan sevgi ise, bütünüyle dünya ve nefs için olan sevgidir.

İslâm dini dünyaya yararlı olan şeylerin

sevgisini şartsız olarak kötülememiştir. Çünkü, bunları sevmek insanın fıtratında vardır. İslâm dini de, fıtratı korumuş ve ona yer vermiştir. Onun için kötülenen şey, sevginin tamamen nefs hesabına olmasıdır.

ALLAH Rasûlü (sa) duâlarında ahiret yanında dünyaya da yer vererek şöyle demiştir: "ALLAH'ım! Senden, bana dünya ve ahiretin şeref ve itibarını kazandıran bir rahmet isterim." (Tirmizî)

"ALLAH'ım! Beni hem dünya, hem de ahiretin belâlarından koru." (Ahmed)

"ALLAH'ım! Düşmanımı üstüme güldürme; dostumu hâlime acındırma, dinime musibet koyma, dünyayı da benim için en büyük maksat hâline getirme." (Tirmizî)

Bu duânın son cümlesi özellikle dikkat çekicidir. Çünkü ALLAH Rasûlü (sa), burada "Dünyayı hiç aklıma getirme." dememiş, "Onu, benim için en büyük gaye hâline getirme." demiştir. Bu o demektir ki, dünya ikinci derecede

bir maksat ve bir vesile olarak ahiret mülahazasıyla birlikte düşünüldüğü zaman zarar vermez.

ALLAH için sevmek, ancak ALLAH'a ve ahiret gününe iman edenlerde bulunur ve bu imanın kuvvet ve zayıflığına göre kuvvetli veya zayıf olur. Öyle ki, bu iman tamamen kaybedilse, o sevgiden de eser kalmaz.

ALLAH için sevmek ALLAH'ı sevmenin meyvesidir. ALLAH'ı sevmek ise, ileride açıklanacağı üzere, iki sebeptendir. Birinci sebep, O'nun emsalsiz ve kusursuz büyüklüğü ve yüceliğidir. Bu sebeple ALLAH Teâlâ'yı sevmek âlimlerin sevgisidir. Çünkü âlimler, ALLAH Teâlâ'nın yüceliğini ilim vasıtasıyla öğrenir ve O'na katıksız ve hâlis bir muhabbet besleyip huşû' duyarlar. İkinci sebep ise, ALLAH Teâlâ'nın ahirette kullarına va'dettiği cennet ve dünyada verdiği çeşitli nimetlerden dolayıdır. Ahiret ve cennetin hak, dünya nimetlerinin de ALLAH Teâlâ tarafından verildiğine iman eden bir kimse, bu

sebeple O'nu sever.

ALLAH Teâlâ'yı seven bir kimse, O'nun sevdiklerini de sever. Bu yüzden bu kimse, insanlar içinde, ALLAH Teâlâyı seven ve O'nun tarafından sevilen kimseleri sever. Diğer şeylerden de ALLAH Teâlâ'nın râzı olduğu kısmı sever. Mümin-kâfir, iy1-kötü ayırımı yapmadan herkesi ve her şeyi sevmek ALLAH için sevmek değildir. Çünkü ALLAH Teâlâ'nın kendisi kâfir, fâcir ve zâlimleri sevmez. Zulmü, günahkârlığı ve gafleti de hoş görmez. Kur'ân-ı Kerim'de şöyle buyurulmuştur:

"ALLAH zâlimleri sevmez." (Al-i İmrân, 40)
"ALLAH haddi aşanları sevmez." (Bakara, 190)
"ALLAH kibirlenenleri sevmez." (Nahl, 23)

Peygamberin ashâbını övmek sadedinde de şöyle buyurulmuştur:

"ALLAH size imanı sevdirdi ve onu kalbinizde süsledi. Küfür, fâsıklık ve günah işlemeyi de size nefret ettirdi. Bu vasıfta olanlar doğru yoldadırlar." (Hucurât, 7)

Hakikat bu olunca, "Yaratandan ötürü yaratılanı sevmek" sözü, sevilmemesi gerekenleri de sevmek anlamında değildir. Bu söz, sevdiklerini ALLAH için sevmek anlamındadır. ALLAH için sevmek ise, sadece iyi insanları, doğru işleri ve masum tabiatı sevmektir.

Kâfir ve kötü kimseler hakkında meşru olan tutum ise, onları sevmek değil, kendilerine acımaktır. Hakikaten de, ebedî ve bitmez azaplara aday olan bu biçareler acınmaya müstahaktırlar.

ALLAH İçin Buğz Etmek

ALLAH için seven bir kimse, ALLAH için buğz da eder. Çünkü bu dünyada iyilerin yanında kötüler de vardır. Bu yüzden, ister istemez, bazı insanlara ve bazı işlere karşı buğz şeklinde tepki göstermek de gerekir.

Bir insanda ALLAH Teâlâ’nın sevdiği ve sevmediği huylar ve davranışlar birlikte bulunduğu zaman, bu insan iyi tarafları yüzünden sevilir, kötü tarafları yüzünden de buğzedilir. Buna göre, hem müslüman, hem de günahkâr olan bir

kimse, müslümanlığından dolayı sevilir, günahkârlığından dolayı da kendisine buğz edilir. Böyle bir insan kâfirden daha iyi, tâat ehli bir müslümandan daha kötüdür. Bu türlü iki yönü bulunan bir insanın sadece iyi veya kötü yönünü görüp ona göre kendisine karşı tek yönlü bir tepki göstermek adalete uygun değildir. ALLAH Teâlâ adil olduğu için, adalet ölçülerine göre olmayan böyle bir sevgiyi kendisi için kabul etmez. Fakat çoğu kimseler böyle tek yönlü ve şaşı bir sevgiyi gösterir ve onu ALLAH için sevmek veya buğzetmek zannedebilirler. Böyle bir tepki tamamen nefs hesabınadır.

ALLAH için buğz şu aşamalardan geçer:

1-Önce hatalı olana nasihat edilir ve hatadan dönmesi için fırsat verilir.

2-Fayda vermezse eleştirilir ve kendisiyle tartışılır.

3-Bir süre kendisiyle konuşulmaz.

4-Onunla her türlü ilişki kesilir.

5-Kötülüğü başkalarına dokunan cinsten

ise, teşhir edilir ve kötülük yapma yolları kesilir.

Israr ve devam niteliği olmayan hatalara karşı setredici olmak evladır. Tevbe edilip terkedilmiş günahları ise gündeme getirmek haramdır.

Kendi özel haklarına karşı affedici olmak fazilettir. ALLAH Teâlâ "Bağışlayıcı ol" (Mâide, 13) buyurmuş ALLAH Rasûlü (sa) da "Sana zulmedeni affet" demiştir. Bu sıdıkların ahlakıdır. Kendi haklarını değil, ALLAH’ın ve kullarının haklarını affetmek ise zındıkların ahlakıdır.

ALLAH Tealâ’nın emirlerine muhalefet eden bir kimse ya itikatta, ya amelde muhalefet edendir. İtikatta muhalefet eden ya kafir ya bid’atçıdır. Kafir ve bid'atçı ya bozuk inançlarını yayan propagandacı ve militandır, ya da kendi hâlinde bir kimsedir. Propagandacı ve militan olan kâfir ve bid'atçıya karşı koymak, küfür ve bid'atlarını çürütmek ve onlarla her türlü dostluk ve yardım ilişkilerini kesmek vaciptir. ALLAH Teâlâ şöyle buyurmuştur:

"ALLAH'a ve ahiret gününe iman eden bir topluluğun, babaları, çocukları, kardeşleri ve kavimleri de olsalar, ALLAH'a ve O'nun Rasûlü'ne karşı cephe açan kimselere dostluk gösterdiklerini göremezsin." (Mücadele 22)

"Ey iman edenler! Hem benim, hem de sizin düşmanınız olan kimseleri dost edinip onlara sevgi göstermeyiniz." (Mümtehine, 8)

Bozuk inançlarını kendilerine saklayan ve onun propagandasını yapmayan kâfir ve bid'atçıya gelince, bunlarla samimî ve derunî olmamak şartıyla medenî münasebetler içinde olmak câizdir. Kur'ân-ı Kerim'de şöyle buyurulmuştur:

"ALLAH, din konusunda sizinle uğraşmayan ve sizi yurdunuzdan çıkarmayan kimselere iyilik yapmanızı ve âdil davranmanızı nehyetmez. ALLAH, âdil olanları sever. ALLAH, ancak din konusunda sizinle uğraşanları, sizi yurdunuzdan çıkaranları ve çıkarılmanıza yardımcı olanları dost edinmenizi nehyeder. Bu sebeple,

kim bunları dost edinirse onlar da zâlimlerdir." (Mümtehine, 9)

Çünkü, zulme yardımcı olmak veya onu hoş görmek de zulümdür. Küfre yardımcı olmak veya onu hoş görmek de küfürdür. Günaha yardımcı olmak veya onu hoş görmek de günahtır.

Kâfir ve bid'atçılar, küfür ve bid'atlarının naşiri (yayıcısı) olmasalar bile onlara karşı mesafeli davranmak evlâdır. Çünkü batıl inançlar ve kötü huylar bulaşıcıdırlar. Bu sebeple, bunların sahipleriyle oturup kalkanlar, giderek onlardan etkilenir ve farkında bile olmadan onların fikir, huy ve dalâletlerini benimsemeye başlarlar. Bu kimselere karşı soğuk davranmak, onlar için de yararlıdır. Çünkü, bu suretle normal bir durumda olmadıklarını ve kendilerini düzeltmeleri gerektiğini anlar ve doğruya yönelip ebedî kurtuluşa ererler.

İtikadı sağlam olan, ancak amelde ALLAH Teâlâ'nın emirlerine muhalefet eden bir kimse de,

ya başkalarının din ve dünyasına zarar verendir, ya da zararı sadece kendisine dokunan bir kimsedir. Burada da birinci durumda olan bir kimse ikinci durumda olan kimseden daha kötüdür. Bu sebeple, başkalarına zarar veren ve zâlim olan kimseye karşı daha sert davranmak ve onunla dostluk ve yakınlık kurmaktan sakınmak lâzımdır. Kur'ân-ı Kerim'de:

"Zulmedenlere meyil etmeyin; aksi takdirde ateş sizi de yakar." (Hûd, 113) buyurulmuştur.

Zararı yalnızca kendisine dokunan kimseye karşı daha yumuşak bir tavır takınmak caizdir. Ancak, ne suretle olursa olsun ALLAH Teâlâ'ya karşı günah işlenmesi normal olmadığı için, bir kimseyi günah işleme hâlinde görünce, kendisine nasihat etmek, bu fayda vermezse, onu terk etmek ve bir daha görmemeye çalışmak lâzımdır.

Günah işlemiş bir kimseye had tatbik edilirken onu ayrıca azarlayıp tahkir etmek câiz

değildir. ALLAH Rasûlü (sa) zamanında bir adam içki içiyordu ve her defasında yakalanıp kendisine içkinin cezası tatbik ediliyordu. Bu olay tekerrür edince, bir ceza tatbiki sırasında bir sahabî adama sözlü olarak sataştı ve, "ALLAH sana lanet etsin! Bu ne arsızlıktır!" dedi. ALLAH Rasûlü (sa), bu sahâbiyi bu sözünden dolayı uyardı ve bu türlü sataşmaların adamı daha da arsızlaştıracağını söyledi. (Buharî)

İslâm'ın bazı günahlara karşı tatbik edilmesini emrettiği had ve cezalar ve kötülüklere karşı önerdiği diğer tedbirler, insanlardan intikam almak ve onların haysiyetlerini rencide etmek için değildir. Bunlar, kötülükleri önleme ve kötüleri tedavi etme maksadına yönelik yöntemlerdir. Onun için, bu maksadın aksini netice veren davranışlardan sakınmak lâzımdır.

Dost Seçmek

Dost seçimi önemlidir. ALLAH Rasûlü (sa), "Kişi, dostunun dini üzerindedir." (Ebu Dâvûd, Tirmizî) buyurmuştur. Dostluğun; birbiriyle ünsiyet

etmek, birbirine yardım etmek, sevinç ve kederde birbirine ortak olmak, birbirinin ilim ve amelinden yararlanmak, birbirini güzel işlerde örnek almak, birbirine duâ etmek ve kıyâmet gününde birbirine şehâdet ve şefaat etmek gibi faydaları vardır. Onun için seçilecek dostta şu beş vasfın bulunması lâzımdır:

1- Akıllı olmak;
2- Güzel ahlâk sahibi olmak;
3- Fâsık olmamak;
4- Bid'atçı olmamak;
5- Menfaatçi, cimri ve haris olmamak.

Arkadaşın akıllı olması lâzımdır. Çünkü, her şeyin başı akıldır ve o her güzelliğin temelidir. Bu sebeple, ahmak olan insanın ne kendisinde, ne de dostluk ve arkadaşlığında hayır yoktur. Onunla kurulacak bir dostluğun ömrü de kısadır. Aklın yolundan ayrılan ahmak dost, fayda vermek isterken zarar da verebilir.

Arkadaşın, akıl yanında güzel ahlâk sahibi olması lâzımdır. Çünkü, nice akıl sahipleri vardır ki,

şehvet, hiddet, şöhret, hased gibi kötü hislerine mağlup olurlar. Bu ahlâksız tipler aklı az olan ahmaklardan daha çok sıkıcı ve çekilmezdirler.

Arkadaşın fâsık olmaması lâzımdır. Çünkü, arkadaşlığın en önemli faydaları ahirete yönelik olanlardır. Fasıkın arkadaşlığıyla bu faydalar tahakkuk etmez. Bu arkadaşlıktan dünyaya ait hakikî faydalar da sağlanmaz. Çünkü kendisini yaratanın haklarını gözetmeyen, iyiliklerine şükretmeyen ve yüce olan hatırını saymayan bir fâsık, kendisi gibi olan arkadaşına karşı daha iyi davranmaz. Onun fıskının bulaşması da başka bir sakıncadır. Çünkü, insan kötülükleri göre göre onları normal bulur ve giderek onlara heves ve arzu duyar. Bu sebeplerle, ALLAH Teâlâ fâsıklarla arkadaşlık edilmemesini emretmiştir. Bu konuyla ilgili bazı âyetler şöyledir:

"Bizi anmaktan yüz çeviren ve sadece dünya hayatını isteyen kimselerden uzak dur." (Necm, 29)

"Kalbini bizi anmaktan gâfil kıldığımız,

kötü arzularına uyan ve işi gücü aşırılık olan kimseye uyma." (Kehf, 28)

"Ahirete inanmayan ve nefsine uyan kimseler, sakın seni imandan uzaklaştırmasınlar." (Tâhâ, 16)

"(Yanlış arkadaşlık seçimiyle) kendine zulmetmiş olan kimse, o gün ellerini ısırarak, 'Ah keşke Peygamberin yolunda gitseydim! Ah keşke falanı dost edinmeseydim! O bana arkadaş olduktan sonra beni hak yoldan çıkardı.’ der." (Furkan, 27-29)

"Bana dönenlerin yoluna uy." (Lukman, 15)

Hz. Ali (ra) şöyle demiştir: "Fâsık kimseye arkadaş olma. Aksi takdirde ondan günahkârlık öğrenirsin."

Dost ve arkadaşın bid'atçı olmaması lâzımdır. Çünkü böyle bir kimsenin arkadaşlığıyla onun bid'atları bulaşır. Bid’atların bulaşması küfür ve günahların bulaşmasından daha kolaydır. Çünkü, bütün müminler küfür ve günahların yanlış olduğunu bilirler, fakat onların çoğu bid'atların

yanlış olduğunu bilmezler. Bunun sebebi ise, bid'atçıların da müslüman görünmeleri ve delil olarak Kur'ân ve hadislerden bahsetmeleridir. Bunların Kur'ân ve hadislerden çıkardıkları manaların yanlış olduğunu ancak âlimler bilirler.

Arkadaşın dünyaya karşı hırs ve tamah sahibi olmaması da lâzımdır. Çünkü, dünya hırsıyla başı dönmüş bir kimse, kendi kişisel çıkarından başka bir şey düşünmez ve arkadaşlık hakkını rahatlıkla buna fedâ eder.

Alkame el-Utâridî, ölüm döşeğinde oğluna şu vasiyeti yapmıştır: "Yavrum! Dost edinme ihtiyacı duyarsan, o kimseyi dost edin ki, ona hizmet ettiğin zaman emeğin boşuna gitmez; onunla birlikte olduğun zaman senin itibarını düşürmez; bir sıkıntıya düştüğün zaman seni yalnız bırakmaz; bir hayır yapmak istediğin zaman seninle birlikte o da bunu yapar; senin iyiliklerini söyler, ayıp ve kusurlarını örter; ondan bir şey istediğin zaman bunu sana verir; istemediğin zaman da hâlinden anlar; seni yalancı çıkarmaz;

seni kendi nefsine tercih eder."

Bir zat şöyle demiştir: "Ancak o kimseyle arkadaş ol ki, senin sırrını saklar, ayıbını örter, musibet zamanında yanında olur, hoşa giden işlerde seni öne çıkarır, iyiliklerini yayar ve kötülüklerini gizler."

Bir zat da şunu söylemiştir: "Ancak iki çeşit insana arkadaş ol. Bunlardan birincisi ilminden yararlandığın kimsedir, ikincisi de senin ilminden yararlanan kimsedir."

Cafer es-Sadık (ra) şöyle demiştir: "Beş kişiyle arkadaşlık etme. Bunlardan birincisi yalancı kimsedir. Çünkü yalancı kimse, seni aldatır ve gerçekleri yanlış anlamana sebep olur. İkincisi, ahmak kimsedir. Çünkü ahmak kimse, fayda vermek isterken sana zarar verir. Üçüncüsü cimri kimsedir. Çünkü cimri kimse, kendisine muhtaç olduğun zaman seni terk eder. Dördüncüsü, korkak kimsedir. Çünkü korkak kimse, bir tehlike gördüğü zaman seni bırakıp kaçar. Beşincisi, fâsık kimsedir. Çünkü fâsık kimse, nefsi isteyince sana

kötülük etmekten sakınmaz."

Bir zat şöyle demiştir: "Dostlar üç çeşittir. Birinci çeşidi gıda gibidir; onsuz olunmaz. Bir çeşidi ilâç gibidir; ara sıra lâzım olur. Bir çeşidi de hastalık gibidir; sıkıntı ve zarar vermekten başka bir işe yaramaz."

Bir zat da şunu söylemiştir: "İnsanlar ağaçlar gibidir. Bir kısım ağaçların gölgesi var, meyvesi yoktur. Bu ağaçlar, dünya için faydalı olup ahiret için faydalı olmayan insanların misâlidir. Çünkü dünya geçici bir gölge, ahiret ise gaye ve meyvedir. Bir kısım ağaçların meyvesi var, gölgesi yoktur. Bu ağaçlar, ahiret için faydalı olup dünya için faydalı olmayan insanların misâlidir. Bir kısım ağaçların hem gölgesi, hem de meyvesi vardır. Bunlar, hem dünya, hem de ahiret için faydalı olan insanların misâlidir. Diken gibi yırtıcı çalıların ise ne gölgesi, ne de meyvesi vardır. Bunlar da ne dünya, ne de ahiret için faydaları olmayan, aksine kendilerine yaklaşanları iki âlemde de zarara sokan kimselerin misâlidir."

Ebu Zer (ra) şöyle demiştir: "Sâlih dost yalnızlıktan iyidir; yalnızlık da fâsık veya huysuz dosttan iyidir."

Lokman oğluna şunu vasiyet etmiştir: "Yavrum! Âlimler ve bilenlerle oturup kalk. Çünkü toprak su ile dirildiği gibi, kalb de ilim ve hikmetle dirilir."

Peygamberimize nisbet edilen bir sözde de şöyle denilmiştir: "Görünüşü size ALLAH'ı hatırlatan kimselerle oturup kalkın."

Arkadaşlık ve Dostluk Hakları

Arkadaşlık ve dostluk, mânâsız bir isim veya faydasız bir beraberlikten ibaret değildir. Bu sebeple o, iki tarafa da bazı haklar getirir ve bazı mükellefiyetler yükler. Bunlar kısaca şöyledir:

1- ALLAH Rasûlü'ne nisbet edilen bir sözde şöyle denilmiştir: "İki dost iki el gibidirler." Yani, nasıl ki, iki el bir maksat için çalışır ve birbirine yardım ederlerse, iki dost da o şekilde birbirine yardımcıdırlar.

Yardım deyince de, en evvel mal yardımı

akla gelir. Mal yardımı konusunda dostlar üç kısımdır. En aşağı derecede olan dost, kendi ihtiyaçlarından fazla kalan malıyla dostuna yardım edendir. Orta derecede olan dost, malını dostuyla ortaklaşa paylaşandır.

Hasan el-Basrî (ra) şöyle demiştir: "Bizim yetiştiğimiz dönemde dostlar, kendi abalarını yırtıp yarısını dostlarına verirlerdi."

En yüksek derecede olan dost ise, dostunu kendi malında kendisinden daha fazla hak sahibi görendir. Hicret sırasında mal sahibi olan Medineli müslümanlar, fakir olan Mekkeli müslümanlara karşı bu şekilde davranmışlar ve ALLAH Teâlâ onların bu davranışlarını överek, "Onlar, kendileri zaruret içinde olsalar bile, muhacir kardeşlerini kendi nefislerine tercih ederler." (Haşr, 9) sözüyle bildirmiştir.

Meymun İbni Mehrân şöyle demiştir: "Dostta sadece zararsız olma vasfını arayan bir kimse, mezarlıktaki ölüleri dost edinsin." Bu o demektir ki, dost ölüler gibi zararsız olmakla

yetinmemeli, aynı zamanda dostuna faydalı olmaya çalışmalıdır. Faydalı olmanın da maddî ve manevî pek çok çeşitleri vardır. Selef-i sâlih, bu konuda çok parlak örnekler sergilemişlerdir.

ÂbdULLAH İbni Ömer (ra) şöyle demiştir: "ALLAH Resulünün ashâbından birine bir keçi kafası hediye edilmişti. Kendisi, 'Falan dostum benden daha çok muhtaçtır.’ diyerek bunu ona göndermişti. O da, 'Falan dostum benden daha çok muhtaçtır.’ deyip ona göndermişti. Bu da kendi dostunu düşünmüş ve böylece keçi kafası yedi el değiştirdikten sonra tekrar ilk alana dönmüştü."

Huzeyfe (ra) şunu anlatmıştır: "Yemâme savaşında yaralılar arasında dolaşıp amcamın oğluna su vermek istedim. Kendisine verdiğim suyu içmek üzere iken, su isteyen başka bir yaralının sesi duyuldu. Amcamın oğlu, başıyla işaret ederek 'Önce ona götür' dedi. Ben aceleyle sesin sahibine doğru gittim. Fakat, yanına varıncaya kadar o şehid olmuştu. Amcamın

oğluna dönmek istedim. Yetiştiğimde bu da şehid olmuştu."

Bir sufî cemaati Halifeye ihbar edilmiş ve kendisi tarafından idama mahkûm edilmişlerdi. Bunlar başları kesilmek için sıraya dizildiklerinde, en arkaya düşmüş olan Eb'ul-Hüseyin en-Nuri cellâdın önüne fırlamış ve önce kendi başının kesilmesini istemiştir. Onun bu ölümden korkmayan fedakârca hareketi görevlilerin dikkatini çekmiş ve bu yüzden karar yeniden gözden geçirilip cemaat serbest bırakılmıştır.

Feth el-Musilî (ra), dostunun evine gitmiş, onu evde bulamayınca, hizmetçi köleye, "Para kutusunu getir." demiş ve içinden ihtiyacı kadar para alıp gitmiştir. Dostu eve geldiğinde, köle ona olayı anlatmış; bu zat buna o kadar sevinmiş ki, bu sevinçli haberi kendisine anlatan köleyi azat etmiştir.

Bir adam Ebu Hureyre'ye : "Seninle ALLAH için dost olmak isterim." demiş. Ebu Hureyre (ra), "Sen bu dostluğun hakkını bilir misin?" diye

sormuş. Adam, "Bilmem, bana öğret." demiş. Ebu Hureyre, "Bunun hakkı, altın ve gümüşünde benden fazla hak sahibi olmamandır." demiştir.

İbrahim İbni Edhem (ra), dost ve arkadaşlarından, mallarında kendisinin mutlak tasarruf etmesi için izin isterdi. Bir yolculukta böyle bir arkadaşla giderken, yolda kendilerinden daha zayıf bir yolcu ile karşılaşmışlar. İbrahim, arkadaşının eşeğini bu yolcuya hibe edip vermiş ve kendileri yaya olarak yürümüşler. Bir başka yolculukta da bir arkadaşıyla berabermiş. Bir yerde birisi onlara bir tabak tirit vermiş. Kendisine ait bir şeyi bulunmayan İbrahim, arkadaşının satmak için hazırladığı çarık bağlarından bir demet çıkarıp tirit sahibine vermiş. Tiritin kendilerine pahalıya mal olduğunu gören arkadaşı sıkıntıdan şurasını burasını kaşımış, fakat ona tasarruf izni verdiği için sesini çıkarmamış.

Mesruk, büyük bir meblağ tutan bir borç altındaydı. Bu durumdayken dostu Hayseme'nin borcu bulunduğunu duymuş ve kendisine haber

vermeden elindeki parayla onun borcunu ödemiş. Hayseme de Mesruk'un borçlu olduğunu öğrenmiş. O da kendi borcu için hazırladığı parayı götürüp bunun borcuna yatırmış. Ondan sonra, bunların birbirinin borcunu ödemiş oldukları anlaşılmıştır.

Ebu Süleyman ed-Dârânî (ra) şöyle demiştir: "Yemek istediğim bir lokmayı dostumun ağzına verip onun çiğnemesini seyrederken, o lokmanın lezzetini damağımda hissederim."

Hz. Ali (ra) şunu söylemiştir: "ALLAH yolundaki dostuma yirmi dirhem vermenin sevabını, fakirlere yüz dirhem vermenin sevabından daha fazla bulurum ve bir ölçek (dört avuç) taamla dostuma bir yemek hazırlamayı bir köle azat etmeye tercih ederim."

Hakikî dostluk zımnen birbirinin malında tasarruf izni taşıdığı için, ALLAH Teâlâ, dostların tekrar izin istemeden birbirinin yemeğini yiyebileceklerini bildirmiştir. Bunu bildiren âyet şöyledir: "Gerek kendi evlerinizde, gerekse

babalarınızın evlerinde, annelerinizin evlerinde, kardeşlerinizin evlerinde, bacılarınızın evlerinde, halalarınızın evlerinde, dayılarınızın evlerinde, teyzelerinizin evlerinde, anahtarları size verilen evlerde ve dostlarınızın evlerinde (muhtaç olduğunuz yemeği) yemenizde bir sakınca yoktur. " (Nur, 61)

Bir zat şöyle demiştir: "Bir ihtiyacının giderilmesini dostundan istediğin zaman eğer onu gidermezse, 'Unutmuştur.’ diyerek ona hatırlat. Eğer bundan sonra da onu gidermezse, cenaze namazındaki gibi tekbir getir ve 'Ölüleri ALLAH diriltecektir.’ (Şûra, 9) âyetini oku."

İbni Şebreme, bir dostunun önemli bir işini görmüştü. Dostu ona bir hediye götürdü. İbni Şebreme, "Bu nedir?" diye sordu. Dostu, "Yaptığın iyiliğe karşılıktır." dedi. İbni Şebreme, "Bunu al götür ve sana şunu da söyleyeyim: Bir dostuna işin düştüğü zaman, eğer bütün gücüyle onu görmeye çalışmazsa, bu adamı ölmüş say ve üzerinde cenaze namazı kıl." dedi.

Seleften bazı zatlar, her gün dostlarının kapısını çalar ve, "Bugün için neyiniz eksik, neye ihtiyacınız var?" diye sorarlar ve ona göre yardımda bulunurlardı.

Bir kimse öldüğü zaman da onun dostu çoluk çocuğunun geçim ve iaşesini üzerine alır, babaları gibi ihtiyaçlarını karşılar ve onları kendi çocukları gibi eğitip terbiye ederdi.

ALLAH Rasûlü (sa) şöyle buyurmuştur: "ALLAH Teâlâ'nın en çok sevdiği insan, günahlardan en çok uzak duran, dinde en çok sebat gösteren ve dostlarına en çok yakınlık duyandır." (Taberânî)

ALLAH Teâlâ Kur'ân-ı Kerim'de: "Onlar kendi aralarında merhametlidirler." (Feth, 29) buyurmuştur.

Hasan el-Basrî (ra) şöyle demiştir: "Biz dostlarımızı ev halkımızdan daha çok severdik. Çünkü bunlar bize dünyayı hatırlatırken dostlarımız bize ahireti hatırlatırlardı."

Atâ (ra) şöyle demiştir: "Dostlarınızı üç

durumda yalnız bırakmayın. Onlar hasta iseler, ziyaretlerine gidin; bir işle meşgul iseler onlara yardım edin; gevşemişlerse onları güçlendirin."

Said İbni As (ra) şöyle demiştir: "Dostum bana geldiğinde, üzerimde üç hakkı vardır. Bunlar gelişine sevinmek, ona yer göstermek ve konuşmasını dinlemektir."

Lezzetli bir yemek veya sevinçli bir hâl olduğunda bunları dostlarla paylaşmak da dostluğun gereklerindendir.

2- Dosta yardım, malî yardımdan ibaret değildir. Bunun yanında, kendisi haklı olduğu zaman onu savunmak, tehlikelere karşı onu korumak, hatta onun için kavga etmek de dostluğun icaplarındandır. ALLAH Rasûlü (sa) şöyle buyurmuştur:

"Kim bir mümini bir münafığın şerrinden himaye edip onu korursa, ALLAH Teâlâ da kıyâmet gününde kendisini cehennem ateşinden korur."

"Müslüman müslümanın kardeşidir. Bu

sebeple, ne ona zulmeder, ne de kedisine zulmedilmesine seyirci kalır."

3- Dostun dost üzerinde ayıplarını araştırmamak, gizli hâllerini öğrenmek için tecessüs etmemek, bildiği ayıp ve kusurlarını gizlemek ve görmezlikten gelmek, dostu kendisine bir sır vermişse bunu saklamak, yanına bir emanet bırakmışsa onu iyice korumak, hakkında söylenmiş kötü sözleri -faydası yoksa- ona ulaştırmamak, kıskançlık veya benzeri duygularla onu diğer dostlarından koparmaya kalkışmamak, onu sevindiren haberleri ona söylemek ve hakkında söylenmiş güzel sözleri ona aktarmak hakları da vardır.

Dostlara -ve genel olarak bütün müslümanlara ve insanlara- karşı doğru davranmanın iki ölçüsü vardır. Bu ölçülerden birincisi onları kendi nefsine kıyas etmektir. Bu ölçüyle, dostun dosttan ve insanın insandan neleri beklediğini, hangi hareketlerden ve yaklaşımlardan hoşlandığını veya hoşlanmadığını

öğrenmek mümkündür. Bundan dolayı, "Kıyas-ı nefs mizan-ı adalettir." denilmiştir.

Bu ölçüyü kullanan insan, aynı zamanda, kendisinin yapmadığı bir iyiliği başkasından bekleme hakkının bulunmadığını da anlar. Kendisinin yapmadığını başkasından bekleyen bir kimse, "Alırken tam alıp verirken eksik verenlerin vay hâline!" (Mutaffifîn, 1-2) Ayetinin tehdidine muhatap olur.

İkinci ölçü ise, hiç kusursuz bir dost ve insan bulunmadığını bilmektir. Bu bilinirse, insanlara iyi demek ve onlarla dost olmak için onlarda hiç kusur bulunmaması aranmaz; bunun yerine, gerçekçi bir değerlendirmeyle iyi taraflarının kötü taraflarından fazla olmasıyla yetinilir ve böyle olan dostlar ve genelde müslümanlar iyi olarak kabul edilir. Müslümanlar, birbirlerinin kötü taraflarını değil, iyi taraflarını görmekle mükelleftirler.

ÂbdULLAH İbni Mübarek (ra) şöyle demiştir: "Mümin kişi mümin kardeşinin hataları

için mazeret bulmaya çalışır; münafık ise, onu peşinen kötülemek ister."

Fudayl (ra) şunu söylemiştir: "Fütüvvet, dostların kusurlarını görmemektir."

ALLAH Rasûlü (sa) şöyle buyurmuştur: "Kötü komşunun şerrinden ALLAH'a sığının. Bu o kimsedir ki, komşusunun iyi taraflarını görmez, görse de söylemez; buna mukabil onun kötü taraflarını görür ve onları söyler." (Buharî)

Bu hadis-i şerifin hükmü eşlere, dostlara ve diğer bütün insanlara şâmildir. Buna göre, karşı tarafın olumlu taraflarını değil, sadece olumsuz taraflarını gören ve söyleyen kimseler kötü kimselerdir. İyilikleri görmeyip sadece kötülükleri görmek adâlete de aykırıdır. Çünkü adalet, her şeyin hakkını vermek ve her şeyi hesaba katmaktır. Nitekim, mutlak âdil olan ALLAH Teâlâ, kıyâmet gününde kullarını hesaba çekerken, iyilik ve kötülüklerini birbiriyle tartar ve bunlardan hangisi ağır gelirse ona göre hüküm verir.

"Kimin sevapları (günahlarına göre) ağır

gelirse, o kimsenin yeri cennettir; kimin sevapları (günahlarına göre) hafif gelirse, o kimsenin yeri de kızgın ateştir." (Karia, 6-8)

Adâlet budur. Fazilet ise, dostların -ve genel olarak bütün müslümanların- kimseye zararı olmayan ve dine açıkça dokunmayan kusur ve eksikliklerini hiç görmemektir. Başkalarına zarar vermek ve dinin emirlerini açıkça çiğnemek şeklinde olan günahlara karşı ise sessiz durmak câiz değildir. Bu durumda emr-i maruf ve nehy-i münker yapmak vaciptir.

ALLAH Rasûlü (sa), "Biriniz münker olan bir işle karşılaştığı zaman onu elle değiştirsin; buna gücü yetmezse dille değiştirsin; buna da gücü yetmezse kalbiyle rahatsızlık duysun." buyurmuştur.

ALLAH Teâlâ da sevdiği ve kendisini seven kullarını, "Onlar, emr-i maruf ve nehy-i münker yaparken kimsenin azarlamasından korkup çekinmezler." (Mâide, 54) buyurmuştur.

Ancak, emr-i maruf ve nehy-i münkerin

şekil ve üslubunu doğru ayarlamak lâzımdır. Aksi takdirde, kaş yapayım derken göz çıkarmak işten bile değildir. Nitekim, genellikle karşı tepkiler de emr-i maruf ve nehy-i münkerin kendisine karşı değil, bunun icrasında kullanılan yanlış üsluptan ileri gelirler.

Zünnûn (ra) şöyle demiştir: "Seninle dost olmak için senin melekler veya peygamberler gibi masum olmanı isteyenlerin dostluğunda senin için hayır yoktur."

Dostları -ve diğer müslümanları- dil ile kötüleyip gıybetlerini yapmak câiz olmadığı gibi, onlar hakkında su-i zan (kötü zan) etmek de câiz değildir. Çünkü su-i zan kalbin gıybetidir. Buna göre, ispat edici bir delil bulunmadıkça dostların -ve müslümanların- kötü olduklarını düşünmemek ve sahih bir şekilde tevil etmek mümkün oldukça onların söz ve davranışlarından kötü manalar çıkarmamak lâzımdır. ALLAH Rasûlü (sa) şöyle buyurmuştur:

"ALLAH Teâlâ, mümine mümin kardeşinin

kanını, malını, namusunu ve hakkında su-i zan etmesini haram kılmıştır." (Hâkim)

"Su-i zandan sakının. Çünkü o, en kötü yalandır." (Müttefekun aleyh)

Su-i zan tecessüse de yol açar. Çünkü su-i zan eden kimse, üstüne vazifeymiş gibi, bunun doğruluk derecesini öğrenmek için dostunun -veya her hangi bir müslümanın- dokunulmaz olan gizli hâllerini araştırmaya kalkar. Böylece ikinci bir günah daha işlemiş olur. Çünkü, su-i zan gibi tecessüs de haramdır.

ALLAH Teâlâ, "Ey iman edenler! Zandan çokça sakının. Çünkü zannın bir kısmı (aslı olmayan zan) günahtır. Tecessüs de etmeyin. Birbirinizi gıybet de etmeyin." (Hucurât, 12) buyurmuştur.

ALLAH Teâlâ'nın kendisi "Ayıpları gizleyen" ve "Günahları bağışlayan"dır. Onun için, kendisine yakarırken, "Ey güzellikleri açığa çıkaran ve çirkinlikleri gizleyen!" diye duâ edilir. Bu sebeple, kul da bu ahlâkla ahlâklanmalıdır. Çünkü,

ALLAH Teâlâ kendi ahlâkıyla ahlâklananları sever.

Dostun -veya her hangi bir müslümanın- ayıplarını araştırmak ve bir şey bulunca onu söyleyip teşhir etmek genellikle hasetten ileri gelir. Hased de ayrı bir günahtır. Bu sebeple, hased huyu olan kimse ile dostluk bağını kurmamak lâzımdır. Çünkü bu kimsenin imanı zayıf, kalbi de kirlidir. ALLAH Teâlâ hased eden kimselerin şerrinden kendisine sığınılmasını emretmiştir. (Felâk suresi, 5)

İnsanın, kimseyi ilgilendirmeyen kendi özel hâllerini gizlemek için yalan söylemesi câiz olduğu gibi, dostunun -ve genel olarak müslümanların- teşhiri câiz olmayan ayıp ve kusurlarını gizlemek için yalan söylemek de câizdir ve hatta vaciptir.

(Ancak, istişare etmek ve danışmak niyetiyle bilgi almak isteyen kimseye, sorduğu bir konuda yalan söylemek câiz değildir. ALLAH Rasûlü (sa), "Kendisine danışılan kimse doğru söylemek zorundadır." buyurmuştur. Onun için,

bu kimse, soruşturulan konu hakkında bazı şeyler söyleyebilir. İstişare ve danışmak; bir kimseyle akrabalık ve iş ilişkilerine girmek gibi hususlarda bir tanıyanın bilgisine başvurmaktır. Bu kimse, kendisine başvuran müslümana doğru bilgi verip yardımcı olmak zorundadır. Ancak, bunu bahane ederek, gerekmediği halde, karşı tarafın bütün ayıp ve kusurlarını ortaya dökmek haramdır. Zaruretler haramı ancak gerektiği miktarda helâl edebilirler. Bilgi edinmek de bir zarurettir.)

ALLAH Rasûlü (sa) şöyle buyurmuştur: "Kim din kardeşinin ayıbını örterse, ALLAH Teâlâ da bilmukabele dünyada ve ahirette onun ayıplarını örter." (Müslim, İbnu Mâce)

Dostun sırlarını korumak da onun haklarındandır. ALLAH Rasûlü (sa) şöyle buyurmuştur: "Bir kimse bir kimseye bir sır verdiği zaman, bu sır (korunması vacip olan) bir emanettir." (Ebu Dâvûd, Tirmizî)

"Bir mecliste olup bitenler, (korunması vacip olan) emanettir. Ancak kan dökülecek,

namusa tecavüz edilecek veya birisine her hangi bir şekilde zarar verilecekse, bunlarla ilgili sırlar emanet değildir." (Ebu Dâvûd)

Sırların muhafaza edilmesi ile ilgili olarak şöyle denilmiştir: "Hür insanların kalpleri sırların kabirleridir." Yani, kabirden ses ve sır çıkmadığı gibi, kendisini bilen, kişilik sahibi bir kimseden de ses ve sır çıkmaz.

Abbas (ra), oğlu ÂbdULLAH'a şu nasihati yapmıştır: "Halife Ömer, yaşının küçüklüğüne rağmen seni istişâre meclisine alıyor. Onun meclisinde beş hususa riâyet et. Orada gizlice konuşulan bir şeyi dışarıda ifşa etme; orada kimseyi gıybet edip çekiştirme; yalan söyleme; doğru bildiğini söyle; çoğunluk kararına itiraz etme"

Emanet edilen sırları, birbiriyle bozuştuktan sonra da korumak lâzımdır. Çünkü sır, mutlak olarak korunması gereken bir emanettir. Bu emanetin saygınlığı kişilerin barışık veya dargın olmalarıyla değişmez. Bu sebeple

şöyle denilmiştir: "Seninle bozuştuğu zaman sırlarını söyleyecek tiynette olan kimselerle dost olma."

Dostlarla -ve hiçbir müslümanla- sert ve kırıcı tartışmalara girişmemek lâzımdır. Çünkü, hiçbir faydası olmayan bu türlü tartışmalar dostluk, sevgi ve saygıyı ortadan kaldırır. Bunlar hak gayreti ve iyi niyetle başlasa bile, giderek enaniyet, riya ve kibir kavgasına dönüşür. Onun için ALLAH Rasûlü (sa), "Kim tartışmaktan çekinirse, ona cennetin en yüksek yerinde bir köşk yapılır." (Geçti) buyurmuştur.

Ancak teferruat ve ayrıntılar için müslümanlarla tartışmak câiz değilken, küfür, bid'at ve dalâleti yaymaya çalışan kimselerle nefis, riya ve enaniyet karıştırmadan yapıcı bir şekilde tartışmak ve onların fikirlerini çürütmek câiz ve hatta vaciptir.

Dostlukta birbirine güvenmek ve birbirine uymak son derecede önemlidir. Denilmiştir ki: "Sen dostuna 'Kalk gidelim.’ dediğin zaman, o

hemen kalkmaz da, 'Nereye gideceğiz?' diye sorarsa, onun dostluğunda hayır yoktur."

Ancak bu türlü mutlak uyum ve teslimiyet göstermek için, önceden dostun akıllı ve dürüst bir insan olduğunu ve yanlış yapmadığını bilmek lâzımdır. Aksi takdirde, gözü kapalı bir şekilde bir kimseye uymak doğru değildir. Bunun çok zararları görülmüştür.

(Özellikle şimdiki zamanda emir ve teklifleri iyice tahlil edip meşru olduklarını görmedikçe, her hangi bir kimseye uymak kesinlikle câiz değildir. Çünkü bu zamanda nice şeytanlar melek urbasını giymiş ve nice düşmanlar dost kaftanına sarılmıştır.)

Ebud Derdâ (ra), çift süren iki öküze bakmış. Bunlardan biri durup vücudunu kaşıyınca, ikincisi de durup onu beklemiş. Bu manzaradan etkilenen sahâbi ağlamış ve şöyle demiştir: "İşte hakikî dostluk bunlarınki gibidir. Dostlardan biri durunca, öteki de durmalı, yürüyünce o da yürümelidir."

Dostluk önemli bir kazanç olduğu için, yanlışlık yaparak onu bozmaktan sakınılmalıdır. Seleften bir zat şöyle demiştir: "Âciz kimse, dost kazanmayı beceremeyen kimsedir. Bundan daha âciz olan ise, kazandığı dostu yanlışlıkları sebebiyle kaybedendir."

4- Dostluk, dostun hoşlanmadığı şeylerden sükût edip yalnızca hoşlandığı şeyleri söylemeyi gerektirir. "Dost acı söyler." denilmişse de, bu ancak acıyı söylemekte zaruret veya ciddî bir yarar bulunması halindedir. Bunun dışında, sadece onun hoşlandığı ve sevincinin arttığı şeyleri söylemek ve onu bu şekilde mutlu etmek lâzımdır.

"Dostlar arasında edebin hükmü kalmaz." sözü de, ancak memnuniyet verici hâller için söylenmiştir. Bu sebeple, dosta karşı onun hoşlanmadığı biçimde davranış edeplerini çiğnemek doğru değildir. Çünkü bu soğukluk ve kopukluğa yol açar.

Dostluk, bir yönüyle sevinç ve kederde

ortaklık olduğu için, kişi dostunun sevindiği şeylere kendisinin de sevindiğini ve onun üzüldüğü şeylere kendisinin de üzüldüğünü zamanında ve samimî, inandırıcı sözlerle söylemelidir. Bunları söylemek, kalpten geliyorsa, riyakârlık ve dalkavukluk değildir; aksine, güven ve bağlılığı arttırıcı asîl jestlerdir. ALLAH Rasûlü (sa) şöyle buyurmuştur: "Biriniz, müslüman kardeşini sevdiği zaman, ona bunu açıkça söylesin." (Ebu Dâvûd, Tirmizî) buyurmuştur.

Sözün olağanüstü etki ve tesiri vardır. Bu sebeple bazı sözler ilaç gibi müsbet etki, bazıları da zehir gibi menfi tesir yaparlar. Buna işaret eden ALLAH Rasûlü (sa), "Bazı sözler sihir gibidir." buyurmuştur.

Bir şâir de, kılıç yarasının zamanla şifa bulduğunu, fakat söz yarasının şifa kabul etmediğini söylemiştir. Bu sebeple, ALLAH Teâla normal konuşmalarda da, ciddî tartışmalarda da güzel söz söylemeyi emretmiştir. Bununla ilgili âyetler şöyledir:

"Kullarıma söyle: Sözün en güzeliyle konuşsunlar. Çünkü şeytan, sözlerle aralarını bozmaya çalışır. Şeytan, insanların açık düşmanıdır." (İsrâ, 53)

"RABBİnin yoluna hikmet ve güzel mev'ize (öğüt) ile çağır ve karşı gelenlerle en güzel sözleri söyleyerek mücâdele et." (Nahl, 125)

Dostlar Arasında Söz Hakkı

Dostlar arasında söz hakkı ile alâkalı bazı hususlar şöyledir:

a) Dosta en çok hoşlandığı ismiyle hitap etmek. Hz. Ömer (ra) şöyle demiştir:

"Üç şey, dostunun sana karşı sevgisini arttırır. Bunlar kendisiyle karşılaştığın zaman ona selâm vermen, bulunduğun yere geldiği zaman ona yer vermen ve kendisine en çok hoşlandığı ismiyle hitap etmendir."

b) Dostun güzel sıfatlarını, kabiliyet ve yeteneklerini onun hoşlandığı yerlerde ve insanların yanında söylemek.

c) Başkalarının onun hakkındaki takdir ve

övgülere katılmak ve bundan memnuniyet duymak.

d) Onun kendisine yaptığı iyiliklere ve onun için beslediği iyi niyete münasebet düştükçe teşekkür etmek.

e) Onun hazır olduğu veya olmadığı yerlerde kendisine yapılan sataşmaları reddetmek, gıybetinin yapılmasını önlemek ve haklarını savunmak. Bu gibi yerlerde susup dinleyici durumunda kalmak, dostlukla bağdaşmayan hamiyetsizlik ve samimiyetsizliktir.

f) Dosta nasihat etmek, ona doğruyu anlatmak, kusurlarına karşı onu uyarmak ve bunlardan kurtulması için ona yardımcı olmak. ALLAH Rasûlü (sa), nasihatin önemini belirtmek için, "Din nasihatten ibarettir." buyurmuştur. Bu itibarla, bütün müslümanların birbirine karşı en önemli görevlerinden birisi nasihat etmektir. Akrabalık ve dostluk gibi sebeplerle yakınlık arttıkça, nasihatin önemi daha da artar.

Zünnun (ra) şöyle demiştir: "ALLAHa

itaatle, halka nasihatle, nefse muhalefetle, şeytana adavetle (düşmanlıkla) muamele et."

Ancak bazen müdârât da gerekli olabilir. Müdârât, nasihat etme ortamının oluşmadığını görerek onu ertelemektir. Bu câizdir. Çünkü, şartlar oluşmadan önce nasihat edip kötü tepki almaktansa, uygun zamanı bekleyip iyi netice almak daha akıllıca bir tutumdur. Câiz olmayan şey ise müdâhenedir. Müdâhene, kişinin yakın çevresinde gördüğü kötülüklerden rahatsız olmaması, onların giderilmesi için her hangi bir çaba ve niyetin içinde olmaması ve kişisel çıkar ve rahatı için her şeye "eyvALLAH" demesidir.

Müşrikler, Peygamberimizden kendi küfür ve dalâletlerine karşı bu türlü bir yaklaşım göstermesini isteyince, ALLAH Teâlâ şu reddedici âyetleri indirmiştir:

"Onlar, senin kendilerine karşı müdâhene etmeni isterler; o zaman onlar da sana müdâhene ederler. Fakat sen küfürbaz, âdî, herkeste kusur arayan, söz taşıyıp bozuculuk yapan, hayrı

engelleyen, haddini aşan, merhametsiz ve soysuz kimseleri dinleme." (Kalem, 8-12)

Kusurlarını kabul etmek bazı insanlara zor geldiği için, nasihati yumuşak bir üslupla ve samimî bir hava içinde yapmak lâzımdır. Ayrıca, bu nasihati başkaları yanında değil, halvette yapmaya özen göstermek gerekir. Çünkü, başkaları yanında yapılan nasihat, hakaret sayılır ve kabul yerine tepki ve kızgınlıkla karşılanır. Alenî nasihatler, kabul etme ümidi bulunmayan hâllerde suçluyu teşhir maksadıyla yapılabilir.

İmam Şafiî (ra) şöyle demiştir: "Dostuna halvette nasihat eden, ona gerçekten nasihat etmiş olur; ona başkaları yanında nasihat eden ise, onu teşhir ve rüsva etmiş olur."

Müs'ir'e: "Kusurlarını sana söyleyeni sever misin?" diye sormuşlar. Bu akıllı zat, "Kendi aramızda söylerse, onu severim. Fakat başkaları yanında söylerse, onu sevmem." diye cevap vermiştir. Bu cevap, bütün insanlar hesabına verilmiştir. Çünkü, hiç kimse nasihat için de olsa,

hata ve kusurlarının teşhir edilmesinden hoşlanmaz.

Uygun bir üslup ve ortam içinde yapılan nasihatleri kabul etmek akıl ve maslahatın gereğidir. Bir bilen, bir kimseye hasta olduğunu ve acilen tedavi olması gerektiğini söylediği zaman, her hâlde bu kimse, acı ve üzücü de olsa, bu uyarıyı değerlendirir ve uyarı sahibine de teşekkür eder. Veya daha klâsik bir misâlle, bir kimse, birinin koynunda akrep bulunduğunu ve çabuk silkelenmesi gerektiğini söylerse, beriki kulağını tıkayıp duymazlık etmez ve bu hayatî bilgiyi verdiği için, o kimseye de minnet duyar.

Günahlar ve hatalar da ahirette türlü hastalıklar, akrepler ve yılanlardır. Bu sebeple, bir kimse dinî sorumluluk hissi ve dinî insanî şefkat ve merhamet duygusuyla birisini uyarıp bu ebedî belâlardan kurtulmaya davet ettiği zaman, kendisine teşekkür etmek ve minnettar olmak akıl ve insaf gereğidir.

Bundan dolayı Hz. Ömer (ra) şöyle

demiştir: "Bize yanlışlarımızı söyleyene ALLAH merhamet etsin!"

Fakat günahlarda boğulmuş ve ruhî hassasiyet yönüyle ölmüş kimseler nasihatten hoşlanmazlar.

Sâlih peygamber, kavmine nasihat etmiş ve onlara doğru olan yolu göstermişti. Fakat bunlar onu dinlemeyip küfür ve günahlarında ısrar etmişlerdi.

Bunun üzerine, ALLAH Teâlâ, onları bir depremle helâk edip yok etmişti.

Sâlih (as), büyük bir teessür ve hüzünle onların harabe ve enkazlarını gezerken şöyle demiştir:

"Ey kavim! Ben size RABBİMin mesajını ilettim ve size nasihat ettim. Fakat siz, nasihat edenlerden hoşlanmadınız." (A'râf, 79)

Bazı kimseler ise, hoşlanmamakla da kalmaz, nasihat edilmekten dolayı kızarlar. ALLAH Teâlâ, bunlar hakkında da şöyle buyurmuştur:

"Kendisine 'ALLAHtan kork!' denildiği

zaman, günahkârlık hamiyetiyle kızgınlık gösterir. Onun hakkından cehennem gelecektir. Cehennem ne kötü yerdir!" (Bakara, 206)

Bu tipten bazıları kızgınlıklarını daha da ileri götürerek, kendilerine iyilik dilemiş ve kurtuluş yolunu göstermiş olan nasihatçiye çeşitli zararlar verirler. Vaktiyle yahudiler bu tepki şeklinin en kötü örneklerini vererek kendilerine nasihat eden peygamberleri ve onların yolunda olan sâlih kimseleri öldürmüşlerdir. ALLAH Teâlâ, bunlar hakkında da şöyle buyurmuştur:

"ALLAHın âyetlerini inkâr eden, peygamberleri ve iyilik emredenleri öldüren kimselere elemli bir azap olduğunu haber ver. Onlar bu azgınlığı göstermişken, hiçbir amellerinin değeri yoktur ve hiç kimse onları azaptan kurtaramayacaktır." (Al-i İmrân, 21)

5- Dostun hatası ya dine göre günah işlemesi, ya da dostu hakkında kusurlu davranması şeklinde olur. Birinci durumda ona nasihat etmek lâzımdır. Fakat buna rağmen ısrarlı

davranırsa ne yapmak gerekir?

Ebu Zer (ra) şöyle demiştir: "Dostun, iyi hâlini terk ederse, sen de onu terk et. Ve önce onu ALLAH için sevdiğin gibi, şimdi de ALLAH için kendisine buğzet."

Ancak Ebu Zerin görüşünde olanlar bulunduğu gibi, bunun aksini söyleyenler de vardır.

Bunlara göre, dost bir günah işledi diye hemen onu terk etmek doğru değildir. Çünkü, müslümanın günahtan dönüp tevbe etmesinden ümit kesilmez. Bu itibarla, o bir gün mutlaka dönüş yapar. O hâlde, bu dönüş süresini kısaltmak için onun yanında olmak ve kendisine yardımda bulunmak lâzımdır.

Bu durum, tıpkı iki arkadaşın bir yolda giderken, onlardan birinin dikkatsizlik yüzünden çamura düşmesi gibidir. Böyle bir olayın vukuunda arkadaşının onu çamurda bırakıp gitmemesi ve kendisini düştüğü yerden kurtarması gerektiği gibi, burada da yapılması

gereken odur.

Zaten dostluk kara gün için değil midir?

Bir insanın günahların pençesine düşmesi de kara, hem de kapkara bir gündür.

Günahların karanlık çukuruna yuvarlanan bir insanın dosttan kendisine uzatılan ele ve yansıtılan ışığa şiddetle ihtiyacı vardır. Bu el ve ışık ona nasihat etmek ve iradesini kuvvetlendirici şeyler söylemektir.

Anlatıldığına göre, bir sahâbinin bir dostu varmış. Bu zat, daha sonra Şam'a gidip yerleşmiş ve içine düştüğü kötü çevrenin etkisi ile içkiye alışmış ve diğer günahları işler hâle gelmiş.

Medine'de ikamet eden sahâbi, Şam'dan gelen bir adamdan dostunun ne hâlde olduğunu sormuş. Adam, "O artık senin dostun değil, şeytanın dostudur. İçki içiyor ve günah işliyor." demiş.

Sahâbi, beklemediği bu haber karşısında çok üzülmüş ve "İnnâ Lillâh" demiştir. Fakat daha sonra, adama, "Şam'a döndüğünde beni gör."

demiş ve dönüşünde onunla dostuna bir mektup göndermiş. Mektupta da bir âyetle başlayarak şunu yazmış:

"Bismillahirrahmanirrahîm. Hâ Mim! Bu kitap, azîz ve alîm olan ALLAH tarafından indirilmiştir. O, günahları bağışlayan, tevbeleri kabul eden ve azabı şiddetli olandır." (Gâfir, 1-3)

"Ey dost! Şeytan seni aldatmasın! Bilesin ki, o, insanları aldatıp cehenneme götürmeye yeminlidir. Yukarıdaki âyeti düşün ve tevbe edip RABBİnin affına nail olmaya çalış."

Şam'daki zat, dostunun bu mektubunu okuyunca, teessüründen ağlamış, "Bu dostun nasihatidir." demiş ve tevbe edip eski iyi hâline dönmüş.

Vaktiyle iki dosttan birisi istikamet yolundan ayrılınca, tanıyanlar onun dostuna, "Artık onu terk etmen lâzımdır." demişler. Fakat, kendisi, "Hayır! Asıl şimdi ona sahip çıkmam lâzımdır. Bu sebeple, istikamet yoluna dönmesi için kendisine duâ edeceğim ve elinden tutup

yavaş yavaş onu doğrultacağım." demiştir.

Bu ikinci yaklaşım tarzı daha uygundur. Çünkü, istikameti kaybetmiş bir dostu terk etmek, onun düzelmesine değil, daha çok bozulmasına yol açar. Halbuki bir, doktor gibi, onu sabırla tedavi etmeye çalışmak, çoğunlukla iyileşmesini sağlar. Ona bu suretle gösterilen şefkat ve vefadarlık ve gözleri önünde sergilenen takva ve ALLAH'a itâat örnekleri onu silkeleyip kendisine getirir.

Cafer İbni Süleyman şöyle demiştir: "Ben amel ve tâatta gevşeklik hissettikçe, Muhammed İbni Vâsih'e bakar ve onun bu konudaki ciddiyeti, dinçliği ve neşesi beni etkiler ve bana yeni bir kuvvet kazandırır.

(Sâlih kimselerle beraber olmanın sonsuz faydalarından birisi de budur. Cemaatle namaz kılmanın emredilmesindeki önemli hikmetlerden birisi de budur. Çünkü, insan cemaatte daha iyi ibadet edenleri görür de gıpta eder ve onlar gibi, dört başı mamur bir şekilde RABBİne kulluk

etmeye çalışır.)

Ancak, günahkârı idare etmenin de bir sınırı vardır. Bu sınırın ötesinde de idare etmeye devam etmek, nehyedilen müdâhenedir. Bu sebeple, bu sınırı aşmamak lazımdır. Bunun en güzel bir örneğini, Hz. İbrahim ile babasının kıssasında görmekteyiz.

Kur'ân-ı Kerim'in anlattığına göre, Hz. İbrahim babasını ALLAHa iman etmeye davet etmiş ve ona "Babacığım! Bana senin bilmediğin bir ilim gelmiştir. Bana uy ki, seni doğru yola ileteyim. Babacığım! Şeytana uyma! Şeytan merhamet, sahibi olan ALLAHa karşı baş kaldırmıştır. Babacığım! Korkarım ki, Rahman Olan ALLAHtan bir azap sana dokunur da sen de şeytanla beraber yanarsın." demiştir. (Meryem, 43-45)

Babası ise, bu şefkat dolu nasihat ve davete kızmış ve Hz. İbrahim'i evden kovmuştur. Hz. İbrahim, evi terk ederken de ona, "Sana selâm olsun! Ben senin için RABBİMden mağfiret

dileyeceğim." (Meryem, 47) demiştir.

Fakat daha sonra, bu kişinin ıslâh olmasının mümkün olmadığını, Kur'ân'ın ifadesiyle "Onun ALLAH düşmanı olduğunu açık seçik görünce" ondan teberri etmiş ve onu terk etmiştir. (Tevbe, 114)

Bu duruma göre, doğru çizgiden sapan bir dosta bir müddet fırsat vermek ve şans tanımak, ancak kendisinin bu fırsat ve şansı değerlendirmemesi ve hatta onu kötüye kullanıp hâline devam etmesi durumunda onu terk edip bırakmak lâzımdır.

Dostun hatası, dostu hakkında kusurlu davranmak şeklinde ise, buna katlanmanın evlâ olduğu hususunda görüş birliği vardır. Bununla ilgili olarak şöyle denilmiştir:

"Dostunun sana karşı yanlış bulduğun hareketi (ve sözü) için yetmiş mazeret ve tevil bul."

(Bazı gayretkeşler, bir kısım sufî görünüşlü zındıkların küfür kokan söz ve davranışları için de

yetmiş mazeret ve tevil bulma cihetine gitmişlerdir. Bu tamamen yanlıştır ve bir anlamda suça iştirak etmektir. Çünkü yetmiş tevilden geçirilirse, dünyada ne küfür, ne de dalalet kalır. Bunların hepsi de yetmiş değil, bir iki kuralsız ve keyfî tevilden sonra pir-u pâk iman ve tevhid hâline gelirler. Fakat eski müşrikler Lât ve Menât'tan vazgeçmedikleri gibi, bazı saf müslümanlar da bu zındıklardan vazgeçmiyorlar. Halbuki ALLAH Teâlâ şöyle buyurmuştur:

"Hâinleri savunucu olma!"

"Zulmedenlere meyil göstermeyin!" (Hûd, 113)

Dost, bu çeşit hatalarından özür dilediği takdirde ise, özrün samimi olup olmadığına bakmadan onu affetmek lâzımdır. ALLAH Rasûlü (sa), "Din kardeşiniz, sizden özür dilediği zaman, özrünü kabul edin." buyurmuştur. (Hâkim)

ALLAH Teâlâ, da sevdiğini söylediği kullarını tarif ederken, "Onlar kızgınlıklarını yutan ve insanları affedenlerdir." buyurmuştur.

Bu tarifte, "Onlar kızmayanlardır." denilmemiş, "Kızgınlıklarını yutanlardır." denilmiştir. Çünkü, bazı hareketlere karşı kızmamak mümkün değildir. O hâlde, yapılması gereken şey, duyulan kızgınlığı yutmak ve dışarıya yansıtmamaktır. Nitekim, insanların en halîm'i olan ALLAH Rasûlü (sa) bile, bedevilerin ve müşriklerin kaba hareketlerine karşı kızar ve kızgınlığı yüzündeki beyazlığın pembeleşmesinden anlaşılırdı. Fakat, o bunu söz veya fiil hâline getirmezdi.

Dostluğun kalıcı olması için, bağışlayıcı olmak şarttır. Aksi takdirde, uzun süreli dostluklar kurmak ve hatta kavga etmeden insanlarla bir arada yaşamak mümkün olmaz. Çünkü, kusur ve kabahati olmayan dost ve insan sayısı yok denecek kadar azdır.

Bir zat şöyle demiştir: "Dostun hatalarına tahammül etmek, bunları ona söylemekten daha iyidir. Bunları ona söylemek, söylemeyip dostluğu bozmaktan daha iyidir. Onunla dostluğu bozmak,

dostluğu sürdürüp onu başkalarına çekiştirmekten daha iyidir."

Dostun dosta karşı hataları onu tahkir ve küçültme maksadını taşırsa, o takdirde böyle bir insanla dostluğu sürdürmek doğru değildir. ALLAH Rasûlü (sa), "Kişinin kendisini küçültmesi (kendisini küçülten hâl ve durumlara rıza göstermesi) helâl değildir." buyurmuştur.

6- Dosta hayatta iken ve öldükten sonra duâ etmek ve kendi nefsi için ALLAH Teâlâ'dan istediği iyilikleri onun için de istemek dostluk haklarındandır.

Ebud Derdâ (ra) şöyle demiştir : "Ben her namazımda yetmiş dostuma isimlerini söyleyerek duâ ediyorum."

Muhammed İbni Yusuf (ra) şöyle demiştir: "İnsan için sâlih bir dost gibisi var mıdır? İnsan öldükten sonra, onun ev halkı bir süre geçince kendisini unutur ve bıraktığı mirasla hayat sürmeye başlarlar. Fakat, onun ALLAH yolundaki dostu, onu hiç unutmaz ve onun bıraktığı mirası

değil, öteki âleme ne götürdüğünü düşünür, onun için endişelenir ve kendisine sürekli duâ eder."

ALLAH Rasûlü (sa) şöyle buyurmuştur: "Kişinin dostu için gıyabında yaptığı duâ makbuldür ve o bu duâyı yaparken bir melek, 'Bu duânın bir misli de senin için kabul olunsun' der."

Dostun ölüm haberini alınca, o anda ALLAH Teâlâ'dan kendisi için istiğfar edip rahmet dilemek ve kendi hukukunu helâl etmek de dostluk haklarındandır.

7- Dostluğun önemli haklarından birisi de vefadır. Vefadan maksat, dost sevgisini onun hayatı boyunca korumak, onun ölümünden sonra da evlâd, akraba ve diğer taallukatında devam ettirmektir.

ALLAH Rasûlü (sa), evine gelen yaşlı bir kadına ikramda bulunmuş ve ilgi göstermiştir. Bunun sebebini soran ev halkına da, "Bu kadın, Hatîce'nin arkadaşıydı. Ölmüş bir dostun dostunu gözetmek de dinin emirlerindendir." demiştir.

Bundan da anlaşıldığı üzere, dostun

dostlarına, akrabasına, sevdiği kimselere ve hatta şeylere ilgi ve alâka göstermek gerekir. Dosta karşı duyulan sevgi hakikî ve kuvvetli ise, onun etrafına da taşması kaçınılmazdır.

En büyük dost ALLAH Teâlâ olduğu ve en büyük sevgi de O'nun zatına karşı duyulması gerektiği için, bu sevgi dolayısıyla O'nun sevdiği peygamberleri, sâlih kulları, ibadeti, ibadet yerlerini, dini ve şeriatı da sevmek lâzımdır.

ALLAH Teâlâ sevgisi ve O'nun hatırı için olan sevgiler devamlıdırlar. Bu sebeple, bu sevgilerde vefa vardır. Dünya ve nefse ait bir gaye yüzünden duyulan sevgiler ise, o gayenin gerçekleşmesiyle sınırlıdırlar. Bu sebeple, dünya ehlinin bir birine karşı sevgilerinde süreklilik ve vefa yoktur. Hatta, çoğu kere bu sevgiler, bir dönemden sonra nefret ve düşmanlığa dönüşürler.

Vefanın bir yönü devamlılık ise, bir yönü de kaderin cilvesiyle hayat yolunda yükselirken geride kalan dostları horlayıp küçümsememektir.

Seleften bir zat, oğluna şu vasiyeti yapmıştır: "Yavrum! Ancak o kimseyle dost ol ki, ona muhtaç olduğun zaman sana yüzünü ekşitmez; ondan müstağni olduğun (iyi durumda olduğun) zaman seni kıskanmaz ve rütbesi büyüdüğü zaman seni küçük görmeye başlamaz."

Bir şâir de şöyle demiştir: "Soylu insanlar ikbâl görüp saraya yerleştikleri zaman, derme çatma kulübede tanıştıkları dostlarını unutmazlar."

Vefanın bir diğer yönü de ayrı düşen dostları unutmamaktır. Sufyân İbni Uyeyne (ra) şöyle demiştir: "Otuz sene önce ayrılıp uzağa düşen dostlarım vardır. Fakat onların hasreti hâlâ kalbimi yakıyor."

(Şimdiki zamanda sevgi ve dostluk için yeni bir anlayış geliştirilmiştir. Bu anlayışa göre, gözden uzak olan, gönülden de uzak olur. Eskilerin vefasızlık dedikleri ve sakındıkları bu anlayış, bu zaman insanlarının mizacına iyice yerleşmiştir.)

Dosta zulmedenlere dost olmamak da vefa gereğidir. İmam Şafiî (ra) şöyle demiştir: "Dostun sana zulmedenlere dost olduğu zaman, onu da sana yapılan zulmün ortağı say."

Şunu da söylemek lâzımdır ki, dostluk başka, şu veya bu sebepten dolayı bir müddet bir araya gelmek veya bazı münasebetlerde bulunmak başkadır. Dostluk bir çeşit sözleşme ve mukaveledir. Varlıkta ve darlıkta bir ve beraber olmak için bir anlaşma ve andlaşmadır. O böyle olduğu için, beraberinde bir takım haklar ve görevler getirir. Bu haklar ve görevler, insanlarla buluşup görüşmenin dostluk hâline gelmesi için vazgeçilmez şartlardır. Bu itibarla, bu hakların ve şartların ön görülmediği durumlarda iyi veya kötü insanlarla konuşmak, görüşmek, şu veya münasebetin içinde olmak dostluk değildir.

8- Dostluğu vesile ederek birbirini sıkıntıya ve zorluğa sokmamak lâzımdır. Onun için dosta zor gelen ve onu aşan her hangi bir işi ona yaptırmaya kalkmak veya onu devamlı surette

kendi sorunlarıyla meşgul etmek doğru değildir. Bu konuda insiyatif dosta bırakılmalı, teklif şeklinde üstüne gidilmemelidir.

Dostluğun bir şartı da zaten, dostu istemek ve teklif etmek durumunda bırakmadan onunla ilgilenmek ve onun için yapabildiğini yapmaktır. Fakat bu yapılmadığı veya yapılabilen yeterli gelmediği takdirde, dostluğun anlamını yitirdiği sonucuna varıp onu bozma cihetine gidilmez. Çünkü ALLAH için dostluk, çıkar dostluğundan farklı olarak, öncelikle birbirinin nasihatinden faydalanmak, ibadet ve ahlâkını örnek alıp kendini ıslâh etmek ve birbirine duâ etmektir.

Bunun dışında kalan hususlar, dostların kişisel anlayışına, güç ve imkânlarına bırakılması gereken tâli faydalardır. Bu faydaların tahsilinde de esas kural tekellüfsüzlüktür; yani zorlanmamak ve taşıyabildiğinden fazla kaldırmamaktır. Kur'ân-ı Kerim'de şöyle buyurulmuştur:

"Sana, hayır için neyi harcayacaklarını

soruyorlar. De ki, sizin için fazla olan şeyi harcayın." (Bakara, 219)

Bu âyetin hükmü dostlukta da geçerlidir. Çünkü dostlar da normalde birbirlerine ancak kendileri için fazla olanı yapmakla mükelleftirler.

Fudayl (ra) şöyle demiştir: "Tekellüf dostları birbirinden koparır. Örneğin, bir dost bir dostu ziyaret ettiğinde, beriki kendisi için tekellüf ederek katlanamayacağı (günün tabiriyle, ekonomik durumunun el vermediği) ölçüde masraf yaparsa, daha sonra bunun sıkıntısını çektiği için, mümkün mertebe bu ziyaretin bir daha tekrarlanmaması için çalışır."

Hz. Aişe (ra) şöyle demiştir: "Mümin müminin kardeşidir; onu sömürmez ve kendi gerçek durumunu ondan gizlemez."

Bir zata: "Kiminle dost olalım?" diye sormuşlar, kendisi şu cevabı vermiştir: "O kimseyle dost olun ki, kendisi için tekellüf etmek (gücünüzü aşan işler yapmak) ve ondan durumunuzu gizlemek zorunda kalmazsınız."

Cafer es-Sadık (ra) şöyle deniştir: "Ruhuma en çok sıkıntı veren dost, benim için tekellüfe giren ve benim de kendisi için tekellüfe girdiğim dosttur. Ruhumu en çok dinlendiren dost ise, mahremim olan bir aile ferdim gibi olan (birbirimize karşı samimi, tekellüfsüz ve resmiyetsiz olduğumuz) dosttur."

Sufilerden bir zat şöyle demiştir: "Daha çok veya daha az ibadet etmene göre sana karşı yaklaşımını değiştiren kimselerle oturup kalkma." Çünkü, bunlarla oturup kalkmak, seni riyakârlığa ve yalnızken yapmadığın ibadetleri yapmaya, daha çok takva sahibi gibi görünmeye sevk eder. Bunu yapmak ise, gizli bir şirktir ve kişiyi ALLAH Teâlâ'nın itibar ve iltifat nazarından uzaklaştırır.

ALLAH Rasûlü'ne nisbet edilen bir sözde şöyle denilmiştir: "Ben ve ümmetimin muttakileri tekellüften uzağız." Bu söz hadis olarak zayıf bile olsa, mânasının doğruluğunu teyid eden bir Ayet-i kerimede, "De ki, ben bundan (vahyin tebliğinden) dolayı sizden bir ücret istemiyorum

ve ben tekellüf yapanlardan değilim." (Sâd, 86) buyurulmuştur.

Şöyle denilmiştir: "Dostlar arasında tekellüf (kendini sıkıntıya sokmak) kalktığı takdirde, ülfet (gidip gelmek, birbirini arzulamak) devamlılık kazanır."

Dost iki çeşittir:

Birincisi, dostunu kendinden üstün görendir. En iyi dost budur. Ebu Muâviye el-Esved (ra) şöyle demiştir: "Benim çok dostlarım vardır. Ben onları kendimden üstün görürüm; onlar da beni kendilerinden üstün görürler."

İkincisi, dostunu kendi derecesinde görendir. Bu da eşitlik ve adâlete inanmış iyi bir dosttur. Bunun aşağısında dostluk yoktur; amirlik ve memurluk vardır. ALLAH Rasûlü (sa) şöyle buyurmuştur:

"Seni kendi seviyesinde görmeyen kimsenin dostluğunda hayır yoktur." (İbnu Adiy)

"Müslüman kardeşini kendinden aşağı görmek şer olarak kişiye yeterlidir."

Diğer bir yönden dostluk üç çeşittir:

Birincisi, fayda veren dosttur. Bu çeşitten olmak her dostun hedefi olmalıdır. Çünkü ALLAH Rasûlü (sa) şöyle buyurmuştur:

"İnsanların en hayırlısı insanlara faydalı olandır." (Müttefekun aleyh)

"Üstteki el alttaki elden üstündür."

İkincisi, faydalanan dosttur. En hayırlı faydalanma şekli ise, ahirete müteallik olandır. Bu da dostun ilim, ahlâk ve faziletinden yararlanmaktır.

Üçüncüsü ise, zarar veren dosttur. Zararın en büyüğü de, yine ahiret hayatını etkileyen fısk ve kötü ahlâkı bulaştırmaktır. Bu çeşit dosttan uzak durmak lâzımdır.

Sahip olduğu ilim, edep ve ihlâs (içtenlik) dostun değerini arttıran meziyetlerdir. Böyle bir dost bulunca, sırlarını ona açıp rahatlamalı ve işlerini ona danışıp doğru çözüm aranmalıdır.

Dostluk ilişkisinde şu prensipler titizlikle uygulanmalıdır:

•Kendini dostunun hizmetçisi durumunda görmek ve ona hizmet etmeyi kendisi için şeref saymak;

•Ona bakarken sevgi ve tebessümle bakmak;

•Onun -varsa- vücut kusurlarını görmezlikten gelmek;

•Birkaç dost bir aradaysa, hepsine dönmek ve hepsine bakmak;

•Konuşanın sözünü kesmemek ve onu ilgi ile dinlemek. Ancak, konuşma yanlış bir mecraya dökülürse, o zaman yumuşakça uyarıda bulunmak, bu fayda etmezse artık dinlememek. Çünkü hakkın hatırı her şeyin üstündedir.

•Konuşulan sözü iyice anlamadan ona tepki vermeye (tasdik, tenkit, cevap, yorum gibi hâller) göstermeye kalkmamak.

•Hiddetli ve kırıcı söz söylememek; müstehcen ifadeler kullanmamak, bağırıp çağırmamak;

•Soğuk şakalar yapmamak, çok gülmekten

ve fazla güldürmekten sakınmak. ALLAH Rasûlü (sa), konuşurken sadece tebessüm ederdi; ashâb da onun huzurunda yalnızca tebessüm ederlerdi.

•Dostla karşılaşırken ve ondan ayrılırken tokalaşmak; uzak bir yerden gelmişse kucaklaşmak, ilim ve yaş itibarıyla önde ise elini öpmek;

•Dostun cevaplandırmakta sıkıntı çekeceği soruları sormamak; kendisinin açmadığı sırlarını öğrenmeye kalkışmamak;

•Konuşmaktan ziyade dinlemeyi tercih etmek. Bu hem tevazu ifadesi, hem dosta öncelik vermek, hem de daha çok faydalanmaktır. Çünkü, insan konuşarak değil, dinleyerek yeni şeyler öğrenir.

•Birlikte yürürken dostun önüne geçmemek. ALLAH Rasûlü (sa), ashabıyla birlikte bir yere giderken onların arasında giderdi. Savaş yolculuklarında ise, (geri kalanları kollamak için) orduyu en arkadan takip ederdi.

•Meclise geldiği zaman, ayağa kalkmak ve

ona yer göstermek;

•Dost meclisinde en aşağı yerde oturmayı tercih etmek;

Dostluk ALLAH için olursa, bu yapılan işler de O'nun sevgi ve rızasını kazanmak niyetiyle yapılır. O zaman da, dost dosta yaptıklarının karşılığını ondan beklemez ve bunu görmeyince de kırılmaz. "Ben ona çok iyilik ettim. O ise bir teşekkür bile etmedi." tarzındaki sızlanmalar, yapılan işlerin ALLAH için yapılmadığının itirafıdır. ALLAH için yapılmayan şeylerin ise, sonunda baş ağrıtması ve pişmanlık getirmesi kaçınılmazdır.

Müslüman Hakları

Dost olmasalar da müslümanın müslüman üzerinde, aynı dine mensup olmak ve aynı akideyi paylaşmaktan doğan hakları vardır. Çoğu yerde dostluk haklarıyla aynı olan bu haklar, âyet ve hadis-i şeriflerle bildirilmiş ve riâyet edilmesi emredilmiştir. Bu sebeple, bu haklar dinî bir hüviyet kazanmış ve ibâdet hükmüne geçmişlerdir. Çünkü ibâdet iki çeşittir.

Birincisi, doğrudan doğruya ALLAH Teâlâ'ya karşı yapılan ibâdetlerdir.

İkincisi ise, O'nun isteyip emrettiği şekilde kullarına karşı yapılan muamelelerdir.

Bu haklar şunlardır:

1- Müslümanla karşılaştığı zaman ona selâm vermek;

2- Düğün, ziyafet gibi sevinç günlerinde yaptığı davete icâbet etmek;

3- Hastalandığı zaman onu ziyaret etmek;

4. Öldüğü zaman cenazesinde hazır bulunmak;

5- Meşru bir talepte bulundu zaman, talebini yerine getirmek;

6- Danıştığı zaman ona doğru fikir vermek; nasihat istediği zaman ona nasihat etmek;

7- Onun gıyâbında ırzını ve malını korumak;

8- Kendisi için istediği şeyleri ona da istemek, kendisi için istemediği şeyleri ona da

istememek. Bu aynı zamanda mümin olmanın da bir şartıdır.

ALLAH Rasûlü (sa) şöyle buyurmuştur: "İyilik yapan müslümanlara yardım etmek, günah işleyenlere istiğfar etmek, tevbe edenleri sevmek, ısrar edenleri tevbeye davet etmek bunların senin üzerindeki haklarıdır." (Müttefekun aleyh)

ÂbdULLAH İbni Abbas (ra) şöyle demiştir: "Bu ümmetin iyileri kötülerini gördükleri zaman, 'ALLAH'ım! Onu hidâyet et, ona tevbe nasip et.’ diye duâ ederler."

ALLAH Rasûlü (sa) şöyle buyurmuştur: "Müslümanlar bir birlerini sevmek, bir birlerine merhamet ve yardım etmek konusunda bir tek vücut gibidirler. Vücudun uzuvları yardımlaştıkları gibi, onlar da yardımlaşırlar." (Müttefekun aleyh)

"Müminler bir duvarın taşları gibidirler; bunlar gibi birbirlerini kuvvetlendiririrler." (Hâkim, Taberânî)

9- Fiil ve sözle ona (müslümana) eziyet vermemek. ALLAH Rasûlü (sa) şöyle buyurmuştur:

"Müslüman o kimsedir ki, müslümanlar onun dilinden ve elinden selâmette olurlar. Mümin o kimsedir ki, müminler onun zulüm ve eziyetinden emin olurlar. Mücâhid o kimsedir ki, ALLAH Teâlâ'ya itâat için kendi nefsiyle cihât eder. Muhacir de o kimsedir ki, kötülüğü terk eder ve kötülerden uzaklaşır." (Müttefekun aleyh)

"Müslümanlara iyilik yapmaya gücün yetmezse, bari onlara kötülük etme. Bu da senin için bir iyiliktir." (İbn'ul-Mübarek)

"ALLAH Teâlâ müminlere eziyet verilmesinden eziyet duyar." (İbn'ul-Mübarek)

"Bir müslümana eziyet verici bir şekilde bakmak ve şaka niyetiyle de olsa onu korkutmak helâl değildir." (Müslim)

Ebu Hureyre (ra), "Ya RasûlULLAH! Bana faydalı bir nasihat et." demiş. ALLAH Rasûlü (sa) ona şu nasihati yapmıştır: "Müslümanlara eziyet vermekten sakın ve onlara eziyet veren durumları ortadan kaldır." (Ebu Dâvûd, İbnu Mâce)

Mücâhid şöyle demiştir: "Cehennemde

kişiye kaşıntı musallat edilir ve o, derisi yırtılıp kemikleri ortaya çıkıncaya kadar kaşınıp durur. Kendisi bu şekilde kaşınırken, melekler, 'Ey falan! Bu kaşıntı sana eziyet veriyor mu?’ diye sorarlar. Kişi, 'Evet, hem de nasıl?’ diye inleyince, melekler: 'Bu eziyet, müslümanlara verdiğin eziyetin cezâsıdır.’ diye bildirirler."

10- Müslümanlara karşı alçakgönüllü ve mütevâzi olmak. ALLAH Rasûlü (sa):

"ALLAH Teâlâ vahyetti ki, birbirinize karşı tevazu gösterin, kibir ve büyüklük taslamayın." (Nesaî, Hâkim) buyurmuştur.

Bu sebeple, kendisi bütün müslümanlara karşı tevazu ve yakınlık gösterirdi, en düşkünleriyle de konuşmaktan, hâl hatır sorup dertlerini dinlemekten ve bizzat ilgilenip ihtiyaçlarını gidermekten sakınmazdı. (Ebu Dâvûd, Tirmizî, Taberânî)

Birisi onun elini tutunca, kendisi bırakmadıkça o elini çekmezdi. Birisi onunla konuşunca, kendisi sözünü bitirmedikçe, o sözünü

kesmez ve ilgiyle dinlerdi. (Müttefekun aleyh)

11- Müslümanlar arasında kırıcı ve kışkırtıcı söz taşımamak. ALLAH Rasûlü (sa) şöyle buyurmuştur: "Kötü söz taşıyan, cennete girmez." (Müttefekun aleyh)

Halil İbni Ahmed şöyle demiştir: "Sana başkasından kötü haber getiren, senden de başkasına kötü haber götürür; sana başkalarının kusurlarını anlatan, başkalarına da senin kusurlarını anlatır."

12- Şahsî sebeplerle üç günden fazla dargın durmamak. ALLAH Rasûlü (sa) şöyle buyurmuştur:

"Müslüman kardeşine üç günden fazla dargın durmak ve karşılaşınca ondan yüz çevirmek helâl değildir. Dargınların en hayırlısı, dargınlığı giderici söz ve selâmı başlatandır." (Ebu Dâvûd, Hâkim)

"Kim bir müslümanı affederse, ALLAH Teâlâ da kıyâmet gününde onu affeder." (Müslim)

"Sadaka malı azaltmaz; bağışlamak kişiye

eksiklik getirmez; tevazu kimsenin değerini düşürmez." (Darekutnî)

"ALLAH Rasûlü (sa), hiçbir zaman kendi şahsı için intikam almazdı. Ancak, ALLAH Teâlâ’nın emirleri çiğnenirse, intikam alırdı." (Müttefekun aleyh)

ALLAH Teâlâ Hz. Yusuf a, "Kardeşlerim affettiğin için iki âlemde de ismini yücelttim." demiştir.

13- Tanıdık-tanımadık, ehil-nâehil ayırımı yapmaksızın bütün müslümanlara gücü nisbetinde iyilik etmek. ALLAH Rasûlü (sa) şöyle buyurmuştur:

"Sen iyilik yapmayı kural edin. İyilik yaptığın kimse buna lâyıksa ne a'lâ, değilse sen lâyık ol." (Beyhakî)

14- Herkese güzel huy ile muamele etmek ve onun hoşlandığı tarzda davranmak. ALLAH Rasûlü (sa) şunları söylemiştir:

"Siz bütün müslümanları malınızla memnun edemezsiniz. Fakat, onları güzel

ahlâkınızla memnun edebilirsiniz."

"ALLAH Teâlâ yumuşak huylu ve güler yüzlü müslümanları sever." (Tirmizî)

"Cehennem ateşi, yumuşak huylu ve güler yüzlü müslümanlara haramdır." (Taberânî, İbnu Ebi Şeybe)

"Herkese selâm vermek ve herkesle güzel konuşmak ALLAH Teâlâ'nın affını gerektiren amellerdendir." (Müttefekun aleyh)

"Bir hurma parçasına sahipseniz onunla, ona da sahip değilseniz güzel sözle kendinizi ateşten koruyun." (Tirmizî)

"İçi dışında, dışı içinde görünen cennet köşkleri, güzel konuşan, açları doyuran ve herkes uyurken namaz kılan kimseler içindir." (Beyhakî, Harâitî)

Muâz İbni Cebel (ra) şöyle demiştir:

ALLAH Rasûlü (sa) bana şunu tavsiye etti: "Her zaman ALLAH Teâlâ'ya karşı takva hâlinde ol; doğru konuş; sözünü yerine getir; emaneti sahibine ver; hâinlik etme; komşularını gözet;

yetime merhamet et; yumuşak konuş; tevazu göster." (Buharî/el-Edeb; Ebu Dâvûd)

15- Büyüklere hürmet, küçüklere merhamet göstermek. ALLAH Rasûlü (sa) şöyle buyurmuştur: "Büyüklerimize hürmet, küçüklerimize merhamet göstermeyen bizden değildir."

İslâm dini, ilim, hizmet ve yaş fazlalığına saygı hakkı getirmiş ve bu hakkı insanlar arasındaki münasebetlerde önemli bir yere oturtmuştur. Bunun yanında, küçüklere, alt tabakadakilere ve düşkünlere de merhameti ön görmüştür. Sevgi yerine merhametin esas alınması merhametin kapsam olarak sevgiden daha çok geniş olması ve dolayısıyla daha çok sayıdaki insanları kucaklaması sebebiyledir. Çünkü, sevgi güzellik, olgunluk ve üstünlük gibi meziyetler gerektirir. Bu meziyetler ise ender insanlarda bulunur. Buna mukabil, merhamet, tam aksine, çirkinlik, eksiklik, yoksulluk ve çaresizlik arttıkça daha fazla olur. Onun için, İslâm dini,

sevgiye de yer vermekle birlikte, asıl ağırlığı merhamet üzerine yoğunlaştırmıştır. ALLAH Teâlâ da, kullarını sevmekten ziyade onlara merhamet eder. Çünkü, O'nun açısından en mükemmel insanlar bile sevgiyi hak etmeyecek kadar eksik ve kusurludurlar.

Büyüklere saygı duymanın iki mükâfatı vardır. Birincisi, ahiretteki sevaptır. İkincisi de kendi yaşlılık döneminde gençlerden saygı görmektir. ALLAH Rasûlü'ne nisbet edilen bir sözde şöyle denilmiştir:

"Bir genç bir yaşlıya saygı duyarsa, ALLAH Teâlâ da, onun yaşlılığında kendisine saygı duyan bir genci ona musahhar eder."

Merhametin ise üç mükâfatı vardır. Birincisi ahiretteki sevaptır; ikincisi ALLAH Teâlâ'nın merhamet edene merhamet etmesidir. ALLAH Rasûlü (sa) şöyle buyurmuştur:
"Yerdekilere merhamet edin ki, gökteki ALLAH da size merhamet etsin."

Üçüncüsü ise, bu kimsenin kendi düşkün

hâlinde başkalarından merhamet görmesidir. Kim ne ekerse onu biçer ve kim başkalarına nasıl davranırsa, sırası geldiğinde onlar da kendisine öyle davranırlar.

ALLAH Teâlâ, zâlimlerin ölüm ve helâkini anlatırken, "Ne gökteki melekler, ne de yerdeki insanlar onlar için üzülüp ağlamadılar." (Duhân, 29) buyurmuştur.

ALLAH Rasûlü (sa) da, "Merhamet etmeyene merhamet edilmez." demiştir.

Kendisine nisbet edilen bir sözde de şöyle denilmiştir: "Küçükler büyüklere karşı saygısız ve öfkeli hâle gelmedikçe ve iyiler azalıp kötüler çoğalmadıkça kıyâmet kopmaz." Bu söz o demektir ki, kıyâmet veya kıyâmet gibi sıkıntılar, tabiî düzenin bozulduğu ve değerlerin alt üst olduğu bir zamanda yaşanır.

16- Faziletli kimselere üstünlük tanımak. Hukukta insanlar eşittirler. Ancak fazilette eşit değildirler. Bu sebeple, âlim câhilden, sâlih fâsıktan, hizmeti olan âtıl durumda olandan

üstündür. ALLAH Teâlâ şöyle buyurmuştur:

"De ki, bilenlerle bilmeyenler bir olur mu?.." (Zümer, 9)

"Mümin olanla fâsık olan bir midirler? Bir değildirler." (Secde, 18)

"Mazeretleri bulunmaksızın oturan müminlerle ALLAH yolunda cihâd edenler eşit değildirler." (Nisa, 95)

"Dilsiz (dilini hakkın tebliğinde kullanmayan), başkalarının üstünde yük, her yönden hayırsız olan bir kimseyle adâleti emreden ve doğru yol üzerinde yürüyen kimse bir olurlar mı?" (Nahl, 76)

"Sâlih amel işleyenlerle kötülük yapanlar bir olmazlar." (Gâfir, 58)

"De ki, habis olan şeyin çokluğu ilgini çekse bile, o temiz olan şeyle eşit değildir." (Mâide, 100)

"Fetihten önce malını infak edip cihat edenlerle daha sonra bunları yapanlar müsavi değildirler." (Hadid, 10)

Hz. Ömer (ra), devlet hazinesinden ashaba maaş bağlarken, onları bu âyetlerin ışığı altında kısımlara ayırmış ve faziletlerine göre kendilerine farklı meblağlar kararlaştırmıştır. Hâl bu iken, eşitlik felsefesiyle insanlar arasında mevcut olan fazilet farkını ortadan kaldırmaya çalışmak, insanları faziletsiz hâle getirmeye çalışmaktır. Buna çalışmak da faziletsiz oldukları için fazilete düşman olanların işidir. Kendi ölçülerimize göre fazileti ve değeri bulunmayan, fakat ait bulunduğu toplum ve topluluğun ölçüleriyle değerli olan kimselere saygı duymamız da emredilmiştir.

ALLAH Rasûlü (sa) şöyle buyurmuştur: "Bir kavmin saygı duyduğu bir kimse size geldiği zaman ona ikramda bulunun." (Hâkim)

17- Bir kimseye verdiği sözü yerine getirmek. ALLAH Rasûlü (sa) şunları söylemiştir:

"Verilen söz, yerine getirilmesi gereken bir borçtur." (Taberânî)

"Üç kusur ancak münafıkta bulunur.

Bunlar yalan söylemek, sözünü bozmak ve emanete hâinlik etmektir." (Müttefekun aleyh)

18- Herkesi kendi yerine koymak ve ancak kendisi için hoşlandığı şekilde onlarla muamele etmek. ALLAH Rasûlü (sa) şöyle buyurmuştur:

"Kendisinde üç haslet bulunmadıkça kimsenin imanı tam olmaz. Bu hasletler muhtaçlara malî yardımda bulunmak, muamelede herkesi kendi yerine koymak ve herkese (tanıdığı ve tanımadığı müslümanlara) selâm vermektir." (Haraitî)

"Cehennemden kurtulup cennete gitmek isteyenler, ALLAH ve Rasûlü'ne iman etsin ve başkalarına ancak kendisine yapılmasını istediği şeyleri yapsın." (Haraitî)

"Komşularına iyi davran ki, mümin olasın; insanlara kendi nefsin gibi davran ki, müslüman olasın." (Haraitî)

RivAyet edildiğine göre Musa (as), "Ya RABBİ! En adâletli kulun kimdir?" diye sormuş ve şu cevabı almıştır: "En adâletli kulum, başkalarını

kendi yerine koyup onlara bu ölçü üzerinde davranandır."

19- Meclise gelene yer vermek ve saygılı kişiler için ayağa kalkmak. ALLAH Rasûlü (sa), ziyaretine gelen kimseleri güzel yüzle karşılar, ikramda bulunur ve üzerinde oturduğu minderi onlara uzatırdı ve ashâbına şöyle derdi: "Büyükleriniz için ayağa kalkın." Nehyedilen şey, hürmet için ayağa kalkmak değil, insanları ayakta tutmaktır.

20- Dargın olanları barıştırmak. ALLAH Teâlâ, "Müminler kardeştirler. Kardeşlerinizin arasını bulun." (Hucurât, 10) buyurmuş, ALLAH Rasûlü (sa) da şunları söylemiştir:

"Sadakanın en üstünü, müslümanların arasını bulmaktır." (Taberânî, Harâitî)

"Müslümanları barıştırın, bilin ki, ALLAH Teâlâ da kıyâmet gününde onları barıştırır." (Ebu Ya'lâ, Hâkim, Harâitî)

"İki müslümanı barıştırmak için hoşlarına giden bir söz söylemek, gerçek olmasa bile yalan

değildir." (Müttefekun aleyh)

21- Müslümanların ayıp ve kusurlarını örtmek. ALLAH Rasûlü (sa) şöyle buyurmuştur:

"Kim bir müslümanın ayıp ve kusurunu örterse, ALLAH Teâlâ da dünya ve ahirette onun ayıp ve kusurlarını örter." (Müslim)

"Bir kimse, müslüman kardeşinin gördüğü kusurunu setredip gizlerse, bu amelle cennete gider." (Taberânî, Harâitî)

Müslümanların zulüm ve haksızlık dışındaki günah ve kusurlarını örtmek vaciptir. Ancak konu âdil bir mahkemeye intikal etmişse, bildiğini söyleyip gerçeğin ortaya çıkmasına yardımcı olmak vacip hâline gelir.

Kişinin kendi günahlarını da gizlemesi vaciptir. ALLAH Rasûlü (sa) şöyle buyurmuştur:

"Bütün günahlar affedilebilir. Ancak, sahibi tarafından teşhir edilen günahlar affedilmez." (Müttefekun aleyh)

İşlemiş olduğu bir günahın cezasını çekmek için gelip itirafta bulunan kişiye de şunu

söylemiştir:

"Günahını gizleyip gizlice ALLAH Teâlâ'ya tevbe etseydin, senin için daha hayırlıydı." (Ebu Dâvûd, Nesâî)

Bilinen ayıp ve kusurları (ve günahları) açıklamak günah olduğu gibi, bilinmeyenleri araştırmamak da günahtır.

(Bunun bir istisnası vardır. O da, gizli kalmaktan yararlanıp kötülükleri aşırı derecede ileri götüren ve toplumu bir yönüyle tedirgin eden suçluların güvenlik kuvvetleri tarafından araştırılması ve tesbit edilmesidir.)

Allâh Rasûlü (sa) şöyle buyurmuştur: "Ey dilleriyle iman edip kalplerine iman girmemiş olanlar! Müslümanları gıybet etmeyin ve onların ayıplarını araştırmayın. Bilin ki, her kim müslüman kardeşinin ayıbını araştırırsa, ALLAH Teâlâ da onun ayıbını araştırır. ALLAH Teâlâ bir kimsenin ayıbını araştırınca da, onu, evinin içinde saklansa bile, teşhir edip rüsva eder." (Ebu Dâvûd, Tirmizî)

Zulüm ve haksızlık dışındaki kişisel ayıp ve

günahların teşhir edilmesi hayra hizmet değildir. Aksine, bunların teşhir edilmesi yapanların hayâ perdesini yırttığı gibi, kötülüklerin örnek olması ve yayılması sonucunu da doğurur. Onun için, ALLAH Rasûlü (sa) şöyle buyurmuştur:

"Ayıpları araştırırsanız, insanları daha çok bozarsınız." (Ebu Dâvûd)

Ve şöyle denilmiştir: "Bâtıl şeyleri tasvir ve teşhir etmek, saf zihinleri bulandırır."

Kıyâmet gününde ALLAH Teâlâ da küfür ve zulüm dışındaki günahları teşhir etmez ve bunların hesabını gizli sorar. ALLAH Teâlâ'nın ahlâkı en yüce ahlâktır, bu ahlâka uyanlar da dünya ve ahirette yücelirler.

İki kişi arasındaki gizli ve özel konuşmaları dinlemek de, her türlü tecessüs gibi, haramdır. ALLAH Rasûlü (sa) şöyle buyurmuştur: "Kim dinlemesinden hoşlanmayan bir topluluğun (iki veya daha fazla insanın) konuşmasını dinlerse, kıyâmet gününde onun kulaklarına kurşun dökülür." (Buharî)

22- Şüpheli yerlerden ve böylesi işlerden uzak durmak. Çünkü şüpheli bir yere giden veya şüpheli bir iş yapan, bazı kimselerin su-i zan ve gıybet etmelerine ve böylece günaha girmelerine sebep olur. Başkasının günaha girmesine sebep olmak da günahtır. Bundan dolayı, ALLAH Teâlâ, "Müşriklerin putlarına sövmeyin, sonra onlar da, ne yaptıklarını bilmeden, ALLAH'a söverler." (En'âm, 108) buyurmuş, ALLAH Rasûlü (sa) da, "Başkasının anne ve babasına söven, kendi anne ve babasına sövmüş olur. Çünkü, bu suretle kendi anne ve babasının sövülmesine sebebiyet verir." (Müttefekun aleyh) demiştir.

Hz. Ömer (ra) da şöyle demiştir: "Şüpheli yerlerde bulunan veya şüpheli işler yapanlar, kendileri hakkında su-i zanda bulunanlara levm etmesinler. Çünkü buna kendileri sebep olurlar." İnsan, sebep olduğu bir kötülükten dolayı kimseye kızma hakkına sahip değildir.

23- Müslümanlar için şefaat etmek. Şefaat etmek, bir müslümanın iş ve ihtiyacı için aracı ve

ricacı olmaktır. İki türlü şefaat vardır. Birincisi, gayr-i meşru ve kanun dışı bir işin görülmesi için, aracı olmaktır. Bu türlü şefaat haramdır. İkincisi ise, meşru olan bir iş ve ihtiyaç için araya girmektir. Bu türlü şefaat, müslümanların birbiri üzerindeki haklarındandır. ALLAH Rasûlü (sa) şunları söylemiştir:

"En üstün olan sadakanın bir şekli de, şefaat etmektir. Şefaat sayesinde kan dökülmesi önlenir, müslümanlara menfaat sağlanır ve onlardan zarar defedilir." (Haraitî, Taberânî)

"İhtiyaç sahiplerinin durumunu bana iletin. Bu sizin için bir sevaptır." (Müttefekun aleyh)

Bureyde adındaki kadın, kocası Muğis'i terk edip gitmişti. Köle olan Muğis ise, onu sevdiğini söylüyor ve onun için ağlıyordu. ALLAH Rasûlü (sa), bu durumu duyunca, Bureyde'ye, "Muğis çocuklarının babasıdır; ona dönsen ne olur?" dedi. Kadın, "Ya RasûlULLAH! Emrediyorsan ona döneyim." dedi. ALLAH Rasûlü (sa), "Hayır! emretmiyorum, sadece şefaat ediyorum." dedi.

(Buharî)

24- Karşılaşınca selâm vermek ve tokalaşmak. ALLAH Rasûlü (sa) şöyle buyurmuştur:

"ALLAHa yemin ederim, iman etmedikçe cennete giremezsiniz; birbirinizi sevmedikçe de iman etmiş olamazsınız. Size bir şey söyleyeyim ki, onu yaptığınız zaman birbirinizi seversiniz. Bu şey, çokça selâm vermektir." (Müslim)

"Çok selâm ver ki, sevabın çok olsun."

ALLAH Rasûlü (sa) şöyle buyurmuştur: "Esselamu aleykum, diyen on sevap kazanır; esselamu aleykum ve rahmetULLAH, diyen yirmi sevap kazanır; esselamu aleykum ve rahmetulahi ve berekatuh, diyen otuz sevap kazanır."

Katade şöyle demiştir: "ALLAH Teâlâ, selâmı bu ümmete vermiştir. Bu selâm, cennet ehlinin selâm şeklidir. Daha önceki ümmetler ise birbirine eğilirlerdi." (Haraitî, Beyhakî)

Kelede İbni Hanbel şöyle demiştir: "Ben, selâm vermeden ALLAH Rasûlü’nün yanına gittim.

Kendisi bana, "Geri dön ve selâm vererek gel." buyurdu." (Ebu Dâvûd, Tirmizî)

Selâm vermek sünnettir; verilen selâmı almak ise farzdır. Çünkü, selâm vermek sevginin artmasına sebep olurken, cevap vermemek hiddet ve kızgınlığa sebep olur. ALLAH Teâlâ şöyle buyurmuştur:

"Size selâm verildiği zaman, siz de ondan daha güzel bir şekilde veya (en azından) onun gibi selâm verin." (Nisa, 86) Bu ilâhî emre muhalefet edip selâmı cevaplandırmayan kimse günah kazanmış olur.

Ebu Müslim el-Havlani şöyle demiştir: "Ben, aklımın kesmediği kimselere selâm vermem. Korkarım ki, bunlar selâma cevap vermezler ve bu sebeple meleklerin lanetine uğrarlar." Bu o demektir ki, cevap vermeyenlere selâm vermek doğru değildir. Çünkü bunlara selâm vermek, günah kazanmalarına ve lanete uğramalarına sebep olur.

Ancak, ÂbdULLAH İbni Mes'ûd'dan rivAyet

edilen bir hadis, bunun aksini ifâde ediyor. Hadis şöyledir:

"Kişi bir topluluğun yanından geçip selâm verdiği zaman, bunlar onun selâmına cevap verirlerse iki taraf da sevap kazanır; bunlar cevap vermezlerse, yalnız kendisi sevap kazanır ve daha hayırlı olan bir melek topuluğu onun selâmına cevap verir." (Harâitî, Beyhakî)

Bu hadisle yukarıdaki sözü birleştirmek de mümkündür. Buna göre, cevap vermeyeceği belli olan kimseye selâm verilmez; fakat cevap verip vermeyeceği belli olmayana selâm verilir. Çünkü bir kişinin cevap vermeyeceğini kestirmek mümkün olsa bile, bir topluluk içinde bir tek ferdin bile cevap vermeyeceğini kestirmek mümkün değildir. Bir topluluktan bir tek ferdin cevap vermesi de zaten yeterlidir.

Küçük büyüğe, "binitli yayaya, yürüyen oturana, az olan çok olana" selâm verirler. (Müslim) Uzakta olana selâm verilirken, elle de işaret edilir.

Selâmla birlikte tokalaşmak da sünnettir. ALLAH Rasûlü (sa), selâmdan sonra karşısındaki ile tokalaşır ve o elini çekmedikçe kendisi elini çekmezdi.

Bir hadis-i şerifte de tokalaşmayı teşvik ederek şöyle buyurmuştur:

"İki müslüman karşılaştıkları zaman, tokalaşırlarsa, günahları affedilir." (Tirmizî)

Hasan el-Basrî (ra) şöyle demiştir: "Musâfaha (tokalaşma) sevgiyi arttırır."

Ayrılırken de selâm vermek sünnettir. ALLAH Rasûlü (sa) şöyle buyurmuştur: "Biriniz ayrıldığı zaman da selâm versin. Çünkü geliş selâmı gidiş selâmından daha önemli değildir." (Ebu Dâvûd, Tirmizî)

Saygı duyulan din büyüklerinin elini öpmekte sakınca yoktur. ÂbdULLAH İbni Ömer (ra) şöyle demiştir: "Biz ALLAH Rasûlü’nün elini öperdik."

Kâ'b İbni Mâlik (ra), tevbesi kabul edilince, gelip ALLAH Resulünün elini öpmüştür. (Ebu

Dâvûd)

Bir bedevî, "Ya RasûlULLAH! İzin ver, başını ve elini (diğer bir rivAyette, ayağını) öpeyim, dedi. ALLAH Rasûlü (sa), ona izin verdi." (Hâkim)

Ebu Ubeyde (ra), Şam'a gelen Hz. Ömer'i karşılamış ve elini öpmüştür.

RivAyetlerden anlaşıldığına göre, asr-ı saadette ancak uzun ayrılıklardan sonra ve önemli münâsebetlerde büyüklerin elleri öpülmüştür. Daha sonraki dönemlerde ise, bunun dozu aşılmış ve her görüşüp buluşmada el etek öpülmüştür. İslâm'a ait olanlar asr-ı saadetteki tatbikattır. Daha sonraki şeyler ise geleneklerdir. Gelenekler doğru veya yanlış olabilirler. Bunlar tartışmaya açık konulardır.

Selâm verirken eğilmek nehyedilmiştir. Enes (ra) şöyle demiştir: "Biz, 'Ya RasûlULLAH! Birbirimize eğilebilir miyiz?' diye sorduk. Kendisi, 'Hayır!' dedi. Biz, 'Birbirimizi öpebilir miyiz?' dedik. Kendisi, 'Hayır!' dedi." (Tirmizî)

Ancak, ALLAH Rasûlü (sa), uzak düşen bazı ashâbı (evlatlığı Zeyd İbni Hârise gibi) ile buluşunca onları kucaklayıp öpmüştür. (Tirmizî) Bu da, her zaman değil, fakat ayrılıktan sonraki buluşmada kucaklaşıp öpüşmenin câiz olduğunu gösterir.

Âlimlere saygı için atlarının dizginini tutmak câizdir. Nitekim, ÂbdULLAH İbni Abbas (ra), Zeyd İbni Sâbit'in bindiği atın dizginini tutmuştur.

Gelen için kalkmak da câizdir. Ancak, oturan için ayakta durmak câiz değildir. Bu, acem usulüdür ve bazı insanların bazı insanları hor ve hakîr görmelerinin bir ifadesidir. ALLAH Rasûlü (sa), insanları bu ölçüde hakîr gören kimselerin cehennemlik olduklarını haber vermiştir. (Ebu Dâvûd, Tirmizî)

Cemaat ve kalabalığın gelen için ayağa kalkması da nehyedilmiştir. ALLAH Rasûlü (sa), "Beni gördüğünüz zaman, acem usulüyle ayağa kalkmayın." buyurmuştur. (Ebu Dâvûd, İbnu Mâce)

Acem usulüyle ayağa kalkmak iki türlüdür. Birincisi, kalabalığın gelen için ayağa kalkmasıdır. İkincisi ise, oturan bir büyüğe saygı için ayakta durmaktır. ALLAH Rasûlü (sa), bunların ikisini de nehyetmiştir. Oturan bir iki kişinin gelen için ayağa kalkmaları ise ayrı bir olaydır ve bu sünnettir.

(ALLAH Rasûlü (sa)'ın evi mescide bitişikti. Namaz vakti, ezan ve sünnetten sonra evden çıkıp imamlık yapmak için mescide çıkardı. O, mescide gelirken, cemaatin ayağa kalkmasını nehyetmiştir. Ancak bu nehiy her türlü cemaat için de geçerlidir.)

25- Müslümanların can, ırz ve malını tecâvüzlere karşı korumak, bunun için var gücüyle mücâdele etmek. ALLAH Rasûlü (sa) şunları söylemiştir:

"Müslüman müslümanın kardeşidir; ne ona zulmeder, ne de onu zâlimin elinde bırakır."

"Müslüman kardeşine yönelik -fiilî veya sözlü- bir tecâvüzü önleyen bir kimseyi cehennem

ateşinden korumak ALLAH Teâlâ üzerinde bir haktır." (Ahmed)

"Kim gücü yettiği hâlde, din kardeşine yönelik tecâvüzü önlemezse, ALLAH Teâlâ dünyada ve ahirette bunun acısını mutlaka kendisinden çıkarır." (İbnu Ebid-dünya)

"Kim din kardeşine, haysiyet ve şerefine ilişilen bir yerde yardım ederse, ALLAH Teâlâ da kendisine böyle bir yerde yardım eder. Ve kim onu yalnız bırakırsa, ALLAH Teâlâ da kendisini yalnız bırakır." (Ebu Dâvûd)

"Müslüman kardeşine yardım et." (Müttefekun aleyh)

Kur'ân-ı Kerim'de de "İki müminden biri diğerine karşı haksız saldırıda bulunursa, bundan dönünceye kadar onunla savaşın." (Hucurât, 9) buyurulmuştur.

26- Aksırana duâ etmek. ALLAH Rasûlü (sa) bu konuda şöyle buyurmuştur: "Biriniz aksırdığı zaman, 'El-hamdu lillâh.’ desin. O bunu deyince, yanındaki, 'ALLAH sana merhamet etsin.’

desin. Kendisi de, 'ALLAH bize de, size de merhamet etsin.’ diye karşılık versin." (Ebu Dâvûd, Tirmizî)

(Türkiye geleneğinde, aksırana, "Çok yaşa!" denir. Ancak bu söz anlamsızdır. Çünkü, "Çok yaşa!" demekle kimse çok yaşamaz. Çünkü bu onun elinde değildir. Onun için, bunu bir duâ cümlesi şeklinde söylemek lâzımdır.)

ALLAH Rasûlü (sa), aksırdığı zaman, eliyle ağzını tutardı. (Ebu Dâvûd, Tirmizî) Aksırırken ağzını tutmak böylece ümmet için de sünnet olmuştur.

27- Fakir ve düşkünleri dışlamamak. Fakir ve düşkünler, zengin ve ikbâl sahibi kimselerden daha az insan ve daha az müslüman değildirler. Hatta çoğu zaman, bunların ALLAH yanındaki itibarları ve ahiretteki sevapları berikilerden daha fazladır.

Şefkat, tevazu, samimiyet gibi insanî değerler de genellikle, harabelerdeki hazineler gibi, bu insanlarda görülür. Onun için, bu insanları

diğer insanlarla aynı seviyede tutmak, hepsine eşit muamele etmek ve aynı ilgi ve yakınlığı göstermek lâzımdır.

(Dünyada üç nazariye vardır. Birincisi, fakir ve düşkünleri hor gören ve onlara insan gözüyle bakmayan nazariyedir. Asrımızda bu nazariyenin temsilcisi kapitalizmdir. Her şeyin para ile ölçüldüğü bu zâlim anlayışta parası olmayanların yeri ve değeri yoktur. İkincisi, zengin ve ikbâl sahiplerine düşmanlık eden nazariyedir. Bunun temsilcisi komünizmdir. Kıskançlık ve yıkım histerisine dayanan bu çılgın ideolojide varlık ve mutluluk imha edilmesi gereken hedeflerdir. Üçüncüsü ise, maddî durumları ne olursa olsun, insanları eşit kabul eden ve ancak sahip oldukları ruhî kabiliyet ve faziletlere göre onlara daha çok saygı hakkı tanıyan nazariyedir. Bu nazariye semavî dinlerin nazariyesidir ve onun son temsilcisi İslâm’dır.)

ALLAH Teâlâ şöyle buyurmuştur: "Ey iman edenler! Sizden bir kavim diğer bir kavmi küçük

görmesin; bu kavim kendilerinden daha hayırlı olabilir." (Hucurât, 11)

"ALLAH yanında en itibarlı olanınız, takvası en fazla olanınızdır." (Hucurât, 13)

RivAyet edildiğine göre, Süleyman (as), sahip olduğu saltanata rağmen, bir meclise geldiği zaman orada bulunan bir miskinin yanında oturur ve, "Miskinin yeri miskinin yanıdır." derdi.

Bir peygamber, "ALLAH'ım! Bir kulundan razı olduğun nasıl bilinir?" diye sormuş ve şu cevabı almıştır: "Miskin ve düşkünler ondan razı iseler, ben de ondan razıyım."

Musa (as), "Ya RABBİ! Senin rızanı nerede arayayım?" diye sormuş ve şu cevabı almıştır: "Benim rızamı kalpleri kırık olan kullarımın yanında, onların sohbet ve yakınlığında ara."

ALLAH Rasûlü (sa) da, "ALLAH'ım! Beni miskin olarak yaşat, miskin olarak vefat ettir ve miskinlerle beraber haşret." diye duâ etmiştir ve şöyle demiştir:

"Fâsık insanın sahip olduğu nimete

imrenmeyin. Çünkü bu nimet geçici, cezası ise kalıcıdır." (Buharî/et-Tarih; Taberânî)

Ancak ALLAH Teâlâ’nın takdiriyle miskin olmakla tembellik yüzünden miskinleşmek ayrı şeylerdir. İslâm, birincilere kader kurbanları gözüyle bakıp onları okşarken, diğerlerini tembelliğin kurbanı olarak görür ve onları aşağılar.

ALLAH Rasûlü (sa), tembellikten ve onun kötü sonuçlarından devamlı surette ALLAH Teâlâ'ya sığınmıştır.

Miskinlerin en zayıfları ise yetimlerdir. İslâm dini, yetimler için sıkı tembihlerde bulunmuştur. ALLAH Rasûlü (sa), "Kim, ebeveyni müslüman olan bir yetimi himayesine alıp büyütürse, ona kesin olarak cennet vacip olur." (Ahmed) buyurmuş, (şehâdet ve orta parmaklarını yan yana getirerek) "Ben ve yetimi himaye eden kimse cennette bu iki parmak gibiyiz." demiştir. (Müslim)

Kur’ân-ı Kerim'deki en ağır tehdidi ihtivâ

eden âyetlerden birisi de yetime haksızlık edenler hakkında indirilmiştir. Ayet şöyledir: "Yetimlerin malını haksızlıkla yiyenler, midelerine ateş indirirler. Bunlar, yakıcı bir alevde kavrulacaklardır." (Bakara, 174)

28- Müslümanlara fikir vermek, nasihat etmek ve onları sevindirmek. ALLAH Rasûlü (sa) şunları söylemiştir: "Mümin kimse, kendi nefsi için istediği iyilikleri mümin kardeşi için de ister." (Değişik bir lafızla geçti)

"Biriniz diğeriniz için ayna gibisiniz. Birbirinizde gördüğünüz kusurları giderin." (Ebu Dâvûd, Tirmizî)

"ALLAH için bir müslümanın ihtiyacıyla uğraşmak, iki ay mescide kapanıp ibâdet etmekten daha hayırlıdır." (Hâkim)

"Müslümanı sevindirmek en üstün amellerdendir." (Taberânî) Şöyle denilmiştir: "En büyük günahlar, ALLAH Teâlâ'ya ortak tanımak ve O'nun kullarına zarar vermektir; en büyük ameller de ALLAH Teâlâ'ya iman etmek ve O'nun kullarına

faydalı olmaktır."

Ali İbni Fudayl, bir gün ağlarken niçin ağladığı sorulmuştur. Himmeti yüce ve şefkati büyük bu zat şöyle cevap vermiştir: "Bana zulmedenleri hatırladım da, bunlar yarın ALLAH Teâlâ tarafından benim hakkın için sorguya çekildikleri zaman hâlleri ne olacaktır, diye düşündüm ve onlara acıdım."

29- Hastaları ziyaret etmek. Bu hakkın sabit olması için müslüman olmak ve alelâde tanışmak yeterlidir. ALLAH Rasûlü (sa) şunları söylemiştir:

"Hastayı ziyaret etmeye giden kimse, cennete doğru gider." (İbnu Mâce, Hâkim, Tirmizî)

"Hastayı ziyaret eden kimse ALLAH Teâlâ'nın rahmet denizine girer." (Beyhakî)

"Kıyâmet gününde ALLAH Teâlâ bazı kimselere, 'Ben hastalandım, beni ziyaret etmediniz.' diye itap eder. Bunlar, 'Sen âlemlerin RABBİsin, nasıl hastalanırsın?' diyerek şaşkınlık gösterirler. ALLAH Teâlâ, 'Kullarım hastalandılar,

onları benim için ziyaret etseydiniz beni ziyaret etmiş gibi olurdunuz.' der." (Buharî)

Hastanın kendisinden aksi teklif gelmedikçe ziyaret kısa kesilmelidir. Bu arada ona duâ edilmeli, moral verilmeli ve bir ihtiyacı olup olmadığı sorulup yardımcı olunmalıdır. Hasta da hâlinden şikâyet etmemelidir. Çünkü, hastalığın meşakkati yanında pek çok faydaları da vardır. Bu sebeple ALLAH Rasûlü (sa) şöyle buyurmuştur:

"ALLAH Teâlâ bir kimseye hayır irade ettiği zaman, ondan bir şeyler alır." (Geçti)

"Belâların en şiddetlileri peygamberlere ve dereceleri yüksek olanlara verilir."

Ancak hâlini anlatmak şikâyet değildir. Çünkü, "Derdini söylemeyen derman bulamaz." Derdini söylemek aynı zamanda bir rahatlama ve psikolojik tedavidir. Bu bakımdan, dert anlatma hastası hâline gelmemek ve olanları abartmamak şartıyla hâlini uygun kimselere anlatmakta sakınca yoktur. Gerçi kuvvetli irade sahipleri bundan da sakınmışlardır, ancak bu herkesin erişebileceği bir

mertebe değildir, hâlini anlatırken, bunda şikâyet etmek maksadı bulunmadığını ifade etmek için, arada bir ALLAH Teâlâ'ya hamd ve şükredilmelidir.

Hz. Ali'yi bir hastalığında ziyaret eden ALLAH Rasûlü (sa) ona şöyle dua etmesini önermiştir: "ALLAH'ım! Senden ya âcil şifâ, ya acıya karşı sabır, ya da dünyadan çıkıp rahmetine kavuşmayı isterim." (İbnu Ebid-Dünya, Beyhakî)

Şu duayı da üç kere okumak müstehab görülmüştür: "Eûzu bi izzetillâhi ve kudretihi min şerri mâ ecidu ve uhâziru (Duyduğun acıdan ve korktuğum gelişmelerden ALLAH Teâlâ'nın izzet ve kudretine sığmıyorum)."

Tedavi olmak da dinen câiz ve hatta faydası kuvvetle muhtemelse vaciptir. Çünkü can ALLAH Teâlâ'nın bir emânetidir. Bu emaneti, her emanet gibi, tehlikeden korumak dinî bir vazifedir. Bu sebeple ALLAH Rasûlü (sa), "Tedavi olunuz. Uygun ilâcı bulursanız ALLAH size şifâ verir." buyurmuştur. (Geçti)

Tedavi olunsa da şifayı veren ALLAH

Teâlâ'dır. Çünkü şifâ verme gücüne sadece O sahiptir. İlâç ve saire ise, âdî sebeplerden ibarettirler. Bu gerçek, İbrahim (as)'ın dilinden "Hastalandığım zaman bana şifa veren O'dur." (Şuarâ, 80) Ayetiyle ifâde edilmiştir. Nitekim, ALLAH Teâlâ'nın güzel isimlerinden birisi de "eş-Şafi"dir. Bu, şifa veren demektir.

Gerçek bu olduğu için, şifâyı ALLAH Teâlâ'nın dışında her hangi bir kuvvetten veya sebepten bilmek, istemek ve beklemek küfürdür.

30- Cenazeye katılmak. Ölmüş bir müslümanın İslâmî bir usulle kaldırılmasına yardımcı olmak ve fiilen onun cenaze merasimine iştirak etmek bir kardeşlik görevidir. ALLAH Rasûlü (sa) şöyle buyurmuştur:

"Kim bir müslümanın cenazesinde hâzır bulunsa, ona bir kırat sevap vardır." (Müttefekun aleyh)

Kırat, Uhud dağı kadar bir ağırlıktır.

ÂbdULLAH İbni Ömer (ra), bu hadisi duyunca şöyle demiştir: "Yazık bize! Bazen basit

sebeplerle bu büyük sevabı kaçırıyoruz."

Cenazede hâzır bulunmak, din kardeşliği hakkı olduğu gibi, ibret alma ve kendine gelme vesilesidir. Mekhûl ed-Dimeşkî (ra) geçen bir cenazeyi gördüğü zaman, hüzünlü ve içli bir sesle ona doğru, "Git, biz de arkandan geliyoruz!" diye seslenirdi.

Bir şâir, cenazeyi taşıyan tabutu şöyle konuşturmuştur:

Bana aklınla bak, ben senin
Naklin için hazırlanmışım
Ölüm tahtasıyım, bugüne değin
Senin gibi nicesini götürmüşüm

Cenazeye katılmak, bir anlamda da müslümanın acısını paylaşmaktır. A’meş şöyle demiştir: "Vaktiyle bir cenazeye katıldığımızda kimin kime baş sağlığı dilemesi gerektiğini anlayamazdık. Çünkü, bütün topluluk aynı acıyı duyuyorduk."

Cenazeyi götürürken bununla ilgili İslâmî edeplere uymak lâzımdır. Bunlar huşû' içinde

yürümek, konuşmamak, ölümü düşünmek, bu yolculuk için kendi hazırlığını aklından geçirmek ve ölüye acıyıp ona rahmet duası yapmaktır.

ALLAH Rasûlü (sa) şöyle buyurmuştur: "Cenazeyle birlikte üç şey gider, ikisi geri döner, biri onunla kalır. Bunlar onun ailesi, malı ve amelidir. Ailesi ve malı geri dönerler, ameli ise onunla kalır." (Müslim)

30- Müslümanların kabirlerini ziyaret etmek. Bu ziyaretten maksat, ölülere duâ etmek, ibret almak ve kalbini yumuşatmaktır. ALLAH Rasûlü (sa), bazen gündüz, bazen de gece Bakî' mezarlığını ziyaret edip orada medfûn bulunan ashâbına duâ ederdi. Bir hadiste şöyle buyurmuştur:

"Ben sizi kabir ziyaretinden nehyetmiştim. Fakat, artık kabirleri ziyaret edin. Çünkü onlar size ahireti hatırlatırlar."

Bu hadis-i şerife göre, İslâm'ın ilk yıllarında kabir ziyareti yasaklanmıştır. Bunun iki sebebi vardır. Birincisi, o dönemde kabir

ziyaretinde cahiliyet usûl ve âdetlerinin hâkim olmasıdır. İkinci sebep ise, henüz yeteri kadar müslüman kabirlerinin bulunmamasıydı. Önceki yasak bu sebeplere dayandığı için, yasağı kaldıran bu hadiste bir nesh olayı yoktur; değişen şartlara göre yeni hüküm vardır. Onun için, bugün bile, cahiliyet usulleriyle kabirleri ziyaret etmek veya dinsiz ve müşriklerin kabirlerine gitmek câiz değildir. ALLAH Teâlâ şöyle buyurmuştur:

"Onların kabirleri başında durma. Çünkü onlar ALLAH ve Rasûlü'ne kâfir oldular ve fâsık olarak öldüler." (Tevbe, 84)

Mücâhid şöyle demiştir: "Kabir hâl diliyle, 'Ben haşerat yuvası, yalnızlık evi, gurbet yeri, karanlık yurduyum. Benin bu hâlimi değiştirebilecek olan sadece amelinizdir.' der."

Ebu Zer (ra) şöyle demiştir: "Size fakirlik günümü söyleyeyim mi? Bu, kabre konulduğum gündür."

Ebud-Derdâ (ra), kabirleri çok ziyaret etmesinin sebebini soranlara şöyle demiştir:

"Kabirler bana geleceğimi ve ne olacağımı hatırlatıyorlar."

Hâtim el-Asamm şöyle demiştir: "Kabristandan geçip de kendi geleceğini düşünmeyen ve orada yatanlara duâ etmeyen bir kimse, ne kendine, ne de onlara karşı vazifesini yapmamış olur."

ALLAH Resûlü'ne nisbet edilen bir sözde şöyle denilmiştir: "Melekler her gece kabir sakinlerine, 'Kimlere gıpta ediyorsunuz?’ diye sorarlar. Onlar da; 'Biz, hayatta olup namaz kılan, oruç tutan ve ALLAH Teâlâ'ya itâat ve zikir edenleri gıpta ediyoruz.’ derler."

Rebî' İbni Heysem, kalbinde katılık, nefsinde gaflet, dünyaya karşı meyil hissettiği zaman, kabristana gidip bir çukura yatardı ve oradan yeterli derecede dehşet alınca:

"RABBİM! Ne olur, bana biraz daha mühlet ver; ta ki, bıraktığım şeylerle sâlih amel işleyeyim." (Mü’minun, 99-100) âyetini okurdu ve ondan sonra dışarı çıkıp kendi kendine:

"Ey Rabî'! Yalvarışın kabul edildi ve sana istediğin mühlet verildi. Artık sözünde durup sâlih amel işle!" derdi.

Meymûn İbni Mehrân şunu anlatmıştır:

"Ömer İbni Abdulaziz ile birlikte kabir ziyaretine gittik. Gözleri kabirlere değince ağlamaya başladı ve bana şöyle dedi:

"Ey Mehrân! Bu kabirler, atalarım olan Emevî sülalesinin kabirleridir. Dünya saltanatından sonra işte şimdi toprağın altında yatıyorlar. Hiç yaşamamış, saltanat ve keyif sürmemiş gibi duruyorlar. Ölünce sıfırlanmış ve haşerâta yem olmuşlardır." Tekrar ağladı ve sonra şöyle dedi:

"ALLAHa yemin ederim, kabre girmiş ve fakat azaptan emin olmuş bir kimseden daha mutlu ve bahtiyar insan yoktur."

İnsanlarla İlişkiler

İnsanlarla olan ilişkilerde gözetilmesi gereken bazı temel prensipler şunlardır:

• Ne ölmüş, ne de yaşayan hiçbir insanı kendinden küçük görmemek. Çünkü bu, helâk

edici olan kibirdir ve çoğu zaman yanlış bir zandır. Gerçi müslüman kâfirden üstündür. Fakat kimse müslüman olarak öleceğini garantileyemediği için, kendi şahsı için bu üstünlüğü tanıması câiz değildir. Ancak diğer müslümanları kâfirlerden üstün tutmak vaciptir. Çünkü ALLAH Teâlâ onları üstün kılmıştır.

• Dünyalıkları için kimseyi büyütmemek. Çünkü insan, her an kendisinden ayrılabilen geçici ve hâricî şeylerle büyümez. Onun için, ALLAH Rasûlü'ne nisbet edilen bir sözde şöyle denilmiştir: "Malı için kişiye hürmet edip saygı duyan bir kimsenin üçte iki dini gider."

• Kötülüklerinden dolayı fâsıklarla ilişkilerini azaltmak ve fakat onlarla açık düşmanlık durumuna gelmemek. Çünkü düşmanlık, ancak hâricî kâfirlere karşı meşru ve yararlıdır.

• İnsanları göründükleri gibi kabul etmek, onların iç yüzlerini kurcalamamak. Çünkü iç yüzlerini hem anlamak zordur, hem de bunun yararı yoktur. Zarar veren bilgi çeşitlerinden birisi

de insanların iç yüzlerini ve niyetlerini bilmektir. Çünkü çoğu insanların içleri dışları kadar güzel değildir. ALLAH Teâlâ, "çirkinlikleri örten" olduğu için, insanların niyet ve tasavvurlarını birbirinden gizlemiştir.

• İnsanlara fazla güvenmemek. Çünkü içleri dışları gibi değildir.

• Onlara bırakılan bir işin olma ihtimalini daima düşük görmek.

• İnsanların sahip oldukları şeye gönül bağlamamak. Onların bu şeyleri hakkedip etmediklerini de tartışıp durmamak. Çünkü, ALLAH Teâlâ'nın bütün işlerinin hikmetini anlamak kimseye nasip olmamıştır.

• Çıkar ümidiyle kimseyi sevmemek. Çünkü, bu ümit gerçekleşmediği zaman, sevgi nefret ve düşmanlığa inkılap eder. Kaldı ki, sevgiyi çıkar ümidi üzerine binâ etmek bu yüce duyguyu küçültür. Halbuki, ALLAH için, güzel ahlâk ve sâlih ameller için sevmek, sevgiyi de, seveni de, sevileni de yüceltir.

• Söz söylemenin fayda vermediği kimselere nefes tüketmemek. Bu durumda, başka bir yöntem denemek. Bu yöntemlerden en güzel olanı, davranışıyla örnek olmaktır.

• İnsanları ıslâh etmek için, mümkün mertebe onların hatalarını değil, iyiliklerini söylemek. Çünkü insanlar iyiliklerini kabul ederler, fakat kötülüklerini kabul etmezler. Mutlaka kötülükleri söylemek gerekirse, o zaman da genel konuşulmalıdır.

• Kimseden, kendini bildiğin gibi bilmelerini beklememek. Çünkü onlar senin gibi, sana içinden değil dışından bakarlar. Halbuki, dışın onlar için çok şey ifade etmeyebilir. Bu durumda onları mazur görmek lâzımdır.

• İnsanları kendi hakkında yanılgıya düşürmemek için dışını içine uydurmak. ALLAH Rasûlü (sa) şöyle duâ etmiştir: "ALLAH'ım! İçimi dışımdan daha iyi yap, dışımı da iyi yap." Onun için, Melâmetilerin ve diğer bir takım sufilerin yaptıkları gibi, dışını kötü göstermek câiz değildir.

Çünkü bu su-i zanna sebep olur. Su-i zan ise haramdır. Harama sebep olan da günahkâr olur. Bundan başka, insanların iyi örneklere ihtiyaçları vardır. Bunlardan da daha önemlisi, din ve Şeriatı halkın gözünde küçültmemek lâzımdır.

• Kendini insanlara değil, ALLAH Teâlâ'ya beğendirmeye çalışmak. Çünkü, O bir kimseyi beğenirse, onu kullarına da beğendirir.

,

• İyi gün dostunu dost saymamak. Çünkü, iyi günde düşman bile dost görünür.

• Kimseye ne ebedî dost, ne de ebedî düşman gibi davranmamak. Çünkü dostun düşman, düşmanın da dost hâline geldiği çok görülmüştür.

• Ne insanlar kızarlar diye ALLAH Teâlâ'ya itaatı terk etmek, ne de onlar sevinirler diye O'na itaatsızlık etmek.

• Hakkın hatırını bütün hatırlardan üstün tutmak.

• ALLAH için sevmek, ALLAH için

buğzetmek, ALLAH için vermek ve ALLAH için yaşamak.

Komşu Hakları

Komşuluk, beraberinde bazı haklar getirir. Komşuluk hakları, din kardeşliği haklarından ayrıdır. Bu sebeple, ALLAH Rasûlü (sa) şöyle demiştir:

"Komşular üç çeşittir. Bunlar müslüman ve akraba olan komşular, müslüman olan yabancı komşular ve başka dinlerden olan komşulardır. Bunlardan birincilerin üç hakkı, ikincilerin iki hakkı, üçüncülerin bir hakkı vardır." (Bezzâr, Ebu Nuaym, İbnu Adiy)

ALLAH Rasûlü (sa), çok önem verdiği komşuluk haklarıyla ilgili olarak şunları söylemiştir:

"Komşuna iyi komşuluk et ki, Müslüman olasın." (Müttefekun aleyh)

"ALLAHa ve ahiret gününe iman eden kimse, komşusuna iyilik etsin." (Geçti)

"Komşusu kendi şerrinden emin olmadığı

kişi iman etmiş olmaz." (Müttefekun aleyh)

"Cebrâil (as), komşu hakkını o kadar tekrarlıyor ki, komşunun komşuya vâris edileceğini düşünmeye başladım." (Müslim)

"Binanın uğuru komşularının iyi olmasıdır." (Harâitî, İbnu Adiy)

"Komşu hakkının ne olduğunu bilir misiniz? Bu hak, komşu bir ihtiyaç için başvurduğu zaman ihtiyacını gidermek, bir tecâvüze karşı yardım istediği zaman ona yardım etmek, borç istediği zaman ona borç vermek, fakir ise ona teberruda bulunmak, hastalandığı zaman onu ziyaret etmek, öldüğü zaman cenazesine katılmak, sevindiği zaman onu kutlamak, üzüldüğü zaman onu teselli etmek, binasını onun binasının üstüne çıkarmamak, onun cephesini kapatmamak, ona eziyet vermemek, yemeğini onun gözü önünde yememek, kokusunu onun evine salmamak, ya da ona da bir miktar vermektir." (Müslim)

Denildiğine göre, kıyâmet gününde fakir

olan kimse varlıklı olan komşusunun yakasına yapışır ve onu ALLAH Teâlâ'ya şikâyet ederek, "Ya RABBİ! Bu adam niçin sorunlarımla ilgilenmedi ve kapısını yüzüme kapattı." der.

İbn’ul Mukaffa, komşusunun borçtan dolayı evini satışa çıkardığını öğrenince: "O, bundan dolayı evini satarsa, biz ona karşı komşuluk hakkını yerine getirmemiş oluruz." demiş ve gidip onun borcunu kendi parasıyla ödemiştir.

Bir zat, evinde fare çokluğundan şikâyetçi olmuş; ona bir kedi beslerse, farelerden kurtulacağını söylemişler. Kendisi, "O zaman fareler kaçıp komşunun evine girerler ve ben bu vesileyle komşuluk hakkını çiğnemiş olurum." demiş ve bu çözüm teklifini reddetmiştir.

Komşuluk hakkı özetle, komşuya zarar ve eziyet vermemek, elinden geldiğince ona iyilik etmek, onu tecessüs etmemek (girdisini, çıktısını kurcalamamak), tesadüfen görüp öğrendiği ayıp ve kusurlarını teşhir etmemek, onu kıskanmamak,

hakkında kötülük düşünmemek, namusuna kötü gözle bakmamak, karşılaştıkça ona selâm verip hâl ve hatır sormak, çocuklarını sevip okşamak, acı ve tatlı günlerinde yanında olmak ve onu başkalarına karşı savunmaktır. Din kardeşliği hakları da müslüman olan komşu için geçerli ve hatta önceliklidir.

Mücahid şöyle demiştir: "ÂbdULLAH İbni Ömer'in yanındaydık. Hizmetçisi kestiği bir koyunu yüzüyordu. ÂbdULLAH, ikide birde bizimle konuşmasını kesip ona, "Komşumuza ondan bir parça vermeyi unutma." dedi. Hizmetçi, "Tamam, anladık." deyince de, şunu söyledi:

"ALLAH Rasûlü (sa) komşuluk hakkına çok önem verirdi. Biz de bu hakka önem vermek durumundayız."

Ebu Zer (ra) şöyle demiştir: ALLAH Rasûlü (sa) bana şunu tavsiye etti: "Bir yemek pişirdiğin zaman, komşunun payını da ekle. En azından, fazla su koyup onu arttır ve muhtaç olan komşuna ondan bir tas gönder."

ALLAH Rasûlü (sa) şunları söylemiştir: "Yanındaki komşusu aç İken, tok yatan kimse bana iman etmemiştir." (Buharî)

"Ey müslüman kadınlar! Verebileceğiniz bir keçinin bacağı bile olsa, onu komşunuzdan esirgemeyin." (Beyhakî)

"ALLAH Teâlâ bir kuluna iyilik dilerse, onu çevresindekileri memnun eden hayırlı amellere muvaffak eder." (Ahmed, Taberânî)

Bir sahâbi, "Ya RasûlULLAH! İyi veya kötü olduğumu nasıl anlayabilirim?" diye sormuş, ALLAH Rasûlü (sa) şu cevabı vermiştir: "Komşuların iyi olduğunu söylüyorlarsa, sen iyisin; onlar kötü olduğunu söylüyorlarsa sen kötüsün." (Müttefekun aleyh)

ALLAH Teâlâ, bir çok hakları bir arada zikrettiği bir âyette şöyle buyurmuştur: "ALLAHa kulluk ve ibadet edin ve O'na ortak tanımayın; anne ve babanıza iyi davranın, akrabaya, yetimlere, miskinlere, akraba olan komşuya ve yabancı olan komşuya, eşinize, yolcuya ve elinizde

tuttuğunuz kölelere iyi davranın..." (Nisa, 36)

Akraba Hakkı

ALLAH Teâlâ, kudsî hadiste şöyle buyurmuştur: "Akrabalığı gözeteni ben de gözetirim; onu koparanı ben de koparırım." (Müttefekun aleyh)

ALLAH Rasûlü (sa) da şunları söylemiştir: "Kim ömrünün uzatılmasını ve rızkının genişletilmesini istiyorsa takva hâlinde yaşasın ve akrabalığı gözetsin." (İbnu Hibban, Harâitî)

"Sevabı en çabuk verilen amellerden birisi akrabalığı gözetmektir." (Tirmizî, Nesaî, İbnu Mâce)

"Yabancı fakire sadaka bir sadakadır; akrabaya sadaka ise iki sadakadır." (Ahmed, Taberânî)

"En üstün sadaka, muhtaç olan akrabaya verilen sadakadır." (Ahmed, Taberânî)

"İnsanlara karşı yapılan amellerin en efdali, gözetmeyen akrabayı gözetmek, vermeyene vermek ve zulmedeni affetmektir." (Ahmed,

Taberânî)

Bu amellerin en efdal olması, onlarda nefis payının bulunmaması, her birinin nefse karşı tam bir mücâdele örneği oluşturması ve tamamen ALLAH Teâlâ'nın rızası için yapılmasından dolayıdır.

Ebu Zer (ra) şöyle demiştir: ALLAH Rasûlü (sa) bana, "Seni gözetmese de akrabanı gözet ve acı da gelse hakkı söyle!" diye emretti.

ALLAH Teâlâ için yapılan işlerde insanlardan karşılık istenmez. Ayet-i Kerimede şöyle buyurulmuştur: "Onlar, kendi canları da çekmesine rağmen, yemeği yoksula, yetime ve esire yedirirler ve şöyle derler: "Biz size ALLAH rızası için yediriyoruz. Onun için sizden ne bir karşılık, ne de bir teşekkür istemiyoruz." (İnsan, 8, 9)

Maksadı ALLAH Teâlâ'nın rızasını kazanmak olan kimseler, akrabalığı gözetirken de bu prensibe göre hareket ederler. Bu sebeple, bunlar, akrabanın tavrını önemsemeden onları

gözetir ve kendilerine yakınlık gösterirler. ALLAH Rasûlü (sa) şöyle buyurmuştur:

"Akrabalığı gözetmek karşılıklı olursa bir çeşit mübâdele ve alış veriş olur. Fakat tek taraflı olursa hâlis olarak ALLAH için olur." (Taberânî, Beyhakî)

Hz. Ebu Bekir (ra), fakir olan bir akrabasını gözetir ve onu kendi bütçesiyle geçindirirdi. Fakat, bu adam iyiliğe iyilikle karşılık vermek yerine, iftira hadisesinde bunu uyduran münafıkların maşası gibi çalıştı. Hz. Ebu Bekir (ra) haklı olarak buna kırıldı, kızdı ve yemin ederek bundan sonra ona hiçbir yardım yapmayacağını söyledi. Bunun üzerine, şu Ayet-i kerime indirildi: "İçinizdeki faziletli ve varlıklı kimseler, akrabaya, yoksullara, ALLAH yolunda hicret edenlere yardım etmeyeceklerine yemin etmesinler; bağışlasınlar; göz yumsunlar. Siz, ALLAH'ın size mağfiret etmesini istemiyor musunuz? ALLAH bağışlayıcı ve merhametlidir." (Nur, 22)

Bu âyette ALLAH Teâlâ, akrabalık

gözetiminde ihlas, hasbilik ve fedâkârlık prensibinin muhafaza edilmesini emretmiştir. Kalbi yaralı olan Ebu Bekir (ra), bu âyeti dinleyince ağlamış ve, "Elbette ki, ALLAH Teâlâ'nın bana mağfiret etmesini istiyorum." demiş ve akrabası olan adama eskisi gibi yardım etmeye devam etmiştir.

ALLAH Teâlâ, müminleri akrabalığı gözetmekle vasıflandırmış, (Ra'd, 21) kâfir ve münafıkları da akrabalık bağını koparmakla tanıtmıştır. (Ra'd, 25)

Anne, Baba ve Evlâd Hakları

Şüphe yoktur ki, akrabalığın en üstün türü, ebeveyn ve evlâd arasındaki akrabalıktır. Bu sebeple, akraba hakkı bunlar için daha çok önem kazanır. ALLAH Rasûlü (sa) şöyle buyurmuştur:

"Evlâd, ebeveyninin hakkını hiçbir şekilde tam olarak ödeyemez. Meğer ki, onları köle olarak bulup satın alsın ve azat etsin." (Müslim)

"Ebeveyne hizmet etmek, bütün nafile ibadetlerden daha üstündür." (Ebu Ya'lâ, Taberî)

"İyilik edilmeye en çok hakkı olan kimse annedir, ondan sonra babadır, ondan sonra bacıdır, ondan sonra kardeştir, ondan sonra yakınlık derecelerine göre diğer akrabalardır." (Müslim, Nesaî)

"Annenin hakkı, baba hakkının iki katıdır."

"Annenin evlâdına duâsı en çabuk kabul edilen duâdır."

ALLAH Teâlâ da, anne ve babaya iyilik etmeyi ve ikramda bulunmayı mükerreren emretmiş ve örneğin şöyle buyurmuştur:

"RABBİn emretti ki, sadece kendisine kulluk edesiniz ve anne-babaya iyilikte bulunasınız." (İsrâ, 23)

"Biz insana ebeveynine iyilik yapmasını tavsiye ettik."

"Anne ve babandan birisi veya her ikisi senin yanında yaşlanırlarsa, onlara 'öf!’ deme, onların taleplerini sertlikle reddetme, onlara güzel ve doğru sözler söyle. Onlara karşı merhamet duyarak tevazu kanatlarını indir ve onlar için :

'RABBİM! Onlar küçüklüğümde bana merhamet ettikleri gibi, sen de onlara merhamet et.’ diye duâ et!" (İsrâ, 23, 24)

Anne ve babanın hatırı için, devamlı olmaması ve kendilerine bir yarar sağlaması şartıyla nafile ibadetleri terk etmek câiz ve hatta evlâdır. Ancak, günah işlemek, ahlâkî zaaf göstermek ve hepsinden kötüsü küfre girmek (yanlış fikir ve ideolojilere inanmak) yolundaki tekliflerine uymak câiz değildir. ALLAH Teâlâ, bu konuda da şöyle buyurmuştur:

"Onlar, cehd ve çaba gösterip seni şirke sokmak isterlerse, onlara itâat etme." (Ankebût, 8; Lukman, 10)

ALLAH Rasûlü (sa), her yerde geçerli olan bir kural mahiyetindeki meşhur hadisinde "ALLAHa karşı itaatsızlık oluşturan bir konuda kula itâat edilmez." buyurmuştur.

Bir adam Yemen'den gelip cihâd hareketine katılmak istediğini söyledi. ALLAH Rasûlü (sa) ona, "Annen ve baban hayatta

mıdırlar?" diye sordu. Adam, "Evet, hayattadırlar." dedi. ALLAH Rasûlü (sa): "Öyleyse, dön, önce onlardan izin iste. İzin verirlerse gel. İzin vermezlerse onlara hizmet et. Bil ki, anne ve babaya hizmet etmek, imandan sonra en hayırlı amellerdendir." dedi. (Ahmed, İbnu Hibban) Başka bir adama da, "Git, annene hizmet et. Bil ki, cennet onun ayakları altındadır." buyurdu. (Nesaî, İbnu Mâce, Hâkim)

Bir adam hicret etmek istediğini, ancak bakıma muhtaç olan anne ve babasının onun bu isteği karşısında üzülüp ağladıklarını söyledi. ALLAH Rasûlü (sa) kendisine, "Evine dön ve onları ağlattığın gibi, güldür." buyurdu. (Ebu Dâvûd, Nesaî, İbnu Mâce, Hâkim)

Bir sahâbî, "Ya RasûlULLAH! Ebeveynim öldükten sonra onlar için yapmam gereken bir şey kalır mı?" diye sordu. ALLAH Rasûlü (sa) şu cevabı verdi: "Onlardan sonra kendilerine duâ ve istiğfâr etmen, teahhüdlerini yerine getirmen, dostlarına ikramda bulunman ve onların yoluyla kurulan

akrabalığı gözetmen kalır." (Ebu Dâvûd, İbnu Mâce, İbnu Hibban, Hâkim)

"Ebeveyn öldükten sonra, sevdiklerini gözetmek onları gözetmek gibidir." (Müslim)

Ebeveyn hakları bu derecede önemli tutulmuş, ancak bunun yanında, onların da bu hakların ifâsı konusunda çocuklarına yardımcı olmaları emredilmiştir. ALLAH Rasûlü (sa) şöyle buyurmuştur:

"ALLAH o ebeveyne merhamet etsin ki, çocuklarının kendi haklarını gözetmelerini kolaylaştırırlar." (İbnu Hibban)

Bir bedevî Hz. Ömer'e gelip oğlunun kendisine karşı geldiğini ve babalık hakkını çiğnediğini söyleyip şikâyette bulundu. Hz. Ömer (ra), oğlunu getirtti ve ona niçin babasının babalık hakkını çiğnediğini sordu. Çocuk, "Onun benim üzerimde hakkı vardır da benim onun üzerinde hakkım yok mudur?" diye sordu. Hz. Ömer (ra), "Elbette ki, senin de onun üzerinde hakkın vardır." diye cevap verdi. Çocuk, "Benim hakkın nedir?"

diye sordu. Hz. Ömer (ra), "Senin hakkın babanın sana temiz bir aileden anne seçmesi, sana onurlu bir isim vermesi ve sana dinini öğretmesidir." dedi. Çocuk, "Fakat bu adam, benim annemi çingenelerden seçmiş, bana "Pislik Böceği" adını koymuş ve bana dinim hakkında bir şey öğretmemiştir." dedi. Bunun üzerine Hz. Ömer (ra), kamçısını bedeviye doğru kaldırdı ve ona şunu söyledi: "Çocuğun senin hakkını çiğnemeden önce sen onun hakkını çiğnemişsin. Onun için şikâyetin yersizdir, kalk git!"

ALLAH Rasûlü (sa) şöyle buyurmuştur: "Anne ve babanın evlâd üzerinde hakları bulunduğu gibi, onun da onlar üzerinde hakkı vardır." (Taberânî)

"Çocuklara güzel bir edep kazandırmak ve onlara güzel bir isim koymak, anne ve babalan üzerindeki haklarındandır." (Beyhakî)

Bir adam, ALLAH Rasûlü’nün torunu Hasan'ı sevip öptüğünü görünce, "Benim on çocuğum vardır ve hiç birisini sevip öpmüş

değilim." dedi. ALLAH Rasûlü (sa) ona, "Bu dediğin merhametsizliktir. Merhamet etmeyene merhamet edilmez." dedi. Bir rivAyete göre de: "ALLAH senin kalbinden merhameti almışsa, ben ne yapabilirim." diye karşılık verdi. (Buharî)

ALLAH Rasûlü (sa) bir gün namaz kıldırırken, iki üç yaşlarında olan torunu Hasan safları yararak geldi ve secde hâlinde onun sırtına bindi. ALLAH Rasûlü (sa), çocuğun kendiliğinden inmesini bekledi ve ancak bundan sonra secdeden kalktı." (Hâkim)

ALLAH Rasûlü'ne nisbet edilen bir sözde şöyle denilmiştir: "Yedinci gününde çocuk için akika (kurban) kes; altı yaşından itibaren ona edep ve erkân öğret; dokuz yaşında onun yatağını ayır; on üç yaşında, kılmadığı takdirde, namaz için onu döv; on altı yaşında onu evlendir. Ondan sonra elini tutup kendisine, 'Sana edep ve erkân öğrettim, öğretim ve eğitim yaptırdım ve seni evlendirdim. ALLAH Teâlâ, bundan sonraki günahlarından beni sorumlu tutmasın ve kötü

amellerine beni ortak etmesin.’ desin."

Bu söz âyet ve hadislerden derlenmiştir. Bu bakımdan doğru bir sözdür; ancak çocuk hakkı on altı yaşından sonra da devam eder ve özellikle ona doğru fikir vermek, nasihat etmek ve kendisini hayra teşvik etmek konularında anne ve babanın görevleri ölümlerine kadar devam eder. Yakup (as), ölüm hastalığına yattığı zaman, oğullarını çağırmış ve onlara Kur’ân’ın diliyle "Benden sonra kime ibadet ve kulluk edeceksiniz?" diye sormuş ve onlardan şu cevabı alınca rahatlamıştır:

"Biz senin ve ataların İbrahim, İsmail ve İshak'ın tek ve bir olan ilâhına ibadet ve kulluk edeceğiz; biz O'na teslim olmuşuz." (Bakara, 133)

ALLAH Teâlâ, ebeveynin çocuklarına öncelikle neleri telkin etmeleri gerektiğini bildirmek için, sâlih bir kul olan Lokman'ın kendi çocuğuna şu nasihatini örnek vermiştir:

"Yavrucuğum! ALLAH'a ortak tanıma. Çünkü bu büyük bir haksızlık ve zulümdür.

Yavrucuğum! Yaptığın bir amel hardal tanesi kadar olup bir kayada, geniş fezada veya karanlık toprak içinde gizlense ALLAH onu çıkarıp hesabını sorar. ALLAH, her şeyi bilir ve her şeyden haberdardır. Yavrucuğum! Namaz kıl, iyiliği emret ve kötülüğü nehyet. Başına gelene de sabret. Çünkü olan şey, olması kesin olan şeydir. İnsanlara yüzünü buruşturup ekşitme ve yeryüzünde kibirle dolaşma. ALLAH, kibirli ve kendini beğenmişleri sevmez. Mutedil ve tabiî bir şekilde yürü, konuşurken de bağırıp çağırma. En çirkin ses, eşeğin anırmasıdır." (Lukman, 13-19)

ALLAH Teâlâ, isimlerini söylemediği bir ebeveynin, çocuklarının saplandığı küfür ve inkâra karşı tepkilerini ve onu bu belâdan kurtarmak için sarf ettikleri çabayı bütün ebeveynlere örnek göstermek için şöyle nakletmiştir: "O, anne ve babasına: " Öf be! Bana hep ahiret ve dirilişten bahsedip duruyorsunuz. Halbuki, geçen asırlardan beri hiç dirilen olmuş mudur?" diyordu. Onlar ise, "Kendine yazık ediyorsun; iman et. ALLAH

insanları bir daha dirilteceğini va'd etmiştir. O'nun va'dettiği şey ise haktır." diyorlardı..." (Ahkâf, 17)2

Kötü olan evlada beddua etmek yerine, ıslah olmaları için duâ etmek daha iyidir. ÂbdULLAH İbni Mübarek (ra) şöyle demiştir: "Evlâdına beddua eden ebeveynin artık onların kötülüğünden şikâyet etmeye hakları kalmaz. Çünkü bunu kendileri istemişlerdir."

Bu hüküm diğer kötüler için de geçerlidir.

Maruf Kerhî (ra) şöyle demiştir: "Ebdâl veliler her gün en az üç kere, 'ALLAH'ım! Muhammed ümmetine merhamet et. ALLAH'ım! Muhammed ümmetini ıslah et. ALLAH'ım! Muhammed ümmetinin sıkıntısını gider.' diye duâ ederler."

ALLAH Teâlâ, mal ve evladın geçici birer imtihan aracı olduklarını, bu sebeple onları gaye zannedip onlarda kilitlenmemek gerektiğini ve hatta evlâd ve eşlerden bazılarının bilerek veya bilmeyerek kişinin ahiretine düşman kadar zarar verdiklerini, bu yüzden onlara karşı uyanık

davranmak lâzım geldiğini bildirmiştir. (Tegâbûn, 14)

Köle Hakları

İslâm geldiği zaman dünyada çeşitli kölelikler vardı. Çocukları kaçırıp köleleştirmek, zor kullanarak zayıfları köleleştirmek ve borç karşılığında fakirleri köleleştirmek bunun birkaç türüdür. İslâm bütün bu kölelikleri iptal edip yasakladı. Ancak köleliğin bir türü vardı ki, o savaşların ayrılmaz bir parçası ve sonucuydu. Bu sebeple, savaşlar önlenemedikçe, bu köleliği ortadan kaldırmak da mümkün değildi. Savaşları önlemek ise, uluslar arası bir konsensüs ve anlaşmayı gerektiriyordu.

İslâm veya her hangi bir din ve inanç tek başına savaşları önleyemezdi. Bunun en açık delili, ALLAH Resulünün Mekke müşriklerine yaptığı ısrarlı ve samimî barış tekliflerinin netice vermemesidir. Bundan dolayı İslâm, kökten iptalini savaşların önlenebileceği veya savaş teamüllerinin değişeceği bir tarihe ertelediği bu

köleliği kerhen kabul etti, ancak yeni düzenlemeler ve tedbirler onu daha az sıkıcı bir hâle getirdi ve alanını daralttı.

Getirilen bu yeni düzenleme ve tedbirlerle birlikte kölelik mânasını kaybetmiş, yalnızca şekil ve suretten ibaret kalmıştır. Bundan dolayı, İslâm'ın ilk dönemlerinde çok kimseler, köle olarak kalmayı azat edilip hürriyete kavuşmaya tercih etmişlerdir.

Günümüzde artık, klâsik anlamda kölelik bulunmadığı için, İslâm'ın bununla ilgili hükümlerini anlatmaya da gerek kalmamıştır. Onun için bu başlık altında, ALLAH Resulünün kölelik müessesesini ıslâh edici bir kaç hadis-i şerifini kaydetmekle yetineceğiz.

"Elinizde tuttuğunuz kimseler hakkında ALLAH'tan korkun, onlara yediğinizden yedirin, giydiğinizden giydirin, onlara güçlerinin yetmediği işler yüklemeyin, beğenirseniz onları tutun, beğenmezseniz, ALLAH'ın bu kullarını azap çektirmeden satın. Bilin ki, ALLAH Teâlâ onları size

emanet etmiştir, O isteseydi, sizi de onlara emanet edebilirdi." (Birkaç sahih hadisin toplamı)

"Birinizin hizmetçisi (yani, kölesi) yemeğini getirdiği zaman, ya onu da oturtup birlikte yesinler, ya da ondan onun ağzına bir lokma uzatsın." (Müttefekun aleyh)

"Biriniz bir hizmetçi satın aldığı zaman, ona ilk yemek olarak tatlı yedirsin. Çünkü, bu onun gönlünü açar." (Taberânî)

Bir adam, "Ya RasûlULLAH! Hizmetçiyi (yani, köleyi) hatalarından dolayı günde kaç kere affedelim?" diye sordu. ALLAH Rasûlü (sa): "Günde yetmiş kere affedin." buyurdu. (Ebu Dâvûd, Tirmizî)

Ebu Mes'ûd el-Ensârî şunu anlatmıştır: "Ben canımı sıkan kölemi dövüyordum. Arkamdan kızgın bir ses duydum. Dönüp baktım. Sesin sahibi ALLAH Resulüydü. Bana doğru geliyordu. Yanıma geldiğinde, "Ey adam! Senin buna gücün yetiyorsa, ALLAH Teâlâ'nın da sana gücü yetiyor. Bundan korkmuyorsan O'ndan kork!" dedi."

(Müslim)

Ebu Hureyre (ra), yolda bir adamla karşılaştı. Kendisi hayvana binmiş, kölesi arkasından yaya olarak gidiyordu. Adama seslenerek, "Ey ALLAHın kulu! Bu hizmetçi de senin gibi insandır ve senin gibi ruhu vardır. Onunla nöbetleşe bin!" dedi. Adam onu da bindirdi.

ÂbdULLAH İbni Avn'ın kölesi kendisine karşı bir arsızlık yaptığı zaman kendisi ona şöyle derdi:

"Sen bana ne kadar da benziyorsun! Ben, seyyidim olan ALLAH'a karşı arsızlık yapıyorum, sen de bana karşı bunu yapıyorsun. ALLAH bana hilim gösteriyor, ben de sana hilim göstereceğim."

ALLAH Rasûlü (sa) son hastalığının son deminde son söz olarak şunu söylemiştir:

"Namaz kılın ve elinizdeki kimselere iyi davranın." (Ebu Dâvûd)

Dinimiz, öbür yandan, mevcut köle sayısını

azaltmak için köle azat etmeyi en büyük sevaplardan saymış ve bazı günahlara ve ibadetlerdeki eksikliklere köle azat etmeyi kefaret yapmıştır.

Köle azat etmenin de iki şekli vardır.

Birincisi, doğrudan doğruya azat etmektir.

ALLAH Rasûlü (sa) şöyle buyurmuştur: "Kim mümin bir köle azat ederse, ALLAH Teâlâ onun her bir uzvuna bedel kendisinin bir uzvunu cehennemden azat eder." (Müttefekun aleyh)

İkincisi ise, kitaplaşmaktır. Bu azat etme şeklinde, kölenin sahibi ona bir süre serbest çalışıp üzerinde anlaştıkları parayı (genelde, kölenin fiyatını) getirmesini ister. Köle, bu parayı kazanıp getirirse azat olur.

ALLAH Teâlâ şöyle buyurmuştur:

"Elinizin altındaki kimselerden kitaplaşmak isteyenler olur ve siz onların bunu iyi niyetle istediklerine inanırsanız onlarla kitaplasın ve (istenen parayı temin etmeleri için) kendilerine ALLAH'ın size verdiği malından zekât ve sadaka

verin." (Nur, 33)

UZLET

Uzlet, ihtilâtın aksidir. İhtilât; insanlara karışmak, onlarla beraber olmak, onların içinde yaşamaktır. Uzlet ise, onlardan ayrılmak, onlardan uzaklaşmak ve yalnız yaşamaktır. Kur'ân-ı Kerim'de anlatıldığına göre, İbrahim (as) putlara tapmakta olan kavmine şöyle demiştir:

"Sizden ve ALLAH dışında taptığınız şeylerden uzlet ediyorum (ayrılıp uzaklaşıyorum) ve sadece RABBİMe ibadet ediyorum. Umuyorum ki, RABBİMe ibadetim sayesinde şekavete uğramaktan kurtulurum." (Meryem, 48)

Musa (as) da, isyankâr yahudi milletine, ‘'Bana iman etmiyorsanız, benden uzlet edin (uzaklasın)." demiş ve RABBİne, "Bunlar mücrim bir toplumdur." diye şikâyette bulunmuştur." (Duhân, 22)

ALLAH Teâlâ, Ashâb-ı Kehf i anlatırken şöyle buyurmuştur: "Onlar birbirlerine şöyle dediler: ‘madem ki, bu toplumdan ve ALLAH

dışında taptıkları şeylerden uzlet ettiniz (onları terk ettiniz), öyleyse mağaraya sığının; RABBİNİZ size rahmetini yaysın ve işinizi kolaylaştırsın." (Kehf, 16)

Bu Ayet-i kerimeler; sözü geçen iki peygamberin ve evliyâdan olan bazı kimselerin ve Ashâb-ı Kehf in, bozuk olan ve ıslah olmayacakları anlaşılan, ne sözlü nasihattan, ne de fiilî örneklerden faydalanmaya niyetli görünmeyen insanları ve böylesi insanlardan oluşan toplumları terk edip onlardan uzaklaştıklarını bildiriyor. Bu o demektir ki, yeterli derecede din tebliği ve nasihat yapıldıktan sonra kalplerinin mühürlü olduğu görülen kâfir ve fasıkları fert ve toplum olarak terk edip onlardan uzlet etmek, Kur'ân'ın tasdikinden geçmiş bir peygamberler ve velîler sünnetidir.

Nitekim, ALLAH Rasûlü (sa) da nübüvvetten kısa bir dönem önce, zulüm ve dalalete batmış olan Mekke toplumunu bırakıp Hira dağına çekilmiştir. ALLAH Teâlâ, uzlete işaret eden bir âyette şöyle buyurmuştur:

"ALLAH de ve onları düştükleri bataklıkta terk et." (En'âm, 91)

ALLAH Rasûlü (sa), kavminin iflah olmaz dalâletini şikâyet eden bir adama şöyle demiştir: "Öyleyse sen evine kapan; diline hâkim ol ve günahların için ağla." (Tirmizî)

Bir sahâbi, en efdal insanın kim olduğunu sorunca da ALLAH Rasûlü (sa) şöyle buyurmuştur:

"En efdal insan, can ve malıyla ALLAH'ın dini için çalışandır; bundan sonraki efdal insan ise, bir köşeye çekilip RABBİne ibadet eden ve insanların dalâletinden sakınmaya çalışandır." (Müttefekun aleyh)

Hasan el-Basrî şöyle demiştir: "Fasıkları terk etmek, ALLAH Teâlâ'ya yaklaşmaktır."

İbni Sîrin şöyle demiştir: "Fâsıklardan uzlet etmek ibadettir."

Bir adam Sehl et-Tüsterî'ye, "Seninle dost olmak istiyorum." demiş. Sehl, onda dostluk hâli görmeyince kendisine, "Peki, birimiz ölünce diğeri ne yapacak?" diye sormuş. Adam, "ALLAH'ı dost

edinecek." demiş. Sehl, "Öyleyse, ikimiz de şimdiden ALLAH'ı dost edinelim." deyip noktayı koymuştur.

Buna mukabil, iyi insanlarla veya iyileşme ümit ve ihtimali bulunan kimselerle ilişkileri sürdürmek uzletten evlâdır. ALLAH Teâlâ, bu hükmün çıkarılabileceği âyetlerde şöyle buyurmuştur:

"Dağılıp ihtilâfa düşenler gibi olmayınız." (Al-i İmran, 103)

"ALLAH, kalplerinizi birbirine ısındırdı." (Al-i İmrân, 103)

ALLAH Rasûlü (sa) da şunları söylemiştir: "İnsanlarla ihtilât edip onların eziyetine sabreden kimse, buna dayanamayıp onlardan ayrılan kimseden daha hayırlıdır." (Tirmizî)

"Mümin kimse ünsiyet eden ve kendisiyle ünsiyet edilendir. Ünsiyet etmeyen ve kendisiyle ünsiyet edilmeyen kimsede hayır yoktur." (Geçti)

Bir sahâbî ibadet etmek maksadıyla dağa çıkmak istediğini söylemişti. ALLAH Rasûlü (sa)

bunu duyunca şöyle buyurdu:

"Sizden her hangi bir kimse bunu yapmasın. Çünkü, toplum içinde dine yapılan bir hizmet, dağda bağda kırk sene ibadet etmekten daha hayırlıdır." (İbnu Hibban, İbnu Abdilberr)

"Şeytan insanların kurdudur. O da sürü kurdu gibi, toplumdan ayrılıp kenarda köşe kalmış olanları kapar. Bu sebeple, toplumdan, cemaattan ve mescidlerden ayrılıp uzaklaşmayın." (Ahmed, Taberanî)

(Zaman ve zemin şartlarına göre hükümlerin değiştiğini prensip olarak kabul ettikten sonra şunu söylemek mümkündür:

Günümüzde çoğu insanlara ve genel topluma fazla yaklaşmak ve yakın olmak; yüksek derecede din kültürü almış, maneviyâta ciddî aşinalık kazanmış ve ibadetten kalbî ve ruhî zevk alma çizgisine ulaşmış kimseler için çekilmez bir sıkıntı hâlini almıştır. Çünkü bu kimselerin olabildiğine maddileşmiş, basitleşmiş ve dünya hayatıyla sınırlanmış insanlarda ve genel

toplumda aradıkları ve ruhî ihtiyaç duydukları maneviyâti, ruhâniyeti, derinliği ve saflığı bulmaları imkânsızlaşmıştır.)

Böyle kimseler için halvet ve uzlette bir çok faydalar vardır.

Uzletin Faydaları

Birinci fayda, ibâdet ve tefekküre daha çok vakit bulmak ve ALLAH Teâlâ ile ünsiyet etmektir. ALLAH Rasûlü'nün Hira dağına çekilmesindeki maksatlardan birisi de buydu. Ancak peygamberlik aldıktan sonra o artık halk içinde de ALLAH Teâlâ ile beraberdi ve bu beraberlik için uzlet ve yalnızlığa ihtiyacı kalmamıştı. Bu sebeple o, en çok sevdiği ve kendisine en yakın bulduğu Hz. Ebu Bekir hakkında da şöyle buyurmuştur:

"Ben eğer kalbimi ALLAH Teâlâ'dan başka bir kimseyle meşgul edebilseydim, bu kimse Ebu Bekir olurdu. Ancak benim kalbim yalnızca ALLAH ile meşguldür." (Geçti)

Cuneyd Bağdadî şöyle demiştir: "Ben otuz beş seneden beri ALLAH Teâlâ'dan başkasıyla

konuşmuyorum. Fakat, beraber olduğum kimseler kendileriyle konuştuğumu zannediyorlar."

Gazvan er-Rekkaşî'ye, "Niçin insanlarla ünsiyet etmiyorsun?" diye sormuşlar; o şu cevabı vermiştir: "Ben kalbimin huzurunu kendisine muhtaç olduğum zat ile (yani, ALLAH Teâlâ ile) ünsiyette buluyorum." Bu söz, Kur’ân-ı Kerim'in, "Bilin ki, kalpler ancak ALLAH’ın zikriyle itminan ve huzur bulur." (Ra'd, 28) âyetini tasdik eder mahiyettedir.

ALLAH dostlarından bir diğerine, "Niye insanlarla ülfet ve ünsiyet etmiyorsun?" diye sormuşlar. Bu zat, "Beni meşgul eden çok önemli bir işim vardır. Ondan dolayı insanlarla ilgilenemiyorum." demiş. Bu önemli işin ne olduğu sorulunca da şöyle demiştir: "ALLAH Teâlâ'dan sürekli olarak bana iyilikler ve nimetler gelir. Benden de sürekli olarak günahlar sudur eder. Bu sebeple, sürekli olarak, iyilik ve nimetlerinden dolayı ALLAH Teâlâ'ya şükretmem, günahlarımdan da O'na tevbe ve istiğfar etmem

gerekir."

Herem İbni Hayyan Uveys el-Karenî'ye gitmiş; Uveys, onun kendisinden ne istediğini sormuş; Herem, "Seninle ünsiyet etmek ve yalnızlığımı gidermek istiyorum." demiş. Uveys (ra) ona şu cevabı vermiştir: "Hayret! RABBİni tanıyan bir insanın yalnızlık duyacağını ve O'ndan başka birisiyle ünsiyet etme ihtiyacını hissedeceğini hiç düşünmemiştim."

Fudayl (ra) şöyle demiştir: "Akşam olup ayaklar çekilince sevinirim. Çünkü artık meşgul edilmeden sabaha kadar RABBİMle ünsiyet edebilirim."

Zünnûn el-Misrî (ra) şöyle demiştir: "Mümin kimsenin sevinç ve lezzeti, halktan uzak bir yerde RABBİne yalvarmasındadır."

Mâlik İbni Dinar (ra) şöyle demiştir: "ALLAH ile ünsiyet edip konuşmayan bir kimsenin ilmi az, kalbi kör ve ömrü zâyidir."

Sevenler, sevdikleriyle başbaşa olmak ister, sohbetlerine ağyarın girmesinden rahatsız

olurlar. Bu gerçeği dile getiren bir şâir şöyle demiştir:

Uykum olmadığı hâlde uyumak isterim
Umarım ki, hayalim hayalinle buluşur
Halkla birlikte oturmuşken kalkıp giderim
Tenha hâlimde kalbim bana senden konuşur

Kendisine lâyık olan yüce bir sevgiyle ALLAH Teâlâ'yı sevenler de O'nu zikretmek ve O'nu düşünüp kendisiyle ünsiyet etmek için tenhalık ve uzlet ararlar. Kur'ân-ı Kerim'de "İman edenler, ALLAH'ı her şeyden fazla severler." (Bakara, 165) buyurulmuştur.

İkinci fayda, insanlarla ihtilât sebebiyle kazanılan günahlardan korunmaktır. Bu günahların başlıcaları gıybet etmek, kötü söz taşımak, riyakârlık yapmak, emr-i ma'rûf ve nehy-i münker görevini yerine getirmemek ve insanlardan kötü huy ve amel kapmaktır.

İnsanlar bir araya gelince gıybet yaptıkları bilinen bir husustur. Gıybet, onlar için sohbetin

tadı ve tuzudur. Hâl bu olunca, onlarla ihtilât eden bir kimse, kendilerine uyup gıybet ederse, bu günahın batağına düşer. Kendisi gıybet etmese bile, onları bundan vazgeçirmediği veya kalkıp gitmediği için yine günah kazanır.

Emr-i ma'rûf ve nehy-i münker dinin temel rükünlerindendir. Kötülükleri açık ve ısrarlı hâle gelmiş insanlarla ihtilât etmek, bu görevin önemini ve farziyet derecesini daha da yükseltir. Fakat, bu insanlara karşı bu görevi ifâ etmek de oldukça zor ve sıkıntılıdır. Bu zorluk ve sıkıntıyı göze alamayan bir kimse, bu görevi ihmal edip gördüğü kötülüklere karşı susunca, günaha girer.

Hz. Ebu Bekir (ra) bir hutbesinde şöyle demiştir: "Ey insanlar! Bazılarınız, 'Siz hidâyet üzerinde iseniz, dalâlette olanlar size zarar vermezler.’ (Mâide, 105) âyetini yanlış yorumluyorsunuz. Ben ALLAH Rasûlü’nün şöyle dediğini duydum: 'İyi insanlar, kötü işleri görünce onları düzeltmeye çalışmazlarsa, ALLAH Teâlâ'nın iyi ve kötü olanların hepsine umumî bir azap

vermesi yakın olur.’ (Tirmizî)

ALLAH Rasûlü (sa) bir hadiste de şöyle buyurmuştur: "ALLAH Teâlâ, kıyâmet gününde kulunu hesaba çektiği zaman ona, 'Kötülükleri gördüğün hâlde, neden onları önlemeye çalışmadın?’ diye sorar." (İbnu Mâce)

Kötülükleri önlemeye çalışmaktan maksat, emr-i ma'ruf ve nehy-i münker görevini yapmaktır. Bu görev vacip olduğu için, onun terk edilmesi her hangi bir vacibin terki gibi ahirette sorgu ve suâle tâbidir. Bu vacibi terk etmenin iki meşru mazereti vardır:

Birincisi, gücün yetmemesidir. Gücün yetmemesi bütün vacipleri ve farzları düşürür. Çünkü ALLAH Teâlâ, kullarına ancak güçlerinin yettiği şeyleri emretmiştir. (Bakara, 286)

İkincisi de, daha büyük kötülüklere sebep olma ihtimalidir. Bu ihtimal kuvvetli olduğu zaman ise, emr-i ma'ruf ve nehy-i münker yapmak haramlaşır. Bu durumda bunu yapan sevap değil, günah kazanır.

Riyakârlık, kanser gibi imanı yiyip bitiren bir hastalıktır ve böyle olmasına rağmen, toplum içinde ve insan ilişkilerinde yaygındır.

Serîy es-Sakatî (ra) şöyle demiştir: "Bir dostum geldiği zaman, eğer onun gözüne girmek için sakalımı düzeltirsem, münafıkların defterine yazılacağımdan korkarım."

Münafık iki yüzlü, iki yönlü, iki türlü olan kimse demektir. Yalnızken bir hâlde, başkası yanında başka bir hâlde olan kimse de bir anlamda münafıktır. Onun için, "Olduğun gibi görün veya göründüğün gibi ol" denilmiştir. Ancak, aşırıya kaçmamak şartıyla başkası yanında kendine çeki düzen vermek dinen yasak değildir. Bu gibi işleri de ALLAH Teâlâ seviyor diye yapmak, onları ibadet hâline getirir. Yasak olan şey ise bilinen ibadetleri halk için yapmak ve halkın gözünde daha iyi dindar görünmeye çalışmaktır.

Bir adam Fudayl İbni İyâd'a dostluk teklif etti. Fudayl (ra) ona şöyle dedi: "Eğer sana göre dostluk, birbirimizin gözüne girmeye çalışmak ve

birbirimize yalan söylemek ise, ben böyle bir dostluk istemem."

İhtilât hâlinde, tanıdıkların hâlini sormak zaruridir. Halbuki, bu soruya verilen cevaplar genellikle doğruyu yansıtmaktan uzaktır. Bu cevaplarda, iyi ve sağlıklı iken "kötüyüm, hastayım" gibi kötümser ve yalan olan sözlerin yanında, olduğundan fazla iyimser ve hilaf-ı hakikat olan sözler de kullanılır.

Örneğin, Hâtim el-Asamm (ra) bir adama, "Nasılsın?" diye sormuş, adam, "Selâmet ve afiyetteyim." demiş. Bu cevabı beğenmeyen Hatim ona şöyle demiştir: "Ey adam! Selâmet Sırat köprüsünden sonradır, afiyet de ancak cennettedir."

Bir zata, "Nasıl sabahladın?" diye sorulmuş, o şu cevabı yermiştir: "İstediğimi yapma ve istemediğimden sakınma gücüne sahip olmadan ve amelimin sorumlusu olarak sabahladım."

Rebî' İbni Haysem, "Nasıl sabahladın?"

sorusuna şu cevabı vermiştir: "Güçsüz ve fakat arsız bir hâlde sabahladım."

Ebud-Derdâ (ra) bu soruyu şöyle cevaplandırmıştır: "Cehennem azabından kurtulursam iyi sabahlamış sayılırım."

Uveys el-Karenî (ra) şöyle demiştir: "Akşama varıp varamayacağım bilemeyen biri olarak sabahladım."

Mâlik İbni Dinar şöyle demiştir: "Azalan bir ömür ve artan bir günah yüküyle sabahladım."

Bir zat şöyle demiştir: "Nefsimi ve amelimi beğenmez bir hâlde sabahladım."

Bir diğeri şöyle demiştir: "RABBİnin rızkını yiyen, fakat O'nun düşmanı olan iblis'e itâat eden bir nankör olarak sabahladım."

Muhammed İbni Vâsih (ra) şöyle demiştir: "Her gün kabir ve ahirete doğru bir merhale gidenin ruh hâliyle sabahladım."

Hâmid el-Lehhâf şöyle demiştir: "Bir gün olsun günahsız yaşama niyetiyle sabahladım."

Bir zat şöyle demiştir: "Azıksız ve

hazırlıksız bir uzun sefere çıkan, önünde dehşet duyduğu bir kabre doğru giden, mazeretsiz ve savunmasız olarak ağır ceza mahkemesine çıkan bir insanın şuur hâliyle sabahladım."

Hasan İbni Ebi Sinan'a "Hâlin nicedir?" demişler; kendisi şu cevabı vermiştir: "Ölecek, sonra dirilip hesap verecek bir fâninin hâli nice olur?"

Bir insanın hâlini sorunca da, bunda samimî olmak lâzımdır. Aksi hâlde soran kişi iki yüzlü ve riyakâr olur. Samimî olmanın şartı ise, o insanın iyi hâlde olmasına sevinip ALLAH Teâlâ'ya şükretmek, kötü hâlde olmasına üzülüp ona duâ etmek ve bir şeye muhtaç durumda ise, ona yardım etmektir.

İbni Sirin (ra) karşılaştığı bir adamın hâlini sordu. Adam, beş yüz dirhem borcu olduğunu, evinde de çoluk çocuğunun yiyebileceği bir şey bulunmadığını söyledi. Bunun üzerine İbni Sirin eve gitti, bütün mal varlığı olan bin dirhemi getirip adama verdi ve ona şunu söyledi: "Bundan

beş yüz bini borcuna ver, kalan beş yüz bini de çoluk çocuğunun nafakası için harca."

Kötü insanlardan etkilenip onların huy ve ahlâkını kapmak bilinen bir gerçektir. Bu sebeple, bunlarla birlikte yaşamak kişinin yavaş yavaş kötüleşmesine zemin hazırlar. Bu kişi, giderek işlenen günahları önemsiz görür ve hatta büyük günahlara karşı bile tepkisini kaybeder. Bu ise, imana zarar veren bir duyarsızlıktır.

ALLAH Rasûlü (sa) şöyle buyurmuştur: "Sizden kim bir kötülük görse, onu eliyle değiştirsin; buna gücü yetmez (veya bu uygun olmazsa) diliyle değiştirsin. Buna da gücü yetmez (veya bu da uygun düşmezse) kalbiyle tepki (rahatsızlık ve huzursuzluk) duysun. Bu üçüncünün ötesinde zerre kadar iman yoktur."

ALLAH Rasûlü (sa) şunu da söylemiştir: "Fâsık kimse demirci körüğü gibidir; yakın olduğu zaman kıvılcımlarıyla insanı yakar, yakmasa bile kötü kokusuyla rahatsız eder. Sâlih kimse ise, misk satıcısı gibidir; yakın olduğu zaman insana misk

sürer, sürmese bile miskin güzel kokusu insanı hoş eder." (Müttefekun aleyh)

Kötü kişinin yakınında olan insanı yakması, onun da kötülüğe alıştırması ve en azından, onda kötülüğü kanıksama ve normal görme psikolojisini oluşturmasıdır. İyi kişi ise, insanı iyiliğe alıştırır ve hiç olmazsa onda iyiliği sevme duygusunu oluşturur. Bu sebeple, "Sâlihler anıldığı zaman rahmet iner" denilmiştir. Çünkü bunlar anıldığı zaman, onlara şöhret ve hürmet kazandıran iyi amel, ahlâk ve faziletlere karşı kalplerde sevgi, takdir ve taklid isteği doğar. Bu duygular ise, ALLAH Teâlâ'nın rahmetine vesile olurlar. Yine bu sebeple, "O kimselerle görüşün ki, onların görülmesi (hâl ve hareketleri, amel ve ahlâkları) size ALLAH Teâlâ'yı hatırlatır." denilmiştir.

Bundan şu sonuç çıkıyor: "İnsanda ALLAH sevgisi, O'na itâat arzusu ve ahiret rağbeti uyandıran beraberlikler uzletten daha iyidir. Fakat, kötü duyguların gelişmesine, günahlara karşı

rağbetin uyanmasına ve ahiretin unutulmasına sebep olan beraberliktense uzlet daha iyidir.

Üçüncü fayda, fitnelerden kurtulmaktır. Buradaki fitneden maksat, müslümanlar arasındaki din, fikir ve siyaset kavgalarıdır. Bu kavgalar, haksız yönde iseler, kişinin din ve imanına pek çok zarar verirler. Bunların doğru olan yönünü bulmak ve buna göre tavır almak ise her zaman mümkün değildir. Bu sebeple, bu kavgaların hayrından da şerrinden de uzaklaşmak en selâmetli yoldur. Çünkü bir şeyin veya işin helâl ve haram olma ihtimalleri, sevap ve günah olma ihtimalleri, doğru ve yanlış olma ihtimalleri eşit derecede ise, bunlardan sakınmak ve uzak durmak vaciptir.

ALLAH Rasûlü (sa) kendisinden sonra çıkacak fitneleri anlatırken, ÂbdULLAH İbni Amr (ra), "Ya RasûlULLAH! O fitneler dönemine yetişirsem bana ne emredersin?" diye sordu. ALLAH Rasûlü (sa) şu cevabı verdi: "O zaman evinde otur, dilini tut, doğru bildiğini yap, yanlış

bildiğini terk et, kendi nefsini ve yakınlarını ıslah etmekle uğraş, fitneye bulaşmış kimselerden de uzak dur." (Ebu Dâvûd, Nesâî)

ALLAH Rasûlü (sa), fitneleri anlattığı bir başa hadis-i şerifte şöyle buyurmuştur: "O zaman en hayırlı olan kimse, fitnelerden uzak olmak için koyunlarını dağ yamaçlarında otlatıp dağlarda dolaşan kimsedir."

ALLAH Rasûlü'nün haber verdiği fitnelerden bir tanesi, Hz. Ali ile Hz. Muâviye arasında meydana gelen savaştır. Bu savaş çıktığı zaman, cennetle müjdeli olan sahâbî Sa'd İbni Ebi Vakkas (ra) da buna katılmaya davet edilmiş, fakat kendisi bu daveti reddedip şu cevabı vermiştir: "Müslüman kılıcıyla ancak kâfir olan öldürülebilir. Ben bu savaşta kimin (ve hangi tarafın) kâfir olduğunu bilmiyorum. Onun için bana gözü ve dili olan bir kılıç verin ki, kimin kâfir olduğunu o görüp bana söylesin. Biz şimdiki durumumuzla o kavme benziyoruz ki, dosdoğru yolda ve birlik içinde giderken birden kum fırtınasına

yakalanırlar. Göz gözü görmez hâle gelince dağılırlar ve bir kısmı yolun sağ tarafına, bir kısmı da sol tarafına saparlar. Bir kısmı ise, olduğu yerde durup fırtınanın geçmesini beklerler. Birinci ve ikinci gruplar yanlış yollarda giderken, üçüncü grup fırtınadan sonra ana yolda yürümeye devam ederler. Ben ve benim gibi düşünenler fitneye bulaşmadan onun bitmesini bekleyeceğiz."

Sözü edilen fitne koptuğu zaman bazı sahâbiler ictihad ederek haklı buldukları tarafı tutmuşlar, bazıları da tarafsız kalmışlardır. Çünkü bunlar, Hz. Ali'yi Hz. Muaviye'den üstün ve daha haklı görmekle birlikte, Hz. Muaviye'yi de savaşılabilecek kadar haksız veya dinden uzak görmemişlerdir.

Dördüncü fayda, insanların zulüm ve eziyetlerinden kurtulmaktır. İnsanlar dinden uzaklaştıkça, birbirlerine zulüm ve eziyetleri artar. Bu durumda, onlardan kurtulmanın tek çaresi kendilerinden uzaklaşmaktır. İnsanlardan uzak yaşayarak onları sevmek ve haklarında hüsn-i zan

etmek, onlarla bir arada olup kendilerine buğzetmek ve haklarında olumsuz kanaat taşımaktan daha iyidir. Üstelik, kötüleri yakından tanımak, sadece onlar hakkında değil, iyi olan müslümanlar hakkında da sû-i zan beslemeye sebep olur. Sû-i zannın sınırını böyle genişletmek ve bütün müslümanları töhmet altına sokmak ise dinen câiz değildir.

ALLAH Rasûlü (sa) şöyle buyurmuştur: "Kim; 'Bütün insanlar yoldan çıkıp helâk olmuşlardır.’ derse, kendisi en çok yoldan çıkan ve en çok helâk olan kimse olur." Onun için sapla samanı birbirine karıştırmamak, yaşla kuruyu birleştirmemek, suyu getirenle testiyi kıranı aynı durumda görmemek lâzımdır. Şu bilinmelidir ki, kıyâmet kopmadıkça yeryüzünde az veya çok miktarda iyi müslümanlar vardır.

ALLAH Rasûlü (sa) şöyle buyurmuştur: "Yeryüzünde 'ALLAH' diyen bulundukça kıyâmet kopmaz. Kıyâmet ancak bütünüyle kötü olan insanların başında kopar."

Hz. Ömer (ra) şöyle demiştir: "Uzlet, kötü insanlardan kurtuluştur."

İbnu Semmâk' (ra) şöyle demiştir: "İnsanlar vaktiyle ilaç gibiydiler. Şimdi ise, çoğunluk itibarıyla hastalık oldular."

Ebud-Derdâ (ra) şöyle demiştir: "ALLAH Rasûlü'nün ashâbı dikensiz gül idiler. Şimdikiler ise gülsüz dikendirler."

Beşinci fayda, insanlardan ümit kesmek ve bütün ümidini ALLAH Teâlâ'nın rahmetine yöneltmektir. Hz. İbrahim (as), kavminin taptığı putların bâtıl şeyler olduğunu söyleyip onlarla arasını açınca, ilâhî rahmete yönelişini şöyle dile getirmiştir:

"Beni yediren ve içiren âlemlerin RABBİdir; hastalandığım zaman bana şifa veren O'dur; beni öldüren ve bana hayat veren O'dur." (Şuarâ, 78-81)

İnsanlardan bir şey ümit etmek, çoğu zaman hayal kırıklığına, bu da onlara düşman olmaya sebep olur. Halbuki, dünyevî sebeplerden

dolayı insanlara düşman olmak câiz değildir. Ümit gerçekleştiği zaman da, ümit sahiplerinde gizli bir şirk oluşur. Çünkü bunlar bu durumda yapılan işleri insanlardan görmeye, "Falan ihtiyacımı gördü, falan beni sıkıntıdan kurtardı, falan beni yedirdi, içirdi." demeye başlarlar. Halbuki, bütün bu işlerin yaratıcısı, takdir edicisi ve gerçek yapıcısı ALLAH Teâlâ'dır. Kur'ân-ı Kerim'de, "De ki: Bütün bunlar ALLAH tarafındandır." (Nisa, 78) buyurulmuştur." Bu böyle iken, uzlette olan bir kimse, her şeyi ALLAH Teâlâ'dan beklemek ve O'ndan bilmek suretiyle gerçek tevhidi kazanır. Çünkü, gerçek tevhid yalnızca ALLAH'tan başka ilâh bulunmadığını söylemek değil, aynı zamanda, her şeyi ALLAH'tan bilmek, O'ndan beklemek ve O'na şükretmektir.

Gerçek tevhidi ifade etmek için şöyle denilmiştir: "Yalnız O'nu bil, yalnız O'nu tanı, yalnız O'nu düşün, yalnız O'ndan bekle, yalnız O'na şükret."

Uzletin böyle faydaları bulunduğu gibi,

ihtilatın da kendine göre faydaları vardır.

İhtilâtın Faydaları

Birinci fayda, ilim öğrenmek ve öğretmektir. En üstün ibadetlerden olan ve bir kısmı vacip durumunda bulunan ilmi öğrenmek ve öğretmek, ancak insanlarla birlikte yaşamak sayesinde mümkündür. Çünkü öğrenmek için hocaya, öğretmek için de talebeye ihtiyaç vardır. Bu sebeple, ilim öğrenme ihtiyacı ve onu öğretme yeteneği olan kimselerin uzlete çekilerek kendilerini bu faydadan mahrum etmeleri doğru değildir. İlim dinin de, dünyanın da temelidir. Bu temel üzerine kurulmadıkça ne bu dünyada, ne de ahirete hayır yoktur.

İkinci fayda, müslümanlara bedenî ve malî yardımda bulunmaktır. Bu da ancak toplum içinde olmak, sağlıklı yaşamak ve çalışıp para kazanmakla mümkündür. Müslümanlara yardımda bulunmak ve faydalı olmak ise her müslümanın gayelerinden biri olmalıdır. ALLAH Rasûlü (sa) şöyle buyurmuştur:

"İnsanların en üstünü onlara fayda dokundurandır."

"Güçlü olup bir işe yarayan mümin, zayıf ve faydasız müminden üstündür."

Çalışan bir kimse, kendisini de başkalarına yük olmak zilletinden kurtarır. Çalışabilen bir kimsenin uzlet ve ibadet bahaneleriyle kendisini başkalarına yük hâline getirmesi câiz değildir. ALLAH Rasûlü (sa): "Başkalarına yük olmayınız." buyurmuştur.

Üçüncü fayda, insanların zulüm ve haksızlıklarına sabır göstermek suretiyle nefsini terbiye etmek ve olgunlaştırmaktır. En büyük cihad olan nefisle cihadın bir türü de eziyetlere tahammül etmektir. Akıllı insan, kötü insanlardan da ders alıp istifade eder.

Denildiğine göre, Lokman Hekim şöyle demiştir: "Ben, hikmet ve olgunluğumu kaba ve câhil kimselerden öğrendim. Çünkü bunların hoşuma gitmeyen söz ve davranışlarını gördükçe, bu söz ve davranışların yanlış olduğunu ve

onlardan sakınmak gerektiğini anladım."

Edep ve olgunluk kazanmış bir kimsenin de, toplum içinde kalıp diğer insanlara edep ve olgunluk öğretmesi dinde matlup ve mergup olan bir amel ve hizmettir.

Dördüncü fayda, müslümanlara ünsiyet vermek, onların dert ve sevinçlerini paylaşmaktır. Bunun için, haram şeylerin bulunmadığı evlilik ziyafetlerine icabet etmek farz kılınmış; hastaları ziyaret etmek, cenazelerde bulunmak büyük sevaplardan sayılmıştır. ALLAH Rasûlü (sa) şöyle buyurmuştur:

"En efdal amellerden birisi, müslümanın hüznünü gidermek ve onu neşelendirmektir."

Üstelik, insanın kendisi de fıtrî olarak ünsiyete muhtaçtır. Ölçülü ve masum bir ünsiyet yorgunluğu giderir, morali düzeltir ve ibadet şevkini arttırır. Devamlı çalışmak bedeni yorup verimsiz hâle getirdiği gibi, devamlı zikir ve fikir de zihni yorar, kalbi körleştirir. Bu sebeple ALLAH Rasûlü (sa) şöyle buyurmuştur:

"Siz ibadet ettikçe ALLAH Teâlâ size sevap vermekten usanmaz. Fakat siz bunu aralıksız yaparsanız kendiniz yorulursunuz. Onun için, kendi gücünüze göre ibadet edin." (Geçti)

ÂbdULLAH İbni Abbas (ra) şöyle demiştir: "Yalnız kalan kimseye vesvese ve evham musallat olmasaydı, ben insanlarla görüşmezdim. Çünkü günahların hemen hepsi, insanlarla görüşmenin sonuçlarıdır."

Beşinci fayda, topluluk hâlinde yapılan ibadetleri yapmaktır. Örneğin cenaze ve bayram namazları ve farzların cemaatle kılınması gibi ibadetler ancak insanlarla birlikte yapılabilirler. Cuma namazı ise, toplu hâlde kılınması farz olan bir ibadettir.

Altıncı fayda, kibirden kurtulmaktır. Çünkü insanlardan ayrı durmanın sebepleri arasında onları kendi seviyesinde görmemek de vardır. Bu ise kibirdir. ALLAH Rasûlü (sa) şöyle buyurmuştur:

"Kalbinde zerre kadar kibir olan bir kimse, cennete girmez." "Kibir nedir?" diye sorulması

üzerine de şunu söylemiştir: "Kibir, hak ve hukuka aldırmamak ve insanları küçük görmektir."

İslâm dini, müminleri kibirden kurtarmak için onlara toplu hâlde ifâ edilen ibadetler emretmiştir. Bu ibadetlerin ifâsı sırasında bütün ayrıcalıklar ortadan kalkar ve mutlak eşitlik gerçekleşir.

ALLAH Rasûlü'nün torunu Hasan (ra), atıyla geçerken yol kenarında kuru ekmek yiyen dilencileri görmüş ve kendi kendisini kibirden uzak tutmak için inip onlarla beraber yemek yemiştir.

Ebu Hureyre (ra) da nefsini kırmak için, Medine'de vali vekili iken, sırtına odun almış ve halkın toplandığı pazar yerinden geçerek, "Valinize yol açın!" diye seslenmiştir.

Kibirli insan, kendisini başkalarına beğendirmek arzusundadır. Bunun için de onlardan uzak durmak ve onlara tepeden bakmak ister. O bu suretle, kendisini onlara beğendirdiğini zanneder. Halbuki, insanların beğenmesi onlardan

uzaklaşmakla değil, onlara yaklaşmakla kazanılır. Kaldı ki, insanlar tarafından beğenilme arzusunu gaye haline getirmek de doğru değildir. Çünkü, insanların beğenmesini tam olarak kazanmak ne mümkündür, ne de bunun ciddî bir yararı vardır. Bunun yerine, ALLAH Teâlâ'nın beğenmesi ve rızası esas alınırsa, bunun çok faydaları vardır. Üstelik ALLAH Teâlâ, bir kulunu beğenirse, onu başkalarına da beğendirir. ALLAH Teâlâ'nın beğenmesinin en büyük faydası ise cennet ve oradaki ebedî mutluluğu kazanmaktır. Bu kazançları bırakıp insana bir şey kazandırmayan fânilerin beğenmesini aramak maslahata da ters bir yaklaşımdır.

Sehl et-Tüsterî (ra) şöyle demiştir: "Kul, ALLAH Teâlâ'ya ibâdet ve itâat ederken ne kendi nefsinin memnuniyetini, ne de başka insanların beğenmesini kalbinden çıkarmadıkça hakikat yolunda bir yere varamaz."

İmâm Şafiî (ra) şöyle demiştir: "ALLAH Teâlâ'ya itâat edip iyi işler yapsan kötü insanlar

seni beğenmezler; O'na itâat etmeyip kötü işler yapsan bu sefer de iyi insanlar seni beğenemezler. Madem ki, insanların bir kısmı illâ ki seni beğenmeyeceklerdir, bunlar kötü insanlar olsunlar."

Yedinci fayda, tecrübe kazanmaktır. Toplum hayatı tecrübe fabrikasıdır. Bu sebeple, insanlarla ihtilât hâlinde olmak, kişiye çok tecrübeler kazandırır ve onu mükemmelleştirir. Çünkü o bu yolla, iyilik ve kötülükleri sadece inanç ve düşünce zemininde değil, realiteler zemininde şekillenmiş olarak görür, iyiliklerin güzelliğini ve kötülüklerin çirkinliğini açık seçik fark eder. Diğer bir yandan, nazarî bilgiler ve inançlar, fiil hâlinde tatbik edilmedikçe meleke hâline gelmezler ve bir müddet sonra unutulup giderler. Bunların tatbik alanı ise, toplumdur ve insanlarla ilişkilerdir.

İnsanlarla ihtilât etmek, kişinin gerçek değerinin ne olduğunu da ona gösterir. Bu suretle o, hayalinde kendi kendisini şişirmekten ve büyük görmekten kurtulur. ALLAH Teâlâ:

"Her bilenin üstünde (toplumda) daha çok bilenler vardır." buyurmuştur. (Yusuf, 76)

Hz. Musa (as) da, zamanın en büyük âlimi kendisi olduğunu zannedince, ALLAH Teâlâ, onu Hızır (as) göndermiş ve bu zatın sohbetiyle ona yeni ilimler öğretmiştir.

İhtilât, insanın içinde gizlenen kötü huyları da ortaya çıkarır. Bu huyları bu suretle gören insan onları tedavi etme imkânını da elde eder.

Nice insan vardır ki, ahlâkî zaaflarla ma'lûldurlar, fakat kimseyle temas ve münasebetleri olmadığı için, kendilerini kusursuz zannederler. Ancak, ihtilât sayesinde kusurlar ortaya çıksa da, herkesin onların ıslahı için çalıştığı söylenemez. Çünkü, bazı kimselere kusur ve kabahatleri meziyet gibi gelir. Bu tip kimseler için uzlet, ihtilattan daha iyidir. Çünkü bu durumda zararları hiç olmazsa yalnızca kendilerinedir.

(ALLAH dostlarından bir zat, bir zâlimin balkonu altından geçmiş ve onun horlamalarını duyunca uykuda olduğunu anlamış. Bunun

üzerine, sesini yükseltip şöyle demiştir: Ey zâlim! Sen zulüm huyundan vazgeçmedikçe senin için en iyisi hep böyle uyumaktır.)

Bu o demektir ki, ihtilât yoluyla kötü huyların ortaya çıkması her zaman değil, tedavi cihetine gidildiği takdirde iyidir.

Dünya ömrü, insanın kendi kendisini tedavi etmesi, huylarını ıslah etmesi ve güzel sıfatlar kazanması için verilen bir fırsattır. Bunu yapmayanlar, bu altın fırsatı zayi ederler. ALLAH Rasûlü (sa) şöyle buyurmuştur: "İki günü eşit olan kimse aldanmış ve zarar etmiştir."

Tecrübe ilmin en sağlam bir kaynağıdır. İlmin üstünlüğü ise malumdur. ALLAH Rasûlü (sa) şöyle buyurmuştur:

"Bilenin bilmeyenden üstünlüğü benim en aşağı derecedeki bir sahâbiden üstünlüğüm gibidir."

İlim amelin vasıtası olmasına rağmen, ondan üstün tutulması şu üç sebepten dolayıdır.

Bir; ilim amelin maddî ve manevî

yönleriyle sağlıklı bir şekilde yerine getirilmesini temin eder. İlim rehberliğinde yapılmayan amellerin pek çok kusur ve eksiklikleri, açık ve gizli âfetleri vardır. Bunun için ilim ile az bir amel, ilimsiz olan çok amelden daha makbuldür.

İki; amel (örneğin, zikir yapmak gibi) sadece sahibine fayda verirken, ilim pek çok kimseye fayda verir. Üstünlük de fayda çemberinin genişliğiyle orantılıdır.

Üç; ilim ALLAH Teâlâ'yı tanımak, Onun isim ve sıfatlarını öğrenmek şeklinde olduğu zaman, vasıta olmaktan çıkıp gaye hâline gelir. Nitekim amelin gayesi de budur. Bu sebeple, ALLAH Teâlâ'yı kalb ve zevk planında bir parça daha tanımaya vesile olmayan bir amel ölüdür. Amel aynı zamanda ALLAH Teâlâ'yı tanımış olmanın sonucudur. Çünkü O'nu tanıyanlar O'nun emrettiği ameli ve işi yaparlar.

ALLAH Teâlâ'yı en iyi tanıyanlar melekler oldukları için, "Onlar ALLAH’ın emrettiği hiçbir işte O'na itaatsızlık etmezler ve kendisi ne emrederse

onu yaparlar." (Tahrim, 6)

Uzlet ve ihtilatın ikisinde de faydalar bulunduğuna göre, en iyisi, ikisinin de faydalarından yararlanmak için uzlet ve ihtilatı birlikte yaşamaya çalışmaktır. Bunlar birbirinin zıddı gibi görünseler de, hadd-i zatında birbirini tamamlayan ve dengeleyen unsurlardır. Çünkü sıkı bir uzlet de, sınırsız bir ihtilât da doğru değildirler. Bu konudaki objektif değerlendirme budur.

Özel hâllere göre söylenmiş sözler ise, ancak o hâller için geçerlidir. Âlim ile sûfî arasındaki fark da âlimin hükümlerinde objektif, sufinin ise sübjektif olmasıdır. Çünkü âlim, bir konuda hüküm verirken dinin ve ilmin objektif ölçülerini esas alırken, sufî kendi sübjektif ve özel tecrübelerini (tasavvuf tabiriyle, hâl ve zevklerini) öne çıkarır. Halbuki bir insanın kendi hâlleri başkalarına uygun olmayabilir. Onun için, sufiler değil, âlimler rehber gösterilmişlerdir.

Sohbet ve ihtilatın edeplerini daha önce

gördük. Uzletin edepleri ise, niyet planında insanlara zarar vermekten ve onlara kötü örnek olmaktan sakınmayı düşünmek, amel planında da ilim, ibadet, zikir ve tefekkürle dolu dolu meşgul olmaktır.

Uzleti yalnızca kuru ekmek yiyip saman üzerinde yatmaktan ibaret zannetmek yanlıştır. Çünkü bu, nehyedilen miskinlik ve tembelliktir. Uzlet ise, kötülüklerden kaçmak yönüyle hicret, nefisle mücâdele yönüyle cihaddır.

YOLCULUK

İstenmeyen ve korkulan bir şeyden kaçıp kurtulmak veya mergup ve matlup olan bir şeye yetişip ulaşmak için bir yerden bir yere gitmeye yolculuk denir.

Bu maksatlarla yapılan yolculuk da iki kısımdır. Bir kısmı bedenle, bir kısmı da kalple yapılan yolculuklardır. Bedenle yapılan yolculuk, bir yerden bir yere gitmek; kalple yapılan yolculuk ise esfel-i sâfilîn'den (en aşağı mertebeden) a'lâ-ı illiyyîn'e (en yüksek mertebe ve makama)

çıkmaktır. Hiç şüphesiz ki, en şerefli ve kazançlı yolculuk bu ikincisidir. Çünkü, doğduğu hâlde kalmak veya taklid yoluyla çevresine uymak ve fıtratla çevrenin basit zihin ve kalb seviyesinde yaşamak, insan için kusur ve eksikliktir. Bu, cennet kadar geniş ve güzel olan bir tefekkür hayatı yerine, zindan kadar dar ve sıkıcı olan maddî hayatın içine sıkışıp kalmaktır.

Bir şâir şöyle demiştir:

Ben insanların ayıpları içinde
Tamamlanmaya kudreti yetenlerin
Eksik kalmaya razı olmaları gibi
Kötü ve çirkin bir ayıp görmedim

Kalple yolculuk, ALLAH Teâlâ'nın yarattığı şeylerde tefekkür etmek ve fikir yoluyla dolaşmaktır.

Kur'ân-ı Kerim'de şöyle buyurulmuştur: "Yakîn (ispatlı iman) arayanlar için yeryüzünde deliller vardır. Sizin kendi bünyenizde de (iç ve dış yapınızda) deliller vardır. Bakıp görmüyor musunuz?"

"O'nun (ALLAH'ın veya Kur'ân'ın) hak olduğunu iyice anlamaları için delillerimizi çevrelerinde ve kendi bünyelerinde göstereceğiz. ALLAH'ın kudretinin her şeyde görülmesi, delil olarak (onlara) yetmez mi?" (Fussilet, 53)

"Göklerde ve yerde nice deliller vardır. Fakat, onlar (inkârcı ve gafil kimseler) bu delillerden yüz çevirip geçiyorlar." (Yusuf, 105)

Bedenle yapılan yolculuk da iki türlüdür:

Birincisi, ilim öğrenmek gibi ahirete müteallik bir iş için yolculuktur.

İkincisi ise, mal ve servet için yolculuktur.

Edep ve şartlarına uyulduğu takdirde bu ikincisini de ahiret hesabına çevirmek mümkündür. Çünkü helâl olan bütün işler niyetle ibadete çevrilebilir. Niyet, âdetleri de ibadete çeviren bir iksirdir.

Yolculuğun Çeşitleri

İlim İçin Yolculuk Yapmak

ALLAH Rasûlü (sa) şöyle buyurmuştur: "Kim ilim aramak için evinden çıkarsa, o kimse

evine dönünceye kadar ALLAH yolundadır." (Tirmizî)

"Kim ilim aramak için yolculuğa çıkarsa, ALLAH Teâlâ o kimseye cennet yolunda yürümeyi de kolaylaştırır." (Müslim)

Câbir İbni ÂbdULLAH (ra), on sahâbi arkadaşıyla birlikte, Mısır'da bulunan ÂbdULLAH İbni Uneys'ten bir hadis-i şerif dinlemek için Medine'den bu ülkeye gitmişlerdir. Said İbni Müseyyeb (ra), bir hadis-i şerif öğrenmek için günlerce yolculuk yapardı.

Şa'bî (ra) şöyle demiştir: "Bir kimse, kendisini bâtıldan çevirip doğruya ileten bir tek kelime öğrenmek için Şam'dan Yemen'e kadar yolculuk yapsa fazla sayılmaz."

Kendi Ahlâkını Öğrenmek İçin Yolculuk Yapmak

Ahireti arayan bir kimse, ibadet etmenin yanında, ahlâkını da düzeltmek ve güzelleştirmek zorundadır. Çünkü, kötü ahlâk ile cennete gidilmez. Cennet, güzel ahlâk sahiplerinin

yurdudur. Yolculuk, insanın kendi ahlâkının ne olduğunu öğrenmesine ve bu suretle onun kötü olan tarafını düzeltmesine imkân sağlar.

Bir adam, Hz. Ömer yanında bir şahidi tezkiye edince (övünce), Hz. Ömer (ra) ona, "Sen bu adamla yolculuk yapmış mısın?" diye sormuş. Adam, "Hayır! Yapmadım." deyince, Hz. Ömer (ra), "O halde sen onu tanımıyorsun. Çek, git." demiştir.

ALLAH Teâlâ’nın Mülk ve Masnuâtını Görmek İçin Yolculuk Yapmak

ALLAH Teâlâ, kudretinin eserlerini yeryüzüne serpiştirmiştir. Yerin her tarafında O'nun kudretinin çeşitli eserleri ve rahmetinin yeni delilleri vardır. Bütün yaratıklar O'nun varlığını gösterir ve O'nun büyüklüğünü överler. Kur’ân-ı Kerim'in ifadesiyle "ALLAH'ı tesbih edip hamd etmeyen hiçbir şey yoktur." Yolculuk ve seyahatle bunlar görülür ve hepsinden yükselen tesbih ve hamd sesleri dinlenir. Ancak bu sesleri duyabilmek için hayvan seviyesinde maddileşmiş

olmamak lâzımdır. Çünkü, bu sesler hayvanda bulunmayan akıl, kalb ve ruha hitap eder ve ancak bunlar tarafından duyulabilirler. Bu sesler, yaratılanın yaratanına, sanatın ustasına delâleti türündendirler. Bu türden olan delâletler tabiî ve inkâr edilmez olduğu için, "Her şey ALLAH'ın bir olduğu gösteren bir delildir." denilmiştir.

İbadet ve Cihad İçin Yolculuk Yapmak

İfâ edilmesi yolculuk gerektiren ibadetlerin başında hac gelir. Cihad da ancak yolculukla mümkündür. Âlim ve sâlihleri görmek ve bunların mezarlarını ziyaret etmek de yolculuk gerektirir. Bunların diri olanlarını ziyaret etmek, ölmüş olanların mezarlarını ziyaret etmekten daha yararlı ve üstün olmakla birlikte, ölmüş olanların mezarlarını ziyaret etmek de câizdir.

"Üç mescidin dışında bir yere şedd-i rihâl yapılmaz." hadis-i şerifi yalnızca mescidlerle ilgilidir ve söz edilen üç mescidin önemini belirmek için zikredilmiştir.

Dirileri ziyaret etmek onların söz ve

nasihatlerinden yararlanmak, ölüleri ziyaret etmek ise, onlara duâ etmek ve hâllerinden ders ve ibret almak içindir.

Gerek diri ve gerekse ölü olan sâlihlerin ziyareti insanın nefsi, ruhu ve ahlâkı üzerinde olumlu etkiler yapar ve insanda bunların yolunda gitme ve onlar gibi ALLAH Teâlâ'ya kulluk ve itâat etme rağbet ve arzusunu uyandırır.

(Bunun dışında, İslâm'ın ilk döneminden sonraki dönemlerde uydurulan inançlar ve bid'atlar ziyaretin faydaları değil, zararlarıdır ve bu inançlar ve bid'atlar, ziyaretçiye sevap yerine günah kazandırır ve hatta onu şirkle burun buruna getirir.)

Dine Zarar Veren Bir Sebepten Dolayı Yolculuk Yapmak

Bu tür yolculuğun adı hicrettir. ALLAH Teâlâ hicret edenler hakkında şöyle buyurmuştur: "Kim ALLAH yolunda hicret etmek isterse, gidecek çok yer ve genişlik bulur. Kim evinden çıkıp ALLAH ve Rasûlü’ne hicret eder ve sonra ölürse,

onun ücreti ALLAH'a vacip olur. ALLAH bağışlayıcı ve merhametlidir." (Nisa, 100) Bu Ayet-i kerimelerde, hicret edenlere kolaylıklar ve mükâfatlar va'dedilmiştir.

Hicret, peygamberlerin sünneti ve kaderidir. Bunlar, ALLAH Teâlâ'dan aldıkları ilâhî vahyi tebliğ edince, milletlerden zulüm ve tazyik görmüş ve hicret edip yerlerini değiştirmek zorunda kalmışlardır. Onun için, ALLAH Rasûlü (sa) ilk vahyi aldığı zaman, bunu duyan Varaka İbni Nevfel (bu yaşlı zat, eski dinleri ve peygamberlerin tarihini bilen bir hakîmdir) üzüntüsünü beyan etmiş ve kendisine, şöyle demiş: "Keşke, kavmin seni vatanından çıkardıkları zaman, ben hayatta olup sana yardım edebilseydim." ALLAH Rasûlü (sa) biraz hayretle, "Onlar beni çıkarırlar mı?" demiş; Varaka, "Evet; çünkü senden önceki peygamberler de vatanlarından çıkarılmışlardır." demiştir.

Hicret etmek, kişiyi günah işlemeye mecbur eden ve günaha girmeye zorlayan

hâllerde vaciptir. Vacip olduğu hâlde hicret etmeyenler kendilerine zulmetmiş olurlar. ALLAH Teâlâ bunlar hakkında şöyle buyurmuştur:

"Melekler kendilerine zulmedenlerin canlarını alınca onlara, 'Neredeydiniz?' diye sorarlar. Onlar, 'Biz güçsüz olduğumuz bir yerdeydik.' derler. Melekler, ALLAHın mülkü genişti, niye hicret etmediniz?' derler. Bunların yeri cehennemdir. O ne kötü yerdir!" (Nisa, 97)

Dünya alâkalarının çoğalması durumunda da hicret gereklilik kazanır. Çünkü bu alâkalarla dolu iken, ALLAH Teâlâ'ya gerektiği şekilde ibadet etmek, O'nu zikretmek ve ahireti düşünüp sâlih amel işlemek zorlaşır.

Dünya alâkalarının çoğalması, dünyanın kişi için ahiretten daha önemli ve öncelikli hâle gelmesine ve onun kalb ve fikrini istilâ etmesine yol açar.

Fitnelere bulaşmak tehlikesi belirince de kurtuluş çaresi hicret etmektir. Sufyân es-Sevrî (ra) şöyle demiştir: "Fitnelere bulaşmak tehlikesi varsa,

yapılması gereken şey şehirden şehire, ülkeden ülkeye kaçmak ve emin oluncaya kadar yer değiştirmektir."

Kıtlık ve pahalılığın olduğu bir yerden ucuzluk ve bolluğun olduğu bir yere gitmek câizdir. Sufyân es-Sevrî şöyle demiştir: "Bir yerde ucuzluk varsa gidip oraya yerleş. Çünkü o yerde dinin daha selâmetli, kalbin de daha rahattır." Ancak bir yerde mukîm iken orada baş gösteren bulaşıcı hastalıktan kaçmak câiz değildir. Çünkü bundan kaçmak hem tevekküle aykırıdır, hem de bu suretle hastalığın başka yerlere taşınması söz konusudur.

ALLAH Rasûlü (sa) şöyle buyurmuştur: "Sana işkence etseler ve hatta seni diri diri yaksalar bile ALLAH Teâlâ'ya ortak tanıma; sahip olduğun her şeyden vazgeçmeni isteseler bile, anne ve babana itâat et; bilerek namazları kaçırma, çünkü ALLAH Teâlâ'nın kulunu himaye etmesi onun namaz kılması şartına bağlıdır; içkiden sakın, çünkü o her kötülüğün anahtarıdır;

günahlardan uzak dur, çünkü günahlar ALLAH Teâlâ'nın kuluna kızmasının sebepleridir; bulunduğun yerde bulaşıcı bir hastalık çıkarsa orada kalıp sabret; ev halkının nafakasında cimrilik etme, fakat onların dinde ihmalkâr davranmalarına da müsamaha gösterme." (Beyhakî)

İş yapmak, alış veriş etmek, mal ve servet kazanmak için yolculuk yapmak câizdir. Bu yolculuğu ibadet hâline getirmek de mümkündür. Bunun yolu ise, bu yolculukla rızkını alın teriyle kazanmak, kimseye yük olmamak, başkasının mal ve servetini kıskanmamak ve muhtaçlara yardım etmek gibi dinde ibadet sayılan şeyleri düşünmek ve niyet etmektir.

ALLAH Rasûlü (sa), "Ameller niyetlere göredir." buyurmuştur. (Müttefekun aleyh)

Niyet, âdeti sevabı olan ibadet hâline getirdiği gibi, ibadeti de sevapsız âdet hâline getirebilir. Ancak, haram işler niyet sayesinde helâlleşmezler. Bunların helâlleşmesinde niyet

değil, zaruret etkili olabilir. Zaruretin de şartları ve sınırları vardır.

Her hangi bir işte niyeti dünya olan bir kimse, bu işten bir şeyler kazansa bile, ahiret hesabına kaybettikleri kazandıklarından fazladır. Ayrıca, bu kimsenin eline, avucuna bir şeyler girmesine mukabil, kalbine endişe, sıkıntı, korku ve gaile girer.

Niyeti ahiret olan bir kimse ise, aynı şeyleri kazanmakla birlikte, ahiret için de sevaplar kazanır ve üstelik kalbine de rahatlık girer, basireti açılır, algılama gücü artar, kendisine hikmet verilir, ibret alma yeteneği güçlenir.

Şehir ve ülkeleri ne dine, ne de dünyaya dönük meşru bir niyete sahip olmaksızın dolaşanlar, otlaklarda dolaşan hayvanlar gibidirler. Bunlar kimseye zarar vermedikleri ve hadlerini aşmadıkları takdirde, yolculuklarında ve gezip dolaşmalarında bir sakınca yoktur. Bunların nefisleri hasis (kalitesiz ve düşük) olduğu için, avarece dolaşmak onlara haz ve lezzet verebilir.

Onların kazançları bu geçici ve ucuz lezzetten ibarettir. Kayıpları ise, boşa harcayıp heder ettikleri ömür sermayesidir.

Yolculuk Edepleri

Yolculuğun İslâmî bir kimlik kazanması için bazı edep ve prensiplere uyulması lâzımdır. Bunlar şöyledir:

1- Gidip gelmemek, gelip görmemek muhtemel olduğu için, insanlarla kendi arasında mevcut olan hukukî sorunları halletmek, borçları ödemek, emanetleri sahiplerine vermek, yaptığı zulüm ve haksızlıkları tazmin etmek ve helallik dilemek;

2- Geçimleri kendisine ait olanlar için yeterli miktarda nafaka ve masraf bırakmak;

3- Yolda dilenci durumuna düşmemek ve arkadaşlarına karşı cömertçe davranabilmek için bolca azık ve para almak;

4- Vasiyetini hazırlamak ve iki şâhid huzurunda imzalamak;

5- Dostlarla vedalaşıp onların hayır duasını

almak. ALLAH Rasûlü (sa) şöyle buyurmuştur: "Biriniz sefere çıktığı zaman dostlarına veda etsin ve onlardan dua istesin. Çünkü ALLAH Teâlâ, onların kendisine yapacakları duayı bereketlendirir." (Nesaî)

En güzel dua cümlelerinden birisi, "Seni ALLAH Teâlâ'ya emanet ediyorum." Veya, biraz daha uzunca "Seni, mal ve evlâdını, din ve amelini ALLAH Teâlâ'ya emanet ediyorum." sözüdür.

ALLAH Rasûlü (sa) bu duâyı tavsiye etmiş ve "ALLAH, aldığı emanetleri zayi etmez." buyurmuştur:

6- Yolculuk boyunca güzel ahlâk sergilemek. Yolculuk bir ahlâk imtihanıdır, bu imtihanı kaybetmemeye çalışmak lâzımdır. Şöyle denilmiştir: "Üç kişi ahlâk imtihanındadırlar. Bunlar oruçlu, hasta ve yolcu kimselerdir."

7- Yolculuk için bir arkadaş edinmek. Yolculuğun meşakkat ve sıkıntılarını azaltmak ve ondan gerektiği şekilde yaralanabilmek için bir arkadaşa ihtiyaç vardır. Bu sebeple, "Önce yoldaş,

sonra yol." denilmiştir.

Yolculuk diğer zamanlara göre daha fazla mahrem ve içli dışlı olmayı gerektirdiği için, arkadaşın sâlih bir kimse olması daha fazla önemlidir. Çünkü bu mahremiyet ve yakınlık içinde nefisler birbirinden çok etkilenir ve birbirinin ahlâk ve davranışından çok şey alırlar.

Yolcunun arkadaşı sâlih bir kimse olmalıdır ki, ibadetleri ifâ etmek ve haramlardan sakınmak konularında kendisine örnek ve yardımcı olsun.

8- Dinî maksadlarla yapılan yolculukta arkadaşlar ikiden fazla iseler, akıl ve diyanetine (dindarlık) güvenilen birini emîr (başkan) seçmek ve onun direktifleri altında hareket etmek. ALLAH Rasûlü (sa) şöyle buyurmuştur: "Seferde üç kişiyseniz, birinizi emîr yapınız." (Ebu Dâvûd, Tirmizî, Nesaî)

Karar almada, uygulamada ve iyi sonuçlar almada bu şekilde hareket etmenin büyük yararı vardır. Birlikte düzen vardır. Âlemdeki düzen de yönetici ilâhın bir olmasındandır. ALLAH Teâlâ

şöyle buyurmuştur:

"Eğer yerde ve gökte birden fazla ilâh bulunsaydı, bunların (yer ve göğün) düzeni bozulurdu." (Enbiyâ, 22) Aynı sebepten dolayı, ülke için bir emir'in seçilmesi ve onun meşru olan emirlerine uyulması vacip kılınmıştır.

Emir'in emirlerine uymanın vacip kılınması, onun şahsına verilen değerden dolayı değil, onun temsil ettiği düzenin korunması sebebiyledir. Çünkü İslâmî anlayışa göre, emîr başında bulunduğu topluluğun hizmetçisidir.

ALLAH Rasûlü (sa), bir hadiste, "Bir kavmin emîri, onun hizmetçisidir." buyurmuş; bir hadiste, emîr'i çobana benzetmiş, bir hadiste de, "Emîr, başı kuru üzüm gibi olan (sevimsiz ve değersiz) bir köle de olsa, ona itâat edin." demiştir.

ÂbdULLAH el-Mervezî (ra) bir adamla yol arkadaşı olmuş ve ona, "Birimizi emîr yapalım." demiş. Adam, "Sen emîr ol." demiş. Bunun üzerine ÂbdULLAH, adamın torbasını da alıp sırtına koymuş ve onun itirazına karşı, "Emirlik budur."

demiştir.

9- Yola çıkmadan önce istihâre namazı kılmak, çıkarken iki rekât sünnet kılmak ve içinden gelen duayı yapmak. ALLAH Resulünün bu münâsebetle yaptığı bir dua şöyledir:

"ALLAH'ın ismiyle; ALLAH'a güvendim ve O'na tevekkül ettim. Güç ve kuvvet O'nun elindedir. RABBİM! Sapmaktan ve saptırmaktan (veya saptırılmaktan), hataya düşmekten ve hataya düşürmekten (veya hataya düşürülmekten), zulmetmekten ve zulme uğramaktan, câhillik yapmaktan ve cahilliğe maruz kalmaktan sana sığınırım."

10- Her vesaite binişte şu Ayet-i kerimeyi okumak:

"Bunu bize musahhar edip emrimize vereni tesbih ve takdis ederiz. Bize kalsaydı, bunu musahhar edemezdik. Biz RABBİMİZe dönenleriz." (Zuhruf, 13-14)

11- Evden sabah erken çıkmak. ALLAH Rasûlü (sa) bir seriyye (askerî birlik) gönderdiği

zaman, onu sabah erken yola çıkarırdı. (Tirmizî) Ve şöyle duâ ederdi: "ALLAH'ım! Ümmetimin sabah erken yaptıkları işleri bereketlendir." (Sünen kitapları)

12- Perşembe günü çıkmak. ALLAH Rasûlü (sa), çoğu zaman seferlere bu gün çıkardı. Cuma günü mübarek bir gündür, ancak o gün uzak bir yere yolculuk yapmak mekruhtur. Çünkü o gün Cuma namazını cemaatle kılmak farzdır.

13- Gitmek veya konaklamak istediği yer görününce, "ALLAH'ım! Senden bu yerin hayrını ve bu yerdekilerin (insanların ve diğer şeylerin) hayrını isterim ve sana bu yerin şerrinden ve bu yerdekilerin şerrinden sığınırım. ALLAH'ım! Beni buradaki şerirlerin (zararlı insanların ve şeylerin) şerrinden koru." diye duâ etmek ve oraya inince iki rekât namaz kılmak.

14- Beraberindeki hayvana fazla ağırlık yüklememek, yüzüne vurmamak, onu aç ve susuz bırakmamak. Şu bilinmelidir ki, hayvanlara iyi davranmakta sevap, kötü davranmakta da azap

vardır. Hayvanlar kıyâmet gününde insanlara ya şefaatçi ya da davacı olurlar.

15- Bir eve misafir olursa, aksi bir teklif yapılmadıkça üç günden fazla durmamak. Çünkü misafirliğin a'zamî süresi üç gündür. Vakıf ve dernek binalarında bu süreden fazla yatıp kalkmak, bunların tüzüklerine uygunsa câizdir, uygun değilse câiz değildir. Bu cümleden olarak, sûfileri barındırmak için işletilen tekkehanelere yerleşmenin helâl olması için de sûfi olmak lâzımdır. Sûfi olmak ise, sadece sarık ve cübbe giymek değildir. O, ahiret hesabına dünya lezzetlerini terk etmek, bedenini ibadete, kalbini zikir ve fikre hasr ve tahsis etmektir.

16- Memleketine geri dönerken, ikamet yerini (şehri, köyü) gördüğü zaman, kendisini selâmetle götürüp getiren ALLAH Teâlâ'ya hamd-ü sena etmek ve, "ALLAH'ım! Bize bu yerde gönül huzuruyla ikamet etmeyi nasip et ve bize helâl ve kolay bir rızık ver." diye duâ etmek, inince de iki rekât şükür namazı kılmak. ALLAH Rasûlü (sa),

seferlerden dönüşte önce mescidde iki rekât namaz kılar, ondan sonra evine girerdi.

17- Ev halkına, akraba ve yakın dostlara gücü nisbetinde hediye getirmek. Yolculuk dönüşünde getirilen hediyeler sevindirici olurlar. Ancak bu hediyelerin pahalı şeyler olmasını beklemek doğru değildir. Burada önemli olan, uzak yerde de hatırlanmış olmaktır. Bunun ötesi, imkâna bağlı bir olaydır. Onun için, "Hediyeler sahiplerinin gücüne göredir." denilmiştir.

Değişik amaçlarla yapılan yolculuklarda değişik faydalar vardır. Fakat faydası en çok olan yolculuk, insanın kendi nefsinden, heveslerinden, kötü âdet ve alışkanlıklarından uzaklaşmasıdır. ALLAH Rasûlü (sa), hicreti tarif edip faziletini bildirdikten sonra şöyle buyurmuştur: "En efdal hicret, ALLAH Teâlâ'nın nehyettiği işleri ve şeyleri terk etmektir."

Yolculuğun Ruhsatları

Ruhsat; mükellefiyetin azalması, dinî hükmün hafiflemesi, dinde kolaylık sağlanması

demektir. Yolculuktaki zorluk ve meşakkate karşılık, yolcular için bazı kolaylıklar sağlanmıştır. Bu kolaylıklardan faydalanabilmek için, yolculuğun haram bir iş için olmaması ve bir yere varma hedefinin bulunması lâzımdır. Bu kolaylıklar, diğer adıyla ruhsatlar şunlardır:

1- Mest üzerine mesh etmek. İkamet mahallinde de mesh câizdir. Ancak, yolculukta bunun süresi daha fazladır.

Sahâbî Safvân İbni Assâl (ra) şöyle demiştir: "ALLAH Rasûlü (sa), seferde olduğumuz zaman üç gün ve üç gece mestlerimizi mesh edebileceğimizi söyledi." (Tirmizî, Nesaî, İbnu Mâce, İbnu Huzeyme)

2- Su bulunmadığı zaman toprakla teyemmüm etmek. Evde de teyemmüm edilebilir. Ancak evde teyemmüm edilmesi durumunda, Şafiî mezhebine göre namazı kaza etmek lâzımdır. Yolculuktaki teyemmümde ise, kaza gerekli değildir.

3- Farz namazları cem' etmek. Cem', öğle

ve ikindi namazlarını veya akşam ve yatsı namazlarını birlikte kılmak demektir. Ancak Hanefî mezhebine göre cem', sadece hacılar için Arefe ve Müzdelife'de câizdir.

Cem'in iki şekli vardır. Biri cem-i takdim, diğeri cem-i tehirdir. Cem-i takdimde ikinci namazı birinci namazdan sonra ve ara vermeden kılmak, cem-i tehirde ise, birinci namazın vaktinde cem' niyeti getirmek ve önce birinci namazı kılmak şarttır. Bu namazların sünnetleri ikisinden önce ve sonra kılınır.

4- Dört rekâtlı farz namazları iki rekât olarak kılmak. Buna da kasr denir. Kasr yapabilmenin şartları, yolun uzun (doksan kilometre kadar) olması ve yolcunun uğradığı bir mahalde Şafiî mezhebine göre dört günden fazla kalmayı niyet etmemesidir. (Giriş ve çıkış günleri bu günlere dahil değildir.)

Hanefî mezhebine göre bu süre on beş gündür. Mezhepler arasındaki bir fark da şudur ki, kasr, Şafiî mezhebine göre ruhsattır, Hanefî

mezhebine göre ise vaciptir.

ALLAH Rasûlü (sa), Mekke fethi sırasında bu şehirde on dokuz gün kalmış ve bu süre boyunca namazlarını kasretmiştir Anlaşılan odur ki, eğer ALLAH Rasûlü (sa) Mekke'de daha fazla kalsaydı, namazlarını kasretmeye devam edecekti. Çünkü kasır süresini on dokuz günle sınırlandırmanın bir mânası yoktur. O hâlde, önemli olan, bir yerde uzun süre kalınanın niyet edilmemesidir.

(Ebu Dâvûd ise bu konuda üç rivAyet vardır. Bir rivAyete göre bu süre on sekiz gün, bir rivAyete göre on yedi gün, bir rivAyete göre on beş gündür.

5- Cuma namazı kılmamak. Yolcu olan bir kimse için Cuma namazı kılmak farz değildir. Çünkü bu namazın vücub şartlarından birisi mukim olmaktır. Mukim olmak ise, ya kendi ikamet mahallinde olmak, ya da gittiği yerde dört günden (ve Hanefî mezhebine göre, on beş günden) fazla kalmayı niyet etmektir.

Bir görüşe göre, cem' yapılması ve Cuma namazının düşmesi için yolun uzun olması şart değildir, yolcu olmak yeterlidir.

6- Sünnetleri hayvan sırtında (veya arabada) kılmak. ALLAH Rasûlü (sa), yolculukta sünnet namazlarını deve üzerinde kılardı. Deve de kendi yolunda giderdi. (Müttefekun aleyh) Bu durumda yolun yönü kıble yerine geçer. Bu namazlar binmiş halde, yani oturarak kılınır, rüku' ve secdeler için de eğilme hareketleri yapılır. Farz namazları hayvan üzerinde (veya arabada) kılmak mecburiyeti hasıl olursa, o zaman da namaza giriş anında (niyet tekbirini getirirken) kıbleye dönmek yeterlidir.

Kıble, Mekke'nin kuzeyinde olan yerler için doğu ve batı arasındaki güney cihetidir. Medine de kuzeyde olduğu için, ALLAH Rasûlü (sa), "Medine halkı için kıble doğu ve batı arasıdır." (Tirmizî) buyurmuştur.

Mekke ile kuzeyindeki yerin boylam farkı olursa, ona göre biraz doğuya veya batıya

meyletmek de gereklidir. (Mekke'nin boylamı Türkiye'nin doğu bölgesinden geçer. Buna göre, ülkemizin doğu bölgesinde kıble ciheti tam güneydir, batı bölgelerinde ise, doğuya doğru biraz meyillidir.)

Âlimlerin çoğuna göre, Mekke dışındaki yerlerde tam Kabe'ye karşı durmak şart değil, mümkün de değildir. Onun için, Kabe cihetine yönelmek yeterlidir. Nitekim, ALLAH Teâlâ "Yüzünü Mescid'ul-Haram cihetine çevir." (Bakara, 144) buyurmuştur.

ALLAH Rasûlü (sa) da Medine için, "Kıble, doğu ile batı arasındadır." demiştir. Bu sebeple, müslümanlar uzun asırlardan beri câmi ve mescit inşâ ederken kıble tayininde ince hendesî hesaplar kullanmamış, cihetle yetinmişlerdir. Çünkü dinimiz ibadet işlerinde herkesin anlayamadığı ince hesapları emretmemiştir. Ancak bu işin cevaz tarafıdır. Bundan daha titiz davranmak ve mevcut hesap imkanlarından da yararlanıp Kabe'ye daha yakın bir istikamet

bulmaya çalışmak ise, ibadetin ihsân mertebesine ulaşması ve onu daha güzelce yapmak demektir.

Namazların vakitlerini tayin etmek, günümüzde takvimler ve saatlerle yapılmaktadır. Ancak ALLAH Teâlâ, güneş manzumesini bir saat ve takvim şeklinde yarattığı için, vakitleri bundan da öğrenmek mümkündür.

Buna göre, sabah namazı vakti doğu ufkunda ufka paralel bir şekilde yayılan şafağın sökmesiyle başlar ve güneşin doğuşuna kadar devam eder.

Öğle namazı vakti, gölgenin doğuya dönmeye başlamasıyla başlar ve her şeyin gölgesinin kendisi kadar uzadığı zamana kadar devam eder.

İkindi namazı vakti, her şeyin gölgesinin kendisi kadar uzadığı bu vakitten başlar (buna, günün ortasındaki istivâ gölgesinin de eklenmesi lâzımdır) ve güneşin batışına kadar devam eder.

Akşam namazı vakti, düz arazide güneşin batması anıdır, dağlık yerde ise batı ufkunda

karanlığın koyulaşması anıdır.

Yatsı namazı vakti, Şafiî mezhebine göre, batan güneşten sonraki kızıllığın kaybolmasıyla başlar ve şafağa kadar devam eder. Hanefî mezhebine göre ise, bu vaktin başı, ufuktaki beyazlığın bitmesidir. Gün ve gecenin çok uzun veya çok kısa oldukları yerlerde ise, ibadet vakitleri o yerlere yakın olan normal bölgelerin durumuna göre hesaplanır.

7- Ramazan orucunu kazaya bırakmak. Ancak evde niyetlenmiş olan orucu yolda tamamlamak lâzımdır. Şafak vakti evde olunca, o günün orucuna niyet etmek de farzdır. Ruhsat bulunmasına rağmen, yolculukta da, bir zarar ihtimali yoksa, farz olan orucu tutmak evlâdır. Çünkü, ömrün bunun kaza edilmesine yetip yetmeyeceğini kestirmek mümkün değildir. Buna mukabil, namazları kasır yapmak tam kılmaktan evlâdır. Çünkü bu, ALLAH Teâlâ'nın kullarına ikram ettiği bir kolaylıktır. ALLAH Teâlâ'nın ikramını reddetmek ise doğru değildir.

ALLAH Rasûlü (sa), "ALLAH Teâlâ’nın ruhsatlarından yararlanın. Çünkü O, emirlerine uymanız gibi, ruhsatlarından yararlanmanızdan da hoşlanır." buyurmuştur.

SEMÂ ve VECD

Semâ; teganni ile okunan kaside, ilâhî, şiir gibi güzel sözleri dinlemek, vecd ise bunları dinlerken aradığını bulmanın sevincini duymak, ruhî haz ve coşkunluk yaşamaktır.

ALLAH Teâlâ’nın velî kulları, iki âlemde de O'ndan başkasını aramaz ve O'ndan gayrısını akıllarına getirmezler. Onun için, bunların gözlerine güzel bir suret ilişse, kalpleri bu suretin musavvirini (sureti yaratanı) duyar, kulaklarına güzel bir ses gelse, gönülleri hakikî mahbup (sevilen) için çarpar. Velîlerin semâ ve vecdleri bu şekildedir. Bunlar dinledikleri ses ve sözlerle ALLAH Teâlâ'yı düşünür ve kalplerinde O'nun sevgi ve muhabbetini duyarlar.

Semâ, nağmeli ses ve söz dinlemek olduğu için, önce bunun fıkhî hükmünü görelim.

İmam Şafiî (ra) şöyle demiştir: "Nağme (yani, nağmeli söz söyleme veya dinleme) bâtıl bir meşguliyet ve mekruh bir eğlencedir. Buna düşkünlük gösteren kimse, sefih olur ve şâhidliği reddedilir." (Kitab'u âdâb'il-Kadâ')

Kadi Ebut Tayyib (ra) şöyle demiştir: "Kendi mahremi olmayan bir kadının nağmeli sesini dinlemek, Şafiî mezhebinin âlimlerine göre câiz değildir. Bu kadının göz önünde olması veya perde arkasında bulunması arasında büyük bir fark yoktur. İmam Şafiî'den rivAyet edildiğine göre, kendisi çubukla bir şeye ölçülü vuruşlar yapılmasını da mekruh saymış ve bu gibi şeyleri insanları ibadetten uzaklaştırmak için zındıkların uydurduklarını söylemiştir."

İmam Şafiî (ra) şunu da söylemiştir: "Oyun ve eğlence, din ve mürüvvet ehlinin meşgul olacakları iş değildir."

İmam Mâlik (ra) ve diğer Medine âlimleri de nağmeyi nehyetmişlerdir.

İmam Ebu Hanîfe ve diğer Küfe âlimleri de

nağme dinlemeyi günah saymışlardır. Bütün bu görüşleri Kadi Ebut Tayyib nakletmiştir. İmam Ahmed de nağmeyi hoş görmemiştir.

Buna mukabil, Ebu Tâlib el-Mekkî, şöhret bulmuş bazı zatların nağme dinlediklerini ve bazı yerlerde bunun yaygın bir âdet olduğunu nakletmiştir. Ancak bu durum, nağmenin câiz olduğunu göstermez. Çünkü, günahlardan masum olmayan kimselerin ve özellikle halk kesiminin fiil ve âdetleri bir işin câiz olduğuna delil değildir.

Hâris el-Muhâsibî ve Yahya İbni Muâz şöyle demişlerdir: "Bazı şeyler zaman içinde mahiyet değiştirmişlerdir. Bu sebeple, vaktiyle bazı zatların bu şeyleri yapmış olmaları daha sonrakiler için şer'î mesnet oluşturmaz. Bu şeylerden birisi de nağme dinlemektir. Çünkü öncekiler nağmeyi mücerret dinî duygularla dinlerken, sonrakiler onu nefsanî haz ve zevk için dinler hâle gelmişlerdir."

Buna mukabil, bazı âlimler de, nağmeli

sesi dinlemeyi değil, bunu dinlerken hareket etmeyi ve taşkınlık göstermeyi câiz görmemişlerdir.

Bazıları da, sohbeti Kur'ân okumakla açıp yine onunla kapatmak şartıyla arada nağme (nağmeli söz) dinlemenin câiz olduğunu söylemişlerdir.

İbni Cureyc (ra) şöyle demiştir: Aşırıya kaçmamak ve düşkünlük göstermemek şartıyla nağme (nağmeli söz) dinlemek ne sevap, ne de günah olmayan boş bir iştir. Kur'ân-ı Kerim'de de, "ALLAH sizi boş yeminler yüzünden muâheze etmez." (Bakara, 225) buyurulmuştur.

Bu nakillerden çıkan sonuç şudur: Nağmeleri sürekli dinlemek, bunu alışkanlık hâline getirmek ve bunun için toplantılar düzenlemek gayr-i meşrudur. Bunların dışındaki hâllerde ise, haram unsurlar karışmadığı takdirde nağme dinlemekte beis yoktur. Bu sebeple, nağme dinlemeyi mutlak olarak haram saymak doğru değildir. Çünkü bir şeye haram diyebilmek için, bir

nass veya kıyasa dayanmak lâzımdır.

Nass, Kur'ân-ı Kerim ve hadis-i şeriflerin açık beyanlarıdır. Kıyas ise, bunların ifadelerinden çıkarılan ikinci derecedeki delillerdir. Halbuki, ne nassta, ne de kıyasta güzel bir sesi dinlemenin haram olduğunu gösteren bir hükme rastlamak mümkün değildir. Ancak, sesin çalgı âleti ile dinlenmesi, dinlerken hareket ve cümbüş yapılması, dinlenen sözün din ve ahlâka aykırı mana taşıması, okuyanın kadın olması, çalıp dinlemek için toplantılar yapılması, bunun vazgeçilmez bir ibtila hâline getirilmesi işin mahiyetini değiştirirler.

Semâ ve nağmeye haram, mekruh veya fâsıklık diyenler bu durumları kasdetmişlerdir. Çünkü mücerret olarak sesin güzelliği ALLAH Teâlâ'nın bir nimetidir. Nimetten meşru sınırlar ve ölçüler içinde faydalanmak ise haram veya mekruh değildir. Nimet faydalanmak ve şükretmek içindir.

ALLAH Rasûlü'nün ses güzelliği ile ilgili

bazı sözleri şöyledir: "ALLAH Teâlâ’nın gönderdiği her peygamber güzel sesli olmuştur." (Tirmizî)

"ALLAH Teâlâ, Kur'ân'ı güzel sesle okuyanı daha üstün bir takdirle dinler." (Geçti)

"Kur'ân'ı güzel sesle okuyun."

"Kur'ân'ı, sesini güzelleştirerek okumayan bir kimse, onu bizim okuduğumuz gibi okumuş olmaz."

ALLAH Rasûlü (sa), Ebu Musa el-Eş'arî'nin Kur’ân okuyuşunu dinlemiş ve onun güzel sesini beğenerek, "Ebu Musa'ya Dâvûd'un nağmelerinden bir nağme verilmiş." demiştir. (Geçti)

Bu hadis-i şerifler, Kur’ân-ı Kerim'in güzel sesle okunması hakkındadır. Fakat, eğer güzel sesin kendisi gayr-i meşru olsa, onunla ALLAH kelâmının okunması ne teşvik edilir, ne de övülür. Öyleyse, güzel sesin kendisinde kötülük yoktur; kötülük, bu sesle kötü sözlerin okunup dinlenmesinde ve dindarlık vakar ve ciddiyeti ile bağdaşmayan hafiflik ve basitliklerin ortaya

çıkmasındadır. Kaldı ki, hiçbir kötülük bulunmasa bile, mubah bir işin israf derecesinde yapılması onu mubahlıktan çıkarır. Örneğin, yemek ve içmek mubah ve hatta vacip işlerdir. Fakat bunlarda israf yapılması onları haram hâle getirir. Bunun için ALLAH Teâlâ şöyle buyurmuştur:

"Yiyin, için, fakat israf etmeyin. ALLAH israf edenleri sevmez." (A'râf, 31) Bu sebeple, seslere düşkünlük göstermek ve önemli işlerde kullanılması gereken zamanı bunun için harcayıp heder etmek ALLAH Teâlâ'nın sevmediği bir israftır ve bu israfta ısrar etmek kişiyi fâsık ve sefih durumuna getirir.

Çalgı âletleri ise, hadislerle men edilmişlerdir. Çünkü bunlar, dinleyenlerde gafletin koyulaşmasına, ruhun tembelleşmesine, ibadetlerin aksatılmasına, kötülüklerin hatırlanmasına ve işlenmesine sebep olurlar. ALLAH Rasûlü (sa) şöyle buyurmuştur:

"ALLAH bana mizmar, barbat ve benzeri çalgı âletlerini imha etmeyi emretti." (Ahmed)

"ALLAH, çalgı çalıp içki içenleri mesh eder (ruhen hayvanlaştırır ve hayvan derecesine indirir)." (Ahmed)

Çalgı âletlerinin kötülüğü için şu kadarı yeterlidir ki, bunlar içki sofralarından eksik olmazlar ve sesleri içki içmenin ve günah işlemenin davetçisi ve teşvikçisidir. Bundan dolayı, âlimler içki sofralarında çalınmayan ve içkiyi çağrıştırmayan kaval, ney, def, davul gibi âletleri mubah saymışlardır. Ancak bu mubah âletlerin de çalınıp dinlenmesi için bir araya gelip toplanmak câiz değildir. Çünkü bunda da fısk ehlinin çalgılı ve içkili meclislerine sureten de olsa benzerlik vardır.

ALLAH Rasûlü (sa), "Kendisini bir kavme benzeten bir kimse o kavimdendir." buyurmuştur.

Kendisini kötülere benzetmekten veya kendiliğinden onlara benzemekten sakınmanın lüzum ve önemi o ölçüdedir ki, şAyet bir sünnet bid'at ve dalâlet ehlinin şiarı ve sembolü hâline gelse, onu da terk etmek lâzımdır. Aynı sebepten

dolayı, bir müslüman topluluk, bir meclisi fısk ehlinin usulüyle süsleyip sofraya içkicilerin kullandığı türden malzemeler koysalar ve ortada dolaşan bir sakinin "zemzem" doldurup sunduğu kadehleri kaldırıp içseler haram bir fiil işlemiş olurlar.

Fısk ehline benzerlik oluşturan bazı elbise türleri ve saç-sakal modelleri de âlimler tarafından nehyedilmiştir. Aynı şeyler, bu benzerliğin söz konusu olmadığı yerlerde ise, mubah görülmüştür.

Yukarıdaki sözleri toparlamak gerekirse özet şudur:

İslâm dini, kural olarak güzel sesi yasaklamamıştır. O bazı çalgı âletlerini yasaklamış, ancak bu yasağın sebebi, bu âletlerin güzel ses çıkarmaları değildir. Bu yasağın bir sebebi, bu âletlerin dinleyenleri içki ve günaha davet etmesi ve onlarda bu yönde arzu uyandırmasıdır; ikinci bir sebebi, içki ve diğer günahları terk edip tevbe edenlerde eski hatıraları tazelemesi ve onları

tekrar o istikamete doğru sürüklemesi ve en azından kendi kendileriyle yeni bir mücadeleye mecbur etmesidir; üçüncü bir sebebi de, bu âletleri çalıp dinlemek fısk ehlinin ve içkicilerin âdeti olduğu için, onlara benzerlik oluşturmasıdır.

Din manevî tiptir. Bu sebeple o, ruh, dimağ ve duyguları kötü yönde etkileyen şeyleri yasaklamıştır. Nasıl ki, maddî tıp da vücut ve sağlığa zarar veren şeyleri yasaklamıştır. Halbuki bunun (maddî tıbbın) yasakladığı veya az tüketilmesini zorunlu kıldığı şeyler arasında çok lezzetli yiyecekler de vardır. Fakat bunların lezzetli olması yasağın önüne geçememiştir. Çünkü yasak, lezzetli olup olmamayı değil, sağlığa zararlı olup olmamayı esas alır.

Dinin nefsin hoşuna giden bazı şeyleri yasaklaması da bu şekildedir. Onun için din, yani İslâm sakıncaları ve kötü etkileri olmayan nağme türlerini yasaklamamıştır. Buna bir örnek vermek gerekirse, cahiliyet döneminde Araplar, develerle uzun yolculuklar yaparken gazel türü sözler

okuyup dinlerlerdi. Bununla hem kendilerini, hem de develeri dinlendirmek isterlerdi.

ALLAH Rasûlü (sa), gördüğü bu geleneği yasaklamamış ve hatta kendisinin bulunduğu yolculuklarda da bu şekilde sözlü gazeller okunmaya devam edilmiştir.

Güzel ses, kalbi harekete getirir, duyarlılığı arttırır ve bir duyguyu kuvvetlendirir. Bu duygu ALLAH sevgisi gibi kutsal bir duygu ise, bunu kuvvetlendiren sesi dinlemek müstehabtır. Çünkü hayra vesile olan şey de hayırdır.

Fakat insanların çoğunu meşgul eden duygu bu türden değil, nefis ve dünya ile alâkalı süflî bir duygudur. Onun için bu insanlar ses ve nağmeyi dinlerken onlarda bu süflî duygu kuvvetlenir. Halbuki bu duyguyu kuvvetlendirmek değil, zayıflatmak lâzımdır.

Ses ve nağme, kalpteki sevinci coşkunluk ve taşkınlık hâline getirir, ondaki hüznü de matem ve elem derecesine çıkarır. Halbuki aşırı sevinç de, aşırı hüzün ve kahır da iyi değildirler. Bunların

dindarlık ve ahlâka olduğu gibi, sağlığa da zararları vardır.

Ancak Kur’ân-ı Kerim'i güzel sesle okuyup dinlemekte bu kötü etkilerin hiç birisi yoktur. Bu husus da onun mucize oluşunun diğer bir yönüdür. Çünkü bu kutsal kitabı güzel sesle okumak veya dinlemek, insanın ruhunda birbirini dengeleyen bir neşe ve hüzün uyandırır ve ruhta büyük bir rahatlama meydana getirir.

Kur’ân'ı dinlerken ağlamak bile, hüzün ve sevinç karışımı dengeli bir duyarlılıktan ileri gelir. Bu sebeple, sevap kazanmanın yanında, üzüntüleri gidermenin en iyi yolu da güzel bir sesle Kur’ân-ı Kerim'i okumak veya dinlemektir.

Nağme ve güzel sesin hükmü, okunan şiir veya sözün mâna ve maksadına göre de değişir. Bunun bazı örnekleri şöyledir:

1- Hac mevsiminde, hacca gitmeyi konu alan, Kabe ve diğer kutsal mekânların faziletlerini anlatan şiirlerin def ve davul gibi meşru âletlerin eşliğinde okunup dinlenmesi câizdir. Çünkü,

bunun maksadı, halkta kutsal mekânlara karşı sevgi ve özlem meydana getirmek ve onları hac etmeye teşvik etmektir.

2- Savaş zamanında, ALLAH yolunda cihâd etmeyi konu alan ve bunun fazilet ve sevabını anlatan hamasî şiirlerin haram olmayan çalgı aletleriyle okunup dinlenmesi câizdir. Fakat bu savaş müslümanlar arasındaki bir fitne ve kavga ise (buna kan davaları, aşiret ve siyaset husumetleri de dahildir), bunu kışkırtan ve halkı buna katılmaya davet eden söz ve nağmeleri okumak veya dinlemek haramdır.

3- Savaşçıların savaş alanında söyledikleri, davalarının hak, kendilerinin de bu işin ehli olduklarını anlatan şiir ve teganniler câizdir. Hz. Ali ve Hâlid İbni Velid gibi İslâm kahramanları düşmanla karşılaşınca bu türlü şiirler okumuşlardır. Bunların da dahilî kavgalarda kullanılması haramdır.

4- Yas ve matemlerde hüzün arttırıcı ve musibete karşı sabır ve direnci zayıflatıcı şiirler ve

sözler okumak veya dinlemek câiz değildir. Fakat, dünyanın akibetini hatırlatan, günahlardan pişmanlığı tasvir eden, tevbe ve sâlih amellere teşvik eden şiir ve sözleri nağme hâlinde okumak ve bu duygularla ağlamak ve ağlatmak meşrudur. Dâvûd (as), çok güzel olan sesiyle zikir ve nasihat içerikli sözler (Zebur da bir zikir ve nasihat kitabıdır) okur ve hem kendisi ağlar, hem de dinleyenleri ağlatırdı.

5- Sevindirici bir olay münasebetiyle şükretmeyi konu alan şiirler söylemek, güzel sesle kaside ve gazel türü sözler okumak câizdir. Örneğin dinî sevinç günleri olan bayramlarda, düğünlerde, doğumlarda, Kur’ân hatimlerinde, sünnetlerde, dostlara verilen ziyafetlerde ve akika günlerinde bu türlü etkinlikler güzeldir. Çünkü bunlardaki amaç dostları bir araya getirmek, sevinci onlarla paylaşmak, ALLAH Teâlâ'ya birlikte hamd ve şükretmektir. Nitekim, ALLAH Rasûlü (sa), Mekke'den Medine'ye hicret ettiği zaman, Medineli müslümanlar onu karşılayıp sevinçlerini

dile getirmişler ve def eşliğinde:

Üzerimize bir ay doğdu
Şurdan, Veda tepelerinden
Şükretmek bize vacip oldu
Oldukça Rabbe davet eden
Bize gönderilen ey Resul
Hoş geldin uzun seferinden, tarzında şiirler okumuşlardır.

Bayram günlerinde köle kızların def çaldıkları, Habeşlilerin savaş oyunları oynadıkları, ALLAH Rasûlü'nün bunları nehyetmediği rivAyet edilmiştir. Ancak burada dikkatten kaçırılmaması gereken bir husus vardır. O da, izin verilen bu kabil teganni, çalma ve oyunların yalnızca ara sıra vuku bulan önemli münasebetler ve uzun aralıklarla gelen günler içinde yapılmasıdır. Çünkü bir olaydan hüküm ve sonuç çıkarırken onun özelliklerini göz ardı etmemek lâzımdır.

(Günümüzde ise, her gün sabahtan gece yarısına ve hatta ötesine kadar çalgılar çalınır, radyo ve televizyonlar çalıştırılır. Fecaat bu sınırda

da tutulmaz; çünkü bu cihazların sesi yükseltilerek komşuların da huzur ve sükûnu bozulur. Bu hâlin hem haram, hem de zulüm olduğunda şek ve şüphe yoktur.)

6- Gayr-i meşru istekleri uyandırıcı, şehvet duygusunu haram bir yönde tahrik edici, kızgınlık, intikam hissi gibi kötü duyguları kamçılayıcı muhteva ve mahiyette olan sözleri teganni ve âletlerle okumak ve dinlemek câiz değildir. Çünkü bir işin yapılması haram ise, onun özlemini uyandıran, onu tahrik ve teşvik eden sebepler de haramdırlar.

7- Uluhiyet makamına karşı gözetilmesi gereken edep ve haşyet sınırları içinde kalmak şartıyla ALLAH Teâlâ'yı öven, O'nun büyüklüğünü anlatan ve O'na karşı sevgi ve muhabbeti kuvvetlendiren şiirleri teganni ile okumak ve dinlemek câiz ve hatta müstehabtır. Çünkü bunun semeresi olan ALLAH sevgisi bütün ibadetlerin gayesi ve kulluk mertebelerinin en yücesidir. Güzel sesli ve nağmeli sözlerle artan bu sevgi

vecd hâsıl eder.

Vecd, ilâhî sevgi coşkunluğu içinde ALLAH Teâlâ'nın yakınlığını duymak ve hatta O'nu görür gibi olmaktır.

(Vecd, bazılarının zannettikleri gibi, aklını kaçırmak ve zıplayıp oynamak değildir; o, bunun aksine, şuurun daha fazla keskinleşmesi ve aklın daha çok netleşmesi hâlidir.)

ALLAH Teâlâ sevgisi, kalbin üzerindeki kir ve karanlığı silip temizler; bu suretle temizlenip aydınlanmış olan kalb, bir göz gibi dinî sır ve hakikatleri görüp seyreder ve bir ayna gibi onları içine çekip akıl ve idrâke yansıtır.

Şuhûd hâli de (ALLAH Teâlâ'yı görür gibi olmak) bu şekilde gerçekleşir. Sevgisiz olan kalb ise, gece gibi gaflet karanlığıyla örtülüdür. Bu kalb, dinî hakikatleri kendi müşâhedesiyle ve vasıtasız olarak algılamak yerine, ancak başkalarından duyduğu söz ve rivAyet yoluyla öğrenebilir. Ancak ALLAH sevgisi kazanmanın asıl vasıtası (veya kaynağı) nağmeler değil,

ibâdetlerdir. Sesler ve nağmeler ise kuvvetlendirici durumundadırlar. Bu sebeple, öncelik ve ağırlık verilmesi gereken şey, ibâdetlerdir.

Sesli ve sözlü semâlar ise ancak ara sıra ve bir kısmı yukarıda zikredilen münasebetler dolayısıyla yapılmalıdırlar. Nağme ve semâ ibadet telakki edilip ona gerektiğinden fazla iltifat edilmemelidir. Aksi takdirde, giderek asıl ibadetin yerine geçer. Ondan sonra da, şeytanî ve nefsanî duyguların neşv-u nema bulmasına vesile olur. Bu durumda artık haramlık hükmünü kazanır.

Nağme ve tegannilerin ALLAH sevgisiyle fazla bir alâkalarının bulunmadığına dair en büyük delil ALLAH Resulünün hâlidir. Çünkü, kendisi "HabibULLAH", yani ALLAH Teâlâ'yı en çok seven ve O'nun tarafından da en çok sevilen kişi olmasına rağmen, ALLAH Teâlâ ile münasebetlerinde nağme ve tegannilere hiç yer vermemiş, buna mukabil, bütün kuvvetiyle ibadet etmiş, Kur’ân okumuş, dini talim ve tebliğ etmiş, duâ ve niyazda bulunmuştur.

Kul, ALLAH Teâlâ'yı ilim yoluyla tanırsa O'nu mutlaka sever. Sevince de kendisine mutlaka ibadet eder. Böylece ilim sevgiyi, sevgi de ibadeti doğurur ve daha sonra bu üçü karşılıklı olarak birbirini etkileyerek kuvvetlendirirler ve böylece kulun ALLAH Teâlâ'ya olan sevgisi her türlü sınır ve ölçüyü aşarak bütün sevgilerin üstünde bir kuvvet kazanır.

ALLAH Teâlâ, buna işaret ederek; "İman edenler, ALLAH'ı bütün sevgilerin fevkinde severler." (Bakara, 165) buyurmuştur.

Sûfiler, bu şekilde kuvvetlenmiş olan ALLAH sevgisine "aşk" demişlerdir.

Çoğu âlimler ise, ALLAH Teâlâ hakkında bu kelimenin kullanılmasını doğru bulmamışlardır. Çünkü, Kur'ân-ı Kerim'de ve hadis-i şeriflerde ALLAH Teâlâ için "aşk" kelimesi değil, sevgi kelimesi kullanılmıştır.

ALLAH Teâlâ için kullanılan kelimeler, terimler ve deyimler ise tevkifidirler. Yani, bunlar, ALLAH ve Rasûlü tarafından tayin edilmişlerdir.

Çünkü bunların O'nun mukaddes olan zâtına yakışmayan mâna ve imajlar taşımamaları lâzımdır.

Aşk kelimesi ise, şiddetli sevgiyi ifade etmekle beraber, cismaniyeti de ifade eder. Çünkü o, iki cins arasındaki sevgidir. Uluhiyet makamı ise cismaniyet ve cinsiyetten çok yücedir.

ALLAH Teâlâ'yı tanımanın O'nu sevmeyi gerektirmesi ise şundandır. İnsan kalbi, fıtrî olarak, yani yaratılışından gelen bir özellikten dolayı güzelliği sever.

Güzellik de iki türlüdür. Birincisi maddî güzelliktir. Bu güzellik maddî olan şeylerde bulunur ve gözle görülür. İkincisi ise manevî güzelliktir. İlim, güzel ahlâk, güç ve kuvvet, iyi niyetli olmak, hayrı dokunmak birer manevî güzelliktirler.

Bu ve benzeri manevî güzelliklerin en üstün dereceleri de ALLAH Teâlâ'da bulunurlar. O hâlde, ALLAH Teâlâ'nın bu manevî güzelliklerini bilen bir kalb O'nu fıtrî olarak sever.

Bu ilâhî güzelliklerin bilinmesi ilim sayesindedir; onları sevmek ise kalb iledir. İlmin sevgi ve duygu hâline gelmesi, ibadet vasıtasıyladır. Ara sıra dinlenebilen nağmeler ve güzel sesler ise sevgi ve duyguyu daha da kuvvetlendirirler.

Madem ki, kalb kendilerinden kaynaklanmadığı hâlde bir iki güzel vasfa sahip olan insanları ve eşyayı sever, o hâlde bu kalbin kendi zâtından kaynaklanan bütün güzel vasıflara en a'zamî ölçülerde sahip olan, bütün hayır ve nimetler kendisinden gelen, yerde ve gökteki bütün varlıklar kendisinin emrinde olan, bütün güzellikler kendi kudret ve sanatının eseri bulunan ALLAH Teâlâ'yı, tanıdıktan sonra onu sevmemesi mümkün değildir.

Bir aynanın üzerindeki ışık parıltılarını sevince, bu parıltıların ve daha milyarlarca ışıkların kaynağı olan gökteki güneşi sevmek tabiî ve zarurîdir.

ALLAH Teâlâ da göklerin ve yerin

mukaddes güneşidir. Bütün güzellikler O'nun isim ve sıfatlarının zayıf birer gölgesi ve parıltısıdır.

Bütün güzeller de O'nu kudret ve hünerinin serpintileridir. Ancak gerekli olan, fıtratın emrine uyup ALLAH Teâlâ'yı şu veya bu şekilde sevmek değil, ALLAH Rasûlü’nün sevdiği şekilde sevmektir.

ALLAH Rasûlü ise O'nu çalgı ve nağme dinlemek veya boş sözler ve zât-ı ulûhiyete yakışmayan sakat ifadeler kullanmak suretiyle değil, O'na ibadet ve itâat etmek suretiyle sevmiştir. O, bunun için, "Namaz gözümün nuru, yani kalbimin sevincidir." demiştir.

ALLAH Teâlâ da, ona hitap ederek, "De ki: ALLAH'ı seviyorsanız, (O'nun nasıl sevilmesi gerektiği hususunda) bana uyun. O zaman ALLAH da sizi sevecek ve günahlarınızı bağışlayacaktır." (Al-i İmrân, 31) buyurmuştur.

Ona uymak ise, ibadet etmek ve namaz kılmaktır. İbadet ve namaz da, zât-ı ulûhiyete karşı tezellül etmek, heybet, havf ve recâ duymak,

O'nun azameti önünde küçülüp iki büklüm olmak, secde edip toprak seviyesine inmektir.

(ALLAH Teâlâ sevgisini saz ve semâda arayanlar ve bu kutsal sevgiye aşk kelimesini uyduranlar, bununla da kalmamışlar, dekoru tamamlamak için vuslet, firkat, mey, hamr, meyhane gibi fısk ve günah kokan kavramları da kullanmışlar; daha ötesi, zât-ı akdes için beşerî güzellikler ve sıfatlar yakıştırmışlar ve hislerini ifâde ve tatmin etmek için de düğünlerdeki gibi türlü oyunlar ve hareketler yapmışlardır.

Denilebilir ki, behey ebleh! Bunları yapan sûfiler beşeriyetten ve beşerî mülâhazalardan soyutlanmış kimselerdir. Onun için, onların söz ve kelimelerden anladıkları mânalar ve yaptıkları hareketlerdeki derinlik ve incelikler başkadır. Bu denilen şeye ihtimal vermek mümkün ise de, onu kabul etmek mecburiyeti yoktur. Çünkü Şeriatın dışına çıkan her şey merduttur. Nitekim ALLAH Rasûlü (sa), "Bizim bu emrimize aykırı bir şey getirenin getirdiği şey reddedilir." Buyurmuştur.

Tasavvuf ve sûfilik, ruhî yönü kuvvetli olan hoş ve zevkli bir meslektir. Ancak, onu zamanla içine karışmış olan fikrî ve amelî bid'atlardan temizlemek lâzımdır. Onun bundan sonraki İslâmî uyanış döneminde de yaşama şansı bu temizliği yapma şartına bağlıdır. Çünkü uyanış döneminde müslümanlar, asr-ı saadetin ölçülerini esas alacaklardır. Günümüzde bu mesleğe yöneltilen yoğun eleştiriler, umulur ki, bu temizliğin yapılmasına vesile olacaktır. Böylece de, "Bazen bir şeyden hoşlanmazsınız, fakat o sizin için hayırlıdır." âyetinin bir müjdesi daha gerçekleşmiş olacaktır.)

Fakat her şeye rağmen, semâ, yani ses ve nağmeleri dinlemek bazı hâllerde mübâh, bazılarında müstehab, bazılarında da haramdır.

Semânın haram olduğu bazı hâller şunlardır:

1- Nağme ile okuyanın şehvet uyandıran yabancı bir kadın veya taze bir delikanlı olması. Bu durumda şehvet, ruhî hassasiyetin önüne geçtiği

için, kalbin yüce duygularla yıkanması yerine, süflî hislerle kirlenmesi ihtimali daha kuvvetlidir.

Bu kuvvetli ihtimalden dolayıdır ki, ezan okumak erkekler için müekket sünnet iken, kadınlar için meşru değildir.

Şehvetin uyanmasına sebep oldukları durumlarda kadınların normal seslerini dinlemek ve onlarla konuşmak da haramdır. Bir iş ve ihtiyaç için kadınlarla konuşmak ve seslerini dinlemek ise câizdir. Bu durumda da kadınların şehveti tahrik edici mahiyette seslerini inceltip yumuşatmamaları lâzımdır.

ALLAH Teâlâ şöyle buyurmuştur:

"...Eğer ALLAH'tan korkuyor ve O'nu dinliyorsanız, (yabancı erkeklerle konuşurken) sesinizi yumuşatmayın ve normal şeyler konuşun. Ta ki, kalplerinde hastalık bulunan kimseler kötü ümitlere kapılmasınlar." (Ahzâb, 32) Ve hayalleri onları yanlış işlere teşebbüs etmeye sevk etmesin.

2- İçki sofralarında çalınan çalgı âletlerinin çalınması. Bunların dışında kalan âletlerin

çalınması ve dinlenmesi ise haram değildir.

Ancak, âlimler haram olmayan çalgı âletlerinin de yalnızca belli münasebetlerde çalınmasını câiz görmüşlerdir.

Buna göre, meselâ davul savaş hazırlığı için, hidâ' yolculukta, kaval hayvan otlatırken çalınabilir.

Çalgının meşru olması için bir münâsebetin bulunması kaydının konulması şundandır ki, çalgının sadece keyf veya keder için olur olmaz zamanlarda çalınıp dinlenmesi duyguların dengesini bozar, ruhları miskinleştirir, akılları sersemletir ve insanları geveze eder.

("Müzik ruhun gıdasıdır." tekerlemesi doğru kabul edilse bile, her türlü gıda gibi, müziğin de ihtiyaç miktarını aşmaması lâzımdır. Çünkü bu miktarı aşan her türlü gıda zehirdir.

Kaldı ki, gıda gibi görünen müziğin bile zararı faydasından daha çoktur. Bu sebeple, yorgunluğu gidermek için bile, daha başka dinlendirici etkinliklerden yararlanmak tercih

edilir. En azından, fikrinin selâmetini, kalbinin arı ve duru olmasını önemseyen, vaktini faydalı işlerde, ibadet ve tefekkürde harcamak isteyen, hayır işleri için daima aktif ve hareket hâlinde olmayı seven müminler için bu böyledir.)

3- Okunan sözlerin fuhuş, ahlâksızlık, günaha teşvik veya düşmanlığı tahrik edici mânalar taşıması. Bu türlü sözleri aletli veya aletsiz olarak okumak da dinlemek de haramdır.

4- Gençliğin ve şehvetin galeyan çağında olan kimselerin kadınların vücut güzelliklerini anlatan ses ve nağmeleri dinlemeleri. Bu kimseler için bu şeyleri dinlemek, ateş üzerine benzin dökmek veya ormanda ateş yakmaktan farksızdır. Bu itibarla bu insanlar, şehveti tahrik eden ses ve sözlere değil, akıl ve muhakemeyi kuvvetlendiren, kalb ve nefis dengesini kuran, takva ve iç muhâsebe yeteneğini geliştiren ibadetlere, irşad ve nasihatlere muhtaçtırlar.

5- Yukarıdaki sakıncalı hâller bulunmasa bile, sesli ve aletli nağmeleri dinlemeyi âdet hâline

getirmek (zamanımızda olduğu gibi). Bunu âdetleştiren ve ibtila hâline getiren bir kimse sefih sayılır ve şâhidliği reddedilir.

Eğlenceyi âdet ve huy hâline getirmek, onu olmazsa olmaz ihtiyaçların arasına katmak akla, dine ve insanlık değerine karşı işlenen bir cinAyettir.

Küçük günahlar devam ve ısrar yüzünden büyük günah hâline geldikleri gibi, pek çok mubahlar da ibtila gösterilmesi yüzünden günah hâline gelirler.

Satranç gibi oyunların hükmü de budur. Bunlar ancak seyrek vuku' bulan münâsebetlerde câiz görülürler. Kalb ve zihnin ciddî bir şekilde dinlenme ihtiyacını duydukları durumlar da bu münâsebetler cümlesindendir.

İmam Şafiî (ra) şöyle demiştir: "Teganni etmek ve nağme dinlemek gibi eğlenceler din ve mürüvvet (vakar ve ciddiyet) sahibi kimselerin işi değildir."

İmamın bu sözü, bu eğlencelerin mutlak

olarak haram olmadığını, fakat yine de dindarlık ve mürüvvet adına sakınılmaları gerektiğini ifade ediyor. Bunun yanında, nağme ve çalgının mutlak olarak haram olduğunu söyleyenler de olmuştur. Bunların delilleri ise şöyledir:

1- ALLAH Teâlâ şöyle buyurmuştur: "Bazı insanlar, boş sözler satın alıp onlarla bilgisiz insanları ALLAH'ın yolundan ayırmak ve ALLAH'ın âyetlerini alay konusu yapmak isterler. Bunlara elem verici bir azap vardır." (Lukman, 6)

ÂbdULLAH İbni Mes'ûd, Hasan el-Basrî, en-Neha'î gibi zatlar, bu Ayet-i kerimede sözü edilen "boş sözler"in nağme ve çalgı anlamında olduğunu söylemişlerdir.

(Çünkü, Nadr İbni Haris adındaki Mekkeli müşrik, Suriye'den şiir kitapları satın alıp getirmiş ve onları çalgı eşliğinde okuyup halkı, özellikle de gençleri Kur'ân'ı dinlemekten uzaklaştırmaya çalışmıştır.)

2- ALLAH Rasûlü'ne şu sözler nisbet edilmiştir: "ALLAH Teâlâ şarkı söyleyen kadınları

dinlemeyi ve onlara bu işi öğretmeyi haram kılmıştır."

"İlk ağıt yakan ve teganni eden (nağme ve çalgı kullanan) iblis'tir."

"Bir kimse nağme ile sesini yükseltince, iki şeytan (eşeğe biner gibi) onun sırtına biner ve onu istedikleri yönde sürerler."

"Atını terbiye etmek, ok atma eğitimi yapmak, eşi ile eğlenmek dışındaki oyun ve eğlenceler bâtıldırlar."

3- Hz. Osman (ra) şöyle demiştir: "Müslüman olduktan sonra ben hiç teganni etmedim, haram bir şeyi temenni etmedim ve kendisiyle ALLAH Rasûlü'ne bey'at verdiğim sağ elimi cinsel organıma dokundurmadım."

4- ÂbdULLAH İbni Mes'ûd (ra) şöyle demiştir: "Teganni kalpte nifak (münafıklık) doğurur."

5- ÂbdULLAH İbni Ömer (ra), çalgı sesini duyunca elleriyle kulaklarını tıkamış ve onu duyamayacağı yere kadar uzaklaşmıştır.

6- Yezid İbn'ul-Velid (ra) şöyle demiştir: "Nağmeli seslerden uzak durun. Çünkü bunları dinlemek utanma duygusunu azaltır, nefsanî arzuları arttırır, mürüvveti yıkar, içkinin olmadığı yerde onun yerini tutar ve sarhoşluğun yaptığı etkiyi yapar."

Ancak, bütün bu rivAyetlerden semâ ve nağmenin kayıtsız ve şartsız olarak (her türünün ve her durumda) haram olduğu sonucunu çıkarmak zordur. Hiç şüphe yoktur ki, kâmil müminler bu şeylere muhtaç değildirler. Onlar ne dinî duygularını geliştirmek, ne de kendi kendilerini dinlendirmek için sefih ve fâsıkların işi olan oyun ve eğlencelere itibâr ve iltifat etmezler. Fakat, kemâl mertebesinde olmayan kimseler, zaman zaman meşru sebeplerle bunlara ihtiyaç duyabilirler. Bu gibi durumlarda, yukarıda çizdiğimiz çerçevede kalmak şartıyla sesli ve sözlü nağmeleri dinlemek haram olmasa gerektir.

Semâ'nın Çeşitleri ve Edepleri

Semâ'da ilk iş, dinlenilen sözleri anlamak

ve onları kendi hâline göre yorumlamaktır. Bu suretle hâsıl olan algılama ve anlayış vecd ve ruhî heyecan meydana getirir, bu vecd de kalbin sırlara bakan kapısını açar. Dinledikleri sözleri anlama açısından insanlar dört kısma ayrılırlar:

Bir kısmı, dinlediklerinden bir şey anlamazlar. Bunların semâ yapmaktaki maksatları kulaklarına hoş gelen ses ve nağmeleri dinlemektir. Bu kısım en aşağı derecede olanlardır. Çünkü, bütün hayvanlar da güzel sesi dinler ve mânasını anlamaksızın ondan zevk ve lezzet alırlar.

Bir kısmı, sözü zahir manasıyla anlar ve onu okuyup dinlerken gönüllerindeki bir kadını (veya erkeği) düşünürler. Bu kısım, gençler ve şehevî mülâhazaların esiri olan kimselerdir. Bu durumda olanların zikir niyetiyle tertip edilen semâya katılmaları haramdır. Çünkü bunlar okunan sözlerden yanlış mânalar çıkarır ve nefislerini ıslah etmek yerine onu daha da azdırırlar.

Bir kısmı, sözü kendi öz hâllerine göre yorumlarlar. Bunlar, okuyup dinledikleri parçayı lügat mânalarıyla veya söyleyenin maksadına göre değil, kendi anlamak istedikleri şekilde anlarlar. Bu sebeple, şâirlerin ve âşıkların söz konusu ettikleri güzellik, kaş, göz, vaad, vefa, ulaşmak, ayrılık gibi şeylerden anladıkları mânalar cismânî ve maddî mânalar değildir. Onun için, bunlardan birisi,

Elçi dedi ki, yarın ziyarete gelirsin
Dedim, umarım, ne dediğini bilirsin

beytini duyunca büyük bir vecd ve coşkunluk içine girmiş ve kâh gülerek, kâh ağlayarak bu beyti bir çok kere tekrarlamıştır. Sâkinleşince bu beyitten ne anladığını sormuşlar; şöyle demiştir: "Bu beyti duyunca, ALLAH Rasûlü'nün 'Cennet ehli her Cuma günü Rablerini ziyaret ederler.' (Tirmizî, İbnu Mâce) sözü aklıma geldi ve bunun verdiği sevinç beni benden aldı."

Bir diğeri, sokaktan geçen bir sarhoşun;

Şaban'dan yirmi gün geçince

Gündüzleri de iç içince
Küçük kadehle içme artık
Kalan zaman az ve ip ince
dizelerini duymuş ve ağlamaya başlamıştır. Ağlamasının sebebi sorulunca da şöyle demiştir: "Bu söz, ömrümün sona yaklaşmış olması sebebiyle artık eskisi gibi, küçük ve ara sıra yaptığım amellerle oyalanmayıp büyük ve devamlı ameller işlemem ve hiç durmadan hazırlık yapmam gerektiğini bana öğretti."

Bir başkası da bir kasrın önünden geçerken balkonda efendisine şarkı söyleyen bir cariyenin şu beytini duymuş:

Her geçen gün yeni bir renge girersin.
Bu kadar değişmesen iyi edersin.

Bunun üzerine vecde gelip ağlamış ve, "Yemin ederim, bu benim RABBİMe karşı değişkenlik ve dönekliğimi anlatıyor." demiştir.

Bir kısmı ise, duydukları sözleri ALLAH Teâlâ ile konuşmak ve O'na hitap etmek şeklinde anlarlar. Bunlar en yüksek derecede olanlardır.

Ancak bunların yöntemi çok risklidir. Çünkü, sözlerden ALLAH Teâlâ'ya yakışmayan ve O'na nisbet edilmesi doğru olmayan mânalar anlamak, kişinin küfrüne sebep olur.

Onun için, sözleri ALLAH Teâlâ ile konuşmak şeklinde anlamaya çalışanların Zât-i uluhiyet hakkında câiz olan ve olmayan vasıf ve sıfatları çok iyi bilmeleri lâzımdır. Bu kısma dahil olanlar, şâir ve âşıkların kendi sevgililerinin güzelliklerini anlatan sözlerini ALLAH Teâlâ'ya karşı söylenmiş gibi algılarken, bu sözlerdeki kaş, göz gibi sözcükleri O'nun yüce ve mukaddes olan sıfatlarına hamledeler.

Ancak bu aşamada çok önemli bir husus vardır. Bir şâirin kendi sevgilisine söylediği dokunaklı sözleri mecazî mânada algılayıp onlardan ALLAH Teâlâ'nın mukaddes isim ve sıfatlarına hamletmek belki mümkündür. Lâkin, bizzat ALLAH Teâlâ kasdedilerek yazılan veya söylenen bir şiir ve sözde kaş, göz, kavuşmak, ayrılmak gibi kelimeleri mecazî mânalarda da olsa

kullanmak câiz değildir.

Sûfiler, bunun da câiz olduğunu iddiâ etmişler, fakat bazı âlimler bunu küfür saymışlardır. Bunlara göre, bu, ALLAH Teâlâ'yı maddileştirmek ve mahluklara benzetmektir. Halbuki, ALLAH Teâlâ madde değildir ve hiçbir mahluka benzemez. Kur’ân-ı Kerim'de, "Onun gibi ve O'na benzeyen bir şey yoktur." (Şûra, 11) buyurulmuştur.

Semâ'da söylenen ve dinlenen sözlerle ALLAH Teâlâ’nın kasdedilmesi durumunda, O'na lâyık olmayan mânaların anlaşılması küfür olduğu için, bu mânaları içeren sözleri kullanmaktan sakınmak en selâmetli yoldur.

Semâdaki bu ve benzeri risk ve tehlikelerden dolayı bir sûfi şöyle demiştir: "Semâdan bir kazanç beklemek şöyle dursun, keşke ondan girdiğimiz gibi çıkabilsek!"

Vecd hâlinde, ALLAH Teâlâ hakkında câiz olmayan sözlerin sarf edilmesine "şath" denir. Sûfiler, şath'ın küfür olmadığını iddiâ etmiş,

mazeret olarak da bunun "fenâ" hâlinde vuku bulduğunu söylemişlerdir. Fenâ hâli ise, semâ edip vecde gelen sûfinin kendisini kaybetmesi, unutması ve yok hissetmesidir.

Bu münasebetle şunu da belirtmek lâzımdır. Fenâ hâlinde ağızdan kaçan şath ile vahdet'ul-vücud inancı ayrı şeylerdir. Fenâ hâli, sûfilerin iddiasına göre, ALLAH Teâlâ'nın sevgisinde kaybolma ve O'nun azameti önünde erime ve hiçleşme hâlidir. Bu hâle giren bir kimse, akıl ve muhakemesini de yitirir. O bu hâlde, ALLAH'tan başkasını ne görür, ne de duyar. Bu sebeple, fenâ hâlinde meselâ, "Ben ALLAH'ım!" dese, "ALLAH ALLAH'tır" demek ister. Çünkü o bu sözü söylerken, kendi benliği ortada yoktur. Farz-ı muhal bunun böyle olduğu kabul edilse bile, vahdet'ul-vücud inancı daha başka bir şeydir. O, varlığın bir olduğunu, Hâlik ile mahlukun birbirlerinin tamamlayıcı parçaları olduğunu savunan bir felsefî görüştür.

Kesin olarak küfür olan bu inanç ve

görüşün de şath zannedilmesi ve bu sebeple tasavvuf adına ona sahip çıkılması cidden garip ve acip bir yanılgıdır.

(Muhyiddin-i Arabî, "ALLAH ruh, biz O'nun cesediyiz", diyor ve bunun gibi daha çok sakat şeyler söylüyor (Bkz: Fususul-Hikem). Onun bu sözleri küfür değillerse, dünyada küfür diye bir şey yoktur. Ama sûfiler, bu sözleri de garip ve acip bir şekilde te'vil ve tefsir ederek birer hikmet ve cevher haline getiriyorlar. Ve bunları söyleyen zatı da alâ-i illiyyin'e çıkarıyorlar. Küfrün ehl-i iman içinde bu kadar prim yapması ve sahibine bu denli itibar ve değer kazandırması şaşılacak şeydir. İmam-ı Rabbani, bu zatın bazı söz ve görüşlerinin küfür olduğunu, fakat keşifte kendisinin kâfir olarak görünmediğini söylemiştir. (Bkz: Mektubât) Biz de zaten kimseyi tekfir etmiyoruz, söylenen bazı sözlerin ve ileri sürülen bazı görüş ve inançların küfür olduğunu söylüyoruz. Günümüzde, tasavvuf dışındaki bazı sapık akımlar da vahdet-i vücud inancına sahip

çıkmışlardır. Onun için, bu inancın Şeriattaki hükmünü açıklamak ve ehl-i tevhid müslümanları bu küfrün batağına düşmekten korumak lâzımdır.)

Tasavvuf büyüklerinin tasnifine göre semâ, hüküm yönünden iki çeşittir:

Bir çeşidi haramdır. Bu çeşit, bir paragraf yukarıda anlatıldığı gibi, kendilerinde dünya şehveti baskın bulunan ve duydukları ses ve sözlerle nefsanî duyguları uyanan kimselerin semasıdır.

Bir çeşidi de müstehabtır. Bu çeşit, kendilerinde ALLAH sevgisi hâkim bulunan ve duydukları ses ve sözlerle bu sevgileri artıp coşan ve ilhâm kapıları açılıp keşif ve müşahede derecesine ulaşanların semasıdır.

Sûfiler şöyle demişlerdir: Semâ edebi bulunmayan, beşerî sıfat ve hislerden kurtulmayan, ALLAH Teâlâ için vacip, câiz ve muhal olan vasıf ve sıfatları bilmeyen kimselerin ALLAH muhabbeti adına semâ etmeleri câiz değildir. Bu durumda küfre düşmek tehlikesi de

vardır. Çünkü, vecd hâsıl olurken, kalpte ALLAH Teâlâ hakkında yanlış tasavvurlar doğarsa bunlar küfrü muciptirler. Nitekim, "şatahât" denilen ve zahir mânaları küfür olan sözler semâdaki vecd hâlinde söylenirler.

Cuneyd (ra) şöyle demiştir: "Rüyamda iblis'i gördüm. Ona, 'Bizim arkadaşlardan bir şey koparabiliyor musun?’ diye sordum. iblis, 'Evet, onlar semâ ederken.’ dedi."

(Zamanımızda tasavvuf disiplini bozulduğu için, genç, çocuk, câhil demeden kim bulunursa, şov olarak semaya sokuluyor ve bir düğün havasıyla hora tepip oyunlar oynanıyor. Ve maalesef, bu çirkinlikler İslâm dinine mal ediliyor.)

Semâ yaparken mümkün mertebe sessiz ve hareketsiz olmaya dikkat edilmeli, oturmuş vaziyette ve başı önünde tefekkür hâlinde olunmalıdır.

Cuneyd'in yanında bir genç vardı. "ALLAH" ismi geçtikçe hareketlenir ve bağırırdı. Cuneyd ona: "Ya sessiz durmasını öğrenirsin, ya da

benden ayrılırsın." dedi. Genç adam ondan sonra, duygularını içinde tutmayı öğrendi.

Bir adam da semâ ederken elbisesini yırtardı. Cuneyd ona: "Elbiseni yırtma, kalbini yırt." dedi.

Kendisi (Cuneyd), semâda hareketsiz dururdu. Ona niçin kıpırdamadığı sorulunca da şu Ayet-i kerime ile cevap verdi:

"Sen dağları görünce onları yerinde durmuş zannediyorsun, halbuki onlar, bulutlar gibi gidiyorlar." (Neml, 88)

Şeyh, bununla demek istemiştir ki, kıpırdama başta ve gövdede değil, kalpte ve duygularda olmalıdır.

Bir zat şunu anlatmıştır: "Ben atmış sene Sehl İbni ÂbdULLAH ile beraber oldum. Onun ne zikirde, ne de Kur’ân okunurken hareket ettiğini görmedim. Yalnız bir kere, "Bugün ne sizden, ne de küfre düşenlerden fidye kabul edilmez. Hepinizin yeri cehennemdir. Size yaraşan odur ve o ne kötü bir yerdir." (Hadid, 15) âyetini

dinleyince, titrediğini gördüm.

Sehl şöyle demiştir: "Kuvvetli olmak, kalbe gelen varidat karşısında sabit ve sakin durmaktır."

Cuneyd (ra) şöyle demiştir: "İbadetin fazlasıyla meşgul olmak, semânın fazlasıyla meşgul olmaktan daha yararlıdır."

Dünya ehlinin düğün gibi şenliklerde yaptıkları semâ, oyun ve rakslar da iki çeşittir:

Bir çeşidi mubahtır. Bu çeşit, güzel ses ve sözlerden hoşlanan ve oyundan lezzet alan kimselerin semasıdır. Bu çeşit semâ, dinlenmek maksadıyla da yapılabilir.

Bir çeşidi de mekruhtur. Bu çeşit, vakit ve münâsebet gözetmeksizin semâ etmeyi, yani söz dinleyip oyun oynamayı âdet hâline getirmektir. Çünkü bu çeşit mubahlara düşkünlük göstermek sefihliktir.

Vecd Nedir?

Vecd, söylenen veya duyulan sözden çok kuvvetli ve sarsıcı bir şekilde etkilenmek ve bu şok etki ile kendini unutup ALLAH Teâlâ’nın zikir ve

tefekkürü içinde kaybolmaktır.

Bu hâli yaşayanlar, onu kendi tecrübelerine göre tarif edip anlatmaya çalışmışlardır. Ancak, duygular kolayca anlatılamadığı için, bu tarifler de sadece birer ip uçları mahiyetindedirler.

Zünnun el-Mısrî şöyle demiştir: "Vecd, kalbi ALLAH Teâlâ'yı düşünmeye ve O'nun sevgisini duymaya sarsıcı ve zorlayıcı bir şekilde iten iç hareketlenmesi ve coşkunluk hâlidir. Bu düşünme ve duyma Şer'î ölçüler içinde ise, kişi vecd yoluyla hakikate ulaşır; bunlar bu ölçülerin dışında iseler, kişi bu yolla zındıklaşır."

Eb'ul-Huseyn ed-Derrâc şöyle demiştir: "Vecd, semâ esnasında yaşanan duygudur."

Amr İbni Osman şöyle demiştir: "Vecd, ALLAH Teâlâ hakkındaki bilgi ve inancın müşahede hâline gelmesidir."

Ebu Said şunları söylemiştir: "Vecd, kendinden fâni (yok) olmak, ALLAH Teâlâ'yı görür gibi bir hâl kazanmak, gerçekleri anlamak, gaybı

müşahede etmek, sırları keşfetmek, ALLAH Teâlâ'nın yakınlığıyla ünsiyet kazanmaktır. Vecd, gayb hâlindeki tasdikin şuhud hâliyle mükâfatlandırılmasıdır. Vecd, imanın lezzetini duymak, onun kalpte parlayan nurunu görmek ve bu suretle her türlü şek ve şüpheden kurtulmaktır. Vecd, fenâ ve yok oluş hâlidir. Onun için, kendini bilmek, etrafta olup bitenlerin farkında olmak vecdin oluşmadığını gösterir. Vecd, keşif ve buluş hâlidir; bu hâlde bilinmeyen sırlar bilinir. Vecd, silkeleyici bir hatırlama, sarsıcı bir korku, kusurlarını görüp kendini azarlama, ibâdete karşı şevk ve iştiyak duyma, günahlardan dolayı teessüf etme, geçmişe karşı pişmanlık yaşama, ilâhî rahmete karşı hareketlenme, gaybten gelen kabul işaretine karşı mutlu olma hâlidir."

Biz (İmam Gazali) de diyoruz ki, vecd'te esas unsur, kalbin dünya bağ ve bağlantılarından sıyrılması, nefsin ve nefsanî duyguların baskı ve tazyikinden kurtulmasıdır. Bu hâlin gerçekleşmesiyle ufuklara açılan kalb, bir göz gibi,

gaybe ait sırları görüp müşahede eder ve bir ayna gibi bu sırları kendi üzerine çeker.

ALLAH Rasûlü (sa) şöyle buyurmuştur: "Şeytanlar, ademoğullarının kalplerini kuşatıp etrafını karatmazlarsa, bu kalpler göklerin içlerini görebilirler." (Geçti)

Bu hadiste sözü edilen şeytanlardan maksat, şeytanî ve nefsanî duygulardır. Buna göre, kalpler bu duygulardan temizlenirlerse, önleri açılır ve etrafları aydınlanır. Bundan sonra da rasat cihazı gibi, mâna âleminden görüntüler ve sesler alırlar.

Peygamberlerin kalpleri her zaman bu saflık ve durulukta olduğu için, onlar gayb alemiyle devamlı temas halindedirler.

Velîler ise, nefis gailelerinden her zaman kurtulamadıkları için, ancak vecd ile silkindikleri ve kalb lambaları yanıp ufuklarını aydınlattığı zaman bu teması kurabilirler. Bunlar da bu hâlde keşif ve müşahedelerde bulunur ve sesler duyarlar. Bu seslerin sahipleri meleklerdir. Bu melekler

peygamberlere görünerek hitap ederler. Velîlere ise görünmeden seslenirler. Bu görünmeyen meleklere "hatif" denir.

Sûfiler kendileriyle konuşan hatifin melek değil, ALLAH Teâlâ'nın kendisi olduğunu söylerler. Hatif, bazen bir insan suretinde de önlerine çıkabilir. Sûfiler buna da "Hızır" derler.

Vecdin aydınlığında karşıdaki insanların iç âlemine nüfuz etme ve onların düşünce ve duygularını öğrenme imkânı da hasıl olur. Sûfiler, buna ALLAH Rasûlü'nün şu sözünü delil gösterirler: "Mümin kimsenin ferâsetinden sakının. Çünkü o, ALLAH Teâlâ'nın nuruyla bakar." (Tirmizî)

Vecd hâlinde duyulan ve keşfedilen bazı şeyler akılda kalır, bazıları da unutulur. Unutulanları daha sonra anlatmak mümkün değildir. Bunlar, bu yönüyle görülen bir kısım rüyalara benzerler.

Olgun ve kâmil kimselerin vecdi sessiz ve hareketsiz olur. Duyguların galeyan ve feveranı bunların dengesini bozmaz. Onun için bunlar,

gözlerini kapatıp içlerinde kopan fırtınayı sessiz ve hareketsiz bir şekilde izlerler. Bunların hâli, çok sevindirici veya çok üzücü olaylar karşısında sessiz ve sakin duran güçlü insanların hâli gibidir. Bu ölçüde kuvvetli olmayanlar ise, tepkilerini ses ve hareketlerle gösterirler.

Kalplerinde vecd hâli oluşmadığı hâlde, ses çıkarıp hareket yapanlar ise, vecd hâlinde oldukları intibaını vermek isteyen sahtekârlardır. Bunların gürültü ve patırtıları çirkin bir tekellüf ve haram olan riyakârlıktan ibarettir. Bunlar, "Kabe önündeki namazları ıslık çalmak ve el çırpmaktan ibarettir." (Enfâl, 35) Ayetiyle kötülenen kimselerdendirler. Ancak sûfiler, vecde hazırlık mahiyetinde olan kıpırdanışları da hoş görür ve buna "tevâcüd" derler. Tevâcüd, vecdi aramak demektir.

Vecd, Kur'ân-ı Kerim okur veya dinlerken de hâsıl olur. Hakikî vecd de esasen budur. ALLAH Teâlâ, Kur'ân-ı Kerim'i okuyup dinlerken hâsıl olan vecdi; cildin ürpermesi, kalbin korkması, imanın

artması, gözlerin akması, huşû duyulması, ağlayarak secde edilmesi şeklinde tarif etmiştir. Bununla ilgili bazı âyetler şöyledir:

"ALLAH sözlerin en güzelini indirmiştir. Bu söz, âyetleri birbiriyle uyumlu ve birbirini teyid eden bir kitaptır. Rablerinden korkanlar, onu okurken (veya dinlerken) ciltleri ürperir, sonra yumuşar ve onların kalpleri O'nun zikrine yönelir." (Zümer, 23)

"Müminler onlardır ki, ALLAH anıldığı zaman kalpleri korkar, O'nun âyetleri kendilerine okunduğu zaman imanları artar ve ALLAH'a tevekkül ederler." (Enfâl, 2)

"Onlar peygambere indirileni dinledikleri zaman, gerçeği öğrenmiş olmaktan dolayı gözlerinin yaşla dolduğunu görürsün. Ve onlar: 'RABBİMİZ! Buna iman ettik; bizi de onun senden geldiğine ve hak olduğuna şâhidlik edenlerden yaz.’ derler." (Mâide, 83)

"Onlara Rahman olan ALLAH’ın âyetleri okunduğu zaman, ağlar ve secdeye kapanırlar."

(Meryem, 58)

"Biz bu Kur'ân'ı bir dağa hitaben indirseydik, onun ALLAH korkusuyla huşû duyup çatladığını görürdün." (Haşr, 21)

ALLAH Rasûlü (sa), ÂbdULLAH İbni Mes'ûd'un okuduğu "Her ümmetin peygamberini o ümmet için, seni de bu ümmet için şâhid olarak çağırdığımız gün, iman ve itaatten yüz çevirenlerin hâli ne olur! O gün, küfür edip peygambere itaatsızlık etmiş olanlar, toprakla dümdüz edilmeyi bütün yürekleriyle isterler." (Nisa, 41, 42) âyetlerini dinlerken gözlerinden yaşlar akmış ve ÂbdULLAH'a eliyle işaret ederek, "Yeter." demiştir.

Kendisi, "Nimet sahibi inkârcıları bana bırak ve onlara biraz mühlet ver. Onlar için bizim yanımızda boyunduruklar, ateşler, boğazda kalan yiyecekler (dikenler) ve elem veren azaplar vardır." (Müzzemmil, 11, 12) âyetini okurken ağlamış ve bir gece sabaha kadar, "Onlara azap verirsen, onlar senin kullarındır, onları bağışlarsan sen azîz

ve hakimsin." (Mâide, 118) âyetini vecd hâlinde okuyup tekrarlamıştır.

O, her zaman Kur'ân okurken, rahmet âyetleri gelince sevinmiş ve ALLAH Teâlâ'dan rahmet dilemiş, azap âyetleri gelince de korkmuş ve O'na sığınmıştır.

Ashâb da, Kur'ân'ı okur veya dinlerken vecd geçirir ve onlardan kimi ağlar, kimi bayılır ve hatta kimi ölürdü.

Örneğin, Hz. Ömer (ra), "RABBİnin (müstahaklar için) azabı mutlaka olacaktır. Bunu hiçbir şey önleyemez." (Tûr, 7, 8) âyetlerini dinleyince düşüp bayılmıştır.

İmam Şafiî (ra), "Bugün, (kıyâmet günü) mücrimler konuşamazlar ve özür dilemek için onlara izin verilmez." (Murselât, 36) âyetini dinleyince kendinden geçip yere düşmüştür.

Tasavvuf ehlinden bir zat, "Ey iman ile itminan bulmuş nefis! RABBİne dön!" (Fecr, 27, 28) âyetini duyunca, okuyandan tekrarlamasını istemiş ve onu bir daha dinledikten sonra, "Ben

nice zamandır nefsime 'RABBİne dön!’ diyorum, fakat dinletemiyorum." demiş ve vecde girmiş, ondan sonra da düşüp vefat etmiştir.

Bekr İbni Muâz, "Onlara yaklaşan günü hatırlat. O gün yürekleri gırtlaklarına çıkar ve yutkunup dururlar. Zâlimler için (o gün) ne dost, ne de şefaatçi yoktur." (Gâfir, 18) âyetini dinleyince titremiş ve ALLAH Teâlâ'ya yalvararak, "Bana merhamet et. Çünkü hatırlatmama rağmen nefsim uyanmıyor ve sana itâat etmeye yanaşmıyor!" demiş ve bağırarak düşüp bayılmıştır.

Bu örnekleri çoğaltmak mümkündür. Ancak buna gerek yoktur. Çünkü, Kur’ân okur veya dinlerken vecd yaşayanlar her zaman vardırlar. Hatta çoğu müslümanlar, her günkü Kur’ân hiziplerini bir çeşit vecd içinde okurlar.

Bir âyet, hadis, hikmetli söz veya şiir parçası dinlerken etkilenip vecd yaşamak bir şey, vecde gelmek için toplantı düzenlemek ve cemaat hâlinde söz ve nağme dinleyip hareketler yapmak

başka bir şeydir. Bu ikincisinin câiz olup olmadığı hususu fıkıh alimleriyle tasavvuf ashâbı arasında tartışma konusu olmuştur. Ancak iki tarafın da üzerinde ittifak ettiği bir nokta vardır. O da, manen olgunlaşmamış, nefsini yenmemiş, ilâhî marifet ve muhabbet yolunda önemli ve ciddî mesafeler almamış gençlerin, câhillerin ve işin başında olan acemi müridlerin semâ etmelerinin oyun ve eğlenceden öteye geçmediği, bir aldanış ve zaman israfından ibaret olduğu gerçeğidir.

EMR-İ MA'RÛF VE NEHY-İ MÜNKER

Emr-i ma'rûf, dince ve akılca doğru ve matlup olan (istenen) şeyleri insanlara emretmek, tavsiye etmek, sevdirmek, teşvik etmek gibi mânalara gelir.

Nehy-i münker ise, bunların zıddı olan şeyleri nehy etmek, yapılmamasını istemek, kötülemek, caydırmak gibi anlamları taşır.

ALLAH Teâlâ, bütün peygamberleri emr-i ma'rûf ve nehy-i münker yapmak için göndermiş, onlara iman edenleri de bunu yapmakla yükümlü

kılmıştır.

Emr-i ma'rûf ve nehy-i münker yapmak, dinin en büyük dayanağıdır; o ihmâl edildiği takdirde din çöker, dindarlık zayıflar, cehâlet ve dalâlet yayılır, yaptıkları yanlışlıklar ve kötülükler yüzünden insanlar helâk, ülkeler de harap olurlar. Bu durumda ALLAH Teâlâ'ya kulluk ortadan kalkar, insanlar nefislerinin emrine girip hayvanlar gibi yaşar ve her türlü çirkinliği ve yanlışlığı yaparlar.

Emr-i ma'rûf ve nehy-i münker yapmanın ihmâl edildiği dönemlerde, bunun ilmini bilen ve onu usûlüne uygun olarak yapanlar, dini diriltmiş ve bütün derecelerin üstünde bir manevî derece ve mertebe kazanmış olurlar.

Emr-i Ma'rûf ve Nehy-i Münkerin Vacip Olması ve Fazileti

Dinî bir vazife olan emr-i ma'rûf ve nehy-i münker yapmak, gücü yeten her müslümana vaciptir; onun fazilet ve sevabı da büyüktür. ALLAH Teâlâ şöyle buyurmuştur:

1- "İçinizde hayra davet eden, iyiyi emredip kötüyü nehyeden bir topluluk bulunsun. Bu topluluk iflâh olur." (Al-i İmrân, 104) Bu Ayet-i kerime, bu vazifenin yapılmasını emrederek onun vâcip olduğunu bildirmiş ve aynı zamanda, bu vacibi ifâ edenlerin iflâh olacağını (ALLAH katında sevindirici mükâfatlar bulacağını) haber vermiştir.

2- "Onlar gece saatlerinde uyanık durup ALLAH'ın âyetlerini okur ve secde ederler. ALLAH'a ve ahiret gününe iman eder, iyiyi emredip kötüyü nehyederler. Hayır işlerinde yarışıp başta giderler. Bunlar iflâh olmuşlardır." (Al-i İmrân, 113, 114) Bu Ayet-i kerime, iflâh olanların başlıca vasıflarını bildirmiştir. Bu vasıflar ALLAH'a ve ahiret gününe iman etmek, Kur'ân okuyup namaz kılmak, emr-i maruf ve nehy-i münker yapmak ve hayır işlerinde yarışmaktır.

3- "Müminler birbirinin velîleridir. (Birbirine karşı) emr-i maruf ve nehy-i münker yaparlar, namaz kılarlar, zekât verirler, ALLAH'a ve Rasûlü'ne itâat ederler. ALLAH bunlara merhamet

edecektir. ALLAH güçlü ve hikmet sahibidir." (Tevbe,71) Bu Ayet-i kerime, emr-i maruf ve nehy-i münker yapmak, müminlerin birbirine karşı kaçınılmaz vazifeleri olduğunu ve diğer işlerle birlikte bunu da yaptıkları takdirde kesin olarak ALLAH Teâlâ tarafından ödüllendirileceklerini bildirmiştir.

4- "İsrailoğullarından kâfir olanlar, Dâvûd ve Meryem oğlu İsâ tarafından lanetlendiler. Çünkü onlar, isyân edip günah işliyor ve haddi aşıyorlardı. Onlar, aynı zamanda, işledikleri kötülükten birbirini nehyetmiyorlardı. Halbuki, ne kötü işler yapıyorlardı." (Mâide, 78, 79) Bu Ayet-i kerime, kötü iş yapanlarla bunları bundan vazgeçirmeye çalışmayanların lanete müstahak olduklarını bildirmiştir.

5- "Ortaya çıkarılan sizler, insanlar için en yararlı ümmetsiniz. Çünkü iyiyi emredip kötüyü nehyediyor ve ALLAH'a inanıyorsunuz." Bu Ayet-i kerime, müslümanların en yararlı topluluk olduklarını bildirmiş, bunun sebebinin de ALLAH

Teâlâ'ya doğru bir şekilde iman etmeleri ve emr-i maruf ile nehy-i münker yapmaları olduğunu açıklamıştır. Bu arada, insanlara iyiliği emredip kötülüğü nehyetmenin, onlara en büyük fayda sağladığını, bu görevi de samimî bir şekilde yalnızca ALLAH Teâlâ'ya iman edenlerin yaptıklarını belirtmiştir.

6- "Onlara yeryüzünde iktidar verirsek namaz kılarlar, zekât verirler, iyiliği emredip kötülüğü nehyederler." (Hac, 41) Bu Ayet-i kerime, yeryüzünde güç ve kudret bulan müminlerin yapmaları gereken işleri bildirmiştir. Bu işler namaz kılmak, zekât vermek, emr-i maruf ve nehy-i münker vazifesini yapmaktır.

7- "Onlar, kendilerine verilen öğütleri unutunca, biz kötülüğü nehyedenleri ayırdık, ondan sonra zâlimleri yaptıkları fısktan dolayı şiddetli bir azaba çarptırdık." (A'râf, 165) Bu Ayet-i kerime, sözü edilen milletin zulüm ve fısk yüzünden azaba çarptırıldıklarını, ancak onları uyaranların bu azaptan kurtarıldıklarını

bildirmiştir.

8- "İyilik ve takvada birbirinize yardımcı olun; günah işlemek ve haddi aşmakta ise birbirinize yardım etmeyin. Bu emirlere dikkatle uyun. ALLAH, azabı şiddetli olandır." (Mâide, 2) İyilik ve hayırda yardımlaşmak, hayrı emr ve teşvik etmek ve onun yolunu açmak ve göstermektir. Kötülükte yardımlaşmak ise bunun aksidir.

9- "Ey iman edenler! Adaleti titizlikle ayakta tutun ve kendiniz, anne-babanız ve en yakınlarınız aleyhinde de olsa ALLAH için doğru şâhidlik eden kimseler olun." (Nisa, 135) Kime fayda veya zarar verdiğine aldırmaksızın, doğru olanı tarafsız bir şekilde söylemek ve buna şâhidlik etmek emr-i maruf ve nehy-i münkerin temel unsurudur.

10- "Onların konuşmalarının çoğunda hayır yoktur. Hayır; sadakayı emreden, iyiliği teşvik eden ve insanların ıslahı için çalışanların konuşmasındadır." (Nisa, 114)

11- "Eğer müminlerden iki topluluk

birbiriyle savaşırlarsa, onları barıştırın. ŞAyet onlardan birisi haddini aşarsa, bundan dönünceye kadar siz de onunla savaşın." (Hucurât, 9)

Birbiriyle bozuşup kavga eden ve savaşan müminleri barıştırmak, barışmaya yanaşmayan tarafla bizzat savaşmak, emr-i maruf ve nehy-i münker cümlesindendir.

(ALLAH Teâlâ, barışmayan tarafla savaşmayı bile emretmişken, günümüzde bu tarafı uyarmaya bile tahammül edilmez olmuştur. Bu tahammülsüzlük, kalplerde imanın çürüyüp çamur hâline geldiğinin işaret ve alâmetidir.)

Hz. Ebu Bekir (ra), bir hutbesinde şöyle demiştir:

"Ey insanlar! İçinizden bazıları, 'Siz hidâyet üzerinde olduğunuz takdirde dalâlete düşenler size zarar vermezler.’ (Mâide, 105) âyetini yanlış anlıyor ve 'Kötülerden bize zarar yok' diyorlar. Halbuki ben ALLAH Rasûlü’nden duydum, buyurdu ki: 'Bir toplumda günah işlenirken, nehy-i münker yapmaya gücü yettiği hâlde, bunu

yapmayanlar olursa, ALLAH Teâlâ onları da diğerleriyle birlikte cezalandırır.’ (Sünen Kitapları)

ALLAH Rasûlü’nün bu konudaki bazı hadisleri de şöyledir:

1- "Ya iyiliği emreder ve kötülükten nehyedersiniz, ya da ALLAH Teâlâ kötüleri güçlendirip size musallat eder. O zaman bunlardan kurtulmak için duâ da etseniz, duânız kabul edilmez." (Tirmizî, Taberanî, Bezzâr)

2- "Yol kenarlarında oturmayın. Buna mecbur kalırsanız, o zaman da yolun hakkını verin. Yolun hakkı ise, gelip geçenleri göz hapsine almamak, kimseye her hangi bir şekilde eziyet vermemek, selâmı almak, emr-i maruf ve nehy-i münker yapmaktır." (Müttefekun aleyh)

3- "Emr-i maruf, nehy-i münker ve ALLAH Teâlâ’nın zikri dışındaki sözler ademoğlunun aleyhindedir." (Geçti)

4- "ALLAH Teâlâ, kötülük yapmayanları kötülerin günahlarıyla cezalandırmaz. Meğer ki, onlar güçleri yettiği hâlde, günah işlenmesine

seyirci kalmış olsunlar." (Taberanî)17

5- "İleriki zamanda kadınlar kocalarını dinlemeyecek, gençler fâsıklığa meyledecek, cihad terk edilecektir. Daha ileriki bir zamanda emr-i maruf ve nehy-i münker yapılmayacaktır. Daha ileriki bir zamanda hayır şer, şer de hayır olarak görülecektir. Daha ileriki bir zamanda şer emredilecek, hayır nehyedilecektir. Bozulma bu aşamaya gelince, ALLAH Teâlâ insanlara öyle bir fitne verecektir ki, ondan nasıl kurtulacaklarını bilemeyeceklerdir." (İbnu Ebid-Dünya)

6- "Haksız olarak birisi öldürülür veya dövülür de olayı gördüğü hâlde önlemeye çalışmayan kimse mel'ûndur." (Beyhakî)

Kötülük görülür veya duyulursa, onu önlemeye çalışmak vacip olduğu için, bu mesuliyetten kurtulmanın çaresi, kötülük işlenen yerlerden ve onu işleyen kimselerden uzak durmak ve bununla ilgili haber ve dedikoduları takip etmemektir. Çünkü ihtiyaç ve zaruret bulunmadığı hâlde, kötülüklerle yüz yüze gelen

veya onları sorup soruşturup öğrenen bir kimse, emr-i maruf ve nehy-i münker yapmakla yükümlüdür. Bu durumda gücünün yetmemesi de onun için mazeret oluşturmaz. Mazeret, ancak emr-i vakilerle karşılaşan kimseler için geçerlidir. Bundan dolayı, seleften bazı zatlar, kötülükleri önleyemeyeceklerini anlayınca çarşı - pazar ve toplulukları terk edip uzlete çekilmişlerdir. Bazıları da yolda geçerken gözlerini bağlamışlardır.

7- "Bir günah işlenmesi sırasında hâzır olan ve fakat ondan rahatsızlık duyan bir kimse, onu görmemiş gibi olur; o sırada hâzır olmadığı hâlde ondan memnuniyet duyan bir kimse ise onu görmüş gibi olur." (İbnu Adiyy)

Bu hadisteki hâzır olmak sözü, mecburiyetten dolayı veya tesadüfen rast gelmek anlamındadır. Çünkü kasıtlı olarak hazır bulunan, rahatsızlık duysa bile emr-i maruf ve nehy-i münker yapmadıkça vebalden kurtulmaz. Bu hadis, hazır olmadığı hâlde, işlenen günahtan memnuniyet duyan bir kimsenin de vebale

girdiğini bildirmiştir.

8- "Bir kimse bildiği doğruyu, insanlardan korktuğu için söylemekten çekinmesin. Çünkü insanlar, ne onun muayyen olan ecelini çabuklaştırabilirler, ne de mukadder olan rızkını geciktirebilirler." (Tirmizî, İbnu Mâce, Beyhakî)

ÂbdULLAH İbni Mes'ûd (ra) şunu söylemiştir: "ALLAH Teâlâ insanlara peygamber gönderir. Peygamber, onların içinde kaldığı sürece onlar ALLAH Teâlâ'nın kitabı ve emriyle amel ederler. Onun vefatından sonra ashâb ve havarileri de ALLAH Teâlâ'nın kitabı ve onun sünneti ile amel ederler. Bunlardan sonra ise insanlar dilleriyle söylerler, fakat söyledikleriyle amel etmezler. Bunlarla eli ve diliyle cihad etmek her müslümanın görevidir. Bu cihada gücü yetmeyenler ise onlardan iğrensinler. Bu kadarlık tepkiyi de göstermeyenler, müslüman olduklarını söylemesinler."

Bu sahabî şunu da söylemiştir: "Vaktiyle bir şehir halkı günah işliyorlardı. Aynı şehirde dört

âlim zat da vardı. Bunlardan birincisi onları uyardı ve günahlardan vazgeçirmeye çalıştı. Fakat, onu dinlemediler. Bunun üzerine kendisi onlara kızdı, onlar da ona kızdılar. Kendisi onları dövdü, onlar da onu dövdüler. Bundan sonra, çekilmek zorunda kaldı. İkincisi aynı şekilde onları uyardı, onu da dinlemediler. Kendisi onlara kızdı, onlar da kendisine kızdılar. O da onları terk etti. Üçüncüsü onları uyardı, fakat o da bir sonuç alamadı ve onları terk etti. Dördüncüsü, kendi kendisine: 'Bunları uyarsam, onlara kızsam, onları dövsem de boşunadır.' dedi ve sessizce içlerinden çekildi. ALLAH Teâlâ, bunları günah işleyenlere karşı gösterdikleri tepkiden dolayı mükâfatlandırırken, en az sevap alan dördüncüsü oldu."

ÂbdULLAH İbni Abbas (ra) şunu anlatmıştır: "ALLAH Rasûlü'ne, 'Ya RasûlULLAH! İçinde sâlih kimselerin de bulunduğu bir şehir (veya ülke), günahlar yüzünden helâk edilir mi?' diye soruldu. Kendisi: 'Evet, o sâlih kimseler günahların işlenmesine karşı tepkisiz kalıp

sustukları takdirde helâk edilirler.’ buyurdu." (Taberanî, Bezzâr)

Bazı râviler, vaktiyle kırk bin sâlih ve atmış bin fasıkın birlikte yaşadıkları bir şehrin, fâsıkların günahları ve sâlihlerin suskunluğu yüzünden helâk edildiğini söylemişlerdir.

Ebu Ubeyde (ra) şöyle demiştir: "Ben, 'Ya RasûlULLAH! ALLAH yanında en üstün şehid hangisidir?’ diye sordum. Peygamberimiz, 'En üstün şehid o kimsedir ki, zâlim bir hükümdara karşı emr-i maruf ve nehy-i münker yapar ve bu sebeple onun tarafından öldürülür.’ dedi." (Bezzâr)

Câbir'in rivAyetine göre, Peygamberimiz şöyle buyurmuştur: "Şehidlerin en üstünü Hamza İbni Abdulmuttalib'tir. Onun altındaki ise, zâlim bir hükümdara karşı emr-i maruf ve nehy-i münker yaptığı için öldürülen kimsedir." (Hâkim)

Hz. Ömer (ra) şöyle demiştir: " Birbirine adâleti emretmeyen bir kavim ne kötü bir kavimdir! Birbirine emr-i maruf ve nehy-i münker

yapmayan bir kavim ne iğrenç bir kavimdir!"

Huzeyfe (ra) şöyle demiştir: "Karşılaştığı kötülüğü eliyle, diliyle veya bunlara gücü yetmediği takdirde kalbiyle değiştirmeye çalışmayan bir kimse yaşayan bir ölüdür."

Mâlik İbni Dinar (ra) şöyle demiştir: "İsrailoğulları döneminde bir âlim vardı. Bir gün, oğlunun bir günah işlediğini gördü ve önemsemeyerek sadece, 'Yapma be oğlum!' dedi. ALLAH Teâlâ, onun bu gayret azlığına kızdı ve üzerine musibetler yağdırdı. Bu cümleden olarak kendisi düşüp belini kırdı, hanımı düşük yaptı ve oğlu öldü."

Bilâl İbni Sa'd (ra) şöyle demiştir: "Günah gizli işlendiği zaman, yalnızca sahibine zarar verir; açıkça işlenip önü alınmadığı zaman ise umuma zarar verir."

Hz. Ali (ra) şöyle demiştir: "Önce elle cihadı, sonra dille cihadı, sonra da kalple cihadı terk edeceksiniz. O zaman da kalpleriniz baş aşağı çevrilip içindeki iman ve marifet kalıntısı

dökülecektir."

Sehl İbni ÂbdULLAH (ra) şöyle demiştir: "Uyarı ve nasihatin fayda vermediği bir toplum içindeki bir kimse, ALLAH Teâlâ’nın emirlerini kendi şahsî hayatına tatbik eder ve bunları fiil ve amel hâlinde sergilerse, emr-i maruf ve nehy-i münker yapmış olur."

ALLAH Teâlâ, tam olan merhamet ve şefkatinden dolayı din konusunda kullarına ancak güçlerinin yettiği işleri emretmiştir. Bu husus Kur’ân-ı Kerim'in yedi âyetinde tekrarlanmıştır.

Emr-i maruf ve nehy-i münkerde güç ve takat söz konusudur. Onun için Peygamberimiz, "Sizden kim bir kötülük görse, onu eliyle değiştirsin, buna gücü yetmezse, diliyle değiştirsin (uyarıda bulunsun, nasihat etsin), buna da gücü yetmezse kalbiyle değiştirsin (iğrensin, rahatsız olsun.)" (Müslim) buyurmuştur. Bu son tepkiye gücün yetmemesi söz konusu olmadığı için bu kadarlık tepki kesin olarak farzdır. Bu tepkiyi göstermemek gücün yetmemesinden değil,

imanın yetmemesindendir.

Hâl bu olunca, birinci ve ikinci tepkileri göstermeye gücü yetmeyenler, üçüncü tepkiyle yetinmekte mazurdurlar.

Fudayl'a, "Neden hükümdarı eleştirmiyorsun?" diye sormuşlar.

"Buna gücüm yetmiyor." demiş ve bunu şöyle açıklamıştır:

"Bazı kimseler bu işi yapınca, zâlimler tarafından hapsedilip işkenceye maruz bırakılırlar. Fakat, bu sıkıntılara dayanamazlar ve ALLAH Teâlâ'dan acilen istedikleri yardım gelmeyince de O'nun hakkında kötü şeyler düşünüp küfre girerler. Ben, bunların durumuna düşmek istemiyorum."

Emr-i maruf yapmaya kalkan kimseler, bundan doğabilecek kötü sonuçları da göze almalıdırlar. Çünkü, hakkı söylemek haksızların hışmına sebep olur.

Emr-i marufun nasıl yapılması gerektiğini de bilmek lâzımdır. Çünkü bundan maksat, hır gür

çıkarmak veya kahramanlık taslamak değil, iyi sonuç almaktır. İyi sonuç almak ise, işi usulünce yapmayı gerektirir. Onun için, bilgisiz ve usulsüzce yapılan emr-i maruf ve nehy-i münker bunları hiç yapmamaktan daha kötüdür.

Emr-i Ma'rûf ve Nehy-i Münkerle İlgili Hükümler

Emr-i maruf ve nehy-i münker yapmaya "hisbe" denir. Bu görevi yapan kimseye de "muhtesip" ismi verilir. Vaktiyle hisbe, resmî bir görev olarak devlet teşkilâtı içinde yer alırdı. Bir çeşit ahlâk zabıtası olan muhtesipler de, halk içinde dolaşır ve onlara karşı bu görevi resmî olarak ifâ ederlerdi. Bu göreve atanan kimselerde müslüman olmak, akıllı, baliğ ve güçlü olmak şartları aranırdı. Ancak hisbe, resmî olan görevle sınırlı değildir. Çünkü bu, bütün müslümanların dinî görevidir.

Peygamberimiz şöyle buyurmuştur: "Sizden kim bir kötülük görse onu eliyle değiştirsin; buna gücü yetmezse diliyle değiştirsin;

buna da gücü yetmezse kalbiyle değiştirsin. Bu sonuncusu imanın ez zayıf hâlidir." (Müslim)

Resmî veya gayr-i resmî bir şekilde ifâ edilen hisbe ile ilgili bilinmesi, uyulması ve uygulanması gereken hükümler maddeler hâlinde şöyledir:

1- Bu görevi kendi nefsine karşı da ifâ etmek. ALLAH Teâlâ, kendi nefislerini bırakıp yalnızca başkalarına karşı bu görevi yapmaya çalışanları kötüleyerek şöyle buyurmuştur: "Siz başkalarına iyiliği emrediyor da kitabı okuduğunuz hâlde kendi nefsinizi unutuyor musunuz? (Bunun doğru olmadığını) anlamıyor musunuz!" (Bakara, 44)

"Ey iman edenler! Yapmayacağınız şeyi niye söylüyorsunuz? Yapmayacağınızı söylemek ALLAH yanında büyük bir kızgınlığa sebeptir." (Sâff, 2, 3)

Peygamberimiz da şöyle buyurmuştur: "İsrâ'ya götürüldüğüm gece, bir mezarlığın yanından geçtim. Orada yatan bazı kimselerin

dilleri ateş makaslarla kesiliyordu. Bunların kimler olduğunu sordum. Cebrâil (as), 'Bunlar, hayrı emredip kendileri onu yapmayan, şerden menedip kendileri ondan sakınmayan kimselerdir.’ dedi." (Geçti)

RivAyet edildiğine göre, ALLAH Teâlâ Hz. İsâ'ya indirdiği bir vahiyde şunu söylemiştir: "Ey insan! Önce kendine va'zet. Eğer va'zını tutarsan o zaman başkasına da va'zet. Kendin tutmadan başkasına va'zedersen benden utan!"

Bu hususun önemi şundandır: Bir insan kendi kendisini ıslâh etmezse, başkasını ıslah edemez. Çünkü bu durumda, ne kendisi başkasını ıslah etmek için ciddî ve samimî bir çaba sarf eder, ne de başkası onun kötü hâllerini görmezlikten gelip sözlerini ciddiye alır. Ancak bu gerçek, kendisi amel etmeyen bir insanın başkasına karşı hisbe görevini yapmaması gerektiği anlamına gelmez. Çünkü hisbe, müslüman olan ve gücü yeten herkese farzdır. Farzlar, kişinin kendi günahları yüzünden sakıt olmazlar. Kaldı ki,

peygamberlerin dışında masum ve hiç günahsız olan insan sayısı yok denecek kadar azdır. Bu sebeple, Said İbni Cübeyr (ra) şöyle demiştir:

"Eğer emr-i maruf ve nehy-i münkeri sadece marufu yapan ve münkerden kaçan kimse yapsın, denirse, bu görevi yapacak kimse bulunmaz." Bu söz, İmam Mâlik'in de hoşuna gitmiştir. Ancak buna rağmen, kendisi yapmayan bir kimsenin bir işi başkasına yaptırmaya kalkışması nefret uyandırıcı bir hâldir. Çünkü bunun anlamı, daha önemli olan bir işi bırakıp daha az önemli olan bir işle uğraşmaktır. Bu ise din, akıl ve maslahat açısından yanlış, çirkin bir yöntemdir. Hiç şüphe yoktur ki, insanın kendi kendisini ıslâh etmesi, başkasını ıslah etmeye kalkışmasından daha önemlidir. Ve yine hiç şüphe yoktur ki, ebedî olan ahiret işleri fâni ve geçici olan dünya işlerinden daha önceliklidir. Bu sebeple, dünya işlerine öncelik vermek de aynı şekilde çirkin ve nefreti muciptir.

2- Zor kullanmak ve haram olan

maddeleri kırıp dökmek için devlet tarafından görevli olmak. Çünkü görevli olmayan bir kimsenin kırıp dökmek şeklinde hisbe yapmaya kalkışması fitne ve kavgaya yol açabilir. Fitne ve kavga ise çoğu zaman önlenmeye çalışılan kötülükten daha büyük kötülükler getirir. Ancak böyle bir tehlike yoksa veya söz konusu kötülük her şeye rağmen önlenmesi gereken büyüklük ve çirkinlikte ise, o zaman kırıp dökme yöntemi de kullanılır.

3- Hisbeye en aşağı basamaktan başlamak ve maksadın hâsıl olduğu yerde durmak. Bu basamaklar aşağıdan yukarıya doğru şöyledirler:

Birinci basamak, karşı tarafı bilgilendirmektir. Eğer yapılan kötülük bilgisizlikten kaynaklanmışsa, bilgilendirmek sorunu halleder. Hiç şüphe yoktur ki, bilgilendirmek bilmeyi gerektirir. Bu sebeple, bilgilendirmeye kalkan kimsenin konunun mahiyetini ve dinî hükmünü doğru bir şekilde bilmesi lâzımdır. Onun için hisbe, câhillerin işi

değildir.

İkinci basamak, yumuşak ve kalbi etkileyen sözlerle nasihat etmek.

Üçüncü basamak, kızgınlık ve kararlılık belirten sert sözler kullanmak.

Dördüncü basamak, kötülüğü zor kullanarak önlemektir. Zor kullanmanın bir şartını biraz önce zikrettik. Diğer bir şartı da onu saygı duyulması gereken kimselere karşı kullanmamaktır. Bu sebeple, evlad anne-babasına, kadın kocasına, talebe hocasına, vatandaş devlet erkânına karşı bu yöntemi kullanmamalıdır. Çünkü bu sınıf insanlara karşı değişen ölçülerde saygı duyulması emredilmiştir. Bu saygıyı kendileri kişisel olarak hak etmeseler bile, sahip oldukları sıfatlar bunu gerektirir.

Beşinci basamak, kötülüğü önlemek için kavga etmek ve gerekirse savaşmaktır. ALLAH Teâlâ şöyle buyurmuştur: "Müminlerden iki taife birbiriyle kavga ederlerse, onları (hukuk ölçüleriyle) barıştırın. ŞAyet bir taraf haksız olarak

kavgayı sürdürmeye çalışırsa, siz de onunla kavga edip savaşın." (Hucurât, 9)

Yukarıda da değinildiği gibi, devlet erkânına karşı hisbenin ikinci basamakta, yani sözle nasihatte kalması gerekir. Peygamberimiz onu bu sınırda tutarak şöyle buyurmuştur:

"Cihadın en üstünü zâlim olan devlet erkânına karşı hak sözünü söylemektir." (Ebu Dâvûd, Tirmizî, İbnu Mâce)

Selefin bu insanlara karşı hisbesi de her zaman söz ve nasihat şeklinde olmuştur. Örneğin, Emevî Devletinin Medine Valisi Mervan İbni Hakem, bayram hutbesini namazdan önce okumak isteyince cemaat içinde bulunan bir zat, sesini yükselterek, "Bayram hutbesi namazdan sonradır." dedi. Onun arkasından sahâbi Ebu Said el-Hudrî aynı şeyi söyleyerek onu teyid etti. Bu sözler üzerine, Mervan bu yanlış işten vazgeçti.

Abbasî Devletinin Halifesi el-Mehdi, hicrî 166. senesinde hacca gitmişti. Kabe'yi tavaf etmek istediği zaman, diğer hacı ve ziyaretçileri alandan

uzaklaştırmıştı. Bunun üzerine, ÂbdULLAH İbni Merzuk onun karşısına çıkıp şöyle dedi: "ALLAH Teâlâ, evinin tavaf ve ziyaretini bütün kullarına eşit bir şekilde emretmişken, sen bu ayırım ve ayrıcalığı ne diye yapıyorsun? Kur'ân-ı Kerim'deki, 'Küfredip insanları ALLAHın yolundan ve O'nun yerli ve yabancı herkese açık tuttuğu evinden uzaklaştıranlara, bu zulümleri sebebiyle elemli bir azap tattırırız.' (Hac, 25) Ayetinin tehdidinden korkmuyor musun?!" Bu haklı ve yerinde uyarıya kızan el-Mehdi, bu zata yıllarca hapis ve çile çektirdi.

Bu Halife, Minâ'da cemrelere taş atarken de etrafı boşaltmıştı. Bu sefer de Sufyân es-Sevrî onu eleştirdi ve kendisine şunu söyledi: "Görgü şahidi Kudâme el-Kilâbî'nin naklettiğine göre, Peygamberimiz burada bir deve üstünde cemrelere taş atarken kimse dövülmemiş, kovulmamış ve taş atmaktan menedilmemiştir. Fakat senin muhafızların hacıları dövüp kovuyor ve onları sağa sola dağıtıyorlar!"

Mehdi: "Ey Sufyân! Benim yerimde Mansur olsaydı, senin bu eleştirine tahammül etmezdi" dedi. (Mansur, Mehdi'nin babası ve ondan önceki Halifedir.)

Sufyân: "Mansur, şimdi kabir âleminde gördüklerini sana söyleseydi, sen bu yaptığını yapmazdın." dedi ve uzaklaşıp gitti. Kızmış olan Mehdi, cezalandırmak için bir süre onu arattıysa da bulamadı.

Harun er-Reşid'in hizmetçisi, saraya bir çalgı âleti götürüyordu. Yolda karşılaştığı bir adam, âleti onun elinden aldı ve taşa vurup kırdı. Hizmetçi olayı saraya bildirince, bu zat alınıp Harun'un huzuruna çıkarıldı. Harun ona, âleti niçin kırdığını sordu.

Adam şöyle dedi: "Ey Harun! Senin baba ve dedelerin hutbelerde, 'ALLAH adaleti, iyiliği, akrabaya yardımı emrediyor, çirkin işi, kötü şeyi ve zulmü de nehyediyor...’ (Nahl, 90) Ayetini okumuşlardır. Ben de bir kötü şey gördüm ve onu ALLAH Teâlâ adına nehyettim."

Nasihatlerden etkilenen bir yapıya sahip olan Harun, adama, "İyi yapmışsın. Bundan sonra da aynı şeyi yap." dedi ve kendisine bir kese para verilmesini emretti. Fakat adam parayı almadı.

Mahkeme reisi mevkiinde oturan Halife Me’mun'un huzuruna bir sanık getirilmişti. Me’mun'un önünde bir fıkıh kitabı vardı. Kendisi yanındakilerle konuşmaya dalınca unuttuğu kitap yere düştü. Kitabın yerden kaldırılmadığını gören sanık, Halifeye seslenerek şöyle dedi:

"İçinde ALLAH Teâlâ’nın isimleri bulunan kitabı ya siz yerden kaldırın, ya da bana izin verin, ben kaldırayım."

Me’mun, bu uyarı üzerine kitabın yere düşmüş olduğunu fark etti ve onu alıp dizlerinin üstüne koydu.

4- Gücün yetmesi. Bu husus, hisbenin vacip olmasının şartıdır. Bu sebeple, gücü yetmeyen bir kimseye el ve dille hisbe yapmak vacip değildir. Böyle bir kimse, kalbinde kötülüğe karşı rahatsızlık, huzursuzluk ve nefret duymakla

sorumluluktan kurtulur. Bu tepkiyi duymak iman varlığının tabiî ve asgarî sonucudur. Çünkü ALLAH Teâlâ'ya iman eden bir kimse, O'nun emirlerinin çiğnenmesinden zorunlu olarak rahatsız olur. Aynı şekilde, O'na itâat edilmesinden ve emirlerinin yerine getirilmesinden de mutluluk ve lezzet duyar.

ÂbdULLAH İbni Mes’ûd (ra) şöyle demiştir: "Kötülüklere karşı elinle cihad et; buna gücün yetmezse, hiç olmazsa yüzünü buruştur."

Gücün yetmemesi iki türlüdür:

Birincisi, maddî yönden zayıf olmaktır.

İkincisi ise, kaldıramayacağı bir zarara uğramak ihtimalidir.

İnsanlar, genellikle eleştirilmekten hoşlanmazlar. Bu yüzden, şöyle veya böyle bir tepki gösterirler. Fakat bazı tâği ve baği kimseler, kendilerini eleştirene büyük zararlar vermeye kalkarlar. Böyle bir ihtimal söz konusu ise, hisbe vacip değildir. Bu durumda yapılması gereken şey, kötülüğün yapılmasını görmemeye ve onunla ilgili

haberleri duymamaya çalışmaktır. Bundan sakınmak mümkün olmadığı zaman da, gücün yetmesi hâlinde hicret etmek vaciptir.

5- Hisbe yapmanın az da olsa faydalı olması ihtimalinin bulunması. ALLAH Teâlâ şöyle buyurmuştur:

"Öğüt vermek fayda verirse öğüt ver." (A'lâ, 9) Böyle bir ihtimal hiç yoksa, hisbe yapmak vacip değildir. Ve eğer bununla birlikte zarar görmek veya hakarete uğramak da kuvvetle muhtemel ise, bu durumda hisbe yapmaya kalkışmak câiz değildir. Çünkü mümin, faydasız yere kendini zarara veya hakarete uğratmaktan sakınmakla mükelleftir.

Genellikle, hisbe, mümin olan kimselere fayda vermekten hâli değildir. Onun için ALLAH Teâlâ "Öğüt ver. Çünkü öğüt müminlere fayda verir." (Zâriyât, 55) buyurmuştur. Fakat, kalpleri mühürlenmiş kimselere o hiç fayda vermez. ALLAH Teâlâ bunlar hakkında da şöyle buyurmuştur: "Onları uyarsan da uyarmasan da

onlar için fark etmez. Onlar iman etmezler. ALLAH onların kalplerini mühürlemiştir." (Bakara, 6, 7)

6- Hisbeyi riya ve gösteriş için yapmamak. Ebu Süleyman ed-Dârânî (ra) şöyle demiştir: "Benim de hazır bulunduğum bir mecliste Halife doğru olmayan bir söz söyledi. Ben onu bu sözüne karşı uyarmak istedim. Bundan dolayı beni öldüreceğini de biliyordum. Fakat beni düşündüren bu değildi. Ben, meclistekilerin bana takdirkâr gözlerle bakmalarından hoşlanıp riyaya girmekten korktum ve bu yüzden sustum."

Dâvûd et-Tâî'ye, "Bir kimse olsa da şu devlet ricalinin karşısına çıkıp onlara emr-i maruf ve nehy-i münker yapsa!" demişler.

Dâvûd (ra), "Bir kimse bunu yapsa onun öldürülmesinden korkarım." demiş. "Buna razı olsa ne olur?" demişler. Dâvûd, "O zaman da ben onun için gizli bir musibet olan riyadan korkarım." demiştir.

Öldürülmek şeklinde de olsa, kendi şahsına gelen zararları göze alabilen bir kimse için

hisbe yapmak müstehabtır. Çünkü Peygamberimiz, "Cihadın en üstünü, zâlim olan devlet erkânına karşı hak olan sözü söylemektir." buyurmuştur.

Malumdur ki, hem devlet gücüne sahip, hem de zâlim olan kimseler, kendilerine hakkı söyleyene kızar ve şu veya bu şekilde ona zarar verirler. Buna rağmen, Peygamberimiz, bu kimselere karşı hakkı söylemeyi en üstün cihâd saymıştır.

Kur'ân-ı Kerim'deki "Kendinizi kendi elinizle tehlikeye atmayınız." (Bakara, 195) âyeti bu olayla alâkalı değildir. Çünkü bu âyet şu şekillerde tefsir edilmiştir:

"Cihadı terk etmeyin. Aksi takdirde, düşmanı başınıza musallat edersiniz."

"Cihad için mal sarf etmekten kaçınmayın. Aksi takdirde, bütün malınızı düşmana kaptırırsınız."

"Bir günah işledikten sonra tevbe etmeyi geciktirmeyin. Aksi takdirde, o günahın

uğursuzluğu sizi yıkabilir."

"Bir kötülük yapmışsanız, arkasından bir iyilik yapın ki onun izini silsin."

Bununla birlikte, hiçbir yönden faydası yokken kendini ölüme veya zarara maruz bırakmak da bu âyetin yasak kapsamına dahil edilebilir. Mümin hayatını fedâ edecekse, bu fedakârlık kendi ağırlığınca bir yarar sağlamalıdır. Ancak hisbede yarar, her zaman hedef alınan kötülüğü yok etmek şeklinde değildir. Çünkü bu yararın başka şekilleri de vardır. Bu sebeple meselâ, kâfir ordusuna tek başına saldırmak onları imha etmez; fakat, müslümanın cesaretini, dini için katlandığı fedakârlığın derecesini ve bu yolda dünyayı ne kadar küçümsediğini gösterir. Bu da bir hayatı fedâ etmeye değecek derecede büyük bir yarardır.

7- Bir kötülüğü önlemeye çalışırken daha büyük bir kötülüğe yol açmamak. Bunun için, hisbeden evvel bunun muhtemel sonuçlarını düşünmek ve tartmak lâzımdır. Dinimize göre, bir

kötülüğü defetmek için ondan daha küçük bir kötülüğe sebebiyet vermek câizdir; fakat ondan daha büyük bir kötülüğü davet etmek câiz değildir.

Hiç şüphe yoktur ki, kötülüklerin derecelerini tayin etmek ve hangi hareketin hangi sonuçları doğuracağını bilmek ilim ister. Bu sebeple, yeterli miktarda ilmi olmayan kimselerin gelişi güzel hisbe yapmaya kalkışmaları onlara sevaptan çok günah kazandırabilir. Çünkü bunların sebep oldukları zararlar, çoğu zaman gerçekleştirdiklerini zannettikleri yarardan çok fazla olur.

İlimsiz insan da güçsüz insan gibidir. Bu sebeple, ilimsiz insanın da hisbe yapma sorumluluğu yoktur. Onun sorumluluğu ilim öğrenmemesindedir. Kuvvetli olan zan ilim hükmündedir. Zayıf olan zan, vehim, vesvese ve kuruntular ise şer'î ölçüler değildirler.

Dinin kabul ettiği mazeretlerden dolayı hisbeyi terk etmek müdârâ'dır. Müdâra, yerine

göre câiz veya vaciptir. Hiçbir mazeret bulunmadığı hâlde veya dine göre geçerli olmayan mazeretlerden dolayı bunu terk etmek ise müdâhenedir. Müdâhene haramdır.

ALLAH Teâlâ, vahyin ilk muhatabı olan peygamberimize şöyle buyurmuştur: "Müşrikler senin müdâhene etmeni (yani, onların küfür ve şirkini eleştirmemeni) temenni ederler. Sen bunu yaparsan onlar da sana karşı müdâhene ederler (seninle uğraşmaktan vazgeçerler). Fakat sen onların temennilerine uyma." (Kalem, 9-10)

8- Tecessüs etmemek. Hisbe, ancak gözle görülen ve ortada olan kötülüklere karşı yapılır. Bu sebeple, açıkça görülmeyen ve ortada olmayan kötülükleri bulmak için tecessüs etmek, gizli tutulan hâlleri kurcalamak ve mahremiyetleri çiğnemek câiz değildir. ALLAH Teâlâ, "Casusluk etmeyin!" (Hucurât, 12) buyurmuştur. Peygamberimiz da aynı cümle ile casusluğu nehyetmiştir.

(Ancak devlet, gerekli gördüğü hâllerde

suçlu şebekelerini ortaya çıkarmak için, bazı mahremiyetlere riâyet etmek şartıyla gizli araştırma yaptırabilir.)

9- Hisbeyi fiilen işlenmekte olan kötülüklere karşı yapmak. Önceden yapılmış veya bundan sonra yapılması muhtemel olan kötülüklere karşı hisbe yapılmaz.

(Bunlardan dolayı yalnızca devlet takibat yaptırıp suçluları cezalandırabilir. İslâm'ın bazı günahlar için ön gördüğü had'ler da ancak devlet tarafından tatbik edilebilir. Devlet tatbik etmediği takdirde, bu günahların hesabı en büyük mahkeme olan ALLAH Teâlâ'nın mahkemesine kalır. O'nun mahkemesi ise, hem dünyada, hem de ahirette çalışır. Bu mahkemenin dünyadaki hükümleri musibetler ve acılardır, ahiretteki hükümleri ise ateşler ve azaplardır.)

10- Hak olan mezheplere mensup kimselere karşı farklı mezhep görüşlerinden dolayı hisbe yapmaya kalkışmamak. Bu sebeple, meselâ Hanefî mezhebinden olan bir kimsenin Şafiî

mezhebinden olan bir kimseyi veya bunun ötekini farklı mezhep görüş ve uygulamalarından dolayı eleştirmesi câiz değildir. Fakat Ehl-i Sünnet dışı mezhep ve ekol mensuplarının doğru olmayan inanç ve uygulamaları eleştirilir.

11- Bir yerde bid'at ve dalâletler genel kabul görmüş ve çoğunluğun tasvibini kazanmışsa, o yerde bu şeylere karşı hisbe yalnızca ve sadece iknâ edici aklî ve mantıkî delillerle yapılabilir. Çünkü böyle bir ortamda sertlik göstermek ve fiilî hareketlerde bulunmak umumî bir tepki uyandırır ve haklı olan muhtesib'i haksız durumuna düşürür; hatta bu yüzden dinin kendisi de türlü ithamlara maruz kalır. İslâmî anlayışın hâkim olduğu bir ortamda ise, kötülüğü önlemek için uygun yerde sertlik de gösterilse, toplum bunu normal görür ve muhtesibe hak verir.

Hakların tahsil edilmesine vesile olan şâhidlik de bir çeşit hisbedir ve o da vaciptir. ALLAH Teâlâ, şöyle buyurmuştur: "Şâhidliği

ketmetmeyin. Kim onu ketmederse, günahkâr olur. ALLAH, ne yaptığınızı bilendir." (Bakara, 283)

Ancak, diğer hisbe çeşitlerinde olduğu gibi, şâhidlikte de gücün yetmesi ve yeterli bilginin bulunması şarttır. Çünkü, İslâm dininde ifâsına gücün yetmediği mükellefiyet (teklif-i mâla yutak) yoktur, bilgisizce hareket etmek de yasaktır. Yalancı şâhidlik ise, hiçbir mazereti bulunmayan büyük bir günahtır. Peygamberimiz, bunun helâk edici yedi kebâir'den biri olduğunu bildirmiştir.

12- Hisbe, nasihat ve va'zı mümkün mertebe yumuşaklık ve güzellikle yapmak. Bir zat gayret ve hiddete gelip Halife el-Me'mun'a sertçe nasihat etmeye başlamıştı. Halife, ona şöyle dedi: "Ey adam! Yumuşak konuş. Bilirsin ki, ALLAH Teâlâ senden daha hayırlı birisini (Hz. Musa'yı) benden daha kötü birisine (Firavun'a) uyarıcı olarak gönderdiği zaman, kendisine şu emri vermiştir: 'Ona yumuşak söz söyle. Umulur ki, aklını kullanır da kendine gelir.' (Tâhâ, 44)"

Bazı kimseler, nasihat ve uyarılarda kızmayı din gayreti sayarlar. Bu doğru olsa bile, acemice ve faydasız bir gayrettir. Çünkü kızmak kötülüğü daha da derinleştirecekse, bu gayretin dine ne faydası vardır. Onun için, asıl din gayreti kızmakta değil, samimiyette, ihlasta, sonuç almanın icap ve gereklerine uymakta ve sonuç alıncaya kadar çalışmayı sürdürmekte ve sabırlı davranmaktadır. Çünkü sabır koruğu helva hâline getirir.

Hak söz ilaç gibi şifa verici, fakat acıdır. Bu sebeple, yapılması gereken şey, sertlik ve kızgınlıkla onu daha da acılaştırmak değil, yumuşak üslup ve güzel huyla tatlandırmaktır.

13- Kişilere yönelik uyarı ve nasihati, mümkün mertebe gizlilik içinde ve başbaşa yapmak. Çünkü çoğu insanlar, açıkça yapılan uyarı, eleştiri ve nasihati izzet-i nefis meselesi hâline getirir ve onu kendilerine yapılmış bir hakaret gibi telakki ederler. Bu yüzden de, onu dinlemek ve kabul etmek yerine, kendilerini

savunmaya kalkar ve bile bile haksızlıklarını haklı göstermeye çalışırlar. Bu suretle yeni bir günah daha (günahı savunma günahını da) kazanmış olurlar. Bu ikinci günahı işlemelerine sebep de, uyarıyı uygunsuz bir vaziyette yapan kimse olmuş olur.

Fudayl İbni İyâd'a, gıybet ve dedikodu mahiyetinde, "Falan âlim, sultanın hediyesini kabul etmiştir." demişler. Fudayl, "O, hak ettiğinden daha az almıştır." diye cevap vermiş. Fakat, dedikoducuları savdıktan sonra o âlimle buluşmuş ve gizlilik içinde onu uyarıp bir zâlimin hediyesini kabul etmekle takvaya aykırı hareket ettiğini ve kötü örnek oluşturduğunu söylemiştir.

14- İnsanlardan bir çıkar beklememek ve onların takdir ve övmelerine talip olmamak. Çünkü hisbe, bu beklentilerin tam aksi olan sonuçlar verir. O, çıkarları bozar, takdirleri de tenkidlere ve kötülemelere çevirir.

Tevrat'ta şöyle denildiği rivAyet edilmiştir: "Kişi hisbe yaptığı zaman, çevresindekiler onu

sevmezler."

Seleften bir zat, oğullarına şu vasiyeti yapmıştır: "İyiliği emredip kötülüğü nehyettiğiniz zaman, gelecek tepkilere hazırlıklı olun ve ALLAH Teâlâ’nın size vereceği sevabı düşünün. Bu size moral ve dayanma gücü kazandırır. Kur'ân-ı Kerim'de nakledildiği üzere, Lokman Hekim oğluna şu nasihatte bulunmuştur: "Yavrum! Namaz kıl, emr-i maruf ve nehy-i münker yap, bundan dolayı başına gelene de sabret. Çünkü bu olması gereken şeydir." (Lokman, 17)

Hz. Ali (ra), Hz. Ömer (ra) için şunu söylemiştir: "ALLAH Ömer'e yardımcı olsun. O, acı da olsa yalnızca hakkı söyler. Hakkı söylemek, onu dostu olmayan bir adam hâline getirmiştir."

Vaktiyle bir zat, evinde bir kedi beslermiş; civardaki bir kasap da ona bunun için parasız kemik verirmiş. Bu zat bir gün kasabın bir hatasına muttali olmuş ve onu uyarmak istemiş. Fakat bundan önce eve gelmiş ve kediyi evden çıkarıp kovmuş. Ondan sonra dönüp gerekli uyarıyı

yapmış. Kasap, kızmış ve, "Artık sana kemik vermeyeceğim!" demiş. O zat da tebessüm ederek, "Zaten buna hacet kalmadı. Çünkü ben kediyi kovdum." demiştir.

Çıkar ilişkisi veya ümidi hisbenin önünde büyük bir engeldir. Bu engel, ancak insanlardan ümid kesip ALLAH Teâlâ'nın rahmetine inanmak ve O'nun rızasına talip olmakla yıkılabilir.

Önemine Göre Emr-i Ma'ruf ve Nehy-i Münker'in Çeşitleri

Önemine göre, emr-i ma'ruf ve nehy-i münker, yani hisbe üç çeşittir.

Birinci derecede önemli olanı, hem ALLAH Teâlâ'nın, hem de kulların hakkını ilgilendiren bir münker'e (kötülüğe) karşı yapılan hisbedir.

Bu münkerin örneği, adam öldürmek ve gıybet yapmaktır. Çünkü bu fiillerde hem ALLAH Teâlâ'nın yasağını çiğnemek, hem de kulların hayat ve şerefine tecâvüz etmek vardır.

İkinci derecede önemli olanı, yalnızca ALLAH Teâlâ'nın hakkını ilgilendiren münkere

karşı yapılan hisbedir. Bu. münkerin örneği, namaz kılmamak ve içki içmektir. Bu fiillerde kul hakkı yok, sadece ALLAH Teâlâ'nın emir ve yasağını çiğnemek vardır.

Üçüncü derecede önemli olanı ise, sadece kul hakkını ilgilendiren münkere karşı yapılan hisbedir. Bu münkerin örneği ise, bir evin yanması veya bir bostana hayvan girmesidir. Bu olaylarda bir günah yoktur, sadece bir müslümanın zarar görmesi vardır. Ve evdeki ateşi söndürmek veya bostandaki hayvanı çıkarmak sadece yardım anlamında bir hayır işidir.

Bu önemli konunun usul planındaki şartlarını özetlemek gerekirse; hisbe yapan kimsede ilim, takva, ihlâs ve güzel ahlâkın bulunması lâzımdır. Bu sıfatlar bulunursa hisbe, iyiliklerin yapılmasına ve kötülüklerin defedilmesine vesile olur. Sahibi de bundan sevap kazanır. Çünkü hayrın yapılmasına ve şerrin def edilmesine vesile olmak önemli ibadetlerdedir.

ALLAH Rasûlü (sa) şöyle buyurmuştur:

"Hayrı gösteren onu yapan gibidir."

Şerrin define vesile olmak da hayra hizmettir. Fakat sözü geçen sıfatlar bulunmadan hisbe yapmaya kalkışmak, kötülüğe yeni boyutlar kazandırmak ve şerrin alanını genişletmekten başka bir işe yaramaz. Bu olurken iyi niyet sahibi olmak ve din gayretiyle hareket etmiş olmak da kişiyi sorumluluktan kurtarmaz. Çünkü kesinlikle sabittir ki, ilim olmadan doğru hisbe yapmak, takva bulunmadan hisbenin ölçüsünü korumak, ihlâs kazanmadan hisbeye nefis ve garaz karıştırmamak, güzel ahlâk sahibi olmadan da gerekli sabır ve yumuşaklığı göstermek mümkün değildir.

ALLAH Rasûlü'ne nisbet edilen bir sözde şöyle denilmiştir: "Emr-i maruf ve nehy-i münkeri ancak şefkat, yumuşaklık ve ilim sahibi olan kimse yapabilir."

Hz. Ali (ra), Hz. Ömer (ra) için şunu söylemiştir: "ALLAH Ömer'e yardımcı olsun. O, acı da olsa yalnızca hakkı söyler. Hakkı söylemek, onu

dostu olmayan bir adam hâline getirmiştir."

Amir ve Sultanlara Karşı Emr-i Ma'ruf ve Nehy-i Münker Yapmak

Yukarıda açıkladığımız gibi, devlet erkânına karşı yalnız sözle hisbe yapılabilir. Ancak bu kadarı bile, çoğu zaman onları kızdırır ve şiddet göstermeye sevk eder. Lâkin, dinde kuvvet ve metanet sahibi olan müminler, buna rağmen vacip olan hisbe görevini bunlara karşı ifâ eder ve onlardan gelen eziyet ve zulümlere de ALLAH için katlanırlar.

Daha önce, bu hisbe türünün bazı örneklerini zikrettik. Selef-i sâlihin bu hisbeyi nasıl yaptıklarını iyice göstermek için birkaç örnek daha zikretmekte yarar vardır.

* Mekke döneminin ilk yıllarıydı. Peygamberimize birkaç kişi iman etmiş, fakat müşriklerin zulüm ve tedhişine karşı kendilerini gizlemek zorunda kalmışlardı. Bir gün, Peygamberimiz tek başına Kabe'yi tavaf ederken, müşriklerin büyükleri ayak takımıyla birlikte onun

etrafını sardılar ve kızgın bir şekilde, "Sen misin bizim dinimizi beğenmeyen, sen misin bizim putlarımız kötüleyen!" diyerek üzerine yürüdüler. Peygamberimiz, hiç çekinmeden, "Evet, benim dininizi beğenmeyen ve putlarınızı kötüleyen." diye karşılık verdi. Durumun ciddiyetini gören ve ALLAH Rasûlü'nün hayatı için endişe eden Ebu Bekir (ra), ağlamaklı bir sesle kalabalığa seslenerek, "Ne yapıyorsunuz! 'RABBİM ALLAH'tır.' diyen ve bunu açık delillerle ispat eden bir adamı öldürmek mi istiyorsunuz!" demeye başladı. Bunun üzerine öfkeli müşrikler ona yöneldiler ve öldüğünü zannedinceye kadar kendisini dövdüler. (Buharî, İbnu Hibbân)

* Muâviye (ra) hâlife iken, bir sene divanda isimleri bulunan kimselerin (bunlar, savaşlara katılan ve devlete ganimet kazandıran kimselerdi) istihkakını (maaş ve devlet yardımını) geciktirmişti. Bunların mağduriyetini gören Ebu Müslim el-Havlani (ra), Muâviye'nin karşısına geçip ona, "Ey Muâviye! Bu mal, devletin malı ve mücâhidlerin

alın teridir. O, ne senin, ne de Ebu Sufyân'ın (Muâviye'nin babası) özel malı değildir. Sen hangi hakla üstüne oturmuşsun!" diyerek çıkıştı. Bu sözü ağır bulan Muâviye kızdı, fakat bir şey söylemeden hemen odayı terk etti. Biraz sonra dönünce de hazır bulunanlara şöyle dedi: "Ebu Müslim beni kızdırdı. Ben de gidip su ile yıkandım. Çünkü ALLAH Rasûlü'nden şunu duydum: 'Kızmak şeytandandır. Şeytan ise ateştendir. Ateşi de ancak su söndürür. Bu sebeple, biriniz kızdığı zaman gidip yıkansın.' Evet, Ebu Müslim, doğru söyledi. Bu mal gerçekten ne benim, ne de babam Ebu Sufyân'ın özel malı değildir. İstihkakı olanlar, gelip bunu alsınlar."

* Dabbe İbni Muhsen el-Anzî şunu söylemiştir: "Ebu Musa el-Eş'arî Basra'da valiydi. Hutbe okuduğu zaman ALLAH Teâlâ'ya hamd ve sena eder, ALLAH Rasûlü'ne salat ve selâm okur, ondan sonra da Ömer'e duâ ederdi. Bu yaptığı beni kızdırdı ve ben karşısına geçip, 'Sen Ömer'i Ebu Bekir'den üstün mu tutuyorsun ki, Ebu Bekir'e

hiç duâ etmiyorsun?’ dedim. Ebu Musa, mektup yazarak beni Ömer'e şikâyet etti. Ömer beni istedi ve ben kalkıp Medine'ye gittim. Ömer bana vali ile aramdaki sorunun ne olduğunu sordu. Ben de olayı anlattım. Ömer beni dinledikten sonra ağladı ve şöyle dedi:

"ALLAH'a yemin ederim sen haklısın. ALLAH'a yemin ederim, Ebu Bekir'in bir gecesi ve bir gündüzü Ömer'den ve onun sülâlesinden daha hayırlıdır. Ben sana onun bu gecesini ve gündüzünü anlatayım mı?

Peygamberimiz, müşriklerin ağır baskısı ve takibi altında Mekke'yi terk edip hicret edince, Ebu Bekir onu yalnız bırakmayıp kendisine refakat etti. Yolda giderken, kendisine bir cihetten bir zarar gelmesin diye bazen onun önünde, bazen arkasında, bazen sağında, bazen solunda yürüdü. Mağaranın ağzına vardıklarında, Ebu Bekir ALLAH Rasûlü’ne, "Seni hak peygamber olarak gönderen ALLAH hakkı için burada bekle de ben içeri girip orada zararlı bir şey bulunup bulunmadığına

bakayım." dedi. İçeride iken de bir ara Peygamberimiz hafif bir uyku uyudu. Ebu Bekir, bu sırada duvarda bir yılan deliği gördü ve oradan çıkacak yılanın ALLAH Rasûlü'ne zarar verebileceğini düşünüp ayağını onun üstüne koydu ve yılan tarafından ısırıldı. Bu, onun gecesidir.

Gündüzüne gelince, Peygamberimiz vefat ettiğinde bazı Arap kabileleri, "Biz namaz kılarız, fakat zekât vermeyiz." dediler. Bunun üzerine, Ebu Bekir onlara karşı savaş açtı. Ben kendisine, "Ey ALLAH Rasûlü'nün Halifesi! Bu isyancıları idare et." dedim. Kendisi bana şunları söyledi:

"Ey Ömer! Sen cahiliyet döneminde cesur bir adamdın; müslüman olduktan sonra korkak mı oldun! Ben bunları nasıl idare edebilirim? Zekât da namaz gibi farz değil midir? ALLAH'a yemin ederim, bunlar zekâtın bir kuruşunu vermeseler, onlarla savaşacağım." Ebu Bekir haklıydı, ben yanılmıştım."

Ömer (ra), bundan sonra Ebu Musa'ya

mektup yazıp Ebu Bekir'e de duâ etmesini emretti. (Beyhakî, Delâil'un-Nubuvveh)

* Atâ İbni Ebu Ribâh (ra), Halife Abdulmelik'in huzuruna çıktı ve ona şunları söyledi: "Ey müminlerin emîri! ALLAH'ın Harem'i olan Mekke ile O'nun Rasûlü'nün Harem'i olan Medine konusunda ALLAH'tan kork ve oraları imâr et. Muhacir ve Ensâr'ın çocukları konusunda ALLAH'tan kork ve onları gözet. Çünkü sen, bunların babalarının kılıç ve cihadı sayesinde bu memlekete hâkim olmuşsun. Hududu bekleyen gönüllü askerleri unutma. Çünkü memleketin düşmana karşı muhafazası onlarladır. Halkın geçim ve asayişini yakından sorup soruştur. Çünkü sen onların her şeyinden sorumlusun. Sana gelen ihtiyaç ve şikâyet sahiplerinin yüzüne kapını kapatma. Çünkü onların ihtiyaçlarını gidermek ve haklarını tahsil etmek senin görevindir."

* Emevî valisi Haccâc İbni Yusuf, Emevî siyaseti gereği, Hz. Ali'yi kötüleyip dururdu. Bir gün Basra'nın ileri gelen âlimlerini çağırıp onların

huzurunda da atıp tuttu. Herkes bu habisin şerrinden emin olmak için susmak zorunda kalmıştı. Kimseden tepki gelmeyince, kendisi Hasan el-Basrî'ye dönüp:

-Sen Ebu Türap (Hz. Ali'yi kasdediyordu) hakkında ne düşünüyorsun? diye sordu. Hasan (ra) şöyle cevap verdi:

-Birkaç Ayet-i kerimelerin işaretleriyle de sabittir ki, Ali (ra), ALLAH Teâlâ’nın hidAyet ettiği müminlerdendir. O, ALLAH Rasûlü’nün amcazadesi ve kızının kocası-dır. ALLAH Teâlâ'nın kendisine nasip ettiği parlak ve örnek hizmetlerin de sahibidir. Bu hizmetleri ne sen, ne de hiçbir kimse gizleyemez. Ve eğer iddiâ ettiğin gibi, onun bir kusuru olmuşsa, bunun hesabını sormak da ALLAH Teâlâ'ya aittir.

Haccâc, bu cevap karşısında bozuldu ve bağırarak:

-Ey Hasan! Sen nasıl böyle konuşabilirsin! dedi. Hasan (ra), gAyet sakin ve metin bir şekilde:

-Konuşurum; çünkü ALLAH Teâlâ âlimlere,

"Hakkı insanlara kesinlikle açıklayın ve sakın onu gizlemeyin!" (Al-i İmrân, 187) diye emir vermiştir, dedi. Haccâc:

-Dilini tut. Bir daha böyle konuştuğunu duyarsam başını gövdenden ayırırım, diye tehdit savurdu ve meclisi dağıttı.

* Haccâc, Hutayta'nın kendisini eleştirdiğini duyunca onu huzuruna getirtti ve kendisine:

-Sana bazı sorular sorsam, doğru cevap verir misin? dedi. Hutayta:

-ALLAH'a yemin ederim, evet. Çünkü ben Kabe önünde üç husus için ALLAH Teâlâ'ya söz verdim. Dedim ki, konuşursam doğru konuşacağım; bundan dolayı başıma bir belâ gelse sabredeceğim; afiyet içinde kalsam şükredeceğim, dedi. Haccâc:

-Peki söyle, beni nasıl bilirsin? dedi. Hutayta:

-Sen ALLAH’ın düşmanlarındansın, zulmedersin ve insanları zan üzerine öldürürsün,

dedi. Haccâc:

-Halife Abdulmelik'i nasıl bilirsin? dedi. Hutayta:

-Onun suçu seninkinden daha büyüktür. Çünkü, yetki verip seni müslümanların başına musallat eden odur, dedi.

Bunun üzerine Haccâc, muhafızlarına bağırarak:

-Bunu götürün ve ölünceye kadar da kendisine işkence edin! dedi. Ve öyle yapıldı.

* Vali Ömer İbni Hubeyre, çevredeki âlimleri bir mecliste topladı ve onlara şöyle dedi:

"Ben, bildiğiniz gibi, Emîr’ul-müminîn'in Irak valisiyim ve ona itâat etmekle mükellefim. Öbür yandan, halkın haklarını korumak ve çıkarlarını gözetmek de benim görevimdir. Ancak bazen, Emîr’ul-müminîn'in fermanlarıyla halkın çıkarları birbirine ters düşerler. Bu durumlarda benim ne yapmam gerekir?"

Valinin bu soru ile kendilerini imtihan ettiğini ve yönetime karşı niyetlerini öğrenmek

istediğini anlayan âlimler, tariz kabilinden iki anlamlı sözlerle cevaplar verdiler. Sıra Hasan el-Basrî'ye gelince, kendisi şunları söyledi:

"Peygamberimiz şöyle buyurmuştur: "Bir topluluğu yöneten kimse, onların haklarını koruyup çıkarlarını gözetmezse, ALLAH Teâlâ ona cenneti haram eder." (Buharî, Müslim)

"ALLAH'a karşı masiyet oluşturan bir konuda kula itâat edilmez."

Onun için sen, Emîr'ul-müminîn'in fermanlarını ALLAH Teâlâ'nın emirleriyle ölç; eğer uygun düşerlerse, onlarla amel et; aksi takdirde onları duvarın arkasına at. Çünkü ALLAH Teâlâ'nın emirlerine uymak, bir kulun fermanlarına uymaktan daha önemli ve liyakatlidir.

Ey vali! ALLAH Teâlâ'nın ölüm meleği sana geldi gelecek bir yakınlıktadır. O seni tahtından alacak ve sarayın genişliğinden kabrin darlığına atacaktır. O zaman, valiliğin ve dünyan geride kalmış bir hâlde, tek başına ve çaresiz bir şekilde RABBİnin huzuruna çıkarılacaksın ve amelin ne ise

ona göre muamele göreceksin.

Ey vali! ALLAH Teâlâ seni Yezid'in gazabından koruyabilir; fakat Yezid seni ALLAH Teâlâ’nın gazabından koruyamaz. Onun için, sana ALLAH Teâlâ’nın gazabından sakınmayı tavsiye ediyorum."

İbni Hubeyre, tepki göstererek, "Ey şeyh! Sözlerine dikkat et. Hakkında konuştuğun Emîr’ul-mü’minîn ilim, hikmet ve fazilet sahibidir. ALLAH Teâlâ da, bu üstün vasıflarını bildiği için onu hilâfetle şereflendirmiştir." dedi.

Herkes, valiyi kızdıran Hasan'a bir kötülük yapılacağını düşünmüştü. Fakat vali İbni Hubeyre, Hasan'a hediye verip ikramlarda bulundu.

* İmam Şafiî'nin olayda hazır bulunan amcasından naklettiğine göre, Gifarîler, Halife Ebu Cafer el-Mansur'a gidip Medine valisini ona şikâyet ettiler.

Halife, mecliste bulunan âlim İbni Ebi Zueyb'e dönüp:

-Sen bu vali hakkında ne dersin? diye

sordu. Alim zat:

-Ben şâhidlik ederim ki, bu vali haksız hükümler verir ve hevesine uyar, dedi.

Halife, valiye bakarak:

-Sen bu sâlih şeyhin hakkındaki sözünü duydun, değil mi? dedi. Vali, Halifeye:

-Ey Emîr'el-müminîn! Ona kendi hakkınızdaki kanaatini da sorun, dedi. Halife:

-Ey şeyh! Benim hakkımda ne dersin? dedi. Alim zat:

-Beni bağışla, bu konuda konuşmayayım, dedi. Halife, ısrar ederek:

-Mutlaka konuş, dedi. Âlim zat:

-Ey Emîr'el-müminîn! Kendini bilmez gibi bana soruyorsun. Şâhidlik ederim ki, sen müslümanların mallarını haksız bir şeklide gasbeder ve ehil olmayan yakın çevrene peşkeş çekersin; yönetiminde de zulüm yaygındır, dedi.

Halife, kızgınlıkla yerinden kalkıp âlimin yanına geldi ve başını avuçlarının içine alarak:

-Ey şeyh! Neler söylüyorsun! Ben

olmasam, şimdi senin oturduğun bu yeri Fars, Rum, Deylem ve Türkler alıp istilâ ederlerdi, dedi. İbni Ebi Zueyb:

-Ey Emîr'el-müminîn! Senden önce bu yerleri Ebu Bekir ve Ömer yönettiler. Onlar, bu dediğin kavimlerin istilâsını da önlediler, mal taksiminde ve yönetimde hak ve adâleti de gözettiler, dedi. Ebu Cafer:

-VALLAHi ya şeyh! Eğer ben senin doğru konuşmayı prensip edinmiş bir kimse olduğunu bilmeseydim, şimdi seni öldürürdüm, dedi.

* Abdurrahmân İbni Amr el-Evzâî (ra), Halife Ebu Cafer el-Mansur'a şöyle nasihat etmiştir:

" Ey Emîr! Peygamberimiz, "Bir kula dini konusunda yapılan nasihat, ALLAH Teâlâ'nın o kula bir lütfudur. Kendisi bu nasihati kabul edip şükrederse ne a'lâ; aksi takdirde bu onun aleyhinde delil olur; bununla onun günahı artar ve ALLAH Teâlâ'nın ona kızgınlığı şiddetlenir." (İbnu Ebid-Dünya)

"Bir yönetici, yönettiği halkı aldatmış olarak ölürse, ALLAH Teâlâ ona cenneti haram eder." (İbnu Ebid-Dünya) buyurmuştur.

Ey Emîr! Haktan hoşlanmayan bir kimse, ALLAH Teâlâ'dan hoşlanmıyor demektir. Çünkü Hak O'nun bir ismidir. Bu mülk size, ALLAH Rasûlü'nün mirasıdır. O ise müminlere karşı merhametli ve şefkatliydi. Adil davranırdı, ALLAH Teâlâ'nın ve kulların haklarını titizlikle gözetirdi. Size yakışan da ona uymak ve onu gibi hak ve adalet prensipleriyle hükmetmektir.

Ey Emîr! İnsanların gizli hâllerini araştırıp onları teşhir etmeyin. Kapınızı yönettiğiniz halkın yüzüne kapatmayın ve kendinizle onların arasına aracı ve kapıcılar koymayın. Onların mutlu olmalarıyla sevinin ve onların dertleriyle ilgilenin.

Değişik insanları ve ırkları yönetiyorsunuz ve bunların hepsinin sizin üzerinizde eşit hakları vardır. Onun için, hepsine karşı âdil olun. Aksi takdirde, bunların hepsi kıyâmet gününde aleyhinizde davacı olacak ve sizi gerçek sultan ve

güçlü hâkim olan ALLAH Teâlâ'ya şikâyet edeceklerdir.

Kimseyi kuvvet ve gücünüzle korkutmayın ve ceberrutluk yapmayın. Haksız yere perdeleri yırtmayın, kan dökmeyin, ocak söndürmeyin, insanları yerinden ve evinden etmeyin.

Yönetiminizi korkutma ve sindirme üzerine bina etmeyin. Peygamberimiz, yanlışlıkla elindeki çubuğu birisine değdirmiş, arkasından adamı kısas yapmaya davet etmiştir.

Ey Emîr! Kendi canını düşün; kendi canın için cehenneme karşı RABBİnden güvence almaya çalış ve genişliği yerle gökler kadar olan cennete talip ol. Peygamberimiz, cennet hakkında şöyle buyurmuştur: "Cennetteki bir karışlık yer, bütün dünyadan ve içindeki şeylerden daha kıymetlidir." (İbnu Ebid-Dünya)

Ey Emîr! Bu saltanat kalıcı olsaydı, senden öncekilerin elinde kalırdı. Senden önce kimseye kalmadığına göre, sana da kalmayacaktır.

Ey Emîr! Mücrimler kıyâmet gününde amel

defterlerini görünce, feryat edip, "Bu kitaba ne oluyor! Hiç birini atlatmaksızın küçük ve büyük bütün günahlarımızı gösteriyor." (Kehf, 49) derler.

Ey Emîr! Ömer İbni Hattab (ra), "Başında bulunduğum yönetimdeki hatadan dolayı Fırat kenarında bir kuzu telef olsa, ondan sorumlu olacağımdan korkuyorum." demiştir. Halbuki, sana çok daha yakın yerlerde nice insanlar tedbirsizlik ve adaletsizlik yüzünden telef oluyor.

Ey Emîr! ALLAH Teâlâ, Dâvûd (as)'a indirdiği vahiyde, "Ey Dâvûd! Biz seni yerde halife yaptık. İnsanlar arasında hak ölçüleriyle hükmet, heva ve hevese uyma. Bunlara uyarsan seni ALLAH'ın yolundan saptırırlar." (Sâd, 26) demiştir. Hak ölçüleriyle hükmetmek, davacılar arasında ayırım yapmamak ve ayrıcalık tanımamaktır. ALLAH Teâlâ, Halifelere çobanlık görevi vermiştir. Bu sebeple onlar da çobanlar gibi, yönettiklerini kurt ve kuşa karşı korumak, kırıkları sarmak, zayıfları su ve otlağa yetiştirmekle yükümlüdürler.

Ey Emîr! Sen öyle ağır bir sorumluluğun

altına girmişsin ki, bu sorumluluk göklere, yere ve dağlara teklif edilseydi, onlar bundan çekinip sakınacaklardı.

Ey Emîr! Peygamberimiz şöyle buyurmuştur: "Müslümanların yönetim işini üstlenen bir kimse, ALLAH Teâlâ'nın huzuruna elleri boynuna bağlı olarak getirilir. Eğer adâlet ettiği ortaya çıkarsa, elleri çözülür, aksi takdirde o şekilde bağlı olarak Sırat köprüsünden yetmiş sene derinlikteki cehennemin dibine atılır." (İbnu Ebid-Dünya)

Ey Emîr! Senin deden Abbas (ra), ALLAH Rasûlü'nden bir devlet görevi istemiştir. Peygamberimiz, ona, "Ey amca! Kendini selâmette tutman, hakkını ödeyemediğin bir görevi üstlenmekten daha iyidir." demiş ve kendisine duyduğu şefkatten dolayı ona görev vermemiştir.

(Çünkü devlet görevi, hakkı verilse görevlinin dünyasını mahveder, hakkı verilmese ahiretini mahveder. Devlet göreviyle dünyası mahvolan Hz. Ömer'e, "Senden sonra oğlun

ÂbdULLAH yerine geçsin." dedikleri zaman, "Hayır! Bir evden bir kurban yeter." demiştir.)

, Ey Emîr! Ömer (ra) idareciliğin ağır sorumluluğunu düşünüp ağlar ve, "Ömer’e yazık oldu! Yok mu, yönetici olmanın sorumluluğunu onun gösterişiyle birlikte ondan alan bir kimse?" derdi.

Ey Emîr! Ömer (ra)'ın da dediği gibi, idarecinin din ve aklın emrinde olan güçlü bir iradenin sahibi olması, intikamcı hisler taşımaması, zaaflara yenilmemesi, hak ve adâleti gerçekleştirmeye çalışırken ALLAH Teâlâ'dan başka bir kimseden korkmaması ve her hangi bir şeyin etkisi altında kalmaması gerektirir.

Ey Emîr! Peygamberimiz Cebrail (as)dan cehennem ateşini kendisine tarif etmesini istemiş, bu melek de onu şöyle tarif etmiştir: "ALLAH Teâlâ’nın emriyle ateş bin sene yakılıp kıpkızıl hâle getirilmiş, sonra bin sene yakılıp sapsarı hâle getirilmiş, sonra bin sene yakılıp simsiyah hâle getirilmiştir. Böylece o şimdi ışıksız, karanlık ve

olabildiğe sıcak ve yakıcı bir ateştir. Onun içinde yanan bir insan yerdekilere gösterilse, bunların hepsi onun kötü kokusundan ve korkunç manzarasından bayılıp ölürler." Bu sözleri duyunca Peygamberimiz ağlamış ve ağlaması uzun sürmüştür. Bunun üzerine, ALLAH Teâlâ onu teselli etmek için;

"ALLAH senin geçmiş ve gelecek günahlarını affetmiştir. O, nimetini üzerinde tamamlayacak, seni dosdoğru yolda yürütecek ve kendi yardımıyla aziz edecektir." (Feth, 2, 3) âyetlerini indirmiştir.

Ey Emîr! Ömer (ra) şöyle duâ etmiştir:

"ALLAH'ım! Bir birini dava ederek bana gelen ve benden adalet üzere hüküm isteyen taraflardan birine akrabalık, dostluk vesaire sebeplerle ufak bir meyil gösterirsem, beni bir lahza yaşatma."

Ey Emîr! Güçlü olmak, zorluklara rağmen hakkı ayakta tutmaktır; şerefli olmak ise ALLAH Teâlâ'ya karşı takva hayatını yaşamaktır.

ALLAH Teâlâ, izzet ve şerefi kendisine itaatte arayanı yükseltip aziz eder; bunları O'na itâatsızlıkta arayanı ise alçaltıp rezil eder."

* Ebu Cafer el-Mansur, Kabe'yi tavaf ederken Mültezem'de bir adamın duâ ettiğini gördü. (Mültezem, Hacerul Esved ile Kabe'nin kapısı arasındaki duvardır. Bu duvara yapışıp duâ etmek müstehabtır.) Adam, ALLAH Teâlâ'ya yakarıp şöyle diyordu: "ALLAH'ım! Yerde zuhur eden (açık ve yaygın hâle gelen) zulüm ve bozukluğu, hakkın ve adâletin önüne geçen dünya hırs ve düşkünlüğünü ve bunların sebep olduğu haksızlıkları sana şikâyet ediyorum." Mansur, bu sözlerle kendisine tariz yapıldığını anladı ve durup adamı yanına çağırdı.

-Nedir bu yaptığın duâ, ne istiyorsun? ALLAH'a yemin ederim, bu huzurumu kaçırdı ve beni hasta etti, dedi. Adam:

-Ey Emîr! Canımı bağışlarsan, sana yaptığım duanın mânasını açıklarım, dedi. Mansur:

-Canını bağışladım, haydi açıkla bakayım,

dedi. Adam şunları söyledi:

-Ey Emîr! Senin mal ve servete karşı tamahkârlığın, hak ve adaletinin önüne geçmiş, zulüm ve bozukluğun yayılmasına yol açmıştır. ALLAH Teâlâ seni, müslümanların hukuk ve huzurunu temin etmekle görevlendirmişken, sen bunu unutmuş, gayretini mal ve servet toplamak üzerine yoğunlaştırmışsın. Memurlarından gördükleri zulüm ve haksızlıkları şikâyet etmek için sana gelenler, kapında bekçiler, muhafızlar ve aracılarla karşılaşırlar. Bunlar ise ancak hesaplarına gelenleri veya kendilerinden bolca rüşvet aldıkları kimseleri sana ulaştırırlar. Sen bir takım zâlim ve insafsızları etrafına toplamış, onlara görev ve yetkiler vermişsin. Bunlar memlekette olup da senin bilmediğin bozuklukları sana söylemezler, bildiklerini düzeltmek için de sana yardımcı olmazlar. Sorumsuz bıraktığın bu kimseler, halka zulmedip onları ağlatırlar. Sana da her şeyin yolunda olduğunu söylerler. Bunlar, senin herkesin hakkı ve payı bulunan devlet malına el

koyup kendi hazinelerine doldurduğunu görünce, "Bu adam hâindir, hâine karşı da hâinlik yaraşır." diyerek sana karşı da hâinlik ederler. Fakat sonuçta olan; aç, açık, fakir, çaresiz, mazlum ve mağdur halka oluyor. Bu yaygın fitne ve fesadı sana iletmek isteyen bazı iyi niyetli ve hamiyetli insanlar olursa, etrafını saran hâin ve şakiler bunları tehdid edip senden uzaklaştırırlar. Bunlar, adâlet dağıtmak için görevlendirdiğin kadı ve hâkimleri de sindirip baskı altında tutarlar.

Bütün bunlar olurken, sen üzerine düşen her şeyi yapmış, hukuku korumuş, adaleti yaymış, huzuru temin etmiş, genel asayiş ve refahı sağlamış gibi kendinden emin bir hâlde ALLAH'ın evini ziyarete gelmişsin.

Ben uzak doğuda bir ülke gördüm. O yerin sultanı sağır olmuş ve bu sebeple günlerce ağlamış ve şöyle demiştir: "Ben bundan sonra, mazlumların şikâyetlerini nasıl dinler ve onların haklarını nasıl tahsil ederim?!" Fakat sonra buna bir çözüm bulmuş ve şöyle bir ferman

yayınlamıştır: "Zulme uğrayan kimseler, bundan böyle kırmızı elbise giyip günün falan saatlerinde sarayın önüne gelsinler; ben onları pencereden seyredip durumlarını öğrenir ve haklarının tahsili için gerekeni yaparım."

Ey Emîr! Sözünü ettiğim bu sultan müşrikti, fakat mazlumların hak ve sorunlarına karşı böylesine hassas, duyarlı ve müşfikti. Sen ise ALLAH Teâlâ'ya iman etmiş bir. muvahhidsin. Onun için, mal toplamak ve saltanat sürmek hırsın müslümanlara karşı merhamet ve şefkatinin önüne geçmesin. Yönettiğin halkın sorunlarını göz ardı etmemeli ve onları unutmamalısın. Hem dünya malını bu denli bir hırsla ne diye topluyorsun? Çocuklarım için dersen, onların rızkı ALLAH Teâlâ'ya aittir. Güçlü olmak için dersen, ALLAH Teâlâ'nın nice güçlü sultanları yere serdiğini bilirsin. Yüksek bir makama ulaşmak için dersen, dünyada senin bulunduğun makamdan daha yükseği yoktur. Ahiretteki yüksek makamlar ise, mal çokluğu ile değil, amel çokluğu ile

kazanılabilirler.

Ey Emîr! Sen cezalandırmak istediğin bir insanı ancak öldürebilirsin. Halbuki ALLAH Teâlâ bir insanı cezalandırmak istediğinde, onu ölümsüz ve sonsuz olan bir azapla cezalandırır. O, senin gizli olan niyetlerini bilir ve açıkta yaptığın işleri görür. O, seni mülkünden koparıp bunun hesabını çağırdığı zaman, ne hırsla topladığın malın, ne de etrafında topladığın zâlim ve hâin haşeratın (memurların) sana hiçbir faydası olmaz."

* Harun er-Reşîd, bir sene hacca giderken Kûfe'ye uğramış ve birkaç gün orada kalmıştı. Tekrar yola çıktığı zaman, halk onu uğurlamak ve saltanatın ihtişam ve debdebesini seyretmek için yollara dökülmüştü. Behlul de bu kalabalığın içindeydi ve bir yerde fırsat bulup Harun'un bindiği deveye ulaştı. Harun, deveyi durdurup onun ne diyeceğini öğrenmek istedi. Behlul, sesini kaldırıp şöyle dedi:

-Ey Emîr! Peygamberimiz hacca giderken, bindiği devenin semer ve örtüsü iki dirhem

etmezdi. Etrafında da, halkı dövüp dağıtan kılıçlı ve sopalı muhafızlar ordusu yoktu.

-Ey Emîr! Mâna ve maksadı tevazu ve sadeliği öğrenmek olan hac yolculuğunda mütevazi davranmak, bu debdebe ve şaşaadan daha hayırlıdır.

-Ey Emîr! ALLAH Teâlâ bir kuluna mal ve cemâl (güzellik) vermişse, ona yakışan, malını hayırda kullanmak ve cemâlini iffetsizlikten korumaktır. Bu nimetlerin şükrü bu suretle ödenir.

Harun, onu bir şey dilenir zannederek kendisine bir miktar para uzattı. Behlul, elinin tersiyle parayı iterek şöyle dedi:

-Bu parayı haksız bir şekilde halktan almışsın, onu sahiplerine ver, dedi. Harun:

-Belki borcun var, bununla kapatırsın, dedi. Behlul:

-Alimlerin ittifakıyla borç borçla kapatılmaz. Senin elindeki mal senin halka olan borcundur, dedi. Harun:

-Belki, bunu rızk olarak kullanırsın, dedi.

Behlul:

-Ey Emîr! İkimiz de ALLAH Teâlâ’nın kullarıyız. Senin rızkını verirken O'nun beni unutması muhaldir, dedi ve uzaklaşıp yolun kenarına çekildi.

* Ebu'l-Hüseyin en-Nurî (ra), kendi nefsinin ıslahıyla meşgul olan ciddî ve mütevazi bir sûfiydi. Bir gün tefekkür masadıyla kara ve denizin birleştiği sahili dolaşırken bir kayık gördü. Kayığın yükü şaraptı. Bu münkeri defetmek için, kayığa çıktı ve kayıkçıya, bu şarabın kime ait olduğunu sordu. Onun Halife el-Mu'tedid'e ait olduğu cevabını alınca, eline geçirdiği bir demir parçasıyla küpleri bir bir kırıp şarapları döktü. Son küpe gelince onu kırıp kırmamakta tereddüt etti ve sonra kırmaktan vazgeçti. O böylece işini bitirince, sahil muhafızları yetişip onu bağladılar ve saraya götürdüler.

El-Mu’tedid, onu kendisinin sorgulamak istediğini söyledi ve en-Nurî'yi onun huzuruna çıkardılar. El-Mu’tedid, kan dökmekten

çekinmeyen, kılıcı sözünden önce olan mütehevvir bir kimseydi. En-Nurî içeri sokulunca, herkes onun sağ çıkmayacağını düşündü. El-Mu'tedid, ona:

-Sen kimsin? diye sordu. Nurî:

-Ben muhtesib'im, dedi. Mu'tedid:

-Kim sana bu görevi vermiştir? dedi. Nurî:

-Kim sana halifeliği vermişse, O bana bu görevi vermiştir, dedi. Halife:

-Peki, o küpleri niye kırmışsın? dedi. Nurî:

-Ey Emîr! Onları sana yardımcı olmak için kırdım. Çünkü bu suretle, senin defetmediğin bir kötülüğü senden defettim, dedi. Halife:

- Ama bir küpü kırmamışsın; dedi. Nurî:

- Ey Emîr! Ben haddimi aşan bu işe yalnızca ALLAH Teâlâ'nın bir yasağını ortadan kaldırmak için giriştim. Fakat son küpe geldiğimde, nefsimde kendini beğenme, cesaretine sevinme havası hissettim. Bunu hissedince de, artık bundan sonraki işin ALLAH için değil, nefsim için olacağını düşündüm ve bu sebeple o küpü kırmaktan vazgeçtim.

Bu kıssa, Hz. Ali'nin bir menkıbesini akla getiriyor. O da, bir kâfirle savaşmış ve bunu yere yıkıp göğsüne oturmuş. Öldürmeden evvel kendisine bir daha müslüman olmayı teklif etmiş, fakat kâfir, aşağıdan onun yüzüne doğru tükürmüş. Bunun üzerine, Hz. Ali (ra) üstünden kalkıp onu serbest bırakmış. Adam, şaşkınlık içinde kendini toplamış ve niçin kendisini öldürmediğini sormuş. Hz. Ali (ra) şöyle demiş:

"Ben seni ALLAH için öldürmeyi düşünmüştüm. Fakat yüzüme tükürünce, bende intikam alma hissi uyandı. Ondan sonra, seni öldürseydim artık ALLAH için değil, kendi nefsim için öldürmüş olurdum. Buna da hakkım yoktur." Adam, "Sana bu iç muhâsebeyi kazandıran ve nefis hesabına insan öldürmeyi yasaklayan din haktır, ben de müslüman oldum." demiştir.

Hisbe, nasihat, eleştiri ve cihad ALLAH için olurlarsa, fethedici ve sonuç alıcı olurlar. Fakat bu işler nefis, garaz, çıkar ve dünya için olurlarsa, fuzulî bir müdâhale, haksız bir tecavüz ve kuru bir

kavga hâline gelirler.

Münker Örnekleri

Münker iki kısımdır. Bir kısmı haram olan işlerdir; bir kısmı da mekruh olanlardır. İki kısmın da kapsamı çok geniş olduğu için, hepsini saymak mümkün değildir. Bu sebeple, biz burada bir fikir vermek için iki kısımdan (haram ve mekruh olanlardan) karışık bir şekilde bazı örnekler vermekle yetineceğiz.

Mescidlerdeki Münkerler

1- Yanlış ve eksik namaz kılmak. Mescidlerde özellikle rükû', itidal, secdeler ve secdeler arasındaki oturuşta da tuma'nine yapmayanlara şâhid olunur. (İtidal, rukûdan sonraki kalkış hâlidir. Tuma'nine, biraz durmaktır. Hanefî mezhebine göre tuma'nine sünnettir.) Halbuki Şafiî mezhebine göre namazın bu yerlerinde tuma'nine rükündür ve onun terk edilmesiyle namaz bozulur. Bu sebeple, namazı bu şekilde eksik kılan Şâfiîleri uyarmak ve bilgilendirmek vaciptir.

2- Kıbleye yanlış durmak.

3- Gerek namazın içinde ve gerekse onun dışında Kur'ân'ı yanlış okumak.

4- Namaz kılanın beden veya elbisesinde necaset bulunması.

5- Ezan ve kamet lâfızlarını mânayı bozacak şekilde çok uzatmak

6- "Hayye ale"lerde göğsünü kıbleden çevirmek.

7- Sabah ezanını şafaktan önce okumak. ALLAH Rasûlü döneminde sabah için iki ezan okunurdu. Bilâl (ra) bunu şafaktan önce, ÂbdULLAH İbni Ummi Mektûm (ra) da, şafak söktükten sonra okurdu. Ancak çevredeki ashâb, bunların seslerini tanıdıkları için, sahur yemek ve namaz kılmak vakitlerini karıştırmazlardı.

Her yerde şartlar bu şekilde oluşmadığı için, şafaktan önce ezan okumak oruç ve namaz konusunda karışıklık ve yanlışlıklara sebep olabilir.

8- İmam ve hatiplerin devamlı olarak siyah cübbe (veya sarık) giymeleri. Siyah renkli şeyler

giymek haram değildir. Ancak evlâ olan, bu şeyleri giymemektir. ALLAH yanında renklerin en sevimlisi beyaz renktir. Siyah renk ise manen karamsarlığı, maddeten de kirliliği ifade eder.

9- Va'z ve hutbe'de günahlara karşı cür'et kazandıracak tarzda konuşma yapmak. Bazı konuşmacılar sadece ALLAH Teâlâ'nın geniş olan affını anlatırlar. Halbuki, ALLAH Teâlâ'nın kendisi hem affından, hem de azabından birlikte bahsetmiştir. Kur'ân-ı Kerim'in başından sonuna kadar rahmet ve azap âyetleri birlikte zikredilmişlerdir. ALLAH Teâlâ, kendisini de şöyle tanıtmıştır:

"Kullarıma haber ver ki, ben mağfiret ve merhamet sahibiyim, azabım da en çok elem veren azaptır." (Hicr, 51)

Bu sebeple, yalnızca ALLAH Teâlâ'nın rahmetini anlatmak eksik bir anlatımdır. Bu eksik anlatım kalplerdeki azap korkusunu azaltmak suretiyle günahlara karşı rağbeti arttırır. Bazı konuşmacılar da, ALLAH Teâlâ'ya cennet ümidi ve

cehennem korkusuyla değil, O'nun zâtı için ibadet edilmesi gerektiğini telkin ederler. Bu telkin de yanlıştır. Çünkü halkın büyük kısmı ALLAH Teâlâ'ya O'nun zâtı için ibadet edebilecek seviyede değildirler. Bu seviye ilim ve amelde ilerlemiş kâmil müminlerin seviyesidir. Bu müminler cennet ve cehennemin üstünde ALLAH Teâlâ'nın azametini ve ibadete liyâkatini görürler ve O'na bu şekilde ibadet ve kulluk ederler. Bu sebeple, bu seviyede olmayan halkın büyük çoğunluğunun kalbindeki cennet ümidi ve cehennem korkusu da silinirse, bu insanlar artık rahatlıkla günah işleyip itaatsızlık yapabilirler. Bunlara bu yolu açmak ise vebaldir.

Esasen bu yöntemi çoğunlukla zındıklar kullanırlar. Gizli din düşmanı olan zındıklar, halkı açıkça günah işlemeye davet edemedikleri için, suret-i haktan görünerek aynı sonuca ulaştıran bu yöntemi kullanırlar. Bu yöntem, aynı zamanda ALLAH ve Rasûlü'nün kullandıkları yöntemi hafife almak ve beğenmemektir. Çünkü ALLAH ve

Rasûlü, insanları cennet ümidi ve cehennem korkusuyla da itaate davet etmişlerdir.

(İslâm sevgi dinidir, onun için korku yerine ALLAH Teâla'yı sevmek gerektiği yolunda yapılan telkinler de yanlıştırlar. Çünkü Kur'ân-ı Kerim'de müminlerin ALLAH Teâlâ'yı sevmeleriyle ilgili toplam dört âyet varken (Bakara, 156; Al-i İmrân; 31, Mâide; 54, Meryem, 96), O'ndan korkmaları gerektiğini bildiren ve bunu emreden yüzlerce âyet mevcuttur. Kaldı ki, ALLAH Teâlâ'dan korkmayıp yalnızca O'nu sevmek yeterli olsaydı, O'nu en çok seven, O'nun bütün emirlerini yerine getiren ve günahlardan da tamamıyla masum olan meleklerin korkmamaları câiz olacaktı. Halbuki, ALLAH Teâlâ, melekelerin kendisinden korktuklarını dikkat çekici üsluplarla anlatmıştır. Onun için kim ne dediğini iyi bilmelidir.)

10- Genç erkeğin yalnızca kadınlara namaz kıldırması, Kur'ân okuması ve va'z etmesi. Bunlar da münker işlerdir. Çünkü böyle ortamlarda kötü duygular iyi duygulardan daha

fazla uyanırlar.

11- Erkek ve kadınların aynı yerde perdesiz ve birbirlerini görecek bir şekilde namaz kılmaları.

Peygamberimiz, kadınlar için evde ve tek başına namaz kılmanın onu mescitte cemaatle kılmaktan daha hayırlı olduğunu söylemiş, fakat bununla birlikte, mescide gitmelerini de menetmemiştir. Fakat, ondan sonraki dönemde Hz. Aişe (ra)'a, kadınları mescide gitmekten menetmiş ve, "ALLAH Rasûlü yeni şartları görseydi, o da menederdi." (Müttefekun aleyh) demiştir.

12- Tecvid kurallarını tatbik etmeyen kimselerin mescitte aşir okumaları.

13- Cuma günleri mescid avlusunun pazar yerine çevrilmesi. Bu durum, haram olmamakla birlikte, mescid giriş ve çıkışında cemaatin dikkatinin dağılmasına ve ibadet huşuunun bozulmasına sebep olur.

14- Çiğ soğan ve sarımsak yemiş

kimselerin, bulaşıcı hastalık ve nezle taşıyanların ve her hangi bir şekilde cemaatin huşuunu bozan bir hâli olanların cemaate katılması. Peygamberimiz, "Soğan ve sarımsak yemiş kimseler, cemaatimize yaklaşmasınlar." buyurmuştur.

15- Yeri kirleten ve cemaatin huzurunu kaçıran sarhoş, deli ve çocukların mescide girmeleri. Ancak, büyükleriyle birlikte olan çocuklara bir ölçüde müsamaha göstermek evlâdır.

Çarşı ve Pazarlardaki Münkerler

1- Alış verişte yalan söylemek, yalan yemin etmek, malın ayıbını gizlemek, aldatmak. Bu münkerlere şâhid olunca uyarı görevinde bulunmak ve mağdur olan tarafı bilgilendirmek vaciptir.

2- Ölçü ve tartıda hile yapmak. Hisbe ve uyarı yapmakla bu münker ortadan kalkmazsa, yetkili devlet mercilerine şikâyet etmek vaciptir.

3- Şeriata uymayan alış veriş biçimleri.

4- Kullanılması haram olan şeylerin satılması.

5- Fâiz yapılması.

Yollardaki Münkerler

1- Gelip geçmeyi zorlaştıracak tarzda yolun üzerinde durmak, yük bırakmak, araba park etmek.

2- Pislik bırakan hayvanları bekletmek.

3- Geçenleri taciz eden köpek salmak.

4- Gürültü yapıp çevreyi rahatsız etmek.

5- Hayvanlara eziyet vermek.

6- Yol üstüne çöp ve pislik atmak.

7- Dam ve balkondan su akıtmak.

8- Hayvan kesip kan ve kazurat bırakmak.

Hamamdaki Münkerler

1- Hamamın duvarlarına çıplak resim yapıştırılması. Bu resimleri kaldırması için hamamcıyı uyarmak, kaldırmadığı takdirde de, o hamamı terk etmek vaciptir. (Günümüzde çıplak veya yarı çıplak resimler her yere asılır olmuştur. Bunlara karşı da bu şekilde tepki göstermek

lâzımdır.)

2- Avret yerlerinin açılması.

3- Göbekle dizler arasındaki vücut bölgesinin tellâklara yıkatılması. Bunlar, bakmadan da bu işi yapsalar yine câiz değildir. Çünkü, haram olmak açısından dokunmak da bakmak gibidir.

4- Necis olan elini veya tası kurnanın içine batırmak. Çünkü, Mâliki mezhebi dışındaki mezheplere göre, necis bir şeyin dokunmasıyla az olan su necis olur. Kurnadaki su da azdır.

5- Kayganlık oluşturan sabun parçalarının orta yere atılması. Bunun sonucunda bir kaza olursa, duruma göre sabunu atan veya hamamcı sorumlu olur.

Ziyafet Yerlerindeki Münkerler

Değişik vesilelerle ziyafet verilir. Bunlardan evlilik ziyafeti gibi bazıları sünnettir de. Ancak, çoğu kez ziyafet yerlerinde değişik münkerler bulunur. Bu sebeple, ziyafete katılanların bu münkerlere karşı ev sahibini uyarmaları,

dinlemediği takdirde de orayı terk etmeleri vaciptir.

Bu münkerlerden bazıları şöyledir:

1- İpekli halıların serilmesi.

2- Altın veya gümüş kap kullanılması.

3- Duvarlarda resim bulunması.

Yerdeki sergilerde, koltuklarda veya kap kaçaktaki resimler, aşağıda kaldıkları için münker değildirler. Açık kadın resmi ise bu şeylerde de münkerdir.

4- Haram olan âletlerle çalgı çalınması.

5- Erkek ve kadınların karışık veya birbirlerini görecek şekilde oturmaları.

6- İçki bulunması.

7- İsraf yapılması.

İsraf iki çeşittir. Birincisi, haram bir şey için az da olsa para sarf edilmesidir. İkincisi ise, helâl olan bir şey için uygun olandan fazla harcama yapılmasıdır.

Birinci israf çeşidi herkes için aynıdır; ikincisi ise kişilerin durumuna ve şartların icabına

göre değişir. Bu sebeple, fakir için israf olan bir harcama zengin için israf olmayabilir veya bazı hâllerde israf olan bir şey, başka hâllerde farklı olabilir.

İsraftan kaçarken cimrilik tuzağına düşmek de doğru değildir. Çünkü bu ikisi de aynı ölçüde kötüdürler. Bu sebeple, ALLAH Teâlâ şöyle buyurmuştur:

"Elini boynuna bağlı hâle getirme, onu bütün bütün de açma." (İsrâ, 29)

"Rahman'ın kulları onlardır ki, harcama yaptıkları zaman israf etmezler, cimrilik de yapmazlar..." (Furkan, 69)

Yukarıda özetlediğimiz münkerler, bin sene önceki münkerlerdir. Hiç şüphe yoktur ki, o zamandan zamanımıza kadar geçen uzun süre içinde münkerler hem daha çok artmış, hem de daha çok çeşitlenmiştir.

PEYGAMBERİMİZ

Geçen bölümlerde edeplerle ilgili nazarî bilgiler verdik. Burada, onların tatbik edilmiş

örneklerini ALLAH Rasûlü'nün hayatında göstereceğiz. Çünkü, onun hayatında, tatbik edilmiş edeplerin, ahlâkın ve disiplinin en güzelleri bir araya gelmiştir.

Bunu gösterdikten sonra, imanımızı tazelemek ve bağlılığımızı kuvvetlendirmek için onun hak peygamber olduğunun delilleri olan mucizelerinden bir nebze zikredeceğiz ve bu bahsin misk-i hitamı olarak da, onun ahlâkı gibi güzel olan fizikî güzellik ve şemailini açıklayacağız.

Peygamberimizin Edep ve Ahlâka Önem Vermesi

Peygamberimiz, devamlı surette ALLAH Teâlâ'dan kendisini güzel edep ve yüksek ahlâk hasletleriyle süslemesini ister ve şu lafızlarla duâ ederdi:

"ALLAH'ım! Yaradılışımı (fizikî yapımı) ve ahlâkımı güzelleştir." (Ahmed)

"ALLAH'ım! Yaradılışımı güzelleştirdiğin gibi, ahlâkımı da güzelleştir." (Ahmed, İbnu

Hibban)

"ALLAH'ım! Beni ahlâkın kötü hasletlerinden uzaklaştır." (Tirmizî, Hâkim)

"ALLAH'ım! Ahlâkın kötüsünden sana sığınırım." (Tirmizî)

Hz. Aişe (ra)'a, ALLAH Rasûlü'nün ahlâkını soranlara şöyle demiştir:

"Kur'ân okumuyor musunuz? Onun ahlâkı, Kur'ân'ı yaşamaktan ibaretti." (Müslim, Hâkim)

Onun ahlâkı şu ilâhî emirlerin canlanmış şekilleriydi:

"Kolaylık yolunu tut; affet; güzel olanı emret ve câhillerden yüz çevir." (Araf, 199)

"Onları affet ve hoş gör. Muhakkak ki ALLAH iyilik edenleri sever." (Mâide, 13)

"En güzel olan tepkiyle karşılık ver." (Fussilet, 34)

"Başına gelene sabret." (Lokman, 17)

"Zannın çoğundan (sû-i zandan) sakının... Tecessüs etmeyin; birbirinizi gıybet etmeyin..." (Hucurât, 12)

"ALLAH adaleti, iyilik etmeyi, akrabaya yardımı emreder; hayâsızlığı, çirkin işleri ve zulmü nehyeder." (Nahl, 90)

Uhud savaşında, kendisine saldıran müşrikler tarafından dişi kırılmış ve yüzü yaralanmıştı. Kendisi bir taraftan akan kanları silmeye çalışırken, bir taraftan da "ALLAH'ım! Kavmimi hidâyet et. Onlar, ne yaptıklarını bilmiyorlar." diye duâ etmiştir.

Hz. Ali (ra) şöyle demiştir:

"Bazı insanlara şaşarım. Müslüman kardeşleri, bir ihtiyaç için kendilerine başvururlar. Fakat onlar, iyilik yapıp bu ihtiyacı gidermeye yanaşmıyorlar. Halbuki, farz-ı muhal, iyilik yapmak sevabı bulunmayan bir iş bile olsa, o bir ahlâk yüceliğidir. Onun için, bu insanlar sevaba talip olmasalar bile, bu yüceliğe talip olmalıdırlar.

Nitekim, Hâtim Tâî gibi kimseler de buna talip olmuşlardır. Kendileriyle yaptığımız savaş sonunda Tayy kabilesinin ganimeti getirilince, bu ganimette bulunan genç bir kadın ALLAH

Rasûlü'ne hitap ederek, 'Ya Muhammed! Beni köleleştirmeyip serbest bırakırsan, bana iyilik etmiş olursun. Ben Hâtim Tâî'nin kızıyım. Benim babam, himayesine sığınanları korur, esirleri bırakır, açları doyurur, ihtiyaçları giderirdi.' dedi.

Peygamberimiz, 'Ey kadın! Bu söylediğin hasletler müslümanların ahlâkıdır. Baban da müslüman olsaydı ona rahmet okurduk. Sen de serbestsin.' buyurdu."

Peygamberimiz şöyle buyurmuştur: "ALLAH Teâlâ, ahlâkın yüce olanını sever, düşük olanını sevmez." (Beyhakî)

"ALLAH Teâlâ, İslâm dinini ahlâkın yücelikleri ve amelin güzellikleriyle çerçeveletmiştir."

"Cennete ancak güzel ahlâka sahip olanlar girer."

Enes (ra) şöyle demiştir: "ALLAH Rasûlü bize güzel ve yüce olan her çeşit amel ve ahlâkı emretti, bizi çirkin ve aşağılık olan her türlü amel ve ahlâktan da nehyetti."

Onun emrettiği şeyler; insanlarla iyi geçinmek, iyilik yapmak, yumuşak olmak, hayır ve hasenatta bulunmak, açları doyurmak, selâm alıp vermek, ayırım yapmadan hastaları ziyaret etmek, cenazeye katılmak, güzel komşuluk yapmak, büyüklere saygı duymak, davetlere icâbet etmek, iyiliğe karşılık vermek ve sahibine duâ etmek, kızgınlığını yutmak, kin ve intikam gütmemek, bağışlamak, müslümanların arasını bulmak, cömert, şerefli ve müsamahakâr olmak gibi yüceliklerdir.

Onun nehyettiği şeyler ise, bu hasletlerin zıtları ve eğlence düşkünlüğü, zararlı alışkanlıklar, faydasız meşguliyetler, çalgı çalıp dinlemek, gıybet etmek, yalan söylemek, cimri olmak, mala düşkünlük göstermek, merhametsiz, hilekâr ve iki yüzlü olmak, kötü söz taşımak, müslümanlarla iyi geçinmemek, akrabalığı çiğnemek, kibirli olmak, kendini beğenmek, üstünlük taslamak, lüks ve israf düşkünü olmak, ağzını bozmak, çirkin iş yapmak, intikam peşinde olmak, hased etmek,

fala inanmak, haksızlık ve zulüm yapmak, hakkına razı olmamak gibi aşağılıklardır.

ALLAH Teâlâ, bütün bu hasletleri şu âyette özetlemiştir: "ALLAH adaleti, iyilik etmeyi, akrabaya yardımı emreder; hayâsızlığı, çirkin işleri ve zulmü nehyeder."

Peygamberimiz da, bunları Muâz İbni Cebel'e yaptığı nasihatte bir araya getirmiştir. O, bu sahabiye şöyle demiştir: "Ey Muâz! Sana ALLAH Teâlâ'nın haram ettiği şeylerden sakınmayı, emrettiği şeyleri yapmayı, doğru konuşmayı, sözüne sâdık olmayı, adâlet gözetmeyi, emaneti sahibine vermeyi, hâinlik etmemeyi, komşuluk hakkını tanımayı, yetim ve düşküne merhamet etmeyi, yumuşak sözlü olmayı, selâm vermeyi, mütevazi olmayı, güzel iş ve amel yapmayı, ölümü yakın görmeyi, imanı muhafaza etmeyi, Kur'ân'ı anlamaya çalışmayı, ahireti sevmeyi, hesap endişesi taşımayı, her yerde ve her zaman ALLAH'ı düşünüp O'ndan korkmayı, açık günah için açıkça, gizli günah için

gizlice tevbe etmeyi tavsiye ederim. Buna mukabil, âlime saygısızlık etmekten, doğru konuşanı yalanlamaktan, günahkâra inanmaktan, sefihe uymaktan, âdil olan imama (âmire) karşı gelmekten, bitkiyi, ağacı, toprağı bozmaktan uzak durmanı isterim."

Peygamberimizin Güzel Edep ve Ahlâkı

Peygamberimiz insanların en halimi, en cesuru, en adili, en iffetlisiydi; kendisine helâl olmayan bir kadına eli değmemiştir. (Müttefekun aleyh)

O, insanların en cömerdiydi; yanında altın ve gümüş durmazdı. Bunların hepsini gündüz elden çıkaramadığı zaman, kalanı gece dağıtırdı.

Toprak mahsulü olarak gelen gelirinden de ev halkının bir senelik ihtiyacını ayırır, fazla kalanı fakir ve muhtaçlara verirdi. Sene içinde ihtiyacı olanlara bu ev zahiresinden de verir, bazen evde hiçbir şey bırakmazdı. Böyle durumlarda ev halkı ile birlikte sadece hurma ve su ile idare ederlerdi. Hurma da bulamazsa

karnına taş bağlardı. Bir ihtiyaç için kendisine başvuranı boş çevirmez, verecek hazır bir şey bulamazsa borç ederdi. Bu türlü sebeplerle, bazen yahudilerden de borç alırdı. (Müttefekun aleyh)

Ayakkabılarını tamir eder, elbisesine yama diker, ev işlerinde hizmet ederdi. O, hayâ ve utanması en çok olan insandı. Bu yüzden, günah olmasa bile çirkin kaçan söz ve davranışlardan şiddetle sakınırdı. (Müttefekun aleyh)

Köle ve fakirlerin davetini kabul eder ve onlarla birlikte oturup yemek yerdi. Az ve önemsiz de olsalar hediyeleri kabul eder ve mutlaka karşılığını verirdi.

O, muhtaç da olsa zekât ve sadaka almazdı. Bunları yalnız kendisine değil, bütün zürriyetine yasaklamıştır. (Müttefekun aleyh) O, ALLAH için kızar, fakat kendi nefsi için kızmazdı. (Tirmizî)

Çok önem vermesine rağmen, hakkın önüne geçtikleri zaman hatır ve gönül dinlemezdi. Onun için, ne pahasına olursa olsun, hakkı

gerçekleştirmeye çalışırdı.

Savaşlarda müslüman olmayan kimseleri kullanmazdı. Çünkü onun savaşları ALLAH içindi. ALLAH'a iman etmeyenler de tabiatıyla ALLAH için savaşmazlardı.

Helâl olan her türlü yemeği yerdi; yerken de kibirlilerin yaptıkları gibi, bir yere yaslanmazdı. Nübüvvet dönemi boyunca üç gün üst üste yememiştir. "Bir gün yer, RABBİMe şükrederim, bir gün aç kalır, duâ ederim." demiştir.

Düğün ziyafetine gider, hastaları ziyaret eder, cenazelerde hazır bulunurdu. (Müttefekun aleyh)

Düşmanları arasında korumasız dolaşır ve ALLAH'tan başka hiçbir şeyden korkmazdı. (Tirmizî, Hâkim)

Medine’de bir müddet sahâbiler, gönüllü olarak onun kapısında gece nöbeti tutmuşlar. Fakat, "ALLAH seni düşmanlarının şerrinden koruyor." (Mâide, 67) âyeti indirilince, onlara, "Kendi işinize bakın, RABBİM beni koruyor."

demiştir. (Tirmizî, Nesâî)

Peygamberimiz, tevazuu en çok olan insandı. Söz ve hareketlerinde kibirden iz ve eser yoktu.

O, kibir taşımaksızın az konuşurdu. (Nesaî)

Konuşurken de çok mânaları az kelimelere sığdırırdı. (Müttefekun aleyh)

Tebessümü çoktu, içtendi ve kendisine çok yakışırdı. (Tirmizî)

Dünyaya ait hiçbir şeyi önemli görmez ve olmazsa olmaz derecesine çıkarmazdı. Helâl olmak şartıyla ne bulursa giyerdi.

Sağ veya sol serçe parmağında mühür olarak kullandığı gümüş bir yüzük bulundururdu. Altın yüzüğü nehyetmiş, demir yüzüğü de mekruh saymıştır. Çünkü demir elbiseler cehennem ehlinin giysileridir.

Yolculuk yaptığı zaman, döneminde âdet olduğu üzere, ata, deveye, katıra, kısa mesafelerde de merkebe binerdi. Bazen de yaya olarak kısa yolculuklar yapardı. Güzel kokuyu

sever ve kullanırdı. Kötü kokudan şiddetle sakınırdı. (Nesaî)

Fakir ve kölelerle oturmaktan, onların davetine icabet etmekten ve onlarla yemek yemekten çekinmezdi. Fazilet sahibi kimselere derecelerine göre ikramlarda bulunur ve onları hoş tutardı. (Tirmizî)

Akrabalığa önem verir ve akrabalarını gözetirdi. (Hâkim)

Kimseye karşı kırıcı davranmaz, hatasını yüzüne vurmazdı. (Tirmizî)

Özür dileyenin ileri sürdüğü mazereti kurcalamadan kabul ederdi. (Müttefekun aleyh)

Mizah yapar, fakat yalnızca doğru şeyler söylerdi. (Ahmed)

Güler, fakat sesli kahkaha atmazdı. (Müttefekun aleyh)

Düğün, bayram gibi özel günlerde mubah olan oyun ve çalgılara göz yumar, eğitim amaçlı müsabaka düzenlerdi. (Müttefekun aleyh)

Vaktini boş geçirmez, her zaman ya

ibadetle veya gerekli olan bir işle meşgul olurdu. (Tirmizî)

Peygamberimiz, câhil kalmış ve son derecede bozuk huy ve âdetler edinmiş bir toplum içinde anne ve babasız olarak büyümüş, okul ve eğitim görmemiştir. Fakat ALLAH Teâlâ, ona fıtrî olarak kimseye vermediği üstün meziyetler vermiş ve bu meziyetleri Kur’ân’ın eğitim ve talimi ile geliştirip mükemmelleştirmiştir. Bu sebeple, kendisi, "Beni RABBİM terbiye etti ve en güzel şekilde eğitti." demiş, ALLAH Teâlâ da onu tasdik ederek, "Hiç şüphe yoktur ki, sen en güzel ahlâk üzerindesin." (Kalem, 5) buyurmuştur.

Bir savaşta, kendisine, "Ya RasûlULLAH! Şu kudurmuş kâfirlere beddua et." dediklerinde, "Hayır! Ben bedduâcı olarak değil, rahmet vesilesi olmak için gönderildim." (Müslim) demiştir. Bu sebeple, belli bir kimseye beddua etmesi istendiği zaman, ona beddua yerine, duâ ederdi. (Müttefekun aleyh)

Kimseyi dövmezdi; savaşta da her zaman ön safta bulunmasına rağmen silâh kullanmazdı.

(Yalnız, Bedir savaşında Umeyye İbni Halef, ille de kendisiyle dövüşmek isteyince, peygamberimiz, ona karşı silâh kullanmış ve onu gırtlağından vurup öldürmüştür.)

Dinî hüküm bakımından aynı olan iki işten birini yapmak durumunda kaldığı zaman, kolay olanını tercih ederdi.

Enes (ra) şöyle demiştir: "Ben çocukken sekiz sene ALLAH Rasûlü'ne hizmet ettim. Yapmam gereken bir işi yapmadığım veya yanlış yaptığım zaman kızmazdı. Evden birisi kızınca da, kendisi, 'Bırakın, kaderde bu iş böyleymiş.' derdi." (Müttefekun aleyh)

Battaniye, post, aba gibi şeyler üzerinde yatardı. Hasır üzerinde ve çıplak yerde yattığı da olurdu. (Müttefekun aleyh)

Karşılaştığı kimselere kendisi selâm verirdi. Tokalaştığı kimse elini çekmedikçe kendisi elini çekmezdi.

Ona derdini anlatan veya şikâyette bulun kimseyi ilgiyle dinlerdi. (Taberanî, Ebu Nuaym)

Ziyaretine gelenin hâl ve hatırını sorar, bir ihtiyacının olup olmadığını öğrenmeye çalışırdı. Kendisini bekleyen olursa, vaktini almamak ve onu sıkmamak için namazını hafif kılardı. Hiçbir meclis ve sohbetini ALLAH Teâlâ'nın zikrinden hâli bırakmazdı. (Tirmizî)

Meclisten kalktığı zaman da şöyle derdi: "ALLAH'ım! Seni takdis eder ve seni överim. Şâhidlik ederim ki, senden başka ilâh yoktur. Senden bağış diler ve sana tevbe ederim." (Nesaî, Hâkim)

Meclisteki yeri belli değildi. Çünkü, boş olan her hangi bir yerde otururdu. (Tirmizî)

Kıbleye karşı oturmayı severdi.

Yanına gelene iltifat eder, fazilet sahiplerine, varsa, minder ve yastık uzatırdı.

Ashâbına şunu tenbih ederdi: "Bir kavmin büyüğü size geldiği zaman, ona ikramda bulunun."

Herkese, en güzel ismiyle hitap ederdi.

Onun bulunduğu bir mecliste utanma, tevazu, sessizlik, tefekkür ve emânet havası hâkimdi.

Peygamberimizin çok açık bir vasfı onun merhametli ve yumuşak olmasıdır.

ALLAH Teâlâ, onun bu vasfına şâhidlik ederek, "ALLAH'tan bir merhametle onlara yumuşadın." (Al-i İmrân, 159) buyurmuştur.

O, geç kızar, çabuk yatışırdı. (Tirmizî)

Peygamberimizin Konuşması ve Gülmesi

Peygamberimiz, insanların en fasih (fesâhatli) ve en tatlı sözlü olanıydı. Düzgün konuşmanın önemini belirtir ve kendisini örnek göstererek, "Ben Arapların en fasih konuşanıyım." derdi. (Taberanî)

Aişe (ra)’a şöyle demiştir:

"Peygamberimiz, sizin gibi uzun ve fasılasız konuşmazdı. O kısa ve aralıklı konuşurdu; kelimeleri ipliğe dizilen inciler gibi tane tane söylerdi. (Müttefekun aleyh) Bu sebeple, isteyen

onun sözlerini rahatlıkla ezberleyebilirdi." (Taberanî)

Sesinin tonu yüksek, vurgusu kuvvetli, nağmesi güzeldi. (Tirmizî, Nesaî) Uzunca susar ve ihtiyaç olmadıkça konuşmazdı. (Tirmizî) Konuşunca da günah veya çirkin olan bir söz söylemezdi. Razı olduğu veya kızdığı kimseler hakkında abartılı konuşmazdı. Ne kimseyi fazla över, ne de haksızca eleştirirdi. (Ebu Dâvûd, Hâkim) Eleştirilerini şahıslara yöneltmez, prensipler ve usûller şeklinde açıklardı.

Konuşmaları dinler, fakat onlara yalan veya gıybet karıştırılırsa yüz çevirirdi. Söylediklerini duyarak ve ciddî bir tavırla nasihat ederdi. (Müslim)

Başına bir musibet geldiği zaman havl ve kuvvetinden teberri ederek ALLAH Teâlâ'ya sığınırdı.

Her hangi bir konuda hakkın dışına çıkmaktan şiddetle çekinir ve şöyle duâ ederdi:

"ALLAH'ım! Bana hakkı hak olarak göster

ve ona uymayı nasip et. Bâtılı da bâtıl olarak göster ve ondan sakınmayı nasip et. Senin hidAyetinden mahrum kalıp bunları birbirine karıştırmaktan ve bu konularda nefis ve hevesime uymaktan beni koru. Nefis ve hevesimi kendine itâat ettir. Beni imtihan etmeksizin razı olduğun şeyi benden al. İhtilâf edilen konularda hak olana izninle beni hidAyet et. Hiç şüphesiz sen, dilediğini doğru yola hidAyet edersin." (Müslim)

Peygamberimizin Yemek Edepleri

Peygamberimiz, hazır bulduğunu yerdi. Yemek seçmez ve sipariş vermezdi.

En çok sevdiği yeme şekli ise, en çok kimsenin birlikte yemesiydi. Çünkü ALLAH Teâlâ, topluluk hâlinde yemek yenilmesini severdi. (Ebu Ya'lâ, Taberanî)

Yemeğe başlarken Besmele okurdu ve bunu herkese önemle tavsiye ederdi. Çünkü Besmele okumak, nimeti tüketirken onun sahibi olan ALLAH Teâlâ'dan izin istemektir.

Yemeğin sonunda da ALLAH Teâlâ'ya

şükrü ifade eden, nimetin devam etmesini ve ziyadeleşmesini dileyen kısa duâlar yapardı.

Yeme tarzı sade ve mütevaziydi.

Bu konuda şöyle derdi: "Ben bir abdım. Onun için abd gibi oturur ve abd gibi yerim." (Abdurrezzak, Ebu Ya'lâ)

Peygamberimiz, o dönemdeki Arapların âdetine uyarak parmaklarıyla yerdi. Yerken elini tabakta gezdirmez, lokmayı önünden alırdı.

Elenmemiş arpa unundan yapılan ekmeği de, Hz. Osman'ın kendisine ikram ettiği paluze'yi de yemiştir. (Paluze, buğday unu, yağ ve bal karıştırılarak yapılan bir yemektir.)

Fakat çevrenin çoğunluk nüfusu gibi, en çok hurma, süt ve su ile geçinmiştir. Bu gıdalara "tayyibler" derdi. Bulunan sebze ve meyveleri de yerdi. Kavunu iyice tatlandırmak için, şeker ve hurmayı ona katık yapmıştır. Kabak yemeğini sever ve, "Kabak ağacı, kardeşim Yûnusu örten ağaçtır." derdi. (Müslim, Nesaî) Bazı rivAyetlere göre, kabağın kalbe faydası olduğunu da

söylemiştir.

Bir gün sağ avucundaki hurmaları yer, çekirdekleri sol avucunda toplarken, yakından bir keçinin geçtiğini görmüş ve çekirdekleri göstererek onu yanına çağırmıştır. Keçi gelince de, kendisi sağ avucundan hurmaları, keçi de sol avucundan çekirdekleri yemiştir.

Câbir (ra) şöyle demiştir: "Peygamberimiz, birkaç ashabıyla birlikte evimize gelmişti. Biz kendisine bir keçi kestik. Eti önüne koyduğumuzda, bize duyuracak şekilde, yanındakilere: 'Bunlar sanki et sevdiğimizi bilmişler. Dünya ehlinin de, cennet ehlinin de en üstün yemeği ettir.’ buyurdu." (Tirmizî, İbnu Mâce)

Sakatatı sevmezdi. Av etini yerdi, fakat (merhameti el vermediği için) kendisi avlanmazdı. (Tirmizî)

Soğan, sarımsak ve pırasa yemezdi. (Mâlik)

Haram, zararlı ve kötü kokulu olmayan her hangi bir yemeği, yemese de, kötülemezdi. Bir

gün kendisine kızartılmış keler ikram edilince şöyle demiştir: "Ben buna haram demem. Fakat bizde bunu yemek âdet değildir. Onun için ben kendim yemem." (Müttefekun aleyh) Yemekten geriye az bir şey kalırsa, onu yer ve "Yemeğin bereketi son lokmasındadır." derdi. (Beyhakî)

Parmakları yağlanmışsa, onları iyice yalar, sonra ellerini yıkardı. (Ebu Ya'lâ)

Su ve sütü üç nefeste içerdi. Her nefesin başında Besmele okur, sonunda da hamd ederdi. (Müslim, Taberanî)

Kabın içine teneffüs etmezdi. (Hâkim)

İçtiğinden yanındakilere de verince, önce sağında olana verirdi. Solundaki ikrama daha lâyık ise, sağdakinden izin ister, ondan sonra buna verirdi. (Müttefekun aleyh)

Evde, gerekirse yemeğini kendisi alıp getirirdi. (Ebu Dâvûd)

Peygamberimizin Giyim Edepleri

Peygamberimiz, kavminin giydiği çeşitli elbiseleri giyerdi. Elbiselerinin çoğu beyaz

renkliydi. Ve bu konuda; "Elbisenin en iyisi beyaz olanıdır. Onun için, beyaz elbise giyin, ölülerinize de beyaz kefen giydirin." derdi. (İbnu Mâce, Hâkim)

Tek katlı elbise gibi, içi pamuklu olanı da giyerdi. Kendisine hediye edilmiş yeşil renkli bir kaftanı vardı. Kumaşın yeşilliği yüzünün beyazlığıyla çok güzel uyuşurdu.

Bir müddet siyah bir cübbe de giymiş, sonra onu birisine hediye etmiştir. Bunu rivAyet eden sahâbi, "O cübbenin siyah rengiyle ALLAH Rasûlü’nün beyaz yüzü birbirine çok yakışırdı." demiştir. (Müslim, Ebu Dâvûd, İbnu Sa'd)

Alt elbisesi dizlerinin aşağısına kadardı; üst elbisesi ise ayak bileklerine inerdi. Cuma gününe mahsus bir elbisesi vardı. (Taberanî)

Genelde, alt ve üst olmak üzere iki elbise giyerdi. Bazen ve özellikle evde bir tek elbise ile yetinirdi. Bu elbise ile de yatardı.

Rum sultanına (Bizans imparatoruna) dine davet mektubu gönderdiği zaman, Rumların

âdetini bilenler, "Ya RasûlULLAH! Onlar mühürlü olmayan mektupları okumazlar." dediler. Bunun üzerine, bir gümüş yüzük yaptırdı ve onu parmağına taktı. Ancak, ÂbdULLAH İbni Ömer'in rivAyetine göre, o bu yüzüğü giymemiş, sadece mühür olarak kullanmıştır. (Nesaî, Tirmizî)

Peygamberimiz, kavminin giyim âdetine göre, takke giyer, onun üstüne de sarık bağlardı. Bazen de yalnız takke giyer veya onun üstüne mendil gibi bir şey bağlardı. Bazen de açıkta namaz kılarken, takkesini çıkarıp önünde sütre yapardı. Bu durumda başında yalnızca sarık veya mendil kalırdı.

Peygamberimizin, şiddetli beyazlığından dolayı "Sehap" adı verilen bir sarığı vardı. (Sehap, bulut demektir.) Bunu bir müddet giydikten sonra Hz. Ali'ye verdi. Hz. Ali bu sarıkla geldiği zaman, kendisi (peygamberimiz) latife ve iltifat maksadıyla, "Ali sehapta geldi." derdi. (Ebu Nuaym, İbnul-Cevzî'ye göre bu rivAyet zayıftır.)

Hz. Ali'nin bulutlarda olduğu, gök

gürlemesinin de onun sesi olduğu hurafesi bu olaydan üretilmiştir. Peygamberimiz, elbiseyi sağ tarafından giyer ve sol tarafından çıkarırdı.

Özellikle yeni bir elbise giydiği zaman şöyle derdi: "Kendisiyle vücudumu örttüğüm ve insanların gözünde süslendiğim şeyi bana giydiren ALLAH'a hamd olsun." (Tirmizî)

Alimlerin ittifakıyla namazda takke üstüne sarık giymek sünnettir. Fakat, sarığı dinin temel rükünlerinden sayıp onu çarşıda pazarda ve iş yerinde giymekte ısrar etmek de doğru değildir. Öbür yandan, demokrasilerde, herkes zevkine göre yaşamak ve giymek hakkına sahip olduğu için sarık giyenleri de hoş görmek lâzımdır. Bir husus da şudur: sarık diye pejmürde ve görenlerin içine sıkıntı ve kasvet sokan ucube şeyler bağlamaktan sakınmak, ona biraz zevk ve estetik katmak gerekir. Çünkü sarığın diğer elbiselerden farklı bir yönü vardır. Ona bu yönüyle itina göstermek nefis hesabına olan bir hizmet değildir.

Bir elbise giyince, ondan öncekini hediye

veya sadaka olarak birisine verirdi.

Genellikle içi hurma lifi, astarı deri olan bir döşek üzerinde yatardı. Bazen de altında sadece aba veya hasır bulunurdu.

Peygamberimiz, binek hayvanlarını, silâhlarını ve kullandığı eşyayı isimlendirirdi. Bunlar, isimleriyle bilinirlerdi. Örneğin, savaşlarda açılan bayrağının ismi "Ukab"tı; Bedir savaşından sonraki savaşlarda taşıdığı kılıcın adı "Zülfikar"dı; katırının ismi "Düldül", devesinin adı "Kusvâ", merkebinin ismi "Ya'fur"du.

Peygamberimizin Affediciliği

Peygamberimiz, intikam ve öç almaya muktedir olmakla birlikte affetmeyi çok severdi. Onun affediciliğinin bazı örnekleri şöyledir:

Kendisi bir savaşın ganimetini taksim ederken, bir bedevî ayağa kalkıp: "Ey Muhammed! Adalet gözet." dedi. Peygamberimiz (büyük bir savaşı yeni kazanmış muzaffer bir başkumandan pozisyonunda iken) hilim göstererek adama; "Sana yazıklar olsun! Ben adalet gözetmezsem,

kim adalet gözetir?! Ben adalet gözetmezsem helâk olur, hüsrana uğrarım." dedi. (Fakat, adamın haksız ve nezaketsiz çıkışı ashâbı rencide etmişti. Onun için) Ömer (ra) kılıcını çekti ve: "Ya RasûlULLAH! İzin ver, bu münafıkı öldüreyim." dedi. Peygamberimiz, buna da izin vermedi. (Müslim)

Diğer bir rivAyete göre, adaletsizlik isnadı karşısında Peygamberimiz, şöyle demiştir: "ALLAH, kardeşim Musa'ya merhamet etsin. Ona bundan daha fazla eziyet edilmiş, fakat kendisi sabretmiştir." (Müttefekun aleyh)

Peygamberimiz, bir savaş esnasında bir ağacın altında uzanıp dinlenirken, yanına bir düşman sokuldu ve kılıcını kaldırarak, "Seni öldüreceğim, kimse de seni benden kurtaramaz." dedi. Peygamberimiz, "Hayır, ALLAH beni senden kurtarır." dedi ve uzandığı yerden doğruldu. Adam paniğe kapıldı ve kılıcını yere düşürdü. Peygamberimiz kılıcı yerden alarak, "Şimdi, ben seni öldürürsem, seni kim benden kurtarır?" dedi.

Adam yalvararak, "Ben kötü oldum, sen iyi ol." dedi. Peygamberimiz, "Peki, git öyleyse; fakat dönüp bizimle savaşma!" dedi. Adam gitti ve karşı taraftakilere, "Ben artık savaşmayacağım. Çünkü savaştığınız adam insanların en iyisidir." dedi. (Müttefekun aleyh)

Bir savaş (Hayber savaşı) sırasında yahudi bir kadın, bir keçi etini zehirleyip ikram diye peygamberimize getirdi. Peygamberimiz, ondan bir lokma yedi ve etin zehirli olduğunu anladı. Bunun üzerine, kadını getirtip kendisini ve ashâbını öldürebilecek olan bu sû-i kasdı niçin yaptığını sordu. Kadın, niyetini gizlemeyerek: "Seni öldürmek istedim." dedi. Diğer bir rivAyette ise, "Senin ne olduğunu anlamak istedim. Çünkü gerçekten peygamber olsan, bu zehir seni öldürmezdi. Peygamber değilsen, senden kurtulurduk." dedi. Ashâb, kadını öldürmek için izin istediler, fakat Peygamberimiz buna izin vermedi. (Müttefekun aleyh)

Bir yahudi sihirbaz ona büyü yaptı.

Büyünün etkisi onda belirmeye başlayınca, Cebrail (as) inip onun büyülenmiş olduğunu, büyü malzemelerinin de bir kuyunun altında gizlendiğini söyledi. Peygamberimiz, Hz. Ali'yi gönderip bu malzemeleri imha ettirdi. Ondan sonra da kendisi düzeldi. Fakat, bu yahudiyi çağırıp sorgulamadı ve ona her hangi bir ceza vermeyi düşünmedi. (Müttefekun aleyh)

Peygamberimiz, Mekke fethi için gizli hazırlık yapıyordu. Bunu öğrenen Hâtib İbni Ebi Beltaa, Mekkelileri bu hazırlıktan haberdar etmek için onlara gizlice bir mektup göndermek istedi.

Olayın bundan sonraki kısmını Hz. Ali (ra) şöyle anlatmıştır:

"Peygamberimiz, beni, Zübeyir ve Miktat'ı çağırıp "Hah bahçesi denilen yere kadar gidin. Orada Mekke'ye gitmekte olan bir kadına yetişeceksiniz. Onun üstünde bir mektup vardır, kendisinden alıp getirin." buyurdu.

Üçümüz binip süratle o yere kadar gittik ve orada gitmekte olan kadını gördük.

Kendisinden mektubu vermesini istedik. Fakat kadın inkâr edip onu vermek istemedi.

Biz, "Ya mektubu çıkarıp verirsin, ya da seni soyup onu ararız." dedik. Bunun üzerine kadın, mektubu gizlediği yerden çıkarıp verdi. Biz de onu ALLAH Rasûlü'ne getirip teslim ettik.

Mektup açılıp okunundu ve Hâtib'in Mekkelilere fetih hazırlığından bahsedip bilgi verdiği görüldü.

Peygamberimiz, Hâtib'i çağırtıp getirtti ve bu mektubu niçin yazdığını sordu. Hâtib şöyle dedi:

"Ya RasûlULLAH! Beni bağışla. Ben hicret edip buraya gelince, çoluk çocuğum Mekke'de kimsesiz ve sahipsiz kaldılar. Çünkü benim orada akraba ve aşiretim yoktur. Bu sebeple, ben müşriklerin aileme kötülük yapmasından korkuyorum. Bu mektubu, onların şerrini ailemden defetmek için yazdım. Bunu içimde küfür taşıdığım veya küfre meylettiğim için yapmadım."

Fakat, onun bu ifadesine rağmen ashâb arasında Hâtib'e karşı gergin bir hava oluşmuştu. Böyle bir olayın dünya savaş hukukundaki cezası da idamdı.

Onun için Hz. Ömer (ra), "Ya RasûlULLAH! Bırak, bu münafıkı öldüreyim." dedi. Fakat Peygamberimiz, "Hayır, ya Ömer! Bu adam bizimle birlikte Bedir savaşına katılmıştır. Sen ne bilirsin, ihtimal ki, ALLAH Teâlâ o gün o savaşa katılanlara bakıp kendilerine:

"Bu fedakârlığınıza karşı, bundan sonra ne günah işleseniz bağışlarım." demiştir?" dedi ve Hâtib'i serbest bıraktı. (Müttefekun aleyh)

Peygamberimiz şunu söylerdi: "Ashabımdan her hangi birisinin benim hakkımda kırıcı bir söz ve davranışı olursa, onu bana iletmeyin. Çünkü ben, hepsine karşı sıcak, içten ve dostça kalmak istiyorum." (Müttefekun aleyh)

Peygamberimizin Hoşlanmadığı Şeyleri Yüze Vurmaması

Peygamberimiz, son derecede hassas

yapılıydı. Hoşlanmadığı en ufak bir şeyden etkilenir Ve bu onun yüzünde fark edilirdi. Bu durumda elini de sık sık sakalına götürürdü. Fakat buna rağmen, tahammül eder ve karşısındakini utandıracak şekilde onu azarlamaz ve eleştirmezdi.

Örneğin, bir gün yanına bir adam gelmişti. Adam, çok miktarda "sufre" kullanmıştı. (Sufre, sarılık demektir. Bu kelime, ciltte sarı bir renk bırakan bir koku türüne isim olmuştur.) Peygamberimiz bundan rahatsız olduğu halde, adamın yüzüne karşı bir şey söylemedi. O çıktıktan sonra, yanındakilere: "Ona söyleseniz de bu şekilde sufre kullanmasa!" dedi. (Ebu Dâvûd, Tirmizî, Nesaî)

Bir bedevî mescidin bir köşesinde işedi. Ashâb (haklı olarak), üstüne yürüyüp onu dövmek istediler. Fakat, Peygamberimiz (onun mescid âdabını bilmediğini düşünerek) kendisine yumuşak bir şekilde, "Bu mescidler, işemek veya çöp dökmek için yapılmış yerler değildir." dedi.

Ondan sonra da öfkeli ashâbına: "İnsanları kaçırmayın, kazanın; bu dini sevdirin, onu menfur hale getirmeyin." buyurdu. (Müttefekun aleyh)

Bir bedevi gelip fakir olduğunu söyledi ve kendisinden bir şey istedi. Peygamberimiz, üstünde bulunan bir miktar parayı ona verdi. Fakat bedevi memnun olmuş görünmedi. Ona, "Memnun olmadın mı?" diye sordu. Bedevî, verilen parayı küçümseyerek, "Ne verdin ki, memnun olayım?" dedi. Ashâb, onun bu nankörlük ve küstahlığına kızdılar. Fakat, Peygamberimiz onlara, "Adama dokunmayın." buyurdu ve kalkıp eve gitti. Evde bulduğunu da getirip ona verdi ve, "Şimdi memnun oldun mu?" diye sordu. Bedevi memnun olduğunu söyledi ve "ALLAH, sana ve senin âl ve aşiretine hayırlar versin!" diye duâ etti. (Bezzâr, Ebu'ş-Şeyh)

Peygamberimizin Cömertliği

Peygamberimiz, insanların en cömerdiydi. Ramazan ayında ise, cömertlikte esen rüzgârı geçerdi. (Müttefekun aleyh)

Hz. Ali (ra), Peygamberimiz'i tarif derken şöyle demiştir:

"O; eli en açık, göğsü en geniş (sabır ve tahammülü en çok), dili en doğru, huyu en yumuşak, ahdine en sadık, soyu en şerefli olan insandı. Onu ilk gören, kendisinden heybet duyardı; onu yakından tanıyan ise onu çok severdi." (Tirmizî)

Peygamberimiz, dünya malı olarak kendisinden istenen hiçbir şeyi vermekte tereddüt etmezdi.

Bir defasında, kendisine doksan bin dirhem gelmişti. Bu büyük parayı bir hasırın üstüne döktü ve gelip isteyenlere verip bitirdi. (Buharî)

Bir adam, iki dağ arasında otlayan çok miktardaki sürüyü istedi.

Peygamberimiz: "Al, götür." dedi.

Adam, sürüyü köyüne götürdü ve kavmine, "Gidin müslüman olun. Çünkü bu zatın maksadı mal ve zenginlik değildir. Demek ki,

gerçekten peygamberdir." dedi.

Huneyn savaşını kazanıp büyük bir ganimetle dönerken, bedeviler bağış istemek için etrafını sardılar ve onu dikenli bir ağacın üstüne sürdüler.

Kendisi, abasını dikenlerden kurtarmaya çalışırken, onlara:

"Sabırlı olun. ALLAH'a yemin ederim, bu ağacın yaprak ve dikenleri kadar altınlarım olsa, hepsini size veririm. Siz hiçbir zaman beni cimri, yalancı ve korkak göremezsiniz." dedi. (Buharî)

Peygamberimizin Cesareti

Peygamberimiz, insanların en cesuruydu; o, yapılması gerekli olan bir işi yapmak için hiçbir tehlikeden korkmaz ve sakınmazdı. (Dârimî)

Savaşların korkusuz ve rakipsiz kahramanı Hz. Ali (ra) şöyle demiştir: "Bedir savaşında hücumların artması karşısında biz ALLAH Rasûlü'nün arkasına sığınırdık. Kendisi ise, düşmana en yakın yerde dururdu. O gün, onun ne kadar korkusuz olduğunu bir kere daha gördük.

Bu savaştan sonraki savaşlarda da, çarpışmalar şiddetlendiği zaman o en önde, biz onun gerisinde olurduk." (Müslim, Ebu'ş-Şeyh)

Berâ İbni Azib (ra) şöyle deniştir: "Savaşlarda en korkusuz olanlarımız, ALLAH Rasûlü'nün durduğu yere kadar gidebilirlerdi." (Müslim)

Huneyn savaşının başında ashâb, pusu kuran düşmanın anî taarruzu karşısında çekilmek zorunda kalmışlardı. Fakat Peygamberimiz, vardığı yerden hiç gerilemedi

Düşman askerleri onu kuşatıp ablukaya alınca da bineğinden indi ve yerden bir avuç çakıl alarak, "Ben ALLAH'ın peygamberiyim, bunda yalan yoktur!" dedi ve onların üstüne saçtı.

Bu bir avuç çakıl, binlerce gülle olup düşman askerlerinin üzerine yağdı ve onları darmadağın etti.

Bu mucizeyi haber veren Ayet-i kerimede ALLAH Teâlâ şöyle buyurmuştur: "O gün o çakılları atarken, onları sen değil, ALLAH atmıştır."

(Enfâl, 17)

Peygamberimizin Tevazuu

Peygamberimiz, yüce makam ve mertebesine rağmen son derecede mütevâziydi. Bu sebeple, ayırım gözetmeden bütün hastaları ziyaret eder, bütün cenazelerde hazır bulunur, bütün davetleri kabul ederdi.

Kendi ayakkabılarını tamir eder, elbisesini yamar, evdeki işlerde yardımcı olurdu.

Her gördüğüne selâm verir, herkesle ilgilenirdi.

Bir gün yanına bir adam geldi ve ona karşı duyduğu heybetten dolayı titremeye başladı. Peygamberimiz adama, "Sakin ol, ben kral değilim. Ben, güneşte kurutulan et yiyen fakir bir Kureyş kadınının oğluyum." dedi. (Hâkim)

Ashabıyla birlikte otururken veya yürürken onlardan biri gibi davranırdı. Ne meclisin başında olma, ne de önlerinde yürüme gibi bir hevesi yoktu. Bu sebeple, bir yabancı onun bulunduğu bir topluluğa geldiği zaman, kendisini ayırt etmez

ve sormak zorunda kalırdı.

Tevâzuunun şiddetinden dolayı, kendisine karşı gösterilmesi gereken saygı hakkından feragat ederek, "Beni gördüğünüz zaman, acemlerin büyüklerine karşı yaptıkları gibi, ayağa kalkmayın." derdi. (Tirmizî)

Meclisinde bulunanların seviyesine iner, haram bir şey konuşmadıkları sürece onları dinler ve onlar güldükleri zaman kendisi de tebessüm ederdi. (Tirmizî)

Peygamberimizin Vücud ve Fizik Yapısı

Peygamberimiz, siyret ve huy bakımından olduğu gibi, suret ve şekil bakımından da insanların en mükemmeli ve en güzeliydi. Vücudu, eksiklik ve fazlalık arasındaki ölçülü dengeye sahipti.

O, tek başına olduğu zaman orta boyluydu; fakat uzun boylularla bir arada olduğu zaman, onlardan daha uzun görünürdü. Onun vücud rengi süt beyazıydı. Yüz rengi ise, pembelik karışmış beyazdı. Ebu Talip, onun hakkındaki

şiirinde şu beyti söylemiştir:

Yağmur onun beyaz yüzüyle istenir
Dul sığınağı, yetim koruyanıdır

Sıcak havada alnında biriken ter taneleri, inci gibi saf, misk gibi kokuluydu. Onun saçları düz ile kıvırcık arası bir kıvamdaydı. Kendisi saçlarını genellikle, kulak memelerine kadar uzatırdı. Bundan daha fazla uzattığı veya daha kısa kestiği zamanlar da olurdu.

Altmış iki sene üç ay (570-632) süren bereketli ömrünü tamamlayıp vefat ettiği zaman, saç ve sakalında sadece on yedi tane beyaz kıl oluşmuştu.

Peygamberimizin yüzü beyazdı ve üzerinde bir nur hâlesi vardı. Bu sebeple, yüzünü vasfeden sahâbiler, onu beyaz aya benzetmişlerdir. Örneğin, Hz. Ebu Bekir (ra) onu kasdederek şöyle demiştir:

Hayra davet eder, seçkin ve emindir
Karanlıksız bir ay ışığı gibidir

Alnı genişti; kaşları siyah ve dolgundu,

araları da açıktı. Bu aralık, hâlis gümüş gibiydi. Gözleri büyük, göz bebekleri siyah, göz beyazları kırmızımtıraktı. Kirpikleri uzun ve gürdü. Burnu düzdü. Dişleri inci gibi beyazdı. Tebessüm ettiği zaman, dişlerinin beyazlığı şimşek beyazlığı gibi ışık saçardı. Dudakları tarif edilemeyecek kadar biçimli ve bir ilâhî mühür gibiydi.

Yüzü ne uzun, ne de kısaydı. Şakak kemikleri görünmeyecek şekilde etliydi. Yanakları yumuşak, fakat gergindi (sarkık değildi).

Sakalı gür ve orta uzunluktaydı. Bundan fazla uzamadığı için, üstünü almazdı.

Bıyıklarını, burun deliklerini tıkamayacak ve dudaklarının üstüne inmeyecek şekilde kısaltırdı. Boynu, ALLAH Teâlâ'nın bu dünyada yarattığı en biçimli boyundu; ne uzun, ne kısaydı, ne ince, ne de kütük gibi kalındı. Siyah saçlarının altında parlak gümüş gibi dikkati çekerdi.

Peygamberimizin göğsü geniş, omuzları uzundu. Göğsünden göbeğine doğru ince bir kıl şeridi inerdi. Göğsü normal kıllıydı. Göğsü ile karnı

aynı seviyedeydiler; göbeği yoktu. Omuz, kol ve bacak kemikleri ve bunların mafsalları (eklemleri) iriydi.

Sırtında sağ omuzuna yakın yerde nübüvvet mührü vardı. Önceki semavî kitaplarda onun peygamberlik alâmet ve işareti olarak haber verilen bu mühür, büyükçe bir bendi ve üstü kıllıydı.

Pazuları kalın, kolları uzundu. El ayaları genişti, parmakları uzun ve gümüş çubuklar gibiydi. Elleri yumuşak ve kuvvetliydi. Hem güzel koku sürer, hem de vücudu tabiî olarak güzel kokardı.

Peygamberimiz zayıf veya şişman değildi. Son dönemde öncesine oranla biraz kilo almıştı. Fakat bu kilolar onun vücud dengesini ve güzelliğini bozmamış, etinde sarkma meydana getirmemişti.

Kendisi kendi hakkında şöyle demiştir: "Adem (as)’a en çok benzeyen insan benim. Ben, babam İbrahim (as)’a da hem şekil, hem de huy

bakımından en çok benzeyen kimseyim."

O, sürate yakın bir tempo ile yürür, yürürken önüne bakar, adımlarını kuvvetli ve dinç atar ve fakat kibirden eser taşımazdı.

Senin vasfın anlatılmakla bitmez Seni tasvir etmeye lafız yetmez Hakkın kudretisin, seni kim ne şekil tarif edip övse, mübalağa etmez.

Peygamberimizin Mucizeleri

Peygamberimiz'in çok olan mucizeleri, onun hak peygamber olduğunun delilleridir.

Peygamberimizin hâllerini müşahede eden, onun ahlâk, ef’al (fiil ve davranışlar), âdet ve seciyyelerini gören, onun değişik insanları idare etme, eğitme, irşâd etme ve yönetmedeki siyaset ve maharetini bilen, onun dağınık insanları toplama, itâat altına alma ve çatışan menfaatleri müşterek noktalarda birleştirme, zor işleri kolayca yapma, müzmin sorunları en rahat bir şekilde çözme, çok büyük bir din ve şeriatı tek başına tesis, tanzim, tebliğ, tamim ve tatbik etmekteki üstün ve benzeri görülmemiş yetenek ve

başarısını düşünen bir kimse, bu kadar işlerin ve başarıların yalnızca beşerî bir kuvvetle gerçekleştirilmesinin mümkün olmadığını, bunların arkasında bir hak peygamberin mazhar olduğu semavî ve ilâhî teyid ve desteğin bulunmasının zorunlu olduğunu kesin olarak kabul eder.

Onun başardığı bu işler yanında, başka bir beşerde bulunmayan, bulunması mümkün de olmayan şahsî ve özel vasıf ve meziyetlerini, suret ve siyret güzelliklerini bilen bir kimse, onun kesin olarak ALLAH Teâlâ'nın hak peygamberi olduğunu, ALLAH Teâlâ'nın hususî teveccüh ve inAyetlerine mazhar bulunduğunu, sözlerinde doğru, peygamberlik davasında sâdık olduğunu, yalan söyleme, hile peşinde olma, abesle iştigal etme gibi kusurlardan uzak bulunduğunu kat'î olarak anlar.

Onun hak peygamber olduğu her hâlinde belliydi. Kendisini ilk defa görüp yalnızca yüzüne bakanlar, "VALLAHi, bu yüz bir yalancı yüzü

değildir." demekten kendilerini alamamışlardır.

Sadece yüzünün masumiyet, ciddiyet ve nûraniyeti onun sâdık ve doğru olduğunu gösterirse, buna onun üstün ahlâk, ahvâl, fiil ve işleri de eklendiği zaman, bunların toplamından nasıl kuvvetli bir delil ve sarsılmaz bir ispat oluştuğunu anlamak zor değildir.

Bu kadar mükemmel ve güzel vasıf ve sıfatların, başarı ve muvaffakiyetlerin dünyadan kopuk bir çölde ve yetim olarak büyüyen, okul ve tahsil görmeyen, âlimlerle oturup kalkmayan ve okur yazarlığı bulunmayan bir insanda toplanması, böyle bir insanın gelip geçmiş bütün idare ve hukuk sistemlerinin en mükemmel, en âdil ve en geniş olanını ortaya koyması, daha önceki semavî kitaplardaki bütün doğru bilgileri öğretmesi, gayb âlemi hakkında akıllara takılan bütün soruların cevaplarını vermesi, melekler âlemini, ahireti, cenneti, cehennemi ve ebediyeti mufassal bir şekilde anlatması, ALLAH Teâlâ hakkında bilinmesi ve inanılması gereken

gerçekleri hatasız ve eksiksiz bir şekilde tebliğ ve talim etmesi dünyanın bilinen kanun ve kuralları dışına çıkan ve nev'i şahsına münhasır olan mucizelerdir.

Bu sebeple, ALLAH Rasûlü'nün hak peygamber olduğunu ispat etmek için bunlardan başka delil ve mucizelere ihtiyaç yoktur.

Fakat, tarihî bir gerçektir ki, ALLAH Teâlâ bu peygamberin şerefini daha da yükseltmek ve onun haklılığını daha da netleştirmek için, kendisine daha başka mucizeler de vermiş ve onun hatırı için bir çok kere tabiat âleminde câri olan fıtrî kanunları kırmıştır.

Sayısı binleri bulan bu mucizelerden her birinin bize intikali tevatür yoluyla değilse de, hepsinin toplamı tevatür derecesindedir.

Bütün menkıbeleri tevatür yoluyla gelmediği halde, anlatılanların çokluğundan dolayı Hz. Ömer'in âdil ve Hz. Ali'nin cesur oldukları sabit görüldüğü gibi, ALLAH Resulünün mucizeleri de anlatılanların çokluğuyla sabittir.

Kaldı ki, bunlardan bir kısmının rivAyetleri mütevatir, meşhur ve sahih türündendir. Bir kısmı da Kur'ân Ayetleriyle bildirilmiştir. Biz de, bu bahsin sonunda bu mucizelerin meşhur (mütevatire yakın) olanlarından birkaç tanesini zikredeceğiz.

1. Mekkeliler, Peygamberimizden açık bir mucize isteyince, kendisi parmağıyla aya işaret etmiş ve ay ikiye bölünmüştür. Fakat, iman etmeyen müşrikler buna da "sihir" demişlerdir.

ALLAH Teâlâ bu olayı şöyle bildirmiştir: "Kıyâmet yaklaştı ve ay yarıldı. Bunlar bir âyet görünce, "Devam eden bir sihirdir." derler. Böylece (ay yarılması mucizesini de) yalanladılar ve nefislerine uydular. Ama her şeyin varacağı bir yer vardır." (Kamer, 1-3)

2. Peygamberimiz, Câbir ve Ebu Talha'nın evlerinde ve Hendek savaşında çok sayıdaki insanları bir iki kişilik yemekle doyurmuştur. (Müttefekun aleyh)

3. Üç yüz kişiyi dört avuç arpa ve bir keçi

yavrususun etiyle doyurmuştur. (Beyhakî)

Enes'in koltuğunun altına sokup getirdiği bir parça ekmekle seksen kişiyi doyurmuştur. (Müslim)

Beşir kızının avuçlarında getirdiği az bir hurmayı orduya yedirmiş, hepsi doymuş ve bir miktar hurma da fazla kalmıştır. (Beyhakî)

4. Bir kaba koyduğu parmaklarından sular akmış ve bir ordu bu sudan hem içmiş, hem kaplarını doldurmuş, hem de abdest almışlardır. (Müttefekun aleyh)

5. Tebuk'te ve Hudeybiye'de abdest aldığı suyu kurumuş kuyulara dökmüş, kuyular dolup taşmış ve binlerce sahâbi bu sulardan içip ihtiyaçlarını gidermişlerdir. (Müslim)

6. Onun emriyle Hz. Ömer, bir hasır üstüne yığılmış hurmadan kalabalık bir topluluğa (dört yüz kişiye) birer yük hurma vermiş ve bunlar yüklerini hayvanlarıyla evlerine götürmüşlerdir. (Ahmed)

7. Huneyn savaşında düşman ordusunun

üzerine bir avuç çakıl atmış ve bu onların kaçıp uzaklaşmasına yetmiştir. ALLAH Teâlâ, bu hârika mucizeyi şöyle haber vermiştir: "Onların üstüne çakıl attığın zaman, onu sen değil, ALLAH attı." (Enfâl, 17)

8. Kendisine vahiy gelmeye başlayınca cinlere gök kapıları kapatılmış ve bu suretle cincilik önlenmiştir.

ALLAH Teâlâ, cinlerin ağzından bu olayı şöyle haber vermiştir: "Biz daha önce, göklere doğru çıkıp dinlemek için pusuya girerdik. Şimdi ise, dinlemeye çalışan, kendisine atılmak için hazırlanmış bir ateşle karşılaşıyor." (Cin, 9)

9. Kendisine dayanmaktan vazgeçtiği kuru hurma kütüğü, ağlar gibi ses çıkarmış ve kendisi dönüp onu okşayınca susmuştur. Bu mucize Cuma günü ve bütün ashabın huzurunda meydana gelmiştir. (Buharî)

10. Geleceğe ait pek çok haberler vermiş ve ifşaatta bulunmuştur. Örneğin, Ömer, Osman ve Ali'nin şehid edileceğini, Ammar İbni Yâsir'in

müslümanlar arasındaki savaşta haksız olarak öldürüleceğini, torunu Hasan'ın bu savaşı barışla bitireceğini bildirmiştir.

Fizik ve tabiat kanunları dışına çıkan maddî mucizeler, ALLAH Teâlâ'nın kudretiyle meydana gelmişler; geleceğe dair verilen sağlıklı ve şaşmaz bilgiler de O'nun ilham ve vahyinden kaynaklanmışlardır.

11. Hicret sırasında Suraka İbni Mâlik, onu yakalayıp Mekkelilere teslim ederek yüz develik ödülü almak için peşine düşmüş, fakat kendisine yaklaştığı anda atının ayakları yere batmış, kendisi de dehşetli bir şekilde yere yuvarlanmıştır. Daha önce hiç yaşanmamış bu olayın bir mucize olduğunu anlayarak Peygamberimizden özür dilemiş ve dönmüştür. Ve kendisi dönerken, Peygamberimiz ona, "Gün gelecek, sen Kisrâ'nın bileziğini takacaksın." demiştir. Hz. Ömer dönemindeki fetihlerde bilezik bu adama verilmiş ve kendisi onu bileğine takmıştır. (Müttefekun aleyh)

12. Yemen'de ikamet eden yalancı peygamber Esved el-Ansî'nin öldürüldüğü gece bunu ashâbına haber vermiştir. Rumlarla savaşmaya gönderdiği ordunun kumandanları olan Zeyd, Cafer ve İbni Ravâha’nın birer birer şehid edildiklerini anında ashabına bildirmiştir.

13. Hicret edeceği gece, onu öldürmek için evinin kapısında toplanan yüz müşrikin üzerine bir avuç toprak atmış ve onlar bununla uyuşup dalmışlar, kendisi de aralarından geçip gitmiştir. (İbnu Murdeveyh, İbnu İshak)

14. Ashâbın huzurunda yanına bir deve gelip sahibini kendisine şikâyet etmiş ve kendisi onun ne dediğini anlamıştır. Ondan sonra sahibini çağırıp şikâyetini ona anlatmış ve sahibi bunu doğrulamıştır. (Müslim)

15. Bir arada oturan birkaç kişiye hitaben, "Biriniz cehennemliktir." demiş ve bir zaman sonra onlardan birisi dinden dönüp mürtedleşmiştir. (Darekutnî)

16. Kendi safında hararetle savaşan bir

adamın ateşte olacağını söylemiş ve adam daha sonra aldığı yaraya dayanmayıp intihar etmiştir. (Müttefekun aleyh)

17. Bir bedevinin delil istemesi üzerine, karşısındaki iki ağacı yanına çağırmış ve ağaçlar yeri yara yara gelip huzurunda durmuşlardır. Sonra onun emretmesiyle tekrar dönüp yerlerine gitmişlerdir. (Ahmed)

18. Kendisi orta boylu olmasına rağmen, uzun boyluların yanında onlardan daha uzun görünürdü.

19. Arapların silahşor ve kahramanlarından olan Amir İbni Tufayl ve Erbed İbni Kays, Peygamberimizi öldürmek için anlaşmış ve gelip mescitte onu yalnız bulmuşlardır. Fakat, elleri tutulmuş ve kendisine bir şey yapamamışlardır. Bu iki adam çıkıp gittikten sonra köylerine varamamış ve yolda ölmüşlerdir. Amir'e yıldırım çarpmış, Erbed de anî bir hastalıkla (kalb kriziyle) gitmiştir. (Taberanî) Kur’ân-ı Kerim de bu mucizeyi anlatmıştır. (Ra'd, 13)

20. Yıllarca evvel (Mekke döneminin başında), Umeyye İbni Halefi kendisinin öldüreceğini söylemişti. Bedir savaşı olunca, bu müşrik ısrarla onu takip etti ve kendisiyle dövüşmek istediğini söyledi. Bunun üzerine ALLAH Rasûlü (sa), bu müşrike bir mızrak fırlattı ve gırtlağından vurup onu öldürdü. (Beyhakî)

21. Kendisiyle bir sahâbi (Bişr İbni Berâ) zehirli etten birer lokma yediler. Sahâbi hemen ölürken, kendisi bundan o anda etkilenmedi. (Müttefekun aleyh) Fakat, ALLAH Teâlâ, ona şehidlik mertebesini de kazandırmak istediği için, dört sene sonra bu zehir etkisini gösterdi ve kendisi bununla vefat etti.

22. Bedir savaşı sabahında ordusunu tanzim ederken onlara yaptığı konuşmada, o gün hangi müşrik büyüklerinin (Ebu Cehil vs.) öldürüleceğini ve nerelere düşeceklerini ayrıntılı bir şekilde söyledi ve bütün söyledikleri aynen doğru çıktı.

23. İçlerinde Ümmü Haram'ın da

bulunduğu bir müslüman birliğinin deniz seferi yapacağını söylemişti. Kendi vefatından çok sonra böyle bir birlik deniz yoluyla Kıbrıs'a gidip bu adayı fethettiler. (Bu sefer, müslümanların ilk deniz aşırı seferidir. Peygamberimizin onu haber vermesi de ilk olmasındandır.) (Müttefekun aleyh)

24. Kendisinden sonra fetihler yoluyla doğu ve batının sonlarına kadar gidileceğini söylemiş. (Müslim) Ve bu sözü aynen gerçekleşmiştir. Çünkü, müslümanlar kısa bir dönem içinde doğuda en uzaktaki Türk illerine, batıda da Endülüs deryasına (Atlas Okyanusu kıyısına) kadar olan ülkeleri fethettiler. Fakat, kuzey ve güney yönlerinde fazla açılamadılar. (Müslim)

25. Kızı Fatıma'ya kendisinin vefat edeceğini, onun da herkesten evvel kendisine kavuşacağını söylemiş ve kendi vefatından altı ay sonra Fatıma da vefat etmiştir. (Müttefekun aleyh)

26. Hanımlarından en evvel ölecek olanın eli en uzun olan hanım olduğunu söylemiş ve

bunlardan en evvel Zeynep binti Cahş vefat etmiştir. Bu hanım, hayır işlerinde ve sadaka vermekte hepsinden ileriydi. Bu anlamda eli açık ve uzundu. (Müslim)

27. ÂbdULLAH İbni Mes’ûd'un çobanlık ettiği sürüde sütü olmayan bir keçinin kurumuş memelerini okşamış, bunun üzerine keçi süt vermeye başlamıştır. Bu mucizeyi gören ÂbdULLAH da hemen müslüman olmuştur. (Ahmed)

27. Ümmü Mabed'in çadırında misafir iken, memeleri kurumuş bir keçiyi okşamış ve keçi bolca süt vermeye başlamıştır.

28. Ok isabetiyle bir sahâbinin (Ebu Talha) gözü yuvasından çıkmıştı. Kendisi bunu eliyle yerine koydu. Sahâbinin bu gözü diğer gözünden daha güzel ve daha sağlıklı olmuştur. (Beyhakî, Ebu Nuaym)

29. Hayber savaşına giderken Hz. Ali (ra) göz ağrısından şikâyetçiydi. Peygamberimiz onun gözüne tükürüğünü sürdü ve okşadı. Bunun

üzerine ağrı gitti ve Hz. Ali onun emriyle Hayber kalesine saldırıp fethetti. (Müttefekun aleyh)

30. Bir çok kere ashâb, onun önündeki yiyeceklerin zikir ve tesbih seslerini duymuşlardır. (Buharî)

31. Bir sahâbinin bacağı kırılmıştı. Peygamberimiz kırık yeri okşamış ve sahâbinin bacağındaki kırık anında düzelmiştir. (Buharî)

32. Tebuk seferinde on bin sahâbiden oluşan ordunun erzakı tükenmek üzereydi. Bunu gören Peygamberimiz, ordudaki kırıntı ve kalıntıların bir araya getirilmesini emretti. Bu yapılınca, kendisi bereket için dua etti ve herkesin gelip torba ve kaplarını bundan doldurmasını emretti. Bereketlenen bu azıcık erzak çoğalıp hepsine yetti. (Müttefekun aleyh)

33. Hakem İbni As (başka bir rivAyette, diğer bir müşrik), Peygamberimizle alay etmek için kendi vücudunu titretti. O bunu fark edince, Hakem'e, "Öyle kal!" diye beddua etti ve Hakem bundan sonra ölünceye kadar titredi. (Beyhakî,

Hâkim)

Peygamberimizin mütevatir olarak bize kadar gelen ve kıyâmete kadar da gideceğinde şüphe bulunmayan, onun diğer mucizelerinin de ispatçısı olan bakî ve ebedî mucizesi Kur'ân-ı Kerim'dir.

Lâfız, üslup, yenilik, mâna zenginliği, etki gücü, okumakla bıktırmamak, geçen uzun zamana rağmen hiç değişmemek gibi pek çok yönlerden erişilmez ve beşer takatinin üstünde olan bu ilâhî kelâm, ALLAH Teâlâ tarafından indirildiği günden itibaren meydan okumuş ve binlerce olan muarız ve münkir edip ve hatiplere, "Kulumuza indirdiğimiz bu kitapta şüpheniz varsa, onun bir tek sûresine nazire (benzer) getirin. Küfür ve şüphenizde haklı çıkmak istiyorsanız bunu mutlaka yapın ve ALLAH dışındaki herkesi de yardım ve katkıya çağırın. Fakat eğer bunu yapmaz ve yapamazsanız, o zaman inatçı kâfirler için hazırlanmış ve yakıtı insanlarla taşlar olan cehennem ateşinden kendinizi koruyun." (Bakara,

23, 24) demiştir. Lâkin dem ve damarlara dokunduran ve haysiyetleri kıran bu mubâreze ve meydan okumaya karşı, muârizler âciz ve çaresiz kalmışlardır.

Bir tek sûrenin benzeri bir söz üretmekle kendi haysiyetlerini kurtarmak, küfür ve inkârlarını haklı çıkarmak, düşman kabul ettikleri Peygamberimizin yalancılığını ve Kur'ân'ın boş tafrasını ortaya çıkarmak yerine, âciz, arsız ve haksızların yöntemi olan kavga ve iftira yoluna yönelmişlerdir. Yaptıkları bu kavgalarda da daima yenilmişler, uydurdukları yalanlar da yüz ve gözlerine bulaşmıştır.

Sözün kısası; ALLAH Rasûlü'nün beşer seviyesini aşan vasıf ve ahlâkını, söz ve fiillerini, mucizelerini, Kur'ân'ın ilim ve edebiyattaki benzersizliğini görüp de hâlâ onun hak peygamber olduğunda tereddüt edebilen bir kimse olursa, bu kimseden daha geri zekâlı, daha kıt idrâkli ve daha insafsız bir mahluk tasavvur edilemez. Böyle bir mahlukun taş ve ağaçlarla

birlikte cehennem ateşinde yanması kadar doğru ve uygun bir şey de yoktur.

HELÂK EDİCİ ŞEYLER

KALB

Kalbin Önemi

Helâk edici şeylerin izahına başlamadan önce, bir nebze kalb üzerinde durmak, onun sıfat ve ahlâkını anlatmak, kalb riyazeti ve tezkiyesinin nasıl olduğunu açıklamakta yarar vardır.

Bil ki, insanın şerefi ve onu diğer hayvanlardan üstün kılan vasfı, ALLAH Teâlâ'yı tanıma yeteneğine sahip olmasıdır.

ALLAH Teâlâ'yı tanımak, yani, marifetULLAH, dünyada onun (insanın) güzelliği, mükemmelliği ve iftihar vesilesidir; ahirette de, onun sermayesi, güvencesi ve saadet vesilesidir. ALLAH Teâlâ'yı tanımanın yeri ise kalptir. Ayrıca, uzuvlarla icrâ edilen ibadetler ve yapılan iyilikler kalbin dışarıya yansıyan nurları; uzuvlarla işlenen günahlar ve yapılan kötülükler de onun açığa çıkan karanlıklarıdır. Bundan dolayı ALLAH Rasûlü

(as), "Kalb salâh bulduğu zaman bütün vücut (yani, vücuda bağlı organlar) da salâh bulur; kalb bozulduğu zaman bütün vücut da bozulur." buyurmuştur.

İnsan kendi kalbini bilirse kendini bilir, kendini bilince de RABBİni bilir. Bunun aksine, o kendi kalbini bilmediği zaman kendini bilmez, kendini bilmeyince de RABBİni bilmez. Fakat, insanların çoğu kalplerini bilmezler. "ALLAH Teâlâ, bunlarla kalplerinin arasına girmiştir." (Enfâl, 24)

ALLAH Teâlâ, bir insanla onun kalbi arasına girerse, o insan kalbini murâkabe etmek (gözetlemek), içindeki iyi ve kötü sıfat ve duyguları birbirinden ayırmak, iyi olanları besleyip kötü olanları ayıklamak işinden gâfil ve habersiz kalır. Bu insan, "Onlar ALLAH'ı unuttular; ALLAH da onlara kendi nefislerini (yani kalplerini) unutturdu." âyetinin kapsamı içine girer." (Haşr, 19)

ALLAH Teâlâ'nın iki parmağı arasında dönen kalptir; en yüksek meleklerin seviyesine

çıkıp onların mertebesini kazanan veya en aşağıdaki şeytanların derecesine inip onlardan biri hâline gelen de kalptir.

Kalb Nedir?

Kalb ismi iki şey için kullanılır. Bunlardan birisi, göğsün sol yanında bulunan yumruk şeklindeki et yumağıdır. Devamlı hareket hâlinde olduğu için ona "kalb" ismi verilmiştir. Bu kalb, insanlarda bulunduğu gibi hayvanlarda da vardır. Yukarıda önemini belirttiğimiz kalb bu değildir. Diğeri ise, insanın his ve idrâk kaynağı olan manevî (görünmez) bir latife'dir. Bu latife, onun his ve duygularını, düşünce ve fikirlerini üretir. Bu latifenin verdiği sinyallerle hem göğüsteki kalb, hem de baştaki dimağ çalışır. Bu latife insanın özü ve hakikatidir. ALLAH Teâlâ tarafından muhatap ve mükellef tutulan, iyi olduğu zaman mükâfatlandırılan, kötü olduğu zaman da cezalandırılan bu latifedir. Bu latife, değişik etkiler altında çabuk döndüğü, iyiyken kötü, kötü iken iyi olabildiği için ona da "kalb" ismi verilmiştir. Bu

kalb ruhtur veya ruhun terkibindeki en önemli unsurdur. Ruhun mahiyeti ise meçhuldür. ALLAH Teâlâ, Peygamberimize hitaben şöyle buyurmuştur: "Sana ruhun ne olduğunu soruyorlar. De ki: Ruh RABBİMin bir emridir. Size bu konuda az bilgi verilmiştir." (İsrâ, 85)

Ruha nefis de denir. ALLAH Teâlâ, ruh mânasındaki nefsi üç kısma ayırmıştır. Bunlardan birincisi "mutmeinne" olan nefistir. Bu nefis, yani ruh, iman konusunda şüphe ve tereddüdlerden arınmış, ALLAH Teâlâ'ya tam teslim olmuş ve bu teslimiyette huzur ve istikrar bulmuştur. Bu nefse, yani ruha ölüm anında ve mahşer gününde (ve ihtimal, verâ'ya kulak verildiği her an) ALLAH Teâlâ'nın hitabı şöyledir: "Ey mutmeinne olan nefis! Razı olmuş ve kendisinden razı olunmuş bir hâlde RABBİne dön; Benim seçkin kullarımın arasına gir ve cennetime dahil ol." (Fecr, 28) İkincisi "levvâme" olan nefistir. Bu nefis, yani ruh, kusurları olduğu zaman onları görür ve onlardan dolayı kendi kendisini azarlayıp kötüler. ALLAH

Teâlâ bu nefisle kasem etmiştir. Bu da bu nefsin olabilen kusurlarına rağmen, ALLAH Teâlâ yanında değerli olduğunu gösterir. Üçüncüsü de "emmâre" olan nefistir. Bu nefis, ilk iki nefsin zıddı olan bir nefistir. Bu nefis cehennem ehlinin nefsidir. Özelliği ise, mümkün oldukça inkâr etmek, bu mümkün olmadığı zaman da şüphe etmek, hep kötülük yapmak, kötülüğü sevmek ve bundan dolayı hiç pişmanlık duymamaktır. Terbiye ve eğitim dilinde nefis; haram şehvet, haksız kızgınlık, hırs, kibir gibi kötü duygular için de kullanılır.

ALLAH Rasûlü'nün "Senin baş düşmanın içindeki nefsindir." hadisindeki nefis kelimesinden bu kötü duygular kasdedilmiştir.

Bahsimizin konusu olan kalb, göğüsteki kalb yumağı olmamakla birlikte, onunla sıkı münasebet halindedir. Bu münasebet, tıpkı ışığın fanus ve ampule olan münasebeti gibidir. Çünkü, maddî kalb manevî olan kalbin bu şekilde bir kılıfı ve zarfıdır.

Kur'ân-ı Kerim ve hadis-i şeriflerde kalb, ruh, nefis ve akıl kelimeleri ayrı şeyler için de, bir tek şey için de kullanılmışlardır. Bu tek şey ise, his ve bilgi kaynağı olan, ALLAH Teâlâ'nın marifet ve muhabbetini kazanabilen manevî bir latifedir.

Bu manevî latife olan kalb, vücutta sultan durumundadır. O düşünür, duyar, karar verir, emreder; vücudun maddî ve manevî uzuvları da onun asker ve memurları olarak ona itâat eder ve emirlerini uygularlar. Bunların ona itaatleri, muhalefetsiz, isyansız ve mutlaktır. Bu itâat, bir yönüyle meleklerin ALLAH Teâlâ'ya mutlak ve kusursuz itaatleri gibidir. ALLAH Teâlâ, meleklerin kendisine itâat etmeleri konusunda şöyle buyurmuştur: "Onlar ALLAH'a karşı gelmez ve emredilen işleri yaparlar." (Tahrim, 6) İki itâat arasındaki fark ise şudur: Melekler, ALLAH Teâlâ'ya şuurlu bir şekilde, isteyerek ve lezzet duyarak itâat ederler. Vücut organları ise, kalbin emirlerini mekanik olarak yerine getirirler. Onun için, bu organların fiil ve hareketlerindeki

sorumluluk kalbe aittir. Bunlar yüzünden mükâfat veya cezâ gören kalptir.

Kalbin ALLAH Teâlâ'ya kulluk etmek gibi, vücudu korumak görevi de vardır. Bu görevi yapması için de ona iki duygu verilmiştir. Bunlar, şehvet ve gazap duygularıdır. Kalb şehvet duygusuyla, vücudun muhtaç olduğu şeyleri alır; gazap duygusu ile de ona zarar veren şerleri defeder. Fakat o (kalb), şeytanın telkinlerine uyduğu zaman, bu iki duyguyu gayr-i meşru ve dolayısıyla vücuda da zarar veren işlerde kullanır. Böylece, ALLAH Teâlâ tarafından hayır için yaratılan şehvet ve gazap duyguları, kalb tarafından şerre âlet edilmiş ve şer hâline getirilmiş olur. Nitekim, çoğu insanlarda görülen durum da budur. Bu insanların kalpleri, şehvet ve gazaplarına ilim ve hikmet ışığında yön veren ve onları yaratılış maksatlarına uygun olarak kullanan hâkim ve âmir durumundan çıkmış, onların elinde ve emrinde esir ve her istediklerine uyan hizmetçi hâline gelmiştir. ALLAH Teâlâ, bu insanların

durumunu şöyle açıklamıştır: "Kötü duygularını (şehvet ve gazaplarını) ilâh hâline getirenleri görüp şaşmaz mısın? ALLAH bunları müstahak oldukları şekilde yoldan çıkarmış, kulak ve kalplerini mühürlemiş ve gözlerinin üzerine perde indirmiştir. Artık, ALLAH dilemedikçe bunları kim doğru yola getirebilir?" (Câsiye, 23), "Kötü duygularını ilâh hâline getirenleri görüp hayret etmez misin? Böylelerini sen mi ıslâh edeceksin? Sen bunların çoğunun söz dinlediklerini veya doğruyu bulmak için düşündüklerini mi sanıyorsun? Bunlar hayvanlar gibidirler. Hatta hayvanlardan daha idraksiz ve derinliksizdirler." (Furkan, 44), "Kalplerini bizi anmaktan gâfil kıldığımız, kötü duygularına uymuş ve işi gücü aşırılık olan kimselere boyun eğme." (Kehf, 28), "Kötü duygularına şuursuzca uymakta köpek gibidirler. Onları uyarsan da, uyarmasan da bunda ısrarlıdırlar. Ayetlerimize iman etmeyenlerin durumları budur. Bunu anlat da ibret alanlar bulunabilir." (A'râf, 176)

Kalbin Misâlleri

Kalbin vücuttaki fonksiyonunu daha iyi anlamak için şu misâller verilebilir:

1- Vücut saray, kalb efendi, akıl danışman, şehvet aşçı, gazap duygusu koruma memurudur. Efendi akla danışıp şehvet ve gazabı buna göre yönetirse, işler düzen bulur, saraya huzur ve mutluluk gelir. Fakat o, aklı çiğneyip şehveti dinler veya gazaba uyarsa işler karışır, huzur ve mutluluk kaybolur.

2- Vücut memleket, kalb sultan, akıl vezir, şehvet ve garaz birer düşmandır. Kalb akla danışıp ona göre bu düşmanlara karşı tavır ve tedbir alırsa, saltanatı devam eder. Fakat o, veziri dinlemez, düşmanların sözüne uyarsa, bunların tuzağına düşer, taç ve tahtı elden gider, hayatını da kurtaramaz.

3- Kalb avcı, akıl at, şehvet köpek, gazap silâhtır. Kalb akla binip köpek ve silâha hâkim olursa, avlanır ve selâmetle döner. Fakat, akıl atı yerine şehvet köpeğine biner veya gazap silâhını

dikkatsiz kullanırsa maskara olur ve kaza çıkarır; ihtimal, kendi kendini vurur.

Kalbin Özellikleri

İnsan kalbinin hayvanlarda bulunmayan iki özelliği vardır. Bunlar nazarî bilgiler edinme kabiliyeti ve bu ilimlere göre karar verip hareket etme yeteneğidir. Kalbin bu özellikleri sayesinde insan, faydalı ve zararlı şeyleri tarafsız bir şekilde birbirinden ayırma ve şehvetle gazap duygularına rağmen faydalı olan şeyleri yapma imkânına sahiptir. Bu özellikler insanda güçlendikçe, bu güzel sonuçlar da o ölçüde bâriz ve belirgin hâle gelirler. Fakat, bu özellik ve yetenekler gelişmezse, sonuçlar da karışık veya bütünüyle ters olurlar.

Nazarî ilimleri kazanmanın yolu tahsil ve tecrübedir. Tahsil ve tecrübe konularında ise insanlar çok farklı seviyelerdedirler. Bu sebeple, onların bilgi birikimleri, doğru ve yanlışı ayırma yetenekleri ve doğruya uyma istek ve kararlıkları çok farklıdır. Onların ALLAH Teâlâ'ya yakınlıkları da bu farklıklara göredir. Çünkü ALLAH Teâlâ'ya

yakın olmak, O'nu tanımaya, sevmeye ve emirlerine uymaya vesile olan ilimleri tahsil etmek ve bu ilimleri tatbik ederek O'nun rızasını kazandıran iş ve amelleri yapmak şeklindedir. Mekân ve mesafe itibarıyla ALLAH Teâlâ'ya yakın olmak veya O'ndan uzak bulunmak ise mümkün değildir. Bu cihetten en iyi insanlarla en kötü insanlar aynı seviyededirler. Bu hakikati bildiren Ayet-i kerimelerde ALLAH Teâlâ şöyle buyurmuştur: "Siz nerede olursanız ALLAH da sizinle beraberdir." (Hadid, 4), "Biz insanlara şah damarlarından daha yakınız." (Kaf, 16)

Peygamberlerin bilgi edinme yolu ise vahiydir. Onlar tahsil ve tecrübeye muhtaç olmaksızın vahiy yoluyla gerekli olan bütün bilgileri kazanırlar. Vahyin bir gölgesi durumunda olan keşif ve ilham yoluyla da bazı bilgileri elde etmek mümkündür. Vahiy gibi, keşif ve ilham da ALLAH Teâlâ'nın çok çeşitli olan rahmetinin bir tecellîsidir. Kendisi rahmeti hakkında şöyle buyurmuştur: "ALLAH'ın kendi kullarına açtığı

rahmeti kimse tutup hapsedemez." (Fâtir, 2)

Keşif ve ilhama mazhar olmak herkes için mümkündür. Ancak bundan fiilen yalnızca kalplerini ilâhî esintilere açanlar yararlanabilirler. Kalbi bu esintilere açmak ise, onu kötü huy ve amelden hâsıl olan bulanıklık ve kirlilikten temizlemek demektir.

Kalb kap gibidir. Kap bir şeyle dolu ise, ona başka bir şey girmediği gibi, kalb de kötü fikir ve duygularla dolu iken, ona iyi fikirler ve temiz duygular girmez. Bundan dolayıdır ki, kalpleri kötü şeylerle dolu olanlar, iyi şeylere karşı kör, sağır ve duyarsız olurlar. Bu sebeple, kalbi yaratılış hâlindeki temizlik üstünde muhafaza etmek, bu mümkün değilse, kirler ve çamurlar sıçradıkça tevbe edip pişmanlık duyarak onu tekrar temizlemek lâzımdır. Buna işaret eden bir âyette, "Kalbini temizleyen iflâh olur. Onu kirleten ise helâk olur." (Şems, 9, 10) buyurulmuştur.

Kalb, bir anlamda da mide gibidir. Mideyi zararlı ve zehirli şeylerden korumak ve yanlış bir

şey yenilip yutulmuşsa onu hemen yıkayıp temizlemek gerektiği gibi, kalbe karşı da bu şekilde davranmak gereklidir.

Özellikler, varlıkların kimlik ve hüviyetleridir. Bu sebeple, özelliklerini kaybeden varlıklar, kimlik ve hüviyetlerini kaybeder ve daha alt bir sınıfa düşerler. Meselâ, atı eşekten ayıran ve bundan üstün kılan özellikleri, onun daha çok koşması, manevra kabiliyetinin bulunması ve kişnemesidir. Bu sebeple, bir at, bu özelliklerini kaybettiği zaman, eşek derecesine iner, hatta ondan daha değersiz ve kıymetsiz bir hâle gelir. Çünkü, bu at eşeğin özelliklerine de tam sahip değildir. Tıpkı bunun gibi, insanı da diğer varlıklardan ayıran ve üstün kılan özellikleri, onun ilim öğrenmesi ve öğrendiği ilmi uygulama iradesinin bulunmasıdır. Bu itibarla, bir insan ilim öğrenmez veya ilmi kullanma iradesini göstermezse, o insan hayvan derecesine iner ve sonradan olma bir hayvan olduğu için de soylu hayvanlardan daha aşağı olur.

İlimlerin en iyisi, ALLAH Teâlâ'yı tanımak, O'nun sıfat ve fiillerini, büyüklük ve yüceliğini ve bunların delillerini bilmektir. İnsan, bu bilgi ile kemâl bulur, mükemmelleşir ve ALLAH Teâlâ'ya yakın olma ve cennete girme liyâkatini kazanır. Bu bilgi, melekleri de yüceltmiştir.

İlimlerin en kötüsü ise, şeytanî bilgilerdir. Bu bilgiler, insanı mükemmelleştirmez ve şereflendirmezler. Aksine, onu alçaltıp şeytanların seviyesine indirirler. Küfür ve inkâr yollarını bilmek, hile yöntemlerini bilmek, günahların çeşitlerini bilmek bu bilgilerdendir. Bu bilgiler, sahibinin cehâletini arttıran ve onun fıtrî meziyetlerini de bozan unsurlardır. Bu bilgilerle yükselmek ve kurtulmak mümkün olsaydı, bunları en iyi bilen şeytanlar yükselir, dünya ve ahirette lanete uğramaktan ve taşlanmaktan kurtulurlardı.

Bu iki ilim türleri yanında, ne iyi, ne de hadd-i zatında kötü olmayan faydasız ilimler vardır. Ancak tahsilinin zaman alması, zihin dağarcığında yer kaplaması ve insanı bir şey bilir

zannına kaptırması sebebiyle, bu ilimler de sonuçta kötü ilimler sınıfına dahil olurlar. (Zamanımızda insanların büyük kısmı, bu faydasız, sonuçta da zararlı hâle gelen ilimlerle oyalanmaktadırlar. Dedikodularla dolu gazeteleri okumak, laf ve güzaftan öteye geçmeyen televizyon programlarını seyretmek, bu insanları dünya ve âhiretlerine yarayan gerçek ilimleri tahsil etmekten ve sâlih amel işleyip ahirete hazırlanmaktan alıkoymuştur.)

ALLAH Rasûlü (as), ALLAH Teâlâ'dan faydalı ilimler istemiş, faydasız ilimlerden ise O'na sığınmıştır. Faydalı ilimler kalbi nurlandırıp aydınlatır; duyguları da terbiye ve ıslah eder. Faydasız ilimler ise kalbi karartır, duyguları da bozup kötüleştirir. ALLAH Teâlâ, bir kısım müminlerin kalplerini içinde fanus yanan bir pencereye, bir kısmının da kalplerini bizzat yanan fanusa benzetmiş, (Nur, 35) kâfirlerin kalplerini ise, gece karanlığında dalgalanan fırtınalı bir denizin dehşetli hâli gibi göstermiştir. (Nur, 40)

ALLAH Rasûlü (as) şöyle buyurmuştur: "Müminin kalbi lekesizdir, içinde yanan bir ışık vardır. Kâfirin kalbi ise simsiyahtır ve baş aşağıdır." (Ahmed, Taberanî)

Hz. Ali (ra) şunu söylemiştir: "ALLAH Teâlâ'nın sevdiği kalb, şefkatte çok yufka ve ince, yakîn ve imanda çok safi, açık ve net, dindarlıkta çok sebatlı, dayanıklı ve kuvvetli olan kalptir."

Kalbin Sıfatları

Bil ki, kalbin dört sıfatı vardır. Bunlar şehvet (istemek, arzu duymak), gazap (kızmak, saldırmak), kibirlenmek ve bilmektir. İnsan kalbinde toplanan bu sıfatlardan her biri tek başına bir mahluk türünün öz yapısı ve özelliğidir. Bunlardan şehvet domuzun belirleyici huyu ve sıfattır; gazap yırtıcı hayvanların, kibirlenmek şeytanın, bilmek ise meleklerin ayırıcı huyları ve sıfatlarıdır. Bu sebeple, bir kalpte bu huy ve sıfatlardan hangisi ağır basar ve ileri giderse, o kalbin sahibi bu sıfatın kendisi için zat ve öz olduğu mahluk türüne yaklaşır ve kendisinde bu

mahluk türünün ahlâk ve amelleri ortaya çıkar. Bu böyle olduğu için, bir kalb helâl ve haram ayırımı yapmadan ve ölçü, sınır tanımadan hep istemek huyunda olursa, onun sahibi oburlukta meşhur olan domuz türüne dahil olur. Kalb, haksız kızgınlık ve yırtıcılık huyunda olursa, sahibi bu sıfatta meşhur olan köpek, yılan, akrep gibi yırtıcıların sınıfına dahil olur. Kalb, kibir ve enâniyet huyunda olursa, sahibi şeytan kısmına girer. Kalb ilim ve marifet kazanma huyunda olursa, sahibi melekler mertebesine çıkar, meleklere mahsus faziletler ve olgunluklar kazanır ve kendisinde ALLAH Teâlâ'ya zevk ve iştiyak içinde kulluk ve ibadet etme meyli gelişir.

Mahlukların hakikatleri onların şekil ve suretleri değil, huy ve ruhî özellikleridir. Bu sebeple, örneğin domuz, bilinen şekliyle değil, şehvet ve oburluğuyla domuzdur; menfur ve iğrenç olması da bu yüzdendir. Köpek de şekli, et ve kemiğiyle değil, yırtıcılığı, hasisliği ve dalkavukluğuyla köpektir. Şeytan ve melek de,

maddî varlıklar olmamak yönüyle birbirine benzerler. Onları ayıran yön ise meleklik ve şeytanlık huylarıdır. Bu huy meleğin hayrı sevmesi ve ona hizmet etmesi, şeytanın ise şerre mübtelâ olması ve şer için çalışmasıdır. Hâl bu olunca, şekil ve sureti farklı olmakla birlikte, insan huy, ruh ve öz itibarıyla geçen varlıklardan hangisine benzerse, hakikatte o taifedendir. Bundan dolayı, kıyâmet gününde bir kısım insanlar bir kısım hayvanların suretinde haşrolunurlar.

Rüya ve uyanıklık hâlindeki keşiflerde de, insan şehveti köpek, onun gazabı domuz, kibir ve enâniyeti şeytan suretinde görünür. Kalb ilâhî marifet kazanıp ibadetlerden destek ve kuvvet alırsa, bu huy ve duygularını da değiştirir veya hiç olmazsa kendisini onların şerrinden korur.

Kâfir ve fâsıkların kalpleri ise, bu hayvan menşeli huy ve duygulara boyun eğip teslim olur. Bu sebeple, bu insanlar hayvanî hislerini ilâh derecesine çıkarır ve gece gündüz onların tatmini için çalışırlar. Bunu yaptıkça da küçülürler. Çünkü,

abid (ibadet eden) her zaman mabud'tan (ibadet edilenden) aşağıdır. Bu duruma göre, mabudu köpek, domuz ve şeytan olan insanlar, bu iğrenç ve değersiz varlıklardan daha iğrenç ve değersiz olurlar. Kur'ân-ı Kerim'deki, "Onlar hayvanlar gibidirler ve hatta daha âdidirler." (A'râf, 179) âyeti de bu mânaya işaret etmiştir.

Kalplerin huzur ve itmi'nan bulması, ALLAH Teâlâ'yı çokça zikretmekledir. Kur'ân-ı Kerim'de, "Gerçektir ki, kalpler ALLAH'ı zikretmek ve anmakla itmi'nan bulurlar." (Ra'd, 28) buyurulmuştur. Kalplerin kararıp mühürlenmesi ise, günah ve kötülük işlemekledir.

Kur'ân-ı Kerim'de şöyle buyurulmuştur: "Hayır! Kazandıkları günahlar kalplerine paslı kılıf olmuştur." (Mutaffifîn, 14)

"Biz, onların kalplerini günahlarıyla mühürleyince onlar artık duymazlar." (A'râf, 100), "ALLAH onların kalplerini mühürlemiş de bu yüzden anlamazlar." (Tevbe, 93)

Kalplerin üzerindeki karanlık ve mührün

açılması ve sahiplerinin gerçekleri duyar ve anlar hâle gelmeleri ise, takva sayesindedir. Onun için Kur'ân-ı Kerim'de şöyle buyurulmuştur:

"ALLAH'a karşı takva hâlinde olun ve O'nu dinleyin." (Mâide, 108), "ALLAH'a karşı takva hâlinde olun ki, ALLAH size (gerçekleri) öğretsin." (Bakara, 282)

ALLAH Rasûlü (as) şunları söylemiştir: "Kul bir günah işlediği zaman, kalbinde siyah bir leke oluşur. Eğer ondan vazgeçip tevbe ederse, leke silinir. Aksi takdirde o giderek çoğalır ve bütün kalbi istilâ eder.", "Müminin kalbi lekesizdir, içinde parlayan bir ışık vardır. Kâfirin kalbi ise simsiyahtır ve baş aşağıdır.", "ALLAH bir kuluna iyilik irade ederse, onun kalbine bir vaiz yerleştirir." (Ed-Deylemî/Musnedul-Firdevs)

Günahların kirleriyle karanlık içinde kalan kalb, uzağı göremeyen zayıf göz gibi, ahireti görmez; görmeyince düşünmez; düşünmeyince de özlemez. Ahiret inancından meydana gelen boşluğu da dünya ile doldurmaya kalkar. Fakat

dünya küçüktür, ahiretin yerini tutmaz. Bu sebeple de, dünyayı hayâlinde şişirip büyütür. İşi böylece hallettiğini zannettikten sonra da artık yapılan nasihat ve uyarıları dinlemez ve hatta hayâlinin yıkılmaması için bunlardan şiddetle çekinir ve onlara kötü tepki gösterir. İbretli hâdiseler de artık bu kalbi etkilemez ve ona anlamlı gelmezler. Tesadüf fikri onun tutunduğu daldır. "Bu da geçer!" tesellisi de onun koltuk değneğidir.

İlimler Açısından Kalbin Durumu

Kalb ayna gibidir; günahlarla kararır, hayırlarla cilalanır. Ayna parlak olduğu ve üzerinde perde bulunmadığı zaman, karşısındaki eşyanın suretleri ona aksedip içine yerleştikleri gibi, kalb de küfür ve günahkârlığın karanlığı ve kirliliğiyle örtülmediği zaman, ilgilendiği ve alâka duyduğu eşyanın hakikatleri ona aksedip içine girerler. Bu da o şeylerin bilgisinin kalpte hasıl olması sonucunu doğurur. Bu bilginin onda hâsıl olması için kalbin parlak olması, bilgiye talip olması ve konuya yönelip teveccüh ve dikkat,

göstermesi lâzımdır. Bu şartlar gerçekleşmediği takdirde, ters çevrilen ayna olayında da olduğu gibi, bir şey görmek anlamak ve bilmek mümkün değildir. Bu sebeple, Kur'ân-ı Kerim'de şöyle buyurulmuştur:

"Bizim yolumuzda cihad edenlere yollarımızı göstereceğiz." (Ankebût, 69) Bu âyetteki cihadın bir mânası da doğru bilgiyi aramak ve bunun için cehd ve çaba göstermektir. Bunun kadar önemli olan diğer bir şart da bilgiyi olduğu gibi kabul etmeye niyetli ve istekli olmaktır. Bu ise şartlanmışlıktan, bir mezhep veya görüşün taassubundan hâli olmak ve gerçekleri peşin kabuller veya dünyevî mülâhazalarla değiştirmeye kalkmamak demektir.

Kalb hakikatlere ilgi duymadığı zaman, onlardan habersiz kalır. Bu yüzdendir ki, dünya ilimlerinde çok bilgili olan pek çok insan, din ilimlerinde câhillerden daha mahrumdurlar. Çünkü bilgi ilgi ister. Bunda şaşılacak bir şey de yoktur. İnsan bakmadığı zaman, önündeki koca

kâinatı bile görmez. Görmediği şeyi de bilmez. ALLAH Teâlâ şöyle buyurmuştur:

"Göklerde ve yerde nice âyetler (deliller, dersler ve ibretler) vardır. Fakat onlar bu âyetlerden yüz çevirip geçiyorlar." (Yûsuf, 105)

ALLAH Rasûlü (as), "Her çocuk, İslâm fıtratıyla dünyaya gelir. Fakat anne ve babası onu telkinlerle kendi dinlerine çekerler." buyurmuştur. (Müttefekun aleyh) Bu hadiste sözü edilen İslâm fıtratı, İslâm'ı kabul etmek için şart olan kalbin sağlık ve temizliğidir. Anne ve babaların telkinleri, genel olarak da çocuklara verilen yanlış bilgi ve eğitim onların kalplerini bozucu ve kirletici etkiler yaparlar. Bundan sonra da bu insanlar temiz fıtrat dini olan İslâm'a karşı hasım ve düşman hâline gelirler. ALLAH Rasûlü (as) bir hadis-i şerifte de şöyle buyurmuştur:

"Şeytanlar, insanların kalpleri etrafında yığılıp onları örtmezlerse, bu kalpler göklerin melekûtunu (derinliklerini) görebilirler." (Geçti) Buradaki şeytanlardan maksat, sadece ilk akla

gelen cinnî şeytanlar değildir; onlar gibi kalplerle hakikatlerin arasına girip perde oluşturmaya çalışan bütün unsurlar da buna dâhildir.

ALLAH Teâlâ şöyle buyurmuştur: "ALLAH, bir insana hidAyet vermek isterse, onun kalbini İslâm'ı kabul edecek şekilde açıp genişletir. Bir insanı saptırmak isterse de, onun kalbini daraltıp oksijensiz kalmış gibi sıkıştırır." (En'âm, 125)

ALLAH Rasûlü (as) şöyle buyurmuştur: "İnsanların en hayırlısı, kalbi temiz ve pâk olan; kalbinde hile, zulüm, hıyanet, kin ve hased bulunmayan kimsedir."

İman Mertebeleri

İmanın üç mertebesi ve çeşidi vardır.

Birincisi, avam halkın imanıdır. Bu iman mertebesinde kalb kapalıdır. İman, çevrenin ve geleneğin etkisiyle kazanılır. Bu iman, geçerli olmakla birlikte son derecede zayıf ve dayanaksızdır. Her zaman şüpheye açık ve sönüp gitmek tehlikesine maruzdur.

İkincisi, kelâmcıların imanıdır. Bu iman

mertebesinde de, genel olarak kalb kapalıdır. Bu mertebenin öncekinden farkı ve üstünlüğü, burada imanın bir takım aklî delillerle ispatlanması ve desteklenmesidir.

Üçüncüsü ise, kalpleri açık olanların imanıdır. Bu, en sağlam, en köklü ve en mükemmel imandır. Bu imâna şüphe sokmak mümkün değildir. Bütün dünya halkı başka türlü inansa ve başka şeyler söylese, her yer şeytanlarla dolup taşsa bu imanın sahibi bunlardan en ufak bir şekilde etkilenmez.

Bu üç iman mertebesini bir misâl ile izah etmek gerekirse, şöyle deriz: Bir insanın binanın içinde olduğuna üç şekilde inanılabilir.

Bunlardan birincisi, doğru sözlü olduklarına güvenilen kimselerin bunu haber vermeleridir. Bunlar bunu haber verince, o insanın binada olduğuna dâir inanç ve kanaat oluşur. Çünkü, bu kimseler yalan söylemezler. Yalan söylemeyen kimselerin sözleri de güven ve itmi'nan verir. İşte bu, avam halkın imanına

misâldir. Çünkü bunlar, büluğ yaşına geldiklerinde anne, baba ve çevrelerinden ALLAH Teâlâ'nın varlığını ve O'nun ilim, kudret, hikmet ve rahmet sahibi olduğunu, Muhammed (sa)'ın hak peygamber olduğunu, haşır ve kıyâmetin hak olduğunu, cennet ve cehennemin iyi ve kötü insanların ebedî kalacakları mükâfat ve cezâ yerleri olduğunu ve kendilerinin bu şekilde iman ettiklerini duyarlar. Bunun üzerine onlar da iman ederler. Ancak, bu iman, muhalif sözlerin etkisiyle şüpheye sürüklenebilir. Kaldı ki, bu şekildeki iman sadece müslümanlara da mahsus değildir. Diğer din mensupları ve hatta müşrikler ve dinsizler de, inanç veya inançsızlıklarını bu şekilde kazanırlar.

İkincisi, binanın içindeki insanın sesini duymaktır. Onun senini duymak, onun orada bulunduğuna dâir kuvvetli bir delildir. Fakat, bu delile de bir dereceden sonra şüphe girebilir. Çünkü, sesler birbirine benzerler ve birinin sesi taklit de edilebilir. Bu sebeple, duyulan ses, o insanın sesi olmayabilir. Zayıf da olsa, bu ihtimal

mevcuttur. Bu ihtimal, bu şekildeki bir imanı da kesin olmaktan çıkarır.

Üçüncüsü ise, bizzat binanın içine girip insanı orada görmektir. Binaya girip onu orada gözleriyle gören bir kimse, artık bu konuda hiçbir şüpheye açık değildir. Çünkü insanın kendi gözleriyle gördüğü şeyde tereddüt etmesi imkânsızdır. İşte, kalbi açık olup iman hakikatlerini bizzat gören bir kimsenin imanı da böyledir. Bu iman mertebesine hakikî marifet ve yakinî müşahede denir. Bu iman, ilim ve amelin müşterek meyvesi olan iç aydınlığının ürünüdür.

İlimlere Nisbetle Kalbin Durumu

Bil ki, ilimler ya aklî veya naklidirler. Aklî ilimler, akla dayanan, kaynağı akıl olan ilimlerdir. Naklî ilimler ise, şer'î ilimler, yani din ve şeriatın öğrettiği ilimlerdir. Bu ilimler nakil ve rivAyete dayanırlar. Aklî ilimler de, ya uhrevî veya dünyevîdirler. Yani konuları ya ahirete müteallik olan iman, ibadet ve ahlâk bahisleridir; ya da dünyaya ait olan ve bu dünya hayatıyla ilgili

bulunan bahislerdir. Aklî ilimler, diğer bir açıdan zarurî ve kesbî olmak üzere ikiye ayrılır. Zarurî ilimler, doğruluğu delil istemeyen ve kendiliğinden insan kalb ve dimağında oluşan bilgilerdir. Kesbî ilimler ise (bunlara, nazarî ilimler de denir), akıl ve dimağı çalıştırmak, delil aramak ve araştırmak sonunda kazanılan ilimlerdir.

Göz, maddî olan şeylerin suret ve görüntülerine makes olduğu gibi, kalb de bu ilimlerin manevî suret ve görüntülerine makestir. Göz kör olduğu zaman, görüntü alamadığı gibi, kalb de mühürlendiği zaman ilimleri almaz. Gözle kalb arasındaki bu benzerlikten dolayı, ALLAH Teâlâ, kalbin mühürlü hâlini körlüğe benzetmiş ve şöyle buyurmuştur:

"ALLAH bu kimselere lanet etmiş, onları sağırlaştırmış ve gözlerini kör etmiştir." (Muhammed, 23), "RABBİnden sana indirilen şeyin hak olduğunu bilen, kör olan gibi midir?" (Ra'd, 19), "Bu dünyada kör olan, ahirette beter kör olur." (İsrâ, 72), "Onların gözleri kör olmasa da,

kalpleri kördür."(Hac, 46)

Kalbin ilim ve hakikatleri idrâk etmesini temin eden fıtrî nur ve ışığa 'basiret' denir. Ayet-i kerimelerde sözü edilen kalb körlüğü, ALLAH Teâlâ’nın yaratırken her kalbe soktuğu bu basiret ışığının küfür, nankörlük ve günahlar yüzünden sönmesidir. Bu ışık sönünce kalb, ışığını kaybeden göz hâline gelir. Işıksız bir gözün varlıkla yokluğu aynı olduğu gibi, böyle bir kalbin varlık ve yokluğu da aynıdır.

Kalple göz bu zikredilen cihette birbirine benzese de, kalbin körlüğü sonuç itibarıyla daha büyük bir musibettir. Çünkü, göz körlüğüyle dünya hayatı zarar görürken, kalb körlüğüyle ahiret hayatı kökten gider. Ayrıca, kalb kör olduğu zaman gözün görmesi de, idrâke dönüşmediği için fazla bir işe yaramaz. Halbuki kalb açıksa, gözün körlüğüne rağmen, ilim, marifet, edep ve fazilet öğrenmek ve bunlarla kemâl mertebelerine çıkmak mümkündür.

ALLAH Teâlâ, anlatılan benzerlikten dolayı

kalbin ilim ve hakikatleri idrâk etmesini, görmek lafzıyla ifade etmiştir. Örneğin, ALLAH Rasûlü hakkında, "Onun kalbi gördüklerini yalanlamadı." (Necm, 11), İbrahim (as) hakkında da, "Biz İbrahim'e göklerin ve yerin gizli hakikatlerini gösterdik." (En'âm, 75) buyurmuştur.

Kalb açısından aklî ilimlerle şer'î ilimler arasındaki farka gelince; şer'î ilimler kalbin manevî hastalıklardan temizlenmesini ve kemâl bulmasını sağlarlar. Aklî ilimler ise, tek başlarına bu alanda çok az bir işe yararlar. Onun için maddî ilimlerinin çokluğuna rağmen, dinî ve şer'î ilimlerden yüz çevirenler, ahlâkî zaaflardan ve amelî kusurlardan kendilerini kurtaramazlar. Kur'ân-ı Kerim'de bunlar hakkında, "ALLAH onların kalplerini temizlemeyi irade etmediği için, onları dinî ilimlerden uzaklaştırmıştır. Onlara dünyada kötülüklerinin mahcubiyeti, ahirette de elemli bir azap vardır." (Mâide, 41) buyurulmuştur.

Gerçek bu olduğu için, insanların Kur'ân ve Sünnet nurlarından uzak iken, yalnızca fen ve

madde ilimleriyle olgunlaşacaklarını zan ve iddiâ edenler, büyük bir aldanış ve yanılgı içindedirler. Aklî ilimler vücudu besleyen gıda gibidirler; şer'î ilimler ise ilaç gibidirler. Gıda ilaç yerine geçmediği gibi, aklî ilimler de şer'î ve dinî ilimlerin yerine geçmezler. Bu sebeple, ilacı bırakıp fazla miktarda gıda almak vücudun hastalığını gidermediği, hatta bazı hâllerde onu arttırdığı gibi; dinî ve şer'î ilimleri terk edince, yalnızca maddî ve aklî ilimlerle ahlâk ve nefsin kusurlarını gidermek de mümkün değildir. Hatta bu durumda bu ilimler çoğu kimselerin ruh, kalb ve akıllarını ifsat edip bozar. Aklî ilimlerle şer'î ilimlerin birbirine zıt olduklarını ve bir araya gelemediklerini zan etmek de kalb körlüğü ve cehâlet eseridir. Bunu böyle zannedenler, ya bu ilimlerin ikisini de bilmeyen veya onlardan sadece birini bilip diğeri hakkında kötü zan ve tahmin yürüten kimselerdir. Hakikatte ise, bu iki ilim tıpkı gıda ve ilaç gibi, insanların değişik ihtiyaçlarını karşılayan ve sonuçta birbirini tamamlayan

şeylerdir. Bu sebeple, bunların ikisi bir arada olmadıkça, insanın (ve toplumun) bir kısım ihtiyaçları açıkta kalır ve onun mutlu olması zorlaşır.

Birbirine zıt olan şey bu ilimlerin kendileri değil, onlarla dünya veya ahiretin aynı öncelikle aranmasıdır. Bu sebeple, bu arayışta yalnızca dünya veya yalnızca ahirete öncelik vermek mecburiyeti vardır. Hz. Ali (ra)'ın benzetmesiyle, dünya ve ahiret bir terazinin iki kefesi gibidirler. Bu kefelerden hangisine fazla ağırlık konulsa, diğeri hafif kalır. Bundan dolayıdır ki, dünyaya öncelik verip onu esas maksat hâline getirenler, ister istemez ahiret işlerinde gevşek ve gönülsüz olurlar. Bunun gibi, ahireti öne çıkaranlar da dünyanın fuzulî işlerine, nefsin heva ve heveslerine karşı isteksiz ve talepsiz olurlar. Bunları bu işlere karşı isteksiz görenler, onları az zekâlı zannederler. Halbuki, onlar insanların en zeki ve akıllılarıdır. Az zekâlı ve akılsız olanlar ise, birincilerdir ki, bunlar dünyanın fâni ve geçici

olduğunu, bitmek üzere bulunduğunu, ahiretin ise ebedî ve sonsuz olduğunu, bu itibarla onu dünyaya tercih etmenin gerektiğini anlamaktan âciz kalırlar ve bu idrâk aczi onlara çok pahalıya mal olur. ALLAH Teâlâ, bunlar hakkında şöyle buyurmuştur: "Onlar, hidAyet karşılığında dalâleti satın almışlardır. Bu suretle yaptıkları ticaret kâr getirmemiş ve kendileri bu işte isabetli davranmamışlardır." (Bakara, 16), "Onlar, dünya hayatının görünen yüzünü bilirler; onun iç yüzünden ve ahiretten ise habersizdirler." (Rûm, 7), "Bize kavuşmayı beklemeyen, dünya hayatına razı olan, onunla yetinen ve âyetlerimizden gaflet edenlere bu kötü tutumlarından dolayı ateş vardır." (Yûnus, 7), "Bizi anmaktan ve dinimize uymaktan yüz çeviren ve bilgileri o kadarına yettiği için sadece dünya hayatını isteyen kimselerden yüz çevir." (Necm, 29)

Hasan el-Basrî (ra) şöyle demiştir: "Biz öyle bir nesle (Sahâbileri kasdediyor) yetiştik ki, siz onları görseydiniz, ahiret işlerine verdikleri şiddetli

önemden dolayı onları deli zannederdiniz. Onlar da sizi görselerdi, dünyaya gösterdiğiniz bu şiddetli rağbetten dolayı size zındık derlerdi."

İnsanlar genelde ya aklî, ya da naklî ilimlerde uzmanlaşırlar. Bu gerçek, bu ilimlerin birbirine zıt ve ters olmalarından dolayı değil, insanın zihnî kapasitesinin ve kısa ömrünün bu iki ilimde birlikte uzmanlaşmaya yeterli olmamasından dolayıdır. Bu da aklî ilim alimleriyle naklî ilim âlimlerinin birbirine muhtaç olmaları sonucunu ve bunların birbirinden yüz çevirmemelerinin lüzum ve zaruretini ortaya çıkarır.

"Dinsiz ilim kör, ilimsiz din topaldır." denilmiştir. Kör ve topal birbirine muhtaç oldukları gibi, dinle ilim de birbirine muhtaçtırlar.

İlim Tahsil Etmekle O'nun İlhamına Mazhar Olmak Arasındaki Fark

Aklî ilimleri biraz evvel zarurî ve kesbî olmak üzere ikiye ayırdık. Zarurî ilimlerin hepsi ilham mahsûlüdürler. Bu sebeple, bu ilimlerde

âlim-câhil, büyük-küçük ayırımı olmaksızın bütün insanlar ortaktırlar. Hatta, bu ilimlerin daha basit şekilleri bütün hayvanlara da ilham edilir. Hayvanlar, kendilerine ilham edilen bu ilimlerle hayatlarını sürdürürler. ALLAH Teâlâ, bu önemli gerçeği Hz. Musa'nın dilinden şöyle anlatmıştır:

"RABBİMİZ, her şeyi yaratan ve onlara hidAyet verendir." (Tâ hâ, 50)

Kesbî ilimlere gelince, bu ilimler genelde kitap okumak, tefekkür etmek ve araştırmakla elde edilirler. Ancak bazen bunlar da doğrudan doğruya ALLAH Teâlâ tarafından kalbe ilham edilirler. Kur'ân-ı Kerim'deki, "ALLAH'a hakkıyla kulluk edin ki, O size (ilimleri) öğretsin." (Bakara, 282) âyeti bu hakikate işaret etmiş ve ilhamın ALLAH Teâlâ'ya hakkıyla kulluk etmenin bir mükâfatı olduğunu bildirmiştir.

Bu ilhamın nasıl oluştuğuna gelince; daha önce de açıkladığımız gibi, ALLAH Teâlâ insan kalbini bir ayna gibi yaratmıştır. Eğer bu ayna küfür ve günahlarla kirletilip üzeri örtülmezse,

diğer aynaların karşılarındaki şeylerin suretlerini çekip almaları gibi, kalb aynası da Levh-i Mahfuz'daki nurlu yazıların akislerini çekip alır. Levh-i Mahfuz ise, ilm-i ilâhîden (ALLAH Teâlâ'nın ilminden) mahlukata taalluk eden kısmının yazılmış bulunduğu büyük ve benzersiz bir kitaptır. ALLAH Teâlâ, bu mübarek kitap hakkında şöyle buyurmuştur: "Yaş ve kuru ne varsa, bu açıklayıcı kitapta mevcuttur." (En'âm, 59), "O, yazılmış bir kitaptır. Mukarreb (en yüksek derecedeki) melekler, onu okurlar." (Mutaffifîn, 21)

Meleklerin vasıf ve ahlâkını taşıyan ve onlar gibi, ALLAH Teâlâ'ya mutlak itâat ve kulluğu yaşayan kimseler de, mertebelerine göre, bu kitabı okurlar. Ancak bunların Levh'i okumaları, bilinen okumak şeklinde değil; Levhteki ışıklı yazıların ALLAH Teâlâ'nın irade ve kudretiyle kalbe yansımasıdır. Bu, ilhamın bir türüdür. Meleğin kalbe konuşması veya ALLAH Teâlâ'nın bilgiyi kalpte yaratması da ilhamın diğer türleridir.

İlhamın gelmesi ve kalpte oluşması kulun ihtiyar ve isteğine bağlı değildir. Onun zamanını da kendisi tayin edemez. Vahiyde de durum böyledir. Bu sebeple, ALLAH Rasûlü (as) da istediği zaman vahiy alamazdı. Vahiy, ALLAH Teâlâ'nın istemesi üzerine Cebrail (as) tarafından getirilirdi. ALLAH Rasûlü (as), Cebrail'e, "Niçin bizi daha sık ziyaret etmiyorsun?" diye sormuş, meleğin dilinden şu âyet indirilmiştir: "Biz ancak RABBİnin emriyle ineriz. İnişimiz, dönüşümüz ve bekleyişimiz O'nun tarafından tayin edilir. RABBİn hiçbir şeyi kendi hâline bırakmaz." (Meryem, 64)

İnsanların kalpleri genelde Levh-i Mahfuz'dan yansıyan bilgileri alabilecek parlaklıkta olmadığı ve üzerlerinde beşeriyet ve gaflet örtüsü bulunduğu için, genelde ilhamlar ilâhî lütuf esintileriyle bu perde kaldırılıp kalbe cila sürüldüğü anlarda gelirler. Bu esintiler ise, ibadet, zikir ve tefekkür sırasında ve şerefli zaman ve mekânlarda yoğunlukludur.

Gelen ilhamın ALLAH Teâlâ tarafından

doğru olup olmadığının mihenk ve mi'yarı Kur'ân ve Sünnet'in açık ve kesin beyanlarıdır. Bu sebeple, bu beyanlara uyan ilhamlar, ALLAH Teâlâ tarafındandır; onlara uymayan ilhamlar ise şeytanın kalb ve dimağa üflediği dalâletlerdir. Kur'ân-ı Kerim'deki, "Şeytanlar, kendi dostlarına ilham verirler." (En'âm, 121), "Onlardan bir kısmı diğer kısmına (cinnî şeytanlar insî şeytanlara) aldatmak maksadıyla süslü ve gösterişli sözler ilham ederler." (En'âm, 122) gibi Ayet-i kerimeler, şeytanların da ilhamlarının bulunduğunu haber vermiş ve aldatıp saptırmaya yönelik olan bu ilhamlara kanmamak için uyarıda bulunmuşlardır.

(Bütün ilhamların ALLAH Teâlâ tarafından olmaması gerçeği de, kitabî ilimlerin ilham ilminden daha sağlam ve dolayısıyla ondan daha üstün olduğunu kanıtlamaktadır. Bu da, bazı sufilerin kendilerini bâtın âlimleri, gerçek âlimleri de zahir âlimleri diye sınıflandırarak bâtın lafzından kendilerine bir üstünlük çıkarmaya çalışmalarının anlamsız ve boş bir gurur olduğunu

göstermektedir. Kaldı ki, ALLAH Teâlâ yanında makbul ve üstün olmak, bâtın veya zahir âlimi olmakla değil, takva sahibi olmakladır. ALLAH yanında en aziz olanınız takvası en fazla olanınızdır." (Hucurât, 13) Ayet-i kerimesi bu konuda şaşmaz ölçü ve yanılmaz hakemdir.)

İlham ilmini kazanmanın yolu nefisle mücadele etmek, onu kötülüklerden çekmek ve tâatlara zorlamak, dikkat ve himmeti ALLAH Teâlâ'nın razı olduğu işler üzerinde yoğunlaştırıp teksif etmek, fuzulî işlerden sakınmak ve kalbi kötü duygu, tasavvur ve tereddütlerden temizleyip arındırmaktır. Sufiler bu işleri yapmaya "riyazet" demişlerdir.

(Ancak kanaatimize göre, riyazeti ilim elde etmenin ve ilhama mazhar olmanın bir yolu olarak görmek yerine, onunla ALLAH Teâlâ'nın rızasını tahsil etmeyi, kıyâmet günündeki hesabın ağırlığından necat bulmayı ve cennetin yüksek derecelerini kazanmayı amaçlamak daha doğru bir yaklaşımdır. Çünkü ilim öğrenmenin esas yolu

ilham değil, okumaktır. Bunun araçları da kitap, kalem ve mürekkeptir.

Bundan dolayıdır ki, ALLAH Teâlâ, beşeriyete gönderdiği ilk vahiy mesajında "Oku!" emrini vermiş, kalemle öğretimi bir nimet saymış, kitap ve kalemle yemin etmiştir.

ALLAH Rasûlü (as) da, "Kıyâmet gününde âlimlerin mürekkebi şehidlerin kanıyla tartılacaktır." buyurmuştur.

İlim öğrenmenin yolu ve kapısı okumak olunca, okuma emri "Evlere kapılarından girin." (Bakara, 189) Ayetiyle de verilmiş olmaktadır.

ALLAH Rasûlü (as) da, Kur'ân öğrenim ve öğretimini teşvik ederek, "En hayırlınız Kur'ân'ı (ve Kur'ân ilmini) öğrenen ve öğretendir." buyurmuş, bunu ilhama bırakmamıştır. Kaldı ki, ilhama mazhar olmak için önerilen aşırı (insan takatini aşan) riyazet, ilme kapı açmak yerine aklı bozar ve hayâllerin ilim zannedilmesine sebep olur. Bu şekilde akıl dengeleri bozulan bazı sufiler, "şatıh" denilen saçma sapan ve abuk sabuk sözler

söylemişlerdir. İlmini Kur'ân okumaktan alanlar ise, bu sözleri küfür sayıp onlardan şiddetle sakınmışlardır.)

Bir Misâl:

RivAyet edildiğine göre, Rum ve Çinli sanatkârlar, bir sultanın meclisinde sanat, resim ve nakış işlerini konuşmuşlar ve bu iki taifeden her biri kendilerinin bu işte üstün olduklarını ileri sürmüşlerdir.

Bunun üzerine sultan onları imtihan etmek istemiş ve her bir taifeye sarayının bir odasını vererek onu bahçedeki ağaç ve çiçek resimleriyle süslemelerini emretmiştir.

Rum sanatkârlar, bu iş için çok para harcayarak değişik renkte boyalar getirmişler ve bunlarla resim ve nakışları duvara geçirmeye çalışmışlar.

Çinli sanatkârlar ise, para harcayıp boya almamışlar ve bunun işçiliği için zaman da harcamamışlar; bunlar sadece cila getirmişler ve onunla duvarı ayna gibi parlatmışlardır. Duvar

cilalanıp ayna gibi parlayınca da, bahçeyi olduğu gibi içine çekmiş ve onu tabiî ve üstün olan güzelliğiyle yansıtmıştır.

Sultan Çinli sanatkârların yaptığı işi görünce, onları daha çok takdir etmiş ve daha büyük lütuflarla mükafatlandırmıştır.

Çünkü birinci taifenin yaptığı işte beşerin kusurlu ve eksik sanatını, ikinci taifenin yaptığı işte ise ALLAH Teâlâ'nın mükemmel sanatının orijinalini görmüştür.

Bu misâl, karanlıkta bırakılmış bir kalbin ses ve harflerden ilim kazanması ile, amel ve ibâdet cilâsıyla parlatılmış bir kalbin Levh-i Mahfuzdan akisler alması arasındaki farkı gösteren bir misâldir.

Ayrıca, kitaplardaki ilimler sınırlı iken; amel ve ibadet, yani takva ile ilhama mazhar olanlar için yer ve gök ilimlerle doludur. ALLAH Teâlâ şöyle buyurmuştur:

"Gece ve gündüz değişimlerinde ve ALLAH'ın göklerde ve yerde yarattığı şeylerde

takva sahipleri için deliller ve ilimler vardır." (Yûnus, 6)

Bunlar için Kur'ân da ilimler hazinesidir. "O muttakiler için kılavuzdur." (Bakara, 2)

(Not: İmam Gazali, ilhamı okumaktan üstün tutmuştur. Bu da, onun eleştirilen görüşlerindendir. Âlimlerin çoğunluğuna göre ise, okumak ilhamdan üstündür. Çünkü okumak yoluyla ilim kazanmak ve âlim olmak her zaman mümkün ve vâki iken, ilham yoluyla ilim kazanmış ve âlim olmuş insanlar yok denecek kadar azdırlar. Bundan dolayıdır ki, tasavvufta da öne çıkan ve çığır açan zatlar, hep medrese kökenli kimselerdir. Hem sonra, İmam Gazalinin kendisi, kitap okumasaydı, okumaktan üstün gördüğü ilhamla İhyâ kitabını yazabilir miydi? Mümkün değildir. Çünkü ne ondan önce, ne de ondan sonra böyle bir şeyi yapan olmamıştır.)

Takva ile aydınlatılmış ilme marifet denir. Marifette kalbi parlatan nur ve cila vardır. Kıyâmet gününde yararlı olan da bu nurdur. ALLAH Teâlâ

şöyle buyurmuştur: "O gün, mümin erkeklerle mümin kadınların nurlarının onların sağ ve sol taraflarında yayıldığını görürsün. Ve onlara, 'Sizin müjdeniz, altında ırmaklar akan cennetlerde ebediyyen kalmaktır.’ denildiğini duyarsın. İşte büyük başarı bunların başarısıdır." (Hadîd, 12) RivAyet edilmiştir ki, kıyâmet gününde marifet sahibi olan âlimlerin nuru ufukları aydınlatırken, marifetsiz ilim sahiplerinin nuru ancak onların ayak uçlarını aydınlatır.

İlimdeki nur, takva ve sâlih amelin eseridir. İlmi marifet hâline getiren de bunlardır. ALLAH Teâlâ, "Bizim için cihâd edenlere kendi yollarımızı göstereceğiz." (Ankebût, 69) buyurmuştur. Bu Ayet-i kerimede sözü edilen cihadın birinci mânası takva ve sâlih amel için çalışmaktır. Nitekim bir âyette de şöyle buyurulmuştur: "Ey iman edenler! Eğer ALLAH'a karşı takva hâlini gözetirseniz, O size doğru ve yanlışı ayıran ve hakkı gösteren bir ışık verecektir." (Enfâl, 29)

ALLAH Rasûlü (as), yaptığı dualarda

ALLAH Teâlâ'dan bu nuru istemiş ve şöyle demiştir: "ALLAH'ım! Bana nur ver ve nurumu arttır. Kalbime nur koy, gözlerime nur koy, kulaklarıma nur koy; saçıma, cildime, etime, kanıma, kemiğime nur koy; kabrimi nurlandır." (Müttefekun aleyh) Ve şöyle buyurmuştur: "Müminin ferasetinden sakının. Çünkü o, ALLAH'ın nuruyla bakar." (Geçti)

Ebud-Derdâ (ra) şöyle demiştir: "Mümin, ALLAH Teâlâ'nın nuruyla bakar. Bu nur, ALLAH Teâlâ'nın onun kalbine attığı nurdur. Müminin dili de bu nura göre döner."

Amelle donatılmış ilme hikmet de denir. ALLAH Teâlâ, hikmetin önemini şu âyetle bildirmiştir: "ALLAH istediği kimseye hikmet verir. Kime hikmet verilirse, ona çok hayır verilmiş olur." (Bakara, 269) ALLAH Rasûlü'nün Sünnetine ve genel olarak Kur'ân ilmine de "hikmet" denir. Çünkü bunlarda mücerret ilim değil, amel eşliğindeki ilim vardır.

İlim amelle desteklenirse kalbe girer ve

orada yerleşir. Aksi takdirde kulak ve dudaktan öteye geçmez. ALLAH Rasûlü (as) şöyle buyurmuştur: "İlim iki kısımdır. Bunlardan sahibine faydası olan ilim, kalbe giren ilimdir." (Geçti) Dil ve dudakta kalan ilim ise, sahibinin aleyhinde delil ve şahittir.

İlham şeklinde gelen ilme "ledünnî ilim" denir. Hızır (as)'a verilen ilim bu türdendir. ALLAH Teâlâ bu zat hakkında şöyle buyurmuştur: "Biz bu kulumuza kendi katımızdan bir rahmet verdik ve ona ledünnî olarak bir ilim öğrettik." (Kehf, 65) Ledünnî sözünün mânası, vasıtasız ve ilham yoluyla demektir. Bu türlü ilim verilen kimseye de "Rabbânî " denir. Bu isim de ALLAH tarafından öğretilmiş kimse demektir. (Bu ismin ikinci bir mânası ise, kendisini RABBİn yoluna adayan kimse demektir.)

İlmî (ilim hâlinde olan) kerametlerin hepsi ilham eserleridir. Bunun birkaç örneği şöyledir:

Hz. Ebu Bekir (ra), vefat hastalığında Hz. Aişe'ye şöyle demiştir: "Benden geriye kalan, sen,

iki erkek ve iki kız kardeşlerindir." O bunu söylediği sırada, Hz. Aişe'nin iki erkek ve bir kız kardeşi vardı ve Hz. Ebu Bekir'in eşi hamileydi. Daha sonra bu hanım bir kız çocuğu doğurmuştur.

Hz. Ömer (ra) hutbe okurken, aniden, "Ey Sâriye! Dağa bak!" diye seslenmiştir. O sırada, Sâriye kumandasındaki İslâm ordusu çok uzak ülkelerde fetihlerle meşguldü ve o anda arkadaki dağ tarafından gelen bir düşman birliği tarafından vurulmak üzereydi. Bu durum, hutbe okuyan Hz. Ömer'e ilham edilmiş, kendisi de keramet kuvvetiyle uyarıda bulunup sesini yerine ulaştırmıştır.

ALLAH Rasûlü (as) şöyle buyurmuştur: "Sizden önceki ümmetlerde ilhama mazhar olan kimseler olmuştur. Bu ümmette de böyle birisi varsa o da Ömer'dir." (Müslim)

Enes şöyle demiştir: "Ben Osman'ı ziyarete giderken yolda bir kadın gördüm ve ona biraz dikkatlice baktım. İçeri girdiğimde Osman (ra)

bana, 'Gözlerinde zinanın izleri olduğu hâlde bana gelirsin. Bilmez misin ki, gözlerin zinası harama bakmaktır.' dedi. Ben hayret ederek, 'ALLAH Rasûlü'nden sonra vahiy mi var?' dedim. Kendisi, 'Hayır! Bu vahiy değil, basiret ve ferasettir.' dedi."

Ebu Said el-Harrâz (ra) şunu anlatmıştır: "Mescid'ul-Haram'a girdiğimde orada eski ve yamalı elbise giymiş bir fakir gördüm ve kendi içimden: 'Böyleleri insanların sırtında yüktürler.' dedim. Adam dönüp bana baktı ve, 'ALLAH, içinizdekini bilir; O'ndan sakın.'(Bakara, 235) âyetini okudu. Ben, o düşüncemden pişman olup gizlice tevbe ve istiğfar ettim. Bunun üzerine de adam, 'O, kullarından tevbesini kabul edendir.' Ayetini(Şûra, 25) okudu."

Eş-Şiblî (ra) şunu söylemiştir: "Bir gün oturmuşken nefsimi muhâsebe ettim ve kendi kendime, 'Galiba ben cimriyim.' dedim. Nefsimi itham ettiğim bu kötü huydan kurtulmak için de, 'Bundan sonra elime geçecek bir şeyi hemen götürüp bir fakire vereceğim.' dedim.

Bu muhâsebeden biraz sonra yanıma Halife'nin bir hizmetçisi geldi ve onun tarafından bana gönderilen altmış altını bırakıp gitti. Ben de parayı alıp hemen evden çıktım ve bir fakir aradım. Biraz gidince, kör bir adamın berberde tıraş olduğunu gördüm ve yanına gidip parayı eline uzattım. Kör adam:

-Bunu tıraş ücreti olarak berbere ver, dedi. Ben:

-Bu az para değil, altmış altındır, dedim. Adam:

-Sen boşuna kendi kendine, 'Ben cimriyim.' demedin, dedi. Adamın bu keşif ve ilhamına hayret edip parayı berbere uzattım. Berber, elini çekerek:

-Hayır, almayacağım. Çünkü ben bu adamı tıraş etmeye başlarken kendisinden ücret almamayı niyet ettim, dedi. Berberin bu âlicenaplığı da beni etkiledi ve elimdeki paradan iyice iğrendim. Ondan sonra da götürüp onu Dicle nehrine attım. Arkasından da:

-Sana değer verenleri ALLAH değersiz kılsın! dedim."

Hamza İbni ÂbdULLAH şöyle demiştir: "Ebu'l-Hayr et-Teynânî'yi ziyaret etmeye giderken kendi içimden, 'Ona selâm verip hatırını soracağım ve fakat evinde yemek yemeyeceğim.' dedim. Kendisini ziyaret ettim, ondan sonra da çıkıp ayrıldım. Ben biraz gidince, baktım ki elinde bir tabak yemekle arkamdan geliyor. Gelip bana yetişti ve tabağı bana uzatarak: 'Artık evimde değilsin. Onun için bu yemeği yiyebilirsin.' dedi."

Bu türlü keşif ve ilhamların hak olduğunu gösteren iki kesin kanıt vardır. Birincisi, doğru rüya hâlindeki keşif ve ilhamlardır. Bunlar rüya hâlinde olabilirlerse, uyanıklık hâlinde olmamaları için hiçbir sebep yoktur. İkincisi ise, ALLAH Rasûlü'nün tevatür derecesini bulan çok sayıdaki keşif ve ilhamlarıdır. Bu keşif ve ilhamlar vahiyden ve peygamberlikten ayrı şeyler oldukları için, onların ALLAH Rasûlü'nde görülmeleri, onun yolunda ve izinde olan sâlih ve muttaki

kimselerde de görülebileceğini ortaya koyar.

ALLAH Teâlâ'nın bir semavî kitapta şöyle dediği rivAyet edilmiştir: "Ben bir kulumun kalbine bakar da onda gâlip olan hissin beni anmak olduğunu görürsem, artık onu ben yönetirim, onunla ben oturup konuşurum ve kendisine ben ünsiyet veririm."

Şeytanın Kalbe Tasallut Etmesi

Bil ki, kalb, her yanında pencereler bulunan bir kubbe gibidir; bu pencerelerden devamlı surette onun içine algılar ve duygular girer. O bir hedef gibidir; her taraftan ona oklar gelir. O parlak bir ayna gibidir; eşyanın şekil ve suretleri birbiri arkasından onun yüzüne akseder. O bir havuz gibidir; ona doğru gelen kanallar ve borular ona dökülür. Kalbe giren bu şeyler de, ya duyu organları yoluyla bünyenin dışından; veya hayâl, şehvet, hırs ve gazap hisleri yoluyla bünyenin içinden gelirler. Çünkü insan, duyu organları yoluyla bir şeyle temas sağladığı zaman, onun kalbine bundan bir iz düşer. O kendi içinde

şehvet, gazap veya hırs duyduğu, hayâl kurduğu veya düşündüğü zaman da aynı şekilde kalbinde bir etki hâsıl olur. Düşünmek de ya yeni bir şeyi tefekkür etmek veya eski bir şeyi tekrar zihne taşımak şeklinde olur. Bu iki türlüsüyle düşünme olayı, insan kalbini en çok etkileyen faaliyettir. Bu faâliyetin bir kısmı kalbi aydınlatıp insanı hayra davet ederler. Bir kısmı da bunun aksine, kalbi karartıp sahibini şerre çağırırlar. Bunlardan birinci kısma ilhâm, ikinci kısma ise vesvese denir, ilhamın arkasındaki sebepler melekler, vesvesenin arkasındaki sebepler ise şeytanlardır. Meleklerin görevi insana hayrı düşündürmek ve sevdirmek, ona gerçek bilgiyi öğretmek, hakkı açıklamak, onu iyi şeylere teşvik etmek ve ona güzel ümitler aşılamaktır. Şeytanların görevi ise, bunların tersi ve zıddı olan işler yapmaktır.

ALLAH Rasûlü (as) şöyle buyurmuştur: "Kalpte iki dürtü vardır. Bunlardan birisi meleklerin dürtüsüdür. Bu dürtü hayra meyletmek ve hakkı kabul etmek şeklinde ortaya çıkar. Bu

dürtüyü hisseden, onun ALLAH Teâlâ tarafından olduğunu bilsin ve kendisine hamd etsin. (ALLAH Teâlâ'nın, bu dürtüyü kulunun kalbine sokmasına "tevfik", "inAyet" ve "hidâyet" denir.) Diğer dürtü ise, şeytanların dürtüsüdür. Bu dürtü hayrı menetmek, şerre meyletmek, hakkı kabul etmemek şeklinde ortaya çıkar. Bu dürtüyü hisseden şeytan-ı recîm'den ALLAH Teâlâ'ya sığınsın ve o dürtüye uymaktan sakınsın. (Bu dürtünün kalbe sokulmasına ALLAH tarafından izin verilmesine de "idlâl" denir.)." (Tirmizî, Nesaî/el-Kübrâ)

Hasan (ra) şöyle demiştir: "İnsan kalbi melekten ve şeytandan gelen dürtülerle devamlı olarak tahrik edilir. ALLAH Teâlâ o kula merhamet etsin ki, bunları birbirinden ayırır ve melekten gelen dürtüye teslim olup şeytandan gelen dürtü ile mücâdele eder."

ALLAH Rasûlü (as) şöyle buyurmuştur: "Müminin kalbi Rahmân'ın iki parmağı arasında döner." Buradaki iki parmaktan maksat, ya ALLAH

Teâlâ’nın nimet ve musibet vermek şeklinde tecellî eden kudretidir; ya müminin ALLAH Teâlâ’nın ilham ve tasarruflarına teslim olmasıdır veya dinin azimet ve ruhsat kısımlarına uymasıdır. Bu sonuncu mânaya göre, mümin, dinin azimet ve ruhsatları arasında dolaşır. O, normal hâllerde azimetlere uyar, zaruret ve meşakkat hâllerinde ise ruhsatları kullanır.

Kalb, yaratılış itibarıyla ilhamı da vesveseyi de kabul etmeye elverişlidir. Onu ilham veya vesvese tarafına meylettiren ALLAH Teâlâ'dır. ALLAH Teâlâ’nın onu ilhama veya vesveseye meylettirmesinin sebebi ise, insanın kendi iradesidir. İnsanın iradesini etkileyen de ondaki iyi ve kötü duyguların ağırlığıdır. Bu sebeple, bir insanda şehvet, hırs ve gazap hisleri ağırlıklı ve güçlü olurlarsa, onun iradesi şerre meyleder, ALLAH Teâlâ'da onun kalbini vesvese ve şeytana meylettirir. Buna mukabil, insanda ALLAH sevgisi, ahiret özlemi ve sevap arzusu ağırlıklı ve güçlü olurlarsa, o zaman da iradesi hayra meyleder,

ALLAH Teâlâ'da onun kalbini meleğe ve ilhama meylettirir. Bu ikinci durumda şeytan vesvesesi de hayır ve doğru olanı istemekte insana yardımcı olur. Çünkü şeytan ve onun vesvesesine duyduğu nefret ve tepki insanı aksi istikamete iter. Bunun yanında, şeytanın vesvesesi, hayır ve doğru olanı tanımakta da yardımcı olur. Çünkü hayır ve doğru olan genel olarak düşmanın, özel olarak da şeytanın söylediği şeyin aksidir. ALLAH Rasûlü (as) şöyle buyurmuştur:

"Herkesin şeytanı vardır. Benim de şeytanım vardır. Fakat, benim şeytanım bana yalnızca hayrı söyler." (Müslim) Bu hadis-i şerif, ALLAH Rasûlü'ne mahsus olan bir durumu bildirmesinin yanında, bu söylediğimiz mânayı da ifade eder.

Şeytanları kalpten uzaklaştıran en güçlü amel, ALLAH Teâlâ'yı anmak ve zikretmektir. Onları davet eden en etkili vasıta ise gaflettir. Gaflet, ALLAH Teâlâ'yı aklına getirmemek, kul olduğunu ve bütün yaptıklarından sorumlu

bulunduğunu göz ardı etmek, dünyanın fâni, ömrün muvakkat, ölümün muhakkak, cennet ve cehennemin hak olduğunu unutmaktır.

Câbir İbni Ubeyde şunu anlatmıştır: "Ben kalbimde duyduğum vesveseyi Alâ İbni Zeyyâd'a şikâyet ettim. Kendisi bana şöyle dedi: 'Kalb eve, şeytan da hırsıza benzer. Bir evde hırsızın işine yarayan bir şey varsa, kendisi eve girmeye çalışır. Aksi takdirde oraya girmez, girse de bir zarar vermez." Şeytanın işine yarayan şey ise, kalpteki dünya sevgisi, hevâ ve heves ihtilasıdır. İçinde bu türlü şeyler bulunursa, şeytan kalbe girer ve orada cirit atar, hatta taht kurup saltanat sürer. Bunlar bulunmazsa, şeytan kalbe girmez. Çünkü o zaman kalb onun için zindan olur. Bu sebeple, ALLAH Teâlâ iblis'e şöyle demiştir: "Benim kullarım üzerinde senin bir etkin yoktur. Senin etkin ancak sana tâbi olan sapıklar üzerindedir." (Hicr, 43)

İnsan ya ALLAH Teâlâ’nın kuludur, O'na itâat eder ve O'nun emirleriyle hareket eder; ya da heva ve hevesin kuludur, bunların emri altına girer

ve onlara hizmet eder. Şeytanlar, ALLAH Teâlâ'ya kulluk edenleri etkilemekten âcizdirler. Onları belli bir ölçüde etkileyebildikleri takdirde de, onlar hemen kendilerine gelirler. ALLAH Teâlâ şöyle buyurmuştur: "Takva sahiplerine şeytandan bir vesvese dokunduğu zaman, onlar gecikmeden işin farkına varırlar ve gözleri açılır. Şeytanlarla arkadaş olmuş kimseler ise, onlar tarafından sapıklığa sürüldükçe sürülürler, kendileri de buna boyun eğerler." (Â'râf, 201,202)

ALLAH Teâlâ, şeytanların kalbe tasallutunu önlemek için, kendisinin zikredilip anılmasını ve kendisine sığınılmasını emretmiştir. "Şeytandan sana bir dürtü gelirse, ALLAH'a sığın." (A'râf, 200), "Kur'ân okuduğun zaman, şeytanın dürtüsünden ALLAH'a sığın." (Nahl, 98) "De ki: RABBİM! Şeytanların dürtülerinden ve bana yaklaşmalarından sana sığınırım." (Mu’minûn, 97, 98), "De ki: İnsanların kalplerine vesvese sokan, vesveseci ve hannas olan cin ve ins şeytanlarının şerrinden insanların RABBİ, sultanı ve ilâhı olan

ALLAH'a sığınırım." (Nâs) Mücâhid, "hannas" kelimesinin tefsirinde şöyle demiştir: "Şeytan, kalbin üstünde şemsiye gibi açılır. Kişi ALLAH Teâlâ'yı zikrettiği zaman toparlanıp uzaklaşır. O zikri bıraktığı zaman, yine gelip kalbe çullanır." Böylece, ALLAH zikri ile şeytan vesvesesi ışık ve karanlık gibi bir birini kovalayıp dururlar. Sonunda ALLAH zikri gâlip gelirse şeytanın vesvese yapma gücü iyice zayıflar ve kendisi uzaklaşır. ALLAH unutulursa, o takdirde de şeytanın vesvese yapma gücü artar ve kendisi gelip kalbin üstüne temelli oturur. Kur'ân-ı Kerim'de, "Şeytan onların kalplerini istilâ etmiş ve onlara ALLAH'ı zikretmeyi unutturmuştur." buyurulmuştur." (Mücâdele, 19) ALLAH Rasûlü (as) da şunu söylemiştir: "Şeytan hortum gibi olan dudaklarını insan kalbinin üzerine bırakır. Eğer insan ALLAH Teâlâ'yı anıp zikrederse çekilir. Aksi takdirde onun kalbini bir lokma gibi ağzına alır." (Ebu Ya'lâ, İbnu Adiyy)

Şehvet gibi duygular insanın kanıyla yoğruldukları için; bu duyguları kötü yönde

etkileyen vesveseler ve şeytanın tahrikleri de aynı şekilde kana karışır ve onunla birlikte kalbe girerler. Bundan dolayı ALLAH Rasûlü (as) şöyle buyurmuştur: "Şeytan, insanın kanında dolaşır. Onun mecrasını oruç tutarak daraltın." (Geçti) Bu hadis-i şerifte anlatılmak istenen şudur: Açlık, şehvet hissini zayıflatır. Bu his zayıflayınca da, şeytanın insana müdâhale imkânı azalır.

Şeytanın insan kalbine sokulmak için vasıta olarak kullandığı şehvet, cinsiyet arzusundan ibaret değildir. Buna her türlü gayr-i meşru istekler ve talepler dâhildir, insanı her yönden saran bu istek ve talepleri kasdeden iblis şöyle demiştir: "Ben insanlara önlerinden, arkalarından, sağlarından ve sollarından sokulacağım." (A'râf, 17) ALLAH Rasûlü (as), şeytanın her yönden insana sokulmasına önemli bir örnek vererek şöyle buyurmuştur:

"Şeytan insanın önüne çıkar ve ona, 'Sen babalarının dinini bırakıp müslüman mı olacaksın?' der. Eğer, insan onu dinlemeyip

müslüman olursa, bu sefer sağından gelip ona, 'Sen yerini yurdunu bırakıp hicret mi edeceksin?' der. Eğer insan onu dinlemeyip hicret ederse, bu sefer solundan gelir ve ona, 'Sen mal ve canını tehlikeye atıp, evlâdını yetim, eşini dul bırakıp cihad mı edeceksin?' der. Kim onu dinlemeyip bunu da yaparsa, onu cennete götürmek ALLAH Teâlâ üzerinde bir hak olur." (Nesaî)

Şeytanın bu dedikleri birer vesvesedir. ALLAH Teâlâ şöyle buyurmuştur: "Şeytan sizi fakirlikle korkutur ve bu korku ile ALLAH'ın emirlerine karşı gelmeye çağırır." (Bakara, 268) Şeytanın bu ve benzeri vesveselerine karşı, sık sık, "Eûzu billahi mi neşşeytânirracîm, ve lâ havle ve lâ kuvvete illâ billâhil aliyyil azîm" demek yararlıdır. Çünkü bu söz, kişinin şeytan şerrinden ALLAH Teâla'ya dehalet ettiğini ve kendi havi ve kuvvetinden teberri edip O'nun hıfz ve himayesine sığındığını ifade eder. ALLAH Teâlâ ise, kendisine sığınanları barındırır ve kendi hıfz ve himayesine dehalet edenleri korur. Bir Ayet-i

kerimede, "Kim ALLAH'a tevekkül ederse, ALLAH ona kâfi ve yeterlidir." (Talâk, 3) buyurulmuştur.

İnsan kalbinde kötü vesveseler bulunduğu kesindir. Çünkü bunların şu veya bu yöndeki dürtülerini herkes kendi içinde hisseder. Her bir şeyin sebebi ve etkeni bulunduğuna göre, bu vesveselerin de bir sebep ve etkeninin bulunması lâzım gelir. İşte bu sebep şeytandır. Şeytanı tanımak konusunda onun kötü vesveselerin sebebi ve etkeni olduğunu bilmek yeterlidir. Bunun dışında, onun mahiyetinin ne olduğu, cisim olup olmadığı, insan kanına ve kalbine nasıl ve şekilde girdiği gibi hususlar ise, hem bilinmesi zor ve hatta imkânsız, hem de bilinmesinde fazla yarar bulunmayan ayrıntılardır.

Şeytandan sakınma keyfiyetini öğrenmek ve fiilen ondan korunmaya çalışmak yerine, bu gibi ayrıntıları öğrenmeye çalışan ve dikkatini bu yöne çeviren bir kimse, o insana benzer ki, koynuna bir yılan girmiştir; fakat kendisi onu zararsız bir şekilde çıkarıp atmanın çaresini

düşünmek ve bunu yapmak yerine, "Bu yılan nereden gelmiştir? Koynuma nasıl girmiştir? Rengi nasıldır?" gibi o anda gereksiz ve faydasız olan sorular sorup bunlara cevaplar arar. Hiç şüphe yoktur ki, bunlarla meşgul olduğu takdirde, kendisi henüz soru ve cevapları bitirmeden yılan onun işini bitirir. Bu sebepten dolayıdır ki, ALLAH Teâlâ şeytanın bizimle ilgisi bulunmayan mahiyetini değil, onun bizim için tehlike oluşturan vesveselerini, fiil ve hareketlerini bildirmiş ve onun bizim için düşman olduğunu belirtmiştir. Örneğin bir âyette, "Şeytan size düşmandır. Öyleyse, siz de ona düşman olun. O, kendisine inananların cehennem ehli olmaları için çalışır." (Fâtır, 6) buyurulmuştur.

Bir düşmanla fiilen muharebe ederken, bilinmesi gereken şey, onun aslı ve faslı değil, kullandığı silâh ve uyguladığı taktik ve tekniktir. Şeytanın kullandığı silâh ise hevesler ve şehvetlerdir. Onun için, ivedilikle yapılması gerekli olan iş, hangi heves ve şehvetlerin şeytanla ilişkili

olduğunu ve bunlardan kurtulma çaresinin ne olduğunu öğrenmek ve uygulamaktır.

Tekrarlamak gerekirse, kalpteki ses iyiliğe davet edici ise o ses ilhamdır ve onun sahibi melektir; kötülüğe çağırıcı ise o vesvesedir ve onun sahibi şeytandır. İlham ve vesveseyi birbirinden ayırmak çok önemlidir. Çünkü vesveseyi ilham zannetmek her zaman mümkündür.

Şeytanın hilelerinden birisi de, şerri hayır şeklinde göstermektir. O bu hile ile hayra talip olanları da şerrin içine düşürür. Bu habis mahluk bilir ki, şerri şer olarak kalplere vesvese ederse, çok az kimse onu kabul eder. Açık olan şerri kabul etmek için, insanın din hissinden ve fıtrattan tamamen kopması lâzımdır. Çünkü din hissi de, fıtrat ve vicdan da açık olan şerre tepki gösterirler. Bu sebeple, şeytan çoğu insanlara maskeli yaklaşır ve onlara ifsadı nasihat, şerri de hayır şeklinde gösterir. Nitekim iblis, Âdem (as)'ı ve eşi Havva'yı yasak edilen ağaçtan yemeye sevk etmek ve bu

suretle onları cennetten attırmak için telkinde bulunurken yemin edip şöyle demiştir: "Ben, hiç şüphe edilmesin ki, sizin için nasihat edenlerdenim." (A'râf, 21) Bundan dolayı, Busirî (ra) bir beytinde şöyle demiştir:

Nefis ve şeytana muhalefet et ve zıt git
Nasihat da etseler sana, et onları tenkit

RivAyet edildiğine göre, iblis İsâ (as)’a görünmüş ve ona, "Lâ ilâhe illALLAH, de!" demiş. İsâ (as), "Bu hak olan sözdür. Fakat onu senin telkininle söylemem." demiştir. Avcı, kuşu yakalamak istediği zaman, ona tuzağı değil, taneyi gösterir. Şeytan da insan avcısı olduğu için, aynı yöntemi kullanır ve gerekli gördüğünde şerre hak ve doğru olan bazı şeyler de katar. O bu hile ile, hak ve doğruya müştak olan pek çok âlim, abid ve zâhidleri bile tuzağa düşürüp helâk etmiştir. Kitabımızın "Gurur" bölümünde buna dâir örnekler zikredilecektir.

Şeytanın bu sinsi ve tehlikeli hilesini anlamak için, ilim ışığına, takva ve basiret nuruna

ihtiyaç vardır. Bu, tıpkı karanlıkta olan bir tuzağı görmek için güneş ışığına ve göz nuruna ihtiyaç bulunması gibidir. Bundan dolayı ALLAH Teâlâ şöyle buyurmuştur: "Bu şeyleri ancak ilim sahipleri anlarlar." (Ankebût, 43), "Şeytan takva sahiplerini dürttüğü zaman, bunlar silkinir ve gerçeğin farkına varırlar." (A'râf, 201) İlim ve takva sahibi olmayanlar ise, şeytanın oyununa gelir ve hayır zannıyla şer işlerler. Bunlardan bazıları ölünceye kadar da bu oyunun farkına varmazlar. ALLAH Teâlâ, bunları kasdederek şöyle buyurmuştur: "De ki: Size en çok ziyana uğrayanları bildireyim mi? Bunlar, iyi yaptıklarını zannederek boşa giden işler yapanlardır." (Kehf, 103, 104), "Kıyâmet gününde ALLAH tarafından bunların önüne, hiç tahmin etmedikleri hesaplar çıkarılır." (Zümer, 47)

Bu âyetlerin tefsirinde, "Bu kimseler kötü işler yaparlar, fakat onları iyi işler zannederler." denilmiştir. Hatta bunlar, yaptıkları işlerin iyi ve doğru işler olduğuna o kadar inanırlar ki, "Kendilerine, 'Yeryüzünde fitne ve fesat

çıkarmayın.’ denildiği zaman, 'Biz ancak ıslah edicileriz.’ derler." (Bakara, 11) İnsan ölmedikçe, onun kalbinden şeytanın vesveseleri kesilmez. Bu sebeple, bu vesveselerle mücâdele etmek de, fasılasız olarak ömrün sonuna kadar devam eder.

Bir adam Hasan el-Basrî'ye, "Şeytan uyur mu?" diye sordu. Hasan (ra) tebessüm ederek, "Şeytan uyusaydı, biz bir müddet dinlenirdik." diye cevap verdi. Şeytan uyumaz; lâkin karşısındaki mümin iman yönünden kuvvetli, ilim yönünden de mücehhez ve donanımlı olduğu zaman mecali kesilir, eli böğründe kalır.

ÂbdULLAH İbni Mes'ûd (ra) şöyle demiştir: "Müminin şeytanı bir deri bir kemikten ibarettir."

Kays İbni Haccâc şunu söylemiştir: "Şeytan benimle konuşarak:

-Sana geldiğim zaman deve gibiydim. Şimdi ise serçe gibiyim, dedi. Ben:

-Neden öyle? dedim. Şeytan:

-Çünkü sen ALLAH'ı zikredip O'na itâat ettikçe ben eriyorum, dedi."

Nasıl ki, bir şeyin hakikati ve orijinali tek, hilekârlar tarafından uydurulan taklidleri çok ise; hayır ve hak da tek, şeytanın bunlara benzetmeye çalıştığı şer ve bâtıllar da çoktur. ALLAH Rasûlü (as), bir gün önündeki toprak üzerinde bir doğru çizgi çizdi ve ashâbına, "Bu, ALLAH Teâlâ'nın yoludur." dedi. Ondan sonra bu çizginin sağında ve solunda bir çok eğri büğrü çizgiler çizdi ve şöyle dedi: "Bunlar da şeytanların yollarıdır. Bu yollardan her birinin başında bir şeytan vardır ve bu şeytan insanları kendi yoluna davet eder." Ondan sonra da, şu Ayet-i kerimeyi okudu: "Benim yolum budur; hepiniz ona uyun..Başka yollara uymayın; bu yollar sizi benim yolumdan ayırırlar. ALLAH size bunu tavsiye ediyor. Umulur ki, bu suretle yanlış yollara uymaktan sakınırsınız." (En'âm, 153)

Şeytan, insanı hilelerle şer işlemeye ittiği gibi, bazen de kendi hatasıyla düştüğü bir çıkmazda onu açıkça buna (şer işlemeye) davet eder. Bunun tipik bir olayını Hz. Ali (ra) şöyle

anlatmıştır:

"Vaktiyle bir kız ciddî bir hastalığa yakalanmış ve ailesi onu sâlih olmakla isim yapmış bir rahibe götürüp üzerine okumasını rica etmişler. Rahip, namahrem olan bir kadınla yalnız kalmanın haram olduğunu bildiği hâlde, kızı evinde tutmuş ve günlerce ona okumuş. Derken, kıza gönlünü kaptırmış ve onunla haram ilişkiye geçmiş. Kız bu ilişkiden hamile kalınca da, korkuya kapılmış ve yaptığı kötülüğün ortaya çıkmaması için ne etmesi gerektiğini düşünmeye başlamış. O zaman şeytan onun karşısına çıkmış ve kendisine, "Önünde bir tek çare vardır. Kızı öldürüp ailesine 'Öldü.' diyeceksin." demiş. Rahip de katlin ne kadar büyük bir günah olduğunu bile bile kızı öldürmüştür." ALLAH Rasûlü (as) şöyle buyurmuştur: "Yasağın etrafında dolaşan bir kimse onun içine de düşer." (Müttefekun aleyh)

Şeytanın Kalbe Açılan Kapıları

Bil ki, insan kalbi bir yönüyle de kaleye benzer. Şeytan ise, düşman olduğu için, kalb

kalesine girip onu istilâ etmek ve kendi egemenliği altına almak ister. Bu durumda yapılması gereken şey, kalenin kapılarını iyice kapatmak ve her bir kapının arkasında güçlü ve uyanık muhafızlar bulundurmaktır. Bu, kaçınılmaz bir iştir. Ancak bundan önce kalenin nerelerinde kapı, menfez ve zayıf noktaların bulunduğunu iyice tespit etmek, bilmek ve öğrenmek lâzımdır. Çünkü, bir tek kapı veya menfezin gözden kaçırılması, bütün savunmanın boşa gitmesine ve düşmanın oradan girip kaleyi istilâ etmesine yeterlidir. Şeytanın kalbe girmesini sağlayan kapılar ise insanın kötü huyları ve duygularıdır. Onun için bu huy ve duyguları iyi bilmek ve onların şeytana geçit vermesini önlemek lâzımdır. Bu huylar ve duygular (bunlar, aynı zamanda insanın veya kalbinin sıfatlarıdır) çoktur. En önemlileri ise şunlardır:

1- Şehvet;
2- Hırs;
3- Hased;

4- Gazap ve kızgınlık. Bu huy ve duygulardan birisinin insana galip gelmesi hâlinde, şeytan onu kapı gibi kullanıp oradan kalbinin içine girer ve kalbini istilâ edip hükmü altına alır. Çünkü bu huy ve duygular güçlendikleri zaman, akıl ve düşünceyi işlemez hâle getirirler. Halbuki insanı ve onun kalbini şeytana karşı koruyan güç, akıl ve düşüncedir. İmanın koruyuculuğu bile, aklı doğru istikamette çalıştırmak şeklindedir. Onun için şeytan şöyle demiştir: "İnsan sevdiği veya buğzettiği zaman ben akıl engeline takılmadan onun kalbine girerim. Bundan sonra, o kendisini bana karşı neyle koruyabilir?" ALLAH Rasûlü (as) şöyle buyurmuştur: "Bir şeyi sevmek insanı kör ve sağır eder." (Ebu Dâvûd) Bir sahabî, hangi ameli kendisine emrettiğini söyleyince, ALLAH Rasûlü (as), "Sana kızmamayı emrederim." buyurmuştur. Çünkü insan kızmadıkça aklını kullanır. Aklını kullandıkça da gerçeği görür. Sevgide de durum bunun aynısıdır. Ancak, bu hiç sevmemeyi

önermek anlamında değildir. Çünkü sevgi iki kısımdır. Meşru olan sevgi aklı kötü yönde değil, iyi yönde etkiler ve hatta onu eğitir.

Şeytanın lanetlenmesine hased, Adem (as)'ın cennetten atılmasına ise hırs sebep olmuştur. Çünkü şeytan, Âdem'in ALLAH Teâlâ yanındaki değer ve itibarını kıskanmış; Âdem ise, cennetin bir sürü nimetlerine kanaat etmeyip yaklaşmaması emredilen ağacın meyvesini yemeye kalkmıştır.

Bu huy ve duygular, balıkçıların oltalarına benzetilmiştir. Balıkçılar oltalarıyla balık avladıkları gibi, şeytan da bu huy ve duygularla insanları avlar.

5- Doyuncaya kadar yemek. Bu şekilde yemek helâlden de olsa, şeytanın oltaları olan şehvetleri uyandırıp güçlendirir. Çok yemenin ALLAH korkusunun azalması, merhamet ve acıma duygusunun zayıflaması, ibadete karşı ağırlık ve tembellik hissedilmesi, yapılan nasihatin etkisini kaybetmesi, kendi sözünün de başkasında etki

yapmamsı, çeşitli hastalık ve sağlık sorunlarının ortaya çıkması gibi kötü sonuçları da vardır.

6- Süslenme merakı. Şeytan bir insanda bu zaafı görürse, boynuna yular takıp onu istediği şekilde yönetir. Süslenme meraklısı olan bir insan, bütün ömrünü ve imkânlarını ev, eşya ve elbiselerinin süs ve ziyneti için harcar. Bu maksatla, haramlara da girer. (Örneğin, dinimiz erkeklerin altın ve gümüş eşya kullanmalarını haram etmiştir. Fakat, süs meraklısı olan kimseler, buna rağmen, altın yüzük, altın zincir ve altın saat kullanırlar. İpekli elbiseler için de durum budur.)

7- İnsanlardan bir şey beklemek. Bu beklenti kuvvetli olursa, şeytan insanı her çeşit riyakârlık, gösteriş, yağcılık, dalkavukluk ve hafiflik yapmaya sevk eder. Bu şeyler ise, bir sürü iç ve dış günahlara ve hatta şirk ve küfre vesile olan ahlâkî zaaflar ve çirkinliklerdir. Bu cümleden olarak, kendisinden bir şey beklenen kişi hak etmediği şekilde övülür, ona sahip olmadığı meziyetler isnat edilir ve onun emr-i maruf ve nehy-i münker

yapılması vacip olan kötü hareketlerine karşı göz yumulur ve hatta bunlar te'vil edilip müdâfaa edilir. Halbuki ALLAH Teâlâ, "Hâinleri savunucu olma!" (Nisa, 105) buyurmuştur. Kaldı ki, insanlardan bir şey beklemek, çoğunlukla hayâl kırıklığına, bu da dargınlığa ve düşmanlığa sebep olur. Onun için, "ALLAH'tan başkasından bir şey ümit etme!" denilmiştir.

8- Acele etmek, vakti ve zamanı gelmeyen bir şeyi istemek veya bir işi yapmak. ALLAH Teâlâ, insanın aceleciliğini onun kötü sıfatları arasında zikretmiş ve, "İnsan acelecidir." (İsrâ, 11) buyurmuştur. Acelecilik, hayır gibi görünen işlerde de doğru değildir.

Bir heyet, ALLAH Rasûlü'nü ziyaret etmeye gelmişti. Uzun yoldan geldikleri için elbiseleri dağılmış, üst ve başları toz duman olmuştu. Fakat, ALLAH Rasûlü'nü görmenin heyecanıyla hemen mescide girerek kendisini ziyaret ettiler. Onlardan bir zat ise, işi bu şekilde aceleye getirmedi. Önce üstünü başını yıkayıp temizledi, elbisesine çeki

düzen verdi. Ondan sonra girip ziyaret etti. Onun bu olgun hareketi ALLAH Rasûlü'nün hoşuna gitti ve kendisi bu zata, "Sende iki huy vardır ki, ALLAH onları sever. Bunlar hilim ve teennidir." deyip iltifat etti.

ALLAH Rasûlü (as) şöyle buyurmuştur: "Acelecilik şeytandan, teenni ise (acele etmemek ise) ALLAH Teâlâ'dandır." (Tirmizî)

Aceleciliğin kötü olması şundandır: Bir işin doğru olup olmadığını, doğru olması hâlinde de hangi şekilde yapılmasının daha iyi olacağını anlamak, bir müddet tefekkür, araştırma ve incelemeyi gerektirir. Bunu yapmadan gözü kapalı bir şekilde işi yapmaya kalkmak çoğu zaman yanlış veya eksik bir sonuç ortaya çıkarır. Ayrıca, şeytan, şer olan bir işin hakikatini öğrenmesine fırsat vermeden onu çarçabuk insana yaptırmak ister. Onun içindir ki, şeytandan gelen acelecilik, daha çok şer olan işlerde kendini gösterir. Hayır olduğu kesin olan ve nasıl yapılması gerektiği de açıkça bilinen işlerde ise, acele etmek değil, geç

kalmak ve ağır davranmak kötüdür. Fakat şeytan bu işlerde acele etmeyi değil, yavaş davranmayı telkin eder. Bunun en yakın örneği namazdır. Namazın en sevaplı şekli, onu ilk vaktinde kılmaktır. Fakat şeytan, "Henüz vakit var; acelesi yok" diye vesvese yapıp gevşeklik verir ve namazın geciktirilmesine ve hatta vakit dışına çıkarılmasına çalışır.

9- İhtiyaç fazlası mal ve para bulundurmak. Eldeki mal ve paranın ihtiyaçtan fazla olması nisbetinde şeytanın dürtüleri de fazla olur. Bu fazlalığı nasıl korumak, nerede çalıştırmak, onunla ne yapmak gerektiği soruları kalbi meşgul eder, bu meşguliyetten yararlanan şeytan kalbe girer ve bu soruları kendi maksadına uygun bir şekilde cevaplandırmaya ve insanı yönlendirmeye çalışır.

Mal fazlalığı olan kimsede hırs uyanır, hırs uyanınca da bir şeyle yetinmek mümkün olmaz. Bu sebeple, hırslı bir insanın yüz altını olsa bin altın ister, dünyanın yarısı onun olsa, öteki yarısını

da talep eder. Bundan dolayı, mal fazlalığı insanı zenginleştirmez, daha çok fakirleştirir. Kendisini en çok fakir hisseden kimse, en çok zengin olan kimsedir. "Hırs, hazır fakirliktir." denilmiştir. ALLAH Teâlâ buna işaret ederek şöyle buyurmuştur: "De ki: Siz ALLAH'tan hazinelere sahip olsanız, cimrilik edip infaktan çekinirsiniz." (İsrâ, 100)

ALLAH Rasûlü (as), gelirlerinden ailesinin yıllık nafakasını ayırır, bunun dışında kalanı dağıtırdı. Bundan sonra gelen bir mal ve para olursa, onu hiç bekletmeden elinden çıkarırdı. Bu fiilî sünneti yanında, sözlü olarak da, gıpta edilen insanı şu hadis-i şerifle belirtmiştir: "Malının fazlasını hayır için harcayan, sözünün fazlasını ise kendisine saklayan mümine ne mutlu!"

İnsan ya üretici, ya da tüketicidir. Üretici ise elindeki para ile gücünü aşan üretim ve iş yapmaya kalktığı takdirde, bu paranın bu işe yetmediğini görür ve daha fazla para bulmanın peşine düşer. Tüketici ise, mevcut para ile kendi alım gücünü aşan şeyler almak istediği zaman, bu

para buna da yetmediği için, kalbinde paraya karşı arzu ve iştiyak duymaya başlar. Ahlâka değer vermeyen bir anlayışla bakılırsa, bu anlatılan durumlarda kötü bir şey görülmez. Çünkü, paraya ihtiyaç duymak ve parayı sevmek çalışmanın ve ekonomiyi ilerletmenin temel dinamikleridir. Ancak, ahlâkî değerler açısından bakıldığı zaman, bunların zararlı ve yıkıcı oldukları görülür. Çünkü fazla paraya ihtiyaç duymak ve onu sınırsız bir şekilde sevmek, onu temel değer hâline getirir. Bundan sonra o, her şeyin ölçüsü ve gayesi olmuş olur. Bu sebeple, para sevgisi, bazılarının zannettiği gibi, masum bir sevgi değildir. Bundan dolayı, bazı faydalarına rağmen, ahiret yolcuları paraya şer gözüyle bakmış ve mümkün mertebe ondan sakınmaya çalışmışlardır. RivAyet edildiğine göre, dünyaya ait hiçbir şeyi olmayan İsâ (as), bir gece uyurken başının altına bir taş bırakmıştı. iblis onu o hâlde görünce kendisine, "Ey İsâ! Sen de dünyaya rağbet ettin." demiş. İsâ (as), başının altındaki taşı alıp ona fırlatmış ve "Al!

Bu da senin olsun!" demiştir.

10- Fakirlik korkusu. Bu korku, malı ALLAH yolunda ve hayır işlerinde harcamaya mâni, onu biriktirmeye ve hazineler oluşturmaya davetçidir. Bu ise ahiret azabına vesiledir. ALLAH Teâlâ şöyle buyurmuştur: "Altın ve gümüşleri ALLAH yolunda harcamayıp hazine hâlinde biriktirenleri elemli bir azapla müjdele;" (Tevbe, 34)

Fakirlik korkusu, kötülüklere sebep olduğu için; şeytan onu kalplere sokmaya çalışır. ALLAH Teâlâ, şöyle buyurmuştur: "Şeytan sizi fakirlikle korkutur ve bununla sizi cimriliğe ve kötülüğe sevk eder." (Bakara, 268)

Şeytan şöyle demiştir: "İnsanlar para kazanmaya çalışırken, onu harcarken ve onunla hayır ve sevap işlemek isterken benim sesimi kulaklarında duyarlar."

Sufyân Sevrî (ra) şöyle demiştir: "Şeytanın en keskin silâhı, fakirlik korkusudur. Bu korku bir insanın kalbine girerse, o insan haramlara tevessül eder, malının hakkını (zekât, sadaka vs.) vermez,

(alıp satarken) yalan söyler, ALLAH Teâlâ hakkında da su-i zan eder." Çünkü ALLAH Teâlâ, öldürmek istemedikçe, her canlının rızkını vermeyi üzerine almıştır. Bunu teahhüt eden bir âyet şöyledir:

"Yer yüzünde hiçbir canlı yoktur ki, onun rızkı ALLAH'ın üzerinde olmasın." (Hûd, 6)

Şeytan şöyle demiştir: "Benim evim (vücutların açılıp avretlerin teşhir edildiği) hamamlar, benim meclisim cadde ve sokaklar, benim yiyeceğim Besmelesiz gıdalar, benim içeceğim içkiler, benim müezzinim çalgı âletleri, benim Kur'ân'ım şiir (şarkı ve türküler), benim sözüm yalan, benim tuzaklarım da kadınlardır."

11- Fikir ve görüşte taassup göstermek. Fikir ve görüşte taassup göstermek, fâsıklarda da, salihlerde de görülen yaygın bir yanlışlıktır. Şeytan, insanların ve özellikle müslümanların arasını başka bir yolla açmaktan âciz kaldığı zaman, onları fikir ve görüşlerde taassuba sevk eder ve bu yolla onları bir birinden koparır ve hatta düşman hâline getirir. Çünkü kendi inandığı

fikir ve görüşte taassup sahibi olan bir kimse, bunları kendisiyle paylaşmayan kimseleri dalâlette görür ve buna dayanarak onlara karşı husumet ve kin besler. Bu kimse, fikir ihtilâfı sebebiyle müslümanlardan ayrılmayı, onları gıybet edip çekiştirmeyi ve onlara değişik şekillerde zarar vermeyi ALLAH yanında makbul amellerden sayar. Bu ise, şeytanın ona telkin ettiği bâtıl bir zandan ibarettir.

Bir kere, kendi fikrinin doğru, başkalarının fikrinin yanlış olduğunu söylemek ispat gerektiren bir iddiadır. Bu iddiayı ispat etmeden onu hakikat zannetmek ve ona dayanarak bir sürü haramları işlemek ve hatta bunları helâl saymak dehşetli bir dalâlettir. İkinci olarak kendi fikrinin doğruluğu ispat edilse bile, fikir ve görüş için müslümanlara kin ve düşmanlık beslemek, onlarla kardeşlik bağını koparmak ve onlara zulüm ve haksızlık etmek câiz değildir.

Taassup gütmekte şeytan dürtüsü bulunduğunun en açık bir delili odur ki, taassup

sahibi fikirlerini tatlılık ve iknâ yoluyla neşretmeye çalışsa, daha iyi sonuçlar alabildiği hâlde, bu yola girmez; kısır bir yol olan, kalb kırıp günah kazandırmaktan başka bir işe yaramayan ve fakat elhak nefse zevk ve lezzet veren, kırıcılık ve sertlik yolunu tercih eder. Halbuki, muhalif fikirde olanlar müminler değil, kâfirler bile olsalar, onlara karşı uygulanması gereken tebliğ ve irşat yöntemi yumuşaklık ve inandırıcılıktır. ALLAH Teâlâ şöyle buyurmuştur: "RABBİnin yoluna hikmet ve güzel mev'ize ile davet et ve muhalif olanlarla en güzel bir şekilde mücâdele et." (Nahl, 125) Fiilî cihad ve kavga ise, ancak tecavüz hâlinde olan dış kâfirlere karşı yapılır. ALLAH Teâlâ şöyle buyurmuştur: "ALLAH yolunda ancak sizinle savaşanlarla savaşın ve bu sınırı aşmayın." (Bakara, 190) Dahilî kâfirlere gelince, bir ülkede eğer müslümanlar ekseriyette ve dinlerine bağlı şuurlu ve uyanık kimseler ise, bu kâfirler onlara düşmanlık yapmaktan çekinirler. Fakat onlar böyle değillerse, o zaman da kavga onların lehine değil, aleyhine sonuçlanır. Bu

sebeple, bunlarla kavga etmeye, kalkışmak, bile bile zararı davet etmek ve kendilerini kendi elleriyle perişan etmektir. Bu da sefihlerin işidir.

Doğru fikirleri neşretmenin en güzel yolu, onları bizzat kendi hayatında ve işlerinde tatbik etmek ve bu suretle bunların güzelliğini ve güzel sonuçlarını gözler önüne sermektir. Sadece laf ile, söz ve tartışma ile doğru fikirleri yaymaya çalışmak, İslâm dininin tasvip ettiği bir yöntem değildir. ALLAH Teâlâ bu yöntemi kullanmak isteyenleri şu âyetlerle uyarmıştır: "Yapmadığınız şeyleri niye söylüyorsunuz? Yapmadığınız şeyleri söylemeniz, ALLAH yanında size büyük kızgınlık doğurur." RivAyet edildiğine göre ALLAH Teâlâ Hz. İsa'ya şunu vahyetmiştir: "Ey insan! Önce kendine va'zet ve va'zını kendin tut. Bunu yaparsan, başkasına da va'zet, Aksi takdirde benden utan."

Mezhep taassubu da bu cümledendir. Bu taassubun sebebi de, doğruya sevdalı olmak ve hakkın güzelliğine âşık olmak değil; halkı kendi

etrafında toplamak, bununla şöhret ve itibar kazanmak ve bazı vakıfların gelirlerine el koymak gibi maddî mülâhazalardır.

Mezhepler hak, mezheplere uymak da hak, fakat belli bir mezhep için taassup göstertmek bâtıldır. Çünkü bu taassup, fitne, tefrika ve düşmanlık gibi şeytanî maksatlara hizmet etmekten başka bir işe yaramaz.

Hasan el-Basrî (ra) şöyle demiştir: "Duyduğuma göre iblis şunu söylemiştir: 'Ben Muhammed'in ümmetini günahlara teşvik ettim. Onlardan teşviklerime uyup günah işleyenler oldu. Fakat, bunlar hemen sonra pişman olup istiğfar ettiler ve bu suretle çabalarımı sonuçsuz çıkarıp ümidimi kırdılar. Bunu görünce ben yöntem değiştirdim ve bazı günahları onlara sevap ve ibadet şeklinde gösterdim. Artık onlar, bu günahları işleyince ne pişman olur, ne de tevbe ve istiğfar ederler." (Bu günahların başında da taassup yüzünden müslümanlara düşmanlık ve husumet etmektir.)

12- Siyasî kavga ve çekişmeleri takip etmek. (Bu, özellikle zamanımızda şeytanın en büyük fitne kapısı hâline gelmiştir. Parti ve siyaset adamlarının söz ve çekişmelerini hiç kaçırmadan günde birkaç kere radyo ve televizyonlardan büyük bir dikkat ve merakla dinleyen günümüzün insanları, zihin ve kalplerini ceviz kabuğunu doldurmayan bu karanlık, nursuz ve bereketsiz dedikodularla doldururlar. Ondan sonra da bunlar üzerinde delilsiz ve ilimsiz yorumlar yapmaya, haklı ve haksız taraflar bulmaya çalışır ve bir tarafı tutup diğer tarafı cerh ve tenkit etmeye ve kendi aralarında kavga ve çekişmeye girişirler. Bu abes meşguliyetle zaman geçer, ömür erir, zihin bulanır, kalb kirlenir, haklıya haksız, haksıza haklı denir, zâlim alkışlanır, mazlum mahkûm edilir. Ve bu günahlar işlenirken, herkes kendi hâlinden memnun ve hasmını mağlup etmenin sevinciyle mağrurdur. Hasan el Basrî'den biraz önce naklettiğimiz şeytan sözü bu insanların hâline ne kadar da uygundur.)

13- ALLAH Teâlâ’nın mahiyeti üzerinde tefekkür etmek veya söz söylemek. Bu, en tehlikeli iştir. Çünkü beşer ilim ve aklının yeterli olmadığı bu yüceler yücesi, inceler incesi, derinler derini konuda hataya düşmek küfre sebeptir. Bu sebeple ALLAH Rasûlü (as) ümmetine şu talimatı vermiştir: "ALLAH Teâlâ’nın zatında tefekkür etmeyin. (O sizin idrâk edemeyeceğiniz kadar büyüktür.) Fakat O'nun nimetlerinde tefekkür edin ve bunlardan dolayı O'na hamd ve şükredin." Bir hadiste de şöyle buyurmuştur: "Şeytan sana gelir ve 'Seni kim yaratmış?’ der. Sen, 'Beni ALLAH yaratmış.’ dersin. Bu sefer o, ALLAH'ı kim yaratmış?’ diye sorar. O bunu sorunca, sen ondan yüz çevir ve imanını tazeleyip 'ALLAH'a ve Rasûlü’ne iman ettim.’ de!" (Müttefekun aleyh)

(ALLAH Rasûlü’nün emir ve tavsiyesi bu iken, dinsiz filozoflar, sapık kelâmcılar ve sufî görünüşlü bir takım kimseler, ALLAH Teâlâ’nın zâtı hakkında ileri geri konuşmuşlardır. Bunlar bu suretle, ALLAH Rasûlü’nün talimatı dışına çıkmış

ve hadlerini aşmışlardır. ALLAH Teâlâ, bu tiynette olan kimseler hakkında şöyle buyurmuştur: "Onlar kendi içlerinde kendilerini çok büyütmüşler ve azdıkça azmışlar." (Furkan, 21) Bu azgınların ALLAH Teâlâ hakkında bulup söyledikleri sözler de onları ve onlara uyanları küfre düşürmekten başka bir yarar sağlamamıştır. Hakikî sufîler ise, bunların ALLAH Teâlâ'nın büyüklüğü karşısında dilleri tutulmuştur. Bunlar konuştukları zaman da yalnızca şeytanın ortağı ve kötülüğün ikinci kaynağı olan nefsi şerh ve tahlil etmiş ve onun şer ve gailelerini ortaya çıkarmışlardır.)

ALLAH Teâlâ'nın dini hakkında da yeterli bilgiye sahip olmadan konuşmak câiz değildir. Müslümanların görevi, bilir bilmez bir hâlde dini tefsir etmeye ve yorumlamaya kalkışmak değildir. Onların görevi "müsellemât-ı diniyye" ve "zarurât-ı diniyye" denilen ve herkesin malûmu olan amel ve ibadetleri yapmak, açık olan haram ve yasaklardan kaçmak, bunun yanında, "nazariyyât" denilen, ilim ve ihtisâs gerektiren konulan da

âlimlere bırakmaktır. Büyük günahlardan olduğu kesin olan zina etmek ve hırsızlık yapmak bile, ilmi iyice sağlamlaştırmadan helâl ve haram konularında konuşmaktan, dinin hükmü ve görüşü diyerek lafazanlıklar yapmaktan daha ehven günahlardır.

14- Müslümanlar hakkında su-i zan etmek. Bu, Kur’ân'ın açık ifadesiyle haramdır. ALLAH Teâlâ şöyle buyurmuştur: "Ey iman edenler! Zannın çoğundan sakının. Çünkü zannın çoğu günahtır." (Hucurât, 12) Bu Ayet-i kerimede sakınılması emredilen ve günah olduğu bildirilen zan, ortada ispatlayıcı kanıt ve delil yokken, tahmin üzerine müslümanlar hakkında kötü şeyler düşünmektir. Kâfirler hakkında ise su-i zan câizdir ve bazen de vaciptir. ALLAH Teâlâ, bunlar hakkında şöyle buyurmuştur: "Onlara nasıl güvenirsiniz ki, fırsat bulsalar ne size ettikleri yeminlere, ne de verdikleri taahhütlere aldırmazlar. Sizi dilleriyle memnun etmeye çalışırlar, fakat kalpleri buna razı değildir. Onların

çoğu fâsık kimselerdir." (Tevbe, 8) Hâl bu iken, kâfirleri bırakıp müslümanlar hakkında su-i zan eden bir kimse, dinin bu konudaki hükmünü alt üst ve ters yüz etmiş olur. Şeytanın vesvese ve dürtüsüyle bir müslüman hakkında su-i zanda bulunan kimse, yine şeytanın tahrik ve dürtmesiyle ona karşı soğuk ve olumsuz bir tavır takınır, onun haklarını çiğner, ona ikramda kusur gösterir, onu kendi gözünde küçük görür ve gıybet yaparak onu başkalarının da gözünden düşürmeye çalışır. Bütün bu davranışlar da helâk edici günahlardır.

Öbür yandan müslümanları kendisi hakkında su-i zan etmeye sevk edip bu helâk edici günahları işlemelerine sebep olmamak için, herkesin de şüphe ve töhmet uyandırıcı hâl ve hareketlerden sakınması vaciptir. ALLAH Rasûlü (sa), "Şüphe uyandıran durumlardan sakının!" buyurmuş ve bu konuda kendi hayatından bir örnek vermiştir. Eşi Safiyye binti Huyey (ra)'a şöyle anlatmıştır:

"Bir akşam ALLAH Rasûlü (as) ile birlikte eve giderken, iki sahâbi ile karşılaştık. Bunlar kendisine karşı duydukları şiddetli edep ve saygı ile gözlerini yere dikip selâm verdiler ve geçmek istediler. Fakat ALLAH Rasûlü (as), onları durdurdu ve kendilerine, 'Bu yanımdaki hanım eşim Safiyye'dir.’ dedi. Onlar, 'Ya RasûlULLAH! Senin hakkında bizim aklımıza kötü bir şey gelmez.’ dediler. ALLAH Rasûlü (as), 'Doğrudur. Fakat şeytan insanların damarında ve kanında dolaşır. Elinizde olmaksızın sizi su-i zanna itmesinden korktum.’ dedi." (Müttefekun aleyh)

İnsanlar, genelde başkalarını kendi nefislerine kıyas ederler. Onun için, en çok su-i zanda bulunanlar fâsık kimselerdir. Bu fâsıklar, kendi niyet ve amellerine kıyas ederek müslümanların iyi amellerini de kötü yorumlar ve altında kötü niyet bulmaya çalışırlar.

Bu sebeple, örneğin, müslümanlar namaz kılsalar, fâsıklara göre gösteriş için kılmışlardır; hacca gitseler bunlara göre riya için gitmişlerdir;

bir muhtaca yardım etseler, bunlara göre bunu bir garaz ve çıkar için yapmışlardır. Bu huyları eskidir. ALLAH Rasûlü (as), cihad masrafı ve fakir fukara ihtiyacı için gerektikçe ashâbından yardım isterdi. Onlar da esirgemeden bulabildiklerini getirip verirlerdi.

Münafıklar ise, yardım etmemekle kalmaz, yardım edenleri de eleştirirlerdi. Çok getirenler için, "Riyakârlık emişler." derler; az getirenlerle de alay ederlerdi. ALLAH Teâlâ, bunlar hakkında şöyle buyurmuştur: "Sadaka verenleri eleştiren ve bulabildiklerini verenlerle alay eden o kimselerle ALLAH alay eder ve alay etmelerinin cezasını elemli bir azap şeklinde verir." (Tevbe, 79)

Buraya kadar zikredilenler gibi, şeytanın insan kalbine girmek için kapı olarak kullandığı pek çok yanlışlar ve zaaflar vardır. İnsanın her bir yanlışı ve her bir zaafı şeytanın onun kalbine girmesi için bir kapıdır. Bu kapılardan giren şeytan insana daha başka yanlışlar yaptırır ve onda daha başka zaaflar oluşturur. Onun için, ahlâkî

zaaflardan ve fiilî yanlışlardan korunmaya çalışmak ve bunlarla şeytanın eline bir ip ucu vermekten sakınmak lâzımdır. Çünkü şeytan, eline geçirdiği küçük fırsatlardan büyük tahribatlar çıkarmak ve önemsiz görülen kusurlarla insanı büyük günahlara ve hatta küfre sürükleyip götürmekte mahirdir.

Kalpte kötü huylar ve kirli duygular bulunduğu takdirde, şeytanın oraya girmesini önlemek imkânsız hâle gelir. Kötülüklerden arındırılmış bir kalbe girmesini önlemek ise oldukça kolaydır. Bunun için, eûzu ve besmele okumak ve bir zikir yapmak yeterlidir.

O hâlde, öncelikle yapılması gereken şey, kalbi kötü duygu ve sıfatlardan (kibir, hased, hıyânet, hırs, tamah, dünya sevgisi gibi şeylerden) arındırmaktır. Çünkü şeytan aç bir köpek gibidir. İnsanın zaaf ve kusurları ise onun gıdasıdır. O, bu gıdayı bulduğu yere saldırır ve ona ulaşmaya çalışır.

Muhammed İbni Vâsih (ra) şöyle duâ

ederdi: "ALLAH'ım! Sen bize bir düşman musallat etmişsin. Bu düşman bizim zaaflarımızı iyi bilir ve onlarla kalbimize girmek için yol bulur. ALLAH'ım! Onu kendi rahmetinden uzaklaştırdığın gibi, bizden de uzaklaştır ve onu kendi affından ümitsiz ettiğin gibi, bizi aldatabilmekten de ümitsiz et. Hiç şüphe yoktur ki, sen her şeye karşı güçlüsün." ALLAH Teâlâ'nın şeytanı insanlara musallat etmesi, onu yaratması anlamındadır. Fakat hakikî mânada onu kendine musallat eden insanın kendisidir. Bu yüzden ALLAH Teâlâ şöyle buyurmuştur: "Kim şeytanı kendine musallat ederse, şeytan onu saptırır ve cehennem azabına çarptırır." (Hac, 4) Şeytanı kendine musallat etmek; ona kalbinin kapılarını açmak, kötü huylar ve amellerle onu kendine çekmek demektir.

Zikretmenin, şeytan vesveselerini kalpten kovması, ilacın hastalıkları gidermesi gibidir. İlacın bu özelliği vardır, fakat onun bu özelliği göstermesi için perhiz yapmak da şarttır. Perhiz yapılmadığı takdirde ise, ilacın etkisi olmaz. Tıpkı

bunun gibi, zikrin vesveseleri defetmesi için de, kalbin temiz olması ve takva taşıması şarttır. Bu şart gerçekleştiği zaman zikrin etkisi kesindir. Hatta bu durumda zikredenin kendi varlığı bile şeytanı uzaklaştırır. Bundan dolayı, ALLAH Rasûlü (as) Hz. Ömer hakkında şöyle buyurmuştur: "Ömer bir yolda gidince, şeytan o yolu terk edip başka bir yola gider." (Müttefekun aleyh) Bu şart gerçekleşmediği takdirde ise, zikrin etkisi azalır ve hatta bazen hiç etkisi olmaz. Bu durumda, zikre rağmen şeytanın kalpten uzaklaştırılmaması, kabul edileceği va'dedilmesine rağmen, duânın kabul edilmemesi gibidir. Bilindiği gibi, ALLAH Teâlâ, "Bana duâ edin, duanızı kabul edeyim." (Gâfir, 60) buyurmuştur. Fakat, diğer âyetlerden öğreniyoruz ki, bu va'din bazı şartları vardır. Onun için, bu şartlar yerine getirilmediği zaman, duânın kabul edilmesi va'dedilmiş olmaktan çıkar.

Bu sebeple, İbrahim İbni Edhem'e, "Niçin ALLAH Teâlâ duâmızı kabul etmiyor?" dediklerinde, o şöyle demiştir: "Siz devamlı

surette ALLAH Teâlâ'yı kızdırıyorsunuz. Bu durumda O sizin duanızı kabul eder mi? Siz, kendisine iman ettiğinizi söylüyorsunuz, fakat O'na itâat etmiyorsunuz; Kur'ân okuyup ne dediğini anlıyorsunuz, fakat anladıklarınızı uygulamıyorsunuz; ALLAH Rasûlü'ne uyduğunuzu söylüyorsunuz, fakat onun sünnetini bir kenara atıyorsunuz; ahiretin hak olduğunu söylüyorsunuz, fakat onun için hazırlık yapmıyorsunuz; cenneti sevdiğinizi, cehennemden de korktuğunuzu söylüyorsunuz, fakat ne sizi cennete götürecek amelleri işliyor, ne de cehennemden uzaklaştıracak işlerden sakınıyorsunuz."

Zikrin bereketiyle şeytanın uzaklaştırılması, ayrıca şeytanı düşman bilme ve ona karşı düşmanca davranma şartına bağlanmıştır. ALLAH Teâlâ şöyle buyurmuştur: "Şeytan size düşmandır. Siz de ona düşman olun!" (Fâtır, 6)

Vehb İbni Münebbih şöyle demiştir: "Sen ahlâk ve amelinle şeytanın dostu iken, dilinle ne

diye ona lanet okuyorsun?"

Soru ve Cevaplar

Soru: Melek ve şeytan asıl suretleriyle görülebilirler mi?

Cevap: Melek ve şeytan maddî varlıklar olmadıkları için, sadece maddî şeyleri görme yeteneğine sahip olan dünya gözüyle onların asıl suretlerini görmek mümkün değildir. Bu sebeple, Cebrâil (as), Peygamberimizin yanına genel olarak güzel yüzlü bir genç sahâbi olan Dıhye el-Kelbî suretinde gelirdi. Fakat, peygamberin gözlerine mucize gözlükleri takıldığı zaman o, bu meleği de, başka melekleri de asıl suretlerinde görürdü. Kur'ân-ı Kerim onun Cebrâil (as)'ı iki kere asıl suretiyle gördüğünü haber vermiştir. İlgili âyetler şöyledir: "Onu açık ufukta gördü." (Tekvir, 23), "Onu bir kere de Sidret'ul-Muntehâ önünde gördü." (Necm, 13)

Peygamber dışındaki insanlar ise, meleği de, şeytanı da ancak maddî bir suret içinde görebilirler. Onun için, Cebrâil (as), Meryem'in

kendisini görebilmesi için, bir surete bürünmüştür. (Meryem, 17) Bazı velîler de, şeytanı köpek, domuz, maymun suretlerinde görmüşlerdir.

Soru: İnsanları ifsat edip bozan şeytan bir tane midir?

Cevap: Şeytan bir tane değildir. Şeytan ismi insan ismi gibi (bir cins ismi)dir. Onun için, nasıl ki, insan bir tek kişi değilse, şeytan da tek bir varlık değildir. İlk şeytan iblis'tir ve onun zürriyeti vardır. Bunların sayısı, insanların sayısından çok daha fazladır. ALLAH Teâlâ şeytandan bahsederken, onun ismini bazen tekil, bazen de çoğul olarak kullanmıştır. Onun tekil hâlinde kullanılması, bütün şeytanların mahiyet itibarıyla aynı şey olmalarından dolayıdır. Hatta bu habis mahiyeti taşıyan insanlar da şeytan olarak isimlendirilmiştir. (En'âm, 112; Nâs, 6)

Melekler de çoktur. ALLAH Teâlâ, bunlar hakkında şöyle buyurmuştur: "RABBİnin askerlerinin sayısını ancak O bilir." Bu âyetteki

"RABBİnin askerlerinden" maksat, meleklerdir. Çünkü onlar, bir askerî disiplin içinde ALLAH Teâlâ'ya itâat eder ve emirlerini uygularlar. (Tahrim, 6)

Meleklerin vazifeleri, ALLAH Teâlâ'ya ibadet etmenin yanında, kâinatta olup biten işleri ALLAH Teâlâ'nın emir ve direktifleri istikametinde gerçekleştirmektir. Onların önemli bir görevi de, insanları şeytanların zarar verme teşebbüslerinden korumaktır. Kur’ân-ı Kerim'de buna şöyle işaret edilmiştir: "İnsanın önünde ve arkasında ALLAH’ın emriyle onu koruyan melekler vardır." (Ra'd, 11)

Kur’ân-ı Kerim, ilk insan olan Adem'in topraktan, ilk şeytan olan iblisin de ateşten yaratıldıklarını bildirmiştir. (A'râf, 12; Rahman, 14, 15)

Adem (as) yeryüzüne indirildiği zaman, ALLAH Teâlâ'ya duâ ederek, "RABBİM! Benimle arasına düşmanlık soktuğun şeytana karşı, eğer beni ve zürriyetimi korumazsan onun vesveseleri bizi helâk edecektir." demiş, ALLAH Teâlâ'da ona

şu karşılığı vermiştir: "Sana ve zürriyetine, hayrı ilhâm eden ve sizi koruyan melekler vereceğim; kötülüklerinizi bir, iyiliklerinizi on olarak kabul edeceğim; ruhlarınız cesette olduğu sürece de size tevbe kapısını açık tutacağım."

Her şeyin, melekût âleminde bir veya birkaç sureti vardır. Bu suretler o şeyin hakikatine uygun ve münasip bir keyfiyettedirler. Şeytanın sureti bu âlemde onun hakikatine uygun olarak köpek, domuz, maymun, yılan, akrep suretleridir. Onun için şeytan şekillendiği zaman bu ve benzeri suretlere girer.

Rüyada görülen şeyler de, melekût alemindeki suretleriyle görülürler.

Sorumluluğa Tâbi Olan ve Olmayan Vesveseler

ALLAH Rasûlü (as) şöyle buyurmuştur: "Biriniz, içindeki vesveseyi konuşmadıkça veya onunla amel etmedikçe onun günahından muaftır (affedilmiştir)." (Müttefekun aleyh), "ALLAH Teâlâ, amelleri yazan meleklere şunu emretmiştir:

'Kulum bir günahı içinden geçirdiği zaman bir şey yazmayın; onu işlediği zaman da bir günah olarak yazın. Kulum bir iyiliği içinden geçirdiği zaman, kendisine bir sevap yazın. Onu işlediği zaman da kendisine on (bir rivAyette de, yedi yüz) sevap yazın." (Müttefekun aleyh) Bu ve benzeri hadis-i şerifler, insanın kendi kalbine gelen vesveselerden dolayı sorumlu tutulmadığını ve muâheze edilmediğini ifâde etmektedir. Buna mukabil, bazı Ayet-i kerimeler ise, onun bunlardan sorumlu olduğunu ve muâheze edildiğini bildirmektedirler. Örneğin, ALLAH Teâlâ şöyle buyurmuştur: "Siz içinizdekini açılasanız da, gizleseniz de ALLAH onun hesabını sizden soracaktır. Ondan sonra dilediği kimse için onu affedecek, dilediği kimseyi de onunla cezalandıracaktır. ALLAH her şeye kadirdir." (Bakara, 284), "Fakat ALLAH, sizi kalplerinizin kazandıklarıyla muâheze eder." (Bakara, 225), "Hiç şüphesiz, kulak, göz ve kalple neler yapıldığı sorulacaktır." (İsrâ, 36)

Bize göre, farklı hükümler ifade eden bu

nassların (âyet ve hadislerin) konuları da farklıdırlar. Çünkü, kalbe gelen vesvese (kötülük arzusu) iki türlüdür. Bunlardan birincisi, gelip geçen bir anlık vesveselerdir. Bu vesveseler, vücudun kendisi için çekici gelen şeylerle karşılaşmasından hâsıl olan ve şeytan tarafından kalbe taşınan etkilerdir. Kalb, kendisine aksettirilen bu etkileri değerlendirip onların şer olduğunu anladığı zaman ALLAH korkusu ve O'na itâat duygusuyla onları reddettiği takdirde, buraya kadarki gelişmelerden dolayı her hangi bir sorumluluk doğmaz. Hatta, kalb bu vesveseleri ALLAH korkusu ve O'nun emirlerine saygı duygusuyla reddettiği için, sâlih bir amel ortaya çıkmış olur ve kul, bundan dolayı sevapla mükâfatlandırılır. Hadis-i şeriflerde sözü edilen vesveseler bu türlü olanlardır. Bunların ikinci türlüsü ise, sabit huy ve sıfat hâline gelen vesveselerdir. Bu türlü vesveseler (kötü arzu ve istekler), birincilerin aksine, vücudun dışarıdan aldığı geçici etkiler değildir; kalpte mekân kurmuş,

yerleşmiş hastalıklar ve zaaflardır. Bu hastalık kabilinden olan kötü arzu ve istekler cesedi de harekete getirir ve kötülük yapmaya sevk ederler. Bu türlü vesveseler (şer ve günah arzuları) sorumluluğa tabidirler. İlgili âyetlerde kasdedilen vesveseler de bunlardır. ALLAH Teâlâ, değişik münasebetlerle münafıklardan bahsederken, "Kalplerinde hastalık vardır.", "Kalplerinde hastalık olanlar", "Kalplerinde hastalık bulunduğu için" gibi ifadeler kullanmıştır.

Daha değişik bir ifade ile izah etmek gerekirse, bir vesvesenin kalpte doğmasından fiil hâline gelmesine kadar dört aşaması vardır.

Bu aşamalardan birincisi, "akla gelme" aşamasıdır. ikincisi, kalpte heyecan oluşmasıdır. Bu iki aşamadaki vesveseler sorumluluğa tâbi değildir. Çünkü bunlar, irade dışında oluşan ve irade ile önlenemeyen hâllerdir. Üçüncü aşama, kalpte oluşan heyecanı istek hâline getirmektir. Dördüncü aşama da, bu isteği fiil hâline getirmeye karar vermektir.

Bu aşamalardaki vesvese, irade altına girdiği ve onun tarafından oluşturulduğu için, sorumluluğa tâbidir. Ancak, bu aşamalarda kul ALLAH korkusu duyup vesveseyi siler veya en azından onu ilk iki aşamaya geri iterse sâlih bir amel işlemiş olur ve sevap kazanır. Çünkü ALLAH korkusu ve O'na itâat düşüncesiyle kalbin vesveselerine, nefsin arzularına ve cesedin dürtülerine karşı koymak bir cehd ve çaba gerektirir. Bu cehd ve çaba, bütün sâlih amellerdeki cehd ve çabanın aynısıdır. Vesvese bu son aşamalarda iken, elde olmayan bir sebep onların gerçekleştirilmesini önlerse, günaha teşebbüs sorumluluğu ortadan kalkmaz. Çünkü günaha teşebbüs, ALLAH Teâlâ'nın hakkına taalluk eden yönüyle günahı işlemek gibidir. Günahın fiilen işlenmesi şartı ise, kul haklarıyla ilgilidir. Onun için ALLAH Rasûlü (as), bir hadiste şöyle buyurmuştur: "insanlar, niyetleri üzerinde haşredilirler." (İbnu Mâce) Bir hadiste de, "Kendi iradeleriyle birbirini öldürmeye kalkışan iki

müslümanın ikisi de ateştedirler." buyurmuş ve sahâbilerin, "Katil tamam da, maktul niye ateştedir?" sorularına karşı da şöyle demiştir: "Çünkü o da arkadaşını öldürmeyi niyet eder." (Müttefekun aleyh) Ve bu niyetle ALLAH Teâlâ'nın yasakladığı bir fiile teşebbüs suçunu işler. Bu hadis-i şeriflerden anlaşılıyor ki, bir kimse gece içinde, sabahlayınca bir müslümanı öldürmek, içki içmek, faiz yapmak gibi bir günah işlemeye niyet etse, fakat sabahlamadan ölürse, niyet ettiği günah üzerinde haşredilir. Bir sâlih amel işlemeyi niyet ettiğinde de durum bunun aynısıdır.

RivAyet edildiğine göre, "Siz içinizdekini açıklasanız da gizleseniz de ALLAH onun hesabını sizden soracaktır." Ayet-i kerimesi indiği zaman, ashâbtan bazı zatlar, ALLAH Rasûlü'ne gelip, "Bu âyetle bize gücümüzü aşan bir sorumluluk yüklenmiştir. Çünkü kalbimize, irademizin dışında hatıralar ve vesveseler gelir." dediler. ALLAH Rasûlü (as), onlara, "Siz de yahudiler gibi, ALLAH Teâlâ'nın emirlerini tartışmaya mı kalkıyorsunuz?

Onları kabul edin ve, 'Duyduk, uyduk.' deyin." buyurdu. Onlar da, "Duyduk, uyduk." dediler. Bundan sonra, şu Ayet-i kerime indirildi: "ALLAH, kimseye güç ve iradesi dışında teklifte bulunmaz, sorumluluk vermez." Bu ikinci âyet birinci âyeti bir anlamda tahsis, bir anlamda da tefsir etti. Buna göre, vesvese irade dışında ise, sorumluluk yoktur. Fakat, iradeye tâbi ise, sorumluluk vardır.

Kalbin sabit sıfatları olan nifak, kibir, ucub, riya, hased, buğz, şirretlik, iffetsizlik gibi kötü hasletlerle; takva, merhamet, hayâ, ihlas, tevazu, iffet gibi iyi hasletler en mühim günah ve sevap kaynaklarıdır. Nitekim, ALLAH Rasûlü (as), takvadan bahsederken, kalbini göstermiş ve "O buradadır." (Müslim) demiştir.

Bu sıfatlar, irade ile benimsenmiş huy ve duygulardır.

Zikir Esnasında Vesvese Kesilir mi?

Bil ki, kalplerin arifi olan ve onların sıfat ve acaipliklerini bilen âlimler, bu meselede beş görüş ileri sürmüşlerdir.

Birinci görüşe göre, ALLAH Teâlâ'nın zikriyle vesvese bütünüyle kesilir. Çünkü ALLAH Rasûlü (as), "Kul, ALLAH Teâlâ'yı zikredince şeytan ondan uzaklaşır (diğer bir tercüme ile, şeytan susar.)" (Geçti) buyurmuştur.

İkinci görüşe göre, vesvese kesilmez. Fakat, kalb zikir ile meşgul olduğu için, onu duymaz veya az duyar.

Üçüncü görüşe göre, kalb zikir esnasında da vesveseyi duyar, fakat diğer zamanlara göre ondan daha az etkilenir.

Dördüncü görüşe göre, zikir ve vesvese nöbetleşe ve sıra ile kalbi işgal ederler. Bu, tıpkı ışığın yanıp sönmesi gibi bir olaydır. Çünkü burada da ışık ve karanlık nöbetleşirler. Onun için, zikir yapılırken kalb aydınlanır ve o zaman vesvese kaybolur. Zikir arasındaki susmalarda ise, aydınlık kaybolur ve vesvese ortaya çıkar.

Beşinci görüşe göre ise, kalb zikir ve vesvesenin etkilerini birlikte hisseder. Bu, tıpkı bir insanın aynı anda hem Kur'ân sesini, hem de

haram olan müzik âletinin sesini duyması ve bunlardan ayrı ayrı etkilenmesi gibidir. Veya bunlar, tatlı ile ekşinin birbirine karışması gibi karışırlar ve kalpte ikisinin karışımı bir his duyulur.

Bu görüşler, mistik tecrübeler ve iç müşâhedeleriyle tesbit edilmiştir. Onun için de bir anlamda doğrudurlar. Ancak bize göre, zikir esnasında vesvesenin tamamen kesilip kesilmemesi vesvesenin türüyle alâkalıdır. Bu açıdan bakılınca, vesveseler şu türlere ayrılırlar:

1- Bâtılın hak suretinde gösterilmesi. Meselâ, şeytan insana vesvese vererek der ki: "Sen lezzetleri (lezzetli şeyleri, zevkli işleri, tatlı günahları) ne diye terk edersin? Halbuki, ömrün uzundur ve böyle uzun bir ömür boyunca nefsin arzusu olan lezzetlerden uzak durmak çok elem vericidir." Bu vesvese karşısında, eğer insan, ALLAH Teâlâ'ya imanını tazeler ve O'nun bu konudaki söz ve vaadlerini hatırlayıp, "Ömür uzun değildir. O, bir saniye içinde bitebilecek kadar kısadır. Uzun olan ise, ahiret ömrüdür. Haram

zevklerden uzak durmak, bu saniyelik dünya ömründe elem vericisi ise, onun cezası olan cehennem ateşi de, uzun ve hatta sonsuz olan ahiret ömründe elem vericidir. Bu durumda akıl ve mantığa göre, hangi eleme katlanmak ve hangisinden kaçmak lâzımdır? Olması ile bitmesi bir olan geçici zevkler için, asırlarca ateşte yanmaya razı olmak, hangi hesaba göre doğru olabilir? Bütün akıl sahipleri tarafından yanlış bilinen ve pek çok insanları elemle kıvrandıran kumar bile, az koyup çok kazanma ümidine dayanırken, çok koyup az kazanmak gerçeğine dayanan günahları doğru bulmak mümkün müdür?" derse; yapılan vesvesenin bâtıl olduğu ortaya çıkar ve şeytan susmak zorunda kalır. Bunun için, ALLAH Rasûlü (as), "Şeytana direnme açısından bir âlim, bin âbid'ten daha güçlüdür." buyurmuştur. Çünkü, âlim, şeytanın vesvese ettiği yanlışların iç yüzünü ortaya çıkarır ve onları kirli paçavra gibi onun (şeytanın) suretine fırlatır.

Câhil olan ise, vesveselerin zahirine aldanır

ve onları doğru zannedip şeytanın tuzağına düşer. Meselâ, şeytan ibadet eden bir insana ucub (kibirlenmek, kendi kendini beğenmek, amelini çok görmek) vesvesesini verip ona, "Kim senin kadar ALLAH Teâlâ'yı tanımış ve O'na canla başla ibadet ve tâat etmiştir?" der. Eğer insan bu yanlış ve bâtıl vesveseye karşı, "ALLAH Teâlâ'yı tanımak ve O'na ibadet ve tâat etmek O'nun önemli nimetlerindendir. Çünkü buna, ancak O'nun lütuf ve inAyetiyle muvaffak olunabilir. Bu sebeple, bunu kendine mal edip onunla kibir ve gurura kapılmak yersiz ve yanlış bir iştir. Bunun hakkı şükürdür, şükür de hiçbir zaman tam olarak ifâ edilemez. Onun için, Dâvûd (as) şöyle demiştir: 'ALLAH'ım! Ben senin şükür hakkını nasıl ifâ edeyim ki, her ibadet ve tâat için şükrettikçe, bu şükür de şükretmeyi gerektirir.' Kaldı ki, tartışmasız olarak ALLAH Teâlâ'yı en çok bilen ve O'na en çok ibadet ve şükreden insan ALLAH Rasûlü iken, kendisi, ALLAH'ım! Seni gerektiği kadar tanıyamadık ve sana gerektiği kadar ibadet

ve şükredemedik.’ demiştir. Kendine ait olmayan meziyetleri kendine mal etmek veya kendi kusurlu işlerini mükemmel görmek himmet ve basiret erbabının huyu değildir. Bu duruma karşı, ben kendime ait olmayan iman ve itaate muvaffakiyeti nasıl kendime mal edebilirim? Hem, eksik olan marifetim ve kırık dökük olan ibadetlerim yüzünden kibir mi duymalıyım, yoksa mahcubiyet ve eziklik duyup tevbe ve istiğfar mı etmeliyim?" derse, vesvese kesilir ve şeytan çekilir.

İşte, bu iki örnekte olduğu gibi, bâtılı doğru gibi gösteren vesveseler, ALLAH'ı Teâlâ'yı zikretmek ve O'nun büyük olan hakkını düşünmekle kesilir.

2- Şehvetin (isteğin) tahrik edilmesi ve heyecan uyandırılması. Bu vesvese, kulun haram olduğunu bildiği ve buna kesin olarak inandığı şeylere karşı ise, zikir onu keser. ALLAH Teâlâ şöyle buyurmuştur: "Takva sahiplerine şeytandan bir dürtü geldiği zaman, bunlar ALLAH'ı zikreder ve hemen gerçeği görürler." (A'râf, 201)

buyurmuştur. Hakikî mümin, ALLAH Teâlâ'nın yasakları önünde, tıpkı mayınlı bir arazi çizgisinde veya bir ateş çukurunun kenarında durduğu gibi durur. Kendisi bu hassâsiyetle dururken, şeytanın vesveseleri, onu yasakların içine itebilecek kadar güçlü olamazlar. ALLAH Teâlâ, hakikî müminleri tarif ederken, "Onlar, ALLAH'ın sınırlarını koruyanlardır." (Tevbe, 112) buyurmuştur. ALLAH'ın sınırları ise, haram ve yasakların önündeki sınırlardır.

3- Geçmiş, gelecek veya şimdiki zamanla alâkalı olan bazı şeylerin hatırlatılması ve düşündürülmesi. Her hangi bir fiile sevk etme durumu bulunmayan ve mücerret tasavvur planında kalan bu vesveseler, genel olarak zikirle azalır, fakat bütünüyle kesilmezler. Nitekim, en büyük zikir olan namazda bile, bu vesveselerin izleri görülür. Buna rağmen, bunların bütünüyle kesilmesi de mümkündür.

Bundan dolayı, ALLAH Rasûlü (as), "Kim iki rekât namaz kılar ve onun içinde dünyaya ait her

hangi bir şeyi aklına getirmezse, onun geçmiş günahları affolunur." (Geçti) buyurmuştur. Ancak bu durum, zikirde istiğrak bulan ve bütün dikkatleriyle ona yönelen kimselerde görülebilir. Bu kimseler şeytan vesveselerini duymak bir yana, zikir ve ibadet esnasında vücutlarından bir parça koparılsa onu da duymazlar. ALLAH Teâlâ'nın sevgi ve marifetinde derinleşenlerin zikir ve ibadet hâllerinde enteresan örnekler görülmüştür. Bunlardan kimisinin kangren olmuş bacağı kesilmiş, kendisi duymamış; kimisinin evi yanmış, ateş ve duman içinde kalmış, fakat kendisi hissetmemiştir.

Ancak ara sıra ve özellikle zikir ve ibadet esnasında vesveseler tamamen kesilseler bile, bunların nihaî bir surette ve bir daha dönmemecesine kesilmeleri mümkün değildir. Çünkü, insanlar bu dünyaya şeytanla devamlı bir surette mücâdele etmek için getirilmişlerdir. Ömür boyu devam eden bu mücâdele, onların cenneti hak etmelerini veya cehenneme müstahak

olmalarını sonuç veren yegâne etkendir.

Mücâdelenin bu öneminden dolayıdır ki, peygamberler bile ondan bütünüyle muaf tutulmamışlardır. Bu sebeple, onlar da zaman zaman ufak çaplı ve özellikle üçüncü türden olan vesveselere maruz kalmış ve bunlarla mücadele etmişlerdir. Örneğin, Peygamberimiz bir gün nakışlı bir elbise giymiş ve onunla namaz kılmıştır. Fakat selâm verince, "Bu elbisenin nakışları dikkatimi dağıttı." buyurmuş ve onu çıkarıp eski ve sade bir elbise giymiştir. (Geçti) Bir gün de parmağına altın bir yüzük takmış ve onunla minbere çıkmıştır. Hutbe okurken aniden, "Bu yüzüğe mi bakayım, size mi bakayım?!" deyip onu çıkarmış ve fırlatmıştır. (Buharî)

ALLAH Rasûlü (as), bu olaylarla hiç kimsenin vesveselerden ve dünyanın tabiî çekicilik ve cazibelerinden tamamıyla kurtulamadığı dersini vermiş ve bunlardan bir ölçüde kurtulmanın yolunu göstermiştir. O da vesvese veren şeylerden uzak durmak veya onları

kendinden uzaklaştırmaktır. Vücudunu yağa batırmışken sineklerin üstüne konmamasını beklemek ne kadar yersiz bir beklenti ise, dünyanın süs ve ziynetlerini kullanmışken şeytandan kurtulacağını zannetmek de öylesine yanlış bir zandır.

Hakimlerden birisi şunu söylemiştir: "Şeytan, insana önce günahları süslü ve lezzetli gösterir. ŞAyet o, bunlara iltifat etmezse, bu sefer ona bid'atları doğru gösterir. O bunlara da takılmazsa, o zaman da ona dinde aşırılık telkin eder. O bundan da kendisini kurtarırsa, ona ucub ve kendini beğenmişlik telkin eder. Bu, şeytanın son tuzağıdır. Ondan da kurtulabilen bir kimse cennete gider. Fakat şeytan, son ümidi olan bu son tuzağı çok iyi kurar."

Kalbin Süratle Dönmesi

Bil ki, insan kalbi fırıldağa benzer. Fırıldak, rüzgârın esmesiyle döndüğü ve yön değiştirdiği gibi, kalb de manevî rüzgârlar olan ilham, vesvese ve diğer etkenlerle döner ve yön değiştirir. Bu

sebeple, inanmışken birden inkâr eder, sevmişken birden nefret eder, yönelmişken birden sırt çevirir. Kalbin bu dönekliğinden dolayı, ALLAH Rasûlü (as), duasında, "Ey kalpleri çeviren ALLAH'ım! Kalbimi dinin üzerinde sâbitleştir." derdi ve bu duanın mânasını şöyle açıklardı: "Kalb, ALLAH Teâlâ'nın iki parmakları arasındadır; onu istediği şekilde döndürür. İsterse onu doğru tarafa çevirir; isterse eğri tarafa çevirir." (Müslim, Tirmizî, Hâkim)

ALLAH Rasûlü'nün kullandığı yemin sözlerinden birisi de "Kalpleri çevirene yemin ederim." sözüdür. (Buharî) O, kalbin dönüşü için şu misâlleri de vermiştir: "Kalb bir kuş gibidir; zıplayıp durur." (Hâkim), "Kalb, kaynayan bir tencere gibidir. Fıkırdayıp durur." (Ahmed, Hâkim), "Kalb, rüzgâr önündeki bir tüy gibidir; esintiye göre gidip gelir." (Taberanî)

Bu son hadislerin rivAyet yönünden sıhhatleri tartışılsa bile, ifade ettikleri mâna doğrudur. Bu mâna, kalbin değişik etkiler altında dönüp değişmesidir. Bu etkilerin kaynağı ise

duruma göre ya melekten gelen bir ilhamdır, ya şeytandan gelen bir vesvesedir, ya insanın kendi yaratılışıdır, ya da bir dış faktördür.

Kalpler Üç Sınıftır

Kalpler, sebat etmek veya dönmek açısından üç sınıftırlar.

Birinci sınıf kalpler, hayır ve tâat üzerinde sebat eden ve sabit duran kalplerdir. ALLAH Teâlâ bu kalpler için şöyle buyurmuştur: "Bilin ki, kalpler ALLAH'ın zikriyle itminan ve sebat bulurlar." (Ra'd, 28), "ALLAH, gerçekten iman edenleri dünyada da, ahirette de değişmez gerçek olan iman sözü üzerinde sâbitleştirir." (İbrahim, 27), "ALLAH onları takva kelimesi üzerinde sâbitleştirdi. Onlar bunun ehli ve lâyıkıdırlar." (Feth, 26), "Müminler, birleşmiş düşmanı görünce, 'Bu, ALLAH ve Rasûlü'nün bize va'dettikleri şeydir. ALLAH ve Rasûlü doğru vazetmişlerdir.' dediler ve düşmanı görmek yalnızca onların iman ve teslimiyetlerini arttırdı. Müminlerden öyle adamlar vardır ki, ALLAH'a verdikleri sözde sebat ettiler. Bunlardan

bir kısmı O'nun yolunda canlarını verdiler; bir kısmı da bunun için bekliyorlar. Onlar, sözlerini değiştirmediler." (Ahzâb, 22, 23)

Bu kalpler, ALLAH Teâlâ tarafından teyid ve takviye edilirler. Onun için, zorluklar karşısında da sarsılmaz ve dönmezler. Bu ilâhî teyid, onların takvasına, samimiyet ve temizliğine karşı bir mükâfattır. Bu ilâhî teyid sayesinde bu kalplerde şükür, sabır, korku ve ümit, tevazu, zühd, sevgi, rızâ, tevekkül, tefekkür ve muhâsebe sabit duygular ve değişmez sıfatlar hâline gelirler. ALLAH Teâlâ, bu kalplere ve sahiplerine şöyle seslenmiştir: "Ey itminan ve sebat bulmuş kalb (ve kalbin sahibi)! Razı olmuş ve kendisinden razı olunmuş bir hâlde RABBİne dön; benim kullarımın arasına dâhil ol ve cennetime gir." (Fecr, 29)

İkinci sınıf kalpler, şer ve masiyet üzerinde ısrar eden ve kötülüklerde sâbitleşen kalplerdir. Bu kalpler, nefis arzularıyla dolmuş, kötü huylarla kirlenmiş ve kötü duygularla mühürlenmişlerdir. Bu kalpler, bütün kapılarıyla şeytana açıktırlar.

ALLAH Teâlâ’nın nuru ve meleklerin ışıklı ilhamı bu kalplerden çekildiği için, onlar gece gibi karanlık ve zift gibi siyahtırlar. Bu kalplerde dolaşan sadece şeytanlardır. Şeytanlar, bu kalplerde mekân tutmuş ve onların üstünde mutlak hâkimiyet kurmuşlardır. Bu kalplerde oluşan fikirler şer, duygular kirli, vesveseler zehirlidirler. Doğru düşünceler ve temiz duygular bu kalplerde yeşermez ve barınmazlar.

ALLAH Teâlâ bu kalpleri ve sahiplerini şöyle tanıtmıştır: "Onlar, küfür ve inkârda süratlidirler. Dilleriyle iman etseler bile, kalpleriyle iman etmezler. Yalanı zevkle dinlerler. Gerçekleri saptırırlar. Fitne ve fesattan ayrılmazlar. ALLAH bunların kalplerini temizlemek istememiştir. Dünyada rezillik içindedirler. Ahirette de onlara büyük bir azap vardır." (Mâide, 41. âyetin kısa özeti), "Bunlar doğru yolu görseler onda gitmezler; eğri bir yol bulsalar onda giderler. Âyetlerimizi tekzip eder ve onlardan habersiz yaşarlar." (A'râf, 146), "Dini tekzip ederler. Yetimi

itip kakarlar. Miskine yardım etmeyi teşvik etmezler. Namazdan yüz çevirirler. Zekât vermezler." (Maun suresinin kısa özeti), "İşledikleri kötü ameller, kalplerini paslandırmıştır. Rablerinin rıza çizgisinden uzaklaştırılmışlardır. Onlar cehennemde yananlardır." (Mutaffifîn, 14) "Sağır, dilsiz ve kördürler. Hakka dönmezler." (Bakara, 18) "Şeytanın vesveseleri bu kimselerin kalplerinde üst üste yığılan karanlıklar gibidir." (Nur 40)

Üçüncü sınıf kalpler ise, melek ve şeytana, hayır ve şer ilhamlarına eşit bir şekilde açık olan kalplerdir. Bu kalplerde melekle şeytan, hayır ve şer ilhamları devamlı surette çekişme halindedirler ve birinin arkasından ötekisi gelir. Bu sebeple, meleğin ilham ve teşvik ettiği bir hayrı, şeytan bozmaya çalışır. Şeytanın vesvese ve telkin ettiği bir şerri de melek gidermeye çalışır. Bu çekişmede nefis şeytana taraftır; onu tasdik eder ve onun dediklerini benimseyerek tekrarlar. Akıl ise melekten yanadır ve onun ilhamlarını doğru bulup tasdik eder. Bu çekişme bazen ömrün

sonuna kadar galip ve mağlup belli olmadan sürer. Bazen de bir müddet sonra bir tarafın galibiyeti ile sonuçlanır. Ve bundan sonra o taraf, kalbin hâkimi durumuna gelir. Artık kalpten duyulan ses onun sesi, kalbe gelen emir onun emridir. Böylece bu son sınıf kalpler de ya birinci, ya da ikinci sınıfa dâhil olurlar.

Nefis ile Aklın Karşılaştırılması

Nefis, şeytanın vesvese ve telkinlerini aynen kabul edip benimser ve onların haklı ve doğru olduğunu ispatlamak için de, etraftaki kötü örnekleri misâl ve delil olarak göstermeye çalışır. Ona göre, bu örneklerin varlığı onların doğru ve iyi şeyler olmaları için yeterli delildir. Akıl ise, şeytanın vesvese ve telkinlerini yanlış bulup reddeder ve kötü örneklerin delil olmadığını söyler. Bu sebeple, nefislerine uyan kimseler, etrafta gördükleri kötü örneklerden çok etkilenir ve onları hemen taklit etmeye kalkarlar. Akıllarına uyanlar ise, gördükleri şeyleri taklit etmeden önce onları tahkik eder ve doğru olup olmadıklarını

incelerler. Nefis insana, "Bu titizlik nedir? Neden lezzetleri terk edip kendine eziyet veriyorsun? Senin gibi titizlik gösteren var mıdır? Herkes kendi keyf ve çıkarı peşinde değil midir? Sen bu hâlinle gülünç oluyorsun? Hangi zamanda yaşadığının farkında mısın? Herkes cehenneme gidecekse sen de oraya gitmeye razı ol." der. Akıl ise, "Hayır! Bu titizlik boşuna değildir. O, tâbi tutulduğumuz imtihanın gereğidir. Bu imtihan ancak bu titizlikle kazanılabilir. Bu öyle büyük bir imtihandır ki, bir tarafında bütün güzellik ve mutlulukların yeri olan cennet, bir tarafında da bütün musibet ve azapların mekânı olan cehennem vardır. (Merhum Bediüzzaman şöyle demiştir: "Her bir insanın başına öyle bir imtihan açılmıştır ki, eğer onun aklı olsa ve dünyanın yedi kıt'asına sahip bulunsa, bu imtihanı kazanmak için bunların hepsini fedâ eder.") Bu titizlik ve çekingenlik, keyf ve lezzetlere karşı değil, onların kaçınılmaz bedeli olan cehennem azabına ve ahiret sıkıntılarına karşıdır. Bazı kimselerin bir şeyler yapması, ne o şeylerin

doğru olduklarını, ne de herkese yaradıklarını göstermez. İnsanların çoğunun cehenneme gitmesi de onun azabını hafifletmez. Onun için ALLAH Teâlâ, 'Siz zâlim olup cehennemi hak ettikten sonra, orada birlikte olmanız size bir yarar sağlamaz.' (Zuhruf, 39) buyurmuştur. Sıcak bir Temmuz gününde bazı insanların güneş altında terlemesi, onun sıcaklığını azaltmaz. Ve serin bir yerde barınma imkânı olan bir kimsenin güneş altında terleyen bu insanları görünce gelip onlar gibi güneşte azap çekmeye rıza göstermesi delilikten başka bir şey değildir. (Onlar için de bir şey yapmak gerekirse, bu, onları da serin yere davet etmektir.) Helâk olanların hepsi geçici heveslerin kurbanlarıdır. Cennetin ebedî mutluluğuna talip olanlar, bunun bedelini de vermekten çekinmezler. Bu bedel, fâni heveslerin müptelâsı olmamak ve özellikle haram ve yasaklardan sakınmaktır." der. ALLAH Teâlâ, "Hayır peşinde olanlar cennette, fısk ve fücur peşinde olanlar cehennemdedirler." (İnfitâr, 13-

14) buyurmuştur.
Şeytan önce kişiye ALLAH, ahiret, hesap ve kitabın olmadığını söyler. Bu korkunç telkini kabul ettiremezse, bu sefer onun bir gün tevbe edip affa uğrayacağını söyler. ALLAH Teâlâ şöyle buyurmuştur: "Şeytan insanlara (ileride tevbe edeceklerini) va'deder ve (nasıl olsa, ALLAH'ın kendilerini affedeceğini) söyler. O, böylece insanları oyalayıp aldatır." (Nisa, 120) Onun bu telkinle oyaladığı kimseler nefislerine uyan kimselerdir. Akıllarını dinleyenler ise, onun bu oyununu da bozarlar.

GÜZEL AHLÂK

Bil ki, ALLAH Teâlâ, insanın suretini, yani maddî yapısını kendisi mükemmel yaratmış, onun manevî yapısını, yani ahlâkını mükemmelleştirmeyi ise onun cehd ve çabasına bırakmıştır. İnsanın insanlık mertebesindeki yerini ve ahiretteki derecesini de bu yapısını ıslah etmek için sarf ettiği cehd ve çabasına bağlamıştır.

Ahlâk ya mükemmel veya kusurludur.

Mükemmel olan her şey gibi, mükemmel olan ahlâk da güzeldir. Ve kusurlu, eksik olan şeyler gibi, eksik olan ahlâk da çirkindir. Güzel ahlâk; peygamberlerin sıfatı, sıddıkların şiarı (belirleyici vasfı), muttakilerin mücâhede meyvesi ve abidlerin riyazet kazancıdır. O, insanın meleklere yaklaşmasındaki özellik, cennete ve Rahman'ın komşuluğuna açılan kapıdır. Güzel ahlâk, hakikatte dinin yarısıdır. (Dinin diğer yarısı ise, ibadetlerdir. Fakat eğer, ahlâkın içine ALLAH Teâlâ'nın haklarına riâyet de katılırsa, o zaman ahlâk dinin tamamı olur.) Kötü ahlâk ise öldürücü zehir, helâk edici musibet, rezillik ve rüsvalık vesilesidir. O, kalbin hastalığı, imanın zayıflığı, ruhun eksik kalmasıdır. Kötü ahlâk, insanı şeytanların derecesine indirir, dünya ve ahirette azap ve lanete müstahak eder. O, kalplerde yanan cehennem ateşine açılan kapıdır.

Kalbin hastalığı olan kötü ahlâk, sahibine ebedî hayatı kaybettirir. Bu sebeple o, cesedin hastalığından çok daha vahimdir. Bu böyle olduğu

için de, herkes, cesedini hastalıklardan korumak için sağlık bilgisini öğrendiği ve bu ilmin prensiplerini uyguladığı gibi, daha önemli ve öncelikli olmak üzere, kalbini kötü ahlâktan korumak için de güzel ahlâk prensiplerini öğrenmesi ve bunlara titizlikle uyması lâzımdır. Bu, bütün insanlar ve özellikle de müminler için vacip olan bir görevdir. Çünkü, bütün kalplerde kötü ahlâkın tohumları vardır. Bu tohumlar kontrol altında tutulmadıkları takdirde yeşerip büyürler ve insanın maddî ve manevî yapısını bütünüyle sarıp istilâ ederler. Bu da, insanın ve beraberinde bir sürü canlı ve cansız varlığın zarar görmesine ve helâk olup gitmesine sebep olur. ALLAH Teâlâ şöyle buyurmuştur: "Kalbini kötü ahlâktan arındıran kurtulmuş, onda kötülükleri barındıran ise ziyan etmiştir." (Şems, 9,10)

Güzel Ahlâkın Fazileti

ALLAH Teâlâ, Peygamberini övmek ve onun üstündeki nimetini göstermek için kendisine hitaben, "Sen, hiç şüphesiz büyük bir ahlâk

üzerindesin." (Kalem, 4) buyurmuştur. Hz. Aişe (ra)'a, "ALLAH Rasûlü'nün ahlâkı Kur'ân'ı uygulamaktan ibaretti." (Geçti) demiştir. ALLAH Rasûlü (as) ahlâk konusunda şunları söylemiştir: "Ben, güzel ahlâkı tamamlamak için gönderildim." (Ahmed, Hâkim, Beyhakî), "Kıyâmet gününde, sevap terazisine konulan en ağır amel ALLAH takvası ve güzel ahlâktır." (Ebu Dâvûd, Tirmizî), "Güzel ahlâk, ALLAH Teâlâ'nın büyük ahlâkındandır." (Taberanî), "Müminlerin efdali, ahlâkı en güzel olandır." (Ebu Dâvûd, Tirmizî, Nesaî, Hâkim), "Müminin üstünlük vesilesi dini, ahlâkı ve aklıdır." (İbnu Hibban, Hâkim), "İnsana verilen en hayırlı şey güzel ahlâktır." (Beyhakî), "ALLAH'ım! Senden sağlık, afiyet (günahlardan uzak olmak) ve güzel ahlâk isterim." (Harâitî), "ALLAH'ım! Beni güzel ahlâka hidAyet et. Bu ahlâka hidAyet eden ancak sensin. Beni kötü ahlâktan da uzaklaştır. Bundan uzaklaştıran da yalnız sensin." (Müslim), "ALLAH Teâlâ'nın en çok sevdikleri, ahlâkı en çok güzel olanlardır.", "Kıyâmet gününde bana en

yakın olanlarınız, ahlâkı en güzel olanlarınızdır." (Taberanî), "Bir kimsede günahlardan uzaklaştıran takva, sefihlerle dalaşmaktan koruyan hilim ve insanlarla iyi geçinmeyi sağlayan güzel ahlâk yoksa, onun diğer amellerini de önemsemeyin." (Taberanî, Harâitî), "Güzel ahlâk, saadet kaynağıdır." (Beyhakî, Harâitî), "Güzel ahlâk uğur ve berekettir." (Beyhakî, Harâitî), "Tedbir gibi akıl, güzel ahlâk gibi üstünlük yoktur." (Beyhakî), "Mümin, ahiretin yüksek derecelerine ibadeti ve güzel ahlâkıyla yetişir." (Taberanî, Harâitî), "Din ahlâk güzelliğidir." (Mervezî)

Bir sahâbî, güzel ahlâkın ne olduğunu sorunca, ALLAH Rasûlü (as) şu âyeti okumuştur: "Affı tut (affedici veya kolaylık taraftarı ol), iyiliği emret ve câhillerden (bilmeyip bilmek de istemeyen kimselerden) yüz çevir." (Araf, 199) Bir soru üzerine de şunu söylemiştir: "Güzel ahlâk; uzak duran akrabaya yakınlık göstermek, iyiliğini esirgeyene iyilik etmek ve zulmedene kişisel hakkını affetmektir." (İbnu Merdeveyh)

Denildiğine göre, ALLAH Teâlâ imanı yarattığı zaman, iman, "Ya RABBİ! Beni güçlendir." demiş. ALLAH Teâlâ'da onu güzel ahlâk ve cömertlikle güçlendirmiştir.

Yahya İbni Muâz (ra) şöyle demiştir: "Rızk hazineleri, güzel ahlâkta saklıdır."

Fudayl (ra) şöyle demiştir: "Arkadaşlık için, güzel ahlâklı bir fâsıkı kötü ahlâklı bir âbid'e (çok ibadet edene) tercih ederim."

Kettânî (ra) şöyle demiştir: "Tasavvuf güzel ahlâktır. Bu sebeple, kimin ahlâkı daha güzelse, tasavvufta o öndedir."

Hz. Ömer (ra) şöyle demiştir: "Ahlâkınızla insanları idare edin; amellerinizle de onlara örnek olun."

ÂbdULLAH İbni Abbas (ra) şöyle demiştir: "Her bina bir temele dayandığı gibi, İslâm dini de güzel ahlâka dayanır." (Bu benzetme sayesinde, kişi güzel ahlâka uymadığı takdirde, onun dininin nasıl yıkılıp enkaz hâline geldiğini tasavvur edebiliriz.)

Atâ (ra) şöyle demiştir: "İnsanlara mertebeler kazandıran güzel ahlâktır. ALLAH Rasûlü da güzel ahlâk sayesinde mertebelerinin zirvesine ulaşmıştır. Bu sebeple, ALLAH yanında mertebesi en yüksek olanlar, O'nun Resulünün ahlâkını yaşayanlardır."

Güzel Ahlâkın Mahiyeti

Bil ki, bizden öncekiler güzel ahlâk üzerinde konuşmuşlar, ancak bunlardan her biri güzel ahlâkın mahiyetini tarif etmek yerine, onun bazı hasletlerini zikretmişlerdir.

Örneğin, Hasan el-Basrî (ra) şöyle demiştir: "Güzel ahlâk; güler yüz göstermek, yardım etmek ve eziyet vermemektir."

el-Vasiti (ra) şöyle demiştir: "Güzel ahlâk; kin ve husumet gütmemek, insanları memnun etmektir."

Şah el-Kirmânî (ra) şöyle demiştir: "Güzel ahlâk; eziyet vermemek ve eziyete katlanmaktır."

Sehl et-Tüsterî (ra) şöyle demiştir: "Güzel ahlâk; tahammül göstermek ve kötülüğe

kötülükle karşılık vermemektir." Hüseyin İbni Mansur şöyle demiştir: "Güzel ahlâk; kadere iman ettikten sonra halkın cefasından etkilenmemektir." ALLAH Teâlâ'ya karşı güzel ahlâk ile ilgili olarak da şu hasletler zikredilmiştir: "ALLAH Teâlâ'dan mutlak surette razı olmak.", "ALLAH Teâlâ'dan başka bir şeye ilgi duymamak.", "Haramlardan sakınıp helâl ile yetinmek.", "Rızk hususunda ALLAH Teâlâ’nın va'dine güvenmek ve bütün işlerde O'na karşı itâat hâlinde olmak."

Biz ise güzel ahlâkın mahiyetini tarif etmek istiyoruz. Bunun için diyoruz ki, insan ceset ve ruhtan mürekkeptir. Ceset, onun dış yapısı, ruh ise onun iç yapısıdır. ALLAH Teâlâ, insanın yaratılmasını meleklere şöyle haber vermiştir: "Ben topraktan bir insan yaratacağım. Onun cesedini tanzim edip içine ruh üflediğim zaman ona secde edin." (Sad, 71, 72) İnsanın cesedi ya güzel, ya da çirkindir. Bu güzellik ve çirkinliğin de çok mertebeleri vardır. Onun ruhu da tıpkı cesedi gibi ya güzel, ya da çirkindir ve bundaki güzellik

ve çirkinliğin de çok mertebeleri mevcuttur. Cesedin ve özellikle yüzün güzelliği, bunların beğenilen özelliklere sahip olmalarından ibaret olduğu gibi, ruhun güzelliği de, onun dinen ve aklen beğenilen ve övülen haslet ve sıfatlara sahip olmasından ibarettir. Onun bu haslet ve sıfatlara sahip olması ise, bunları zorluk çekmeden ve tabiî bir vaziyetle ortaya koyabilmesidir. Bu itibarla, ruhun sahip olmadığı bir güzel hasleti zorlayıcı bir vesile ile ortaya koyması, duruma göre takdir ve sevaba lâyık görülse bile, ruh güzelliği değildir. Çünkü bir şeyin güzelliğinin tamam olabilmesi için, onun bu özelliklerle yoğrulmuş olması lâzımdır. Dışarıdan yamanan şey ise, güzellik değil, geçici bir süstür. Ruhun güzelliği dünyada kendini güzel ahlâk suretinde gösterir; ölümden sonra ise onun kendi güzelliği olarak ortaya çıkar. Bu sebeple, ruhlar âlemi olan kabir âleminde en güzel ruhlar, dünyada en güzel ahlâka sahip olan ruhlardır. Güzel ahlâk, sabit bir sıfat olarak ancak bunun değerine iman eden kimselerde bulunur.

Buna göre, güzel ahlâk iki temel üzerine oturur. Bunlar, ahlâk güzelliğinin değerine inanmak ve övülen hasletleri sabit bir huy hâlinde ortaya koymaktır.

Güzel ahlâk; bilgi, gazap ve şehvetin olgunluk hâlleridir. Bilginin olgunluğu, onun sözlerde doğru ve yalanı, itikat ve inançlarda hak ve bâtılı, davranışlarda da güzel ve çirkin olanı kolaylık ve isabetle birbirinden ayıracak derecede olmasıdır. Bilginin bu derecesine "hikmet" denir. ALLAH Teâlâ şöyle buyurmuştur: "O, istediğine hikmet verir. Kime hikmet verilirse, ona çok hayır verilmiş olur." (Bakara, 229)

Gazap ve şehvetin olgunluğu ise, bunların hikmetin gerektirdiği şekilde kabz ve bast (açılıp kapanma, kabarıp büzülme, büyüyüp küçülme) göstermeleridir. Bu ise, bu duyguların din ve akıl hâkimiyeti altında olmaları demektir. Din sultan, akıl ise onun veziridir. Nihaî yetki sultanda olmasına rağmen, o vezirine hep danışır. Şehvet ve gazap hisleri ise, köpekler hükmündedirler.

Köpekler kayıt ve terbiye altında tutulurlarsa, onlarla güzel işler yapılır. Fakat, başı bozuk bir hâlde terk edilirlerse köpekçe işler yaparlar.

Gazabın olgunluk hâline "cesaret" denir. Şehvetin olgunluk hâline de "iffet" denir. Gazabın eksik hâline "korkaklık, pısırıklık", aşırı hâline "saldırganlık, gözü dönmüşlük" denir. Şehvetin eksik hâline "soğukluk, donukluk", aşırı hâline de "oburluk, nefis düşkünlüğü" denir. Bilginin (aklı çalıştırmanın) eksik hâli "kaim kafalılık, bönlük, cehâlet, ahmaklık", aşırı hâli de "cerbeze, gevezelik ve şeytanlık" tır. Hükmün olgunluk hâli "adâlet", aşırılık hâli ise "zulüm "dür

Hiç şüphe yoktur ki, övülen ve güzel görülen, bu duyguların olgunluk hâlleridir. Eksiklik ve aşırılık hâlleri ise kötü ve çirkin olan tefrit ve ifratlardır. Bunları bir arada toplarsak, güzel ahlâkın dört ana unsurdan oluştuğunu görürüz. Bu unsurlar hikmet, adâlet, cesaret ve iffettir. Hikmetle doğru olan bulunur, adâletle doğru olan yapılır, cesaretle uygun düşen yerde güç kullanılır,

iffetle de şehvet ve istek duygusu helâl dairesinde tutulur.

Bu unsurları ruhlarında taşıyan ve davranışlarında gösteren insanlar güzel ahlâk sahibi insanlardır. Bu insanlar ALLAH Teâlâ'ya yakındırlar. Bunların başında da ALLAH Rasûlü (as) gelir. Çünkü onun büyük ve güzel bir ahlâk üzerinde olduğuna ALLAH Teâlâ şâhidlik etmiş ve bu gerçeği onu gören dost ve düşman herkes kabul ve tasdik etmiştir. Dikkate şayandır ki, onun can düşmanları bile kendisini ahlâkî zaaflarla itham etmemişlerdir. Bu durum, ihtimal ki, ne kadar zorlansa da insan vicdanının ezip geçemediği bir fazilet ve hakkaniyet çizgisinin mevcut olması ve ALLAH Rasûlü'nün bu çizgide bulunmasından dolayıdır ve ihtimal ki, ALLAH Teâlâ onun ahlâktaki rehberlik ve önderliğini her türlü şüphe ve tereddütten üstün tutmak için, düşmanların bu parlak örneğin üzerine iftira ve itham gölgesi düşürmelerine izin vermemesindendir. Sonuç ise şudur: Madem ki,

ALLAH Rasûlü (as) hem ALLAH Teâlâ’nın şahidliği, hem de dost ve düşmanların ittifakıyla ahlâkta eksiksiz ve kusursuzdur, o hâlde güzel ahlâkın rehberi ve kılavuzu odur ve güzel ahlâka ancak onun sünnetine uymakla ulaşılabilir. Onun için ALLAH Teâlâ, "ALLAH’ın Rasûlü sizin için güzel örnektir." (Ahzâb, 21), "De ki: ALLAH'ı seviyorsanız bana uyun ki, ALLAH da sizi sevsin" (Al-i İmrân, 31) buyurmuştur.

Ahlâkın Değişebilirliği

Bil ki, nefis ve ahlâkını terbiye ve ıslah etmekle meşgul olmayı göze alamayan tembel ve ciddiyetsiz kimseler, kendilerini suçlu bulmak yerine, ahlâkın değişmediğini, bu yüzden onu değiştirmek için çalışmanın faydasız olduğunu ileri sürerler. Bunlara göre, cesedin şekli ve sureti müdâhale ile değişmediği gibi (günümüzde bu da oluyor), ruhun suret ve şekli olan huy ve ahlâk da müdâhale ile değişmez. Bunlar, ahlâkı ıslah etmek adı altında insanın sahip olduğu duyguları yok etmeye çalışmanın da doğru olmadığını, çalışılsa

bile fıtrata karşı olan bu çalışmadan olumlu bir sonuç elde edilemeyeceğini söylerler.

Biz de diyoruz ki, eğer ahlâkın değişmediği iddiası doğru olsaydı, o zaman her türlü terbiye ve eğitim çalışmaları, telkin ve nasihatler faydasız ve anlamsız olurdu. Halbuki bunlar, sadece insanlarda değil, hayvanlarda bile olumlu etkiler yaparlar. Eğitim ve ıslah çalışmaları sayesinde hayvanlar evcilleştirilmekte, onlara değişik hünerler kazandırılmakta ve türler ıslah edilmektedir. Ahlâkın değişmesi ve ıslahı mümkün olmasaydı, buna çalışmak dinen de emredilmezdi. Çünkü dinde "teklif-i mâ lâ yutak", yani gücün yetmediği mükellefiyet yoktur. Halbuki dinin insana yüklediği en önemli mükellefiyetlerden birisi, ahlâkını güzelleştirilmektir. Onun için ALLAH Rasûlü (as) bir hadiste, "Ahlâkınızı güzelleştirin." buyurmuştur. (Ebu Bekir İbni Lâl)

Burada bilinmesi gereken husus şudur: ALLAH Teâlâ, bazı şeyleri beşer müdahalesiyle değişemeyecek şekilde yaratmıştır. Bu sebeple, bu

şeyleri değiştirmeye kalkmak faydasız ve hatta yanlıştır. Fakat O, çoğu şeyleri beşer müdahalesiyle değişebilecek şekilde yaratmıştır. Bundan dolayıdır ki, ham maddeler işlenip mamul hâle getirilebilir, eksik olan şeyler ekleme ve ilâvelerle tamamlanabilir, karışık olan şeyler tasfiye edilip güzel maddeler ve madenler istihsal edilebilir. İnsan nefsi ve ahlâkı da bu şeylerdendir. Ancak, tabiattaki diğer varlıklar gibi, nefis ve ahlâk da eğitim ve ıslah çabalarına cevap vermekte farklılık gösterirler. Bunlardan bazıları daha yumuşak ve uysal, bazıları daha sert ve inatçıdırlar. Bu sebeple, ikinci türden olanlar için birincilere göre daha fazla çaba ve gayret sarf etmek lâzımdır. Nasıl ki, toprağı da taşı da şekillendirmek mümkündür, ancak taşı şekillendirebilmek birkaç kat daha fazla emek gerektirir. Hatta aynı insandaki değişik duygu ve ahlâk unsurlarını ıslah etmek de farklı çalışmalar isterler. Örneğin, şehvet ve istek duygusu insandaki en kuvvetli duygu olduğu için, onun

ıslahı diğer duyguların ıslahından daha zordur.

Duyguların terbiye ve ıslah çalışmasına karşı direnmelerindeki farklılık iki sebepten kaynaklanır. Birinci sebep, duyguların hayat için farklı önemlere sahip olmaları ve farklı kuvvetler taşımalardır. Bu sebepten dolayı, en çok inatçı ve kuvvetli olan duygu hayat için en lüzumlu olan duygudur. O da şehvet, yani istemek ve arzulamak duygusudur, ikinci sebep ise, duyguların alışkanlık kazanıp kazanmamalarıdır. Bu sebepten dolayı da, duyguların alışkanlık kazanması ve özellikle bu alışkanlığın da doğru olduğuna inanılması, değişmeyi daha çok zorlaştırır.

Bu açıdan ele alınınca, insanları dört kısma ayırmak mümkündür. Birinci kısım, doğru ve yanlış hakkında bilgisi olmayan, ne bundan ne de ondan alışkanlık da kazanmamış olan saf ve sade insanlardır. Bu insanlar kolay eğitilir, onlara güzel ahlâk kazandırmak için de fazla çaba gerekmez, ikinci kısım, doğru ve yanlış hakkında bilgisi

olmayan ve fakat, yanlış alışkanlıklar edinmiş olanlardır. Bu insanların eğitim ve ıslahı birincilere göre biraz daha zordur. Çünkü, alışkanlığın ıslah çalışmasına karşı koyan bir gücü vardır. Üçüncü kısım, alıştıkları kötü ahlâkı doğru bulan kimselerdir. Bunların ıslahı önceki iki sınıfın ıslahından daha zordur. Çünkü bunlarda yanlış alışkanlıklar ve yanlış bilgi güç birliği etmişlerdir. Dördüncü kısım, alıştıkları kötü ahlâkı başkalarına da aşılamaya ve bulaştırmaya çalışan şeytan yaratılışlı olanlardır. Bunların ıslahı şeytanın ıslahı kadar zordur. Bu zorluğu ifade etmek için şu atasözleri söylenmiştir: "Kurdu insan etmeye çalışmak, kendi kendine azap vermektir.", "Yaşlıyı gençleştirmeye kalkışmak, boşuna cefa çekmektir."

Ahlâkı ıslah etmek adına insanın duygularını yok etmenin mümkün ve de doğru olmadığını söylemek ise yersiz bir sözdür. Çünkü, ahlâkı ıslah etmek, insanın duygularını yok etmek değil, onları ta'dil etmektir. İsminden de

anlaşıldığı gibi, bu bir düzeltmedir, yok etme değildir. Ağacı koparıp atmak başka, onu budayıp düzeltmek ve aşılamak başka şeyler olduğu gibi; his ve duyguları iptal edip yok etmek başka, onları eğitmek ve terbiye edip olgunlaştırmak da başka işlerdir. Onun için, ahlâkı ıslah etmekten maksadın şehvet, gazap ve sevgi duygularım yok etmek olduğunu zannetmek ve bu zanna dayanarak ahlâkın değişmediğini söylemek yanlıştır. Hiç şüphe yoktur ki, sözü edilen bu ve benzeri duygular insan hayatı için son derecede lüzumlu ve gereklidirler. Çünkü bunların yokluğu, insan hayatının da yokluğunu doğurur. Onun için, insanda yemek şehveti olmazsa, insan açlıktan ölür, onda cinsî şehvet olmazsa onun nesli tükenir, gazap duygusu olmazsa kendisini tehlikelere karşı korumaz ve helâk olur, kibir duygusu olmazsa, her türlü zillet ve alçaklığa katlanır, sevgi duygusu olmazsa, dünyanın imarına çalışmaz ve iş yapmaz. Bu böyle olduğu için, fıtrî duyguları yok etmeye kalkmak hiçbir

surette doğru ve de câiz değildir. Ahlâkı değiştirmek ve ıslah etmekten maksat da, bu duyguları hakikî gayelerine doğru yönlendirmek ve onları insanın dünya ve ahiretine hizmet edecek şekilde çalıştırmaktır.

(Bir âlim şunu söylemiştir: "Vaiz ve terbiyecilerin ahlâk eğitiminde başarısız ve etkisiz kalmalarının sebebi, bunların 'Kızmayın, imrenmeyin, dünyayı sevmeyin!’ gibi mutlak sözler söyleyerek insanları fıtrî duygularını bütünüyle terk ve iptal etmeye davet etmeleri veya sözlerinden bunu mânanın anlaşılmasıdır. Bu ise, mümkün olmadığı için telkinler ve çabalar sonuçsuz kalır. Halbuki, bunlar, 'His ve duygularınızın hakikî hedeflerini öğrenin ve onları bu hedeflere yönlendirin ve bu suretle hem dünya, hem de ahiret mutluluğunu kazanın!’ deseler, daha inandırıcı ve etkili olurlar. Bediüzzaman ")

Bundan da anlaşılıyor ki, ahlâk eğitim ve ıslahından maksat, duyguları köreltmek değil,

olgunlaştırmak ve ifratla tefrit arasındaki vasat çizgiye taşımaktır. "İşlerin hayırlısı, vasat olanıdır." meşhur sözü de bunu ifade eder. Aynı ifadeyi Kur'ân-ı Kerim'in pek çok âyetlerinde de görmek mümkündür. Örneğin şöyle buyurulmuştur: "Yiyin, için, fakat israf etmeyin." (A'râf, 31), "Rahman'ın kulları onlardır ki, masraf yaptıkları zaman ne israf ederler, ne de cimrilik yaparlar." (Furkan, 67), "Peygamberle beraber olanlar kâfirlere karşı şiddetli, kendi aralarında merhametlidirler." (Feth, 29), "Onlar hiddetlerini yutarlar." (Al-i İmran, 134) Hiddeti yutmak, hiddet duymamakla onu hemen salıvermek arasındaki vasat hâlidir. Onun için ALLAH Rasûlü (as), "Ben hiddet duyarım. Fakat bu esnada da yalnız hakkı söyler ve sadece doğru olanı yaparım." buyurmuştur. (Buharî, Müslim)

Kalbin selâmeti de duyguların vasat hâlinde olmasıyla sağlanır. Masraf yapmaktan misâl verirsek, israf kalbin mal sarfına karşı düşkün olmasıdır, cimrilik kalbin malı tutmaya karşı hırslı olmasıdır. Cömertlik ise, kalbin bu

hırslardan selâmette olması (onları taşımaması) hâlidir. Kalb selâmetinin önemi konusunda da ALLAH Teâlâ şöyle buyurmuştur: "O gün mal ve evlat ancak kalbi selâmette olanlara fayda verir." (Şuarâ, 88)

Güzel Ahlâkı Kazanma Yolları

Bil ki, güzel ahlâk iki yoldan kazanılır. Bu yollardan birisi yaratılış, ikincisi de ceht ve çalışmaktır. Hiç şüphe yoktur ki, ahlâkın güzel olmasında etkili olan en önemli sebep fıtrat ve yaratılıştır. Buna irsiyet veya gen yapısı da denilebilir.

ALLAH Rasûlü (as), bir sahâbiye, "Sende güzel ahlâkın iki önemli hasleti olan hilim ve teenni (acelesizlik) vardır." demiş ve sahâbinin, "Bunlar benim kendi kazancım mı, yoksa ALLAH Teâlâ'nın vergisi midirler?" diye sorması üzerine de, "Onlar, ALLAH Teâlâ'nın sana vergisidir." buyurmuştur. Ahlâk güzelliği, ALLAH Teâlâ'nın bir insanı yaratırken ona verdiği en büyük armağan ve en güzel nimetlerdendir. Bir insana bu şekilde

ahlâk güzelliği verilmişse, o insanın güzel ve olgun davranmak için ne fazla eğitim görmesine, ne de kendisini çok yormasına lüzum kalmaz.. Bu durumda nasıl bal arısı tabiî olarak tatlı balı yapar, bülbül de güzel öterse, o da bunlarınkine yakın bir tabiilik ve kolaylıkla güzel davranışlar sergiler.

ALLAH Rasûlü (as) ALLAH Teâlâ'dan güzel ahlâk isterken duasını şöyle bağlardı: "Güzel ahlâkı ancak sen verirsin." "Beni RABBİM eğitti ve en güzel eğitti." hadis-i şerifi de bu gerçeğe işarettir. Ancak bunun yanında, kişinin kendi cehd ve çalışması da ahlâkının bir derece iyileşmesinde etkilidir. Ses eğitimi gibi, huy ve ahlâk eğitimi de potansiyel hâlindeki gizli kabiliyet ve güzelliklerin ortaya çıkmasında rol sahibidir. Bu böyle olduğu için, örneğin, cömertlik huyunu kazanmak isteyen bir kimse, nefsini zorlamak suretiyle cömertler gibi davranır ve acı ilaç içer gibi bu tutumu sürdürürse, sonunda bu huyu kazanır. Bundan böyle de artık cömertlik yapmak için kendisini zorlamasına gerek kalmaz ve bu yaparken sıkıntı

da duymaz. Çünkü artık, cömertlik onun için huy hâline gelmiştir. Huy ise, şartları oluştuğunda iradenin ve hatta şuurun müdâhalesine gerek kalmadan kendini gösteren ve sahibine tatmin ve doyum veren şeydir.

Cömert gibi davranan, mütevazi gibi hareket eden, yumuşak gibi görünen bir kimse, bu ve benzeri hasletleri huy hâline getirmedikçe güzel ahlâk sahibi sayılmaz. Çünkü güzel ahlâkta devamlılık şarttır. Devamlılık da ancak güzel ahlâkın huy hâline getirilmesiyle mümkündür. Huy hâlindeki güzel ahlâk; tabiiliği, letafeti ve güzelliği ile tabiî çiçek gibidir; gösteriş kabilinden olan bunun taklidi ise, bu vasıflardan yoksun olan sunî çiçek gibidir. Sunî olan işin arkasında içtenlik ve samimiyet yoktur. Gönülsüz ve soğukça yapılmış olması, onun üstünde çirkinlik gibi sırıtır. Böyle bir ahlâk gösterisi sahibine zevk vermediği gibi, karşıdaki kişiye de memnuniyet vermez. Bu mânayı ifade etmek için, "Cömerdin yemeğini yemek şifâ, cimrinin yemeğini yemek ise zehirdir."

denilmiştir. Kalplerinde iman ve tasdik bulunmayan münafıklar da mecbur kalınca müminler gibi namaz kılar ve hayır için infakta bulunurlardı. Ancak bunları isteksiz, gönülsüz ve sevgisiz yaparlardı. ALLAH Teâlâ, bunu şöyle ifade etmiştir: "Onlar, namaza uyuşmuş ve usanmış bir hâlde gelirler, infakı da isteksiz ve kerhen yaparlar." (Tevbe, 54), "Namaz, içtenlikle iman etmiş kimselerden olmayanlara ağır gelir." (Bakara, 46)

Buna karşılık, müminlerin başı olan ALLAH Rasûlü (as), "Namaz gözlerimin aydınlığı, ruhumun rahatlığıdır." buyurmuştur. (Nesaî)

Dahilde inanç olursa, önceleri nefse ağır ve zor gelen güzel işler, tekrarlanmak suretiyle kolaylaşır ve vazgeçilemeyen alışkanlıklar hâline gelir. Bu anlamda, "Alışkanlık ikinci tabiattır (yaratılıştır)." denilmiştir. ALLAH Rasûlü (sa) şöyle buyurmuştur: "ALLAH Teâlâ'ya gönüllü ve istekli olarak ibadet edin. Bunda bir zorluk hissederseniz, bu zorluğu sabırla aşın. Sabırda çok hayır ve güç

vardır." (Taberanî) ALLAH Teâlâ, bazı ahlâkî güzellikleri zikrettikten sonra şöyle buyurmuştur: "Bunlar ancak sabredenlere verilir." (Kasas, 80; Fussilet, 35)

Güzel ahlâkın dinî anlam kazanması için, arkasındaki gaye ve maksadın ALLAH Teâlâ'yı hoşnut etmek ve O'nun rızasını kazanmak olmalıdır. Bu maksatla ifâ edilen ibadetler de sahibine bu güzel ahlâkı kazandırırlar. ALLAH Teâlâ, "Hiç şüphesiz namaz, çirkin ve kötü işlerden alıkoyar." (Ankebût, 45) buyurmuştur. Orucun mümine sabır kazandırdığı, zekâtın da ona cömertlik aşıladığı bilinmektedir.

Güzel ahlâk kazanmanın faydalı ve etkili yollarından biri de bu ahlâka sahip olan müminlerle sohbet ve arkadaşlık etmek ve onlarla sık sık bir araya gelmektir. Çünkü, insan fıtratında imrenme ve gördüğünü beğenip taklit etme özelliği vardır. Arapçada bu gerçek, "İnsan tabiatı hırsızdır." sözüyle formüle edilmiştir.

Ahlâk sahibi insanların hayat ve

menkıbelerini okumak da bu yönde faydalı ve etkilidir. "Sâlih kimselerin anılması sırasında rahmet iner." sözü bu anlamda söylenmiştir.

İnsanın içiyle dışı, yani kalbiyle bedeni karşılıklı olarak birbirini etkilerler. Bu sebeple, kalbin iyi ve kötü sıfatları vücud hareketlerinde şekillenirken, vücut alışkanlıkları da kalpte huy ve sıfat hâline gelirler. Bu böyle olduğu için ilk tabiattaki boşluk ve eksiklikleri yeni alışkanlıklarla kapatmak da imkân dahilindedir. Alışkanlığın ikinci tabiat ve yaratılış olmasının anlamı da budur.

Alışkanlık kazanmanın şartı devamlı ve ısrarlı tekrarlamaktır. Bu sebeple, bir güzel ameli bir iki kere yapmakla onu alışkanlık hâline getirmek ve güzel ahlâk sahibi olma vasfını kazanmak mümkün değildir. Tabiatın kendisinde mevcut olmayan bir şeyi ona kazandırmak veya onun derinliklerinde gizli olan bir hususu ortaya çıkarmak ısrar, tekrar ve sabır ister. "Bunlar ancak sabır sahiplerine verilir." âyeti de buna işaret

etmiştir. Aynı yere inen damlaların mermeri delmeleri de ısrar, tekrar ve sabrın gücünü gösterir.

Hz. Ali (ra) şöyle demiştir: "İman, kalpte ışıklı bir nokta hâlinde belirir. Ona uygun ameller işlendikçe bu nokta büyür ve bütün kalbi kaplayıp onu bir nur topu hâline getirir. Küfür de kalpte bir karanlık nokta hâlinde belirir ve ona uygun ameller işlendikçe büyür ve kalbi kaplayıp bir kömür yumağı hâline getirir."

Buraya kadar yapılan izahlardan güzel ahlâkın bazen yaratıştan geldiğini, bazen de alışkanlıklarla kazanıldığını, güzel ahlâk sahiplerinin arkadaşlığıyla ve onların menkıbelerini okuyup dinlemekle bunun (güzel ahlâkın) daha da kuvvetlenip güçlendiğini öğrenmiş olduk. Tıpkı bunun gibi, kötü ahlâk da, bazen yaratılıştan gelir, bazen de kötü alışkanlıklardan, kötü ahlâk sahiplerinin arkadaşlığından veya bu türlü insanların örnek zannedilerek öğrenilen kötü ahlâklarının

etkisinden hâsıl olur.

Güzel Ahlâkı Telkin Etmek

Yukarıda da açıklandığı gibi, ahlâk güzelliği, ahlâkın ifrat ile tefrit arasındaki itidal ve vasat hâlidir. Bu hâl, ruhun sağlıklı olmasının sonucudur. Bu sebeple, ruh sağlığını kaybettiği zaman, ahlâk da ifrat ve tefrit cihetlerinden birine kayar. Ruh da vücut gibi, genel olarak sağlıklı doğar. Onun sağlığı, daha sonraki yanlış alışkanlıklar ve yanlış eğitimler tarafından bozulur. ALLAH Rasûlü'nün, "Her çocuk fıtrat (veya, İslâm) üzerinde doğar. Ondan sonra, ebeveyni onu yahudi, hıristiyan veya mecusî yapar." hadisi de bu gerçeğe işaret etmiştir.

Ruhun sağlığını korumak için yapılması gereken işler üçtür.

Birincisi, koruyucu hekimlikte ön görüldüğü gibi, onu zararlı huylara alışmaktan korumaktır.

İkincisi, onu kazanmış olduğu zararlı huylardan tedavi edip kurtarmaktır.

Üçüncüsü, onu, besleyici gıda hükmünde olan doğru bilgilerle teçhiz etmek ve önüne güzel örnekler koymaktır.

Her hastalık onun zıddıyla tedavi edildiği için, cehâleti ilim, cimriliği cömertlik, kibri tevazu, şehvet ve isteği sabır ve kanaat, korkuyu ümit, ümidi korku ile tedavi etmek lâzımdır. Bu sebeple, örneğin, ALLAH Teâlâ'dan ifrat derecesinde korkan bir insana O'nun geniş olan rahmeti hakkında ümit vermek, zamanımızda olduğu gibi ALLAH Teâlâ hakkında aşırı ve ölçüsüz ümidlere kapılan ve bu yüzden O'nun emir ve yasaklarına uymayı ciddiye almayan ve gevşek davranan bir insana O'ndan korkmayı telkin etmek gerekir. Bunun aksini yapıp korkana daha çok korku, ümit edene de daha fazla ümit vermek tedavi edici değil, hastalığı arttırıcıdır.

(Kişinin kendi kendisine telkinde de doğru yöntem budur. Buna göre, bir kimse dünya veya ahireti için çok fazla korkuyorsa, ALLAH Teâlâ'nın rahmetini düşünmeye ağırlık vererek bu korkuyu

normalleştirmesi; fazla ümit taşıyorsa, bu durumda da ALLAH Teâlâ'nın hak olan azap ve intikamlarını düşünmek ve bu suretle doğru çizgiye gelmeye çalışmak lâzımdır.)

Aynı sebepten dolayı, dünya sevgisi ağır basan bir insana ahiret sevgisini, mahluk (yaratılan) sevgisi ifrat derecesine varan bir insana Hâlık (yaratıcı) sevgisini aşılamak lâzımdır.

Vücut hastalıklarının tedavisinde bir müddet perhiz, acı ilaç ve ameliyatlara katlanmak gerektiği gibi, ruhun tedavisinde de önceleri sıkıcı gelen prensip ve disiplinlere sıkıca uymak mecburiyeti vardır. Muvakkat bir ömrü olan vücudun sağlığı için, önerilen her güçlüğe ve acılığa katlanırken, ebedî olan ruhun sağlık ve sıhhat kazanması için de, bazı fedakârlıklara katlanmak, bu maksatla nefsin istek ve şehvetlerini azaltmak akıl ve maslahat gereğidir.

Ruh tedavisiyle uğraşan eğitimci ve mürşidlerin göz önünde tutmaları gereken önemli bir husus da şudur: Bütün vücutlardaki hastalıklar

aynı ilaç ve aynı yöntemle tedavi edilemedikleri gibi, bütün ruhlar ve mizaçlar da aynı sözler, aynı telkinler ve aynı usullerle tedavi kabul etmezler. Bu sebeple, tedavinin kişinin özellik ve kabiliyetlerine, hastalığının tür ve şiddetine göre yapılması lâzımdır.

Hastalarını muayene edip onların şikâyetlerini tespit etmeden hepsine aynı ilacı veren bir doktor, onların çoğunun ölümüne sebep olduğu gibi; eğitmeye ve ıslah etmeye çalıştığı kimselerin psikolojik özelliklerini, tam ve eksik olan yanlarını, ruh dengelerinin bozulma sebebini ve bunun türünü tespit etmeyen ve bunları önemsemeyen ruh doktoru, eğitimci ve vaiz de bunların çoğunu daha kötü hâllere düşürür.

Bu inceliklere dikkat edilmesinin en güzel örnekleri ALLAH Rasûlü'nün talim ve telkinlerinde görülmüştür. Çünkü ALLAH Rasûlü (as), herkese onun için en etkili, yararlı ve uygun olan sözleri söylemiş ve bu şekildeki yöntemleri uygulamıştır. Bundan dolayıdır ki, ALLAH Rasûlü'nün eğitim ve

irşad alanındaki söz ve telkinlerini bir araya getirip mücerret olarak incelediğimiz zaman, aralarında çelişki denilebilecek kadar büyük farklılıklar görürüz. Örneğin, en faziletli amelin hangisi olduğunu soran bir kişiye, "Bu amel namazdır." demiş; başka bir kişiye, "Bu amel cihattır." demiş; diğer bir kişiye, "Bu amel sadakadır." demiştir. Ancak bu sözleri muhataplarıyla birlikte değerlendirdiğimiz zaman görürüz ki, birinci hadisin muhatabı olan kişi namazın önemini kavramamış ve bu sebeple onun edâ ve ifasında gevşek davranmıştır, ikinci hadisin muhatabı olan kişi, cihadı önemsememiş ve ondan geri kalmıştır. Üçüncü hadisin muhatabı olan kişi ise cimrilik yapmış ve sadaka vermemiştir.

Hastayı, talebeyi, müridi, cemaati tanımak, son derecede önemlidir. Tıp, eğitim ve irşadın yarısı bu işlerin ilmini öğrenmek, diğer yarısı ise, bu ilimlerin kendilerine tatbik edildiği insanları tanımaktır.

Eğitim ve irşatta konulara önemlerine

göre öncelik vermek lâzımdır. Bu sebeple, çalışmaya akide ve iman tashihi ile başlamak önceliklidir. Çünkü akide düzeltilmeden ahlâkı düzeltmek mümkün değildir. Bu şundandır ki, insan, bir şeyin doğru olduğuna inanmadan onu samimî bir şekilde benimsemez. Bu durum karşısında, önce onu doğru olan şeylere inandırmak gerekir.

Akide ve iman tashihinin diğer bir önemi de, onun ahiretteki kurtuluşun alternatifi bulunmayan şartı olmasıdır. Bundan sonraki sıra, "zarurât-ı diniyye" denilen farzları yaptırmak ve haramlardan uzaklaştırmaktır. Bunların yapılmasıyla, ahlâkı güzelleştirme yolunda da büyük bir mesafe alınmış olur. "Nazariyat" denilen tartışmalı konularla emr-i maruf ve cihad gibi hassas mevzular üzerinde eğitim ve telkin yapmanın sırası ise en sonradır. Çünkü bu konuları doğru bir şekilde anlamak ve o şekilde uygulamak belli bir seviyede olgunlaşmayı gerektirir. Bu sebeple daha ilk günden itibaren,

nazariyat üzerinde bilgi vermeye kalkmak veya emr-i ma'rûf ve cihad konularının telkinine çalışmak yanlıştır. Bu yanlışı bile bile işleyenler ise, hayra değil, şerre hizmet etmek isteyenlerdir. Çünkü bu türlü bir eğitim ve telkinden sadece kafa karışıklığı, ahlâk bozukluğu, anarşi ve belâ doğar.

Ahlâkı ıslah etmenin özü, nefsin meşru olmayan istek ve taleplerini reddetmektir. Bu zor olan işi yaparken dayanılan en büyük destek de ALLAH Teâlâ korkusudur. Bu sebeple, ALLAH Teâlâ korkusu kuvvetli olan bir insan, nefsinin meşru olmayan isteklerini daha kolay reddeder, ahlâkını da daha çabuk ıslah eder. ALLAH Teâlâ, bu gerçekleri şu âyette özetlemiştir: "RABBİnden korkan ve nefsini hevâ'dan çeken kimsenin yeri cennettir." (Nâziât, 4) Ancak, her nefsin hevası, tutkusu, şehveti ve zaafı ayrıdır. Kimi nefis mal düşkünü, kimisi şöhret düşkünü, kimisi haram bir zevk düşkünü, kimisi kin ve intikam düşkünüdür. Konular böyle farklı olunca, onlarla mücadele şekil

ve yöntemleri de farklı olur. Nefsin hevasına karşı mücadelede temel unsur kararlılıktır. İnsan, nefsine karşı mücadeleye karar verdiği zaman, bu mücadeleyi kazanmış sayılır. Bu mücadeleye karar vermek, mücadelenin kendisinden daha zordur. Çünkü bu mücadele bir anlamda insanın kendi kendisiyle kavga etmesi ve savaşmasıdır. Bunun için buna kuvvetli bir müeyyide lâzımdır. Bu kuvvetli müeyyide ise ALLAH Teâlâ korkusudur. ALLAH Teâlâ korkusu kalbe iyice yerleşmedikçe bu mücadeleye karar vermek kadar, onu samimiyetle sürdürmek ve sonuca götürmek de zordur.

Kalbin Hastalanması

Bil ki, insanın her bir uzvu bir iş için yaratılmıştır ve uzuv sağlıklı olduğu sürece o işi tam olarak ve rahatlıkla yapar. Hastalandığı zaman ise, iş yapmakta zorlanır, bazen de onu hiç yapamaz hâle gelir. Bir uzvun hastalandığı da bununla anlaşılır. Kalb de insanın bir uzvudur ve onun da kendisi için yaratıldığı bir işi vardır. Bu iş,

ilim, hikmet ve marifet kazanmak, ALLAH Teâlâ'yı tanımak ve sevmek, O'nun ibadetinden zevk ve lezzet almaktır. Çünkü ALLAH Teâlâ, "insanları ve cinleri kendisine ibadet ve itâat etmeleri için yaratmıştır."

Kalb marifet ve zevk merkezi olduğu için, bu hakikati idrâk etmek ve yaratılış gayesine uymaktan zevk almak onun işi ve görevidir. O bu iş ve görevi yapmadığı, isteksiz yaptığı veya eksik bıraktığı zaman, hastalanmış demektir. Ancak maddî bir uzvun hastalanması ağrılı olduğu için, insan onu tedavi etmeye kendisini mecbur hissederken, kalbinin hastalanması ağrısız olduğu için, bunu tedavi etme mecburiyetini hissetmez ve çoğunlukla onun hastalandığını da bilmez. Bunu bilse bile, genelde, vücudunun sıhhat bulması için katlandığı zorluklara benzer zorluklara katlanmaya nefsi rıza göstermez. Bunun için, önce inanmak lâzımdır ki, insanı hayvanlardan ayıran tarafı onun kalbidir ve kalbindeki ALLAH marifeti, ALLAH muhabbeti ve ALLAH'a ibadet zevki ve

lezzetidir. Çünkü yemek ve uyumak gibi maddî hususlarda onun diğer hayvanlardan farkı yoktur. Hatta maddî özellikler bakımından insan hayvanların en zayıfı ve en fakiridir. Buna inanınca, insan o zaman kalbinin üstüne titrer ve onun sağlığıyla ciddî ve samimî olarak ilgilenir.

İlim ve marifet, diğer türleri de içine alır, ancak ALLAH bilgisi ve marifeti bütün bunların başında yer alır. Çünkü, ALLAH bütün şeylerin yaratıcısı ve var edicisidir. Bu sebeple, her şeyi bildiğini söyleyen bir kimse, onların yaratıcısı olan ALLAH Teâlâ'yı bilmediği takdirde, hiçbir şeyi bilmemiş gibidir. Çünkü eşyayı bilmenin önemli bir unsuru ve boyutu onların yaratılışını bilmektir. Bu bilgi ise ancak ALLAH Teâlâ'yı bilmekle elde edilebilir. ALLAH Teâlâ'yı bilmek ise O'nu sevmeyi gerektirir. Çünkü O'nu bilip de sevmemek mümkün değildir. Onu sevmeyenler yalnızca O'nu bilmeyen ve tanımayanlardır." İnsan bilmediğine düşmandır." sözünde de ifade edildiği gibi, bunlardan bazıları, bu sebeple O'na düşmanlık da

ederler. ALLAH Teâlâ'yı sevmek de, O'na ibadet ve itâat etmekten zevk ve lezzet almayı kaçınılmaz hâle getirir.

Böylece anlaşıldığı üzere, kalbin tabiî ve sağlıklı hâli ALLAH Teâlâ'yı tanımak, sevmek ve O'na ibadet etmekten zevk almaktır. Bunlar kalbin görevleridir. Onun bu görevleri yapmaması, her hangi bir uzvun görev yapmaması gibi hastalık belirtisidir.

Kişi hastalanmış olan kalbinin tedavisine karar verdiği zaman, diğer hastalıklarda olduğu gibi, bunu ya kendisi yapar, ya da bir manevî doktora yaptırır. Tedaviyi kendisi yaparsa, bu konuda yeterli bilgiye sahip olması lâzımdır. Başkasına yaptırırsa, bunun bu işin ehli ve uzmanı olması, kendisinin de ona güvenip mutlak olarak teslim olması gerekir. Bu ise, verilen tedaviyi tereddütsüz uygulaması, emir ve önerilere eksiksiz uyması demektir. Çünkü insanın ıslahı cansız eşyanın tamiri gibi tek taraflı bir müdâhale ile sonuç vermez. Bu sebeple, hastanın kendi

gayreti, içtenliği ve tavsiyelere uyması da önemlidir. Bundan dolayıdır ki, ALLAH Rasûlü (as), kendi yakın akrabalarına, "Amel edin; çünkü durup dururken ben sizi ALLAH Teâlâ'nın azabından koruyamam." demiştir. (Müttefekun aleyh) Ölmek üzere olan amcası Ebu Tâlib'e de, "Kelime-i şehâdet getir ki, onunla sana RABBİMin yanında şefaat edeyim." demiştir. Bu o demektir ki, mürşidin büyüklüğü, kişiye kendi ameli ölçüsünde yararlı olabilir. Gerçek bu olunca da, insan kendi kendisinin amel ve ahlâkına önem vermeli ve mürşidinin büyüklüğüyle övünmek yerine, onun önerdiği tedaviyi uygulamaya öncelik vermelidir.

ALLAH Teâlâ, "Herkes yarınki ahiret için ne hazırladığına baksın!" buyurmuştur. (Haşr, 18) Bu durum karşısında, hıristiyanların "Hz. İsâ, günahlarımıza kefaret olmuştur." diye inanmaları; bir kısım Alevilerin, "Hz. Ali namazımızı kılmıştır." demeleri ve bir kısım tarikat mensuplarının kendilerini unutup şeyhlerinin menakibini

anlatmakla yetinmeleri yanlış işlerdir.

Ahirette garantili kurtuluş vesilesi yalnızca ALLAH Teâlâ için yapılmış olan sâlih amellerdir. Sâlih amellerin özü ve ziyneti de güzel ahlâktır. Güzel ahlâkın kaynağı ise, ruhun sağlığı ve kalbin selâmetidir. Bunların sağlık ve selâmeti de ifrat ve tefrit arasındaki itidal çizgisinde olmaktır. Bu çizgide olmanın öneminden dolayıdır ki, bütün namazlarda okunan Fâtiha suresinde, "Bizi sırât-ı müstakim'de yürüt." diye ALLAH Teâlâ'ya duâ edilir. Doğru yol demek olan "sırât-ı müstakim", sağa sola kaymadan, ifrat ve tefrite meyletmeden peygamberlerin ve onların izinde olan mutlu kimselerin yürüdüğü itidal çizgisidir.

Bu sebeple, herkes her zaman düşüncelerinin, amellerinin ve ahlâkının bu dümdüz yol ve itidal çizgisi üzerinde olup olmadığını kontrol ve teftiş etmeli ve bunlarda tespit ettiği en ufak bir sapmayı anında düzeltmeye çalışmalıdır. Çünkü sapma azken ve yol henüz yakınken dönmek nisbeten kolaydır,

fakat sapma artıp yol uzayınca dönmek kolay değildir. ALLAH Teâlâ, iman etmeyenler için, "Onlar uzak bir yerden imana çağrılıyorlar." (Fussilet, 44) buyurmuştur. Bu o demektir ki, onlar iman etme çizgisinden çok uzaklaştıkları için, iman etmiyorlar.

İnsanın Kendi Ayıplarını Görmesi

Bil ki, ALLAH Teâlâ bir kuluna hayır ve hidAyet irade ettiği zaman, ona kendi ayıplarını gören bir basiret verir. Bu basiretle o kul kendi düşünce, amel ve ahlâk dünyasında gözleri açık, görüşü keskin ve dikkati ince olan bir müfettiş gibi dolaşır ve olan bütün kusur ve eksiklikleri tespit eder. Basiretsiz olan ise, baston ile dolaşan kör gibidir. Böyle bir kör, etrafındaki şeyleri görmez. Ona her şeyi olduğundan başka türlü tanıtmak da mümkündür. Bunun için basiretsiz bir kimse, kendi kusurlarını görmez ve hatta şeytanın telkin ve tezyinleriyle onları fazilet olarak da düşünebilir. Bu kabil kimselerden bir kısmı da, kendi ayıp ve kusurlarını görmezken, başkalarının

ayıp ve kusurlarını görmekte mahirdirler. Fakat her maharet fazilet olmadığı için, bunların bu maharetleri de kendileri için başka bir ayıp ve kusur teşkil eder. Şu bilinmelidir ki, insanın kendisinden sorulmayan ve kendisini ilgilendirmeyen kimselerin ayıplarını görmesi ve kusurlarını bilmesi ne onun günahlarına kefaret olur, ne de bunların çirkinliğini yok eder. Bu sebeple, hiçbir faydası bulunmayan bu durum, gözleri gereksiz bakışlarla yormak ve zihni faydasız bilgilerle doldurmaktır. Halbuki ALLAH Rasûlü (as), ALLAH Teâlâ'dan bilgi isterken, "Ve faydasız bilgiden sana sığınırım." demiştir.

İnsanın kendi ayıplarını görmesinin dört yolu vardır.

Birinci yol, nefsin ayıp ve kusurlarım bilen ehliyetli bir mürşidin söz ve nasihatlerini dinlemektir. Böyle bir mürşid veya eğitimci kişiyi yakın müşahede altına almışsa, onun uyarılarını dinlemek, kişinin kendi kusurlarını öğrenmesini sağlar.

İkinci yol, ayıp ve kusurlarını kendisine söyleyen akıllı ve sâdık dostların sözlerini dinlemektir. Bu sebeple, dostların ve hatta genel olarak bütün tanıyanların kendisi hakkındaki sözlerini dinlemek ve bundan faydalanmaya çalışmak lâzımdır.

Hz. Ömer (ra), halkı kendisi hakkında konuşmaya teşvik etmek için, "ALLAH, benim ayıplarımı bana söyleyene merhamet etsin." derdi ve gelip gidenlerden kendisini nasıl bildiklerini sorar ve etki altında kalmayıp doğru söylemelerini isterdi. Bu cümleden olarak, Huzeyfe'yi sıkıştırır ve ona şöyle derdi: "ALLAH Rasûlü (as), münafıkların kimler olduğunu sana söylemiştir. ALLAH için söyle, ben o münafıklardan mıyım? Bende münafıkların alâmetleri var mıdır?" Düşünün ki, Hz. Ömer (ra), sahip olduğu büyük iman mertebesine ve kendisinden sonra hiç kimsenin kazanamadığı faziletlerine rağmen nefsinden böyle şüphelenmiş ve onun ayıp ve kusurlarını araştırmıştır. Çünkü insan kusurlardan hâli

oldukça kendisini daha çok kusurlu bulur.

Gerçekten kusurlu olanlar ise, kusursuzluk vehim ve hayâline kapılır ve bu konuda asılsız bir takım iddialar ve savunmalar yaparlar. Bunların böyle yapmaları, bazen suçluluk telâşından, bazen teselli bulmak ihtiyacından, bazen de bu insanların kendi kendilerini hakikaten tanımamış ve hatta ters tanımış olmalarından dolayıdır. Dâvûd et-Tâî (ra), insanlardan uzaklaşıp uzlete kapanmış ve bunu niçin yaptığını soranlara da şöyle demiştir: "Benim ayıplarımı benden gizleyen insanlarla bir arada olmak bana bir şey kazandırmaz."

Bu misâllerde de görüldüğü gibi, gerçek müminler, dost ve arkadaşlarının kendi kusurlarını görmelerini ve bunları kendilerine söylemelerini ister ve bunu yapmalarından memnun olurlar. Çünkü amel ve ahlâka taalluk eden kusurlar, zehirleyip öldüren yılanlar ve akreplerdir.

Bir kimsenin gömleği altında yılan veya akrep bulunduğu söylenirse, o kimse buna bin

teşekkürle memnuniyetini ifade eder. Çünkü, o bu bilgi üzerine hayatını kurtarma imkânını bulur. Kusurlar ve günahlar ise dünyada yılan ve akrep gibi görünmeseler de, nice ince duyguyu, güzel hissi, temiz düşünceyi, doğru iradeyi, dürüst amel ve davranışı, yolunda olan iş ve ilişkiyi zehirleyip felç ederler. Kaldı ki, bunlar kabir âleminden itibaren canlı yılan ve akrep olurlar ve sahiplerine ezâ ve cefâ verirler.

Üçüncü yol, ayıplarını düşmanın dilinden ve eleştirilerinden öğrenmektir. Dost, yanlış anlaşılmak ve kötü tepki almak gibi endişelerle dostunun ayıplarını söylemese bile; düşman, bilebildiği kusurları teşhir etmekten sakınmaz. Sadece gerçek olan kusurları söylemekte yetinen, bunlara iftira ve yersiz ithamlar eklemeyen bir düşman, bu anlamda yararlı sayılır. Hatta böyle bir düşman; uyarıcı olmak açısından dostunun ayıplarını kendi kişisel çıkarları yüzünden ona söylemekten çekinen ve hatta onu asılsız ve hak etmediği övgülerle abartıp şımartan dosttan daha

yararlıdır.

Dördüncü yol, insanlarda gördüğü kusur ve hataların kendisinde de bulunduğunu düşünmektir. Kusurlar ve ahlâkî zaaflar bulaşıcı hastalıklar gibidirler. Bu sebeple, bunlar bazı kimselerde görülünce, diğerlerinde de bulunmaları kuvvetle muhtemeldir. Bu ihtimali değerlendirip kendisini yakından inceleyen bir kimse, kendisinde mevcut olan kusurları görebilir. "Mümin müminin aynasıdır." hadisinin bir mânası da budur. Buna göre, din kardeşinde bir kusur gören mümin, aynada kendi kusurunu görmüş gibi olur. Bu yöntem uygulandığı takdirde, hiç kimse başkalarının kusurunu görüp kendi kusurunu görmeme gafletine düşmez. Bu yöntem aynı zamanda, kusurların mahiyeti hakkında bilgi vermek suretiyle de insanı etkiler; eğiticidir. Çünkü, insan başkasında gördüğü kusurlardan iğrenir. Bu kusurların kendi şahsında da aynı iğrençlikte olduğunu öğrenince ürperir ve onları bulup gidermeye çalışır.

Lokman Hâkim'e, "Bu güzel ahlâkı kimden öğrendin?" diye sormuşlar; kendisi, "Onları ahlâksızlardan öğrendim. Çünkü bunların bir ahlâksızlığını gördükçe, ondan iğrendim ve bu tepkinin verdiği kuvvetle ondan uzak durdum." demiştir.

Kötü ahlâk ve davranışlar karşısındaki tutumlar iki türlüdür. Birincisi, idrâk ve irade yönüyle güçlü, ruh sağlığı ve kalb selâmetine sahip olan olgun insanların tutumudur. Bu tutum, kötülüklere karşı nefret duymak ve onlardan ebed müddet uzaklaşmaktır, ikincisi ise zayıf ve iradesiz insanların tutumudur. Bu tutum, kötülüklere imrenmek ve onları taklit etmeye kalkışmaktır. Çoğu cehennem ehli olan bu insanlar orada şöyle derler: "Biz, kötülük yapanları gördükçe onlara katılır ve kötülük yapardık." (Muddessir, 45)

Kalb Hastalığının Temel Sebebi

Dinî nass'lardan (âyet ve hadislerden) ve basiret ashâbının sözlerinden anlaşılan odur ki, kalb hastalığının temel sebebi şehvetlere

uymaktır. Hastalığın sebebi bu olunca, onun ilacı da bu sebebi ortadan kaldırmak, yani şehvetlere muhalefet etmek ve onları terk etmektir. Bunun böyle olduğunu gösteren bazı nasslar ve sözler şöyledir:

"RABBİnden korkup nefsini hevadan çekenlerin yeri cennettir." (Nâziât, 40, 41) Heva, nefsin şehvet ve istekleridir.

"Bunlar o kimselerdir ki, ALLAH kalplerini takvaya yönlendirmiştir." (Hucurât, 3) Kalplerin takvaya yönlendirilmesi, onların şehvetlerin muhabbetinden ve bağlılığından kurtarılmasıdır.

"Mümin, kendisini saptırmaya çalışan şeytan ve şehvetlere sürüklemek isteyen nefisle ömür boyu mücâdele halindedir." (Ebu Bekir İbni Lâl. Not: Bu hadisin mânası sahih, senedi zayıftır.)

Dâvûd (as)'ın sözü: "Dünya şehvetlerinden sakının. Çünkü bu şehvetler sizinle ALLAH Teâlâ arasındaki perdelerdir."

İsâ (as)'ın sözü: "Dünyanın geçici şehvetlerini ahiretin ebedî şehvetleri için terk

edene ne mutlu!"

"Küçük cihaddan büyük cihada döndünüz." (Geçti) Küçük cihad, düşmanla savaşmak, büyük cihad ise nefisle savaştır. Bu cihadın büyük olması hem daha zor olmasından, hem de sonuçlarının daha önemli olmasındandır. Çünkü bu cihadı kazanmanın mükâfatı ebedî cennet, onu kaybetmenin cezası da ebedî cehennemdir.

"Mücâhid, ALLAH Teâlâ'ya itâat etmek için kendi nefsiyle savaşandır." (Tirmizî, İbnu Mâce)

Sufyân es-Sevrî'nin sözü: "Nefsim kadar güçlü bir hasımla mücâdele etmedim."

Eb’ul-Abbas el-Musilî'nin sözü: "Ey nefis! Sultanlar gibi dünya zevkine sahip değilken, ne diye onu bırakıp ahiret zevki için çalışmıyorsun? Bu gidişle bunu da kaybedersin. İki yönlü hüsranına yanmaz mısın?"

Hasan'ın sözü: "En serkeş hayvan, nefis kadar şiddetle gemlenmeye muhtaç değildir."

Yahya İbni Muâz'ın sözü: "Riyazet’in

kılıçlarıyla nefsini yenmeye çalış. Bu kılıçlar dört tanedir. Birisi kût-i lâyemût miktarı az yemek, birisi göz kapamak miktarı az uyumak, birisi ihtiyaç miktarı konuşmak, birisi de eziyetlere katlanmaktır. Kut miktarı yemekle şehvetler ölür, göz kapamak miktarı uyumakla irade güçlenip bilenir, ihtiyaç miktarı konuşmakla dil âfetlerinden selâmet bulunur, eziyetlere katlanmakla da maksada (ALLAH Teâlâ'nın rızasına ve cennete) ulaşmak gerçekleşir.", "İnsanın düşmanları üçtür. Bunlar dünya, şeytan ve nefistir. Dünyanın şerrinden sakınmak zühd ile, şeytanın şerrinden sakınmak onun dediklerine muhalefet etmekle, nefsin şerrinden sakınmak da şehvetleri terk etmek iledir."

Bir hakimin sözü: "Nefsin kendisine gâlip geldiği insan, şehvetlerin esiri, hevâ ve heveslerin mahkûmu hâline gelir. Nefis, onun iradesine vurduğu yularla kendisini istediği her yere çeker."

Cafer İbni Humeyd'in sözü: "Ahiret nimeti ancak dünya nimetini terk etmekle kazanılır."

Ebu Yahya el-Verrak'ın sözü: "Nefsini şehvetlerle razı eden kimse, kalbine pişmanlık ağacını diker."

Vuheyb İbni Verd'in sözü: "Dünya şehvetlerini seven, kendisini zilletlere hazırlasın. Çünkü her bir şehvetin bedeli bir zillettir."

Yûsuf (as)'ı günaha davet eden kadın, yıllarca sonra onun Mısır sultanı olduğunu öğrenince şunu söylemiştir: "Hırs ve şehvet bizi sultan iken köleleştirdi. Sabır ve takva ise Yûsuf'u köle iken sultanlaştırdı." Yûsuf (as) kadının bu sözünü duyunca, Kur'ân'ın anlattığı ifade ile, "Kim takva gözetir ve sabrederse, hiç şüphesiz ALLAH iyilik yapanların (iyi davrananların) amelini zayi etmez." (Yûsuf, 90) demiştir.

Cuneyd'in sözü: "Bir gece kalktım ve namaz kılmak istedim; fakat her zamanki tadı bulamadım. Bunun üzerine uyumak istedim; fakat uykum da gelmedi. Oturmak istedim; bundan da canım sıkıldı. Başka çare kalmayınca, kalkıp karanlık içinde sokağa çıktım. Biraz gidince yol

kenarında abasına sarılmış bir hâlde oturan bir adam gördüm. Ona yaklaşıp selâm verdim. Adam bana ismimle hitap ederek :

-Demek ki, geldin. Ben RABBİMe seni bana göndermesi için duâ ettim, dedi. Ben:

-Duân kabul edildi iste. Ne istiyorsun? dedim. Adam:

-İnsanın derdi ne zaman ona devâ olur? dedi. Ben:

-Nefsinin şehvetlerine muhalefet ettiği zaman, dedim. Adam, kendi kendisiyle konuşarak:

-Ey nefis! Ben bu sözü kaç kere sana söyledim. Fakat sen, onu ille de Cuneyd'ten duymak istedin. Duy işte! dedi. Ondan sonra da yerinde kayboldu."

Bir adam Ömer İbni Abdulaziz'e:

-Ne zaman konuşmam daha iyidir? diye sordu. Ömer (ra):

-Nefsin susmanı istediği zaman, dedi. Adam:

-Ne zaman susmam daha iyidir? diye

sordu. Ömer (ra):

-Nefsin konuşmanı istediği zaman, diye cevap verdi. Bu o demektir ki, iyi ve doğru olan, nefsin şehvet duyup istediği şeyin aksini yapmaktır. Burada şunu unutmamak lâzımdır ki, nefis başka, akıl başkadır. Akla muhalefet etmek ise doğru değildir. Esasen nefse muhalefet etmek, akla muvafakati sağlamak içindir. Çünkü nefsin istedikleri genelde, din gibi, aklın da istemediği şeylerdir.

Ali (ra) şöyle demiştir: "Cennete iştiyak duyanlar, dünya şehvetlerinden sakınmakta zorluk çekmezler."

Mâlik İbni Dinar (ra) pazarı dolaşır, nefsinin arzu ettiği bir şeyi görünce de, "Ey nefis! Sabret! ALLAH'a yemin ederim ki, bunu sana almayışım sana değer vermemden dolayıdır." derdi.

Bu örnek sözleri çoğaltmak mümkündür. Ancak kısaca söylemek gerekirse, bütün âlimler ve hikmet sahibi kimseler ittifak etmişlerdir ki, ahiret

saadetine giden yol, nefsi heveslerden ve şehvetlerden olabildiğince uzak tutmaktan geçer. Bu sebeple buna inanmak vaciptir. Ahiret saadetini kazanmak için de dünyadan zarurî olan şeylerle ve zorunlu miktarlarla yetinmek lâzımdır. Bunlarla yetinebilmek ise ancak, ALLAH Teâlâ'nın marifeti, muhabbeti ve zikriyle mümkündür.

Marifet, muhabbet ve zikir açısından da insanlar dört kısımdır:

Birinci kısım, kalpleri ALLAH Teâlâ'nın marifeti, muhabbeti ve zikriyle dolu olanlardır. Bu kimseler sıddıklardır. Bunlar, dünyadan zaruret miktarının ötesine iltifat etmez ve ilgi duymazlar. Bunlar bu mertebeye, uzun süren bir sabır ve riyazet (alıştırmak, nefsi terbiye etmek) sonunda ulaşırlar.

İkinci kısım, kalpleri dünya ile dolu olanlardır. Bunların kalplerinde ALLAH Teâlâ'nın marifet, muhabbet ve zikrine yer kalmamıştır. Bu kimseler O'nu ara sıra dille anar ve hayâl meyal düşünürler. Bunlar helâk olanlardır. Bu kimseler,

mümin olduklarını söyleseler de, çoklarının imanı bozuktur. Bu sebeple, bunlar genellikle imansız olarak ölürler.

Üçüncü kısım, kalplerinde din ve dünyaya birlikte yer veren ve fakat din tarafları ağır gelen kimselerdir. Bunların kurtulma ihtimali helâk olma ihtimalinden daha güçlüdür.

Dördüncü kısım, kalplerinde dünya tarafı ağır basanlardır. Bunların helâk olma ihtimali kurtulma ihtimalinden daha fazladır.

Eğer denilse ki, şehvetlerin bir kısmı mubahtır. Ahiret kurtuluşu için, nefsi mubah olan bu şehvetlerden menetmek niçin gereklidir?

Biz de deriz ki; nefis, mubah olan şehvetlerden menedilmediği takdirde haram olanlara da tamah duymaya başlar. Çünkü o, daima yeni ve fazla şeyler ister. Bu sebeple, mubahları tüketirse, bu sefer haramlara talip olur. Nefsi mubah olan şeylerden sakındırmak, onu bunlardan sonraki haramlardan korumak içindir. Örneğin kendini az konuşmaya zorlamak, çok

konuşmak sebebiyle gıybet etmemek ve benzeri dil günahlarını işlememek içindir; gözlerini her tarafta dolaştırmamak, giderek haram şeylere de bakmaya heves duymamak içindir.

Bir de şu husus vardır: Nefis mubahlardan çokça yaralandığı zaman, dünyayı sevmeye başlar ve ona sımsıkı yapışır. Böyle bir nefis; ölümü, ahireti, cenneti, cehennemi düşünmek istemez ve koyu bir gafletin gölgesine sığınır. ALLAH Teâlâ, böyleleri için şöyle buyurmuştur: "Onlar dünya hayatına razı oldular ve onun gölgesine sığındılar. Onların yeri, yaptıklarından dolayı ateştir." (Yûnus, 7), "Siz ahireti bırakıp dünya hayatına mı razı oldunuz? Halbuki bu hayat, ahiret yanında az bir şeydir. Bundan vazgeçmezseniz, ALLAH sizi elemli bir azapla cezalandıracaktır." (Tevbe, 38-39)

ALLAH Rasûlü'ne nisbet edilen bir sözde, "Dünya sevgisi bütün hataların başıdır." denilmiş ve kalb mütehassısı olan ALLAH dostları bu sözün mâna olarak doğru olduğunu söylemişlerdir. Bunlar, mubahlarla fazla meşguliyetin kalpleri

kamaştırdığını, içindeki ışık ve nuru söndürdüğünü, ibadet ve zikir isteğini öldürdüğünü ve bunlardaki zevki bozduklarını görmüşler ve bundan dolayı haram saymamakla birlikte mubahlardan şiddetle kaçmaya çalışmışlardır.

Serî es-Sakafî (ra) şöyle demiştir: "Kırk senedir nefsim benden ekmeği pekmeze batırıp yememi istiyor; fakat ben onun bu isteğini reddediyorum."

İbrahim el-Havvâs (ra) şunu anlatmıştır: "Ben Lukâm dağında yürüyordum. Etrafımda nar ağaçları vardı. Nefsim nar istedi, ben de ona uyup bir tane kopardım. Yarınca ekşi olduğunu gördüm ve onu yemeden attım. Ondan sonra yürümeye devam ettim. İleride arılar tarafından kuşatılmış bir hasta adam gördüm. Kendisine yaklaşıp selâm verdim. Adam, ismimi söyleyerek selâmımı aldı. Ben ona:

-Beni nerden tanıyorsun? dedim. Adam:

-ALLAH Teâlâ'yı tanıyana bir şey meçhul

kalmaz, dedi. Ben:

-Anlaşılan, ALLAH yanında bir yakınlığın vardır; öyleyse, niye duâ edip bu arıları senden uzaklaştırmasını istemiyorsun? dedim. Adam:

-Senin de O'nun yanında bir yakınlığın vardır; sen niye nar şehvetini senden uzaklaştırmasını istemiyorsun? Kaldı ki, arıların ısırması bu dünyada acı verir; nar şehveti ise ahirette elem verir, dedi."

Haramlar, ahiret gününde azaba sebep oldukları gibi, gereksiz mubahlar da hesabın uzamasına sebep olurlar. Ahirette uzun hesap vermek de elem veren bir azaptır. ALLAH Rasûlü (as), "Kimden uzun ve ayrıntılı bir şekilde hesap sorulursa, ona azap çektirilmiş olur." buyurmuştur.

Çoğu zaman bazı mubahları elde etmek ancak haram şeyleri irtikâp etmekle mümkün olur.

Mubahlara iptila göstermek ruhu köleleştirir ve onu hürriyet ve bağımsızlık zevkinden mahrum eder.

Nefsi mubahlardan çekmek önceleri ona

zor ve ağır gelir, fakat sonunda o da alışır. Busirî bir beytinde şöyle demiştir:

Onu kendi keyfine bırakırsan, nefis çocuk gibidir

Süt emme isteğiyle büyür, fakat sen onu kesersen kesilir

Güzel Ahlâkın Alâmetleri

Bil ki, insan kendi kusurlarından habersizdir ve özellikle bazı açık günahlardan uzak durunca veya yakın çevresine göre daha iyi durumda olunca kendi kendisini kusursuz ve mükemmel zanneder, amel ve ahlâkında ıslah edilecek bir taraf kalmadığı zehabına kapılır. Bu yanlış zan ve zehabı gidermek için, iman ve ahlâkın güzellik ve mükemmelliğinin nasıl olduğunu anlatan ve bunun ölçülerini gösteren bazı âyet, hadis ve büyüklerin söz ve menkibelerini zikredeceğiz:

"Müminler iflâh olmuşlardır. Onlar ki, namazlarında huşû' sahibidirler; boş ve faydasız işlerden yüz çevirirler; zekât verir, temizlik

yaparlar; iffetlerini korurlar; ...emânetlerine ve taahhüdlerine riâyet ederler; namazlarını muhafaza ederler. Bunlar Firdevs cennetinin vârisleridir; oraya girer ve orada ebedî kalırlar." (Mu'minûn, 1-11)

"Müminleri müjdele. Onlar ki, tevbe edici, ibadet edici, hamd edici, oruç tutucu, rükû' ve secde edici, iyiliği emredici, kötülüğü nehyedici, ALLAH'ın koyduğu sınırları koruyucudurlar." (Tevbe, 112)

"Müminler o kimselerdir ki, ALLAH anıldığı zaman kalpleri ürperir, onlara O'nun âyetleri okunduğu zaman imanları artar ve O'na güvenip tevekkül ederler. Namazı dosdoğru kılarlar ve kendilerine verdiğimiz rızktan hayır yaparlar. Bunlar gerçek müminlerdir; Rableri yanında onlara dereceler, mağfiret ve şerefli rızk vardır." (Enfâl, 2-4)

"Rahmân'ın kulları o kimselerdir ki, yerde tevazu ile yürürler; münasebetsiz câhiller onlara sataştıkları zaman, 'Bizden selâm!' derler; geceleri

Rablerinin huzurunda secde eder ve kıyamda dururlar; duâ edip şöyle derler: 'RABBİMİZ! Cehennem azabını bizden çevir, onun azabı günahların cezasıdır, o kalınan en kötü yer ve mekândır.’ Harcama yaptıklarında ne israf, ne de cimrilik ederler, bu ikisinin arasında olurlar; ALLAH'la beraber başka bir ilâhı çağırmaz ve ona ibadet etmezler; ALLAH’ın haram ettiği canı haksız olarak almazlar; zina etmezler. Kim bu günahları işlerse kıyâmet gününde cezasını bulur, azabı arttırılır ve hakir bir şekilde azapta kalır." (Furkan, 63-69)

"Mümin, kendisi için istediği iyilikleri din kardeşi için de ister." (Müttefekun aleyh)

"ALLAH'a ve ahiret gününe iman eden, misafirine ikramda bulunsun; komşusuna ikramda bulunsun; hayır söylesin, buna gücü yetmezse sükût etsin." (Müttefekun aleyh)

"Müminlerin en mükemmeli ahlâkı en güzel olandır." (Geçti) "Bir kimseye dünyaya karşı zühd ve gereksiz konuşmalara karşı suskunluk

verilmişse, ona hikmet verilmiş demektir." (İbnu Mâce)

"Bir kimseyi iyilikleri sevindirir ve kötülükleri üzerse o kimse mümindir." (Ahmed, Taberanî)

"Kendisine eziyet veren bir bakışla mümine bakmak helâl değildir." (İbnu Mübarek)

"(Şaka niyetiyle de olsa) Müslümanı korkutmak helâl değildir." (Taberanî)

"Müslümanın gizlediği sırrını ifşa etmek helâl değildir." (Geçti)

Bazıları, güzel ahlâkın alâmet ve hasletlerini şu şekilde toplamışlardır: "Çok utanmak (günah ve münasebetsizliklerden mahcubiyet duymak), eziyeti az olmak, salahatı çok olmak, doğru sözlü olmak, az konuşmak, çok iş ve amel yapmak, az yanılmak, fuzulî yönü (faydasız işlerle meşguliyeti) bulunmamak, iyilik sever olmak, akrabalığı gözetmek, haklara riâyet etmek, vakarlı olmak, şükredici olmak, aza kanâat etmek, hilim sahibi olmak, uyumlu olmak

(sebepsiz yere muhalefet etme huyunu taşımamak), iffetli olmak, şefkatli olmak, sövücü, lanet edici (ağzı bozuk) olmamak, kötü laf götürüp getirmemek, gıybet etmemek, aceleci olmamak, kin beslememek, cimrilik etmemek, kıskançlık yapmamak, güler yüzlü ve tatlı dilli olmak, ALLAH için sevmek, O'nun için buğzetmek, O'nun razı olduğu şeye razı olmak, O'nun razı olmadığı şeye razı olmamak."

ALLAH Rasûlü (as), mümin ve münafıkların alâmetleri sorulunca, şunu söylemiştir: "Müminin himmeti (akıl ve fikri) namazda, oruçta ve ibadettedir; münafığın himmeti ise yiyip içmekte ve cesedine hizmet etmektedir."

Hâtim el-Asamm (ra) şöyle demiştir: "Mümin tefekkür etmek ve ibret almakla meşguldür; münafık dünya hırsı ve uzun yaşamak hayaliyle meşguldür. Mümin yalnızca ALLAH'tan hayır bekler; münafık yalnızca ALLAH'tan hayır beklemez. Mümin sadece ALLAH'tan korkar; münafık sadece ALLAH'tan korkmaz. Mümin

dinini malından ve rahatından üstün tutar; münafık malını ve rahatını dininden üstün tutar. Mümin iyi işler yapar ve, 'Eksik oldu, yetmedi, kabul olunmadı.' diyerek bunlardan dolayı ağlar; münafık kötü işler yapar ve bunlardan dolayı güler. Mümin halveti, sükûneti sever; münafık kalabalığı, gürültüyü sever. Mümin sağlam tohum eker ve yeşermemesinden korkar; münafık çürük tohum eker ve bol hasat bekler. Mümin yapmak (yapıcı olmak) için emir ve nehiylerde bulunur; münafık ise bozmak için emreder ve nehiy yapar."

Güzel ahlâkın en belirgin hasletlerinden birisi, eziyetlere karşı sabır ve tahammül göstermektir. Bu hasletin de en mükemmel şekli ALLAH Rasûlü'nün ahlâkında görülmüştür. Bu sebeple, Tevrat'ta onun vasfı verilirken, "Ona eziyet etmek onun tahammülünü artırır." denilmiştir. Bundan bir iki örnek vermek gerekirse, Uhud savaşında, onu öldürmek kastiyle üzerine gelen müşrikler, yüzünü yaralayıp bir dişini kırmışlardı. ALLAH Rasûlü (as), bir taraftan

yüzündeki kanı temizlerken, bir taraftan da, "ALLAH'ım! Bunları affet. Çünkü ne yaptıklarını bilmiyorlar." diye duâ etmiştir. (İbnu Hibban, Beyhakî)

Bir gün yolda giderken bir bedevî, arkasından abasının yakasını tutup sıkmış ve kendisine bağırarak, "Bana bir yük zahire ver!" demiş. ALLAH Rasûlü (as), dönüp tebessümle ona bakmış ve kendisine bir yük zahire verilmesini emretmiştir. Bir rivAyette de, bedeviye, "Boynumu incittin. Senden kısas almalıyım." demiş. Bedevi, "Sen kısas alamazsın." demiş. ALLAH Rasûlü (as), "Neden?" diye sormuş. Bedevî, "Çünkü sen ahlâkı en yüksek olan insansın." demiştir. (Müttefekun aleyh)

İbrahim İbni Edhem (ra), köy yolunda bir askerle karşılaşır. Asker ona:

-Sen köle misin? diye sorar. İbrahim:

-Evet, ben de, hepimiz de köleyiz, demiş. Asker:

-Köy nerede? diye sormuş. İbrahim,

mezarlığı göstererek:

-Köy burası, demiş. Verilen bu cevapları anlayamayan asker, "Benimle alay mı ediyorsun?!" diyerek onu kamçıyla dövmeye başlamış ve başını kırmış. İbrahim (ra), daha sonra bu olayı anlatırken şunu söylemiştir: "Asker beni kamçılarken ben de ona ALLAH Teâlâ'dan cennet istedim. Çünkü ben onun kamçılarıyla sevap kazanırken, onun benim yüzünden cehenneme gitmesi hoş bir mükâfat olmazdı."

Bir adam, Ebu Osman el-Hirî'yi evine davet etmişti. Ebu Osman, "Davete icabet etmek lâzımdır." diyerek kalkıp gitti. Adam, onu kapıda karşıladı ve kendisine, "Biz, seni yanlışlıkla çağırmışız, geri dön." dedi. Ebu Osman, "Mümkün." diyerek geri döndü. Biraz gittikten sonra, adam arkasından yetişti ve geri gelmesini istedi. Ebu Osman, "Tamam." dedi ve onunla birlikte geri geldi. Kapıya geldiklerinde, adam tekrar onu geri çevirdi. Ebu Osman uzaklaşınca, adam yine arkasından gidip onu geri getirdi. Ebu

Osman ise, hiç tepki göstermeden gitti, geldi. Bunun üzerine, adam ona:

-Ey Üstad! Ben sizin ahlâkınızı denemek istedim. Meğer hakikaten üstün bir ahlâka sahipsiniz, dedi. Ebu Osman, gAyet tevazu ile:

-Yok canım, o kadar değil. Benim yaptığımı köpek de yapar. Ona da "Gel! " denilse gelir, "Git!" denilse gider, diye karşılık verdi.

Ebu Osman (ra), bir gün de yolda giderken bir pencereden üzerine bir mangal kül döküldü. Kendisi hemen o yerde şükür secdesi yaptı ve kalkıp sessizce yoluna devam etti. Daha sonra olay duyulunca, niçin kızmadığı ve secde ettiği soruldu. Ebu Osman şu cevabı verdi:

"Ateşe müstahak iken, kül ile cezalandırılan bir kimsenin kızması değil, sevinip şükretmesi lâzımdır. Ben de bunu yaptım."

İmam Ali İbni Musa er-Rıdâ (ra) zenci olan annesinden dolayı siyah tenliydi. Bir gün hamamda iken, kendisini tanımayan bir müşteri içeri girer ve onu uşak zannederek kendisine

emirler vermeye başlar. O da hiç bozulmadan adamın dediklerini yapar. Hamamcı, durumu öğrenince koşar gelir ve adamın cahilliğinden dolayı özür diler. İmam, tebessüm ederek, "Senin veya adamın değil, babamın özür dilemesi lâzımdır. Çünkü, beni oluşturan tohumu siyah bir kadına ekmiştir. (Diğer bir rivAyette, "Rengimizi uşaklar gibi siyah yaratan, uşaklık etmemizi de dilemiştir.)" dedi.

(Bu zat, Şiilerin on iki imam dedikleri zatların sekizincisidir. Hz. Ali'den başlayan bu on iki zat, Ehl-i Sünnete göre de muhterem insanlardır. Fakat Şiiler, bunları peygamber derecesine çıkarırlar ve onlara iman etmeyi imanın bir rüknü sayarlar. Ehl-i Sünnet ile aralarındaki en önemli ihtilâf da onların bu zatları bu şekilde büyütmeleri ve onlara iman etmeyi ALLAH ve Rasûlü’ne iman derecesinde tutmalarıdır.)

Ebu ÂbdULLAH el-Hayyât’ın terzi dükkânı vardı. Kendisiyle iş yapan bir yahudi kumaş getirir ve dikilmesini isterdi. Kumaş dikilince de el-

Hayyât'a farkına varmaz diye düşünerek sahte para ile ücret verip giderdi. Bu hâl bir sene devam etti. Bir gün yine kumaşlar dikilmişti. el-Hayyât hazır olmadığı için yahudi ücreti onun işçisine verdi. Fakat işçi kızarak sahte parayı yahudinin üstüne fırlattı. el-Hayyât, dükkâna gelip olayı öğrenince, işçisine, "Ben bir sene bu adamın ayıbını örttüm; sen de bir gün örtseydin ne olurdu?" dedi.

Yûsuf İbni Esbat (ra) şöyle demiştir: "Güzel ahlâkın alâmetleri on şeydir. Bunlar; az ihtilâf etmek, insaf sahibi olmak, kusurları araştırmamak, söz ve davranışları güzellikle yorumlamak ve sahipleri için mazeret aramak, eziyete tahammül etmek, kabahati kendi nefsinde aramak, yalnızca kendi ayıplarını bilmek, güler yüz göstermek, tatlı dil kullanmaktır."

Sehl'e, güzel ahlâkın ne olduğu soruldu. Kendisi şu cevabı verdi: "Güzel ahlâkın tabanı ve temeli kötülüğe kötülükle karşılık vermemektir."

ALLAH Teâlâ şöyle buyurmuştur: "En iyi bir

şekilde karşılık ver. Bir de görürsün ki, seninle arasında adavet bulunan kimse sımsıcak dost oluvermiştir." (Fussilet, 34)

Kays İbni Asim'ın hizmetçisi, odaya ateş dolu mangalı getirirken onu kazaen bu zatın çocuğunun üstüne döker ve ölümüne sebebiyet verir. Bunun üzerine şiddetle korkuya kapılıp kendisine ne ceza verileceğini beklerken, Kays ona:

-Korkma! Kaderde olan olmuştur, seni de ALLAH için azat ettim, der.

Çocuklar, yoldan geçmekte olan Uveys el-Karanî'ye taş atıyorlardı. Uveys onlara:

-Kardeşlerim! Bana illa ki taş atacaksanız, bari ufaklarını atın ki, vücudumu kanatıp namazıma engel olmayasınız." dedi.

Bir gün bir sefih, Ahnef İbni Kays'a sövüyordu. Kendisi de susup dinliyordu. Kendi ailesinden bazı kimselerin onlara doğru geldiğini görünce de, sefih adama: "Söyleyeceklerini çabuk söyle. Çünkü biraz sonra bizimkiler gelince artık

bana sövemezsin." dedi.

Birisi Mâlik İbni Dinar'a, "Ey riyakâr!" diye çıkıştı. Mâlik (ra) hiç bozulmadan ona şunu söyledi: "Sen, Basra halkının kaybettiği ismimi buldun." dedi.

Yahya İbni Zeyyâd'ın kötü huylu bir kölesi vardı. Kendisine, "Ne diye bunu elinde tutuyorsun?" diye soranlara şunu söylerdi: "Ben onun kötü ahlâkıyla hilim öğrenmek istiyorum."

Bu zatlar, ahlâkın güzelliklerini kendi hayatlarında tatbik ettikleri için, ahlâk konusundaki söz ve nasihatleri de diri ve etkili olmuştur. "Kalpten gelen kalbe gider." sözü bunlar için de geçerlidir.

Çocukları Eğitmek ve Huylarım Güzelleştirmek

Bil ki, çocukların eğitimi en önemli ve öncelikli işlerdendir. Çocuk, anne ve babasının yanında korunması gereken bir emanettir; onun kalbi sade, temiz ve parlaktır; ona iyi şeyler öğretilse bunları kabul eder ve huy hâline getirir,

kötü şeyler verilse onları alır ve onlarla yaşar. Bu sebeple iyi, doğru ve güzel şeyler öğretilerek onu bir melek hâline getirmek de, kötü ve yanlış şeyler vermek veya kendi hâline bırakıp ihmâl etmek suretiyle onu şeytan veya hayvan durumuna getirmek de mümkündür.

Tin suresinin ilk âyetlerini bu konuya taalluk eden yönüyle tefsir edersek, şu meal ortaya çıkar: "Biz insanı, yani çocuğu öğretim ve eğitime en elverişli bir kabiliyette yarattık. Fakat, anne ve babasının, muallim ve diğer sorumluların yanlış yönlendirmesi sonucunda onu esfel-i sâfilîn'e, yani bütün hayvanların altına indirdik. Ancak, doğru eğitim ve güzel terbiye sayesinde iman edip sâlih amel işleyenler bu hükmün dışındadırlar. Onlar için, sayısız ve sonsuz mükâfat vardır." Ne var ki bunlar azınlıktadırlar.

Çocuğa doğru bilgiler verip güzel huylar kazandırmak ve bu yolla onun kalite ve derecesini yükseltip kendisini dünya ve ahiret mutluluğuna erdirmek anne ve babanın, öğretmenlerin ve

diğer sorumluların kaçınılmaz görevidir. Bu görev de bir emanettir. Gökler ve yer, emanetin ağırlığını taşıyamadıklarını bildirmiş ve onu üstlenmekten sakınmışlardır. Bu emaneti insan üstüne almıştır. Çünkü o, baba ve anne olmanın zevkine talip olmuştur. Çocuk, onun talip olduğu zevkin meyvesidir. Bu sebeple, bunlar bu emânetin hakkını verirler ve çocuğu güzel bir şekilde terbiye edip güzel huylarla donatırlarsa, bunun büyük sevabını görecekler; çocuğu yanlış eğitmek veya ihmal etmek yüzünden canavarlaştırırlarsa bunun da büyük cezasına çarpılacaklardır. Onun için ALLAH Teâlâ, "Ey iman edenler! Kendinizi ve çocuklarınızı cehennem ateşinden koruyun." (Tahrim, 6) buyurmuştur.

Bu âyette iki şey emredilmiş gibi görünüyor, fakat bunlar birbirini tamamlayan unsurlardır. Çünkü, çocuklarını cehennem ateşinden ancak kendi kendilerini de bu ateşten korumaya çalışanlar koruyabilirler. Bu şundandır ki, çocukları korumak ancak kendilerinin onlara

rehber olmaları ve örnek oluşturmaları sayesinde mümkündür.

Çocukları korumanın yolu ise, onlara güzel bir edep, güzel bir ahlâk, kusursuz bir kişilik kazandırmak; onları kuvvetli, şuurlu, diri ve samimî bir akide ve imanla donatmak, onlara ALLAH'a itâat ve ibadeti sevdirmek, onları rahatlık düşkünü, zevk ve keyf budalası, süs ve gösteriş mübtelâsı, kötü işlerin ve yanlış alışkanlıkların esir ve kölesi hâline gelmekten sakındırmaktır.

Çocuk Eğitiminin Ana Konuları

Çocuk yetiştirilmesi, eğitimi ve terbiyesi şu ana konuları içerir:

1- Onu helâl gıda ile beslemek. Çünkü, haram gıda özellikle çocukların körpe ruhlarını bozar ve onlarda haramlara karşı meyil ve eğilim oluşturur. Bu sebeple, daha baştan beri, çocuğa annesi dışında süt emzirenler olursa, onların da helâl gıda ile beslenen kişiler olmalarına dikkat edilmelidir.

2- Çocukta akıl nuru parlamaya başladığı

andan itibaren ona doğru, iyi ve güzel davranışlar ve alışkanlıklar kazandırmaya çalışmak ve kendi hayatından onun önüne dikkat çekici, inandırıcı ve özendirici örnekler sermek.

3- Ara sıra sofrada yalnız ekmek bulundurarak her zaman çeşitli yemeklerin gerekli olmadığı dersini vermek; çok yemenin hayvanların vasfı olduğunu söylemek; yemekten maksadın k'azurât hamalı olmak değil, kuvvet bulup ALLAH Teâlâ'ya ibadet ve itâat etmek olduğunu anlatmak.

4- Çocuğu etkilemekte emsal göstermenin büyük rolü bulunduğu için, onun yanında terbiyeli ve iyi huylu çocukları övmek ve kendisini de onlar gibi olmaya teşvik etmek.

5- Çocuğa terbiyeli arkadaşlar temin etmek; onu kötü şeylere alıştırılmış, kötü huylar edinmiş, yalancı, arsız, utanmaz, ağzı bozuk, inatçı, obur ve pinti çocuklardan uzak tutmak ve bunun sebebini ona uzun uzadıya açıklamak.

6- Ona Kur'ân-ı Kerim okutmak, yaşı

ilerledikçe dinî ve ahlâkî kitapları okumaya teşvik etmek, onu âlim ve sâlih kimselerin sohbetine götürmek, onda bu insanlara karşı sevgi, saygı ve ilgi oluşturmak.

7- Onu edep dışı telkinler yapan kitaplardan (ve gazete, film, kaset gibi yazılı, şifahî ve görüntülü vasıtalardan) uzak tutmak. Çünkü bu şer vasıtaları kalb ve ruhlarda bozukluk tohumlarını ekerler.

8- Doğru ve güzel bir iş yaptığı zaman sevinç ve memnuniyetini ona açıkça göstermek, kendisini herkesin önünde sevmek, övmek ve güzel hediyelerle mükâfatlandırmak.

9- Kötü veya yanlış bir iş yaptığı zaman önceleri eğitici ve yumuşak sözlerle bu ve benzeri işleri yapmaması gerektiğini söylemek ve bu işlerin doğru olan alternatiflerini göstermek. Söz dinlemeyip ısrar ettiğini gördüğü zaman da onun hâline uygun bir sertlik takınmak ve onun ısrarına karşı kendisinin de ısrarlı olduğunu bilmesini sağlamak.

10- Çocuğu hayra teşvik ve şerden çekmek için onun psikolojik özelliklerine göre yöntem uygulamak. Çünkü psikolojik özellikler ruhun kapılarıdır. Bu kapıları bulup oradan girmeyenler, çocuğun (ve genel olarak insanın) ruhuna ulaşıp onu etkileyemezler. Psikolojik özelliklerine göre çocuklar (ve genel olarak insanlar), onlara bir şey vermek, onlardan bir şey almak, kendilerine yumuşak davranmak, onlara karşı sertlik takınmak, kendilerini sevmek, onlara kızmak, onları övmek, onları kötülemek gibi yaklaşımlardan birinden daha çok etkilenirler. Onun için, çocuk eğitiminde ve genel eğitimde tek tip bir yöntem uygulamak, istenilen sonucu vermekten uzak kalır.

Doktorun hastasını tanıyıp ondan sonra ilaç vermesi gerektiği gibi, eğitimcinin de talebesini yakından tanıması ve onun ruh ve mizacına uygun bir yöntemle kendisine yaklaşması lâzımdır. Bunun en güzel örneğini ALLAH Teâlâ, kullarını terbiye etmek için indirdiği

Kur'ân-ı Kerim'de göstermiştir. Çünkü O, bunları iman, sâlih amel ve iyi işlere davet ederken, yöntem ve müeyyide olarak bazen ümit unsurunu kullanmış ve bu işleri yapanların altından ırmaklar akan ebedî cennetlerde olacaklarını bildirmiş, himmeti daha yüksek olanlar için de rıza ve kurb (ALLAH Teâlâ'ya yakın olmak) mertebesini va'detmiştir. Bazen de korku unsurunu kullanmış ve bu işleri yapmayanların insanları ve taşları bir arada yakan cehennem ateşinde yanacaklarını söylemiştir.

11- Çocuğu mümkün mertebe sade, sert ve haşin bir hayat tarzına alıştırmak ve ona ipekli elbiseler giydirmemek, onu yumuşak yataklarda yatırmamak. Çünkü bunlar çocukta ve genel olarak insanda rahatlık düşkünü, zayıf, dayanaksız ve hasta bir mizaç oluştururlar. Fizikî yönden de bunlar çocuğun kaslarının sertleşmesini önler ve onda şişmanlık eğilimini oluştururlar. Hz. Ömer (ra), uzak yerlere gönderdiği asker ve görevlilere, "Gittiğiniz yerlerde değişik âdetler görürseniz

yemek, giyim ve genel yaşamınızda alışık olduğunuz sertlik, sadelik ve tabiiliği bozmayın." talimatını verirdi.

12- Çocuğa mütevâzi olmayı, sahip olduğu şeylerle diğer çocuklara karşı gösteriş yapmamayı, paylaşılabilen şeyleri onlarla paylaşmayı, arkadaşlarıyla iyi geçinmeyi, onlardan bir şey istememeyi öğretmek.

13- Büyüklerin elini öpmesini, onlar için ayağa kalkmasını, onların yanında ayaklarını üst üste atmamasını, onlar konuşurken dinlemesini, onlara hizmet etmesini tembih etmek.

14- Özellikle kız çocuklarının kısa elbiseler giymelerine müsâade etmemek. Çünkü, bu şekilde giyinmeye alışanlar, daha sonra bu alışkanlığı sürdürmek isterler.

15- Yedi yaşından itibaren ona namaz kıldırmak ve her Ramazanda birkaç gün oruç tutturmak.

16- Sadaka vermek gibi hayırları ona yaptırmak ve bu suretle onu bu işlere alıştırmak.

17- Meşru olmayan işlere karşı onda şiddet derecesinde nefret ve iğrenme hâsıl etmek.

18- Çocuğa çalışmayı sevdirmek, fakat kalbine para sevgisinin girmesine mâni olmak. Çünkü çalışmak ne kadar iyi bir şey ise, para sevgisi de o kadar kötüdür. Para sevgisi insanı bencilleştirir, onun güzel duygularını zayıflatır, ona her türlü haksızlığı yaptırır, onu insanlıktan çıkarır. Bu sebeple, para çalışmanın gayesi hâline getirilmemelidir. Bir mümin için çalışmanın paradan daha değerli ve şerefli amaçları vardır. ALLAH rızasını tahsil etmek, cennet kazanmak, kimseye muhtaç olmamak, muhtaç olanlara yardım etmek, dünyayı ALLAH hesabına imâr etmek bu amaçların başında gelir.

Çocuk ve gençleri kendi hatalarıyla başbaşa bırakıp nasıl olsa bir gün doğruları bulurlar, diye düşünmek, sorumluluktan kaçmak ve bu insanları zayi etmektir. Çünkü, zihinleri hatalarla iyice şartlandıktan sonra artık bu insanlar kolayca doğruları bulamazlar. Nitekim, dünyada

bir sürü bâtıl inanış ve sapık ideolojilerin mensupları vardır. Sarf edilen bütün iyi niyetli çabalara, güzel telkinlere ve ikna edici delillere rağmen, bunlar yanlış yollarda olduklarını göremiyor ve anlayamıyorlar. Bazıları bunu görüp anlasalar bile, alıştıkları için, yanlışları rahatlıkla terk edemiyorlar. Bunun için uzak ve karışık misâller vermeye gerek yoktur. Basit zannedilen sigara bile alışkanlık hasıl ettikten sonra, onun kötü olduğu ve hatta sağlığı bozup hayatı tehdit ettiği öğrenilse de, onu terk etmek ciddî sorun hâline gelir.

Çocuk ve gençleri yanlışlarıyla başbaşa bırakıp onların kendiliğinden doğruları bulmalarını beklemek, tıpkı yangının düştüğü yerde uykuda olan insanları uyandırmayıp nasıl olsa ateş dokununca uyanırlar deyip beklemek gibidir. Hiç şüphe yoktur ki, ateş dokununca bunlar uyansalar da artık kurtulmak için değil, yanıp kül olmak için uyanmış olurlar.

Çocuk yaştaki terbiye ve eğitim bina için

atılan temel gibidir. Temel sağlam atılırsa, onun üstünde sağlam ve güçlü bir karakter inşâ edilebilir. Fakat temel sağlam atılmazsa, onun üstünde ancak hasta, cıvık ve çürük bir ruhî ve ahlâkî bünye durabilir. "Ağaç yaşken eğilir." sözü bu gerçeği güzelce tasvir etmiştir. İnsan büyüdükten sonra, yeni ilimler öğrenebilir; fakat yeni bir karakter ve ahlâk kazanması o ölçüde kolay değildir. "İlk günün sütü, son yaşlılığa kadar etkilidir." sözü de aynı gerçeği dile getirmiştir.

Sehl İbni ÂbdULLAH et-Tusteri (ra) şunları söylemiştir: "Ben çocukken geceleri kalkıp dayım Muhammed İbni Sevvâr'ın namazını seyrederdim. Bundan içime namaz kılma sevgisi girdi. Fakat ben henüz çok küçüktüm.

Bir gün dayım bana, 'Sen yaratan RABBİni zikretmeyecek misin?’ dedi. Ben, 'O'nu nasıl zikredeyim?’ dedim. Dayım, 'Üç kere 'ALLAH benimle beraberdir; O beni görür; O bütün yaptıklarıma şahittir.’ de!’ dedi. Ben, bunu söylemeye başladım ve ondan zevk aldım. Bir

müddet sonra dayım, bu sayıyı yediye, daha sonra da on bire çıkarmamı istedi. Buna iyice alışınca da bana, 'Ey Sehl! ALLAH Teâlâ bir kimseyle beraber olur ve onun bütün yaptıklarını görürse, o kimse günah işler mi?' dedi. Ben, 'Hayır! İşlemez.' dedim. Dayım, 'Öyleyse, hiç günah işleme.' dedi. Dayımın bu sözleri bana rehber oldu ve ben ondan sonra gittikçe arttırmak suretiyle geceleri namaz kılmaya ve gündüzleri oruç tutmaya başladım. Bu arada Kur'ân-ı Kerim'i okuyup hıfz ettim ve tefekkür için yıllarca halvetlerde kaldım."

İrâde, Mücâhede ve Riyazet

Bil ki, ahirete yakîn derecesinde iman eden ve onu kalbiyle müşahede eden bir kimse, zarurî olarak onu ister, ona iştiyak duyar, onun yanında dünyayı ve dünya nimetlerini küçümser ve onu kazanmak için bunları fedâ eder. Çünkü insan tabiatında daha iyi, daha güzel ve daha kıymetli olanı görünce, ona talip olmak ve elindekini verip onu almak isteği vardır. Bu tabiat insana, dünyayı ahiret için fedâ etmesi için

verilmiştir. Hâl bu iken, ahirete talip olmayan ve ALLAH Teâlâ'ya kurbiyet (yakınlık) kazanmak isteğini duymayan bir kimse, ALLAH'a ve ahirete iman etmemiş demektir. Ben (İmam Gazali), bu kimsenin mutlaka kâfir olduğunu söylemek istemiyorum. Demek istediğim şudur:

Bu kimsenin imanı varsa da, bu iman içeriksiz bir kelime-i şehâdet söylemekten ve ruhsuz, güçsüz bir tasavvurdan fazla bir şey değildir. Bu kimse o adama benzer ki, diliyle, "İnci şişeden çok kıymetlidir." der, fakat elindeki şişeyi kendisine arz edilen inciyle değiştirmez. Bu kimseye karşı yapılması gereken iş, kendisinin de söylediği ve fakat mânasını anlamaktan âciz kaldığı incinin değer ve üstünlüğünü, yani ahiretin dünyadan çok üstün olduğunu ona izah etmek ve bunu anlamasını sağlamaktır. Bu da kuyumcu durumundaki âlimlerin işi ve görevidir.

Böyle âlimler bulunmadığı veya etkin bir şekilde çalışma imkânı bulamadıkları zaman insanların büyük kısmı gaflet karanlığına düşer,

cehaletleri kesafet kazanır ve bunlar dünyanın şişe değerindeki geçici ve her an elden çıkabilen nimetlerini ahiretin ebedî ve hakikî nimetlerinden üstün tutar ve onların azat kabul etmez köleleri hâline gelirler. Bu insanlar, artık ahireti tasdik anlamına gelen sözler söyleseler bile, nefis ve kalpleri bu sözlerin mânalarını tasdik etmez. Bunların bu kabil sözleri, uyku hâlindeki sayıklamalar gibi şuur dışı ve maksatsız sözlerdir.

Uykudakileri uyandıran ve ölüleri dirilten ilâhî kudret, bu insanlardan bazılarını bir vesile ile uyandırıp ahirete rağbet duyar hâle getirirse, bunların bilmeleri lâzımdır ki, bu rağbetin geçici bir heves olmaktan çıkıp kesin irade ve kararlılık hâline gelmesi ve fiil âleminde etkisini göstermesi için şu işleri yapmaları lâzımdır:

1. Ruh ve kalplerinin etrafını saran perdeleri yırtmak, duvarları yıkmak, barikatları kaldırmak ve bu suretle hakka ve ahirete giden yolu açmak. Çünkü bu yol açılmadıkça onda yürümek mümkün değildir. ALLAH Teâlâ, bir türlü

ahiret yoluna girmeyenler hakkında şöyle buyurmuştur:

"Bunların önlerine set ve arkalarına set koyduk..." (Yasin, 9)

Bu set ise, dört şeyden oluşur. Bunlar mal, şöhret, taklitçilik ve günahkârlıktır. Bir insanın kalbi bu şeylerden birisine takılıp önü kesilirse, o insan orada çakılıp kalır. Böyle bir insandan ahiret yolunda yürümeyi beklemek, tıpkı kaim surların arkasındaki mahpustan çıkıp evine gitmesini beklemek gibidir.

Mal şeddini yıkmak; onu ya hakikaten veya hükmen elden çıkarmaktır. Malı hakikaten elden çıkarmak, ALLAH Rasûlü'nün yaptığı gibi, onun hepsini hayır yolunda dağıtıp bitirmektir. Çünkü ALLAH Rasûlü (as), kendisine gelen mal ne kadar çok olursa olsun, hepsini dağıtıp akşam olmadan bitirirdi. Onun ashâbı da aynı yöntemi uygular ve bir sermayeye ihtiyaçları yoksa, ellerinde birikmiş mal bırakmazlardı. Malı hükmen elden çıkarmak ise, onu hakikî sahibi olan ALLAH

Teâlâ'ya devredip kendisini bu malın tasarrufunda ücretli bir işçi olarak görmek ve ALLAH adına alıp ALLAH adına vermektir.

Şöhret seddini yıkmak; kendi nefsini beğenmemek, onu kusurlu bulmak, riya yapmaktan şiddetle kaçmak ve şöhreti ALLAH Teâlâ'nın bir nimeti bilip karşılığında şükretmektir.

Şöhret de iki kısımdır. Birincisi, kendiliğinden oluşan ve hayra, hizmete vesile olan şöhrettir. Bu şöhretin zararı yukarıda anlatılan tavırları göstermekle önlenir. İkincisi ise, insanın kendi istek ve talebiyle hâsıl olan şöhrettir. Bu şöhret, görünürde hayra vesile olsa bile, onun temelinde nefis ve dünya arzusu vardır. Bu sebeple, bu şöhretin zararından kurtulmak için, onu yıkmaktan başka çare yoktur. Bunun altında nefis ve dünya bulunduğunun en açık bir delili odur ki, bu şöhrete sahip olan bir insan, onu korumak için ihtiyaç duyarsa doğru olmayan işler de yapar. Hatta böyle bir kimse, sözde hayır ve hizmet adına talip olduğu şöhretin şerre hizmet

etmeye başladığını görse, yine de onu terk etmek istemez. Fakat ahiretin gerçek yolcuları, hiç tereddüt etmeden böyle yalancı bir şöhretin altına dinamit koyup onu toz duman ederler. Bunlar böyle bir şöhreti yok etmek için gerekirse kendilerini halkın nazarında küçük düşüren ve itibarsız hâle getiren yollara başvurmaktan da çekinmezler.

(Melâmet tarikatında şöhreti kırmak için nefse çok zor gelen yöntemler uygulanır. Ancak, şöhreti kırmak veya her hangi bir maksat için gayr-i meşru ve haram olan işler yapmak câiz değildir. Bu sebeple, meselâ hırsızlık yapıp kendini suç üstü yakalatmak, veya içki şişesinde su içip içki içer zannını uyandırmak câiz değildir. Çünkü, Şeriatın zahirine uymak da farzdır.)

Taklitçilik seddini yıkmak; hakkı, kimden ve nereden gelirse gelsin kabul etmek; bâtılı da kimden ve nereden gelirse gelsin reddetmektir. Hakkı ve doğruyu kabul etmek için onun belli bir kimsenin veya kesimin tasdikinden geçmesini şart

koşmak, bâtılı ve yanlışı reddetmek için de yine böyle şartlar ileri sürmek, hak ve gerçeklere ulaşmanın önünde duran büyük bir set ve engeldir. Taklitçilik hakkın sınır ve alanını daraltır, bâtılın sınır ve alanını ise genişletir. Bu yüzden ALLAH Teâlâ, taklitçiliği kötülemiş ve kullarının bundan kurtulmalarını emretmiştir.

Kur'ân-ı Kerim'de taklitçilik, ataların küfür ve şirkini sürdürmek şeklinde ifade edilmişse de, hakikatte her türlü taassup, dar görüşlülük, tahammülsüzlük ve şartlanmışlık da onun geniş olan kapsamına dâhildir.

Burada iki kavramı birbirinden ayırmak lâzımdır. Bunlardan birisi taklittir. Taklit, bir başkasının doğru bulduğunu hiç düşünmeden ve hatta yanlış olduğu delillerle sabit iken doğru bulmak ve onun yanlış bulduğunu da yine hiç düşünmeden ve doğru olduğu delillerle sabit iken yanlış bulmaktır. Bu "bir başkası" bir şahıs olabilir, bir mezhep ve ekol olabilir, bir ideoloji ve akım olabilir, bir parti ve aşiret olabilir.

Diğer kavram ise ittibâ'dır. İttiba, doğruluğu delillerle sabit olan konularda bir başkasına uymaktır. Din hususunda taklit nehyedilmişken, ittiba emredilmiştir. Bu sebeple Peygambere mutlak surette (her konuda ve şartsız) ittiba farzdır. Çünkü peygamberin söylediği ve yaptığı her şeyin doğru olduğu kesin delillerle sabittir. ALLAH Teâlâ onun hakkında şöyle buyurmuştur: "O, kendi hevesiyle konuşmaz; yalnızca kendisine vahyedileni söyler." (Necm, 3, 4), "Peygamberin size verdiği şeyi alın, sizi nehyettiği şeyden de sakının." (Haşr, 7)

Peygamberin dışındaki kimselere ise söz ve görüşlerinin doğruluğu nisbetinde ittiba edilir. Çünkü bunlar hatasız değildirler. Peygamber olmayan bir kimsenin hatasız olduğunu söylemek, peygamberin özel bir vasfı olan ismet'i ona da vermektir. Bu ise, imana zarar veren bir yanlışlıktır. Taklitçi ve mutaassıpların zannettikleri gibi büyük bir âlimin de söz ve görüşlerinde yanılmış olabileceğini söylemek, ona saygısızlık etmek

değildir.

İmam Mâlik (ra), meşhur olan bir sözünde şöyle demiştir: "ALLAH Rasûlü’nün dışında herkesin bazı sözleri (doğru olanları) kabul edilir, bazı sözleri de (doğru olmayanları da) reddedilir. Bunu söylemek, eğer ayak takımı bazı câhil ve cühelanın büyük âlimlere karşı duydukları saygıyı zedeliyorsa, bu o demektir ki, bu ufuksuz ve vukufsuz kimseler bu zatları ALLAH veya peygamber makamında görüyorlar. Küfür olan bu görüşü yıkmak ise en hayırlı bir hizmettir. Alimlere karşı saygısızlık ise, onların söz ve görüşlerini keyfi bir şekilde reddetmek veya sağlam bir delil ve mesnede dayanmadan onları eleştirmektir."

ALLAH ve Rasûlü’ne iman etmek mevzuunda da mücerret taklitten kurtulmak için, aile veya çevresinden dolayı değil, hakikaten ALLAH bir, O'nun Rasûlü da hak olduklarından dolayı iman ettiğini bilmek ve bu imanını fiilen tasdik etmek için bütün bâtıl ilâhları ve bunların en büyüğü olan nefsin hevasını terk etmek;

ibâdet, ahlâk ve muamelelerini ALLAH Rasûlü’nün sünnetine uydurmaya çalışmak lâzımdır. Bunlar yapılınca kalbin basireti açılır ve imanın hak olduğu kalbe doğan nur ile daha açık ve net bir şekilde görülür.

Günahkârlık seddini yıkmak ise; işlenmiş günahlardan samimi olarak pişmanlık duyup tevbe etmek, yeni günah işlememeye kesin bir şekilde karar vermek, zulüm ve haksızlık yapılmışsa mağdurları razı etmek ve onlardan helallik almaktır.

2. Şeriatın zahirine tam olarak uymak. Çünkü Şeriatın zahirine uymadan onun ince mânalarına vukuf kazanmak ve sırlarını keşfetmek mümkün değildir. Şeriatın zahirine uymadan onun sırlarını keşf etmeye çalışan bir kimse, Arapçayı öğrenmeden Kur’ân'ın derin mânalarını öğrenmeye çalışan kimse gibidir. Bu ikisinin de sa'yi zayi, ümidi beyhudedir.

3. Sağlam bir rehber ve kılavuz bulmak. Çünkü hak olan yol bir tane iken, bâtıl olan yollar

pek çoktur. Bir olan hak yolu çok sayıda olan bâtıl yolların içinde bulmak ve sonra sağda ve soldaki kesişmelerde sapıp tekrar bâtıl bir yola girmemek çoğu insanların kişisel ilim ve dikkatini aşan bir zorluk arz eder. Halbuki yolu bilen ve güvenilen sağlam bir kılavuzun arkasında gitmek, ebede giden bu uzun yolculukta büyük rahatlık, kolaylık ve güvenlik sağlar. "Şeyhi olmayanın şeyhi şeytandır." sözündeki şeyhten maksat da böyle bir kılavuzdur. Gerçekten de böyle bir kılavuzu olmayanlar büyük çoğunlukla şeytana uyarlar veya onun tarafından aldatılırlar.

Hak yoldan sapanların hepsinin kılavuzu, rehberi ve şeyhi şeytandır. Hak yolun en büyük ve mutlak kılavuzu, rehberi ve pişdarı ise ALLAH Resulüdür. O, vefat ettiği hastalığında şöyle buyurmuştur: "Size iki şey bırakıyorum. Onlara yapıştığınız sürece doğru yoldan sapmazsınız. Bunlar ALLAH'ın kelâmı olan Kur'ân-ı Kerim ile benim sünnetimdir." Fakat ALLAH Rasûlü’nden sonraki asırlarda şeytanın rehberlik ve

öncülüğüyle Kur'ân-ı Kerim ve Sünnet yanlış şekillerde de tefsir ve te'vil edilmişlerdir. Bu sebeple, Kur'ân ve sünnetin hak olan yolu içinde de pek çok bâtıl yollar açılmıştır. ALLAH Rasûlü (as), bu olumsuz gelişmeyi de önceden görerek hak yol için yeni bir tarif ve ölçü vermiş ve şöyle buyurmuştur:

"Benim ümmetim yetmiş üç fırkaya bölünecektir. Bunlardan bir tanesi cennetlik, diğerlerinin hepsi cehennemliktirler. Cennetlik olan ise, benim ve ashabımın takip ettiği din çizgisini takip eden fırkadır."

Ancak bu çizgiyi bulmak da ALLAH Rasûlü'nün ve ashâbının akide, ahlâk, ibadet, muamele ve diğer bütün hâl ve davranışlarını bilmeyi gerektirir. Bunları bilmek de, ömür boyu süren bir çalışma, araştırma ve okumakla mümkün olur. Bu da zarurî olarak ömrünü bu çalışmalara vakfetmiş olan mütehassıs ve uzman bir âlime tâbi olma ihtiyacını doğurmuştur. Bu bir yönüyle diğer ilim dallarında uzmanlaşmış insanlara

branşlarıyla ilgili konularda duyulan ihtiyaç gibidir. Ancak her ihtiyaç gibi, din konusundaki bu ihtiyacı da sömürmek isteyen hâin tipler vardır. Niyetlerinin iyi olmasına rağmen, bu ihtiyacı gidermekte yetersiz olan kılavuz ve rehberlerin varlığı da kesindir. Bu sebeple, rehber ararken de yanlış bir yola girmek ve bir tuzağa düşüp perişan olmak ihtimalden uzak değildir.

4. Gereksiz ihtilattan kaçmak, fuzulî şeyler konuşmamak, yemeği ve uykuyu azaltmak. Çok yemek, kalbe katılık ve karanlık getirir ve kanı çoğaltıp kötü duyguları uyandırır. Az yemek ve özellikle aç kalmak ise, kalbe rikkat ve dikkat kazandırır, onu aydınlatır, kanı azaltıp kötü duyguları uyutur. Hz. İsâ (as) kendi ashâbına şöyle demiştir: "Ey havariler! Midelerinizi boş bırakınız ki, kalplerinizle RABBİNİZi görmeniz mümkün olsun." Sehl İbni ÂbdULLAH (ra) şunu söylemiştir: "Hak yolu bulanlar, bunu midelerini boş tutmak, uykusuz kalmak, susmak ve ihtilattan kaçmak sayesinde bulmuşlardır."

Açlığın kalbi aydınlattığı tecrübe ile görülebilen bir gerçektir.

Uykusuzluk, açlıkla aydınlanan kalbi cilalar ve parlak ayna durumuna getirir. Bu kalbe sahip olan bir kimse, ALLAH Teâlâ'nın kudret, rahmet ve diğer sıfatlarını varlıklar üzerinde apaçık bir şekilde görür. Bu kimse dünyâ ve ahireti doğru bir şekilde mukayese etme imkânını bulur ve aralarındaki baş döndürücü farkı anlar. Bu yüzden de, dünyadan soğukluğu ve ahirete rağbeti artar.

Uykusuz kalmak, az yemekle mümkündür. Çok uyumak ise, çok yemekle birlikte kalbin üstünde kesif bir bulut oluştururlar. Bu durumdaki bir kalple iman ve ahiret hakikatlerini görmek imkânsız hâle gelir. Onun için, basireti açık olanlar tarif edilirken, "Bunların yemesi fakirce, uykusu galebe ile, konuşması mecburiyetledir." denilmiştir.

Az konuşmak az ihtilâfla mümkündür. Az konuşan çok tefekkür eder ve bu tefekkür Kur'ân kılavuzluğundaysa hakikatleri görmeye vesiledir.

ALLAH Rasûlü (as), tefekkürün önemi hakkındâ, "Bir saat tefekkür, tefekkürsüz bir senelik ibadetten daha hayırlıdır." buyurmuştur. Nefis, tefekküre mâni olmak için çok konuşmayı ister. Şeytan da konuşulacak mevzular bulur. Şeytanın bulduğu mevzular ise günah kazandırıcı, gaflet arttırıcı ve zamanı boş yere israf edici mahiyettedirler.

Çok konuşmak çok hata etmeye de sebeptir.

Az ihtilât, yani halvet, yani yalnız kalmak ise insanları az görmeye ve konuşmalarım az duymaya vesiledir. Bu da göz ve kulak yoluyla kalbin kötü etkiler almasını önler. Kalb bir havuz, duyu organları da bu havuza açılan su kanalları gibidir. Bu kanallardan kalbe gelen kötü etkiler havuza gelen kirli ve pis sular gibi, onu bulandırır ve kirletirler. Bir zat şunu anlatmıştır: "Ben ebdâl'dan olan bir velîye:

-Bana bir amel söyle ki, onu yaptığım zaman, kalbimi ALLAH Teâlâ'nın huzurunda

bulayım, dedim. O:

-Bu amel insanlara bakmamaktır. Çünkü onlara bakmak kalbe karanlık getirir, dedi. Ben:

-Bu mümkün olmazsa? dedim. O.

-Bu mümkün olmazsa, onların sözlerini duymamaktır. Çünkü onları sözleri kalbe katılık getirir, dedi. Ben:

-Bu da mümkün olmazsa? dedim. O:

-Bu da mümkün olmazsa, onlarla muamele etmemek ve münâsebet içine girmemektir. Çünkü onlarla muamele ve münâsebet, kalbe vahşet (ALLAH Teâlâ'yı düşünmekten sıkılmak) getirir, dedi. Ben:

-Bu da mümkün olmazsa? dedim. O:

-Bu da mümkün olmazsa, onlarla ünsiyet etmemek ve kalbî bağlar kurmamaktır. Çünkü onlarla ünsiyet etmek, kalbin bozulmasına yol açar, dedi. Ben:

-Bu da mümkün olmazsa? dedim. O:

-Ey adam! O zaman sen neyi soruyorsun? Gâfillerin suretine bakacaksın; câhillerin

konuşmasını duyacaksın; battallarla muamele edeceksin; ölülerle ünsiyet ve ülfet edeceksin; ondan sonra da kalbini ALLAH Teâlâ'nın huzurunda bulmayı umacaksın; bu olur mu hiç? dedi."

Şu da bilinmelidir ki, kötü olan şey, gözleri ve kulakları nefis hesabına insanların görüntüleri ve sözleriyle meşgul etmektir. Tabiat âlemi denilen diğer varlıkları görmek ve seslerini dinlemek ise kötü olmak bir yana, teşvik ve emredilmiştir.

ALLAH Teâlâ şöyle buyurmuştur: "De ki: Bakın, göklerde ve yerde neler vardır. Fakat deliller ve uyarılar iman etmek istemeyen kimseleri etkilemez" (Yûnus, 101), "De ki: Yerde dolaşıp bakın, ALLAH yaratmayı nasıl başlatmış, bu âlemi nasıl yaratmıştır. O, daha sonra, ahireti de yaratacaktır. O, her şeye kadirdir." (Ankebût, 20), "ALLAH'ın rahmet eserlerine (bahardaki yeşilliklere ve canlılığa) bak ve gör ki, O, yeryüzünü öldükten sora (kıştan sonra) nasıl

diriltiyor. O, ölüleri de böyle diriltendir. O her şeye kadirdir." (Rûm, 50)

Tefekkür edebilenler için, tabiat alemindeki her görüntü bir ibret ve her ses bir zikirdir. Ayet-i kerimede, "Hiçbir şey yoktur ki, ALLAH'ı tesbih edip O'nu övmesin. Fakat siz (ey tefekkürsüzler!) bunu anlamıyorsunuz." (İsrâ, 44)

5. Kalbin kötü huy ve sıfatlarını ıslah etmek. Çünkü bunlar ıslah edilmedikçe hayrı irade etmek ve ahiret işlerinden zevk almak mümkün değildir. Kötü huy ve sıfatlara sahip olan bir kalb, gübreyi koklamaktan hoşlanan bir eşekten farksızdır. Eşek gül bahçesine götürülürse, o yine kenarda köşede gübre arayacaktır. Kalbin sıfatları, dıştaki fiil ve davranışların kök ve kaynaklarıdır. Bu sebeple, onlar ıslah edilmedikçe doğru davranışlar sergilenemez. Bundan dolayı, insanın asıl mücadelesi bu sıfatlarla uğraşmak olmalıdır. Bu sıfatlar, bazı insanlarda ıslah çalışmasına daha çabuk uyum sağlarlar; diğer bazılarında ise daha inatçı ve dirençlidirler. Bir kişide bile sıfatların

sertlik ve katlığı birbirinden farklıdır. Bu sebeple, örneğin bazı insanlarda lezzete karşı, bazılarında şöhrete karşı, bazılarında mala karşı düşkünlük daha fazladır. Bazı insanların kibir sıfatı, bazılarının gazap ve hiddet sıfatı, bazılarının riya ve gösteriş sıfatı daha güçlüdür.

6. Kendini devamlı zikretmeye alıştırmak. Zikir de iki türlüdür. Birincisi ve en evvel akla geleni, ALLAH Teâlâ'nın güzel isimlerini veya O'nu öven bir cümle ve ibareyi okuyup tekrarlamaktır. ALLAH Rasûlü (as), bu türlü zikri kasdederek, "Zikirlerin en efdali, "Lâ ilâhe illALLAH" sözünü söylemektir." buyurmuştur. İkincisi ise, ALLAH Teâlâ'yı hep düşünmek, O'nu hiç unutmamak ve O'nun yakınlığını daima hissetmektir. Kur'ân-ı Kerim'de bu türlü zikre işaret edilerek: "O müminler ayakta, oturmakta ve yanları üzerinde yatmakta iken ALLAH'ı zikrederler, göklerin ve yerin yaratılmasında tefekkür ederler ve, 'RABBİMİZ! Sen bunları boşuna yaratmadın. Bizi ateş azabından koru.' derler." (Al-i İmrân, 191)

Çok zikredeni uğraştıran iki sorun vesvese ve ucub'tur. Vesvese, şeytanın telkinleridir. Şeytan, dünyanın en hayırlı işi olan zikri yapanı hem meşgul etmek, hem de mümkün olsa bizzat bu yolla onu aldatıp dalâlete ve hatta küfre sokmak için, bu telkinleri onun kalbine üfler. Vesvesenin şerrinden kurtulmanın çaresi, yine zikre devam etmek ve ALLAH Teâlâ'nın himayesine sığınmaktır. Kur'ân-ı Kerim'de şöyle buyurulmuştur:
"Şeytandan sana bir dürtü gelirse, ALLAH'a sığın. O işiten ve bilendir." (A'râf, 200)

Ucub ise, yine şeytanın ifsat ve kışkırtması ile nefsin kendi kendisini beğenmesi ve kalbin yaptığı zikirden kendine hisse çıkarıp şişmesidir. Ucub, zikir ve amelin içine girince mikrop gibi onu çürütüp işe yaramaz hâle getirir.

Denildiğine göre, bir vakit (Âdem (as) yaratılmadan önce) iblis çok ibadet edermiş, fakat ucba kapılmış ve kendi kendine, "Benim gibi ibadet eden var mı?" demiş? Bundan dolayı ALLAH Teâlâ ona kızıp amelinin sevabını silmiş ve

kalbini kendisinden başka tarafa çevirmiştir.

ALLAH Teâlâ şöyle buyurmuştur: "Yaptığını çok görüp minnet etme." (Muddessir, 6), "De ki: Müslüman olduk deyip minnet etmeye kalkmayın. Eğer hakikaten iman etmişseniz, bu ALLAH'ın size minnetidir." (Hucurât, 17) "ALLAH'a yakın olan melekler, O'na yaptıkları ibadetten dolayı kibir ve ucba kapılmazlar." (A'râf, 206)

Ucubdan kurtulmanın çaresi ise, zikretmeyi kendisi için bir ihtiyaç olarak görmek ve zikrettikçe bu ihtiyacını gidermek yolunda kendisine yardım ettiği için ALLAH Teâlâ'ya karşı minnet duymak ve O'na şükretmek gereğini düşünmektir. Zikreden, kendisini zikre karşı susuz hissetmeli ve bundan denizleri yutsa susuzluğunun gitmeyeceğine inanmalıdır.

Zikrin son derecesi kalbini ALLAH Teâlâ'nın huzurunda bulmak; diğer bir ifade ile, ALLAH Teâlâ'yı her zaman kendisiyle beraber hissetmektir. Kur'ân-ı Kerim'de bu dereceye, "Siz nerede olursanız, ALLAH sizinle beraberdir."

(Hadîd 4) Ayetiyle işaret edilmiştir. Hiç şüphesiz ki, ALLAH Teâlâ ilim ve kudretiyle herkesle ve hatta kâfirlerle de beraberdir; fakat sohbet, ülfet, muhabbet, lütuf, rıza, tevfik ve inAyetiyle ancak kendisini devamlı zikredenlerle beraberdir.

Yukarıdaki bölümlerde helâk edici ve kurtarıcı sıfatların kaynağı olan kalb üzerinde durduk ve kalb için birer hastalık olan kötü sıfatları tedavi etmenin ve ahlâkı ıslâh etmenin yol ve yöntemlerine işaret ettik. Bundan sonraki bölümlerde ise, bu kısaca zikrettiklerimizi daha ayrıntılı bir şekilde izah edeceğiz.

İKİ ŞEHVETİ KIRMAK

Bu iki şehvet, mide şehveti ile cinsiyet şehvetidir.

1- *Mide Şehveti*

Bil ki, insan için en büyük helâk edici şey mide şehvetidir. Bu şehvet, ilk insandan itibaren kendisine uyan herkese felâket ve zarar getirmiştir. Âdem (as) ve eşi Havvâ bu yüzden izzet ve nimet yeri olan cennetten zillet ve yokluk

yurdu olan dünyaya sürgün edilmişler, onların zürriyetinden çoğu da aynı sebeple dünyadan da beter sürgün ve azap yeri olan cehennemi hak etmişlerdir. Mide şehveti, hakikatte bütün şehvetlerin kaynağı, maddî ve manevî hastalık ve âfetlerin yuvasıdır. Mide şehveti, cinsiyet şehvetini tahrik eder; bu ikisi birlikte mal ve şöhret şehvetini uyandırırlar; bu şehvetler de her türlü çekişme, kavga, hile, zulüm, kıskançlık, fuhuş ve ahlâksızlığa sebebiyet verirler. Bütün bu kötülükler, başlangıçta mide şehvetine uymanın zehirli meyveleridir. Halbuki insan, bu şehveti kırıp az yemek veya gerekirse aç kalmak suretiyle diğer şehvetlerin uyanmasını ve azgınlaşmasını önlerse, gailesiz ve lekesiz bir saflık ve sadelik içinde RABBİne itâat etme imkânını bulur. O zaman, dünyayı ahirete tercih etme ve ömür sermayesini geçici şehvetlerin peşinde yitirip mahvetme felâketinden de kurtulur.

Açlığın Fazileti, Tokluğun Kötülüğü

Bu konuda şu sözler ALLAH Rasûlü'ne

nisbet edilmiştir: "Nefislerinize karşı açlık silahıyla cihad ediniz. Biliniz ki, bu cihâdın sevabı, kâfirlere karşı kılıçla cihâd etmenin sevabı gibidir.", "Tok mide ile yaşayan bir kimse, melekût âlemine giremez.", "İnsanların en üstünü yemesi ve gülmesi az olan ve avretini örten şeyle yetinen kimsedir.", "Amellerin en büyüğü açlık ve gösterişsiz libasla nefsin kibrini kırmaktır.", "Midenizin yarısıyla yiyip için. Bu peygamberlerin adabındandır.", "Tefekkür etmek ve az yemek ibadettir.", "Kıyâmet gününde derecesi en yüksek olan, en çok aç kalan ve en çok tefekkür edendir. Derecesi en aşağıda olan ise çokça yiyen, içen ve uyuyandır.", "ALLAH Teâlâ, az yiyip içen kimseleri meleklere över ve şöyle der: 'Ben bu kullarımı yemek ve içmek şehvetiyle imtihan ettim; fakat kendileri sabredip yeme ve içmeyi terk ettiler. Şâhid olun ki, bunların terk ettikleri her bir lokma karşılığında onlara cennette bir derece verdim.", "Kalplerinizi çok yemekle öldürmeyiniz. Ekin su çokluğuyla çürüdüğü gibi, kalb de yemek

çokluğuyla çürür.", "Aç bir karın ve boş bir mideyle ölebilirsen öyle öl. Çünkü o takdirde ahiretin şerefli menzillerine ulaşırsın, melekler seni karşılamaktan sevinç duyarlar, ALLAH Teâlâ'da senden razı olur.", "Cennet kapısını açlıkla çalın. Çünkü bu şekilde çalarsanız açılır." denilmiştir.

Hz. Aişe (ra)’a şöyle demiştir: "ALLAH Rasûlü (as) iki gün üst üste doyuncaya kadar yemek yemedi. İsteseydi yiyebilirdi, fakat o açlığı severdi. (Diğer bir rivAyette, o yemekten çok başkasına yedirmeyi severdi.)" (Müslim) ALLAH Rasûlü (as) buyurmuştur: "ALLAH Teâlâ bana, istersem zenginlik vereceğini teklif etti. Ben: Hayır! Ya RABBİ! Zenginlik istemiyorum. Bir gün yiyip sana şükretmek, bir gün de aç kalıp sana yalvarmak istiyorum, dedim."

ALLAH Rasûlü (as) şunları da söylemiştir: "İnsan, kendi midesinden daha zararlı bir kap doldurmamıştır. Kendisini ayakta tutacak kadar yemek ona yeterlidir. Fakat, ille de fazla yemek isterse, o zaman midesinin üçte birini yemeğe,

üçte birini içmeye, üçte birini de nefes alıp vermeye ayırsın." (Geçti), "Mümin bir barsağa göre yer, münafık ise yedi barsağa göre yer." (Müttefekun aleyh), "Ahirette açlığı en çok uzun sürenler, dünyada en çok yiyenlerdir." (Tirmizî, İbnu Mâce)

Ömer (ra) şöyle demiştir: "Göbeğinizi şişirmekten sakının. Çünkü bu yaşarken ağırlık, ölürken de kokmaktır."

Şakîk el-Belhî (ra) şöyle demiştir: "İbadet bir ticarettir. Onun sermayesi ise açlık ve halvettir."

Lokman kendi oğluna şu nasihati yapmıştır: "Yavrum! Mideni tıka basa doldurma. Çünkü mide dolduğu zaman tefekkür uyur, hikmet susar, vücut ibadet için ağırlaşır."

Fudayl, kendi nefsine şunu söylemiştir: "Ey nefis! Sen aç kalmaktan mı korkuyorsun? Bundan korkma! Çünkü sen aç bırakılacak kadar ALLAH Teâlâ yanında değerli değilsin. ALLAH Teâlâ ancak değer verdiği peygamberini ve onun ashâbını aç

bırakmıştır."

Kehmes şöyle duâ etmiştir: "ALLAH'ım! Beni aç ve açık bıraktın. Bu lütfa beni hangi amelimle erdirdin?"

Feth el-Musilî, hastalık ve açlığı arttığı zaman şöyle duâ etmiştir: "ALLAH'ım! Bana hastalık ve açlık verdin. Dostlarına da bunları verirsin. Bu nimetinin şükrünü hangi amelle ifâ edeyim?"

Muhammed İbni Vâsih şöyle demiştir: "Ne mutlu o kimseye ki, sabah ve akşam açtır, fakat buna rağmen RABBİnden razıdır!"

Yahya İbni Muâz şöyle demiştir: "Açlık, ibadet rağbetini uyandırıcı, tevbe etmeyi çabuklaştırıcı, zühd yapmayı kolaylaştırıcıdır. O, ALLAH Teâlâ’nın bu dünyadaki mükâfatıdır; O razı olduğu kullarını bununla yönetir."

Ebu Süleyman şöyle demiştir: "Akşam bir şey yememeyi, geceyi ihyâ etmekten daha çok severim."

(ALLAH Rasûlü’nün zamanından

Osmanlıların Tanzimat dönemine kadar müslümanlar biri kuşluk vakti, diğeri akşamdan önce olmak üzere iki kere yerlerdi.)

Sehl İbni ÂbdULLAH şöyle demiştir: "Akıl sahipleri dünya ve ahiret için açlıktan daha yararlı bir amel bulamamışlardır. Özellikle ahireti arayanlar için yemekten daha zararlı bir şey yoktur. İlim ve hikmet açlıkta, cehil ve günahlar tokluktadır. Nefse muhalefet etmek için helâl yemeği terk etmek ibadettir."

Tevrat'ta şöyle denilmiştir: "Tıka basa yemek istediğin zaman aç olanları düşün."

ALLAH Rasûlü (as) şöyle buyurmuştur: "Yanı başında aç olanlar varken tıka basa yiyenler bana iman etmemişlerdir."

Şu sözler de söylenmiştir:

"Mide boşluğu, uykusuzluk, suskunluk ve halvet velî olmanın ön şartlarıdır."

"Kendisini açlığa alıştıran, rızk vesvesesinden kurtulur."

"Bu öyle bir zamandır ki, kişi ancak kendi

nefsini boğazlamakla kurtuluş bulabilir. Nefsin boğazlanması ise aç ve uykusuz kalmak ve çok ibadet etmektir."

"Nefsini açlık kaydıyla bağla."

Açlığın Faydaları

Bil ki, dinin emirleri ilaç gibidir. Hasta, ilacın ne işe yaradığını bilmese bile, uzman ve emîn doktorun sözüyle onu kullandığı zaman fayda görür. Bunun gibi, ALLAH Rasûlü (as) başta olmak üzere, bütün âlimler, arifler ve hekimler açlığın ve az yemenin beden ve kalb hastalıklarına iyi geldiğini söylemişlerdir. Bu duruma göre, açlığı uygulamak için, herkesin tek tek bunun faydalarını bilmesinde bir mecburiyet yoktur. Ancak, imanı ilim ile kuvvetlendirmek üstün bir derece olduğundan biz de burada açlığın (Şeriattaki ismiyle orucun) faydalarını açıklayacağız. Bu faydalar şunlardır:

1- Kalbin saflaşması, dimağın aydınlanması, basiretin açılması. Açlık bu faydaları sağlarken, çok yemek de bunların tersi olan etkiler

yapar ve sonuçta tefekkür gücünü azaltır ve idrâki (anlayışı) yavaşlatır. Çocuk bile çok yediği zaman, zihni tıkanır, hafızası zayıflar ve anlama kapasitesi düşer.

Ebu Süleyman ed-Dârânî (ra) şöyle demiştir: "Açlıkta nefsin zilleti (güçsüzleşmesi), kalbin rikkati (duyarlılık kazanması) ve semavî ilmin (din ve maneviyât ilminin) veraseti (kazanılması) vardır."

ALLAH Rasûlü’ne şu sözler nisbet edilmiştir: "Kalplerinizi az yemek ve az gülmekle hayata kavuşturun.", "Karnını aç bırakanın tefekkürü çok, anlama gücü kuvvetli olur.", "Tok karınla yaşayanın kalbi katı ve karanlık olur."

Eş-Şiblî (ra) şöyle demiştir: "ALLAH için bir gün oruç tuttukça, kalbimde bir hikmet ve ibret kapısının açıldığını görürüm."

Bilindiği gibi, ibadetlerin önemli maksatlarından birisi, kalbin tefekkür ve marifet kapısının açılmasıdır. Dinin hakikatlerinin anlaşılması da ancak bu kapıdan geçtikten sonra

mümkün olur. Bir öz deyimde, "Açlık bulut, ilim ve marifet yağmurdur." denilmiştir.

2- İbadet ve zikirden etkilenmek ve lezzet almak. Ed-Dârânî şöyle demiştir: "İbadetten en çok lezzet aldığım zaman, açlıktan karnımın sırtıma yapıştığı zamandır."

3- Gaflet ve tuğyanın motoru olan nefsin güç kaybetmesi, hızının kesilmesi, taşkınlık, şımarıklık ve arsızlığının geçmesi. Nefis, aç kalınca kanatlarını indirir ve RABBİne teslim olur. Çünkü o zaman kendi zilletini ve RABBİnin izzetini, kendi zayıflığını ve RABBİnin güçlülüğünü, kendi kulluğunu ve RABBİnin uluhiyetini anlar ve kabul eder. Dağları yarattığını zanneden bir gâfil, iki üç gün aç kalırsa sinekten de beter derecede zayıf ve çaresiz olduğuna duyarak ve yaşayarak iman eder. Onun için, nefsi en iyi terbiye eden şey açlıktır. Devamlı açlık sayesinde nefis, devamlı olarak kendi acizlik ve zilletini, buna mukabil ALLAH Teâlâ’nın kudret ve izzetini görür. Bu hâl ise imanın şühûd mertebesi ve sıddıklık makamıdır.

4- Nimetlerin kıymetini anlamak. İnsanlar, genelde bir şeyin değerini yokluğunda daha iyi anlarlar. Bu sebeple, aç kalan insan, en basit zannettiği ekmek ve suyun da büyük nimetler olduğunu ve birkaç lokma ekmek ile bir bardak suyun hazinelere değdiğini anlar. Nimetlerin değerini bu suretle öğrenen insan, bundan sonra bu nimetlerin sahibi olan ALLAH Teâlâ'ya şükretme ihtiyacını duyar ve nimetleri savurup israf etmekten sakınır.

5- Dünyanın geçici ve çekilebilen açlık ve susuzluğuyla ahiretin ebedî ve gücü aşan açlık ve susuzluğunu akla tutmak. ALLAH ve ahirete gerçekten iman etmiş bir kimse, dünyanın nimetlerini gördüğü zaman cennetin nimetlerini hatırlar ve ALLAH Teâlâ'dan onları ister, dünyanın musibetlerini gördüğü zaman da cehennemin azaplarını aklına getirir ve ALLAH Teâlâ'dan kendisini bunlardan koruması için duâ eder. Bu arada, cennetin hatırlanması karşısında dünyanın nimetleri unutulur, cehennemin hatırlanmasıyla

da musibetin eziyet ve sıkıntısı ortadan kalkar. Cehennemdekiler öylesine acıkırlar ki, gırtlaklarına batan deve dikenini yer ve içlerini yakıp kavuran kaynar hâldeki kan ve irinleri içerler. Bu korkunç azabı unutmamak lâzımdır. Çünkü o, unutanların cezasıdır. Bunu unutmamanın en iyi yolu da açlık çekmektir.

6- Fakirlik ve yokluktan dolayı aç olan insanları hatırlamak ve onların acılarını anlamak ve bir anlamda paylaşmak. Bir öz deyimde, "Tok bilmez aç olanın hâlini." Denilmiştir. Yaygın bir kıtlık ve açlık olduğu zamanlarda ALLAH Rasûlü (as) günlerce bir şey yemez ve karnına taş bağlardı. Bununla hem aç insanların çektiklerini anlamak, hem de acılarına ortak olmak isterdi. Mısır sultanı olan Yûsuf (as)'a, "Mısır'ın hazineleri elinin altında iken neden kendini aç bırakıyorsun?" dediklerinde, "Korkarım ki, doyduğum zaman aç olanları unuturum." demiştir. İnsanların birbirine karşı acımasızlığı, duyarsızlığı, ilgisizliği ve hatta zulmü; birbirinin

hâlini ve acısını anlamamalarındadır. Genç yaşlının, sağlıklı hastanın, zengin fakirin, güçlü zayıfın, mutlu dertlinin hâlini anlamadığı için, bu sonuncular çekmeleri gerektiğinden daha fazla sıkıntı ve acı çekerler.

7- Haram olan şehvet ve arzulardan kurtulmak. Ahiret ticareti yapmak için dünya pazarına gönderilen insanın bunu unutup geçici ve haram olan istek ve arzuların peşine düşmesi onun için bir talihsizliktir. Bu istek ve hevesleri etkisiz kılan şey ise açlıktır.

Bir zata, "Neden nefsini bu kadar eziyorsun?" dediklerinde, "Ben onu ezmezsem, o beni ezer." demiştir.

ALLAH Rasûlü'nün, "Nefsinin de senin üzerinde hakkı vardır." sözündeki nefisten murat cesettir. Cesedin hakkı ise, onu yanlış kullanıp yıpratmamak ve tabiî ihtiyaçlarını gidermektir. Hiç şüphesiz ki, yemek de bir tabiî ihtiyaçtır. Ancak onun ölçüsü vardır. Bu ölçüden fazlası cesede de zarar verir. Bu sebeple, bu hadisin nefisle ve

nefsin kötü arzularıyla alâkası yoktur.

Zünnûn el-Mısrî (ra) şöyle demiştir: "Ben ne zaman doyarak yesem, nefsim benden bir günah işlememi ister."

Hz. Aişe (ra)'a şöyle demiştir: "ALLAH Rasûlü'nden sonra ilk bozulma, doyarak yemek şeklinde ortaya çıktı. Ve insanlar yiyip doyunca da, nefisleri onlara hükmetmeye ve onları dünyaya çekmeye başladı."

Açlık, konuşma isteğini keser. Bu suretle insan gıybet etmek, sövüp saymak, yalan söylemek, kalb kırmak, fitnecilik yapmak gibi günahlardan kurtulur. ALLAH Rasûlü (as) şöyle buyurmuştur: "Çoğu insanları yüz üstü cehenneme süren, dilleriyle kazandıkları günahlardır."

Sürekli açlık, cinsî arzuyu azaltır. Bu da insanı büyük günah olan zina etmek, harama bakmak ve kötü tasavvurlarda bulunmaktan kurtarır. ALLAH Rasûlü (as) şöyle buyurmuştur: "Ev geçindirebilen kimse evlensin; ev geçindiremeyen

kimse de oruç tutsun. Çünkü oruç, şehvet kesicidir."

Uzman bir hekim şöyle demiştir: "Bir insan bir sene boyunca yarım mide ile (yani doymamak şartıyla) yalnız ekmek yese, kadın ihtiyacı kalmaz."

Bu zikrettiklerimiz birer misâldir. Çünkü, diğer uzuv ve organlar, duygular ve latifeler de çok veya az yemekten azamî derecede etkilenirler.

8- Uykunun azalması. Şeyhlerden birisi yemek sırasında müridlerine şöyle derdi: "Ey müridler! Çok yiyip içmeyin. Aksi takdirde çok uyur ve çok şey kaybedersiniz." Uykuyla kaybedilen şeyler; ömür sermayesi, gece ibâdeti, kalbin rikkati ve zihnin dikkatidir. Zaruret miktarından fazla uyuyan bir kimse, iş esnasında uyuyan işçi ve amele gibidir. Böyle bir işçinin hem ücreti kesilir, hem de işten çıkarılır. İnsan da ömrü boyunca ALLAH Teâlâ'ya ibadet etmek için bu dünyaya getirilmiştir. "Ben cinleri ve insanları yalnızca bana ibadet etmeleri için yarattım." (Zâriyât, 56) Ayet-i kerimesi bu gerçeği ifade

etmiştir.

Ömür, ahiret ticareti yapmak için herkese verilmiş bir sermayedir. Bu sebeple, onu ahiret hesabına kâr ve kazanç getirmeyen işlerde kullanmak zarar etmek ve iflasa gitmektir.

9- Çok ibadet etme imkânı hâsıl olmak. Çünkü fazla yemek, çok zaman alan bir meşguliyettir. Bu meşguliyet yiyecekleri satın almak, pişirip hazırlamak, yemek, elini ağzını ve kapları yıkamak, tuvalete gidip gelmek gibi bir sürü işi kapsar. Halbuki az yemekle bütün bu işlerde sarf edilen zaman ibadet için kullanılabilir.

Serî es-Sakafî (ra) şöyle demiştir: "Ali el-Cürcânî (ra), ekmek yerine hazır un yutardı. Bunun sebebi sorulunca da, 'Bir lokmayı çiğnemek için gerekli zamanda yetmiş zikir yapılabilir.’ derdi."

İlk müslümanlar zaman konusunda bu kadar hassas davranırlardı. Buna hakları da vardı. Çünkü her bir nefeslik zaman paha biçilmez bir inci değerindedir. Onunla, cennet ve ALLAH Teâlâ’nın rızasını kazanmaya çalışmak lâzımdır.

Çok yemek, uzun süre abdestli kalmayı ve mescitte durmayı da zorlaştırır. Ed-Dârânî (ra) şöyle demiştir: "Az yiyenler mescide giderken çok yiyenler tuvalete giderler."

10- Oruç tutmanın kolaylaşması. Oruç ise, günlük zamanı baştan başa ibadete çeviren bir iksirdir. Cennette müminlere, "Dünya günlerinde tuttuğunuz oruç karşılığında burada istediğiniz gibi yiyip için." denir. (El-Hâkka, 24)

11- Vücut sağlığının korunması. Çoğu hastalıkların fazla yemekten ileri geldiği herkesin malumudur. Bu durum ALLAH Teâlâ'nın fazla yemekten dolayı kullarını cezalandırmasıdır. ALLAH Teâlâ'nın iki türlü cezalandırması vardır. Bunlardan birisi fıtrata muhalefetten, diğeri ise şeriata muhalefetten dolayıdır. Fıtrata, yani fıtrî kanunlara (tabiat kanunlarına) muhalefet etmekten dolayı hakkedilen cezanın affı ve tecili yoktur. Şeriata muhalefetten dolayı müstahak olunan ceza ise genellikle bir süre tecil edilir. Bu farklılığın sebebi ise, fıtrata uyma emrinin dünya

maslahatı için olması, buna mukabil, Şeriata uyma emrinin özellikle ve ağırlıklı olarak ahiret maslahatına yönelik bulunmasıdır. Bu sebeple, kişi ölüp ahirete intikal etmedikçe, umumiyetle şeriata muhalefet cezasının tahsili cihetine gidilmez.

Çok yemekten dolayı vücut hastalanınca da, ömür ve zaman onu tedavi etmekle geçer. Böylece insan, gereksiz yere başına bir sürü gaileler açmış olur.

Harun Reşid, doktorları toplayıp onlara sağlığın sırrını sormuş, doktorlar ittifakla şöyle demişlerdir: "Sağlığın sırrı, ciddî bir açlık duymadan bir şey yememek, yiyince de henüz iştihâ varken yemeği bırakmaktır."

Bir filozof doktora, ALLAH Rasûlü'nün yemek hususunda midenin üçe bölünmesini tavsiye ettiği anlatılınca, adam şaşırmış ve, "Sağlık için bundan daha güzel bir çare önerilemez." demiştir. ALLAH Rasûlü (as) şunları da söylemiştir: "Çok yemek hastalığın, az yemek ise sağlığın kaynağıdır.", "Oruç tutun, sağlık bulun." (Taberanî)

Az yemekle hem vücut, hem de kalb hastalıklardan korunur.

12- Az masraf yapmak. Bu da helâl kazançla yetinmeyi kolaylaştırır. Para bulmak, insanları en çok uğraştıran, belâ ve badirelere süren bir hâdise olduğu düşünülürse, az yemeğin bu açıdan da sağladığı dinî ve dünyevî selâmet ve rahatlığın büyüklüğü anlaşılır.

Bir hakîm şöyle demiştir: "Ben çoğu ihtiyaçlarımı, onları terk etmek suretiyle gideririm. Bu yöntem, kalbimi fuzûlî meşguliyetlerden korur."

Bir hakîm de şöyle demiştir: "Nefsimin şehvet duyduğu bir şeyi satın almak için yabancı bir kimseden borç para istemektense, nefsimden şehvet duyduğu şeyi borca bırakmasını istemek bana daha kolay gelir."

Halk, yiyecek maddelerinin pahalılığından kendisine şikâyet ettikleri zaman, İbrahim İbni Edhem (ra), "Bunları yememek suretiyle ucuzlatın." derdi.

Sehl (ra) şöyle demiştir: "Çok yiyen bir kimse, kim olursa olsun kötü bir kimsedir. Çünkü o, ibadet ehlinden ise ibadette tembelleşir, iş ve ticaret ehlinden ise haram kazanca tevessül eder, sadaka ehlinden (bir fakir) ise müstahak olduğundan fazla alır."

İnsanların helâk olmalarının sebebi, dünyaya karşı hırs taşımalarıdır. Hırs taşımalarının sebebi şehvet ve isteklerinin baskısı altında olmalarıdır. Bunun da sebebi çok yemeleridir. Günde bir ekmekle kanaat eden bir kimse, nefsinin şehvetlerinden de, bu şehvetler yüzünden dünyanın arkasında koşmaktan da, insanlarla uğraşmaktan da kurtulur. Bu hâlde hem maddî, hem de manevî yönleriyle ibadete hazır olur. İbadet de ancak ona hazır olanlar tarafından eksiksiz yapılabilir. Bunlar "o kimselerdir ki, ne alış, ne veriş onları ALLAH'ın zikrinden ve namazdan alıkoymaz." (Nûr, 37)

13- İhtiyaçtan fazla kalanı sadaka etmek. Çok yiyen bir kimse ancak kendisini

doyurabilirken, az yiyen bir kimse, kendisiyle birlikte yetim ve fakirlere de bir şey yedirebilir. ALLAH Teâlâ böyle olanları överek şöyle buyurmuştur: "Canları çekmesine rağmen yemeği miskin, yetim ve esire yedirirler. Ve onlara, 'Biz size ALLAH rızası için yediriyoruz, sizden bir karşılık ve teşekkür istemiyoruz.’ derler." (İnsan, 8, 9)

Sadaka, insanın beraberinde ahirete götüreceği en hayırlı amellerdendir.

ALLAH Rasûlü (as), "Gölgenin olmadığı kıyâmet gününde sadaka, sahipleri için gölge olur." buyurmuştur.

Çok yiyen, yediğini tuvalete götürürken yiyeceğini sadaka eden onu beraberinde ebede götürür.

ALLAH Rasûlü (as) insanları üç kısma ayırarak şöyle buyurmuştur:

"İnsan ya yiyip malını bitirir, ya sadaka verip onu ebedileştirir veya ölüp onu başkasına bırakır."

Hasan (ra) şöyle demiştir: "Ben öyle bir nesle (ashâb nesli) yetiştim ki, onlardan birinin yemeği önüne konulduğu zaman, 'Ben bunun hepsini mideme indiremem; bundan ALLAH için sadaka vermem de lâzımdır.’ der ve ancak kendisine yeten yemeğinden bir miktar ayırıp bir muhtaca yollardı."

Sadaka dünya hayatında da bereketlerin husulüne, belâların define vesile olur.

14- Az yemenin şahısların ve şartların özelliklerine göre daha başka faydaları da vardır. Çok yemenin ise hiçbir faydası yoktur.

Özetlemek gerekirse, açlık ahiret kapısı, çok yemek ise dünya kapısıdır.

Mide Şehvetini Kırmanın Yolu

Bil ki yemekle ilgili dört vazife vardır.

Birinci vazife, haram olan hiçbir şeyi yememektir. Çünkü haram yerken ibadet etmek, deniz dalgaları üzerine bina yapmak gibi sebatsız ve faydasızdır. Haram yemenin ibadete büyük zarar vermesinden ve hatta onu anlamsız

kılmasından dolayıdır ki, farkına varmadan haram yemiş olmamak için, şüpheli (haram mı, helâl mı olduğu açıkça belli olmayan) yiyeceklerden de sakınmak lâzımdır.

İkinci vazife, miktar olarak az yemektir. Bir kimse daha önceden çok yemeye alışmışsa, bu alışkanlığını tedric (yavaş yavaş azaltmak) yoluyla terk etmeye çalışmalıdır. Çünkü yemek alışkanlığını birden terk etmek zor olduğu için, nefis buna rıza göstermez. Ayrıca bunun maddî ve manevî olumsuz etkileri de bulunabilir. Üzerinde karar kılınması gereken miktar ise, kişinin vücut ve aklına zarar vermeyen miktardır. Cihad yapan kimseler için, bu hizmetin ifası sırasında kuvvetli olmaya çalışmak da meşru bir gayedir. Fakat bunun dışındaki ibadetler için kuvvetli olmak gerekli değildir.

Bu sebeple, Sehl et-Tüsterî gibi zatlar, az yiyip oturarak namaz kılmayı çok yiyip onu ayakta kılmaya tercih etmişlerdir. Az yemek miktarı konusunda en iyi ölçü ALLAH Rasûlü'nün verdiği

ölçüdür. Bu da midenin üçte biri, yani doyum sağlayan miktarın üçte biri kadar yemektir. Bu kadar yemek yaklaşık olarak yedi veya dokuz lokmadır. Bu kadar yemek Hz. Ömer'in de âdetiydi. Bazıları da az yemeyi, "ancak ciddî olarak acıkınca yemek ve henüz yemek iştihası varken onu bırakmak" şeklinde tarif ve takdir etmişlerdir. Bu ise herkesin bünye yapısı, yaşı ve işiyle orantılı olarak değişen bir miktardır.

Acıkmak da şöyle tarif edilmiştir: "Nefsin en çok hoşlanmadığı yemeğe ve hatta kuru ekmeğe iştihâ duyması ve razı olmasıdır." Buna göre, nefis belli bir yemeği veya ekmek için bir katık istediği sürece acıkma oluşmaz.

Sehl et-Tüsterî (ra) şöyle demiştir: "Dünya bütünüyle kan ve irin olsa, müminin yediği yine helâl olur. Çünkü o, ancak zaruret miktarı yer. Zaruretler ise, haramı bile helâl ederler."

Üçüncü vazife, iki yemek arasındaki zaman uzunluğunu ayarlamaktır. Umum müminler için bunun ayarlanması oruçtaki gibidir. Bu da yirmi

dört saatte iki öğün yemek demektir. Ancak himmet sahibi kimseler, bu zamanı üç günde bir öğün yemeğe kadar uzatırlar. Bunu yirmi beş, otuz, kırk günde bir öğüne kadar uzatanlar da vardır.

Hz. Ebu Bekir (ra), altı günde bir öğün yerdi. Onun torunu ÂbdULLAH İbni Zübeyir buna bir gün daha eklerdi. Bunların dönemindeki çoğunluk ise günde bir öğün yerlerdi. Çoğunluğa uyup günde bir öğün yiyince, müstehab olan, onu sahur vaktinde ve oruç niyetiyle yemektir. Bunun müstehab olmasının sebebi ise, aç karınla gece ibadetini daha rahat ve huzurlu bir şekilde yapmak, orucun sünneti olan sahura kalkmak ve ertesi gün oruç tutmak için biraz kuvvet biriktirmektir.

ALLAH Rasûlü (as) şöyle buyurmuştur: "Akşamleyin iftar yemeği yemek istemeyen, onu sahur vaktinde yesin." (Buharî) Bu durumda da bir hurma veya birkaç yudum su ile orucu bozmak sünnettir.

Dördüncü vazife, yemek cinsini ve çeşidini seçmektir. Ahiret yolunun yolcuları yemeğin ucuzunu, az lezzetlisini ve kolayca temin edilen türünü seçer ve bir öğünde bir çeşitle yetinirler. Çünkü yemeğin pahalısı fazla para gerektirir. Bu paranın temini ise bin türlü gaileyi ve olumsuzlukları beraberinde getirir. Yemeğin lezzetli ve çeşitlisi ise, iştihayı açar ve çok yemeye sebebiyet verir. Bunun sonucunda da nefis azgınlaşır, kalb kararır ve katılaşır. Bu şekilde yemeğe alışan bir kimse, ahiretteki cenneti unutur ve geçici olan dünyayı, va'dedilen ebedî cennet zannetmeye başlar. Bu kimse artık ahiret için değil, dünya için çalışır.

Yahya İbni Muâz (ra) şöyle demiştir: "Ey ahirete ve cennete samimî olarak iman edenler! Midenizi cennetteki ziyafet için boş tutun. Çünkü o ziyafetteki zevkiniz midelerinizin boşluğu ile ölçülü olacaktır."

Selef-i sâlih (ilk sâlih müslümanlar, sahâbiler ve tabiiler), lezzetli ve çeşitli yemekleri

yemekten ve kendilerini bunlara alıştırmaktan şiddetle sakınırlardı. Onlar bunu şekâvet alâmeti sayar ve onun önüne geçen fakirlik ve hastalık gibi hâlleri ALLAH Teâlâ'nın ikram ve ihsanı olarak görürlerdi. Bu o demektir ki, gâfil insanların zannettikleri gibi, nefsin heveslerine uygun fırsat ve imkânları bulmak hayır alâmeti değildir. Kur'ân-ı Kerim bu yanlış zannı taşıyanları şöyle yalanlamıştır: "ALLAH insanı imtihan edip ona bolca nimetler verdiği zaman, 'ALLAH bana ikramda bulunmuştur.' der. Hayır! Bu mutlak olarak bu anlamda değildir. Eğer siz, yetimi korumaz, fakire yardımı teşvik etmez, malı oburca yer ve onun sevgisinde boğulursanız, o zaman ALLAH, (size verdiği nimetlerden dolayı) kimseye vermediği azabı size verecek ve kimseye çektirmediği sıkıntıyı size çektirecektir." (Fecr, 15,25-26)

ALLAH Rasûlü'ne nisbet edilen bir sözde şöyle denilmiştir: "Bir kimse bir şeye (yemek vs.) iştiha duyar ve nefsine muhalefet etmek için onu

terk eder veya alıp başkasına verirse, ALLAH Teâlâ onu affeder." Diğer bir sözde de şöyle denilmiştir: "Sen açlığını bir ekmek ve bir bardak su ile bastırdıktan sonra, dünyayı artık dünya ehli düşünsünler."

Ömer (ra) şöyle demiştir: "ALLAH Rasûlü'nün ve onun ashâbının sünnet ve edeplerini titizlikle koruyun. Çünkü bunları terk ederseniz ALLAH Teâlâ'nın yardım ve desteği de sizi terk eder."

Hz. Ömer'in hizmetçisi Yesâr İbni Umeyr şunu söylemiştir: "Ömer (ra), ununun elenmemesini tenbih ederdi; fakat, ben bazen kendisinden gizli olarak onu elerdim."

Utbe el-Gulam (ra), hamurunu güneşte kurutup öyle yerdi ve şunu söylerdi: "Bunu böyle yemek lâzımdır ki, cennetin kebabını ve lezzetli yemeklerini yemek nasip olsun."

Bir adam, Kasım ed-Dureî'ye zühdün ne olduğunu sordu. Bu zat şu cevabı verdi: "İnsanın dünyası onun midesidir. Bu sebeple züht,

mideden kısmak ve kesmektir."

Mide zühdü iki şeyden oluşur. Bunlardan birisi, lezzetli yiyecekleri terk etmek, diğeri de her hangi bir yemekten doyasıya yememektir. Seleften bazı zatlar, hem bu zühdü yaşamak, hem de haramdan korunmak için kırk elli sene, nefisleriyle devamlı bir surette mücadele ederek onun iştiha duyduğu yemek türünü yememişlerdir. Bunlardan kimisi hurma, kimisi meyve, kimisi sıcak yemek yememiş, kimisi soğuk su içmemiştir.

Ebu Süleyman şöyle demiştir: "Ekmek dışındaki yemekler ve yiyecekler ihtiyaç değil, nefsin istekleridir."

ALLAH Rasûlü’ne nisbet edilen bir sözde şöyle denilmiştir: "İnsanın iştiha duyduğu her şeyi yemesi israf günahı olarak ona yeterlidir."

Yemekten sonra uyumak da gaflete ve kalb sertliğine sebeptir. Onun için, uyumadan önce namaz kılmak, Kur’ân okumak veya zikretmek müstehabtır. ALLAH Rasûlü (as) şöyle

buyurmuştur: "Yediğinizi namaz ve zikirle eritin. Aksi takdirde kalpleriniz katılaşır." (İbnus Sunnî)

Es-Sevrî (ra), akşam her zamanki yemeğinden biraz fazla yediği takdirde o geceyi sabaha kadar ibadetle ihyâ ederdi; gündüz böyle yerse o günü zikir ve tesbihle geçirirdi. Ve şunu söylerdi: "Nefis eşek gibidir; onu doyurursan onu çalıştır." Bir şeyh, müridlerine şunu söylemiştir: "Lezzetli şeyler yemeyin; yerseniz onları aramayın; ararsanız onları sevmeyin."

Kısacası, her nimetin ahirette hesabı olduğunu ve nimetleri israf edenlerin ahirette nimetten mahrum kalacaklarını unutmamak lâzımdır. ALLAH Teâlâ şöyle buyurmuştur: "O gün her türlü nimetten sorulacaksınız." (Tekâsur, 8), "Şükürsüz nankörler cehenneme götürülürken onlara şöyle denir: 'Siz nimetleri dünya hayatınızda ölçüsüz bir şekilde harcadınız ve onlardan her türlü lezzeti almaya çalıştınız. Bu gün size alçaltıcı bir azap vardır. Siz yer yüzünde hakkınız olmadığı hâlde ALLAH'a karşı

kibirlendiniz ve O'nun emir ve yasaklarını çiğnediniz." (Ahkâf, 20)

Yemekte İtidal

Bil ki, az yemek ve aç kalmaktan maksat, yeme olayını bütünüyle ortadan kaldırmak değildir. Çünkü bu mümkün olmadığı gibi, doğru da değildir. Bundan dolayı israf etmemek şartıyla yemek ve içmek emredilmiştir. (A'râf, 31)

Edep ve sünnetlerine riâyet edildiği takdirde, yemek ve içmek yoluyla çok sevaplar da kazanılır. Yiyince şükretmek, ALLAH Teâlâ'nın nimette görülen kudret ve rahmetini düşünmek, başlarken veya her lokma ile birlikte O'nun ismini okumak (besmele çekmek), yemek sofrasını zikir meclisi hâline getirirler.

Daha önce de anlattığımız gibi, bu âleme müteallik işlerde hayırlı olan, vasattır. Vasatın iki yanında kalan ifrat ve tefritte ise hayır yoktur. Yemek olayında da çok yemek veya hiç yememek ifrat ve tefrit hâlleridir. Ancak insan nefsi yemeğe karşı aşırı rağbet duyduğu için, bu rağbeti normal

ölçüye çekmek için başvurulan tedbirler aşırı gibi görülebilir. Hadd-i zatında ise, maksat vasatı sağlamaktır. Nitekim, nefis sünnet orucu ve gece namazına karşı isteksiz olduğu için ALLAH Rasûlü (as) bunları sıkça ve ısrarla övmüş ve tavsiye etmiştir.

Fakat bir kısım sahâbiler bütün sene oruç tutmaya ve bütün gece namaz kılmaya karar verince de kendisi onları bu karardan vazgeçirmiş ve şöyle buyurmuştur: "Ben geceleri hem namaz kılar, hem de uyurum. Gündüzleri de bazen oruç tutar, bazen de iftar ederim. Benim sünnetim budur. Kim benim sünnetime uymazsa benden değildir."

Yemek konusunda vasat, ne midenin yemekle ağırlaşıp sıkışması, ne de açlıktan kıvrılıp burkulması hâlidir. Çünkü midenin yemekle ağırlaşması ibadette tembellik ve gevşekliğe sebep olur, onun açlık elemi çekmesi de kalb ve zihni meşgul eder ve ibadetten huzur duyulmasına engel olur. İnsanın yemek

konusunda meleklere benzemeye çalışması da onlar gibi hiç yememek şeklinde değil, mide sorununu unutmak, kalb ve dikkati ibadet üzerinde yoğunlaştırmak ve ihtiyaç duyulan zevk ve lezzeti bundan almaya çalışmak şeklindedir. Fakat buna rağmen, terbiyenin başlangıcında nefsi sert bir açlığa tâbi tutmak lâzımdır.

Bu olay tıpkı, hastalık tedavisinin başında hastanın sıkı bir perhize tâbi tutulması gibidir. Ancak bu hâl geçicidir ve nefis şehvetlerin bağlılık ve düşkünlüğünden kurtulduktan sonra itidal çizgisinde karar kılınır.

Bazı mürşidlerin kendi nefislerinde uygulamadıkları sert rejimleri müridlerine emretmeleri de tedavi maksadına yönelik geçici bir tedbirdir. Bu rejimler tedavi ve terbiye yöntemleri oldukları için, hakikî mürşidlerin kendileri de vaktiyle aynı yoldan geçmişlerdir. Fakat nefisleri şehvetlerden vazgeçip ibadet, iffet ve vasat çizgisine döndükten sonra artık sert tedbirleri kendileri için gerekli görmeyebilirler.

Çünkü, açlık ve benzeri sertliklerle kendine veya bir başkasına faydasız ve maksadsız olarak azap çektirmek câiz değildir. Bunlar ancak maddî veya manevî tedavi maksadıyla başvurulabilen geçici tedbirler ve vasıtalardır. Nefisleri tam terbiye bulmuş ve şehvetlerin kaydından kurtulmuş olan kimselerin nazarında yemekle yememek aynı şeydir. Ne yemek bunları sevindirir, ne de yememek onlarda burukluk hâsıl eder. Yemek onlar için şükre vesiledir, yememek de acizlik ve fakirliğini duyup duâ ve iltica etmeye sebeptir. Ancak buna rağmen, terbiyecinin, terbiye ve ıslahıyla uğraştığı insanlara fiilî örnek olmak bakımından, onlara uyguladığı tedbirleri kendisinde de göstermesinde büyük yarar vardır. Bu hâl, sözlerinin tesir ve etkisini artırır. "Biz vaktiyle sizin gibi iken bunlardan fazlasını yaptık." gibi sözler, herkes tarafından ciddî ve anlamlı bulunmaz. Onun için, İbrahim el-Havvâs gibi mürşidler, işin başındaki müridlerine hangi sert tedbirleri öngörürlerse, kendileri de onlarla

beraber bu tedbirlere uyarlardı.

(Çoğu ebeveynin, çocukların terbiyesinde başarılı olamamalarının altındaki sebeplerden birisi de, çocuklara emrettikleri şeyleri kendilerinin yapmamalarıdır. Onlar kendilerini bunda haklı da görebilirler. Fakat çocuklar da onları aynı şekilde haklı görmedikçe, bunun kendileri açısından bir kıymeti yoktur.)

Şehvetleri Terk Etmenin Riyası

Bil ki, şehvetleri terk etmekte de iki âfet vardır ve bu âfetlerden her birisi şehvetlerin kendisinden daha zararlıdır.

Bu âfetlerden birisi, zâhid olduğu intibahını vermek için halk içinde az yemek, kendi başına olunca çok yemektir. Bu hâl, gizli şirk olan riyadır. Çünkü az yemenin maksadı halka değil, Halik'a (yaratana) hoş görünmek olmalıdır. Haram olan fiiller dışında, olduğu gibi görünmek samimiyet ve dürüstlüğün gereğidir. Şehvetleri terk etmek gibi bu samimiyet ve dürüstlüğü göstermek de nefse zor gelir. Onun için bu

erdemi kazanmak da nefisle mücâdele etmeyi gerektirir.

Riyanın şirk olması ise, insanların takdir veya tenkidini ALLAH Teâlâ’nın razı olması veya kızması derecesinde önemsemekten dolayıdır. Bu sebeple, bir eksiğini halkın takdir veya tenkidi için değil, onlara kötü örnek olmamak ve şeriatın bir emrini açıkça çiğnemiş olmamak için gizlemek riya değildir. Maksadın bu olduğunun alâmeti ise, söz konusu kusuru açıklamanın nefse ağır gelmemesidir. Çünkü nefse ağır gelen bir işte mutlaka onun hissesi vardır.

İkinci âfet ise, şehvetleri terk etmekle büyüdüğü vehmine kapılmak, halkın bunu bilmesini dilemek ve bundan lezzet almaktır. Bu durumda yapılan iş ALLAH için değil, halkın nazarında değer ve itibar kazanmak içindir. Bu da önceki gibi riya ve şirktir. Bu iki âfetin şehvetlerin kendilerinden daha zararlı olmaları da bundan dolayıdır. Çünkü yemek yemek haram değilken, riya için yememek hem haram, hem de tevhidi

bozan bir şirktir. Bu şirke şeriat dilinde "gizli şehvet" denilmiştir.

ALLAH Rasûlü (as) bir hadiste şöyle buyurmuştur: "Sizin benden sonra Lât ve Menât putlarına tapmanızdan korkmam; fakat gizli şehvete düşmenizden korkarım." Durum bu olduğuna göre, eğer az yemekten nefsin kendine hisse çıkarması önlenemezse, o takdirde oturup yemek ve böylece gizli şirk ve şehvet putunu kırmak daha iyidir. Çünkü bu suretle, kulluğun kemâl mertebesi elden gitse bile, hiç olmazsa imanın aslı elde kalır.

Helâl olan yemek şehvetini bırakıp haram olan riya, gösteriş, kibir ve şöhret şehvetine kendini kaptırmak, tıpkı akrepten kaçıp yılanın ağzına girmek gibidir.

2- Cinsiyet Şehveti

Bil ki, cinsiyet şehveti iki sebepten dolayı insana musallat edilmiştir.

Birinci sebep, onun tatminindeki lezzeti duyup cennette olanı ona kıyas etmek ve

öğrenmektir. Çünkü cennetteki lezzetler ne kadar büyük olurlarsa olsunlar, onlar hakkında hiçbir bilgiye sahip olmadan onlara karşı samimî ve kuvvetli bir rağbet duymak mümkün değildir. Bilginin en etkili şekli de duymak ve hissetmektir. Bu açıdan bakılınca, dünyadaki bütün nimetlerin temel maksadlarından birisi, cennetteki nimetleri bunlara kıyas etmek suretiyle anlamak ve onlara iştiyak duyup talip olmaktır. Hiç şüphe yoktur ki, bu kıyaslama yapılınca dâ, ahiretteki nimetlerin yanında dünyadaki nimetler rağbet ve itibardan düşerler. Çünkü bunlar hem kusurlu hem kısa ömürlü, hem de bir sürü sorun ve sıkıntıyı beraberinde taşıyan yetersiz ve doyumsuz nimetler ve lezzetlerdir.

İkinci sebep ise, neslin devamını sağlamaktır. İlâhî hikmet, tembel olan insanı şehvetin gücü ve kamçısıyla neslin devamına çalışmak gibi zor bir işe sevk etmiş ve şehvetin tatminindeki lezzeti ona âcil bir ücret olarak vermiştir. Ancak cinsiyet şehveti, bu mâna ve

maksadların dışına taşırıldığı ve bu konuda gözetilmesi gereken itidal çizgisi aşıldığı takdirde, dünya ve ahiret felâketlerine sebep olan bir sürü âfetlerin kaynağı hâline gelir. Bundan dolayı ALLAH Rasûlü (as), şöyle duâ etmiştir: "ALLAH'ım! Kulaklarımın şerrinden, gözlerimin şerrinden, kalbimin şerrinden, tenasül uzvumun şerrinden, erkeklik suyumun şerrinden sana sığınırım." (Geçti)

ALLAH Rasûlü'ne nisbet edilen sözlerde de şöyle denilmiştir: "Şeytan, nâ-mahrem kadının yanında erkeğe bir şehvet tuzağı kurar.", "Sana helâl olmayan bir kadınla yalnız kalma. Çünkü onunla yalnız kalırsan, şeytan şehvet yoluyla ikinizin de kalbini bozar.", "Cinsiyet şehveti, şeytanın insan kalbine fırlattığı şaşmaz oku ve insanı mağlup etmek için kullandığı en güçlü silâhıdır."

Bütün şehvetler, şeytanın insana karşı kullandığı silâhlardır. Ancak bunların en güçlüsü cinsiyet şehvetidir. Bu şehvet uyandığı zaman,

insan aklının üçte ikisi gider. Bu şehvetin de yemek şehveti gibi üç hâli vardır. Bunlar ifrat, tefrit ve itidal hâlleridir.

Şehvetin ifrat hâli, dinin haram saydığı zinaya tevessül etmek veya akıl ve fikri onunla fazla meşgul edip ahiret işlerinden geri kalmaktır. İfrat hâlinin bir türü de, tabiî istekle yetinmeyip bunu arttırıcı ilaçlar kullanmaktır. Bu ifratın bir benzeri yemek için de söz konusudur. Şehvet ve istinasını sun'î yollarla arttırmaya çalışan bir kimse, vücudundaki yaraları kaşıyıp kanatan ve bu suretle kendini daha çok ağrı duymaya mahkûm eden akılsız bir kimseye benzer. Şehvetler de ruhta birer yaradırlar. Onun için, mümkün mertebe onları uyutmak ve uyandırmamaya çalışmak lâzımdır. Huzur ve mutluluk bundadır, din ve dünya selâmeti de büyük çapta buna bağlıdır.

Yalnızca şehvet sebebiyle belli bir kadın veya erkeğe karşı aşk duymak da şehvetin ifrat hâlidir. Çünkü şehvetin tatmini açısından bütün

kadınlar ve erkekler birbirine benzerler. Bu sebeple, ALLAH Teâlâ'yı düşünmek için verilen akıl ve fikri yoğun bir şekilde meşgul eden ve insanı türlü sıkıntı ve zilletlere mahkûm eden aşkla bunlardan (kadın ve erkelerden) birine şartlanmak anlamsız ve o kadar da zararlıdır.

Aşk, akıl ve irade hürriyetini kısıtlar ve hatta bunu tamamıyla yok eder. ALLAH Teâlâ'ya itâat ve kulluktan başka hürriyeti sınırlandırıcı şeyler ise insanı küçültürler.

Aşk, aklı nefis ve şehvetin esiri ve hizmetçisi durumuna düşürür. Bu da insan fıtratını ters yüz etmektir. Çünkü fıtrat, aklın nefis ve hislere hâkimiyeti üzerine kurulmuştur.

Aşk, haram bakışlar ve ihtilâflardan dolayı ALLAH Teâlâ’nın verdiği bir cezadır. Onun kalbi yakması da ilâhî bir ceza olmasındandır. Bu cezaya çarpılmamak için aşkı oluşturan haram sebep ve mukaddimelerden uzak durmak lâzımdır. Bunlardan uzak durmak suretiyle aşkın oluşmasına mâni olmak kolaydır. Fakat onlar

yüzünden oluşmuş olan aşkı defetmek zordur.

Bunlardan birinci durum, kapıya gelen atın dizginini çevirip içeri girmesini önlemek gibidir; ikinci durum ise, kapıdan girdikten sonra onu kuyruğundan çekip çıkarmaya çalışmak gibidir.

Aşk gibi, diğer hislerin de oluşmasını önlemek, oluştuktan sonra onları defetmekten daha kolaydır. Bu hikmetten dolayı, ALLAH Teâlâ, zina günahını nehyettiği Ayette, "Zina etmeyin!" yerine, "Zinaya yaklaşmayın!" ifadesini kullanmıştır. (İsrâ, 32) Çünkü zinaya yaklaşmamak, yaklaştıktan sonra ondan sakınmaktan daha kolaydır. Zinaya yaklaşmak ise, haram bakışlar, ihtilâtlar, nâ-mahrem kadınlarla yalnız kalmak gibi şeylere tevessül etmektir.

Beşerî aşk, ahiret endişesi taşımayan kalplerde oluşan bir fantezi hevestir. Ahiret endişeyle meşgul ve dolu olan kalplerde ise ne aşk, ne heves, ne dünya, ne mâfihâ (onun içindeki her hangi bir şey) yer bulmaz.

Şehvetin tefrit hâli, insanın kendi eşi ile

ilgilenmemesidir. Bu kötü olduğu için, ALLAH Rasûlü (as), kendi eşleriyle ilgilenmiş ve ilgilenmeyen sahâbiyi uyararak, "Eşinin de senin üzerinde hakkı vardır." buyurmuştur.

Şehvetin itidal hâli ise, onu din ve akıl ölçüleri içinde tutmaktır. Onu bu ölçüler içinde tutabilmenin yolu da ya evlenmek veya açlık çekmektir. ALLAH Rasûlü (as) şöyle buyurmuştur: "Ey gençler! Evlenebilirseniz evlenin; evlenemezseniz oruç tutun. Çünkü oruç, şehvet kırıcıdır."

Normal olarak, ilim tahsil eden talebeler ve tarikat terbiyesi gören müridler için öğrencilik ve müridlik süresi içinde evlenmek tavsiye edilmez. Çünkü evlenmek, bir ölçüde kalb ve zihnin dağılmasına sebep olur. Bu da tahsil ve terbiyeden beklenen sonuçların alınmasını zorlaştırır. Evlenmenin müridler (tarikat terbiyesi almaya çalışanlar) için zararı daha belirgindir. Çünkü tarikat terbiyesinin maksadı, ALLAH Teâlâ ile ünsiyet kazanmaktır. Evlenip bir eş ile ünsiyet

kazanan bir kimse artık bu ünsiyeti zor kazanabilir. Bu ünsiyeti kazanmanın yolu yalnızlık ve halvettir. Çünkü onun esası tefekkür etmek ve kalbi bir noktada toplamaktır. ALLAH Rasûlü'nün evlilikleri ise onu ALLAH Teâlâ ile ünsiyetten uzaklaştırmamıştır. Çünkü onun ALLAH Teâlâ hakkındaki marifet ve muhabbeti hiçbir şeyden zarar görmeyecek kadar büyük ve kuvvetliydi. Bu sebepten dolayı Mirâc gecesinde cenneti dolaşıp orada gözlerin görmediği, kulakların işitmediği ve hiçbir beşerin tasavvur edemediği güzellikleri ve güzel şeyleri gördüğü hâlde, "kalbi bunlara kaymamış, fikri bunlarda dağılmamıştır." (Necm, 17)

Kur'ân-ı Kerim, ALLAH Rasûlü'nün bu yüksek himmetini bu cümlelerle tescil etmiş ve onu ALLAH'ı sevme iddiasında olan kimselere örnek göstermiştir.

ALLAH Rasûlü'nün ALLAH sevgisi o kadar güçlü ve kuvvetliydi ki, bu sevginin onun cesedini tahrip etmesinden korkulurdu. Bu sevgi onda

namaz sevgisini geliştirmişti. Bu yüzden geceleri kalkıp ayakları şişinceye kadar namaz kılardı; farz namazların vakitlerini de sabırsızlıkla bekler ve vakit girince, müezzine, "Ey Bilâl! Bizi namaza çağır da içimizi rahatlat." derdi. Çünkü namaz, ALLAH Teâlâ'ya yakın olmak, O'nun huzuruna çıkmak ve O'nunla konuşmaktır. Bu sebeple, namaz "onun gözlerinin nuru" ve "kalbinin sürürü" olmuştu.

(ALLAH Rasûlü'nün ALLAH sevgisi namaz kılmak, O'nu tesbih ve zikretmek, O'nun emir ve yasaklarına titizlikle uymak ve O'nun büyüttüğü şeyleri büyütmek şeklindeydi.

Fakat daha sonra gelip ALLAH sevgisi iddiâ edenlerin bir kısmı bu sevgiyi felsefe yapmak, çok konuşmak, "şatıh" denilen küfür sözlerini söylemek ve ALLAH Teâlâ'nın tazim ettiği şeyleri küçültmek şeklinde anlamışlardır. Kendileri buna ALLAH sevgisi adını verseler bile, bunun bu sevgi ile hiçbir alâkası yoktur. Çünkü, kulluğun diğer dallarında olduğu gibi, ALLAH muhabbeti

konusunda da örnek ALLAH Rasûlü'dür. Kur'ân-ı Kerim bunu şöyle ifade etmiştir: "Onlara de ki: Eğer ALLAH'ı seviyorsanız (sevgi konusunda da) bana uyun (ALLAH'ı benim sevdiğim gibi sevin). O zaman ALLAH da sizi sevecektir..." (Al-i İmrân, 31))

Evlenmemek durumunda, eğer mürid gözlerini haramdan, kalb ve zihnini kötü tasavvurlardan koruyamazsa, o takdirde kendisi için evlenmek bekâr kalmaktan daha iyidir. Bu durumda evlenmek şer de olsa ehven-i şerdir. Çünkü, kötü tasavvurlar kalbin nurunu söndürür, harama bakmak da günah kazandırırlar.

Harama bakmak gözün zinası ve büyük zinanın öncüsü ve keşif koludur. Bu sebeple, ALLAH Teâlâ şöyle buyurmuştur: "Müminlere söyle, gözlerini haram bakıştan sakındırsınlar. Bu, kalplerinin temizliği için daha iyidir. Ve onlar kendilerini haram fiilden de korusunlar... Mümin kadınlara da söyle, gözlerini haram bakıştan, kendilerini de haram fiilden uzak tutsunlar ve süslerini (vücutlarını) nâmahreme açmasınlar."

(Nûr, 31)

Şöyle denilmiştir: "Zinanın başlangıcı, kadına bakmak ve haram fiili tasavvur etmektir.", "Haram bakıştan sakının. Çünkü o, kalbe şehvet tohumlarını eker. Bu tohumlar gaflet suyuyla sulanınca da kalb, yırtıcı ve zehirli hayvanların barındığı şehvet ormanı hâline gelir."

ALLAH Rasûlü (as) şöyle buyurmuştur: "Haram bakış, zehirli ok gibidir. (Şu farkla ki, zehirli ok karşıdaki hedefe, haram bakış ise, sahibinin kalbine saplanır.) Kim harama bakmayı ALLAH korkusuyla terk ederse, ALLAH Teâlâ ona imanın lezzetini tattırır." (Geçti), "İnsan bakarak gözleriyle zina eder; tutarak elleriyle zina eder; giderek ayaklarıyla zina eder; konuşarak diliyle zina eder; düşünerek kalbiyle zina eder. Bütün bunlar insan için birer çeşit zina olarak yazılır." (Müslim)

Görüldüğü gibi, cinsiyet şehveti, birkaç yoldan insana günah kazandırabilir. O bir ağaçtır ki, nikâh dışındaki bütün meyveleri zararlı ve

zehirlidir; fakat buna rağmen, nefis, onu karşı koyamadığı ölçüde tatlı ve lezzetli bulur. Bu sebeple, nefsi zorlayıcı bir kuvvetle ondan çekmek lâzımdır. Bu kuvvetlerden birisi ALLAH korkusudur. Nefsi, ALLAH korkusu ile şehvetten çekmek sevabı çok olan bir ibadettir.

ALLAH Rasûlü (as) şöyle buyurmuştur: "Hiçbir gölgenin bulunmadığı ve cehennem kadar sıcak olan kıyâmet gününde ALLAH Teâlâ, yedi sınıf insanı kendi Arş'ının gölgesinde barındırır. Bunlardan birisi, hasep ve nesep sahibi bir kadının haram fiil teklifini, 'Ben ALLAH'tan korkarım.' diyerek reddeden kimsedir." (Müttefekun aleyh)

Bu sınıfın başı, imamı ve önderi Yûsuf (as)dır. Çünkü o, gençliğin en heyecanlı çağında iken, Mısır vezirinin genç ve güzel eşiyle aynı sarayda kalmak durumunda kalmış ve bu kadından sürekli tahrik ve teklif almıştır. Bunların kâr etmediğini gören kadın, sonunda onu bir odaya kapatıp önünde anadan doğma bir şekilde soyunmuş ve bin bir cilve ile kendisini haram fiile

davet etmiştir. Fakat Yûsuf (as), ALLAH Teâlâ'nın tevfik ve inAyeti ve kendi temiz kalbi ve güçlü iradesiyle bu günah tuzağını da bozup geçmiştir. ALLAH Teâlâ, bu hâdiseyi Yûsuf (as) için ebedî bir şeref ve fazilet olması ve daha sonra gelen bütün müminlere örnek oluşturması için Kur'ân-ı Kerim'de uzunca anlatmıştır.

Süleyman İbni Yesar, yakışıklı ve güzel yüzlü bir gençti. Bu yüzden kadınlar ona âşık olurlardı. Bu kadınlardan birisi onun evine girmeyi başarmış ve haram fiili ona teklif etmiş. Bu zat Yûsuf (as)'ın yaptığını yapmış ve evini kadına bırakıp kaçmış. Ondan sonraki gecede Yûsuf (as)'ı rüyasında görmüş ve ona, "Sen Yûsuf peygamber misin?" diye sormuş. Yûsuf (as), "Evet, ben Yûsuf'um, sen de benim gibi kadınlardan kaçan Süleyman İbni Yesar'sın." demiş ve kendisine ilgi göstermiştir.

ALLAH Rasûlü (as) şu kıssayı anlatmıştır: "Sizden önceki bir dönemde üç kişi yolculuk yaparken yağmura tutulurlar ve ıslanmamak için

bir mağaraya girerler. Fakat biraz sonra bir kaya düşer ve mağaranın ağzını kapatır. Bunu gören adamlar, birbirlerine, 'Bizi bu çıkmazdan ancak ALLAH Teâlâ kurtarabilir. Onun için, her birimiz bir amelimizi şefaatçi ederek O'na yalvaralım.’ derler.

Bunun üzerine onlardan birisi ALLAH Teâlâ'ya şöyle yalvarır: 'ALLAH'ım! Sen bilirsin ki, benim anne ve babam yaşlanmışlardı ve onlara ben kendi ellerimle yedirip içirirdim. Bir akşam eve geç geldiğimde onların aç olarak uyumuş olduklarını gördüm ve uyanınca onlara içirmek için süt tasını sabaha kadar elimde tutup bekledim. Halbuki ben yorgundum, çocuklarım da açlıktan ağlıyorlardı. ALLAH'ım! Eğer ben bunu senin rızan için yaptımsa bizi bu sıkıntıdan kurtar.’ Adam bu sözü söyleyince, kaya kıpırdanır ve mağaranın ağzı biraz açılır.

Bir diğeri şöyle duâ eder: 'ALLAH'ım! Sen bilirsin ki, ben bir mevsim birkaç işçi çalıştırmış ve ücretlerini verip göndermiştim. Fakat, bir işçi ücretini almadan gitmişti. Ben, onun ücretiyle

hayvan besledim ve bir sürü oluşturdum. Uzun zaman sonra işçi gelince de, 'Bu sürü senindir, al götür.’ dedim. Adam hayvanların çokluğundan bana inanmamış ve hayrete düşmüştü. Eğer ben bunu senin rızan için yaptımsa, bizi bu sıkıntıdan kurtar.’ Adamın bu sözü üzerine, kaya tekrar kıpırdanır ve mağaranın ağzı biraz daha açılır.

Üçüncü adam da şunu söyler: 'ALLAH'ım! Sen bilirsin ki, ben bir kadını çok sevmiş ve ona evlenme teklifinde bulunmuştum. Fakat kendisi beni reddedip başka birisiyle evlenmişti. Daha sonra bu kadın malî sıkıntıya girmiş ve gelip benden yüz yirmi altın borç para istemişti. Ben, çok olan bu parayı ona borç olarak değil, zina fiilinin karşılığında verebileceğimi söyledim. Kadın çaresizlikten teklifimi kabul etti. Fakat ondan sonra ben senin hatırın için haram fiilden vazgeçtim, parayı da ona sadaka olarak verdim. ALLAH'ım! Eğer ben bunu senin için yaptımsa, bizi bu sıkıntıdan kurtar.’

Adam bunu söyleyince, kaya aşağıya

yuvarlanır ve adamlar da çıkıp yollarına devam ederler." (Buharî)

(Not: Bu kıssa mâna ve mesajlarla doludur. Bu mesajlardan birisi de odur ki, sıkıntıda kalan bir kimse kendi sâlih amellerini şefaatçi edip ALLAH Teâlâ'ya yalvarmalıdır. Çünkü ALLAH Teâlâ yanında en çok makbul olan şefaatçi, insanın kendi sâlih amelleridir. Doğru olan tevessül de budur. Fakat, hıristiyanlıktan alınan yanlış bir inançla müslümanlar giderek bu doğru tevessülü terk etmiş, bunun yerine evliyaya tevessül etmeye başlamışlardır. Bu en hafif bir ifade ile bid'attır. Müslümanlar, her bid'at gibi bu bid'âttan da sakınmalıdır.)

ALLAH korkusuyla zinadan sakınmak gibi, haram bakıştan sakınmak da faziletli bir ameldir. Hatta bir yönüyle bu daha önemlidir. Çünkü, çok ağır bir günah olması sebebiyle imanı olan herkes zinadan kaçtığı hâlde, bazı kimseler haram bakışı hafif zannedip ondan sakınmazlar.

Halbuki, haram bakış zina dahil, bir çok

günahın kaynağıdır. Haram bakış, kasıtlı olan bakıştır. Bu sebeple, kasıtsız bir şekilde bir nâmahremi görmek günah değildir. Ancak bu durumda gözleri hemen çevirmek lâzımdır.

Sıhhati tartışılan bir hadiste bu husus şöyle ifade edilmiştir:

"Birinci bakış senin lehine, ikinci bakış aleyhinedir." (Ebu Dâvûd, Tirmizî)

(Birinci bakış, insanın önündeki şeyin ne olduğunu anlamak için ona bakmasıdır. İkinci bakış ise, onun kadın olduğunu ve kendi akrabası olmadığını anladıktan sonra bakmayı sürdürmesidir.)

Din açısından olduğu kadar akıl açısından da nâmahrem kadınlara bakmak yanlıştır. Çünkü bakılan kadın çirkin olsa, bakan kimse ona bakmış olmaktan rahatsızlık duyar; eğer güzel olsa o zaman da ona sahip olamamanın hüzün ve kederini duyar. Ve eğer onu beğenmek aşk hâline gelirse sorun daha da büyür. Çünkü bu takdirde, aşkın emrine uyup bir haram işlemeye kalksa

ahireti elden gider, kendisini sıkıp sabretmeye çalışsa hayatı ve dünyası mahvolur. Bu türlü aşklar çok yere yanlış evliliklere de sebep olurlar. O zaman da bunun kötü sonuçları nesiller boyunca devam eder. Bütün bunlar düşünülürse, haram bakışların zehirli birer ok oldukları daha iyi anlaşılır. Hâl bu olunca, güzel kadınlara bakmaktan zevk alındığını zannedenler, hakikatte zevkin ne olduğunu bilmeyen ve olayın uzantılarını görmeyen basit insanlardır.

Said İbni Müseyyeb (ra) şöyle demiştir: "Şeytan bir insanı başka türlü saptırmaktan ümidini kesince, onu kadın yoluyla saptırmaya başlar."

ALLAH Rasûlü (as) şöyle buyurmuştur: "Benim vefatımdan sonra, erkekler için kadınlardan daha zararlı bir fitne olmayacaktır." (Müttefekun aleyh), "Dünya fitnesinden ve kadın fitnesinden sakının. Yahudi kavminin bozulması kadın fitnesiyle başlamıştır." (Müslim)

DİLİN ÂFETLERİ

Bil ki, dil; ALLAH Teâlâ'nın yarattığı sanat harikalarındandır. Çünkü o, hacmi itibarıyla küçük olmasına rağmen, işleri itibarıyla vücudun diğer bütün organlarından daha büyüktür. Diğer organların iş alanları sınırlıdır. Örneğin göz, sadece renk ve şekilleri görür; kulak sadece sesleri duyar; el yalnızca maddeye temas eder. Dil ise, maddî ve manevî bütün varlıklarla, ilim, tasavvur ve hayâl alanlarına giren tüm şeylerle ilgilenebilir. O, bunları doğru veya yanlış bir şekilde, kabul veya red tarzında seslendirebilir. İnsanın ebedî saadet veya felâketine sebep olan iman ve küfür de dilin sözüyle sabit olurlar. Bu özelliğinden dolayı, dil sonsuz hayra da, nihAyetsiz şerre de vesile olabilir.

Dilini Şeriat ölçüleriyle gemleyen ve onu yalnızca dünyada ve ahirette kendisine fayda veren sözlerle sınırlandıran bir kimse, necat (kurtuluş) bulur. Onu kayıtsız ve kontrolsüz bırakan bir kimse de dünya ve ahirette belâ ve musibet görür. Böyle bir dil şeytanın sesi ve

borusu olup çıkar ve bombadan beter bir yıkım aracı hâline gelir. Bu sebeple, ALLAH Rasûlü (as) şöyle buyurmuştur: "İnsanları yüz üstü cehenneme süren, onların kendi dilleridir." (Tirmizî)

Dil, itâat altına alınması ve kontrol edilmesi en zor olan organdır. Bunun yanında, konuşulması yararlı ve zararlı olan şeyleri birbirinden iyice seçip ayırmak da o kadar zordur. Onun içindir ki, diğer organlarını kullanmada dikkat ve hassasiyet gösteren insanların çoğu da dilin doğru ve dikkatli kullanımı mevzuunda kusurlu ve yetersiz kalırlar.

Sükûtun Fazileti

Bil ki, dilin şerrinden kurtulmanın en kestirme yolu sükûttur. Bu sebeple, Şeriat sükûtu övmüş ve ALLAH Rasûlü (as) şunları söylemiştir: "Sükût eden, selâmet bulur." (Tirmizî, Taberânî), "Susmak hikmet (bilgelik)tir." (Beyhakî), "ALLAH'a iman ettim, de; istikamet gözet ve diline sahip ol." (Tirmizî, Nesaî), "Selâmet bulmak istersen dilini

tut, evine kapan ve günahlarına ağla." (Tirmizî), "Dilini ve ırzını koruyacağına dair bana söz verene ben de cenneti söz veririm." (Buharî), "Midesinin, ırzının ve dilinin şerrinden kurtulan, bütün şerlerden kurtulmuş olur." (Deylemî) Çünkü insanların çoğunu helâk eden şey, mide, ırz ve dil şehvetleridir. "İnsanları cennete götüren en büyük şey, takva ve güzel ahlâktır; onları cehenneme götüren en büyük şey de dil ve ırzdır." (Tirmizî, İbnu Mâce), "Bir kimsenin kalbi ve dili istikamet bulmadıkça, onun imanı müstakim olmaz." (Harâitî), "Selâmet bulmak isteyen sükût etsin." (Beyhakî), "İnsanların çoğu günahları dillerinden dolayıdır." (Taberanî), "ALLAH'a ve ahiret gününe iman eden, ya hayır söylesin veya sükût etsin.", "ALLAH o kula merhamet etsin ki, konuşurken sevap kazanır ve susarken selâmet bulur." (Beyhakî), "Cennete gitmek istersen açları doyur, susamışlara su içir, emr-i maruf ve nehy-i münker yap. Bunu yapamazsan, hayır dışında dilini tut." (İbnu Ebid-Dünya), "Hayır dışında dilini tut,

şeytanı yenersin." (İbnu Hibbân), "ALLAH her söylediğinizi duyar ve 'O'nun bir meleği her söylediğinizi yazar.’ Bu sebeple, bir söz söylerken O'ndan korkun.", "Bir mümine dünyaya karşı zühd, konuşmaya karşı da sükût huyu verilmişse ona hikmet (bilgelik, çok hayır) verilmiştir." (Geçti), "Hayır söyle, sevap kazan; şerden sükût et, selâmet bul.", "İnsanlar üç kısımdır. Bunlar sevap kazanan, selâmet bulan ve helâk olandır. ALLAH'ı zikredip hayrı söyleyen sevap kazanır; şerden sükût eden selâmet bulur; bâtıl ve yanlış şeyleri konuşan helâk olur." (Taberanî)

Hz. Ebu Bekir (ra), konuşmamak için ağzına çakıl koyar ve şöyle derdi: "İnsanları felâketlere sürükleyen onların dilleridir."

Hz. Ömer (ra) şunu söylerdi: "Çok konuşmayın. Çünkü çok konuşan çok yanılır, çok yanılan çok günah kazanır, çok günah kazanan da cehenneme gider."

İbni Mes'ûd (ra) şöyle demiştir: "Dil kadar uzunca hapsedilmeye muhtaç olan hiçbir şey

yoktur."

Tavus (ra) şöyle demiştir: "Dil canavardır; salınırsa sahibini yer."

Hasan el-Basrî (ra) şunları söylemiştir: "Dilini tutmayan bir kimse, dinden bir şey anlamamıştır.", "Müminin dili düşüncesinin arkasındadır. O önce düşünür ve ancak doğru bulunca konuşur. Münafığın dili ise düşüncesinin önündedir. O düşünmeden konuşur."

Ömer İbni Abdulaziz (ra) şunu söylemiştir: "Ölümü çokça zikreden (düşünen), dünyadan az şeyle yetinir; sözünü amelinden sayan da ancak kendisini ilgilendiren (konuşması gereken) şeyi konuşur."

Muhammed İbni Vâsih (ra) şöyle demiştir:

"Dili tutmak, altın ve gümüşü tutmaktan daha önemlidir." Yunus İbni Ubeyd (ra) şunu söylemiştir: "Ben sözlerine dikkat eden bir insan gördükçe, onun diğer amellerinin de iyi olduğunu gördüm."

Bir gün Hz. Muaviye'nin meclisinde herkes

konuşuyordu. Ahnef İbni Kays ise susmuştu. Hz. Muaviye ona, "Sen de konuşsana!" dedi. Ahnef; "Ben ne konuşayım? Sana yağ çekmek için konuşursam ALLAH'tan korkarım; sana dokunan doğruları konuşursam bu sefer senden korkarım." dedi. Dört filozof bir araya gelmişti. Bunlar sükûtun faziletini müzâkere ettiler ve onlardan birisi şunu söyledi: "İnsan söylediği söze pişman olur; fakat söylemediği söze pişman olmaz."; birisi şunu söyledi: "İnsan söylediği sözün mahkûmu olur; söylemediği sözün ise hakimidir."; birisi şunu söyledi: "Söylenen sözün faydası varsa başkasınadır; zararı varsa sahibinedir."; birisi de şunu söyledi: "İnsan söylemediği sözü düzeltebilir; söylediği sözü ise düzeltemez."

Mansur İbnil-Mu'tezz, kırk sene yatsı namazından sonra konuşmamıştır. Rabî' İbni Haysem, yirmi sene dünyaya ait bir söz söylememiştir.

Eğer, Sükûtun ne hüneri vardır ki, böyle övülmüş ve bu kadar yüceltilmiştir?" dersen; bil ki,

bunun sebebi, konuşmanın âfetlerinin çokluğudur. Çünkü yanlışlık, yalan, gıybet, koğuculuk, fesatçılık, yağcılık, iyi yüzlülük, ağız bozukluğu, tartışmak, düşmanlık etmek, kendini övmek, bâtılı savunmak, vakti boşa harcamak, fuzulî işlere karışmak, gerçekleri bozmak, arttırıp eksiltmek, kalb kırmak, hakaret etmek, sırları ifşa etmek ve bunlar gibi daha pek çok günah ve kötülük hep konuşmanın ürünleridir. Bu şeyler dile kolay, nefse ve kötü mizaca hoş gelir. Şeytan da onları körükler. Bu sebeple, insan konuşunca bu âfetlerden hâli kalmaz. Susmak ise bütün bunların önünü keser. Ondaki fazilet bundandır. Çünkü hayra vesile olmak gibi, şerre mâni olmak da fazilettir. Susmak, bundan fazla olarak insana vakit kazandırır, onun akıl ve fikrini toplamasına yardımcı olur. Konuşmakta ise çok az hayır vardır. Çünkü söz dört kısımdır. Bir kısmı tamamıyla şerdir. Bir kısmı boştur. Bir kısmı hayır ve şer karışımıdır. Şerri def etmek, hayrı celp etmekten daha önemli olduğu için bu türlü sözden de

sakınmak lâzımdır. Geriye hayır şeklinde görünen tek bir kısım kaldı. Bunda da çok kere riyakârlık, çıkar mülahazası, ölçüsüzlük gibi gizli şerler vardır.

Bu gerçekler göz önünde tutulursa, ALLAH Rasûlü’nün, "Susan kurtulur' sözündeki hikmet iyice anlaşılır.

Konuşmanın Afetleri

Konuşmanın yirmi kadar âfeti vardır. Biz bunları, hafif olanından başlamak suretiyle zikredeceğiz.

1. Âfet: Mâlâya'ni (Konuşanı İlgilendirmeyen) Şeyler Konuşmaktır

Bil ki, konuşunca gıybet, yalan gibi açıkça haram olan şeyler konuşmasan bile, en azından konuşmak zorunda olmadığın ve sana fayda sağlamayan bir şeyi konuşursun. Böylece de zamanını zayi etmiş, hesabı sorulacak boş bir iş yapmış ve önemli bir kazancı elden kaçırmış olursun. Çünkü bunun yerine susup tefekkür etsen, inci değerindeki mânalar kalbine ilham edilebilir, ALLAH Teâlâ'yı zikir ve tesbih etsen

hazine kıymetindeki sevapları kazanabilirsin. Onun için, elindeki sermaye ile hazine kazanabilen bir kimse, onu bir çamur yığınıyla değiştirse ne kadar zarar ederse, ömür sermayesini zikir ve fikir yerine boş konuşmalarla sarf eden bir kimse de öyle zarar eder. Bu gerçeğin farkında olan mümin, tefekkür etmek için susar, ibret almak için bakar ve zikretmek için konuşur. Çünkü onun zamanı ahiret sermayesidir. Bu sermayeden ahiret sevabını ve derecelerini kazanmak için sarf edilmeyen bir şey zarar sayılır. Bundan dolayı ALLAH Rasûlü (as) şöyle buyurmuştur:

"Kendisini ilgilendirmeyen şeyleri terk etmesi, kişinin müslümanlığının güzelliğindendir (şuurlu müslüman olduğunun alâmet ve kanıtıdır.)" (Tirmizî)

Enes (ra) şunu anlatmıştır: "Bir genç ölmüştü. Onu soyduklarında, açlıktan karnına taş bağlamış olduğu görüldü. Bunun üzerine, ashâbtan bazıları, 'Sen cenneti haketmişsin. Cennet sana helâl olsun!’ dediler. Bunların sözünü

duyan ALLAH Rasûlü (as) müdâhale ederek, 'Onun cenneti hakettiğini nereden biliyorsunuz? Belki o, kendisini ilgilendirmeyen şeyler konuşurdu.' dedi." (Tirmizî)

Kâ'b ağır hastalanmıştı. ALLAH Rasûlü (as) onu ziyaret etti ve kendisine bu durumda ALLAH Teâlâ'nın rahmetini daha fazla ümit etmenin münasip olduğunu söyledi. Bu sırada perde arkasından gelen bir ses, "Kâ'b, cenneti haketmiştir; o cennetliktir." dedi. ALLAH Rasûlü (as), "Kimdir böyle ALLAH hesabına konuşan?" diye sordu. Onun Kâ'b'ın annesi olduğunu söylediler. ALLAH Rasûlü (as) sesini yükselterek, "Ya Umme Kâ'b (Ey Kâ'b'ın annesi)! İhtimal ki oğlun kendisini ilgilendirmeyen şeyler konuşmuş veya kendisine zarar vermeyen iyilikler yapmamıştır." dedi. (İbnu Ebid-Dünya)

Bu iki hadisin mânası şudur: Doğrudan doğruya cennete ancak hesabı olmayan girer. Boş şeyler konuşan veya zarar görmeksizin yapabildiği iyilikleri yapmayan bir kimse ise, önce bunun

hesabını vermek ve bunun için mahşer meydanında beklemek zorundadır.

Muhammed İbni Kâ'b şunu anlatmıştır: "Bir gün ALLAH Rasûlü (as) ashabıyla birlikte oturmuşken kendisi, 'Biraz sonra bu kapıdan cennet ehlinden olan birisi girecek.’ dedi. Herkes merak içinde beklerken, biraz sonra ÂbdULLAH İbni Selâm çıkıp geldi. Ashâbtan birkaç zat kalkıp onu karşıladılar ve ALLAH Rasûlü’nün söylediği sözü ona naklettiler. Ondan sonra da kendisine, 'Kabul olduğuna en çok güvendiğin amelini bize söyle.’ dediler. ÂbdULLAH (ra), 'Ben amelimi bilmem. Fakat bir müslüman hakkında kötü düşünmem ve beni ilgilendirmeyen bir şeyi konuşmam.’ dedi." (İbnu Ebid-Dünya)

(Not: ÂbdULLAH İbni Selâm (ra), ünlü bir yahudi âlimiydi. Diğer yahudiler ALLAH Rasûlü’ne iman etmemek için bin bir hile, yalan ve entrikaya baş vururken, bu zat onu görür görmez, "Bunun yüzü bir yalancının yüzü değildir." demiş ve Tevrat'ın onun geleceğini haber verdiğini

söyleyerek iman etmiştir. ALLAH Teâlâ, bu âlimi inkârcı yahudilere karşı İslâmiyetin hak olduğuna dair şâhid ve hakem olarak zikretmiş ve şöyle buyurmuştur: "De ki: Sizinle benim aramızda şâhid ve hakem olarak ALLAH ve Tevrat âlimi olan zat yeterlidir." (Ra'd, 43) Kişi, inkârcılara karşı hakkın şahidi olursa, ALLAH Teâlâ yanında değeri böyle yükselir.)

ALLAH Rasûlü (as), Ebu Zer el-Ğifarî'ye, "Sana terazide ağır gelen amelleri söyleyeyim mi?" diye sordu. Ebu Zer, "Evet, ya RasûlULLAH." deyince de şöyle buyurdu, "Bu ameller susmak, güzel ahlâk sahibi olmak ve faydasız şeyleri terk etmektir." (İbnu Ebid-Dünya)

Ömer (ra) şunu söylemiştir: "Seni ilgilendirmeyen şeylerle ilgilenme. Emîn olmayan kimselere güvenme. Emîn olan kimseler ise ALLAH Teâlâ'dan korkan kimselerdir. Fâsıklarla sohbet ve arkadaşlık etme. Çünkü onlardan fâsıklık öğrenirsin ve onların huyu sana bulaşır. Yapacağın işler için de danış."

Lokman Hekîm şöyle demiştir: "Ben muhtaç olmadığım bir şeyi sormam ve beni ilgilendirmeyen şeylerle ilgilenmem."

ÂbdULLAH İbni Abbas (ra) şöyle demiştir: "Beş haslet, kapıda bağlanan kızıl develerden daha kıymetli servetlerdir. Bunlar gereksiz şeyleri konuşmamak, gerekli şeyleri konuşmanın zaman ve zeminini bilmek, kimseyle tartışmamak, müslüman kardeşine huzurunda ve gıyabında kendisi için isteyip beklediği iyi muameleyi yapmak, iyilikten sevap, kötülükten günah kazanacağına kesin iman eden bir insanın hassasiyetiyle hareket etmektir."

Mâlâya'ni şeyler o şeylerdir ki, haram olmamakla birlikte onları konuşmamaktan dolayı kişinin ne din, ne de dünyasına zarar gelmez. Kaldı ki, mâlâya'ni şeyleri konuşurken onlara yalan ve yanlış şeyler katmak da kaçınılmazdır. Mâlâya'ni şeyleri sormak da onları konuşmak gibidir ve benzer sakıncalar taşır. Örneğin, bir adama, "Sen oruçlu musun?" diye sorsan, adam,

"Evet, oruçluyum." dese riyaya girer. Riyaya girmese bile, gizli olan amelini açıklamış olur. Halbuki, gizli olan amelin sevabı kat kat fazladır. Adam bu mülâhaza ile, "Ben oruçlu değilim." dese yalan söylemiş olur. Hiç cevap vermese bu sefer de seni kırmış ve nezaketsizlik etmiş olur. Basit bir sorudan bu sakıncalar doğarsa, daha karışık olan sorulardan ne sakıncalar doğacağını hesap etmek lâzımdır.

Çocuklar ilgili ilgisiz her şeyi sorarlar. Et ve kemikleriyle büyüdükleri hâlde ruh, kalb ve mizaçları itibarıyla çocuk kalanlar, sonuna kadar bu çocukluk huyunu sürdürürler. Fakat, hakikaten büyüyenler giderek bu huyu terk eder ve ancak sormaları gereken şeyleri sorarlar. Çünkü sorulması gereken şeyler var, sorulmaması gereken şeyler vardır. Bu sebeple, ALLAH Teâlâ bir âyette, "Bilmiyorsanız bilenlere sorun!" (Enbiyâ, 7) derken, bir âyette de, "Bazı şeyleri sormayın." (Mâide, 101) buyurmuştur. Din konusunda da bu böyledir. Bu sebeple, insanın mükellef olduğu

inanç ve amel esaslarını sorup öğrenmesi farzdır, fakat kader gibi kapalı mevzuları sorup soruşturmak bid'at ve dalâlettir.

Mâlâya'ni konuşmak âfetinden kurtulmanın en kestirme yolu susmak ve sükût etmektir. Fakat bir kimse mutlaka konuşmak isterse, o zaman da kendisine sevap kazandıran, başkalarına da fayda sağlayan şeyler konuşmalıdır.

Vakit petektir. Basit bir hayvan olan arı bile peteği çamurla değil, balla doldurur.

2. Âfet: İhtiyaçtan Fazla Konuşmaktır

Bil ki, ihtiyaçtan fazla konuşmak da kötüdür. Bu sebeple, örneğin bir kelime ile maksat hâsıl olursa, ikinci bir kelime söylemekten sakınılmalıdır. Çünkü o takdirde, bu da mâlâya'ni ve gereksiz bir konuşma olur.

Atâ İbni Ebu Rabâh (ra) şöyle demiştir: "Sizden öncekiler (sahâbiler) fuzulî konuşmaktan hoşlanmazlardı. Onlar Kur'ân ve hadis okumak, emr-i maruf ve nehy-i münker yapmak ve

dünyaları için zarurî olanın dışındaki konuşmaları fuzulî (fazla, gereksiz, mâlâya'ni) sayarlardı. Onlar, 'Üzerinizde muhafızlar, değerli kâtipler vardır. Bunlar, ne yaptıklarınızı bilirler.’ (İnfitâr, 10-12) âyetine hakkıyla iman etmişlerdi. Siz de buna iman edin ve ne din, ne de dünyanız için gerekli olmayan şeyleri konuşmayın."

(Konuşmak işin bir yönüdür. Sormak, okumak, dinlemek de konuşmak gibidir. Günümüzde insanların ömrü bu dört unsurdan oluşan bir fâsit dairede tükenip gidiyor. Örneğin bu insanlar, günde on beş kere radyo ve televizyonu açıp hiç önemi olmayan aynı siyasî haberleri dinlerler. Halbuki bunların yanında üç kere, "ALLAH haktır." denilse sabırları tükenir ve isyan ederler. Ve buna rağmen hepimiz müslümanız ve ölünce de cennete gideriz. Eh ne diyelim! İnşâALLAH!)

Bir sahâbî şöyle demiştir: "Bazen bir mecliste birisi bir şey söyler, bu söze cevap vermek, onu yorumlamak, ona bir şey eklemek

veya onu reddetmek nefsime soğuk su içmekten daha lezzetli gelir; fakat fuzulî olacağından korktuğum için sesimi çıkarmam."

ALLAH Teâlâ şöyle buyurmuştur: "Onların çoğu konuşmalarında hiç bir hayır yoktur. Hayır ancak sadakayı emretmek, iyiliği teşvik etmek ve insanları barıştırmaktadır. Kim bunları ALLAH'ın rızasını kazanmak için yaparsa, biz ona büyük bir sevap vereceğiz." (Nisa 114)

ALLAH Rasûlü (as) şöyle buyurmuştur: "Sözünün fazlasını tutup malının fazlasını verene ne mutlu!" (Begavî, Beyhakî) Fakat ne yazık ki, insanlar mutluluk kazandıran bu durumu tersine çevirmişlerdir. Çünkü onlar mallarının fazlasını tutar, sözlerinin fazlasını verirler (konuşurlar)!

Benu Âmir kabilesinden bir heyet ALLAH Rasûlü'nü ziyâret etmeye gelmişti. Bunların sözcüsü konuşmaya başlayıp, "Sen bizim babamız, efendimiz, en üstünümüz ve en cömerdimizsin. Sen sultan kazanısın (cömertlikten kinaye bir sözdür). Sen şöylesin, sen böylesin."

deyince, ALLAH Rasûlü (as) ona, "Yeter. Söz söylerken şeytana uymayın." dedi. (İbnu Ebid-Dünya) ALLAH Rasûlü (as) bu uyarısıyla şunu demek istemiştir: Bir kimseyi överken çok ileri gitmeyin. Çünkü bunda çok ileri giderseniz, yalan söylemek ve yanlış şeyler konuşmak durumunda kalırsınız.

(Nitekim daha sonraki dönemlerde, din ve dünya büyüklerini övenler, çok kere hem asılsız yakıştırmalar yapmış, hem de bunlara ALLAH Teâlâ'ya mahsus olan sıfatları atfetmişlerdir. Bu ise şirktir. Çünkü şirk iki türlüdür. Birisi ALLAH'tan başka hak ilâh bulunduğuna inanmak; diğeri ise, ALLAH Teâlâ'nın bir sıfatını bir mahluka vermektir. Meselâ, bir velînin yerde ve gökte olan şeyleri bildiğini veya her hangi bir yerde onu çağıran müridinin yanında hazır olduğunu söylemek, ALLAH Teâlâ'nın özel sıfatlarından olan her şeyi bilmek ve her yerde hazır ve nazır olmak sıfatlarını onun bir kuluna da tanımaktır. Bunun ALLAH'ın emri ve izniyle olduğunu söylemek ise meseleyi

çözmek yerine, onu daha da ağırlaştırır. Çünkü, ALLAH Teâlâ bu velî kuluna böyle bir izin verdiğini söylememiştir. Bu sebeple, bunu söylemek aynı zamanda ALLAH Teâlâ'ya iftira etmektir. ALLAH Teâlâ, kendisine iftira edenler hakkında şöyle buyurmuştur: "ALLAH'a iftira edenlerden daha zâlim kim vardır?")

Mücâhid (ra) şöyle demiştir: "Ağızdan çıkan her söz yazılır. Bir söz şaka niyetiyle ve gayr-i ciddî olarak da söylense kaydedilir."

Hasan (ra) şöyle demiştir: "Ey insan! Senin için bir sayfa açılmış ve iki melek senin bütün yaptıklarını ve bütün söylediklerini yazıp ona geçirmekle görevlendirilmiştir. Artık sen bilirsin; istersen iyi işler yap, istersen kötü işler yap." Bu zat şunu da söylemiştir: "Sözü ve malı çok olanın günahı da çok olur."

İbrahim et-Teymî (ra) şöyle demiştir: "İnsanı iki şey helâk eder. Bunlar mal ve söz çokluğudur."

Yezid İbni Habib (ra) şöyle demiştir: "Bir

kimse dinlemekten ziyade konuşmaktan lezzet alırsa, o kimse fitneye maruz kalmış demektir."

Hakimlerden birisi şöyle demiştir: "Bir mecliste konuşmak hoşuna giderse sus; susmak hoşuna giderse konuş. O zaman ne konuşman, ne de susman nefis hesabına olmaz."

ALLAH Teâlâ dilin önüne iki set dikmiştir. Bunlar dudaklarla dişlerdir. Bu setler dilin diğer uzuvlara göre daha sıkı muhafaza edilmesi içindir.

3. Âfet: Bâtıl Şeyleri Konuşmaktır

Bâtıl şeyleri konuşmaktan maksat, yapılması haram olan şeyleri ve işleri nakil, rivAyet ve hikâye etmektir. Bu tıpkı, zinadan ve zina edenlerden bahsetmek, fâsıkların yaptıkları gayr-i meşru işleri anlatmak, haramları akla getiren ve özendiren sözler söylemek ve bâtılı tasvir etmektir. Bu türlü şeyleri konuşmak haramdır. Çünkü bu konuşmalar haramları teşvik anlamını taşır. Gelişi güzel üsluplarla haramları eleştirmek de helâl değildir. Çünkü çoğu eleştiriler; kötülükleri öğretmek, onlara revaç kazandırmak

ve itibar sağlamak hükmüne geçer.

ALLAH Rasûlü (as) sözün önemini belirtmek için şunları söylemiştir: "Bazen olur ki bir kimse, ALLAH Teâlâ’nın emrettiği bir fiil lehinde bir söz söyler ve bu sebeple hiç tahmin etmediği bir şekilde ALLAH Teâlâ onun derecesini yükseltir ve kıyâmete kadar kendisinden razı olur. Bazen de bir kimse ALLAH Teâlâ’nın haram ettiği bir fiil lehinde bir söz söyler ve bu yüzden, hiç tahmin etmediği bir şekilde ALLAH Teâlâ onun değerini düşürür ve kıyâmete kadar ona dargın durur." (Tirmizî), "Bazen olur ki, bir kimse o kadar kötü olduğunu tahmin etmediği bir kelimeyi söyler de o yüzden baş aşağı cehenneme atılır; bir kimse de o kadar iyi olduğunu tahmin etmediği bir kelimeyi söyler de o sebeple cennetin en yüksek derecesine çıkarılır.", "Bazen olur ki, bir kimse dinleyenleri güldürmek için bir kelime söyler, önemsemediği bu kelime yüzünden Süreyyadan daha yüksek bir irtifadan (Bir rivAyette de, yetmiş mevsimlik bir mesafeden)

cehenneme atılır." (Tirmizî, İbnu Ebid-Dünya), "Kıyâmet gününde günahları en çok olanlar, bâtıl şeyleri en çok konuşanlardır." (Taberanî, İbnu Ebid-Dünya)

İbni Şirin (ra), bâtıl şeyleri konuşan insanları görünce onlara şöyle derdi: "Ağızlarınız ve dilleriniz necis olmuştur. Gidin onları yıkayın. Çünkü bâtılı konuşmak abdest bozmaktan daha çok kirleticidir."

ALLAH Teâlâ, kıyâmet sahnelerinden birini şöyle haber vermiştir: "Cennet ehli cehennemdekilere sorarlar: 'Sizi bu ateşe müstahak eden günahınız neydi?’ cehennemdekiler şu cevabı verirler: 'Biz namaz kılmazdık, fakiri doyurmazdık, zekât vermezdik, bir araya gelince hep birlikte bâtılı konuşurduk ve ceza gününü inkâr ederdik." (Muddessir, 41-46)

Kısacası; haram olan işleri vakit geçirmek ve lezzet almak için sohbet konusu yapmak da haramdır. Bid'aları, bozuk fikir ve ideolojileri, ashâb arasında cereyan eden ihtilafları anlatmak

da bu cümledendir.

4. Âfet: Mücâdele Etmek ve Tartışmaktır

Müslümanlar kendi aralarında mücâdele etmek ve tartışmaktan menedilmişlerdir. ALLAH Rasûlü (as) bu konuda şunları söylemiştir: "Din kardeşinle tartışma, onunla alay etme ve ona yerine getirmeyeceğin sözü verme." (Tirmizî), "Tartışmayı bırakın. Çünkü tartışmak fayda sağlamaz, zararından da emin olunmaz." (Taberanî), "Haklı olduğu hâlde tartışmayı terk edene cennetin en yüksek yerinde, haksız iken onu terk edene de cennetin ortasında bir köşk verilir." (Geçti), "ALLAH Teâlâ'nın putlara tapmaktan ve içki içmekten sonra bana yasakladığı şey tartışmaktır." (Taberanî, Beyhakî), "ALLAH Teâlâ bir kavmi dalâlete sokarsa, onların kendi aralarındaki mücâdele ve tartışmaları çok ve çetin olur." (Tirmizî), "Bir kimse haklı da olsa, tartışmaktan sakınmadıkça iman kemâlini kazanmaz ve şaka niyetiyle de olsa yalanı bırakmadıkça iman etmiş olmaz." (Ahmed, İbnu

Ebid-Dünya)

Müslim İbni Yesâr (ra) şöyle demiştir: "Tartışmaktan sakının. Çünkü tartışmak hiddet doğurur. Hiddet ise şeytanın ipidir, insanı onunla oynatır."

İmam Mâlik (ra) şöyle demiştir: "Tartışmak dini savunmak aracı değildir. O sadece kalpleri sertleştirir, inatları koyulaştırır ve müslümanlar arasında kin ve düşmanlığı arttırır."

Bilâl İbni Sa'd (ra) şöyle demiştir: "Bir kimse inatçı, tartışmacı ve kendi fikriyle övünen biri ise onun helâk ve hasarı tamamlanmış demektir."

İbnu Ebi Leylâ (ra) şöyle demiştir: "Bir fikri müzâkere ederken karşındakine, 'Yalan söylüyorsun; sapmışsın.’ gibi kırıcı sözler söyleme." Bu o demektir ki, ilim ve fikir müzâkere eden kimseler sabırlı, nazik, terbiyeli ve iyi ahlâk sahibi olmak zorundadırlar. Barika-i hakikat ancak bu vasıflara sahip olan kimselerin müsâdeme-i efkârından doğar. Tartışmalarda kızmak ve

hakaret etmeye kalkmak mağlubiyeti kabul etmek anlamındadır. Çünkü kızmak, çaresizliğin ifadesidir. Kibir za'fı, kızmak da çaresizliği örten örtülerdir.

Şöyle denilmiştir: "Tartışan insanın vakar ve mürüvveti düşer; yalan söyleyen insanın inandırıcılığı gider; ahlâkı kötü olanın da zararı önce kendine olur."

Müslim İbni Yesar'a, "Niçin kimseyle aran açık değildir?" diye sormuşlar. Kendisi şu cevabı vermiştir: "Çünkü mal için kimseyle kavga etmiyor, fikir için de kimseyle tartışmıyorum."

Nehyedilen ve dolayısıyla sakınılması gereken tartışmanın özellikleri şunlardır:

1- Kızmak;

2- Karşı tarafı dinlememek;

3- Kendi haksızlığını (veya yanlışlığını) kabul etmemek;

4- Karşı tarafın haklılığını kabul ve tasdik etmemek;

5- Hakkın (veya doğrunun) ortaya

çıkmasını değil, kendi fikrinin doğru çıkmasını istemek. İmam Şafiî (ra) ilmî tartışmalarıyla tanınır. Fakat o hep şunu söylerdi: "Maksadım hakkın ortaya çıkmasıdır. Onu benim veya rakibimin ortaya çıkarması benim için önemli değildir."

6- Haksız ve yanlış olduğunu bile bile sözü uzatıp durmak;

7- Kırıcı söz ve üslup kullanmak;

8- Kibir ve üstünlük taslamak;

9- Fikir tartışmasını sonunda şahsiyet ve haysiyet kavgasına dökmek;

10- Karşı tarafın yenilmesine üzülmemek;

11- Dargın ayrılmak.

Bu şekilde tartışmak câiz değildir. Çünkü kendisiyle tartışılan kimse müslüman ise, müslümanlar dinin temel esaslarında anlaşmış vaziyettedirler. Bu sebeple, onların tartışmaları ancak ayrıntılarda olur. Ayrıntılarda ise ictihad etmek câizdir. ictihad etmek ise, ister istemez farklı görüşlerin ortaya çıkmasına yol açar. Onun için bu görüşlerin bir kısmı yanlış bile olsa, onlara

karşı yumuşak ve geniş olmak lâzımdır.

ALLAH Rasûlü'ne nisbet edilen bir sözde şöyle denilmiştir: "ALLAH o insana merhamet etsin ki, ehl-i kıbleye karşı dilini en yapıcı şekilde kullanır."

Kendisiyle tartışılan kimse münafık veya kökten inançsız bir kimse ise, buna sevgi göstermek câiz olmadığı gibi, kendisiyle tartışırken kızmak ve hırçınlık göstermek de câiz değildir. Çünkü ALLAH Teâlâ, "Onlarla en güzel şekilde tartış." (Nahl, 125) buyurmuştur. En güzel şekilde tartışmak ise, karşı tarafı ikna etmeye çalışmaktır. İkna etmek ise kızmak ve kabalık etmekle değil, delil getirmek ve inandırıcı olmakla olur.

Hak ve haksızlıkla ilgisi bulunmayan, zararsız ve kişisel yanlışlar için tartışmak hiç bir suretle câiz değildir. Bu türlü yanlışları tartışmak, kendini göstermek niyetine matuf riyakârca bir davranıştır. Riyanın karıştığı hiçbir amel de makbul değildir. Böyle bir durumda, eğer yanlışın

sahibi uyarılmaktan hoşlanırsa, gizlice uyarılması tavsiye edilir. Fakat kendisi bundan hoşlanmaz ve hatta tepki gösterirse, ona dokunmamak en iyisidir. Çünkü hem bir kimseyi bir yanlıştan kurtarmak, hem de karşılığında husumet ve soğukluk kazanmak hikmetli bir davranış değildir.

Ömer (ra) şöyle demiştir: "İlmi üç şey için öğrenme, üç şeyden dolayı da terk etme. Onu tartışmak, kibirlenmek, riya ve gösteriş yapmak için öğrenme. Onu önemsememekten, cehalete razı olmaktan ve utanmaktan dolayı da terk etme."

Nehyedilen tartışmanın temelinde biri nefsanî, diğeri hayvanî olan iki his vardır. Birinci his üstünlük taslama hissi, ikincisi ise karşısındakini ezme hissidir. Bu hislere mağlup olan bir kimse, tartışma çıkararak kendi kendisini tatmin etmeye çalışır.

5. Âfet: Husumet ve Kavga Etmektir

Müslümanlarla husumet ve kavga, etmek de zem ve menedilmiştir. ALLAH Rasûlü (as) şöyle

buyurmuştur: "ALLAH Teâlâ'nın en çok buğzettiği kimse, husumette inat ve ısrar eden kimsedir." (Buharî), "Haklı olduğunu bilmediği bir meselede husumet ve kavga eden bir kimse, ALLAH Teâlâ'nın gazabı altındadır." (İbnu Ebid-Dünya) Husumetin kötülüğü hakkında şunlar söylenmiştir:

"- Husumet ve kavgadan sakın. Çünkü husumet ve kavga dini (dindarlığı) mahveder."

"- Günahlardan korkan bir kimse, onlara yol açan husumet ve kavgadan uzak durur."

"- Husumet ve kavga etmek kadar din (dindarlık) giderici, mürüvvet düşürücü, tat kaçırıcı, moral ve huzur bozucu bir şey yoktur."

Eğer desen ki, insanın bir hakkı elinden alınmak istenirse, onu savunmak ve korumak için husumet ve kavga etmesi gerekebilir. Bu durumda husumet ve kavga neden kötü olsun?

Bil ki, kötü olan husumet ve kavga haksız, bilgisiz, gereksiz ve ölçüsüz yapılanıdır. Çünkü haksız iken husumet yapmak zulümdür. Bilgisiz husumet, hak olup olmadığını bilmeden veya

buna aldırmadan kavga etmeye kalkışmaktır. Bu da haksız husumet gibidir. Gereksiz olan husumet, hak ve hukuku barışçı ve yumuşak bir yolla tahsil etmek mümkünken sertlik göstermektir. Bu da bir tür haksızlıktır. Ölçüsüz husumet ise, husumet ederken sözde ve fiilde meşru olan sınırları aşmaktır. Örneğin bir insana "ahmak!" demek yeterli iken, ona "eşek!" demek haddi aşmak ve günaha girmektir. Bunun gibi, onu itmek yeterli iken, ona tokat atmak tecavüz ve zulümdür. Bazı kimseler de, bir hakkı bahane ederek kavgaya girişirler. Maksatları ise bu vesile ile hoşlanmadıkları kimseleri ezmek ve onlara zarar vermektir. Bunlar hem nehyedilen husumeti yaparlar, hem de hakkı buna perde ve paravan yaparlar.

(Bu tıpkı, dini siyasete âlet etmek gibidir. Çünkü bunu yapan da din kavgası yaptığı vehmini verir. Halbuki maksadı bu vesile ile bir yerlere gelmektir.)

Zulme uğramış bir kimse ise, hakkını

kurtarmak için başka bir yol bulamazsa, zaruret miktarı husumet ve kavga edebilir. Ve bu durumda husumetin bütün günahı buna sebep olana ait olur. Ancak buna rağmen, husumet ve kavgaya girmemek evlâdır. Çünkü mecburiyetten de olsa kavgaya girince, sözlü ve fiilî taşkınlıktan ve ölçüyü aşmaktan sakınmak zordur. Hatta bazen kızgınlık o kadar artar ki, davanın aslı unutulur ve hasmı ezmek yegâne maksat hâline gelir. Böyle olunca da haklı başlayan bir kavga haksız bir şekilde sonuçlanır.

Husumet, mahkemede dava açmak şeklinde ise, bunun verdiği huzursuzluk daha uzun sürer ve bu süre içinde hasımlar birbirine karşı zehir gibi kin ve intikam hisleriyle dolarlar. Diyanetin ve vicdanın mağlup olduğu bu gergin dönemde sahte delil uydurma, yalan şahit tutma, iftira etme gibi ciddî günahlar da işlenir.

Husumet fitne kapısıdır. O kapıdan giren bir kimse, din ve dünyasına ait ciddî şeyler kaybeder. Bundan dolayı ALLAH Teâlâ, beğendiği

kullarının vasıflarını zikrederken "Câhil kimseler onlarla dalaşmak istedikleri zaman, 'Bizden selâm!' derler." (Furkan, 63) buyurmuştur. ALLAH Rasûlü (sa) da şöyle buyurmuştur: "Biriniz oruçlu iken, onunla dalaşmak isteyen olursa, 'Ben oruçluyum, ben oruçluyum!' diyerek onu başından defetsin."

Kızgınlığın arttığı husumette yumuşak, tatlı ve okşayıcı bir üslupla konuşmak terk edilir. Halbuki böyle konuşmak emredilmiştir. ALLAH Teâlâ, "İnsanlara güzel söz söyleyin." (Bakara, 83) buyurmuştur.

ALLAH Rasûlü (as) da şunları söylemiştir: "Güzel söz sadakadır." (Müslim), "Verebileceğiniz bir yarım hurma ile de olsa kendiniz cehennem ateşinden kurtarın. Bunu da bulamazsanız, bir güzel söz söyleyin." (Müttefekun aleyh), "Cennette içi dışında, dışı içinde görünen şeffaf köşkler vardır. ALLAH Teâlâ onları yemek yediren ve yumuşak konuşan kimseler için hazırlamıştır." (Tirmizî)

Kavgada ve davada karşılıklı olarak söylenen kırıcı sözler, kalplerde kolayca silinmeyen izler bırakır. Bir şâir şöyle demiştir:

Okların açtığı yaralar kapanabilir
Dilin açtığı yaralar ise hiç kapanmaz.

Bu suretle kalplerinde yara açılan müminler artık bir birlerini sevmez ve birbirlerinin iyiliğini istemezler. Bu da onların imanlarına zarar verir. Çünkü ALLAH Rasûlü (as) şöyle buyurmuştur: "Siz birbirinizi sevmedikçe iman etmiş olmazsınız.", "Biriniz kendisi için istediği iyiliği din kardeşi için de istemedikçe iman etmiş olmaz."

Kötü sözlerin kalplerde açtığı yarayı yine ancak güzel sözler tedavi edebilir. Hz. Ömer (ra) şöyle demiştir: "Şeytana uyma olayı olmazsa iyilik yapmak kolay bir iştir. O, güler yüz göstermek ve yumuşak söz söylemektir."

Hakimlerden birisi şöyle demiştir: "ALLAH Teâlâ’nın kızgınlığına sebep olmadıkça, karşınızdaki insanı memnun etmek için

söyleyebileceğiniz en güzel sözleri söylemekten çekinmeyin."

ALLAH Rasûlü (as) şöyle buyurmuştur: "ALLAH Teâlâ, yumuşak sözlerle verdiği şeyi sert sözlerle vermez.", "Tatlı söz yılanı deliğinden çıkarır." denilmiştir.

6. Âfet: Sözü Süslemektir

Sözü mânayı bozacak veya anlaşılmaz hâle getirecek derecede edebî sanatlarla süslemek, mukaddimeler yapmak, hüner göstermeye çalışmak doğru değildir. Çünkü sözde esas olan doğru ve kolay anlaşılması ve tabiî bir üslupla ifade edilmesidir. Sözün süslemesine fazla ağırlık verilmesi hâlinde mânanın bundan zarar görmesi kaçınılmazdır. Ve bu hâl, kabiliyetin tabiî bir tezahürü değil de, kendini zorlamanın sonucu ise daha da çirkin ve münasebetsizdir. Buna tekellüf denir.

Tekellüf, insanın kendini gerekli olmayan bir işe zorlaması demektir. ALLAH Teâlâ, Peygamberimize şunu söylemesini emretmiştir:

"Ben tekellüf edenlerden değilim." (Sâd, 86) Peygamberimiz de kendi ifadesiyle, "Ben ve ümmetimin muttaki kısmı tekellüften uzağız." demiştir. Bundan dolayı, kendisi konuşurken sözünü süslemek için bir çaba göstermezdi. İçinden geldiği veya kendisine ilham edildiği gibi konuşurdu. Şiir gibi zorlu bir çaba ile yazılmış sözleri de bozar, düz ve mânası kolay anlaşılır bir hâle getirirdi. Sözleri kısaydı. İletmek istediği mânaları iki üç cümle içine sıkıştırırdı. "Bana sözlerin özleri ve çok manalı olanları verilmiştir." derdi. Yanında konuşan hatip'leri de sözü gereksiz mukaddimelerle uzatmamak ve mânayı gizleyecek veya değiştirecek sanatlardan kaçınmak konusunda uyarırdı.

Cuma hutbesini okuyanlar için de şöyle buyurmuştur: "Hutbeyi kısa okumak ve namazı uzatmak hatîb'in fakîh (din âlimi) olmasındandır."

"Sözün en iyisi hemen maksada geçen ve onu tam olarak yansıtan sözdür." denilmiştir.

Ancak bu, hiç sanat kullanmamak, fesahat

ve belagate önem vermemek demek değildir. Çünkü, Kur'ân-ı Kerim'in en öndeki meziyeti ve mucizesi onun erişilmez derecede üstün olan fesahat ve belâgatidir. Ayrıca, ALLAH Teâlâ, kendi kendisini tanıtırken, "O insanı yaratan, insana okuma kabiliyeti veren ve insana beyan öğretendir." (Rahman, 1-3) buyurmuştur.

Beyan, mâna ve maksadı açık ve net bir şekilde ifade edebilmektir. Buna göre, mâna ve maksadın daha iyi ifade edilmesine yardımcı olan sanat ve belâgat iyidir. Onun için, sözü süslemenin âfet sayılması, söz ve ifadenin kalitesiz, sanatsız, kuru ve donuk olması gerektiği anlamında değildir. Nitekim, ALLAH Rasûlü (as), kendisinin Arapların en fasihi olduğunu söylemiş ve bununla bir anlamda övünmüştür.

(ALLAH Rasûlü (as), bunu söylemekle bir taraftan fesahati teşvik etmiş, bir taraftan da ileride kendi sözlerinin tanınması için bir ölçü vermiştir. Buna göre, fesahat ve belagati eksik olan hadisler onun kendi ifadeleri değildirler.

Bunlar ya uydurulmuşlardır veya lafızları değiştirilmiştir.)

Kendisi fasih olunca da, fesahat onun sünnetlerinden olmuş olur. (Hanefîler bu türlü sünnetlere "sünnettüz-zevâid" demişlerdir.) O hâlde kötü olan, tıpkı makyaj yaparken yüzünü boya küpü hâline getirmek gibi sözü sanatlarla aşırı şekilde süslemek ve şişirmektir. Çünkü bu yapılırsa, lafız ve edâ şekli esas maksat hâline gelir, mâna ise ikinci plana düşer. Halbuki konuşmaktan ve söz söylemekten maksat mânadır. Lafız öne çıkarılınca, muhatap da mâna ve maksadın ne olduğunu anlamakta zorlanır, bazen de bunu hiç anlamaz.

Sözü mukaddime ve önsözlerle lüzumundan fazla uzatmak da, hem zaman israfıdır, hem de dikkatin dağılmasına sebeptir.

(Her konuşmanın başında Besmele çekmek, ALLAH Teâlâ'ya hamd etmek ve salavat okumak ise sünnettir.)

Konuşurken mekruh olan diğer bir husus

da, harf ve kelimeleri mahreçlerinden çıkarmak için gayr-i tabiî bir şekilde dudak, dil, ağız ve gırtlağı zorlamak ve acayip sesler çıkarmaktır. Bu mekruh olduğu için, Kur'ân'ı da tecvidle okurken ağır kalkale yapmaktan ve mahreçleri zorlamaktan sakınmak lâzımdır.

Kısacası; kalıcı bir metin yazarken veya kültür seviyesi yüksek olan kimselere yönelik bir hitabette bulunurken kendini zorlamamak, tesannu' ve tekellüf yapmamak şartıyla sözün kalitesine özen göstermekte sakınca yoktur ve hatta bu, ALLAH Rasûlü'nün, "Bir şey yaptığınız zaman onu muhkem yapınız." emir ve tavsiyesine de uygundur. Ancak, tabiî ortamlardaki konuşmalarda bilgiçlik taslamak ve hüner sahibi olduğunu göstermek için sözü teşbih, istiâre, seci' gibi sanatlarla ağırlaştırmak doğru değildir. Bu her şeyden evvel riyadır. Riya ise hangi işe karışırsa onu çirkinleştirir ve değerden düşürür.

(Seci', cümlelerin durak yerlerindeki kelimelerin birbirine benzemesidir. Eskiden

kâhinler seci'li konuşurlardı. ALLAH Rasûlü (as), bunlara benzememek için sözünde seci' yapmaktan kaçınırdı. Ancak seci' tekellüf ve özenti sonucu olmazsa, sözde bulunmasında bir sakınca yoktur. Nitekim, Kur'ân-ı Kerim'in üslubu da bir seci' üslubudur.)

7. Âfet: Fuhuş Konuşmak ve Sövmektir

Fuhuş konuşmak, cinsiyetle ilgili mahrem ve ayıp şeyleri konuşmak veya bunlarla sövmektir. Buna ağız bozmak da denir. Fuhuş konuşmanın iki sebebi vardır. Birincisi, fâsık kimselerle sohbet ve ülfet etmektir. Çünkü fâsıklar sıkça fuhuş konuşurlar, ayıp kelimeleri söylerler ve sövüp sayarlar. Dinlemek yoluyla bu pis huy onlardan temiz insana da bulaşır, ikincisi ise, kişinin ruh ve karakterinin bozukluğu ve cıvıklığıdır. Ancak irade göstermek ve gerekli önlemleri almak suretiyle bu kötü huydan kurtulmak mümkündür.

ALLAH Rasûlü (as) şunları söylemiştir: "Fuhuş konuşmaktan sakının. Çünkü ALLAH Teâlâ sözde ve fiilde fuhuş yapanları (ayıp olan bir işi

konuşan ve yapan kimseleri sevmez." (Nesaî/ El-Kübra, İbnu Hibbân, Hâkim), "Fuhuş konuşmak ve fuhuş yapmak (ayıp olan şeyleri konuşmak ve yapmak), İslâm’da yeri olmayan çirkinliklerdir." (Ahmed), "Mümin kimse ayıpları söyleyen, lanet eden, fuhuş konuşan kimse değildir." (Tirmizî), "Cennet fuhuş konuşan ve fuhuş yapan (ayıp şeyleri konuşup yapan) kimselere haramdır." (İbnu Ebid-Dünya), "Cehenneme atılan fuhuş konuşmacılarının ağızlarından cehennem ehlini bile iğrendiren pis kanlar ve irinler akar." (İbnu Ebid-Dünya), "Ağız bozukluğu ve ayıp şeyleri konuşmak münafıklık huylarındandır." (Tirmizî)

İbrahim İbni Meysere şöyle demiştir: "Duyduğumuza göre, fuhuş konuşan ve ayıp hareketleri yapan kimseler, kıyâmet gününde köpek suretinde haşredilirler."

Ahnef İbni Kays şöyle demiştir: "Size en kötü hastalıkları söyleyeyim mi? Bunlar ağız bozukluğu ve ahlâk kötülüğüdür."

ÂbdULLAH İbni Abbas (ra) şöyle demiştir:

"Hayâ, kerem ve affı ALLAH Teâlâ'dan öğrenin. O, hayasından dolayı cinsî ilişkiyi kadına dokunmak, abdest bozmayı da araziden gelmek lâfızlarıyla ifade etmiştir. Onun için, mümin bir kimse, gizli tutulan ve utanılan şeyleri keyf ve zevk için ağzına almaktan kaçınmalı, mecburiyet hâsıl olduğunda da kinaye (kapalı) lafızlar kullanmalıdır. Bir erkek ile konuşurken onun eşi için, "Çocuklarınızın annesi" denilmesi de yerleşmiş güzel âdetlerdendir. Erkeğin eşi için, "çocukların annesi", kadının eşi için "çocukların babası" gibi ifadeler kullanmaları da böyledir. Hayâ ve edepten hiçbir zaman zarar gelmez.

(Zamanımızda bir çok ayıpların üzerindeki örtüler atılırken, bazı şeyler üzerindeki nezaket örtüsü gösteriş kabilinden de olsa korunmaktadır. Bu cümleden olarak, kör, sağır gibi sakatlar için "görme özürlüsü", "beyaz bastonlu", "işitme özürlüsü" gibi hoş kinayeler kullanılmaktadır. Çünkü insanların söylenmesinden hoşlanmadıkları ve duydukları zaman üzüldükleri veya kızdıkları

isim ve sıfatları açıkça kullanmak fuhuş, kabalık ve nezaketsizliktir. İslâm'ın ilk dönemlerinde körlere "gören", sakatlara da "sağlam" isimleri kullanılmıştır. Bu isimlerin kullanılmasında daha büyük bir nezaket mevcuttur.)

Sövmek de ya fuhuş ya da hakaret sözleriyle olur. Bu yüzden İslâm dini sövmeyi de haram etmiştir. ALLAH Rasûlü (as) şöyle buyurmuştur: "Müslümana sövmek fısk (fâsıklık), onunla savaşmak ise küfürdür." (Müttefekun aleyh) Bir bedevî, "Ya RasûlULLAH ! Bana bir tavsiyede bulun." dedi. ALLAH Rasûlü (as) ona şunu söyledi: "ALLAH Teâlâ'ya karşı takva gözet (O'ndan kork ve emirlerine muhalefet etmekten sakın), başkası senin ayıplarını söylese bile sen onun ayıplarını söyleme, günahı onun üzerinde bırak ve kimseye (bir rivAyette de, hiçbir şeye) sövme." (Ahmed)

Sövmek, beddua etmek şeklinde veya fuhuş taşımayan sözlerle olursa, ona karşılık verilebilir. Ancak bu durumda da misli ile

mukabele miktarının aşılmaması lâzımdır. Bu sebeple, örneğin birisi, "ALLAH senin belânı versin!" veya, "Ahmak!" dediği zaman, "ALLAH senin sülâlenin belâsını versin." veya, "Ahmak oğlu ahmak!" demek câiz değildir.

ALLAH Rasûlü (as) şöyle buyurmuştur: "Mazlum olan, misli ile mukabeleyi aşmadığı sürece onun sövmesinin vebali de sövmeyi başlatanın üzerindedir." (Müslim)

Ölülere sövmek, ne şekilde olursa olsun, nehyedilmiştir. Bazı müslümanlar, Bedir savaşında öldürülen Ebu Cehil gibi kâfirlere sövmek isteyince, ALLAH Rasûlü (as) onları bundan nehyetmiştir. Onun için, Ehl-i Sünnet akidesinde tarihte geçmiş zâlim ve kâfirlere küfretmek ve sövmek yoktur.

Hatta şöyle bir menkıbe anlatılmıştır: iblis bir zata görünmüş ve ona, "Hayret ediyorum, bana çok kızdığın hâlde hiç beddua etmiyorsun." demiş. Bu zat, "Sen bedduayı haketmişsin. Fakat sana beddua ederek dilimi müstahak olmayanlara

da beddua etmeye alıştırmak istemiyorum." demiştir.

Bir şeye sebep olmak o şeyi yapmak gibidir. Hayır işlerinde de, günah işlerinde de bu böyledir. Onun için, ALLAH Teâlâ müşriklerin putlarına sövmeyi nehyetmiştir. Çünkü onlar da buna karşılık ALLAH Teâlâ'ya sövebilirler. Bu konudaki âyet şöyledir: "Onların ALLAH dışında taptıkları şeylere sövmeyin, sonra onlar da taşkınlıkla ve bilgisizce ALLAH'a söverler." (En'âm, 108)

ALLAH Rasûlü (as) da şöyle buyurmuştur: "Kendi anne ve babasına söven melundur." Ashâb, "Kimse kendi anne ve babasına söver mi?" diye sorunca da şöyle demiştir: "O birisinin anne ve babasına söver; bunun üzerine sövülen de bilmukabele onun anne ve babasına söver." (Müttefekun aleyh)

Sövme bir şeytan dürtmesi olduğu için, o insanlara bunun en ağırını yaptırmaya çalışır. En ağırı ise, din ve mukaddesata sövmektir. Çünkü

bu sövmek yalnızca günah değil, aynı zamanda en şiddetli bir küfürdür.

8. Âfet: Lanet Etmektir

Lanet etmek, lanet edilen şeyin ALLAH Teâlâ'nın rahmetinden, hayır ve bereketten mahrum kalmasını dilemektir. Bu sebeple ne insan, ne hayvan, ne de cansız şeylere beddua etmek câiz değildir.

ALLAH Rasûlü (as), mümini tarif ederken, "O, lanet edici değildir." buyurmuş(Geçti) ve şunu söylemiştir: "ALLAH sana (veya, ona) lanet etsin. ALLAH'ın gazabına uğrayasın (veya, uğrasın). Yerin (veya, yeri) cehennem olsun! şeklinde beddua etmeyin." (Tirmizî)

Ebud-Derdâ (ra) şöyle demiştir: "Bir kimse yere lanet ettiği zaman, yer, "Hangimiz kendisine karşı isyankâr ise ALLAH ona lanet etsin." diye karşılık verir.

Enes (ra) şunu söylemiştir: "Bir yolculukta bir adam, binmekte olduğu deveye kızıp lanet etti. ALLAH Rasûlü (as) ona, 'Lanet edilmiş bir

deve üstünde bizimle gelme.’ diyerek adamı topluluktan ayırdı." (İbnu Ebid-Dünya)

Lanet hiçbir zaman sevap getiren bir hareket olmamakla birlikte, üç şekilde câizdir.

Birincisi, genel vasıflarıyla kâfir, zâlim ve fâsıklara lanet etmek ve meselâ, "ALLAH kâfirlere veya zâlimlere lanet etsin" demektir. ALLAH Teâlâ, Kur'ân-ı Kerim'de bu insanlara bu şekilde lanet etmiştir.

İkincisi, küfür üzerinde öldüğü nasslarla sabit olan belli şahıslara lanet etmektir. Firavun ve (artık rahatsızlık duyacak akrabası kalmayan) Ebu Cehil gibi kâfirlere lanet etmek bu kabildendir. Çünkü bunların küfür üzerinde öldükleri Kur’ân ve hadisle sabittir.

Üçüncüsü, küfür üzerinde öleceği bilinen belli şahıslara lanet etmektir. Bunu da ancak vahye mazhar olan peygamber bilir. Onun için, Peygamberimiz, bazı şahıslara lanet etmiştir ve bu şahıslar daha sonra küfür üzerinde ölmüşlerdir. O, bunların dışında kimseye lanet etmemiş ve, "Ben

lanet için değil, rahmet için gönderildim." demiştir. Ancak Bi'r-i Mauna denilen yerde seçkin ashâbtan yetmiş kişi hile ile tuzağa düşürülüp hunharca öldürülmüştü. Bu büyük katl-i am bütün ashâb gibi, ALLAH Rasûlü'nü da derinden sarsmış ve üzmüştü. Bu sebeple, onların katillerine (bunlar Riil, Zekvân ve Lihyân kabileleriydi) bir ay boyunca sabah namazı kunut'unda lanet etmiştir. Fakat sonunda ALLAH Teâlâ'dan şu uyarıyı almış ve bundan vazgeçmiştir:

"Bu iş (lanet okumak veya suçluları cezalandırmak) senin işin değildir. ALLAH isterse onlara tevbe nasip eder, isterse onları cezalandırır. Çünkü onlar zulmetmişlerdir." (Al-i İmrân, 128)

Bu Ayet, küfür üzerinde öleceği bilinmeyen kimselere lanet etmenin câiz olmadığını ortaya koymuştur. Çünkü bir kimseye lanet etmek, onun iman etmekten, hidAyet bulmaktan, rahmet ve affa uğramaktan mahrum kalmasını dilemektir. Halbuki müminin görevi insanları iman ve hidAyete davet etmek, rahmet

ve af bulmalarına vesile olmaya çalışmaktır.

Bir kimsenin melun olduğunu söylemek ise, ALLAH Teâlâ adına bilmeden konuşmaktır. Çünkü ALLAH Teâlâ'nın o kimseye lanet ettiğini bilmek mümkün değildir. ALLAH Teâlâ adına bilmeden konuşmak ise, ALLAH Teâlâ'ya iftira etmektir. Bu da en büyük günahlardandır.

Lanete uğrayan ilk varlık iblis'tir. ALLAH Teâlâ ona lanet etmiş ve onu ebediyyen hidAyet ve rahmetten mahrum etmiştir. Bu sebeple o, insanların birbirlerine lanet etmelerinden hoşlanır ve kendisinin düştüğü duruma düşmelerine sevinir.

ALLAH Rasûlü döneminde bir adam birkaç kere içki içmiş ve kendisine içki cezası tatbik edilmişti. Bir kere daha içip cezalandırılınca ashaptan birisi ona, "ALLAH sana lanet etsin! Ne kadar arsız adamsın!" dedi. ALLAH Rasûlü (as) bu sahabiyi lanet etmekten nehyetti ve "Bununla şeytanı sevindirme!" buyurdu. (Buharî)

(Not: ALLAH Rasûlü (as), bu sözüyle şu

hususları da bildirmek istemiştir. Birincisi şudur: Şer'î cezalan ALLAH tayin etmiştir. Onun için, kimsenin kendi tarafından bunlara bir şey ilâve etme hakkı yoktur. İkincisi şudur: "Şeriatın kestiği parmak acımaz." Fakat, kişilerin kişisel müdahalesi suçlunun kalbinde kin ve kızgınlık hâline gelir. Üçüncüsü de şudur: Haksız müdahale inat ve ısrara sebep olur.)

Kur'ân'ın açık nassıyla iblis ALLAH Teâlâ'nın lanetine uğramış olduğu hâlde, ona bile lanet etmek emredilmemiştir. Bu sebeple, küfür üzerinde ölüp ölmedikleri belli olmayan bazı tarihî şahsiyetlere lanet etmenin gerekli olduğunu zannetmek fâsit bir zandır. Eğer denilse ki, Yezid, Hz. Huseyn'i katletmiş veya katledilmesini istemiştir. Bu duruma göre ona lanet etmek câiz değil midir? Biz (İmam Gazali) de deriz ki, Yezid'in Hz. Huseyn'i katlettiği veya katlini istediği sabit olmamıştır. Onun için, Yezid'e yalnız lanet etmek değil, bu fiili isnat etmek de câiz değildir. Çünkü delil bulunmadan bir müslümana küfür veya fısk

nisbet edilmez. ALLAH Rasûlü (as) şöyle buyurmuştur: "Bir kimse bir kimseye küfür veya fısk nisbet ederse, eğer dediği doğru ise doğrudur, fakat dediği doğru değilse, kendisi kâfir veya fâsık olur." (Buharî)

Üstelik, ALLAH Rasûlü (as) şu tavsiyelerde bulunmuştur: "Ölülere sövmeyin. Çünkü onlar neye müstahak olmuşlarsa onu bulmuşlardır." (Buharî), "Kâfir bile olsalar, ölülere sövmeyin. Çünkü onların akrabaları bundan eziyet duyarlar." (Tirmizî), "Ölülerinizin iyiliklerini açıklayın, kötülüklerini gizleyin." (Ebu Dâvûd, Tirmizî), "Ölülerinizi hayırla anın." (Nesaî), "Ashabıma sövmeyin. Siz Uhud dağı kadar hayır yapsanız, onlardan birinin bir avuçluk hayrına ulaşamazsınız." (Müttefekun aleyh), "Ashabım konusunda ALLAH'tan korkun ve benden sonra onları eleştiri hedefi hâline getirmeyin. Kim onları severse beni sevdiği için sever ve kim onlara buğz ederse bana buğz ettiği için buğz eder. Onlara eziyet veren bana eziyet vermiş olur. Bana eziyet

veren ALLAH'a eziyet vermiş olur. ALLAH'a eziyet vereni de ALLAH yakaladı yakalar." (Tirmizî, İbnu Hibbân)

Eğer denilse ki, Yezid ismi belirtilmeksizin "Huseyn'i katleden veya katlini emreden kim ise, ALLAH ona lanet etsin!" demek câiz değil midir? Biz (İmam Gazali) de deriz ki, bu söz de bu şekilde câiz değildir. Câiz olan söz şudur: "Huseyn'i katleden veya katlini emreden kimse, tevbe etmeden ölmüşse ALLAH ona lanet etsin!" Çünkü bu kimsenin tevbe etmiş olması mümkündür.

Nitekim, ALLAH Rasûlü'nün amcası Hz. Hamza'yı katleden Vahşi adındaki şahıs da daha sonra müslüman olmuş ve tevbe etmiştir. Bu sebeple, ona da lanet etmek câiz değildir.

(Uzak geçmişteki olaylar hakkında kesin bilgi edinmek zordur. Çünkü bunlarla ilgili rivAyetler birbirini nakzeden çelişkilerle doludurlar. Onun için, tarihin karanlığında kalmış bazı kimselere lanet etmek değil, kötü demek bile doğru değildir. Doğru olan, bunları ALLAH'ın

hüküm ve adâletine bırakmaktır. Meşhur mülakatta Firavun Musa (as)’a, "Önceki nesillerin durumu nedir?" diye sormuş, Musa (as), "Onlar hakkındaki bilgi RABBİMin yanında ve O'nun kitabındadır. RABBİM şaşırmaz ve unutmaz." diye cevap vermiştir. (Tâhâ, 51, 52) ALLAH Teâlâ, genel olarak geçmişlerle ilgili olarak bize şunu söylemiştir: "Onlar geçmiş bir topluluktur. Onların amelleri onlara, sizin amelleriniz sizedir. Siz onların amellerinden sorumlu değilsiniz.") (Bakara, 134)

Geçmiş müslümanlarla ilgili olarak da şu dersi vermiştir: "Daha sonra gelenler şöyle duâ ederler: 'RABBİMİZ! Bize ve bizden önce iman ile geçmiş kardeşlerimize mağfiret et. RABBİMİZ! İman edenlere karşı kalbimizde kin bırakma. Sen şefkatli ve merhametlisin." (Haşr, 10)

(Not: Bu mevzuu konuşur veya yazarken Şiileri hatırlamamak mümkün değildir. Çünkü Şiiler geçmiş müslümanlara ve en başta da ALLAH Rasûlü’nün mübarek ashâbına karşı haddinden

fazla olumsuz bir tavır içindedirler. Bunlar Hz. Ali ve ailesi dışındaki ashâbın hemen hemen hepsini ve onlardan sonra gelen diğer Sünnî müslümanları küfür ve mürtedlikle itham eder ve onlara karşı şiddetli bir kin ve düşmanlık beslerler. Hz. Hüseyin'in katillerine karşı düşmanlıkları da din ve akıl ölçülerinin dışındadır. Dinî bir renk verilmeye çalışılan bu menfi tavır, başta siyasî bir tavır olarak ortaya çıkmıştır. Sünnî müslümanlığın devlet olduğu dönemlerde yönetime karşı olan bir takım insanlar bu tavrı bir muhalefet stratejisi olarak benimsemiş, bir dal gibi ona tutunmuş ve onun gölgesinde varlık göstermeye çalışmışlardır. Fakat yeni dönemde Şiiler bağımsız ve büyük bir devlete sahip olmuşlardır. Bu sebeple, artık bir muhalefet stratejisi olarak kendilerine intikal eden eski tutum ve husumetleri bırakmaları ve İslâm'ı kin ve his üzerine değil, din ve akıl üzerine bina etmeleri lâzımdır. Bunun zamanı gelmiştir. Şiilerden bu hayırlı fırsatı iyi kullanmaları beklenir.)

Bir adam ALLAH Rasûlü'ne, "Bana

tavsiyede bulun." dedi. ALLAH Rasûlü (as) ona, "Sana lanet edici olmamayı tavsiye ederim." dedi. (Ahmed, Taberanî)

ÂbdULLAH İbni Ömer (ra) şöyle demiştir: "ALLAH Teâlâ’nın en çok buğzettiği kimse, müminlerde kusur arayan ve lanet edici olandır."

ÂbdULLAH İbni Avn (ra) şöyle demiştir: "Ben dilimi çalıştırınca 'lâ ilâhe illALLAH' da diyebilirim, 'ALLAH falana lanet etsin' de diyebilirim. Fakat birincisini söylemek, kıyâmet gününde beni daha çok sevindirecektir."

9. Âfet: Şiir Söylemektir

Şiiri nağme ile söyleyip dinlemenin hükmünü daha önce zikrettik. Nağmesiz olarak şiir söylemenin hükmü ise, onun konusuna göre değişir.

ALLAH Rasûlü (as), konusu iyilik olan şiirler için, "Şiirin bir çeşidi hikmettir." (Geçti) derken; konusu kötülük ve ahlâksızlık olan şiirler için de, "Birinizin içi irinle dolsa şiirle dolmasından daha hayırlıdır." (Müslim) demiştir.

Cahiliyet devrindeki şiirlerin büyük çoğunluğu düşmanlığı kışkırtmak, edepsizliği tasvir etmek ve günahlara teşvik etmek şeklindeydi. Onun için, İslâmiyet o dönemde şiire karşı olumsuz bir tavır almıştır. Bu yüzden ALLAH Rasûlü (as), mânasını doğru bulduğu bir şiiri bile okurken onu bozar ve nesir hâline getirirdi.

Kur'ân-ı Kerim bu olumsuz tavrın sebebini şöyle açıklamıştır: "Şâirlere sapık kişiler uyarlar. Görmez misin, bunlar her vadide dolaşırlar ve bunlar yapmadıkları şeyleri (yani, uydurma, hayâlî ve yalan şeyleri) söylerler?" Bu âyetin ifadesine göre, şâirler sapık kimselerin hoşuna giden şeyler söylerler, sınır tanımadan her yere dillerini uzatırlar ve gerçek olmayan şeyler söylerler. Müşrik ve münafıklardan oluşan bu şâirler, ALLAH Rasûlü'ne, onun ashâbına ve İslâm dinine saldırıyor ve edebiyatın sihir gücüyle kitleleri aldatıp imandan uzaklaştırmaya çalışıyorlardı. Bu durum karşısında ALLAH Teâlâ, müdâfaa-i nefs etmek ve düşmana kendi silahıyla mukabele

etmek için müslümanlara da şiir söyleme iznini vermiş ve geçen âyetin devamında bunu şöyle bildirmiştir: "Ancak iman edip sâlih amel işleyen, ALLAH'ı çokça zikreden ve saldırmaya karşı kendilerini savunanlar bu hükmün dışındadırlar. Zâlimler nasıl bir akıbete uğradıklarını yakında göreceklerdir." (Şuarâ, 224-227) Bunun üzerine şiir kabiliyeti olan sahâbiler de onlara mukabele etmeye başlamış ve onların küfür ve dalâletlerini ayıplayıp onları susturmaya çalışmışlardır.

Bu sahabilerin en meşhuru Hassan İbni Sabit'tir. Bu zat, cahiliyet döneminde de hatırı sayılan bir şâirdi. Müslüman olunca, ALLAH Rasûlü (as), ona, "Müşriklere söv (hicvet), Cebrail de seninle beraberdir." demiştir. (Müttefekun aleyh) Geçen âyette de işaret edildiği gibi, şiir genellikle hayâle dayanır. Onun malzemesi hayâlî şeylerdir. Halbuki insanın gerçekçi olması lâzımdır. Kaldı ki İslâm'ın getirdiği gerçekler, şâirlerin uydurdukları hayâllerden çok daha güzeldirler.

Şiirde abartma da vardır. Abartma ise bir

çeşit yalandır. Ancak şiirdeki abartma yanıltıcı ve hepten uydurma olmadığı takdirde, müsamaha ile karşılanır. Örneğin bir şâir, övdüğü bir zat için şöyle demiştir: "Ruhundan başka bir şeyi bulunmasa onu da verir. Kendisinden bir şey isteyen çokça üstüne varmasın." Bu şiirde sözü edilen zat, eğer cömert değilse, bu söz yanıltıcı ve yalandır. Fakat, eğer cömertse cömertliğinin bu şekilde abartılması şiirin bir özelliği olarak kabul edilir.

Hz. Aişe (ra)'a şunu anlatmıştır: "Bir gün evde ALLAH Rasûlü (as) ayakkabısını tamir ediyor, ben de yün (veya pamuk) eğiriyordum. Bir ara başımı kaldırıp onun yüzüne baktım ve gördüm ki, sıcaklıktan dolayı alnında ter taneleri oluşuyor ve nur olup parlıyorlar. Bunun üzerine Ebu Bekir el-Hüzelî'nin şu dizelerini seslice okudum: 'O; hayız kanından, emziren kadının bozukluğundan, hâmile kadının hastalığından iz taşımamıştır. Onun yüzü güneş altındaki saf ve beyaz bulut gibi parlar.' ALLAH Rasûlü (as), 'Bu dizeleri niye

okudun?’ diye sordu. Ben, 'Ya RasûlULLAH! Bu dizeler sana daha çok yakıştığı için okudum.’ dedim." (Beyhakî) İlk muhatabı itibarıyla bu şiirde abartma bulunmasına rağmen, ALLAH Rasûlü (as) onu eleştirmemiştir.

10. Âfet: Şaka Yapmaktır

Çok şaka yapmak zem ve menedilmiştir. ALLAH Rasûlü (as) şöyle buyurmuştur: "Din kardeşinle tartışma ve ona çok şaka yapma." (Tirmizî)

Eğer denilse ki, tartışmakta eziyet vermek vardır. Çünkü onun mahiyeti, tartışılan kimsenin yalancı ve câhil olduğunu iddia etmektir. Şaka yapmakta ise, bunun aksine, hoşnutluk vermek ve insanlara açılmak vardır. Hâl bu iken, neden şaka yapmak da nehyedilmiştir?

Bil ki, nehyedilen şey şaka yapmanın aslı değil, onun çokluğu ve devamlılığıdır. Çünkü çokça ve devamlılıkla şaka yapmak, çokça gülmeye, gafletin artmasına ve kalbin ölmesine sebep olur. Bu aynı zamanda, yanlış anlaşılmaya,

kırılmaya ve kötü tepki alınmasına da yol açar. Bu olumsuzlukların yanında, çokça şaka yapmak ve gülmek kişinin vakar ve heybetini de düşürür.

Çok gülmek hakkında ALLAH Teâlâ şöyle buyurmuştur: "Yaptıkları kötü işlerden dolayı az gülüp çok ağlasınlar." (Tevbe, 82)

ALLAH Rasûlü (as) da şunu söylemiştir: "Ahiretteki durum hakkında benim bildiklerimi bilseydiniz, az güler, çok ağlardınız." (Müttefekun aleyh)

Bir adam, gülen bir arkadaşına, "Ahirette cehennem azabı olduğuna inanıyor musun?" diye sormuş. Arkadaşı, "Evet, inanıyorum." demiş. Adam, "O azaptan kurtulacağına dâir bir teminâtın var mıdır?" diye sormuş. Arkadaşı, "Hayır, yoktur." demiş. Adam, "Önünde böyle bir azaba düşme ihtimali varken nasıl gülebiliyorsun?" demiş ve ondan sonra arkadaşı ölünceye kadar hiç gülmemiştir.

ALLAH Teâlâ, cehennem azabının korkunçluğunu anlattıktan sonra şöyle

buyurmuştur: "ALLAH bu azapla kullarını korkutuyor. Ey bana inanan kullarım! Benden korkun." (Zümer, 16)

Hasan el-Basrî (ra), otuz sene hiç gülmemiştir. Atâ es-Sulemî (ra) kırk sene gülmemiştir.

Vuheyb İbnil-Verd, bir bayram günü gülmekte olan bir topluluk görmüş ve hayret ederek şunu söylemiştir: "Eğer bu insanların günahları bağışlanmışsa, onlara gülmek değil, şükretmek düşer. Ve eğer günahları bağışlanmamışsa o zaman da onlara gülmek değil, ağlamak yakışır."

ÂbdULLAH İbni Ebu Ya'lâ şöyle demiştir: "Nasıl gülersin ki, ihtimal kefenin tezgâhta dokunup hazırlanmıştır?"

ÂbdULLAH İbni Abbas (ra) şöyle demiştir: "Gülerek günah işleyen, ağlayarak ateşe girer."

Muhammed İbni Vâsih şöyle demiştir: "Bir insanın Cennete gittikten sonra ağlaması ne kadar şaşılacak şey ise, cennete gidip gitmeyeceği belli

değilken gülmesi de o kadar şaşılacak şeydir."

Dolu ağızla, sesli ve kahkahalı gülmek şiddetle mekruhtur. Onun için, ALLAH Rasûlü (as) hiç böyle gülmemiştir. Onun gülmesi yüzünün aydınlanması ve dudaklarının aralanması şeklinde ve tebessüm tarzında olmuştur.

Çok şaka yapmak da çok gülmeye sebep olduğu için nehyedilmiştir. Ancak ara sıra yapılan ve mânasında yalan, fuhuş ve haksızlık bulunmayan şaka ve mizah câizdir. Hatta müstehabtır. Çünkü ALLAH Rasûlü (as) bu ölçüler dahilinde şaka etmiş ve mizah yapmıştır. Bir hadiste şöyle buyurmuştur: "Ben şaka ve mizah yaparım. Fakat sadece hak (doğru ve gerçek) olanı söylerim." (Tirmizî)

ALLAH Rasûlü’nün yaptığı bazı şaka ve mizahlar şöyledir:

* Kendisi hanımlarından birisine bir elbise almıştı. Kadın onu giydi; elbise vücuduna çok uzun geldi. Bunu gören ALLAH Rasûlü (as) kadına, "Varsın uzun olsun; sen de onu gelinlik niyetine

giy." dedi.

(ALLAH Rasûlü (as) bu latife ile kadının gönlünü almak istemiştir. Çünkü kadınlar gelinlik sözünden hoşlanırlar.)

* Evine tanıdık yaşlı bir kadın gelmişti. Kadın, kendisinin cennete gidip gitmeyeceğini sordu. ALLAH Rasûlü (as) ona, "Yaşlı kadınlar cennete gitmezler." dedi. Kadın, bu sözü duyunca ağladı. ALLAH Rasûlü (as) tebessüm etti ve şöyle dedi: "Yaşlı kadınlar cennete yaşlı olarak değil, gençleşerek giderler. Çünkü ALLAH Teâlâ şöyle buyurmuştur: "Biz onları yeniden inşâ ederiz ve bakireleştiririz." (Vakıa, 35, 36)

(ALLAH Rasûlü (as) bu latife ile kadının cennete gitmek için duyduğu iştiyak derecesini öğrenmek istemiştir.)

* Evine bir kadın gelmiş ve kocasıyla ilgili bir şey sormuştu. ALLAH Rasûlü (as), onun kocasının kim olduğunu sordu. Kadın kocasını tanıtınca, ALLAH Rasûlü (as), "Haa, gözlerinde beyazlık olan adam mı?" dedi. Kadın, bu sözden

körlük mânasını anlayarak, "Hayır, o kör değildir." dedi. ALLAH Rasûlü (as) tebessüm etti ve, "Her insanın gözlerinde beyazlık vardır." dedi.

(ALLAH Rasûlü (as) bu latife ile, kocasından şikâyetçi olan kadının onu sevip sevmediğini öğrenmek istemiştir.)

* Bir bedevî yolda kaldığını söyleyerek köyüne gitmek için kendisinden bir deve istedi. ALLAH Rasûlü (as), "Sana bir deve yavrusu vereceğiz." dedi. Bedevî, "Ben deve yavrusunu ne yaparım? Bana binebileceğim bir deve lâzımdır." dedi. ALLAH Rasûlü (as), "Her deve bir devenin yavrusu değil midir?" dedi.

(ALLAH Rasûlü (as) bu latife ile bedevinin doğru söyleyip söylemediğini anlamak istemiştir.)

ALLAH Rasûlü’nün şaka ve mizahları hem seyrekti, hem de zayıfların ve ihtiyaç sahiplerinin kalplerini onarmak ve onları hoşnut etmek amacına yönelik masum sözlerdi. Bu sebeple, "ALLAH Rasûlü da mizah ve şaka yapmıştır." diyerek sıkça ve her türlü mizah ve şakayı yapmak

doğru değildir.

Tıpkı bunun gibi, "ALLAH Rasûlü da bir bayram günü Habeşlilerin oynadığı kılıç kalkan oyununu (bir kaç dakikalık) seyretmiştir." diyerek her türlü oyun ve eğlencelere katılmak da yanlıştır. Çünkü bir olayın keyfiyet ve kemiyeti onun hükmünü etkiler. Bu sebeple, azı mubah olan bazı şeyler çok olunca günah olurlar ve küçük sayılan günahlar ısrarla işlenince büyük günah hâline gelirler, ilaçlardaki zehir az olduğu için zarar vermez. Fakat, çok miktarda alınan zehir öldürücüdür.

Çok şaka vakar düşürücüdür. Hz. Ömer (ra) şöyle demiştir: "Çok gülenin heybeti azalır; çok şaka edenle alay edilir; çokça bir işi yapan o işle tanınır."

Muhammed İbni Munkedir şöyle demiştir: "Ben henüz çocukken annem bana, 'Çocuklarla şakalaşma, gözlerinde küçülürsün.’ derdi."

Yersiz ve münasebetsiz şakalar kırılmaya (kalb kırılmasına ve darılmaya) sebep olurlar.

Ömer İbni Abdulaziz (ra) şöyle demiştir: "Şaka yapmaktan sakının. Çünkü o, kırılmaya sebep olur ve kötü sonuçlar doğurur."

Şöyle denilmiştir: "Şaka yapmak, dostlukları koparır.", "Şaka düşmanlığın tohumudur."

11. Âfet: İstihzâ ve Alay Etmektir

İstihzâ ve alay etmek, gülmek maksadıyla bir kimseyi küçük düşürmek ve onun bir ayıbına dikkat çekmektir. Bu sözle yapılabildiği gibi, fiil, işaret ve taklit etmek şeklinde de yapılabilir. İstihzâ etmek de, buna gülmek de haramdır.

ALLAH Teâlâ şöyle buyurmuştur: "Ey iman edenler! Bir kısmınız diğer bir kısmınızla alay etmesin. Olabilir ki, alay ettikleriniz sizlerden daha hayırlıdırlar. Bazı kadınlar da bazı kadınlarla alay etmesinler. Olabilir ki, alay ettikleri kendilerinden daha hayırlıdırlar. Bir birinizi ayıplamayın ve bir birinize kötü lakaplar takmayın. Mümin bir kimseye "fâsık" lâkabını takmak ne kötü şeydir! Bu şeylerden tevbe etmeyenlerin kendileri fâsıktırlar."

(Hucurât, 11)

ÂbdULLAH İbni Abbas (ra), Kur'ân-ı Kerim'deki, "Vay bizim hâlimize! Bu kitap ne küçük, ne büyük hiçbir günahı bırakmamış, hepsini kaydetmiştir." (Kehf, 49) âyetini tefsir ederken şöyle demiştir: "Burada sözü edilen küçük günah bir müslümanla alay edilirken tebessüm etmek, büyük günah ise buna gülmektir."

ALLAH Rasûlü'ne nisbet edilen bir sözde şöyle denilmiştir: "Din kardeşini tevbe etmiş olduğu bir eski günahtan veya elinde olmayan bir eksikliğinden dolayı ayıplayan bir kimse, ölmeden evvel benzer bir akıbete uğrar."

Birisi ALLAH Rasûlü'nün yanında bir başkasının taklidini yaptı. ALLAH Rasûlü (as) bundan rahatsız oldu ve şöyle dedi: "ALLAH'a yemin ederim, bütün dünya bana verilse, bir kimseyi küçültücü mahiyette taklit etmek istemem." (Ebu Dâvûd, Tirmizî) Daha önce geçen bir hadis-i şerifte de ALLAH Rasûlü (as) şöyle

buyurmuştur: "Bazen olur ki, bir kimse gülmek veya güldürmek için bir kelime söyler ve onun yüzünden Süreyya yıldızı kadar bir irtifadan (diğer bir rivAyette, yetmiş sene derinlikteki) cehenneme atılır." Bu hadis-i şerifteki "bir kelime" yalan, gıybet, iftira, haksızlığı savunma, şaka, alay, taklit gibi günah olan bütün sözleri kapsar.

İnsanların yaratılışıyla alay etmek, aslında ALLAH Teâlâ'nın kudret ve hikmetiyle alay etmektir. Çünkü bu şekilde yaratmayı O uygun bulmuş ve insanları bu şekilde kendisi yaratmıştır.

Bu sebeple, bir adam, küçültücü ve alaycı bir bakışla bir zencinin yüzüne bakınca, zenci şöyle demiştir:

"Ne o, boyayı mı, boyacıyı mı beğenmedin?" Boyacı ALLAH Teâlâ, boya O'nun sanatıdır.

12. Âfet: Sırrı İfşa Etmektir

Gizli tutulması istenen veya açıklanmasından rahatsızlık duyulan sırları ifşa etmek haramdır.

Özel konuşmalar da sırdır. ALLAH Rasûlü (as) şöyle buyurmuştur: "İki kişinin veya belirli sayıdaki bir topluluğun kendi aralarındaki konuşmaları, gizli tutulması gereken bir emanettir." (Ebu Dâvûd, Tirmizî), "Gizlice söylenmiş söz emanettir." (İbnu Ebid-Dünya)

Hasan el-Basrî (ra) şöyle demiştir: "Din kardeşinin sırrını (gizli kalmasını istediği hâl, söz ve işini) ifşa etmek hıyanettir."

Muâviye (ra), Velid İbni Utbe'ye gizlice bir söz söylemişti. Velid, eve gelince babasına, "Emîr'ul-müminîn bana bir söz söyledi. Onun bana söylediği bir sözü senden gizleyeceğini sanmadığım için sana açmak istiyorum." dedi. Babası (Utbe), "Hayır yavrum, yanılıyorsun. O söz sana söylenmiş bir emanettir. Sakın bana açma!" dedi. Velid, "Peki ama, baba ile oğul arasında sır olur mu?" diye sordu. Babası, "Kendi sırları olmaz, fakat başkasının sırrı olur." diye karşılık verdi.

Sırları ifşa etmek hıyânet ve denâettir. O bir huy ve terbiye bozukluğudur. Bu sebeple,

"Başkasının sırrını sana açan, bu bozukluğundan dolayı senin sırrını da başkasına açar."

13. Âfet: Yalan Vaatte Bulunmaktır

Vaat ve taahhütleri yerine getirmek vaciptir. ALLAH Teâlâ, "Vaadi yerine getirin; vaatten sorumlusunuz." (İsrâ, 34) buyurmuş ve müminleri, "Söz verdikleri zaman sözlerini yerine getirirler." (Bakara, 177) Şeklinde tarif ve medhetmiştir. ALLAH Rasûlü (as) da, "Va'detmek vermektir." (Taberanî), "Va'detmek borçtur." (İbnu Ebid-Dünya) demiştir.

Gelecekteki durumu önceden kestirmek mümkün olmadığı için, en iyisi, hiç söz vermemek veya "İnşâALLAH", "ALLAH kısmet ederse", "ALLAH yardımcı olursa" gibi sözlerle ihtiyat kaydı koymaktır. Bunun için, ALLAH Teâlâ şöyle buyurmuştur:

"ALLAH'ın dilemesine bağlamadıkça (İnşâALLAH demedikçe) hiçbir şey için, 'Bunu yarın yapacağım.' deme." (Kehf, 23)

Yerine getirmeyeceğini bile bile söz

vermek ise münafıklıktır. ALLAH Rasûlü (as) şöyle buyurmuştur: "Kimde dört sıfat bulunursa o tam bir münafıktır. Bu sıfatlar; yalan söylemek, yerine getirmeyeceği sözü vermek, barıştıktan sonra intikam almak, kavga ederken sınır tanımamaktır." (Müttefekun aleyh)

Sözünü yerine getirmemek için mazeretlere sığınmak makbul bir davranış değildir. Fakat aşılamayan bir mâni çıkarsa, sözü yerine getirme sorumluluğu ortadan kalkar. ALLAH Rasûlü (as) şöyle buyurmuştur:

"Vaatte bulunurken kararlı olan, fakat bir engel yüzünden sözünü yerine getiremeyen kimse sözünden dönmüş sayılmaz." (Ebu Dâvûd)

İlk müslümanlar, niyet etmeyi de söz vermek olarak görürlerdi. ÂbdULLAH İbni Ömer (ra) vefat edeceği zaman şöyle demiştir: "Falan genç kızıma talip olmuştu. Ben kendisine açıkça söylemedim, fakat içimden talebini kabul ettim. Sözünü yerine getirmemiş bir münafık olarak ALLAH Teâlâ’nın huzuruna çıkmamak için, sizi

şahit tutarım ki, kızımı o gençle evlendirdim."

İmam Buharî (ra), evini satmak istiyordu. Bunun haberi duyulunca çok sayıda alıcılar geldiler ve birbirinden fazla fiyatlar teklif ettiler. Fakat İmam, başka bir adam çağırdı ve evini daha düşük bir fiyatla ona sattı. Bunu niçin böyle yaptığı sorulunca da şöyle dedi: "Evimi satmaya karar verince, alıcı olarak yalnızca bu adam aklıma geldi ve ben içimden, 'Evi ona satacağım.’ diye düşündüm."

ALLAH Rasûlü (as) Havazin ganimetini dağıtırken bir bedevî geldi ve kendisine, "Ya RasûlULLAH! Sen bana bir şey vereceğini vadetmiştin." dedi. ALLAH Rasûlü (as), "İyi öyleyse, iste vereyim." dedi. Bedevî, "Bana seksen tane koyun ve bir köle ver." dedi. ALLAH Rasûlü (as), "Bunlar senin olsun." dedi ve şunu ekledi: "Fakat sen az bir şeye razı oldun. Musa (as)'a Yûsuf peygamberin mezarını gösteren kadın senden daha çok istemesini bilmişti. Çünkü Musa (as) ona, "Bu hizmetinin karşılığını iste, vereyim."

dediği zaman, kadın, "Ben cennet isterim." demiştir.

Bir kadın, "Ya RasûlULLAH! Ben sar'a hastasıyım; sık sık düşüp bayılıyorum. ALLAH'a duâ et, bana şifâ versin." dedi. ALLAH Rasûlü (as) ona, "İstersen şifâ bulman için, istersen de cennete gitmen için duâ edeyim." dedi. Kadın biraz düşündü ve şöyle dedi: "Ya RasûlULLAH! Cennete gitmem için duâ et. Ancak düşerken üstüm açılıyor. Üstümün açılmaması için de duâ et." dedi ve ALLAH Rasûlü (as) onun için bu iki duâyı yaptı. Ondan sonra kadın düşmeye devam etti. Fakat artık düşerken üstü açılmıyordu.

14. Âfet: Yalan Söylemek ve Yalan Yere Yemin Etmektir

Yalan söylemek en çirkin günahlardan ve en iğrenç ayıplardandır. ALLAH Rasûlü (as) bu mevzuda şunları söylemiştir:

"Yalan söylemek, münafıklık huylarından bir huydur." (Müttefekun aleyh), "Yalancılıktan uzak durun. Çünkü o diğer günahlara da vesiledir.

Ve bunların hepsinin yeri cehennemdir. Doğruluktan da ayrılmayın. Çünkü doğruluk diğer iyiliklere de beraberdir. Bunların yeri de cennettir." (Nesaî, İbnu Mâce), "Din kardeşin senin doğru söylediğini düşündüğü hâlde ona yalan söylemen büyüklüğü tarifi edilemeyen bir hainliktir." (Buharî),

"Yalan söylemek bereketi azaltır." (Eb'uş-Şeyh), "Başkalarını güldürmek için yalan uyduran kimseye yazıklar ve yazıklar olsun!" (Ebu Dâvûd, Tirmizî, Nesaî), "Yalancı kimseler kabirlerinde azap çekerler ve bunların dilleri kerpetenle aralıksız bir şekilde sağ ve sol omuzlarına kadar çekilip uzatılır." (Buharî), "Mümin yalan söylemez. Çünkü ALLAH Teâlâ, 'Yalanı ancak ALLAH'ın âyetlerine iman etmeyenler uydururlar.' buyurmuştur." (Nahl, 105, İbnu Ebid-Dünya) "Dört haslet sende varsa dünya ile ilgili hiçbir kaybına üzülme. Bu hasletler; doğru konuşmak, emanete riâyet etmek, yumuşak huylu olmak ve helâl yemektir." (Hâkim), "Bana altı hususta söz verin; ben de sizin cennetlik

olduğunuzu söyleyeyim. Yalan konuşmayın; sözünü bozmayın; hâinlik etmeyin; elinizi, belinizi, gözünüzü haramdan koruyun." (Hâkim), "Kul yalan söylediği zaman, melekler onun pis kokusundan bir mil uzaklaşırlar." (Müttefekun aleyh), "ALLAH'ım! Kalbimi nifaktan, uzvumu zinadan, dilimi yalandan ve amelimi riyadan koru." (Hâtib/Tarih)

Muâz (ra) şöyle demiştir: ALLAH Rasûlü (as) bana şunu söyledi: "Ey Muâz! Sana ALLAH takvasını, doğru konuşmayı, emaneti korumayı, va'de vefa göstermeyi (sözü yerine getirmeyi), selâm vermeyi ve kanadını indirmeyi (mütevâzi olmayı) tavsiye ediyorum." (Geçti)

ÂbdULLAH İbni Âmir şöyle demiştir: "Bir kadın çocuğunu çağırırken ona, 'Gel sana bir şey vereceğim.’ dedi. ALLAH Rasûlü (as) kadına, 'Ona ne vereceksin?’ diye sordu. Kadın, 'Hurma vereceğim.’ dedi. ALLAH Rasûlü (as), 'Haberin olsun. Ona bir şey vermezsen yalan söylemiş olursun.’ dedi." Çocuklara karşı yalan

söylememek, onların eğitiminde de çok önemli bir yere sahiptir.

Hz. Aişe (ra)’a şöyle demiştir: "ALLAH Rasûlü’nü en çok rahatsız eden günah yalan söylemekti. Bu sebeple, bir kimse bir yalan söylemişse, onun bundan tevbe ettiğini öğrenmedikçe, kendisi o kimseye yüz vermezdi." (Ahmed)

ALLAH Rasûlü (as), bir kere yalan söylemiş olan bir kimsenin davalarda şâhidliğini kabul etmezdi. (İbnu Ebid-Dünya)

Hz. Ali (ra) şöyle demiştir: "ALLAH yanında en büyük hata yalan söylemek, en acı pişmanlık da ahiret pişmanlığıdır."

Hasan el-Basrî şöyle demiştir: "Nifak insanın iç ile dışının, söz ile fiilinin, giriş ile çıkışının bir olmamasıdır."

En kötü yalan, ALLAH ve Rasûlü hakkında söylenen yalandır. Bu, onların söylemedikleri bir sözü ve hükmü onlara isnat etmektir. ALLAH Teâlâ şöyle buyurmuştur: "ALLAH hakkında yalan

söyleyenden daha zâlim kim vardır?" (Zümer, 32)

ALLAH Rasûlü (as) da şunu söylemiştir: "Kim bilerek benim hakkımda yalan uydurursa cehennemdeki yerine hazırlansın." (Müttefekun aleyh)

Yalan söylemek gibi, yalanı nakletmek de haramdır. ALLAH Rasûlü (as) şöyle buyurmuştur: "Kim bir sözün yalan olduğunu bildiği hâlde, onu naklederse kendisi de yalancı olur." (Müslim)

Yalan yere yemin etmek ise iki katlı bir günahtır. ALLAH Rasûlü bunun "kebâir" günahlardan olduğunu belirtmiş ve şunları söylemiştir: "ALLAH Teâlâ kıyâmet gününde üç sınıf insana merhametle bakmaz. Bunlar; yaptıkları iyiliği başa vuranlar, yalan yeminle alış veriş yapanlar ve elbiselerini uzatıp yerde sürükleyenlerdir." (Müslim) Diğer bir rivAyette bu sınıflara "yalan söyleyen sultanlar" da eklenmiştir. (Müslim), "Mallarım satarken yalan söyleyen ve bunun üstüne yalan yemin edenler, fâsık kimselerdir." (Ahmed, Hâkim), "Kişinin kendisini

babasından başkasına nisbet etmesi (ben onun oğluyum, demesi) ve rüyada görmediği şeyi gördüğünü söylemesi büyük iftiralardandır." (Buharî)

Yalan Söyleme Ruhsatı

Bil ki, yalan söylemenin haram olması, sebep olduğu zararlardan dolayıdır. Çünkü yalan söylemek, dinleyenin yanlış bilgi edinmesine sebep olur. Yanlış bilgi ise çoğu zaman hiç bilmemekten daha kötüdür. Yalan söyleyen kimse din kardeşini şaşırtmış ve öğrenmek istediği şeyi bazen ters, bazen de fazla veya eksik algılamasına sebep olmuş olur. Bu ise, onun yakın veya uzak vadede, doğrudan veya dolaylı olarak yanlış işler yapmasına ve çeşitli zararlar görmesine yol açar. Fakat bazen olur ki, bir şeyin hiç bilinmemesi veya yanlış bilinmesi doğru bilinmesinden daha az zararlıdır. Bu gibi durumlarda yalan söylemek, ehven-i şer olduğu için câizdir.

Bazen de doğru söylemek haram fiillerin işlenmesine sebep olurken, yalan söylemek bu

haramlardan sakınılmasına, meşru olan hak ve hukukun korunmasına vesile olur. Bu durumlarda ihtiyaç miktarı yalan söylemek ise câiz olmanın ötesinde vaciptir. Bunun için, örneğin, yalan söylemek suretiyle saldırgan düşmanı etkisiz hâle getirmek, dargın duran müminleri barıştırmak ve kırılmış olan kimsenin kalbini onarmak câiz görülmüştür.

ALLAH Rasûlü (as) şunları söylemiştir: "İki mümini barıştırmak için hayır söyleyen veya hayırlı bir söz uyduran yalancı değildir." (Müttefekun aleyh), "Her türlü yalan sahibine günah olarak yazılır. Ancak savaş hâlinde düşmanı etkisiz kılmak, birbirine husumet besleyen iki mümini barıştırmak ve eşleri birbirine ısındırmak için yalan söylemek günah sayılmaz." (Müslim, Taberî)

Bu ve benzeri hususlar, "Zaruretler mahzurlu olan şeyleri mubah kılar." kuralına dâhildirler. Bu sebeple de, ortada zaruret bulunup bulunmadığını doğru tespit etmek ve zaruret miktarı yalan söylemekle yetinmek şarttır.

İbnu Ebi Uzre eşine, "Beni seviyor musun?" diye sormuş, eşi, "Hayır! Seni sevmiyorum." diye karşılık vermiş. Bu adam kızarak Hz. Ömer'e gitmiş ve eşinden şikâyetçi olmuş. Hz. Ömer (ra) kadını çağırmış ve niçin böyle konuştuğunu sormuş. Kadın: "Ey Emîrel-müminîn! Ben kalbimde olanı söyledim. Yoksa yalan mı söyleseydim?" demiş. Hz. Ömer (ra) ona şunu söylemiştir: "Evet, madem ki, boşanmak niyetinde değilsin, yalan söylemeliydin. Çünkü birbirini gerçekten seven eşler azdır. Çoğunluk, birbirini sevdiklerini söyleyerek durumu idare etmek zorundadırlar."

Sevbân şöyle demiştir: "Bütün yalanlar haramdır. Ancak bir müslümana meşru bir fayda sağlayan veya ondan hak etmediği bir zararı defeden yalan günah değildir."

Bu fayda ve zarar mülahazaları, yalan söyleyenin kendisi için de geçerlidir. Bu sebeple, bir kimse başkasının olduğu gibi, kendisinin de malını, canını, ırz ve haysiyetini haksız taarruz, tasallut ve zararlardan korumak için mecbur

kalırsa yalan söyleyebilir. Kimseyi ilgilendirmeyen kişisel günahlarını inkâr etmek de câiz ve hatta vaciptir.

ALLAH Rasûlü (as) şöyle buyurmuştur: "Bu kazuratlardan (günahlardan) sakının; onlardan bir şey irtikâp eden olursa, o da kendisini ALLAH Teâlâ'nın setriyle setretsin." (Hâkim)

Tahsilinde zaruret bulunmayan çıkarlar ve daha iyi imkânlar elde etmek veya müstahak olduğu ceza ve zararlardan kurtulmak için yalan söylemek ise câiz değildir.

Yalan söylemenin câiz olduğu yerlerde tariz de câizdir. Hatta tariz mümkünse, yalan söylemek câiz olmaktan çıkar. Çünkü "tarizler, yalan söylemeye ihtiyaç bırakmazlar." Tariz, iki manalı söz demektir. Konuşan, bu mânalardan daha kapalı olanı kasdederken, genellikle dinleyen daha açık olan diğer mânayı anlar. Birkaç tariz örneği şöyledir:

* Vali Zeyyâd, Mutrif i sarayına çağırır. Bu zat, zâlim olan valinin davetine icabet etmekten

hoşlanmaz ve bu yüzden de geç gider. Zeyyâd, kızarak niçin hemen gelmediğini sorar. Mutrif haksız bir cezaya çarpılmamak için şöyle der: "Emir'in davetini aldığımdan bu yana ALLAH Teâlâ'nın beni kaldırdığı zamanlar dışında hep yataktaydım." Zeyyâd, bu tarizden onun hasta olduğunu anlar ve yatışır.

* Muâz İbni Cebel (ra), Hz. Ömer tarafından zekât ve haraçları toplamakla görevlendirilir. Bu görevi ifâ ettikten sonra evine döner. Görevi ALLAH için yapmış ve eve eli boş dönmüştür. Eşi sızlanarak, "Sen bu kadar para topladın, eve niye boş geldin?" der. Muâz, eşinin kalbini onarmak için şöyle der: "Üstümde murakıp vardı. Topladığım paralara dokunamadım." Eşi, "murakıp" sözünden kontrol memuru mânasını anlar ve şöyle der: "Yazık Ömer'e! ALLAH Rasûlü ve Ebu Bekir sana güvenirlerken, Ömer senin üstüne kontrol memuru koymuş." Bu söz, Hz. Ömer'e ulaşır ve kendisi Muâz'ı çağırıp bunun ne demek olduğunu sorar. Muâz şöyle der: "Ey

Emîr'el-mümînin! Kadının dilini kesmek için bu sözü söyledim. Murakıptan maksadım da ALLAH Teâlâ'ydı." Hz. Ömer (ra), tebessüm eder ve eşini sevindirmesi için ona bir miktar para verir.

* İbrahim en-Neha'î (ra), ziyaretçi kabul edecek durumda olmadığı zaman, kapıya gelen olursa, hizmetçisine, "Ona söyle, beni mescitte arasın." derdi. Ziyaretçi, bu sözden onun mescitte olduğunu anlar ve kırılmadan geri dönerdi.

Adette câri olan abartmalar da yalan sayılmazlar. Özellikle sayılarda bu böyledir. Bu sebeple, bir kimse, birisini bir çok yerde arayıp bulamadığı zaman, "Onu her yerde aradım.", "Aramadığım yer kalmadı." demesi; birisine bir şeyi bir çok kere söyledikten sonra, "Ona bin kere söyledim." demesi yalan sayılmaz. Fakat eğer onu sadece bir iki yerde aramış ya da ona bir iki kere söylemişse bu şekilde konuşmak yalan olur.

15. Âfet: Gıybettir

Gıybet, zevk almak için bir kimsenin bilinmesinden ve bildirilmesinden rahatsızlık

duyduğu bir ayıbını, bir sırrını, bir hâlini söylemektir. Bu şeyler ister onun dini ve ahlâkıyla, ister onun dünyası, vücudu, nesebi, işi, evi, atı ve elbisesiyle ilgili olsunlar, onların keyf ve sohbet konusu edilmeleri gıybettir. Gıybet edilenin ölmüş olması, gıybet günahını azaltmaz, aksine arttırır. ALLAH Rasûlü (as) gıybeti tarif ederken, "Gıybet, din kardeşini hoşlanmadığı bir şeyle zikretmektir." demiş. Ashâb, "Bu şey onda varsa?" demişler. ALLAH Rasûlü (as), "Bu şey onda varsa, bu gıybettir. Onda yoksa, iftiradır." demiştir. (Müslim)

ALLAH Teâlâ, Kur'ân-ı Kerim'de gıybeti nehyetmiş ve onu ölü eti yemeye benzeterek kötülemiştir. İlgili âyet şöyledir: "Ve biriniz birinizi gıybet etmeyin. Biriniz ölmüş din kardeşinin etini yemekten hoşlanır mı? Elbette ki bundan tiksinirsiniz. Öyleyse, ALLAH'ın emir ve yasaklarını çiğnemeyin." (Hucurât, 12) Bir âyet de şöyledir: "Humeze ve lumeze'nin vay hallerine!" (Humeze, 1) Mücâhid, bu kelimeleri tefsir ederken, "Humeze, insanlarla alay edendir, lumeze ise

onları gıybet edendir." demiştir.

ALLAH Rasûlü (as) da şunları söylemiştir: "Bir müslümanın her şeyi; kanı, malı, ırzı ve haysiyeti diğer müslümanlar için haramdır." (Müslim), "Birbirinizi kıskanmayın; birbirinize buğz etmeyin; birbirinizin menfaatine, alış verişine zarar vermeyin; birbirinize sırt çevirmeyin; birbirinizi gıybet etmeyin. Ey ALLAH'ın kulları! Birbirinize kardeş olun." (Müttefekun aleyh), "Gıybetten sakının. Çünkü gıybetin mağduru hakkını helâl etmedikçe ALLAH Teâlâ gıybetçiyi affetmez." (İbnu Ebid-Dünya), "Gıybet edenler, kabir ve kıyâmette yüzlerini tırnaklarıyla kaşıyıp kanatırlar." (Ebu Dâvûd), "Yapabileceğin her hangi bir iyiliği önemsiz bulup yapmamazlık etme; din kardeşini güler yüzle karşıla ve onu hiçbir şekilde gıybet etme." (Ahmed), "Ey dilleriyle müslüman olduklarını söyleyen, fakat kalplerine iman girmeyenler! Müslümanları gıybet etmeyin ve onların gizli hâllerini araştırıp teşhir etmeyin. Bilin ki, kim din kardeşinin gizli bir hâlini (ayıp ve

kusurunu) araştırıp teşhir ederse, ALLAH Teâlâ'da onun gizli hâllerini teşhir eder ve onu evinin içinde de gizlense rezil eder." (İbnu Ebid-Dünya), "Gün boyu gıybet edip müslümanların etini yiyenler, oruçlu da olsalar oruç tutmuş sayılmazlar. Çünkü bunlar, helâl şeylerden (yiyeceklerden) oruç tutarken haram şeyle (müslümanın etiyle) iftar ederler." (İbnu Ebid-Dünya)

Denildiğine göre, ALLAH Teâlâ Musa (as)'a şunu vahyetmiştir: "Gıybetçi gıybetten tevbe ederse cennete en son gider; tevbe etmeden ölürse cehenneme en evvel girer."

Câbir (ra) şunu anlatmıştır: "Bir yolculukta ALLAH Rasûlü ile beraberdik. Kendisi yol kenarında iki mezar görünce durdu ve şöyle dedi: "Bu iki mezarın sahipleri azap çekiyorlar. Onlardan birisi gıybet ederdi, diğeri de kendini idrardan korumazdı." Ondan sonra, mezarlardan her birinin üzerine bir yeşil dal dikti ve, "Bu dallar yaş kaldıkça onların azapları hafifletilecektir." dedi."

(Müttefekun aleyh)

"ALLAH Rasûlü'nün ashâbı birbirini güler yüzle karşılar ve birbirinin arkasından hiç gıybet etmezlerdi. Bu şekilde davranmayı en faziletli amellerden sayarlardı. Münafıklar ise, herkesi arkasından çekiştirirlerdi." Bir zat bu rivAyete dayanarak şöyle demiştir: "Ashâb sevabı fazla oruç ve namazda değil, insanların hak ve hukukuna karşı saygılı davranmakta ararlardı."

Ebu Hureyre (ra) şöyle demiştir: "Kıyâmet gününde, müslüman kardeşini gıybet etmiş olan kimsenin önüne bir leş bırakılır ve kendisine, 'Dünyada kardeşini gıybet ettin, şimdi de onun etini ye!' denir."

Atâ, gıybet eden kimsenin namaz ve orucunu kaza etmesi gerektiğini söylerdi.

Hasan şunları söylemiştir: "ALLAH'a yemin ederim, gıybetin dine zararı kanserin vücuda zararından fazladır."

"Gıybet, iftira ve ifk ALLAH'ın âyetleri ve açık sözleriyle nehyedilmişlerdir. Gıybet, olan bir

ayıbı söylemektir. İftira, bunu uydurmaktır. İfk, başkasının uydurduğu iftirayı nakletmektir."

"Ey Âdemoğlu! Sen kendi ayıplarını bırakıp başkasının ayıplarıyla meşgul olduğun sürece imanın hakikatini kazanamazsın. Kendi ayıplarını görebilirsen, kendi kendinle meşguliyetten başkasıyla meşgul olmaya vakit bulamazsın. ALLAH Teâlâ'da senin kendi ayıplarının ıslahıyla meşgul olmanı ister."

ÂbdULLAH İbni Abbas (ra) şöyle demiştir: "Din kardeşinin ayıplarını söylemek istediğin zaman kendi ayıplarını hatırla."

Ebu Hureyre (ra) şöyle demiştir: "Kendi gözündeki merteği görmeyip başkasının gözündeki çöpü gören şaşkınlardan olmayın!"

Zeynulâbidin Ali (ra), gıybet eden bir adamı şöyle uyarmıştır: "Gıybeti bırak. Çünkü o, köpek tabiatında olan kimselerin katığıdır."

Hz. Ömer (ra) şöyle demiştir: "ALLAH Teâlâ'yı zikredin (O'nun büyüklüğünü ve iyiliklerini anın ve anlatın). Çünkü O'nu zikretmek şifadır.

İnsanları zikretmeyin (onların hâllerini anıp anlatmayın). Çünkü bunları zikretmek hastalıktır. (İnsanların huy ve hâlleri sevinç vermekten çok, hüzün ve keder vericidirler.)"

Hz. Aişe (ra) şöyle demiştir: "Bir kimseden bahsedince çok dikkatli olun. Ben bir sefer, "Falan kadının eteği uzundur." dedim. ALLAH Rasûlü (as), "Onu gıybet ettin." dedi ve beni bir daha böyle bir söz söylemekten nehyetti. (İbnu Ebid-Dünya)

Muhammed İbni Şirin (ra), bir adamı tarif ederken, "Yüzünün rengi siyah olan adam." dedi ve hemen durup, "Galiba, onu gıybet ettim." dedi ve üzülüp istiğfar etti.

İsâ (as), havârileriyle yoldan geçerken ölmüş bir köpek leşiyle karşılaşmışlar. Havariler, "Bu köpek ne pis kokuyor!" demişler. Hz. İsâ (as), "Fakat onun dişleri ne güzel beyazdır." demiştir.

Bu o demektir ki, ALLAH Teâlâ'nın yarattıklarının iyi taraflarını görmek ve şer'î bir zorunluluk bulunmadıkça yalnızca bunları düşünmek ve bunları konuşmak lâzımdır.

Bir kimse bahçeye girdiği zaman, oradaki çiçeklere ve yeşilliklere bakar ve sonra bunları anlatır. Oradaki gübre, çamur ve çerçöpü ne görür, ne de bunları anlatır. Her yaratık da bir bahçedir. Özellikle mümin insanlar böyledirler.

Gıybetin Çeşitleri

Gıybet Sadece Dille Yapılmaz

Bir kimsenin gıyabında ayıp ve kusurunu (veya ifşasından hoşlanmadığı her hangi bir hâlini) bildirmek olan gıybet, dille yapıldığı gibi, el kol veya vücut hareketi, kaş göz işareti, yazı ve saire yollarla da yapılabilir. Taklit etmek ise hem gıybet, hem de alay etmektir.

Gıybet Her Zaman Açıkça Kötülemek Şeklinde Değildir

Ayıp ve kusur belirttiği takdirde, övmek şeklindeki sözler de gıybettir. Bu türlü sözlere, "Altında yermek bulunan övmek" denir. Ayıp ve kusur belirtici olması hâlinde, sözde üzüntü ifade etmek veya bir kimsenin düştüğü durumdan kurtulması için duâ etmek şeklindeki sözler de

gıybettirler. Bir kimsenin ayıp ve kusurdan kurtulması için samimî olarak duâ etmek isteyen, bunu teşhir ederek başkası yanında değil, halvette yapmalıdır. ALLAH Rasûlü (as) şöyle buyurmuştur: "En makbul duâlardan birisi, bir müslümanın bir müslümana gıyabında (halvette) yaptığı duâdır."

Bazen de sözde din hamiyyeti adına insanlar kötülenip gıybet yapılır. Halbuki, ALLAH Rasûlü'nden daha fazla din hamiyyeti taşıyan kimse olmadığı halde, kendisi şahısları isimleriyle söyleyip teşhir etmezdi. Bunun yerine, "Bazı insanlar neden şöyle yapıyorlar?" diyerek eleştirirdi. Onun için, din hamiyetiyle eleştiri yapılacaksa, bu genel bir şekilde yapılmalı veya ilgili kişiye gizlice nasihat edilmelidir.

Şeytan, mümkün olan bütün yollarla insana gıybet yaptırmaya çalışır. Fakat aldanmış gıybetçi, çoğu kere şeytanın oyununa geldiğini fark etmez ve söylediği sözlerle gıybet yaptığını anlamaz.

Kalb İle Gıybet Etmek

Kalb ile gıybet etmek, bir müslüman hakkında kötü zan beslemektir. Çünkü kötü zan beslemek, o kimseyi kendi nefsine gıybet etmektir. ALLAH Teâlâ bunu nehyetmiş ve, "Zandan çok sakının. Çünkü bazı zanlar günahtırlar." (Hucurât, 12) buyurmuştur.

ALLAH Rasûlü (as) da şunları söylemiştir: "ALLAH Teâlâ müslümanın kanını, malını ve hakkında kötü zan edilmesini haram kılmıştır.", "Zandan sakının. Çünkü zan sözlerin en yalan olanıdır." (Beyhakî)

Zan, delile dayanmadan bir şeye inanmaktır. Delile dayanmadıkları için de çoğu zanlar yanlıştır. Bir fâsık'ın bir şey söylemesi veya şâhidlik etmesi delil sayılmaz. Bu sebeple, ALLAH Teâlâ şöyle buyurmuştur: "Ey iman edenler! Bir fâsık size bir haber getirirse, onun doğruluğunu araştırmadan hemen inanmayın." (Hucurât, 6) Zanların çoğu ise, fâsıkların en fâsıkı olan şeytan tarafından kalbe getirilen vesveselerden ibarettirler. Zan bir şeytan işi olduğu için de, kötü

zanların çoğu iyi olan müslümanlara karşı oluşturulur. Onun için, şeytan, zahirî hâli iyi olan bir müslüman hakkında kötü bir vesvese getirdiği zaman, o müslümana duâ etmek ve onu övmek lâzımdır. Bu yapıldığı takdirde şeytan kızar ve vesvesesini keser.

Kötü zannın bir kötü yanı da, tecessüse yol açmasıdır. Çünkü kötü zan eden bir kimse, bu zannın hakikatini anlamak ister ve böylece işi ve hakkı olmadığı halde bir müslümanı tarassut altına alır ve onun gizli hâllerini kurcalamaya başlar. Ve bundan istediği sonucu elde edince, bu sefer de iyi bir iş başarmış gibi onu gıybet etmeye başlar. Bu üç günah birbirini çektikleri için, ALLAH Teâlâ üçünü de bir tek Ayette (Hucurât, 12) birlikte nehyetmiştir.

Ancak, kötü zannın konusu insanın kendisine ait bir hak ve hukuk ise ve ortada bazı emareler de mevcut ise, bu durumda kimseyi peşinen suçlu görmeden ve onun aleyhinde menfi bir tutum almadan ve onun mahremiyetini de

bozmadan konuyu mevziî olarak (kendi şartları içinde) incelemek câizdir.

Gıybeti Dinlemek de Gıybettir

Gıybeti dinlemek de gıybet yapmak gibi haramdır. ALLAH Rasûlü (as), "Gıybeti dinleyen kimse, iki gıybetçiden biridir." buyurmuştur. (Taberanî)

Gıybeti dinlemenin en kötü şekli ise, "Ya, öyle mi?", "Bunu bilmiyordum.", "Hayret doğrusu!" gibi sözlerle gıybetçinin iştihasını açmak ve onu daha çok konuşturmaktır. Çünkü bu, sadece gıybet dinlemek değil, aynı zamanda gıybet ettirmektir.

Gıybet Etmeye İten Sebepler

İnsanları gıybet etmeye iten sebepler çoktur. Biz burada bunların en yaygın olanlarını zikredeceğiz.

1- Kin ve kızgınlık. Bir kimseye karşı kin ve kızgınlık taşıyan insan, onu gıybet etmek ve küçültmek suretiyle rahatlamak ister. Bu ve benzeri zararlarından dolayı dinimiz kin

tutmamayı ve kızgınlık anında da kendine hâkim olmayı emretmiştir.

2- Kıskançlık. Bir kimse bir kimseyi kıskanırsa, gıybet yoluyla onu kötülemek ve itibardan düşürmek ister. Dinimiz kıskançlığı da haram etmiştir.

3- Sohbet malzemesi yapmak. Sohbet konusu yapabilecek kadar ilim ve bilgi birikimi olmayan kimseler, gıybeti ucuz ve kelepir bir malzeme olarak kullanırlar.

Câhiller arasında gıybetin daha yaygın olması bu sebebe dayanır. Fakat mümin kimse câhil de olsa, konuşabilecek geniş bir dinî malzemeye sahiptir. Çünkü o, RABBİnin büyüklüğünü zikredip O'nu medh ve sena edebilir, ALLAH Rasûlü'ne karşı minnet ve muhabbetini belirtip ona salat ve selâm okuyabilir. Cennetin güzelliklerinden ve cehennemin azaplarından bahsedebilir, amelinin eksikliğinden yakınıp tevbe ve istiğfar edebilir.

4- Sohbeti çeşitlendirmek ve tatlandırmak.

Hasta mizaç sahipleri bal ve börek de yeseler, bunun yanında kokmuş ve kurtlanmış şeyleri de meze yapmak isterler. Gıybetçiler de aynı mizaca sahip oldukları için, ağızlarını masum insanların kan ve iliğine batırmadıkça sohbetin zevkine varmazlar.

5- Gıybet yapan arkadaş veya arkadaşlarına ayak uydurmak. Güçlü bir irade ve kişiliğe sahip olmayan kimse, sohbete yön vermekten âciz olduğu için onun havasına uyar. Bu sebeple, başkası gıybet yapıyorsa, hem onu dikkatle dinler, hem de ondan geri kalmamak ve soğuk karşılanmamak için kendisi de bir şeyler katar. Halbuki müslümanın görevi, böyle bir durumda gıybet yapanı uyarıp susturmak, susmazsa kalkıp gitmektir. Bu ikisinden de daha iyisi, gıybeti yapılanı savunmaktır. ALLAH Rasûlü (as) şunları söylemiştir: "Kim bir din kardeşinin haysiyetini korursa, ALLAH Teâlâ'da kıyâmet gününde onun haysiyetini korur (Diğer bir rivAyette de, onu cehennemden azat etmek

ALLAH Teâlâ üzerinde bir hak olur.)" (Taberanî), "Bir kimsenin yanında bir müslüman haksız olarak küçük düşürülür ve kendisi ona yardım edebildiği hâlde bunu yapmazsa, ALLAH Teâlâ'da kıyâmet gününde onu küçük düşürür ve yardımsız bırakır." (Taberanî)

6- Kendisini gıybet etmiş olan bir kimseden gıybet etmek suretiyle intikam almak. Halbuki mümin bir kimsenin böyle bir durumda tavrı, gıybet konusu doğru ise hak verip hatasını düzeltmek, doğru değilse bunun doğru olmadığını söylemek ve kendini savunmaktır. ALLAH Teâlâ, "Kötülüğü iyilikle defet. Biz kimin ne yaptığını (ve ne söylediğini) biliyoruz." (Mu'minûn, 96) buyurmuştur.

Gıybet edilmiş olmak, his ve nefse dokunsa bile, hakikatte sevinilmesi gereken kârlı bir iştir. Çünkü gıybet edilmek sebebiyle bedavadan sevap kazanılır. Onun için, Hasan el-Basrî (ra), bir kimsenin kendisini gıybet ettiğini duyduğu zaman ona bir hediye gönderir ve,

"Bana sevaplarını verdiğin için bu hediyeyi yolladım." derdi. Birisi ona, "Beni gıybet etmişsin." demiş. Hasan (ra) şu karşılığı vermiştir: "Sana sevaplarımı verecek kadar yanımda kıymetli değilsin. Ben bir kimseyi gıybet etseydim, annemi gıybet ederdim. Çünkü sevaplarıma en lâyık olan insan odur."

7- Rakibini yıpratmak. Müslümanlar arasında ise yıpratıcı rekabet yoktur. Bunun yerine, hayır ve fazilette yarışmak vardır. ALLAH Teâlâ, "Hayır işlerinde yarışın." ve " Aranızdaki münasebetlerde fazileti unutmayın." (Bakara, 237) buyurmuştur.

8- Kötülük yapmak ve günah işlemekte yalnız olmadığını göstermek. Kötülük yapan insanlar, kendilerine emsal icat etmekle teselli bulurlar. Çünkü kötülükte yalnız olmak, en bozuk vicdanları bile rahatsız eder. Lâkin, bu teselli aldatıcıdır. Çünkü kötülük yapanların çok olması, ne kötülüğü kötülük olmaktan çıkarır, ne de onun günah ve azabını azaltır. ALLAH Teâlâ kıyâmet

gününde kötü insanlara şöyle hitap eder: "Siz kendinize ve başkalarına zulmettiğiniz için, bugün azapta ortak olmanız size bir fayda sağlamayacaktır." (Zuhruf, 39)

9- Başkasını kusurlu göstermek suretiyle kendini büyütmek. Halbuki, kimse başkasının kusurlu olmasıyla büyümez. Bir yerde binlerce kör bulunsa, şaşı olan yine şaşıdır. Kaldı ki, müslüman insan, hakikî değer ve cevheriyle de kendini büyütmekten ve büyük gösterip övmekten sakınır. ALLAH Teâlâ, "Siz kendinizi büyük göstermeye, övmeye, tezkiye etmeye kalkmayın. Çünkü hanginizin daha büyük olduğunu ALLAH daha iyi ve daha doğru bilir." (Necm, 32)

10- Hayretini gizleyememek. Bazı yanlış işler çok çarpıcı ve hayret uyandırıcı olabilirler. Ancak bunları şahıs belirtmeden de anlatmak ve hayretini teskin etmek mümkündür.

Gıybetten Kurtulmanın Çaresi

Bil ki, bütün kötü ahlâk çeşitleri ilim ve amel macunuyla tedavi edilebilir. İlim, söz konusu

olan kötülüğün mahiyetini bilmek, amel ise onu bırakıp zıddını yapmaktır. Bu yöntemi gıybete uyguladığımız zaman, önce gıybetin nasıl iğrenç ve ne kadar zararlı bir günah olduğunu anlamak lâzımdır. ALLAH Teâlâ, gıybet etmeyi ölü eti yemeye benzetmiştir. Bu benzetme, gıybet etmenin ne iğrenç bir şey olduğunu bütün dehşetiyle gösterir.

ALLAH Rasûlü'ne nisbet edilen bir sözde de şöyle denilmiştir: "Gıybet, insanın sevaplarını ateşin kuru otu yakmasından daha sür'atli yakar." Bu sözde gıybetin kuru ottaki ateşe benzetilmesi de onun büyük zararını gösterir. Kıyâmet gününde gıybetin bedeli, gıybetçinin sevaplarıyla ödenir. Böylece, çok gıybet etmiş olan bir kimse, bütün sevaplarını hak sahiplerine verdikten sonra cehenneme gider; az gıybet etmiş olan bir kimse de cennetin yüksek derecelerini kazanmaktan mahrum kalır. Hak sahiplerinin gıybetçiyi dava etmeleri, onunla ALLAH Teâlâ'nın huzurunda mahkemeleşmeleri, ondan bunun hesaplarının

sorulması ve kendisinin cevapsız ve çaresiz kalması gibi kıyâmet hâlleri de önemli azaplardır. ALLAH Teâlâ'nın gıybetçi insanı sevmemesi ve ona merhametle muamele etmemesi ise bütün bu geçenlerden daha büyük bir kayıptır.

Amele gelince, kişi önce kendi nefsinde ayıp ve kusur aramalıdır. ALLAH Rasûlü (as) şöyle buyurmuştur: "Kendi kusurları, kendisini başkasının kusurlarını görmekten meşgul eden kimseye ne mutlu!" Kendi kusurları varken bunları bırakıp, başkasının kusurlarını diline dolamak hem adaletsizlik, hem mantıksızlık, hem de utanmazlıktır. Ve şAyet kendi kusuru yoksa, o zaman da bundan dolayı RABBİne şükretmek ve başkasını gıybet etmek suretiyle kendine kusur icat etmekten sakınmak lâzımdır. Kaldı ki, insanın kendisini kusursuz zannetmesi büyük bir kusurdur. Çünkü bu kendini bilmemektir.

ALLAH Rasûlü (as) şöyle buyurmuştur: "Bütün insanlar hata sahibidirler. Bunların en iyileri hatalarını bilip bundan tevbe ve istiğfar

edenlerdir."

Bu konuda kıyas-ı nefs yapmak da gıybet hevesini kırar. Çünkü başkası onu gıybet ederse kendisi üzülür. Bu o demektir ki, o gıybet ederse başkası da üzülür. Hem insan, kendi dost ve tanıdıklarından kendisini çekiştirmemelerini bekler. Öyleyse, onlar da kendisinden aynı beklenti içindedirler.

Gıybet konusu edilen husus eğer yaradılışla ilgili bir kusur ise, bu gıybetin vebali daha da büyüktür. Çünkü bu kusurda kulun hiçbir kabahati yoktur; o tamamen masumdur. Buradaki gıybet veya alaya almak ALLAH Teâlâ'nın kudret, hikmet ve sanatına yöneliktir ve O'nun kudretini acz, hikmetini cehl, sanatını beceriksizlikle itham etmektir. Bu ise küfürdür. Bir adam bir adama, "Ey çirkin yüzlü!" diye bağırmış. Beriki, "Yüzümü ben yaratmadım ki, beni bununla suçluyorsun." demiştir.

Bu genel mülâhazalardan sonra gıybetin özel sebepleri üzerinde durmak ve bunların meşru

sebepler olmadığını, şeytandan gelen birer dürtü olduklarını ve onları gıybetle beslemek yerine, kökten yok etmeye çalışmak gerektiğini düşünmek lâzımdır. Buna göre, gıybetin sebebi kızgınlık ise, bir müslümana karşı kızgınlık duyan bir kimse, ALLAH Teâlâ'nın bunu nehyettiğini, onun buna rağmen kızgınlığı sürdürmesi durumunda ALLAH Teâlâ'nın da kendisine kızacağını düşünüp bundan vazgeçmelidir.

ALLAH Rasûlü (as) şöyle buyurmuştur: "RABBİnden korkan ve O'nun emirlerine saygılı olan bir kimsenin dili (gıybet gibi fenalıklardan) tutulur ve kızgınlığı geçer." (Deylemî)

Hz. Ömer (ra) şöyle demiştir: "ALLAH'tan korkan bir kimse, kızgınlığını tatmin etmeye çalışmaz."

Eski semavî kitaplardan birinde şöyle denilmiştir: "Ey Âdemoğlu! Kızdığın zaman beni (ALLAH Teâlâ'yı) hatırla ki, ben de kızdığım zaman seni hatırlayayım."

Kur'ân-ı Kerim'de, cennet ehli şöyle tarif

edilmişlerdir: "Yer ve gökler kadar geniş olan cennet muttakiler için hazırlanmıştır. Bu muttakiler bollukta da darlıkta da hayır için masraf yaparlar, kızgınlıklarını yutarlar, insanları affederler. ALLAH, iyi olan ve iyilik yapan (bu) kimseleri sever." (Al-i İmrân, 133, 134)

Hadis-i şerifte de şöyle buyurulmuştur: "Güçlü oldukları hâlde, kızgınlıklarını ALLAH için yutanları, ALLAH, kıyâmet gününde bütün mahşer halkının önünde şereflendirir." (Tirmizî)

Gıybetin sebebi kıskançlık ise, kıskançlığın haram olduğu ve ALLAH Teâlâ tarafından nehyedildiği düşünülmelidir. ALLAH Teâlâ şöyle buyurmuştur: "ALLAH'ın bazınıza fazladan verdiği bir şeyi kıskanmayın. Gönlünüzde olanı ALLAH'tan isteyin." (Nisa, 32) "Onlar, ALLAH'ın bazı kullarına verdiği şeyi mi kıskanıyorlar?" (Nisa, 54) Bunu hangi hakla yapıyorlar?

Kıskançlık, kimseye bir şey kazandırmaz; aksine, sahibine dünyada sıkıntı sebebi, ahirette de azap vesilesi olur. Kıskanç, kıskandığı insanı

düşürmek ister, fakat ALLAH Teâlâ onu yükseltir. Bu hakikat, Yûsuf (as) ve onu kıskanan üvey kardeşleri hâdisesiyle tescil edilmiş ve ALLAH Teâlâ, kıskançlara şu sözü söyletmiştir: "ALLAH'a yemin olsun, O seni bize tercih etti. Biz hata ettik." (Yûsuf, 91) Bu dünyada olan şeydir. ALLAH Teâlâ, kıskancın sevaplarını kıskandığı kimseye vermek suretiyle ahirette de onu üstün kılar.

Gıybetin sebebi, sohbetin genel havasına uymak ve arkadaşlara ayak uydurmak ise, cehenneme atılanların söylediği şu söz düşünülmelidir: "Biz de günaha dalanlara ayak uydurup onlar gibi dalardık." (Muddessir, 45)

Sebep, sohbettekilerin hatırını kırmamak ise, ALLAH Teâlâ'nın hatırının bütün hatırlardan daha yüce olduğu ve her şeyin O'nun hatırına fedâ edilmesi lâzım geldiği düşünülmelidir. Kaldı ki, gıybet edenler zulmederler. Zâlimlerin hatırını saymak ve onlara meyletmek ise onların azabına ortak edilmeye sebeptir.

ALLAH Teâlâ şöyle buyurmuştur.

"Zulmedenlere meyletmeyin, sonra ateş sizi de tutar." (Hûd, 113) Müslümanın görevi zulme, sefahate ve günahkârlığa katılmak değil, hâzır ve şâhid olduğu bu münker'leri önlemeye çalışmaktır.

ALLAH Rasûlü (as) şöyle buyurmuştur: "Sizden kim bir münker (günah veya çirkin) şey görürse onu eliyle değiştirsin, buna gücü yetmezse diliyle değiştirsin, buna da gücü yetmezse kalbiyle nefret ve rahatsızlık duysun. Bu kadarlık tepkiyi de duymayan kimsede iman yoktur."

Gıybetin sebebi din gayreti ise, din gıybeti de haram etmiştir. Bu sebeple, dinin haram ettiği bir şeyle din gayreti gösterilemez. Haram ve günahları irtikâp ederek din gayreti göstermek, hakikatte din gayreti maskesi altında şahsî hesaplar yürütmek ve dini bunlara âlet etmektir. Dini nefse ve dünyaya ait şeylere âlet etmek ise, en büyük günahlardandır.

Gıybetin diğer sebepleri de böylesine

tutarsız ve geçersizdirler. Genel olarak, haram bir fiile yol açan sebeplerin hepsi şeytanın dürtmeleri ve tuzaklarıdır.

Gıybetin Kefareti

Gıybet etmiş olan bir kimse, bunun günahından kurtulmak isterse, önce samimî bir pişmanlıkla tevbe etmesi ve ALLAH Teâlâ'nın kendisini affetmesi için duâ etmesi, ondan sonra da hak sahibinden helallik dilemesi ve onu bir şekilde razı etmesi lâzımdır.

Âlimlerin çoğu bu görüştedirler. Örneğin, Atâ şöyle demiştir: "Gıybetin kefareti, gıybet ettiğin adama gidip 'Ben yalan söyledim; sana haksızlık ettim; hakkını helâl et, beni affet.' demendir." Bu görüşün sahipleri şu hadis-i şerife dayanmışlardır: "Kim din kardeşinin mal veya şerefine zarar vermişse, kıyâmet gününden önce ondan helallik dilesin. Çünkü o gün bunun bedeli gıybet edenin sevaplarıdır." (Müttefekun aleyh)

Hasan el-Basrî ise, gıybetin günahından kurtulmak için ALLAH Teâlâ'ya tevbe ve istiğfar

etmek ve gıybeti yapılmış olan kişiye duâ etmek yeterlidir, demiştir. Aynı görüşte olan Mücâhid de şöyle demiştir: "Din kardeşinin etini yemenin (gıybet etmenin) kefareti onu övmek ve onun için hayır duâsı yapmaktır. Muhtemeldir ki, bunlar da bunu söylerken şu hadis-i şerife dayanmışlardır: "Gıybet etmenin kefareti, gıybeti yapılmış olan kişiye duâ ve istiğfar etmektir." (İbnu Ebid-Dünya)

(Sıhhat dereceleri farklı olan bu iki hadisi ve onlara dayandırılan iki farklı görüşü üç şekilde birleştirmek mümkündür. Birincisi şudur: Eğer gıybeti yapılmış olan kimse bunu duymuşsa, o zaman kendisinden helallik istemek lâzımdır. Fakat bunu duymamışsa, ona duâ etmek yeterlidir. İkincisi şudur: O kimse hayatta olup kendisine ulaşmak kolay ise, helallik dilemek gerekir. Ölmüş veya ona ulaşmak zorlaşmışsa ona duâ edilir. Üçüncüsü de şudur: Gıybet konusu yeni bir kırgınlık ve kızgınlığa sebep olmayacaksa, sahibine söylemek gerekir. Buna sebep olacaksa, ehven-i şer kuralına göre, ona duâ etmekle

yetinmek lâzımdır.)

Eğer desen ki, hakkını helâl etmek vacip midir?

Ben (İmam Gazali) derim ki, hayır! Bu vacip değildir, fakat müstehabtır. Onun için, "Özür dileyeni affetmeyen leîm'dir (kötü adamdır.)" denilmiştir. Affetmek büyüklük olduğu için, ALLAH Teâlâ'da affedicidir. Ancak seleften bazı zatlar, af dilemeyeni affetmezlerdi.

Örneğin Said İbni Müseyyeb (ra), "Bana zulmedeni affetmem." demiştir.

Muhammed İbni Şirin de, "Zulmü ben haram etmemişim ki helâl edeyim." demiştir.

Bu zatlara göre, Kur'ân'da emredilen ve övülen af, pişmanlık duyup af dileyenler içindir. Ancak affetmemek de, kin gütmek, intikam peşinde olmak ve kavga etmek demek değildir. O, hakkının tahsilini ALLAH Teâlâ'nın adâletine havale edip davayı kapatmaktır.

ALLAH Rasûlü (as), affediciliği teşvik için şöyle demiştir: "Siz Ebu Damdam gibi olamaz

mısınız? Bu adam, her sabah evden çıkarken, 'ALLAH'ım! Ben hakkımı herkese sadaka ettim.' derdi." (Bezzâr, İbni Sünnî)

ALLAH Teâlâ'da şöyle buyurmuştur: "Affı tut." (A'râf, 199) ALLAH Rasûlü (as), bu âyette emredilen affın ne olduğunu Cebrail (as)'a sormuş, o da şöyle demiştir: "Af, zulmedeni bağışlamak, uzak duran akrabaya yaklaşmak ve kendisinden malını esirgeyene mal vermektir." (Geçti)

Hasan şöyle demiştir: "Kıyâmet gününde insanlar, ALLAH Teâlâ'nın kendilerinden hesap sormasını beklerken, bir melek şöyle seslenir: 'ALLAH üzerinde hakları bulunanlar ayağa kalksınlar.' Bu sesi duyunca, insanları affetmiş olanlar ayağa kalkarlar." Bunların ALLAH Teâlâ üzerinde haklarının bulunması, kendilerine yapılmış olan zulüm ve haksızlıkları O'nun hatırı için bağışlamış ve affetmiş olmalarından dolayıdır.

Her hâl-u kârda affetmek affetmemekten üstündür.

Gıybet Etme Ruhsatı

Her kuralın istisnası olduğu gibi, gıybetin haram olmasının da bazı istisnaları vardır. Gıybet, bazılarında sadece ruhsat, bazılarında da farz ve görev olmak üzere şu durumlarda câizdir:

1- Zulüm görmek. Bir kimse bir kimseden zulüm görürse, kendisini veya hakkını ona karşı meşru olan başka bir vasıtayla koruyamadığı takdirde, onu mazlumiyet ve mağduriyeti kadar gıybet edebilir.

ALLAH Rasûlü (as), "Hak sahibinin söz hakkı vardır." (Müttefekun aleyh) "Hak yiyeni cezalandırmak ve gıybet etmek câizdir." (Ebu Dâvûd, Nesaî) buyurmuştur."

2- Bir münker'i değiştirmek ve haddini aşanı çizgiye getirmek için başkalarından yardım istemek. Bir kimse, tek başına bir münker'i bertaraf etmek gücüne sahip değilse, kuvvet ve destek sağlamak maksadıyla onu başkalarına anlatabilir.

3- Çare aramak. Bir başkasının sebep

olduğu bir sıkıntıyı yaşayan bir kimse, bundan kurtulmanın yolunu öğrenmek için, onu başkalarına açabilir.

4- Müslümanları şer ve belâdan, küfür, bid'at ve dalâletten korumak maksadıyla onlar için yakın tehlike ve tehdit oluşturan kimselerin iç yüzlerini açıklamak. Kendilerini şer ve fesada adayan kimseler, genellikle asıl kimliklerini gizler ve masum bir çehre ile ortaya çıkarlar. Bu yüzden de saf müslümanlar onlara aldanıp tuzaklarına düşerler. Müslümanları bilgilendirmek için bu kimselerin niyet ve tıynetlerini açıklamak, buna gücü yetenler için farz olan bir görevdir. Bunun gibi, bir kimse hakkında danışmak maksadıyla bilgisine başvurulan kişi (müsteşar), bir davada şâhidlik eden kişi, şahidin doğru söyleyip söylemediği hususunda sözü dinlenen kişi (müzekki), bildiklerini doğru olarak söylemek zorundadırlar. Alış veriş gibi bir muamelede bir tarafın hile etmekte olduğunu gören bir kimse de mağdur olacak olan tarafı uyarmakla mükelleftir.

ALLAH Rasûlü (as) şöyle buyurmuştur:

"Fâcir kimseyi teşhir edin ki, müslümanlar onun şerrinden kendilerini korusunlar." (Taberanî, İbnu Hibbân) Ancak, hadisinin kendisinden de anlaşıldığı gibi, fâcir'i teşhir etmenin câiz olması için, bunun halkın meşru olan yarar ve çıkarını gözetmek için olması lâzımdır. Maksat bu olduğu takdirde, zâlim, bid'atçı ve açıkça günah işleyen ve kötülük yapan kimseleri gıybet etmek câizdir. Bunu keyif için veya rakibini yıpratmak için yapmak ise câiz değildir.

5- Günah ve kötülüklerinin konuşulmasından ve bilinmesinden rahatsız olmayan kimseleri gıybet etmek de câizdir.

ALLAH Rasûlü (as) şöyle buyurmuştur: "Hayâ perdesini üzerinden atmış olan kimseyi gıyabında eleştirmek gıybet değildir." Ancak bu kimseleri gıybet etmek meşru bir maslahat temin etmiyorsa, ondan sakınmak evlâdır. Çünkü bu, her şeyden evvel abesle iştigaldir. İkinci olarak, bu türlü gıybetler kötüler ve kötülükler için reklâm

hizmeti görür. Bu yolla bu insanlar tanınıp meşhur olurlar, yaptıkları kötülükler veya işledikleri günahlar da zayıf iradeli kimseleri bozar.

Bir adam, İbni Şirin yanında dönemin meşhur zâlimi Haccâc'ı gıybet edip kötülemeye başladı. İbni Şirin (ra) bundan rahatsızlık duydu ve adama şunu söyledi: "ALLAH Teâlâ mazlumların olduğu gibi zâlimlerin de RABBİdir. Bu sebeple O, mazlumların hakkını da, zâlimlerin hakkını da alır. Onun için sen Haccâc'ı gıybet edeceğine, kendi kusurlarını ıslah etsen senin için daha iyi olur. Çünkü kıyâmet gününde seni üzecek olan, Haccâc'ın büyük günahları değil, senin küçük zannettiğin kendi günahlarındır."

16. Âfet: Nemime'dir (Dedikodu)

Nemime, bir kimsenin başka bir kimse hakkında söylediği kötü bir sözü veya aldığı nahoş bir tavrı, aralarını bozmak veya kendisi için bundan keyif ve zevk malzemesi çıkarmak için bu kimseye veya ona ulaştırabilecek üçüncü bir kimseye anlatmaktır. Buna kovuculuk ve dedikodu

da denir.

Bu hâl, dil âfetlerinden ve haram olan konuşmalardandır. Fakat maksat, tatsızlık çıkarmak veya eğlenmek olmayıp bir müslüman hakkında yakın tehdit ve tehlike oluşturan bir durumu zamanında kendisine iletmek ve ona tedbir alma fırsatı kazandırmak olduğu takdirde, kötü olan haberi ve tavrı ulaştırmak nemime değildir. Bu, bir müslümanın bir müslümana karşı ifâ etmekle mükellef olduğu vazifelerden biridir. Ancak birbirine çok benzeyen bu iki fiili birbirinden iyice ayırmak ve birini diğerinin yerine koymamak için çok dikkatli olmak lâzımdır. Çünkü şeytanın insanları ve özellikle dinini seven müslümanları en çok aldatmaya muvaffak olduğu durumlar, kötü şeylerle iyi şeylerin (günah ve sevapların) zahiren birbirine benzediği durumlardır. Bu durumlarda o, ya kötü şeyleri iyi şeyler gibi göstererek yaptırır veya iyi şeyleri kötü şeyler gibi göstererek yapılmasını önler. Günahkârların ve hatta kâfir ve inkârcıların çoğu

şeytanın bu telbis'inin (karıştırmasının) kurbanlarıdırlar. ALLAH Teâlâ bunları kasdederek şöyle buyurmuştur: "Şeytan çirkin amellerini kendilerine süslü göstererek onları din yolundan ve hidAyet çizgisinden uzaklaştırmıştır." (Neml, 24), "Onlara, 'Kötü işler yapmayın.' denildiği zaman, onlar, 'Biz iyi işler yapıyoruz.' derler." (Bakara, 11), "De ki: Size en çok zarar edenleri bildirelim mi? Bunlar, iyi iş yaptıkları zannıyla kötü iş yapanlardır." (Kehf, 103)

ALLAH Teâlâ nemime yapmaktan zevk alanı kötülemiş, onun mayasının temiz olmadığını bildirmiş ve kendisine inanıp uyulmamasını emretmiştir. İlgili âyetler şöyledir:

"Gıybetçi ve nemimecilerin vay hâline... Bunlar Hutame'ye atılacaklardır. Hutame'nin ne olduğunu bilir misin? O, ALLAH tarafından yakılmış bir ateştir; kalpleri yakar." (Humeze, 1, 4, 5, 6), "Çok yemin eden, düşük karakter gösterene, gıybet eden, söz taşıyan, hayrı önleyen, aşırı giden, çok günah işleyen, kaba ve sert davranan

nesebi gayr-i sahih kimselere itâat etme." (Kalem, 10-13)

Taşınan kötü söz ve haberler cehennem odunlarıdır. Bunu bildiren âyette, "O (nemimeci) odun taşıyıcısıdır." (Mesed, 4) buyurulmuştur.

Nemime yeryüzünde fitne ve fesat için çalışmaktır. Bir âyette şöyle buyurulmuştur: "ALLAH'a verdikleri (veya ALLAH adına verdikleri) sözü bozan, O'nun bağlanmasını istediği ilişkileri koparan ve yerde fitne ve fesat için çalışan kimselere lanet ve kötü yurt (cehennem) vardır." (Ra'd, 25)

ALLAH Rasûlü (as) da bu konuda şunları söylemiştir: "Kovucu cennete girmez." (Müttefekun aleyh), "İnsanların arasını açan cennete girmez." (Müttefekun aleyh), "ALLAH Teâlâ'nın en çok buğzettiği kimseler kötü söz taşıyanlar, dostları ayıranlar, suçsuzlar için suç ve günah uyduranlardır." (Ahmed), "ALLAH Teâlâ cenneti yarattığı gün ona, "Konuş!" dedi. Cennet, "Bende yaşayana ne mutlu!" dedi. ALLAH

Teâlâ'da, "İzzet ve büyüklüğüme yemin ederim ki, sekiz sınıf insanı sende yaşatmayacağım. Bunlar içkiciler, zinacılar, kovcular, kavaflar, homoseksüeller, akrabalık bağını koparanlar, benim adımla söz verip yerine getirmeyenler ve halka zulmeden devlet görevlileridir." buyurdu." (Ahmed, Nesaî, Deylemî)

Bir adam bir hakîm'e (filozofa) şunu sormuş: "Gökten daha ağır, yerden daha geniş, taştan daha sert, ateşten daha yakıcı, zemherirden daha soğuk, denizden daha zengin, yetimden daha zelîl olanlar nelerdir." Hakîm şu cevabı vermiştir: "Suçsuza iftira etmek gökten daha ağır, hak yerden daha geniş, kanaat denizden daha zengin, hırs ve hased ateşten daha sıcak, ihtiyaç anında dost ve akrabanın sırt çevirmesi zemherirden daha soğuk, kâfirin kalbi taştan daha sert, kovucu yetimden daha zelildir."

Bir dönem Beni İsrail'de kuraklık hüküm sürüyordu. Hz. Musa (as) onlarla birlikte birkaç kere yağmur duasına çıktı, fakat yağmur yağmadı.

Ondan sonra ALLAH Teâlâ, Hz. Musa'ya şunu vahyetti: "Yağmur duasına çıkarken içinizde bir kovucu vardı. Onun yüzünden dualarınız kabul edilmedi."

Nemimeciye Karşı Tavır Almak

Kovucu insanları, özellikle de dost, tanıdık ve akrabayı birbirine düşürmek istediği için, onun oyununa gelmemek ve ona karşı tavır almak lâzımdır. Bu tavır şu hususları içerir:

1- Kovucuyu tasdik etmemek (doğru söylediğine inanmamak). Çünkü kovucu fâsıktır. Fasıkın sözü ise merduddur. ALLAH Teâlâ, "Bir fâsık size bir haber getirirse, delilsiz inanmayın." (Hucurât, 6) buyurmuştur.

2- Yaptığı işin doğru olmadığını ona söylemek ve bu kötü huydan vazgeçmesi için kendisine nasihat etmek. ALLAH Teâlâ, "İyi şeyleri emret, kötü şeyleri nehyet." (Lokman, 17) buyurmuştur. Kovuculuk da kötü bir şeydir.

3- Bu huydan vazgeçmediği takdirde ona buğzetmek ve kendisinden uzaklaşmak. Çünkü

günahta ısrar edene ALLAH Teâlâ buğzeder. O'nun buğzettiğine buğzetmek de imanın şartlarındandır.

4- Kovucunun sözüyle din kardeşi hakkında kötü zan beslememek. Çünkü delile dayanmayan kötü zan haramdır. Kovucunun sözü de delil değildir.

5- Koyucunun sözü ciddî ve hayatî bir meseleye müteallik değilse, onun peşine düşüp tahkik ve araştırmaya kalkışmamak. Çünkü bunun tahkikine kalkışmak, bir din kardeşinin gizli hâl ve durumlarını incelemeyi ve haram olan tecessüsü yapmayı gerektirir. ALLAH Teâlâ, "Tecessüs etmeyin." (Hucurât, 12) buyurmuştur.

6- Bunu başkasına anlatıp, "Falanca benim hakkımda şunu demiş veya şöyle yapmış." dememek. Çünkü, bu bir delisiz suçlamadır. Delilsiz suçlama ise câiz değildir. Bu aynı zamanda kovuculuğun bir türüdür. Çünkü, bir kötü sözü üçüncü bir şahsa iletmek de kovuculuktur.

Bir adam Hz. Ali'ye onun aleyhinde

söylenmiş kötü bir söz getirdi. Hz. Ali (ra) adama şunları söyledi: "Ey adam! Bu haberi olduğu gibi kabul etmem. İstersen onu inceleyeyim. Doğru çıkarsa, sana bir kovucu olarak buğzederim. Yalan çıkarsa, sana bir yalancı olarak ceza uygularım. İstersen de, dediğini geri al." Adam, dediğini geri aldı ve özür diledi.

Bir adam Ömer İbni Abdulaziz'e böyle bir söz getirdi. Ömer (ra) adama şunları söyledi: "Bu getirdiğin söz doğru ise sen kovucusun. Yalan ise sen yalancısın. İki durumda da sen fâsıksın. Fasıkın sözüne ise inanılmaz."

Bir hakîm'i ziyaret eden bir dostu ona başka bir dostunun söylediği kötü bir haberi iletti. Hakîm, buna şöyle dedi: "Sen beni ziyaret etmekle üç kötülük yaptın. Çünkü beni dostuma kızdırdın, duru olan kalb ve kafamı karıştırdın ve sana olan güvenimi bozdun."

Bir adam, Amr İbni Ubeyd'e, "Esvârî, sohbetlerinde seni eleştiriyor." dedi. Amr, adama şu karşılığı verdi: "Ey adam! Sen Esvârînin hakkını

da, benim hakkımı da korumadın. Çünkü Esvârînin hakkı onun sohbetini ifşa etmemek, benim hakkım da beni üzmemekti. Fakat madem ki, onun dediğini bana söyledin, git benden de ona şunu söyle: "İkimiz de öleceğiz, ikimiz de kabre gireceğiz, ikimiz de haşredileceğiz ve hâkimlerin en âdili olan ALLAH Teâlâ’nın önünde hesaplaşacağız."

Hasan (ra) şöyle demiştir: "Başkasının senin hakkındaki kötü sözlerini getiren, senin de başkaları hakkındaki sözlerini götürür."

Zuhrî (ra) şöyle demiştir: "Kovucu doğru söylese bile, güvenilmeyen bir yalancıdır."

Muhammed İbni Kâ'b el-Kurazî şöyle demiştir: "Çok konuşmak, sırları ifşa etmek ve herkesin söylediğine inanmak insanı alçaltan hasletlerdir."

Nemimenin çok kötü bir türü de, memuru âmirin yanında kötülemek ve onun âmiri hakkında söylediği sözü âmire iletmektir. Bundan doğacak zararın manevî sorumlusu nemimecidir.

Kötü söz taşıyan kimse, umumiyetle kendi söylemek istediğini başkasının ağzıyla söyleyen gizli bir düşmandır.

Kötü söz taşımak ve birbirine yakın olan insanları birbirinden koparmak, düşman etmek ve bu yolla ocakları söndürmek konusunda ibretli bir olay şudur:

Bir adam bir köleyi satın almak isterken satıcıya, "Bunun bir ayıbı yok mudur?" diye sormuş. Satıcı, "Ayıbı yoktur, ancak söz taşımayı sever." demiş. Adam, bunun önemli olmadığını düşünerek köleyi satın almış. Köle eve iyice yerleştikten sonra, bir gün hanıma, "Kocan seni sevmiyor ve seni aldatıyor. Seni sevmesini istiyorsan, kendisi uyurken çenesinin altından birkaç tane kıl kes ve onları bana getir, üstüne okuyayım." demiş. Ondan sonra adama gidip, "Hanım seni sevmiyor ve seni birisiyle aldatıyor. Yakında da seni boğazlayıp öldürecektir. Bunu önlemek istiyorsan, uyur gibi yap ve gör." demiş. Adam uyur gibi yapmış, kadın onun uyuduğunu

zannederek bir ustura alıp gelmiş ve onun başının ucunda oturmuş. Adam, usturayı ve kadının oturuşunu görünce ayağa fırlamış ve usturayı kadının elinden alıp onunla kendisini kesmiş. Ondan sonra da kadının akrabaları gelip adamı öldürmüşler.

(Bu olay, bütünüyle söz taşımaktan ibaret değildir. Onda, ayrıca bozgunculuk, yalancılık, iftira ve şeytanlık da vardır. Fakat bütün bunların temelinde söz taşımaktan zevk alma huyu vardır. Ve bu huyu taşıyan bir kimse, gerçekten söylenmiş bir söz bulamadığı zaman kendisi uydurur.)

17. Âfet: İki Dilli (İki Yüzlü) Olmaktır

İki dilli veya daha yaygın bir ifade ile iki yüzlü olmak; dargın, düşman veya rakîp durumunda olan insanlardan her birine gidip kendisinin haklı, karşı tarafın ise haksız olduğunu söylemek ve her birini memnun edecek tarzda konuşup dargınlık, düşmanlık ve kötü rekabetin sürmesine ve hatta şiddetlenip kızışmasına sebep

olmaktır. Bu hâl, İslâm dininin bir çok prensipleriyle ters düşen gayr-i ahlâkî bir tutumdur. Çünkü bu dinimizde; olduğu gibi görünmek, doğru olanı söylemek, haksızı tasdik etmemek, dargın ve düşmanları barıştırmaya çalışmak, kin, husumet ve kötü rekabetin karşısında vaziyet almak temel esaslardır. İki dilli, diğer ismiyle iki yüzlü olmak ise bütün bu esasları çiğnemektir. Bu yüzden de onun cezası ağırdır. ALLAH Rasûlü (as) şöyle buyurmuştur:

"Dünyada iki dilli olanın ahirette ateşten iki dili olacaktır." (Buharî), "Kıyâmet gününde en kötü durumda kalacak olan insanlardan birisi de buna bir dil, şuna başka bir dil kullanan kimsedir." (Müttefekun aleyh)

İki dilli olanlar münafıklardır. Kur'ân-ı Kerim, Peygamberimiz zamanındaki münafıkları şöyle anlatmıştır: "Bunlar iman edenlerle karşılaştıkları zaman, onlara, "Biz de iman etmişiz." derler. Kendi şeytanlarıyla (başlarındaki büyük münafıklarla) yalnız kaldıkları zaman da bunlara,

"Biz sizinle beraberiz. Biz diğerleriyle sadece alay ediyoruz." derler. Hakikatte ise ALLAH kendileriyle alay ediyor. O bunlara ağır azaplar hazırlamışken bir müddet tuğyanda kalmalarına müsâade ediyor." (Bakara, 14)

ALLAH Rasûlü'ne nisbet edilen bir sözde şöyle denilmiştir: "ALLAH Teâlâ'nın en çok buğz ettiği insanlar; yalancılar, kibirliler, din kardeşine kin tutanlar, ALLAH yoluna çağrıldıkları zaman ağır davranan, şeytan yoluna çağrıldıkları zaman ise çabuk hareket edenlerdir."

Bir kimsenin yanında onu överken arkasında onu kötülemek de iki dillilik ve iki yüzlülüktür. Bazı kimseler, ÂbdULLAH İbni Ömer'e, "Biz emîr'lerin (vali vs.) yanında bir türlü, arkalarında bir türlü konuşuyoruz. Bu doğru mudur?" diye sordular. ÂbdULLAH (ra) şu cevabı verdi: "Biz bu hâli ALLAH Rasûlü zamanında münafıklık sayardık." (Taberanî)

Emîr'lerin zorba ve ceberut olmaları, onların yanında yalan söylemeyi mubah kılmaz.

Çünkü onlarla yüz yüze gelmemek ve onlardan kaçmak mümkündür. Selef-i sâlihin emîr ve sultanlardan kaçmalarının en önemli sebebi, bunlara yaklaşınca onların hoşuna gidecek şekilde konuşmak zorunda kalmak korkusu olmuştur.

İki yüzlü bir münafık durumuna düşmemek için, ya herkesin yanında hak ve doğru olanı konuşmak, ya da bu şekilde konuşmayı göze alamadığı kimselerle yakın münasebete girmemektir.

18. Âfet: Haksız Övmektir

Haksız olarak bir kimseyi kötülemek gibi, haksız olarak onu övmek de haramdır. Çünkü haksız olması durumunda bu ikisi de yalandır. Haksız ve yalan olan övmek, bir kimsedeki kötülüğü iyilik şeklinde göstermek veya onda bulunmayan bir meziyetin varlığını ileri sürmektir. Övmek ve medh etmek, bir kimse lehinde şâhidlik etmek ve hüküm vermek anlamındadır. Şâhidlik ve hükmetmenin de doğrulara dayanması zorunludur.

Hâlid İbni Ma'dân (ra) şöyle demiştir: "Bir kimseyi sahip olmadığı bir meziyetle öven bir kimse, köpek ahlâkında olduğu için, kıyâmet gününde dili köpek dili gibi sarkmış bir hâlde haşredilir." Onun bu övmesi hem yalancılık, hem münafıklık, hem de riyakârlıktır. Fakat bir kimse hakikaten bir takım meziyetlere sahip ise, o zaman da onu övmek lâzımdır. Çünkü meziyetleri yaşatan güç, onların takdir edilip övülmesidir. Onun için, takdir edilmeyen ve kıymeti bilinmeyen meziyetler ve meziyet sahipleri ortalıktan çekilmeye ve azalıp bitmeye mahkûmdurlar. Bir kimsenin övülmeyi hak eden bir meziyete sahip olup olmadığı bilinmezse, o zaman da doğru olan, bu mevzuda kesin bir dil kullanmamaktır. Bu takdirde, "Zannederim, umarım." gibi uygun tabirler kullanmak gerekir.

ALLAH Rasûlü (as) şöyle buyurmuştur: "Bir kimse din kardeşini övmek isterse, 'Ben öyle sanırım. Fakat hakikat-i hâli sadece ALLAH bilir.’ desin."

İhtiyatlı davranılması gereken övmek, "Falan sâlihtir, muttakidir, âdildir" gibi hüküm ifade eden övme türüdür. Bunun dışında, bir kimse bir kimsenin namaz kıldığını görmüş, oruç tuttuğunu bilmiş, hacca gittiğini duymuşsa, bu olayları kıvırmadan söyleyebilir.

Buraya kadar ki sözlerden de anlaşılabildiği gibi, övmek mücerret olarak ne kötü, ne de iyidir. Onun kötülüğü veya iyiliği duruma bağlıdır. Bu sebeple, övmek gerçeği yansıtmaz, duyup dinleyenlerin aldanmasına yol açar veya övüleni şımartır, kibir ve tembelliğe iterse kötüdür. Fakat gerçeğe uygun olur, faziletin neşir ve intişarına vesile olur, örnek teşkil eder ve övülene moral kazandırırsa iyidir.

En güzel övgü ise, bunu hak etmiş olan insanın arkasında ve gıyabında yapılan övgüdür. Çünkü, onun yüzüne karşı yapılan övgü riya, gösteriş ve yağ çekme gibi mânalara çekilebilir; bu yüzden de pek inandırıcı olmaz. Halbuki, gıyabında yapılan övgü hem inandırıcı olur, hem

de birkaç kanaldan kendisine ulaşır ve sevinci o nisbette fazla olur.

ALLAH Rasûlü (as), çok az kimseyi kötülemiş, fakat ashâbından bir çok kimseyi övmüştür. Örneğin, Hz. Ebu Bekir'in imanının herkesin imanından fazla olduğunu ve kendisinden sonra peygamber olsaydı, bunun Hz. Ömer olacağını söylemiştir. (Tirmizî)

Övmenin iyi veya kötü olduğunu tayin eden temel unsur, onun gerçeği yansıtıp yansıtmaması olduğuna göre, bir kimseyi överken bu konuda sağlam bilgiye sahip olmak lâzımdır. Bu sebeple, Hz. Ömer (ra), bir adamın bir adamı övdüğünü görünce ona şu soruları sormuştur: "Sen o adamla yolculuk yaptın mı? Sen onunla alış veriş ve muamele yaptın mı? Sen onunla komşuluk ettin mi?" Adam bu sorulara "Hayır!" cevabını verince de, "Öyleyse sen onu tanımıyorsun. Nasıl onu övüyorsun!" diye çıkışmıştır.

Kâfir, fâsık ve zâlim kimselerin ya hiç

meziyetleri yoktur, ya da rezillikleri meziyetlerinden çok daha fazladır. Bundan dolayı, ALLAH Teâlâ bu insanları kötülemiştir. O bunları kötülerken, şu veya bu sebeple bunları övmek O'nun hükmü ile ters düşmektir. Bu da O'nun kızmasına sebeptir. Onun için ALLAH Rasûlü (as) şöyle buyurmuştur: "Fâsık bir insan övüldüğü zaman ALLAH Teâlâ kızar." (Beyhakî, İbnu Ebid-Dünya)

Hasan el-Basrî (ra) şöyle demiştir: "Zâlimin yaşaması için duâ etmek, yeryüzünde zulmün devam etmesini istemektir. Kâfir, zâlim ve fâsık kimseler sevinmeyi hak etmedikleri için, övmek suretiyle onları sevindirmek de doğru değildir.

Kibir ve gurur taşımamak şartıyla insanın kendi meziyetlerini söylemesi de câizdir. Çünkü bu da, hem gerçeklerin anlaşılmasına vesile olur, hem de meziyetlerin örnek alınması ve rağbet kazanması hususunda katkıda bulunur. Bu hususta da en güzel örnek ALLAH Rasûlü'dür. Çünkü O, kendisiyle ilgili olarak bilinmesi ve iman

edilmesi gereken meziyetleri açıklamıştır. Misâl vermek gerekirse, bir hadiste, "Ben Âdem zürriyetinin efendisi ve en büyüğüyüm. Fakat bunu söylememde fahr ve kibir yoktur." (Tirmizî, İbnu Mâce) demiştir.

Yusuf (as) da, Mısır halkını yedi yıl süren şiddetli kuraklık ve kıtlıktan kurtarmak için bu ülkenin sultanından devlet görevi istemiş ve şöyle demiştir: "Beni tarım işlerinin başına getir. Ben, tarımı iyi bilen ve mahsulü iyi koruyan bir kimseyim." (Yûsuf, 55)

İnsanın gerçek olan kişisel meziyetlerini söylemesinin, yani kendi kendisini övmesinin iyi veya kötü olmasını tayin eden faktör niyettir. Bu sebeple, bu nefis hesabına yapılırsa kötü, meşru maksatlar için yapılırsa iyidir.

Birkaç müslüman, bildikleri gerçeklere dayanarak bir kimseyi överlerse, ALLAH Teâlâ o kimseyi affeder. Yine gerçeklere dayanarak onu kötülerlerse, o takdirde de onu cezalandırır.

Bu sebeple, bir gün bazı sahâbiler

kaldırılan bir cenazeyi övünce, ALLAH Rasûlü (as), "Madem ki, onu övdünüz, ona cennet vacip oldu." buyurmuş. Başka bir gün başka bir cenazeyi kötülediklerinde de, ALLAH Rasûlü (as), "Madem ki, kötülediniz, buna da cehennem vacip oldu." demiştir. (Müttefekun aleyh)

Ölürken, kendisinden sonra yaşayan birkaç samimî müslüman tarafından övülen ve gerçek olan iyilikleri anlatılan bir mümin olmak ne büyük bir bahtiyarlıktır! ALLAH'ım! Bu bahtiyarlığı bize de nasip et. Âmin!

(Ey İmam! Sen bu bahtiyarlığı inşâALLAH yakalamışsın. Çünkü, ilmin, zühd ve takvan samimî müslümanlar tarafından övülmüş ve bıraktığın kıymetli eserler senin iyiliklerin olarak anlatılagelmiştir. Fakat bakalım, bizim hâlimiz ne olacaktır.)

Övülene Düşen

Bir kimse övülürse bundan dolayı kibirlenip büyüklenmemesi lâzımdır. Çünkü övgü her zaman gerçeği yansıtmaz. Bundan dolayı nice

övülenler vardır ki, ALLAH Teâlâ yanında en kötü insanlardır. Çünkü övenler, insanların dışına bakarak onları överler. ALLAH Teâlâ ise onların içlerine ve kalplerine bakar ve onları bunlara göre değerlendirir. Onun için ALLAH Rasûlü (as) şöyle buyurmuştur:

"(Övgülerle) şişirilmiş nice kimseler vardır ki, hesap yerinde bir sinek kadar bile ağır değildirler." Kaldı ki, övenler de her zaman övgülerinde samimî değildirler. Samimî olmayan övmeler ise hiçbir değer taşımazlar. Bir de, yalnızca bir müddet bazı meziyetlere sahip olmak yetmez. Bu durumun hayatın sonuna kadar devam etmesi lâzımdır. Çünkü geçerli olan son ve akıbettir. Bu ise meçhuldür. Çünkü bir zaman iyi bilinen nice insanlar, giderek kötüleşmiş ve esfel-i sâfilîn'e düşmüşlerdir. ALLAH Rasûlü (as) bir hadiste şöyle buyurmuştur:

"Bazen olur ki, bir kimse uzun bir zaman iyi ameller işler ve bu yüzden cennetle kendi arasında ancak bir metre kadar kısa bir mesafe

kalır. Fakat tam bu sırada sapar ve kötü işler yaparak cehenneme gider."

Bu durumları bilen basiret erbabı, kendilerine yönelik övgülerden nefisleri için hiçbir pay çıkarmamışlardır. Bu vesile ile bazen nefislerini daha da kötülemişler, bazen de ona yeni görevler yüklemişlerdir. Örneğin, Mutrif şöyle demiştir: "Kendimle ilgili bir medih ve övgü duyduğum zaman kendi gözümde daha da küçülürüm."

İmam Ebu Hanîfe, (ra), yoldan geçerken bir adamın bir adama, "Bu zat, geceleri hiç uyumaz." dediğini duymuş. Bunun üzerine kendi kendine, "Madem ki, insanlar beni böyle biliyorlar, öyleyse gerçekten öyle olmalıyım." demiş ve o tarihten itibaren geceleri hiç uyumamıştır.

Olgun zatlar, bir övgü duydukları zaman, "Ben kendi nefsimi beni övenlerden daha iyi tanıyorum. Ben nefsimi övülmeye lâyık görmüyorum. Bu övgü ancak bir duâ olabilir." derler. Bunlardan birisi de övülünce, şöyle

demiştir: "ALLAH'ım! Bunlar beni tanımıyorlar; söylediklerinden dolayı beni muâheze etme."

Hz. Ömer (ra) kendisini övene, "Sakın, beni de, kendini de helâk etme!" demiştir. Hz. Ali (ra), "ALLAH'ım! Ben bunların övmelerinden rahatsızım. Beni bu övmelerden sorumlu tutma." diye duâ etmiştir. Arkasından onu kötüleyen bir adam, yanında onu övünce de adama şöyle demiştir: "Ben ne senin kötülediğin kadar kötü, ne de övdüğün kadar iyiyim."

19. Âfet: Hatalı Konuşmaktır

Hatalı konuşmak, kişide kötü kasıt bulunmadığı hâlde yanlış konuşmasıdır. Bu tarz konuşma da gerçeklerin tahrif edilmesine ve yanlış anlaşılmasına sebep olduğu için bir kusurdur ve duruma göre sahibini günah ve vebal altına sokar. Hatalı konuşmak dini ve özellikle de ALLAH Teâlâ'nın zat ve sıfatlarını ilgilendiren konularda ise onun sakıncası daha da büyüktür. Bunun bazı örnekleri şöyledir:

* ALLAH Rasûlü (as) şöyle buyurmuştur:

"Biriniz, 'ALLAH isterse ve sen istersen.’ demesin. Bunun yerine, 'ALLAH isterse, sonra sen istersen.’ deşin." (Ebu Dâvûd, Nesaî/el-Kübra)

Bunun sebebi, birinci cümlede kendisiyle konuşulan kişinin isteğinin ALLAH Teâlâ'nın isteğiyle eşit tutulmasıdır. Bu ise bir sıfat şirkidir.

Bir adam ALLAH Rasûlü’ne, "ALLAH isterse ve sen istersen." dedi. ALLAH Rasûlü (as), "Beni ALLAH Teâlâ'ya ortak mı ediyorsun? Yalnızca, 'ALLAH isterse.’ de!" buyurdu. (İbnu Mâce, Nesaî/el-Kübra)

* Bir adam, ALLAH Rasûlü’nün huzurunda bir konuşma yaptı ve şöyle dedi: "ALLAH'a ve O'nun Rasûlü’ne itâat eden doğru yolu bulur. Onlara itaatsızlık eden ise sapıtır." ALLAH Rasûlü (as), adama; "onlara" deme! 'ALLAH ve Rasûlü’ne' de!" buyurdu. (Müslim)

Bunun sebebi, "onlar" lafzıyla ALLAH Rasûlü’ne itaatin ALLAH Teâlâ'ya itâat seviyesine çıkarılmasıdır. Halbuki, ALLAH Teâlâ'ya itâat asıldır, ALLAH Rasûlü’ne itâat ise bu asla tâbidir ve

ona göre ikinci derecede bir önem taşır. Diğer bir ifade ile, itâat yalnızca ALLAH Teâlâ'yadır. ALLAH Rasûlü ise O'na itaatin yolunu gösterendir.

* "ALLAH'a ve sana sığınırım." sözü yanlıştır. Doğrusu, "ALLAH'a, sonra sana sığınırım." demektir. Bundan da daha doğrusu, "Yalnız ALLAH'a sığınırım." sözüdür.

* "ALLAH'tan ve senden olmazsa." sözü yanlıştır. Doğrusu, "ALLAH'tan olmazsa, sonra senden olmazsa." sözüdür.

* "Gökte ALLAH, yerde sen." sözü yanlıştır. Çünkü gökte de, yerde de ilâh olan ve hükmü geçen ALLAH Teâlâ'dır." Bir âyet meali şöyledir: "ALLAH odur ki, hem gökte ilâhtır, hem de yerde ilâhtır. O hakîm (hikmet sahibi) ve alîm (ilim sahibi) dir." (Zuhruf, 84)

* "ALLAH'ım! Bizi cehennem azabından kurtar." veya "azat et" sözü yanlıştır. Çünkü bir şeyden kurtarmak veya azat etmek o şeye maruz kaldıktan sonradır. Dolayısıyla bu söz, "Biz cehennemde iken bizi ondan kurtar" demek

gibidir. Bu da önce cehenneme gitmeye razı olmak demektir. Bu sebeple, duâ ederken, kullanılan cümle ve kelimelere çok dikkat etmek lâzımdır.

ALLAH Rasûlü (as) şöyle buyurmuştur: "ALLAH, dikkatsizce duâ edenleri sevmez."

Bir adam duâ ederken, "ALLAH'ım! Beni Muhammed (sa)'ın şefaatine dâhil et" dedi. Sahâbî Huzeyfe (ra) adama şunu söyledi: "ALLAH Teâlâ, imanı sağlam ve ameli tamam olan müminleri şefaatsiz olarak cennete götürür. Muhammed (as)'ın şefaati ise ameli eksik olanlar içindir."

O hâlde, duâ ederken şefaat istemekten evvel, iman-i kâmil ve amel-i sâlih istemek lâzımdır. Nitekim, Kur'ân-ı Kerim'de de bu şekildeki duâlar öğretilmiştir.

* (Bazı câhiller, "ALLAH'ım! Bizi şefaatinden mahrum etme." diye duâ ederler. Bu söz daha çok yanlıştır. Çünkü şefaat etmek, kendisinden daha yüksek bir makama müracaat

etmek ve aracılık etmektir. Böyle bir şey ise ALLAH Teâlâ için söz konusu değildir. Bu sebeple, şefaati yalnızca peygamberler, melekler ve sâlih kullar yaparlar. ALLAH Teâlâ ise rahmet ve merhamet eder ve şefâatleri kabul eder.)

* ÂbdULLAH İbni Abbas (ra) şöyle demiştir:

"İnsanlar, ALLAH Teâlâ'ya ait olan fiilleri şerîk ve ortaklara verirler. Ve bu cümleden olarak, 'Falan olmasaydı bu iş olmazdı. Köpek olmasaydı, dün gece evimize hırsız girerdi.’ derler." Böylece, ALLAH Teâlâ'nın yüce sıfatları olan muvaffak etmeyi, hıfz ve himayeyi falana ve köpeğe isnat ederler.

* ALLAH Rasûlü (as) şöyle buyurmuştur: "ALLAH Teâlâ, kendisinden başka bir şeyle yemin etmeyi nehyetmiştir. Onun için, ya ALLAH Teâlâ'nın ismiyle yemin edin, veya yemin etmeyin." (Müttefekun aleyh)

* ALLAH Rasûlü (as) şöyle buyurmuştur: "Siz, elinizde ve emrinizin altındaki insanlara

'kulum' demeyin. Çünkü onlar da, sizler de ALLAH Teâlâ'nın kullarısınız. Elinizdekiler de size, 'RABBİM.' demesinler. Çünkü onların da, sizlerin de RABBİ ALLAH Teâlâ'dır."

* ALLAH Rasûlü (as) şöyle buyurmuştur: "Fâsık bir kimseye" Efendim, Efendimiz" Demeyin. Çünkü efendiniz ve büyüğünüz bir fâsık ise, ALLAH Teâlâ'yı kendinize kızdırmışsınız, demektir." (Ebu Dâvûd)

* ALLAH Rasûlü (as) şöyle buyurmuştur: "Biriniz, 'Şu şöyle ise (veya öyle değilse veya öyle olmayacaksa) ben müslümanlıktan çıkayım (veya kâfir olayım)' demesin. Çünkü, o şey onun iddiâ ettiği gibi değilse (veya öyle çıkmazsa) kendisi müslümanlıktan çıkar (veya kâfir olur). İddiası doğru ise (veya doğru çıksa), yine de bu sözden zarar görür." (Nesaî, İbnu Mâce) Çünkü bu söz, müslüman olmayı hafife almaktır. Bu ise, kişinin bu büyük nimete lâyık olmadığını gösterir. Halbuki, lâyık olunmayan nimetler her an geri alınabilirler. Nimetlere kalıcılık sağlayan şey, onları

ta'zim etmek, onlara lâyık olmaya çalışmak ve onlardan dolayı ALLAH Teâlâ'ya şükretmektir.

20. Âfet: ALLAH Teâlâ'nın Sıfatları Üzerinde Konuşmaktır

Konuşmak zabtedilmez bir alışkanlık ve hastalık hâline gelirse, insan gereksiz ve günah şeyleri konuşmakla da yetinmez, daha tehlikeli ve hassas konuları da diline dolar. Bu konuların başında da ALLAH Teâlâ'nın sıfatları gelir. ALLAH Teâlâ'nın beş tane selbî, yedi (veya sekiz) tane subutî sıfatları ve doksan dokuz tane de güzel ismi vardır. Bunlara iman etmek farzdır. Ancak bunların mahiyetlerini anlamak için insan akıl ve ilmi yeterli değildir. Bu sebeple, bunları kurcalamamak lâzımdır. Bunları kurcalayanlar yanlış sonuçlara ulaşmış ve dalâlete düşmüşlerdir.

(İlim ile iman arasında bir fark varsa, o da şudur: İlimde alabildiğine incelemek, tetkik etmek, enine boyuna tahlil ve tafsil etmek esas iken, imanda çoğu zaman emredilen şeylere inanmakla yetinmek esastır.)

ALLAH Teâlâ gerek iman ve gerekse amel alanında gerekli olan hususları peygambere vahyetmiş, peygamber de onları duyurup tebliğ etmiştir. Peygamberin ifadesiyle, "ALLAH Teâlâ ne unutkan, ne de ifadeden âciz değildir." Bu sebeple, O'nun açmadığı ve açıklamadığı hususları olduğu gibi bırakmak lâzımdır. Çünkü bu hususlarda O'nun muradı budur. Buna rağmen bunları kurcalayıp incelemeye kalkmak, dinsel bir merak gibi görünse de, hadd-i zatında şeytanın bir tuzağıdır. O çok kimseleri bu tuzakta boğmuş ve onları meraklarına kurban etmiştir. ALLAH Rasûlü (as) şunları söylemiştir:

"Ben size bir şeyi söylemedikçe siz benden onu sormayın. Çünkü sizden önceki milletleri helâket ve dalâlete düşüren sebep, onların peygamberlerine çok soru sormaları ve verilen cevaplar karşısında ihtilafa düşmeleri olmuştur." (Müttefekun aleyh), "ALLAH size dedikoduyu, israfı ve (din konusunda) çok soru sormayı nehyetmiştir." (Müttefekun aleyh), "İnsanlar

(idrâklerinin sınırlı olduğunu, sorularını da buna göre sınırlandırmaları gerektiğini unutarak) şöyle diyeceklerdir: 'Varlıkları ALLAH yarattı. Ya ALLAH'ı kim yarattı?' Onlar böyle deyince, siz İhlâs sûresini okuyarak cevap verin ve şeytanın şer ve vesveselerinden ALLAH Teâlâ'ya sığının." (Müttefekun aleyh)

İhlâs sûresinin meali şöyledir: "De ki: ALLAH birdir. O, bir şeye muhtaç değildir, her şey O'na muhtaçtır. Kimseden doğmamış, kimseyi doğurmamıştır. Hiç kimse O'nun ortağı, benzeri, dengi değildir."

Musa (as), Hızır (as)'a arkadaşlık teklif ettiği zaman, beriki ona, "Ben sana bir şey hakkında bilgi vermedikçe, sen bana onu sorma." şartını koşmuştur. Ve Musa (as), merakı tahrik eden gelişmeler karşısında kendisini tutamayıp sorular sorunca, Hızır (as), "Arkadaşlığımız burada bitmiştir." deyip ondan ayrılmıştır. (Kehf suresi 62-84)

Dinî konuların bir kısmı ilim ve akıl

ölçüleriyle de herkesin idrâk seviyesinde iken, diğer bir kısmı ihtisas konularıdır. Bu sebeple, bunları ilim ve akıl yoluyla anlamak için belli bir seviye lâzımdır. Bu olgunluk ve yetişkinlik seviyesine gelmedikçe, bu konuları öğrenme hevesine kapılmamak lâzımdır. İlim tahsilindeki hiyerarşiye riAyet etmemek, insanı cehaletten daha beter bilgisizliklere sevk ettiği gibi, din bilgisindeki hiyerarşiye riâyet etmemek de insanı küfür ve dalâletlere sevk eder.

ALLAH Teâlâ, dinin kapalı bırakılmış konularını ancak ilimde derinleşenlerin bilebildiğini, bunların dışındaki kimselerin bu konulan kurcalamasının ise sadece yanlış anlamaya ve yanlış anlatıp fitne çıkarmaya yaradığını bildirmiştir. (Âl-i İmrân, 7)

Buna rağmen, Mutezile taifesi, kurcalanmaması gereken dinî konuları kurcalamışlar ve gereksiz tartışmalara, zaman ve emek israflarına sebep olmuşlardır.

Bunların tartışmaya açtıkları konulardan

birisi de Kur'ân-ı Kerim'le ilgiliydi. "Kur'ân mahluk mudur, değil midir? Kur'ân'ın harfleri kadîm midir, hâdis midir?" diye sormuşlar ve akıllarınca bu sorulara cevap bulmaya çalışmışlardır.

Halbuki, Kur'ân'ı indiren ALLAH Teâlâ'nın, Mutezile'den de, diğer insanlardan da istediği, bu konuyu tartışmak ve bir karara varmak değil, Kur'ân'da açıklanan emir ve yasaklara uymak ve sâlih amel işlemektir. Ancak, emir ve yasaklara uymak, sâlih amel işlemek, güzel ahlâk sahibi olmak, haram şehvetlerden uzak durmak nefse ağır gelir. Konuşmak ise hem hafif, hem de nefsin çok hoşlandığı bir iştir. Bu sebeple, sâlih amelden nasibi olmayanlar konuşmaya ağırlık verirler.

Genel halk kesiminin iman etmekle yetinmeleri gereken konulardan birisi de kader mevzuudur.

Buraya kadar konuşmanın bazı âfet ve zararlarını zikrettik. Hiç şüphesiz ki bunun daha başka âfet ve zararları da vardır. Bütün bunlar göz önünde tutulursa, ALLAH Rasûlü'nün "Susan

selâmet bulur." sözündeki doğruluk ve haklılık ayan beyan ortaya çıkar. Susmanın selâmet olması, elbette ki, konuşup sevap kazanmaktan üstün değildir. Fakat, konuşmayı bu zikredilen âfetlerden korumak hem ilim, hem irade, hem de eğitim gerektirir.

(Sa'dî Şirazî (ra) şöyle demiştir: Denizde sayılamayacak kadar inci ve servet vardır. Fakat yüzmek bilmeyen için selâmet, sahilde durup bunları seyretmektir.)

KIZGINLIK, KİN, HASED

Kızgınlık, kalpte yanan bir ateştir. Kin ve hased ise bazen onu oluşturan sebepler, bazen de ondan oluşan sonuçlardır. Bu üç haslet de insanı günahlara iten ve helâk eden kötü huylardandır. Bu sebeple, bu huyların etkisi altına girmemeye çalışmak lâzımdır. Bunun için de önce onların neler olduğunu bilmek ve onları tanımak gerekir. Çünkü şerri tanımayan ve onun ne olduğunu bilmeyen, bilmeden ve farkına varmadan onun içine düşer.

(Bir şâir şöyle demiştir: Şerri sevdiğim veya benimsediğim için değil, ondan korunmak için öğrendim.)

Ancak şerri tanımak ve bilmek de yetmez. Bunun yanında, ondan sakınmanın ve korunmanın yollarını da bilmek iktizâ eder.

(Çok kimse, sözde şerre düşmemek için onu öğrenirler. Fakat, ondan nasıl korunacaklarını bilmedikleri için, onu hiç bilmeyenlerden daha kolay ve daha süratli bir şekilde içine düşerler.)

Biz bu bölümde hem bu üç hasletin kötülüklerini, hem de onlardan korunmanın yollarını açıklayacağız.

Kızgınlığın Kötülüğü

Kızgınlık iki kısımdır. Biri haklı kızgınlık, diğeri de haksız kızgınlıktır. Haksız kızgınlık mutlak olarak kötüdür. Haklı kızgınlık da ikiye ayrılır. Bunlardan biri, meşru sınırlar ve ölçüler içinde kalan kızgınlık, diğeri de sınırsız ve taşkın kızgınlıktır. Sınırsız ve taşkın kızgınlık da kötüdür. Kötü kızgınlık hakkındaki bazı nasslar (âyet ve

hadisler) ve sözler şöyledir:

* ALLAH Teâlâ şöyle buyurmuştur: "Kâfirler, kalplerinde haksız kızgınlık barındırmışlardır. Buna karşılık, ALLAH, peygamberin ve müminlerin üzerine sükûnet indirmiştir." (Feth, 26) Bu Ayet-i kerime, kâfir ve imansızların kendi hayvanî tabiatlarına uyup kızgınlık gösterdiklerini, peygamber ve müminlerin ise ALLAH Teâlâ'nın hıfz ve terbiyesi sayesinde bu huyu yendiklerini bildirmiştir.

* Bir adam, "Ya RasûlULLAH! Bana cennete götüren bir amel öğret." dedi. ALLAH Rasûlü (as) ona şunu söyledi: "Bu amel kızmamaktır." (Buharî)

* Bir adam, "Ya RasûlULLAH! Beni ALLAH Teâlâ'nın kızgınlığından hangi amel korur?" diye sordu. ALLAH Rasûlü (as), "Senin onun kullarına kızmaman." (Taberanî, Ahmed) dedi.

* ALLAH Rasûlü (as), "Size göre pehlivan kimdir?" diye sordu. Yanındakiler, "Pehlivan sırtı yeri getirilemeyendir." dediler. Kendisi, "Hayır! Gerçek pehlivan, kızdığı anda kendine hâkim olan

kimsedir." buyurdu. (Müttefekun aleyh)

* ALLAH Rasûlü (as) şunları söylemiştir: "ALLAH Teâlâ, kızgınlığını yutan kimsenin kusurlarını örter." (İbnu Ebid-Dünya), "Sirke balı bozduğu gibi, kızgınlık da imanı bozar." (Taberanî), "Kızan bir kimse, kızgınlığıyla cehennemin kenarına gelir. Bir taşkınlık ve haksızlık yapınca da cehennemin içine düşer." (Bezzar, İbnu Adiyy)

* Zulkarneyn şöyle demiştir: "Şeytan, kötü hislerin galeyanı sırasında insana tamamıyla hükmeder. Bu hislerin en kötülerinden birisi, kızmaktır. Onun için, hiç kızmamak mümkün olmasa bile, henüz bir kötülüğe yol açmamışken onu frenleyip sakinleşmeye çalışmak lâzımdır. Acelecilik, kabalık ve katılık da bu kötü hislerdendir."

* Vehb İbni Münebbih şöyle demiştir: "İnsan kızdığı zaman, çocuğun top ve topaçla oynaması gibi, şeytan onunla oynar."

* Hayseme şöyle demiştir: "İnsanın

şeytana karşı işi zorcadır. Çünkü o şehvet duyduğu zaman şeytan gelip kalbine girer; hiddet duyduğu zaman da gelip başına girer."

* Cafer İbni Muhammed (Cafer es-Sadık) şöyle demiştir: "Kızmak her kötülüğün anahtarıdır."

* Bir sahâbî şöyle demiştir: "Kızan insan, çok akıllı da olsa kızarken ahmaklaşır. Ahmağa verilecek cevap ise susmaktır." Onun için, kızan kimseye karşı susmak tavsiye edilir. Çünkü o, söylenecek en akıllıca sözleri bile yanlış anlar ve yanlış tepki gösterir.

* Mücâhid şöyle demiştir: "Kızgınlık, sarhoşluk gibidir. Bu iki hâlde de şeytan, insanı şuur dışı konuşturur ve ona pişman olacağı işler yaptırır. Onun için, kızgınlık da, sarhoşluk da şeytanın işleridir. İnsandaki cimrilik ve gerçek dışı hayâllerle oyalanmak da onun oyunlarıdır."

* Bir hakîm şöyle demiştir: "Bir insan şehvet, hiddet ve heveslere mahkûm ve mağlup değilse, ancak o zaman irade sahibi sayılır."

* Başka bir hakîm şöyle demiştir: "Kızgınlıktan sakın. Çünkü insan isen bundan pişman olursun; insan değilsen ALLAH seni pişman eder."

* Şunlar söylenmiştir: "Kızmak, aklın ve akıllı davranışın iflas hâlidir.", "Kızmak, şeytanın yularıdır.", "Kızmak, cehennemin bir kapısıdır."

* ÂbdULLAH İbni Mübarek şöyle demiştir: "Güzel ahlâkın temeli kızmamaktır."

*Vehb İbni Münebbih şöyle demiştir: "Kötü ahlâkın temel unsurları hiddet, şehvet, tamahkârlık ve aceleciliktir."

Kızgınlık Nedir?

Bil ki, insandaki hisleri yaratan ALLAH Teâlâ'dır. ALLAH Teâlâ ise Hakîm (hikmet sahibi) ve Rahîm (merhametli) olduğu için, hiç bir şeyi boşuna veya zarar için yaratmamıştır. Bu sebeple, şehvet ve kızgınlık hisleri de yaratılışları itibarıyla gereksiz veya zararlı değil, lüzumlu ve yararlı hislerdir. Çünkü, insanlar (ve genel olarak bütün canlılar) biri içte, diğeri dışta olmak üzere iki

tehlike ile karşı karşıyladırlar.

İçteki tehlike vücudun gıdasız kalmasıdır. Vücudun gıdasız kalması ise ölümün ve her türlü hastalığın sebebidir. Bu tehlikenin önlenmesi için, ALLAH Teâlâ insanlarda (ve bütün canlılarda) yiyecek ve içecek maddelerine karşı şehvet ve iştihâ yaratmıştır.

Dıştaki tehlike ise, çevredeki zararlı şeylerdir. ALLAH Teâlâ, çok ve çeşitli olan bu zararlıların defedilmesi için de hiddet ve kızmak hissini yaratmıştır. Hakikat-i hâl bu olduğu için, bu hislerin yaratılması ve var olması kötü değildir. Kötü olan, bunların maksat dışı veya yanlış ve ölçüsüz bir şekilde kullanılmasıdır.

(Hisler bu anlamda silâh gibidirler. Silâhların da kendileri değil, yanlış kullanılmaları kötüdür.)

Bu açıdan ele alınınca, kızgınlığın da, diğer hisler gibi, üç hâli olduğu görülür. Bunlar tefrit, ifrat ve itidal hâlleridir. Kızgınlığın tefrit hâli, bu hissin hiç duyulmaması veya yetersiz olmasıdır. Bu

hâl, bir kusur ve eksikliktir. Buna, "hamiyetsizlik, gayretsizlik, şahsiyetsizlik" de denir. İmam Şafiî (ra) şöyle demiştir: "Gerekli olan yerde kızgınlık duymayan bir kimse eşektir."

Gerekli olan yerde hiddet ve gayretin kötü olmadığı, aksine övülecek bir meziyet olduğu için ALLAH Teâlâ, müminleri azgın ve saldırgan kâfirlere karşı şiddetli olmakla vasıflandırıp "Onlar kâfilere karşı şiddetli, kendi aralarında merhametlidirler." (Feth, 29) buyurmuş ve âlemlere rahmet olması için gönderdiği peygambere, "Ey Nebî! Kâfir ve münafıklarla mücahede et ve onlara sertlik göster." (Tahrim, 9) emrini vermiştir. Aynı sebepten dolayı, ALLAH Teâlâ, zina edenlerin kamçılanmasını ve O'nun hükmü tatbik edilirken günahkârlara acınmamasını da emretmiştir. (Nur, 2)

ALLAH Rasûlü (as) da bir münasebetle şunu söylemiştir: "Sa’d (İbni Ubâde) gayretli bir insandır; ben Sa’d'dan daha gayretliyim; ALLAH da benden daha gayretlidir." (Müttefekun aleyh)

Gayret, gerekli olduğu ve gerektiği yerde kızmaktır.

ALLAH Teâlâ hem merhametli, hem de gayretli ve hiddetlidir. Bunu bildiren bir âyette şöyle buyurulmuştur: "Kullarıma bildir ki, ben bağışlayan ve merhamet edenim, benim azabım da en çok elem veren azaptır." (Hicr, 49)

Gayret taşımayan bir insan namusuna da sahip çıkmaz. ALLAH Rasûlü (as) şöyle buyurmuştur: "Namusunu kıskanmayan bir kimse deyyustur; cennet de deyyuslara haramdır."

Şöyle denilmiştir: "Bir milletin erkekleri gayretli olurlarsa, kadınları da namuslu olurlar."

Din, hak ve insanlık adına gayret taşımayan bir kimsenin etrafı kötülüklerle dolsa, onun kılı kıpırdamaz, o ağzını açıp bir söz söylemez ve her hangi bir tepki göstermez. Bu hâl ise insanın iç bünyesinin (akıl, kalb ve vicdanının) çürümüşlük ve kokuşmuşluk hâlidir.

Kızgınlığın ifrat hâli, bu hissin din, akıl ve maslahatın kontrolünden çıkması ve taşkınlık

hâlini almasıdır. Tefrit hâlindeki kızgınlık, sahibine zulüm ve haksızlık yapılmasına sebep olurken, ifrat hâlindeki kızgınlık da başkalarına zulüm ve haksızlık yapılamasına sebep olur. Kızgınlığın ifrat hâli de tabiî ve sun'î olmak üzere iki kısımdır. Tabiî olan kızgınlık, eğitime tabi tutulmamış ham bir mizacın ölçüsüz tepkisidir. Sun'î olan ise, genel toplumda veya belli çevrelerde yerleşmiş olan kötü anlayış ve âdetlere uyma hevesidir. Kabalığı ve kavgacılığı şeref ve erkeklik sayan bir toplum ve çevrede, kızgınlık ifrat derecesine çıkar. Böyle yerlerde insanların gözleri kör, kulakları sağırdır. Onun için bu insanlar hiddet ve şiddetin kendilerine getirdiği zararları görmez ve bu yönde yapılan uyarı ve ikazları da dinlemezler.

İfrat derecesinde kızmış olan kimse, gücü yettiği zaman kızdığı şeye (veya insana) saldırır ve onu yıkmaya çalışır. Buna gücü yetmediği zaman da kızgınlığını kine dönüştürüp kalbinde depolar.

İfrat derecesinde kızan bir insan da sarhoş gibi dengesiz ve tutarsız olur; sureti de çirkin bir

vaziyet alır. Kendisi bu durumunu görse, utancıdan saklanacak yer arar.

Kızgınlığın itidal hâli ise, onun din, akıl ve maslahatın emrine uyması ve bunların işaretine göre artıp azalmasıdır. Bu hâl, istikamettir. Müminler günde beş kere namazlarda ALLAH Teâlâ'dan istikamet isterken, kızgınlığın itidal hâlini de istemiş olurlar. Bu itidal ve istikameti bulmuş olanlar, kızmanın güzel olduğu yerde kızarlar, hilim ve tahammülün güzel olduğu yerde de kızgınlıklarını yutar ve yumuşak davranırlar.

Kızgınlık ve Riyazet

Bazı kimseler, riyazet ve eğitimle kızgınlığı kökten yok etmenin mümkün olduğunu iddiâ etmişlerdir. Ancak bu iddiâ da, huyları bir parça değiştirmenin ve iyileştirmenin mümkün olmadığını iddiâ etmek gibi yanlıştır. Bu iddialardan birisi ifrat, diğeri tefrittir. Doğru olan görüş odur ki, diğer huylar gibi, kızgınlığı da yok etmek değil, fakat iyileştirmek ve ıslah etmek mümkündür. Eğitim ve riyazetin faydası da bu

iyileştirmeyi sağlamaktır.

Kızgınlığa sebep olan şeyler üç çeşittir.

Birincisi, herkes için zarurî olan şeylerdir. Bunlar açlığı bastıran yiyecek, susuzluğu gideren su, barınılan mesken, avreti örten elbise, ağrıları önleyen sağlık gibi şeylerdir. Bu çeşit şeyler, vazgeçilmesi mümkün olmayan şeyler oldukları için, onlara gelen zararlar herkesi kızdırır.

İkincisi, bazı kimseler için zarurî olan, fakat diğer bazıları için zarurî ve hatta anlamlı olmayan şeylerdir. Bunlar meslek sahiplerinin âlet ve edevatıdır. Âlimler için kitaplar da bu şeylerdendir. Bu çeşit şeylere gelen zararlardan dolayı ancak onlara ihtiyaç duyan ve onları kullanan meslek sahipleri kızarlar.

Üçüncü çeşit şeyler ise, hiç kimse için zarurî olmayan, ancak yanlış inançlar ve telkinler yüzünden aranan ve önemli bulunan şeylerdir. Şöhret, ihtiyaç fazlası servet ve çoğu şehvetler böyledirler. Dünya ehli bu şeyler üzerinde titrer ve onlar için kızıp kavga ederken, dünyayı maksat ve

gaye hâline getirmemiş olan basiret ehli kimseler, bunlar için kızmazlar. Onların nazarında dünya bir şey değildir ki, onun için kızılsın veya kavga edilsin.

ALLAH Rasûlü (as), dünyada üç şeyin kendi ölçüleri içinde önem taşıdıklarını, bunların dışındaki şeylerin ise boş ve anlamsız olduğunu ifade ederek şöyle buyurmuştur:

"Bir kimse kalb huzuru, vücut sağlığı ve günlük gıdaya sahip ise, o kimse bütün dünyaya sahiptir." (Tirmizî, İbnu Mâce)

Riyazet ve eğitimle, hakikatte hiç bir değeri olmayan ve çoğunluğu oluşturan üçüncü kısım şeyler için hiç kızmamayı öğrenmek, birinci ve ikinci kısımlar için ise kızgınlığı irade altına almak ve onu ancak dinin izin verdiği ölçü ve şekilde kullanmayı başarmak mümkündür.

Zarurî ve gerekli olmayan üçüncü kısım şeyler, 'dünya' ismiyle anılırlar. Dünya için kızmak ise ihtiyaçtan dolayı değil, onu sevmekten dolayıdır. Halbuki dünyayı sevmek de, dünya için

kızmak ve kavga etmek de yanlıştır. Çünkü, dünya kimsenin kalıcı mülkü değildir. Onun için çoğu zaman dünya için kavga bitmeden dünya mülkiyeti son bulur. Böylece de kavganın boşluk ve anlamsızlığı ortaya çıkar. Ebedî mülk ise, ahirette sahip olunabilen şeylerdir. Bu sebeple, meşru sınırlar dahilinde kızmak da, kavga etmek de bu şeyler için yapılmalıdır.

İnsanlara kızmak veya kızmamak, onları irade ve inisiyatif sahibi görüp görmemekle de alâkalıdır. Hakikî tevhide göre, kâinatta olup biten işlerde irade ve inisiyatif sahibi yalnızca ALLAH Teâlâ'dır. Sebepler ve insanlar ise, O'nun irade ve kudretine mahkûm olan robotlardır. Robotlara kızmak anlamsız olduğu gibi, sebeplere ve insanlara kızmak da anlamsızdır.

ALLAH Teâlâ, bazı sebepleri ve insanları hayırda, bazılarını da şerde kullanır. O, Arıya bal yaptırıp rahmetinin lezzetini, akrebe zehir kusturup azabının şiddetini gösterir. Kendisi, insanların da bir kısmını arı, bir kısmını akrep gibi

yaratmıştır. ALLAH Rasûlü'nün ifadesiyle, onların bazısını hayırlara, bazılarını da şerre anahtar yapmıştır. Anahtarları çeviren ise kendisidir. Onun için, bu hakikati bilenler, âlet ve anahtar durumunda olan sebeplerden ve insanlardan ne bir şey beklerler, ne de bekledikleri olmayınca onlara kızarlar. Bunlar sadece, onlardan yararlanmaya ve şerlerinden sakınmaya çalışırlar. Kendilerine hayır gelse, ALLAH Teâlâ'dan bilir ve O'na şükrederler, şer gelse sünnetULLAHa uymayı ihmal etmelerine ve yaklaşımlarındaki yanlışlarına hamledip tevbe ve istiğfar ederler. Onun için, bunların korku ve ümitleri sadece ALLAH Teâlâ'ya karşıdır. Çünkü sebepler ve insanlar O'nun elindeki araç ve gereçlerdir. Bir kâtibin elindeki kalem, bir çiftçinin elindeki kazma, bir marangozun elindeki çekiç, bir ressamın elindeki fırça ne ise, bütün sebepler ve insanlar da ALLAH Teâlâ'nın kudretinin elinde odur. Bu hakikate vâkıf olan ALLAH Rasûlü (as), on sene kendisine hizmetçilik yapan Enes'e hiç kızmamış, onun

yapmadığı bazı işlerden dolayı kızan olursa da, kendisi, "Bırakın, o şey mukadder olsaydı kendisi onu yapardı." demiştir.

Hakikî tevhid'e inananlar, insanları konuşturanın da ALLAH Teâlâ olduğunu bilirler. Bu sebeple, onlar kendilerine tenkid veya hakaret şeklinde söylenen sözden de doğru mâna çıkarırlar. Örneğin, bir adam Selman-ı Farisî'yi eleştiren bir söz söyledi. Selman (ra) adama kızmadı, ona şu karşılığı verdi: "Eğer ahirette amelimi tartan terazi hafif gelirse, ben senin söylediğinden de daha kötüyüm."

Bir adam Rabî' İbni Hayseme kötüleyici bir söz söyledi. Rabî' kızmayıp şu karşılığı verdi: "Cennetle aramda bir mesafe vardır. Eğer onu aşamazsam, ben senin söylediğinden de kötüyüm." Bir adam Şa'bî'ye ağır bir söz söyledi. Şa'bî kızmadan şöyle dedi: "Söylediğin doğru ise, ALLAH Teâlâ beni affetsin."

İnsanın kalbinde ahiret endişesi olursa, kendisi dünya için ne sevinir, ne üzülür, ne de

kızar. İnsanlar arasındaki kavgaların hemen tamamı, onların kalplerinde bu endişeyi taşımamalarının kötü sonuçları ve cezalarıdır.

Kızgınlığı Tahrik Eden Sebepler

Her hangi bir sorunun çözümü, onu oluşturan sebepleri ortadan kaldırmak şeklinde olduğu için, kızmanın önüne geçmek ve öfke kabarmasını önlemek için de onu tahrik eden sebepleri yok etmek lâzımdır. Bunu yapabilmenin ilk şartı da bu sebepleri bilmektir.

Bu sebepler, kötü ahlâkı oluşturan kibirlenmek, kendini beğenmek, başkasını küçük görmek, onu ayıplamak, münasebetsizlik yapmak, tartışma çıkarmak, zıtlık gütmek, sözünü yerine getirmemek, mal ve dünya şerefine aşırı düşkünlük göstermektir. Bu kötü huylar bir kişide bulunursa, ya kendisi kızar, ya da başkalarını kızdırır. Onun için, bu huylardan bırakılabilenleri bırakmak, ıslah edilebilenleri de ıslah etmek lâzımdır. Bu huylardan olan kibir, diğerlerinin anası ve kaynağıdır. Aslında bu huyun yaratılışı,

insanı bayağılıktan, basitlikten ve rezillikten korumak içindir. Fakat yanlış kullanılması yüzünden, o, her türlü bayağılığın, basitliğin ve rezilliğin membaı hâline gelir.

Kibrin önüne geçmek için bilmek lâzımdır ki, insanların üstünlüğü ve büyüklüğü yalnızca faziletledir. Fazilet ise iyi olmak ve iyilik yapmaktır. İyi olmanın başı ve başlangıcı da kendini diğer insanlardan üstün görmemek, onlar gibi topraktan yaratıldığını düşünmek, yıldızlardan inmediğine ve perilerden doğmadığına inanmamaktır. ALLAH Rasûlü (as) şöyle buyurmuştur: "Hepiniz Adem'den yaratılmışsınız, Âdem de topraktan yaratılmıştır. Onun için hepiniz topraktansınız.", "Arabın Arap olmayandan üstünlüğü yoktur. Üstünlük yalnızca takva iledir." Takvanın da birinci şartı kibir taslamamak ve büyüklük vehmine kapılmamaktır.

Kızgınlığı tahrik eden diğer kötü huylardan kurtulmanın çaresi de, ömrün hepsinin bile az geldiği ahiret işleriyle uğraşmak, ahiret

saadetine vesile olan dinî ilimler, güzel huylar ve hakikî meziyetlerin tahsili için ciddî bir gayretle çalışmak, insanları küçük görmenin ve onlara eziyet vermenin hüner ve marifet olmadığını düşünmek, kendini kötü söz ve davranışlara müstahak ve muhatap edecek hâllerden uzak durmak, dünya geçimi için aza kanaat etmek, başkalarına muhtaç olma zilletinden kurtulmanın ve istiğnanın izzet ve huzurunu duymanın bununla (aza kanaat etmekle) mümkün olduğunu kabul etmektir.

Nefsin kötü huylarından vazgeçmek başlangıçta ona ağır ve zor gelir. Lâkin bunun faydalarını gördükçe ağırlık hafifliğe, zorluk rahatlığa dönüşür.

Olur olmaz yerde kızmayı "izzet-i nefis" saymak da yanlıştır. Aksine, çoğu kızmalar nefsin izzetinden değil, zilletinden, hamlığından ve terbiye görmemişliğinden kaynaklanırlar. Bunun gibi, kızmayı erkeklik saymak da doğru değildir. Çünkü en çok kızanlar kadınlar, hastalar, yaşlılar

ve çocuklardır. En az kızanlar ise, sağlıklı, dengeli ve kendine güveni olan kuvvetli insanlardır. ALLAH Rasûlü (sa) şöyle buyurmuştur: "Kuvvetli olan, başkasının sırtını yere getiren değil, kendi kızgınlığını yutandır." (Geçti)

Kızgınlığını yutmak peygamberlerin, velîlerin, âlimlerin ve hakimlerin (büyük akıl sahiplerinin) huyudur. Kızmak ise zorbaların, zâlimlerin, hâinlerin, câhillerin ve rezillerin ahlâkıdır.

Mâlik İbni Evs şunu anlatmıştır: "Ömer bir adama kızmıştı. Ben, 'Ey Emîr'el-müminin! ALLAH Teâlâ, "Affı tut, iyiliği emret, câhillerden yüz çevir." buyurmuştur.’ dedim. Ömer (ra) âyeti duyunca, havası çekilen balon gibi söndü ve yatıştı." Ömer İbni Abdulaziz bir adama kızmış ve dövülmesini emretmişti. Bu adam için şefaatte bulunan birisi, Ömer'e, "Onlar kızgınlıklarını yutarlar ve insanları affederler. ALLAH bunları sever." âyetini okudu. Ömer (ra) yerinde büzüldü ve adamın serbest bırakılmasını emretti.

ALLAH Rasûlü (as) kızdığı bir adama, "Kısas olmasaydı, canını incitecektim." demiştir. Buradaki kısastan maksat, ahirette hakların tahsil edilmesidir. Bir sultan kızdığı zaman, daha önce kendi aralarında anlaştıkları vech ile onun veziri kendisine, "Zayıfa merhamet et ölümden kork; ahireti hatırla!" derdi. Sultan bu sözleri dinler ve yatışıp kızgınlığı geçerdi.

Önceki bir semavî kitapta şöyle denilmiştir: "Ey insan! Kızdığın zaman benim hatırımı say ki, ben de kızdığım zaman senin hatırını sayayım." Bir adam kızdığı kölesini dövüyordu. ALLAH Rasûlü (as) bunu görünce, yüksek bir sesle, "Ey adam! Senin buna gücün yetiyorsa, ALLAH'ın sana daha fazla gücü yetiyor. O'nun intikamından kork!" dedi. Adam kendine gelip pişman oldu ve, "Ya RasûlULLAH! Şâhid ol, bu köleyi ALLAH için azat ettim." dedi.

Kızmak, sorunları çözmenin yolu değildir. O, sorunları büyütür ve yeni sorunlar doğurur. Çoğu düşmanlıklar, büyük kavgalar ve bunların

beraberlerinde getirdikleri yıkım ve kıyımlar, yutulabilen kızgınlıkların pahalı faturalarıdır.

Kızgınlığını yutmak için kızan insanın çirkinleşen yüzünü, deli saçmasına benzeyen sözlerini ve köpeğin kudurması gibi olan davranışlarını düşünmek bile yeterlidir.

Tahriklere karşı kızmamanın halk nazarında korkaklık ve ayıp sayılması, kızmak için itici bir sebeptir. Ancak, bu korkunun ALLAH Teâlâ'dan olması ayıp değil, şereftir. Çünkü ALLAH Teâlâ kendisinden korkup kötülük yapmaktan sakınanları şereflendirir ve yükseltir.

Mümin bir kimse, hareketlerini halk nazarındaki değerine göre değil, ALLAH Teâlâ yanındaki değerine göre tanzim eder.

Kızmak, bir yönüyle de, işlerin kendisinin istediği şekilde değil, ALLAH Teâlâ’nın istediği şekilde gelişmesine tepki göstermektir. Bu türlü bir tepki ise, imana zarar verir.

Kızgınlığını yatıştırmak için bu mülâhazaları akılda tutmanın yanında, şeytanın

şerrinden ALLAH Teâlâ'ya sığınmak ve sakinleşmeye yardımcı olan bir vaziyet almak da yararlıdır. Örneğin, bir adam kızmıştı. ALLAH Rasûlü (as) onu kasdederek şöyle buyurdu:

"Bu adam, 'Eûzu billahi mineşşeytanirracîm' derse kızgınlığı geçer." (Müttefekun aleyh) ALLAH Rasûlü (as) şunları da söylemiştir: "Kızdığın zaman şöyle duâ et: "ALLAH'ım! Günahlarımı affet; kalbimdeki kızgınlığı gider ve beni saptırıcı ve sorun çıkarıcı fitnelerden (imtihanlardan, tahriklerden, kavgalardan) koru." (İbnus-Sunnî), "Kızdığınız zaman ayakta iseniz oturun; oturuyorsanız yere uzanın." (Ebu Dâvûd, İbnu Ebid-Dünya), "Biriniz kızdığı zaman soğuk su ile gusül yapsın (yıkansın) veya abdest alsın. Çünkü su, kızgınlığın hararetini söndürür." (Ebu Dâvûd), "Kızdığın zaman sus." (Ahmed)

Urve İbni Muhammed şunu söylemiştir: "Yemen'e vali tayin edildiğim zaman babam bana şu nasihati yaptı: "Yavrum! Bir kimseye kızdığın

zaman üstündeki göğe ve altındaki yere bak ve bunların kudretli yaratıcısını düşün."

Şöyle denilmiştir: "Sen kim, kızmak kim? Sen ilâh değilsin. Sen, yakında ölüp vücudu birbirini yiyen fâni bir mahluksun.", "Yerdekilere merhamet et ki, gökteki de sana merhamet etsin.", "ALLAH'ın emrettiği cezaları uygula. Çünkü, insanlar ancak bununla ıslah olurlar. Ancak, ALLAH için kızıyorsan, ALLAH'ın kendisi için kızdığından (veya kızmaya izin verdiğinden) fazla kızma."

Kızgınlığı Yutmanın Fazileti

ALLAH Teâlâ, sevdiği ve kendileri için cenneti yarattığı müminleri şöyle tarif etmiştir: "Onlar bollukta ve darlıkta infak ederler (hayır için harcama yaparlar), kızgınlığı yutarlar ve insanları affederler." (Âl-i İmrân, 134), "Câhiller onlara sataştıkları zaman, 'Bizden selâm!' derler." (Furkan, 63), "Boş sözlerle taciz edildikleri zaman vakarlarını bozmazlar." (Furkan, 72)

ALLAH Rasûlü (as) da şunları söylemiştir:

"Kim kızgınlığını tutarsa, ALLAH Teâlâ'da ona karşı kızgınlığını tutar. Kim özür dilerse, ALLAH Teâlâ'da onun özrünü kabul eder." (Taberanî, Beyhakî)

"Bir insan, ALLAH Teâlâ'nın rızasını isteyerek kızgınlığını yutmak kadar sevaplı bir iş yapmaz." (İbnu Mâce)

"Cehennemin bir kapısı vardır ki, oradan sadece kızgınlıklarını günaha girecek şekilde giderenler girerler." (Geçti)

Hz. Ömer (ra) şöyle demiştir: "ALLAH Teâlâ'dan korkanlar kızgınlıklarını tatmin etmeye kalkmazlar ve her istediklerini yapmazlar. Eğer ahiret olmasaydı, bizi başka türlü görecektiniz."

Lokman Hekim şöyle demiştir: "Birisinden bir şey istemek yüz suyu dökmektir. Kızgınlığını tatmin etmeye kalkmak da kendi küçüklüğünü teşhir etmektir."

Eyyûb şöyle demiştir: "Bir anlık hilim çok şerri defeder."

Sufyân es-Sevrî şöyle demiştir: "En üstün ameller kızgınlık anında hilim, musibet anında

sabırdır."

Selman (ra) bir adama, "Kızma!" dedi. Adam, "Bunu yapamam." dedi. Selman, "Öyleyse, kızarken elini ve dilini tut." dedi.

Muhammed İbni Kâ'b şöyle demiştir: "Üç haslet kimde bulunursa, o kimse imanın kemâline ermiş olur. Bu hasletler sevdiği zaman günah işlememek, kızdığı zaman haktan ayrılmamak, gücü yettiği zaman kendisine ait olmayan bir şeye talip olmamaktır."

Hilmin fazileti

Bil ki, hilim kızgınlığı yutmaktan daha üstün bir erdemdir. Çünkü halîm olan kimsede yüzün değişmesi gibi kızgınlık belirtileri de görülmezler. Hilim iki türlüdür.

Birincisi, ALLAH vergisi olan hilimdir. Bu hilim, hazır bir hazine sahibi olmak gibidir. Bunun için yapılacak şey, ALLAH Teâlâ'ya şükretmekten ibarettir.

ALLAH Rasûlü (as) bir sahâbiye, "ALLAH Teâlâ sana sevdiği iki huy olan hilim ve acelesizlik

vermiştir." dedi. Sahâbi de, "Bana bu huyları veren ALLAH Teâlâ'ya hamd olsun." dedi.

İkincisi ise, sonradan kazanılan hilimdir. Bu hilim, kızgınlığını mükerrer bir şekilde yutmak suretiyle kazanılır. Bu şekilde hilim kazanmak akla karayı seçmek gibi zordur; ancak neticesi güzel ve sevabı büyüktür.

ALLAH Rasûlü (as) bu konuda şunları söylemiştir: "İlim öğrenmekle, hilim kızgınlığı yutmakla kazanılır." (Taberanî, Darekutnî)

"Yüceliğe talip olun. Onu kazanmanın yolu ise, uzaklaşan akrabaya yaklaşmak (ona karşı sıla-i rahim yapmak), vermeyene vermek ve câhillik yapana hilim göstermektir." (Geçti)

"Hayâ ve hilim peygamberlerin huylarındandır." (Hâkim, Tirmizî)

"Kişi hilim göstermekle gündüz oruç tutan ve gece namaz kılan abidlerin derecesine çıkar." (Taberanî)

"Bir adam, 'ALLAH'ım! Benim sadaka verecek malım yoktur. Bana yapılan haksızlıklara

karşı hilmimi benim için sadaka olarak kabul et.' diye duâ etti ve duası bu şekilde kabul edildi." (Beyhakî, Ebu Nuaym, İbnu Abdil-Berr)

"Bir kimsede üç fazilet yoksa o kimse boştur. Bu faziletler sahibini günahlardan koruyan takva, kavgalardan koruyan hilim ve muamelelerde gösterilen güzel ahlâktır." (Taberanî, Ebu Nuaym)

"Bir taife, kendilerinden hesap sorulmadan cennete gönderilirler. Cennet kapısında onları karşılayan melekler, amellerinin ne olduğunu sorarlar. Bunlar şöyle derler: "Bize zulmedildiği zaman sabrederdik, sonra da affederdik; bize karşı câhillik yapıldığı zaman da hilim gösterirdik." (Beyhakî)

"ALLAH'ım! Beni ilimle zenginleştir, hilimle güzelleştir, takva ile şereflendir, afiyetle nimetleridir."

Hz. Ali (ra) şöyle demiştir: "Hayır mal ve evlat çokluğunda değil, ilim ve hilim çokluğundadır."

Hasan el-Basrî şöyle demiştir: "İlim öğrenin ve onu hilim ile süsleyin."

Muâviye şöyle demiştir: "Hilmi kızgınlığına, sabrı iştahına gâlip gelmedikçe kişi olgunlaşmaz."

Bir adam, ÂbdULLAH İbni Abbas'a ağır sözler söyledi. ÂbdULLAH (ra), hizmetçisine dönüp, "Sor, bu zatın bir ihtiyacı varsa giderelim." dedi. Adam bunu duyunca utandı ve soluğu kesildi. Halil İbni Ahmed şöyle demiştir: "Sana kötülük yapana iyilik yaparsan, onun kalbini kendi lehine ve onun aleyhine çevirirsin." ALLAH Teâlâ şöyle buyurmuştur: "İyilik yapmakla kötülük yapmak bir değildirler. Sen kötülüğü en iyi şekilde defet. O zaman görürsün ki, seninle arasında husumet bulunan kimse sıcak bir dost gibi olmuştur." (Fussilet, 34)

İsâ (as), bir grup yahudinin yanından geçti. Onlar kendisine kötü sözler söylediler, o ise onlara güzel sözler söyledi. Havarileri, niçin bu şekilde karşılık verdiğini sorunca da şöyle dedi:

"Herkes, sahip olduğu şeyden infak eder (harcama yapar.) Onların sermayesi kötülüktür. Benim sermayem ise iyiliktir."

Lokman şöyle demiştir: "Hilmin varlığı kızgınlıkta, cesaretin varlığı savaşta, dostluğun hakikiliği ihtiyaçta belli olur."

Bir adam bir hakimin ayağına basıp onu incitti. Hakîm kıvrandı, fakat kızmadı. Niçin kızmadığı sorulunca da şöyle dedi: "O adamı taş farz ettim. Taşa da kızılmaz."

ALLAH Teâlâ'nın bir sıfatı halîm olmaktır. Onun benimsediği bir sıfat, elbette ki güzel sıfattır.

Karşılık Vermenin Câiz Olduğu Hâl ve Miktar

Bil ki, ALLAH Teâlâ'nın hakkının da bulunduğu günahlara misliyle karşılık vermek câiz değildir. Bu sebeple, zinaya zina ile, gıybete gıybetle, sövmeye sövmekle karşılık vermek haramdır.

ALLAH Rasûlü (as) şöyle buyurmuştur:

"Birbirine söven iki kişi, bir birini teşhir eden iki şeytandırlar." Fakat kızgınlık gösteren ve taciz eden bir kimseye karşı, "Ahmak! Ahlâksız! Câhil! Yüzsüz!" gibi kelimeleri kullanmak câizdir. Çünkü, haksız bir şekilde birisine sataşan bir kimse hakikaten ahmak, ahlâksız, câhil ve yüzsüzdür. Ancak, ahmağın cevabı sükût olduğu için, susmak daha iyidir. Kaldı ki, konuşunca, câiz olan savunma miktarıyla yetinmek zor olduğu gibi, söz sözü açtığı için tartışmanın daha çok büyümesi ve daha fazla tatsızlaşması da mümkündür. Bunları düşünen bir şâir şöyle demiştir:

Bazen olur ki, bir âdinin yanından
Geçerim de sebep yokken söver beni
Bu huydur onda, nükseder pis kanından
Aldırmam ve derim ki o sever beni

Söylenen yalanları reddetmek ve kendi masumiyetini savunmak câizdir. Nitekim, Yûsuf (as), uğradığı iftiraya karşı kendi masumiyetini savunmuştur. (Yûsuf, 26, 52) Mal ve cana verilen zararlar da, tahsili istenebilen haklardır. Bunun

birinci yolu mahkemeye başvurmaktır. Mahkeme görev yapmadığı takdirde, suçun kişisellik prensibini çiğnemeden ve miktar yönünden hakkını aşmadan zararları bizzat tahsil etmek de meşrudur. Burada da affetmek önceliklidir. ALLAH Teâlâ şöyle buyurmuştur: "Bir kötülüğün cezası ona denk bir kötülüktür. Bununla beraber, kim (hakkını) bağışlar ve barışırsa onun mükâfatı ALLAH'a ait olur. Hiç şüphesiz, ALLAH zulmedenleri sevmez." (Şura, 40)

Kinin Kötülüğü

Kızgınlık, tatmin edilmesi elde olmayan bir sebeple ve özellikle güçsüzlük yüzünden önlendiği zaman, kalpte tıkanır ve kin hâline gelir. Kin, hedef insana buğzedilmesi, ondan nefret edilmesi, onun varlığından rahatsızlık ve huzursuzluk duyulması ve bu olumsuzlukların devamlılık kazanmasıdır. Kin, kızgınlığın zehirli bir meyvesidir. Kinin zehiri şu şekillerde kendini gösterir.

1- Hased etmek. Hased, kinden dolayı

hedef insanın nimet görmesine üzülmek, belâ görmesine sevinmektir. Bu hâl, münafıkların huyudur.

2- İçteki hasedi dışa vurmak ve sözü edilen üzüntü ve sevinci söz ve fiil ile açıkça göstermek.

3- Hedef insanla ilişkiyi kesmek, onun yaklaşmasına rağmen ondan uzaklaşmak.

4- Buna haklılık kazandırmak için de o insanı küçültmek ve konuşmaya, dostluğa değmediğini ileri sürmek.

5- Onun hakkında helâl olmayacak şekilde konuşmak, örneğin onu gıybet etmek, ona iftira etmek, sırrını ifşa etmek ve onu sıkıntıya sokan hâllerini açıklamak.

6- Onu çirkinleştirmek ve onunla alay etmek maksadıyla söz ve davranışlarını taklit etmek.

7- Fırsat bulunca vücuduna veya malına zarar vermek.

8- Alacağını vermek, affını istemek, sıla-i

rahim yapmak gibi haklarını ifâ etmemek.

9- Onun hakkında su-i zan etmek, kötü olduğunu düşünmek, iyi olduğuna ihtimal vermemek.

10- Ona haksızlık yapan veya düşmanlık edenle dost olmak ve ona bu suretle eziyet vermek. Bir müslümana kin tutan sözde bir müslüman, onun inadına ve onun düşmanıdır diye bir kâfir veya mürtedle dostluk kurar ve onun tarafına geçerse, ALLAH Teâlâ'nın gayretine dokunan büyük, bir günah işlemiş olur. Ehl-i kitap olan yahudiler, ALLAH Rasûlü'ne ve ona iman edenlere karşı duydukları kinden dolayı, kitapsız müşriklerin bunlardan üstün olduklarını söyleyince, ALLAH Teâlâ şu Ayetleri indirmiştir:

"Kendilerine Kitaptan bir nasip verilenlere bakıp şaşmadın mı? Bunlar putları ve şirki hoş görüyor ve dinsizlerin müminlerden daha iyi yolda olduklarını söylüyorlar. ALLAH bunlara lanet etmiştir." (Nisa, 51, 52)

Kin duyan bir kimse din kardeşinin yüzüne

gülmez, onunla yumuşak konuşmaz, onu önemsemez, ona acıyıp merhamet etmez ve ihtiyacını görmez, onunla birlikte bir hayır işini yapmaya yanaşmaz, onun iyiliklerini söylemez ve ona iyi davranılmasını tavsiye etmez. Bütün bunlar, kin duyan müminin manevî derecesini düşüren, ona büyük sevaplar kaybettiren ve ona çok sayıda günahlar kazandıran kötülüklerdir. Onun için ALLAH Rasûlü (as), olabilirmiş gibi kin tutmayı nehyetmemiş, kesin bir ifade ile müminin kinci olamayacağını bildirerek, "Mümin kinci değildir." demiştir. (Geçti)

Kinin İlâcı Affetmektir

Bil ki affetmek, sahip veya müstahak olduğu bir hakkı düşürmek ve onu elde etmekten vazgeçmektir. Affetmek, hilim göstermek ve kızgınlığını yutmaktan ayrı bir şeydir. Çünkü hilim göstermek veya kızgınlığını yutmak, hakkını meşru yollarla aramaktan vazgeçmek anlamına gelmez. Affetmek ise bu arayıştan vazgeçmektir. Onun için affetmenin derecesi bu ikisinden de

üstündür. ALLAH Teâlâ, "Af yolunu tut." (A'râf, 199) Ve "Affetmek takvaya daha yakındır." (Bakara, 237) buyurmuştur. ALLAH Rasûlü (as) da şunları söylemiştir: "Sadaka malı azaltmaz; affetmek kişiye şeref kazandırır; istemek fakirlik kapısını çalmaktır." (Müslim, Ebu Dâvûd, Tirmizî), "Tevazu göstermek kişiyi yüceltir; tevazu gösterin ki ALLAH Teâlâ sizi yüceltsin. Affetmek kişiye şeref kazandırır; affedin ki, ALLAH Teâlâ sizi şereflendirsin. Sadaka malı bereketlendirir; sadaka verin ki, ALLAH Teâlâ malınızı bereketlendirsin." (İsfahânî/et-Terhib vet-Terğib; Deylemî), "Musa, 'Ya RABBİ! Senin yanında en şerefli ve aziz olan kulun hangisidir?’ diye sormuş. ALLAH Teâlâ, 'O, gücü yettiği hâlde affedendir.’ cevabını vermiştir." (Harâitî), "Mahşerde insanlar hesabı beklerken, bir melek, 'ALLAH üzerinde hakkı olanlar kalksınlar!’ diye seslenir. Haklarını ALLAH için affetmiş olanlar kalkarlar ve hesabı beklemeden cennete giderler." (Taberanî)

Muaviye (ra) şöyle demiştir: "Haksızlığa

karşı sabır ve tahammül gösterin. Güç ve fırsat bulunca da affedin."

Şöyle denilmiştir: "Zulme uğradığı zaman hilim gösteren, fakat güç ve fırsat bulunca intikam alan bir kimse halîm değil, kincidir."

"ALLAH Rasûlü (as), kendi hakları için kimseyi cezalandırmazdı. ALLAH'ın hakkını ve kul hakkını ise cezasız bırakmazdı." (Müslim)

ALLAH Rasûlü (as), Mekke'yi fethettiği gün, Mescid-i Haram'a girip Kabe'yi tavaf etti, iki rekât namaz kıldı, ondan sonra Kabe'nin kapısında durup meydanda toplanmış olan Mekke halkına döndü, "ALLAH'tan başka ilâh yoktur; O birdir, ortaksızdır. Kuluna verdiği sözü yerine getirdi, kuluna yardım etti ve kendi gücüyle onun muhaliflerini yendi." dedikten sonra, "Ey Kureyş topluğu, ey Mekke halkı! Bana yaptığınız kötülük ve haksızlıklara karşı bugün benden ne bekliyorsunuz?" diye seslendi. Yaptıkları kötülüklerden dolayı kılıçtan geçirilmesi lâzım gelen bu suçlu insanlar, "Senden af ve iyilik

bekliyoruz. Çünkü sen kerem sahibi ve merhametlisin." dediler. ALLAH Rasûlü (as) onları süzdü ve, "Ben de kardeşim Yusuf gibi, 'Bugün size kınama yoktur. ALLAH sizi affetsin.’ (Yûsuf, 92) derim. Serbestçe evlerinize gidin." dedi. O insanlar, kabirden çıkmış gibi rahatladılar ve bu âlicenaplığa karşı İslâm’ın hak din olduğunu anlayıp müslüman oldular. (İbnu Ebid-Dünya, İbnul-Cevzî)

Hz. Ebu Bekir (ra), akrabası Mistah’ın geçim masrafını karşılar ve ona yakınlık gösterirdi. Münafıklar Hz. Aişe'ye yönelik ağır bir iftira uydurunca, Mistah da onların diliyle konuşmaya başladı. Bunu duyan Hz. Ebu Bekir (ra), çok kırıldı ve bir daha bu nankör adama masraf vermeyeceğini ve yüzüne bakmayacağını söyledi. Fakat onun bunu söylemesinden hemen sonra bir âyet indirildi. ALLAH Teâlâ bu âyette, Hz. Ebu Bekir’i kasdederek şöyle diyordu: "İçinizdeki fazilet ve servet sahibi kimseler, akrabalarına, miskin ve muhacirlere yaptıkları yardımı

kesmesinler; affetsinler, hoş görsünler. Siz, ALLAH'ın sizi affetmesini istemez misiniz? ALLAH affedici ve merhametlidir." (Nûr, 22) Onu örnek alın. Bu âyet kendisine okununca, Hz. Ebu Bekir, ağlayarak, "ALLAH'ım! Elbette ki, bizi affetmeni isteriz." dedi ve Mistah'ı affedip eskisi gibi ona bakmaya devam etti.

ÂbdULLAH İbni Mes'ûd (ra), pazara çıkmış ve bir şey almıştı. Parasını vermek için cüzdanını arayınca, onun çalındığını anladı. Bunun üzerine, aldığı şeyi geri verdi ve şöyle duâ etti: "ALLAH'ım! Paramı çalan hırsız, ihtiyaçtan dolayı çalmışsa, onu kendisine mübarek kıl; para hırsıyla çalışmışsa bundan sonra kendisine bu günahı işletme."

İbnul-Mukaffa' şöyle demiştir: "Haksızlık ne kadar büyükse, onu affetmenin derecesi ve şerefi de o kadar büyüktür."

Bir grup bozguncu, Halife Abdulmelik'e karşı isyan çıkarmışlardı. Yorucu bir uğraşmadan sonra, Halifenin gücü galip geldi ve isyancılar yakalanıp onun huzuruna getirildiler. Halife, veziri

Recâ'ya dönüp, "Bunlara ne yapalım?" diye sordu. Vezir, "Sultanım! ALLAH Teâlâ sana sevdiğin galibiyeti verdi, sen de O'nun sevdiği affı ver." dedi. Bu söz üzerine, Abdulmelik, suçluları affedip serbest bıraktı.

(Yukarıda geçen bir hadis mealinde de işaret edildiği gibi, affedilebilen ancak kişisel haklardır. Bu itibarla, bir kimse ancak kendi şahsî haklarını affetme yetkisine sahiptir. O, ne ALLAH Teâlâ'nın, ne de bir başkasının hakkını affetme yetkisine sahip değildir. Kamu hakları da affedilemeyen haklardandır. Kişisel hakların helâl edilmesi için aracı ve ricacı olmak da, onların affedilmesi gibi sevaptır. Buna şefaat etmek denir. ALLAH Rasûlü (as), "Şefaat edin, sevap kazanırsınız." buyurmuştur.)

Yumuşaklığın Fazileti

Bil ki, sertlik, şiddet ve katılık zemmedilmiş (dinen kötülenmiş), bunların zıddı olan yumuşaklık ise medhedilmiş ve övülmüştür.

Yumuşaklık, güzel ahlâkın güzel bir

meyvesidir. Yumuşaklığı, ancak kızgınlık ve şehvet hislerini itidal çizgisinde tutanlar gösterebilirler.

ALLAH Rasûlü (as) yumuşaklık hakkında şunları söylemiştir: .

"ALLAH Teâlâ bütün işlerde yumuşaklığı sever." (Müttefekun aleyh)

"Kime yumuşaklık verilmişse, ona dünyanın da, ahiretin de hayır ve iyiliği verilmiştir." (Ahmed)

"ALLAH Teâlâ, sertlikle vermediği şeyleri yumuşaklıkla verir. O, bir kulunu sevince de ona yumuşaklık verir." (Taberanî)

"Yumuşaklıktan mahrum olan bir kimse, bütün hayırlardan mahrum olur." (Müslim)

"Yumuşaklık, iş ve ilişkilere güzellik ve bereket katar." (Müslim, Taberanî)

"İlmin süslediği iman ne güzeldir. Amelin süslediği ilim ne güzeldir. Yumuşaklığın süslediği amel ne güzeldir."

Ebu Avn el-Ensârî şöyle demiştir: "İnsanların söylediği sert bir kelimenin mânasını

ifade edebilen yumuşak bir kelime de vardır. Onun yerinde bunu kullanmak onlara bir külfet de getirmez."

"ALLAH Rasûlü (as), Şer'î hükmü aynı veya birbirine yakın olan işlerden her zaman kolay olanını seçerdi." (Müslim)

ALLAH Rasûlü (as) şöyle duâ etmiştir: "ALLAH'ım! Ümmetime kolaylık gösterene kolaylık göster; ümmetime zorluk gösterene zorluk göster."

Hasedin Kötülüğü

Daha önce de ifade edildiği gibi, hased kinin, kin de kızmanın sonuçlarıdır. Hasedin de pek çok kötü sonuçları vardır. Onun için, bu huy kötülenmiş ve nehyedilmiştir. ALLAH Teâlâ, hiddetle şunu sormuştur: "Bu hasetçiler, ALLAH'ın insanlara kendi cömertliğinden verdiği nimetleri mi kıskanıyorlar?!" (Nisa, 54) ALLAH Rasûlü (as) da şunları söylemiştir:

"Hased, ateşin odunu yaktığı gibi, sevap ve iyilikleri yakar." (Geçti)

"Birbirinize hased etmeyin; birbirinizden kopmayın; birbirinize buğzetmeyin; ALLAH'ın kullarısınız, kardeş olun." (Müttefekun aleyh)

"Kötü zan, fal ve kıskançlıktan uzak durun. Bunlar iradeniz dışında oluşurlarsa, o zaman da onlara göre hareket etmeyin." (Taberanî, İbnu Ebid-Dünya)

"Kıskançlık ve buğz eski hastalıklardandır. Bunlar dini (dindarlığı) güdükleştirirler." (Tirmizî)

(Fal iki mânaya gelir. Birincisi, bir şeyi uğursuzluk alâmeti saymaktır. Cahiliyet devrinde, bazı şeyler ve bazı hayvanlar uğursuzluk alâmeti sayılırdı, ikincisi ise, bazı şeylere bakarak insanların geleceğini söylemektir. İslâm bunların ikisini de iptal etmiştir.)

"Din kardeşin için kötülük isteme. Aksi takdirde, ALLAH Teâlâ onu korur da kötülüğü senin başına getirir." (Tirmizî)

"Kıskanç kimse, ALLAH Teâlâ'nın nimetlerinin düşmanıdır; O'nun takdirine kızgındır; O'nun kulları arasında yaptığı taksime

razı değildir. ALLAH Teâlâ şöyle buyurmuştur: 'RABBİnin rahmetini hasetçiler mi taksim edeceklerdir?!' (Zuhruf, 32)

"Ümmetim için en çok korktuğum şey, ileride mal ve servetin çoğalması sebebiyle birbirine hased edip kavga etmeleridir." (Müslim, Ahmed)

Hased göz karartan, baş döndüren bir histir. Bu hisle her türlü günah işlenir ve her çeşit kötülük yapılır. Hased yüzünden, iblis, Adem (as)'ın ALLAH yanındaki derecesini kıskanmış ve ALLAH'ın emrine karşı gelmiştir. Bu olay, Kur'ân-ı Kerim'de şöyle anlatılmıştır:

"Biz meleklere, 'Adem'e secde edin.' dedik. Onların hepsi secde ettiler. iblis ise secde etmedi, kibirlendi ve kâfirlerden oldu." (Bakara, 34)

Âdem'in bir oğlu diğer bir oğlunu, yani kardeşini kıskanmış ve onu öldürmüştür. (Mâide, 27) Yakup (as)'ın oğulları, onun Yusuf'u daha çok sevmesini kıskanmışlar ve bu sebeple onu kuyuya atıp ölüme terk etmişlerdir. (Yûsuf, 8, 9)

Avn İbni ÂbdULLAH şöyle demiştir: "Kibirden, hırstan ve hasetten uzak durun. Çünkü işlenmiş bütün suç ve cinAyetlerin altında bunlar vardır. Ashâb arasındaki savaştan bahsedildiği zaman susun. Kaderden söz edildiği zaman sükût edin."

Sultana yakın olan bir adam, ona hep: "İyilere iyilik et. Kötüleri de affet. Çünkü iyiler iyiliğe lâyıktırlar, kötüler de nasıl olsa ALLAH Teâlâ'dan cezalarını bulurlar." derdi. Bu adamın sultana yakınlığını kıskanan rakibi, bu yakınlık nimetini bozmak istedi ve sultana, "Bu adam, senin ağzının kötü koktuğunu söyler. Dilersen, onu çağır ve kendin gör." dedi. Sultan, "Öyleyse onu getir." dedi. Rakîp, onu buldu ve önce kendisine bol sarımsaklı bir yemek yedirdi. Ondan sonra da sulatanın kendisini istediğini bildirdi. Adam, bu hâliyle sultanın huzuruna çıkınca, ağzını elinin üstüne koydu. Sultan kendi kendine, "Demek ki, bu adam ağzımın kokusundan sakınıyor." dedi ve hemen ona bir yazı yazıp

hazine memuruna gitmesini emretti. Adam dışarı çıkınca, rakibi onu karşıladı ve elindeki yazının hazineye yazıldığını görünce, bununla adama para verileceğini zannetti ve tamaha kapılıp onu kendisine vermesini rica etti. Adam da verdi. Rakîp, yazıyı götürüp memura verdi. Memur yazıyı açıp okudu. Sultan, "Bu yazıyı getireni cellâda boğazlat, derisini yüzdür, içine saman doldurup bana gönder." diye yazmıştı. Rakibin itiraz ve feryatları arasında emir yerine getirildi ve onun samanlı postu sultana gönderildi. Adam işin aslını öğrenince sultana, "Ben demedim mi, kötüler nasıl olsa cezalarını bulurlar?" dedi. Sultan onu tasdik etti ve kendisine daha çok değer vermeye başladı.

İbni Sirin şöyle demiştir: "Ben dünyaya ait bir şeyden dolayı hiç kimseyi kıskanmadım. Çünkü bir kimse cennet ehli ise, onun şimdiki nimeti ileride göreceği nimetlerin yanında çok az kalır ve kıskanmaya değmez. Ve eğer o cehennem ehli ise, bugün yarın azaplara düşecektir. Böyle bir

kimse de kıskanılmaz."

Hasan şöyle demiştir: "Ey insan! Bir kimse kendisine verilen nimeti hak etmişse, hakkını bulmuştur. Onu hak etmemişse, o kendisinin cehennem azığıdır. Bu iki hâlde de neyi kıskanırsın?"

Ebud-Derdâ (ra) şöyle demiştir: "Bir insan ölümü çok düşünürse, onun hırs ve hasedi azalır."

Bir hakîm şöyle demiştir: "Hased, şifâ bulmayan bir yaradır. Hep sızlar ve sahibine acı çektirir." Hasetçi, başkasında bir nimet görünce kendini mağdur hisseder ve bunun kahrını duyar.

Hasedin diğer kötü huylardan farkı, hedef insanın perişan olmasından ve elindeki nimetin yok olup gitmesinden başka bir şeyle tatmin ve teskin olmamasıdır. Onun için Hz. Muâviye şöyle demiştir: "Herkesi memnun etmek mümkündür. Fakat, hasetçi nimetin zevalinden başka bir şeyle memnun olmaz."

Hasedin Hakikati ve Hükmü

Hased, başkasında bulunan bir nimetten

dolayı rahatsızlık duymak ve o nimetin zevalini (yok olmasını) istemektir. Hasedin aslı fıtrî ise de, onu şekillendirmek ve yönlendirmek insanın elindedir.

Hased, başkasına fayda veya üstünlük kazandıran hak ve doğruları kabul etmeye de mânidir. Bu sebeple, yahudiler, müjdesini kitaplarında gördükleri ve gelmesini bekledikleri son peygamberin kendi ırklarından değil, Arap ırkından olduğunu görünce, peygamberlik şerefini Araplara kazandırmamak için inkâr ve düşmanlık yoluna saptılar. Arabın ileri gelenleri de, Muhammed (as)'ın peygamberliğini kabul etmeleri hâlinde, onun kabilesinin kendi kabilelerinden üstün sayılacağını düşündüler ve bunu kıskanıp iman etmekten imtina ettiler. Nitekim Ebu Cehil bunu itiraf etmiş ve açıkça şöyle demiştir: "Muhammed'in yalan söylemediğini biliyoruz. Fakat, onun peygamberliğini kabul etmek, Haşimî kabilesinin üstünlüğünü kabul etmek anlamında olacaktır. Biz

bunu kabul etmiyoruz."

Hasede benzeyen ve fakat hased ve günah olmayan bir duygu daha vardır. Bu duygu, hasetle aynı köke bağlıdır ve fakat doğru bir yönde geliştirilmiştir. Bu, gıpta etmek ve imrenmektir. Gıpta ve imrenme, başkasındaki nimetten hoşlanıp onun bir benzerini kendisi için de istemek ve bunun için duâ etmek ve çalışmaktır. Hased, insanı yıkmaya sevk ederken, gıpta çalışmaya ve üretmeye iter. ALLAH Teâlâ şöyle buyurmuştur: "ALLAH'ın bir kısmınıza verdiği bir şeyi hased etmeyin. Herkese çalışmasının karşılığı vardır. Çalışıp ALLAH'ın cömertliğinden isteyin." (Nisa, 32) O, münafıklar hakkında da şöyle buyurmuştur:

"Size bir iyilik dokunursa, bu onları (münafıkları) üzer, size bir kötülük dokunursa, bu onları sevindirir." (Al-i İmran, 120)

ALLAH Rasûlü (as) da şöyle demiştir: "Mümin gıpta eder. Münafık ise kıskanır."

Gıpta, çoğunlukla hayır olan bir şeyi

imrenmek ve bunun tahsili için çalışmak ve hatta yarışmaktır. ALLAH Teâlâ şöyle buyurmuştur:

"RABBİNİZin mağfiretine ve gökle yer kadar geniş olan cennete doğru müsabaka edin." (Hadid, 21)

ALLAH Rasûlü (as) da şöyle demiştir: "Dünyada iki kişi gıpta edilmeye değer. Bunlardan birisi zengin olup malını hayır yolunda sarf edendir. Diğeri de âlim olup ilmiyle amel eden ve onu insanlara öğretendir." (Müttefekun aleyh) Fakat, yanlış bir tercih ve seçimle bazen şer de gıpta edilebilir. Bu türlü gıpta ise günahtır. ALLAH Rasûlü (as) şöyle buyurmuştur:

"İnsanlar dört kısımdır. Bir kısmına ALLAH Teâlâ hem mal, hem de ilim verir. Bu insanlar mallarım ilme göre hayır işlerinde sarf ederler. Bir kısmına ALLAH Teâlâ yalnızca ilim verir. Bu insanlar duâ ederek, "ALLAH'ım! Bana da falanca gibi mal verseydin, onun gibi ben de hayır işinde sarf ederdim." derler. Bu iki sınıf da (biri amelinden, diğeri de niyet, duâ ve gıptasından

dolayı) sevap kazanırlar. Bir kısmına ALLAH Teâlâ mal verir, fakat ilim vermez. Bu insanlar mallarını cahillikle şer ve günahlarda sarf ederler. Bir kısmına da ALLAH Teâlâ ne mal, ne de ilim verir. Bu insanlar da, "Benim de falanca gibi malım olsaydı, onun gibi şer ve günahta kullanırdım." derler. Bu iki sınıf da günah kazanırlar." (Tirmizî, İbnu Mâce)

Hasedin Sebepleri

İnsanda hased uyandıran ve onu hased etmeye iten sebepler çoktur. Başlıcaları ise şunlardır:

1- Buğz ve düşmanlık. Bir kimseye buğz ve düşmanlık eden, onun iyilik ve nimet görmesini istemez ve bundan rahatsızlık duyar. Buna karşılık belâ görmesine sevinir ve bundan memnun olur. Sorunları kaynaklarından çözen İslâm dini, bu yüzden müslümanlara buğz ve düşmanlık edilmesini menetmiş ve bunu haram saymıştır. Buğz ile hasedin birlikteliğini bildiren âyetlerden birinde şöyle buyurulmuştur: "Münafıklar,

elinizdeki nimetin zeval bulmasından ve sıkıntı çekmenizden hoşlanırlar. Size karşı duydukları buğz ağızlarından (sözlerinden) da bellidir. Kalplerinde gizledikleri buğz ise daha büyüktür." (Al-i İmrân, 118)

Hased buğza eklenince düşmanlık duygusu kızışır ve hedef insana zarar verme arzusu doğar. Yeterli sebeplerle izah edilemeyen yıkıcı ve kırıcı hareketlerin altında bu şekilde kuvvetlenmiş düşmanlık duygusu vardır.

2- Nimet (ilim, mal, şöhret vs.) yüzünden etrafına karşı kibir ve gurur göstermek. Bir kimse bu şekilde kibir ve gurur gösterirse, bu gösterişten rahatsız olan onun sahip olduğu nimetin elinden çıkmasını temenni eder ve bazen fiilen de bunu için çalışır. Bu kötü sonuca yol açtığı için, nimetler yüzünden kibir ve kahr duyulmaması ve gösterişlerle etrafın hissiyatı rencide edilmemesi emredilmiştir. ALLAH Teâlâ bunun için Karun örneğini vermiştir. "O, süs ve gösteriş içinde halkın karşısına çıktı. Kavmi onu

uyarıp, "Böyle bağî olma! Çünkü ALLAH böylelerini sevmez." dediler. O dinlemedi. ALLAH da onu sarayı ve servetiyle birlikte yerin dibine geçirdi." (Kasas, 79-81)

3- Küçük görülen bir kimsenin elde ettiği bir nimetle saygı duyulması gereken bir noktaya gelmesi. Bazı kimseler, insanların eşitliğine inanmazlar. Bunlar, sahip oldukları bazı imkânlar yüzünden diğer insanları kendilerinden küçük görürler ve bununla mutlu olurlar. Bu sebeple, bu insanlar da benzer imkânları kazanıp onların seviyesine gelince, buna fenâ hâlde kızarlar ve kıskançlık duyarlar. İslâm'ın insanların eşitliğini ısrarla vurgulaması bu kötülüğün de önüne geçmek içindir. Onun tanıdığı takva üstünlüğü ise, kimseye üstünlük taslama hakkını ve keyfini vermez. Çünkü takva, aynı zamanda kendini herkesten aşağı görmek ve tevazu göstermek demektir.

4- Bir kimseyi sahip olduğu nimete lâyık görmemek. İnsanların neye lâyık olup neye lâyık

olmadıklarını takdir ve tayin hakkını kendi kendisine veren birisi, bir kimseyi elindeki nimete lâyık bulmayınca onu kıskanır. Hakikatte ise, bu hak sadece ALLAH Teâlâ'ya aittir. Onun için, müşrikler, peygamberliğin zengin ve dünya ölçülerine göre şöhret bulmuş birisine verilmesi gerektiğini söyleyince, ALLAH Teâlâ şu âyeti indirmiştir. "ALLAH, peygamberliği kime vereceğini sizden daha iyi bilir." (En’am 124) Kaldı ki, nimet her zaman mevcut liyakatten dolayı verilmez. O bazen de liyâkat kazanılmasına yardımcı olması için verilir. Buna rağmen liyâkat kazanmak için bir çaba sarf dilmezse, o zaman nimet nimet olmaktan çıkar, azap vesilesi hâline gelir.

5- Rekabet. Aynı şeye talip olan insanlar, rakiplerini kıskanır ve onların kazanma şansına sahip olmalarından rahatsızlık duyarlar. Bu sebeple, kocalarının kalbine girmek isteyen kumalar, anne ve babalarının sevgisini kazanmak isteyen kardeşler, hoca ve öğretmenlerin gözüne

girmek isteyen talebeler, halkın teveccühünü çekmek isteyen mürşitler (âlimler, şeyhler ve diğer büyükler), iktidar olmak isteyen partiler, aynı işi yapan tüccarlar, aynı mesleği yürüten sanatkârlar birbirini kıskanırlar. Bazen de birbirinin meziyet ve imkânlarını yok etmek, hatta varlığını ortadan kaldırmak için çalışırlar. Yusuf (as)'ın kardeşleri bunun tipik bir misâlidirler.

6- Tek ve emsalsiz olmak arzusu. Her hangi bir meziyette, örneğin cesarette, ilimde, sanatta, güzellikte, ibadette, hitabette tek ve benzersiz olmak ve halk içinde bu şekilde tanınmanın verdiği zevki yaşamak isteyen bir kimse, başka bir kimsenin kendi seviyesinde olmasından ve bu seviyeye gelebilme ihtimalinden şiddetle rahatsız olur, onu kıskanır ve başını yemek ister.

7- Mücerret ruh bozukluğu. Âdi ve bozuk bir ruh taşıyan bir kimse, yukarıda geçen sebeplerden hiç birisi bulunmadığı zaman da, başkalarının nimetini kıskanır. Böyle bir kimseye,

her hangi bir insanın mutluluğundan bahsedildiği zaman kendisi mutsuz olur, mutsuzluğu anlatıldığı zaman da mutlu olur.

Bu yedincisi dışarıda tutulduğu takdirde, diğer kıskançlık sebepleri ancak bir birini tanıyan, birbirine yakın olan, aynı kulvarda yarışan kimselerde bulunur. Çünkü ancak bunlar birbirlerinin maksat ve gayesi için yakın tehlike ve tehdit oluştururlar.

Şunu da belirtmek lâzımdır ki, kıskançlık ancak dünyaya ait işlerde olur. Ahiret işlerinde ise, kıskançlık olmaz. Çünkü bu alanda ne nefis, ne de şeytan yoktur. Bu sebeple, maksadı ALLAH rızasını kazanmak ve cennete gitmek olan bir kimse, aynı maksat için çalışan kimseleri kıskanmaz, aksine onları sever, destekler ve başarıları için duacı olur. ALLAH Teâlâ şöyle buyurmuştur: "Onların kalplerinden kin (gibi kötü hisleri) çıkarıp attık." (A'raf 43) Bu itibarla, bir kimse ahiret işinde kıskançlık duyarsa, onun maksadının dünya olduğu, amelinde de riya bulunduğu anlaşılır.

Dünya işinde kıskançlık varken, bunun ahiret işinde bulunmaması ahiret işi için bir üstünlüktür. Ahiret işlerinde kıskançlığın bulunmaması, aynı zamanda bu işlerle meşgul olan kimselerin daha rahat ve mutlu olmalarını da sağlar. Çünkü kıskançlık rahatlık ve mutluluğu bozan bir illettir. Bu mânayı kasdeden İbrahim İbni Edhem (ra) şöyle demiştir: "Biz sahip olduğumuz nimeti saltanata değişmeyiz. Ve sultanlar bizim ne kadar rahat ve mutlu olduğumuzu bilselerdi, bizim gibi olmak için saltanatı bırakırlardı."

Hasedi Kalpten Çıkarmanın İlâcı

Bil ki, hased kalbin büyük hastalıklarındandır. Kalbin hastalıkları ise ancak ilim ve amelle tedavi edilebilirler. Hased hastalığını tedavi eden ilim, hasedin hem din, hem de dünya açısından sahibine zarar verdiğini, hased edilen kimseye ise zarar vermediğini, hatta fayda verdiğini tahkiki bir şekilde bilmektir.

Hasedin din açısından zarar vermesi, onun

ALLAH Teâlâ'nın takdir ve taksimine (tasarrufuna), adâlet ve hikmetine itiraz etmek anlamını taşımasıdır. Bu şekildeki bir itiraz ise iman ve tevhidi ciddî bir surette zedeler. Buna ilâve olarak hased, müslümanlar için vacip olan iyilik istemenin terk edilmesi ve haram olan kötülük isteminin yaşanmasıdır.

Hased, insanlara hep iyilik dileyen ve kendileri de iyilik bulan peygamberlerin ve sâlih müminlerin huyunun bırakılması, dünya ve ahiret rüsvalığına mahkûm olan iblis ve onun izinde giden kâfirlerin huyuna sahip çıkılmasıdır. Hepsi de kalbe yerleşen büyük günahlar olan bu durumlar, ateşin odunu yakması gibi sevapları yakar ve gecenin gündüzü karatması gibi kalbi karartırlar.

Hasedin dünya açısından zarar vermesi ise, hased eden kimseyi devamlı surette gam, keder ve ıstırap içinde bırakmasıdır. Bu kimse, hedef kişide bir nimet gördükçe kahrolur, ondan bir belânın kalktığını öğrendikçe de yıkılır.

Başkasının zarar görme isteği olan hased, böylece, ters dönüp kendi sahibine zarar verir. Hased böyle yaptığı için, onun günah olmasından çekinmeyen inançsız kimselerin bile, ondan iğrenmesi ve şiddetle uzak durması akıl ve maslahat gereğidir.

Hasedin hased edilene zarar vermediğini söyledik. Çünkü, o sahibinin kalbinde kötü bir istek ve rahatsızlık hâlinde kaldıkça, ötekine zarar vermez. Kötü bir fiile dönüşmesi hâlinde ise, zahire göre ona zarar verdiği görülse bile, hakikatte kaderde yazılan ve olması gereken şey olur. Hasetçi ise sadece buna sebep olur ve sorumluluğunu üstlenir. Kaderin hükmü ve miadı insanlar tarafından değiştirilemediği için ALLAH Teâlâ şöyle buyurmuştur:

"ALLAH sana bir zarar dokundurursa, onu ancak kendisi kaldırabilir. O, sana bir iyilik isterse de kimse O'nun iyiliğini önleyemez." (Hûd, 107), "Onlar ALLAH'ın nurunu üfleyerek söndürmek isterler. Fakat, kâfirler hoşlanmasalar da ALLAH

nurunu tamamlayacaktır." (Tevbe, 32; Saff, 8) Onun için şöyle denilmiştir:

Takdir-i Hudâ kuvvet-i bazu ile dönmez.
Bir şem'a ki Mevlâ yaka üflemekle sönmez.

İnsanların kötü duâ, istek, temenni ve hasretleriyle kaderin değişip nimetlerin zeval bulmaması ALLAH Teâlâ'nın bütün insanlara bir lütfudur. Çünkü bunlarla kader değişse ve nimetler zevâl bulsaydı, hiç kimsede nimet kalmaz, dünyada sadece belâ kalırdı. Çünkü insanların büyük çoğunluğu birbiri için kötü temennilerde bulunur ve birbirine hased ederler.

Hased edilen kimsenin hasetten fayda görmesi ise, hasetçinin onu gıybet etmesi ve onun aleyhinde çalışması gibi kötülüklerin ona sevap hâline gelmesi ve hasetçinin sevaplarını ona kazandırmasıdır. Hasedin bu fayda cihetini göz önünde tutan bazı kimseler, hasetçilerinin çok olmasını temenni etmişlerdir. Bazıları da onların azap çekmeleri için çok yaşamalarını istemişlerdir. Bir şâir, hitap ettiği bir zata şöyle demiştir:

Düşmanların ölmesinler, uzun yaşasınlar
İkbâlini hep görüp de dâim kahrolsunlar
Nimet sebebiyle sana hep hased edilsin
Nimette olduğun bununla ispat edilsin.

Hased etmek yanlış olduğuna göre, doğru olan, müminlerin nimet ve iyilik görmelerine sevinmek, hizmet ve faziletlerinden dolayı onları sevmektir. Bu şekilde sevmek ve sevinmek hem kalbe rahatlık ve mutluluk verir, hem de kişiye sevap kazandırırlar.

Bir adam, "Ya RasûlULLAH! Kişi bir kavmi sever, fakat ilim ve ameliyle onların seviyesine çıkamazsa hâli ne olur?" diye sordu. ALLAH Rasûlü (as), "O kişi sevdiği o kimselerle beraberdir." buyurdu. (Müttefekun aleyh) Bu o demektir ki, insanın derecesini yükselten sebeplerden birisi, hatta en önemlilerinden bir tanesi iyiliği ve iyileri sevmektir. Onun için ALLAH Rasûlü (as) şöyle buyurmuştur:

"Ya âlim ol, ya ilim öğrenen ol, ya da bunları seven ol." Bu hadiste, ilmi sevmenin ilim

sahibi olmak derecesinde olduğu bildirilmiştir. ALLAH Rasûlü'ne nisbet edilen bir sözde de şöyle denilmiştir: "Cennet ehli üç kısımdır. Bunlar fiilen iyilik yapanlar, iyilik yapanları sevenler ve bu iki kısma karşı kötü bir his beslemekten sakınanlardır."

Hiç şüphesiz ki, hased eden insan, bu üç kısmın dışındadır. Çünkü o ne iyilik eden, ne iyilik edenleri seven, ne de bunlara karşı kalbini temiz tutandır.

Hased, geri tepen bir silâh olduğu için, hasetçinin başkası için temenni ve arzu ettiği kötü hâl, kendi başına gelir.

ALLAH Teâlâ, "Kötü hile kendi sahiplerini bulur." (Fâtır, 43) buyurmuştur.

Hased hastalığını tedavi eden amel ise, hedef insanı methetmek, ona sevgi ve ilgi göstermek, kendisine yardım etmek ve iyilikte bulunmaktır. Bunları yapmak, acı bir ilacı içmek gibi nefse zor gelir; ancak memnuniyet verici bir sonuç ortaya çıkarır.

İlim ve amelden oluşan bu genel tedavi yanında, hasedi doğuran özel sebep üzerinde durmak ve onun yanlış olduğunu düşünüp ondan sakınmanın gerektiğine karar vermek lâzımdır.

Onun için, örneğin, hasedin sebebi buğz ise, müslümanlara karşı buğz değil, sevgi beslemenin gerektiğini, onları sevmek için iman başta olmak üzere çok gerekçelerin bulunduğunu, onlardaki bütün olumlu yönleri bir tek olumsuz hâl ve harekete feda etmenin adâlet prensibine uymadığını, her şeyden evvel ve sonra yaratıkları Yaratandan ötürü sevmenin ibadet olduğunu düşünmek gerekir. Bunlar düşünülünce de, buğzdan ve onun sebep olduğu hasetten kurtulmak kolaylaşır.

Hasedin üç derecesi vardır.

Birinci derecesi, kendi kendine oluşan ve kalpte irade dışında duyulan kıskançlık meylidir. Bu meyil, bazı insanların tabiat ve yaratılışından gelir. Ancak, sahibi bundan rahatsızdır ve onu duymak istemez. Bu meyil, yaratılıştan geldiği ve

iradenin dışında kaldığı, sahibi tarafından da istenmediği için sorumluluk taşımaz.

İkinci derecesi, tabiat ve yaratılıştan gelen kıskançlığın irade ile benimsenip kuvvetlendirilmesidir. Kişi bu derecedeki kıskançlık meylinden rahatsız değildir, memnundur, ancak yine de onu fiil hâlinde açığa çıkarmaz. Bu hased iradeye taalluk eden yönüyle günahtır.

Üçüncü derecesi ise, bu hissin dil veya fiil ile ortaya çıkarılmasıdır. Bu hasedin tam şeklidir. Günahı da tamdır.

Şu da bilinmelidir ki, birinci derecedeki hased, yukarıda anlatılan tedavi yöntemiyle etkisiz hâle getirilmezse, giderek güçlenip üçüncü dereceye kadar çıkar ve sahibi için bir günah makinesi hâline gelir. Çünkü hisler devamlı oldukları için, makine gibi çalışıp devamlı sevap ve günah üretirler.

DÜNYANIN KÖTÜLÜĞÜ

ALLAH Teâlâ, kendi dostlarına dünyanın

gâile ve âfetlerini bildirmiş, onun ayıp ve kusurlarını göstermiştir. Çünkü bunlar, onun başına ve sonuna, dışına ve içine bir anda bakmışlar, onun iyi ve kötü yönlerini birlikte tartmışlar ve bu suretle görmüşlerdir ki, onun çirkinliği güzelliğinden, kötülüğü iyiliğinden, belâsı nimetinden, kederi sevincinden, yorgunluğu rahatlığından fazladır; ondan beklenen ve görülen iyi şeyler ondan korkulan ve çekilen kötü şeylerden azdır; onun doğuşu içinde batışı vardır; o, insanları yalancı parıltılarla kendine davet eder ve ele geçirince onları helâk eder; bir saat iyilik etse bir sene kötülük eder, bir üzüm yedirse on tokat vurur ve ömrün sonuna doğru kötülük etmeyi kural hâline getirir.

Onun ikbâli fırıldak gibi çabuk yön değiştirir; ondan elde edilen kazançlar kayıp ve zarar hâline gelir; âfetlerinin ardı arkası kesilmez, kendisine aldananlara ihaneti son bulmaz. Ona talip olanların akıbeti zelil olmaktır, ona dayananların düştüğü yer hasret ve nedamet

çukurudur. O, kendisine talip olanlardan kaçar ve onları bir bataklığa çeker. Ona vefa gösterenlere mükâfatı vefasızlıktır, onu sevenlere karşılığı kötülüktür. Onun nimetleri belâ ile karışıktır; onun sevinci keder ile bulaşıktır. Sağlığını hastalık takip eder, gençliğini ihtiyarlık kovalar, hayatını ölüm bitirir. O bir bahçedir ki, tatlı görünen meyveleri acı ve zehirlidir, renklerle donanmış gülleri dikenli ve yırtıcıdır.

O dost suretinde bir düşmandır ki, eline geçirdiği kimseleri belâ değirmenlerinde öğütür, onlardan intikamını en korkunç şekilde alır. O bir yalancı rüyadır ki, bir anda yok oluverir; o bir hayaldir ki, bir lâhzada dağılıp gider. O bir yalancıdır ki, va'dettiğinin tersini yapar; güldüreceğini söyler, fakat ağlatır; mutlu edeceğini söyler, fakat acı çektirir; hil'at va'deder, fakat kefen giydirir; hayat va'deder, fakat öldürür. O hiçbir şeye sahip değilken her şeye sahip gibi görünür; hiçbir gücü yokken sonsuz kudret vehmini verir, süresi çok az iken çok uzun

olduğunu söyler; mahluk iken halik olma iddiasına kalkar ve iblisin yalan propagandası ve yaman hileleriyle pek çok insanı iki âlemin bedbahtlığına mahkûm eder.

Dünyanın Üç Yüzü

Ancak dünyanın üç yönü ve yüzü vardır. Bunlardan birincisi ALLAH Teâlâ'ya bakar; ikincisi ahirete bakar; üçüncüsü ise nefis ve hevese bakar.

Dünyanın ALLAH Teâlâ'ya bakan yüzü, O'nun mahluku olması ve O'nun isim ve sıfatlarını göstermesidir. Çünkü ALLAH Teâlâ bu dünyayı sonsuz bir kudret, sonsuz bir rahmet, sonsuz bir ilim ve hikmetle yaratmıştır. Bu dünyadaki en küçük parçalardan en büyük kütlelere kadar her varlık, ALLAH Teâlâ'nın her yönden büyüklük, mükemmellik ve sonsuzluğunu gösterir. Dünya bu yüzü ile bir tefekkür yeridir. Bir saatlik tefekkür ise bir sene ibadete bedeldir.

Dünyanın ahirete bakan yüzü, onun ahiret için bir hazırlık yeri olması, ahirette sevap kazandıran amellerin burada yapılması ve her şeyi

ahiret hesabına kullanma imkânının mevcut bulunmasıdır.

Dünyanın üçüncü yüzü ise, kâfir ve gâfillerin yaşadığı hayat tarzı, onların inançları, beklentileri, aldanışları, âdetleri, değerleri, keyf ve zevkleridir. Kötülenen dünya bu üçüncü dünyadır. ALLAH Teâlâ, bu dünyayı Kur'ân-ı Kerim'de zemmetmiş, değersiz olduğunu söylemiş, vebal ve belâlarını çok açık ve ayrıntılı bir şekilde anlatmıştır. Bunu anlatmak için daha önce de peygamberler göndermiş ve kitaplar indirmiştir.

Peygamberler de dünyanın üçüncü yüzünü kötülemiş, onun ilk iki yüzünü öne çıkarmış ve dünyayı ahiret hesabına çevirmeye davet etmişlerdir. Ancak dünya denilince ilk olarak onun üçüncü yüzü akla gelir, dünya ismi de genellikle bu anlamda kullanılır.

Dünya İçin Söylenenler

ALLAH Rasûlü'nün dünyayı kötüleyen ve küçümseyen sözlerinden bazıları şöyledir:

* "ALLAH'a yemin ederim, dünyanın O'nun

yanındaki değeri, çöplüğe atılmış ölü bir keçi yavrusunun sahibi yanındaki değerinden daha azdır. Ve eğer O'nun yanındaki değeri bir sinek kanadından daha fazla olsaydı, burada kâfirlere bir yudum su bile içirmezdi." (Müslim, Tirmizî, Hâkim, İbnu Mâce)

(Nitekim, ahirette bunu onlara içirmez. Kur'ân-ı Kerim'de şöyle buyurulmuştur: "Cehennem ehli cennet ehline seslenerek, "Üzerimize biraz su salın veya ALLAH'ın size verdiği rızktan bir şey atın." derler. Cennet ehli, "ALLAH bunları kendisini tanımayanlara haram etmiştir." diye karşılık verirler.") (Araf, 50)

* "ALLAH için olanın dışında dünyadaki her şey lanetlenmiştir." (Tirmizî, İbnu Mâce)

* "Dünya sevgisi bütün kötülüklerin başı ve kaynağıdır."

* "Dünyayı seven ahireti sevmez, ahireti seven de dünyayı sevmez. Siz bâkî olan ahireti fâni olan dünyaya tercih edin." (Ahmed, Bezzâr, Taberânî, Hâkim)

* "Ahirete iman etmiş bir kimsenin dünyanın arkasında koşması, ibret alınacak bir yanlışlıktır." (İbnu Ebid-Dünya)

* "Nefis sizden dünyanın tatlısı ve renklisini ister; ALLAH ise sizden amel ister." (Tirmizî, İbnu Mâce)

* "İnsan, "Malım! Malım!" der. Halbuki, onun malı ahiret için sarf ettiği şeyden ibarettir." (Müslim)

* "Dünya ahirette evi olmayanın evi ve orada malı bulunmayanın malıdır. Dünya malını aklı olmayan toplar."

* "Dünya için kavgayı ilmi olmayan yapar, dünya için kıskanmayı himmeti olmayan duyar." (Ahmed)

* "Sabahladığı zaman en büyük maksadı dünya olan bir kimsenin ALLAH Teâlâ yanında bir değeri yoktur. Ve bu kimseye ceza olarak dört şey musallat edilir. Bu şeyler bitmeyen endişe, sonu gelmeyen meşguliyet, artan ihtiyaç ve doymazlıktır." (Taberanî, İbnu Ebid-Dünya)

* "Kıyâmet gününde dünya, "Ya RABBİ! Beni bütün olarak bir dostuna ver." diye duâ eder. ALLAH Teâlâ ona şu cevabı verir: "Sen bir hiçsin. Onun için, dünyada da seni dostlarıma lâyık görmedim. Burada da lâyık görmem."

* "Bazı kimseler, mahşer yerine dağ gibi amellerle geleceklerdir. Fakat buna rağmen cehenneme gönderileceklerdir. Çünkü bunlara dünyadan bir şey göründüğü zaman (helâl veya haram olduğuna bakmadan) üstüne çullanırlardı." (Ebu Nuaym, ed-Deylemî)

* "Dünya sizin için, siz ahiret için yaratılmışsınız. O sebeple, dünyanızdan âhiretiniz için hazırlık yapın. Bilin ki, dünyadan sonra bu hazırlığı yapmak mümkün değildir. Çünkü ondan sonra yeriniz ya cennet veya cehennemdir." (Beyhakî)

* "Dünya ve ahiret hakkında benim bildiklerimi bilseydiniz, az güler, çok ağlardınız ve dünyayı küçük görür, ahireti büyütürdünüz." (Taberanî)

* "Dünyada her kemâlin zevali bulunması ALLAH Teâlâ'nın koyduğu değişmez kanunlardandır." (Buharî)

* ALLAH Rasûlü (as), çöplükteki çürümüş kemikleri ve kumaşları göstererek, "İşte dünya budur." demiştir. Yani, dünyanın süslü şeyleri böyle çirkinleşecek ve beslenen vücutlardan böyle derisi bile yüzülmüş kemikler kalacaktır.

* Hz. Ebu Bekir (ra) şöyle demiştir: "Bir gün ALLAH Rasûlü (as), elleriyle göremediğim bir şeyi itiyordu. Ben, "Ya RasûlULLAH! Neyi itiyorsun?" diye sordum. Kendisi şöyle buyurdu: "Dünya bana yaklaştı; onu kendimden uzaklaştırdım." buyurdu."

İsâ (as) şunları söylemiştir:

* "Dünyayı Rab hâline getirmeyin. Bunu yaparsanız, o da sizi kendine kul yapar."

* "Ey havariler! Ben sizi dünyadan uzaklaştırdım. Benden sonra ona tekrar bulaşmayın."

* "Dünyada ALLAH Teâlâ'ya karşı günah işlenmesi onun değerini düşürmüş, dünyanın

ahiret yolunu tıkaması onu zararlı hâle getirmiştir."

* "ALLAH bu dünyanın yüzüne hiç bakmamıştır."

* "Su ve ateş bir kapta toplanamadığı gibi, dünya ve ahiret sevgisi de bir kalpte toplanmaz."

* "Dünyaya karşı annelerini seven, onun gelişiyle sevinen, onun gidişiyle ağlayan çocuklar gibi olmayın. Âhiretlerinin selâmeti için gerekirse dünyayı bırakmasını bilin. Bunun için arpa ekmeğiyle tuz yemekten, eski ve yırtık elbiseler giymek ve toprak üstünde yatmaktan çekinmeyin."

* "Deniz dalgaları üzerinde bina yapmaya çalışan bir kimse akıllı sayılabilir mi? Dünya da dalgalı bir denizdir. Onun üzerinde ne yapabilirsiniz?"

* "Dünyaya buğz edin ki, ALLAH sizi sevsin. Çünkü O dünyaya buğz eder."

* "Ey havariler! Dininizin selâmeti için dünyanın azına razı olun. Nasıl ki, dünya ehli de

dünyalarının selâmeti için dinin azına razı olurlar."

Bin seneden fazla yaşayan Nuh (as)'a vefat hastalığında, "Dünyayı nasıl buldun?" diye sormuşlar. Kendisi şu cevabı vermiştir: "Dünyayı iki kapılı bir han gibi gördüm. Bir kapıdan girdim, diğerinden çıktım."

* Hz. Süleyman (as) insanlar, cinler ve canavarlardan oluşan görkemli ordusuyla bir yoldan geçerken, bir kulübede ibadet eden bir abid onu karşılar ve kendisine, "Ey peygamber! ALLAH Teâlâ sana büyük bir saltanat vermiştir." demiş. Hz. Süleyman (as) onun bu sözüne karşı şöyle demiştir: "ALLAH'a yemin ederim, bir tek tesbih (SubhânALLAH! sözü), bütün bu saltanattan daha hayırlıdır. Çünkü o tesbih bâki, bu saltanat ise fânidir."

* Adem (as) dünyaya indirildiği zaman ona şöyle vahyedilmiştir: "Harap olmak için bina yap, ölmek için doğur."

Ey hiçlik derelerinde yuvarlanan dünya! ALLAH Teâlâ kendi dostlarının kalplerine senin

buğzunu koymuştur. Artık onlar senin bütün cilve ve cazibene rağmen sana soğuk bakarlar, sendeki her şeyi küçük görür ve yokluğa yönelmiş bulurlar. Onlar senin kimseye kalmadığını ve kimsenin de sana kalmadığını bilirler. Ne mutlu bu bahtiyarlara ki, ALLAH Teâlâ onların kalplerinde senin sevgini değil, kendi rızasını görür, işlerinde de hırs ve eğrilik değil, kanâat ve istikamet bulur. Kıyâmet gününde "bunların nurları önlerinde ve sağ yanlarında yayılır ve kendilerine, 'Bugün müjdeniz, altında ırmaklar akan ve içinde ebedî kalacağınız cennetlerdir.' denir." (Hadid, 12)

* Hz. Ali (ra) şöyle demiştir: "Ne mutlu o kimseye ki, RABBİni tanır ve O'na itâat eder, şeytanı tanır ve ona isyan eder, hakkı tanır ve ona ittiba eder (uyar), bâtılı tanır ve ondan ictinab eder (sakınır), ahireti tanır ve ona hazırlık yapar."

* Ebud-Derdâ (ra) şöyle demiştir: "Dünyanın değersizliğindendir ki, ALLAH Teâlâ'ya karşı günah işlemek yalnızca onda olur ve ALLAH

Teâlâ yanındaki sevap ancak onun terk edilmesiyle kazanılır."

* Hasan el-Basrî (ra) şunları söylemiştir: "ALLAH Teâlâ o kimselere merhamet etsin ki, dünyayı kendilerinde emanet bilirler ve ölürken onu aldıkları gibi sahibine (ALLAH Teâlâ'ya) teslim ederler.", "Dinini senden almak isteyen olursa, onu vermemek için mücâdele et; fakat dünyanı isteyen olursa onu kendisine ver."

* Lokman şöyle demiştir: "Dünya derin bir denizdir ve pek çok insan onda boğulmuştur. Sen de boğulmak istemiyorsan, ALLAH Teâlâ'ya iman, O'na tevekkül ve O'na karşı takva gemisine bin."

* Fudayl (ra) şunları söylemiştir: "ALLAH Teâlâ, dünyanın yaratılış hikmetini ve akıbetini şu âyetlerde net bir şekilde açıklamıştır: "Biz kimlerin daha güzel amel ettiğini denemek için toprağı onun üzerindeki şeylerle süsleriz. Ve (deneme faslı bitince) onun üzerindeki her şeyi tekrar toprak hâline getiririz." (Kehf, 7, 8), "Dünya altından, ahiret topraktan olsaydı, bâkî olan toprağı tercih

etmek gerekirdi. Halbuki ahiret altından, dünya topraktan iken, biz fâni olan toprağı tercih etmişiz."

* Şöyle denilmiştir: "Dünyaya karşı uyanık olun. O, Hârut ve Mârut'tan daha sihirbazdır. ALLAH Teâlâ'nın basiretiniz üzerindeki körlük perdesini kaldırmasını istiyorsanız, dünyaya az rağbet edin ve onun hakkında olmayacak beklentilere girmeyin.", "Dünya çöplükteki bir leştir. Ona talip olan bir kimse köpeklerle hırlaşmak zorunda kalır."

* Bir hakîm şunları söylemiştir: "Bu dünya senden önce başkalarına meskendi, senden sonra da başkalarına mesken olacaktır. O kimse için kalıcı bir mesken olmadığına göre kendine kalıcı olan meskeni ara.", "Dünyayı insanlara sevdiren hevestir. Hevesin kazancı ise cehennem azabıdır.", "Dünya vücutları çürütür ve ümitleri boşa çıkarır."

* Mutrif şöyle demiştir: "Sultanların debdebe ve ihtişamına bakma. Onların ne kadar çabuk gittiklerine ve başlarına nelerin geldiğine

bak."

* Rabia'nın yanında dünyadan bahsedildi ve onun kötülükleri anlatıldı. Rabia (ra) şöyle dedi: "Siz gerçekten dünyanın kötü olduğuna inanıyorsanız, ondan bahsetmeyin. Çünkü bir şeyden bahsetmek ona ilgi duymaktan ileri gelir."

* iblis, şeytanlara şunu söylemiştir: "Dünyayı seven insanlar putlara tapmasalar da kederlenmeyin. Onları üç şeye alıştırın, bunlar helâk olmaları için yeterlidir. Bu üç şey malı hak etmedikleri yerden almak, hak olmayan yerde harcamak ve onun hakkını ödememektir."

* Hasan şöyle demiştir: "Sizden önceki milletler dünyayı sevince putlara da tapınmışlardır." Bu o demektir ki, putlara tapmak dünyayı sevmenin sonu ve sonucudur.

* Hz. Ali (ra) şunları söylemiştir: "Dünya öyle istikrarsız bir yerdir ki, sağlam olan birden hastalanır, emniyet içinde olan birden korkuya mübtelâ olur, sevinçli olan birden kederlenir, zengin olan bir anda fakirleşir.", "Dünyanın başka

hiçbir kusuru olmasa bile, haramının azap, helâlinin hesap olması ona yeterli kusurdur."

* Mâlik İbni Dinar şöyle demiştir: "Dünyayı önemsediğin ölçüde ahireti, ahireti önemsediğin ölçüde de dünyayı kalbinden çıkarırsın."

* Hasan şöyle demiştir: "Yemin ederim, öyle bir kavme yetiştim ki, (ashâbı kasdetmiştir) dünya onların nazarında, üzerinde yürüdükleri topraktan daha değersizdi. Onlar, dünya malının kimde olduğunu veya kime geçtiğini hiç umursamazlardı."

* Sufyân şöyle demiştir: "Ahireti kalbinde, dünyayı elinde tut."

* Vehb İbni Münebbih şöyle demiştir: "Dünya ahiret sermayesidir. Akıllı olanlar, bu sermaye ile ahiret ticareti yaparlar. Akılsızlar ise onu yiyip bitirirler. Ölünce yaptıkları büyük hatanın farkına varırlar ve dönüp onu telâfi etmek için yalvarırlar. Fakat artık dönüş yoktur."

ALLAH Teâlâ şöyle buyurmuştur: "NihAyet onlardan birine ölüm gelip çatınca, şöyle der:

'RABBİM! Beni geri çevirin. Ta ki, boşa geçirdiğim dünyada iyi iş ve sâlih amel işleyeyim. 'Hayır! Onun bu yalvarışına aldırılmaz ve kendisi bir daha dünyaya geri çevrilmez." (Mu’minûn, 99, 100)

* Said İbni Mes’ûd şöyle demiştir: "Bir kimsenin dünyalığı artar ve dindarlığı azalırken kendisi bundan endişe duymazsa, o kimse şeytanın tuzağına düşmüş demektir."

* Hasan şunları söylemiştir: "Miskin insan! Malını az görür, fakat amelini az görmez. Dünyasına gelen musibete üzülür, fakat dinine gelen musibete aldırmaz." Bilin ki 'Dünya hayatı sizi aldatmasın!’ (Lokman, 33; Fâtır, 5) sözünü, dünyayı yaratan söylemiştir. Dünyayı yaratan elbette ki onu sizden daha iyi bilir.", "Ölümün hak olduğuna inandığı hâlde hayata sevinen, ateşin hak olduğuna iman ettiği hâlde günaha gülen, dünyanın elek gibi altını üstüne getirdiğini bildiği hâlde kendisini emniyette gören bir kimse akıllı sayılmaz."

* Dâvûd et-Tâî şöyle demiştir: "Ey insan!

muradıma erdim.’ diyorsun. Halbuki murada ermek, ancak cennete girmekle olur. Sen ise cennete götüren ameli hep erteliyorsun. Faydası başkasınaymış gibi onu ağır buluyorsun."

* Bişr el-Hafî şöyle demiştir: "Dünyayı isteyen, mahşerde hesap vermek için çok beklemeyi istemiş olur."

(Hafi kelimesinin birinci harfi olan h'dan sonraki a harfi uzatmalıdır. Bu kelime, yalın ve çıplak ayaklı demektir. Bu zat, ayakkabı giymezmiş. Bazı kimseler, bu kelimedeki a harfini uzatmasız okurlar. O zaman kelimenin mânası" gizli" demek olur. Bu okunuş yanlıştır.)

* Ebu Hazim şöyle demiştir: "Dünyaya ait sevindirici ne varsa, ALLAH Teâlâ onun içine keder verici bir şey katmıştır. Bu sebeple, zahirine bakanlar ona koşarken, içini bilenler ondan kaçarlar."

* Hasan şöyle demiştir: "İnsan üç hasretle dünyadan ayrılır. Bunlar, dünyada umduğunu bulamamak, bulduğuna doymamak ve ahirete

hazırlıksız gitmektir."

* Ebu Süleyman şöyle demiştir: "Cennet nimetlerini düşünmeyenler, dünyanın şehvetlerine karşı kendilerini tutamazlar."

* Ebu Hazim şöyle demiştir: "Dünyadan az bir şey, ahiretten çok şeyi insana kaybettirir."

* Muhammed İbni Munkedir şöyle demiştir: "Kıyâmet gününde bazı kimseler, "Bunlar, ALLAH Teâlâ'nın küçülttüğü dünyayı büyütmüş, onun büyüttüğü ahireti küçümsemiş kimselerdir." diye teşhir edilirler.

* Vehb İbni Münebbih şunları söylemiştir: "Dünyayı değerli bulmak ilim ve bedahete (açık olan gerçeğe) muhalefet etmektir. Bir kimse dünyayı alçaltıp ayaklarının altına alırsa, şeytan o kimsenin gölgesinden bile kaçar."

Ömer (ra) böyle yaptığı için ALLAH Rasûlü (as), "Şeytan Ömer'i görünce yolunu değiştirir." buyurmuştur.", "Bilgili, ilmi hevesine galip gelen kimsedir."

* İmam Şafiî (ra) şöyle demiştir: "Amelini

çoğalt, fakat emelini çoğaltma. Çünkü amelin çokluğu sana cenneti kazandırır, emelin çokluğu ise hüsranını arttırır."

* İbrahim İbni Edhem bir adama, "Rüyada sahip olduğunu gördüğün bir altını mı, yoksa uyanıkken ve gerçekten sahip olduğun bir altını mı seversin?" diye sordu. Adam, "Elbette ki, uyanıkken ve gerçekten sahip olduğum bir altını severim" dedi. İbrahim, "Fakat bunun tersini yapıyorsun. Çünkü uyanıklık hâli olan ahireti değil, rüya hâli olan dünyayı seviyorsun." dedi. ALLAH Rasûlü (as), "İnsanlar uykudadırlar. ölünce uyanırlar." buyurmuştur.

* Yahya İbni Muâz şöyle demiştir: "Dünya seni terk etmeden önce sen onu terk et. Çünkü o seni terk ettiği zaman, bunun sana bir yararı olmaz. Fakat sen onu terk edersen bundan çok yararlanırsın."

* Bendar şöyle demiştir: "Dünya endişesi insanı yakıp kül hâline getirir; ahiret endişesi insanı yakıp altın hâline getirir; kulluk endişesi

(ALLAH Teâlâ'ya lâyık bir kul olmama korkusu) ise insanı yakıp pırlanta hâline getirir."

* ÂbdULLAH İbni Mes'ûd (ra) şöyle demiştir: "Bu dünyaya gelen herkes misafirdir. Elindeki şey de emanettir. Misafir bir gün gider, emanet de sahibine iâde edilir." Bir şâir de bu anlamda şöyle demiştir: "Mal ve ehl-u iyâl emanetlerdir. Bir gün bu emanetlerin iadesi lâzımdır."

* Lokman şöyle demiştir: "Dünyanı ahiretine satarsan ikisini de kazanırsın; ahiretini dünyaya satarsan ikisi de kaybedersin."

* Şöyle denilmiştir: "Henüz vakit varken amel edin, ALLAH'tan korkun, boş beklentilerle oyalanmayın, dünyaya güvenmeyin. O aldatıcı ve gadredicidir. Aldatmak için süslü görünür, fakat siz onun iç yüzüne bakın ve kendi akıbetinizi görün. Bir gün herkes gibi siz de hastalanırsınız, doktor ümit kalmadığını söyler, artık yataktan kalkamazsınız, diliniz ağırlaşır, konuşamazsınız, aklınız karışır, eş ve evlâdı tanıyamazsınız. Bu

hâlde iken, ruhunuz bedeninizden alınır ve hak ettiğiniz yere, cennete veya cehenneme götürülürsünüz."

-"Dünyada her an insanın başına bir âfet gelebilir. Malı gidebilir, topluluğu (ailesi, cemaati) dağılabilir, ikbâli idbâre çevrilebilir. Kendisi ölüp kabre indirilebilir."

(İkbâl yüz vermek, idbâr yüz çevirmektir. İkbal bulmak, idbar kaybetmek anlamına da gelir.)

-"Dünya verdiğini bir gün geri alır, iyiliğini kötülülüğe çevirir, insana gülerken birden darılır, onu güldürürken bir anda ağlatır, bugün başına taç giydirirken, yarın boynuna ip geçirir. O kimseye acımaz, kimseyi kayırıp korumaz. Birisini bırakıp birisini tutar, bugün beslediğini yarın yutar."

* Hasan el-Basrî şunları söylemiştir: "Dünya yerleşme yeri değil, göç yeridir. Mükâfat yeri değil, sürgün yeridir. Çünkü Adem (as) burada sürgün cezasıyla gelmiştir. Bunu bilin ve asıl vatana dönüş hazırlığı içinde olun.", "Dünya

bir süre azîz ettiği kimseyi sonra zelil eder, zengin ettiğini fakir eder, yukarı çıkardığını aşağı indirir.", "Dünya zehirdir. O da her zehir gibi, ancak yaraya lâzım olan miktarda kullanılabilir, bundan fazlası öldürücüdür.", "Dünyadan kısa bir müddet için (buradaki yaşamınızda) perhiz edin, korktuğunuz çok şeyden kurtulursunuz. Ona karşı az bir müddet (buradaki yaşamınızda) sabırlı olun, sevdiğiniz çok şeye kavuşursunuz. Geçip gidenlerden ibret alın. Onlar bir vakit sizin yerinizdeydiler, siz de kendinizi onların yerine koyun. Onlar akıbetlerinden gaflet ettiler, siz bu gafleti tekrarlamayın.", "Dünyadan sahip olunan şeyle gururlanmak aldanıştır, ondan bir şey elde etmek için arkasında hırsla koşmak da yanlıştır. Çünkü ne sahip olunan şey elde tutulabilir, ne de takdirde olmayan şeye ulaşılabilir.", "Dünyanın nimeti musibetle karışıktır, onun varlığı yoklukla bitişiktir. Giden bir daha geri gelmez, elde olanın da akıbeti (ne olacağı) bilinmez. Dünyanın ümitleri yalancı, beklentileri oyalayıcıdır."

Dünyanın kendi hâli, insanın uyanmasına ve gerçeği görmesine yeterli iken, ilâve olarak ALLAH Teâlâ'da onun kötülüklerini, zararlarını ve değmezliğini kitaplarla ve peygamberlerle bildirmiştir. Dünyanın bu kötü özelliklerinden dolayı ALLAH Teâlâ sâlih kullarını koruyup ondan uzak tutmuş, kötü insanları ise fedâ edip onun içine atmıştır.

İsâ (as) şunları söylemiştir: "Akşamladığım zaman bir şeye sahip değilim, sabahladığım zaman da elimde bir şey yoktur, fakat buna rağmen en zengin insan benim.", "ALLAH Teâlâ'nın dostları tevazu, korku ve takva ile O'nun rahmetini ararken, dünyanın dostları kibir, ümit ve günahlarla O'nun gazabına talip olurlar."

Hz. Ali (ra) şunları söylemiştir: "Bilin ki, öleceksiniz, sonra dirilip amellerinize göre muamele göreceksiniz. Bu değersiz dünya sizi aldatıp oyalamasın. Bu dünya belâlarla çevrilidir, geçici olmakla kusurludur, vefasızlıkla şöhretlidir. O bir rüzgârdır, insanlar ve eşya da onun önünde

inip kalkan, düşüp uçan yapraklardır. Onun sevinci bir kederle kesilir, varlığı birden yokluğa kalb olur.", "Dünya bir okçudur, insanları hedef almıştır. Durmadan fırlattığı okların kime ve nereye isabet ettiği onun umurunda değildir.", "Sizden önce bu dünyada daha güçlü, daha uzun ömürlü ve daha hırslı insanlar yaşadılar. Şimdi onlar nerdeler? Hepsinin üstüne toprak dökülmüş, başlarına taş dikilmiştir. Cesetleri haşarata yem olmuş, ruhları da ya cennete gitmiş ya da cesetleri gibi azaplara duçar olmuştur. Siz de yakında onların akıbetine uğrayacaksınız. Onlar gibi sizin de meskenleriniz, mal ve mülkleriniz başkalarına kalacak, isim ve şöhretleriniz unutulacak, hesaba çekilip amellerinizin ya hayrını, ya da şerrini göreceksiniz."

ALLAH Teâlâ şöyle buyurmuştur: "Kitap açılır, mücrimler onun içindekinden korkarlar ve, "Vay hâlimize! Bu nasıl kitap böyle! Küçük büyük bütün yaptıklarımızı kaydetmiştir." derler. Bütün yaptıklarını hazır bulurlar. RABBİn kimseye

zulmetmez." (Kehf, 49)

"ALLAH kötülük yapanları amelleriyle cezalandıracak, iyilik yapanları da iyilik ve cennetle mükâfatlandıracaktır." (Necm, 31)

Bir hakîm şunları söylemiştir: "Günler ok, insanlar hedeftir. Dünya her gün sana ok atmakta, seni bir yerinden vurmaya çalışmaktadır. Hâl bu iken sen dünyadan nasıl selâmet beklersin veya ondan bir iyilik umarsın? Eğer dünyanın bir okçu gibi sana pusu kurduğunu görebilseydin, onun ne yaman bir düşman olduğunu kolayca anlardın."

"Dünya, yaşadığın ve göz açıp kapadığın andır. Çünkü geçen zaman elinden çıkmıştır. Gelecek zamanın eline geçeceğini de bilmezsin. Ömrün bu kadar kısa iken, ümidin bu gerçekten habersiz oluşun (gafletin) nisbetinde uzundur."

Ömer İbni Abdulaziz şöyle demiştir: "Ey insanlar! Siz ahiret ve ebediyet için yaratılmışsınız. Eğer. buna inanıyorsanız, görünen hâliniz ahmakların hâlidir. Eğer inanmıyorsanız o zaman da kökten helâket içindesiniz. Öyleyse, aklınızı

çalıştırın ve imanınızı kuvvetlendirin. Niçin yaratılmışsanız onun için çalışın. Dünya sizi aldatmasın, hayâller sizi oyalamasın, günahlar sizi yaralayıp ahirette devaviye muhtaç etmesin. Bilin ki, ahirette tedavi ilaçla değil, cehennem ateşiyledir."

Hz. Ali (ra) şunları söylemiştir: "Ey insanlar! Size ALLAH'a karşı muttaki olmayı tavsiye ediyorum. Size rağmen sizi terk edecek olan dünyayı siz önceden terk edin. Onun varlığına sevinmeyin. Çünkü bu varlığın sonu yokluktur. Onun yokluğuna da üzülmeyin. Çünkü bu yokluk içinde ebedî bir varlık gizlidir. Ölüm kendisini kovalarken dünyanın arkasında koşan kimseye şaşılır. Okların hedefi iken unutulduğunu zannedene hayret edilir."

"Yolunuz uzundur. Onu birkaç günlük dünya yolculuğundan ibaret saymayın ve her şeyi bununla sınırlandırmayın."

Muhammed İbni Hüseyin şöyle demiştir: "İlim ve marifet ehli bilirler ki, ALLAH Teâlâ

dünyayı küçültmüştür. Bu sebeple, onlar da onu küçültürler ve ondan az şey ile yetinirler. Buna mukabil ahireti büyütürler ve onun için çok çalışırlar. ALLAH onlara ahireti seçmiş, onlar da bu seçimi kabul edip canlarına minnet bilmişlerdir."

Dünyanın Misâlleri

Bil ki, dünya sür'atle biter ve çabucak yok olur. O bu hâliyle gölgeye benzer. Gölge de sabit görünür; halbuki sür'atle hareket eder ve çabuk geçer.

Hasan el-Basrî şöyle demiştir: "Dünya rüya ve gölge gibidir. Akıllı insan bunlara aldanmaz."

Hz. Hasan (ra) şöyle demiştir: "Ey bekasız olan dünyanın talibi! Bil ki, dünya geçici bir gölgedir. Geçici bir gölgeye aldanmak ise ahmaklıktır."

Yûnus İbni Ubeyd şöyle demiştir: "Bu dünyada kendimi uykudaki bir adama benzetiyorum. Uykudaki bir adam, hoşlandığı ve hoşlanmadığı rüyalar görür ve bunları yaşarken uyanır. Uyanınca da, görmüş olduğu rüyalardan

hiçbir şey kalmaz. Ben de, hepimiz de bu dünyada böyle rüyalar görüyoruz."

Bir hakîm şöyle demiştir: "Dünyanın en çok benzediği şey, uykudaki rüyalardır."

Dünya başlangıçta tebessüm edip yüz gösterir. Fakat giderek sertleşir ve yüzünü çevirir. O bu hâliyle de hain bir kadına benzer. RivAyet edildiğine göre, İsâ (as) keşifte dünyayı yaşlı ve fakat süslenmiş bir kadın şeklinde görmüş ve ona kaç erkekle evlendiğini sormuş. Dünya, "Sayılamayacak kadar erkekle evlendim." demiş. İsâ (as), "Onların hepsi öldüler mi?" diye sormuş. Dünya, "Ben hepsini öldürdüm." demiş. Bunun üzerine İsâ (as), "Kalan eşin giden eşlerinden ibret alıp seni tez boşamazsa, kendisine yazıklar olsun." demiştir.

Dünyanın dışı süslü, içi ise çirkindir. O bu hâliyle, son derece süslü bir elbise giymiş son derece çirkin bir kadına benzer. Onun dışına bakanlar beğenip ona talip olurlar. Onun içini bilenler ise iğrenip ondan kaçarlar. Fakat çoğu

insanların akılları gözlerinde olduğu için, iç tarafı ve akıbetiyle çirkin olan dünyanın görünüşüne kanıp onu güzel bulur ve ona sahip olmak için bir biriyle yarışırlar.

Fudayl İbni İyad şöyle demiştir: "Dünya, kıyâmet gününde yüzü buruşmuş, dişleri fırlamış iğrenç bir koca karı şeklinde haşredilir ve bir melek insanlara, "Kim buna sahip olmak ister?" diye seslenir. İnsanların hepsi, "Buna sahip olmaktan ALLAH'a sığınırız." derler. O zaman da melek, "Bu çirkin koca karı, üzerinde boğuştuğunuz dünyadır. Ona sahip olmak için ahiret hazırlığını ihmâl ettiniz, akrabalık ve insanlık bağlarını kopardınız, hak ve hukuku çiğnediniz!" der. Ondan sonra da, dünya ve ona talip olmuş olanlar birlikte cehenneme atılırlar."

Dünya, yol üstünde duran gölgeli bir ağaç gibidir. ALLAH Rasûlü (as) şöyle buyurmuştur: "Dünyayı ne edeyim? Ben bir yolcuyum, dünya ise yol üstündeki bir ağaçtır. Yolcu, ağacın altında bir saat dinlenir ve kalkıp yoluna devam eder."

(Tirmizî, İbnu Mâce, Ahmed, Hâkim) Yolu ölümden, kabirden, mahşerden, köprüden geçen ebediyet yolcusu insan, dünyayı yolunun üstünde bir saatlik gölgelik gibi görmeli ve onunla ilişkisini bu çerçeve ve sınır içinde tutmalıdır.

Dünya, ezel sahilinden ebed sahiline geçmek için zaman okyanusu üzerine kurulmuş bir köprüdür. Üstünden geçenler selâmet bulurlar. İçine atılanlar boğulurlar.

Hz. Ali (ra) bir sözünde dünyayı yılana benzetmiş ve şöyle demiştir:

"Çocuklar, yılanın cildini renkli ve yumuşak bulunca onunla oynamaya kalkarlar. Yılan da bu fırsattan faydalanıp onları zehirler ve öldürür. Siz büyümüşler, çocukların düştüğü hataya düşmeyin ve dünya ile oynamaya kalkmayın."

ALLAH Rasûlü (as) şöyle buyurmuştur: "Dünya iyiler için belâ, kötüler için ise fitnedir. İnsan, dünyayla sıkıca bağlı olduğunu zanneder. Halbuki aralarında ham bir iplik vardır ve o da koptu kopacak bir haldedir." (Beyhakî, Ebu

Nuaym)

İsâ (as), dünyaya ilgi duymayı hastalığa benzetmiş, onun ibadet etmeye ve ibadet zevkini duymaya engel olduğunu söylemiştir: "Hasta bir kimse yemek istese bile, buna iştahı yoktur. İştahsız yediği zaman da yediğinden tat almaz. Bu misâl, dünyayı sevenin ibadete karşı durumudur."

Dünya alâkaları, kendisine talip olanın zihin ve kalbinde kanser hücreleri gibi çoğalıp onu sımsıkı kendisine bağlarlar. İsâ (as) şöyle demiştir:

"Dünyayı isteyen bir kimse, deniz suyu içen bir kimse gibidir. Deniz suyu içen ise içtikçe içer ve şişerek ölür."

Dünyanın zevkleri yemeğe benzerler. Yemek, iğrenilen pislik hâline geldiği gibi, haram zevkler de ahirette pislik hâline gelip sahiplerine eziyet verirler. ALLAH Rasûlü (as) şöyle buyurmuştur: "Dünyanın akıbeti, yediğiniz yemeğin akıbetine benzer." (Ahmed, Taberanî)

Bişr İbni Kâ'b, cemaatine, "Gelin size

dünyayı göstereyim." der, onları çöplüğe götürüp oradaki iğrenç döküntüleri gösterir ve şöyle derdi: "Bunlar yediğiniz yemekler, piliçler, yağlar, meyveler ve ballardır."

ÂbdULLAH İbni Ömer (ra) şöyle demiştir:

"Biriniz bir pislik görünce kendi kendisine, 'Bunun için çalışmak, günah işlemek, hırs ve tamah göstermek, hak ve hukuk çiğnemek değer mi?’ diye sorsun."

Dünya ahirete kıyasla çok az bir şeydir. ALLAH Rasûlü (as) şöyle buyurmuştur:

"Ahiret yanında dünya, birinizin parmağını denize sokup çıkarması gibidir. Denizden parmağınıza ne yapışırsa, ahiret yanında dünya da o kadardır." (Müslim)

Dünya bir yönüyle de okyanus ortasındaki bir ada gibidir. İnsanları beşikten mezara taşıyan ömür ise gemidir. Bu gemi ile dünya adasına gelenler, ihtiyaç molası için inerler. Onlardan bir grup, ihtiyaçlarını giderdikten sonra hemen döner ve en iyi yerlerde otururlar.

Bir grup, adadaki çiçek, kuş ve taş manzaralarına bakıp biraz geç dönerler ve öncekilere göre kötü sayılan yerlere otururlar.

Bir grup, bakmakla yetinmez, beğendikleri şeyleri de sırtlayıp getirirler. Gemide bu şeylere yer olmadığı için, onları sırtlarında taşımak ve çok sıkıntılı bir yolculuk yapmak zorunda kalırlar. İndikleri yerde de bu yüklerin yeşillik kısmının bozulduğunu, taş kısmının ise bir işe yaramadığını görürler.

Bir grup ise, ihtiyaç molası için adaya indiklerini unutup adaya yayılırlar. Bunlar, akılları başlarına gelip döndüklerinde geminin gittiğini görürler ve orada kalıp kimisi açlık ve susuzluktan, kimisi korku ve yalnızlıktan ölürler, çokları da oradaki yırtıcı hayvanlar tarafından parçalanırlar.

ALLAH Rasûlü (as) şöyle buyurmuştur: "Dünyada sizin ve benim misâlimiz bir kavme benzer ki, bu kavim düşmanlarından kaçarken bir çöle düşerler. Kısa bir süre sonra yemek ve su azıkları biter, hayvanları ölür ve nereye

gideceklerini de şaşırırlar. Onlar böyle ümitsizlik ve çaresizlik içinde iken, ne acıkmış, ne de susamış olmayan (yani onların bir şeyine muhtaç olmayan), güven verici bir adam çıkıp gelir ve onlara, "Kötü bir durumda olduğunuzu görüyorum. Ben sizi su ve gıdası olan bir yere götürebilirim. Fakat bir şartım vardır, sizi oraya götürdükten sonra da bana itâat edecek ve dediğimi yapacaksınız." der. Onların hepsi bu şartı kabul ederler ve arkasına düşerler. Kendisi onları söylediği yere götürür ve onlar orada yiyip içip dinlenirler. Ondan sonra kendisi onlara, "Burası mevsimlik bir yerdir. Bu mevsimden sonra sular çekilir, toprak kurur ve burada hayat kalmaz. Onun için, sizi devamlı olan ve buradan çok daha güzel olan yeni bir yere götüreceğim." der. Onlardan bir kısmı, "Sen önce de doğru söyledim. Bizi ölümden kurtardın. Biz sana itâat sözü de verdik. Onun için, önümüze düş, bizi oraya götür." derler. Diğer bir kısmı ise, gelmiş oldukları yeri beğenip oradan ayrılmak istemezler. Onun

mevsimlik olduğu uyarısına da kulak vermezler. Verdikleri itâat sözüne de aldırmazlar. Adam, kendisine uyanlarla birlikte yola çıkıp söylediği kalıcı yere giderler ve orada ebediyyen yerleşirler. Kendisine uyup gitmeyenler ise, mevsimin sonunda çölleşen yerde susuz ve gıdasız kalıp ölürler. Bir kısmı da çöl canavarları tarafından öldürülürler." (İbnu Ebid-Dünya)

Dünya ehli kendi aralarındaki zulüm ve düzensizlikten bîzar olmuşken Peygamberimiz gelmiş ve ALLAH Teâlâ'dan aldığı vahyin kanunlarıyla onların hayatını dirlik ve düzene kavuşturmuştur. Ondan sonra da onları cennete davet etmiş ve bunun için hazırlanmalarını istemiştir.

Dünya bir yönüyle de, ALLAH Teâlâ'nın kulları için açtığı bir ziyafettir. Sultan ziyafetlerinde olduğu gibi, bu ziyafette de ortamı güzelleştirmek için çeşitli süsler ve süslü şeyler bulundurulmuş, yemekler de altın ve gümüş kaplar içinde sunulmuştur. Edep bilen davetliler,

bu süslü ve kıymetli şeylere karışmazlar; yemeklerini yer ve teşekkür edip giderler. Fakat edep bilmeyenler, bu süs ve güzellikleri, pahalı ve kıymetli şeyleri görünce onlara sahip olmak ister ve onları yağmalamaya ve alıp götürmeye kalkarlar. Davetin sahibi de bunları tespit edip hepsini zindana gönderir.

ALLAH Teâlâ, dünya için şu misâlleri vermiştir:

"Dünya hayatı macerası şu olup bitenlere benzer: Biz gökten su indiririz. İnsanların ve hayvanların yedikleri türlü bitkiler onunla yeşerip yetişirler. Yer bunlarla süslenir ve yerin sahip ve sakinleri bunları biçip hasat etmenin zamanı geldiğini düşünmeye başlarlar. İşte bu sırada emrettiğimiz bir âfet gece veya gündüz gelir ve o yeri biçilmiş veya hiç ekilmemiş bir hâle getirir. Bunu, tefekkür edebilenlere misâl olmak üzere açıklıyoruz. ALLAH, (sizi) âfetlerden selâmette olan yurda (cennete) davet ediyor ve O istediği kimseleri buraya götüren yola iletiyor." (Yûnus, 24,

25)

"Onlara dünya hayatının misâlini söyle. Bu hayat şu olaya benzer: Biz gökten su indiririz ve bu su ile çeşitli bitkiler birbiri içinde yetişir. Ondan sonra da bu bitkiler kuruyup rüzgar tarafından savrulur. ALLAH her şeye muktedirdir." (Kehf, 45)

"Bilin ki, dünya hayatı bir oyun, eğlence, süs, birbirinize karşı övünme, malda ve evlatta çoğalma rekabet ve isteğinden ibarettir. O şu olup bitene benzer: Yağmur yağar, onun toprağa karışmasıyla meydana çıkan bitki ve mahsul ekicilerin çok hoşuna gider. Fakat sonra bunların sararıp kuruduğunu görürsün. Bundan sonra da çerçöp hâline gelirler. Ahirette ise (bazıları için) şiddetli azap, (bazıları için de) ALLAH'ın mağfiret ve rızası vardır. Dünya hayatı bir oyalanma ve aldanıştan ibarettir." (Hadid, 20)

Dünya Nedir?

Hiç şüphesiz ki, sadece dünyayı kötülemek yeterli değildir; kötülenen dünyanın ne olduğunu bilmek de lâzımdır. Çünkü bu ismin altına kötü

şeyler gibi, iyi şeyler de girer. Bu sebeple, bunları birbirinden ayırmak lâzımdır. Daha önce de söylediğimiz gibi, dünya üç kısımdır.

Birinci kısım, ahiret yolculuğunda insana refakat eden ve onunla beraber giden yararlı şeylerdir. Bu şeyler ilim ve ameldir. İlim, ALLAH Teâlâ'yı tanımak ve emirlerinden oluşan dinini bilmektir. Amel ise, ALLAH Teâlâ'ya hâlis bir niyetle itâat ve ibadet etmek ve emirlerine uymaktır. İlim ve amelde de zevk ve lezzet vardır. Bazı kimseler ilim öğrenmeyi yemekten, uyumaktan, eşleriyle birlikte olmaktan daha çok severler. Bazıları da ibadet etmeyi her şeye tercih ederler. Bunlardan birisi, "Ölümü, beni gece namazının lezzetinden mahrum edeceği için istemiyorum." demiş, bir diğeri de, "ALLAH'ım! Kabirde de bana namaz kılma, rükû' ve secde etme imkânını ver." diye duâ etmiştir. ALLAH Rasûlü (as) da, "Gözlerimin aydınlığı namazdadır." buyurmuştur. (Nesaî, Hâkim)

İkinci kısım dünya, birinci kısmın zıddı olan

ve yalnızca dünyada olup dünyada kalan şeylerdir. Bunlar da ikiye ayrılır. Birincisi haram olan, ikincisi ise ihtiyaç fazlası olan şeylerdir. Dünya şehvetleri deyiminden kasdedilen ve mutlak olarak kötülenen bu şeyler, ikinci kısım dünyayı oluştururlar. Hz. Ali'nin de söylediği gibi, bu şeylerin haram olan kısmı azap, helâl olan kısmı da hesaptır. Kıyâmet gününde cehennem korkusu içinde hesabı beklemek ve azabı da şiddetli olan ALLAH Teâlâ'ya hesap vermek de azaptır.

Üçüncü kısım dünya, hem buradaki, hem de bundan sonraki hayat için gerekli ve yararlı olan şeylerdir. Bu şeyler, dünya için olabildikleri için, iyi niyetle ahiret hesabına da çevrilebilirler. Bu sebeple, örneğin, zaruret miktarı yemek, uyumak, evlenmek gibi işler bu iki yöne de çekilebilirler. Çünkü bunlar, yaşamak için de, ahirete çalışmak için de gerekli olan şeylerdir.

Ahiret saadetinin kaynağı üç şeydir. Bu şeyler kalbin dünya meşguliyetinden hâli olması, ALLAH Teâlâ ile ünsiyet etmesi ve O'nu

sevmesidir. ALLAH Teâlâ, bu hususlara, "Kıyâmet gününde mal ve evlat değil, selîm bir kalb insana fayda verir." (Şu’ara, 88-89) Ayetiyle işaret etmiştir. Çünkü kalbin selîm olması, bu hasletlere sahip olmasıdır. Bu hasletler de ancak dünya şehvetlerinden uzak durmak, ALLAH Teâlâ'yı çokça zikretmek ve marifet ilmini tahsil etmekle kazanılabilirler.

Dünyayı seven bir kimse, öldüğü zaman, sevdiğinden ayrıldığı için azap çeker. Bu azabın şiddeti de dünya sevgisinin şiddeti ölçüsündedir. ALLAH Teâlâ'yı ve ahireti severi ise, ölürken sevdiğine kavuştuğu için mutluluk duyar. Bu mutluluğun büyüklüğü de ALLAH ve ahiret sevgisinin büyüklüğü derecesindedir.

Ölüm yok olmak değildir. O, dünyadan ayrılmak ve ahirete kavuşmaktır. Bu sebeple, ölümün şekli aynı da olsa, onun mâna ve mahiyeti herkes için başkadır. O, dünyayı sevenler için gerçekten yas ve matemdir, ahireti sevenler için ise kavuşma olayı ve sevincidir. Ölüm hâlinde acı

çekmek yerine mutluluk ve saadet duymak için gerekli olan şey, dünyayı sevmemek ve dünyayı dünya ve nefis için yaşamamaktır.

İnsanda ALLAH ve ahiret sevgisi oluşturan ve güçlendiren şey, ALLAH marifeti ve ALLAH ibadetidir. Onda dünya sevgisi uyandıran ve kuvvetlendiren şey ise, nefsin şehvetlerine uymaktır. Nefsin şehvetleri bu yüzden kötülenmiştir. Bunlar nasıl kötülenmesin ki, onlar yüzünden büyüklüğü tarifi edilemeyen bir saadetin kaçırılması ve milyonlarca asırların bitiremediği bir ebediyetin kaybedilmesi söz konusudur.

ALLAH için yapılan işler ahiret içindir, nefis için yapılan işler ise dünya içindir. Bir işin ALLAH için olmasının iki şartı vardır. Bu şartlar o işin Şer'i ölçülere uyması ve onunla ALLAH Teâlâ'nın razı olmasının kasdedilmesidir. Bu şartlardan birinin eksik olması hâlinde, yapılan iş nefis içindir ve bu iş ibadet suretinde de olsa dünya amelidir.

ALLAH Teâlâ bir Ayet-i kerimede dünyayı

oluşturan unsurları şöyle özetlemiştir: "Dünya hayatı oyun, eğlence, süslenme, gururlanma, mal ve evlat çokluğunda rekabet etmekten ibarettir." (Hadid, 20) Ve "hevâ" adını da verdiği bu şeylere uyanlara cehennem, onlardan sakınanlara ise cennet va'detmiştir. Âyet şöyledir: "Azan ve dünya hayatını tercih eden kimselerin yeri cehennemdir; RABBİnden korkan ve nefsini hevâ'dan sakındıran kimselerin yeri ise cennettir." (Nâziât, 37, 41)

Bir anlamda da dünya, maddî varlıklardan ibarettir. İnsanlar, bu varlıklarla değişik ilgi ve ilişkiler kurarlar ve bu ilgi ve ilişkilerin doğru veya yanlışlığı sebebiyle onlardan fayda veya zarar görürler. Yerküresi ve onun üzerindeki varlıklar, insana en yakın olan dünyayı oluştururlar. Yerküresi, insanlar için beşik, yerleşme yeri ve sergidir. Onun üzerindeki şeyler de süs ve ziynetlerdir. ALLAH Teâlâ şöyle buyurmuştur:

"Biz yeri bir beşik yaptık." (Amme, 6), "Bir süreye kadar yer sizin için yerleşme ve faydalanma yeridir." (A'râf, 24, 25), "RABBİNİZ

odur ki, sizin için yeri sergi, göğü bina yapmış ve gökten su indirerek onunla size taamlar ve meyveler çıkarmıştır." (Bakara, 22), "Sizi amel açısından denemek için, yerin üstündeki şeyleri ona ziynet ve süs hâline getirdik." (Kehf, 7)

Yerin ziyneti maden, bitki ve hayvanlardan oluşur. Maden âlet ve süs eşyası, bitki gıda ve ilâç, hayvanlar da yemek ve binmek gibi maksatlar için kullanılır.

İnsanın dünya ile iki türlü ilişkisi olabilir. Bunlardan birisi kalb ilişkisidir. Bu ilişki, insanın dünyayı sevmesi, ondan zevk alması, akıl ve fikrini ona kaptırmasıdır. ALLAH Teâlâ, bu ilişkiye şu âyetlerle işaret etmiştir:

"Bir kısım insanlar, sevgide ALLAH'a ortak icad eder ve ALLAH'ı sever gibi onları severler." (Bakara, 165), "Şeytan insanlara kadın, evlat, yığın yığın altın ve gümüş, zarif atlar, büyük ve küçük baş hayvanlar ve ziraattan oluşan dünya şehvetlerini süslemiştir. Halbuki bunlar, ancak geçici bir hayatta yararlanılabilen (ondan sonra da

hiçbir faydası olmayan) şeylerdir. ALLAH yanında ise, kalıcı ve gerçekten faydalı olan güzel şeyler vardır." (Al-i İmrân, 14)

Kalbin diğer bütün sıfatları, ondaki sevgiye göre yön ve şekil alırlar. Bu sebeple, kalpteki sevgi dünya sevgisi ise, kalpteki diğer duygular da dünyaya yönelik olurlar ve bunlar kibir, hased, riya, su-i zan, hırs ve tamah, yağcılık, oburluk, düşkünlük ve rezillik şeklini alırlar.

İnsanın dünya ile diğer ilişkisi ise, çalışmak ve hammaddeleri mamul hâle getirmektir. Değişik sanatlar ve iş kolları bu ilişkiden doğarlar.

Dünyayı hakikî maksat hâline getiren insanlar, onunla bu ilişkileri kurup kendilerini yaratan ALLAH Teâlâ'yı ve bundan sonra yerleşip yaşayacakları ahireti unutur ve kendi zararlarına olan bir yola girerler.

Dünyayı maksat hâline getirmeyen insanlar ise, dünya ile birinci ilişkiyi kurmazlar. Çünkü onlar kalplerinde dünya sevgisine hiç yer vermezler. İkinci ilişkiyi de ahiret hesabına

kurarlar. Böylece onlar dünyayı ahireti kazanmanın bir vasıtası olarak görürler.

ALLAH Rasûlü (as), bu mânayı ifade etmek için, "Dünya ahiretin tarlasıdır." buyurmuştur.

Dünya, aynı zamanda bir imtihan meydanıdır ve ALLAH'ın emirlerinin tatbik edildiği bir alandır. Hâl bu olunca, dünya yanlışlıkla hakikî maksat hâline getirilirse, kötü dünya olur. Hakikî maksat için bir âlet olarak kullanılırsa, ona kötü denmez.

Dünya insanı ahirete götüren bir vasıta ve binektir. Bu bineği maksat hâline getirip ona hizmet edenler, hacca giderken yolda maksat ve hedefini unutan ve bir ağaç gölgesine sığınıp orada devesine hizmet etmeye başlayan ve bunu kendisine iş, zevk ve eğlence hâline getiren kimse gibidirler. Maksat ve hedefini bilen bir kimse ise, devenin kendisini ve eşyasını taşıyabilmesi için ona zaruret miktarı yem verir, fakat ne durur, ne de deveye hizmetçi hâline gelir. O, deveye yem verirken bile hac zikirlerini okur, varacağı kutsal

yeri düşünür ve bunun heyecanını duyar.

Gâfil insanların bütün mesâilerini dünya üzerine teksif etmeleri, dünyanın mahiyetini bilmemeleri ve ona yanlış bir açıdan bakmalarının sonucudur. Bunlar, muvakkat (geçici) olan dünyayı ebedî zannederler ve ona ahiret vasıtası gibi değil, hakikî gaye ve maksat gözüyle bakarlar. Bunlar dünyayı hedef mevkiine koyunca da bütün kuvvetleriyle ona yönelirler, akıl ve fikirlerini de onunla meşgul eder ve onunla şartlandırırlar. Dünya bu insanların bütün zaman ve imkânlarını yutar ve bunlar ancak ölünce yaptıkları büyük hatanın farkına varırlar.

Dünyaya bakış ve yaklaşımları yanlış olan insanlar bir çok kısma ayrılırlar.

Bunlardan bir kısmına cehâlet ve gaflet galip gelir ve bunların akıbeti gören basiretleri kapanır. Onun için bunlar şöyle derler: "Dünyaya gelmekten maksat çalışmak ve yemektir. Bu sebeple, yemek için çalışırız ve çalışmak için yeriz." Bu insanlar bu fasit daire kısır döngü içinde

dönüp dururlar. Ölüm bu fâsit daireyi kırınca da, ahiret için hiçbir hazırlığı bulunmayan bu insanlar doğruca cehenneme giderler. ALLAH Teâlâ, "Onlar hayvanlar gibi yerler. Onların yeri cehennemdir." (Muhammed, 12) buyurmuştur.48

Bir kısmına, mal sevgisi galip gelmiş ve bunlar malı ne hayır, ne de ihtiyaç için sarf etmeye kıymazlar. Böylece mal sevgisi kendilerine dünyada yalnızca meşakkat, ahirette de hesap ve azap getirir. Bu malı harcama zevki ise daha sonraki vârislere ve yabancılara kalır. Bu hâl, mal sevgisinin insana neye mal olduğunu anlatması bakımından çarpıcıdır. Ancak, gaflet koyulaşınca, bundan da ibret almak nasip olmaz.

Bir kısmına şan ve şöhret hevesi galip gelir ve dünya bu hevesle onlara hâkim olur. Bu sebeple, bu insanlarda kibir, enaniyet, gösteriş, israf, yalancılık ve hakka saygısızlık a'zamî derecede ilerlemiştir. Bu insanların dışları mamur, içleri ise haraptır. ALLAH Teâlâ, böyleleri için şöyle buyurmuştur: "Onları gördüğün zaman kalıpları

hoşuna gider; konuştukları zaman da onları dinlersin; fakat (içleri boştur, derinliksizdirler) duvara dayandırılmış (çürük) kütük gibidirler." (Munafikûn, 4) Bunlar, insana ağırlık ve kıymet kazandıran fikir ve duygulardan mahrumdurlar.

Bunların bir kısmı şan ve şöhreti mal ve servette ararken, diğer bir kısmı bunu idarecilikte ve siyasette ararlar. Devlet gücüyle halkın onlara boyun eğmesi, onların kabarmış olan gururlarını okşar ve Firavunlaşmış nefislerini tatmin eder. Bunlar halkın itaatini görünce (aslında bu itâat devletedir, onlara değildir. Fakat dünya onları ahmaklaştırdığı için, kendileri bunu anlamazlar), kendilerini ilâh olarak görmeye başlarlar ve ALLAH Teâlâ'ya rakip çıkıp O'nun mülkünde O'na karşı savaş açarlar. Elbette ki, bu savaşın galibi ALLAH Teâlâ'dır. Bu insanlar da bunu sonunda fark ederler. Ancak iş işten geçmiş olur.

Bir kısım, dünyanın mutlak olarak kötü olduğunu zannederler. Bu sebeple, bunlar onu bütünüyle terk ederler. Bunlardan bazıları

dünyada kalmayı bile günah sayarak kendilerini öldürürler, bir kısmı da aç ve sefil yaşamanın gerektiğine inanırlar. Halbuki dünya mutlak olarak kötü değildir. O, ancak ahiretin yerine geçip hakikî maksat hâline geldiği zaman kötüleşir. Vasıta hâlinde kaldığı takdirde ise her bir saniyesi bir hazineye değen büyük bir fırsattır. Onu vasıta olarak görenler, onunla meşgul olurken de, kalpleri ALLAH ve ahiret düşüncesiyle doludur. Bunlar yaptıkları her işin hakikî maksadını bilir ve onda ahirete giden bir yol bulurlar.

Bir kısım dindarlık yaparlar, fakat dindarlıkta aşırı giderler. Bunlar, Şeriatın koyduğu yükümlülükleri az ve eksik bulur ve akıllarınca ona ilâveler ve eklemeler yaparlar.

Fakat bunlar sonunda yorulurlar ve onlardan bazısı dinin hepsini terk edip ilhad ve zındıklığa yönelirler. Bazısı çeşitli hastalıklarla ölürler. Bazısı da akıllarını oynatırlar.

Bir kısım da bir müddet ibadet ve riyazet ettikten sonra kemâl mertebesine erdiklerini,

nefislerinin tam ıslah olduğunu, bu sebeple artık ibadete ihtiyaçları kalmadığını söylerler. Bunlar bir parça akıllı ve samimî olsalardı, peygamberleri düşünürler ve ALLAH Teâlâ yanında en yüce mertebeye sahip olan bu mübarek insanların hayatlarının sonuna kadar ibadetleri bırakmadıklarını, aksine, kemâl ve olgunlukları artıkça ibadetlerinin de arttığını görürlerdi. O zaman mertebe ve kemâl davasından dolayı da hayâ ve hicap duyarlardı.

Bunlar gibi daha pek çok sapık kısımlar vardır. ALLAH Rasûlü (as), bunlara işaret ederek şöyle buyurmuştur:

"Ümmetim yetmiş üç fırkaya ayrılacaktır. Bir fırkanın dışında onların hepsi cehennemliktir. Cehennemlik olmayan fırka ise, benim ve ashabımın yolunda gidenlerdir." (Tirmizî, Ebu Dâvûd) ALLAH Rasûlü'nün ve ashâbının yolu ise, ne dünyayı hakikî maksat hâline getirmek, ne de onu bütünüyle terk etmektir. Bu yol Kur'ân-ı Kerim'de şöyle anlatılmıştır:

"ALLAH'ın sana verdiği şeylerle ahireti ara." Bu âyette emredilen şey, dünyayı terk etmek değil, onu ahiret hesabına kullanmaktır. Ancak, dünyayı ahiret hesabına kullanabilmek için kalbini dünyaya kaptırmamak ve dünya meşguliyetlerini ibadetin önüne çıkarmamak lâzımdır. Aksi takdirde, dünya ağır basar ve ahiretin yerine geçip maksat hâline gelir.

İnsanın dünyada üç şeye ihtiyacı vardır. Bunlar yemek, giymek ve evlenmektir. Yemek ve giymek vücudun korunması, evlenmek de neslin devamı için gereklidirler. Bunlar da kendi başlarına maksat hâline getirilmedikleri ve nefsin şehvetlerini tatmin aracı olarak görülmedikleri sürece dünyadan sayılmazlar.

ALLAH Rasûlü'nün cehennemlik olmadığını söylediği fırkaya "Ehl-i Sünnet vel cemaat" denir. Bu sözün mânası, ALLAH Rasûlü'nün sünnetine, yani yoluna uyan ve ümmet denilen büyük cemaatten ayrılmayan topluluk demektir. Bu topluluğun özellikleri ifrat

ve tefritten uzak olmak, adâlete önem vermek, dünyayı terk etmemek, onu din için kullanmak, fitne ve tefrikadan uzak olmak, birlik ve beraberliğe önem vermektir.

Dünyayı vatan edinenler, ölünce ebedî gurbete düşerler; onu gurbet yeri bilenler ise ölünce ebedî vatana kavuşurlar.

MAL SEVGİSİNİN VE CİMRİLİĞİN KÖTÜLÜĞÜ

Bil ki, dünyanın en büyük fitnelerinden birisi maldır. Çünkü malın yokluğu da, varlığı da kötülüklere sebeptir. Ancak, doğru kullanılması hâlinde onda pek çok faydalar da elde edilmesi mümkündür. Bundan dolayı, onu doğru kullanmayı bilmek, fayda ve zararlarını birbirinden ayırmak ve zararlarından sakınıp faydalarından yararlanmak lâzımdır. Bu konuları on dört fasılda açıklayacağız.

Mal Sevgisinin Kötülüğü

ALLAH Teâlâ şöyle buyurmuştur:

"Ey iman edenler! Mallarınız ve

evladlarınız sizi oyalayıp ALLAH'ı zikretmekten (O'nu anmaktan ve O'na ibâdet ve itâat etmekten) alıkoymasın. Kim bunlarla oyalanırsa, onlar ziyan ve hüsrana uğrarlar."

"Mallarınız ve evladlarınız sizin için fitne ve imtihandırlar. ALLAH yanında (imtihanı kazananlar için) büyük mükâfat vardır." (Tegâbûn, 15)

"Kim dünya hayatını ve ziynetini amellerinin gayesi hâline getirirse, biz amellerinin karşılığını burada veririz ve hiç eksik bırakmayız. Ancak bu kimseler için ahirette ateşten başka bir şey yoktur." (Hûd, 15)

"İnsan kendisini zengin görünce azar. Halbuki o, servetinin zor olan hesabını vermek üzere ALLAH'a dönecektir." (Alak, 6, 7)

"Çokluğunuzla övünmek sizi oyaladı." (Tekâsur, 1)

ALLAH Rasûlü (as) da şunları söylemiştir:

"Mal ve şöhret sevgisi kalpte nifak üretirler."

"Koyun sürüsüne salınan aç kurtlar, mal ve

şöhret sevgisinin dine verdiği zararı vermezler." (Tirmizî, Nesaî)

"Malı hayırda sarf etmeyen zenginler helâk olmuşlardır." (Müttefekun aleyh)

"İnsanoğlu, 'Malım! Malım!' der. Halbuki onun malı, verdiği sadakalardan ve yaptığı hayırlardan ibarettir. Bundan ötesi ise miras olarak başkasına kalır." (Müslim)

"İnsanın üç dostu vardır. Bunlardan birisi ölümüne kadar onun yanındadır. Bu onun malıdır. Birisi kabre kadar onunla beraberdir. Bu onun aile fertleridir. Birisi de mahşere kadar onunla beraberdir. Bu onun amelidir." (Buharî, Müslim, Ahmed, Taberanî)

Bir adam, "Ya RasûlULLAH! Bana ne oluyor, bir türlü ölümü sevemiyorum?" dedi. ALLAH Rasûlü (as) ona şunu söyledi: "Malını hayırda sarf edip ahirete gönder. O zaman ölümü seveceksin. Çünkü insanın malı nerede ise, kalbi de oradadır."

Havariler İsâ (as)'a, "Ey ALLAH'ın Nebisi!

Sen su üzerinde yürüyorsun; biz neden yürüyemiyoruz?" dediler. İsâ (as) şu cevabı verdi: "Sizi mal sevgisi ağırlaştırmıştır. Bende ise bu sevgi ve bu ağırlık yoktur."

Ebud-Derdâ (ra) şöyle demiştir: "Kendisiyle ALLAH Teâlâ'ya itâat etmeyi düşünmediğin ve şükrünü edâ etmekten âciz kaldığın bir malı toplama. Çünkü böyle bir mal, mahşerde sahibinin sırtında olacak ve ona çileler çektirecektir."

Hasan el-Basrî (ra) şöyle demiştir: "Kim parayı aziz ederse, ALLAH onu zelil eder."

iblis altın ve gümüşü öpüp başına koymuş ve şöyle demiştir: "Benim sadık kullarım sizi sevenlerdir."

Sumayt şöyle demiştir: "Altın ve gümüş, insanları cehenneme çeken zincir ve halatlardır."

Yahya İbni Muâz şöyle demiştir: "Para akreptir. Ona karşı dikkatli olmayanı zehirleyip öldürür."

Alâ İbni Zeyyâd şöyle demiştir: "Dünya

şekillenmiş olarak bana göründü. Ben, 'Senin şerrinden ALLAH'a sığınırım.’ dedim. Dünya, 'Benim şerrimden sığınırsan para sevgisinden sakın.’ dedi."

Şöyle denilmiştir: "Bir kimsenin yamalı cübbesine veya eskimiş sarığına bakmak suretiyle onun zâhid olduğuna hükmetme. Ona parayı göster. O zaman onun zâhid mi, yoksa dünya ehli mi olduğunu anlarsın."

Hz. Ömer (ra), Peygamberimizin hanımı Zeynep binti Cahş'a külliyetli miktarda para göndermişti. Zeynep (ra)’a parayı bir sergiye boşalttı ve avuçlarla dağıtıp bitirdi. Ondan sonra da şöyle duâ etti: "ALLAH'ım! Ben (bir kadın olarak) bu işin (mal dağıtma işinin) hakkından gelemiyorum. Bir daha beni bununla imtihan etme." dedi ve kısa bir müddet sonra hastalanıp vefat etti.

Ömer İbni Abdulaziz (ra) ağır hastalanmıştı. Ona, "Sen daha önceki sultan ve halîfelerin aksine, çocukların için mal ve servet

bırakmadın." dediler. Ömer (ra) şu karşılığı verdi: "Ben çocuklarımın hak ettikleri bir malı ellerinden almadım, fakat hak etmedikleri bir malı da onlara vermedim. Benin çocuklarım ALLAH Teâlâ'ya itâat ederlerse, O kendilerine yetecektir. O'na itâat etmezlerse o zaman da ne hâlleri varsa görsünler."

Muhammed İbni Kâ'b el-Kurazi, çok olan malını hayır işinde sarf edip bitirdi. Ona, "Bu malı çocuklarına bıraksaydın, olmaz mıydı?" dediler. Kendisi şu cevabı verdi: "Ben malımı kendi âhiretim için harcadım. Çocuklarım için de ALLAH Teâlâ'yı bıraktım."

İbnu Abdi RABBİhi, malından yüz bin dirhem çıkarıp hayra sarf etti ve şöyle dedi: "Çocuklarımı dünya zengini edip kendimi ahiret fakiri yapmak istemem."

Yahya İbni Muâz şöyle demiştir: "İnsan ölürken malından dolayı iki büyük musibete maruz kalır. Çünkü hem malı elinden alınır, hem de hesabı ona sorulur."

Malın İyiliği

Bil ki, birçok şey gibi, mal da kendi kendine ne iyi, ne de kötüdür. Onun iyi veya kötü olması, insanın tutum ve yaklaşımına bağlıdır. Bu sebeple mal, Kur'ân-ı Kerim'de hem "fitne olmak" (Tegâbûn, 15) gibi isimlerle kötülenmiş, hem de "hayır" (Bakara, 180), "rahmet" (Kehf, 82) gibi isimler verilerek övülmüştür. ALLAH Teâlâ, kullarına minnet makamında da, "ALLAH size mal ve evlad vermiştir." (Nûh, 12) buyurmuştur. Bu da evlat gibi malın da hadd-i zatında nimet olduğunu, kötü olmadığını ifade eder. Zekât ve sadakanın maldan verilmesi, çeşitli hayır işlerinin ve hac gibi ibadetlerin mal ile yapılması da malın değerini ortaya koyar. Bu sebeple, ALLAH Rasûlü (as) şöyle buyurmuştur:

"Helâl mal, sâlih insan için ne iyidir!" (Taberanî)

Mal, hayra vesile olduğu zaman hayır, şerre yol açtığı zaman da şerdir. Bu itibarla, kötülenen mal ile övülen mal aynı şeyler değildir.

Mal, ahiret için en yararlı hazırlık ve azıklardandır. ALLAH Rasûlü (as) şöyle buyurmuştur: "En akıllı ve değerli insan, ahireti en çok düşünen ve onun için en çok hazırlık yapandır." (İbnu Ebid-Dünya)

Doğru bir çizgide sıralandıkları zaman mal vücuda, vücut ruha, ruh da ilim ve fazilete hizmet eder. Böylece mal, bu hayır zincirinin ilk ve önemli bir halkasını oluşturur.

ALLAH Teâlâ her ne yaratmışsa hayır için yaratmıştır. Bu sebeple, bir şeyin yaratılış gayesi bilinir ve o gayenin gerçekleştirilmesine çalışılırsa, hem o şeyden hayır doğar, hem de bu çalışma ibadet olur. Ancak nefis, çok şey gibi malı da gayesinin dışına taşırmak ister. İnsan da nefsinin emir ve arzusuna göre hareket ettiği takdirde, mal hayır olmaktan çıkar, şer hâline gelir. Bu durumda malın olmaması olmasından daha az şerdir. Az şer ise çok şerre göre nisbî hayırdır.

Malın Fayda ve Zararları

Bil ki, mal arı gibidir. Arının balı ve zehiri olduğu gibi, malın da fayda ve zararları vardır.

Ahiret için yaşayan bir kimse, onun faydalarından yararlanıp zararlarından sakınır. Malın faydaları üç çeşittir.

Birincisi, malın ibadet etmeyi temin etmesidir.

Mal, doğrudan ve dolaylı olarak ibadet etme imkânını kazandırır. Onun doğrudan buna imkân kazandırmasının misâli hac ve cihad etmektir. Bilindiği gibi, bu ibâdetler ancak mal ile yapılabilirler. Bu sebeple, malı olmayan fakirler, bu önemli ibadetlerin sevabından mahrumdurlar. Dolaylı olarak bu imkânı kazandırmasının misâli ise, ibâdet etmeye güç bulmak niyetiyle yemek ve içmek için mal sarf etmektir. Çünkü insan, bu ve benzeri ihtiyaçlarını gidermedikçe ibadet etme güç ve takatini bulamaz. Bu durumda akıl ve fikri de dağınık olduğu için, yapabildiği ibadetten de zevk ve huzur bulamaz. Bir şeye vesile olanın o şeyin hükmünü alması kural olduğu için, ibadete vesile olan bu gibi işler de ibadet hükmünü alırlar. Ancak ibadet için gerekli olan miktar, kifAyet

miktarıdır. KifAyet miktarını aşan israf ise, bu hükme dâhil değildir. O, malın zarar kısmına dâhildir.

Bundan dolayı, malî durumunun da işinin ibadet olmasını isteyen ALLAH Rasûlü (as) şöyle duâ etmiştir:

"ALLAH'ım! Muhammed ailesinin rızkını kifAyet miktarı ver." (Müttefekun aleyh)

İkincisi, onun (malın) sevap kazanmak maksadıyla başkasına sarf edilmesidir. Bu sarf da sadaka, mürüvvet, şerefi korumak ve hizmet ücreti şeklinde olmak üzere dört türlüdür.

Sadakanın sevabı malûmdur. O, RABBİn kızgınlığını gideren mühim bir ibadettir.

Mürüvvet (buna fütüvvet de denir), fakir olmayan dost ve tanıdıklara yemek ve hediye vermek, malî destekte bulunmak ve benzeri cömertlikler yapmaktır. İnsan, bu işlerle yeni dostlar edinir, mevcut dostlukları güçlendirir, haklı olarak sevgi ve saygı kazanır, cömertlik meziyetini ihyâ eder. Bu hususlar da sevap kazandıran dinî

emir ve tavsiyelerdir. Nitekim ALLAH Rasûlü (as), birçok hadis-i şeriflerde hediye ve ziyafet vermeyi, yemek yedirmeyi ve bunlar gibi sevgi ve bağlılığı arttıran işleri emretmiş, sevaplarını bildirmiş ve yapanları övmüştür.

Şerefi korumak, hased veya ihtiyaçtan dolayı kişinin aleyhinde konuşan veya ona zarar vermeye çalışan düşük seviyedeki insanları mal verip razı etmek ve bu suretle onların elini ve dilini kesmektir. ALLAH Rasûlü (as) şöyle buyurmuştur: "Kişinin, kendi şerefini korumak için verdiği mal, onun için sadaka olarak yazılır." (Ebu Ya'lâ) Bu malın sadaka olarak yazılması, birçok şer ve günahın onunla defedilir olmasından dolayıdır.

Hizmet ücreti ise, kişinin ilim, ibadet, tefekkür ve zikir gibi üst seviyedeki meşguliyetlere daha fazla vakit ayırmak, akıl ve kalbini bu işlere hasretmek için, günlük maddî hizmetlerini ücret karşılığında başkalarına yaptırmasıdır. Bu da malın faydalarındadır. Çünkü, fakir olan bir kimse, her işini bizzat kendisi yapmak zorunda olduğu için,

zamanının çoğu bu işlerle geçer.

Üçüncüsü, kamu yararına olan işlerin yapılmasıdır. Mescid, medrese, köprü, hastahane, çeşme ve yol gibi kalıcı eserler bunun örnekleridir. Bu gibi hayır kurumları, sahiplerine ölümlerinden sonra da sevap kazandırır ve uzun müddet sâlih insanların kendilerine duâ etmelerine vesile olurlar.

Malın, kazandırdığı bu faydalardan başka, sahibini ele muhtaç olmaktan koruması, onu yoksulluğun acılarından ve ezikliğinden uzak tutması, kendisine şeref ve itibar kazandırması, dost ve ahbabını arttırması gibi şükredilmesi durumunda nimet olan diğer pek çok faydaları daha vardır.

Malın zararları da üç çeşittir.

Birincisi, günah işlemeyi kolaylaştırması, kalpte şehvetleri uyandırıp taşkınlık ve tuğyana yol açmasıdır. Fakirlik ve yokluk ise, günah işlemeyi zorlaştırır ve haram olan şehvetlerin çoğunu uykuya yatırır. Bu sebeple, "Günah

işlemeye imkân bulamamak masumluktur." denilmiştir.

İnsan nefsi pusudadır. Bir fırsat ve imkân doğunca, hemen ortaya çıkıp onu kendi şehvetleri ve haram arzuları için kullanmak ister. Bu durumda nefsin isteğine uymak helâk olmaktır. Ona muhalefet etmek ise irade, sabır ve mücâdele ister. Halbuki, bu türlü fırsat ve imkânlar olmadığı zaman, nefis uykudadır, insan da onunla uğraşmak zorunda olmadığı için rahattır.

Mal, bu fırsat ve imkânları doğurarak insanın rahatlığını selp eder. Bundan dolayıdır ki, varlıkla imtihan edilmek, yoklukla imtihan edilmekten daha zordur. Çünkü yokluk, istek ve ihtiyaçları azaltır, varlık ise bunları arttırdıkça arttırır. Kaldı ki, yokluk hâlindeki istek, tabiî ve zarurî ihtiyaçlar içindir. Varlığın sebep olduğu istekler ise sun'î, fuzulî ve haram şehvetlere yöneliktir.

İkincisi, malın israfa yol açmasıdır. Fakirlik insanı ekonomik ve iktisatlı davranmaya mecbur

ederken, mal varlığı onu israfa ve masrafta aşırılığa iter. Buna karşı koymak da, günah dürtüsüne karşı koymak gibi meşakkatli ve zor bir iştir. Ayrıca, mal varlığı sebebiyle israf yapanlar, giderek buna alışır ve onu vazgeçilmez bir huy ve bağımlılık hâline getirirler. Bu aşamadan sonra bu insanlar, helâl mal bulamaz veya bu mal onlara yetmezse ve hatta yetse bile, mal ve masraf sevgisi yüzünden, haram olan kazanç yollarına başvururlar; bu uğurda dinî ve ahlâkî değerleri feda ederler; para getirdiği zaman yalan söylemek ve hile yapmaktan, zulüm, husumet ve haksız rekabet etmekten de sakınmazlar.

Mal çokluğu yüzünden çok ve çeşitli insanlarla temas etmek ve ilişkide bulunmak mecburiyeti doğar. Bundan dolayı da kötülükler görmek ve bu kötülükleri benzer kötülüklerle defetmeye çalışmak gibi sıkıntılı ve sakıncalı durumlar ortaya çıkar. Kötü insanları görüp iyi insanları onlara kıyas etmek ve bu sebeple bunlar hakkında da su-i zan etmek yerine, yalnızca iyi

insanları görmek ve herkes hakkında hüsn-i zan etmek hem dinin selâmeti, hem de kalbin huzuru bakımından daha iyidir.

Üçüncüsü mala hizmet yüzünden zikir ve ibadetten uzak kalmaktır. Zikir ve ibadetten uzak kalmak ise, ahiret hesabına zarar ve ziyandır. İsâ (as) şöyle demiştir:

"Malda üç âfet vardır. Bunlar malı haksız yerden almak, haksız yere harcamak ve onun ıslahı ile meşgul olurken kendini ıslah etmeyi ihmal etmektir."

Bu sebeple ALLAH Rasûlü (as) da şöyle buyurmuştur: "Altına kulluk eden helâk olmuştur. Gümüşe kulluk eden helâk olmuştur." (Buharî)

Malın fayda ve zararlarını karşılaştırınca ortaya şu sonuç çıkıyor: Malın azı yarar, çoğu zarardır. Ancak bu hüküm, çalışmamak veya az çalışmak anlamında değildir. Çünkü çalışmak ayrı, mal toplamak ve yığmak ayrıdır. İslâm dini mal yığmayı kötülemiş, fakat çalışmayı teşvik etmiştir. Bu sebeple, dinini seven ve ahiretini düşünen bir

müslüman, helâl sınırlar içinde çalışır ve fakat muhtaç olmadığı bir malı elinde tutmayıp hayırda sarf eder. Çalışması da bunu yapmak içindir. Nitekim ALLAH Teâlâ, çalışıp kazandıkları mallarını hayır yolunda sarf edenleri bir çok âyette övmüş ve onlara göz kamaştırıcı mükâfatlar va'detmiştir.

Kanâatin İyiliği, Hırsın Kötülüğü

Bil ki, fakir olan bir kimsenin kanaatkar olması, halktan bir şey beklememesi, onların elindeki dünyalıklara göz ve gönül koymaması ve ne şekilde olduğuna aldırmaksızın kazanç elde etme hırsına kapılmaması lâzımdır. Gerekli olan bu hâl ise ancak yemek, içmek ve barınmak konularında zaruret miktarıyla kanaat etmek ve kendine bir günden, en çok da bir aydan fazla ömür biçmemekle mümkün olabilir. Bunlar yapılmadığı takdirde, insanda kaçınılmaz bir şekilde hırs ve tamah doğar; bu kötü huylar da onu dinen ve ahlâken kötü olan ve mürüvveti yıkan davranışlara iter.

İnsanda fıtrî olarak hırs, tamah ve

kanaatsizliğin tohumları vardır. Bunun için ALLAH Rasûlü (as) şöyle buyurmuştur:

"İnsan oğlunun iki vadi dolusu altını olsa, üçüncüsünü de ister. İnsanı ancak kabir toprağı doyurur." (Müttefekun aleyh), "İnsan oğlu ihtiyarlar, fakat ondaki yaşama arzusu ve mal sevgisi daha da güçlenir." (Müttefekun aleyh)

Ancak fıtrattaki bazı tohumları ıslah etmek ve onların doğru olan yönlerini bulup o istikamette yetiştirmek lâzımdır. Onun için, hırs ve tamahı da gıpta ve çalışma gayreti hâline getirip ahiret işlerine yöneltmek gerekir. Dünya işleri için ise kanaatkârlık vasfı makbuldür. Onun için bu vasfı taşıyanlar övülmüşlerdir.

ALLAH Rasûlü (as) şunları söylemiştir:

"Ne mutlu o insana ki, İslâm'a hidâyet edilmiş, geçimi kifAyet miktarıdır ve kendisi buna kanaat eder." (Tirmizî, Nesaî)

"Nice zenginler kıyâmet gününde, dünyadaki mallarının kifAyet miktarı olmuş olmasını temenni ederler." (İbnu Mâce)

"Zenginlik mal çokluğu değil, gönül tokluğudur." (Müttefekun aleyh)

"Haramdan sakın, insanların en çok ibadet edeni olursun; kanaatkar ol, insanların en çok şükredeni olursun; kendin için sevdiğin bir hayrı başkaları için de sev, mümin olursun." (İbnu Mâce)

"Namaz kılarken onu son namaz gibi kıl, özür dilemek zorunda kalacağın bir sözü söyleme (ve böyle bir hareketi yapma) ve insanların elindeki şeylerden (onlara ait olan şeylerden) ümidini kes." (İbnu Mâce, Hâkim)

ALLAH Rasûlü (as), dünya için hırs duymanın gereksizliğini de belirterek şöyle buyurmuştur: "Ey insanlar! Rızkınızı hırs ile aramayın! Çünkü bir insan, kendisi için ne yazılmışsa ancak onu bulabilir, onu da behemehal bulur." (Hâkim)

Hz. Ömer (ra) şöyle demiştir: "Tamahkârlık fakirlik, kanaatkârlık ise zenginliktir."

Bir hakîm şöyle demiştir: "Zenginlik az

istek sahibi olmak ve kifAyet miktarına rıza göstermektir.", "Sahip olduğun şeyle kanâat et, mutlu olursun."

ÂbdULLAH İbni Mes'ûd (ra) şöyle demiştir: "Sana yeten az bir şey, seni azdıran çok şeyden daha hayırlıdır." (Bu söz, hadis olarak da rivAyet edilmiştir.)

Sufyân şöyle söylemiştir: "Kendisine mübtelâ olmadığınız (hırs derecesinde bağlanmadığınız) sürece, mal sahibi olmanız iyidir. Ona mübtelâ olduğunuz takdirde ise, onun elinizden çıkması iyidir."

Muhammed İbni Vâsih, kuru ekmeği su ile ıslatıp yer ve şöyle derdi: "Geçimi bu olanın dünya derdi ne olabilir?" Bir hakime, "Malın nedir?" diye sorulmuş, kendisi şu cevabı vermiştir: "Malım mala tamah duymamaktır."

Ey nefsine uyup dünya malını seven insan! Dünyanın bütün malı senin olsa, ondan ancak yiyeceğin kadar yararlanabilirsin. Bu duruma göre, ALLAH Teâlâ sana yiyeceğin miktarı verse,

dünyanın geri kalanını ve onun ağır olan hesabını başkasının üzerine yıksa sana iyilik etmiş olmaz mı? Buna "evet" demekten başka cevap verilemediğine göre, kendi hâline razı ol ve RABBİne şükret.

Bir hakîm şöyle demiştir: "İnsanı en çok sevindiren şey, yaptığı sâlih ameldir. Onun hüznünü en çok gideren şey de, değişmez olan kadere rıza göstermesidir."

Bir başka hakîm şöyle demiştir: "Şaşılacak bir hâldir ki, haris insan dünyada ebedî olsa, şimdi ona karşı duyduğu hırsında bir artma olmayacaktır." Halbuki, bir şeyin çok kısa bir süreden ibaret olması ile ebedî olması arasında ne kadar çok fark vardır. İnsanın ona karşı tutumu da bu farka göre farklı olmalıdır. İnsanın buradaki temel hatası, sonsuz olan ahireti kazanmak için kendisine verilmiş olan sonsuz hırsı, sınırlı olan dünya için kullanmasıdır. Bir şâir şöyle demiştir:

Malın arttıkça hırsın artıyor
Ölüme inanmamış gibisin

"Yeter, razı oldum" diyeceğin
Bir son çizgi yok mu?

Hırs ve Tamahı Gideren, Kanâat Kazandıran İlâç

Bil ki, bu ilâç şu maddelerden oluşur.

1- Az tüketmek. Kanaat kazanmak ve onun huzurunu duymak, onun şerefini yaşamak için, nefsini az tüketmeye alıştırmak lâzımdır. Çünkü çok tüketen bir kimsenin aza kanaat etmesi mümkün değildir. Bu kimse, çok olan tüketimini karşılayabilmek için tabiî olarak hırs taşır, çok çalışır, helâl ve haramı karıştırır. ALLAH Rasûlü (as) şunları söylemiştir:

"İktisatlı davranan bir kimse fakirlik çekmez." (Ahmed, Taberanî)

"İktisat geçimin yarısıdır." (Deylemî)

"ALLAH Teâlâ, her işte ölçülü davranmanızı sever." (Müttefekun aleyh)

"Üç şey kurtarıcıdırlar. Bunlar açık ve gizli hâllerde ALLAH Teâlâ'dan korkmak, zenginlik ve fakirlikte iktisatlı ve ölçülü davranmak, severken

ve kızarken adâletli davranmaktır." (Beyhakî, Taberanî)

"İktisatlı olmak, temiz olmak, doğru olmak peygamberlerin sıfatlarındandır." (Ebu Dâvûd)

Ebud-Derdâ (ra) şöyle demiştir: "Tüketim ve harcamada ölçülü olmak akıllılığın işaretidir."

2- Mevcut ihtiyacı giderince, gelecekteki ihtiyaçları endişe konusu yapmamak. Bunun için de, ölümün ihtiyaçlardan evvel gelebileceğini, ölmeden evvel de bütün canlıların rızkının ALLAH Teâlâ'nın teahhüdü altında olduğunu düşünmek lâzımdır. Kur'an-ı Kerim'de şöyle buyurulmuştur:

"Yerde ne kadar canlı varsa hepsinin rızkı ALLAH'ın kefaleti altındadır. ALLAH, bunların durduğu ve dolaştığı yerleri de bilir." (Hûd, 6) Şeytan ise insanı ALLAH Teâlâ'nın bu teahhüt ve kefaletinde şüphe etmeye iter ve onu gelecekte fakirleşmek ve rızk bulamamakla korkutur. Kur'ân-ı Kerim'de bu husus şöyle bildirilmiştir:

"Şeytan size fakirlik va'deder ve sizi bununla kötülüklere sevk eder. ALLAH ise size

mağfiret ve rızk va'deder. ALLAH zengin ve alimdir."

ALLAH Rasûlü (as) da şöyle buyurmuştur:

"Yaşadığınız sürece rızk konusunda ümitsizliğe düşmeyin. Görmez misiniz ki, çocuk dünyaya aç olarak gelir. ALLAH Teâlâ ona burada hazır olarak anne sütü içirir." (İbnu Hibban), "Rızk için endişe etme; onun tahsili için de hırslı olma. Senin için mukadder olan rızk, her şeye rağmen sana gelir. " (Ebu Nuaym)

Belli bir rızk kapısı kapandığı zaman, ümitsizliğe kapılıp yanlış işlere tevessül etmemek lâzımdır. ALLAH Teâlâ şöyle buyurmuştur:

"Kim ALLAH'a karşı takva hâlini yaşarsa, ALLAH onun için bir çıkış yolu yaratır ve onu ummadığı bir şekilde rızıklandırır. Kim ALLAH'a güvenip tevekkül ederse, ALLAH ona yeterlidir. ALLAH sözünü gerçekleştirir. Ancak O her şey için bir miat koymuştur." (Talâk, 2, 3)

Sufyân şöyle demiştir: "Ben, çaresiz kalan muttaki (takva sahibi) bir insana rastlamadım."

Ebu Hazim şöyle demiştir: "Dünyada iki türlü rızk vardır. Bunlardan birisi benim, diğeri de başkasınındır. Ne benim rızkımın başkasına geçmesi, ne de başkasının rızkının bana gelmesi mümkün değildir. O hâlde, rızk için hırs ve endişe duymam ne işe yarar?"

3- Hırs ve tamahta zillet, kanaatte ise izzet ve şeref bulunduğunu bilmek. Çünkü hırs ve tamah insanı başkalarına muhtaç eder. Başkalarına muhtaç olan ise onların önünde eğilir ve ezilir. Kanaat ise ihtiyacı ortadan kaldırır ve insana herkese karşı başı dik bir hâlde yaşama imkânını ve zevkini kazandırır. Bu gerçeği düşününce, insanda kanaat etme duygusu güçlenir ve kanaatkârlık zevkli bir iş hâline gelir. ALLAH Rasûlü (as) şöyle buyurmuştur:

"Müminin izzeti insanlara muhtaç olmamasındadır." (Taberanî, Hâkim) Ve şöyle denilmiştir:

"Kime iyilik edersen ondan üstün olursun; karşı istiğna gösterirsen onunla eşit olursun; kime

ihtiyacını arz edersen onun altına düşersin."

Kanaatte izzet, özgürlük ve bağımsızlık vardır. Kanaat sahibi insan, diğer insanlara karşı kişiliğini koruyabilir. Gerekirse onları eleştirebilir ve gerekirse, ALLAH için onlarla alâkasını kesebilir.

4- Hırs ve tamahın ahireti olmayan dünya ehlinin huyu, kanaatin ise peygamberlerin, sahâbilerin ve ahiret ehlinin ahlâkı olduğunu düşünmek. Bunu düşünen mümin, elbette ki, dünya ehline değil, ahiret ehline benzemek isteyecek ve onların huy ve ahlâkına sahip olmayı tercih edecektir. Hırs ve tamah, ilkel ve ibtidaî bir his olduğu için, insanın seviyesi düştükçe onun hırs ve tamahı artar ve bu his insanlıktan nasibi olmayanlarda ve tabiî hayvanlarda en a'zamî ölçüye varır.

5- İlim, amel ve fazilet kazanmanın mal toplamaktan daha hayırlı ve yararlı olduğuna inanmak. Mal, bir sürü olumsuzlukları ve sıkıntıları yanında, ancak bu dünya hayatının bazı sorunlarını hafifletici etki yapabilir. İlim, amel ve

fazilet ise hem dünya hayatının, hem de ebedî hayatın büyük sorunlarını ortadan kaldırıcı etkiler yapar ve sonsuz faydalar ve rahatlıklar sağlarlar. Bunları bu şekilde karşılaştıran ve farklı sonuçlarını gören bir insan, her hâlde mala tamah etmek yerine ilim, amel ve fazilete tamah eder ve onları kazanmaya çalışır.

(Hisler, birbirinden farklı şeylerle tatmin olabilirler. Bu sebeple mal, servet ve devletle tatmin olan hırs ve tamah, aynı şekilde ve hatta daha zevkli bir şekilde ilim, ibadet ve hayra hizmetle de tatmin olurlar. Onun için, insandaki bütün hisleri doğru hedeflere yönlendirmek suretiyle onları faydalı hâle getirmek mümkündür. Semavî dinlerin ve bunların sonuncusu ve tekmilcisi olan İslâm'ın müşterek maksat ve hedefleri de insan fıtratını ve onun sahip olduğu his ve yetenekleri doğru ve hakikî hedeflerine yönlendirmektir. Bunların misyonu olan hidAyet, doğruya yönlendirmek demektir. Fakat bu hidAyet dindarlarda farklı ölçülerde makes bulur.

Onun için, bazı dindarlar maddî ve manevî bütün varlıklarıyla hidAyet bulurken, bazıları sadece namazlarda yüzlerini kıbleye çevirmekle yetinirler. Bunların ALLAH Teâlâ yanındaki itibarları ve ahiretteki durumları da buna göre farklı ölçülerde olacaktır.)

6- Kanaatle yaşamanın hesabının az ve hafif olduğunu, buna mukabil israf ve büyük tüketimlerin hesabının çok ve ağır olduğunu akılda tutmak. ALLAH Rasûlü (as), "Hesabı uzun olan azap çeker." buyurmuş ve hesabı kısa olan veya hiç hesabı olmayan fakirlerin gelir ve giderlerinin uzun olan hesabını vermek zorunda olan zenginlerden beş yüz sene önce cennete gittiklerini bildirmiştir.

7- Kendinden yukarıdakilere değil, aşağıdakilere bakmak. ALLAH Rasûlü (as) şöyle buyurmuştur:

"Biriniz, ALLAH Teâlâ'nın kendisinden üstün kıldığı birini görünce, kendisinden aşağıda olanları da görsün." (Müttefekun aleyh) Bunu

yapmak, insana kanaat kazandırır ve onun kendi hâline razı olup sahip olduğu nimetleri görmesine ve bunlardan dolayı içten gelen bir minnet ve memnuniyet duygusuyla ALLAH Teâlâ'ya şükretmesine vesile olur.

Fakir bir sahâbi olan Ebu Zer (ra) şöyle demiştir:

"ALLAH Rasûlü (as) bana, kendimden yukarıda olanlara değil, aşağıda olanlara bakmamı tavsiye etti." Ancak bu, dünya işleri için böyledir. Ahiret işlerinde ise kendinden yukarıdakilere bakmak ve herkesin önünde olmaya çalışmak tavsiye ve emredilmiştir. ALLAH Teâlâ, "RABBİNİZin mağfiretini ve cenneti kazanmak yolunda yarışın." (Hadid, 21) buyurmuş ve müminlerin şu duayı yapmalarını tavsiye etmiştir: "Bizi muttakilere öncü, örnek ve imam yap." (Furkan, 74)

Ahiret ebedî ve onun nimetleri değerli ve dereceleri çok farklı olduğu için, bunları kazanmak ve en ileri dereceye ulaşmak yolunda himmeti

uyandıran, gayreti kamçılayan ve çalışma gücünü arttıran hırs ve tamah güzeldir. Ahiret sonsuz olduğu için, ona karşı doyumsuz olmak münasiptir. Cirit oynamak büyük meydanlar, at koşturmak uzun yollar içindir. Bunlar dar sokaklar ve evle ahır arasındaki kısa mesafeler için değildir. Bunun gibi, yüksek himmetler ve sonsuz doyumsuzluklar da ahiretin yüksek makamlarını kazanmak yönünde kullanılmalıdır. Ancak gafil insanlar, şeytanın vesvese ve iğfaline uyarak ahirete karşı kullanılması gereken bu duyguları dünyaya karşı kullanır. Bu yüzden de, bu kimseler dünya işlerinde kendilerinden yukarıda ve önde olanlara, ahiret işlerinde ise kendilerinden aşağıda ve daha arkada olanlara bakarlar. Bu hâl, doğru olan ölçüyü ters çevirmektir. Ölçü ters çevrilince de, kırk elli senelik fâni dünyaya karşı sonsuz bir hırs ve tamah, zaman kavramının ortadan kalktığı ebedî ahirete karşı ise kanaat ve zühd durumu ortaya çıkar.

Fakat, buraya kadar zikredilen maddelerde

geçen hususlara uyulduğu takdirde, dünyaya karşı hırs ve tamah azalır, buna mukabil kanaat duygusu güçlenir. Kanaatin hakikati ise nefsin arzularına karşı sabretmektir. Bu sabrın süresi az, sevabı ise çoktur. Bu, tıpkı hastalıklara karşı acı bir ilaç içmek gibidir. Bunun da karşılığı şifa ve sağlık bulmaktır. ALLAH Teâlâ'nın dünya için takdir buyurduğu değişmez, kurala göre, zorluklar kolaylıkları, kolaylıklar da zorlukları doğururlar. (İnşirah, 5-6)

Cömertliğin Fazileti

Bil ki, kişi fakirse, onun için gerekli olan kanaat etmek ve yokluğu hoş görmektir; mal sahibi ise ona yakışan cömert olmak, malî iyilikler yapmak, başkalarını malından faydalandırmaktır. Cömertlik de kanaat gibi peygamberlerin ahlâkındandır. Onlar darlıkta kanaat, varlıkta ise cömertlik etmişlerdir. ALLAH Rasûlü (as) şunları söylemiştir:

"Bu dinin süsü cömertlik ve güzel ahlâktır. Dininizi bunlarla süsleyin." (Darekutnî), "ALLAH

Teâlâ, ancak cömertlik ve güzel ahlâk sahibi olanları dost edinir." (Darekutnî)

"En efdal ameller sabır, cömertlik ve güzel ahlâktır." (Beyhakî)

"Yemek yedirmek, herkese selâm vermek ve yumuşak konuşmak mağfireti gerektiren amellerdir." (Taberanî)

"Cömert olan kimselerin kusurlarını görmezlikten gelin." (Harâitî)

"ALLAH Teâlâ cömerttir, cömertliği ve üstün ahlâkı sever; düşük ahlâktan ise ikrah eder." (Harâitî, Taberanî, Beyhakî, Hâkim)

"ALLAH Teâlâ bir kuluna mal verdiği zaman, o bundan diğerlerini yararlandırmazsa, ondan alıp başkasına verir." (Taberanî)

"Cömerdin yemeği şifâ, cimrinin yemeği ise hastalıktır." (İbnu Adiyy, Darekutnî)

"Cömert insan ALLAH'a yakın, insanlara yakın ve cennete yakındır. Cimri olan ise ALLAH'tan uzak, insanlardan uzak ve cennetten uzaktır." (Tirmizî)

"Herkese iyilik et. Bazıları iyilik edilmeye lâyık olmasalar da, sen iyilik etmeye lâyık olmaya çalış." (Darekutnî)

"Her türlü iyilik sadakadır." (Müttefekun aleyh)

"ALLAH Teâlâ, sıkıntıda ve darda olanların yardımına koşulmasından hoşlanır." (Darekutnî)

Enes (ra) şöyle demiştir:

"ALLAH Rasûlü (as) sonsuz derecede cömertti. O, elinde olan her hangi bir malı isteyenlerden esirgemezdi." Hz. Ali (ra) şöyle demiştir:

"Dünya sana yöneldiği zaman cömertlik et. Çünkü bu durumda cömertlik etmek sana bir şey kaybettirmez. O senden yüz çevirdiği zaman da cömertlik et. Çünkü bu durumda da cimrilik etmek sana bir şey kazandırmaz. Fakat iki hâlde de cömertlik sana övgü ve sevap kazandırır."

İbnus-Semmâk şöyle demiştir: "Köleleri satın almak için çok mal verdikleri hâlde, hürleri satın almak için (minnet altına alıp kalplerini

kazanmak için) az mal vermeyenlere şaşılır." Bir bedeviye, "Sizin büyüğünüz kimdir?" diye sormuşlar, kendisi şöyle demiştir:

"Bizim büyüğümüz sövmelerimize tahammül eden, isteyenlere malını veren ve cahilliğimizi hoş görenimizdir."

Hasan el-Basrî şöyle demiştir: "Cömertlik, malı ALLAH yolunda vermektir. İsraf ise, onu şöhret ve riya için harcamaktır."

Ali İbni Hüseyin (Zeynul-Âbidîn) şöyle demiştir: "İstek ve talep üzerine vermek cömertlik değildir. Cömertlik, istek olmadan vermektir."

Cafer es-Sadık şöyle demiştir: "Ne akıl gibi nimet, ne de cehâlet gibi musibet vardır. Şunu da bilin ki, ALLAH Teâlâ cömert ve âlicenaptır. O, cimri ve düşük ahlâklı kimseleri kendine yakın tutmaz."

Bir hekime, "En çok kimleri seversin?" diye sormuşlar, kendisi: "En çok, bana en çok iyilik yapan insanlarla benim en çok iyilik yaptığım insanları severim." demiştir.

Sufyân İbni Uyeyne şöyle demiştir: "Elin mala varmıyorsa, hiç olmazsa müslüman kardeşlerin için duâ et."

Cömertlerden Örnekler

Telkin ve terbiyede fiilî örnekler, mücerret (soyut) bilgilerden ve kuru sözlerden daha fazla etki yaparlar. Onun için, insanlar tarafından benimsenmesi istenen fikir ve görüşlerin onların gözleri önünde temsil edilmesi ve fiil hâline getirilmesinde büyük yarar ve hatta bazen zaruret vardır. Bu sebeple, ALLAH Teâlâ kendi dinini vahyettiği peygamberlere sadece tebliğ görevi vermemiş, aynı zamanda temsil etme ve yaşayıp örneklendirme görevi de vermiştir.

Onun için Kur’ân-ı Kerim'de, "Peygamberler, ALLAH’ın hidAyet ettiği (doğruya yönlendirdiği, gerçeğe ulaştırdığı) kimselerdir. Onların örneğine uy!" (En'âm, 90), "ALLAH’ın Rasûlü sizin için güzel örnektir." (Ahzâb, 21) buyurulmuştur.

Hz. Aişe (ra)’a, peygamberimizin ahlâk ve

yaşayışını soranlara, "Onun ahlâk ve yaşayışı Kur'ân'ı (yani, İslâm dinini) temsil etmekten ve örneklendirmekten ibaretti." demiştir.

Bu yararından dolayı, kitabın bu yerinde, cömertlik ve cömertlerden bahsetmişken cömertlerle ilgili birkaç yaşanmış örnek zikredeceğiz.

* Hz. Muaviye (ra), Hz. Aişe'ye yüz seksen bin dirhem para göndermişti. (Bu olayın geçtiği dönemde bir koyunun değeri dört veya beş dirhemdi.) Hz. Aişe (ra)'a bir tabak alıp onunla bu büyük parayı fakir, muhtaç ve tanıdıklara dağıttı. Ondan sonra akşam olunca hizmetçi hanıma, "Bize bir iftarlık getir." dedi. Hizmetçi hanım, onun her zamanki yemeği olan ekmekle zeytinyağını getirip bıraktı ve ona, "Dağıttığın bu kadar paradan bir dirhem bıraksaydın da onunla kendimize et alsaydık olmaz mıydı?" dedi. Hz. Aişe (ra)'a, "Bu hiç aklıma gelmedi. Aklıma gelseydi olurdu tabiî." diye karşılık verdi.

* Bir adam Hasan İbni Âli'den malî yardım

istedi. Hz. Hasan (ra) ona şöyle dedi: "İstemenin hakkı ve bunun karşı tarafa yüklediği sorumluluk büyüktür. Ayrıca, ALLAH için yapılan bir şey çok da olsa azdır. Onun için ben mevcut olan malımı sana vereyim de, sen bunun azlığını bağışla." dedi ve kâhyasını çağırıp ne kadar parası varsa getirip adama vermesini emretti. Kâhya, Hasan'ın mevcut parası olan elli bin dirhem ve beş yüz altını getirip adama verdi. Adam, bu kadar parayı taşımakta zorluk çekince de, Hasan ona bir hamal tuttu. Adam gittikten sonra, kâhya Hz. Hasan'a, "Bundan sonra parasız ne edeceğiz?" dedi. Hz. Hasan (ra), "Ne edersek edelim. Hiç bir mazeret bu büyük sevabı kaçırmayı meşrulaştırmazdı." dedi.

* Bazıları ÂbdULLAH İbni Abbas'a, "Bir komşumuz kızını evlendiriyor, fakat bunun için masraf yapacak parası yoktur." dediler. ÂbdULLAH (ra), altı kese altın verip, "Bunu kendisine verin." dedi.

* Mısırda kıtlık ve pahalılık olmuştu. Halkın hâlini gören Abdulhamid İbni Said şöyle dedi:

"ALLAH'a yemin ederim, bu olay münasebetiyle şeytanın düşmanı olduğumu gösterecek ve onu kahredeceğim." dedi . Ondan sonra da eş ve kızlarının bütün süs ve ziynetlerini onlardan alıp muhtaçlara ve isteyenlere dağıttı. Bu şeylerin değeri o günün fiyatıyla beş yüz milyon dirhemdi. Bir koyunun dört, beş dirheme alındığı bir dönemde bu kadar mal, küçümsenebilecek bir servet değildir.

* Ebu Mersed tanınmış cömertlerdendi. Bir adam ondan malî yardım istedi. Fakat o sırada elinde mal yoktu. Bu sebeple adama şunu söyledi: "Git, kadı yanında aleyhimde bin dirhem borç davası aç. Ben de onu kabul edeceğim. Kadı borcu ödemek için beni hapse attıracak, akrabalarım da beni hapisten çıkarmak için o parayı sana vereceklerdir."

* Bir adam Maan İbni Zâide'den yardım istemek için, kendisine şu pusulayı yazıp gönderdi: "Ey Maan’nın cömertliği! İhtiyacımı ona ilet. Senden başka da şefaatçim yoktur." Maan, bu

pusulayı alıp okuyunca adamı çağırıp birinci gün ona on kese dirhem verdi, ikinci gün yüz bin dirhem verdi, üçüncü gün, "Madem ki, sen ihtiyacını bana ilettin, elimdeki bütün altın ve gümüşleri sana vermek benim üzerimde bir hak oldu." dedi ve ona kalan servetini de vermek istedi. Fakat adam daha fazlasını almadı."

* Hasan, Hüseyin ve ÂbdULLAH İbni Cafer, hacca giderken yolda yaşlı bir kadının çadırına girmiş ve ondan içecek bir şey istemişler. Kadın, bir tas alıp süt sağmış ve getirip onlara ikram etmiş. Bundan memnun kalan bu üç zat kadına, "Medine'ye gelirsen bizi gör." demişler. Bir sene sonra kadın, daha da fakirleşmiş bir hâlde Medine'ye gitmiş ve bu zatları aramış. Önce Hz. Hasan'ı görmüş. Hz. Hasan kadını ağırlamış ve ona bin koyun ve bin altın vermiş. Hz. Hüseyin de abisine uyarak bin koyun ve bin altın vermiş. ÂbdULLAH ise, bunların verdiklerinin toplamı olan iki bin koyun ve iki bin altın vermiş. Böylece kadın, bu üç zatın bir tas süt ikramına karşılık olarak

verdikleri dört bin koyun ve dört bin dirhemle çadırına geri dönmüştür.

* ÂbdULLAH İbni Âmir İbni Kureyz, mescitten çıkıp evine gidiyordu. Biraz yaşlı olduğu için genç bir delikanlı koluna girip ona yardımcı olmak istedi. ÂbdULLAH, gencin bu terbiyesinden çok hoşlandı ve onu evine davet etti. Eve gittiklerinde de çıkarıp ona bin altın verdi ve şöyle dedi: "Seni büyütenler sana güzel terbiye vermişlerdir. Bu parayı al ve güle güle harca."

* Kureyş ailesinden bir zat ticaret yolculuğundan dönerken, yol kenarında oturmuş bir fakir ona, "Ey falan! Zamana karşı bana yardım et." dedi. Bu zat, kölesine dönüp, "Nakit paramız ne varsa buna ver!" dedi. Köle, dört bin dirhem olan parayı fakirin kucağına döktü. Fakir, bu inanılmaz parayı görünce ağladı. Kureyşli zat, "Niye ağlıyorsun, az mı verdik?" deyince de, "Hayır! Toprağın bir gün senin gibi bir cevheri de yutacağına üzüldüm." dedi.

* ÂbdULLAH İbni Amir, Hâlid İbni

Ukbe'nin evini doksan bin dirhemle satın almıştı. Akşam olunca, evden ağlama sesi duydu ve onun ne olduğunu sordu. "Hâlid’in çocuklarıdır, satılan evlerine ağlıyorlar." denildi. Bunun üzerine ÂbdULLAH, "Onlara haber verin, ev de, verdiğim para da onlara olsun."dedi.

* Bir adam, Leys İbni Sa'd'tan biraz bal istedi. Leys, ona bir tulum dolusu verdi. Adam gittikten sonra hizmetçi, "Adam az bir miktar istemişti." deyince de, Leys, "O ihtiyacı kadar istedi. Biz de cömertliğimiz kadar verdik." diye karşılık verdi.

* A’meş şunu anlatmıştır: "Bizim bir koyunumuz vardı. Çocuklar onun sütüyle beslenirlerdi. Bir ara koyun hastalandı ve sütten kesildi. Bunu duyan Hayseme İbni Abdurrahman, koyun iyileşip tekrar süt vermeye başlayıncaya kadar her gün bir bahane ile evimize geldi ve bize farkettirmeden minderin altına birkaç altın bıraktı. Koyun düzeldiğinde bu altınların yekûnu üç yüzü aşmıştı."

* Kays İbni Sa'd İbni Ubade'nin ziyaretçileri azalmıştı. Kendisi bunun sebebini sordu. "Arkadaşların, kendilerine verdiğin borçları ödeyemedikleri için sana gelmekten hicap duyuyorlar." denildi. Bunun üzerine Kays, şöyle dedi: "Arkadaşlarımı benden koparan paranın ne hayrı vardır? Kendilerine bildirin, ben hepsinin borcunu sildim."

* Ebu İshak şunu söylemiştir: "Bir sabah namazını Eş'as'ın kendi adına yaptırdığı mescitte kıldım. Cemaat dağılmak üzere iken bazı adamlar her birinin önüne bir kat elbise ve bir çift ayakkabı bıraktılar. Ben, fakir olmadığımı söyleyince de adamlar, "Bu şeyler sadaka değil, hediyedirler. Eş'as, kendi mescidinde namaz kılıp kendisine sevap kazandıranlara her sabah bu ikramı yapıyor." dediler.

* Abbâd el-Mühellebî, o güne kadar kazanmış olduğu yüz bin dirhemi bir ihtiyaç anında sadaka edip elinden çıkardı. Bu yaptığını fazla bulanlara da şöyle dedi: "Malı hayır yolunda

harcamaktan çekinmek, ALLAH Teâlâ'nın rızk verici olduğunda şüphe etmektir."

* İmam Şafiî vefat ettiği zaman yetmiş bin dirhem borç bırakmış ve bunun ödenmesini vasiyet etmişti. Kendisini sevenlerden bir zat durumu öğrenince, henüz cenaze yerde iken o miktar parayı getirip sahiplerine verdi. Vaiz Ebu Said el-Harkuşî şunu anlatmıştır: "Ben Mısır'a gidince, bu zatın ailesini soruşturdum ve onun hayatta olan torunlarıyla görüştüm. Bunlarda da cömertlik huyu ve salahat (sâlih olma) hâli vardı. Kendi kendime, "Dedelerinin âlicenaplığı bunlara da geçmiştir." diye düşündüm.

* İmam Şafiî (ra) da cömertlikte meşhurdu. Bir şiirinde, istediği şekilde cömertlik edememekten şöyle yakınmıştır:

"Gönlüm çok cömertlik yapmamı istiyor
Fakat malımın azlığı buna engel oluyor
Gönlüm cimriliğe razı olmuyor
Yokluk ise istediğimi yapmama mâni oluyor

Mürüvvet sahibi muhtaçlara yardım edememek beni yakıyor

Yokluğu mazeret gibi göstermek de beni başka türlü eziyor."

* Rabî' İbni Süleyman şunu anlatmıştır: "İmam Şafiî (ra) ata binerken bir genç üzengisini tuttu. İmam, at üstünde doğrulunca bana, 'Bu gence sendeki paramı ver.’ dedi. Ben de, onun yegâne harçlığı olan dört altını gence verdim."

El-Humeydî şunu söylemiştir: "İmam Şafiî genç iken bir müddet San'a'da çalışmış ve on bin altına sahip olmuştu. Memleketi olan Mekke'ye dönünce, şehir dışında bir çadır kurmuş ve şehirdeki muhtaçlara haber göndermişti. Bunlar gelince de bütün parasını onlara dağıtmış ve evine meteliksiz dönmüştü."

* Ebu Sevr şöyle demiştir: "İmam Şafiî (ra) cömert olduğu için elinde para durmazdı. Bir defa yine bir miktar para kazanmıştı. Ben kendisine, 'Bununla seni ve çocuklarını geçindirecek bir gayr-i menkul al' dedim. Daha sonra görüştüğümüzde

o parayı ne yaptığını sordum. Mina’da hacıların konaklaması için bir yer alıp vakfettim.’ dedi."

* Bir adam, bir dostunun kapısını çaldı. Dostu, onu içeri aldı ve ziyaret sebebini sordu. Adam, sıkıntıda olduğunu ve büyük bir paraya ihtiyaç duyduğunu söyledi. Dostu, gülerek bu parayı getirip ona verdi. Adam gittikten sonra da oturup ağladı. Hanımı bu hâline hayret ederek, "Sen para için ağlayanlardan değildin. Fakat madem ki, bu kadar parayı vermek sana zor gelmiştir, niye verdin?" dedi. Adam, göz yaşlarını silip şunu söyledi: "Hanım, hanım! Ben, parayı verdiğime değil, dostumu bunu istemek durumunda bıraktığıma ağlıyorum."

Bazı lügatçiler, cömertlik istek üzerine vermek, kerem ise istenmeden vermektir, demişlerdir. ALLAH Teâlâ'da, kullarının çoğu ihtiyaçlarını onlar istemeden verdiği gibi, "Kerîm (Kerem Sahibi)" ismini almıştır.

Cimriliğin Kötülüğü

Cimrilik, cömertliğin karşıtıdır. Bu sebeple,

cömertlik ne kadar iyiyse, cimrilik de o kadar kötüdür. ALLAH Teâlâ şöyle buyurmuştur:

"Kim nefsinin cimriliğinden kurtulursa iflâh olur." (Tegâbûn, 16)

"Eli boynuna bağlanmış bir cimri olma." (İsrâ, 29)

"Kim cimrilik ederse, kendi zararına cimrilik etmiş olur. ALLAH zengin, sizler fakirsiniz." (Muhammed, 38)

"ALLAH'ın kendi cömertliğinden verdiği malda cimrilik edenler, bunun kendileri için hayır olduğunu zannetmesinler. Bu, kendileri için şerdir." (Âl-i İmran, 180)

"Cimrilik eden ve başkalarına da cimriliği telkin edenler ve ALLAH'ın kendi cömertliğinden verdiği mal ve nimeti gizleyenleri ALLAH sevmez. O bunlar için alçaltıcı bir azap hazırlamıştır." (Nisa, 37)

ALLAH Rasûlü (as) da şunları söylemiştir: "Cimri, minnet edici, hilekâr, hâin, zorba ve kötü ahlâklı kimseler cennete gitmezler." (Ahmed,

Tirmizî, İbnu Mâce)

"ALLAH Teâlâ, cimri ve yaptığı iyiliği başa vuran kimselere buğz eder." (Tirmizî, Nesaî)

"İki haslet vardır ki, bunlar gerçekten iman etmiş bir kimsede bulunmazlar. Bu hasletler cimrilik ve kötü huydur." (Tirmizî)

"ALLAH'ım! Cimrilikten, korkaklıktan ve kötü bir hâle düşmekten sana sığınırım." (Buharî)

"Mala düşkünlükten sakının. Çünkü sizden evvelki milletler mal düşkünlüğü yüzünden helâk olmuşlardır. Mal düşkünlüğü onları cimri etmiş, onlara akrabalık, dindarlık ve insanlık bağlarını kopartmış, onları zulmetmeye sevk etmiş ve onlara kan döktürmüştür." (Müslim, Ebu Dâvûd, Nesaî, İbnu Hibban, Hâkim)

"Üç şey helâk edicidirler. Bunlar mal düşkünlüğü, nefse uymak ve kendini beğenmektir." (Geçti)

Bir adam ölmüştü. Birisi ona hitaben, "Sen cennete gittin; cennet sana helâl olsun." dedi. ALLAH Rasûlü (as) bu sözün sahibine şunu

söyledi: "Onun cennete gittiğini nereden bilirsin? Muhtemeldir ki, o kendisini ilgilendirmeyen şeyler konuşmuş veya kendisi için fazla olan malda cimrilik etmiştir." (Tirmizî)

Cübeyr İbni Mut'im (ra) şunu anlatmıştır: ALLAH Rasûlü ile birlikte Hayber fethinden dönüyorduk. Bir yerde bedeviler onun etrafını sardılar ve isteklerde bulundular. Onların telaşını gören ALLAH Rasûlü (as) şöyle buyurdu: "Sakin olun. ALLAH'a yemin ederim, bu koruluktaki ağaç yaprakları kadar malım olsa, hepsini size dağıtırım ve siz hiçbir zaman beni cimri, yalancı ve korkak göremezsiniz." (Buharî)

ALLAH "Rasûlü (as), Benu Lihyân heyetine, "Sizin kabilenin büyüğü kimdir?" diye sordu. Heyet, "Büyüğümüz Cedd İbni Kays'tır. Fakat biraz cimri bir adamdır." dediler. ALLAH Rasûlü (as), "Öyleyse, sizin büyüğünüz Bişr İbnul-Berâ olsun." buyurdu. (Hâkim) Bu o demektir ki, büyüklüğün bir vasfı ve hatta şartı cömert olmaktır. Bundandır ki, büyüklerin büyüğü olan ALLAH Teâlâ çok

cömerttir. O'ndan sonra da O'nun Rasûlü cömerttir.

ÂbdULLAH İbni Abbas (ra) şöyle demiştir: "ALLAH Teâlâ cenneti yaratınca onun güzelliklerine baktı ve ona, 'Konuş!’ dedi. Cennet, 'Bende yaşayacak olanlara ne mutlu!’ dedi. ALLAH Teâlâ: 'Yemin ederim, cimri insanları sende yaşatmayacağım.’ dedi."

Muhammed İbni Munkedir şunu söylemiştir: "ALLAH Teâlâ bir toplumdan razı değilse, onların kötülerini başlarına geçirir ve malı cimrilerine verir."

Hz. Ali (ra) şöyle demiştir: "Kaskatı bir zaman gelecektir. O zamanda zenginler, mallarını dişleriyle tutacaklardır. Halbuki ALLAH Teâlâ, 'Aranızda cömert davranmayı unutmayın.’ buyurmuştur." (Bakara, 137)

Hz. Ali (ra), cömert insanı şöyle tarif etmiştir: "Cömert insan, başkasındaki hakkını tam olarak almayan kimsedir."

Kâ'b şöyle demiştir: "Her sabah iki melek

şöyle dua ederler: 'ALLAH'ım! Cimrinin malını telef et; cömerdin malını arttır."

ALLAH Rasûlü'nün yanında bir adamı medhedip onun gündüzleri oruç tuttuğunu, geceleri de namaz kıldığını söylediler. Ancak, 'Biraz cimridir.' dediler. Onları dinleyen ALLAH Rasûlü (as), "Adam cimri ise onun nesini medhediyorsunuz?!" dedi. (Geçti)

Yahya İbni Muâz şöyle demiştir:

"İnsan kalbi, başka yönleriyle iyi olup olmadığına bakmadan cömert insanı sever ve yine başka yönleriyle kötü olup olmadığına bakmadan cimri insana da buğz eder." Bu his, kalbe yerleştirilen fıtrattır. Fıtrat ise, ALLAH Teâlâ'nın muradına uygundur.

Îsâr'ın Fazileti

Bil ki, cömertliğin en üstün şekli îsâr'dır. Îsâr, kendi kişisel ihtiyacı bulunmasına rağmen, malını başkasına vermek veya onun ihtiyacı için sarf etmektir. ALLAH Teâlâ, Medineli ashâbın bu güzel huyunu sevmiş, onları bu huyla övmüş ve

iflah olduklarını bildirmiştir. İlgili âyet şöyledir:

"Mekke'den gelenlerden önce Medine'yi yurt edinmiş ve kalplerini imana yurt etmiş olanlar (Ensâr), kendilerine muhacir olarak gelenleri seviyorlar, bunlara verilen ganimet ve diğer yardımlardan dolayı kalplerinde bir sıkıntı duymuyorlar ve kendileri ihtiyaç durumunda bulunsalar bile bunları kendilerine tercih ediyorlar. Nefsinin cimrilik ve mal düşkünlüğünden kurtulanlar iflah olmuşlardır." (Haşr, 9) Sözü edilen Medineli Ensâr'ın îsâr huyunda vardıkları dereceyi anlamak için bir iki misâl vermekte yarar vardır.

Bir gün ALLAH Rasûlü'nün mescidine bir garip gelmişti. Akşam olunca bir sahâbi onu yemeğe götürdü. Fakat evinde bir kişinin yiyebileceğinden fazla yemek yoktu. Sahâbî, durumu misafire çaktırmamak ve mevcut yemeğin hepsini ona yedirmek için, ışığı söndürdü, ondan sonra yemeği getirip bıraktı. İkisi birlikte yemeğe oturdular. Kendisi elini boş olarak götürüp getirdi ve misafir gönül rahatlığıyla bütün yemeği yedi.

Sahâbi ise, hanımıyla birlikte aç yattılar. Ertesi gün ALLAH Rasûlü (as), bu sahâbiyi takdir etti ve ALLAH Teâlâ'nın onun bu yaptığını beğendiğini bildirdi.

Hz. Ömer (ra), ashaptaki îsâr huyunu anlatırken şöyle demiştir: "Bir sahâbi kendi evine bir koyun kellesi alıp getirmiş. Fakat o anda kendisi gibi muhtaç olan diğer bir sahabiyi hatırlamış ve kelleyi ona göndermiş. Bu ikincisi diğer bir muhtacı hatırlayıp kelleyi ona göndermiş, o da bir başkasına göndermiş. Kelle bu suretle yedi el değiştirmiş ve sonunda tekrar ilk sahâbinin evine gelmiştir."

Huzeyfe el-Adevî şunu anlatmıştır: "Yermuk savaşında amcamın oğlu da yere düşen yaralılar arasındaydı. Ben biraz su bulup ona götürdüm. 'İçer misin?' dedim. Göz işaretiyle, 'Evet.' dedi. Suyu dudaklarına götürdüğümde bir inleme sesi geldi. Amcamın oğlu göz işaretiyle, 'Önce ona götür.' dedi. Suyu alıp ona gittim. Sesin sahibi Hişâm İbni Âs'tı. O da son saniyelerini

yaşıyordu. Suyu onun ağzına uzattığım anda bir inleme sesi daha geldi. Bunun üzerine Hişâm, ağzını kapatıp göz işaretiyle suyu bu sesin sahibine götürmemi istedi. Ben suyu alıp bu sesin sahibine yetiştiğimde kendisi vefat etmişti. Hişam'a döndüm, o da ruhunu teslim etmişti. Kardeşimin oğluna koştum, ona da yetişemedim. Böylece, ortalıkta dolaştırdığım su elimde kaldı."

Abbas İbni Dehkan şöyle demiştir:

"Bişr İbni Hars (el-Hafî), dünyaya nasıl bir şeysiz geldiyse yine öyle bir şeysiz gitti. Son hastalığında dünyalık olarak sadece üstünde bir entari vardı. Bu sırada ziyaretine gelen bir fakir, hâlinden şikâyet edince, Bişr bu entariyi de çıkarıp ona verdi ve kendisi emanet aldığı bir sargı içinde vefat etti."

Îsâr, mal ile olduğu gibi canını vermek şeklinde de olur. Bunun en güzel örneği de ALLAH Rasûlü'nün hicreti sırasında Hz. Ali'nin onun yatağında yatmasıdır. Bu da şöyle olmuştur:

ALLAH Rasûlü (as), hicret etmek üzere

evini terk ederken, evi kuşatan yalın kılıçlı müşrikleri oyalamak için yatağında görünmek istemişti. Bu sebeple, Hz. Ali'den kendi yatağında yatmasını istemiş, o da bunu canına minnet sayarak kabul etmiştir. Böylece, kapıdaki müşrikler ALLAH Rasûlü’nü yatakta zannederek sabaha kadar beklemişler ve âdeti üzere onun bu vakitte çıkıp mescide gitmediğini görünce kapıyı kırıp içeri girmişler ve onun yatağında Hz. Ali'yi görmüşlerdir.

Burunlarından soluyan müşriklerin bu durumda gördükleri Hz. Ali'yi öldürmemeleri ise tamamen ALLAH Teâlâ’nın hıfz ve himayesi sayesinde olmuştur. Bazı müfessirlere göre şu âyet bu olay münasebetiyle indirilmiştir: "Kimileri ALLAH’ın rızasını kazanmak için kendi canlarını fedâ ederler. ALLAH kullarına karşı şefkatlidir." (Bakara, 207) O, bu şefkatiyle Hz. Ali'yi muhakkak olan bir ölümden korumuştur.

Cömertlik ve Cimriliğin Hakikatleri

Buraya kadarki sözlerden cömertliğin

güzel, cimriliğin ise kötü bir huy olduğunu öğrendik. Ancak, bunun yanında, bu huyların neler olduğunu bilmek de lâzımdır. Cimrilik bir kaç şekilde tarif edilmiştir. Bir tarife göre cimrilik, verilmesi vacip olan malı vermemektir. Bu tarif esas alınırsa, malının zekâtını ve farz olan nafakaları veren bir kimse cimri değildir. Diğer bir tarife göre ise, cimrilik, bir mal verirken bundan dolayı sıkıntı ve rahatsızlık duymaktır. Bu tarif kabul edilirse, çok verdiği hâlde bundan rahatsızlık duyan bir kimse de cimridir.

Cömertlik de değişik şekillerde tarif edilmiştir. Bu tariflerin bazıları şöyledir:

"Cömertlik, tereddüt etmeden vermek ve verdiğini minnet saymamaktır."

"Cömertlik, istenmeden vermek ve verdiğini az görmektir. "

"Cömertlik, isteyenden hoşlanmak ve vermekten ferahlık duymaktır."

"Cömertlik, verdiğini ALLAH Teâlâ'nın malı olarak verdiğine inanmaktır."

Bazıları da şöyle demişlerdir: "Malının azını verip çoğunu bırakan kimse az cömerttir; onun çoğunu verip azını bırakan kimse tam cömerttir. Başkasının işini görmek için kendi kendisini sıkıntıya sokan kimse îsâr sahibidir. Bunlardan hiç biri olmayan kimse ise cimridir."

Biz de diyoruz ki, ALLAH Teâlâ, malı ihtiyaçların görülmesi için vermiştir. Bu sebeple, malın ihtiyaçları görmek için kullanılması cömertliktir; onun ihtiyaçlardan esirgenmesi cimriliktir; ihtiyaç dışı sarf edilmesi ise tebzir ve israftır. İnfak (para harcamak) ile ilgili âyet ve hadisleri de bu izah çerçevesinde anlamak lâzımdır.

Malın ihtiyaçlar için kullanılması da iki türlüdür. Birincisi, bu kullanım için dinî emir bulunmasıdır. Zekât vermek, vacip olan nafakaları karşılamak, zorunlu hâle gelen sadakayı çıkarmak bu türdendir. İkincisi, mürüvvet ve şerefin gerektirdiği harcamaları yapmaktır. Cömert bir kimse, bu iki tür harcamayı da yapan ve bunları

yapmaktan dolayı sıkıntı ve rahatsızlık duymayan kimsedir. Bundan rahatsızlık duymak kalpte olan bir olaydır. Ancak bu olay dışa da yüz renginin bozulması, kasların gerilmesi, sesin sertleşmesi, kötü malın verilmesi, sıkıca hesap yapılması, mümkün oldukça vermenin geciktirilmesi ve minnet edilmesi gibi karşı tarafı kıran ve yapılan iyiliğin olumlu etkisini olumsuzlaştıran sonuçlarla akseder.

Tekrarlamak gerekirse; cömertlik, din ve mürüvveti (şerefi) maldan üstün tutmak ve bunların muhafazası için malı severek vermek ve harcamaktır. Onun için, dinin emri olan zekât ve nafakayı vermeyen, zorunlu hâllerde sadaka ve bağış vermekten kaçan, örf ve âdete göre kendisine düşen ve kendisinden beklenen malî harcamaları yapmayan, para işlerinde kuruş ve mangır hesabını yapan, hakkını tam tahsil etme huyuna sahip olan kimseler cimridirler.

Cömertliğin önemli iki şartı daha vardır. Bunlar, harcanan malın helâl olması ve onu

harcarken ihlâs gözetilmesidir. Bu sebeple, haram maldan yapılan bolca harcamalar cömertlik değildir. Çünkü haram mal, onu elinde tutan veya harcayan kimsenin malı değildir. Riya ve gösteriş için veya bir garaz ve hesap için (yeni tabirle, bir koyup on almak, hindi gelen yerden tavuk esirgememek gibi) tilki kurnazlığıyla yapılan harcamalar da cömertlik değildir. Bunlar, bir çeşit alış veriştir; mal verip karşılığında dünyaya ait bir kazanç ve avantaj elde etmek şeklinde bir takastır.

Cimriliğin İlâcı

Bil ki, cimri olmanın başlıca iki sebebi vardır. Bunlardan birisi, malı şehvetlere ve nefsanî isteklere harcama arzusudur. Cimriliğinin sebebi bu olan kimseler, kendi kişisel şehvetleri ve istekleri için bolca harcama yaparlar, fakat başkaları için cimridirler. Diğeri ise paraya sahip olma sevgisidir. Paraya sahip olmayı sevenler, kendi nefislerine karşı da cimridirler.

Cimriliği ortadan kaldırmanın ilacı ise, malın gaye değil, vasıta olduğunu, bir işe

yaramayan malın bir değeri bulunmadığım, harcanmayan malın ya bir şekilde telef olduğunu veya miras olarak başkasının eline geçeceğini, insanın geleceği için güvencenin mal değil, ALLAH Teâlâ'nın merhamet ve muhafazası olduğunu, bu sebeple mala değil, O'na güvenip tevekkül etmenin gerektiğini, çocuklara para bırakmak yerine onlara köklü bir terbiye vermenin daha önemli olduğunu, çünkü bu terbiye olunca para bulmalarının zor olmadığını, bu terbiye olmayınca mevcut parayı da kaybettiklerini, malı hak etmemiş evlat için hazır paranın mutsuzluk getirdiğini ve bozulmalarına yol açtığını, kimsenin kimsenin rezzak'ı (rızk vereni) olmadığını, herkese rızk verenin ALLAH Teâlâ olduğunu ve O'nun kendi rızasını arayan kullarını zayi etmediğini, O'nun rızası için yapılan harcamaların yerinin doldurulduğunu, O'nun cömertleri sevdiğini ve bunları cennetle mükâfatlandırdığını, dünyanın şehvetleri yerine cennetteki nimetlere talip olmanın daha akıllıca bir tutum olduğunu, nefsin

istekleri için yapılan harcamaların "hüşş'e" gittiğini, ALLAH Teâlâ'nın rızası için yapılan masrafların ise "Arş'a" çıktığını düşünmektir. (Hüşş, çöplük demektir.)

Her şeyde doğru olan hareket tarzı, o şeyin yaratılış gayesine uygun olarak kullanılmasıdır. Bu ölçü esas alınınca, cimriliğe mahal olmadığı açıkça görülür. Çünkü malın yaratılış gayesi onunla ihtiyaçların giderilmesi ve bu yolla ALLAH Teâlâ'nın rızasının kazanılması ve cennetin satın alınmasıdır. ALLAH Teâlâ şöyle buyurmuştur:

"ALLAH, müminlerden canlarını ve mallarını cennet karşılığında onlardan satın almıştır." (Tevbe, 111)

Cimrilik nefsin huyu olduğu için bu huyu değiştirmek temrin ve alıştırmak ister. Bu alıştırmalar önceleri nefse ağır gelirler, fakat alışkanlık yerine oturunca, bu sefer nefs de cömertlikten lezzet alır ve mutluluk duyar.

Sevginin ilâcı ayrılmaktır. Bu sebeple, para

sevgisinin ilâcı ve bu sevgiden kurtulmanın çaresi de, onu harcayıp elden çıkarmaktır.

Kötü huyları ıslah etmenin yöntemi, onların aksine hareket etmektir. Buna göre, cimrilik huyunu ıslah etmenin çaresi de bir müddet kendini cömertlik yapmaya zorlamaktır. Bu yapılırsa, acı olan cimrilik ağacı cömertlikle aşılanır ve tatlı meyveler vermeye başlar.

Cimri olan insan, malından az bir şey bile elinden çıkardığı zaman üzülür. Bu kimse ölürken bütün malı elinden alındığına göre, o zaman üzüntüsü çok daha büyük olur.

Cömert insan ise, basit sebepler için bile malını elinden çıkarmaktan lezzet alır. Onun için, öldüğü zaman ALLAH Teâlâ'nın davetine icabet etmek gibi son derecede önemli bir sebep için malını elinden çıkarmaktan da lezzet alır ve mutluluk duyar. Bu o demektir ki, malı seven cimri, malı yüzünden üzüntü ile ölür, malı sevmeyen cömert ise, malı yüzünden neşe ile ölür.

Maldaki Vazifeler

Bil ki, malda, ALLAH Teâlâ'nın yarattığı diğer şeyler gibi, sonuç itibarıyla hayır da şer de olabilir. O, aşağıdaki şartların yerine getirilmesi durumunda hayır, bunun dışındaki durumlarda ise şerdir. Bu şartlar şunlardır:

1- Malı vasıta olarak görmek, onu gaye hâline getirmemek;

2- Onu haram, şüpheli ve mürüvvete (şerefe) aykırı olan yollardan kazanmaya çalışmamak;

3- Zengin olma hırsı taşımamak. Çünkü bu hırs cimriliğin ve haram kazancın başlıca sebebidir.

4- Kişisel harcamalarda israf ve lükse kaçmamak. Bu türlü harcamalarda azla yetinmek her yönden hayırlı ve selâmetlidir. Bir zat şöyle demiştir: "Dünya malı kan olsa, azla yetinip kanaatle geçinen bir müminin bundan aldığı şey helâl olur. Çünkü, zaruret miktarı olan haram da helâldir.

5- Malı haram olan bir maksat için

kullanmamak. Bu şekilde kullanılan malın çok azı bile israf ve tebzirdir. ALLAH Teâlâ, israf ve tebzir yapanları şeytanın kardeşleri olarak göstermiş ve onların da şeytan gibi kendisine karşı nankör olduklarını bildirmiştir. (İsrâ, 27)

6- Mala taalluk eden dinî ve insanî hakları yerine getirmek.

7- Malı alırken veya kazanırken niyetini tashih etmek; yani, onunla ibadet ve hayır yapmayı düşünmek ve niyet etmek. Hz. Ali (ra), bu konudaki niyetin önemini belirtmek için şöyle demiştir: "Bir insan, yeryüzündeki bütün malları ibadet ve hayra hizmet etmek niyetiyle alsa, bu ona zarar vermez. Ve o, yeryüzündeki bütün malları niyetsiz olarak elinden çıkarsa bunun da ona bir faydası olmaz." Bu sebeple, müminin bütün alış ve verişleri, hareket ve davranışları, fakirliğe kanaat etmesi veya zenginlik araması ALLAH Teâlâ'nın rızasını ve ahiret sevabını tahsil etmek niyetine yönelik olmalıdır.

Bir kısım sahâbilerin mal ve servet

edinmeleri bu niyete yönelik bulunduğu ve yukarıda zikredilen şartlara uyduğu için, onların ALLAH Teâlâ yanındaki derecelerini düşürmemiş, üstelik yükseltmiştir. Bu sebeple, mal ve servet edinmekte sahâbilere benzemek isteyenlerin, onların mala nasıl baktıklarını ve onu nasıl kazanıp nasıl kullandıklarını bilmeleri ve bu hususlarda da onlar gibi olmaya çalışmaları gerekir. Aksi takdirde, onlar zehiri ilâç hâline getirmişken, kendileri salt zehiri içip kendilerini telef ederler. Çünkü, bu hususlarda onlara uyulmadığı takdirde, onlara bakarak mal edinmek, ilaç alana bakıp zehir yutmaktan başka bir şey değildir. Bu zehir dindarlığı, insanlığı, sosyal ilişkileri, faziletleri ve her türlü güzelliği mahveden habis bir zehirdir.

Zenginlik mi Fakirlik mi Üstündür?

Bil ki, varlık yokluktan üstün olduğu için, kavram olarak zenginlik fakirlikten üstündür. Ancak, zenginliğin insana yüklediği sorumluluklar ve yükümlülükler vardır. Bunların başında da şükretmek gelir. Halbuki, çoğu insanlar bu

sorumluluk ve yükümlülükleri yerine getirmezler. Böyle durumlarda fakirlik zenginliğin önüne çıkar ve ondan üstün olur.

Zenginliğe değer kazandıran şükretmek, fakirliğe değer kazandıran ise sabretmektir. Bu sebeple, fakirlik ve zenginlik arasındaki üstünlük, hakikatte şükür ve sabır arasındaki üstünlük meselesidir. Şükür ise sabırdan üstündür. Ancak insanlar sabrettikleri kadar şükretmezler. Onun için, ALLAH Teâlâ, "Kullarımın azı şükrederler." (Sebe' 13) buyurmuştur.

Bunun sebebi de şudur: Fakirlik insana acizlik ve çaresizliğini hissettirdiği hâlde, zenginlik çoğu kimselerin şımarmasına, kibir ve gurura kapılmasına yol açar. ALLAH Teâlâ şöyle buyurmuştur: "İnsan kendisini zengin görünce azar." (Alak, 6) Vaktiyle Karun da zenginlik yüzünden azmış ve şükretmesi gerektiği uyarısına karşı da, servetini kendi ilim ve hüneriyle kazandığını söyleyerek (Kasas, 78) nankörlük etmiştir.

Fakirlik, insanı ister istemez bir çok günahlardan uzaklaştırır; zenginlik ise onu bütün günahlarla burun buruna getirir. Bir şâir bunu şöyle dile getirmiştir: "Gençlik, sağlık ve zenginlik bir araya gelince, insanı bozdukça bozarlar."

Bu mülahazalar karşısında fakirliğin zenginlikten daha selâmetli ve emniyetli olduğu görülür. Fakirliği bu sebeplerle zenginliğe tercih edenler, Sa'lebe'nin hikâyesini da göz önünde tutmuşlardır. Çünkü bu hikâye, olup bitmiş ferdî bir trajedi değil, her zaman çoğu zenginlerin acı gerçeğidir. Salebe, cemaate bağlı, kendi hâlinde dindar bir adamdı. Ne hikmetse zengin olmaya heves duydu ve gelip ALLAH Rasûlü'nden bunun için duâ etmesini rica etti. ALLAH Rasûlü (as) ona, "Ey Sa'lebe! Şükrünü edâ ettiğin az bir mal, hakkından gelemediğin çok maldan daha hayırlıdır." dediyse de, Sa'lebe ricasını tekrarladı ve ısrar etti. Bunun üzerine ALLAH Rasûlü (as) onun zenginleşmesi ve malının çoğalması için duâ etti. Sa'lebe kısa zamanda zengin oldu . Ondan

sonra cemaatle namaz kılmayı terk etti ve malının zekâtını vermedi. Kendisinden zekât istenince de, "Benden haraç istiyorsunuz." dedi. Zenginlik iyice başına vurduğu için de, imandan vazgeçti ve küfre dönüp gizli bir dinsiz ve münafık oldu. ALLAH Teâlâ bu münasebetle şu âyeti indirdi:

"Onlardan kimileri, 'Eğer ALLAH lütuf ve kereminden bize mal verirse, kesinlikle zekât ve sadaka verecek ve yararlı kimselerden olacağız.’ dediler. Ancak ALLAH bu istediklerini verince, onlar malı tutup din ve imanı bıraktılar. Bu suretle, ALLAH'a verdikleri sözü bozdukları ve yalan söyledikleri için ALLAH da kalplerine onları hesaba çekeceği güne kadar nifak koydu." (Tevbe, 75, 77)

ALLAH Rasûlü’nün da fakirliği zenginliğe tercih ettiği ileri sürülmüştür.

(Ancak bize göre, ALLAH Rasûlü’nün fakirliği zenginliğe tercih etmesi, fakirliğin üstün olduğunu göstermez. Çünkü ALLAH Rasûlü’nün fakirliği tercih etmesinin özel nedenleri vardı. Bu

nedenlerin başında, kendisinin peygamberlik iddiasıyla servet ve rahatlık aradığı şeklinde bir şüphe ve töhmet altına girmemekti. Bu sebeple, onun en şaşaalı döneminde bile fakirce yaşaması, böyle bir şüphe ve töhmeti kökünden ortadan kaldırmıştır. Nedenlerden birisi de, onun insanların çoğunluğunu oluşturan fakirlere teselli ve sabır vesilesi olmasıdır. Bu sebeple, fakirlik çeken bir mümin, "ALLAH Teâlâ’nın dünyayı kendi hatırı için yarattığı mübarek peygamberini bile, bu çileyi çekmişse, ben de çekerim." deyip güç ve kuvvet bulur. Bir neden de ALLAH Rasûlü’nün erişilemeyen şefkatidir. Bu şefkati yüzünden, insanların çoğu fakr ve sefalet içinde iken mal ve servet edinmek kendisini rahatsız etmiştir. Bu sebeple de, eline ne geçmişse hemen ihtiyaç sahiplerine dağıtmıştır. ALLAH Rasûlü’nün hayatına biraz daha yakından bakınca, onun fakir olmadığı, şiddetli şefkat ve cömertliği yüzünden malını elinde tutmayan bir zengin olduğu görülür. En azından onun Mekke’nin ilk dönemleriyle

Medine'nin son dönemlerindeki durumu budur. Onun için Hz. Aişe (ra)'a şöyle demiştir: "ALLAH Rasûlü (as) dünyadan ayrılıncaya kadar üç gün (bir rivAyette de, iki gün) üst üste doyarak yemek yemedi. İsteseydi yiyebilirdi, fakat o, başkalarını kendi nefsine tercih ederdi." (Buharî, Müslim, Beyhakî))

Fakirliği üstün tutanlar, zenginlikte bulunan hased, rekabet ve fitnenin de onda bulunmadığını söylemişlerdir. Şu kıssa da bunun haklılığını göstermektedir:

Hz. İsâ (as) bir adamla birlikte bir yolculuk yapmıştır. Bunlar bir su başında durup sahip oldukları üç ekmekten ikisini yemişlerdir. Üçüncü ekmek ise kayıp olmuştur. İsâ (as) adamdan bu ekmeğin nerede olduğunu sormuş, adam bilmediğini söylemiştir. Ondan sonra yolculuğa devam etmişlerdir. Hz. İsâ (as), başka bir yerde yedikleri av hayvanını diriltmiş ve adamla birlikte su üzerinde yürümüştür. Ondan sonra adama, "Gördüğün bu mucizeleri yaratan ALLAH hakkı

için, kayıp ekmek neredthat?" diye sormuş, adam yine bilmediğini söylemiştir. Sonunda bir sahile varmışlar ve Hz. İsâ, bir miktar kumu yığıp altın hâline getirmiş ve adama, "Bu altınların üçte biri benim, üçte biri senin, üçte biri de ekmeği götürenin olsun." demiştir. Adam bu sefer, "Ekmeği ben götürdüm." demiştir. Bunun üzerine İsâ (as), "Sen malı çok seviyorsun, hepsi senin olsun." demiş ve onu orada bırakıp gitmiştir. Kendisi gittikten sonra iki kişi gelmişler ve altınları görünce onları adamdan almak istemişlerdir. Fakat adam, "Her birimize üçte biri olsun." deyip onlarla barışmıştır. Ondan sonra bu üç ortak kur'a çekip birini yiyecek getirmek üzere şehre göndermişlerdir. Bu adam kendi kendine, "Bunların yemeğine zehir katayım da ölsünler ve altınların hepsi bana kalsın." demiş ve öyle yapmıştır. Kalan iki adam da kendi aralarında, "Bu adam gelince onu öldürelim de onun hissesi bize kalsın." demişler ve yemeği getiren adamı öldürmüşlerdir. Kendileri de zehirli yemeği yiyince

ölmüşler ve altınlar orta yerde sahipsiz kalmıştır. İsâ (as), bazı havârileriyle birlikte yolculuktan dönünce, altınları ve uğrunda bir birini öldüren adamların cenazelerini görmüş ve havarilere, "İşte zenginliğin ve mal sevgisinin sonu budur. Bundan ibret alın!" demiştir.

ŞÖHRET

ALLAH Rasûlü (as) bir hadiste şöyle buyurmuştur: "Sizin için en çok korktuğum şeyler riya ve şöhrettir." (Hâkim) Riya ve şöhret âlimlerin, abidlerin ve halkın gözünde itibar gören haslet ve hususiyetlere sahip olan kimselerin fitnesidir. Bu fitneye tutulan kimseler, ilim, ibadet, hüner ve iyiliklerini halka göstermek, onların takdirini kazanmak ve övgülerine nail olmak isterler. Bu istek onlarda ALLAH Teâlâ'nın rızasını ve övgüsünü kazanma isteğinin yerine geçer ve ahirete yönelik bütün amellerinin sevabını yakıp mahveder. Çünkü bu insanlar, artık yaptıklarını ALLAH için ve ahiret için değil, nefis için ve dünya için yaparlar.

Şöhretin Kötülüğü

Şöhret kazanmak iki türlüdür. Birincisi, ALLAH Teâlâ'nın bir kulunu dinine hizmet ettirmek ve hayırlara vesile kılmak için meşhur etmesidir. Bu suretle hasıl olan şöhret, şükür gerektiren bir nimettir. Çünkü bu şöhret sayesinde hakka hizmet etmek, halka nasihat etmek ve hayır işlerini yapmak ve yaptırmak kolaylaşır. Peygamberlerin ve büyük âlimlerin şöhretleri bu türdendir. İkincisi, insanın bizzat şöhret peşinde koşması ve kendi kendisini meşhur etmeye çalışmasıdır. Bahanesi ne olursa olsun, şöhret arzusu duymak, nefse ait şeytanî bir duygudur. Ve bu şekilde kazanılan şöhret de kötüdür. Ancak bu şöhretin de iki çeşidi vardır. Birincisi iyilikle, ikincisi ise kötülük (itikat bozukluğu, bid'atçılık, amel azlığı, fâsıklık) ile meşhur olmaktır. Bunlardan ikincisi, birincisine göre daha kötüdür. Şöhretin en kötü çeşidi budur.

ALLAH Rasûlü (as), bunu kasdederek şöyle buyurmuştur: "Bir insanın parmakla gösterilmesi,

şer olarak onun için yeterlidir." (Beyhakî, Taberanî)

Hz. Ali (ra) şöyle demiştir: "Selâmet bulmak istersen kendini meşhur etme, nefsini yükseltme, amel ve meziyetlerini gizle, bunları teşhir etmek için konuşma."

İbrahim İbni Edhem şöyle demiştir: "Şöhreti seven bir kimse ALLAH'a karşı sâdık değildir."

"Hayatımın en büyük zevkini, bir gece müezzinin beni tanımadığı için hırsız zannedip ayaklarımdan çekerek mescitten dışarı atması olayında yaşadım."

(Bu olay şöyle olmuştur: İbrahim İbni Edhem, yağmurlu bir gecede bir köye varmış ve köyün mescidine sığınmıştır. Fakat müezzin onu hırsız zannetmiş ve mescidden çıkmasını istemiştir. İbrahim, yorgun ve hasta olduğu, hava da yağışlı bulunduğu için çıkmamış, yere uzanmıştır. Bunun üzerine hiddet eden müezzin, gelip bacaklarından tutmuş ve onu dışarı çıkarmıştır. Din hizmetçisini diğer insanlardan

ayıran ve üstün kılan, onun basiretidir. O bu basireti kaybettiği takdirde, onun körlüğü ve kötülüğü korkunç olur.)

Eyyûb şöyle demiştir:

"ALLAH Teâlâ'ya karşı sâdık olan bir kimse, varlığından haberdar olunmasını bile istemez." Hâlid İbni Ma'dân, mescitte hadis rivAyet eder ve nasihat ederdi. Fakat kendisini dinleyen cemaatin sayısı artınca şöhretten korkar ve bir müddet bu işe ara verirdi.

Süleyman İbni Hanzala şunu anlatmıştır:

"Biz birkaç genç, kendisine duyduğumuz saygıdan dolayı, bir gün sahâbi Ubeyy İbni Kâ'b ile birlikte yürürken arkasından gidiyorduk. Hz. Ömer (ra) bizi bu hâlde gördü, Ubeyy'e kızdı ve kamçısını ona doğru kaldırdı. Ubeyy, "Ya Emirel-müminîn! Neye kızdınız?" dedi. Hz. Ömer (ra), "Bu şekilde yürümek, arkadan gidenler için zillet, önde gidenler için şöhret ve fitnedir. Buna izin verme." dedi.

İbni Muhayriz şöyle demiştir: "Yapabilirsen

sen başkalarını tanı, fakat başkaları seni tanımasın; sen onlara git, fakat onlar sana gelmesin; sen onları sor, fakat onlar seni sormasınlar."

Eyyûb bir yolculuğa çıkıyordu. Bir çok kişi toplanıp onu uğurladılar. Kendisi kalabalığı görünce şöyle dedi:

"Kalpleri bilen ALLAH Teâlâ, bu vaziyetten hoşlanmadığımı bilmeseydi, beni bundan dolayı cezalandırmasından korkacaktım."

Es-Sevrî (Sufyân) şöyle demiştir: "Sizden öncekiler iyi (yeni, pahalı) elbisede de, kötü (eski, ucuz) olanda da şöhret olduğunu söyler ve bunların ikisinden de sakınırlardı."

Bişr İbnil-Hars (el-Hafî) şunları söylemiştir: "İnsanların kendisini tanımalarını (ve ibadetini bilmelerini) isteyen bir kimse, ibadet lezzetini almaz. (Çünkü ibadetin lezzeti ihlâstadır.)", "Tanınmak isteyen bir kimse görmedim ki, dini gitmemiş ve rezil olmamış olsun."

(Bu kimsenin dini riya yüzünden gider. Ve bu kimseyi tanıyanların bir kısmı onun iyiliklerini

görürken, bir kısmı da onun kusurlarını araştırır ve bunları teşhir ederler.)

İbni Mes'ûd (ra) şöyle demiştir: "Kalplerinizi yenileyin, elbiselerinizi eskitin. Gök ehli sizi tanısın, yer ehli sizi tanımasın."

Fudayl şöyle demiştir: "Sen ALLAH Teâlâ yanında makbul bir kimse isen, halkın seni tanımaması, seni kabul etmemesi ve eleştirmesi sana zarar vermez." Onun için, halkın gözüne girmek ve onların takdirini kazanmak peşinde olma.

Halil İbni Ahmed şöyle duâ ederdi: "ALLAH'ım! Beni kendi yanında en yüksek kullarından eyle; nefsimin yanında en aşağıda olanlardan eyle; halkın yanında da orta hâlde olanlardan eyle."

ALLAH Rasûlü (as) şöyle duâ ederdi: "ALLAH'ım! Benim gizli (sana dönük) olan hâlimi açık (insanlara dönük) olan hâlimden daha iyi et; benim açık halimi de iyi et."

Bir şâir şöyle demiştir:

Şöhret afettir, fakat herkes onu arar

Sıradan olmak rahatlıktır, fakat herkes ondan kaçar.

Bu hâl, insan aklının yanılgılarındandır.

Şöhretin Mahiyet ve Maksadı

Bil ki, mal ve şöhret maddî hayatın iki temel gücüdür. Mal sahibi gücünü maldan alırken şöhret sahibi de gücünü meşhur olmaktan alır. Meşhur olan bir kimse kalplere hükmeder ve insanları kendisine itâat ettirir. Şöhret, taç ve tahta ihtiyaç duymayan bir sultanlıktır; hatta o, sultanlıktan da ileri bir güçtür. Çünkü sultana itâat etmek, çoğu zaman kalpten gelmediği için cebir ve baskı ile sağlanır. Halbuki meşhur olan kimseye itâat etmek gönülden gelir.

Meşhur olmayı sağlayan faktör, herkeste bulunmayan bir vasıf ve meziyete sahip olmaktır. Bu vasıf ve meziyet ne kadar az kimsede bulunursa, sağladığı şöhret de o nisbette büyük olur. Ancak bu vasıf ve meziyet her zaman gerçek değildir. Bazen ve hatta çoğu zaman o, hile ve

aldatmanın ürünü olan hayâlî bir şeydir. Altında bir gerçek payı olduğu durumlarda da, bu vehim ve hayâllerle abartılır. Hayâlî veya abartılmış şöhretlere basiret sahibi kimseler inanmazlar; fakat halk yığınları ve cahil kimseler kolayca inanırlar ve hatta onlar böyle abartılmış şöhretlerden çok daha fazla hoşlanırlar. Onların bu za'fını bilen kurnazlar da kendilerinin veya çıkar umdukları kimselerin şöhretlerini abarttıkça abartırlar.

Şöhretleri bu suretle şişirilmiş bazı kimseler, birer sahte ilâh derecesine çıkarılırlar. Böylece şöhret, putperestliğe de giden bir kötü yoldur. Fakat buna rağmen, şöhret kendi sahibine maddî çıkar ve manevî haz ve tatmin sağlar. Çünkü, inanmış kimselerin cebi onun elinde, kalpleri onun emri altındadır. En iyi şeyleri o kullanır ve en güzel övgülere o muhatap olur. Onun için, şöhret sahibi, ne pahasına olursa olsun şöhretini korumaya ve arttırmaya çalışır.

İnsan mala doymadığı gibi şöhrete de

doymaz. Onun için malı arttıkça mal, şöhreti arttıkça da şöhret ister. Bunlar, kıyâmet gününde cehennemin, "Daha fazlası var mı?" deyip yakacak daha çok insan istediği gibi, daha çok mal ve şöhret isterler. Çoğu zaman, bu şekilde istedikleri mal ve şöhretten fiilen faydalanmaları da mümkün değildir. Demek ki, ileri aşamada bu istek, artık kontrolden çıkmış bir hastalıktır.

Bu işin esnafı tarafından şöhret sahibi olmak mal sahibi olmaya tercih edilir. Çünkü bunlar şöhretin zevkini mal ve diğer şeylerin zevkinden üstün bulurlar. Bu sebeple, şöhret kazanmak ve onu koruyup arttırmak için gerekirse diğer her şeyi feda ederler. Hatta bu maksatla ölüm bile rahatlıkla göze alırlar. Şöhreti bunların nazarında maldan üstün ve daha zevkli kılan başlıca sebepler şunlardır: Şöhret kazanılınca malı kazanmak kolaylaşır. Mal çalınabilir, gasp edilebilir, başka bir yolla kaybedilebilir; şöhret ise bu açılardan daha güvenlidir. Malın artması zaman ve meşakkatli çaba ister; tutturulan şöhret

ise bir anda parlar ve saman alevi gibi dilden dile, kalpten kalbe yayılır.

Şöhret sağlayan vasıf ve meziyetler, toplumların inanç ve anlayışlarına göre değişirler. Bu sebeple, ilim, ibadet, güzel ahlâk, soy ve nesep, idarecilik, güzellik, kuvvet ve benzeri şeyler zaman ve zemine göre bazı kimselere şöhret temin ederler. Bu vasıflardan bir kısmı toplum için hiçbir yarar sağlamazken bir kısmı yararlıdır. Toplumun bu ikinci kısım vasıflara ve bu vasıfların sahiplerine ilgi göstermesi hem meziyetlerin yaşaması, hem de toplumun kendi yararı için gereklidir.

Ancak, bu bir yönü ile böyle olmasına rağmen, diğer yönüyle şöhretten yararlanmak ateşten yararlanmaya benzer. Çünkü şöhret, onu ALLAH Teâlâ'nın bir nimeti olarak görmeyen ve onunla gururlanmak veya ondan çıkar sağlamaya kalkışmak yerine, ondan dolayı şükretmek ve onu hayra vesile kılmak olgunluğuna sahip olmayan şöhret sahipleriyle; onu din ve akıl ölçüleri içinde

algılamayan ve onun kendilerine dönük toplumsal yarar ve zararlarını değerlendirmeyen toplumlar için yakıcı ve yıkıcı de olabilir.

Bir fert için tanınan abartılı şöhret, onun ayarında olan bir çok ferdin meziyetlerini gölgeler ve görmezlikten gelinmesine sebep olur. Bu ise gereksiz bir şekilde bir çok şeyin bir tek şeye fedâ edilmesi demektir. Bu hem zulüm, hem de israftır. Abartılan şöhret tevhid inancına da zarar verir. Çünkü bu türlü şöhret yoluyla ALLAH Teâlâ'nın bazı vasıfları bu suretle meşhur olan kimselere atfedilir ve O'nun bazı fiilleri onlardan bilinir. Bu ise şirktir. Bu sebeple, ALLAH Rasûlü'nün ashâbı, Kur'ân-ı Kerim'in açık beyanıyla kendi aralarında merhametli olmalarına ve birbirinin meziyetleriyle övünmelerine ve yek diğerini kendi nefsine tercih etmelerine rağmen, şöhretin zararlarından dolayı aralarında çok değerli zatlar bulunduğu hâlde, hiç birini bugünlerde bilinen anlamda meşhur etmemişler ve bazılarında şöhretin emareleri başlayınca onu gidermeye çalışmışlardır.

Bunun bir örneği Hz. Ömer'in Halid İbni Velid'e karşı tutumudur. Bu zat, harp sanatında bir dâhi ve savaşta bir kahramandı. Onun bu kabiliyetinden yararlanmak isteyen ALLAH Rasûlü (as) ona bazı savaşlarda görev vermiş, Hz. Ebu Bekir ve Hz. Ömer de onu başkumandanlık göreviyle yükseltmişlerdi. Halid'in (ra) bu şekilde giderek daha çok şöhret kazanmış ve bazı kimselerin gözünde savaşlardaki galibiyetin kaynağı olarak görülmeye başlamıştı. Halid'in şöhreti bu noktada artık tevhid inancına zarar veriyordu. Çünkü Kur'ân'ın anlattığına göre, zaferlerin de kaynağı ALLAH Teâlâ'nın iradesi ve kudretidir. Hz. Ömer (ra) bu durumu görünce, Halid'i kumandanlıktan azletti ve onun yanlış bir şekilde anlaşılmaya başlamış olan şöhretinin bazı kimselerin imanına zarar vermesini önledi.

Ehl-i dünyanın kendilerinden olan bazı kimseleri abartılmış şöhretlerle ilâhlaştırmaları bir yana, bazı velîlere de bu türlü şöhretler yamanmıştır. Çünkü bu iğreti ve asılsız şöhretlerle

abartılan bazı velîlere bu sebeple ALLAH Teâlâ'ya mahsus olan bazı olağanüstü fiiller ve sıfatlar isnat edilmiştir. Bu ise açık bir şirktir. (Fakat ne yazık ki, gelip geçen çoğu âlimler bile, bu mevzuda Hz. Ömer'in gösterdiği hassasiyeti göstermemiş ve velîlere saygı ve hürmeti ifade ettiğine inandıkları bu şirki önleme ve bu konuda vacip ve gerekli olan uyarı görevini yapma cihetine gitmemişlerdir. Velîler adına silâhşorluk yapıp bu şirki hararetle savunan ve onu ALLAH Teâlâ yanında makbul bir meziyet ve mazhariyet gibi görüp korumaya çalışan talihsizler de olmuştur.)

Şöhret Sevgisinden Kurtulmanın Çaresi

Bil ki, malı sevimli kılan sebep ne ise, şöhreti sevimli kılan sebep de odur. Bu müşterek sebep, dünya hayatının zevk ve keyfini yaşamaktır. Bundan dolayı, dünyayı seven ve nefsine uyan herkes, malı ve şöhreti sever ve bunları elde etmek için haram ve yanlış yollara başvurur.

İnsanda değişik sıfatlar vardır. Bu sıfatların

bir kısmı hayvan sıfatlarıdır. Bunlar yemek, uyumak, cinsî ilişkide bulunmak gibi şeylerdir. Bir kısmı canavar sıfatlarıdır. Bunlar saldırmak, öldürmek, öfkelenmek gibi şeylerdir. Bir kısmı şeytan sıfatlarıdır. Bunlar aldatmak, hile yapmak, baştan çıkarmak gibi şeylerdir. Bir kısmı da insan sıfatlarıdır. Bunlar yükselmek, olgunlaşmak ve iş başarmak gibi şeylerdir. Şöhret sevgisi bu sıfatların hepsinden kaynaklanabilir. Ve o hangi sıfattan kaynaklanmışsa, gelişmesini de o istikamette gösterir.

Şöhret nihaî tahlilde büyüklük anlamını taşıdığı için, ondan kurtulmanın çaresi, büyüklüğün ALLAH Teâlâ'ya lâyık ve mahsus bir sıfat olduğunu düşünmek ve bu konuda O'na ortak olmaya kalkışmanın yanlışlığını anlamaktır. Çünkü, şöhret ve büyüklüğü örnek olarak ilim açısından ele alırsak, ALLAH Teâlâ'nın ilminin insan ilminden bir çok cihetten büyük olduğunu ve O'nun ilmi yanında insan ilmin bir hiç olduğunu görürüz. Bir kere ALLAH Teâlâ'nın ilmi

ezelîdir ve hep olmuştur; insan ilmi ise sonradan kazanılmıştır. Sonra, ALLAH Teâlâ’nın ilmi kâinattaki bütün varlıkları, oluş ve olayları kapsar; insan ilmi ise dar bir alanla sınırlıdır. ALLAH Teâlâ’nın ilmi güneş ışığı gibi açık ve nettir; insan ilmi ise gölgeli ve yarı karanlıktır. ALLAH Teâlâ’nın ilmi zaman yönünden ebedî ve sonsuzdur. İnsan ilmi ise kendisiyle birlikte yok olur ve çoğu zaman yaşlanınca silinir. ALLAH Teâlâ’nın ilmi hiç değişmez; insan ilmi ise yeni gelişmelerle birlikte değişir. ALLAH Teâlâ’nın ilmi malum'a tâbi değil, malumdan önce vardır; insan ilmi ise bir şey var olduktan sonra oluşur. İnsanın şöhret konusu olabilen diğer sıfatları da ALLAH Teâlâ’nın sıfatlarıyla kıyaslandığı zaman ilimdeki gibi sonuçlar ortaya çıkar. ALLAH Teâlâ, şöyle buyurmuştur:

"Her ilim sahibinin üstünde alîm olan ALLAH vardır." (Yûsuf, 73), "Göklerde ve yerde en yüce sıfatlar ALLAH'ındır. O mutlak güç ve hikmet sahibidir." (Rûm, 27), "En güzel isimler (ve sıfatlar)

O'nundur." (Haşr, 24), "Onlar, 'Bizden daha kuvvetli kim vardır?' dediler. Görmediler mi ki, onları yaratan ALLAH onlardan daha kuvvetlidir." (Fussilet, 15)

İnsan için iki hakikî kemâl sıfatı vardır. Bunlar ALLAH Teâlâ'yı tanımak (marifetULLAH), diğeri de O'na kulluk ve ibadet etmektir. Ancak bu sıfatlar insanda şöhret sevgisi ve büyüklük hissi uyandırmazlar; aksine, onun kendi küçüklüğünü ve zikredilmeye değemezliğini anlamasına ve bunları itiraf etmesine vesile olurlar. ALLAH Rasûlü (as) şöyle buyurmuştur: "Mirâc gecesinde Cebrail (as) ile birlikte sebepler âleminin ötesine çıkınca, ALLAH Teâlâ'nın azametini duymasından ötürü onun ezilip büzüldüğünü gördüm ve anladım ki, onun ALLAH marifeti (ALLAH Teâlâ'yı tanıması) benimkinden fazladır."

İslâm inancına göre fazilet sayılan ilim ALLAH Teâlâ'yı tanımak olduğu gibi, kuvvet de başka insanları yere atmak değil, kendi nefsini ve

şehvet, gazap gibi hislerini yenebilmektir. Şöhret sevgisi ise nefsin bir şehvetidir. Bu itibarla güçlü olmak, şöhret etkisinden de kurtulmayı gerektirir.

Şöhrete sebep olan şeylerin ölümle birlikte yok olup gittiğini düşünmek de onun anlamsız olduğunu ortaya çıkarır. Bir şâir şöyle demiştir:

Ey yüksek sarayın sakini!
Yakında toprağa gömüleceksin
ALLAH'ın bir meleği her gün çağırır:
"Ölmek için doğurun, harap olmak için bina yapın."

ALLAH Teâlâ'da şöyle buyurmuştur: "Onlara dünya hayatının misâlini anlat. O şuna benzer ki, biz gökten su indiririz, bu su ile yerden çeşit çeşit bitkiler çıkar; sonra bu bitkiler kurur ve rüzgâr onları alıp savurur. ALLAH her işe kadirdir. Mal ve evlat bu hayatın süsleridir. Bâki olan sâlih ameller ise ALLAH yanındaki sevapları ve kalıcı sonuçlarıyla ümit bağlamaya daha çok lâyıktırlar." (Kehf, 45; Yûnus, 24)

Kısacası, malın dindeki hükmü ne ise, şöhretin hükmü de odur. İkisi de gaye hâline getirilmedikleri, haram ve hile yollarıyla kazanılmadıkları, haramda kullanılmadıkları, onlarla oyalanıp ibadet ve ahiret hazırlığından geri kalınmadığı ve özellikle şükür ve hayra vesile kılındıkları takdirde kötü değildirler. Ancak bu şartların gözetilmesi, kıldan ince ve kılıçtan keskin bir köprünün üzerinde yürümek gibi zor bir iştir.

Şunu da bilmek lâzımdır ki, insanın kendi şerefini koruması, kötü tanınmaktan sakınması, iyi bir mümin olarak etrafına güven vermeye çalışması, kendisini iyi ahlâkı ve iyilikleriyle sevdirmesi kötü şöhretle alâkalı şeyler değildir. Bu sebeple, şöhretini kırmak niyetiyle kendini halkın gözünde kötü göstermek ve kötü bir insan olarak tanınmasına çalışmak câiz değildir. Bundan dolayıdır ki, günahları gizli olarak işlemek ve onları sonuna kadar gizli tutmak da hiç günah işlememek gibi vaciptir. Bunun yanında, bazı iyi işleri ve özellikle farz ibadetleri açıkça yapmak

sünnettir. Cuma, bayram ve hac ibadetlerinde ise aleniyet şarttır.

Hiç şüphesiz ki, kötülüğünü gizlemekle iyi olduğunu söylemek ve kendine şöhret temin etmeye çalışmak ayrı şeylerdir. Onun için, kötülüğünü gizlemek gerektiği gibi, iyi olduğunu söylemekten ve kendi reklam etmekten de sakınmak lâzımdır. Çünkü iyi olduğunu söyleyen kimse ya hakikatte iyi değildir. Bu takdirde yalan söylemiş ve aldatmış olur. Yalan söylemek ve aldatmak ise haramdır. Ya da gerçekten iyidir. Bu durumda bunu söylemek yalan ve aldatma değil, fakat riya ve gösteriştir. Riya ve gösteriş de haramdır.

Ek bir açıklama

Şöhret sevgisi, kalbi daima onu kazanmak telâşı ve korumak endişesi içinde tutar ve bunun için her türlü riyakârlığa ve olumsuzluğa iter. Bu sebeple, şöhret mübtelâsı kimsenin iyilikleri ihlastan uzaktır, ibadetleri de riya ve gösterişle malûldür. Bu kimse ALLAH Teâlâ'yı değil, halkı

düşünür; O'nun rızası için değil, bunların beğenmesi için uğraşır. Bu yüzden de ahiret hesabına büyük kayıplara uğrar. Şöhret sevgisi insanı hoş olan tabiilikten uzaklaştırır, çirkin ve çekilmez olan sun'îliğe iter. Bu sun'îlik, insanın bütün duygularını değiştirir; bunların tabiî kokusunu ve dokusunu bozar; onun bütün fiil ve hareketlerini, sevgi, dostluk ve ilişkilerini takma uzuvlar gibi ruhsuz ve iğreti şeyler hâline getirir.

Bu sebeple, şöhret budalası bir kimsenin ne düşüncelerinde, ne inançlarında, ne dostluk ve arkadaşlığında güven verici bir sebat ve tutarlılık bulunmaz. Bu kimse, rüzgâr önündeki bir fırıldak gibi döner ve bukalemun gibi renkten renge girer. O bir gün muvahhid, bir gün putperesttir; bir gün dost, ertesi gün düşmandır; bir gün hayır yapar görünür, ertesi gün bundan daha fazla şer işler. Fakat bütün bu zikzak ve çelişkilerine rağmen, şeytan ona bütün yaptıklarını süslü, yerli yerinde, mazbut ve güzel gösterir. ALLAH Teâlâ şöyle buyurmuştur:

"Onların kötülükleri kendilerine süslü ve güzel gösterilmiştir." (Tevbe, 37), "Şeytan, yaptıkları kötülükleri onlara süslü ve güzel gösterir." (En'âm, 43) Bu kimseler, dünyayı ahirete tercih etmiş, ahireti dünyaya fedâ etmişlerdir. ALLAH Teâlâ şöyle buyurmuştur: "Siz dünya hayatını tercih ediyorsunuz. Halbuki ahiret hayatı dünya hayatından daha hayırlı ve daha uzundur." (A'lâ, 16, 17), "Siz şimdiki hayatı seviyor, sonraki hayatı bırakıyorsunuz." (Kıyâmet, 20)

Şöhret, kalplerin teveccühü ve ilgisi üzerine kurulan bir binadır. Kalpler ise, deniz dalgaları gibi durmadan çalkalanır ve değişir. Bu sebeple, şöhret, deniz dalgaları üzerine kurulan bir bina gibi sebatsız, devamsız ve güvensizdir. Her an yıkılması ve elden gitmesi muhtemel olduğu için de, şöhret sahibi devamlı korku, huzursuzluk ve asabilik azabı çeker. Bu kabil insanların bir kısmı bu ruhî gerginliğe dayanamayıp hastalanır, bir kısmı çıldırır, bir kısmı da intihar eder. Bundan dolayı şöhrete âfet teşhisi

konulmuş ve bu âfetten kaçmak lâzım iken, onun arkasından koşmanın ne din, ne akıl, ne de her hangi bir maslahatla bağdaşmadığı söylenmiştir.

Şöhret sevgisini kesen ilâçlardan birisi de aza kanaat etmek ve tasarruflu yaşamaktır. Çünkü aza kanaat eden ve tasarruflu yaşayan bir kimse o ölçüde insanlara az muhtaç olur ve onlarla az ilişkiye girer. Kendisi bu durumda olunca da insanların onun hakkında ne düşündükleri umurunda olmaz.

Medh ve Sena Edilmekten Hoşlanmak

Bil ki, insanlar medh ve sena edilmekten hoşlanırlar ve bundan lezzet alırlar. Bunun böyle olmasının dört sebebi vardır.

Birincisi, bu vesile ile insanın kendisini mükemmel görmesidir. Mükemmel olmak ise herkesin fıtraten talip olduğu ve sahip olmak istediği bir meziyettir.

İkincisi, medhedilmenin takdir edilmeyi ve sevilmeyi ifade etmesidir. İnsan, takdir edilmekten ve sevilmekten hoşlanır. Çünkü bu, insana

mükemmellik duygusunu verir.

Üçüncüsü, medhedilmenin insana yeni takdir ediciler ve sevenler kazandırması ve ona yeni imkânların kapısını açmasıdır.

Dördüncüsü, medhedilmenin üstünlük ifade etmesidir. Bir kimse bir kimseyi medhediyorsa, onun kendisinden veya emsâlinden üstün olduğunu kabul ve itiraf ediyor demektir. Üstün olmak hissi de insana zevk verir.

Fakat medh şaka yoluyla yapılırsa, bu sebepleri ihtivâ etmediği için zevk ve lezzet vermez. Bu şekilde medh etmek kapalı bir şekilde zemmetmek (kötülemek) anlamını taşır. Zemmetmek ise, ister açık ve ister kapalı yapılsın üzüntü uyandırır. Çünkü, zemmetmek, herkesin kaçtığı kusur ve eksiklik isnat etmektir. Bu isnâdın haksız yapıldığı kanaati varsa, o zaman da kızgınlık gösterilir. Bu kanaat genellikle mevcut olduğu için, açıkça kusur ve eksiklik isnadı da, medh suretindeki kötülemeler de kırgınlık, kızgınlık ve düşmanlık doğururlar. Bu sebeple,

dinî bir emir ve mükellefiyet bulunmadıkça dilini bu şeylerden uzak tutmak lâzımdır.

Medhedilmeyi Sevmenin İlâcı

Medhedilmeyi sevmek, insanı kötülüklerden korur ve beğenilen güzel ve hayırlı işlere iletirse kötü değildir. Ancak bu sevgi; çoğu kimseleri riyakârlık, iki yüzlülük, döneklik, yalancılık ve sahip olmadığı meziyetlere sahiplenmek gibi ahlâkî ve amelî zaaf ve sakatlıklara iletir.

Övülmeyi seven bir kimse, doğru olan ve hatta kendisinin de doğru olduğuna inandığı işleri değil, kendisini övenlerin hoşuna giden işleri yapar. Bu işler yanlış iseler, o bile bile yanlış iş yapmaya razı olur ve bilgili iken kendisini câhil seviyesine düşürür. Çünkü bilgili olmanın gereği, bilginin tasdik ve onayından geçen doğru işleri yapmaktır. Bu yapılmadığı takdirde, bilgili olmak bilgisiz olmaktan daha alçaltıcı bir durumdur. Bundan dolayıdır ki, insan fıtratı bilmeden hata işleyenleri bir derece mazur gördüğü hâlde,

bilerek bunu yapana karşı şiddetli bir tepki duyar.

Medhe vesile olan husus ya hakikî bir meziyettir veya uydurma ve yakıştırmadır. O hakikî bir meziyet ise, ona sahip olmaktan dolayı ALLAH Teâlâ'ya şükretmek ve minnet arz etmek gerekir. Çünkü insanları yaratıp onları kabiliyet ve meziyetlerle dolatan O'dur. Ve eğer ortada övülecek hakikî bir meziyet yoksa, o zaman da bunun kendisine nisbet edilmesinden dolayı mahcubiyet, sıkıntı ve üzüntü duymak lâzımdır. Çünkü, bir kimsenin kendi tabiî ve gerçek kimlik ve vasfı ile değil, sun'î ve uydurma bir yapıyla tanıtılması, onun kendi hakikî kimlik ve mevcudiyetinin bir değer taşımadığını söylemek anlamındadır. Bunu söylemek ise, aklı başında bir kimseyi sevindirmez.

Şöhret gibi, insanların övmesi ve rızası da talep edilmeye değmez. Çünkü, bunların kazanılması çok zor, kaybedilmesi ise çok kolaydır. Ticarî bir anlayışla bile yaklaşılsa, bu kadar zahmetli, kazancı az ve istikrarsız bir işe

yatırım yapılmaz.

İnsan ebed için yaratılmıştır. Bu sebeple, ebedî olmayan şeylerin peşinde olmaması lâzımdır. Mal, şöhret, sevgi gibi şeylerin yararı kısa olan dünya hayatıyla sınırlı kaldığı takdirde, ahiret ve ebediyete inanmış olan bir kimsede talep ve rağbet doğurmazlar. Bu kimse, "Ben fâniyim, fâni olanı nideyim? Ben yolcuyum, burada kalacak olanı ne yapayım? Bir kısa vuslat ve lezzetten sonra beni ebedî ayrılık ve acılara mahkûm edecek şeyleri istemem." der. Nitekim Hz. İbrahim (as) da kavminin ilâh zannettiği ve sevip taptığı yıldızlara, Aya ve Güneşe bakmış ve bunların tek tek batışını görünce, "Ben batan ve yok olup giden şeyleri sevmem." demiştir. (En'âm, 76)

Ebediyyen yaşayacak olan insan için öncelikle ALLAH sevgisi lâzımdır. Çünkü o ALLAH'ı severse, sevdiğini her zaman yanında bulacak ve ebede uzanan ömründe hicran azabı çekmeyecektir. ALLAH Teâlâ’nın sevgisini kazanmanın yolu ise, herkese faydası olan iyi işler

ve sâlih ameller işlemektir. Bu işler ve ameller de ayrıca birer mutluluk kaynağıdırlar. Bu işler ve ameller ALLAH Teâlâ tarafından sevilmenin de kesin şartıdırlar. Kur'ân-ı Kerim'de şöyle buyurulmuştur: "ALLAH iyi işler yapanları sever." (Mâide, 93), "ALLAH kötülüklerden sakınanları sever." (Tevbe, 9), "ALLAH adâlet gözetenleri sever." (Hucurât, 49), "ALLAH kötülükten pişman olan, istiğfar eden ve özür dileyen kimseleri sever." (Bakara, 222), "ALLAH iyilik yapmak ve kötülükten sakınmak konusunda sabır ve direnç gösterenleri sever." (Al-i İmrân, 146), "ALLAH kendisine güvenip dayananları sever." (Al-i İmrân, 159)

Övülmek gerçekleri değiştirmez. Bu sebeple, olgunlaşmak ve faziletler kazanmak için çalışmak yerine, boş övgülerin arkasına sığınmak bir işe yaramaz. Bazı zatlar övülürken, "Ben kendi nefsimi daha iyi tanırım." deyip övülmekten rahatsızlık duymuşlar, bazıları bunu bir duâ olarak kabul etmişler, bazıları da onu bir mesaj şeklinde

algılayıp gerçekleştirmeye ve haklı çıkarmaya çalışmışlardır.

Övülmeyi seven bir kimse, başkası tarafından övülmediği takdirde kendi kendisini över. İnsanın kendisini övmesi ise çok çirkin bir davranış biçimidir. İnsanın kendisini övmesi, sahip olduğunu iddiâ ettiği fazilet ve meziyetleri pazara çıkarıp onları dünya menfaatine tahvil etmeye çalışmasıdır. Halbuki hakikî fazilet ve meziyetlerin dünya pazarında karşılığı yoktur. Onlar öyle mücevherlerdir ki, karşılıkları ve bedelleri ancak ALLAH Teâlâ'nın rızası ve cennettir. Kişi, iddia ettiği bu fazilet ve meziyetlere sahip değilse, o zaman da onun kendisini bunlarla övmesi, bir kalpazanın pazara sahte para çıkarıp onunla alış vermeye yapmaya kalkmasından farksız bir şeydir. Kaldı ki, insanın kendisi hakkındaki şahitliği geçerli olmadığı için, faziletlerinin varlığını iddiâ etmesi inandırıcı da değildir. Çünkü insan kendisi hakkında tarafsız değildir ve o kendi azını çok görmek, kusurunu meziyet saymak eğilimindedir.

Bu sebeple ALLAH Teâlâ, insanın kendisini methetmesini nehyetmiş ve, "Siz kendinizi tezkiye (medh) etmeyin. Hanginizin daha çok takva'ya (meziyete) sahip olduğunu ALLAH daha iyi bilir." (Necm, 32) buyurmuştur.

Kötülenmeye Kızmanın İlâcı

Kötülenmek, kusur isnat etmek olduğu için, insanlar bundan hoşlanmazlar ve genellikle de kendilerini kötüleyenlere kızarlar. Halbuki kötülenmek övülmekten daha yararlıdır. Çünkü övülmek çoğu zaman insanı tembellik ve rehavete sürerken, kötülenmek onu gayrete ve çalışmaya sevk eder. Kötülemek de ya haklıdır veya değildir. Haklı ise, ortada bir kusur var demektir. Bu kusurun söylenip bildirilmesi; onun farkına varmak, kusur olduğunu anlamak ve giderilmesine çalışmak için bir vesiledir. Böyle hayırlı bir vesileye kızmak ikinci bir kusurdur.

Kötüleyenin kötü maksatlı olması da uyarıyı hayırlı olmaktan çıkarmaz. Onun için, kötülemenin arkasındaki niyetin ne olduğuna

aldırmadan, bunun yapılmış olmasına memnun olmak ve kötüleme konusu olan kusuru düzeltmeye çalışmak lâzımdır. Meşhur misâlde denildiği gibi, bir kimse ensende akrep olduğunu veya evine ateş düştüğünü söylese, sen onun bunu hangi maksatla söylediğini aklına getirmeden akrebi atmaya ve ateşi söndürmeye çalışırsın. Ahirette ve hatta çoğu kere dünya hayatında da akrep ve ateş gibi kötü sonuçlar doğuran kusurların haber verilmesi karşısında da bu makul tepkiyi göstermek lâzımdır.

Kötüleyene gelince; eğer onun kötülemekten maksadı nasihat etmek, emr-i maruf ve nehy-i münker yapmak ve bir müslümanı yanlış bir yoldan çevirmek olsa ve bunu uygun bir üslup ve atmosfer içinde yapsa, kendisi bundan dolayı sevap kazanır. Fakat maksadı bir müslümanı üzmek, ona zarar vermek ve itibarını düşürmek olsa, o zaman da yaptığından dolayı günah kazanır ve ALLAH Teâlâ'dan benzer bir karşılık görmeye müstahak

olur. ALLAH Rasûlü (as) şöyle buyurmuştur: "Bir kimse din kardeşinin itibarını düşürmek için onun bir kusurunu açığa çıkarırsa, ALLAH Teâlâ'da onun ayıbını açığa çıkarır."Ve eğer kötülemek haklı değil ve bir gerçeğe dayanmazsa, bu durumda da kızmak yerine şunları düşünmek lâzımdır:

1- Bu kötüleme ve suçlama gerçek de olabilirdi. Gerçek olmadığına göre, demek ki, ALLAH Teâlâ kendisini insanların ona yakıştırdıkları bir ayıp ve kusurdan korumuştur. Bunu düşününce, haksız kötülemek dolaylı olarak ona ALLAH Teâlâ'nın bir nimetini hatırlatır ve onu şükretmeye sevk eder. Bu da önemli bir kazançtır.

2- Bu ayıp yoksa da kendisinde başka ayıp ve kusurlar vardır. Fakat ALLAH Teâlâ bunları kötüleyenin bilgisinden saklamış ve kendisini bunlarla dile düşürmemiştir. Bu da şükür isteyen bir nimettir.

3- Haksızlığa uğramak karşısında sabretmek sevaptır. Kötüleyen böylece ona sevap kazandırmış ve ahiret sermayesini çoğaltmış olur.

Bu kazançtan dolayı da kızmak değil, sevinmek ve memnun olmak lâzımdır.

Ancak kötülemek din ve şerefe zarar veren ve mürüvveti düşüren bir mahiyette ise, kendi masumiyetini söylemek ve suçsuz olduğunu açıklamak câizdir. Nitekim, Mısırlı kadın Hz. Yûsuf'u kendisini taciz etmekle suçlayınca, Hz. Yûsuf onu taciz etmediğini, böyle bir şey yapmaktan da ALLAH'a sığındığını söylemiş, ancak bunu nefsini övmek için değil, gerçeğin anlaşılması için söylediğini açıklamıştır. Bununla ilgili âyetler şöyledir:

"Masumiyetimi söylemem, kocasının kendi gıyabında ona ihânet etmediğimi bilmesi içindir; yoksa ben nefsimi övmem. Nefis övülmeyecek kadar kötülüğe meyilli ve isteklidir. Onun şerrinden insanı ancak RABBİM korur." (Yûsuf, 52, 53)

4- Nefis insanın düşmanıdır. Bu sebeple, nefsini kötüleyen bir kimse onun dostu sayılır. Çünkü düşmanın düşmanı dosttur. Düşmanın

hatırı için dosta kızmak da doğru değildir.

Medh ve zemmi karşılama tarzı itibarıyla insanlar dört kısımdır.

Bunlardan bir kısmı, medh edilmeye sevinir, kendilerini medh edeni sever ve onu dost bilirler. Buna mukabil, zemmedilmeye kızar, zemmedene buğz eder ve onu düşman bellerler. İnsanların çoğu bu hâldedirler. Bu hâl ise en kötü hâldir.

Onlardan bir kısmı medh edilmeye sevinir ve zemmedilmeye kızar; fakat medh ve zemmedilmeyi dostluk ve düşmanlık ölçüsü olarak algılamaz ve bunları yapanlara karşı muamelesini de farklılaştırmaz. Bu hâl, öncekinden iyidir; fakat yine de eksik bir hâldir.

Bir kısmı medh edilmekle zemmedilmeyi aynı tepki ile karşılar ve bunlardan dolayı farklı duygulara kapılmaz. Bu hâl biraz daha iyidir. Fakat bundan daha iyi bir hâl de vardır. O da medh edilmeye üzülmek, zemmedilmeye sevinmektir. Bu hâl, nefislerini kusurlu bulan ve ona kızan

yüksek derecedeki müminlerin hâlidir. Bunlardan bir zat şöyle demiştir: "Ben nefsimi beğenmem, nefsimi beğenenleri de beğenmem."

Medh edilmeye sevinmenin de üç hâli vardır.

Birincisi, riya ve gösteriş yaparak bunu temin etmeye çalışmaktır. Bu en kötü hâldir ve amelleri yakan bir ateştir.

İkincisi, riya ve gösteriş yaparak övülmeye çalışmamaktır; ancak, sahip olduğu fazilet ve meziyetlerin bir hakkı olarak övülmeye sevinmektir. Burada sevinmek, fazilet ve meziyetlerin takdir görmesinden dolayıdır. Buna sevinmek kötü değildir. Ancak, sevinmenin bundan dolayı görünmesine rağmen, hakikatte nefis hesabına olması da muhtemeldir. Çünkü nefis, doğrudan doğruya ve açıkça ortaya çıkamadığı zaman, suret-i haktan gelir ve bazı gerçeklerin arkasına saklanır.

Üçüncü hâl ise, medh edilmekten hoşlanmamakla birlikte, medh edildiği zaman

kendisini halka beğendiren ve onların diline iyilikle düşüren ALLAH Teâlâ'ya minnet duymak ve şükretmektir. Bu en iyi hâldir. Onun için, İbrahim (as) ALLAH Teâlâ'dan bunu isteyerek, "Gelecek nesillere benden iyilikle bahsettir." diye duâ etmiştir.

"RABBİM! Bana hikmet ver ve beni iyiler zümresine kat. Gelecek nesillere benden iyilikle bahsettir. Beni nimet yeri olan cennetin vârislerinden kıl. Kıyâmet gününde beni rüsva etme." (Şuarâ, 84)

RİYA

Riyanın Kötülüğü

Riya ihlâsın zıddıdır. O, ahiret amellerini çıkar ve şöhret gibi dünyevî maksatlara âlet etmektir. Riya yapmak haramdır. Bu haramı işleyen kimse ALLAH Teâlâ yanında menfur ve sevimsizdir. Kur'ân-ı Kerim'de şöyle buyurulmuştur: "Onlar riya yaparlar ve ALLAH'ı ancak riya için zikrederler." (Nisa, 142) O namaz kılanlara azap olsun ki, namazı riya ve gösteriş için

kılarlar." (Mâûn, 4-6)

ALLAH Teâlâ, riya yapanları böyle kötülerken, ihlâs gözetenleri de şöyle övmüştür: "Onlar yemeği, kendi ihtiyaçlarına rağmen miskin, yetim ve esire yedirirler ve şöyle derler: Biz bunu size ancak ALLAH rızası için yediriyoruz; sizden ne karşılık, ne de teşekkür istemiyoruz." (İnsan, 8, 9)

Amel ve ibâdetleriyle dünya çıkar ve şöhretini arayan kimseleri uyarmak için de şu âyet indirilmiştir: "Kim RABBİne kavuşmayı dilerse, sâlih ve yararlı amel işlesin ve bu amelde RABBİne ortak koşmasın." (Kehf, 110)

Riya konusunda ALLAH Rasûlü (as) da şunları söylemiştir:

"Kıyâmet gününde ALLAH Teâlâ, bir adama, "Ben sana güç ve kuvvet verdim. Sen bununla ne yaptın?" diye sorar. Adam, "Ben cihad ettim ve din düşmanlarıyla savaştım." der. ALLAH Teâlâ, "Fakat sen bunu benim için değil, güç ve kuvvetini göstermek için yaptın." der.

İkinci bir adama, "Ben sana mal ve servet

verdim. Sen onunla ne yaptın?" diye sorar. Adam, "Ben sadaka verdim ve hayır işleri yaptım." der. ALLAH Teâlâ, "Fakat sen bunları benim için değil, varlıklı ve cömert olduğunu göstermek için yaptın." der.

Üçüncü bir adama, "Ben sana Kur'ân ilmi verdim. Sen bununla ne yaptın?" diye sorar. Adam, "Ben Kur'ân okudum ve onun ilmini yaydım." der. ALLAH Teâlâ, "Fakat, sen bunları okumuşluğunu ve ilmini göstermek için yaptın." der ve bu üç adamı da cehenneme gönderir." (Müslim)

"Kim riya maksadıyla iyiliklerini gösterirse, ALLAH Teâlâ'da onun kötülüklerini gösterir ve kim riya maksadıyla iyiliklerini duyurursa, ALLAH Teâlâ'da onun kötülüklerini duyurur." (Müttefekun aleyh)

"Sizin için en çok korktuğum şey küçük şirk olan riyâdır." (Ahmed, Beyhakî), "Ben ümmetim için şirkten korkarım. Şu bilinsin ki, onlar taşa, puta, güneşe, aya tapmazlar. Fakat

amelleriyle riya yaparlar." (İbnu Mâce)

"Kıyâmet gününde ALLAH Teâlâ amellerin sevaplarını verirken, riya yapmış olanlara şöyle der: "Siz gidin, amellerinizin sevabını riya yaptığınız, gözüne girmek istediğiniz kimselerden alın!" (Ahmed, Beyhakî), "ALLAH Teâlâ şöyle buyurdu: "Kim benim için yapılması gereken bir amelde bana ortak tutarsa, ben o ameli bu ortağa bırakırım. Çünkü ben bir şeyi kimseyle paylaşmaktan en zengin olanım." (Müslim, Mâlik, İbnu Mâce)

"Hiçbir gölgenin bulunmadığı sıcak ve güneşli kıyâmet gününde bazı kimseler ALLAH Teâlâ'nın Arş'ının gölgesinde barındırılacaklardır. Bu kimselerden birisi, sağ eliyle verdiği sadakayı sol elinden gizleyendir." (Müttefekun aleyh)

ALLAH Rasûlü'ne nisbet edilen bir sözde de şöyle denilmiştir: "Çıkar ve menfaat için amel edenlerin amelleri birinci gök kapısından geri çevrilir. Şan ve şöhret için amel edenlerin amelleri ikinci gök kapısından geri çevrilir. Gıybet

edenlerin amelleri üçüncü gök kapısından geri çevrilir. Kibir taşıyanların amelleri dördüncü gök kapısından geri çevrilir. Nefsini, amelini, aklını beğenenlerin (ucub sahiplerinin) amelleri beşinci gök kapısından geri çevrilir. Hased edenlerin amelleri altıncı gök kapısından geri çevrilir. Merhamet etmeyenlerin amelleri yedinci gök kapısından geri çevrilir."

Hz. Ömer (ra), namaz kılan bir adamın boynunu büktüğünü görünce ona seslenerek şöyle demiştir: "Ey adam! Niye riya yapıyorsun? Boynunu dik tut! Huşû dersen, o boyun bükmekte değil, kalptedir."

Ebu Umâme el-Bahilî, mescitte bir adamın namaz kıldığını ve secde ederken ağladığını görmüş, namazdan sonra ona, "Bu şekilde ağlaman evinde olsaydı ne güzel olurdu." demiştir. Çünkü o zaman bu ağlamak halisen ALLAH için olurdu. Fakat mescitte ve insanların yanında buna riya karışma ihtimali mevcuttur.

Hz. Ali (ra) şöyle demiştir: "Riyakâr insanın

iki alâmeti vardır. O yalnızken amelde gevşektir, insanlar yanında ise faaldir. Bir amelden dolayı övülürse onu yapar, övülmezse yapmaz."

Bir adam Ubâde İbni Sâmit'e, "Ben ALLAH için savaşırım. Ancak insanların benim cesaretimi övmelerini de isterim. Bunun zararı var mıdır?" diye sordu. Ubâde (ra) şu cevabı verdi: "Bunu istemenin büyük zararı vardır. Çünkü bu yüzden cihadın sevabından mahrum kalırsın. ALLAH Teâlâ, ortaklı (hem kendi rızası, hem de başka bir maksat için yapılan) bir ameli kendisi için kabul etmez ve ona sevap vermez."

Bir adam Said İbni Museyyeb'e, "ALLAH için yaptığım amelden dolayı övülmek de hoşuma gider." dedi. Said, şu karşılığı verdi, "Övülmekten hoşlanmak insan tabiatında vardır. Ancak bunu istek ve maksat hâline getirmemek lâzımdır."

Fudayl şöyle demiştir: "İnsan yaptığı amelle riyakârlık yapmaya alışırsa, yapmadığı amelle de riyakârlık yapar." Böyle bir kimse, kendisine itibar kazandırabilen amelleri

yapmadığı hâlde yaptığını iddiâ eder veya o vehmi verir. ALLAH Teâlâ bunlar hakkında şöyle buyurmuştur: "Yapmadıkları amellerle övülmek-isterler. Sen bunların azaptan kurtulacaklarını zannetme." (Al-i İmrân, 188)

İkrime şöyle demiştir: "ALLAH Teâlâ, amele göre değil, niyete göre sevap verir. Onun için, niyet bozuksa, amelin sevabı yoktur."

Hasan şöyle demiştir: "Riyakâr insan, ALLAH Teâlâ'nın takdirini değiştirmeye kalkışır. Çünkü o, ALLAH Teâlâ'nın yanında kötü iken, kendisini iyi göstermeye çalışır." Halbuki, yapması gereken şey, kötü olduğu hâlde kendisini iyi göstermek değil, iyi olmasını gerçekleştirmektir.

Katade şöyle demiştir: "Kul riyakârlık yaptığı zaman, ALLAH Teâlâ meleklere, 'Bakın, bu kulum beni hafife alıyor.' der." Çünkü bu kul, insanları memnun etmeyi ALLAH Teâlâ'yı memnun etmekten üstün tutuyor. Bu da dolaylı olarak insanları ALLAH Teâlâ'dan üstün tutmak demektir.

Riyakâr insan, riyakârlığını fark etmez; fark etse de inkâr eder. İhlâs sahibi insan ise, ihlâsını yeterli bulmadığı için riyakâr olduğunu söyler. Onun için Fudayl şöyle demiştir: "Riyakâr bir kimse görmek isteyenler bana baksınlar."

Muhammed İbni Mübarek es-Surî şöyle demiştir: "Gece ibadetiyle gündüz ibadeti ibadet olmak yönüyle aynıdırlar. Ancak gece ibadetinde ihlâs fazla olduğu için onun sevabı da fazladır."

Ebu Süleyman şöyle demiştir: "Riyadan sakınmak günahtan sakınmaktan daha zordur." Bu zorluğun iki sebebi vardır. Birincisi, riyada diğer günahlardan daha fazla lezzet bulunması, ikincisi de onun gizli olması ve sathî bir nazarla fark edilememesidir. O, gizli işleyen bazı öldürücü hastalıklar gibidir.

İbni Mübarek şöyle demiştir: "Kimi insanlar, Kabe etrafında tavaf ederken evlerinde oturmuş olmaktan farksızdırlar. Çünkü bunlar tavaf ederken, memleketlerine dönüşlerinde halkın onlara hacı diyeceklerini ve onları

öveceklerini düşünürler."

İbrahim İbni Edhem şöyle demiştir: "Amelini halka göstermek isteyen bir kimse, ALLAH Teâlâ'ya sadakatle ibadet etme olgunluğundan yoksundur."

Riya Nedir?

Riya, lügat olarak her hangi bir şeyi başkasına göstermektir. Dinî anlamda ise, insanların kalplerine girmek için ibadet ve iyiliklerini teşhir etmektir. Diğer bir ifade ile, riya, ALLAH Teâlâ için yapılması gereken amel ve tâatı insanların beğenmesi için yapmaktır. Buna 'gösteriş yapmak' da denir. Riya ve gösteriş beş şeyle yapılabilir.

Bu şeylerden birincisi vücuttur. Vücutla riya yapmak; çok ibadet ettiğini, az yediğini, ahiret için çok çalıştığını, cehennem korkusuyla eridiğini göstermek için vücudunu zayıflatmak, sarartmak, boynunu bükmek, sesini kısmak, saç ve sakalını dağıtmak gibi sunî işlerle olur. Bu riya çeşidinden sakınmak için İsâ (as) şöyle demiştir: "Biriniz oruç

tuttuğu gün, saç ve sakalını güzelce tarasın, gözlerine sürme çeksin, dudaklarına yağ sürsün."

İkincisi kılık kıyafettir. Kılık kıyafetle riya yapmak, zâhid ve abid olduğunu göstermek için sakal bırakmak, sarık ve cübbe giymek, ucuz, eski ve yamalı elbiselerle dolaşmak, âlimlerden olduğunu göstermek için onların kılık kıyafetlerini giymek, yürüyüş, duruş, hareket ve konuşmalarını taklit etmek gibi samimî olmayan işlerle olur.

Üçüncüsü sözdür. Sözle riya yapmak, kendini göstermek ve saydırmak için va'z ve nasihat etmek, emr-i maruf ve nehy-i münkerde bulunmak, hikmetli sözler söylemek, âyet ve hadisleri ezberden okumak, başkaları konuşurken zikir ve tesbih yapmak, günahlarına yandığı vehmini vermek için göz yaşları dökmek, halkın doğru yoldan saptığını söyleyip üzüntü belirtmek, Kur'ân'ı okurken sesini güzelleştirmek, âlim olduğunu göstermek için başkalarının ilmî hatalarını söylemek gibi ALLAH için yapılmayan işlerle olur.

Dördüncüsü ameldir. Riya denince en evvel ameldeki riya akla gelir. Çünkü bunun alanı daha geniştir. Amelle ilgili riya da iki çeşittir. Birincisi, kimse görüp duymazsa yapmayacağı bir ameli (ibadeti, hayrı) halkın önünde yapmaktır. İkincisi ise yalnızken eksik, kusurlu, az ve acele ile yaptığı bir ameli halkın gözü önünde itinalı, tam ve mükemmel yapmaya çalışmaktır.

Beşincisi, kendisinden iyi ve büyük olan kimselerle oturup kalkmaktır. Diğer kısımlarda geçen fiiller gibi, iyi niyetle yapılması hâlinde güzel bir davranış olan bu fiil de riya vesilesi yapıldığı zaman kötüdür. Bunun riya ve kötülüğü ise, bundaki maksat ve niyetin, görenlere, "Demek, kendisi de iyi ve büyük bir insandır ki, iyiler ve büyükler onunla oturup kalkıyorlar." dedirtmek olmasıdır.

Riya yapanlardan bazıları yalnızca halkın kalbine girmek ve onların sevgi ve saygısını kazanmak isterken, bazıları da menfaat ve çıkar sağlamak isterler.

Dinî bir yönü bulunmayan ve helâl olan şeylerle süslenmek, güzelleşmek ve insanların kalbine girmeye çalışmak riya değildir. Hz. Aişe (ra)'a şunu anlatmıştır: "ALLAH Rasûlü (as), ashâbının yanına çıkmak isterken suya bakarak saç ve sarığını düzeltmeye çalıştı. Ben, 'Ya RasûlULLAH! Buna neden gerek duydun?' diye sordum. Bunun üzerine: 'İnsan arkadaşlarının yanına gittiği zaman, ALLAH Teâlâ onun kendine çeki düzen vermesini sever.' karşılığını verdi." (Geçti) Bunun gibi, bir kimse zekât ve sadaka dışındaki harcamaları ve cömertlikleriyle kendini tanıtmak ve kendine çevre edinmek isterse, bu yaptığı işler de haram olan riya değildir. Çünkü bu işler, doğrudan doğruya ibadet olmayan ve ibadet sevabı bulunmayan işlerdir. Ancak, bu işler de ALLAH için yapmak görüntüsü altında yapılırsa riya olur. Çünkü o zaman görünüş başka, niyet başka olmuş olur. Bu ise, aldatıcı olan iki yüzlülük ve münafıklıktır.

Şu da vardır ki, doğrudan doğruya ibadet

olmayan işleri de niyet yoluyla ibadete çevirmek mümkündür. Bu imkândan yararlanmak isteyen bir kimse, bu türlü işleri de sadece ALLAH Teâlâ'nın rızasını tahsil etmek niyetiyle yaparsa onlardan dolayı da ibadet sevabını alır. İbadet hâline getirmek suretiyle ebedileştirilmesi mümkün olan her hangi bir işi âdet niyetiyle yapıp onu sonuçsuz ve güdük bir hâle getirmek, yüksek himmet sahibi ve uzak görüşlü kimselerin yapacağı akıllıca bir davranış değildir.

Riya yapmak cehâlet eseridir. Onun için riya yapan bir kimse âlim de olsa, cehalete mağlup düşmüş demektir. Çünkü riya yapan kimse çok yanlış tercihler yapar. O ebedî bir sevabı eline geçip geçmeyeceği belli olmayan kısa ömürlü bir dünya çıkarına fedâ eder ve kendisi gibi âciz ve zararı yararından fazla olan birkaç insanın rıza ve memnuniyetini her şeye gücü yeten ve hem rızkını, hem de ecelini elinde bulunduran ALLAH Teâlâ'nın rıza ve memnuniyetinden üstün tutar. Halbuki ALLAH

Teâlâ merhamet ve yardımını kesip bu kimseyi gözlerine girmek istediği insanlara bıraksa, tercihte ne kadar büyük bir hata yapmış olduğunu anlamakta gecikilmez. Çünkü bu insanlar ona ne bir rızk verebilirler, ne onun ömrünü uzatabilirler, ne de ondan belâları defedebilirler. Hatta bunları yapabilseler bile yapmazlar.

Riyanın Dereceleri

Bil ki, her türlüsü de haram olmakla birlikte, riyanın bazı çeşitleri daha şiddetlidir. Şiddetli olmak yönünden riya şu çeşitlere ayrılır:

Birinci çeşit riya, yapılan ibadetteki maksadın tamamen dünyaya ve insanlara yönelik olmasıdır. Bu, en şiddetli riyadır. Bu riyanın sahibi yaptığı ibadet ve hayırdan sevap beklemez. Çünkü onun ibadet ve sevaba imanı ya hiç yoktur veya son derecede zayıftır. Onun için, bu insan, ancak yararlanmak istediği kimselerin yanında namaz kılar; bir koyup beş almak hesabıyla zekât ve sadaka verir veya her hangi bir hayrı finanse eder; çıkar ve şöhret için hac eder; kendinden

bahsettirmek için cihad ve kavga eder.

İkinci çeşit riya, yapılan ibadetten zayıf bir sevap kazanma mülahazasının da bulunmasıdır. Ancak ağırlıklı maksat yine dünya çıkarına yöneliktir. Bu riya çeşidi birinci çeşitten biraz daha hafiftir. Çünkü burada, en azından sevabı düşünmek de vardır.

Üçüncü çeşit riya, çıkar ve sevap kazanma düşüncelerinin eşit ağırlıkta olmalarıdır. Bu düşünce ve niyetler eşit oldukları için birbirini yok ederler. Sonuç olarak da insan, yaptığı amelden ne sevap, ne de günah kazanır.

Dördüncü çeşit riya, asıl maksadın sevap kazanmak olması, çıkar temini veya halkın takdiri ise yalnızca bir teşvik unsuru olması ve ibadetin yapılmasını kolaylaştırıcı rol oynamasıdır. Bu, öncekilere göre daha hafif bir riya çeşididir. Bu riya ile amel boşa gitmez; ancak onun sevabı, nuru ve bereketi azalır.

Bir amelde riya bulunup bulunmadığını belirleyen şey, onu yapmamanın nefse ağır gelip

gelmemesidir. Eğer vazgeçip onu yapmamak nefse ağır gelmezse yapılan amelde riya yoktur. Çünkü, bir amelde riya olursa, onu terk etmek nefse ağır gelir. Ve bu ağırlığın şiddet derecesi de riyanın şiddet derecesini gösterir.

Ameldeki az bir riya onu bütünüyle boşa çıkarmaz, fakat iman etmekteki az bir riya onu kökten hükümsüz bırakır. Bu sebeple, bir kimse yüzde yüz hak ve gerçek olduğunu bilse ve inansa bile, insanların gözüne girmek veya her hangi bir çıkar sağlamak niyetiyle ALLAH'ın bir, İslâm'ın hak olduğunu söylese veya kelime-i şehâdet getirse, bununla iman kazanıp müslüman olmaz. İman etmenin geçerli olması için, onun mutlak olarak garazsız ve ivazsız olması lâzımdır.

Şu da bilinmelidir ki, farzlardaki riya sünnetlerdeki riyadan daha ağır, amellerin aslındaki riya ayrıntılarındaki riyadan daha kötüdür. Buradaki kural şudur: Bir amelin dindeki önemi büyüdükçe, onun yapılmasındaki riya da o ölçüde büyük ve yıkıcı olur.

Riya; hakkı nefse, sevabı çıkara fedâ etmek, ibadeti şöhrete âlet etmek, dini sömürmektir. O, sahte bir dindarlıkla halkın gözünü boyamak ve bu suretle onlardan maddî veya manevî çıkar temin etmektir. O, ahireti dünyaya satmaktır. ALLAH Teâlâ şöyle buyurmuştur: "Bunlar hidAyeti dalâlete satmışlardır. Bu satışları onlara kâr getirmemiş ve onlar doğru olanı yapmamışlardır." (Bakara, 16) Riya, din ve dindarlık adına insanları aldatmaktır. ALLAH Rasûlü (as) şöyle buyurmuştur: "Aldatan bizden değildir." Riya, olduğundan başka türlü görünmektir. ALLAH Rasûlü (as) şöyle buyurmuştur: "İnsanların en kötüsü iki yüzü bulunan (dışı ayrı, içi ayrı olan) insandır." Riya münafıklıktır. ALLAH Teâlâ şöyle buyurmuştur: "Münafıklar, cehennemin en alt katındadırlar. Hiç kimse de yardım edip onları oradan çıkaramayacaktır." (Nisa, 145)

Eğer denilse ki, kul riya için ibadet etmese bile, insanların onun ibadetini övmelerine sevinir.

Bu sevinmek de riya mıdır?

Biz deriz ki, bu şekilde sevinmek iki türlüdür. Bir türlüsü, riyadır, bir türlüsü riya değildir. Riya olan sevinmek, insanların övmesini beklemek ve bu beklentinin gerçekleşmiş olmasına sevinmektir. Riya olmayan sevinmek ise, böyle bir beklenti olmadan vâki olan övünmeye sevinmektir. Riya olmayan sevinme şu şekillerde oluşur:

Riya olmayan sevinmenin bazı çeşitleri şöyledir

1- İnsanların övmesi beklenmediği hâlde, ALLAH Teâlâ'nın yapılan ibadet ve hayrı hem sevap vermek, hem de kullarına beğendirmekle mükâfatlandırmasına sevinmek. Bu hâl, ALLAH Teâlâ'nın lütfuna sevinmektir. Kur'ân-ı Kerim'de şöyle buyurulmuştur: "Onlara söyle, ALLAH'ın lütuf ve rahmetiyle sevinsinler." (Yûnus, 58) ALLAH Teâlâ'nın lütuf ve rahmetinden birisi sevap vermesi, diğeri de kullarına beğendirmesidir.

2- Riyadan kaçmak maksadıyla ibadet ve

hayır gizli yapıldığı hâlde, ALLAH Teâlâ'nın onu herkese örnek yapmak için ortaya çıkarmasına sevinmek. Burada kul, ALLAH Teâlâ tarafından örnek gösterilmesine sevinir. Çünkü onun yaptıklarına bakıp hayır ve ibadet edenler olursa, bundan dolayı kendisi ekstra sevap kazanır. ALLAH Rasûlü (as) şöyle buyurmuştur: "Kim bir hayırda örnek ve öncü olursa, ona uyup bu hayrı yapanların toplam sevapları kadar sevap kazanır. Ve kim bir şerde örnek ve öncü olursa, ona uyup bu şerri işleyenlerin toplam günahları kadar bir günah kazanır."

3- İnsanların kendisini övmelerini ALLAH Teâlâ'nın bir nimeti olarak görmek ve her nimet gibi buna da hem sevinmek hem de şükretmek.

4- ALLAH Teâlâ'nın kulunun günahlarını gizleyip ibadetlerini açığa çıkarmasına sevinmek. Çünkü bu hâl, ALLAH Teâlâ'nın kuluna yaptığı büyük lütuf ve ikramlardandır. Buna sevinmek değil, sevinmemek yanlıştır.

5- ALLAH Teâlâ'nın bu lütuf ve ikramı

karşısında ahirette de bu türlü bir lütfa mazhar olmak konusunda ümide kapılmak ve bundan dolayı sevinmek. Çünkü ALLAH Teâlâ genelde bu dünyada gizlediği hata ve günahları ahirette de gizler ve bunları affeder. Affetmeyeceği hata ve günahları ise genellikle bu dünyada da teşhir eder. Bu, günahları olan bir kul için rüsvalıktır. Onun için müminler Kur'ân-ı Kerim'in öğrettiği şekilde, "RABBİMİZ! bizi rüsva etme." (Al-i İmrân, 194) diye duâ ederler.

6- Kötü bir iş değil, iyi bir iş yapmış olmaya sevinir. ALLAH Rasûlü (as) şöyle buyurmuştur: "İyilikleri kendisini sevindiren ve kötülükleri kendisini üzen bir kimse mümindir."

7- İnsanların kavram olarak ibadete ve iyiliğe değer verdiklerini ve bunların yapılmasından hoşlandıklarını görmekten dolayı sevinmek. Çünkü bu durum, insanların sağ duyularını yitirmediklerini ve kötü bir zamanda olmadıklarını gösterir. ALLAH Rasûlü (as) şöyle buyurmuştur: "Bir zaman gelecek ki, insanlar iyi

şeyleri kötü, kötü şeyleri iyi görecekler ve kötü şeyleri takdir edip iyi şeyleri eleştireceklerdir." (Geçti)

Zaman itibarıyla da riya üç kısımdır.

Birincisi, amele başlamadan önceki riyadır. Bu riya, yapılacak olan işin ALLAH için değil, gösteriş, hesap ve garaz için olduğunu önceden tayin eder. En kötü riya budur.

İkincisi, amel esnasında oluşan riyadır. Bu olayda amele, ALLAH rızası için başlanır, fakat onun yapılması sırasında riya meyli doğar ve güçlenip ağır basar. Bu iki riya ameli bozarlar.

Üçüncüsü, amel ALLAH rızası için yapılıp tamamlanır, fakat ondan sonra riya duygusu kendisini gösterir ve kişi, yaptığı ameli söyleyip teşhir eder ve duyulup takdir edilmesinden hoşlanır. Bu riya, amelin aslını bozmaz, fakat sevabını götürür.

Bir adam geçen gece şu kadar Kur'ân okuduğunu söyleyince, ÂbdULLAH İbni Mes'ûd (ra) ona şöyle demiştir: "Senin bu okumandan

nasibin onu söylemekten ibarettir." Başkalarını hayra teşvik etmek niyetiyle amelini söylemek ise riya değildir. Ancak niyet aldatıcı da olabilir. Bu sebeple, amelini teşvik için söylediğini zanneden bir kimsenin, aslında kendi nefsini tatmin etmek ve gösteriş yapmak için de söylemiş olması muhtemeldir. Bu yüzden, çok zorunlu bir durum hâsıl olmadıkça amelini diline dolamaktan sakınmak, onun sevabını muhafaza etmek açısından en selâmetli yoldur.

Farz olan ibadetlerde birinci veya ikinci çeşitten kuvvetli bir riya niyete karışmışsa, bu ibadetleri iâde etmek (yeniden yapmak) farzdır. Çünkü bu riyalar amelin sevabı gibi, aslını da bozarlar. Bu riyaların kuvvetli olmalarından maksat ise, onların ibadet ve sevap niyetini zihinden silecek derecede olmalarıdır. Riya bu derecede kuvvetli değilse, amelin aslını değil, yalnızsa sevabını bozar.

Bazı âlimlere göre, ümmetin fesadı döneminde, yani, amel ve ibadetlerin takdir

edilmediği ve sahiplerine bir itibar sağlamadıkları bir zamanda riya, kuvvetli olmayacağı için ibadetlerin aslını bozmaz.

Riyayı vesveseden de ayırmak lâzımdır. Çünkü, vesvese riya değildir. Riya insanın kendi kast ve niyeti iken, vesvese şeytanın üflediği zehirli bir nefesle kalb ve kafayı karıştırması ve bulandırmasıdır. Şeytan önce inkâr fikrini aşılayarak insanı ibadet ve hayır yapmaktan vazgeçirmeye çalışır. Fakat bunu başaramayınca ve insan kendisine rağmen amel ve hayır yapmak isterse, bu sefer de riya olayını ortaya atarak onunla aynı sonuca ulaşmayı dener. Bu cümleden olmak üzere, onun yaptığı amelin büyük bir iş olduğunu söyleyerek de onu şişirmeye çalışır. Ancak insan, şeytanın vesvesesini tasdik edip onu kendi iradesiyle kabul etmedikçe, bunun kendisine ve ameline bir zararı yoktur.

Riyayı Tedavi Etmek

Buraya kadarki açıklamalardan da anlaşıldığı gibi, riya amelleri bozan, onların

sevaplarını yakan, ALLAH Teâlâ yanında sahibine kötü bir sicil kazandıran ve onun ahirete müflis olarak gitmesine sebep olan bir belâdır. Bu türlü büyük zararları bulunan bir belâyı kendinden uzaklaştırmak için her türlü mücâdele verilmelidir. O, öldürücü bir hastalık gibidir ve her hastalık gibi onun da şifası acı ilâç içmektir. Bu acı ilaç ise, ibadet ve hayır işinden nefis hesabına bir kazanca talip olmamak ve böyle bir kazanç için duyulan şehvet ve iştahı baskı altına alıp boğmaktır.

Bir insanı riya yapmaya iten iki sebep vardır. Bunlardan birisi çıkar beklentisi, diğeri de sevgi kazanmak ve takdir toplamak hevesidir. Riyayı doğuran sebepler bunlar olduğuna göre, ondan kurtulmanın çaresi de bunlardan sakınmaktır. Sevgi kazanmak ve takdir edilmek elbette ki güzel nimetlerdir. Ancak, bunların yolu riya yapmak değil, insanların kendi anlayışlarıdır. Çünkü sağ duyusu sağlam olan ve vicdanı bozulmamış bulunan insanlar, iyi kimseleri takdir eder ve severler. Bu onların boyunlarının borcu,

din ve insanlıklarının gereğidir. Onun için bu iş onların sorunudur ve onlar bu soruna sahip çıktıkça yükselirler. Amel sahibi ise bunu kendine sorun ettiği takdirde alçalır.

İnsanların rızasını tahsil etmek, ALLAH Teâlâ'nın rızasını kazanmaktan çok daha zordur. Bununla birlikte, onların razı olmalarının faydası ise ALLAH Teâlâ'nın razı olmasının faydaları yanında çok azdır. Şu söz ne kadar doğru ve güzeldir:

"ALLAH'ı bulan neyi kaybeder? ALLAH'ı kaybeden neyi kazanır?" Bu sözün mânasını düşünmek, riyanın üstüne bomba gibi düşer ve onu toz hâline getirip dağıtır. Kaldı ki, insanların hepsinin rızasını kazanmak hiç mümkün değildir. Çünkü, onlardan bir kısmının razı olduğu bir fiile diğer bir kısmı kızar. Durum bu olunca, bir amel dolayısıyla onlardan bir kısmının rızası ile diğer bir kısmının kızgınlığı bir arada düşünüldüğü zaman elde bir kazanç kalmadığı görülür. Bu da gösterir ki, riyanın insana kazandırabileceği olumlu hiç bir

şey yoktur. Bunun yanında, onun insana kaybettirdiği ise pek çok şeydir. Kalbinin riya illetiyle çürüyüp bozulması, ALLAH Teâlâ'nın ondan tevfik ve inAyetini kesmesi, amelinin sevapsız kalması, ahiretin yüksek makamlarını kaybetmesi, riyanın öncüleri olan münafıklarla haşredilmesi, şiddetli bir hesaba maruz kalması, mahşer halkı önünde riyakâr olduğunun teşhir edilmesi ve hepsinden önemlisi ALLAH Teâlâ'nın rızasını kaçırması bu kayıplardan bazılarıdır.

Riyakâr insan, kendisi gibi birkaç âciz mahlukun rızasını kazanmak için bütün bu ve diğer kayıpları göze alan hesapsız ve şaşkın bir biçaredir. Kaldı ki, ALLAH Teâlâ bir kimseye kızarsa, kullarını da ona kızdırır ve böylece o kimse, rızasını umduğu kulların da kızgınlığı ile karşılaşır. ALLAH Rasûlü (as) şöyle buyurmuştur:

"ALLAH Teâlâ bir kulunu severse meleklere, 'Ben falan kulumu severim. Siz de onu sevin.' buyurur ve melekler de onu severler. Bundan sonra, onun sevgisi yerdeki kulların

kalplerine de indirilir. Ve ALLAH Teâlâ bir kuluna buğz ederse meleklere, 'Ben falan kuluma buğz ederim. Siz de ona buğz edin.’ der ve melekler de ona buğz ederler. Bundan sonra, onun buğzu yerdeki kulların kalplerine de indirilir."

Riyadan maksat insanların beğenip övmesi ise, ALLAH Teâlâ’nın beğenip övmediği bir insanı bazı mahluklar beğenip övseler de neye yarar?

Bir insan ALLAH Teâlâ katında kötü ve faziletsiz ise, mahlukların övmeleri onu ne iyi, ne de fazilet sahibi yapar. Çünkü iyilik ve fazilet, bazı bilmezlerin sözleriyle değil, kişinin kişiliği ve ameliyle vücut bulurlar. ALLAH Teâlâ'da yalnızca bunları nazar-ı itibara alır; O, her hangi bir kimseyi ne başkalarının yalan ve yanlış övmesine, ne de kötülemesine göre değil, bunlara göre değerlendirir. Bu sebeple, O'nun iyi bildiği bir kimseye bütün insanlar kötü deseler, o kimse yine iyidir ve iyiler muamelesi görüp cennete gider. O'nun kötü bildiği bir kimseye de bütün insanlar

iyi deseler, o kimse yine de kötüdür ve kötüler muamelesi görüp cehenneme gider.

ALLAH Rasûlü'nün huzurunda konuşan bir şâir, "Ben kimi översem o yükselir; kimi kötülersem de o alçalır." dedi. ALLAH Rasûlü (as) onun bu sözüne müdâhalede bulunup şöyle buyurdu: "Hayır! Sen değil, ALLAH Teâlâ kimi överse o yükselir, kimi kötülerse de o alçalır." (Ahmed, Tirmizî)

Eğer riya yapanın maksadı sevilmek, övülmek gibi ince işler değil de, menfaat ve çıkar sağlamak ise, kesinlikle unutmamalıdır ki, menfaat ve çıkar da ALLAH Teâlâ'nın izin ve rızası olmadıkça kullar eliyle tahsil edilmez. Kur'ân-ı Kerim'de şöyle buyurulmuştur: "ALLAH sana bir zarar verse, bu zararı kendisinden başkası kaldıramaz. Ve O sana bir hayır dilese, O'nun hayrını kimse önleyemez." (Yûnus, 107)

ALLAH Rasûlü (as) da şunu söylemiştir: "Senin için takdir edilmiş olan şey mutlaka olur; takdir edilmemiş olan bir şey de kesinlikle olmaz."

Rızk ve ecel de ALLAH Teâlâ'nın takdir ve iradesine bağlı olan şeylerdendir. Durum bu olduğuna göre artık riya yapmanın ne mânası vardır?

Kaldı ki, kullardan bir şey kazanmak için riya yapmakta zillet ve alçalma vardır. Bu zillet ve alçalmanın ağır kahrını da ancak zelîl ve hakîr kimseler taşıyabilirler.

Riyanın temelinde gözü kör bir dünya sevgisi vardır. Böyle bir dünya sevgisi ise her türlü kötülük ve yanlışlığın başı ve kaynağıdır.

Bu münasebetle şunu da belirtelim ki, riya iki kısımdır. Riya denilince ilk akla gelen kısmı, kişinin yaptığı amel ve ibadetlerle kendi şahsına çıkar sağlamak, kendine saygı ve itibar kazandırmak gibi şeyler düşünmesi ve istemesidir, ikinci çeşit riya ise, hayır ve iyilikleri sevap kazanmak niyetiyle değil, başkalarına yarar sağlamak maksadıyla yapmaktır.

ALLAH'a ve ahirete iman etmeyen kimseler bir iyilik yaptıkları zaman, bununla

ALLAH Teâlâ'nın rızasını ve ahiret sevabını kazanmayı düşünmezler. Bunlar kendileri için kişisel bir çıkar düşünmedikleri zaman, insanlık, vicdan huzuru ve benzeri isimler icad ederek amellerini bunlar için yaparlar. Mümin bir kimse ise, bütün iyiliklerini ALLAH için yapar. Ancak o bunları bu maksatla yaparken, aynı zamanda en samimî bir şekilde insanlığa hizmet etmiş ve en a'lâ bir şekilde vicdanını da huzura kavuşturmuş olur.

Riya, bastırılması insanın elinde olmayan şeytan vesvesesinden ibaret ise, onun imana ve amele bir zararı yoktur. Çünkü dinde teklif-i mâla yutak (güç haricinde sorumluluk) yoktur. Bu türlü vesveseler için ALLAH Teâlâ şöyle buyurmuştur:

"Şeytandan sana bir vesvese ve dürtü gelirse, ALLAH'a sığın. O işiten ve bilendir." (A'râf, 200; Fussilet, 36) O hâlde, şeytandan bir vesvese geldiği zaman kulun yapacağı şey, bundan sıkılmak, ikrah etmek ve onu defetmesi için ALLAH Teâlâ'ya duâ etmektir.

Ashaptan bazıları ALLAH Rasûlü'ne, "Şeytan kalbimize öyle vesveseler getirir ki, onları duymak yerine, gökten yere baş aşağı düşmeyi veya yırtıcı hayvanlar tarafından parçalanmayı tercih ederiz. Bu vesveselerden sorumlu muyuz?" demişler; ALLAH Rasûlü (as), "Hayır! Bu şekilde tepki duydukça onlardan sorumlu değilsiniz." buyurmuştur. (Müslim)

O, başka bir hadiste de böyle bir suâle şu cevabı vermiştir: "ALLAH'a hamd olsun ki, şeytanın hilesini vesvese seviyesine indirmiştir." (Ebu Dâvûd, Nesaî)

Kalb veya zihinde bir vesvese belirdiği zaman ALLAH Teâlâ'yı zikretmek (ve O'na sığınmak), zikrin mânasını düşünmek ve vesveseyi duymamaya çalışmak, onun sönüp silinmesini temin eder. Namaz hâlinde iken bu şekildeki tepki ile yetinmek en iyisidir. Çünkü namaz kılarken ALLAH Teâlâ'nın huzurunda olmayı düşünmek bütün düşüncelerden daha üstündür.

Namaz dışında ise, vesveseyi ilmî delillerle

çürütmeye çalışmak da câizdir. Bu durumda şeytanla zihnî bir tartışma yapılır ve bu tartışmada yenilmesi hâlinde o bir daha aynı vesveseyi tekrarlamaz. Şeytanı tartışmalarla yenecek derecede ilim sahibi olmayan bir kimsenin vesveselerden kurtulmasının yolu ise, şeytanın dediğinin hemen aksini yapmak ve bunu tekrarlamak suretiyle tepki göstermektir. Örneğin, şeytan sadaka vermesini önlemek için, bunun riya olacağını söylerse, hemen birkaç sadakayı üst üste vermek; o aynı söylemle nafile namaz kılmasına mâni olmaya çalışırsa hemen kalkıp kılmayı düşündüğü miktarın birkaç katı namaz kılmak şeytanı kahredip uzaklaştırır.

İbrahim et-Teymî şunları söylemiştir: "Şeytan sizi bir günah çeşidine davet ettiği zaman, hemen o günahın aksi olan bir ibadet ve hayrı yapın. Şeytan bunu görünce bir daha sizi bu günaha çağırmaz.", "Şeytan size bir vesvese getirdiği zaman, eğer onu kabul edip etmemekte tereddüt geçirirseniz, kendisi ümitlenir ve o

vesveseyi size kabul ettirmek için dayatır. Fakat, sizde kesin muhalefet ve ret görürse ümidi kırılır ve sizden vazgeçer."

İbadeti Açıkça Yapma Ruhsatı

Bil ki, amelleri gizli yapmakta ihlâs meziyeti vardır; onları açıkça yapmakta ise örnek oluşturmak ve insanları hayra teşvik etmek gibi faydalar vardır. Ancak bunlardan ikincisine (amelleri açıkça yapmaya) riya girme tehlikesi de söz konusudur.

Hasan el-Basrî (ra) şöyle demiştir: "Gizlilik, ameli riyadan korumak açısından en iyisidir. Fakat açıklıkta da fayda vardır." Bundan dolayıdır ki, ALLAH Teâlâ her iki hâli de övmüş ve şöyle buyurmuştur: "Sadakaları açıkça verseniz, o ne güzeldir! Onu gizlice verseniz bu sizin için daha hayırlıdır." (Bakara, 271)

Açıkça yapılan amelin teşvik edici olduğuna dâir bir misâl, Medineli bir sahâbinin sadaka vermesidir. Bu sahabî, bir kese parayı cemaatin huzurunda sadaka olarak verince,

cemaatteki diğer sahâbiler de keselerini açıp sadaka verdiler. Bunun üzerine ALLAH Rasûlü (as) şöyle buyurdu:

"Kim bir iyi amel işleyip insanlara örnek olursa, ona uyanların sevapları kadar bir sevap kazanır." (Müslim) Bu hadis-i şeriften çıkan hüküm şudur: Örnek olma ve teşvik etme durumu varsa, ameli açıkça yapmak onu gizli yapmaktan daha iyidir. Bu sebepten dolayı, ALLAH Rasûlü (as) bütün amellerini açıkça yapardı. Çünkü o başkalarına örnek olmak ve onları hayra teşvik etmek isterdi. Nitekim ALLAH Teâlâ'da onun örnek olduğunu ve örnek alınması gerektiğini bildirmiştir. Bununla ilgili Ayet-i kerime şöyledir: "Size ve ALLAH'a, ahiret gününe iman eden herkese ALLAH'ın Rasûlü güzel örnektir." (Ahzâb, 21)

Ancak riyaya düşme tehlikesi kuvvetli ise, o zaman ameli mutlak olarak gizlemek lâzımdır. Çünkü riya ile yapılmış bir amel ne sahibine sevap kazandırır, ne de başkalarına örnek olur.

Riya tehlikesinin olmadığı, fakat örnek olma ve teşvik etme ihtimalinin de bulunmadığı hâllerde ise, gizlilik açıklıktan evlâdır. Çünkü gizlilikte açıklığa göre daha fazla ihlas vardır.

Önceden yapılmış olan ameli söylemek ve açıklamak da ameli açıkça yapmak gibidir. Dolayısıyla, yapılmış olan bir ameli söylemekle söylememekten hangisinin efdal olduğunu tayin eden faktör de bununla riyaya düşme tehlikesinin bulunup bulunmaması ve örnek oluşturma durumunun mevcut olup olmamasıdır. Ancak, ihlâsla yapılmış olan bir ameli daha sonra riya maksadıyla söylemek, o amelin aslını bozmaz; onun sevap ve bereketini götürür.

Riyadan uzak olduklarına emin bulunan büyük zatlar, amellerini gizlemedikleri gibi, daha önceki amellerini de söylemişler ve kendileri için üstün birer meziyet oluşturan hâllerini de anlatmışlardır. Örneğin; Hz. Ömer (ra) şöyle demiştir:

"Kolaylık üzerine mi, zorluk üzerine mi

sabahladığıma aldırmam. Çünkü bunlardan hangisinin benim için hayırlı olduğunu bilmem." Bunu söylemek, kadere teslimiyet gibi üstün bir meziyete sahip olduğunu söylemektir.

İbni Mes'ûd (ra) şöyle demiştir: "Olduğum durumdan farklı bir durumda olmayı hiç temenni etmedim. Hâlime razı olmayı ALLAH Teâlâ'ya teslimiyet ve tevekkülün bir gereği gördüm."

Sa'd İbni Muâz (ra) şöyle demiştir: "Namaz kıldığım zaman, ondan başka bir şeyi hiç aklıma getirmedim ve bir cenaze giderken hep kendimi onun yerine koydum ve onun duyduğu pişmanlığı duydum." Ölenin duyduğu pişmanlık, sahip olduğu dünya imkânlarını ahireti kazanmak için kullanmamış olmak şeklindedir.

Ebu Sufyân, vefat ederken, başında ağlayanlara şöyle demiştir: "Benim için ağlamayın. Çünkü ben müslüman olduğumdan bu yana hiç günah işlemedim."

İsimleri geçen sahabiler tarafından ibret alınmak ve örnek oluşturmak için söylenen bu ve

benzeri sözler, kendi nefsini övmek ve onu başkalarına beğendirmek maksadıyla söylenirse katıksız birer riya olurlar.

Günahları Gizlemek

Bil ki, mümin için günah işlememek esastır. Ancak buna rağmen bir günah işlenmişse, o zaman da onu gizlemek vaciptir. Çünkü gizlice bir günah işlemek bir zaaf olarak görülebilse bile, açıkça ve çekinmeden günah işlemek, ALLAH Teâlâ'ya karşı gelmek ve O'na meydan okumak anlamındadır. Bu sebeple, günahı açıklamak günahın kendisinden daha büyük bir günahtır.

Kur'ân-ı Kerim'de, "ALLAH kötülüğün açıklanmasından hoşlanmaz." buyurulmuştur. (Nisa, 148)

ALLAH Rasûlü (as) da şunu söylemiştir: "Kim bu pisliklerden (günahlardan) bir şeye bulaşırsa, onu ALLAH Teâlâ'nın emrettiği şekilde gizlesin!" (Hâkim)

Ancak, amelleri göstermekte olduğu gibi, günahları gizlemekte de riya söz konusu olabilir.

Çünkü bir kimse, işlediği günahı, onun kötülüğünden dolayı değil de, kendi kötülüğünü gizlemek ve günahkârlığına rağmen kendisini ALLAH'tan korkan ve günahlardan sakınan bir kul olarak göstermek maksadıyla gizlerse riya yapmış olur. Bu çeşit riyaya, kendilerini olduklarından farklı göstermek ve müslümanları aldatmak isteyenler başvururlar.

ALLAH Rasûlü (as) şöyle buyurmuştur: "Aldatan bizden değildir." Maksat bu şekilde riya ve hile yapmak olmadığı zaman ise, günahı gizlemek gerektiği gibi, onun bir vesile ile duyulmasından rahatsız olmak ve üzülmek de gerekir. Çünkü gizlenmesine çalışılmış olmasına rağmen bir günahın ortaya çıkması, ALLAH Teâlâ’nın onu affetmediğini gösterir. Aksi takdirde, yani ALLAH Teâlâ onu affetseydi onu teşhir etmezdi. Çünkü O affettiği günahları kullardan gizler.

Buna üzülmenin bir sebebi de şudur: Kişi işlediği bir günahtan samimî olarak tevbe edip

ona kefaret olabilecek hayırlar yapsa bile, onun kötü izlerini çoğu insanların zihninden silemez. Bu sebeple, bu kimse bu insanlar tarafından ebediyyen kötü olarak bilinir. Bu yanlış bir şeydir, fakat gerçektir. Bu böyle olduğu için, geri kalan hayatında temiz bir sicil ile yaşamak nimetinden mahrum kalan bir kimsenin üzülmesi riya ile alâkası bulunmayan bir olaydır.

Bunun yanında, mümin olan bir kimse, günah işlese bile, günahkâr sıfatını taşımaktan sıkıntı duyar. Çünkü o, imanının gereği olarak günahlardan iğrenir ve nefret eder. Bu iğrenmek ve nefret etmek iman varlığının ve derecesinin ölçüsüdür. Bu sebeple, bir kimse, günah işlesin veya işlemesin, günahlardan rahatsızlık duymuyor ve günah işlenmesini normal buluyorsa onun imanı tehlikededir. Başkalarına kötü örnek olmak durumuna düşmüş olmak da mümini üzer. Mümin, aynı zamanda, günah işlediğinin insanlar tarafından bilinmesinden hayâ da duyar ve utanır. Bu sebeplerle, günahların ifşa olunmasından

mahcubiyet ve üzüntü duymak riya değildir. Ancak hakikî ehl-i iman, günah işledikleri takdirde, ALLAH Teâlâ'ya karşı daha büyük bir mahcubiyet duyar ve O'nun yanındaki itibarlarını zedeledikleri için daha fazla üzülürler. Ayrıca, Omdan korkarlar. Çünkü günahın hesabını soran ve günahkârı cezalandıran O'dur.

Riya Korkusuyla Ameli Terk Etmek

Bil ki, şeytan insanı ibadet ve hayırlardan uzaklaştırmak için çeşitli yöntemler kullanır. Bu yöntemlerden birisi de riya korkusu vermektir. Bu sebeple, câhil abidler, şeytanın bu hilesine aldanıp yapmak istedikleri bazı amel ve ibadetleri terk ederler. Bunların gerekçesi de, riyadan kaçmaktır. Bu hareket tarzı doğru değildir. Bir kere, bir kimsede riya korkusunun bulunması, o kimsede riyanın bulunmadığını gösterir. Çünkü, kendisinde riya bulunan bir kimse, riyadan korkmaz. O ya kendisinde riyanın bulunduğunu inkâr eder veya riyanın korkulacak bir şey olmadığını söyler. İkinci olarak da, riya korkusuyla ameli terk etmek yerine,

o korkunun gücüyle riyanın kendisini terk etmeye çalışmak lâzımdır.

Riya, terk edilemeyecek kadar güçlü bir duygu değildir. Bir parça onun mahiyetine eğilmek ve ne olduğunu anlamaya çalışmak, ondan iğrenip terk edilmesi için yeterlidir. Çünkü riya, kâinat sultanı ve her şeyin yaratıcısı, her şey elinde ve emrinde olan ALLAH Teâlâ'nın rızasını âciz birkaç kulun ne işe yaradığı belli olmayan ve daha doğrusu hiç bir şeye yaramadığı belli olan rızasına fedâ etmektir. Bu ise sonuçta ALLAH Teâlâ'yı saymamak demektir. Böylece, riya yapan bir kimse, bir taraftan sözde amel ve ibadet yaparken, bir taraftan da ALLAH Teâlâ'yı saymamak gibi büyük bir günahı işler. Çünkü o, ALLAH Teâlâ'nın kendisinden istediği amel ve ibadeti ALLAH Teâlâ istediği için değil, başkası istediği için yapar. Bu o demektir ki, başkasının isteği ve hatırı olmazsa, kendisi bu ameli yapmazdı. Böyle bir amelin ALLAH Teâlâ yanında zerre kadar bir değer ve itibar bulması mümkün

değildir.

Şu da bilinmelidir ki, mahv ve fenâ derecesinde ihlâs gözetmek, yani ibadet ve hayır yaparken etrafta ALLAH Teâlâ'dan başka hiç kimsenin varlığını hissetmemek zor bir iştir. Bu sebeple bu ancak bir ideâl seviyedir. Ancak, bu ideâl seviyeyi hedef kabul edip ona doğru birkaç adım atmak hiç kimse için zor değildir.

Riya girmesinden korkulan ameller iki kısımdır. Bir kısmı, nafile namaz ve oruç gibi şahsî amellerdir. Bu ameller bazı durumlarda samimî olarak riya korkusuyla terk edilseler, bu terk de bir ibadet sayılabilir. Çünkü ibadetin mânası ALLAH Teâlâ'yı tazim etmektir. Ancak bunun son sınırını tayin etmek zor olduğu için, bu yönde bir terk cihetine gidilirse, şeytan bu bahane ile insana bütün amelleri terk ettirebilir. Bu sebeple, bu tehlikeli yola girmemek lâzımdır.

İkinci kısım ameller ise, sadaka vermek, hayır yapmak, yardım etmek gibi faydası başka insanlara yönelik olan işlerdir. Bu işlerde de

elbette ki, riyadan sakınmak farzdır. Ancak, bu işlerde gönül rahatlatıcı bir ihlâs hâli kazanılamazsa da, onları yapmaktan vazgeçmemek gerekir. Çünkü bu işler doğrudan doğruya sahiplerine sevap kazandırmasalar bile, muhtaçlara yarar sağlarlar. Sağlanan bu yarar da dolaylı olarak yine bir çeşit sevap hâline gelir.

Hilâfet (halife olmak), kaza (kadılık), iftâ (müftülük), va'z (vaizlik), tedris (müderris olmak), irşâd (şeyhlik) gibi dinî anlam taşıyan kamu hizmetleri riyânın en çok girdiği işlerdir. Çünkü bu hizmetler, ahiret sevabına ek olarak sahiplerine dünyada da şöhret, itibar ve nüfuz temin eder ve onları halkın gözünde ve gönlünde büyütüp yüceltir. Bu durum iman ve karakteri zayıf olan kimselerde kibir, riya ve gösteriş hislerini kuvvetlendirir ve bu kimseleri hizmet anlayışından koparıp yaptıkları her işte sadece halkın teveccüh ve takdirini düşünme noktasına getirir.

Onun için, ALLAH'a ve ahirete iman eden bir kimse, bu vazifelerden her hangi birini

yürütürken, kendisinde riyaya doğru bir gidiş sezer ve bu gidişi durdurmaktan âciz olduğunu görürse, dininin selâmeti adına o hizmeti bırakması lâzımdır. (İmam Gazali, bu prensibi fiilen kendi nefsinde tatbik etmiş ve Nizamiye Medresesindeki şa'şaalı görevini terk etmiştir.) Çünkü önleyemediği riya kalbine girmeyi başarırsa, onu bozar ve kendisini dinî bir kisve altında adî bir münafık hâline getirir. O bu suretle bozulup münafıklaşınca, artık onun nazarında yaptığı iş hizmet olmaktan çıkıp, gaye ve maksat hâline gelir. Bundan sonra o sadece bu işin çıkar tarafını düşünür ve bu çıkarı kaybetmemek için her türlü gayr-i meşru çareye baş vurur. Bu suretle hilâfet, saltanat ve istibdat hâline getirilir. Kadılık iltimas, rüşvet ve adaletsizliğe âlet edilir. Müftü yanlış fetvalarını düzeltmez, bilmediği zaman da ALLAH'ın dini hakkında söz söylemekten çekinmez. Vaiz ALLAH Teâlâ'nın emrettiği takva, ihlâs, fazilet ve ahiret konularını değil, halkın hoşuna giden şeyleri anlatır. ALLAH Teâlâ

kendisinden korkulmasını emretmişken, bu ALLAH Teâlâ'nın rahmetini tek konu hâline getirip ALLAH korkusunu kalplerden siler ve dolayısıyla insanları günahlara ve dünya hırs ve hevesine teşvik eder. Şeyh, kendisini ALLAH Teâlâ'ya ortak derecesine çıkarır ve fakat kendisine ortak ve rakip kabul etmez.

Başkalarının kendisi için, "Riya yapıyor." demeleri yüzünden bir ameli terk etmek doğru değildir. Çünkü, aynı ameli yapmayanların bu ithamı yapmaları onların kıskançlık duymalarının eseridir. Bu sebeple, bir insan riya yapıp yapmadığını, dışardan bakıp hüküm veren ve maksatları hayrı önlemek olan kıskanç ve kötü maksatlı kimselerin sözlerinden değil, kendi kalbinden öğrenmelidir. ALLAH Rasûlü (as), "Başkaları söyleseler bile, sen kendi kalbini dinle." buyurmuştur. Başkalarının su-i zan ve ithamları veya şeytanın kalbe riya vesvesesi getirmesi yüzünden amelleri terk etmek cihetine gidilirse, hayır ve tâatların hepsini terk etmek lâzım gelir.

Kötü maksatlı dedikoducuların ve vesvese veren şeytanın da ulaşmak istediği sonuç budur.

Amel ve ibadet yapılırken riyânın akla gelmesi kaçınılmazdır. Ancak onun mücerret olarak akla gelmesi riya değildir. Nitekim bu şekilde küfrün akla gelmesi de küfür değildir. Riya tasavvuru ancak iradî bir karar hâline getirildiği zaman haram olan riya olur. Küfür de böyledir.

Kısacası; riya amelin sevabını bozar. Fakat riya korkusuyla ameli terk etmek zayıf insanların işidir. Güçlü olan kimseler ise, ameli terk etmek yerine, riyayı terk ederler. Riya, şeytanın bir hilesi ve tuzağıdır ve şeytanın bütün hile ve tuzakları gibi, o da güçlü bir iman ve irade karşısında etkisiz kalır. ALLAH Teâlâ, "Şeytanın hilesi zayıftır." (Nisa, 76) buyurmuştur.

İbadet ve hayır yapanların yanında, tek başına iken yapmadığı ibadet ve hayırları yapmak, riya olabileceği gibi, ibadet ve hayırda diğerlerine imrenmek, onlarla yarışmak ve onlara yetişmek gayreti de olabilir. Bu konuda belirleyici olan

niyettir. Bu sebeple, niyeti hayır ve ibadette diğerlerinden geri kalmamak ve hatta onları geçmek olan bir kimsenin onlarla beraber iken yapmak istediği ibadet ve hayır işlerini riya zannederek onlardan vazgeçmesi doğru değildir. Çünkü onun bu yaptığı hayırda yarışmaktır. Hayırda yarışmak ise meşrudur. ALLAH Teâlâ, "Hayır işlerinde yarışın." (Bakara, 148) diyerek bunu emretmiş ve bu yarışta ileri gidenleri, "İnsanlardan bir kısmı ALLAH'ın izniyle hayırlarda önde giderler." (Fâtır, 32) gibi âyetlerle övmüştür.

Hz. Ebu Bekir ile Hz. Ömer (ra) çok kere ibadet ve hayır işlerinde yarışmışlar, fakat Hz. Ebu Bekir onu geçmiştir. Diğer sahâbiler arasında da bu tatlı rekabet ve güzel yarış vardı. Fakat hepsinin niyeti de ALLAH Teâlâ'nın rızasını tahsil etmekten ibaretti.

Çok ibadet eden ve cömertçe hayır işi yapanlarla arkadaş olmanın ve birlikte bulunmanın yararlarından birisi de, bu vesile ile ibadet etme ve hayır yapma isteğini kazanmak

veya zayıf olan bu duyguyu kuvvetlendirmektir. Sâlih kimselerle beraber olmanın bu ve benzeri faydalarından dolayı ALLAH Rasûlü (as) şöyle buyurmuştur:

"Şeytan iki kişiden bir kişiye göre daha uzaktır; üç kişiden iki kişiye göre daha da uzaktır." Bu hadis-i şerifin mânalarından birisi de, iki kişinin yanılmasının bir kişiye göre daha az olması, üç kişinin yanılmasının iki kişiye göre daha da az olmasıdır. Bu böyle olduğu için, aksi istikamette kesin bir delil bulunmadığı durumlarda çoğunluğa uymak emredilmiştir. Bununla ilgili hadisin ifadesi de şöyledir: "Büyük çoğunluğa uyun!"

Riyânın bir kötülüğü de odur ki, insanlar riya karıştırıldığını bilseler yapılan amele değer vermez, amel sahibinden de iğrenirler. Riya yapan kimse de bunu bildiği için riyasını gizler.

Riya amelin kendisine girdiği gibi, onun hâl ve keyfiyetine de girer. ALLAH Rasûlü (as) şöyle buyurmuştur: "Nifak ve riya huşûundan ALLAH'a sığının." Nifak ve riya huşûu, ibadet

ederken ALLAH Teâlâ'ya karşı huşû' duyduğunu ve O'ndan korktuğunu bazı sun'î ve yapmacık tavırlarla göstermektir. İbadetin hakkını vermek ve ondan daha çok sevap kazanmak ve ALLAH Teâlâ'nın hoşnutluğunu almak için değil, insanlara beğendirmek için ibadeti özenerek yapmaya çalışmak da riyadır. İçinden gelmediği hâlde ağlamak, cezbe yapmak gibi hâller de riyadırlar.

Kendisi inanmadığı ve yapmadığı hâlde, inananların ibadetlerine samimî olarak saygı duymak riya değildir. Bu saygı, inançsız ve fâsık kimseler için bir meziyettir. Bu meziyeti gösterebilenler bunun mükâfatını ALLAH Teâlâ'dan bulurlar. Onların bir kısmı da bu meziyetin bereketi sayesinde hidAyet bulup doğru yola girerler. Bununla ilgili yaşanmış çok misâller vardır.

Ali İbni Hüseyin (ra) şöyle duâ etmiştir: "ALLAH'ım! Dışım halka iyi göründüğü hâlde, içimin kötü olmasından sana sığınırım. İnsanların gördüğü amellerimi düzeltip senin gördüğün kalb

ve niyetimi bozmaktan sana sığınırım. İnsanlara en güzel taraflarımı gösterip sana en kötü taraflarımı göstermekten sana sığınırım. İyiliklerimle halkın rızasını kazanırken kötülüklerimle senin kızgınlığını kazanmaktan sana sığınırım."

Riyadan Kurtulmak İçin

Bil ki, yapılan ibadet ve hayırlar konusunda ALLAH Teâlâ’nın bilmesiyle kanaat etmek ve yetinmek lâzımdır. ALLAH Teâlâ'yı hakkıyla tanıyanlar O'nun bilmesi ve takdir etmesiyle yetinirler. Fakat Onu tanımayanlar veya eksik tanıyanlar, yaptıkları ibadetleri ve hayırları insanların da bilmelerini ve beğenmelerini isterler. Bunlar sanki ALLAH Teâlâ’nın vereceği sevabı az bulurlar ki, kullardan da bir mükâfat beklerler. Bunlar bilmelidirler ki, kullardan bekledikleri mükâfat, ALLAH Teâlâ’nın vereceği sevaba eklenmez, onun yerine geçer. Çünkü bu durumda ALLAH Teâlâ, yapılan ameli kendisi için kabul etmez ve sahibinin üzerine atar. Ondan sonra,

amelde riya olduğu anlaşıldığı takdirde, insanlar da ondan elini çekerler. Böylece riya yapan kimse, ne gökte, ne yerde yüz bulamayan ameliyle ortada kalır.

Bir kısım insanlar, ibadet ve tâat yapılmasından hoşlanmazlar. Bunlar, ibadet edenleri küçümser ve onları hor görürler. Bu sebeple, ibadet için bunlardan takdir beklemek esastan yanlıştır. Bir kısım insanlar da, ibadeti ALLAH Teâlâ için yapılmasından dolayı severler. Bu insanlar, ibadetin riya için yapıldığını öğrendikleri takdirde, evvelki kısımdan daha büyük bir nefret ve iğrenme gösterirler. Bunların nefret ve iğrenmeleri de ALLAH Teâlâ'nın kızgınlığına eklendiği zaman, riyanın insana ettiği kötülüğün ürpertici bilançosu ortaya çıkar.

Riyanın çirkinliği o kadar açıktır ki, kendi günahlarının çirkinliğini anlayamayacak kadar basiretleri bağlanmış olan fâsıklar bile, onu anlar ve riyakârları eleştirip alay konusu yaparlar.

Bazı kimseler, kendi gözlerinde büyük

gördükleri amellerini insanların da görmelerini isterler. Bunlar şunu bilmelidirler ki, ameller ancak ihlâs ile yapılırlarsa büyüktürler. Bunun için, ihlassız ve riya karıştırılarak yapılan hiçbir amel büyük değildir. Böyle bir ameli ne ALLAH Teâlâ beğenir, ne de insanlar beğenirler. Onun için ihlâs ile yapılan bir çakıl kadar amel, riya ile yapılan bir dağ kadar amelden daha sevaplı, daha kıymetli, keyfiyetçe de daha büyüktür.

Kaldı ki, bir amelin büyüklüğüne inanılırsa, onun üstüne daha fazla titremek ve riya yüzünden zayi olmasını önlemeye çalışmak daha da önem kazanır.

Bir husus da şudur Bir amel büyükse, onun sevabı da büyük, cezası da büyüktür. Bu sebeple, büyük amel riya yüzünden sahibine büyük ceza getirir. Hâl bu olunca, o amelin büyüklüğüyle övünmek ne işe yarar?

Riyadan uzak durmanın gerekliliği hakkında ALLAH Teâlâ şöyle buyurmuştur:

"İnsanlara yalnızca tek olan ALLAH'a

ibadet etmeleri emredilmiştir. O'ndan başka (ibadet edilecek) ilâh yoktur. O ortaklardan münezzehtir." (Tevbe, 31)

"İnsanlara yalnızca ALLAH'a ibadet etmeleri, dini O'na hâlis kılmaları, yalnız O'na iman etmeleri, O'nun için namaz kılmaları ve zekât vermeleri emredilmiştir. Sağlam ve geçerli din budur." (Beyyine, 5)

"Dini O'na hâlis kılarak ALLAH'a ibadet et." (Zümer, 2) Bu âyetlerde de görüldüğü gibi, ALLAH Teâlâ ne şekilde olursa olsun ibadet etmeyi değil, hâlis bir şekilde ve yalnız kendisi düşünülerek ibadet edilmesini emretmiştir. Bu sebeple, riya karıştırarak ibadet edenler O'nun emrini yerine getirmemiş ve sorumluluktan kurtulmamış olurlar. Bu duruma göre, namaz kılmak, zikretmek ve oruç tutmak gibi ferdî ibadetleri ifâ edenler, zühd ve uzlet gibi riyazetleri yapanlar, ilim öğretenler, ilim öğrenenler, âlimlere saygı gösterenler, çocuk yetiştiren anne ve babalar, anne babaya hürmet ve hizmet eden evlatlar, din savaşı yapanlar, mal

infak edenler, bedenî yardımlarda bulunanlar, va'z ve irşad edenler ve bunlar gibi yaptıklarının karşılığında ALLAH Teâlâ'dan sevap, rahmet ve cennet isteyen kimseler, yaptıkları ibadet, hayır ve hizmette yalnız ALLAH Teâlâ'yı düşünmeli, yalnız O'nu görmeli, yalnız O'nun hatırını saymalı ve yalnız O'na yaranmaya çalışmalıdırlar.

KİBİR VE UCUB

Kibir ve ucub iki öldürücü hastalıktır. Kibir ve ucub sahibi kimseler de hastadırlar. Ancak bunlar kendilerine acınan ve merhamet edilen hastalar değil, buğzedilen ve kötülenen hastalardır. ALLAH Teâlâ yanındaki durumları da budur. Bir hadis-i şerifte şöyle buyurulmuştur:

"ALLAH Teâlâ vahyetti ki, kibir benim gömleğim, büyüklük de benim entarimdir. Kim bunlarda bana ortak olmaya kalkarsa, belini kırarım. (Bir rivAyette de, hiçbir ameline aldırmadan onu cehenneme atarım.) " (Müslim, Hâkim) Bir hadis-i şerifte de şöyle buyurulmuştur:

"Üç şey helâk edicidirler. Bunlar cimrilik,

heva-i nefs ve kişinin kendisini (veya fikir ve görüşünü) beğenmesidir." (Beyhakî, Taberanî, Bezzar)

Kibir iki çeşittir. Birincisi ALLAH Teâlâ'ya karşı kibirdir. Bu kibir küfürdür. İkincisi insanlara karşı kibirdir. Bu kibir büyük günahlardandır.

Kibrin Kötülüğü

ALLAH Teâlâ, Kur'ân-ı Kerim'in bir çok yerinde kibri ve kibir sahiplerini zemmedip kötülemiştir.

Bunun birkaç örneği şöyledir: "ALLAH kibirlenenleri sevmez." (Nahl, 23), "Bana ibadet etmekten kibirlenenler aşağılanmış bir hâlde cehenneme gireceklerdir." (Gâfir, 60), "ALLAH kibirli ve zorba kimselerin kalplerini gerçeklere karşı mühürler." (Gâfir, 35)

ALLAH Rasûlü (as) da şunları söylemiştir:

"Kalbinde zerre miktarı kibir bulunan bir kimse cennete girmez." Bir rivAyette de, "ALLAH Teâlâ, bu kimseyi yüz üstü cehenneme atar." (Ahmed, Beyhakî), "Kişi kendisini beğene beğene

kibirliler zümresine dâhil olur ve onların cezasına müstahak hâle gelir." (Tirmizî), "Kıyâmet gününde cehennem, 'Ben kibirli ve inatçı kimseleri, ALLAH ile birlikte başkasına kulluk ve duâ edenleri ve resim-heykel yapanları yakmakla emrolunmuşum.' diye seslenir. (Tirmizî), "Yaratılmış bir kul iken, kibirlenip yaratıcısını unutan insan ne kötü insandır! Ölümlü iken, kendisini ebedî sanan kimse ne kötü kimsedir! Dünyada yolcu iken, nereden geldiğini ve nereye gideceğini unutan kul ne kötü kuldur!" (Tirmizî), "Size cehennem ehlini haber vereyim mi? Bunlar kibirli, zorba ve merhametsiz kimselerdir." (Buharî), "Kibirliler, kıyâmet gününde karınca şeklinde haşredilir ve mahşer ehlinin ayakları altında ezilirler." (Bezzâr), "Ümmetim kibirlenmeye başladığı zaman, ALLAH onları birbirine musallat eder." (Tirmizî, İbnu Hibban), "Kendi içinde büyüklenen ve kibirle yürüyen kimse, öldüğü zaman ALLAH Teâlâ'yı kendine kızgın bulacaktır." (Ahmed, Taberanî, Hâkim), "ALLAH'ım! Şeytanın nefesi ve şişirmesi

olan kibirden sana sığınırım." (Tirmizî)

Nûh (as) vefat edeceği zaman çocuklarına şunu söylemiştir: "Vasiyet olarak size iki şeyi nehyediyor ve iki şeyi emrediyorum. Nehyettiğim şeyler, ALLAH Teâlâ'ya ortak tanımak ve kibir taşımaktır. Emrettiğim şeyler ise, lâ ilâhe illALLAH sözünü çok söylemek ve subhânellahi ve bihamdihi zikrini çokça yapmaktır."

Hz. Ebu Bekir (ra) şöyle demiştir: "Bir müslüman bir müslümanı küçük görmesin. Çünkü en küçük bir müslüman bile ALLAH yanında büyüktür."

Vehb şöyle demiştir: "ALLAH Teâlâ Adn cennetini yaratınca onun güzelliklerine bakmış ve: 'Sen, kibirli kimselere yasaksın.’ buyurmuştur."

Muhammed İbni Ali (el-Bâkır) şöyle demiştir: "Kişinin kalbindeki kibir ölçüsünde aklında eksiklik vardır."

Süleyman İbni Yesâr şöyle demiştir: "İyiliklerin kefaret olmadığı günahlar şirk ve kibirdir."

Nü’mân İbni Beşir (ra) şöyle demiştir: "ALLAH’ın nimetleriyle kudurmayın; O'nun verdikleriyle gururlanmayın ve O'nun kullarına karşı kibirlenmeyin."

Hasan şöyle demiştir: "Ey gençliğiyle kibirlenen ve elbisesiyle gururlanan kimse! Çok yakında kabir bedenini saracak, melek amelini soracak ve bu kibrin seni yoracaktır."

ÂbdULLAH İbni Ömer (ra) şöyle demiştir: "Kibirli kimseler, şeytanın bize görünen kardeşleridir."

Mutrif İbni ÂbdULLAH şöyle demiştir: "Ey insan! ALLAH Teâlâ kibri ve kibirle yürüyenleri sevmez. Eğer sen vücuduna hayranlık duyuyorsan bil ki, vücudunun evveli bir damla su, onun âhiri necis bir leş, şimdiki hâli de pislikler tulumu olmaktır."

ALLAH Teâlâ şöyle buyurmuştur: "Yerde kibirlenerek yürüme! Sen ne gücünle yeri yarabilirsin, ne de cüssenle dağlara ulaşırsın. Kibrin günahı ALLAH yanında kötü bir günahtır."

(İsrâ, 37)

ALLAH Teâlâ, ahiret ve haşri inkâr eden ve bunun için tartışan bir kâfirden bahsederken de şunları söylemiştir: "Zekât vermez, namaz kılmaz, dini yalanlar, emirlere sırt çevirir. Ehlinin yanına da çalım satarak gider. Ey adam! Helâk olasın! Helâk olasın! Helâk olasın! Helâk olasın! Bu adam, yaptıklarının kendisine kalacağını mı zanneder? Bu adam, akıtılan meniden bir parça değil miydi? Sonra kan pıhtısı oldu. Ve ALLAH onu bu maddeden yaratıp insan hâline getirdi. Ona erkek ve kız evlatlar verdi. Bu işleri yapan ölüleri diriltmeye de muktedir değil midir?" (Kıyâme, 31-40)

Tevâzuun Fazileti

Tevazu, kibrin zıddı ve karşıtı olan bir huydur. Bu sebeple, kibir ne kadar kötü ise tevazu da o kadar iyidir. Kibir Firavunların huyu, tevazu ise peygamberlerin ahlâkıdır. Mütevâzilerin efendisi ve seyyidi olan ALLAH Rasûlü (as), tevazu hakkında şunları söylemiştir:

"ALLAH Teâlâ, affetmekle kulun şerefini arttırır ve kendi rızası için tevazu göstermekle de onu yüceltir." (Müslim), "Kul kendisini yükseltirse beraberindeki melekler, 'ALLAH'ım! Bunu alçalt.' diye beddua ederler. O, kendisini alçaltırsa, bu melekler, 'ALLAH'ım! Onu yücelt.' diye duâ ederler." (Akilî, Beyhakî), "Ne mutlu o kimseye ki, zillet derecesine vardırmadan tevazu gösterir; helâl yollardan kazandığı malını hayırda sarf eder; düşkün ve miskinlere merhamet eder; ilim ve hikmet sahipleriyle oturup kalkar." (Beğavî, Taberanî, Bezzar), "Kim ALLAH için tevazu gösterirse ALLAH onu yükseltir; kim kibirlenirse ALLAH onu alçaltır; kim iktisatlı davranırsa ALLAH onun ihtiyaçlarını giderir; kim israfçı olursa. ALLAH onun ihtiyaçlarını arttırır; kim ALLAH'ı çok zikrederse ALLAH onu sever." (Bezzar, Taberanî), "Takva yücelik, tevazu şeref, kanaat zenginliktir." (Hâkim, İbnu Ebid -Dünya), "Gerekmeyen yerde susmak, tevekkül etmek, tevazu göstermek ve zühd sahibi olmak kulu ALLAH Teâlâ'ya sevdiren

faziletlerdir." (Hâkim)

ALLAH Teâlâ Musa (as)'a şunu vahyetmiştir: "Büyüklüğüm önünde eğil; kullarıma karşı tevazu göster; korkumu kalbinde sabit tut; vaktini beni anmakla değerlendir; nefsini dünya şehvetlerinden uzaklaştır."

İsâ (as) şöyle demiştir: "Mütevazilere ne mutlu! Kıyâmet gününde yüce makamlar onlarındır. İnsanların arasını bulanlara ne mutlu! Cennete vâris olanlar onlardır. Kalplerini dünyadan temizleyenlere ne mutlu! ALLAH Teâlâ'yı görme saadetine erenler onlardır."

Hz. Ömer (ra) şöyle demiştir: "Kibirli insan kendi kendisini aldatır. O, kendisini büyük görür, halbuki halk onu küçük görür; o sevildiğini zanneder, halbuki herkes ona buğz eder."

Hz. Aişe (ra)'a şöyle demiştir: "Siz en üstün ibadeti unutuyorsunuz. Bu ibadet ALLAH için tevazu göstermektir."

Fudayl şunu söylemiştir: "Tevazu, kimin söylediğine ve yaptığına bakmadan hak ve doğru

olanı kabul etmektir."

İbnu Mübarek şöyle demiştir: "Tevazu, kendisinden üstün olduğun kimseye üstünlüğünü hissettirmemektir."

Katâde şunu söylemiştir: "Kendisine ilim, güzellik, mal gibi bir nimet verilen bir kimse, bunun imtihan olduğunu düşünüp tevazu göstermezse, ahirette bu nimet kendisi için azap olur."

Kâ'b şunu söylemiştir: "ALLAH Teâlâ kuluna bir nimet verdiği zaman, eğer kendisi buna şükreder ve tevazu gösterirse, ALLAH Teâlâ ona bu nimetin dünyadaki faydasını (huzur, mutluluk gibi..) verir, ahirette de bununla onun derecesini yükseltir. Fakat o şükretmez ve kibirlenirse, ALLAH Teâlâ nimetin faydasını ona vermez, ahirette de onun derecesini düşürür."

Abdulmelik İbni Mervan şunu söylemiştir: "Mükemmel adam odur ki, üstünlüğü bulunduğu hâlde tevazu gösterir, isteği bulunduğu hâlde zühd yapar, gücü yettiği hâlde affeder."

İbnus-Semmâk, Halife Harun er-Reşid'e şunu söylemiştir: "Ey müminlerin emîri! Yüce mertebene rağmen tevazu göstermen, senin için bu mertebeden daha büyük bir mertebedir. Ey müminlerin emîri! ALLAH Teâlâ bir kimseye vücut güzelliği, soy üstünlüğü ve mal verir de bu kimse güzelliğine rağmen iffetli yaşar, soy üstünlüğüne rağmen tevazu gösterir ve malıyla hayra hizmet ederse, ALLAH Teâlâ onu hâlis kulları arasına alır." Bu sözü dinleyen Harun, kâğıt ve kalem istemiş ve onu kendi eliyle yazmıştır. O bunu yazmakla bir İslâm âliminin sözünü kendisi için ALLAH Teâlâ yanında belge hâline getirmek istemiştir. Çünkü zikredilen sıfatlar kendisinde vardı.

Görkemli bir saltanata sahip olan Süleyman (as), bir fakir görünce onun yanında oturur ve, "Fakir fakirin yanında oturmalı. Ben de senin gibi (RABBİMe karşı) fakirim." derdi.

Şöyle denilmiştir: "Üst tabakanın seni basit elbiseyle görmesinden çekindiğin gibi, alt tabakanın da seni pahalı elbiseyle görmesinden

çekin."

Hasan şöyle demiştir: "Tevazu, yolda karşılaştığın her müslümanı kendinden üstün görmendir."

Ebu Süleyman şöyle demiştir: "ALLAH Teâlâ, ruhlar âleminde kalplere bakmış, peygamberlerin kalplerini en mütevâzi bulmuş ve bu sebeple onlara peygamberlik vermiştir."

Yûnus İbni Ubeyd, Arafat vakfesinden ayrılırken kırık bir kalb ile şöyle demiştir: "Ben aralarında olmasaydım, ALLAH Teâlâ’nın burada toplanan insanlara merhamet edeceği kesindi. Fakat aralarında ben de bulunduğum için, korkarım ki, benim yüzümden onlara da bir zarar gelir."

Mâlik İbni Dinar şöyle demiştir: "Mescid kapısından birisi, 'İçinizdeki en kötü adam dışarı çıksın!’ diye seslenirse, ALLAH'a yemin ederim, ben herkesten evvel koşarım." Mâlik'in tevazu yüklü bu sözü İbnu Mübarek'e ulaşınca, kendisi, "İşte Mâlik'i Mâlik yapan onun kendine bu

bakışıdır." demiştir.

Musa İbni Kasım şunu anlatmıştır: "Depremler oluyor, şiddetli rüzgarlar esiyordu. Ben Muhammed İbni Mukatil'e gittim ve bu âfetlerin durması için duâ etmesini istedim. Muhammed ağladı ve şöyle dedi:

"Sen benden duâ istiyorsun; halbuki ben bu âfetlerin benim yüzümden olduğundan korkuyorum."

Ebu Süleyman şöyle demiştir: "İnsanlar isteseler de, beni kendimi hor gördüğüm kadar hor göremezler."

Cuneyd el-Bağdâdî, Cuma günleri nasihat eder ve başlarken şöyle derdi: "ALLAH Rasûlü (as), 'Ahir zamanda kavmin önderi onun en rezil ferdidir.’ demeseydi, ben önünüze çıkıp nasihat etmezdim."

İbrahim en-Neha’î şöyle demiştir: "Benim Kûfe'de âlim sayıldığım bir zaman kötü bir zamandır."

Atâ es-Sülemî, bir kıtlık, yokluk veya âfet

olduğu zaman, "Bu benim kötülüğüm yüzündendir. Ben ölürsem, insanlar rahata kavuşacaklardır." derdi.

Fudayl şöyle demiştir: "Riyaset ve üstünlük isteyen bir kimse, (dinî anlamda) iflâh olmaz."

Şöyle denilmiştir: "Kendi nefsine her hangi bir şekilde kıymet veren bir kimse tevâzudan nasipsizdir."

Şöyle denilmiştir: "Kişi kendi içinde ne kadar mütevâzi ise, ALLAH Teâlâ yanında o kadar yücedir; kendi içinde ne kadar kibirli ise, ALLAH Teâlâ yanında o kadar düşüktür." Bu hükmü teyid eden bir hadis-i şerifte ALLAH Rasûlü (as) şöyle buyurmuştur:

"Kişinin ALLAH Teâlâ yanında en çok yükseldiği an, onun secde ettiği andır." Çünkü secde etmek, tevâzuun son derecesidir.

Zeyyâd en-Numeyrî şöyle demiştir: "İmanın meyvesi tevazudur. Bu sebeple, tevazu doğurmayan iman, meyve vermeyen ağaç gibidir."

Ebu Süleyman şöyle demiştir: "Kişi kendi mahiyetini bilmedikçe mütevazi olamaz. Kişi RABBİni tanımadıkça kibirli olmaktan kurtulamaz." ALLAH Teâlâ'yı tanımanın sonsuz faydalarından birisi de insana tevazu kazandırmasıdır. Bu sebeple, insanın imanı arttıkça tevazuu da artar. (İmansızların ise kibir ve gururları müthiştir.)

Urve İbni Verd şöyle demiştir: "Her türlü nimeti kıskanan vardır. Fakat, ne hikmetse, en büyük nimet olan tevazuu kıskanan yoktur."

Şöyle denilmiştir: "İzzet ALLAH için zillet göstermekte, yücelik O'nun için alçalmakta, güvenlik O'ndan korkmakta, kazanç kendi nefsini O'na satmaktadır."

Ebu Ali el-Cuzcani şöyle demiştir: "Nefis kibir, hırs ve hasetle yoğrulmuştur. Fakat ALLAH Teâlâ bir kimse için hayır irade ederse, ona kibre karşı tevazu, hırsa karşı kanaat ve hasede karşı şefkat verir."

Şöyle denilmiştir: "İlim sahibi ibadet ettikçe tevazu kazanır; câhil ise ibadet ettikçe kibir

kazanır." Çünkü ilim sahibi, ALLAH Teâlâ'yı bilerek ibadet eder. Cahil ise bunu körü körüne yapar.

Hz. Ali şöyle demiştir: "Zenginlerin fakirlerin yanında tevazu göstermeleri ne kadar güzeldir!"

Kibrin Hakikati ve Âfet Oluşu

Bil ki, kibrin bir iç, bir de dış yüzü vardır. Onun iç yüzü, insanın kendisini büyük görmesi, dış yüzü ise bu görüşten ileri gelen tavır ve hareketlerdir. Kibir, bazen bu iki yüzüyle kendisini gösterir; bazen de dışa vurma imkânı bulamaz ve nefiste mahsur kalır. ALLAH Teâlâ, bu ikinci durum için, "Onların kalplerinde sıkışmış kibir vardır." buyurmuştur. (Gâfir, 56)

Kibrin dışa vurması ise, insanın kendisinden aşağı gördüğü kimselerle konuşmaması, onlarla bir arada bulunmaktan sıkılması, onlara hakaret etmesi, onlarla eşit muameleye tâbi tutulmayı kabul etmemesi, onlardan saygı ve hürmet görmeyi kendisi için kazanılmış bir hak sayması, eleştiri ve nasihate

kızması; konuşma, yürüme ve giyim kuşamda farklı olmaya özen göstermesi gibi hâl ve hareketlerle olur.

Kibir; hırs, hased, hile, riya, zulüm, merhametsizlik, hakkına razı olmamak, haksız yere kızmak gibi kötü huy ve duyguların da kaynağıdır. Kibir sahibi, var saydığı üstünlüğünü korumak ve ayrıcalığını elde tutmak için hiçbir kötülükten sakınmaz.

"Kalbinde zerre kadar kibir bulunan bir kimse cennete gitmez." hadis-i şerifinin bir mânası da budur. Yani, kalbinde zerre kadar kibir taşıyan bir kimse bile, bu az zannedilen kibir yüzünden kendisini cennetten uzaklaştıran kötülükler yapar. Çünkü iyilikler cenneti açan anahtarlar oldukları gibi, kötülükler ve faziletsizlikler de onun kapısına vurulan kilitlerdir. Kibir yüzünden fazilet ve iyilikleri terk eden bir kimse böylece cennet kapısını üstüne kilitlemiş olur. Kıyâmet gününde böylelerine şöyle denir: "Orada ebedî kalmak üzere cehennemin

kapılarından girin. Bugün kibirlilerin yeri ne kötü yerdir!" (Zümer, 72)

Kibir, insanlara musallat olan büyük bir âfettir. Dünya ehlinde ejderha gibi büyüyen kibir, enâniyet ve nefsâniyet bir çok âlim ve âbidi de sokup helâk eder.

Kibrin Çeşitleri

İnsan zâlim ve câhil olduğu için çeşitli kibirlere kapılır. Bu kibirlerden birincisi ALLAH Teâlâ'ya karşı kibirdir. Bu kibir, en fahiş ve en aşırı olan kibir çeşididir. Sebebi ise, mutlak cehâlet ve haddini bilmezliktir. Bu kibrin en belirgin örneği Nemrud ve Firavun'da görülmüştür. Bu geri zekâlı mahluklardan birincisi, ALLAH Teâlâ ile rekabet etmeye kalkışmış ve "O öldürüp diriltiyorsa, ben de öldürüp diriltiyorum." (Bakara, 258) demiş; ikincisi de Mısır halkına, "Ben en büyük RABBİNİZim" demiş ve bir yüksek kule yaptırıp orada ALLAH Teâlâ ile savaşmayı aklına koymuştur. (Gâfir, 36)

ALLAH Teâlâ, bu kişilerden birincisini bir

sineğe öldürtmüş, ikincisini de denize boğdurmuş ve cesedini dışarı attırıp âleme ibret etmiştir. Bu sonuncu olayla ilgili âyet şöyledir: "Seni burada boğduktan sonra cesedini çürümekten koruyup daha sonra gelen nesillere ibret diye göstereceğiz. Fakat, insanların çoğu yaptıklarımızın mânalarından gafildirler." (Yûnus, 92)

ALLAH Teâlâ'ya karşı kibir, basireti körleştirir ve gerçekler üzerinde tefekkür etme yeteneğini ortadan kaldırır. Onun için, kâinat dolusu deliller (her bir yaratık bir delildir), ALLAH Teâlâ'nın varlık ve büyüklüğünü sonsuz bir açıklıkla gösterirken, kibirli insan bunları görmez ve mânalarını anlamaz. ALLAH Teâlâ şöyle buyurmuştur:

"Yeryüzünde haksız bir şekilde kibir taslayanları âyetlerimizden (delillerimizden) çeviririz (onları anlamaktan uzaklaştırırız.) Bunlar, artık bütün âyetleri (delilleri) de görseler iman etmezler. Bunlar doğru bir yol bulsalar onda

yürümezler, yanlış bir yol bulunca onda yürüyüverirler." (A'râf, 146)

İbnu Cureyc şöyle demiştir: "ALLAH Teâlâ, kibirlileri Kur'ân üzerinde tefekkür etmekten ve onun gerçeklerini anlamaktan men etmiştir."

İsâ (as) şöyle demiştir: "Bedenin gıdası olan taam yumuşak toprakta yetişir, taşta yetişmez; bunun gibi, ruhun gıdası olan tefekkür ve hikmet de tevazu ile yumuşamış kalpte oluşur, kibirle sertleşmiş kalpte oluşmaz."

Kibir çeşitlerinin ikincisi peygamberlere karşı kibirdir. Peygamberlere karşı kibir, onlara inanmayı ve uymayı önler. Bu kibir, ALLAH'a iman ettikleri hâlde peygamberleri inkâr edenlerde olan kibirdir. Kur'ân-ı Kerim, bu kibri taşıyanların ibretlik söz ve davranışlarından çok örnekler nakletmiştik Bunlar, peygamberler için şöyle demişlerdir:

"Biz kendimiz gibi insan olanlara mı iman edeceğiz!" (Mu'minûn, 47), "Siz de bizim gibi insanlarsınız." (İbrahim, 15), "Kendiniz gibi insan

olanlara inanıp uyarsanız hüsrana uğrarsınız." (Mu’minûn, 34), "Senin bize emrettiği ilâha mı secde edeceğiz?!" (Furkan, 60), "Madem ki, iman etmemiz isteniyor niye melekler gelip bunu bildirmiyorlar veya neden biz doğrudan RABBİMİZi görmüyoruz?’ (Furkan, 21)

Bu suâllere verilen ilâhî cevap şudur: "Bunlar, kendi nefislerinde kendilerini çok büyütmüşler ve olabildiğince ileri gitmişlerdir." Bu kimseler, peygamberlerle alay da etmişlerdir. Örneğin, Şuayb (as)’a şöyle demişlerdir: "Babalarımızın taptığı putları bırakmamızı veya malımızda istediğimiz gibi tasarruf etmekten vazgeçmemizi sana namazın mı emrediyor? Sen var ya sen, gerçek mi gerçek akıllı ve zekisin!" (Hûd, 87) Bunlar, peygamberlerin haber verdikleri azaba karşı da meydan okumuşlardır. Örneğin, Nûh (as)’a şöyle demişlerdir: "Söyleyip duruyorsun. Doğru isen, bize söylediğin azabı getir." (Hûd, 32)

Peygamberlere karşı kibir, mahiyet

itibarıyla olmasa bile, sonuç itibarıyla ALLAH Teâlâ'ya karşı kibir gibidir. Bu iki kibir de kurtuluşa vesile olan iman ve itaate engeldir. Çünkü peygamberlere iman edip onların gösterdiği şekilde ALLAH Teâlâ'ya iman ve itâat etmedikçe kurtuluş mümkün değildir. ALLAH Teâlâ'ya iman ile O'nun peygamberlerine iman birbirinden ayrılmayan bir bütündür. Bu bütünlüğü bozanlar, hiç iman etmemiş gibidirler. Kur'ân-ı Kerim'de şöyle buyurulmuştur: "ALLAH'a ve peygamberine iman etmeyenler veya ALLAH'a iman edip peygamberlerine iman etmeyenler veya peygamberlerin bir kısmına iman edip bir kısmına iman etmeyenler aynı şekilde kâfirdirler ve biz bu kâfirlere alçaltıcı bir azap hazırlamışız." (Nisa, 150-151)

(Zamanımızda peygambere karşı kibrin yeni bir türü ortaya çıkmıştır. Müslüman görünen bazı kimseler, peygamberin hadislerini kabul etmiyor ve onun fiilî sünnetlerini dinden saymıyorlar. Halbuki, peygambere iman etmek

onun tebliğ, da'vet, söz ve davranışlarının dini oluşturduğuna iman etmek demektir. Bunlara bu şekilde iman etmeyince, peygamberin şahsına iman etmek bir kıymet ifade etmez.)

Kibrin üçüncü çeşidi insanlara karşı kibirdir. Bu kibri taşıyan bir kimse, kendisinden büyük olanlara saygı duymaz, kendi seviyesinde olanlarla eşit tutulmaya razı olmaz, kendisinden aşağıda olanlara da insan gözüyle bakmaz. Bu sonuncular onun nazarında hayvan ve haşarattırlar. Bu kibir küfür değil, fakat büyük bir günahtır. O aynı zamanda ahlâk ve karakteri bozan bir hastalıktır. Bu hastalığa yakalanan bir kimse, güzel ahlâktan uzaklaşır ve en kötü bir mizaç türüne sahip olur.

Kibir, ALLAH Teâlâ'nın özel bir sıfatıdır. Onun bu sıfatına sahip olmaya kalkışmak, gizli bir ilâhlık iddiasıdır. Bu sebeple, ALLAH Teâlâ, "Kibir benim gömleğim, büyüklük benim entarimdir. Bunları benimle paylaşmaya kalkışanın belini kırarım (Bir rivAyette de, hiçbir ameline

aldırmadan onu cehenneme atarım.)" buyurmuştur. Yaratıklara karşı kibir; onları yaratan, kaderlerini elinde tutan, onları istediği gibi yönetme gücüne ve hakkına sahip olana aittir. Bu vasıflara sahip olmayan kula yakışan ise, yaratıcıya karşı tevazu göstermek, kendisi gibi yaratılmışlara karşı da eşitlik ve kardeşlik duygusunu taşımaktır. Kendisini diğer yaratılmışlardan daha aşağı görmek ise yüceltici bir fazilettir.

Kibir, doğrudan doğruya olmasa bile, ALLAH Teâlâ'nın emirlerini ve hak olan şeyleri inkâr etmeye de sebeptir. Çünkü kibir sahibi bir kimse, kibri yüzünden hakîr ve aşağı gördüğü kimselerden duyduğu hakkı ve doğruyu kabul etmez ve onlardan gelen uyarı, eleştiri ve nasihatlere fenâ hâlde kızar. ALLAH Teâlâ şöyle buyurmuştur:

"Kendisine, 'ALLAH'tan kork (da bu zulmü, kötülüğü, günahı işleme)' denildiği zaman, haksız bir gurur ve öfkeye kapılır. Ona cehennem kâfidir. Cehennem ne kötü yerdir!" (Bakara, 206) Kibirli

insanlar, hak ve doğru olan görüşü bulmak için tartıştıkları zaman da, birbirinin delil ve ispatlarını kabul etmezler. Bu sebeple, tartışmaları kendilerini göstermekten ve aralarında kavga etmekten ibaret kalır.

İnsanlara karşı kibrin en kötü türü, onları kendi istediği şekilde yönetmeye kalkışmaktır. Halbuki bir insana, diğer insanları keyfince yönetme üstünlüğü verilmemiştir.

Bu sebeple, peygamberler bile insanları ancak ALLAH Teâlâ'nın emirleri ve hükümleriyle yönetmişlerdir.

("Demokratik düzende halk kendi kendisini yönetiyor." denirse, buna inanmamak lâzımdır. Çünkü bunun aslı yoktur. En azından İslâm ülkelerinde bu böyle değildir. Demokratik düzende krallıktan farklı olan şey, yönetenlerin seçilmesidir. Yönetenler seçildikten sonra artık kendi keyiflerince halkı yönetmeye başlarlar. Kur'ân-ı Kerim'de şöyle buyurulmuştur:

"Bilin ki, yaratma da yönetme de yalnızca

ALLAH'ın işidir." (A'râf, 24) Bu âyette, yönetmenin yaratmaktan ileri gelen bir hak olduğuna işaret edilmiştir. Yaratmak ALLAH Teâlâ'ya ait olduğuna göre, yönetmek de O'na aittir.

ALLAH Teâlâ mahlukları iki şekilde yönetir. Bunlardan birincisi doğrudan doğruya yönetmektir. Buna "tekvini yönetim" denir. ALLAH Teâlâ, kâinatı ve içindeki bütün varlıkları kendi icadı olan fizik ve kimya kanunlarıyla doğrudan doğruya yönetir, ikincisi ise devletler ve hükümetler vasıtasıyla yönetmektir. Buna da "teşriî yönetim" denir. Ancak bu yönetimin alanı birinci yönetime göre trilyonda bir denebilecek kadar dardır. Bir kere bu yönetim, kâinat denizi içinde bir damla olan yeryüzünde söz konusudur. İkinci olarak da, bir devletin halkı ilgilendiren kanunları onun genel konuları içinde bir milyonda bir kadar azdır. Bazı âlimler, buna onda bir demişlerdir. Fakat nisbet bundan çok daha azdır. Lâkin bu kadar azlığına rağmen, ALLAH Teâlâ bu teşriî yönetime de önem vermiş ve kullarını bu

görevi kendi adına yürütmelerini istemiştir. Yeryüzünde bu şerefli görevi yapmaya "hilâfet", o görevin başında olan zata da "Halife" denir. Nitekim, ALLAH Teâlâ Dâvûd (as)’a şöyle buyurmuştur:

"Ey Dâvûd! Biz seni yerde halife yaptık." (Bakara, 30) Hakkında dinî nass bulunmayan konularda halka danışmak (referanduma gitmek) hilâfet sisteminde esastır. ALLAH Teâlâ bunu açıkça bildirerek "Yönetimde halka danış!" buyurmuştur. (Al-i İmrân, 159)

Hilâfet, miras yoluyla devredilen bir rejim türü değildir. İlk dört halifeden sonraki halifeler halife değil, sultandırlar.

Nitekim, ALLAH Rasûlü (as) bir hadiste, "Benden sonra hilafet otuz senedir. Ötesi saltanattır." buyurmuştur. (Bak: Ebu Dâvûd, Tirmizî, Ahmed) Ancak bütün sultanlar kötü olmamış, içlerinde hilâfete benzeyenler de olmuştur. Bu saltanatlar kendi dönemlerindeki dünya hükümdarlarıyla kıyas edildikleri zaman,

bunların daha iyi bir durumda oldukları görülür. Fakat şimdiki demokrasi döneminde müslüman iktidarların (ne kadar müslüman iseler) yönetimleri dünya yönetimlerine göre daha kötüdürler. Çünkü başka yönetimlerde din olabildiğince özgür iken, müslüman yönetimlerinde din kayıt ve zincir altındadır.)

Kendilerini diğer insanlardan üstün görenler, vaktiyle iblis'in yaptığı hatayı tekrarlamış olurlar. Malûm olduğu üzere, ALLAH Teâlâ, Âdem'i yaratıp ona secde edilmesini emrettiği zaman, iblis kibirlenmiş ve, "Nasıl olur? Ben ondan üstünüm. Beni ateşten, onu topraktan yarattın." Demiştir. ALLAH Teâlâ'nın buna verdiği cevap ise çok sert olmuştur: "Gökten in, sen artık kovulmuşsun! Ve kıyâmet gününe kadar da üstünde lanetim olacaktır." (Sâd, 76-78)

Kibre benzeyen ve fakat kibir olmayan bazı durumlar da vardır. Sabit İbni Kays, "Ya RasûlULLAH! Ben kendimi temiz ve güzel tutmaktan hoşlanıyorum. Bu kibir midir? "diye

sormuş, ALLAH Rasûlü (as) şu cevabı vermiştir: "Hayır! Bu kibir değildir. Kibir, ALLAH'ın emirlerine ve O'nun kullarına karşı büyüklük taslamaktır." (Müslim, Tirmizî)

Kibrin Sebepleri

Bil ki, insan ancak kendisini üstün gördüğü zaman kibirlenir. İnsana din veya dünya açısından üstünlük sağlayan ise yedi şeydir. Bu şeyleri nefis hesabına değerlendiren insan kibirlenir.

Bu şeylerden birincisi ilimdir. Hiç şüphesiz ki, ilim üstünlük sebebidir. Onun için ALLAH Teâlâ, "Bilenlerle bilmeyenler bir olur mu?" (Zümer, 9), "ALLAH, kendilerine ilim verilenleri derecelerle yükseltir." (Mücâdele, 11) buyurmuştur. Ancak, doğru yaklaşıldığı takdirde, ilim insanda kibir değil, tevazu geliştirir. Bunu tescil etmek için ALLAH Teâlâ şöyle buyurmuştur: "ALLAH'a karşı huşû ve tevazu gösterenler ancak alimlerdir." (Fâtır, 28)

Alim câhilden çok da fazla huşû, haşyet

(ALLAH korkusu), tevazu ve mesuliyet hissi duyar. O, câhil için cehâleti mazeret sayar, fakat kendisini mazeretsiz görür. O, ilim nimetinden dolayı câhilden daha çok şükretmek durumunda olduğuna inanır. O, örnek olduğu için yanlışlarının daha büyük vebal oluşturduğunu bilir. O, aynı zamanda kendisini câhilleri bilgilendirmek ve ellerinden tutmakla da yükümlü kabul eder. Ona göre, câhillerin hesabı ve azabı onunkinden daha azdır ve bunlarda kötülük varsa bunun sorumluluğu büyük ölçüde kendisine ve diğer âlimlere aittir. O da, Hz. Ömer gibi, "Dicle kenarında bir koyun zayi olursa hesabını benden sorulur." diye düşünür. Fakat bu gerçekleri düşünmeyen bir kimse, sahip olduğunu zannettiği ilim yüzünden kibre girer ve kendisini herkesten üstün görür. Ancak şu da bilinmelidir ki, insanda sorumluluk hissi ve tevazu erdemini geliştiren ilim, hakikî ilim olan ahiret ilmidir. Çünkü ALLAH Teâlâ’nın büyüklüğünü ve O'nun yanında insanın küçüklüğünü öğreten, ALLAH Teâlâ’nın hakkını ve

insanın O'na karşı görevini bildiren, cennet ve cehennemi, hesap ve azabı gözler önüne getiren ilim bu ilimdir. Bu ilim bile ancak yaratılışı sağlam ve niyeti temiz olan insanları ıslâh edebilir. Yaratılışı bozuk ve niyeti kötü olan insanları bu ilim de ıslah etmekten âciz kalır. Vehb İbni Münebbih şöyle demiştir:

"İlim yağmur gibidir. Yağmur gökten saf ve temiz olarak iner. Ağaçlar onu kökleriyle içlerine çekerler ve her ağaç kendi fıtratına, yaratılış ve türüne uygun olan meyveyi verir. Bu meyve ağaca göre ya tatlı veya acı olur. (Dilimizde de, "Ceylanın içtiği su misk, yılanın içtiği su zehir olur." denilmiştir.) İlim de bunun gibi, kişinin fıtrat ve cibilliyetine göre farklı sonuçlar doğurur. ALLAH Rasûlü'ne nisbet edilen bir sözde şöyle denilmiştir: "İleriki zamanda bazı kimseler Kur'ân okuyacaklar, fakat okudukları kalplerine inmeyecek, dudaklarında ve gırtlaklarında kalacaktır. Bunlar, 'Bizden daha iyi okuyan, bizden daha âlim olan kimdir?' diye kibirleneceklerdir.

Bilin ki, bunlar cehennemin odunlarıdır."

Hz. Ömer (ra) şöyle demiştir: "Kibirli ve ceberut âlimlerden olmayın. Öyle olursanız, ilminiz cehaletinize denk gelmeyecektir." Bir adam, bir vakit namazından sonra va'zetmek için kendisinden izin istedi. Hz. Ömer (ra) izin vermedi ve kendisine şunu söyledi: "Sen henüz tevazu kazanmamışken, kendini cemaatin önünde görürsen kibirlenip şişersin ve kendini Süreyya'dan yere inmiş bir uzaylı gibi hissedersin."

İkincisi ibadettir. İbadet aslında tevâzuun ifadesidir. İbadet kelimesinin mânası tevazu göstermek olduğu gibi, onun değişik tatbikatları da tevazuu gösterirler. Namazı misâl verirsek, elleri bağlayıp ayakta durmak, sonra iki büklüm olup eğilmek, daha sonra kıvrılıp yere kapanmak miskinliğin ve çaresizliğin itirafı ve ilânıdır. Oruç, hac ve diğer ibadetlerde de aynı mâna bunları oluşturan hâl ve hareketlerle gözler önüne serilir. Fakat, ibadetlerdeki bu mânayı aklına getirmeyenler, yaptıkları ibadet yüzünden kibre

kapılır ve bundan kendilerine üstünlük payı çıkarırlar. Bu cümleden olarak bu kimseler artık kendilerinin kurtulduklarını, başka insanların ise helâk olduklarını zannetmeye başlarlar ve bunu çekinmeden söylerler.

ALLAH Rasûlü (as), kibirden ileri gelen bu görüşün yanlış olduğunu bildirmiş ve, "Bir kimse, 'insanlar helâk olmuştur.’ dediği zaman, bilin ki, kendisi hepsinden daha çok helâk olmuştur." buyurmuştur. (Müslim) Çünkü, onun böyle demesi kendi nefsini tezkiye ettiğini, kendisine ayrıcalık tanıdığını, kendisi için ALLAH’ın azabından korkmadığını, insanları hakîr gördüğünü, onlar hakkında su-i zan ettiğini ve ALLAH adına hüküm yürütmekten çekinmediğini gösterir. Bu unsurlardan hepsi de helâk edici âfetlerdir. ALLAH Rasûlü (as) bir hadiste de, "Müslüman kardeşini hor görmek, helâk edici olarak bir kimseye yeterlidir." (Müslim) buyurmuştur.

Bir müslümanın yapması gereken şey; müslüman kardeşlerini ALLAH için sevmek,

imanları için takdir etmek, ibadetleri için hürmet etmek, kendi şahsı için tanımadığı kolaylığı onlar için tanımak, kendisi için beslemediği ümidi onlar için beslemektir. Fakat kibir sahibi insan bunların aksini yapar; o kendi şahsını yükseltirken din kardeşlerini alçaltır, kendi ibadetlerini yeterli bulurken onların ibadetini az bulur, kendi fikir ve görüşlerinin doğru olduğuna inanırken onların fikir ve görüşlerinin yanlış olduğunu düşünür, kendisini kurtuluş ehli sayarken onların cehâlet ve felâket içinde olduklarını söyler. O bu kadar insafsız ve sorumsuz davranınca, ALLAH Teâlâ ona kızar ve çoğu zaman ahiret cezasından evvel kendisine bu dünyada ceza verir; ibret alınması için de bazen kendisinin tahkir ettiği müslümanları onun yerine, kendisini da onların yerine getirir.

İbadet yüzünden kibre kapılan bir kimse bir zulüm, haksızlık veya hürmetsizlik gördüğü zaman, bu şeylerin peygamberlere karşı bile yapıldığını düşünmez, önce ALLAH Teâlâ'nın

kendisine bunların yapılmasına nasıl müsâade ettiğine şaşar, ondan sonra da bunu yapanların yakında çarpılacaklarını ve ALLAH Teâlâ tarafından acele ile cezalandırılacaklarını söyler. O ALLAH Teâlâ'nın muhtemel affını, geniş merhametini, ince hikmetini ve uzun sabrını düşünmez. Böylece, kendisine karşı bir suç işlenmişken, kendisi ALLAH Teâlâ'nın bu sıfatlarını görmezlikten gelmek suretiyle birkaç suçu birlikte işler.

RivAyet edildiğine göre, İsrailoğullarından bir abid secde hâlinde iken, bir sefih gelip ayağını onun boynuna bastırır. Abid, "Bana bu nasıl yapılabilir?" tarzındaki bir düşünceyle kibre kapılır ve adama, "ALLAH'a yemin ederim, o seni affetmeyecektir." der. ALLAH Teâlâ, o dönemin peygamberine şunu vahyeder: "Bu abid kendisini ne sanıyor ki, benim adıma konuşuyor? Ben onu da bu küstahlığından dolayı affetmeyeceğim."

Kibir açısından âlim ve abidler üçe ayrılırlar.

Bunlardan bir kısmı kalplerinde kibir duyar ve kendilerini diğer insanlardan üstün görürler. Ancak ellerinden geldiğince bunu dışarıya vurmaz ve ne fiilleriyle, ne de sözleriyle onu göstermezler. Bu sebeple, dışardan bakılınca bunlar kibirden uzak, mütevâzi insanlar intibaını verirler. Fakat ALLAH Teâlâ, kalplerde olanı da bildiği için, bu kimseler O'nun yanında kibirli taifesine dahildirler.

Bir kısmı kalplerinde duydukları kibri fiilleriyle de gösterirler. Onun için bu kimseler yolda giderken önde gitmek, bir mecliste otururken baş köşede oturmak, herkesten hürmet görmek, her şeyin en iyisine sahip olmak isterler. Bunlar birisiyle konuşurken onun seviyesinde olmadıklarını göstermek için başka tarafa bakarlar, yüzlerini buruştururlar ve kızgınca konuşurlar. Bunların kibri öncekilerden daha büyüktür.

Bir kısmı ise kibirlerini aynı zamanda sözleriyle de gösterirler. Bunlar kendilerini överler, üstün olduklarını söylerler, olan ve olmayan

meziyetlerini anlatırlar ve kıymeti bilinmesi gereken müstesna kimseler olduklarını yaymaya çalışırlar. Kibri en büyük olanlar bunlardır. ALLAH Teâlâ kibirlenip kendilerini övenleri, "Siz kendinizi övmeyin! O, hanginizin takvada üstün olduğunu sizden iyi bilir." (Necm, 32) Ayetiyle uyarmış, haksız yere övülmekten hoşlananları da, "Yapmadıkları işlerle övülmekten hoşlananların azaptan kurtulacaklarını sanma!" (Al-i İmrân, 188) Ayetiyle tehdid etmiştir.

Kibirli insan, kendisinden üstün olan kimselere kızgın, kendi seviyesinde olanlardan da rahatsızdır. Bunları sevmez ve iyi işler yapıp başarmalarına sevinmez. Bunların yok olması ve hezimete uğrayıp ortadan çekilmesi onun en büyük arzu ve temennisidir. O, bu huyuyla harabeleri ve yıkılışları seven baykuşlar gibidir. Onun varlığı başkalarının yıkılış ve yok oluşlarıyla beslenir.

Hayret edilecek bir durumdur ki, bazı kimseler mümin, hatta âlim ve abid olduklarını

söylerler ve ALLAH Rasûlü'nün, "Kalbinde zerre kadar kibir bulunan bir kimse cennete girmez." dediğini bildikleri hâlde, kibirden vazgeçmez ve bu kobra yılanını kalplerinde zevk duyarak beslemeye ve doyurmaya çalışırlar. Bu kimseler bilmelidirler ki, kalplerinde kibrin zerresini taşıdıkları takdirde, ALLAH Teâlâ yanında zerre kadar kıymet ve üstünlükleri olmaz. Çünkü O'nun yanındaki üstünlük ancak tevazu ile kazanılabilir. ALLAH Rasûlü (as) şöyle buyurmuştur: "Kim üstünlük taslarsa ALLAH onu (kendi yanında) alçaltır ve kim tevazu gösterirse, ALLAH onu (kendi yanında) yükseltir."

Kibrin üçüncü sebebi soy ve neseptir. Bu sebeple, kendi nesebini, soy ve milliyetini üstün görenler bununla kibirlenirler ve aynı nesepten olmayanları aşağı ve hakîr görürler. Bu kibirlerini de duygu, fiil ve söz hâlinde gösterirler. Hakikatte ise nesep tek başına kimseye her hangi bir üstünlük kazandırmaz. ALLAH Rasûlü (as) şöyle buyurmuştur:

"Bir kimsenin ameli (kötülüğü) onu geri bırakırsa, nesebi onu öne götürmez." Ebu Zer (ra) bir adama, "Sen siyah bir kadının çocuğu değil misin!" diye çıkışınca, bunu duyan ALLAH Rasûlü (as) ona şöyle demiştir:

"Ey Ebâ Zer! Sende hâlâ cahiliyet kibri vardır. Bil ki, sen beyaz renginle kırmızı veya siyah bir insandan üstün değilsin. Üstünlük ancak takva iledir." (Ahmed) ALLAH Rasûlü (as) şunu da söylemiştir: "Bazı kimseler, ya cehennem kömürü hâline gelmiş atalarıyla övünmekten vazgeçerler, ya da ALLAH yanında pislik böceğinden daha aşağı dereceye düşerler." (Ebu Dâvûd, Tirmizî)

Dördüncü sebep maldır. Hayra sarfedilmesi ve düşkünlerin yardımına koşulması için verilen mal, bazı kimseler tarafından üstünlük vesilesi zannedilir. Halbuki mal, çoğu kimselerin helâket ve felâketine sebep olan bir âfettir. ALLAH Rasûlü (as) bir hadis-i şerifte şöyle buyurmuştur:

"Mal sahipleri helâk olmuşlardır. İllâ ki, onu ALLAH için sağa, sola sarf edip sorumluluktan

kurtulmaya çalışsınlar." ALLAH Teâlâ, mal ile gururlanıp kibre kapılan Karun'u helâk edip âleme ibret etmiştir.

Beşinci sebep vücut güzelliğidir. Vücut güzelliğinin geçici ve kısa süreli olduğunu görebilecek basireti olmayanlar, bununla da üstünlük duygusuna kapılır ve kibirlenirler. Bunların içinde hüsranı en büyük olanlar ise, vücut güzelliğiyle avunup hakikî ve kalıcı üstünlükler ve meziyetlerden (ilim, amel ve güzel ahlâktan) kendilerini mahrum bırakanlardır.

Altıncı sebep vücut kuvvetidir. Bu kuvvet, bazı hayvan türlerinde (öküz ve eşekte bile) daha fazladır. Onun için, bu kuvvet de ancak dinî ve insanî değerlerin hizmetinde sarf edildiği takdirde bir üstünlük ifade edebilir. ALLAH Teâlâ şöyle buyurmuştur:

"Onlar, 'Bizden daha kuvvetli kim vardır?' deyip kibirlendiler. Görmediler mi ki, kendilerini yaratan ALLAH kendilerinden daha kuvvetlidir?" (Fussilet, 15)

Yedinci sebep evlâd, aşiret, cemaat, taraftar ve hayranların çokluğudur. Bazı kimseler, bu cihetlerden gelen şöhreti de kendileri için üstünlük sebebi sayar ve onunla hindi gibi şişip kabarırlar. Halbuki, şöhret saman alevi ve şimşek çakması gibi kısa süreli ve geçicidir. Bu sürenin sonunda o, bazen evvelkinin tam tersi bir sonuç da doğurabilir. Bu durumda, önce sevenler sonra buğzederler, önce alkışlayanlar sonra taşlarlar.

Bir çok değerlerin fedâ edilmesiyle korunmasına çalışılan şöhret sürse bile, ancak mezar kapısına kadar sürer. Çünkü "Herkes ALLAH'ın huzuruna yalnız başına çıkar." (Meryem, 95), "O gün mal ve evlâd çokluğu kimseye fayda vermez. Ona fayda veren yalnızca onun temiz olan kalbi (ve yaptığı amelleri) dir." (Şuarâ, 88)

ALLAH Teâlâ'nın imtihan için kullarına verdiği bu ve benzeri nimetler, kendini bilen kimseler tarafından emanet kabul edilip yerine sarf edilirken, kendini bilmeyenler tarafından kendi hak ve müktesepleri zannedilir, kibir ve

gurur vesilesi yapılır.

Yakalarını bütünüyle şeytana kaptırmış olanlar ise, utanmaları ve ağlamaları gereken zulüm ve günahlarıyla da kibirlenir, bunları bile kendileri için üstünlük ve hüner sayarlar.

Tekebbürün Sebepleri

Bil ki, kibir, insanın yukarıda geçen sebeplerden dolayı kendisini büyük görmesi, üstünlük hissi taşımasıdır. Tekebbür ise, bu his ve duygunun fiil ve hareket hâlinde ortaya konulmasıdır. Ancak tekebbür, bazen kibirden başka sebeplerden dolayı da görülebilir. Bu sebepler ise buğz, kıskançlık ve riyadır.

1- Buğz. Bir kimse, haklı veya haksız bir sebeple bir kimseye kızar ve bu kızgınlığı sabit buğz hâline getirirse, artık o kimseye karşı tevazu göstermez; onun hak olan sözünü kabul etmez; onun nasihatini dinlemez; onun ilminden yararlanmayı düşünmez; onun yanında ondan daha büyük görünmeye çalışır. Buğzun bu kötü sonuçlarından dolayıdır ki, ALLAH Rasûlü (as)

şöyle buyurmuştur:

"Kalplerinizde buğz oluşmasına fırsat vermeyin. Çünkü buğz usturadır. Bu ustura saçı değil, dini keser."

2- Kıskançlık. Bir kimse bir kimseyi kıskanırsa (kıskanmanın haklı sebebi yoktur), aynen buğzda olduğu gibi, o kimsenin büyüklük ve üstünlüğünü kabul etmez ve haksız olduğunu bile bile ona karşı dikilir ve onunla rekabet eder.

3- Riya. Bir kimsede riya hastalığı varsa, o da kendisinden ilim, amel, fazilet, hizmet ve takva yönünden üstün olduğunu bildiği kimselere saygı duymaz, hürmet etmez, üstünlük tanımaz. Halk kendisini aşağı görür endişesiyle onların yanında kendi kendisini şişirir. Bu kimse, halkın duymayacağından emin olduğu yerde hürmet ettiği bir kimseye halkın içinde rakip olur.

Kendi kendilerinin büyüklüğüne inanan kibirli insanlarla buğz, hased ve riya yüzünden kibirlenen insanlardan saygı, insaf, hakkı kabul, üstünlüğü takdir gibi meziyetleri beklemek

boşunadır.

Kibirli İnsanların Ahlâkı

Bil ki, kibir ve tekebbürden kaynaklanan özel hâl ve tutumlar vardır. Kibirli kimselerin bir kısmında bu hâl ve tutumların hepsi, bir kısmında onların bir kısmı görülür. Bu hâl ve tutumlar şunlardır.

1- Kendisi oturmuşken bazı kimselerin ona saygı ifâdesi olarak ayakta durmalarından hoşlanmak. Bu hâl, kişiyi cehenneme götüren bir kibirdir. ALLAH Rasûlü (as) şöyle buyurmuştur:

"Kim cehennem ehlinden bir kimseyi görmek isterse, kendisi oturmuşken bazı kimseleri ayakta tutan kimseye baksın."

2- Birileriyle yolda giderken onların önünde gitmekten hoşlanmak. Bu hâl, ALLAH Teâlâ'dan uzaklaşmaya sebeptir. Ebud-Derdâ (ra) şöyle demiştir:

"Bir kimse, başkasıyla birlikte iken önde gittiği sürece ALLAH Teâlâ'dan uzaklaşır." Ashâbın en zengini olan Abdurrahman İbni Avf (ra),

köleleriyle birlikte yolda giderken onlardan fark edilmezdi. (Çünkü hem onlar gibi giyinir, hem de onlarla karışmış bir hâlde yürürdü.)

Hasan el-Basrî, kimsenin kendi arkasından gitmesine izin vermez ve bunun sebebini, "Bu hâl, önde gidenin kalbini bozar." diye açıklardı.

3- En yüksek yerde ve diğerlerinden mesafeli olarak oturmaktan hoşlanmak. Tevazu ise bunun aksini arzulamaktır.

İbni Vehb şunu söylemiştir: "Ben Abdulaziz İbni Revvâd'ın yanında oturmuştum. Dizimin onun dizine değdiğini fark edince biraz geri çekilmek istedim. Abdulaziz, beni çekip eski yerime getirdi ve şöyle dedi: "Bana niye ceberutlara karşı yaptığınız muameleyi yapıyorsunuz. Halbuki ben, içinizde kendimden daha aşağı bir kimse göremiyorum."

4- Ziyaret etmek değil, ziyaret edilmekten hoşlanmak. Ziyaret etmek insana sevap kazandırır, ziyaret edilmek ise onun kibrini okşar. Kibirli insan, kibrinin okşanmasını sevap kazanmaya

tercih eder.

5- Fakir ve alt seviyedeki insanlarla bir arada oturmaktan sıkılmak. Bu hâl, çoğu müşriklerin peygamberlere iman etmemelerine sebep olmuştur. Bunlar, peygamberden etraflarındaki fakir müminleri dağıtmalarını istemiş ve ancak bunu yaparlarsa kendileriyle oturup ne istediklerini dinleyeceklerini söylemişlerdir. Peygamberimize karşı da aynı teklif yapılmıştır. ALLAH Teâlâ, yapılan bu teklifle ilgili olarak Peygamberimize şu âyeti indirmiştir:

"Sabah akşam Rablerine duâ ve ibadet eden ve O'nun rızasını arayan (fakir) kimseleri meclisinden kovma. Kâfirler bunlardan rahatsız olup iman etmezlerse etmesinler. Ne sen onların iman etmeleri için ısrar et, ne de onlar senin işine karışsınlar. Onların sözüne uyup bu (fakir) kimseleri kovarsan zâlimlerden olursun." (En'âm, 52)

Kâfirler gibi, kibirli kimseler de, fakir ve düşkünlerin bulunduğu ilim, ibadet ve hayır

meclislerinden uzak dururlar.

6- Yapabildiği özel işlerini de başkalarına yaptırmak. Tevazu ise bunun aksidir. Onun için, ALLAH Rasûlü (as), genellikle özel işlerini kendisi yapardı.

7- Elinde bir şey taşımamak. Halbuki ALLAH Rasûlü (as), ashabın ısrarı olmadığı zamanlarda, çarşı ve pazardan aldığı şeyleri kendi eliyle taşırdı.

Hz. Ali (ra) şöyle demiştir: "Kendi eliyle evine bir şey taşımak insanın büyüklüğünü zedelemez."

Ebu Hureyre (ra) Medine'de vali vekili iken, sırtındaki çırpı ile çarşıdan geçer ve, "Emir'e yol açın! Emir'e yol açın!" diye seslenirdi.

8- Düşük kaliteli, ucuz ve eski elbise giymemek. Halbuki ALLAH Rasûlü (as) şöyle buyurmuştur: "Giyim kuşamda tevazu imandandır." (Ebu Dâvûd, İbnu Mâce)

Zeyd İbni Vehb şunu söylemiştir: "Ben Hz. Ömer'i çarşıda gördüm. Elinde bir kamçı ile alış

verişleri denetliyordu. Üstünde eski ve on dört yamalı bir entari vardı."

Hz. Ali (ra) şöyle demiştir: "Eski elbise kalbe huşû' verir, yeni elbise ise kibir duymaya sebep olur." Bundan dolayı ALLAH Rasûlü (as) şöyle buyurmuştur:

"Kim ALLAH için (yani ALLAH Teâlâ'ya karşı tevazu hâlinde olmak için) bir süs ve ziyneti terk ederse, ona cennetin süs ve ziynetlerini vermek ALLAH üzerinde bir hak olur." (Ebu Nuaym) Hiç şüphesiz ki, kibirli olmamak için her zaman eski elbise giymek ve hiç süs kullanmamak gerekli değildir. Çünkü kibre kapılmamak ve normali geçmemek şartıyla uygun düştükçe yeni elbise giymek ve süs kullanmak da câizdir. ALLAH Teâlâ şöyle buyurmuştur:

"De ki: ALLAH'ın kendi kulları için yarattığı ziynetleri ve temiz yiyecek ve içecekleri kim haram etmiştir? De ki: RABBİM ancak açık ve gizli aşırılıkları, günahı, zulmü, kendisine ortak koşmayı ve O'nun hakkında bilmeden konuşmayı haram

etmiştir." (A'râf, 32)

ALLAH Rasûlü (as) da şunları söylemiştir: "İsraf etmemek ve kibre kapılmamak şartıyla yiyin, için, giyin ve sadaka verin." (İbnu Mâce, Nesaî), "ALLAH kuluna bir nimet verdiği zaman, bu nimetin izini onun üstünde görmekten hoşlanır." (Tirmizî) Buna göre, ALLAH Teâlâ bir kuluna mal ve servet verirse, o kulun bu nimeti göstermek ve şükretmek maksadıyla yiyip içmesi, giyinip kuşanması makbul bir davranıştır. Kaldı ki, bazı kimselere yeni elbise ve süsler kibir verirken, diğer bazılara tam aksine, eski elbise ve süsten uzak olmak kibir verir. Çünkü bu hâl, halkta bu kimselerin dünyaya önem vermedikleri ve ALLAH'ın sâlih kulları oldukları intibaını uyandırır. Bu da kendilerine zevk ve kibir verir.

Ebu Said el-Hudrî (ra) şöyle demiştir: "Maksadın ALLAH olduğu sürece ye, iç ve giy. Fakat bu fiillerden hangisiyle kalbine riya, kibir ve gösteriş girerse onu terk et."

Doğru ve dengeli olan tevazuu ALLAH

Rasûlü yaşamıştır. O ise lüks ve israfa kaçmaksızın yeni elbise de, eski ve yamalı olanı da giymiştir. Bunun gibi, haram olmamak şartıyla önüne gelen yemekleri de yemiş, aç da kalmıştır. Bu sebeple, tevazuu onun anladığı gibi anlamak ve onun yaşadığı gibi yaşamak lâzımdır. Aksi takdirde, tevazuda da ifrat ve tefrit hâllerine düşmek kaçınılmazdır.

Kibri Giderip Tevazu Kazanmanın Yolu

Bil ki, kibir helâk edici âfetlerdendir. Bu sebeple, onu gidermek farzdır. Onu gidermek de iki türlüdür. Birincisi, onun kökünü kurutmak ve kalpteki varlığını yok etmektir. İkincisi ise, onu uyandıran sebepleri etkisiz kılmaktır. Kibrin kökünü kurutmanın yolu, insanın kendi nefsini ve RABBİni iyice tanımasıdır. Çünkü insan kendi nefsini iyice tanırsa görür ki, o her zelilden daha zelil ve her değersizden daha değersizdir; bu sebeple de ona yalnızca tevazu, zillet ve mahviyet yakışır. İnsan RABBİni tanıyınca da görür ki, büyüklük, izzet ve azamet O'na aittirler ve bu

sıfatlar sadece O'na yakışırlar. ALLAH Teâlâ şöyle buyurmuştur:

"Kahrolası insan, ne kadar nankördür! (Düşünmez mi ki,) ALLAH onu hangi maddeden yaratmıştır? Onu bir damla sudan yaratmış ve insan hâline getirmiştir. (Ona değişik kabiliyetler vererek) hayat yolculuğunu kolaylaştırmıştır. Daha sonra onu öldürecek ve kabre yerleştirecektir. Ve istediği zaman onu tekrar diriltecektir. (Bütün bunlara rağmen) o, ALLAH'ın kendisine emrettiği şeyi (ibadeti, teşekkürü) yapmaz." (Abese, 17, 23)
Bu Ayet-i kerimede, ALLAH Teâlâ'nın sonsuz kudreti ve tasarruf gücüyle birlikte insanın mahiyeti, hayatı ve akıbeti anlatılmıştır. Buna göre, insan yok iken ALLAH Teâlâ onu değersiz bir su damlasından yaratmıştır. Bu demektir ki, insanın uzak geçmişi yokluktur ve o ezelden beri yokluk hâlinde kalmıştır. Onun yakın geçmişi ve varlıktaki aslı ise kirli ve hakîr bir meni damlası ve bunun içindeki zavallı bir kurtçuktur. Var olduktan sonra da yaşayabilmesi için ALLAH Teâlâ ona

gerekli imkânları vermiş ve kolaylıklar sağlamıştır. Bütün bu işler sadece ALLAH Teâlâ'nın kudret ve rahmetinin eserleridir. İnsanın kendi gücü ise bu işlerden bir tanesini bile gerçekleştirmeye yeterli değildir. Daha doğrusu onun kendi gücü yoktur. Bu sebeple, onun kalbini çalıştıran, kanını dolaştıran, göz kapaklarını açıp kapatan, nefeslerini düzenleyen de ALLAH Teâlâ'dır. Fakat kibirli insan nankördür. O ne başlangıcını, ne sonunu düşünür, ne de hayattaki durumunu doğru değerlendirir.

En büyük nankörlük olan küfür ve inkâr da insanın kendi aslının ne olduğunu, nereden geldiğini ve nasıl oluştuğunu düşünmemesinden ileri gelir. ALLAH Teâlâ, kıyâmet günündeki dirilişi inkâr eden bir müşrikle ilgili olarak şu âyetleri indirmiştir: "O kişi kendisini bir damla sudan yarattığımızı bilmiyor mu ki, diriliş olayını tartışıp duruyor. O nasıl yaratıldığını unutuyor, bizi başkalarına kıyaslıyor ve, 'Çürümüş kemikleri kim diriltecek?’ diyor. De ki: Onları ilkin yaratan onları

diriltecektir." (Yasin, 77, 78)

İnsan, başlangıç ve sonucunu unutsa bile, ona hiçliğini ve çaresizliğini hatırlatan türlü olumsuzluklara maruzdur.

Hastalıklar, ihtiyaçlar, musibetler ve kederler bu konuda birer uyarıcıdırlar. Her an bu olumsuzluklara açık olan ve gelenleri defedemeyen insan, iyice düşünürse, hiçbir şeye gücü yetmeyen ve hiçbir gelişmede karar yetkisi bulunmayan zayıf ve zavallı bir yaratık olduğunu anlamakta zorluk çekmez.

İnsan toprakta çürüyüp yok olduktan sonra, ALLAH Teâlâ onu ikinci bir sefer yokluktan yaratıp diriltir. Bu ikinci yaratılış ve dirilişin de başlangıcı yokluktur. Kendisinden yaratıldığı madde ise topraktır. Böylece, insan burada da yokluktan ve topraktan meydana getirilir. İkinci diriliş de kibirli insan için önüne geçemediği zorluk ve sıkıntılarla doludur ve bu vesile ile tekrar onun acizlik ve çaresizliği ortaya çıkar.

Mahiyet ve macerası bu olan bir insan için

kibirlenmek sadece dinen değil, aklen de çirkin bir hâldir.

Amel planında insanı kibirden uzaklaştıran şey ise, kendi nefsini tevâzua zorlamak ve mütevazilerin fiil ve hareketlerini yapmaktır. İlim amel hâline getirilmediği sürece etkili olmadığı için, kibirden kurtulmak için de yalnızca asıl ve faslını bilmek yeterli değildir. Bunun yanında, tevazu ifade eden ve onu ahlâk ve mizaç hâline getiren fiil ve hareketleri de yapmak lâzımdır.

Kibir uyandıran sebepleri etkisiz kılmanın yolu ise, her sebebe göre değişir. Bu yüzden, sebep soy ve nesep ise, bundan ileri gelen kibri kırmanın yolu iki şeyi bilmektir:

Bunlardan birincisi kişinin nesebindeki şerefin kendisine ait olmamasıdır. Çünkü bir nesepte şeref varsa, o şeref baba, dede ve ataya aittir. Bir kimsenin ilmi gibi, onun şerefi de miras yoluylâ evladına geçmez. Bunlar, her ferdin kendi özel çabasıyla kazanılması gereken erdemlerdir.

İkincisi, insanın asıl nesebinin babası veya

dedesi değil, toprak olmasıdır. Toprak ise, bütün insanlar ve hayvanlar arasında müşterek olan ve kimseye ayrıcalık ve üstünlük vesilesi olmayan basit bir unsurdur. İnsan cinsinden bir nesep aranırsa, bu nesebin başlangıcı Hz. Âdem'dir. Hz. Âdem de bütün insanların ortak atasıdır ve kimsenin kendisine bundan özel bir üstünlük çıkarması mümkün değildir. Peygamberimize mensup olmaktan dolayı şeref duyulması, onun Ehl-i Beytinden olan kimseler için bir haktır. Ancak bu hak peygamberimizin inanç, marifet, amel ve ahlâkına sahip olmakla kazanılır. Aksi takdirde, kuru bir mensubiyet hiçbir kimseye ne şeref sağlar, ne de kurtuluş temin eder. Bunun en açık misâli Ebu Leheb'tir. Bu talihsiz insan, Peygamberimizin amcası olmasına rağmen, ona iman edip kendisine ittiba etmediği için Kur’ân Ayetleriyle lanetlenmiştir.

Kibrin sebebi güzellik ise, burada da hayvan gözüyle kendi maddesine değil; ruh, kalb ve duygu âlemine bakmak lâzımdır. Bunlara

bakınca da insan kendisinde bir çok kusur ve eksiklik görür ve mükemmelliğin ifadesi olan güzellikten uzak olduğunu anlar. Vücut güzelliği ise hakikî bir değer olmaması yanında, elde tutulamayan ve süratle gelip geçen bir şeydir. Böyle bir şeyle kibirlenmek, şimşeği güneş zannetmek gibi bir yanlışlıktır. Kaldı ki, güzellik ve bazı kimselerde kibir uyandıran diğer şeyler ALLAH Teâlâ'nın birer vergisidir. ALLAH Teâlâ’nın verdiği şeylerle iftihar etmek ise, insanın değil, ALLAH Teâlâ’nın hakkıdır. İnsana düşen ise, bu vergilerinden dolayı ALLAH Teâlâ'ya şükretmek ve bu nimetlerin devamı için duâ ve niyazda bulunmaktır.

Hakikî güzellik cennetteki güzelliktir. Çünkü dünyadaki güzellik, eksiklik ve çirkinliğin gizlenmesinden ibaret iken, cennetteki güzellik gerçek mükemmelliktir.

Kibrin sebebi kuvvetli olmak ise, vücuda musallat olan illet ve hastalıkları düşünmek lâzımdır. Her an gelebilen bu illet ve hastalıklar,

çok kısa bir süre içinde insanın bütün güç ve kuvvetini alırlar. Yaşlılığın da insanı ne hâllere düşürdüğü kimsenin meçhulü değildir. ALLAH Teâlâ, insanın güçsüzlüğünü her an onun gözleri önünde bulundurmak ve ona duyurmak için onu en zayıf haşarattan olan sineklere karşı çaresiz bırakmıştır. Sinekler, kendisine rağmen üstüne konar, kendisine rağmen hayat kaynağı olan kanını emer ve onun tehditleriyle alay ederek vınlayıp durur. Sivrisinekler ise, vücudunu yara bere içinde bırakır ve Ona uykuyu haram ederler. ALLAH Teâlâ, câhil insanların güçlü zannedip taptıkları sahte ilâhların acizliğini de sinek misaliyle bildirmiştir. İlgili âyet şöyledir:

"Ey insanlar! Bir misâl verildi, onu iyice dinleyin. ALLAH dışında taptıklarınız, bir araya gelseler bir sinek bile yaratamazlar. Hatta sinek kendilerinden bir şey koparsa, onu da kurtaramazlar. Onlar bu kadar zayıftırlar. Onlara tapanlar da aynı şekilde zayıftırlar. Bu zayıf şeyleri ALLAH'a ortak edenler, ALLAH'ı

tanıyamamışlardır." (Hac, 73)

Faziletlerin hizmetinde olmayan kaba kuvvetin daha fazlası hayvanlarda vardır. Bu sebeple, böyle bir kuvvetle iftihar etmek insanı yükseltmez, onu hayvanların derecesine indirir.

ALLAH Rasûlü (as), "Lâ Havle velâ kuvvete illâ billahil-aliyyil-azîm sözü Cennet hazinelerinden bir hazinedir." buyurmuştur. Bu sözün mânası ise şöyledir: Güç ve kuvvet yalnızca yüce ve büyük olan ALLAH'tandır. Bu sözü söyleyen kimse, kendinde güç ve kuvvet görmekten ve bununla kibirlenmekten sakınmış ve bir cennet sermayesi kazanmış olur.

Kibrin sebebi mal, makam, cemaat ve çevre gibi şeyler ise, bunlar insanın dışında olan şeylerdir. Böyle şeylerle kibirlenmek; eşeğin, süslü semeri veya devenin, kervanın çokluğu ile kibirlenmesi gibidir. Semer eşeğe, kervan deveye bir değer ilâve etmediği gibi, sözü edilen şeyler de, insanın zatına bir değer katmazlar.74 Bu sebeple, akıllı olan bir insan böyle iğreti ve geçici

şeylerle ne kibirlenir, ne de sevinir. Bunların varlığıyla üstünlük iddiâ etmek doğru olsaydı, onların gitmesiyle de aşağılığı kabul etmek lâzım gelirdi. Bu geçici şeyler yüzünden kibirlenmek şöyle dursun, sevinmek bile himmet ehlinin nazarında saçma bir duygudur. Bu şeylerin varlığıyla sevinmek onları sevmeyi de gerektirir. Çünkü bir şeyi sevmeyen onun varlığıyla sevinmez. İbrahim (as), "Ben yok olacak olan fâni şeyleri sevmem." (En'âm, 76) demiştir. Bu şeyleri sevmeyen, ne onların varlığıyla sevinir, ne de yok olmalarıyla üzülür ve ağlar. Bunların yok olmaları yüzünden üzülmek ve ağlamak da onları sevmenin ve onlarla sevinmenin yanlış olduğunu gösterir. Çünkü ancak yanlış olan işlere üzüntü duyulur ve ağlanır.

Kalıcılığı olmayan ve her an yok olabilen şeyler, uykuda görülen rüyalardan farksızdırlar. Onun için, rüyalarla kibirlenmek ne kadar abes ise, mal, evlat, mevki, makam gibi geçici şeylerle kibirlenmek de o kadar akıl dışıdır. ALLAH Teâlâ

şöyle buyurmuştur:

"Mal ve çocuklar geçici olan dünya hayatının süsleridir. Bâki kalan sâlih ameller ise ALLAH katında sevap yönünden de, ümit bağlama yönünde de daha hayırlıdırlar." (Kehf, 46)

Kibrin sebebi ilim ise, bu kibirden kurtulmak iki şeyle olur:

Bu şeylerden birincisi ilmin büyük olan sorumluluğunu düşünmektir. Bazı müfessirlere göre, göklerin ve yerin almaktan korkup sakındıkları emanet ilimdir. Çünkü sorumluluk ilimle başlar ve onunla birlikte büyür. Bu sebeple, câhil olan bir kimse, bazı durumlarda bir çeşit mazeret sahibi görülse bile, âlim bu şanstan mahrumdur. Bir şeyi bilmeden yapmakla bile bile yapmak arasında çok fark vardır. Bu fark iyi işlerde âlimlere daha çok sevap kazandırırken, kötü işlerde de onlara daha fazla vebal yükler. Âlim, ilme aykırı hareket ettiği zaman hem ALLAH Teâlâ'nın hakkını, hem de ilmin hakkını göz ardı etmiş olur. Çünkü ilmin de hakkı vardır. Bu hak da

ilme göre hareket etmektir. ALLAH Rasûlü (as) şöyle buyurmuştur:

"Bildiği hâlde günah işleyen bir kimse, cehenneme atılır ve orada dökülüp dağılan iç organlarının etrafında değirmen taşını çeviren eşek gibi dönüp durur. Onun korkunç hâlini gören diğer cehennem ehli, kendine, "Sen bizden farklı ne yaptın ki, azabın daha çetin olmuş?" diye sorarlar. O kişi, 'Ben bildiğim hâlde günah işledim.' diye cevap verir." (Müttefekun aleyh) ALLAH Teâlâ, ilmiyle amel etmeyen bilginleri en değersiz hayvanlar olan eşek ve köpeğe benzetmiştir. İlgili âyetler şöyledir: "Onlar, kitap yüklenmiş eşekler gibidirler." (Cumua, 5), "O köpek gibidir." (A raf, 179)

ALLAH Teâlâ yanında bu durumlara düşmek ihtimali varken, ilimle kibirlenmek ahmaklıktan başka bir şey değildir.

İkincisi de ilimle kibirlenmenin sadece ALLAH Teâlâ'ya yakıştığını düşünmektir. Çünkü yegâne büyük ve mükemmel olan O'dur. O'ndan

başka bütün varlıklar O'nun azameti önünde havada uçuşan toz zerreleri gibidirler. O, kendi küçüklüğünü kabul edenleri mükâfatlandırıp büyütür, kendilerini büyütenleri ise cezalandırıp daha da küçültür. ALLAH Rasûlü (as) şöyle buyurmuştur:

"Kim ALLAH Teâlâ'nın büyüklüğü önünde eğilirse ALLAH Teâlâ onu yükseltir ve kim kendi kendisini büyütürse ALLAH Teâlâ onu alçaltır." Bu da gösteriyor ki, büyümenin yolu kibirlenmek değil, kibirden vazgeçmektir. Kur'ân-ı Kerim'de şöyle buyurulmuştur:

"Size ancak az bir ilim verilmiştir." (İsrâ, 85), "ALLAH bilir, siz bilmezsiniz." (Bakara, 216), "Bütün bilenlerin üstünde bir bilen vardır." (Yûsuf, 76) Bu son âyetteki "bir bilen" ALLAH Teâlâ'dır. O hâlde, ilimdeki üstünlük ve büyüklük kimseye ait değil, ALLAH Teâlâ'ya aittir. Öyleyse, bunun şerefi ve kibri de O'nun hakkıdır.

Bu geçen sebeplerden dolayı, herkesten daha çok ilim ve marifet sahibi olan

peygamberler, herkesten daha fazla tevazu göstermişlerdir. Onlar tevazu gösterdikçe de ALLAH Teâlâ onları yükseltmiştir. Öbür yandan, peygamberlerin çok aşağısında olmalarına rağmen, onları örnek alıp tevazu göstermeyenler, yukarıda zikredilen âyetlerde bildirildiği gibi, ALLAH Teâlâ tarafından eşek ve köpek derecelerine düşürülmüşlerdir.

Fiilî olarak kibirden kurtulmak için de, âlim olan bir kimse, câhil olana baktığı zaman, "Bu adam, ALLAH yanında bana göre daha mazurdur." demeli; kendisi gibi bir âlime baktığı zaman, "Bu benden daha bilgilidir." demeli; bilgisi çok değilse, "O, benden daha ihlâslıdır, ilmiyle daha çok amel eder." demeli; kendisinden yaşça büyük olana baktığı zaman, "Bu benden daha evvel ALLAH Teâlâ'ya itâat etmeye başlamış." demeli; kendisinden küçük olana baktığı zaman, "Bu benden daha sonra günah işlemiştir." demeli; bir kâfir veya bid'atçıya baktığı zaman da, ALLAH Teâlâ’nın kendisini de bunlar gibi şaşırtmadığına

şükretmeli ve hak üzerinde sebat etmesi için de, "RABBİMİZ! Bizi hidâyet ettikten sonra kalplerimizi saptırma ve bize kendi tarafından merhamet et. Sen merhamet edensin." (Al-i İmrân, 8) Ayetiyle duâ etmelidir.

Kâfir ve fâsıklara ALLAH için buğzetmek câizdir. Ancak onlara karşı kibirlenmek câiz değildir. Çünkü kibirlenmek nefsin kâfirlik ve fâsıklık hâlidir. Nefis bu duruma düşünce, onun diğer kâfir ve fâsıklardan üstünlüğü kalmaz. Kötülüğe buğz etmek ALLAH Teâlâ'nın bir emri ve hakkıdır. Kibirlenmek ise, nefsin kendi hevesi ve isteğidir. Bu sebeple, ALLAH için buğz olur, fakat ALLAH için kibirlenmek olmaz.

İlim, kazanılması en zor ve faydası en çok olan bir erdemdir. Onun için o azizdir ve sahibine de izzet kazandırır. Ancak ilmin izzeti (eski tabirle, izzet-i ilmiye) kibir ve tekebbürü değil, başka insanların bulaştığı basitlik ve hafifliklerden ve özellikle de günahlardan sakınmayı gerektirir. İlmin izzeti bu şekilde korunur.

Kibrin sebebi ibadet ise, evvelâ şunu bilmek lâzımdır ki, câhil bir âbid'in (çok ibadet edenin) âlimlere karşı kibirlenmesi doğru değildir. Çünkü, ALLAH Teâlâ yanında âlimlerin derecesi abidlerin derecesinden üstündür. Ayet-i kerimeler ve hadis-i şerifler bunu açıkça bildirmişlerdir. Ancak âlimlerin de ilmin ağır olan sorumluluğunu düşünüp kendilerini câhillerden üstün tutmamaları gerekir. "De ki: Alimlerle câhiller bir olurlar mı?" (Zümer, 9) Ayet-i kerimesi aynı zamanda hem âlimlerin üstünlüğünü, hem de onların câhillerden fazla olan sorumluluğunu bildirmiştir. Bu o demektir ki, herkes kendi nefsini kusurlu ve küçük görmeli, diğerlerini kendinden daha iyi durumda kabul etmeli ve kendisi için korku, onlar için ümit duymalıdır.

Câhil bir âbidin, ibadeti daha az görülen kimselere karşı kibirlenmesi de doğru değildir. Çünkü önemli olan insanların akıbeti ve hâtimesidir. Akıbet ise meçhuldür ve kimsenin ne hâlde öleceğini önceden bilmek mümkün

değildir. Bu bilgi, ALLAH Teâlâ'ya mahsus olan bir gaybtır. Bilinen odur ki, genel olarak iyi olanlar iyilik üzerine, kötü olanlar da kötülük üzerine ölürler. Ancak bazı kimseler önce iyi iken (öyle görünürken) sonra bozulurlar ve bozuk olarak ölürler. Bazı kimseler de önce kötü iken (öyle görünürken) sonra iyileşirler ve iyi olarak ölürler.

ALLAH Rasûlü (as), bu durumu şu hadis-i şerifte açıklamıştır: "Biriniz cennet ehlinin amelini işler ve cennet ile arasında bir zira (yarım metre) kadar mesafe kalınca kader onu çevirir ve o kimse ondan sonra cehennem ehlinin amelini işler ve cehenneme gider. Biriniz de cehennem ehlinin amelini işler ve cehennem ile arasında bir zira kadar mesafe kalınca kader onu çevirir ve o kimse ondan sonra cennet ehlinin amelini işler ve cennete gider." (Mansur Ali Nâsıf, et-Tâc, 1/38 Kütüb-i Erbaa'dan nakil)

Kimin akıbetinin ne olacağı bilinemeyince de, ibadet ve iyilikler yüzünden kibir ve tekebbür taşımak anlamsızdır. Buna rağmen, kibir taşımakta

ısrar edenler bilmelidirler ki, kendileri ALLAH için değil, nefisleri için ibadet ediyorlar ve ibadetleriyle sevap ve cennet değil, nefisleri için tatmin arıyorlar. Bu kimselerin ibadetleri artık ALLAH yanında makbul değildir ve bu kimseler O'nun yanında ibadetsizlerden daha aşağı derecededirler. Bunlar gizli fâsıklar ve münafıklardır.

Farz-ı muhal gayb perdesi açılsa ve abid kendisini cennette, ibadetsizi de cehennemde görse, yine ibadetleriyle ona karşı kibir yapması câiz değildir. Çünkü, hidAyet bulmak ve ibadetlere muvaffak olmak, âbidin kendi hüneri değil, ALLAH Teâlâ'nın lütuf ve merhametinin eseridir. ALLAH Teâlâ bir hadis-i kudside şöyle buyurmuştur:

"Ey kullarım! Ben sizi hidAyet etmedikçe hepiniz dalâlettesiniz." Kur'ân-ı Kerim'de de bu mâna teyid edilmiştir. Örneğin, bir âyette şöyle buyurulmuştur:

"ALLAH kimi hidAyet ederse o hidAyet bulur. ALLAH kimi dalâlette bırakırsa, o da

hüsranda kalır." (A'râf, 178)

Hâl bu olunca, ALLAH Teâlâ’nın lütuf ve rahmetini kendine mal edip ondan nefsine pay çıkarmaya kalkışmak, bu lütuf ve rahmetin selb edilmesine (geri alınmasına) sebeptir. İyi görünen bazı kimselerin sonradan bozulup yoldan çıkmaları da, bunların ALLAH Teâlâ’nın lütuf ve rahmetini yanlış kullanıp selb edilmelerine sebep olmalarının sonucudur.

Vehb İbni Münebbih şöyle demiştir: "İnsanı yükselten erdem, herkesi kendisinden üstün görmesidir. Doğru olan da budur. Çünkü bazı kimseler, gerçekten ondan üstündürler. Bunlara karşı yapması gereken şey, onların üstünlüğünü kabul etmek, onlara gıpta edip onlar gibi olmaya ve onlara yetişmeye çalışmaktır. Diğer bazı kimseler ise, zâhire göre ibâdette ondan üstün görünmeseler de, muhtemeldir ki, bunların gizli hâlleri, niyet ve ihlasları, ahlâk ve muameleleri onunkinden üstündürler. Gerçekten de, zahire göre ibadette kusurlu görünen çok

insan vardır ki, onların gizli ve özel hâlleri, huyları ve muameleleri çoğu âbidleri aşan ölçülerdedir."

(Herkes gibi, ben de bunun örneklerine şâhid olmuşumdur. Bundan seneler önce, ibadet ve tâatı az olan bir adamla uzunca bir yolculuk yaptım. Ben hayatımda onun kadar cömert, uzun yolculukta onun kadar rahat, arkadaş canlısı ve neşeli bir insan görmedim. Halbuki, onun kardeşleri onun ibadetteki kusurundan şikâyetçiydiler. Öbür yandan, ibadet ve tâatta oldukça ileri olan bir iki adamla da başka bir yolculuk yaptım. Yolculuğun verdiği rahatsızlıkla bunlar kısa bir zaman sonra ahlâklarını bozdular, darıldılar, kızıp bağırdılar, saygısızlık ettiler ve cimrilikleri arttı. Halbuki, ibadet ve taatta kusurları yoktu.)

Ahiret işini ciddiye alan bir kimse, kendisini hep eksik, kusurlu, hazırlıksız ve ihmalkâr bulur ve bu sebeple kendi kurtuluşu için devamlı korku duyar. Yaptığı ibadetler ve ettiği hayırlar bile onun korkusunu azaltmaz. ALLAH

Teâlâ bunlar hakkında şöyle buyurmuştur: "Onlar ibadet ve hayır yaparken de kalpleri korku içindedir." (Mu'minûn, 60)

Fâsık kimseler günah işlerken bile korkmadıkları hâlde, bunlar ibadet ederken de korkarlar. Korkmaları ise, ibadetlerinin eksik olması veya kabul edilmemesi ihtimalinden dolayıdır. Bu korkuyu taşıyan müminler, kendilerinde kibre vesile olabilecek bir üstünlük görmezler. Bunlardan bazıları, kendi ibadetlerini başkalarının günahlarından da daha tehlikeli bulurlar. Çünkü günahın bir günahı varken, ibadetlerin çok sayıda günahları bulunabilir. Kibir de bu günahlardan biridir.

Bir abid mağarada ibadet ederken, rüyada kendisine, "Falan eskiciye git, sana duâ etsin." denilmiş. Abid şehire inip eskiciye gitmiş ve ondan duâ istemiş. Söz açılmışken onun amelinin ne olduğunu da sormuş. Eskici şunu söylemiş: "Ben gündüzleri oruç tutarım. Günlük kazancımın bir kısmını çoluk çocuğuma nafaka yaparım; bir

kısmını da sadaka olarak dağıtırım. Bir de, kimi görsem, ahirette onun kurtulacağını ümit eder, kendimin ise helâk olacağımdan korkarım." Onu dinleyen abid şöyle demiş: "Senin amelin de güzeldir. Ancak, beni senin duana muhtaç hâle getiren erdemin, başkaları için ümit, kendin için korku duymandır."

İbadet edenler, meleklerden ders almalıdırlar. ALLAH Teâlâ'nın bu masum kulları devamlı surette ibadet ettikleri hâlde, yine de korkarlar. ALLAH Teâlâ onlar hakkında şöyle buyurmuştur: "Onlar gece gündüz bıkıp yorulmadan ALLAH'ı tesbih ederler." (Enbiyâ, 20), "Onlar kendilerine emredileni yaparlar ve üstlerindeki Rablerinden korkarlar." (Nahl, 50)

Korku, ibadeti bozulmaktan koruyan ve onu tatlandıran tuzdur. İçinde korku bulunmayan ibadet, hem yavan ve tatsızdır, hem de bozulmaya mahkûmdur. Çünkü ibadette korku olmayınca, ona kibir, riya, ucub ve benzeri mikroplar karışır.

İnsanın kendisinde kibir olmadığını

zannetmesi ve söylemesi onda kibir olmadığını göstermez. Kibrin olup olmadığı verilen tepkilerden ve takınılan tavır ve hareketlerden anlaşılır. Bu konuda mihenk durumunda olan bazı tepki ve tavırlar şunlardır:

1- Bir tartışma sonunda (veya her hangi bir vesile ile) inandığı ve savunduğu fikir ve görüşün yanlış olduğu ispatlı olarak ortaya çıkarıldığı zaman, eğer kişi memnuniyet duyup bunu ortaya çıkarana teşekkür eder ve hatadan dönerse, bu tepki ve tavır kendisinde kibir olmadığını gösterir. Fakat eğer bunun yapılması kendisine ağır gelir ve halkın nazarındaki itibarını korumak için tutarsız te'vil ve yorumlara başvurursa, kendisinde kibir bulunduğu anlaşılır. ALLAH Rasûlü (as), "Hikmet, müminin kaybolmuş malıdır. Onu arar ve bulduğu yerden alır." buyurmuştur. Ancak kibirli insan, kendi cehâlet ve dalâletini başkasındaki hikmet ve hidâyete tercih eder.

2- Emsâli ile birlikte iken onların gerisinde

yürümek, onların altında oturmak, onlar konuşurken dinlemek, onlara hizmet etmek kendisine ağır gelmezse, kibirden kurtulmuş demektir. Fakat, bunları yapmak kendisine ağır gelirse, bu ağırlık kibirdendir.

3- Fakir ve düşkünlerle birlikte görünmek, onlarla oturup konuşmak ve arkadaşlık etmek ruhuna ağır gelmezse, kibirli olmadığı anlaşılır. ALLAH Rasûlü (as), kölelere iltifat eder, onların evlerine gider, ikramlarını kabul eder ve karşılık verirdi.

4- Ucuz ve eski elbise giymek kendisi için sorun değilse, kibirli değildir. Ebu Musa el-Eş'arî (ra), bazı kimselerin eski olan elbiselerinden utandıkları için Cuma namazına gelmediklerini duydu. Bunun üzerine, onların elbiselerinden daha eski ve daha çok yamalı bir elbise giymeye başladı.

(İslâm'a göre bir kavmin önderi, geçimini o kavmin en aşağı seviyedeki fertlerine göre ayarlar. ALLAH Rasûlü (as) bunu yapmış, onun

dört halifesi ve diğer ashabı da aynı şeyi yapmışlardır. Fakat zaman geçtikçe bu anlayış değişmiş ve bir kavmin önderi o kavmin rüyasında bile göremediği lüks, israf ve debdebeli bir hayatı yaşamayı hak ettiğini zannetmiş ve öyle yaşar hâle gelmiştir. Bu gün de aynı yanlış ve zâlim anlayış ve buna bağlı tatbikat hâkimdir. İnsanların lider ve önder olmak için birbirinin başını yemeleri ve her türlü rezilliği yapmaları de bu aslan payını elde etmek içindir.)

5- Eşya taşımaktan çekinmezse, kibirsizdir demektir. Çünkü kibirliler bundan çekinirler. Hakkında Kuran-ı Kerim'de övgü bulunan ÂbdULLAH İbni Selâm (ra) (Ra'd, 43), çuvalı sırtına alıp götürürdü. Çocukları, "Ver, biz götürelim." dediklerinde de, "Ben, kibrimi kırmak istiyorum, bırakın." diye cevap verirdi.

Kibir de kin, hased ve riya gibi kalbin hastalıklarındandır. Kalbin hastalıkları ise, beden hastalıklarından daha zararlıdırlar. Çünkü beden hastalıkları, kısa dünya ömründe acı ve ağrı

verebilirler. Kalbin hastalıkları ise uzun olan ahiret hayatında ağrı ve eleme dönüşürler. Bir kimse öldüğü zaman vücut ağrılarından kurtulur, fakat kalbinde hastalıklar varsa, bunlar işlemeye devam ederler. Hâl bu iken, beden tedavisine önem veren çoğu insanlar, kalplerinin elden gitmesine aldırış bile etmezler.

Eğer denilse ki, ALLAH Rasûlü (as), "Müminin kendisini alçaltması helâl değildir." buyurmuştur. Bu hadis-i şerif tevazu göstermeye karşı bir söz değil midir?

Cevaben deriz ki, tevazu göstermek kendini alçaltmak değildir. Kendini alçaltmak da tevazu değildir. Bunlar arasındaki farkı bir misâlle anlatmak gerekirse, bir insanın kendisinden her hangi bir fazilette üstün olan veya kendisiyle aynı derecede bulunan bir kimseye normal ölçüler içinde saygı gösterip hürmet etmesi tevâzudur. Fakat, bu ölçüleri kaçırması veya âlim bir insanın bir câhile ya da yaşlı bir insanın bir çocuğa eğilip bükülmesi, ayakkabısını düzeltmesi, elini öpmesi

kendini alçaltmaktır.

Burada bir kere daha belirtelim ki, her işin bir orta ve normal hâli, bir de ifrat ve tefrit hâlleri vardır. Orta hâl iyi, ifrat ve tefrit hâlleri ise kötüdür. Onun için, "Her işin en hayırlısı onun orta hâlidir. ALLAH Teâlâ'nın hoşlandığı hâl orta hâldir." denilmiştir. Tevazu da orta hâldir. Onun ifrat hâli kendini alçaltmak, tefrit hâli ise kibirlenmektir. Bu sebeple, ALLAH Rasûlü (as), "Büyüklerimize saygı, küçüklerimize sevgi göstermeyen bizden değildir." hadisinde büyüklere karşı saygıyı emrederken küçüklere karşı saygı değil, sevgiyi emretmiştir.

Kendini alçaltmak tevazuda ileri gitmekle de sınırlı değildir. Yaptığı her hangi bir uygunsuz işten dolayı kişiye "alçak!" deniyorsa, o işi yapmak kendini alçaltmaktır. Hatta bu kadar kötü olmamakla birlikte, kişiye yakıştırılmayan bir işi yapmak da kendini alçaltmaktır. Örneğin, bir hocanın artist gibi giyinip kuşanması, bir yaşlının delikanlılar gibi oynayıp zıplaması da kendini

alçaltmaktır ve dolayısıyla, hadd-i zatında helâl olan bu gibi şeyler de onlar için helâl değildir. Çünkü kişinin toplumda kendisine verilen vakarı koruması vaciptir.

Kibir de, diğer bütün ahlâkî zaaf ve kusurlar gibi tedavi edilebilir. Onun tedavisinin ilacı ise iki şeydir. Birincisi, yukarıda anlatıldığı gibi, onun kötü bir huy ve sıfat olduğunu düşünmek ve buna inanmak, ikincisi de kibri kıran davranışları ısrarla tekrarlayıp sürdürmektir. Çünkü huylar davranışları etkileyip kendi renklerine boyadıkları gibi, davranışlar da huyları değiştirip kendi kalıplarına uydururlar.

Ucb'un Kötülüğü

Bil ki, kibir ve ucub birbirini doğuran ve birlikte bulunan hâller olmakla birlikte, esas olarak kibir insanın kendi nefsini, ucub ise kendi ilmini, fikrini, amelini büyük görmesidir. Kibir gibi ucub da kötü bir hâl, huy ve sıfattır. (Hâl kalpten gelip geçen şeydir. Huy kalpte durup sabitleşen şeydir. Sıfat, belirginleşen huydur.) ALLAH Rasûlü (as)

şunları söylemiştir:

"Üç şey helâk edicidir. Bunlar cimrilik, heves düşkünlüğü ve ucubtur." (Geçti), "İnsanlarda üç şey gördüğün zaman onlardan ümidini kes. Bu şeyler cimrilik, heves düşkünlüğü ve kendi fikrine acep kalmak (onu çok beğenmek, ucub yapmak) tır." (Ebu Dâvûd, Tirmizî), "Başka hiçbir günah işlemeseniz bile, ucub yaparsanız, bu sizin için yeterli günahtır." (Bezzâr, İbnu Hibban)

Ucub riya yapmaya da yol açar. Çünkü amelini beğenen bir kimse, onu başkalarına da gösterip onların hayranlığını kazanmak ister. Onun için amelini kusurlu bulmak lâzımdır. Bu Ucubtan kurtulmayı sağladığı gibi, gerçeği de ifade eder. Çünkü ALLAH Teâlâ'nın büyüklüğüne yakışır mükemmellikte amel yapmak imkânsızdır. ALLAH Rasûlü'ne nisbet edilen bir sözde bu gerçek şöyle dile getirilmiştir:

"Ey tanınan Rab! Seni gerektiği kadar tanıyamadık. Ey ibadet edilen Rab! Sana gerektiği kadar ibadet edemedik. Ey şükredilen Rab! Sana

gerektiği kadar şükredemedik." Bu sebeple, her amelden sonra onun yetersizliğinden dolayı ALLAH Teâlâ'dan af dilemek ve istiğfar etmek müstehab görülmüştür.

Bişr İbni Mansur, görüldükleri zaman ALLAH'ın ve ahiretin hatırlandığı sâlih kimselerdendi. Bu zat özellikle çok namaz kılardı. O şunu söylemiştir: "İbadetlerini beğenme. Çünkü iblis de bir zaman çok ibadet ederdi. Fakat o ibadetini beğendi, ucub ve kibre girdi. Bu sebeple helâk oldu."

Kişi yaptığı işi çok ve büyük görünce minnet etmeye de kalkar. Minnet etmek ise ameli bozar. ALLAH Teâlâ şöyle buyurmuştur:

"Yaptın işi çok görüp minnet etme." (Muddessir, 6), "Sadakalarınızı minnet ve eziyet etmek suretiyle bozmayın." (Bakara, 264) Bazı kimseler, müslüman oluşlarını büyük bir hâdise gibi takdim edince, ALLAH Teâlâ Peygamberimize şu âyeti indirmiştir:

"Onlara de ki, müslüman oluşlarınızı

minnet eder gibi söyleyip durmayın. Siz gerçekten iman etmiş iseniz, sizin kimse üzerinde değil, ALLAH'ın üzerinizde minneti vardır." (Hucurât, 17)

Ucb'un Âfetleri

Ucb'un âfetleri çoktur. Bazıları şunlardır:

1- Kibre kapılmak. Ucub kibir oluşturur. Çünkü ilmini, amelini ve yaptığı işi büyük gören bir kimse, kendi kendisini de büyük görmeye başlar.

2- Minnet etmek. Yaptığı işin büyük olduğunu düşünen bir kimse, bu işi ALLAH için yapmışsa ALLAH'a, insanlar için yapmışsa insanlara minnet eder.

3- Günahları küçümsemek. İbâdet ve tâatlarını gözünde büyüten bir kimse, bunların yanında günahlarının bir ağırlığı olmadığını düşünür ve artık ne onları terk eder, ne de onlardan dolayı ciddî bir şekilde istiğfarda bulunur. Bu düşünce iki sebeple yanlıştır. Birincisi, her zaman ibadetin günahtan büyük olmamasıdır. Onun için, bazen ibadet günaha kefaret olur,

bazen de günah ibadeti yakar. İkincisi de, günahların yazıldığı kesin olduğu hâlde, ibadetin kabul edilip edilmediğinin kesin olmamasıdır. Çünkü ibâdet ve hayırların kabul edilmesi şartlarının yerine getirilmesine bağlıdır. Bu şartlardan birisi de, ucba kapılıp onları büyük görmemektir. ALLAH Teâlâ, şartları yerine getirilmediği için amelleri reddedilen kimseler hakkında şöyle buyurmuştur:

"Bunlar iyi şeyler yaptıklarını zannettikleri hâlde, dünyadaki çalışmaları boşa gitmiştir. Kıyâmet gününde en büyük dehşet ve hüsrana uğrayanlar bunlardır." (Kehf, 103, 104), "Amelleri çöldeki serap gibidir. Susuz olan kimse serabı su zanneder. Fakat, yanına gelince, orada bir şey bulamaz. (Bunlar da amellerini makbul zannederler, fakat ölüp hesap yerine gidince, amellerinin reddedilmiş olduğunu anlarlar.) Onlar orada karşılarında ALLAH'ı bulurlar ve ALLAH onların hesaplarını görür. O, çabuk hesap görendir." (Nûr, 39)

4- Kendisini ALLAH Teâlâ'nın azabından emin hissetmek. Bu ise, en büyük günah ve hatta küfürdür. Kur'ân-ı Kerim'de şöyle buyurulmuştur: "Onlar kendilerini ALLAH'ın azabından emin mi hissediyorlar?! ALLAH'ın azabından ancak hüsrana uğrayacak (ve azaba çarpılacak) olanlar emin olurlar." (A'râf, 99) ALLAH'ın azabından emin olmak doğru olsaydı, öncelikle melekler ve peygamberler emin olurlardı. Çünkü melekler hiç günah işlememişler, peygamberler de bütün ümmetlerinin sevapları kadar sevaba sahiptirler. Fakat buna rağmen, ALLAH Teâlâ'dan en çok bunlar korkmuşlardır. ALLAH Teâlâ'dan korkmak vaciptir. Kur'ân-ı Kerim'de şöyle buyurulmuştur:

"Eğer mümin iseniz, insanlardan değil, ALLAH'tan korkmanız daha da gereklidir." (Tevbe, 13), "İnsanlardan korkmayın, benden korkun." (Mâide, 44), "Ey akıl sahipleri; benden korkun!" (Bakara, 197), "Yalnız benden korkun!" (Bakara, 40)

Ancak ALLAH korkusu ümitsiz bir korku

değildir; onun içinde ümit de vardır. Bu yüzden, Kur'ân-ı Kerim'de gerçek müminler şöyle tarif edilmişlerdir:

"ALLAH'ın âyetleri kendilerine okunduğu zaman teslimiyet gösterirler, Rablerine secde eder, tesbih eder, hamd ederler, O'nun âyetlerine ve ibadetine karşı kibirlenmezler. (Geceleri de) vücutları yataktan uzak olur, korku ve ümit içinde duâ ve ibâdet ederler ve kendilerine verdiğimiz rızktan infak ederler (hayır yaparlar). Hiç kimse, amellerinden dolayı bunlara hazırlanan göz aydınlatıcı mükâfatın büyüklüğünü tahmin edemez." (Secde, 15,16)

5- Ucub sahibi olan kimse, ALLAH Teâlâ’nın kendisi hakkındaki tevfik ve inAyetini kendi şahsî hüneri zanneder ve bu sebeple, O'na hamd ve şükretmek yerine, kendi kendisini övmeye ve göstermeye çalışır. Bir misâl vermek gerekirse, ALLAH Teâlâ imtihan için Karun'a çok miktarda mal vermişti. Kendisi ise bu olayı şöyle değerlendirmiştir: "Bu mal benim ilim ve

hünerimin sonucudur." (Kasas, 78) Fakat, onun bu nankörlük, kibir ve ucbu üzerine ALLAH Teâlâ kendisini malıyla birlikte yerin dibine geçirdiği zaman, onun ilim ve hüneri ortalıkta görünmemiş ve onu kurtarmamıştır. (Kasas, 81)

6- İlim ve fikrine acep kalan insan, ilminin eksikliğini ve fikrinin yanlışlığını kabul etmez. Bu yüzden de ne kimseden yararlanmaya çalışır, ne de eleştirilere tahammül eder. Bu sebeple de, câhillerden daha çok hatalara düşer ve yanlışlar yapar. Aynı sebepten dolayı bid'atlara kayan ve küfre girenler de çoktur. Kur'ân-ı Kerim'de, "ALLAH onları ilimlerine rağmen dalâlete sokar." (Câsiye, 23) buyurulmuştur. Halbuki, insan âlim ve abid de olsa kendi nefsini ithâm eder, kendi fikrine güvenmez, Kur' ân'ın nuruyla nurlanmaya çalışır, din âlimlerinden istifâde eder, aralıksız ilim tahsiline devam eder ve bilmediklerini basiret ehline sorarsa doğruyu bulur ve dalâlete düşmekten korunur.

7- Ucub sahibi, yaptığı amel ve hayırları

yeterli bulup gevşemeye başlar. Bu da yanlıştır. Çünkü, evvelâ yaptığı amelin kabul edildiğini bilemez. İkinci olarak, amelinin günahlarından fazla olduğunu kestiremez. ALLAH Rasûlü (as) bir hadiste şöyle buyurmuştur:

"Siz müflisin kim olduğunu bilir misiniz? Müflis o adamdır ki, kıyâmet gününe dağlar gibi amellerle gelir. Fakat o, aynı zamanda şuna sövmüş, bunu doğmuş, şunun gıybetini yapmış, bunun kalbini kırmış, onun malını yemiştir. Bu sebeple, onun amelleri zulüm ve haksızlık yaptığı bu kimselere dağıtılır ve kendisi sevapsız kalınca da cehenneme atılır."

Kaldı ki, amelleri makbul ve sevapları mahfuz da olsa, insan son nefesine kadar ALLAH Teâlâ'ya kulluk etmek ve O'nun rızasına daha çok yaklaşmaya çalışmakla emrolunmuştur. Kur'ân-ı Kerim'de şöyle buyurulmuştur: "Ölünceye kadar RABBİne kulluk et." (Hicr, 99), "RABBİNİZin mağfiretine ve cennete ulaşıncaya kadar ibadet ve hayırlarda birbirinizle yarışın." (Hadid, 21) ALLAH

Rasûlü (as) da şöyle buyurmuştur: "Mümin cennete girinceye kadar hayır yapmaya doymaz ve hayır için çalışmaktan yorulmaz."

7- Ucub sahibi kimse, ALLAH Teâlâ'nın yanında yeri ve değeri bulunduğuna inandığı için, duaları kabul edilmediği ve istedikleri verilmediği zaman içinden ALLAH Teâlâ'ya kızar. ALLAH Teâlâ'ya kızmak ise küfürdür. Kur'ân-ı Kerim'de şöyle buyurulmuştur:

"Onlara de ki, kızgınlığınızla ölün. ALLAH kalplerinizde olanı bilir." (Al-i İmrân, 119), "Kim ALLAH'ın kendisine dünya ve ahirette (hakkı olduğu hâlde) yardım etmeyeceğini düşünürse, O'ndan ümidini kessin, kızgınlık ve kahır yüzünden tavana bir ip bağlayıp kendisini öldürsün. Ondan sonra, görsün bu çare de kendisi için çözüm olmuş mudur?" (Hac, 15)

Bu kimseler, bazen de ALLAH Teâlâ'ya karşı nazlanırlar. Kızmak, imanı zayıf olanlar arasında revaçta iken, nazlanmak da şair sufiler arasında yaygındır. Fakat bu iki hâl de ALLAH

Teâlâ'ya karşı haddini bilmezlik ve su-i edeptir.

Ucup'tan Kurtulmanın Çaresi

Bil ki, hep söyleye geldiğimiz gibi, her hangi bir hastalığın ilâcı, onu oluşturan sebebin tersi ve zıddı olan şeyi yapmak ve bu suretle sebebi etkisiz kılmaktır. Ucub hastalığı da amelini veya kendisine ait her hangi bir şeyi önemli görmekten ileri geldiğine göre, bu hastalıktan kurtulmanın çaresi de bu şeyleri kendisine olan nisbeti ve ilişkisi yönünden önemsiz görmektir. İşin aslı ve gerçeği de zaten budur. Çünkü, amelin ve diğer nimetlerin husulünde etkili olan şey, ALLAH Teâlâ'nın tevfik ve inAyetidir. Kulun bunlardaki kesb ve ihtiyârî ise çok cüz'üdür. ALLAH Teâlâ, buna işaret ederek şöyle buyurmuştur:

"ALLAH'ın üzerinizdeki fazl ve rahmeti olmasaydı, çok az bir şey dışında hep şeytana uyardınız." (Nisa, 83) Bu az şey, kulun kesb ve ihtiyarını karşılayan kısımdır. Fakat çoğu durumlarda bu kadarlık kesb ve ihtiyar da yoktur.

Bundan dolayı, ALLAH Teâlâ diğer bir âyette de şöyle buyurmuştur:

"ALLAH'ın üzerinizdeki fazıl ve rahmeti olmasaydı, hiç biriniz temiz çıkmazdı." (Nur, 21) RivAyet edildiğine göre, Eyyûb (as), "ALLAH'ım! Beni bu hastalığa mahkûm ettin. Halbuki, ben her zaman senin emrini nefsimin arzusuna tercih ettim." diye yalvarmış. Bulutlardan gelen bir ses ona, "Ey Eyyûb! Bu tercih senden mi?!" diye sormuş, Eyyûb (as), hatasını anlayarak başına kül dökmüş ve, "Ey Rab! O da senden, o da senden." diye karşılık vermiştir.

Fiil gibi, tercihin de ALLAH Teâlâ'ya ait olduğunu bilmek, ucbun yersiz ve haksız olduğunu ortaya çıkarır.

(Ucub ve hayranlık ALLAH Teâlâ'nın kudreti, rahmeti, fazl ve keremi için duyulmalıdır. Çünkü bütün güzelliklerin, mükemmelliklerin ve nimetlerin kaynağı bunlardır. Ortada görünen sebep ve vasıtalar ise, bunları kâfir ve gâfillerin gözlerinden saklamak içindir. Bir âlimin dediği

gibi, ALLAH Teâlâ'nın izzeti nâ-ehillere görünmemek için perde ister, O'nun birlik ve azameti ise, perdelerin etkisiz olmasını gerektirir.)

Suâl: İlim ve fazilet sahibi kimseler genellikle fakirlik ve hastalık gibi illetlerle müptelâdırlar. Fâsıklar ve faziletsiz kimseler ise, bir müddet rahat yaşarlar. Bunun hikmeti nedir?

Cevâp: Bunun hikmeti ALLAH Teâlâ'nın adaletidir. Çünkü ALLAH Teâlâ, bazı kullarına ilim ve fazilet gibi büyük değerleri verince, bunlardan mahrum bıraktığı diğer kullarına da dünya rahatlığını vermiştir. Eğer O, dünya rahatlığını ve rızk bolluğunu da öncekilere verseydi, diğerlerini tamamen mahrum bırakması lâzımdı. Halbuki ALLAH Teâlâ, yarattığı her hangi bir mahluku hem dünyada ve hem de ahirette rahmetinden mahrum bırakmaz. Çünkü O'nun rahmeti sınırsız bir şekilde geniştir. Bu sebeple, O dünyada kâfir, fâsık ve zındıklara da bolca merhamet eder. Fakat bunlar için ahirette rahmet ve merhamet yoktur. Hz. Ali’ye, "Niçin faziletli kimselerin rızkı dardır?"

diye sormuşlar, kendisi şu cevabı vermiştir: "Fazilet de rızktır." Bu o demektir ki, faziletli kimselerin rızkı fazilet olarak verilmiş, diğerlerinin rızkı ise mal ve dünya nimetleri şeklinde verilmiştir. Fakat bâki olan faziletlerdir.

ALLAH Teâlâ, "Akıbet ve güzel sonuç takvaya aittir." (Tâhâ,132) "Akıbet ve güzel sonuç muttakilerindir." (A'râf, 128) buyurmuştur. Bu derinlik ve inceliği anlamayan bir şâir, ilâhî takdiri suçlar gibi şöyle demiştir:

Nice âlim kişiler fakr-u zaruret içinde şaşkın
Nice câhil kişiler nimetler içinde mutlu
Bu durum, akılları hayrette bırakmış
Çok büyük âlimleri gizli inkâra itmiş

Sebebine Göre Ucb'un Tedavisi

Bil ki, kibre sebep olan şeyler, genellikle ucb'a da sebep olurlar. Kibir bahsinde de söylediğimiz gibi bu sebepler şunlardır:

1- Vücut güzelliği. Vücut güzelliği ALLAH Teâlâ'nın nimetidir ve şükür gerektirir. Şükrün

mahiyetinde de tevazu vardır. Çünkü, şükür kişinin başkasının lütfuyla yaşadığını idrâk ve itiraf etmesidir. Fakat, kişi güzelliği kendine nisbet ettiği zaman, onunla kibir ve ucba girer. O hâlde, kibir ve ucbu tedavi etmenin yolu, nimeti sahibinden bilmek ve şükretmektir. Bunun yanında, dünyadaki güzelliğin bir cilt güzelliğinden ibaret olduğunu, cildin altındaki asıl vücudun çirkin olduğunu, cilt güzelliğinin ömrünün de çok kısa olduğunu; hastalık, yaşlılık ve ölüm hâlinde yok olup gittiğini düşünmektir.

2- Güçlü olmak. Güçlü olmak da şükür isteyen bir nimettir. ALLAH Rasûlü (as), "Güçlü mümin, zayıf müminden hayırlıdır." buyurmuştur. Ancak, onun hayırlı olması, gücünü hayırda kullanması şartına bağlıdır. Aksi takdirde, zayıf olmak çok daha hayırlıdır. Çünkü güçsüz ve masum olmak, güçlü ve günahkâr olmaktan; mazlum olmak zâlim olmaktan iyidir. Bu kural bütün nimetlerde geçerlidir. Onun için, hayırda kullanmak şartıyla mal sahibi olmak da fakir

olmaktan, amel etmek şartıyla ilim sahibi olmak da câhil olmaktan daha iyidir. Fakat, bu şartlar yerine getirilmediği takdirde, bunların tersi olan durumlarda olmak daha iyidir. Çünkü, bu durumlarda hiç olmazsa nimetten dolayı şükür borcu bulunmaz, nimetin nerede kullanıldığının hesabı sorulmaz ve onun sağladığı imkânla günah işlenmez.

Güçlü olmak da, kaynağı, mahiyeti ve gayesi unutulduğu zaman, kibir ve ucba sebep olur. Bu kötü hislerin oluşmasını önlemenin yolu da, gücün hakikî sahibinin ALLAH Teâlâ olduğunu, onunla ibadet ve iyi işler yapmak için verildiğini, emanet olup kısa bir süre sonra geri alınacağını; hastalık, yaşlılık ve ölümle bitip sıfırlandığını düşünmektir.

(ALLAH Teâlâ, insanın mutlak ve sınırsız acz ve fakrını göstermek için ölümü yaratmıştır. Ölüm hâlinde zahirî sebepler ve kendisinde emanet olan şeyler insanı terk ederler ve onun yokluk olan mahiyeti açık bir şekilde gözler önüne

serilir. Bu yüzden, insanın mahiyetini anlamak için ölümü düşünmek ve ölüye bakmak lâzımdır. Hiç şüphesiz ki, ceset ölünce ruh da ölmez. Fakat, o da ceset gibi mutlak acz ve çaresizlik içine düşer. Çünkü ceset ruh için el ayak, göz kulak, dil ve dudaktır. Ruh ceset sayesinde güç ve kuvvet bulur. O, cesetsiz kalınca bütün cihazlarını ve kuvvetini kaybeder. Onun için, bazı filozofların iddia ettikleri gibi, ruhun cesetten ayrıldıktan sonra daha da güçlendiğini zannetmek yanlıştır.)

3- Akıl ve ilim sahibi olmak. ALLAH Teâlâ, "Size ancak az bir ilim verilmiştir." (İsrâ, 85) buyurmuştur. Bu az olan ilim de, iyi kullanılmadığı zaman sahibi aleyhinde delil olur. Bu durumda onun olmaması, olmasından daha hayırlıdır. Bu sebeple, Peygamberimiz, ALLAH Teâlâ'dan; hayırda kullanılan faydalı ilim istemiş, faydasız ve zararlı olan ilimden O'na sığınmıştır.

Akıl ve ilim de, diğer dünya nimetleri gibi geçicidirler. Delirme, bunama, unutma, evham, vesvese ve daha bir sürü hastalıklar akıl ve ilmi

her an tehdit ederler. Fırtınalar önünde yanan bir çıra ışığına ne kadar güvenmek ve onunla ne kadar kibir ve ucub duymak makul ise, akıl ve ilimle de ancak bu kadarı makul olabilir.

4- İyi bir nesep ve soya mensup olmak. İyi bir nesep, insana güzel huylar kazandırır ve onu iyi işler yapmaya yöneltirse, elbette ki güzeldir. Fakat onunla sadece kibir ve ucub duymak yanlıştır. Çünkü nesebin şerefi, o nesebe iyilikleriyle şöhret kazandıran kişi veya kişilere aittir. Bu şerefi başkaları alıp kendi üzerlerine geçiremezler. Bunu yapmaya kalkışmak hırsızlık, haramilik ve bedavacılıktır.

Nesebin şerefine ortak olabilmenin yolu, daha öncekiler tarafından yapılmış olan iyilikleri devam ettirmek, onlar gibi fazilet ve takva göstermektir. Onun için, ilim öğrenmeyip câhil kalmış bir evlât, âlim olan bir babanın; amel ve ahlâkta geri kalmış fâsık bir evlât da muttaki, abid ve sâlih bir baba veya dedenin şerefinden yararlanamaz.

Peygamberimizin iman etmeyen amcası Ebu Leheb, Nuh peygamberin tufanda boğulan oğlu, Nuh ve Lût peygamberlerin iman etmeyen eşleri, peygamberlerin soyundan gelen ve fakat onların yolunu takip etmedikleri için ALLAH Teâlâ'nın lanet ve gazabına uğrayan ve O'nun katında köpek ve domuzlardan daha beter dereceye düşen yahudiler bunun örnekleridir. ALLAH Rasûlü (as), çok sevdiği kızı Fatıma ve halası Safiyye'ye şunu söylemiştir: "Kurtuluşunuz için amel edin. Ben kimseyi ALLAH Teâlâ'nın azabından kurtaramam." (Müslim)

ALLAH Teâlâ yanında şeref ve büyüklük neseple değil, takva iledir. Bunu bildiren Ayet-i kerimede şöyle buyurulmuştur: "ALLAH yanında en üstün ve şerefliniz en çok takva sahibi olanınızdır." (Hucurât, 13)

ALLAH Rasûlü (as) da şunu söylemiştir: "Muhammed'in zürriyeti muttaki olan insanlardır."

İslâm dini, cahiliyet döneminde yoğun bir şekilde revaçta olan soy ve neseplerle üstünlük

taslamayı ve bunlardan dolayı kibir duymayı iptal etmiştir.

Ayet-i Kerimede şöyle buyurulmuştur: "Kâfir olanlar, kalplerine cahiliyet sertliğini, soy sop hamiyetini yerleştirmişlerdir. ALLAH bunun yerine, elçisinin ve müminlerin kalplerine yumuşaklık ve takva anlayışını yerleştirdi. Bu, daha gerekli ve daha iyidir." (Feth, 26)

ALLAH Rasûlü (as) da şunları söylemiştir: "Hepiniz Âdem'densiniz, Âdem de topraktandır." (Ebu Dâvûd, Tirmizî), "Arabın Arap olmayan üzerinde, Arap olmayanların da Arap olan üzerinde soy ve nesepten gelen üstünlükleri yoktur. Üstünlük sadece takva iledir."

Üstelik ALLAH Teâlâ yanında, kâfir ile mümin, fâsık ile sâlih arasında nesep bağı geçerli değildir. Nuh (as), kâfir olan oğlu için şefaat edince, ALLAH Teâlâ, "O senin nesebinden değildir. Çünkü o sâlih olmayan bir amelin sahibidir." (Hûd, 46) buyurmuştur.

Şerefli nesep denince, öncelikle ALLAH

Rasûlü'nün nesebi akla gelir. Bu şerefli nesebe mensup olmak büyük bir bahtiyarlıktır. Ancak bu nesebin şerefi gibi hakkı ve sorumluluğu da büyüktür. Bu da ALLAH Rasûlü'nün yolunda olmak, onun sünnet ve siyretine uymak, onun hayatını vakfettiği İslâm davası için çalışmaktır. Bu işlerden yüz çeviren ve sadece büyük nesebin şecere ve kütüğünü taşımakla yetinen, ondan sonra kibre kapılıp üstünlük ve ayrıcalık isteyen bir kimse şerif veya seyyid değil, bir haramidir.

(Peygamberimizin torunu Hasan tarikiyle gelen zürriyetine "şerif", Hüseyin tarikiyle gelenlere de "seyyid" denir. Bu isimler, bu iki tarikten gelen ehli beyti birbirinden ayırmak için kullanılmıştır.)

ALLAH Rasûlü (as), yukarıda geçen hadiste, bu tipleri soyundan tart etmiş ve ancak muttaki olanların kendi soyundan olduğunu bildirmiştir. Bir hadiste de şöyle buyurmuştur:

"Ey Kureyş topluluğu! Diğer müminler kıyâmet gününe amelleriyle gelirken, siz dünyayı

sırtınıza almış bir hâlde gelip 'Ey Muhammed! Ey Muhammed!’ diye çağırırsanız, ben size cevap vermem." (Taberanî)

ALLAH Teâlâ, Peygamberimizin hanımlarına şu şekilde hitap etmiştir: "Ey peygamber hanımları! Sizden kim açık bir günah işlerse, onun azabı iki katına çıkarılır. Bunu yapmak ALLAH için kolaydır. Ve sizden kim ALLAH ve Rasûlü’ne iman eder ve sâlih amel işlerse, onun da sevabını iki katma çıkarır ve kendisine cennette bol rızık veririz." (Ahzâb, 30, 31)

ALLAH Rasûlü’nün şefaati da haktır. Ancak, onun şefâatine ümit bağlayıp amel ve ibadeti terk etmek, doktorun ihtisas ve maharetine güvenip ilaç ve perhizi terk etmek gibidir. Bu sebeple, ilaç ve perhizi terk eden bir hasta, kendisine bakan doktorun ihtisas ve maharetinden ne kadar yararlanabilirce, amel ve ibadeti terk eden bir Ehl-i Beyt veya her hangi bir mümin de ALLAH Rasûlü’ne mensubiyetten o

kadar yararlanabilir. Onun için bir sahâbi, "Ya RasûlULLAH! Kıyâmet gününde bana şefaat et." dediği zaman, ALLAH Rasûlü (as) ona, "Şefaatimi istiyorsan, çokça secde et ve namaz kıl." demiştir. Çünkü ALLAH Rasûlü da, şefaat hakkı olan diğer kimseler de ancak ALLAH Teâlâ'nın emir ve izniyle şefaat edebilirler. Bunlar, O'nun kızıp cezalandırmak istediği bir kimseye şefaat edemezler.

Bu konudaki âyetler şöyledir: "ALLAH yanında O'nun izni olmadan kim şefaat edebilir?" (Bakara, 255), "Onlar ancak, ALLAH'ın razı olduğu kimselere şefaat ederler." (Enbiyâ, 28) "ALLAH yanında şefaat etmek, ancak O'nun izin verdiği kimselere fayda verir." (Sebe' 23), "Kâfirlere şefaat etmek bir yarar sağlamaz." (Muddessir, 48), "Kıyâmet gününde zâlimlerin dostu ve sözü dinlenen şefaatçisi yoktur." (Gâfir, 18)

5- Meşhur zâlim ve zorbaların soyundan olmak. Böyle bir nesebe mensup olmak sebebiyle kibir ve fahr duymak ancak baba ve ataları gibi

zâlim ve zorba olan kimselerin işidir. Çünkü zulüm ve zorbalığı tasvip etmeyen ve bunlardan rahatsızlık duyan normal bir insan, böyle bir nesebe mensup olmaktan dolayı sadece üzüntü ve mahcubiyet duyar. Şu da bilinmelidir ki, zulmetmek gibi, zulmü şeref saymak da büyük günahlardandır.

ALLAH Teâlâ, zâlimlere yakınlık ve ilgi duymayı nehyederek şöyle buyurmuştur: "Zulmedenlere meyletmeyin; aksi takdirde ateş sizi de yakar. ALLAH size kızarsa kendisinden başka kimse size yardımcı olmaz. O'nu darıltırsanız, yardımsız kalırsınız." (Hûd, 113)

6- Evlat ve etba' (tâbi olanlar, cemaat, mürid, talebe, izleyici, okuyucu) çokluğu. İlk dönemde müslümanlar henüz az iken, müşrikler evlat ve etba çokluğuyla kibir ve ucub duymuş ve bunu küfür ve dalâletlerinin doğruluğu için bir delil gibi ileri sürmüşlerdir. Kur'ân-ı Kerim onların bu konudaki sözlerini şöyle nakletmiştir:

"Biz mal ve evlât yönünden daha çoğuz.

Bu çokluğa sahip iken, biz azap da görmeyiz." (Sebe', 35), "O kâfir bir mümin ile tartışırken, 'Benim malım seninkinden daha çok, etbâım da daha fazladır.’ dedi." (Kehf, 34)

Müşriklerin çoklukla kibirlenmeleri, onları kabristanda yatan ölüleri de saymaya kadar ileri götürmüştür. Bunu bildiren ve yorumlayan âyetler şöyledir: "Çoklukla övünmek sizi kabristanlara kadar götürdü. Fakat ileride onların da ne hâlde olduklarını göreceksiniz. Sonra cehennemi görecek ve nimetleri kötü kullanmanın hesabını vereceksiniz." (Tekâsur suresi), "Mallarınız ve evlâdlarınız, yanımızda size yakınlık sağlamazlar. Bize yakın olanlar ancak iman edip sâlih amel işleyenlerdir. Bunlara amellerinden dolayı kat kat sevap vardır ve bunlar cennet köşklerinde emin yaşarlar." (Sebe', 37) Evlât ve etba da insanın kendisi gibi, ALLAH Teâlâ’nın gücü karşısında aciz ve çaresizdirler. Bunlar, ne O'nun takdirini değiştirebilirler, ne de onun azabını önleyebilirler. Kur’ân-ı Kerim'de şöyle buyurulmuştur:

"ALLAH sana bir zarar dokundursa, onu ancak kendisi kaldırabilir. Ve eğer sana bir hayır dokundurmak istese, bunu da (hiçbir aracıya gerek kalmadan) gerçekleştirmeye kadirdir." (En'âm, 17)

İnsanın yardıma en çok muhtaç olduğu an ölüm anıdır. Fakat, bu anda onun evlat ve etbâı onu göz yaşları içinde seyretmekten başka bir şey yapamazlar. ALLAH Teâlâ, üzerinde düşünülmesi gereken bu olayı şöyle ifade etmiştir:

"Onun ruhu boğazına geldiği zaman siz ona bakıp durursunuz. Gücünüz varsa neden onu hayata geri getirmezsiniz?" (Vakıa, 82, 87)

Kıyâmet gününde olup bitenler ise bundan daha ibretlidir. ALLAH Teâlâ şöyle buyurmuştur: "O gün kişi kardeşinden, annesinden, babasından, eşinden, çocuklarından kaçar. O gün herkesin başından aşkın işi vardır." (Abese, 34, 37), "O gün, günahkâr olan ister ki, oğullarını, eşini, kardeşini, sülâlesini ve yeryüzündeki bütün insanları fidye versin de

kendi canını azaptan kurtarsın." (Meâric 11, 14)

Bütün bunların yanında, fâsık ve facirlerin dostlukları buz üzerindeki yazı gibidir; ne vefası, ne de sebatı vardır. Evlâtları da onlar için sorun ve sıkıntı kaynaklarıdır. ALLAH Teâlâ şöyle buyurmuştur: "Onların malları ve evladları seni imrendirmesin. ALLAH bu vesileyle dünyada da onlara sıkıntı çektirmek ister." (Tevbe, 55)

Kaderi değiştiremeyen, azabı önleyemeyen ve ne kabirde, ne de mahşerde bir işe yaramayan kalabalık ve kelle çokluğuyla gurur duymak, buna güvenmek ve zor dönemler için bundan bir şey beklemek acı bir aldanıştan ibarettir.

7- Mal çokluğu. Mal da ALLAH Teâlâ’nın nimetlerindendir. Onunla hayır yapılabilir, cennet satın alınabilir, ALLAH Teâlâ’nın rızası kazanılabilir. Fakat onun da diğer nimetler gibi, sorumluluğu vardır. Ancak çoğu insanlar bu sorumluluğu akıllarına getirmedikleri ve "Üzümü ye, bağını sorma." gafletiyle hareket ettikleri için malı

kendileri için şer, belâ ve azap hâline getirirler. ALLAH Teâlâ bunlar için şöyle buyurmuştur:

"Onların altın ve gümüşleri cehennemde kızdırılır ve bu madenlerle onların alınları, kaburgaları ve omurgaları dağlanır. (Bu yapılırken de onlara) 'Bu kendi yararınız için sakladığınız hazinenizdir. Onun yararını görün.’ denir." (Tevbe, 35)

Mümin bir kimse, her dâim malı helâl bir şekilde kazanması ve onunla iyi işler yapması gerektiğini düşünür ve onun şükrünü ifâ etmekle meşgul olur. Mal yüzünden kibir ve ucub göstermek, onun aklının kenarından bile geçmez.

8- Yanlış görüşler ve bozuk inançlar. Ehl-i küfür ve ehl-i dalâlet küfür ve dalâletlerini, ehl-i bid'at bozuk akide ve mezheplerini, okumuş kesim akıl ve görüşlerini beğenip onlarla kibir ve fahr duyarlar. ALLAH Teâlâ bunlar hakkında şöyle buyurmuştur:

"Şeytan onlara kötülüklerini süslü ve güzel göstermiştir." (Nahl, 24)

"Kötülükleri kendilerine süslü gösterilmiştir. Bu sebeple, bunları güzel bulurlar. ALLAH istediği kimseleri dalâlete sokar, istediği kimselere hidAyet verir." (Fâtır, 8)

Şeytanın bozuk inançları ve yanlış görüşleri süslemesi ve güzel göstermesi yüzünden bizzat İslâm içinde de yetmiş iki fırka türemiş ve bunların hepsi cehennemlik olmuşlardır. Buna rağmen, her fırka kendisini hak üzerinde zannetmiş ve kendi bozuk inanç ve amellerini şiddetle savunup onlara sahip olmaktan dolayı sevinç ve gurur duymuştur. ALLAH Teâlâ bunlar hakkında şöyle buyurmuştur:

"Nefislerini din konusunda ALLAH'a ortak eden ve bu yüzden O'nun belirlediği çizgiden ayrılıp dağılan ve hiziplere bölünenlerden olma. Bu hiziplerden her biri, kendi inanç ve görüşleriyle sevinip böbürlenir." (Rûm, 32)

ALLAH Rasûlü (as) da şunları söylemiştir: "Üç şey helâk edicidirler. Bunlardan birisi, kişinin kendi akıl ve fikrine hayran kalmasıdır."

"Herkesin kendi görüşüne hayran kaldığını gördüğün zaman, onlarla uğraşmayı bırak, kendi nefsinin ıslahıyla meşgul ol." (Ebu Dâvûd, Tirmizî)

Bu hadisin mânası şudur: İnsanlar delile dayanmaksızın kendi fikir ve görüşlerini beğendikleri ve bunlarla şartlanıp kilitlendikleri zaman, onlarla uğraşmanın ve onları düzeltip ıslâh etmeye çalışmanın yararı yoktur.

Fert ve toplumlara en büyük zarar, delile dayanmayan fikir ve görüşlerde ısrarcı olmaktan ve kesin bir delil bulunmadığı hâlde kendi fikir ve inancının doğru ve hak olduğunu ileri sürmekten ileri gelir.

Fertler arasındaki ve dünyadaki bütün çekişmelerin, bölünmelerin ve düşmanlıkların temel nedeni, fikir ve görüş ihtilâfı ve bu ihtilâfı giderilemez hâle getiren kibir ve gururdur.

Hak din olan İslâm ve hak mezhep olan Ehl-i Sünnet mezhebine karşı direnmelerin altında da ehli küfrün, ehl-i bid'atın ve bir takım okumuşların kendi inanç ve akidelerini, fikir ve

görüşlerini doğru bulmaları ve bunlara sahip olmaktan dolayı kibir ve ucub duymalarıdır.

Yanlış din ve görüşlerin kurbanı olmamak için gerekli olan iki şeyden birisi, din ve inançlara tarafsız bir şekilde yaklaşıp onları mukayese etme ve karşılaştırma yöntemiyle incelemek, ikincisi de delil bulunmadan bir şeyin doğru olduğunu kabul etmemektir.

Bunun için de delinin ne olup olmadığını çok iyi bilmek lâzımdır. Çünkü, bâtıl akide ve görüşler de delil zannedilen ve fakat delil olma değeri bulunmayan geçersiz mütâlâa ve mülâhazalara dayandırılmışlardır.

Mesleği ilim ve araştırma olmayan ve bu yönde yeterli birikimi bulunmayan avam halk için ise selâmet yolu "Amentü" esaslarına ayrıntısız bir şekilde iman etmek, dinden oldukları zarurî olarak bilinen amel ve ibadetlere devam etmek ve kesin olan haramlardan sakınmaktır. Çünkü avam halkın âlimlerin ihtisas alanı olan nazarî ve ihtilâflı konularla ilgilenmeleri onlara fayda sağlamaz.

Aksine, onların kafalarını karıştırır, onlarda şüphe ve tereddütler oluşturur ve onları cevabını bulamadıkları sorunlarla karşı karşıya getirir.

(Amentü esasları imanın altı rüknüdür. Bunlar ALLAH'a iman, meleklere iman, peygamberlere iman, kitaplara iman, kaderin ALLAH'tan olduğuna iman ve ahiretin hak olduğuna imandır. İman kazanmak için bu esaslara bu şekilde iman etmek yeterlidir. Fakat bir takım sefihler, avam halkı da bu esasların derin boyutlarıyla uğraştırmak isterler. Bunlar, imanın esaslarına kapalı bir şekilde iman etmenin geçersiz olduğunu, bu esasların ihtilâflı konularını, şerh ve izahlarını bilmenin zarurî olduğunu söylerler. Halbuki tecrübe ile sabittir ki, avam halk derin mevzulara girdikleri zaman kafaları karışır ve neye inanıp neye inanmamaları gerektiğini anlayamaz hâle gelirler. Bunlardan bir kısmı da civa gibi ilim denizine girip ıslanmadan çıktıkları hâlde, kendilerini âlim olmuş zannederler. Ondan sonra da gerçek âlimleri dinlemeden yanlış ve

zararlı davranışlar sergilerler.)

GURUR

(Gurur aldanmak, aldanış demektir.) Saadetin anahtarı akıllılık ve uyanıklıktır. Şekavetin kaynağı ise gurur ve gaflettir. ALLAH Teâlâ'nın bu dünyadaki en büyük nimetleri iman ve marifettir. Bu nimetleri kazanmanın yolu ise kalbin basiret nuruyla açılması ve aydınlanmasıdır. Buna karşılık, en büyük musibetler de küfür ve masiyettir; Bu musibetlere sebep olan ise cehâlet karanlığıyla kalbin kapanması ve körleşmesidir.

Uyanık olanların kalpleri, Kur'ân-ı Kerim'de tarif edildiği gibi, bir kandil gibidir. Kandilin içinde lâmba vardır. Lâmba kristal içindedir. Kristal da inciye benzeyen bir yıldız gibi parlar. (Nûr, 35) Aldanmışların kalpleri ise, yine Kur'ân-ı Kerim'de açıklandığı gibi, bir karanlık deniz gibidir. Deniz, karanlık dalgalarla çalkalanır. Dalgaların üstünde karanlık ve kesif bulut vardır. Karanlıklar üst üste yığılmış durumdadır. (Nûr, 40) Uyanık olanlar onlardır ki, ALLAH Teâlâ kendilerini hidâyete

erdirmek istemiş, bunun üzerine kalplerini İslâm’a açmıştır. Aldanmış olanlar da onlardır ki, ALLAH Teâlâ kendilerini dalâlette bırakmak istemiş, bu sebeple kalplerini İslâm’a kapatmıştır. Bunlar, bu suretle İslâm hidâyetinden mahrum kalınca, düştükleri karanlıkta yürüyebilmek için nefsi kılavuz ve şeytanı rehber edinmişlerdir.

Gururun Kötülüğü ve Çeşitleri

ALLAH Teâlâ gurur ve aldanış ehlini kötülemiş, azarlamış ve onlara azap va'detmiştir. Örneğin onlara hitaben şöyle buyurmuştur: "ALLAH'a karşı gelmekte hangi güce güveniyorsunuz? O'na karşı güvenilebilen bir güç bulunduğunu zanneden kâfirler gurur ve aldanış içindedirler." (Mülk, 20)

"(Kıyâmet gününde onlara şöyle denir:) ALLAH’ın âyetlerini hafife almış; dünya hayatınız (mevki, iktidar, servet) sizi aldatmıştı." (Câsiye, 35)

"Nefislerinize uydunuz, günahlar için fırsat kolladınız, (dinin hak olduğu hususunda) şüpheye düştünüz, kuruntular sizi oyaladı, şeytan sizi

aldattı." (Hadid, 14)

"Din yerine oyun ve eğlencelere dalan, dünya hayatına aldanan kimseleri bana bırak!" (En'âm, 7)

"ALLAH’ın va'di haktır. Onun için, dünya hayatı sizi oyalamasın, şeytan sizi aldatmasın." (Lukman, 33)

"Kâfirlerin refah içinde olmaları seni aldatmasın. Bu hâl az bir oyalanmadır. Ondan sonra yerleri cehennemdir. O, çok kötü bir yerdir." (Al-i İmrân, 196,197)

"Ey insan! Seni kerem sahibi olan RABBİn hakkında aldatıp yanlışlara (küfür, günah, nankörlük) süren nedir? Halbuki, O seni yarattı, sana düzgün bir vücut verdi ve organlarını ihtiyaçlarına göre biçimlendirdi." (İnfitâr, 6,7)

ALLAH Rasûlü (as) da şöyle buyurmuştur: "Akıllı insan, kendi nefsini hesaba çeker ve ölümden sonrası için çalışır. Aldanmış olan ise, nefis ve hevasına uyar ve buna rağmen ALLAH Teâlâ'dan temennilerde bulunur (affedileceğini,

cennete götürüleceğini düşünür.)"

Gurur ve aldanış, cehaletten de kötüdür. Çünkü cehâlet, bir şeyi bilmemektir. Gurur ise, onu yanlış ve ters bilmektir. Gururun sebebi, delil olmayan şeyi delil zannetmek veya yanlış delil kullanmaktır. Delil yanlış olunca da, varılan netice yanlış ve aldatıcı olur. Delil konusunda düşülen bu hatanın sebebi ise, değerlendirme yapmak ve hüküm yürütmek için gerekli olan bilgiye sahip olmamak veya bilgiyi saptırabilecek kadar güçlenmiş olan nefis ve hevesin emri altına girmektir. Bu sebeplerden dolayı, çok kimse kötü oldukları hâlde kendilerini iyi zannederler veya yaptıkları iş yanlış olmasına rağmen, onu doğru kabul ederler.

Zikredilen sebeplerle çeşitli aldanışlar meydana gelir.

Birinci aldanış dünyayı ahiretten üstün tutmaktır. Bu en büyük aldanıştır. Bu aldanışın sebebi, dünyanın hâzır ve göz önünde olması, ahiretin gayb ve zamanın arkasında bulunmasıdır.

ALLAH Teâlâ, bu aldanışın içinde olanlar hakkında şöyle buyurmuştur: "Dünya hayatını ahiretten daha çok seven ve bu sebeple ALLAH yolundan sapan ve onu eğri bulan kimseler açık bir dalâlet içindedirler." (İbrahim, 3)

"ALLAH'ın gazabı onların üzerindedir ve onlar için büyük bir azap vardır. Çünkü onlar dünya hayatını ahiretten üstün tutarlar. ALLAH kâfir ve nankörleri hidAyet etmez. O bunların kalplerini, kulaklarını ve gözlerini mühürlemiştir. Bunlar gaflet içindedirler. Hiç şüphe yoktur ki, bunlar ahirette hüsrana uğrayanlardır." (Nahl, 106,109)

"Onlar ahiret karşılığında dünya hayatını satın almışlardır. Ahirette onların azabı azaltılmaz ve onlar yardım (ve merhamet) görmezler." (Bakara, 86)

ALLAH Teâlâ, dünyayı ahiretten üstün tutmanın yanlış olduğunu da şu âyetlerle bildirmiştir:

"Dünya hayatı geçici, ahiret hayatı ise

kalıcıdır, (ibâdet ve tâatlara karşı) sabredenlere amellerinin en güzeli üzerinden sevap vereceğiz." (Nahl, 96)

"Siz dünya hayatını tercih ediyorsunuz. Halbuki ahiret daha hayırlı ve daha kalıcıdır. Bu durum daha önce gönderilen kitap ve sahifelerde ve özellikle İbrahim ve Musa sahifelerinde de bildirilmiştir." (A'lâ, 16, 19)

"Size verilen şeyler dünya hayatının geçimliği ve süsüdür. ALLAH yanındaki (ahiretteki) şeyler ise daha hayırlı ve daha kalıcıdırlar. Bunu düşünsenize! Kendisine ahiret için güzel vaatlerde bulunduğumuz kimse -ki mutlaka bu vaatleri bulacaktır-, dünya hayatında kendisine bir geçimlik verdiğimiz, sonra ahirette suçlu olarak hesaba çektiğimiz kimse gibi midir?" (Kasas, 60, 61)

"Her nefis ölümü tadacaktır. Amellerinizin karşılığı tam olarak ahirette verilecektir. Orada kim cehennemden uzaklaştırılır ve cennete götürülürse gerçek kazancı bulur. Dünya hayatı

ise aldanma vesilesinden ibarettir." (Al-i İmrân, 18)

"Ey insanlar! RABBİNİZE karşı gelmekten sakının ve ne babanın evlâdı, ne de evlâdın babası için bir şey ödeyemediği bir günün azabından korkun. ALLAH'ın va'di haktır. Onun için, dünya hayatı sizi aldatmasın ve şeytan sizi kandırmasın." (Lukman, 33)

Dünyanın ahiretten üstün olmaması, gerçeğin bunun tersi olması şu iki durumdan dolayıdır. Birincisi, dünya hayatı süresinin çok az ve kısa olmasına karşılık, ahiret süresinin upuzun ve bitimsiz olmasıdır. İkincisi de, dünyadaki nimetlerin musibetlerle birlikte olması, lezzetlere acıların karışması, sevinçleri kederlerin bulandırmasına mukabil, ahirette nimet, lezzet ve sevinçlerin saf, katıksız ve kusursuz olmasıdır.

Dünya hayatının hazır olması, onun hazır olmayan ahiretten üstün tutulması için bir sebep değildir. Çünkü, hazır olan bir şeyin hazır olmayan bir şeyden üstün tutulmasının doğru olması için,

ikisinin aynı veya yakın derece ve değerde olmaları lâzımdır. Derece ve değerler çok farklı olduğu zaman, hazır olmak üstünlük sebebi değildir.

Onun için, bir parça aklı olan hiçbir kimse, elinde hazır bulunan bir (1) altın parayı, bir ay sonra kendisine bin (1000) altın kâr getirecek bir işe yatırmaktan çekinmez.

Ahiretin hâzır olmaması onu inkâr etmek için de sebep değildir. Çünkü eğer hâzır olmamak inkâr etmek için sebep teşkil ederse, o zaman şimdiki andan sonra olacak ve gelecek her şeyi inkâr etmek lâzım gelir. Çünkü, hazır olmamak yönünden ahiret ile yarınki gün veya bundan sonraki mevsim arasında hiçbir fark yoktur. Bu yüzden, dünyayı ahiretten üstün tutmak gibi, ahireti inkâr etmenin de geçerli bir sebebi ve delili yoktur. Fakat, nefislerine mağlup olmuş bazı kimseler, kendilerini haramlardan kurtaramadıkları için ya ahireti inkâr etmek, ya da cehennem ehli olduklarını kabul etmek arasında sıkışıp kalırlar.

Cehennem ehli olup ateşte yanmak fikri kendilerini korkuttuğu için, bunlar faciayı görmek istemeyen bir kimsenin gözlerini kapatması gibi, ahiretin varlığını unutmak ve zihinlerinden silmek isterler. Bu o demektir ki, bu insanların ahireti inkâr etmeleri, bu konuda bir delil veya ispata sahip olmalarından değil, yerlerinin cehennem olacağını bildikleri ahiretin olmamasını temenni etmekten ibarettir. Fakat temenni ne var olanı yok, ne de yok olanı var edebilir.

Ahiretin varlığı ise naklî ve aklî delillerle sabittir. Nakli deliller, ALLAH Teâlâ'nın Âdem (as)dan itibaren bütün peygamberlere indirdiği ilâhî vahiy ve kitaplardır. O bu kitapların hepsinde ahiretin varlığını bildirmiş ve buna inanılmasını istemiştir. Kur'ân-ı Kerim, ahiretin varlığını bildiren bu vahiy ve kitapların sonuncusudur.

Aklî delil ise, ALLAH Teâlâ'nın ahireti getirmeyi va'detmesine karşı va'dini gerçekleştirmeye muktedir olması ve va'dinden dönmesinin muhal olmasıdır. Bu iki hususu

bildiren bazı âyetler şöyledir:

"Kıyâmeti getirmek ALLAH için göz kırpmak kadar ve hatta ondan daha kolaydır. ALLAH her şeye kadirdir." (Nahl, 77) "ALLAH istediği şeyi yaratır. O her şeye kadirdir." (Mâide, 17) "Gözleriyle gördükleri gibi, gökleri ve yeri yaratan ve bunda zorluk çekmeyen ALLAH, ölüleri diriltmeye de kadirdir." (Ahkâf, 40)

"İnsan atılan bir meni damlasıydı. Sonra kan pıhtısı oldu. ALLAH onu bundan yarattı ve kendisine düzgün bir vücut verdi. Ondan erkek ve kadın zürriyet de çıkardı. Bunları yapan, ölüleri diriltmeye kadir olmaz mı?" (Kıyâme, 37-40)

"ALLAH, yaratmayı (dünyada) başlatan ve sonra onu (ahirette) tekrarlayandır. Bunu tekrarlamak O'na daha kolaydır. Göklerde ve yerde O'nun benzeri yoktur. O güçlü ve hikmet sahibidir." (Rûm, 27)

"Göklerin ve yerin O'nun emriyle ayakta durması O'nun kudretinin delilidir. O bundan sonra da, bir kere çağırınca, siz bir anda yerden

çıkacaksınız." (Rûm, 25)

"ALLAH va'dini bozmaz." (Bakara, 80; Al-i İmrân, 9; Ra'd, 31)

"ALLAH'ın va'dine güven. O va'dinden dönmez." (Rûm, 6)

"ALLAH'ı bırakıp şeytanı dost edinenler açık bir hüsrana düşmüşlerdir. Şeytan sadece onlara kuruntu verir ve onları evhamla oyalar. Şeytan onları sadece aldatır. Bunların yeri cehennemdir; ondan kurtulamazlar. Buna karşılık, biz iman edip sâlih amel işleyenleri altından ırmaklar akan cennete yerleştireceğiz. Bunlar orada devamlı ve ebedî olacaklardır. Bu da ALLAH'ın doğru olan va'didir. ALLAH'tan daha doğru sözlü kim vardır?" (Nisa, 122)

Hz. Ali (ra), ahireti inkâr eden bir mülhid'e şöyle demiştir: "Senin dediğin doğru olsa, ben ve benim gibi ahirete iman edenler zarar etmeyiz. (Çünkü biz onun var olduğu ümidiyle yaşıyoruz. Bir şeyi ümit etmek, onu elde etmenin yarısı kadar mutluluk verir. Öldükten sonra dirilmeyince de,

ümidimizin boşa çıkmasının acısını çekmeyiz.) Fakat, benim dediğim doğru olsa, -ki bunun doğru olduğunda bizim şüphemiz yoktur- sen ve senin gibi inkârcılar helâk olursunuz."

Şu da bilinmelidir ki, ahiretin varlığına iman eden kimseler, eğer ALLAH Teâlâ'nın emirlerini yerine getirmez, sâlih amel işlemez, nefislerinin şehvetine uyar ve çekinmeden günah işlerlerse, dünyaya aldanmış olmak açısından inkârcılarla aralarında fark yoktur. Çünkü, zehiri şerbet zannederek içen de, zehir olduğuna inanarak içen de ondan aynı zararı görürler. Bu sebeple, ahirette kurtulmak için yalnızca onun varlığına inanmak yetmez; bu inancın gereği olarak ahireti dünyadan üstün tutmak ve onun için hazırlık olmak üzere sâlih amel işlemek de lâzımdır. Bundan dolayı ALLAH Teâlâ şöyle buyurmuştur:

"Ben küfürden dönen, doğru bir şekilde iman eden, sâlih amel işleyen ve hidAyet üzerinde yürüyen kimseler için çok (veya kesin)

bağışlayıcıyım." (Tâhâ, 82)

"ALLAH yeryüzünü ıslah etmişken onda bozgunculuk yapmayın. Korku ve ümit içinde ALLAH'a ibadet ve duâ edin. O'nun rahmeti muhsin (iyi) olanlara yakındır." (Araf, 56)

"Asra yemin ederim, insanlar hüsran içindedirler. Bundan ancak iman eden, sâlih amel işleyen, hakkı ve sabrı tavsiye edenler müstesnadırlar." (Asr)

Bu ve benzeri pek çok âyetlerde mağfiret, rahmet ve kurtuluş, yalnızca ahiretin varlığına ve onun dünyadan üstünlüğüne iman eden ve aynı zamanda sâlih amel işleyenlere va'dedilmiştir. Bu sebeple, yalnız iman etmekle kurtulacaklarını sananlar aldanmışlardır.

İkinci aldanış, dünyadaki durumun ahirette de aynen devam ettiğini zannetmektir. Bir takım müşrikler, dünyadaki mal ve iyi hâllerine bakıp ahirette de bu durumda olacaklarını söyleyince, ALLAH Teâlâ onları tekzip etmiştir. Bununla ilgili bazı âyetler şöyledir:

"Görüyor musun, âyetlerimizi inkâr eden o kişi, 'Ahirette de bana mal ve evlât verilecek.' diyor? O, gayba mı muttali oldu, yoksa Rahman olan ALLAH'tan söz mü aldı? Hayır! Biz onun (bize karşı cür'et ve ciddiyetsizlik ifade eden) bu sözlerini de yazacağız ve azabına ekleyeceğiz. Onun dünyadaki mal ve servetine el koyacağız ve onu hesap için huzurumuza tek başına çekeceğiz." (Meryem, 77, 80)

"Küfür ve inkâr yüzünden kendi kendine kötülük etmiş olan adam çiftliğine girdi ve şöyle dedi: 'Bu bahçe, servet ve ikbalin son bulacağını zannetmiyorum. Ahiretin olacağına da inanmıyorum. Fakat, ahiret olsa, ben orada buradakinden de daha iyi şeyler bulacağım.' Onun bu sözünden sonra çiftliği tufanla yok edildi. Adam onun yok edilişini görünce, ona yatırdığı paraya ve yaptığı masrafa üzülüp hayret ve hırsından ellerini çevirdi. Bu hâlinde ALLAH'a karşı ona yardım edecek kimse çıkmadı, kendisi de kendine yardım edemedi. Hüküm orada tamamen

ALLAH'ın elinde kaldı. Bu da gösterdi ki, ALLAH'ın rızasını kazanmak, (mal ve çiftlikten) daha hayırlı ve daha yararlıdır." (Kehf, 35, 36)

Üçüncü aldanış, iyi ve kötü olmayı dünyadaki mal ve refahla ölçmektir. Bazı insanlar, mal ve hâl sahibi oldukları için kendilerini ve kendileri gibi olanları ALLAH nazarında iyi zannederler. ALLAH Teâlâ, bunların bu aldanışlarını şu âyette bildirmiştir:

"İmtihan etmek maksadıyla ALLAH insanı öne çıkardığı ve ona nimet verdiği zaman, 'RABBİM beni üstün kılmıştır.' der. Hayır! (Bu söz doğru değildir.)" (Fecr, 15) Bu sözün ve böyle düşünmenin doğru olmaması şundandır ki, imtihan malzemeleri kimseye üstünlük sağlamaz. Onun üstünlüğü ancak, bunlarla imtihanı başarmasındadır. Bundan dolayı ALLAH Teâlâ, maddî durumlarını hiç hesaba katmadan, imtihanı başarmış olan müminlerin imtihanı kaybetmiş olan inkârcı ve fasıklardan üstün olduklarını bildirmiştir. Bununla ilgili bazı âyetler şöyledir:

"Ehli kitaptan ve müşriklerden küfürde ısrar edenler, cehennem ateşindedirler ve orada ebediyyen kalıcıdırlar. Bunlar yaratılmışların en şerlileridirler. İman edip sâlih amel işleyenler ise yaratılmışların en hayırlılarıdırlar." (Beyyine, 6, 7) "Cehennem ehli ile cennet ehli bir olmazlar." (Haşr, 20) "İman edip sâlih amel işleyenleri yeryüzünde bozgunculuk yapanlar gibi mi tutacağız; yoksa takva sahiplerine fâsıklar gibi mi muamele edeceğiz?" (Sâd. 28)

"Hakkı görmeyen körle onu gören, iman edip sâlih amel işleyenlerle kötülük yapanlar bir olmazlar. Biraz düşünmüyor musunuz?" (Gâfir, 58)

Önce iman edenlerle bir müddet sonra iman edenler de bir değildirler. Bunu bildiren bir âyet şöyledir:

"Mekke fethinden önce iman eden ve savaşlara katılanlarla daha sonra iman eden ve savaşlara katılanlar bir olmazlar. Öncekilerin dereceleri daha büyüktür. Fakat ALLAH hepsine iyilik ve cennet va'detmiştir." (Hadid, 10)

İlim ehli olanlarla olmayanlar da bir değildirler. Bu konuda şöyle buyurulmuştur:

"De ki: Bilenlerle bilmeyenler bir olur mu?" (Zümer, 9) "ALLAH, içinizden iman eden ve ilim sahibi olan kimseleri derecelerle üstün kılmıştır." (Mücâdele, 11)

ALLAH yolunda cihad edenlerle iman ettikleri hâlde oturanlar da bir değildirler. Bunu bildiren bir âyet şöyledir:

"Özür sahibi olmadıkları hâlde oturanlarla mal ve canlarını ortaya koyarak ALLAH yolunda cihad edenler bir olmazlar. ALLAH, mal ve canlarıyla cihad edenleri derece bakımından oturanlardan üstün tutmuştur." (Nisa, 95)

Erkeklerle kadınlar da aynı derecede değildirler. Bunu bildiren bir âyet de şöyledir:

"Kadınların erkekler üzerindeki hakları erkeklerin kadınlar üzerindeki hakları gibidir. Ancak erkeklerin kadınlar üzerinde bir derece üstünlüğü vardır."

(ALLAH Teâlâ, bu âyette bildirildiği gibi,

erkekleri kadınlardan bir derece üstün kılmıştır. Şüphesiz ki, bu bütün erkeklerin bütün kadınlardan üstün oldukları anlamında değildir. Fakat, aynı fazilet ölçülerine sahip olan bir erkekle bir kadından erkek bir derece üstündür. Bu üstünlük onun erkek olarak yaratılmasıdır. Nitekim, insanlar da insan olarak yaratıldıkları için cinlerden üstündürler. Ancak, erkeğe tanınan bu üstünlük zulmetmek ve kadını ezmek için değildir. İslâm’da zulmün haram ve büyük günahlardan olduğu bilinen bir husustur. Onun için zulüm yalnız kadınlara karşı da değil, herkese ve her canlıya karşı haramdır ve büyük günahtır. Son dönemde kadının ezildiğini gören bazı kimseler, sanki bu hâl İslâm’ın erkeğe tanıdığı üstünlük derecesinden gelmiş gibi, bu üstünlüğü inkâr cihetine gidiyorlar. Bu gidiş yanlıştır. Bu, ALLAH’ın tanıdığı bir hakkı tanımamak ve hatta bunu anlatan âyeti inkâr etmek ve küfre girmektir. Yapılması gereken şey, ALLAH Teâlâ’nın erkeklere tanıdığı üstünlük derecesini inkâr etmek değil,

herkesi samimî dindar olmaya ve ALLAH Teâlâ'nın emir ve yasaklarına uymaya çağırmaktır. ALLAH Teâlâ'nın emirleri arasında kadına şefkat ve merhamet etmek, âdil davranmak ve onun haklarını tanımak da vardır.)

Mümin ve sâlih kimselerin dünyada uğradıkları musibetler ve mahrumiyetler onların ALLAH Teâlâ yanında az değerli olduklarını değil, aksine çok değerli olduklarını gösterir. Çünkü ALLAH Teâlâ'nın bir insana değer verdiğinin bir ölçüsü de onu dünyadan, dünyayı da ondan küstürmesidir. ALLAH Rasûlü (as) bir hadis-i şerifte şöyle buyurmuştur:

"Siz sevdiklerinizi kendilerine zararlı olan yiyecek ve içeceklerden himaye ettiğiniz gibi, ALLAH Teâlâ'da bir kulunu sevdiği zaman, onu dünyadan himaye eder." (Tirmizî, Hâkim) Bu gerçeği bilmeyenler, ALLAH Teâlâ'nın maddî durumu iyi olmayan müminleri sevmediği yanılgısına düşerler. Bu yanılgıyı bertaraf eden bazı âyetler şöyledir:

"ALLAH, iman edenlerin verisidir." (Bakara, 257)

"ALLAH, takva sahiplerinin velîsidir." (Câsiye, 19)

"ALLAH, sâlih kimselere velilik eder." (Araf, 196)

"ALLAH ihsan sahiplerini sever." (Mâide, 13)

(Not: İhsan, sözlükte iyilik yapmak, yaptığı işi iyi ve sağlam yapmaktır. ALLAH Rasûlü (as), onu, "ALLAH'ı görürcesine ibadet ve hayır yapmaktır." şeklinde tefsir etmiştir.)

"ALLAH âdil olanları sever." (Mâide, 42)

"ALLAH, (maddî ve manevî) temiz olanları sever." (Tevbe, 108)

"ALLAH çok tevbe edenleri sever." (Bakara, 222)

"ALLAH sabredenleri sever." (Al-i İmrân, 146)

"ALLAH, kendisine güvenip tevekkül edenleri sever." (Al-i İmrân, 159)

ALLAH Teâlâ'nın, bu sıfatlara sahip olan müminleri sevdiği hâlde, onları dünya yönünden parlak durumda tutmamasının sebebini bir misâl ile anlatmakta yarar vardır.

Diyelim ki, bir adamın yanında iki çocuk vardır. Bu çocuklardan birisi kendi öz çocuğu, diğeri üvey çocuğudur. Adam öz çocuğunu sevdiği ve üstünde titrediği için, onu her türlü zararlı şeylerden (bu türlü yiyecek ve içeceklerden ve oyunlardan) korur ve kendisine faydalı olan şeyleri (ilaçları, perhizleri, dersine çalışmayı) ona zorla da olsa yaptırır. Fakat, çocuğun aklı ermediği için, babasının bu ısrarlı ve sıkıcı üstelemesinden dolayı bazen ağlar ve kendini bedbaht hisseder. Diğer yandan, adam üvey çocuğunu sevmediği ve umursamadığı için ona karışmaz. Bu sebeple, o kendisine zararlı olan şeyleri rahatlıkla bulur ve kendi sağlığı, gelişmesi ve geleceği için gerekli olan şeyleri rahatça terk eder. Bu çocuk, işin aslına aklı ermediği için, kendisini öteki çocuktan daha mutlu zanneder ve üvey babasının da onu kendi

öz çocuğundan daha fazla sevdiği vehmine kapılır. Fakat bu zan ve vehim (tahmin) yanlıştır. Bu yanlışlığı bilen ALLAH Teâlâ'nın sâlih kulları O'nun tarafından dünyadan korunmuş olmayı sevildiklerinin işareti sayar ve buna sevinip şükrederler. Nefislerinin istediği her şeyi yapabildikleri zaman ise üzülür ve ALLAH Teâlâ'nın itibar nazarından düştüklerini söylerler.

Hasan el-Basrî (ra) şöyle demiştir: "İnsanın şeref ve değeri yalnızca ALLAH Teâlâ'ya itâat etmektedir." Bu sebeple, itaatsız olan bir insanın ne malı, ne makamı ona şeref ve değer kazandırmaz. Buna mukabil, itâat sahibi olan bir insanın fakir ve makamsız olması da onun şeref ve değerinden bir şey eksiltmez. ALLAH Teâlâ yanında durum budur. İslâmî anlayış da bunun üzerine binâ edilmiştir. ALLAH Teâlâ, kendisine iman ve itâat etmeyenler hakkında şöyle buyurmuştur:

"Onlar, kendilerine verdiğimiz mal ve evlât ile hayırlarını çoğalttığımızı, itibarlarını

arttırdığımızı mı sanıyorlar? Hayır! Olayı doğru değerlendirmiyorlar." (Mu’minûn, 55, 56)

"Onların malları ve evlâtları seni imrendirmesin. ALLAH, bunlarla kendilerine azap çektirmek ister." (Tevbe, 85)

"Kâfir olanlar zannetmesinler ki, kendilerine mühlet vermemizin kendi yararlarınadır. Biz, ancak daha çok günah kazanmaları için onlara mühlet veririz. Onlar için alçaltıcı bir azap vardır." (Al-i İmrân, 178)

"Onlar, kendilerine yapılan uyarıları unutunca, onlara her şeyin kapılarını açarız. Verilen şeylerle iyice sevindikleri anda da onları birden yakalarız. Ondan sonra da hiçbir ümidleri kalmaz." (En'âm, 44)

"Bu dini inkâr edenleri bana bırak. Ben onları fark etmedikleri bir şekilde azaba çekiyorum. Bu sebeple, onlara biraz mühlet veriyorum. Benim tedbirim en sağlam olandır." (Kalem, 44, 45)

Bu âyetlerin tefsirinde şöyle denilmiştir:

"Onlar günah işledikçe ALLAH Teâlâ, kendilerine yeni nimetler veririz. Ta ki, aldanışları artsın, günahları çoğalsın ve azaba iyice müstahak hâle gelsinler."

Zikredilen bu âyetler, hadisler ve sözler, mühürlü olmayan gözlerin ve kalplerin açılmasına ve gerçeklerin görülmesine yeterlidirler. Gerçekler görülünce de, aldanış için bir sebep kalmaz. Çünkü aldanışın sebebi ALLAH Teâlâ’nın fiillerini yanlış yorumlamak ve hayâlleri gerçek zannetmektir. Bir zamanlar Firavun, Nemrut, Karun gibi servet ve saltanatlara sahip olan pek çok kimseler vardı. Bunlar, hayâlden başka bir şey olmayan servet, saltanat ve kudretlerine güvenmiş, kendilerine tanınan fırsat ve mühlete aldanmış ve ALLAH Teâlâ'ya karşı küfür ve inkâr yoluna sapmışlardır. Fakat, ilâhî irade onları yakalamak isteyince, tutunacak bir dal bulamamışlar ve hamurdan çekilen kıl gibi, servet ve devletlerinden koparılmış ve cehenneme atılmışlardır. ALLAH Teâlâ, Firavun ve avenesinin

yakalanış olayını anlatırken şöyle buyurmuştur:

"Biz onları bahçelerden, çeşmelerden, hazinelerden ve güzel ev ve saraylardan çıkardık. Böyle isteyince böyle yaptık." (Şuarâ, 57-59) Daha başkalarının helâk ediliş olaylarıyla ilgili olarak da şöyle buyurmuştur:

"Biz daha önce de nice halkı helâk ettik. Sen şimdi onlarda bir hayat emaresi görebilir misin veya onlardan cılız bir ses duyabilir misin?" (Meryem, 96)

Bir aldanış da ibadetlerde ihmalkâr davranan ve sakınmadan günah işleyenlerin ALLAH Teâlâ'nın kendilerini af ve merhamet edeceğini ümit etmeleridir.

Dinde af ve merhamet ümidi vardır. Ancak bu ümit, yapılan ibadet ve iyiliklerden dolayıdır ve korku ile beraberdir. Onun için ALLAH Teâlâ, ümidi daima sâlih ameller ve korku ile birlikte zikretmiştir. Örneğin şöyle buyurmuştur:

"Onlar, (gece namazı kılmak ve duâ etmek için) yataklarından uzaklaşır, korku ve ümit içinde

duâ eder ve kendilerine verdiğimiz rızktan (bir miktar) hayra harcarlar." (Secde, 16)

"Yeryüzü ıslah edilmişken onda fitne ve fesat çıkarmayın, korku ve ümitle ALLAH'a duâ ve ibadet edin..." (A'râf, 56)

"Zikri geçen peygamberler, hayır işlerinde önde koşarlar, ümit ve korku içinde bize duâ ve ibadet ederler ve bize karşı huşû' ve saygı duyarlardı." (Enbiyâ, 90)

Bu âyetlerde görüldüğü gibi, ALLAH Teâlâ yanında geçerli olan ümidin şartı, onun sâlih ameller ve korku ile beraber olmasıdır. Fâsık kimselerin ümidi ise, amelsiz ve korkusuz bir ümittir. Şeytan icadı olan bu ümit temenni, ümniye ve kuruntudur. Böyle bir ümidin dinde yeri ve ALLAH Teâlâ yanında değeri yoktur. Kur'ân-ı Kerim'de şöyle buyurulmuştur:

"Şeytan onlara va'adde bulunur ve ümit verir. Şeytanın verdiği va'ad ve ümitler aldatmaktan ibarettir." (Nisa, 120)

"İnsan temenni edince onun

gerçekleşeceğini mi sanır?!" (Necm, 24)

"İş, ne sizin, ne de ehl-i kitabın temenni ve kuruntularına göre değildir. Kim bir kötülük yaparsa, onunla cezalandırılır ve bu kimse ALLAH'a karşı kendisine ne bir yakın, ne de bir yardımcı bulamaz. Erkek olsun, kadın olsun kim de iman edip sâlih amel işlerse, onu cennete koyarız. Bu da, zerre kadar haksızlığa uğratılmaz." (Nisa, 123,124)

Şeytandan bir dürtü olan temenniye ümit gibi sarılanlar şöyle derler: "ALLAH'ın rahmeti çok, lütfü sonsuzdur. O'nun deniz gibi olan affı yanında bizim günahlarımız birkaç damladan ibarettir. Biz O'na iman etmişiz. Bu kadar kâfir ve zâlim varken bizi mi cezalandıracaktır? ALLAH'ın bizim ibadetimize ihtiyacı yoktur."

Biz de bunlara şunu söyleriz: Peki, peygamberler, âlimler, basireti açık velîler ve diğer sâlih insanlar ALLAH'ın rahmetinin geniş olduğunu, O'nun kimsenin ibadetine ihtiyacı bulunmadığını, dünyada şu kadar kâfir ve zâlim

yaşadığını bilmemişler mi ki, gece gündüz ibadet etmişler, en küçük bir günahtan bile sakınmaya çalışmışlar ve ALLAH Teâlâ'nın azabından tir tir titremişler? Melekler de bunu bilmemişler mi ki, tamamen masum ve devamlı ibadet hâlinde olmalarına rağmen hep korku içindedirler. Hem af ve mağfiretin sahibi olan ALLAH Teâlâ'nın kendisi de sâlih amel işlenmesini ve kendisinden korkulmasını emretmemiş midir. O, sahte ümitle aldananları uyarmak için şunları söylemiştir:

"Ey kullarım benden korkun." (Zümer, 16)

"Yalnız benden korkun." (Nahl, 51)

"Kullarıma haber ver ki, ben hem affedici ve merhametliyim, hem de azabı en ağır ve elem verici olanım." (Hicr, 49, 50)

"İnsana ancak yaptığı amelin karşılığı vardır." (Necm, 39)

"Kim zerre kadar hayır işlese onu görür ve kim zerre kadar kötülük yapsa onu görür." (Zilzâl, 7, 8)

"Kim bir sâlih amel işlese kendi yararına ve

kim kötülük yapsa kendi zararınadır. Bunların karşılığını görmek için RABBİNİZE götürüleceksiniz." (Fussilet, 46; Câsiye, 15)

"Herkes, kendi yaptıklarına karşı cehennemde rehin ve hapis tutulur. Ancak cennet ehli müstesnadır." (Muddessir, 38; Tur, 21)

"Bir günden korkun ki, o gün hiç kimse bir başkası için bir şey ödemez; ALLAH istemezse kimse şefaat edemez; kimseden fidye alınmaz ve kimse bir yerden yardım görmez." (Bakara, 48)

ALLAH Teâlâ’nın af ve mağfiretini ancak iman ve sâlih amel sahibi kimselerin ümit edebileceğini bildiren bir âyet de şöyledir:

"İman eden, hicret eden ve ALLAH yolunda cihad eden kimseler ALLAH’ın rahmetini ümit ederler. ALLAH (bunlar için) bağışlayıcı ve merhametlidir." (Bakara, 218)

Hicret, genel anlamıyla günahları terk etmek, cihad ise, sâlih amel için kendini yormaktır. ALLAH Rasûlü (as) da şöyle buyurmuştur:

"Akıllı insan, nefsini hesaba çeken ve

ölümden sonrası için çalışandır. Ahmak insan ise, nefsine uyan ve ALLAH'tan temennilerde bulunandır."

Hasan el-Basrî şöyle demiştir: "Günah işledikleri hâlde ALLAH'ın affını ümit edenlerin ümidi samimiyetten uzak boş bir temennidir. Çünkü hakikaten bir şey ümit edenler onu elde etmek için çalışırlar. Bir şeyden korkanlar da o şeyden kaçarlar." ALLAH Teâlâ her işi bir sebebe bağladığı gibi, af ve merhametini de iman ve ibadete bağlamıştır. "Bu ALLAH'ın âdetidir. Sen O'nun âdetinde değişiklik göremezsin." (Feth, 23; Fâtır, 43; Ahzâb, 62) ALLAH Teâlâ'nın bu âdetine uymayanlar hayâl kırıklığına uğrarlar. Bu kimseler, "ALLAH'tan akıllarına getirmedikleri kötü bir muamele görürler." Ve o zaman şu istekte bulunurlar: "RABBİMİZ! Gözlerimizle görüp kulaklarımızla işittik. Bizi dünyaya geri çevir, sâlih amel işleyelim." (Secde, 12)

Günahkâr kimseler iki hâlde ALLAH Teâlâ'nın af ve rahmetini ümit edebilirler.

Bu hâllerden birincisi, tevbe etmeleri hâlidir. Buna göre, günahkâr bir kimse samimî olarak tevbe ederse, ALLAH Teâlâ'nın af ve merhametini bekleyebilir. Çünkü, bu ümidi veren Ayet-i kerimeler vardır. ALLAH Teâlâ şöyle buyurmuştur:

"De ki: Ey nefisleri aleyhine israf eden (kendi zararlarına çokça günah işleyen) kullarım! ALLAH'ın rahmetinden ümit kesmeyin. Çünkü ALLAH, (isterse) bütün günahları affeder. O bağışlayıcı ve merhametidir. Onun için size azap gelmeden önce (tevbe edip) RABBİNİZE dönün ve O'na teslim olun. Azap gelirse, bir yerden yardım göremezsiniz." (Zümer, 52)

"ALLAH kullarından tevbeyi kabul eden, günahlarını affeden ve yaptıklarını bilendir." (Şura, 25)

"Ben tevbe eden, iman edip sâlih amel işleyen ve hidAyet üzerinde sebat edenleri bağışlayanım." (Tâhâ, 82)

İkincisi ise, kişinin gücünü aşan sebeplerle

ibadet ve tâatta kusur ve eksikliğin bulunması hâlidir. Bu kusurların da ALLAH Teâlâ’nın rahmeti ve affıyla karşılanabileceğini ümit etmek câizdir. Kusur, amel ve kullukta ideâl ölçülerin altında kalmaktır. Bunun bir türü de, ameli kendi seviyesine göre değil, daha aşağıdakilerin seviyesine göre yapmaktır. Bunu belirtmek için şöyle denilmiştir:

"Ebrâr sınıfından olanların amelleri (kusurlu ve eksik olduğu için) mukarrab sınıfından olanlar için günahlardır." Güç ve takati aşan mükellefiyetler ise ALLAH Teâlâ’nın af ve rahmetine tabidirler. Bu konuda şöyle buyurulmuştur:

"ALLAH bir kimseye ancak gücü kadar sorumluluk yükler.", "Kim çaresiz kalırsa, başkasının hakkına zarar vermediği ve çaresizlik sınırını geçmediği takdirde, bilsin ki, ALLAH bağışlayıcı ve merhametlidir." (Nahl, 115; Tevbe, 173; En'âm, 145)

Şer'î ve geçerli olan ümit, insanı ibadet ve

hayır yapmaya sevk eder. Şeytanî ve boş ümit ise, günahta ısrar ve amelde tembelliğe iter.

ALLAH Rasûlü’ne nisbet edilen bir sözde şöyle denilmiştir: "Bir zaman gelecek, Kur’ân'ın kalplerdeki tesiri azalacak ve korku unsuru kalkıp yalnızca ümit kalacaktır. Bu sebeple, bir kimse bir hayır yaptığı zaman, 'Kesinlikle kabul edilmiştir.’ diyecek, bir kötülük yaptığı zaman da, 'Bağışlanacaktır.’ hükmünü verecektir." Bu hâl, daha önceki milletlerin de başına gelmiştir. Kur'ân-ı Kerim bunlardan şöyle bahsetmiştir:

"Peygamberlerden sonra kitaba vâris olanlar, bu değersiz dünyanın (haram olan) kısmını alıp, 'Nasıl olsa, bağışlanacağız.’ derlerdi. Bunun bir katını daha bulsalar onu da alırlardı. Kitapta, ALLAH hakkında doğru olmayan bir şeyi konuşmamaları için bunlardan söz alınmadı mı? Kendileri kitaptakini okumadılar mı? Ahiret, haramlardan ve ALLAH’ın emirlerine muhalefet etmekten sakınanlar için daha hayırlıdır. Akıllarınızı kullanıp düşünmüyor musunuz?" (A'râf,

169)

Kur'ân-ı Kerim baştan sona kadar ALLAH'tan korkmayı ve O'nun azap ve gazabından sakınmayı emreden ve bu konuda ısrarlı uyarıda bulunan âyetlerle doludur. Bu sebeple, onu (Kuran'ı) anlayıp tefekkür ederek okuyan bir müminin korkusu artar ve kendisi daha çok çalışma ihtiyacını duyar.

Bazı kimselerin bir miktar tâatları vardır. Fakat günahları da vardır. Kendileri ise, günahlarını önemsemez, tâatlerinin kendilerini kurtaracağını zannederler. Bu sebeple de, kendilerini iyi durumda görürler. Bunların bu hâli de bir aldanış ve gururdur. Çünkü, kıyâmet günündeki hesapta hem tâatlara, hem de günahlara yer verilir ve ikisi karşılıklı olarak tartılır. Ondan sonra, "Kimin tartılan ameli ağır gelirse, o kimse razı ve memnun olduğu bir hayata kavuşur. Kimin ameli hafif gelirse, onun yeri de kızgın ateştir." (Karia, 7-9)

Diğer bazı kimseler, günahlarını hiç

görmez, yalnızca tâatlarını görürler ve bu sebeple kendilerini çok iyi bir durumda sanırlar. ALLAH Teâlâ, bunlar hakkında şöyle buyurmuştur:

"O gün ALLAH hepsini diriltecek ve yaptıklarını kendilerine haber verecektir. ALLAH bunların yaptıklarını unutmaz, fakat kendileri unuturlar. ALLAH her şeye şahittir." (Mücâdele)

"O gün, hesaba katmadıkları şeyler ALLAH tarafından önlerine çıkarılır." (Zümer, 47)

Aldanmışların Kısımları

Aldanmışlar dört kısımdır.

Birinci kısım, amelsiz âlimlerdir. Bu âlimler, Şer'î ve aklî ilimleri tahsil eder ve bu ilimlerde derinleşirler. Fakat ilmin gerektirdiği ibadetleri yapmaz ve günahlardan sakınmazlar. Bunlar zannederler ki, yalnızca ilim öğrenmiş olmak kendilerini ALLAH Teâlâ yanında yükseltir ve onlara manevî rütbe ve derece kazandırır. Bu sebeple bunlar, kendilerinin kurtulacaklarını ümit etmekle de kalmaz, başka günahkârlara şefaat edeceklerini de söylerler. Bunlar ilme

aldanmışlardır. Halbuki ilim gaye değil, vasıtadır. Bu sebeple, ilim amele vasıta olduğu takdirde ve ancak o ölçüde kıymetli ve değerlidir. Amele vasıta olmayan ilim ise, cehaletten daha kötüdür. Çünkü cehâlet, bazı hâllerde mazeret oluşturabilirken ilim bütün mazeretleri ortadan kaldırır.

İlmiyle amel etmeyen bir âlim, hastalığının ilacını bildiği hâlde, onu kullanmayan bir hasta gibidir. Böyle bir hasta, ilaç kullanmamak yüzünden öldüğü takdirde, kendi kendisinin katili olur. Halbuki ilacını bilmeyen bir hasta ölse, bir ölçüde mazur sayılır. Hem, cehâleti ilimle gidermek ve câhili bilgilendirmek mümkün iken, ilmi başka bir şeyle gidermek ve âlimi bilgilendirmek mümkün değildir. Onun için bir şair şöyle demiştir: "Alimler, taamdaki tuz gibidirler. Câhiller onlar sayesinde bozulmaktan korunurlar ve kurtarılırlar. Fakat kendileri bozulurlarsa, onları kim ve nasıl bozulmaktan korur veya kurtarır."

İbadetleri bilen, fakat ibadet etmeyen; haramları bilen, fakat haramlardan sakınmayan; güzel ahlâkın prensiplerini bilen, fakat ahlâkını güzelleştirmeyen; kötü huyları bilen, fakat kendisini onlardan kurtarmayan bir âlim, ALLAH'ın dinini yanlış anlamış veya şeytan tarafından aldatılmıştır. Çünkü ALLAH'ın dini amel üzerine kurulmuş, ilim ise, amelin bilinmesi ve doğru yapılması için vasıta olarak ön görülmüştür. Hâl bu iken, aldanmış olan âlim, vasıtayı gaye hâline getirir ve tıpkı ağır hasta iken ilaç kullanmayıp onu raflara dizen ve ilaçlarının çokluğuyla ve ilaç bilgisiyle avunan ve övünen bir hasta durumundadır. ALLAH Teâlâ, böyle ilim sahiplerini kelb ve himar'a (köpek ve eşeğe) benzetmiştir. Ayetler şöyledir:

"O köpek gibidir." (A'râf, 177)

"O, kitap yüklenmiş eşek gibidir." (Cumua, 7) Bu iki âyet, her ne kadar İslâm'dan önce geçen bazı amelsiz âlimler hakkında indirilmişse de, herkesin bunlardan ders alması ve onların

durumuna düşmekten korkması ve sakınmaya çalışması lâzımdır. ALLAH Rasûlü (as) şunları söylemiştir:

"Bir kimsenin ilmi artar da iman ve ameli artmazsa, o kimse ALLAH'tan daha çok uzaklaşır." (Geçti)

"Amelsiz âlim cehenneme atılır, iç organları yanıp yere dökülür ve kendisi değirmen merkebi gibi bunların etrafında döner." (Geçti)

"İnsanların en kötüsü, kötü alimlerdir." (Geçti)

"Kıyâmet gününde azabı en çok olan kimse, ilmiyle amel etmeyen alimdir." (Geçti)

"Kıyâmet gününde kişiye, "İlminle ne amel ettin?" diye sorulur." (Geçti)

Ebud-Derdâ (ra) şöyle demiştir: "Bilmeden günah işleyen câhile bir kere yazık olsun; bilerek onu işleyen âlime yedi kere yazıklar olsun."

İlmiyle amel etmeyen alim, ilmin fazileti hakkında vârid olan âyet ve hadislere bakarak kendisini kurtuluş ehli zanneder ve hatta üstün

derecede görür. Halbuki bu âyet ve hadisler amele vesile olan ilim hakkındadırlar. Onları bu şekilde anlamak zorunludur. Aksi takdirde, nasslar arasında çelişki doğar. Çünkü bazı nasslar ilim ve âlimi överken, bazı nasslar bunları kötülerler. Bundan kat'î olarak anlaşılıyor ki, övülen ilim amele vesile kılınan ilimdir, övülen âlim de ilmiyle amel eden âlimdir.

Bazı âlimler zahir amelleri yapar, açık günahlardan da sakınırlar. Fakat kibir, hased, riya, şöhret arayışı, su-i zan, emsallerini çekememek ve onların kötülüğünü istemek gibi bâtın (gizli, kalpte olan) günahlardan çekinmezler. Bunlar, ALLAH Teâlâ'nın "Nefsini (kalbini, ruhunu) arındıran iflâh olur, nefsini kirleten hüsrana uğrar." (Şems, 9,10), "Kıyâmette ancak temiz kalb sahipleri fayda görürler." (Şuarâ, 89) sözleriyle ALLAH Rasûlü'nün şu sözlerini duymazlıktan ve anlamazlıktan gelirler:

"Riyanın en azı da şirktir."

"Kalbinde zerre kadar kibir bulunan bir

kimse cennete girmez."

"Ateş odunu yaktığı gibi, hased de sevapları yakar."

"Su, baklayı yeşerttiği gibi, şöhret ve mal düşkünlüğü de kalpte nifak (münafıklık) yeşertir."

"ALLAH, sizin suretlerinize ve malınıza bakmaz, sizin kalplerinize ve amellerinize bakar (ve önem verir)."

Bu âlimler, şu adama benzerler ki, evinin dış duvarlarını temizleyip süsler, fakat içini ihmal edip her türlü pislik ve haşerata teslim eder; veya evinin içini karanlıkta bırakıp damında ışık yakar. Bunlar o kabre benzerler ki, dışı mermerden yapılmış ve güllerle süslenmiştir, fakat onun içinde çürümüş ve kokmuş bir ceset yatar.

Bu kimselerden bazıları, kalplerindeki bozuklukların farkında bile değillerdir. Bunlar, içlerindeki bozuklukların dışlarına yansıyan izlerini de kendilerine göre yorumlar ve bu suretle kendilerini temize çıkarırlar. Örneğin, hâl ve hareketlerinde görülen kibri imanın izzeti ve ilmin

vakarı ile te'vil ederler; şöhret arayışını dine daha çok hizmet etmek arzusuyla tefsir ederler; riyayı halka iyi örnek olmak niyetiyle açıklarlar; kendi nefisleri için kızmayı ALLAH için buğz etmek şeklinde takdim ederler. Bunlar bu iki yönlü aldanış sebebiyle de ne kötü huylarını değiştirmek, ne de onlardan dolayı tevbe ve istiğfar etmek ihtiyacını duyarlar.

ALLAH Teâlâ, bir kuluna iyilik irade ederse, ona ayıplarını gösterir, o da bunları görür ve ıslahına çalışır. En azından, kendisini kusurlu ve eksik bulur ve bundan dolayı eziklik ve burukluk hisseder. ALLAH Rasûlü (as) şöyle buyurmuştur:

"Kötülükleri kendisini üzen kimse mümindir." Bu kimse, kendi nefsini tezkiye eden (öven), ilim ve ameliyle ALLAH'a ve O'nun kullarına minnet eden ve kendisinin ALLAH’ın en hayırlı kullarından olduğunu zanneden ve bu zannı yaymaya çalışan mağrur bir kimseden çok daha iyi bir durumdadır.

Eksiklik ve kusurlarımızı görmemekten

veya gördüğümüz hâlde onların ıslahına çalışmamaktan ALLAH'a sığınırız.

Bazı kimseler de âlet ve sanat türünden olan bilgilerini ilim zanneder ve bu bilgileri yüzünden ALLAH Teâlâ yanında dereceleri yüksek olan âlim sınıfına dahil oldukları vehmine kapılırlar. Halbuki ilim, ALLAH Teâlâ'yı tanımaya ve ahiret için çalışmaya yardımcı olan bilgidir. Alim de bu bilgiye sahip olan, dolayısıyla ALLAH Teâlâ'yı herkesten daha çok tanıyan, O'na en çok saygı ve huşû' duyan ve ibadet eden, ahireti dünyadan üstün tutan ve çalışmalarıyla ona yönelen kimsedir. Bu bilgi ise, ALLAH Teâlâ'nın ve Rasûlü'nün sözlerini (Kur'ân ve hadisi) anlamak ve bunların mâna ve maksatlarını bilmektir. Bunun dışında kalan bilgiler ise âlet ve sanatlardır.

Alet ve sanatlar ise, diğer imkânlar gibi, hayra hizmet ettikleri takdirde hayırdırlar, şerre hizmet ettikleri zaman da şerdirler. Fakat bunların hayır olanı da ilmin şeref ve derecesine sahip değildir. Çünkü ALLAH Teâlâ'ya karşı korku, huşû'

ve heybet duymayı ve O'na karşı takva hâli içinde yaşamayı, ahlâkı güzelleştirmeyi ve sâlih amel işlemeyi emir ve telkin eden yalnızca ilimdir.

Farz-ı ayn dururken farz-ı kifâye ile meşgul olmak câiz bile değilken, bazı aldanmış kimseler kendileri için farz olan amel ve ibadetleri yapmaz, nefislerini ıslah etmez ve kalplerini kibir, hased, riya, dünya hırsı, şöhret arzusu, merhametsizlik gibi çürütücü illetlerden temizlemezler, bu çok önemli ve müslüman olmanın olmazsa olmaz şartları ve temelleri olan işlerle uğraşmak yerine, ilim öğretmek, kitap yazmak, dinî tartışmalara katılmak, sözde ALLAH'ın dinini hâkim kılmak için kavga etmek, başkalarına va'az ve nasihat etmek, kendi yapmadıkları amelleri başkalarına yaptırmak gibi nefsin de payı bulunan, bazen de bütünüyle onun hesabına yapılan daha az önemli işlerle uğraşırlar. Ve bunlar, bu yaptıklarıyla ALLAH Teâlâ yanında yüksek dereceler elde ettiklerini zannederler.

(Hiç şüphe yoktur ki, bütün bu işler iyi

niyetle ve halisen ALLAH için yapıldıkları takdirde, O'nun yanında makbul olan işlerdir. Ancak bunların kabul şartı, farz-ı ayn olan ve bizzat kişiye hitap eden amel ve ibadetleri ifa etmek ve ahlâkını düzeltmektir. Bu şart yerine getirilmediği takdirde, diğer işler nefis ve dünya hesabına olan işler durumunda kalır ve manevî değeri ve bereketi bulunmaz. Asırlardır milyonlarca müslümanlar bazı şeyleri ıslah etmek için çalışadururlar. Fakat bu şeyler ıslah olmak yerine, daha çok ifsat olurlar. Çünkü bu müslümanların bizzat kendi hayatlarında bir sürü ifsatlar vardır. Bu ifsatlar, farz-ı ayn olan işleri yapmamak, eksik yapmak veya bunlara riya gibi hastalıklar katmaktır. İfsat ise ifsatlarla ıslâh olup salâh bulmaz.)

Bazı aldanmışlar da ALLAH Teâlâ'ya karşı korku ve ümit dengesini bozarak halka çürütücü miktarda ümit aşılar ve bu suretle onlarda amel ve ibadete karşı gevşeklik, günah ve gaflete karşı arzu ve cesaret oluştururlar. Bu suretle bu

kimseler, din için şeytan kadar zararlı iken, kendilerini yüksek mertebelerde görürler.

Bazı aldanmışlar da va'z ve sohbetlerinde halkın kalite ve idrâk seviyelerini nazar-ı itibara almaz, muhabbet, visal, firak gibi hem ulvî, hem de süflî mânaları bulunan kavramları sakınmadan ağızlarına alır, bunlar üzerinde konuşur ve onları kitaplarına yazarlar. Onları dinleyenlerin seviyesi ise çok düşük olduğu için, hemen hemen hepsi bu sözlerin süflî mânalarını anlarlar. Hatta bunlardan bir kısmı süfli duygulara kapılır ve bağırıp çağırır, sallanır ve tevâcüd ederler. Ancak şeytanı memnun eden bu sefil manzarayı görmek, konuşanları coşturur ve daha fazla zırvalamaya iter.

(Tevâcüd, vecde gelmek için kendini zorlamaktır. Vecd ise, kendinden geçmektir. Sufiler, vecdi büyük bir makam ve mertebe zannederler. Halbuki, kendinden geçmek şeklindeki vecd, makam ve mertebeden düşmek ve sükût etmektir. Çünkü insanı maddî ve manevî

yönlerden yükselten akıl, şuur ve idrâktir. Bunların yokluğu veya gitmesi hâlinde insan yüceliğini kaybeder ve basit bir hayvan haline gelir. Bu sebepten dolayı, ALLAH Teâlâ aklı gideren maddeleri şiddetle yasaklamış ve onları büyük günahlardan saymıştır. Ayrıca, "Siz sarhoş iken namaza yaklaşmayın." deyip akıl ve şuurunu gidermiş olan kimseleri namaz kılmaktan ve kendi huzuruna çıkmaktan da menetmiştir.)

Bazıları da ALLAH korkusundan bahsettikleri hâlde kendileri O'ndan korkmazlar. ALLAH sevgisinden konuştukları hâlde kendileri O'nu sevmezler. ALLAH'ın kader ve takdirine razı olmaktan bahsederler fakat kendileri O'nun kader ve takdirine razı olmazlar. ALLAH'a tevekkül etmenin faziletini anlatırlar; fakat kendileri O'na değil, şan, şöhret, mal, makam gibi sebeplere tevekkül ederler.

İhlâsın öneminden bahsederler, fakat kendileri riyadan sakınmazlar. İhlâsın ilmini bilirler, fakat ameline sahip değildirler. Dünyayı halkın

gözünde küçültmeye çalışırlar, fakat dünya onların gözünde ve gönlünde çok büyüktür.

Hırs, tamah, riya, kibir, cimrilik gibi kötü sıfatların bırakılması gerektiğini anlatırlar, fakat kendilerini bu illet ve zilletlerden kurtarmak için hiç bir çaba sarf etmezler. Bu şeylerin kötü olduklarını söylemekle otomatik olarak onlardan kurtulduklarını zannederler.

Bunlar halkın takdir ve ilgisinin önemli olmadığını telkin etmeye çalışırlar, fakat kendileri herkesten fazla takdir ve ilgiye taliptirler. Maksadlarının halkı irşat ve ıslah etmek olduğunu söylerler, fakat bu işleri kendilerinden daha iyi yapan birisi çıkarsa, ona can düşmanı kesilirler ve ellerinden gelse onu boğup yok ederler. Bunu yapamadıkları zaman da onu gıybet eder, küçümser, ona kusur ve kabahat isnat ederler.

Bunlar, zahire göre halkı ALLAH'a davet ederler, fakat kendileri ALLAH'tan kaçarlar. Zahire göre ALLAH'ı sevdirmeye çalışırlar, fakat kendileri ALLAH'ı sevmezler. Zahire göre ALLAH’ın

zikredilmesini, hatırlanıp unutulmamasını isterler, fakat kendileri ALLAH'ı zikretmezler ve O'nu akıllarına getirmezler. Zahire göre, halkı ALLAH'ın rızasını aramaya çağırırlar, fakat kendileri nefislerinin rızasını ALLAH'ın rızasından üstün tutarlar Bunlar, ulemâ-i sû'durlar.

(Ben, bu son birkaç paragrafı kitaba almakta hayli tereddüt geçirdim. Çünkü, zamanımızda zaten âlimlere karşı saygı, hürmet ve edep azalmıştır. Bu durumda bu gibi sözler, bazı câhil ve garazkâr kimseleri âlimlere karşı daha da küstah ve edepsiz hale getirir. Sonra düşündüm ki, her meslekte olduğu gibi, âlimler içinde de nâ-ehil ve tıynetsiz kimseler vardır. Sayıları az da olsa, bu kimseler ilimleriyle amel etmezler ve onunla olgunlaşıp tekemmül etmezler. Ancak, buna rağmen, bu kimseler kendilerini âlim zannetme havasındadırlar. Bunları da uyarmak lâzımdır. İmam Gazali de bu sözleri yazarken, elbette ki câhil ve edepsiz kimseleri âlimlere karşı kışkırtmak istememiş, aksine bunlara itibar ve saygınlık

kazandırmak için kendilerini uyarmayı düşünmüştür. O hâlde herkes kendi sütüne ve tıynetine göre bu sözlerden pay çıkarsın. Alimler bu dinin direkleridir. Bu sebeple, onları sevmek ve saymak ALLAH içindir. Hatta onlardan bazıları kendileri açısından bu sevgi ve saygıya lâyık olmasalar bile, taşıdıkları ilim yüzünden onlara karşı edepli olmak lâzımdır. Zamanımızda artistler, şarkıcılar ve sporcular büyük kitleler tarafından sevilip alkışlanırken, bir iki hataları yüzünden binlerce fazilete sahip olan âlimlerden soğumak, onları eleştirmek, kötülemek ve onlara karşı saygısız davranmak kesinlikle ALLAH Teâlâ'nın hoşuna gitmez.)

İkinci kısım, aldanmışlar ibadet ve amel sahipleridir. Bunlar da kendi aralarında birkaç sınıftırlar.

Onlardan bazıları, farzları ihmal eder veya eksik yapar, buna mukabil sünnet ve nafileye ağırlık verirler. Bunlar fazilet konusunda vesvese derecesinde titizlik gösterirler. Bu yüzden, fıkhın

temiz kabul ettiği bazı sularla abdest almaz, bazı elbiselerde ve bazı yerlerde namaz kılmazlar. Fakat, meselâ bir mala sahip olmaya çalışırken, onun haram olabileceği konusunda titizlik göstermezler; hatta haram olduğu kuvvetle muhtemel bile olsa, te'vil yoluna sapıp onu kendilerine helâl ederler. Halbuki, önceki titizliği burada gösterseler, ashâb siretine daha çok yaklaşmış olurlar. Çünkü onlar (ashâb), özellikle haram konularında titizlik gösterirlerdi. Örneğin, Hz. Ömer (ra), hıristiyan bir kadının testisindeki su ile abdest almış, fakat haram olan bir işe bulaşmamak için, gerektiğinde bir çok helâlı da terk etmiştir.

Bazıları, niyette gereksiz olan vesvese göstermeyi önemli sayarlar. Bu yüzden, uzun uzadıya niyet getirir ve onu bir çok kere tekrar ederler. Fakat namaza girdikten sonra, ALLAH Teâlâ'nın huzurunda olduklarını unutmakta sakınca görmezler.

Bazıları, namazda okudukları Fâtiha ve

sûrelerin şedde ve meddelerini büyük bir itina ile yaparlar. Fakat, okuduklarının mânasını öğrenmeye ve okurken onu düşünüp kendilerini muhâsebe etmeye aldırmazlar.

Bazıları, Kur'ân'ı çok okumanın sevap ve faziletine inanmışlardır. Bu sebeple, onu çok okurlar; hatta yirmi dört saatte bir hatim indirenleri vardır. Ancak, bunların dilleri Kur’ân okurken, kalpleri dünya vadilerinde dolaşır, akıl ve fikirleri başka işlerle uğraşır. Bu sebeple, bunlar okuduklarının mânasını düşünmezler, üzerinden geçtikleri emir ve nehiyleri duymazlar ve ibret alınması gereken kıssalardan ibret almazlar. Halbuki, Kur'ân okumak, öncelikle onu anlamak içindir; onu anlamak da onun emir ve yasaklarına uymak içindir.

Bazıları çok oruç tutarlar. Bunların içinde bütün sene oruç tutanlar vardır. Fakat bu zor ibadeti yaparken dillerini gıybet, dedikodu ve fuzulî konuşmalardan korumazlar riya yapmaktan sakınmazlar ve iftarı helâl bir yemekle yapmak

hususunda titizlik göstermezler. Buna rağmen, sadece karınlarını aç bıraktıkları için ALLAH Teâlâ yanında iyi bir yerde olduklarını zannederler.

Bazıları sık sık hac ederler. Fakat hac etmek için helâl para gerektiğini düşünmezler. Bu yüzden, muamelelerinde helâl ve haramı karıştırırlar. Hacca giderken de emanetleri sahiplerine iâde etmezler, zulmettikleri kimselerden helallik istemezler, anne babalarının ve akrabalarının gönlünü almazlar. Bu yüzden de, hacca nasıl giderlerse, öyle dönerler. Yaptıkları bu ibadet onların ruh, kalb, vicdan ve hislerinde her hangi bir iyileştirme yapmaz.

Bazıları emr-i maruf ve nehy-i münker yaparlar. Fakat bu hayırlı ve önemli iş için gerekli ve şart olan ihlâs, yumuşaklık, sabır ve şefkati göstermezler. Kaba, kırıcı ve nefret ettirici davranırlar. En ufak bir direnme karşısında kızarlar. Buna da ALLAH için kızmak adını verirler. Fakat başkalarına söylediklerini kendileri yapmazlar ve şAyet onları bu konuda uyaran

olursa, küplere biner ve bunu küstahlık ve edebe muhalefet sayarlar.

Belli ki, bunlar kendi kendilerini "lâ yus'el" görürler. Halbuki "lâ yus'el olmak" ALLAH Teâlâ'ya mahsus bir uluhiyyet sıfatıdır. (Lâ yus'el, kendisinden hesap sorulmaz, hesaba tâbi tutulmaz, günün tabiriyle dokunulmaz kimse demektir.) Kur'ân-ı Kerim'de şöyle buyurulmuştur:

"ALLAH, yaptıklarından sorumlu değildir. Onlar ise, sorulurlar." (Enbiyâ, 23)

Bazıları bir dinî hizmeti yürütürler. Örneğin, bir mescitte imamlık veya müezzinlik yaparlar ve bunu yalnızca ALLAH rızası için yaptıklarını söylerler. Fakat bu hizmetleri kendilerinden daha iyi yapan birileri ortaya çıktığı zaman, buna sevinmezler ve ALLAH için yaptıklarını söyledikleri hizmetleri bu kimselere kaptırmamak için gerekirse gayr-i meşru ve ALLAH'ın rızasına muhalif olan işlere de tevessül ederler. Halbuki, bu hizmetleri hakikaten ALLAH için yapmış olsalar, bu şekilde kötü tepki

göstermeleri mümkün değildir.

Bazıları Mekke veya Medine'de "mucâveret" yaparlar. (Mucâveret sözlükte, komşuluk yapmak demektir. Dinî bir terim olarak ise, sevap maksadıyla hac ve umre mevsimleri dışında Mekke veya Medine'de bir müddet (bu müddet yıllarca uzun olabilir) ikamet etmektir.) Fakat bu mübarek yerlerde bulunmaktan yararlanarak nefislerini ıslah etmek ve kötü huylarını değiştirmek için çalışmazlar. Bu yüzden, buralarda senelerce de kalsalar, hiç değişmemiş bir hâlde ve geldikleri gibi dönerler. Fakat buna rağmen, bu mucâvereti yapmış olmaktan dolayı kendilerine bir üstünlük atfederler.

Bunlardan kimisi de, kendi memleketinde iken, hiç olmazsa geçimini kendi çalışması ve alın teriyle karşılarken, bu yerlerde boş dolaşır ve başkalarının verdiği hayır ve sadaka ile yaşar. Halbuki, kendini bu hâle getirmek, ancak ilim tahsili ve cihad hizmeti gibi çok önemli işler yüzünden câiz olabilir.

Şeytan, bütün insanları günahlarla aldatmaz, bazılarını da amel ve ibadetlerle aldatır. O, önemi veya sevabı daha az olan amelleri bunların gözünde büyütür ve câzip hâle getirir ve bunları bu amellerle oyalayarak daha önemli ve sevabı daha çok olan amellerden geri bırakır. Bazen de, amel ve ibadetlerin içine onları bozan yabancı unsurların karıştırılmasını sağlar ve bu suretle ibadet olmaktan çıkardığı bu meşguliyetleri bu kimselerin nazarında hâlâ dereceler kazandıran ameller olarak gösterir.

Bazı aldanmışlar da ALLAH Teâlâ'ya yakın olmak için dünyaya ait her şeyi terk ederler; fakat şan, şöhret, riyaset ve baş olma hevesini terk etmezler. Bu aldanmış kimseler bilmezler ki, dünyaya ait hiçbir şey şan ve şöhret arzusu kadar insanı ALLAH Teâlâ'dan uzaklaştırmaz. Çünkü, bu arzuyu taşıyan bir kimse, ister istemez münafıklık yapar, kıskançlık duyar, kibirli olur, riyakârlık eder, yalan söyler ve bunlar gibi bütün kötü huyları kendisinde bulundurur.

Bazıları riyaset ve baş olmayı da terk ederler. Fakat buna rağmen, halkın onları meth etmesi hoşlarına gider ve nefislerini okşar. Bunlara "âlim", "üstad", "seyda", "velî", "kutup" denilmesi aldanışlarını arttırır. Bunlar zannederler ki, halk onlar için ne derse, ALLAH yanında da durumları odur. Bu zan yanlıştır. Çünkü halk, zahire bakarlar, ALLAH Teâlâ ise kalbe bakar. Bu sebeple, insanlar hüsn-i zan edip birisini övseler veya ona bazı üstün sıfatları yakıştırsalar bile, kendisinin bu övgüye sevinmemesi ve o sıfatları sahiplenmemesi lâzımdır. Hatta, şöhreti arttıkça kendi hakkındaki kanaati daha çok bozulmalıdır. Çünkü halk çoğunluğu genellikle riyakâr ve şarlatan kimseleri sevip takdir ederler. Bunlar, ihlâslı ve hakikaten fazilet sahibi olan kimselerin fazilet ve meziyetlerini görüp anlama ve takdir etme yeteneğinden yoksundurlar.

Bazıları amel ve ibadetlerinin, hayır ve hizmetlerinin, değer ve kıymetlerinin hakkıyla bilinmediğinden ve hak ettikleri medh ve takdiri

alamadıklarından şikâyet ederler. Yaptıklarının karşılığını halktan almak isteyen bu kimseler, bu yüzden halka kırgın ve kızgındırlar. Bu sebeple, onlardan uzak dururlar, onlarla karşılaştıkları zaman yüzlerini ekşitirler, onlarla konuşurken sert bir tonda hitap ederler.

Bu kimseler düşünmezler ki, ibadetler ve hayırlar insanların takdiri için değil, ALLAH Teâlâ'nın rızası için işlenir. Hâl bu olunca da, bu işlerden dolayı kimsenin insanlardan bir şey bekleme hakkı yoktur. Bu sebeple, Kur'ân-ı Kerim'de şöyle buyurulmuştur:

"De ki: Müslümanlığınızı başıma vurmayın. Eğer gerçekten müslüman olmuşsanız, sizin kimse üzerinde minnetiniz yoktur, ALLAH'ın sizin üzerinizde minneti vardır." (Hucurât, 17)

İyiliği takdir edip etmemek ise başkalarının sorunudur. Bu, onların anlama kabiliyeti, ruh asaleti ve değer ölçüleriyle alâkalı bir olaydır. "Cevheri ancak cevherci anlar." denilmiştir. Onun için, cevheri kömürcülere

beğendirmeye kalkışmak gibi, faziletleri de faziletsiz kimselere takdir ettirmeye çalışmak sonuçsuz kalır.

Bazıları, hoşlarına giden sünnetleri farzlardan üstün tutarlar. Bu, ALLAH Teâlâ'nın yaptığı tertib ve düzenlemeyi beğenmemek ve bozmak anlamındadır. Çünkü, amel ve ibadetler ALLAH Teâlâ tarafından farz-ı ayn, farz-ı kifâye ve sünnet (diğer adıyla, nafile) şeklinde derecelendirilmiş ve farz-ı aynlara birinci derecede önem verilmiştir. ALLAH Teâlâ hadis-i kudsi'de şöyle buyurmuştur:

"Rızamı arayanlar, bunu en çok kendilerine farz kıldığım amelleri yapmakla kazanabilirler." (Buharî) Onun için, farzlar ve sünnetler arasındaki önem sırasını bozmak, kimseye ALLAH Teâlâ'nın rızasını kazandırmaz. Farzlar da kendi arasında da önem sırasına tabidirler ve bu sırlamayı gözetmek lâzımdır.

Bir sahâbi, ALLAH Rasûlü'ne "Önce kime iyilik etmem gerekir?" diye sordu. ALLAH Rasûlü

(as), "Önce annene iyilik etmek gerekir." buyurdu. Sahâbi, "Ondan sonra?" dedi. ALLAH Rasûlü, "Ondan sonra, babana, "buyurdu. Sahâbi, "Bundan sonra?" dedi. ALLAH Rasûlü (as), "Bundan sonra sana yakınlık derecelerine göre akrabana." buyurdu." (Tirmizî, Hâkim)

Anne baba, akraba ve diğer muhtaçlara değişik şekillerde yardım etmek bazen farz-ı ayn, bazen de farz-ı kifâyedir. Fakat bu farzlar da hadis-i şerifte anlatıldığı gibi, kişilere ve olaylara göre birbirinden önceliklidirler.

Günahları terk etmekte de önem ve öncelik sırası söz konusudur. Onun için, öncelikle "kebâir" denilen büyük günahlardan kaçmak gerekir. Bu büyük günahlardan birisini işlememek için, icap ederse bir farzı geciktirmek ve hatta kazaya bırakmak da lâzımdır.

İbadetler ve günahlar arasındaki sıralamayı gözetmek çok önemli olduğu hâlde, aldanmış kimse, bu sıralamayı gözetmezler. Onun için, nefisleri istediği zaman küçük bir ibadeti

büyük bir ibadetin önüne geçirir veya büyük bir günahı küçük olan bir günahtan sakınmak için işlerler.

Üçüncü kısım aldanmışlar, zamanımızın (İmam Gazâlî'nin zamanının) sûfileridir. Bunlarda da gurur ve aldanmışlık oldukça fazladır. Aldanmışlık yüzünden bazıları, tasavvuf ve sûfiliği elbiseden, kılık kıyafetten, özel bir tarzda konuşmaktan, eski sûfilerin terim ve deyimlerini kullanmaktan, şemail ve merasimde onlara benzemeye çalışmaktan ibaret zannederler. Böyle zannedince de, artık kendi nefislerini mücâhede, riyazet, kalb murâkabesi, açık ve gizli günahlardan ve kötü sıfatlardan uzaklaşmak için yormazlar. Bu sebeple, bunlar şüpheli ve haram şeylerden (özellikle, yemek ile ilgili olanından) de sakınmazlar; çıkar ve şöhret için birbirlerini kıskanırlar; kardeşlik ve dayanışmanın İslâm'ın emri olduğunu duymamış gibi aralarında çekişirler.

Bunlar bilsinler ki, kıyâmet gününde

ALLAH Teâlâ'nın huzuruna çıkarıldıkları zaman, ne sakal ve cübbeleri, ne de ruhsuz ve ihlassız merasim ve gürültüleri onları kurtarmaz. Çünkü ALLAH Teâlâ, hesap yerinde kimsenin suretine bakmaz, onun kalbine bakıp ona göre hakkında hüküm verir.

Bunlardan bazıları, tasavvufun özel terimleri olan marifet, müşahede, hâl, makam, kurb (yakınlık), visal (kavuşmak) gibi kelimeleri öğrenirler ve kendilerini bu terimlerin ifade ettiği derecelerde görürler. Kendilerini bu derecelerde gördükleri için de, kendi hayâllerinde çok büyürler ve artık herkese ve hatta bu ümmetin en üstün ve mümtaz sınıfı olan âlimlere bile yukarıdan bakarlar.

Bunlar, kendilerinden daha çok ibadet eden, daha çok din ve ahiret için çalışan ve fakat tasavvuf ve tarikate girmeyen kimseleri de küçümserler ve onların ibadet ve çalışmalarından bir sonuç çıkmadığını söylerler. Bu aldanmışlar, kendi zanlarına göre Hakka ulaşmış ve O'nun en

yakınlarından olmuşlardır. Halbuki bu kimseler ne yeterli derecede ilim tahsil etmişler, ne ahlâklarını düzeltmişler, ne de amel ve ibadette diğer müminleri geçmişlerdir. Bütün sermayeleri tasavvuf terimlerini tekrarlamak ve kendi kendilerini yüksek derecelerde tahayyül etmekten ibarettir.

Bazıları, daha da ileri giderek Şeriat hükümleriyle mükellef olmadıklarını ve üzerlerinden mesuliyetin kaldırıldığını söylerler. Bunlar, "Şeriatın hükümleri ve ibadetler ALLAH Teâlâ'yı tanımak ve sevmek içindir. Biz ise O'nu tanıma ve sevme derecesine gelmişiz. Bu sebeple, ibadet ve Şeriat bizi ilgilendirmez." derler. Bunlar, bu iddialarıyla peygamberlerden üstün olduklarını söylemiş olurlar. Çünkü peygamberler hayatlarının sonuna kadar ibadete ve Şeriatın hükümlerine titizlikle bağlı kalmışlardır. Bunların mantığına göre, demek ki, peygamberler kendileri gibi ALLAH Teâlâ'yı tanıma ve sevme derecesine çıkamamışlardır.

Bazıları şöyle derler: "Şeriat, kalpleri şehvetlerden ve dünya sevgisinden koparmayı emretmiştir. Halbuki bunu başarmak muhaldir. Onun için, şeriatın emirleri hakikî emirler değil, semboliktirler. Bunlardan kasdedilen şey, marifet kazanmaktır." Bu ahmaklar bilmezler ki, Şeriat insan fıtratında bulunan şehvet, arzu ve istekleri kökten kurutmayı emretmemiş, bunları din ve aklın emri altına sokmayı ve disipline bağlamayı emretmiştir. Marifet de ancak bunun yapılmasıyla kazanılabilir.

Bazıları ALLAH Teâlâ'yı çok sevdiklerini ve O'na âşık olduklarını söylerler. Bunun için şiirler yazar ve mecnunluklar yaparlar. Fakat bunların çoğu ALLAH Teâlâ'yı câiz olmayan şekillerde tasavvur eder ve küfre girerler.

Hiç şüphesiz ki, ALLAH Teâlâ'yı sevmek en büyük ibadettir. Ancak, bundan önce O'nun zatı için vacip ve câiz olan ve câiz olmayan sıfatları öğrenmek ve O'nu câiz olmayan sıfatlardan tenzih ve takdis etmek lâzımdır. ALLAH Teâlâ için câiz

olmayan sıfatlardan birisi O'nun madde veya ruh olmaması ve hiçbir yaratığa benzememesidir. Ayrıca, ALLAH Teâlâ'yı sevmenin kulu mesuliyetten kurtardığını ve Şeriatın emir ve yasaklarını çiğnemesini mubah kıldığını zannetmemek lâzımdır.

ALLAH sevgisi, ancak O'na ibadet ve itâat etmekle kazanılan, bunlarla varlığını sürdüren ve bunlarla beslenip güçlenen bir duygudur. ALLAH sevgisi bir ışıksa, bu ışığın yağı ibadet ve tâattır. Bu sebeple, ibadet etmeden ve Şeriatın hükümlerine uymadan ALLAH'ı sevdiğini iddia eden bir kimse ya sevginin ne olduğunu bilmez veya yalan söyler. Çünkü ALLAH Teâlâ'yı sevmek, O'nun rızasını kendi arzu ve isteklerinden üstün tutmayı gerektirir.

Halbuki ALLAH'ı sevdiğini söyleyen aldanmışlar, kendi nefis ve heveslerini ALLAH Teâlâ'nın rızasını temsil eden Şeriatın emirlerinden üstün tutarlar.

Bazıları da ALLAH Teâlâ'ya olan sevgilerini

raks, vecd, sekr gibi hâl ve hareketlerle ifade etmeye kalkışırlar. Bunların yaptıkları da doğru değildir. Çünkü, ALLAH Teâlâ kendisini sevmede Peygambere uyulmasını emretmiş ve sevgiyi ancak bu şartla kabul edeceğini bildirmiştir. Bunu açıklayan Ayet-i kerime şöyledir:

"De ki: Eğer ALLAH'ı seviyorsanız, (O'nu nasıl sevmek gerektiği konusunda) bana uyun. Bunu yaparsanız ALLAH da sizi sever..." (Al-i İmrân, 31) Peygamberin ALLAH sevgisinde ise, bu şeyler yoktur; sadece çok ibadet, çok hizmet, çok takva ve çok duâ vardır.

Bazıları da ALLAH Teâlâ'nın rızâsını kazanmak yerine, O'nun zatına ulaşmayı ve O'nu görmeyi akıllarına koyarlar. Vaktiyle, yahudiler de bu hevese kapılmışlardır. ALLAH Teâlâ, yahudilerin kıssasını iki âyette bildirmiştir.

Birinci âyet şöyledir: "Bir vakit sizin atalarınız Musa'ya, 'Biz ALLAH'ı açıkça görmedikçe O'na iman etmeyeceğiz.’ dediler ve O'nu görmeyi beklerken kendilerini yıldırım çarptı." (Bakara, 55)

İkinci âyet de şöyledir: "Yahudiler, kendilerine gökten bir kitap indirmeni isterler. Bunların ataları, vaktiyle Musa'dan daha büyük bir istekte bulunmuşlardı. Ona, 'ALLAH'ı bize açıkça göster.' demişlerdi. Bu azgınlıklarından dolayı onları yıldırım çarpmıştı." (Nisa, 153)

Fakat, beşer tarihinde aynı hatalar değişik suretlerde tekrarlanıp dururlar. Bu şekillerden bazıları küfür, şirk, inat isimlerini, bazıları da din, tasavvuf, yüksek himmet adlarını alırlar. ALLAH Teâlâ'ya ulaşma ve O'nu görme hevesine kapılan sûfiler, Şeriatta böyle bir yol bulamadıkları için, kendi hayâllerinden oluşan bir yol icat ederler.

Bu hayâlî yol ise, belirsizlik, karanlık ve şeytanın oyunlarıyla kuşatılmış bir hâldedir. Bunlar, din ve Şeriatın aydınlatıcı ışıklarından mahrum olan bu karanlık yolu izlerken, şeytanın türlü taciz ve tasallutlarına uğrarlar. Bu yüzden, bunlar bu karanlık, ıssız ve işlenmemiş yolda giderken kendi hayâllerinden veya şeytanın sihrinden kaynaklanan bir parıltı görürler.

Şeytanın telkinleriyle bu parıltının ALLAH Teâlâ'nın nuru olduğunu zannederler; hatta bazıları onu ALLAH Teâlâ'nın kendisi zannedip O'na ulaştıkları vehmine kapılırlar.

(Bu parıltının ALLAH Teâlâ'nın zâtıyla hiçbir alâkası yoktur. Eğer denilse ki, "Sen bu ışığı görüp tecrübe etmedin ki, böyle kesin konuşursun." Ben de derim ki, biz dinimiz ve özellikle RABBİMİZ hakkındaki bilgilerimizi tecrübelerden almayız. Bu konudaki bilgimizin meşru kaynağı Kur'ân-ı Kerim ve hadis-i şeriflerdir. Onun için, tecrübelerden bahsedenler bize bu iki geçerli kaynaktan bu parıltı hakkında delil çıkarıp göstersinler. Böyle bir delil göstermeleri ise imkânsızdır. Nakşî silsilenin önemli bir halkası olan İmam Rabbani (ra), bir mektubunda bu parıltıdan bahsetmiş ve onun kendisini taciz ettiğini, bu sebeple ondan kurtulmayı temenni ettiğini yazmıştır. Bu parıltının ALLAH Teâlâ'nın zâtıyla ilgisi olsa, onun hakkında böyle konuşmak câiz olabilir mi? En iyimser bir

ihtimal ile, bu parıltı ibadetin nuru da olabilir. Fakat o yine de ALLAH Teâlâ değil, ve O'nun zâtıyla alâkası yoktur. Biz hakikî tasavvufa ve gerçek sufilere hürmetkarız. Fakat dinimizi ve RABBİMİZi ilgilendiren konularda hiç kimseye ne taviz veririz, ne de onun hatırını sayarız. Çünkü ALLAH Teâlâ'nın hakkı bütün haklardan daha önemli ve O'nun hatırı bütün hatırlardan daha yüce ve âlidir. Onun için, kendisi söz konusu iken, gözlerimiz hiç kimseyi görmez. Onun için, bu mesele ben sen meselesi değildir. Yeni neslin Rablerini bazı tasavvufî kavramların bulaklığı içinde değil, Kur'ân ve Sünnetin aydınlığı altında tanımaları lazımdır. Kimse bu yolu tıkamaya kalkışmamalıdır.)

Enfüsî bir seyir takip edenler de ALLAH zannettikleri bu parıltıyı kendi kalplerinde hissederler. Bunun üzerine, "Ben ALLAH'ım.", "ALLAH kalbimdedir.", "ALLAH'ı kalbimde gördüm." gibi küfür olan sözler söylerler.

(Fakat, küfür olan bir sözü söylemek her zaman, onu söyleyenin kâfir olduğunu göstermez. Çünkü kendisi bu sözü farkında olmadan veya başka bir mâna ile söylemiş olabilir. Lâkin, bu te'viller onu tekfir etmekten kurtarsa da, bu sözü söylemek ona büyüklük kazandırmaz. Çünkü zahiri alçaltıcı küfür olan bir sözün bâtını, büyütücü hikmet olamaz.)

Şeriat yolunda ise, "gökler ve yer ALLAH Teâlâ'nın nuruyla aydınlanmıştır." (Nûr, 35) Bu nur İslâm ve Kur'ân'dır. Bunların isimleri de nurdur. (Tevbe, 32; Saff, 8) Kâinat, İslâm ve Kur'ân bilgisiyle aydınlanır, hâdiselerin mânaları da bu bilgi ile vuzuha kavuşur.

Sufilerin başına gelen bütün bu ve benzeri aldanış ve belâların sebebi, onların yeterli derecede ilim öğrenmeden sülûka girmeleri ve kâmil bir mürşid aramak yerine, rast gele bir takım kimselerin peşine düşmeleridir.

(Peşine düştükleri bu kimseler, onları irşad etmek şöyle dursun, kendilerini bile irşad

etmekten âciz kimselerdir. Bunlar için şöyle denilmiştir: "Kendisi muhtac-ı himmet bir dede. Nerede kaldı başkaya himmet ede.)

Dördüncü kısım aldanmışlar, mal ve servet sahipleridir. Bunlardan bazıları, zulüm ve hile gibi gayr-i meşru yollardan mal toplar, ondan sonra da bu haram malı mescit, medrese, köprü gibi binaların yapımında kullanarak ALLAH Teâlâ'nın rızasına ulaştıklarını sanırlar. Halbuki, ALLAH Teâlâ, haram bir mal ile yapılan bir hayrı kabul etmez ve bu türlü hayırları yapanlardan razı olmaz. ALLAH Rasûlü (as) şöyle buyurmuştur:

"ALLAH Teâlâ temizdir ve ancak temiz ve helâl olan şeyleri kabul eder." Bu sebeple, hayır yapmaktan önce haram maldan sakınmak lâzımdır. Her nasılsa haram bir mal zimmete geçmişse, bu durumda da yapılması gereken iş, onu hayırda kullanmak değil, sahibine iâde etmektir.

(Böyle bir malın sahibi ölmüş veya bulunamaz durumda ise, onu vârislerine vermek

lâzımdır. Vârisleri de yoksa veya bilinemiyor-sa, o zaman onu bir hayırda sarf etmek gerekir. Bu durumda da en efdal olan, onu bina ve saireye yatırmak değil, fakir ve muhtaçlara vermektir.)

Diğer bir aldanış yönü de odur ki, bu kimseler bu türlü binaları hâlis bir niyetle ve ALLAH için yaptıklarını zannederler. Halbuki, kimsenin görüp duymadığı bir yerde bir altınlık hayır yapmaları istense, bu kadarını yapmak bile nefislerine ağır gelir. Çünkü bunlar, yaptıkları hayırların mutlaka duyulmasını isterler. Hayırların duyulmasını istemek ise riyadır. Bunlar, aynı sebepten dolayı, mescit ve çeşmelerin üstüne de kendi adlarının yazılmasında ısrar ederler. Bu da, bu amellerde riya bulunduğunun açık bir delilidir. Çünkü ihlâs sahipleri, amellerinin bilinmesine çalışmazlar ve onları kendilerine mal etmezler. Onlar için, ALLAH Teâlâ'nın bilmesi yeterlidir. Bu sebeple onlar, gizlemek mümkün oldukça amellerini açıkça yapmazlar.

ALLAH Rasûlü'nün ifadesiyle, "bunların

sağ elleriyle yaptıkları hayırdan sol ellerinin bile haberi olmaz." Riya ise, amellerin sevabını yakar ve sahibine gizli şirk günahını kazandırır.

Bazılarının malı helâldir. Fakat bunlar da riya ve gösteriş için hayır yaparlar. Sonuçta bunlar da öncekiler gibi, sevaptan mahrum kalır ve günah kazanırlar. Bu sebeple bunlar, hayır yapmadan önce riyadan kurtulmaya ve ihlâs kazanmaya çalışmalıdırlar. ALLAH Teâlâ, kesilen kurbanlar hakkında şöyle buyurmuştur:

"Bunların ne etleri, ne de kanları ALLAH'a ulaşmaz. O'na sadece takvanız (İhlasınız) ulaşır." (Hac, 37) Bu hüküm, diğer hayır işlerinde de aynen geçerlidir.

Bazıları, daha önemli hayırlar varken daha az önemli veya önemsiz işlere para yatırırlar. Örneğin, çevresi fakir ve muhtaçlarla meskûn bir mescidin nakış ve süslemeleri için bolca para harcarlar. Halbuki böyle bir yerde daha önemli ve öncelikli olan iş, mescidin nakışları değil, açları doyurmak ve açıkta olanları barındırmaktır. Fakat

sevabı daha çok olan bu türlü hayırlar, göze hitap etmediği için bazılarını tatmin etmez. Bu kimseler hayır yapınca onun gözlerini kamaştıracak şekilde karşılarında gözükmesini isterler.

(Bir de insanlar birbirine iyilik etmeyi, dinî nasslarda emredilmiş olmasına rağmen çoğu zaman istemezler. Çünkü Ademoğulları birbirlerini samimî olarak sevmezler ve ALLAH Teâlâ'nın onlara verdiği değeri birbirlerine vermezler. Kendilerine yapılan iyiliği takdir etmemeleri, kendilerini rahat hissedince şımarmaya ve zararlı olmaya başlamaları da bu soğuk yaklaşımda önemli rol oynar. Ancak, iyilik ALLAH için yapılırsa, kimin bunu nasıl karşıladığı sorun olmaktan çıkar. Onun için, "İyilik yap, denize at; balık bilmezse Hâlık bilir." denilmiştir. Kur'ân-ı Kerim'de de, "Görücü olarak ALLAH yeterdir." (Feth, 28), "Değerlendirici olarak ALLAH yeterdir." (Ahzâb, 39) denilmiştir.)

Bazıları, yaptıkları hayır ve yardımlar için merasim düzenlerler. (Merasim düzenlemekten

maksat, kendi amellerini teşhir etmek ve kendilerini göstermek olsa, yaptıkları riya olur. Fakat bundan maksatları hayrı teşvik etmek olsa, o zaman hüküm değişir. ALLAH Rasûlü (as), "Ameller niyete göredir." buyurmuştur.

Bazıları, fakirlere yardım ederken dindarlığı veya ihtiyacı esas almazlar, kendilerine yapılan yardımları en çok anlatıp yayabilen veya onun karşılığını bedenî hizmet gibi yollarla verebilen kimseleri tercih ederler. Bu tercih şekli de amelin ALLAH için olmasına aykırıdır. ALLAH Teâlâ ihlâs sahipleri hakkında şöyle buyurmuştur:

"Onlar, taamı kendi ihtiyaçlarına rağmen miskin, yetim ve esire yedirirler. Kendi içlerinden de şunu geçirirler: Biz bunu ALLAH için size yediriyoruz. Sizden ne bir karşılık, ne de bir teşekkür beklemiyoruz." (İnsan, 8, 9)

Bazıları, yanı başlarında bir sürü muhtaç ve çaresiz insanlar varken sıkça hac ve umre yaparlar. Halbuki hac ömürde bir kere farzdır. Bunun dışındaki hac ve umreler sünnettir. Aç ve

muhtaçlara yardım etmek ise farz-ı kifâyedir. Farz-ı kifâyeler de sünnetten daha önemli ve önceliklidirler. Bu sebeple, bu insanlar farz-ı kifâyelerin çok olan sevabını kaçırmış olurlar. ÂbdULLAH İbni Mes'ûd (ra) şöyle demiştir:

"Âhir zamanda hac edenler çoğalır. Bunun sebebi, dindarlığın artması değil, rızkın bollaşması ve yolculuğun kolaylaşmasıdır. Bunlar bu sebeple hac ederken, yanlarındaki komşuları fakirlik ve çaresizlik içinde kıvranırlar." Bir adam Bişr İbni Hars'a, hacca gitmek üzere olduğunu söyledi ve kendisinin de bir şey isteyip istemediğini sordu. Bişr ona:

-"Niçin hacca gidiyorsun? BeytULLAH'a duyduğun iştiyaktan mı, yoksa ALLAH Teâlâ'nın rızasını kazanmak için mi?" dedi. Adam:

-"ALLAH Teâlâ'nın rızasını kazanmak için." dedi. Bişr: "Kendi evinde oturduğun hâlde, ALLAH Teâlâ'nın rızasını kazanırsan yine gider misin?" dedi. Adam:

-"Hayır, o zaman gitmem." dedi. Bişr:

"Öyleyse, hac için ayırdığın iki bin dirhem parayı birkaç fakir, borçlu ve yetim sahibine ver." dedi ve şunu ilâve etti:

-"Çaresizlerin yardımına koşmak, yoksulların sıkıntısını gidermek, müslümanların kalplerine sevinç sokmak da birer hacdırlar." Adam biraz düşündü ve şöyle dedi:

-"Fakat, kalbim yine de hac etmemi istiyor." Bunun üzerine Bişr ona şunu söyledi:

-"Peki, o takdirde de riya yapmak ve günah işlemekten sakın. Çünkü ALLAH Teâlâ, ancak takva sahiplerinin (riya ve günahdan sakınanların) amellerini kabul etmeyi kendi üzerine farz kılmıştır." Bu önemli gerçeği bildiren âyet şöyledir:

"ALLAH yalnızca muttakilerden kabul eder." (Mâide, 27)

Bazıları, zekâtlarını en kötü mallarından çıkarırlar. Halbuki ALLAH Teâlâ şöyle buyurmuştur:

"Ey iman edenler! Kazandıklarınızın ve size

yerden çıkardıklarımızın iyisinden infak edin. Bunların kötüsünü ayırıp ondan infak etmeyin." (Bakara, 267) Bunlardan bir kısmı zekâtı da ancak kendilerinden bir karşılık bekledikleri kimselere verirler. Böylece zekâtı da, dünyaya ait maksatlar için bir yatırım hâline getirirler. Halbuki zekât, diğer hayır ve sadakalar ve tüm ibadetler ahiret yatırımlarıdır.

Bazıları, cimrilik yüzünden mallarını hayırda sarf etmezler, bunun yerine, para harcamayı gerektirmeyen amellere yönelirler. Örneğin, gündüz oruç tutar, gece namaz kılar ve çokça Kur'ân okurlar. Bu aldanmışlar bilmezler mi ki, ALLAH Teâlâ kendilerinden mal sarfetmek suretiyle de ibadet etmelerini istemiştir. Meselâ bir âyette şöyle buyurmuştur: "Ey iman edenler! Alış veriş, dostluk ve aracılığın olmadığı bir gün gelmeden önce size verdiğimiz rızıktan (mal ve paradan) infak edin (hayırda harcayın). Malı stok edip gizleyenler öncelikle kendilerine kötülük ederler." (Bakara, 254) Bir âyette de şöyle

buyurulmuştur:

"Birinize ölüm gelip de, 'RABBİM! Ölümümü biraz daha geciktir, sadaka vereyim ve sâlih ameller işleyeyim.' demeden önce, size verdiğimiz rızktan infak edin." (Münâfikûn, 10) Bu kimseler, mallarını hayırda harcamadıkları takdirde ALLAH Teâlâ yanında bahillerden sayılacaklardır. Bahiller hakkında da şu âyet indirilmiştir:

"ALLAH'ın kendi cömertliğinden verdiği malda bahillik ve cimrilik edenler, bunun kendileri için iyi olduğunu zannetmesinler. Aksine, bu onlar için kötüdür. Bahillik ettikleri mal, kıyâmet gününde boyunlarına dolanacaktır." (Al-i İmrân, 180)

Mal ve servet sahiplerine en çok yakışan ve kendilerine en çok sevap kazandıran amel çeşidi, parasal amellerdir. Bişr İbni Hars'a, "Falan zengin, çok nafile oruç tutar ve namaz kılar." dediler. Bişr şu karşılığı verdi: "Miskin adam! Kendisine yakışan amelleri terk etmiş, fakirlerin

amellerini seçmiştir. Ona yakışan, çok oruç tutmak ve çok namaz kılmak değil, açları doyurmak ve muhtaçları sıkıntıdan kurtarmaktır."

Bazı aldanmışlar da ilim ve va'az meclislerine gidip gelirler, fakat duyup dinledikleriyle amel etmezler. Bunlar zannederler ki, bu kabil meclis ve cemaatlere katılmak tek başına kendilerini ahirette kurtaracaktır. Bu zan da yanlış bir aldanıştır. Çünkü ilim öğrenmek ve va'az dilemekten maksat amel etmektir. Onun için gereğince amel edilmezse, ne ilim öğrenmenin, ne de va'az dinlemenin bir anlamı kalmaz. ALLAH Teâlâ, sadece okumak ve dinlemekle yetinilmesini, aklını çalıştırmamak veya akıl melekesinden mahrum olmakla açıklamıştır. Âyetler şöyledir:

"Siz kitabı okuduğunuz hâlde, amel etmeyi ihmal ediyorsunuz. Aklınızı çalıştırmıyor musunuz?" (Bakara, 44)

"Dinlediklerini anlayıp ona göre amel etmeyenler, çobanın bağırıp çağırmasını dinleyen sürü gibidirler." (Bakara, 171)

İlim ve nasihat meclisine katılıp da duyduklarıyla amel etmeyen bir kimse o hastaya benzer ki, doktorların meclisine gider gelir, onların hastalık üzerindeki konuşmalarını dinler, fakat gereğini yapıp kendi hastalığını tedavi etmez. Bu kimse aynı zamanda o aç adama benzer ki, yemeklerin çeşitlerini anlatan alıcıları dinler, fakat yemek yemeği aklına getirmez. Bu kimselerden bazıları Kur'ân veya va'az dinlerken ağlarlar.

Ancak ağlamak da iki türlüdür. Birincisi, ALLAH Teâlâ'nın hakkının büyüklüğünü, buna karşılık kendi kusur ve ihmallerini düşünmekten ve eksikliğini telâfi etme isteğinden ve kararlılığından ileri gelen ağlamaktır. Bu türlü ağlamak tevbe edip hayır ve ibadete yönelmeye vesile olduğu için değerlidir. İkincisi ise, tamamıyla mizaç rikkatinden ve çabuk heyecanlanmaktan ileri gelen fizyolojik bir hâdisedir. Bunun bir değeri yoktur. Bu türlü ağlamanın en âlâsı kadınlarda ve çocuklarda

görülür.

İlim ve va'az dinlemek, dinleyenin kötü sıfatlarını değiştirmez, fiil ve hareketlerini düzeltmez ve onu ALLAH Teâlâ'nın ibadetine yöneltmezse, kişinin aleyhinde hüccet ve delil olur.

Eğer denilse ki, buraya kadar yaptığın tenkit ve eleştiriler ümit kırıcıdır. Çünkü, herkes bir şeyler yapar ve karşılığında ALLAH Teâlâ'dan af ve merhamet bekler. Sen ise, yanlış ve eksik yapılan işler karşılığında af ve merhamet beklemenin aldanış olduğunu söylüyorsun. Senin tarif ettiğin şekilde amelleri tam ve mükemmel yapmak da zordur. Bunu ancak tek tük fertler yapabilirler.

Ben de (İmam Gazali) derim ki: İbadetleri doğru ve dört başı mamur bir şekilde yapmak hiç de zor değildir. Fakat insanlar, tembelliğe heves ettikleri zaman, her türlü işi zor bulurlar. Halbuki bunlar kararlı oldukları zaman, inanılmaz işler başarırlar. Dünya için bu işleri yapabilen insanlar, ahiret için de benzer işleri yapabilirler. Yeter ki,

dünyaya inandıkları kadar ahirete de inansınlar ve nefislerine hizmet etmekten zevk aldıkları kadar ALLAH Teâlâ'ya kulluktan da zevk alsınlar.

Kur'ân-ı Kerim'de namazın kılınmasıyla ilgili bir âyette şöyle buyurulmuştur:

"Namaz kılmak insanlara ağır gelir. Ancak o, ALLAH'a karşı huşû' duyan (O'ndan korkan ve O'na saygı duyan) kimselere ağır değildir. Çünkü bunlar, Rableriyle karşılaşacaklarına ve O'nun huzuruna çıkacaklarına iman ederler." (Bakara, 45, 46) Bir deyimde de şöyle denilmiştir: "Sevgi doğru ise, sevgiliye ulaşmak için yol bulunur."

Kaldı ki, benim aldanış diyerek eleştirdiğim husus, amel ve ibadet etmeden veya eksik ve sakat bir şeyler yaparak kendini ahirette kesin bir şekilde kurtulanlardan ve hatta ALLAH Teâlâ'ya yakın bahtiyarlardan sayma gafletidir. Bu gaflete düşülmediği takdirde, yapılan zerre miktarı şer ve günah gibi, zerre miktarı hayır ve ibadetin de ağırlığı ve karşılığı vardır. ALLAH Teâlâ bunu açıkça bildirmiştir:

"O gün insanlar, amellerinin karşılığını görmek için gruplar hâlinde gelirler. Kim zerre kadar hayır yapmışsa onu görür ve kim zerre kadar günah işlemişse onu görür." (Zelzele, 7, 8) ALLAH Teâlâ, günahlarını itiraf edip tevbe edenlere de ümit kapısını açmıştır: "Bazıları da hem iyi işler, hem de kötü işler yaptılar ve günahlarını itiraf edip tevbe ettiler. Umulur ki, ALLAH bunları da affeder. Çünkü ALLAH bağışlayıcı ve merhametlidir." (Tevbe, 102)

Gururdan Kurtulmanın Çaresi

Bil ki, gurur ve aldanıştan kurtuluş üç şeyle olur. Bu şeyler akıl, marifet ve ilimdir. Aklın kâmil ve selim olması gurur ve aldanmayı önleyen birinci etkendir. Bu akıldan yoksun olan bir kimse ise, nefis ve şeytan hilelerine aldanmaya açık ve hâzır hâldedir. Akıl fıtrîdir; yani yaratılırken ALLAH Teâlâ tarafından verilir. Onu marifet ve ilim yoluyla parlatıp nur ve ışığını arttırmak ise insanın çalışmasıyla olur.

(Akıl, kâmil ve nakıs diye iki kategoriye

ayrılır. Kâmil tam ve olgun demektir. Nakıs ise eksik ve ham demektir. Diğer bir açıdan akıl selîm ve marîz diye ikiye ayrılır. Selîm sağlam ve illetsiz demektir. Marîz ise hasta ve illetli demektir.)

Marifet, dört şeyi doğru olarak tanımaktır. Bunlar insanın kendi kendisini tanıması, kendisini yaratan ve yaşatan RABBİni tanıması, dünyayı tanıması ve ahireti tanımasıdır.

İnsan kendi kendisini tanıyınca, hiçbir şekilde gururlanmaya hakkı olmayan âciz, fakîr ve çaresiz bir kul olduğunu anlar.

RABBİni tanıyınca, her şeyiyle O'na borçlu olduğunu ve O'nun lütuf ve rahmeti olmadan hiçbir şeye sahip olamayacağını anlar. O'nun büyüklüğü karşısında kendi varlığının eridiğini ve yok olduğunu görür ve iyilik adına ne yapsa O'nun adına ve O'nun için yapması gerektiğini idrâk eder. Çünkü, iyilikler ancak O'nun kabul etmesiyle anlam ve değer bulur ve zayi olmaktan kurtulurlar.

Dünyayı tanıyınca ondaki baş döndürücü

değişmeleri, yıkılış ve ayrılıkları görür ve yaz boz tahtası olan bu dünyaya güvenmenin ve onunla sevinmenin akıl işi olmadığını anlar.

Ahireti tanıyınca da aradığı ve özlediği âlemin orası olduğunu fark eder ve artan bir rağbetle ona yönelir.

Bu marifet sayesinde nefsi yerine RABBİne hizmet etmeyi, dünya yerine de ahiret için çalışıp hazırlık yapmayı düstur ve prensip hâline getirir. Bundan sonra niyetinde samimiyet ve ihlâs, ibâdetinde de bütünlük ve mükemmellik kendini gösterir. Çünkü ihlâssızlık ve riya kendini görmekten, amelde kusur ve ihmal da dünyayı öne çıkarmaktan ileri gelir.

İlim ise, ALLAH Teâlâ'nın kulundan nasıl razı olacağını ve onun amellerini hangi şartlarla kabul edeceğini öğrenmektir. Bu şartlar ve keyfiyetler öğrenilince de onlara göre hareket etmek kolaylaşır. Çünkü, işlerin yanlış ve eksik yapılmasındaki en büyük sebep, onların doğru ve tam olarak nasıl yapılacağını bilmemektir.

Bu zikrettiğimiz şeylerle kişi gurur ve aldanıştan kurtulur. Çünkü akıl, marifet ve ilmin olduğu yerde aldanmak olmaz. Ancak bu suretle gururdan kurtulan bir kimseyi yeni bir tehlike bekler. Çünkü, kendi kendisini gururdan kurtulmuş ve ALLAH yoluna girmiş bir hâlde görünce, ALLAH Rasûlü'nün "Din nasihattir.", "ALLAH'ın en çok sevdiği kul, O'nun kullarına faydalı olandır.", "ALLAH, senin çalışmanla bir kişiye hidAyet verirse, bunun sevabı senin için üzerinde güneşin doğduğu bütün varlıklara sahip olmaktan daha hayırlıdır." gibi sözlerinin teşvikine ve kendisindeki acıma hissinin dürtüsüne uyarak, gaflet ve aldanış içinde gördüğü insanları irşad etmek ve onları kurtuluşa davet etmek için harekete geçer. Bu iş için fıtrî kabiliyetle de donanımlı ise, kısa zamanda etrafında büyük bir kalabalık oluşur. Bu kalabalık onu sevip sayar, ona minnet duyar ve onu övüp medh-u sena eder. Adam kendisini bu şekilde seven ve övenlerin ortasında görünce, daha önce bastırdığı gururu

tekrar uyanmaya başlar. Eğer, kendisi hemen farkına varıp onu ihlâs makasıyla kesip atmazsa, o giderek büyür ve kendisi riyaset ve baş olmanın zevk ve sevdasıyla sarhoş olur. Çünkü, nefse en çok lezzet veren ve aklı baştan alan şey riyaset ve baş olmaktır. Onun için, dünyanın diğer bütün lezzetlerinden geçebilmiş bazı kimseler, riyaset ve baş olma lezzetine mağlup olmuş ve onun içinde boğulmuşlardır. HidAyet bulduktan sonra sapmaktan ve düzeldikten sonra bozulmaktan ALLAH Teâlâ'nın rahmetine sığınırız.

Bir cemaat veya topluluğu irşad etmeye kalkışan bir kimsenin riyaset sevdasıyla hareket etmediğini gösteren bazı ölçüler vardır. Böyle bir kimse kendisini devamlı surette bu ölçülerle tartmalı ve gerçek durumunu öğrenmelidir. Bu ölçüler şunlardır:

1- Yegâne niyet ve maksadının insanların hidAyet bulması olmak. Bir kimsenin maksadı bu olsa, hidAyetin onun çabasıyla veya bir başkasının çalışmasıyla gerçekleşmesi onun nazarında aynı

değerdedir. Bu sebeple, o kendi seviyesinde olanları rakip ve düşman gibi görmez; aksine dost ve yardımcı olarak görür ve onlarla tamamlanmanın rahatlık ve sevincini duyar.

2- Halktan medh ve övgü görmeyi aklından geçirmemek ve bunu kesinlikle beklememek. Medh ve övgü beklemeyen bir kimsenin nazarında takdir edilmekle tenkid edilmek aynı şeydir. Bu sebeple ne medhedilmek onu sevindirir, ne de zemmedilmek onu üzer. O, bu açıdan kendisini çoban, etrafındakileri de sürü olarak görür. Nasıl ki, çoban kendisini sadece sürüye hizmetle yükümlü bulur ve sürüdeki koyunlardan veya develerden övgü, takdir ve karşılık beklemezse, mürşit ve nasihatçi da halka bu anlayış ve yaklaşım içinde hizmet eder. Bundan fazla olarak, o tenkit ve eleştirilere de açık olur. Bunları dinler ve değerlendirir.

Şöhret zebunu olan bir kimse ise eleştirilere tahammül etmez. O kendisini ALLAH Teâlâ’nın sıfatı olan "lâ yus'el" (dokunulmaz)

olmak derecesinde görür. Faydalı hizmetler yaptığına inanılan bir zatı yıpratıcı mahiyette eleştirmek elbette ki doğru değildir ve bu, onun hizmetlerini olumsuz yönde etkilediği ölçüde günahtır. Fakat bunu düşünerek hak ve insaf çizgisinde durmak, eleştiri yapanın sorunudur. Eleştirilen zat ise, bu konuda geniş davranmalı ve kendisini rahat hissetmelidir. Eleştirilen yıpratıcı değil de, hataları gösterici ve düzeltici mahiyette iseler, onları dinlemek ve değerlendirmek lâzımdır. Çünkü bu şekilde eleştirilen kim olursa olsun, hatasını kabul etmek ve onu düzeltmeye çalışmak zorundadır. Hata herkes için hatadır. İslâm dini bu hususta hiçbir kimseye ayrıcalık ve dokunulmazlık tanımamıştır.

3- Derece ve mertebe yönünden kendisini köle, nasihat ve irşad ettiği kimseleri seyyid ve efendi olarak görmek. ALLAH Rasûlü (as) şöyle buyurmuştur: "Bir kavmin büyüğü, onların hizmetçisidir." Kendisini hizmetçi durumunda gören bir kimse de, kendisini büyük, başkalarını

hakîr ve küçük görmez.

4- Kimseden her hangi bir surette maddî yönden faydalanmayı düşünmemek. Bu prensibi gözeten bir mürşit ve nasihatçinin nazarında zengin fakir ayırımı yoktur. O, kendisine bu yönden bir yararı olanla olmayanı birbirinden ayırmaz. İkisine de aynı gözle bakar ve aynı ilgiyi gösterir. Elbette ki, kendisini halkın hizmetine adayan ihlâslı kimselere yardım edilir. Ancak bu da onların sorunu değildir. Bu, halkın hizmeti anlayıp anlamamaları ve değer verip vermemeleriyle ilgilidir. Bu hususta yapılan yardımlar da ALLAH Teâlâ için yapılmalı ve karşılığı o kimselerden ayrıcalık ve teveccüh şeklinde istenmemelidir.

5- Bir hizmet başardığı veya bir kimsenin hidAyetine vesile olduğu zaman, bunu kendi hüneri olarak görmemek, ALLAH Teâlâ'nın lütuf ve inAyetine bağlamak. Çünkü ALLAH Teâlâ, Peygambere bile şöyle hitap etmiştir:

"Sen istediğini hidAyet edemezsin, ancak

ALLAH istediğini (senin vasıtanla) hidAyet eder." (Kasas, 56)

"Sen düşmana (ok) attığın zaman, onu (hakikatte) sen değil, ALLAH attı." (Enfâl, 17) buyurmuştur. Bu uyarıları alan ALLAH Rasûlü (as) da Mekke'yi fethettiği gün mahşerî kalabalığın önünde şöyle seslenmiştir:

"Hamd ve övgü yalnız ALLAH içindir. O kuluna verdiği sözü yerine getirdi; ona yardım etti ve düşmanı tek başına yendi."

Hidâyet ve zaferde kişisel hüner söz konu olmayınca, kişinin kalbine ucub da girmez. Çünkü ucub, yaptığı işlere acep kalmak ve bundan kendi nefsine büyüklülük payı çıkarmaktır. Ucub kibirden de büyük bir günahtır. Onun için âlimler şöyle demişlerdir:

"Yaptığın bir hayır ve ibadeti büyük görüp bundan ucub duyarsan o ameli bırak ve amelsiz kal. Böyle daha iyidir."

6- Kendi nefsine karşı dikkatli ve uyanık olmak. Çünkü, ALLAH Teâlâ, "Nefis usanmadan

kötülüğü emreder." (Yûsuf, 53) buyurmuştur. Nefis, aynı zamanda emrettiği kötülükleri örtmesini ve onları iyilik suretinde göstermesini de bilir. Bu sebeple, çok kimse kötülük yaparken iyilik yaptıklarını zannederler.

7- Sadece din hizmetinde çalışmanın kendisini ALLAH Teâlâ yanında makbul bir kul derecesine çıkarmaya yetmediğini düşünmek. Çünkü bunun bazı önemli şartları vardır. Hizmetin ALLAH Teâlâ'nın istediği şekilde yürütülmüş olması, sadece O'nun rızasının niyetlenmesi, farzların edâ ve kebâirin terk edilmesi bu şartlardandır. Bu ve benzeri şartlardan bir tanesinin eksik olması durumunda, hizmet ne olursa olsun, sahibi için makbuliyet vesilesi olmaz.

ALLAH Rasûlü (as) şöyle buyurmuştur: "ALLAH Teâlâ, (istediği zaman) bu dini fâsık ve fâcir kimselerle (diğer bir rivAyette, ahirette nasibi olmayan insanlarla) da kuvvetlendirir."

8- ALLAH Teâlâ'dan gördüğü bazı yardım ve kolaylıklardan dolayı O'nun azap ve

gazabından emin olmamak. Çünkü bu kabil yardımlar, istidrac şeklinde en kötü insanlara da yapılabilir. ALLAH Teâlâ şöyle buyurmuştur: "İnkârcı ve azgın müşrikleri kendilerine nimet vermek ve işlerini kolaylaştırmak suretiyle gafil yakalamak isteriz. Onlara bu yüzden bir müddet mühlet veririm. Benim tedbirim kuvvetlidir." (A'râf, 187)

9- Dünyada oldukça şeytanın kendisini aldatıp yoldan çıkarmasından emin olmamak. Şeytan son nefesini vermekte olan bir velîye görünüp: "Ey adam! Benden kurtulduğuna emin olabilirsin artık." demiş. Velî: "Hayır! Daha bir nefes var." diye karşılık vermiştir.

Mürşit ve nasihatçi bu sıfatlara sahip olmadığı zaman da ondan yararlanılabilir. Fakat bu durumda kendisi kendi hizmetinden yararlanamaz. O bu durumda, başkasına aydınlık yaparken kendi kendisini yakıp tüketen bir mum gibidir.

Gurur ve aldanış bahsini de gAyet isabetli

olarak söylenmiş şu sözle bitirelim.

"Alimler dışında bütün insanlar helâkettedirler. İlimleriyle amel edenlerin dışında bütün âlimler de helâkettedirler. İhlâs sahipleri dışında bütün amel eden âlimler de helâkettedirler. İhlâs sahipleri de her an tehlike halindedirler."

KURTARICI AMELLER

TEVBE ETMEK

Ayıpları gizleyen ve gaybları (gizli işleri) bilen ALLAH Teâlâ'ya tevbe etmek yolun başı, yolcuların ilk adımı ve iyileşmenin başlangıcıdır. İnsanların babası Adem (as) bir hata işledi. Fakat, hemen dönüp tevbe etti ve bununla kırdığını tamir etti ve yıktığını yeniden yaptı. Onun çocukları hata işlemekte ona uyarlarsa, tevbe ve dönüşte de ona uymak zorundadırlar. Evlâdın babalarına benzemeleri bu iki yönün toplamıyla tamamlanır. Bu sebeple, günah işleyip de tevbe etmeyen bir kimse, babası Adem'e benzediğini iddiâ edemez ve onun yolunda olduğunu

söyleyemez.

İnsan yalnızca hayır işlemek suretiyle meleklere benzemeye çalışmasa bile, tevbe ve pişmanlık duymaksızın şer işleyerek şeytanlara da benzemeye çalışmamalıdır.

Günahları ancak iki ateş yakabilir. Bu ateşlerden birisi dünyadaki pişmanlık ateşi, diğeri de ahiretteki cehennem ateşidir. Onun için, günahlara bulaşmış bir kimse, kendisi için bu ateşlerden hafif ve kolay olan dünya ateşini seçmeli ve ahiretteki ateşe yakalanmadan önce tevbe etmelidir.

Tevbenin Hakikati ve Tarifi

Bil ki, tevbe üç şeyden oluşan mürekkep bir olaydır. Bu üç şey ilim, hâl (duygu) ve fiildir. Bu konudaki ilim, günahların büyük zararları bulunduğunu ve onların uğursuzluğu yüzünden insanın dünya ve ahiret saadetinden mahrum edildiğini bilmektir. Bu bilgi kesin bir şekilde oluştuğu takdirde, işlenmiş günahlara karşı kalpte hâl (duygu) planında pişmanlık, hayıflanmak ve

huzursuzluk meydana gelir. Çünkü insan kendi iradesiyle kendisini zarara soktuğu zaman, bundan şiddetli bir ıztırap duyar. Bu ıztırap, onda niyet planında bu zararı defetmeye yönelik güçlü bir istek ve kararlılık oluşturur. Bu istek ve kararlılık da fiil planında onu yapmakta olduğu yanlışı bırakmaya, ileride onu hiç tekrarlamamaya ve daha önce yaptığı şeyi de mümkün olan bir yolla telâfi etmeye sevk eder.

Günahların helâk edici zehirler olduğu gerçeği ancak kuvvetli bir imanla bilinir. Bu sebeple, günahlardan dolayı rahatsızlık duymanın şiddeti imanın kuvvetiyle doğru orantılıdır. Onun için ALLAH Rasûlü (sa) şöyle buyurmuştur: "İmanı kuvvetli olan bir mümin, en küçük bir günahını başının üstünde tutulan kocaman bir kaya azametinde hisseder, imanı zayıf olan bir fâsık ise, en büyük günahını burnuna konan bir sinek gibi hafif görür."

Tevbe, sözü edilen üç unsurdan oluşmakla birlikte onun bel kemiği ve orta direği

pişmanlıktır. Bu sebeple, ALLAH Rasûlü (sa), "Tevbe pişmanlıktır." (İbnu Mâce, İbnu Hibbân, Hâkim) buyurmuştur. Pişmanlığın oluşması mevcut olan kuvvetli bir imandan ileri gelir ve kişiyi tevbenin diğer rüknü olan günahı terk etmeye iter. Pişmanlığın oluşmaması ise onu oluşturacak kuvvette bir imanın bulunmadığını gösterir. Bu durumda hâliyle günahı terk etme olayı da meydan gelmez.

Pişmanlığın bu öneminden dolayı, tevbe şöyle tarif edilmiştir: "Tevbe, geçmiş bir hatadan dolayı kalbin yanması, için erimesi ve ciğerin parçalanmasıdır."

Fiil yönüyle de tevbe şöyle tarif edilmiştir: "Tevbe, kötü olan hareketleri övülen hareketlerle değiştirmektir." Bu tarifin sahibi Sehl et-Tusterî'dir.

Tevbe Etmenin Vücubu ve Fazileti

Bil ki, tevbe edilmesi bir çok âyet ve hadislerle emredilmiştir. Onun bu şekilde emredilmesi vacip olduğunu ifade eder. İflâh

olmak da tevbe etmeye bağlanmış ve şöyle buyurulmuştur:

"Ey müminler! Hepiniz ALLAH'a tevbe edin ki, iflâh olasınız." (Nur, 31) İflâh olmak, kıyâmet gününde hüsrana uğramamak ve murada ermek demektir. ALLAH Teâlâ'nın sevdiği insanların bir vasfı da çok tevbe etmektir. Bunu ifade eden bir âyette, "ALLAH çok tevbe edenleri ve her yönden temizlenenleri sever." (Tahrîm, 8) buyurulmuştur. Ancak geçerli olan tevbe, samimî olan ve yanmış bir kalpten gelen tevbedir. Onun için bir âyette de şöyle buyurulmuştur: "Ey iman edenler! Samimî bir şekilde tevbe edin. O zaman umulur ki, ALLAH günahlarınızı affeder ve sizi altında ırmaklar akan cennetlere yerleştirir." (Tahrîm, 8)

Tevbe etmenin gerekliliği basiret nuruyla da anlaşılır. Çünkü, bu nurla da günahların ebedî saadete giden yolu tıkadığı ve ebedî şekâvete giden yolu açtığı görülür. Ebedî saadet ise kimileri için cennete gitmek, kimileri için de ALLAH Teâlâ'nın rızasını kazanmak ve O'na yakın

olmaktır. Bunun gibi, şekâvet de kimileri için cehennemde yanmak, kimileri için de ALLAH Teâlâ'nın rızasını ve O'nun yakınlığını kaybetmektir. Saadeti cennete gitmek şeklinde anlayanlar, işledikleri haram fiilleri terk etmek gerektiğine inanırken, onu ALLAH Teâlâ'nın rızasını kazanmak şeklinde anlayanlar dünya ve nefse tealluk eden her şeyi (tüm mâsivâ'yı) terk etmenin vacip olduğunu düşünürler.

Günah işlemek ALLAH Teâlâ'dan yüz çevirmektir. Bu korkunç gerçeği idrâk edenler, günah işlemektense ateşe atılmayı tercih ederler.

Tevbeyi Çabuk Yapmanın Vücubu

Tevbenin aslı vacip olduğu gibi, onu günahtan hemen sonra yapmak da vaciptir. Çünkü, her emrin bir ifâ (yerine getirilmesi) zamanı vardır. Tevbe etmenin zamanı da günahın işlendiği andır. Tevbeyi çabuklaştırmanın gerekli olduğunu akıl yoluyla da izâh etmek mümkündür. Çünkü, günahların helâk edici şeyler olduklarına inanmak imanın bir cüz'üdür. Onun için, buna

tereddütsüz iman etmek vaciptir. Bu inancın hem dinî, hem de aklî gereği, günahları terk etmek ve yapılmış olanın izini silmektir. Bu sebeple, günahlar terk edilmedikleri ve izlerinin silinmesi cihetine gidilmediği takdirde, bu yöndeki inanç oluşmamış olur. Bu mânayı ifâde etmek için ALLAH Rasûlü (sa) şöyle buyurmuştur:

"Zina eden bir kimse, zina ettiği zaman mümin değildir." (Müttefekun aleyh Not: Bu hadisin devamında içki içen ve hırsızlık yapanların da bu günahları işledikleri zaman mü'min olmadıkları bildirilmiştir.) Fakat bu kişi o zaman ölmez de sonra hemen tevbe ederse, imanı zedelenmiş ve porsumuş bir hâlde geri gelebilir. Her seferinde tevbe etmeyi başarırsa bile, sık sık günah işleyen bir kimsenin imanı ikide birde yerinden çıkarılan bir ağaç gibidir. Bu ağaç tekrar dikilebilse de meyveleri çürür ve yaprakları kurur. Söküp dikmenin ağacın gücünü aşması hâlinde ise, o artık bütünüyle kurur.

Kökleri yakîn (kesinlik), dalları sâlih

amellerden oluşmayan bir iman ağacı, şiddetli hâdiseler karşısında, özellikle de bu hâdiselerin en korkuncu olan ölüm fırtınası önünde ayakta duramaz, devrilir. Bu sebeple, günah işleyip duran bir kimsenin, günahlardan sakınan ve sâlih amel işleyen bir kimseye, "Ben de senin gibi müminim." demesi, tıpkı kavak ağacının selvi ağacına, "Ben de senin gibi ağacım." demesi gibidir. Selvi ağacı, buna şu güzel cevabı vermiştir: "Şimdi değil, ama sonbahar gelince, sen aramızdaki farkı görürsün." Çünkü sonbahar rüzgârları ve havası önünde selvi ağacı olduğu gibi kalırken, kavak ağacı çürür ve kuruyup dağılır. Bu anlamda bir şâir şöyle demiştir:

Duman çekilince göreceksin, ami!
Altındaki binek at mı, yoksa eşek mi
(Ami, Doğu lügatinde amca demektir.)

Bu duman, dünya hayatının ürettiği gaflettir. Hayat bitme aşamasına geldiği zaman, gaflet de çekilir ve o zaman kişinin nasıl bir imana sahip olduğu ortaya çıkar. Cehennem ateşinde

yanacağına inanmayıp günah işleyen ve bundan pişmanlık duyup tevbe etmeyen bir kimsenin imanı, ölüm anının sarsıcı dehşetine dayanamaz ve bir deprem anındaki çürük bina gibi yıkılır.

İman için günahlar, vücut için zehirli ve zararlı yiyecekler durumundadır. Zararlı yiyecekler, nasıl ki, bir anda vücudu öldürmese de tedricen (yavaş yavaş) onu zayıflatıp ölüme götürürlerse, günahlar da imanı zayıflatarak yok olmaya doğru götürürler. Onun için, nasıl ki, hastalanmaktan ve ölmekten korkan bir kimse, hastalık ve ölüm sebebi olan zehirli ve zararlı yiyeceklerden uzak durur ve şAyet bir gaflet ve zaaf anında midesine bunlardan bir şey indirmişse kusmak suretiyle midesini temizlerse, imanı için günahlardan korkan bir kimsenin de günah işlemekten uzak durması ve her hangi bir sebeple bir günah işlemişse, hemen ondan tevbe ve dönüş yapması lâzımdır. Kaldı ki, insanın imanı için korkması vücudu için korkmasından daha önemlidir. Çünkü, vücut geçici ve kısa bir ömür için, iman ise ebedî

ve bitimsiz bir huzur ve saadet için gereklidir.

O hâlde, ey müminler! Elinizi çabuk tutun ve hemen tevbe edin. Çünkü günahların zehiri imanınızı bozarsa, ondan sonra ne tevbe etme arzusunu duyarsınız, ne de nasihat ve uyarıcıları dinlersiniz. Kur'ân-ı Kerim'in ifadesiyle, "O zaman azap hükmü sizin için kesinleşmiş olur." (Yûnus, 33, 97; Zümer, 71; Gâfir, 6; Yasın, 70) ve "Siz uyarılsanız da uyarılmasanız da inanmayacaksınız." (Bakara, 6)

İman kazanmak için amel şart değildir. Onun için, âlimlerden bazıları, amelin iman mefhumuna dahil olmadığını söylemişlerdir. Fakat imanın kuvvetlenmesi ve kalıcı hâle gelmesi amele bağlıdır. Amel tıpkı bir fidan için gerekli olan su gibidir. Çünkü fidanı dikmek suya bağlı değildir; fakat onun yetişip ağaç olması su verilmesine bağlıdır. Bundan dolayıdır ki, imanlarını sâlih amellerle beslemeyen ve onu günahların çürütücü etkisinden korumayan kimseler, ne kalıcı bir imana sahip olabilirler, ne de kendilerinde imanın

meyvesi olan huzur ve mutluluğu bulabilirler. Bunlar güçlü imanın gölgeleri olan ahlâkî fazilet ve meziyetlerden de mahrum kalırlar. Çünkü, bunlar iman fidanını susuz bırakmış ve onu kalplerinde kurutmuşlardır.

Tevbe Etmek Herkes İçin, Bütün Hâllerde Gereklidir

Tevbe etmeyi emreden âyetler, bunun herkes için ve bütün hâller ve zamanlar için gerekli olduğunu ifâde etmektedirler. Örneğin bir âyetin mânası şöyledir:

"Ey iman edenler! Hepiniz her zaman ALLAH'a dönüp tevbe edin." (Nûr, 31) Basiret nuru da bunun böyle olduğunu gösterir. Çünkü tevbenin mânası, ALLAH Teâlâ'dan uzaklaştıran ve şeytana yaklaştıran yoldan dönmektir. İnsanlar bu yola henüz aklî melekelerinin olgunlaşmadığı çocukluk döneminde girerler. Çünkü onlara bu dönemde hisler hükmeder ve onları hisler yönetir. Büluğ yaşına girince, akılları nefis ve hisleriyle mücâdele etme yeteneğini kazanır ve o zamana

kadar gidilen yolun yanlış olduğunu anlayarak ondan dönüş yapılmasını ister. Ancak akıl melekesi olgunlaşmaz ve hisler hükmetmeye devam ederse, yanlış yoldaki seyir de devam eder ve insan yaşlanıp ölünceye kadar çocukluk hâlini yaşar. Onun bu durumda gerçek çocuktan tek farkı ise, çocuk gibi masum ve mazur olmamasıdır. Çünkü, o kendisine verilen aklı kullanmamış ve kendi ihmali yüzünden hislerine mahkûm kalmıştır. Onun için, büluğ yaşına giren bir kimse kâfir ise, küfürden dönmesi, şeytanın âlet ve silâhları olan şehvetlerine10 mağlup ise, bunları yenip din ve aklın emrine girmesi, anne ve babasına uyarak taklid yoluyla müslüman olmuşsa imanını tahkik ederek (bilgi ve şuur hâline getirerek) taklid yolundan dönmesi gerekir. (Buradaki şehvetten maksat, din ve aklın dışına taşan hisler ve duygulardır. İstemek demek olan bu sözün kapsamına kibir, hased, kızgınlık, zulüm arzusu gibi hisler de dahildirler.) Gerçekleştirilmesi en zor olan tevbe şekli, büluğ yaşında gerekli olan

bu köklü dönüştür. Çünkü bu dönüş, o zamana kadar gelen bütün yanlış inanç, âdet, huy ve alışkanlıkları terk etmeyi gerektirir. Bu şeyler ise büyük bir yekûn tutarlar. Bu dönüş zor olduğu için, onu yaptırabilecek kuvvette bir akıl ve iman lâzımdır. Akıl ve iman kuvvetli olmadıkları takdirde, bu dönüşü tam olarak gerçekleştirmek ve yeni bir insan olarak ortaya çıkmak mümkün değildir.

Bundan başka da, insanlar her zaman günah işleyebilirler. Günah işlemenin şekilleri de pek çoktur. Bunların bir kısmı, dış organlara müteallıktir, bir kısmı da duygulara, niyet, tasavvur ve tahayyüllere aittir. Zaman ve imkânları boş geçirmek veya eksik kapasite ile harcamak da tevbe edilmesi gereken günahlardandır. ALLAH Rasûlü (sa), fikrini bir an için ALLAH Teâlâ'yı düşünmekten alıkoyan işlerden dolayı da tevbe ve istiğfar ederdi. Bir hadiste şöyle buyurmuştur: "Bazen fikrim bir işle meşgul edilir. Ben bundan dolayı yüz kere istiğfar ederim." (Müslim) O, zikri

kesmek zorunda olduğu için, tuvalete girip çıktıktan sonra da, "ALLAH'ım beni affet." diye istiğfar ederdi.

Kulluktaki her türlü eksiklik ve noksanlık da tevbe etmeyi gerektirirler. İbadetteki eksiklik, marifetteki eksiklik, zikirdeki eksiklik bunun çeşitleridir.

(Marifetten maksat ALLAH Teâlâ'yı tanımak ve O'nun hakkında bilgi sahibi olmaktır. Zikirden maksat ALLAH Teâlâ'yı anmak ve düşünmektir. Sözlü zikir de buna dahildir.)

Daha önce de söylediğimiz gibi, günah ve eksikliği bırakmak tevbenin bir parçasıdır. Onun diğer iki parçası ise, pişmanlık duymak ve mevcut izleri silmek, durumu telâfi etmektir. Çünkü her bir günah ve eksiklik kalpte bir iz, bir kir, bir gölge ve karanlık bırakır. Bu iz ve kirleri silmek ise, ancak pişmanlık duymak ve bir hayır işlemekle mümkündür. Bu sebeple, bir adam, işlemiş olduğu bir günahtan pişman olup ondan nasıl kurtulacağını sorunca, ALLAH Teâlâ şu âyeti

indirmiştir:

"Günün iki tarafında ve gecenin bazı saatlerinde namaz kıl. Sevaplar günahları götürürler." (Hûd, 114) ALLAH Rasûlü da:

"Kötülüğün arkasından bir iyilik yap ki, onu silip yok etsin." (Tirmizî) demiştir.

Farz ve vâciblerin dışında kalan mükemmilât'ı (nâfile ibadetleri, takva hasletlerini, ahlâkî üstünlükleri) terk etmek de tevbe edilmesi gereken bir günahtır. Bu şeylerin terk edilmesiyle belki insan cehenneme atılmaz, fakat cennetin yüksek derecelerinden geri kalır. Bu yüksek dereceleri kazanmaya çalışmamak gibi, onları kazandırmayan daha düşük amellerle yetinmek de günah sayılmış ve, "İyilerin amelleri daha iyiler için günahlardır." denilmiştir. Düşük derecede olan sâlih amellerin günah sayılmaları elbette ki, Sert anlamda değil, yüksek derecelere ulaştırmamak anlamındadır. Bu tıpkı, bir sermaye ile daha çok kâr getiren işler yapmak mümkün iken, beceriksizlik veya tembellik yüzünden daha az kâr

getiren işleri yapmak gibidir. Ticaret dilinde, bu türlü eksik kârlara da zarar denir. Bu sebeple, daha iyiler, vaktiyle kendilerini oyaladıkları düşük değerdeki amelleri de günah sayar ve onlardan dolayı da tevbe ve istiğfar ederler.

Ebu Süleyman ed-Dârânî şöyle demiştir: "İnsan sadece geçen zaman ve imkânları düşük kapasite ile değerlendirdiği için ağlasa, ömür boyu ağlaması lâzım gelir."

Zaman ve imkânları zayi etmek üç türlüdür. Birincisi, bunları tam kapasite ile değerlendirmemektir. İkincisi, onları tamamıyla heder etmek ve onlardan hiç yararlanmamaktır. Bu, öncekinden daha kötüdür. Üçüncüsü ise bunlarla günah kazanmaktır. Bu en kötüsüdür. Bütün bunlar, ağlanması ve tevbe edilmesi gereken musibetlerdir. Bir kimse hayatındaki bu musibetleri göremezse, onun bu körlüğü musibetlerden daha büyük bir musibettir.

Ariflerden bir zat şöyle demiştir: "Ölüm meleği kişiye gelip ruhunu alacağını söylediği

zaman, bütün dünya kendi mülkü olsa, onu vererek birkaç dakika satın alıp tevbe ve istiğfar etmek ister."

Kur'ân-ı Kerim'de bu olay şöyle ifâde edilmiştir: "Ölüm geldiği zaman kişi şöyle yakarır: 'RABBİM! Bana biraz daha fırsat tanı; sadaka vereyim ve sâlih kimselerden olmaya çalışayım.’ Fakat ALLAH, eceli gelen hiçbir kimseyi geciktirmez. ALLAH, yaptıklarınızdan haberdardır." (Münâfikûn, 11)

İki âyet de şöyledir: "Günah işlemeye devam eden ve ancak ölüm geldiği zaman, 'Ben tevbe ettim.’ diyen kimselerle tevbesiz ölenlerin tevbesi yoktur. Bunlar için biz, elemli bir azap hazırlamışız." (Nisa, 18), "ALLAH’ın kabul etmeyi va'dettiği tevbe o kimselerin tevbesidir ki, bunlar cehâlet yüzünden günah işlerler ve sonra gecikmeden dönüş yaparlar. " (Nisa, 17)

Lokman kendi oğluna şunu söylemiştir: "Yavrum! Tevbeyi geciktirme! Çünkü ölüm ansızın gelir."

Tevbeyi geciktirmenin başlıca iki büyük sakıncası vardır. Bunlardan birincisi, günahlardan gelen karanlığın imanın nurunu söndürmesi ve küfre yol açması tehlikesidir; ikincisi de ölümün ansızın gelip tevbe etmeyi imkânsızlaştırmasıdır. Şöyle denilmiştir:

"Cehennem ehlinin en çok hayıflandığı şey, tevbeyi geciktirmiş olmalarıdır." Bir arif şöyle demiştir:

"ALLAH Teâlâ, ruhu alınan bir kimseye: 'Ey kulum! Seni dünyaya temiz olarak gönderdim ve bu temizliği koruman için sana değişik imkânlar verdim. Sen, emanetim olan temizlik ile geldinse seni mükâfatlandırırım. Fakat imkânları kötü kullanarak kendini kirlettinse sana ceza veririm.' der." Şu âyet bu anlamı ifade eder:

"Siz bana karşı taahhüdünüzü yerine getirin, ben de size karşı taahhüdümü yerine getireyim." (Bakara, 40)

Şartları Tamamlanan Tevbe Kabul Edilir

Bil ki, tevbe sahih (sağlam ve sağlıklı)

olduğu takdirde ALLAH Teâlâ tarafından kabul edilir. Onun sahih olması ise, şartlarının yerine getirilmesi ile mümkün olur.

İnsan kalbi temiz olarak yaratılır. Onun bu fıtrî temizliği günahların kiriyle bozulur. Bu, tıpkı ilk olarak giyildiği zaman temiz olan bir elbisenin kirli şeylerle kirlenmesi gibidir. Bu şekilde kirlenmiş olan elbiseyi temizlemenin çaresi bulunduğu gibi, günahlarla kirlenen kalbi temizlemenin de çaresi vardır. Bu çare, pişmanlık ateşinde kaynatılan göz yaşlarıdır. Bu sıcak göz yaşlarıyla yapılan tevbe kabul edilir ve kalb temizlenir. ALLAH Teâlâ, bir kimsenin günahını affetmek ve kalbini temizlemek istemezse, ona sağlıklı bir şekilde tevbe etmeyi nasip etmez. Bu kimse, diliyle "Tevbe ettim." dese bile, onun tevbesi soğuk su ile yağlı boya lekelerini çıkarmaya çalışmak gibi faydasız ve sonuçsuzdur.

ALLAH Teâlâ'dan yüz çevirip dünyaya bütünüyle yönelmiş insanların tevbesi bu türdendir.

Kur'ân-ı Kerim'de, sahih olarak yapılan tevbenin kabul edildiğini bildiren çok âyetler vardır. Ayrıca, ALLAH Teâlâ kendisini tevbeleri kabul etmekle tanıtmış ve bunu kendisi için bir sıfat yapmıştır. Ayetler şöyledir:

"ALLAH odur ki, kullarından tevbeyi kabul eder ve günahları affeder." (Şûra, 25), "ALLAH günahları affeden ve tevbeleri kabul edendir." (Gâfir, 3) ALLAH Rasûlü (sa) da şunları söylemiştir:

"ALLAH Teâlâ, gece günah işleyenler için sabaha kadar, gündüz günah işleyenler için de akşama kadar tevbeyi kabul elini uzatır." (Müslim), "Günahın kefareti pişmanlıktır." (Ahmed, Taberanî), "ALLAH Teâlâ iblisi dergâhından kovduğu zaman, iblis, 'Büyüklüğüne yemin ederim, ruhları çıkmadıkça ben de kullarının kalplerinden çıkmayacağım.' dedi. ALLAH Teâlâ da, 'Ben de ruhları çıkmadıkça onlar için tevbe kapısını açık tutacağım.' dedi." (Ahmed, Ebu Ya'lâ, Hâkim), "Kötülükten sonra bir iyilik yap ki, onu silsin." (Tirmizî), "Tevbe eden, günah işlememiş

gibidir."

Fudayl (ra) şöyle demiştir: "ALLAH Teâlâ merhamet ederse, günahkârlar da kurtulurlar. O adâleti uygularsa sıddıklar da helâk olurlar."

Bu sözün ikinci şıkkını teyid eden bir hadis-i şerifte şöyle buyurulmuştur: "Bir kimse, ince hesaba tâbi tutulursa azaba müstahak olur."

Talk İbni Habib şöyle demiştir: "ALLAH Teâlâ'nın hakkı, tam olarak ifâ edilemeyecek kadar büyüktür. Onun için, sabahladığınız zaman tevbe edin ve akşamladığınız zaman tevbe edin." Bir zat şöyle demiştir: "Bazen olur ki, bir kul bir günah işler ve ondan sonra ondan ölüp cennete gidinceye kadar hep onu hatırlayıp üzülür. Onun bu hâlini gören iblis, 'Keşke, bunu günaha düşürmeseydim!’ der."

(iblis, bir sabah vakti uykuyu tatlandırarak bir âbidin namaza kalkmasını önlemiş. Fakat gün doğup abid uykudan uyanınca, şiddetli bir pişmanlık duymaya başlamış ve o gün akşama kadar ağlamış. Ertesi sabah vakti olunca, iblis

gelip onu uyandırmış ve namaza kalkmasını istemiş. Abid, buna hayret ederek, "Sen beni namaza davet ediyorsun, öyle mi?" demiş. iblis." Evet." demiş. "Çünkü dün seni aldatıp namazdan geri bıraktım. Fakat sen ondan dolayı öyle bir pişmanlık duydun ki, birkaç namazın sevabına denk geldi." demiştir.)

Abdurrahim şöyle demiştir: "Önceden müslüman olan bir kimse, sonradan müslüman olan bir kimseden daha az şanslı değildir. ALLAH Teâlâ müşrikler hakkında, Küfür ve şirkten vazgeçip müslüman olurlarsa, geçmiş günahları bağışlanır." (Enfâl, 38) buyurmuştur. Buna göre, müşriklerden önce müslüman olanlar da günahlardan vazgeçerlerse, günahları affedilir. Çünkü tevbe etmek de bir anlamda tekrar müslüman olmaktır."

Bir zat şöyle demiştir: "ALLAH Teâlâ bir kulunu affetmek istediği zaman, ona tevbe etmeyi ilham eder."

Bir zat da şöyle demiştir: "Ben

affedilmemekten değil, tevbe etmemekten (veya, tevbe edememekten) korkarım."

(Bu sözün altını çizmek lâzımdır. Çünkü, o çok büyük bir gerçeği içeriyor. Bu gerçek de şudur: Tevbe edilince ALLAH Teâlâ affeder, fakat kendisi affetmek istemeyince tevbe etmeyi nasip etmez.)

Mutezile fırkası, yapılan tevbeyi kabul etmek ALLAH Teâlâ'nın üzerine vaciptir, demişlerdir. Ehl-i Sünnet ise, bunun ALLAH Teâlâ'nın bir lütuf ve merhameti olduğunu söylemişlerdir. Doğru olan görüş de budur. Çünkü, hiçbir şey ALLAH Teâlâ için vacip değildir. O ne yaparsa, kendi serbest iradesiyle yapar. Bu sebeple, affetmek O'nun merhameti, azap etmek de O'nun adaletidir. Ancak kendisi tâatları masiyetlere, iyilikleri kötülüklere ve tevbeyi günahlara kefaret yapmıştır. Onun yaptığı şey de vacip hâle gelir. Çünkü o mutlaka gerçekleşir. Hâl bu olunca, şüphe konusu olan, tevbenin kabul edilip edilmemesi değil, şartlarına uygun tevbe

edilip edilmemesidir. Çünkü, tevbenin kabul edilmesi için bazı şartlar vardır. Bu şartlar da sonuçta, tevbenin kabul edilip edilmediğini şüpheli hâle getirir. Bu yüzden de, tevbe etse bile, kulun işlemiş olduğu günahlardan dolayı hayatı boyunca üzülüp korkmasını gerektirir.

Günah Çeşitleri

Bil ki günah, ALLAH Teâlâ'nın emirlerine muhalefet etmektir. Bu muhalefet de, bazen fiil, bazen de terk şeklinde olur. Günahların bir kısmı da insanların sıfatlarından ileri gelir. Bu sıfatlar ise dört çeşittir. Bunlar melekî (meleklerde de bulunan) sıfatlar, şeytanî (şeytanlarda da bulunan) sıfatlar, hayvanî (hayvanlarda da bulunan) sıfatlar ve yırtıcı sıfatlardır. Melekî sıfatlar edep, hayâ, merhamet, adâlet, itâat, doğruluk, nezafet, dürüstlük, yapıcılık gibi sıfatlardır. Bu sıfatlar, insanların iyi taraflarıdır. Şeytanî sıfatlar kibir, inat, ucub, hased, hile, yıkıcılık, kötülükten hoşlanmak, isyan, nifak (iki yüzlülük) gibi sıfatlardır. Bu sıfatlar helâk edici olan büyük günahlardandır. Fakat

gözle görülmedikleri için, çoğu insanlar bunları günah saymazlar, hatta varlıklarının farkına bile varmazlar. Hayvanî sıfatlar yeme içme düşkünlüğü, oburluk, doymazlık, harislik, bencillik, cinsî arzu ve mal sevgisidir. Bu sıfatlardan haram yemek, mal yığmak, zina etmek gibi günahlar doğar. Yırtıcı sıfatlar ise kızmak, kin tutmak, düşmanlık etmek, saldırmak gibi sıfatlardır. Bu sıfatlar da kavga, zulüm, katil, haddi tecâvüz gibi günahlara yol açarlar.

Melekî sıfatların dışındaki sıfatların sebep oldukları günahların bir kısmı kalpte cereyan ederken, bir kısmı da değişik uzuvlar üzerinde meydana gelirler. Kalpte cereyan eden günahlar devamlı işlerler. Uzuvlar üzerinde meydana gelen günahlar ise, fiil hâline geldikleri zaman günah oluştururlar. Küfür, nifak, bid'at, su-i zan, insanların kötülüğünü istemek kalpte cereyan eden ve süreklilik arz eden günahlardandır.

ALLAH Hakkı ve Kul Hakkıyla İlgili Günahlar

Günahların bir kısmı, kul ile ALLAH arasında kalır ve yalnızca ALLAH’ın hakkına taalluk ederler. Bu çeşit günahlar, ALLAH Teâlâ’nın emrini dinlememek ve O'nun hatırını saymamaktan ibarettir. Diğer bir kısmı ise, aynı zamanda kul hakkına da taalluk eder. Bu çeşit günahlarda hem ALLAH Teâlâ'nın emrini dinlememek, hem de insanların haklarını çiğnemek söz konusudur. Namaz kılmamak, oruç tutmamak gibi günahlar birinci kısımdandır. Çünkü namaz kılıp kılmamak ve oruç tutup tutmamak insanlarla ilgili işler değildir. Bunlar yalnızca ALLAH Teâlâ'ya itâat etmek veya etmemek olaylarıdır. Saptırmak, çalmak, dövmek, sövmek gibi günahlar ise ikinci kısımdandır. Çünkü bunlarda hem ALLAH Teâlâ'nın emirlerini çiğnemek, hem de insanlara zarar vermek söz konusudur. Dinsizliğe davet etmek, bid'atı yaymak, günahlara teşvik etmek, halka aşırı ümit vererek kalplerindeki ALLAH korkusunu gidermek saptırmanın örneklerindendir.

En büyük günah küfür ve şirktir. Bu günah ALLAH Teâlâ'nın hakkına taalluk eder. Bunun dışında, kul hakkına taalluk eden günahlar, yalnızca ALLAH Teâlâ'nın hakkına taalluk eden günahlardan daha büyüktür. Çünkü ALLAH Teâlâ, isterse kendi hakkını affeder. Fakat kul hakkını, kulun kendisi affetmedikçe, O da affetmez. Kul hakkının daha büyük olması bu anlamdadır. Buna kul hakkının daha ağır olması veya affedilmezliği de denebilir. Bir hadiste şöyle buyurulmuştur: "Kul için üç günah defteri tutulur. Birinci defterdeki günahlar affedilmez. Bu günahlar küfür ve şirk günahlarıdır. İkinci defterdeki günahlar affedilebilirler. Bu günahlar, küfür ve şirk dışında ALLAH Teâlâ'nın hakkına karşı işlenmiş günahlardır. Üçüncü defterdeki günahlar ise karşılıksız bırakılmaz. Bunlar, kul haklarına karşı işlenmiş günahlardır." (Ahmed, Hâkim. Not: Kul hakları mutlaka ödenir. Onları ya bu hakları çiğneyenlerin kendileri öderler, ya da ALLAH Teâlâ onların yerine öder. Çünkü ALLAH Teâlâ, razı

olduğu ve cehennemde yanmasını istemediği kullarının üzerindeki hakları kendi tarafından öder. Kul hakları iki durumda da ödenmiş olur.) ALLAH Teâlâ, kendi haklarıyla ilgili olarak şöyle buyurmuştur: "ALLAH, kendisine ortak tanınmasını affetmez. Bunun dışındaki günahları istediği kimseler için affeder. Kim, ALLAH'a şirk koşarsa o telâfisiz bir dalâlete düşmüş olur." (Nisa, 116)

Küçük ve Büyük Günahlar

ALLAH Teâlâ'ya karşı her türlü itaatsızlık hadd-i zatında büyük olmakla birlikte, birbirlerine karşı nisbetleri itibarıyla günahlar küçük ve büyük diye iki kısma ayrılır. Büyük günahların affedilmesi için, bazı âlimlere göre tevbe ve istiğfar etmek gereklidir. Küçük günahlar ise, tevbe ve istiğfar edilmeden de affedilebilirler. ALLAH Teâlâ şöyle buyurmuştur:

"Nehyedildiğiniz büyük günahlardan sakınırsanız, küçük günahlarınızı affeder ve sizi güzel bir yere yerleştiririz." (Nisa, 31) O, bir âyette

de, iyi olmakla vasıflandırdığı ve cennetle müjdelendirdiği kimseleri şöyle tarif etmiştir: "Bunlar, ufak tefek kusurlar dışında büyük günahlardan ve çirkin işlerden sakınırlar." (Necm, 32)

ALLAH Rasûlü (sa) da şöyle demiştir: "Günlük beş vakit namazları ve Cuma namazı küçük günahlara Kefaret olur." (Müslim)

Büyük günahların hangileri olduğu hakkında değişik görüşler ileri sürülmüştür. Bazı âlimlere göre bunlar, had gerektiren ve cezasının cehennem olduğu bildirilen günahlardır. Bazılarına göre ise, bunlar genel günahlar içinde gizli tutulmuşlardır. Gizli tutulmalarının hikmeti de, bütün günahların büyük zannedilip hepsinden sakınılmasını temin etmektir.

Ebu Tâlib el-Mekkî, büyük günahlardan on yedi tanesini isimlendirmiştir. Bu on yedi büyük günahtan dördünün yeri kalptir. Bunlar, ALLAH Teâlâ'yı inkâr etmek veya O'na ortak tanımak, işlediği günahtan pişman olmamak, ALLAH

Teâlâ’nın rahmetinden ümit kesmek ve O'nun azabından kendini emniyette görmektir. Onlardan dördünün yeri dildir. Bunlar yalan şâhidlik etmek, namuslu kadına zina isnâd etmek, yalan yere yemin etmek ve sihir yapmaktır. Onlardan üçünün yeri midedir. Bunlar; içki içmek, uyuşturucu almak, yetim malı ve faiz yemektir. Onlardan ikisi şehvetle ilgilidir. Bunlar; zina ve livata etmektir. İkisi elle ilgilidir. Bunlar; cana kıymak ve hırsızlık yapmaktır. Birisi ayaklarla ilgilidir. Bu, arkadaşlarını cephede bırakıp savaştan kaçmaktır. Bir diğeri de anne ve babaya haksızlık ve saygısızlık etmektir.

Küçük günahlar da devamlı işlendikleri takdirde büyük günahlar hâline gelir. Bir sözde şöyle denilmiştir:

"Israrlı olunması hâlinde küçük günah yoktur. İstiğfar edilmesi hâlinde de büyük günah yoktur."

Ebu Said el-Hudrî (ra) şöyle demiştir:

"Siz şimdi bazı günahları kıl gibi ince görüyorsunuz. Halbuki, biz ALLAH Rasûlü (sa)

hayatta iken onları büyük günahlardan (diğer bir rivAyette, münafıklık alâmetlerinden) sayıyorduk."

Büyük ve küçük deyimleri izafî ve nisbî (göreli, göreceli) kelimelerdir. Bu sebeple, bir günah onun altındaki bir günaha göre büyük, üstündeki bir günaha göre küçüktür. Örneğin, bir müslümanın elini kesmek onu dövmeye göre büyük, onu öldürmeye göre küçüktür. Bu duruma göre, bir kimse bir kimseyi öldürme derecesine geldiği zaman, ALLAH Teâlâ'nın azabından korkup onu öldürmekten vazgeçer ve elini kesmekle yetinirse küçük bir günah işlemiş olur. Fakat, yalnızca onu dövmekle yetinebildiği hâlde elini keserse büyük bir günah işlemiş olur.

Küfür bütün günahların en büyüğüdür. Çünkü küfür, insanların yaratılış gayesini örtmek ve inkâr etmektir. Yaratılışın gayesi ise, Yaratıcıyı tanımak ve O'na kulluk etmektir.

"Ben cinleri ve insanları bana kulluk etsinler diye yarattım." (Zâriyât, 56) Ayeti bunu açıkça ifade etmiştir. Küfür ve mürtedlik, yaratılış

ve hayatı gayesiz ve anlamsız hâle getirdikleri için, ona karşı saygıyı da ortadan kaldırırlar. Bu sebeple, kâfir ve mürted, çekinmeden cana kıyarlar. Şeriat da belli kurallar dahilinde onları öldürür. Küfür en büyük günah olduğu için, küfre davet etmek, dine düşmanlık etmek ve cephe almak da en büyük günahlardandır. Bunun yanında, dine bid'at sokmak ve onun asıl yapısını bozmak da büyük günahlardır. Büyüklükte bunları takip eden günahlar cana karşı işlenen cinAyet ve suçlardır. Bunların arkasından haysiyete dokunan suçlar gelir. Bunların da arkasında mal ve menfaate verilen zararlar yer alır.

Ancak bu tasnif ve sıralamaya rağmen, küçük ve büyük günahları tek tek birbirinden ayırmak ve yerlerini belirlemek zordur. Bu zorluk dinde bir sıkıntı oluşturmaz. Çünkü günahların hangi türden olduklarının tesbiti, ibadet ve sâlih amellerle af edilip edilmemeleri için gereklidir. Af ise ALLAH Teâlâ'ya aittir. Bu sebeple, bir günahın küçük veya büyük olduğunu O'nun bilmesi

yeterlidir. Dünya hayatına taalluku bulunan büyük günahlar ise, had gerektirmeleriyle bilinirler.

Denilebilir ki, şâhidlik büyük günahlar yüzünden reddedilir. Yani, bir kimse büyük bir günah işlemişse, onun şahidliği kabul edilmez. Hâl bu olunca, büyük günahların bilinmesinde kazaî zorunluluk vardır. Bu doğrudur. Ancak şâhidlik, sadece büyük günahlar yüzünden değil, aynı zamanda, sakınılması zor olmayan ve yaygın bulunmayan küçük günahlar yüzünden de reddedilir. Büyük günahlar da sakınılması zor olmayan ve yaygın bulunmayan günahlardandır.

Ahiretteki Derece ve Derekeler Dünyada Kazanılan Sevap ve Günahlara Göredir

Bil ki, dünya mülk ve şehâdet aleminden, Ahiret ise gayb ve melekût âlemindendir. Dünya göz önündedir, görülen şeyler de onun gerçekleridir. Ahiret ise göz önünde değildir. Bu sebeple, onun hakkındaki bilgimiz, onu dünyaya kıyaslamaktan ibarettir. Fakat ahiretin gerçekleri dünyadaki şeylerin aynısı değil, bir parça

benzerleridir. ALLAH Teâlâ, "Orada (cennette) onlara dünyadaki nimetlerin benzerleri verilir." (Bakara, 25) buyurmuştur.

Dünya uyku hâli, ahiret ise uyanıklık hâlidir. Hz. Ali (ra) şöyle demiştir: "İnsanlar uykudadırlar, ölünce uyanırlar." Durum bu olunca, dünya gerçekleri uyku hâlinde misâller ve sembollerle gösterildiği gibi, ahiret gerçekleri de dünyada bu şekilde (misâller ve sembollerle) bildirilmiştir. Onun için, meselâ, ALLAH Rasûlü (sa), ahirette ölümün yok edilmesini bir koçun kesilmesine benzetmiş ve şöyle buyurmuştur: "Kıyâmet gününde ölüm, alımlı bir koç şeklinde meydana getirilir ve mahşer ehlinin gözleri önünde kesilir." (Müttefekun aleyh) Bu hadis, ahirette ölümün yok edilmesi hâdisesini bildiğimiz bir misâl ile anlatmıştır. Bu olayın ahiretteki hakikati ise bilgimizin dışındadır. Bunun gibi, bazı Kur'ân surelerinin bulut şeklinde, bazılarının kuşlar suretine gelip okuyucularına şefaat edecekleri bildirilmiştir. Sûrelerin bulut veya kuş şeklinde

gelmesi ifadeleri de birer temsil ve teşbihtir.

İnsanlar, dünyada oldukları gibi, ahirette de çok farklı konumlarda olacaklardır. Ancak, onları kategori hâlinde dört kısma ayırmak mümkündür. Bu kısımlar helâk olanlar, azap edilenler, kurtulanlar ve kazananlardır. Çünkü âdil ve hakîm bir sultan bir ülkeyi fethettiği zaman, daha önce kendisine gösterdikleri tutuma göre o ülkedeki insanların bir kısmını öldürüp helâk eder. Bir kısmını bir müddet hapsedip onlara sıkıntı verir. Bir kısmını serbest bırakır. Bir kısmını da taltif edip mükâfatlandırır. ALLAH Teâlâ da ahiret ülkesinin sultanıdır. Orada artık dünyada sultan geçinenler yoktur. Mahşer kurulduğu zaman, ALLAH Teâlâ toplanmış insanlar kalabalığına, "Bugün sultanlık kimindir?" diye sorar. Hiç kimse korkudan cevap veremeyince, yine kendisi, "O, bir olan ve hepinizi dize getiren ALLAH'ındır." diye cevap verir. (Gafir, 16) Bu güçlü ve yüce sultan, âdil ve hakîm olduğu için, o gün ne zulmeder, ne de anlamsız ve yanlış bir iş yapar. Kur'ân-ı

Kerim'in ifâdesiyle, "RABBİn kimseye zulmetmez." (Kehf, 49), "RABBİn kullarına zulmedici değildir." (Al-i İmrân, 182; Enfâl, 51; Hac, 10; Fussilet, 49; Kaf, 29), "ALLAH insanlara hiçbir surette zulmetmez. İnsanlar kendi kendilerine zulmederler." (Yûnus, 44), "ALLAH zerre miktarı zulmetmez." (Nisa, 40)

ALLAH Teâlâ’nın güzel isimlerinden birisi de "Hakîm" ismidir. Bu isim de Kur’ân-ı Kerim'de her münasebetle tekrarlanmıştır. Bu âdil sultan, ahiret ülkesinde insanlara dünyada O'na karşı gösterdikleri tutuma göre farklı muamele eder. Bu farklı muamele yüzünden ebediyyen helâk olanlar ALLAH ve Rasûlü’ne iman etmeyen inkarcılardır. İnkârcılar, dünyada iken ALLAH Teâlâ'dan lütuf ve merhamet beklemezler. Bu sebeple, O da bunları lütuf ve merhametinden mahrum eder ve onları lütuf ve merhametin bulunmadığı cehenneme atar. Bunlar, ALLAH Teâlâ’nın zâtını görmek nimetinden de mahrum edilirler. Bunu bildiren âyetlerden birisi şöyledir:

"Hayır! Onlar o gün Rablerini görmekten menedilirler." (Mutaffifîn, 15) ALLAH Teâlâ'nın zâtını görmek ise cennetten daha büyük bir saadet ve mutluluktur. Bu yüzden arifler, "Biz cenneti kaybetmekten değil, RABBİMİZi görme saadetini kaybetmekten korkarız." demişlerdir. Abidler cenneti kazanmak için, arifler ise ALLAH Teâlâ'nın zâtını görmek için O'na ibadet ederler. Her iki taifenin de ibadeti makbuldür, ancak ariflerin ibadeti çok daha üstündür. Şakiler ise, ne cennete gitmek, ne de ALLAH Teâlâ'yı görmek için ibadet ederler. Onlar insan suretindeki hayvanlardır. Bu yüzden, diğer hayvanlar gibi, onlar da gözleri önünde hazır olan dünyanın ötesinde ne bir şey bilirler, ne de bir şeye inanırlar.

Ahirette bir müddet azap çekenler, prensip olarak iman eden ve fakat imanın gereğini yerine getirmeyen müminlerdir. İmanın gereği ise, ALLAH Teâlâ'ya kulluk ve itâat etmektir. Bunu bildiren âyetlerden birisi şöyledir:

"İnsanlara, hâlis bir şekilde ALLAH'a itâat ve kulluk etmeleri emredilmiştir." (Beyyine, 5) Azabın şiddeti ve müddeti ise iki şeye göre değişir. Bunlardan birincisi imanın kuvvetli veya zayıf oluşu, ikincisi de nefse uymanın azlığı veya çokluğudur. Nefse uymanın üç şekli vardır:

Birincisi, bunun ALLAH Teâlâ'ya itaatten daha fazla olmasıdır. Bu durumda iman ortadan kalkar. Çünkü nefse bu şekilde uymak onu ilâhlaştırmaktır. Onun için ALLAH Teâlâ şöyle buyurmuştur:

"Nefislerini ilâhlaştıran şu insanları görmüyor musun?" (Furkan, 43; Kasas, 50; Câsiye, 23), "Onlar nefislerine uyarlar." (Muhammed, 14)

Nefse uymanın ikinci şekli, ona ALLAH'a itâat derecesinde uymaktır. Bu durum şirk oluşturur. Çünkü nefis itâat edilmek hususunda ALLAH Teâlâ'ya eşit tutulmuştur.

Üçüncüsü ise, nefse uymanın ALLAH Teâlâ'ya itaatin altında kalması ve ondan daha az ve seyrek olmasıdır. Bu durumda, günahlar

affedilmese de, kişinin azabı birinci ve ikinci şekillerdeki azabından daha az şiddetli ve daha az müddetlidir. ALLAH Teâlâ şöyle buyurmuştur:

"Hepiniz (bütün günahkârlar) cehenneme varacaksınız. Sonra biz küfür ve şirkten sakınanları oradan çıkarırız. Küfür ve şirkle kendilerine kötülük edenleri ise orada diz üstünde bırakırız." (Meryem. Not: Bazı müfessirlere göre, bu âyet sırat köprüsü üzerindeki geçişi anlatmaktadır.) Küfür ve şirkin azabı ebedidir; günahların azabı ise, günahın mahiyetine ve çeşidine göre bir lahza ile yedi bin sene arasında değişir. Azabın şiddeti de süresiyle doğru orantılıdır.

ALLAH Teâlâ, kıyâmet gününde şöyle buyurur: "Bugün herkese yaptığının karşılığı verilecektir. Bugün zulüm ve haksızlık yoktur. ALLAH, hesapları çabuk görendir." (Mü'min, 17)

O gün, iki şeyle günahların azabı hafifletilir, azaltılır veya tümüyle ortadan kaldırılır.

Bunlardan birincisi ALLAH Teâlâ'nın af ve merhametidir. Çünkü ALLAH Teâlâ, bazı kullarını

kendi merhametiyle affeder. Onun bu affı da iki şekilde gerçekleştirilir. Bunlar, doğrudan doğruya bağışlamak veya peygamberimize ve diğer sâlih kullara şefaat ettirmektir.

İkinci şey ise, kişinin iman ve sâlih amelleridir. Kur’ân-ı Kerim'de şöyle buyurulmuştur:

"ALLAH zerre kadar zulmetmez. Kulun bir iyiliği olursa onu kat kat arttırır, kendi katından da büyük bir sevap verir." (Nisa, 40), "Kim bir iyilik getirirse, ona bunun on misli vardır. Kim bir kötülük getirirse, ancak bunun bir misliyle cezalandırılır." (En'âm, 160), "ALLAH yolunda infakta bulunan kimselerin ameli tıpkı toprağa ekilen buğday tanesi gibidir. Bu tane yedi başak çıkarır; her başakta da yüz tane vardır. ALLAH dilediği kimselerin amelini daha da arttırır. ALLAH zengin ve alimdir." (Bakara, 261)

İnsanları en çok cehenneme götüren günah küfür ve şirktir. İkincisi ise kul hakkıdır. Bir hadis-i şerifte şöyle buyurulmuştur:

"Bazı kimseler, mahşer meydanına dağlar gibi sevaplarla gelirler. Eğer bu sevaplar ellerinde kalsa cennete giderler. Fakat bunlar kul hakkı yemişler ve insanlara değişik şekillerde haksızlık ve zulmetmişlerdir. Bu sebeple, onların sevapları hak sahiplerine verilir ve eğer sevapları yetmezse, hak sahiplerinin günahları onların üzerine atılır ve onlar bundan sonra cehenneme giderler." Hak sahipleri de, kendilerine verilen sevaplar veya üzerlerinden alınan günahlarla durumlarını düzeltir ve cennete giderler. Bundan dolayı, ahireti düşünen basireti açık kimseler zulüm ve haksızlığa uğradıkları zaman, üzülmekten çok sevinirler. Çünkü, sabretmeleri durumunda zulme uğramanın onlara kazandırdığı sevap kesindir. Halbuki, diğer amellerinden sevap kazanıp kazanmayacakları kesin değildir. Çünkü kişisel amellerin sevaplarını bozan çok âfetler vardır.

Ahirette kurtulanlar iki kısımdırlar. Bir kısmı sevap ve günahları denk gelen müminlerdir. Bir kısmı da ne sevabı, ne de günahı bulunmayan

fetret ehlidirler. Fetret ehli, İslâm dinini duymamış ve onun hakkında bilgi sahibi olamamış kâfirlerdir. Bunlara kâfir demek mecazî anlamdadır. Çünkü hakikî kâfir, İslâm dinini kabul etmeyen ve onu reddeden kimsedir. İslâm'ı kabul etmemek ve reddetmek ise, onun hakkında bilgi sahibi olduktan sonraki olumsuz tepkidir. Bu sebeple, İslâm'la mükellef olmak için, önce onun varlığından haberdar edilmek (veya her hangi bir şekilde haberdar olmak) lâzımdır. Hâl bu olunca, İslâm'ın hak din olduğu kendilerine ulaştırılmamış ve bu konuda bilgi edinememiş kimseler, mükellef değildirler. Mükellef olmayınca da ne sevapları, ne de günahları olmaz. Çünkü sevap ALLAH Teâlâ'nın emirlerine bilerek uymaktan, günah da bilerek ve isteyerek bunlara uymamaktan ileri gelir. Bu kimseler sadece akıl, fıtrat ve vicdanın anlayıp kabul ettiği insan haklarından dolayı sorumludurlar. Bu türlü sorumluluk bir ölçüde hayvanlar için de vardır. Bu sebeble, kıyâmet gününde hayvanlar da diriltilir

ve karşılıklı hakları birbirinden tahsil edilir. Ondan sonra da bunlar tekrar yok edilirler. ALLAH Teâlâ, birbirinin haklarına saygı duymanın gerekliliğini belli ölçüler içinde bütün canlıların fıtratına (yaratılışına) yerleştirmiştir. Bu sebeple, dinli veya dinsiz bütün insanlar ve bütün hayvanlar bu gerekliliği duyarlar.

ALLAH Teâlâ'nın haklarına karşı sorumlu olmayan ehl-i fetret'e (fetret ehline) deliler ve kâfirlerin çocukları da dahildirler. Çünkü deliler hiç anlamazlar. Çocuklar ise, bir parça anlasalar da, akıl ve iradeleri sorumlu tutulmalarına yetecek kadar gelişmemiştir.

Sevap ve günahları denk olan insanlarla ne sevabı, ne de günahı bulunmayan insanlar bir müddet A'râf denilen yerde barındırılırlar. Bu yer cennet ile cehennem arasında bulunan bir tepedir. Bu insanlar bu tepe üzerinde cennet ehline bakıp haşret çekerler, cehennem ehline de bakıp korku duyarlar. Kur'an-ı Kerim'de bu olay şöyle anlatılmıştır:

"Cennet ile cehennem arasında bir tepe vardır. Bu tepenin üzerinde de insanlar vardır. Bunlar her iki taraftan (sağ taraftaki cennet ile sol taraftaki cehennemden) bazı kimseleri tanırlar. Cennette olanlara seslenip selâm verirler. Kendileri cennette değildirler ve orada olmayı şiddetle isterler. Yüzleri cehennemdekilere çevrildiği zaman da, 'RABBİMİZ! Bizi kendi kendilerine zulmetmiş olan bu insanların içine atma.' diye duâ ederler." (A'râf, 46, 47) Huzeyfe (ra) şöyle demiştir: "A'râf ehli o kimselerdir ki, yaptıkları iyilikler cehenneme gitmelerine, işledikleri günahlar da cennete girmelerine mâni olur."

A'râf ehlinin akıbeti hakkında da farklı görüşler vardır. Ayetlerin işaretlerinden anlaşıldığına göre, bunlar bir müddet sonra cennete gönderilirler. Fakat bazı âlimler, fetret ehlinin daha sonra yok edildiklerini söylemişlerdir. (İmam Rabbani de böyle söyleyenlerdendir.) Yok olmak, cennet nimetlerinden mahrum kalmaya

nisbetle kötüdür. Fakat cehennemde yanmaya nisbetle nimettir. Nitekim, cehenneme gideceklerini anlayanlar, "Keşke toprak olsaydım!" (Nebe', 40) temennisinde bulunurlar. Bunlar cehenneme düşmektense, toprak olup ayaklar altında çiğnenmeyi tercih ederler.

Ahirette kazananlar ise doğruca cennete gidenlerdir. Kur'ân-ı Kerim bunları mukarrebîn ve ashâb-ı yemin diye iki kısma ayırmıştır. "Mukarrebîn", ALLAH Teâlâ'ya en yakın olanlar, "ashâb-ı yemin" ise mahşerin sağ tarafında olan cennetin ehli demektir. Bunlarla ilgili âyetler şöyledir:

"Ashâb-ı yemin ne mutludurlar! Hayırda önde olanlar ise mukarrabîn'dirler. Bunlar nimet cennetlerindedirler." (Vakıa, 8-12), "Ölen bir kimse mukarrabîn'den ise, onun yeri rahatlıklar, güzel kokular ve nimetler cennetidir. O ashâb-ı yeminden ise, onun için de, endişe edilecek bir durum yoktur." (Vakıa, 88-91)

Küçük Günahları Büyüten Faktörler

Bil ki, küçük günahlar, bazı sebeplerle büyük günah hâline gelirler. Bu sebepler şunlardır:

1- Küçük günahları işlemekte ısrar etmek. Israr etmek, pişmanlık duyup tevbe ve istiğfar etmeden aynı günahı bir daha işlemektir. Bu durumda, küçük günah büyük günah hâline gelir. Bunu anlatmak için, "ısrar etmek hâlinde küçük günah yoktur." denilmiştir. Çünkü küçük şeyler üst üste geldikleri zaman büyürler. Hatta mükerrer bir şekilde işlenen küçük günahların kalbi karartmak ve bozmaktaki etkisi, bir kere işlenen büyük bir günahın etkisinden de fazladır. Bunu su misâlinde de görebiliriz. Çünkü birkaç kova su bir anda bir taşın üzerine boşaltılsa taşı etkilemez. Fakat bu su damlalar hâlinde aksa taşı oyar. Bu özellik iyi ameller için de geçerlidir. Bu sebeple, arka arkaya ve devamlı bir surette yapılan küçük ameller, bir kereye mahsus olarak yapılan büyük bir amelden daha çok kalbi nurlandırır ve kişiye ibadet haz ve lezzeti verir. Onun için ALLAH Rasûlü (sa) şöyle buyurmuştur:

"En hayırlı amel, az da olsa devamlı olanıdır. ALLAH Teâlâ'nın en çok sevdiği amel, az da olsa devamlı olan ameldir. " (Müttefekun aleyh)

2- Küçük günahı önemsiz görmek. Küçük günahı da ALLAH Teâlâ yasaklamıştır. Bu sebeple, günahın küçüklüğüne değil, onu yasaklayan ALLAH Teâlâ'nın büyüklüğüne bakmak lâzımdır. Günahı önemsiz görmek ise, ALLAH Teâlâ'nın büyüklüğünü görmemek ve önemsememektir. Bu yaklaşımla, en küçük günah bile en büyük günahtan daha büyük hâle gelir. Hatta bu yaklaşım, bir anlamda küfürdür. Çünkü küfür ALLAH Teâlâ'nın büyüklüğünü tanımamak ve önemsememektir. Onun için ALLAH Rasûlü (sa) şöyle buyurmuştur:

"Mümin kimse, işlediği küçük bir günahı başının üstünde sallanan ve üzerine düşmek durumunda olan bir dağ gibi görür. Münafık kimse ise, işlediği büyük bir günahı bile burnuna konan ve elinin işaretiyle kaçıp giden bir sinek

gibi (hafif, basit ve önemsiz) hisseder." (Buharî)

Bir zat şöyle demiştir: "Bağışlanmayan günah o günahtır ki, sahibi onu basit görür ve, 'Keşke bütün günahlarım bunun gibi olsaydı!' der." Bir zat da şöyle demiştir:

"Hediyeyi kendi kıymetiyle değil, onu verenin kıymetiyle değerlendir. Günahı da onun büyüklüğüyle değil, onu yasaklayanın büyüklüğüyle ölç." Bu mülâhaza ile bazı arifler şöyle demişlerdir:

"Küçük günah yoktur. ALLAH Teâlâ'ya karşı her türlü muhalefet büyük günahtır." Sahâbi Huzeyfe'nin şu sözü de bu anlamı teyid eder: "Siz bazı günahları kıl gibi ince görüyorsunuz. Halbuki biz, ALLAH Rasûlü (sa) döneminde bunları helâk ediciler olarak görürdük." Bu farkın sebebi şudur: ALLAH Rasûlü dönemindeki müminlerin (sahâbilerin), ALLAH Teâlâ hakkındaki bilgi, marifet ve imanları daha sonrakilere göre çok daha kuvvetliydi. Bu yüzden, onların ALLAH Teâlâ'ya saygıları ve tazimleri de daha büyüktü.

Bu sebeple, küçük günahlar da onların gözlerinde büyük görünürdü.

Kul, günahı gözünde küçülttükçe, o günah ALLAH Teâlâ yanında büyür; kendisi onu gözünde büyüttükçe de o ALLAH Teâlâ yanında küçülür. Çünkü günahı gözünde küçültmek ALLAH Teâlâ'ya saygısızlık günahını da kazandırır. Onu gözünde büyütmek ise, ALLAH Teâlâ'ya saygı duyma sevabını kazandırır. Böylece, saygısızlık günahı büyütürken, saygı günahı küçültür. Günahın kalb üzerindeki etkisi de günahı görme şekline göre değişir. Bu sebeple, korkmadan ve aldırmadan bir günah işlemek, kalbi günahın kendi tahrip gücünden daha fazla tahrip eder. Korkarak ve günahı büyüterek onu işlemek ise, günahın kalb üzerindeki tahrip etkisini azaltır ve hatta bazen günaha duyulan tepki, büyük sıçrama ve uyanmalara bile vesile olur.

3- Günah işlemiş olmaktan dolayı sevinmek ve bunu kendisi için hüner ve başarı saymak. Bu yaklaşım, ALLAH Teâlâ’nın gayretine

dokunur, kalbi fena hâlde bozar ve onu simsiyah bir şekilde karartır.

Câhil ve gâfil kimseler işledikleri günahlardan dolayı ağlamak yerine sevinir ve utanmak yerine gurur duyarlar. Halbuki günahlar utanılması gereken mağlubiyet ve zaaftır ve hem dünya, hem de ahiret için büyük kayıp ve zarardır. Günahlar, işleyeni ALLAH Teâlâ'nın rahmetinden uzaklaştıran etkenlerdir. ALLAH'ın rahmeti ise her türlü mutluluğun, rahatlığın ve varlığın kaynağı ve menbaıdır. Günahlar bu mübarek kaynak ve menbaı kurutur.

4- ALLAH Teâlâ'nın, işlenmiş bir günahı hemen cezalandırmamasını, onu affetmiş olması şeklinde yorumlamak. Bu yorum yanlıştır. Çünkü ALLAH Teâlâ'nın bir cezayı geciktirmesi ondan vazgeçtiği anlamına gelmez. ALLAH Teâlâ mühlet verir, fakat vazgeçmez. Mühlet vermesi ise başlıca iki sebepten dolayıdır. Birincisi, kula tevbe etme ve dönme fırsatı vermektir. Kur'ân-ı Kerim'de şöyle buyurulmuştur:

"ALLAH, günahlardan hemen sonra ceza verseydi, yer üstünde hiçbir insan bırakmazdı. Fakat O, belli bir süreye kadar mühlet verir." (Fâtır, 45), "Zâlimlerin yaptıklarından ALLAH'ın habersiz (ve duyarsız) olduğunu zannetme! O bunlara sadece ceza gününe kadar mühlet verir." (İbrahim, 44) İkinci sebep ise, tevbeye yanaşmayanların daha çok günah işleyip daha büyük cezalara müstahak olmalarını sağlamaktır. ALLAH Teâlâ âdil olduğu için, kızdığı insanlara bile ancak işledikleri günahlar kadar ceza verir. Onun için, onları hemen cezalandırması hâlinde, bu ceza az olabilir. Bu sebeple, onların daha büyük cezaları hak etmeleri için onlara mühlet ve hatta daha çok fırsat verir. Bir âyette bir kavimden bahsedilirken şöyle buyurulmuştur:

"Onlar kendilerine yapılan uyarılara aldırmayınca, üzerlerine her türlü nimetin kapılarını açtık. Kendileri bununla sevinip oyalanınca da, onları aniden yakaladık. Bunun üzerine onlar birden bütün ümitlerini kaybettiler."

(En'âm, 44)

Kâfirler, küfür ve günahlarından dolayı hemen ceza görmemeyi ALLAH'ın bulunmadığına delil sayarlar. Kur'ân'ın ifadesiyle, "Kendi içlerinde, 'ALLAH varsa, inkârlarımızdan dolayı niçin bizi cezalandırmıyor?' diyorlar. Ceza olarak cehennem onlara yeterlidir. Onda yanacaklardır. O ne kötü yerdir!" (Mücâdele, 8)

Gâfil müminler, hemen ceza görmemeyi affedilmiş olmaya hamlederler. Bid'atçı ve sapık görüş sahipleri ise, bunu fikir ve görüşlerinin doğru olmasıyla izah ederler. Fakat bütün bunlardaki gecikmeler, geçen sebeplerden dolayıdır.

5- Gizlice işlenen bir günahı daha sonra söyleyip açıklamak. Günahı açıklamak ikinci bir günahtır. ALLAH Rasûlü (sa) şöyle buyurmuştur:

"Herkes affedilebilir, ancak günahlarını açıklayanlar affedilmezler. Bunlar o kimselerdir ki, bir günahı gizlice işlerler, ALLAH Teâlâ da onları setreder (ele vermez). Fakat kendileri daha sonra

ALLAH Teâlâ'nın setrini yırtarak günahlarını ifşa ederler." (Müttefekun aleyh)

Bu kimselerin günahlarını ifşa etmekten maksatları, başkalarını da günaha teşvik etmek ise, o zaman günahları daha da artar. ALLAH Teâlâ şöyle buyurmuştur:

"İman edenler arasında kötülüğün yayılmasını isteyenler için dünya ve ahirette elemli azap vardır." (Nûr, 19)

Şöyle denilmiştir: "Günah işleme. Mutlaka işlemek istersen, o zaman da gizli işle. Bu suretle, ne başkalarını kendi günahlarına şâhid tutmuş, ne de onları günah işlemeye teşvik etmiş olursun."

Ve şöyle denilmiştir: "Bir dosta yapılabilecek büyük kötülüklerden birisi de, kendi günahlarını ona söyleyip onu da günah işlemeye özendirmektir."

6- Günah işleyenin örnek alınan bir kimse olması. Bir kimse örnek alınacağını bildiği hâlde bir günah işlerse, onun günahı kendisine uyarak günah işleyenlerin sayısı kadar çoğalır. Nitekim

ALLAH Rasûlü (sa) şöyle buyurmuştur: "Kim bir hayırda örnek olsa, onun sevabı kendisine uyanların sevapları kadar çoğaltılır ve kim bir günahta örnek olsa, onun günahı kendisine uyanların günahları kadar çoğaltılır." (Müslim) ALLAH Rasûlü'nün hanımları diğer kadınlar için örnek durumunda olmaları sebebiyle ALLAH Teâlâ onlara şöyle hitap etmiştir:

"Ey peygamber hanımları! Sizden kim açık (örnek alınabilen) bir günah işlerse, onun azabı ikiye katlanır. Ve sizden kim ALLAH ve Rasûlü'ne itâat eder ve sâlih amel işlerse, ona da katlı sevap veririz." (Ahzâb, 30) ALLAH Teâlâ, genel olarak örnek durumunda olanlar hakkında da şöyle buyurmuştur:

"Biz onların önceden gönderdikleri hayır ve şerri de, geride bıraktıkları izleri de yazarız." (Yasin, 12) Müfessirlere göre, "Geride bıraktıkları izlerden" maksat, başkaları için oluşturdukları örnek ve açtıkları çığırdır. Bu sebeple, şöyle denilmiştir:

"Kendisi öldüğü zaman, günahları da beraberinde ölen kimse nisbeten bahtiyardır." Çünkü bazı kimseler öldükleri hâlde, üzerlerine günah yazılması devam eder. İsrailoğulları döneminde bir âlim, halkı bid'atlara davet edip saptırmış, sonra bundan pişman olup tevbe etmiştir.

ALLAH Teâlâ, o dönemin peygamberine kendisiyle ilgili olarak şunu vahyetmiştir: "O âlime de ki: Eğer eski günahları kendisiyle sınırlı olsaydı onu affederdim. Fakat o bir çok insanı dalâlete düşürmüş ve cehenneme gitmelerine sebep olmuştur."

ÂbdULLAH İbni Abbas (ra) şöyle demiştir: "Alim kimsenin vay hâline! O yanlış bir şey söylese, sonra bundan dönse de sorumluluktan kurtulamaz. Çünkü yanlış sözü onun ağzından alanlar her tarafa yayarlar."

(Örnek insan için üç türlü yaşama biçimi düşünülebilir. Birincisi, günah işlemeyi veya dünyaya rağbet duymayı özendiren düşük

yaşama biçimidir. Örnek insan, bu yaşama biçiminden sakınmalı ve uzak durmalıdır. İkincisi, örnek alınması ve taklid edilmesi mümkün olmayan yüksek yaşama biçimidir. Bu yaşama biçimi ideâl olmakla birlikte, örnek durumunda olan bir kimse halka dönük yönüyle bunu yaşamamalıdır. Çünkü o bunu yaşadığı takdirde, kimse ona uyamaz ve bu suretle örmek olmak durumundan çıkar. Üçüncüsü ise, örnek alınabilecek seviyede olan iyi yaşama biçimidir. Örnek kimseler, halka dönük yönleriyle bu hayatı yaşamalıdırlar. Onun için, ALLAH Rasûlü (sa) da halk içinde bu hayatı yaşamıştır. Onun bu yaşama tarzı taklid edilebildiği için, ashâb da ona uymuş ve onun gibi yaşamışlardır. Bu yaşama tarzı her insanın yaşayabileceği bir seviyededir. ALLAH Rasûlü (sa) bu hayatı insanların örnek alması için yaşamıştır. Bu sebeple, bu hayatta peygamberliğin yüce hâlleri öne çıkmamıştır. Burada ALLAH Rasûlü (sa), bir insan olarak görülür. Fakat onun bir de özel bir yaşaması

vardır. Onun bu yaşaması peygamberlik ölçülerine göredir ve örnek alınması mümkün olmayacak derecede yüksek ve incedir. Bu fevkalâde yaşamayı ancak kendisi yaşayabilmiştir. "Hasâis" denilen özelliklerden oluşan bu ağır yaşama biçimi onun şahsına mahsus ve münhasırdır. Bu sebeple Kur’ân-ı Kerim'de, "ALLAH Rasûlü sizin için güzel örnektir." yerine, "ALLAH Resûlü’nde sizin için güzel örnek vardır." (Ahzâb, 21) denilmiştir.) Bu iki ifade birbirinden farklıdırlar. Çünkü birinci ifadede, bütünüyle örnek olmak, ikincisinde ise, bazı yönleriyle örnek olmak anlamı vardır.

Tevbenin Tamam Olması

Daha önce belirttiğimiz gibi, tevbe etmenin aslı, azim ve kararlılık doğuracak derecede şiddetli olan bir pişmanlık duymaktır. Bu pişmanlığı duymak, günahların, özellikle ahirette insanın aradığı ve umduğu mutluluktan kendisini menettiğine inanmaktan ileri gelir. Böylece, tevbede üç unsur bir araya gelmiş olur.

Bunlar; inanmak, pişmanlık duymak, azm ve kast etmektir. İnanmak tevbe etmenin sebebi, pişmanlık duymak onun kendisi, azm ve kast da onun sonuç ve meyvesidir. Tevbe bu üç unsurla tamam olur. İnanmanın tevbeyi doğurabilmesi için bir ölçüde kuvvetli olması lâzımdır. O bu ölçüde kuvvetli olmadığı takdirde, tevbe ve pişmanlık meydana gelmez. Pişmanlık, insanın sevdiği ve umduğu bir şeyi kendi hatalı hareketiyle kaçırmaktan dolayı acı duymasıdır. Acı duymanın alâmeti ise, uzun bir zaman hasret çekmek, hüzün duymak, çok düşünmek ve ağlamaktır.

Günah işleyen bir kimse, günahın kötü sonuçlarını bilirse bu şekilde acı duyar. O nasıl acı duymasın ki, kendi hatası ve günahıyla en aziz varlığı olan canını azapların en büyüğü olan ateşte yanmaya müstahak hâle getirmiştir. Onun ateşte yanacak olması bir kötü ihtimalden de ibaret değildir, bir kesin hükümdür. Çünkü suç işlenmiştir; suçun takipçisi, her şeye gücü yeten

âlemlerin padişahıdır; suçun bu cezayı gerektirdiğini haber veren de O'nun açık kelâmı ve sâdık elçisidir.

Pişmanlığın alâmeti olan kalbin rikkat, hüzün ve elem duyması ne kadar şiddetli olursa, tevbenin kabul edilmesi ihtimali de o nisbette fazla olur. Çünkü, affın şartı olan günaha bir daha dönmeme azim ve kararı (kararlılığı), hüzün ve elemin şiddetiyle kuvvet ve güç bulur. Günah işlemiş olmaktan dolayı hüzün ve elem duyan bir kimse, günahı sevmez ve onu tatlı ve lezzetli bulmaz. Günah kendisi için bütün çekiciliğini kaybeder. ALLAH Teâlâ bir peygamberine şunu vahyetmiştir:

"Bir kişi işlediği günahı tatlı bulduğu sürece, ben onun tevbesini kabul etmem."

Eğer denilse ki, günahlar mizaca uygun şeylerdir. Hâl bu iken, onlardan lezzet değil, elem duymak nasıl mümkün olur?

Ben (İmama Gazali) de cevaben derim ki, günahlar zehirli bal gibidirler. Bir kimse, bir balda

öldürücü zehir bulunduğuna inansa, o bala karşı iştihası (iştahı) kesilir ve ondan nefret edip iğrenir. Hatta bir anlık zaaf ve gaflet sebebiyle ondan biraz yese, hemen korku ve paniğe kapılır ve doktora koşup ilaç kullanır. O bu telâş ve pişmanlığı duyarken, balın tatlı ve lezzetli olduğunu aklına bile getirmez. Böyle bir balı yiyip işkenceli bir şekilde ölmektense, sirke yemeyi ve hatta aç kalmayı bin kere tercih eder. Günahlara karşı müminin duyarlılığı da bunun gibidir. Çünkü inanmış bir kimseye göre, günahlar da zehir gibi öldürücüdürler. Günahları lezzetli ve çekici bulmak ve onlara iştiha duymak, onların zehirli olduklarına inanmamaktan ileri gelir. Ancak buradaki inanmamak her zaman küfür ve inkâr anlamında değildir. O bazen de ALLAH Teâlâ'nın affını düşünmekten ileri gelir. Bu sebeple, ALLAH Teâlâ iman sahiplerine şu uyarıyı yapmıştır: "Aldatıcı olan şeytan, sizi ALLAH’ın affıyla aldatmasın." (Lokman, 33)

Pişmanlığın doğurduğu azim ve kararlılık

ise, günahı bir daha işlememe kararı ve işlenmiş olanı sâlih amellerle telâfi etme istek ve iradesidir. En uygun telâfi etme şekli ise, işlenmiş olan günahın zıddı olan bir amel yapmaktır. Meselâ haram türünden bir müzik dinlenmişse, bunun günahını telâfi etmek için en uygun amel Kur'ân dinlemek, va'z ve nasihat meclislerine devam etmektir. Cünüp iken mescitte oturulmuşsa, buna karşı en uygun amel, yıkandıktan sonra mescitte itikâf ve ibadet etmektir. İçki içilmişse, temiz şerbetler sadaka edilmelidir. Bir insana eziyet edilmişse ona iyilik yapılmalı, bir kimsenin gıybeti yapılmışsa, onun iyi tarafları anlatılmalı ve kendisi bunlarla övülmeli; gasp ve hırsızlık yapılmışsa alınan şey sahibine geri verilmeli ve kalbi onarılmalıdır. Çünkü prensip olarak hastalık, onun zıddı olan ilaçla tedavi edilir. Karanlık da, onun zıddı olan ışıkla ortadan kaldırılır.

Hz. Ömer (ra), henüz mümin değilken, iman etmelerine kızdığı bazı müminleri döverdi. O da iman edince, kendi kendisine, "İşlediğim

günahların kefareti, iman etmeme kızan müşriklere kendimi dövdürmektir." dedi ve Kabe'ye gidip müslüman olduğunu söyledi. Hoşlanmadıkları bu haberi duyan müşrikler, birlikte üzerine geldiler ve kendisini hamur hâline getirene kadar dövdüler. Fakat kendisi bundan memnun olmuştu. Çünkü, ALLAH'a iman edenleri dövmesine karşılık, kendisi de ALLAH'a iman ettiği için dövülmüştü.

Vahşî, henüz kâfirken en gözde ve önde müminlerden olan Hz. Hamza’yı şehit etmişti. Müslüman olunca, bu büyük günahına kefaret olabilecek aynı cinsten bir büyük amel işlemeyi düşündü. Onun için Yemâme harbi patlak verince, mürtedlerin başı olan Museylime el-Kezzâb'ı öldürmeye karar verdi ve savaş meydanına çıkıp Hz. Hamza'yı şehid ettiği aynı yöntemle bu büyük kâfiri de öldürdü. Bu işi başarınca rahat bir nefes aldı ve ilk günahının affedilebileceğini ümit etmeye başladı.

İşlenmiş bir günahtan dolayı hüzün

duymak kaçınılmazdır. Bu hüzün ya pişmanlık ve tevbe hüznüdür. Bu hüzün bir ilaç gibidir; o hem günahın affına vesile olur, hem de kalb ve iradeyi yeniden günah işleme ihtimaline karşı kuvvetlendirir. Ya da o hüzün ALLAH Teâlâ tarafından verilen bir cezadır. Pişmanlık hüznünü duymayan bir kimseye ceza olarak bu hüzün verilir. Bu hüzün ceza olmanın acılığını ve yıpratıcılığını taşır.

ALLAH Teâlâ, günahları ve meşru olmayan sevgileri gam ve kederlerle cezalandırır. ALLAH Rasûlü (sa) şunları söylemiştir:

"Bazı günahlar vardır ki, onlara yalnızca kederler kefaret olur." (Taylesanî, Ebu Nuaym), "Kulun günahları çok olur ve onları karşılayabilen amelleri bulunmazsa, ALLAH Teâlâ kendisine gam ve keder verir ve bunlarla onun günahlarını affeder." (Ahmed) Bu kederlerle günahların affedilmesi de bir nimettir. Ancak, her nimet gibi, bu nimetten de yararlanabilmenin şartları vardır. Bu şartlardan birincisi, bu kederleri hak ettiğini

kabul etmek ve onlara karşı sabır, rıza ve teslimiyet göstermektir.

Bazı âlimler demişler ki, efdal olan, geçmiş günahlarını hep gözünün önünde tutmak, onları hep hatırlayıp üzüntü duymak ve istiğfar etmektir.

Diğer bazıları şunu söylemişlerdir: Efdal olan, bir kere pişman olup tevbe ve istiğfar ettikten sonra artık eski günahı akıldan çıkarmak ve unutmaktır. Çünkü, günahı çokça hatırlamak, ona karşı yeni bir arzunun yeşermesine de sebep olabilir.

Üçüncü bir taife ise, avam, yani sıradan kimseler için birinci şık; havass, yani belli bir seviyeye çıkmış kimseler için de ikinci şık efdaldir, demişlerdir. Bunlara göre, avamdan olan bir kimse eski günahlarını unutursa ya kendisini günahsız ve kusursuz zannedip kibir ve gurura kapılır, ya da yeniden günah işlemeye heves duyar. Havâssdan olan bir kimse ise, bu tehlikelerden mahfuzdur. Çünkü o, kibir ve gurura kapılmayacak kadar kendi nefsini tanımış ve artık

günahlara rağbet duymayacak derecede de olgunlaşmıştır.

Bazı âlimler; efdal olan, günahlara arzu duyup nefis mücadelesiyle o arzuyu bastırmaktır, demişlerdir. Bunun efdal olmasının sebebi, nefse karşı mücadele vermek ve bu mücadelenin sıkıntısını yaşamaktır. İbadetin en efdali de sahibine en çok sıkıntı verenidir.

Diğer bazıları ise, efdal olan, günah işleme arzusunu kaybetmektir, demişlerdir. Çünkü bu arzuyu kaybetmek de mücâdele gerektirir. Ancak o, böyle bir mücâdelenin sonuç vermesinin ürünüdür. Sonuç veren bir mücadele de sonuç vermeyen ve hep tekrarlanması gereken bir mücadeleden daha efdaldir.

Buna eklenecek bir husus da şudur: Kişi günah işleme arzusunu kaybederse, daha çok iyilikler yapabilir.

(Âlimler doktor, bizler ise hasta gibiyiz. Onlar, kendi teşhislerine göre değişik ilâçlar tavsiye ederler. Fakat biz bu ilaçlardan bünyemize

uyup hastalığımıza iyi geleni kullanmak zorundayız. Çünkü hiç bir hasta, "Doktor vermiş." diyerek zararını gördüğü bir ilacı kullanmaz. Bu sebeple, ALLAH Rasûlü (sa), "Müftüler sana şöyle veya böyle bir fetva verseler bile, sen o fetvanın senin özel hâline uyup uymadığına bak." buyurmuştur.)

(Hadis şarihleri, yukarıdaki hadiste sözü edilen fetvanın mutlak fetva olmadığını, bundan lehteki fetva kasdedildiğini söylemişlerdir. Nitekim, ALLAH Rasûlü (sa) bu hadisi şerh mahiyetinde olan diğer bir hadiste şöyle buyurmuştur: "Ben de bir insanım. Davalarınızı bana getirirsiniz, ben sizin sözlerinize ve delillerinize göre hüküm veririm. Fakat, ben sözüne bakarak birisini haklı çıkarırsam, o kendisini bununla haklı görmesin. Eğer ona haksız bir mal düşürür-sem; o mal onun için ateşten bir parçadır.")

Tevbe Üzerinde Sebat Etmek

Bil ki, tevbe edenler, yaptıkları tevbede

durup durmamak açısından dört sınıftırlar.

Birinci sınıf, yapmış oldukları tevbe üzerinde, ömürlerinin sonuna kadar durup sebat edenlerdir. Bu sınıftaki kimseler, tevbe ettikten sonra sâlih amel işlemeye yönelirler. Bunlar, peygamber olmayan insanların uzak kalamadıkları ufak tefek kaymaların dışında artık günah işlemezler. Bunlar, hayırlarda önde giden ve kötülüklerini iyiliklere çeviren kimselerdir. Bunların hâli istikamet, tevbesi sahih, nefisleri mutmainnedir. Mutmainne nefis, ALLAH Teâlâ'ya tam teslim olmuş, O'na kul olmaya razı olmuş, O'nun tarafından da razı edilmiş nefis demektir. ALLAH Teâlâ, mutmainne olan nefse şöyle hitap etmiştir: "Ey mutmainne nefis! Razı olmuş ve razı edilmiş bir hâlde RABBİne dön; kullarımın arasına gir ve cennetime dahil ol." (Fecr, 30)

(Bu hitap ya ölüm anında, ya da insanlar cennet ehli ve cehennem ehli şeklinde tasnif edilirken yapılır. Buradaki nefisten maksat birinci tefsire göre, cesetten ayrılan ruhtur. İkinci tefsire

göre ise bu ruhun sahibi olan insandır. Mutmainne kelimesinin mânasına gelince, onun mânası oldukça kapsamlıdır. Onun için tefsirciler bu kelimeyi din ve iman konusunda şüpheden kurtulan, ALLAH Teâlâ'ya kayıtsız şartsız teslim olan, imandaki huzuru yakalayan, korku ve endişeden azade olan, ALLAH Teâlâ'ya tevekkül eden, saadet bulan, mutlu ve bahtiyar olan gibi mânalarla tefsir etmişlerdir.)

Bunlardan bir kısmı kazandıkları marifet sayesinde dünya şehvet ve rağbetini kalplerinden silmişlerdir; diğer bir kısmı ise, his planında bunlara (şehvet ve rağbete) açıktırlar, ancak onları kalplerinde barındırmamak için devamlı ve tavizsiz bir mücâdele sürdürürler.

İkinci sınıf ise, farz ibadetleri yapmak ve büyük günahları terk etmek konusunda sebat eden ve istikameti koruyan, ancak aramadıkları ve istemedikleri hâlde ara sıra bazı günahlara bulaşan ve bir günah işledikçe şiddetle pişmanlık ve elem duyan, kendi kendilerini azarlayan ve bir

daha günah işlememek için kesin karar veren, güçlerini mücadele için seferber eden ve kendilerini günaha düşürebilecek sebep ve vasıtalardan uzaklaşmaya çalışan kimselerdir. Bu kimselerin nefsi levvâme'dir. Levvâme nefis, doğru olmayan hâl ve hareketlerinden dolayı sahibine levm ve itap eden nefistir.

Bu sınıftaki kimselerin derecesi öncekilerden aşağıdır, fakat yine de yüksek bir derecedir. Çünkü bunlar işledikleri günah kirini hemen tevbe ve pişmanlık sabunuyla yıkarlar ve günahın kalplerine yansıttı karanlığı zikir ve ibadet ışığıyla derhal giderirler. Bunlar, nefislerinin kendilerini azarlaması sebebiyle devamlı surette günahlarının ezikliğini duyarlar ve kendilerini ALLAH Teâlâ'nın en kötü ve en değersiz kulları olarak görürler. Onun için bu kimselerde kibir ve ucub (kendine veya ameline acep kalma, şımarma) yoktur. Bunlar neşesiz ve matemlidirler. İyilikleri kötülüklerinden fazla, sevap terazileri günah terazilerinden ağırdır. ALLAH Teâlâ bunlar

hakkında şöyle buyurmuştur:
"ALLAH, iyilik yapanları iyilikle (cennetle) mükâfatlandırır. Bunlar o kimselerdir ki, büyük günahlardan ve çirkin işlerden sakınırlar. Korunamadıkları sadece ufak tefek kusurlar ve günahlardır. RABBİn geniş mağfiret sahibidir." (Necm, 33), "Cennet muttakîler için hazırlanmıştır. Bunlar bollukta da, darlıkta da infak ederler (hayır için harcama yaparlar), kızgınlıklarını yutarlar ve insanları affederler. ALLAH iyilik yapanları sever. Bunlar, çirkin bir iş yaptıkları veya günah işleyip kendi nefislerine zulmettikleri zaman ALLAH'ı hatırlar ve günahları için O'ndan af dilerler. ALLAH'tan başka kim günahları affedebilir? Onlar, bu gerçeği bilirler ve günah işlemekte ısrar etmezler." (Al-i İmrân, 133-135)
Üçüncü sınıf, işledikleri bir günahtan sonra pişman olup tevbe eden ve bir daha dönmeme kararı alan, fakat sık sık nefislerine mağlup düşüp tekrar günah işleyenlerdir. Bunların kötü tarafı sık sık günah işlemek, iyi tarafları ise her seferinde

samimî olarak pişmanlık duyup tevbe etmek ve bir daha günah işlememek için ciddî bir şekilde karar vermektir. ALLAH Teâlâ bunlar hakkında şöyle buyurmuştur:

"Diğer bir taife vardır ki, günahlarını itiraf ederler. Bunlar iyi amelle kötü ameli karıştırmışlardır. ALLAH'ın bunları da affetmesi umulur. ALLAH affedici ve merhametlidir." (Tevbe, 102) Bu Ayette, sözü edilen kimselerin affedileceğine dair kesin bir va'd yoktur, fakat kuvvetli bir ümit vardır. Çünkü ALLAH Teâlâ tarafından verilen ümit de yarı va'd gibidir. Ancak bu kimselerin derecesi ilk iki sınıftan daha aşağıdadır. Bu kimseler hayır ile şer arasında yalpa vurup zikzaklar çizdikten sonra ya sâlih amellerinin ağır basmasıyla tümden hayra dönerler ya da günahlarının ağır basmasıyla külliyen nefis ve şeytanın eline düşer ve helâk olurlar. Amel ve günahların ağırlıklarında da yanıltıcı bir özellik vardır. Çünkü bazen, küçük ve hafif zannedilen bir amel tonlarca günahdan daha

ağır gelir; bazen de bunun tersi olup önemsiz ve hafif görülen bir günah bütün ömrün amellerini havaya kaldırır. Onun için ALLAH Rasûlü (sa) şöyle buyurmuştur:

"Bazen bir kul, küçük görüp önemsemediği bir doğru söz yüzünden cennete gider, bazen de küçük zannedip önemsiz bulduğu bir kötü söz sebebiyle cehenneme düşer." "Bitâka hadisi" nde de, söylediği kelime-i şehâdetin bir kişinin bütün ömrü boyunca işlediği günahların hepsinden ağır geldiği bildirilmiştir. Amel ve günahların eşit veya birbirine yakın oldukları durumlarda da az bir amel veya az bir günah sonucu tayin eder ve kişiye ya cennet kazandırır veya onu cehenneme mahkûm eder.

Günah işleme arzusunu duyarken veya bir amele üşenirken, bu hususları ciddî bir şekilde düşünmek, mümin için kılavuz görevini yapar.

Bir kimse günah işlemeye meylederken, tevbe edeceğine de güvenmemek lâzımdır. Çünkü, ecel tevbe etme fırsatını bulmadan önce

gelebilir. Ayrıca, tevbe etmek ALLAH Teâlâ'nın tevfik ve inAyetiyle gerçekleşir. Bu sebeple, O, bir günahtan dolayı kızıp o kulundan tevfik ve inAyetini keserse, kul tevbe etmeye muvaffak olmaz ve hatta bunun için istek bile duymaz.

Dördüncü sınıf, tevbe edip bir müddet istikamet üzerinde gittikten sonra tekrar günah işlemeye dönen ve artık pişmanlık duyup tevbe ve istiğfar da etmeyen kimselerdir. Günah işlemek bu kimselere tatlı geldiği için ondan pişmanlık duymazlar. Bu sebeple, bunlardan kimileri hiç tevbe ve istiğfar etmezler; kimileri de göstermelik kabilinden tevbe ve istiğfar ederler. Kimileri ise bu türlü tevbe ve istiğfarın ciddî olmadığını bildikleri için ileride tevbe edeceklerini ve o zaman tevbelerinin üzerinde duracaklarını söylerler. Bu sınıfın nefsi emmare'dir.

Emmâre nefis, hep kötülüğü emreden ve her zaman hayırdan kaçan kötü bir nefistir. Bu nefse sahip olan kimselerin akibetinden korkulur. Bunların ALLAH Teâlâ'nın kendilerinden bir kere

razı olmalarına vesile olan bir amelleri yoksa helâk olmaları ihtimali çok kuvvetlidir. Ancak ALLAH Teâlâ, bir kulundan bir kere razı olursa, artık onu ebediyyen helâk etmez. Bu böyle olduğu için, bir adam bir sahâbi aleyhinde bir söz söyleyince, ALLAH Rasûlü (sa) ona şöyle demiştir: "Sen bilir misin, ALLAH Teâlâ Bedir savaşında kendi dini için canlarını ortaya koyan müminlere bakmış, onların olağanüstü fedakârlığını görmüş ve şöyle demiştir: 'Ey kullarım! Ben sizden razı oldum. Bundan sonra ne günahınız olursa affederim.' Çekiştirdiğin sahâbi de bunlardandır."

Tebuk seferinde binek sıkıntısı vardı. Bunu gören Hz. Osman (ra), bin deve getirip hibe etti. ALLAH Rasûlü (sa) bundan son derece memnun oldu, Hz. Osman'a duâ etti ve şöyle dedi: "Bundan sonra günah Osman'a zarar vermez." Ancak sahâbiler, en yetkili ağızdan duydukları bu türlü müjde ve güvencelere rağmen, günah işlememiş ve ona iltifat etmemişlerdir. Çünkü onlar derecesinde kuvvetli iman, marifet ve basirete

sahip olan kimseler, günahların çirkinlik ve kötülüğünü açık bir şekilde görürler. Bu sebeple de, affedileceklerini bilseler bile, bu çirkin ve kötü işleri yapmazlar.

ALLAH Rasûlü (sa), Suhayb'ı örnek göstererek şöyle buyurmuştur: "Suhayb ne iyi kuldur! O, ALLAH’ın kendisine kızmayacağını bilse bile günah işlemez." ALLAH Teâlâ da, ashâbın tamamına hitap ederek şöyle buyurmuştur: "ALLAH size imanı sevdirdi ve güzel gösterdi; küfrü, fıskı ve isyanı ise çirkin gösterdi." (Hucurât, 7)

ALLAH Teâlâ’nın bir kulunu affetmesinin bizce bilinmeyen sebepleri de vardır. O, bu sebeplerden dolayı, imandan başka hiçbir iyiliği bulunmayan bir kulunu da affedebilir. Fakat affın bu şekli, güvenceli olmayan piyango vurması gibidir. Ahiret azabından kurtulmak ve ebedî saadeti elde etmek gibi son derecede önemli olan hâdiseleri, günahlardan sakınmak ve sâlih ameller işlemek gibi sağlam bir zemine oturtmak yerine,

şans oyununa benzeyen zayıf af ihtimallerine bırakmak, çirkin bir tedbirsizlik ve büyük bir yanlışlıktır. Tâat ve ibadetlerden dolayı affa uğramak ise, yüzde doksan itibarıyla güvenceli ve emniyetlidir. Çünkü ALLAH Teâlâ, ibadet ve hayırları karşılıksız bırakmaz. Ancak kulun kendisi, yapmış olduğu amelleri bir sebeple (tıpkı riya yapmak, minnet etmek, ibadetin şart ve usulüne uymamak gibi bir yolla) değersiz hâle getirebilir.

Bazı kimselerin akıllarına şaşılır. Çünkü bu insanlar, dünyaya ait bir rızk ve kazanç temin etmek için bütün sebeplere başvururlar; hatta bunların meşru olanlarıyla yetinmeyip gayr-i meşru olanlarına da tevessül ederler. Fakat ahiret kurtuluşu ve kazancı için sebeplere (amellere) başvurmayı gerekli görmez ve ALLAH Teâlâ'nın Rahîm ve Kerîm olduğunu söyleyerek kendilerini boşluğa bırakırlar. Halbuki, ALLAH Teâlâ sadece ahiret için değil, dünya için de Rahîm ve Kerîm'dir. Eğer bu insanlar, ALLAH Teâlâ'nın rahmet ve keremine bu şekilde güvenirlerse, o zaman dünya

için de çalışmasınlar, acıktıkları zaman yemek yemesinler, hastalandıkları zaman ilaç kullanmasınlar, evleri yandığı zaman onu söndürmeye çalışmasınlar. Çünkü ALLAH Teâlâ kendi rahmet ve keremiyle onların bu işlerini de doğrudan doğruya görüp onlara ihtiyaç bırakmayabilir. Fakat O'nun bir adeti, huyu ve kanunu vardır. Bu kanun her iki dünya için de geçerlidir.

ALLAH Teâlâ bu kanunu, "İnsan için ancak, kendi çalışmasının karşılığı vardır." (Necm, 39) Ayetiyle bildirmiş ve bu kanuna uymayan ümitleri, "İnsan için temenni ettiği şey mi vardır?" (Necm, 24) diye reddetmiş ve şöyle buyurmuştur: "Ne sizin, ne de diğer kitap ehlinin temenni ve kuruntuları bir hüküm ifade etmez. Gerçek şudur ki, kim kötülük yaparsa onunla cezalandırılır ve bu kimse ALLAH'a karşı kendisine bir dost ve yardımcı bulamaz. Ve bir erkek veya kadın, mümin olduğu hâlde sâlih amel işlerse o da cennete gider ve bir iplik kadar hakkı yenmez."

(Nisa, 123, 124)

Dünya için bütün kuvvetiyle çalışıp ahiret için temenni ve kuruntularla yetinmek, dünyayı önemli, ahireti ise önemsiz görmekten ileri gelir. Çünkü insan bir şeyi önemli görürse, onun için yapabileceği her şeyi yapar; önemli görmezse o zaman da onu tesadüf ve rastlantılara bırakır. Dünyayı ahiretten daha önemli görmek ise, yapılabilecek en büyük yanlışlıktır. ALLAH Teâlâ, bu yanlışlığı yapanlara şöyle hitap etmiştir:

"Ahiret yerine dünyaya mı razı oldunuz? Halbuki, dünya hayatının lezzeti ahiret yanında çok az bir şeydir." (Tevbe, 38) ALLAH Rasûlü (sa) da bu azlığı bir misâl ile canlandırmış ve şöyle buyurmuştur:

"Biriniz deniz kenarında dursun ve bir parmağını suya batırıp çıkarsın. Deniz yanında parmağa yapışan su miktarı ne ise, ahiret yanında dünya da odur."

Ahiret için çalışmayı şu veya bu sebepten ihmal edenler, ölüm anından itibaren başlayan ve

sonu gelmeyen bir pişmanlık azabına yakalanırlar. Bunlar, can çekişirken:

"RABBİM! Bana biraz süre ver; umarım bu sürede sâlih amel işleyeceğim." (Mu'minûn, 99) derler. Aynı insanlar kıyâmet gününde, "Rableri karşısında boyunlarını bükerek: 'RABBİMİZ! (Görmemiz gereken şeyleri) gördük ve (duymamız gereken şeyleri) duyduk. Bizi dünyaya geri gönder, sâlih amel işleyelim. Biz artık kesin olarak inandık.' derler. Bunlar cehennemde yanarken de, "RABBİMİZ! Şekâvet bize baskın geldi ve biz yoldan çıktık. Bizi buradan çıkar (ve imtihan için dünyaya geri gönder. Artık eskisi gibi olmayacağız.) Eğer eskisi gibi olursak, o zaman hakikaten zalimler oluruz." (Mu'minûn, 107) derler.

Tevbe Edenin Yapması Gereken İşler

Bil ki, işlediği günahtan pişman olup tevbe eden bir kimsenin, o günaha kefaret olacak bir iyilik yapması, bir sâlih amel işlemesi de vaciptir. Bu sâlih amel kalb, dil ve dış organlarla olur.

Kalple olan sâlih amel şu unsurlardan oluşur:

-İnkisâr (kırıklık) ve mahcubiyet duymak,

-Kendisini suçlu görmek,

-Diğer müminlerden aşağı olduğunu düşünmek,

-Günah, ALLAH Teâlâ'nın bir emrine muhalefet şeklinde olmuşsa, O'nun emirlerine tam ve titizlikle uymaya karar vermek,

-Kul hakkını ihlâl şeklinde oluşmuşsa, bu kula ve diğerlerine faydalı olmaya ve yarar sağlamaya kendi içinden söz vermek.

Dil ile olan sâlih amel, günahını kabul ve itiraf etmek ve çokça istiğfâr etmektir. Kur'ân-ı Kerim ve hadis-i şeriflerde ve âlimlerin sözlerinde bir çok İstiğfâr formülleri ve ifadeleri vardır. Tevbe edip ALLAH Teâlâ'dan özür ve af dilerken, kalpten gelen irticalî cümleler de, bu hazır formüller de kullanılabilir. En kısa formüllerden bir tanesi şöyledir: "RABBİM! Kendime zulmettim ve kötü bir iş yaptım. Günahımı (günahlarımı) affet."

Dış organlarla yapılan salim amel ise çok

çeşitlidir. Bu bir ibadet, sadaka ve fiilî hizmet olabilir. ALLAH Rasûlü (sa) şöyle buyurmuştur:

"Abdest alıp mescide gitmek ve orada iki rekât namaz kılmak, günaha kefaret olan sâlih amellerdendir." (Sünen sahipleri), "Kul bir günah işledikten sonra abdest alır, onunla bir miktar namaz kılar ve İstiğfâr ederse (ALLAH Teâlâ'dan af dilerse) ALLAH Teâlâ onu affeder." (Ebu Dâvûd), "Bir günah işlediğin takdirde, ona kefaret olacak bir sâlih amel işle. Günahı gizli işlemişsen ameli de (bir rivAyette, tevbeyi de) gizli yap. Günahı açık işlemişsen ameli de (veya, tevbeyi de) açıkça yap." (Beyhakî), "Beş vakit namaz, büyük günahlar dışında kalan günahlara kefarettir." (Müttefekun aleyh) Burada şu da hatırlansın ki, küçük günahları devamlı ve ısrarlı bir şekilde işlemek de büyük günahlardandır.

Bil ki, tevbe ve istiğfar etmenin fazileti hakkında çok nass'lar (âyet ve hadisler) vardır. ALLAH Teâlâ, bir âyette azabın defedilmesine vesile olmak açısından istiğfar etmeyi

peygamberin bereketi ve şefaati derecesinde tutmuş ve şöyle buyurmuştur:

"Sen (Peygambere hitaptır) onların içinde oldukça ALLAH onlara azap vermez ve onlar istiğfar ettikçe de ALLAH onlara azap edici değildir." (Enfâl, 33) Ebu Musa el-Eş'arî (ra), bu âyetten esinlenerek şöyle demiştir: "ALLAH Teâlâ'nın azabına karşı iki güvencemiz vardı. Onlardan birisi kalktı. Bu ALLAH Rasûlü'nün aramızda olmasıydı. Birisi kaldı. Bu da istiğfar etmektir. İstiğfar da etmediğimiz takdirde artık azaba uğrarız."

İstiğfar etmek, yani af ve mağfiret dilemek kalpten gelmeli; beraberinde pişmanlık, hüzün, elem ve günahı terk etme kararlılığı bulunmalıdır. Kalbe ait bu unsurlar bulunmadığı takdirde, istiğfar etmenin dinî bir anlamı olmaz. Bu sebeple şu sözler söylenmiştir:

"Günahta ısrar ettiği hâlde istiğfar eden (veya, istiğfar ettiği hâlde günahta ısrar eden) bir kimse, ALLAH Teâlâ ile alay eder gibidir.", "Sadece

dille istiğfar etmek, yalancıların istiğfarıdır.", "İstiğfarımız istiğfara muhtaçtır.", "Ben, 'EstağfirULLAH.’ dediğim zaman, bunu söylediğimden dolayı da istiğfar ederim."

İstiğfar etmek kalpten gelmediği zaman, onu kalbe sokmanın yolu çokça tekrarlamaktır. Çünkü tekrarlanan bir söz veya fiil kalbi de uyandırır. Bu sebeple, istiğfarın yetmiş kere yapılması tavsiye edilmiştir.

Sehl et-Tüsterî (ra) şunu söylemiştir:

"Kul, her zaman RABBİne duâ etmeye muhtaçtır. Bu sebeple o, bir amel yaptığı zaman 'RABBİM! Bunu benden kabul et.’ diye duâ etmeli, bir günah işlediği zaman da, 'RABBİM! Beni setret; RABBİM! Beni affet; RABBİM! Beni bir daha günah işlemekten koru' demelidir.", "İstiğfar etmek, ALLAH Teâlâ’nın hakkına karşı kusurlu davranmaktan, O'nun nimet ve iyiliklerini unutmaktan ve O'na karşı gerekli şükrü yapmamaktan dolayı O'ndan özür dilemektir."

Sehl, "Tevbe eden, ALLAH Teâlâ’nın

sevdiği bir kimsedir." hadisi üzerinde konuşurken de şöyle demiştir:

"Tevbe eden, ancak âyette geçen sıfatları nefsinde topladığı zaman ALLAH Teâlâ'nın sevdiği bir kimse olur. Âyet şöyledir: "Müminleri (ALLAH'ın sevgisi ve affı ile) müjdele. O müminler ki tevbe ederler, ibadet ederler, hamd ederler, oruç tutarlar, rükû' ve secde ederler (çokça namaz kılanlardır), iyiliği emrederler, kötülüğü nehyederler ve ALLAH'ın koyduğu sınırları (helâl ve haramları) korurlar." (Tevbe, 112)

Maddî ve manevî şartlarına uygun olarak tevbe eden bir kimseyi ALLAH Teâlâ sevmiştir. Çünkü O sevmediği kimselere ya hiç tevbe etmeyi nasip etmez, ya da onları kabul edilmeyen eksik bir tevbe ile oyalar. Eksik tevbe ise, beraberinde pişmanlık ve günahları terk etme kararlılığı bulunmayan ve yalnızca dille yapılan tevbe şeklidir.

Ancak bütün amellerde olduğu gibi, tevbe ve istiğfarda da dereceler vardır. Bu dereceler

insanların hâline ve durumuna göredir. Bu sebeple, bir derecedeki amel ve tevbe bazı kimseler için eksik ve kusurlu sayılırken, bazı kimseler için yeterli olurlar.

Bu gerçek, "İyiler için sevap olan şeyler daha iyi olanlar için günahlardır." sözüyle ifade edilmiştir. Hâl bu olunca, avamdan birinin (sıradan bir kimsenin) tevbesi ile bir velînin tevbesinde aynı vasıflar ve şartlar aranmaz. Çünkü bunlardan her birinin tevbesi onun imanı, marifeti ve ALLAH Teâlâ'ya yakınlığı ölçüsündedir. Peygamberlerin iman ve marifetleri çok yüksek derecede olduğu için, Dâvûd (as) yaptığı bir hatadan dolayı, rivAyete göre yıllarca ağlamış ve secde ettiği yerde onun göz yaşlarıyla otlar yeşermiştir. Avamdan birinin ise bu şekilde tevbe etmemekle beraber, onun kendisine göre yaptığı tevbenin de yeri ve yararı vardır. Bu bilinmeli ve Şeytanın, "ALLAH senin yapacağın eksik tevbeyi kabul etmez." tarzındaki vesveselerine aldırılmamalıdır. Çünkü şeytan, insanı iki şekilde ALLAH Teâlâ'ya

kulluk ve itaatten uzaklaştırmaya çalışır. Önce ona, "Tâat ve ibadete ne gerek var? ALLAH buna muhtaç mıdır?" der. Bu vesveseyi tutturamazsa o zaman da, "İbâdet ve tâatin ölçüleri ağırdır. Sen bu ölçülere göre ne ibadet, ne de tevbe edebilirsin. Onun için, kendini boşuna yorma." der. Halbuki ALLAH Teâlâ önce:

"ALLAH'a hakkıyla kulluk edin." (Al-i İmrân, 102) buyurarak kulluğun ideâl şeklini göstermiş, daha sonra da:

"ALLAH'a gücünüz nisbetinde kulluk edin." (Teğabun, 16) diyerek kulluk ölçüsünü herkesin seviyesine indirmiştir.

ALLAH Rasûlü (sa) da şunu söylemiştir: "Size bir şey yasakladığım zaman ondan uzak durun. Size bir şey emrettiğim zaman ise, onu gücünüz nisbetinde yerine getirin." Bu gerçek, "Bir işin bütünü yapılamazsa, onun bütünü terk de edilmez." sözüyle de formüle edilmiştir. Gerçek bu olunca, tevbe etmek de diğer ibadet ve hayır işleri gibi, ne ölçüde olursa olsun yararlı ve faydalıdır.

Hatta o, sadece dille de olsa sevap ve faydadan hâli değildir. Çünkü bu şekildeki bir tevbe, günaha kefaret olmasa da, dille yapılan bir zikir sevabını kazandırır.

(Bunun gibi, değişik münasebetlerde değişik his ve tepkileri ifade etmek için söylenen "ALLAH ALLAH!", "SubhânALLAH!", "Lâ ilâhe illALLAH!", "Neûzu billâh!", "İnnâ lillâh!", "MâşâALLAH!", "İnşâALLAH!" gibi sözler de birer zikir hükmündedirler. Bu sözleri alay etmek, hafife almak ve eğlenmek için söylemek ise küfürdür. Bazı kimseler de, bir işin önemini anlatmak için, "Bu iş maşALLAH ile, inşALLAH ile olacak iş değildir." derler. Bu sözün hükmü ve küfür olup olmadığı, ondan kasdedilen mânaya bağlıdır. Ancak herkes de, bu kimseler de bilmelidirler ki, ALLAH Teâlâ'nın meşiet ve izni olmadan bu uçsuz bucaksız kâinatta bir zerre ve atom parçası bile yerinden kıpırdayamaz. ALLAH Teâlâ, iman edilmesi gereken bu hakikati şöyle ifade etmiştir: "Gaybın anahtarları ALLAH'ın yanındadır ve

bunları yalnızca kendisi bilir. O, denizlerde ve karada olan her şeyi bilir. Bir yaprak ancak O'nun ilmi ve izniyle düşer. Yerin karanlıklarındaki tohumlar ve yerin üstünde yaş ve kuru olarak ne varsa O'nun bilgisi dahilindedir." (En'âm, 59), "Ne yerde, ne göklerde bir zerre RABBİnin ilim ve kudreti dışında değildir. Zerreden daha küçük ve daha büyük bütün şeyler de O'nun ilim ve bilgisi dahilindedir." (Yûnus, 61))

Bir adam, Ebu Osman el-Mağribî'ye, "Bazı zamanlar kalbim uyanık değilken, dilimle zikir yapar veya Kur'ân okurum. Bunun bir yararı var mıdır?" diye sordu. Ebu Osman şu karşılığı verdi: "Kalbini de uyandırıp zikir ve okumaya ortak etsen elbette ki daha iyidir. Ancak buna muvaffak olamadığın zaman, sadece dille yaptığın zikir ve okumak da makbuldür. Onun için, ALLAH Teâlâ'ya şükret ki, kalbin uyanık olmadığı ve istek duymadığın zaman da, kendisi seni zikir ve okumakla meşgul ediyor."

Nitekim ALLAH Teâlâ şöyle buyurmuştur:

"Kim zerre kadar hayır yapsa, onun karşılığını görür ve kim zerre kadar kötülük yapsa onun da karşılığını görür." (Zelzele, 7) ALLAH Teâlâ'nın hayır ve şerrin zerrelerini de değerlendirmesi O'nun emsalsiz olan rahmet ve adaletinin özellik ve güzelliklerindendir.

Şeriatın koyduğu ölçülere göre bir amel eksikse, bu amele karşı tutumları itibarıyla insanlar üç kısımdırlar.

Bunlardan bir kısmı, ameli tamamlamaya çalışır ve onu normal ölçülerine kavuştururlar. Bunlar en ileride olan müminlerdir.

Bir kısmı, "ALLAH Teâlâ, ihlâsla yapılan bir ameli eksik de olsa, karşılıksız bırakmaz." der ve onu o şekliyle yaparlar. Eksik olan ameli yapıp bitirince de hem kabul edilmesi için, hem de onu bundan sonra tam olarak yapmaya muvaffak kılınmaları için duâ ederler. Bunlar da doğru yolda olmakla birlikte, öncekilerin gerisindedirler.

Bir kısmı ise, şeytanın ve nefsin oyununa gelip, "ALLAH eksik amelleri kabul etmez. Bense

bundan fazlasını yapamam. Öyleyse, ne diye boşuna yorulayım?" diyerek ibadet ve hayrı kökten terk eder ve ALLAH Teâlâ'dan iyice uzaklaşıp helâk olurlar. Cafer es-Sadık (ra) şöyle demiştir: "ALLAH Teâlâ, üç şeyi üç şeyin içinde gizlemiştir:

1- Rızasını ibadet ve hayırların içinde gizlemiştir. Bu sebeple, O'nun bir kuldan hangi amel yüzünden razı olacağı bilinmez. Bu bilinmeyince de, O'nun rızasını kazanmak için mümkün olan bütün ibadet ve hayırları yapmak lâzımdır.

2- Kızgınlığını günahların içinde gizlemiştir. Bu sebeple, O'nun bir kula hangi günah sebebiyle kızacağı bilinmez. Bu bilinmeyince de O'nun kızgınlığından sakınmak için, mümkün olan bütün günahları terk etmek lâzımdır.

3- Kabul etmeyi bütün duâların içinde gizlemiştir. Bu sebeple, O'nun hangi duayı kabul edeceği bilinmez. Bu bilinmeyince de her zaman

duâ yapılması lâzımdır."

Günahta Israr Etme Düğümünü Çözmenin ve Tevbeye Yönelmenin Çaresi

Bil ki, insanlar iki kısımdırlar:

Bir kısmı fıtratlarının (yaratılış) temizliği ve çocukluktan itibaren aldıkları terbiye sayesinde günahlardan uzak dururlar. Bunlar, hayır yapmak ve şerden sakınmak huyu üzerinde büyürler. ALLAH Rasûlü (sa) bunlar için şöyle buyurmuştur:

"Kıyâmet gününde yedi sınıf insan, ALLAH Teâlâ'nın Arş'ının gölgesinde ağırlanırlar. Bu sınıflardan birisi, ibadet ve tâat üzerinde büyüyen gençlerdir." (Müslim), "ALLAH Teâlâ, günah işlemeyen genci sever." (Ahmed, Taberanî), "En hayırlı genç, olgun yaşlılar gibi davranan gençtir."

İkinci kısım insanlar ise, günahlara bulaşanlardır. Günahlara bulaşmanın sebepleri ise, gaflet ve şehvettir. Sebep bunlar olunca, günahlardan kurtulmanın çaresi de gaflet ve şehvetten kurtulmaktır. Gaflet, hata ve günahların başı ve kaynağıdır. ALLAH Teâlâ bir âyette gaflet

sahipleri (gafiller) hakkında şöyle buyurmuştur:

"Göğüslerini küfre açanlar üzerinde ALLAH'ın gazap ve kızgınlığı vardır. Bunlar, dünya hayatını ahiretten daha tatlı bulurlar. ALLAH kâfir (veya nankör) bir topluluğu doğruya yöneltmez. ALLAH bunların kalplerini, kulaklarını ve gözlerini mühürler. Bunlar gafil kimselerdir. Bunlar ahirette de, zarar eden ve hüsrana uğrayanlardır." (Nahl, 106-109)

Gafletin ilacı ilim, şehvetin ilacı da sabırdır. Bu konudaki ilim şu unsurlardan oluşur:

1- Ahiretteki saadetin sebebinin ibadet ve tâat, oradaki şekâvet ve felâketin sebebinin de günahlar olduğunu bilmek;

2- İbadetlere teşvik eden, günahlardan sakındıran ve bunların fayda ve zararlarını bildiren âyet ve hadisleri ve ulemânın sözlerini devamlı surette okumak ve dinlemek;

3- Herkesin mübtelâ olduğu günah türü farklı olduğu için, özellikle kendisini tehdit eden günah hakkında ayrıntı bilgi edinmek ve bu

konuda güvendiği bir âlimin (veya âlimlerin) tavsiyelerini dinlemek ve nasihatlerine uymak. Çünkü âlimler, manevî (dinî) hastalıklar için doktor durumundadırlar.

Doktorların bilgisinden yararlanmak ve gösterdikleri ilaçları kullanmak, hastalıktan kurtulmayı kolaylaştıran hususlardır. Bu arada, aynı günahtan tevbe etmiş olan kimselerin tecrübelerinden yararlanmak da çok faydalıdır. Bu sebeple, bu kimselerin hikâye ve kıssalarını öğrenmekte büyük yarar vardır.

Günah işlemek arzusu bir hastalıktır. Bu hastalık vücut hastalığından hem daha zararlıdır, hem de tedavisi daha zordur. Bu zorluğun sebepleri de şunlardır:

* Vücut hastası hastalığını bildiği hâlde, günah arzusuyla hasta olan kimse hastalığını bilmez.

* Vücut hastalığının kötü sonuçları açık oldukları hâlde, günah hastalığının sonuçları o kadar açık değildir. Çünkü, bu sonuçlar başka

olaylarla bağlantılı olarak ortaya çıkar ve bu olayların tabiî sonuçları gibi görünürler. Örneğin, günah işlemiş bir kimse, merdivenden düşer ve bacağı kırılır. Onun bu musibete uğraması, işlemiş olduğu günahın bir sonucu ve cezasıdır; fakat bu sonuç adamın dikkatsizliğine, lâmbaların yanmamış olmasına veya merdivenlerin kaygan olmasına bağlanır.

* Günah hastalığının ağır sonuçları ahirete bırakılır. Ahiret ise, dünya gibi göz önünde değildir.

* Vücut hastası kesin olarak bilir ki, ALLAH Teâlâ hastalığının şifasını ilaçlara derç etmiştir. Bunu bildiği için, ilaçları alıp titizlikle kullanır. Günah hastası ise, hastalığının ilacı ilim, ibadet, sabır ve takvaya derç edilmişken, bu sebepleri kullanmak yerine, geçersiz bir tevekkül gösterir ve ALLAH Teâlâ'nın merhamet edip onu kendi çabası olmadan hidAyet ve ıslah etmesini bekler. Halbuki, ALLAH Teâlâ, maddî hastalıklar gibi manevî hastalıkların tedavisini de sebeplere

bağlamıştır. Bu ALLAH'ın sünneti, âdeti ve kanunudur. "Ve sen ALLAH'ın sünnetinin değiştiğini göremezsin." (Ahzâb, 62; Fâtir, 43; Feth, 23)

* Vücut hastaları doktorların tavsiyelerine harfiyyen uydukları hâlde, günah hastaları âlimlerin nasihat ve önerilerine tam uymazlar. Bazı hâllerde de kendilerine rehberlik edecek gerçek âlimleri bulamazlar. Alim zannettikleri kimseler ise, bilerek veya bilmeyerek onların daha çok bozulmalarına sebep olurlar. Çünkü bu kimseler, ALLAH Teâlâ'nın saygı ve itâat hakkının büyüklüğünü ve bu hakkı ihlâl etmenin dünya ve ahiretteki sayısız zararlarını anlatıp kalplere hesap ve azap korkusu yerleştirmek yerine, bol keseden ümit dağıtır, cenneti bedava satar ve cahilleri günah işlemeye karşı daha çok cesaretlendirirler.

ALLAH Teâlâ'yı tanımayan ve O'na saygı ve sevgisi bulunmayan bu şer hizmetçileri insanlara doğru bir şekilde nasihat etmediklerine göre bari sussalardı, ıslah etmediklerine göre ifsat

da etmeselerdi, halkı günahlardan uzaklaştırmadıklarına göre, onları daha çok teşvik etmeselerdi; hem kendileri, hem de herkes için hayırlı olurdu.

(İslâm dininin de bu kimselerden hizmet filan beklediği yoktur. Bari ona hezimet getirmeselerdi! "Gölge etme, başka ihsan istemem!" sözü de bunlar için bir uyarıdır.) Bu kimseler halka dinin gerçeklerini değil, onların hoşlandıkları sözleri söylerler. (Daha önce bu tiynetteki kimseler semavî dinleri tahrif edip bozmuşlardır. Fakat bu kimseler, İslâm'ın kendisini bozamazlar. Çünkü o ALLAH Teâlâ'nın himayesi altındadır. Bunun yerine, bunlar insanların kafalarını bozarlar ve kendilerini dinleyenleri yanlış inanç ve yanlış kulluk şekillerine sürerler.) Bunlar o doktora benzerler ki, müşterilerini artırmak ve kârını çoğaltmak için hastalara acı ilaç yerine zehirli bal içirir. Doktor bu yöntemi kullandığı zaman, hastaları öldürdüğü gibi, din adına konuşan kimseler de, şöhretlerini artırmak

ve dinleyenlerini çoğaltmak için okşayıcı nasihatlerle yetindikleri zaman, insanları dalâlete sokup onları manen öldürürler.

(Dilimizde, "Yarım hekim insanı candan, yarım hoca insanı dinden eder." denilmiştir. Ancak bunların yarım olmaları, her zaman bilgilerinin azlığı anlamında değildir. Bu bazen de onların ihlâs ve iyi niyet sahibi olmamaları, tıbbı da, dini de ticaret malzemesi gibi kullanıp çıkar peşinde koşmaları anlamındadır.)

İnsanlar hasta, ümit ve korku da ilaçlardır. Hastalara ise, hastalığı arttırıcı ilaçlar değil, onu giderici ilaçlar verilir. Bu sebeple, örneğin şeker hastasına şeker, tansiyonu olana tuz verilmez. Böyle hastalardan birincisine şekerden, ikincisine de tuzdan perhiz etmek tavsiye edilir. Bunun gibi, ALLAH Teâlâ'nın af ve rahmeti hakkında fazla ümit besleyenlere korku, fazla korku taşıyanlara da ümit vermek ve bu suretle onlarda ümit ve korkuyu dengeye getirmek lâzımdır. ALLAH Teâlâ, bu dengeye işaret ederek:

"Onlar korku ve ümitle Rablerine duâ, ibadet ve kulluk ederler." (Secde, 16) buyurmuştur. Bu sebeple, ehl-i imanı ALLAH Teâlâ'nın rahmetinden ümitsiz etmek ne kadar yanlış, zararlı ve yobazca bir yaklaşım ise, onları ALLAH Teâlâ'nın gazap ve azabından korkmaz hâle getirmek de o kadar yanlış, zararlı ve haince bir yaklaşımdır.

Kazancı cennet, kaybı cehennem olan ve zararının telâfisi mümkün olmayan din ve ahiret meselelerinde korku, tedbir ve ciddiyeti önde tutmak lâzımdır.

Bir zat şöyle demiştir: "Ahiret için o kadar çok çalış ki, şAyet buna rağmen cehenneme mahkûm edilirsen, 'Bu benim tedbirsizliğim ve ihmâllerim yüzünden oldu.' deyip kendini ayrıca vicdan ateşiyle yakmayasın."

Her akşam ve her sabah iki melek insanlara bakıp şöyle konuşurlar:

"-Keşke bu insanlar yaratılmasalardı!

-Yaratıldıklarına göre, keşke niçin

yaratıldıklarını bilselerdi!

-Bunu bilince, keşke ona göre hareket etselerdi!

-Ona göre hareket etmedikleri takdirde de, keşke suçluluk duyup tevbe etselerdi!"

Bir kul günah işlediği zaman, altındaki yer onu yutmak, üstündeki gök de üzerine çökmek ister. Fakat ALLAH Teâlâ, tevbe etmesi için ona biraz daha mühlet verir. Kur'ân-ı Kerim'de şöyle buyurulmuştur:

"ALLAH gökleri ve yeri yerlerinde tutar. ŞAyet bunlar yerlerinden kayarlarsa kendisinden başkası onları tutamaz. ALLAH, hilim sahibi ve bağışlaması çok olandır." (Fâtır, 41)

Hz. Ömer (ra) şöyle demiştir: "İnsan pervasızca (korku ve pişmanlık duyup tevbe etmeden) günah işler ve haramları yaparsa, ALLAH Teâlâ onun kalbini bu bozuk hâl ile mühürler. Ve artık o bu hâl üzerinde yaşayıp ölür."

Hasan el-Basrî (ra) şöyle demiştir: "ALLAH Teâlâ her bir kul için bir günah sınırı çizmiştir. Kul

bu sınırı aşarsa, ALLAH Teâlâ onun kalbini mühürler ve artık ona tevbe ve dönüş nasip etmez."

Seleften bir zat da şöyle demiştir: "Lanete uğramak demek, yüzün kararması veya maymun suretine girilmesi demek değildir. O, bir günah işledikçe yeni bir günah aramak demektir. Çünkü lanet, ALLAH Teâlâ'nın rahmetinden uzak kalmaktır. Bunun sebebi de, sonucu da, bu şekilde günahlara ibtila ve düşkünlük göstermektir."

ALLAH Teâlâ, "Kendi ellerimle yarattım." (Sâd, 75) dediği Adem peygamberi bir küçük hatadan dolayı cezalandırıp cennetten atmıştır. İşlediği hatadan sonra ALLAH Teâlâ ona ve eşine hitap ederek şöyle buyurmuştur: "Benim yakınlığımdan uzaklaşın! Çünkü emrimi çiğneyen, bana karşı yakınlığını koruyamaz." Âdem (as), bu hitabı duyunca ağlamış ve eşine şunu söylemiştir: "Günahın ilk uğursuzluğu seveni sevdiğinden uzaklaştırmaktır."

ALLAH Teâlâ, "Seni yeryüzünde halife

yaptık." (Sâd, 26) dediği Dâvûd (as)'ı da bir hatasından dolayı yıllarca ağlatmıştır.

Dâvûd oğlu Süleyman peygamber de bir hatasından dolayı ilâhî gazaba uğramış ve kırk gün tahtından ve sarayından uzaklaştırılmıştır. (Süleyman (as)'ın hatasının ne olduğu konusunda da değişik rivAyetler vardır. Bir rivAyete göre, bir keresinde "Şu işi yapacağım." demiş ve "inşâALLAH" dememiştir. Bir rivAyete göre, bir ikindi namaz vakti savaş atlarını teftiş etmiş ve bu meşguliyet yüzünden namazı kaçırmıştır. (Bu rivAyetin doğru olması kuvvetle muhtemeldir. Çünkü Kur'an-ı Kerim'de buna işaret bulunduğu gibi, ALLAH Rasûlü (sa) da ikindi namazına çok önem vermiştir. Bu sebeple, Hendek savaşı sırasında ikindi namazını kılma imkânı bulamayınca çok üzülmüş ve, "ALLAH, kabirlerini ateşle doldursun! İkindi namazını bize kaçırttılar." demiştir.) Bir rivAyete göre, bir hanımı onun evinde puta tapmıştır. Bir rivAyete göre, bir hanımı bir davada babasını haklı göstermesi için

ricada bulunmuş, o da bunu yapmamakla birlikte bu haksız teklife tepki göstermemiştir. Bu sebeplerden biri yüzünden ALLAH Teâlâ ona kızmış, şekil ve suretini değiştirmiştir. Onu değişmiş bir hâlde gören saray görevlileri onu tanıyamamış ve içeri sokmamışlardır. Bunun üzerine, kırk gün dışarıda aç ve perişan bir hâlde dolaşıp durmuştur.) Peygamber ve sâlih kimselere verilen bu ve benzeri cezalar; herkesin ayaklarını denk atması, tedbiri elden bırakmaması ve günahların akıbetinden korkması için anlamlı ders ve ibretlerdir. Esasen her zaman günahların cezaları çekilmektedir. Rızkın azalması, işlerin ters gitmesi, hastalık ve musibetlerin artması, çoğalan maddî imkânlara rağmen huzur ve mutluluğun yitirilmesi birer cezadır.

Bir zat şöyle demiştir:

"Hizmetçinin sana karşı gelmesi, atın huysuzluk yapması da birer cezadır." ALLAH Teâlâ da şöyle buyurmuştur:

"Başınıza gelen her musibet, kendi

günahlarınız yüzündendir. ALLAH çoklarını da affeder." (Şûra, 30)

Cezaların ahirete bırakılmayıp dünyada verilmesi de bir çeşit aftır. Çünkü, "Ahiretin ceza ve azabı, dünyadakine göre çok daha şiddetli ve çok daha uzun sürelidir." (Tâhâ, 127)

Günahların dünyadaki hakikî cezası ise, insanın işlediği bir günahtan dolayı günah işlemeye alışması ve bundan sonra günahtan günaha sürüklenmesidir. Pek çok şey gibi, günahlar arasında da açık veya gizli bağlar vardır ve bunlar (günahlar) bir zincirin halkaları, bir çarkın dişleri gibi birbiriyle kelepçelidirler.

Günahlar, bütün bu ve benzeri ceza ve sonuçları yanında, ibadet ve tâatin zevkini de kaçırırlar. İbadet zevki kaçınca onu ifâ etmek ağırlaşır; bundan sonra da ondan kurtulmak için çare ve bahaneler aranır.

Günah arzuları da hastalıklar gibi çeşitli olduklarından, her birisinin ilâcı ve tedavi şekli farklıdır. Bu sebeple, günahların genel sonuçlarını

göz önüne getirdikten sonra, her bir günahın kendisine mahsus sonuç ve cezalarını da düşünmek lâzımdır. Nasihat edici de bu hususu göz önünde tutmalı ve herkese kendi durumuna göre hitap etmelidir. Bunun en açık örnekleri ALLAH Rasûlü'nün telkinlerinde görülür. Çünkü o, herkese kendi hâline göre tavsiye ve telkinde bulunmuştur. Örneğin, kızmak illetine mübtelâ olan bir kimse, kendisinden nasihat isteyince, ALLAH Rasûlü (sa) şöyle buyurmuştur:

"Öfkelenme, kızgınlığını yut." Ele avuca baktığını bildiği bir kimse nasihat isteyince, buna şunu söylemiştir:

"Başkalarının sahip olduğu şeylerden ümidini kes." (İbnu Mâce, Hâkim) İnsanların gönül ve hatırını saymayı hakkın üstünde tutan bir diğerine de şöyle nasihat etmiştir:

"Kim insanların kızgınlığına aldırmayıp ALLAH Teâlâ'nın rızasını arasa, ALLAH Teâlâ onu insanların kızgınlığından korur ve kim ALLAH Teâlâ'nın kızgınlığına aldırmayıp insanların rızasını

arasa, ALLAH Teâlâ onu insanlara bırakır." (Hâkim, Tirmizî) ALLAH Rasûlü'nün bazı hadislerinde, zahire göre çelişkili gibi görünen ifadeler de, onun hitap ettiği insanların durumuna göre konuşmuş olmasından dolayıdır. Doktor da böyle yapar ve her hastaya kendi hastalığına göre ilaç tavsiye eder ve kendisi için en iyi ilacın o olduğunu söyler.

Şer'î ilimlerin bir kısmı ilaç gibi, bir kısmı da gıda gibidir. İlaç türünden olanlar, günah işleme hastalığı olan kimselere; gıda türünden olanlar ise, imanını kuvvetlendirmek ve daha çok sâlih amel işlemek isteyenlere verilmelidir. Bu istek sahiplerine günahların cezaları değil, daha ziyade amel ve ibadetlerin sevap ve faziletleri anlatılmalıdır. ALLAH Rasûlü (sa), onun ashâbı ve selef-i sâlih bu yöntemi uygulamışlardır. Bunların birkaç nasihat örneği şöyledir:

Ebu Said el-Hudrî (ra) şunları söylemiştir:

"Her işinde takva gözet. Çünkü takva bütün hayırların başı ve ilkidir. Cihad yap. Çünkü

cihad, İslâm'ın ruhbanlığıdır. Kur'ân oku. Çünkü Kur'ân okumak senin için yerde nur, gökte şeref ve derecedir. Hayır olan durumlar dışında susmayı tercih et. Çünkü susunca şeytanı mağlup edersin." Hasan el-Basrî bir adama şunu söylemiştir:

"ALLAH Teâlâ'nın emirlerini aziz tut ki, ALLAH Teâlâ da seni aziz tutsun.", "ALLAH Teâlâ'nın seni korkuttuğu şeylerden kork; seni sakındırdığı şeylerden sakın. Hazır olandan geleceğin için azık al. Ölüm gelince, bu azığın ne kadar lüzumlu olduğunu göreceksin." Lokman şöyle demiştir:

"Alimlerle otur, kalk. Kendin âlim olmadıkça âlimlere itiraz etme. Dünyalıktan ihtiyacın kadar tut, fazlasını ahiretin için sarf et. Şehvetinin kırılması için oruç tut; sevabının çoğalması için namaz kıl. Günah budalası ve iki yüzlü kimselerle arkadaşlık etme. Sık sık gülme. İşin olmadıkça çarşıya çıkma. Seni (dünyan ve ahiretin için) ilgilendirmeyen şeyleri merak edip öğrenme. Ahiretini başkalarının dünyası için

yıkma; merhamet edersen merhamet görürsün. Susarsan selâmet bulursun. Hayır olanı söylersen sevap kazanırsın. Dilini şerden korumazsan pişman olursun."

Ebu Hâzım şöyle demiştir:

"Ölüm geldiği zaman yapmak isteyeceğin şeyleri (fırsat elde iken hemen) yap; çünkü bunlar doğru şeylerdir. Ölüm geldiği zaman bırakacağın şeyleri de bırak. Çünkü bunlar da yanlış ve yararsız olanlardır."

Muhammed İbni Kerrâm şöyle demiştir: "Kendi nefsini razı etmeye çalıştığın kadar, RABBİni de razı etmeye çalış." Hasan şöyle demiştir:

"Bil ki, önünde (ölüm anından Sırat köprüsünü geçene kadarki süre içinde) büyük olaylar ve korkunç şeyler vardır. Bunlarla karşılaşman da kaçınılmazdır. Fakat ondan sonra ya onlardan kurtulup selâmet bulacaksın, ya da onların girdabına düşüp boğulacaksın. Bil ki, nefsini kontrol eden kazanır. Onu başıboş bırakan

ise zarar eder. Akıbeti önceden gören, zarardan sakınır. Hazıra aldanan ise pişman olur."

"Doğru yoldan kaydığın zaman tekrar geri dön. Günah işlemekten samimî olarak rahatsız isen onu bırakmaman için bir neden yoktur. (Çünkü, günah işlemek bir mecburiyet olayı değil, bir keyf ve nefs olayıdır.) Bilgin yetersiz ise dinini bilenlere sor. Olup bitenlerden ibret al. Her şeye ibret gözüyle bak. Hâdiselerin mânalarını anla." Çünkü ALLAH Teâlâ peygamberlerle vahiy diliyle, diğer insanlarla hâdiselerin diliyle konuşur. Mutrif şöyle demiştir:

"Dünya sürgün ve ceza yeridir; onu vatan sanan akılsız, ona aldanan bilgisizdir. Nefsin heveslerine karşı sabret. Sabır acı da olsa, o heveslerin cezası kadar acı değildir."

Ömer İbni Abdulaziz şunları söylemiştir:

"Dünya müminler için sıkıntı sebebi, kâfirler için felâket vesilesidir."

"Bir kimseye gücün yetiyorsa, düşün ki, ALLAH Teâlâ'nın gücü de sana yetiyor. Bil ki,

ALLAH Teâlâ kullarını sahipsiz bırakmamıştır."

Günah işleme meyli (eğilimi) insanın yaratılışında vardır. Bu yüzden, masum olan peygamberler dışında herkes bir ölçüde bu meyil ve eğilimi duyar ve esasen duyması da lâzımdır. Çünkü dünyadaki imtihanın konusu bizzat bu meyil ve eğilimdir. Bu meyli kontrol altında tutmaktan sevap, onu başıboş bırakmaktan da günah hasıl olur.

ALLAH Teâlâ şöyle buyurmuştur: "Nefsini (n günaha karşı meylini) bastıran ve kontrol altında tutan iflâh olur; onu salıveren ve arkasında giden ise hüsrana uğrar." (Şems, 9, 10)

Günah meylini bastırıp kontrol altında tutmanın yolu, onun doğuracağı kötü sonuçları, dünya ve ahiret cezalarını düşünmektir. Çünkü insan, gördüğü çok şeye meyil duyar; fakat onların zararlı veya pahalı olduklarını düşününce, meyli söner. Genel şeyler konusunda durum bu olduğu gibi, günah işleme konusunda da durum aynıdır.

Belli günahlara hiç meyil duymamanın yolu ise, onları görmemek, bilmemek ve onlardan uzak olmaktır. Çünkü görmek, bilmek ve yakın olmak meyli uyandırır ve kuvvetlendirir. Meyil uyanıp kuvvetlenince de onu bastırmak ve kontrol altına almak zorlaşır. Bundan dolayı, ALLAH Teâlâ zina yapılmasını nehyederken, "Zina yapmayın!" dememiş, "Zinaya yaklaşmayın." demiştir. (İsrâ 32)

Zinaya yaklaşmamak ise, karşı cinsle bir araya gelmemek, onlarla gereksiz bir şekilde konuşmamak ve onlara haram nazarla bakmamak gibi işlerdir. Çünkü bu şeyleri yapmak, şehvet ve meyli uyandırıp kuvvetlendirir. Bu olunca da, bu meyli bir daha söndürmek ciddî bir mücadele gerektirir. Herkes bu mücadeleyi veremediği için de, çoğu kimseler değişik ölçülerde harama girip günah işlerler.

Bundan dolayıdır ki, ALLAH Teâlâ neyi yasaklamışsa, onun yapılmasını kolaylaştıran sebepleri de yasaklamıştır. ALLAH Rasûlü (sa), günahlara yaklaşmanın onların içine düşmeye yol

açtığını anlatmak için şu misâli söylemiştir: "Yasak arazinin etrafında dolaşan, onun içine düşmekle burun buruna gelir." Tehlike arz eden şeylerin etrafına duvar veya tel örülmesi de o şeylere yakınlığı önlemek içindir. Herkes bilir ki, aç bir insan yemek kokusu alır veya onu görürse, daha fazla açlık hisseder ve daha çok yemek arzusu duyar.

Şehvetle ilgili meyli bastırmanın diğer bir yolu da, onu helâl şeylerle tatmin etmektir. Onun için, ALLAH Rasûlü (sa) şöyle buyurmuştur:

"Şehvet duyduğunuz zaman, eve gidip kendi eşinizle bu hissi öldürün." Haramlardan sakınmak maksadıyla yapılan helâl işler, günah işlemeyi önledikleri için ibadet hükmündedirler. Günaha girmemek için verilen mücâdele ve gösterilen sabır da başlı başına ibadetlerdir.

Günah olan şeyleri düşünmemek, şehvet ve gafleti arttıran fazla yemekten sakınmak da bu arada alınması gereken tedbirlerdendir.

Tekrar söylemek gerekirse, günah işleme

meyli, ölüm anına kadar insanla beraber yaşayan bir histir. Bu hissi kontrolde tutmanın çaresi de, günahlardan ve günahlara vesile olan şeyden uzak durmak, günah işlemenin akıbetinden korkmak, onun hadd-i zatında kötü olduğunu düşünmek, namaz kılmak ve duâ etmektir. Bütün bunların başında da kuvvetli bir imana sahip olmaktır. Çünkü iman kuvvetli olursa hislere gem vurmak ve iradeye hâkim olmak kolaylaşır. ALLAH Teâlâ şöyle buyurmuştur:

"Dini tasdik edenlere cennet amelini kolaylaştırırız. Dini yalanlayanlara ise (bu ameli zorlaştırıp) cehennem amelini kolaylaştırırız." (Leyl, 6 ve 7)

İmanın kuvvet derecesini gösteren şey ise, ibadetleri yapmak ve günahlardan sakınmaktaki kolaylık durumudur.

ALLAH Rasûlü (sa) şöyle buyurmuştur: "İman söz ve iddiadan ibaret değildir. O kalbe yerleşen ve etkisi his ve organlarda görülen bir tasdiktir."

Bu tasdik kuvvetlendikçe, onun hisler ve organlar üzerindeki etkisi de artar. O zayıf olduğu zaman da bunun aksi olur. Bütün müminler, günahların kişiyi ALLAH Teâlâ'dan uzaklaştırdığına ve ahiret azaplarına sebep olduğuna iman ederler. Ancak, buna rağmen günahlardan sakınmaları imanlarının kuvvet derecesine göredir. Çünkü imanın da tıpkı sevgi, nefret, özlem gibi şiddet dereceleri vardır.

Kaldı ki, imanda bu unsurlar da (sevgi, özlem, nefret) mevcuttur ve o bu unsurların kuvvetiyle kuvvetlenir, bunların zayıflığıyla da zayıflar. İmandaki sevginin özü de ALLAH Teâlâ'yı diğer her şeyden, ahireti de dünyadan daha çok sevmektir. Bu itibarla, ALLAH ve ahiret sevgisinin olmaması imanın zayıflığına ve hatta yokluğuna delildir. ALLAH Teâlâ müşriklere şöyle hitap etmiştir:

"Hayır! Siz ahireti değil, dünyayı seviyorsunuz." (Kıyâmet, 20, 21) "Hayır! Siz dünyayı tercih ediyorsunuz. Halbuki ahiret daha

yararlı ve daha kalıcıdır." (Alâ, 16, 17)

ALLAH Rasûlü (sa) şöyle buyurmuştur: "Cennet, nefsin hoşlanmadığı şeylerle, cehennem ise onun hoşlandığı şeylerle çevrilmiştir." (Müttefekun aleyh)

"ALLAH Teâlâ cehennemi yarattığı zaman, Cebrâil (as)'a, 'Git, onu gör!' dedi. Cebrâil (as) cehennemi gördü ve dönüp, 'Büyüklüğüne yemin ederim, bunu duyan herkes ondan kaçar.' dedi. ALLAH Teâlâ, cehennemi şehvetlerle (nefsin hoşlandığı haramlarla) çevirdi ve meleğe, 'Şimdi bak!' dedi. Melek baktı ve, 'Büyüklüğüne yemin ederim, korkarım ki, herkes ona koşar.' dedi. ALLAH Teâlâ, bundan sonra cenneti yarattı ve meleğe, 'Git, onu gör.' dedi. Melek gitti, gördü ve dönüp, 'Büyüklüğüne yemin ederim ki, bunu duyan herkes ona koşar.' dedi. ALLAH Teâlâ cenneti mekârih (nefsin hoşlanmadığı ameller) ile çevirdi ve meleğe, 'Şimdi bak.' dedi. Melek baktı ve dönüp, 'Büyüklüğüne yemin ederim, korkarım ki, az kimse buna talip olur.' dedi." (Ebu Dâvûd,

Tirmizî, Hâkim)

Hiç şüphesiz ki, yalnızca günah işlemek, bazı aşırı fırkaların (Hariciler'in) iddia ettikleri gibi küfür değildir. Ancak, her günahta küfre giden bir yol vardır. Çünkü her günah, imandaki nefret hissini azaltır ve giderek günah işleyen kimsede günahlara karşı hiç nefret ve tepki kalmaz. Bu hâl de küfürdür. Çünkü, ALLAH Rasûlü (sa), "Kötülüklere karşı kalpte nefret duymanın ötesinde iman yoktur." buyurmuştur.

Günah işlemenin küfürden mi, yoksa iman zayıflığından mı ileri geldiğini gösteren miyar, günah işleyenin küfür olan söz ve fiillerden sakınıp sakınmamasıdır.

Günah işlemek küfürden gelmediği zaman, onun sebepleri şunlardır:

1- Günah üzerine va'dedilen ahiret azabının hazır olmaması. Bu sebebi etkisiz kılmanın yolu ise, hazır olmayan bu azabın bir gün mutlaka hazır olacağını düşünmektir.

ALLAH Teâlâ, ahiretin geleceğini inkâr

edenlerle ilgili olarak şöyle buyurmuştur:

"İnkâr edenler, 'Kıyâmet günü gelmeyecek.’ dediler. De ki: 'Hayır! RABBİMe yemin ederim ki, o gün gelecektir. RABBİn gaybı (gelecekte nelerin olup biteceğini) bilendir'." (Sebe', 3)

Mutlaka gelecek olan şey, hazır olan şeyden farksızdır. Bugün dün hazır değildi. Yarın da bugün hazır değildir. Fakat bugün gelmiş, yarın da gelecektir. Onun için, aklı olan bir kimse, bir müddet sonra gelecek veya olacak bir şeyi hazır olan şeylerden sayar.

ALLAH Teâlâ, ahirete yarın ismini vermiş ve ona hazırlanmayı istemiştir. İlgili âyet şöyledir:

"Ey iman edenler! ALLAH'tan korkun ve herkes yarın için ne hazırladığına baksın." (Haşr, 18)

Kaldı ki, ölüm yarından da yakın olabilir. Ölüm vaktinin belirsiz olması, onu uzak görmeyi değil, daha çok yakın görmeyi gerektirir.

2- Haramda lezzet bulunması. Bu sebebi

yok etmenin çaresi, aynı lezzetin helâl şeylerde de bulunduğunu düşünmektir. Çünkü ALLAH Teâlâ, bir şeyi haram etmişse onun cinsinden çok şeyi de helâl etmiştir. Onun için, helâl dairesi geniştir ve bu dairedeki çeşitli şeyler keyfe kâfidirler.

Ve insan kendi kendisine şunu sormalıdır:

"Ben bu kısa ömürde nefsimin bir iki arzusuna karşı sabredemezsem,' ebedî olan ahiret âleminde bütün arzularımdan mahrum edilmeye nasıl sabrederim? Bu kısa ömürde sabrı acı bulup ona tahammül etmezsem, ahirette ebediyyen sabır etmek durumunda kalmanın acısına nasıl tahammül ederim? Dünyada nefsime hoş gelen bazı şeylerden uzak durmaya dayanamazsam, bütün hoşlukların toplandığı yer olan cennetten uzak durmaya nasıl dayanırım?"

Akıllı olan bir insan, ne kadar lezzetli olursa olsun, zehir karıştırılmış bir şerbeti içmez. Lezzetli günahlar da zehirli şerbet gibidirler.

3- Bir gün günahlardan bıkacağını zannetmek. Böyle bir zan yanlıştır. Çünkü, bir şeye

alışmak onu tabiat ve huy hâline getirir. Bu olunca da, artık bıkmak şöyle dursun, ondan bir an ayrı durmak bile zorlaşır.

4- İleride tevbe edeceğini düşünmek. Günah işleyen müminlerin büyük çoğunluğu bunu düşünürler. Fakat bu düşünce de yanlıştır. Çünkü, kimse yaşamakta olduğu lahzadan sonraki bir zamanda var olacağını garantileyemez.

Ani ve zamansız gelen ölümler, gelecek zamana bel bağlamanın ne kadar anlamsız olduğunu gözler önüne sermektedir.

Ahirette de ağlayanların çoğu, bu yanlış düşünceye güvenip tevbeyi geciktirmiş ve onu gerçekleştiremeden ölüp gitmiş olan kimselerden oluşur.

5- ALLAH Teâlâ'nın affını ümit etmek. Bu ümit geçersizdir. Çünkü ALLAH Teâlâ, yalnızca tevbe edenleri affedeceğini va'detmiştir. Bu sebeple, günahta ısrar edenlerin af beklentileri şer'î bir anlam taşımaz.

Günah işleyerek af bekleyen bir kimse o

adama benzer ki, elindeki malını saçıp savurur ve, "Nasıl olsa bir hazine bulacağım." diye ümitlenir. Elbette ki, hazine bulmak mümkündür, ancak mümkün olan her şey gerçekleşmez.

6- Günahların günah olduğuna inanmamak. Kur'ân ve hadislerde bildirilen günahlara inanmamak ise küfürdür. Küfür, günah işlemekten de beter bir günahtır. Küfür, bir insanın uğrayabileceği en büyük musibettir. Onun için, sathî bir bakışla, bazı kâfir ve inançsızların dertsiz ve musibetsiz oldukları görülse de, hakikatte bunlar en büyük musibete uğramış kimselerdir. Çünkü küfür yüzünden bu insanlar, kesinleşmiş ebedî bir azaba mahkûm olmuşlardır. Ebedî olan bu azapta zaman durur ve yok olur. Bu sebeple, milyar kere milyar kâinat ömrü, bu ebedî azabın süresi yanında bir lahza değerinde bile değildir.

Cezası bu kadar büyük, ağır ve uzun olan küfür ve inkârın en küçük bir aklî ve ilmî delili, dayanağı, gerekçesi ve mazereti de yoktur. O

tamamen kudurmuşluğun, inadın veya günahlara mübtelâ oluşun kötü sonucudur.

(Özellikle şimdiki ilim ve teknoloji döneminde artık ALLAH Teâlâ'nın varlığını inkâr etmek veya onda şüphe etmek imkânı kalmamıştır. Çünkü ilim ve teknoloji ALLAH Teâlâ'nın varlığını, büyüklüğünü ve sonsuz güç ve kudretini bütün keşif ve buluşlarıyla ortaya çıkarmıştır.)

Bütün bu zikredilen hususlar açık gerçeklerdir. Ancak, günah işlemekte ısrar edenler, gerçekleri düşünmeye yanaşmazlar. Düşünmeyince de, güneş altındaki körlerden farkları kalmaz. Bunların da, etrafları aydınlık, fakat içleri kapkaranlıktır. Bunlar, ölümden şiddetle korkar ve onun söz ve sohbet konusu edilmesinden sıkılırlar.

Bu insanlar ölümden bu kadar korkar ve onun bahsedilmesinden bile bu şekilde sıkılırken, acaba hazırlıksız bir hâlde kendisiyle karşı karşıya geldikleri zaman ne yaparlar?

Halbuki, yalnızca ölümü düşünseler, o bile onları günahlardan soğutacak ve ahiret için hazırlık yapmaya sevk edecektir. Çünkü ölüm hazırlıksız giden günahkârlar için idam fermanı ve azap celbi, hazırlıklı olan takva sahipleri için piyango bileti ve cennet davetiyesidir.

Günahkârlar, dünyadaki lezzetin yalnızca günah işlemekte olduğunu zannederler.

Halbuki asıl lezzet, ALLAH Teâlâ'yı tanımakta, O'na kulluk etmekte ve O'na yakın olduğunu hissetmektedir.

Bu öyle büyük bir lezzettir ki, onu duyanlar, yalnızca dünyanın haram veya helâl olan lezzetlerini değil, cennet lezzetlerini bile aramazlar.

SABIR VE ŞÜKÜR

Hadis-i şeriflerde belirtildiği gibi, iman iki yarımdan (parçadan) oluşur. Bu yarımlardan birisi sabır, diğeri de şükürdür. Bu itibarla, gerçekten mümin olan bir kimse, aynı zamanda sâbir (sabreden) ve şâkir (şükreden) dir. Sabır ve şükür

etmeyen bir kimse de, gerçek anlamda iman da etmemiş olur. Sabır ve şükrün mübalağa sığaları ALLAH Teâlâ'nın da güzel isimlerindendir. Çünkü o kendi zâtını "sabûr" ve "şekûr" diye adlandırmıştır. Sabreden bir kimse, aynı zamanda ALLAH Teâlâ ile bu sıfatlarda ortak olmanın şeref ve yüceliğini de kazanır.

Sabrın Fazileti

ALLAH Teâlâ, Kur'ân-ı Kerim'in yetmiş kadar âyetinde sabırdan bahsetmiş, onu övmüş, onun hayır ve faziletleri kazanmanın vesilesi olduğunu bildirmiş ve sabredenlere sevaplar ve dereceler va'detmiştir. Bu âyetlerden birkaç tanesi şöyledir:

-"Onlar sabredip âyetlerimize yakîn derecesinde iman edince kendilerini imam ve önder tayin ettik." (Secde, 24) Bu Ayet-i kerimede, ALLAH Teâlâ tarafından imamlık ve önderlik rütbesinin ancak sabır ve yakîn sahibi olan kimselere verildiği ve bunun kendilerindeki sabır ve yakîn'in bir mükâfatı olduğu bildirilmiştir.

-"RABBİn İsrailoğulları'na sabırlarından dolayı (düşmanlarına karşı) zafer verdi." (Araf, 127) Bu Ayette, müminlere verilen zaferin onların sabırlı olmalarının karşılığı olduğu ve zafer bulmak için sabrın şart olduğu bildirilmiştir.

-"Erkek veya kadın, kim iman etmiş olarak sâlih amel işlerse, ona temiz bir hayat yaşatırız ve böylelerine yaptıklarının en iyisi üzerinden mükâfat veririz." (Nahl, 97)

-"Ancak sabredenlere hesapsız bir şekilde mükâfat ve sevap verilir." (Zümer, 10) Bu âyetin ifadesine göre, diğer amel ve hayırların sevapları çok da olsa hesap ve ölçüye tâbidir. Sabretmenin sevabı ise hesapsız ve ölçüsüzdür.

Oruç da bir çeşit sabır olduğu için, ALLAH Teâlâ onun hakkında da şöyle buyurmuştur: "Oruç benim içindir ve onun sevabını ben ölçmeden veririm."

Ölçmeden vermek, çok vermek ve amelin karşılığından daha fazla vermek demektir.

-"Sabredin; ALLAH sabredenlerle

beraberdir." (Enfâl, 46)

-"ALLAH sabredenleri sever." (Al-i İmrân, 146)

-"Sabredenlerin üzerinde ALLAH'tan salavât ve rahmet vardır ve onlar doğru yoldadır." (Bakara, 157)

Bu âyette salavât ve rahmet kelimeleriyle ifade edilen sevaplar ve mükâfatlar, sabra karşılık olarak va'dedilmiştir.

ALLAH Rasûlü (sa) da şunları söylemiştir:

-"Sabır imanın yarısıdır." (Ebu Nuaym, Hâtib)

-"İnsanlarda en az bulunan şeyler yakîn ve sabırdır. Bir kimseye yakîn ve sabır verilmişse, onun için bir kayıp söz konusu değildir." (Geçti)

-"Sabır cennet hazinelerindendir."

-"En faziletli amel, nefse zorla yaptırılan ameldir." (Hafiz İrakî, bu sözün hadis değil, Ömer İbni Abdulaziz'in sözü olduğunu söylemiştir)

-"İmanın alâmeti varlıkta şükretmek, darlıkta sabretmek ve kadere rıza göstermektir."

(Taberanî)

-"Sabırda çok hayır vardır." (Tirmizî) Bu son hadisi teyid eden bir âyette şöyle buyurulmuştur:

-"Muhtemeldir ki, hoşlandığınız bir şey sizin için şerdir ve muhtemeldir ki, hoşlanmadığınız bir şey sizin için hayırdır." (Bakâra, 216; Nisa, 19)

ALLAH Teâlâ Dâvûd (as)'a şunu vahyetmiştir: "Benim ahlâkımla ahlâklan. Sabırlı olmak da benim ahlâkımdandır."

Sabrın Hakikati ve Mânası

Bil ki, bir amel üç unsurdan oluşur. Bunlar bilmek, duymak ve yapmaktır. Bilmek duymayı, duymak da yapmayı doğurur. Bu üçlüdeki bir kopukluk ve bozukluk ameli önler veya onu kalitesiz ve eksik hâle getirir. Sabırda da bu üç unsur söz konusudur. Bu sebeple, önce neye sabretmek gerektiğini bilmek, sonra sabrın gerekliliğini duymak, bundan sonra da sabrı fiil ve amel hâline getirmek lâzımdır.

Sabır, yaratıklar içinde yalnızca insanlarda bulunan ve onlara mahsus ve özel olan bir sıfattır. Çünkü meleklerde sadece ibadet iştiyakı vardır ve onlar bu iştiyakın şevkiyle ibadet ederler. Hayvanlarda da yalnızca şehvet ve ihtiyaç vardır ve onlar bu şehvet ve ihtiyacın kamçılarıyla hareket ederler. Bu sebeple, bunlar için hayır ve şer ayırımı yoktur. Melekler mutlak hayır içindedirler. Hayvanlar ise sorumlu değildirler. Fakat insanların durumu bunlardan farklıdır. Çünkü onlarda hayır ve şer hisleri vardır ve bu hisler devamlı çekişme ve mücadele halindedirler. Sabır ise bu çekişme ve mücâdelede din ve aklın emrine göre tavır almak ve iyi hislerin tarafını tutmaktır.

Ancak insan doğduğu anda sadece beslenme iç güdüsüne sahiptir. Onun bütün hareket ve tepkileri bu iç güdüye bağlıdır. Daha sonraki çocukluk döneminde, onda oyun ve eğlence zevki de gelişir. Bülüğ yaşına geldiği zaman ise, onda hayır ve şer hisleri belirgin hâle

gelir. Bu sebeple, bu yaştan itibaren mükellef tutulur ve sabır gibi meziyetler kazanmaya çalışması istenir.

Sabrın kuvveti, kötü hislere uymanın dünya ve ahiretteki zararlarına inanmanın kuvvetiyle orantılıdır. İnanmanın kuvveti ise, ilim, marifet ve samimî bağlılık (ALLAH ve Rasûlü'ne itâat duygusu) ölçüsündedir. İnanmak kuvvetli ise, kötü hislerin ve zararlı şehvet ve isteklerin sonuçlarını görmek ve onlardan soğuyup vazgeçmek kolaylaşır.

Sabrın İmanın Yarısı Olması

Bil ki, iman ismi bazen dinin temel prensiplerini tasdik anlamında, bazen bu tasdikin gereği olan sâlih ameller mânasında, bazen de bunların ikisinin toplamı karşılığında kullanılır. İman ismi ayrıca, bu prensiplerden ve sâlih amellerden her birisi için de istimal edilir. Bu sebeple, hadis-i şerifte imanın yetmiş üç şube olduğu bildirilmiştir. Ancak bu şubeleri tasdik ve amel şeklinde iki ana bölüme ircâ edildiği zaman,

marifet birinci bölümün, sabır da ikinci bölümün özünü oluşturur. Çünkü marifet olmadan tasdik, sabır olmadan da amel olmaz.

İman isminden yalnızca sâlih ameller kasdedildiği zaman ise, onun bir bölümü şükür, bir bölümü de sabır olmuş olur.

Çünkü sâlih ameller aktif (yapmak şeklindeki) ve pasif (yapmamak şeklindeki) olmak üzere ikiye ayrılır.

Aktif ameller şükür, pasif ameller ise sabırdır. Sabır da kendi içinde iki kısımdır. Bunlardan birisi şehvet hissine karşı durmak, diğeri de kızgınlığı yutmaktır. Oruç da yalnız şehvet hissine karşı durmak şeklinde tutulduğu zaman sabrın yarısı, kızgınlığı yutmayı da içerdiği zaman sabrın tamamı olur.

Sabır, mahiyeti aynı olmakla birlikte konusuna göre değişik isimler alır. Örneğin, haram şehvete karşı sabır iffettir; tehlikeye karşı sabır cesarettir ve o (sabır), yerine göre sır saklamak, vefa göstermek, kendini taşımak, geniş

kalpli olmak, hoş görmek ve beklemektir. Fazla şeyleri terk etmek şeklindeki sabır zühd'tür; az şeyle yetinmek kanaattir. Musibete karşı sabır dayanıklı olmak ve tahammül etmektir. Bu isimler de gösteriyor ki, iman şubelerinin çoğu sabırdadır. Bu sebeple, sabra iman ismi de verilmiştir.

Sabır Açısından İnsanların Taksimi

Sabır açısından insanlar üç kısımdır. Bir kısım insanlar, hiç sabretmezler. Bunlar, nefis ve şeytana bütünüyle ve şartsız bir şekilde teslim olmuşlardır. ALLAH Teâlâ bunlar için şöyle buyurmuştur:

"İnsanların çoğunu duyan ve düşünen mi sanıyorsun? Onlar hayvanlar gibidirler; hatta hayvanlardan daha beterdirler." (Furkan, 44), "Eğleniyorlar ve hayvanlar gibi yiyorlar. Bunların yeri ateştir." (Muhammed, 12), "Onlar dünya hayatını ahiret hayatından daha tatlı bulurlar. Onlar açık bir yanılgı ve dalâlet içindedirler." (İbrahim, 3), "Onlar hidAyeti bırakıp dalâlete talip olmuşlardır. Onlar doğru olan tercihi yapmamış

ve kârlı çıkmamışlardır." (Bakara, 16), "Zikrimizden yüz çeviren ve yalnızca dünya hayatını isteyenlerden yüz çevir. Onların bilgi seviyesi budur." (Necm, 29, 30)

Bu insanlar, haram ve yasak olan işlere karşı direnmez ve mücadele etmezler. Bunlar sabır göstermemek yönünden çocuklar ve hayvanlardan farksızdırlar. Bunlar, yeryüzündeki en değerli şey olan akıllarını en değersiz şey olan nefis ve heveslerine hizmetçi etmişlerdir. Onun için, iman hakikatlerini ve din gerçeklerini düşünüp anlamayan bu insanlar, hile ve günahların inceliklerini ve bunlara ulaşma yollarını çok iyi bilirler. Bu insanlar iyi şeyler konusundaki zaaf ve iradesizliklerini gizlemek için bazen inkâr cihetine giderler, bazen de "ALLAH affedicidir." derler.

ALLAH Rasûlü (sa) bunları uyarmak için şöyle buyurmuştur:

"Akıllı insan nefsini dizginler ve ölümden sonrası için çalışır. Akılsız olan ise nefsine uyar ve

ALLAH'tan boş temennilerde bulunur." (Geçti)

Buna mukabil, bir kısım insanlar mutlak surette sabırlıdırlar. Bunlar nefis ve şeytanı kesin bir şekilde yenmiş ve susturmuşlardır. Onun için, sabırları devamlı ve kesintisizdir. ALLAH Teâlâ bunlar hakkında şöyle buyurmuştur:

"'RABBİMİZ ALLAH'tır.’ diyen, ondan sonra da dümdüz yürüyen (istikamet gözeten) kimselerin üzerine (ölürken ve tekrar dirilirken) melekler iner ve onlara, 'Korkmayın, üzülmeyin ve size va'dedilen cennetle müjdelenin. Biz dünya hayatında da, ahirette de sizin dost ve yardımcılarınız. Size cennette canınızın çektiği ve istediğiniz her şey vardır.’ derler." (Fussilet, 30, 31), "Ey itminan ve istikrar bulmuş nefis! Razı olmuş ve razı edilmiş olarak RABBİne dön; kullarımın arasına gir ve cennete dahil ol." (Fecr, 27) Bu kimseler sıddıklar ve mukarrablardır.

Bir kısım insanlar da bazen sabırlı, bazen sabırsız davranırlar veya bazı haram ve günahlara karşı tam sabır gösterirken, diğer bazılarına karşı

aynı sabrı göstermezler. Birinci kısım insanlar nefis ve şeytanlarla yapılan mücadeleyi tam kazanmış, ikinci kısım insanlar bunu bütünüyle kaybetmişken, bu üçüncü kısım insanlar bu mücadeleyi kâh kazanarak, kâh kaybederek sürdürürler. Birinci durumda ALLAH Teâlâ'ya tevfik ve inAyetinden dolayı minnet ve şükürlerini arz ederler; ikinci durumda da pişmanlık duyup tevbe ve istiğfar ederler. Bunlar hakkında da şöyle buyurulmuştur:

"Bir kısım insanlar da sâlih amellerle sâlih olmayan amelleri karıştırırlar. Bunlar günahlarını itiraf eder ve tevbede bulunurlar. Umulur ki, ALLAH bunların tevbesini kabul eder." (Tevbe, 102)

Bazı şeylere karşı sabır kolayken, diğer bazılarına karşı zordur. Ancak sabrın güzel olan akıbetine ve büyük olan sevabına kuvvetle iman etmiş olanlar için bu zor olan sabır türü de kolaylaşır. Hatta bunlar sabır derecesini aşarak rıza ve muhabbet derecelerine de ulaşırlar. Rıza,

sabretmekle birlikte razı olmak ve kalbinde burukluk duymamaktır. Muhabbet ise, ALLAH Teâlâ'nın takdirini sevmek ve acı da olsa ondan haz ve lezzet almaktır. Rıza derecesi sabırdan, muhabbet derecesi de rızadan daha yüksektir. ALLAH Rasûlü (sa) bir hadiste şöyle buyurmuştur:

"ALLAH Teâlâ'ya rıza derecesinde kulluk et. Bunu yapamazsan sabır göster. Çünkü hoşlanmadığın şeye sabır göstermekte de çok hayır vardır." (Tirmizî)

Her Zaman Sabra İhtiyâç Vardır

İnsan bu dünya hayatında iki hâlde bulunur.. Birincisi, onun arzusuna uygun olan nimet ve rahatlık hâlidir. Bu hâlde sabır göstermeye ihtiyaç vardır. Çünkü sabır gösterilmezse rahatlık batar, nimet şımartır, imkânlar kötülüklerin ve günahların kapılarını açar. Bu durumda insan, dünyaya geliş gayesini unutur ve ahiret için hazırlık yapmayı terk eder. Bunun yanında, kibir ve gurura kapılır ve tuğyan etmeye başlar. ALLAH Teâlâ şöyle buyurmuştur:

"İnsan kendisini zengin ve refah hâlinde görünce azıp tuğyan eder." (Alâk, 6, 7) Ariflerden bir zat şöyle demiştir:

"Belâya karşı mümin olan herkes sabreder; afiyete karşı ise ancak sıddık olan sabreder." Sehl de şunu söylemiştir: "Afiyete sabretmek, belâya sabretmekten daha şiddetlidir." Buradaki sabrın mânası şımarmamak ve haddini aşmaya kalkışmamaktır. Bu sabır zor olduğu için, ALLAH Teâlâ, kullarını mal, evlat ve eş fitnesine karşı uyarmış ve şöyle buyurmuştur:

"Ey iman edenler! Mallarınız ve ehl-u iyâliniz sizi oyalayıp ALLAH'ın zikrinden uzaklaştırmasın. Bunlara aldanıp ALLAH'ın zikir ve ibadetinden uzaklaşanlar zarar edenlerdir." (Munâfikûn, 9), "Ey iman edenler! Bir kısım eş ve çocuklarınız size düşmandırlar." (Tegâbûn, 14) Düşman, zarar veren kimsedir. Eş ve çocuklar da kişinin iman ve ibadetine zarar verdikleri zaman onun düşmanı olmuş olurlar.

Varlık ve nimetlere karşı sabır, onlara

aldanıp gevşememek, geçici olan şeyleri kalıcı zannedip onlara bel bağlamamak, fâni ve değersiz şeylerle gururlanıp büyüklük taslamamak, onlara takılıp kalmamak, zevk ve keyf budalası hâline gelmemektir. Şâirin şu sözü akıldan çıkarılmamalıdır:

"Mal ve evlâd birer emanettir
Emanetler bir gün geri verilir."

Yokluk ise bir çeşit masumluk ve korunmuşluktur. "Gücün yetmemesi ismetin bir türüdür." denilmiştir.

İkincisi ise, insanın arzusuna uygun olmayan hâldir. Bu hâl yokluk ve musibet hâlidir. Bu hâlde de ister istemez sabr etmeye ihtiyaç vardır.

Sabrın Çeşitleri

Sabır dört çeşittir.

Birincisi, haram ve günah olan şeylere karşı sabırdır. Bu sabır, sakınmak şeklindedir.

İkincisi, ibadet ve tâatin meşakkatine karşı sabırdır. Bu sabır, meşakkate aldırmadan bu

amelleri yapmak şeklindedir.

Üçüncüsü, musibet ve acılara tahammül etmektir.

Dördüncüsü, nefsin istediği şekilde intikam almaya ve kötülüğe kötülükle karşılık vermeye kalkışmamaktır.

Bütün bu işler sabır isterler. Çünkü bu işler nefsin hoşlanmadığı ve yapılmaması için direndiği işlerdir.

Nefis öncelikle ibadet etmekten hoşlanmaz. Bundan hoşlanmamasının sebepleri ise, kibir, tembellik ve cimriliktir.

ALLAH Teâlâ'ya karşı kibirlenen bir nefis, Firavun gibi, "Rab benim." der ve ibadet etmeyi reddeder. Onun rablik iddiası her zaman sözlü olmasa bile, ibadeti reddetmekte kendisini gösterir. Bu nefis ve kibre sahip olan bir kimse ALLAH Teâlâ'ya karşı eğilmez, O'nun kullarına karşı da haşin, zâlim ve ceberut merhametsiz davranır. Bu kimse kendisine rakip tanımaz ve emsal kabul etmez; emri altındakilerden de,

ALLAH Teâlâ'nın hakkı olan mutlak itaati ister. Kendisine karşı bir itaatsizlik gördüğü zaman da, bunun haklı veya haksız olduğuna aldırmadan kızıp küplere biner ve acımasız davranır.

Nefis bu ölçüde azmamış ise, o zaman da namaz gibi masrafsız ibadetlere karşı tembellik, zekât gibi masraflı ibadetlere karşı da cimrilik gösterir.

İbadetlerde üç yerde sabır gereklidir.

Birincisi, niyet aşamasındaki sabırdır.

Çünkü nefis, yapılmak üzere olan ibadete riya karıştırmak ister, bu suretle kendisine bundan bir hisse ve pay çıkarmaya çalışır. Nefsin bu istek ve çalışmasına karşı gelmek ve yapılacak olan ibadeti yalnız ALLAH Teâlâ'nın rızası için yapmaya niyet etmek sabır ister.

İkincisi, edâ aşamasındaki sabırdır.

Çünkü nefis, ibadetin eksik yapılmasını, usûl ve adabına uymadan çabuk bitirilmesini ister. O, ibadet içinde bile insana hükmetmeye ve onu yönlendirmeye çalışır. Nefsin bu şımarıklığına

karşı koymak, ibadeti kalb ve zihin huzuruyla yapmak, şart ve edeplerine riâyet etmek ve acele etmekten sakınmak sabır gerektirir.

Üçüncüsü, ibadet sonrası aşamadaki sabırdır.

Çünkü nefis, yapılmış olan hayır ve ibadeti ifşa etmek, onunla kendisini tatmin etmek, ondan kendisine yönelik bir çıkar elde etmek ve ondan dolayı büyüklük taslayıp minnet etmek ister. Bunlardan sakınmak da sabırla mümkündür.

Nefis, helâl-haram kavramlarından ve bunları birbirinden ayırmaktan da hoşlanmaz. Bu sebeple, bunları birbirinden ayırmak ve haram olan şeylerden sakınmak için de kuvvetli bir sabır lâzımdır. Bu sabır, hoşnutsuzluk gösteren nefse karşı yapılan mücadelede sebat ve kararlılık göstermektir. ALLAH Rasûlü (sa) şöyle buyurmuştur:

"Muhacir, kötülükleri terk edendir. Mücâhid de kendi nefsiyle mücâdele edendir." (İbnu Mâce, Nesaî/ el-Kübra)

Nefse karşı verilen mücadelede en zor olan sabır, alışılmış günahları terk etmektir. Çünkü alışkanlık ikinci bir tabiat ve yaratılış hâline gelir. Bu sebeple, günahlara alışmış olan bir kimse, onları terk etmeyi kendi yaratılışını ve yapısını değiştirmek kadar zor bulur.

Bunun içindir ki, alışkanlık hâline getirilen ve aynı zamanda kolayca işlenebilen gıybet, yalancılık, riyakârlık, kibirlenmek, açık veya kapalı bir şekilde kendini övmek gibi günahlar bir türlü terk edilmezler. Bu yüzden, örneğin bir kimse gün boyu ölü ve dirileri gıybet edip çekiştirmenin günahından çekinmez. Fakat alışmadığı takdirde, haram olan ipekli bir gömlek giymenin günahından çekinir. Halbuki bazı gıybet çeşitlerinin zina kadar günah oldukları rivAyet edilmiştir. Riyakârlık ise gıybetten, kibirlenmek de riyakârlıktan daha büyük günahtır.

Eziyetlere karşı sabır da nefsin ağırına gider. Çünkü o, intikam almaktan hoşlanır. Halbuki burada da sabır bazen vacip, bazen de

fazilettir. Ashaptan bir zat şöyle demiştir:

"Eziyetlere karşı sabretmedikçe, biz kişinin imanını iman saymazdık." Kur'ân-ı Kerim'de, geçmiş bütün peygamberlerin müşriklere şöyle dedikleri nakledilmiştir:

"Bize verdiğiniz eziyetlere karşı kesinlikle sabredeceğiz." (İbrahim, 12) ALLAH Teâlâ, bizim peygamberimize ve onun ümmetine de şunları emretmiştir:

"Onların eziyet veren sözlerine karşı sabret ve onları güzellikle terk et. Nimetle şımaran inkârcıları bana bırak ve onlara biraz mühlet ver. Bizim yanımızda (onlar için hazırlanmış) boyunduruklar, ateşler, boğazda kalan yiyecekler ve elemli azaplar vardır." (Müzzemmil, 10,13)

"Sizden önce kendilerine kitap verilenlerden (yahudi ve hıristiyanlardan) ve müşriklerden (diğer dinsizlerden) çok eziyet işiteceksiniz. Bunlara karşı sabredip kendinizi zaptederseniz en doğru işi yapmış olursunuz." (Al-i İmrân, 186)

"Eğer karşılık verirseniz, size yapılanın misliyle karşılık verin. Ve eğer sabrederseniz, bu, sabredenler için daha hayırlıdır. Sabret, senin sabrın ALLAH içindir. Onların yaptıklarından dolayı üzülme ve kendini sıkma. ALLAH takva sahipleri ve iyilik yapanlarla beraberdir." (Nahl, 126, 128)

ALLAH Rasûlü'nün ve ashâbının müşriklerden gördükleri türlü eziyetlerin anlatımı uzun sürer. Onun için, biz burada o bahsi açmayacak, ALLAH Rasûlü'nün sabrından bir örnek zikretmekle yetineceğiz. Bir gün ALLAH Rasûlü (sa) bir ganimeti taksim etmişti. Beklediğini bulamayan bir bedevî (münafık), "Bu taksimde ALLAH'ın hatırı gözetilmemiştir." dedi. Bu söz ALLAH Rasûlü'ne ulaştırıldı. Bunun söylenmiş olması onu çok üzdü. Çünkü, onun her işteki yegâne himmet, gayret ve niyeti RABBİnin hatırını gözetmek ve onu aziz ve yüce tutmaktı. Fakat buna rağmen adama kızmadı, sadece kırılmış bir hâlde şunu söyledi:

"ALLAH kardeşim Musa'ya rahmet eylesin.

Ona bundan daha fazla eziyet edilmiş, kendisi de sabretmişti."

ALLAH Rasûlü (sa) ümmetine şunları tavsiye etmiştir:

"Seninle olan akrabalığını kesene sen sıla-i rahim yap; seni mahrum bırakana sen ver; seni gözetmeyeni sen gözet ve sana zulmedeni sen affet."

Musibetler de tabiî olarak nefsin hoşuna gitmezler. Bu sebeple, onlara karşı da sabır göstermek lâzımdır. Bu sabır, sevabı en çok olan sabır türüdür. ÂbdULLAH İbni Abbas (ra) şöyle demiştir:

"Kur'ân'da emredilen sabır üç çeşittir. Birincisi, ibadetlerin ifâsında gösterilen sabırdır. Bu sabrın üç yüze kadar sevabı vardır. İkincisi, haramlara karşı durmakta gösterilen sabırdır. Bu sabrın altı yüze kadar sevabı vardır. Üçüncüsü, musibetlere tahammül ederek gösterilen sabırdır. Bu sabrın dokuz yüze kadar sevabı vardır." Musibetlere karşın sabrın en yüksek sabır çeşidi

olması şundandır: Diğer sabır çeşitleri nefsin uydurduğu sun'î zorluklara karşıdır. Bu sabır ise, gerçek olan zorluk, acı ve elemlere karşıdır. Onun için bu sabır hakikaten zordur. İbadetlerin en efdali da en zor olanıdır. Bu sabırda ayrıca ihlâs-ı tâm (riya karışmayan ihlâs) vardır. İhlâs da ibadetin derecesini arttırır. Bu sabra bu şekilde inanmak onun acısını da azaltır. Onun için, ALLAH Rasûlü (sa) şöyle dua etmiştir:

"ALLAH'ım! Senden öyle bir yakîn (iman kuvveti) isterim ki, onunla dünya musibetlerinin acısı hafiflesin." (Hâkim, Tirmizî) Ve şöyle buyurmuştur:

"Musibete sabretmek ibadettir." (Kudaî, İbnu Ebid-Dünya), "Bir musibete uğradığınız zaman, 'ALLAH'ım! Beni bundan dolayı mükâfatlandır.' diye dua edin." (Müslim)

Ömer İbni Abdulaziz şöyle demiştir:

"Bir nimetin gitmesine karşı gösterilen sabır, o nimetten daha büyük bir nimettir." Çünkü ALLAH Teâlâ, "Yalnızca sabredenlere hesapsız

sevap verilir." (Zümer, 10) buyurmuştur.

Musibet çeken arif bir zat, her saat başı cebinden bir kağıt çıkarır ve ona yazmış olduğu, "RABBİnin hükmüne sabret. Sen gözlerimizin önündesin. Ve RABBİni takdis edip O'na hamd et." (Tûr, 48) âyetini okurdu.

Feth el-Musilî'nin ayağına taş çarpmış ve bir tırnağını koparmıştı. Yanındakiler ona acırken kendisi gülüyordu.

- "Acımıyor mu?" diye sordular.
- "Onun sevabı bana acısını unutturmuş." dedi.

Şöyle denilmiştir:

"Üç şey imanın kuvvetine delildir. Bunlar gelecek konusunda ALLAH Teâlâ'ya tevekkül etmek, O'nun takdirine razı olmak ve meydana gelen olumsuzluklara karşı sabretmektir."

Musibete karşı sabır, ALLAH Teâlâ'ya kızmamak, O'nun takdirini haksız bulmamak ve bağırıp çağırmamaktır. Sessizce göz yaşları dökmek veya duydukları acıları anlatmak

sabırsızlık değildir. Ancak, musibetleri ketmetmek, yani gizlemek ve dışarıya hiç yansıtmamak daha iyidir.

Yukarıdaki açıklamadan anlaşıldı ki, sabır hem nimette, hem ibadette ve hem de musibette gereklidir.

Vesveseleri (gereksiz veya zararlı düşünce ve hatıraları) def edip kalb ve zihni onlara karşı korumak da sabır ister. Vesveseler de haram şehvetler gibi, şeytanın dürtüleri, kalb ve zihnin duruluğunu bulandıran lüzumsuz meşguliyetlerdir. Bunları defetmenin yolu ise sürekli zikir ve tefekkürdür. Zikir ALLAH Teâlâ ile ünsiyeti, tefekkür O'nu tanımayı (marifeti), bu da O'nu sevmeyi (muhabbeti) meyve verir.

Sabır acı, meyvesi tatlıdır. Sabırla koruk helva olur.

Sabır Kazanmanın İlacı

Bil ki, hastalığı yaratan ALLAH Teâlâ, onun ilacını da yaratmış ve ilaç bulununca şifâ vereceğini va'detmiştir. Acı olan sabrı kazanmanın

ve onun acılığını gidermenin de ilacı vardır. Bu ilaç, bütün kalb hastalıkları ilaçlarında olduğu gibi, ilim ve amelden mürekkeptir. Buradaki ilim, önce sabrın niçin gerektiğini ve faydalarının neler olduğunu bilmektir. Sonra da hangi konuda nasıl sabır gösterileceği, bunun yol ve yönteminin ne olduğu hakkında bilgi sahibi olmaktır. Amel ise, bu yolu takip etmek ve bu yöntemi uygulamaktır. Prensip olarak bir hastalığı tedavi etmenin yolu, o hastalığı doğuran ve ağırlaştıran sebepleri yok etmektir. Bu prensibe göre, sabır gösterilmesi istenen şey şehvet ise, bu sabrın yolu önce şehveti zayıf düşürmektir. Şehveti zayıf düşürmek ise üç şeyi yapmakla gerçekleşir. Bunlardan birincisi, kanı kızıştıran gıdaları azaltmak ve az yemektir. İkincisi, şehveti uyandıran ve azdıran şeylerden (nâmahrem kadın, açık resim, bazı müzik türleri vs.) uzak durmaktır. Üçüncüsü, şehveti helâl yoldan gidermektir. Bu yol da evlenmek ve kendi eşiyle tatmin olmaktır. Şu bilinmelidir ki, insan fıtratının istediği her hangi bir şey cinsinden çok

helâller vardır. Bunlar harama ihtiyaç bırakmazlar.

İlaçları bu örnekte gösterildiği şekilde uygularken, sabrın güzel sonuçlarını da akılda tutmak lâzımdır. Çünkü sabır sayesinde kayıplar kazançlara, hüzünler sevinçlere dönüşür. Onun vasıtasıyla, kısa olan dünya hayatında çekilen az bir sıkıntıya karşılık, ahiret hayatında büyük ve sürekli mutluluklar kazanılır. Sabır, tıpkı kıymetsiz bir şeyi çok kıymetli bir şeyle (meselâ, bir şişeyi elmasla, bir tenekeyi altınla) değiştirmek gibidir. Böyle bir mübadeleyi yapan insanın da üzülmesi değil, sevinmesi lâzımdır. Ancak bu mübadelenin bir tarafı ahirette ise buna ancak mümin olan sevinir. Çünkü ahirete yalnız o inanır. Onun bu sevinci de imanının kuvveti ölçüsündedir.

Sabır alıştırmaları da sabır gücünü arttırır. Ağır yük kaldırmak veya güreş yapmak, kas ve pazıları güçlendirdiği gibi, sabırlı davranmak da iradeyi güçlendirir. Çünkü sabır, nefsin arzularıyla mücadele etmek ve güreşmektir. Bu mücadeleyi yapmak iradeyi ve din hissini kuvvetlendirir.

Teslimiyet göstermek ise, iradeyi gevşetir ve din hissini zayıflatır. Bu sebeple, kendilerini nefsin hevesleriyle mücadele etmeye alıştıranlar, onları kolayca bastırırlar. Baştan beri teslimiyet ve mağlubiyet gösterenler ise onlara karşı dayanamazlar.

Kalb ve zihni meşgul eden vesveseler (endişeler, korkular vs.), dünya işlerini çoğaltmanın ürünleridir. Bu sebeple, vesveselerden kurtulmak için, bu işleri normal seviyesine indirmek ve ALLAH Teâlâ'ya tevekkül etmek lâzımdır. Dünya iş ve meşguliyetini çoğaltıp bataklık hâline getirenler ise, sivrisinek hükmünde olan vesveselerden kurtulamazlar.

Dünya işlerine aşırı ilgi duymak ve içinde boğulacak derecede bunların içine girmek, şeytanın çağrısına icabet etmenin sonuçlarıdır. Çünkü şeytan, güçlü bir sesle insanı dünyaya çağırır. O insanın düşmanı olduğuna göre, bu çağrıyı insanın yararı için yapmaz. O bilir ki, insan kendi çağrısına uyup dünyaya balıklama dalarsa,

içinde boğulur ve artık ne ahireti arama gücü kalır, ne de dünyada rahatlık bulur. Şeytan bilseydi ki, ahireti kaybetmek pahasına da olsa, insan dünyada rahatlık bulur ve onunla mutlu olur, bu takdirde onu dünyaya da çağırmazdı. Çünkü şeytan, hem insanı kıskanan, hem de ona zarar vermeye yeminli olan habis bir düşmandır. Bu sebeple, onun durmadan insanı dünyaya çağırması, dünyayı ona güzel göstermeye çalışması ve ona hırs, tamah ve doymazlık aşılaması da, dünyaya aşırı ilgi duymanın kendisi için yararlı olmadığına açık bir delildir.

Dünya işlerine girmek, çekişmeli başlar ve insanın önüne uğraşılması gereken çeşitli zorluklar ve engeller çıkarır. Uzun ve yorucu bir uğraşmadan sonra bu engeller aşılıp rahat bir nefes almak anı yaklaşınca da ömür biter.

(Hafız Şirazî bu durumu şöyle ifade etmiştir: "İnsan nihAyet dünyayı yakalayıp kucaklamaya çalıştığı dakikada sefer borusu çalınır ve, "Yükleri vurup yola çıkın!" denir.")

ALLAH Teâlâ da bu hâli şu anlamlı ve hazin misâl ile tasvir etmiştir:

"Dünya hayatı şuna benzer: Biz gökten su indiririz. Bu su ile yerde insanların ve hayvanların yediği bitkiler yetişir. Bu suretle bahçe ve tarlalar mahsul ve bitkilerle bezenip süslenir. Sahipleri artık bunları hasat edip toplamanın zamanı geldiğine inanınca da, gece veya gündüz bir fırtına gönderir ve o yerleri biçilmiş bir hâle getiririz. Artık oralarda dünkü manzaralardan hiçbir iz görülmez. Biz düşünenler için gerçekleri böyle misâllerle açıklarız." (Yûnus, 24)

Dünyanın geçici olmasının yanında, şu da önemli bir gerçektir ki, dünyayı bulmak kendini kaybetmektir. Dünyayı kaybetmek ise kendini bulmaktır. Çünkü dünyayı bulmak, ona köle ve hizmetçi olmak ve onunla ilgili korku, endişe, dert ve meşguliyetler içinde kaybolmak demektir. Dünyayı kaybetmek ise, hürriyet ve özgürlüğe kavuşmak denektir. Bir sultan bir zâhid'e:

"Benim saltanatımı beğendin mi?" diye

sormuş, zâhid:

"Benim saltanatım seninkinden daha büyüktür." diye karşılık vermiş. Sultan şaşırıp:

"Nasıl olur?" deyince de, zâhid şöyle demiştir: "Sen şehvetinin, kızgınlığının, arzu ve korkularının esirisin; bense bütün bunların efendisiyim."

Dünya varlığının mahiyeti bu olduğu için, onun yokluğuna sabretmek kolaydır. Sabrı kolay olmayan şey ise, ALLAH Teâlâ'yı kaybetmektir. Bir adam Şiblî'ye, "En zor olan sabır hangisidir?" diye sormuş. Şiblî, "En zor olan sabır, ALLAH Teâlâ'yı kaybetmeye karşı sabırdır." demiş. Adam bu sözü duyunca, "ALLAH!" diye bağırmış ve düşüp ölmüştür. Bir şair de şöyle demiştir:

Her işte sabır kolaydır, lâkin
Seni kaybetmenin sabrı çetin.

Şöyle denilmiştir: "ALLAH'ı kaybeden neyi bulur, O'nu bulan da neyi kaybeder?"

Sabır sayesinde huylar, mizaçlar ve istekler de değişir. Bu sebeple, önce sevilen şeyler

sevilmez olur ve önce sevilmeyen şeyler sevilir. Örneğin çocuk, önce okumayı değil, oynamayı sever. Fakat okuma zahmetine sabredip onun lezzetine varınca, bu sefer oynamayı değil, okumayı sever.

Şükrün Fazileti ve Hakikati

ALLAH Teâlâ şöyle buyurmuştur:

"Beni anın, ben de sizi anayım ve bana şükredin, nankörlük etmeyin." (Bakara, 152)

"Biz şükredenleri mükâfatlandıracağız." (Al-i İmrân, 145)

"RABBİNİZ bildirdi ki, eğer şükrederseniz, (size nimetimi) arttırırım, eğer nankörlük ederseniz, hiç şüphe etmeyin ki azabım şiddetlidir." (İbrahim, 7)

"Şükredip iman ederseniz, ALLAH neden size azap etsin! Çünkü ALLAH iyilikleri değerlendiren ve kimin ne yaptığını bilendir." (Nisa, 146)

Şükretmek cennet ehlinin ibadetidir. ALLAH Teâlâ, bunlardan şöyle haber vermiştir:

"Onlar (cennet ehli) 'Bize verdiği sözü gerçekleştiren ve bizi dilediğimiz yerde oturacağımız bu cennete vâris ve sahip kılan ALLAH'a hamd olsun.’ derler." (Zümer, 74)

"Onların cennetteki duaları, 'ALLAH'ımız! Seni takdis ederiz.’ sözüdür; dualarının hatimesi (son cümlesi) (Yûnus, 10) de, 'Alemlerin RABBİ olan ALLAH'a hamd olsun!’ şeklindedir." (Yûnus, 10)

Şeytan, ta ilk günden itibaren insanları şükürden menetmeyi aklına koymuştur. Çünkü, kendisi ALLAH Teâlâ tarafından gökten kovulunca şöyle demiştir:

"Madem ki, beni kovdun, ben de senin doğru olan yolunun üzerinde kullarına tuzak kuracağım ve dört taraftan sokulup onları yoldan çıkarmaya çalışacağım. Sonuçta, sen onların çoğunu sana şükredenlerden görmeyeceksin." (A'râf, 16,17)

İnsanların çoğu gerçekten de şeytana uydukları için şükredenlerin sayısı azdır. ALLAH

Teâlâ bunu, "Kullarımdan şükredenler azdır." (Sebe', 13) Ayetiyle bildirmiştir.

ALLAH Rasûlü (sa) şunları söylemiştir: "Yiyip şükreden bir kimse, oruç tutup sabreden kimse gibidir." (Tirmizî, İbnu Mâce)

"Kıyâmet gününde cennete en önce gidenler, dünyada iken her vaziyette (olumlu ve olumsuz hâllerde) şükredenlerdir. (Taberanî, Ebu Nuaym)

"Dilinizi zikre, kalbinizi şükre alıştırın." (Geçti)

"Zikrin efdali, 'lâ ilâhe illALLAH.’ sözüdür; duanın efdali de, 'el-hamdu lillâh' sözüdür."

ALLAH Teâlâ'nın kendisine yaptığı iyilikleri düşünüp ağlamak da şükürdür. Hz. Aişe (ra)’a şunu anlatmıştır:

"ALLAH Rasûlü (sa), bir gece ezan vaktine kadar namaz kılıp ağladı. Ben, 'Ya RasûlULLAH! ALLAH Teâlâ seni affettiğini bildirmişken, neye ağlıyorsun?’ dedim. Bana şu karşılığı verdi: 'ALLAH Teâlâ'nın beni affetmiş olmasına karşı O'na

şükretmeyeyim mi?’."

RivAyete göre, bir peygamber bir abid'in yanından geçmiş ve onun ağladığını görmüş. Ağlamasının sebebini sorunca, abid, "Cehenneme atılmaktan korkuyorum." demiş. Peygamber onun için dua etmiş ve ALLAH Teâlâ onu cehenneme atmayacağını bildirmiştir. Fakat abid, bu müjdeli haberi alınca da ağlamış. Peygamber, bu sefer niçin ağladığını sormuş; abid şöyle cevap vermiştir: "Şimdi de ALLAH Teâlâ'nın bu iyiliğine şükretmek için ağlıyorum." Peygamber, onun marifetini (ALLAH Teâlâ hakkındaki bilgisini) beğenmiş ve kendisini takdir etmiştir.

Bil ki, şükür de sabır gibi, müminlerde bulunması gereken bir sıfattır. Şükür üç şeyden oluşur:

Birincisi, nimeti ALLAH Teâlâ'dan bilmektir. Kur'ân-ı Kerim'de şöyle buyurulmuştur: "Sizde olan her türlü nimet ALLAH'tandır." (Nahl, 53)

İkincisi, ALLAH Teâlâ'nın ihsan ve ikramına (kendisine iyilik yapmasına) sevinmektir. Kur'ân-ı

Kerim'de şöyle buyurulmuştur: "Onlara de ki: ALLAH'ın fazl ve rahmetiyle sevinin." (Yûnus, 58)

Üçüncüsü, ALLAH Teâlâ'nın nimeti vermesindeki gaye ve maksadı gerçekleştirmeye çalışmaktır. Kur'ân-ı Kerim'de şöyle buyurulmuştur:

"Biz gökleri, yeri ve aralarındaki şeyleri gayesiz yaratmadık. Gayesizlik, inkâr edenlerin zannıdır. (İçinde yanacakları) ateşten dolayı inkâr edenlerin vay hâline!" (Sâd, 27) "İnkârcılar, kendilerine verdiğimiz mal ve evlâd ile mutluluklarını arttırmak istediğimizi mı zannediyorlar? Hayır; farkında değiller." (Mu'minûn, 56, 57) "Ey Dâvûd ailesi! Şükretmiş olmak için sâlih amel işleyin." (Sebe', 13)

Nimetleri yaratıp taksim eden ALLAH Teâlâ'dır. Getirip teslim edenler ise, maddî vasıtalardır. Bu vasıtalar da O'nun hizmetçileridir ve O'nun emriyle hareket ederler. Kur'ân-ı Kerim'de şöyle buyurulmuştur:

"Güneş, ay ve yıldızlar O'nun emrine

musahhardırlar. Yaratmak ve emretmek O'na mahsustur. Âlemlerin RABBİ olan ALLAH çok yücedir." (A'râf, 54)

Şükretmek, imanın üçüncü aşamasıdır. Onun birinci aşaması ALLAH Teâlâ'yı takdis etmek, ikinci aşaması da O'nu tevhid etmektir. Bu şu demektir: Zihin planında insan önce ALLAH Teâlâ'nın mukaddes ve yüce olduğuna iman eder; bundan sonra O'nun bir ve ortaksız olduğuna ve her şeyi O'nun yaratıp yönettiğine inanır; bundan sonra da O'na döner ve kendisine şükreder. ALLAH Rasûlü (sa), bu üç aşamanın sevaplarını şöyle bildirmiştir:

"Kim 'Subhânallâh.' dese (yani, ALLAH Teâlâ'yı takdis etse, O'nun yüce olduğunu söylese), kendisine on sevap verilir. Kim, lâ ilâhe illALLAH.' dese, (yani, O'nu tevhid etse, bir olduğunu söylese), kendisine yirmi sevap verilir. Kim, 'el-hamdu lillâh.' dese (yani, O'na hamd etse), kendisine otuz sevap verilir." (Geçti)

Nimete sevinmek üç türlüdür:

Birincisi, yalnızca nimeti bulduğuna ve ona sahip olduğuna sevinmek, onun kimden geldiğini düşünmemek ve bunu umursamamaktır. Bu sevinmek türü, nimeti veren ALLAH Teâlâ'ya karşı saygısızlık ve nankörlüktür. Bu türlüsü inkârcıların sevinme şeklidir. Bunun bir örneği de Karun'da görülmüş ve malıyla birlikte helâk olmasına sebep olmuştur. Kur'ân-ı Kerim'de şöyle buyurulmuştur:

"Onun kavmi, daha önce kendisini uyarmış ve, 'Sevinme! ALLAH bu şekilde sevinenleri sevmez.' demişlerdi." (Kasas, 70)

İkincisi, ALLAH Teâlâ'nın vergisi olduğu ve kuluna ilgisini gösterdiği için nimete sevinmektir. Sevinmesi bu sebepten olan bir kimse, nimetin ALLAH Teâlâ'nın kendisine ilgi göstermek anlamında olmadığını bildiği durumlarda, nimete sevinmez. Bu kimse, ALLAH Teâlâ'dan gelen belâ ve musibetlere de, kendisine ilgi göstermek anlamında oldukları zaman sevinir. Çünkü bu durumda bunlar da nimettirler. Onun için, ALLAH Rasûlü (sa), Tâif seferinde uğradığı haksızlık

karşısında ALLAH Teâlâ'ya şöyle yakarmıştır:

"Eğer uğradığım bu kötü muamele, senin bana kızgınlığının sonucu değilse aldırmam."

Nimete bu türlü sevinmek orta dereceli bir şükürdür.

Üçüncüsü ise, hem nimetteki bu mânadan dolayı, hem de onunla ALLAH Teâlâ'nın rızasını kazandıracak bir iş yapmak imkânı doğduğu için sevinmektir. Çünkü her bir nimetle, bir hayır ve hizmet kapısı açılır. Dünya nimetleri ahiret nimetlerini kazanmak için birer vasıtadırlar. ALLAH Teâlâ buna işaret ederek şöyle buyurmuştur:

"ALLAH'ın sana verdiği şeylerle ahiret yurdunu kazanmaya çalış." (Kasas, 77) Nimete bu türlü sevinmek en üstün şükürdür.

Fiil ve amel şeklindeki şükür ise, herkese benzer nimetlerin verilmesini istemek, dille hamd etmek, her nimeti veriliş gayesine göre kullanmak, onu bir ibadet ve hayırda değerlendirmektir. Nimeti mubah işlerde tüketmek sermayeyi boşa harcamaktır. Onu günahta kullanmak ise su-i

istimal, emânete hıyanet ve nankörlüktür.

Buna göre, örneğin gözlerin şükrü, onunla ALLAH Teâlâ'nın yerde ve gökte sergilediği kudret ve rahmetinin eserlerini görmek ve "mâşâALLAH!", "bârekellah!" deyip takdir ve tahsin etmektir. (Bir şeyi takdir etmek, onun değerini anlamak ve değerli olduğunu söylemektir; onu tahsin etmek ise, ondaki sanat güzelliğini bulmak ve onun güzel olduğunu söylemektir.) ALLAH Teâlâ şöyle buyurmuştur:

"Bakın, göklerde ve yerde neler vardır. (Yûnus, 101)

"Buralarda nice âyetler ve delilller vardır. Fakat onlar (inkârcı ve gâfil kimseler) bunları görmekten yüz çevirip geçerler." (Yûsuf, 105)

"Ey göz sahipleri! Bakıp ibret alın!" (Haşr, 2)

(Bir şâir ne güzel söylemiştir:

Bak kitab-ı kâinatın safha-i rengînine

Hâme-i zerrîn-i kudret gör ne tasvir eylemiş

Kalmamış bir nokta muzlim çeşm-i dil erbabına

Sanki ayatın Hudâ nur ile tahrir eylemiş.)

(Bu mısraların şimdiki Türkçesi şöyledir: "Bir kitap olan kâinatın renkli sayfalarına bak. Gör ki, ilâhî kudretin altın kalemi bu sayfaları nasıl çizmiş, ne güzel resimler yapmıştır. Gönül sahiplerinin gözünde bu sayfalarda tek bir karanlık nokta (eksiklik, kusur) kalmamıştır. Sanki ALLAH Teâlâ, âyetlerini ve yazılarını (mürekkep yerine) nur ve ışıkla yazmıştır.")

Kulakların şükrü, onlarla ALLAH Teâlâ'nın kelâmını (Kur'ân-ı Kerim'i) dinlemek, hak olan söz ve nasihatlere kulak vermektir. ALLAH Teâlâ şöyle buyurmuştur:

"Kur’ân okunduğu zaman onu dinleyin ve susun. Umulur ki, bunu yaparsanız size merhamet edilir." (A'râf, 204)

"Kullarımı müjdele. Onlar ki, sözü dinler ve onun en güzeline uyarlar. ALLAH bunları hidâyet etmiştir ve onlar akıllarını kullanan kimselerdir."

(Zümer, 17)

Dilin şükrü, zikretmek ve hakkı söylemektir.

Bu organların şükrünü bu şekilde ifâ etmeyen bir kimse, hakikatte kör, sağır ve dilsizdir. ALLAH Teâlâ şöyle buyurmuştur:

"Onlar sağır, dilsiz ve kördürler." (Bakara, 18,171), "Kıyâmet gününde onları kör, dilsiz ve sağır bir hâlde ve yüz üstü yerde haşrederiz." (İsrâ, 97)

Hâl hatır sorulduğu zaman, ALLAH Teâlâ'ya hamd etmek müstehabtır; hâlinden kullara şikâyet etmek ise mekruhtur. Şikâyet, yalnızca ALLAH Teâlâ'ya yapılmalıdır. Çünkü, dert ve musibetleri veren de, kaldıracak olan da O'dur. Kur'ân-ı Kerim'de şöyle buyurulmuştur:

"ALLAH sana bir zarar dokundurursa, onu ancak kendisi kaldırabilir. O sana bir hayır ve iyilik isterse, onu da kendisi gerçekleştirebilir." (En'âm, 17) Bu sebeple, Yakup (as) çok sevdiği oğlu Yûsuf u kaybedince, "Ben gam ve kederimi yalnızca

ALLAH'a arz ediyorum." (Yûsuf, 86) demiştir. ALLAH Teâlâ'yı insanlara şikâyet etmek ise küfür derecesinde büyük bir günahtır.

Şükrün çok tarifleri yapılmıştır. Bu tariflerden her birisi şükrün bir çeşidine işarettir. Bunlardan bazıları şöyledir:

"-Şükür nimeti değil, onu vereni görmektir."

"-Şükür, ALLAH Teâlâ'nın nimetlerini O'nun adına anlatmaktır."

"-Şükür, ALLAH Teâlâ'nın yaptığı iyiliği söyleyip kendisini övmektir."

"-Şükür, nimette ALLAH Teâlâ'nın büyüklük ve cömertliğini görmek ve kendisine karşı saygı hâlinde olmaktır."

"-Şükür, kendini nimete lâyık görmemektir."

İbrahim el-Havvâs şöyle demiştir: "Yemek, içmek ve giymekle ilgili nimetler gibi, kalb ve zihindeki güzel duygu ve düşünceler de şükür gerektirirler." Çünkü bunlar da çok insanlardan

esirgenen önemli nimetlerdir.

Şükür Niçin Gereklidir?

ALLAH Teâlâ şükretmeyi emretmiştir. Bu yüzden o gereklidir. Ancak bu emrin sebebi, diğer bütün ibadetlerde de olduğu gibi, ALLAH Teâlâ'nın şükredilmeye muhtaç olması değildir. Çünkü, Kur’ân’ın ifadesiyle, "O, bütün âlemlerden zengin ve müstağnidir." (Ankebût, 6; Al-i İmrân, 97)

Bu emrin sebebi, dünyanın imtihan yeri olması ve insanların burada emir ve yasaklarla imtihan edilmeleridir.

Onların bu emir ve yasaklara karşı tepki şekli, imtihanı kazanmalarını veya kaybetmelerini netice verir.

İyiliğe karşı şükrün emredilmesi, aynı zamanda iyiliğin hakkıdır. Bu hakkın kendisine tanınmasıyla iyilik kötülükten ayrılmıştır. Bir başka sebep de nankörlüğün aklen de çirkin olmasıdır. ALLAH Teâlâ, kullarını çirkinlikten korumak için, iyiliğe şükretmelerini emretmiştir.

Şükretmekten de, ALLAH Teâlâ'nın diğer emirlerine uymaktan da yararlanan insanın kendisidir. İnsan, bunlardan hâsıl olan faydalara hem dünyada, hem de ahirette muhtaçtır. Bir baba, çocuğunun ihtiyaçlarını bilmesinden ve onu güzelce terbiye etmek istemesinden dolayı ona bazı şeyleri emreder ve zorunlu olarak yaptırırsa, bu onun kendi ihtiyacından dolayı olmadığı gibi, -teşbihte hata olmasın- ALLAH Teâlâ'nın da kullarını emir ve yasaklarla yönetip yönlendirmesi O'nun kendi ihtiyacından dolayı değildir. O, kullarına emirler verip yasaklar koyarken şöyle buyurmuştur: "Bazen bir şeyden hoşlanırsınız, fakat o sizin için zararlıdır; bazen de bir şeyden hoşlanmazsınız, halbuki o sizin için yararlıdır. (Bunları) ALLAH bilir, siz bilmezsiniz." (Bakara, 216)

Bundan başka elbette ki, ALLAH Teâlâ'nın da tazim edilmesi hakkı vardır. O, "Ben cinleri ve insanları bana ibadet etsinler diye yarattım." (Zâriyât, 56) buyurmuştur. Hak sahibi olmak ve

hakkını istemek her zaman muhtaç olmak anlamına gelmez. Ayrıca, her nimetin maddî fiyatı ve bedeli olduğu gibi, manevî fiyatı ve bedeli de vardır. Bu ikincisi de birincisi kadar tabiidir. Nimetin manevî bedeli ise, onu yaratıp ortaya çıkaran ALLAH Teâlâ'ya şükretmektir.

Kaldı ki, kimse şükrünü gözünde büyütmemeli ve bilmelidir ki, kulun yaptığı şükürdeki hissesi son derecede cüz'î ve azdır. Çünkü kulda şükretme duygusunu uyandıran, ona şükretmeyi sevdiren ve kendisine şükretme güç ve kudretini veren ALLAH Teâlâ'dır. Hâl bu olunca da şükretmek de ALLAH Teâlâ'nın bir lütuf ve inAyeti olmuş olur. Bundan dolayı, ALLAH Teâlâ, Peygamberimize şu emri vermiştir:

"Onlara de ki: Müslüman olursanız, bunu bana minnet etmeyin. Aksine, size iman etmeyi nasip ettiği için ALLAH size minnet eder." (Hucurât, 17) Bu gerçeği bilen ALLAH'ın peygamberi Dâvûd (as), yakarışında şöyle demiştir:

"ALLAH'ım! Sana şükretmem de senin nimetindir. Bu durumda sana nasıl şükredebilirim?" ALLAH Teâlâ ona şu cevabı vermiştir:

"Bunu böyle bilince şükretmiş olursun." Diğer bir rivAyette de, "Her türlü nimeti benden bilmen şükürdür."

Vücud (Var Olmak) Nimeti

Hiç şüphe yoktur ki, en büyük nimet vücud nimetidir. Diğer bütün nimetler derece itibarıyla bundan sonra gelirler. İman etmek de ancak vücut, yani, var olmak sayesinde mümkündür. Bu sebeple, başka hiçbir maddî nimete sahip olmayanlar da, sadece vücut, yani var olmak sebebiyle ALLAH Teâlâ'ya hamd ve şükretmek durumundadırlar. Çünkü, hasta ve çileli de olsa vücut, iman etmek şartıyla ahiret saadetini kazanmayı mümkün kılar.

Bu münasebetle deriz ki, vücud iki kısımdır. Birincisi,

ALLAH Teâlâ'nın vücudu, yani varlığıdır.

ALLAH Teâlâ’nın varlığı kendi zâtından ileri gelmiştir. Mükemmel olan varlık O'nun varlığıdır. Bu varlık, hem ezelî, hem de ebedîdir. Yani, ne başı ve başlangıcı, ne de bitimi ve sonu vardır. O her şeyden önce vardı ve her şeyden sonra olacaktır.

İkincisi ise, diğer varlıkların vücûdudur. Bu vücud, ALLAH Teâlâ’nın yaratmasıyla olmuştur. Bu vücud hâdistir ve hem başı, hem de sonu vardır. ALLAH Teâlâ şöyle buyurmuştur:

"İnsan düşünmez mi ki, o daha önce hiçbir şey değilken, biz kendisini yarattık?" (Meryem, 67), "İnsanın üzerinden onun hiçbir şey olmadığı bir dönem geçmedi mi? Sonra biz onu karışık bir sudan yarattık." (İnsan, 1, 2), "Yerdeki herkes fânidir. Celâl ve ikram sahibi (yüce ve saygın olan) RABBİn ise bâkî ve kalıcıdır." (Rahman, 26), "ALLAH'tan başka ilâh yoktur ve O'ndan başka her şey yok olacaktır." (Kasas, 88)

(ALLAH Teâlâ'dan başkasının vücudu, yani varlığı geçici ve eksik olduğu için, bazı sûfiler onu

yok saymışlardır. Kanaatimizce bu doğru değildir. Çünkü, geçici ve eksik de olsalar başka şeyler de vardır. İslâm dini bunların varlığını inkâr etmeyi telkin etmemiş, yalnızca onların ilâhlaştırılmamasını ve onlarla oyalanıp ahiret hazırlığının ihmâl edilmemesini istemiştir. Onun için, bazı kimseler karanlık bir yere girip veya başlarına bir şal geçirip kendi kendilerine, "Bir şey göremiyorum." diyebilirler; fakat ALLAH'tan başka varlık bulunmadığını iddiâ etmek ve bunu İslâm'a mal edip onun hakikî tevhid olduğunu ileri sürmek yanlıştır. Hakikî tevhid, ALLAH Teâlâ'nın tek ilâh ve tek mabud olduğuna iman etmek, O'nun ne zâtında, ne de sıfat ve fiillerinde yaratıklara benzemediğini, bütün güzellik ve mükemmelliklere sahip olduğunu kabul etmek ve yalnızca O'na itâat ve ibadet etmektir.

İslâm'da tevhid formülü "lâ ilâhe illALLAH" tır. Yani, ALLAH'tan başka ilâh yoktur. Kur'ân'ın tesbit ettiği bu formülü, "lâ mevcûda illALLAH.", yani, ALLAH'tan başka mevcut yoktur, sözüyle

değiştirmek Kur’ân’ın en büyük hakikatini tahrif etmek ve bozmaktır. Kaldı ki, ALLAH Teâlâ için "mevcûd" ismini kullanmak sakıncalıdır. Çünkü mevcûd, ism-i mefûldur ve var edilmiş şey demektir. ALLAH Teâlâ ise var edilmemiştir, O kendi zâtıyla vardır. Bu sebeple, bu isim (veya sıfat), Esmâ-i Hüsnâ içinde yer almamıştır. Onların içinde yer alan isim, "el-Vâcid"’ tir. Bu isim vücud, yani varlık sahibi demektir. Mahluklar ise, yaratılmış şeylerdir. Bu sebeple, onlara mevcudat, yani yaratılmışlar denir.

ALLAH Teâlâ’nın doksan dokuz isminden birkaç tanesi zatî isimlerdir. Bunlar O'nun zâtını tarif eder. Bunların dışında kalan diğer isimlerin hepsi O'nun varlıklarla olan ilişkilerini belirtir. Yaratan, Rızk Veren, Dirilten, Öldüren, Terbiye Eden, Bağışlayan, Cezalandıran anlamında olan isimler bunun örnekleridir. Buna göre, şAyet varlıklar yok iseler, o zaman ALLAH Teâlâ’nın bu isimleri mânası olmayan mücerred lâfızlar olmuş olur. Bundan başka, ALLAH Teâlâ, Kur’ân’ın

başından sonuna kadar yüzlerce yerde göklerin, yerin ve aralarındaki her şeyin kendi mülkü olduğunu söylemiş ve bunları yaratıp yönetmesini kendi kudretine delil olarak göstermiştir. Hâl bu iken birilerinin kalkıp, "Ortada mülk diye bir şey yoktur, sadece zat vardır." demeleri ALLAH Teâlâ'yı açıkça tekzip etmek ve O'nu hayalcilikle itham etmektir. Bunun hükmünün ne olduğunu da herkesin bilmesi lâzımdır.

Vücudu bir saymak da iki türlüdür. Bir türlüsü, ALLAH Teâlâ'nın dışındaki varlıkları yok saymaktır. Bunun yanlış olduğunu kısaca belirttik. Diğer türlüsü ise, başka varlıkları da ALLAH Teâlâ'nın birer parçası saymak ve böylece hepsinin bir tek vücud olduğunu söylemektir. Bazı dinsiz filozoflar ve sufî kisvesi altındaki bazı felsefeciler de vücudu bu şekilde bir saymışlardır. Bu ise, kesin olarak küfürdür. ALLAH Teâlâ, çok sevdiği ve değer verdiği İsâ (as)'ı ve melekleri kendisine ortak edenleri, O'nun evladı sayanları ve O'ndan bir parça kabul edenleri açıkça tekfir ve

tel'in etmişken, bazıların velilik, hakikî tevhid, keşf ve şühûd, basiret, kalbin açılması, ilhâm gibi parlak isimlere sığınarak âlemde mümin, kâfir, tâhir ve necis olarak ne varsa hepsini O'nun bir parçası veya bu anlama gelebilen bir şey saymaları cidden garip bir dalâlet ve sapıklıktır. Şu kesin bir hakikattir ki, ALLAH Teâlâ'nın velîleri vardır. Ancak O'nun velîleri herkesten ziyade O'nu takdis ve tazim eden, O'nun Kur'ân'daki sözlerine titizlikle uyan ve bunlara hem inanç, hem de amel ve ahlâk yönlerinden bağlı olan mübarek insanlardır. Onların ALLAH Teâlâ'yı takdiste kusur etmeleri, Kur'ân'dan farklı görüş beyan etmeleri veya ona aykırı tavır içine girmeleri katiyetle mümkün ve mutasavver değildir. Keşif ve şühûd da ALLAH Teâlâ'dan ise, yalnızca Kur'ân'ın beyanlarını teyid eder ve bunların mânalarını daha açık ve daha etkili bir hâle getirir. ALLAH Teâlâ'nın bazı velîlerine ihsan ettiği keşif ve şühûd, Kur'ân'ın ışıklarını daha muhteşem bir şekilde görmekten ibarettirler.)

Bu münasebetle, şu hususların bilinmesinde zaruret vardır:

1- ALLAH Teâlâ ile yarattığı şeyler arasındaki ilişki, hâlıkıyet ve mahlukıyet (yaratıcılık ve yaratılmış olmak) ilişkisinden ibârettir. Bunun dışında aralarında, ne cüz'iyet (bir parçası olmak), ne de müşabehet (benzerlik) ilişkisi yoktur. Ruhun da ALLAH Teâlâ ile bu türlü bir ilişkisi mevcut değildir. Bu husustaki evhamı dağıtmak için ALLAH Teâlâ, ruh mevzuuna açıklık getirmiş ve şöyle buyurmuştur:

"Senden ruhun ne olduğunu soruyorlar. De ki: Ruh RABBİMin emridir." (İsrâ, 85), "O'nun emri şöyledir: O bir şey yaratmak istediği zaman kendisine, 'Ol!' der ve o şey oluverir." (Yasin, 82) Ruhun mahiyeti bu olduğu için, "ruhun üfürülmesi" ve "kendi ruhundan" gibi müteşâbih ifadeleri bu muhkem âyetin mânasına göre anlamak lâzımdır. Çünkü, Kur'ân-ı Kerim, müteşâbih âyetlerin muhkem âyetlerle tefsir ve izah edilmesini emretmiştir. (Bkz: Al-i İmrân, 7)

ALLAH Teâlâ'nın ruhu kendisine izafe etmesi ise, onun önemini ve büyük değerini vurgulamak içindir. Çünkü, cesedin topraktan olması, bir sürü illetlerle mübtelâ bulunması ve sonra dağılıp gitmesine karşılık, ruh ALLAH Teâlâ'nın bir emri olarak vücut bulur, illetsizdir ve ebedidir. Bütün ruhî melekeler, zekâ, akıl ve duygular da ruhun fonksiyonlarıdır.

ALLAH Teâlâ'nın bir şeye ve bir şeyin de O'na benzemediğini yine Kur'ân-ı Kerim açıklamıştır. İlâhî beyan şöyledir:

"O'nun hiçbir benzeri yoktur. (Veya, hiçbir şey O'nun benzeri değildir.) O, işiten ve bilendir." (Şûra, 11) Bu âyet muhkemdir. Bu sebeple, "ALLAH Âdem'i suretinde yarattı." gibi müteşâbih sözleri buna göre anlamak lâzımdır. Onun için, bu söz sahih bir hadis ise, mânası şöyledir: "ALLAH Teâlâ, Adem'i diğer insanlar gibi nutfeden, alâkadan yaratıp aşama aşama büyütmemiştir. Onu, kendi suretinde ve boyu atmış zira olarak bir defada yaratmıştır." Bu da O'nun kudretinin

göstergelerindedir ve insanları bu şekilde diriltebileceğinin delillerindendir.

2- Kur'ân-ı Kerim, insanların alışık oldukları konuşma tarzında ve onların akıl ve anlama seviyelerine göre ifade edilmiştir. Fakat buna rağmen, ifadelerinde taklid edilemeyen bir i'câz, üstünlük ve güzellik vardır. Bunun yanında, Kur'ân-ı Kerim'de bütün dinî hakikatler tam ve eksiksiz olarak açıklanmıştır. Onun için, bunlardan bazı şeyleri Kur'ân'ın ifadeleri dışında, keşif, şühud gibi ne oldukları belirsiz ve güvensiz, ya da akıl ve ilim gibi eksik ve yetersiz olan yollarda aramak dalâlettir.

3- İslâm dininde bazı kimselerin dikkatinden kaçırılmak istenen gizli hakikatler ve hükümler yoktur.

4- Kur'ân-ı Kerim, akılları oyalamak için değil, onları uyandırmak ve aydınlatmak için indirilmiştir.

5- Şükür, nimetleri (bütün imkânlar ve varlıklar birer nimettir), yaratılış ve veriliş

gayelerini gerçekleştirecek şekilde kullanmaktır. Yaratılış gayesi ise, genel prensip olarak, ALLAH Teâlâ'ya kulluk etmek ve hayra hizmet etmektir. Ayrıntılı olarak her şeyin özel gayesi ise, ALLAH ve Rasûlü'nün sözlerinde açıklanmıştır.

6- ALLAH Teâlâ'nın sevdiği kullar, O'nun sevdiği işleri yapanlardır. O'nun sevdiği işler ise, emrettiği ve vacip kıldığı işlerdir. O'nun sevmediği kullar ise, O'nun sevmediği işleri yapanlardır. O'nun sevmediği işler ise, başta küfür ve nankörlük olmak üzere O'nun yasakladığı ve haram kıldığı işlerdir.

7- ALLAH Teâlâ, insanları da, onların fiillerini de yaratandır. Ancak, onların fiillerini onların kendi tercih, istek ve talepleriyle yaratır. Örneğin, bir kimseyi öldürmek için silâhını ona doğru tutan bir katil, "ALLAH'ım! Ben bunu öldürmeni istiyorum. Vebali bana ait olmak üzere onu öldür." der ve kendisinin bu talebi üzerine ALLAH Teâlâ öldürme olayını gerçekleştirir. Hayır işlerinde de durum böyledir. Bu sebeple, hayır ve

şerrin yaratıcısı ALLAH Teâlâ olmakla birlikte, kul bunlardan dolayı sevap ve günah kazanır. Bu onun hayrı veya şerri istemesinin karşılığıdır.

8- Nimetler ALLAH Teâlâ'nın lütuf ve rahmeti, musibetler ise kulun kendi hata ve ihmallerinin sonucu veya günahlarının dünyadaki cezalarıdır. ALLAH Teâlâ şöyle buyurmuştur:

"Sana bir iyilik isabet ederse, bu ALLAH'tandır. Sana bir kötülük isabet ederse, o da senin nefsindendir (nefsinin ihmali veya cezâsıdır.)" (Nisa, 79) Ancak, nefisle alâkası bulunmayan musibetler ve sıkıntılar da vardır. Bunlar, ALLAH Teâlâ'nın bazı kullar için dilediği imtihanlardır. Bu imtihanlar iyi değerlendirildikleri takdirde, dünyada ve ahirette çok hayırlara vesile olurlar.

9- İnsanların bir iyiliğin ve nimetin meydana gelmesindeki katkıları azdır. Bunlardaki asıl etken ALLAH Teâlâ'nın iradesi ve kudretidir. Kötülüğün ve musibetlerin oluşmasındaki katkıları ise çoktur. Bu katkı, ihmal etmek ve yapmamak

şeklindedir. Bu ise güç ve kuvvet gerektirmeyen ve insana yapıcılık ve yaratıcılık sıfatı kazandırmayan bir yokluktur. Örneğin, insan bahçeyi sulamazsa ağaç ve çiçekleri kurutur. Fakat, büyük bir yıkıma sebep olmakla birlikte, o bu işte bir yaratıcılık ve fonksiyon sahibi değildir. Sadece, ölülerin de yapabildikleri bir şeyi yapmış, yani, bir işi terk etmiştir.

10- En üstün varlıklar peygamberler, sonra mukarreb melekler, sonra takva ve sâlih amel sahibi insanlardır. Peygamberlerin en üstünü Muhammed (sa)'dır. Çünkü o, diğer peygamberlerden daha çok insanların hidAyetine vesile olmuştur. Onun peygamberliği kıyâmetin kopacağı zamana kadar binlerce sene insanlara yol gösterir ve ışık tutar. Bunun için de kendisine daha fazla zatî meziyetler ve mucizeler verilmiş ve en mükemmel din ve kitap vahyedilmiştir. Ancak, diğer peygamberler de değişik meziyetler ve mucizelere sahip mübarek şahsiyetlerdir. En büyük melek ise Cebrail (as)dır. Çünkü bu melek,

ALLAH Teâlâ'dan insanlara hidAyet ve ilim getirmiştir. Hidâyet ve ilim hizmeti ise en üstün hizmettir. En üstün hizmeti yapan da en üstündür. Bu sebeple, ALLAH Teâlâ, diğer melekleri toplu hâlde, Cebrail (as)’ı ise, tek başına övmüştür. (Necm, 5, 6; Tekvir, 19-21; Şuarâ, 193) O, sâlih amel sahiplerini de sıddıklar, şehidler ve sâlihler diye üç kısma ayırmıştır. (Nisa, 69) Sıddıklar ve şehidler "mukarrablar" diye de isimlendirilmişler (Vakıa, 11-88), diğer sâlih kimseler de ashâbul-yemin (sağdakiler) ismiyle anılmışlardır. (Vakıa, 8-9) Mukarrablar hayır ve ibadetlerde önde olan ve önde gidenlerdir. (Bunlar, ALLAH Teâlâ'ya en yakın olan bahtiyarlardır.) (Vakıa, 10)

Nimetin Hakikati ve Kısımları

Kur'ân-ı Kerim'de, "ALLAH'ın nimetlerini saymaya kalksanız, bitiremezsiniz." (Nahl, 8) buyurulmuştur. Bu demektir ki, bildiğimiz ve tahmin ettiğimizden daha çok nimetlere mazharız. Kendimizi balık, nimetleri denize benzetirsek, nimetlerin içinde nasıl yüzdüğümüzü bir parça

anlama imkânını buluruz. Bütün bu nimetler, şükür isterler. Ancak nimetler maddî ve manevî, dünyevî ve uhrevî olmak üzere kısımlara ayrılırlar. Çünkü, ister gözle (ve diğer duyu organlarıyla) fark edilsin, ister fark edilmesin ve ister dünyada veya ahirette olsun; insana lezzet, mutluluk ve rahatlık veren her şey nimettir. Bunların yanında, şimdiki zamanda veya dünya hayatında mükellefiyet, sıkıntı ve musibet şeklinde görünen ve fakat ileriki bir zamanda veya ahirette rahatlık ve saadete dönüşen şeyler de nimettirler. Buna göre nimetler şu kısımlara ayrılırlar:

1- Hem dünyada ve hem de ahirette nimet olan şeyler. İlim ve güzel ahlâk bu kısımdandırlar. Çünkü bunlar hem dünyada, hem de ahirette fayda ve yarar sağlarlar.

2- Yalnız ahirette nimet olan şeyler. Meşakkatli ibadetler ve sabredilen musibetler bu kısımdandırlar. Ancak şu vardır ki, ibadetlerde kalb huzuru, vicdan rahatlığı, ALLAH Teâlâ'ya yakın olmanın üstün mutluluğu vardır. Bu itibarla,

ibadetleri birinci kısımdan saymak da mümkündür.

3- Yalnız dünyada nimet olan şeyler. Bunlar şükür yoluyla sevaba çevrilmeyen ve fakat israf ve günahta da kullanılmayan mubah nimetlerdir. Bu nimetleri şükretmek ve hayırda kullanmak yoluyla sevaba çevirmek veya israf ve günahta kullanmak yoluyla harama dönüştürmek de mümkündür.

4- Dünyada nimet, ahirette musibet olan şeyler. Bunlar şükrü ifâ edilmeyen ve günah oluşturacak şekilde kullanılan nimetlerdir.

Aslına bakılırsa, bütün nimetler bu dört kısımdan olabilirler. Bir nimeti şu veya bu kısım hâline getiren faktör ise, insanın onu kullanma tarzıdır. İnsanların büyük çoğunluğu ahirete sağlıklı bir şekilde inanmadıkları için, nimetleri yalnızca dünyada yararlı olabilecek şekilde kullanmak isterler. O zaman da bu nimetler ahiretleri için hesap ve azap hâline gelir. Bu nimetler şükürle korunmadıkları için dünyada da

türlü musibet ve sıkıntılara sebep olurlar. Böylece bu insanlar, nimetleri kendileri için musibet hâline getirirler. Bu insanlar cehaletleri ve inançsızlıkları yüzünden, düşmanlarının bile onlara yapamadığı kötülüğü kendilerine yapmış olurlar. İnsanların kendilerine zulmetme olayı budur.

Dünya nimetleri ahiret nimetlerine göre daha az önemlidir. Çünkü bunlar hem sınırlı, hem sonludurlar, hem kaliteleri düşüktür, hem de sıkıntıları çoktur. Bundan dolayı, basiret sahipleri, birinci derecede ve öncelikle ahiret nimetlerine talip olurlar ve gerekirse, dünya nimetlerini onlar için fedâ ederler. Bu kimseler, ahiret nimetlerini kazandıran musibetleri de yalnızca dünyada kalan nimetlere tercih ederler.

Yararlı, lezzetli ve güzel olan her şey nimettir. Ve bunların bir kısmı madde, bir kısmı da mâna halindedirler. Madde hâlinde olan nimetleri herkes bilir; mâna hâlinde olan nimetleri ise ancak ehil olanlar bilirler. Bu sebeple, bütün insanlar meselâ vücut ve renk güzelliğinden anlarlar, fakat

bunların çoğu ilim, adâlet, şefkat, güzel ahlâk, sadakat ve şükürdeki güzellikleri anlamazlar. Bunlar yemekteki lezzeti duyarlar. Fakat hayır yapmakta, yardım etmekte, ibadet etmekte ve ilim tahsil etmekteki lezzetleri duymazlar. Yine bunlar, mal ve servetteki faydayı bilirler. Fakat sâlih amellerdeki faydayı bilmezler. Çoğu insanların bilmediği bu ve benzeri manevî nimetler, hepsinin bildiği maddî nimetlerden daha üstün, daha kalıcı ve daha yararlıdırlar.

Manevî nimetler aziz oldukları için az, maddî nimetler ise, onlara göre daha düşük değerde oldukları için çokturlar. Maddî nimetler içinde de en değersiz ve bu yüzden en yaygın olanı, yemek ve cinselliktir. Değerinin düşük olmasından dolayı bu nimetler, hayvanlarda ve hayvanların da en düşük sınıfında daha fazladırlar. Fakat câhil kimseler, maddî nimetlerin de en aşağı kısmı olan bu son nimetleri en üstün nimet olarak görür ve gerekirse onları tahsil etmek için diğer nimetleri fedâ ederler. Çoğu insanların dünya

rüsvalığı ve ahiret hüsranı da bu yüzdendir.

Yemek ve cinsellikteki şehvet lezzetinden üstün olan lezzet mal lezzetidir. Bu lezzetten üstün olan lezzet insanlara hükmetme ve onlara baş olma lezzetidir.

Bundan üstün olan lezzet ilim lezzetidir. Bunun da üstünde olan lezzet marifet, yani ALLAH Teâlâ'yı tanımak ve O'nunla ünsiyet etmek lezzetidir. Bu lezzet, cennet lezzetlerinin de en büyüğüdür. Ancak bu lezzet, dünyada en az sayıdaki insanlar tarafından duyulabilir. Zaten cennete gidecek olan insanlar da az sayıdadırlar.

ALLAH Teâlâ'yı Sevmek Nimeti ve Bu Açıdan Kalplerin Çeşitleri

ALLAH Teâlâ'yı sevmek en büyük nimettir. O'nunla ünsiyet etmenin üstün lezzeti de O'nu sevmenin ürünüdür. Ancak, kalpler ALLAH Teâlâ'yı sevmek açısından üç çeşittir:

Bazı kalpler sadece O'nu sever ve yalnızca O'nu tanımak ve kendisine ibadet etmekle ünsiyet bulurlar. Bu kalplerin sahipleri sıddıklardır. "ALLAH

onları sever, onlar da ALLAH'ı severler." (Mâide, 54), "İman edip sâlih amel işleyenlere ALLAH, sevgi verecektir." (Meryem, 96), "ALLAH', de! Ondan sonra insanları dünya bataklığındaki oyun ve eğlencelerde bırakıp uzaklaş." (En'âm, 91) gibi âyetlerle bunlara işaret edilmiştir.

Bazı kalpler ne ALLAH Teâlâ'yı sever, ne de O'na ibadet etmekten lezzet alırlar. Bu kalplerin sahipleri kâfirler ve fasıklardır. "Onlar ALLAH'ı unutmuşlar, ALLAH da onları unutmuştur. Onlar fâsık kimselerdir." (Tevbe, 67; Haşr, 19) Ayetiyle bunlar kasdedilmiştir. ALLAH Teâlâ’nın bunları unutması, onlara değer vermemesi ve bu yüzden onları hidAyet edip ıslah etmemesi demektir. Bu sebeple, bunlar hidAyet bulmadan ve ıslah olmadan ölürler. "ALLAH, kalplerini mühürlemiş, kulakları ve gözleri de perdelenmiştir. Bunlar için elemli azap vardır." (Bakara, 7), "Onlar karanlıklar içindedirler ve bundan çıkamazlar." (En'âm, 112)

Bazı kalpler de ne bütünüyle birinciler gibi, ne de tamamen ikinciler gibidirler. Bu

kalplerin sahipleri savaş hâlinde olan ve bazen yenen, bazen de yenilen kimselere benzerler. Çünkü bunların da bazen dinî duyguları kuvvetlenir ve kendileri bütün samimiyetleriyle ALLAH Teâlâ'ya dönerler. Bazen de beşerî duygularına yenik düşerler. Bunların hepsi de aynı durumda değildirler. Bazılarının uyanış hâlleri fazla, bazılarının da gaflet hâlleri fazladır. ALLAH Teâlâ bunlar hakkında, "Onlar sâlih olan ve olmayan ameller işlerler. Umulur ki, ALLAH onlara tevbe ve dönüş nasip eder." (Tevbe, 102) buyurmuştur. Kendilerine tevbe ve dönüş nasip olup sâlih amelde istikrar ve sebat bulanlar, bunların bahtiyar kısmıdırlar. Bunlar, uyanış hâlleri gaflet hâllerinden fazla olan kimselerdir.

Dünya ve Ahiret Nimetleri Arasındaki Farklar

Bil ki, dünyada da, ahirette de yararlanılan şeyler nimettir. Ancak dünya ve ahiret nimetleri arasında üç önemli fark vardır.

Birincisi; kötü kullanmak yüzünden dünya

nimeti musibete dönüşebilirken, ahiret nimeti için bu tehlike söz konusu değildir. Çünkü, cennete gidenler, dünyanın ağır şartları altında sınav vermiş seçkin kimselerdir. Bunlar, nimetleri kötüye kullanmazlar. Ayrıca, cennette nimetleri kötüye kullanmaya öncülük eden şeytan ve şeytanî his ve duygular da yoktur. ALLAH Teâlâ, şöyle buyurmuştur:

"Biz onların kalplerindeki kötü duyguları çıkarıp atarız." (A'râf, 43; Hicr, 47) Bu sebeple, ahiret nimeti her zaman nimettir.

İkincisi; ahiret nimetleri gaye, dünya nimetleri ise vasıtadırlar. Bu yüzden, dünya nimetleri öncelikle tüketip zevk almak için değil, ahiret nimetlerini kazanmak içindirler. Bunun dışındaki kullanım tarzı yanlıştır ve nimetleri musibete çevirir.

Üçüncüsü; ahiret nimetlerinde, dünya nimetlerinde bulunmayan özellikler ve üstünlükler vardır. Bunlar o nimetlerdeki ebediyet, kedersiz sevinç, cehaletsiz ilim ve eksiksiz zenginliktir. Bu

farklardan dolayı ahiret nimetleri hakikî nimetler vasfını kazanmıştır. Hakikî hayat da hakikî nimetlerle yaşanan hayattır. Onun için, ALLAH Rasûlü (sa), "Ahiret hayatı dışında hayat yoktur." demiştir. O bu sözü iki önemli münasebette söylemiştir.

Birinci söyleyişte, kendisi az sayıdaki ashabıyla birlikte zor şartlar altında hendek (siper) kazıyor ve gelmekte olan düşmanla savaşmak hazırlığı yapıyordu.

İkinci söyleyişte ise, kendisi Mekke'yi fethetmiş ve Kabe avlusunda toplanan şehir halkı ona muzaffer kumandan gözüyle bakıyor ve kendisine hayranlık duyuyorlardı. Onun aynı sözü bu iki farklı yerlerde söylemesi, dünya şartları ne olursa olsun, burada yaşanan hayatın asıl hayat olmadığı, bu hayatın ancak ahirette yaşanabileceği gerçeğini vurgulamak içindir.

ALLAH Rasûlü'nün dünya ve ahiret hayatlarını ve nimetlerini değerlendirmesi böyle olduğu için, bir adam duâ edip, "ALLAH'ım!

Senden nimetin tam (eksiksiz ve kesintisiz) olanını isterim." deyince, kendisi adama, "Sen nimetin tam olanını bilir misin? O cennet nimetidir." demiştir. (Tirmizî)

Ahiret nimetini kazandıran ilim ve güzel ahlâktır. İlim, ALLAH Teâlâ'yı bilmek ve O'na bilerek ibadet etmektir. Güzel ahlâk ise, duygularda ifrat ve tefritten sakınmak ve insanlarla ilişkide hak çizgisini takip etmektir.

Dünya nimetini kazandıran ise, ALLAH Teâlâ'nın takdiri ve insanın kesb ve çalışmasıdır. İlâhî takdir asıl ve temel faktördür, kesb ve çalışmak da onsuz olunmayan bir şarttır.

Dünya nimetinin en önemlileri zenginlik, gençlik, sağlık ve güvendir. Bir hakîm böyle demiş ve sözünü şöyle açıklamıştır: "Çünkü yoksulluk, yaşlılık, hastalık veya güvensizlik varsa dünya hayatının tadı ve lezzeti yoktur."

Ancak dünya mutluluğunu kaybettiren bu durumlar, ahiret mutluluğunu kazandırabilirler. Çünkü insanlar, genelde, dünyayı kaybettikleri

zaman ahirete döner ve onun için ciddî çalışırlar. Bundan dolayı, dünyayı kaybetmeyi ahiret için çalışmaya çevirenler, dünyayı kaybetmiş olmaktan kârlı ve kazançlı çıkarlar. Bu sebeple, ALLAH Teâlâ da, dilediği zaman, dünya nimetlerine takılıp kalmış olan kimselerin önünden bu nimetleri kaldırarak onlara ahiret yolunu açar ve ahireti kazanmaları için bu suretle kendilerine yeni bir fırsat ve imkân yaratır. Bunun için gençleri ihtiyarlatır, sağlamları hasta eder, bu ve benzeri durumlarla kullarını silkeler. Bu durum acı ve elemli de görünse, hadd-i zatında bir rahmet ve lütuf tecellisidir. Bu olaya işaret edilen Kur'ân-ı Kerim'de şöyle buyurulmuştur:

"Sizi biraz korku, açlık, mal, can ve ürünlerde eksiklik gibi şeylerle imtihan ederiz. Sabredenlere müjde olsun." (Bakara, 155) Bu imtihan, sınıfta kalmış olanlar için tanınmış bir şans ve fırsattır. ALLAH Teâlâ bu yeni imtihanı kazananları müjdelemiştir. Bu o demektir ki, bununla onların eski günahları, kusur ve ihmalleri

affedilir.

Bu imtihanı da kaybedenler ise daha da kötü bir duruma düşerler. Çünkü bunlar bu suretle dünya ve ahireti birlikte kaybedenlerden olurlar. Bu kimseler, genelde, musibetlerin insanları hidAyete getirebildiğine ve onlarda böyle bir ilâhî maksat ve rahmet bulunduğuna da inanmazlar.

Bunların durumu, âyetlerin inişleri sırasında münafıkların takındıkları tavra benzer. Çünkü âyetler indikçe bunlar itiraz ederek, "Bu âyetler kimin imanını arttırdı?" diye sorarlardı. ALLAH Teâlâ onlara şöyle cevap vermiştir:

"Bu âyetler imanı olanların imanını arttırır. Kalplerinde küfür, isyan ve şüphe hastalığı bulunanların ise hastalığını arttırır. Ve bunlar (kendilerine gelmeden) kâfir olarak ölürler." (Tevbe, 124, 12)

ALLAH Teâlâ'ya içtenlikle şükretmek için, önce O'nun nimetlerini tanımak ve bilmek lâzımdır. Enfüs'te (insanın içinde, vücud ve

bünyesinde) ve afâk'ta (dış âlemde, yerde, etrafta) mevcud olan sayısız nimetleri dinî kitaplar gibi, tıp, fizik, kimya gibi ilimler de gösterirler. Dinî kitaplar gibi, bu ilimleri okuyunca da, insanın ilâhî nimetler hakkındaki bilgisi artar ve ALLAH Teâlâ'ya şükretmek istek ve arzusu güçlenir. Câhil kimse ise, nimetlerden sadece birkaç tanesini bilir; bildiği bu nimetler hakkındaki bilgisi de hayvanın basit bilgisinden fazla değildir. Çünkü hayvan da onun gibi, acıkınca yemek yer, yorulunca uyur ve şehveti uyanınca çiftleşir. O da bunlardan zevk alır ve bunların nimet olduğunu bilir. Nimetler hakkındaki bilgileri bu kadar sınırlı ve yüzeysel olan insanlar, ALLAH Teâlâ'yı tanıyamazlar ve O'na gerektiği gibi şükredemezler.

ALLAH Teâlâ'nın nimetlerini, kudret ve sanatını anlatan ilimleri okumak, O'nu tanımaya, sevmeye ve kendisine içtenlikle şükretmeye vesiledir. Bu sebeple, ilim okumak önemli görülmüş ve Peygamberimize indirilen ilk vahiyde, "Yaratan RABBİni tanımak için oku!" emri

verilmiştir. Bütün şer'i ve müsbet (pozitif) ilimler ALLAH Teâlâyı, O'nun ilim, kudret ve rahmetini anlatırlar. Bu ilimler sayesinde insan vücudunda ve dış âlemdeki ince sanat, harika tanzim ve terkip bilinir ve bu işlerin kendiliğinden veya gayesiz olamayacağı kesin bir şekilde anlaşılır. Bu sonuca ulaşılması ALLAH Teâlâ'ya karşı sevgi ve muhabbeti de arttırır.

Öbür yandan, bir sanatkârı seven, onun eserlerini incelemekten zevk alır. Tıpkı bunun gibi, ALLAH Teâlâ'yı seven de O'nun eserleri olan eşyayı ve mevcudatı incelemekten zevk ve lezzet alır. İlim ALLAH Teâlâ'yı ve O'nun işlerini öğrettiği için okuyan ve araştırana zevk verir. İlimdeki lezzet ve tatlılık bundandır. Bu lezzet ve zevk, bu hizmeti ifâ ettiği için ilme derc edilmiştir.

Yerde ve yakın göklerde olan şeyler, insanlara yönelik hizmet verirler. ALLAH Teâlâ buna işaret ederek, "ALLAH, göklerde ve yerde olan şeylerin hepsini sizin için musahhar kılmıştır. Bu teshirde düşünenler için deliller ve ibretler

vardır." (Câsiye, 13) buyurmuştur. Gökteki melekler, güneş, ay, yıldızlar, havadaki bulutlar, rüzgâr, yerdeki toprak ve deniz insanlar için nimet üretmek için seferber edilmişlerdir. Üretilen nimetlerin hepsi herkes içindir. Dünyada tek bir insan da olsa, mevcut mekanizmanın aynı şekilde işlemesi lâzımdır. Bu demektir ki, bu mevcut âlemin hepsi tek tek herkese verilmiş bir nimet ve ayrı ayrı hepsine yapılmış bir ikramdır. Bundan dolayı, basiret sahibi bir kimse gözüyle gördüğü ve ilmiyle bildiği bütün şeyleri kendi şahsına yapılmış nimetler olarak düşünür, öyle duyar ve bu duygu ve düşünce ile ALLAH Teâlâ'ya dönüp O'na şükreder.

İnsanları Şükretmekten Çeviren Sebepler

Şükretmek için önce nimeti bilmek lâzımdır. Nimeti bilmeyen ve onu nimet olarak görmeyen bir kimse, hâliyle şükretmez.

Ancak nimeti bilmenin yanında, ondan dolayı nasıl şükredilmesi gerektiğini bilmek de lâzımdır. Çünkü bunu bilmeyen, sadece dille, "El-

Hamdu lillâh = ALLAH'a şükür." demeyi şükür zanneder. Halbuki bu, şükrün tamamı değildir. Şükrün tamamı ve hatta hakikati, nimeti yaratılış gayesine uygun olarak kullanmaktır.

Nimetin kendisi ve ona nasıl şükredilmesi gerektiği bilindiği hâlde, şükredilmezse; bunun sebebi, nefsin tuğyan etmesi ve şeytanın insanı yenmesidir.

İnsanların çoğu nimetleri bilmezler. Çünkü bunlar, herkese şâmil olan ve her zaman bulunan şeyleri nimet saymazlar. Bunlara göre, bir şeyin nimet olması için kendilerine özel olması ve sürprizlerle gelmesi lâzımdır. Halbuki, en büyük nimetler, herkesi kapsayan ve her zaman bulunan nimetlerdir.

Bu insanlar, ancak bu nimetlerden birini kaybettikleri zaman, onun ne denli büyük ve önemli bir nimet olduğunun farkına varırlar. Bundan dolayı, örneğin sağlığın, vücudun eksiksiz olmasının, havanın, ışığın, günlük işlerin yolunda gitmesinin kıymetini bilmezler.

Ancak bir hastalık gelince, vücudlarının bir yerinde eksiklik ve sakatlık oluşunca, havasız bir yerde kalınca, işleri bozulunca, kıtlık, zelzele, fırtına, savaş gibi durumlar oluşunca silkinip kendilerine gelir ve, "Eyvah! Biz nimetler denizinde yüzüyormuşuz da fark etmemişiz." derler. ALLAH Teâlâ şöyle buyurmuştur:

"Onlara RABBİnin azabından az bir şey dokunursa, 'Eyvah! Biz gerçekten zâlim kimselermişiz.’ deyiverirler." (Enbiyâ, 46) Bu o demektir ki, bu insanların nimetleri anlamaları için, bu nimetlerin bir kere ve hatta sık sık ellerinden alınmaları gerekir. Halbuki, geri alınan nimetlerin çoğu bir daha verilmez. Gençlik, sağlık, aile bütünlüğü, huzur ve hayat, tekrarı olmayan nimetlerdendir. Bir adam, basiret sahibi bir zâta hâlinden şikâyet edip:

-Fakirim, param, malım yoktur, demiş. O zat, ona:

-Kör olsaydın da, on bin dirhemin bulunsaydı sevinir miydin? demiş. Adam:

-Hayır, gözlerimi on bin dirheme vermem, demiş. Zat:

-Dilsiz olsaydın da, bu kadar paran olsaydı, memnun olur muydun? demiş. Adam:

-Hayır! Dilimi bu paraya vermem, demiş. Zat:

-Ellerin veya ayakların olmasaydı da, bir hazineye sahip olsaydın razı olur muydun? demiş. Adam:

-Hayır! El ve ayaklarımı bir hazineye değişmem, demiş. Bunun üzerine o zat:

-Öyleyse senin fakirlikten şikâyet etmeye hakkın yoktur. Çünkü vücut ve organlarının sağlık ve sağlamlığı Karun servetinden daha fazla bir servettir. Onun için, sen şikâyet etme; sana bu serveti veren RABBİne şükret, karşılığını vermiştir.

İlim nimeti ve iman nimeti de paha biçilmez servetlerdir. Bu servetlere sahip olan bir kimsenin de şükretmemesi için bir neden yoktur. ALLAH Rasûlü (sa) şöyle buyurmuştur:

"ALLAH Teâlâ bir kuluna Kur'ân ilmi verir

de, o kimse buna rağmen mal ve dünyalık sahiplerine gıpta ederse, ALLAH Teâlâ'nın büyük nimetini küçümsemiş olur. (Bir rivAyette de, azabı hak etmiş olur.)"

İbnus-Semmâk, bir zengine nasihat ederken şöyle demiştir:

"Sen çok susadığın zaman içecek su bulamazsan, bütün malının yarısını bir bardak su almak için verirsin. İçtiğin bu suyu dışarı çıkaramadığın takdirde de, onu çıkarmak için geriye kalan malının hepsini verirsin. O hâlde, bil ki, ALLAH Teâlâ'nın sana içirdiği ve sonra vücudundan çıkardığı bir bardak su senin bütün servetine bedeldir." Demek ki, bir bardak su, bir büyük servet kadar değerli ve bir büyük servet bir bardak su kadar değersizdir.

ALLAH Teâlâ'nın umumî nimetlerini nimet saymayan ve bu nimetlerden dolayı O'na şükretmeyenler, aslında kendilerine özel olarak verilen nimetlere de şükretmezler. Bu nimetlerle de kibir, gaflet ve gurura kapılırlar. Bu sebeple,

aynı nimetlere sahip olmayan kimseleri küçük ve hakîr görür, onlarla alay eder ve onları ezmeye çalışırlar. ALLAH Teâlâ şöyle buyurmuştur:

"İnsan gerçekten de çok zâlim ve çok nankördür." (İbrahim, 34) Bu zâlim ve nankör mahluk bulunca zulmeder, haddini aşar, haksızlık yapar; bulamayınca da sızlanır ve şikâyet eder. ALLAH Teâlâ bir başka âyette de şöyle buyurmuştur:

"İnsan yokluk görse şikâyet eder, bolluk görse, cimri ve bencil olur." (Meâric, 20, 21)

Hadd-i zatında, umumî nimetler de herkesteki hâliyle özellik taşır. Onun için, herkes kendi aklını, ilmini ve ahlâkını başkalarınkinden üstün görür ve bu sebeple onlarla değiştirmeye razı olmaz. Hâl bu olunca, nimetlere şükretmemek için umumilik bahanesi de geçersizdir.

Nimeti görmemenin bir sebebi de, kendinden yukarıda olanlara bakmaktır. Bu da insanı kör etmek ve nankörlüğe itmek için şeytanın kullandığı bir yoldur. Halbuki insan, ya

hiç kendinden yukarıda olanlara bakmamalı veya bunun yanında kendinden aşağıda olanlara da bakmalıdır. O zaman, kendisinin orta durumda ve hatta bazı nimetlerde ortanın da üzerinde olduğunu görür ve şükretmesi gerektiğini anlar.

Çoğu kimseler, diyânet ve dindarlıkta kendilerinden daha kötü durumda olanlara bakıp hâllerinden razı olurlar. O hâlde, bu insanlar, neden dünya işlerinde de daha kötü durumda olanlara bakıp hâllerine razı olmazlar? ALLAH Rasûlü (sa) şöyle buyurmuştur:

"ALLAH Teâlâ, dünya işinde.kendinden aşağı, din işinde kendinden yukarı bakan kimseye sabır ve şükür nasip verir. Bunun aksini yapanlara ise ne sabır, ne de şükür nasip eder." (Tirmizî)

Diyânet ve dindarlıkta herkesten daha aşağıda olmalarına rağmen, dünya işinde çoğu kimselerden yukarıda olan bazı insanların, buna rağmen dünyâ hâllerinden şikâyet etmelerine ne demeli?

Bunlar, nimet olarak bir yudum suyu bile

hak etmedikleri hâlde, dünyanın bütün nimetlerine sahip olmayı ve bu konuda herkesin üstüne çıkarılmayı hangi hak ve hangi yüzle isterler veya beklerler?

Onun için, bu kimselerin ya nimetlerin ALLAH Teâlâ tarafından verildiğine inanmamaları, ya dindarlıklarını ıslah etmeleri, ya da hâllerine bin kere razı olup bulduklarına şükretmeleri lâzımdır. ALLAH Teâlâ, şöyle buyurmuştur:

"Tek başıma yarattığım, kendisine çok miktarda mal ve yanında hazır duran oğullar verdiğim ve kendisine çok imkânlar tanıdığım o nankörü bana bırak! O hâlâ, kendisi için nimetleri çoğaltmamı işitiyor. Fakat, hayır! O bunu beklemesin. Çünkü o, emirlerimize karşı inatçı ve aldırmazdır. Ben bundan sonra onu yokuşa süreceğim." (Muddessir, 11-17)

ALLAH Rasûlü (sa), bir hadiste dünya nimetleri içinde temel ve önemli olanlarını şöyle bildirmiştir: "Kim vücud sağlılığı ve can güvenliği içinde sabahlar ve evinde o günün kut'unu

(yiyeceğini) bulursa, ona dünyanın bütün nimetleri verilmiş gibidir." Dünya hayatı ve yaşaması için temel ve asıl nimetler bunlar iken, çoğu insanlar bunları görmeyip gözlerini başka şeylere dikerler. Bu yüzden de şükretmeleri gerektiği hâlde şükretmezler ve razı olmaları lâzım geldiği hâlde şikâyet ederler.

Basiret sahibi kimseler, iman, yakîn ve marifeti bütün nimetlerin üstünde tutar ve şükretmek için bunlara sahip olmayı yeterli bulurlar. Çünkü bunlar ebedî bir hayatın ve büyük bir saadetin sermayesidirler. Bu sebeple, bunlar dünyanın bütün nimetlerinden, servet ve hazinelerinden daha kıymetli ve değerlidirler. Ayrıca, bunlar sahiplerine diğer dünya nimetlerinin veremediği büyüklükte ruhî ve manevî zevk ve lezzetler de verirler.

Gâfil kimseler ise, öncelikle mal isterler. Halbuki malın mihneti, zahmeti ve meşguliyeti lezzetinden kat kat fazladır. Bu sebeple, lezzet için mala talip olmak ne dinen, ne de aklen doğru bir

davranış değildir. Çünkü mala sahip olamamanın bir elemi varken, ona sahip olmanın bir çok elemi vardır. Bunun yanında, ona sahip olmayıp sabretmenin ahirette mükâfatı varken, ona sahip olmaktan dolayı çekilen elemlerin mükâfatı değil, hesabı ve belki de azabı vardır. Bu o demektir ki, mala sahip olmayan da, sahip olan da ondan dolayı elem çekmekte ortaktırlar. Bu elemin sevap cinsinden karşılığını ise yalnızca mala sahip olmayanlar alırlar. Onun için, Kur'ân-ı Kerim'de müminlere şöyle denilmiştir:

"Eğer siz elem duyuyorsanız, onlar da elem duyuyorlar. Fakat siz ALLAH'tan sevap ve karşılık beklerken onların böyle bir beklentisi yoktur." (Nisa, 104. Not: Bu Ayet-i kerime, birinci etapta kâfirlerle din için savaşan mü'minlere hitaptır. Fakat, mânası geniştir. Şunu da önemle vurgulamak lâzımdır ki, yukarıdaki karşılaştırma, mala nefis hesabına sahip olmak veya olmamaktır. Hayırda kullanmak için ise, mala sahip olmak olmamaktan kesinlikle daha hayırlıdır. ALLAH

Rasûlü (sa) sahih bir hadiste gıpta edilmesi doğru olan iki kimseden birinin mal sahibi olup onu hayırda kullanan kimse olduğunu bildirmiş ve "Helâl mal, sâlih insan için ne iyidir!" buyurmuştur.)

Bir zat, ALLAH Teâlâ'nın kendi üzerindeki nimetlerini görmek için her gün hastahane, hapishane ve kabristanı ziyaret ederdi. Hastahanedeki çeşitli hastalıklar karşısında sahip olduğu sağlık nimetini düşünür ve şükrederdi. Hapishanedeki esaret ve eziyet karşısında, kendisini oraya mahkûm ettirecek bir suç işlemediğini düşünür ve ALLAH Teâlâ'nın kendisini bu şekilde koruduğuna şükrederdi. Kabristanda ise, ölülerin en büyük ve hatta yegâne arzularının bir miktar dünya ömrüne sahip olup onunla sâlih amel işlemek olduğunu düşünür ve kendisin bu ömre sahip olmasından dolayı şükrederdi.

Fudayl İbni İyad şöyle demiştir:

"Nimetler için şükretmeyi ihmâl etmeyin.

Çünkü şükürsüzlük yüzünden elden alınan nimet, bir daha geri verilmez." (Nimet başka sebeplerden dolayı elden çıkmışsa, onu bir daha bulmak mümkündür.)

Ve şöyle denilmiştir: "Nimetler kaçıcıdırlar. Bu yüzden, onları şükürle bağlayın."

ALLAH Teâlâ şöyle buyurmuştur:

"İnsanlar kendi durumlarını değiştirmedikçe, ALLAH onların durumlarını değiştirmez." (Ra'd, 11) Bu Ayet-i kerime iki şekilde tefsir edilmiştir. Birincisi; insanlar şükretmeyi terk etmedikçe, ALLAH Teâlâ onlara verdiği nimetleri geri almaz. İkincisi; insanlar nankörlüğü ve kötülüğü bırakmadıkça ALLAH Teâlâ onlara nimet vermez." Bu durumda onlara verdiği şey nimet suretinde de görünse, hakikatte azaptır. Bir kimseye içirilen zehirli bal ne nimettir, ne de o kimseye ikramdır. Onun için ALLAH Teâlâ şöyle buyurmuştur: "Onların malları ve çoluk çocukları seni imrendirmesin. Çünkü ALLAH, bunlarla kendilerine azap vermek istiyor." (Tevbe,

55)

Belâ ve Musibete Şükretmek

Bil ki, belâ ve musibetlere karşı sabır emredilmiştir. Ancak bazı zatlar nimet gibi, belâ ve musibetlere de şükretmişlerdir. Bu o demektir ki, basiretleri açık olan kimseler, belâ ve musibetleri de nimet gibi, kârlı ve sevinçli bulurlar. Çünkü nimet, onu kötü kullananlar için musibet hâline geldiği gibi, musibet de onu doğru algılayan ve ona karşı sabır gösteren kimseler için nimet hâline gelir. Bu sebeple hakikatte küfür, günahkârlık, kötü ahlâk ve gafletle tüketilen nimetten başka musibet yoktur. Bunların dışında her şey nimettir. Bazı nimetlerin musibet zannedilmesi ise, ALLAH Teâlâ'nın fiil ve takdirlerinin yanlış anlaşılmasından ibarettir.

Ancak nimetler iki kısımdır. Bir kısmı tatlı, bir kısmı acıdır. Sağlık, zenginlik, emniyet gibi nimetler tatlı, hastalık, fakirlik, korku gibi nimetler ise acıdırlar. Tatlı nimetlere karşı şükür emredilmişken, acı nimetlere karşı da öncelikle

sabır istenmiştir. Basireti açık ve imanı kuvvetli olan kimseler, acı olan nimetleri de, sevap ve faydalarından dolayı tatlı bulur ve sabırdan sonra şükür de ederler. Böylece bu kimseler bir musibet yüzünden iki sevap kazanırlar. Bunlardan birisi sabır sevabı, diğeri de şükür sevabıdır.

Küfür, masiyet ve kötü ahlâk ise hakikî musibet oldukları için, onlara karşı ne sabır, ne de şükür istenmiştir. Yapılması istenen şey, bunları acilen terk etmek ve geçmişteki izlerinden dolayı tevbe ve istiğfarda bulunmaktır.

Tatlı nimetler şeker gibi lezzeti hazır olan nimetlerdir. Acı nimetler ise, ilaç gibi lezzeti şifâ bulmakla ortaya çıkan nimetlerdir. Acı olan ilaç, hastalar tarafından tatlı olan şekerden daha üstün bir nimet olarak kabul edilir; piyasada da ilaç daha pahalıya satılır. Musibetler de ilaç cinsinden acı nimetlerdir. Bu sebeble, derinden bakılınca onların da, diğer nimetler gibi, şükür gerektirdikleri görülür.125 Ancak, herkesin aklı derin işlemediği ve musibetlerdeki faydaları ve

sevindirici sonuçları anlamaya yetmediği için, dinen bunlardan dolayı şükür emredilmemiş, sadece acı olan her şeyde olduğu gibi sabır emredilmiştir.

(Acı ilacın tatlı şekerden üstün olduğunu herkes kabul eder; ancak çoğu insanlar hasta olup ilaca muhtaç olduklarını kabul etmezler. Bunlar ahlâkî kusurların, iman zaafının, amel ve tâat eksikliğinin, dünyaya ağırlığından fazla değer vermenin, cennet gibi ebedî bir saadeti anlayamamanın ve ona talip olma isteğini duymamanın, hepsinden de önemlisi yer ve göklerin hâkim-i mutlakı, her şeyin yaratıcısı ve bütün kemâlâtın sahibi, varlık âleminin nuru, güzelliği ve sebeb-i kıymeti, eşsiz ve benzersiz olan ALLAH Teâlâ'ya itâat arzusunu duymamamın, O'nu sevmemenin ve O'nun harikalar harikası olan varlığına karşı hayranlık duymamanın birer hastalık olduklarını ve tedavi gerektirdiklerini bilmezler.)

ALLAH Rasûlü (sa) şöyle buyurmuştur:

"ALLAH Teâlâ'nın bütün takdirleri mümin için hayırdır. Çünkü O sevindirici bir şey takdir etse, mümin buna şükreder ve şükür kendisi için hayır olur. O üzücü bir şey takdir etse, mümin buna da sabreder ve sabır kendisi için hayır olur." (Müslim)

Ancak, musibetlerin bütün faydalı sonuçlarına rağmen, onlardan kurtulmanın imkânı varsa, bu imkânı kullanmak lâzımdır. Bu sebeple, tehlikelerden sakınmak, hastalıklardan korunmak, fakirlik çekmemek için çalışmak ve her türlü meşru vasıtalardan yararlanmak emredilmiştir. Bu yüzden, bile bile ve isteyerek kendini hastalık, fakirlik ve çaresizliğe terk etmek câiz görülmemiştir. Onun için, ALLAH Teâlâ, "Kendinizi kendi ellerinizle tehlikeye atmayın." (Bakara, 195) buyurmuştur. Durum böyle olduğu için, bu olumsuzluklara karşı sabretmek veya şükretmek sevap değil, günah kazandırır. Sabır ve şükür ancak meşru vasıtalarla defedilmesi mümkün olmayan musibetlere karşı emredilmişlerdir.

Defedilmesi mümkün olmayan musibetler ise, ALLAH Teâlâ'nın zorlayıcı takdirinden ileri gelen musibetlerdir. ALLAH Teâlâ, bazı kulları için musibetleri nimetlerden daha hayırlı görür, bu sebeple de onlara kendilerine rağmen musibet verir. ALLAH Rasûlü (sa) şöyle buyurmuştur:

"Siz sevdiğiniz hastanızı zararlı yiyeceklerden uzak tuttuğunuz gibi, ALLAH Teâlâ da sevdiği bazı kullarını dünya nimetlerinden uzak tutar." (Hâkim, Tirmizî) Çünkü, bazı yiyecekler hastaya zarar verdikleri gibi, bazı dünya nimetleri de bazı insanlara zarar verirler. ALLAH Teâlâ şöyle buyurmuştur:

"ALLAH kullarına bolca rızk verseydi, yeryüzünde azarlardı. Onun için, ancak dilediği ölçüde verir. O kullarını iyi bilir ve onları görür." (Şûra, 27), "Hayır! İnsan kendisini zengin görünce azar." (Alâk, 6, 7) Bu sebeple, ALLAH Teâlâ'nın hoşa giden şeyleri vermesi nimet olduğu gibi, onları vermemesi de nimettir. (Bu tıpkı şuna benzer: Bir kimseye kullanması için bir taksi

vermek iyiliktir. Fakat, o kimsenin bunu kullanıp kaza yapacağı ve canından olacağı bilinirse, o zaman da bunu kendisine vermemek iyiliktir.)

Fakirlik, hastalık gibi dünya musibetlerinde sevinilmesi ve şükredilmesi gereken beş husus vardır.

Birincisi: Başa gelen musibet, olduğundan daha büyük de olabilirdi. Çünkü bu kadarını veren ALLAH Teâlâ, ondan daha fazlasını da verebilir. Bu sebeple, daha büyüğünü, daha fazlasını ve daha kötüsünü vermediği için sevinmek ve bundan dolayı ALLAH Teâlâ'ya şükretmek gerekir. Her hangi bir musibete uğrayan bir kimse, ciddî bir muhâsebe yapsa (muamele, ahlâk ve ibadetini gözden geçirse), bundan daha büyük bir musibet ve cezayı hak ettiğini görür:

Bu durumda o şu suçluya benzer ki, ettiğinden dolayı yüz sopayı hak etmiş, fakat kendisine yalnızca on sopa vurulmuştur. Böyle bir suçlunun yapması gereken şey, vurulan on sopadan dolayı şikâyet etmek değil, bağışlanan

doksan sopadan dolayı şükretmektir.

Bir zat yoldan geçerken, bir pencereden üzerine bir mangal kül dökülmüş. Kendisi hemen orada secdeye kapanıp seslice ALLAH Teâlâ'ya şükretmiştir. Bunun sebebi sorulunca da şöyle demiştir: "RABBİMe karşı kusurlarım, üzerine ateş dökülmesini gerektiriyordu. Fakat kendisi, merhamet edip ateşi küle çevirince bana da şükretmek düştü." Bir şehir halkı kuraklıktan ve yağmur yağmamasından şikâyetçi olunca, basiretli bir zat onlara şöyle demiştir: "Biz taş yağmasını hak etmişiz. Onun için yağarsa taş yağar. Bu durumda yağış yoksa şükredin."

İkincisi: Kişinin dünyasına gelmiş olan musibet onun dinine de gelebilirdi. Dine gelen musibet ise, dünya musibetiyle kıyaslanamayacak kadar büyük ve ağırdır. Hatta hakikatte musibet, yalnızca dine gelen musibetten ibarettir. Çünkü dünyaya gelen musibeti sabır ve şükürle nimete çevirmek mümkündür. Ahirete gelen musibet için ise hiçbir suretle nimete çevrilemez. Onun için

ALLAH Rasûlü (sa) şöyle duâ etmiştir: "ALLAH'ım! Benim için bir musibet takdir ettiğin zaman onu dinime koyma."

(Cemel savaşında, ordular birbirine girince, Hz. Ebu Bekir'in oğlu Abdurrahman, ablası olan Hz. Aişe'yi kenara çekmek için onu arkadan yakalar. Hz. Aişe, bunun kardeşi olduğunu ilk yakalayışta fark etmediği için irkilir ve " Sen kimsin? ALLAH seni ateşte yaksın!" diye beddua eder. Kardeşi Abdurrahman, kabul edildiğinden emin olduğu bu bedduayı duyunca, "Ablam! Söyle, bu ateş dünya ateşi olsun, ahiret ateşi olmasın!" diye seslenir. O da ok yaydan çıktığı için artık mecburen, "Dünya ateşi olsun!" der ve Abdurrahman daha sonra ateşte yakılır.)

Bir adam, Sehl et-Tusterî'ye, "Evime hırsız girmiş ve eşyamı çalmış." diye yakınır. Sehl ona şöyle der: "ALLAH'a şükret. Ya bunun yerine, iman hırsızı olan şeytan yol bulup kalbine girseydi ve tevhidini (imanını) çalsaydı (seni kandırıp imansız etseydi), ne yapardın?"

Üçüncüsü: Musibetler genellikle günahların karşılığıdır. ŞAyet bu karşılık dünyada verilmezse, o takdirde ahirette verilir. Çünkü ALLAH Teâlâ, kabul ettiği ameller gibi, affetmediği günahları da karşılıksız bırakmaz. Hâl bu olunca, amellerin sevabının ahirette, günahların cezasının da dünyada verilmesi tercih edilir. Çünkü ahiretin nimeti gibi, cezası da daha büyük ve daha uzun sürelidir. ALLAH Teâlâ, "Ahiret azabı daha şiddetli ve daha kalıcıdır." (Tâhâ, 127) buyurmuştur.

Dördüncüsü: Musibetler günahların karşılığı ve cezası değillerse, o zaman da sevap oluştururlar. Bu da o demektir ki, musibetlerin ahirette önemli bir karşılığı vardır. Bir şeyin karşılığı kendisinden daha önemli ve değerli ise, o şey musibet değil, şükredilmesi gereken bir nimettir. ALLAH Rasûlü (sa) şöyle buyurmuştur:

"Musibet görmüş kimselere ahirette göz kamaştırıcı sevaplar verilince, nimet sahipleri dünyada onların yerinde olmuş olmayı temenni eder ve öyle olmadıkları için dövünürler." Bir

rivAyette de, "Dünyada ciltlerinin kerpetenlerle kesilip koparılmış olmasını temenni ederler." (el-İsfahanî/et-Tergib vet-Terhib; İbnu Ebid-Dünya) Hâl bu olunca, musibet gören bir kimse ALLAH Teâlâ hakkında hüsn-i zan etmeli (iyi düşünmeli) ve O'nun kendisi için hayırlı olanı yaptığına inanmalıdır. O böyle düşünüp inandığı takdirde, musibetin bütün ağırlığı gider ve ondaki manevî lezzet ve sevinç kendisini gösterir.

Beşincisi: İnsanı ALLAH Teâlâ'nın rızasına ulaştıran ameller iki türlüdür. Bunlardan birisi tâat ve ibadetlerdir. Diğeri de musibetlerdir. ALLAH Rasûlü (sa) şöyle buyurmuştur:

"Kul, kendisi için takdir edilen manevî makam ve dereceye ibadetleriyle ulaşamadığı takdirde, ALLAH Teâlâ kendisine musibet verir ve bu yolla kendisini o makam ve dereceye ulaştırır." (Ebu Dâvûd, Ahmed, Ebu Ya'lâ, Taberanî)

Hz. Ömer (ra) şöyle demiştir: "Uğradığım her hangi bir musibette ALLAH Teâlâ'nın benim üzerimde dört nimeti vardır. Bunlar; musibetin

dinime gelmemesi, olduğundan daha ağır olmaması, ona rızâ göstermem ve ondan dolayı sevap beklememdir."

Kıyâmet gününde, musibet sahipleri musibetin kendilerine neler kazandırdığını görünce ALLAH Teâlâ'ya binlerce teşekkür eder ve memnuniyet göz yaşları dökerler.

Onun için, ALLAH Rasûlü (sa) şöyle buyurmuştur:

"Senin için takdir ettiği her hangi bir musibetten dolayı ALLAH Teâlâ hakkında kötü düşünme." (Ahmed, Taberanî)

Musibetlerin pek çok olan faydalarından birisi de kalbi dünyadan soğutmasıdır. Çünkü kalb, dünyadan soğumadıkça ciddî ve istikrarlı bir şekilde ibadet ve ahirete dönmez. Dünyanın fâni olduğu, insanı yarı yolda bıraktığı, hatta tekmeleyip boşluğa attığı, en iyi durumunda bile ahirete göre değerinin bulunmadığı gibi hususlar bilinse veya telkin edilse bile, kalb kendi önünde hazır bulduğu ve parıltılarına aldandığı dünyayı

kendi isteğiyle bırakmaz. Fakat musibet ne ilim, ne de telkinin yapamadığı etkiyi yapar ve kalbi dünyadan soğutur. Çünkü musibet yaşamayı acılaştırır ve dünyanın üzerine gam ve kederden örülü siyah bir örtü atar. Bu karanlıkta ışıklar söner, renkler bozulur, genişlikler anlamını yitirir ve her şey yokluğu ve ölümü çağrıştırır. İbadet yoluyla ancak velAyet (velî olmak) makamında ulaşılabilen bu olgunluk hâline, musibetleri doğru algılayan kimseler az bir amel ve ibadetle ulaşırlar. Onun için, bu kimseler birer velîdirler. Çünkü bunlar, helâk edici hataların başı olan dünya sevgisinden kurtulmuşlardır. Bundan kurtulmak ise, hayra yönelmek ve istikamet bulmak demektir.

Kişi musibet yoluyla dünyadan soğuyunca, bundan sonra yaşadığı sürece ibadet etmek de, eceli geldiği zaman ruhunu teslim edip ölmek de ona kolay gelir. Halbuki, dünya sevgisi bulundukça ibadet etmek de, ölüp dünyadan ayrılmak da insana zor gelir. Bu sebepten

dolayıdır ki, ALLAH Teâlâ ölümden önce hastalık verir ve kullarını dünyadan soğutup ölümlerini kolaylaştırır. Bu da O'nun bütün işlerinde rahmet ve merhamet bulunduğunun başka bir delilidir.

ALLAH Rasûlü (sa), "Dünya müminin zindanı, kâfirin cennetidir." buyurmuştur. (Müslim) İnsan zindana ısınmaz ve onu yurt edinmez. Hep ondan ayrılmayı ister ve ayrılınca da sevinir. Bu, dünyaya doğru bakış ve yaklaşımın temsil ve tasviridir. Ancak dünyanın vasat seviyedeki insanlara zindan şeklinde görülmesi, yalnızca musibetlerle, fakirlik, hastalık, ayrılık gibi olumsuzluklarla mümkündür. Musibet görmeyenler ise, dünyayı cennet zannederler. Bunlar dünyayı beğenir ve severler. Onu yaşarken ne ahireti düşünür, ne de ölmek isterler. Bu durum da onların ahlâk, kalb ve akıllarını ifsat edip bozar. Halktaki bu bozulmaları gören sahabî Ebud-Derdâ (ra), onlara şöyle seslenmiştir:

"Unutmayın ki, siz ölmek için doğuyorsunuz ve yaptığınız binalar da yıkılacaktır.

Fakat bu gerçeğe rağmen, fâni olan şeye hırs duyuyor, bâki olan şeyi bırakıyorsunuz. Hoşunuza gitmeyen fakirlik, hastalık ve ölüm ne güzel şeylerdir!"

ALLAH Teâlâ, şifâ verendir. Bundan dolayı O'nun bir ismi eş-Şâfi'dir. İbrahim (as), O'nu tanıtırken, "Hastalandığım zaman bana şifâ veren O'dur." (Şuarâ, 80) demiştir.

ALLAH Teâlâ, vücut hastalıklarına acı bitkiler ve madenlerle (ve bunların terkipleri olan sun'î ilaçlarla) şifa verir.

Kalb, nefis ve ahlâk hastalıklarına ise acı olan musibetlerle şifâ verir. O hâlde, vücut hastası olan bir kimse ilaç bulunca sevinip şükrettiği gibi, kalb ve ruh hastası olan kimsenin de musibet görünce sevinmesi ve şükretmesi gerekir. Vücudun ölmesiyle dünyanın, kalbin ölmesi ile ise ahiretin yıkıldığı düşünülürse, bunun önemi daha da artar. Kalb ve ruhu öldüren ise, dünya sevgisidir.

Dünya sevgisi aynı zamanda gizli şirktir.

Çünkü hakikî tevhid, ALLAH'tan ve O'nun sevdiği ve sevilmesini emrettiği şeylerden başkasını sevmemektir.

ALLAH Rasûlü’nün musibetler hakkındaki bazı sözleri şöyledir:

"ALLAH Teâlâ bir kuluna hayır (iyilik) dilerse ona musibet verir." (Buharî), "ALLAH bir kulunu severse, ona musibet ve sabır verir.", "ALLAH bir kuluna hayır (iyilik) isterse, günahlarının cezasını dünyada verir." (Tirmizî, Ahmed, Hâkim, İbnu Mâce)

"ALLAH Teâlâ buyurdu ki: Kuluma bedeninde, malında veya çocuklarında ciddî bir musibet verdiğim zaman, kendisi bunu güzel bir sabırla karşılarsa, kıyâmet gününde onun için terazi kurmaktan ve hesap açmaktan hayâ ederim."

"Bir kul musibete uğradığı zaman, 'İnnâ lillâh ve İnnâ ileyhi râciûn.’ der ve 'ALLAH'ım! Bu musibetten dolayı bana sevap ver ve bu kaybımı daha hayırlı bir şeyle tebdil et.’ diye duâ ederse,

ALLAH Teâlâ onun duâsını kabul eder."

"Sizden önceki dönemlerde, mümin olan bir kimse dininden dolayı diri diri toprağa gömülür veya testere ile ikiye biçilirdi. Fakat kendisi bunlara sabrederdi."

"ALLAH Teâlâ buyurdu ki: Mümin kulumun günahları varsa ona musibet veririm. Ta ki, günahlarından temizlensin. Sonra bana geldiği zaman onu sâlih amelleriyle mükâfatlandırırım. Kâfirin iyi amelleri varsa ona nimet veririm. Ta ki, yanımda hakkı kalmasın. Sonra bana geldiği zaman onu kötü amelleriyle cezalandırırım."

"Bir kul günahta ısrar ettiği hâlde ALLAH Teâlâ ona nimet verirse, bu onun için istidractır." (İstidrac, kâfir ve fasıklara nimet vererek onların kendi kötülüklerini anlamalarını ve tevbe edip dönüş yapmalarını engellemektir. ALLAH Teâlâ, kendilerine kızdığı için tevbe edip dönmelerini istemediği kimseleri bu suretle oyalar ve onları küfür ve günahlarıyla yakalayıp cehenneme atar.)

ALLAH Teâlâ Kur'ân-ı Kerim'de şöyle

buyurmuştur: "Onlar, kendilerine yapılan uyarılara aldırmayınca biz yüzlerine her türlü nimetin kapılarını açarız ve kendileri verilen bu şeylerle sevinip oyalanınca onları ansızın yakalarız. Birden ümitsizleşiverirler." (En'âm, 44)

Lokman şöyle demiştir:

"Hâlis altın ateşle, sâlih kul da musibetle belli olur."

Hâtim el-Asamm şöyle demiştir:

"ALLAH Teâlâ zenginlere Süleyman (as)'ı, fakirlere İsâ (as)'ı, esirlere Yûsuf (as)'ı, hastalara da Eyyûb (as)'ı örnek yapmıştır."

Bu güzel söze şunu da eklemek lâzımdır: O, Muhammed (sa)'ı da bütün insanlara örnek yapmış ve " ALLAH Resûlü'nde sizin için güzel örnek vardır." (Ahzâb, 21) buyurmuştur.

Bu güzel örneğe uyan fakir veya zengin, hasta veya sağlam, sultan veya esir kurtuluş bulur. Ona uymayanlar ise helâk olurlar. Onun için, bu örneğe uymayanlar, kıyâmet gününde ellerini ısırıp şöyle ağıt yakarlar:

"Ah keşke Peygambere uymuş olsaydım!" (Furkan, 27.)

Nimetin Musibetten Üstün Olması

Musibetin burada zikredilen ve zikredilmeyen faydalarına rağmen, onu ALLAH Teâlâ'dan istemek ve kendi iradesiyle kendisini musibete maruz bırakmak câiz değildir. İnsanın yaratılış gayesi musibet çekmek olmadığı için, onun yaratılış ve fıtratı da musibetle uyumlu değildir. Bu sebeple, o kendisini zorlasa bile, uzun bir müddet musibete tahammül edemez. Onun için, ALLAH yolunda tahammülü en fazla olan ALLAH Rasûlü (sa) bile, ALLAH Teâlâ'dan afiyet istemiş, dünya ve ahiret musibetlerinden, darlık ve zorluklardan O'na sığınmıştır. Çoğu zaman da, Kur'ân-ı Kerim'in bize öğrettiği, "RABBİMİZ! Bize dünyada iyilik ver, ahirette iyilik ver ve bizi ateş azabından koru." (Bakara, 202) duâsını okumuştur. (Ahmed, İbnu İshak; İbnu Ebid-Dünya)

Ümmetine de şu tavsiyede bulunmuştur: "ALLAH Teâlâ'dan afiyet isteyin. Çünkü yakîn

(kuvvetli iman) den sonra insana verilen en büyük nimet afiyettir." (Nesaî, İbnu Mâce. Not; Bazı rivAyetlerde de, "afiyet" yerine, "sabır" denilmiştir. Bu o demektir ki, nimetlerin önemi kişilere göre değişir.)

Hasan el-Basrî (ra) şöyle demiştir: "Şerri olmayan hayır, şükredilen afiyettir."

Mutrif İbni ÂbdULLAH (ra) şöyle demiştir: "Bana afiyet verilse ve şükretsem, bu musibet görüp sabretmekten daha çok hoşuma gider."

Semnûn (ra), musibete meydan okurcasına şöyle duâ etmişti: "ALLAH'ım! Senin rızandan başka isteğim yoktur. Dilersen, beni istediğin gibi imtihan et." Bu sözü üzerine, idrar tıkanıklığıyla imtihan edildi. Fakat buna dayanamadı ve ALLAH Teâlâ'dan afiyet istemeye başladı. Başkalarından da duâ talep etti ve Kur'ân kurslarına giderek Kur'ân okuyan masum çocuklara, "Yalancı amcanıza duâ edin." dedi.

Bazen şefkatin şiddetinden, insan sevdiği kimselere gelen musibetin kendisine gelmesini

ister. Bu istek musibete meydan okumak veya onu afiyete tercih etmek anlamında değil, bir fedakârlık jestidir. Ancak bu durumda da, doğru olan, musibetin kendisine çevrilmesini istemek değil, ALLAH Teâlâ'dan herkese afiyet dilemektir. Hiç şüphe yoktur ki, ALLAH Teâlâ herkese afiyet vermekten de âciz değildir. O bazı sahte ilâhlar gibi, kurban ve fidye istemez.

"O'nun rahmet ve merhameti her şeyi kapsayacak genişliktedir." (A'râf, 156)

Bazen de ALLAH Teâlâ'ya karşı duyulan sevginin büyüklüğünü ifade etmek için, musibeti küçümseyen sözler söylenir. Özellikle şiirde bu sık sık görülür. Örneğin, bir zat şiir diliyle ALLAH Teâlâ'ya hitaben şöyle demiştir:

"Sevdiğim için lime lime doğrasan beni
Vazgeçmeyecektir hiç kalbim sevmekten seni."

Ancak bu kabil sözleri de dikkatli kullanmak lâzımdır. Çünkü ALLAH Teâlâ samimiyetsizlikten, doğru olmayan iddialardan ve

ölçüsüz konuşmalardan hoşlanmaz. Bu yüzden de, insanı kendi sözleriyle imtihan edebilir. O zaman da insan bunun ağırlığı altında ezilir.

Lâkin, her türlü meşru tedbire rağmen musibet gelip oturur ve ALLAH Teâlâ'nın kulu için muradının bu olduğu anlaşılırsa, o zaman musibeti afiyete tercih etmek ve ona sevinmek fazilettir. Bunu yapmak, imanın kuvvetli oluşunun, kulun rıza ve teslimiyetinin ve RABBİni sevdiğinin açık bir delilidir. Çünkü seven sevdiğinin muradını kendi muradından üstün tutar ve hadd-i zatında acı da olsa onu lezzetli bulur.

Sabır mı, Şükür mü Efdaldir?

Bil ki, bazı âlimler yokluğa sabretmenin, bazıları varlığa şükretmenin efdal olduğunu, bazıları da efdal olanın kişilere ve durumlara göre değiştiğini söylemişlerdir. Dinî nassların (Kur'ân ve hadis sözlerinin) zahir (ilk okuyuşta akla gelen) mânaları ise, sabrın şükürden efdal olduğunu gösterirler. Bu sözlerde şükrün de üstünlüğü bildirilmekle birlikte, sabrın daha üstün olduğu

vurgulanmıştır. Örneğin, ALLAH Teâlâ şöyle buyurmuştur:

"Ancak sabredenlere hesapsız mükâfat verilecektir." (Zümer, 10) ALLAH Rasûlü (sa) da şunu söylemiştir: "Size verilen en üstün şeyler, yakin (kuvvetli iman) ve sabırdır." (Geçti) ALLAH Rasûlü'nün, "Yiyip şükretmek oruç tutup sabretmek gibidir." (Tirmizî, İbnu Mâce) sözü de sabrın daha üstün olduğunu gösterir. Çünkü teşbihte kural, zayıf olanın kuvvetli olana benzetilmesidir. Bu hadiste de şükür sabra benzetilmiştir.

Lâkin şükürde fiil vardır. Bu fiil, nimeti veriliş gayesine göre kullanmaktır. Bu ise hem nefis mücâdelesi gerektirmesi ve dolayısıyla nefsi terbiye etmesi, hem de bazı faydalar ve hizmetler sağlaması açısından şükre üstünlük kazandıran bir özelliktir. Bu sebeple, sabrın mutlak olarak (her zaman ve her türlü şartta) şükürden veya şükrün mutlak olarak sabırdan üstün olduğunu söylemek doğru değildir. Doğru olan odur ki, bunlardan

hangisi nefsi daha iyi terbiye eder ve daha çok yarar sağlarsa üstün olan odur. Bu da şartlara ve şahıslara göre değişir.

Bunun misâli, tıpkı ekmeğin aç olan insan için, suyun da susuz olan için daha üstün olması gibidir. Çünkü bazı insanlar yoklukla terbiye edilmeye muhtaçtırlar. Varlık bu insanları şımartır ve baştan çıkarır. Bu tipler için sabır daha üstündür. Bazı insanlar ise, nimet bulunca ibadet etmek ve hayır işleri yapmak için şevk ve heyecan kazanırlar. Bu tipler için de şükür daha üstündür.

Şu bilinmelidir ki, ameller nefsin terbiyesi ve kalbin ıslahı ve tasfiyesi içindir. Terbiye ve tasfiye de ALLAH marifeti ve muhabbeti kazanmak içindir. Çünkü, onlar olmadan bunlar olmaz. Terbiye ve tasfiye gerçekleştirmemiş bir insanın, olsa bile marifeti bulanık, muhabbeti karışıktır. Terbiye ve tasfiye marifete parlaklık, muhabbete arılık kazandırır. Sabır ve şükür bu amellerdendir. O hâlde, bunlardan hangisi nefsin terbiyesi ve kalbin ıslahı ve tasfiyesi için daha çok

etkili ise efdal olan odur. Bu da şahıslara ve hatta bir şahsın değişik hâllerine göre değişir.

Bu, tıpkı bir hastaya veya bir hastanın belli bir hastalığına hangi ilacın daha iyi gelmesi gibidir.

Ancak derine inildiği zaman, sabır ve şükrün çoğu hâllerde iç içe ve birlikte oldukları görülür. Çünkü, sabrın bir türü ibadette sebat göstermek, bir türü de günahlara karşı direnmektir. Şükür ise nimetleri günahlarda kullanmamak, ibadet ve hayırda kullanmaktır. Bunları yapmak da sabır ve sebat ister. Böylece, bu iki amel (sabır ve şükür) birbirinin içine girmiş olur. Bunların bu şekilde birlikte olması, ayrı ayrı olmalarından daha üstün ve efdal bir durumdur. Şükür sadece nimeti günahta kullanmamak şeklinde düşünüldüğü zaman, sabır ondan üstündür. Çünkü bu mânadaki şükürde nimetten faydalanıp zevklenmek varken, sabırda bundan mahrumiyet vardır.

Mahrumiyet ise, sevabı olan bir musibettir.

Şükür nimeti hayırda kullanmak şeklinde ele alındığı takdirde ise kendisi sabırdan üstün olur. Çünkü bu durumda nimetin sahibi ondan kendi hesabına yararlanmamak hususunda fakirle aynı durumdadır. Onu hayırda kullanmak, başkalarını faydalandırmak ve bir hizmet üretmek açısından ise ondan ileridir.

Şükür böyle iki anlamlı ve dolayısıyla iki çeşit olduğu gibi150, sabır da iki ve hatta üç çeşittir. Bunlardan birisi sadece ALLAH Teâlâ'yı şikâyet etmemek ve kaderi suçlamamaktır. İkincisi, olana gönülden razı olmaktır. Üçüncüsü ise musibeti nimet bilip ondan dolayı şükretmektir. Şükrü de kapsayan bu üçüncü sabır sabrın en üstün derecesidir.

(Hadd-i zatında şükrün çok çeşitleri vardır. Nimete layık olmadığını düşünmek, hakkıyla şükretmediğini bilmek, bundan dolayı ALLAH Teâlâ'dan af dilemek, nimetin kendi çalışmasının ve kişisel değerinin karşılığı değil, ALLAH Teâlâ'nın mücerret lütuf ve merhameti olduğunu

kabul etmek, nimetle şımarmamak, aksine daha çok alçalmak ve tevazu göstermek, nimeti küçümsememek, ona saygı duymak, nimetin ulaşmasında vasıta olan kimseye teşekkür etmek gibi hususlar da birer şükürdür.)

Tevhid ve marifet hususunda sabır ve şükür aynı derecededirler. Çünkü ALLAH Teâlâ'ya iman edenler, nimeti de, musibeti de O'ndan bilirler. Bu sebeple, ikisi de O'nu hatırlatırlar. Aralarındaki fark ise, nimetin O'nun rahmetini, musibetin ise O'nun azabını hatırlatmasıdır.

Sabırdaki acı şükürde de vardır. Çünkü nimeti nefsin keyfine göre değil, ALLAH Teâlâ'nın emrine göre kullanmak nefse çok acı gelir. Bu acı bazen sabırdaki acının fevkinde olur.

Bir önemli husus da şudur: Sabır ve şükür kavram olarak birbirinden ayrı ve biri diğerinden üstün kabul edilse bile, bundan belli bir konuda sabretmek veya şükretmek durumunda olan bir insanın o konuda aksi durumda yer alan diğer bir insandan mutlak olarak daha üstün veya daha

aşağı olduğu sonucu çıkmaz. Çünkü herkese hem nimet, hem de musibet verilmiştir. Ancak, bunların şahıslara göre yerleri ve konuları farklıdır. Bu sebeple, bir konuda kimsenin şükretmesi gerekirken, bir diğerinin sabretmesi, başka bir konuda ise bunların rollerinin değişmesi mümkündür. Onun için de, herkes nimet gördüğü konuda şükretmek, musibet gördüğü konuda da sabretmekle mükelleftir. Onun ALLAH Teâlâ yanındaki değer ve derecesi de kendi şartları içinde mükellef olduğu sabır ve şükrün ikisini de ifâ etmesindedir.

Cuneyd (ra) şöyle demiştir:

"Üstünlük ne zenginin varlığında, ne de fakirin yokluğundadır. O, varlık ve yokluk hâllerinin ikisinde de kişinin üzerine düşen görevleri yerine getirmesindedir."

ÜMİT VE KORKU

Ümit ve korku iki kanat ve iki binektirler. Mukarrablar (ALLAH Teâlâ'ya en yakın olan kimseler), bunları kanat gibi kullanıp onlarla

övülen yüksek makam ve mertebelere uçarlar. Diğer müminler de onları binek gibi kullanıp onların sırtında geçilmesi zor olan yolları geçer ve aşılması uzun süren mesafeleri aşarlar. İnsanları ALLAH Teâlâ'nın yakınlığına ve cennet saadetine; mesafenin uzunluğu, yükün ağırlığı, duyguların tembelliği, ceset ve organların hantallığına rağmen ümit kuvveti ulaştırır; onları cehennemden de türlü şehvetlerle sarılmış ve çeşitli lezzetlerle kuşatılış olmalarına rağmen korku gücü uzaklaştırır.

Ümidin Hakikati

Bil ki, ümit mukarrablar için makam, diğer müminler için hâldir. Makam sabittir. Hâl ise gelip geçicidir. Kalbin diğer sıfatları da sabit olup olmamak itibarıyla hâl ve makamlara ayrılırlar. Ümidin mukarrablarda sabit olması, bunların her zaman iyi işler yapmaları ve sâlih amel işlemelerindendir. Diğer müminlerde gelip geçici olması ise, bunların her zaman ümit verici fiil ve hareketler içinde olmamalarından dolayıdır.

Ümit de diğer faziletler ve övülen hasletler gibi ilim, hâl ve amel üçlüsünden oluşur. İlim ümidin ne olduğunu ve önemini bilmektir. Hâl onu duymak ve kalbinde hissetmektir. Amel ise, ümidin gerektirdiği tarzda amel etmek ve davranış sergilemektir. İlim hâli, hâl de ameli doğurur. Ümit, sevilen bir şeyi beklemek ve bu bekleyişten kalpte hasıl olan lezzet ve rahatlıktır. Ancak bu beklemeyi haklı ve makul kılan bir sebebin bulunması lâzımdır. Böyle bir sebep mevcutsa beklemek ümittir. Sebep yoksa beklemek ümniyedir. Ümniye ahmaklık ve aldanmaktır.

Sebebin olup olmadığı belli değilse, o zaman da beklemek temennidir. Ümitte beklemek için sebebin bulunması şart olmakla birlikte, beklenen şeyin hasıl olacağı kesin değildir. Çünkü beklenen şeyin hasıl olması güneşin doğması gibi kesin ise, onu beklemeye ümit denmez. Ümidin gerçekleşmesi kesin değil, muhtemeldir. Ancak buradaki ihtimal temennideki ihtimalden çok

daha kuvvetlidir. Ahmaklık ve aldanış dediğimiz ümniyye'nin ise gerçekleşme ihtimali hiç yoktur.

Kalb tarla gibidir; iman ona ekilen tohumdur; diğer ibadetler ise toprağı deşip yumuşatmak, içine su akıtmak, zararlı otları ayıklamak gibi işlerdir. Bir kimse kalbini zararlı huy ve duygulardan temizleyip ekilmeye hazır hâle getirir, içine sağlam iman tohumu atar ve diğer ibadetlerle devamlı bakım ve hizmeti sürdürürse, ektiği tohumun yeşermesini ve ahirette kurtuluşuna vesile olmasını ümit edebilir. Fakat taşlık ve sert bir arazi gibi olan bir kalbe çürük bir iman tohumu atar, ondan sonra da onu ibadet suyuyla beslemez, haramlardan sakınmak suretiyle de onu âfetlerden korumazsa, o takdirde bu tohumun yeşermesini ve bunun hasat ve sermayesi ile cennete gitmeyi ümit etmesi boş bir aldanıştan ibarettir. Bu sebeple, ahlâkî zaaflar ve kötü sıfatlarla sertleşip taşlaşmış bir kalbe zayıf bir iman ektikten sonra dünyaya dalıp nefsin heves ve ihtirasları peşinde koşan, ibadetten uzak

yaşayan ve tevbe etme arzusu duymayan bir kimsenin ahiret hesabına iyi bir sonuç beklemesi yersiz ve anlamsızdır. ALLAH Rasûlü (sa) şöyle buyurmuştur:

"Akılsız insan o kimsedir ki, nefsinin heveslerine uyar, ondan sonra da ALLAH Teâlâ'dan iyi şeyler ümit eder." Çünkü bu durumda böyle bir ümidi haklı çıkaran bir sebep mevcut değildir. Tam tersine, bu hâl azaba uğramaktan ve cehenneme atılmaktan korkmayı gerektirir.

ALLAH Teâlâ bu ümmetin geleceğini haber verdiği iki âyette şöyle buyurmuştur: "Onların arkasından bir nesil geldi. Bu nesil namazı bıraktı ve nefsin şehvetlerine uydu. Bu nesil belâsını bulacaktır." (Meryem, 59. Not: Kur'ân-ı Kerim, olacağı ve geleceği kesin olan olayları geçmiş zaman kipiyle vermiştir. O, kıyâmet olaylarının çoğunu da bu şekilde vermiştir. Bu üslubun kullanılması, hem olacak şeylerin olmuş kadar kesin olduklarını ifade

etmek, hem de ALLAH Teâlâ için zaman kavramı bulunmadığını bildirmek içindir. Çünkü O ezelden ebede kadar olan her şeyi, olmuş ve olacakları aynı anda ve aynı şekilde görür. Fetebârekellahu ahsenül hâlikîn! Ey okuyucu! ALLAH dediğin ve kendisine iman ettiğin bu yüceler yücesi varlığın büyüklüğünü düşününce başın dönmüyor mu ve o zaman kalbine O'nun sevgisi gür bir şelâle gibi gürül gürül akmıyor mu?)

"Onlardan sonra bir takım kötü kimseler kitaba vâris oldular. Bu kimseler, değersiz (ve haram) olan dünya malını aldılar ve 'Nasıl olsa bağışlanacağız.’ dediler. Fırsat bulurlarsa başka haramları da işlerler. ALLAH hakkında yanlış konuşmamaları hususunda kendilerinden söz alınmadı mı ve kendileri haram ve helâlleri açıklayan kitabı okumadılar mı?" (A'râf, 169)

Geçmişten haber veren bir âyette de şöyle buyurulmuştur: "Adam kendi nefsinin zâlimi iken (iman etmemiş ve sâlih amel işlememişken) bahçesine (çiftliğine) girdi ve şunları söyledi: 'Bu

servet bitmez ve ben kıyâmetin kopacağını da sanmam. Fakat şAyet bu olur ve ben RABBİMe dönersem, hiç şüphe yok ki orada bundan da iyi şeyler bulacağım." (Kehf, 35, 36) Bu âyetlerde sözü edilen kimselere atfedilen, "bağışlanacağız.", "daha iyi şeyler bulacağım." gibi sözler boş ümit ifadeleridir. Çünkü bunların gerçekleşmesi mümkün değildir. Nitekim, ALLAH Teâlâ bunlara ümit ettikleri şeyi değil, onun aksi olan azabı va'detmiş ve onları belâya çarptırmıştır.

Buna mukabil, gücü nisbetinde tâat ve ibadet etmiş ve günahlardan sakınmış olan kimseler ALLAH Teâlâ'nın rızasını ve rahmetini ümit edebilirler.

Kur'ân-ı Kerim'de şöyle buyurulmuştur: "İman eden ve ALLAH yolunda hicret ve cihad edenler ALLAH'ın rahmetini ümit ederler. ALLAH (bunlar için) gafûr ve rahimdir." (Bakara, 218), "ALLAH'ın kitabını okuyan, namaz kılan ve kendilerine verdiğimiz rızktan gizli ve açık olarak infakta bulunan kimseler, zararı olmayan hâlis bir

ticaret (ve sevap) ümit ederler." (Fâtır, 29) Bunlar rahmet ve sevap beklemeyi hak etmişlerdir.

Günah işlemiş ve fakat pişman olup tevbe etmiş kimseler de ALLAH Teâlâ'nın affını ümit edebilirler. Çünkü Kur'ân-ı Kerim'de şöyle buyurulmuştur:

"De ki: Ey kendi nefisleri aleyhine haddi aşmış olan kullarım! ALLAH'ın rahmetinden ümit kesmeyin. Çünkü O, (isterse) bütün günahları affeder. O gafûr ve rahimdir. Onun için, azap gelip sizi çaresiz bir şekilde yakalamadan önce RABBİNİZE dönün ve O'na teslim olun." (Zümer, 53, 54)

Yahya İbni Muâz şöyle demiştir: "Günah işleyip pişmanlık duymadığı hâlde ALLAH Teâlâ'nın affını ümit etmek, tâat ve ibadet etmediği hâlde O'na yakın olmayı ummak, cehennem tohumunu ekip cennet hasadı almayı beklemek, itâat edenlerin yurduna (cennete) itaatsızlıklarla girmeyi düşünmek, amel etmeden sevap kazanmayı hayal etmek, kendisini ıslah

etmeden ALLAH Teâlâ'dan lütuf ve rahmet temennisinde bulunmak büyük aldanışlardır."

Şiir:

Kurtuluş yolunda gitmeden kurtuluş umarsın

Gemi susuz karada yürümez ki. Bilmez misin?

Ümidin gerçekçi ve geçerli olması, onu haklı çıkaran sebebin varlığına bağlıdır. Sebep ise insanın kendi çalışması ve çabasıdır. "Dünya ahiretin tarlasıdır." sözünden yola çıkarak imanı tohuma, kalbi toprağa benzettiğimize göre, sağlam tohumu münbit toprağa atan ve zirâat kurallarına göre sulama ve bakım yapan bir kimse hasat ümit edebilir. Bu kimse, mevsiminde ALLAH Teâlâ’nın rahmetinden yağmur da bekleyebilir. Bu türlü sağlıklı ve şartına uygun ümit, insanı daha çok çalışmaya, sebepleri daha da sağlamlaştırıp sıklaştırmaya ve beklenen sonucu elde etmek için gerekli olan her işi yapmaya ve her tedbiri almaya sevk eder. Ümidin karşıtı ümitsizliktir. Ümitsizlik

ise, ümit etmek için sebep varken veya bu sebebi devreye sokmak mümkün iken, karamsar olmak ve bu yüzden kendini boşluğa bırakmak ve işleri olurlarla terk etmektir. Ümitsizlik, bu şekilde insanın çalışma azmini kırar ve onu âtıl ve tembel bir varlık hâline getirir. Çünkü insan bir işten sonuç almayı ümit etmezse ondan vazgeçer.

Ümidin dinen övülmesi, onun insanı çalışmaya sevk etmesindendir. Ümitsizliğin kötülenmesi de bunun insanı tembelliğe itmesinden dolayıdır. Doğru olan korku gibi, doğru olan ümit de insanı çalışmaya, tedbir almaya ve işi sağlam yapmaya sevk eder. Onun için, ümit ettiklerini söyleyip çalışmayı ve ibadeti terk edenler, ümidi kendi anlamından tamamen tecrit etmiş ve kendileri için bir tuzak hâline getirmiş olurlar.

ALLAH Teâlâ’nın af ve rahmetini doğru bir şekilde ümit eden bir kimse, O'na devamlı yöneliş hâlinde olur, O'na ibadet ve itâat etmekten zevk ve lezzet alır, O'na dua etmekte huzur ve güven

duyar ve O'na yalvarmaktan güç ve kuvvet kazanır. Bu durumda olmadığı ve hatta bunlara zıt durumlarda bulunduğu hâlde, aklına estikçe ALLAH Teâlâ'dan iyilik ümit eden bir kimse ise, boş temenni ve aldanış sahibidir. Boş temenni ve aldanışın bir işe yaramadığını bilen şeytan, bunu gâfillerin kalplerine bolca pompa eder. Onun için bu kimseler, ALLAH Teâlâ’nın af ve rahmetini beklemek konusunda, ibadet eden ve sâlih amel işleyenlerden daha çok ümitli görünürler. Fakat onların ümidi boş bir hayalden ibarettir.

ALLAH Teâlâ bunlar hakkında şöyle buyurmuştur: "Kıyâmet gününde bunlar ALLAH'tan beklemedikleri muameleyi görürler ve karşılarına hesaplamadıkları şeyler çıkar." (Zümer, 47)

Doğru olan ümit, sahâbi Zeyd'ul-Hayr’ın sözündeki ümittir. Bu sahâbi şunu söylemiştir: "Ben hep tâat ve hayır yapmak isterim. Bir tâat ve hayra gücüm yetişirse onu hemen yaparım ve onun sevabına kesin olarak inanırım. Bir tâat ve

hayra gücüm yetmezse üzülürüm ve kalbim ona bağlı kalır."

Ümidin Fazileti

Bil ki, ALLAH Teâlâ'yı gerçekten tanıyıp sevenlerde ümit korkudan fazla olur ve bu kimseler, korku ile yapılabilen ibadet ve tâatlardan çok daha fazlasını ümit ile yaparlar. ALLAH Rasûlü (sa), bu gerçeği sahâbi Suheyb'in şahsında şöyle ifade etmiştir:

"Suhayb ne iyi kuldur! O ALLAH Teâlâ'dan korkmasa bile, kendisine karşı itaatsizlik etmez." Çünkü o ALLAH Teâlâ'yı gerçekten tanımış ve sevmiştir.

Ümit sebebi varken ALLAH Teâlâ'dan ümit kesmek câiz değildir. İnsanı küfre sokan günahlardan birisi de budur. Kur'ân-ı Kerim'de şöyle buyurulmuştur:

"ALLAH’ın rahmetinden ümit kesmeyin." (Zümer, 53), "ALLAH’ın rahmetinden ümitsiz olmayın. ALLAH’ın rahmetinden ancak kâfirler ümitsiz olurlar." (Yûsuf, 87) Bu âyete göre,

ALLAH'ın rahmetinden ümit kesen kâfir olur. Hadis-i kudsi'de de şöyle buyurulmuştur:

"Ben kuluma beni düşündüğü gibi davranırım. O nasıl davranmamı isterse beni öyle düşünsün." (Buharî, Müslim) Yani, ben hem merhamet ve af, hem de kahır ve azap sahibiyim. Kulum bu iki sıfattan hangisini bana daha çok yakıştırır ve kendi hâline daha uygun bulursa onu düşünsün.

Özellikle, artık yapılacak bir işin kalmadığı ve ümide çok şiddetle ihtiyaç duyulduğu ağır hastalık döneminde ve ölüm hâlinde yoğun bir ümide sarılmak tavsiye edilmiştir. ALLAH Rasûlü (sa) şöyle buyurmuştur: "Biriniz ölürken ALLAH Teâlâ hakkında hüsn-i zan etsin (O'nun rahmetini düşünsün)." (Müslim) Kendisi bir hastayı ziyaret ederken onun kendisini nasıl hissettiğini sormuş. Hasta, "Günahlarımdan korkuyor ve fakat RABBİMin rahmetini umuyorum." demiş. Kendisi, "Bu iki duygu bir kulun kalbinde birleşirse, ALLAH Teâlâ onu korktuğundan emin kılar ve umduğunu

verir." (Tirmizî, Nesaî/ el-Kübra) demiştir.

Hz. Ali (ra), günahlarını büyük görüp ALLAH Teâlâ'nın af ve rahmetinden ümit kesen bir adama şöyle demiştir: "Ey adam! Ümidini kesmen günahlarından daha büyük bir günahtır."

ALLAH Teâlâ kendisi hakkında su-i zan edenleri kötülemiş ve onlara şöyle hitap etmiştir: "RABBİNİZ hakkında su-i zan ettiniz. Bu zan sizi helâk etti ve zarar edenlerden oldunuz." (Fussilet, 23)

Rüyada görülen Yahya İbni Ekseni şöyle demiştir:

"ALLAH Teâlâ beni sorguya çekince helâk olmaktan korktum. Ancak kendimi toparladım ve şöyle dedim: 'ALLAH'ım! Sen, "Ben kulum için beni düşündüğü gibiyim. O beni istediği şekilde düşünsün." buyurmuşsun. Ben de bu sözüne dayanarak beni cezalandırmayacağını düşündüm ve affını ümit ettim.' ALLAH Teâlâ, "Ben de seni affettim." dedi ve hizmetçi melekler refakatinde cennete gönderdi. Ben cennete doğru giderken

duyduğum coşkun sevince seslenip, 'Ey sevinç! Bugün senin günündür.’ dedim."

ALLAH Rasûlü (sa) şöyle buyurmuştur: "Bir adam cehenneme atılır ve orada bin sene durmaksızın, "Ya Hannân, ya Mennân!" diye yalvarır. (ALLAH Teâlâ'nın güzel isimlerinden olan bu isimlerin mânası, "Ey şefkati çok ve minneti bol olan ALLAH'ım! "demektir.) Bunun üzerine ALLAH Teâlâ meleklere, 'Onu çıkarıp getirin.’ der. Adam çıkarılıp getirilir. ALLAH Teâlâ ona, 'Bu senin hak ettiğin cezadır; biz sana zulmetmedik. Sesini kes!’ der ve geri götürülmesini emreder. Adam götürülürken hep dönüp arkaya bakar. ALLAH Teâlâ, 'Niye dönüp bakıyorsun?’ diye sorar. Adam, 'Beni cehennemden çıkardığın zaman bir daha oraya iâde etmeyeceğini ümit etmiştim.’ der. ALLAH Teâlâ, meleklere, ‘madem ki böyle ümit etmiştir, onu cehenneme değil, cennete götürün.’ diye emir verir." (İbnu Ebid-Dünya)

Ümit Taşımak

Bil ki, ümit iki türlü insan için vücup

derecesinde gereklidir. Bunlardan birisi o insandır ki, ümitsizliğe düşmüş ve, "Olan olmuş, her şey bitmiş" deyip günahlarından dolayı ibadeti de terk etmiştir. Diğeri ise, o insandır ki, ibadet etmesine rağmen şiddetli bir korkuya kapılmış ve bu aşırı korku onun sağlığını tehdid eder hâle gelmiştir.

Bu iki insan ifrat hâlinde oldukları için, ümitle denge kazanmaları lâzımdır. Buna mukabil, ibadette gevşekliğe ve günahlara karşı cüret kazanmaya yol açan bir ümidi taşımak caiz değildir. Böyle bir ümit helâk edici bir zehirdir. Zehir gibi, bu ümit de arttıkça zararı da artar. Onun için bundan sakınmak vaciptir.

Nefsine mağlup olup ibadeti terk eden ve günah işleyen kimseler için faydalı ve gerekli olan his ümit değil, korkudur. Kur'ân-ı Kerim'de ve hadis-i şeriflerde bazen ümide, bazen de korkuya ağırlık verilmesi değişik insan tiplerinin nazar-ı itibara alınmasından dolayıdır. Burada kural yine hastaya ve hastalığa göre ilaç kullanmaktır. Bu

kurala göre, korkusu fazla olana ümit, ümidi fazla olana korku yararlıdır. Halkı irşad edenler de bu kuralı işletmeli, korku ve ümidi ehline göre aşılamalıdırlar.

Ancak zamanımızda (İmam Gazâlî'nin zamanı) (Bizim şimdiki zamanımızda da bu böyledir.) insanlarda ümit ve cüret çok fazla olup ağır bastığı için, bu insanları irşad etmek, onlara vaaz ve nasihat etmek korku aşılamak tarzında olmalıdır. Çünkü bu insanların ümit takviyesine değil, hislerini dengelemek için korkuya ihtiyaçları vardır. Hâl bu olunca, halkın sevgi ve övgüsünü kazanmak için onlara korkularından fazla ümit aşılayan mürşitler onları ıslah etmez, daha çok bozarlar. Bu mürşidler şeker hastalarına şeker veren câhil veya hain doktorlar gibidirler. Ümit de şeker gibi tatlıdır. Fakat ümitle çürüyenlere yeni ümitler verilmez. Hz. Ali (ra) şöyle demiştir: "Âlim o kimsedir ki, ne insanları ALLAH Teâlâ’nın rahmetinden ümitsiz eder; ne de onları O'nun azabından emin kılar."

Ümidi Arttıran Sebepler

Korkuyu arttıran sebepler bulunduğu gibi, ümidi arttıran sebepler de vardır.

Bunlardan birincisi, ALLAH Teâlâ'nın bu dünyadaki tasarruflarını düşünmektir. Çünkü bu tasarruflarda hayır, rahmet ve nimet büyük bir ekseriyettedir. Bu kısa dünya hayatında kullarının en önemsiz ihtiyaçlarını gidermeyi ve onlar için en ince süs ve ziynetleri temin etmeyi ihmal etmeyen ilâhî riâyet, elbette ki, bu kadar nimetlere alıştırdığı kullarını ebedî hayatta helâk ve perişan etmez.

İkincisi, dinin emir ve tekliflerindeki kolaylığı düşünmektir. ALLAH Teâlâ, "İnsanları ve cinleri yalnızca kendisine kulluk etmeleri için yarattığı" (Zâriyât, 56) hâlde, onları sıkmamak ve sıkıntıya sokmamak için çok az tekliflerde bulunmuş, "Bu teklifleri de onların güç ve kudretleriyle sınırlı tutmuştur." (Bakara, 286) Kur'ân-ı Kerim'de şöyle buyurulmuştur:

"ALLAH dinde üzerinize hiçbir zorluk

koymamıştır." (Hac, 22; Mâide, 6)

"ALLAH sizin için kolaylık diler, zorluk dilemez." (Bakara, 185)

Dinin temel farzları olan namazın günlük zamanın ancak yirmi dörtten birini alması, zekâtın kırkta bir olması, haccın ömürde bir kere ve yalnızca gücü yetenlere farz kılınması bu kolaylığın açık örnekleridir. Yaratılışlarının gayesi olan din ve ibadette kullarına bu derece kolaylık ve müsamaha gösteren ilâhî rahmet, elbette ki başka bir âlemde onları zorluk ve sıkıntılara sokmaz.

Üçüncüsü, dinin emir ve yasaklarındaki hikmet ve sebepleri düşünmektir. Çünkü bu emir ve yasakların hemen hepsi, kulların hayât, sağlık, huzur ve haklarını korumak içindir. Dünya hayatlarında kullarını bu şekilde dinin himaye ve şemsiyesi altına alan ilâhî adâlet, elbette ki bundan sonraki hayatlarında da onları gözden çıkarıp sefalet ve cefaya terk etmez.

Dördüncüsü, ALLAH Teâlâ’nın şefkat,

rahmet ve affını anlatan ve bunları va'deden çok sayıdaki âyetler ve hadislerdir. Ebu Cafer Muhammed İbni Ali (el-Bâkır) (ra) şöyle demiştir:

(Muhammed el-Bâkır (ra), Şia'nın beşinci imamıdır. Şia, Hz. Ali'den başlayıp evladına ve torunlarına doğru inen on iki zatı imam bilirler. Bunları biz Ehl-i Sünnet de imam biliriz. Fakat Şia bunları balta gibi kullanıp onlarla İslâm'ın temel hakikat ve akidelerini bozmaya çalışırlar. Bu hakikat ve akideler ise, beşer olarak yalnızca peygamberlere iman etmenin farz olması, yalnızca bunların masum ve hatasız olmaları, İslâm'da sınıf imtiyazının bulunmaması, bazı dinî bilgilerin bazı kimselerin tekeli altında olmaması gibi hususlardır. Şiiler, imamlık nazariyesiyle bu hakikat ve akideleri tersine çevirirler. Bunun yanında, İmamları takdis ederken, ALLAH Rasûlü'nün en yakın dava ve silâh arkadaşları ve İslâm'ın ilk bâni ve kurucuları olan ashaba mücerret mü'min olma vasfını bile çok görürler.)

"Bize göre bu ümmet için en çok ümit

veren âyet, ALLAH Rasûlü'ne hitap eden "RABBİn, sen razı oluncaya kadar sana ikramda bulunacaktır." (Duhâ, 5) âyetidir. Çünkü ALLAH Rasûlü (sa), ümmetinin cehenneme atılmasına razı olmaz. ALLAH Teâlâ ise, bu âyette onu razı edinceye kadar kendisine ikramda bulunacağını va'detmiştir. ALLAH Teâlâ bir şeyi va'dedince de mutlaka yerine getirir." O bir âyette de şöyle vaatte bulunmuştur:

"O gün ALLAH, peygamberi ve onunla beraber iman edenleri üzmez. Nurları önlerinde ve sağ yanlarında uzayıp gider. Bunlar, 'RABBİMİZ! Nurumuzu arttır ve bize mağfiret et.' derler." (Tahrim, 8)

Bu âyetin tefsirinde şu haber nakledilmiştir:

"ALLAH Rasûlü'nün ümmetinin affı için ısrarlı dua etmesi üzerine ALLAH Teâlâ ona:

"İstersen, ümmetinin hesabını görme işini sana vereyim." diye teklif etmiş, fakat ALLAH Rasûlü (sa) bunu kabul etmeyerek şöyle demiştir:

"Hayır, ya RABBİ! Sen onlar için benden daha iyi ve daha merhametlisin." (İbnu Ebid-Dünya)

ALLAH Rasûlü (sa) şunları söylemiştir:

"-Benim ümmetim merhum (ALLAH Teâlâ'nın rahmetine en a'zamî ölçüde mazhar olan) bir ümmettir." (Ebu Dâvûd, Tirmizî)

"-Vefatımdan sonra amelleriniz bana arz edilir. Bunlardan iyi olanlar için ALLAH Teâlâ'ya hamd ederim; kötü olanlar için de istiğfar ederim." (Bezzâr) Melekler de müminler için istiğfar ederler. (Gâfir, 7)

"-Mümin kimse, bir günah işledikten sona pişman olup istiğfar ettiği zaman ALLAH Teâlâ meleklere: 'Bu kulum, isterse günahını affeden, isterse cezalandıran RABBİnin varlığını biliyor ve O'na yalvarıyor. Siz şâhid olun, ben onun günahını bu bilgi ve yalvarmasına bağışladım.' der." (Müttefekun aleyh)

"-Kul bir günah işlediği zaman melek onu yazmayı altı saat geciktirir. Kendisi bu süre içinde

tevbe ve istiğfar ederse, o günah hiç yazılmaz." (Beyhakî)

"-Kul tevbe ve istiğfar etmekten bıkmadıkça, ALLAH Teâlâ da onu affetmekten bıkmaz." (Beyhakî)

Bir adam, "Ya RasûlULLAH! Ben günde beş vakit farz namazını kılar ve Ramazan orucunu tutarım. Fakat malım olmadığı için zekât ve sadaka vermem, hacca da gitmem. Bu durumda ölürsem nereye giderim?" diye sordu. ALLAH Rasûlü (sa) şu cevabı verdi: "Kalbini hile ve hasetten, dilini yalan ve gıybetten, gözlerini de haram bakıştan ve müminleri hor görmekten korursan cennete gidersin."

"-ALLAH Teâlâ mahlukları yaratmadan önce, kader defterine, "Rahmetim gazabımdan fazla olacaktır." diye yazmıştır." (Müttefekun aleyh)

"-Lâ ilâhe illALLAH, diyen cennete gider." (Taberanî)

"-Son sözü Lâ ilâhe illALLAH olan bir

kimseye ateş değmez." (Ebu Dâvûd, Hâkim)

"-Kalbinde zerre kadar iman ve hayır bulunan bir kimse cehennemde ebedî kalmaz." (Müttefekun aleyh)

"-Ben tevhid (ALLAH Teâlâ'nın birliği inancı) üzerine kurulmuş, müsamahalı ve kolay bir dinle gönderildim." (Ahmed)

ALLAH Teâlâ şöyle buyurmuştur: "Bu din, insanlar üzerindeki ağır yükleri ve zincirleri kaldırmıştır." (A'râf, 157) Bu ağır yük ve zincirler, eski dinlerin hurafeleri ve sultanların zulüm ve baskılarıdır.

"-Kul bir günah işler ve bu yüzden kendisine dünyada ceza verilirse, ALLAH Teâlâ ahirette onu tekrar cezalandırmaz. Çünkü O'nun adaletinde iki kere cezalandırmak yoktur." (Dünyada verilen ceza, Şeriat kurallarına göre verilen mahkeme cezasını da, musibet şeklindeki cezayı da kapsar.)

"-ALLAH Teâlâ, mümin kuluna şefkatli bir annenin çocuğuna merhametinden daha çok

merhametlidir." (Müttefekun aleyh)

"-ALLAH Teâlâ'nın yüz merhameti vardır. Bunlardan bir tanesini dünyada göstermiş, diğerlerini ahirete bırakmıştır." (Müttefekun aleyh)

"-Gücünüz nisbetinde amel edin ve ümitli olun. Bilin ki, sizi cennete götürecek olan ameliniz değil, ALLAH Teâlâ'nın rahmetidir." (Müttefekun aleyh)

"-Her bir peygamberin kendi ümmeti için bir dua hakkı vardır. Ben bu duamı ümmetime şefaat etmek için sakladım." (Müttefekun aleyh)

"-İsrail Oğulları döneminde bir abid, bir adama va'zetmiş ve onu günahlardan çekmeğe çalışmış. Fakat adam, onu dinleyecek yerde her seferinde, 'Beni RABBİMin merhametine bırak.' demiş. Sonunda abid kızmış ve ona, 'ALLAH sana merhamet etmeyecektir!' demiş. ALLAH Teâlâ, âbidin kendi hesabına konuşmasından hoşlanmamış ve, 'Benim merhametimi kullarımdan esirgeyen kimdir?' diyerek merhametini ümid eden adamı affetmiş, âbidi de

bu sözünden dolayı cezalandırmıştır." (Ebu Dâvûd)

ALLAH Rasûlü (sa), küfürde çok ileri giden bazı müşrikler için beddua edince, ALLAH Teâlâ onu bundan menetmiş ve şöyle demiştir: "Bu iş senin işin değildir. ALLAH isterse onlara tevbe nasip eder ve isterse onları haklı olarak cezalandırır; çünkü onlar zâlimlerdir." (Al-i İmrân, 128)

Es-Sevrî şöyle demiştir: "Ahirette hesabımın ALLAH Teâlâ yerine, anne ve babama bırakılmasını bile istemem. Çünkü ALLAH Teâlâ bana anne ve babamdan daha merhametlidir."

Seleften bir zat şöyle demiştir: "ALLAH Teâlâ affedeceği günahları, kıyâmet gününde şâhidlik etmesinler diye meleklerin gözlerinden saklar." O, bu türlü günahları kulların gözlerinden de saklar.

İbrahim İbni Edhem şöyle demiştir: "ALLAH Teâlâ herkesi her türlü günahtan korursa, o zaman kimi affedecek ve kime af etmekle

minnette bulunacaktır?"

(ALLAH Teâlâ'nın kullarını günahlardan koruması O'nun rahmet ve minnetidir. Kur'ân-ı Kerim'de şöyle buyurulmuştur: "ALLAH'ın fazl ve rahmetinden olmasaydı, çoğunuz şeytana uyardınız." (Nisa, 83) Ancak herkes melek gibi günahsız olsaydı, o zaman ALLAH Teâlâ'nın affı gerçekleşmezdi. Melekler yanında günah işleyebilen insanların da yaratılması ALLAH Teâlâ'nın af sıfatının gerçekleşmesi içindir. Çünkü affetmek büyüklüktür. Affedici olmayanın büyüklüğü eksiktir.)

Hasan şöyle demiştir: "Müminler günah işlemeselerdi göklerde uçarlardı. ALLAH Teâlâ, onları günahlarla ağırlaştırıp yerde tutmuştur."

RivAyet edildiğine göre, İsrâil Oğulları döneminde iki abid vardı. İkisi de aynı ibadetleri yaparlardı. Bunlar ölünce, ALLAH Teâlâ onlardan birisini cennetin yüksek derecelerine çıkardı. Ötekisi bunu görünce, "ALLAH'ım! İkimizin ibadeti aynıydı. Niçin onu benden daha yüksek dereceye

çıkardın?" diye niyazda bulundu. ALLAH Teâlâ, "Sen sadece cehennemden azat edilmeyi isterdin. O ise cennetin yüksek derecelerini isterdi. İkinize de istediklerinizi verdim." diye cevap verdi. Onun için, ALLAH Rasûlü (sa) şöyle buyurmuştur:

"ALLAH Teâlâ'dan yüksek dereceleri isteyin. Çünkü kendisinden istediğiniz, kerim ve cömert bir Rabtır." (Müslim) Kur'ân-ı Kerim'deki dualarda da yüksek şeyler istenmiştir. Örneğin, "Bizi muttakilere öncü ve örnek yap." (Furkan, 74) duası çok yüksek bir dua türüdür. Onun için, ALLAH Teâlâ'dan istek ve taleplerde bulunurken yüce himmetli olmak ve büyük hedeflere yönelmek lâzımdır.

Bir zat, müteveffa Ebu Sehl es-Sa'lukî'yi rüyasında görmüş. Ebu Sehl, tarif edilemeyecek kadar iyi bir durumdaymış. Bu zat ona, "Bu durumu ne ile kazandın?" diye sormuş. Ebu Sehl: "RABBİM hakkında hüsn-i zan edişimle." diye cevap vermiştir.

Seleften bir zat duasında şöyle demiştir:

"ALLAH'ım! Ne zaman kulların sana karşı itaatsızlık etmediler. Fakat sen onlara hep nimet verdin ve üzerlerine rızık yağdırdın. Seni tesbih ve tenzih ederim. Sen ne kadar halimsin! İzzetine yemin ederim, işlenen günahlara rağmen nimet ve rızk verişin o ölçüdedir ki, bunu gören senin hiç kızmadığını zanneder."

Korkunun Hakikati

Bil ki, korku, istenmeyen bir durumun olabilmesi ihtimalinden dolayı kalbin elem duyması ve yanmasıdır. Korku ümidin zıddı bir duygudur. Dinî anlamda bu iki duyguyu birleştiren husus ise, ikisinin de nefsi dizginlemesi ve doğru olmayan şehvet ve isteklerden uzaklaştırmasıdır. Bu iki duygu, aynı zamanda birbirini ta'dil eder (normal ölçüye getirir) ve birbirinin taşkınlığını önler. Bu sebeple, ümit kayıtsızlığa dönüşme temayülünü gösterdiği zaman korku devreye girer ve onu ciddileştirir; korku da dayanma çizgisini aşmaya doğru ilerlediği takdirde, ümit devreye girer ve onu geri

çeker.

Korku da ilim, hâl ve amelden oluşur. Korkudaki ilim, hata ve kusurlarını bilmek ve bunların cezalarını düşünmektir. Hâl, kalbin hatalı ve kusurlu olduğunu bilmek sebebiyle huzursuzluk ve rahatsızlık hissetmesidir. Kalbin bu huzursuzluk ve rahatsızlığı ilmin fazlalığı ve netliği ölçüsünde artar. Bundan dolayı ALLAH Teâlâ şöyle buyurmuştur: "Ancak âlimler ALLAH'tan gerektiği şekilde korkarlar." (Fâtır, 28)

ALLAH Rasûlü (sa) da şöyle demiştir: "Ben içinizde ALLAH Teâlâ'yı en çok bilen ve O'ndan en çok korkanım." (Müttefekun aleyh)

Amel ise, korku duygusunun dışa yansıması ve davranışları yönlendirmesidir. Amel, korkunun gayesidir. Bu yüzden amele dönüşmeyen korku önemsiz ve anlamsızdır.

(Amele dönüşmek duygu ve düşüncelerin değer ölçüsüdür. Çünkü amele dönüşmeyen duygu ve düşüncelerin değeri yoktur. Bu yüzden, meselâ bir kimse fakir, hasta ve çaresizleri

gördüğü zaman, ağlasa ve fakat onlara elinden gelen yardımı yapmasa bu ağlaması önemsiz ve anlamsızdır. Çünkü onun bu ağlaması ne karın doyurur, ne acı dindirir, ne de bir çare temin eder.)

Şöyle denilmiştir: "Korkan kimse, ağlayıp göz yaşları döken değil, azaba sebep olması muhtemel olan şeyleri terk edendir."

Zünnûn şöyle demiştir: "Korkan o kimsedir ki, kendisini hastalık ve ölüm korkusuyla perhiz yapan hasta durumunda görür."

Fudayl şöyle demiştir: "Sana, 'ALLAH'tan korkar mısın?' diye sorulursa sükût et. Çünkü, 'Korkmam.' dersen kâfir olursun. 'Korkarım.' dersen yalan söylemiş olursun."

Bu şundandır ki, ALLAH korkusu yalnızca azap âyetlerini dinlerken veya ALLAH Teâlâ'nın sert bir tasarrufu (deprem, sel, fırtına gibi bir olay) ile karşılaşınca duyulan ürperti, çekilme ve büzülme değildir; o, kalpte sabit duran ve günahlara karşı aktif durumda ve hareket hâlinde

olan bir güç ve kuvvettir. Bu korku sayesinde, nefse lezzetli gelen günahlar acılaşır, onun hoşuna gitmeyen tâat ve ibadetler sevimli hâle gelir.

ALLAH Teâlâ bu durumu şu âyette bildirmiştir: "Fakat ALLAH, size imanı sevdirdi ve onu kalbinizde süsledi; küfür, fâsıklık ve itaatsizliği ise size nefret ettirdi." (Hucurât, 7) Bu sevgi ve nefret tıpkı, insanın şifaya vesile olacağını umduğu acı ilacı sevmesi ve içinde öldürücü zehir bulunduğuna inandığı baldan iğrenmesi gibidir.

Korku sayesinde kalpteki diğer duygular da terbiye görür ve onların bir kısmı değişir, bir kısmı da olgunlaşırlar. Bu yolla kibir, hased, gösteriş gibi kötü duygular silinir, tevazu, huşu' ve ihlâs duyguları güçlenir. Murâkabe (kendi kendisini kontrol etmek), muhâsebe (kendi kendisini hesaba çekmek) ve mücâhede (amel ve tâat için a'zamî cehd ve çaba sarf etmek), korkunun gücüyle orantılıdır. Korkunun gücü ise, kendi kusur ve günahlarını bilmenin ve bunların

sebep olabilecekleri azap, sıkıntı ve mahrumiyetleri düşünmenin derecesiyle ölçülüdür.

Korkunun Dereceleri

Korku, amel ve davranış üzerindeki etkisine göre birkaç derecelidir.

En aşağı derecedeki korku, insanı haram olan fiillerden çeken korkudur. Bu korku vera' sahiplerinin korkusudur. Çünkü vera' ALLAH Teâlâ'nın azabından korkarak haramlardan sakınmaktır.

Orta derecedeki korku, insanı haram olma ihtimali bulunan (şüpheli) işlerden uzaklaştıran korkudur. Bu korku muttakilerin korkusudur. Çünkü takva, haram olma ihtimali bulunan şeylerden uzak durmaktır.

En yüksek derecedeki korku ise, insanı harama yol açabilen helâl şeylerden ve işlerden sakındıran korkudur. Bu korku da sıddık'ların korkusudur. Çünkü ALLAH Teâlâ'ya sadakatle kulluk etmek; doğrudan doğruya haramlar gibi,

haramlara bir vesile ile yol açabilen işlerden de sakınmayı gerektirir.

Korku, sadece günahlardan ve günah olma ihtimali bulunan şeylerden sakındırıcı da değildir. O, bununla birlikte yapılması gereken ibâdet, tâat, hayır ve hizmetleri de yaptırıcıdır. Burada da korku, sâlih amellerle kendisini gösterir.

Korku insan için tabiî bir duygudur. Bu duygu insanın iki vasfından kaynaklanır. Bu vasıflar onun cehaleti ve aczidir. İnsan câhil olduğu için akıbetinin ne olacağını bilmez. Aciz olduğu için de, istenmeyen bir durum olması hâlinde onu defetme gücünün bulunmamasıdır. Bu iki şey, insanda korku oluştururlar. Korkulan şeyleri gerçekleştirme gücünün ALLAH Teâlâ'da bulunması ve O'nun istediği takdirde insanın başına türlü belâ ve musibetler getirmeye muktedir olması gerçeği de O'ndan korkmayı ve O'nu kızdırmaktan sakınmayı zorunlu kılar. ALLAH Teâlâ da bu korkuyu bir kamçı gibi kullanıp

kullarını yanlış yollardan çevirmek ve kendi rızası ve rahmeti dairesine çekmek ister.

Korkunun Kısımları

Bil ki, korku ya ALLAH Teâlâ'nın rızasını kaybetmek, cennetten menedilmek, cehenneme atılmak gibi bizzat korkulan şeylerden dolayıdır, ya da bunlardan birine sebep olan şeylerden dolayıdır. Bu şeyler ise şunlardır:

1- Sağlam bir tevbe ve dönüş yapmadan önce ölmek;

2- Yaptığı tevbeyi bozmak;

3- İbadet ve tâatı sürdürme gücünü yitirmek;

4- Hidâyet ve istikametten sapmak;

5- Nefse ait arzu ve şehvetlere yenilmek;

6- ALLAH Teâlâ'nın yardım ve desteğini kaybetmek ve kendi nefsine terk edilmek;

7- Nimetlerin çokluğuyla şımarmak ve gaflete düşmek;

8- Nimetlerin kendisi için istidrac olması; (İstidrac, ALLAH Teâlâ'nın kötü bir kimseye nimet

vererek onun daha çok kötüleşmesine ve hatta küfre girmesine imkân sağlaması ve sonra onu en kötü bir hâlde öldürüp cehenneme atmasıdır.)

9- Dünya varlıklarıyla meşgul olup ALLAH Teâlâ'yı unutmak;

10- Amel ve ibadetlerinin sağlıklı olmaması ve kabul edilmemesi;

11- Üzerine geçirdiği kul haklarından dolayı sevaplarının tükenmesi ve iflâs etmesi;

12- Bundan sonraki ömründe kötü bir yol izlemesi;

13- İbret olması için, günahlarıyla dünyada cezalandırılıp kötü hâllere düşürülmesi;

14- İbadetlerine rağmen, ALLAH Teâlâ'nın onun kalbini gaflette ve isyanda görmesi;

15- Ölürken kötü akıbetle ve imanını kaybederek ölmek.

Korkanlar, bütün bu korku çeşitleriyle veya ağırlıklı olarak onların bir kısmıyla korkarlar. Bu korkulardan her birinin de kendine mahsus bir faydası vardır. O da korktuğu şeyden büyük bir

dikkatle sakınmaya çalışmak ve bunun yol ve yöntemini iyice tespit edip uygulamaktır. Ancak hiç şüphe yoktur ki, bu korkuların en büyüğü ve en önemlisi, kötü akıbetle ve imanını kaybederek ölmek korkusudur.

ALLAH Rasûlü (sa) şöyle buyurmuştur: "Belirleyici olan son amellerdir. Onun için, bazı kimseler önce şekâvet ehli gibi davranırlar; fakat ölmelerine yakın bir dönemde bazı iyi ameller işler ve said (kurtulmuş, cennetlik, mutlu) olarak ölürler. Bazı kimseler de önce saadet ehli gibi davranırlar. Fakat ölmeleri yaklaşırken bazı kötü ameller işler ve şakî (cehennemlik) olarak ölürler." (Bir hadisin kısacası. Tirmizî)

Korkanların Kısımları

Bazı insanlar, azaba sebep oldukları için günahlardan korkarlar. Bazıları da büyüklük ve azametini gördükleri ALLAH Teâlâ'ya günahlarla itaatsızlık etmekten korkarlar. Bunlar günahlardan değil, ALLAH Teâlâ'nın zâtından korkarlar. Günahlardan korkan kimseler inanmış sâlih

kimselerdir.

ALLAH Teâlâ'ya itaatsızlıktan, diğer bir ifade ile O'nun zâtından korkanlar ise arifler ve sıddıklardır. Bunların korkuları daha üstündür. Çünkü bunların korkuları ALLAH Teâlâ'yı lâyıkıyla tanımaktan ve O'nun azamet ve büyüklüğünü bilmekten ileri gelir. Bunların korkuları ALLAH Teâlâ'yı ta'zim etmekten ve büyütmekten ileri gelir. Bu sebeple, bunlar hiç günah işlemeseler de korkuları kalıcıdır. Günahlardan korkanlar ise, günah işlemedikleri zaman korkuları azalır ve bunlar yaptıkları amel ve ibadetlerle bir çeşit ucub ve gurura bile kapılırlar. Halbuki arif ve sıddıklar, gıpta edilecek derecede çok olan amel ve ibadetlerine rağmen hep şöyle yakarırlar: "Ey Mabûd! Sana lâyık olduğun kemiyet ve keyfiyette (çokluk ve kalitede) ibadet edemedik!"

ALLAH Teâlâ'dan korkmak, O'nu tanımanın zarurî bir sonucudur. Çünkü o her şeye gücü yeten ve istediği her işi yapabilendir. O isterse kuluna hidAyet verir ve onu cennetlik eder;

isterse onu saptırır ve cehenneme müstahak eder. Kur’ân-ı Kerim'de şöyle buyurulmuştur:

"De ki: ALLAH'ım! Sen mülkün (kâinattaki bütün şeylerin) mâlik ve sahibisin. İstediğin kimseye varlık verirsin, istediğin kimseyi yokluğa mahkûm edersin. İstediğin kimseyi aziz edersin, istediğin kimseyi zelil ve rezil edersin. Hayır vermek senin elindedir. Sen her şeye kadirsin." (Al-i İmrân, 26)

Korkunun Fazileti

Bir şeyin fazileti, kişinin ebedî âlemdeki saadetine yardımcı olmasından ileri gelir. Bu sebeple, bu yardım ve katkıyı yapan her şey faziletlidir ve fazilet derecesi de bu konudaki yardım ve katkısı ölçüsündedir. Korku ise günahları önleyen ve haram olan isteklerin önüne geçen bir duygudur. O bu fonksiyonu ile kul için ALLAH Teâlâ’nın rızasına ve cennete giden yolu açar. Çünkü bu yolu tıkayan şey günahlar, gafletler ve meşru olmayan arzulardır. Korku bunları silip süpürdüğünden dolayı büyük bir

fazilete sahiptir. Korku, bunun yanında, sâlih ameller yaptırır ve üstün ahlâkî sıfatlar kazandırır.

Korku öyle bir ateştir ki, insandaki bütün çürükleri yakar ve ondaki bütün hamlıkları pişirir. Onun için, korku makamını kazananlar, "Hamdık, yandık, piştik." demişlerdir.

Korkunun aslı ve kaynağı ilim, faslı ve meyvesi takvadır. Takva, korku sebebiyle ALLAH Teâlâ'nın emirlerine muhalefet etmekten sakınmaktır. Takvada korku unsuru galip olduğu için, bu isim salt ALLAH korkusu için de kullanılır.

Korku, sevgi ve ümit birbirinin zıddı veya birbirinden ayrı şeyler gibi görünseler de, hakikatte onlar birbirini doğuran, besleyen ve tamamlayan unsurlardır. Çünkü bir şeyi seven veya ümit eden, aynı zamanda onu kaybetmekten korkar ve onun bu korkusu o şeyi sevmesi veya ümit etmesi kadar kuvvetli olur. Bu sebeple, ALLAH Teâlâ'yı seven ve O'nun rızasını kazanmayı ve rızasının bir tecellisi olan cennete gitmeyi ümit eden bir kimse, sevdiği ve ümit ettiği kadar da

bunları kaybetmekten korkar.

Korkunun faziletini bildiren âyet ve hadisler pek çoktur. Ayetlerden bazı örnekler şöyledir:

"-ALLAH'ın kitabında Rablerinden korkanlar için hidAyet ve rahmet vardır." (Araf, 154)

"-Rablerinden korkanlardan kendisi razıdır, onlar da O'ndan razıdırlar." (Beyyine, 8)

"-Rablerinin makamından (azamet ve heybetinden) korkanlar için iki cennet vardır." (Rahman, 46)

"-ALLAH'tan korkan O'nun kelâmını duyunca aklını başına alıp kendine gelir." (Alâ, 10)

"-Mümin iseniz benden korkun." (Al-i İmrân, 175) Bu âyet, diğer benzerleri gibi, ALLAH Teâlâ'dan korkmanın O'na iman etmenin zarurî bir sonucu ve hatta şartı olduğunu bildirmiştir. Bu sebeple, gerçekten iman etmiş olan (veya bu şekilde iman etmek isteyen) herkes ALLAH Teâlâ'dan korkmak zorundadır. Ancak herkesin

korkusu imanının kuvveti nisbetindedir.

"-Ey akıl sahipleri! ALLAH'tan korkun ki, iflâh olasınız.!" (Mâide, 100) Bu âyetin açık ifadesine göre, ALLAH Teâlâ'dan korkmak aklın gereği ve iflâh olmanın şartıdır. Onun için ALLAH Rasûlü (sa), "ALLAH korkusu akıl ve hikmetin başıdır." (Beyhakî/ Şuabul-İman) buyurmuştur.

Fudayl bu hadis-i şerifi şöyle açıklamıştır: "ALLAH korkusu, insana her türlü hayırda öncülük eder." Şiblî de onu şöyle izah etmiştir: "ALLAH korkusu, insana (olup bitenlerden) ibret alma kapısını açar."

ALLAH Teâlâ bir hadis-i kudside de şöyle buyurmuştur: "Ben bir kulumu iki kere korkutmam ve ona iki kere güven vermem. Bu sebeple, o dünyada benden korkarsa, onu ayrıca ahirette korkutmam. O dünyada benden güven duyarsa, ona tekrar ahirette güven vermem." (İbnu Hibban) ALLAH Rasûlü'ne nisbet edilen bir sözde şöyle denilmiştir:

"-Kim ALLAH'tan korkarsa, ALLAH ondan

başka korkuları giderir. Kim ALLAH'tan korkmazsa, ALLAH ona başka korkular verir." Diğer bir sözde de şöyle denilmiştir:

"-Aklı en çok olanınız, ALLAH Teâlâ'dan en çok korkan ve O'nun emir ve yasakları üzerinde en çok düşüneninizdir."

Yahya İbni Muâz şunları söylemiştir: "Bîçare âdemoğlu! Fakirlikten korktuğu kadar cehennemden korksaydı kurtulurdu.", "Kıyâmet gününde en çok güven duyanlar, dünyada en çok korkanlardır.", "Mümin bir günah işlediği takdirde, ondan iki sevap çıkarır. Bunlar azap korkusu duymak ve af ümit etmektir." Çünkü Şer'î ölçülere uygun olan korku ve ümit, sevap kazandıran sâlih amellerdir.

Zünnun şöyle demiştir: "ALLAH'tan korkan kimsenin kalbi kötü duygulardan arınır. Bu kimsenin ALLAH'ı tanıması ve O'na sevgisi artar.", "Korkunun ümitten fazla olması gerekir. Çünkü ümit fazla olduğu zaman, onun fazlalığı ölçüsünde kalpte ve duygularda bozulma ve

çürüme meydana gelir."

Ebul-Hasan ed-Darîr şöyle demiştir: "Kurtuluşun alâmeti şekavetten korkmaktır. Çünkü şekavetten ancak kurtuluş ehli olanlar korkarlar. Korku, kulu kurtuluşa bağlayan sicimdir. Bu sicim koptuğu takdirde, kul şekâvet çukuruna yuvarlanır ve orada helâk olanlarla birlikte helâk olur."

Ebu Süleyman ed-Dârânî şöyle demiştir: "Korku kalpten ayrılırsa, kalb akrep ve çıyanların yuvası hâline gelir." Bu sözdeki akrep ve çıyanlardan maksat, bozulan his ve duygulardır. Bu his ve duygular dünyada, akrep ve çıyan gibi zehirli ve zararlıdırlar. Ahirette de hakikaten akrep ve çıyan hâline gelirler.

Sehl şöyle demiştir: "Helâl şeylerle yetinmedikçe korku sahibi olduğunu zannetme." Buna göre, ALLAH Teâlâ'dan korkmanın ölçüsü, helâl şeylerle yetinmektir.

Hasan el-Basrî'ye, "Bizi korkutuyorsun; seni dinlerken kalplerimiz yerinden fırlıyor." demişler; Hasan (ra) şu karşılığı vermiştir:

"ALLAH'a yemin ederim, sizin için dünyada korkup ahirette emniyet kazanmak, dünyada emniyet duyup ahirette korkmaktan çok daha iyidir."

Mümin, sadece günahlarından dolayı korkmaz; o aynı zamanda amellerinin kabul edilmemesinden de korkar. ALLAH Teâlâ, korkan kullarını şöyle tarif etmiştir: "Onlar Rablerine döneceklerini bildikleri için sâlih amelleri de kalpleri titreyerek işlerler." (Mu'minûn, 60)

İnsan, yaptığı işin kontrolden geçirileceğini bilir veya buna inanırsa, onu dikkat ve korku ile yapar. Ona bakılmayacağını düşündüğü takdirde ise, onu rast gele yapar ve bir kenara atar. Bundan dolayı, ALLAH Teâlâ şöyle buyurmuştur: "Onlara de ki: Amel edin, amelinizi ALLAH, O'nun Rasûlü ve müminler göreceklerdir. Daha sonra da görülen ve görülmeyen her şeyi bilen ALLAH'a götürüleceksiniz ve O size ne yaptığınızı haber verecektir." (Tevbe, 105)

Günahlarına rağmen emniyet duyanların

kötülenmesi de korkunun lüzum ve faziletini gösterir. ALLAH Teâlâ şöyle buyurmuştur:

"Gökte olanın sizi yere batırmayacağından emin mi oldunuz? Halbuki, kendisi istediği takdirde, o birden ve size rağmen sallanıverir. Yoksa, gökte olanın üzerinize taş yağdırmayacağından mı emin oldunuz? O bunu yaptığı takdirde, azabın ne olduğunu anlarsınız." (Mülk, 16, 17)

"Şehirlerin halkı, kendileri uyurken geceleyin azabımızın onlara gelmesinden emin mi oldular? Yoksa, onlar eğlenirken gündüzün azabımızın onlara gelmesine mi inandılar?" ALLAH'ın (şu veya bu şekilde gelebilen) azabından emin mi oldular? ALLAH'ın azabından ancak hüsrana uğrayanlar emin olurlar." (A'râf, 97, 99)

Her zaman korkunun ifadesi olmamakla birlikte, onun samimî tezahürlerinden birisi de ağlamaktır. Bu yüzden, Kur'ân-ı Kerim'de bazen ağlamak emredilmiş, bazen de ağlayanlar övülmüştür. Örneğin şöyle buyurulmuştur:

"Yaptıklarından dolayı az gülüp çok ağlasınlar." (Tevbe, 82)

"Siz, Kur'ân'ın verdiği haberleri (kıyâmeti, azabı, cehennemi) duyunca, tuhaf bir şey duymuş gibi gülüyorsunuz, ağlamıyorsunuz öyle mi?" (Necm, 59, 60)

"Kendilerine daha önce ilim verilenler, Kur'ân okunduğu zaman yüz üstü secdeye kapanırlar. 'RABBİMİZi tazim ve takdis ederiz, O va'dettiği şeyi yapar.' derler; secde ederken ağlarlar ve ağlamak onların korkusunu ve huşuunu arttırır." (İsrâ, 107, 109) ALLAH Rasûlü (sa) da şunları söylemiştir:

"ALLAH korkusuyla ağlayanlar, cehennem ateşinde yanmazlar." (Tirmizî)

"Kurtulmak istersen dilini (gıybet, yalan ve bilmediğin şeyleri konuşmak gibi şeylerden) tut; evin sana yetsin (zevkini ve istirahatını evinde ara) ve günahların için ağla." (Geçti)

"ALLAH Teâlâ yanında en sevimli olan iki damla, O'nun korkusuyla dökülen göz yaşı

damlası ile O'nun yolunda akan kan damlasıdır." (Tirmizî)

"Gölgenin bulunmadığı kıyâmet gününde yedi sınıf insan ALLAH Teâlâ'nın Arş'ının gölgesinde barınırlar. Bunlardan birisi halvette (yalnızken) ALLAH Teâlâ'yı anıp O'nun korkusuyla gözleri yaşarandır." (Muttefekun aleyh)

Kâ'b-ul-Ahbâr şöyle demiştir: "ALLAH korkusuyla ağlayıp yanaklarımdan yaşlar akıtmak, çil çil altınları sadaka etmekten daha çok hoşuma gider."

Ancak, ALLAH Teâlâ'dan korkmak helâl şeylerden de yararlanmamak, meşru dairede çalışmamak ve her şeyi yüz üstü bırakmak demek değildir.

ALLAH Rasûlü (sa) bir gün "Ey insanlar! RABBİNİZden korkun. Hiç şüphe yoktur ki, kıyâmet sarsıntısı büyük bir hâdisedir." (Hac, 1) âyetini okuyunca, "Bu sarsıntının ne olduğunu biliyor musunuz?" diye sordu.

Ashâb bilmediklerini söyleyince de kendisi

onu şöyle açıkladı: "Kıyâmet gününde Âdem'e, 'Kalk, cehenneme gidecek zürriyetini ayır.’ denir. Kendisi, 'Bunlar toplamın kaçta kaçıdırlar?’ diye sorar. Ona, 'Bunlar toplamın binde dokuz yüz doksan dokuzudurlar. Cennete ancak binde bir gidecektir.’ denir. Mahşer halkı bu haberi duyunca, korku ve dehşetle sarsılırlar."

ALLAH Rasûlü’nün bu açıklamasını dinleyen ashâbı da korku ve panik sardı ve o gün onlardan hiçbirisi dünyaya ait bir iş yapmadı. Çoğu da günü ağlamakla geçirdiler.

ALLAH Rasûlü (sa) onların bu hâlini görünce, kendilerine şunu söyledi:

"Siz diğer insanlar içinde tıpkı siyah bir öküzün cildindeki beyaz ben veya siyah bir elbisedeki beyaz bir nişan kadar azsınız. Kıyâmet gününde cennete gidecek olanların azlığı da sizin azlığınızdan dolayıdır."

Bu açıklamayı dinleyen ashâb kendilerine geldiler ve normal işlerini yapmaya başladılar.

ALLAH Rasûlü (sa), ashâbın aşırı bir

korkuya kapılıp işlerini terk etmelerini doğru bulmadığı için, onlara bu son açıklamayı yapmak zorunluluğunu hissetmiştir.

Korku mu, Ümit mi Efdaldir?

Daha önce de açıkladığımız gibi, korku ve ümit bir bütünün parçalarıdır. Bu sebeple, korkunun olduğu yerde ümit, ümidin olduğu yerde de korku vardır ve olması lâzımdır. Çünkü sevilen ve istenen bir şeyin olmasıyla olmaması muhtemel olduğu zaman, onun olması ihtimali ümit, olmaması ihtimali de korku doğurur. O şey sevilmeyen ve istenmeyen bir şey ise, bu da ümit ve korku doğurur, ancak burada bunların yeri değişir. Ümit ve korkunun her zaman birlikte olmalarından dolayı ALLAH Teâlâ razı olduğu kullarını şöyle tarif etmiştir:

"Onlar korku ve ümitle Rablerine ibadet ederler." (Secde, 16)

"Onlar korku ve ümitle bize duâ ederler." (Enbiyâ, 90)

Ancak bu iki duygudan hangisinin efdal

olduğu ve ikisinin eşit miktarda olması mı, yoksa onlardan birinin daha fazla olması mı daha iyidir? sorusu aklı kurcalayabilir. Çünkü, bunlardan hangisiyle ilgili âyetler, hadisler ve haberler gözden geçirilse, onun daha üstün olduğu ve onun daha fazla olmasının daha iyi olduğu kanaati oluşur. Bu soruya verilecek cevap şudur:

Korku veya ümidin daha üstün olması veya onlardan birinin daha fazla olmasının daha. iyi ve hatta gerekli olması kendilerinden değil, ihtiyaçtan kaynaklanan bir durumdur. Bunları ekmek ve suya benzetirsek; nasıl ki, yaşamak için hem ekmek, hem de su zarurî ve gerekli iseler ve bunlardan birinin birinci ihtiyaç durumunu kazanması kişinin daha çok aç veya susuz olması ile alâkalı ise, tıpkı bunun gibi, korku ve ümidin ikisi de gereklidirler, ancak duyulan ihtiyaç bunlardan birini öne çıkarır ve ona öncelik kazandırır.

Buna göre bir kimse aşırı ümitli ise ve bu yüzden günah işleyebilir veya ibadette kusur ve

ihmal gösterebilirse, bu kimsenin daha fazla korkuya ihtiyacı vardır. Fakat aşırı bir korkuya kapılmış ve bu sebeple ümitsiz hâle gelmişse, o zaman da onun daha çok ümide ihtiyacı vardır. Korku ve ümidi kalb ve nefsin ıslahı için gerekli olan iki ilaca da benzetebiliriz. Bu yüzden, bunlardan hangisi bu ıslahı daha iyi yapabilirse o daha üstündür. Bu da kişilere göre değişir. Ancak şu da bir gerçektir ki, insanların çoğu ıslah olmak ve yola gelmek için korkuya daha çok muhtaçtırlar. Bu sebeple bu kimseler için korku ümitten üstündür ve bunlarda daha çok korku bulunması gereklidir.

Günahların her türlüsünü terk etmiş ve ibadetlerini muntazam ve mükemmel bir şekilde ifâ etmeye alışmış kimseler için ise üstün olan, korku ve ümidin eşit seviyede olmalarıdır. Bu sebeple şöyle denilmiştir: "Müminin korku ve ümidi tartılsa, eşit oldukları görülür."

Hz. Ömer (ra) da şunu söylemiştir: "Eğer gökten gelen bir ses, 'Bir kişiden başka herkes

cehenneme gidecek.’ dese, Ben o kişi olduğumu ümit edeceğim. Ve eğer bu ses, 'Bir kişiden başka herkes cennette gidecek.’ dese, ben o kişi olduğumdan korkacağım."

Yahya İbni Muâz şöyle demiştir: "Yalnız korku ile ibadet eden bir kimsede vesvese çoğalır. Yalnız ümit ile ibadet eden bir kimsede de aldırmazlık oluşur. Onun için, ibadette korku ve ümidi birleştirmek lâzımdır."

Hz. Ali (ra) şöyle demiştir: "Cennete iştiyak duyan kimse, dünya zevkleriyle oyalanmaz; cehennemden korkan kimse de haramlara arzu duymaz."

ALLAH Rasûlü’ne nisbet edilen bir sözde şöyle denilmiştir: "Mümin iki korku arasındadır. Bunlar, ALLAH Teâlâ’nın onun geçmişi hakkında ne hüküm verdiğinden ve geleceği hakkında ne takdir ettiğinden duyduğu korkulardır."

Ölüm anında ise hüsn-i zan ve ümit efdaldir. Çünkü korku amel için gereklidir. Ölüm anı ise amelin bittiği andır. Bu anda fazla ümit

etmek, ALLAH Teâlâ'yı daha çok sevmeye vesile olur. Çünkü iyiliği ümit edilen sevilir.

ALLAH Teâlâ'yı severek ölmek ise en üstün bir ölüm şeklidir. Tıpkı bunun gibi, ALLAH Teâlâ'yı severek yaşamak da en üstün yaşamak biçimidir.

Bütün ilim ve ibadetler de ALLAH Teâlâ'yı daha iyi tanımak, O'nu daha iyi tanıyınca da kendisini daha çok sevmek içindir. O'nun daha çok sevmenin gayesi de O'nun sevgisiyle ölüp huzuruna çıkmaktır. ALLAH sevgisiyle ölenler ölüm anında kavuşma sevincini duyarlar. Çünkü ölmek onları sevdiklerine kavuşturur.

Mal, evlât ve dünya sevgisiyle ölenler ise, ölüm anında ayrılık acısını çekerler. Çünkü ölüm bunları da sevdiklerinden ayırır.

Ölüm anındaki bu sevinç ve acıdan sonra, ALLAH Teâlâ'yı sevenler için gözlerin görmediği, kulakların duymadığı ve akılların idrâk edemediği mutluluklar ve nimetler vardır. Mal ve dünyayı sevenler için de bu türlü mutsuzluklar ve musibetler beklemektedir.

ALLAH Rasûlü (sa) şöyle buyurmuştur: "Biriniz ölürken ALLAH Teâlâ hakkında hüsn-i zan ve ümit etsin." (Müslim) Bu böyle olduğu için, ağır hastalara ümit arttırıcı mahiyette telkinler yapmak sünnettir.

Süleyman ed-Dârânî vefat etmek üzere olduğu sırada oğluna şöyle demiştir: "Yavrum! Bana ruhsatlardan bahset ve bunlarla bana ümit ver. Ta ki, RABBİM hakkında hüsn-i zan ederek öleyim."

Ahmed İbni Hanbel de oğluna şunu söylemiştir: "Çocuğum! Bana ümit veren âyet ve hadisleri oku. Ta ki RABBİMi severek öleyim."

Korku Kazanmanın Yolları

Bil ki, din makamlarının ilki (dinde ilk kazanılması gereken şey) yakîndir. Yakîn ise ALLAH Teâlâ'ya, O'nun rahmet ve gazabına, cennet ve cehenneme kuvvetli bir şekilde iman etmektir.

Bu yakîn ve kuvvetli iman zarurî olarak ALLAH Teâlâ'nın rahmetini ve rahmetinin bir

cilvesi olan cenneti ümit etmeyi, O'nun gazabından ve gazabının bir yansıması olan cehennemden korkmayı doğurur. Ancak nefse ait sebepler ve dünya meşguliyetleri bu duyguların şiddetini azaltabilirler. Bunun önüne geçmenin çaresi ise iki şeydir.

Birincisi, bu türlü olumsuz etkisi olan sebep ve meşguliyetlerden uzak durmak; ikincisi de bilhassa korkuyu takviye eden va'az ve nasihat dinlemek, ALLAH Teâlâ'nın dünyada da pek çok örnekleri görülen, ahirette ise daha da şiddetlenen ve çeşitlenen azap ve gazabını düşünmek, korkanlarla oturup kalkmak ve onların hâl ve siyretlerini okuyup öğrenmektir.

Şu bilinmelidir ki, iman iki çeşittir. Birisi taklidî, diğeri tahkikidir. Taklidî iman, avam halkın imanıdır. Bu imanda esas olan unsur ailenin ve çevrenin dindar olmasıdır. Çünkü halk tabakası aile ve çevrelerine bakarak iman ederler. Böyle bir imana sahip olan kimseler imanın mâna ve hakikatinden habersizdirler. Onun için bu kimseler

imanın kendisinde mevcut olan korkuyu ancak takviye edici duyum ve müşahedelerden alırlar. Bu insanlar, örneğin deprem gibi bir hâdise karşısında kalınca a'zamî derecede korkarlar. Fakat her şey normal gittiği zaman, korkuları az olur.

Tahkiki iman ise âlimlerin ve onların durumunda olan kimselerin imanıdır. İmanları tahkik (inceleme) ve ilimden gelen bu kimseler, her zaman a'zamî derecede korku duyarlar. "Ancak âlimler ALLAH'tan korkarlar." âyeti de bu insanlardaki korkunun gelip geçici değil, devamlı olduğunu ve hiçbir zaman azalmadığını ifade eder.

Bunların korkusu günahlardan değil, ALLAH Teâlâ'ya karşı duydukları saygı ve tazimden ileri geldiği için, kendileri zahir ve bâtınlarıyla (dış ve içleriyle) ALLAH Teâlâ'ya yönelmiş olsalar, kalpleri külliyen dünyadan kesilmiş olsa ve kendileri her türlü ibadet ve hayra muvaffak olsalar, yine de korkuları azalmaz.

Bunlar, bu iyi hâlin sonuna kadar devam edip etmeyeceğinin belirsizliği yüzünden de endişe duyarlar. İyi giden bir günün sonunda hava bozulabildiği gibi, insan kalbi de bir müddet iyi iken, daha sonra bozulabilir. Bundan dolayı, bu kimseler korku içinde şöyle duâ ederler."RABBİMİZ! Bize hidAyet verdikten sonra kalplerimizi saptırma. Hiç şüphe yoktur ki, sen duaları kabul edensin." (Al-i İmrân, 8)

Ariflerden bir zat şöyle demiştir: "Elli sene birlikte olup tevhid ehli olduğunu bildiğim bir kimse, bir saat benden ayrılıp gıyabımda ölse, onun tevhid ehli olarak öldüğünü kestiremem. Çünkü insan kalbi sür'atle döner ye çabuk yön değiştirir."

Ebud-Derdâ (ra) şöyle demiştir: "İmanını emniyette hisseden bir kimse eninde sonunda ve en geç ölürken onu kaybeder."

Sufyân es-Sevrî'nin çok ağladığını görenler ona, "ALLAH Teâlâ’nın rahmeti hakkında ümitli ol. O'nun rahmeti ve affı senin

günahlarından daha çoktur." demişler.

Sufyân (ra) şu karşılığı vermiştir: "Ben günahlarımın affından evvel, imanımı kurtarıp kurtaramayacağımdan korkuyorum. Ağlamam bundandır."

Bir zat bir dostuna şunu vasiyet etmiştir: "Ben ölünce, iman ve tevhid üzerine öldüğüme kanaat getirirsen, bütün malımı sat ve onunla şeker alıp köy çocuklarına dağıt ve, 'Bu nedir?' diye soranlara, 'Bu, imanını kurtarmış bir bahtiyarın düğün şekeridir.' de!"

Sehl şöyle demiştir: "Mümin her an küfre düşmekten veya bir günahla mübtelâ olmaktan korkar."

Hasan şöyle demiştir: "Münafıklıktan beri olduğumu bilseydim, bu beni bütün dünyaya sahip olmaktan daha çok sevindirirdi."

ALLAH Rasûlü (sa), münafığı ve münafıklığı şöyle tarif etmiştir:

"Kimde dört huy bulunsa, o kimse hâlis (yüzde yüz) bir münafıktır. Kimde bu huylardan

birisi bulunsa, onda münafıklığın dörtte biri vardır. Bu huylar; konuşurken yalan söylemek, söz verirken onu yerine getirmemek, kendisine güvenilmişken hainlik etmek (aldatmak), kavga ederken hak ve hukuka aldırmamaktır." (Müttefekun aleyh)

Hasan şöyle demiştir: "İç ve dışın bir olmaması, kalb ve dilin farklı olması da münafıklıktır."

Sahâbî Huzeyfe (ra) şöyle demiştir: "ALLAH Rasûlü döneminde bir adam uygunsuz bir söz söyleyince, münafık sayılırdı. Şimdi ise ben bu türlü sözleri sizden günde on defa duyuyorum." (Ahmed)

Birkaç sahâbi şunu söylemişlerdir: "Siz şimdi bazı işler yapıyorsunuz. Bu işler gözlerinizde kıl kadar ince ve önemsiz görünüyor. Halbuki, biz bu işleri ALLAH Rasûlü döneminde büyük günahlardan (kebâir'den) sayıyorduk." (Buharî, Ahmed, Bezzâr, Hâkim)

Bazıları şöyle demişlerdir: "Münafıklığın

alâmetleri, kişinin başkalarına nehyettiği şeyi kendisinin yapması, zalimliğine rağmen birisini savunması, haklılığına rağmen birisini kötülemesidir."

Ve şöyle denilmiştir: "Münafıklığın bir alâmeti de, kişinin sahip olmadığı meziyetlerle övülmekten hoşlanmasıdır."

Münafıklık sû-i hâtime ile, yani, imanını kaybederek ölmenin en önemli sebeplerindendir. Bunun diğer bazı sebepleri ise bid'at ehli olmak, zulmetmek, günah işleyip tevbe etmemek, riya yapmak ve kibir taşımaktır.

Kötü Akıbet

Bil ki, sû-i hâtime, yani kötü akıbet iki türlüdür.

Birinci türü, ölüm sekerâtı ve sıkıntıları anında kalbe şüphe, inkâr ve isyanın musallat olması ve ruhun bu olumsuz havada alınmasıdır. Bu olduğu takdirde, ölen kişi küfür üzerine ölmüş, bütün amel ve ibadetleri yanmış ve kendisi ebediyyen cehennemde azap çekmeye mahkûm

olmuş olur. Bu kişi ahirette ALLAH Teâlâ'dan uzak ve mutluluktan mahrumdur. Bu hâl, en kötü sû-i hâtime türüdür.

İkinci türü ise, ölüm anında kalbin dünyaya ait bir şeye takılıp kalması ve bu yüzden ruhun ALLAH Teâlâ'dan gâfil bir durumda alınmasıdır. Bu hâl, birincisinden ehven olmakla birlikte, derece kaybına ve ayrılık azabı çekilmesine sebep olur. Bu hâlin de en kötüsü kalbin gayr-i meşru ve haram olan bir şeye takılmış olmasıdır. Çünkü bunun ahiretteki sıkıntısı ve azabı çok daha fazladır. Bu ayrıca, küfür üzerinde ölmenin yaygın sebeplerinden birisidir. Çünkü gayr-i meşru arzularla kirlenen ve artık temizlenme imkânı kalmayan bir kalb ve ruh ALLAH Teâlâ'ya yakın olma ve cennete girme liyâkatini kaybeder.

Sû-i hâtime ile ölen bir kimse, hemen azap çekmeye başlar. Çünkü kabir onun için azap çukurudur. O (kabir), kalbi dünya sevgisinden selâmette olan, himmeti ALLAH Teâlâ'ya yönelmiş

bulunan ve bu hâlde ölen bir kimse için ise nimet sarayıdır.

ALLAH Rasûlü (sa) şöyle buyurmuştur: "Kabir ya cennet bahçelerinden bir bahçedir veya ateş çukurlarından bir çukurdur." (Tirmizî)

Kur'ân ve hadislerle sabit olan kabir azabını ve nimetini inkâr edenler, ALLAH Teâlâ'nın nurundan, Kur'ân'ın nurundan ve imanın nurundan mahcup (önlenmiş) olan ve ahiret saadetinden mahrum kalan kimselerdir.

Kötü akıbetin sebeplerinden birisinin de bid'atçılık olduğunu söylemiştik. Bid'atçılık da iki çeşittir:

Birincisi itikatta, ikincisi ise amelde bid'atçı olmaktır.

İtikattaki bid'atçılığın en kötüsü de ALLAH Teâlâ'nın zâtı ve sıfatları hakkında yanlış ve uydurma fikir ve inançlar taşımaktır. Bu yanlış ve uydurma fikir ve inancı taşıyanlar, kötü akıbet tehlikesine maruzdurlar. Bu kimselerin zühd ve takva sahibi olmaları da onları bu kötü akıbetten

kurtaramaz.

ALLAH Teâlâ'nın zat ve sıfatları hakkında yanlış düşünmek ve yanlış inanç taşımak ebedî felâkete sebep olduğu için, ALLAH Teâlâ'yı ilgilendiren konularda Kur'ân ve sahih hadislerin verdikleri bilginin dışına çıkmamak, bu konuları mücerret akıl yoluyla kurcalamamak, te'vil ve teşbihe kalkışmamak, kasıtlı olarak kapalı bırakılan meseleleri açmaya ve açıklamaya çalışmamak lâzımdır. Çünkü ALLAH Teâlâ'nın zat ve sıfatlarını idrâk etmek akıl gücünün üstündedir. Onun için bu akıl üstü90 mevzuda nakil ve Nassın ihtivâ ettiği bilgiyle yetinmek ve bu bilgiye göre iman etmek tek çaredir.

(ALLAH Teâlâ'nın zat ve sıfatları mevzuunda dört ekol oluşmuştur. Birincisi, selef ekoludur. Bu ekol, sözü geçen mevzuda nassların zahir mânalarını almış ve ALLAH Teâlâ'nın başka hiçbir şeye benzemediği prensibini kabul etmiştir. İkincisi, Eş'arî ekolüdür. Bu ekol, zahir mânası teşbih ifade eden nassları tevil emiştir. Örneğin,

âyetlerde geçen 'ALLAH'ın eli'ni O'nun kudretiyle te'vil etmiştir. Maturidîler de bu ekol altında anılırlar. Üçüncü ekol Mutezile ekoludur. Pek çok zındıkın da dahil bulunduğu bu ekol mensupları, aklın her şeyi halletmeye yettiği esasından hareket ederek ALLAH Teâlâ ve sıfatları mevzuunu sorumsuzca kurcalamaya ve üzerinde konuşmaya ve fikir yürütmeye çalışmışlardır. Dördüncü ekol ise, Sûfiyye ekoludur. Bu ekola dahil olan bazı sûfiler, keşif dedikleri ve ne olduğu bilinmeyen bir kriteri ölçü alarak ALLAH Teâlâ ve O'nun sıfatları hakkında ileri geri ve gelişi güzel sözler söylemişlerdir. Bu ekollerden en sağlıklı olanı birinci ekoldür. İkinci ekol da Ehl-i Sünnet yoldur. Üçüncü ve dördüncü ekoller sakınılması gereken bid'at yollarıdır.)

Esasen, bu mevzudaki mükellefiyet de bu bilgi ve inançla sınırlıdır. Bundan dolayı, selef âlimleri kelâm ilmi ile meşgul olmayı hoş görmemiş ve hatta bu ilmi bid'at saymışlardır. Çünkü bu ilimde ilâhiyat mevzuunda nass kadar

ve belki de ondan daha fazla akla yer verilmiş ve akıl, kendi gücünün üstünde olan bu mevzuda tökezleyip durmuştur. İlâhiyat mevzuunda değişik ihtimalleri kurcalayan tartışmalar ve enâniyeti hakkın üstünde tutan taassuplar da kesinlikle câiz değildir. Bu yüce konuda tartışmayı meslek hâline getirenler, çoğunluk itibarıyla dinde esas olan amelden da uzak yaşarlar. Bunlar gereksiz ve üstelik zararlı olan tartışmayı ve konuşmayı amel ve ibadet yerine geçirirler. Bu da bu konudaki ikinci hatadır.

Kötü akıbetin sebeplerinden birisi de kuvvetli ve şuurlu bir iman kazanmamış olmaktır. Böyle bir iman bulunmayınca, kalpteki ALLAH ve ahiret sevgisi de az olur. Buna mukabil, nefis ve dünya sevgisi kuvvetli ve şiddetli olur. Bunun paralelindeki amel ve ahlâk da bozuk olur. Bu olumsuz şartlarda yaşayan bir insanın elbette ki, akıbeti de kötü olur. Çünkü kim nasıl yaşarsa öyle ölür. Ve nasıl ölürse ahirette de o şekilde muamele görür. Bozuk bir hayat yaşayan bir

insanın son birkaç nefesinde iyileşmesi ve iyilik üzerinde ölmesi, tıpkı tarlasını ateşe verip yakan bir insanın bunun küllerinden taze hasat alması gibi olanaksız bir şeydir.

Kalpte ALLAH sevgisi azalıp nefis ve dünya sevgisi artınca, günahlardan sakınmak için de ne sebep, ne de irade kalmaz. Bu suretle artık rahatlıkla ve mebzulen işlenen günahlar kalbin üstüne karanlıklar gibi çöker ve onu kupkuru ve kaskatı bir hâle getirirler.

Ebedî hayata geçiş zamanı olan ölüm gelince de, ne bu hâdisenin mânasını anlayacak ve ondaki rahmeti görecek bir şuur ve idrâk bulunur, ne de kudreti ölüm sekeratlarıyla açık bir hâle gelen ALLAH Teâlâ'ya dönmek ve O'na teslim olmak için aydınlatıcı bir ilham ve yönlendirici bir ışık bulunur. Bunun aksine, kişi sevdiği dünyasını ve hayatını başına yıktığı ve arzularını yarım bıraktığı için ALLAH Teâlâ'ya karşı kırgınlık, kızgınlık ve isyan duyar. Sonuçta da ALLAH Teâlâ'yı severek ve sevgisi artarak ölmek yerine,

O'na buğzederek ve buğzu düşmanlık hâline getirerek can verir. Böyle bir kimse ALLAH Teâlâ'nın düşmanları arasında haşredilir.

Kur'ân-ı Kerim'de şöyle buyurulmuştur: "O gün ALLAH'ın düşmanları ateşe sürülür ve orada yığılırlar. Dayanıp susarlarsa yerleri odur, ateştir. Dayanamayıp af dilerlerse, onları dinleyen yoktur." (Fussilet, 19, 24)

ALLAH Teâlâ'yı ve ahireti nefsinden ve dünyasından daha fazla seven bir kimse ise, kötü akıbet tehlikesinden oldukça uzak olur. Çünkü ölüm olayı bu kimsedeki ALLAH ve ahiret sevgisini daha da arttırır. Bu sevgi de onun imanını en güzel bir şekilde korur. Böyle bir kimse de ALLAH Teâlâ'nın dostları arasında haşredilir. Kur'ân-ı Kerim'de şöyle buyurulmuştur:

"Bilin ki, ALLAH'ın dostları için ahirette ne korku, ne de üzüntü vardır." (Yûnus, 62) ALLAH Teâlâ bu dostlarını, "Onlar iman eden ve günahlardan sakınanlardır." (Yûnus, 63) şeklinde tarif etmiştir. İman etmek ve günahlardan

sakınmak ise insanda ALLAH ve ahiret sevgisini geliştirir ve bu sevgi ölüm anında daha da artarak zirve ve doruk noktasına ulaşır. Çünkü ölüm anı sevgiliye kavuşmanın en çok yaklaştığı andır. Küfür ve günahlar ise, insanda nefis ve dünya sevgisini geliştirir ve bu sevgi ölüm anında daha da yoğunlaşarak en şiddetli dereceye ulaşır. Çünkü ölüm anı bu sevgilinden ayrılmanın en çok yaklaştığı andır.

Bu izah, kötü akıbet tehlikesinden kurtulmanın çaresi bulunduğunu ve isteyenin bu çareyi kullanıp kendi akıbetini ve ebedî hayatını kurtarabildiğini gösterir. Bu imkân bulunduğuna göre, demek ki, kurtulan da, helâk olan da kendi iradeleriyle akıbetlerini tayin ederler. Onun Kur'ân-ı Kerim'de, "Helâk olan da bile bile helâk olur, kurtulan da bile bile kurtulur." (Enfâl, 42) buyurulmuştur.

Ölüm hâlinde en kuvvetli hislerin kalb ve zihne hâkim olması, tıpkı rüyada aynı olayın meydana gelmesi gibidir. Çünkü rüyada da en çok

sevilen, korkulan, ilgi duyulan ve meşgul olunan şeyler görülür. Onun için, sâlih kimseler rüyalarında mescid, ibadet, vaaz ve zikir görürken, fâsık kimseler meyhane, kumar, oyun ve eğlence görürler.

Mutarrif İbni ÂbdULLAH şöyle demiştir: "İnsanların kötü akıbetle ölmelerine şaşmam. Çünkü bozuk yaşayanlar çoğunluktadırlar. Ben kötü akıbetten kurtulanların bundan nasıl kurtulduklarına şaşarım. Çünkü yaşayışlarıyla bunu hak edenler oldukça azdırlar."

Hâmid el-Allâf şöyle demiştir: "Görevli melekler, mümin bir ölünün ruhunu göklere çıkardıkları zaman, göklerdeki melekler onun iman ve hayır üzerine ölmüş olmasına şaşar ve şöyle derler: 'Anlı şanlı iyilerin bile bozulduğu bir dünyada bu kul nasıl kurtulmuştur?"

Sufyân es-Sevrî bir gün ağlarken şöyle demiştir: "Bir zaman günahlarımız için ağlardık. Şimdi ise, müslümanlığımız için ağlıyoruz."

Ey kardeş! Madem ki, önünde kötü akıbet

tehlikesi vardır; öyleyse bir nefes müddeti kadar bile ALLAH Teâlâ'dan gâfil olma; amel ve ibadetleri ihmal etme, haram ve fuzulî isteklerle kalbini meşgul etme. Yemek yerken bununla ibadet etmeye güç bulmayı, giyinirken onunla avretini örtmeyi, vücut emanetini sıcak ve soğuğun öldürücü etkilerinden korumayı niyet et. Öbür yandan, bu ve benzeri dünya işlerinde nefsin arzularını değil, zarurî ihtiyaçları esas al ve bunları ifâ etmekten de tuvalete gitmek kadar hoşnutsuzluk duy. Bil ki, nefse hizmet için yaşamak en süfli yaşamak biçimidir. Ve himmeti midesi olan bir kimsenin kıymeti de midesinden çıkan şey kadardır. ALLAH Teâlâ da böyle bir kimsenin kötü akıbetle ölmesine aldırmaz.

Peygamberlerin ve Meleklerin Korkusu

Bil ki, ALLAH Teâlâ'yı en çok tanıyanlar peygamberler ve meleklerdir ve bunlar O'ndan korkmuşlardır. Kur'ân-ı Kerim'de, peygamberler anlatılınca şöyle denilmiştir:

"Onlar hayır işlerinde sür'atli davranır,

korku ve ümitle bize yalvarır ve devamlı surette bizden korkarlardı." (Enbiyâ, 61)

ALLAH Rasûlü (sa) da aynen bu âyette bildirildiği gibi ALLAH Teâlâ'dan korkardı. Örneğin, "Şiddetli bir rüzgâr estiği zaman, yüzü sararır ve, 'Vaktiyle bir kavim rüzgârla helâk edilmiş.’ diyerek bunun bir azaba dönüştürülmesinden endişe duyardı." (Müttefekun aleyh), "Bir gün Kur'ân okuyan birisini dinlemişti. Okuyan, 'Yanımızda boyunduruklar, yakıcı ateş, boğazdan geçmeyen taam ve elem verici azap vardır.’(Müzzemmil, 12, 13) âyetini okuyunca, kendisi sarsılmış ve baygınlık alâmetleri göstermiştir." (Beyhakî, İbnu Adiyy) Bunlar iki örnektir. ALLAH Rasûlü’nün korkusu devamlı ve son derece güçlüydü. O şöyle derdi: "Benim bildiğimi bilseydiniz, az güler, çok ağlardınız; nimetten zevk almaz ve hep yalvarıp duâ ederdiniz." (Geçti)

Mücâhid şöyle demiştir: "Dâvûd (as)’ın ağlamasından, secde ettiği yerde bitki yeşerirdi."

Bu peygamber duasında şöyle derdi:

"ALLAH'ım! Sana karşı ibadetimdeki kusuru düşününce, geniş olan dünya bana dar gelir. Sonra rahmetini düşününce, ruhumda rahatlık duyarım."

Kur'ân-ı Kerim'de melekler hakkında da şöyle buyurulmuştur: "Melekler, üstlerindeki Rablerinden korkarlar ve O'nun tarafından kendilerine emredilen işleri yaparlar." (Nahl, 50) ALLAH Rasûlü (sa) da şunu söylemiştir: "Cebrâil (as)'ı bana her gelişinde ALLAH Teâlâ'dan korkar bir hâlde görüyorum." (Geçti)

Ashâb ve Sâlihlerin Korkusu

Bil ki, peygamberlerden sonra ALLAH Teâlâ'yı en çok tanıyan ve O'nun hakkında en fazla bilgisi olan kimseler ashâb, tabiîn ve bunları takip eden âlimler ve sâlihlerdir. Beşeriyetin en zübde (süzülmüş) ve en akıllı kesimi de bunlardır. Bunlar da, ALLAH Teâlâ'dan çok korkmuşlardır.

Örneğin, Hz. Ebu Bekir (ra), ALLAH Teâlâ'dan o kadar korkardı ki, büyük hizmetine ve

erişilmez imanına rağmen:

"Keşke ben sorumlu bir insan değil, masum bir kuş olarak yaratılsaydım." demiştir.

Hz. Ömer (ra)'ın yanaklarında göz yaşlarının açtığı iki oluk vardı. Çünkü ALLAH Teâlâ korkusuyla çok ağlardı. O azap âyetlerini dinlerken de bayılırdı. Bir gün, "...Ve amel defterleri açıldığı zaman herkes neler yapmış olduğunu görür." (Tekvîr, l-14) âyetlerini dinleyince bayılmış, bir gün de, "RABBİnin azabı vuku bulacaktır. Hiçbir şey onu önleyemeyecektir." (Tûr, 7, 8) âyetlerini dinlerken kendinden geçmiş ve bir müddet evde hasta yatmıştır.

O şunu da söylemiştir: "ALLAH Teâlâ'dan korkan bir kimse kızgınlığını gidermek için intikam almaya çalışmaz ve canının istediği her işi yapmaz."

Hz. Ali (ra) da şunu söylemiştir: "ALLAH Rasûlü'nün ashâbı geceleri ALLAH Teâlâ'nın kitabını okuyarak ve namaz kılarak ihyâ ederlerdi.

ALLAH Teâlâ korkusuyla gözerinden yaşlar akar ve elbiselerini ıslatırdı. Onlar gündüzleri de ALLAH Teâlâ'yı çok zikreder ve bunu yaparken rüzgâr önündeki ağaçlar gibi sallanırlardı."

Muâz İbni Cebel (ra) şöyle demiştir: "Cehennem üzerindeki Sırat köprüsünü selâmetle aşıp cennet tarafına geçmedikçe müminin korkusu azalmaz."

ÂbdULLAH İbni Abbas (ra) şöyle demiştir: "Bu dünyada nasıl sevinebiliriz ki; önümüzde ölüm, kabir, kıyâmet, Sırat köprüsü ve ALLAH Teâlâ’nın huzurunda hesap verme gibi birbirinden ağır ve zor olaylar vardır."

Ali İbni Hüseyin (Zeynulâbidin) (ra) (Hz. Hüseyin'in oğlu olan bu zât, Şiilerin dördüncü imamıdır.), namaz kılmaya hazırlandığı zaman korkudan yüzü sarарırdı. Bunun sebebini soranlara da şöyle derdi: "Kimin huzuruna çıkmaya hazırlandığımı biliyor musunuz?"

Musa İbni Mes'ûd şunu söylemiştir: "Sufyân es-Sevri’nin meclisinde oturduğumuz

zaman, onun ALLAH korkusu bize de geçer ve biz kendimizi ateşle kuşatılmış gibi hissederdik."

Abdulvahid İbni Zeyd, bir okuyandan, "O gün her topluluğu korkudan dermanı kesilmiş ve çömelmiş vaziyette görürsün. Bunlardan her birinin kitabı (amel defteri) açılır ve kendileri hesaba çağrılıp, 'Bugün, yaptıklarınızla cezalandırılacaksınız. Tuttuğumuz bu kitap (amel defteri), sizin hakkınızda hak olanı söyler. Biz sizin yaptıklarınızı tek tek yazardık.' denilir." (Câsiye, 28, 29) âyetlerini dinleyince düşüp bayılmış ve kendine geldiğinde şöyle yakarmıştır:

"ALLAH'ım! Ben bilerek sana karşı itaatsızlık etmedim. Ancak itaatim da eksiktir. Sana daha çok itâat etmek için bana muvaffakiyet ver ve yardım et."

Misver İbni Mahreme, bir okuyandan, "O gün, muttakileri heyetler hâlinde toplayıp Rahmân'ın huzurunda ağırlarız; mücrimleri de susamış hayvan sürüleri gibi cehenneme sevk ederiz." (Meryem, 84, 85) âyetlerini dinleyince

sesini kaldırarak, "Ey okuyucu! Ben muttakilerden değil, mücrimlerdenim. Mücrimler hakkındaki âyeti bir daha oku!" demiş. Okuyucu âyeti bir daha okuyunca da kendisi çığlık atarak yere düşmüş ve can vermiştir.

Çok ağlayan lâkabını alan Yahya el-Bekka', "İnkârcıların Rablerinin huzurundaki duruşları müthiştir. Kendisi onlara, 'Bu kıyâmet ve haşir hak değil midir?' diye sorar. Onlar, 'RABBİMİZe yemin ederiz, haktır!' derler. Kendisi, 'Dünyadaki inkârınızdan dolayı burada azap çekeceksiniz!' der." (En'âm, 30) âyetlerini dinleyince düşüp bayılmış ve dört ay evinde hasta yatmıştır.

Fudayl İbni İyad, tek çocuğu ölmüş bir kadın gibi yanmış bir kalple ağlardı.

Hasan, bir mecliste kahkaha ile gülen bir adama hayret edip :

-Ey adam! Sen Sırat köprüsünü geçtin mi? diye sormuş. Adam:

-Hayır! demiş. Hasan:

-Cehenneme gitmeyeceğini biliyor

musun? diye sormuş. Adam:

-Hayır! demiş. Hasan:

-Öyleyse, nasıl böyle (içten ve kahkaha ile) gülebiliyorsun? demiştir.

Hammâd İbni Rabbâh, oturduğu zaman namazdaki gibi dizleri üzerinde otururdu. Ona rahat bir biçimde oturmak önerildiği zaman da şöyle derdi:

"Rahat oturmak, güven duyanların oturuşudur. Bense günahkâr bir kul olduğum için, güven duyacak durumda değilim."

Mâlik İbni Dinar şöyle demiştir: "Bazen düşünüp derim ki; öldüğüm zaman, efendisinden kaçmış ve yakalanmış bir köle gibi ellerime kelepçeler, boynuma zincirler vurup beni kabrime öyle koysunlar."

Hâtim el-Asamm şöyle demiştir: "Bulunduğun yer ve yörenin sâlih olmasına aldanma. Çünkü Âdem (as) cennetteydi, başına gelen de orada başına gelmiştir. İbâdetinin çokluğuna aldanma. Çünkü bir vakit iblis de çok

ibâdet etmiştir. İlminin çokluğuna aldanma. Çünkü Bel'am'ın da ilmi çoktu, başına gelen de buna rağmen gelmiştir. Sâlih kimselerle beraber olmaya aldanma. Ebu Leheb ALLAH Rasûlü'nün akrabası, Ebu Cehil de onun komşusuydu. ALLAH yanında en makbul insanın yanında ve yakınında olmak bunlara fayda vermemiştir."

Seriyy şöyle demiştir: "Aynaya baktığım zaman, günahlarım yüzünden yüzümün kararıp kömürleşmiş olmasından korkarım."

Muhammed İbni Kâ'b el-Kurazi'nin annesi ona şunu söylemiştir: "Yavrum! Ben senin çocukluğunu da, büyüklüğünü de bilirim. Sen hep temiz ve günahsız yaşadın. Fakat gece ve gündüz öyle inliyorsun ki, seni duyanlar çok büyük bir günah işlediğini sanırlar."

Atâ es-Sülemî şöyle demiştir: "Cehennem korkusu bende iştihâ (iştah) bırakmamıştır."

Sâlih el-Merrî (Bu zat, Kur'ân-ı Kerim'i güzel ve yakıcı bir sesle okurdu.) şunları söylemiştir:

-"Ben bir âbide, 'Yüzleri (kebap gibi) ateş üzerinde çevrildiği gün, onlar, "Ah, keşke ALLAH ve Rasûlü'ne itâat etseydik!" derler.' (Ahzâb, 66) âyetini okudum. Abid, çığlık atıp bayıldı. Bir müddet sonra kendine geldiğinde bana, "Ey sâlih! Biraz daha oku!" dedi. Ben, "Onlar, ateşten çıkmak istedikçe tekrar oraya iâde edilirler ve kendilerine, 'Yalanladığınız ateşin zevkini tadın!' denir." (Secde, 20) âyetini okuyunca da düşüp öldü."

-"Bir gün de, sepet ören sâlih bir adamın yanında, 'O gün onlar, boyunlarında demir halkalar ve zincirler olduğu hâlde cehenneme çekilirler ve sıcak suda haşlanıp ateşte yakılırlar.' (Mü'min, 71, 72) âyetini okudum. Adamın başı döndü ve düşüp öldü."

-"Bir gün de başka bir adamın yanında, 'Bu söz, benim huzurumdaki duruştan ve benim tehdidlerimden korkanlar içindir.' (İbrahim, 14) âyetini okudum. Adam çığlık atarak düştü ve bir daha da kalkmadı."

Zürâre İbni Evfa, "Sûr'a üfürüldüğü gün

zor bir gündür. O gün inkârcılar için hiç kolay bir gün değildir." (Muddessir, 8-10) âyetlerini duyunca düşüp bayılmış ve ölmüştür.

Dâvûd et-Tâî, bir kabir başında ağlayan bir kadının, "Yavrum! Şimdi yanakların toprak mı olmuş?!" deyişini duyunca düşüp bayılmıştır.

Haccâc, Said İbni Cubeyr'e:

-"Duyduğuma göre sen hiç gülmezmişsin." demiş. Said şu karşılığı vermiştir:

-"Ben nasıl güleyim ki, cehennem ateşlenmiş, zincirler hazırlanmış, zebaniler vazifeye başlamışlardır?"

Bir adam Hasan el-Basrî'ye, "Kendini nasıl hissediyorsun?" diye sormuş. Hasan şu karşılığı vermiştir:

"Deniz ortasında gemisi batıp suya düşen ve boğulmamak için bir kırık tahtaya sarılan insan kendisini nasıl hissederse, ben de kendimi öyle hissediyorum."

Zeyd er-Rakkaşî, Halife Ömer İbni Abdulaziz'e nasihat sadedinde, "Ey Halife! Sen ilk

halife değilsin. Senin oturduğun yerde çok kimseler oturmuş ve sonra ölüp gitmişler." demiş, Ömer ağlamış. Zeyd, "Ölenler için cennetle cehennemden başka bir yer de yoktur." demiş; Ömer bu sefer de düşüp bayılmıştır.

Bir gün de, onun (Ömer'in) azat ettiği bir kölesi kendisini ziyaret etmeye gelmişti. Söz arasında, bir rüya gördüğünü ve onu kendisine anlatmak istediğini söyledi. Ömer:

-Anlat, dedi. Azatlı köle:

-Gördüm ki, kıyâmet kopmuştu. Cehennem şiddetli bir gürültü ile insanların üzerine lavlar atıyordu. Bu hâlde iken, onun üzerine bir köprü kuruldu, dedi. Ömer, telaşla:

-Devam et, dedi. Azatlı köle:

-Abdulmelik İbni Mervan getirildi ve köprünün üzerinden geçmesi emredildi. Fakat, biraz gittikten sonra köprü ile birlikte yıkılıp ateşlerin içine düştü, dedi.

(Abdulmelik, Emevî devletinin ilk büyük halifesidir ve Ömer'in dedesidir. Velid ve

Süleyman Abdulmelik'in oğulları ve Ömer'in amcalardır. Onlar da bu devletin halifelerindendirler.)

Ömer korku ile:

-Devam et, dedi. Köle:

-Bir köprü daha kuruldu ve bu sefer Velid getirildi ve köprüye sürüldü. Fakat o da biraz gittikten sonra köprü ile birlikte ateşlerin içine düştü, dedi.

Ömer titreyerek:

-Devam et, dedi. Köle:

-Bir köprü daha kuruldu ve Süleyman onun üstüne itildi. Ancak o da biraz gittikten sonra köprü yıkıldı ve kendisi cehenneme yuvarlandı, dedi.

Ömer zor nefes alarak:

-Devam et, dedi. Köle:

-Bir köprü daha kuruldu ve seni getirdiler, dedi. Ömer bu sözü duyunca çığlık attı ve bayıldı.

Köle onun kulağına eğilip:

- VALLAHi ya Emîr el-Müminîn! Sen

köprüyü selâmetle geçtin, dediyse de, Ömer bir müddet kendine gelemedi."

Uveys el-Karenî (ra), vaaz dinlerken ağlar, cehennem ismini duyunca da şuurunu kaybederdi.

Tavus (ra), gece herkes gibi yatağa girip uyumak isterdi. Fakat uykusu gelmediği için, bir müddet sağa ve sola döner, ondan sonra kalkıp yatağını toplar ve seccade başına geçip ağlardı. Bu zat şöyle demiştir:

"Cehennem azabı korkanlarda uyku bırakmamıştır."

Hasan (ra) otururken, boynu vurulmak üzere oturtulmuş bir suçlunun korkusu içindeydi. Konuştuğu zaman da, ahiretin dehşetlerini gözleriyle görür gibiydi.

İbni Semmâk şunu anlatmıştır: "Ben bir mecliste va'zediyordum. Genç bir adam ayağa kalktı ve şöyle dedi:

'Ey Ebul-Abbas! (Bu, İbni Semmâk'ın künyesidir.) Sen bu va'zında öyle etkili bir söz

söyledin ki, ondan başka bir şey söylemesen de olur. Ben, 'O hangi sözdür?’ dedim.

Genç adam, 'Dedin ki: Cennet ve cehennemin ebedî olmaları korkanların kalplerini yerinden fırlatmıştır.’ dedi.

Ondan sonra bu genci bir müddet sohbetlerimde göremedim. Sonra bir gece kendisini rüyada gördüm ve bana öldüğünü söyledi. ALLAH Teâlâ’nın kendisine nasıl davrandığını sordum.

Genç adam, 'ALLAH Teâlâ beni affetti ve cennete yerleştirdi.’ dedi. Ben, 'Bunu hangi ameline karşılık yaptı?’ diye sordum.

Genç adam, 'Senin o sözünün kalbimde uyandırdığı korkuya karşılık' dedi. Ertesi gün, o genci araştırdım ve hakikaten ölmüş olduğunu öğrendim."

İsâ İbni Mâlik el-Havlani şöyle demiştir:

"Korkan mümin, kendisini yırtıcı hayvanlar ve zehirleyici yılanlarla kuşatılmış gören bir kimse gibidir. Böyle bir kimse, bir gaflet ve dikkatsizlik

anında bu canavarların hücumuna uğramaktan nasıl korkarsa; mümin de yırtıcı hayvanlar ve zehirleyici yılanlar olan kötü huy ve sıfatların, kızgınlık, kin, şehvet, hased, kibir, ucub, dünya sevgisi gibi duyguların hücumundan korkar."

Kötü huy ve sıfatlar canavarlar ve yılanlardır. Ancak bunlar, ölümden sonra şekillenip ortaya çıkarlar. Kabirde günahkârları parçalayan canavarlar ve zehirleyen yılanlar onun bu kötü huy ve sıfatlarıdır. Ve bunlar, ALLAH Teâlâ affetmediği takdirde ebede kadar sahiplerine türlü eziyetler ve azaplar çektirirler.

Buraya kadar nebiler, velîler ve salihlerin korkularından bazı örnekler verdik.

Bu az sayıdaki örnekler bile, bu masum ve mahfuz kulların ALLAH Teâlâ'dan ne kadar korktuklarını açıkça gösterir. Ancak korkmak ve korku duymak, günah çokluğundan değil, kalb saflığından (arı ve duru olmasından) ve marifet tamamlığından ileri gelir. Bundan dolayı bu zatlar, günahlarının olmamasına veya çok az olmasına

rağmen ALLAH Teâlâ'dan çok korkmuşlardır.

Biz (İmam Gazali) ise, şehvet, gaflet ve kasvetle malul olduğumuz için kalplerimizde yeterli korku hissetmiyoruz. Bunu hissetmeyince de ne günahlarımızın çokluğu, ne amellerimizin azlığı, ne duygularımızın canavarlaşması, ne de bu kötü hâl içinde ecelimizin yaklaşmış olması bizi ürkütmüyor ve silkeleyip harekete getirmiyor.

Kuru bir söz ile duâ etmek fayda veriyorsa, "ALLAH bizi bu kötü hâlden halâs etsin ve ıslah etsin!" diye duâ edeyim.

Şaşılacak durumdur ki, dünyaya ait bir şeye (mala, makama, ilme) talip olduğumuz zaman, yerimizde oturup, "ALLAH'ım! Bunu bana ver." diye duâ etmekle yetinmiyoruz. Fakat, asıl talip olmamız gereken ahiret, hidAyet ve salâhat (ıslah olmak) için çalışmak, çaba göstermek ve yorulmak yerine, "ALLAH'ım! Bize cennet ver; bizi hidAyet et, bizi salihlerden et." gibi beylik dualarla yetiniyor ve bu konuda üzerimize düşeni yaptığımızı sanıyoruz. Halbuki kuru dualarla

kendisine yönelip yakardığımız ALLAH Teâlâ, Kur’ân-ı Kerim'inde şöyle buyurmuştur:

"İnsan sadece istemekle istediğinin verileceğini mi sanıyor?!" (Necm, 23)

"İnsana ancak çalışmasının ve amelinin karşılığı vardır." (Necm, 39)

Bu kimselerin bu şekildeki duaya liyakatleri var mıdır? Bunu düşünüyorlar mı?

"Yararlı duaları ancak sâlih ameller ALLAH'ın huzuruna yükseltir." (Fâtır, 10)

Ne garip bir hâldir ki, vaaz dinlediğimiz zaman ağlıyoruz. Fakat ağladığımız vaazla amel etmek zamanı gelince yan çiziyoruz.

Vaktiyle Yahudiler, "Duyduk, fakat uymadık." (Bakara, 93) dedikleri için ALLAH Teâlâ'nın gazabına uğramışlardır.

Biz ise, duymak ve fakat uymamakla ALLAH Teâlâ'nın rızasını kazandığımızı zannediyoruz!

ALLAH'ım! Basiretlerimi fethet ve kalplerimizi kendine yönlendir. Ta ki,

söylediklerimizi yapalım ve duyduklarımıza uyalım.

FAKR VE ZÜHD

Bil ki, dünya sevgisi bütün hataların ve günahların başı ve kaynağıdır. Dünya buğzu da bütün tâatların ve iyiliklerin esası ve temelidir. Hâl bu olunca, ahirette kurtulmak için dünyaya buğzetmek ve dünya ile arayı açmak lâzımdır. Dünya ile arayı açmak da iki türlü olur. Birisi dünyanın insanı terk etmesi, diğeri de insanın dünyayı terk etmesidir. Bunlardan birincisine "fakr", ikincisine de "zühd" denir.

Fakrın Mahiyeti

Fakirlik demek olan fakr iki mânaya gelir. Birincisi, başkasına muhtaç olmaktır. Bu mânada bütün varlıklar eşit bir şekilde fakirdirler. Çünkü, hepsi hem var olmak, hem de varlıklarını sürdürmek için ALLAH Teâlâ'ya muhtaçtırlar. ALLAH Teâlâ ise ne bir kimseye, ne de bir şeye muhtaç değildir. Onun için Kur’ân-ı Kerim'de şöyle buyurulmuştur:

"ALLAH zengindir, sizler fakirsiniz." (Muhammed, 38)

"Ey insanlar! Sizler ALLAH'a muhtaçsınız. ALLAH (sizlere) muhtaç değildir." (Fâtır, 15) Ancak uyanık müminler ALLAH Teâlâ'ya muhtaç olduklarını kabul ve hissederken, kâfirler bunu kabul etmezler. Gâfil müminler ise, inanç olarak kabul ederlerse de, onu kalplerinde hissetmezler.

Fakrın ikinci mânası ise, muhtaç olduğu şeyi bulamamaktır. Bu mânadaki fakr öncelikle mal yokluğu anlamındadır. Çünkü mal, ihtiyaçları gideren vasıtadır.

Ancak mal, bir yönüyle hayır, bir yönüyle de şerdir. O, bir taraftan maddî ihtiyaçları gidermek suretiyle vücudu rahatlatırken, bir taraftan da akıl ve kalb üzerinde otorite kurup onları kendisine esir ve köle hâline getirir. Mal, bu hâliyle kulu RABBİnden koparan ve O'ndan uzaklaştıran en büyük puttur. Ancak akıl ve kalbin mala bağlanıp ona esir düşmeleri ve onu putlaştırmaları zorunlu değildir. Onun için, bu

olmadığı takdirde mal şükredilmesi gereken büyük bir nimettir.

Maldan sakınılmasının lüzumu şeklinde yapılan rivAyetler ise, mala kalbini kaptıran ve onu nefsin haram şehvetleri için kullanan kimselerle alâkalıdır. Çünkü mal gaye değil, vasıtadır. Vasıtalar ise yol açtıkları sonuçlara göre hüküm kazanırlar.

Bu sebeple, mal onu hayırda kullanan için hayır, şerde kullanan için şer, günahta kullanan için günahtır. Ancak malı hayırda kullanmak gibi, kalbini ona kaptırmamak da önemlidir. Kalb mala kaptırılırsa, ondan sonra onunla yapılan hiçbir hayır onu şer olmaktan kurtaramaz.

ALLAH Rasûlü (sa), ALLAH Teâlâ'ya muhtaç olmak ve bu ihtiyacını hissetmek şeklindeki fakrı istemiş ve şöyle duâ etmiştir:

"ALLAH'ım! Beni fakir olarak yaşat ve fakir olarak vefat ettir." Buna mukabil, mala muhtaç olmak şeklindeki fakrdan ise ALLAH Teâlâ'ya sığınmış ve bunun küfre sebep olabildiğini

bildirmiştir.

Mal konusundaki fakr, kendi isteğiyle fakir olmak, yani fakirliği seçmek ve kaderin hükmüyle fakir kalmak şeklinde ikiye ayrılır. Kendi isteğiyle fakir olmak da iki türlüdür. Birincisi helâl dairesinde çalışıp kazanma imkânı varken tembellik edip kenara çekilmektir. Bu türlü fakirliğin İslâm'da yeri yoktur. Çünkü ALLAH Teâlâ çalışmayı emretmiştir. (Bkz: Ankebût, 17; Cumua, 10; Müzzemmil, 20; Bakara, 198; Nahl, 14; İsrâ, 12; Kasas, 73; Rûm, 46; Câsiye, 12)

ALLAH Rasûlü (sa) da "ALLAH'ım! Tembellikten sana sığınırım." diye duâ etmiştir. İkincisi ise, malı hayırda sarf edip bitirmektir. Bu türlü fakirliğin en büyük örneğini ALLAH Rasûlü (sa) vermiştir. Çünkü o, eline ne geçmişse akşam olmadan hayırda sarf edip bitirmiştir. Ashâb da onu örnek alıp aynı yolu izlemişlerdir. ALLAH Teâlâ bunları överek şöyle buyurmuştur:

"Kendilerini ihtiyaçta bırakıp malı muhtaçlara sarf ederler." (Haşr, 9) Malı bu şekilde

muhtaçlara sarf etmelerine dair bir örneği Hz. Aişe'den verelim:

ALLAH Rasûlü'nün hanımı ve müminlerin annesi olan Hz. Aişe'ye hazinedeki senelik maaşı gelmişti. Hizmetçi bunu bildirince, kendisi fakir ve muhtaçları çağırmasını istemiş ve paranın tamamını bir iki saat içinde dağıtıp bitirmiştir. Hizmetçi kadın üzülerek ona, "Bari akşam iftarı için bir şey bıraksaydın." demiş, o buna da şu cevabı vermiştir: "Hiç aklıma gelmedi. Bana hatırlatsaydın, iftar için bir şey ayırırdık."

Fakirlik ALLAH Teâlâ'ya olan ihtiyacını bilmek, malı hayırda sarf edip elden çıkarmak veya kaderin hükmüyle fakir kalmak şeklinde olursa makbuldür. Bunların dışındaki fakirlik türleri ise makbul değil, dünya ve ahiret hüsranlarıdır.

Fakrın Fazileti

Bil ki, fakr da mal ve zenginlik gibi gaye değil, vasıtadır. Bu sebeple, o da hayırlı kazanımlara, tevazu, ihlâs, daha çok ibâdet,

dünyayı sevmemek gibi güzel sonuçlara vesile olursa, bu ölçüde değerli ve faziletli olur. Bundan dolayı, ALLAH Teâlâ, Mekkeli sahâbileri medh ve övgü makamında "fakirler" olarak vasıflandırmıştır. (Haşr, 8; Bakara, 273) Bu, fakrın bu şartlar dahilinde övülen bir vasıf ve bir meziyet olduğunu gösterir.

ALLAH Teâlâ, fakir olma sıfatıyla Peygamberimize ve onun şahsında diğer fakirlere şunu da söylemiştir: "Bazılarını denemek için, kendilerini faydalandırdığımız dünya hayatının geçici (ve kısa ömürlü) olan mal ve servetine göz dikme. RABBİnin verdiği rızk (az da olsa) daha hayırlı ve akıbeti daha iyidir." (Tâhâ, 131)

Mekke'nin zengin müşrikleri, ALLAH Rasûlü'nden kendilerine fakirlerin bulunmadığı özel bir meclis ve sohbet tahsis etmesini istedikleri zaman ALLAH Teâlâ şu âyetleri indirmiştir:

"Rablerinin rızasını dileyerek sabah akşam O'na duâ ve ibadet eden (o fakir) lerle beraber ol;

dünya hayatının süsü (mahiyetinde olan) mal ve zenginliği önemli bulup gözlerini bu fakirlerden çevirme; kalplerini bizi anmaktan ve anlamaktan gafil kıldığımız, nefislerine uymuş ve şımarmış (varlıklı) kimselerin sözüne uyma ve tekliflerine itibar etme!" (Kehf, 28)

ALLAH Rasûlü (sa) da bu mevzuda şunları söylemiştir:

"ALLAH Teâlâ, iffetli fakiri sever."

"Ashabımın (diğer bir rivAyette ümmetimin) fakirleri zenginlerinden kırk sene (diğer bir rivAyette beş yüz sene) önce cennete giderler." (Tirmizî ,Müslim)

"ALLAH Teâlâ, istersem benim için Mekke dağlarını altına çevirmeyi teklif etti. Ben, 'Hayır! Ya RABBİ! Şimdiki vaziyetimle bir gün aç kalıp bir gün yemek yemeyi tercih ederim. Böylece, aç kaldığım gün sana muhtaç olduğumu hatırlar, yediğim gün de sana şükrederim.’ dedim." (Tirmizî)

"Kim sabahladığı zaman kendisini sağlıklı

ve güven içinde görür ve evinde o günün yemeğini bulursa, o kimseye sanki bütün dünya verilmiştir." (Taberanî)

"Cennete baktım ve onun çoğu sâkinlerinin fakirlerden oluştuğunu gördüm." (Ahmed)

"ALLAH Teâlâ, bir kulunu sevdiği zaman ona belâ ve musibet verir." (Taberanî)

"ALLAH Teâlâ kıyâmet gününde meleklere, 'Sevdiklerimi ön safa çıkarın.’ buyurur. Melekler, 'Bunlar kimlerdir?’ diye sorarlar. ALLAH Teâlâ, 'Onlar fakir ve musibetli kimselerdir.’ der. Bunlar ön safa çıkarılınca da, ALLAH Teâlâ kendilerine şunu söyler: 'Ben size değer vermediğim için dünyayı sizden uzaklaştırmış değildim. Aksine, bununla sizin bugünkü sevap ve sermayenizi çoğaltmak istedim. Bugün ne dilerseniz benden dileyin." Ebu Nuaym, Ebuş-Şeyh

İmrân İbni Husayn (ra) şunu anlatmıştır:

"ALLAH Rasûlü (sa), beni de yanına alarak kızı Fatıma'yı evinde ziyaret etti. Fatıma hasta

olduğunu, üstelik yiyecek bir şey bulamadıkları için aç olduklarını söyledi. ALLAH Rasûlü (sa), peygamberlik ve babalık şefkatiyle gözleri dolmuş olduğu hâlde ona:

'Yavrucuğum! Kendini sıkma! ALLAH'a yemin ederim, ben O'nun yanında sizden üstün olduğum hâlde, üç gündür mideme yiyecek adına bir şey girmemiştir. RABBİMden

İsteseydim, bana hazineler verirdi. Fakat ben ahireti dünyaya tercih ettim.’ dedi."

Kendisi şöyle duâ etmiştir: "ALLAH'ım! Muhammed ailesine ihtiyaçtan fazla rızk verme." (Müslim)

Hanımlarına da şunu vasiyet etmiştir: "Ahirette bana kavuşmak istiyorsanız, fakirler gibi yaşayın." (Tirmizî, Hâkim)

Ebud Derdâ (ra) şöyle demiştir: "İki dirhemi olanın hesabı bir dirhemi olanın hesabından daha ağırdır."

Hz. Ali (ra) şöyle demiştir: "Malın helâli hesap, haramı azaptır."

Ebu Hureyre (ra) şöyle demiştir: "Üç insan hesap vermeden cennete giderler. Bunlardan birisi odur ki, üstündeki elbiseyi yıkamak ister, fakat onun yerine giyecek ikinci bir elbisesi yoktur. Birisi odur ki, ocağında bir öğün için iki çeşit yemek pişmez. Birisi de odur ki, ev halkından, 'Bana içecek verin.’ dediği zaman, 'Hangisinden?’ diye sorulmaz. Çünkü evinde bir çeşitten (ihtimal ki sudan) başka içecek yoktur."

Şöyle denilmiştir: "ALLAH Teâlâ, bir kimseye buğz edip O'nu gözden düşürdüğü zaman, dünyayı yağmur gibi üstüne yağdırır."

Bir adam İbrahim İbni Edhem'e on bin dirhem para vermek istedi. İbrahim almadı. Adam ısrar edince de İbrahim şöyle dedi:

"Sen on bin dirhem parayla adımı fakirler divanından (ALLAH yanındaki kütüklerinden) sildirmek mi istiyorsun?! Bundan vazgeç!"

ALLAH Rasûlü’ne nisbet edilen bir sözde şöyle denilmiştir: "Ey fakirler! ALLAH Teâlâ’nın hakkınızdaki takdir ve taksimine razı olun. O

zaman fakirliğiniz size sevap kazandırır. Rızâ göstermezseniz, bir şey elde edemezsiniz." (Deylemî) Bu söz hadis olarak olmasa da mâna olarak doğrudur. Çünkü musibetlerin sevabı sabır ve rızâ şartına bağlanmıştır. Bunlar olmadan sevap verilmez. Kadere itiraz etmek ve kızgınlık göstermek ise sahibine günah kazandırır ve onu küfre götürür.

Zünnun şöyle demiştir: "Küfre en yakın olan kimse, sabrı olmayan fakirdir."

Kâ'b el-Ahbar şöyle demiştir: "Sana fakirlik geldiği zaman, ona, 'Ey sâlih kimselerin kaderi, merhaba!' de!"

Atâ el-Horasanî şöyle demiştir: "İki adam deniz kenarında balık avlıyorlardı. Onlardan birisi oltasını atarken, 'ALLAH'ın adıyla!' derdi. Fakat oltasına balık düşmezdi. Diğeri ise, 'Şeytanın adıyla!' derdi ve bolca balık avlardı. Bu hâli mükerrer bir şekilde gören birinci adam, kırılmış bir kalple, 'Ya RABBİ! İmanım odur ki, işler ancak senin adınla başarılabilir. Fakat burada neden

bunun tersi oluyor?’ diye sızlanır. ALLAH Teâlâ, bu mümin balıkçıya baygınlık verir (ihtimal ki, kederden bayılmış) ve o hâlde onun kendi yanındaki sevap ve sevinçleriyle ikinci balıkçının azap ve eziyetlerini kendisine gösterir. Ondan sonra balıkçı kendine gelir ve, 'Ya RABBİ! Razı oldum.’ der."

Bir hakîm şöyle demiştir: "Biçare insan! Fakirlikten korktuğu kadar ateşten korksaydı, ikisinden de kurtulurdu; zenginliğe rağbet ettiği kadar cennete de rağbet etseydi, ikisini de kazanırdı; halktan korktuğu kadar ALLAH Teâlâ'dan korksaydı, iki cihanda da emniyet bulurdu."

ÂbdULLAH İbni Abbas (ra) şöyle demiştir: "İnsanları zenginlik ve fakirlik yüzünden ayıran (onlara bu yüzden farklı muamele eden) bir kimse ALLAH Teâlâ’nın lanetine uğrar."

Lokman şöyle demiştir: "Elbisesinin eski olması sebebiyle kimseyi hor görme. Çünkü insan elbisesinden ibaret değildir."

Yahya İbni Muâz şöyle demiştir: "Fakirleri sevmek peygamberlerin ahlâkıdır; onların sohbet ve meclisini tercih etmek sâlihlerin sıfatıdır; onları küçümsemek de münafıkların huyudur."

Şöyle denilmiştir: "ALLAH Teâlâ'yı kalpleri kırılmış kimselerin yanında arayın."

Kanâat Etmek

Nasip olan rızk az olduğu zaman da onunla idare etmeye çalışmak (kanâat etmek) lâzımdır. Her şeyden evvel, kalbin huzur bulması ve mutluluk duymak buna bağlıdır.

Hz. Ömer (ra) şöyle demiştir: "Kanâat zenginliktir. Kanâat eden bir kimse insanlardan müstağni olur."

ÂbdULLAH İbni Mes'ûd (ra) şöyle demiştir: "Sana yeten az bir mal, seni bozan çok maldan hayırlıdır."

Ebud-Derdâ (ra) şöyle demiştir: "Malının artmasını ne diye arayıp durursun? Ömrünün her gün azaldığını görmez misin? Ömür azalırken malın artması akıllı insanı sevindirmez."

Bir hakîm şöyle demiştir: "Zenginlik, nasip olan şeyle yetinmek ve ondan fazlasını temenni etmemektir."

İbrahim İbni Edhem şöyle demiştir: "Nefis acıkınca bir somun ekmeğe razı olur. O hâlde, bundan fazlası ne işe yarar?"

Muhammed İbni Vâsih acıkınca, kuru bir ekmek çıkarıp suda ıslatır ve üstüne biraz tuz ekip yerdi. Ondan sonra da şöyle derdi: "Dünyadan bu kadar şeyle yetinen bir kimse sultanlara rekabet edebilir."

Bir hakîm şöyle demiştir: "Benim servetim sağlığım, iyi niyetim ve insanların elindekine göz dikmeyişimdir."

Şöyle denilmiştir: "Ey insan! Bütün dünya malı senin olsa, ondan ancak yiyeceğin kadar yararlanırsın. O hâlde, dünya malından sana yiyeceğin kadar verilmiş ve gerisinin hesabı başkasının üzerine atılmışsa sana iyilik edilmiş demektir."

Fakirlik mi, Zenginlik mi Efdaldir?

Bil ki, efdal, yani daha üstün olduğu tartışılan fakirlik ve zenginlik, ahiret hesabına kullanılan ve ahiret sevabı kazandıran fakirlik ve zenginliktir. Böyle bir fakirlik sabır ve rıza taşıyan ve daha çok ibadet etmeye imkân veren, böyle bir zenginlik de şükür ve infak'a (hayır yolunda harcamaya) vesile olandır. Bu durumda olmayıp tamamen dünya hayatına yönelik bulunan ve günahlara vasıta olan fakirlik ve zenginlik ise bu tartışmanın dışındadırlar. Çünkü bunların ikisi de kötüdür. Böyle olunca da bunlar arasında üstünlük tartışması yapılamaz. Ancak hangisinin daha kötü olduğu düşünülebilir.

Bunu belirttikten sonra diyoruz ki, bu mevzuda ihtilâf edilmiştir. Cuneyd gibi zatlara göre fakirlik zenginlikten efdaldir. İbnu Atâ gibi kimseler ise, malın hakkını gözeten ve şükreden zenginin sabreden fakirden efdal olduğunu söylemişlerdir. Bu ikinci grubun görüşünü teyid eden bir rivAyette şöyle denilmiştir:

"Ashâbın fakirleri ALLAH Rasûlü’ne

şikâyette bulunarak, zenginlerin çeşitli hayırlar yaptığını, zekât ve sadaka verdiğini, hac ve cihad için harcamalarda bulunduğunu, kendilerinin ise bu amellerin sevabından mahrum olduklarını söylemişlerdir. ALLAH Rasûlü (sa) onlara, 'Siz de ALLAH Teâlâ'yı çok zikredin ve bunun sevabıyla zenginleri geçin.’ (Bazı rivAyetlerde, "çok zikredin." yerine, "Her farz namazından sonra otuz üç kere "subhanellah", otuz üç kere "el hamdu Hilafı", otuz dört kere "ALLAHu ekber" deyin" sözü nakledilmiştir.) buyurmuştur. Fakat zenginler bu olayı duyunca, onlar da zikretmişlerdir. Bunu gören fakirler tekrar ALLAH Rasûlü’ne müracaat etmişlerdir. ALLAH Rasûlü (sa) bu sefer onlara: 'ALLAH Teâlâ dilediği kimselere üstünlük verir ve istediği kimseleri üstün kılar.’ demiştir." (Müttefekun aleyh)

Zenginliğin üstün olduğu tezini savunanlar ise, ALLAH Teâlâ’nın bir isminin de "Ganiyy" olduğunu ve O'nun isimlerinin üstünlük ifade ettiklerini söylemişlerdir. Bun1ar, ayrıca

fakirliğin yalnızca mal yokluğu olmadığını, onun ALLAH Teâlâ'ya karşı tevazu anlamına da geldiğini, zenginlerin de bu anlamda fakir olduklarını ve böylece bunların hem zenginliğin, hem de fakirliğin fazilet ve sevabını birlikte kazandıklarını ileri sürmüşlerdir.

Sehl'in de dahil bulunduğu Cuneyd grubu ise bunun aksini iddia etmiş ve zenginlik arzusunun, şeref ve güç sevgisinin hakikatte ilâhlık iddiası olduğunu ve dolayısıyla gizli şirk oluşturduğunu söylemişlerdir.

Bu iki grup arasındaki tartışmanın esası şudur: ALLAH Teâlâ'nın bazı isim ve sıfatları insanlar için de üstünlük ifade ederler. İlim, rahmet ve adâlet bu sıfatlardandır. O'nun bazı sıfatları ise insanlar için üstünlük ifade etmezler. Çünkü bunlar ALLAH Teâlâ'ya mahsus sıfatlardır.

Tekebbür, cebbarlık ve kahharlık bu sıfatlardandır. Bu iki tür sıfatlarda tartışma olmadığı hâlde, ALLAH Teâlâ'nın zengin gibi diğer bazı sıfatlarının insanlar için üstünlük ifade edip

etmediği hususu tartışılmıştır. Bu sıfatların insanlar için üstünlük oluşturmadığını söyleyenler, kula kulluk vasıflarının yakıştığını ve bu vasıfların korku, ümit, tevazu, fakirlik ve acizlik olduğunu söylemişlerdir.

Sözü edilen sıfatların insanlar için de üstünlük oluşturduğunu söyleyenler ise, bu sıfatların ALLAH Teâlâ’nın sıfatlarının aynısı olmadıklarını, bu sebeple de ALLAH Teâlâ ile ortaklık mânası taşımadıklarını ve O'na karşı fakirlikteki korku, ümit, tevazu ve acizliğin hissedilmesini önlemediklerini söylemişlerdir.

Biz (İmam Gazali) ise bu konuda şunları söylüyoruz: Zenginlik ve fakirlik mücerret kavram olarak ne iyi, ne de kötüdürler. Çünkü bunlar da gaye değil, vasıtadırlar. Bu sebeple, onları iyileştirip kötüleştiren ve birbirinden üstün kılan şey onların sonuçlarıdır.

Bu açıdan bakınca, fakirliği üstün tutanlar, zenginliğin insanı gaflete düşürüp ALLAH Teâlâ'dan uzaklaştırdığını zannetmişlerdir.

Halbuki, bu her zaman ve herkes için böyle değildir. Çünkü zenginlik yoluyla kendine gelip ALLAH Teâlâ'ya daha çok yaklaşanlar da vardır. Öbür yandan, fakirlik sebebiyle ALLAH Teâlâ'yı unutan ve yokluk acısı içinde denge ve istikametini kaybedenler de çoktur.

Tabiatıyla, zenginlik sebebiyle gaflete düşenler, fakirlik vasıtasıyla kendine gelip RABBİne dönenler de mevcuttur. Hâl bu olunca, kişilere göre değişen bu gibi konularda "şu veya bu efdaldır." şeklinde genel (herkesi bağlayan) hükümler vermek gerçeğe uygun değildir. Bu hükümler ancak bazı kimseler için doğru olabilirler. Çünkü bazı kimseler varlık içinde, bazıları da yokluk içinde ALLAH Teâlâ'yı bulurlar. ALLAH Teâlâ da insanlara özelliklerine göre ya zenginlik ya da fakirlik verir. Bu sebeple, O'nun bazılarına zenginlik vermesi kadar, bazılarına fakirlik vermesi de lütuf ve inAyettir. Zahirî ve geçici teessürler de bunun lütuf olduğu hükmünü değiştirmezler. Bundan dolayı ALLAH Teâlâ şöyle

buyurmuştur:

"Olabilir ki, siz bir şeyden hoşlanmadığınız hâlde, o şey sizin için hayırdır. Ve olabilir ki, siz bir şeyden hoşlandığınız hâlde, o şey sizin için şerdir. (İşlerin hakikatini) ALLAH bilir, siz bilmezsiniz." (Bakara, 216)

Diğer bir ifade ile, insanı ALLAH Teâlâ'dan gâfil kılan şey zenginlik değil, dünya sevgisidir. Bu sevgi ise, hem zenginde, hem de fakirde bulunabilir. Onun için, üstün olan, kalbine dünya sevgisi sokmayan kimsedir. Bu kimse zengin de, fakir de olabilir. Çünkü nice fakirler vardır ki, zenginlerden daha çok dünyayı ister ve onun hayaliyle yanıp tutuşurlar. Hâl bu olunca, bu gibi fakirlerin zenginlerden üstün olduklarını söylemek doğru bir hüküm değildir.

Dünya bütün gâfillerin sevgilisidir. Ondan uzak olan fakir gafiller, onu arzulamak ve onun hayal ve hasretiyle ALLAH Teâlâ'yı unutmuş, onu kucağında tutan gafil zenginler de onu muhafaza etmek ve korumak kaygısıyla kendisini

unutmuşlardır. Bu sebeple, ALLAH Teâlâ'yı unutmak ve ondan gâfil olmak açısından bunlar arasında bir fark yoktur. Dünya sevgisi taşımadıkları takdirde ise, zengin de, fakir de ALLAH Teâlâ'ya yakın olurlar. Ancak bu durumda prensip olarak varlık yokluktan daha iyidir.

Varlıkla gaflete düşmek, yoklukla kendine gelmek söz konusu ise, bu durumda da yokluk ve fakirlik evlâdır.

Üstünlük hükmü böylece kişilere ve durumlara göre değiştiği için, bazı nass ve rivAyetlerin fakirlik ve fakirleri, diğer bazılarının da zenginlik ve zenginleri üstün göstermeleri bir çelişki değil, bir gerçeğin ifadesidir. Ancak her şeye rağmen, sâlih kimseler, fakirliği zenginliğe tercih etmişler ve zenginliği kötüleyip onu övmüşlerdir. Örneğin, İsâ (as) şöyle demiştir:

"Dünya ehlinin malına gıpta ile bakmayın. Çünkü mallarının (altın ve gümüşlerinin) parıltısı imanlarının nurunu söndürmüştür."

Bir zat şöyle demiştir: "Parayı (altın ve

gümüşü) sayıp çevirmek imanın tadını yok eder."

Şöyle denilmiştir: "Bir millet buzağıya tapıp yoldan çıkmışsa, o buzağının altın ve gümüşten olmasından ileri gelmiştir.".

Hz. Ali (ra) şöyle demiştir: "Ey sarı (altın)! Ben seni bilirim; benden başkasını aldat. Ey beyaz (gümüş)! Ben seni tanırım; benden başkasını kandır."

Şöyle denilmiştir: "Kalbi dünya malı ile meşgul ve meşbû (dolu) olan bir kimsenin ibadet etmesi, ateşi otla söndürmeye çalışmak gibidir." Yani, bu durumda ibadet etmek, genelde ıslah edici değil, ifsat edici olur. Çünkü kalbi dünya için çarpan bir kimse ibadetten etkilenmez. O ibadet ettiği zaman da ya riya karıştırır, ya kibre kapılır, ya da günahlarına rağmen kendisini pir-u pâk zanneder. Ancak bu gerçek, ibadet etmemeyi değil, bu derecede dünyaya zebun ve meftun olmamayı gerektirir.

Sufyân şöyle demiştir: "Fakirler üç şeyle zenginlerden üstündürler. Bu üç şey vücut

rahatlığı, kalb huzuru ve hesap azlığıdır."

Şöyle denilmiştir: "Mal zengini kalb fakiridir. Mal fakiri ise kalb zenginidir."

ALLAH Rasûlü (sa) şöyle buyurmuştur: "Zenginlik mal çokluğu ile değil, kalb tokluğu iledir." (Müttefekun aleyh)

Zenginlik gibi, üstünlük de insanın kendi ruh ve cevherinin kaliteli olmasıdır. Onun için, ruh ve cevherde kalite bulunmazsa, mal gibi şeylerle zenginlik ve üstünlük olmaz. Bundan dolayı ALLAH Teâlâ, "ALLAH yanında (yani hakikate) en üstün olanınız, takvası en fazla olanınızdır." (Hucurât, 13)

Takva ise kalb ve ruhun olgunluk ve ALLAH Teâlâ'ya yakınlık ve bağlılık hâlidir. "Merkep ipek semer ve altın yularla yine merkep" olduğu gibi, kötü adam da, mal ve servetine rağmen yine kötüdür. Onun için ALLAH Rasûlü'ne nisbet edilen bir sözde şöyle denilmiştir: "Yalnızca malından dolayı zengin bir kimseye hürmet ve saygı duyan kimsenin dininin üçte ikisi gider."

Fakrın Edepleri

Bil ki, fakrın bir kimse hesabına fazilet sayılabilmesi için, onun bir kısmı kalbe ve bir kısmı fiil ve hareketlere yönelik olan bazı edeplere uyması şarttır. Bu edepler şöyledir:

1- Fakrdan, yani fakirlik ve yoksulluktan rahatsızlık duymamak; aksine, ALLAH Teâlâ'nın zorunlu takdiri ve hikmetli imtihanı olduğunu düşünerek onu hoş görmek. Bu şarta işaret eden bir sözde şöyle denilmiştir:

"Ey fakirler! İçtenlikle RABBİNİZden razı olun. O'ndan razı olursanız, fakirliğinizin sevabını alırsınız. Aksi takdirde, elimize bir şey geçmez."

Hz. Ali (ra) da şöyle demiştir: "Fakirlik bazı kimseler için sevap, bazı kimseler için cezadır."

2- Fakirlikten dolayı şikâyet etmemek ve mümkün mertebe onu gizlemek. ALLAH Teâlâ, fakir sahabileri överek şöyle buyurmuştur:

"İffetlerinden (kendi hâllerini göstermemelerinden) dolayı câhil bir kimse onları zengin zanneder." (Bakara, 273)

Sufyân şöyle demiştir: "Amellerin en üstünü mihnet ve musibet zamanında hoş ve rahat görünmektir."

Ve şöyle denilmiştir: "Fakirliğini gizlemek sevapların hazinesidir."

3- Zenginleri mallarından dolayı kendisi gibi fakirlerden üstün görmemek ve mümkün mertebe kendi derecesindekilerle oturup kalkmak.

Es-Sevrî şöyle demiştir: "Fakir bir kimse zenginlerin peşinde koştuğu zaman bil ki, o riyakârdır ve onun dünya malında gözü vardır. Ve zengin bir kimse devlet ricalinin kapısında dolaştığı zaman bil ki, o devleti soymaya çalışan bir hırsızdır."

4- Fakirlik sebebiyle ibadette gevşeklik göstermemek. Çünkü fakirliğin sevabı, terk edilen ibadetin yerini tutamaz.

5- Kendi hâline göre (karınca kaderince) hayır yapmaktan geri durmamak. ALLAH Rasûlü (sa) şöyle buyurmuştur:

"En üstün sadaka, fakirin sadakasıdır."

(Nesaî)

6- Bir sene için gerekli ve yeterli olan miktardan fazla mal ve zahire bulundurmamak. Bundan fazlasını bulunduran bir fakir tûl-i emel sahibidir. Böyle bir fakirin ALLAH Teâlâ yanında özel bir yeri ve değeri yoktur.

7- Kendisine hediye gibi bir şey verilse, minnet edenlerden almamak. Çünkü minnetin ruha verdiği sıkıntı, o şeyin verdiği sevinçten çok daha fazladır. Bundan dolayı, selef-i sâlih, minnet edenlerin hediyesini almazlardı.

8- Kendisine sadaka verildiği zaman, eğer sadakayı veren, kendisini alim veya sâlih zannettiği için verir ve kendisi onun zannettiği kadar âlim veya sâlih değilse almamak. Çünkü şartlı olarak verilen sadakayı o şart bulunmadığı takdirde almak haramdır.

9- Riya ve gösteriş için yapılan yardımları kabul etmemek. Çünkü riya ve gösteriş yapmak haramdır. Bu haramı işleyenin yardımını almak, haram fiilinde ona yardımcı olmaktır. Bu ise câiz

değildir.

10- Yukarıda geçen hâller dışında, zaruret derecesinde muhtaç olduğu takdirde, verilen hediye ve sadakayı ve yapılan yardımı reddetmemek. ALLAH Rasûlü (sa) şöyle buyurmuştur:

"Siz istemeden ve beklenti içinde olmadan size bir şey verilirse onu alın. O, ALLAH Teâlâ'nın size sevk ettiği (gönderdiği) bir rızktır." (Müttefekun aleyh) Bu durumda verileni reddetmek kibirdir. Kibir ise, ALLAH Teâlâ'nın kulları için hoş görmediği ve nehyettiği bir sıfattır.

11- Birisinden aldığı bir malı ve yardımı ALLAH Teâlâ'nın verdiğini düşünmek. Çünkü rızkı veren ve gönderen O'dur. Getirip teslim eden ise O'nun araya koyduğu vasıtadır. Vasıta da, bilse de, bilmese de, O'nun emir ve yönlendirmesi ile hareket eder. Bir zat, "Ya RABBİ! Beni işten amelden edip kullarına muhtaç ettin." diye sızlanmış. ALLAH Teâlâ tarafından ona şu karşılık verilmiştir: "Sen yine bana muhtaçsın ve rızkını

ben veriyorum. Kullarımı araya koymakla onlara da sevap kazandırmak istiyorum."

Zaruret Bulunmadıkça İstemenin Haram Oluşu

Bil ki, İslâm'ın kabul ettiği fakirlik, çalışmayı terk etmenin sonucu olan fakirlik değil, çalışıp dağıtmanın sonunu olan fakirliktir. Böyle bir fakirlikte isteme ve dilenme durumuna düşmek yoktur. Çünkü makbul olan dağıtmak, ihtiyaçtan fazla kalanı dağıtmaktır. ALLAH Teâlâ şöyle buyurmuştur: "Elini boynuna bağlanmış hâle getirme (cimrilik etme), fakat onun içinde bir şey durmayacak şekilde dümdüz de açma (her şeyi verip beş parasız kalma). Aksi takdirde azarlanır ve çaresiz kalırsın." (İsrâ, 29) Ancak, çalışmaya rağmen ihtiyaçlarını temin edememek veya bir âfet sebebiyle elde avuçta bulunan her şeyi kaybetmek durumunda istemek ve dilenmek mecburiyeti hasıl olabilir.

İstemek ve dilenmek prensip olarak haramdır. Çünkü bunda üç sakınca vardır. Birincisi,

kişinin kendi fakirliğini açığa vurmasıdır. Halbuki evlâ olan, hâlini gizlemektir. Çünkü onu açıklamak zımnen ve bilmeyerek de olsa ALLAH Teâlâ'yı kullara şikâyet etmektir. Bunu yapmak ise, bilerek olsa haram ve hatta küfürdür.

İkincisi, isteyip dilenen kimsenin kendisini kullara karşı küçültmesi ve zillete düşürmesidir. Halbuki, müminin ALLAH Teâlâ'dan başkası önünde kendini küçültmesi ve her hangi bir şekilde zillete düşürmesi câiz değildir. O ancak Mevlâ'sına karşı küçülür ve zilleti kabul eder. Bu da hakikatte kendisi için büyümek ve izzet kazanmaktır.

Üçüncüsü, istemenin istenilen kişiye eziyet ve sıkıntı vermesidir. Çünkü, insanlar tabiatları itibarıyla cimridirler. Bu sebeple de cömertlik yapmaktan ve bir şey vermekten hoşlanmazlar. Bir şâir insanların bu huyunu şu cümlelerle ifade etmiştir:

İnsanlardan mal değil, bir avuç toprak istense

Bunun toprak olduğunu unutup cimrilik eder ve 'yok!’ derler.

Denilmiştir ki, istekleri karşılama açısından ALLAH Teâlâ ile insanlar arasındaki fark şudur: ALLAH Teâlâ, kendisinden istenmediği zaman kızar ve alınır; insanlar ise kendilerinden istendiği zaman kızar ve rahatsızlık duyarlar. İnsanlar böyle oldukları için, kendilerinden bir şey istendiği takdirde, bundan sıkıntı ve rahatsızlık duydukları hâlde, utançtan dolayı, şereflerini korumak maksadıyla veya riya ve gösteriş için kendilerini vermek zorunda hissedebilirler. İçlerinden razı olmadıkları hâlde, duydukları zorunluluk sebebiyle verdikleri bir şeyi almak ise câiz değildir. İstemekteki bu ve benzeri sakıncalardan dolayı ALLAH Rasûlü (sa) şöyle buyurmuştur:

"Kim muhtaç olmadığı hâlde dilenir ve isterse, o ancak cehennem ateşi toplar." (Ebu Dâvûd, İbnu Hibban)

"Kim ihtiyaçlarını giderecek kadar malı olduğu hâlde dilenir ve isterse, kıyâmet gününe

(mahşer yerine) yüzünün üzerinde hiç et kalmamış bir hâlde gelir." (Sünen sahipleri) ALLAH Rasûlü (sa), ashâbına bey'at verdiği zaman da şu şartları koşardı:

"Emirleri dinleyecek ve itâat edeceksiniz. Kimseden de bir şey istemeyeceksiniz." (Müslim) Ve onlara şunu söylerdi:

"Misvak kabuğu ile de açlığınızı bastırın, fakat kimseden bir şey istemeyin." (Taberanî, Bezzâr)

Ancak, "Mecburiyetler sakıncalı şeyleri mubah kılar." kuralı gereğince, mecburiyet bulunması hâlinde istemek câizdir. Mecburiyet bazen istemeyi vacip hâle de getirebilir. Örneğin, bir kimse açlıktan veya hastalıktan dolayı ölecek durumda ise veya avretini örtecek bir elbisesi yoksa, bu ve benzeri durumlarda istemek vaciptir. Bu durumlarda vermek de vaciptir. Sabır sayesinde katlanılabilen sıkıntı ve zorluklarda istememek evlâdır. İhtiyaç yokken istemek ise haramdır. ALLAH Rasûlü (sa) bir hadiste ihtiyaçları

şöyle tespit etmiştir:

"İnsanın üç ihtiyacı (bazı rivAyetlerde ise, üç hakkı) vardır. Bunlar belini doğrultacak miktarda yemek, vücudunu örtecek elbise ve içinde barınacağı evdir." (Tirmizî) İstemenin vacip veya câiz olduğu durumlarda da yalan söylemek veya olanı abartmak câiz değildir. Bunlar yapıldığı takdirde, alınan şey helâl olmaz. Bu sebeple, isterken niçin istediğini ve ihtiyacının ne olduğunu doğru olarak söylemek ve hem ısrardan, hem de duygu sömürüsü yapmaktan sakınmak gerekir.

Hazır zamanda ihtiyaç bulunmadığı hâlde, en çok bir seneden sonraki ihtiyaç için istemek haramdır ve bu şekilde aç gözlülük ve tevekkülsüzlük göstermek ALLAH Teâlâ'nın rızk konusundaki va'dine güvenmemek ve şeytanın kışkırtmasına uymaktır.

ALLAH Teâlâ şöyle buyurmuştur:

"Şeytan sizi fakirlikle korkutur ve sizi fuhşa teşvik eder. ALLAH ise size mağfiret ve lütuf va'deder. ALLAH, her şeyi kuşatan ve her şeyi

bilendir." Bazı müfessirlere göre, bu âyetteki fuhuştan maksat istemek ve dilenmektir. Diğer bazılarına göre ise, cimrilik yapmak ve hayır yapmamaktır.

Şu da kesin olarak bilinmelidir ki, helâl olmaları durumunda da, başkasının sadaka ve teberruları insanın kendi el emeği kadar temiz ve bereketli değildir. Onun için, ALLAH Rasûlü (sa) şöyle buyurmuştur:

"İnsanın yediği en helâl rızk, kendi çalışmasının ürünü olan rızktır." İslâm'ın çalışmayı teşvik etmesi ve farzları ifâ etmek, kebâirden de sakınmak şartıyla onu ibadet sayması da, insanları isteme ve dilenme durumundan kurtarmak içindir. ALLAH Rasûlü (sa) himmetleri kamçılamak için şu gerçeği de açıklamıştır:

"Verenin eli alanın elinin üstündedir." (Müslim)

Müslümanlar ise üstün olmaya çalışmakla memurdurlar. ALLAH Teâlâ şöyle buyurmuştur:

"Müminler iseniz en üstün olmaya çalışın!"

(Al-i İmrân, 196) Bu âyet, "Mümin iseniz en üstünsünüz." şeklinde mânalandırıldığı takdirde ise, çok ağır bir durum ortaya çıkar. Çünkü o zaman, en üstün olmak mümin olmanın şartı hâline gelir. İki mânaya göre de, bu âyet, müslümanları çalışmaya ve üstün olmaya davet ve teşvik etmiştir. Ancak müslümanların üstünlüğü nefis hesabına değil, ALLAH Teâlâ hesabınadır. Onun için bu üstünlükte zulüm, zorbalık ve yıkıcılık yoktur. Adâlet, merhamet ve yapıcılık vardır.

Bişr şöyle demiştir: "Üç fakir vardır. Birincisi, istemez; verilse de almaz. Bu fakir, en üstün fakirdir. İkincisi, istemez, fakat verilirse alır. Bu orta hâldedir. Üçüncüsü, zaruret hâlinde ister. Bu en alttadır. Zaruret olmadan isteyen ise fakir değil, istemeyi meslek hâline getiren tüccardır."

Şakik el-Belhî ile İbrahim İbni Edhem fakirlerin hâllerini konuşurken, İbrahim şöyle demiş: "Bize göre fakirler onlardır ki, ALLAH Teâlâ kendilerine bir şey verdiği zaman, şükredip yerler;

bir şey vermediği zaman ise sabredip O'nun rahmetini beklerler."

Şakik şöyle demiştir: "Bize göre ise fakirler, ALLAH Teâlâ kendilerine bir şey verdiği zaman bunu O'nun yolunda infak ederler. O bir şey vermediği zaman da yokluk nimetine şükrederler."

Bu fakirlerin ikisi de ALLAH Teâlâ yanında makbuldürler. Ancak ikincilerin dereceleri daha yüksektir. Çünkü bunların mesleğinde, var olanı isar yoluyla başkalarına vermek ve yokluğu nimet sayıp ona şükretmek de vardır.

(Tasavvuf alt yapısının oluştuğu dönemde (bu birkaç asır sürmüştür) bir lokma, bir hırka ile yaşamak mümkün olduğu için, ilk sûfiler, fakirliği sûfiliğin temel prensipleri arasına almış ve onu sevdirmeye çalışmışlardır. Ancak her meşrep ve ekol gibi, tasavvufun değer ölçüleri de sübjektiftirler. Yani, bunlar zaman, mekân, şahıs ve şartlara bağlıdırlar. Bu sebeple, günümüzde insan ihtiyaçlarının bir lokma ve bir hırka sınırını çok

uzun bir mesafe ile aştığı için, bu konudaki tasavvufî anlayışın hâlâ geçerli olması mümkün değildir. Ancak, İmam Gazâlî'nin de aralarında bulunduğu veya takipçilerinden olduğu sûfilerin bu mevzudaki görüş ve yaklaşımlarını yanlış bulmamak lâzımdır. Çünkü her zamanın hükmü kendisine göredir. Zühd için de aynı şeyi söylemek mümkündür. Bu konularda yapılması gereken revizyon veya reform ise, İslâm'ın hem fakr, hem de zühd hakkındaki objektif ve değişmez hükümlerine rücû etmek ve dönmektir. Biz de, özellikle bu iki konuyu bu çerçevede özetlemeye çalıştık.)

Zühdün Hakikati

Bil ki, dünyaya karşı zühd de şerefli bir mevki ve mertebedir. Bu da benzerleri gibi, ilim, hâl ve amelden oluşur. Burada da ilim hâli, hâl de ameli doğurur.

Zühd, sevgi ve rağbetin zıddıdır. Çünkü o, dünyayı ve dünyaya, ait olan şeyleri sevmemek ve bunlara rağbet ve arzu duymamaktır. Bu tutumun

temelinde de dünya ve mâfihâ’nın (onun içindeki şeylerin) sevgi ve rağbete değmediğini bilmektir. Onun için, bu bilgi oluşmadıkça zühdün oluşması da mümkün değildir. Zühdün bir rüknü de, dünyanın ahiret hesabına küçümsenmesi ve bırakılmasıdır. Çünkü, yalnızca ondan kırılmanın sonucu olarak dünyayı küçümsemek ve terk etmek zühd değildir.

Farz olmayan zühd, nefsin hoşlandığı helâl şeyleri terk etmektir. Haram olan şeyleri terk etmek ise farzdır. Zühd, ahiret için daha iyi çalışmayı mümkün kılan bir durumdur. Çünkü dünyayı sevmeyince ahireti sevmek ve dünya için çalışmayınca ahiret için çalışmak daha kolaydır.

Zühdün en üstün türü ise, dünya gibi ahireti de ALLAH Teâlâ’nın sevgisinde unutmak ve sadece bu yüce sevgiyi duymak, onun sevk ve idaresiyle kulluk ve ibadet etmektir. Dünyaya karşı zühd şu ve benzeri âyetlerle teşvik edilmiştir:

"Sizin yanınızdaki geçici, ALLAH yanındaki ise kalıcıdır." (Nahl, 96)

"Ahiret daha hayırlı ve daha kalıcıdır." (A'lâ, 17)

"Dünya hayatının faydası ahirete göre az bir şeydir." (Tevbe, 38)

"İman edip sâlih amel işleyenler için ALLAH'ın vereceği sevap, dünya malından daha hayırlıdır. Bu sevabı da ancak sabredenler bulurlar." (Kasas, 80) Bu âyetlerde kulların dikkat ve rağbetleri dünyadan daha hayırlı olan ahirete çevrilmiştir. Hem dünya, hem de ahirete karşı zühd ise, şu ve benzeri âyetlerle teşvik edilmiştir:

"İman edenler ALLAH'ı her şeyden daha çok severler." (Bakara, 165)

"Ahirette şiddetli azap ve ALLAH'ın mağfiret ve rızası vardır." (Hadîd, 20)

"ALLAH'ın rızası her şeyden daha büyüktür." (Tevbe, 72)

"ALLAH'ın zikri her şeyden daha büyüktür." (Ankebût, 45) gibi âyetlerle teşvik edilmiştir. Bu âyetlerde ALLAH Teâlâ'nın rızasının cennetten de üstün olduğu ve asıl onun aranması

gerektiğine işaret yapılmıştır.

"RABBİNİZin mağfiretine ve cennete koşuşun." (Hadîd, 21), "RABBİNİZin mağfireti ve cenneti için yarışın." (Al-i İmrân, 132) gibi âyetlerde ise her iki zühd türü tercih sırasına göre birlikte zikredilmişlerdir.

Dünyanın ahiret yanındaki değeri tıpkı bir buz parçasının elmas ve inci yanındaki değeri gibidir. Buz parçası gibi olan dünya, zaman güneşi altında eriyip yok olur. Elmas ve inci gibi olan ahiret ise ebediyet güneşi altında parlamaya devam eder. Bu gerçeği bilen, dünyayı ahiretle değiştirmekte sıkıntı çekmez ve onu buna fedâ etmekte tereddüt etmez. ALLAH Teâlâ, bu mübadele ve değiştirme işine satış ismini vermiş ve şöyle buyurmuş:

"ALLAH, müminlerden mallarını ve canlarını cennet karşılığında satın almıştır." Bu satış kârlı bir satış olduğu için de şu hüküm eklenmiştir:

"Yaptığınız bu satıştan dolayı sevinin.

Çünkü bunun kazancı büyüktür." (Tevbe, 111)

Tekrar söylemek gerekirse, zühd, dünyanın ahirete göre değersiz olduğunu bilip onu bunun yolunda terk ve fedâ etmektir. Daha üst aşamada ise, ahireti de ALLAH Teâlâ'nın rızası ve sevgisi yanında değersiz bulup onu bunun içinde unutmak ve "gaye-i hayal" olmaktan çıkarmaktır. Fakat bu, ahiret ve cenneti mutlak olarak değersiz bulmak ve hafife almak anlamında değildir. Çünkü ahiretin kendi içindeki ve özellikle de dünyaya göre değeri çok büyüktür.

Bu sebeple, ALLAH Teâlâ da ona değer vermiş ve onu uzun sözlerle övmüştür. Ancak her büyüğün üstünde başka bir büyük bulunduğu gibi, ALLAH Teâlâ'nın rızası ve sevgisi de cennetten daha büyüktür. Bunu özellikle bilmekte yarar vardır. Çünkü ahirete ve cennete iman etmeyen zındıklar, cennetin mutlak olarak değersiz olduğunu söyler ve onunla alay ederler.

Zühd yaparak nefsin helâl arzularını terk edenler, kıyâmet gününde, "Geçip giden

günlerdeki tutumunuzdan (zühdünüzden) dolayı burada artık istediğiniz gibi yiyip için." hitabıyla karşılanırlar. (el-Hakka, 24)

Zühde aldırmayıp nefislerine göre yaşayanlara ise, "Nimetlerinizi dünya hayatında yaşayıp bitirdiniz ve onlarla keyfinizce eğlendiniz. Bugün size yalnızca aşağılık ve mahrumiyet azabı verilecektir." denir. (Ahkâf, 20)

Zühdün Fazileti

ALLAH Teâlâ şöyle buyurmuştur: "Karun ziynet ve debdebe içinde kavminin karşısına çıktı. Dünya hayatını arzulayanlar (onun bu hâlini görünce imrendiler ve) 'Ah keşke, Karun'a verilen servetin bir benzeri bize de verilseydi! Karun, şüphesiz, büyük bir talihin sahibidir.’ dediler. Kendilerine ilim verilmiş olanlar ise, bunları uyarıp şöyle dediler: (Bu yanlış imrenme ve temenninizden dolayı): 'Size yazıklar olsun! Bilmez misiniz ki) ALLAH’ın vereceği sevap (cennet), bunu hak eden iman ve sâlih amel sahipleri için daha hayırlıdır. Ve bu sevap ancak sabredenlere verilir'."

(Kasas, 79, 80)

Bu Ayet-i kerimede ALLAH Teâlâ'nın sevabını Karun'un mal ve servetinden daha hayırlı görenler, ilim verilmiş olmakla vasıflandırılmıştır. Bu ise onlar için ve dolayısıyla zühd için bir övgüdür.

"-Biz yeryüzünü süsledik ki, kimlerin bu süse aldırmayıp sâlih amel işleyeceklerini ortaya çıkaralım." (Kehf, 7)

"-Kim ahiret kazancını isterse, biz onun kazancını arttırırız. Kim dünya kazancını isterse, ona da bundan veririz ve onun için ahirette nasip yoktur." (Şûra, 20)

"-Bir kısım insanları denemek için, kendilerine verdiğimiz geçici ve kısa ömürlü şeylere sakın göz dikme. RABBİnin rızkı daha hayırlı ve daha kalıcıdır." (Tâhâ, 31. Not: Daha önce de kaydettiğimiz gibi, ihtiyaç kadar olan mal rızktır; bundan fazlası denemek ve imtihan etmek içindir.)

"- Dünya hayatını ahiretten daha çok

seven ve bu yüzden de din yolunu dar bulanlar açık bir dalâlet içindedirler." (İbrahim, 3)

ALLAH Rasûlü (sa) da dünyayı sevmemek konusunda çok sayıda uyarı ve tavsiyelerde bulunmuştur. Bunlardan birkaç tanesi şöyledir:

"Dünya sevgisi bütün hataların başı (ve kaynağı) dır." (Geçti)

"Bir kimse sabahladığı zaman himmet ve düşüncesi dünya ise, ALLAH Teâlâ onun işlerini karıştırır." (İbnu Mâce)

"Bir kula sükût (susmak) ve zühd verilmişse, ona hikmet verilmiş demektir." (İbnu Mâce)

"İnsanların en iyileri, kalpleri dünya sevgisinden uzak tutulanlardır." (Harâitî)

"ALLAH Teâlâ'nın seni sevmesini istersen, dünyaya karşı zâhid ol." (İbnu Mâce)

Hârise (ra), "Kalbim dünyadan soğuktur. Dünyanın altını ve taşı yanımda aynıdır." deyince, ALLAH Rasûlü (sa), "Bu hâlini muhafaza et. Bu hâl imanın nurundandır." buyurmuştur. (Bezzâr,

Taberanî)

"İmanın nuru kalbe girince kalb açılır ve genişler. Bu kalbin sahibi gurur ve aldanış yurdundan (dünyadan) uzaklaşır, ebediyet yurduna (ahirete) yönelir ve ölüm gelmeden önce ona hazırlanır." (Hâkim)

"İmanın alâmetleri belâya sabretmek, nimete şükretmek, kader ve mukadderi kabul etmek, başkasına merhamet etmek ve dünya için kavga etmemektir." (Hâtib, İbnu Asâkir)

"Dünya başını yesin! Altın ve gümüş başlarını yesinler!" (Tirmizî, İbnu Mâce)

"Kim dünyayı ahirete tercih ederse, ALLAH Teâlâ ona devamlı bir endişe (huzursuzluk), sonu gelmeyen bir fakirlik ve doyum bilmeyen bir hırs verir." (Taberanî)

"RABBİM, benim için Mekke dağlarını altına çevirmeyi teklif etti. Ben, 'Hayır ya RABBİ! Bir gün aç kalıp sana yalvarmak, bir gün de yiyip sana hamd ve şükretmek isterim.’ dedim." (Geçti)

"RABBİM kendim için melik (Dâvûd ve

Süleyman gibi sultan) bir peygamber olmakla kul bir peygamber olmaktan birini seçmemi istedi. Ben, kul bir peygamber olmayı seçtim." (Geçti)

ALLAH Rasûlü’ne nisbet edilen sözlerde de şöyle denilmiştir: "Kim dünyada zühd sahibi olursa, ALLAH Teâlâ o kimsenin kalbine hikmet (gerçek ilim) yerleştirir, onu hikmetle konuşturur, ona dünyanın hastalığını ve ilacını öğretir ve onu dünyadan yarasız ve lekesiz bir hâlde alıp selâmet yurdu olan cennete götürür."

"Ben dünyanın açlığını tokluğuna, fakirliğini zenginliğine, hüznünü sevincine tercih ederim."

"ALLAH Teâlâ bir kuluna iyilik dilediği zaman, onu dünyada zâhid kılar, ahirete karşı rağbetini arttırır ve ona nefsinin ayıplarını gösterir."

"Cennete iştiyak duyan, onu kazanmak için çabuk davranır; cehennemden korkan, nefsinin arzularını bastırır; ölümü bekleyen, lezzetleri terk eder; dünyayı sevmeyen,

musibetlere kolayca katlanır."

"Dört güzel şey vardır ki, bunlar ancak zorlukla (ve alıştırmakla) kazanılabilir. Bu şeyler susmak, tevazu göstermek, çok zikretmek ve az şeye razı olmaktır."

"Lâ ilâhe illALLAH demek, diyenlerden ALLAH Teâlâ'nın kızgınlığını giderir. Ancak, bunlar dünyayı dine tercih ettikleri ve onun üstünde tuttukları takdirde, ALLAH Teâlâ onlara, 'Siz yalancısınız. Bu sözü de yalandan söylüyorsunuz!' der ve sözlerini reddeder."

İsâ (as) şunları söylemiştir: "Dünya bir köprüdür. Onu mesken edinmeyin, üzerinden geçin!"

"Su üstüne bina yapılamadığı gibi, dünya sevgisi üstüne de (bu sevgi varken) ibadet yapılamaz."

Şu bilinmelidir ki, bütün peygamberler dünyayı küçültmüş, ahireti büyütmüş ve insanları ahiret için çalışmaya davet etmişlerdir. Onun için, peygamberlere iman edenler, dünyaya karşı zühd,

ahirete karşı hırs taşımak durumundadırlar.

Bir sahâbî şöyle demiştir: "Ahirete çalışmak için zühd gibi bir yardımcı yoktur."

Bir sahâbî de şunu söylemiştir: "Siz, ALLAH Rasûlü'nün ashâbından daha çok ibadet ediyorsunuz. Fakat onlar dünyayı sizden daha az seviyorlardı. Onları sizden üstün kılan da budur."

Hz. Ömer (ra) şöyle demiştir: "Dünyaya karşı zühd, kalb ve vücudun rahatlığıdır."

Bilâl İbni Sa'd şöyle demiştir: "Günah olarak bize şu yeterlidir ki, ALLAH Teâlâ dünyayı küçültmüşken, biz onu büyütüyoruz."

Vehb İbni Münebbih şöyle demiştir: "Cennetin sekiz kapısı vardır. Cennet ehli bu kapılara gelince, kapıcı melekler onlara: 'RABBİMİZin büyüklüğüne yemin ediyoruz, dünyaya karşı zühd, cennete karşı hırs taşıyanlardan önce kimse bu kapılardan geçmeyecektir.' derler."

İbrahim İbni Edhem şöyle demiştir: "Kalplerimiz üç örtü ile sarılmıştır. Bu örtüler

açılmadıkça kalplerimize yakîn'in (kuvvetli imanın) nuru girmez. Bu örtüler malın varlığına sevinmek, onun yokluğuna üzülmek ve övülmekten hoşlanmaktır."

Seleften bir zat şöyle demiştir: "ALLAH Teâlâ’nın dünyayı bizden esirgemesi, onu bize vermesi kadar lütuf ve ihsandır. Çünkü, ALLAH Rasûlü (sa): 'Siz hastanızı zarar göreceği yemek ve içmekten koruduğunuz gibi, ALLAH Teâlâ da sevdiği kulunu (zarar göreceği) dünyadan korur.’ buyurmuştur."

Sufyân şöyle demiştir: "Dünyayı tanıyan bir kimse, ne onun varlığına sevinir, ne de onun yokluğuna üzülür. Çünkü dünyanın varlığıyla yokluğu mezar kapısında eşitleşirler.

Hasan Basrî, ashâbı kasdederek şöyle demiştir: "ALLAH'a yemin ederim, ben öyle bir kavme yetiştim ki, dünya onların gözünde topraktan daha değerli değildi."

Zühdün Dereceleri

Bil ki, zühd marifetten ileri gelir ve onun

meyve ve sonucudur. Marifet ise, ALLAH Teâlâ'nın rızasının büyüklüğünü ve cennetin üstünlüğünü bilmektir.

Bu bilgi kuvvet bakımından derece derece olduğu gibi, onun meyvesi olan zühd de derece derecedir.

Bu sebeple, marifet az olduğu zaman zühd de zayıf olur. Zayıf olan zühdü korumak ve sürdürmek için devamlı çaba ve gayret gereklidir. Çünkü bir anlık gaflet veya gevşeme, bu zühdün bozulması ve dünyanın çengeline takılıp gitmek için yeterlidir.

Fakat marifet çoğaldıkça zühd de güçlenir. Zühd güçlenince de bozulma tehlikesi azalır ve onu korumak için de az bir çaba yeterlidir. Marifetin üst derecesinde ise, dünya bir gölge, bir hayal, bir hiçlik gibi görünür. Böyle bir şeyi terk etmek ise ne çaba ister, ne de ona dönmek tehlikesi vardır.

Zühd konusunda neyin niçin ve neye karşılık terk edildiğini bilmek şarttır. Bu sebeple,

hiçbir gerekçe ve karşılık düşünmeden dünyayı terk etmek hem zor, hem de anlamsızdır. Bu, tıpkı elindeki malı denize dökmek veya yakmak, ya da sebepsiz yere kendi kendine işkence etmek gibidir. Bunları yapmak ise, hem dine, hem de akla aykırıdır. Bu sebeple, ne dindar, ne de akıllı bir kimse bu çılgınlıkları yapmaz.

Bir karşılık düşününce de eğer bu karşılık dünya değerinde bir şey ise, dünyayı onun için terk etmek de anlamlı değildir. Çünkü hazır olan bir şeyi, hazır olmayan aynı değerdeki bir şey için terk etmenin hiçbir mantığı yoktur.

Fakat bu karşılık ALLAH Teâlâ'nın rızası ve cennet iseler, bunlar için dünyayı terk etmek hem anlamlı, hem de kârlı ve kazançlıdır.

Bu tıpkı bir yığın çakılı bir ambar elmas ve inci karşılığında terk etmek gibidir. Bu şekildeki bir terk hem istikrarlı ve güvenli, hem de zevkli ve keyiflidir.

Zühdün Kısımları

Zühd'ün dünyayı terk etmek, yani onu

kalpten çıkarmak olduğunu ve bunun bir sebep ve karşılığı olması gerektiğini söyledik.

Bu sebep ve karşılık ise üç şeyden biridir:

Birincisi, cehennem ateşinden, kabir azabından, hesap uzunluğundan ve dünyaya sahip olmanın sıkıntılarından kurtulmaktır. Bu sebep ve düşünceye dayanan zühd 'korkanların' zühdüdür.

İkincisi, cenneti ve cennetteki türlü nimetleri kazanmaktır. Bu sebep ve gerekçeye dayanan zühd, 'ümit edenlerin' zühdüdür.

Üçüncüsü, kalbin sevgi, ilgi ve alâkasını ALLAH Teâlâ'ya hasr ve tahsis etmektir. Bu sebeple yapılan zühd, ALLAH Teâlâ'dan başka hiçbir şeye kalplerinde yer vermeyen 'gerçek muvahhidlerin zühdüdür. Çünkü tevhid iki çeşittir. Birincisi uluhiyyet tevhididir. Bu tevhid, ALLAH Teâlâ'yı tek ilâh olarak bilmek ve sadece O'na ibadet etmektir. İkincisi ise, muhabbet tevhididir. Bu tevhid, yalnız ALLAH Teâlâ'yı sevmek ve yalnızca O'nun rızasına talip olmaktır. Birinci

tevhid imanın aslı, ikinci tevhid ise onun kemâlidir. Bu tevhid, ariflerin, yani ALLAH Teâlâ'yı tanıyanların tevhididir. Çünkü muhabbet marifete tâbidir ve ancak tanıyan sever.

Zühd şu kısımlara ayrılır:

-Dünya malını terk etmek;

-Riyaset ve baş olmayı terk etmek;

-Lezzetleri terk etmek;

-Beşerî istekleri terk etmek;

-ALLAH Teâlâ'dan başka her şeyi terk etmek.

Bir âyet-i kerimede, zühd yapılması gereken yedi şey isimlendirilerek şöyle buyurulmuştur:

"Kadınlara, oğullara, altın ve gümüş yığıp biriktirmeye, cins atlara, (büyük ve küçük baş) hayvanlara ve ekinlere karşı düşkünlük ve sevgi beslemek insanlara güzel gösterilmiştir. Halbuki bunlar sadece dünya hayatının meta'ıdırlar. En güzel akıbet ise ALLAH yanındadır." (Al-i İmrân, 14. Not: Meta' bir anlık keyf ve bu keyfe yarayan

şey demektir.)

Başka bir Ayet-i kerimede bunlar beş maddede toplanıp şöyle buyurulmuştur: "Bilin ki, dünya hayatı oynamak, eğlenmek, süslenmek, böbürlenmek ve daha çok mal ve evlat sahibi olmaya çalışmaktan ibarettir... Dünya hayatı aldatıcı bir meta'dan başka bir şey değildir." (Hadîd, 20)

Diğer bir Ayet-i kerime de bunlar iki maddede toplanıp şöyle buyurulmuştur: "Dünya hayatı oyun ve eğlenceden ibarettir. Bunlardan sakınanlar için ahiret yurdu daha hayırlıdır. Bunu anlamak için akıllarınızı kullanmıyor musunuz?" (En'âm, 32)

Bir Ayet-i kerimede bunların hepsi bir maddede özetlenip şöyle buyurulmuştur: "Kim ALLAH'tan korkup nefsini hevesten menederse onun yeri cennettir." (Nâziât, 40, 41) Bu âyetteki "heves" kelimesi bütün dünyayı ve nefsin bütün heves ve arzularını içine almıştır.

Bu demektir ki, zühd, nefsin dünya ile ilgili

arzu ve isteklerini terk etmektir. Yaşama ve hayatta kalma arzu ve isteği de bunlardandır. Bu sebeple, zâhid olan bir kimse, yaşamayı düşünmez ve onda tûl-i emel bulunmaz. Bu yüzden o, ölümden korkmaz ve öleceği için de üzülmez. Özellikle ölüm ALLAH yolunda ve şehâdet şeklinde olsa, susamış devenin suya koşması gibi ona koşar.

Zühd için şu tarifler de yapılmıştır:

-Zühd, insanların takdir ve teveccühünü istememektir. (Bişr)

-Zühd, lezzetleri terk etmektir. (Kasım el-Cuî)

-Zühd, helâl olan şeylerle kanaat etmektir. (Fudayl)

-Zühd, hazır zamanın ötesinde yaşamayı düşünmemektir. (Sufyân es-Sevrî)

-Zühd, fuzulî şeyleri ve işleri terk etmektir.

-Zühd, ahirette faydası ve sevabı bulunmayan bilgileri tahsil etmemektir.

-Zühd, tevazu sahibi olmak ve her hangi

bir kimseyi görünce, "Bu benden üstündür." demektir. (Hasan el-Basrî)

-Zühd, helâli aramaktır.

-Zühd, eziyetlere sabretmek ve nefis için intikam almaya kalkışmamaktır.

Görüldüğü gibi, zühdün mâna alanı çok geniştir. Ancak bunun özü nefse uymamaktır. Dünyayı terk etmekten maksat da budur; yani nefse uymamaktır. Bu itibarla, zühd, işi gücü bırakıp başkalarına yük hâline gelmek, aktif ve üretici olmak mümkün iken, pasif bir tüketici olmaya razı olmak demek değildir. Zühdün en üstün derecesi ise, ancak ALLAH Teâlâ'nın rızasına ve sevgisine vesile olan işlere ilgi duymak ve yalnızca bu işleri yapmaktır.

Ebu Süleyman ed-Dârânî bunu biraz farklı bir üslupla şöyle ifade etmiştir:

"Zühd, insanı ALLAH Teâlâ'dan meşgul eden her şeyi terk etmek ve selim bir kalb kazanmaktır. Selim kalb ise, içinde ALLAH Teâlâ'nın sevgisinden başka bir duygu

bulunmayan kalptır. 'O gün insana ancak selim bir kalb fayda verir." (Şuarâ, 88) Ayetiyle kasdedilen selim kalb de budur."

Zühdün Şer'î Hükmü

Zühd, Şer'î hüküm itibarıyla üçe ayrılır.

Birincisi, farz olan zühttür. Bu zühd, haram şeylerden sakınmak ve onları hem elinden, hem de kalbinden uzaklaştırmaktır.

İkincisi, selâmet olan zühttür. Bu zühd, şüpheli (haram mı, helâl mı olduğu bilinemeyen) şeylerden sakınmaktır. Bu zühde vara' ve takva da denir. Onun için İmam Mâlik İbni Enes'e, "Zühd nedir?" diye sorulunca, "Zühd takvadır." demiştir.

Üçüncüsü, sünnet olan zühddür. Bu zühd, helâl olan şeyleri bırakmak ve onları kalbinden çıkarmaktır. Bu zühdün en nihaî derecesini Hz. İsa (as) yaşamıştır. Dünyaya ait hiçbir şeye sahip olmayan ve ilgi de duymayan Hz. İsâ, rivAyete göre, bir gece toprak üzerinde uyurken başının altına bir taş koymuş. Biraz sonra uyanmış ve karşısında şeytanı görmüş. Şeytan ona:

-Hani sen, dünyayı terk etmiştin. Bundan vaz mı geçtin? demiş. İsâ (as):

-Niye ne oldu ki? diye sormuş. Şeytan:

-Dünyadan olan bir taşı başının altına koymuşsun, demiş. İsâ (as), taşı alıp ona doğru fırlatmış ve:

-Al, bu da sana olsun! demiştir.

Bu zühd şekli, hıristiyanlık dinine 'ruhbanlık' olarak geçmiştir. ALLAH Teâlâ bundan bahsederek şöyle buyurmuştur: "İsâ'ya uyanlar, ruhbanlık icad ettiler. Bunu biz onlara farz kılmadık, bizim rızamızı kazanmak maksadıyla kendileri icad ettiler. Ancak hepsi onu hakkıyla yerine getirmediler." (Hadîd, 27)

(Bu Ayet-i kerimede de belirtildiği gibi, ilk hıristiyanlardan bazıları hakikaten dünyayı terk edip ahiret için çalışmışlar ve kendilerini ibadet ve hizmete vakfetmişlerdir. Bazıları da bu isim altında dünyayı yürütmüşler ve ahlâksızlığa batmışlardır. Tıpkı bunlar gibi, sûfiler de İslâm'ın ön görüp emrettiğinden daha sıkı bir fakr, zühd ve riyazet

icad etmişlerdir. Ancak onların da bazıları bu şeyleri hakkıyla yaşarken bazıları da onları ya yanlış uygulamış, ya da istismar etmişlerdir.)

Dâvûd et-Tâî (ra), yazın ortasında güneşte ısıttığı suyu içer ve şöyle derdi: "Soğuk suyun lezzetini duyanlara dünyadan ayrılmak ağır gelir."

Hasan şöyle demiştir: "ALLAH Rasûlü (sa) merkebe biner, kıldan elbise giyer, yamalı çarıkla dolaşır, toprak üzerinde yer ve yağlanan parmaklarını emerdi."

ALLAH Rasûlü (sa) hicret sırasında Kuba'da misafir iken kendisine bal karıştırılmış süt ikrar edilmiş, fakat kendisi bardağı yere bırakmış ve şöyle buyurmuştur: "Ben buna haram, demem, fakat ALLAH Teâlâ'ya karşı tevazuumdan dolayı onu içmem." (Geçti)

Hz. Ömer'e, bal karıştırılmış soğu su ikram etmişler. Kendisi bardağı geri vermiş ve şöyle demiştir: "Bunun hesabını benden uzak tutun!"

Yahya İbni Muâz şöyle demiştir: "Zâhid'in yemeği açlığını bastıran şeydir, elbisesi avretini

örten şeydir, evi gecelediği yerdir, dünya onun zindanıdır, halvet meclisidir, ibret almak tefekkürüdür, Kur'ân konuşmasıdır, Rab ünsiyetidir, zikir arkadaşıdır, hüzün işi, hayâ huyu, açlık katığı, hikmet sözü, toprak sergisi, takva azığı, susmak kazancı, sabır dayanağı, tevekkül serveti, akıl rehberi, ibadet sanatı, cennet hedefidir." (Açlık, katık gibi yemeği lezzetlendirir. Onun için, açlık hâlinde yenen ekmek, tokluk hâlinde yenen baklavadan daha fazla lezzet verir. Bu da ALLAH Teâlâ'nın gizlice işleyen adaletini gösterir.)

ALLAH Rasûlü (sa) şöyle buyurmuştur: "Kim dikkat çekmek için bir elbise giyerse, onu çıkarıncaya kadar ALLAH Teâlâ kendisinden yüz çevirir." (İbnu Mâce)

ALLAH Rasûlü (sa) kızı Fatıma'yı ziyarete gitmişti. Fatıma'nın üzerinde deve kılından yapılmış sert bir aba vardı. Ve el değirmeni ile arpa öğütüyordu. Şefkatli bir baba olarak kızının bu çilesine üzüldü ve hem kendisini teselli etmek,

hem de ona teselli vermek için şöyle dedi:

"Ey Fatıma! Ebedî bir mutluluk için dünyanın acılığına katlan." (Duhâ suresinin tefsirinden)

ALLAH Rasûlü (sa) şöyle buyurmuştur: "Ümmetim içinde hayırlı bir taife vardır ki, bunlar ALLAH Teâlâ'nın rahmetinin genişliğinden dolayı halk içinde neşeli görünürler; kendi kendilerine kalınca da O'nun azabının korkusuyla ağlarlar. Bunların insanlara külfetleri azdır; kendi nefislerine ise ağır bir yüktürler. Vücudları yerde, kalpleri ise Arş'ın önündedir." (Hâkim, Beyhakî)

"Hz. Aişe (ra)'a sert kıldan yapılmış sert bir iç gömlek ve bir aba çıkarıp göstererek, 'ALLAH Rasûlü (sa) vefat ederken üzerinde bunlar vardı.' demiştir." (Müttefekun aleyh)

ALLAH Rasûlü (sa)'ın hayatı her hususta zühd hayatıydı. O bu hayatı yaşamış ve ümmetine de tavsiye ederek, "Bu benim hayatım ve sünnetimdir. Beni seven benim sünnetime uysun." buyurmuştur. (Geçti) ALLAH Teâlâ da ona uymayı

emrederek şöyle buyurmuştur:

"De ki: Eğer ALLAH'ı seviyorsanız bana uyun." (Al-i İmrân, 31) Ancak ALLAH Rasûlü (sa) zühd hayatını farz kılmamış ve ALLAH Teâlâ'nın helâl ettiği şeyleri haram etmemiştir. Bu itibarla, zühd hayatı gönüllülerin hayatıdır. Bu hayatı ahiretin yüksek derecelerine talip olanlar yaşarlar. Yani, zühd bir himmet meselesidir. Onun için, ancak himmeti yüksek olanlar ona talip olurlar. Bundan dolayı, bir sultan halkı, bir aile reisi eş ve çocuklarını zühde zorlama hakkına sahip değildirler. Bunların bu konuda yapacakları şey, zühdü sevdirmek ve onu fiilen yaşayıp örneklendirmektir. Halbuki bunlar, haramlardan sakındırmak hususunda şiddet ve cebir de kullanmakla mükelleftirler.

Seleften bir zat şöyle demiştir: "Seni kalabalığın içinde kaybeden elbiseyi giy; seni onların içinde gösteren elbiseyi (çok yeni veya çok eski olanı) giyme."

Ebu Süleyman şöyle demiştir: "Elbise üç

çeşittir. Birincisi, ALLAH içindir. Bu, avreti örtmek için giyilen elbisedir, ikincisi, rahatlık içindir. Bu, yumuşak olan elbisedir. Üçüncüsü, gösteriş içindir. Bu, süslü ve pahalı olan elbisedir." Bunların en iyisi birincisi, en kötüsü üçüncüsüdür.

ALLAH Rasûlü (sa) şöyle buyurmuştur: "Süslü ve pahalı olmayan elbiseyi giymek imandandır." (Ahmed, İbnu Mâce, Taberanî, Hâkim) Çünkü imanın bir unsuru da tevazudur.

ALLAH Teâlâ bir peygambere şunu vahyetmiştir:

"Dostlarıma söyle, düşmanlarım gibi giyinmesinler ve onlarınkine benzeyen binalarda oturmasınlar. Aksi takdirde, ben onlara düşmanlarım gibi muamele ederim." ALLAH Rasûlü (sa) da şöyle buyurmuştur: "Kendisini bir topluluğa benzeten kimse de onlardandır."

Hz. Ali (ra) şöyle demiştir: "ALLAH Teâlâ bir kavmin âlim ve sâlihlerine en basit ve sade hayatı yaşamayı emretmiştir. Ta ki, onları gören fakirler teselli bulsunlar, zenginler de haddi

aşmasınlar."

Hz. Ömer (ra), cihada gönderdiği asker ve kumandanlara şunu emrederdi:

"Sade ve basit yaşayın. Rum ve Acemin lüks ve pahalı hayatını taklid etmekten sakının."

Selman-ı Farisî'ye, "Niçin yeni elbise giymiyorsun?" diye sormuşlar. Kendisi şu cevabı vermiştir:

"Köle yeni elbiseyi ne yapsın? ŞAyet azat edilirse, o zaman hiç eskimeyen yeni elbiseler giyecektir." Yani, cehennemden azat edilirse, cennette bu eksikliği giderecektir. O hâlde, şimdi önemli olan yeni elbise giymek değil, azat edilmeye çalışmaktır.

Bir zata, "Bu ev sana dardır." denilmiş, kendisi şu karşılığı vermiştir: "Kabir bundan daha dardır." Bir diğerine, "Evin çürüktür, tamire muhtaçtır." denilmiş, kendisi şu cevabı vermiştir: "Bu ev yıkılana kadar nicelerimiz yıkılıp gideceğiz."

Bir adam Ebu Zerr'i ziyarete gitmiş ve evinde göz gezdirip bir şey göremeyince, "Ya Ebâ

Zer! Senin evinde sergi, yatak, kap kaçak ve benzeri şeyler göremiyorum." demiş.

Ebu Zer (ra) şu karşılığı vermiş:

"Bizim başka yerde bir evimiz vardır. Eşyamızı oraya taşıdık." Ebu Zer (ra), başka evden cenneti kasdetmiştir.

Ebud-Derdâ (ra) şöyle demiştir: "Seni ALLAH Teâlâ'yı düşünmekten meşgul eden her şey uğursuzdur." ALLAH Teâlâ, beğendiği kullarını Kur'ân-ı Kerim'de şöyle tarif etmiştir: "Ticaret ve alış veriş onları ALLAH'ı zikretmekten, namazı dosdoğru kılmaktan ve zekât vermekten meşgul etmez. Bunlar, kalplerin ve gözlerin döndüğü bir günden korkarlar. ALLAH bunlara en güzeli üzerinden amellerinin sevabını verecek ve kendi lütfundan da sevaplarını arttıracaktır." (Nur, 38)

Zühtte ALLAH Teâlâ'dan meşgul olmama esas ve ölçü olduğu için, bazı kimseler kendilerini meşgul eden az bir şeyle zühdü kaybederler; bazıları ise kendilerini meşgul etmeyen çok şeye rağmen zahittirler.

Tekrarlamak gerekirse, zühd; yemekte giyinmekte ve barınmakta mümkün olan en sade ve ucuz şeylerle yetinmektir. Bu miktardaki şeyler vücut emanetini korumak ve dini yaşamak için gerekli ve zaruridir. Bu sebeple, bunlar dünyadan sayılmazlar. Bunlardan fazlası ise tamamen nefsin isteğinden ve dünya sevgisinden ileri gelen şeylerdir. Zühd, bunlardan sakınmaktır.

İhtiyaç miktarı dünya, ilaç gibidir. Bu miktar istenmese de zorunludur. İhtiyaçtan fazlası ise zehir gibidir. Bu zehir dini, ahlâkı, kalbi ve karakteri bozar. Onun için bundan sakınmak lâzımdır. Fazla malı olan bir kimse, koynunda yılan besleyen bir kimse gibidir. Böyle bir mal için çalışıp çırpınan bir kimse bir bakımdan da ipekböceğine benzer.

Bilindiği gibi, ipekböceği çalışıp kozayı örer ve içinde hapsolup boğulur. Böylece kendisini kendi elleriyle öldürür. Bu kimse de mal, evlat, şan ve şöhretten oluşan bir çemberi etrafında oluşturur ve içinde boğulup nefes

alamayacak hâle gelir. İhtiyaç fazlası maldan, sahibinin ölümünden sonra, başka kimseler faydalanırlar. Bu kimseler bazen onun sevmediği kimselerdir; bazen de bunlar malı haramda sarf edip onunla günah işlerler. Böylece onlar burada bir müddet keyf sürerken, kendisi öbür âlemde buna sebep olduğu ve imkân hazırladığı için azap çeker. En bedbaht insan da bunun gibi, dinini ve ahiretini başkalarının keyfi ve dünyası için yıkan kimsedir.

Hasan şöyle demiştir: "Ben Bedir ashâbından yetmiş kişi gördüm. Bunlar, sizin dünyanın haramından sakınmanızdan daha fazla onun helâlinden sakınırlardı. Onlara helâl mal gelir, fakat kendileri onu almazlardı. 'Kalbimizi bozmasından ve kendisiyle meşgul etmekten korkarız.’ derlerdi."

Kalbi olan, elbette ki, onun bozulmasından korkar ve onu bozma ihtimali bulunan şeylerden sakınır. Kalpsiz olanın ise böyle bir meselesi ve endişesi yoktur.

Hasan şunu da söylemiştir: "ALLAH Rasûlü'nün ashâbı sizi görselerdi, 'Bunlar hesap gününe iman etmemişlerdir.' derlerdi."

Bir zat şöyle demiştir: "Bir muvazzaf melek, dünya ufkunda hep şöyle seslenir: 'Ey insanlar! Hesabınızın uzamasını ve azabınızın çoğalmasını istiyorsanız, keyfinizce yiyin ve eğlenin!"

ALLAH Teâlâ da Kur'ân-ı Kerim'de şöyle buyurmuştur: "Az bir süre için yiyin ve eğlenin. Siz mücrimlersiniz." (Murselât, 46), "Biz onları helâk ettik. Çünkü onlar mücrimlerdi." (Duhân, 37), "Mücrimler cehennem azabında kalıcıdırlar. Azapları azaltılmaz ve onlar orada ümitsizdirler." (Zuhruf, 74, 75) Mücrimler âyetlerde şöyle tarif edilmişlerdir:

"Onlar ahiretten bir şey beklemezler; dünya hayatına razı olurlar ve ona sarılırlar; âyetlerimize (emir ve yasaklarımıza) da aldırmazlar." (Yûnus, 7), "Kalplerini zikrimizden gâfil etmişiz. Nefislerine uyarlar ve ölçüyü aşarlar."

(Kehf, 48), "İlim olmayan zanlara uyarlar. Zikrimizden yan çevirirler ve yalnızca dünya hayatını isterler." (Necm, 28, 29)

Zühdün Alâmetleri

Bil ki, zühd, yalnızca dünyanın zahirini terk etmek değildir. O, bununla birlikte ve hatta bundan daha önemlisi, dünyayı kalbinden çıkarmaktır.

Hasan el-Basrî, Ferkad es-Sabhî'ye şunu söylemiştir: "Sen dünyayı kalbinde saklayıp yalnızca eski elbise giymekle zühd yaptığını ve bununla diğer insanlardan üstün olduğunu mu sanıyorsun? Duyduğuma göre, cehennem ehlinin çoğu, kalpleri dünya ile dolu iken, riya maksadıyla eski elbise giyenlerdir."

Yalnızca eski elbiseler giymek veya bunun gibi sadece dışa müteallik olan görüntülerle yetinmenin kimseye üstünlük kazandırmadığı, "ALLAH yanında en üstününüz takvası en fazla olanınızdır." Ayetiyle de sabittir. Çünkü, hadiste de belirtildiği gibi, "Takva kalpte olan bir şeydir."

Buna göre, kalpte ihlâs, kulluk duygusu, ALLAH korkusu ve sevgisi yoksa, yalnızca eski elbise giymek, bir hırka ve bir lokma ile yetinmek, sakal uzatmak, sarık ve cübbeyle dolaşmak kimseye üstünlük kazandırmaz. Bunun aksine, bu şeylerle üstünlük taslayanlar, riya ve gösteriş yapanlar; Hasan'ın dediği gibi, cehennem ehli olurlar.

Dünyanın kalpten çıkarılmış olduğunu gösteren alâmet ve belirtiler ise şunlardır:

1- Varlığa sevinmemek ve yokluğa üzülmemek. ALLAH Teâlâ şöyle buyurmuştur: "Bulamadığınız şeylerden dolayı üzülmeyin, bulduğunuz şeylerden dolayı da (dünya ehli tarzında) sevinmeyin." (Hadîd, 23)

Bu, zühdün vasat derecesidir. Onun üstün derecesi ise, varlığa üzülmek ve yokluğa sevinmektir. Çünkü sonuç itibariyle varlık hesaptır, yokluk ise sevaptır. Bundan dolayı Hasan şöyle demiştir: "ALLAH Rasûlü'nün ashâbı, sizin varlığa sevindiğiniz kadar yokluğa sevinirlerdi."

2- İnsanların gözlerine girmeye

çalışmamak, onların takdir ve övgüsüne talip olmamak. Bu husus zühdün en önemli alâmeti ve hatta olmazsa olmaz şartıdır. Çünkü insanların gözlerine girmeye çalışan ve onların takdir ve övgüsünü isteyen bir kimse, maddî yönden en sert biçimde zühd kurallarına uysa bile, zâhid değildir. Üstelik, kalbinde bu istek bulunan bir kimsenin görünüşteki zühdü de genellikle riya ve gösterişten ibarettir.

Din ile riya ve gösteriş yapan bir kimse ise dünya ehlinin en kötülerindendir. Gerçek zâhid o kimsedir ki, insanların onu takdir etmesi ve övmesi ile tenkit etmesi ve kötülemesini birbirinden ayırmaz. Çünkü onun işi halkla değil, Hâlık iledir. Onun davranışlarına yön veren Hâlık'ın emirleri, ona güç ve kuvvet veren de Hâlık'ın rızâsını tahsil etme iştiyakıdır. Halkın takdir ve övmesi ise çok az durumlarda Hâlık'ın emir ve rızasına uygundur. Onun için bunlar kendisi için ölçü değildirler.

3- ALLAH Teâlâ ile ünsiyet etmek ve O'na

ibadet etmenin sevgi ve lezzetini duymak. İnsanın özelliklerinden birisi de bir şeyle ünsiyet etmek ve onunla meşgul olmaktan, onun için bir iş yapmaktan zevk almaktır. Bu ünsiyet ve zevk, vücudu besleyen yemek ve içmek gibi kalbi besler. Kalpler bu açıdan ikiye ayrılırlar. Dünya ehlinin kalpleri dünya ile ünsiyet eder ve onun için çalışmaktan zevk ve lezzet alır. Gerçek mümin olan zâhidlerin kalpleri ise ALLAH Teâlâ ile ünsiyet eder ve O'na ibadet etmekten zevk ve lezzet alır.

Ebu Süleyman şöyle demiştir: "Kendi nefsi ile meşgul olan, insanlardan gâfil ve habersiz kalır. RABBİ ile meşgul olan ise hem insanlardan, hem de kendi kendisinden gâfil ve habersiz kalır."

"Zâhid, RABBİ ile meşgul olup başka her şeyden gâfil kalan kimsedir." Diğer bir ifade ile zâhid, zenginlik ve fakirliği, şöhret ve itibarsızlığı, takdir ve kötülemeyi aynı derecede gören ve bunlardan hiç biriyle ilgilenmeyendir.

Yahya İbni Muâz şöyle demiştir: "Zühdün alâmeti eldeki ile cömertlik etmektir."

İbnu Hafif şöyle demiştir: "Zühdün alâmeti vermekten ve cömertlik yapmaktan lezzet duymaktır."

Ahmed ve Sufyân şöyle demişlerdir: "Zühdün alâmeti ömrünü kısa görmektir." Bundan dolayı, "Sûfi yaşadığı vaktin çocuğudur." denilmiştir. Yani, o sadece yaşadığı dakikaları ve lâhzaları bilir. Ötesini bilmez ve düşünmez.

Seriyy şöyle demiştir: "Zühdün alâmeti, kendi nefsinin ıslâhını bırakıp eşyanın ıslâhı ile meşgul olmaktan rahatsızlık duymaktır."

Zühd bahsini Fudayl'ın şu sözüyle bitirelim:

"ALLAH Teâlâ, bütün kötülükleri bir binada toplamış ve dünya sevgisini ona anahtar yapmıştır. Bütün iyilikleri de bir binada toplamış ve zühdü ona anahtar yapmıştır."

TEVHİD VE TEVEKKÜL

Bil ki, yalnızca sebepleri görmek ve onlara güvenip dayanmak şirktir. Sebepleri bütünüyle terk etmek ve onları hiçe saymak da dinin

emirlerine terstir. Biri ifrat, diğeri tefrit olan bu yaklaşımlar arasındaki orta yol ise tevekküldür. Kalb ve basireti açık olan kimseler tahkikli bir şekilde bilirler ki, bütün yaratıklar da kendileri gibi âciz ve etkisizdirler. Ancak ALLAH Teâlâ, kendi kudret, rahmet, gazap ve tasarrufunu bazen doğrudan doğruya, bazen de sebepler aracılığıyla gösterir. Bu yüzden sebeplere tevessül etmek, güç ve tasarrufu ise ALLAH Teâlâ'dan bilmek lâzımdır. Tevekkül de budur. Onun için tevekkül, sebeplere tevessül etmekle bozulmaz. O bunun dışında olan iki şeyle bozulur.

Bu şeylerden birisi, tesir ve etkiyi sebeplerden bilmek, diğeri de gayr-i meşru veya gereksiz sebeplere başvurmaktır.

Tevekkül'ün Fazileti

ALLAH Teâlâ şöyle buyurmuştur:

"Müminler iseniz ALLAH'a tevekkül edin." (Mâide, 23)

"Tevekkül edenler ALLAH'a tevekkül etsinler." (İbrahim, 12)

"Kim ALLAH'a tevekkül ederse, ALLAH ona kâfi ve yeterlidir." (Talâk, 3)

"ALLAH tevekkül edenleri sever." (Al-i İmrân, 159)

"ALLAH, kuluna yeterli değil midir?" (Zümer, 36)

"Kim ALLAH'a tevekkül ederse, ALLAH güçlü ve hakîmdir." (Enfâl, 49) Yani, onu korumaya gücü yeter ve onu nasıl koruyacağını da bilir.

"ALLAH dışında duâ ettiğiniz (bir şey umup başvurduğunuz) kimseler de sizin gibi (âciz ve etkisiz) kullardır." (Araf, 194)

"ALLAH dışında ibadet ettikleriniz rızkını ellerinde tutmazlar. Onun için, rızkınızı ALLAH'tan isteyin ve O'na ibadet edip O'na şükredin." (Ankebût, 17)

ALLAH Rasûlü (sa) da şunları söylemiştir: "ALLAH Teâlâ kendisine tevekkül edeni gözetir, dünyaya (sebeplere) tevekkül edeni ise dünyaya havâle eder." (Taberanî)

"İnsanların en zengini olmak isteyen,

ALLAH Teâlâ'ya güvenip O'na tevekkül etsin." (Hâkim, Beyhakî)

ALLAH Teâlâ Dâvûd (as)’a şunu vahyetmiştir: "Ey Dâvûd! Kulum bana tevekkül ederse, bu durumda bütün sebepler toplu hâlde onun aleyhinde işleseler, ben ona bunların içinden bir çıkış halk ederim."

İbrahim (as) ateşe atılırken, Cebrâil (as) havada kendisine görünmüş ve ona, "Ey İbrahim! Bir ihtiyacın var mı?" diye sormuş. İbrahim (as):

"ALLAH bana kâfidir. Sebeplere ihtiyacım yoktur." demiştir. Bu samimî tevekkülünden dolayı ALLAH Teâlâ, onun düştüğü ateşi gül bahçesine çevirmiştir.

El-Havvâs şu âyeti okumuş: "Ölmeyen ve hep hayatta olan RABBİne tevekkül et, O'nu tazim et ve O'na hamd et. O kullarının hâllerinden tam anlamıyla haberdardır." (Furkan, 58), ondan sonra da şöyle demiştir: "Bu ilâhî emir ve beyân karşısında ALLAH Teâlâ'ya güvenip tevekkül etmemek ehl-i imana yakışmaz."

Şöyle denilmiştir: "ALLAH Teâlâ'ya tevekkül eden, O'nun kuvvetini arkasında bulur."

Şöyle denilmiştir: "Çalışmak, takdir edilmeyen bir şeyi elde etmek için değil, ALLAH Teâlâ’nın emrini yerine getirmek içindir." Çünkü ALLAH Teâlâ, "Çalışın!" (Tevbe, 105; Mu’minûn, 55; Sebe', 51; Kehf, 30; Bakara, 187; Cumua, 10; Ankebût, 17) buyurmuştur.

Yahya İbni Muâz şöyle deniştir: "Kul rızkı aramakla memur olduğu gibi, rızk da kulu aramakla memurdur." Bundan dolayıdır ki, rızkı arama gücü olmayanları rızk arayıp bulur.

İbrahim İbni Edhem şöyle demiştir: "Bir âbide, 'Neyle geçiniyorsun?’ diye sordum. Bana şu karşılığı verdi: 'Ben bilmem. Merak ediyorsan, beni neyle geçindirdiğini RABBİMe sor."

Şöyle denilmiştir: "ALLAH Teâlâ’nın kılavuzluğuna güvenirsen, her hayra yol bulursun."

Uveys el-Karenî şöyle demiştir: "Kalpler ALLAH Teâlâ'ya tevekkülü kaybettikleri zaman,

geçim korkusu ile huzursuz olurlar."

Tevekkülün Hakikati

Bil ki, tevekkül tevhidin meyvesidir. Tevhid ise, "Lâ ilâhe illellahu vahdehu lâ şerike leh, lehul-mulku ve lehul-hamdu ve huve alâ kulli şey'in kadîr." (ALLAH'tan başka ilâh yoktur. O uluhiyette birdir. Ortağı yoktur. Mülk ve varlık O'nundur. Hamd ve şükür O'nadır. O her şeye kadirdir.) cümlesinin ifâde ettiği mânaya iman etmektir. Bu itibarla, bu sözü inanarak söylemek, ALLAH Teâlâ'yı tevhid etmektir. ALLAH Teâlâ'yı tevhid etmek ise, diğer bir çok faydaları yanında, kalbe tevekkül de kazandırır.

ALLAH Teâlâ'yı birlemek ve O'nun bir olduğunu söylemek demek olan tevhid, birkaç kısımdır.

Birincisi, ibadeti ALLAH Teâlâ'ya tahsis etmek ve yalnızca O'na ibadet etmektir.

İkincisi, zâtında ve sıfatlarında O'nun eşi ve benzeri bulunmadığına iman etmektir.

Üçüncüsü, O'nun kâinattaki bütün

tasarrufların fâili olduğuna inanmaktır.

Dördüncüsü, O'ndan başka hiçbir şeyi düşünmemektir. Bu tevhidlerin dördü de haktır ve hepsi, yukarıda geçen sözün mâna ve kapsamına dahildir.

(Beşincisi, âlemde ALLAH Teâlâ'dan başka varlık bulunmadığını söylemektir. Bu da iki çeşittir. Birincisi, âlemdeki her şeyin ALLAH Teâlâ’nın bir cüz'ü, parçası ve zatî tecellisi olduğuna inanmaktır. Bu tevhid şekli küfürdür ve şirkin en azîm türüdür. Çünkü bu tevhidde, bütün varlıklar uluhiyette ALLAH Teâlâ'ya ortak edilirler. İkincisi ise, ALLAH Teâlâ'dan başka âlemde mevcud olan şeylerin hayal olup hakikatlerinin bulunmadığına inanmaktır. Bu tevhid türü de ALLAH Teâlâ’nın isimlerini inkâr anlamını taşır. Çünkü O'nun isimlerinin çoğu varlıklarla ilgilidir. Örneğin, Hâlık ismi yaratıcı demektir. Mahluk hayal ise, sonuçta bu ismin de hayal olması lâzım gelir. ALLAH Teâlâ’nın isimlerinin hayal olduğunu söylemek de küfürdür. Onun için, Kur'ân ve Sünnetten süzülen

Ehl-i Sünnet akâidine göre, "Eşyanın hakikatleri sabittir. Bunlar hakkındaki bilgi de hayal değil, gerçektir." (Ömer en-Nesefî, el-Akâidun-Neseffiyye))

Diğer bir taksime göre, tevhid üç kısımdır.

Birincisi, yalnızca dil tevhididir. Bu tevhid, kişinin dille ALLAH Teâlâ’nın bir olduğunu söylemesi ve fakat kalbiyle buna inanmamasıdır. Bu tevhid, münafıkların tevhididir.

Bu tevhid, bu kimselerin, dünyada mümin muamelesi görmelerine yarar. Çünkü, Şeriat iman konusunda insanların diline ve zahirine bakar, onların kalplerini kurcalamaz. Fakat bu tevhid ahirette bir işe yaramaz. Çünkü ALLAH Teâlâ, insanların sözüne ve zahirine değil, kalplerine bakar ve onlara kalplerindeki duruma göre muamele eder.

İkincisi, yalnızca kalb tevhididir. Bu tevhid, kişinin kalbiyle iman ettiği hâlde diliyle bunu söylememesidir. Bu tevhidin geçerli olup olmadığı hususunda farklı görüşler vardır. Fakat bu tevhid

geçerli de olsa eksik bir tevhiddir. Çünkü tevhidin bir rüknü kalb ise, bir rüknü de dildir.

Üçüncüsü ise, hem dil ve hem de kalb tevhididir. Bu tevhid, kişinin kalbiyle iman ettiği şeyi diliyle de takrir etmesi ve söylemesidir. İdeâl tevhid budur. Ancak bu tevhidin de kalb ve akıldaki derinliğine göre bir çok mertebeleri vardır.

Tevekkülün tevhidin meyvesi olması ise şundadır: Âlemdeki bütün tasarruf, takdir, tedbir, halk ve icadın, vermenin ve almanın ALLAH Teâlâ'ya ait fiiller olduğuna, O'nun emri ve izni olmadan ne göklerde ve ne yerde bir zerrenin yerinden hareket etmediğine, bir yaprağın kıpırdamadığına, sebep olarak bilinen şeylerin O'nun emrine musahhar vasıtalar olduklarına iman etmek, kaçınılmaz olarak O'na dönmeyi, O'ndan korkup O'ndan ümit etmeyi, O'ndan isteyip O'na güvenmeyi, O'na boyun eğip O'na teslim olmayı ve O'na tevekkül etmeyi gerektirir. Kur’ân-ı Kerim'de bu mânayı pekiştirmek için

şöyle buyurulmuştur:

"De ki: ALLAH'ım, ey mülkün sahibi! Sen mülkü istediğine verirsin, istediğinden alırsın. İstediğini aziz edersin, istediğini rezil edersin. Hayır yalnızca senin elindedir. Sen her şeye kadirsin. Geceyi kısaltıp gündüze katar, gündüzü kısaltıp geceye katarsın. Ölüden diri, diriden de ölü çıkarırsın. Dilediğini hesapsız bir şekilde rızıklandırırsın." (Al-i İmrân, 26, 27)

"ALLAH sana bir zarar dokundurursa onu ancak kendisi kaldırabilir. O sana bir hayır dokundurursa, buna da gücü yeter. Çünkü O her şeye kadirdir." (En'âm, 17)

Alemde ALLAH Teâlâ'dan başka fâil bulunmadığının ispatı ise şöyledir: Varlıklar cansızlar ve canlılar olmak üzere iki kısımdırlar. Cansızların kendiliğinden hareket etmedikleri bilinen bir gerçektir. Ancak bazı kimseler, cansızların birbirlerini hareket ettirdiklerini söylerler. Bu görünürde doğru da olsa, cansızların birbirlerini hareket ettirmeleri tıpkı bir zincirin

halkalarının birbirlerini hareket ettirmeleri gibidir. Bu hareketlendirmenin olabilmesi için bir elin zinciri hareket ettirmesi lâzımdır. Bu böyle olduğu için, halkalardan birbirlerine geçen hareket de bu elin hareketidir. Halkaların kendileri ise, sadece birer iletkendirler. Bunun gibi, bir zincir durumundaki cansızlar alemini sallayan da ALLAH Teâlâ'nın kudretidir. Cansızlardan birbirine geçen hareket de O'nun Kudreti ve yaratması ile olmaktadır. Onun için Kur'ân-ı Kerim'de şöyle buyurulmuştur:

"Güneş, ay ve yıldızlar O'nun emrine musahhardırlar.

Bunları yaratan ve kendi emriyle yöneten O'dur." (A'râf, 54)

Canlılara ve bunların en mükemmeli olan insanlara gelince, bunlarda cansızlardan farklı olarak irade vardır. Ancak bunların hareket ve faaliyetlerinden çok az bir miktarı iradelerine bağlıdır. Çoğu hareket ve faaliyetleri ise iradelerinin dışındadır. Onun için bu hareket ve

faaliyetlerin sebebi onların dışındadır. Bu sebep ise, ALLAH Teâlâ'nın iradesidir. Bunun yanında, canlılarda ve özellikle insanlarda görülen iradenin sebebi de onların dışındadır. Çünkü onlar kendi iradelerinin fâili ve yapıcısı değildirler. Çünkü bir şey yapmak için onu bilmek lâzımdır. Halbuki canlıların en akıllısı ve bilgilisi olan insan bile iradenin ne olduğunu ve nasıl işlediğini bilmez. Bu da gösterir ki, iradenin yaratıcısı ve işleteni de, ALLAH Teâlâ'dır.

Bu gerçeği ifade etmek için Kur'ân-ı Kerim'de, "Alemlerin RABBİ ve yöneticisi olan ALLAH dilemedikçe siz irade edemezsiniz." (Tekvir, 29; İnsan, 30), "ALLAH sizi de, amellerinizi de yaratır." (Sâffât, 96) buyurulmuştur.

İnsan iradesinin ALLAH Teâlâ'nın meşietine (irade ve dilemesine) bağlı olduğu gerçeğini göz önünde tutan Cebriyye fırkası; insanların mecbur olduklarını, yani, yaptıkları işlere zorlandıklarını ve bu işlerde hiçbir katkılarının bulunmadığını söylemişlerdir. Ancak

bunu bu şekilde söylemek doğru değildir. Çünkü insanların sorumlu olmaları, onların yüzde yüz mecbur olmadıklarını, yani yaptıkları işlere zorlanmadıklarını gösterir. Bu, izah istemeyecek kadar açık ve kesin bir gerçektir. Çünkü bir işe zorlanan, adalet ölçüleriyle ondan dolayı sorumlu tutulmaz. ALLAH Teâlâ ise mutlak âdildir. Onun için, sorumluluğa zemin ve sebep teşkil etmesi için, bir katkı payı bulunması zorunludur. Bu katkı payı meyil ve eğilimdir. Bu meyil ve eğilim, fiillerin ALLAH Teâlâ tarafından yaratılmasını istemek ve talep etmektir. Kur'ân-ı Kerim'de buna duâ ismi verilmiştir. Çünkü dua da istemek demektir. ALLAH Teâlâ buna işaret ederek şöyle buyurmuştur:

"De ki: Duânız olmazsa RABBİM size ne önem verir?" (Furkan, 77)

"Bana duâ edin, size cevap vereyim." (Gâfir, 60)

"İnsan hayır için duâ ettiği gibi, şer için de duâ eder." (İsrâ, 11) Kabul edileceği bildirilen

duâların başında bu türlü dua gelir. Bu türlü duânın çoğu, sorumluluğu dua edene ait olmak üzere kabul edilir.

Suâl: İnsan hem mecbur (zorlanmış), hem muhtar (irade sahibi) olabilir mi? Diğer bir ifade ile, insanın fiilinde cebr ve ihtiyar birleşebilir mi?

Cevap: Bunlar birleşebilir. Nitekim, insan çok kere bunu dile getirerek, "Bu işi zorunlu olarak (veya mecburen) yaptım." der. Halbuki, o işi kendi iradesiyle yapmıştır. Bir tehlike karşısında kaçması veya savunmaya geçmesi ve nefes alması gibi hâdiselerde de insan hem mecbur, hem de muhtardır.

Suâl: İrâde ve ihtiyar aynı şeyler midir, yoksa aralarında fark mı vardır?

Cevap: İrâde mutlak olarak istemektir. İhtiyar ise hayır olduğu düşünülen şeyi istemektir. Buna göre, ihtiyar iradenin bir çeşididir. Ancak, bu farka rağmen, çoğu zaman ikisi aynı anlamda kullanılır.

Suâl: İnsanın kendi fiilinde hem mecbur,

hem de muhtar olması ne demektir ?

Cevap: İnsanın kendi fiilinde mecbur olması, fiili kendisinin değil, ALLAH Teâlâ'nın yaratması demektir. Onun muhtar olması ise, bu fiili kendisi için hayırlı sanıp istemesi demektir. Ancak, insanın bir fiili hayırlı sanması, onun hakikatte de hayırlı olmasını gerektirmez. Çünkü insan, yanılabilir. ALLAH Teâlâ şöyle buyurmuştur:

"Olur ki, siz bir şeyi seversizin, halbuki o sizin için şerdir. Veya siz bir şeyi sevmezsiniz, halbuki o şey sizin için hayırdır. ALLAH bilir, siz bilmezsiniz." (Bakara, 216)

•Bir fiilin meydana gelmesinde mekanizma şöyle işler: Önce ilim (bilgi) konuya taalluk eder ve onun yapılmasında zaruret veya hayır görür. Bunun üzerine istek ve irade uyanır. Uyanan istek ve irade de kudreti harekete getirir. Kudret de ilgili uzuv ve organı çalıştırıp fiili oluşturur. Bu unsurlardan bir tanesinin eksik olması hâlinde fiil oluşmaz. Ancak bu unsurlar insana nisbet edilse bile, onları yaratan, birbirine bağlayan ve çalıştıran

ALLAH Teâlâ’dır.

Suâl: "ALLAH Teâlâ Âdem'i kendi suretinde yarattı." (Ahmed İbni Hanbel, Beyhakî) hadisinin mânası nedir?

Cevap: Bu hadis iki şekilde mânalandırılmıştır. Birinci mânası şudur: ALLAH Teâlâ, Âdem'i bir defada ve yetişkin suretinde yarattı. Halbuki, onun zürriyeti olan diğer insanları bir damla sudan başlayarak kademe kademe yaratmıştır. Bu hadisin sahih rivAyetlerdeki devamı da bu mânayı teyid eder. Çünkü devamı şöyledir: "Âdem yaratıldığı zaman boyu atmış arşındı. ALLAH Teâlâ ona, 'Git, şuradaki meleklere selâm ver.’ dedi. Cennete girenlerin hepsi Âdem'in suretinde ve onun boyunda olacaklardır. Fakat dünyada, Âdem'den sonra boylar kısaltıldı." (Feydul-Kadîr, 3/445)

Hadisin ikinci mânası ise şudur: ALLAH Teâlâ, Âdem'i kendi suretinde yarattı. Ancak, buradaki suretten maksat maddî suret ve maddî benzerlik değildir. Çünkü ALLAH Teâlâ’nın maddî

bîr varlık olmadığı ve zâtının bir benzeri bulunmadığı kesin olarak bilinen bir husustur. (Şûra, 11; Rûm, 27; Nahl, 60; Nûr, 35) Onun için, bu hadiste söz konusu edilen suretten maksat, sıfatlardan oluşan manevî surettir. Bu da şu demektir: ALLAH Teâlâ'nın yedi subutî sıfatları vardır. Bunlar hayat, ilim, irade, kudret, sem' (duymak), basar (görmek) ve kelâm (konuşmak) dır. ALLAH Teâlâ, bu yüce sıfatlarının beşerî çerçeveye sığışabilen birer küçük numunelerini insanda da yaratmıştır. (Bu olay da yaratma olayıdır, yansıma, aksetme ve tecelli etme değildir.) Onun için, diğer yaratıklardan farklı olarak insanda da bu sıfatlar vardır. "ALLAH Âdem'e kendi ruhundan üfledi." (Secde, 9; Hicr, 29; Sâd, 72) âyetinin mânası da bu sıfatlarla ilgilidir. Ancak güneş ışığı, bir zerredeki parıltısından ne kadar farklı ise ALLAH Teâlâ'nın sıfatları da insandaki bu sıfatlardan o kadar farklıdır. Bu farkları şöyle özetlemek mümkündür:

1- ALLAH Teala'nın sıfatları zatî ve ezelidir.

İnsanların sıfatları ise arızî ve hâdistir.

2- ALLAH Teâlâ'nın sıfatları ebedî ve devamlıdır. İnsanların sıfatları muvakkat ve geçicidir.

3- ALLAH Teâlâ'nın sıfatları sınırsızdır. İnsanların sıfatları ise sınırlıdır. Onun için, örneğin, ilim konusunda ALLAH Teâlâ kendisi için, "O her şeyi bilir." (Ankebût, 62) derken; insanlar için, "Size ancak az bir ilim verilmiştir." (İsrâ, 85) demiştir.

4- ALLAH Teâlâ'nın sıfatları âlet ve organlara muhtaç değildir. İnsanların sıfatları ise göz, kulak, dil gibi âlet ve organlara muhtaçtır. Çünkü onların görmeleri göz ile, duymaları kulak ile, konuşmaları dil ile, tutmaları el ile, yürümeleri ayak iledir. Onun için, bu uzuv ve organlar olmadığı zaman, bu sıfatlar da olmaz.

5- ALLAH Teâlâ'nın sıfatları O'na mahsustur. İnsanların sıfatları ise bütün insanlar arasında müşterektir.

6- ALLAH Teâlâ'nın sıfatları eşyaya tâbi

değildir ve onlardan etkilenmez. İnsanların sıfatları ise eşyaya tâbidir ve onlardan etkilenir. Onun için, ancak bir şey mevcut ise, insanlar onu bilebilirler ve görebilirler veya ancak konuşunca onu duyabilirler. Bir şeyi bilmeleri, görmeleri ve duymaları o şeyin özelliklerine göre de değişir.

7- ALLAH Teâlâ sıfatlarını kullanma tarzından sorumlu değildir. İnsanlar ise, sıfatlarını kullanma tarzından sorumludurlar.

Kur'ân-ı Kerim'de şöyle buyurulmuştur: "ALLAH, yaptıklarından sorumlu değildir. İnsanlar ise sorumludurlar." (Enbiyâ, 23), "Kulak, göz ve kalb sorumludurlar." (İsrâ, 36)

Tevekkül, ALLAH Teâlâ'nın kudret, rahmet ve hikmetine inanmakla oluşur ve bu inanç güçlendikçe o da güçlenir. Çünkü kul, ALLAH Teâlâ'nın her şeye kadir olduğuna ve her işi kendisinin yaptığına inandığı zaman, yüzünü O'na çevirip O'na döner. O'nun merhametli ve hikmet sahibi olduğuna inandığı zaman da O'na güvenir ve kalb huzuruyla O'na teslim olur ve kendisine

tevekkül eder. İbrahim (as) bu iman ve inanca sahip olduğu için, ALLAH Teâlâ ona, "Teslim ol." dediği zaman, hemen, "Âlemlerin RABBİne teslim oldum." demiştir. (Bakara, 131)

ALLAH Teâlâ'nın bütün fiilleri adâlete uygundur. O'nun bütün işleri hesaplı ve gerekçelidir. O'nun her türlü tasarrufu rahmet üzerine binâ edilmiştir. Ancak kulun kötü niyeti ve yanlış istekleri bazı tasarrufları rahmet olmaktan çıkarıp musibet ve azap hâline getirir.

ALLAH Teâlâ'nın dünya ve ahiret için kurduğu düzen en iyi ve en mükemmel düzendir. Çünkü eğer bundan daha iyi ve daha mükemmel bir düzen bulunsa ve ALLAH Teâlâ onu gerçekleştirmemiş olsa; bu durumda, eğer buna gücü yetmemişse, âciz olması, gücü yettiği hâlde o düzeni kurmamışsa cimri olması lâzım gelir. Halbuki cimrilik de, acizlik de ALLAH Teâlâ için muhal olan kusurlardır. Çünkü O her şeye kadirdir.

Ve, "O büyük bir fazl ve cömertliğin sahibidir." (Hadîd, 21) ALLAH Teâlâ'nın kurduğu

düzende eksiklik ve kusur vehmedilmesi, bu düzenin iki kanadı ve iki kefesi olan dünya ve ahireti birlikte görüp düşünmemekten ileri gelir.

Bu sebeple, vehmedilen eksiklik ve kusur düzende değil, eksik olan bakış ve düşüncededir.

Tevekkülün Dereceleri

Bil ki, insan ALLAH Teâlâ'nın ilmini kendi ilminden, O'nun kudretini kendi kudretinden ve O'nun merhametini kendi kendine acımasından daha ileri ve üstün gördüğü takdirde O'na tevekkül eder ve O'nu kendisine vekîl yapar.

Ancak tevekkülün üç derecesi vardır.

Birinci derecesi, yetenekli bir vekile güvendiği gibi ALLAH Teâlâ'ya güvenmek, işini ve davasını O'na emânet ve havâle etmektir. Bu tevekkül derecesi, "Hasbunellahu ve ni’mel-vekîl." (ALLAH bize kâfidir ve O en güzel vekîldir) sözüyle ifâde edilmiştir.

İkinci ve daha kuvvetli bir derecesi, küçük çocuğun annesine güvenmesi ve ona sığınması gibi, ALLAH Teâlâ'ya güvenip sığınmaktır. Bilindiği

gibi, küçük çocuk yalnızca annesine güvenir ve korkup bir tehlike hissettikçe koşup onun kucağına girer. Onu bulamadığı zaman da, "Anne!" diye çağırır ve ağlayarak onu arar. Çünkü annesinin şefkatine inanmış ve onun koruyuculuğuna güvenmiştir. Tıpkı bunun gibi, ALLAH Teâlâ’nın şefkatine ve O'nun güç ve kuvvetine iman eden bir kimse de, başına gelen işler karşısında, çocuğun yaptığı gibi, O'na döner, O'nu çağırır ve O'nun himayesine girer. Bu kimse, ALLAH Teâlâ'dan başkasına ne müracaat eder, ne de O'nu aklına getirir.

Üçüncü ve en üstteki tevekkül derecesi ise, ölünün yıkayıcıya teslim olması gibi ALLAH Teâlâ'ya teslim olmaktır. Ölünün yıkayıcıya teslimiyeti çocuğun annesine teslimiyetinden daha kuvvetlidir. Çünkü çocuk, annesine sığınmakla birlikte, bir şeyler ister ve bazı işlerin kendi istediği gibi olmasını talep eder. Ölü ise, her türlü istek ve talepten uzaklaşmış ve yıkayıcının elinde ve emrinde yok olmuştur.

ALLAH Teâlâ'ya tevekkülün bu derecesinde olan bir kul, kişisel talep ve isteklerden vazgeçer ve hiçbir beklenti içinde olmaz.

(O, Erzurumlu İbrahim Hakkı'nın dediği gibi, "Mevlâ görelim neyler. Neylerse güzel.eyler." der ve kaderin tecellilerini zevkle seyretmek ve her türlü tecelliye şükretmekle yetinir.)

Bu tevekkül, "Lâ havle ve lâ kuvvete illâ billâh." sözüyle ifâde edilmiştir. Çünkü bu derecede olan kul, kendisinde hiçbir hareket ve kuvvet görmez. O kendisini kaderin eliyle çevrilen bir ölü gibi hisseder ve rüzgârın önündeki kuru bir yaprak gibi, kaderin kuvvetiyle itildiğine inanır.

Suâl: Tevekkül sebepleri terk etmeyi gerektirir mi?

Cevâp: Sebepler iki kısımdır. Bir kısmı meşru, bir kısmı gayr-i meşrudur. Tevekkül, meşru olan sebepleri terk etmeyi gerektirmez. Çünkü meşru olan sebepler, vekîl olan ALLAH Teâlâ'nın emrettiği veya izin verdiği şeylerdir. Vekilin

emrine uymak veya izin verdiğini yapmak, onu vekâletten azletmek veya ona ters gitmek anlamına gelmez; aksine, ona daha çok güveni, itaati ve teslimiyeti ifâde eder. Fakat tevekkül, gayr-i meşru olan sebepleri terk etmeyi gerektirir. Çünkü bu sebepler, vekilin nehyettiği ve vekâlet şartına aykırı bulduğu şeylerdir. Bu şeylere başvurmak, vekile güvenmemeyi ve onu dinlememeyi ifade eder. Bu da vekâleti bozmak anlamına gelir.

Tevekkülün birinci derecesinde meşru sebeplere tevessül eden kul, bu tevessülü tamamladıktan, yani sebepler planında yapılması gerekeni yaptıktan sonra onun, yani tevekkülün ikinci ve üçüncü derecelerine çıkar. Bu dereceler, çocuğun annesine sığınması gibi, ALLAH Teâlâ'nın şefkatine sığınmak ve sebepleri etkili kılması için duâ etmek, ondan sonra da ölü gibi, sessizlik ve teslimiyet içinde sonucu beklemektir.

Suâl: "Lâ havle ve lâ kuvvete illâ billâh." (Hareket ve kuvvet yalnızca ALLAH Teâlâ'dandır)

mi, yoksa "lâ ilâhe illALLAH." (ALLAH'tan başka ilâh yoktur) mı daha çok tevekkül ifade eder.

Cevap: "Lâ havle" sözüyle yalnızca hareket ve kuvvet ALLAH Teâlâ'ya izafe ve tahsis edilir. Bu, çok şey olmakla birlikte her şey değildir. "Lâ ilâhe" de ise her türlü tedbir ve tasarruf O'na nisbet edilir ve O'na mahsus kılınır. Bu sebeple, birinci söz ikinci sözün ancak bir cüz'ü durumundadır. Bundan dolayı, " Lâ havle" yalnızca bir zikir iken, "Lâ ilâhe illALLAH" imanın esası ve temeli olmuştur. Bu ikisi arasındaki fark, ALLAH Rasûlü'nün şu sözlerinden de anlaşılır:

"Kim kalbinin samimiyetiyle ve ihlâsla "Lâ ilâhe illALLAH" derse kendisine cennet vacip olur.", "Lâ havle ve lâ kuvvete illâ billâh." Cennet hazinelerinden bir hazinedir. Bu demektir ki, birinci sözün karşılığı cennet, ikinci sözün karşılığı ise cennetteki bir hazinedir.

Bu iki söz arasındaki bir fark da şudur: "Lâ ilâhe illALLAH" sözü, açık olan şirki, yani ALLAH Teâlâ'dan başka ilâhların varlığını defeder. "Lâ

havle" ise gizli olan şirki reddeder. Gizli şirk ise, insandaki hareket ve kuvvetin kendisine ait olduğuna inanmaktır. Çünkü, ALLAH Teâlâ zat olarak bir olduğu gibi, hareket ve kuvvetin fâili ve haliki olmak yönünden de birdir. Ancak bu gerçeği anlamayan veya aldırmayan bazı filozoflar ve bir İslâmî fırka görünümünde olan Mutezile, insanın kendi hareket ve kuvvetinin fâili ve haliki olduğunu söylemişlerdir. Halbuki insan bunların fâili ve haliki değil, âletidir. Bu tıpkı, baltadaki kuvvetin ve kalemdeki hareketin tutan ele ait olması gibidir.

Tevekkül ile İlgili Sözler

Ebu Musa ed-Deylî şöyle demiştir: "Yırtıcı canavarlar ve yılanlar tevekkül sahibinin etrafını sarsalar, onun kalbinde bir bozulma ve korku meydana gelmez." Bu gibi hâllerde kalbin bozulmaması hemen hemen imkânsızdır. Ancak duyulan korkunun sebeplerden değil, ALLAH Teâlâ'dan olması lâzımdır, çünkü sebepler, O'nun kudret elinde birer maşa ve âlettirler. Bundan

dolayı, müşrikler İbrahim (as)'ı putların kızgınlık ve gazabıyla korkutunca, kendisi şöyle demiştir: "Sizin ALLAH'a ortak yaptığınız şeylerden korkmam. Fakat, RABBİM benim için bir musibet irade ederse, ben ondan korkarım." (En'âm, 80)

Zünnun şöyle demiştir: "Tevekkül sahte ilâhları reddetmektir." Bu sözdeki sahte ilâhlardan maksat, sebepleri etki ve tesir sahibi görmektir. Çünkü sebepleri böyle görmek, onları ilâhlaştırmaktır.

Hamdun el-Kassâr şöyle demiştir: "Tevekkül, zahirî sebeplerin ötesinde manevî sebeplerin varlığına inanmaktır." Bu sözdeki manevî sebeplerden maksat, zahirî sebepleri etkisiz kılan veya etkilerini ters çeviren ilâhî kuvvet ve iradenin tecellileridir.

Ebu Abdillah el-Kureşî şöyle demiştir: "Tevekkül, her hâl ve durumda ALLAH Teâlâ'ya güvenmek ve sebeplerin de O'nun emrinde olduklarını düşünmeden onlara tevessül etmemektir."

Ebu Said el-Harrâz şöyle demiştir: "Tevekkül, hâdiseler karşısında havf ve recâ (ALLAH Teâlâ'nın bunlarla kendisine azap vermesinden korkmak ve bunlarla kendisine bir rahmet ulaştırmasını ummak) hâlinde olmaktır."

Ebu Ali ed-Dakkak şöyle demiştir: "Tevekkül üç şeyden oluşur. Bu şeyler ALLAH Teâlâ'nın bilmesiyle yetinmek, O'nun va'dine güvenmek ve O'nun hükmüne razı olmaktır." Buna göre, tevekkül sahibi, hâlini kimseye söylemez. Nasıl olsa, ALLAH Teâlâ'nın bir gün kendisine yardım elini uzatacağına inanır. Onun için; bir müddet hâdiselerin seyri ne şekilde olursa olsun, ALLAH Teâlâ'nın hüküm ve takdirine razı olur.

Tevekkül ve Çalışmak

Bil ki, her konuda olduğu gibi, tevekkül konusunda da ilim irade doğurur, irade de fiil ve amel meydana getirir. Fiil ve amel, ilmin maddî tercümesi ve onun maddeleşmiş hâli durumundadır. Bu sebeple, tevekkülün özellikle

ilim plânında ne olduğunu iyi tespit etmek lâzımdır. Bazı kimseler zannederler ki, tevekkül bedenle çalışmayı ve kalple tedbir düşünmeyi terk etmek, hareketsiz ve pasif bir hâlde yaşamaktır. Bu, câhillerin (dini bilmeyenlerin) zannıdır. Çünkü bu tembel yaklaşım, övülen tevekkül olmak şöyle dursun, dinde haram sayılan bir hâldir.

Öyleyse tevekkül nedir? Bu suâle cevap vermek için, önce insanın hareket ve aktivitesini dört kısma ayıralım ve bu kısımlardan her birindeki tevekkülün ne olduğunu ve nasıl olması gerektiğini açıklayalım.

Bu hareket ve aktiviteler faydalı bir şeyi kazanmak için çalışmak, elde olan faydalı bir şeyi muhafaza etmek, dışarıdan gelen saldırı ve tehlikeyi defetmek ve mevcut olan bir olumsuzluğu (hastalık gibi) kaldırmak ve gidermektir.

Faydalı Bir Şeyi Kazanmak İçin Çalışmak

1- ALLAH Teâlâ, bazı sonuçları zorunlu olarak bazı sebeplere bağlamıştır. Bu yüzden,

örneğin, ekmeden biçilmez, yemeden doyulmaz, ilişki olmadan çocuk olmaz. Bu ve benzeri işlerde değiştirilmesi mümkün olmayan bir ilâhî kanun ve sebep-sonuç bağlantısı vardır. Böyle olan durumlarda, sonuçlar meşru ve gerekli iseler, onların sebeplerini tevekkül niyetiyle terk etmek câiz değildir. Onun için bu yerlerde tevekkül, sebep-sonuç düzenini kuran, sebeplere tevessülü emreden ve onları etkili ve yetkili kılanın ALLAH Teâlâ olduğunu düşünmek ve bu düşünceyi duygu hâlinde yaşamaktan ibarettir.

2- ALLAH Teâlâ, bazı sonuçları ekseriyet ve çoğunluk itibariyle sebeplere bağlamıştır. Bu durumlarda da tevekkül, çalışmayı ve sebeplere tevessülü (başvurmayı, onları kullanmayı) terk etmeyi gerektirmez.

3- ALLAH Teâlâ'nın kendisi değil, O'ndan gâfil olan insanlar, bazı sonuçları bazı sebeplere bağlamışlardır. Bu, onların evhamından ve aşırı hırs ve tamahından kaynaklanan bir durumdur. Bu durumda, ALLAH Teâlâ'nın fâil, yaratıcı ve müessir

(etkileyen) olduğu unutulur ve O'na ait olan etki ve tesir sebeplere verilir. Tevekkül, bu türlü sebeplere tevessül etmemeyi gerektirir. ALLAH Teâlâ, haram şeyler için de meşru sebepler yaratmamıştır. Onun için, tevekkül bu sebeplerden de uzak durmaktır.

Tevekkülün meşru olan çalışmayı terk etmek olmadığını gösteren en açık delillerden birisi de önde gelen sahâbilerin çalışmalarıdır. Onun için, sıddıkların büyüğü olan Hz. Ebu Bekir (ra), halife seçildikten sonra da alış veriş yapmak üzere eşyasını alıp pazara gitmiştir. Fakat, ashâb onun bütün vaktini devlet hizmetine hasretmesi gerektiğini söyleyerek kendisine hazineden asgarî bir maaş bağlamışlardır.

Cuneyd'in şeyhi olan Ebu Ca'fer el-Haddâd şöyle demiştir: "Sağlığım el verdiği sürece çalışmayı bırakmadım. Her gün dükkânımı açıp çalıştım ve günde bir altın kazandım. Ancak akşam olmadan bu altınları sadaka verip elimden çıkardım. Ben tevekkülü böyle anlamıştım."

El-Hammâd'a göre, tevekkül çalışmak ve fakat kazandığını elde tutmayıp dağıtmaktır.

Sehl şöyle demiştir: "Çalışmaya itiraz etmek, ALLAH Rasûlü'nün sünnetine itiraz etmektir. Çalışırken tesiri sebeplerden bilmek de tevhide inanmamaktır." Sehl'e göre de tevekkül, çalışmak ve fakat tesir ve sonucu ALLAH Teâlâ'dan bilmektir. Esasen, müessir failin yalnızca ALLAH Teâlâ olduğuna inanmadıkça iman da kâmilleşmez.

Eğer desen ki, çalışmakla birlikte kalbi sebeplerden koparmak ve ALLAH Teâlâ'ya güveni güçlendirmek için bir çare var mıdır?

Derim ki, evet, böyle bir çare vardır. Bu çare bir çok Ayet-i kerimede ısrarla bildirildiği gibi, bütün varlıkları ALLAH Teâlâ'nın yarattığını ve onları tek başına idare edip yönettiğini, sebeplere tesir ve etki gücü vermediğini bilmektir. Bu âyetlerden bazıları şöyledir:

"ALLAH sana bir zarar vermek isterse, bunu kendisinden başkası önleyemez. Ve eğer O

sana bir iyilik vermek istese, kendisi bunu vermeye kadirdir." (En'âm, 17)

"ALLAH'ın insanlara verdiği bir rahmeti kimse tutamaz ve onun tuttuğu bir rahmeti kimse veremez." (Fâtır, 3)

"Hareket eden hiçbir varlık yoktur ki, ALLAH onu alın ve perçeminden tutmuş olmasın." (Hûd, 56)

"Yeryüzünde hiçbir canlı yoktur ki, onun rızkı ALLAH'a ait olmasın. ALLAH hepsinin karar kıldığı ve dolaştığı yerleri bilir. Bunların hepsi ayrıntılı bir şekilde O'nun ilmindedirler." (Hûd, 6)

ALLAH Teâlâ, bütün canlıların rızkını üzerine aldığını bildirmesine rağmen, şeytan özellikle bu konuda kalbe korku, endişe ve şüphe sokmaya çalışır. ALLAH Teâlâ bunu bir âyette şöyle bildirmiştir:

"Şeytan size fakirlik va'deder ve size fuhşu emreder." (Bakara, 268) Bu âyetteki fuhuş kelimesi, bilinen fuhuş yanında, özellikle burada başka mânalara da gelir. Bu mânalar; ALLAH

Teâlâ’nın sözünü yerine getirmesinde şüphe etmek, cimrilik edip parayı elden çıkarmamak, haram kazanca tevessül etmek, rızk için ALLAH Teâlâ'dan başkasına yalvarmak gibi çirkin işlerdir. Şeytan, insanları fakirlikle korkutarak onlara bu türlü çirkin ve aşırı işleri yaptırmaya çalışır.

ALLAH Teâlâ’nın rezzâk olduğunu ve bütün canlıların rızkını verdiğini ispat etmek için fazla söze ihtiyaç yoktur. Çünkü rızkın kaynağı olan su, toprak ve hava ALLAH Tealâ'nın elinde ve emrindedirler. O, bunlardan çeşitli ve değişik rızklar yaratarak yerküresi üzerindeki yüz binlerce tür ve sınıf hayvanları ve canlıları besler. Ve bu büyük, baş döndürücü hâdise gözlerin önünde cereyan edip durur.

Ancak, ALLAH Teâlâ, rızkı ulaştırmak için, gücü yeten insanlar ve bir kısım hayvanlar için isteme, çalışma ve aramayı şart koşmuştur. Bu yüzden, gücün yetmesine rağmen, meşru dairede çalışıp aramamak rızkın ulaştırılmasını önleyebilir.

Aile Sahibinin Tevekkülü

Bil ki, tevekkülün kuvveti nisbetinde sebeplerin kalpteki önemi azalır. Bu yüzden, tevekkülün zirvesine ulaşan bazı zatlar, bazı hâllerde sebepleri fiilen de devre dışı bırakmış ve bir kenara atmışlardır. Ancak, bir kimse evli ve çoluk çocuk sahibi ise, onun bu şekildeki bir tevekkül anlayışını onlar için de uygulaması câiz değildir. Bundan dolayı, ALLAH Rasûlü (sa), tevekkülün zirvesinde olduğu ve kendisine ait olan bir malı bir gün bile yanında tutmadığı hâlde, hanımlarının yıllık rızklarını temin ederdi. Bunun gibi, o tek başına olduğu zaman, düşmanlarının arasında silâhsız ve tedbirsiz dolaştığı hâlde, ordunun başında ve onun sevk ve idaresinden sorumlu olarak savaşlara gittiğinde hem silâh alır, hem de zırh giyerdi.

Bu o demektir ki, aile fertlerini ve sorumluluğu altındaki diğer kimseleri tehlikelerden korumak ve rızklarını temin etmek söz konusu iken, sebepleri terk etmek şeklindeki tevekkül Şer'î bir yol değildir. Bu durumlarda

tevekkül, sebeplere başvurmak, fakat etki ve tesiri ALLAH Teâlâ'dan bilmektir. Bir cemaat, topluluk veya topluma rehberlik eden bir kimse için de Şer'î tevekkül bundan ibarettir. Çünkü, insanlar tevhidin zirvesinde ve her şeyi ALLAH Teâlâ'dan bilme noktasında olmadıkları takdirde, sebeplere başvurmak onlar için psikolojik bir zorunluluktur. Buna aynı zamanda dinî bir zorunluluk da denilebilir. Çünkü, hadis-i şerifte ifade edildiği gibi, ALLAH Teâlâ kuluna kendisi hakkındaki iman, itikat ve beklentisine göre muamele eder. Bu yüzden, bir kimse, ALLAH Teâlâ'nın hiç sebep bulunmadan da sonuçları halk edebileceğine dair kesin bir itikat oluşturmadığı sürece, ALLAH Teâlâ o kimseye sebepler dairesinde muamele eder.

Rızk konusunda sebeplere tevessül etmenin önemini abartan kimseler şu tabloya bir baksınlar: Cenin anne karnında iken hiçbir sebebe tevessül edebilecek hâlde değildir. Fakat ALLAH Teâlâ, onu orada annesinin kanıyla besler. Doğup dünyaya geldiği zaman da mutlak bir acz ve

çaresizlik içindedir. Burada da ALLAH Teâlâ, onu annesinin göğsünde halk ettiği sütle besler. Bu sütü azalttığı zaman da onun çenelerine diş takıp katı gıdaları yemesini mümkün hâle getirir. Bütün insanları bu aşamalardan geçiren ve ancak ondan sonra sebeplerle tanıştıran bir kudretin sebep olmadan da rızk verebileceğinde şüphe etmek, her şeyden evvel kendi kendini ve oluşum aşamalarını bilmemek demektir. Açık olan bu durumu bilmemek ise çirkin bir cehalettir. Bile bile inkâr etmek ise, büyük bir nankörlüktür. Onun için ALLAH Teâlâ, bu tip insanlar hakkında şöyle buyurmuştur: "Katlolası insan, ne kadar da nankördür! ALLAH onu nasıl yaratmıştır, bunu düşünmez." (Abese, 17)

ALLAH Teâlâ rezzâktır ve yarattığı kullarına ya doğrudan doğruya veya sebepler aracılığıyla mutlaka rızk verir. Ancak insanın tembelliği, hırsı, cezaya müstahak olması gibi sebepler rızkın gecikmesine yol açabilirler. Bu sebepler de insanın kendisinden kaynaklanırlar.

Âlemde câri olan "sünnetULLAHı" bilen ve etrafında olup bitenlerden gafil olmayan bir kimse, Vuheyb İbni Verd gibi şöyle der: "Gök bakır, yer demir olsa, ben ALLAH Teâlâ'nın rızkımı vereceğinden endişe etmem."

Veya Hasan el-Basrî gibi şunu söyler: "Bütün Basra halkını geçindirmek durumunda olsam ve bir buğday tanesi bir altın kadar pahalı ve kıt olsa, yine de ALLAH Teâlâ'nın bizi besleyeceğinden şüphe etmem."

ALLAH Teâlâ şöyle buyurmuştur:

"Kim ALLAH'a karşı takva hâlinde olursa, O kendisine bir çıkış yolu açar ve kendisini ummadığı bir şekilde rızıklandırır." (Talâk, 2), "Rızkınız ve size va'edilen şeyler göktedirler." (Zâriyât, 22) Yani, bunlar mevcut ve hazır hâldedirler. Onun için sebepler rızkı icad etmezler. Bunların araya sokulması, sadece insanları imtihan etmek içindir. Nitekim, müminler, sebeplere rağmen rızkı ALLAH Teâlâ'dan bilip O'na şükrederler; kâfirler ve gafiller ise onu

sebeplerden bilip nankörlük ederler.

Bir hakîm şöyle demiştir: "Zayıflar kuvvetlilerden, budalalar akıllılardan daha rahat ve daha güzel beslenirler. Bu gerçek, rızkın sebeplerden, akıl ve güçten değil, ALLAH Teâlâ'nın takdir ve tedbirinden kaynaklandığını gösterir."

Unutulmamalıdır ki, rızk, fiilen tüketilen şeydir. Biriktirilen şey ise, gerçek anlamda rızk değildir. O bir emanettir. İleride rızk ve kısmet olacağı da belirsizdir.

Ele Geçen Malı Korumak

Bir kimsenin eline çalışma yoluyla veya başka bir şekilde bir mal geçmişse, bu mala karşı tevekkül üç türlüdür.

Birincisi ve en üstün olanı, hâl-i hazırdaki zarurî ihtiyaçlarını giderip geri kalanını hemen sadaka gibi hayır yollarıyla dağıtmaktır.

İkincisi ve orta derecede olanı kırk güne kadarki ihtiyaçlarını ayırmak ve bundan fazla kalanı vermektir.

(Kırk günlük süre, ALLAH Teâlâ’nın Musa (as)’a Tûr dağına gidip kendi huzuruna çıkması için emrettiği bekleme süresidir. (Bkz: Bakara, 51; A'râf, 142) Bu süre, Musa (as) için yüce huzura hazırlanmak süresi olmuştur. Tasavvuf ehli, bu süreyi bir çok işler için limit kabul etmişlerdir. Çile dedikleri ve kırk gün süren halvet fikri de buradan kaynaklanmıştır. Ölünün kırkı veya kırkıncı günü gibi şeyler ise bâtıl inançlardır. Bu bâtıl inançlar için toplantılar yapmak, mevlit okutmak, dua ettirmek gibi işler de bid'attırlar. ALLAH Teâlâ, bid'at olan amel ve ibadetleri kabul etmez. Fakat tuhaftır ki, insanlar, ALLAH Teâlâ’nın kabul ettiği ve razı olduğu işlere rağbet etmezler de, batıl ve bid'at olan şeylere diş ve tırnaklarıyla yapışırlar. Bâtıl dinlerin mensupları da aynı tuhaflıkla, hak dinin mensuplarından daha fazla dinlerine bağlıdırlar.)

Üçüncüsü ve en aşağıda olanı da bir senelik ihtiyacını ayırmaktır. Geçindirmekle yükümlü bulunduğu kimseler varsa, bunların bir

senelik ihtiyaçlarını temin etmek veya mevcut olan maldan bu kadarını elde tutmak, tevekkülü birinci dereceden aşağı düşürmez. Malı bundan fazla bir süre için düşünmek ve elde tutmak ise tevekkülsüzlüktür. (Burada sözü edilen maldan maksat sermaye olarak çalıştırılmayan maldır. Sermayeyi muhafaza etmek ise tevekküle aykırı değildir.) Çünkü bu, kalbin sebeplere bağlı olduğunu gösterir. Tevekkül ise, kalbin sebeplere değil, ALLAH Teâlâ'nın kudretine bağlanması ve O'nun rızk verici olduğuna inanmasıdır.

Eldeki malı şu veya bu süre için korumak yaşama ümidiyle alâkalıdır. Onun için, çok yaşamayı ümid eden (tûl-i emel sahibi olan) bir kimse, malı uzun bir süre için elinde tutmak ister. Bu ümit azaldıkça, malı tutma süresi de azalır. Uzun yaşama ümidi ve beklentisi (tûl-i emel), dinen kötülenmiş, buna mukabil, kısa yaşama ümidi ve beklentisi (Kasr-ı emel) ise övülmüştür. ALLAH Teâlâ, tûl-i emel sahipleri hakkında şöyle buyurmuştur: "Tûl-i emel onları aldatıp oyalasın.

Yakında (ümidlerinin boş olduğunu) anlayacaklardır." (Hicr, 3)

Şu da bilinmelidir ki, tevekkülden maksat, kalbin ALLAH Teâlâ'dan başka bir şeyle meşgul olmamasıdır. Bu sebeple, bir kimsenin kalbi zayıf olduğu için, malın yokluğu hâlinde vesvese, endişe ve korkuya kapılır veya halktan bir şey bekler hâle gelirse, bu kimse için kalbini teskin edecek ve halktan beklentisini kesecek miktarda mal ve zahire bulundurmak daha iyidir.

Şu bir gerçektir ki, bazı kimseleri malın varlığı, bazılarını da onun yokluğu daha çok meşgul eder. O hâlde, bu farklı kimselerin kalplerini ALLAH Teâlâ'ya çevirme yöntemi de farklı olacaktır. Çünkü, malı elden çıkarmak gaye ve maksat değil, kalbin ıslahı için düşünülen bir tedavi yöntemidir. Bundan dolayıdır ki, böyle bir düşünce bulunmadığı takdirde malı büyük meblağ hâlinde elden çıkarmak israf, tebzir ve sefehtir.

Bu duruma göre, bu tedavi yöntemi ve

ıslah metodu bazı kimselerde ters tepki yaparsa, onlar için bu yöntem ve metottan vazgeçmek lâzımdır. Çünkü vasıtaları gayelere göre ayarlamak prensiptir. Onun için, gayeler sabit iken, vasıtalar farklı durumlarda değişirler. Bundan dolayı, ALLAH Rasûlü (sa), vasıtalar üzerinde durmamış, yalnızca dikkatleri gayelere çevirmiş ve ALLAH Teâlâ'yı çokça zikretmeye, kalpleri O'nunla meşgul etmeye davet etmekle yetinmiştir.

Zararları Defetmek

Zararları defetmek için sebeplere tevessül etmek tevekküle aykırı değildir. Ancak bunun şartı, zararın kesin veya kuvvetle muhtemel olması, başvurulan sebebin de defedici ve önleyici olduğunun kesin veya kuvvetle muhtemel olması lâzımdır. Onun için, zararda veya sebepte kesinlik veya kuvvetli ihtimal mevcut değilse, o zaman zararı defetmek bahanesiyle sebebe tevessül etmek tevekküle aykırıdır. Bundan dolayı, ALLAH Rasûlü (sa) o dönemdeki Arapların başvurdukları fal, muska, dağlama gibi şeyleri sebep olarak

kullanmanın tevekkülü bozduğunu bildirmiştir.

Zarar can ve mal telefi şeklinde olmayıp mücerret eziyet şeklinde ise, bazı hâllerde buna sabretmek onu defetmeye çalışmaktan daha iyidir. Onun için, ALLAH Teâlâ peygamberimize şu emirleri vermiştir:

"ALLAH doğu ve batının RABBİdir. O'ndan başka ilâh yoktur. Onu vekîl edin ve müşriklerin dedikodularına sabret" (Müzzemmil, 9,10)

"Kâfir ve münafıklara itâat etme ve onların eziyetlerine katlanıp ALLAH'a tevekkül et. Vekîl olarak O yeterlidir." (Ahzâb, 48)

"Sen de önceki azm (kararlılık) sahibi peygamberler gibi sabret ve sana eziyet edenlerin ceza bulmaları için acele etmekten sakın. Onlar va'dedilen cezayı buldukları gün, dünyada sadece bir saat kadar yaşadıklarını zannedeceklerdir." (Ahkâf, 35) Ve herkese yönelik bir hüküm olarak da şöyle buyurulmuştur: "Çalışanların (sâlih amel işleyenlerin) mükâfatı ne güzeldir. Bunlar sabreder ve Rablerine tevekkül ederler." (Ankebût, 58, 59)

Zararın oluşmaması için önceden tedbir almanın hükmü de, mevcut zararı defetmenin hükmü gibidir. Yani, bunların (zarar ve sebebin) ikisi de zikredilen şart dahilinde iseler, bu yola başvurmak tevekküle aykırı değildir. Onun için ALLAH Teâlâ şöyle buyurmuştur:

"Savaşta iken namaz kılanlar (muhtemel bir saldırıya karşı) uyanık davransın ve silâhlarını taşısınlar." (Nisa, 102)

"Düşmanlarınıza karşı gücünüz yettiği kadar kuvvet hazırlayın." (Enfâl, 60)

"ALLAH yolunda harcama yapın. Kendinizi kendi ellerinizle tehlikeye atmayın. İyilik yapın. ALLAH iyilik yapanları sever." (Bakara, 195) ALLAH Teâlâ, huruç (Mısır'dan çıkış) hâdisesinde Musa (as)'a da şu emri vermiştir:

"Kullarımı gece çıkar. Çünkü (düşmanınız farkına varırlarsa) sizi takip ederler." (Duhân, 23) ALLAH Rasûlü (sa) da bu ilâhî hükme uyarak geceleyin ve gizlenerek hicret etmiştir. Zararın oluşmasını önlemek babından ALLAH Rasûlü (sa)

bir bedevi'ye de şöyle demiştir: "Deveni bağla; ondan sonra ALLAH'a tevekkül et." (Tirmizî, İbnu Huzeyme) ALLAH Teâlâ, bazı sonuçları bazı sebeplere bağlamışsa, bu sebeplere riâyet etmek ALLAH Teâlâ'nın sünnetine ve iradesine riâyet etmek olur. Ancak, bunu yaparken bu şekilde düşünmek ve niyet etmek gereklidir.

Eğer desen ki, bazı zatlar aslan gibi yırtıcı canavarlardan sakınmamışlar. Bunlar bu durumda tedbiri ihmal mi etmişler?

Derim ki, Hayır! Onlar tevhid ve tevekkülün öyle bir aşamasına gelmişlerdir ki, o aşamada esbap ölü, cansız ve hareketsiz görünürler. Burada aslanın dirisi de ölüsü gibidir. Bu yüzden sözü edilen zatlar aslandan sakınmamakla tedbiri ihmal etmemişlerdir. Aksine, onların bulunduğu yerde tedbir almaya kalkışmak, tevekküle aykırı aşırı bir hassasiyet olur.

Eğer desen ki, tehlikelere karşı gerekli tedbirleri alan bir kimse neyle tevekkül sahibi olur?

Derim ki, bu kimse ilim ve hâl ile tevekkül sahibi olur. Buradaki ilimden maksat, tehlikelerin kendi tedbirleri ile değil, ALLAH Teâlâ'nın takdiri ile defedildiğini bilmek ve düşünmektir. Çünkü ALLAH Teâlâ, tehlikeleri kendi takdir ve kudretiyle defetmediği takdirde, tedbirler onları defetmekten âciz kalırlar. Bu durumda en büyük tedbirler en küçük tehlikeleri bile önleyemezler. Hâl ise, bu bilgi, düşünce ve inancın ALLAH Teâlâ'nın koruyuculuğu hakkında kalpte oluşturduğu güveni duymaktır. Bu güven duygusu mutlak olup tehlikelerin defedilmesiyle de sınırlı değildir. Bu sebeple, şAyet tehlike defedilmese güveni yitirmek yerine, ya sünnetüllah'a uygun tarzda tedbir alınmadığını veya hayrın olan şeyde olduğunu düşünmek lâzımdır. Çünkü, "Bazen bir şeyden hoşlanılmaz, fakat o şey hayırdır." (Bakara, 216)

Suâl: Malın çalınması, nimetin alınması gibi işlerde kişinin sabrını denemek ve sabretmesi hâlinde ona sevap vermek bilinen bir hikmettir.

Bunun dışında da bu işlerde hikmet var mıdır?

Cevap: Bunun dışında da bir çok hikmet vardır. Bu Hikmetlerden bir tanesi odur ki, ALLAH Teâlâ tarafından bir kimseye verilen bir mal ve bir nimet, her zaman ona mülk olması için verilmez. Bazen o bu nimete karşı bir aracı ve emanetçi durumundadır. Onun için zamanı gelince bu nimet onun elinden alınıp hakikî sahibine verilir. Bazen durum bu olduğu için, kul bir taraftan malı ve nimeti korumak için tedbir alırken, bir taraftan da şöyle demelidir:

"ALLAH'ım! Bilmiyorum, bu nimeti bana mı vermişsin, yoksa beni bunda aracı ve emanetçi mi yapmışsın. Her iki hâlde de ben senin takdirine râzıyım. Bu tedbiri de senin emrinden kaçmak için değil, senin emrine uymak için aldım. Güvenim sanadır."

Mal ve nimet emanet iseler, onları elde tutmak için hiçbir tedbir fayda vermez. Çünkü bu türlü tedbirlerin arkasında ALLAH Teâlâ'nın desteği yoktur. Halbuki tedbirleri etkili kılan da,

onların arkasındaki ilâhî destektir. Tedbirlerin kendiliğinden her hangi bir etkiye sahip olmadıkları bu gibi durumlarda gAyet açık ve net bir şekilde görülür.

Onun için, ALLAH Teâlâ'yı tanıyan ve O'nun kudret ve hikmetine inanan bir kimse, ne sebeplere güvenir, ne de sonuçlara kalıcı gözüyle bakar. O, ne türlü sonuçların kendisi için hayırlı olduğunu bilmediğini göz önünde tutarak ALLAH Teâlâ'nın her türlü takdirine mutlak teslimiyet ve rızâ gösterir. Bu teslimiyet ve rızâyı göstermeyip kendi hazırcı nefsine ve sınırlı aklına göre hâdiselere sevinen veya üzülen bir kimse ise, üzülmesi gereken şeylere sevinmek veya sevinmesi gereken şeylere üzülmek gibi hakikat nazarında çirkin olan durumlara düşmekten kurtulamaz. Bundan dolayı Hz. Ömer (ra) şöyle demiştir:

"Zengin olarak mı, yoksa fakir olarak mı sabahladığıma aldırmam." Yani, zengin olmakla fakir olmak arasında ayırım ve tercih yapmam.

Çünkü bunlardan hangisinin benim için hayırlı olduğunu bilmem. Gerçekten de nice varlıklar acı yokluklara ve nice yokluklar tatlı varlıklara sebep ve vesile olurlar. Bu, dünyada da, ahirette de böyledir.

Evden Ayrılmanın Edepleri

Bir kimse kısa veya uzun bir süre için evden ayrıldığı zaman, şu hususlara uyması önerilir:

1- Kapıyı normal bir şekilde kilitlemek. Kapıyı açık bırakmak tedbirsizlik, onu normalden fazla kilitlemek ise tevekkülsüzlüktür.

2- Evde hırsızları davet eden kıymetli ve pahalı şeyler bulundurmamak, bunlardan yolculuk için gerekli olanları almak, diğerlerini de sadaka ve hediye şeklinde dağıtmak ve elden çıkarmak.

3- Evde bırakmak zorunda olduğu şeyleri ALLAH Teâlâ'nın meşiyetine bırakıp O'nun bunları korumasına da zayi etmesine de peşinen rıza göstermek. Bu zihnî hazırlık, istenmeyen bir durumun oluşması hâlinde sabırlı davranmayı

kolaylaştırır. Çünkü sabır, olumsuz bir durum karşısında ilk lahzadaki temkin hâlinden ibarettir. Bu temkini rahatlıkla gösterebilmek için, bu şekilde hazırlı olmakta büyük yarar vardır.

4- Geri döndüğünde malı çalınmış veya zayi olmuş bir hâlde görünce, bunun kendisi için daha hayırlı olduğu ihtimalini düşünmek ve sükûnetini korumak.

5- Eve hırsız girmişse ona beddua etmemek. Çünkü beddua bir çeşit intikam almaktır. İntikam almak ise kazanılmış sevabı bitirir. Onun için ALLAH Rasûlü (sa) şöyle buyurmuştur:

"Kendisine zulmedene beddua eden bir kimse, hakkını almış olur." (Geçti) Bir zata, "Sana zulmedene beddua et." denilmiş, kendisi şu karşılığı vermiştir:

"Onun için duyduğum üzüntü ve acıma, ona beddua etmekten beni men ve meşgul etmiştir." Çünkü zâlimlerin ALLAH yanındaki azabı düşmanlarını bile rikkate getirecek kadar ağır ve

şiddetlidir.

6- Kendisinin hırsız yerinde olmadığına sevinmek ve bunun için şükretmek. Çünkü hırsızı hırsız yapan sebepler, onu da hırsız yapabilirlerdi. Bu sebeplerin başında da fakirlik ve iman azlığı gelir. Ayrıca, kendi hakkının başkasına geçmesi, başkasının hakkının kişiye geçmesinden daha hayırlıdır. Çünkü birinci durumda o ahirette alacaklıdır, ikinci durumda ise borçludur.

7- Musibetin dinine değil, dünyasına geldiğini düşünüp teselli bulmak ve hatta sevinmek. Bir adam Mâlik İbni Dinar'a, evine hırsız girip malını çaldığını söylemiş ve üzüntüsünü belirtmiştir. Mâlik kendisine şunu söylemiştir:

"Üzülme ve hatta sevin. Çünkü bunun yerine, kalbine şeytan girip imanını çalsaydı ne yapardın?" Mâlik şunu düşünmüştür: Bu adam için bir hırsızlık musibeti mukaddermiş. Mukadder olan ve mutlaka yerine gelmesi gereken bu hırsızlık musibeti, şeytanın onun kalbine girip imanını çalması şeklinde de takdir edilebilirdi. İki

musibet söz konusu ise, onlardan hafif olanı diğerine göre nimet sayılır ve şükür gerektirir.

8- Giden malı ALLAH için sadaka etmek. Bunun sadaka edilmesi onun sevabını arttırır. Bu şekilde sadaka edilmiş bir mal bulunsa, onu geri almak câizdir. Ancak evlâ olan onu bir daha almamaktır.

Tedavi Olmak

Bil ki, tedavi olmanın hükmü, bunun için kullanılan ilacın durumuna göre değişir. İlacın hastalığı giderici olması kesin ise, tedavi olmak farzdır. Örneğin, su susuzluğu, ekmek de açlığı kesin olarak gidericidir. Bu sebeple, susuzluğun tehlike arz etmesi hâlinde su içmeyi veya açlığın zarar vermeye başladığı aşamada bir şey yemeyi ihmal etmek câiz değildir. İlacın etkisi kesin değil, muhtemel ise, tedavi olmak sünnettir. Çünkü ALLAH Rasûlü (sa) tedavi olmuş ve onu ümmetine de tavsiye ederek şöyle buyurmuştur:

"Her hastalığın bir ilacı vardır. Ancak bazı kimseler (bazı dönemlerdeki insanlar) bazı ilaçları

bilirler, bazıları da onları bilmezler." (Ahmed, Taberanî)

"Ey ALLAH'ın kulları! Tedavi olun. Çünkü ALLAH Teâlâ hastalığı da, ilacı da yaratmıştır." (Tirmizî, İbnu Mâce)

"Hastalık gibi, tedavi olmak da ALLAH Teâlâ'nın takdiridir ve takdir takdirde etkilidir." (Tirmizî, İbnu Mâce)

"Kan aldırın. Vücudunuzda artan kan sizi zehirleyip öldürmesin." (Tirmizî, İbnu Mâce) ALLAH Rasûlü (sa), bu hadiste fazla olan kanın ölüm sebebi olduğunu ve ALLAH Teâlâ'nın takdiriyle sahibini öldürdüğünü bildirmiş, buna karşılık kan aldırmanın kişiyi bu tehlikeden kurtardığını açıklamıştır. Bu sebeple, kan aldırmak tevekküle aykırı değildir. Çünkü, zararlı hâle gelmiş bir kanı damardan çekip almak, akrebi elbisenin altından çıkarıp atmaktan veya evi yakan ateşi su ile söndürmekten farklı olmayan bir eylemdir.

RivAyete göre, Hz. Musa (as), "Ya RABBİ!

Şifa veren sensin. Bu ilaçlar nedir?" demiş, ALLAH Teâlâ ona şu cevabı vermiştir:

"İlâçlar, verdiğim şifanın vasıtalarıdır." Gâfil olanlar bu vasıtalara takılıp ALLAH Teâlâ'yı unuturlar; uyanık olanlar ise onların arkasında O'nu bulurlar. Bundan dolayı, Hz. İbrahim (as) ilaç kullanmak ve vasıtaları kabul etmekle birlikte, "Hastalandığım zaman ALLAH bana şifa verir." (Şuarâ, 80) demiştir. ALLAH Teâlâ'nın güzel isimlerinden bir tanesi de, şifa veren anlamında olan "eş-Şafi" dir.

O hâlde, bu konuda gerekli olan şey tedavi olmamak ve ilaç kullanmamak değil, şifanın ALLAH Teâlâ'dan olduğunu, ilaçların ve doktorların ise O'nun araya soktuğu etkisiz ve tesirsiz birer vasıta ve araçtan ibaret olduklarını bilmek ve düşünmektir. ALLAH Teâlâ, bu vasıtaları kendi kudret, rahmet ve hikmetini kâfir ve gafillerin gözlerinden saklamak ve gizlemek için birer örtü olarak halk ve icad etmiştir. Onlar da mahluk oldukları için, kendilerinde hâlik'in yetkisi

yoktur.

İlacın etkisi ilim ve tecrübeye değil, söylenti ve hurafeye dayanırsa, bu türlü ilacı kullanmak mekruh ile haram arasında dolaşır. Böyle bir ilacı kullanmak tevekküle de aykırıdır. Çünkü böyle belirsiz şeylere başvurmak, ALLAH Teâlâ'nın hastalık vermesindeki hikmete de, O'nun daha sağlıklı yollarla şifa verebileceğine de inanılmadığını gösterir. Bu şeylere başvuran bir kimse, denize düşüp çaresiz bir şekilde köpüklere sarılan ümitsiz bir kimseyi andırır. Halbuki, ALLAH Teâlâ'nın rahmet, imdat ve yardımından bu ölçüde ümit kesmek ve O'ndan yüz çevirip yaş veya kuru eline geçen her şeye sarılmak doğru değildir. Onun için, ALLAH Teâlâ'ya tevekkülü olan kimseler, ne etkisi belirsiz olan ilaçları, ne de haram olan maddeleri tedavide kullanmazlar. (Alternatif ilaç bulunmadığı takdirde, faydası kesin olan haram maddeleri ilaç olarak kullanmanın câiz olup olmadığı hususu âlimler arasında ihtilâf konusudur. Ancak bunların çoğuna göre, rakı ve

diğer sıvı içkilerin ilaç olarak kullanılması câiz değildir. Bunlar aynı zamanda necistirler.)

İslâm'ın tedavi konusundaki olumlu hükmüne rağmen, bazı zatlar tedavi olmayı, doktora görünmeyi ve ilaç kullanmayı terk etmişlerdir. Örneğin, Hz. Ebu Bekir (ra) hasta iken:

-"Sana doktor getirelim." demişler. Kendisi:

-"Doktor beni gördü ve 'Ben dilediğimi yaparım.' dedi." karşılığını vermiştir.

Ebud-Derdâ (ra) hasta iken:

-"Şikâyetin nedendir?" demişler.

-"Günahlarımdandır." demiş.

-"Ne arzu ediyorsun?" demişler.

-"Günahlarımın affını." demiş.

-"Sana doktor getirelim." demişler.

-"Doktor beni hasta etti." demiştir. Ebu Zer (ra) gözlerinden rahatsız olmuş. Kendisine:

-"Gözlerini tedavi et." demişler.

-"Onlarla uğraşacak vaktim yok." demiş.

-"Öyleyse, onların şifa bulması için duâ

et." demişler.

-"Duâ edeceğim daha önemli şeyler var." demiştir.

Ancak bu ve benzeri zatlar, tedaviyi tevekküle aykırı olduğu için değil, başka sebeplerden dolayı terk etmişlerdir. Bu sebeplerden bazıları şöyledir:

1- Şifa bulacağını veya bulamayacağını keşif yoluyla öğrenmek. Bu iki durumda da tedavi ile uğraşmak gereksiz bir meşguliyettir.

2- Kendi nefsinin ıslahı ile meşgul olmayı hastalığın tedavisiyle meşgul olmaktan daha önemli ve öncelikli bulmak. ALLAH Teâlâ'nın öyle kulları vardır ki, bir tek nefeslerini bile zikirsiz, ibadetsiz ve sevapsız geçirmeyi büyük günahlardan sayarlar. Bunların bir kısmı da ALLAH Teâlâ'nın korkusu (veya sevgisi) içinde kendilerini kaybedip unutmuşlardır. Bunlar, vücut'larının (beden, varlık) hâlinden haberdar bile değildirler. Cehennemi ve ahiret azaplarını (veya cenneti ve nimetlerini) gözleriyle görür gibi olanlar,

duydukları dehşetten (veya sevinçten) dolayı vücutlarındaki en büyük hastalıkları bile hissetmezler.

3- Mevcut olan ilaçların faydasız ve etkisiz olması. Bu durumda da ilaç kullanmak faydasız ve fuzulî bir meşguliyettir.

4- Tıp bilgisinin yetersiz olması yüzünden ilaçların faydalı olduğuna inanmamak.

5- Hastalığın manevî faydalarını ve sevabını kaçırmak istememek. Buna dair bir örnek şöyledir: Bir tarihte Medine havası çok sıtmalıydı. Onun için ALLAH Rasûlü (sa) ve ashâbı bu şehre hicret edince, onlardan çok kimse sıtmaya yakalandı. Bunun üzerine ALLAH Rasûlü (sa) şehirden sıtmanın kaldırılması için dua etti. Onun bu duası bereketiyle sıtma şiddetini ve yaygınlığını kaybetti. Ancak ara sıra ona yakalananlar yine olurdu. Bunlardan birisi de Sahabî Ubeyy İbni Kâ'b'tır. Bu zat ALLAH Rasûlü'nün, "Sıtmanın bir günü bir seneye kefarettir." (Ahmed, Ebu Yâ'lâ), "Sıtma, cehennem

ateşinden mümine düşen paydır." (Ahmed, Taberanî) dediğini duyunca şöyle dua etmiştir: "ALLAH'ım! Beni cihad yapmaktan ve mescide gidip cemaatle namaz kılmaktan menetmediği sürece bana sıtma ver."

Sehl şöyle demiştir: "Vücuttaki hastalıklar rahmettir. Kalpteki hastalıklar ise azap ve ukubettir.

İsâ (as) şöyle demiştir: "Musibet ve hastalıklara sevinmeyen bir kimse âlim sayılmaz. Çünkü bunlarda pek çok sevap ve hayır vardır."

Musa (as), bir hasta için duâ ederek, "ALLAH'ım! Ona merhamet et!" deyince, ALLAH Teâlâ kendisine şunu bildirmiştir:

"Ey Musa! Ben ona nasıl merhamet edeyim? Ona merhamet ettiğim için kendisine hastalık verdim. Çünkü bununla onun günahlarını affeder, derecesini yükseltirim."

6- Nefsini istediği ölçüde ıslah etmekten âciz kaldığını düşünüp onun musibet ve hastalıklarla ıslah olmasını istemek. Sağlığın pek

çok faydaları olmakla birlikte, gafleti arttırmak, nefsi azdırmak gibi yan etkileri de vardır. Sağlık yüzünden kötü duygular uyanır ve kötü arzular güç ve kuvvet bulur. Bunlardan hiç birisi olmasa bile, sağlıklı kişi mubah şeylere ilgi duyar ve zamanının çoğunu bunlarla geçirir. Halbuki, ahiret yolcusunun bu şekilde de fazla vakit kaybetmekten sakınması lâzımdır. Çünkü vakit, ibadet ve hayır işlerinde kullanılması gereken bir sermayedir. Onun başka türlü harcanması ahiret hesabına kayıp ve zarardır. Bundan dolayı, ALLAH Teâlâ bir kulu için iyilik istediği zaman, onu bu olumsuzluklardan uzaklaştıran bir musibet veya hastalıkla meşgul eder. ALLAH Rasûlü (sa) şöyle buyurmuştur:

"ALLAH Teâlâ bir kulunu sevince ona musibet verir." (Taberanî) ALLAH Teâlâ'nın şöyle buyurduğu rivAyet edilmiştir:

"Fakirlik ve hastalık benim iplerimdir. Bunlarla sevdiğim kullarımı kötülüklere karşı bağlarım."

ALLAH Rasûlü (sa) da bu mânayı teyiden şöyle buyurmuştur:

"ALLAH Teâlâ, bazı insanları zincirlerle cennete çekmekten hoşlanır."

Sağlık ve afiyet iki türlüdür. Meşhur olanı vücut sağlığıdır. Bundan daha önemli olanı ise, günah işlemektir.

Onun için ariflerden bir zat şöyle demiştir: "ALLAH Teâlâ'ya karşı günah işlemiyorsan, sen her şeye rağmen afiyettesin. Fakat günah işliyorsan, her şeye rağmen hastasın."

Günah işlemek gibi zararlı bir hastalık yoktur. Çünkü vücut hastalığı insanın dünya hayatını acılaştırır veya en çok onun sonunu getirir. Günah işlemek ise, ahiret hayatını acılaştırır, bazen de onu baştan başa azap hâline getirir.

Hz. Ali (ra) şöyle demiştir: "ALLAH Teâlâ'ya karşı günah işlemediğim her gün benim için bayramdır."

Bir zat şöyle demiştir: "Firavun uzun

zaman hastalanmadığı için tuğyan edip, 'En büyük RABBİNİZ benim.’ (Nâziât, 24) demiştir. Halbuki, vücudunda bir hastalık olsaydı veya uykusunu kaçıran bir ağrı duysaydı, böyle şımarmaz ve normal olan bir çok arzudan da vazgeçerdi."

Hastalık ve musibetler aynı zamanda uyarıcıdırlar. Onun için, bunlarla kendine gelmek ve tevbe edip doğru çizgiye dönmek lâzımdır. Bundan dolayı, ALLAH Teâlâ münafıkları kötüleyip şöyle buyurmuştur:

"Onlar, her yıl bir veya iki kere (değişik musibetlerle) imtihan edildiklerini görmüyorlar mı? Fakat buna rağmen, ne tevbe ediyorlar, ne de akıllarını başlarına alıyorlar." (Tevbe, 126)

Halbuki, musibetler ve hastalıklar günahlarını düşünüp pişman olmaya ve ölümü düşünüp tevbe etmeye vesiledirler.

Suâl: ALLAH Rasûlü (sa), "Bir yerde veba çıkar ve siz de orada olursanız, o yeri terk etmeyin." (Buharî, Ahmed) buyurmuştur. Bu hadis-i şerif, hastalığa karşı tedbir almanın

tevekküle aykırı olduğunu göstermiyor mu?

Cevap: "Hayır! Bu onu göstermiyor. Çünkü ALLAH Rasulü'nün böyle bir yeri terk etmeyi nehyetmesinin sebepleri başkadır. Bu sebepler şunlardır:

1- Hastalığı başka yere taşımamak;

2- Yardıma muhtaç olan hastaları yüz üstü bırakmamak;

3- Kesin olmayan bir ihtimali (hastalığa yakalanma ihtimalini) kesin gibi telakki etmemek.

Kesin veya kuvvetle muhtemel olmayan mevhum hastalıklara, tehlikelere, ilaçlara ve tedavi yöntemlerine itibar etmek ise, birkaç kere tekrarlandığı gibi, tevekküle aykırıdır. Kaldı ki, vebalı bir yeri terk etmek yüzde yüz kurtuluş sağlamaz. Çünkü hastalığın mikrobunu almış olan bir kimse, gideceği yerde de hastalanır.

Hastalık ve tehlikelere karşı tedbir almanın tevekküle aykırı olmadığının en açık bir delili bizzat bu hadistir. Çünkü ALLAH Rasûlü (sa) bu hadisin başında şöyle buyurmuştur:

"Veba bulunduğunu duyduğunuz bir yere girmeyin." Bu sözün anlamı hastalığa karşı tedbir almak ve ondan kaçmaktır. Bundan dolayı, Hz. Ömer (ra) Şam'da veba bulunduğunu duyunca oraya gitmekten vazgeçmiş ve bazılarının, "Sen ALLAH Teâlâ'nın takdirinden mi kaçıyorsun?" demeleri üzerine de şöyle demiştir:

"Evet, ALLAH Teâlâ'nın takdirinden yine O'nun takdirine kaçıyoruz." (Buharî)

Hastalığı gidermek için çare aramak, açlık ve susuzluğu gidermek için yemek ve içmek gibidir. Onun için, bu arayışlar, sebepler Müsebbib'ül-esbâp (sebeplerin yaratıcı olan ALLAH Teâlâ) derecesine çıkarılmadığı, gayr-i meşru vasıtalar kullanılmadığı ve gayr-i meşru sonuçlara ulaşmak niyeti bulunmadığı takdirde sünnetüllah'a ve Şeriata uygundurlar. Bundan dolayı ALLAH Rasûlü (sa) tevekkül edenlerin seyyidi, başı ve en büyüğü olmasına rağmen ne çalışmayı, ne de tedaviyi terk etmemiştir. Bunları terk etmek için, meşru bir mazeretin bulunması

lâzımdır.

Hastalığı Gizlemek veya Söylemek

Bil ki, prensip olarak hastalık, fakirlik ve diğer belâ ve musibetleri gizlemek evlâdır. Çünkü bu tavır, sabırlı olmanın ve rıza göstermenin gereği ve işaretidir. Ancak bazı hâllerde bunları söylemek de sakıncasızdır. Hastalık için bu hâller şunlardır:

1- Hastalığı doktora söylemek. Bu aynı zamanda zorunludur. Çünkü doktor hastalığı ve ayrıntılarını bilmezse ona doğru bir şekilde müdâhale edemez.

2- Onu beşerin acizlik ve zayıflığını göstermek için söylemek;

3- Onu ALLAH Teâlâ'nın tasarruflarını anlatmak için söylemek. Ahmed İbni Hanbel (ra), mübtelâ olduğu hastalıkları söyler ve şöyle derdi:

"Ben ALLAH Teâlâ'nın tasarruflarını anlatmak için bunları söylüyorum.".

4- Sağlığın büyük bir nimet olduğunu hatırlatmak ve hasta olmayanları şükre sevketmek

için söylemek.

5- Hastalık ve musibette sabırlı olmak gerektiğini telkin etmek ve kendini örnek göstermek;

6- Hastalığı nimet telakki edip onu hamd ve şükürle anlatmak. Hasan el-Basrî (ra) şöyle demiştir:

"Hasta, ALLAH Teâlâ'ya hamd ve şükrettiği takdirde, acı ve ağrılarını söylemesinde sakınca yoktur."

Hastalık bu maksatlar ve şartlar dahilinde anlatılırsa, o şikâyet değil, hikâyet edilmiş olur. Hastalığı hikâyet etmek câiz, şikâyet etmek ise haramdır. Çünkü şikâyet etmek, ALLAH Teâlâ'nın takdirini beğenmemek, O'nun hikmetini itham etmek ve rahmetini inkâr etmektir. Bunlar ise imana zarar veren hâllerdir.

RivAyet edildiğine göre, ALLAH Teâlâ bir kulunu hasta edince, onun yanındaki meleklere, "Kulumun ziyaretçilerine ne dediğini dinleyin." diye emreder. Melekler de onu dinlerler. Eğer

şükredip iyi şeyler söylerse, melekler ona dua ederler. Eğer şikâyet edip kötü şeyler söylerse, melekler, "Öyle olsun!" diye beddua ederler.

Selef, hastanın inlemesini de hoş görmemişler ve onun şikâyet anlamını taşıdığını söylemişlerdir.

MUHABBET, ŞEVK, ÜNS, RIZÂ

Muhabbet

Bil ki, ALLAH Teâlâ muhabbeti (sevgisi) kulluğun en son makam ve en üstteki derecesidir. Bundan önceki tevbe, sabır, zühd gibi makamlar bu son makama ulaşmak için basamaklardır. Ondan sonraki şevk, üns ve rızâ gibi makamlar da onun meyveleri ve sonuçlarıdır. Bazı âlimler, ALLAH Teâlâ'yı sevmek, O'na itâat etmek ve O'nun hatırını yüksek tutmaktan ibaret olduğunu söylemişlerse de, doğru olan odur ki, itâat ve hatırı yüksek tutmak sevginin kendisi değil, onun ürünleridir. Sevmek ise, kalbin bir şey için çarpması, maddî veya manevî mânada ona yakın olmak için istek ve iştiyak duymasıdır. Nitekim

buğz da, bunun aksine, kalbin bir şeye karşı gerilemesi ve ondan uzak olmak ihtiyacını duymasıdır. Mahlukları sevmek, genellikle birinci tür sevgidendir. Onun için, seven sevdiğine maddî mânada yakın olmak ister. Bu mümkün olmadığı takdirde de sevgisi azalır ve giderek tükenir. Bunu ifade etmek için, "Gözden uzak olan, gönülden de uzaktır." denilmiştir.

ALLAH Teâlâ'yı sevmek ise, ikinci tür sevgidendir. Çünkü maddî mânada ve mekân bazında ALLAH Teâlâ'ya yakın olmak tarzında bir olay yoktur. Cennete müminlerin O'nun mukaddes ve benzersiz cemâlini görüp seyretmeleri de O'na maddî olarak yakın olmak anlamında değildir. Bu sebeple, ALLAH Teâlâ'ya sadece ibadet, tefekkür ve zikir yoluyla yakın olmak söz konusudur. O'nun emirlerini yerine getirmek ibadet, büyüklüğünü düşünmek tefekkür, tefekkürü lafız kalıbına dökmek de zikirdir.

ALLAH Teâlâ'yı bizzat, O'nun Rasûlü’nü da

O'nun hatırı için sevmek farzdır. Bu hususta İslâm ümmeti görüş birliği ve ittifak halindedir. Çünkü çok sayıda Ayet-i kerime ve hadis-i şerifler bunu açıkça bildirmişlerdir. Örneğin, ALLAH Teâlâ bir âyette bir kavimden bahsederken şöyle buyurmuştur: "ALLAH onları sever, onlar da ALLAH'ı severler." (Mâide, 53) Bir âyette bütün mü'minleri kapsayan bir ifade ile şöyle buyurmuştur: "İman edenler ALLAH'ı her şeyden daha çok severler." (Bakara, 165) Bir âyette de muhabbetin bulunmaması veya az olması hâlinde beklenen kötü sonuçlara dikkat çekerek şöyle buyurmuştur:

"De ki: Eğer babalarınızı, evlatlarınızı, kardeşlerinizi, eşlerinizi, aşiretinizi, kazandığınız mallarınızı, kesada uğramasından korktuğunuz ticaretinizi, hoşlandığınız meskenlerinizi ALLAH'tan, O'nun Rasûlü'nden ve O'nun yolunda cihad etmekten daha çok seviyorsanız, ALLAH'ın azabını bekleyiniz. ALLAH fâsık bir kavmi hidAyet etmez." (Tevbe, 24) Bu âyete göre, bu kimseler

başka şeyleri daha fazla sevdikleri için azaba müstahak olmuşlardır. Bunlar, bu yanlış tercihle doğru yoldan sapmışlar ve bu sebeple ALLAH Teâlâ’nın hidAyetinden ve doğruya yönlendirmesinden mahrum kalmışlardır.

ALLAH Rasûlü (sa), ALLAH ve Rasûlü’nün sevgisini imanın şartı sayıp şöyle buyurmuştur: "İman, ALLAH ve Rasûlü’nü diğer her şeyden fazla sevmektir." (Ahmed), "Biriniz ALLAH ve Rasûlü’nü her şeyden fazla sevmedikçe iman etmiş olmazsınız." (Muttefekun aleyh), "Kul beni canından, malından, aile halkından ve bütün insanlardan daha fazla sevmedikçe iman etmiş olmaz." (Muttefekun aleyh), "ALLAH Teâlâ'yı sizi yaratıp beslediği için, beni de O sevdiği için sevin." (Tirmizî) ALLAH Rasûlü (sa) şöyle dua etmiştir: "ALLAH'ım! Bana seni sevmeyi, seni sevenleri sevmeyi ve sevgini kazandıran şeyleri sevmeyi nasip et ve bendeki sevgini susamış insanın soğuk su sevgisinden daha şiddetli kıl." (Geçti)

"Bir bedevî:

-Ya RasûlULLAH! Kıyâmet ne zamandır? diye sordu. ALLAH Rasûlü (sa):

-Kıyâmete ne hazırladın? diye karşı bir soru sordu.

Bedevî:

-Ona ALLAH ve Rasûlü'nün sevgisini hazırladım, dedi. Bunun üzerine ALLAH Rasûlü (sa):

-(Güzel şey hazırlamışsın.) Çünkü (kıyâmette) kişi sevdikleriyle beraberdir, buyurdu." (Muttefekun aleyh)

Enes (ra) şöyle demiştir:

"Müslüman olduğumuz günden beri bu habere sevindiğimiz kadar hiç sevinmemiştik. Çünkü, biz de ALLAH'ı ve O'nun Rasûlü'nü seviyoruz. Bu yüzden, kıyâmet gününde sevdiklerimizle beraber olmayı umuyoruz."

Hz. Ebu Bekir (ra) şöyle demiştir:

"ALLAH Teâlâ'yı samimî ve hâlis bir şekilde sevenler, dünyanın peşinde olmazlar."

Ebu Süleyman (ed-Dârânî) şöyle demiştir: "ALLAH Teâlâ'nın öyle kulları vardır ki, O'nun sevgisi onlara yalnız dünyayı değil, cenneti bile unutturmuştur."

Hasan el-Basrî şöyle demiştir: "ALLAH'ı ve ahireti tanıyan, onları sever; dünyayı ve onun ehlini tanıyan ise onlardan soğur."

RivAyet edildiğine göre, İsâ (as) üç adamla karşılaşmış; zayıflamış ve renkleri değişmiş olan bu adamlara:

-Sizi bu hâle düşüren nedir? diye sormuş. Adamlar:

-Cehennem korkusu, demişler. İsâ (as):

-Bu derecede korktuğunuz şeyden sizi emin kılmak ALLAH Teâlâ üzerinde bir haktır, demiş.

Sonra üç adamla daha karşılaşmış; daha çok zayıflamış ve renkleri uçmuş olan bu adamlara:

-Sizi bu hâle düşüren nedir? diye sormuş. Adamlar:

-Cennet iştiyakı, demişler. İsâ (as):

-Bu ölçüde iştiyak duyduğunuz şeyi size vermek ALLAH Teâlâ üzerinde bir haktır, demiş.

Ondan sonra yine üç adamla karşılaşmış; öncekilerden daha fazla zayıflamış ve renkleri gitmiş olan bu adamlara:

-Sizi bu hâle getiren nedir? diye sormuş. Adamlar:

-ALLAH sevgisi, demişler. İsâ (as):

-ALLAH Teâlâ'ya en yakın olanlar sizlersiniz, demiştir."

Abdulvahid İbni Zeyd şöyle demiştir:

"Bir adam buz üzerinde oturup zikrediyordu.

Ben ona:

-Üşümüyor musun? dedim. Adam:

-ALLAH sevgisinin hararetini duyan üşümeyi duymaz, dedi."

Yahya İbni Muâz şöyle demiştir:

"ALLAH Teâlâ'nın lütfu affından, rızası lütfundan, sevgisi rızasından daha üstündür. O

affıyla bütün günahları siler, lütfuyla bütün nimetleri verirse, rıza ve sevgisiyle neler yaptığını düşünmek bile mümkün değildir."

Onun için bir kudsî hadiste şöyle buyurulmuştur:

"Sâlih kullarım için öyle şeyler hazırladım ki, onları ne gözler görmüş, ne kulaklar duymuş, ne de kimsenin aklından geçmiştir."

Muhabbetin Sebepleri

Bil ki, muhabbet, yani sevmek ancak bilmek ve tanımakla mümkündür. Bu yüzden, ALLAH Teâlâ'yı ancak O'nu bilenler ve tanıyanlar severler. Bunların sevgisi de, O'nun hakkındaki bilgi ve idrâkleri ölçüsündedir.

Muhabbetin sebepleri ise şunlardır:

1- Lezzet. İnsanlar ve hayvanlar beş duyu organlarıyla lezzet aldıkları şeyleri severler. Ancak insanlar, diğer hayvanlardan (veya onların çoğundan) farklı olarak, kendilerine lezzetli şeyleri verenleri de severler. Bu yüzden, örneğin, bir çocuk şekeri sevdiği gibi, bu tatlı maddeyi ona

veren kimseyi de sever. Özellikle, bu verme işi tekrarlı ve ısrarlı olması hâlinde, bu sevgi büyür ve şeker sevgisinden daha güçlü hâle gelir. Lezzet sebebiyle ALLAH Teâlâ'yı sevmek, O'nun lezzetli şeyler yaratması ve bunları kullarına devamlı surette vermesinden dolayıdır.

2- Menfaat. Özellikle insanlar kendilerine yarar ve fayda sağlayan şeyleri severler. Fakat, aynı zamanda onlara faydalı şeyleri verenleri de severler. Bu yüzden örneğin, bir kimse parayı sevdiği kadar, ona para veren ve hatta verme ihtimali bulunan bir kimseyi de sever. İnsanların zenginleri fakirlerden daha çok sevdikleri bilinen bir gerçektir. Menfaat sebebiyle ALLAH Teâlâ'yı sevmek, O'nun faydalı şeyler yaratması ve bunları kullarına cömertçe vermesinden dolayıdır.

3- Güzellik. Hayvanlar güzellikten anlamazlar. Bu yüzden, güzel şeyleri sevmek insanlara mahsus bir duygudur. Ancak insanlar yalnız güzel şeyleri değil, bunları yapan ve yaratanı da severler. Bu yüzden, güzel eserler

ortaya koyan sanatkârlar da sevilir. Çoğu zaman da esere duyulan sevgi, bütünüyle sanatkâr sevgisine dönüşür ve eserin kendisi unutulurken sanatkâr kalbin sevgilisi hâline gelir.

ALLAH Teâlâ'nın güzellik açısından sevilmesi iki sebeptendir. Birincisi, O'nun kendisinin güzel olmasıdır. ALLAH Rasûlü (sa) şöyle buyurmuştur:

"ALLAH Teâlâ güzeldir ve güzelliği sever." (Müslim) Onun isimlerinden bir tanesi de "Cemil"dir. Cemil çok güzel demektir. Ancak ALLAH Teâlâ madde olmadığı için, güzelliği de maddî güzellik değildir. Bu itibarla, O'nun güzelliği akla gelebilen bir türden değildir. Hem O'nun zâtı, hem de sıfatları için geçerli olan kural şudur: "Aklına ne gelirse, ALLAH ondan başka bir şeydir."

İkincisi ise, ALLAH Teâlâ'nın güzel şeyler yaratıp insanların istifadesine vermesidir. ALLAH Teâlâ ne yaratmışsa güzel yaratmıştır. Ancak çoğu şeylerin güzelliği açık iken, bazı şeylerin güzelliği

nisbeten gizlidir. Çirkinlikler ise, insanların ahlâk ve amellerinin sonuçlarıdır.

4- Mükemmellik. Mükemmellik ve güzellik kavram olarak ayrı da olsalar, sonuçta birleşirler. Çünkü ancak mükemmel olan şey güzeldir. İnsanlar da mükemmel olan şeyleri severler. Bu sevgi onların iradesini de dinlemez. Sevmeleri için gerekli olan tek şey, mükemmelliği keşf etmek ve anlamaktır. Mükemmellik sebebiyle ALLAH Teâlâ'yı sevmek ise, öncelikle O'nun hayranlık uyandıran zatî mükemmellik ve kusursuzluğundan dolayıdır. O'nun zâtını anlamak akıl ve idrâkimizin çok ötesindedir. Fakat O'nun sıfatlarının ne denli büyük ve baş döndürücü olduklarını, O'nun tek başına yaratıp tek başına yönettiği bu koca kâinata bakıp bir ölçüde anlamak mümkündür. Bu sevgi ikinci olarak da O'nun yarattığı mükemmel şeylerden dolayıdır. Çünkü mükemmel eser sevgisi gibi, mükemmel eser ortaya koyanı sevmek de insanlar için tabiî ve vazgeçilmez bir duygudur.

İnsanlar var olmayı ve yaşamayı da severler. Bu sevgi, sadece ölüm sekerâtındaki acıdan veya ölümden sonraki hesap ve azap korkusundan dolayı değildir. Bu sevgi, aynı zamanda insanların yok olmaya karşı duydukları fıtrî nefretten dolayıdır. Yok olmaya karşı duyulan bu fıtrî nefret, intihar edenlerde de vardır. Çünkü bunlar intihar ederken, yok olmayı düşünmezler, bir şeylerin yokluğuna duydukları tepkilerini ortaya koyarlar.

İnsanların mükemmel olan şeyleri sevmeleri, eksik, çürük ve kusurlu olan şeyleri sevmemeleri de mükemmel olanlarda tam varlık, kusurlu olanlarda ise eksik varlık bulunmasından dolayıdır.

Bunun gibi, insanların evlat ve zürriyetlerini kendilerine çok emek vermiş olan anne ve babalarından daha çok sevmeleri de, birinciler için varlık ve yaşama ümidinin daha fazla olmasından ve kendi varlıklarının bunların varlığında devam etme düşüncesinden dolayıdır.

Hatta insanların yemeyi, içmeyi, güçlü olmayı, şöhret bulmayı sevmeleri de bunların var olmaya ve ayakta kalmaya hizmet etmelerinden dolayıdır.

İnsanlar var olmayı bu derecede sevdiklerine göre, onları var eden, varlıklarını sürdürmeleri için gerekli olan her türlü imkânı yaratan ve onları ebedileştireceğini va'd ve taahhüt eden ALLAH Teâlâ'yı da sevmeleri zorunludur. Çünkü insanlar, kendilerine sevdikleri şeyi vereni de severler. Bu karşı konulmaz bir fıtrattır.

Diğer bir ifade ile, dünyada sevilen bütün şeyler varlığa hizmet eden şeylerdir, sevilmeleri de bu hizmetlerinden dolayıdır. Varlık ise kendiliğinden bulunan bir şey değil, ALLAH Teâlâ'nın bir vergisidir. Hâl bu olunca, varlığa ve ona hizmet eden bütün şeylere karşı duyulan sevginin toplamı kadar bir sevgi ile ALLAH Teâlâ'nın sevilmesi lâzımdır. Çünkü O varlığı vermezse, ne varlığın kendisi olur, ne de ona

hizmet edenlerin bir yararı ve mevcudiyeti bulunur. Onun için, ister din, ister akıl, ister fıtrat yönüyle bakılsın, ALLAH Teâlâ sevgisi varlığı seven insanlar için bir zaruret ve zorunluluktur. Bu zorunluluk ve zarurete karşı çıkıp ALLAH Teâlâ'yı sevmeyen veya kalbinde O'na karşı duyduğu sevgiyi sun'î yollarla öldürmeye çalışan bir kimse hem din, hem akıl, hem de fıtrat ölçülerine göre yanlış ve çirkin bir durumdadır.

İnsan, kendisine iyilik edeni fıtrî olarak (elinde olmadan, yaratılışından gelen bir duygu ile) sever. Bu yüzden, "İnsan iyiliğin kölesidir." denilmiştir. ALLAH Teâlâ da, "Aranızda iyilik yapmayı unutmayın." (Bakara, 237), "İyilik yapın. ALLAH iyilik yapanları sever." (Bakara, 195) buyurmuş ve kendisinin iyilik yapanların en iyisi olduğunu bildirmiştir. Bu ölçüye göre de, ALLAH Teâlâ'nın sevilmesi ve O'na duyulan sevginin diğer iyilik yapanlara duyulan sevgiden O'nun iyiliklerinin fazlalığı kadar fazla olması lâzımdır.

Huy ve sıfatlarda benzerlik de sevgi

oluşturur. Onun için, genelde iyiler iyileri, kötüler de kötüleri severler. Bu husus da ALLAH Teâlâ'yı sevmenin sebepleri arasındadır. Çünkü, "ALLAH Âdem'i kendi suretinde yarattı." (Geçti) hadisinin bir mânasına göre, insanda ALLAH Teâlâ'nın güzel sıfatlarından küçük numuneler vardır. Örneğin, O'nun muhit (her şeyi kuşatan) ilmine karşı insanda da bir parça ilim vardır. İrade, kudret gibi sıfatlarda da durum böyledir.

Buna göre, insan kendi sıfatlarını sevdiği takdirde (ki sever), bu sıfatların en mükemmelleri olan ilâhî sıfatları ve dolayısıyla onlara sahip olan ALLAH Teâlâ'yı da sevmesi gerekir. Onun için: "Kendi kendisini tanıyan, RABBİni de tanır." denilmiştir.

Madde, şekil ve suretlere duyulan sevgi, onlar gibi geçici ve kısa ömürlüdür. Fiil, sıfat, huy ve kabiliyetlere duyulan sevgi ise hem daha güçlü, hem de devamlı ve kalıcıdır. Bundan dolayı, biz bugün tarihte gelip geçmiş güzel suretli insanları değil, güzel işler yapmış, güzel huy, kabiliyet ve

sıfatlara sahip olmuş kimseleri severiz. Aklî ve ruhî olgunluk kazanan insanlar, birlikte yaşadıkları kimselerden de ilim, ahlâk, üretkenlik gibi manevî güzelliğe sahip olanları severler. Sevgiye sebep olmakta manevî güzellik maddî güzelliğin önünde olduğuna göre, manevî güzelliklere sahip olan ALLAH Teâlâ'nın da maddî güzelliğe sahip olan şeylerden daha çok sevilmesi icap eder.

ALLAH Teâlâ Muhabbeti

Bil ki, muhabbet ve sevgiye doğrudan doğruya ve bizzat lâyık ve hak sahibi olan ALLAH Teâlâ'dır. O'nun dışındakiler ise, ancak O'ndan dolayı sevgiyi hak ederler. Bu yüzden, ALLAH Teâlâ'dan dolayı sevgiyi hak etmeyenleri sevmemek lâzımdır. ALLAH Teâlâ'dan dolayı sevgiyi hak etmek de iki türlüdür.

Birincisi, O'nun tarafından sevilmiş olmaktır. Çünkü O'nun tarafından sevilmiş olanları sevmek, O'nu sevmenin bir boyutu ve uzantısıdır. Peygamberleri, âlimleri, sâlihleri sevmek bu türdendir.

İkincisi ise, ALLAH tarafından yaratılmış olmaktır. Çünkü O'nun tarafından yaratılmış olanları sevmek, O'nun eserlerini ve sanatını sevmektir. Varlıkları bu düşünce ve mülâhaza ile sevmek de bu türdendir. Ancak birinci tür sevgiye soğukluk ve buğz katmak câiz olmadığı hâlde, ikincisine ALLAH için soğukluk ve buğz karıştırılabilir. Onun için, kâfirler ve fâsıklar, ALLAH Teâlâ’nın yaratığı ve eseri olmaları hasebiyle sevilirken, O'na iman ve itâat etmemeleri sebebiyle de kendilerine buğzedilir.

Sevmenin bütün türleri ALLAH Teâlâ'yı sevmeyi gerektirirler. Bunun (sevmenin) birinci türü insanın kendi varlığını, varlığının sürmesini ve eksiksiz olmasını sevmesidir. Bu sevginin ALLAH Teâlâ'yı sevmeyi gerektirmesi şundandır: Sevilen varlığı yaratan, onu tamamlayan ve kalıcı kılan ALLAH Teâlâ'dır. Bu konuda yegâne güç ve tasarruf sahibi O'dur. Bu bilinirse, O'nu sevmek varlığı sevmek gibi zorunlu hâle gelir.

Bundan dolayı Hasan el-Basrî şöyle

demiştir: "ALLAH Teâlâ'yı tanıyan O'nu sever."

Sevmenin ikinci türü insanın kendisine iyilik edeni sevmesidir. Bu sevgi türü, ALLAH Teâlâ'yı iki sebepten dolayı sevmeyi gerektirir. Birincisi, O'nun doğrudan doğruya yaptığı sayısız iyiliklerdir. Bu iyilikler, insanın bir su damlası hâlinde anne rahmine düşmesinden başlar ve dünyaya gelişinden, çocukluğundan, gençliğinden, ileri yaşından, ölümünden geçerek kabre, mahşere, ebede kadar devam eder. Bundan dolayı Kur'ân-ı Kerim de:

"ALLAH'ın nimetlerini saymaya kalkarsanız sayamazsınız." (İbrahim, 34) buyurulmuştur. İkincisi ise, O'nun iyilik yapanların aracılığıyla yaptığı iyiliklerdir. Çünkü iyilik yapanlara iyilik yapma düşünce, istek ve gücünü veren ve onları belli işlere yönlendiren O'dur. Bunlar O'nun elinde ve emrinde birer araçtırlar. Kalplerine ilham, bileklerine güç ve hareketlerine muvaffakiyet veren O'dur. Bundan dolayı, bu türlü iyiliklerin de hakikî faili ve sahibi ALLAH Teâlâ'dır. Bunların

insanlara nisbeti, diğer bazı işlerin yağmura ve kara nisbeti gibi mecazidir. Durum bu olunca da, bu iyiliklerden dolayı da önce ALLAH Teâlâ'nın sevilmesi ve O'na şükredilmesi lâzımdır.

ALLAH Teâlâ'nın yardım ve katkısı olmazsa, insanlar ve diğer sebepler, başkalarına iyilik etmek şöyle dursun, kendi kendilerine de iyilik yapamazlar. Kur'ân-ı Kerim'de şöyle buyurulmuştur:

"Ey insanlar! Size bir misâl verildi, onu dinleyin. ALLAH'tan başka taptığınız (istekte bulunduğunuz, bir şey umduğunuz) kimseler, güç birliği de etseler, bir sineği yaratamazlar. Sinek onlardan bir şey koparsa, bunu da ondan alıp kurtaramazlar. Siz de, bunlar da aynı derecede âcizsiniz." (Hac, 73)

Sevmenin dördüncü türü, hayrı bizzat kendisine dokunmasa bile, insanın iyilik ve fazilet sahibi olan kimseleri sevmesidir. Bu sevgi türü, başkalarına yapılan iyilik hesabınadır ve bizzat iyilik ve fazilet sevgisinden kaynaklanır. Onun için,

uzak bir ülkede cömert bir zengin veya adaletli bir sultan bulunduğunu duyan bir kimse, ona karşı kalbinde sevgi duyar. Bu sevgi türüyle de en evvel ve en çok ALLAH Teâlâ'nın sevilmesi lâzımdır. Çünkü O'nun hayır ve iyilikleri dünya ve ahireti kaplamıştır. O, her çeşit mahlukatı yaratmış, onları zarurî âlet ve cihazlarla (organlarla) donatmış, onları türlü süs, ziynet ve yeteneklerle güzelleştirmiş ve onlara muhtaç oldukları her çeşit rızk ve nimetleri cömertçe vermiştir.

Sevmenin beşinci türü, güzel olan şeyleri sevmektir. Bu sevgi de, diğer sevgi türleri gibi, insanların fıtrat ve yaratılışında vardır. Onun için, normal olan insanlara bu sevgiyi öğretmeye de gerek yoktur. Ancak bu konuda bilinmesi gereken bir husus vardır. O da şudur: Güzellik iki çeşittir. Bir çeşidi maddî güzelliktir. Bu güzellik gözlere (veya diğer duyu organlarına) hitap eder ve onlar tarafından algılanır. Diğeri ise, manevî güzelliktir. İlim, adalet, güzel ahlâk, hayırseverlik gibi şeylerden oluşan bu güzellik akıl, idrâk ve kalbe

hitap eder ve onlar tarafından anlaşılır. Yukarıda da temas edildiği gibi, kalıcı olan güzellik manevî güzelliktir. Maddî güzellik ise kısa ömürlü ve geçicidir. Bu sebeple, insanların maddî güzelliğe sahip olmakla yetinmemeleri, bunu manevî güzellikle tekmil ve takviye etmeye çalışmaları ve ikisinden birisini seçmek zorunda kaldıkları zaman da manevî güzelliği tercih etmeleri gerekir. Manevî güzellikleri aramayan, onları sevmeyen ve onlara değer vermeyen bir insan (veya bir toplum) insanlık fıtratını kaybetmiş demektir.

Manevî güzelliklerin tamamı ALLAH Teâlâ'da toplanmıştır. O'nun bu manevî güzellikleri doksan dokuz tane olan isimleriyle ifade edilmiştir. Bu sebeple, Kur'ân-ı Kerim'de bu isimler için "en güzel isimler" tabiri kullanılmıştır. Bu isimleri konu edinen âyetlerden üç tanesi şöyledir:

"En güzel isimler ALLAH'ın isimleridir. Onu bu isimlerle çağırın." (A'râf, 18)

"ALLAH'tan başka ilâh yoktur. En güzel

isimler de O'nun isimleridir." (Tâhâ, 8)

"O ALLAH'tır; O'ndan başka ilâh yoktur. O gayb ve şehâdeti (gizli ve açık âlemleri, manevî ve maddî şeyleri) bilendir. O merhameti çok, rahmeti fazla olandır. O ALLAH'tır; O'ndan başka ilâh yoktur. O sultandır, mukaddestir, kusursuzdur, güven verendir, gözetip koruyandır, üstündür, güçlüdür, yücedir. Şerik, ortak ve benzerden münezzehtir. O yaratan, vücuda getiren, şekil ve suret verendir. En güzel isimler O'nun isimleridir. Göklerdekiler ve yerdekiler O'nu tesbih ederler. O izzet ve hikmet sahibidir." (Haşr, 23,24)

(Göklerdekilerden maksat meleklerdir. Bunlar aralıksız olarak ALLAH Teâlâ'yı tesbih ederler. Yerdekiler ise insanlar, hayvanlar ve cansızlardır. İnsanlardan bir taife olan mü'minler O'nu dilleriyle tesbih ederler. Diğer insanlar ve diğer unsurlar da hâlleriyle O'nu tesbih eder ve O'nun büyüklüğünü gösterirler. Hâl ile tesbih ve zikir, bakıp görenin anladığı şeydir. "Her şey, ALLAH'ı tesbih eder ve O'na hamd eder." âyetinde

ifade edilen tesbih ve hamd da hâl diliyle olandır. Yani, bakıp görenin anladığı veya anlayabildiği mânadır.)

Manevî güzellik olan sıfatların ve isimlerin en güzelleri ALLAH Teâlâ'da toplandığına göre, güzelliğe duyulan sevgi ile en evvel ve en çok O'nun sevilmesi iktiza eder.

Sevmenin altıncı türü mükemmelliği sevmektir. İnsanda fıtrî olarak mükemmellik sevgisi bulunduğu için, herkes mükemmellik zannettiği şeye sahip olmak için çalışıp durur. Bu konuda zanlar farklı olduğu için, çalışmalar da farklıdır. Ve bu konudaki zanların çoğu yanlış olduğu için, çalışmaların çoğu da yanlıştır. Bunları ayrıntılı bir şekilde anlatmak uzun sürer. Onun için, kısaca söylemek gerekirse, dünya hayatına ve nefsin arzu ve isteklerine yönelik şeylere sahip olmayı mükemmellik zannetmek de, bu zanla bu şeylerin tahsiline çalışmak da yanlıştır. Çünkü mükemmelliğin şartı bozulmamak, eksilmemek ve yok olmamaktır. Dünya hayatı ve bu hayata ait

şeyler ise her an bozulma, eksilme ve yok olup gitme halindedirler. Onun için, ALLAH Teâlâ, dünya hayatı ve bu hayatın dayandığı maddî şeyler hakkında şöyle buyurmuştur:

"Onlara dünya hayatını bir benzetme ile anlat. Bu hayat tıpkı şuna benzer: Biz gökten su indiririz. Bu su ile yerden bitkiler ve yeşillikler çıkar. Fakat bir müddet sonra bunlar kurur ve rüzgâr onları alıp götürür. ALLAH her işe muktedirdir." (Kehf, 45) Dünyada en kalıcı zannedilen mükemmellikler ilim ve kuvvettir. Halbuki onlar da, ölümle sıfırlandıkları gibi, ondan önce de azalıp değişirler. ALLAH Teâlâ şöyle buyurmuştur:

"ALLAH sizi yaratmıştır. Zamanı gelince de sizi öldürecektir. Bir kısmınız da ileri yaşlara kadar bırakılır. Bunlar ilim sahipleriyken hiçbir şey bilmez hâle gelirler. ALLAH ise (her zaman) alîm ve kadirdir." (Nahl, 70)

"ALLAH sizi zayıf bir hâlde yarattı, zayıflıktan sonra size kuvvet verdi, kuvvetten

sonra tekrar zayıflık ve ihtiyarlık verdi. O istediği şekilde yaratır. O alîm ve kadirdir." (Zümer, 54) Bütün bunlar ortada olan, elle tutulup gözle görülen gerçeklerdir. Onun için, "Her kemâlin bir zevali vardır." denilmiştir. Zevali olmayan kemâl ise ALLAH Teâlâ'nın kemalidir. Kur'ân-ı Kerim'de şöyle buyurulmuştur:

"Yeryüzünde olan her canlı yok olmaya mahkûmdur. Bakî ve kalıcı olan, büyük ve saygın olan RABBİndir." (Rahman, 26, 27)

Hâl bu olunca, mükemmelliğe karşı duyulan sevgi ile de en evvel, en çok ve hatta yalnızca ALLAH Teâlâ'nın sevilmesi lâzım gelir.

İnsana oldukça büyük bir sevgi kabiliyeti verilmiş ve bu sevgi ile ALLAH Teâlâ'yı sevmesi emredilmiştir. Fakat, kendisi bu sevgiyi yukarıda zikredilen sebeplere ve eşyaya tevzi edip dağıtırsa, bu durumda ALLAH Teâlâ'yı sevse bile, O'nu azametine lâyık bir sevgi ile sevmiş olmaz. Ancak, insanın bütün sevgisini ALLAH Teâlâ'ya vermesi, O'nun dışında hiçbir şeyi sevmemesini

gerektirmez. Çünkü diğer şeyler de ALLAH Teâlâ'nın yarattıkları oldukları için sevilebilirler. Bu anlamda bunları sevmek, ALLAH Teâlâ sevgisini azaltmaz, aksine onu daha ayrıntılı, gerekçeli ve şuurlu bir hâle getirir.

ALLAH Teâlâ'yı severek O'na ibadet ve kulluk etmek, O'ndan dünya veya ahiret için iyilikler umarak bunu yapmaktan daha üstündür. Dâvûd (as)'a indirilen Zebur'da şunun yazılı olduğu rivAyet edilmiştir:

"ALLAH'ın hâlis kulları, O'ndan bir şey bekleyerek değil, Rab olduğu için O'na kulluk edenlerdir. ALLAH cennet ve cehennemi yaratmasaydı bile, bunlar O'na aynı şekilde kulluk ederlerdi."

Bir hakîm şöyle demiştir: "ALLAH Teâlâ'ya kullukta gönüllü ve hasbî olun; kötü olan köle veya işçi gibi hesaplı olmayın: Çünkü kötü olan köle, korktuğu için efendisine hizmet eder, işçi de yalnızca ücret için bunu yapar. Gönüllü olan ise, ne şunun, ne de bunun için değil, hizmet ettiği

zâtı buna layık bulduğu için yapar."

Ebu Hâzım şöyle demiştir: "Ben ALLAH Teâlâ'ya, sevap veya ceza mülahazasıyla ibadet etmekten hayâ ederim."

En Büyük Lezzet ALLAH Teâlâ'yı Bilmekte ve Görmektedir

Bil ki, insanda değişik duyular ve duygular vardır. Bu duyu ve duygular lezzet ve elemlerin kaynaklarıdır. Bunların fonksiyonlarını icrâ ve ifâ etmeleri lezzet, engellenmeleri ve tıkanmaları elem doğurur. Ancak bu lezzet ve elemler, aynı ismi taşısalar bile, duyu ve duyguların kendileri gibi, birbirinden farklıdırlar. Onun için, örneğin, yemek de, bilmek de lezzet verirler. Fakat bunların lezzetleri aynı türden değildir. Bunun gibi, görmek, dinlemek, dokunmak, bulmak, başarmak, intikam almak, yardım etmek de farklı lezzetler doğururlar. Aynı duyu ve duygudan veya fiilden kaynaklanan lezzetin de azlık ve çokluk yönünden çok dereceleri vardır. Örneğin, baklava yemenin lezzeti ekmek yemenin lezzetinden fazladır.

Bunun gibi, bilmenin verdiği lezzetin büyüklüğü de, bilinen şeyin kıymet ve derecesine göredir. Bundan dolayı, din bilgisi dünya bilgisinden daha çok lezzet verir. Çünkü din ilminin konusu olan ahiret ötekinin konusu olan dünyadan daha kıymetlidir. Din bilgisi içinde de en çok lezzet veren, ALLAH Teâlâ'yı bilmektir. Çünkü ALLAH Teâlâ kâinattaki en büyük varlıktır; O'nu bilmek de din ilminin gayesi, hedefi ve kıblesidir.

Diğer bir ifade ile, bir ilmin verdiği lezzet, o ilmin kıymetiyle ölçülüdür. Bir ilmin kıymeti de onun konusunun kıymetiyle orantılıdır. Bundan çıkan tabiî sonuç, ALLAH Teâlâ'yı bilmenin bütün lezzetlerin üstünde lezzet vermesidir. Bu lezzeti duyanlar şöyle demişlerdir:

"Lezzet arayan sultanlar, bizim duyduğumuz lezzeti bilselerdi, onu bizden almak için bizimle savaşırlardı."

Görmek de bilmek gibi, aynı duyum olmasına rağmen, görülen nesnelere göre, farklı derecelerde lezzet verir. Bu sebeple, bir insanın

kendi babasını görmesi, ona bir yabancıyı görmesinden daha çok lezzet verir. Tıpkı bunun gibi, güzel bir kimseyi görmek çirkin birini görmekten, bir âlimi görmek bir câhili görmekten, bir zengini görmek bir fakiri görmekten, bir âmiri görmek bir memuru görmekten, bir kumandanı görmek bir neferi görmekten, bir sultanı görmek bir köleyi görmekten daha çok zevk ve lezzet verir. Kural bu olunca, insanın kendisini yaratan, varlık süresi boyunca kendisine had ve hesaba gelmeyen iyilikler yapan, aynı zamanda kâinatın mutlak hâkimi, bütün kudsî güzelliklere sahip, bütün fazilet ve meziyetlerle donanımlı, sınırsız ilim ve kudretle vasıflı, ne benzeri, ne de benzerinin benzeri bulunmayan, harikalar harikası ve acâipler acâibi zâtı (ALLAH Teâlâ'yı) görmek de O'nun üstünlükleri ölçüsünde daha fazla lezzet verir.

Maruf el-Kerhî şöyle demiştir: "ALLAH Teâlâ öyle bir sultandır ki, O'nu sevmek, bütün sevgilerin yerini tutar ve O'nu tanımak bütün

lezzetlerin tadını verir."

ALLAH Teâlâ'yı tanımaktan lezzet almak, insanın olgunluk hâlidir. Onun hamlık hâlindeki lezzetleri ise şunlardır: Oyun oynama lezzeti, süs ve gösteriş lezzeti, yemek gibi şehvetlerin lezzeti, mal ve mülk lezzeti, şöhret ve riyaset lezzetidir. Şöhret ve riyasetten (baş olmaktan) lezzet almak insanın hamlık döneminin en üst aşamasıdır. İnsan, diğer lezzetlerden çok bu lezzetin etkisinde kalır. Bu sebeple, onu tadınca, diğer bütün lezzetleri onun için fedâ eder.

ALLAH Teâlâ'yı tefekkür etmek de, kalbe lezzet ve huzur verir. Kur'ân-ı Kerim'de buna işaret edilerek, "Onlar iman etmişler ve kalpleri ALLAH'ı zikretmek (O'nu anmak ve tefekkür etmek) ile huzur bulmuştur. Bilin ki, kalpler ALLAH'ı zikretmekle huzur bulur." (Ra'd 24) buyurulmuştur. Ancak bu tefekkür, ALLAH Teâlâ'nın zâtının nasıl ve nice olduğunu düşünmek şeklinde değil, O'nun bilinen yüce isimleriyle ifade edilen yüce vasıf ve sıfatlarını

düşünmek tarzında olan tefekkürdür. O'nun zâtının nasıl ve nice oluşu aklın kavrama gücünün dışında olduğu için, bunun üzerinde düşünmek ve tefekkür etmek yasaklanmıştır.

ALLAH Rasûlü (sa) bu hususta şöyle buyurmuştur:

"ALLAH Teâlâ'nın zâtını düşünmeyin. Çünkü O'nu idrâk edemezsiniz. Bunun yerine, O'nun iyilik ve ihsanlarını düşünün." (Geçti) Kur'ân-ı Kerim'de de sık sık emredilen tefekkür, ALLAH Teâlâ'nın yarattığı varlıklar üzerine çevrilmiştir. Çünkü bu varlıklar O'nun ilim, kudret, rahmet gibi sıfatlarını gösterirler. Örneğin, şöyle buyurulmuştur:

"Onlar ayakta iken, otururken ve uzanırken ALLAH'ı zikrederler (anarlar) ve göklerle yerin yaratılmasında tefekkür edip, 'RABBİMİZ! Bunları boşuna yaratmadın. (Bunları bizi sınamak için yarattın. Bizi bu sınavı kaybedip) cehennem ateşine düşmekten koru.' derler." (Âl-i İmrân, 191)

"ALLAH gökleri görebildiğiniz bir direk

olmaksızın yükseltti, Arş üzerinde hâkimiyet kurdu, güneşi ve ayı emrine musahhar etti, yeryüzünü oturulacak hâle getirdi, onda dağlar, nehirler, her çeşit yiyecek maddeleri, her türden erkek ve dişiler yarattı, geceyi gündüzün üstüne saldı. Bütün bunlarda tefekkür edenler için deliller (ALLAH'ın varlık ve kudretinin ispatları) vardır." (Ra'd, 2, 3)

Kâinat, tefekkür cennetidir. Bu cennet, tefekkür ehline ahiretteki cennetten önce ikram edilmiştir. Kur'ân-ı Kerim'deki, "Genişliği göklerle yer olan cennet" (Al-i İmrân, 133; Hadîd, 21) sözüyle bir anlamda bu tefekkür cenneti tarif edilmiştir. Bu cennette ALLAH Teâlâ'yı tefekkür yoluyla görenler, ahiretteki cennette de O'nu gözleriyle göreceklerdir. Tefekkür yoluyla O'nu görmenin lezzet ve saadeti de bu suretle tamamlanacaktır. Çünkü tefekkür ne kadar kuvvetli olursa olsun, gözle görmek kadar açık ve net değildir.

Bu şu demektir: ALLAH Teâlâ'yı ahirette ve

cennette görmek için bu dünyada O'nu tefekkür etmek şarttır ve herkesin O'nu orada görmesi de burada O'nu tefekkür etmesi ölçüsünde olacaktır. Burada O'nu tefekkür etmeyenler ise, orada O'nu hiç göremeyeceklerdir. Kur'ân-ı Kerim'de bunlar kasdedilerek şöyle buyurulmuştur:

"Onlar o gün Rablerini görmekten menedilirler." (Mutaffifîn, 15), "Onları kıyâmet gününde kör olarak haşredeceğiz. Kendileri, 'RABBİMİZ! Biz dünyada gören iken, bizi niçin kör olarak haşrettin?’ derler. ALLAH onlara, 'Hayır! Siz dünyada âyetlerimizi görmediniz. Biz de bugün sizi görmez şeklide haşrettik.’ der." (Tâhâ, 124)

ALLAH Teâlâ'yı görmek, diğer bütün görme çeşitlerinden daha fazla lezzet ve sevinç verir. Çünkü görmenin lezzeti şu sebeplerle artar.

Birincisi, görülen şeyin güzellik ve mükemmelliğidir. Onun için, bir şey ne kadar güzel ve mükemmelse, onu görmenin lezzeti o kadar fazladır.

İkincisi, görülen şeye duyulan sevgidir. Bu

sevgi arttıkça görmenin lezzeti de artar.

Üçüncüsü, görmenin netliğidir. Onun için, bir şeyi yakından, örtüsüz ve kuvvetli bir ışık altında görmek, onu uzaktan, perde arkasında ve yetersiz bir ışıkla görmekten daha çok lezzet verir.

Dördüncüsü, görenin dikkatini dağıtan ve onu meşgul eden korku, ağrı, keder gibi olumsuzlukların bulunmamasıdır. Görmenin lezzetini arttıran bu sebeplerin hepsi ALLAH Teâlâ'yı görme olayında mevcuttur. Çünkü kimi insanları hayran, kimilerini âşık, kimilerini meftun ve meczup hâline getiren bütün güzelliklerin yaratıcı olan ALLAH Teâlâ, bu güzelliklerden sonsuz derecede üstün olan ve ne akıl, ne de hayale sığmayan bir güzelliğe sahiptir. Maddî olmayan, benzeri ve taklidi cennette de bulunmayan bu mukaddes güzelliği görmek, ruhlara cennet nimetlerinden daha çok lezzet verir.

Bu güzelliği görmekle mükâfatlandırılan kimseler, ALLAH Teâlâ'yı her şeyden fazla seven

kimselerdir. Kur'an-ı Kerim'de bunlar için:

"İman edenler, ALLAH'ı her şeyden fazla severler." (Bakara, 165) buyurulmuştur. Bu görme perdesiz ve örtüsüz olacaktır.

ALLAH Rasûlü (sa) bunu şöyle benzetmiştir:

"Siz RABBİNİZi, bulutsuz bir semâda dolun ayı net olarak gördüğünüz gibi göreceksiniz. Aranızda görmeyi engelleyen veya gölgeleyen bir perde bulunmayacaktır." (Muttefekun aleyh)

Bu görme olayının gerçekleştiği cennette, görenlerin dikkatini dağıtan ve neşelerini bozan korku, hastalık, gaile, keder gibi şeyler de yoktur.

Bu şartlarda dünyada gerçekleşen bir dost mülakatı bile tarifsiz bir lezzet verirken, bu mülakatın ALLAH Teâlâ ile ve cennette olmasının sonsuz bir lezzet verdiğini anlamak her hâlde zor değildir.

ALLAH Muhabbetini Arttıran Sebepler

Bil ki, ahirette en çok mutlu olanlar, bu dünya hayatında ALLAH Teâlâ'yı en çok

sevenlerdir. Çünkü bunlar ALLAH Teâlâ'yı sevince, ALLAH Teâlâ da onları sever.

Kur'ân-ı Kerim'de buna işaret edilerek, "ALLAH onları sever, onlar da ALLAH'ı severler." (Mâide, 54) buyurulmuştur.

Böylece, ahiret bu kimseler için yabancı bir yer olmaktan çıkıp sevgilinin yeri ve yurdu hâline gelir. İnsanın en çok mutlu olduğu yer ise, sevdiğinin bulunduğu yerdir. Onun için, ALLAH Teâlâ'yı sevenler ölürken üzerlerine melekler iner ve onlara şöyle derler:

"Kokmayın, üzülmeyin ve size va'dedilen cennetle müjdelenin." (Fussilet, 30) İnsan ALLAH Teâlâ'yı sever ve O'nun tarafından sevilirse, O'nun mutlak ve açık hâkimiyeti altında bulunan ahirete gitmekten, diğer ölenler gibi, ne korkar, ne de üzülür.

ALLAH Teâlâ sevgisinin aslı ve çekirdeği bütün müminlerde vardır. Çünkü bunların sahip oldukları iman, marifet ve sevgiden oluşan mürekkep bir cevherdir. Marifet ALLAH Teâlâ'yı

tanımak, muhabbet ise O'nu sevmektir. Ancak marifet gibi, muhabbet de yalnızca iman etmekle kemâl derecesine ulaşmaz. Bunları bu dereceye ulaştırmak için, ayrıca çalışmak lâzımdır.

ALLAH Teâlâ muhabbetini arttıran sebepler iki tanedir. Bu sebeplerden birisi dünyayı ve dünyaya ait olan şeyleri sevmemektir. Çünkü kalbin belli bir sevgi kapasitesi vardır. Bu yüzden, bu sevgi paylaşıldıkça azalır. Bunun böyle olduğunu anlamak için, uzun söze lüzum yoktur. Çünkü yalnız bir şeyi sevmekle birkaç şeyi sevmenin sevgi yoğunluğu ve şiddeti bakımından farklı olduğunu, sevilen bir ise sevginin güçlü ve şiddetli olduğunu, sevilenler çok ise her birine düşen sevgi payının zayıf ve az olduğunu herkes bilir. Kur’ân-ı Kerim'de:

"ALLAH bir kimsenin göğsüne iki kalb koymamıştır." (Ahzab, 4) buyurulmuştur. Bu demektir ki, bir kalb ile ancak bir şey güçlü bir şekilde sevilebilir. Başka şeylerin de bağımsız olarak sevilmeleri durumunda sevgi dağılır ve

gücünü kaybeder. (İlişkilerin çoğaldığı şimdiki dünyada sevgi ve vefa duygularının azalması da bundan dolayıdır. Onun için, şimdi artık mecnunlar, leylâlar ve sıddıklar yetişmiyor. Yeni dönemde sevgiler zayıf, dostluklar vefasız, münâsebetler çürük, selâm ve sabahlar soğuktur.)

Tevhid kelimesi olan lâ ilâhe illALLAH sözü, ibadet gibi, muhabbetin de ALLAH Teâlâ'ya tahsis edilmesini gerektirir. Çünkü "ilâh", hem mabud (ibadet edilen), hem de mahbup (sevilen) demektir. "Nefislerini ilâhlaştıranları görmüyor musun!" (Furkan, 43) Ayetiyle dikkat çekilen husus da bazı insanların nefislerine ibadet etmeleri değil, onu ilâhı sever gibi sevmeleridir. Çünkü insanların nefislerine bilinen mânada ibadet etmeleri söz konusu değildir. ALLAH Rasûlü (sa), "Kalbinin ihlasıyla lâ ilâhe illALLAH diyen cennete gider." (Muttefekun aleyh) buyurmuştur. Buradaki kalbin ihlasından maksat da kalbin sevgisini ALLAH Teâlâ'ya tahsis etmek ve hâlis kılmaktır.

ALLAH için ve O'nun adına sevmek de

O'nun sevgisinin bir boyutudur. Bu sebeple, bu türlü sevgiler O'nun sevgisini azaltmaz, aksine arttırır.

Dünyaya ait şeyleri sevmekten kurtulmanın çaresi de, bu şeylerin hakikatte güzel olmadıklarını, güzel oldukları kabul edilse bile, fâni ve geçici oldukları için sevgiye değmediklerini ve üstelik onları sevenlerin dinine ve ahiretine çok zarar verdiklerini düşünmektir.

Sebeplerden ikincisi ise ALLAH Teâlâ'yı daha çok tanımaya ve bilmeye çalışmaktır. Çünkü O'nu sevmenin kuvveti O'nu tanımanın ve bilmenin derecesiyle orantılıdır. İnsan başka şeyleri tanıdıkça sevgisi azalır, ALLAH Teâlâ'yı tanıdıkça da sevgisi artar. Bundan dolayıdır ki, ALLAH Teâlâ'yı en çok seven, O'nu en çok tanıyan ve bilen ALLAH Rasûlü olmuştur. Nitekim kendisi bir hadis-i şerifte, "Ben içinizde ALLAH Teâlâ'yı en çok tanıyan ve O'na en çok saygı ve huşû duyan kimseyim." buyurmuştur. ALLAH Teâlâ'yı daha çok tanımanın ve bilmenin yolu ise daha çok tefekkür,

zikir ve ibadet etmektir. Tefekkür de iki kısımdır. Birincisi, Kur'ân-ı Kerim'i okumak ve mânalarını anlamaya çalışmaktır. Bu konuda yazılmış olan sağlam kitapları okumak da bu tefekkür cümlesindendir. İkincisi ise, kâinat üzerinde (eşya ve hâdiselerde) tefekkür etmek ve onlarda ALLAH Teâlâ'nın ilim, kudret, hikmet ve rahmetini görmektir. ALLAH Teâlâ bu iki tefekkürü de emretmiştir. Birincisine örnek şu âyettir:

"Kur'ân'da tefekkür etmiyorlar mı ? Bu Kur'ân, ALLAH'tan başkasına ait olsaydı, onda bir çok çelişkiler ve tutarsızlıklar göreceklerdi." (Nisa, 82) İkincisine örnek de şu âyettir:

"De ki: Göklerde ve yerde olan şeylerde tefekkür edin (ve ALLAH'ın varlık ve büyüklüğünü gösteren nihAyetsiz delilleri görün). Fakat inanmak istemeyen kimseler için deliller fayda vermez." (Yûnus, 101)

Yöntem olarak tefekkür iki türlüdür Birincisi, varlıklar üzerinde düşünmek ve bu düşüncenin sağladığı bilgi ile ALLAH Teâlâ'nın

azametini ve sıfatlarını tefekkür etmektir. İkincisi ise, doğrudan doğruya ALLAH Teâlâ’nın azametini ve sıfatlarını tefekkür etmektir. Birinci tefekkür yöntemi daha çok ALLAH Teâlâ'yı tanımaya yarar. İkincisi ise O'nun sevgisini arttırır.

Yaratıklarda tefekkür etmenin Yaratanın tanınmasını ve O'nun ilim ve kudretinin bilinmesini nasıl sağladığını anlamak için en küçük bir yaratık olan sineği düşünmek yeterlidir. Çünkü bu küçük ve çoğu kimsenin tiksindiği yaratık, hacminin küçüklüğüne rağmen, ALLAH Teâlâ’nın büyüklük ve azametini dev bir ayna ve akran gibi gösterir. Bu en küçük hayvan, en büyük hayvan olan fil modelinde yaratılmış ve ona da hortum verilmiştir. Ancak onun hortumu filin hortumundan daha hünerlidir. Çünkü filin hortumu yalnızca ortada olan şeyi alabilirken, sineğin hortumu en gelişmiş bir sondaj aleti gibi, cildin altındaki kanı çeker. ALLAH Teâlâ, sineğe rızkının deri altında olduğunu ilham etmiş, bu hortumu vermiş, hortumu çalıştırmak için marifet

ve güç vermiş, yakalanmaması için de çok hassas duyma ve hareket etme kabiliyeti vermiştir. O kadar ki, insan elini kaldırmaya niyet ederken bile, bunu duyar ve kaçar, sonra gafil bir anı yakalayıp tekrar gelir. Sinek bu işte ALLAH Teâlâ'nın kendisine öğretmesiyle muharebenin en ince kurallarını tatbik eder. Bu sinek kirli zannedilir. Halbuki o, durmaksızın yüz ve gözlerini yıkar ve adeta insanlara yıkanmayı ve temizliği öğretir, onları abdest almaya davet eder. Sinek, kendisini ışık gibi görünen ateşin içine atıp yakmakla insanlara bir ders daha verir. Bu ders de şudur: Nefsin şehvet ve arzuları da ışık gibi görünürler, fakat onlar hakikatte yakıcı ateşlerdir. ALLAH Rasûlü (sa) buna işaret ederek şöyle buyurmuştur:

"Ben eteklerinizden çekip sizi kurtarmaya çalışıyorum. Siz ise, sinekler gibi ateşin içine atılıyorsunuz." (Muttefekun aleyh)

Sineğin bir türü de bal arısıdır. ALLAH Teâlâ'nın kudret ve sanatı bu hayvancıkta da açık ve net bir şekilde görülür. Çünkü kendisine

yapılan ilham ile bu küçük hayvan da hayret verici ve baş döndürücü işler yapar. Kur'ân-ı Kerim'de bu sinek hakkında şöyle buyurulmuştur:

"RABBİn arıya, 'Dağlarda, ağaçlarda ve çardaklarda yuva yap. Sonra türlü çiçeklerden ye ve RABBİnin sana kolaylaştırdığı yollardan geç.' diye vahyetti. Bu suretle onun karnından değişik renklerde ve şifa taşıyan bir sıvı çıkar. Bu işte tefekkür edenler için deliller vardır." (Nahl, 68, 69)

(Günümüzde türlü ilim dalları, ALLAH Teâlâ'nın yarattığı büyük ve küçük şeylerde çok enteresan mânalar ve incelikler bulup ortaya koymuşlardır. Bu suretle ALLAH Teâlâ'nın şu âyette verdiği söz de yerine gelmiştir: "İnsanlara etraflarındaki ve kendilerindeki âyetlerimizi (kudretimizin delillerini) göstereceğiz. Böylece O'nun hak olduğu onlara iyice belli olacaktır." (Fussilet, 53))

ALLAH Teâlâ Sevgisinin İnsanlarda Farklı Olmasının Sebepleri

Bil ki, yukarıda da söylendiği gibi, bütün

müminler ALLAH Teâlâ sevgisinin asgarisinde müşterektirler. Ancak, bunların O'nun hakkındaki ilim ve marifetleri ve dünyaya yakınlık dereceleri farklı olduğu için, bu sevgileri de birbirinden farklıdır. Çünkü bir şey, sebepleriyle var olur ve onlarla birlikte artar veya eksilir. Sevginin sebepleri de, artıp eksildiğine göre, onun da artıp eksilmesi tabiidir. Hiç şüphe yoktur ki, ALLAH Teâlâ'nın bir küçük yaratığı olan sinekte bile pek çok mâna, sanat ve kudret görebilen bir kimsenin ALLAH marifeti ile O'nun büyük yaratığı olan kâinatta bile mâna, sanat ve kudret görmekten âciz olan bir kimsenin marifeti birbirinden kâinat kadar farklıdır. Muhabbet de marifete göre olduğuna göre, bu kimselerin ALLAH muhabbeti de birbirinden bu kadar farklı olur. İmanın kuvveti de marifet ve muhabbete tâbi olduğu için, bu kimselerin imanları da bu şekilde birbirinden farklıdır. Bunların ALLAH Teâlâ'ya yakınlığı ve ahiretteki dereceleri de iman, marifet ve muhabbetleriyle orantılıdır. Bundan dolayı Kur'ân-

ı Kerim'de, "Ahirette dünyadakinden çok daha farklı dereceler ve birbirinden üstün mertebeler vardır." (İsrâ, 1) buyurulmuştur.

ALLAH Teâlâ'yı hiç tanımayan ve sevmeyen kimseler dalâlet ehlidirler. Bunlar, dünyada gece yolculuk yapmışlardır. Bu sebeple ne ışık görmüş, ne de o ışığın kaynağını merak edip soruşturmuşlardır. ALLAH Teâlâ'nın varlığına inanan ve fakat O'nun isim ve sıfatlarının azametini idrâk etmeyen kimseler, yemin ehlidirler. Bunlar dünyada şafak vakti yolculuk yapmışlardır. Bunlar, ışığı yalnızca ufukta görmüşler ve onun güneşten kaynaklandığına iman etmekle yetinmişlerdir. ALLAH Teâlâ'nın zâtına iman etmenin yanında, isim ve sıfatlarının kâinat ve eşyâdaki etkilerini seyreden kimseler ise mukarrablardır. Bunlar gündüz yolculuk etmiş ve hem güneşi görmüş, hem de güneşin eşya üzerindeki ışık, renk, hararet gibi iz ve etkilerini görmüşlerdir. Kur'ân-ı Kerim bu üç sınıfı bir arada şöyle zikretmiştir:

"Ölen kişi mukarrablardan ise, ona rahatlık, mutluluk ve nimet cenneti vardır. O yemin ehlinden ise, ona (her türlü azap ve sıkıntıdan) selâmet vardır. O inkârcı sapıklardan ise, ona kaynar su ikramı ve cehennemde pişirilmek vardır." (Vakıa, 38, 94)

Çoğu İnsanların ALLAH Teâlâ'yı Tanımakta Acze Düşmesinin Sebepleri

Bil ki, ALLAH Teâlâ’nın varlığı en açık olan varlıktır. Çünkü diğer şeylerin varlığı ancak onları gösteren birkaç alâmet ve emâre ile bilirken, ALLAH Teâlâ’nın varlığı kendi eseri olan bütün kâinat ile bilinir. Çünkü müşahede ettiğimiz ve duyu organlarıyla temas hâlinde olduğumuz her şey, hatta kendi vücudumuz ALLAH Teâlâ’nın birer yaratığıdır ve hem O'nun varlığını, hem de nasıl bir ilâh olduğunu (ilim, kudret, hikmet ve rahmet... sahibi olduğunu) açık bir şekilde gösterir. Varlıkların yokluktan sahneye çıkması, zerrelerin (fizik ve kimya diliyle, atom, hücre ve moleküllerin) sanatlı bir şekilde tertip, tanzim ve

terkip edilmesi, sonra da hayat ve enerji verilip canlı ve hareketli hâle getirilmesi, kudret ve diğer yüce sıfatlara sahip yaratıcı bir ilâhın mevcudiyetini zorunlu kılar.

Ancak nasıl ki, bir şeyi görememenin birbirine zıt iki sebebi vardır. Bunlardan birisi ışığın azlığı, diğeri de onun çokluğudur. Tıpkı bunun gibi, bir şeyi bilememenin de birbirine zıt iki sebebi vardır.

Bu sebeplerden birisi, o şeyin gizli olması, delil ve şahidlerinin bulunmaması, diğeri ise onun çok açık olması ve her şeyin ona delil ve şahid durumunda bulunmasıdır.

Çoğu insanların varlığı çok açık olan ALLAH Teâlâ'yı bilememeleri bu ikinci sebeptendir. Çünkü zerrelerden güneşlere kadar küçük büyük, yakın uzak bütün varlıklar O'nu gösterirler. Böylece, O'nun varlığı, tıpkı sonsuz şiddette olan bir ışığın altındaki bir şey gibidir. Çıplak ve zayıf gözler bu şeyi, çok açık olmasından dolayı görmedikleri gibi, ilim ve

marifetle takviye edilmeyen zayıf akıllar da bu durumda olan ALLAH Teâlâ'nın varlığını algılamaktan âciz kalırlar.

Diğer bir ifade ile, bir şey zıddıyla anlaşılır. Buna göre, eğer ALLAH Teâlâ'yı gösteren varlıklar yanında, O'nu göstermeyen bazı varlıklar da bulunsaydı, o takdirde O'nu gösterenlerle göstermeyenler arasındaki farklılık ve zıtlıkla O'nun varlığı anlaşılacaktı. Ancak âlemde böyle bir ikilik ve farklılık yoktur. Çünkü, bütün varlıklarda aynı kudret, aynı hikmet, aynı sanat, aynı kanun, aynı üslup ve aynı yöntem câridir. Bütün varlıklarda yaratmayla ilgili olarak aynı özellikler ve hususiyetler hâkim olduğu için, her şey kendiliğinden olurmuş gibi bir his doğar ve bu özellik ve hususiyetlerin yaratıcının varlık ve birliğinden ileri geldiği gerçeği dikkatten ve gözden kaçar.

Gözleri zayıf olan kimseler, gece karanlığında ay ve yıldızları görürler, fakat gündüzün aydınlığında güneşi görmezler. Çünkü

güneşin şiddetli olan ışığı bunların gözlerine fazla gelir. ALLAH Teâlâ'nın bir ve tek olan varlığı da tıpkı güneşin ışığı gibi kâinata şiddetli bir şekilde yansıdığı için akıl, idrâk ve tefekkür gözleri zayıf olanlar O'nu göremezler. Fakat O'nun ışığı bu kadar şiddetli olmasaydı, örneğin âlemde iki yaratıcı, iki sanat, iki kanun, iki yönetim tarzı bulunsaydı, o zaman bu zayıf insanlar bu ikiliği ve onun arkasındaki iki varlığı fark edeceklerdi.

Eğer her gün güneşin batmasıyla dünya kararmasaydı, gündüz ışığının güneşten değil, her şeyin kendisinden kaynaklandığı zannedilecekti. Fakat bu batışın olması bu yanlış zannı önlemiştir. ALLAH Teâlâ misâlinde ise, batmak söz konusu değildir. Çünkü, O "Kayyûm"dur ve hiç batmayan güneş durumundadır. Halbuki, varlıklar zaman zaman güneşin batmasında olduğu gibi O'nun tasarrufunun dışına çıksalardı, o zaman bu iki hâl arasındaki fark ile O'nun varlığı kolaylıkla anlaşılırdı. Bu mümkün olmadığı için, bu yöndeki tefekkür yeteneği zayıf olan veya dikkati başka

taraflara çevrilmiş olan kimseler, eşyanın kendiliğinden var olduklarını, üzerlerinde güneş ışığı gibi parlayan yaratıcılık hususiyet ve özelliklerini de onların kendi malları zannederler.

Böylece, açık olmak bilinmeye sebep iken, çok açık olmak bazı insanların ALLAH Teâlâ'yı bilmemesine ve tanımamasına sebep olmuştur.

Bir önemli sebep de şudur: ALLAH Teâlâ'nın varlığına şahidlik eden ve O'nun azamet ve büyüklüğünü gösteren kâinattaki varlıklarla insan henüz aklının gelişmediği çocukluk döneminde tanışır ve bunları görmek onda alışkanlık hâline gelir. Büyüyüp de aklı olgunlaştığı ve gördüğü şeylerden sonuç çıkarma aşamasına geldiği zaman, artık alışmış olduğu varlıklar onun dikkatini çekmezler. Fakat, o zamana kadar görüp alışmadığı yeni bir varlık, kural dışı bir bitki, mevcutlardan farklı bir hayvan gördüğü takdirde, dikkati uyanır, hayretini ifade etmek için, "SubhânALLAH!" der, yaratıcının varlık ve tasarrufunu çok güçlü bir şekilde hisseder.

Halbuki her zaman gördüğü şeyler, onu heyecanlandıran bu yeni şeyden çok daha mükemmel ve muntazamdırlar ve dolayısıyla yaratıcıya olan delâletleri de o kadar kuvvetlidir. Fakat alışkanlık bunların üstüne bir perde gibi iner ve onları dikkatten kaçırır. Bu sebeple, şAyet insan çocuk olarak değil de, yetişmiş ve aklî olgunluğa ermiş bir yaşta dünyaya gelseydi, akıl ve tefekkürünü uyuşturan alışkanlığı bulunmadığı için, her şeye büyük bir dikkat, hayret ve hayranlıkla bakacak ve harikalardan oluşan bu âlemin mutlaka bir harika yaratıcısının mevcut olduğunu düşünecek ve O'nun sınırsız ve sonsuz olan azameti önünde secde edecekti.

(Sözde dinî duygunun menşe ve kaynağını araştıran bazı ahmaklar, ilk insanların hâdiseler karşısında ürperip korktuklarını ve bu yüzden gizli bir ilâhın mevcudiyetine inandıklarını, fakat ilim ilerleyince, bu korkulan hâdiselerin ilmî sebepleri bulunduğu için artık ne korkuya, ne de bu hâdiseler için bir yaratıcının varlığına inanmaya

gerek kalmadığını söylerler. İlmin, hâdiselerin bazı sebeplerini bulduğu doğrudur. Ancak, bu sebepler kanun ve kurallardır. Kanun ve kurallar ise bir kanun koyucu ve uygulayıcı kuvvetin varlığını gösterirler. Bunların kendiliğinden oluştuklarını ve her şeyi kendi başlarına yönettiklerini söylemek ne ilim, ne de akla uygun değildir. Bunun için şöyle bir misâl verilmiştir: Bir yolcu çölde seyahat ederken, birden bir çiftliğe rast gelse ve içine girip dolaşınca, orada çölün ne iklimi, ne imkânsızlıkları, ne de ıssızlığıyla kabil-i telif olmayan durumlar, vaziyetler, saraylar, bunların iç teşkilâtı, tertibatı ve tanzimatı ile karşılaşsa, tabiatıyla şaşırır ve bunun nasıl gerçekleştirildiğini düşünmeye başlar. Bunun sebebini bulmak için aramaya devam ederken, bir dolapta bu çiftlik ve sarayların plan ve projelerini ihtiva eden bir dosya görse, bu adam eğer akıllı ise, bu dosyayı görünce, bu çiftliğin büyük bir adamın mülkü olduğunu ve onun tarafından çok hünerli sanatkârlara yaptırıldığını açık bir şekilde

anlar ve bu yöndeki inancı kesinleşir. Fakat, ahmak bir kimse ise, bu dosyayı görünce, "Tamam! Buldum. Bu binalar, saraylar, bahçeler ve eşya bu dosyadaki plan ve programın eseridir." der ve kendi kendisini gülünç ve maskara hâline getirir. İşte yukarıda zikri geçen sözde din araştırmacıları da bu ikinci adam durumundadırlar. Çünkü bunların da bulunduğunu söyledikleri şey, bu kâinatı yaratan zâtın uyguladığı kanunlar ve prensiplerdir. Kanunlar ise kanun koyucu değildirler. Plan da mühendis değil, harita da usta değildir. Onun için, bunların varlığı kanun koyucunun, mühendisin ve ustanın da varlığını zorunlu hâle getirir ve hâdiselerin tesadüf olma ihtimalini bütünüyle ortadan kaldırır.)

ALLAH Teâlâ'yı tanıyan kimseler, varlıkları yer, gök, taş, ağaç şeklinde değil, O'nun birer sanatı, fiili ve kudreti şeklinde görürler. Bu sebeple, bu şeyleri görmek onlara ALLAH Teâlâ'yı unutturmaz. Aksine, O'nu daha çok hatırlatır ve

O'nun varlığını şuhud ve müşahede derecesine getirir. Bunlar O'nun varlığını bu şekilde müşahede edince de O'nun azametini daha iyi anlayıp idrâk etmeye ve sonuç olarak da O'nu daha çok sevmeye muvaffak olurlar.

Buna göre, eşya ve varlıklara ALLAH Teâlâ'nın fiilleri gözüyle bakan, onları bu bakışla gören ve onları bu cihet ve münasebetle seven bir kimse, ALLAH Teâlâ'yı daha çok tanır ve O'nu daha fazla sever. Bu sebeple, Kur'ân-ı Kerim'de eşya üzerinde tefekkür emredilmiş ve bu tefekkürün ALLAH marifeti ve muhabbeti kazandırdığı bildirilmiştir. Varlıklara bu gözle bakmaya ve onları bu şekilde görmeye tasavvuf dilinde "tevhid hâli" veya "tevhitte fenâ bulma" denir. Bu hâle işaret eden bir zat şöyle demiştir: "Biz önce kendimizleydik. ALLAH Teâlâ'yı tanıyınca kendimizden fenâ bulduk ve kendimizsiz kaldık." Fakat bu hâl, "ALLAH'tan başka varlık yoktur." veya "Ben ALLAH'ım" gibi küfür ve zındıklık kokan sözler söylemekten ayrı bir şeydir.

ALLAH Teâlâ'yı Görmeye İştiyak Duymak :

Bil ki, her seven, sevdiğini görmeye iştiyak duyar. Bu iştiyakın şiddeti de sevginin şiddeti ölçüsündedir. ALLAH Teâlâ sevgisi bütün sevgilerden daha şiddetli ve daha kuvvetli olduğu için, bu sevgiyi taşıyan müminler de Rablerini görmek için en şiddetli ve en kuvvetli iştiyakı duyarlar.

İştiyak, gaip veya uzakta olanın yanına gitmek, huzuruna çıkmak, onu görmek demektir. ALLAH Teâlâ, elbette ki, ne gaip, ne de uzakta değildir. Kur'ân-ı Kerim'de bu hususta şöyle buyurulmuştur:

"O, her şeyin yanında hazırdır." (Hac, 17) "Siz nerede olursanız, O sizinle beraberdir." (Hadîd, 4) "Biz insana can damarından daha yakınız." (Kaf, 16) Mü'minler de ALLAH Teâlâ'yı böyle yakın ve hazır hissederler. Ancak, hissetmek gözle görmek gibi değildir. Aksine o, gözle görme

iştiyakını daha da arttırır.

ALLAH Teâlâ'yı görmek, O'nu gözle müşahede etmek ve göz görmesiyle tanımak demektir. Bu iki olay da ancak ahirette gerçekleşirler.

ALLAH Teâlâ'yı görmenin sonsuz lezzeti, O'na karşı duyulan sevgi ve iştiyakın cennetteki mükâfatıdır.

ALLAH Teâlâ'yı en çok tanıyan ve O'nu en çok seven Peygamber (sa) olduğu için, O'nu görmeye en çok iştiyak duyan da kendisidir. Mirâc hâdisesi, onun bu iştiyakının dünyadaki mükâfatıdır. Çünkü bazı rivAyetlere göre, o, mirâcta RABBİni de görmüştür. (Bazı rivAyetlere göre ise, ALLAH Teâlâ'yı görmemiştir. Görmüştür diyenlerin başında ÂbdULLAH İbni Abbas, görmemiştir diyenlerin başında da Hz. Aişe vardır. İnanç açısından bu bir ayrıntı olduğu için, bu konuda aydınlatıcı bir nass varid olmamıştır. Nassın vârid olmadığı konuları kurcalamak da doğru değildir. Çünkü, bunlarda yanılma ihtimali

vardır. Onun için, işin mahiyet ve aslını ALLAH Teâlâ'nın bilgisine havale etmek lâzımdır.) Peygamber (sa), RABBİni görmeye karşı duyduğu şiddetli iştiyakı dualarında dile getirmiştir. Bir duasında şöyle demiştir:

"ALLAH'ım! Senden; takdirine rıza göstermeyi, öldükten sonra mutlu yaşamayı, mukaddes yüzüne bakmanın lezzetini ve sana kavuşmanın şevk ve iştiyakını isterim." (Ahmed, Hâkim)

ALLAH Teâlâ Dâvûd (sa)'a şunu vahyetmiştir:

(ALLAH Teâlâ'nın peygamberlere yaptığı vahiy iki türlüdür. Birincisi kesin olmayan vahiydir. Bu vahiy Hz. İsa (as)'a kadar gelen bütün peygambere yapılan vahiyleri kapsar. Bu vahiyler günümüz için artık kesin değildir. Çünkü bu vahiylerin kitaplaşmış hâlleri olan Tevrat, İncil ve Zebur tahrife uğramış ve bozulmuşlardır. İkincisi ise kesin olan vahiydir. Bu vahiy, Muhammed (sa)'a yapılan ve Kur'ân şeklinde ortaya çıkan

vahiydir. Binaen aleyh, "ALLAH Teâlâ falan peygambere şöyle vahyetmiştir." denildiği zaman, bu söz sadece bir rivAyetten ibarettir. Bu rivAyetin ne kadarı doğrudur veya aslı var mıdır meselesi belirsiz bir durumdadır. Ancak, bunlardan bazı rivAyetler vardır ki, mânaları kesin vahiy olan Kur'ân vahyine uygundurlar. Bu uygunluğu göz önünde tutan bir kısım âlimler, bu rivAyetler için "ALLAH vahyetmiş." demişlerdir. Fakat daha dikkatli davranan âlimler, bunu da câiz görmemişlerdir. Ben şahsen, bu ikinci kısım âlimlerin görüşünü tercih ediyorum. İmam Gazali ise birinci kısım âlimlerden olduğu için bu kabil rivAyetleri çokça zikretmiştir. Peygamberlerin kendi sözleri de bugün bizim için sağlık ve mevsukıyet bakımından iki türlüdür. Önceki peygamberlerin hiçbir sözü kesin değildir. Bizim peygamberimizin sözleri olan hadisler ise, kısmen kesin, kısmen muhtemeldirler. Tamamen yalan rivAyetlerden ibaret olan pek çok hadisler de vardır. Hâl bu olunca, "İsa (as) (veya daha önceki

bir peygamber) şöyle demiştir." sözü de kesinlik ifade etmez. İhtimal ki, demiştir, ihtimal ki dememiştir. Fakat bizim peygamberimizin sözleri bundan farklıdır. Çünkü onun bazı sözleri kesindir, bazıları da kuvvetli bir zan ifade ederler. Uydurma hadisler ise tamamıyla hükümsüzdürler.)

"Ey Dâvûd! Eğer beni gerçekten seviyorsan, dünya sevgisini kalbinden çıkar. Çünkü benim sevgimle dünya sevgisi bir kalpte birleşmezler. Ey Dâvûd! Ben seni tanırsam halkın seni tanımaması, ben senden razı olursam halkın sana kızması, ben dinini tamamlarsam dünyanın eksik kalması sana zarar vermezler.

Ey Dâvûd! Benimle kullarım arasında nesep yakınlığı yoktur. Onun için, benim yakınlığımı isteyen, şehvetlerden (nefsin arzularından) vazgeçsin. Ben bu şehvetleri benden uzak olanları oyalamak için yaratmışım.

Ey Dâvûd! Şevhetlerden vazgeç ki, sana rıza ile bakayım. Çünkü ben, şehvetlere meftun olan kimselerden razı değilim.

Ey Dâvûd! Bir kul bana muhtaç olmadığını zannettiği zaman bana en çok muhtaçtır. Ve bir kul benden yüz çevirdiği zaman en çok acınacak hâldedir."

Dâvûd (as) döneminde ALLAH Teâlâ'yı seven ve O'nu görmenin iştiyakıyla yanan on dört kişi Lübnan dağlarında bir pınarın başında oturmuş, suya karışan göz yaşlarıyla sevdiklerini zikir ve tefekküre dalmışlardı. Bir ara dile geldiler ve her biri bir yakarışta bulundu. Onlardan birisi şöyle dedi:

"Seni tenzih ederiz. Biz senin kullarınız. Geçmiş ömrümüzde, kalplerimizi seni anmaktan koparan şeylerle meşguliyetimizi affet." Birisi şöyle dedi:

"Seni tenzih ederiz. Biz senin kullarınız. Seni doğru tanımak ve sana güzelce kulluk etmekle bize minnet et." Birisi şöyle dedi:

"Seni tenzih ederiz. Biz senin kullarınız. Bizi kulluk yolunda devamlı kılmakla bize minnetini tamamla." Birisi şöyle dedi:

"Senin rızanı aramakta kusurluyuz. Gayretimizi arttırmakla bize cömertlikte bulun." Birisi şöyle dedi:

"Seni takdis ereriz. Bizi bir damla sudan yarattın. Sonra, senin azametini düşünmeyi nasip etmekle bize minnette bulundun. Çabamız, senin nuruna yakın olmak içindir." Birisi şöyle dedi:

"Seni takdis ederiz. Dillerimiz seni övmekten ve sana şükretmekten âcizdir." Birisi şöyle dedi:

"Seni takdis ederiz. Sen kalplerimizi zikrine yönelttin ve bizi kulluğuna seçtin. Sana şükretmekteki eksiğimizi bağışla." Birisi şöyle dedi:

"Seni takdis ederiz. İhtiyacımızı bilirsin. İhtiyacımız senin yüzüne bakmaktır." Birisi şöyle dedi:

"Seni takdis ederiz. Sen izin vermeseydin, istemeye cesaret edemezdik. Madem ki, buna izin verdin, senden yolumuzu aydınlatan bir nur istiyoruz." Birisi şöyle dedi:

"Seni takdis ederiz. Bizden razı olmanı ve rızanı daim kılmanı istiyoruz." Birisi şöyle dedi:

"Bizim dünya ile bir işimiz yoktur. Bize yüzünün güzelliğini göstermekle bizi şad et." Birisi şöyle dedi:

"Gözlerimizin dünyayı görme hissini, kalplerimizin de cennet nimetlerini duyma hissini iptal et. Ta ki, yalnızca seni görelim ve sadece seni isteyelim."

ALLAH Teâlâ'nın Kulunu Sevmesi

Bil ki, Kur'ân-ı Kerim'deki bir çok âyetler, ALLAH Teâlâ'nın bazı kullarını sevdiğini bildirmiştir. Örneğin, şöyle buyurulmuştur:

"...ALLAH bunları sever, bunlar da O'nu severler." (Mâide, 54), "İyilik yapın. ALLAH iyilik yapanları sever." (Bakara, 195), "ALLAH çok tevbe edenleri ve çok temizlenenleri sever." (Bakara, 222), "ALLAH takva sahiplerini sever." (Al-i İmrân, 76), "ALLAH sabredenleri sever." (Al-i İmrân, 146), "ALLAH'a tevekkül et. ALLAH tevekkül edenleri sever." (Âl-i İmrân, 159), "İnsanlar arasında hüküm

verirsen, adalet et. ALLAH adâlet edenleri sever." (Mâide, 42), "ALLAH, kendi yolunda bir saf hâlinde ve kenetlenmiş duvar gibi savaşanları sever." (Saf, 4)

ALLAH Rasûlü (sa) da ALLAH Teâlâ'nın bazı kullarını sevdiğini bildirmiştir. Onun bu konudaki bazı hadis-i şerifleri şöyledir: "ALLAH Teâlâ dünyayı sevdiği ve sevmediği herkese verir; imanı ise ancak sevdiği kimselere verir." (Hâkim, Beyhakî), "Kim ALLAH Teâlâ'yı çok zikredip anarsa, ALLAH Teâlâ onu sever." (Ahmed, Ebu Ya'lâ), "ALLAH Teâlâ buyurdu ki, kulum bana yakın olmak için farzlardan sonra nafile ibadetleri de yaparsa ben onu severim." (Buharî)

Ancak, ALLAH Teâlâ'nın kulunu sevmesi beşerî mânada bir sevmesi değildir. Beşerî sevgi, kalbin çoğu kere iradeyi de aşarak bir şeye meyletmesidir. Bu meylin başlıca sebebi de kulun ihtiyacı veya kendisinin isteyip de sahip olamadığı maddî veya manevî bir üstünlüğü başkasında görmesidir. ALLAH Teâlâ'nın bu anlamda kimseyi

veya bir şeyi sevmesi mümkün değildir. Çünkü O'nun kimseye ve her hangi bir şeye her hangi bir şekil ve surette ihtiyacı olmadığı gibi, bütün hakikî üstünlükler de kendisinde toplanmıştır. Başkalarındaki geçici üstünlükler ise, O'nun kendi lütuf ve ihsanlarıdır.

Bundan başka, beşerî sevginin unsurları olan kalbin meyletmesi, bir şeyden etkilenmesi ve bu etkinin derinleşip tutku hâline gelmesi, bazen neşe, bazen elem vermesi ALLAH Teâlâ için muhal olan işlerdir. Onun için, ALLAH Teâlâ'nın sevmesiyle insanların sevmesi yalnızca isimde ortaktırlar. Mahiyetleri ise farklıdır. Tıpkı bunun gibi, hem insanlar, hem de ALLAH Teâlâ için kullanılan bütün kelime ve isimlerde (ilim, irade, kudret, görmek, dinlemek, duymak, konuşmak vs'de) de durum böyledir. Hatta en geniş kavram olan vücud (var olmak) bile, insanlar için ayrı, ALLAH Teâlâ için ayrı mânadadır. Çünkü ALLAH Teâlâ'nın var olması, diğer varlıkların var olmaları gibi, sonradan olan, bir başkasının kuvvetiyle

oluşan ve zevale mahkûm bulunan hâdis ve arızî bir varlık değildir.

(Kelime-i tevhid ve vesile-i necat "Lâ ilâhe illALLAH" sözü iken, bazıları ısrarla, "Lâ mevcude illALLAH" demişlerdir. Bu ikinci söz, "ALLAH'tan başka varlık yoktur." demektir. Bu sözü diyenler iki taifedirler. Bir taife, diğer varlıkları ALLAH Teâlâ'nın fiilleri oldukları için O'ndan ayrı saymamışlardır. Başka bir taife ise, diğer varlıkları ALLAH Teâlâ'nın cüz' ve parçaları olarak görmüşlerdir. Birinci taifenin görüşüne zoraki ve sirke gibi acı da olsa bir tevil bulmak mümkündür. Ancak ikinci taifenin görüşüne hiçbir tevil bulmak mümkün değildir. Bu görüş açık bir şirk ve küfürdür.)

(Burada kural şudur: ALLAH Teâlâ için hakikat olan kelime ve deyimler, insanlar ve diğer varlıklar için mecazdırlar. İnsanlar ve diğer varlıklar için hakikat olan kelime ve terimler ise, ALLAH Teâlâ için mecazdırlar. Örneğin, kurtarmak, öldürmek ALLAH için hakikat, insanlar için

mecazdırlar. Sevmek, sevinmek gibi kelimler ise insanlar için hakikat, ALLAH Teâlâ için mecazdırlar.)

ALLAH Teâlâ'nın kulunu sevmesi, ona iyilik irade etmesidir. Böyle olunca da, O'nun sevmesi iradesinin bir kısmı ve türü olmuş olur. O, bu sevgi ve irade ile, kalplerin üzerindeki perdeyi kaldırır, basiret gözlerini açar, hakikatleri gösterir ve bunları anlayıp kabul etmeyi kolaylaştırır. Kur'ân-ı Kerim'de şöyle buyurulmuştur:

"ALLAH bir kimseyi hidAyete erdirmek isterse, onun göğsünü (kalbini) İslâm'a açar; bir kimseyi hidAyetten mahrum bırakmak isterse de, onun göğsünü göğe doğru çıkıyormuş gibi daraltıp sıkıştırır." (En'âm, 125)

ALLAH Teâlâ'nın sevgisi, iradesine ait yönüyle ezelidir ve sebebsizdir. Çünkü O'nun bütün sıfatları ezelidirler ve sebeplerle bağlı değildirler. Bu sevgi, O'nun fiiline ait yönüyle ise hâdistir ve kulun müstahak olmasıyla bağlantılıdır. Nitekim, O'nun diğer fiilleri de hadistirler ve

sebeplerle bağlantılıdırlar. Sevginin iradeye ait olan yönü, onun ezelde takdir edilmesidir; fiile ait olan yönü ise, kulun müstahak ve layık olması üzerine, kalbinin iman ve hidAyete açılması ve onun kurtuluş yolunda yürütülmesidir.

Sevgide yakınlık mânası da vardır. Sevgi, yakınlığın en önemli sebebidir. Çünkü seven, sevdiğine yakın olmak veya onu kendisine yaklaştırmak ister. ALLAH Teâlâ'nın kulunu kendisine yaklaştırması ise, ona kendi ahlâk ve sıfatlarına benzer üstün ahlâk ve vasıflar vermesidir. Kul, bu ahlâk ve vasıflarla O'na yaklaşmış olur. Kur'ân-ı Kerim de bu ahlâk ve sıfatlar takva sözüyle özetlenmiş ve şöyle buyurulmuştur:

"ALLAH yanında en yakın olanınız, takvası en çok olanınızdır." (Hucurât, 13) ALLAH Rasûlü (sa) da şöyle demiştir:

"ALLAH Teâlâ'nın ahlâkıyla ahlâklanın." Bu o demektir ki, ALLAH Teâlâ'ya yakın olmak, mekân yakınlığı şeklinde değil, ALLAH Teâlâ'nın

sevdiği ahlâk ve sıfatlara sahip olmak şeklindedir. Çünkü kendisi, mekândan münezzeh olduğu için, mekân itibarıyla O'na yakın olmak mutasavver değildir. Ancak O, güzel ve yüce sıfatlara sahiptir. Kul da bu sıfatların gölgelerini ve küçük numunelerini kazanırsa, O'na sıfat bâzında yaklaşmış olur. Çünkü maddî veya manevî her şey, benzediği şeye yakındır. Kemal (mükemmellik) de kemâle yakındır. Bu, tıpkı zekî olan talebenin âlim olan hocasına yakın olması gibidir. Çünkü burada da yakınlıktan maksat, maddî yakınlık değil, ilim ve zekâ bazında yakınlıktır.

ALLAH Teâlâ'nın yakınlığını mekân yakınlığı şeklinde tasavvur edenlerden birisi Firavundur. Onun için vezirine şöyle demiştir: "Ey Haman! Bana bir (yüksek) kule yap. Umulur ki, ben yıldızlara çıkar ve Musa'nın RABBİni görürüm." (Gâfir, 36, 37) ALLAH Teâlâ, bu sözü Firavunun câhillik ve taşkınlığına örnek olmak üzere Kur'ân-ı Kerim'de zikretmiştir.

Bir hadis-i şerifte, "ALLAH Teâlâ bir kulunu

severse ona belâ verir." (Taberanî) denilmiştir Bu hadis-i şerifin mânası açıktır. Ancak, onu şöyle anlamak lâzımdır: "ALLAH Teâlâ bir kulunu sevmek isteyince, önce onu dener." Yani, onun sevgiye lâyık olup olmadığını ortaya çıkarmak için, kendisini bir şey (veya bazı şeyler) ile imtihan eder. Hadisteki "ibtila" sözü belâ vermek anlamına geldiği gibi, daha yaygın bir kullanımla imtihan etmek anlamına da gelir. Bu kelime ve müştak'ları (türevleri), Kur'ân-ı Kerim'de kullanımlarıyla daha çok bu ikinci anlamdadırlar. (Bakın: Fecr, 15, 16; Bakara, 249; Mâide, 94; Mâide, 48; En'âm, 165; A'râf, 168; Enbiyâ, 35.) Bu itibarla, ALLAH Teâlâ'nın kulun liyâkatini ortaya çıkarmak için onu imtihan ettiği şey, belâ olabildiği gibi, nimet de olabilir. Belâ imtihanı sabırla, nimet imtihanı ise şükürle kazanılır.

Bir âlim şöyle demiştir: "Sen ALLAH Teâlâ'yı sevdiğin zaman O'nun seni imtihan ettiğini görürsen bil ki, o da seni sevmek ister."

Bir mürid şeyhine:

- ALLAH Teâlâ beni seviyor, demiş. Şeyh:

-Yavrum! ALLAH Teâlâ bir kulunu sevmek isterse, önce onu imtihandan geçirir. O, seni böyle bir imtihandan geçirdi mi? diye sormuş. Mürid:

-Hayır! demiş. Şeyh:

-Öyleyse, ALLAH sevgisinden söz etme. Çünkü ALLAH Teâlâ, kendi sevgisini imtihansız kimseye vermez, demiştir.

(Bazı kimseler, günah işlemelerine rağmen, ceza ve imtihan görmeyince, ALLAH Teâlâ'nın kendilerini sevdiğini zannederler ve bunu söylerler. Bu zan yanlıştır. Çünkü bu hâl sevgi işareti değildir. ALLAH Teâlâ, bir kulunu severse, onu günahlara karşı korur ve onu sevgi imtihanından geçirir. Bu imtihanın büyüklüğü de o kula verilmek istenen sevgi büyüklüğünde olur. Bu sebeple, ALLAH Teâlâ İbrahim (as)'ı halillik derecesinde sevmek isteyince, ona öz oğlunu kendi eliyle boğazlamak gibi son derecede zor bir emir vermiş ve onu bu emri yerine getirip getirmemekle imtihan etmiştir. Fakat kendisi, hiç

tereddüt etmeden bunu yapmaya kalkışınca, imtihanı kazanmış ve ALLAH Teâlâ bunu yapmaktan vazgeçmesini vahyetmiştir.)

ALLAH Rasûlü (sa) şöyle buyurmuştur: "ALLAH Teâlâ bir kuluna iyilik irade ettiği zaman, ona ayıplarını gösterir." (Deylemî)

Ayıpları gösterilince, kendisi onlardan kurtulmaya çalışır. Ayıplardan kurtulduğu oranda da kemâl ve mükemmellik kesbeder. O zaman da ALLAH Teâlâ'nın onu sevmesine liyâkat kazanır. ALLAH Teâlâ mükemmel olduğu için, mükemmelleri sever. Çünkü sevgi sıfat benzerliğinden doğar. Bu yüzden mükemmel mükemmeli, kusurlu kusurluyu sever. Ancak ALLAH Teâlâ'nın mükemmelliği uluhiyet çapında iken, kulun mükemmelliği beşeriyet çapındadır.

ALLAH Teâlâ'nın kulunu sevdiğinin en açık ve şaşmaz alâmeti, onu hayır ve tâatlere muvaffak etmesi, şer ve günahlardan korumasıdır.

ALLAH Teâlâ bir kulunu sevince, onu azap etmez. Kur'ân-ı Kerim'de şöyle buyurulmuştur:

"Yahudiler ve hıristiyanlar, 'Biz ALLAH'ın çocukları ve sevdikleriyiz.' dediler. De ki: 'Öyleyse, niçin sizi azap ediyor?' Hayır! Siz de, O'nun yarattığı kullardansınız." (Mâide, 18) Ancak bu, ALLAH Teâlâ'nın bir kulunu sevince, ona günah işleme muafiyeti ve imtiyazı tanıması anlamında değildir. Çünkü, böyle bir imtiyaz kimseye tanınmamıştır. Bunu bildiren bir Ayet-i kerimede şöyle buyurulmuştur:

"Ne sizin (müslümanların), ne de kitap ehlinin (yahudi ve hıristiyanların) kuruntuları bir şey ifade etmez. Kim bir kötülük yaparsa, onunla cezalandırılır. Ve bu kimse, ALLAH'a karşı kendine ne bir dost, ne de bir yardımcı bulamaz." (Nisa, 123) Onun için, bir kimsenin günahlarından dolayı kesinlikle cezalandırılmayacağını düşünmesi, geçersiz bir kuruntudan ve kendi kendisini aldatmaktan ibarettir. ALLAH Teâlâ'nın sevdiği kulunu azap etmemesi, öncelikle kendisini günahlara karşı koruması, ona iyiliği sevdirmesi, onu hayır ve tâatte muvaffak kılması, nadiren

işlediği günahlara karşı da ona tevbe ve istiğfar ilham etmesi ve keffaret yerine geçecek hayır ve hasenat yaptırmasıdır. ALLAH Teâlâ sevgisinin bu anlamda olduğunu bildiren çok âyetler ve hadis-i şerifler vardır.

Kulun ALLAH Teâlâ'yı Sevdiğinin Alâmetleri

Bil ki, ALLAH Teâlâ'yı sevmek kıymetli ve şerefli olduğu için, herkes onu iddiâ eder. Çünkü iddiâ etmek kolaydır.

Fakat, delili ve ispatı olmayan iddiâlar geçersizdirler. Onun için ALLAH Teâlâ Kur'ân-ı Kerim'de, iddiâ sahiplerinden iddialarını ispat etmelerini istemiştir. Örneğin şöyle buyurmuştur:

"Dediler ki: Cennete ancak yahudi veya hıristiyan olanlar gider. Bu onların iddialarıdır. De ki: Doğru söylüyorsanız, delil getirin." (Bakara, 111)

"ALLAH'tan başka ilâhlar bulunduğunu mu söylüyorlar? De ki: Bunun delilini getirin." (Enbiyâ, 24) Madem ki, delilsiz iddiâ makbul değildir;

öyleyse, insanın ALLAH Teâlâ'yı sevme konusunda da şeytanın aldatması ve nefsin uydurması ile avunmaması, kendi kendisinden bu sevginin delil ve ispatını istemesi ve kendisinde onun alâmetlerini arayıp bulması lâzımdır. Şu bilinmelidir ki, sevgi bir ağaçtır ve bu ağacın kalpte, dilde ve uzuvlar üzerinde meyveleri vardır. Bu meyveler, sevgi ağacının varlığını, nicelik ve niteliğini gösteren alâmetler ve delillerdir. Bunlardan bazıları şöyledir:

1- ALLAH Teâlâ'yı görmeyi istemek. Çünkü sevgi gerçek ise, seven sevdiğini görmek ister. ALLAH Teâlâ'yı görmek de ancak öldükten sonra mümkün olduğuna göre, O'nu seven ölüp ahiret âlemine gitmeyi ister. ALLAH Rasûlü (sa) şöyle buyurmuştur:

"Kim ALLAH Teâlâ'ya kavuşmayı isterse, ALLAH Teâlâ da ona kavuşmayı ister." (Muttefekun aleyh)

Huzeyfe (ra) vefat ettiği zaman şöyle demiştir: "Sevgiliye gidiyorum. Ve ellerim boştur!

Fakat olsun! Böyle bir gidişi istemeyen iflah olmasın!"

Seleften bir zat şöyle demiştir: "ALLAH Teâlâ ile dünyada mülakat (buluşma, görüşe) secde hâlinde olur. Bu sebeple, O'nu sevmenin bir alâmeti de çok secde etmektir."

ALLAH Rasûlü (sa) şöyle buyurmuştur: "Kulun ALLAH Teâlâ'ya en yakın olduğu hâl secde hâlidir."

Hz. Ebu Bekir (ra) ölüm döşeğinde, Hz. Ömer'e bazı şeyler vasiyet etmiş ve sözünü şöyle bitirmiştir: "Hak zor görünür, fakat kolaydır. Bâtıl kolay görünür, fakat zordur. Sana bir vasiyet yaptım. Ona uyarsan, en çok sevdiğin şey ölüm olur. O da yakındır. Uymazsan, en çok buğzettiğin şey ölüm olur. Fakat buğzetmen de seni ondan kurtaramaz."

Sa'd İbni Ebi Vakkas (ra) şunu anlatmıştır: "Uhud savaşında ÂbdULLAH İbni Cahş ile yan yana savaşıyorduk. Bir ara ikimiz birer dua yaptık. Kendisi duasında şöyle dedi:

"ALLAH'ım! Karşıma güçlü ve azgın bir düşman çıkar. Senin için onunla savaşayım ve o beni öldürsün. Sonra da burnumu ve kulaklarımı kessin, karnımı yarsın ve beni parçalasın. Bu hâlde sana kavuştuğumda bana, 'Ey ÂbdULLAH! Burun ve kulakların niçin kesilmiş, karnın niçin yarılmış, vücudun niçin parçalanmıştır?’ diye sorasın. Ben de, 'ALLAH'ım! Bunlar senin yolunda ve senin için yapılmıştır.’ diyeyim." Bundan sonra ben ÂbdULLAH'ı kaybettim ve akşam üstü onun cesediyle karşılaştım. Aynen duâ ettiği gibi, burun ve kulakları kesilmiş, karnı yarılmış ve delik deşik edilmişti."

Sevrî ve Bişr şöyle demişlerdir: "Ölümden ancak kalbinde şüphe olan hoşlanmaz."

Buveytî şöyle demiştir: "ALLAH Teâlâ'yı gerçekten seven, ölümü de sever. Çünkü yahudilerin ALLAH Teâlâ'yı sevdiklerini söylemeleri üzerine şu Ayet-i kerime indirilmiştir: "Sözünüzde samimî iseniz ölümü isteyin." (Bakara, 94)

Ölümü istemek ALLAH Teâlâ'yı görmek iştiyakıyla olmalı, musibet ve imtihandan kaçmak niyetiyle olmamalıdır. Çünkü bu niyetle ölüm istemek mekruhtur.

ALLAH Rasûlü (sa) şöyle buyurmuştur: "Biriniz uğradığı bir musibetten dolayı ölmeyi istemesin. Mutlaka bir şey söylemek isterse şöyle desin: "ALLAH'ım! Yaşamak benim için daha iyi olduğu sürece beni yaşat. Ölmek daha iyi olduğu zaman da beni öldür." (Muttefekun aleyh)

ALLAH Teâlâ'nın takdirine rıza göstermek, ölmek pahasına ondan kaçmaya çalışmaktan daha iyidir.

Genel olarak ölümü istememenin ve ondan hoşlanmamanın iki sebebi vardır.

Bunlardan birincisi, dünya sevgisidir. Dünyayı seven bir kimse, ondan ayrılmayı acı bulduğu için ölmek istemez ve ölümden hoşlanmaz. Halbuki, bir kimse ALLAH Teâlâ'yı dünyadan daha fazla severse, ölüm onun için daha az sevdiği bir şeyden (dünyadan) daha çok

sevdiği bir şeye (ALLAH Teâlâ'nın rahmetine) kavuşmak olur. Bu ise, ona acı değil, zevk verir.

İkinci sebep ise, daha iyi hazırlanmak isteğidir. ALLAH Teâlâ yanında sonsuz mertebeler ve dereceler bulunduğu ve bunların ancak dünyada kazanıldığı gerçeği karşısında, bir müddet daha dişlerini sıkıp birkaç mertebe daha terfi etmeyi dilemek, ölümü istememek ve ondan hoşlanmamak gibi bir görüntü verir. Fakat, hadd-i zatında bu, ölümden hoşlanmamak değil, ahirete eksik bir hazırlıkla gitmekten hoşlanmamaktır. Bu hâlin dünya sevgisi ile alâkası yoktur. Ancak niyeti samimî olarak bu olan bir kimse, zamanını iyi değerlendirir ve hazırlık için sürekli çalışır. Böyle bir çalışma ve hazırlık içinde olmayan bir kimsenin, ölümü sevmemesini bununla izah etmeye kalkışması anlamsız ve yersizdir.

2- Nefsinin istediği şeyleri değil, ALLAH Teâlâ'nın istediği şeyleri yapmak. Çünkü seven, sevdiğinin isteklerini kendi isteklerinden üstün tutar. ALLAH Teâlâ kulundan tâat, ibadet ve hayır

işleri ister. Kulun nefsi ise, kendisinden heveslere uymak, haramlara girmek, ibadette tembellik etmek ister. Bu durum karşısında, kendi nefsinin heves ve isteklerine uyan bir kimsenin ALLAH Teâlâ'yı sevdiğini söylemesi yalan olur. ÂbdULLAH İbni Mübarek şiir diliyle şöyle demiştir:

ALLAH'ı severim dersin, lâkin günah işlersin
Bu bir çelişkidir, herkes gibi, sen de bilirsin
Eğer sevgin gerçek olsaydı, itâat ederdin
Çünkü seven, sevdiğine itâat eder, kesin

Sehl şöyle demiştir: "Sevginin alâmeti, sevdiğinin isteğini kendi isteğine tercih etmektir. ALLAH Teâlâ, heveslerden sakınmayı istediğine göre, O'nu sevmenin alâmeti heveslerden sakınmaktır."

Eğer desen ki, ALLAH sevgisi heveslerden sakınmayı gerektirdiğine göre, heveslerden bütünüyle sakınmayan bir kimse ALLAH Teâlâ'yı sevmemiş mi olur?

Derim ki, sevginin çok dereceleri vardır. Bu

itibarla, böyle bir kimse, O'nu şu veya bu derecede sevebilir. Nitekim, ALLAH Teâlâ'ya iman etmiş hiçbir kimse, sevginin aslından hâli değildir. Bunun için, bir sahâbî, kendisine içki içme cezası tatbik edilen Nuayman'a lanet edince, ALLAH Rasûlü (sa), "Ona lanet etme. O ALLAH ve Rasûlü'nü sever." buyurmuştur. (Buharî) Ancak, sevginin tamamı imanın icaplarına tam uymakla mümkün olabilir.

Ariflerden bir zat şöyle demiştir: "İman taklitten geldiği (taklide dayandığı) zaman, ALLAH Teâlâ sevgisi orta derecede bir sevgi olur. O ilim ve marifetten geldiği (bunlara dayandığı) zaman ise sevgi tam olur ve bilcümle günahlar terk edilir."

Ariflerden bir zat da şöyle demiştir:

"Cennette, marifet ve muhabbet ehlinin derecesinden daha üstün bir derece yoktur."

3- ALLAH Teâlâ'yı çokça zikretmek ve O'nun ismini dilinden düşürmemek. Bu da sevginin icaplarından ve aynı zaman

alâmetlerindendir.

4- Kur’ân’ı, ALLAH Rasûlü'nü ve sâlih kimseleri sevmek. Çünkü sevgi hakikî ve kuvvetli olursa, onun şümul alanı ve kapsamı genişler. Bu sebeple, seven, sevdiğiyle alâkalı olan herkesi ve her şeyi de sever. Bundan dolayı, Mecnun, Leylâ’nın mahallesindeki köpeği alıp öpmüş ve okşayıp ağlamıştır. Buna göre, ALLAH Teâlâ'yı seven, O'nun sözü olan Kur’ân’ı, O'nun seçtiği ve sevdiği elçisi olan Muhammed (sa)’i ve kalplerinde O'nun marifet ve muhabbetini taşıyan bütün mü’minleri de sever. Hatta, ALLAH Teâlâ’nın birer fiil ve sanatı olmaları itibariyle bütün yaratıkları da sever. Onun için, ALLAH Teâlâ, peygamberine şunu emretmiştir:

"Onlara de ki: ALLAH'ı seviyorsanız bana uyun." (Al-i İmrân, 31) Hiç şüphesiz ki, ona (ALLAH Rasûlü’ne) uyabilmek için onu sevmek lâzımdır. Onu sevebilmek için de ALLAH Teâlâ kendisine beşer planındaki maddî ve manevî bütün güzellik ve mükemmellikleri vermiştir.

ALLAH Rasûlü (sa) şöyle buyurmuştur: "ALLAH Teâlâ'yı sizi yaratıp beslediği için, beni de O'nun hatırı için sevin." (Geçti)

Sufyân (es-Sevrî) şöyle demiştir: "ALLAH Teâlâ’nın sevdiğini sevmek ALLAH Teâlâ'yı sevmektir. ALLAH Teâlâ’nın şerefli kıldığına hürmet etmek de ALLAH Teâlâ'ya hürmet etmektir."

ÂbdULLAH İbni Mes’ûd (ra) şöyle demiştir: "ALLAH Teâlâ'yı sevip sevmediğinizi Kur’ân'la deneyin. Eğer Kur’ân'ı seviyorsanız, ALLAH Teâlâ'yı da seviyorsunuz. Onu sevmiyorsanız, ALLAH Teâlâ'yı da sevmiyorsunuz." Çünkü Kur'ân, O'nun sözü ve kelâmıdır. Ancak Kur'ân'ı sevmek de iddiâ etmek şeklinde değil, onun emirlerine uymak şeklinde olur. Nitekim geçen âyette, ALLAH Rasûlü’nü sevmek de ona uymak lafzıyla ifade edilmiştir. Çünkü bunları sevmenin gayesi, onların rehberliğinde ALLAH Teâlâ'ya doğru bir şekilde kulluk etmektir.

Sehl şöyle demiştir: "ALLAH Rasûlü’nü

sevmenin alâmeti onun sünnetini sevmektir." (Sünnet terimi iki mânaya gelir. Birincisi, farz dışında kalan ibadetlerdir. İkincisi ise ALLAH Rasûlü'nün Kur'ân ve İslâm'ı tatbik şeklidir. Bu ikinci mânada farzlar da sünnet'e dahildirler.)

5- İbadeti sevmek. Çünkü ibadet, özellikle de namaz, ALLAH Teâlâ ile manevî buluşmak ve görüşmektir. Onun için, ALLAH Rasûlü (sa), "Gözlerimin aydınlığı namazdadır." buyurmuştur. İbadeti, özellikle de namazı ALLAH Teâlâ ile manevî buluşma, görüşme ve konuşma bilenler, ibadet ve namaz esnasında ruhen dinlenir ve yenilenirler. Onun için ALLAH Rasûlü (sa) ezan okuması anlamında Bilâl'e, "Ey Bilâl! Bizi rahatlat." demiştir. İbadetteki huşû' ve huzur ALLAH Teâlâ'yı sevenler için gıda hâline gelir ve bunlar balığın suyla yaşaması gibi, ancak namaz kılmak, Kur'ân okumak ve ALLAH Teâlâ'yı zikretmekle yaşayabilirler. Onları bu huzur ve mutluluk ortamından çıkaran her hangi bir meşguliyet, balığın susuz kalması gibi, çırpınmalarına yol açar.

Bunların bütün dikkatleri de ibadette toplandığı için, etraflarında olup bitenlerden ve hatta kendi vücudlarından haberleri olmaz. Bu sebeple, bunlardan bazılarının evleri yanmış, fark etmemişler, kangrenleşmiş uzuvları kesilmiş, acı duymamışlardır.

Yahya İbni Muâz şöyle demiştir: "Bir kimsede üç haslet varsa, o kimse gerçekten ALLAH Teâlâ'yı sever. Bu hasletler ALLAH Teâlâ ile konuşmayı (duâ etmeyi, Kur'ân okumayı) insanlarla konuşmaya, O'nunla görüşmeyi (namaz kılmayı) bunlarla görüşmeye ve O'na ibadet etmeyi (emirlerini yerine getirmeyi) bunlara hizmet etmeye tercih etmektir."

Sehl şöyle demiştir: "ALLAH Teâlâ sevgisiyle yapılan ibadet, vücudu yorsa da kalbi usandırmaz."

Şöyle denilmiştir: "ALLAH Teâlâ'yı seven, O'na ibadet etmeye doymaz."

Hadis olarak da rivAyet edilen bir yakarışta şöyle denilmiştir: "Ey Mabûd! Sana

gölümüzce ibadet edemedik."

ALLAH Teâlâ'yı seven bir kimse, hiçbir zaman yaptığı ibadeti yeterli bulmaz ve daha büyük imkânlara sahip olup daha çok ibadet ve hizmet etmenin hasretiyle kıvranır.

6- Dünyayı bütünüyle kaybetmeye dayanmak, fakat ALLAH Teâlâ'nın bir anlık ve bir küçük meselede rızasını kaybetme ihtimaline dayanamamak. Bu, mutlak olarak ALLAH Teâlâ'nın rızasını ve hatırını bütün dünyadan ve içindeki şeylerden üstün tutmak demektir. Sevilenin hatırını her şeyden üstün tutmak, gerçek olan sevginin bir icabı ve sonucudur. Özellikle sevgi ALLAH Teâlâ sevgisi ise, bu husus kaçınılmazdır. Çünkü hiçbir şey, O'nun rızasına ve hatırına denk değildir. Onun için şöyle denilmiştir: "ALLAH Teâlâ'yı bulan neyi kaybetmiş, O'nu kaybeden neyi bulmuştur?"

7- ALLAH Teâlâ yolunda cihad etmek ve bu yolda haksız itaplara aldırmamak. ALLAH Teâlâ, sevdiği ve kendilerinin de O'nu sevdiği

kullarını şöyle tarif etmiştir: "Onlar, ALLAH yolunda cihad ederler ve hiçbir leîm'in (kötü adamın) itabına da aldırmazlar." (Mâide, 54) Ancak burada önemle belirtmek lâzımdır ki, kötü niyetli adamların yaptıkları haksız itaplara aldırmamak, kulaklarına kurşun döküp hiçbir nasihat, irşad, uyarı ve tenkid dinlememek demek değildir. Çünkü bunlar ayrı şeylerdir. Onları aynı şey zannetmek hatasına düşmemek lâzımdır.

Onun için ALLAH Teâlâ şöyle buyurmuştur: "Kullarımı müjdele. Onlar ki, sözleri dinler ve bunların en güzeline uyarlar. ALLAH onlara hidâyet vermiştir. Ve onlar akıl sahipleridir." (Zümer, 17)

ALLAH Rasûlü (sa) da: "Din nasihattir." buyurmuştur.

8- ALLAH Teâlâ'dan çok korkmak. Sevgi ile korku ilk bakışta birbirine zıt ve karşıt gibi görünürler. Fakat hakikî sevgilerde, özellikle de ALLAH Teâlâ sevgisinde korku da vardır. Bu sebeple, ALLAH Teâlâ'yı sevenin, sevdiği kadar

korkması da lâzımdır. Bir zat şöyle demiştir:

"Korkusuz sevgi zındıklık, sevgisiz korku da cehl ve küfürdür. Ancak, ALLAH Teâlâ'dan korkmak, zayıfın düşmandan veya mazlumun zâlimden korkması gibi değildir. Bu korku, O'nun sevgisine lâyık olmamak, bu sevginin hakkını vermemek ve O'nun rızasını kaybetmek korkusudur. Bu türlü korku sevgi ile beraber bulunur ve onunla birlikte artar.

Güzellik sevgiyi, azamet ve büyüklük de korkuyu gerektirir. ALLAH Teâlâ'da hem lütuf ve rahmetin güzelliği, hem de azap ve gazabın azameti bir arada bulunduğu için, O'na karşı kulda hem sevgi, hem de heybet ve korku bulunması lâzımdır. Kur'ân-ı Kerim'de şöyle buyurulmuştur:

"Kullarıma bildir ki, ben çok bağışlayan ve çok merhamet edenim, benim azabım da en çok elem veren azaptır." (Hicr, 49), "Senden önceki peygamberlere söylendiği gibi, sana da söylenen şudur: RABBİn hem mağfiret sahibi, hem de elemli

azap sahibidir." (Fussilet, 43)

Bu âyetlerde bildirilen gerçek, ALLAH Teâlâ'nın rahmet ve mağfiretini ummanın yanında, O'nun şiddetli olan azabından korkmayı da gerektirir.

Sevgi, ilişkilerde incelik, dikkat, uyanıklık ve hassasiyet gerektirir. Bu yüzden, sevenin önemsiz bir hatası veya küçük bir dikkatsizliği sevmeyenlerin büyük günahlarından daha fazla dokunur. Bunu ifade etmek için, "Gül yarası, taş yarasından daha çok acı verir." demişlerdir. Bundan dolayı, seven bilerek veya bilemeyerek bir hata yapma ve bir kusur işleme ihtimaline karşı korkuyla sarsılır.

9- ALLAH Teâlâ'nın her türlü fiil ve takdirine razı olmak. Zünnun şöyle demiştir:

"ALLAH Teâlâ'dan gelen bir musibetin elemini duyan, O'nu sevmemiştir." Bir zat da şöyle demiştir:

"ALLAH Teâlâ'dan gelen musibetten lezzet almayan, O'nu sevmemiştir." Sevenlerin dilinde,

"Lütfü da hoş, kahrı da hoştur." sözü bir zikir gibidir. Bir zat da şiir diliyle şöyle demiştir:

Sen içirirsen, acı zehirleri içmek bana lezzet verir

Afiyetin vermediği zevki senden gelen musibet verir

10- ALLAH Teâlâ hakkındaki sevgisini Şer'î ölçülere uymayan sözler ve vakara sığmayan hareketlerle ifade etmekten sakınmak. Bu husus, sevginin alâmeti olmaktan ziyade onun edebi ve disiplinidir. Onun için, ariflerden bir zat şöyle demiştir:

"ALLAH Teâlâ'dan en çok uzak olanlar, sevginin edep ve disiplinine uymayanlardır."

ALLAH Teâlâ sevgisi, bir ibadet türü ve hatta ibadetin özü olduğu için, diğer ibadetlere girebilen riya, gösteriş, ucub, iddiâ ve kibir buna da girebilir. Onun için, bu tehlikenin muhtemel olduğu durumlarda sevgisini başkalarından gizlemek lâzımdır. ALLAH Teâlâ, kalplerde olanı bildiğine göre, onu açığa çıkarmak için bir sebep

yoktur. Bundan dolayı, halvette sevgi ile ağlayan bir muhip (seven), halk içine çıktığı zaman yüz ve gözlerini yıkamalı, saç ve sakalını düzeltmeli ve yüzüne tebessüm kondurmalıdır.

Şu bilinmelidir ki, bütün güzel davranışlar ve üstün ahlâk, ALLAH Teâlâ'yı sevmenin ve O'na itâat etmenin ürünleridir. Buna karşılık, bütün çirkin davranışlar ve süflî ahlâk da nefsi sevmenin ve onun heveslerine uymanın sonuçlarıdır. Çünkü ALLAH Teâlâ her türlü iyiliği emreder, nefis ise her türlü kötülüğü emreder.

Cuneyd şöyle demiştir:

"ALLAH Teâlâ'yı sevenler iki kısımdırlar.

Bir kısmı O'nu nimetleriyle tanırlar ve nimetlerinden dolayı severler. Bunların marifetleri (tanımaları) de, sevgileri de azdır. Onun için bunlar musibet hâlinde sabırsız olurlar ve sevgileri azalır. Hatta, sevdiklerini söyledikleri ALLAH Teâlâ hakkındaki düşünceleri bile değişir. ("Kimi insanlar, ALLAH'a şartlı ibadet ederler. Bu yüzden, istediklerini bulurlarsa razı olurlar. Bir imtihana

tâbi tutulurlarsa yüz üstü geri dönerler. Bunlar bu suretle dünyayı da, ahireti de kaybederler. En açık kayıp da bu şekildeki kayıptır." (Hac, 11))

Diğer bir kısım ise ALLAH Teâlâ'yı sahip olduğu yücelikler ve üstün sıfatlarla tanırlar ve bu yüzden O'nu severler.

Bunların marifetleri de, sevgileri de tamdır. Bu yüzden bunlar musibet hâlinde de sabırlı olurlar ve ne sevgileri azalır ne de ALLAH Teâlâ hakkındaki düşünceleri değişir." ("Onlar, ALLAH yolunda başlarına gelenlerden dolayı gevşemediler, zaaf göstermediler ve (vesveselere) boyun eğmediler. ALLAH bu türlü sabredenleri sever. Aksilik zamanında sadece şunu söylediler: RABBİMİZ! Günahlarımızı ve aşırılığımızı affet, ayaklarımızı sabitleştir ve kâfir topluluğuna karşı bize yardım et." (Al-i İmrân, 146, 147))

Bunların dışında bir kısım insanlar daha vardır ki, bunlar ALLAH Teâlâ'yı ne zâtındaki kemâlâttan (üstünlük ve mükemmelliklerden), ne de nimetlerinden dolayı severler. Bunlar, "Üzümü

ye, bağını sorma." nankörlüğü ve hafifliği içinde yaşarlar. ALLAH Teâlâ bunlar hakkında şöyle buyurmuştur:

"Onlar hayvanlar gibi yerler. Yerleri de ateştir." (Muhammed, 12)

ALLAH Teâlâ ile Ünsiyet Etmek

Bil ki, ünsiyet etmek de iştiyak duymak gibi sevginin bir boyutudur. Ancak iştiyak duymak sevgilinin uzaklık hâlinde, ünsiyet etmek ise onun hâzır olması hâlinde olur. ALLAH Teâlâ ise hem uzak, hem de yakındır. Onun uzaklığı O'nun kul ile kabil-i nisbet olmayan (nisbet kabul etmeyen) bir büyüklüğe sahip olmasındadır. Bu tıpkı bir cihan padişahının bir küçük kulübede yaşayan fakir bir balıkçıdan uzaklığı gibidir. O'nun yakınlığı ise, O'nun herkesi kuşatan ve her yere ulaşan bir geniş lütuf ve merhamete sahip bulunmasıdır. Bu tıpkı güneşin bir zerreye yakın olması gibidir. Bu sebeple, O'nu seven kul, O'nun birinci durumunu düşündüğü zaman, "O nerde, ben nerde?" diyerek O'nu uzak görür ve O'na yakın olmayı arzu edip

iştiyak duyar; O'nun ikinci durumunu düşündüğü zaman ise, O'nu yakınında ve yanında hisseder ve O'nun yakınlığıyla ünsiyet eder. Kur'ân-ı Kerim'de şöyle buyurulmuştur:

"Kulum beni (nerede olduğumu) sana sorduğu zaman, bilsin ki, ben yakınım ve beni çağıranı duyarım." (Bakara, 186)

ALLAH Teâlâ ile ünsiyet etme derecesine çıkan bir kul, insanlardan ayrı ve dünyevî meşguliyetlerden uzak olmak ister. Onun için de halvet ve inzivâyı sever. Bundan dolayı, seven bir zat O'na şöyle hitap etmiştir:

"Ey bana halktan vahşet ve kendisiyle ünsiyet veren!" Rabia'ya, "Neyle bu mertebeye ulaştın?" diye sorulunca, şöyle demiştir:

"Zevale mahkûm olan şeyleri terk etmek ve zevali bulunmayana ünsiyet etmekle." Bir zat şöyle demiştir:

"ALLAH Teâlâ ile ünsiyet etmenin lezzetini, ancak O'nu hâlis bir şekilde seven ve O'na kullukta sâdık olan kimse duyar." Bir zat da şöyle

demiştir:

"İnsanlara şaşılır. Nasıl ALLAH Teâlâ'nın rızasından başka şeylere talip olur ve O'nun zâtından başkasıyla ünsiyet ederler!"

Bir Fâide:

Kur'ân-ı Kerim'in indirilmesinin üç hedefi vardır. Bu hedefler ALLAH Teâlâ'nın zâtını tanıtmak, sıfatlarını tanıtmak ve fiillerini tanıtmaktır. O'nun zâtını en veciz bir şekilde İhlâs sûresi tanıtmıştır. Bu sûrenin meali şöyledir: "De ki: Şanı yüce olan ALLAH birdir. O bir şeye muhtaç değildir. Her şey O'na muhtaçtır. O doğurmamıştır ve doğrulmamıştır. Hiçbir şey O'na denk değildir." Bu sûrenin özü de başındaki "ALLAH birdir." cümlesidir. Çünkü O bir olunca, zorunlu olarak kimseye muhtaç olmaması, doğurmaması, doğrulmaması ve benzerinin bulunmaması lâzımdır. Aksi takdirde, yani bu vasıflardan bir tanesinin eksik olması durumunda, hakikî birlik gerçekleşmez. Onun için, ALLAH Teâlâ'dan başka bir olan yoktur. Kur'ân-ı Kerim'de, "Biz her şeyden

çift yarattık." (Zâriyât, 49) buyurulmuştur. Çift olmanın mânalarından birisi de bir şeyin benzerinin bulunmasıdır. Bu benzer de ya o şeyin aslı, ya nesli, ya da dengidir. ALLAH Teâlâ ise, ne aslı, ne nesli, ne de dengi bulunmadığı için birdir. İhlâs sûresindeki diğer cümleler, böylece birinci cümlenin hem delil ve ispatı, hem de sonuç ve neticeleri durumundadır. Sonuç, ALLAH Teâlâ'nın bir olması ve birliğin O'na mahsus bulunmasıdır.

ALLAH Teâlâ'nın Takdirine Rıza Göstermek

Bil ki, takdire rıza göstermek de sabır gibi imanın mertebelerindendir. Sabır takdire boyun eğmek, ve ona karşı kötü tepki göstermekten sakınmaktır. Rızâ ise, onu içtenlikle kabullenmek ve benimsemektir. Nefse ağır gelen ve acı veren musibetlere rızâ göstermek iki sebepten dolayıdır. Bunlardan birisi, ALLAH Teâlâ'nın istediğini nefsin istediğine tercih etmek, birisi de musibetin sevabını geçici bir rahatlıktan üstün tutmaktır.

Rıza bu olduğu için, bazı kimselerin, "Küfür ve günahlar da ALLAH Teâlâ'nın

takdirleridir. Onun için, bunlara da rıza göstermek, onları da hoş görmek ve onlara karşı emr-i maruf ve nehy-i münker yapmayı terk etmek lâzımdır." demeleri, bazılarının da, musibetlere karşı duâ etmemek ve meşru sebeplere tevessül etmemek gerektiğini söylemeleri yanlıştır.

Dini yanlış anlamaktan da sakınmak lâzımdır. Çünkü din diye yanlış anlaşılan şey din değildir. Ancak dini doğru anlamak da o kadar kolay değildir. Eğer dini doğru bir şekilde anlamak kolay olsaydı, ALLAH Rasûlü (sa), amcazadesi ÂbdULLAH İbni Abbas için, "ALLAH'ım! Onu dinde âlim kıl ve ona dini doğru öğret." (Muttefekun aleyh) diye duâ etme ihtiyacını duymazdı ve şu duayı yapmazdı:

"ALLAH'ım! Bize hakkı hak olarak bildir ve ona uymayı nasip et. Bâtılı da bâtıl olarak bildir ve ondan sakınmayı nasip et."

Biz burada önce rızanın faziletini, ondan sonra da onun hakikatini açıklamaya çalışacağız.

Doğru olan, önce bir şeyin hakikatini,

ondan sonra faziletini açıklamaktır. Çünkü bir şeyin ne olduğunu öğrenmeden onun faziletini öğrenmek bir işe yaramaz. Ancak güçlü bir müellif olan İmam Gazali (ra), bu kitabın başından sonuna kadar bunun tersini yapmıştır. İhtimal ki, kavramların hakikatini açıklarken sözün çok uzaması sebebiyle önce kısaca onların fazilet veya reziletlerini bildirmeyi daha uygun bulmuştur.

Rızâ'nın Fazileti ve Hakikati

Rızâ, ALLAH Teâlâ'nın kuldan razı olması ve kulun O'ndan razı olması diye ikiye ayrılır. Ancak, bu iki rızâ türü birbirinden ayrılmazlar. Çünkü ALLAH Teâlâ kuldan razı ise, kul da O'ndan razı olur. Bunun aksi de doğrudur. Yani, kul ALLAH Teâlâ'dan razı ise, ALLAH Teâlâ da kendisinden râzıdır. Onun için, Kur'ân-ı Kerim'de şöyle buyurulmuştur:

"ALLAH onlardan râzıdır. Onlar da ALLAH'tan râzıdırlar." (Beyyine 8) Bir âyette de: "ALLAH'tan razı olmak en büyük amel, ALLAH'ın razı olması ise en büyük mükâfattır." (Tevbe, 72)

denilmiştir.

Rızâ'nın fazileti hakkında ALLAH Rasûlü (sa) da şunları söylemiştir:

"ALLAH Teâlâ cennet ehline görünür ve onlara şunu söyler: 'Ben size verdiğim sözü yerine getirdim; nimetimi üzerinizde tamamladım ve sizi ikram yurdu olan cennete yerleştirdim. Bundan sonra benden ne istersiniz?' Cennet ehli: 'RABBİMİZ! Bizden razı olmanı isteriz.' derler." (Ebu Ya'lâ, Bezzâr, Taberânî)

"Ne mutlu o kimseye ki, İslâm'a hidâyet edilmiş, rızkı kifAyet miktarı verilmiş ve kendisi buna rızâ göstermiştir." (Geçti)

"Bir kul rızkın azı ile ALLAH Teâlâ'dan razı olursa, ALLAH Teâlâ da amelin azı ile ondan razı olur." (Deylemî)

"ALLAH Teâlâ bir kulunu sevmek istediği zaman, onu (varlık veya yoklukla) imtihan eder. O bu imtihanı şükretmek, sabır ve rızâ göstermek suretiyle kazanırsa, onu sever." (Geçti)

"Ümmetimden bir taife, kendilerinden

hesap sorulmadan cennete gönderilirler. Melekler onlara, 'Ameliniz neydi?’ diye sorunca da şöyle derler: "Biz halvette iken de RABBİMİZe karşı günah işlemekten sakınırdık ve O'nun bize takdir ettiği rızka rızâ gösterirdik." (İbnu Hibban)

"Ey fakirler! Fakirliğinizin sevabını almak istiyorsanız, rıza gösterin." (Geçti)

"ALLAH Teâlâ’nın sizden razı olmasını istiyorsanız, siz de O'ndan razı olunuz." (Hâkim)

"ALLAH Teâlâ buyurdu ki: Kaderi ben takdir ettim; tedbiri ben tayin ettim ve bunları ben istedim. Kim bunlara rızâ gösterirse, ben de ondan razı olurum. Kim kızgınlık gösterirse, ben de ona kızarım." (Taberanî)

"ALLAH Teâlâ, adaletinin gereği olarak mutluluk ve huzuru yakîn ve rızaya, mutsuzluk ve huzursuzluğu da şüphe ve kızgınlığa yerleştirmiştir." (Taberanî)

ALLAH Rasûlü (sa), hicret yolculuğunda Kuba'ya geldiğinde orada bir toplulukla karşılaşır ve onlara:

-"Kimlersiniz?" diye sorar. Topluluk:

-"Biz mü'minleriz." derler. ALLAH Rasûlü (sa):

-"İmanınızın alâmeti nedir?" diye sorar. Topluluk:

-"Biz belâya sabreder, nimete şükreder, takdire rıza gösteririz." derler. Bunun üzerine ALLAH Rasûlü (sa) şöyle der:

-"Öyleyse, siz gerçekten mü'minlersiniz." (Geçti)

Mâlik İbni Enes (ra) şunu söylemiştir:

"Ben yirmi yaşıma kadar on sene ALLAH Rasûlü'nün ev işlerinde kendisine hizmet ettim. Bir gün bile bana, yaptığım bir şeyden dolayı, 'Niye yaptın?' veya yapmadığım bir şeyden dolayı, 'Niye yapmadın?' veya olan bir şey için, 'Keşke olmasaydı!' veya olmayan bir şey için, 'Keşke olsaydı!' demedi. Dediği şey: 'mukadder olsaydı olurdu.' demekten ibaret idi." (Muttefekun aleyh)

ALLAH Teâlâ'nın şöyle dediği rivAyet edilmiştir: "Bazen ben bir şey isterim, kul ise başka

bir şey ister. Fakat benim istediğim olur. Kul, benim istediğime rızâ gösterirse, ben de onu razı ederim; rıza göstermezse ben onu kendi istediğini gerçekleştirmek için çalıştırıp yorarım, sonra yine kendi istediğimi yaparım."

ÂbdULLAH İbni Abbas (ra) şöyle demiştir: "Kıyâmet gününde en evvel cennete davet edilenler, her hâl ve durumda ALLAH Teâlâ'ya hamd edenlerdir."

Hz. Ömer (ra) şöyle demiştir: "Varlık veya yokluk içinde yaşamak benim için aynı şeydir."

Ömer İbni Abdulaziz (ra) şöyle demiştir: "Benim sevincim, kaderin tecellilerini seyretmektir."

Ömer İbni Abdulaziz'e, "Ne istersin?" diye sorduklarında da şöyle demiştir: "ALLAH Teâlâ'nın takdir ettiği şeyi isterim."

Meymun İbni Mehrân şöyle demiştir: "Kadere razı olmayanın akılsızlığına devâ ve ilaç bulunmaz."

Muhammed İbni Vâsih'in ayağında ağrı

yapan bir çıban çıkmıştı. (İhtimal ki, bu bir kanser çıbanıydı ve ağrısı çok fazlaydı.) Bir adam, "Bu çıbandan dolayı sana acıyorum." dedi. Muhammed şu karşılığı verdi: "Bense, onun gözümde çıkmadığına sevinip şükrediyorum."

Bir abid, rüyasında bir çobanı cennette görür ve ertesi gün yanına gidip amelini öğrenmek ister. Fakat, çobanın fevkalâde bir amelini görmez. Bunun üzerine ona, "Başka bir amelin yok mu?" diye sorar. Çoban, şu cevabı verir: "Yok. Ancak bir huyum vardır. Ben zorlukta olsam rahatlıkta olmayı, hasta olsam sıhhatte olmayı, güneşte olsam gölgede olmayı temenni etmem." Abid, onu dinledikten sonra şunu söyler: "Bunu sadece bir huy olarak görme; bu amellerin en üstünüdür."

Ebud Derdâ (ra) şöyle demiştir: "İmanın zirvesi ALLAH Teâlâ'nın hükmüne sabretmek ve O'nun kaderine rızâ göstermektir."

Rabia şöyle demiştir: "Kul nimete sevindiği gibi, musibete de sevinirse rıza mertebesine

çıkmış olur."

Fudayl şöyle demiştir: "ALLAH Teâlâ'nın istenilen şeyi vermesiyle vermemesi aynı ruh hâliyle karşılanırsa rıza mertebesine ulaşılmış olur."

Suâl: Musibetle nimeti aynı ruh hâli ile karşılamak mümkün müdür?

Cevap: Daha fazlası da mümkündür. O da nimete üzülmek ve musibete sevinmektir. Çünkü nimetin hesabı, musibetin ise sevabı vardır. Ayrıca, ALLAH Teâlâ'yı seven, O'nun kendisi için tercihi musibet ise, musibeti nefsinin tercihi olan nimetten üstün tutar ve ona sevinir. ALLAH Teâlâ'yı dost, nefsi düşman bilen bir kimse, ALLAH Teâlâ'yı memnun etmeyi nefsini memnun etmekten önemli bulur.

Feth el-Musilî'nin ayağı taşa çarptı ve bir tırnağı yerinden çıktı. Kendisi kanayan parmağına bakıp güldü. Yanındaki, "Acı duymuyor musun?" diye sordu. O şu cevabı verdi: "Sevabın lezzeti bana acıyı unutturdu."

Şakîk el-Belhî şöyle demiştir: "Musibetin sevabını bilen, ondan kurtulmak istemez."

Sehl et-Tusterî'nin ciddî bir hastalığı vardı. Fakat, tedavi olmuyordu. Sebebi sorulunca da şöyle derdi: "Sevgilinin tokadı acı vermez."

Serî es-Sakafî şöyle demiştir: "ALLAH Teâlâ'yı seven, belânın elemini duymaz."

Bir zat şöyle demiştir: "Ben yalnızca ALLAH Teâlâ'nın sevdiği şeyi severim. Onun için, kendisi cehennemi sevseydi, ben de cehennemi sevip onu cennete tercih ederdim."

Bişr şunu söylemiştir: "Bağdat'ta bir gence yüz sopa vurdular. Fakat kendisi ne sesini çıkardı, ne de rahatsızlık belirtisi gösterdi. Ben kendisine:

-" O sopalardan hiç acı duymadın mı?" diye sordum. Genç adam:

-" Hayır! Acı duymadım. Çünkü ben âşığım, beni sevgimden dolayı dövdüler." dedi."

Bişr şunu da söylemiştir: "Abadan'da cüzamlı ve gözleri görmeyen bir adam gördüm. Ona hâlinden şikâyetçi olup olmadığını sordum.

Şu cevabı verdi: "Benimle RABBİMin arasına girmek isteyen bu fuzulî adam kimdir? Bil ki, RABBİM beni parça parça doğrasa, O'na sadece sevgim artar."

(Bu söz, başka bir zatın şu beytini akla getiriyor:

Seni sevdiğim için lime lime de doğrasan beni

Bir lahza kalbim başkasına meyletmez, bırakmaz seni.)

Cüzamlı ve kör bir adam zikrediyor ve sık sık, "Pek çok kulunu mübtelâ kıldığı hastalıktan bana afiyet veren ALLAH'a hamd olsun!" diyordu. Merak eden bir adam, kendisine az mı musibet verildiğini sordu. O şu cevabı verdi: "En büyük musibet küfür ve inkâr musibetidir. ALLAH Teâlâ bana bu musibetten afiyet vermiştir. Kendisine şükretmek için bundan daha büyük afiyet olmaz."

ÂbdULLAH İbni Mes'ûd (ra) şöyle demiştir: "Fakirlik ve zenginlik birer binektir. Kabre ulaşmak için onlardan hangisine bindiğime aldırmam."

Urve İbni Zübeyir, kangren olan bacağı kesildiği zaman şunu söylemiştir: "Bir bacağımı alırken birini bana bırakan ALLAH'a hamd olsun. ALLAH'ım! Bir bacağımı aldınsa birini de bıraktın; birine belâ verdinse, diğerine de afiyet verdin. Sana şükürler olsun!"

Bir zat şöyle demiştir: "Gâfil insanlar ALLAH Teâlâ'ya itâat etselerdi, karşılığında vücudumun makaslarla parçalanmasına razı olurdum."

Sahâbî İmrân İbni Husayin (ra), otuz sene yerde hasta yatmıştır. Onu bu hâlde gören Mutrif ağlayınca, kendisi şunu söylemiştir: "Ağlama! Çünkü kendim için sevdiğim şey, ALLAH Teâlâ'nın benim için sevdiği şeydir. O da bu hastalıktır."

ÂbdULLAH İbni Sâib şunu anlatmıştır: "Sa'd İbni Ebi Vakkas (ra), son döneminde gözlerini kaybetmişti. Bu hâlde iken bir ara Mekke'ye geldi. Duâsı kabul olan bir sahâbi olduğu için, onu ziyaret edenler kendisinden duâ istediler, o da her isteyene duâ etti. Ben de

kendisine, 'Ey amca! Sen başkalarına duâ ediyorsun ve onlar bunun faydasını görüyorlar. Niye gözlerinin açılaması için de duâ etmiyorsun?' dedim. Sa'd tebessüm etti ve, 'Yavrum! ALLAH Teâlâ'nın takdiri benim yanımda gözlerimden daha kıymetlidir.' karşılığını verdi."

Duâ Etmek ve Kötülüklere Buğzetmek Rızâ'ya Aykırı Değildir

Sa'd (ra)'ın sözü rızanın bir boyutu olan teslimiyetin ifadesidir. Ancak, prensip olarak duâ etmek rızaya aykırı değildir. Çünkü, duâ etmek rızaya aykırı olsaydı, duâ etmemiz emredilmezdi. Halbuki, duâ etmek konusunda çok emirler ve teşvikler vardır. En yüksek rıza makamında olan ALLAH Rasûlü (sa), aynı zamanda en çok duâ eden insandır.

(Ancak, ALLAH Rasûlü'nün duaları, genel olarak ümmetini duâ etmek konusunda bilgilendirmek ve kendi seviyelerinde neleri isteyip nelerden sakınmaları gerektiğini öğretmek gayesine yöneliktirler. Onun için, kendisi özel

olarak başına gelen bir belâ veya hastalıktan dolayı duâ ettiği çok enderdir. Bu sebeple, ona en çok sıkıntı veren Tâif seferinde bile, acz ve fakrını dergah-ı uluhiyete arz ettikten sonra şöyle demiştir: "Razı oluncaya kadar beni imtihan etmek senin hakkındır.")

Tıpkı duâ etmek gibi, kötülüklere buğz etmek, kötülük ehlini kınamak, emr-i maruf ve nehy-i münker yapmak konusunda da emredici ve teşvik edici çok âyet ve hadisler vardır. Bu babta da ALLAH Rasûlü (sa) en önde gitmiştir. Nitekim, ALLAH Teâlâ ona şunu emretmiştir:

"Ey peygamber! İnkârcılar ve iki yüzlülerle cihad et ve onlara karşı güçlülük göster. Onların yeri cehennemdir. Cehennem ne kötü varış yeridir." (Tevbe, 73)

Kendisi de şunu söylemiştir: "İmanın en kuvvetli halkası ALLAH için sevmek ve ALLAH için buğz etmektir." (Ahmed)

"Sizden kim bir kötülük görürse, onu değiştirsin." (Buharî)

Hâl bu olunca, biraz yukarıda da temas edildiği gibi, kötülükleri hoş görmeyi kadere rıza saymak, dini bilmemek ve nassları hiçe saymaktır. Kötülüklerin (küfür ve günahların) yaratmak yönüyle ALLAH Teâlâ'nın takdiri oldukları doğrudur. Ancak, onlar istemek ve talip olmak yönünden kulun kendi kesbi, vasfı ve fiilidirler.

Kur'ân-ı Kerim'de, "ALLAH sizi de, amellerinizi de yaratandır." (Sâffât, 96) buyurulmuştur. Bu o demektir ki, ameller kullara aittirler. Bu sebeple, bunların sevap ve günahları da onlara aittir. Amelleri yaratan ise ALLAH Teâlâ'dır. Ancak ALLAH Teâlâ, bunları kulların istek ve talepleri üzerine yaratır. Buğz edilmesi ve önüne geçilmesi gereken şey de, ALLAH Teâlâ'nın yaratması değil, kula ait olan istek, kesb ve fiildir. Nitekim ALLAH Teâlâ da yaratıcı olmasına rağmen, küfre ve günahlara razı olmadığını bildirmiş ve örneğin şöyle buyurmuştur: "ALLAH kulları için küfre razı olmaz." (Zümer, 7), "De ki: ALLAH, kötülükleri emretmez." (A'râf, 28)

Daha önceki bir bahiste, meşru sebeplere tevessül etmenin (başvurmanın, onları kullanmanın) tevekküle aykırı olmadığını, çünkü ALLAH Teâlâ'nın bir çok şeyleri sebeplere bağladığını ve çoğu zaman onları sebeplerin aracılığıyla verdiğini, O'nun sünnet, âdet ve kanununun bu şekilde oluştuğunu söyledik. Sebeplere tevessül etmek tevekküle aykırı olmadığı gibi, rızaya da aykırı değildir. Çünkü tevekkül ve rıza iman ve tevhidin aynı derecedeki uzantılarıdır.

Rıza; halkı halikına, mülkü mâlikine, tedbiri hak sahibine bırakmak, O'ndan gelen acı ve musibetleri gönülden ve içtenlikle kabul etmek ve İbrahim (as) gibi takdire teslim olmaktır. Bu peygamberle ilgili olarak Kur'ân-ı Kerim'de şöyle buyurulmuştur:

"RABBİ ona, Teslim ol!' dedi. O da, 'Alemlerin (yani bütün varlıkların) RABBİ olan ALLAH'a teslim oldum.' dedi." (Bakara, 131) Âlemlerin teslim olduğu bir zata teslim olmak,

aklın da gereğidir. Çünkü, bundan başka çare de yoktur. Onun için Kur'ân-ı Kerim'de şöyle buyurulmuştur:

"Göklerde ve yerde olanlar isteyerek veya zorla O'na teslim olmuşlardır." (Âl-i İmrân, 83), "Biz gök ve yere, 'İsteyerek veya istemeyerek teslim olun!' dedik. Bunlar, 'İsteyerek teslim olduk' dediler."

Selef-i sâlih (ilk dönemlerdeki sâlih kimseler), iyi insanların çoklukta olduğu, hayır ve tâatların yaygın bulunduğu yer ve yöreleri bereketli, bunun aksi olan yerleri de uğursuz sayarlardı. Örneğin, bir zamanlar (Abbasiler döneminde) Bağdat şehri metropoldü. Değişik din ve inançtaki insanların harmanlandığı bu şehirde gaflet koyulaşmış ve kötülükler çoğalmıştı. Bu yüzden, o dönemin âlim ve salihleri bu şehri sevmemiş ve orada yaşamayı istememişlerdir. Örneğin, Ahmed İbni Hanbel şöyle demiştir:

"Ehl ve iyâl (çoluk çocuk) olmasaydı, ben bu şehirden hicret etmeyi tercih ederdim." Bişr de

şöyle demiştir:

"Bağdat'ta dindarlık etmek, çöplükte ibadet etmek gibidir." Çöplükte ibadet eden, onun ibadetini bozan pisliklerden kurtulamaz.

Buna göre, zulüm ve günahların çok olduğu bir yerde ikamet etmek de kadere rıza değildir. Bu yüzden Kur'ân-ı Kerim'de de şu duânın yapılması önerilmiştir: "RABBİMİZ! Halkı zâlim olan bu şehirden bizi çıkar..." (Nisa, 75)

Duâ, amelin öncüsü olduğu için, böyle duâ edenlerin güç bulunca böyle yerleri terk etmeleri lâzımdır. Çünkü zulüm ve günahlar hem bulaşıcıdırlar, hem de kötü sonuçlarıyla herkesi etkiler ve zarara sokarlar. Bundan dolayı Allâh Teâlâ şöyle buyurmuştur:

"Sadece, zâlimleri vurmakla kalmayan fitnelerden sakının. Bilin ki, ALLAH, azabı şiddetli olandır." (Enfâl, 25) Bu âyetteki fitnelerden maksat, zulüm ve günahların sebep oldukları belâ ve musibetlerdir. Çünkü bir yerde ALLAH Teâlâ’nın nehyettiği işler yaygınlaşırsa, belâ ve azap iner ve

o yerdeki herkesi vurur.

Müteferrik Fâideler.

Eğer denilse ki, günahlardan kurtulmak için ölmeyi temenni etmek mi, yoksa sâlih amellere muvaffak olmak için yaşamayı istemek mi, ya da ölüm kalım işini ALLAH Teâlâ'nın takdir ve tercihine bırak mı efdaldir?

Derim ki, bu işi ALLAH Teâlâ'nın takdir ve tercihine bırakmak efdaldir. Nitekim bir gün Sufyân Sevrî, Yûsuf İbni Esbat ve Vuheyb İbni Verd bu meseleyi konuşurken Sufyân, "Ben, bir imtihan ve günaha mübtelâ olmak korkusu yüzünden ölmek istiyorum." demiş. Yûsuf, "Ben, sâlih bir amel ve sağlıklı bir tevbeye muvaffak olmak ümidi yüzünden yaşamak istiyorum." demiş. Vuheyb ise, "Ben ölüm kalım işini hayatı ve ölümü yaratana bırakmak istiyorum." demiş ve onun bu görüşü diğerleri tarafından da daha doğru bulunmuştur.

***

Bir adam bir ariften kendisine duâ etmek istemiş. Arif ona şöyle duâ etmiştir:

"ALLAH Teâlâ, ibadeti sana kolaylaştırsın ve yaptığın ibadeti riya girmemesi için başkalarından, kibir ve ucub karışmaması için de senin nefsinden saklasın."

(Arif âlim. demektir. Ancak tasavvuf ıstılahına göre, âlim ALLAH Teâlâ'yı Kur'ân ve hadislerle bilendir. Arif ise, O'nu kalb ve keşf yoluyla bilendir. Şöyle denilmiştir: "Âlim, ALLAH Teâlâ'ya havf ve recâ ile, arif sevgi ve aşk ile kulluk eder." İlâhiyatçı filozof ise, O'nu akıl ve mantık yoluyla bilmeye çalışandır. ALLAH Teâlâ'yı en iyi bilen ise, Kur'ân ve hadisleri önde tutmak şartıyla bu yolların hepsiyle O'nu bilendir.)

***

İnsanın kalbi ile ALLAH Teâlâ arasında maddî bir perde yoktur. Olan perde, insanın kendi nefsini veya başkalarını görmesi ve bunlara yönelmesidir.

***

Şu sözler ALLAH Rasûlü’ne nisbet edilmiştir: "Dünyanın azlığını çokluğuna ve meçhul kalmayı tanınmaya tercih etmedikçe kişi imanını tamamlamış olmaz."

"Bir kulda üç haslet bulunmadıkça imanı kâmil olmaz. Bu hasletler kızgınlık sebebiyle hak çizgisini aşmamak, sevgi sebebiyle adaleti bozmamak, gücü yettiği için haksızlık yapmamaktır."

"Üç haslet kimde bulunursa o kimse imanını tamamlamış olur. Bu hasletler ALLAH yolunda tehditlerden korkmamak, hiçbir ameliyle gösteriş yapmamak, dünya ve ahirete ait işler bir arada önüne çıktığı zaman ahiret işine öncelik vermektir."

"Kime üç haslet verilmişse ona Dâvûd (as)’ın hasletleri verilmiş demektir. Bu hasletler sevdiği ve sevmediği kimselere karşı adaletli davranmak, zenginlik ve fakirlikte orta yolu tutmak (cimri ve müsrif olmamak), halvette ve halk arasında ALLAH Teâlâ'dan korkmaktır."

***

Herem İbni Hayyan şöyle demiştir:

"Kişi RABBİni tanıyınca O'nu sever. O'nu sevince O'na itâat eder. O'na itaatin lezzetini duyunca da lezzet için dünyaya bakmaz."

***

Şiblî şöyle demiştir: "ALLAH Teâlâ Dâvûd (as)'a şunu vahyetmiştir: "Anmam beni ananlar içindir. (Ben, beni ananları anarım.) Cennetim bana ibadet edenler içindir. Beni görmek de beni sevenler içindir."

ALLAH Teâlâ Âdem (as)'a şunu vahyetmiştir:

"Ey Âdem! Beni sevenler her dediğime inanırlar; her yaptığımı beğenirler ve beni razı etmek için kendilerini yorarlar."

Bir zat, ALLAH sevgisiyle kör oluncaya kadar ağladı; bacaklarında mecal kalmayıncaya kadar namaza durdu, sonra şunu söyledi:

"Büyüklüğüne yemin ederim, önüme bir ateş denizi çıksa ve senin rızan onu geçmekte

olsa, içine girip geçeceğim."

Zünnun şöyle demiştir:

"Ruhları farklı hususiyet ve himmette yaratan ALLAH Teâlâ'yı takdis ederim. Bu ruhlardan bazıları O'nun sevgisinden başka bir şey istemezler. Bazıları cennetten aşağısına iltifat etmezler. Bazıları da geçici olan dünyaya ibtila ve düşkünlük gösterirler."

Şöyle denilmiştir: "ALLAH Teâlâ sevgisi geçici arzuları ve nefsanî duyguları yakan kutsal bir ateştir. Bu ateşin girdiği bir kalbin toprağı gider, altını kalır."

NİYET, İHLÂS, SIDK

Kalb sahipleri, Kur'ân nuru ve basiret gözüyle görmüşlerdir ki, saadet ve mutluluğa amel ve ibadetten başka ulaştıran bir yol yoktur. Amel ve ibadet de ancak niyet ile geçerlilik kazanırlar. Onun için, niyetsiz olan amel ve ibadet boşuna yorulmaktır. Niyetin sıhhat şartı da ihlastır. Çünkü ihlassız niyet riyadır. Riya ise münafıklığa denk bir günahtır. Sıdksız ve tahkiksiz ihlâs da

hevâ-i nefstir. ALLAH Teâlâ bu şartları taşımayan ameller için şöyle buyurmuştur: "İşledikleri amelleri değersiz bulup toz gibi savururuz." (Furkan, 23)

(Kalb sahiplerinden maksat, kalb gözü ve basireti açık, sezgisi kuvvetli ve ilhamı sâdık olan kimseler demektir. Bu vasıfta olmayan kalb sahipleri ise, kalpsizdirler. Çünkü şeriat ve tasavvuf ıstılahında kalb, sol göğüsteki et parçası değildir. O, bu et parçasıyla alâka durumu meçhul olan ilâhî bir nur yumağı ve yanan bir semavî ampuldür.)

Sehl et-Tüsterî şöyle demiştir: "Âlimlerin dışındaki bütün insanlar helâk olmuşlardır. İlimleriyle amel edenlerin dışındaki bütün âlimler helâk olmuşlardır. Amellerinde ihlâs gözetenlerin dışındaki bütün amel edenler de helâk olmuşlardır."

Niyetin Fazileti

ALLAH Rasûlü (sa) şöyle buyurmuştur: "Ameller niyetlere göredir ve her amel edene

niyetine göre karşılık vardır." (Muttefekun aleyh)

"Kim bir iyilik yapmayı niyet etse, bu niyetinden dolayı ona bir sevap yazılır." (Muttefekun aleyh)

"Nice kimseler yataklarında öldükleri hâlde, niyetlerinden dolayı şehidlik mertebesini kazanırlar." (Ahmed)

"ALLAH Teâlâ, suretlerinize ve mallarınıza bakmaz, kalplerinize (niyetlerinize) ve amellerinize bakar." (Müslim)

"Nice güzel görünüşlü ameller, bozuk niyet sebebiyle reddedilir ve nice iyi niyetler amel yerinde kabul edilir." (Darekutnî)

"Bir kimse iyi amel işleyene imrenip, 'Keşke imkânım olsaydı ben de o ameli işleseydim!’ derse, niyeti iyi amel yerine geçer ve bir kimse kötü amel işleyene özenip, 'Keşke imkânım olsaydı ben de o ameli işleseydim!’ derse bunun niyeti de kötü amel yerine geçer." (Tirmizî, İbnu Mâce)

"Kim ganimet almak niyetiyle savaşırsa,

onun savaşması ganimet içindir." (Nesâî)

"Kim bir kadına ulaşmak için hicret ederse, onun hicreti kadın içindir." (Muttefekun aleyh)

"Kim bir borcu vermemek niyetiyle alırsa o kimse hırsızdır." (İbnu Mâce)

"Kim, evlendiği kadının sıdakını vermemeyi niyet ederse, onunla yatması zinadır."

"Kim sünnet olduğu için koku sürünürse, kıyâmet gününde misk gibi kokar. Kim onu kötü bir niyetle sürünürse, kıyâmet gününde leş gibi kokar." (es-Saffâr)

ALLAH Rasûlü (sa), Tebuk yolculuğuna çıkarken beraberindeki ashâbına şöyle demiştir:

"Bazı kimseler, özürlerinden dolayı Medine'de kaldılar. Bunlar, attığımız adımların, yaptığımız masrafların, çektiğimiz sıkıntı ve açlığın sevabına ortaktırlar. Çünkü onlar da samimî olarak bizimle birlikte çıkmak isterlerdi." (Buharî, Ebu Dâvûd)

ALLAH Rasûlü (sa), zulüm ve yıkım için yola çıkan bir ordunun çölde yere battığını (veya

batacağını) söyledi. Ashaptan bazıları, onların içinde zorla götürülenler de bulunabildiğini (veya bulunabileceğini) söylediler. Bunun üzerine kendisi şöyle buyurdu: "Onlar niyetlerine göre haşredilirler." (Müslim)

Sahabî Ubeyy (ra), bir adamı üç altın karşılığında savaşa götürmüştü. Bunu duyan ALLAH Rasûlü (sa) şöyle buyurdu:

"O adamın bu savaştaki sevabı o altınlardan ibarettir." (Taberanî), "Çünkü ancak ALLAH Teâlâ'nın sözünü yükseltmek niyetiyle savaşan kimse, O'nun yolunda savaşmış ve bunun sevabını hak etmiş olur." (Muttefekun aleyh)

Hz. Ömer (ra) şöyle demiştir:

"Amellerin efdali ALLAH Teâlâ'nın farzlarını yerine getirmek, haramlarından sakınmak ve her amelinde O'nun va'detiği sevabı niyet etmektir."

Salim İbni ÂbdULLAH İbni Ömer (ra), Halife Ömer İbni Abdulaziz'e yazdığı mektupta şöyle demiştir: "Bil ki, ALLAH Teâlâ'nın kuluna

yardımı onun niyetine göredir. Bu sebeple, kimin niyeti tam olsa, ALLAH Teâlâ'nın ona yardımı da tam olur; kimin niyeti eksik olsa yardım da buna göre eksik olur."

Bir zat şöyle demiştir: "Nice küçük amelleri niyet büyütür ve nice büyük amelleri niyet küçültür."

Tevrat'ta şöyle denilmiştir: "Benim için yapılan amelin azı çok, başkaları için yapılan amelin çoğu azdır."

Dâvûd et-Tâî şöyle demiştir: "İyi niyetli olan bir kimse, eninde sonunda iyi işlere muvaffak olur; kötü niyetli olan bir kimse de, eninde sonunda kötü işler yapar."

Sevrî şöyle demiştir: "Sizden öncekiler (Ashâb ve tabiîn) amel kadar onun niyetine de önem verirlerdi."

(Niyete önem vermek, onun lafız ve kalıbını doğru telaffuz etmek ve onu bir çok kere tekrarlamak demek değildir. O, ameli ALLAH Teâlâ'ya has kılmak ve ona dünya ve başka

mülahazalar katmamaktır.)

Bir zat şöyle demiştir: "Amelden önce niyetini sağlamlaştır. Bil ki, niyetin sağlam olduğu sürece sen hayır üzerindesin."

Bir abid, bir âlimden insanı devamlı olarak ibadet hâlinde tutan amelin ne olduğunu sordu. Âlim, bu amelin devamlı olarak ibadet etmek niyeti olduğunu söyledi.

RivAyet edildiğine göre, İsrailoğulları döneminde bir adam, çölde giderken bir kum tepesiyle karşılaşır ve kendi kendine şöyle der: "Bu kum tepesi ekmek olsaydı, ben onu taşıyıp açlara dağıtırdım." Adamın bu dilek ve niyeti üzerine ALLAH Teâlâ o dönemin peygamberine şunu bildirir: "O adama de ki: ben niyetini kabul ettim ve kendisine bu işi yapmış gibi sevap yazdım."

Bir zat şöyle demiştir: "ALLAH Teâlâ'nın üzerimizdeki nimetleri sayamayacağımız kadar çoktur. O'na karşı işlediğimiz günahlarımız da tahmin ettiğimizden fazladır. Bu sebeple, sabah akşam (yani, her an) şükretme ve tevbe etme

hâlinde olmayı niyet etmemiz lâzımdır."

Ebu Hureyre (ra) şöyle demiştir: "Ahiret mertebeleri niyetlere göre verilir."

Hasan şöyle demiştir: "Cennet ehli cennete, cehennem ehli de cehenneme niyetleriyle giderler."

Bilâl İbni Sa'd şöyle demiştir: "Kul bir söz söylediği zaman, ALLAH Teâlâ onun niyetine bakar ve o sözü arkasındaki niyete göre kabul eder."

Bütün bunlardan çıkan sonuç şudur:

Amelin bel kemiği, özü ve kabul şartı ihlâslı niyettir ve bu niyet tek başına da hayır ve sevaptır.

Bir Fâide

Fudayl İbni İyad (ra), Kur’ân-ı Kerim'deki, "Sizden kimlerin nefisleriyle ve kötülüklerle cihad ettiklerini ve bu cihadın sıkıntılarına karşı sabrettiklerini belirlemek ve bu vesile ile imanlarınızın derecesini ve iç durumlarınızı ortaya çıkarmak için sizi imtihan edeceğiz." (Muhammed,

54) âyetini okur, ondan sonra ağlayıp şöyle derdi:

"ALLAH'ım! Sen imtihan edersen bizi rüsva edersin ve ne kadar zayıf olduğumuzu ortaya çıkarırsın. Bundan affını diliyoruz."

Niyetin Hakikati

Bil ki, niyet, irade ve kasıt aynı mânaya delâlet ederler. (Bu üç kelimenin mânaları, sonuçta aynı olmakla birlikte, birbirinden farklıdır. Çünkü niyet bir işin niçin yapıldığını tayin etmektir. İrade niyet edilen işi yapmaya karar vermektir. Kasd ona doğru harekete geçmektir. Fiil veya amel de o işi meydana getirmek için ilgili uzuv ve organları çalıştırmaktır.) Bu mâna kalbin amelidir. Bu manevî amel, dışarıdaki fiil ve amellerin aslı ve kaynağıdır. O, aynı zamanda bunlar için gerekçe oluşturur ve bunlara bir sıfat kazandırır. Bu sebeple, niyetsiz ve kasıtsız olan fiil ve ameller sıfatsız ve abes kalırlar. Ancak niyetin fiil ve amellere kazandırdığı sıfat doğru bir sıfat olabildiği gibi, nefsanî ve kötü bir sıfat da olabilir. Bu sıfatlardan birincisi ihlâs, ikincisi ise riya ve

gösteriştir. Bu iki sıfat bazen birlikte de olabilirler. Bu durumda ya biri tam, diğeri eksik, ya ikisi de eksik olurlar. Tam olan varsa, geçerli olan odur. Tam olan yoksa ikisi de geçersizdir.

Niyet amelin gayesidir. Bu sebeple, amelin hükmü niyete tâbidir. Niyet meşru ise amel de meşrudur; niyet gayr-i meşru ise amel de gayr-i meşrudur. Durum bu olduğu için, "Ameller niyetlere göredir." denilmiştir.

Niyet Amelden Üstün müdür?

Bil ki, ideâl ve asıl olan, niyet ve amelin birlikte olmasıdır. Çünkü niyet ruh, amel de beden gibidir. Nasıl ki, insan ruh ve bedenin birlikteliğinden hâsıl olursa, tıpkı onun gibi, ibadet de niyet ve amelin birlikteliğinden hâsıl olur. Ancak, ruh ve beden ayrıldıkları zaman, ruh bedenden üstün olduğu gibi, niyet ve amel de ayrıştıkları zaman niyet amelden üstündür. Çünkü niyetsiz amel ruhsuz beden gibi değersizdir. Buna dikkat çekmek için ALLAH Teâlâ, kurban konusunda şöyle buyurmuştur:

"Kurbanların etleri ve kanları ALLAH'a ulaşmaz. O'na yalnızca takvanız ulaşır." (Hac, 37) Bu olayda et ve kan amel, takva ise niyettir. ALLAH Rasûlü (sa) da, "Mü'minin niyeti amelinden hayırlıdır." (Taberanî) buyurmuştur.

Niyetin amelden üstün olmasının sebebi bir çok şekilde izah edilmiştir. Bazı âlimlere göre, niyet gizli olduğu için ona riya girmez. Amel ise, açık olduğundan dolayı riyaya da açıktır. En üstün amel, riyadan en uzak olan amel olduğu için, niyet amelden hayırlı ve üstündür. Bazı âlimlere göre, zaman yönüyle niyet süresi amel süresinden daha uzundur. Çünkü mü'min bazen günlerce, haftalarca, hatta yıllarca bir ameli düşünür ve ancak bundan sonra onu yapma imkânını bulur. Süresi en uzun olan amel üstün olduğu için, niyet amelden üstündür. Bazı âlimlere göre, amel niyetsiz olsa hiç değeri olmaz. Niyet ise amelsiz de olsa değerlidir. Onun için ALLAH Rasûlü (sa), "Bir kimse bir haseneye (ibadete, iyiliğe) niyet ederse, sırf bu niyetinden dolayı ona bir sevap

yazılır. Eğer bundan sonra o haseneyi fiilen de yaparsa ona on sevap yazılır." (Geçti) buyurmuştur. Kendi başına değerli olan bir şey, ancak başkasıyla değerlenen bir şeyden üstün olduğu için, niyet amelden üstündür. Bazı âlimlere göre, insan her zaman amel işlemek imkânına sahip değildir. Fakat her zaman ameli niyet ve temenni etme ve düşünüp isteme imkânına sahiptir. Bu sebeple, niyet sayesinde devamlı amel etme hâlini yakalayabilir. Devamlı olarak ibadet etme hâlinde olmak, ara sıra ibadet etmekten üstün olduğu için, niyet amelden üstündür.

Bazı âlimlere göre ise, niyet kalbi doğrudan doğruya etkiler. Onun için, kalb iyi niyetlerle ıslah olur. Amel ise, niyeti güçlendirir. Bu sebeple, onun kalb ıslahına katkısı dolaylı yoldandır. Bu böyle olduğu içindir ki, niyetle irtibatı olmayan amel geçersizdir. Çünkü bu durumda amel kalbi hiç etkilemez ve onun ıslah olmasına katkı yapmaz. Gaye ve maksat kalbin ıslahı olduğuna göre, bunu doğrudan

gerçekleştiren niyet amelden üstündür. Amelin önemi ise, niyeti beslemesinde ve kuvvetlendirmesindedir. Çünkü, tecrübe ile de sabit olduğu üzere, dış organlarla yapılan bütün iyi ameller ve işler, kalbi etkiler ve ondaki niyet ve diğer güzel mânaları kuvvetlendirirler. Onun için, örneğin, çok secde etmek tevazuu kuvvetlenir, yetimin başını okşamak merhamet duygusunu çoğaltır.

Fâideler

1- Tefekkürden ALLAH marifeti hâsıl olur. Marifetten O'nun muhabbeti hâsıl olur. Muhabbetten O'nunla ünsiyetin zevki hâsıl olur. Bu işte tefekkür asıl ve temel olduğu için, ilim amelden ve bir saatlik tefekkür bir sene ibadetten üstün tutulmuştur. Tefekkürün önündeki engel ise, nefsin arzuları ve dünya meşguliyetleridir. Bundan dolayı, bir yolunu bulup bunlardan kurtulmaya çalışmak lâzımdır.

2- Bir insanın hayır işlemesi, prensip olarak onun ahirete talip olduğunu gösterir. Bu

sebeple, ALLAH Rasûlü (sa), "Bir insanın cemaate devam ettiğini görürseniz, onun mü'min olduğuna şâhidlik edin." buyurmuştur. Buna karşılık, insanın şer işlemesi de onun dünyaya talip olduğunu gösterir. Çünkü hayır ahiretin sermayesi, şer ise dünyanın sermayesidir. Kim nereye talip ise, onun için sermaye biriktirir.

Niyete Göre Amelin Hükmü

Bil ki, amel; tâatlar, günahlar ve mubahlar olmak üzere üç kısımdır. Bunların niyete göre durumları ise şöyledir:

Günahların hükmü niyete göre değişmez. Bu sebeple, "Ameller niyete göredir." hadisine bakarak günahların niyetle tâate dönüşebildiğini zannetmek yanlıştır. Böyle bir zan, aynı zamanda Şeriatı yalanlamaktır. Çünkü Şeriat haramın hiçbir suretle helâl olmadığını söylerken, bu zan, haramın niyetle helâl olabildiğini iddiâ etmektir. Bu ise bir ukalalıktır. Ukalalığın sebebi ise cahilliktir.

Onun için, Sehl et-Tüsterî şöyle demiştir:

"ALLAH Teâlâ'ya karşı işlenen en büyük günah câhil kalmaktır. Câhilliğin en kötüsü de câhil olduğunu bilmemek ve bunu kabul etmemektir. Câhilliğin kötülüğünden dolayı, ALLAH Rasûlü (sa), "İlim aramak her müslümana farzdır." buyurmuştur." (Geçti)

Aranması farz olan ilim, din ilmidir. Meşru faydalar sağlayan dünya ilimleri ise toplum için farz-ı kifâye, fertler için de fazilet ve üstünlüktür. Bazı dünya ilimleri de vardır ki, onlar cehaleti daha da koyulaştırır ve derinleştirirler. Bu ilimleri bilenler, câhil oldukları hâlde kendilerini bilgili ve kültürlü zannederler. Bunlar, hem cahildirler, hem de câhil olduklarını bilmezler ve bunu kat'iyyen kabul etmezler. ALLAH Teâlâ, bunlar hakkında şöyle buyurmuştur:

"Peygamberlerimiz onlara açık ilimler getirdikleri zaman, (bu ilimlerden uzak durdular) ve kendi sahip oldukları bilgilere güvendiler. Fakat, bu bilgileri, onları ALLAH’ın azabına karşı koruyamadı. Bu sebeple, azabımızı görünce, 'Bir

olan ALLAH'a iman ettik. O'nun dışındaki şeylere ise küfrettik.’ dediler. Fakat, bu iman ve itiraf artık onlara yaramadı." (Gâfir, 83-85)

Şer, haram ve günahlar niyetle değişmediğine göre, "Ameller niyete göredir." hadisi, amellerin diğer iki kısmı olan tâat ve mubahlara yöneliktir. Çünkü tâatların kabul şartı, ALLAH Teâlâ'ya itâat etmeye niyet etmektir. Bu niyet bulunmadığı takdirde tâat geçersizdir. Ve eğer tâatla kötü bir niyet beslenirse, o zaman da tâat günah hâline gelir. Mubahlar ise, sabit hükümleri bulunmadığı için, niyete göre tâat veya günah hükmünü kazanırlar.

Bir amelde aynı cinsten (yani, iyi veya kötü türünden) birkaç niyet tutmak da mümkündür. O zaman iyi niyetler, adedince sevap, kötü niyetler adedince de günah hâsıl olur. Birinci şık için bir misâl şudur: Bir kimse mescide girerken ALLAH Teâlâ’nın evini ziyaret etmeye, namaz kılmaya, ilim öğrenmeye, sâlih kimseleri görmeye, dışarıdaki günahlardan korunmaya birlikte niyet

edebilir ve bu niyetler ona ayrı sevaplar kazandırırlar.

Seleften bir zat şöyle demiştir:

"Mübâh işlerimde, hatta yemek, içmek, uyumak gibi zorunlu hâllerimde de ibadet niyeti getirmekten hoşlanıyorum." Çünkü, ibadet niyetiyle bütün mübâh işler, zorunlu hâller ve sıradan âdetler ibadete dönüşürler. Farzlar ve sünnetler sayılı ve sınırlı oldukları için, sayısız ve sınırsız sevap kazandıran ameller, niyetle ibadete dönüştürülen bu mübâh işler ve âdetlerdir. Mubahlar sevap depolarıdır. Himmeti ve maksadı ahiret olan kimseler, bunları ibadet niyetiyle sevap hazineleri hâline getirme fırsatını kaçırmazlar.

Ancak tevbe etmekte olduğu gibi, niyet etmekte de sadece, "Niyet ettim." demek yeterli değildir. Bunun yanında, niyeti arzu ve istek hâlinde kalbinde duymak ve onun önemine inanmak da gereklidir. Bu duyuş ve inanış olmadıkça, tevbe de, niyet de gerçekçi olmaz. Onun için ALLAH Rasûlü (sa) şöyle buyurmuştur:

"Yalnızca dille tevbe etmek yalancıların tevbesidir." Niyet için de hüküm budur.

İbadet ve hayır yapmak için kalpte niyet doğuran sebepler üçtür. Bu sebepler bulunmazsa niyet doğmaz. Doğan niyetin kuvveti de bu sebeplerin kuvvetli olmasına bağlıdır. Bu sebepler ALLAH Teâlâ'ya kulluk etme arzusu, cennet ümidi ve cehennem korkusudur. Hepsi de geçerli olan ve imandan gelen bu sebeplerin en büyüğü ve en üstünü ise birincisidir. Bu niyetle yapılan ibadet ve hayırların sevabı da en büyük ve en üstündür.

Fâideler

1- Bir işe sebep olmak, o işi yapmak gibidir. Hayırda da, şerde de hüküm budur. ALLAH Rasûlü (sa) şöyle buyurmuştur:

"Hayra kılavuzluk eden onu yapan gibidir."

"ALLAH Teâlâ bir kulunu severse, onu hayra vesile yapar; bir kuluna buğzederse onu da şerre sebep yapar." ALLAH Teâlâ da şöyle buyurmuştur:

"Onların ALLAH dışında taptıkları şeylere

(putlara) sövmeyin; çünkü onlar da buna karşı ne yaptıklarını bilmeden ve büyük bir haksızlıkla ALLAH'a söverler." (En'âm, 108) Buna göre, bir fiil hadd-i zatında meşru bile olsa, gayr-i meşru sonuçlar doğurursa ondan sakınmak lâzımdır. Bundan sakınılmadığı takdirde, doğan kötü sonuçlardan dolayı günah kazanılmış olur.

2- İnsanın kendi hakkında su-i zan uyandırması, gıybet edilmesine sebebiyet vermesi, kendini töhmetlere maruz bırakması ve kendisine haksızlık yapılmasına yol açması gibi işler câiz değildir. Bu işleri yapanlar, sebep oldukları günahlara ortak olurlar. (Bu cümleden olarak, tasavvufa mensup bazı kimseler, Şeriatın zahirine göre haram ve hatta küfür olan bazı sözler söylemiş ve bazı davranışlarda bulunmuşlardır. Bunlar bu işleri hangi maksatla yapmış olurlarsa olsunlar, günah işlemişler ve ihtimal ki, küfre girmişlerdir. Çünkü Şeriatın zahirini korumak ve ona saygı duymak da farzdır. Bunlar, ayrıca, kendi haklarında su-i zan edilmesine ve aleyhlerinde

konuşulmasına sebep olmuşlar ve bu sebebiyetten dolayı da günah kazanmışlardır.)

İhlasın Fazileti

ALLAH Teâlâ şöyle buyurmuştur:

"Onlara emredilen şey, dini kendisine hâs kılarak ALLAH'a ibadet etmektir." (Beyyine, 5)

"Bilin ki, ancak hâlis olan din ALLAH içindir." (Zümer, 3)

"Tevbe eden, amelini düzelten, ALLAH'a güvenen ve ibadetini ALLAH'a hâlis kılan kimseler mü'minlerdir. ALLAH mü'minlere büyük bir mükâfat verecektir." (Nisa, 146)

"Kim RABBİne mülaki olmak (yüz akıyla O'nun huzuruna çıkmak) istiyorsa, sâlih amel işlesin ve RABBİnin ibâdetine kimseyi ortak etmesin." (Kehf, 110)

ALLAH Rasûlü (sa) da şunları söylemiştir: "Ameli ALLAH Teâlâ için hâlis kılmak, müslüman olan bir kimsenin kalbinin vazgeçilmez vasfıdır." (Tirmizî)

"ALLAH Teâlâ, bu ümmete zayıflara

merhametleri, duaları, ihlasları ve namazları sayesinde yardım eder." (Nesâî)

"Amelini hâlis kıl. O zaman onun azı da sana yeterlidir." (Deylemî)

"İlim ve ibadetlerini övülme vesilesi yapan âlimler, sadaka ve hayırlarını sevilme vesilesi yapan zenginler, savaş ve cihadlarını şöhret ve takdir vasıtası yapan güçlüler kıyâmet gününde sorgulanırken amelleri iptal edilir ve kendileri cehenneme gönderilirler." (Geçti) ALLAH Teâlâ şöyle buyurmuştur:

"Dünya hayatını ve onun ziynetini irade edenlere, amellerinin karşılığı tastamam bu dünyada verilir. Bunlar için ahirette yalnızca ateş vardır. Bunların dünyada yaptıkları ameller boşa gider. Çünkü amelleri kabul şartlarına uygun değildir." (Hûd, 15, 16)

Maruf el-Kerhî, göğsünü döver ve: "Ey Nefis! İhlâslı ol, halâs bul! (kurtul!) " derdi.

Yakup el-Mekfûf şöyle demiştir: "İhlâslı kimse, günahları gibi, hasenelerini de (ibadet ve

hayırlarını da) gizleyen kimsedir."

Süleyman şöyle demiştir: "ALLAH Teâlâ'yı irade etmedikçe bir adım bile atmayan kimseye ne mutlu!"

Hz. Ömer (ra) şöyle demiştir: "Bir kimsenin niyeti hâlis olursa, ALLAH Teâlâ onun insanlarla olan sorunlarında kendisine yeterlidir."

Eyyûb es-Sahtiyânî şöyle demiştir: "Amelde niyeti hâlis kılmak, amelin kendisinden daha zordur."

Yahya İbni Muâz şöyle demiştir: "Hâlis amel süt gibidir. Süt, kan ve sidikten arı olduğu gibi, o da riya ve dünya mülâhazalarından arıdır."

Şöyle denilmiştir: "İlim tohumdur; amel onun ekilmesi, ihlâs da onun sulandırılmasıdır."

Tohum ekilmezse ambarda çürür. Ekilip de sulandırılmazsa o zaman da tarlada çürür. Bu o demektir ilim ve amelin ziraat gibi, yeşerip çoğalması ihlâs sayesindedir. (Bir parça ruhî olgunluk ve hassasiyet kesbeden insanlar bile, kendileri için yapılan işlere riya ve gösteriş

karıştırılmasından şiddetle sıkılıp rahatsız olurken, ALLAH Teâlâ'nın kendisi için yapılması gereken ibadet ve işlere riya ve gösteriş katılmasına razı olması mümkün değildir.)

Es-Susî şöyle demiştir: "Kulların amellerinden ALLAH Teâlâ'nın hissesi onlardaki ihlastır." Bu sözü teyid eden bir Ayet-i kerimede şöyle buyurulmuştur:

"Kurbanların etleri ve kanları ALLAH'a ulaşmaz. O'na ulaşan, bunların kesimindeki ihlâsınızdır." (Hac, 37)

El-Mervezî şöyle demiştir:

"Dünya ve ahirette kurtuluş ve mutluğunun formülü iki şeydir. Bunlar ALLAH Teâlâ'nın takdir ettiğine rızâ göstermek ve O'nun için yapılması gereken amelde ihlâs gözetmektir."

Hz. Ali (ra) bir kâfirle savaşmış ve onu yere yıkıp öldürmek istemiş. Kılıcını indireceği sırada, altındaki kâfir onun yüzüne doğru tükürmüş. Bunun üzerine Hz. Ali onu serbest bırakmış ve şöyle demiş:

"Ben seni ALLAH için öldürecektim. Fakat yüzüme tükürünce, hiddetlendim. Bu durumda seni öldürseydim, ALLAH için değil, nefsim için öldürecek ve katil olacaktım."

İsrailoğulları döneminde bir abid, kendi kulübesinde ibadetle meşgul iken, bir topluluğun bir ağaca taptıklarını görmüş. Bunların yaptıkları bu yanlış işe kızmış ve baltasını alıp ağacı kesmeye gitmiş. Giderken, iblis yaşlı bir adam suretine girip karşısına çıkmış ve bu teşebbüsünden vazgeçmesini istemiş. Abid, vazgeçmeyeceğini söyleyince kapışmışlar ve abid onu yere yıkıp göğsüne oturmuş. iblis, "Beni bırak, sana güzel bir teklifim vardır." demiş. Abid onu bırakmış ve teklifinin ne olduğunu sormuş. iblis şöyle demiş: "Sen bu ağacı kesmekle bir sonuç alamazsın. Çünkü, onun yerine yenisini dikerler. Fakat sen bu işten vazgeçersen, her akşam sana iki altın getiririm. Bunlarla hem kendin geçinirsin, hem de fakir ve muhtaçları beslersin. Bu sana daha çok sevap kazandırır." Teklif âbidin hoşuna

gitmiş ve onu kabul etmiş. iblis iki gece altınları getirmiş, ondan sonra getirmemiş. Aldatıldığını gören abid kızmış ve tekrar baltasını alıp ağacı kesmeye gitmiş. Yolda iblis yine o yaşlı adam suretinde görünmüş ve fikrinden vazgeçmesini istemiş. Kızgın olan abid, yakasını tutup yere yıkmaya çalışmış, fakat bu sefer iblis onu devirmiş. Abid, buna hayret etmiş ve sebebini sormuş. iblis şöyle demiş: "Evvelki sefer sen ALLAH için benimle kapıştın. ALLAH da sana yardım edip güç ve kuvvet verdi. Bu sefer ise sen altınlar için kapıştın. Onun için kendi gücünle kaldın."

İhlasta kuvvet ve ilâhî yardım vardır. Onun için ALLAH Teâlâ şöyle buyurmuştur:

"Küçük bir topluluk çok kere, büyük bir topluluğu ALLAH'ın izniyle yenmiştir. Çünkü ALLAH sabredenlerle beraberdir." (Bakara, 249)

İhlâsın Hakikati

Bil ki, yabancı bir madde karışabilen bir şey, karışık olmadığı zaman ona 'hâlis' denir. Onu yabancı maddeden temizlemeye ve ondan

korumaya da 'ihlâs' denir. İhlas'ın karşıtı karıştırmaktır. Buna göre, tevhidde ihlâs, ALLAH Teâlâ'nın birlik vasfına ikilik unsurunu katmaktan sakınmak ve O'ndan başka ilâh bulunduğuna inanmamaktır. Amelde ihlâs ise, ameli yalnızca ALLAH Teâlâ için yapmak, ona başka bir niyet, gaye ve garaz karıştırmamaktır.

İhlâsın oluşması için, amel ederken ALLAH Teâlâ'nın emrini yerine getirmenin, O'nun rızasını tahsil etmenin ve O'nun va'dettiği sevabı kazanmanın yegâne maksat olması lâzımdır. Yegâne maksadın bu olduğu amel hâlis ameldir. Sahih ve geçerli olan amel de bu ameldir. Maddî olan şeylere yabancı bir madde karıştığı zaman, onları bulandırır, bozar veya özelliklerini azaltır. Fakat, amele başka gaye ve maksatlar karıştığı zaman onu kökten bozup geçersiz hâle getirir. ALLAH Teâlâ bir hadis-i kudside şöyle buyurmuştur:

"Benim ortaklara ihtiyacım yoktur ve ben kimseyle (bir işte) ortaklık kabul etmem. Onun

için, bir amelde bana ortak koşulursa (benim rızamı aramak yanında başka bir gaye de aranırsa), ben o amelden hisse almam, onun hepsini koşulan ortağa bırakırım."

İhlâs kazanmanın yolu ise, nefsin arzularını kırmak, dünyadan ve halktan ümidini kesmek ve bütün himmetiyle ahirete yönelmektir. Bu yapılmadığı takdirde, hâlis gibi görünen amellerde bile bir karışıklık ve bulaşıklık bulunur. Bir zat şöyle demiştir:

"Ben otuz sene bütün farz namazları cemaatle ve birinci safta kıldım. Bu bana zevk verirdi ve ben bunun hâlis bir amel olduğunu sanırdım. Sonra bir sefer biraz geç geldiğim için ancak ikinci safta yer bulabildim ve bu safta namaz kılınca da halktan utandığımı hissettim. O zaman anladım ki, ben otuz sene riya ve gösteriş için erken mescide gitmiş ve birinci safta namaz kılmışım. Bunun üzerine istiğfar edip bu otuz senelik namazları kaza ettim." Riya, gösteriş, menfaat ve diğer dünya mülahazaları

görünmeyen mikroplar gibi amele girer ve onu bozarlar. Onun için Kur'ân-ı Kerim'de şöyle buyurulmuştur:

"Kıyâmet gününde ALLAH tarafından onlar için farkında olmadıkları ve hesaba katmadıkları şeyler (günahlar, amelleri bozan hususlar) ortaya çıkarılır ve bunlar kendilerine gösterilir..." (Zümer, 47, 48)

İhlâs iki kısımdır. Birincisi, ibadette ihlastır. Bu ihlâs, yapılan bir ibadette yalnızca ALLAH Teâlâ'nın rızasını ve sevabını düşünmektir. İkincisi, ise ibadetin dışında kalan fiil ve işlerde de ihlastır. Bu ihlâs, bunları da ibadetteki düşünce ile yapmaktır. Bu ikinci kısma işaret eden Sehl şöyle demiştir:

"İhlâs, kulun bütün hareket ve davranışlarının ALLAH Teâlâ için olmasıdır." Bu ihlasa sahip olan bir kul, devamlı surette ibadet halindedir. Onun bütün işleri ibadet, bulunduğu her yer mescid ve mabed, ALLAH Teâlâ'nın rızasını kasdetmek de onun kıblesidir. Bu kul, o zaman

haklı olarak şu duayı okur: 'Namazım, haccım, kurbanım, hayatım ve ölümüm âlemlerin RABBİ olan ALLAH içindir." (En'âm, 162)

İhlâsı Bozan ve Bulandıran Karışımların Dereceleri

Bil ki, ihlâsı bozan ve bulandıran karışımların bir kısmı açık, bir kısmı gizlidir. Bunlardan her birinin de bir kısmı kuvvetli, bir kısmı zayıftır. Açık olandan maksat, kolaylıkla fark edilen karışımdır. Gizli olandan maksat ise, fark edilmesi dikkat isteyen karışımdır. Bunun gibi, kuvvetli olandan maksat da ALLAH rızası niyetinden daha güçlü olandır. Zayıf olandan maksat ise, bu niyetin gerisinde kalandır. Bu karışımların en yaygını, ALLAH Teâlâ için yapılması gereken ibadet ve amelle kendini insanlara beğendirme arzusudur. Bu arzu amel ve ibadetten önce, onun ifâsı sırasında ve ondan sonra doğabilir. Bu arzu bazen açık, bazen gizli, bazen kuvvetli, bazen de zayıf olur. Gizli ve zayıf olması hâlinde dikkatten de kaçabilir. ALLAH Rasûlü (sa),

bunu kasdederek şöyle buyurmuştur:

"Riya, kalpte siyah karıncanın karanlık bir gecede siyah taşta dolaşması gibi dolaşır." Bu riya türü zayıf olması bakımından ondan sakınmak daha kolaydır. Ancak onun farkına varmak dikkat ve marifet ister. Bu dikkat ve marifete de ancak kalplerini devamlı olarak kontrol altında tutan ve içlerinde kıpırdayan duygu ve düşüncelerin meşruiyet durumunu bilen kimseler sahiptir. Bu kimselerin bir ibadeti, diğerlerinin bin ibadetinden daha üstündür. Çünkü bunların yaptıkları ibadet ve hayırlarda ALLAH Teâlâ rızasını düşünmekten başka hiçbir etken bulunmaz. Bunların amelleri tam ayar altın gibidir.

Karışık Olan Amelin Hükmü

Bil ki, her hangi bir amelle halisen ALLAH Teâlâ'nın rızası gözetildiği zaman o amel makbuldür. Onunla bütünüyle ALLAH Teâlâ'nın rızası dışındaki bir gaye güdüldüğü zaman da o amel merduttur. Bunlar kesindir. Âlimler arasında ihtilâf konusu olan ve hükmü bir ölçüde meçhul

olan amel ise, hem ALLAH Teâlâ rızası, hem de nefse ve dünyaya ait bir gayenin birlikte güdüldüğü ameldir.

Nassların (âyet ve hadislerin) zahir mânaları bu türlü amellerin de merdud olduklarını gösterir. Ancak, yine nassların işaretlerine dayanan bir görüşe göre, bir ameldeki dinî gaye (ALLAH Teâlâ rızası) nefse ait gayeden daha kuvvetli ise, o amel bütünüyle reddedilmez, sadece sevabı azaltılır. Çünkü ALLAH Teâlâ, "Kim zerre kadar hayır işlese onu görür." (Zilzâl, 7) buyurmuştur. Fakat, dinî gaye daha zayıf ise veya iki gaye aynı ağırlıkta iseler, o takdirde amel reddedilir. Amellerin sevapları gibi, kalbi etkilemeleri de bu ölçüye göredir. Çünkü, bütünüyle hâlis olan ameller, kalbin nurunu çoğaltır ve ondaki ALLAH ve ahiret sevgisini arttırırlar. Bütünüyle dünyevî ve nefsanî gaye ve garazlara dayanan ameller ise, kalbin ışığını söndürür ve ondaki yüce duyguları öldürüp süflî duyguları canlandırır. Karışık gayeli amellere

gelince, bunlar, güdülen gayelerin ağırlığına göre, kalbi olumlu veya olumsuz etkilerler.

Hiç şüphe yoktur ki, dünyanın helâlına talip olmak meşrudur. Ancak, ALLAH Teâlâ için yapılan amelleri buna âlet etmek câiz değildir. Çünkü bu amellerin faydası ahirete aittir. Bu sebeple, ihlâs sahibi kimseler, yaptıkları amellerden dünyaya ait bir fayda temin etmeyi düşünmek şöyle dursun, iradeleri dışında hasıl olan bu kabil faydalara üzülürler ve bu faydaların ahiretteki sevabın yerine geçme ihtimalinden korkarlar. Çünkü kıyâmet gününde bazı kimselere şöyle denir:

"Siz nimetlerinizi dünya hayatınızda tükettiniz ve onlarla safa sürdünüz. Bugün size sadece hakaret ve azap vardır..." (Ahkâf, 20)

Amellerin manevî şartı olan ihlâs, onların maddî şartları, farz ve vacipleri kadar önemlidir. Bu sebeple, örneğin, namaz kılarken sırtını kıbleye çevirmek nasıl onu bozarsa, ahiretteki sevaba sırt çevirip namazla dünya faydasını düşünmek de

onu bozar.

Amelleri açık riyadan, yani bile bile yapılan riyadan korumak ihlâs sahipleri için zor değildir. Onun için, bunlar daha çok gizli riyadan, yani farkında olmadıkları hâlde amellerine karışabilen riyadan korkarlar. Açık riya gibi, gizli riya da açıkta yapılan amellerde söz konusu olduğu için Sufyân es-Sevrî şöyle demiştir: "Ben açıkta yaptığım amellerimi saymam."

Abdulaziz İbni Revvâd da şöyle demiştir: "Ben atmış sene hac ettim. Fakat, bunları gizli riyadan koruduğumu söyleyemem. Onun için, bu haclar ne lehimde, ne aleyhimde olsalar razıyım."

(Mü'min, her hal-ü kârda kendisini riya tehlikesi karşısında görür, bu tehlikeye karşı dikkatli ve uyanık davranır ve buna rağmen, kendi nefsini riyakârlıkla, amelini de riya karışmış olmakla itham eder. Ancak, o, ortada yeterli delil bulunmadıkça ve özellikle kendisini ilgilendirmeyen konularda başka mü'minleri riyakârlıkla veya amel ve niyetlerini riya karışmış

olmakla itham etmeye kalkışmaz. Çünkü bu türlü bir itham doğru değilse iftiradır; doğru ise, ortada ciddî bir delil bulunmadığı için su-i zandır. Bunların ikisi de günahtır. Onun için, mü'min kendisi hakkında kötümser, başkaları hakkında iyimserdir. O kendi nefsine karşı savcı, başkaları için avukattır. O kendi nefsinin kötülüklerini, başkalarının ise iyiliklerini görür. Münafık ise bütün bu hususlarda onun aksinedir.)

Sıdkın Fazileti

Sıdk, doğru olmak, doğru söylemek, iç ve dışını bir tutmak demektir. Bu da ihlâsın bir türü ve boyutudur.

Sıdk, hem ALLAH Teâlâ'ya karşı kullukta, hem insanlarla olan münasebetlerde gözetilmesi gereken bir fazilettir. Sıdka sadakat de denir.

ALLAH Teâlâ, bazı kimseleri överek şöyle buyurmuştur: "Mü'minler içinde ALLAH'a verdikleri söze (canlarını O'nun yolunda verme sözüne) sadakat gösteren erler vardır. Onlardan bazıları canlarını verdiler; bazıları da bunu

bekliyorlar. Bunlar sözlerini değiştirmediler. ALLAH sâdıkları sıdklarıyla mükâfatlandıracaktır." (Ahzâb, 23, 24) ALLAH Rasûlü (sa) da şunu söylemiştir:

"Sıdk, insanı iyi işler yapmaya sevk eder, iyi işler de onu cennete götürür. Kişi sıdka önem verirse ALLAH Teâlâ yanında "sıddık" ismiyle yazılır. Yalancılık insanı kötü işler yapmaya sevk eder, kötü işler de onu cehenneme götürür. Kişi yalancılığı huy edinirse ALLAH Teâlâ yanında "kezzâb" ismiyle yazılır. Sıdk, peygamberlerin önemli bir vasfı ve meziyetidir. ALLAH Teâlâ şöyle buyurmuştur:

"Kitapta İsmail'i an. Çünkü o sözüne sâdık bir nebiydi... Kitapta İdris'i an. Çünkü o dosdoğru bir nebiydi..." (Meryem, 54-56), "Biz peygamberlere kendi rahmetimizden (büyük bir hisse) ve doğru söyleyen bir dil verdik." (Meryem, 50)

ÂbdULLAH İbni Abbas (ra) şöyle demiştir: "Sıdk, hayâ, güzel huy ve şükür kimde bulunursa,

onun kazancı sınırsızdır."

Bişr şöyle demiştir: "ALLAH Teâlâ'ya sıdk ile kulluk eden bir kimse, yalancı ve eğri insanlardan vahşet duyar."

Mansur ed-Deynurî şöyle demiştir: "Kulu ALLAH Teâlâ'ya en çok yaklaştıran amel sıdk, O'ndan en çok uzaklaştıran amel de yalancılıktır."

Muhammed İbni Ali el-Kettânî şöyle demiştir: "ALLAH Teâlâ'nın dinini üç temel üzerinde gördük. Bunlar hak, adalet ve sıdktır."

Es-Sevrî, Kur'ân-ı Kerim'deki, "ALLAH'a karşı yalancı davrananları kıyâmet gününde yüzleri kararmış bir hâlde göreceksin." (Zümer, 60) âyetinin tefsirinde şöyle demiştir:

"Sözü edilen bu kimseler, yalnızca ALLAH Teâlâ'ya ibadet ve kulluk ettiklerini O'nun dini ve davası için çalıştıklarını, O'nun için sevip O'nun için buğzettiklerini söyleyen ve fakat bu sözlerinde doğru olmayan kimselerdir."

Nitekim bir âyette de şöyle buyurulmuştur: "ALLAH, kendisine karşı sıdk iddiâ

edenleri o gün bu iddialarını ispat etmeye çağıracaktır." (Ahzâb, 8)

Şöyle denilmiştir: "ALLAH Teâlâ, kendisine karşı sıdk üzerinde olan kimseyi halka karşı korur."

Şiblî'nin meclisinde bir adam vecde gelip bağırdı ve kendisini Dicle nehrine attı. Şiblî yanındakilere şöyle dedi:

"Bu adam gerçekten ALLAH Teâlâ'nın sevgisiyle vecde gelip kendisini nehire attıysa, ALLAH Teâlâ Musa (as)'ı denizden kurtardığı gibi onu da kurtaracaktır. Fakat o bunu yalandan ve gösteriş için yaptıysa, ALLAH Teâlâ Firavunu denizde boğduğu gibi onu da boğacaktır "

Âlimler, bir hususta ittifak etmişlerdir. Âlimlerin ittifakı da ALLAH Teâlâ yanında geçerli delildir. Bu husus şudur: "Kurtuluş üç şeyin bir araya getirilmesiyle hâsıl olur. Bu şeyler bid'at ve hevâ (keyfilik) karıştırılmayan müslümanlık, ALLAH Teâlâ'ya karşı sıdk ve helâl ile beslenmektir."

Muhammed İbni Said el-Mervezî şöyle demiştir: "Sen ALLAH Teâlâ'nın kulluğunu sıdk ile

aradığın takdirde, O senin kalbine bütün doğru ve yanlışları ayıran bir ayna yerleştirir." Bu sözü teyid eden bir âyette ALLAH Teâlâ şöyle buyurmuştur:

"Bizim için cehd ve çaba gösteren kimseye kendi yollarımızı göstereceğiz. ALLAH ihsan sahipleriyle (sıdk ile kulluk yapanlarla) beraberdir." (Ankebût, 69)

Ebu Bekir el-Verrâk şöyle demiştir: "ALLAH Teâlâ'ya karşı sıdk, kullarına karşı da rıfk (yumuşaklık) ile hareket et."

Sehl şöyle demiştir: "Dinin özü sıdk, cömertlik ve cesarettir."

Bir adam bir hakîm'e, "Ben sâdık bir kimse göremiyorum." demiş. Hakîm şu karşılığı vermiştir: "Sen sâdık olsaydın, sâdık kimseleri görecektin."

(İnsanların büyük yanılgılarından bir tanesi de odur ki, göremedikleri bir şeyi yok farz ederler. Halbuki, bir şeyi görememelerinin bir sebebi onun yokluğu ise, ikinci bir sebebi kendi körlükleri, üçüncü bir sebebi de görmek istemeyişleridir.)

Sıdkın Hakikati ve Çeşitleri

Bil ki, sıdk birkaç çeşittir. Bunlar dilde sıdk, niyet ve iradede sıdk, istek ve temennide sıdk, vefada sıdk, imanda sıdk, amelde sıdktır. Bütün bu çeşitlerde doğru olan bir kimse sıddıktır. (Sıddık çok sâdık, çok doğru, her hususta doğru demektir.)

Dilde sıdk, kullara karşı olayları ve olanları doğru söylemek ve ancak yerine getirmeyi düşündüğü sözleri vermektir. ALLAH Teâlâ'ya karşı ise duâ ve münâcâtlarında söylediği sözlerin mânalarını yaşamak ve gerçekleştirmektir. Örneğin, namaza girişte, "Yüzümü gökleri ve yeri yaratan ALLAH Teâlâ'ya çevirdim." (Şâfiiler, "Subhâneke" yerine bunu okurlar) diyen bir kimsenin, hakikaten O'na dönmesi lâzımdır. Keza, Fâtiha'da, "Yalnız sana kulluk eder ve yalnız senden yardım dileriz." diyen bir kimsenin de bunları yapması gerekir. Aksi takdirde, bu sözleri söylemek yalan ve yalancılık olur. ALLAH Teâlâ'ya kulluk etmek, kölenin efendisine bağlılığı gibi bağlı olmak, O'na kayıtsız ve şartsız teslim olmak

ve O'nun emirlerini eksiksiz olarak nefsine karşı uygulamaktır. ALLAH Teâlâ'dan yardım dilemek ise, yalnızca O'nun izin verdiği sebep ve vasıtaları kullanmak ve bunlardaki etkiyi O'ndan bilmektir.

Niyet ve iradede sıdk, söylediği sözler ve yaptığı işlerle yalnızca ALLAH Teâlâ'nın rızasını kasdetmektir. Bu sıdka sahip olan bir kimse, sadece ALLAH Teâlâ'nın rızasına vesile olan sözleri söyler ve bu türlü işleri yapar. Söz ve amele nefis ve dünyaya ait bir mülâhaza karıştığı takdirde, niyet ve iradedeki sıdk bozulur. ALLAH Teâlâ, niyetlerinde karışıklık bulunan kimseleri kıyâmet gününde, "Yalan söylüyorsunuz. Bu amelleri benim rızam için yapmadınız." diye azarlar ve onları cehenneme gönderir.

Münafıklar, peygamberimize "Sen gerçekten ALLAH'ın peygamberisin." dedikleri hâlde, "bunu kalpten söylemedikleri", yani niyet ve iradelerinde sıdk bulunmadığı için ALLAH Teâlâ onları yalanlamış ve şöyle buyurmuştur: "ALLAH şahittir ki, münafıklar yalan söylüyorlar."

(Munafikûn, 1) Bu o demektir ki, dilde yalan iki türlüdür. Birincisi gerçeği çarpıtmak, ikincisi ise diliyle söylediği gerçeği kalbiyle tasdik etmemektir. Bu ikinci yalan, aynı zamanda münafıklıktır.

İstek ve temennide sıdk, hakikaten istemediği bir şeyi ister ve temenni eder gibi görünmemek, gerçekten istediği ve temenni ettiği zaman da bunu gerçekleştirmektir. Uhud savaşından önce, ALLAH Rasûlü'nün cephesindeki bazı kimseler, "Kâfirlerle savaşmak istiyoruz. Savaş olursa, ölünceye kadar savaşacağız." dediler. Fakat, savaşta ölümle yüz yüze gelince cepheyi terk ettiler. ALLAH Teâlâ, itap mahiyetinde bunlara önceki istek ve temennilerini hatırlatıp şöyle buyurmuştur:

"Savaş çıkmadan önce ölmeyi (ölünceye kadar savaşmayı) temenni ediyordunuz. Şimdi ölümü gözlerinizle görünce neden çekildiniz?" (Al-i İmrân, 143) Bazı kimseler de, "ALLAH Teâlâ'nın en çok sevdiği amelin ne olduğunu

bilseydik, onu yapardık." dediler. ALLAH Teâlâ bunları da yapmayacakları bir şeyi ister gibi görünmekten dolayı azarlamış ve şöyle buyurmuştur:

"Yapmayacağınız bir şeyi niye söylüyorsunuz? Yapmayacağınız bir şeyi istemek ve söylemek ALLAH yanında büyük bir günahtır." (Saf, 2-3) Bazı kimseler de "ALLAH Teâlâ bana mal verse şu hayırları yaparım, güç ve kuvvet verse şu iyilikleri yaparım." derler. Bu şeyleri yapmaya kalbinde ciddî bir istek duymadan böyle konuşmak veya gerçekten istek duyup da sonra yapmaktan vazgeçmek ALLAH Teâlâ yanında yalancılık ve münafıklıktır. Kur'ân-ı Kerim'de bu kimselerle ilgili olarak şöyle buyurulmuştur:

"Bazı kimseler ALLAH'a söz verip 'O bize rahmetinden (mal) verirse kesinlikle çok sadaka verecek ve yararlı kimselerden olacağız' derler. Fakat ALLAH, kendi rahmetinden onlara (mal) verince, cimrilik yaparlar ve önce verdikleri sözü arkalarına atıp unuturlar. Onlar böyle sözlerinden

dönüp yalancı durumuna düşünce, ALLAH da kalplerine hiç çıkmayan bir nifak atar. Dünya hayatında ceza olarak münafık olmak onlar için yeterlidir. Çünkü, münafıklar ölünce cehennemin en alt katma atılacaklar ve hiç yardımcıları bulunmayacaktır." (Nisa, 145) Daha önce geçtiği gibi, ALLAH Teâlâ bazı sahâbileri de isteklerindeki sebatla övmüş ve şöyle buyurmuştur:

"Mü’minlerden bazı erler ALLAH'a verdikleri söze sâdık kaldılar. Bunlardan bir kısmı canlarını verdiler, bir kısmı bunu (can vermeyi) bekliyorlar. Bunlar, sözlerini hiç değiştirmediler." (Ahzâb, 23) Bu sahâbilerden birisi Enes İbni Nadr'dır.

Uhud savaşında sağ ve solundakiler cepheyi terk edince, Enes (ra) bulunduğu yerde tek başına düşman ordusuyla savaşmış ve seksen kadar yara aldıktan sonra yere düşmüş. Sa'd İbni Muâz onu yerde bulmuş ve nasıl olduğunu sormuş. Enes şöyle demiş: "Uhud dağının üzerinden bana cennet kokuları geliyor. Ben

öleceğim. Benden ALLAH Rasûlü’ne selâm söyle ve arkadaşlarına de ki: Sizde kıpırdayacak hâl bulundukça ALLAH Rasûlü’ne bir şey olursa, siz kendinizi ALLAH Teâlâ'ya affettiremezsiniz."

Vefada sıdk, bir şeyi söz verince onu yerine getirmektir. ALLAH Teâlâ şöyle buyurmuştur:

"Sözü (va'd ve taahhüdü) yerine getirin. Hiç şüphesiz, sözün (va'd ve taahhüdün) hesabı sorulur." ALLAH Teâlâ, birkaç âyette de mü’minleri sözlerini yerine getirmekle hem tarif etmiş, hem de övmüştür. (Bakara, 177) ALLAH Rasûlü (sa) ise, sözü yerine getirmemeyi münafıklık alâmetlerinden saymıştır.

Söz (va'd ve taahhüd) iki türlüdür. Birisi, ALLAH Teâlâ ya, diğeri kullara verilen sözdür. Söz, başka bir açıdan yine ikiye ayrılır. Birisi, isteyerek verilen ve dille ifade edilen, diğeri ise, ALLAH Teâlâ'ya kul olmak, müslüman olmak, dost, akraba, komşu olmak gibi kavramların içinde bulunan tabiî söz ve sözleşmedir. Çünkü bu

kavramların oluşmasıyla bazı sözleşmeler kendiliğinden oluşur ve bunları yerine getirme sorumluluğu doğar. Bu ses ve söz hâline getirilmemiş sözleşmeleri ve hakları yerine getirtmek de vefada sıdktır. Buna karşılık, bunlardan kaçmak da vefasızlık ve yalancılıktır.

İmanda sıdk, zor şartlarda imanını korumak ve onun gereklerini yerine getirmektir.

ALLAH Teâlâ şöyle buyurmuştur: "Onlara, 'Herkes aleyhinizde ittifak etmiş, korkun.’ denildiği zaman, imanları artar ve, 'ALLAH bize yeterlidir. O en güzel vekildir.’ derler." (Al-i İmrân, 173)

ALLAH Rasûlü (sa) da şunu söylemiştir: "Sizden önceki dönemde bir kimse iman ettiği için testere ile biçilir veya demir tarakla yüzülürdü, fakat kendisi sebat eder ve direnirdi."

Burûc sûresinin başında, bir dönemde mü’minlerin zâlim yöneticiler tarafından ateş hendeklerine atıldıkları anlatılmıştır. Bunun sebebinin de ALLAH Teâlâ'ya iman etmeleri ve bu imanda sebat etmeleri olduğu bildirilmiştir.

Amelde sıdk, riya yapmamak ve olduğundan daha iyi görünmeye çalışmamaktır. Onun için, sıddıkların imamı olan ALLAH Rasûlü (sa), şu duayı yapmıştır:

"ALLAH'ım! Beni göründüğümden daha hayırlı kıl."

Bu o demektir ki, sıdk göründüğünden daha iyi, ve en azından, göründüğü gibi olmaktır. Göründüğünden daha kötü olmak ise yalancılık ve münafıklıktır.

Selef-sâlih bu duruma düşmemek ve bu konudaki sıdktan ayrılmamak için kendilerini aşan iddialarda bulunmaz, kendilerinde bulunmayan meziyetlerle övünmez ve olduklarından daha sâlih, daha âlim, daha önemli görünmekten sakınırlardı.

Hatta bunlardan bazıları eşkıya elbisesiyle dolaşır ve şöyle derlerdi:

"Eşkıya görünüp sâlih bir kişi olmak, sâlih görünüp eşkıya olmaktan iyidir."

ALLAH Teâlâ, olmayan meziyetleri varmış

gibi davranan, bu intibaı vermeye çalışan ve kandırdıkları kimseler tarafından bunlarla övülünce, keyf ve hoşnutluk duyan kimseleri azap ile tehdid etmiştir. (Al-i İmrân, 188)

Onun için, ALLAH Teâlâ’nın azap ve tehdidinden korkan kimselerin (âlim, şeyh, velî, cemaat reisi, siyâset adamı vs.) haklarında oluşturulan abartılı ve sahte imajları yıkmaları ve kendilerini bunların vebalinden kurtarmaları lâzımdır.

Yezid İbni Hars şöyle demiştir: "İçle dışın bir olması sıdktır; için dıştan daha iyi olması sıddıklıktır; dışın içten daha iyi olması ise yalancılık ve sahteciliktir."

Atiyye İbni Abdulğafir şöyle demiştir: "Mü’minin içi dışına uygunsa ALLAH Teâlâ onunla övünür ve, 'Bu benim sâdık bir kulumdur.’ der."

Ebu Abdurrahman ez-Zâhid ağlayarak şöyle demiştir: "ALLAH'ım! Kullarına iyi görünmek için dışımı ıslah ettim. Fakat sana iyi görünmek için içimi (kalbimi, duygularımı, gizli hâllerimi)

ıslah etmeyi başaramadım."

Sevgide sıdk, ALLAH Teâlâ’nın hatırını dünya ve ahiretteki her şeyden üstün tutmaktır.

Sabır, rıza, tevekkül, zühd gibi kavramlarda sıdk, bunları iddiâ etmek ve bu şekilde bir görünüm vermekle yetinmemek, mâna ve hakikatlerini yaşamaya ve gerçekleştirmeye çalışmaktır.

Sıdk ile ilgili birkaç âyet şöyledir:

"ALLAH'a, ahiret gününe, meleklere, kitaplara ve peygamberlere iman eden, fıtraten sevdiği hâlde malının bir kısmını akraba, yetim, miskin, yolda kalan, isteyen kimselere ve köleleri özgürlüğe kavuşturmak için veren, namaz kılan, zekât veren, söz verdikleri zaman sözlerini yerine getiren, sıkıntı, hastalık ve savaş hâllerinde sabreden kimseler iman davasında doğru olanlardır. Takva sahipleri de bunlardır." (Bakara, 177)

"Mü’minler onlardır ki, ALLAH ve O'nun Rasûlü’ne iman ederler, ondan sonra iman

konusunda şüphe ve tereddüt geçirmezler, malları ve canlarıyla ALLAH yolunda çalışırlar. İşte sâdık olanlar bunlardır." (Hucurât, 15)

"Kendilerine cennet va'dedilen takva sahipleri onlardır ki, 'RABBİMİZ! İman ettik, günahlarımızı affet ve bizi ateş azabından koru.' derler. Onlar sabırlıdırlar, sâdıktırlar, mütevazidirler, hayırda harcama yaparlar ve seher vakitlerinde tevbe ve istiğfar ederler." (Al-i İmrân, 17)

"Kıyâmet gününde doğrulara doğrulukları fayda verir." (Mâide, 119)

"De ki: RABBİM! Gireceğim yere beni sıdk ile sok, çıkacağım yerden de beni sıdk ile çıkar. Ve bana kendi tarafından yardım et." (İsrâ, 80)

MURÂKABE VE MUHÂSEBE

Önce şu âyetler üzerinde bir müddet tefekkür edelim:

"Biz kıyâmet gününde adâlet terazilerini kuracağız. Onun için, hiç kimseye en ufak bir haksızlık yapılmayacaktır. Hardal tanesi kadar olan

küçük amelleri de teraziye koyacağız. Biz (böyle adaletli ve ince) hesap görmeye yeterliyiz." (Enbiyâ, 47)

"Amel defteri açıldığı zaman, mücrimlerin onun içeriğinden korkup titrediklerini göreceksin. Bunlar, 'Vay hâlimize! Bu defter, büyük küçük demeden bütün yaptıklarımızı kaydetmiştir.’ diyeceklerdir. Gerçekten de bütün yaptıklarını onda yazılı bulacaklardır. RABBİn kimseye zulmetmez." (Kehf, 49)

"ALLAH insanların hepsini diriltir ve yaptıklarını onlara haber verir. Çünkü kendisi yapılanları kaydetmiş, onlar ise unutmuşlardır." (Mücâdele, 6)

"O gün, insanlar amellerini görmek için farklı vaziyetlerde (kimi ümitli ve neşeli, kimi korkulu ve kederli) gelirler. Artık kim zerre kadar hayır işlemişse onu görür, kim zerre kadar şer işlemişse onu görür." (Zilzâl, 6-8)

"Sonra herkese yaptığının karşılığı tastamam verilir ve onlara zulmedilmez." (Bakâra,

28)

"O gün herkes, yapmış olduğu hayrı ve yapmış olduğu şerri önünde bulur ve kendisiyle kötü ameli arasında doğu ile batı kadar uzun bir mesafe bulunmasını temenni eder. ALLAH sizi azabına karşı şimdiden uyarıyor. Çünkü ALLAH kullarına karşı merhametlidir." (Al-i İmrân, 30)

"Bilin ki, ALLAH içinizde olanları (niyet, tasavvur ve duyuşlarınızı) bilir. Bu sebeple, O'ndan sakının." (Bakara, 253)

Bu âyetlerden de anlaşıldığı gibi, ALLAH Teâlâ kullarını gözetlemektedir. O bunları tespit ettiği amelleriyle hesaba çekecek ve göz bakışlarına, kalb tasavvurlarına ve zerre miktarı işlere kadar her olayın neden ve niçinini onlara soracaktır. Bu duruma göre, onları kurtaracak olan şey, yalnızca kendi amellerini kontrol etmek, kendi kendilerini hesaba çekmek, kendi nefislerini devamlı surette ve her nefes ve harekette sorgulamadır. Kim bunları yapıp hesaba çekilmeden evvel kendi nefsini hesaba çekerse,

kıyâmet gününde onun hesabı kolay olacak, sorulara cevabı hazır olacak, sonu ve akıbeti hayır ve selâmet olacaktır. Buna mukabil, kim bu hesabı yapmazsa o gün hasreti büyük olacak, hesabı uzun sürecek, günah ve kötülükleri onu zillet ve azaba mahkûm edecektir. Bundan dolayı, ALLAH Teâlâ şöyle buyurmuştur:

"Ey mü'minler! İflah olmak için sabredin, sabır gösterin ve murâbata edin (nefislerinizi zaptedin)." (Al-i İmrân, 200) Bu âyette, sabırdan sonra iflah olmanın şartı ve çaresi olarak gösterilen murâbata altı mânadan oluşur. Biz bu mânaları ayrı ayrı açıklayacağız.

Muşârata

(Muşârata, bir kimse ile bir iş akdi yaparken bazı şeyleri şart koşmaktır, içinde olduğumuz mevzuda ise bu şartlar nefse karşı koşulur.)

Murâbatanın bir mânası budur.

Bil ki, ALLAH Teâlâ'ya muhatap ve O'nun önünde sorumlu olan akıldır. Vücut ve diğer

nimet ve imkânlar da akla emanet edilmişlerdir. Akıl, bunlarla ahiret ticareti yapacak ve cenneti kazanacaktır. Ancak, akıl, bu ticaret işinde nefsi kendine ortak etmiş ve ona görev ve yetkiler vermiştir. Nefis ise, direkt olarak ne ALLAH Teâlâ'ya muhataptır, ne de O'nun önünde sorumludur. Bu sebeple, onda sorumsuzluk ve aldırmazlık huyu vardır. Bu huy, onu hainlik yapmaya ve eline verilen imkânları kötü kullanmaya sevk eder. Bu duruma göre, onu ticaretine ortak eden ve kendisine yetki veren aklın onu başıboş bırakmaması, bizzat yönlendirmesi, uyması gereken usul ve prensipleri belirlemesi ve bunlara uyup uymadığını yakından ve sıkça takip etmesi lâzımdır. Akıl, bunu yaparsa kârlı bir ticaret gerçekleştirir, bunu ihmal ederse, ortağı veya kölesi tarafından batırılan bir mal sahibi gibi, zarara uğratılıp batırır.

ALLAH Teâlâ buna işaret ederek şöyle buyurmuştur: "Nefsini temizleyen iflâh olur, onu kirli bırakan ise ziyan eder." (Şems, 9,10) O hâlde,

mal sahibi ticaret işinde kendine ortak ettiği ve vekâlet verdiği kimseye nasıl bazı şartlar koşar, sonra onun bu şartlara uyup uymadığını kontrol eder ve bu esas üzerinden onu her yaptığından sorguya tâbi tutarsa, akıl da nefse karşı böyle davranmak zorundadır. Kaldı ki, aklın kâr ve zararı mal sahibinin kâr ve zararından çok daha büyüktür. Onun için, dünya ticareti yapan ve kazancı birkaç günlük dünya hayatıyla sınırlı olan bir mal sahibi, kâr etmek için ortak, vekil ve işçisine talimat verir, şartlar koşar, onları bu yönde sıkı murâkabe ve kontrole tâbi tutar, ihmal ve hıyanetlerini cezalandırırsa; aklın giriştiği ticaretten kârlı çıkmak, cennet ve ebedî saadeti kazanmak için nefsini talimatlara bağlaması, şartlara tâbi tutması, onu sıkı kontrol etmesi, ihmal ve hıyanetlerini hoş görmeyip cezalandırması daha da önemli ve gereklidir.

Aklın sahip olduğu sermayenin en değerli kısmı zamandır. Zamanın her bir saniyesi paha biçilemeyen bir mücevherdir. Bu mücevherlerle

ebedî saraylar kazanmak mümkündür. Onun için, zamanı boşa harcamak ve daha kötüsü, zararlı işlerde ve günah kazanmakta sarf etmek, rıza gösterilmemesi gereken açık bir kayıp ve ziyandır.

Her gün, hayat sınavından yeni bir fasıl ve müstakil bir bölüm olduğu için, bunun başlangıcında nefsin uyması gereken talimatı ona yeniden hatırlatmak, riâyet etmesi gereken şartları tekrarlamak, ondan sonra da gün boyunca onu takip ve kontrol etmek lâzımdır. Özellikle yedi uzuv (göz, kulak, dil, mide, ferc, el, ayak) üzerinde çok durmak gerekir. Çünkü nefsin en çok etkili olduğu ve kolaylıkla kötülüğe kaydırabildiği uzuvlar bunlardır. Günahların çoğu bu yedi uzuvla işlendiği için, cehennemin yedi kapısı bu yedi uzva göre bölünmüştür. O hâlde, bu uzuv kapılarından cehenneme gitmemek için onları haramlardan korumak ve her birini kendi vazifesinde kullanmak lâzımdır.

Gözün vazifesi; Yaratanı daha iyi tanımak ve O'nu daha yakın hissetmek için her biri

diğerinden daha acayip olan yaratıkları müşahede etmek, uymak ve yapmak için hayır işlerine bakmak, ilim ve marifet kazanmak için Kur'ân, hadis ve mev'ize kitaplarını mütâlâa edip okumaktır.

Dilin vazifesi zikretmek, doğruları söylemek, irşat görevi yapmak, gerekli uyanlarda bulunmak, hayrı yaymak ve dargınları barıştırmaktır. Mü’minin konuşması zikretmek, bakması ibret almak, susması tefekkür etmek içindir.

Midenin vazifesi, nimetin tadını duyunca nimet sahibi olan ALLAH Teâlâ'ya şükretmek, helâl ile yetinmek, az yemek, oruç tutmak ve acizliğini anlamaktır. Çünkü insana acizliğini en iyi anlatan açlıktır.

Kulağın vazifesi Kur'ân, nasihat ve hakkı dinlemek, faydalı sözleri işitmek ve uyarılardan yararlanmaktır. Diğer uzuvların da kendilerine mahsus önemli vazifeleri vardır.

Aklın vazifesi ise, uzuvların bu vazifelerini

nefse öğretmek, bunların ifasını ona şart koşmak, bu şarta uyup uymadığını yakından takip etmek ve onun gevşeklik ve ihmallerine karşı caydırıcı müeyyideler ve cezalar uygulamaktır.

Bir hakîm şöyle demiştir: "Aklın nefse hâkim olduğunun alâmeti, doğru olduklarını bilmeden nefsin isteklerini gerçekleştirmemektir." Çünkü doğru oldukları bilinirse, nefsin isteklerini gerçekleştirmek nefse boyun eğmek değildir. ALLAH Rasûlü (sa) şunları söylemiştir:

"Akıllı insan, nefsinin taleplerini ahiret terazisiyle ölçer, ondan sonra yerine getirir. Akılsız insan ise, bu talepleri olduğu gibi yerine getirir; ondan sonra da bunların ahiret terazisine uymuş olmasını temenni eder." (Geçti)

"Bir iş yapmak istediğin zaman onun akıbetini (sonuçtaki kâr ve zararını) düşün. Akıbeti ve sonucu hayır ise onu yap, aksi takdirde ondan vazgeç." (Geçti)

Müteferrik Fâideler

Devamlı olmayan bir musibet, devamlı

olmayan bir nimetten daha iyidir. Çünkü devamlı olmayan musibet, bittikten sonra devamlı bir rahatlık ve sevinç verir. Devamlı olmayan nimet ise, bittikten sonra devamlı hasret ve hüzün verir. Şiir diliyle şöyle denilmiştir: "Bana göre hüznün en şiddetlisi, Biteceği bilinen sevinçtedir."

İyimser davranıp ameli kötü olan bir kimsenin affedildiğini kabul edelim. Bu kimsenin ameli iyi olan kimselerin hayır ve sevaplarından mahrum kalması ona yeterli bir ceza değil midir? ALLAH Teâlâ şöyle buyurmuştur: "Yerde kötülük yapanları iman edip sâlih amel işleyenler gibi mi tutacağız? Veya fasıkları takva sahipleri gibi mi sayacağız?" (Sâd, 28), "Günah işleyenler, hayatta ve ölümde kendilerini iman edip sâlih amel işleyenler gibi tutacağımızı mı sanıyorlar? (Böyle sanıyorlarsa) çok yanılıyorlar." (Câsiye, 21)

Bir hakîm şöyle demiştir: "Günahtan hasıl olan pişmanlığın kalpteki acısı, ondan hasıl olan zevkten daha uzun sürelidir."

Murâkabe

Murâbatanın bir mânası da budur.

Bil ki, akıl, nefsin yapması gereken doğru ve faydalı işleri ona emredip yanlış ve bozuk işlerden sakınmasını şart koştuktan sonra, onu kontrol etmek ve yakın takibe almak zorundadır. Çünkü sıkı bir kontrol ve takip olmazsa, nefis verdiği sözden ve kabul ettiği şartlara uymaktan rahatlıkla vazgeçer ve bunların aksini yapar. Nefis, kendisinden istenen ve beklenen şeylerin aksini yapmaktan zevk alır. Bu, onun câhillik ve hâinliğindendir. ALLAH Teâlâ, buna işaret ederek, "O kesinlikle zâlim ve cahildir." (Ahzâb, 72) buyurmuştur. İşlerin zâlim ve câhil olan nefse bırakılmaması için de şöyle buyurmuştur: "İflâh olan mü'minler onlardır ki, emanetlerinin ve taahhüdlerinin yerine getirilmesini takip ve kontrol ederler." (Mu'minûn, 8)

Murâkabe iki türlüdür. Birisi, nefsini kontrol ve takip altında tutmak, diğeri de ALLAH Teâlâ'nın kontrol ve takibi altında olduğunu düşünmek ve bunu hissetmektir.

Kur'ân-ı Kerim'de ikinci murâkabeye işaret edilerek şöyle buyurulmuştur:

"RABBİn (kullarını) gözetlemededir." (Fecr, 14) "O, her canlının amellerini gözetlemektedir." (Ra'd, 33) "O azmış kişi, ALLAH’ın kendisini görmekte olduğunu bilemez mi?" (Alâk, 14)

"ALLAH üzerinizde gözetleyicidir." (Nisa, 1) ALLAH Rasûlü (sa) da şunu söylemiştir :

"ALLAH Teâlâ'yı görür gibi O'na ibadet et." (Geçti) İbni Atâ şöyle demiştir: "Tâatların efdali, devamlı surette ALLAH Teâlâ'yı murâkabe etmektir."

Cerirî şöyle demiştir: "Diyanetimiz (dindarlığımız, tasavvufumuz) iki temel üzerine oturtulmuştur. Bunlar ALLAH Teâlâ'yı murâkabe etmek ve ilme göre amel etmektir." Bir şeyh, genç bir müridine ikramda bulunur ve onu yaşlı ve kıdemli olanlardan üstün tutardı. Bunlardan bazıları bu tutumdan rahatsızlık duyunca, şeyh hepsine birer kuş ve bıçak verip, "Bu kuşları kimsenin olmadığı bir yerde kesin." der. Müridler

kuşları kesip şeyhin emrini yerine getirmiş olmanın rahatlık ve sevinciyle dönerler. Genç olan ise mahzun ve mahcup bir şekilde onu diri getirir. Şeyh, niçin kesmediğini sorunca da şu cevabı verir:

"Ben kimsenin olmadığı bir yer bulamadım. Çünkü nereye gittimse, ALLAH Teâlâ'nın orada olduğunu gördüm."

Bunun üzerine şeyh, müritlere, "İşte ben bu genci bu murâkabe hâlinden dolayı seviyor ve sizden üstün tutuyorum." der.

Züleyha, Yûsuf (as)'a kötülük teklif ettiği zaman, odadaki putun üstünü örter. Yûsuf (as) ona, "Sen cansız bir puttan utanırsın da, ben âlemlerin RABBİnden utanmaz mıyım?" der ve koşarak odadan dışarı çıkar.

Bir adam, bir cariyeye fuhuş teklif eder. Câriye, "Sen utanmaz mısın? "der. Adam, "Kimden utanayım? Ortada yıldızlardan başka bir şey yoktur." der. Câriye, "Ya yıldızların RABBİ nerededir?" der.

Bir adam Cuneyd'e, "Gözümü haramdan koruyabi1mek için ne yapayım?" diye sorar. Cuneyd şu cevabı verir: "Bakmak istediğin zaman düşün ki, ALLAH Teâlâ’nın sana bakması, senin harama bakmandan öncedir."

Cuneyd şunu da söylemiştir: "Ancak ALLAH Teâlâ'dan korkanlar O'nu murâkabe derler."

Mâlik İbni Dinar şöyle demiştir: "Adn cennetinin hurileri çiçeklerden yaratılmışlardır. Bu huriler, günah işlemek istedikleri zaman ALLAH Teâlâ'yı murâkabe edip bundan vazgeçenler içindir." Kur’ân-ı Kerim'de şöyle buyurulmuştur: "Bu cennet ve mükâfat, benim hazır olduğumu bilmenin haşyetini duyan ve gazabımdan korkanlar, içindir." (İbrahim, 14)

Muhasibi şöyle demiştir: "Murâkabe, kalbin ALLAH Teâlâ’nın yakınlığını bilmesidir."

Murtaiş şöyle demiştir: "Murâkabe, ALLAH Teâlâ’nın hâzır olduğunu hissederek her bakış ve lafızda meşruiyeti muhafaza etmektir."

Muhammed İbni Ali et-Tirmizî şöyle demiştir: "ALLAH Teâlâ'yı murâkabe et. Çünkü, O'nun bakışından gizlenemiyorsun. O'na şükret. Çünkü, O'nun nimetleriyle yaşıyorsun. O'na itâat et. Çünkü O'ndan müstağni olamıyorsun. O'na boyun eğ. Çünkü, mülk ve yönetiminden dışarı çıkamıyorsun."

Sehl şöyle demiştir: "Kalb, ALLAH Teâlâ'nın her yerde hâzır ve nazır olduğunu bilmekten daha güzel bir süsle süslenemez."

Zünnun şöyle demiştir: "Kul beş hasletle cenneti kazanır. Bu hasletler eğriliği bulunmayan doğruluk, gevşekliği bulunmayan amel ve çaba, gizli ve açık hâllerde ALLAH Teâlâ'yı murâkabe, ölümü hazırlıklı olarak bekleme ve hesap edilmeden önce nefsini hesaba çekmedir."

Süleyman İbni Ali şöyle demiştir: "Bir günah işlediğin zaman, ALLAH Teâlâ'nın seni gördüğüne inanırsan gerçekten saygısız, arsız ve utanmaz bir mahluksun. O'nun seni gördüğüne inanmazsan o zaman da kâfirsin."

Sufyân es-Sevrî şöyle demiştir: "ALLAH Teâlâ'yı murâkabe et. Çünkü O'ndan hiçbir şey gizli değildir. O'ndan iyilik ümit et. Çünkü, O'nun verdiği sözden dönmesi muhaldir. O'ndan kork. Çünkü O cezalandırma gücüne sahiptir."

Ferkad es-Sencî şöyle demiştir: "Mü’min bir işi yapıp yapmama konusunda karar verirken ALLAH Teâlâ'yı murâkabe eder; münafık ise bu durumda insanları düşünür."

ÂbdULLAH İbni Dirar şunu nakletmiştir: "Hz. Ömer'le birlikte Mekke'ye gidiyorduk. Akşam olunca bir yerde konakladık. Biraz sonra, bir köle çoban yanımızdan geçti. Hz. Ömer, kendisini denemek için ona:

-'Bize bir koyun sat.’ dedi. Çoban:

-'Koyunlar benim değildir, efendimindir.’ dedi. Hz. Ömer:

-'Efendine, kurt yedi, dersin.’ dedi. Çoban:

-'Ya ALLAH'a ne derim!’ dedi. Bu cevabı duyan Hz. Ömer, çarpılmış gibi oldu ve ağladı. Ertesi gün de onun efendisini bulup kendisini

satın aldı. Ondan sonra da onu azat edip kendisine şunu söyledi: "Bana söylediğin söz, seni dünyada azat ettirdi. Umarım o, seni ahirette de azat ettirir."

Murâkabenin Hakikati ve Gerekleri

Murâkabenin hakikati, kendisini gözetleyeni görmek ve yaptığı işte onun takdir ve tepkisini hesaba katmaktır. Hakikati bu olan murâkabenin kaynağı ilim ve iman, meyvesi ise hâl ve hareketlerde dikkatli davranmaktır. Buradaki ilim ve imandan maksat, ALLAH Teâlâ'nın her yerde hâzır ve nazır olduğunu bilmek, gizli ve açık her şeyi gördüğüne inanmaktır. Bu bilgi ve inanç yakîn (kesinlik) derecesine ulaştığı zaman, ALLAH Teâlâ'yı murâkabe etmek ve işleri O'nun emir ve rızasına göre ayarlamak kaçınılmaz hâle gelir.

Murâkabe yoluyla günahlardan ve kötülüklerden sakınmak iki türlüdür. Birincisi, cehennem azabından korkmak veya cenneti ümit etmek sebebiyle, ALLAH Teâlâ'nın bilgisi ve

müşâhedesi altında günah ve kötülük işlemekten sakınmaktır, ikincisi ve daha üstün olanı ise ALLAH Teâlâ'dan utanmak, O'na saygı duymak ve O'nun büyüklüğünden heybet duymak sebebiyle bundan sakınmaktır. Birinci sakınma türü için kuvvetli bir iman yeterli iken, daha üstün olan ikinci sakınma türü için ALLAH Teâlâ’nın büyüklük, azamet ve saygınlığını iyice bilmek lâzımdır. Yalnız iman etmeye dayanan sakınma türünde imanları da hesaba katma ihtimali varken, hem iman, hem de ilme dayanan sakınma türünde ALLAH Teâlâ'dan başka bir kimse hesaba katılmaz. ALLAH Teâlâ'yı ciddî bir şekilde murâkabe eden bir mü’min, murâkabe anında O'ndan başkasını görmez.

Bunun bir örneği Utbe el-Gulam'dır. Bu zat murâkabe hâlinde kalabalık bir pazardan geçip gelmişti. Abdulvahid İbni Zeyd ona, "Ey Utbe! Pazar çok kalabalık mıydı?" diye sordu. Utbe, biraz düşündü ve şöyle dedi: "Ne pazarı ? Ben geçerken pazar görmedim." Doğru

söylemişti. Çünkü, murâkabe hâlini yaşayan, ALLAH Teâlâ'dan başka kimseyi görmez. Bu olmayacak bir şey de değildir. Onun çok örnekleri maddî hayatımızda da görülür. Meselâ, bir şey zihnimizi çok meşgul ettiği zaman veya şiddetli bir korku veya sevgi duyduğumuz anda, etrafımızda olup bitenlerden haberimiz olmaz. Heybet duyulan büyük bir kumandan veya sultanın önünde resmi geçit yapan asker, ne tribünlerdeki, ne de sahadaki kalabalığı görmez. ALLAH Teâlâ ise, kumandanların kumandanı ve sultanların sultanıdır.

RivAyet edildiğine göre, kıyâmet gününde kulun her bir ameli için kendisine üç soru sorulur. Bunlardan birincisi, "Niçin yaptın?" şeklindedir. Yani, bu ameli ALLAH Teâlâ emrettiği için mi, yoksa başka sebeplerden dolayı mı yaptın. Amel, ALLAH Teâlâ’nın emriyle yapılmışsa makbul, değilse merduttur. İkinci soru, "Nasıl yaptın?" şeklindedir.

Yani, bu ameli ALLAH Teâlâ’nın koyduğu

usul ve ölçü ile mi, yoksa başka usul ve ölçülerle mi yaptın. Amel, birinci şekilde yapılmışsa makbul, değilse merduttur. Üçüncü soru, "Kimin için yaptın?" şeklindedir. Yani, bu ameli halisen ALLAH Teâlâ’nın rızasını kazanmak niyetiyle mi, yoksa şu görsün, bu beğensin, diye mi yaptın. Niyet hâlis ise amel kabul edilir, değilse reddedilir. Murâkabenin bir gereği, bir amel ve işi yapmaya karar verirken, bu üç soruyu kendi kendine sormak ve cevaplarının müsbet olmasını sağlamaktır.

Murâkabenin bir gereği de tahkiktir. Tahkik, (Tahkik, kelime olarak, bir şeyi incelemek ve hakikatini ortaya çıkarmaktır.) yapmak istediği şeyin hak olduğunu bilmek veya bunu sorup öğrenmektir. Bir teşebbüse geçmeden önce bu bilgiyi sağlamak farzdır. Çünkü bilmeden veya zan üzerine hareket etmek câiz değildir. ALLAH Teâlâ heva-i nefisle veya zan üzerine hareket etmenin yanlış olduğunu ve yanlış sonuçlara götürdüğünü bildirmiş ve örneğin şöyle buyurmuştur:

"Yeryüzündeki insanların çoğunluğuna uyarsan, seni ALLAH'ın yolundan saptırırlar. Çünkü onlar zan ve tahminlere göre hareket ederler." (En'âm, 116.)

"İnsanların çoğunluğu zanna uyarlar. Zan ise hakkı bulmaya yetmez." (Yûnus, 36)

"Onlar yalnızca zanna ve heva-i nefse uyarlar. Halbuki, Rablerinden kendilerine (ilme dayanan) hidâyet gelmiştir." (Necm, 23)

"Hakkında ilim sahibi olmadığın şeylere uyma." (İsrâ, 36)

"Bilmiyorsanız, ilim sahiplerine sorun." (Enbiyâ, 7)

ALLAH Rasûlü (sa) da şunları söylemiştir:

"Zanna göre hareket etmekten sakın. Çünkü zannın yanılması çoktur. Düşüncede zan, sözde yalan gibidir." (Geçti)

"İnsanların cimrileştiğini, heva-i nefse uyduklarını ve zanna dayanan kişisel görüşleriyle hareket ettiklerini gördüğün zaman onlardan uzak dur." (Geçti)

"İşler üç kısımdır. Bir kısmının doğruluğu açıktır. Buna uy. Bir kısmının yanlışlığı açıktır. Bundan sakın. Bir kısmının durumu şüphelidir. Bunu âlime sor." (Taberânî)

"ALLAH'ım! Hak olanı bana hak olarak göster ve ona uymayı nasip et. Bâtıl olanı bana bâtıl olarak göster ve ondan sakınmayı nasip et. Bunları belirsiz bırakma ki, heva-i nefse göre hareket etmeyeyim."

"ALLAH'ım! Yeterli ilme sahip olmadan din üzerinde konuşmaktan sana sığınırım."

Hz. Ali (ra) şöyle demiştir:

"Heva-i nefs körlüğün bir türüdür. Onun için, bir konuda Şer'î hüküm belirsiz ise, heva-i nefse göre hareket etmeyip durmak muvaffakiyettir." ALLAH Rasûlü'ne nisbet edilen bir sözde de şöyle denilmiştir:

"Siz öyle bir zamandasınız ki, en sür'atli hareket edeniniz en hayırlı olanınızdır. (Çünkü hak açık, bâtıl açıktır. Onun için gecikmek kayıptır). Fakat bir zaman gelecek ki, o zaman en geç

hareket edeniniz en hayırlı olanınız olacaktır (Çünkü hak ve bâtıl karışmış olacaktır. Gecikmek doğru hareket etmeyi sağlayacaktır).

Murâkabenin bir gereği de, bulunduğu saat ve anda yapılması gereken veya daha iyi olan işin hangisi olduğunu tespit etmektir. Bu tespiti yapmak da ilim ister. Çünkü amellerin dindeki yerlerini, sevaplarını, öncelik ve özelliklerini bilmek ilme bağlıdır. Onun için, ilim sahibi olmayan bir kimse, çoğu zaman ikinci derecede önemli olan ameli öne çıkarır ve daha az sevaplı olan işi önce yapar. Bu kimse sünnetleri farzlardan daha önemli bulur ve hatta bazen sünnet değeri bile bulunmayan bazı işleri dinin en önemli işleri gibi telakki eder ve onlara yönelir. Bu sebeple de, daha çok sevap kazanmak imkânı varken, daha az sevap kazanmakla kalır. Bu da, kaçırılan sevap kadar zarar etmek demektir.

Fâide

Her dakika ölmek mümkün ve muhtemel olduğu için, mü'min her dakika ölmek istediği hâl

ve vaziyette olmak zorundadır. İyi bir hâl ve vaziyette ölmek ise çok önemlidir. Çünkü insan nasıl ölürse öyle dirilir. Bu o demektir ki, ölüm anındaki hâl, fotoğrafın çekim anıdır. Bu anda çekilen fotoğraf, insanın ebedî âlemdeki suret ve şeklidir. İyi hâl ise, bir farzı ifâ etmek, bir haramla mücâdele etmek, bir sünneti yapmak, bir musibete sabretmek ve bir nimete şükretmektir. ALLAH Rasûlü (sa), bu hâlleri üç şeyde özetleyerek şöyle buyurmuştur:

"Mü'min üç hâlden birinde bulunur. O ya ahiret hazırlığındadır, ya helâl rızk temini peşindedir, ya da haram olmayan bir nimetten faydalanma durumundadır." (Ahmed, İbnu Hibbân, Hâkim) ALLAH Rasûlü'ne nisbet edilen bir sözde de şöyle denilmiştir:

"Akıllı olan insan, günlük zaman içinde bir müddet RABBİne itâat eder, bir müddet nefsiyle hesaplaşır, bir müddet ALLAH Teâlâ'nın yaratıklarında tefekkür eder, bir müddet de zorunlu olan yemek ve içmekle meşgul olur."

(Ahmed, İbnu Hibban, Hâkim)

Muhâsebe

Murâbatanın bir mânası da budur.

Bil ki, muhâsebeden maksat, insanın yaptığı işlerden dolayı kendisini ve nefsini hesaba çekmesi ve bu işlerin doğru, yanlış, sevap ve günah olanlarını ayırıp bunlarla ilgili gerekli değerlendirmeyi yapmasıdır. Muhâsebenin pek çok olan faydalarından birisi, kâr ve zararların belirlenmesi ve bundan sonra yapılacak işlerin daha sağlıklı bir şekilde tesbit edilmesidir. Çünkü tecrübeler acı da olsalar, değerlendirilmeleri hâlinde tatlı sonuçlar verirler. Buna göre, yapılmış olan işler doğru ve kârlı işler ise, yapılmasına devam edilir ve ALLAH Teâlâ'ya şükredilir. Çünkü muvaffakiyet O'ndandır. Yanlış ve zararlı iseler, onlara son verilir, tevbe ve istiğfar edilir ve onlar için kefaret aranır. Çünkü bunlar nefsin marifetsizlikleridir. ALLAH Teâlâ şöyle buyurmuştur:

"Sana isâbet eden iyi şeyler ALLAH'tandır;

sana isâbet eden kötü şeyler ise senin nefsinden ve kendindendir." (Nisa, 79)

Muhâsebeyi emreden bir âyette şöyle buyurulmuştur:

"Ey iman edenler! ALLAH'a karşı takva gözetin ve herkes yarın için ne hazırladığına baksın." (Haşr, 18) Bu âyette ahiretin yarın kadar yakın olduğu da bildirilmiştir. Bir âyette de şöyle buyurulmuştur:

"Takva sahipleri, şeytan tarafından (günah işlemek için) dürtüldükleri zaman silkinip kendilerine gelirler ve gözleri açılır" (A'raf, 201). Silkinip kendine geliş ve gözün açılması, iman ve takva derecesine göre, kimi insanlarda şeytana uymaktan öncedir, kimilerinde de ondan hemen sonradır ve muhâsebenin sonucudur.

Hz. Ömer (ra) şöyle demiştir: "Hesaba çekilmeden evvel siz kendinizi hesaba çekin ve amelleriniz tartılmadan önce siz onları tartın." Kendisi de akşam olunca, kamçısıyla bacaklarını döver ve şöyle derdi:

"Ey Ömer! Bugün ne yapın, hesap ver!" Bazen de alaylı bir şekilde kendi kendine, "Peh, peh! Halife olmuşsun." der, ondan sonra ciddileşerek:

"ALLAH'a yemin ederim, ya O'nun dediklerini yaparsın, ya da O'nun azabını çekersin!" derdi.

Meymun İbni Mehrân şöyle demiştir: "Dünya ortakları yaptıkları işten dolayı birbiriyle hesaplaşırlar. Mü'min de bunlar gibi kendi nefsiyle hesaplaşır."

Sahâbi Ebu Talha (ra) bahçesinde namaz kılarken, garip bir kuş gelip karşısındaki ağaca kondu. Ebu Talha, merakın itmesiyle başını kaldırıp bir iki saniye ona baktı. Namazını bitirip selâm verdikten sonra, bu olayın muhâsebesini yaptı ve yanlış bir iş yaptığını anladı. Çünkü, bir dünya sultanının huzurunda bile sağa sola bakılmazken, kâinat sultanının huzurunda bu nasıl yapılabilir! Bunu düşününce kalbinde sıkıntı duymaya başladı ve bu yanlışına kefaret olması

için bahçesini ALLAH yolunda sadaka (vakf) etti.

Hasan şöyle demiştir: "Mü’min kendi nefsiyle hesaplaşır ve nefsi bir şey istediği zaman niçin istediğini, bir şey yaptığı zaman niçin yaptığını sorar. Tavrı da bu sorulara verilen cevaba göre olur. Fâsık ise, bostana giren merkep gibidir; başında sopa patlamadıkça ne yaptığının farkında değildir. Ahiretteki hesap, nefislerini bu dünyada hesaba çekenler için kolay, bunu yapmayanlar için zor olacaktır."

Mâlik İbni Dinâr şöyle demiştir: "ALLAH Teâlâ o kula merhamet etsin ki, hatalarını görür ve kendi kendisini azarlayıp, 'Sen bunu yapansın, sen şunu yapansın!’ der."

Ahnef İbni Kays, mutmain olmadığı bir şey yaptığı zaman, geceleyin lâmbasını yakar ve parmağını yanan fitilin üzerine bırakıp, "Ey Ahnef! Sen şu işi niye yaptın?!" diyerek kendisini azarlar, kendisinden hesap sorar ve uzunca tevbe ve istiğfar ederdi.

İbni Sameh de kendi nefsini sıkıca hesaba

çekenlerdendi. En son bir gün ömrünü hesapladı. Atmış yaşındaydı. Bundan çocukluk yıllarını çıkardı ve geri kalanı günlere böldü. Şu kadar milyon gün etmişti. Bunu görünce şöyle dedi:

"Ben her gün bir günah işlemiş olsam, üstümde milyonlarca günah birikmiş demektir ve bunca günahların hesabını kâinatın sultanına vermek zorundayım. Vay hâlime!" Bunu söyledikten sonra yere düşüp can verdi.

Nefislerini takva ile zaptetmeyen kimseler, günde bir değil, binlerce günah işlerler. Çünkü yedi uzuv ve kalb, bu kimselerde makine gibi durmadan günah üretir. Fakat, muhâsebesiz olan bu insanlar, ne yaptıklarının farkında bile değildirler. Halbuki melekler yaptıklarını tek tek yazar, ALLAH Teâlâ da bunları görür. "ALLAH onların yaptıklarını bilir, onlar ise unuturlar. ALLAH her şeyin üzerinde şahittir." (Mücâdele, 6)

Muâkabe

Murâbatanın bir mânası da budur.

Bil ki, mü'min, nefsiyle hesaplaşıp onu,

tâatin ifâsında veya günahtan sakınma konusunda kusurlu ve ihmalkâr bulduğu zaman, bunu yanına bırakmaması lâzımdır. Aksi takdirde, nefis cüretlenir, şımarır, yaptığı şeyi tekrarlamaya kalkışır ve bunu vazgeçilmez bir huy ve alışkanlık hâline getirir. Bu da kişinin helâk olmasına yol açar. Bu yüzden, nefsin suç ve kusurlarını caydırıcı bir şekilde cezalandırmak lâzımdır. Muâkabe olayı budur.

Cezalandırmanın en caydırıcı ve âdil olanı, hangi uzuv ve organla suç ve kusur işlenmişse, o uzuv ve organı bir müddet baskı altına almaktır. Buna göre, örneğin, haram bir şey yenmişse, mide aç bırakılır; harama bakılmışsa gözler bağlanır; gıybet edilmiş, yalan ve kırıcı söz söylenmişse dilin altına çakıl konulur. Veya bütün bunlara bedel olmak üzere, kimsenin bulunmadığı bir odada uygun bir süre çile çekilir. Bir kimseye maddî bir zarar verilmişse, tazmin edilir, manevî bir sıkıntı verilmişse af ve özür dilenir. Bütün bunlarla birlikte ALLAH Teâlâ'ya karşı da çokça

tevbe ve istiğfar edilir. Çünkü günahları ancak O affedebilir (Al-i İmrân, 135) ve O'nun affetmediği bir günah hiçbir suretle telâfi edilemez.

Ahiret yolcusu olan zatlar, nefislerini bu yollarla cezalandırıp terbiye etmişlerdir.

Örneğin, Mansur İbni İbrahim bir kadınla konuşurken, bir gaflet anında elini onun omuzuna bırakmıştır. Bunu fark edince elini çekmiş, ondan sonra da bu elini ateşte yakmıştır.

Bir zat, kızdığı birisine ayağıyla bir tekme atmış, ondan sonra bunu haksız olarak yaptığını düşünüp bacağını kırmıştır.

Gazvan, yoldan geçerken önüne çıkan kadına bakmış, biraz sonra pişman olup yumruğuyla bir gözünü patlatmıştır.

Hassan İbni Sinan, bir köşkün yanından geçerken, "Bu ne zaman yapılmış?" diye sormuş. Daha sonra bunu sormasının fuzulî ve gereksiz olduğunu düşünüp nefsini bir sene oruç tutmakla cezalandırmıştır.

Ribah el-Kaysî, bir dostunu evinde ziyaret

etmeye gitmiş. Evdekiler onun uyuduğunu söyleyince, kendisi, "Şimdi uyku zamanı mı? Bu ne uykusudur?" deyip dönmüş. Fakat kabristana kadar gidince, bu şekilde konuşmaya ve kimsenin işine karışmaya hakkı olmadığını düşünüp sözüne pişman olmuş ve kendisini bir sene başını yastığa koyup uyumamakla cezalandırmıştır.

Dâvûd et-Tâî, ölünce İbnu's-Semmâk onun evine gitmiş ve kendisini yatak olarak kullandığı toprak üzerinde görünce şöyle demiştir:

"Ey Dâvûd! Sen hapsedilmeden evvel nefsini hapsettin ve azap edilmeden önce kendine azap çektirdin. Şimdi artık, ALLAH Teâlâ yanında bunun mükâfatını ve rahatlığını gör."

Biraz yukarıda anlatıldığı gibi, Ebu Talha (ra), namazda bir kuşa baktığı için, bahçesini sadaka etmiştir. Sahabî Ebu Lubâbe, bir hata işlediği için kendisini ALLAH Rasûlü'nün mescidinde bir direğe bağlamış ve onun tarafından çözülünceye kadar bağlı kalmıştır.

İnsan, hata ve kusurlarıyla dünyasına zarar veren çocuğunu ve kölesini döverse, başkalarıyla da çekişir ve kavga ederse, kendi hata ve kusurlarından dolayı ahiretine zarar verdiği takdirde, kendi kendisini dövmesi ve cezalandırması ve kendi nefsiyle çekişip kavga etmesi daha da gerekli ve mantıklıdır. Çünkü dünya geçicidir ve telâfisi mümkündür; ahiret ise kalıcıdır ve telâfisi imkânsızdır.

Mücâhede

Bil ki, nefis muhâsebesi sonunda, onun günah işlemeye talip olmadığı ve bu yönde vukuatı bulunmadığı, ancak ibâdet ve hayır işlerinde gevşek ve tembel olduğu tesbit edilirse, onu kamçılayıp harekete getirmek, cehd ve çabasını arttırmak ve uygun olan müeyyideler uygulamak gerekir. Mücâhede, bunu yapmaktır.

Bu da murâbatanın bir türüdür. Nefse karşı uygulanan müeyyide, bazen onu cezalandırmak, bazen de yapılması istenen ibadet ve hayrı birkaç katıyla ona yaptırmaktır. Buna

örnek olmak üzere, Temim ed-Dârî (ra), bir gece kalkıp mutadı olan namazı kılmaya üşenmiş, fakat bundan dolayı ertesi geceden itibaren tam bir sene hiç uyumadan sabaha kadar gece namazı kılmıştır.

ÂbdULLAH İbni Ömer (ra), bir namazı cemaatle kılmayı kaçırdığı zaman, o günün gecesini baştan başa namaz kılmakla geçirirdi.

Ancak, nefse ibadet ve itâat yaptırmanın yolu, sadece onu cezalandırmaktan ibaret değildir. Bunun yanında ve hatta öncelikle, ibadet ve tâatin fayda ve yararlarını iyice öğrenip akılda tutmak, abid ve zâhidleri yakından tanımak ve örnek alınması gereken insanların bunlar olduğunu düşünmek lâzımdır.

Onun için bir zat şöyle demiştir: "İbadette gevşeklik hissettiğim zaman, Muhammed İbni Vâsih'in ibadetine bakar ve onun ciddiyetinden güç ve enerji alırım."

Daha önceki sâlihlerin ibadet ve tâat menkıbelerini öğrenmek de bu konuda iradeye

güç ve kuvvet kazandırır. Bunların cehd ve çabalarını öğrenirken, aynı zamanda şimdi artık yorgunluklarının bittiğini ve bitmez bir rahatlık ve saadete ulaştıklarını düşünmek de lâzımdır. Onlar böyle iken, beri tarafta birkaç günlük dünya hayatının eksik ve yetersiz olan keyfi için çalışmış kimseler ise, şimdi bitmiş olan keyf ve zevklerinin yerine, bitmez bir azap ve mahrumiyete mahkûm edilmişlerdir.

RivAyet edildiğine göre, ALLAH Teâlâ, ibadet ve tâat içinde olan kullarını göstererek meleklere, "Bunlar niçin yorulup gevşemeden ibâdet ve taât ediyorlar? "diye sorar. Melekler, "RABBİMİZ! Sen onları cehennemle korkutmuş ve cennetle ümitlendirmişsin. Onlar bu korku ve ümit ile bu şekilde ibâdet ve tâat ediyorlar." derler. ALLAH Teâlâ, "Doğru söylediniz." diyerek onları tasdik eder ve şunu ekler: "Ve eğer onlar cennet ve cehennemi gözleriyle görselerdi, şimdikinden daha çok ibadet ve tâat edeceklerdi.."

Hasan (el-Basrî) şunu söylemiştir: "Ben bir

kavme (Ashâb ve büyük tabiîn nesline) yetiştim ve onlarla bir arada bulundum. Onlar, ne dünyadan kazandıklarına sevinir, ne de ondan kaybettiklerine üzülürlerdi. Dünya onların nazarında, sizin bastığınız topraktan daha değersizdi. Ömürleri boyunca, ne bohçalarında ikinci bir elbiseleri bulunur, ne de mutfaklarında ısmarlama (zevke göre) bir yemek pişirilirdi. Onlar ALLAH Teâlâ'nın kitabı ve ALLAH Rasûlü'nün sünnetiyle tam olarak amel ederlerdi. Onlar güzel bir iş yaptıkları zaman sevinir, şükreder ve kabulü için dua ederlerdi. Başka türlü bir şey yaptıkları zaman ise üzülür, tevbe ve istiğfar eder ve affedilmesi için ALLAH Teâlâ'ya yalvarırlardı."

Bir zat şöyle demiştir: "Ben dünyanın tatlısını tattım, acı buldum; yeşilini denedim, kuru buldum. Bunun üzerine, dünya gözümden düştü ve altını ile taşı aynı şekilde değersizleşti. Ondan sonra, nazarımı ahirete çevirdim ve (hayalen) cennet ile cehenneme giden insanları seyretmeye başladım. Birincilerin hâlinden içime korku,

ikincilerin hâlinden de ümit girdi ve ben ikincilerden olmak için gündüzleri susuz (oruçlu), geceleri uykusuz (ibadet hâlinde) yaşamaya başladım. Ancak bunu da ahiretteki sevap ve azap yanında çok az buldum."

Dâvûd et-Tâî, yiyeceği ekmeği önce suya batırır ve orada erimesini beklerdi. Hamur gibi olunca da, altı yedi lokmada yiyip bitirirdi. Niçin ekmeği bu hâle getirdiği sorulunca da şöyle derdi: "Ben bu suretle elli âyet okumak için zaman kazanırım. Çünkü lokmaları çiğnemek zorunda kalmam."

(Bu söz, ahiret erleri tarafından zamana verilen büyük değeri de anlatıyor. Şu lanet olası yeni zihniyette ise, insanların en az kıymet verdiği şey zamandır. Onun için, diğer her şeyde cimri ve sıkı olan bu insanlar, zaman konusunda son derece cömerttirler. Bu insanlar, zamanlarını hayır için, başkalarına yardım için falan kullanmazlar. Bu şeyler söz konusu olduğunda, zaman onlar için birden değerlenir. Ve başlarını kaşıyacak vakitleri

olmaz. Fakat nefisleri ve hevesleri söz konusu olunca, o vakit zamanın değeri gözlerinde zerre hâline gelir.)

Ebud-Derdâ (ra) şöyle demiştir: "Üç şey olmasaydı, ben bir gün bile yaşamak istemezdim. Bu şeyler; ALLAH Teâlâ için sıcak günlerde oruç tutmak, gece ortasında O'nun önünde secde etmek ve hurmanın iyisini seçer gibi sözün iyisini seçen (iyi şeyler konuşan ve dinleyen) kimselerle sohbet etmektir."

Esved İbni Yezid şöyle demiştir: "Ben RABBİMin kölesiyim. Bu sebeple, O'nun emrinde köle gibi çalışır ve O'nun hatırı için nefsimi her türlü sıkıntıya sokarım."

Çok ibadet eden zatlardan birisi, RABBİyle konuşurken şeyle derdi: "Şu insanlara şaştım; nasıl senin yerinde başkasını isterler? Nasıl senden başkasıyla ünsiyet ederler? Nasıl kalpleri başkasıyla huzur bulur?"

Cuneyd şöyle demiştir: "Serî Sakatî doksan sekiz sene yaşadı. Bu uzun ömründe hastalık

zamanları dışında hiç uzandığı görülmedi." Bir zat, kendi nefsine çok ibadet ederek eziyet ettiği söylenince şöyle demiştir:

"Bu eziyet, kıyâmet gününde çekilen eziyetler yanında hiçbir şey değildir. Fakat, gâfil insanlar kendilerini bekleyen bu büyük eziyetlerden habersizdirler. Onun için, gülüp eğleniyorlar." ALLAH Teâlâ şöyle buyurmuştur: "Küfür ve küfran (nankörlük) hâlinde olursanız, çocukları ihtiyarlatan bir günün (kıyâmet gününün) sıkıntılarından nasıl korunursunuz?" (Müzzemmil, 17)

Utbe el-Gulam'ın annesi ona, "Yavrum! Biraz nefsine acı!" dediği zaman, o şöyle dermiş:

"Anne! Yaptıklarım nefsime acımamdan dolayıdır. Bu dünyada biraz yorulup ondan sonra ebediyyen rahatlamak istiyorum."

(ALLAH Rasûlü'nü vefatından önceki dakikalarda ziyaret eden Hz. Fatıma, onun sıkıntı çektiğini görünce ağlamış; ALLAH Rasûlü (sa) ona şunu söylemiş: "Yavrum! Ağlama. Baban bundan

sonra hiç sıkıntı çekmeyecektir.")

Sufyân şöyle demiştir: "Takvanın kıymeti ölünce anlaşılır."

Rebî' İbni Haysem'in küçük kızı ona, "Babacığım! Gece olunca herkes uyur, sen niye uyumazsın?" diye sormuş. Rebî' şu cevabı vermiş: "Yavrum! Ben gece baskınından korkarım."

Uveys el-Karenî, gündüz oruç tutar, gece de ibadet ederdi. Bu yüzden ara sıra gözleri hafifçe kapanınca silkinir ve özür dilemek mahiyetinde şöyle dua ederdi: "ALLAH'ım! Çokça uyuyan gözlerden ve yemeye doymayan mideden sana sığınırım."

Ahmed İbni Harb şöyle demiştir: "Cennetin kendi üstünde (gökte) süslendiğini, cehennemin de altında yanıp tutuştuğunu bilen (buna inanan) bir kimse, hayrettir, bu ikisi arasında nasıl uyuyabilir?"

Hadis-i şerifte şöyle buyurulmuştur: "Bir şeyden korkan veya bir şeye talip olan uyumaz. Fakat sözde cehennemden korkan veya cennete

talip olan niceleri uyurlar. Ne cehennemden kaçan gibi, ne de cennete talip olan gibi uyuyan görülmemiştir."

Mansur İbni Mutemir'i görenler, onun bir yakınını yeni kaybettiğini sanırlardı. Çünkü bakışları yerde, gözleri yaşlı ve sesi kısıktı.

Hakimlerden bir zat şöyle demiştir: "ALLAH Teâlâ, bazı kullarına ikramda bulunmuştur. O bunların akıllarını aydınlatmış, bunlar da kendisini tanımışlar; O bunların kalplerini açmış, bunlar da O'nun hidAyetine talip olmuşlardır. Bunlar O'na güvenip tevekkül etmişler ve işlerinin yönetimini O'na teslim etmişlerdir. Bunların kalpleri yakîn (kesin inanç) madeni ve hikmet ocağıdır. Bunlar halk arasında gezinirler, fakat düşünceleri ve duygularıyla ahirette yaşarlar."

Bir zat şöyle duâ etmiştir: "ALLAH'ım! Sana karşı yalancı olanların utanmazlığından, ibadetine karşı tembel olanların amelsizliğinden ve zikrine karşı gâfil olanların yüz çevirmesinden sana

sığınırım. ALLAH'ım! Korkanların kalpleri senin korkunla dolmuş, amel edenlerin ümitleri sana bağlanmış, ariflerin yüzleri sana dönmüştür."

Bir zat şöyle demiştir: "Ey gören (hakikatte kör olmayan) gözlerin kendisine yöneldiği ALLAH'ım! Benden razı olmakla yüzümü ak et; kalbimi sevginle şâd et; beni huzurunda itap görme zilletinden uzak et. Yaptıklarımdan dolayı senden utanıyorum; fakat yine de sana dönüyorum. Hilmin olmasaydı, yaptıklarımla bu güne kadar yaşayamazdım; affın olmasaydı bundan sonrası için ümit taşıyamazdım."

Sâliha bir kadın şunu anlatmıştır: "Rüyada cennette olduğumu gördüm. Bir ara oradakiler kapılara yığıldılar. Ben, 'Ne oluyor?’ diye sordum. 'Cennetin kendisi için süslendiği kadın geliyor.’ dediler. Ben de onların baktığı yöne bakınca, uçan bir devenin sırtında bir kadının gelmekte olduğunu gördüm. Ben bu kadını tanırdım. Ertesi gün onu ziyaret ettim ve bana nasihat etmesini istedim. Kadın bana: 'ALLAH Teâlâ sevgisini diğer

sevgilerinden üstün tut ve bir günah işlersen, onun hüzün ve pişmanlığını duy' diye söyledi."

Şa'vâne adındaki bu kadın çok ağlardı. "Kendini ağlamakla hasta edeceksin." dediklerinde şöyle demiştir:

"Nasıl ağlamayayım? Ağlamak aczin ifadesidir. Ben de RABBİMin lâyık olduğu kulluğu tam olarak ifâ etmekten âciz olduğum için ağlıyorum. Yemin ederim, göz pınarlarım kuruyuncaya kadar yaşla, ondan sonra da damarlarım boşalıncaya kadar kanla ağlamak istiyorum." Bu kadın şöyle duâ etmiştir:

"İlâhi! Günahlarım olmasaydı azabından korkmazdım. Çünkü sen kimseye zulmetmezsin. Cömertliğini bilmeseydim rahmetini ummazdım. Çünkü buna liyakatim yoktur. İlâhî! Ben kendime acımadım, eğer sen de bana acımazsan vay hâlime benim!"

Habibe el-Adeviyye şafağa kadar ibadet ve dua eder ve ağlardı. Sonra da şöyle derdi: "ALLAH'ım! Beni kapından kovsan, kabul edersin

diye yine gelirim. Çünkü sen cud (cömertlik), af ve kerem sahibisin."

Ucre adındaki kadın, gece ibadet eder ve ağlayarak şöyle dua ederdi: "ALLAH'ım! Sâlih kulların geceleri sana ibadet etmekle geçirirler ve senin rahmet ve mağfiretine ermek için bunda birbirini geçmeye çalışırlar. İlâhi! Seni vesile kılarak beni bu kullarının zümresine dahil etmeni isterim. Sen en merhametli, en büyük ve en cömert olansın."

Ebu Hâşim el-Kureşî şunu anlatmıştır: "Bitişiğimizdeki evde Seriyye adında sâliha bir kadın vardı. Geceleri onun dualarını ve ağlamalarını duyardık. Bir duasında:

İlâhi! Sen Seriyye'yi yarattın ve onu çeşitli nimetlerle besledin. Bu kulun için uygun gördüğün her şey güzeldir; belâların da onun nazarında nimettir. Ancak onun nefsi gafildir. Bu yüzden yaptığı kötülükleri senin görmediğini zanneder. Halbuki sen her şeyi bilen, her şeyden haberdar olan ve her şeye gücü yetensin' dediğini

duyduk."

ÂbdULLAH İbni Hasan şunu anlatmıştır: "Kadın bir kölemiz vardı. Gece biz uyuyunca kalkıp namaz kılar ve ağlayıp şöyle derdi: 'Bana olan sevgin hakkı için günahlarımı affet ve bana merhamet et.’ Ben bir gün ona, 'Bana olan sevgin hakkı için' değil, 'Benim sana olan sevgim hakkı için' de, dedim. Kadın şu karşılığı verdi: O beni sevmiştir ki, kâfirlerin arasından alıp müslümanların arasına katmıştır, müslümanlar da uyurken kalkıp ibadet etmeyi bana sevdirmiştir.’ "

Ebul-a'lâ es-Sa'dî şunu anlatmıştır: "Amcamın kızı sâliha kadınlardandı. Çok Kur’ân okur ve azap âyetlerini okudukça ağlardı. Bu yüzden gözlerini kaybetti. Fakat ağlamaya devam etti. Biz kendisine, 'Çok ağladığın için gözlerini kaybettin.’ dediğimiz zaman da şu karşılığı verirdi: 'Cehennemde ağlayıp kör olmaktansa burada ağlayıp kör olmak daha iyidir. ‘ "

Bir hadis-i şerifte şöyle denilmiştir: "Cehennem ehli bin sene gözyaşıyla ağlarlar,

sonra bin sene kanla ağlarlar, ondan sonra da kör olup karanlıkta kalırlar."

Muâze el-Adeviyye sabahladığı zaman, "Ben bugün öleceğim." der ve oruç tutardı. Akşamladığı zaman da, "Ben bu gece öleceğim." der ve geceyi ibadetle ihyâ ederdi.

Rabia el-Adeviyye şafağa kadar ibadet eder, ondan sonra: "RABBİM! Bana bu ibadeti yapma gücünü verdiğin için, şükür ifadesi olarak bugün oruç tutacağım." derdi.

Fâide

Her yolculuk için azık lâzımdır ve azık yolculuğun uzunluğu kadar olmalıdır. Ahiret yolculuğu en uzun yolculuk olduğuna göre (çünkü, bu yolculuk ölümle başlar, kabirde devam eder, mahşere varır, Sırat köprüsünden geçer, cennet veya cehennemde noktalanır) bu yolculuk için hazırlanan azığın da en büyük azık olması lâzımdır. Onun için ALLAH Teâlâ şöyle buyurmuştur:

"Yolculuklarınız için azık alın; en yararlı

azık ise ahiret azığı olan takvadır." (Bakara, 197) Takva, bütün ömür boyunca hazırlanması gereken bir azıktır. O, her zaman ALLAH Teâlâ’nın emirlerine uymak ve yasaklarından sakınmaktır.

Abdulvahid İbni Zeyd şunları söylemiştir:

"Kâmil mü’min o kimsedir ki, kudretinin büyüklüğü ölçüsünde ALLAH Teâlâ'dan korkar, sultanlığının azameti nisbetinde O'nu tazim eder (büyütür, saygı duyar), O'nun heybetiyle eğilir, izzetiyle küçülür, kudretine teslim olur, hesap ve azabını ciddî bir şekilde düşünür, takdirine razı olur, belâsına sabreder, nimet ve iyiliklerine şükreder, emir ve yasaklarına uyar, gündüz oruç tutar, gece namaz kılar, af ve mağfiret için usanmadan duâ eder."

"ALLAH Teâlâ'ya iman etmiş ve bir parça O'nu tanımışken, insanları O'ndan uzaklaştıran şey, dünya sevgisi ve ziynetidir. Bu sevgi ve ziynet onları günahlara iter, günahlar da otomatik olarak onları ALLAH Teâlâ'dan uzaklaştırır. Çünkü, ALLAH Teâlâ'ya ancak O'na itâat edenler yakın

olabilirler." Hâl bu olunca, hadis-i şerifte de bildirildiği gibi, önce hataların başı olan dünya sevgisini ve ziynetini kalpten çıkarmak lâzımdır. ALLAH Teâlâ dünya hayatı hakkında şöyle buyurmuştur:

"Ahiret yerine dünya hayatına mı razı oldunuz? Halbuki, ahirete göre dünya hayatı çok az bir şeydir." (Tevbe, 38)

"Onlar dünya hayatına razı oldular. Halbuki, dünya hayatı ahirete göre sadece bir tadımlıktır." (Ra'd, 26)

"İman eden kişi onlara (Firavun kavmine) dedi ki, ey kavmim! Bu dünya hayatı yalnızca bir tadımlıktır. Ahiret ise kalıcı yurttur." (Gâfir, 36)

"Ahirette şiddetli azap ve ALLAH'tan mağfiret ve rızâ vardır. Dünya hayatı ise, aldatıcı bir tadımlıktır." (Hadîd, 20)

"Dünya hayatı bir oyun ve oyalanmadır. Ahiret yurdu ise yaşama yeridir..." (Ankebût, 64)

Muâtebe

Muâtebe azarlamak, itap ve sitem

etmektir.

Bil ki, senin en büyük düşmanın varlığınla bütünleşmiş olan nefsindir. Bu nefis kötülüğü emreden, şerre meyleden ve hayırdan kaçan bir yaratılışa sahiptir. Bu sebeple, onu kendi hâline bıraktığın takdirde, yaratılışı istikametinde hareket eder ve seni dünya ve ahiret felâketlerine sürükler.

Bundan dolayı, bir taraftan onu düzeltmek, doğrultmak, ibadet ve hayra zorla da olsa sevk etmek, haram şehvetlerden ve aşırı isteklerden çekip almak, bir taraftan da kötülüğüne ve kötülüklerine karşı onu uyarmak, azarlamak ve ona itap ve sitemlerde bulunmak lâzımdır.

Bunlar devamlı ve ciddî bir şekilde yapılırsa, nefis kötülüklerinin farkına varır, onların kötü olduğunu anlar ve düzelme yoluna girip huzur ve mutluluğu ibadet ve tâatta aramaya başlar. Böylece emmâre iken levvâme, sonra da mutmeinne hâline gelir.

(Emmâre, hep kötülüğü emreden, isteyen demektir. Levvâme, kötülüğünü kabul ve itiraf eden ve kendi kendisini eleştiren, azarlayan, hırpalayan demektir. Mutmeinne ise iman ve ibadette istikrar, huzur ve mutluluk bulan demektir. Kur'ân-ı Kerim, bu vasıfla vasıflı üç nefisten haber vermiştir. Tasavvuf, bu nefislerden her birini de ayrıca tâli gruplara ayırmıştır.)

Onun için, nefsini uyarmak ve azarlamaktan bir an bile geri kalmamak ve ona nasihat etmedikçe başkalarına nasihat etmeye kalkışmamak lâzımdır. ALLAH Teâlâ, "Uyar ve öğüt ver. Çünkü uyarmak ve öğüt vermek mü'min olanlara fayda verir." (Zâriyât, 55) buyururken, öncelikle kişinin kendi nefsini uyarmasını ve ona öğüt vermesini istemiştir. Nitekim, İsâ (as)'a indirdiği bir vahiyde de şöyle buyurmuştur: "Önce kendi nefsine va'z ve nasihat et ve ancak nasihatini tuttuktan sonra başkasına nasihat et. Aksi takdirde, benden utan." Çünkü kendi nefsini bırakıp başkasına nasihat etmeye kalkışmak,

hakikat nazarında çirkin bir şeydir.

Nefse bir nasihat örneği

Ey nefis! Sen bilgi, zekâ ve kabiliyet iddia ediyorsun. Halbuki yaptıklarına bakılırsa, sende bu meziyetlerin bulunmadığına hükmedilir. Çünkü önünde cennet ve cehennem olup bunlardan birine gitmen kesin iken, bu çok önemli ve meraklı olayı ciddiye almıyor, merak etmiyor, üzerinde düşünmüyor ve yapılması gerekeni yapmıyorsun. Bu önemli işi yüz üstü bırakıp bayram şekeriyle sevinen ve basit şeylerle oyalanan çocuklar gibi, geçici ve değersiz şeylere seviniyor ve oyalanıyorsun.

(Merhum Bediüzzaman şöyle demiştir: "İnsanın başına öyle bir dava açılmış ki, dünyanın dört kıtası onun mülkü olsa ve akıl da varsa, o davayı kazanmak için hiç tereddüt etmeden hepsini verip feda eder. Bu dava cenneti kazanmak veya kaybetmek davasıdır.")

Bil ki, uzak zannettiğin ahiret uzak değildir. Aksine, o çok yakındır. Çünkü sen, her

dakika ölüp oraya gidebilirsin. Bil ki, gelecek olan bir şey uzak değildir. Uzak olan şey, hiç gelmeyecek olan şeydir. Ölüm ise kesinlikle gelecektir. Bugün gelmese yarın gelir, yazda gelmese kışta gelir, gençlikte gelmese yaşlılıkta gelir. Üstelik o ansızın gelir. O ansızın gelmese bile, onun öncüsü olan hastalık böyle gelir. ALLAH Teâlâ şöyle buyurmuştur:

"Herkes ölümü tadacaktır. Amellerinizin karşılığı ise ahirette verilecektir. Kim cehennemden uzaklaştırılır ve cennete sokulursa, çok büyük bir şey kazanmış olur. Dünya hayatı ise aldatıcı bir oyalanmadır." (Al-i İmrân, 185)

"Herkes ölümü tadacaktır. (Ondan önce) sizi hoşlandığınız ve hoşlanmadığınız şeylerle imtihan ediyoruz. (Bunların sonuçlarını almak üzere) sonra bize döneceksiniz." (Enbiyâ, 35)

"İnsanlar için hesap günü yaklaşıyor. Onlar ise gaflet içinde bundan yüz çeviriyorlar. Rablerinden kendilerine yeni bir uyarı (bir vahiy, bir peygamber, bir kitap) geldiği zaman,

önemsemez bir şekilde dinlerler. Kalpleri ciddiyetsiz şeylerle doludur." (Enbiyâ, 1, 2)

Ey nefis! Eğer ALLAH Teâlâ'nın seni görmediğini zannediyorsan, bil ki, bu zan küfürdür. O'nun gördüğüne inandığın hâlde, gaflet gösteriyorsan, bu da yüzsüzlük ve hayasızlıktır.

Ey nefis! Sen de kul olduğun hâlde, emrin altındaki bir kul (bir köle, bir hizmetçi) sana muhalefet ettiği zaman kızar ve onu cezalandırırsın. O hâlde, hangi cesaretle âlemlerin RABBİnin emirlerine pervasızca muhalefet ediyorsun. Onun vereceği cezaya dayanabileceğini mi zannediyorsun? Öyleyse, küçük bir deneme yap. Bir saat yanan fırının içine gir; ateş dolu bir tabutun içine yat veya zehirli bir yılanı koynuna al. Yoksa, ALLAH Teâlâ'nın rahmet ve keremine mi güveniyorsun? Bil ki, O'nun rahmet ve keremi haktır. Ancak O'nun azabı ve gazabı da haktır. O kendisini şöyle tanıtmıştır:

"Kullarıma bildir ki, ben mağfiret sahibi ve

merhametliyim. Benim azabım da en çok elem veren azaptır." (Hicr, 49, 50) Hâl bu iken, senin gaflet, cür'et, muhalefet ve günahkârlığına rağmen, sana azap değil merhamet edeceğini, gazap değil rıza ile muamele edeceğini nereden biliyorsun? O rahmeti ve azabı için kullarının iyi ve kötü amellerini vesile ve vasıta kılmıştır. Dünyada da, ahirette de rahmet ve azabın belirleyicisi kulların kendi amelleridir. Onun için Kur'ân-ı Kerim'de şöyle buyurulmuştur:

"İnsana ancak çalışmasının karşılığı vardır. Onun çalışması değerlendirilecek ve hak ettiği karşılığı verilecektir." (Necm, 39-41)

"O gün insan çalışmasının karşılığını alacaktır." (Nâziât, 35)

"Kim ahireti istese ve iman edip ahiret için çalışsa, onun çalışması kabul edilir." (İsrâ, 19)

"Herkesin kaderi kendi çalışmasına bağlıdır." (Tûr,21; Muddessir, 38) ALLAH Teâlâ'nın rahmet ve azabını amellerin dışındaki sebeplere bağlamak O'nun hakkında yanlış düşünmektir.

Kur'ân-ı Kerim'de, "Ey insan! Kerem sahibi olan RABBİn hakkında niye yanlış düşünüyorsun?" buyurulmuştur. ALLAH Teâlâ, başlangıçta bizi yaratmak, akıl ve irade vermek, kitap ve peygamber göndermek suretiyle rahmet ve keremini karşılıksız olarak göstermiştir. Bundan sonraki rahmet ve keremi ise daha ziyade iyilikleri kabul etmek ve az olan amelleri çoğaltmak şeklindedir. Kur'ân-ı Kerim'de şöyle buyurulmuştur:

"Biz iyi işler yapanların amellerini zayi etmeyiz." (Kehf, 30)

"Biz ıslahatçıların amelini zayi etmeyiz." (A'râf, 170)

"Biz mü’minlerin amellerini zayi etmeyiz." (Al-i İmrân, 171)

"Kim bir iyilik getirse, ona iyiliğinin on misli (sevap ve mükâfat) vardır." (En'âm, 160)

Ey nefis! Yoksa ölünce yok olup biteceğini mi sanıyorsun? Böyle mesnetsiz ve delilsiz bir zanna nasıl güveniyorsun? Gözünü kapatıp

kendine karanlık yapınca, görmek istemediğin bir şeyin yok olması mümkün olmadığı gibi, haşır ve kıyâmet gerçeğine akıl gözünü kapatınca bu gerçeğin yok olması da mümkün değildir. Dinle ki, ALLAH Teâlâ bu gerçeği inkâr edenlere karşı ne buyurmuştur:

"İnkârcılar, diriltilmeyeceklerini söylediler. De ki: Hayır! RABBİMe yemin olsun, diriltileceksiniz. Ondan sonra da yaptıklarınızın hesabı sorulacaktır. Bunları yapmak ALLAH için kolaydır." (Tegâbûn, 7)

"İnkârcı, 'Kemikler çürüdükten sonra onları kim diriltecek?' dedi. De ki: Onları ilk yaratan onları diriltecektir." (Yasin,. 77, 78)

"ALLAH mahlukları (bu dünyada) yaratır, sonra onları (kıyâmette) tekrar diriltir. Diriltmek O'na ilk yaratmaktan da kolaydır. O göklerde ve yerde benzersizdir. O güçlü ve hakîmdir." (Rûm, 27)

"ALLAH'ın rahmet eserlerine (yeryüzünde yeşeren hayata, toprağa ve bitkilere) bak, gör ki

O, ölümünden sonra toprağı nasıl diriltiyor! Bunu yapan (yapabilen), ölüleri de diriltir. O her şeye kadirdir." (Rûm, 50)

"ALLAH gökte ve yerde olan her şeyi bilir. Kıyâmeti getirmek de (O'nun için), göz kırpmak kadar ve hatta bundan daha kolaydır. ALLAH her şeye kadirdir." (Nahl, 77)

(Ey nefis! Sen kudret ve hünere taparsın. Bir mahlukta normalin biraz üstünde bir kudret ve bir hüner .gördüğün zaman ona meftun ve hayran olursun. Sen ki bu fıtrattasın, öyleyse neden, bu gördüğün koca kâinatı hiç zahmet çekmeden yaratan (Kaf, 38), bundan sonra kıyâmeti getirmek ve yeni bir kâinat kurmak da kendisine göz kırpılması kadar kolay olan, sonsuz ve sınırsız kudret ve hüner sahibi RABBİne karşı duyarlılığını kaybetmiş ve his iptaline uğramışsın. Bu harika zat, seni yaratmamış ve bütün mukadderatına sahip olmamış olsaydı ve kendisine ibadet ve itâat etmeni emretmeseydi bile, sendeki fıtrat gereği yine O'na ibadet etmen, O'nu sevmen ve O'na

yakın olmaya çalışman lâzımdı. Bir mum ışığı değerinde olan güzelliklerin ve hünerlerin etrafında pervaneler gibi dönen bir fıtratın, o ışığın da kaynağı olan muhteşem güneşe karşı duygusuz ve duyarsız kalması, ilim, kudret, güzellik ve mükemmelliğin parıltılarına âşık ve müştak iken, bütün bunların yüce kaynağına ve büyük yaratıcısına karşı ölü rolünü takınması şaşılacak şeydir.

Ey nefis! Mahşer ve kıyâmetin varlığından rahatsız olmak değil, sonsuz sevinç duymak lâzımdır. Çünkü bunun anlamı, yeniden varlık kazanmak, ölümsüz bir hayata kavuşmak ve bütün sevdiklerinle tekrar buluşup bir araya gelmek demektir. O'nun için, ahiret ve kıyâmetin yokluğuna dâir değil, varlığına dair delil aramalısın ve hatta farz-ı muhal, onun yokluğuna dair yüz delil bulunsa, varlığa dair de bir tek delil olsa, bu delili öne sürüp ahiretin varlığına hükmetmek gerekir. Halbuki, ahiretin varlığı mevzuunda binlerce aklî ve naklî deliller varken,

sen, bunlardan kaçıp onun yokluğuna dair bir emâre ve bir zayıf işaret bulmaya çalışıyorsun. Bunu da bulamıyorsun. Bütün bütün çaresiz kalınca da, denize düşenim yosuna yapışması gibi, "Ben ahireti göremiyorum, öyleyse o yoktur." diyerek uydurduğun hayale sarılıyorsun. Sana tekrar hayat bulmak ve ebediyyen şad olmak fırsat ve imkânını kazandıran ahiretin varlığına karşı bu tepki, bu alerji ve bu istemezliğin nedendir? Dünyada saklamayı başardığın günah ve hainliklerinin ahirette ortaya çıkmasından ve burada cezasından kurtulduğun suçlarının cezasına çarpılmaktan mı korkuyorsun? Fakat korkunun ecele faydası olmadığı gibi, senin bu telâşına da faydası yoktur. Çünkü, sen korkup telâş etsen de, ahiret gelecek ve senin gibi inkârcılar kabirden çıkıp gözlerini açınca şöyle diyeceklerdir: "Vay hâlimize! Bu, kıyâmet ve ceza günüdür. Bu inanmadığımız mahkeme günüdür!" (Sâffât, 20, 21))

Ey nefis! Bir çocuk elbisende akrep

bulunduğunu söylese, "Nasıl?" ve "Niçin?" demeden korku ve acele ile onu arayıp atmaya çalışırsın. Peki, günahların akrep ve yılan oldukları hususunda ALLAH Teâlâ'nın kendi haber vermeleri, peygamberlerin, âlim ve bilginlerin söylemeleri bir çocuğun sözü kadar seni korkutup bunları terk etmeye sevk etmiyor mu? Yoksa, günahların karşılığı ve şekillenmesi olan cehennemdeki akrep ve yılanlar, elbisene giren bir akrepten daha az mı inciticidirler?

(Ey nefis! Dünyanın haramları hoşuna gidiyorsa, bil ki, bunların cezası seni üzecektir. İbadet ve tâat sana sıkıntı veriyorsa, bil ki, bunların mükâfatı da seni sevindirecektir. Bir işi sonucu ve getirisi ile birlikte değerlendirmek akıl gereğidir. Bu değerlendirme sayesinde, nice hoşa giden şeyler hoşlanılmaz olur ve nice hoşa gitmeyen şeyler hoşlanılır hâle gelir. Bil ki, işlerin akıbetini düşünmek insanı hayvandan ayıran özelliktir. Bu özelliğini yitiren ve yalnızca önündeki şeyi gören bir kimse, insanlıktan çıkıp hayvan

seviyesine düşer. ALLAH Teâlâ, böyle kimseleri kasdederek şöyle buyurmuştur:

"Onlar hayvanlar gibi yer, hayvanlar gibi yaşarlar. Onların yeri (düşünmedikleri) cehennemdir." (Muhammed, 12), "Onlar hayvanlar gibidir, hatta daha da beterdirler. Onlar, akıbeti düşünmeyen gafillerdir." (A'râf, 179)

Ey nefis! Bil ki, cezası cehennem olan hiçbir şey hoş değil, sevabı cennet olan hiçbir şey de zor değildir. Bil ki, cehennem gibi caydırıcı bir ceza ve cennet gibi çekici bir mükâfat yoktur. Onun için, cehennemin varlığına rağmen günah ve kötülüklere iştah duyan kimselerin ıslahı ve cennetin mevcudiyetine rağmen tâat ve iyiliklerden sıkılanların iflahı mümkün değildir. Bil ki, ALLAH Teâlâ âdil olduğu ve her şeyde denge kurduğu için, korkunç olan cehennemi şehvetler ve fâni arzularla çevirmiş, güzel olan cenneti de, ebedî değeri olan amel ve ibadetlerle kuşatmıştır. Şehvetler ve arzular cehenneme çeken çengeller, ibadet, hayır ve faziletler ise cennete uçuran

kanatlardır.

Ey nefis! Bil ki, zahmetsiz mükâfat yoktur. Bu, dünyada da, ahirette de böyledir. Bu kuralın umumî olmasından dolayı, ALLAH Teâlâ, en çok sevdiği peygamberlerine bile ahirette mükâfat vermek için dünyada zahmet çektirmiştir. Bu, ALLAH Teâlâ'nın değişmeyen kanunudur. Kur'ân-ı Kerim'de bu hususta şöyle buyurulmuştur:

"Bu, ALLAH'ın önceki milletlerden beri devam edip gelen sünneti, ve kanunudur. Sen, bu sünnet ve kanunun değiştiğini göremezsin." (Feth, 23) Hâl bu olunca, ahiretteki mükâfatı istiyorsan, bu dünyada biraz zahmet çekmeye razı olman gerekir. Bu zahmet tâat ve ibadetleri ifâ etmek, haram ve günahlardan sakınmak ve dünyanın musibet ve imtihanlarına katlanmaktır. Kaldı ki, sana zahmet gibi gelen bu şeyler ruh, kalb ve akla pek çok zevk ve lezzet de verirler. Her şeyden önce, kendine güvenen güçlü insanlar, büyük mükâfatlar için imtihan edilmekten hoşlanır ve bunu başarmak yolundaki çalışmalarından

mutluluk duyarlar.)

Ey nefis! Tembel bir insanın yapması gereken bir işi ertelemesi gibi, sen de başka tutunacak dal bulamayınca, tevbe ve ameli ömrünün sonuna erteliyor ve bununla makul bir iş yaptığını sanıyorsun. Halbuki tevbe ve amel, sadece ömrün sonu için değil, her zaman için gereklidir. Bunlar tıpkı nefes ve gıda gibi, devamlı tekrarlanan zorunlu işlerdir. Kaldı ki, yaşamakta olduğun an ömrünün son anı olabilir. Çünkü son anın da böyle bir andır. Sonra sen, ALLAH Teâlâ'ya ibadet ve tâati böyle ertelersen, hangi yüzle O'ndan âcil merhamet ve yardım talep edebilirsin?

Hem talep etsen de, talebinin nazar-ı itibara alınacağını nasıl düşünebilirsin?

Halbuki sen, O'nun rahmet ve yardımına balığın suya, ciğerin havaya ihtiyacı kadar muhtaçsın.

Ey nefis! Heva ve heveslerden vazgeçmenin mümkün olmadığını zannediyorsun.

Halbuki, senden istenen şey, vazgeçmek değil, helâl olanlarla yetinmektir. Helâl olanlar ise sana yetecek ve artacak kadar çoktur. Diğer bir ifade ile, helâl dairesi geniştir. Harama girmeye hiç ihtiyaç yoktur. Kaldı ki, doktor, tehlikeye giren hayatını kurtarmak ve sağlığını geri getirmek için üç gün heva ve heveslerden perhiz yapmanı istese, bu perhizi canına minnet bilip uygularsın. Doktorların doktoru olan ALLAH Teâlâ da senin ahiret hayatını kurtarmak ve sana ebedî bir sağlık ve mutluluk vermek için dünya ömründe bazı şeylerden perhiz yapmanı istemiştir. Bu ömrün de üç gündür. Bunlardan birisi geçmiştir ve artık dönmez. Birisi henüz gelmemiştir ve hiç gelmeyebilir. Önünde yalnızca bugünkü gün vardır. Ebedî bir hayatı kurtarmak için bir gün bir çeyreklik perhize razı olmamak için insanın zerre kadar akıl ve irade sahibi olmaması lâzımdır. Ne gariptir ki, sen böylesine akılsız ve iradesiz iken, kendini çok akıllı, iradeli ve güçlü zannediyorsun.

Dinle bak akıllıların efendisi, üstadı ve

rehberi (ALLAH’ın Rasûlü) ne demiştir:

"Akıllı insan, nefsini hesaba çeker ve ölümden sonrası için amel eder. Akılsız olan ise, nefsine uyar ve ölüm sonrası için ALLAH'tan af ve mağfiret diler." (Geçti), "Beş şey gelmeden önce beş şeyden (âhiretiniz için) faydalanın. Bu şeyler hastalık gelmeden önceki sağlık, meşguliyet gelmeden önceki zaman, fakirlik gelmeden önceki zenginlik, ihtiyarlık gelmeden önceki gençlik ve ölüm gelmeden önceki hayattır." (Geçti) Ahiret sermayesi bu beş şeyden tahsil edilir. Bunları zayi ettiğin takdirde, ahirete müflis olarak gidecek ve orada sürüneceksin.

Ey nefis! Senden önce müflis olarak ölenler, bu fırsatları bir daha ele geçirmek için yalvarıp dururlar. Yalvarmaları bir işe yaramayınca da ah vah edip dövünürler. Kur'ân-ı Kerim'de bunlardan şöyle haber verilmiştir:

"Gafillerden birine ölüm gelince: 'RABBİM! Beni geri çevir. Beni geri çevir. Beni geri çevir. Bıraktığım imkânlarla sâlih amel işleyeyim.’ der."

(Mu'minûn, 99, 100)

"RABBİMİZ! Bizi cehennemden çıkarıp (dünyaya gönder). Eğer bir daha kötülük yapar ve günah işlersek, biz gerçekten kendimize acımamış oluruz." (Mu'minûn, 107)

"Onlar cehennemde feryad edip: 'RABBİMİZ! Bizi çıkar, yaptığımızdan başka türlü ameller işleyelim.' derler." (Fâtır, 37)

"Bunların cehenneme sürüklenişleri ve bu sırada sızlanıp, 'Ah keşke, bir daha dünyaya gönderilseydik ve bu sefer RABBİMİZin âyetlerini inkâr etmeyip mü'minlerden olsaydık!' deyişleri görülecek şeydir." (En'âm, 27)

"Keşke bize şefaat edenler olsaydı veya dünyaya gönderilip öncekiden başka amel etseydik! derler." (A'râf, 53)

Ey nefis! Hastalık ve ölüm hâlinde duyulan ayrılık hasreti, daha önce yaşanan bütün dünya zevklerine bedeldir. Kabir ve kıyâmetteki hasret ve azap ise bundan da daha büyüktür. Kur'ân-ı Kerim'de şöyle buyurulmuştur: "Ahiret azabı daha

şiddetlidir." (Tâhâ, 127), "Kıyâmet gününde azapların en şiddetlisine çarpılırlar." (Bakara, 85)

Ey nefis! Halktan utandığın, korktuğun ve onların hatırını saydığın kadar ALLAH Teâlâ'dan utanmaz, korkmaz ve O'nun hatırını saymazsan müslüman olamazsın. O'ndan utansan bakışları altında günah işlemezsin, O'ndan korksan emirlerini çiğnemezsin ve hatırını saysan, kendi heveslerini O'nun rızasından üstün tutarsın.

Ey nefis! Başkalarına fazilet dersi verirsin, kendin ise rezilliklere batmışsın. İnsanları dine davet ediyorsun, sen ise ondan uzaklaşmışsın. Herkese ALLAH Teâlâ'yı hatırlatıyorsun, sen ise O'nu unutmuşsun. Bil ki, günahkâr olan necistir. Necis ise başkalarını temizlemez. Aksine, bulaşınca onları da kirletir.

Ey nefis! Süslü bineklere, soylu atlara (şimdilerde, son model taksilere) binmekle keyiflenip gururlanıyorsun. Halbuki, sen kendini binmiş zannederken, şeytan senin sırtına binmiş, alay ve şamatalarla seni koşturup gezdiriyor.

Ey nefis! Zamanın seyri ahirete doğrudur. Onun için her gün dünyadan uzaklaşıyor ve ahirete yaklaşıyorsun.

Halbuki senin yüzün dünyaya doğrudur. Sen bu hâlinle eşeğe ters binmiş bir şaşkın gibisin. Bu sebeple, kendisine doğru yaklaştığın âlemin güzelliklerini görüp sevinemiyor ve kendisinden uzaklaştığın âlemin ayrılık azabıyla kahrolup elem duyuyorsun.

Ey nefis! Bil ki, ALLAH Teâlâ bir hata yüzünden Âdem'i cennetten çıkardı, iblis'i de gökten kovdu. Halbuki Âdem peygamberdi, iblis de binlerce sene ibadet etmişti. Onların hataları da görünürde büyük değildi. Çünkü Âdem, cennetteki bir ağaçtan yemiş, iblis de Âdem'e secde etmemişti. Bunlara verilen ürpertici cezalar, ALLAH Teâlâ'ya karşı günah işlemenin ne denli riskli bir iş olduğunu açıkça gösterir.

Ey nefis! Şimdi ölü olanlar daha önce diriydiler. Şimdi diri olanlar da kısa bir müddet sonra ölü olacaklardır. ALLAH Teâlâ,

Peygamberimize hitaben, "Sen de öleceksin, muasırların da öleceklerdir.", "Biz senden önce de bir beşere (insana) ölümsüzlük vermedik." buyurmuştur. Onun için, kendini bu yerin ebedî sakini zannetme. Ölüleri taşıyan tabutun hâl diliyle ne dediğini bilir misin?

Bana gözünle değil, aklın ile bak
Görevim seni kabristana taşımak
Ölülerin tahtıyım, ben senin gibi
Çoklarını götürdüm. Gafleti bırak!

(Doğum ile ölüm arasındaki mesafe o kadar kısadır ki, şöyle denilmiştir:

Ana rahminden indim pazara
Bir kefen aldım ve döndüm mezara.)

Öyleyse, pişmanlığın fayda vermeyeceği, üzülmenin işe yaramayacağı ve ağlamanın bir mâkes bulamayacağı ölüm günü gelmeden evvel uyan ve kendine gel.

Ey nefis! Ağlaması gereken nice insanlar bu dünyada gülüyorlar. ALLAH Teâlâ bunlar hakkında şöyle buyurmuştur:

"Bunlar az gülsün ve kötü amellerine bakıp çok ağlasınlar." (Tevbe, 82) Onun için, gülmeyi hak etmeden gülme ve ağlanması gereken şeylere sevinme. ALLAH Teâlâ şöyle buyurmuştur:

"Karun'un kavmi, ona dediler ki; (günahkârlıklarına) sevinme. Çünkü ALLAH bu türlü sevinenleri sevmez." (Kasas, 76)

"Bu ceza, yeryüzünde haksız olarak sevinmeniz ve böbürlenmenizden dolayıdır." (Mü’min, 75)

"De ki: Mü’minler ALLAH’ın fazl ve rahmetiyle sevinsinler. Buna sevinmek, toplanan mala sevinmekten daha hayırlıdır." (Yûnus, 58)

Ey nefis! Elindeki nimetin şükrünü ifâ etmedikçe, yeni bir nimet isteme. Çünkü bu hâlde sana verilen yeni nimet istidractır. (İstidrac, azaba hazırlamak, azaba çekmektir.) ALLAH Teâlâ şöyle buyurmuştur:

"Onlar kendilerine yapılan uyarıları unutunca, biz üzerlerine bütün nimetlerin

kapılarını açıverdik. Böylece onlar, gelişmelere sevinince, biz onları ansızın yakaladık. Ve onlar bir anda bütün ümitlerini yitirdiler." (En'âm, 44)

Ey nefis! Bu nasihati kabul et. Çünkü nasihat kabul etmemek, ceza ve azaba razı olmaktır.

TEFEKKÜR ETMEK

Bil ki, ALLAH Teâlâ, kelâmı olan Kur'ân-ı Kerim'de tefekkür ve tedebbür etmeyi ve ibret nazarıyla bakmayı çokça teşvik etmiştir. Çünkü tefekkür etmek, anlamanın şartı, nurların anahtarı, ilim ve marifetlerin oltasıdır. Ancak çoğu insanlar, prensip olarak, tefekkürün önemini kabul etmekle birlikte, onun ne olduğunu, nasıl ve niçin yapıldığını, konusunun ne olduğunu ve tefekkür etmekten neyin beklendiğini, onun gaye mi, vasıta mı olduğunu bilmezler. Bu sebeple, biz tefekkürün faziletine işaret ettikten sonra bu hususları açıklayacağız.

Tefekkürün Fazileti

ALLAH Teâlâ, övdüğü kullarını şöyle

tanıtmıştır: "Onlar, göklerin ve yerin yaratılmasında (göklerde ve yerdeki yaratılmışlarda) tefekkür ederler ve: 'RABBİMİZ! Sen bunları boşuna yaratmadın. Seni boş iş yapmaktan tenzih ederiz. Bizi ateş azabından koru.' derler." (Al-i İmrân, 131)

ALLAH Rasûlü (sa) da şunları söylemiştir: "Bir saatlik tefekkür, bir senelik ibadetten hayırlıdır." (İbnu Hibbân) "Bir saatlik tefekkür bir gecelik ibadetten daha iyidir." (Ebuş Şeyh) "ALLAH Teâlâ'nın zâtında değil, yarattığı şeylerde tefekkür edin. Çünkü siz O'nun zâtını anlayamazsınız." (Ebu Nuaym, Asbahânî, Taberânî, Beyhakî)

Ebu Zer'in hanımı şöyle demiştir: "Ebu Zerrin en büyük ibadeti tefekkür etmekti. İşi olmadığı zaman bir kenara çekilir ve tefekkür ederdi."

Fudayl şöyle demiştir: "Tefekkür bir aynadır; sana iyilik ve kötülüklerini gösterir."

Sufyân şöyle demiştir: "Kişide tefekkür varsa, onun için her şeyde ibret vardır."

İsâ (as) şöyle demiştir: "Konuşması zikir, susması tefekkür, bakışı ibret olan bir kimse benim gibidir."

Hasan şöyle demiştir: "Hikmet (doğru ve faydalı bilgi) taşımayan söz lağvdır (boştur); tefekkür için olmayan suskunluk sehvdir (unutkanlıktır); ibret almak için olmayan bakış lehvdir (oynamaktır)."

ALLAH Rasûlü'ne nisbet edilen bir sözde şöyle denilmiştir: "Gözlerinize de ibadet yaptırın. Gözlerin ibadeti ise tefekkürle bakmaktır."

Lokman şöyle demiştir: "Çokça tefekkür, cennet yolunun kılavuzudur."

Vehb İbni Münebbih şöyle demiştir: "Çokça tefekkür ilim kazandırır. İlim de amele sevk eder."

Ömer İbni Abdulaziz şöyle demiştir: "ALLAH Teâlâ'nın nimetlerinde tefekkür etmek, en üstün ibadetlerdendir."

ÂbdULLAH İbni Mübarek, başkalarının konuştuğu bir mecliste susmuş ve tefekküre

dalmış olan Sehl İbni Ali'ye: "Nereye vardın?" demiş, Sehl: "Sırat köprüsüne vardım." demiştir.

Bişr şöyle demiştir: "İnsanlar, ALLAH Teâlâ’nın büyüklüğünde tefekkür etselerdi, O'na karşı hiç günah işlemezlerdi."

Ebu Şureyh, tefekkür ediyor ve gözlerinden yaşlar boşanıyordu. Kendine gelince, ne düşündüğünü sordular. Şöyle dedi:

"Ömrümün bittiğini, amelimin az olduğunu, tedarik için de (daha çok amel etmek, boşlukları doldurmak, eksikleri tamamlamak için de) zaman kalmadığını düşündüm."

Ebu Süleyman şöyle demiştir: "Gözlerinizi ağlamaya, zihninizi de tefekküre alıştırın. Çünkü, kalpleri diriltenler bunlardır."

Hâtim şöyle demiştir: "İbret bakışı bilgiyi (ALLAH Teâlâ hakkındaki bilgiyi) arttırır; çokça zikretmek sevgiyi (ALLAH Teâlâ sevgisini) arttırır; çokça tefekkür de korkuyu (ALLAH Teâlâ'dan korkmayı) arttırır."

İbni Abbas (ra) şöyle demiştir: "Hayırda

tefekkür etmek onunla amel etmeye, şerden pişmanlık duymak da onu terk etmeye sevk eder."

İmam Şafiî (ra) şöyle demiştir: "Konuşmak için susmaktan, istinbât (gizli olan mânayı anlamak, nasslardan hüküm çıkarmak) için de tefekkürden yararlanın." İmam şunu da söylemiştir:

"Faziletler dörttür. Birincisi hikmettir. Hikmetin direği tefekkürdür. İkincisi iffettir. İffetin direği şehveti frenlemektir. Üçüncüsü kuvvettir. Kuvvetin direği kızgınlığı yutmaktır.8 Dördüncüsü adalettir. Adaletin direği ise duyguların mutedil olmasıdır."

Tefekkürün Hakikati ve Meyvesi

Gerçeklere ulaşmanın iki yolu vardır. Bunlardan birisi gerçekleri bulmuş olanları (peygamberleri, âlimleri) dinlemektir. İkincisi ise, onlar üzerinde düşünmek ve tefekkür etmektir. Tefekkür, zihinde bulunan mânalarla yeni mânalara ulaşmaktır. Örneğin, bir insan, ebedî olan bir şeyin fâni olan bir şeye tercih edilmesi

gerektiğini ve ahiretin ebedî, dünyanın ise fâni olduğunu bilirse, bu iki mânadan üçüncü bir mâna olan "ahiretin dünyaya tercih edilmesi gerektiği" sonucuna varır. Bu örnekte de görüldüğü gibi, tefekkür bilgi öğretir. Bu bilgi kalpte yerleşince, onda yeni bir meyil ve rağbet doğar. Bu yeni meyil ve rağbet de hareketlere yansır ve amel hâline gelir.

Tefekkür doğru işlese, insanı çirkin işlerden, dünya hırs ve sevgisinden güzel işlere ve ahiret hırsı ve sevgisine ulaştırır. Bu sevgi ve hırs da, dünyaya karşı zühd ve kanâat oluşturur.

Tefekkürün Çeşitleri

Bil ki, tefekkür ya din ile, ya da dünya ile ilgili olur. Bizim üzerinde durduğumuz tefekkür, din ile ilgili olan tefekkürdür. Din ise, ALLAH Teâlâ ile kul arasındaki muamele ve münâsebettir (Veya, bu muamele ve münâsebetin tanzim edilmiş kanun ve kurallarıdır). Bu muamele ve münâsebetin bir ucunda ALLAH Teâlâ, bir ucunda da kul vardır.

Din ile ilgili tefekkür, bu muamele ve münâsebet çerçevesi içinde ALLAH Teâlâ'yı veya kendini düşünmektir. ALLAH Teâlâ'yı düşünmek ve tefekkür etmek, ya O'nun zat, sıfat ve isimlerinde, ya da fiillerinde ve gök ile yerdeki yaratıklarında tefekkür etmektir. Kendini düşünmek ve tefekkür etmek de, ALLAH Teâlâ'nın hoşuna giden ve gitmeyen, rızasına uygun olan ve olmayan fiil, amel, hâl ve sıfatlarında (duygu ve huylarında) tefekkür etmektir.

Bu ikinci tefekkürden maksat ise, doğru olan fiil ve sıfatları korumak ve geliştirmek, yanlış olanları ayıklamak veya ıslah etmektir. Kendisi ile ilgili tefekkürde bu maksadı gerçekleştirmeye çalışmak şarttır. Bu yapılmadığı takdirde, tefekkür, kötülükleri bilerek işlemek sonucunu doğurur. Bu ise, onları tefekkürden önceki hâlde ve bilmeden yapmaktan daha kötüdür.

Onun için, günahlarında tefekkür ederken, bunlar geçmiş şeylerse, onlardan pişmanlık duyup tevbe ve istiğfar etmek, şimdi mevcut şeylerse

onları terk etmek, yakında karşılaşacağı şeyler ise onlardan sakınma tedbirlerini almak lâzımdır.

İbadetlerinde tefekkür ederken, bunların eksiğini gidermek, kalitesini yükseltmek, niyet ve ihlâsını kuvvetlendirmek, kapsamını mümkün mertebe genişletmeye çalışmak lâzımdır. Daha önce de söylediğimiz gibi, niyet ve ihlâs ile âdetler ve vasıfsız hareketler de ibadete çevrilebilirler. Bunların hepsi ibadete çevrildiği takdirde de, "Ben cinleri ve insanları bana ibadet etmeleri için yarattım." (Zâriyât, 56) Ayetiyle ifade edilen yaratılış gayesi gerçekleştirilmiş olur.

Helâk edici sıfatlarında (kibir, hased, cimrilik, hırs, buğz, su-i zan, gaflet, ucub, gurur ve benzerlerinde) tefekkür ederken, giderilmesi gerekenleri gidermek, ıslah edilmesi gerekenleri ıslah etmek ve bunları yapmak için gerekli olan ciddiyet, kararlılık ve fedakârlığı göstermek lâzımdır.

Kurtarıcı olan sıfatlarında (sabır, şükür, ALLAH sevgisi ve korkusu, ümit, sıdk, ihlâs, vefa,

zühd, takva, tevazu, hüsn-i zan, hilm, merhamet ve benzerlerinde) tefekkür ederken de, bu sıfatların hakikaten kendisinde bulunup bulunmadığını incelemek, tam olup olmadıklarını öğrenmeye çalışmak ve bunları geliştirip belirgin ve olgun hâle getirmenin çare ve tedbirini bulmak ve uygulamak lâzımdır.

Bütün bu işleri, istememesine rağmen nefse yaptırabilmek için de, kötü fiil ve sıfatların akıbeti olan dünya ve ahiret felâketlerini, ALLAH Teâlâ'nın çekilmez ve dayanılmaz azaplarını çokça düşünmek ve iyi fiil ve sıfatların karşılığı olan dünya ve ahiret saadetini, ALLAH Teâlâ'nın va'dettiği göz alıcı ve gönül açıcı sevapları akılda tutmak gerekir. Bunlar yapılmadığı fakirde, kendini ıslah etmek mümkün değildir.

Tecrübe edilmiş bir gerçektir ki, cehenneme kuvvetli bir şekilde inanmak, bütün kötülük yollarını kapatır; cennete ciddî bir şekilde iman etmek de bütün iyilik yollarını açar. Bu sebeple, ALLAH Teâlâ, Kur’ân-ı Kerim'in başından

sonuna kadar münasebet düştükçe cennet ve cehennemi anlatmış; birindeki nimetleri, diğerindeki musibetleri ayrıntılı bir şekilde izah ve tasvir etmiştir. Örneğin, cehennem hakkında şöyle buyurulmuştur:

"Şakî olanlar cehennemdedirler. Onlara orada ah edip feryat etmek vardır." (Hûd, 106)

"Onları ateşte yakacağız. Ciltleri pişip döküldükçe, acı duymaları için, ciltlerini yenileyeceğiz." (Nisa, 56)

"Onlara ateşten elbise biçilir. Başlarının üzerinden kaynar su dökülür. Bununla iç organları ve ciltleri eritilir. Onlar için demir tokmaklar vardır. Onlar, gam ve sıkıntıyla oradan çıkmaya teşebbüs ettikçe geri çevrilirler ve onlara: 'Yangın azabını tadın!' denir." (Hac, 22)

"Cehenneme atıldıklarında onun şiddetli gürültüsünü duyarlar. O, hiddetinden çatlayacak haldedir." (Mülk, 7)

"Cehennemi uzaktan görünce, onun hiddetli ve şiddetli gürültüsünü duyarlar.

Bağlanmış bir hâlde her biri onun içindeki dar bir mekâna atılınca da kendi kendilerine küfür ve beddua ederler." (Furkan, 12)

Cennet hakkında da şöyle buyurulmuştur:

"Onlara orada temiz eşler vardır ve onlar orada ebedîdirler." (Bakara, 25)

"Onlara hoşlandıkları meyveler, iştah duydukları kuş etleri, iri ve siyah gözlü, inci gibi huriler vardır." (Vakıa, 20-23)

"Onlar cehennem gürültüsünü duymazlar; canlarının çektiği nimetler ve güzellikler içinde ebedidirler." (Enbiyâ, 102)

"Onlara, 'Siz ve eşleriniz ağırlanmış olarak cennete girin.’ denir. Onlara altın tabaklar ve bardaklar içinde yiyecek ve içecek ikram edilir. Orada nefislerin iştah duyduğu ve gözlerin hoşlandığı her şey vardır. Ve siz orada ebedisiniz." (Zuhruf, 70, 71)

"Takva sahipleri bahçe gölgelerinde, pınar başlarında ve iştah duydukları meyveler arasında olacaklardır. Onlara, 'Yaptığınız amellerden dolayı

afiyetle yiyip için.’ denir.

Biz iyileri böyle mükâfatlandırırız." (Murselât, 41-44)

Her dönemde bazı günah ve kötülükler yaygınlık kazanır. Onun için, öncelikle bu türlü günah ve kötülüklere karşı uyanık olmak ve onlardan sakınmanın yol ve yöntemini bulmak lâzımdır. Bu kabil günahlar yaygın oldukları için, sırıtmaz ve dikkati çekmezler. Hatta bazen hiç farkına varılmaz ve yok sayılırlar. Bunlar, belirti göstermeden vücudu tahrip eden ve sahibini ölüme götüren gizli hastalıklar gibidirler. Bunlar, ancak İslâm’ı iyi bilmek ve onun ölçüleriyle tefekkür edip nefis muhâsebesi yapmakla anlaşılabilirler.

Her zaman ve dönemin özel günahları bulunduğu gibi, her branş ve mesleğin de kendisine mahsus ve yaygın günahları, zaafları ve kötülükleri vardır.

Örneğin, ilmiyye sınıfının zaaf ve kötülükleri, meşhur olma arzusu, takdir edilme

düşkünlüğü, kendini gösterme hevesi gibi şeylerdir. Bu arzu ve hevesler ihlâsı bozar ve ameli ALLAH Teâlâ için olmaktan çıkarıp değersiz ve faydasız hâle getirir, aynı hizmet dalında çalışan kimselere hased etmek, onları çekememek ve onlar için iyilik istememek gibi günahları kazandırır.

Bu zaaflarla malûl olan bir ilim adamı bilmelidir ki, onun gibileri için kurtuluş yolu ortalıkta dolaşıp âlimlik taslamak değil, bir kenara çekilip önce kendi nefsini ıslâh etmektir. Çünkü yukarıda zikredilen kötü sıfatları taşıdığı takdirde, bir kimsenin âlim olması ve görünürde hizmet etmesi onu fâsık olmaktan kurtaramaz.

ALLAH Rasûlü (sa), bu gibilerini kasdederek şöyle buyurmuştur:

"ALLAH, Teâlâ bu dini fâsık bir kimse ile de teyid eder." (Geçti)

"ALLAH, bu dini ahirette nasibi olmayan kimselerle de kuvvetlendirir." (Geçti)

Alimin ihlâs eksikliği; onu takdir

etmeyenleri kötülemesi, kendisini haklı olarak eleştirenlere kızması, halkın teveccühüne göre hizmet şevkinin artıp eksilmesi, kendi çapında ve özellikle daha büyük âlimlerin olmasından rahatsızlık duyması gibi belirtiler gösterir.

ALLAH Teâlâ'yı tefekkür etmenin iki çeşit olduğunu söyledik.

Birincisi, O'nun zâtında ve sıfatlarının hakikatlerinde tefekkür etmektir. Bu tefekkür menedilmiştir. Çünkü akıllar ALLAH Teâlâ'nın zâtını ve zatî sıfatlarını kavrayabilecek kapasitede değildirler. Bu sebeple, bunları tefekkür etmek yanlış tasavvurların oluşmasına ve yanlış mânaların anlaşılmasına yol açar. Çünkü bunları tefekkür edenler, onları beşerin zat ve sıfatlarına kıyas edecekler ve buna göre şekillendireceklerdir. Çünkü meçhul bir şeyi düşünürken, onu bilinen bir şeyle kıyaslamak ve ona benzetmek zorunluluğu vardır. Bu böyle olduğu için, ALLAH Teâlâ'nın zâtını ve zatî sıfatlarını tefekkür etmek câiz olsa, o zaman melekler O'nu kendileri gibi,

insanlar O'nu kendileri gibi, cinler O'nu kendileri gibi, akıl ve şuurları olsa, diğer hayvanlar ve hatta sinekler O'nu kendileri gibi tasavvur ve tahmin edeceklerdir. Bu tasavvur ve tahminler yüzünden de bir çok ALLAH imajları oluşacaktır. Bu imajlar ise, bir tek ALLAH inancında birleşme esprisini bozan bir tefrika ve ayırımcılıktır. Bunların gerçeği yansıtmaması ve ALLAH Teâlâ'ya kusur ve eksiklik isnat etmesi de küfür teşkil eder. Onun için, âlimler Müşebbihe ve Muattile'nin küfre düştüklerini söylemişlerdir. (Müşebbihe, ALLAH Teâlâ'yı insan veya diğer her hangi bir varlığa benzetenlerdir. Muattile ise O'nun zatî sıfatlarını inkâr edenlerdir.)

En hassas konu olan ALLAH Teâlâ'nın zâtı ve sıfatları mevzuunda bilinmesi, inanılması ve önünde durulması gereken şey şudur:

ALLAH Teâlâ hiçbir mahluka benzemez. O, kevn-u fesad'a (oluşmaya ve bozulmaya) açık olan maddî bir varlık değildir. O'nun zâtında ve sıfatlarında hiçbir kusur, eksiklik ve yetersizlik

yoktur. O, zâtıyla en mükemmel, sıfatlarıyla da en yüce bir varlıktır. O, zaman ve mekân kayıtlarıyla sınırlı değildir. O'nun zâtı ve zatî sıfatları hakkında akla gelebilen hiçbir müşahhas fikir gerçek değildir. O, bu yöndeki bütün tasavvurların üstündedir ve hepsinden başkadır.

Bu tefekkürün ikinci kısmı ise, ALLAH Teâlâ'nın fiillerini ve yarattıklarını tefekkür etmektir. Bu tefekküre hem izin verilmiş, hem de ibadet sayılıp teşvik edilmiştir. Çünkü ALLAH Teâlâ'yı tanımak, O'nun azamet, büyüklük, ilim, kudret, rahmet ve diğer yüce sıfatlarını öğrenmek ancak bu tefekkür yoluyla mümkündür. Bu tefekkür, eserin müessire delâletini anlamak şeklindedir. Bu türlü delâlet ise, tartışılmayan bilgi edinme yoludur. Onun için, meselâ çizilmiş bir tablo, yazılmış bir kitap ve yapılmış bir âlet üzerinde tefekkür eden bir kimse, tablodan ressamın varlık ve hünerini, kitaptan yazarın ilim ve kudretini, âletten sanatkârın marifet ve maharetini öğrenir.

ALLAH Teâlâ'nın eseri ve icadı olan kâinattaki her hangi bir şey üzerinde tefekkür eden bir kimse de, tıpkı bunun gibi, O'nun (ALLAH Teâlâ'nın) yaratma kudretini ve diğer yüce sıfatlarını öğrenir. Bu sebeple, ALLAH Teâlâ, dikkatleri kâinat üzerine çekmiş ve varlıklarda tefekkür etmeyi emretmiştir. Örneğin, şöyle buyurulmuştur:

"Göklerin yaratılmasında, yerin yaratılmasında, gece ve gündüzün çevrilmesinde akıl sahipleri için (ALLAH'ın varlığını ve yüce sıfatlarını gösteren) deliller vardır." (Âl-i İmrân, 190)

"Görmüyorlar mı ki, ALLAH varlıkları nasıl yaratıyor ve yok edip tekrar iâde ediyor?" (Ankebût, 19)

"De ki: Yeryüzünde dolaşın ve ALLAH'ın yaratmayı nasıl gerçekleştirdiğini görün." (Ankebût, 20)

"Göklerin ve yerin yaratılması, dillerin ve renklerin farklı olması O'nun delillerindendir."

(Rûm, 22)

"Göklerin ve yerin yaratılması ve buralara canlıların yerleştirilmesi O'nun (ALLAH Teâlâ'nın varlık ve kudretinin) delillerindendir." (Şûra, 29)

"O, birbirinin tıpkısı olan yedi gök yaratmıştır. O'nun yaratmasında (yarattığı şeylerde) bir uygunsuzluk ve bozukluk göremezsin. Gözünü kaldır da bak, bir düzensizlik görebilir misin?" (Mülk, 3)

"De ki: Bakın, göklerde ve yerde neler vardır?" (Yûnus, 101)

"Bunların hepsi O'nun delilleridir." Bakmıyorlar mı ki, deve nasıl yaratılmış? Gök nasıl kaldırılmış? Dağlar nasıl dikilmiş? Yer nasıl serilmiştir?" (Gâşiye, 17-20)

"ALLAH'ın rahmet eserlerine bak! Ölmüş olan yeri (toprağı, yeşillikleri ve pek çok canlıları) nasıl diriltiyor?" (Rûm, 50)

"İnsan yediği taama baksın ve onun üzerinde tefekkür etsin. Biz bolca su indirdik (yağmur yağdırdık), sonra yeri (toprağı) iyice

yardık ve onda sizin ve hayvanlarınız için tane (cinsi mahsuller) bitirdik; üzüm, ot, zeytin, hurma, sık ağaçlı bahçeler, meyve ve çayır yetiştirdik." (Abese, 24-32)

"Ey insanlar! ALLAH'ın yarattıklarından küçük bir örnek olmak üzere sineği düşünün. ALLAH'tan başka güvendiğiniz herkes bir araya gelseler, bir sineği yaratamazlar." (Hac, 73)

Ve ALLAH Teâlâ, en büyük kudret mucizesi olan insanı, basit bir sudan yarattığını açıklayıp tefekküre açmıştır: "Biz insanı nutfe (meni) hâlinde sağlam bir mekâna (rahme) yerleştirdik. Sonra nutfeyi pıhtılaşmış kana çevirdik, bunu çiğnenmiş bir et parçası hâline getirdik. Bundan kemikler yarattık ve onlara et giydirdik. Sonra (ruh üflemek suretiyle) onu bambaşka bir varlık hâline getirdik. Yaratıcıların en güzeli olan ALLAH'ın şanı yücedir." (Mu'minûn, 13, 14)

İnsanı hayvanlardan üstün kılan şey tefekkür etmektir. Bu sebeple, tefekkür etmemek, etrafta bulunan şeylerin sadece maddesini

görmek ve onların maddî faydalarından yararlanmayı düşünmek, onu (insanı) hayvanların seviyesine düşürür.

ALLAH Teâlâ, bu seviyeye düşmüş olanlar hakkında şöyle buyurmuştur:

"Biz cin ve insanların çoğunu cehennem için yaratmışız. Bunların kalpleri var, fakat onlarla anlamaları gereken şeyleri anlamazlar; gözleri var, fakat onlarla görmeleri gereken şeyleri görmezler; kulakları var, fakat onlarla duymaları gereken şeyleri duymazlar. Bunlar hayvanlar gibidirler; hatta daha da aşağıdırlar. Bunlar gafillerdir." (A'râf, 179) Yani, tefekkür etmeyenler ve tefekkürsüz yaşayanlardır.

ALLAH Teâlâ, diğer yıldızlara göre çok küçük bir küre olan ve fakat bize göre yine de çok büyük olan yeryüzünde yüz binlerce çeşit canlı, yüz binlerce çeşit bitki ve yüz binlerce çeşit maden yaratmıştır.

Bu yaratıklardan her biri kendi türüne mahsus kanunları, vasıfları ve özellikleri taşır. Bu

kanun, vasıf ve özellikler her zaman ve her yerde bütün fertlerde aynı şekilde hüküm icrâ ederler. İlimlerin de tespit ve itirafıyla en doğru olan bu kanunları koymak, en uygun olan bu vasıfları belirlemek ve en faydalı olan bu özellikleri yaratmak ve bunların hepsini şaşırmadan, karıştırmadan, bozmadan bütün zaman ve mekânlarda aynı şekilde uygulamak ve bunlardan türlü faydalar ve yararlar tahsil etmek sonsuz bir ilim, bir irade, bir kudret ve bir rahmetin varlığını ve faal (aktif) hâlde bulunduğunu gösterirler.

ALLAH Teâlâ'nın bu sıfatlarını gösteren yaratıcılık ve yöneticilik nuru en büyüğünden en küçüğüne kadar bütün varlıkların üzerinde güneş ışığı gibi parlar ve bunlar bu nur ile O'nun varlık ve azametini yansıtırlar.

Bu nuru anlatan Kur'ân-ı Kerim'de şöyle buyurulmuştur:

"ALLAH göklerin ve yerin nurudur." (Nur, 35)

"Hiçbir şey yoktur ki, O'nu tesbih (tazim)

edip kendisine hamd etmesin." (İsrâ, 44)

Fakat gaflet ve tefekkürsüzlük, her şeyde parlayan yaratıcılık nurunun üzerine bir gölge gibi düşer ve o nurun görülmesini engeller.

Bu sebeple, gâfil ve tefekkürsüz insanlar, kendi varlıkları da dahil ve hatta başta olmak üzere, eşyanın kelimenin tam anlamıyla birer mucize olduklarını ve her birinde akla hayret veren ve onda hayranlık uyandıran incelikler ve zenginlikler bulunduğunu görmezler, görseler de kaynağını düşünmezler.

Bu insanlar aklen malûl, zihin ve zekâ yönünden özürlüdürler. Fakat bu özürleri onları affettirebilen zorunlu ve irade dışı bir özür değildir. Çünkü onlar, kendi kötü iradeleri ve tefekkürsüzlükleriyle kendilerini kör ve sağır etmişlerdir.

"İnsan, başıboş bırakıldığını mı sanır?" (Kıyâmet, 36)

Hayır! O başıboş bırakılmamıştır.

"O gün mutlaka nimetin hesabı size

sorulacaktır." (Tekâsur, 8)

ÖLÜM VE ÖTESİ

ALLAH Teâlâ, ölüm ile kibirlilerin kibrini, inatçıların inadını kırar, kâfirlerin ve zâlimlerin boynunu büker, gâfillerin akıllarını başlarına getirir.

Şimdiye kadar gelenlerin hepsi ölmüşlerdir. ALLAH Teâlâ'nın buyurduğu gibi, "Şimdi onlardan hiç birini görüyor veya fısıltısını duyuyor musun?" (Meryem, 98) Bundan sonrakiler de aynı şekilde öleceklerdir." Sen de öleceksin, onlar da öleceklerdir." (Zümer, 30), "Her canlı ölümü tadacaktır." (Al-i İmrân, 185; Enbiyâ, 35; Ankebût, 57), "İnsanlar için hesap günü yaklaştı. Fakat kendileri gaflet yüzünden aldırmıyorlar.", "O hesap günü ki, zorluk ve sıkıntılarıyla çocukları ihtiyarlatır." (Müzzemmil, 17)

Ancak ölüm, herkes için aynı şekilde görünse de, muttaki kullar için kurtuluş vesilesi ve mutluluğa ulaşma vasıtasıdır. Şakiler için ise zindan kapısı ve azap yoludur.

Ölüm, gelmesi en çok kesin olan şeydir. Gelmesi bu ölçüde kat'î ve kesin olan bir şey uzak değildir. Uzak olan ise, gelmemesi ve olmaması mümkün ve muhtemel olan şeydir. Ölüm böylesine kat'î ve yakın olduğuna göre, her zaman onu düşünmek ve ondan sonrası için hazırlık yapmak dinen ve aklen gerekli ve zorunludur.

Ölümü Düşünmek

Bil ki, ölümü unutmak dünyanın şehvet ve haramlarına meyletmeye, onu düşünmek ise ibadet ve hayra yönelmeye vesile olur. Ölümü düşünüp düşünmemek ve ona karşı tavır almak konusunda insanlar birkaç kısımdır.

Bunlardan bir kısmı dünyaya dalmış ve hazır güne aldanmışlardır. Bu kısma giren kimseler, ölümü düşünmek ve hatırlamak istemezler. Çünkü ölüm fikri onları korkutur. Fakat korkunun ecele faydası yoktur ve başını kuma sokmakla kimse ölümden kurtulamaz. ALLAH Teâlâ şöyle buyurmuştur:

"De ki: Kendisinden kaçtığınız ölüm, kesinlikle sizi bulacaktır. Ondan sonra gayb ve şehâdeti (gizli ve açığı) bilen ALLAH'a götürüleceksiniz ve O, yaptıklarınızı (unuttuğunuz amellerinizi) size haber verecektir." (Cumua, 8)

"Her nefis ölümü tadacaktır."

Bir kısmı, dünyanın mahiyetini, aldatıcılık ve değmezliğini anlayınca pişman olup tevbe etmiş ve ALLAH Teâlâ'nın yoluna girmişlerdir. Bu kısma dahil olan kimseler, tevbelerinde durmak ve bir daha dünya rüzgârına kapılıp gitmemek için ölümü çokça zikreder ve düşünürler. Fakat tevbe dönemine yeni girdikleri için, amel ve hazırlıklarının yeterli olmadığını düşünerek ölmekten çekinirler. Bunların ölümden çekinmeleri, öncekilerin ondan korkması ve kaçması gibi değildir. Çünkü öncekiler, günah ve haram olan zevklerine son verdiği için ölümden korkarlar, bunlar ise, hayır yapmalarını ve sâlih amel işlemelerini yarım bıraktığı için ondan çekinirler. Bu yüzden, birincilerin korkusu gaflet

eseri iken, ikincilerin çekinmeleri uyanışın sonucudur.

Bir kısmı, baştan beri günahlardan sakındıkları ve sâlih amel işledikleri için ölüme hazırlıklıdırlar. Bunlar, Rablerinin huzuruna çıkmak ve amellerinin sevap ve saadetini görmek için ölmek isterler ve ölüm anını zevkle beklerler.

Bir kısmı ise, her konuda olduğu gibi, ölüm konusunda da ALLAH Teâlâ'ya teslim olmuş ve O'nun takdirine rıza göstermeyi yeğlemişlerdir. Bunlar, yalnızca kendi işleri olan amel ve kulluğu düşünür ve bunun ifasıyla meşgul olurlar; ALLAH Teâlâ'nın işi olan hayat ve ölüm konusuna karışmazlar. Onlara göre, önemli olan şey, ALLAH Teâlâ'nın rızası dairesinde olmaktır. Bu olduktan sonra, dünyada, kabirde veya ahirette olmak aynı şeylerdir. Bu sebeple, bunlar ne ölmeyi, ne de yaşamayı akıllarına getirmezler. Ancak, insanların büyük çoğunluğu bu derecede olmadıkları için, ölümü düşünmek onlar için gerekli ve yararlıdır. Bu yüzden ALLAH Rasûlü (sa) şöyle buyurmuştur:

"Lezzetleri acılaştıran ölümü çokça zikredin (hatırlayın, düşünün)." (Tirmizî, Nesâî, İbnu Mâce)

"Ölümü çokça düşünün; çünkü ölümü düşünmek günah işlemeyi önler ve haramlara rağbeti söndürür." (İbnu Ebid-Dünya)

"Ölüm hakkında benim bildiklerimi bilseydiniz, az güler, çok ağlardınız." (İbnu Ebid-Dünya)

"En akıllı insanlar, ölümü çokça düşünen ve ona çokça hazırlananlardır." (İbnu Mâce)

ALLAH Rasûlü'ne nisbet edilen bazı sözler de şöyledir:

"Ölüm, mü'minler için ALLAH Teâlâ'nın bir hediyesidir."

"Ölüm, müslümanlar için kefarettir."

"Vaiz olarak ölüm yeter.", "Ölüm toplulukları ve derlenip toplanmış şeyleri dağıtır."

Hasan el-Basrî şöyle demiştir: "Ölüm, dünyanın mahiyetini göstermiş ve zevklerini acılaştırmıştır."

Rabî' İbni Haysem şöyle demiştir: "Mü'minin beklediği en hayırlı şey ölümdür."

Bir hakîm şöyle demiştir: "Ölümün nimet olduğu şundan bellidir ki, kötü olanlar ahirette ölmek isterler, fakat ölüm ellerine geçmez."

Kur'ân-ı Kerim'de şöyle buyurulmuştur: "Ona her taraftan öldürücü hâller gelir. Fakat o, (azap çekmek için) ölmez." (İbrahim, 17), "Keşke (ölüp) toprak olsaydım! der." (Amme, 40)

İbni Sirin yanında ölümden bahsedildiği zaman, kendisi ölmüş gibi uyuşurdu. Halife Ömer İbni Abdülaziz, her gece âlimleri toplar ve onlarla ölüm ve ahiret bahsini konuşurdu.

İbrahim et-Teymî şöyle demiştir: "İki şey beni dünya lezzetinden soğutmuştur. Bunlar ölümün varlığı ve ALLAH Teâlâ'ya hesap verme zorunluluğudur."

Kâ'b şöyle demiştir: "Ölümü düşünmek, dünyanın sıkıntı ve musibetlerini kolaylaştırır."

Eş'as şöyle demiştir: "Hasan el-Basrî'nin meclisinde yalnızca ölüm, ahiret ve cehennem

konuşulurdu."

Hasan el-Basrî şöyle demiştir: "Ben ne kadar akıllı adam gördümse, ölüme karşı hazırlıklı olduklarını gördüm." Rabî' İbni Hasyem, kendisi için bir kabir kazdırmıştı. Her gün içine uzanıp ölümü düşünürdü."

Bir zat şöyle demiştir: "Tuz eti bozulmaktan koruduğu gibi, ölümü düşünmek de kalbi (zihin ve duyguları) bozulmaktan korur."

Mutrif İbni ÂbdULLAH şöyle demiştir: "Ölüm dünya nimetlerini acılaştırmıştır. Onun için, kendinize acı olmayan nimetler (ölümün olmadığı ahiret nimetlerini) arayın."

Ölümü düşünmenin kuvvet ve şiddet bakımından da çok dereceleri vardır. Bu tıpkı bir insanın önündeki korkulu bir olayı düşünmesi gibidir. Bu iki hâlde de olay ne kadar yaklaştırılırsa, etkisi o kadar fazla olur. Onun için, ölümü hemen gelecekmiş gibi düşünmek lâzımdır. Ölüm, insanın karşılaşabildiği en büyük olaydır. O, hem dünyadaki, hem de ahiretteki

sonuçları itibarıyla büyüktür. Ancak, insan onu düşünmediği ve aklına getirmediği zaman, kısa bir süre için önemini ve büyüklüğünü çarpıcı bir şekilde hissetmez.

Ölümü düşünmeyi engelleyen şeyler (gaflet, meşguliyet) yanında, onu düşünmeye davet eden şeyler (hastalıklar, ölümler, yıkımlar) de vardır. Hastaları, ölüleri görmek, kabristanı ziyaret etmek, daha önce ölmüş olanların hayat hikâyelerini, hırs ve tamahlarını, ölümden kaçışlarını, dünya için çalışıp didinmelerini, gülüp eğlenmelerini düşünmek ve sonra bütün bunların bir gölge ve hayal gibi silinip yok olduklarını görmek, ölüm gerçeğini anlamaya yardımcı olurlar.

ÂbdULLAH İbni Mes'ûd (ra) şöyle demiştir: "Bahtiyar insan odur ki, başkasının musibetinden ibret alır."

Ebud-Derdâ (ra) şöyle demiştir: "Ölüleri düşündüğün zaman, kendini onların arasında gör."

Kalb dünyaya ait bir şeye meylettiği zaman, İbni Muti'in dediğini demek lâzımdır. Bu zat, yaptırdığı evine bakmış ve onun güzelliği kalbini çekmişti. Bunun üzerine şöyle demiştir:

"ALLAH'a yemin ederim, ölüm olmasaydı, seninle sevinirdim ve buradan kabrin dar çukuruna gitmek olmasaydı seninle mutlu olurdum. Fakat bunlar olduğu için, ne seninle sevinmek, ne de mutlu olmak mümkün değildir."

Bir zengin, güzel bir köşk yaptırmıştı. Onu hazır hâle getirince, tanıdığı bir âlimi götürüp onda gezdirdi. Alim, köşkü gezdikten sonra adama:

-"Köşkün çok güzeldir. Fakat bir kusuru vardır ki, bütün güzelliğini gölgelemiştir." dedi. Adam telaşla:

-"Bu kusur nedir?" diye sordu. Âlim, derine dalan gözlerle:

-"O kusuru şimdiye kadar hiç kimse giderememiştir. O, ölüp burayı terk etmektir." dedi.

(Şiir:

Ey yüksek sarayda ikamet eden
Kendini böyle koyuvermen neden?
Bil, sen ölürsün, binan da yıkılır
Ölmüş baban da, ondan önce deden?)

Kasr-ı Emel ve Tûl-i Emel

Kasr-ı emel, yaşama ümidini kısa tutmak, ölümünü yakın görmek, dünya ve ahirete karşı tavrını buna göre ayarlamaktır. Tûl-i emel ise bunun aksidir. Kasr-ı emel fazilet, tûl-i emel gaflet ve kusurdur.

Kasr-ı Emel'in Fazileti

ALLAH Rasûlü (sa) şöyle buyurmuştur: "Sabahladığın zaman, akşama kadar; akşamladığın zaman da sabaha kadar yaşayacağını nefsine söyleme. (Ona bu ümidi verme.) Hayatından ölümüne, sağlığından da hastalığına pay ayır. Ey ALLAH'ın kulu! Sen yarınki ismini (yarın sana diri mi, ölü mü denileceğini) bilemezsin." (İbnu Hibbân)

"Sizin için en çok iki şeyden korkuyorum. Bunlar heva-i nefs (nefsin isteklerine uymak) ve

tul-i emeldir. Heva-i nefs, haktan uzaklaştırır; tûl-i emel ise dünyayı sevdirir. Şunu bilin ki, ALLAH Teâlâ dünyayı sevdiğine de, sevmediğine de verir, ahireti ise yalnızca sevdiğine verir. Ahiret talipleri ve dünya talipleri vardır. Siz ahiret talipleri olun. Unutmayın ki, dünya sırtını çevirmiş gidiyor; ahiret ise yüzünü dönmüş geliyor. Siz dünyada hesap vermeden amel etmek durumundasınız; ahirette ise amel etme imkânı bulamadan hesap vermek durumunda olacaksınız." (İbnu Ebid-Dünya)

ALLAH Rasûlü (sa), toprak üzerinde bir dik çizgi çizdi, onun önüne bir ikincisini çizdi, bunun da ötesinde bir üçüncüsünü çizdi ve kendisini dikkatle izleyen ashâbına şöyle dedi:

"Birinci çizgi insandır. Hemen önündeki çizgi onun ecelidir. Uzaktaki çizgi ise onun emeli ve yaşama ümididir. İnsan buraya kadar yaşayacağını ümit eder; fakat ecel onu daha önce yakalar." (Buharî, Ahmed)

"Gâfil olan insanlar yaşlanıp ölüme yaklaştıkça, onlardaki mal hırsı ve tûl-i emel

(yaşama ümidi) daha da artar." (Müslim) Halbuki, yaş ilerledikçe bunların azalması lâzımdır. "Bu ümmetin başı (ashâb ve onları izleyenler) yakîn (iman kuvveti, kanaat, tevekkül) ve zühd ile kurtuldular. Onun sonu (kıyâmete yakın olanlar) ise iman zaafı, dünya hırsı ve tûl-i emel ile helâk olacaklardır." (İbnu Ebid-Dünya), "Cennete gitmek istiyorsanız, yaşama ümidinizi kısa tutun, ölümünüzü gözlerinizin önüne getirin ve işlerinizde sizi gözetleyen ALLAH Teâlâ'dan hayâ edin." (İbnu Ebid-Dünya)

"ALLAH'ım! Beni ahiretin hayrından meneden dünyadan, ölümün hayrından meneden hayattan, amelin hayrından meneden emel ve ümitten sana sığınırım." (İbnu Ebid-Dünya)

Selman-ı Farisî (ra) şöyle demiştir: "Üç insana şaşarım. Bunlar, kendisini yakın mesafeden izleyen ölüme rağmen, uzun yaşamayı ümit eden kimse, gözetim ve kontrol altında tutulduğu hâlde, kendisini başıboş zanneden kimse, ALLAH Teâlâ'nın kendisinden razı olup olmadığını

bilmediği hâlde, ağız dolusuyla gülen kimsedir. "

Es-Sevrî şöyle demiştir: "Makbul olan zühd, lezzetsiz şeyler yemek veya aba giymek değil, kasr-ı emeldir."

Bir zat şöyle demiştir: "Ben kendimi, cellâd önünde boynunu uzatmış, kılıcın inmesini bekleyen bir kimse gibi hissediyorum."

Dâvûd et-Tâî şöyle demiştir: "Bir ay yaşamayı ümit edersem, büyük bir hata işlemiş olurum. Çünkü gece ve gündüzün her saatinde insanların ölmekte olduklarını görürken, bu ümidi beslemek gerçeklerle ters düşmektir."

Ömer İbni Abdulaziz bir hutbesinde şöyle demiştir: "Her türlü yolculuk için azık lâzımdır. Siz de ahiret yolcuları olduğunuza göre size de azık lâzımdır. Bu azık ise takvadır. Öyleyse, takva azığını alın ve ALLAH Teâlâ’nın ahirette vereceği sevap ve azabı görmüşçesine sevaba talip olup azaptan kaçın. Kendinizi bırakmayın ki, kalpleriniz katılaşmasın ve düşmanınız olan nefisleriniz sizi esir almasın. ALLAH'a yemin ederim, akşamdan

sonra sabahlayacağını veya sabahtan sonra akşamlayacağını bilemeyen insanın uzun yaşamayı ümit etmesi akıl işi değildir. Ben de siz de bu ümidi besleyenlerin yanıldıklarını hep görürüz. Bilin ki, göz aydınlığı ALLAH Teâlâ'nın azabından emin olmakta, kalb sevinci de ahiret sıkıntılarından kurtulmaktadır. Bu emniyet ve kurtuluş sağlanmadıkça göz aydınlığı ve sevinç aramak yanlıştır. Sizin tâbi tutulduğunuz ağır imtihana yıldızlar tâbi tutulsaydı, dökülürlerdi, dağlar tâbi tutulsaydı devrilirlerdi, yer tâbi tutulsaydı çatlayıp yarılırdı. ALLAH Teâlâ şöyle buyurmuştur:

"Biz emaneti göklere, yere ve dağlara teklif ettik; bunlar onu kabul etmekten çekindiler ve ondan korktular. Fakat insan onu kabullendi..." (Ahzâb, 72)

"Biz bu Kur'ân'ı (insan üzerine değil) dağ üzerine indirseydik, onu ALLAH korkusuyla eğilmiş ve parçalanmış bir hâlde görecektin. İnsanlar (sorumluluklarının büyüklüğünü)

düşünsünler diye bu misâlleri veriyoruz." (Haşr, 21)

Şöyle denilmiştir: "Dünya uyku hâli, ahiret uyanıklık hâlidir. Ölüm ise, bu iki hâlin arasındaki sınırdır."

Hasan el-Basrî şöyle demiştir: "İnsanın ecelini gözlerinin önünde tutup ümidini arkasına atması lâzım iken, o ümidini gözlerinin önünde tutup ecelini arkasına atmıştır."

Şöyle denilmiştir: "Ey sağlığına güvenen insan! Hiç sağlığına rağmen ölen görmedin mi? Ey ölüm uyarısı almayan insan! Hiç uyarı almadan ölen kimse görmedin mi?", "Ölüm acısı, kusurlu davranmış olmanın pişmanlığıdır.

Halife Süleyman İbni Abdulmelik Mekke'de iken, kendisine eski zamana ait bir kitabe getirirler. Halife, onu okutur. Kitabede şunlar yazılıymış:

"Ey insan! Ecelinin ne kadar yaklaştığını bilseydin, yaşama ümidini azaltır ve ahiret amelini çoğaltırdın. Bil ki, öleceğin zaman, seni öbür

tarafta aile ve akraban değil, amelin karşılayacaktır. Amelin az ise pişmanlık duyacaksın. Fakat artık, amelini çoğaltmak imkânını bulamayacaksın. Onun için, hasret ve pişmanlık azabına düşmeden evvel, amel et." Süleyman, bu sözleri dinledikten sonra hüngür hüngür ağlamıştır."

Bir zat, dostuna şu mektubu yazmıştır:

"Seni şâhid tutarak, kendisinden başka ilâh bulunmayan ALLAH Teâlâ'ya hamd ederim. Düşün ki, bu misafirlik yerinden ikamet yerine gideceğiz ve orada amellerimizin karşılığını bulacağız. O ikamet yerinde, hükmü her şeyde geçerli olan ALLAH Teâlâ adâlet terazisini kuracak ve bizi bununla hesaba çekecektir. Eğer O bizden razı olursa, o gün kol gezen ümitsizlik, korku ve fakirlikten korunacağız; aksi takdirde, göreceğimiz bunlar olacaktır. Dilerim, O bizden razı olsun, dünya ve ahireti razı olduğu kullarının kalplerine soktuğu şekil ve biçimde kalplerimize soksun, dünyayı bize bunların sevdiğinden daha fazla,

ahireti de daha az sevdirmesin."

Ka'ka' İbni Hekim şöyle demiştir: "Otuz seneden beri ölüme hazırlıklıyım. Onun için, geldiği zaman gecikmesini temenni etmeyeceğim."

ÂbdULLAH İbni Sa'lebe şöyle demiştir: "Sen dünya ile sevinip gülüyorsun; halbuki, muhtemelen kefenin tezgâhtan çıkmış, hazırlanmıştır."

Dâvûd Tâî şöyle demiştir: "Korkan (ve işi ciddiye alan) için uzak yakındır."

Ey kardeşim! Bil ki, seni RABBİnden uzaklaştıran her şey, senin için uğursuzdur. Bil ki, kabristanlarda yatanlar, ahiret için yaptıklarına sevinirler, dünyada bıraktıklarına da üzülürler. Henüz dünyada olan tûl-i emel sahipleri ise, bunların üzüldükleri şeylere sevinir ve onlar için didinir, yarışır ve kavga ederler. Kasr-ı emel sahibi olanlar ise, ölmeden evvel de ölmüşler gibi duyar, onların sevindiklerine sevinir ve üzüldüklerine üzülürler.

Muhammed İbni Ebu Tevbe şunu anlatmıştır: "Maruf el-Kerhî'nin meclisindeydik. Namaz vakti geldi. Kendisi ezan ve kamet okudu, bana da namaz kıldırmayı teklif etti. Ben onu kırmamak için, 'Tamam! Bu namazı kıldırayım. Fakat bundan sonraki namazda bana imamlık teklif etme.’ dedim. Maruf (ra), 'Sen, bir sonraki namaza kadar yaşayacağımızı mı ümit ediyorsun? Tûl-i emelden ALLAH Teâlâ'ya sığınalım. Tûl-i emel, amele mânidir.’ dedi."

Dünya bir ağacın gölgesi gibidir. ALLAH Rasûlü (sa) şöyle buyurmuştur:

"Ben dünyayı ne edeyim? Ben o yolcu gibiyim ki, bir ağacın gölgesinde bir saat dinlenir, ondan sonra kalkıp yoluna devam eder."

Dünya, insanı üzdüğü kadar sevindirmez, ona sıkıntı verdiği kadar rahatlık vermez. Böyle bir dünya ilim ve akıl ölçüleriyle sevilmez. Onun için de, ilmi ve aklı olan kimseler onu hiç sevmemişlerdir.

Hz. Ebu Bekir (ra) bir hutbesinde şöyle

demiştir:

"Yüzlerinin güzelliğine acep kalanlar şimdi nerdedirler? Gençliklerine hayran olanlar şimdi nerdedirler? Şehirleri kuran, orduları kıran güçlü sultanlar şimdi nerdedirler? Hepsi, dar ve karanlık olan kabirlerinde mahpus ve mahkum yatıyorlar. Öyleyse, acele edin! Kendinizi kabirlerin darlık ve karanlığında mahkum olarak yatmak durumundan kurtarmaya çalışın."

Tûl-i Emel'in Sebepleri

Bil ki, tûl-i emel doğuran sebepler iki şeydir. Bunlardan birisi dünya sevgisi, diğeri de cehalettir. Çünkü insan dünyayı sever ve onun şehvet ve lezzetlerine düşkünlük gösterirse, ondan ayrılmak kendisine zor gelir. Bundan dolayı da, bu ayrılmayı gerçekleştirecek olan ölümü sevmez. İnsan sevmediği ve hakkından gelemediği bir şeyi unutmak istediği için, sevmediği ve çare bulamadığı ölümü de unutmak ister. Bu sebeple, onu hiç düşünmek istemez; düşünmek zorunda kaldığı zaman da ölmemek

arzu ve temennisini bir perde gibi bu acı gerçeğin üzerine çekip durumu idare etmeye çalışır. Ölümün kesin olduğunu, dolayısıyla gözünü kapatmakla ondan kurtulmanın mümkün olmadığını fark ettiği anlarda da, yine başından atmak için onun uzak bir tarihte olacağını düşünmeye çalışır. Bu suretle tûl-i emel oluşturunca da, ölüm ve ahiret için âcil olarak hazırlık yapmak ihtiyacını duymaz. Bunun için de, "Ben henüz gencim, yaşlanınca amel ederim." Ya da, "Şu işleri hâlledeyim de ondan sonra." der. Fakat bu sözler de içinden gelen ciddî ve samimî kararlar olmadığı için, yaşlandıkça daha ileriki bir yaşı gösterir ve işleri yoluna koydukça başına yeni işleri açar. Bu kimse, tûl-i emel ve devamlı erteleme ile ömrünü bitirip ummadığı bir zamanda ölümün pençesine düşer ve helâk olup gider. Cehennem ehlinin çoğu, bu suretle ölümü uzak görüp hazırlığı erteleyen kimselerden oluşurlar.

İş ve meşguliyetten dolayı ahiret

hazırlığını ertelemek kesinlikle yanlıştır. Çünkü, iş ve meşguliyetlerin sonu ve bitimi yoktur. Bunlardan biri gittikçe, yerine bir ve hatta birkaç yenisi gelir. Şâirin dediği gibi, "Kimse ihtiyaçlarının sonunu getirmemiştir. Çünkü onlar, birbirini birkaç misliyle doğururlar."

Tûl-i emel doğuran cehalet ise, ölümün ancak yaşlandıktan sonra gerçekleşen bir olay olduğunu zannetmektir. Bu zan da yanlıştır. Çünkü istatistik yapılsa açıkça görülür ki, her gün yaşlılardan fazla gençler ölürler. Onun için de yaşlılar azdırlar. Çünkü akranları daha önceki yaşlarda ölmüşlerdir. (Özellikle, ölüm sebeplerinin çoğalıp çeşitlendiği yeni dönemde, ölümü bir yaşlılık sorunu olarak görmenin hiçbir mesnedi kalmamıştır.)

Hastalık da, yalnızca yaşlıların sorunu değildir. Çünkü her yaştaki insanlar hastalanırlar ve bunlardan bir kısmı ölürler. Bu açık gerçeği görmemek de gaflet ve cehalettir. Bu gaflet ve cehaletin pençesine düşen bir kimse, her gün her

yaştaki insanların öldüğünü görse ve bizzat onların cenazelerine katılsa, yine de gerçeği anlayıp kendine gelmez. Çünkü onun dimağında sâbitleşen var sayıma göre, kendisi ancak yaşlanınca veya ağır bir hastalık geçirince ölebilir. Henüz bunlar olmadıklarına göre, demek ki, ayaklarını sağlam bir şekilde toprağa basabilir. Zavallı bilmez ki, ölüm için hastalık şart koşulsa bile, o da ansızın çıkıverir.

Tûl-i emelin sebepleri olan dünya sevgisi ve cehaletten kurtulmanın çaresi ise, evvelâ gerçeği görmek, dünyaya ait şeylerin kısa ömürlü ve geçici olduklarını ve bunlardan ayrılmanın kesin olduğunu kabul etmektir. Bu gerçek kabul edilirse, dünya sevgisi azalır. Çünkü insan fıtratı geçici olan ve ayrılığa mahkûm bulunan şeyleri sevmez. Onun için bir sebeple böyle bir şeyi sevdiği zaman onu ebedî vehmetmeye başlar. ALLAH Rasûlü (sa), bu yanlış vehmi dağıtmak için şöyle buyurmuştur: "Dünyaya ait kimi ve neyi seversen, kesinlikle ondan ayrılacaksın."

İkinci olarak da, kalbe giren bir sevgi ancak yeni bir sevgi ile sökülüp atılabildiği için, dünya sevgisini kalpten çıkarmak için de ahiret sevgisini kuvvetlendirmek lâzımdır. Bu sevgi kuvvetlendirilip alternatif durumuna getirilmediği müddetçe, dünya sevgisinden ve onun sebep olduğu tûl-i emelden ve bunların kötü sonuçlarından yakayı kurtarmak mümkün değildir. Ahireti sevmek için de onun ne olduğunu, insana neler kazandırdığını ve dünyaya kıyasen üstünlüğünü bilmek ve düşünmek lâzımdır. Ahiret nasıl sevilmez ki, dünyada sevgiye vesile olan bütün güzelliklerin, zevk ve lezzetlerin hakikî asılları ve bâkir kaynakları oradadır. Dünyada hüzün ve ıstıraba yol açan ve mutlulukları yarım bırakan ayrılık gibi menfilikler de orada yoktur. ALLAH Teâlâ bir hadis-i kudside şöyle buyurmuştur:

"Sâlih kullarım için öyle nimetler ve güzellikler hazırlamışım ki, bunları (dünyada) ne gözler görmüş, ne kulaklar işitmiş, ne de onlar

kimsenin aklına gelmiştir."

Ölümü nefsine kabul ettirmenin etkili bir yolu da kendi yaşında ve durumunda olan kimselerin ölmüş olduklarını çokça düşünmektir. Çünkü onlar ölmüşlerse, kendisinin ölmemesi için hiçbir sebep bulunmaz.

İnsan, ara sıra kendi vücudunu ölmüş ve kabirde çürümeye terk edilmiş hâliyle görmeye çalışmalıdır. Bu da onda ölüm tefekkürünü kuvvetlendirir.

Kasr-ı Emel ve Tûl-i Emelin Dereceleri

Bil ki, kasr-ı emel ve tûl-i emel nisbî (göreli, göreceli) şeylerdir. Onun için, bir kasr-ı emel diğer bir kasr-ı emele göre tûl-i emel sayılabilir. Tûl-i emelin bir türü de diğer birine göre kasr-ı emel olabilir.

Bu açıdan bakılırsa görülür ki, bazı insanlar, olmayacak bir uzun süre yaşamayı ve dünyada kalmayı arzu eder ve bunun hayalini kurarlar. ALLAH Teâlâ bunlara işaret ederek şöyle buyurmuştur.

"Onları yaşamaya karşı son derecede hırslı ve istekli görürsün. Onlardan her biri bin sene yaşamak ister. Fakat, bin sene yaşamak da onları azaptan kurtaramaz. ALLAH, onların yaptıkları kötülükleri görür." (Bakara, 96)

Bazı insanlar, mümkün olan yaşın sonuna kadar yaşamayı ister ve bunu arzu eder. ALLAH Rasûlü (sa), bu insanlara işaret ederek şöyle buyurmuştur:

"Yaşlı insanda iki arzu gençtir. Bunlar yaşama arzusu ve mal arzusudur." (Buharî)

Bazı insanlar bir seneye kadar yaşamak ister ve bunu tasarlarlar. Bunlar dünya iş ve ilişkilerini bir sene ile sınırlandırırlar.

Bazı insanlar bir mevsim süresi kadar yaşamayı düşünürler.

Bazı insanlar bir gün, bazıları bir günün yarısı kadar yaşamayı düşünürler. ALLAH Rasûlü (sa) bu derecede olan bir sahâbiye : "Sabahladığın zaman akşamı, akşamladığın zaman da sabahı düşünme." buyurmuştur.

Bazıları yaşama sürelerini bir saate, bazıları da bir nefese indirirler. Bu sonuncu gruba dahil olanlar, nefes alırken vermeyi, verirken almayı düşünmezler.

Muâz İbni Cebel (ra) şöyle demiştir:

"Ben bir adım attığım zaman, ikinci bir adım daha atabileceğimi düşünmüyorum." Esved el-Habeşî, hep sağına ve soluna bakardı. Bunun sebebini soranlara da:

"Ben, ölüm meleğinin hangi taraftan geleceğine bakıyorum." derdi.

Bir sahâbi nasihat isteyince, ALLAH Rasûlü (sa) ona şöyle demiştir: "Veda eden bir yolcu gibi namaz kıl."

Yaşama ümidini kısa veya uzun tutmak, hem ahiretle ilgili amel ve ibadetleri, hem de dünya ile ilgili ilişkileri etkiler. Ümidini kısa tutan bir kimse, sınırladığı süre içinde ölürse hazırlıklı ölür; ölmezse bu hazırlığın sevinciyle yaşar ve yeni ameller hazırlar. Ümidini uzun tutan kimse ise, hazırlıkta gevşek davranır. Onun için, hayal ettiği

süreden önce ölürse hazırlıksız gider, ölmezse ömrünü boşa harcamış olmanın pişmanlığını duyar ve hamlaştığı veya eski güç ve imkânları bulamadığı için bundan sonra da ciddî bir hazırlık yapmadan ölüp gider.

Kasr-ı emel sahibi olan bir kimse, nefis hesabına dünyadan bir şey beklemez. Bir beklentisi olmayınca da ibadeti tam bir ihlâs ile, devlet ve millet hizmetini de tam bir feragatle ifâ eder. Tûl-i emel sahibi olan kimse ise, nefis hesabına beklentisi bulunduğu için ne ibadetinde tam ihlâs, ne de hizmetinde tam feragat bulunabilir.

Amel İçin Elini Çabuk Tutmak

Bil ki, bir kimsenin uzakta iki kardeşi bulunsa ve kendisi bunlardan birinin gelişini yarın, diğerinin gelişini ise bir ay veya bir sene sonra beklese; elbette ki, şimdilik yarın gelecek olan kardeşi için hazırlık yapar. Çünkü bir olaya hazırlık yapmak, onun uzaklık ve yakınlık ölçüsüne göredir. Tıpkı bunun gibi, ölümünü bugün veya

yarın bekleyen bir kimsenin hazırlığı, onu bir sene sonra bekleyen bir insanın hazırlığından üç yüz atmış kere daha fazla olur. Birinci kimse, sürenin daraldığını görür ve elini çabuk tutmak gerektiğine inanır. İkinci kimse ise, zamanın çabuk geçtiğini de unutarak aceleye gerek olmadığını düşünür. ALLAH Rasûlü (sa) şunları söylemiştir:

"Çoğu insanlar, iki nimette aldanırlar. Bu nimetler sağlık ve zamandır." (Buharî) Çünkü onlar, bu nimetleri kalıcı zannederler, bu yüzden de onlarla ahiret ameli hazırlamak için acele etmezler. Sonra, beklemedikleri bir anda bu nimetleri kaybederler.

"Siz ameli ertelediğiniz gelecekten ne bekliyorsunuz? Zenginlik mi? O ise nefsi şımartır. Fakirlik mi? O ise sersemlik verir. Hastalık mı? O dengeyi bozar. Yaşlılık mı? O el ve kolu bağlar. Ölüm mü? O her şeyin sonunu getirir." (Tirmizî)

"Menzile yetişmemekten korkan bir kimse yola erken çıkar. Haberiniz olsun ki, ALLAH Teâlâ’nın size satmak istediği cennet çok kıymetli

ve çok pahalıdır." (Tirmizî) Ancak, ALLAH Teâlâ bizden onun tam fiyatını değil, gücümüz dahilinde olan bedeli istiyor. Bu bedel de ertelemeden ve savsaklamadan kendisine kulluk ve itâat etmektir.

"Ey mü'minler! Ölüm geliyor! O kimine saadet, kimine de felâket getirendir." (İbnu Ebid-Dünya) "Ölüm talan edici, ben ise, onun gelişini haber veren uyarıcıyım." (İbnu Ebid-Dünya)

ALLAH Rasûlü (sa): "ALLAH bir kimseye hidâyet vermek isterse, onun göğüs ve kalbini İslâm'a açar." (En'âm, 125) âyetini okumuş ve onu şöyle tefsir etmiştir:

"ALLAH Teâlâ bir kimsenin kalbini İslâm'a açarsa, o kimse geçici şeylerden uzaklaşır, kalıcı işlere yönelir ve gelmeden önce ölüme hazırlanır." (Hâkim, İbnu Ebid-Dünya)

Es-Suddî: "ALLAH, hanginizin daha güzel amel edeceğini ortaya çıkarmak için ölüm ve hayatı yarattı." (Mülk, 2) âyetinin tefsirinde şöyle demiştir: "Güzel amel edebilmek için ölümü çokça

düşünmek lâzımdır."

Hz. Ömer (ra) şöyle demiştir: "Dünya işlerinde acele etmemek, ahiret işlerinde ise acele etmek hayırlıdır."

Hasan el-Basrî, vaazlarında şöyle derdi: "Acele edin, acele edin! Hayat birkaç nefesten ibarettir. Bunlar kesilirse, siz de ahiret amelinden kesilirsiniz. ALLAH Teâlâ o kimseye merhamet etsin ki, yaptıklarına bakar ve günahları için ağlar."

ALLAH Teâlâ şöyle buyurmuştur: "Biz onlar için gün sayıyoruz." (Meryem, 84)

Bir halife, hutbesinde şöyle demiştir:

"Ey ALLAH’ın kulları! Gücünüz yettiği kadar takva kazanın. O kavim olun ki, talana gelen düşmanın yaklaştığını haber alınca uyanır ve tedbir alır. Bu düşman, gaflet hâlinde gelen ölümdür. Bilin ki, ölüm baskınının tehdidi altında olan bir yer ikamet yeri değildir. Bu yerde ancak bir ömür kadar kalıcılığınız vardır. Bir ömür ki, saatler onu azaltıyor, o ömür gerçekten az bir süredir. Bir ölüm ki, geceler ve gündüzler onu

getiriyor, o ölüm gerçekten yakındır. Bir ahiret ki, ya kurtuluş, ya felâket getirir, ona en iyi şekilde hazırlanmak lâzımdır. Ömrünü aleyhine çevirenin vay hâline! Akıbeti hüsran olanın yazık bahtına! ALLAH Teâlâ, kıyâmet gününde af dileyen bazı kimselere şöyle diyecektir:

"Siz nefislerinizi şehvetler ve lezzetlerle fitneye uğrattınız. Tevbeyi ertelediniz. Ölümün geleceğinde şüphe ettiniz. Şeytan sizi aldattı. Ve bu hâliniz, ölüm gelinceye kadar devam etti." (Hadîd, 14)

Hasan el-Basrî şöyle demiştir: "Sabırlı ve güçlü olmaya çalışın. Bütün ömrünüz birkaç günden ibarettir."

ÂbdULLAH İbni Mes'ûd (ra) şöyle demiştir: "Siz bu dünyada misafirlersiniz; eliniz altındaki şeyler de misafire verilen emanetlerdir. Misafir gider, emanet de sahibine iâde edilir."

Ölüm Sekerâtı

Bil ki, ölüm sekerâtından maksat, ölüme yakın sürede çekilen şiddetli acılar ve sıkıntılardır.

Bu acı ve sıkıntılar, akıl giderecek derecede şiddetli oldukları için onlara "sekerât" denilmiştir. Çünkü sekerât, sarhoşluklar demektir. Dünya hayatının sonu bu sekerâtı çekmektir. Bu da dünyanın insana verdiği zararlardan biridir. Dünyayı sevmemek için, sonunun bu türlü azaplarla bitmesi bile, yeterli bir sebeptir. Ancak bu azapların şiddeti de ölenin inanç ve ameliyle orantılıdır. Bu yüzden, inancı bozuk ve ameli kötü olan kimselerin sekerâtı çok daha şiddetli olur. Bu durum, müşahede ile sabit olan bir gerçektir. Öyleyse, sekerâtın şiddetinden sakınmak için de, günahlardan kaçınmak ve sâlih amel işlemek zorunluluğu vardır. Onun için, Lokman Hekîm oğluna şöyle nasihat etmiştir:

"Yavrum! Yaşarken sekerâtı unutma."

Yaşarken sekerâtı unutmamak, oturup yas tutmak değil, sekerâtı arttırıcı günahlardan sakınmak ve onu hafifletici amelleri işlemektir. ALLAH Rasûlü (sa), duâlarında cehennem ateşinden ve kabir azabından ALLAH Teâlâ'ya sığındığı gibi, sekerât

azabından da O'na sığınır ve, "ALLAH'ım! Ölüm sekerâtımı kolaylaştır." (Muttefekun aleyh) derdi.

Ölüm sekerâtı dünya musibetlerinden olduğu için, diğer musibetler gibi, o da ehl-i iman için günahlara kefaret ve sevapların artmasına vesiledir. Bu iki sebeple bazen iyi olan mü'minlerin de sekerâtı ağır olur. Ancak, bu sekerât onların çektikleri son sıkıntı ve son acıdır. Çünkü bununla günahlarından temizlenmiş ve sevaplarla donanmış ve zenginleşmiş bir hâlde ahiret âlemine göçerler.

Zeyd İbni Eslem şöyle demiştir:

"Mü'min için cennette bir derece takdir edilmiş ve kendisi yaptığı amellerle o dereceye ulaşamamışsa, sekerâtı ağırlaştırılır. Ta ki, bundan hasıl olan sevapla o dereceye ulaşsın. Kâfir de bir iyilik yapmış ve yaşarken onun karşılığını görmemişse, sekerâtı hafifletilir. Ta ki, iyiliğinin karşılığını görsün ve iyiliksiz olarak ölüp cehenneme gitsin."

Mü'minlerin sekerâtta çektikleri acı ve ağrı

bütünüyle fizikseldir (bedene aittir). Kalb, ruh ve zihinleri ise, yaşadıkları süre boyunca bekledikleri olayın gerçekleşmekte olduğunu görmekten dolayı sevinçli ve neşelidirler. Çünkü gerçek mü'minler, her zaman ahirete gitmek arzu ve iştiyakıyla yaşarlar. Ölüm sekerâtı onlara bu arzu ve iştiyakın gerçekleşmek üzere olduğunu bildiren bir müjdedir. Bu müjdenin sevinci, onlara sekerâta dayanma güç ve kudretini kazandırır.

Dünyayı ahirete tercih etmiş ve nefsinin arzularını ALLAH Teâlâ'nın sevap ve rızasından üstün tutmuş kimseler için ise, sekerât elemi hem fiziksel, hem de ruhsaldır. Çünkü bunlar vücutlarıyla ağrı ve sancı çekerken, bir daha bulamayacakları bir hayattan kopmanın ve günahlarının sonucu olarak ahirette uğrayacakları azabın elem ve acısını da duyarlar.

Anî ölümler sekerâtsız gerçekleşirler. Bu sebeple, bu şekildeki ölümlerin acı ve ağrıları az olur. Bu ölümlerde sadece ruhun bedenden çekilmesi hâli yaşanır. Ancak bu şekilde ölmek,

günah dökülmesine ve sevap kazanılmasına vesile olmadığı gibi, tevbe ve istiğfar yapılmasına da fırsat vermez. Bundan dolayı, bunlara ihtiyacı olanlar için bu şekilde ölmek iyi değildir.

ALLAH Rasûlü (sa) şöyle buyurmuştur: "Anî ölüm, hazırlıklı olan mü'minler için rahatlık, hazırlanmaya ihtiyacı olanlar için ise hasrettir." (Ahmed)

Bu kimseler, hazırlanmak fırsatı bulamadıkları için kabirlerinde hasret ve esef çekerler. Çünkü, bunlar sekerâtın sıkıntılarından kurtulurlar, fakat öbür tarafta bundan daha şiddetli olan azaplarla karşılaşırlar.

ALLAH Rasûlü (sa) şöyle buyurmuştur:

"Kıyâmet gününde doksan çeşit azap vardır. Bu azaplardan her birisi ölüm sekerâtından yetmiş bin kere daha şiddetlidir." (İbnu Ebid-Dünya)

Ruhun Çekilmesi

Sekerâtın son aşaması ruhun çekilmesidir. Bu olay, iyi olan kimseler için oldukça kolay, kötü

olanlar için ise son derece zordur. Şöyle denilmiştir:

"İyilerin ruhu hamurdan kıl çekmek gibi, kötülerin ruhu ise diken ağacından tülbent çekmek gibi çekilir." Birinci olayda ruh yara ve bere almaz; ikinci olayda ise, delik deşik olmuş bir hâle gelir. Aldığı bu yara ve bereler kabir hayatı boyunca da ona azap çektirirler.

ALLAH Rasûlü'ne nisbet edilen bir hadiste şöyle buyurulmuştur: "Ruhun çekilmesi, üç yüz kılıcın birlikte vurulması gibidir."

Hz. Ali (ra), cihadı teşvik ettiği bir konuşmasında şöyle demiştir: "ALLAH yolunda öldürülmezseniz, aynı ecel ile yatakta ölürsünüz. ALLAH'a yemin ederim, öldürülen kimse bir kılıç darbesi yerken, ölen kimse bin kılıç darbesini birlikte yemiş gibi acı çeker."

Şeddâd İbni Evs şöyle demiştir: "Ruhun çekilmesi testere ile biçilmekten ve bıçakla doğranmaktan daha fazla elem verir."

Ruhu çekilmekte olan bir adam, duyduğu

ağrıyı şöyle ifade etmiştir: "Gökler üstüme çökmüştür; vücudum iğne deliğinden geçiyor."

Şöyle denilmiştir: "Ruhun çekilmesi diri bir hâlde kuşun yolunması ve koyunun yüzülmesi gibidir."

Kâ'b şöyle demiştir: "Ruhun çekilmesi olayında sanki her tarafı dikenli bir çubuk hastanın ağzından içine sokulur ve dikenli dallar onun damarlarına yayılırlar. Ondan sonra da kuvvetli bir adam bu çubuğu çekip çıkarır."

Ruhun çekilmesi sırasında ölüm meleği de görülür. Bu melek, ölenin inanç ve ameline göre ya munis veya müthiş bir suretle gelir. Hareketleri de suret ve şeklini tamamlar mahiyette ya merhametli ve yumuşak, ya da acımasız ve serttir. RivAyete göre İbrahim (as) ölüm meleğine:

"Bana kötü insanların ruhunu aldığın surette görün." demiş. Melek: "Sen bu sureti görmeye dayanamazsın." demiş. İbrahim (as) ısrar etmiş, bunun üzerine melek o surette görünmüş. İbrahim (as), bu korkunç sureti görünce düşüp

bayılmış. Kendine gelince meleğe:

"Kötü insanlar için ceza olarak seni bu surette görmeleri yeterlidir." demiş ve bu sefer:

"Bana iyilerin ruhunu aldığın surette görün." demiş ve meleği bu son derece güzel surette görünce de :

"İyiler için mükâfat olarak seni bu surette görmeleri yeterlidir." demiştir.

Amel defterlerinin kapatıldığı son anda, ölenin amelini yazan iki melek de ona görünürler. Ölen iyi bir kimse ise, melekler ona, "ALLAH Teâlâ seni hayırla mükâfatlandırsın. Sen bizi sâlih ameller yazmakla meşgul ve mutlu ettin." derler. O kötü bir kimse ise, melekler ona, "ALLAH Teâlâ seni şerle cezalandırsın. Sen bizi kötü şeyler ve günahlar yazmakla meşgul ve mutsuz ettin." derler.

Ruh çekilirken ölüye ahiretteki yeri de gösterilir. ALLAH Rasûlü (sa) şunları söylemiştir:

"Biriniz, nimet veya azap göreceğini öğrenmedikçe ve cennet ya da cehennemdeki

yerini seyretmedikçe ölmez." (İbnu Ebid-Dünya)

"Ölüm anında mü’min ALLAH Teâlâ’nın rızası ve rahmetiyle, kâfir ise O'nun gazap ve azabıyla müjdelenir." (Muttefekun aleyh)

"Ölüm hâlindeki mü’min, varacağı yer kendisine gösterilince, ölüp ALLAH Teâlâ'ya mülaki olmak ister. Kâfir ise, varacağı yer kendisine gösterilince, ölüp ALLAH Teâlâ'ya mülaki olmayı istemez." (Muttefekun aleyh)

"Mü’min ölünce, rahmet melekleri ipekli elbiseler, güzel kokular ve çiçeklerle onu karşılarlar. Onun bu ikramla karşılandığını gören iblis, saçını başını yolup ağlar ve yanındaki şeytanlara, 'Siz bu adamla uğraşmadınız mı?’ diye çıkışır. Şeytanlar, 'Biz çok uğraştık. Fakat onu etkileyemedik.’ derler." (Nesâî, İbnu Ebid-Dünya)

Ölüm Anında Müstehab Olan İşler

Bil ki, ölüm anında çokça kelime-i şehâdet getirmek ve ALLAH Teâlâ hakkında hüsn-i zan etmek müstehabtır. Hastanın yanında olan kimselerin de ona kelime-i şehadeti telkin

etmeleri ve ALLAH Teâlâ'nın rahmetinin genişliğinden bahsetmeleri sünnettir. ALLAH Rasûlü (sa) şöyle buyurmuştur:

"Ölülerinize, 'Lâ ilâhe illALLAH' sözünü telkin edin."

"Lâ ilâhe illALLAH sözü, daha önceki günahları siler."

"Kim ALLAH'tan başka ilâh bulunmadığına inanarak (Bir rivAyette, buna şâhidlik ederek) ölürse, cennete gider."

Ömer (ra) şöyle demiştir: "Ölenlerinizin yanında hazır olun ve onlara 'Lâ ilâhe illALLAH' sözünü telkin edin."

Ancak, bu telkini yaparken hastayı sıkmaktan ve bıktırmaktan sakınmak lâzımdır. Buna dikkat edilmediği takdirde, ona fayda yerine zarar verilebilir. Çünkü o, bıkar ve telkin edilen sözden nefret ederse imansız olarak gider.

Ölüm anında "Lâ ilâhe illALLAH (veya daha mükemmeli, eşhedu ella ilâhe illALLAH ve eşhedu enne Muhammeden Rasûlüllah (veya

Muhammeden abduhu ve Rasûlühu) sözünü söylemekten maksat, ölenin ALLAH Teâlâ'nın birliğine (ve Muhammed (sa)'ın O'nun hak elçisi olduğuna) dair imanını tazelemesi ve ölürken ALLAH Teâlâ'dan başka bir şey düşünmemesi, kalbinde sadece O'nun zikri, dilinde de O'nun ismi bulunmasıdır.

Daha önce de söylediğimiz gibi, yaşarken kalpte ALLAH Teâlâ korkusunun ümitten fazla olması müstehabtır. Artık korkunun bir işe yaramadığı son demde ise ümidin daha fazla olması iyidir. Çünkü son derece sıkıntılı bir hâlde olan hastanın şiddetle morale ihtiyacı vardır. Bu morali de ona ancak ümit temin edebilir. Ayrıca, bu demde ümit etmek, onun ALLAH Teâlâ'yı daha çok sevmesine vesile olur ve kendisine mülaki olmak cesaret ve isteğini kazandırır.

ALLAH Teâlâ bir hadis-i kudside şöyle buyurmuştur:

"Kulum beni nasıl bilirse, ben onun için öyleyim."

Hasta olan bir bedeviye: "Öleceksin." demişler.

Bedevî. "Ölünce beni kime götürürler?" diye sormuş.

"ALLAH Teâlâ'ya götürürler." demişler.

Bedevî: "Bütün iyiliklerin kendisinden geldiği ALLAH Teâlâ'ya götürülmekten niye korkayım ve buna neden üzüleyim." demiş.

(Hastayı sağ yanı üzerinde kıbleye doğru veya ayakları kıble tarafına gelecek şekilde sırt üstü yatırmak da müstehabtır.)

Şâfiîler "Şahidlik ederim ki, Muhammed ALLAH'ın Rasûlü'dür." derken, Hanefîler, "Şahidlik ederim ki, Muhammed ALLAH'ın kulu ve Rasûlü'dür." derler.

İbretli Ölümler

Mağrur bir padişah bir sefere çıkıyordu. Ona bir elbise getirdiler, beğenmedi. Başka birini getirdiler, onu da beğenmedi. Elbisesi çoktu; en görkemlisini giyip etrafa dehşet ve haşyet saçmak istiyordu. Sonunda bir tanesini beğenip giydi.

Bineceği at konusunda da öyle titiz davrandı ve ancak birkaç attan sonra bir tanesini beğendi ve bindi. Arkasında ordusu olduğu hâlde, bu yöreleri ben yaratmışım edasıyla giderken, ansızın ölüm meleği ona göründü ve kendisine, "Ben ölüm meleğiyim, canını alacağım." dedi. Padişahın rengi değişip toprak rengine döndü ve bedeni rüzgâr önünde sallanan bir ağaç gibi titremeye başladı. Toplayabildiği son bir nefesle, "Ne olur, beni bırak, evime geri döneyim, bir daha sarayımı, eş ve cariyelerimi, hazine ve altınlarımı göreyim." diye yalvardı. Melek, "Hayır! Şimdi canını alacağım." dedi ve canını aldı. Cansız kalan padişah, bir kuru kütük gibi yuvarlanıp yere düştü.

Ölüm meleği mütevazi bir mü’mine göründü ve kendisine, "Ben ölüm meleğiyim. Ruhunu alacağım." dedi. Mü’min, "Başım gözüm üstüne! Ben oldum olası hep seni bekledim. ALLAH'a yemin ederim, seni görmek ve senden ölüm müjdesini duymak kadar hiçbir şey bana zevk vermemiştir." dedi. Melek, "Bir işin, ihtiyacın

varsa söyle." dedi. Mü’min, "Bekleyebilir misin?" dedi. Melek, "Senin için beklemekle emrolundum." dedi. Mü’min, "Öyleyse bekle, abdest alıp iki rek'at namaz kılayım. Ve ben son secdede iken ruhumu al." dedi. Melek, bekledi ve son secdede onun ruhunu aldı. ALLAH Rasûlü (sa) şöyle buyurmuştur:

"Kulun ALLAH Teâlâ'ya en yakın olduğu hâl secde hâlidir." Çünkü secde hâli tevazuun son noktasıdır. ALLAH Teâlâ da kendisine karşı tevazu gösterilmesini sever.

Hasan el-Basrî şöyle demiştir: "Ölüm meleği, her eve günde üç kere bakar. O evde kim rızkını bitirir ve ömrünü tüketirse onun ruhunu alır. Melek, onun ruhunu alınca, evdekiler onun için ağlamaya başlarlar. Melek evden çıkarken dönüp onlara şunu söyler: 'Bu benim bu eve son gelişim değildir. Ben hepinizi alıp götürene kadar buraya gelip gideceğim.’ Ev halkı meleğin bu sözünü duyabilselerdi, öleni bırakıp kendileri için ağlarlardı."

Yezid er-Rakkaşî şöyle demiştir: "Birisi öldüğünde, ev halkı ve akrabası onun ölümüne ve ayrılığına ağlarlar. Bunlar, onun gideceği yeri ve çekeceği azabı bilseler, bunun için ağlarlardı."

Ölüm meleği, Süleyman peygamberin meclisine gelir ve oturur. Ondan sonra da hep meclisteki bir adama (erkândan olan bir adama) bakar. Melek çıkıp gittikten sonra adam, "Bu yabancı kimdi?" diye sorar. Süleyman (as), "O ölüm meleğidir." der. Adam, korkmaya başlar ve şöyle der: "Mecliste hep bana baktı. Demek ki, yakında gelip burada ruhumu alacaktır. Onun için, beni rüzgâra bindirip uzak bir diyara gönder." Süleyman (as), onu kırmaz ve dediği gibi onu bir rüzgâra bindirip uzak bir Hind adasına gönderir. Bundan sonra melek tekrar meclise gelir ve adamı orada göremeyince, "Adam nerede?" diye sorar. Süleyman (as), adamın kendisinden korktuğunu ve bu yüzden rüzgârla uzak bir adaya gönderilmesini istediğini söyledi. Melek tebessüm eder ve şöyle der: "Bu adamın ruhunu şimdi

gittiği adada almakla emrolunmuştum. Onun için, kendisini burada görünce şaştım ve kendi kendime, 'Bu adam bu kadar kısa bir sürede nasıl o adaya gidecektir?’ diye düşündüm."

Ölümden kaçmak faydasızdır. O sebeple, ölümden kaçmak için sarf edilen gayret, onu iyi bir şekilde karşılamak için sarf edilse daha akıllıca bir iş olur.

ALLAH Rasûlü’nün Vefatı

Bil ki, ölümün vakti saati kesindir. Bu vakit ve saat gelince, ölüm geciktirilemez. Bu vakitten önceye de alınamaz. ALLAH Teâlâ bu kesin gerçeği şöyle ifâde etmiştir:

"Her bir ümmetin bir eceli vardır. Ecelleri gelince, bunlar ne onu geciktirebilirler, ne de ileri alabilirler." (A'râf, 34)

Kaza aşamasında ölümün durumu böyle kesindir. Kader aşamasında ise sadaka, ibadet ve hayır işleri onun geciktirilmesine, küfür, zulüm ve günahlar da çabuklaştırılmasına sebep olabilirler. Kaza, kararlaştırılmış ölüm emrinin infazı

demektir. Kader ise, onun takdir edilmesi ve kararlaştırılması demektir. ALLAH Teâlâ, kulları için ölümü kararlaştırırken, bazı sebeplerle bazı kimselerin ömrünü uzun, bazıların ömrünü de kısa olarak takdir etmiştir. Bu sebepler arasında onların iyi ve kötü amelleri de vardır. Ancak, ömrün uzun veya kısa olması mutlak olarak ne iyi, ne de kötüdür. Bunun iyi veya kötü olması kişilere ve durumlara göre değişir. ALLAH Rasûlü (sa) şöyle buyurmuştur:

"Hayırlınız, ömrü uzun ve ameli iyi olanınızdır. Şerliniz de ömrü uzun ve ameli kötü olandır."

ALLAH Teâlâ'nın bazı kulları da vardır ki, ancak uzun bir ömre sığdırılabilen iyi amelleri kısa bir ömre sığdırırlar. Bu bahtiyar kimseler için hayırlı olan, çabuk ölüp yaptıkları amellerin sevap ve mükâfatına kavuşmaktır. Hiç şüphe yoktur ki, ALLAH Rasûlü (sa) bu bahtiyarların başında gelir. Çünkü onun kısa sayılabilen bir ömre sığdırdığı ibadet ve hizmetin ne sınırı, ne de hududu vardır.

Bu sebeple, ALLAH Teâlâ habibi olan bu zatı daha fazla dünya sıkıntılarında bırakmayıp atmış üç yaşında ve henüz oldukça sıhhatli ve dinç iken huzuruna davet etmiştir.

ALLAH Rasûlü (sa), mübarek ruhunu teslim ettiği lâhzaya kadar ümmetini ikaz ve irşâd görevinden geri kalmamıştır.

ÂbdULLAH İbni Mes'ûd (ra) şöyle demiştir: "ALLAH Rasûlü'nü vefatına yakın bir sırada ziyaret ettik. Bize duâ etti ve şöyle buyurdu: "Size ALLAH Teâlâ'ya karşı takva gözetmenizi vasiyet ediyorum. (Çünkü kıyâmet gününde bütün insanlar cehennemin içinden (içindeki köprüden) geçmek zorunda kalırlar ve ancak takva sahipleri onu geçerler. ALLAH Teâlâ şöyle buyurmuştur: "Hepiniz cehenneme uğrayacaksınız. Bu RABBİnin kesin kararıdır. Ondan sonra biz, takva sahiplerini oradan çıkarırız. Zâlimleri ise orada mefluç hâllerde bırakırız.") (Meryem, 71, 72)

Sizi cehenneme karşı uyarıyorum. Bir de ALLAH Teâlâ'nın mülkünde O'nun kullarına karşı

kibir ve üstünlük taslamayın. Çünkü, 'O, kibirlenenleri sevmez.’ (Nahl, 23) ve 'O'nun yanında en üstününüz takvası en çok olanınızdır.’ (Hucurât, 13)" (Bezzâr, İbnu Ebid-Dünya, Taberanî)

Vefatı yaklaşınca, Cebrâil (as)’a, "Benden sonra ümmetimin hâli ne olacak?" diye sormuştur. Cebrail (as) ona ALLAH Teâlâ’nın şu mesajını göndermiştir:

"Benim habibime müjde ver ki, ben onu ümmeti konusunda üzmeyeceğim ve onun ümmetini cennete sokmadan cennetin kapılarını diğer ümmetlere açmayacağım. Kendisi de diriliş gününde kabrinden ilk çıkan olacak ve mahşer halkının seyyidi ve efendisi durumunda bulunacaktır." (Taberanî)

Aişe (ra)’a şunu anlatmıştır: "ALLAH Rasûlü (sa) hasta iken bir gün evde yıkandı ve mescide çıkıp vakit namazını kıldırdı. Namazdan sonra Uhud şehidlerine istiğfar etti (ALLAH Teâlâ'dan af diledi) ve kısa bir konuşma yaparak ashâbından birbirinin iyiliklerini takdir etmelerini, birbirinin

kusurlarını görmezlikten gelmelerini istedi; ondan sonra da şöyle dedi: 'ALLAH Teâlâ, bir kulunu dünya ile ahiret arasında muhayyer bıraktı. O kul ise ahireti seçti.’ Kendisi bu sözü söyleyince, Ebu Bekir (ra) ağlamaya başladı. Çünkü ALLAH Rasûlü (sa) kendi kendisinden bahsetmiş ve vefat edeceğini üstü kapalı bir üslupla bildirmişti." (Darimî)

Aişe (ra)’a şunu anlatmıştır: "Hastalığı artınca ALLAH Rasûlü’nün önüne bir kap su bırakmıştık. Ateşi arttıkça elini suya batırır ve, 'Lâ ilâhe illALLAH! Ölümün sekerâtı vardır.’ derdi. En sonunda da, 'ALLAH'ım! En yüksek sohbet ve en yüce beraberliği istiyorum.’ dedi. Biz o zaman vefatının kesin ve yakın olduğunu anladık." (Muttefekun aleyh)

"ALLAH Rasûlü’nün hastalığı ilerleyince, ashâb, hâne-i seâdet (mutluluk evi) önünde toplanıp endişe ile beklemeye başladılar. Kendisi bunu haber alınca, Abbas, Ali ve Fadl'ın yardımıyla mescide çıktı. Ashabın huzurunda ALLAH Teâlâ'ya

hamd ve sena ettikten sonra şunları söyledi:

"Ey insanlar! Duyduğuma göre, siz benim ölümümden dolayı fazla üzülüyorsunuz. Ölümü kötü mü buluyorsunuz? Veya onu bir peygambere yakıştırmıyor musunuz? Halbuki, ALLAH Teâlâ bizi bu olaya hazırlamak için, çok önceden beni ve sizi kasdederek, "Hiç şüphesiz sen öleceksin, onlar da öleceklerdir." (Zümer, 30) âyetini indirmiştir. Hem benden önceki bütün peygamberler de ölmemişler midir? Bilin ki, ben ölüp RABBİMe kavuşacağım; benden sonra sizler de ölüp bana kavuşacaksınız. Size vasiyetim şudur:

Birbirinizin iyiliklerini ve İslâm'a hizmetlerini takdir edin; birbirinizin kusurlarına karşı da hoş görülü ve bağışlayıcı olun. Bilin ki, ALLAH Teâlâ'nın irade ettiği her şey, zamanı gelince gerçekleşir. Onun için bir şeyi ne vaktinden evvel arayın, ne de onu vaktinden kaydırmaya çalışın. Bunlar boş çabalardır. Kimse ALLAH Teâlâ ile güç denemesine kalkışmasın.

Çünkü bütün güç ve kuvvetlerin sahibi O'dur. Bu sebeple O'na karşı gelenin mağlubiyeti kesindir. Kimse O'nu aldatmaya ve kandırmaya da çalışmasın. Çünkü, bunu yapan bir kimse, O'nu değil, kendi kendisini aldatır ve kandırır.

Bilin ki, ben ahirete gidişte sizin öncünüzüm. Siz de beni takip edeceksiniz. Buluşmamız Havuz başında olacaktır. Bana verilen bu havuz Şam ile Yemen arasındaki alan kadar geniştir. Ona cennetteki Kevser suyu akar. Bu su, sütten daha beyaz, kaymaktan daha yumuşak ve baldan daha tatlıdır. Ondan içen, artık mahşer meydanında hiç susamaz ve (acıkmaz). Havuzun taşları inci, çakılları misktir. Kıyâmet gününde bu Havuza ulaşmayan bir kimse, bütün hayırdan mahrum kalır. Onun için, bu Havuz başında benimle buluşmak isteyenler, dillerini ve ellerini haram işlerden uzak tutsunlar.

Ey insanlar! Günahlar nimetleri giderir, kısmetleri değiştirirler. İyi yönetilmek de bir nimet ve kısmet olduğu için, siz iyi olursanız, sizi

yönetenler de iyi olurlar; siz kötü olursanız onlar da kötü olurlar.

ALLAH Teâlâ şöyle buyurmuştur: "İşledikleri kötü amellerden dolayı biz bir kısım zâlimleri diğer bir kısmın başına geçiririz." (-En'âm, 129)" (Ebu Hatim)

ALLAH Rasûlü (sa), son demlerinde şunu söylemiştir:

"Beni yıkayıp kefenledikten sonra bir saat kadar cenazemi yalnız bırakın. Çünkü bu zaman içinde melek taifeleri inip üstümde namaz kılacaklardır. Ondan sonra, sizler namazı kılarsınız. Cahiliyyet usulüyle beni övmek ve benim için ağlamaktan da sakının. Bunlarla beni üzmeyin." (İbnu Sa'd/Tabakât)

ALLAH Rasûlü (sa) ağırlaşınca, "Ebu Bekir'e söyleyin, o namazları kıldırsın." buyurdu. Hz. Aişe, "Ya RasûlULLAH! Babam Ebu Bekir yufka yüreklidir ve seni çok sever. Onun için, senin mihrabında senin yerine namaz kıldırmaya dayanamaz, ağlar." dedi. ALLAH Rasûlü (sa), onun

bu itirazından hoşlanmayıp tekrar, "Ebu Bekir'e söyleyin, o namazları kıldırsın." buyurdu." (Muttefekun aleyh)

(ALLAH Rasûlü'nün ısrarla namazları kıldırma görevini Hz. Ebu Bekir'e vermesi, onu kendisinden sonra halife seçtiği anlam ve işaretini taşıyordu. Çünkü, halife olan zat, namazları da kıldıracaktı.)

Hz. Aişe (ra)'a şöyle demiştir:

"ALLAH Rasûlü (sa) vefat edeceği günün sabahında oldukça iyileşti. Onun iyileştiğini gören ashâb çok sevindiler ve rahatladılar. Ondan sonra da, evlerine ve işlerine gittiler. Ancak onlar gittikten sonra hastalığı tekrar arttı. ALLAH Rasûlü (sa) bir ara bana, 'Ey Aişe! Kenara çekil. Melek içeri girmek için izin istiyor.' dedi. Ben gelenin vahiy meleği olduğunu sandım ve kenara çekildim. Biraz sonra beni yanına çığırdı ve şunları söyledi: "Gelen ölüm meleğiydi. Ruhumu almak için benden izin istedi ve şunu söyledi:

'Biz ruhları alırken kimseden izin istemeyiz.

Fakat RABBİn sana bu ayrıcalığı tanıyarak şerefini arttırmak ve kadrini yükseltmek istemiştir."

ALLAH Rasûlü (sa), bundan sonra, 'Bana kızım Fatıma'yı çağır.' dedi. Fatıma gelince, ALLAH Rasûlü (sa) ona gizlice vefat edeceğini söyledi. Fatıma bunu duyunca ağlamaya başladı. ALLAH Rasûlü (sa), bunun üzerine, yine gizlice ona, 'Üzülme! Benden hemen sonra sen de geleceksin.' dedi. Bu haberi alan Fatıma, ağlamayı kesti ve tebessüm etti. Bu gizli konuşmaları daha sonra Fatıma bana anlattı. (Ve o da ALLAH Rasûlü'nden altı ay sonra vefat etti.)

ALLAH Rasûlü (sa), Fatıma ile bunları konuştuktan sonra terlemeye ve alnından terler boşanmaya başladı. Terler inci gibi saf ve misk gibi kokuluydu. Ve ALLAH Rasûlü (sa), ashâbı dağılmış durumdayken Rebiülevvel ayının on ikinci pazartesi günü kuşluk vaktinde vefat etti." (Taberanî)

ALLAH Rasûlü (sa), hastalığının son dakikalarında mükerreren şunu söyledi:

"Namaza dikkat edin, cemaate dikkat edin. Siz namazlarınızı birlikte (cemaat hâlinde) kıldıkça birliğinizi koruyacaksınız." (Taberanî)

ALLAH Rasûlü'nün vefat ettiği duyulunca, ashâb geri döndüler ve hâne-i saadetin etrafında ve mescitte toplandılar. Şoke olmuşlar ve âdeta akılları başlarından gitmişti. Onlardan kimisi vefat haberinin yalan olduğunu, bunu münafıkların uydurduğunu ve ALLAH Rasûlü'nün yaşadığını söylüyor, kimisi sayıklıyor ve anlaşılmaz sözler söylüyor, kimisi de bitkin bir hâlde susuyordu. Bu arada Hz. Ömer (ra) da, kılıcı sıyırmış, "Hayır! ALLAH Rasûlü vefat etmemiştir. O yaşıyor. Kim onun vefat ettiğini söylerse, bu kılıçla boynunu vururum!" diyordu.

Acı haber kendisine ulaşınca, daha uzak bir semtte bulunan Hz. Ebu Bekir de geldi. ALLAH Rasûlü'nün cenazesi onun kızı Aişe'nin evinde olduğu için izin istemeden içeri girdi ve yaklaşıp ALLAH Rasûlü'nün mübarek yüzü üzerindeki perdeyi kaldırdı. Onun hayatta olduğu gibi nurlar

içinde parlayan yüzüne baktı ve sessizce ağlamaya başladı. Ondan sonra eğilip alnını öptü ve şöyle dedi: "Annem, babam sana feda olsun! Sen hayatta iken de çok güzeldin; şimdi de çok güzelsin."

Ondan sonra dışarı çıktı ve ashâbın hâlini gördü. Bunun üzerine onları mescide davet etti ve minbere çıkıp kısa bir konuşma yaptı.

Acısını gizlemiş bir hâlde ALLAH'a hamd ve Rasûlü'ne salat ve selâm okuduktan sonra şöyle dedi:

"Ey insanlar! Hatırlayın ki, siz ALLAH Rasûlü'ne değil, ALLAH'a tapıyorsunuz ve ölümsüz olan da yalnızca ALLAH'tır. "Muhammed ilâh değil, bir Rasûldür. Ondan önce de Resuller gelip gitmişlerdir." Bilin ki, ALLAH'ın Rasûlü ölmüştür. ALLAH ise hayy ve ölümsüzdür." Hz. Ebu Bekir'in bu zamanında ve yerinde konuşması, ashâbı kendilerine getirdi ve herkes, "İnnâ lillâh ve inna ileyhi râciûn." (Bakara, 156) deyip acı gerçeği kabul etmek gerektiğini anladı.

Bu arada meleklerin taziye sesleri duyuldu. Bu seslerden birisi şöyle diyordu: "Ey Ehl-i Beyt! Size selâm ve esenlik olsun! Bilin ki, her nefis ölümü tadıcıdır. ALLAH Teâlâ, her gidene bedel, her arzuya vesile ve her kurtuluşa mercidir. Bu sebeple, umduklarınızı O'ndan umun ve her işte O'na güvenin."

Bir ses de şunu söylüyordu: "ALLAH Teâlâ'nın varlığında her musibete karşı teselli ve her arzu için ümit vardır. Bu yüzden, O'na itâat edin ve O'nun emri olan Kur'ân'la amel edin." (Hâkim, İbnu Ebid-Dünya)

ALLAH Rasûlü'nün vefatı, vücut yıpranması veya bir organın görev yapmaması sonucu değil, Hayber fethinde yahudilerin onun yediği ete zehir ekmesi yüzünden olmuştur. Bu zehir, hemen o zaman etki göstermemiş, fakat yıllar sonra onun tabiî eceli tamamlanınca, bu zehir nüksetmiş ve onun şehid olarak vefat etmesine vesile olmuştur. ALLAH Teâlâ, sevdiği kulları için, şerleri de hayra tebdil eder.

Dünyada uzun yaşamak, tek başına bir fazilet ve meziyet olsaydı, hiç şüphe yoktur ki, ALLAH Rasûlü (sa), en uzun yaşayan insan olacaktı. Binaenaleyh, onun vefatında hem mü’minlerin ölümü için teselli, hem de ölümün kaçınılmaz bir gerçek olduğu konusunda ders vardır. ALLAH Teâlâ’nın sonsuz salât ve selâmı bu gönüller sevgilisinin üzerine olsun!

Hz. Ebu Bekir'in Vefatı

Hz. Ebu Bekir (ra) ölüm hâlinde iken, kızı ve mü’minlerin annesi Hz. Aişe, ölümün önlenemeyen bir olay olduğunu anlatan bir beyit (iki mısra) okudu. Hz. Ebu Bekir (ra) gözlerini açtı ve ona şöyle dedi: "Bu beyti değil, şu âyeti oku: "Ölüm sarhoşluğu va'dedildiği gibi geldi. Bu senin hep kaçtığın şeydir." (Kaf, 19)

Hz. Ebu Bekir (ra) vasiyet ederken şöyle dedi: "Beni üstümdeki bu iki parça elbise ile kefenleyin. Yeni elbiseler ölüler için değil, diriler için daha çok lâzımdır."

Ona: "Doktor getirelim, sana baksın."

dediler.

Kendisi: "Doktor bana baktı." dedi.

"Ne söyledi?" dediler.

"Ben yaptığımı yaparım, dedi." karşılığını verdi. Hz. Ebu Bekir (ra), doktor sözüyle ALLAH Teâlâ'yı kasdediyordu.

Hz. Ebu Bekir (ra), ölüm hastalığında kendisini ziyaret eden ashaba şunları söylemiştir:

"ALLAH Teâlâ, dünyayı size fethettirecektir. Fakat siz, ondan ancak azık miktarı alın. Bilin ki, ALLAH Teâlâ'nın hem gündüz, hem de gece üzerinizde hakları vardır. O gündüzün hakkını gündüz, gecenin hakkını gece ister. Bilin ki, kıyâmet gününde terazisi ağır gelenler, dünyada hakka uyan ve hakkın ağırlığını taşıyanlardır. Bir terazide hak olursa, onun ağır gelmesi de haktır. O gün terazisi hafif gelenler ise, dünyada bâtıla uyan ve bâtılın hafifliğini taşıyanlardır. Bir terazide bâtıl varsa, o terazinin hafif gelmesi de haktır. Bilin ki, ALLAH Teâlâ Kur'ân-ı Kerim'de cennet ehlini en iyi amelleriyle,

cehennem ehlini de en kötü amelleriyle zikretmiş, rahmet Ayetleriyle azap âyetlerini de birlikte indirmiştir. Ta ki, mü’minler cennet ehlinin ameline bakıp kendi amellerini az görsün ve cennete gidememekten korksunlar. Öbür yandan da cehennem ehlinin ameline bakıp o amelleri işlemedikleri için cennete gitmeyi ümit etsinler. Rahmet Ayetleriyle ümit duysun, azap Ayetleriyle bu ümide korku katsınlar. Çünkü, mü’minlerin korku ve ümit içinde olmaları lâzımdır. Sadece ümit zındıklık, yalnızca korku da küfürdür. Kendinizi kendi ellerinizle ateşe atmayın. Hak olmayan bir şeyi ALLAH Teâlâ'dan isteyip beklemeyin. Bu dediklerime göre hareket ederseniz, ölüm gelmesini en çok istediğiniz şey olur; bunlarla amel etmezseniz, ölüm gelmesini en çok istemediğiniz şey hâline gelir."

Hz. Ebu Bekir (ra), ileri gelen ashâbın talebi üzerine Hz. Ömer'i kendisine halife seçti ve bazı kimselerin Hz. Ömer'in sert olduğunu söylemeleri üzerine de şöyle dedi: "RABBİM 'Niçin

Ömer'i seçtin?’ diye sorarsa, ben, 'ALLAH'ım! Benim anladığım kadarıyla Ömer bu emanete en uygun olan kimseydi.’ diyeceğim."

(Hz. Ömer (ra), fazilet ve meziyette diğer ashaba açık fark attığı için, Hz. Ebu Bekir (ra), emaneti ona devretmekte tereddüt etmemiştir. Fakat, Hz. Ömer (ra), kendisi gibi diğer ashaba ilim ve fazilette açık fark atan başka bir kimse göremediği için Halife seçimini Şura'ya bırakmıştır.)

Hz. Ebu Bekir (ra) şöyle duâ etmiştir:

"ALLAH'ım! Kim senden başkasına güvenir ve umduğunu senden başkasından umarsa, ben sana güvenir ve umduğumu senden umarım. ALLAH'ım! İhtiyacın olmadığı hâlde insanları yarattın ve bir kısmına hidAyet ve muvaffakiyet verip cennet ehli yaptın. Bir kısmını da nefislerine havale ettin ve cehenneme müstahak hâle getirdin. Beni cennet ehlinden eyle. ALLAH'ım! Sen hayır ve şerri yarattın ve bir kısım kullarını hayırda, bir kısmını da şerde kullandın. Beni

hayırda kullandığın kullarından eyle. ALLAH'ım! Bütün hareket ve kuvvet sendendir. Bunu bilen kulların bu hareket ve kuvveti takvada, bilmeyenler ise fısk ve fücur'da sarf ederler. Beni verdiğin hareket ve kuvveti takvada sarfeden kullarından eyle."

Hz. Ömer'in Vefatı

Amr İbni Meymun ("Meymun" mübarek ve bereketli demektir) şunu anlatmıştır:

"Ömer'in vurulduğu gün ben de hazırdım. Benimle onun arasında yalnızca ÂbdULLAH İbni Abbas vardı. Ömer, her zamanki âdeti üzere kamet okunduktan sonra safların arasına girip onları doldurdu ve "İstevû!" diyerek safların düz durmalarını emretti. Bunu yaptıktan sonra mihraba geçip tekbir getirdi. Ömer (ra), gecikenlerin de gelip cemaate yetişmeleri için ilk rek'atta zamm-i sureyi uzun okurdu. O namazda da öyle yaptı. Ve henüz rukua gitmeden evvel, "Köpek beni öldürdü!" diye seslendi. Mecusî Ebu Lu'lue (Firuz) onu hançerlemişti. Bu mecusî köle

onu hançerledikten sonra kaçmaya başladı ve zehirlediği çatallı hançerini sağa sola sallayıp on üç sahâbiyi daha yaraladı. Bunlardan da dokuz (bir rivAyette, yedi) kişi vefat etti.

Katil köle kaçarken, bir sahâbi onun üzerine bir çarşaf attı. Köle yakalanacağını anlayınca, aynı hançerle kendi kendisini de öldürdü. Bunlar olurken, Ömer (ra), Abdurrahman İbni Avf'ı öne çekti ve namazı tamamlamasını işaret etti. Abdurrahman da, hafif bir namaz kıldırıp selâm verdi. Ondan sonra Ömer (ra), "Bakın, beni vuran kimdir?" dedi. " O, Muğire İbni Şube'nin mecusî kölesidir." dediler. Ömer (ra), bu habere sevindi ve şöyle dedi: "Beni bir müslümana öldürtmeyen ALLAH Teâlâ'ya hamd olsun!" Bundan sonra onu evine kaldırdılar. Öfkelenen bazı kimseler, "Medine'deki bütün acem asıllı köleleri öldürelim." dediler. Ömer (ra) bunu kabul etmedi ve şöyle dedi: .

"Ben daha önce, bu kimseleri Medine'ye sokmayın, dedim. Fakat siz onları bu şehre

soktunuz. Şimdi sizin dilinizle konuşur, sizin gibi namaz kılar ve sizin gibi hac ederlerken, artık onları nasıl öldürebilirsiniz?"

Ömer'in kapısında toplanan halk da üzgün ve şaşkındı. Kimileri, onun öleceğinden korkuyor, kimileri de bunu atlatacağını söyleyip ümit vermeye çalışıyordu. Çatallı hançer, Ömer’in midesini parçalamıştı. Onun için, kendisine içirdikleri su, süt gibi şeyler dışarı akıyordu. Bu durum karşısında onun kurtulamayacağı anlaşılıyordu. Kendisini ziyaret edenler, onu övüyor, dindeki ihlâs, ciddiyet ve hizmetini anlatıyor, adaletini dile getiriyorlardı. Kendisi ise şöyle diyordu:

"Siz, övmelerinizle insanı nasıl da aldatıyorsunuz. Halbuki ben başa baş kurtulmaya razıyım."

Onu ziyaret edenler arasında genç bir delikanlı da vardı. Bu genç delikanlı kalkıp giderken, Ömer (ra) onun uzun olan entarisinin yerde süründüğünü gördü ve kendisini geri

getirmelerini istedi. Delikanlı gelince de Ömer (ra) ona, "Yeğenim! Entarini biraz kısalt. O zaman hem onu daha temiz tutarsın, hem de kibirden daha çok uzak olursun." dedi.

(Hz. Ömer'in ölüm hâlinde iken böyle bir teferruatı gözden kaçırmaması, onun ölümden hiç korkmadığını, ruhî ve aklî dengesinin her zamanki gibi sağlam ve tam olduğunu ve en kritik anda bile emr-i maruf ve nehy-i münker yapmaktan vazgeçmediği ve vazgeçilmesi gerektiğini gösterir.)

Ondan sonra oğlu ÂbdULLAH'a borcunu hesaplamasını emretti ve onu ödemesini istedi. Bundan sonra da ona şunu söyledi:

"Mü'minlerin annesi Aişe'ye git, selâmımı bildir ve kendisine, 'Ömer ALLAH Rasûlü ile Ebu Bekir'in yanına gömülmeyi arzu ediyor. Eğer sen izin verirsen onların yanına gömülmeyi istiyor.' de! İsmimi söylerken 'Emirul-Mü'minîn' değil, yalnızca 'Ömer' de! Çünkü ben artık Emirul-Mü'minîn değilim." ÂbdULLAH, Hz. Aişe'nin evine gitti. İzin

isteyip içeri girdiği zaman, onun bir köşede oturup ağlamakta olduğunu gördü. Babasının sözlerini ona iletti. Hz. Aişe (ra)’a, şöyle dedi:

"Ben o yeri kendim için düşünmüştüm. Fakat, madem ki Ömer iki arkadaşının yanına gömülmeyi arzu ediyor, ben onu kendi nefsime tercih ediyor ve izin veriyorum." Ömer (ra), ağrılarını ve ölümünü düşünmüyor, Hz. Aişe'den gelecek cevabı düşünüyordu. ÂbdULLAH'ın geldiğini görünce, onun geldiği yere ve getirdiği habere hürmet ifadesi olarak kendisini yastık hizasına kadar kaldırmalarını istedi. ÂbdULLAH cevabın olumlu olduğunu söyleyince de rahatladı ve şöyle dedi:

"ALLAH'a hamd olsun! Benim için bundan daha önemli bir şey yoktu. Fakat, beni oraya götürdüğünüzde tekrar Aişe'den izin isteyin. İzin verirse, beni oraya gömün, izin vermezse, müslümanların umumî kabristanına götürün."

Gömüleceği yer meselesi böylece sonuçlanınca, ashâb ona, "Kendine bir halife tayin

et." dediler. Ömer (ra) bu teklife karşı şöyle dedi:

"Ben bu göreve ALLAH Rasûlü vefat ederken razı olduğu altı kişiyi eşit ölçüde lâyık görüyorum. Bunlar Ali, Osman, Zübeyir, Talha, Sa'd ve Abdurrahman İbni Avf tır. Bu zatlar oturup kendi aralarında birini seçsinler. Benim oğlum ÂbdULLAH da, gönlünün alınması için müşahid olarak yanlarında bulunsun.

Ömer'in namazı kılındıktan sonra, Ali (ra) ona hitaben şöyle dedi:

"Ey Ömer! ALLAH Teâlâ sana bolca rahmet eylesin! Yemin ederim, ben senin amelinle ALLAH Teâlâ'nın huzuruna çıkmayı çok isterdim. ALLAH Rasûlü'nün ve Ebu Bekir'in yanına gömülmek de senin hakkındır. Çünkü ben çok kere ALLAH Rasûlü'nün şu mealde sözler söylediğini gördüm: 'Ben, Ebu Bekir ve Ömer şuraya gittik. Ben, Ebu Bekir ve Ömer şuradan geldik. Ben, Ebu Bekir ve Ömer buna inanıyoruz.' " (Muttefekun aleyh)

Hz. Osman'ın Vefatı

ÂbdULLAH İbni Selâm şunu anlatmıştır:

"Osman kuşatma altında iken, hâlini sormak için yanına gittim. Buna şunu söyledi:

'Bu gece rüyamda ALLAH Rasûlü’nü gördüm. Bana bir tas su verdi. Suyu içtim ve onun serinliğini bütün vücudumda hissettim. Ondan sonra bana, "İstersen sana yardım edilsin, istersen yarın bizde iftar et." dedi. Ben, onun yanında iftar etmeyi seçtim.’ Ve Osman (ra) aynı gün şehid edildi."

Olayda hazır bulunanların anlattıklarına göre, Osman (ra) şehid edildiği an, "ALLAH'ım! Ümmet-i Muhammed'i fitne ve tefrikadan koru." diye duâ etmiştir.

Sümâme İbni Hazen şunu anlatmıştır: "Osman, kendisini kuşatma altına alan âsilerle konuşurken ben de oradaydım. Onlara şunları söyledi:

"Bilir misiniz; ALLAH Rasûlü (sa) hicret ettiği zaman, Medine'de Rûme kuyusundan başka tatlı su yoktu. Bu kuyu da bir şahsa aitti. Suyunu para ile satardı. ALLAH Rasûlü (sa), 'Kim Rûme

kuyusunu satın alıp müslümanlara vakfederse, ona cennette bundan daha hayırlısı verilecektir.’ dedi. Bunun üzerine ben, kuyuyu öz malımla satın aldım ve müslümanlara vakfettim. Siz ise, beni bu kuyunun suyunu içmekten menetmişsiniz.

Bilir misiniz; Kur’ân-ı Kerim'de "zorluk ordusu" ismiyle isimlendirilen Tebuk ordusunu ben öz malımla teçhiz edip donattım.

Bilir misiniz; ALLAH Rasûlü’nün mescidi giderek dar gelmeye başlamıştı. Bunu görünce, kendisi, 'Kim, bitişikteki arsayı satın alıp mescide eklerse, ona cennette bundan daha hayırlısı verilecektir.’ dedi. Ve ben, o arsayı öz malımdan satın alıp mescide ekledim. Siz ise, beni bu mescitte namaz kılmaktan menetmişsiniz.

Bilir misiniz; ALLAH Rasûlü (sa) Mekke'deki Sebir dağının üzerindeydi. Yanında da Ebu Bekir, Ömer ve Ben vardık. Dağ sallandı ve taşları yuvarlanmaya başladı. ALLAH Rasûlü (sa), ayağını yere vurdu ve şöyle dedi: "Ey dağ! Sakin ol. Senin üzerinde bir peygamber, bir sıddık ve iki şehid

vardır. (Şehid, hak bir dava uğrunda suçsuz olarak öldürülendir. Siz ise, beni suçlu diye öldürmek istiyorsunuz.)" (Tirmizî, Nesâî)

Osman (ra), kılıç darbeleriyle şehid edilip kanı akmaya başlayınca şöyle demiştir:

"Lâ ilâhe illâ ente subhâneke inni kuntu minez-zâlimîn." (Senden başka ilâh yoktur. Seni tenzih ederim. Hiç şüphesiz ben zâlimlerdendim.) (Enbiyâ 87)

Hz. Ali'nin (r.a.) Vefatı

Asbeğ el-Hanzelî şunu anlatmıştır:

"Ali'nin şehîd edileceği sabah, müezzin, her günkü gibi gidip onu namaza çağırdı. Fakat, o başına gelecek olayı hissetmiş gibi ilk çağrıda gelmedi.

Müezzin bir daha gidip onu çağırdı ve Ali (ra) bunun üzerine çıkıp mescide geldi.

Evinin kapısından çıkarken de şu mısraları okudu:

Ölüm için gücünü topla
Çünkü sen ölüme yakınsın

Ölüm kapına dayanınca
Ondan sakın çekinip korkma

Ve mescidin küçük kapısına ulaştığında, orada pusu kurmuş olan (Abdurrahman) İbni Mülcem tarafından vuruldu.

Ali (ra), kılıç darbesini alınca yüksek bir sesle, "Kazandım (veya, kurtuldum), ALLAH'a yemin ederim." dedi.

Ondan sonra da, yaptığı vasiyet dışında dünya kelâmı konuşmadı ve hep "lâ ilâhe illALLAH" zikrini tekrarladı."

ÖLÜM ANINDAKİ SON SÖZLER

Hz. Hasan (İbni Ali) (ra), ölüm anında telâş göstermiş ve bu hâlini yadırgayan kardeşi Hüseyin'e: "Bu telâş, ALLAH Teâlâ’nın huzuruna çıkmanın telâşıdır." demiştir.

Hz. Hüseyin (İbni Ali) (ra), şehîd edilirken şöyle demiştir: "Hakla amel edilmediği ve bâtıldan sakınılmadığı bir ortamda yaşamak keder, ölmek ise saadettir."

Hz. Muâviye (ra) ölmek üzere iken, "Beni

oturtun." demiş. Onu oturtunca, ALLAH Teâlâ'yı tesbih ve zikretmeye başlamış ve ağlayıp şöyle demiş:

"Ey Muâviye! Çökmek ve sönmek üzere iken RABBİni hatırlıyorsun. Neden bunu genç ve dinç iken yapmadın?!" Ve artan hıçkırıklar içinde şöyle duâ etmiştir:

"Ey Rab! Bu günahkâr ve katı kalpli ihtiyara merhamet et. Günahlarını af ve hatalarını mağfiret et. Ona hilim ile muamele et. O senden başkasından bir şey ummamış ve senden başkasına güvenmemiştir."

Hz. Muâviye, okuduğu son hutbesinde de şöyle demiştir: "Ey insanlar! Ben biçilmiş bir ziraatın son kalıntılarındanım (yani, göçüp giden ashâb neslinin son kalanlarındanım). Sizi bir süre yönettim. Benden öncekiler sizi daha iyi yönetmişlerdir. Benden sonrakiler ise sizi daha kötü yöneteceklerdir."

Muhammed İbni Ukbe şunu söylemiştir: "Muâviye ölüm hâline gelince şöyle dedi: 'Keşke

ben Zîtuva'da birkaç tane koyun otlatan bir çoban olsaydım, yöneticilik emanetini üzerime almasaydım."

Hz. Muâviye (ra), ALLAH Rasûlü'nün bir parça elbisesini, bir miktar kıl ve tırnaklarını saklamıştı. Ölünce, bu elbisenin onun göğsü üzerine bırakılmasını, kıl ve tırnakların da gözleri üzerine, burun deliklerine ve kulak çukurlarına konulmasını vasiyet etmiştir.

(Halife) Abdulmelik İbni Mervan ağır hastalanınca şöyle demiştir: "Keşke ben, nehir kenarında çamaşır yıkayıp günlük rızkını temin eden bir gassal (çamaşırcı) olsaydım, yönetim emanetini üstlenmeseydim.!" Onun bu sözü Ebu Hâtim'e ulaşınca, bu zat şöyle demiştir:

"ALLAH Teâlâ'ya hamd olsun ki, ölüm geldiğinde dünya ehli bizim gibi yaşamış olmayı temenni edeler, biz ise onlar gibi yaşamış olmayı temenni etmeyiz."

Ölüm hastalığında Abdulmelik'e, "Ey Mü'minlerin emîri! Kendini nasıl buluyorsun?"

diye sorulmuş, kendisi şu cevabı vermiştir: "Ben kendimi ALLAH Teâlâ'nın Kur'ân-ı Kerim'de buyurduğu gibi buluyorum: "Sizi başlangıçta bir şeysiz yarattığımız gibi, şimdi de bize bir şeysiz geldiniz ve size verdiğimiz dünyalıkları arkanızda bıraktınız. Size şefaat edeceğine inandığınız şefâatçılarınızı da sizinle birlikte görmüyoruz. Sizinle bunların arasındaki bağ kopmuş ve bütün bâtıl inanç ve hesaplarınız boşa çıkmıştır." (En'âm, 94)

Halife Ömer İbni Abdulaziz vefat ederken şu Ayet-i kerimeyi okumuştur: "Ahiret yurdunu yeryüzünde büyüklük taslamayan ve fesat çıkarmayan kimselere vereceğiz. Güzel son takva sahipleri içindir." (Kasas, 83)

Hasta iken ona, "Ey Emirel-Mü'minîn! Bize tavsiyede bulun." diyenlere şöyle demiştir: "Benim bu hâlimden ibret alın. Çünkü o, sizin de hâliniz olacaktır."

Ölürken ona, "Ey emirel-Mü'minîn! Sevin! ALLAH Teâlâ seninle dini ihyâ etti, adâleti diriltti."

diyenlerin sözlerini göz yaşlarıyla dinlemiş ve şöyle demiştir: "Sevinmek için bu kadar az bir hizmet, bu kadar az bir adâlet yeter mi?!"

Bir ara durumunu ALLAH Teâlâ'ya arz ederek şöyle demiştir: "ALLAH'ım! Bu sana gelen öyle bir kuldur ki, ona emrettiğinde kusurlu davranmış, ona nehyettiğinde aksini yapmıştır. Fakat gerek o hâlde, gerek bu hâlde senden başka ilâh bulunmadığına kesin olarak iman etmiştir."

Halife Harun er-Reşid, hazırlanan kefenini elleyip yoklamış ve şu âyeti okumuştur: "Malım bana yarar sağlamadı; saltanatım da yok olup gitti." (Hâkka, 28, 29)

Halife Me'mun ölürken, yere toprak döktürmüş ve üstüne uzanıp ALLAH Teâlâ'ya şöyle yakarmıştır: "Ey mülkü zeval bulmayan! Mülkü zeval bulana merhamet eyle."

Halife Mu'tasım ölüm anında şöyle demiştir: "Ömrümün bu kadar kısa olduğunu bilseydim, yaptığım işlerden hiç birini

yapmazdım!"

Halife Muntasır, ölürken sıkıntı duyuyor ve sık sık şöyle diyordu: "Dünya gitti, ahiret geldi."

Amr İbni As vefat ederken, evin eşyasını göstererek şöyle demiştir: "Kim bu şeyleri günahları karşılığında benden satın alır?! Keşke bunların hepsi toprak olsaydı!"

Haccâc ölünce şöyle demiştir: "ALLAH'ım! Kulların senin beni affetmeyeceğini söylüyorlar. Sen, beni affet."

(ALLAH Teâlâ, müslümanların bir kimse hakkında oluşan iyi veya kötü kanaati boşa çıkarmaz. Ölürken de olsa, bir kimsenin kendisi hakkında oluşan bu kanaati öğrenmesi ve itiraf etmesi iyidir.)

Sahâbî Muâz İbni Cebel (ra), vefat anında şunları söylemiştir:

"ALLAH'ım! Ben daha önce senden korkuyordum. Şimdi ise şenin hakkında ümit besliyorum. ALLAH'ım! Bilirsin ki, ben dünyada yaşamayı hiç nefsim için istemedim."

Ve Muâz (ra), bayılıp ayıldıkça da şöyle demiştir: "ALLAH'ım! Bilirsin ki, kalbim seni seviyor."

Selman-ı Fârisî (ra) vefat anında ağlamış ve şöyle demiştir:

"ALLAH Rasûlü (sa) bize, 'Dünya malınız bir yolcunun azığı kadar olsun.' (Ahmed, Hâkim) demişti. Fakat, korkarım ki, biz onun vasiyetini tam tutamadık."

Selman vefat ettikten sonra onun bütün mal varlığını bir araya getirmişler ve hepsinin on küsur dirhemi geçmediğini görmüşlerdir. Fakat, kendisi buna rağmen, dünyadan bir yolcu azığından fazla mala sahip olduğunu düşünmüş ve bundan yakınmıştır.

Bilâl (ra) vefat ederken, hanımı, "Vay benim üzüntüme!" demiş, Bilâl onu duyunca: "Oh benim sevincime! Ben bugün sevdiklerime, Muhammed'e ve ashâbına kavuşuyorum! "demiştir.

ÂbdULLAH İbni Mübarek ağırlaşırken

başını toprak üzerine bırakmış ve ölürken gözlerini açıp şu âyeti okumuştur:

"Çalışanlar, böyle bir kazanç için çalışsınlar." (Sâffât, 61)

İbrahim en-Nehaî ölüm anında ağlamış ve şöyle demiştir: "Şu anda RABBİMden bana ya cennet veya cehennem müjdesi gelecektir."

Muhammed İbni Munkedir ölürken ağlamış ve şöyle demiştir:

"ALLAH'a yemin ederim, bilerek büyük bir günah işlemiş değilim. Fakat, korkarım ki, küçük zannedip işlediğim bir günah ALLAH Teâlâ yanında büyük sayılmıştır."

Âmir İbni Abdulkays ölüm anında ağlamış ve şöyle demiştir:

"Dünyayı sevdiğim veya ölümden korktuğum için değil, artık uzun günlerde oruç tutamayacağım ve uzun gecelerde ibadet edemeyeceğim için ağlıyorum."

Fudayl bayılıp ayılmış ve şöyle demiştir: "Vah yolculuğun uzunluğuna ve azığın azlığına!"

Bir zat ölürken ağlamış ve: "Beni, 'ALLAH ancak takva sahiplerinin (günahlardan sakınan kimselerin) amellerini kabul eder.’ âyeti ağlattı." (Mâide, 27) demiştir.

Hasan el-Basrî, can çekişen bir hastaya bakarken şöyle demiştir:

"Sonu bu olan bir şeyden (dünyadan) soğumak ve başı bu olan bir şeyden (ahiretten) korkmak lâzımdır."

Cerirî şunu anlatmıştır:

"Cuneyd vefat ederken ben yanındaydım. Kur'ân okuyor ve onu hatmetmeye çalışıyordu.

Ben, 'Bu hâlde de bunu mu yapıyorsun?’ dedim.

Bana: 'Bunu yapmaya benden daha muhtaç kim vardır? Benim amel defterim kapanmak üzeredir.’ karşılığını verdi."

Zünnun'a ölürken, "Canın ne istiyor?" dediler.

Şu cevabı verdi: "Canım, ALLAH Teâlâ'yı bir nefeslik daha düşünmek istiyor."

Bir zata, ölüm anında, "ALLAH, de!" dediler. Şu karşılığı verdi: "ALLAH demek ne demek! Kalbim ALLAH sevgisiyle parça parçadır."

Ebu Ali er-Ruzbârî ölürken gözlerini açmış ve şöyle demiş:

"İşte gök kapıları açıldı; işte cennet bütün güzelliğiyle göründü; işte bir melek beni cennete gitmekle müjdeledi." Bundan sonra da şu beyti (iki mısraı) okumuştur:

Hakkın için RABBİM! Seni görmeden
Sevgi gözüyle bir şeye bakmadım

Bişr İbni Hars (el-Hâfi) ölürken sıkıntılıydı. Sıkıntısının sebebi sorulunca şunu söyledi: "ALLAH Teâlâ'nın huzuruna çıkmak kolay değildir."

Ölüm hâlindeki Sâlih İbni Mismâr'a, "Çocuğunu ve eşini emin bir kimseye emânet etmeyecek misin?" dediler. Şu karşılığı verdi: "ALLAH Teâlâ varken, onları başkasına emânet etmekten haya ederim."

Ebu Süleyman ed-Dârânî ölürken, arkadaşları, "Sevin! Mağfireti ve rahmeti bol olan

bir RABBİn huzuruna çıkıyorsun." dediler.

Kendisi şu karşılığı verdi:

"Evet, fakat aynı zamanda, küçük günahların hesabını soran ve büyük günahlardan dolayı ceza veren bir RABBİn huzuruna çıkıyorum."

Ölüm hâlindeki Ebu Bekir el-Vâsitî'ye, "Bize vasiyette bulun." dediler. Şöyle dedi:

"ALLAH Teâlâ’nın sizden istediklerini hak bilin ve O'nun haklarını gözetin."

Bir zat ölüm hâlinde iken hanımı ağladı. Hanımına niçin ağladığını sordu. Hanımı, kendisi için ağladığını söyledi. Bunun üzerine o zat şöyle dedi:

"Ben kendim için kırk yıl ağladım. Bu sebeple, ağlıyorsan benim için değil, kendin için ağla."

Ölürken el-Kettânî'ye, "Güvendiğin amelin nedir?" diye sordular. Şu karşılığı verdi:

"Şu anda ölmeseydim, sırrımı söylemezdim. Ben kırk sene kalbimin kapısında

durdum. ALLAH Teâlâ'nın zikrinden başka hiçbir şeyi içine sokmadım."

Ölüm hâlindeki Ruveym'e, "Lâ ilâhe illALLAH, söyle." dediler.

Ruveym: "Ben zaten bundan başka bir söz bilmem ki." dedi.

Ölürken Sufyân es-Sevrî'ye, "Lâ ilâhe illALLAH, söyle." dediler. Kendisi: "Bütün davamız bu değil miydi?" dedi.

Müzeni, ölüm hâlindeki İmam Şafiî'yi ziyaret edip hâlini sordu.

İmam şu şiiri okudu:

Kalbim katılaşıp yolum daralınca
Ümidimi affına merdiven yaptım
Günahım bana büyük göründü, fakat
Affınla ölçünce affın büyük geldi
Sen hep affedicisin ve hep cömertsin
Büyüklük gösterirsin, minnet edersin
Sen korumazsan iblis'ten kim kurtulur?
Kurtulmadı Adem bile iğfalinden

Ondan sonra da şöyle dedi:

"Ölüyorum; fakat cennete gideceğimi bilseydim kendimi kutlar, cehenneme gideceğimi bilseydim kendimi taziye ederdim."

Ahmed İbni Hadreveyh ölüm hâlinde iken, birisi ona dinî bir mesele sordu. Ahmed'in gözleri yaşardı ve şöyle dedi:

"Yavrum! Doksan beş sene bir kapıyı çaldım. Şimdi o kapı açılıyor. Fakat saadetle mi, yoksa şekavetle mi açılacağını bilmiyorum. Zihnim bununla meşguldür."

Bunlar, ölüm hâlinde söylenmiş sözlerden bazı örneklerdir. Kiminde korku, kiminde ümit, kiminde de sevgi ve şevk hâkimdir. Bu sözleri söyleyenler, kendi hâllerine göre söylemişlerdir. Hepsi de doğru ve ibretli sözlerdir.

CENAZE VE KABİR BİRER İBRETTİR

Cenaze İbreti

Bil ki, cenazeler akıl sahipleri için ibret, gaflet ehli için de uyarı ve hatırlatmadır. Çünkü onlar (cenazeler), dünyanın fâni olduğunu ve istisnasız herkesin öleceğinin kuvvetli delilleri ve

tekzip edilemeyen şâhidleridir. Bu sebeple, bir cenazede hazır bulunan herkes, kendisini onun yerine koymalı ve ölmüş olanın kendisi olduğunu düşünmelidir. Bunun yapılması gafleti dağıtır, nefis ve şeytanın tûl-i emel oyunlarını bozar. Ebu Hureyre (ra), bir cenazenin geçtiğini görünce şöyle derdi: "Git, biz de senin izindeyiz."

Mekhul ed-Dimeşkî, bir cenaze gördüğü zaman şöyle derdi: "Git, biz de arkandayız. Sen bizim için kuvvetli bir mev'ize ve uyarısın. Fakat gafletimiz senden daha kuvvetlidir. Bundan dolayı giden gidiyor, kalan ise sıranın kendisinde olduğunu düşünmüyor."

Sahâbî Useyd İbni Hudayr (ra) şöyle demiştir: "Ben bir cenazede bulunduğum zaman, ölüm ve ondan sonrası dışında bir şey aklıma gelmez." Sahâbî Sa'd İbni Muâz (ra)'ın sözünü daha önce naklettik.

Mâlik İbni Dinar'ın kardeşi ölünce, kendisi ağlayarak (sessizce göz yaşı dökerek) cenazeyi takip etmiş ve şöyle demiştir: "ALLAH'a yemin

ederim, senin akıbetini (cennete gittiğini) öğrenmedikçe artık sevinemem, ben yaşadıkça da bunu öğrenemem."

A'meş şöyle demiştir: "Vaktiyle bir cenazede bulunduğumuz zaman, kimi taziye edeceğimizi bilemezdik. Çünkü, herkes hüzünlü, yaslı ve düşünceli olurdu. Fakat günahlar çoğalınca kalpler katılaştı ve en çarpıcı ibret olan cenaze de etki etmez oldu."

Bir cenazedeki bazı kimseler, ölen için acıdıklarını söyleyince, İbrahim ez-Zeyyât onlara şöyle demiştir: "Ona samimî olarak acıyorsanız, kendinize daha çok acımanız lâzımdır. Çünkü o, üç zorluğu aşmış, siz ise bunların önündesiniz. Bu zorluklar ölüm meleğini görmek, ölüm acısını çekmek ve akıbetini (gideceği yeri) öğrenmektir."

Bu sebeple, bir cenazede bulununca tefekkür etmek, kendine gelmek ve tevbe etmeye karar vermek lâzımdır. Tefekkür etme vaziyetiyle cenazenin önünde gitmek, onun hakkında hüsn-i zan etmek, kendi nefsi hakkında ise su-i zan

etmek de edeplerdendir.

(Bir cenazeye katılmak ve bunun çok olan sevabını kazanmak için ölenin çok iyi bir müslüman olması şart değildir. İslâm dininde hıristiyanlıktaki aforoz ve cenazeyi reddetme olayı da yoktur. ALLAH Rasûlü (sa) müslüman görünen herkes üzerinde namaz kılar veya kıldırırdı. Halbuki bunların içinde gizli münafıklar da vardı. Ancak, daha sonra vahiy yoluyla bunların kimlikleri kendisine bildirilince, artık üzerlerinde cenaze namazı kılması da nehyedildi.

Görüntüler, söylentiler ve su-i zanlar çok kere gerçeği yansıtmazlar. Onun için, ALLAH Teâlâ yanında iyi olan bazı kimseler kötü, kötü olan bazı kimseler iyi olarak tanınabilirler. Hâl bu olunca, elde sağlam deliller bulunmadıkça insanlar arasında ayırım yapmaya kalkışmak doğru değildir. Cenaze namazı kılmak ALLAH Teâlâ'nın bir farzı ve İslâm dininin bir şeâiridir. Kimsenin hukukuna taalluk etmeyen bu farz ve şeâiri keyfilik, heves ve garazların elinde oyuncak

yapmak câiz değildir.)

Kabir ibreti

ALLAH Rasûlü (sa) şöyle buyurmuştur: "Zâhid o kimsedir ki, kabri ve kabirdeki çürümeyi unutmaz; dünya ziynetinin fazlasını talep etmez; kalıcı olanı geçici olana tercih eder; yarını ömründen saymaz ve kendi nefsini kabir ehlinden sayar." (Geçti)

Hz. Ali (ra) şöyle demiştir: "Kabirdekiler en iyi komşulardır. Çünkü onlar, insana hep ahireti hatırlatırlar."

Hz. Osman (ra), bir kabir başında durduğu zaman ağlar ve sakalını göz yaşlarıyla ıslatırdı. Bu şekilde ağlamasının sebebi sorulduğunda da şunu söylerdi:

"ALLAH Rasûlü'nden duydum, buyurdu ki: 'Kabir, ahiretin ilk merhalesidir. Kurtulanlar ve helâk olanlar bu merhalede ayrılırlar. Burada kurtulanların işi sonraki merhalelerde daha kolay, helâk olanların işi ise sonraki merhalelerde daha zordur."

Ebu Zer (ra) şöyle demiştir: "Size fakirlik günümü söyleyeyim mi? O, kabre konulduğum gündür."

Ebud-Derdâ (ra), kabirleri sıkça ziyaret eder ve şöyle derdi: "Bunlar bana geleceğimi ve bundan sonraki hâlimi hatırlatırlar."

Ömer İbni Abdulaziz, bazı geceler hiç uyumaz ve şöyle derdi: "Kabir hâli uykumu kaçırdı. O ne acı hâldir ki, en çok sevdiğiniz ve ünsiyet ettiğiniz bir kimseyi o hâlde iken görmek istemez ve ondan vahşet duyarsınız. Vücudu bozulduğu için gözlerinizi, koktuğu için de burnunuzu ona karşı kapatırsınız."

Mücahid şöyle demiştir: "Kabir, hâl diliyle insana şöyle seslenir: 'Ben kurt ve böcek yuvası, yalnızlık, gariplik ve karanlık eviyim. Ben sana bunları hazırladım; sen bana ne hazırladın?"

Yezid er-Rakkaşî, kabirdeki ölüye şöyle seslenir:

"Ey bu çukurda yatan, yalnız kalan ve amellerinin hayır veya şerrini gören! Söyle

bakalım: Hangi amellerine sevindin ve hangi tür arkadaşlıktan memnun kaldın?" Ondan sonra ağlar ve şöyle derdi: "ALLAH'a yemin ederim, sen iyi amellerine sevinmiş ve hayırda yardımlaşma esasına dayanan arkadaşlık türünden memnun kalmışsın."

Hâtim el-Asamm şöyle demiştir: "Kabristandan geçerken kendi ölümünü düşünmeyen ve orada yatan ölülere duâ etmeyen bir kimse, kendisine de, onlara da haksızlık etmiş olur."

Yahya İbni Muâz şöyle demiştir: "Ey Âdemoğlu! RABBİn seni selâmet ve esenlik yurduna (cennete) davet etmiştir. Sen dünyada iken bu davete icabet edersen o yurda girersin. Fakat kabre konulduktan sonra, icabet etmiş olmayı temenni edersen iş işten geçmiş olur."

Hasen İbni Sâlih, süslüce yapılmış kabirleri görünce şöyle derdi: "Dışları çok güzel, içlerinde ise dâhiyeler (tufanlar ve büyük felâketler) vardır."

Ahmed İbni Harb şöyle demiştir: "Gâfil

insana şaşılır. O, bir gecelik yatağını elinden geldiği kadar rahat hâle getirmeye çalışır. Fakat kıyâmete kadar yatacağı kabrini yatılabilir hâle getirmek için kılını kıpırdatmaz."

Sufyân es-Sevrî şöyle demiştir: "Kabrini düşünen onu bir cennet bahçesi, düşünmeyen onu bir ateş çukuru olarak bulacaktır."

ALLAH Rasûlü (sa) şöyle buyurmuştur: "Kabir ya cennet bahçelerinden bir bahçe veya cehennem çukurlarından bir çukurdur."

(Bu hadisin mânası şudur: Kabir bir kapıdır ve bu kapı ya cennetin bir bahçesine ya da cehennemin bir çukuruna açılır. Çünkü, cesetler kabirde çürürler, ruhlar ise lâyık oldukları yere götürülürler. "ALLAH isterse kabirleri de cennet veya cehenneme çevirebilir. Onun için ruhlar da kabirlerindedirler." demek doğru değildir. Çünkü, ALLAH Teâlâ uçsuz ve bucaksız fezalara ve mekânlara sahip ve malik iken, eşref-i mahluk olarak yarattığı insanları mahşere kadar bir iki metrekarelik çukurlarda bekletmez. Onun için,

olur olmaz her şeyi ALLAH Teâlâ'nın kudretiyle tefsir edip hâl cihetine gitmek doğru değildir. Çünkü ALLAH Teâlâ kudret sahibi olduğu gibi, aynı zamanda hikmet sahibidir. Hikmet ise, akıl nazarında çirkin olan işleri yapmamaktır. Lâkin gerçek durumun bu olması kabri ibret ve korku verici olmaktan çıkarmaz. Çünkü, cennet ne kadar sevimli ise onun kapısı da o kadar sevimli ve cehennem ne kadar korkulu ise, onun kapısı da o kadar korkuludur.)

Meymun İbni Mehran şunu anlatmıştır:

"Ömer İbni Abdulaziz, bir gün Emevî sultanlarının kabirlerini ziyaret ederken bana dönüp şöyle dedi:

'Bu kabirler, saltanat sürmüş ecdadımın kabirleridir. Fakat onlar şimdi hiç yaşamamış gibi bu kabirlerde sessizce uzanmışlardır. Cesetleri de çürümüş ve haşarata mesken hâline gelmiştir.' Ondan sonra bir müddet ağladı. Daha sonra ise:

'Yemin ederim, ALLAH Teâlâ'nın azabından emin olanlar, burada dünyada

olduklarından çok daha mutludurlar.’ diye ilave etti."

Fatıma binti Hüseyin (Hz. Hüseyin'in kızı), ölen kocası Hasan İbni Hasan (Hz. Hasan'ın oğlu) için şu beyti (iki mısraı) söylemiştir:

Sevinç vesilesiydiler, üzüntü kaynağı oldular

Kısa süre yaşadılar, beklenmeyen anda öldüler

Dâvûd Tâî, kabristanda gezerken bir kadının ağlayarak, "Yavrum! Annene söyle, haşarat hangi yanağından yemeye başladılar?" dediğini duydu ve bunun etkisiyle yere düşüp bayıldı.

Bir kabrin taşında şu kıt'a (dörtlük) görülmüştür:

Sevdiklerimin kabirleri başında durdum
Koşan at yarışları gibi yan yanaydılar
Ağlayıp göz yaşları döktüm. Yaşlı gözlerle
Aralarında kendi mezarımı da gördüm
Basiret sahibi kimseler, kabirler arasında

henüz açılmamış olan kendi kabirlerini de görürler. Hatta bazıları daha iyi görmek için hayatta iken kabirlerini kazmış ve nefislerini terbiye etmek maksadıyla içine girip uzanmışlardır.

Kabirdekilere bir günlük zaman verilse, karşılığında bütün dünyayı verirler. Ve o günün saniyelerini altın dikkatiyle kullanıp ibadet ve hayır yaparlar.

Yaşayanların çoğu ise, zamanı önemsiz zanneder ve onu boş yere harcayıp tüketirler. Bu fark şundandır ki, kabirdekiler gerçekleri görmüşler, yaşayanlar ise onlara karşı gafil bir vaziyettedirler.

Salihlerden bir zat şöyle demiştir:

"ALLAH yolundaki bir dostumu öldükten sonra rüyada gördüm. Hâl hatır sorunca ben, 'el-Hamdu lillâh' dedim. Ölmüş dostum, 'Ben senin dediğin bu sözü diyebilmek için bütün dünyayı verirdim.’ dedi."

Kabir Ziyareti ve Ölülere Duâ Etmek

Bil ki, ölümü hatırlamak, ibret almak ve ölülere duâ etmek için kabir ziyareti müstehabtır. Kabir sahibini tanımak veya onun sâlih bir kimse olduğuna inanmak daha çok etkileyici olması hasebiyle, böylelerinin kabirlerini ziyaret etmek daha çok fayda sağlar. Kaldı ki, ziyaret etmek için bunların tanınmışlıktan ve sâlih olmaktan ileri gelen hakları da vardır. ALLAH Rasûlü (sa), önceleri kabir ziyaretini yasaklamıştı. Çünkü bu ziyaret cahiliyet usulüyle yapılırdı. Daha sonra, İslâmiyet ile cahiliyet birbirinden iyice ayrılınca buna izin verdi. Bir hadiste şöyle buyurulmuştur: "Sizi kabir ziyaretinden menetmiştim. Fakat bundan böyle kabir ziyareti yapabilirsiniz. Çünkü o, size ahireti hatırlatır."

İbnu Ebi Müleyke şunu nakletmiştir: "Bir gün Hz. Aişe'nin mezarlıktan geldiğini gördüm ve ona, 'ALLAH Rasûlü (sa) kabir ziyaretini menetmemiş midir?’ dedim. Hz. Aişe şu karşılığı verdi: 'Evet, önce bunu menetmişti. Fakat daha sonra izin verdi.’ dedi. " (İbnu Ebid-Dünya)

Ancak özellikle kadınlar için, kabir ziyareti izni şarta bağlıdır. Onlar ancak kendi yakınlarının veya sâlih kimselerin kabirlerini ziyaret edebilirler ve bu ziyareti de seslice ağlamamak, seslerini kaldırmamak, tesettürü ihlâl etmemek ve cahiliyet usulünü icrâ etmemek şartıyla bunu yapabilirler. Kabri ellemek, öpmek ve etrafında dönmek gibi işler cahiliyet ve hıristiyanlık âdetleridir. Bu âdetleri icrâ etmemek ve selâm verip ölüye duâ etmekle yetinmek lâzımdır.

Nâfi şunu söylemiştir: "Belki yüz kere, belki daha çok ÂbdULLAH İbni Ömer'in kabir ziyaretini gördüm. O kabri selâmlayıp geçerdi. O, ALLAH Rasûlü’nü, Ebu Bekr ve Ömer'i de böyle ziyaret ederdi. Ziyarete ALLAH Rasûlü’nün kabri tarafından başlar ve orada "es-Selâmu alâ Resûlillah." der, sonra bir adım atıp "es-Selâmu alâ Ebu Bekir" der, sonra bir adım daha atıp, "es-Selâmu alâ ebi" der ve çıkardı.

Ebu Umâme şunu söylemiştir: "Ben Enes İbni Mâlik'i ALLAH Rasûlü’nün kabrini ziyaret

ederken gördüm. Kabrin önünde durdu, elini yukarıya kadar kaldırıp selâm verdi, ondan sonra ayrıldı."

ALLAH Rasûlü (sa) şöyle buyurmuştur: "Bir adam (din veya nesep) kardeşinin kabrini ziyaret eder ve önünde oturursa, kabirdeki ölü kendisiyle ünsiyet eder ve selâmına cevap verir." (İbnu Abdilberr, İbnu Ebid-Dünya)

Ebu Hureyre (ra) şöyle demiştir: "Adam tanıdığı bir kabri ziyaret eder ve selâm verirse, kabrin sahibi de onu tanır ve selâmını alır. Adam tanımadığı bir kabri ziyaret eder ve selâm verirse, kabir sahibi onu tanımaz, fakat selâmını alır."

Süleyman İbni Suhaym şöyle demiştir: "Ben ALLAH Rasûlü’nü rüyada gördüm ve kendisine, 'Ya RasûlULLAH! Ziyaretçiler gelir, sana selâm verirler. Sen selâmlarını duyar mısın?’ dedim. ALLAH Rasûlü (sa): 'Evet, selâmlarını duyarım, onlara cevap da veririm.’ karşılığını verdi."

Asım el-Cahderi'nin akrabası olan bir zat

şunu anlatmıştır: "Ben Âsım'ı rüyada gördüm ve kendisine, 'Sizi ziyaret ettiğimizde bunu bilir misiniz?’ diye sordum. Asım, 'Evet, Perşembe günü ikindiden sonra Cumartesi sabahı gün doğumuna kadar geçen süre içinde yapılan ziyaretleri biliriz.’ dedi. Ben, 'Neden sadece bu süre içinde yapılan ziyaretleri bilirsiniz?’ dedim. Asım, 'Cuma gününün fazilet ve üstünlüğünden dolayı.’ dedi."

Muhammed İbni Vâsih, kabirleri Cuma günü ziyaret eder ve yukarıda anlatılan süre içinde yapılan ziyaretin ölüler tarafından bilindiğini söylerdi. ALLAH Rasûlü’ne nisbet edilen bir sözde şöyle denilmiştir:

"Kim Cuma günü anne ve babasının veya bunlardan birinin kabrini ziyaret ederse, (hayatta iken bunlara karşı işlediği) günahları bağışlanır ve anne babasına itaatkâr olanlardan yazılır."

Bir zat şöyle demiştir:

"Her akşam eve dönerken kabristana uğrar ve orada yatanlara seslenerek şöyle duâ

ederdim: 'ALLAH Teâlâ vahşetinizi ünsiyete çevirsin, garipliğinize merhamet etsin, günahlarınızı affetsin ve iyi amellerinizi kabul etsin.’ Sonra bir akşam geç kaldığım için kabristana uğramadan eve geldim. O gece rüyamda pek çok kimseler yanıma geldiler. Ben kim olduklarını sordum. Bana, 'Biz kabristan sakinleriyiz. Sen her akşam bizi ziyaret edip duâ ederdin. Bu akşam niçin bunu yapmadın?’ dediler. Ben onlara, 'İnşâALLAH bundan sonra hiç aksatmadan bunu yaparım.’ dedim."

ALLAH Rasûlü’ne nisbet edilen bir sözde şöyle denilmiştir: "Kabirdeki ölü denize düşen bir kimse gibidir. Babasından, evladından, kardeşinden, dostundan ve hayır sahibi dirilerden yardım bekler. Onun beklediği bu yardım da kendisine duâ ve istiğfar etmektir."

Definden hemen sonra da ölüye duâ ve istiğfar etmek müstehabtır. ALLAH Rasûlü (sa) şöyle buyurmuştur: "Ölünüzü defnedince çabuk dağılmayın. Onun kabri başında biraz bekleyip

kendisine ünsiyet verin." Ölüye ünsiyet vermek ona duâ ve istiğfar etmektir.

(Bazı alimler, bu hadis-i şerife dayanarak, telkin okumanın da müstehab olduğunu söylemişlerdir. Çünkü o da ölüye ünsiyet verir.)

Kabir üzerinde Kur'ân okumanın sakıncası yoktur. RivAyet edildiğine göre, ÂbdULLAH İbni Ömer (ra), defnedilen ölü üzerinde Bakara sûresinin baş kısmıyla son kısmının okunmasını tavsiye etmiştir.

Ahmed İbni Hanbel'in de şöyle dediği nakledilmiştir:

"Kabristana girdiğiniz zaman, Fatiha ve İhlâs surelerini ve Muavvizeteyn'i okuyup sevabını kabristanda yatanlara hediye edin."

Bir zat, geceleri ibadet eder, gündüzleri de kabristanda dolaşırdı. Kendisine, "Kabristanda dolaşmak da ibadet midir?" diye sordular.

Şu karşılığı verdi:

"Kabristanda dolaşmak ibadet değil, fakat ibadete vesiledir. Ben, bundan aldığım güçle

geceleri ibadet ederim. Çünkü nefis, ölümü müşahede hâlinde görmedikçe, serkeşlikten vazgeçip ibâdet ve itâat etmeye yanaşmaz."

Ölüleri Kötülememek

Gerek cenaze hâlinde olan ve gerek kabirde yatan ölüleri kötülemekten sakınmak lâzımdır. ALLAH Rasûlü (sa) şöyle buyurmuştur:

"Bir kardeşiniz öldüğü zaman, onun aleyhinde konuşmayın." (Ebu Dâvûd)

"Ölüleri kötülemeyin. Onlar ettiklerini bulmuşlardır." (Buharî) "Ölülerinizi kötülükle anmayın. Çünkü onlar kötü değillerse günaha girersiniz; kötü iseler kötülüklerinin cezasını bulmuşlardır." (İbnu Ebid-Dünya)

"Bazen olur ki, bir kul ölür ve onu iyi bilenler onun iyiliğini söylerler. Halbuki ALLAH Teâlâ onu kötü bilir. Lâkin, kendisi bu durumda şöyle buyurur: "Madem ki, bunlar onu iyi bilir ve iyiliğini söylerler, ben de onu iyi olarak kabul ettim." (Ahmed)

"Bir müslüman ölür ve yakın

komşularından üç aile onun iyiliğine şâhidlik ederlerse, ALLAH Teâlâ şöyle buyurur: "Kullarımın şâhidliğini kabul ettim ve ölünün bildiğim günahlarını ve kötülüklerini affettim." (Ahmed)

ÖLÜMÜN HAKİKATİ VE KABİRDEKİ DURUM

Ölümün Hakikati

Bil ki, ölümün hakikati konusunda değişik inançlar ve görüşler vardır. ALLAH Teâlâ'ya ve ahirete iman etmeyen mülhidler; ölümün yokluk olduğunu, ölümden sonra diriliş, haşir ve neşir bulunmadığını, insanın da diğer hayvanlar ve bitkiler gibi öldüğünü zannederler.

Mutezile gibi bid'atçı İslâm fırkaları ise; ölümün yokluk olmadığını, ancak ölenlerin kıyâmete kadar uyanmadıklarını, bu yüzden de kabirlerinde ne azap, ne de nimet görmediklerini söylerler.

Bazı dinlerin mensupları ve felsefeciler de ölümle cesetlerin ebediyyen yok olduklarını, kabirde de, kıyâmette de yalnızca ruhların

dirildiğini, iki yerde de azap ve nimetin sadece ruhlar için olduğunu ileri sürerler.

Bu üç inanç ve görüş de bâtıldır. Kur'ân ve hadislerin tesis ettiği hak inanç ve görüş ise, ölümün yokluk olmadığı, muvakkat bir süre için ruh ve cesetlerin ayrışmasından ibaret olduğu, kabirde ruhlar için azap ve nimet bulunduğu, kıyâmette de ruh ve cesetlerin tekrar birleştiği ve birlikte azap veya nimet gördüğü şeklindedir.

Ruhun iki çeşit duyuşları vardır. Bunlardan bir kısmı, ceset vasıtasıyla hasıl olan duyuşlardır. Diğer bir kısmı ise bizzat kendi duyuşlarıdır. Kabir hayatında ceset bulunmadığı için, ruh sadece kendi duyuşlarına sahiptir. Bu sebeple, onun bu dönemdeki azabı korku, üzüntü, hasret, sıkıntı gibi hisleri duymaktır; nimeti de bunların aksi olan, rahatlatıcı ve zevk verici hisleri yaşamaktır.

İdrâk etmek ve bilmek kendi duyuşlarından olduğu için, ruh kabir hayatında da, dünyada olduğu gibi, bu yetenekle mücehhezdir. Onun bu yeni hayatta öğrendiği şeylerin başında,

kendi amellerinin mahiyeti gelir. O bu dönemde, hangi amellerinin doğru olduğunu ve kendisine sevap kazandırdığını, hangi amellerinin yanlış olduğunu ve kendisine günah kazandırdığını öğrenir ve iyi amellerinden dolayı sevinç ve mutluluk, kötü amellerinden dolayı da hüzün ve pişmanlık duyar.

Ruhun mahiyeti üzerinde düşünmek ve konuşmak ise hem sonuçsuz, hem de faydasızdır. Çünkü onun ne olduğunu bilmek mümkün değildir; bunu bilmenin ahirete yönelik bir faydası da yoktur. Çünkü, ahirette ruha mutluluk getiren şey, ruhun mahiyetini bilmek değil, sâlih ameli bilmek ve onu işlemektir. Bundan dolayı, Hakîm olan ALLAH Teâlâ, insanlara ruhun mahiyetini değil, onları mutlu eden amelleri bildirmiş ve bu amelleri, en ince noktasına kadar şerh ve tafsil etmiştir.

Öldükten sonra da ruhların duyma yeteneğine sahip olduklarını gösteren bir delil şudur: Bedir savaşında müşriklerin büyükleri

müslümanlar tarafından öldürülüş ve bir çukura atılmışlardı. Savaş bittikten sonra, ALLAH Rasûlü (sa) bu çukurun başında durdu ve şöyle seslendi: "Ey Ebu Cehil! Ey filan! Ey filan!... Ben, RABBİMin bana va'dettiği zaferi buldum. Siz de cezanızı buldunuz mu?" Yanında bulunan sahâbilerden birisi, "Ya RasûlULLAH! Onlar seni duydular mı?" dedi. ALLAH Rasûlü (sa), şu karşılığı verdi: "ALLAH'a yemin ederim, onlar sizden daha iyi duydular. Fakat, cevap verebilecek durumda değildirler." (Müslim)

Bu konudaki ikinci bir delil, ALLAH Rasûlü’nün şu hadisidir: "Ölü kendisini yıkayanları, tabutunu taşıyanları ve onu kabre koyanları görür ve tanır." (Ahmed)

Bir delil de şudur: bir gün ALLAH Rasûlü (sa), Hz. Ömer'e, "Ey Ömer! Kabirde melekler seni sorguya çektikleri zaman, onlara ne diyeceksin?" demiş. Hz. Ömer (ra), "Ya RasûlULLAH! Dünyadaki aklım benimle birlikte olacak mıdır?" diye sormuş. ALLAH Rasûlü (sa), "Evet." demiş; Hz. Ömer (ra),

"Öyleyse, ne diyeceğimi bilirim.′′ demiştir. (İbnu Ebid-Dünya, Beyhakî)

Kabirde azap ve nimet de vardır. Bunu bildiren bir hadis-i şerif şöyledir: "Kabir ya cennet bahçelerinden bir bahçe veya cehennem çukurlarından bir çukurdur." (Tirmizî)

Bir hadis-i şerif de şöyledir: "Biriniz öldükten sonra, kıyâmete kadar her sabah ve akşam onun cennetteki veya cehennemdeki yeri kendisine gösterilir." (Muttefekun aleyh) Ve o buna göre, ya sevinç, emniyet ve mutluluk duyar veya hüzün, korku ve sıkıntı hisseder.

Hz. Ali (ra) şöyle demiştir: "Bir ruh, cennet veya cehennem ehlinden olduğunu öğrenmedikçe cesedinden ayrılmaz."

Mesruk şöyle demiştir: "Dünya sıkıntısından kurtulmuş ve kabir azabından emin olmuş bir ölüye imrendiğim kadar hiç kimseye imrenmedim."

Ebud-Derdâ (ra) şöyle demiştir: "Ölüm, mü′minin dünya hapsinden salıverilmesidir."

ÂbdULLAH İbni Amr (ra) şöyle demiştir: "Ruhu cesedinden ayrılan mü'min, hapisten salıverilen mahbus gibidir." Dar bir yerden geniş bir yere çıkar ve esaretten hürriyete kavuşur.

Hiç şüphe yoktur ki, bu hâl, nefislerini günah ve kötülüklere karşı zaptetmekten dolayı dünyayı kendileri için hapis ve zindana çevirenler içindir. Dünyayı bulunmaz ve ele geçmez bir yağma gibi görüp her türlü zevk ve keyfin araksında koşanlar için ise, durum bunun tam tersidir. ALLAH Teâlâ, bu sonuncuların hâlini şöyle anlatmıştır:

"Onları bahçelerden, pınarlardan, hazinelerden ve güzel binalardan koparıp aldık." (Şuarâ, 57, 58)

"Onlar için her nimetin kapılarını açtık ve kendileri bu şeylerle sevinip şımarmaya başlayınca onları ansızın yakaladık ve bütün ümitlerini kaybetmiş bir hâle getirdik." (En'âm, 44)

Birinci hâlde olanların başında da şehidler gelir. Bunlar, ALLAH Teâlâ'nın rızasını kazanmak

için dünya hayatından ve öz canlarından geçmiş, dünya zevkleri yerine ahiret zevklerine talip olmuş kimselerdir. ALLAH Teâlâ, bunlar hakkında da şöyle buyurmuştur:

"ALLAH yolunda öldürülmüş olanlar için, ölü demeyin. Onlar diridirler ve Rableri yanında rızıkları verilir." (Al-i İmrân, 169)

Ahirete mutluluk duyarak gidenler, dünyayı ahirete satanlardır. ALLAH Teâlâ bunlar için şöyle buyurmuştur:

"ALLAH, karşılığında cennet vermek üzere mü'minlerden canlarını ve mallarını satın almıştır." (Tevbe, 111) Bunlar, yıkılıp dağılmak üzere olan köhne bir kulübeyi satıp karşılığında bir çiftlik, bahçeli bir saray satın almayı başaranların ruh hâlini yaşarlar. Bu satış işlemiyle başlayan mutlulukları her gün biraz daha artar ve ölüm anında doruğa ulaşır. Bu sebeple, ölmek bunlara zindandan kurtulmanın zevk ve rahatlığını verir. ALLAH Teâlâ bunlar için, "Orada size iştiha duyduğunuz her şey vardır." (Fussilet, 31) derken,

diğerleri için de, "Onlar, iştiha duydukları şeylerden menedilirler." (Sebe', 54) demiştir. Bu iki kısa cümle, mutluluk ve mutsuzluğu en güzel şekilde ifade etmektedirler. Çünkü, insanın iştiha duyduğu her şeyi bulması mutluluğun zirvesi, iştiha duyduğu her şeyden menedilmesi de mutsuzluğun doruğudur.

ALLAH Rasûlü (sa) şunları söylemiştir: "Bir kimse, anne rahmine geri dönmek istemediği gibi, gönül rızasıyla dünyadan ayrılan mü'min de bir daha dünyaya dönmek istemez." (İbnu Ebid-Dünya)

"Bir kimse ölünce iyi ise, kendisi rahatlığa kavuşur, kötü ise başkaları rahatlığa kavuşurlar." (Muttefekun aleyh) Bu sebeple ölüm, iki durumda da ALLAH Teâlâ'nın bir rahmetidir.

Mâlik İbni Enes şöyle demiştir: "Mü'minlerin ruhları serbesttirler. Onun için, istedikleri yere gidebilirler."

ALLAH Rasûlü'nün şöyle dediği rivAyet edilmiştir: "Kötü amellerinizle ölülerinizi üzmeyin.

Çünkü amelleriniz onlara bildirilir." (İbnu Ebid-Dünya)

Mücahid şöyle demiştir: "Anne ve babaya dünyadaki evladlarının hayır ve tâatları bildirilir."

Sâlih el-Merrî şöyle demiştir: "Bize ulaşan rivAyete göre, bir mü'min öldüğü zaman, daha önce ölmüş olanlar onun ruhuyla buluşur ve kendisinden dünya ehlinin ahvalini sorarlar."

Cafer İbni Said şöyle demiştir: "Mü'min öldüğü zaman, daha önce ölen akrabası onu karşılamaya çıkarlar."

Münker ve Nekir Sorgulaması ve Kabir Azabı

Sahâbi Berâ İbni Azib (ra)'ın rivAyetine göre, ALLAH Rasûlü (sa), kabir azabından ALLAH Teâlâ'ya sığındıktan sonra şunu anlatmıştır:

"Bir mü'min ölmek üzere iken, ALLAH Teâlâ onun ruhunu karşılamak için rahmet melekleri gönderir. Yüzleri güneş gibi parlak olan bu melekler, beraberlerinde ipekli elbiseler ve türlü güzel kokular getirirler. Mü'minin ruhu

cesedinden ayrılınca, bu melekler ona kokuları sürer ve ipekli elbiseleri giydirip göklere doğru çıkarırlar. Geçtikleri her yerdeki melekler ona rahmet okurlar ve gök kapıları onun için açılır. Refakatçi melekler, en yüksek yerde bu ruhu, ALLAH Teâlâ'ya arz eder ve O'nun emrini beklerler. ALLAH Teâlâ, kendisinden razı olduğunu bildirir ve kabrine indirilip kendisi için hazırlanan nimetlere ulaştırılmasını emreder. Bunun üzerine melekler onu kabrine indirirler.

Onu gömmüş olanlar henüz ayrılmadıkları için, ruh onların ayak seslerini duyar. Bundan sonra Münker ve Nekir denilen sorgu melekleri gelirler ve ona, 'RABBİn kimdir? Peygamberin kimdir? Dinin Nedir?’ diye sorarlar. Mü’minin ruhu, 'RABBİM ALLAH'tır; peygamberim Muhammed'dir; dinim İslâm’dır.’ diye cevap verir.

Bu melekler memnun olup ayrılırken güzel yüzlü, güzel elbiseli ve güzel kokulu birisi çıkıp gelir ve kendisine, 'RABBİnin rahmetiyle ve ebedî mutlulukla müjdelen' der. Mü’minin ruhu, onun

kim olduğunu sorar. O, 'Ben senin güzel amelinim. ALLAH seni hayırla mükâfatlandırsın. Sen O'na itâat işinde istekli ve hareketli, O'na muhalefette isteksiz ve hareketsizdin.’ der. Bundan sonra, kabir göz alabildiğine genişler ve oraya cennetten türlü nimetler getirilir.

Buna karşılık, bir kâfir ölmek üzere iken, ALLAH Teâlâ onun ruhunu karşılamak için azap melekleri gönderir. Sert ve katı olan bu melekler, beraberlerinde katranlı gömlek ve ateşli elbiseler getirirler. Kâfirin ruhu cesedinden ayrılınca, bu melekler ona katranlı gömleği ve ateşli elbiseleri giydirirler. Bundan sonra da onu göklere doğru çıkarırlar. Yanından geçtikleri melekler ona lanet ederler ve birinci gök kapısına geldiklerinde de kapı açılmaz. Bunun üzerine, refakatçi melekler burada onu ALLAH Teâlâ'ya arz eder ve O'nun emrini beklerler. ALLAH Teâlâ, bu ruhtan razı olmadığını bildirir ve onu kabrine indirip azaba çarptırmalarını emreder. (El-Aman ALLAH'ım! El-Aman ALLAH'ım!) Bundan sonra bu ruh kabrine

indirilir.

Onu gömmüş olanlar henüz ayrılmadıkları için, kendisi onların ayak seslerini duyar ve biraz sonra üzerine Münker ve Nekir inerler. Bu melekler ona, 'RABBİn kimdir? Peygamberin kimdir? Dinin nedir?’ diye sorarlar. Kendisi, 'Bilmiyorum.’ der. O bunu söyleyince, bir melek kafasına bir balyoz indirir. Bu balyoz bir dağa indirilse dağı toz hâline getirir ve sesi çıksa, bütün dünya ehli duyar. Bundan sonra çirkin yüzlü, pis kokulu ve pejmürde kılıklı birisi çıkıp gelir ve ona, 'ALLAH’ın gazabı ve azabıyla müjdelen' der. Ruh, 'Sen kimsin?’ diye sorar. O, 'Ben senin amelinim. ALLAH seni cezalandırsın! Sen O'na itâat işinde isteksiz ve hareketsiz, O'na karşı günah işlemekte ise hevesli ve hareketliydin.’ der. Bundan sonra kabir daha da daralır ve oradan cehenneme bir kaçı açılıp türlü azaplar getirilir." (Ebu Dâvûd, Hâkim)

ALLAH Rasûlü (sa) başka bir hadiste şöyle buyurmuştur:

"Mü'minin ruhu, kılın hamurdan çekilmesi gibi kolay çekilir ve ALLAH Teâlâ'nın rahmetiyle müjdelenip "İlliyyin" e çıkarılır. Kâfirin ruhu ise olabildiğince şiddetle çekilir ve ALLAH Teâlâ'nın azabıyla müjdelenip "Siccin"e indirilir." (İbnu Hibbân, İbnu Ebid-Dünya)

Başka bir hadiste de şöyle buyurulmuştur:

"Mü'min, genişleyen ve aydınlanan kabrinde yeşil bir bahçede olur. Kâfir ise, daralan ve kararan kabrinde yılan ve akreplerin hücumuna uğrar. Bu yılan ve akrepler, kıyamete kadar onu ısırıp zehirlerler." (El-Aman ALLAH'ım! El-Aman ALLAH'ım!) (İbnu Hibban)

Bu yılan ve akrepler; imansızlık, ahlâksızlık ve kötü amellerin şekillenmiş hâlleridir. Çünkü, dünyada mâna hâlinde olan şeyler, ahirette şekillenirler. Bunun bir örneği de rüyalardır. Çünkü rüyada görülen şeylerin çoğu da, düşünce, duygu, fiil ve amellerin şekilleridir. Bu yüzden, uykudaki insan da, bazen kötü bir düşünce, huy veya fiilinden dolayı sıkıntı duyduğu şekiller görür,

yılanlar tarafından ısırılır ve kâbuslarla boğuşur.

Ayrılıkla sonuçlanan aşk gibi kuvvetli duyguların da yılan zehiri kadar elem veren acısı vardır. ALLAH Teâlâ'ya iman etmeyen ve ahirete yönelmeyen kimseler dünyayı ve dünyadaki fâni şeyleri aşk derecesinde sevdikleri için, ölüm bu aşkları ayrılıkla sonuçlandırınca, bu insanlar kabirlerinde bu aşkların yılan zehiri gibi şiddetli olan acısını duyarlar. Bu acı onların ruhlarını kıvrandırırken, kendileri yılan ve akrep hayallerini de görür ve bu hayaller azaplarına korku azabı da ilâve eder.

Bu insanlar, bu azaplara ek olarak ahiretteki paha biçilmez nimetleri kaybetmiş olmanın dehşetli hasret ve elemini de duyarlar. Bu hasret ve elem onların ruhlarını yakarken, kendileri ateş hayalini de görür ve böylece hasret elemlerine bir ateş çukurunda olmanın sıkıntısı ve ıztırabı da eklenir. Bu o demektir ki, kabirdeki azapların aslı ruhlara musallat olan elemlerdir. Bu elemler ayrıca ya hakikî veya hayalî şekillerle de

takviye edilirler. Ahirette ise bu şekiller de hakikidirler.

Dünyadaki musibetler ne kadar acı ve elem verici de olsalar, onlara karşı teselli veren ve hatta onları unutturan şeyler de vardır. Ölen insanın uğradığı musibet ve çektiği acı ve elemlerin ise, ne unutulması, ne de teselli ve teskini mümkün değildir. Bu sebeple, bunlar ateş kadar yakıcı ve yılan zehiri kadar kıvrandırıcıdırlar.

Ölenlerden bir kısmı da ne nimet, ne de azap görmeden kıyâmete kadar uyutulurlar. ALLAH Rasûlü (sa) şöyle buyurmuştur: "Mü’min, Münker ve Nekir'e doğru cevap verince, kendisine, ‘mahşere kadar uyuyup dinlen' denir." (Tirmizî, İbnu Hibbân) Ve kendisi diriliş gününe kadar uykuya dalar.

Kabir Sarması

ALLAH Rasûlü (sa), Sa'd İbni Muâz'ın defni sırasında şöyle buyurmuştur: "Kabir, gömülen ölüyü sarar. Bundan kurtulan olsaydı, Sa'd kurtulurdu." (Ahmed)

Alimler bu mevzuda şöyle demişlerdir: "Kabir, iyi olan müslümanı sevgi hasreti ve anne şefkatiyle kucaklar; kâfir ve fasıkları ise hışım ve hiddetle sarar."

Gaybı Bilmek

Gaybı bilmek, ALLAH Teâlâ'ya mahsus olan bir sıfattır. Gayb duyu organlarıyla ve akıl ile bilinemeyen şeydir. Kâinattaki şeyler ve olaylar iki kısımdırlar. Bunların bir kısmı şehâdet, bir kısmı gaybtır. Şehâdet, duyu organlarıyla ve akılla bilinebilen kısımdır. Gayb ise bunun aksidir. Gayb bilgisinin ALLAH Teâlâ'ya mahsus olduğunu bildiren çok âyetler vardır. (En'âm, 59; Hûd, 123; Nahl, 77; Kehf, 26; Yûnus, 30; Nemi, 65; Hucurât, 18; Fâtır, 38) Ancak ALLAH Teâlâ, insanlara verilen yetenekle bilinemeyen bu bilgiden istediği miktarı istediği kullarına vahiy veya ilham yoluyla bildirir. Peygamberler vahiy yoluyla, velîler de ilham yoluyla bu bilgiyi alırlar.

Vahiy, melek vasıtasıyla geldiği hâlde, ilhamın nasıl geldiği meçhuldür. Bu da gayb

ilmindendir. Ancak bunu bir benzetme ve misâl ile akıllara yaklaştırmak mümkündür. Misâl şudur: Bir ayna, içinde ışık, görüntü veya yazı bulunan başka bir aynaya karşı tutulursa, ışık, görüntü ve yazılar bu aynaya da geçerler. Bunun gibi, Levh-i Mahfuz, ALLAH Teâlâ'nın ezelden ebede kadar takdir ettiği şeylerin ve işlerin yazılmış olduğu nurlu ve parlak bir ayna gibidir. Bir kalb eğer iman ve tâatla nurlanıp parlarsa, ALLAH Teâlâ'nın dilemesi ve kuvvetiyle bir ayna gibi, Levh-i Mahfuz'dan akisler ve yankılar alır. Bu olaya ilham denir ve bu şekilde gelen akisler ve yankılar da gayb bilgisini oluştururlar. (İmam Gazali, tasavvuf geleneğine uyarak ilhamı bu şekilde yorumlamıştır. Biz ise zahir ulemâsının yolunu tercih ederek diyoruz ki, bazı ender ilhamlar bu şekilde gerçekleşse bile, genel olarak ilham ALLAH Teâlâ'nın iman ve takva ile arınıp temizlenmiş kalplerde vasıtasız olarak ilim ve marifet yaratmasıdır. Veya bu şekilde yaratılan ilim ve marifettir.) Doğru rüyalar da bu şekilde gerçekleşirler. Bundan dolayı ALLAH

Rasûlü (sa) şöyle buyurmuştur:

"Doğru rüya, vahyin kırk altıda biridir." (Geçti) Bu hadisteki doğru rüya sözünden iki şeyi anlamak mümkündür. Birincisi ilhamdır. Çünkü ilhamların çoğu da doğru rüya şekilde gerçekleşirler. Bu tefsire göre, ilham vahyin kırk altıda biri olmuş olur. Bu oran hem netlik, hem de miktar bakımından böyledir. Çünkü, vahiy açık ve net iken, ilham bazen çok kapalı olur; ayrıca, vahiy ile çok bilgi gelirken, ilham ile ancak az bir ilim gelebilir. Bundan şu hüküm çıkar: İlhama mazhar olan en büyük velî, kırk altı derece peygamberin altındadır. Bu da şu demektir: Peygamber en büyük velîden kırk altı defa daha büyüktür. Bir zatın benzetmesiyle, en büyük velî serçe ise, peygamber tavus kuşudur. Diğer velîler, âlimler ve sâlihler ise sinektirler. Sineğin de türlüleri vardır.

Nefsin şehvet ve arzuları bulut gibi kalbin üstünü kapladıkları zaman kalb kararır ve Levh-i Mahfuz'dan yankı almaz. Bu bulutlar devamlı olsa, kalb hiçbir zaman ilham almaz. Bulutlar ara sıra

açılsa, o sıralarda akisler ve ilhamlar da gelir. Uyanık hâlde kalbin Levh-i Mahfuz'a açılması ancak velîlerde gerçekleşir. Rüyada ise, bu başka insanlar da görülür. Çünkü bu insanlar uyanık iken nefsanî his ve duygulardan kurtulamadıkları hâlde, uyurken bu hislerin etkisinden kurtulurlar. Çünkü bu his ve duygular uyuşur ve birbirinden kopup ayrılan bulut parçaları gibi ayrılırlar. O zaman da bu insanların kalbi, bulut parçaları arasından sıyrılan güneşe karşı tutulan ayna gibi, Levh-i Mahfuz'dan bazı yankılar alır. Yukarıda geçen hadisdeki rüya kelimesinin ikinci mânası da bu şekilde gerçekleşen ilhamdır. Ancak bu ilham (veya doğru rüya), Levh-i Mahfuz'dan kalbe gelirken, önce hayal bölgesinden geçer; hem kırılıp parçalanır, hem de yeni renkler, şekiller ve unsurlar kazanır. Bu yüzden de, rüya açık bilgi olmaktan uzaklaşır ve yorum gerektirir.

Levh-i Mahfuz'dan yansıyan ışıklardan oluşan doğru rüyalar, düşünce ve hayallerin şekillenmesinden ibaret olan rüyalardan ayrıdırlar.

Bu ikincilere, "adğâs-u ahlâm", yani "hayallerin karışımı rüya" denir ve bunlar gerçek bir bilgi taşımazlar.

Ölüm anında gaybın açılması ve ölecek olan insanın ahiretle ve kendi akıbetiyle ilgili çok şey görüp öğrenmesi, de bu şekilde izah edilebilir. Yani, ölmekte olan bir insanda nefsanî arzular ve dünyevî istekler öldükleri için, bu insanın kalbi Levh-i Mahfuz'a karşı açılır ve oradan müşahede yoluyla bilgi alır. ALLAH Teâlâ, ölmekte olan insanı kasdederek şöyle buyurmuştur: "Sen bundan (ölümden veya şimdi aldığın gayb bilgisinden) habersizdin. Biz, üzerindeki perdeyi kaldırdık ve şimdi gözlerin (gaybı görmekte) keskindir." (Kaf, 22)

Ölülerle İlgili Rüyalar

Ölmüş kimselerin kabir hayatındaki durumlarını duyu organlarına dayanan ilimle öğrenmek mümkün değildir. Vahiy de kesildiği için, bu konuda yalnızca doğru olan rüyalardan yaralanılabilir. Biz burada bu kabil rüyalardan

birkaç tane zikredeceğiz.

Abbas (ra) şunu anlatmıştır: "Ben Ömer'in dostuydum. Vefat ettikten sonra onu rüyada görmeyi çok isterdim. Fakat ancak bir sene sonra onu gördüm. Alnındaki terleri silerek bana şöyle dedi: 'Hesabım yeni bitti. ALLAH Teâlâ merhamet ve şefkat sahibi olmasaydı, kurtulamazdım."

Abbas (ra) şunu söylemiştir: "Kardeşim Ebu Leheb ölünce, onun ne hâlde olduğunu çok merak ettim. Çünkü iman etmemiş ve aleyhinde bir sûre inmişti. NihAyet bir gece onu gördüm. Ateş yutuyordu. Hâlini sordum. Şunu söyledi: 'İşte gördüğün gibi, azap ve ateşteyim. Ancak Pazartesi sabahları azabım kesilir. Çünkü Muhammed o vakitte doğmuştu ve ben onun doğum müjdesini getiren köle kadını azat etmiştim. ALLAH, bu yaptığımdan dolayı o vakitte azabı üzerimden kaldırır."

Bir zat şöyle demiştir: "Ben rüyamda ALLAH Rasûlü'nü gördüm ve bana istiğfar etmesini rica ettim. Kendisi benden yüzünü

çevirdi. Bunu görünce şöyle dedim: 'Ya RasûlULLAH, rivAyetler senin ihtiyaç sahiplerinden hiç yüz çevirmediğini söylerler' (Müslim) dedim. Bunun üzerine, bana döndü ve, 'ALLAH seni affetsin' diye duâ etti."

Abdulvahid İbni Zeyd şöyle demiştir: "Hac yolunda bize refakat eden genç bir adam, her fırsatta ALLAH Rasûlü'ne salavât okurdu. Dikkatimi çekince, neden bu kadar sık salavât okuduğunu sordum. Genç adam bana şunu anlattı: "Babam ölünce ben onun baş uçundaydım. Bir ara gözlerim kapandı ve bir rüya gördüm. Sudanlı zenciler gibi iri kıyım dört adam, ellerinde demir sopalarla gelip babamı dövmek istediler. Tam bu sırada ALLAH Rasûlü (sa) belirdi ve bu adamlara, "Onu dövmeyin. O bana salavât okurdu." dedi. Bunun üzerine o adamlar (yani, azap melekleri) uzaklaşıp gittiler. Faydasını bu şekilde görünce, o günden bu yana fırsat buldukça salavât okurum." (ALLAHumme salli alâ seyyidinâ Muhammedin ve alâ Ali seyyidinâ

Muhammed.)

Bir zat, Hz. Ebu Bekir'i rüyada görmüş ve ona, "Sen, 'Dilim beni çıkmazlara soktu' demişsin. Dilinden dolayı bir sıkıntı çektin mi?" diye sormuş. Hz. Ebu Bekir (ra) şu cevabı vermiştir:

"Ben dilimi böyle suçlayınca onunla "lâ ilâhe illALLAH" zikrini okudum ve bunun sevabıyla cennete gittim."

ÂbdULLAH el-Bezzâr rüyada görülmüş ve kendisine, "ALLAH Teâlâ sana nasıl muamele etti." diye sorulmuş. Bu zat şu cevabı vermiştir:

"ALLAH Teâlâ bana, 'Günahlarını söyle, seni affedeyim' dedi. Ben, günahlarımı söyledikçe O affetti. Ancak bir günahımı söylemekten utandım. O da beni ter içinde bekletti. Beklerken, mahcubiyetten yüzümün eti su olup döküldü." Kendisine, "Bu günahın neydi?" diye sorulmuş, buna da şu karşılığı vermiştir: "Bir sefer, nefsim baskın çıktı ve bir kadına şehvetle baktım."

Ebu Cafer es-Saydelânî şunu anlatmıştır: "Ben, rüyamda ALLAH Rasûlü'nü gördüm. Yanında

da ashâbı vardı. Bu hâlde iken, gökten iki melek indi ve onlara bir hediye dağıttı. Sıra bana gelince, melekler, 'Bu, onlardan değildir' dediler ve beni geçtiler. Ben, 'Ya RasûlULLAH! Sen, "Kişi sevdiğiyle beraberdir." dememiş misin?’ dedim. ALLAH Rasûlü (sa), 'Evet, dedim' buyurdu ve meleklere işaret etti. Melekler de dönüp o hediyeden bana da verdiler."

Cuneyd şöyle demiştir: "Ben rüyamda bir konuşma yapıyordum. Bir melek bana, 'İnsanı ALLAH Teâlâ'ya en çok yaklaştıran amel hangisidir?’ diye sordu. Ben şu cevabı verdim: 'Bu amel, eksiksiz yapılan gizli ameldir' Melek, cevabımı beğendi ve, 'İsabetli bir cevap' dedi."

Mücemma' rüyada görülmüş ve şunu söylemiştir: "Dünyada zâhid olanlar, ahiretin zenginleri olmuşlardır."

Sâlih İbni Beşir şunu anlatmıştır: "Ben rüyamda Atâ es-Sülemî'yi gördüm ve ona, 'Sen dünyada hüznü çok olan bir kimseydin. Şimdi ne hâldesin?’ dedim. Atâ, 'ALLAH Teâlâ, o hüzne

bedel bana devamlı sevinç ve neşe verdi' dedi. Ben, 'Orada kimlerle berabersin?’ dedim. Atâ, 'Ben, ALLAH Teâlâ’nın ihsanda bulunduğu nebiler, sıddıklar, şehidler ve sâlihlerleyim' dedi.

ALLAH Teâlâ şöyle buyurmuştur: "ALLAH'a ve Rasûlü’ne itâat edenler; ALLAH’ın ikram ve ihsanda bulunduğu nebiler, sıddıklar, şehidler ve sarihlerle beraberdirler. Bunlar ne güzel arkadaşlardır!" (Nisa, 69)

El-Evzâî rüyada görülmüş ve şöyle demiştir: "Ahirette gördüğümüz en yüksek derece âlimlerin, sonra da musibet sahiplerinin dereceleridir."

İbnu Uyeyne şunu anlatmıştır: "Rüyamda kardeşimi gördüm ve hâlini sordum. Bana şunu söyledi: 'ALLAH Teâlâ, istiğfar ettiğim günahlarımı affetti; istiğfar etmediğim günahlarımı ise affetmedi"

Ali et-Talhî şunu söylemiştir: "Rüyamda, dünya kadınlarına benzemeyen çok güzel bir kadın gördüm ve ona, neci olduğunu sordum.

Huri olduğunu söyledi. Kimin için olduğunu sordum. 'Beni Efendimden isteyen ve mehrimi veren içinim' dedi. Ben, ‘Mehrin nedir?’ dedim. 'Nefsini haram şeylerden uzak tutmaktır' dedi."

İbrahim el-Harbî şunu anlatmıştır: "Ben rüyamda (Harun Reşid'in eşi) Zübeyde'yi gördüm ve ALLAH Teâlâ’nın kendisine nasıl muamele ettiğini sordum. Zübeyde, 'ALLAH Teâlâ beni affetti' dedi. Ben, 'Hac yolunda yaptığın masraflar ve verdiğin sadakalar yüzünden mi?’ dedim. Zübeyde, 'Hayır! Bunların sevabı asıl sahiplerine verildi' dedi. (Asıl sahipleri dediği halktır. Çünkü sultanlar da halktan bazen haksız vergiler alırlardı.) Ben, 'O hâlde neyle seni affetti?’ dedim. Zübeyde, 'Bu harcamalardaki iyi niyetimle.’ dedi."

Sufyân es-Sevrî rüyada görülmüş ve durumu sorulmuş. Kendisi şu karşılığı vermiştir: "Ben ölünce, birinci adımımı Sırat köprüsüne, ikincisini de cennete attım. Şimdi artık cennetteyim"

Ahmed İbnul-Havarî şunu anlatmıştır:

"Rüyamda, daha güzelini tasavvur edemediğim bir hurî gördüm. Yüzü ışık hâlinde parlıyordu. Kendisine, 'Yüzündeki bu ışık hangi kremdendir?' dedim. Hurî, 'Bu ışık, bana sahip olanın ALLAH Teâlâ için (O'nun korkusu ve sevgisiyle) döktüğü gözyaşlarındandır' dedi."

El-Kettânî şöyle demiştir: "Rüyamda Cuneyd'i gördüm ve ne bulduğunu sordum. Cuneyd şöyle dedi:

'Tasavvuf usulüyle söylediğimiz sözler ve işaretler boşa gitti. Bize ancak geceleri kıldığımız namazların sevabı kaldı' (ALLAH Teâlâ'ya şükürler olsun ki, ölümümüzden evvel bize bu gerçeği bildirdi. O'na hamd ve sena olsun!)

Ebu Süleyman (ed-Dârânî) rüyada görülmüş ve hâli sorulunca şunu söylemiştir: "ALLAH Teâlâ günahlarımı affetti. Fakat tasavvuf ehlinin ibare ve işaretleri beni sıkıntıya soktu."

Bir zat rüyada görülmüş ve şöyle demiştir: "ALLAH Teâlâ, kendime vird yaptığım dört kelimeden dolayı beni affetti. Bu kerimler

şunlardır: Lâ ilâhe illALLAH (ALLAH'tan başka ilâh yoktur) inancıyla ömrümü bitireceğim; lâ ilâhe illALLAH inancıyla kabrime gireceğim; lâ ilâhe illALLAH inancıyla haşri bekleyeceğim. Lâ ilâhe illALLAH inancıyla RABBİMin huzuruna çıkacağım."

Ebu Süleyman rüyada görülmüş ve hâli sorulunca şunu söylemiştir: "ALLAH Teâlâ beni affetti. Fakat tasavvuf ehlinin ibare ve işaretleri beni sıkıntıya soktu."

Ebu Said el-Harrâs şunu anlatmıştır: "Rüyamda ALLAH Rasûlü'nü gördüm. Yanında Ebu Bekir ve Ömer de vardı. Ben ise sûfilerin bazı sözlerini söylüyor ve vecde gelmeye çalışıyordum. ALLAH Rasûlü (sa) bana bakarak, 'Bu yaptığının şerri hayrından daha çoktur.' dedi."

(Bu sözü nakledip yazan İmam Gazali'dir. Fakat aynı İmam Gazali, sırası geldiğinde sûfilerin sözlerini, vecd ve cezbelerini de savunmuştur.)

Şiblî rüyada görülmüş ve hâli sorulunca şöyle demiştir: "RABBİM benimle tartıştı. Ben

kurtuluştan ümidimi kesmek üzere iken, merhamet etti ve beni bağışladı." (ALLAH Teâlâ'nın Şiblî ile tartıştığı hususlar, sûfilerin Kur'ân ve sünnete muhalif olarak uydurdukları sözler, kavramlar ve ibadet şekilleridir.)

Ebu Said eş-Şahhâm şunu söylemiştir: "Ben rüyamda Sehl es-Sa'lukî'yi gördüm ve kendisine, Ya Şeyh!' diye hitap ettim. Sehl, 'Şeyhliği bırak!' dedi. Ben, 'Sende gördüğüm tasavvuf hâlleri çok işe yaradı mı?' dedim. Sehl, 'Onlar hiç bir işe yaramadılar.' dedi. Ben, 'Peki, ALLAH Teâlâ sana nasıl muamele etti?' dedim. Sehl, 'Halkın dinî sorularına verdiğin Şer'i cevaplardan dolayı beni affetti.' dedi."

El-Musuhî şunu anlatmıştır: "Rüyamda iblis'i gördüm. Çıplak bir hâldeydi. Kendisine, 'İnsanlardan utanmıyor musun?' dedim. iblis, 'Bunlar insan mı? Ben gece gündüz onları top gibi ayaklarımda oynatıyorum.' dedi."

Mecnun (İbni Amir) rüyada görülmüş ve ALLAH Teâlâ'nın kendisine nasıl muamele ettiği

sorulmuş. Kendisi şu karşılığı vermiştir: "ALLAH Teâlâ beni affetti. Çünkü ben, şiddetli aşkıma rağmen iffetimi muhafaza ettim ve sevgilimle hiçbir günah işlemedim. ALLAH Teâlâ, bu yüzden adımı da dünyada yaşattı ve beni iffette âşıklara örnek yaptı."

Bir zat rüyada görülmüş ve şöyle demiştir: "Ben bir ölü gördüğüm zaman, ölmeyen ve devamlı hayat sahibi olan zâtı (ALLAH Teâlâ'yı) kusurlardan tenzih ederim.' derdim. ALLAH Teâlâ bundan dolayı beni affetti."

Utbe el-Gulam'ın tevbe edip ibadet yoluna girmesine bir rüya vesile olmuştur. Kendisi bu rüyasını şöyle anlatmıştır: "Çok güzel bir huri gördüm. Bana, 'Ey Utbe! Ben sana âşığım. Sakın, aramıza girecek bir günah işleme.' dedi. Ben de, 'Sana kavuşmak için dünyayı üç talakla boşadım.' dedim."

Ebu Ya'kup el-Kari şunu anlatmıştır: "Ben rüyamda Uveys el-Karani'yi gördüm ve kendisine, 'Bana nasihat et.' dedim. Uveys bana şöyle nasihat

etti: "RABBİnin rahmetini O'na itaatte ara; O'nun intikamını da O'na karşı masiyette gör. Her hâl-u kârda da O'ndan ümitsiz olma."

Ebu Bekir İbni Ebu Meryem şunu anlatmıştır: "Ben rüyamda Verka el-Hadremi'yi gördüm ve ona, 'Ahirette hangi ameli daha efdal buldunuz?’ diye sordum. Verka, 'ALLAH Teâlâ korkusuyla ağlamayı en efdal amel olarak bulduk.’ dedi."

Yezid İbni Nuâme şunu söylemiştir: "Bir zat, salgın kolerada kızını kaybetmişti. Onunla ilgili gördüğü rüyayı bize şöyle nakletti: "Ben kızımı gördüm ve kendisine, 'Kızım! Bana ahireti anlat.’ dedim. Kızım, 'Baba! Ahiret anlatılabilecek şeylerden değildir. Onu ancak görenler anlayabilirler. Fakat, görüp anlayanlar artık amel etme gücüne sahip değildirler. Bu güce sahip olanlar ise onu anlayamazlar ve bu yüzden de onun için amel etmezler. Baba! Burada açıkça görülüyor ki, iki rekât namaz kılmak veya bir iki sefer "Subhânellâh" demek bütün dünyadan daha

kıymetlidir.’ dedi."

İmam Şafiî şunu anlatmıştır:

"Bir ara beni sıkan bir durumdaydım. Bir gece rüyada birisi bana, 'Şu duayı oku!’ dedi. Ben ertesi sabah o duayı okudum. Ve akşam olmadan ALLAH Teâlâ beni o sıkıntılı durumdan kurtardı. Dua şudur: ALLAH'ım! Ben kendim için ne fayda, ne zarar, ne ölüm, ne hayat, ne de dirilişe malik değilim. Senin bana verdiğinden başkasını almaya ve beni koruduğundan başkasından korunmaya da gücüm yoktur. ALLAH'ım! (Ben böyle âciz olup acizliğimi itiraf etmişken) sen beni sevdiğin ve razı olduğun söz ve amele afiyet ve suhuletle muvaffak et."

Bu söz, ALLAH Rasûlü'n ettiği dualardandır. Üstünde sıhhatinin mührü gibi, nübüvvetin nuru parlıyor.

Ölüleri rüyada görmek, ahiretin varlığını ve ruhların kalıcı olduklarını gösteren bir delildir. Ancak bu delil, bu yöndeki her bir rüya ile birlikte çoğalan ve sonsuzlaşan miktardadır. Tıpkı bunun

gibi, gelecekle ilgili olarak görülen rüya da kaderin varlığını ve her şeyin önceden takdir edilmiş olduğunu gösteren bir delildir. Bu delil de bu türlü rüyaların sonsuzluğu kadar sonsuzdur.

Sûr'un Üfürülmesi

Ahiret ve melekût alemindeki şeyler, mahiyet itibarıyla dünya ve şehâdet alemindeki şeylerden farklıdırlar. Ancak aralarındaki bir çeşit benzerlikten dolayı, ikisi için de aynı isimler kullanılır. ALLAH Teâlâ, cennet nimetlerinin dünyadakilerin aynısı değil, benzeri olduklarını ifade ederek şöyle buyurmuştur:

"Onlara cennette bir meyve ikram edildikçe, 'Bundan bize dünyada da verilmişti.' derler. Fakat, bunlar dünyadakilerin sadece benzerleridir." (Bakara, 25) Bu farklılığa rağmen, ikisi için de aynı isimlerin kullanılması, göz önünde olmayan ahiret ve melekût âlemini tanıtma amacının doğurduğu bir zorunluluktur. Bu farklı şeylerden birisi de Sûr'dur. Sûr, isim olarak üfürülen âlet, boru ve borazan gibi şeylere

denir. Bu isim aynı zamanda İsrafil (as) tarafından üfürülünce çıkardığı rüzgâr ve ses ile kıyâmeti koparan ve ahireti getiren cihaz için de kullanılmıştır.

Sûr iki kere üfürülür. Birinci üfürüşte şimdi mevcut olan âlem yıkılır, ikincisinde ise kabirlerin üstü açılır ve ölüler dirilip kabirlerinden dışarı çıkarlar. ALLAH Teâlâ, Kur'ân-ı Kerim'de şöyle buyurmuştur:

"Sûr'a üfürüldü ve ALLAH'ın dilediği kimselerin dışında göklerde ve yerdekilerin hepsi (korkudan) bayılıp öldüler. Sonra ona ikinci bir sefer üfürüldü ve ölmüş olanlar birden ayağa fırlayıp (kimi dehşet, kimi hayret ve kimi sevinçle etrafı) seyretmeye başladılar. Mahşer yeri RABBİnin nuruyla aydınlandı, (amellerin yazılmış olduğu) kitap (ortaya) konuldu, (hesap başladı), peygamberler ve şâhidler getirildi. Ve kimseye zulmedilmeden aralarında hak ile hüküm verildi. Herkese yaptıklarının tam karşılığı verildi. ALLAH onların ne yaptıklarını çok iyi bilir. İnkârcılar

gruplar hâlinde cehenneme sevk edildiler. Oraya varınca, kapılar açıldı ve gardiyanlar kendilerine, 'Size peygamberler gelip Rableriniz âyetlerini (emir ve yasaklarını) okumadılar mı, sizi bugün hakkında bilgilendirip uyanmadılar mı?’ diye sordular. Bunlar, 'Evet, geldiler ve bize âyetleri okuyup uyarıyı yaptılar.’ dediler. İnkârcılar azabı hak etmişlerdir." (Zümer, 69, 71)

(ALLAH Teâlâ, kıyâmet olaylarını mazı sığasıyla (geçmiş zaman kipiyle) vermiştir. Bununla, kıyâmetin ve kıyâmetteki olayların hem olmuş gibi kesin olduğuna, hem de olmuş kadar yakın olduğuna işaret etmiştir. Bundan başka bunun bir mânası da ALLAH Teâlâ için zaman farkının bulunmamasıdır. Çünkü O, ezelden ebede kadar bütün zamanları ve her şeyi aynı anda ve aynı şekilde görür ve bilir.)

"İnkârcılar, 'Doğru söylüyorsanız, bu kıyâmet ne zamandır?’ derler. Bekledikleri şey bir gürültüden (Sûrun ilk üfürülmesinden) ibarettir. Bu gürültü onları dünya işleriyle meşgul iken,

habersiz ve ansızın yakalar. Bu gürültüyü duyunca (korku ve şaşkınlık yüzünden) ne kimseye bir söz söyleyebilirler, ne de (dışarıdakiler) evlerine dönebilirler. (Bundan sonra) ikinci Sûr üfürüldü ve onlar Rablerinin emriyle kabirlerinden sür'atle kalktılar. (İnkârcılar), 'Vay hâlimize! Bizi kabirlerimizden kim çıkardı?’ dediler. (Mü’minler), 'Bu Rahman olan ALLAH’ın va'dettiği gündür. Peygamberler (bunu haber vermiş ve) doğru söylemişlerdi.’ dediler. (İşte böyle) bir tek Sûr üfürülmesiyle hepsi yanımızda hazır hâle geldiler. Bugün kimseye hiçbir suretle zulmedilmez ve size yalnızca yaptıklarınızın karşılığı verilir." (Yasin, 48-54), "Sûra üfürüldüğü gün zor bir gündür. O gün (özellikle) inkârcılar için hiç kolay değildir." (Muddessir, 8-10)

ALLAH Rasûlü (sa) da şöyle demiştir:

"Dünyaya nasıl sevinilir ki, melek Sûr'u tutmuş ve ağzına dayamıştır. Üflemek için tetikte olup gelen emri beklemektedir." (Tirmizî)

Mukatil şöyle demiştir: "Sûr'un birinci

sefer üfürülmesiyle ikinci sefer üfürülmesi arasında kırk senelik zaman vardır."

Sûr'un birinci sefer üfürülmesi dünyayı seven ve onu hayatın tek gâyesi hâline getirenler için büyük bir felâket ve yıkımdır. Çünkü bu sevdikleri ve hayal ile süsledikleri dünya, gözleri önünde yıkılır ve bu dehşetli yıkılışı korku ve çaresizlikle seyretmekten başka bir şey de ellerinden gelmez. Onun ikinci sefer üfürülmesi de bunlar için yeni ve daha büyük acıların ve azapların habercisidir. Bu sebeple, bu insanlar, Sûrun ikinci üfürülmesiyle dirilip kabirlerinden dışarı çıkınca şöyle derler:

"Vay hâlimize! Bu, ceza günüdür. Bu, inkâr ettiğimiz hüküm günüdür." (Sâffât, 20, 21), "Ah keşke, ölmüşken kökten yok olsaydık!" (Hâkka, 27), "Ah keşke, ben toprak olsaydım!" (Nebe', 40)

Mahşer

Haşir, dağınık olan şeyleri toplayıp bir araya getirmektir. Mahşer ise, bunların toplandığı yerdir. ALLAH Teâlâ, Sûrun ikinci üfürülmesinden

sonra bütün canlıları diriltip bir geniş meydanda toplar. Bu toplananlar birbirine karışırlar.

İnsanlar, cinler, şeytanlar ve türlü hayvanlar iç içedirler. Çünkü ALLAH Teâlâ, bir süre için hayvanları da diriltir. (Geçti) Bu konuda şöyle buyurulmuştur:

"Biz hiç birini ihmal etmeksizin hepsini haşrettik. (Ondan sonra) saflar hâlinde Rablerine arz edildiler. (Rableri onlara şöyle hitap etti:) 'Sizi ilk sefer yarattığımız gibi, (ikinci bir yaratmayla) bize geri geldiniz. Fakat siz (ey inkârcılar!), sizinle böyle buluşacağımıza inanmamıştınız.' Kitap (ortaya) konuldu. Mücrimlerin ondaki yazılardan nasıl korktuklarını görmelisin. Onlar şöyle diyeceklerdir: 'Vay hâlimize! Bu kitap nasıl bir şeydir ki, küçük büyük hiçbir ameli bırakmamış, saymıştır.' Bunlar, yaptıklarını hazır bulurlar. RABBİn kimseye zulmetmez." (Kehf, 47-49)

"(İnkârcı) insan, 'Ben öldükten sonra bir daha diri olarak (mezardan) çıkarılacağım ha!' der. Bu insan, hatırlamıyor mu ki, daha önce de hiçbir

şey değilken biz onu yaratıp (ortaya çıkardık)? RABBİne yemin olsun, biz inkârcıları da (onlara inkâr fikrini telkin eden) şeytanları da haşredeceğiz (diriltip mahşerde toplayacağız)." (Meryem, 66-68)

"ALLAH kime hidâyet verirse o hidâyet bulur; kimi hidAyetten mahrum bırakırsa, artık başkalarının ona hidAyet kazandırdığını göremezsin. Biz hidAyetsizleri kıyâmet gününde yüzleri üzerinde kör, dilsiz ve sağır olarak haşredeceğiz. Yerleri de cehennemdir. Cehennem yavaşladıkça, biz onlar için yakıcılığını arttırırız. Bu onların cezasıdır. Çünkü, âyetlerimizi inkâr ettiler ve (ahiretin varlığında da şüphe ederek) 'Biz kemik ve toprak hâline geldikten sonra, sahi yeniden diriltilecek miyiz?’ dediler. Bunlar görmediler mi ki, gökleri ve yeri yoktan yaratan ALLAH, onları (kendi kemik ve topraklarından) tekrar yaratmaya kadirdir? Üstelik O, bu diriliş için kesin olan bir vade tayin etmiştir. Fakat zâlimler, inkârda inad ve ısrar ederler." (İsrâ, 97-99), "O gün

hayvanlar ve canavarlar da haşredileceklerdir." (Tekvir, 5)

Haşir meydanı dümdüz bir yerdir. ALLAH Teâlâ şöyle buyurmuştur:

"Sana, (haşir yerinde) dağların olup olmadığını soruyorlar. De ki: ALLAH dağları toz hâline getirip savurur. O, haşir yerini dümdüz ve örtüsüz hâle getirir. Onun için, sen orada ne bir tümsek, ne bir çukur göremezsin. O gün, insanlar çağırıcı (olan İsrafil'in sesine) uyar ve gecikmeden (mezarlarından çıkıp) bu yere gelirler. Bu yerde sesler ALLAH'ın heybetiyle kısılmıştır. Onun için sen (bu en büyük kalabalıkla) sadece fısıltılar duyabilirsin." (Tâhâ, 105-108)

Haşir yeri dümdüz ve ağaçsız olduğu için kimsenin bir deliğe girip kendisini gizlemesi veya bir gölgeye sığınıp dinlenmesi mümkün değildir. (O gün sadece sadaka gibi iyi amellerin gölgesi vardır.)

Haşir meydanı dünyadaki bir yer değildir. ALLAH Teâlâ şöyle buyurmuştur:

"O gün yer başka bir yerle, gökler de başka göklerle değiştirilecektir. (Böyle değiştirilmiş bir âlemde) bütün canlılar bir ve kahredici olan ALLAH'ın önüne çıkacaklardır. O gün, mücrimleri zincirlere vurulmuş bir hâlde göreceksin. İç gömlekleri katrandandır. Yüzlerine de ateş püskürtülür. ALLAH o gün herkesi yaptığıyla cezalandıracaktır. O, hesabı çabuk görendir. Bu Kur'ân, insanlara bir duyurudur. Ta ki, ALLAH'ın bir olduğunu bilsinler ve akıl sahipleri akıllarını başlarına alsınlar." (İbrahim, 48-52)

ALLAH Rasûlü (sa) da şöyle demiştir:

"İnsanlar haşir yerine üç hâlde gelirler. Bir kısmı binitli olarak, bir kısmı yaya olarak, bir kısmı da yüz üstü sürünerek gelir." (Buharî, Müslim, Tirmizî) ALLAH Teâlâ o gün inkârcılara ve arsız günahkârlara acımaz. Onun için, onları kabir yerlerinden haşir yerine kadar yüz üstü sürükler, haşir yerinde de bu şekilde dolaştırır. Kendilerini ayakta tutacak kadar amelleri olanlar, yaya olarak gelir ve yaya olarak kalırlar. Amelde ileri olanlar

ise, hem gelirken, hem de mahşerde binitli olurlar.

Mahşerin insanları hayret ve şaşkınlık içinde bırakacak hâlleri çoktur. Bunlar, takva ehli için zevkli sürprizler, fısk ve günah ehli için ise dehşet ve korku sahneleridir.

Mahşer Teri

Mahşerde olabilen en büyük izdiham vardır. Burada yüz milyarlarca nefesler birbirine karışıp ciğerleri ısıtırlar. Güneş, herkesin ameline göre yakın bir mesafeden üstüne hararet ve ateş yağdırır. Korku ve heyecan had safhadadır. Sıkıntı, telâş, yorgunluk sınırsızdır. Utanmak, mahcubiyet, pişmanlık cehennem gibidir. Belirsizlik, çaresizlik, ağrı ve sızılar çıldırtacak boyuttadır. Bütün bu olumsuzlukların etkisi altında kalan insanların tepkisi, bolca ve çokça ter dökmekten ibarettir. Vücudlar ter çeşmesi hâline gelir, kılcal damarlardan ve cilt gözeneklerinden ter boşanır. Bu sıcak, kirli ve pis kokulu terler göl hâline gelir ve amellerine göre insanların gırtlaklarına kadar yükselir. ALLAH Rasûlü (sa) şöyle buyurmuştur:

"Mahkeme faslı başladığı zaman, kötü insanların (korku ve sıkıntıdan) çıkardığı terler, onların kulak memelerine kadar çıkar." (Muttefekun aleyh)

Kıyâmet gününde az terleyenler ise, dünyada iken ibadette, hac ve cihatta, müslümanların ihtiyaçları için dolaşmakta, emr-i maruf ve nehy-i münker görevini ifâ etmekte terleyenlerdir.

Mahşer Gününün Uzunluğu

Mahşer günü çok uzun bir gündür. Onun uzunluğu, hesabı görülecek insanların çokluğundan dolayı değildir. Çünkü "ALLAH Teâlâ, hesapları çabuk görendir." (İbrahim, 51) "Onun kudretine nisbetle bütün insanları yaratmak bir tek insanı yaratmak gibidir, bütün insanları haşretmek bir tek insanı haşretmek gibidir ve bütün insanları sorgulamak bir tek insanı sorgulamak gibidir." (Lokman, 28) O günün uzunluğu, müstahak olanların mahşer yerinde azap çekmeleri içindir. Kur'ân-ı Kerim'de bu

günün uzunluğu bin ve elli bin sene olarak gösterilmiştir. (Secde, 5; Meâric, 4) Ebedî bir âlemin giriş kapısı olan kıyâmet gününün uzunluğu da ona uygundur.

ALLAH Rasûlü (sa) şöyle buyurmuştur: "ALLAH Teâlâ, yarattıklarını bir savaşçının oklarını torbasında topladığı gibi, haşir yerinde toplar ve elli bin sene bekletir." (Taberânî)

Ancak, bu uzunluk herkes için aynı değildir. ALLAH Rasûlü (sa) şöyle buyurmuştur: "ALLAH Teâlâ, hesap gününü bazı kulları için iki namaz arasındaki süre kadar kısaltır." (Ebu Ya'lâ, Beyhakî)

İnsanların çoğu bu upuzun günde aç ve susuzdurlar. Hasan el-Basrî (ra) şöyle demiştir: "Düşünebiliyor musunuz? İnsanlar elli bin sene süren o günde hep ayakta kalırlar, hiçbir şey yemez ve hiçbir şey içmezler. Sıcaktan boyun telleri kopar, susuzluktan ciğerleri, açlıktan da mideleri parçalanır." Ondan sonra da cehenneme atılıp kendilerine kaynar su ve zakkum verilir.

ALLAH Teâlâ şöyle buyurmuştur: "Onlara kaynar su içirilir. Bu da barsaklarını parçalar." (Muhammed, 15), "Onlar kızgın bir ateşe atılırlar. Kendilerine sıcaktan kaynayan bir çeşmeden su içirilir. Onlara yiyecek olarak da yalnızca kuru diken verilir." (Gâşiye, 4-6)

"Bunlar (inkâr ve şüphe ile) şöyle derlerdi: 'Biz ölüp toprak ve kemik hâline geldikten sonra diriltileceğiz, öyle mi? Bizden önce ölmüş babalarımız (ve dedelerimiz) de?’ De ki: Öncekiler de, sonrakiler de belirlenmiş bir günde toplanacaklardır. Sonra siz ey sapık inkârcılar! Zakkum ağacından yiyeceksiniz ve (açlığınızın şiddetinden dolayı) onunla midelerinizi dolduracaksınız. Bunun üzerine de kaynar su içeceksiniz. Hem de uzun süre susuz kalmış develer gibi." (Vakıa, 47-56)

Ey kendine akıllı diyen insan! Ancak dakikalar süren keyif ve heveslere uymanın veya hiçbir zevk ve lezzeti bulunmayan küfür ve inkârın sonucu olarak binlerce senelik bir günde ve onun

arkasında cehennemde dehşetli azap ve işkenceler çekmektense, sabır gücüyle nefsini zaptedip bu azap ve işkencelerden kurtulmak daha akıllı bir tercih değil midir? Buna akıllı bir tercih demek de sözün gelişidir. Çünkü, bu yegâne akıl yoludur. Onun için ALLAH Teâlâ, nefis ve heveslerine uyup kendilerini mahkûm durumuna düşürenlere "sefihler" ve "akılsızlar" demiştir.

Mahşer günündeki azabın şiddetini anlamak için şu âyetleri okuyup mânaları üzerinde tefekkür etmek yeterlidir:

"Ey insanlar! RABBİNİZden korkun ve O'na karşı takva hâlinde olun. Kıyâmet gününün sarsıntısı dehşetli bir şeydir. Onu gördüğünüz gün, emziren anne kucağındaki bebeğini atar, gebe olan kadın düşük doğurur ve sen insanları sarhoş zannedersin. Fakat onlar sarhoş değildirler. Ancak ALLAH'ın azabı (akılları bozacak derecede) şiddetlidir." (Hac, 1-2)

"ALLAH'a karşı takva gözetmezseniz,

çocukları bile ihtiyarlatan bir günün (azap ve sıkıntılarından) kendinizi nasıl korursunuz?" (Müzzemmil, 17)

"O gün (takvasız yaşamış) kişi kardeşinden, annesinden, babasından, eşinden ve çocuklarından kaçar. Çünkü o gün herkesin derdi ve telâşı başını aşmış durumdadır. O gün bazı yüzler aydınlık, güleç ve sevinçlidirler. Bazı yüzlerin ise, üzerlerinde keder bulutu ve ümitsizlik karanlığı vardır." (Abese, 23-41), "O gün (günahkâr olan) kişi, en yakın akrabasını (aramadığı gibi, yüz yüze gelseler de hâlini) sormaz. Daha ötesi, günahkâr kişi çocuklarını, eşini, kardeşini ve yeryüzündeki bütün sevdiklerini verip kendi canını kurtarmak ister. Fakat onun bu isteği de gerçekleşmez." (Meâric, 10-14)

"ALLAH'ın zâlimlerden habersiz olduğunu zannetme! O bunları (n hesap ve azabını) mahşer gününe ertelemiştir. O gün bunların gözleri korku ve dehşetten dolayı (fal taşı gibi) açılır. Bunlar, göz kapaklarını indirmekten korkarlar. Başlarını dik

tutup bir taraftan gelecek azabı gözetleyip dururlar. Kalpleri (de korku ile) göğüs boşluğuna yükselir." (İbrahim, 42)

ALLAH Rasûlü (sa): "İnsanlar, başları açık, yalın ayak ve çıplak olarak haşredilirler." buyurmuş ve bir sahâbinin, "Aman ya RasûlULLAH! Biz birbirimizin avretine de mi bakacağız?!" deyince de, "Hayır! ALLAH'a yemin ederim, o dehşetli günde kimsenin kimseye bakacak hâli yoktur." demiştir. (Muttefekun aleyh)

Kur'ân-ı Kerim'de mahşer günü için yüzden fazla isim ve sıfat kullanılmıştır. Bu isim ve sıfatlar o günün değişik azap ve sıkıntılarını ifade ederler. Bunlardan birkaç tanesi şöyledir: "Hasret günü", "Pişmanlık günü", "Sarsılmak günü", "Çarpılmak günü", "Felâket günü", "Titreme günü", "Büyük musibet günü", "Ayrılık günü", "Kısas günü", "Kaçış günü", "Rüsvalık günü", "Zorluk günü", "Şaşkınlık günü", "Hüzün günü", "Ter günü", "Azap günü", "Fakirlik günü", "Aldanış günü", "Birbirini geçme günü."

Hesap Sormak

Kıyâmet ve mahşer günü, hesap sormak günüdür. İnsanları yaratan ve onları dünya hayatında imtihana tâbi tutan ALLAH Teâlâ, o gün onlardan hesap sorar. Kur'ân-ı Kerim'de şöyle buyurulmuştur:

"Yemin olsun, biz kendilerine peygamber gönderdiğimiz milletlerden de, onlara gönderdiğimiz peygamberlerden de hesap soracağız. Biz bunların yaptıklarını tam bir bilgi ile onlara anlatacağız. Çünkü biz onlardan uzak değildik. O gün amelleri tartmak gerçektir. Kimin iyi amelleri ağır gelirse, o iflâh olur. Kimin amelleri hafif gelirse, âyetlerimize karşı işledikleri zulümden dolayı kendi canlarını kaybederler." (A'râf, 6, 7)

"RABBİne yemin olsun, onların (teklif çağına gelmiş insanların) hepsinden yaptıklarının hesabını soracağız." (Nahl, 92, 93), "Sonra o gün, size verilen nimetlerin hesabı sorulacaktır." (Tekâsur, 8) "Ey insanlar ve cinler! Bir günü sizi

sorgulamak için ayıracağız. Siz RABBİNİZin nimetlerinden hangisini inkâr edebilirsiniz?" (Rahman, 31)

"ALLAH doğrulardan doğruluklarının hesabını soracaktır. O, inkârcılara da elemli bir azap hazırlamıştır." (Ahzâb, 8) ALLAH Teâlâ, doğruluğun da hesabını soracağına göre, artık eğriliğin, yanlışlığın, kötülüğün, hile ve yalancılığın hesabını düşünün.

Hesap sorulurken, "kim zerre kadar iyilik yapmışsa onun sevabını ve kim zerre kadar kötülük yapmışsa onun da cezasını görecektir." (Zelzele, 7, 8) Ve " kimseye hurma çekirdeğinin astarı kadar haksızlık yapılmayacaktır." (Nisa, 49, 77; İsrâ, 71)

ALLAH Teâlâ, kullarından hesap sorarken peygamberleri, melekleri, tanıyan kimseleri şâhid olarak hazır bulundurur. Bazen de, emre muhalefet eden ve günah işleyen kimselerin kendi uzuv ve organlarını konuşturur. Kur'ân-ı Kerim'de şöyle buyurulmuştur:

"O gün dilleri, elleri ve ayakları onların kötü amellerine şâhidlik edecektir. O gün ALLAH onlara yalnızca hak ettikleri cezayı verecek ve onlar ALLAH'ın âdil-i mutlak olduğunu göreceklerdir." (Nur, 24, 25)

"O gün onların ağızlarını mühürleriz; yaptıklarını bize elleri söyler ve ayakları şâhidlik eder. İsteseydik dünyada da bunların gözlerini kör ederdik. O zaman da yolda itişip kakışırlardı. Çünkü gözleri olmayınca nasıl görebilirlerdi. Ya da onları felç ederdik. O zaman da oldukları yerde kalır, ne gidip ne de gelebilirlerdi. (Fakat, onlara bir müddet mühlet verdik ve onları bu süre içinde imtihan ettik. Mahşer gününde ise bu imtihanı sonuçlandırırız.)" (Yasin, 66, 67)

Sorgulama ve hesap sorma kimileri için gizli yapılır. Bu türlü sorgulamadan ALLAH Teâlâ ile kuldan başkası haberdar olmaz. ALLAH Teâlâ, bu suretle bu kimselerin ayıp ve kusurlarını gizli tutar ve onları mahşer halkı önünde utandırmaz. Bu kimseler iyi amelleri çoğunlukta olanlardır.

Bunlar, olabilen günah ve kusurlarını da gizlemişlerdir. Sorgulama kimileri için de açık yapılır. Melekler bunların amellerini ve amellerinin sonuçlarını mahşer halkına ilân ederler. Bu ilândan maksat, bu kötü insanları teşhir ve rezil etmektir.

ALLAH Rasûlü (sa) şöyle buyurmuştur: "Kim mü'minlerin kusurlarını gizlerse, ALLAH Teâlâ da kıyâmet gününde onun kusurlarını gizler."

ALLAH Rasûlü (sa), hesap sırasında kulun duruşunu da şöyle anlatmıştır: "Aranızda örtü ve tercüman bulunmadan ALLAH Teâlâ'nın önünde durup hesap vereceksiniz." (Muttefekun aleyh)

"Arada örtü ve tercüman bulunmaksızın her biriniz ALLAH Teâlâ'nın önünde duracaksınız ve kendisi size, 'Sana şu nimetleri vermedim mi? Sana şu iyilikleri yapmadım mı? Sana peygamber ve uyarıcı göndermedim mi?' diye soracaktır. Ve siz, bütün bu sorulara, 'Evet.' diyeceksiniz. Çünkü ALLAH Teâlâ, yalnızca olmuş olanları sorar. Ve siz (kusur, günah ve ihmallerinizi görüp) mahcubiyet,

korku ve pişmanlık duyacak ve kaçmak isteyeceksiniz. Fakat sağ tarafınıza bakınca, orada cehennemi göreceksiniz, sol tarafınıza bakınca orada da cehennemi göreceksiniz. (Bunun üzerine, kaçmanın da mümkün olmadığını anlayacaksınız.) Kendinizi cehennemden kurtarmak için bulabildiğiniz kadar sadaka verin. Bir hurma yarısını bulsanız, onu da verin. Bunu da bulamazsanız, faydalı ve gönül yapıcı bir söz söyleyin." (Buharî)

"Bir kimse dört şeyin hesabını vermedikçe hesap yerinden ayrılamaz. Bu şeyler ömrünü neyle tükettiği, vücudunu neyle yıprattığı, bilgisiyle ne yaptığı ve malını nasıl kazanıp nasıl harcadığıdır." (Tirmizî)

ÂbdULLAH İbni Mes'ûd (ra) şöyle demiştir: "Bulutsuz bir gecede aya karşı durduğunuz gibi ALLAH Teâlâ'nın önünde duracaksınız ve O size, 'Ey insan! Neden benim hakkımda aldanma yolunu seçtin? Ey insan! Bildiğinle ne amel ettin? Ey insan! Peygambere uydun mu? Ey insan! Ben

senin gözlerini, kulaklarını ve dilini gözetlediğim hâlde, neden bunlarla emirlerime muhalefet ettin?’ diye soracaktır."

Sorgulamadan kurtuluşla ayrılmanın sevinci sonsuzdur. Bütün mahşer halkı kurtulmuş olana gıpta ile bakarlar. Sorgulamada suçlu bulunup cezaya çarptırılmanın da keder ve elemi sonsuzdur. Bu sonuçla ayrılan bir kimsenin hâline gök ve yer birlikte ağlasalar yine azdır. Kurtuluş berâtı, sorgulanmış olan kişinin sağ eline, ceza fermanı ise sol eline verilir. ALLAH Teâlâ şöyle buyurmuştur:

"Kimin kitabı (yazılı beratı) sağ eline verilse, o kimse (sevinç ve coşkunlukla bağırarak) 'Hey insanlar! Alın, kitabımı okuyun! Ben bu hesabı bekliyordum.’ der. Bu kimse, artık yüksek bir cennette safâlı bir hayat içindedir. Kimin kitabı (yazılı fermanı) sol eline verilse, o kimse (keder ve kahırla) 'Ah keşke bana bu kitap verilmeseydi ve ben hesabımın sonucunu öğrenmeseydim! Ah keşke! Bir kere ölmüşken bir daha dirilmeseydim!

Ne malım, ne de saltanatım bir işe yaramadı!’ der. (Bu sırada ALLAH Teâlâ da meleklere şu emri verir:) Onu yakalayıp kelepçeleyin ve götürüp cehenneme atın. Sonra onu orada yetmiş metre zincirle bağlayın." (Hâkka, 19, 32)

Terazi Kurulması

Terazi, ağırlıkları ölçen âlet demektir. Bu âletin dünyada değişik şekil ve türleri vardır. Mahşer günündeki terazi de amellerin ağırlığını ölçen bir aygıttır. Onun şekil ve türü de yaptığı işin özelliğine ve ahiretin ölçülerine göredir. Bu konuda bilinmesi gerekli ve önemli olan, bu aygıtın şekil ve türü değil, işlevidir. ALLAH Teâlâ, gözle görülen bu cihazla kullarına adaletini gösterir. Çünkü onlar, amellerinin ağırlığını bu terazide gözleriyle görürler, ondan sonra haklarında verilen hükmün, kendi kendilerinin verebilecekleri hükmün aynısı olduğunu anlarlar. (İsrâ, 14) Bundan dolayı, onlara, "Kendin de hesabını yapabilirsin." denir.

ALLAH Teâlâ, terazi kurulması konusunda

şöyle buyurmuştur: "Biz kıyâmet gününde, adaletimizi göstermek için terazileri kurarız. Ameller terazilerde tartıldığı için kimseye zulmedilmez. Bir kimsenin yaptığı bir amel bir hardal tanesi kadar da olsa, onu da getirip (teraziye koyarız). Biz hesap görücü olarak güçlü ve yeterliyiz." (Enbiyâ, 47)

Ameller tartılınca bazı kimselerin bütün amelleri bozuk ve çürük çıkar. Bunlar ya hiç iyi amel işlememişler, ya işledikleri iyi amelleri usulüne göre yapmamışlar, ya da bunları riya, gösteriş, minnet etmek gibi âfetlerle yakmışlardır. Tartmanın sonucu belirlenince bu kimselere kelepçe vurulur ve onlar zebaniler tarafından kamçılanarak cehenneme götürülürler. Bunların çoğu ayakta duracak hâlde olmadıkları için, yüz üstü yatmış vaziyette ya perçemlerinden, ya da ayaklarından tutulup çekilirler.

ALLAH Teâlâ şöyle buyurmuştur: "Boyunlarında halkalar ve zincirler olduğu hâlde yerde sürüklenirler. Önce kaynar suya, oradan da

ateşe atılırlar." (Gafir, 72)

"Mücrimler bugün sapıklık ve çılgınlık içindedirler. Kıyâmet gününde ise yüzleri üzerinde (yüz üstü) ateşe çekilirler. Ve onlara, 'Cehennemin dokunuşunu tadın!’ denir." (Kamer 47, 48)

"İnkârcıların ve oynayıp eğlenenlerin vay hâline! Bunlar o gün itile katıla cehenneme götürülürler. Onlara, 'Bu, inanmadığınız ateştir. Bu da sihir midir? Yoksa onu görmüyor musunuz? İçine girip yanın! İster sabredin, ister sabretmeyin, sizin için sonuç değişmez. Size ancak amellerinizin cezası verilmiştir.’ denir." (Tur 11-16)

Bunlar, hesap yerinden cehenneme doğru işkence ve hakaretle götürülürken, arkalarından bir ses duyulur: "Bunlar, saadeti bulunmayan bir şekavete gidiyorlar."

Bazı kimselerin bütün amelleri doğru ve sağlamdır. Bunlar ALLAH Teâlâ'yı her an zikredenler, O'na her zaman hamd ve şükredenler, dünya meşguliyetleri sebebiyle kulluk vazifelerini ve ahiret hazırlıklarını gevşetmeyenlerdir. Hesap

sonuçları terazide belli olunca, bunlar bekletilmeden melekler refakatinde cennete gönderilirler. Bunların mahşer halkı içinden geçişleri sultanların geçişleri gibi debdebeli ve ihtişamlıdır. ALLAH Teâlâ, bunlar hakkında şöyle buyurmuştur:

"Rablerine karşı takva hâlini yaşayanlar cennete sevk edilirler. Bunlar oraya vardıklarında cennetin kapıları açılır ve cennetin muhafızları onları selâmlayıp kendilerine, 'Hoş geldiniz! Ebedî kalmak üzere cennete girin.’ derler." (Zümer, 73)
Bazı kimseler ise, farklı oranlarda iyi ve kötü amelleri birlikte işlemişlerdir. ALLAH Teâlâ, bunları da cezalandırması hâlinde adâleti hakkında şüphe ve şaibeye yer vermemek, affetmesi durumunda ise fazl ve kereminin büyüklüğünü göstermek için, onların iyi ve kötü amellerini terazinin ayrı kefelerine koyup karşılıklı olarak tartar, Kur’ân-ı Kerim, bu tartının sonucunu şöyle bildirmiştir:

"Kimin iyi amelleri ağır gelirse, o kimse mutluluk verici bir hayat kazanır. Kimin iyi amelleri

hafif gelirse, o kimsenin de yeri Haviye'dir. Sen Haviye'nin ne olduğunu bilir misin? O kızgın bir ateştir." (Karia,6, 11)

ALLAH Rasûlü (sa) bir gün eve geldiğinde Hz. Aişe'nin ağlamakta olduğunu görür ve sebebini sorar. Hz Aişe (ra)’a, "Ben, mahşeri düşündüm ve oradaki hâlime ağladım." der ve şunu ekler: "Ya RasûlULLAH! Siz o gün ev halkınızı düşünür müsünüz?" ALLAH Rasûlü (sa) şu cevabı verir:

"ALLAH'a yemin ederim, üç durumda, yani, ameller terazide tartılırken, kararın sağ ele mi, sol ele mi verileceği beklenirken ve Sırat köprüsü geçilirken herkes ancak kendi canını düşünür." (Ebu Dâvûd)

Bir hadis-i şerifte şöyle buyurulmuştur:

"ALLAH Teâlâ kıyâmet gününde, (insanlığın babası ve ilk peygamber olan) Adem'e, 'Ey Âdem! Kalk, cennet ehliyle cehennem ehlini birbirinden ayır.’ diye emreder. Âdem, (as), ALLAH'ım! Bunların nisbeti kaça kaçtır?’ diye

sorar. ALLAH Teâlâ şöyle buyurur: 'Cehennem ehli binde dokuz yüz doksan dokuz, cennet ehli ise binde birdir.' Mahşer halkı bu haberi duyunca, umumî bir ağlaşma meydanı kaplar." (Muttefekun aleyh) Kur'ân-ı Kerim'de, sakınılması emredilen kıyâmet sarsıntısı da budur.

Hasımların Çekişmesi ve Hakların İâde Edilmesi

Bil ki, mahşer yerindeki hesap ve tartı, insanların ebedî kaderlerini tâyin eden olaydır. Onun için, bu olay olabildiğine büyük merak, heyecan ve korkuların duyulmasına sebep olur. Bu azaptan beter olan heyecan ve korkuları azaltmak ve hatta tamamen silmek istenirse, bunun çaresi, dünyada iken hesaplı yaşamak ve nefsini her işten önce ve sonra hesaba çekmektir. Onun için, Hz. Ömer (ra) şöyle demiştir:

"Hesaba çekilmeden evvel nefislerinizi hesaba çekin ve tartılmadan önce amellerinizi tartın." Nefsini hesaba çekmek ve tartmaktan maksat amel ve ahlâkını Şeriat ölçüleriyle tartmak,

yanlış olanları terk etmek, geçmiş günahlardan dolayı istiğfar etmek, farzları kaza etmek, hakları sahiplerine iâde etmek veya onlardan helallik dilemektir. Bunları yapmış bir insanın ahiretteki hesap ve tartıdan korkması için bir sebep kalmaz. Çünkü ALLAH Teâlâ durup dururken kimseye zulmetmez ve sebepsiz yere ona sıkıntı ve azap çektirmez. Kur'ân-ı Kerim'de şöyle buyurulmuştur:

" 'RABBİMİZ ALLAH'tır.’ diyen, ondan sonra da istikamet üzerinde yaşayan kimselerin üzerine (ölürken, kabirde dirilirken ve mahşer gününde) melekler iner ve onlara şöyle derler: 'Korkmayın, üzülmeyin ve size söz verilen cennetle müjdelenin. Biz dünya hayatında da, ahirette de sizin dostlarınızız. Cennette sizin için iştiha duyduğunuz ve istediğiniz her şey vardır"(Fussilet, 30, 31)

"Onlar ki, 'RABBİMİZ ALLAH'tır.’ derler, ondan sonra da istikamet üzerinde yaşarlar, onlar için korku yoktur ve onlar üzülmezler. Onlar cennet ehlidirler ve amellerine karşılık olarak

orada ebediyyen kalırlar." (Ahkâf, 13, 14)

Kıyâmet gününde hesap ve tartıdan korkan ve bunu korku ile bekleyenler, ahiretteki sonuçların kıyaslanamayacak derecede büyüklük ve ağırlıkları da eklenerek, bir anlamda, dersine çalışmamış bir talebenin imtihan kapısındaki hâlini ve suç işleyen bir caninin ağır ceza mahkemesindeki psikolojisini yaşarlar.

ALLAH Teâlâ'nın hiç affetmediği günahlar, küfür ve şirkten sonra, kul haklarıdır. Dünyada tahsil edilmemiş olan bu hakların sahipleri mahşer gününde zâlimlerin yakasına yapışırlar ve onları ALLAH Teâlâ'ya şikâyet ederler. Bu şikâyetlerin sorgulanması zâlimlere hafakanlar yaşatır ve onların kaderlerini değiştirir. ALLAH Rasûlü (sa) şöyle buyurmuştur:

"Bilir misiniz müflis kimdir? Müflis o kimsedir ki, kıyâmet gününe namaz, oruç, hac ve zekâtla (bunların sevaplarıyla) gelir. Fakat şuna sövmüş, şunu dövmüş, şunu gıybet etmiş, şuna iftira etmiş, şunu öldürmüş (ve bunlar gibi zulüm

ve haksızlıklar yapmış)tır. Bu sebeple, onun ibadetlerinin sevabı hak sahiplerine verilir, ve eğer sevapları buna yetmezse, o zaman da hak sahiplerinin günahları onun terazisine aktarılır ve kendisi (kendisinin işlemediği)bu günahlarla cehenneme atılır." (Geçti)

ALLAH Teâlâ şöyle buyurmuştur:

"ALLAH'ın zâlimlerden habersiz olduğunu zannetme. O bunları bir güne tehir etmiştir." (Geçti)

ALLAH Teâlâ, inkârcılara da, kul hakkını çiğneyenlere de "zâlim" ismini vermiş ve ikisine de lanet etmiştir. Kur’ân-ı Kerim'de şöyle buyurulmuştur:

"O gün bir melek herkesin duyacağı bir sesle bağırıp, 'Haberiniz olsun, ALLAH’ın laneti zâlimlerin üzerindedir.’ der." (A'raf, 44)

Mahşer gününde tahsil edilen haklar yalnız insan hakları değildir. Bu hakların bir kısmı da hayvan haklarıdır. ALLAH Teâlâ haklarını tahsil etmek için, kendisine karşı mükellef tutmadığı

hayvanları da diriltip haşreder. O gün hayvanların hakları insanlardan tahsil edilirken, aynı zamanda onların (hayvanların) birbiri üzerindeki hakları da tahsil edilir. Bu iki türlü hakları da tahsil edildikten sonra, ALLAH Teâlâ'nın emriyle bunlar (hayvanlar) toprak hâline gelirler. Hayvanları toprak hâlinde gören inkârcılar, onların hâline imrenir ve, "Ah keşke, biz de toprak olsaydık!" (Nebe', 40) diye inlerler.

Ey miskin ve müflis zâlim! Sen hakların tahsil edildiği o büyük günde amel defterine bakınca, bunca emek verip kazandığın ve kurtuluşun için ümit besleyip bel bağladığın sevaplarının silindiğini görecek ve bu yüzden, ticaret için gittiği yabancı ve uzak bir ülkede para sandıklarını kaybeden müflis bir tüccar gibi, "Sevaplarım! Sevaplarım nereye gitti.!" diye ağlayacak ve üstünü başını yırtacaksın. Sonra, yaşlı gözlerle bir daha amel defterine bakınca, bu sefer de orada işlemediğin günahları göreceksin. Halbuki, dünyada iken bu günahları işlememek ve

onları amel defterine yazdırmamak için dişlerini sıkmış ve bin bir sabırla onlardan uzak durmaya çalışmıştın. Bu yabancı günahları kendi amel ve kader defterinde görünce, duyduğun kahırla mümkün olsa bin kere öleceksin.

ALLAH Rasûlü (sa) şöyle buyurmuştur: "Şeytan artık sizin ona tapmanızdan ümidini kesmiştir. Bundan sonra o, size yalnızca günahları işletmekle razı olacaktır. Çünkü günahlar da birikince helâk edici hâle gelirler. Onun için, küfürden olduğu gibi, günahlardan da sakının ve gücünüz yettiğince zulümden kaçının. Çünkü zulmetmiş bir kimse, kıyâmet gününe dağ gibi tâatlarla (tâat sevaplarıyla) gelir ve bunların kendisini kurtaracağını zanneder. Fakat o bunu zannederken, zulmettiği kimseler gelip haklarını isterler. ALLAH Teâlâ da, meleğe, 'Bunların haklarını onun sevabından çıkar.' diye emreder. Sonuçta da çoğu zalimlerin hiçbir sevapları kalmaz." (Müslim, Ahmed, Beyhakî)

"O gün, her hak sahibine kesinlikle hakkını

vereceksiniz." (Ahmed, Beyhakî)

"ALLAH Teâlâ, insanları çıplak ve fakat cinsiyet organları görülmez bir hâlde haşreder ve en yakında olanlar gibi, en uzakta olanların da duyduğu bir sesle kendilerine şöyle hitap eder:

"Sultan benim! Hâkim benim! İster cennet ehli, ister cehennem ehli olsun, hiç kimse üzerindeki hakları ödemeden bu meydandan ayrılamaz." (Ahmed)

Zübeyir (ra) şöyle demiştir:

"Zâlimler için mahşer günü çok çetin bir gündür! O gün onlar birisinin tarlasına attıkları bir adımın, birisine dokundurdukları bir kelimenin, bir köleye attıkları bir tokatın da hakkını ödemek zorunda kalırlar."

Enes (ra) şunu nakletmiştir:

"Bir gün kendisiyle birlikte oturmuşken ALLAH Rasûlü'nün gözlerinden yaş aktığını gördük Ömer, 'Ya RasûlULLAH! Bir şeye mi kederlendin?'diye sordu. ALLAH Rasûlü (sa) şunu söyledi:

"Mahşer gününden iki adam gözlerimin önünde belirdi. Bunlardan birisi ötekinin yakasına yapışıp onu ALLAH Teâlâ'ya şikâyet etti ve şöyle dedi:

-'ALLAH'ım! Benim hakkımı bu kardeşimden al.’ ALLAH Teâlâ, ötekine:

-'Kardeşinin hakkını ver.’ dedi. Adam:

-'ALLAH'ım! Bildiğin gibi, sevabım kalmadı. Ben ona ne vereyim?’ dedi. ALLAH Teâlâ, şikâyetçi olana:

-'Bak işte, kardeşinin sevabı kalmamıştır. Sana ne versin?’ dedi. Adam:

-'ALLAH'ım! Sevabı kalmamışsa, benim günahlarımı alsın.’ dedi. ALLAH Rasûlü (sa) bunu anlattıktan sonra da şunu söyledi:

"Kıyâmet günü öyle bir gündür ki, kişi kurtulmak için kardeşini feda etmekten çekinmez." (Hâkim, İbnu Ebid-Dünya)

ALLAH Rasûlü (sa) şöyle buyurmuştur: "ALLAH'tan sakının ve birbirinizin arasını bulun. Bilin ki, ALLAH Teâlâ da kıyâmet gününde

kullarının arasını bulur." (Hâkim, İbnu Ebid-Dünya) ALLAH Teâlâ, razı olduğu kullarının üzerindeki hakları kendi tarafından verir ve bu suretle mağdurları onlarla barıştırır.

Sırat Köprüsü

Sırat köprüsü, mahşer gününde cehennem üzerine kurulan köprüdür. Dünyadaki köprüler sabit ve herkes için aynı olmalarına karşı, Ahiretteki bu köprü kişilere ve onların amellerine göre değişkendir. Çünkü o, takva sahipleri için düşünülebilen en geniş ve en güvenli köprü durumundadır, fısk ve fücur ehli için ise, hadis-i şerifte ifade edildiği gibi, "kıldan ince ve kılıçtan kesindir." (Ahmed, Beyhakî) Kaynayıp lavlar atan ateş çukurunun üzerine kurulan bu ince, keskin ve güvensiz köprüyü görmek, sonra onun üstünden geçmek zorunda kalmak, inkârcı ve günahkârlara binlerce ölümden beter olan korkuları bir arada yaşatır. Bu korkular da boşa gider. Çünkü, bu insanlar köprünün değişik yerlerinde yuvarlanıp cehenneme düşerler. Veya cehennemden çıkan

katran gibi siyah bir kelle, kuşun darıyı kapması gibi bu insanları tek tek ağzına alıp cehenneme indirir. Ya da zebaniler çengel atıp onları baş aşağı çekerler. Düşmeyenler de, eğer takva ehli ve günah yükü az olanlardan değillerse, hem köprünün hâlinden, hem altındaki derinlik ve ateşten, hem sinek gibi düşüp giden insanları görmekten, hem bunların çıkardıkları feryat ve figandan, hem cehennemden yükselen ateş dalgalarından ve sıcaklıktan dolayı canları dudaklarına gelir, korku ve sıkıntıdan helâk olurlar. Köprü üzerindeki geçiş bir iki saatlik bir işkence değildir. Çünkü cehennem yerküresinden çok daha büyük bir çukurdur ve köprü ateş dolu olan bu büyük ve o ölçüde derin çukurun üzerine kurulmuştur.

Ahirette bu korkunç köprüyü geçmek zorunda kalmaktan başka bir azap ve sıkıntı bulunmasa, o tek başına bu dünyada aklını başına almaya, gaflet ve sefahatten uzak durmaya, takva ve sâlih amele dört elle sarılmaya yeterli sebeptir.

Kaldı ki, ahiretin bunun gibi daha pek çok azap ve sıkıntıları vardır. Cehenneme düşüp orada yanmak ise, tarifi imkânsız ve benzersiz bir azaptır.

ALLAH Rasûlü (sa) şöyle buyurmuştur: "Bütün insanlar Sırat köprüsü üzerinden geçmek zorundadırlar. Köprü dikenlidir. Onun sağında ve solunda duran zebaniler, (balık avlamak için denize olta ve ağ atar gibi) kalabalığın üzerine büyük çengeller ve kancalar atarlar ve bunlara takılanları çekip cehennem çukuruna atarlar. Mü'minlerden de (iman ve amellerine göre) kimileri onun üzerinden yıldırım sür'atiyle geçerler, kimileri rüzgâr sür'atiyle geçerler, kimileri koşan atın sür'atiyle geçerler, kimileri hızlı yürüyerek geçerler, kimileri yavaş yavaş yürüyerek geçerler, kimileri yüz üstü sürünerek geçerler, kimileri de düşerler." (Muttefekun aleyh)

Bir azabı beklemek de onu yaşamak gibi bir azap olması sebebiyle, ALLAH Teâlâ, kendilerine bu azabı çektirmemek için, hesap vermek ve Sırat köprüsünü geçmek gibi sıkıntılı

durumlarda Ümmet-i Muhammed'e öncelik tanımıştır. Cennete de bunlar önce giderler. ALLAH Rasûlü (sa) şöyle buyurmuştur:

"Cehennem üzerine köprü kurulduktan sonra önce ben ve ümmetim geçeriz. Köprü üzerinde (dehşetten diller tutulduğu için) yalnızca peygamberler konuşurlar. Onların konuşması da, 'ALLAH'ım! Selâmet ver! ALLAH'ım! Esenlik ver!' duasından ibarettir. Köprüden geçerken kimileri kötü amelleri yüzünden düşerler, kimileri de ezilip hırpalandıktan sonra kurtulurlar." (Muttefekun aleyh)

Köprü üzerindeki geçiş, uzunca tefekkür edilmesi gereken büyük bir olaydır. Ahiret azap ve sıkıntılarından kurtulmanın ve emin olmanın çaresi, onlar üzerinde tefekkür etmek ve bu tefekkürün aydınlığı altında uygun bir yol takip etmektir.

ALLAH Teâlâ, dünyada kendisinden ve azabından korkanları ahirette emniyet ve güven duymakla mükâfatlandırır; korkmayanları ise

orada korku ve güvensizlikle cezalandırır. Ancak ALLAH Teâlâ'dan korkmak, sinirleri zayıf olan kimseler gibi bir an titremek ve ağlamak, ondan sonra da eski hâline dönüp her şeyi tekrarlamak değildir. Böyle bir korku amel açısından bir işe yaramaz. Yararlı olan korku, kişiyi tehlikelerden kaçmaya ve azaptan kurtulmak için sıkı çalışmaya iten ve zorlayan korkudur.

Kişi evinin yanması tehlikesi karşısında oturup ağlasa, bu ağlamanın yangını defetmekte ne yararı vardır? Bu türlü çaresizlik ağlamaları, yapacak bir şeyin kalmadığı ahiret gününe yakışan ağlamalardır. Dünyada ise, yapılabilecek işler ve alınabilecek tedbirler vardır.

Bu iş ve tedbirler ALLAH Teâlâ'nın emirlerini yerine getirmek, yasaklarından uzaklaşmak, hayır ve hasenat yapmak, ahlâkını güzelleştirmek, muamelesini düzeltmek, ALLAH Teâlâ'yı ve dinini sevmek, kullukta samimî ve ihlâslı olmak, ALLAH Rasûlü'nün sünnetine büyük önem vermektir. ALLAH Teâlâ, ahiretteki

kurtuluşu, bu iş ve tedbirlere ve özellikle kendi Rasûlünün sünnetine uyma şartına bağlamıştır.

Şefaat

Bil ki, bazı mü’minler cehenneme girmeyi hak edince, ALLAH Teâlâ, engin şefkat ve merhametiyle onlar hakkında şefaat edilmesine izin verir. O'nun şefaat etme izni verdiği kimseler peygamberler, melekler, sıddıklar (ALLAH Teâlâ'ya kullukta çok sâdık ve samimî olanlar), ilmiyle amel eden âlimler ve diğer sâlihlerdir.

Mutezile ve Havâric (Hariciler) gibi bazı bid'atçı fırkalar, şefaati inkâr etmişlerse de, onun hak olduğunu bildiren çok sayıda Ayet ve hadisler vardır. Bir âyette Peygamberimize hitaben, "Sen razı olup 'yeter' diyene kadar RABBİn sana (şefaat) izni verecektir." (Duhâ, 5) buyurulmuştur. ÂbdULLAH İbni Amr (ra) bu âyetin nüzul (iniş) sebebini şöyle anlatmıştır:

"ALLAH Rasûlü (sa), İbrahim (as)’ın Kur’ândaki, 'Kim bana uyarsa o bendendir, kim bana uymazsa (o senin merhametine kalmıştır.)

Şüphe yok ki, sen gafur ve rahimsin.’ (İbrahim, 36) sözüyle, İsa (as)’ın Kur’ândaki, 'Onları cezalandırırsan (bunu yapabilirsin). Çünkü onlar senin âciz kullarındır." (Mâide, 118) sözünü okudu, ondan sonra ellerini kaldırıp, 'ALLAH'ım! Ümmetimi istiyorum! ALLAH'ım! Ümmetimi istiyorum!’ dedi ve ağladı. Bunun üzerine, ALLAH Teâlâ yukarıdaki âyeti indirdi." (Tirmizî)

ALLAH Rasûlü (sa) şunları söylemiştir: "Ben Adem zürriyetinin efendisiyim. Bunu kibir ve fahr için değil, bilinmesi gereken bir gerçeği bildirmek için söylüyorum. Kıyâmet gününde, kabri ilk açılan ve o gün en evvel şefaat eden de benim. Hamd (ve şeref) bayrağı benim elimdedir. Adem ve diğer peygamberler de bu bayrağın altındadırlar." (Tirmizî, İbnu Mâce)

"Ümmetimden bir zatın şefaatiyle Rabia ve Mudar kabilelerindeki insan sayısından daha fazla kimseler cennete giderler." (Tirmizî, İbnu Mâce, Hâkim)

"Ümmetimden bazı kimselere, 'Şefaat

edin.' denir ve derecelerine göre bunlardan kimisi bir kabileye, kimisi bir ev halkına, kimisi bir veya iki kişiye şefaat ederler." (Tirmizî, Bezzâr)

Şefaatle ilgili bazı âyetler şöyledir: "O'nun (ALLAH Teâlâ'nın) yanında O'nun izni olmadan kimse şefaat edemez." (Bakara, 255)

"O'nun izni olmadan hiçbir kimse şefaatçi olamaz." (Yûnus, 3)

"Rahmân'ın katından söz ve izin almadan kimsenin şefaat etme yetkisi yoktur." (Meryem, 87)

"Onlar, ALLAH'ın rıza gösterdiği kimselerin dışında bir kimseye şefaat etmezler." (Enbiyâ, 28)

"Onların şefaati ALLAH'ın dilediği ve rıza gösterdiği kimseler dışında bir kimseye yarar sağlamaz."

"O'nun yanında şefaat, ancak O'nun izin verdiği kimselere fayda verir." (Sebe', 23)

"Kıyâmet gününde zâlimlerin ne seveni, ne de sözü dinlenen şefaatçisi vardır." (Gâfir, 18)

"İnkârcılara şefaat edenlerin şefaati fayda

vermez." (Muddessir, 48)

Bu Ayet-i kerimelerin çizdiği tablo içinde bilinmesi ve inanılması gereken hususlar şunlardır:

-Şefaat vardır ve haktır.

-Şefaat etmek, ancak ALLAH Teâlâ'nın izin vermesiyle olur.

-Ancak ALLAH Teâlâ'nın razı olduğu iyi kullar şefaat edebilirler.

-Ancak O'nun rıza gösterdiği kimselere şefaat edilebilir.

-Şefaat Ahirettedir. Şefaatin dünyada da olduğunu bildiren bir nass (açık âyet ve hadis) yoktur. Bu konuda yapılan rivAyetler ve ağızdan ağıza dolaşan söylentiler inanç oluşturabilecek kadar kuvvetli değildirler. Bu sebeple, dünyada da şefaat olduğu veya olmadığı meselesi kesinlik kazanmamıştır. Kesinlik kazanmamış dinî meseleler üzerinde tartışmak ve iddialı konuşmak yerine, onları allâm'ül-guyûb olan (bütün gaybları bilen) ALLAH Teâlâ'nın ilmine havâle etmek en sağlıklı yoldur. Bu konuda kesin olarak bilinen

husus şudur: ALLAH Teâlâ dünyayı sebep-sonuç kanunu ile idare etmeyi prensip hâline getirmiştir. Bu yüzden, dünyada genellikle bu kanun işler. Bu da dünyada şefaate yer verilmediği intibaını verir. Ahirette ise amel-sonuç kanunu yanında, af ve şefaat da büyük yer tutar. (Muhtemelen olmadığını söylediğimiz şefâat, ölülerin dirilere şefaat etmesidir. Dirilerin dirilere şefaat etmeleri ise sebep-sonuç kanununa dahildir. Bu yüzden, o var olmanın da ötesinde emredilmiştir. ALLAH Rasûlü'nün bununla ilgili bir emri şöyledir: "Şefaat edin, sevap kazanın." Bu hadis, daha önce de geçti.)

Havz-ı Kevser

Mahşer günü, sıcaklıkta cehennemden bir köşe gibidir. O gün güneş yere yaklaşır ve mahşerî kalabalığın üzerine alev gibi sıcaklık yağdırır. ALLAH Teâlâ'nın Arşının gölgesinden başka ne bir gölge, ne de gölgeli bir ağaç veya örtü yoktur. Arşın gölgesinde ise, sadece amelleriyle ALLAH Teâlâ'ya yakınlık kazanmış olan

sâlih mü'minler barındırılır. Sıcaklığın tabiî sonucu olan susuzluğu giderici bir içecek de yoktur. Ne bir deniz, ne bir nehir, ne bir dere, ne de bir çeşme mevcut değildir. Dünyanın en kuru ve en sıcak çöllerinden binlerce defa daha kuru ve sıcak olan bu korkunç çölde (mahşer yerinde), İslâm dininin peygamberi ve ALLAH Teâlâ'nın sevgilisi Muhammed (sa)'ın şerefine bir havuz kurulur. Bu havuzun suyu cennetteki Kevser nehrinden geldiği için ona Kevser Havuzu ismi verilmiştir. Enes (ra) şunu anlatmıştır:

" 'Biz sana Kevser'i verdik.' Ayetiyle başlayan sûre indiği zaman ALLAH Rasûlü (sa) görülmemiş derecede sevindi ve bize şöyle dedi:

-"Kevser'in ne olduğunu bilir misiniz? O, cennetteki bir nehirdir. RABBİM kıyâmet gününde bana o nehirden bir havuz va'detmiştir. Havuz büyük ve üzerindeki kadehler yıldızlar gibi parlak ve onlar kadar çokturlar." (Müslim)

"Havuzun iki yakası arasındaki mesafe Medine ve San'a (Yemen) arasındaki mesafe

kadardır." (Tirmizî)

"Havuzun dibi inci, kenarları altındır. Suyu ise sütten daha beyaz, baldan daha tatlı ve miskten daha güzel kokuludur." (Tirmizî)

"Bu sudan bir kere içen bir daha mahşer yerinde susamaz." (Tirmizî)

Müslümanlar öncelikli olmak üzere, tevhid ve kurtuluş ehli olan daha önceki din mensupları da, Havuzun başına gelip ALLAH Rasûlü'nün şerefine bu sudan içerler ve bu suretle mahşer gününün öldürücü sıcaklık ve susuzluğundan kurtulurlar.

Kıyâmet gününde bu Havuza ulaşmak ve onun suyundan içmeye muvaffak olmak için ALLAH Teâlâ'ya dua etmeli ve O'nun rahmetinden bunu ümit etmeliyiz. Ancak, bu ümide haklılık kazandıran amel ve ibadetleri de ihmal etmemeliyiz. Çünkü haklılık kazanmayan bir ümit, boş bir beklentiden ve acı bir aldanıştan ibarettir. Haklı ümit ile boş ümidin misâli şöyledir:

Bir adam tarlayı sürer, sağlam tohum alıp

eker, sulama ve diğer hizmetleri eksiksiz yapar, ondan sonra, ALLAH Teâlâ'nın rahmetinden bol ve bereketli bir mahsul ümit eder. Bu ümit haklılık kazanmış bir ümittir. ALLAH Teâlâ bu ümidi karşılıksız bırakmaz. Onu şu veya bu şekilde mutlaka gerçekleştirir.

Diğer bir adam ise, tarlayı sürmez, sürse tohum ekmez, tohum ekse sulamaz, bunu yapsa gerekli bakımı yapmaz, fakat bütün bu ihmallerine rağmen, ALLAH Teâlâ'nın kendisine bol mahsul vereceğini ümit eder. Haklı bir sebebe dayanmayan ve gerekçesi bulunmayan bu ümid, hayal kırıklığı doğuran bir aldanıştan ibarettir.

İmanında çürüklük, iradesinde zaaf ve felç bulunan kimseler, geçersiz olan bu ümidi, kendi vicdanlarını susturmak, korkularını bastırmak, ibadet ve sorumluluktan rahatça kaçmak için bir süre kullanırlar.

ALLAH Teâlâ'nın kudret ve rahmetine inanıp O'nun hakkında ümit belemek elbette ki, çok güzeldir ve hatta farzdır. Ancak bunun bir

şartı ve edebi vardır. Bu şart ve edep, üstüne düşeni yapmak ve ön hazırlığı tamamlamaktır. Ne yazık ki, çoğu insanların ALLAH Teâlâ hakkındaki ümitleri gerekçesiz ve geçersiz türdendir. Bu yüzden de bunlar kıyâmet gününde hayal kırıklığına uğrarlar. ALLAH Teâlâ bunlar hakkında şöyle buyurmuştur:

"Onlar o gün, ALLAH'tan ümit etmedikleri muameleyle karşılaşırlar." (Zümer, 47)

Cehennem Azapları

Ey günüyle meşgul olup geleceğini unutmuş biçare insan! Ey bitmeye yüz tutmuş dünya hayatını düşünüp ahirette ne hâlde olacağını aklına getirmeyen gâfil insan! Aklının gözünü önemsiz şeylerin üzerinden kaldırıp önünde seni bekleyen korkunç manzaraya bak ve cehennemi gör! Çünkü bu gafletinle, korkulur ki, yerin orası olacaktır. Çünkü ALLAH Teâlâ, kesin olarak şöyle buyurmuştur:

"İyiler cennette, kötüler de cehennemde olacaklardır." (İnfitar, 13) "Terazisi hafif gelenlerin

yeri cehennemdir." (Karia, 8-9) Bundan başka bir âyette de şöyle buyurmuştur:

"İçinizden cehenneme uğramayacak hiçbir kimse yoktur. Bu, RABBİnin aldığı kesin bir karardır. Ondan sonra, biz takva sahiplerini kurtaracağız, zâlimleri ise takatten düşüp çömelmiş bir vaziyette orada bırakacağız." (Meryem, 71, 72) Bu âyete göre de, senin cehenneme girmen kesindir. Fakat oradan çıkman kesin değildir. Çünkü bunun şartı takva sahibi olmaktır. Takva sahibi olmayanlar ve zâlimler ise orada kalacaklardır. Öyleyse bu kötü akıbetin dehşetini kalbinde duy ve silkinip kendine gel. Bil ki, ALLAH Teâlâ'nın rahmeti de, azabı da kudreti gibi büyük ve sonsuzdurlar. Onun sonsuz rahmeti cennette, sonsuz azabı ise cehennemdedir. Cennetteki sonsuz rahmetten de, cehennemdeki sonsuz azaptan da dünyaya ancak küçük serpintiler ve kıvılcımlar yansımıştır. Bu serpinti ve kıvılcımları akıl dürbününde büyütüp onların ahiretteki asıllarını şimdiden görmek ve öğrenmek

de mümkündür.

Mahşer gününün akşamına doğru, beklemekten ve ayakta azap çekmekten herkesin canı dudağına gelmiş ve takati kesilmişken, birden ortalığı zifirî bir karanlık çöker, yaklaşan cehennemin gürültüsü duyulur ve karaya taşan okyanus dalgaları gibi, cehennemden taşan ateş dalgaları mahşer meydanını basar. Ne kaçacak yer vardır, ne de hatta yer olsa bile kimsede kaçma mecali kalmıştır. Ateş dalgaları mahşeri süpürerek o zamana kadar orada kalmış olan kâfir ve fasıkları da alıp cehennem çukuruna doğru götürür. Bunların canhıraş feryatları, zebanilerin kamçı vuruşları ve tüyleri ürperten haykırışları birbirine karışır. Ateş tufanı içinde cehenneme sürüklenen bu mahşerî kalabalık sinekler gibi, yetmiş sene derinlikteki cehennem çukuruna dökülür ve ateşler içinde kaybolurlar. Artık onların yeri orasıdır. Altları ateş, yanları ateş, üstleri ateştir. ALLAH Rasûlü (sa) şöyle buyurmuştur:

"Bildiğiniz dünya ateşinin yakıcılığı

cehennem ateşi yakıcılığının yüzde biridir." (Ahmed)

"Cehennem ateşi katran gibi siyah ve gece gibi karanlıktır." (Beyhakî)

"Eğer cehennem ateşinde yananlar dünya ateşini bulsalar, içinde uyuyup dinlenirler." (Munzirî, et-Terğib, 4/464)

Cehennemde herkesin azabı ameline göredir. Ancak oradaki en az azap bile insan takatini aşan cinstendir. ALLAH Rasûlü (sa) şöyle buyurmuştur:

"Cehennemde azabı en az olan kimsenin ayaklarına ateşten bir çift takunya giydirilir ve bunların hararetiyle onun dimağı fokur fokur kaynar." (Muttefekun aleyh)

Enes (ra) şöyle demiştir:

"Dünyada en çok nimet görmüş günahkâr bir kişi, bir kere ateşe batırılıp çıkarılır ve kendisine, 'Dünyada nimet gördün mü?' diye sorulur. Kendisi, bunun acı ve dehşetinden bütün geçmişini silip, 'Hayır! Hiç nimet görmedim.' der.

Ondan sonra da ateşin içine atılır."

Ateş, cehennem ehlinin etini yakıp döker. Geriye deri, sinir ve kemikten ibaret iskeletler kalır. ALLAH Teâlâ şöyle buyurmuştur:

"Onların derileri pişip yandıkça, azabı duymaları için onlara yeni cilt giydiririz." (Nisa, 56)

Hasan el-Basrî şöyle demiştir: "Onların derileri günde yetmiş bin kere yanar ve yenilenir."

ALLAH Rasûlü (sa) şöyle buyurmuştur: "Cehennem ehlinin alt çeneleri göğüsleri üzerine iner, üst çeneleri de alınlarına kadar çıkar. Bundan sonra sırıtan bir kelle hâlinde kalırlar." (Tirmizî)

ALLAH Teâlâ şöyle buyurmuştur: "Ateş yüzlerine vurur ve onlar (kuru bir kelle hâlinde) sırıtırlar." (Mu'minûn, 104)

Bunlar çok acıkınca diken yerler, susadıkça da "gassak" içerler. "Gassak", cehennem ehlinden akan ve ateşte kaynayan kan ve irindir. ALLAH Rasûlü (sa) şöyle buyurmuştur:

"Cehennem ehline açlık ve susuzluk musallat edilir. Bu da onlar için bir azap türüdür.

Bu sebeple, diken yerler ve yedikleri diken onların ağızlarını, boğazlarını ve midelerini yırtıp parçalar. Sonra, gassak içerler. Bu da onların dillerini, boğazlarını, mide ve barsaklarını yakıp kavurur." ALLAH Teâlâ şöyle buyurmuştur:

"Yalvarıp su isteseler, onlara erimiş maden gibi sıcak ve yakıcı bir sıvı verilir. Bu sıvıyı ağızlarına yaklaştırdıklarında yüzleri yanar." (Kehf, 29), "Onunla yüz derileri ve iç organları kavrulur. Orada onları dövmek için demir sopalar da vardır." (Hac, 22), "Bizim yanımızda zincirler, ateş, boğazda kalan taam (diken, zakkum) ve elemli azap vardır." (Müzzemmil, 12)

Cehennem ehline zehirli yılanlar ve akrepler musallat edilir. ALLAH Rasûlü (sa) şöyle buyurmuştur:

"Cehennemde devenin boynu kalınlığında yılanlar ve katır büyüklüğünde akrepler vardır. Bunlar bir kere ısırınca, acısı kırk sene devam eder." (Ahmed)

"ALLAH bir kimseye mal verir de, o bunun

zekâtını vermezse, cehennemde (veya kıyâmet gününde) malı kel bir yılan hâline gelir ve onun boynuna dolanıp çenesini ısırır. Kendisi feryad edip, 'Sen nesin?' dediğinde de, kel yılan, 'Ben senin malınım, ben senim servetinim!' der." (Buharî)

Ateşle temaslarının çoğalması için cehennem ehlinin cüsseleri çok büyütülür. ALLAH Rasûlü (sa) şöyle buyurmuştur: "Bir inkârcının çenesi Uhud dağından daha büyüktür." (Müslim)

Cehennem ehli bu ve benzeri korkunç azapları çekerken çok ağlarlar. ALLAH Rasûlü (sa) şöyle buyurmuştur:

"Cehennem ehli önce göz yaşlarıyla ağlarlar. Yaşları tükenince, bu sefer kan ağlarlar. Yaş ve kanların aktığı yüz çukurlarında gemiler yüzebilir." (İbnu Mâce)

Muhammed İbni Kâ'b şöyle demiştir:

"Cehennem ehli, cehennemden çıkarılıp kendilerine yeni bir fırsat verilmesi için çok yalvarıp dua ederler. Onlar bu dua ve isteklerini

uzun bir zaman (yüzlerce sene) tekrarlayınca, ALLAH Teâlâ tarafından dilleri tutulur ve bir daha konuşamazlar. Kur'ân-ı Kerim'de onların bu dua ve istekleri şöyle bildirilmiştir:

"RABBİMİZ! Bizi iki kere öldürdün ve iki kere dirilttin. Günahlarımızı itiraf ediyoruz. Bizim için bir çıkış yolu yok mudur?" (Gâfir, 11)

"RABBİMİZ ! Gördük ve duyduk. Bizi dünyaya geri çevir, sâlih amel işleyelim. Biz artık kesin iman etmişiz." (Secde, 12)

"Onlar orada feryad edip, 'RABBİMİZ! Bizi buradan çıkar, önceki amellerimizin aksine, sâlih amel işleyelim.’ derler." (Fâtır, 37)

"Onlar yalvarıp, 'RABBİMİZ! Şekavet bize galip geldi ve biz sapık bir kavim olduk. RABBİMİZ! Bizi buradan çıkar. Eğer bir daha eski şekavet ve sapıklığa dönersek, biz gerçekten zâlimler oluruz.’ derler." (Mu’minûn, 106, 107) Bunlara şu cevap verilir:

"Kesin sesinizi, bana yalvarmayın." (Mu’minûn, 108) Bu cevap karşısında ümidi

bütünüyle kesilen bu insanlar, kendi aralarında şöyle derler:

"İster feryat edelim, ister susalım, bizim için sığınacak bir merci yoktur." (İbrahim, 21)

Cehennem ehlini yakan en şiddetli bir ateş de pişmanlık ve hasret ateşidir. Bunlar, kısa bir ömürde yaptıkları hata ve yanlışlardan dolayı kendilerini ebedî veya çok uzun olan bir azaba müstahak etmelerine yanarlar. Uğrunda bu azaba- müstahak oldukları zevk ve sefayı kaybetmelerine yanarlar. Alıştıkları şeyleri bulamamalarına yanarlar. Sevdiklerinden ayrı ve uzak düşmelerine yanarlar. Sapıklık ve dalâlet yoluna itip hayatlarını mahvettikleri eş, evlat ve sevdikleri için yanarlar.

Cehennem ehli kendi kendilerine şunu söyleyip inlerler: Kısa olan dünya hayatımızda biraz sabretseydik, şimdi her şey başka olurdu. Biz o zaman bu elemli ve karanlık ateş kuyularında yanıp azap çekmez, ALLAH Teâlâ'nın nuruyla aydınlanmış cennetin geniş bahçelerinde, serin

gölgelerde ve güzel köşklerde zevk ve safa sürerdik. Ey baht! Yerin dibine bat! Ey akıl! Bin kere kahrol! Ey nefis! Bana garazın neydi?!

Kur'ân-ı Kerim'de şöyle buyurulmuştur: "Cehennemi uzaktan gördüklerinde, onun gürültü ve uğultusunu duyarlar. Elleri boyunlarına bağlı olarak onun dar çukurlarına atıldıklarında da kendi kendilerine küfür ve beddua ederler. 'Bu gün artık dilediğiniz kadar kendi kendinize küfür ve beddua edin.’ denilir." (Furkan, 12-14)

ALLAH Teâlâ gülmeyi cennet ehli, ağlamayı da cehennem ehli için yaratmıştır. Dünyadaki gülmeler ve ağlamalar ise, bunları hatırlatmaktan ibaret jestlerdir.

Kur'ân-ı Kerim'de şöyle buyurulmuştur:

"Onlara hasret gününü hatırlat. Fakat onlar şimdi gaflettedirler ve inanmak istemezler." (Meryem, 39)

Cehennem azabı küfür ve inkâr ehli için ebedî, günah sahibi mü’minler için ise cezalarının bitmesine kadardır. Ancak bunlardan bir kısmı

şefaatçilerin şefaati veya ALLAH Teâlâ'nın doğrudan doğruya rahmeti sayesinde cehenneme atılmazlar veya oraya atıldıktan sonra cezaları bitmeden önce çıkarılırlar.

Cennet Nimetleri

Bil ki, cennet ve cehennem birbirinin tamamen zıddıdırlar. Cehennem akla gelebilen ve gelemeyen saf azapların, sıkıntıların ve musibetlerin yeri; cennet ise akla gelebilen ve gelemeyen saf nimetlerin, sevinçlerin ve mutlulukların yeridir. Onun için cehenneme karşı korku, cennete karşı da ümit hislerini geliştirmek ve bu hislerin kamçılarıyla nefis ve iradeyi kötülük ve şer yolundan çevirip takva ve hayır yoluna sevk etmek lâzımdır.

Cennette yalnızca ölüm ve ayrılığın olmaması, hastalık, ihtiyarlık ve fakirliğin bulunmaması yeterli nimetler iken, orada bunların yanında gözlerin görmediği, kulakların (hikâye ve efsanelerde bile) işitmediği, aklın tasavvur edemediği ve hayalin yetişemediği nimetler

vardır.

Önlerinde her şeyiyle zevk, keyf ve mutluluk olan böyle kalıcı bir yurt dururken, insanların her türlü olumsuzluk, keder ve sıkıntıya maruz oldukları geçici bir dünyaya asılıp kalmaları, akıl ile izah edilebilen bir hata ve yanılgı değildir. Kaldı ki, nimetler yurdu olan cenneti kazanmak için, dünyayı bütünüyle fedâ etmeye de gerek yoktur. Bunun için emir ve mükellefiyetleri içtenlik ve samimiyetle yerine getirmek, haram ve yasaklardan memnuniyet ve gönül rızası ile uzaklaşmak yeterlidir. ALLAH Teâlâ, dini yaşamayı kolaylaştırmış, cennetin fiyatını da ucuzlatmıştır. Fakat, dini yaşamamanın cezasını ağırlaştırmış, cennete talip olmamanın kaybını da çok büyütmüştür.

Kendileri için bir "gelecek" kurma arzusu, insanların temel arzularındandır. Fakat "gelecek" nedir? Ölümün kol gezdiği bir dünyada "gelecek" var mıdır? Ölüm tehdidi altındaki birkaç nefeslik zaman "gelecek" olabilir mi? Elli atmış sene

boyunca "gelecek" hazırlığı yapan insanlar için üç beş senelik ihtiyarlık, hastalık ve ölüm dönemini "gelecek" saymaktaki tuhaflık ve yanlışlık açık değil midir?

Fıtrat (yaratılış ve yaratılıştan gelen hisler) yalan söylemez ve yanılmaz. Onun için, herkesin fıtratında mevcut olan "gelecek" hazırlama ihtiyacı bir gerçektir. Fakat, çoğu kimseler bu geleceğin tesbit ve tayininde nefis ve şeytanın oyununa gelerek hataya düşerler. Halbuki, fıtratın da talip olduğu bu "gelecek", cenneti kazanmak ve orada mutluluk içinde yaşamaktır. ALLAH Rasûlü (sa), "Cennet ehline, 'Bu cennet bütün nimetleriyle size miras edilmiştir.’ diye seslenilir." (A'râf, 43) âyetini tefsir ederken şöyle buyurmuştur:

"Bir melek cennet ehline şöyle seslenir: 'Ey cennet ehli! Sizin için burada devamlı sağlık vardır. Siz burada hiç hastalanmayacaksınız. Sizin için burada devamlı yaşamak vardır. Siz burada hiç ölmeyeceksiniz. Sizin için burada devamlı gençlik vardır. Siz burada hiç

ihtiyarlamayacaksınız. Sizin için burada devamlı sevinç vardır. Siz burada hiç üzülmeyeceksiniz." (Müslim) Yine O, "RABBİnden korkanlar için iki cennet vardır." (Rahman, 46) âyetini tefsir ederken de şöyle buyurmuştur: "Bu cennetlerden birisi, köşkleri ve bütün eşyasıyla altından, diğeri de saf gümüştendir." (Muttefekun aleyh)

Cennet ehli cennete girerken ALLAH Teâlâ'ya şöyle hamd ederler: "Bizi bu mutluluğa erdiren ALLAH'a hamd olsun. O bizi hidAyet etmeseydi, biz bunu bulamazdık. Yemin olsun ki, RABBİMİZin elçileri gerçeği getirmiş ve doğru söylemişlerdir." (A'râf, 43)

Herkesin cennetteki yeri ve derecesi ameline göredir. Onun için ALLAH Teâlâ, kullarını bu konuda yarışmaya davet ederek şöyle buyurmuştur: "RABBİNİZin mağfiretini ve genişliği göklerle yer kadar olan cenneti kazanmak için yarışın. Bu cennet, ALLAH'a ve peygamberlerine iman edenlere va'dedilmiştir. Bu (cennet veya iman), ALLAH'ın fazl ve keremidir, onu dilediğine

verir. ALLAH büyük fazl ve kerem sahibidir." (Hadîd, 21)

"İyiler nimet içindedirler. Koltuklarda oturup güzellikleri seyrederler. Yüzlerinde mutluluk neşesini görürsün. Onlara, damgalı, mühürlü (açılmamış, el değmemiş) halis bir içki sunulur. Bu içkinin son yudumu da misktir. Bir şey için yarışmak isteyenler, bu mutluluğu yakalamak için yarışsınlar." (Mutaffifîn, 22-26)

"Bak, dünyada insanları nasıl birbirinden üstün kılmışız. Ahiretteki üstünlükler ve dereceler buradakilerden daha çok ve daha büyüktür." (İsrâ, 22)

Şaşılacak şeydir ki, bazı insanlar dünyadaki nimet, servet ve derecelerde herkesin önünde olmak ister ve bunu sağlamak için geceli gündüzlü çalışırlar. Cennet mevzuunda ise kanaatkar geçinir ve, "Bir köşeye sıkıştırılsak yeter." veya, "Cehennemde ebedî kalmasak da iyi." derler. Aslında bunların bu kanaatkârlığı, yanlış bir seçimin tabiî ve kaçınılmaz sonucudur.

Çünkü ALLAH Teâlâ, her insana ancak bir kalb vermiştir. İnsan bu kalbini neye kaptırırsa, onun dışındaki şeyler kendisi için ikinci plana düşer ve hatta bütünüyle silinip yok olurlar. Bu kural, kalbini dünyaya kaptıranlar için de, onu ahirete yönlendirenler için de böyledir. Hâl bu olunca, dünyayı seven ve kalbini onun sevgisiyle doldurup şişiren bir insanın ahiret ve cennetin yüksek derecelerine talip olması ve hatta bunların asıllarıyla ciddi bir şekilde ilgilenmesi mümkün değildir.

ALLAH Rasûlü (sa), "ALLAH, mü’min erkek ve mü’min kadınlara altında nehirlerin aktığı ve içinde ebedi kaldıkları cennetler ve güzel köşkler va'detmiştir." âyetini tefsir ederken şöyle buyurmuştur:

"Cennette her türlü mücevherlerden köşkler vardır. Mücevherleri saf ve parlak olduğu için, köşklerin içi dışından, dışı içinden görünür. Bu köşklerdeki müştemilât ve eşya ise gözlerin hiç görmediği cinstendirler." (Ebu Nuaym), "Cennetin

toprağı za'feran, çakılı halis misktir." (Tirmizî), "Cennetin nehirleri misk dağlarından çıkarlar." (Akilî), "Cennette gözlerin görmediği, kulakların işitmediği ve aklın alamadığı nimetler ve güzellikler vardır."

"Cennet ehlinin yüzleri ay gibi beyaz ve aydınlıktır. Onlar cennette balgam çıkarmaz, sümük atmaz, abdest bozmazlar. Kullandıkları eşya altın ve gümüştendir. Terleri misktir. Aralarında çekişme, kavga ve buğz yoktur. Hepsinin kalbi bir tek kalb gibidir. Onlar sabah ve akşam ALLAH Teâlâ'yı tesbih eder ve (melekler gibi) bundan a'zamî bir zevk duyarlar." (Muttefekun aleyh)

"Cennette bir kişiye yüz kişinin yemek, içmek ve cinsel ilişkide bulunmak gücü verilir. Yiyip içtikleri misk gibi kokan ter hâlinde çıkar." (Nesâî/ el-Kübra)

"Cennet ehlinin etleri beyaz, vücut ve yüzleri kılsız, gözleri sürmeli, saçları kıvırcık, boyları Âdem (sa)’ın boyu gibi atmış zira,

omuzlarının genişliği yedi zira'dır." (Tirmizî)

"Kişi oturduğu yerde uçan bir kuşun etini arzu ederse, kuşun eti hemen kızartılmış bir hâlde altın tabak içinde önüne konulur." (Bezzâr)

"Cennet ehline verilen kadınlardan birisi dünya ufkunda görünse, dünya onun ışığı ve güzel kokusuyla dolar." (Buharî)

"Cennet ehlinden her biri yüz huri ile evlendirilir." (Ebuş Şeyh/el-Azameh)

"Huriler hayız kanından, gaita ve idrardan, balgam ve sümükten temizdirler." (Tirmizî)

ALLAH Teâlâ, huriler hakkında şöyle buyurmuştur: "Onlar için orada temiz eşler vardır." (Bakara, 25)

"Cennette, gözlerini yalnız erkeklerine çeviren huriler vardır. Erkeklerinden önce kimse onlara dokunmamıştır. Onlar tıpkı inci ve mercan gibidirler." (Rahman, 56, 58)

ÂbdULLAH İbni Ömer (ra) şöyle demiştir:

"Cennette en aşağı derecede olan kimsenin bin hizmetçisi vardır. Daha yukarıda

olanların seksen bin hizmetçisi vardır." ÂbdULLAH İbni Ömer (ra), "Onlara yiyecek ve içecekler altın tepsiler ve kadehlerle sunulur." (Zuhruf, 71) âyetinin tefsirinde şöyle demiştir: "Her öğün için önlerine atmış tabak yemek konulur. Her yemekteki zevk diğerlerinden farklıdır."

Hasan el-Basrî şöyle demiştir:

"En aşağı derecedeki cennet ehlinden her birine, yüz sene dolaşmakla bitmeyen bir mülk verilir. Bu mülk, baştan başa altın ve gümüşten yapılmış köşklerle, inciden örülmüş çadırlar, bal, süt ve tatlı su nehirlerinin aktığı bahçelerle donatılmıştır. Kendileri bu şeylerin en uzak olanını en yakın olan gibi görüp seyrederler ve istedikleri zaman her yere anında ulaşırlar."

ALLAH Teâlâ şöyle buyurmuştur:

"Takva sahiplerine va'dedilen cennette tatlı su nehirleri, taze süt nehirleri, içenlere lezzet veren (sarhoşluk değil) şarap nehirleri ve süzülmüş bal nehirleri vardır. Onlar için her çeşit meyveler ve Rablerinin mağfireti vardır."

(Muhammed, 15)

Bir adam ALLAH Rasûlü’ne, "Ya RasûlULLAH! Ben ata binmekten hoşlanırım. Cennette at var mıdır?" diye sordu. ALLAH Rasûlü (sa) şu cevabı verdi:

"Cennete girersen, orada canının istediği ve gözünün zevk aldığı her nimet vardır." (Tirmizî)

ALLAH Teâlâ şöyle buyurmuştur: "Cennette, nefislerin istediği ve gözlerin zevk aldığı her türlü nimet vardır. Ve siz orada ebedisiniz." (Zuhruf, 71)

ALLAH Rasûlü (sa) şöyle buyurmuştur: "Cennette bir çarşı vardır. Bu çarşıda bir şey satılmaz. O bir sergi yeridir. Orada ALLAH Teâlâ’nın üstün kudret eserleri teşhir edilir. Orada sonsuz derecede güzel suretler ve şekiller (heykeller) de vardır. O suret ve şekillerden birini beğenen, isterse hemen o suret ve şekle girer." (Tirmizî)

"Cennet, nurun kesafet kazanmış hâlidir." (İbnu Mâce, İbnu Hibban) Onun için, maddesi de

nur gibi saftır.

"ALLAH Teâlâ cenneti yaratınca ona, 'Konuş.' demiş. Cennet, 'mü'minler iflâh oldular.' demiştir." Kur'ân-ı Kerim'de bu mü'minler şu şekilde tarif edilmişlerdir:

"Mü'minler iflah oldular. Bunlar o kimselerdir ki, namazlarında huşû ve saygı duyarlar; boş şeylerden uzak dururlar; zekât verir, temiz yaşarlar; cinsel organlarını haramdan korurlar; emanet ve sözlerine riâyet ederler; namazlarını muhafaza ederler. Bunlar Firdevs'e (cennete) vâris olurlar ve bunlar orada kalıcıdırlar." (Mu'minûn, 1-11)

Cennet nimetlerinin en büyüğü ise ALLAH Teâlâ'yı görmektir. Hiçbir nimet kâinat sultanını görmek kadar ne heyecan, ne zevk, ne de lezzet verir. ALLAH Rasûlü (sa) şöyle buyurmuştur:

"Cennet ehli cennete girip yerleştikten bir müddet sonra bir melek şöyle seslenir:

'Ey cennet ehli! ALLAH Teâlâ'nın size bir sözü daha vardır. O diğer sözleri gibi bunu da

yerine getirmek istiyor.'

Cennet ehli bunun ne olduğunu sorup öğrendikten sonra, edep vaziyetine geçerler ve iştiyakla beklerler. Bu sırada, gözlerinin üzerindeki manevî perde açılır ve onlar gökteki ayı rahatlıkla seyrettikleri gibi, ezel ve ebed padişahını, dünya ve ahiretin mutlak hâkimini sonsuz bir muhabbet, minnet, hürmet ve hayranlıkla seyrederler. Cennet ehli bundan duydukları huzur, güven ve mutluluğu hiçbir nimette bulamazlar." (Müslim)

Bu kitabın böylece sonuna geldik.

Bu vesile ile ALLAH Teâlâ'nın geniş rahmetini şefaatçi ederek O'na istiğfar ediyor ve gerek bu kitapta, gerekse diğer kitaplarımızda ayağımız kaymışsa kalemimiz sapmışsa, amelimize göre olmayan sözlerimiz olmuşsa, O'nun dinini bilmek ve bunda basiret sahibi olmak zannına kapılmışsak, kendi rızasını kastederek başlattığımız hâlde, daha sonra ilim ve amel çalışmalarımıza başka niyetler karışmışsa, O'na söz verdiğimiz hâlde yerine getirmediğimiz

taahhüdlerimiz kalmışsa, nimetleri isyan ve muhalefette kullanmışsak, bizde aynısı varken başkalarına kusur isnat etmişsek, ilim tahsilinde ve onun neşrinde bizi tekellüf ve tasannua (gösteriş yapmaya) sevk eden gizli heveslerimiz olmuşsa, bütün bunlardan dolayı da O'ndan af ve mağfiret diliyoruz.

Ve O'ndan bize müstahak olduğumuz şekilde değil, kendisinin lâyık olduğu minnet, rahmet ve cömertlikle muamele etmesini ümit ediyoruz.

Ebu Hâmid Muhammed el-Gazâlî (Rh.)

ALLAH Teâlâ'nın bize öğrettiği duâ ile duâ ediyorum:

"RABBİMİZ! Unutsak veya hata etsek bizi muâheze etme. RABBİMİZ! Gücümüzün yetmediği bir şeyi bize yükleme. Bizi affet, bize mağfiret et, bize acı ve merhamet et. Sen bizim RABBİMİZ ve Mevlâmızsın."

"RABBİMİZ! 'RABBİNİZE iman edin.’

diyerek bizi iman etmeye çağıran münâdi'yi duyduk ve iman ettik. RABBİMİZ! İmanımızın şefaatiyle günahlarımızı affet, seyyiâtımızı mağfiret et ve bizi iyilerle beraber vefat ettir. RABBİMİZ! Peygamberlerinin aracılığıyla bize va'dettiğini gerçekleştir ve bizi (dünya hayatında ve) kıyâmet gününde çaresiz bırakıp perişan etme. Hiç şüphe yoktur ki, sen sözünden dönmezsin."